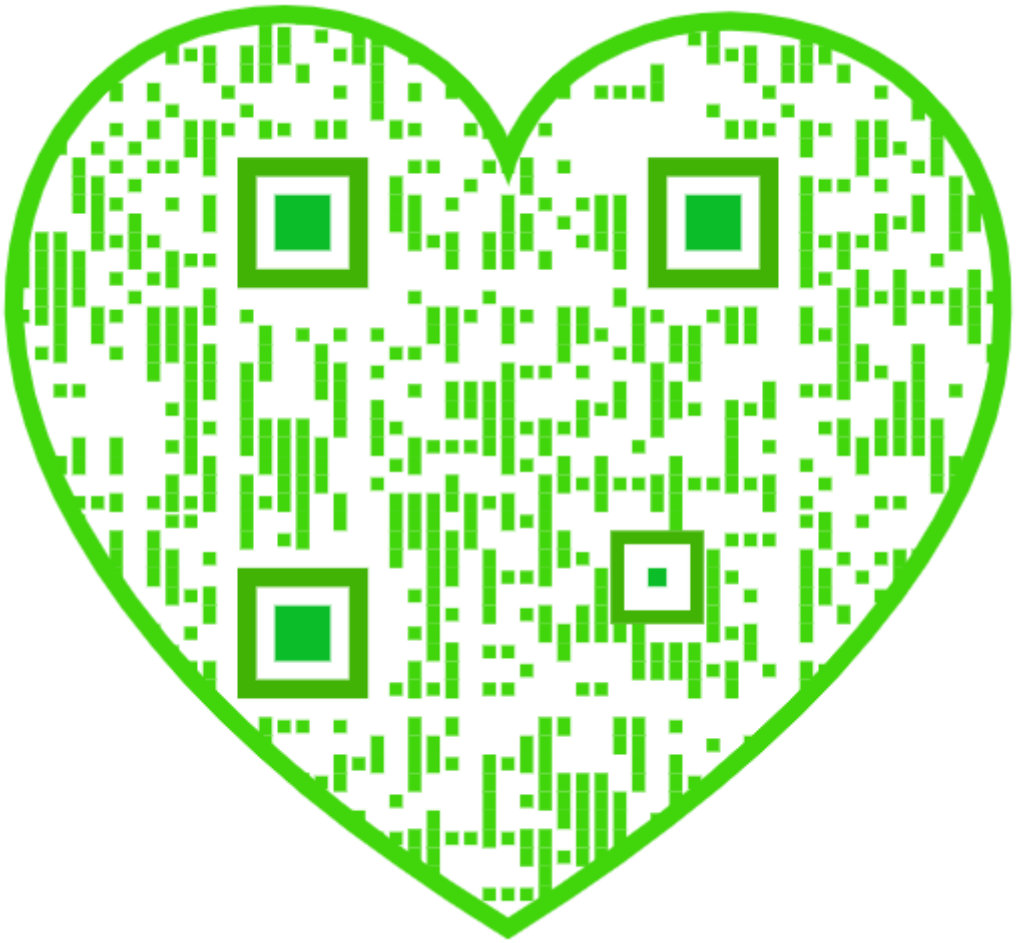
De Hollandsche Lelie. Jaargang 29

bron
De Hollandsche Lelie. Jaargang 29. L.J. Veen, Amsterdam 1915-1916

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_hol003191501_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

7 Juli 1915.
29ste Jaargang.
N°. 1.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.**- disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Vredesbespiegelingen.

De vreeselijke ellende van den oorlog, de hartverscheurende tooneelen in België, het wreede lot der tallooze vluchtelingen, de menschenslachting, de vernieling, de armoede, het lijden der gewonden,..... 't is alles zoo ijselijk dat de menschen meer dan ooit wenschen, ja *begeeren* dat voortaan een oorlog vermeden moet worden, een oorlog onmogelijk moet zijn.

Nooit is er geschikter gelegenheid geweest om de idee van den wereldvrede te bespreken, te propageeren dan nu de menschonteerende oorlog woedt; thans is het oogenblik gekomen om middelen te beramen voor den altijddurenden vrede. De afschuw van den krijg spreekt thans in aller harten.

Zeker is het waar dat de oorlog een gevolg is van de onzedelijkheid der menschen; in een wereld van volmaakt zedelijke individuen zou de eeuwige vrede heerschen. Wij zijn onvolkomen schepselen, wij zijn slechts gedeeltelijk zedelijk, en hoezeer de opvoeding moge streven naar een volmaakte opvatting van plichtsbesef, wij weten dat dit ideaal nooit zal worden bereikt. Het aantal Christenen dat werkelijk in alle omstandigheden, ook tegen het bevel van de overheid in, weigert het zwaard te dragen, het gebod: Gij zult niet dooden! als hoogsten plicht stelt tegenover het woord van Koning of Keizer, zal altijd, ook in een verre toekomst, gering zijn. Uit zedelijk inzicht zullen nimmer de soldaten in massa weigeren te vechten. Deze overweging mag ons evenwel niet beletten, naar de verwezenlijking van het ideaal te streven. Hoe dichter wij het ideaal naderen, hoe nader komt ook de kans op wereldvrede.

Naast een hooger zedelijk inzicht kan ook een beter ontwikkeld verstand, de rede, helpen. Wanneer het volk als geheel begrijpt dat de winst van een oorlog meest altijd staat beneden, ver beneden het verlies, ook in materiëel opzicht, zal het eerder geneigd zijn den krijg te vermijden, waar die te vermijden is. Want dit is niet altijd het geval. Er kunnen omstandigheden zijn waarin oorlog, een verdedigingsoorlog, plicht is. Of had België maar moeten toegeven aan den onredelijken eisch van Duitschland? Er zijn grenzen, waar alle zachtheid, alle inschikkelijkheid moet zwijgen, waar niets anders overblijft dan het vreeselijkste. Gelukkig zijn dit uitzonderingen, die dan slechts voorkomen wanneer een ander volk oorlog wil, den oorlog begint.

Zedelijk en verstandelijk inzicht dus zullen bij het gros der menschen nooit zoo groot zijn, dat daardoor alleen de krijg uit de wereld zal geraken. *Opzettelijke middelen* moeten helpen, Tot nog toe heeft de vorst het recht van oorlog te mogen verklaren. Volgens veler beweren heeft dit recht niet veel te beteekenen, omdat de Volksvertegenwoordiging het geld moet toestaan, zonder 't welk krijgvoeren onmogelijk is. Ik ben het met deze bewering niet eens. Als toch de vorst eenmaal den oorlog heeft verklaard, is de teerling geworpen: de vertegenwoordiging kan de gelden moeilijk weigeren, wil zij het land niet blootstellen aan een bijna zeker échec. Daarom behoort dit recht den vorst te worden ontnomen. Een volk mag niet blootstaan aan zoo'n dreigend gevaar.

Dat de weerbare jonge mannen van 't geheele volk ten oorlog moeten trekken, soms en zelfs in de meeste gevallen voor een zaak of om een reden, die hen niets aangaat, die zij niet kennen, is een der vreeselijkste dingen die men zich kan denken.

(Met Engeland is het anders. Dit land huurt tot nog toe zijn soldaten). Een Regeering zal niet lichtvaardig tot een oorlog besluiten, omdat alle lichamelijk flinke jonge mannen uit het land ten strijde moeten trekken en er daardoor een zee van jammer en wee over het land wordt uitgestort, zelfs in 't gunstigste geval, van overwinning. Maar 't blijkt toch dat deze overweging veelal geen voldoende rem is voor een Vorst met zijn raadsheeren en staatslieden; zij die den oorlog maken, gevoelen niet de volle verantwoordelijkheid voor hun daad. En hoe *kan* ook een Regeering ooit de verantwoordelijkheid dragen voor een geheel volk, waar het een zaak geldt van leven of dood, van 't zijn of niet-zijn van de krachtigste loten van dat volk? Is er ooit ter wereld zoo iets ongerijmds gehoord als dit: dat de menschen hun leven moeten geven voor een zaak, een kwestie, die zij niet kennen, of waarvoor zij niets gevoelen, of die hun geen voordeel kan aanbrengen? Dan was het in de Middeleeuwen, in den nacht der barbaarschheid, in dit opzicht althans, beter. Daar was nog winst te behalen: roof, landbezit. Om kort te gaan - want hierover zou men vellen vol kunnen schrijven - als 't geheele volk strijdt door al zijn weerbare manschappen, dan moet ook dat geheele volk in een zaak, waarbij 't gaat op leven of dood, gekend worden, beslissen. Dit is zoo vanzelfsprekend, dat het alleen maar verwondering kan baren, dat het nog maar steeds niet geschiedt.

Dus: een referendum van 't gansche volk. En daarbij de vrouwen niet buitengesloten! De moeders, zij lijden het meest, als haar zonen ten oorlog gaan. En de gehuwde vrouwen, als haar echtgenooten zich van haar los-

scheuren. Moge men dan de vrouwen in regeeringszaken nog onmondig laten - wij vertrouwen echter, dat dit niet lang meer duren zal - hier treedt men haar heiligste rechten met voeten en breekt men haar het hart, hier schendt men de teederste gevoelens en verbreekt men de hechtste banden, wanneer men oorlog begint zonder de vrouwen te hebben gehoord. Of denkt iemand, dat de vrouwen in elk geval, in alle omstandigheden voor vrede zouden zijn, ook dan wanneer, als nu met België, krijg onvermijdelijk moet worden geacht? Maar dan kent hij de vrouw niet.

Zie Wilhelm Tell (van Schiller) waarin Gertrud haar echtgenoot Werner Stauffacher tot den oorlog aanspoort.

De geleidelijkste weg, dus de beste, is, dunkt mij, deze: Men breide het kiesrecht uit tot alle meerderjarigen, die het kiesrecht niet onwaardig zijn, gelijkelijk onder de vrouwen als onder de mannen. En juist als bij een verkiezing voor een lid van de Tweede Kamer, geschiedt de stemming voor oorlog of voor vrede door het geheele kiezerscorps.

Ging er niet een verzuchting door ons gansche land, toen de oorlog van Duitschland tegen Rusland dreigde: ‘Ach, dat nu het Duitsche volk zich had mogen uitspreken!’ 't Zou niet tot oorlog gekomen zijn. O ja, toen de krijg er was, toen de mannen dus moesten, toen laaide de Vaderlandsliefde op, toen wilde men vechten, toen was er geestdrift: Vaterland! Deutschland über alles in der Welt!

Ach, arme verdwaasde menschen!

In wat een wereld leven we toch!

Doch ik zou afdwalen... Ik geef bovenstaand idee: het volksreferendum voor de beslissing over oorlog of vrede, aan de lezeressen en lezers in overweging. Streven we ieder in zijn kring met alle krachten naar dit doel, evenals we trachten naar verbeterd onderwijs, langduriger leerplicht, beter zedelijke opvoeding, ten einde nader te komen aan 't hoogste ideaal van alle goede menschen: Vrede op aarde.

Dit streven moet zich van ons land uitbreiden over de geheele wereld.

C. GROUSTRA.

Idylle en werkelijkheid.

Ik moet vóóraf eerlijk bekennen dat ik niet per-se houd van *alle* kleine kinderen; - misschien, ja zelfs waarschijnlijk, is dit reeds iets abnormaals in mij, eene afwijking van het normale vrouw-wezen, een gevolg ervan dat ook ik ben een kind van mijn tijd, en van de tijdsomstandigheden. Maar, in elk geval, hoe en waarom het ook zijn moge, het feit *is* nu eenmaal zoo dat ik, in tegenstelling met mijne in dit speciale opzicht zeer normaal-vrouwelijk-voelende vriendin-huisgenoote, - voor wie elke zuigeling per-se is iets benijdbaars-aantrekkelijks - alléén zin, en oog, en gevoel heb voor diegenen onder deze zuigelingen-wereld, die mooi, frisch, bekoorlijk, gezond aandoen. Die laatste echter, - zij zijn helaas heden ten dage de uitzondering, n'en déplaise, of ook misschien juist wel dóór de overdreven hygiëne onzer dagen, - die benijd ik steeds innig en ten volle aan de gelukkige bezitsters ervan, en, bij den aanblik van zulke heerlijke kinderen, denk ik steeds opnieuw: hoe is het gods ter wereld mogelijk, dat de moeders, de voortbrengsters, hen willen overlaten aan vreemde zorg, en gehuurde hulp, om na te loopen jonge-meisjes-pretjes, en zich aan te stellen met nuttigheden en kunstdoenerijen, enz. -

Het leven-zelf neemt haar immers zoo gauw af die heerlijkheid van alleen-bezitster, van alleen-verzorgster, en alleen-vertrouwde!

O, hoe zou ik, bezat ik zulk een mooi, gezond kind, woekeren met ieder uur, en iedere minuut, waarin het nog gansch van *mij* ware, mij gansch toebehoorde - -

woekeren als met onzegbaar-heerlijke geluksmomenten! -

Het was op Sonsbeek bij Arnhem....

Een van die lieflijke wondere zomerdagen, die wij, kinderen van het noorden, in ons misdeeld klimaat nog dubbel waardeeren, de lucht zoo zonnig-klaar-blauw, de hooge slanke schaduwrijke boomen in al de heerlijkheid van hun frisch groen, een zachte lichte adem van wind bewegend even de toppen. - -

Op de bank, neven ons, zette zich een net-eenvoudig-gekleede burgervrouw, vóór haar de kinderwagen, dien ze had geschoven. -

O zulk een blank-rose, poezel, en toch innig gezond kindje, - zoo lief, zoo frisch, zoo mooi, dat ge haar, die er de moeder van was, *moest* benijden, zoo ge ook maar éénig vrouwelijk gevoel in U zoudt hebben. -

Zij, die hem thans schoof - 't was namelijk een ‘hij’, een ‘hij’ van nog slechts vier maanden, vertelde ze met innigen trots - was de grootmoeder. De moeder, eigenares en medebestuurder van een drukke zaak, kòn niet stéédsden heelen dag met den kleine uitgaan; natuurlijk. Maar zij, de grootmoeder, ze was bij hem van den vroegen ochtend tot den laten avond, zij ging steeds met mooi weder met hem naar buiten, ze baadde en waschte en kleedde hem; ze vertelde, met stralende oogen, van zijn uitstekende gezondheid, van de moederborst die hem nòg niet genoeg kon geven, zoodat zijn graag mondje

een dure soort pap erbij kreeg; van de algemeene bewondering, sprak ze, die zijn dientengevolge zoo wondergoed gedijen iedereen afdwong. - En haar eigen onmetelijk geluk roemde ze, onmetelijk geluk van dit toekomstplantje aldus te mogen opkweeken, dag aan dag. - -

Helder, geheel volgens haar 'stand' degelijk, maar zonder eenigen dwazen opschik gekleed, had zij het kleinzoontje evenmin overtollig-dwaas opgepronkt; maar wèl was aan zijn reinheid en aan de smettelooze witheid van zijn kleedij de meest mogelijke zorg besteed, zoodat het kleine menschenkind in zijn wagentje lag zoo frisch, zoo appetytelijk, zoo ècht-aantrekkelijk om naar te zien, dat ge niet kondet laten hem telkens opnieuw te bewonderen. -

Nu ontwaakte hij uit zijn ochtendslaapje van heel klein gezond kindje, deed twee groote helderblauwe oogen wijd-open, lachte met een lief klein mondje tegen de grootmoeder, tegen ons, spartelde de beentjes bloot, zulke mollige welgevormde blanke beentjes, rekte ze welbehagelijk, stak dan spelend de kleine handjes tusschen de roode lipjes, lachte weer, keek ten slotte heel-diepzinnig naar al dat wondere om hem, de hooge boomen, de blauwe lucht, de onbekende menschen, de vertrouwelijke dieren. - -

Want, het was één idylle van vrede, van verbroedering. - - De oude vrouw en wij kenden geen 'standverschil'. Wij spraken onder ons drieën als die zich één voelen, één als vrouwen waar het geldt het hoogste, het mooiste, het doel van vrouwbestaan: het moederschap. 't Rustige verleden, de oude gelukkige grootmoeder, 't zich aan dat verleden ontworstelende heden, wij, nieuwe vrouwen, die ons eigenlijk doel van bestaan niet hebben volbracht, de onbekende toekomst, het mooie gezonde kindje, we waren op dat moment zoo héél dicht bij elkaar, in die heerlijke, eeuwig dezelfde blijvende, wondere schepping. En, op de bank neven ons, lag vreedzaam onze Bennie, en liet zich dankbaar aanhalen door de oude vrouw, die daarbij vertelde hoe zij-ook zelve een hond had reeds twaalf jaar, en hoe al hare grootmoeder-liefde haar niet belette óók haar hond heel lief te hebben, en hem innig te waardeeren, en als haren trouwen vriend en metgezel te beschouwen. En in de hertenkamp, waarnaast we zaten, kwamen vertrouwelijk de herten het brood uit onze handen nemen, en zagen ons daarbij aan met hunne verstandige, lieve kijkers zoo vertrouwelijkwijs, als luisterden ze naar onze woorden, en als vroegen ze zich af: Waarom kan het niet altijd zóó zijn, zoo goed op aarde, zoo vredig tusschen ons allen, tusschen de menschen en de natuur en de dieren...?

Waarom....?

Ineens zag ik vóór me al dat namelooze wee, dat op ditzelfde uur rondom geschiedde, en dat geleden wordt heel de wereld door - - verscheurde en verminkte menschen overal - - geheele slagvelden met lijken en met nameloos lijdenden bezaaid - vliegeniers die dood neerstorten - ongelukkigen die worden vergiftigd met boosaardige gassen - rouwgewaden in stad en land - - en weenende vrouwen - en beroofde kinderen - en verkrachting, en gruwel, - en misdaad van oneindige verscheidenheid.

En bovendien nog heel een onschuldige, aan dat alles géén deel hebbende, maar nochtans eveneens mee-gefolterd-wordende dierenwereld: gemartelde paarden voor kanonnen gespannen, gedood en verminkt onder en met hunne berijders, honden afgejakkerd voor mitrailleuses, gekwetst, achtergelaten door weggevluchte familiën, heel een verscheidenheid van den hongerdood gestorven, of verbrande, of op welke afgrijselijke wijze ook vermoorde, en vertrapte, en mishandelde dieren! - -

En dat alles in naam van een leugen, van een misdadige leugen! -

Want, het gaat *niet* om welk ‘vaderland’, of om welke ‘eer’, of om welke ‘plicht’ ook; het gaat enkel om handels-afgunst, en om finantieele woeker-belangen van een paar gewetenlooze enkelingen onder de geldmannen. -

Dáárom gaat het. - Wij weten het allen, *dáárom alléén gaat het.* - -

Neen, neen, ik zou geen moeder willen zijn, indien ik straks mijn kind, mijn mooien, gezonden, met zoo oneindige zorgen grootgebrachten jongen moest afstaan aan welke ‘dienstplicht’ ook, indien ik hem moest zien uittrekken straks voor een *leugen*, een *phrase*, hem tot lagen *moordenaar* moest zien worden van zoogenaamde ‘vijanden’, die hem niets misdeden, die hij nooit zelfs zag of sprak, die, als hij, ginds achterlieten eene moeder, een vrouw, een kind, wie ook die hem, dien ‘vijand’, liefhadden. -

Neen, duizendmaal neen, ik zou mijn zoon niet *willen* afstaan aan die leugen, aan die

schande voor God, den oorlog. O gij vrouwen, die onlangs in den Haag aanwezig waart op het vrouwencongres voor den vrede, gij vooruitstrevende vrouwen van welke richting, en van welk beginsel, en van welken godsdienst ook, gij vrouwen zonder onderscheid, *alle* vrouwen, bedenkt toch welk een invloed gij kunt uitoefenen, indien ge in *dit* opzicht één zijt, één in onbegrensden moedigen afkeer van den krijg, één in wil en in moed van dienstweigering Uwer mannen en zonen aan te moedigen. - -

Ge hebt hen, Uw kinderen, gedragen, ge hebt hen gevoed, ge hebt hen gegeven uw zorg, uw liefde, uw teederheden. - Maar straks, als ze zijn geworden mannen, als ze zullen genieten op hunne beurt van het zoo korte menschenleven, dan worden ze U tegen wil en dank afgenomen, om te moeten vallen voor een *leugen*, een *gruwel*, om te worden verruwd, en tot misdadigers gemaakt, door een woest en bandeloos soldaten-leven, - dat men U, de thuisblijvenden, afschildert, - om U te blinddoeken, - als een zoogenaamd 'heldenbestaan.' -

En gij berust daarin? - - In zulk een *onrecht?*

Hoe kunt ge zóó dom zijn - zoo laf? - -

Om één zulk een aanvallig, lieflijk kindje groot te brengen, worden duizend opofferingen en teederheden niet te groot geacht door U! En toch berust gij er in dat men U, als Uw arbeid is volbracht, als Uw taak is afgeloopen, en gij Uw jongen hebt gemaakt tot man, Uw levenswerk ontrooft, het besmet, het verliederlijkt, het ten slotte laat liggen verrotten op een vèr slachtveld, als zijnde een uitgediend werktuig voor de zelfzucht van enkelingen!

Denkt aan Bertha van Suttner's 'Die Waffen nieder!' Hoe ontroerd, tot tranen toe bewogen, waart ge niet om wat zij U schilderde, naar waarheid schilderde, in een boek, een roman! Hoe heeft haar getuigenis U niet de oogen geopend, zoodat ge Vredes-Bonden gingt stichten en Vredesbetoogingen gingt houden en Wereldvrede wildet verwezenlijken! Heeft dan thans de nog veel ergere werkelijkheid, die ge om U ziet, die werkelijkheid, die nog oneindig verschrikkelijker is dan al Bertha van Suttner's schilderingen, U op eenmaal met blindheid geslagen? Gelooft ge thans opnieuw aan die phrasen en leugens van zoogenaamde vaderlandsliefde en zoogenaamden heldenmoed en zoogenaamd sterven op het veld van eer en zoogenaamd een 'vijand'-zijn die onbekende, die gisteren nog was uw bevriende nabuur, die zij U 't zoo wáár heeft ontvezeld als te zijn schurkestrekerige gewetenloosheden van diplomaten en bankiers, om eigen baatzuchtige doeleinden te bereiken, ten koste van Uw zonen, Uw mannen, Uw vaders, Uw broeders, Uw lijfseer en Uw geluk en Uw welvaart. -

Weg met den oorlog! Met *elken* leugenoorlog! Harriet Beecher Stowe heeft den slavenhandel kunnen doen verdwijnen. Laat het opnieuw een vrouw, laat het Bertha von Suttner zijn, die den gruwel van den oorlog overwint! Laat het zaad dat zij strooide vruchten dragen. Die kleine schare, die in den Haag den moed had der *uiterste* consequentie van de vrouwen-betooging vóór den vrede, de Rosika's Schwimmer en Lina's Heymann, en Rosa's Genoli, en eenige weinige anderen, *zij* is het, die mij eerbied afdwingt als *de* toekomstvrouw, als *de* nieuwe vrouw in den besten zin. Geen vooruitgang, geen beschaving, geen godsdienst, wat ook dat waarlijk *goed* is, kunnen we verwachten van een toekomst gebouwd op zulk een *on*zedelijke leugen als deze wereld-oorlog! - - - Daartegen te protesteeren is de plicht van elke vrouw, van elke moeder bovenal - - Maar óók van *elke* vrouw. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Over een paar verzen van Guido Gezelle.

Nu wie buiten is genieten kan van de heerlijke natuurweelde, die zich in allerlei uit, ìn den jubelenden zang van een vogel, in 't heerlijke, levenwekkende licht, dat des morgens reeds zoo vroeg door de nevelen aan de Oosterkim komt gloren, komt onwillekeurig de herinnering boven aan de liefde voor de natuur van den dichter Gezelle.

Mij spreekt de blomme een tale
Mij is het kruid beleefd,
Mij groet het altemale,
Dat God geschapen heeft.

Of wie denkt niet aan zijn:

Hoe eerbaar, edel, schoon en fijn,
Kan toch een enkle bloeme zijn,
Die al meteen en zorgloos uit
De hand van heuren Schepper spruit.

De bekende regels:

O, wilde, en onvervalschte pracht
Der blommen langs den watergracht.

Al wat ge doet is blomme zijn, luidt zijn loftaal. - - -
Maar, ik wilde het dit keer daarbij niet laten. Er is uit zijn beschouwing van zijn

omgeving zooveel te leeren. Voor hem leefde het alles en had het ook iets te zeggen.
Kennen wel velen zijn lied op den merel?

Hebt ge nooit geluisterd
Naar den merelaan?
's Avonds als het duistert
Als de starren staan.

Op den hoogen sperel,
Daar hij verre ziet,
Luide zingt de merel
Nu zijn avondlied.

En dan die aardige vergelijking:

Somtijds in de kerke
Hoore ik stemmen aan
Als die lieve en sterke
Van den merelaan.

Rijzen doet mijn harte
Naar den hemel dan.
Lijde ik pijn of smarte
't Leed verzacht er van.

't Aardige slot over den merel:

Al meteens hij schettert,
Tiert en tureluit;
Vier slaat hij, dat 't spettert,
En... 't is uitgefluit.

Nu zou ik nog vergeten dit vers over den merel:

Hoort zijn' kele galmen
haal en wederhaal:
't zijn lijk Davids psalmen,
't is lijk orgeltaal.

Maar men leze zelf 't geheele gedicht.
Ook verzuime men niet tegelijk op te slaan 't lied: De Nachtegaal.
Ook van dit wonderschoone gedicht kunnen we slechts een paar verzen aanhalen.
Na enkele andere volgt:

Horkt! Langzaam, luide en lief getaald,
hoe diep' hij lust en leven haalt,
als uit de gronden
van duizend orgelmonden!

Nu piept hij fijn, nu roept hij luid';
en 't zijpzapt hem ter kelen uit,
lijk waterbellen,
die van de daken rellen.

Geteld, nu tokt zijn taalgetik,
als ware 't op een marbelstik,
dat perelkransen,

van 't snoer gevallen, dansen.

Geen vogel of hij weet zijn lied,
zijn leise en al zijn stemgebied,
bij zijn der talen,
nauwkeurig af te malen.

't En deert mij niet, hoe oud gedaagd,
dat hij den zangprijs henendraagt,
en, vogel schoone,
mij rooft de dichterkroone!

Want mensche en heeft u nooit verstaan,
noch al uw' rijkdom rechtgedaan,
o wondere tale,
van koning Nachtegale!

Ja, men heeft wel veel van Guido Gezelle gehoord, wel enkele zijner gedichten gelezen, maar algemeen bekend zijn waarschijnlijk genoemde gedichten niet.

Zoo vond ik, zijn dichtbundels doorbladerend, mooie verzen op 't vlasbedrijf, aan de boorden van de Leie beoefend. Zelfs een schoon gedicht over den haan. Luister maar:

Gekamde koning Canteclaar,
hoe geren zie 'k u komen daar,
gestapt zoo edeldrachtig
als Alexander, Attila,
of Karloman zijn' wederga,
heel keizerlijk almachtig!

Gij kraait, terwijl ge uw' vlerken slaat,
en 't stemgeluid dat henengaat.
uit uwen hals gedreven,
herwekt het slapend menschendom,
het boodschapt hem den dag weêrom,
den dag, het licht, en 't leven.

Uw' vonkelende ooge, uw' rooden kam,
een laaiend beeld van vier en vlam,
uw' zwakken steert, uw' spooren,
uw om end om geglimde borst,
uw strijdbaarheid, uw' zegedorst,
uw stem, zoo schoon om hooren.

Wie is er die dat al beschrijft,
die, heel in woord en taal gelijfd,
doet leven u en waken?
Wie is er? Anders geen als gij,
heer Canteclaar, die machtig zij
uw evenbeeld te maken.

Vaart wel dan: ik ontgeef 't mij, en
'k wil weten dat ik verre ben
bij u voortaan ten onderen;
gij hebt, o haan, den prijs behaald,
kraait koning nu, en zegepraalt,
en laat mij zwijgend wonderen.

Ik weet niet of ieder 't mooie van zoo'n vers ziet. Waar Gezelle zoo geweldig veel dichtte, is het begrijpelijk hij verzen heeft gemaakt, die min of meer rijmelarij zijn. Toch kan die benaming niet m.i. op hiergenoemd gedicht worden toegepast.

Bekend is het ook, dat hij veel hield van kinderen. 't Blijkt mede uit dit aardige vers:

Hadde ik al de schatten
van de wereld, ik,
'k Gaf ze voor een kinderherte,
Gèren, ik.

Ik trof ook nog een gedicht aan over de vogels, dat ik tot mijn spijt op 't oogenblik niet bij de hand heb en dus niet ter illustratie

hier kan weergeven. Daarin nu komen een tiental versregels voor, die als men ze luide leest u door den wonderen klankenrijkdom de vogels als doen hooren zingen. 't Is als hoort men 't getjiep van den kanarie en zijn vollen zang. Iets er van:

Gij, die kneutert en die knotert,
Gij, die kwatert en die kwettert,
Gij, die tjiept en tureluit,
Gij, die schatert en die schettert, enz.

Ik weet wel, dat als men de regels van bedoeld lied vlug leest het is of men de vogeltjes hun jubellied hoort uitschateren.

Wat zag die man veel in de natuur. Zelfs dichtte hij op waterplassen, op straat gezien na een regenbui. Daarin zag hij de wolken weerspiegelen en klaar was Kees met een vers. De brandnetel, 't dìstelhaar, niemands vriend was juist *zijn* uitverkorene voor een mooi gedicht.

Er is tusschen Gezelle en Schaepman, beide katholieke dichters, een oneindig verschil. Schaepman, de verheven dichter van het pausdom en 't katholiek geloof brengt u in vervoering:

Koning der harten!
Heeler der smarten!
Kom in mijn zwoegende, hijgende borst,
Stil van 't verterende
U slechts begeerende
U slechts behoorende harte der dorst!
Hef mij, geknakte,
Sterk mij, verzwakte!
Machtige vorst!

Bronaar van 't leven!
Doel van mijn streven!
Daal tot mij neer!
Ziellooze spranken
Staamlende klanken,
Och de gevallene biedt u niet meer; -
Kom, o mijn God en mijn Heer!

Ach! in het duister der nachten
Hief ik mijn handen omhoog;
U vroegen al mijn gedachten!
Leven mijns levens, Licht van mijn oog!

Ja, Hij nadert,
Reeds vergadert
De Engelendrom!
De aarde begeeft mij,
De eeuwige luister des hemels omzweeft mij,
't Woelende harte wordt zwijgend en stom:
Jezus, mijn liefde, mijn Bruidegom!
Kom!

Leg daarnaast nog zijn: de Paus, de Haja Sofia, zijn gedichten over de moedermaagd en ge ziet het hemelsbreed verschil tusschen Schaepman en Gezelle. Gezelle, die ook vrome gedichten gaf, is toch over 't geheel meer in zijn element als hij de natuur

schildert en naar aanleiding daarvan zijn godsdienstige gedachten er inweeft. Zijn gevoel voor 't schoone in de Schepping was wonderbaarlijk fijn besnaard.

Schaepman is de dichter van passie, van geheiligden hartstocht, wiens verzen te vergelijken zijn soms bij 't bulderen van den orkaan en 't luide bruisen der steeds ruischende zee. Zijn zang is een koningslied, zijn verzen zijn als ridders getooide helden.

Gezelle is meer de zacht kabbelende beek, wiens ziel leefde in 't kalme, van rijke zonnetinten doordaverde land van Vlaanderen.

Schaepman draagt in zijn groote, sterke ziel 't wisselende en den strijd der wereldgeschiedenis, hij is de ridder sans peur et sans reproche, die voor zijn bruid, de kerk, steeds in de bres staat, credo-pugno, 'ik geloof en strijd' is zijn devies.

Gezelle verblijdde zich in de poëzie van zijn land, in bloem en plant, in zonnelicht en windgetij.

Omdat hij 't gros van 't menschdom dus nader staat, zal Gezelle meer bewonderaars en vereerders hebben dan de ander.

Maar, zal, ondanks de richting van '80, de meer in 't wereldgebeuren ingeleide lezer toch niet evenzeer bewonderen dr. Schaepman's gloriezang over St. Pieter:

> Daar gaan, bij 't blij gejuich, bij 't schett'ren der fanfaren
> De bronzen poorten op, - wij duizelen, wij staren;
> Het zwakke menschenoog, de sterfelijke zin
> Drinkt als de oneindigheid bij volle teugen in,
> De oneindigheid in steen! hoe heerlijk slaan de golven
> Dier schoonheid om u heen, tot ge, in dien stroom bedolven,
> Uw kleinheid als vergeet en machtig wordt als zij
> De hoogste reuzenkracht en schoonste harmony,
> In goud en marmer hier belichaamd, die zich menglen
> Met Christus' scheppingswoord en 't jubelkoor der englen,
> Dat in een gouden woord om de open grafcel dreunt,
> Gij, Petrus, zijt de rots!
> .....
> Ik heb gezien, gezien! en of ik weende of bad,
> Of jubelde, of wel knielde, of bevend nader trad,
> Wie spreekt het? maar bij 't slaan, bij 't bonzen van mijn ader,
> Ontbruiste 't aan mijn ziel: mijn koning en mijn vader!

En om dan nu maar met den geloofsgenoot van Gezelle, van wien we enkele gedichten weergaven, te eindigen, sluiten we met diens Christuszang, waarmee de stijlste Protestant,

althans de orthodox-geloovige Protestant, zich wel van harte zal vereenigen:

O Christus, Koning, God en Redder! Ja de schimmen
Der dwaling sterven weg voor u! Aan de Oosterkimmen
Versmelt de nevel en een gouden purpergloor
Zingt: de eeuw'ge morgen komt, de groote dag breekt door;
De dag der eenheid en de glorie van den koning!

J.B. NAAKTGEBOREN.

Voor Enkelen.

Als gij geen zon kunt zijn voor velen,
Niet zelve baadt in zonneschijn,
Wees niet bedroefd, gij kunt toch zeker
Nog wel een zon voor enk'len zijn.

En is uw licht heel flauw en klein,
Tracht dan een lamp, een kaars te zijn;
Spreidt *eenig* licht toch om u heen,
Voor enk'len of desnoods voor één.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Overzicht van de Week.

I.
Wáár.

Eenigen tijd geleden - verleden jaar geloof ik - schreef ik in eene Lelie corr., naar aanleiding eener mij bekende dame in den Haag, dat ik de vrouw *verachtelijk* vind die zich verkoopt aan een rijken man, met het besliste vooropzet daarna van hem te scheiden, en zich aldus van een groote toelage zijnerzijds door de wet te verzekeren.

Dezer dagen lezend la ‘Rue du Sentier’ van Maurice Donnay, vind ik toevallig de volgende uitspraak, die mijne bovenstaande woorden schitterend bevestigt:

- *Une fille pauvre peut avoir le droit de s'enrichir par son mariage... Par son divorce*, *jamais!...*

Ik breng deze woorden onder de aandacht van haar, die, aldus handelend, willen doorgaan voor ‘fatsoenlijk’ in tegenstelling van de publieke vrouwen. Immers zich steeds vóórdoen als rijker dan men is, betalende logé's in huis nemen, in 't *geheim* trachten er wat ‘bij’ te verdienen, ‘jour’-houden; allerlei vermaken bijwonen, blijven-uitgaan tot het allerláátste toe als quasi-jong-meisje - om dan ten slotte een rijken man te veroveren, dien men na drie maanden laat zitten, ten einde verder van zijn geld te leven, is dat alles niet zoo recht een staaltje van dat Haagsche schijn-leven, waartegen de nieuwe vrouw, die der vrouwenbeweging in den mooien zin, met recht protesteert.? Zulke ‘dames’-levens - en den Haag wemelt ervan helaas - zijn veel verachtelijker dan die der publieke vrouwen en der demi-mondaines. Daarop kan *nooit* genoeg gewezen worden, in het belang van alle éérlijke moraal tegenover schijn-fatsoen en schijn-deftigheid en schijn-luxe. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Phrasen
of
Hoe het volk zich in de luren laat leggen.

In de Revue Bleue schrijft de bekende Fransche advokaat Henri Robert het onderstaande, dat ik ter overweging aanbeveel aan de weinigen die kunnen *denken*, onder de massa der *niet*-denkers:

Un jour viendra où la réparation sera complète. Il faut que vous soyez là le jour où '*notre Joffre*' *pourra répéter ce crie de joie que poussait l' Aiglon:*
On doit croire embrasser la France sur la bouche
Quand on est aimé par Paris!
Le jour où le généralissime avec les grands chefs, *les généraux Sarrail*, *d' Urbal*, *Foch*, *Franchet d' Espérey*, *de Langle de Carry*, *Manoury et tant d'autres que j'oublie mais que je comprends dans la même admiration*, *encadré du tsar Nicolas II*, *des rois George V*, *Albert Ie et Pierre de Serbie*, *avec d'autres rois peutêtre*, *défilera à la tête des Alliés sous l' Arc de Triomphe*, *et descendra l'avenue des Champs-Elysées*, *suivi de toutes les troupes qu'il aura conduites à la victoire. Alors*, *nous serons payés de toutes nos souffrances*, *de toutes nos angoisses.*

Over de quaestie *of* en *hoe* die dag zal komen, dáárover wil ik 't gansch niet hebben. Ik wil enkel en alleen vragen aan U, de *slachtoffers*, de *volkeren*-zelf, aan U, verminkten, levenslang-ongelukkigen, blindgewordenen, van uw fortuin-beroofden, weduwen, weezen, wie-ook ge allen zijn moogt die de oorlog op de een of de andere wijze heeft beroofd van uw levensgeluk, ik wil U vragen of het wáár is, wáár *kàn* zijn, dat het opmarcheeren van een troepje zegevierende *generaals* en *vorsten* U zal troosten 'over al uw doorgestaan leed en al uw doorgestanen angst?'

Geef U toch ernstig rekenschap van de wijze waarop ge U voor den *mal* laat houden door

zulke phrasen.! Henri Robert, de man die voor de Fransche jury's met mooie verleugende speechen, de meest-weerzinwekkende misdaden weet goed te praten, zóó handig dat iedereen tot tranen toe bewogen wordt, vooral natuurlijk de domme vrouwenschare die hem aanbidt, waarlijk, hij is precies *de* man voor zulken bovenstaanden theatralen nonsens. Maar gij, die dien nonsens leest, sta er eens even bij stil, sta stil bij dat vooruitzicht van die opmarcheerende generaals en vorsten, onder den Arc de Triomphe, vooruitzicht waarmee ge gepaaid wordt tot troost voor het offer van Uw bloed, Uw leven, Uw gezin, Uw welvaart, Uw man, Uw zonen, de lijfseer Uwer dochteren. Ach, waarlijk, zelfs al zouden die generaals en die vorsten *niet* triomfeerend opmarcheeren, zelfs al zoude de overwinning niet aan hunne zijde wezen, denkt ge dat *zij*, Joffre, Manoury, Kitchener, French, grootvorst Nicolaas, de tsaar, koning Albert, koning George, Victor Emanuel, dat één dier grooten dezer aarde dáárom één broodje minder zal eten, of zich één enkel aardsch genoegen zal behoeven te ontzeggen, laat staan dat *zij* zullen hebben te betalen voor de nederlaag met hun gezondheid, hunne oogen, hun levensgeluk? - 't Mocht wat. Voor koning Albert zal men in het allerergste geval een ander rijkje weten te maken, en zijn gróòt fortuin blijft onaangetast, en zijn vorstelijke collega's blijven regeeren als vroeger, en blijven zich zelven amuseeren als vroeger; en aan hunne respectieve generaals worden eerebaantjes en ordelintjes uitgereikt, ter vertroosting voor de geleden teleurstelling. Maar het volk, de soldaten, de dienstplichtigen, de kooplui, de vrouwen en kinderen, zij allen *betalen*, *betalen* den oorlog, met hun eigen ondergang, geestelijk en lichamelijk en finantieel. En in het eerste geval, indien de profetie van Henri Robert vervuld wordt, dan gaat het met dat volk, die soldaten, die dienstplichtigen, die kooplui, die vrouwen en kinderen *precies evenzoo.* Alleen, dan doen de vorsten en de generaals zich nog bovendien ijselijk te goede op de door anderen, door de slachtoffers, door de *volkeren*, zóó duur betaalde overwinningen, als waren die door hen-persoonlijk bevochten; dan reiken zij elkaar nog meer eerebaantjes en ordelintjes uit, en gaan nog meer feestvieren en pretmaken en elkaar bewierooken. Maar rondom hen is en blijft er *en* in Duitschland, *en* in Frankrijk, *en* in Engeland, *en* in de overige oorlogvoerende landen geweeklaag en geween, - om hen die heengingen en niet weerkeerden, om gebroken en verwoeste levens, om blinden en ongelukkigen, om verkrachte vrouwen, en om verloren welvaart. -

En tegen dat alles, tegen al dat onherstelbare, nuttelooze, onafzienbare wee, daartegen zou opwegen een zegetocht onder den Arc de Triomphe door een hoopje vorsten en generaals!

Massa, wat zijt ge *verachtelijk*-dom dat ge zulke taal wilt drukken, en wilt lezen, dat ge zulk een phraseur *duldt* voor Uw oogen, hem duldt in Uw door den oorlogsgeesel op eigen terrein geteisterd Frankrijk! -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Wat is heldenmoed?

Dagelijks lezen we in de couranten van de ‘helden’ van den oorlog! Zoodra een soldaat is gesneuveld, heet hij b.v. in elk Fransch blad ‘un brave’, om niet te spreken van de loftuitingen die gesneuvelde meerderen in rang, ten deel vallen. Zonder dat men natuurlijk ook maar iets afweet van de wijze waarop zulk een beklagenswaardige

stierf, na welke ruwheid, of onder welke angsten ook, wordt hij per se verklaard te zijn ‘held’ - **omdat** *de oorlogsleugen het zoo wil.*

En ondertusschen gaan gemengde berichtjes als het onderstaande geheel en al gedachtenloos voorbij aan het oog van het domme massa-publiek:

Door zich geheel gekleed te water te begeven, *redde een agent van politie een jongen*, *die in het water aan de Valkenboschkade was geraakt.*

(Vaderland).

‘De man deed niets meer dan zijn plicht’ - - hoor ik velen reeds zeggen.

Goed, maar *hij* had zijn plicht heel gemakkelijk kunnen verzaken, zonder dat hem dit zijn betrekking, - om van zijn leven niet te spreken - zou hebben gekost.

Niemand zou het hebben gemerkt.

In plaats daarvan echter deed hij eenvoudig, als iets dat vanzelf spreekt, naamloos en onbekend, zijn plicht van menschen-*redder.*

En immers een soldaat, een militair, doet óók niet meer dan zijn plicht, dan zijn hem opgelegde plicht, waar hij zijn medemenschen *doodt*, martelt, verminkt, op de afschuwelijkste wijzen. - Doet hij die hem opgelegde plicht *niet*, dan wordt hij daardoor een dienstweige-

raar, een deserteur, en wordt hij tot straf in de gevangenis gezet, of doodgeschoten, of voor eerloos verklaard. -

Daarom heeft dus zulk een beklagenswaardig militair geen andere keuze dan zich te laten *dwingen* een menschen*moorder* te worden.

En, om dat hem opgelegde gedwongen moordenaarslot is hij diep te beklagen. - Maar is hij **geenzins** een held.

Integendeel, in de meeste gevallen verricht hij deze afschuwelijke plicht enkel door de ophitsing van alcohol, wraak, geslachtsonthouding, honger, enz.

Hij is dientengevolge, - buiten zijn eigen schuld, - een monster, maar **geen** held.

Maar de persleugen, die den oorlog wil uit eigenbelang, zij kroont hem met den *leugen*-naam 'held'.

En de domme massa praat het na.

De bedroefde moeders, die in den oorlog gevallen zonen natreuren, gelooven, om zich te troosten, aan zulken zoogenaamden heldenmoed hunner afgestorvenen.

- En gedachtenloos gaan zij daarbij voorbij aan deze plichtdaad van een wezenlijken held, die een andere moeder haar kind teruggaf, het redde van den dood, met gevaar wellicht van eigen leven. -

In dezen tijd van leugen, phrase, opwinding, en verdomming mag er wel eens ernstig op worden gewezen wie de *ware* helden zijn. Deze naamlooze menschenredders uit de gemengde berichten *of....* de menschenmoordende militairen?

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Vermakelijke ophemeling.

Men weet dat Couperus tegenwoordig het gansche land afreist met lezingen, en dat men in bijna elk plaatsje van ons land groote affiches kan zien aangeplakt, den inwoners verkondigend hoe ze tegen één of meer guldens, al naar gelang de grootte der stad of van het dorp, de gelegenheid zullen hebben den grooten Louis Couperus te hooren voordragen over en van hem-zelf.

Ik heb hem - opzettelijk omdat ik zijn mondaine boeken, zijne mondaine romans, mooi vind, héél talentvol - nooit willen hooren lezen.

Ik spreek dus geen oordeel uit over wat ik niet ken, waarvan ik alleen maar weet door anderen. -

Maar ik moet hartelijk lachen om de idiote aanbidderij, op backfisch-manier, van een 'critiek' als onderstaande, díe ik vind in het Vaderland (waaraan Couperus geregeld meewerkt elken Zaterdag) overgenomen uit het Maandblad *Vrije Arbeid:*

Couperus Psyche-fragmenten voordragende.. Schier zoude ik zeggen: Couperus Psyche zingende, - *want muziek is het*, *die er de hoogste charme aan leent*, *muziek in rhythmischen zoowel als melodischen zin.*

Hoe stijgen en dalen in wisselend tempo de klankbevleugelde woordreeksen van dit uiterst verfijnde en gevoelige proza, *nu in stormende rijen van onwederstaanbare anapaesten*, *dàn in hupp'lende dactyli; elders in kalme jamben of bewogen trochaeën - doch immer in onvangbare wisseling van stemming en nuance.*

Hoe laat hij voor onze fantasie de purperen horizonnen wijken in neev'lende verten, *ons gedachte-snel zweven door onmeetelijke ruimten van kimme naar kimme in*

wakenden droom, *wekkend een stemming als soms in Moore's* '*Paradise and the Peri*'.

Maar naast dien suggestieven zin en cadenz van den text-zelf, *staat*, *als bijna evenwichtige voordrachtsfactor*, *de stembuiging*, *de melodiek zijner stem.*

Ik kan mij niet herinneren iemand gehoord te hebben, *die zoo bijna zong wat hij zeide*, *als Couperus. Zeer velen deed het daarom eerst*, *- en sommigen bij voortduring*, *- aan*, *als geheel doellooze*, *ja*, *aandacht-afleidende*, *indruk-verzwakkende aanstellerij. En toch was het dit allerminst. Doch wij*, *Noorderlingen*, *zijn gewend te hooren meest enger-begrensde spreekstemmen in een laag register* (*bas*, *hoogstens bariton*); *- was het dan te verwonderen, dat een stem van merkwaardigen omvang (ruim 2 octaven*) *en Hollandsch-hooge ligging*, *ten overvloede nog in die richting bewust geoefend*, *ons*, *meerendeels donkerstemmigen*, *verraste? Dat zijn onmiskenbare affectatie bovendien eerst vreemd aandeed*, *en*, *eindelijk*, *dat men eenigszins gehinderd werd door zijn slecht uitgesproken gutturaler?*

Dit fraaie staaltje van per-se *willen* aanbidden den 'meester', al *is* diens geaffecteerdheid niet te loochenen, niet weg te redeneeren, zelfs niet dóór dezen aanbidder-zelf, is geteekend door 'Jaap Kunst'. Ik herhaal, ik kan niet beoordeelen of ik-zelve de voordracht van Couperus mooi zou vinden of niet; wat ik echter wèl kan beoordeelen, dat is de walgelijke en belachelijke poging tot vleierij en tot een kunstdoenerigen stijl van dezen meneer

Jaap Kunst - - walgelijke maar *mislukte* pogingen.

Zóó echter maakt ge U-zelf letterkundigen invloed. Immers: Help je mij, help *ik* je weer!!

Dat zal Jaap Kunst ook wel ondervinden. Is het niet van Couperus-zelf, dan van een ander.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

V.
Belgische gruwelen - en nog iets.

Mejonkvrouw!

Niet tot uw gewone lezers behoorende, kreeg ik op reis door een gelukkig toeval de Juni-aflevering van uw tijdschrift in handen, en vind mij gedrongen om u mijn warmste instemming te betuigen met den inhoud, voorzoover gericht tegen hen, die ons tot bondgenooten onzer erfvijanden trachten te maken. Ik vertrouw dan ook in uwen geest te handelen door de aandacht uwer lezers te vestigen op de stukken van Dr. Domela Nieuwenhuis, te Gent, in *Tijdspiegel* van Maart, April en Juni, waarin hij - als ooggetuige - tot de slotsom komt, dat er bij de Vlamingen eigenlijk geen vijandschap tegen de Duitschers bestaat (hetgeen overeenstemt met het veelgesmade boek van Stijn Streuvels); dat de gruwelverhalen verreweg grootendeels geboren zijn uit verhitte verbeelding; en dat de daden der Duitschers te Leuven zijn uitgelokt door de Jezuïeten. Inderdaad, *hoe* de verbeelding werkt, heb ik zelf opgemerkt aan een vluchteling; en, let wel: geen half kinderlijke Vlaming, maar Noord-Nederlander en zich noemend ‘vrijdenker,’ dus krachtens eigen beginsel verplicht om niets aan te nemen op gezag. Daar hij vol verontwaardiging was over de Duitsche wreedheden, ried ik hem sterk aan: alles, *alles wat hij zelf gezien had*, in een Ned. blad openbaar te maken. Antwoord: hij had niets gezien.... maar de Duitschers hadden kleine kinderen gevraagd: of ze vliegen konden? en op hun ontkennend antwoord aan de bajonet geregen. Nu had ik kunnen opmerken dat de Duitschers dit, *als* ze 't gedaan hadden, zouden geleerd hebben van de Engelschen in Zuid-Afrika; maar ik vond meer ter zake doende, hem te vragen: ‘Heeft u dat zelf gezien?’

‘Neen.’ ‘Hoe kan u het dan gelooven?’ Geen antwoord. En een inwoner eener Ned. grensplaats, ambtshalve met honderden vluchtelingen in aanraking geweest, schrijft mij, dat hij al hunne verhalen voor leugens houdt.

In een opzicht echter is uw beschouwing van *de Telegraaf* onjuist. De redactie zetelt niet meer in het St. Nicolaasstraatje, maar in een eigen nieuw gebouw aan den N.Z. Voorburgwal, even prachtig als de tempel van het Handelsblad. Menschen, die gaarne naar verband van oorzaak en gevolg zoeken, leiden hieruit af, dat Engeland ook nog geld heeft voor andere oorlogsbehoeften dan whiskey om boerenjongens tot dienstnemen te brengen; en zeemijnen om Nederlandsche visschers te vermoorden. *L'Angleterre est assez riche pour payer sa gloire.*

Uw dw.

Dr. W. ZUIDEMA.

Neêrland's geloof in bange tijden.

Midden in het rustig voortglijdende leven zette plots de oorlog zijn machtigen pletter-voet.

Als verdwaasd waren de menschen, niet wetend wat te doen.

De knapste koppen, de goochemste aller gladdekkers, de pienterste handelslui; zij, die anders uit alles en uit ieder ding voordeel wisten te halen, ze waren overdonderd.

De schijnbaar onwankelbare standpunten, waarop zoo velen steeds hadden gegrondvest hun meening van niet-mogelijk-een-europeeschen-oorlog, waren ineens vergruizeld.

Nêerland sidderde en beefde.

Speurde... zocht naarstiglijk.

Maar bij niemand vond het troost, steun noch raad.

En toen?

Toen herinnerde men zich het bestaan van een ‘God’.

Dat was iemand of iets, heel machtig en heel groot, die van alles tot stand bracht. Ver, onmeetbaar-ver woonde hij weg in een hemel... of zooiets.

Men had wel eens over hem hooren spreken of gelezen. En al wist men niet alles tot in bijzonderheden: zijn bestaan kende men. Voorheen had men aan hem nooit gedacht, daar had men geen tijd voor, maar nu...

Biddagen werden uitgeschreven en... gehouden.

Gansch Nêerland toog uit om te bidden.

Zelfs zij, die zich anders zouden geschaamd hebben naar een kerk te gaan, zij gingen.

Kon men het hun kwalijk nemen?

Het land - het geliefde Neêrland - was in gevaar. Doch niet alleen het vaderland, maar ook hun duiten. Hun beminde, veraf-

gode klinkers waren op het punt verloren te gaan. Men bad echter niet alleen voor het land en de duiten, maar ook voor de mooie villa's, wonderschoone meubel-inrichtingen, boerderijen; natuurlijk ook voor hun kinderen en vrouwen. Alles, allen, iederéén was in gevaar.

Met afschuw staarde men terug op het verleden; het verleden dat daar zoo zondigzwart achter hun lag. Een rilling droop langs de ruggen bij de gedachte aan dat gruwzaam, goddeloos gedoe.

Geen tooneel-voorstellingen meer noch diners of muziekuitvoeringen. Feest- noch jubel-dagen, bruiloften noch geboorten (pardon, de laatsten gingen door) of iets dergelijks werden meer gehouden.

't Was alles zondig en slecht.

Dames droegen geen laag-uitgesneden blouses meer, noch ragfijne, zijden kousen of splitrokken.

Hooge boorden, dikke wollen kousen; zedige rokken was de eisch.

Neêrland werd zedig.

Heeren gingen niet meer stiekum uit met dit of dat ‘juffie’; moesten niet meer dagen en nachten achtereen uit voor... zaken.

Neêrland bad.

Het ging ter kerke.

Hoewel men vroeger nooit gekund had. Drukke bezigheden, hoofdpijn, niet-op-tijd-klaar-komen, vervelende dominee en meerdere uit- en toevluchten; nu ging men.

Wanneer men waarlijk, door het een of ander niet kon, sidderde men bij de gedachte, dat nu daardoor de oorlog ook wel eens over ons kon losbarsten.

Stillekens, in een geheim hoekje, bad men dan toch.

Mevrouw, die anders het kerk-gaan van de dienstbode louter onzin vond, dwong nu letterlijk haar dienstvaardige tot gaan.

Want als ‘die meid’ eens niet ging kon er best oorlog komen.

Meneer las 's-morgens inplaats van zijn nieuwsblad den bijbel. In die ‘krant’ stonden toch niets dan leugens.

In die eerste dagen des gevaars was Neêrland vroom, godvreezend.

Men fuifde noch feestte meer.

Ging echter naar de kerk.

Bad.

Langzamerhand sleet die vreeswekkende gedachte.

Het hoofd werd weer helderder.

De zaken gingen weer beter. Het bleek dat er, ondanks of beter dank zij den oorlog, nog wel geld - veel geld - te verdienen was.

Het getrouwe kerk-gaan luwde.

Neêrland was tot heden voor den oorlog gespaard gebleven; zou het nu ook wel blijven.

De Bijbel raakte weer onder stof; de krant was toch op den duur interessanter.

De dienstbode behoefde niet meer zeker en vast des Zondags naar de kerk. Er was 's-morgens nog genoeg te doen voor zoo'n meid. Ze kon best eens een keertje overslaan.

Neêrland zou toch wel buiten den oorlog blijven. Ook had men nu veel meer last van hoofdpijn, kon men moeilijk weg; was gebleken dat deze of gene dominee (nu men hem meer hoorde) toch niet ‘je ware’ was. ‘Gut né, echt langdradig en droog, hé.’

En dan, dat haastig toilet-maken en wat al niet meer. Men kon best eens overslaan.

God had immers tot heden ons land gelukkig gespaard. Wij waren ook lang zoo slecht niet als de Belgen b.v. Het leek er niet naar.

Zoo stil-aan ging men weer eens naar de comédie. Droeg weer laag-uitgesneden blouses, fijne kousen. Ach ja, het viel niet meê dat eenvoudige goed. Stond zoo stijf. Daarom zullen we toch geen oorlog krijgen?

Neen, hoor!

Stonden er geen flinke stuurlui op den brug des vaderlands? Die zouden het scheepje 'Neêrland' best veilig en wel door de klippen sturen.

Oorlog, Wel neen!

Voorzichtig, heel langzaam doch gestaag, kwam het oude leven weer in eere.

En God?

Maar, dat was toch de goede God.

De Alwijze.

Hij zou toch niet vergen dat men altijd bad en naar de kerk ging en vroom was.

Neêrland zal zeker wel buiten den oorlog blijven.

Men heeft toch gebeden; is toch naar de kerk gegaan.

JANE VAN DER TOGT.

Afgrond
door Louis Carbin.

Lasciate ogni speranza voi che entrate.

Te Rotterdam heb ik hem ontmoet. Eenmaal. Maar ik zal hem nooit vergeten.

Hèm, - de door al wat vrouw is aanbeden, en zeldzaam samentreffen, de

door al wat critiek is zoo zeer geroemde dichter van ‘De Liefde en de Dood’. Van die zacht-wanhopige, droefhartstochtelijke woord-symfonie: ‘De Liefde en de Dood’.

En het gebeurde heel gewoon. Op een diner. Bij de familie de Breve.

Maar het was allemaal anders dan ik had verwacht.

Toen de kleine elegante, mooi-blonde dochter des huizes mij had verteld, dat ook *hij* geinviteerd zou worden, moest ik me wel vanzelve een voorstelling gaan maken van zijn uiterlijke persoon. En tegen dien avond werd deze voorstelling al heel precies van kleur en van lijn:

Ik meende dan een kleine wat gebogen figuur te zullen zien - mager natuurlijk - met een bleek zacht gelaat, omstuwd van lang-golvige blonde lokken en met weeke blauwe droomers-oogen; en vooral te zullen hooren een zacht-lispelende stem, zonder klank.

Want zijn werk had al het weeke der melancholie.

Doch het bleek allemaal anders....

- Aan tafel kwam ik schuin tegenover hem te zitten, en ben geloof ik weinig spraakzaam en voorkomend geweest jegens mijn tafeldame, die toch werkelijk zeer bekoorlijk was en jong. Want de groeiende verwondering, waarmede ik den dichter telkens ongemerkt zat op te nemen, belette wel aan alle andere gewaarwordingen om tot mij door te dringen.

Zeer zeker bleek hij onmiskenbaar mager, - maar hij was lang. Wel ook stond en liep en zat hij wat gebogen, - doch het was de gewilde houding van den neerbuigend-minzamen dandy. En hij had zwàrt haar. En dat was kort geknipt, bij ooren en bij hals. Alleen op het bovenhoofd hield hij het langer, doch plat ter neer gedrukt met rechte scheiding. Een strakke witte scheiding temidden van pikzwart haar, dat, prozaïsch compact, glanzig, in het gouden lamplicht spiegelde...

- Doch dit alles was nog wel te overkomen.

Maar zijn gezicht...! - Donker van tint, met onder zwarte wenkbrauwen donkere diep gelegen oogen. Magere hoekige wangen. Sterke witte tanden, glinsterend onder een vollen zwarten, sierlijk opgekrulden knevel, die boven breed naar voren springende kin en zinnelijken mond bloot liet, mooi van vorm. En als hij zweeg had deze dichter de smalle en toch gevulde roze lippen stijf tezaam geknepen met het besliste van een man, die van plan is dit of dat te doen ook al zou de heele wereld in elkander zakken.

De kleine elegante, mooi-blonde dochter des huizes was zijn tafeldame. Met iets dweepends in haar groote blauwe kinderoogen kon ze al pratend naar hem opzien. Dan luisterde hij verwonderlijk zacht, terwijl hij, de oogleden neer, zijn blanke beringde handen bekeek en het hoofd wat naar haar toegenegen hield, lijk doove menschen dat wel doen.

En als hij dan bij zijn antwoord plots haar het gelaat toewendde, terwijl ze nog haar teere gezichtje naar hem opgeheven had, dan merkte ik hoe zijn donker-omwalde, zwartbruine oogen met een lang streelende mildheid in de hare keken.

Geroerd sloeg ze dan - niet dadelijk - haar oogen neer en volgde verlegen met haar roze kinder-vingertjes een figuur in het tafeldamast, en dronk genietend zijne woorden.

Ik kon niet hooren wat hij zeìde. Hij was vormelijk genoeg om niet te fluisteren, maar dempte de diepe klank van zijn stem als om te laten voelen, dat het alleen voor haar was dat hij sprak.

- De diepe klank van zijn stem. -

Want bij de eerste ontmoeting voor het diner had ik al tot mijn verwondering gehoord hoe in het praten zijn stem donker en modulatie-vol klonk als van een baryton-bas.

Dadelijk had hij me toen Rimani in herinnering gebracht, dien ik pas te Den Haag als Mefisto bij de Italianen had gehoord, en wiens donkere diep-doordringende geluid me had doen trillen op mijn stoel. -

- Soms, als de dochter des huizes even babbelde met haar anderen buur, - oud grijs heertje, dat niets deed dan eten en vriendelijk glimlachen - keek rustig de dichter de tafel rond.

En onmiddellijk onverzacht had dan weer zijn gelaat het harde van den sterken willer, en zijne oogen stonden weer donker volgloeid van zwaren hoon.

'k Was voortdurend door verbaasd.

Ik dacht aan het bijkans vrouwelijk teedere van zijn zuivere werk.

Ja, 'k geloof niet, dat ik erg spraakzaam en voorkomend ben geweest tegen mijn tafeldame, die toch zoo bekoorlijk was en jong.

Ik verlangde naar de koffie en sigaren, al kende ik de andere heeren nauwelijks. Om den dichter te hooren praten.

Welnu, ik heb dat gehoord.
En ik zal het nooit vergeten.

Het was dan na tafel.
In de schemerige, donkertonige, ruime studeerkamer van den heer des huizes zaten we bij den haard.
Behalve de heer de Breve en het oude grijze heertje, allen jongelui, - zaten we met ons vijven gedoken in lage fauteuils in wijden kring voor de levendig vlammende haard.
Dit was, behalve in de verte op het bureau een gedempt stralende stille electrische lamp, het eenige licht in de kamer.
Het gesprek bleef eerst algemeen. Over politiek en kwesties in de rumoerige gemeenteraad.
De dichter, zwijgend, staarde in het vuur en rookte sigaretten.
Dit was het eenige dat klopte met de blijkbaar wel wat stereotiepe opvatting, die ik van een dichter had.
Wij anderen, philisters, rookten zware, plompe afterdinners.
Al heel vlug, - natuurlijk, - verliep het gesprek in grapjes. Eerst politieke en daarna andere. En werd minder algemeen.
De dichter grinnikte.
Toen is 't, dat hij in 't gesprek kwam. Hoè kan ik mij niet meer herinneren. Doch wel her-hoor ik steeds nog hoe zijn donkere stem plotseling hoonend zei:
‘Sam zich van kant maken? Ben je wijs!?’
(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden
Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.
Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.
REDACTRICE.
P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Poedelbaas. - Ik vind het heel prettig van U weer eens te hooren; gij moogt mij zooveel gij wilt vertellen van U-zelf, en ook van dat andere, dat wat gij aanroert aan het slot van Uw brief. Maar *ik* mag U niet antwoorden. Ik *mag* dat niet; dat is *mijn* plicht, die ik heel duidelijk voor me zie. En de Uwe is m.i. om van dáár heen te gaan. Maar, zelfs dat kan ik niet zóó voldoende beoordeelen om er op te willen aandringen. Hartelijk dank voor Uw brief, en voor Uw vertrouwen. Ik antwoordde U, ingevolge Uw wensch, *omgaand* in de volgende Lelie na ontvangst van Uw brief.

J.P. - Kan er iets van U zijn zoek geraakt? Ik ontving namelijk van U een briefkaart, waarop staat dat gij, 'in vervolg op vroegere correspondentie, mijn aandacht vestigt op prof. Engels' artikel in Uber Land und Meer no. 38 1915.' En ik herinner mij niets waarmede ik deze briefkaart kan in verband brengen. Die mij thans toegezonden kaart is enkel geadresseerd naar den Haag (zonder straattoevoeging; enkel met het adres van red. Holl. Lelie); kan dus wellicht een vorig schrijven, eveneens onvolledig geadresseerd, zijn zoekgeraakt? In elk geval kan ik, thans van huis zijnde, Uber Land und Meer niet nazien. Thuis-zijnde lees ik zelve het Blad, maar niet nu, nu ik tijdelijk afwezig ben. Misschien kunt gij mij het toezenden, of mij melden wat gij bedoelt? Uit het plaatje van uw kaart, voorstellend een aanval van Franschen en Bataven tegen de Engelschen en Russen, kan ik wel vermoeden dat gij en ik, inzake onze oorlogssympathieën, geestverwanten zijn. - Wij-Hollanders hebben ons steeds door de Franschen in de luren laten leggen, en de Engelschen zijn onze geheele geschiedenis dóór onze vijanden geweest. Intusschen, het woord is zoo wáár dat een volk *niets* leert dóór zijn geschiedenis. Altijd opnieuw zien we dat. En bij ons in het bijzonder

Odillon. - Ik zal mijn best doen het nu spoedig te plaatsen. Kassian inzake Uw gezondheid. Nu, zorg maar dat de U gegeven raad zal helpen. Ik hoopte dat ge in dit geval genoegen en gezondheid hadt kunnen vereenigen, en gaf U daarom die adressen. Maar het is dus zeker tenslotte beter zoo. Veel groeten.

Rosalius. - Ik vind Uw artikel geschikt, en laat U de drukproef toezenden. Tot op zekere hoogte hebt ge goed geraden, want, als ge dit leest, is de 'trekvogel' inderdaad reeds weer 'een station verder' op het zomeruitstapje. Nu, dat nieuwe station zal wel blijven het eind-station vóór mijn terugkeer tot den Haag, want het is daar, op dat eind-station, veel te prettig logeeren dan dat ik dan nog verder zou willen trekken. - Die dames, achter U in de galerij op Scheveningen, kunnen reeds daarom niet geweest zijn ondergeteekende en hare vriendin, wijl wij reeds sinds 20 Mei den Haag verlieten. Maar ook voor de rest behoeft gij de aanwezigheid van een wit poedeltje nimmer met mij in verband te brengen, want Benjamin lijkt op niets zoo

weinig als op een poedel; ook is hij niet wit maar crême en geel, en heeft meer iets van een smous, een setter, *of* een griffon. -

Een bezoek in Heelsum kan ik U in elk opzicht *warm* aanbevelen. Ook voor fietstochtjes is het Kurhaus een uitstekende gelegenheid tot een kort verblijf van enkele uren, of een dagje en nacht, wijl het niet alleen is een pension maar óók hôtel. - 't Zal U er stellig bevallen. Hartelijk gegroet.

Mevr. M.K. te O. - Uw schrijven heeft me bijzonder veel plezier gedaan in het algemeen, omdat zulke brieven als de Uwe mij tot een steun zijn, maar nog om een bijzondere reden óók, namelijk om Uw instemming met mijn correspondentie aan Carmen-Sylva in het Lelienommer van 23 Juni, in welke corr. ik behandel de dienstboden-quaestie, bezien van het dienstboden-standpunt. Zeker, ik ontving vele bewijzen van instemming met mijne opvatting dezer quaestie, mijn opvatting namelijk dat niet de dienstboden maar juist de mevrouwen-zelf zijn (in het algemeen gesproken) de hoofd-aanleiding tot den treurigen toestand; en ik ken dan ook - zooals ik schreef in die door U bedoelde corr. aan Carmen-Sylva - heel veel dienstboden die gelukkig een gunstige uitzondering maken op de slechte reputatie van hare klasse, een gunstige uitzondering volgens het eigen getuigenis aan mij, mondeling of schriftelijk, harer meesteressen. Maar ik weet iemand, die juist in deze quaestie steeds met mij van meening verschilt, en wien daarom juist deze laatste correspondentie aan Carmen-Sylva weer beslist ergerde. Voor hem neem ik over Uw letterlijke woorden:

Maar nu moet ik U toch even schrijven dat Uw correspondentie aan Carmen Sylva in de Lelie van 23 *Juni mij bijzonder sympathiek is*, *en ik dat schrijven graag over ons heele land, maar voornamelijk in de steden*, *rond zou strooien. Er zijn helaas vooral in de steden hare dienstboden*, *maar nog oneindig meer onmogelijke Mevrouwen*(*?*)

Die bedoelde iemand en ik hebben op dit punt reeds meermalen van gedachten gewisseld en worden het er nooit over eens - vrees ik. Daarom verheugt het mij juist nu, nu deze correspondentie aan Carmen Sylva zijn aandacht weer heeft getrokken, Uw ware woorden onder zijn oogen te kunnen brengen. Hartelijk dank voor Uw instemming.

Wat Uw wensch aangaat, indien gij terugkeert naar V... dan zult gij mij daar misschien nog wel eens zien, want ik heb daar zeer lieve kennissen. Alleen zijn ze meer van huis dan thuis, zoodat ik hen tot hiertoe nog nooit dáár opzocht. Wie weet echter wat het toeval doet. Het heeft me thans hier in H... terug doen vinden menschen, die ik vóór vele jaren heb ontmoet op een binnenplaatsje in Java, die mij nooit zouden herkend hebben, en eerst door mijn naam er achter kwamen dat ik diezelfde Anna Lohman was, die ze met haar vader dáár hadden zien rondloopen. Maar, of ge mij werkelijk herkennen zoudt? Ik moet er dikwijls om lachen dat de menschen, die mij toevallig plotseling ontmoeten, gewoonlijk eenigszins versteld staan een gansch andere persoonlijkheid te zien dan de hooghartige, bij de hand-optredende, scherpe dingen zeggende vrouw, die ze zich blijkbaar van mij hadden voorgesteld in hunne gedachten. Ik ben namelijk een zoo vroolijke, voor mij-zelve zoo gelukkige natuur, en ik spreek dientengevolge zoo nooit over mijn werk, dat ik een geheel ander wezen *ben*, als men mij spreekt en kent, dan men gewoonlijk mij aanneemt te zijn. - Uw beschouwing over de eenzijdigheid waartoe gij U inzake pro-Duitschheid wel eens laat verleiden is heel eerlijk; m.i. is zij een echt-vrouwelijke eigenschap van zich aldus méér door gevoel te laten beheerschen dan door rechtvaardig oordeel. Ik-ook voel, zooals gij weet, voor de Duitsche natie veel, maar aan den anderen kant mogen ook wij, die pro-Duitsch voelen, daarom

niet vervallen in het euvel van daarom alles gaan goedpraten en alles gaan verdedigen wat de Duitschers op hun kerfstok hebben. In een oorlog *kan* het niet anders of alle slechte elementen komen los, op alle lage hartstochten en instincten wordt gespeculeerd, met alle mogelijke phrasen wordt geschermd, dronkenschap, bandeloosheid, onzedelijkheid vieren hoogtij, want, zonder dat alles zou geen enkel leger in staat zijn tot 'heldenmoed' en hoe al dat fraais meer heet.... op het geduldige papier! De legeraanvoerders, de officieren, van *elk* leger, zijn daarom wel genoodzaakt hunne soldaten alle mogelijke vrijheid te laten in rooven, brandstichten, vrouwenverkrachten, zuiperij, enz., enz. En ook de Duitschers kunnen daarom in al die dingen evenmin van schuld worden vrijgepleit als de Franschen, Engelschen, Russen, Belgen, als wie ook ter wereld, die oorlog voert. Dit erkennen is m.i. iets geheel anders dan alle 'gruwelen', die men den Duitschers aanwrijft, willen gelooven per-se, hoe onbewezen ook, of dan haar, de Duitsche natie, den ondergang toe te wenschen, door dezen oorlog. Ik voor mij hoop nog steeds dat Duitschland moge zegevieren in het belang van de beschaving in het algemeen en van ons land in het bijzonder; oneindig veel liever zie ik Duitschland zegevieren dan Engeland, met zijn heerschzuchtige huichelpolitiek van alles-inpalmen-willen, dan Frankrijk, verrot van onder tot boven, denk maar aan het laatste Caillauxschandaal, verkocht van den hoogsten ambtenaar tot den laagsten, dan Rusland, half beschaafd nog maar, om niet te spreken van het dreigend gele gevaar dat de onvermijdelijke nasleep zon zijn eener zegepraal van de geallieerden. Met dat al, ik voor mij vind oorlog iets zóó afgrijselijk-slechts en gemeens, en iets zóó ten hemel-schreiend-onrechtvaardigs, dat ik elken vrede, hoe ook, onbepaald zou toejuichen boven ook maar één dag verlenging van den oorlog. Wie ook op dit oogenblik zou ten onder gaan door vrede, alles beter nog dan een voortzetting van den gruwel-zelf als zoodanig. Overigens dank ik U voor Uw in het slot zoo ware woorden, die ik hieronder overneem:

Uw te kaak stellen af en toe van het Dagblad de Telegraaf doet mij ook zoo'n groot genoegen; maar ik vind wel dat de Regeering er zich mee moest bemoeien, door de voortdurende ophitserijen tegen een bevriende natie. Maar 't is helaas zooals U schrijft: is men werkelijk onzijdig, *zooals U altijd in uw schryven over de verschillende oorlogvoerende natiën zijt*, *dan is men al veroordeeld*

als pro-Duitscher, *en doet het groote niet doordenkende publiek dan nog of pro-Duitsch zijn een halsmisdaad is.*

Deze 'halsmisdaad' heb ik voortdurend begaan - schijnt het -. Ik heb er geen berouw van. Ik stel er namelijk steeds een eer in te behooren tot de eerlijke minderheid in tegenstelling van de liegende en napratende meerderheid - die in deze twee dingen van liegen en napraten steeds de meerderheid vormt, op *elk* gebied.

Georges. - Hoezeer het mij buitengewoon speet, heb ik, door uitstedigheid, niet aan Uw verzoek kunnen voldoen om, namens U, dat onderzoek in te stellen. Want, het verzoek nog eens weer overdragen aan een derde, dat vond ik eene *te* groote verantwoording. Voor mijzelve zou het reeds een moeilijk iets zijn geweest - U niet kennend - te beoordeelen of het iets voor U geschikts zou zijn, maar toch zou ik liever die verantwoording op mij-alleen nemen dan er nog eens een derde in moeien. Uit mijn Lelie-corr. zult gij wel reeds hebben gelezen dat ik niet in den Haag ben in den zomer. Ik wilde U particulier antwoorden, maar tijdgebrek weerhield mij. Dan heb ik nog een anderen brief van U, waarin gij nog eens opnieuw terugkomt op ons meeningverschil in zake Frankrijk en Duitschland. Wij zullen elkaar daarin niet overtuigen, maar toch even goede vrienden blijven, hoop ik. Dat gij, om familieredenen, niet met Uw naam wilt onderteekenen is Uw zaak natuurlijk, maar het spreekt vanzelf dat dit feit U dan het recht ontzegt anderen aan te vallen op een zóó persoonlijke wijze, waar deze harerzijds wèl met hunnen naam teekenen. Althans, zoo vat *ik* fatsoen op in zake persmanieren, in tegenstelling van andere redactiën, die het toelaten hoe menschen, die wèl hun naam noemen, per ingez. stuk of, erger nog, per 'redactie'-artikel, worden beschimpt, gehoond, en belasterd zonder eenige onderteekening dergenen die dat laatste *on*fatsoenlijke doen. Hartelijk gegroet.

D.B. - Uw briefje met de toestemming ontving ik in grooten dank.

Mevr. V.d.W. te B.P.N.I. - Ik verwijs U naar no. 39, '15 en naar nommer 52, van 30 Juni '15. Uw vraag vindt gij daarin uitvoerig beantwoord. De toegezonden brochure ken ik natuurlijk reeds lang. Daarvoor mijn dank.

Udo. - Druk- en zetfouten moet gij *niet* aan mij opgeven maar aan den uitgever. Dit wordt in elke Lelie herhaald in de berichten bovenaan. Het spijt mij dat ik aan Uw wensch, om deze verbetering te doen aanbrengen, dus geen gevolg kon geven, maar, als ik eenmaal begin met uitzonderingen te maken, waar zou dan het einde zijn.! Maak s.v.p. dat eene belangrijke artikel dan liever nog eens opnieuw, want ik heb die copy niet hier, wel in den Haag. - Na ontvangst zal ik dan zorgen voor dadelijke plaatsing.

Toetie. - Hartelijk dank voor de kaart. Ja, Heelsum is bijzonder-lieflijk. Maar het mist de Nauheimsche geneeskrachtige baden. Dus, in *dat* opzicht zal het nooit Nauheim voor mij kunnen vervangen. - Ik hóóp zoo dat gij een anti-trek-honden-bonder wordt door die brochure.

H.L. - Dank voor Uw lieven hartelijken brief. Om U de waarheid te zeggen, vreesde ik dat gij mij mijn rondborstig schrijven kwalijk hadt genomen. Echter, zooals ik U toen dáárbij schreef: Nichts für Ungut. Zóó was het bedoeld. Zoo óók hebt gij het gelukkig opgenomen. - Ik vind het zoo heerlijk in U, dat gij óók een èchte dieren

beschermster zijt, in dien zin namelijk, dat gij iets *doet* voor hen, Uw huis voor hen openzet. - In zake onze Duitsche sympathieën over en weer, verwijs ik U naar de corr: hierboven aan mevr. M. - K. te O. Met U ben ik het zoo volkomen ééns dat het zoo innig *dom* is van al degenen, die voor Engeland de kastanjes uit het vuur gaan halen, thans Italië, misschien straks Bulgarije, of Rumenië, of Griekenland. Wat heeft België te danken aan Engeland? Niet eenmaal finantieele, daadwerkelijke hulp *thans!* Terwijl Amerika en wij ons hebben uitgesloofd in dat opzicht, houden de Engelschen de hand op hun zak. Voor dr: Zadelhoff neem ik over:

Precies wat Dr. G.W. van Zadelhoff in de Lelie van 21 April schrijft kan ook ik bewijzen, met wat mijn grootvader ons alles vertelde. Mijn grootvader was juist als hofprediker in Brussel met onzen Koning en de hofhouding gevlucht, toen de Belgen zijn huis kwamen onderzoeken en hem wilden gevangen nemen en ophangen, omdat hij was: Oranjegezind, en protestant!! Goddank was hij net 5 minuten weg, eerst naar Antwerpen, en toen naar den Haag. In zijn huis werd natuurlijk alles door elkaar gesmeten, woedend dat ze hem niet meer vonden. En wat Dr. van Zadelhoff dus beschrijft heeft mijn grootvader alles zelf meegemaakt.

Alle Oranjegezinde protestantsche Nederlanders werden 't land uitgejaagd, hun boel vernield, anderen gevangen genomen en gedood, enz. enz.

Mijn grootvader vroeg mee te mogen gaan met 't leger, en zoodoende was hij een van de veldpredikanten die de 10-daagsche veldtocht meemaakten. Hij zelf had er niet veel ongemak van, want de Prins van Oranje bood hem zijn rijtuig aan op de marschen. Maar daardoor kon hij ook alles beter opnemen, en dat verraad van de Belgen bij Leuven kunnen wij, uit naam van mijn grootvader naar wat hij ons ervan vertelde, ook bewijzen.

- Inderdaad, ook ik geloof, dat de Walen méér Franschgezind zijn dan de Vlamingen. Maar toch schreeuwen ook deze laatsten thans voortdurend ergerlijk hunne anti-duitschheid uit! Zij leggen er allen nadruk op dat ze in deze quaestie 't geheel ééns zijn met de Walen, en er prijs op stellen alle vroegere partij-vervreemding te vergeten juist ter wille van ‘het’ beginsel: de verbroedering met Frankrijk. Stijn Streuvels maakt in dezen een pracht-uitzondering! Zijn dagboeken zijn superieur door hunne onpartijdigheid. Hartelijke groeten, ook aan onze wederzijdsche vrienden ten Uwent.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten tot een volgend nommer wachten, de Correspondentie aan: **Mevr. van M.G. te V., John, B.W. (Ned.-Indië), G.H.** en **G.v.H.**

REDACTRICE HOLL. LELIE.

14 Juli 1915.
29ste Jaargang.
N°. 2.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Tact.*)

Wat is Tact?

Tact is de kunst van met menschen van uiteenloopende richting, afkomst en karakter gemakkelijk om te gaan en invloed op hen uit te oefenen zonder hunne gevoelens te kwetsen en zonder aan hun prestige te kort te komen. Tact is de begaafdheid om op het rechte oogenblik datgene te zeggen, wat behoort gezegd te worden en achterwege te laten, wat misplaatst zou zijn. Vooral in het laatste opzicht wordt door onhandige menschen nogal eens gezondigd.

Handigheid in de goede beteekenis van het woord, ziedaar de Nederlandsche benaming voor tact.

Weten te geven en weten te nemen, zich te kunnen verheugen met de blijden, in het leed der treurenden, in de gevoelens van anderen te kunnen denken, en hun dit op innemende wijze te openbaren, de plaats te weten, waar men staan moet, zijn alle criteria van tact.

Tact sluit steeds in zich beleefdheid en kieschheid, evenals een helder begrip der situatie waarin men zich bevindt.

Hij, die tactvol optreedt, geeft blijken niet alleen van goed opgevoed te zijn, doch ook van een scherpen kijk te hebben op maatschappelijke en familie-toestanden en van een verstandig inzicht in zaken, van de geschiktheid om deze naar eisch te behandelen.

Eene ruwe bejegening, het bezigen van kwetsende uitdrukkingen, al is het tegenover onontwikkelde ondergeschikten, is per se tactloos, daar het verbittering wekt, derhalve de goede verstandhouding benadeelt. Tact is in de meeste gevallen aangeboren, doch kan ook door eene gesoigneerde opvoeding, door ervaring en door goeden wil verkregen en aangekweekt worden.

Zij, die zich tactvol gedragen, winnen aller harten. Populaire personen en charmeurs zijn dit dikwijls geworden door den tact die zij toonden te bezitten in den omgang met anderen.

Het zwijgend luisteren en blijk geven van belangstelling bij de verhalen van menschen, die gaarne aan het woord zijn, is op zichzelf reeds een bewijs van tact.

Steeds het hoogste woord te willen hebben en anderen in de rede vallen is altijd tactloos en kan aanleiding tot groote vijandschap geven.

Tactlooze personen, welke deugden zij overigens bezitten mogen, zijn zelden gezien of bemind en oefenen derhalve weinig of geen invloed uit, tenzij rijkdom of buitengewone wilskracht hen hiertoe in staat mochten stellen.

Zou het waar zijn dat vrouwen meer tact bezitten dan mannen? In vele gevallen zekerlijk, daar zij gewoonlijk een scherpere opmerkingsgave hebben dan deze, doch altijd gaat dit ook niet op.

Ten opzichte van hare eigene sexe b.v. kunnen de vrouwen hare gevoelens minder goed bedwingen, dan wel wenschelijk is en laten zij zich dikwijls medesleepen tot handelingen, die verre van tactvol zijn.

*) De inhoud van dit onderwerp is ten deele ontleend aan een Weldon Magazine van eenige jaren geleden.

Men ontwaart dit o.m. in de verhouding van meesteres tot dienstbode, in de verhouding van deze onderling en vooral bij den omgang van familiën op kleine plaatsen, die in den regel in vijandige kampen verdeeld zijn.

Gemis aan tact, meestal van de zijde der dames, is bijna zonder uitzondering hiervan de oorzaak. In vele andere opzichten echter oefent de vrouw door tal van moeielijk te analyseeren kleinigheden eene charme op hare omgeving uit, waardoor onbewust de man, die hieraan behoefte heeft, geboeid en in hare aantrekkingssfeer wordt opgenomen.

Zulk een charme is te beschouwen als eene onbewuste openbaring van tact.

Tactvolle menschen verliezen niet spoedig hunne vrienden, daar zij in hunnen omgang met dezen er zorg voor dragen zich niet aan brusque bejegeningen bloot te stellen en zelve zich hieraan nimmer schuldig maken.

Het kan evenwel voorkomen dat de meest tactvolle persoon door een prikkelbare stemming, door ziekte, kortom door voor hem abnormale omstandigheden, zich wel eens uitdrukkingen ontvallen laat of dingen doet, die zouden doen meenen dat 't hem aan de noodige tact ontbreekt.

Het verschil tusschen den tactvollen en tactloozen mensch ligt hierin, dat de eerste zijne fouten oogenblikkelijk inziet, terwijl de laatste zich nimmer van zijne tekortkomingen bewust is, en boos wordt indien men er hem attent op maakt.

De tactvolle mensch weet nooit, dat wat hij zegt, ongezegd had moeten blijven, hij acht zich telkens verongelijkt, is bij het minste gekrenkt, doch laat niet na voortdurend anderen te kwetsen.

Ten slotte noemen wij opgeruimdheid, bescheidenheid, belangstelling in het lief en leed van anderen zonder daarom nieuwsgierig te zijn, minzaamheid jegens iedereen, een begrijpen van alles, zoowel het groote als het kleine, het schoone als het leelijke, het goede als het kwade, de eerbiediging van de denkwijze en begrippen van anderen, eene geheele afwezigheid van bemoeizucht, het niet steeds gelijk willen hebben en praten over zichzelven, het zich niet gelijk willen stellen met hooger geplaatsten, het niet opdringen van zijne diensten of meening aan anderen, kortom, eene inachtneming der goede vormen als de vereischten om zich te doen kennen als een tactvol mensch.

F.A. EBBINGE WUBBEN.
Den Haag, Juni 1915.

Dan kwam er vrede.

Als zij, die 't moorden steeds doen voortgaan,
Doof zijn voor elke bede,
Ook **zelf** als offer moesten vallen,
Dan kwam er spoedig *vrede.*

CORA.

Vrede.

Buig u, hemelsche vrede, over d'aarde;
Vrede, doe uw licht in harten branden!
Buig u zeeg'nend over menschen heen!
Verteeder de verdwaasden!
O moge eind'gen 't droef geween.

Schenk vrede, blanke duif, uw' wond'ren!
Uw macht'gen wil en uwe liefde;
Dat de dorre ruwheid voor u zwichte,
Kalmeer het wilde dier!
O, schenk het vuur van uwe lichten!

Vrede, nu het goede lentlicht is herboren,
Lieflijkmaanlicht en het ruischend blad -
Vrede, zing het lied van eensgezindheid!
Spreid verbroed'ringsbloemen!
Haar ziel zij d'aard gewijd.

Vrede, in u de schoone geest slechts bloeit,
Door u alleenlijk groeit de evolutie;
Moge tweestrijd in Gods bedoeling zijn,
Gij alleen verheft!
In u alleen geluk kan zijn.

J.G. VAN DER HAAR.

Wagner's Tristan
Vincent d'Indy's Fervaal.

Toen vóór twintig jaar Fervaal voor het eerst werd opgevoerd, ging daar in Frankrijk een roep op, dat een nieuwe Tristan was geschreven.

Thans is Fervaal weer op het tooneel verschenen.

Al kan dit werk niet aan Tristan reiken, een meesterwerk waarvan Nietzsche tot in zijn laatste dagen schreef: ‘dat er geen toover te vergelijken is bij deze betoovering’ - al kan de macht dezer wegsleepende muziek, het diepzinnige der gedachte door niets van den tegenwoordigen tijd worden geëvenaard, zoo ondervinden wij toch dat Vincent d'Indy geïnspireerd werd door de poëzie van Tristan en Isolde. Maar wij staan hier tegenover de uiting van twee verschillende rassen.

Ook in Fervaal het doorwerken met de figuren kenmerkende motieven: dat der prinses Guilhen als bloemenranken om de schoone jeugdgestalte, de fijnere lichtere uitstraling van het meisje, tegenover Fervaal's manlijke kracht, ingehouden smart - en later over alles heenslaande passie. Daaromheen de strenge figuren van de priesters, de ritualiën in hun tempels, het straffe, koude aanroepen der goden, wraakzuchtige menschenofferseischende idolen.

Gelijk in Tristan is hier de tekst ook door den componist geschreven: strijd tusschen liefde en plicht....

Hoe kon in het grelle licht van den dag Isolde van Tristan wezen? De koningin die Tristan ‘als eitler Tagesknecht’ voert tot Koning Marke, Tristan, die eer en roem en oogverblindenden schijn verkoos, en waande dat de hoogheid der vrouw in een kroon bestaat.

Isolde's kroon is haar liefde.

In den storm om haar heen, als het schip buigt en kraakt, stijgen haar klachten tot het onzienlijke om den smaad haar aangedaan. Zij heeft Tristan's wonden genezen - tot loon slaat hij haar de ongeneeselijkste, meest doodelijke wond.

Aan zijne hand zal zij intreden in haar nieuw rijk - hij zal het zijn, die haar Koning Marke in de armen voert.

Maar haar onuitgesproken, dreigend gevoelde hoogheid zal den Koninklijken gemaal van haar verwijderd houden, even zeker als

wanneer bliksemstralen haar omringden. Hij zal leeren klagen dat haar wezen zijn hart verwijdde, het ‘fühlbarer schuf als sonst dem Schmerz’. - Gelouterd door dit lijden zal Koning Marke de mildheid der vergeving leeren kennen, het begrijpen van Tristan en Isolde's onstilbaar heimwee. Die onuitgesproken hoogheid, die haar onschuld als een schild omgeeft, zal Isolde alleen niet tegenover Tristan kennen. Wanneer zij beiden onwetend, door Brangäne misleid, den liefdedrank gedronken hebben, wanend dat het de drank des doods is, dan spreken zij tot elkander als op de grenzen der eeuwigheid. De felle dagschijn wijkt, het wreede klaterlicht van het leven, een hoogere schijn wordt geopenbaard in het stralen van den Nacht des Doods. In dezen nacht, die heller glanst dan de lichtste dag, kunnen zij alleen tot elkander spreken. De valsche Dag weerhoudt ieder woord op de lippen. Levend in dien verduisterenden schijn, waren zij noodlottig bevangen door den geest der aarde, die macht zoekt, roem en eer.

Doch nu niet meer.

Aan de poort des Doods houdt alle leugen stand. Boven den waan der wereld rijst een hoogere waarheid: de heilige waan dat zij elkander liefhebben en na den dood hervinden.

Als geesten spreken zij op de grenzen van het Eeuwige:

> Du mir verloren?
> Du mich verstossen?
> Thörigen Zürnens
> Eitles Drohen!

De doodelijke, levenwekkende liefdedrank werkt zijn toover uit. Zij zien elkander aan: een vreemd sidderen bevangt hen. Is dit sterven? Is dit droomen?...

> Was träumte mir von Tristan's Ehre?
> Was träumte mir von Isolde's Schmach?

Smaad en eer zijn menschenbedenksels. Bij den glans van den dood, in het licht der eeuwige Liefde, zullen deze woorden als dwaallichten verzinken. De ster der Waarheid glinstert aan der Engelen voorhoofd.

Voorgoed ziet Tristan ondergaan: ‘der Welten-Ehre, Tages-sonne - mit ihrer Strahlen - eitler Wonne’ - alles, waaraan hij als Tagesknecht gewicht hechtte: glans, roem - macht - en eer - het verbleekt, het verzinkt bij het opgaan van het hoogste Licht, de bovenaardsche sterrenpracht van de woonplaats der Liefde.

Wat zij onbewust droegen in het diepst van het hart - het wordt gewekt, en aan een hoogeren Dag gebracht in het ingaan van dezen gewijden Nacht: dageraad eener eeuwige hereeniging.

De trots, de blinde waan, die Tristan grijpen deed naar een kroon van ijdelheid, een gouden keten van ellende is nu voorgoed door den Tooverdrank der Liefde genezen, waarin alle hoogere wijsheid en schoonheid geborgen ligt:

> Wie ertrag ich es noch?
> Wie ertrug ich es nur?....

Zoolang het hart deze woorden niet uitschreit tegenover den leugen van den dag, die van den mensch maakt slaven en gevangenen, dienaars van een valsche godheid - zoolang is dit hart niet ontvankelijk voor de éénige hoogste ontvangenis der Liefde.

> O waren wir Nachtgeweihte!

Met deze wanhoopsklacht - een roepen naar verlossing, een wenschen naar eeuwige hereeniging - wordt de deurgeopend waardoor men intreedt in het rijk der heilige Waarheid, de hoogste Werkelijkheid der Godschouwende Extase.

Wie eens den heiligen liefdenacht doordroomde, veracht, wat de dag kan geven aan ijdelen praal en roem.

> Unsre Liebe heisst sie nicht
> Tristan und Isolde?

Geeft het naamlooze den naam, dien gij zult kiezen. Boven allen naam verheven is het Woord, dat de zielen aan het Eeuwige verbindt.

Stond nu voor hen de machtige Dood, o hoe gaarne - hoe gewillig, gaven zij zich over aan zijn machtige omarming, die hen zou heendragen - dáárheen - waar geen scheiding meer zal wezen....

Wàt sterft - als wat hen verhindert - eeuwig saam te zijn, die samen hooren?

Wie nog niet kan ingaan in dien heiligen nacht - vrijwillig, blij, God dankend - is nog niet in smarten en weelde gerijpt voor dien heiligen staat. Door de Liefde helderziend, verstaan Tristan en Isolde het Godlijk Raadsel. In den heiligen Waan ligt de openbaring van alle Wezen. - Zij doorgronden der dingen eeuwig verband - de hoogere Wil, die over alles gebiedt, het Heimwee dat de werelden trekt en draagt - Behoud - Oorsprong en Vrucht van het Al.... De heilige Twee-Eenheid die God is.

- - - - - - - - - - - - - -

Deze strijd, dit heimwee ligt ook in Fervaal uitgedrukt. Dezelfde weemoed grijpt ons aan in het doorleven van dezen grooten liefdestrijd. Doch wij vinden daarin niet de eenig mogelijke oplossing van Tristan en

Isolde's liefde, heenstrevend, heenstervend - naar een hoogst gebeuren.

Door zijn geloften aan de goden gebonden, moet Fervaal alle vrouwelijke bekoring mijden. Arfragard - de hoogepriester, zijn geestelijke vader, drukt in het jeugdig hoofd begrippen van haat en afschuw, verachting en verwijdering.... De vrouw is de groote verdelgster bij uitnemendheid. Fervaal moet zijn roeping volgen: de Goden dienen - uitverkoren om zijn land te maken vrij en groot.

Gewond neerliggend in den strijd tegen de Barbaren, buigt zich een onbekende prinses over hem heen: Guilhen, legt de hand op zijn hart, daar allen hem voor dood verklaren.

Daar barst de klacht los van Afragard, die in zijn geestelijken zoon alles verliest waaraan hij waarde hechtte. De geestelijke zoon is de uitbeelding van zijn kranken waan...

'O, mijn Zoon, waarom zijt gij heengegaan, mijn eenige troost, al mijn hoop, nu hebt ge uw vader verlaten! Uw ziel is van woonplaats veranderd - uw lichaam zieltoogt hier - ver van het beminde land. En ik blijf alleen met mijn vertwijfeling!... Fervaal, waarom hebt ge mij verlaten!'

'Hij is niet dood', zegt zacht Guilhen, - hij slaapt.' -

Maar zij belachen haar.

Afragard wil in jaloersche aandrift haar verjagen. 'Gij zult hem niet aanraken. - Hij behoort aan de goden.'

Met hoogere wetenschap begaafd, laat Guilhen zich niet verschrikken.

Háar goden roept zij aan - die machtiger zijn dan de zijne. 'In naam van de diepe vriendschap van Afragard, in naam van de hoop en de liefde des vaderlands, hoor naar mijn smeeken... Ik heb zijn moed en zijn grootheid even lief als gij. Ik zal aan zijn ziel het licht hergeven.'

Je connais les breuvages magiques.

Evenals in Tristan, is het door toover dat Guilhen den geliefde behoudt en tot zich trekt. Symbool van den onbewusten toover der Gedachte - de onweerstaanbare vlucht van het Licht - heengaande tot de ziel van den doodelijk gewonden geliefde - en hem genezend in de universeele kracht.

Maar daar heft Fervaal langzaam de moede oogen op. Hij ziet over zich gebogen een zacht gelaat, milde oogen vol medelijden en liefde.

Hij wil dat engelenbeeld verjagen, gedachtig aan de lessen van Afragard:

Éloigne toi, je suis consacré
J'appartiens aux dieux...
Amour sois maudit.
Femme sois maudite...
Maudits les lacs d'or de tes longs cheveux,
Maudite ta lèvre empoisonnée,
Et ton regard...

Maar hier is de toover reeds begonnen... Die blik zoo vol liefde en erbarmen, de zachte hand over de bloedende wonde om te genezen en wel te doen... Door het orkest zingt de langzaam opkomende betoovering - de macht der alles overwinnende zachtheid der Liefde.

Onmachtig valt Fervaal terug in Guilhen's armen. De held, die zoovelen versloeg, werd getroffen door een milden vrouweblik.

*

De volgende scène zet zich voort in den wondertuin van prinses Guilhen.

Een ware droommuziek ruischt door het orkest. Fervaal geraakt slapend in een hem gansch onbekende tooverwereld. Zijn ziel spreekt daar met den geest der Liefde, die hem hoogere waarheden leert dan vervat zijn in de dwalingen der menschen. Andere goden, als die hij op aarde aanbad, aan wie hij zijn hoogste gevoel offerde, omgeven den gewonden droomer - en doen hem ingaan in een hooger droomenrijk, waarvan de vervulling niet van deze aarde is.

Schoone en zachte gestalten gaan om hem heen. Hier geen zwaardgekletter, noch donkere walm des strijds: maar open lichtbloemen, ruischende stroomen, wonderboomen met lavende schaduw. Nachtegalen zingen in het loover - hij hoort de klank van vele vogelen, wier stemmen op de aarde niet gekend zijn. Oranjebloesem doorgeurt de lucht. Gouden vruchten schemeren tusschen het donkere groen. Zacht wiegt boven zijn hoofd de groote palm, waaruit genezing nederzijgt. Rust omvangt hem, bovenaardsche vrede. Hij slaat de oogen op - en ziet dat deze droom werkelijkheid is. Hij ligt onder de palmen tusschen de myrthen en oranjeboomen van den wondertuin der onbekende prinses.

Maar evenals in Tristan het wilde leven, de kille dag, is verzinnebeeld in den verrader die Tristan wondt, zoo ook hier de hoogepriester Afragard, die gezonden schijnt om al het liefelijke en heilige van Fervaal's droomen uit te wisschen met zijn wilden waan, het dienen der wraakzuchtige goden.

Réveille-toi Fervaal, revêts tes armes’.

Dat is wel de taal van de wreede werkelijkheid tegenover allen heiligen droom daarboven. De dichters, de droomers, de in waan verkeerenden, zij worden verdreven door het scherpe zwaard der koudste realiteit.

‘Depuis longs jours ta blessure est fermée...

De wonden van hen die droomen den hoogsten droom, zullen zich niet sluiten op deze aarde. Zij zijn ongeneeselijk die droomende denkers, de dichters, de kinderen, de profeten; zieners zijn zij - al waant de wereld dat zij blinden zijn. Blind zijn zij voor belangen, die hun eigenlijk zelf niet raken, hun hoogste zelfstandigheid niet kunnen verkrachten, geld, roem en eer - de banden die de wereld hen aanlegt, zij kunnen slechts tijdelijk binden - en schijnbaar; maar in den heiligen nacht van den waan komt het droomen weder, het profeteeren, *het zien!*

Eeuwig ontkomt de ziel aan de banden der aarde. De aardgeest kan de hemelziel niet verstaan. Wartaal en leugen, ijdele fantasie is alles wat de aardgeest van de ziel begrijpt. Maar er is een hooger weten, van deze aarde niet, de heiligheid van den droom, het profetische van den hoogsten waan. Goddelijk is de Droomer in zijn hoogsten Droom, God schouwt hij in zijn droomen.

Revêts tes armes, réveille-toi.

Dat is het ware waken van den schijn: zich te omgorden met wapenen ter verdelging. Om een stuk grond, om het bezit, om de dwingende aanbidding van valsche goden.

‘Hier is uw zilveren helm, uw zwaard, hier uw zilveren sporen. ‘Depuis longs jours ta blessure est fermée. Partons.’

‘Partons d'ici.’ Vooral weg, vèr weg uit dezen wondertuin met zijn bedwelmende geuren. Die ruischende wateren brengen den geest in een magnetischen toestand. Het gezang der vogelen maakt helziend, helhoorende. Hoe kan men na dit lied, ooit weer het woeste krijgs-rumoer verdragen?

Nu hij die rust, die vrede heeft hervonden, begrijpt Fervaal den wilden roes van dat schijnleven niet meer.

Pourquoi partir? Ici l'on est si bien.
Ma blessure est fermée. - J'aspire au repos.

Maar een andere wond is hem geslagen - de liefde tot een vrouw, tot prinses Guilhen, die hem van zijn lichamelijk lijden heeft genezen.

Je sens comme une vie nouvelle.

Maar het is juist dat nieuwe leven waartegen Afragard te velde nu zal trekken. Dat leven, hem onbekend, omdat het 't eenige, ware, hoognatuurlijke is, zal hij verneinen, terwille van den stommen eisch van eigengeschapen goden. Die verschrikkelijke afgodsbeelden in hun tempel roepen den hoogepriester en den afgezant Fervaal, den uitverkorene door die goden, om het vaderland te verlossen - en hun dwaalleer ingang te doen vinden - overal.

Bel, Béelen, of hoe zij heeten mogen, maken een strijdgerucht in het kranke brein van Afragard, waarmede hij eens Fervaal heeft krank gesproken....

Deze gezondheid, deze hoognatuurlijke poëzie *wil* hij niet, kan Afragard niet erkennen in den ban waarin hij zichzelven sloeg met alles wat hij liefhad.

Hij herinnert Fervaal aan zijn hoogen eed aan de Druïden - in tegenwoordigheid der goden geuit. Hij roept te midden van den toovertuin de herinnering wakker aan het sombere Cravann, het wilde vaderland met zijn rotsen en ravijnen.

Ecoute donc enfant, retiens mes paroles
et n'interromps plus ton maútre Afragard.

Men mag hen nog niet eens tegenspreken, die tyrannen van den waan. Zij knevelen, zij binden, zij vertreden het hoogste in den mensch, verklaren het zuiverste in hem voor onrein, stellen zich in de plaats van den eenen God en willen wijzer zijn dan Hij, die het heilig symbool der Twee Eenheid verkoos, voor de uitbeelding van den schoonsten vorm zijner levensgedachten. - Het heilige leven grijpt in zijn blinde dwaling de hoogepriester aan - die zichzelf een naam gaf - die hem zal ontnomen worden in eeuwigheid...

Fervaal begint, na Afragard's heengaan, zich langzaam tot den strijd te rusten...

Hij gordt de zware rusting aan, zet op zijn blonde lokken den metalen helm, gespt zich het zwaard om de leden.

Maar dit nieuwe zwaard gaf hem Guilhen. Het is niet meer gelijk dat andere - maar met edelsteenen rijk omgeven. Het licht flikkert in het goud en de juweelen.

Cette épeé c'est Guilhen qui me l'a donnée,
La vierge au coeur compatissant
qui m'a guéri....

Genas zij hem, om weder nieuwé wonden in den strijd te behalen, in den strijd der zinneloosheid, der boosheid, der zelfvernietiging, der verdelging van fantastische vijanden?

Hoho, guerrier sans peur
Ceins - tu ta lourde épée? -

Met vroolijken roep, met blijden lach verschijnt Guilhen in het wit, tusschen de rozen van haar wondertuin. Zij blijft ontzet staan, want op het gelaat van Fervaal zetelt groote droefheid. De zachtheid der vrouw en der vriendin, der genezende liefde bij uitnemendheid - wordt geroerd door Fervaal's bleek en somber uitzien.

Tu souffres... ta blessure s'est-elle rouverte?

Ja waarlijk - het is die oude wonde, die weer aan het schrijnen is - waartegen Guilhen geen balsem kent. De indrukken der jeugd - onuitwischbaar tot gestalten gegroeid in den geest, met dreigende vormen getooid, fantomen om het leven zelf te verschrikken.

Ah Guilhen - mon corps ne souffre plus...

Voortaan zal het lichaam niet meer lijden - maar is het lijden dieper gegaan - *in de ziel* - en Fervaal weet daar geen uitkomst voor...

Met hemelsche zachtheid zingt Guilhen hem toe, om door den klank harer liefde, die dreigende schimmen te verjagen.

Ah! doux ami, je sais lire en tes yeux,
Devoile à ton amie ta souffrance cachée.

Een andere wond dan zij genezen kon.
Een verborgen leed, een bedekte pijl - en zij kent geen andere balsem dan de Liefde van haar medevoelen en begrijpen....

Nu openbaren zij aan elkander hun verleden. Fervaal verhaalt van zijn jeugd - van zijn strijd en overwinningen - van zijn geloften aan de goden - waartoe hij gedwongen werd door den worp van het lot - zijn noodlot, nu het hem van Guilhen gaat scheiden.

Tu m'apparus Guilhen...
Ta beauté ranima mon esprit perdu
et ton art me rendit la vie.

Het werkelijke Leven, de Waarheid, trad voor het eerst hem tegen in de schoonheid van Guilhen, in haar Liefde en Ontferming. Geheel het goddelijke in den mensch werd hier voor het eerst hem geopenbaard, in een anderen, een hoogeren vorm dan die van zijn eigen goden.
Leven gevend - en behoudend - genezend - zaligsprekend, zoo kwam deze nieuwe godheid tot hem. Nu doorzag hij de wreedheid van zijn afgod, de dwingende eisch die van den vrijen mensch een werktuig maakt.
Vrij had hij zich gewaand - maar was juist gebonden. Gekneveld, gevangen door den allerijselijksten toover, - en Guilhen was de toovenares die alleen door de macht der Liefde dien boozen ban verbreken kon.

O Femme quel est donc ton pouvoir?
mystérieuse puissance qui me trouble?

Zij spreken tot elkander: Wie zijt gij toch?
Zij vragen: ‘met welk doel zijt gij in mijn leven getreden?’
En Guilhen verhaalt van de dagen dat zij heerschte in haar rijk.

Je commande à tous ici. Tous me révèrent
J'ai grandi libre et dédaigneuse...

Maar van den dag dat zij de blauwe oogen zag lichten van Fervaal, dat zij hem gewond zag liggen in zijn bloed - was daar zoo groote verandering in Guilhen's leven gekomen, die zij niet vermocht uit te drukken.

Haar wilde jachten met gansch haar hof, de schitterende partijen, alle feesten en banquetten - het werd haar plotseling een gruwel. Zij, die heerschte over alles, voelde zich eensklaps onderworpen.

Plus esclave que mes serviteurs,
à ton regard, je suis enchâînée...
Elle n'est plus la fiére Guilhen
elle s'est flétrie, la Rose sauvage...

De wilde roos met haar prikkende doornen, zij is veranderd in den klimoprank, die een steun zoekt in de liefde. Wee haar, zoo zij dien steun niet vindt - zij zal losgeslingerd worden en verdorren....

Zij hebben elkander alles bekend. De waarheid staat tusschen hen - niet meer de dwaling. Een hoogere waarheid gaat voor hen op, in den hoogsten schijn der Liefde. Maar terwijl zij aan elkanders hart rusten, klinkt eensklaps weer de stem van Afragard, den nimmer rustende, den eeuwig strijdende, tegen de heiligste belangen en liefste rechten van het menschenhart.

De oude leugen bevangt Fervaal, de dwingende obsessie van gansch zijn leven.

Die geheimzinnige donkere toover stelt hem in staat nog eens die nieuwe betoovering te verbreken. Hij wil vrij zijn; hij moet zijn geloften vervullen, zijn eigen, koude, hooge eigengerechtige, niets begrijpende en niets ontziende goden dienen, symbolen van der menschen zinnenkrankheid.

Hij scheurt zich los uit deze hereenigende omarming. Aan Guilhen ontnam hij door zijn kussen alle kracht; nu alle hoop door zijn onverklaard verdwijnen.

Comment l'ai-je laissé partir?
Celui qui m'appartient!
Ah! faible et misérable femme
Ma force a fui pour toujours.
La fière Guilhen! honte et malheur!...

Dan barst los de verontwaardiging der Vrouw, de smart om dit verlaten zijn, haar schaamte en wanhoop in het besef harer verlorene hoogheid.

Op zijn ros gezeten doordavert Fervaal de stille landen - ver van haar weg, onbereikbaar ver.

Ook in zijn hart verwijt, dat zij hem door deze passie krachteloos maakte, dat zij hem wilde binden met een zachter, geweldiger macht, dan ooit hem had beheerscht.

Een vreeselijke jammer raast door hun zielen, de jammerklacht van hen die hun hoogst vermogen meenen te hebben geofferd aan wat hen den leugen der liefde schijnt...

Niet meer de zachte Guilhen, de genezende, de liefhebbende - maar de wanhopige vrouw, die haar liefde ziet vertreden voor een dwaling, die haar te verachtelijker schijnt, nu daarmêe het eigenlijke Leven in het hart wordt getroffen.

Dan zinkt zij machteloos neer. Duisternis omvangt haar. Zij weet van niets. Toch kan zij niet sterven.

*

Dit gedeelte, en het liefde-duo is mogelijk wel het schoonste dat na Tristan geschreven werd. Doch wij staan hier voor gansch nieuwe harmonieën, die in Debussy een nog wonderbarer verklanking zullen vinden in zijn Pelléas et Mélisande.

*

Fervaal is weergekeerd tot zijn Goden - maar hij ziet hen aan met andere blikken. Al die offers, dat wierooken, dat zingen - het kan hem niet meer medesleepen. Hij doorziet de onwaarheid, die de anderen gevangen houdt - en als Afragard hem de eer denkt aan te doen zijn leven te mogen opofferen aan de goden - dan breekt plotseling dit wilde leven zich baan, uitslaande als een vlam uit lang gesloten krater, heenstortend met wilde golven over het afgebakend land.

‘Uw goden! - ik erken ze niet meer! Uw ritualiën - ik veracht ze. Ik ontzeg u, o priester Afragard, het recht om voor uw dooden waan, de levende liefde in mijn hart te vertreden. Gij zult mijn ziel niet dooden, die zich eens heeft vereenigd met de zachtste en liefste ziel, die ik op aarde gekend heb. Volgens uw wet ben ik niet waardig die goden te dienen - mijn leven moet hen niets waard zijn. Ik was mijn gelofte ontrouw. Ik bemin Guilhen.’

Dan eensklaps van verre de roepende stem zijner Liefste. Niets kan hem houden.

Hij vliegt Afragard voorbij - der Liefde tegemoet.

Over bergen, langs afgronden, over ruischendestroomen is Guilhen gekomen uit het land van zonneglans om in het koude Noorden Fervaal te zoeken en te sterven in zijn armen.

Met den deemoed der vrouw die aanbidt, die een hoogere wet heeft gevolgd dan op aarde beschreven staat, vraagt Guilhen vergeving voor haar komen:

Pardonne-moi
Je n'ai point de foyer
Je n'ai plus de parents
Toi-seul étais toute ma vie
Et maintenant je vais mourir...
A l'heure suprême où je te vois
Pour la dernière fois devant la mort
Jure-moi que tu m'aimes

et je m'endormirai heureuse
entre tes bras....

En het antwoord van Fervaal, wanneer hij wetend en ziende is geworden door de Liefde:

Si je t'aime!....
Par toi j'ai connu la raison de vivre,
Par toi j'ai souffert le bonheur d'aimer
Pour toi j'ai trahi mes serments...
Et je ris....

En Guilhen?
'Il est trop tard....
Plus jamais je n'entendrai ta voix
Jamais plus je ne verrai ton regard
Je souffre et je meurs....
Libre j'ètais.
L'Amour m'a faite esclave
Fière j'étais,
Le Destin a brisé ma fierté
Vierge heureuse j'étais,
Aujourd 'hui triste épouse...
Je meurs pour toi et mon sort est rempli.

Car mon amour t'a révélé la Vie!
A ton âme alors asservie
Il a rendu le libre choix....
Viens plus près...

Ecoute...
quand je ne serai plus
quand la rose sauvage aura péri
Par l'hiver étouffé
Pense encor à la bien-aimée
Qui dort doucement sous la neige
Des grandes montagnes glacées...
Ah! la lumière de ton regard!...
Ah!...

Zij sterft....

Doch sterven is maar een woord voor deze hereeniging. Het is herleven in het rijk van Liefde en Schoonheid.

Hij ziet haar verloste ziel zich losmaken

uit zijn armen, stijgen boven het machteloos lichaam dat hij nog aan zijn borst geklemd houdt. Hij hoort bovenaardsche muziek, en helderziend geworden door de Liefde, aanschouwt hij de geopende hemelen, engelengestalten die komen aangezweefd om de zusterziel te ontvangen aan de grenzen der Eeuwigheid.

Escaladez le ciel!
Plus haut - plus haut!
Montez toujours vers la Lumiére
Suivez l'étendard de l'Amour
Ah!....

Fervaal sterft....
Mystieke zangen doorruischen de lucht.

'L'Amour est vainqueur de la Mort'...

JOSEPHINE GIESE.

Overzicht van de Week.

I.
Zeer waar.

Mij werd het onderstaande geschreven:
Jonkvrouw Anna de Savornin Lohman,
Amsterdam.

Toevallig las ik de Holl. Lelie, *en heb ik zelden zulk eene interessante brochure gelezen*, *welke tevens zoo streng Hollandsch gehouden is. Wanneer een koopman niets te doen heeft*, *dan komt hij op allerlei gedachten*, *en zoo zend ik U inl. gedicht*, *hetwelk ik nu - zooals men in Duitschland zegt* - '*verbrochen*' *heb.*

Zeer gaarne neem ik het gedicht op, want m.i. zegt het in veel opzichten de waarheid, op een aardige en rake wijze. Tevens dank ik mijn correspondent zeer voor zijn vriendelijke woorden.

Air Fille de Madame Angot (jadis les Rois)
ou Air Brabançonne*, *Marseillaise*, *etc.

1. *Histoire et origine de cette guerre*
   moi Hollandais je vous le chanterai brêvement
   L'Angleterre menacée par l'Irlande et pour ses affaires
   que fesait partout le commerce allemand,
   furieuse mais trop molle et trop poltronne
   pour faire elle même quelque brillant fait,
   Grey avait pour tirer du feu les marrons
   séduit les ministres belges, *russes*, *français*, *japonnais*,
   et la faute est à ce satané Grey

   qui les a tous trompé:
   Albert, *Nicolas*, *Delcassé*
   et même le rabuliste Poincaré.
2. *par un plan d'avance combiné*
   ces conspirateurs étaient convenu

que par Maastricht, Arnhem ils feraient une trouée
iraient à Berlin par Münster, Osnabrück;
mais la reine de Hollande avisée,
craignant la ruine de son pays,
a vite son armée mobilisée
et ainsi sauva sa chère patrie,

et les conjurés étaient consternés
de trouver la Hollande bien fermée,
car la Hollande leur était barré.

3. *Guilleaume l'Empereur, le grand pacifique,*
par 25 ans de règne il l'a si bien prouvé,
fit maint avance a la République
mais la capricieuse Marianne ne sut pas en profiter;
ce rusé Chancelier Bethmann, l'oeuil excercé,
informe l'Empereur qui, quoique navré, ordonne le branle bas
8 jours après Liège occupée
et de la Belgique anglais et français chassa;

et Bethmann l'intelligent Chancelier
cette fois les a tous devancé;
et l'Empereur et Bethmann ont triomphé.

4. *les Alliés ayant presse, télégraphe, postes garrotté*
font avaler aux français des crapauds;
cependant on ne peut pas toujours cacher
que 13 départements sont occupé, savent même les badauds
français, anglais sont par une muraille de fer cernée
et si Joffre et French reprennent quelque mètres dans une sortie,
von Kluck leur a vite un hectare enlevé
et les pertes des alliés vont de mal en pis

et les alliés sont bloqué,
et ça va aussi longtemps durer
jusque l'Empereur dira, marchez!

5. *les Alliés en transes mortelles ont sur la russie les yeux braqué;*
mais le grand Stratège Hindenburg,
avec ses héros, leur enlève cette idée
car il marche sur St. Pétersbourg;
Hindenburg est déjá derrière Varsovie
prend Lodz, 1 500 000 prisonniers et leur train,
et avec les autrichiens les fidèles amis
reprennent ensemble Przemysl, sur leur chemin;

et les Alliés, qui voulaient sur Berlin marcher,
Hindenburg aussi les a empêché,
et tous leurs plans sont a lacérer;

6. *Poincaré d'ambition dévoré,*
depuis qu'il a embrassé rois et Tzar,
et depuis que Grey l'a hypnotisé
qu'il serait couronné par les alliés à Berlin comme César;
mais de sa gloriole il devra diminuer
parce que le succès des allemands est trop accablant;
et s'il veut encore rois et Tzar embrasser
c'est d'une autre manière, mais plus comme avant;

Ah! qu'il est triste ce Poincaré,
qui se croyait déjà Badinguet,
et tout ça la faute a ce satané Grey.

7. *Français, de crainte de perdre votre pécule,*
demandez partout du numéraire;
Vos gouvernants sans scrupule
gaspillent l'or et laissent des Milliards en papier faire
en France bientôt un billet de Mille
pour un collectionneur vaudra deux sous net;
le successeur de la République ne se fera pas de bile
**) brûlera le grand livre et déclare l'Etat n'a pas de dettes,*

et le Bourgeois pourra se fouiller,
et l'épargne français y sera passé,
parce que vos histrions politiques se laissent rouler par Grey.

8. *être anglais* (*étrangler*) *ce jeu de mots assez explique*
que ce bull-dog voulait des innocents affamer;
mais les sous-marins allemands ont empêché que ce système il applique,
parce que la flotte anglaise par les allemands est abimeé;
pour cette raison Beresford, Churchill et toute la Clique
voulaient pendre comme des corsaires ces vaillants matelôts;
maintenant l'Angleterre tremble par leur conduite héroique,
l'Anglais crevant de jalousie n'ayant comme marins que des calicots;

ainsi comme la Lusitania
par ces téméraires matelôts coula;
tout ce qui reste de leurs carcasses y passera
9. *depuis 40 ans les françaises coquettes et mariées*
pour la maternité ont peur, et font la grève;
Mais pour la lutte il ne reste que des malades et des estropiés;
donc en guerre le nombre des français est assez bref;
en Allemagne encore 5 Millions Soldats, aguerris et valides
continuent tranquillement commerce, métiers et arts;
avec ça 12 Milliards Francs emprunt souscrit
tout ça pour les Allemands, du beurre pour les épinards

et bientôt le dernier français sera mis
dans une vitrine
du musée de Cluny,

*) *In 1796. Assignalen, etc. ongeldig verklaard.*

10. *sournois bravaches tombant dans le dos des amis*
pratiquant le chantage quant ils sont combattants,
voila la félonie et la lâcheté des habitants de l'Italie,
qui restera dans l'histoire un page fort révoltant;
Allemagne, *Autriche*, *Turquie dans leur haine*
cèdent avec plaisir le Macaroni à leurs ennemis,
car pour la juste cause qu'ils défendent et mènent,
ils sont content d'être débarrassé d'un associé bandit;

pire que Judas le phrasier d'Annunzio vend sa patrie
avec Salandra, *Sonnino et des Maçons ∴ les faux frères et amis*
tous ces cabotins tondent et pillent pour leur compte l'Italie;

11. *des sept péchés capitaux*, *la Jalousie sur cette terre*
est certainement la plus vile et la plus méchante,
et moi, *comme neutre*, *j'ai vu pendant cette guerre*
que l'Allemand en a souffert comme homme mentalement;
l'Allemand, *graçe a son instruction*, *travail*, *intelligence et initiative*,
qui lui ont procuré dans l'univers une place prépondérante
a contre lui le paresseux, *le parvenu - parce que ça les prive*
de positions qu'on ne peut pas gagner comme fainéant;

mais finalement l'Allemand s'en fiche, et si la guerre dure encore 3 ans
il a à manger, du nerf, un bon empereur, et beaucoup d'argent;
donc la Victoire lui couronnera finalement

12. *chacun sait qu'en temps de guerre*
le pékin sous peine de mort doit s'abstenir;
les églises sont pour y faire des prières,
mais un tour ne doit pas comme signal servir;
et si sur une cathédrale on place un observatoire,
et si une sanguinaire populace assassine les soldats égarés,
seul un être débile peut y voir

si ville est brûlé et assassins fusillé;
du reste, tout le monde le sait:
en guerre, on ne fait pas une ommelette sans oeufs casser.

II.
Zelfvergoding.

Hebt ge ooit van Ds. Wempe gehoord?

Ik niet.

Nu, daarom kan hij mijnentwege heel bekend zijn. Er zijn méér bekende menschen van wien ik niet hoorde misschien.

Maar.... wie en wat hij ook is - - hij moet, dunkt mij, zichzelf al héél erg overschatten, hij, de eenling, in dezen tijd van grootsch en tragisch gebeuren voor zoovelen, waar hij in de courant: het Vaderland plaats **durft** vragen voor onderstaand vrij belachelijk ingezonden stuk:

Afscheidsrede Ds. Wempe.

In het Eerste Avondblad van het 'Vaderland' van gisteren komt een verslag voor van mijn afscheidsprediking, dat mij aanleiding geeft u te verzoeken eenige rectificatie te willen aanbrengen.

Allereerst staat er 'dat Psalm 84' mij bij mijn intrede werd toegezongen. Dit is onjuist. Ik heb dien Psalm door de gemeente doen aanheffen.

Vervolgens staat er, dat ik 'ds. Junod noemde onder de vele goede menschen als teederen vriend en raadsman'.

Zoo spreekt niet iemand tot een 10 jaar jongeren collega. Ik heb er aan herinnerd, dat ik hem veel verplicht was, omdat hij tijdens mijn afwezigheid in het buitenland, ruim een jaar geleden, alleen den last der gemeente had gedragen, 't welk door mij op zeer hoogen prijs was gesteld; voorts hem gehuldigd als uitstekend pastor, als secretaris van den kerkeraad en zijn blijmoedige, opgewekte levensbeschouwing'.

Vermoedelijk zijn deze gegevens u verstrekt door een toehoorder - die dan zeer slecht geluisterd heeft.

't Ware misschien beter geweest als ik 't even had kunnen corrigeeren, want nu gaat die malle 'teedere vriendschap', waarop collega Junod ook wel niet gesteld zal zijn, het heele land door.

Hoogachtend,

Ds. A.D. WEMPE.

'Het verslagje was, zooals er bij vermeld werd, aan de Avondpost ontleend. - Red. Vad.)

Denkt ds. Wempe wezenlijk, dat het voor *iemand* in den lande éénige beteekenis heeft, of de gemeente hem ps. 84 toezong dan wèl of hij-zelf dien ps. liet aanheffen? En dan, indien hij-zelf het zoo vernederend voor hem vindt een tien jaren jongeren collega toe te spreken als 'teederen vriend en raadsman', meent hij daarom heusch, dat anderen in den lande ook maar één oogenblik bij dat vernederende voor hem zullen stilstaan? *Mij* dunkt, na lezing van al het lofwaardige dat ds. Wempe-zelf ds. Junod toezwaait in bovenstaand stukje, zal wel niemand het zóó erg 'mal' vinden, indien laatstgenoemde, ook al is hij dan tien jaar jonger, als 'teederen vriend en raadsman' werd aangesproken door den ouderen collega. Die tien jaren ouder in leeftijd schijnen bij ds. Wempe verbazend veel te tellen in zake zijn eigen meerderheidsgevoel. Echter, hoe dit ook zij, die slotzin is zóó zelfvergodend-dwaas, dat ik niet kan nalaten mij te verbazen over zulk een zonderlinge zelfverheffing in zulk een droeven tijd als deze: '*Want*, *nu gaat die* "*malle teedere vriendschap*" *het heele land door*'. -

Wees gerust ds. Wempe! 'Het heele land' heeft in deze ernstige tijden wel wat anders te lezen, dat ons interesseert, dan de quaestie of gij bij Uw afscheidsrede ps. 84 liet zingen dan wel of die door de gemeente werd aangeheven, en ook Uw al of niet 'malle' teedere vriendschap voor een tien jaar jongeren collega, die U allerlei groote diensten schijnt te hebben bewezen, - getuigt gij-zelf - is voor het heele land minder interessant dan gij-zelf die schijnt te vinden. Het lijden en sterven en de dood en het gedood worden van duizenden en honderdduizenden, de geheele wereld door, op de afgrijselijkste wijze, de ellende van geheele volkeren, en de armoede en droefenis rondom ons, zij zijn voor 'het heele land' belangrijker gebeuren dan Uw

'afscheidsrede' - Leest er den Bijbel eens op na, en wat die zegt van de nederigen van harte, gij prediker van 'het Woord Gods'. En, geloof mij, noch van U noch van dominee Junod hoorde ik ooit vóór ik las Uw ingez. stuk. Ook het gewraakte verslag Uwer afscheidsrede heb ik niet gelezen*); ik weet zelfs niet waar ge tot hiertoe stondt als predikant, noch waar ge nu zijt; ik heb deze regelen daarom dus gansch niet geschreven uit eenig persoonlijk bedoelen tegen U of tegen wien ook, maar slechts als een getuigenis tegen zelfverheffing in het algemeen - in een predikant echter een dubbel hinderlijk iets.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Afscheidsrede Ds. Wempe.

Gisterenochtend heeft de te Amsterdam beroepen predikant der Evang. Luth. gemeente alhier, ds. A.D. Wempe, zijn afscheidsrede gehouden, zoo lezen we in de Avp. Geen plaatsje was onbezet toen de leeraar te halfelf den kansel betrad en hij de gemeente verzocht psalm 84 te zingen, welke psalm spr. reeds als jongeling zoo dierbaar was, en welke hem ook bij zijn intrede alhier, nu 12½ jaar geleden, was toegezongen. Daarna hield hij een terugblik op dezen tijd, hier als leeraar doorgebracht, een tijdperk van lief en leed, en goddelijke vertroosting en versterking. Spr. herinnerde o.m. aan zijn ziekte, waarin hij zooveel liefde heeft mogen ondervinden, en noemde onder de vele goede menschen in 't bijzonder ds. Junod als teederen vriend en raadsman. Verder bracht hij dank aan de predikanten, het kerkbestuur, en allen, niemand uitgezonderd; steeds zullen zij hem in dankbare herinnering blijven en spr. vroeg allen ook hem niet te willen vergeten.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Aan Mejuffrouw Kitty Smit.

Geachte Mejuffrouw Smit,

't Liefst antwoordde ik U maar niet, want we zijn en blijven het geheel oneens. Maar nu U antwoord verwacht en bovendien mijn schrijven geheel verkeerd opvat, dien ik wel te antwoorden.

In de eerste plaats moet ik U 't volgende zeggen. Waarom schrijven wij (mevr. v.d. Hulst van mej. Tierie, ik) tegen mej. Nielsen. Ik geloof enkel en alleen, om op 't belachelijke te wijzen mej. N. na die paar gewone brieven zoo tot in 't overdrevene in de hoogte te steken. Wij waren 'nooit' begonnen, als niet eerst die onmogelijke mej. Nielsen-verheerlijking begonnen was. Ik vermeen dat èn ik en mevrouw v.d. Hulst, èn mej. Tierie 'tegen' zijn gaan schrijven, na de ophemelende stukjes van U en mej. Willy Bas. Geloof me, we hadden den brief genomen voor wat ze is, hem gelezen zooals men zooveel dingen onverschillig leest, er niet op gereageerd, als

*) Intusschen heb ik in een vroeger Vaderland het door ds. Wempe zoo euvel-geduide verslag van zijn afscheidsrede gevonden. De lezer vergelijke en oordeele... Wie heeft hier schuld, de red. Avondpost en Vaderland, dan wel de dienaar van 'Gods Woord'?

niet enkele menschen zich geroepen achtten dien brief en de schrijfster ervan tot in de wolken op te hemelen.

‘In Uw laatste schrijven vertelt U weer van Uw neef, die ‘voor de zooveelste maal’ de Lelie van 14 Juni 1914 ter leen vraagt. Ik kan daar niet bij. Waarom koopt Uw neef deze Lelie van 14 Juni 1914 niet, dan kan hij dien prachtbrief altijd bij zich dragen. Ik geloof dat U mij een beetje voor den gek houdt, door dit te schrijven; me dunkt een advocaat heeft wel wat belangrijkers te doen dan herhaaldelijk een zelfden brief van een jaar her over te lezen. Zegt U eens eerlijk, houdt U mij voor de mal er mee? God beware me ervoor, dat we dien brief nog eens in den nieuwen jaargang moeten slikken.

En nu ten slotte, hoe kunt U zoo geheel verkeerd lezen dat men op 26 jarigen leeftijd het best zonder ouders kan stellen. Natuurlijk bedoel ik dat geheel anders dan zooals gij dat wilt doen voorkomen. Het beduidt dit: Heeft men tot zijn 26en jaar zijn ouders gehad, dan is dit een groot voorrecht, want hoevelen verliezen hun ouders niet veel eerder. Hoe langer men zijn ouders heeft, hoe heerlijker; verder commentaar is *natuurlijk* overbodig. Is men echter 26 jaar geworden, en verliest men dan zijn ouders, me dunkt dan is men ‘ver genoeg’ in 't leven om ‘de strijd’ alleen aan te kunnen. En nu maakt U er zoo ongeveer van, dat ik bedoelde: dat 't tijd wordt op 26 jarigen leeftijd zijn ouders op te ruimen. Daarop moet ik me wel verdedigen, U hebt me geheel verkeerd begrepen.

Hoogachtend,
L.A.A. VAN HAEFTEN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Het Kinder-Vacantiefeest.
Eén dag naar buiten voor het arme Haagsche Schoolkind.

Niettegenstaande den ernst der tijden hebben toch de Afd. 's-Gravenhage van den Bond van Ned. Onderw. en de 's-Gravenh. Gymnastiekonderwijzers vereeniging weer het initiatief genomen dit jaar een feestdag te organiseeren voor de armsten onzer schoolkinderen, zooals reeds jaren voor den Haag gehouden werd. Juist in dit jaar, nu velen van die armste kleuters reeds zooveel moeten missen, zou zoo'n feestdag een opflikkering zijn in hun vreugdeloos bestaantje. Eén prettige vacantiedag, vol genoegen, heerlijk buiten in bosch en duin, met een heerlijk warm maal! Wie helpt mee, aan vele honderden kindertjes zoo'n dagje, waar ze een jaar op teren, te bezorgen? Voor elke *ƒ* 1.50 kunnen we één kind uitzenden. Wel wordt er veel gevraagd, maar laat dit U niet weerhouden, uw gift groot of klein (alles is welkom) toe te zenden aan een van onderstaande adressen.

W. HOEKSTRA, Reg. laan 300.
L. LEWIJT, Fultonstr. 84.
E. v.d. HORST,
Penningmeester, Columbusstr. 216.
P. v. GUGTEN, L. Beestenmarkt 70.
J.H. MODDEMEYER, Van Lumeijstr. 112.

Afgrond
door Louis Carbin.
(Vervolg van No. 1).

‘Ja zeker’, werd hem overtuigd uit den stillen schemerigen kring geantwoord.

‘Ben je wijs!’

Minachtend knipte hij de asch van zijn sigaret.

‘Nou, ik geloof 't zeker’, antwoordde dezelfde stem, ‘hij is gek op dìe vrouw....’

‘Moet je nooit zijn’, meende de dichter.

‘Ja, maar 't is toch zoo.... hij is niet meer toerekenbaar... al zijn geld is weg... zij was hem van 't begin af aan te duur... verleden trof ik hem in een radeloozen toestand... toen zei hij al zoo iets van, dat het niet meer uit te houden was, dat hij er maar tusschen uit zou stappen...’

De stem in den schemer, warm van medelijden, deed ons even die vertwijfeling gevoelen.

De oogen van den dichter glinsterden naar het vuur.

Hij lachte. Zijn lach was als donkere muziek, vol van klank. Hij wreef zich met de linkerhand over het haar naast de scheiding, voelde met den pink of deze nog wel gaaf was en lachte.

‘Dan is de zaak gezond’, zei hij.

‘Gezond?’

‘Wel ja man, neem dat van mij aan, als ze vertèllen, dat ze zich van kant gaan maken, wil iedere maatschappij ze wel verzekeren.’

‘Nou...’, verbaasde ik me.

‘Beslist’, zei de dichter kalm en stak zich een nieuwe sigaret op.

Ik zag zijn donkere oogen gloeien van het lucifer-licht. Zijn hoekig gezicht kwam er vol zwarte doodskop-schaduwen door.

‘Och, mannen misschien niet’, dacht ik na: ‘wij vinden zoo gauw afleiding in werk en zoo...’

De dichter liet me schrikken door zijn hard:

‘Vrouwen allerminst.’

‘Moet je niet zeggen’, meende de eerste spreker weer.

‘Ik wéét het.’

‘Ervaring?’

‘Erváring.’

De beide andere heeren hadden hun twee-persoons-gesprekje gestaakt en luisterden.

‘Hebben ze zich voor u van kant willen maken, de vrouwtjes?’ grinnikte de oude heer, die aan tafel niets had gedaan dan maar glimlachen, eten en drinken.

Niemand lachte.

‘Juist, mijnheer Roffaer.... wìllen....’ zei de dichter en keek het gemoedelijk spottende oude heertje met zijn donkere oogen hard aan.

Het mannetje kreeg ineens iets onaanzienlijks, werd verlegen, en trachtte dit vergeefs te verbergen achter een zenuwachtig:

‘Zoo zoo, dat zou ik dan wel eens willen hooren, jongmensch.’

‘U zult het hooren, mijnheer Roffaer.’

Er ontstond ineens een pijnlijk spannend wachten.

Het haardvuur zakte wat in elkaar. Wij zaten bijkans in den donker. De heer des huizes gooide een paar versche blokken bij. Een oogenblik later vlamde het vuur knetterend op, en deed onze zes witte overhemdborsten weer helder blinken temidden van het kleederzwart.

Toen met een glimlach begon de dichter te vertellen.
En bekorend was de warme klank van zijn gedempt maar doordringend geluid:

‘Wiesje heette ze’, - begon hij, langzaam.
‘Laat ik beginnen met te zeggen, dat ik soms nog wel eens met leedwezen aan haar terugdenk. Want ik heb geen tweede keer een kind ontmoet, dat zoo superbe was. Ja - superbe - dat is 't eenige goeie woord dat ik kan vinden.
Trouwens daarom is het ook maar goed, dat ik er toen indertijd verstandig een eind aan heb gemaakt.
Want kijk eens hier, het gaat er mede als met sigaretten. - Zoo nu en dan tref je een soort, dat je geheel en al naar vorm en smaak bevalt. Dan begin je met aldoor datzelfde merk te rooken, is 't niet? En 't gaat je hoe langer hoe beter smaken. Een goed merk rook je niet tegen. Maar.... je hebt ze niet altijd bij de hand.... je komt bij kennissen, bij vreemden.... je moet andere rooken, heele goeie ook.... maar andere.... En je denkt aldoor aan het merk waar je je zoo prettig aan had gewend.
't Eenige is,.... er dan onmiddellijk kort en goed een eind aan te maken. Niet transigeeren, ineens opknappen de zaak. 't Is een tijdje onaangenaam, maar dan begint allerlei soort je weer te smaken.
Zoo is 't met de vrouwen ook. Trouw is eigenlijk een kwestie van dom wennen. Ik heb dat allemaal al eens aan Sam trachten

duidelijk te maken, maar.... hij heeft geen wil. Je ziet de gevolgen.

Nu, daarom zeg ik, ik ben blij, dat ik van Wiesje af ben gekomen, maar ja, ze was.... ze was.... superbe....

Och, hoe ik eigenlijk aan haar gekomen ben heeft niet veel om 't lijf. De gewone banale geschiedenis. 't Was in Amsterdam, een betere stad dan hier dit Rotterdam. Ze was aankomend winkeljuffie. Enorm jong nog. Ik heb haar geïnitieerd. 't Heeft me niet veel moeite gekost. Ik zei al, ze was vuur en vlam. En doodelijk van me. Haar ‘ma’ beweerde ze was van Spaansche origine, daarom was ze dan zoo donker en zoo warm. Maar ik denk dat die ‘ma’ wel ergens uit de Jodenbreestraat kwam. Enfin, dat doet er ook allemaal niet toe. De situatie is nu duidelijk.

Ik had een prachtige tijd en.... niet duur. Net al weer als met sigaretten, 't zijn niet eens altijd de duurste soorten die het beste smaken. Dat heb ik in 't begin trouwens ook al eens tegen Sam gezegd, maar hij heeft geen wil. Enfin, 't duurde niet lang of ik vond mezelf op 't gevaarlijke punt van.... de verwenning aan 't zelfde sigarettenmerk vat je?

Ik deed haar de groeten. 't Was eerst een beetje vervelend. Erg vervelend zelfs. Tjonge, dacht ik, je bent maar net de dans ontsprongen. Doch ik zette me er tegen in. Als je niet jezelf de baas bent, dan worden het de vrouwen.

Doch ik was er niet af.

Onophoudelijk briefjes. Ik las ze niet en verscheurde ze. Als ik haar op straat tegenkwam moest ik omloopen. Ze was in staat zoo maar op den publieken weg een huilscène te maken. Van zulke dingen moet ik niets hebben, dat valt uit de toon, nietwaar? Toen begon ze notabene met aangeteekende brieven met bericht van ontvangst. Dat was heel vervelend. Elken keer moest ik zoo'n papiertje teekenen....

Doch ik heb al die vodjes ongelezen verscheurd. Moet je nooit doen, die briefjes lezen, vooral niet als je 't zoo te pakken hebt gehad. Want dat is nu net of ze in de eerste dagen van zoo'n afwenningsperiode je geliefde merk naast je gaan zitten rooken. Een mensch is maar een mensch. De wil is goed nietwaar, maar 't vleesch is zwak.

't Werd lastig.

Doch stel je gerust. Ze is ten laatste dan toch opgestapt.

Ik zal 't vertellen. Ik had op een avond ergens gedineerd. Allemaal oude kennissen onder elkaar. 't Was nogal laat geworden. Ik was de eenige op 't eind van den avond die nog alleen zat. Ik zei al, dat ik nog aan 't afwennen was. Nog niets bepaalds bij de hand. Om me wat te bekoelen, we hadden nogal flink aangesproken, ging ik een eindje alleen rondwandelen.

't Was diep in den nacht. Een stille, koude Novemberavond zonder wind. Zoo van dat weer dat je stevig door doet stappen en je goeie heldere gedachten geeft.

Zoo loop ik dan de verlaten Weteringschans over en schrik me een halve beroerte....

Uit een van de zijstraten.... staat me daar ineens Wiesje voor mijn neus!

Omdraaien gaf natuurlijk niets. Maar to bear is to conquer your fate hè? Ik bleef gelaten wachten. Maar al mijn heldere gedachten op post.

‘Karel!’ zei ze heesch en greep met beide handen mijn arm.

Ze zag er om de waarheid te zeggen viezig en verslonsd uit. Maar mooi was ze, mooi. Doch ze had zoo iets vervuilds over zich, dat ik voorzichtig haar handen trachtte los te maken. 't Gaf niet. Ik berustte. Je moet altijd beleefd en zachthandig zijn tegen een vrouw.

‘Karel’, fluisterde ze heesch.

‘Wel lieve kind, kun je me maar niet met rust laten?’ vroeg ik zoo bedaard mogelijk, hoewel ik toch wat driftig werd.

Ik trachtte door te loopen alsof ze er niet was. Ze liet los en liep met me mede.

Een heele scène.

‘Karel, Karel, is dan alles tusschen ons uit....’ nou ja.... 't gewone verhaal.

Ik liep al eens naar de overkant, draaide me al eens om, liep denzelfden weg weer terug. Gaf allemaal niets. Ze had altijd iets van een spelende jonge hond gehad. Nu hield ze vast als een terrier. Niet van me af te slaan. Ik berustte en liep door. Een heel verhaal. Herrie met haar ouders, om mij...

‘En 't was afgeloopen?’ zeg ik.

‘Toch Karel, toch....’ enfin een heel verhaal.... en dat ze van haar winkel was weggeloopen.

Dat werd juist zoo'n beetje broodwinning. Ik zeg tegen haar: ‘Dat is heel dom, lieve kind.’

Ze keek me wezenloos aan. Ik dacht dat ze me niet goed begreep. Daarom herhaalde ik het nog eens:

‘Dat is heel dom, lieve kind, hoe wil je dan leven.’

Een dom gezegde, want dadelijk siste ze:
‘Met jou of anders dood.’
‘Tut, tut, tut.... nu.... dan maar dood lieve kind.’
Ze had 't werkelijk meesterlijk gezegd, maar ik zei al, dat ik door 't koude weer helder was. Menschen die 't zeggen doen 't niet.
(*Slot volgt*).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Mevr. van M.G. te V. - Hartelijk dank voor Uw instemming met mijn afkeer van den oorlog. O, indien de nieuwe-vrouwen althans op *dit* gebied toonden één te zijn, hoe veel méér zoude ik haar achten dan ik nu doe, nu ik zie, (zelfs op het vrouwen-vredes-congres-zelf was dit merkbaar,) hoe de meesten harer zich even dom vasthouden aan verouderde en onware ‘eer’ en ‘wraak’ en ‘helden’-begrippen als de mannen het doen. - Wat geeft het om anti-oorlograden, vredes-bewegingen, enz., toe te juichen, indien men niet óók is consequent en zonder voorbehoud tegen *elke* wijze van oorlog, en om welke reden ook die oorlog wordt gevoerd, en indien men niet den moed heeft te breken met alle leugens en phrasen dienaangaande. Fraülein Lina Heymann - die men daarom in Duitsche Bladen natuurlijk op allerlei wijzen heeft aangevallen - heeft m.i., neven fraülein Schwimmer uit Oostenrijk, op de meest-afdoende wijze onder alle aanwezigen op het Vredescongres getuigd tegen het gruwelijke, menschonteerende en verachtelijke van *elken* oorlog als zoodanig. Zij heeft aangeklaagd de vrouwenverkrachting, en de dronkenschap, en de bandeloosheid, en de immoraliteit, die het noodzakelijk, niet weg te redeneeren gevolg zijn van elken leger-doortocht, van Duitschers, Franschen, Engelschen,

Turken, wie ook die, ontzenuwd, verruwd, verhongerd, en uitgeput, en tot monsters *gemaakt*, behooren tot de oorlogvoerenden. Er zijn echter gelukkig ook enkele mannen die zulk een eerlijk oordeel behouden, en die durven openlijk getuigen. Lees o.a. het Dagboek van den Belg Stijn Streuvels, die reeds aan het begin van den oorlog uitroept, met een droevig vraagteeken: 'Wat zal er worden van die jonge zoogenaamde "helden", als ze straks, van het elkaar doodslaan teruggekeerd, zich moeten onderwerpen opnieuw aan orde, tucht, fatsoen, enz.' Lees ook dat prachtboek van Brailsford: De oorlog van Staal en Goud, geschreven zes maanden vóór deze oorlog uitbrak, waarin deze Engelschman aantoont uit eigen ervaring de *leugen* van zoogenaamde heldenmoed, het droeve en laffe van den zoogenaamden 'vijand' willen dooden. Helaas, de massa, ook de vrouwen-massa, heeft in deze groote hoog-ernstige zaak geen moed te breken met de geijkte leugen, en te getuigen, *openlijk* te getuigen. - Ik ben het woord voor woord eens met U in zake den troost, en de kracht van het spiritualisme. Mijn geloof is daardoor gelouterd tot een nieuw begrijpen van veel omtrent datgene wat ik tot hiertoe niet verstond. En ik ben al degenen dankbaar die mij, bewust of onbewust, op dien weg leidden. Dank voor Uw lieve woorden.

John. - Indien gij de drukproeven indertijd, nog voor mijn terugkomst uit Nauheim, hebt ontvangen, dan moet het stukje geplaatst zijn reeds, want ik heb steeds een lijst der nog in drukproef aanwezige copy, en daarop komt Uw stukje niet meer voor. Informeer eens bij den uitgever. Misschien weet hij Uw adres niet, want, indien dat alles is geschied in mijn door den oorlog gedwongen afwezigheid buitenslands, dan kon ik dus niet met hem correspondeeren toen, en moest hij alles zelf regelen. In zake de Nielsen-quaestie verwijs ik ook U naar mijn stukje in het Overzicht v/d week, vorig nommer: 'What is in a name!'

Dat mijn artikel: 'De inwendige stem' bij U, als bij meerderen, verwantschap van ziel vond, is mij zeer aangenaam te hooren. Wat is dat heerlijkvertroostend, dat wat gij van dat sterfbed vertelt! Om U niet te verraden wil *ik* er niet verder op ingaan. Maar, terwille van die zeer velen, die zulk een troost behoeven, zou ik wenschen dat gij-zelf het geval wildet beschrijven voor de Lelielezers. Gij behoeft Uw naam niet te noemen, en bovendien, gij vertelt immers niets dan goeds en schoons van den doode. Frederik van Eeden, wiens 'Paul's ontwaken' gij-zelf aanhaalt, heeft immers eveneens niet geschroomd die intieme herinneringen te geven in het openbaar aan de zeer velen die er sterkte en blijdschap naar het innerlijke uit mochten putten - waartoe ook ik behoor. Ik heb daar juist een koude calvinistische strijdbrochure doorworsteld, en mijn geheele verleden stond ineens vóór me door al dat *menschelijk* gedoe der Calvinisten in plaats van het *geloof* als zoodanig. Daarom, omdat gij-ook zulk een dor verleden hebt gekend, daarom begrijpen wij elkander. Over die brochure zal ik denkelijk nog wel eens schrijven in de Lelie. De persoon van Kuyper, het voor of tegen het 'Calvinisme', dat alleen beheerscht voor dit soort 'geloovigen' hun ziel en zaligheid, en in naam daarvan schelden zij elkaar uit en beleedigen elkaar en haten elkaar.

Maar, zooals het U is gegaan, zoo ging het óók mij: uit het oude kwam vóórt het nieuwe. Het menschelijke-leelijke in het geloof is afgestorven, en het goddelijke, dat niet van de aarde is, is gebleven. - Thans, als ik zulke brochures lees, dan beklaag ik de domme massa, die zulken nonsens gelooft, en er op zweert, maar ik schaam mij voor de handelingen der leiders, waaronder er zijn die mijn naam dragen, zij, die beter weten, en die daarom zijn: valsche leidslieden der blinden - uit puur eigenbelang en pure eerzucht. Hoe is het mogelijk met anderhalven voet in het graf te wezen reeds, en nochtans zoo alle wezenlijke godsdienstigheid en naastenliefde in het aangezicht te slaan! Misschien is het bij hen tot een tweede natuur geworden, en geldt ook voor hen het woord: Zij weten niet wat zij doen. Laat ons dat maar hopen, als hun eenige verontschuldiging m.i.

B.W. (Ned.-Indië). - Hartelijk dank voor Uw uitvoerig schrijven. ‘Het doet U intens goed dat ik zooveel voel voor de Duitschers.’ Ik zou U willen antwoorden: ‘*Mij* doet het intens goed dat er in Ned.-Indië menschen zijn die óók voelen voor de Duitschers.’ Immers, daar schijnt het geheel en al te behooren tot de politieke drijverij, om alles van de geallieerden goed te praten, en alleen Duitsche misdaden eenzijdig op te sommen, als zijnde zoovele gruwelen tegen de beschaving. Alsof niet elke oorlog ware één groote doorloopende gruwel tegen het recht en de menschelijkheid, één doorloopende misdaad zonder excuus. 't Geen gij schrijft over de zending in Ned.-Indië, dat wordt helaas zéér dikwijls getuigd door hen die die zending *aanschouwen.* Daarom neem ik het hier over:

Integendeel, *onder 't vrome van Godsdienst worden de laagste dingen gedaan; dat zie ik dagelijks hier bij de Zending. De Zending*, *die hier in de Bataklanden reeds bij de 50 jaar zit*, *welk nut hebben die gedaan, niets.! 't Volk is even vuil altijd*, *de vrouwen worden gebruikt als lastdieren* (*dat doen ze met hun eigen vrouwen eveneens die zien er allen afgetobd en treurig uit*, *vel over been*). *Wat ze doen is 't volk uitzuigen*, *de kinderen* (*jongens*) *leeren lezen en schrijven*, *dat ze zich later ten nutte maken*, *door de meest leugenachtige en gemeene anonieme brieven te schrijven tegen het bestuur*, *wanneer ze iets niet krijgen wat ze willen hebben. O*, *'t is treurig wanneer men dat alles ziet. Zelfs de G.G. doet flink mede; wanneer men goed kan huichelen*, *en naar de kerk loopt*, *krijgt men mooie baantjes. We zeiden laatst tegen een zendeling: wanneer U zich in woord en daad wilt houden aan uw Godsdienst begin dan op school aan de jeugd te leeren: hebt elkander lief*, *eert uw moeder en vader (dat doet er geen een hier*), *en zorg voor de beesten ook door God geschapen, maar niet om gemarteld te worden.*

Dat er juist in Ned. Indië zoo ontzettend weinig nog wordt gedaan in zake Dierenbescherming, dat weet ik, en ik verheug mij dubbel dat gij en de Uwen in dezen zoo flink partij trekt vóór het mishandelde dier, waar het mij helaas blijkt uit menige correspondentie, dat men in Indië in dit speciale opzicht nog heel dikwijls *niet* nadenkt, en voor kinderachtig of onnoodig houdt datgene, wat juist ons alleréérste plicht is: medelijden met en zorg voor het van ons afhankelijke, het zwakke, het door de wet onbeschermde; onverschillig of het geldt een mensch of een dier.

Er zijn er zeer zeker geweest die dien zin over Luik *te goeder trouw* verkeerd hebben begrepen. Het was daarom mijn plicht hun dit misverstand uit te leggen. Kwade-trouw-menschen - die er óók onder waren - laten mij koud. Maar, een misverstand ophelderen, dat is nooit beneden mij. Geloof me, zoo menige twist of onaangenaamheid is voor altijd ontstaan, juist daardoor dat men van geen van beide zijden een eersten stap wil doen tot opheldering of toenadering. - Als gij in Holland komt, zal ik gaarne Uw bezoek afwachten, maar ik beklaag U dat gij dan zoovele

lieve dieren moet achterlaten. Ten slotte hartelijk dank voor het gezondene. Ik heb het gebruikt voor een ander ongelukkig dier, zooals gij mij hadt toegestaan.

G.H. - *Ik* kan het mooie van den Belgischen Koning niet inzien. *Ik* zou hem nobeler hebben gevonden indien hij afstand had gedaan van de regeering, liever dan deze domme oorlogsverklaring te willen onderteekenen. Dat het zoo *moest* afloopen met zijn land, dat kon elk verstandig mensch even goed begrijpen als wij-óók dat nu kunnen vooruit weten, ware Holland zoo dwaas zich tot deelname te laten verleiden. Onrecht of niet, België had nu eenmaal geen andere keuze m.i. dan de aangeboden oorlogs-vergoeding aan te nemen, en het ware daarom de plicht van koning en regeering geweest, *in het belang der bevolking*, in dat ontwijfelbare onrecht te berusten. Zij, die nu door de gevolgen lijden, zij zijn niet de koning noch de gevluchte regeering, maar de inwoners, de massa-bevolking. Lees er het onpartijdige en zakelijke dagboek eens op na van den *Belg* Stijn Streuvels. Uw gedichtje wil ik gaarne plaatsen, ik laat U proef zenden. De opdracht aan mijzelve vind ik van U vriendelijk bedoeld, maar ik laat haar in mijn eigen Blad liever weg.

G.v.H. - Ik ontving Uw brief uit Rome, en vooronderstel dat gij thans reeds te Soerabaya zijt aangekomen. Voor Uw vriendelijke woorden dank ik U ten zeerste, en ook neem ik gaarne over voor mevrouw Hoogendijk-Hesse, dat gij hare artikelen zoo zeer waardeert, en het zoo oprecht zoudt betreuren, indien deze zouden verdwijnen uit de Lelie om den zoo bruusken aanval op haar, die onlangs werd gedaan namens dat clubje ‘Gezelligheid’. Zooals gij terecht schrijft: Wat den eenen abonné bevalt, mishaagt den ander, maar, in elk geval verdienen de artikelen van mevrouw Hoogendijk-Hesse geenszins zoo scherp en zoo persoonlijk te worden gecritiseerd als geschiedde in dat stukje aan haar adres. - Voor de instemming van Uw man en van U zelve met mijn sympathie voor de Duitsche natie, dank ik U zeer. Bij zooveel anti-duitschgezindheid als hier te lande mode is, doet het goed ook telkens menschen te ontmoeten, die een eerlijk en onpartijdig oordeel bewaren, en ‘de’ Duitschers niet verantwoordelijk gelieven te stellen voor al het onrecht, en al de wreedheid, en al de verschrikkingen van geheel den oorlog als zoodanig. - Nogmaals veel dank voor Uw schrijven. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

21 Juli 1915.
29ste Jaargang.
N°. 3.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Een Pleidooi voor de Opheffing der Vrouw.

Als wij ons oog laten weiden over de verschillende volkeren der aarde, over de verschillende toestanden in maatschappijen onder de verschillende godsdienstvormen, en wij beschouwen de wereld nu eens als vrouw, als moderne vrouw der Westersche landen, dan springt ons allereerst in het oog, dat de mannen zijn de heerschers der aarde; dat wij leven in een maatschappij gemaakt door mannen. De mannen hebben de macht: het ligt uitgedrukt in de wetten der volkeren, in den opzet der godsdiensten en in de voorschriften van kerkleer en huwelijk.

De vrouw wordt overal behandeld als de ondergeschikte, de gebondene, de overgeleverde aan de willekeur, aan den wellust en aan de dienstbaarheid des mans.

Wat zien wij bij de Christenen? Dat zij de beschouwing over de vrouw van de O.T. sche Israëlieten hebben overgenomen en bestendigd; en vastgelegd hebben als ordonnantie van God: dat de vrouw gehoorzaamheid is verschuldigd aan den man, dat zij is geschapen **ter wille** van hem; dat zij is aan den man geschonken om zijn hulpe te zijn.

Hier staan we aan de uiting van het grofdierlijke geweld van den sterkere tegenover de zwakkere: de heerschzucht van den sterkere.

Hier staan we aan het monster wanbegrip, dat tot heden de wereld regeert, aan het gruwzaamst vrouwonteerend onrecht, dat de Christenen bedrijven in den naam van den Schepper des Heelals, in den naam van Jezus Christus den gekruisigde voor het recht van de verdrukten.

Jezus, die nergens één woord heeft geuit om de afhankelijkheid en onderwerping der vrouw als haar plicht haar voor te houden.

Wil men een duidelijk bewijs? In Lukas 10:40, 41 en 42 wordt verhaald, dat Jezus een bezoek brengt aan Martha en Maria. Martha nu liep bedrijvig heen en weer en was zeer bezig met veel bedienens, en Maria had plaats genomen aan de voeten van Jezus; en nu verwachtte Martha, dat de Meester Maria zoude vermanen om mee te helpen bedienen (zooals der vrouwenplicht inhield volgens de Schriften), maar Jezus sprak toen de gedenkwaardige woorden: ‘Martha, Martha, gij bekommert u over vele dingen, maar één ding is noodig: doch Maria heeft het goede deel gekozen.’

Let wel, hoe duidelijk deze woorden zijn, indien Jezus had gestaan op oud-testamentischen grond, en Hij leerde wat de Joden God in den mond legden over de vrouw, dan had het niet anders kunnen zijn, dan dat de Meester Maria had gewezen op het verzuimen van haar vrouwelijke plicht: het bedienen, en dat dit bedienen van den gast *voor haar* voldoende was, aan den man overlatende het geestelijk voedsel. -

Gij, die U Christenen noemt; wat leerde Jezus Christus? de Wet en de Profeeten?? Of bracht de Messias een geheel nieuwe wereldbeschouwing, een geheel nieuwe Gods Openbaring!?

In de plaats van de straffende Wrekende God der Israëlieten, de Hemelsche Vader in het Rijk van Vrede en verdraagzaamheid!

In Marcus 12:25 zegt Jezus: want als zij (de menschen) uit de dooden zullen opgestaan zijn, zoo trouwen zij niet, noch worden ten huwelijk gegeven, maar zij zijn gelijk Engelen, die in de Hemelen zijn. Is hier niet de volkomen gelijkwaardigheid van beide geslachten uitgesproken? -

Nooit kan er een beter tijd aanbreken voor de menschheid op aarde, nooit zal zij kunnen komen uit de Gods gruwelijke oorlogen en de nog grooter Gods gruwelijker ontucht, als niet de vrouw uit hare diepe vernedering wordt opgeheven; als zij niet herboren wordt naar den geest als Beelddraagster Gods.

De zich noemende Christelijken, de dusgenaamde kerkelijken beroepen zich op het Oude Testament (is dit niet geheel ten onrechte, want hebben de Christenen zich niet alleen te beroepen op de woorden van den Christus?) evenwel in het O.T. lezen wij in het eerste Scheppingsverhaal in Genesis 1:26 en God zeide: Laat ons menschen maken naar Ons Beeld naar onze gelijkenis en dat *zij* heerschappij **hebben** over de dieren, enz. en verder: en God schiep den mensch naar zijn beeld man en vrouw schiep hij **ze.**

En God zegende **ze** en God zeide tot *hen* weest vruchtbaar en vervult de aarde en onderwerpt ze. Als God hier bedoeld had den man alleen en daarin den vrouwelijken bestaans-vorm inbegrepen, dan zou er geschreven staan en God zegende **hem** en God zeide tot hem.

Zooals het nu geschreven staat, schiep God man en vrouw beiden naar Zijn Beeld, elk

voor zijn of haar aangewezen taak in de wereld maar *beiden* heerscher en heerscheres over al het gedierte over de aarde, wat trouwens geheel ligt in de lijn der natuur.

De zoogenaamde Christelijke uitlegging druischt geheel in tegen de wetten der natuur en is daarom alleen reeds onbestaanbaar.

Maar toen met Christus de dageraad van een beteren tijd aanbrak, van een nieuwe geestelijke aera, toen in de plaats van het forsch geweld met de straffende en wrekende God Israël's, het rijk werd verkondigd van vrede, reinheid en verdraagzaamheid was daarmede plotseling de wereldbeschouwing niet veranderd, en de geest van heerschzucht deed de mannen der eerste Christenheid, de mannen die de Christelijke kerkleer te boek stelden, de onderdanigheid der vrouw aan den man bestendigen; hare rechteloosheid in kerk, in staat, in het huwelijk, zelfs als moeder!

Het was de heerschzucht der tijden - heerschzucht regeerde de wereld. Negentien eeuwen zijn sinds dien voorbijgegaan, waar bleef het Rijk van Christus? het rijk van vrede - verdraagzaamheid - rechtschapenheid?

Heerschzucht heerscht nog alom over de gansche aarde!

In den naam van God vermoorden en verdelgen de mannen elkander en verwoesten de haardsteden, en drenken met bloed de velden, onder het uitroepen van den Christus geest.

Geen schrede is de Christenheid nader gekomen tot het rijk van den Christus.

Waar ligt de oorzaak? Wat is hiervan de reden? Er moet ergens een groote fout schuilen, die al het prediken over Liefde tot een ijdel gepraat maakt. Reeds 19 eeuwen lang wordt er in alle kerken der Christenheid over de Liefde gepredikt. Is 't geen bespotting waar het eerste artikel in de kerk luidt: dat de man is de heerscher en de vrouw zijn dienares? Waar de man in eigenwaan en eigengerechtigheid de mede-beelddraagster Gods dus in het aangezicht slaat in den naam nog wel van Jezus Christus den gekruisigde voor de verdrukten!

Naar mijn innige overtuiging kan de menschheid nooit één stap vorderen als de helft van haar: de vrouw, niet wordt geëerbiedigd in haar rang van medemensch, want niet terwille van den man werd de vrouw geschapen maar om en voor haar taak naast den man.

Nooit zal de aarde één schrede kunnen naderen tot hooger, heiliger bestaan, als de vrouw blijft gebonden in *vernederende* knechtschap, als aan de vrouw niet hare plaats wordt ingeruimd in de wetten van de staat, in de voorschriften van de kerk.

Nooit zal de menschheid één schrede kunnen naderen tot het rijk van Vrede en rechtschapenheid als de vrouw wordt miskend, gehoond, bedorven in hare eigendommelijke vrouwelijke eigenschappen en vertrapt ter wille van de vleeschelijke lusten van den man.

Want door de vernederende rol haar toebedeeld in de wereld, hoe kan 't anders, werd haar gevoel voor recht verstompt, vermoord, en leerde het, in de oogen der wereld, niets beteekenende meisje, huichelen, behagen en allerlei kunstgrepen om de verveling te verdrijven en een plaats machtig te worden waar zij ten minste *geborgen* was.

Met open vizier optreden kon zij niet de klein-onmondig-onwetend gehoudene. Dit werd haar aangerekend voor zonde door de verdwaasde wereld.

Oprechtheid - eerlijkheid - zichzelf zijn, ijdele klanken voor het meisje, voor de vrouw, die door veinzerij, list en huichelen zich een plaats moest trachten te veroveren als.... *levensgezellin* van den man.

Zóó werd het meisje gevormd, beter bedorven voor de grootsche, veelomvattende taak, die haar wachtte.

Treurige eigenschappen voorwaar voor de toekomstige Moeders van een nieuw geslacht! Droeve vrucht van haar niets beteekenend bestaan in de oogen van haar omgeving.

Ik vraag: hoe kan uit de kleinzielige, listige, huichelachtige en behaagzieke oogendienares des mans een rechtschapen geslacht geboren worden, aangelegd met edele, geestelijke eigenschappen?

Hoe kan uit den man, de eenzijdig vrouwenminachter, de slaaf van zijn ongebonden ongetoomde driften, hoe kan uit zulk geslacht verrijzen beelddragers en beelddraagsters van de goddelijkheid?

Toen de mensch op aarde zich mocht verheugen in vrijheid boven het dier - algeheele meesterschap - ook meester over het geslachtelijke leven, hoe jammervol heeft de man deze vrijheid misverstaan, de physieke krachtmensch, de overweldiger, de heerscher, wiens vernietigende en afbeulende geslachtsdrift de vrouw mede naar omlaag sleurde, haar wezen en haar natuur verkrachtte en geslachten verwekte behept met vuile ongebondenheid en felle heerschzucht.

Hij heeft van onze aarde gemaakt een moeras van ontucht, ziekten en bederf.

Noemt mij de plaatsen waar dit gif niet is doorgevreten!

Noemt mij één plek, waar de ontucht onbekend is!

Geen man kan het sexueele leven regelen; de regeling hiervan behoort van natuurswege bij de vrouw.

Gaat naar de dierenwereld en merkt op dat daar de eerbied door de natuurzelve werd ingescherpt aan de mannelijke schepselen, eerbied voor het dragende dier en het wordende geslacht.

De vrouw alleen gevoelt en weet wat dienstig is of schade berokkent aan haar en haar vrucht.

Elke man behoorde daar ten minste eerbied voor te hebben, voor het heilige proces wat zich bij de vrouw voltrekt, eerbied voor haar geestelijk en lichamelijk welzijn, voor het wordende kind! Eerbied voor de harmonie in haar wezen!! doch de man, niets van het innerlijk wezen der vrouw begrijpende, bespot, verguist, hoont hare teere heilige vrouwelijkheid en vernielt, en offert vrouw en kind op voor de genoegdoening van zijn *vermeende* behoefte.

Denken de vrede-droomers en de liefdepredikers dat er ooit een betere tijd kan aanbreken op aarde, denken zij, dat er één stap in de goede richting kan komen op de rotte geslachtelijke grondslagen, waarop de man de samenleving gebouwd heeft? Gelooft het niet!! de vervlogen 19 eeuwen getuigen het!!

Eerst als de man de vrouw heeft naast zich geroepen om te zamen nieuwe grondslagen te vormen voor een nieuwe maatschappij, dan kan er eerst sprake zijn van vooruitgang; hiertoe behoort kracht en geest, de tezamenwerking van man en vrouw.

Aan ons vrouwen, die reeds de beteekenis der tijden begrijpen, de plicht onzen roepstem te laten hooren; met onweerstaanbaar geluid te laten klinken onzen eisch om recht, om de plaats in te nemen in kerk en staat, waarop wij rechten zullen bezitten.

Laten wij onze zonen en dochters opvoeden met liefde tot wat edel is en rein, rein bovenal, en met onbuigzamen wil voor het recht van de vrouw.

Doch allereerst de vrouwen omhoog, haar rechtsgevoel ontwikkeld, hare inzichten verruimd, haar gevoel van *eigenwaarde* aangeblazen tot een vlam, die alles om haar heen zal verlichten.

Dan eerst en dan eerst alleen kan er een betere tijd aanbreken, dan eerst kan het ruw geweld en de gruwelijke oorlogen verdwijnen, en dan eerst zal de samenleving en het huwelijk en de menschenwereld kunnen komen in hooger, reiner banen, nader tot het Vrederijk van Christus, nader tot U O God.

Mevr. S. Hoogendijk-Hesse.

Arnhem.

Schatten.

Hoe vreemd zijn de schatten,
Waar ieder om strijdt,
De schatten der aarde
Verdeeld hier altijd.

De arme heeft weinig,
De armste heeft geen,
Te veel heeft de rijke,
Genoeg heeft niet één.

De schatten des hemels,
't Zij arm, of 't zij rijk,
Kan ieder verwerven,
Zijn allen gelijk.

En hij heeft het meeste,
En 't zaligste lot,
Die rijk is in liefde,
Die rijk is in God.

De schatten des hemels,
Door allen vergaard,
Zij brengen eens zeker
Den hemel op aard.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Idee gevolgd.

Overzicht van de Week.

I.
Nogmaals Ds. Wempe.
(*Zie vorige Lelie N°. 2.*)

Den Haag, 16 Juli 1915.
Mejonkvrouwe!

Vrienden van mij, lezers van uw blad, doch zich ergerende aan uw aanranding van mijn karakter, gaven mij inzage van uw fraai stukje.[*)]
Daarop wensch ik, ik hoop kort, dit te zeggen:
1°. dat ge mij niet kent is misschien meer eer voor mij dan voor u.

*) Noot red.
Op het *karakter* van Ds. Wempe is door mij hoegenaamd geen 'aanranding' gepleegd. De lezer oordeele zelf.

2°. het door u gewraakte schrijven aan de redactie van het Vaderland was niets, dan een briefje van mij, met verzoek enkele rectificaties te willen aanbrengen. De redactie heeft dit briefje, tegen mijn wensch, als 'ingezonden stuk' geplaatst.

Wat nu de zaak zelf aangaat: ik wensch, dat als er verslag gegeven wordt, van wat door mij ter deze of die gelegenheid gezegd is, het verslag juist is. Is dat niet juist, dan 'gaat het het geheele land door'. Immers de bladen nemen vaak allerlei verkeerde berichten van elkander over, in casu het Vaderland van de Avondpost, en mag men dat niet trachten te keeren?

3°. Met u in discussie te treden over die 'teedere vriendschap', acht ik niet wenschelijk. Dat is van te teêren aard. Het heeft mij al genoeg gehinderd, dat deze vertrouwelijke mededeeling door mij aan de redactie van het Vaderland gedaan, zeker wel onopzettelijk is publiek gemaakt, want nu gaat Jan en alleman er in grabbelen.

4°. wensch ik u geluk met uw buitenkansje, dien u onbekende dominee eens in al zijn dwaze zelfvergoding aan de kaak te hebben gesteld.

Dat is een aangename afwisseling voor het lezend publiek.

Te midden van al de oorlogsellende eens te hooren hoe bespottelijk zoo'n eenling zich aanstelt, wat een genot!

Nu! zoolang er een deel van het lezend publiek is, dat behagen schept in dergelijke schoteltjes, als nu door u is voorgezet, wees gerust juffrouw Lohman, uw blad zal gelezen worden.

Toch weet ik dat er onder de lezers en lezeressen van uw blad zijn, die ik ken en hoogschat en die mij kennen en beter van mij denken dan gij, die dit stukje zullen rekenen tot de minderwaardigen.

'*Mooi van iemand te denken*,' *is mijn leus, zoolang persoonlijke ervaring mij niet van het tegendeel overtuigt.*

Ik heb, door wat ik zoo nu en dan van u las, mooi van u gedacht en vooral uw eerlijkheid op prijs gesteld.

Een vrouw naar mijn hart, dacht ik vaak, bij uw rake opmerkingen. Nu hebt ge mij pijn gedaan, onverdiend. Dat is vooral erg voor u. Misschien doet het u pijn, misschien ook niet. Ik ben ook maar een mensch, geen dier. Dat komt er minder op aan.

Ds. A.D. WEMPE.

NASCHRIFT.

Ik weet niet of het in de bedoeling ligt van ds. Wempe, dat deze bovenstaande zooeven van hem door mij ontvangen brief worde gepubliceerd. Blijkens den inhoud ervan schijnt hij in zijn bedoelingen hieromtrent niet altijd heel duidelijk te zijn, daar ook de redactie van het Vaderland niet schijnt te hebben geweten wat hij eigenlijk wilde en dus - naar hij thans opheldert - een particulier schrijven van hem maakte tot ingez: stuk.

In de eerste plaats zij dienaangaande opgemerkt mijnerzijds, dat dit de zaak waarover ik schreef in No. 2 eenigszins verandert. Immers, heeft ds: Wempe wezenlijk slechts particulier geschreven aan de redactie van het Vaderland, en is zijn brief dus bij *vergissing* gepubliceerd, dan vervalt daarmede mijn belachelijk maken van de geheele zoo onbeduidende zaak der al of niet 'malleteedere vriendschap', die het geheele land zou interesseeren. -

In de tweede plaats wil ik, waar ds. Wempe gelooft in mijn eerlijkheid, hem die mijnerzijds graag daardoor opnieuw bewijzen door zijn brief in zijn *geheel* op te nemen.

De lezer kan dan oordeelen en veroordeelen wien hij wil.

Wat mij aangaat, ik geef ds. Wempe gaarne de verzekering, dat het mij eerlijk leed doet hem pijn te hebben aangedaan. De hatelijkheden, die hij in zijn brief aan mijn adres richt, beschouw ik als een bewijs van zijn eigen excuus dat hij ‘maar een mensch is.’ Wij menschen struikelen allen inderdaad in velen. Ik-ook. Nichts fur Ungut ds. Wempe. Nogmaals, ik heb niets meer en niets anders bedoeld dan wat ik schreef in dat stukje in het tweede nommer van den nieuwen jaargang (vorige Lelie). Indien een vergissing van de Vaderland-redactie verkeerdelijk Uwe, door mij gewraakte, woorden onder de aandacht van het publiek bracht, wel dan nogmaals verzeker ik U van harte: het doet mij oprecht leed U te hebben pijn gedaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
De verleugende vrouw.
(Zie s.v.p. ook corr. aan Indischgast.)

Mij werd onderstaande brief toegezonden:

Hooggeachte Jonkvrouwe.

Abonnée zijnde van de Hollandsche Lelie, breng ik met dit tijdschrift dikwijls een aangenaam uurtje door, en stel ik 't een of ander gelezen artikel gaarne ter bespreking. Wat

mij van uwe hand bijzonder aandachtig maakt is, *dat ge*, *uwe meening ronduit durft zeggen*, *hetgeen ook mijne leus is*, *dus*, *ziet men iets helder en klaar in*, *veinst dan niet*, *en zegt het zoo opdat het ook voor anderen klaar worde. Ik las dan in de Lelie van 23 Juni van uwe hand* '*Zure Vrouwen*'. *Toen ik 't eerste gedeelte inzag*, *ging ik met U meê*, *want dergelijke vrouwen zijn er zooals U er beschrijft*, *maar*, *toen ik verder ging en las:* '*Want - - de vrouw is leugenachtig en is onoprecht van nature. Daaraan valt niets te ontkennen noch te veranderen*', *toen hield ik op, want ik vind dit oordeel over de vrouw in 't algemeen véél te kras; er zijn er voorzeker*, *maar er zijn er ook*, *die met fierheid de leugen en de onoprechtheid durven trotseeeren*, *en die met een reinen*, *hoogstaanden blik* (*gehuwd òf ongehuwd*) *diep vertrouwen wekken*, *en den rechten weg aanwijzen.*

Nu weet ik niet, *welk weegschaaltje het overwicht zou krijgen*, *het eene dat gevuld is met oprechte of het andere met onoprechte vrouwen.*

Hopen wij dat 't schaaltje met verstandige, *klare*, *oprechte leidsters 't zwaarste zal zijn.*

Op welke manier U dit schrijven in de Lelie plaatsen wilt, *laat ik aan Uwe keuze over.*

Met de meeste hoogachting teeken ik,
Mevrouw B. geb. V.

Waar de schrijfster 't aan mij zelve overlaat wáár en hoe ik dezen brief wil behandelen, daar meen ik, om den inhoud, in verband ook met de corr. aan Indischgast, niet beter te kunnen doen dan hem een plaats te geven in het Overzicht v/d Week. De schrijfster begaat hier m.i. een fout die dagelijks wordt gemaakt, en waarop niet genoeg kan worden gewezen: zij verwart namelijk eenlingen met de groote meerderheid. Zeker, evenals zij ken ik-ook hier en daar vrouwen, die geen masker dragen, die noch leugenachtig zijn, noch valsch, die het laffe schijngedoe harer eigen sexe verachten. Maar, indien men spreekt van *de* vrouw, dan heeft men het niet over de uitzonderingen onder haar, maar over hare eigenschappen in 't algemeen genomen. Welnu, in 't algemeen beschouwd, is de massa-vrouw, is *de* vrouw als geheel bekeken, valsch, verleugend, schijnheilig. Het gaat daarmee als met 'de' man, van wien men, evenzeer als massa, als geheel genomen, kan zeggen dat hij is onzedelijk, en is geneigd zich te verliederlijken, en veel te veel sterken drank gebruikt. Ook wat hem betreft ken ik, en zal iedereen met mij kennen, vele uitzonderingen op dezen regel. Maar toch is als geheel genomen 'de' man een allesbehalve zedelijk of matig wezen. Ik sprak dezer dagen kort na elkaar twee goede kennissen, de eerste, een heer, zei tot me van zijn eigen geslacht: alle mannen zijn karonjes; de laatste, een dame, maakt een paar dagen later over haar eigen sexe de vleiende opmerking: alle vrouwen zijn krengen. Wel, het met beiden (altijd in 't algeméén gesproken) ééns zijnde, vereenig ik mijnerzijds deze leer tot de mijne herhaaldelijk uitgesproken in de Lelie: 't heele menschdom, èn mannen èn vrouwen, is niet veel zaaks op den keper beschouwd; 't is een min zoodje. Maar met dat al zijn er eenlingen, die op dien regel een uitzondering maken, de een om deze reden en de ander om die; en onder de mannen en onder de vrouwen ken ik met een dankbaar hart zulke uitzonderingen. Uitzonderingen echter bevestigen den regel.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Zij die nadenken.

Ik ontving den onderstaanden brief. Ik geloof niet dat ik een indiscretie bega, indien ik hem hier publiceer, waar immers de inhoud m.i. ten voorbeeld moge strekken aan al die *on*nadenkende napraters onder de mannen (en óók vrouwen helaas), die oorlog en hebzucht nog steeds blijven vereenzelvigen met 'vaderlandsliefde' en met al dergelijke phrasen, welke vorsten en regeerders gebruiken om de domme massa zich te laten doodvechten voor hun eer en hun voordeel (dat der vorsten en regeerders en, last not least, der *geld*mannen).

Geachte Freule!

Vele malen las ik Uw stukken in de '*Hollandsche Lelie*', *ook het nommer van deze week kwam mij hedenmorgen onder de oogen*, *en is het mij een verlichting het besluit genomen te hebben U mijn gevoel van sympathie te betuigen met Uw stuk* '*Idylle en Werkelijkheid*'.*)

Vreeselijk, *te bedenken dat er van die hun kinderen niet waardige ouders zijn*, *die de daarin zoo van zuiverheid tintelende waarheid met een zoogenaamd* '*vaderlandslievendgevoel*' *durven te bestrijden.*

Voor zoover het in mijn macht is, *geachte Freule*, *help ik U Uwe gevoelens*, *vervat in dat stuk*, *te verspreiden.*

Met de meeste hoogachting en beleefde groeten
UEd. dn. H.R.

*) No. I van den nieuwen jaargang.

Misschien herinneren mijne lezers zich nog, hoe ik in een vroegere Lelie (in een corr. of elders) vertelde dezen winter van iemand die tot mij zeide: Indien wij in oorlog geraken, met *wien* ook, 't zij Duitschland, 't zij Frankrijk, 't zij Engeland, ik voor mij zal ‘den vijand’ vriendelijk ontvangen en tot hem zeggen: ‘Wat zult ge gebruiken, thee, koffie, chocolade, wat ook, ge zult *mij* welkom zijn, mits... ge mijn vrouw en kinderen slechts spaart.’ Deze opvatting, die m.i. óók die had *behooren* te zijn van een ‘vader’ van een geheel volk als b.v. de Koning van België óók zich noemt, als alle zijne collega's zich noemen in naam, ik vind haar de éénigware, de éénig-menschelijke, de éénig-wezenlijk godsdienstige ook! En daarom trof het mij aangenaam dat het dezelfde man is die deze vroegere woorden tot mij sprak, van wien ik thans geheel onverwacht dezen bovenstaanden brief ontvang. Geheel onverwacht, omdat hij niet behoort tot mijne correspondenten, en omdat zijn levensweg en de mijne zich slechts een enkele maal nu en dan kruisten.

Een enkele verstandige brief van zulk een aard helpt iemand heen over het niet-begrijpen, de domheid, de onnoozelheid van duizenden. Hij geeft namelijk het aangename gevoel dat er óók denkers zijn onder de tallooze napraters, en dat dientengevolge het gestrooide zaad vruchten draagt. Den zaaier of zaaister geeft die ondervinding moed, bij de dorheid van den menschelijken bodem, in 't algemeen gesproken.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Vaderlandsverdedigers of... waartoe de oorlog leidt.

In verband met bovenstaanden waardigen brief is het niet ondienstig het onderstaand verslag over te nemen uit een gerechtszitting:

Voor den krijgsraad alhier stond hedenmiddag terecht de student-vrijwilliger bij den Landstorm P.A.H. van B., wonende te Leiden, ter zake het met woorden beleedigen van zijn meerdere in rang.

Volgens eigen verklaring is bekl. in den avond van 17 Maart met vrienden uitgeweest en zijn zij den daarop volgenden nacht aan 't fuiven gebleven.

's Morgens ongeveer 10 uur, nog onder den invloed van gebruikten sterken drank, liep hij, gekleed in een onderofficiersjas met een Landstorm-pet en gewapend met een karabijn, als een schildwacht heen en weer in het tuintje voor zijne woning aan de Rijn- en Schiekade. Er vormde zich een kleine volksoploop. Toen is de 1e luit. der infanterie, M. van Lockhorst per fiets voorbij gekomen.

Deze sprong van zijn rijwiel toen hij zag, dat bekl. op militaire wijze front maakte en gelastte hem op bevelenden toon naar binnen te gaan met de woorden: ‘*Kwajongen, ga jij eens gauw naar binnen*’.

Daarover geërgerd, zou bekl. volgens dagvaarding, toen den luit. hebben toegevoegd: ‘*Kale luitenant, bliksemse 2-ster, je wilt er zeker nog een derde bij verdienen, ga maar naar je eigen rotzooi.*’

Bekl. ondervraagd, erkent de woorden: ‘*kale luitenant*’ *gebruikt te hebben. Van de andere woorden herinnert hij zich niets en kan zich niet voorstellen ze gebruikt te hebben, terwijl hij er zelfs de beteekenis niet van begrijpt en ze nimmer gebruikt.*

Hij is nijdig geworden omdat de luitenant het woord ‘*kwajongen*’ *gebruikte.*

Luitenant van Lockhorst als getuige gehoord deelt mede, dat hij van huis komend, bekl. voor het huis zag loopen en eenige menschen voor het huis die te hoop liepen als boven omschreven.

In bekl. zag getuige een militair die slecht gekleed was; hij nam de militaire houding aan en om aan dat bespottelijk tooneel een einde te maken, stapte hij af en gelaste hij bekl. naar binnen te gaan. Getuige ontkent pertinent het woord 'kwajongen' gebruikt te hebben.

Bekl., die weigerde naar binnen te gaan, gebruikte toen de bovengenoemde woorden en later toen de hospita van bekl. dezen naar binnen had gebracht, op uitdrukkelijk verzoek van getuige, schoof bekl. het raam open en zette hij de scheldpartij voort. Hij gebruikte toen nog meer vuile woorden, niet nader aan te duiden.

Getuige deelt daarna, op een vraag van den verdediger mr. J.H. Goudsmit mede, dat bekl. hem een brief schreef waarin hij zijn verontschuldigingen aanbood.

Een militair wielrijder, die passeerde en mede het geval aanzag, heeft de beleedigende woorden hooren uiten, hij weet zeker dat de luit. niet het woord 'kwajongen' heeft gebruikt.

Een kruideniersbediende evenzoo, deze voegt er nog aan toe, dat op een band om bekl.'s pet de woorden 'Harten is troef' stonden.

Bekl. ontkent dit, er was geen band om de pet, er stonden enkel een paar Russische letters op de pet, die den naam van een Russisch regiment voorstellen.

Weerzinwekkende dronkenschap, en kwajongensgeharrewar over het al of niet aanbieden van een kinderachtig militair eerbewijs, ziedaar datgene waarop het ‘vaderlandslievend’ vrijwilliger-gedoe neerkomt in negen en negentig van honderd gevallen. Immers, leeglooperij, uit het gewone doen gerukt zijn, verkeerd voorbeeld, al deze onmiddellijke gevolgen van het soldaatje-gespeel, zij zijn zoovele voor de hand liggende oorzaken tot dronkenschap en tot daaruit voortvloeiende onzedelijkheid. - En de rest!

En nu hebben wij nog vredestijd!

Laat het echter eerst eens ernst worden! Laten de hevige minne passies eerst eens geheel en al ontketend worden door de ellende, de ontbering, de verliederlijking van den oorlog, dan zult ge eens wat zien van de Hollandsche ‘gruwelen’, die dan dergelijke vaderlandsverdedigers gaan bedrijven ten onzent, aan weerloozen, aan vrouwen en kinderen, aan verwonde ‘vijanden’, zij, onze brave Hollanders, zoo goed als de Duitschers, of de Franschen, of de Russen, of de Engelschen, of wie ook! -

Want, niet deze ongelukkigen-zelf zijn de oorzaak van 't ‘gruwel’-kwaad, de oorzaak zit 'm in den *oorlog.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De inval der Franschen in Bosnië en Herzegowina. door P.J. de Bruïne Ploos van Amstel.

Zeus gaf Themis bevel de Goden ter vergadering op den Olympus op te roepen. Sedert verscheidene eeuwen had er geen Godenvergadering plaats gevonden, zoodat de verschillende Goden die oproep met verwondering, ja met ontsteltenis ontvingen. Reeds in gewone tijden zou een bevel van Zeus het gevolg gehad hebben dat ongeveer niemand ontbrak, doch nu spoedden allen zich naar zijn woning en zetten zich daar neer in de zuilengalerijen van glad geslepen steenen, zooals Hephaestus die voor Zeus gebouwd had.

Zooals wij zeiden ontbrak er ongeveer niemand. Men trof er aan Poseidon, Boreas, Hades, Ares, Hebe, Hera, Enyo, Eos, Dardanus, Demeter, Persephone, Oceanus, Athene, Apollo, Aphrodite en vele anderen. Zeus zelf was nog niet aanwezig, en in de onderlinge gesprekken toonde ieder zich nieuwsgierig naar de redenen die hem er toe gebracht hadden deze buitengewone Vergadering te doen houden.

Ouder gewoonte liet Zeus niet lang op zich wachten en zette zich temidden der aanwezige Goden en Godinnen neder.

Ge herinnert U, niet waar, hoe wij het laatst Godenraad hielden naar aanleiding van den strijd der Trojanen en Achaeërs, en evenals toen Poseidon mijne bedoeling begreep zoo zal het dezen schranderen God ook nu wel gegaan zijn.

Toen hebben, naar aanleiding onzer besprekingen, wij allen partij gekozen, al naargelang onze sympathie was voor of tegen de Trojanen. En niet slechts toonden wij onze sympathie met woorden, maar ook met daden. Toen streden de Goden mede en stelde Poseidon zich tegenover Phoebus Apollo, Leto tegenover Hermes, Hephaestus tegenover Xanthus, Athene tegenover Hera, kortom de Goden streden dusdanig mede, dat men kon spreken van een Godenslag.

Na den ondergang van Troje heb ik ingezien, dat, zoo iets den mensch verlaagt, het oorlog voeren is en zoo de Goden zich zelfs daarvan niet onthouden kunnen, zij in geen enkel opzicht boven den mensch verheven zijn. Daarom besloot ik nimmer meer een Godenraad bijeen te roepen ter bespreking van datgene dat wij Goden doen moesten bij en tegenover de verschillende oorlogen, die de menschen voerden. Wij hebben kunnen zien hoe de mensch buitengewoon toenam in wetenschap en

beschaving. De elementen werden door hem beheerscht alsof zij en niet wij de Goden waren. Maar in een enkel opzicht bleek toch hunne minderwaardigheid. Na den Godenslag is er nooit meer sprake geweest van strijd tusschen ons. Verschil van meening zooals die overal voorkwam, deed zich ook bij ons voor, maar nooit gaf dit aanleiding tot strijd. Door bespreking van het verschil kwam men tot een vergelijk en toonde zich daardoor inderdaad de meerdere van den waanwijzen mensch. Een onzer, Mars, zou men denken dat daardoor ontevreden moest zijn of worden. Doch inderdaad is Mars toch een der onzen, geen mensch, maar een God. En als God van den Oorlog is er niemand, ook onder ons, die beter weet hoe onzinnig en beestachtig iedere oorlog wel is. En vooral een broederoorlog, zooals die van Goden onderling zou zijn. Neen, Mars was een der eersten om te komen tot een wereld-Goden-vrede. Op aarde had hij

geen invloed genoeg om ons Goden-ideaal den menschen deelachtig te doen worden. Ik zie Poseidon grimlachen omdat ik zeg, dat Mars op aarde geen invloed genoeg heeft. Inderdaad schijnt zijn invloed groot, grooter dan van een onzer. Maar met zijn invloed is het als met dien van Christus. In zijn naam zoowel als in dien van Christus, den Vredesvriend bij uitnemendheid, worden oorlogen gevoerd en misdaden begaan en allerlei menschelijke deugden: menschlievendheid, moed, trouw, vaderlandsliefde worden te hulp geroepen om te verklaren, waarom de menschen zich schandelijker gedragen dan wilde beesten ooit zouden doen.

Niet dat Mars afkeerig is van Oorlog, daarvoor toch is hij de oudste militair van het Heelal. En voor zooverre hij nog aan zijn oude vak hecht, kan hij van zijn liefhebberij pleizier genoeg beleven. De oorlogen der menschen nemen in aantal, in wreedheid, in moorddadigheid toe al naar gelang de zoogenaamde beschaving van den mensch toeneemt. Daar wij weten hoe treurig het met die zoogenaamde beschaving van den mensch gesteld is, besloot ik indertijd, dat wij ons niet meer met die menschelijke oorlogen zouden inlaten. Waarom dan nu deze bespreking, hoor ik Poseidon reeds vragen.

Gij allen ontvangt natuurlijk niet slechts uw Ochtendbladen met de laatste berichten van alle fronten, maar ook de nieuwste Reuter-telegrammen. De Wolff's telegrammen, ook die aan ons gericht, zijn minder betrouwbaar. Welnu, dan hebt gij allen gezien, hoe een onzer zich niet gestoord heeft aan mijn bevel, maar daadwerkelijk aan den oorlog deelneemt. Iederen dag lezen wij toch dat onze collega, die zich de God der Duitschers noemt, met dat volk medestrijdt, loopgraven neemt en bestormt, den vijanden ontzaggelijke schade toebrengt, en hoe hij het Duitsche volk bij monde van zijn Keizer den eindzegepraal beloofd heeft.

(Wordt vervolgd).

Van het dagelijksche leven.
(Vervolg van No. 46.)
(*Zie vorigen Jaargang.*)

Van alle zijden wenscht men mij geluk met den prettigen zomer, dien ik ditmaal doorbreng in Gelderland, afgewisseld door een heel aangenaam logeer-bezoek in de residentie, waar ik een paar dagen doorbracht incognito bij lieve vrienden. Wel, het heerlijke weder draagt er nog toe bij dat we dubbel kunnen genieten, en allerlei mooie uitstapjes maakten vanuit Heelsum, naar plekjes in ons land die ik tot hiertoe niet kende, of na lange jaren voor de tweede maal terugzag.

Inderdaad, wandelen en tochtjes maken zijn twee verrukkelijke dingen. Maar, mag ik in dat opzicht niet veel vergen van mijn hart, mijne vriendin heeft een ander bezwaar wat aangaat loopen, een bezwaar dat bestaat in hare slechte voeten, die haar, zooals aan veel Hollanders, heel veel last veroorzaken in zake het wel niet gevaarlijke maar hoogst lastige en pijnlijke euvel likdoorns. Ze is op dat speciale punt veel moeilijker nog te behandelen dan een gewonen lijder, haar voeten zijn namelijk veel gevoeliger dan die van de meeste menschen, en daarom is het voor haar steeds een heel groot besluit zich onder de behandeling te stellen van iemand dien ze niet kent, en van wiens bekwaamheden ze dus geen afdoende zekerheid heeft.

In Menton des winters was ze in dat opzicht bijzonder goed geslaagd bij een specialiteit, wiens spreekkamer dan ook vol hing met diploma's, eeremedailles, en getuigschriften, enz. van o.a. wijlen Keizerin Elizabeth, die immers Menton zoo trouw

bezocht, van den toenmaligen prins van Wales later koning Edward VII van Engeland, van allerlei andere voornaamheden in dat genre. (Immers, alle menschelijke voornaamheid bewaart niemand onzer voor de groote en kleine misères van ziekte en kwalen en kwaaltjes).

En in Nauheim des zomers was ze door recommandatie ten slotte eveneens gekomen aan een pedicure die haar uitstekend hielp.

Maar ten onzent?

Zeker, er zullen er wel meerderen zijn in den Haag, of elders, wien het niet ontbreekt aan bekwaamheid in dezen; alleen, 't is de vraag hen te vinden. Een gelukkig toeval nu vestigde dezen zomer in Heelsum, door recommandatie, onze aandacht op den Heer H.J.M. Geers, Regentesselaan 176, den Haag. De heer Geers was bereid voor de behandeling over te komen, en, van hem óók kan men zeggen: Hij kwam, zag, en.... overwon.

Want, toen ik uit mijn werkkamer naar de patiënte ging kijken, toen werd ik begroet door haar met de verrukte mededeeling: ‘Meneer Geers doet het *nog* prettiger en pijnloozer

en grondiger dan de meneer uit Menton.' En inderdaad was de pijn in het loopen na dien dag volkomen weg. Ik ben dus gaarne bereid, al is het dan niet uit eigen ondervinding dan toch naar hetgeen ik zag met eigen oogen, een zeer gunstig getuigenis af te leggen omtrent de bekwaamheid van dezen heer Geers, van wien ik ook weet, juist door die recommandatie van anderen, dat Haagsche doktoren hem met nadruk aanbevelen. Hij, de heer Geers, is gediplomeerd in Berlijn, in het Instituut J. Reichelt, hofmanicuur. Ik leg er daarbij allen nadruk op, dat men, om dit pedicure-diploma te verkrijgen, een examen moet afleggen voor een geneesheer in Berlijn. De heer Geers legde het zijne af voor Dr. Reich te Berlijn. Zoowel practische als theoretische voorbereiding is noodzakelijk om het examen met goed gevolg af te leggen. Ik durf gerust zeggen, een pedicure, die mijn vriendin naar wensch behandelt en met zulk een succes als de heer Geers bij haar heeft gehad, *moet* zeer zeker uitstekend zijn, want mijne vriendin is, wat men noemt, een bijzonder lastig en pijnlijk geval, waarbij dan ook reeds meermalen doktoren-zelf te pas kwamen, die haar soms allesbehalve aangenaam en zonder succes hebben, laat ik 't maar zeggen, *gemarteld* (voor veel geld óók nog). De prijzen die de heer Geers verlangt, voor behandeling bij de menschen-zelf aan huis, zijn daarenboven veel billijker dan die van zijn beroemden Mentonschen collega. Want, het spreekt vanzelf dat men er daar een beetje extra voor moet bloeden te worden behandeld door dezelfde grootheid, die Keizerin Elisabeth's mooie nageltjes en dito voetjes mocht aanraken, en die den fatterigen Engelschen Edward mocht helpen polijsten voor zijn vrouwen-veroveringen. - Uit het hoofd kan ik mij niet meer herinneren wat de heer Geers mij daaromtrent opgaf, wijl de rekening mijner vriendin een apart geval was, wegens de overkomst naar Heelsum. Indien ik 't mij goed voor den geest breng, varieerde de prijs tusschen *ƒ* 1.50 à *ƒ* 2. - per keer. Zelve lijd ik gelukkig niet aan deze lastige en veelverbreide kwaal, ware dat echter wel het geval, ik-zelve zou zeker ook daarom zonder eenigen twijfel mijn toevlucht zoeken bij den heer Geers, wijl hij, gelijk ik voor mijn oogen zag, in zijn optreden zoo bijzonder zacht en geduldig is, en vooral wijl zijn instrumenten, enz. uitmunten door de zorgvuldigste hygiëne-voorzorgen.

Ik vertelde hierboven met een enkel woord, hoe ik in den Haag een heel verrukkelijk weekje doorbracht, niet in mijn eigen huis maar bij lieve vrienden. Dat men niet in den Haag kan zijn, - ten minste ik niet, - zonder 'boodschappen' te gaan doen, dat spreekt vanzelf. Daarvoor zijn nu eenmaal de winkels *te* verleidelijk voor vrouwenoogen. Veel was ik natuurlijk ditmaal niet in 'de' stad, want, van de heerlijke juist in die week zoo wondermooie natuur, heb ik volop genoten, op Oud-Wassenaar, en Duin en Dal, en Scheveningen, en overal waar 't mooi is en frisch. Echter, één ochtendje moest er dan toch van af voor 'de' stad. En bij die gelegenheid voerde mijn weg mij, voor een cadeau, - al hebt ge zelf geen kinderen, ge kent natuurlijk altijd eenige die cadeautjes moeten hebben nu en dan - naar het speelgoed-magazijn van den heer Nieukerke, Noordeinde 12, Den Haag. 't Spreekt echter vanzelf uiteraard, dat ik daar niet zoo heel dikwijls kom. De laatste maal was omstreeks Kerstmis. En toen kwam ik al heel ongelegen, want men was juist de Koningin verwachtend, die Haar bezoek had aangekondigd, omdat zij-zelve een en ander wilde uitzoeken in het welvoorziene magazijn-zelf voor de kleine Prinses. Ik herinner me nog hoe gewoon-kalm het personeel dit bezoek opnam, omdat de Koningin - vertelde men mij - altijd heel vriendelijk en innemend optreedt bij zulke gelegenheden, en den heer Nieukerke óók wel op het Paleis laat ontbieden. Natuurlijk, dat ik toen in vogelvlucht allerlei uitgestald moois - waarvan Prinses Juliana wel een goed deel zal zijn te beurt gevallen - onder de oogen kreeg. Thans, iets heel bijzonders noodig

hebbende voor mijn eigen inkoop, was ik dadelijk klaar in mijn keuze bij den aanblik der Käthe Kruse poppen, die zoo geheel àparte vinding eener Duitsche professor-vrouw, wier artistieke smaak nooit twee poppen gehéél en al gelijk maakt, omdat hare eigen handige vingers alles vervaardigen, in tegenstelling van fabriekswerk.

Wie de Käthe Kruse poppen nog niet kent, die moet ze maar eens gaan bezichtigen bij den heer Nieukerke. De vervaardigster, die, door haar groot succes, genoodzaakt is geworden een geheel atelier in te richten, waarvan zijzelve is de persoonlijke leidster, beoogt met deze poppen: ‘eene opvoeding tot het a.s. moederschap’. Dientengevolge ziet

ge babies in hemdjes, en kindertjes in hun eerste jurkjes en broekjes, vindt ge ‘Liselotte’ in haar wandeltoiletje, en ‘Aennchen’ aan het strand, ‘Kathrinchen’, die het geluk had naar Holland te gaan voor haar ‘Sommerfrische’, en zich daar als Hollandsche boerin verkleedde. enz., enz. Uit de baby wordt een kleine meid, en uit de kleine meid een schoolkind. En er komen bal-japonnetjes, en er komen ‘Duitsche Michels’, met wien de ‘jonge dames’ willen dansen. Heel 't kinderleven trekt op die wijze aan U voorbij in dat poppen-bestaan, dat het groote voordeel heeft volkomen hygiënisch te zijn, en onbreekbaar bovendien. - Ik was juist even te voren voorbij het Huis ten Bosch gekomen. En mijn aandacht was toen getrokken door een reusachtig poppenhuis vóór een van de ramen. Wel, ik zou willen wedden dat ons prinsesje - zoo ze nog geen Käthe-Kruse poppen heeft die daarin te wonen, - die stellig al heel gauw zal ontvangen ter aanvulling van hare overige kinderen. Men zou nog eens zelve kind willen zijn om te kunnen spelen met het hedendaagsche speelgoed, de keuken-kachels, de poppen, de waschtafels, wat niet al, dat zooals vanzelven, zoo ongemerkt, het kind ontwikkelt tot huisvrouw, en dat daarom m.i. niet enkel luxe is maar ook nut heeft, gróót nut, wijl het in waarheid, al spelend, léért. Er zijn menschen die schatten uitgeven aan een mooie broche of een mooi beeld of een antiquiteit (?) voor eigen ik, maar die van speelgoed voor hunne kinderen zeggen: ‘Wat komt het er op aan, 't breekt toch maar, 't hoeft niet veel te kosten.’ Ik voor mij, ik geloof dat het gevaar van al te goedkoop, geverfd, met spijkers, enz., voor kinderhandjes niet-ingericht speelgoed veel te weinig wordt ingezien, om niet eenmaal te spreken van de opvoedende kracht die uitgaat van oordeelkundig gekozen poppen, kook- en huishoud-gerei, enz. enz.

Ik zei daareven dat ik uiteraard niet veel koop bij den heer Nieukerke. Nu ik 't echter toch over hem heb, moet ik en-passant wel verraden, dat ik nooit voorbij zijn winkelramen kan gaan, of ik sta stil daarvoor om te bewonderen al dat vriendelijke, tot spelen uitlokkende, practische èn nuttige moois: keukenkachels met en zonder gas, pannen waarmee je wezenlijk kunt koken en braden, volslagen poppenhuizen, poppen die je kunt uit- en aankleeden, enz., enz. Natuurlijk, voor de jongens is er óók veel fraais en nuttigs. Maar mijn vrouwenoogen kijken, zooals vanzelf spreekt, minder daarnaar, dan naar dat wat mijn eigen sexe aangaat. O, 't onzegbare genot met zoo'n klein dochtertje te spelen, het te leeren omgaan met zoo'n Käthe-Kruse menschje als met een toekomstig kindje. - - Hoe *is* het mogelijk dat moeders zulk een ècht menschelijk genot verwaarloozen voor dat van de ‘kunst’ dienen of de ‘maatschappij’! - Och, arme!

Zeker, mevrouw O. uit Gelderland, - die mij zoo vriendelijk bedankt wegens mijn loftuitingen op de frissche, eenvoudige, gezonde Geldersche jonge meisjes, - inderdaad, Madame Derwel, de corsetière uit den Haag die ik zoo dikwijls aanbeveel, levert óók koop-corsetten, óók op zicht naar Arnhem of elders, indien gij dat wenscht. Alles hangt bij koopcorsetten af van figuur en taille. Een zware vrouw doet hoogstwaarschijnlijk beter zich een corset te laten aanmeten, maar normaalfiguren, en zij die niet al te veel-eischend zijn in zake hare corsetten, kunnen zeer goed slagen óók wat aangaat koop-corsetten. Overigens, ik heb juist dezer dagen nog iemand gesproken die zoo hartelijk dankbaar was aan madame Derwel, wijl deze haar een corset had geleverd dat ‘haar nooit hindert.’ Iets wat met hare vroegere corsetten wel het geval was - zei zij. De tegenwoordige professor in Straatsburg, die, als arts indertijd in Groningen, mevrouw Derwel's corsetten aanbeval, aan een patiënte van hem, is de beroemde hart-specialiteit professor Wenckebach. Dit in antwoord op Uw vraag hieromtrent.

‘Wat is dat toch wat U hebt geschreven over meneer Hamburger's haar-methode?’

Hoe dikwijls hebben correspondenten mij niet die vraag gedaan in den laatsten tijd! Hoevele kennissen-óók richtten haar niet mondeling tot mij! De heer Hamburger toch is een zóó bekende Haagsche coiffeur, dat het voldoende is zijn naam te noemen, om terstond de aandacht er op te vestigen dat het waarschijnlijk in zijn zaak iets geldt up to date.

Wel, ik weet niet of het ligt in de bedoeling van den heer Hamburger, dat ik de inlichtingen, waarvan hij zoo goed was mij inzage te geven, hier volledig publiceer. Ik zal hem dit nog nader vragen. Echter wil ik alvast vertellen dat zijn hier voor mij liggende beschouwing al héél oordeelkundig is, waar hij zegt dat haarverlies, vroegtijdig grijsworden,

enz., evenzeer voortkomt uit verschillende ziekte-oorzaken, als b.v. hoest, kortademigheid, enz. Evenzeer dus als men in het laatste geval een dokter raadpleegt om de *oorzaak* van het kwaad te weten, evenzeer is dat ook noodig - en dat wordt veel te veel vergeten - waar het geldt onze haargroei-afwijkingen. Onderzoek dus terstònd bij een deskundige.

Een ander punt waarop de heer Hamburger speciaal de aandacht vestigt is de behandeling van het haar bij het kind in tegenstelling van den volwassene. Wie vroegtijdig begint geregeld het haar te doen onderzoeken, en het laat onderhouden, die zal veel meer succes hebben dan hij of zij die bij den coiffeur komt als het kwaad reeds is ontstaan. Hoe weinig zorg b.v. besteedden, op een ander gebied, vroegere generaties aan de tanden hunner kinderen. Dentisten, gestudeerde tandendokters vooral, bestonden bijna niet tot nog voor weinige jaren. En hoe geheel anders ziet het er thans uit met de voorzorgsmaatregelen, in zake den mond en het onderhoud daarvan! In het buitenland is men in het opzicht van haar-voorzorgsmaatregelen ons nog ver vooruit. Maar het wordt ook ten onzent beter, gelukkig! En ik ben het eens met hen die in zake ons uiterlijk voorkomen, van het hoofd tot de voeten, van het haar tot de voetnagels, aandringen op zorgvuldig onderhoud, op voorzorgsmaatregelen, op hygiëne. Niets is onappetijtelijker dan een verwaarloosd oud mensch; niemand blijft langer jong dan hij of zij die zichzelf behoorlijk onderhoudt, lichamelijk, in elk opzicht. Hoe vroeger men daarmee begint, hoe minder men later zal hebben bij te spijkeren. Voorkomen is beter dan genezen. Echter, zij die reeds 't een of ander gebrek hebben, van den leeftijd, of door andere omstandigheden, zij-ook kunnen geholpen worden in onzen hedendaagschen, op dit speciale gebied zoo héél vindingrijken tijd. Niemand zal het dwaas of onecht vinden een kunstarm of een kunst-been te nemen. Waarom dan niet evengoed andere lichaamsgebreken herstellen, of voor de oogen van de omstanders onzichtbaar maken? Indien een jong meisje - ik heb zoo eene gekend in Schotland - door de typhus *een kaal* hoofd behoudt, dan ziet ze er met een kunst-kapsel beter en aantrekkelijker uit dan met het kale hoofd. En dan heeft ze dus groot gelijk dat ze het draagt. Maar 't is nog beter te trachten het kale hoofd te vóórkomen door, zoodra zich een of andere afwijking voordoet, bijtijds bij een kundigen coiffeur te gaan onderzoeken naar de oorzaak, - die gewoonlijk samenhangt met ziekte, of ook wel met onoordeelkundig gebruik van water en zeep en goedkoope schadelijke parfums, dito haarwaschmiddelen, wat niet al van dien aard! - -

‘Weet U ook welke kleuren mode zijn?’ - - vraagt men mij wel eens.

Een correspondente (Madzy) schrijft heden: ‘Ik lees dat Khaki uit de mode gaat, en ik ben er zoo blij om, want ik draag zoo veel liever donkerblauw.’

Lieve Madzy, als ge liever donkerblauw draagt *en* 't staat U goed (dat laatste stel ik op den voorgrond), waarom stoort ge U dan in 's hemelsnaam aan die dwaze khaki-mode? Begrijp toch, - en dat roep ik meteen die anderen toe, die zich steeds verdiepen in de quaestie modekleuren, - begrijp toch, hoe juist in dat opzicht voor U allen geldt: Wat staat *mij* goed, en *niet*: Wat is de modekleur?

Zeker, er zijn kleuren soms, donkerblauw is er een van, die ons allen bijna zonder uitzondering kleeden. Maar, zoodra het geldt zulke aparte nuances als oranje, geel, khaki, beige, mauve, enz., is het eenvoudig oliedom zich te laten leiden door de grillen der mode, in plaats van door de eischen van eigen gelaats-, haar- en oogen-kleur, figuur, lengte, enz.

Een Indische dame b.v. met een heel mooibleek-interessanten teint en donkere oogen, kan, als haar heele overige persoontje zich daartoe leent, oranje en geel dragen en er daarmee gedistingueerd uitzien, iemand daarentegen met een rooden

teint of gezonde dikke wangen en blauwe oogen staat oranje afschuwelijk. Fletse grauwe gezichten worden door khaki-tinten nog veel grauwer en fletser. Mauve staat bij lichtblond héél gedistingueerd. In al die opzichten kan elke vrouw zichzelve leelijk *maken*, enkel door haar blindelings de modekleuren willen kiezen zonder eigen oordeel. Donkerblauw, grijs, bruin, wit in den zomer, ziedaar tinten die nooit uit de mode gaan, en waarin men kan blijven varieeren zonder ooit op te vallen als zijnde ouderwetsch. Maar het willen meedoen met mode-tinten, die meestal slechts één seizoen duren, is gewoonlijk een groot fiasco voor ieder die niet uitmunt door goeden smaak. Zoo ook b.v. met het in de mode zijn van ruiten. In zoo'n geval trekt dadelijk ook de meest dikke, kort-taillige dame aan een geruite lomp-makende blouse

of japon. Zoo eveneens, waar het geldt opzichtige daardoor breede tailles gevende ceintuurs! Deze moeten nooit worden aangeschaft door vrouwen met breede heupen en een dik middel. In al deze kleinigheden zij iedereen aanbevolen maat te houden, en zich rekenschap te geven niet van ‘de’ mode, maar van eigen figuur en gelaat; ook - waar het de finesses geldt in toilet, - van den inhoud der beurs. Immers, beter géén goedkoopen opschik van kraagjes, garneering, wat ook van dien overtolligen aard, dan grove kanten, dito borduursels, enz. Hoe soberder, hoe gedistingeerder in zoo'n geval!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Afgrond
door Louis Carbin.
(Vervolg en slot van No. 2.)

‘Maar god Karel....’, begon ze weer een meesterlijke tooneeltirade: ‘is dan alles uit...’ enfin een heele tirade.

Ik luisterde maar niet eens meer.

Zoo onder de wijl waren we door de korte Sarphatistraat daar op de groote Amstelbrug beland. Dat was heel dom van me, waarom moest ik nu juist de waterkant opzoeken? Maar ja.... Amsterdam is moeilijk op dat punt....

Toen, natuurlijk, begon het lieve leven. Huilpartijen. Ze wou me zoenen. Maar ze was zoo viezig. Toen werd ik toch werkelijk een oogenblik driftig:

‘Lieve kind,’ zei ik, ‘ga nou weg.... ik moet naar huis,’ en wilde me omdraaien.

Ze pakte mijn jas.

‘Karel!’ begon ze weer, ‘dus 't is uit... uit... uit... voorgoed?’

‘Lieve kind’ - zuchtte ik - ‘je bent niet vlug van begrip’.

‘Dan spring ik in 't water.... hoor je 't.... iets.... iets moet je toch nog voor me voelen.’

Nu dat was 't juist. Daarom begreep ik dat het uit moest zijn.

‘Doe wat je niet laten kunt’, zeg ik.

‘God Karel....’

‘Doe wat je niet laten kunt, maar 't water is erg koud, lieve kind, 't vriest een beetje.’

Had je me dat gezicht moeten zien. Maar klimt ze me waarachtig toch op de brugleuning!

- De dichter zweeg een oogenblik, om zijn sigaret weer aan te steken, dan ging hij bedaard door:

‘Op zoo'n hooge, breede leuning, weet je, en kijkt naar me om met groote huilende oogen: “Dus uit Karel....?”

Nu moet ik eerlijk bekennen, dat ik door haar stem een oogenblik weifelde. Maar ik was helder van hoofd dien avond zei ik al.

Dat is allemaal comedie, redeneerde ik. En begrijp me goed: gaf ik toe dan was 't verloren spel. Dan werd zij de baas en niet ik. 'k Heb dat nooit zoo helder ingezien als toen. 't Was er op of er onder.

- Ik zei daarom kalm “ja” en draaide me om.

Ik dwong me doodbedaard zonder om te kijken naar de Sarphatistraat terug te loopen. Ik hoorde niets....

Ik geloof niet, dat ik een avond in mijn leven zoo helder van hoofd ben geweest en zoo scherp van gehoor. Ik zag niets van mijn omgeving zoo scherp liep ik te luisteren. Het kostte me al mijn wil niet om te kijken. Dwaas, maar 't was zoo. Had

ik het gedaan - omgekeken - dan had zij gewonnen. 't Koude water zou haar wel afschrikken. Ik had het gezien, 't was grauw, kil en donker....

Maar toch....

Ik liep door. En hoorde niets....

Doch ineens.... waarachtig.... ik was er al bang voor geweest.... Toen werd 't me moeilijk. Ik kon niet doorloopen. Ik zag weer zooals ze vroeger was. Vrije wil is toch maar iets betrekkelijks hè? Op een holletje liep ik terug.

De brug was leeg. Geen sterveling.

Ik ben waarachtig nog over de leuning gaan kijken naar kringen of zoo. Niets natuurlijk. 'k Was woedend op mezelf. Maar ja, zenuwen zijn zenuwen. Ik twijfelde toch nog. Begrijp je zoo iets. Als ze 't zeggen doen ze 't immers nooit. Ja ik was werkelijk minderwaardig op dat oogenblik. Want ik stond geloof ik hulpbehoevend rond te kijken. Een oogenblikje maar. Want toen zag ik van de andere kant een agent aanstappen. Dadelijk had ik, om mezelf, al was ik redelijk overtuigd, toch heelemaal in zekerheid te brengen, een lumineus idee. Ik zei al dat ik helder was dien avond. 't Was koud, in 't holle van den nacht. Kou maakt helder. Ik liep op de man toe.

“Agent”, zeg ik, “heb je ook een armoedig, slonzig juffertje ontmoet, dat liep te huilen?”

“Jawel meneer.”

De man keek me enorm wantrouwend aan. Ze was toen ook nog zoo jong. Maar ik gaf hem een sigaar en zei: “Mooi - goeien avond.”

En ging naar huis. Ik rook nooit sigaren, maar ik heb ze altijd bij me, Agenten en zoo houden veel van sigaren.

Toen was ik rustig. Ik was de baas gebleven vat je. Vrouwen zijn anders tot krankzinnigheden in staat om je de baas te worden.’ -

‘Zoo zie je’, besloot de dichter bedaard, ‘als ze zeggen dat ze zich van kant zullen maken wees dan gerust.’

Er was een strak zwijgen. Het onverzorgde haardvuur lag gedoofd.

In het donker vroeg een stem:

‘En was dat 't zelfde meisje?’

‘Ik denk 't wel....’

‘Maar!’

‘Wat?’

‘Hoe weet....’

‘O Wiesje? die wordt nu onderhouden in Den Haag door iemand uit Rotterdam. En goed. Maar ze is ondankbaar. Verleden uit haar rijtuig wou ze me niet zien. Ze was toch alleen. Ja ze is ondankbaar; ik had haar nooit een rijtuig kunnen geven....’

Er was een zwijgen.

Dan vroeg een twijfelende stem:

‘Hoe heette ze nog meer?’

De dichter lachte.

‘O, dacht je dat 't niet historisch was? Wiesje van der Waag.’

‘Hoe!!?’

We schrokken een oogenblik in den schemer. Het was de stem van den gastheer.

‘Wiesje van der Waag’, zei de dichter langzaam.

‘O, ik verstond wat anders’, hoorden we de Breve's stem er moeilijk en wat zenuwachtig uitbrengen.

‘Nee, nee’ herhaalde de dichter langzaam, als overwoog hij ieder woord ‘Wiesje van der Waag.’

Toen stak hij weer een sigaret op. Ik zag zijn zwarte oogen glinsteren in het luciferlicht. Zijn hoekig gezicht kwam vol zwarte schaduwen als in een doodskop.

Eenige oogenblikken later gingen we naar beneden. En traden de salon binnen om bij de dames nog even een kopje thee te drinken en een babbeltje te houden.

De Breve en de dichter liepen vooruit.

Bij de roze lampekap glansde zacht 't fijne blonde haar van de kleine elegante dochter des huizes.

Er stond een leege stoel naast haar.

Ik zag hoe ze haar snuitige kopje kinderlijk verlangend ophief naar den dichter.

En op hetzelfde oogenblik hoorde ik achter me fluisteren:

‘Hij weet heel goed dat de Breve Wiesje onderhoudt.’

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs *particulieren* weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Alemaria. - Uw beide bijdragen heb ik gaarne aangenomen. En, daar gij inderdaad in langen tijd niets hebt gezonden, zal ik zorgen voor spoedige plaatsing. Ook aangaande den vlotten stijl van het eene stuk deel ik inderdaad uw meening. - Ja, dat weet ik-zelve ook wel, dat mannen de Lelie graag lezen; m.i. komt dit daaruit voort, dat ik over mijn eigen sexe eerlijk ben, en durf te zeggen de waarheid óók in zake de vrouwenquaestie en de innerlijke liefdebehoefte der vrouw, maar óók durf te zeggen de waarheid, de ruwe waarheid, in andere opzichten. Wie namelijk in de pers durft dat.? Het is alles één groote knoeiboel van elkaar naar de oogen zien, of wel elkaar uitschelden, al naar gelang de partij en het eigenbelang dat zoo meebrengt, zonder dat er eenige rekening wordt gehouden met de eerlijke waarheid zonder aanzien des persoons. Ik weet heel goed dat ik me heel wat vijanden maak door die eerlijkheid, maar ik zou 't niet anders kunnen noch wenschen. - 't Spreekt vanzelven dat ik de tweede bijdrage gaarne accepteer op de door U aangegeven wijze. - Zeker, ik had niet kunnen vermoeden, dat deze zomer mij zooveel genoegen en metéén buitenlucht zou verschaffen, en ik kan er niet dankbaar genoeg voor zijn dat ik hier zoo prettig en gezond buiten ben. Wat Nauheim aangaat moet gij echter niet vergeten, hoe de baden daar

van zoo inwerkende kracht zijn, dat goede lucht ze nooit kan vervangen. Of men er thans, onder deze oorlogs-omstandigheden, veel gelegenheid zal hebben tot een wezenlijke kuur, dat betwijfel ik echter ten sterkste, waar de militairen natuurlijk, en rechtmatiger wijze, bij alles den voorrang zullen hebben, waar hoogstwaarschijnlijk zullen ontbreken anderzijds voldoende werkkrachten, en waar bovendien elks gedachten zich zullen draaien en keeren om hen die aan het front zijn, of om betreurde dooden, of om gekwetsten ginds of thuis. Neen, men kan daarom nu niet verwachten dat, zooals in andere jaren, de patiënten zullen zijn de hoofdzaak. Integendeel, de patiënten zullen zijn een bijzaak (ik bedoel de niet-militairen), wier geld men, als ze er eenmaal zijn aangekomen, enpassant gaarne in den zak zal steken, zonder echter de stemming of den tijd of de gelegenheid te bezitten hun te geven wat hun toekomt. Zoo stel ik mij den toestand ginds in Nauheim voor, zoodat ik, zelfs al kon ik gaan om mijn werk, er toch niet heen zou willen voor een badkuur. Dat ware geld-weggooien. Ik dank U recht hartelijk voor Uw goede wenschen.

Mevr. B. de J. - G. te L. - Vriendelijk dank voor Uw briefje. Heel gaarne zal ik later eens wat meer van U vernemen. Gij vraagt mij in een ps. wat ik denk van Italië, omdat het deelneemt aan den oorlog. Wel, ik denk dat zij, de Italianen, stommerikken zijn, zooals de massa meestal stom is. Zij, de massa, laat zich opruien door een paar mispunten, een d'Annunzio vooraan, en het gevolg is voor haar-zelve, dat zij de kastanjes uit het vuur kan halen, en moet lijden en sterven en welvaart en geluk verliezen voor een twijfelachtig succes, waarvan niet zijzelve maar slechts de enkelingen het voordeel zullen hebben. Waarlijk, hoezeer ik ook den oorlog verafschuw, als ik zie hoe dom-onnoozel de massazelve zich laat gebruiken daartoe, dan denk ik aan den anderen kant: Wat zijn ook zulke menschenlevens wáárd van hen die zich zoo weinig bewust zijn hun eigen recht op levensgeluk en levensvreugde, die zich zoo dom-idioot laten gebruiken tot het finantieel voordeel en tot de eerzucht van enkelingen! Zij verdienen niet beter dan tot slachtvee gebruikt te worden.

J.v.O. - Ik dank U recht hartelijk voor Uw vriendelijk schrijven en het boekje, en wil gaarne iets overnemen in de Lelie. Natuurlijk doet het mij genoegen te vernemen dat gij als nieuwe abonnee de Lelie nu geregeld zult lezen. Maar het speet mij oprecht te lezen, dat Uw gezondheid zoo slecht is, waardoor gij Uw betrekking hebt moeten opgeven. Van harte hoop ik dat die zaak nog in orde komt op den duur, en dat gij in elk geval succes moogt hebben met Uwen nieuwen werkkring. Laat mij eens van U hooren opnieuw.

Mevr. J.G. te R. - Ik zond U reeds drukproef toe. Ofschoon ik het niet geheel ééns ben met U, verheug ik mij aan den anderen kant ten zeerste over den flinken inhoud van Uw stuk, dat een onderwerp aanroert waarover nog te veel wordt heengegleden, uit schijnfatsoen. Gij hebt goed ingezien dat de Lelie een Blad is, dat de vrije gedachte wil bevorderen langs eerlijken onafhankelijken weg.

Mevr. M.K. te H. - Hartelijk dank voor Uw lieve en leuke brief k., in antwoord op mijn laatste corr. aan U.

C.R. - Het versje nam ik gaarne aan, en liet U drukproef toezenden. Ik-ook vind dat men zeer goed kan voelen pro-Duitsch, en toch zeggen: als het einde maar komt van dezen onzedelijken gruwel, hoe dan ook, dan ben ik dankbaar, zelfs al zou dit den ondergang ten gevolge hebben van het U en mij zoo sympathieke Duitschland.

Er zijn er die mij antwoorden: Ja, den Duitschers op zichzelf beschouwd gun ik van harte de zegepraal, maar, dat zou niet zijn in 't belang van *ons* land, dus.... ik hoop dat ze op den kop krijgen. Zulke egoïste redeneeringen strijden geheel en al met *mijn* geloof. Ik voor mij ben namelijk van meening dat ten slotte alles gaat naar ons onbekende geleidelijkheidswetten, waarin we beter deden kalm te berusten, inplaats van er voortdurend onzen eigen neus in te steken, onzen eigenwijzen neus van domme, niets-wetende menschen. Ik weet niet of ge reeds kent het zoo mooie en ware boek van William Stead: De gesmade sexe. Dit boek bestaat uit brieven van een bekeerden Afrikaan, die, naar Londen gekomen om er de ‘christelijke beschaving’ te bestudeeren, aan de Koningin van zijn land even vermakelijk-ironische als droef-ware opmerkingen schrijft over hetgeen hij rondom zich constateert. Een dier opmerkingen luidt: De christenen zeggen allen dat ze de overwinning niet kunnen behalen zonder ‘Gods hulp’. Ze bidden tot Hem als er oorlog is, ze loven en prijzen Hem na een veldslag die gunstig voor hen uitviel, enz., enz. Maar met dat al rekenen ze, bij het beramen van hun plannen, alléén op hun aantal kanonnen, soldaten, enz., en ze zouden U voor stapelgek houden, indien gij in een ministerraad, die over oorlog en vrede moet beslissen, van een dier heeren gingt verwachten dat hij dan daadwerkelijk rekening hield met Gods hulp of Gods wil. - Deze woorden, geschreven reeds eenige jaren vóór dezen laatsten oorlog, na dien van Transvaal, geschreven door een Engelsman, een zoo hoogstaand onafhankelijk mensch als een William Stead, zij teekenen op treffende wijze het verschil tusschen phrasen en wezenlijk geloof. Mijn geloof nu is een wezenlijk, niet een van dogma's en van phrasen, en daarom een dat mij zegt hoe doodslaan, elkaar haten, elkaar verminken, geheele gansch-onschuldige streken ongelukkig maken, vrouwen en kinderen verkrachten, al die onvermijdelijke nasleep in één woord van een uit lage hebzuchtmotieven aangevangen oorlog *slecht* moet zijn, onvoorwaardelijk *slecht*, en hoe daarom het einde ervan, ten koste of ten voordeele van wien ook het zij, moet gewenscht worden ten spoedigste en onvoorwaardelijk door elkeen die een geweten heeft en medegevoel voor zijn naaste. Wat dan daaruit zal voortvloeien dat moeten we afwachten. Maar, uit het slechte kan nooit iets blijvends goeds voortkomen, óók niet voor ons land. Het is *slecht* oorlog te voeren, daarom *moeten* we den vrede wenschen, onvoorwaardelijk.

Indischgast. - Nu wil ik U ditmaal niet zoo lang laten wachten als gewoonlijk. Ik moest even lachen om wat gij schrijft: ‘Men moet zich zooveel doenlijk trachten te omringen met aangename, goedhartige en vriendelijke menschen, dat werkt zoo verheffend.’ Als er iets is waarin ik het met U eens ben, dan is het zeker met dien verstandigen raad. Maar gij behoort tot de *on*afhankelijken, die Uw eigen leven kunt leiden, die Uw vele of weinige vrienden en vriendinnen U kunt kiezen. Menschen als ik, die midden in het leven staan, door hun beroep, dat hun *dwingt* te werken, die kunnen ‘de kwade elementen niet zoo veel mogelijk van zich afhouden’, maar die hebben *dagelijks* daarmee te maken, of ze willen of niet. Want, aangename, goedhartige, vriendelijke menschen *die* zijn de uitzondering, en de regel is: kwade elementen. Geloof me maar gerust, als *ik* mijn zin kon doen, dan woonde ik sinds lang ergens buiten, en zocht mijn omgang met de natuur, en met mijn dieren (mijn tegenwoordige twee vrouwelijke huisgenooten natuurlijk inbegrepen), en voor de rest ging mijn huisdeur alleen open voor die heel enkelen, die vrienden, van wien ik waarachtig houd om de een of andere reden. Maar, ge hebt goed geraden, ik heb juist in dat opzicht een heerlijken zomer, dus, ik heb enkel reden tot tevredenheid thans. Verder schrijft gij: In nog weer een nieuw punt ben ik het met U eens waar U schrijft: ‘de vrouw is een geboren leugenaarster en huichelares.’ 't Geen ge erbij voegt zal ik maar niet herhalen om U niet te verraden, ik wil U alleen zeggen dat het feit m.i. zoo *is*, maar dat het óók waar is, dat de vrouw dit eigenaardig verdedigingsmiddel nu eenmaal van noode heeft tegen den man. Zij heeft namelijk in elk opzicht zooveel bij hem achter, dat het haar maar half kwalijk is te nemen indien ze hare toevlucht neemt tot leugen en bedrog, uit zelfverdediging. Ik voor mij vind haar onoprechte lievigheid jegens elkaar, waarvan ze niets meenen, veel onvergefelijker. Vrouwen zijn van elkaar heel jaloersch, gunnen elkaar zóó dikwijls niet het meest alledaagsche geluk, dat ze zich niet ontzien de meest-valsche maniertjes aan te wenden om elkaar daarin te benadeelen, onder een mom juist van extra lievigheid. Ik weet wel dat de nieuwe vrouwen beweren juist in dat opzicht een groote verbetering te hebben aangebracht, en ik ken er inderdaad onder haar die loyaal en eerlijk optreden, en van het beginsel uitgaan, en er naar *doen*, dat *de* vrouw *de* vrouw moet helpen vóór en boven alles, zonder kwaadsprekerij en zonder kleinzieligheid. Maar dezulken, zulke hoogstaanden, zij zijn en blijven de uitzonderingen, de élite-naturen, beide onder de nieuwe en de vroegere vrouw.

In 't algemeen genomen is en blijft de vrouw *valsch* in haar optreden, kan noch wil ze wáár zijn, noch met anderen noch met haar eigen ik. Haar wezen is verleugend, en haar heele opvoeding draagt er toe bij haar nog meer verleugend te maken. Gij-mannen ook doet dat trouwens. Want, dat waarover gij-ook U beklaagt in haar, dat vindt ge aan den anderen kant immers wat aardig. Een coquet, onoprecht, handig-flirtend jong-meisje heeft tienmaal meer succes bij U, dan een vierkant de waarheid zeggende, in 't geheel niet met lievige maniertjes werkende, degelijke vrouw. Gij let bij ons niet op de kern maar op het omhulsel, niet op het wezen maar op den schijn. Waar nu behaagziekheid aan den man ons vrouwen allen is ingeboren, daar kunt ge het ons niet euvel duiden indien we dus werken met dat wat U veel beter bevalt in ons dan de naakte waarheid, namelijk met schijn. Zelfs al gaat het geenszins om een huwelijk of om bijredenen van dien aard, dan nog is een vrouw, met een èchte normale vrouw-natuur, in 't gezelschap van een man veel behaagzieker dan in dat harer eigen sexe. Dat zijn allemaal zoovele *daadzaken*, die nooit zullen weg te redeneeren zijn, onverschillig of het den hoogmoed der nieuwe vrouw bevalt of niet dat zij, de vrouw, zoo *is.* Ze *is* nu eenmaal zoo. De menschen redeneeren veel te veel met phrasen, en naar hetgeen ze zus of zoo zouden wenschen, en willen maar heel zelden erkennen de ruwe, naakte, al

heel weinig opbouwende *werkelijkheid.* Die werkelijkheid echter is in dit speciale geval, dat een vrouw en een man even weinig buiten elkaar kunnen als ze normaal zijn, als welk ander levend schepsel ook in de schepping kan buiten paring. Alleen, dat wat in de overige schepping toegaat in dit opzicht als iets heel gewoons en natuurlijks, dat hebben de menschen gemaakt tot iets zóó aanstellerigs-onoprechts, dat het van lieverlede is gaan meebrengen allerlei dwaze kunsten en quasi-fatsoenlijkheid, en quasi-reinheid, en weet ik wat waarvan wij-vrouwen (en wij 'dames' bovenaan) de slachtoffers zijn veel meer dan de mannen. Dat maakt ons dubbel-verleugend. Ik kan ook U in dit opzicht het hierboven door mij bedoelde boek van William Stead aanbevelen, want het zegt ook in zake deze verleugening der vrouw, door het schijnfatsoen, zeer ware dingen -

Nu komt er een gedeelte in Uw brief dat ik enkel beantwoord met: Ja, ik hoop 't óók, ik zou het leuk vinden. Verder deel ik U nog mee dat ik dien bewusten auteur, over wien gij schrijft, heb ontmoet, en juist zoo denk over hem als gij, en eindelijk dat ik in 't geheel geen 'steek' aan uw adres bedoelde in dat bewuste Overzicht v/d. Week. Over de landstormwet denk ik als de heer Stakman, die haar behandelde in de Lelie in een paar artikelen. Hartelijk gegroet. Zie s.v.p. Overzicht v/d. Week.

Mevr. v.d. W. - Indien *ik* mijn naam zet onder mijn artikelen, dan heb ik het recht te verlangen van hen die mij daarover willen aanvallen, dat zij ook hunnerzijds onderteekenen met hun naam. Reeds omdat gij dit niet doet, en U-zelve schuilhoudt, zou ik dus uw stuk niet hebben geplaatst. Echter, de inhoud ervan vervalt bovendien geheel, omdat gij blijkbaar de daarna volgende nommers nog niet hadt ontvangen. Ik verwijs U daarnaar; zij zullen U bewijzen hoe gij U geheel hebt vergist in mijn bedoeling (zie speciaal n°. 39).

Beppie. - Zie s.v.p. Overzicht v.d. Week en de Corr: aan Indischgast. Vriendelijk dank voor den waardeerenden inhoud van uw schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

28 Juli 1915.
29ste Jaargang.
N°. 4.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Ons Onderwijs.
A. Lager Onderwijs.

Als 't kind ongeveer 6 jaar is geworden, gaat het voor 't eerst naar school. Reeds nu, op dezen nog zoo jongen leeftijd, wordt een keus gedaan, niet de stand der ouders alleen beslist, doch meer de toekomst van het kind,

de beroepskwestie. Later zal de knaap of het meisje de H.B.S. of een andere Middelbare School of wel 't Gymnasium bezoeken en nu moet een lagere school gezocht worden die voorbereidt voor Middelbaar en Gymnasiaal Onderwijs.

In 't vierde of uiterlijk het vijfde leerjaar wordt op zoo'n inrichting aangevangen met het onderwijs in de allereerste beginselen van de Fransche taal, opdat de leerling na 't afloopen van de zesde of uiterlijk de zevende klas (leerjaar) examen kan afleggen of een brevet van toelating zonder examen kan krijgen voor de H.B.S. of andere inrichting voor M.O. of 't Gymnasium. Deze inrichtingen stellen als eisch eenige kennis van de Fransche taal en de L.S. bereidt dus de kinderen voor op dat examen, richt zich naar dien eisch.

Hier is de eerste schrede op een verkeerden weg.

De regel moet zijn: het Voortgezet Onderwijs regelt zich naar en sluit aan bij het Aanvankelijk Onderwijs, in de practijk is 't andersom: 't Lager Onderwijs richt zich naar 't Voortgezet.

Waarom verder de hoogere inrichting wel eischt voor de toelating de beginselen der Fransche en niet die van de Engelsche of de Duitsche taal, dit is een mysterie, waarvan het bestaan steunt op de traditie en zich verliest in den nacht van 't verleden: 't Is altijd zoo geweest in ons land. Als 't kind van den burger uit den aanzienlijken stand een weinig thuis raakte in zijn moedertaal, dan was de tijd gekomen voor je parle, nous avons et vous avez. Nu vraagt de H.B.S. het ook maar. Is dit geen voldoende reden?

Nu is er veel voor te zeggen - wat er tegen is, in mijn oog veel meer, laat ik rusten - reeds vroeg met de beoefening van een vreemde taal te beginnen, namelijk om beter de juiste uitspraak aan te brengen. Ook kan een vreemde taal wel onderwezen worden op een tamelijk begrijpelijke en prettige wijze aan kinderen, volgens een eenigszins gewijzigde Berlitz- of Gouin-methode. Maar 't toeval wil dat men voor de eischen van H.B.S. of Gym. spoediger zijn doel bereikt met de - wel wat verbeterde - oude methode van vertalen in de vreemde taal ('t Fransch) en het daarin toepassen van de regels der Grammaire. Daarom wordt deze oude manier nog bij voorkeur gevolgd. Immers de hoofdzaak is dat de leerlingen slagen. Dit is zelfs een reden van bestaan van vele zoogenaamde voorbereidende scholen. En deze methode is vervelend, langdradig, moeilijk, ongeschikt, vooral voor een kind.

Behoef ik het in herinnering te brengen hoe het was op school bij het thema's-maken? Laat mij het woord geven aan den vermakelijken Jerome K. Jerome:

‘Op school leert de jongen, hoeveel gewicht het Fransche volk hecht aan pennen, inkt en papier. “Hebt gij pennen, inkt en papier?” is de eerste vraag, die de eene Franschman den anderen doet, als zij elkaar ontmoeten. De andere heeft in den regel geen van drieën, maar zegt, dat de oom van zijn broeder alle drie heeft. De eerste Franschman schijnt zich in 't minst niet te storen aan den oom van den ander zijn broer; wat hij nu wil weten, is, of de buurman van den anderen man zijn moeder ze ook heeft. “De buurman van moeder heeft geen pennen, geen inkt en geen papier” antwoordt de ander uit zijn humeur.

“Heeft het kind van de vrouw van uw tuinier pennen, inkt of papier?” Daar heeft hij hem te pakken. Na over die vervelende pennen, inkt en papier gezwamd te hebben om er misselijk van te worden, blijkt het, dat het kind van de vrouw van zijn eigen tuinier ze niet heeft. Zoo'n ontdekking zou iedereen 't zwijgen opleggen behalve een Fransche-thema-man; op dit schaamteloos wezen maakt het niet den minsten indruk. Hij denkt er niet aan beleefd excuus te vragen, maar zegt dat zijn tante mosterd in huis heeft.’

Wat al diepzinnige wijsheid ligt er als parelen voor de zwijnen gestrooid op het uitgestrekte prairieveld der thema's! Ook wel aphorismen, die zeer dubieus zijn.

‘Une joie secrète n'est presque jamais une joie complète.’ En Heimliche Liebe dan? Is er iets zoeters? Ik ben nu veertig jaar bij 't Onderwijs en daarvan ruim acht en dertig bij het M.U.L.O., en heb de waarheid leeren inzien van het wijze thema-woord: l'homme désespère quand il espère toujours. Ik heb steeds gehoopt, nooit versaagd, en nu.... ik ben der wanhoop nabij: Zal 't ooit beter worden? Zoolang de H.B.S. vertalen van themazinnen eischt, toepassing van grammaire, zal deze aperij, deze chinoiserie blijven bestaan. De directe methode, die zooveel voor heeft, in 't bijzonder voor jonge leerlingen, zal niet kunnen worden gevolgd.

Maar wat Jerome K. Jerome in grappige woorden illustreert, zegt Prof. O. Jespersen te Kopenhagen in ernstig betoog:

‘Wat de methode betreft, geloof ik, dat de kunstmatige moet opgegeven worden en een meer natuurlijke er voor in de plaats moet treden. Wat deze kunstmatige aangaat, merk ik op, dat het eerste, wat men een jongen in handen geeft, is een grammaire, en deze moet hij stukje voor stukje er in werken; want alles is in stukken gesneden. Hij wordt opgevuld met rijtjes, die geen samenhang hebben en met niets in de wereld verband houden.... hij wordt volgepropt met woorden, waarvan de helft alleen maar voorkomt in hetgeen hij leert, en hij andere in 't geheel niet aantreft.’ (Denk aan de zoogenaamde woordjesboekjes: mots et dialogues; words and familiar phrases, e.t.q.) ‘Hoe oud zijn al niet de klachten over deze onzinnige methode! Hoeveel zuchten heeft ze al niet gekost! Hoeveel wanstaltigheden heeft ze al niet voortgebracht! Stel daarnaast de natuurlijke methode, deze is één en al practijk. Aldus behoort iemand zijn *moedertaal* (ik cursiveer, G.) ‘te leeren. De leerling raakt bekend met de elementen en slurpt deze, om zoo te zeggen, door hun saamgebondenheid in zijn ziel op, voor hij met bewustheid in staat is te scheiden en de samenstellende deelen in hun bijzondere betrekking te leeren kennen; hij maakt geheele zinnen, zonder onderwerp en voorwerp te kennen; hij vindt trapsgewijze uit, dat elk onderdeel van den zin zijn juiste uitgangen, elk buigbaar woord zijn juiste vormen krijgt, zonder dat hij iets weet van tijd, persoon en naamval.... De logische gevolgtrekking daarvan is, dat men, als regel genomen, een kind van tien of twaalf jaar geen grammaire in handen moet geven.’

En elders:

‘De oude methode met haar los van elkaar staande zinnetjes heeft bewezen een misgreep te zijn om onderscheiden redenen; een van deze redenen is, dat men er niets anders mee kon doen dan ze vertalen. Belangstelling konden de zinnen niet wekken; zelfs kon men ze nog niet met den vereischten nadruk (toon) lezen; ze zich herinneren in den vorm, dien ze toevallig hadden, kon men niet, zoodat ze zelfs niet als modellen voor de samenstelling van andere zinnen konden dienen; daarom begonnen de taalregels, die het geheugen werden aangeboden, zoo'n belangrijke rol te spelen. Alles werd eentonig en levenloos. De directe methode tracht verschillende middelen te gebruiken, die elkander steunen. De uitspraak, de klank der woorden, door de fonetiek (klankleer) gesteund, is beter, en helpt ons in hooge mate de andere zijde, de beteekenis, te verkrijgen. Waar voorheen geen ander middel bestond om zijn meening uit te drukken dan door vertaling, hebben wij thans directe (de voorwerpen zelf) en indirecte (platen of nabootsingen) aanschouwing, uitlegging in de vreemde taal, enz. Waar de leerlingen voorheen rijtjes, relletjes en regels hadden te leeren, die zij maar op gezag hadden aan te nemen’ (dit ‘gezag’ heeft niets tegen zich, maar wat ze als regel, enz. aannemen, is niet gezien, begrepen, en maakt dus geen indruk, wordt spoedig *vergeten*), ‘laten wij’ (d.i. de onderwijzers volgens de directe methode) ‘hen thans deze opsporen en zij krijgen inzicht in den bouw van een taal. En waar voorheen de eenige oefeningen bestonden in vertaling van de moedertaal in de vreemde, hebben wij thans legio oefeningen, verschillend in karakter, n.l. directe reproductie’ (d.i. weergeven van den tekst); ‘antwoorden op vragen, gebouwd op de woorden van het boek; veranderde reproductie door wijziging van personen, tijden, enz.; antwoorden op nog vrijer gestelde vragen; vrije reproductie in vertaalvorm; vrije reproductie in briefvorm; enz enz.’

(Jespersen: How to learn a foreign language, London, Swan Sonnenschein).

Men bedenke wel dat al deze bezwaren tegen de oude en deze voordeelen van de nieuwe methode in de eerste plaats gelden voor het onderwijs aan kinderen, hoe jonger hoe meer ze van kracht zijn. Voor ouderen, volwassenen, vooral voor hen, die taalkenners zijn, al is het maar van hun moedertaal, heeft de indirecte

methode minder bezwaren. En juist maakt de Middelbare School door haar eischen 't de Lagere, voor jonge kinderen, moeilijk, zoo niet onmogelijk, de nieuwe, natuurlijke methode, die overeenkomt met het wezen van een kind en daardoor juist past voor 't kind, toe te passen.

Zoo oefent het Voortgezet Onderwijs in ons land een druk uit op de Lagere School. Niet de Middelbare School richt zich naar het aanvangsonderwijs, maar dit moet zich voegen en plooien naar het Voortgezet Onderwijs: De verkeerde wereld!

'In 1903 is een Staatscommissie ingesteld onder het Ministerie Kuyper (bij Koninklijk Besluit van 21 Maart 1903, no. 49), welke zich zou belasten met het voorbereiden van voorstellen tot reorganisatie van het Lager, 't Middelbaar en 't Hooger Onderwijs, voor-

zoover deze ‘noodig zou blijken tot een betere ineenschakeling van het Onderwijs.’ Men noemde deze Commissie daarom gewoonlijk Aan- of Ineenschakelings-Commissie. De voorstellen van deze Commissie - it 's a long way to Tipperary - zullen vermoedelijk dit jaar in de Kamer in behandeling komen. Zij zijn in 1910 verschenen.

Eèn volgenden keer, als de Redactrice gelegenheid geeft, iets over deze zeer ingrijpende voorstellen.

C. GROUSTRA.

Dezen brief publiceer ik met toestemming van den Auteur.

De oorzaken van den oorlog.

Geachte Jonkvrouw!

Ik heb Uw antwoord op mijn brieven zeer wel gelezen en begrepen, en dank U daarvoor[*)]. Ik heb U toen, meen ik, geschreven dat ik U mijn gedachten over den tegenwoordigen oorlog nog wel eens zou kenbaar maken. Als ik U niet te veel van Uw tijd beroof wil ik dat heden eens doen.

Ik wil U dan eerstens zeggen dat het door U geschrevene daarover mij in hoofdzaak uit het hart was gegrepen.

Door mijn reizen in Duitschland en door de Duitsche literatuur is Duitschland mij lief geworden zonder evenwel blind te zijn voor ‘Fehler’ welke land en volk aankleven. Maar het volmaakte is nergens te vinden, ook niet in een volk.

Veel is er geschreven en gesproken over het doel en de oorzaak van dezen oorlog en *ieder* weet aan wien de schuld ligt, en Duitschland komt er bijna nooit zonder kleerscheuren af. ‘Duitschland is begonnen,’ ‘Duitschland was toch maar het eerst klaar’.

Nu durf ik in de eerste plaats wel beweren dat de oorzaken welke tot deze treurige catastrophe hebben geleid niet zoo aan de oppervlakte liggen, niet zoo met het bloote ongeoefende oog zijn te zien, zoo, dat ieder lezer van een Dag- of Weekblaadje kan vertellen hoe, waarom en door wien deze oorlog ontketend is. Indien dat zoo was had geen enkele regeering den oorlog aangedurfd.

De werkelijke motieven zullen nog vele jaren aan het oog der *massa* worden onttrokken. Maar de denkende menschen - hun aantal is helaas klein - die de wereldgebeurtenissen der laatste 25 jaren gadesloegen, die op alles hebben gelet en met ernst hebben gelezen, hebben kunnen zien, ook al behoorden zij niet tot het Sanhedrin, dat langzaam maar zeker de bouwstoffen voor dezen wereldbrand, in alle groote Rijken, werden verzameld en opgehoopt.

Ook dat er ten slotte slechts een weinig olie noodig was en een brandende lucifer om den brand te doen ontsteken.

Welnu, dat laatste is geschied te Serajewo. Daarom ook is het zoo onzinnig te zeggen: ‘Duitschland of Engeland had de oorlog nog kunnen voorkomen’. Zeker, dat had gekund; maar tot hoelang? Was de krijg niet in Augustus 1914 begonnen, welnu dan misschien in April 1915.

Dat Duitschland nu het eerst klaar was willen we een *oogenblik* aannemen, hoewel ook dat zelfs nog betwistbaar is.

*) Noot Red.
Correspondentie-antwoorden.

Maar als Duitschland het eerst klaar was, waaruit kan en mag men dan afleiden - onbevooroordeeld - dat Duitschland klaar was om een ander *aan te vallen?*) Een groot Rijk dat sterk vooruit gaat en jaloersche buren heeft dient ook klaar te zijn om zich te verdedigen.

Was Engeland klaar voor een oorlog? Het antwoord van de *massa* is 'Neen'! Engeland is *nu* feitelijk nog niet klaar. Maar ik zeg: 'Engeland *was klaar*.'

Engeland was niet klaar met een landleger, daar het *nooit* een eigenlijk landleger heeft, wat, zijn ligging in aanmerking genomen, niet noodig is. Het *lag* bovendien ook niet in de bedoeling van Engeland om troepen in het *veld* te brengen. Maar de *vloot*, het wapen van Engeland, *was* klaar. Ik las onlangs in een boekje, - ik zal den schrijver niet noemen, daar het boekje niet in den handel is, en slechts in bezit van enkele personen, die in den zomer van 1914 gestrand waren in Zwitserland, en de reisverhalen en wederwaardigheden dier gezelschappen bevat, - daar dan las ik in: 'Toch zijn we wel gewaarschuwd. Wij hebben gezien dat Engeland, toen in de diplomatieke wereld de spanning al veel voelbaarder moet zijn geweest dan het publiek kon vermoeden (Juni 1914) eensklaps zijn geweldige vloot samenbracht, zoo volledig uitgerust tot den strijd, als ze nog nooit was vertoond, en, onder den *schijn* van een *vreedzame vlootrevue*, aan vriend en tegenstander even liet zien wat het was en wat het kon. Engeland was dus wel degelijk klaar en voorbereid.

Of Rusland klaar was? Als men let op en verschillende datums waarop vijandelijkheden

*) Noot Red.
Dit is precies *mijne* opinie.

plaats hadden op het Oostelijk en Westelijk Oorlogstooneel, dan *was ook* Rusland klaar, voor zoover men van 'Rusland klaar zijn' spreken kan.

Op 1 Augustus 1914 deden de Russen een aanval op het station Miloslaw en trokken in den nacht van 1 op 2 Augustus *sterke* Russische colonnes *met geschut* bij Bialla over de Duitsche grenzen in de richting Johannesburg, dat op 2 Augustus werd aangevallen. Op 2 Augustus trokken bij Eijdtkuhnen Russische patrouilles over de grenzen; 5 Augustus deed de Russische cavalerie een aanval op Soldau.

Tusschen 1 en 6 Augustus 1914 was de Duitsche grens van Thorn tot Eijdtkuhnen ± 400 K.M. door de Russische troepen geschonden, terwijl het bevel tot algeheele mobilisatie in Rusland den 31 Juli werd gegeven.

Sedert Maart 1914 werd *feitelijk* in Rusland gemobiliseerd, *natuurlijk slechts voor oefeningen*, doch het was toch voordeelig dat men ze zoo *toevallig* onder de wapenen had!

Als men dat weet, en nu leest dat de Duitsche troepen in den nacht van 4 op 5 Augustus de Belgische grenzen overtrokken, en den 5^{den} Augustus Luik aanvielen, over een klein front, dan mag men veilig zeggen dat Rusland *eerder* klaar was dan Duitschland, of zich althans *eerder* ten strijde gereed maakte dan Duitschland, en dien strijd dus eerder voorzag of daarop aanstuurde.*) Wat nu het Anti-Duitsch zijn in Holland betreft, ik geloof dat daar veel angst bijkomt dat Duitschland ook Holland zal annexeeren, welke angst naar mijn meening totaal ongegrond is.

Wanneer dat toch in de bedoeling van Duitschland had gelegen, dan zou direct in Augustus de slag gevallen zijn.

Een veldtochtplan wordt in geen paar dagen in elkaar gezet doch *in jaren*, zoodat het veldtochtplan voor Duitschland erop was gebaseerd: 'Holland onschendbaar'. In het begin van Augustus werd door een Duitscher in een Hotel in Zwitserland gezegd: 'Holland en Zwitserland hebben zooveel voor hun vrijheid geofferd geen verstandig mensch denkt er aan om ze die vrijheid te ontnemen.' En nu kan men wel zeggen: 'wat beteekent de stem van zoo'n enkel persoon?' Ja! maar wat is een courant? Geeft die soms altijd de meening weer van een regeering of zelfs de publieke opinie?

Voor mij is een courant weinig meer dan de stem van *een paar* personen, die *hun* meening weergeven. De pers verbeeldt zich wel de uiting van het *volk* te zijn, doch m.i. wordt meer het volk geleid (bewerkt) in de richting waarheen de pers goedvindt dag aan dag te sturen, zoodat het volk dus de courant napraat, omdat zoo weinig menschen *zelf denken*, veel meer dan dat de pers de publieke opinie weergeeft. De massa is helaas! zoo gemakkelijk te leiden, ook ten kwade.*)

Dat Engeland *niet* ter wille van België aan den oorlog deelneemt wordt door vele Engelschen en *ook* door enkele Engelsche bladen meer en meer erkend.

Ik wil volstrekt niet beweren dat lage motieven Engeland tot deelneming aan den oorlog hebben geleid. Al gaan *mijn* sympathieën naar Duitschland, gevolg van tal van omstandigheden, ik *haat noch* Engeland *noch* Frankrijk, maar kan niet dulden dat alles wat Duitschland doet infaam wordt geheeten, en alles wat de Entente Mogendheden doen mooi en braaf is in de oogen der Neutralen. Dat is niet Neutraal. In Augustus 1914 kwamen een Engelschman en zijn vrouw als nieuwe gasten in een Hotel in Zwitserland. Ofschoon hij reeds 10 maanden in Stuttgart had gewoond, werd hij voor een spion aangezien en moest hals over kop vertrekken. Hij riep schande over de schending der Belgische Neutraliteit.

*) Noot Red.
Precies mijne meening.

*) Noot Red.
Dit alles is zéér, zéér juist!

Toen werd hem door een Hollandsche dame gevraagd: ‘En als Frankrijk eens die neutraliteit had geschonden, zou Engeland dan ook aan Frankrijk den oorlog hebben verklaard?’

Daarop liet hij zich ontvallen: ‘Neen! dat niet’. Welnu, dat is ook mijn vaste overtuiging. Wat België aangaat heb ik groot medelijden met de Belgen, doch op dezelfde wijze als ook de barmhartige Samaritaan met den Leviet: menschelijk medelijden. Sympathiek kan geen zgn. geschiedenis kennend Hollander België als natie ooit vinden.**) In dezen ben ik het geheel eens met het betoog van den Heer G.W. van Zadelhoff in de Lelie van 21 April 1915.

Ik zou alleen den Heer Zadelhoff nog willen wijzen op de woorden van den Duitschen schrijver Hegel, die zegt: ‘de geschiedenis leert *alleen* dat zij de menschen *nooit* iets leerde’. O! Die woorden zijn zoo treurig, maar juist. Ziehier mijn oordeel in hoofdzaak over den oorlog.

Met de meeste hoogachting
DIRK BROENS.

**) Juist, juist.

Overzicht van de Week.

I.
Godsdienst of... Kerkgenootschap.

Ik heb wel eens meer gezegd dat zij, die zich van de bestaande kerkgenootschappen afscheiden, om individueel te zoeken, eerlijk en onbevooroordeeld, een stukje van de onzienlijke waarheid, theosofen, spiritualisten, christian-scientisten, hoe ook ze heeten mogen die allen zoeken in wáárheid naar God, het er over ééns zijn dat oorlog, broederhaat, doodslag, en verminking, en vrouwenverkrachting, en al wat onvermijdelijk voortkomt uit den oorlog, en er mee samengaat, niet anders *kan* zijn dan een in het aangezicht slaan van alle zedelijkheid en alle naastenliefde en alle plicht en alle goedheid. Dus, logisch, óók van Gods gebod, zooals de Bijbel dat leeraart in elk hoofdstuk van het Nieuwe Testament, van de liefdeleer van Jezus Christus; of men Hem aanneemt als Gods Zoon, dan wel als Volmaakt Mensch doet er niet toe zoolang men zich in elk geval noemt naar Zijn naam en beweert te willen leven naar Zijn leer. Wel, de orthodoxen, de christelijk-historischen, de Kuyperianen, de Roomsch-Katholieken, zij allen, wier gansche leer gebaseerd is op 'het Woord Gods', zij juist durven, bij monde hunner partijleiders en couranten, dit Woord Gods dagelijks in het aangezicht slaan door den oorlog goed te keuren en toe te juichen. Staaltjes daarvan kan men dagelijks lezen. Uit een Fransch Blad citeer ik wat b.v. de R.K. Maasbode onlangs schreef:

Du Maasbode, *de Rotterdam.*

Le peuple français s'est retrouvé lui-même, *et il s'est ressouvenu de son passé glorieux. Et il s'est retourné*, *aussi*, *in magnis tribulationibus*, *vers Dieu.*

Dit dus is - volgens de Roomsch-Katholieke Maasbode -, een 'terugkeer tot God', dit drijven van alle Fransche Bladen, van welke richting ook, tot moord en doodslag, dit verheerlijken door gansch het Fransche volk van den krijg, als ware hij het schoonste menschenbestaan, dit juichen van alle zijden over het meedoen van Italië (waaruit volgt een vermeerdering van menschenmoord), dit verruwen, verliederlijken, in ontucht en bandeloosheid leven en sterven, (het onvermijdelijk lot immers van bijna elken militair in oorlogstijd), al deze goddeloosheid op de ruimste schaal gelieft de Maasbode te noemen een 'terugkeer tot God'.

Neen, duizendmaal neen. Niet tot *God* keert het Fransche volk terug, maar.... (en däärom de vreugde van de R.K. Maasbode) .... tot de Kerk, tot de heerschappij der R.K. Kerk. Haar heeft Frankrijk thans noodig. Voor haar wereldsche macht buigt het zich opnieuw, en de bevolking, de domme goedgeloovige massa, in rouw en vertwijfeling en nood, zij zoekt haar troost, o niet bij *God*, maar bij wat de *R.K. Kerk* haar wijsmaakt.

Van God noch godsdienst is hier sprake, maar van een terugkeer tot de R.K. Kerk. Niet God wordt gediend door dezen oorlog, maar de *R.K. Kerk* ziet daarin haar voordeel wat aangaat Frankrijk. - -

En zulk een droeve leugen wordt dagelijks èn van Protestantsche èn van R.K. zijde gedrukt, en door domme, niet-nadenkende massa-geloovers herhaald: God wil dezen oorlog.

Neen, duizendmaal neen. Niet God wil hem, maar gij, verblinde menschen, gij laat U gebruiken door gewetenloozen. En die gewetenloozen, die U met phrasen zonder eind wat wijsmaken, zij óók leeren U aldus verwarren God en godsdienst met Kerkgenootschap en dogma's. Het eerste is onsterfelijk en het is van de eeuwigheid. Het laatste echter is van deze aarde, en het zal - God zij geloofd - mèt deze aarde vergaan, dan, als alle huichelaars, - hoop ik, - hun verdiende deel zullen

ontvangen van dien God, Wiens naam zij voortdurend misbruiken, op den kansel, in den biechtstoel, voor den rechter, als veldprediker, op duizenderlei wijzen in een woord.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Zedelijkheid en onze militairen
of
Phrasen.

Als men onze soldaten nóódig heeft voor slachtvee, och, wat wordt er dan door de buitenstaanders, door de pers vooraan, lief gekeuveld over ‘heldendaden’, ‘onze dapperen’, ons ‘braaf leger’, weet ik wat al stopwoorden van dien aard meer!

Daarmee, met zulke phrasen, wordt den thuisblijvenden zand in de oogen gestrooid, en hun wijsgemaakt dat het eigenlijk als een heel eervol en aangenaam baantje mag worden beschouwd 't ‘vaderland te dienen’, ‘des konings rok te dragen’, enz., enz.

Wilt ge, niet van *mijn* hand, maar van die

van een militair-zelf, van den kapitein der Infanterie H.J. Vermeer, te Malang (N.-Indië), eens vernemen hoe het toegaat achter de schermen, in de werkelijkheid van het ruwe, onzedelijke kazerne-bestaan? Ik citeer woordelijk uit zijne mij en de pers toegezonden brochure, overdruk uit het Militair Tijdschrift No. 4 van 1915:

Bij ons in de kazernes liggen alle inlanders door, *op-*, *en onder elkander*, *gehuwden*, *ongehuwden en in concubinaat levenden; mannen*, *vrouwen*, *en kinderen*, *vaders*, *moeders*, *zoons en jonge en oudere dochters*, *alles ligt op één chambree*, *op één rij slaaptafels.*

En het geldt hier geen koelies, *maar het betreft hier inlandsche*, *zegt desnoods inheemsche soldaten*, *militairen*, *die het beste en langste deel van hun leven in gouvernementsdienst in kazernes moeten wonen. Het geldt hier onze landsverdedigers*, *de bewaarders van* '*de kurk waarop Nederland drijft.*'

Ge ziet het, lezers, al zijn het 'maar inlanders', 't zijn dan toch, evengoed als de Europeanen, soldaten, die door 'het Vaderland' worden gebruikt om hen daarvoor te laten vechten en sterven, die door dat Vaderland daartoe worden gedwongen, en van wien dezelfde militaire deugden en plichten worden geëischt als van de overige landsverdedigers.

Bovendien echter, gij die wellicht vindt dat het voor 'inlanders' er minder op aankomt dan voor de 'beschaafde' Europeanen, gij 'christenen', die het land dezer ongelukkige 'inlanders' veroverden, en hen thans dwingen voor U te vechten, meent ge soms dat deze onzedelijke behandeling der inlandsche soldaten geen slechten vervuilenden invloed uitoefent op de Hollandsche militairen onder wier oogen dit alles dagelijks geschiedt, militairen van minderen rang zoowel als piep-jonge, nauwelijks de kinderschoenen ontwassen tweede luitenantjes - misschien wel door eene liefdevolle moeder thuis heel zorgvuldig en ernstig opgevoed inzake juist zulke dingen.!

Overigens, wilt ge weten hoe Uw eigen zonen ginder behandeld worden, gij Hollandsche ouders, die er wellicht 'fier' op zijt dat zij daarginds 'het vaderland' mogen dienen:

In talrijke kazernes op Java en in nagenoeg alle kampementen op de buitenbezittingen komt het nog voor dat de Europeesche soldaten, *als ze er een concubine op nahouden*, *met z'n zóóvelen achter een schotje gelegerd zijn: 't Gaat best kapitein; en van tijd tot tijd knippen we maar een oogje dicht*, *dan hinderen we elkaar niet.*

Niet *ik*, maar de heer kapitein H.J. Vermeer, wiens brochure, geteekend 20 Febr. 1915 Malang, ik hier vóór mij heb liggen, getuigt dit bovenstaande, getuigt óók:

Alles door-op-en-onder elkander. Het is werkelijk niet overdreven. Overtuig U hiervan door eens eenige malen de chambrees te bezoeken des avonds.

En, dat hij in dit opzicht er niet maar zoo wat op los schrijft, doch integendeel zich kan beroepen op feiten, dat bewijst de navolgende bepaling uit den Inwendigen Dienst: art. 34:

Zwangere vrouwen van mindere militairen behooren te worden aangespoord zich kort vóór het vermoedelijk tijdstip van hare bevalling in het hospitaal te doen opnemen. Zoo zij hieraan geen gevolg wenschen te geven, *moet ten hare gerieve zoo mogelijk een ledigstaand vertrek tot kraamkamer worden bestemd.*

Dit *zoo mogelijk*, door den kapitein gespatieerd, is reeds uiteraard kostelijk. Hij, kapitein Vermeer, voegt er dan ook aan toe dat het in dezen maar al te dikwijls blijft bij het voorschrift:

Althans, *ik heb het in verschillende garnizoenen op en buiten Java herhaaldelijk gezien*, *dat soldatenvrouwen temidden van het kazernerumoer op den grond bevallen op een stampvolle chambrée - en onder de onverdeelde belangstelling van de*

kazernejeugd. (De rest is minder geschikt voor een Weekblad, maar teekenend voor den toestand.)

Nietwaar, een héérlijk beeld wordt U hier voor oogen getooverd aangaande het lot Uwer zonen, als zij straks naar Indië gaan om 'het vaderland te dienen'.!

Het 'vaderland', de christelijke gouverneur-generaal Idenburg incluis, hij die de christelijke regeering bij uitnemendheid vertegenwoordigt, zij zorgen er waarlijk wèl voor dat de jongelieden, die straks in Indië aankomen uit het moederland, een zedelijk en gezond leven zullen leiden in de kazernes, welke hen gaan opslokken tot aanstaand slachtvee! Want ik herhaal, in de eerste plaats heeft een inlandsch soldaat en zijn vrouw evenveel recht op een behoorlijke afzonderlijke slaapplaats als een Europeaan die leeft met een concubine zulk recht heeft, maar in de tweede plaats óók, die Europeanen-zelf worden door zulk een nameloos-vuilen toestand op zedelijk gebied voorgoed bedorven en innerlijk verontreinigd. Eerst verlokt de 'christelijke' regeering hen, door een ruim handgeld, tot een zich ondoordacht verkoopen als koloniaal, meestal in dronkenschap natuurlijk, en, heeft ze dan

eenmaal haar prooi beet, dan gooit ze die meedoogenloos in het verderf, door haar over te leveren aan de staaltjes van zedenbederf en zedelijken ondergang, welke ik hierboven ontleen aan de brochure van een Indisch officier-in-eigen-persoon.

Wie zal dezen Augias-stal zuiveren?

Niemand natuurlijk.

De dominees en de zendelingen gaan er ‘onder biddend opzien’ liever aan voorbij. En de ‘christelijke’ regeering vaardigt liever gemakshalve banvloeken uit tegen het concubinaat; alsof één jonge gezonde man ter wereld kàn leven zonder vrouwelijken omgang, zoodat men hem immers, juist dóór zulke dwangvoorschriften, brengt tot die tegennatuurlijke handelingen welke door het kazerneen marine-leven zoo droevig in de hand worden gewerkt. Maar, in waarheid de zedelijkheid bevorderen, haar bevorderen door afschaffing van het kwaad-zèlf, door afschaffing namelijk van schijn-fatsoen en schijn-deugd en phrasen, och arme, 't mocht wat!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Aan wien de schuld.

A.

In het vrijzinnig Weekblad voor de Veluwe van 17 Juli jl. lees ik een uit het Vaderland overgenomen stukje:

Hoe de oorlog verwildert.

De ‘Frankfurter Zeitung’ publiceert de volgende bescheiden, die haar uit het veld worden toegezonden:

Request inzake den weerman en hospitaalsoldaat Meier.

Hooggeachte heer officier van gezondheid.

Ik verzoek mijn man, den hospitaalsoldaat Meier, een naar tijd, plaats en andere omstandigheden te bepalen verlof te willen toestaan, daar op hem toch de verplichting moet rusten, zijn in Januari geboren zoon te bezichtigen en hij thans toch ook voor de verdere vruchtbaarheid zorg moet dragen in dezen tijd, waarin zoovele menschenlevens verloren gaan. Ik verzoek het verlof geheel naar de omstandigheden te bepalen.

Hoogachtend, Hildegard Meier

De chef-arts aan de divisie:

De divisie met aanbeveling voorgelegd. Meier is een vlijtige en brave man.

Van de divisie terug met het bijschrift: Meier krijgt veertien dagen verlof. Het succes moet later hier gemeld worden.

(‘*Vaderland*’.)

Zelfs de vrouwelijke schaamte gaat in den oorlog weg.

Het is deze laatste zin, door het Vrijzinnig Weekblad toegevoegd aan het Vaderlandverhaal, die mij doet vragen wáárom men eenerzijds de vrouw voortdurend aanmoedigt, ja van haar eischt, dat zij kinderen bare, zoovelen mogelijk, tot *aanstaande vaderlandsverdedigers*, indien men haar anderzijds gebrek aan schaamtegevoel verwijt, waar zij er zich flinkweg op toelegt dien eisch te vervullen zonder omhaal van schijnfatsoen.

Dergelijke quasi-reine leuterpraat is weer zoo ècht èèn staaltje uit velen van phrasen en leugens tegenover de naakte waarheid. Die naakte waarheid immers is, dat men van alle zijden, èn in de oorlogvoerende landen, èn in ons eigen Nederland aandringt op dienstplicht, op vaderlandsverdedigers, op bereidwilligheid zichzelf, mitsgaders man en zonen, te 'offeren' voor 'het vaderland', en al zulk fraais meer.

En ziedaar eene vrouw uit het volk, die crû, en zonder phrasenpoespas, eischt samen te mogen leven met haren man, om daardoor het door 'het vaderland' zoo vurig begeerde kanonnenvee te gaan maken, en ziet, huichelachtig-preutsch, wordt er, door die eerlijke consequente betrachting harerzijds van het geleerde, geklaagd over gebrek aan 'vrouwelijk schaamtegevoel.'

Integendeel, waren de heeren der schepping even consequent éérlijk als zij, en durfden ze den moed hebben hunner overtuiging, dan moesten ze voor deze vrouw, deze Hildegard, een standbeeld oprichten, haar toejuichen als de verpersoonlijking der ideaalkinderen-voortbrengster. Maar, dien moed missen ze. Ze hebben wèl den moed ons straks, uit eigenbelang, uit eer- en hebzucht, (onder de phrase: vaderlandsliefde) ons af te nemen onze mannen en zonen, om deze te laten lijden, en sterven, en martelen voor een smerig zaakje genaamd: vaderlandsverdediging, zijnde in waarheid hebzucht en naijver, maar, als er een domme vrouw is, die zich graag voor dit kanonnen-vee-kweeken wil laten gebruiken zonder er doekjes om te winden, bij wijze van zuivere bevrediging harer instincten, och heerejé, dan worden dezelfde heeren ineens heel preutsch, en gaan schreeuwen over het gebrek aan vrouwelijk schaamtegevoel dat door den oorlog wordt gekweekt.

Die arme preutsche mannen toch!

B.
(Opgedragen aan de 'Nieuwe Vrouwen').

In verband met het bovenstaande is het niet onaardig hier over te nemen een noot,

door de redactie van het Soerabayasch Handelsblad toegevoegd aan een artikel van mijn hand, voorkomend in dat blad en getiteld: ‘De Vrouw en de Oorlog.’ In dat artikel namelijk besprak ik o.a. de toebereidselen tot het Vrouwen-Congres voor den Vrede, gehouden in den Haag in de laatste dagen van April, en, terwijl ik mijne overtuiging uitsprak dat het congres géén practisch nut zou hebben, voegde ik daaraan toe mijn sympathie vóór de bedoeling als zoodanig, namelijk: het getuigen der vrouw tegen den oorlog. Welnu, ziehier wat de redactie toevoegt aan dit artikel van mijn hand:

Het doet om genoegen dat de schrijfster zelve inziet dat van deze conferenties geen heil is te verwachten. Laat ze babbelen, *keuvelen*, *snoepen*, *knusjes banketteeren de vrouwtjes*, *kwaad doen ze niet als ze haar taak gedurende èn na dezen oorlog maar niet vergeten: kinderen voortbrengen... en opvoeden*, *(altijd dit laatste onder toezicht van den man). Levert mannen af gij vrouwen*, *geschikt voor den levensstrijd*, *geschikt ook voor den strijd voor idealen. Bedenkt wel dat er iets groots ligt in de zelfwegcijfering van den soldaat*, *waar hij zijn leven biedt voor dat ideaal dat vaderland heet.*

(*Soer: Handelsblad 22 Mei '15*).

Ziet ge het, dáár zit 'm dus de kern van de heele zaak: *Levert mannen af*, - die wijmannen helpen opvoeden met *onze* wetten en *onze* leugens tot *onze* werktuigen! En, als ge straks, na negen maanden lijden, en soms na de verwoesting voorgoed uwer gezondheid, zulk een man hebt ‘afgeleverd’, dan moet ge het rustig en onverschillig, ja zelfs dankbaar en blij aanzien, indien ‘het vaderland’ hem U komt ontstelen, om hem in vredestijd te verliederlijken, en in den oorlog te gebruiken tot slachtvee. En ge wordt naar huis gestuurd tot dank voor Uw moeite in zake het ‘afleveren’, met de leugens van ‘een strijd voor idealen’, van ‘vaderlandsliefde’, enz., terwijl het in waarheid geldt de heb- en eerzucht van enkelingen.

Gij vrouwen echter, die zulke leugenpraatjes aanvaardt, gij, die Uw zonen bereidwillig ‘afllevert’ aan zulk een vaderland, heusch, gij *verdient* niet beter dan zóó smalend tot Uw rol van slachtvee-kweeksters te worden teruggebracht als hier geschiedt in deze noot van het Soer. Handelsblad-artikel. Het is aan U, aan U, ‘nieuwe’ jonge vrouwen, om Uw zonen te maken tot vrije, fiere mannen, die niet willen vechten, niet willen dooden, niet willen sterven in verleugening en dronkenschap en verruwing en misdaad. Zoo ge inplaats daarvan echter blijft prefereeren wat men U dagelijks voorzet in zake de schoteltjes van ‘heldendaad’, ‘gevallen op het veld van eer’, ‘vaderlandsverdedigers’, enz. enz., heusch dan verdient ge niet beter dan de beleediging die U hier openlijk wordt aangedaan in het grootste en meest gelezen Dagblad van geheel den Oosthoek van Java, de beleediging namelijk, dat men U enkel goed genoeg acht om kinderen (vooral *jongens*) voort te brengen, die, als de tijd dáár is, U zullen worden afgenomen door hem, Uw heer en meester, den man, voor zijn verachtelijke oorlogs-bedoelingen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.

Het is mij tot dusver onbegrijpelijk, hoe één mensch, begiftigd met eene groote ziel en een groot verstand, een oordeel durft te vellen over eenig ander mensch, laat staan eene groep van menschen, ja, over heele volksstammen zelfs.

Ik wil hier alleen spreken over menschen, waarin de ‘Voorzienigheid’ eene mooie, edele ziel en een groot mooi verstand gelegd heeft. Mogen deze menschen een oordeel vellen over eenig ander mensch? Dat ze ‘toestanden’ been veroordeelen, dat kan niet anders dan opvoedend op de maatschappij inwerken, maar laat ze zich verre houden van het *ver*oordeelen van hun medemensch.

Werkelijk hoogstaande menschen zijn, - mag af en toe de drang in hun opkomen, een medemensch te beoordeelen, - sterk genoeg, hun oordeel voor zich te houden, wetende, hoe licht ze daarmede veel kwaad kunnen stichten.

't Hoogste, 't mooiste op deze aarde is ‘Liefde’. En als ‘God’ U groot genoeg acht, om dit wapen te hanteeren, dan zult ge geen kwaad meer kunnen stichten, dan kunt ge vrijelijk doen, wat Uw hart en Uw verstand U ingeeft. Maar tot zoolang, mijn medemensch, wacht U voor ‘*oordeelen*’ over Uwe naasten. Zonder ‘liefde’ heeft 't verstand, de ziel van den mensch zoo heelemaal niets te beteekenen.

Brengt geen medemensch met Uw oordeel ook slechts 't geringste kwaad toe.

‘Alles weten is alles vergeven.’

En als ge van deze waarheid ook maar een greintje begrijpt, dan zult ge elk oordeel over Uw medemensch voor U houden, dan kruipt ge bescheiden in Uwe schulp terug.

God regeert, ook in dezen voor ons op 't oogenblik zoo afschuwelijken oorlog, maar alleen die menschen, die ‘Hij’ sterk genoeg acht, 't wapen ‘Liefde’ te hanteeren, zullen als overwinnaars uit den strijd terug komen.

Doet Uw best, dit wapen waardig te worden, dan wandelt ge de goede richting uit, dan komt

ge op den weg, die de ‘Voorzienigheid’ reeds vanaf de schepping der Aarde klaar heeft voor elk van zijn schepselen, ook niet één uitgezonderd.

‘Liefde’ in U hebben voor en ‘liefde’ toonen aan elk ‘wezen’ dat leeft, 't zij Rus, Duitscher, Franschman, Engelschman, Belg, Turk, Tartaar, Indiaan, Boschjesman, paard, hond, kat of verder elk wezen dat recht van bestaan heeft.

Dan zijt ge mensch!

Mevr: J.C.H.H., te Batavia

II.

Geachte Jonkvrouw,

Met belangstelling heb ik in de gedachtenwisselingen gevolgd het stuk van den Heer A. de Jongh en de pro- en contrastukken, die daarvan het gevolg zijn geweest.

Want juist in het belichten van alle zijden van een onderwerp ligt voor anderen de opvoedende kracht.

Immers, wanneer wij ieders opinie overdenken, dan krijgen wij dikwijls een gansch anderen kijk op de zaak in kwestie; terwijl het ons bovendien duidelijk wordt, dat elk mensch vanuit zijn eigen standpunt spreekt, zijn eigen gedachte belichaamt; en dat de tegenstrijdigste denkbeelden rede van bestaan hebben niet alleen, maar door hunne groote waarde voor anderen ook recht hebben om te worden gehoord.

Nu heeft - voor zoover ik weet - niemand nog het licht doen schijnen op een woord van hem, naar wien de gansche Cristenheid zich noemt. *Dit* woord, n.l. ‘Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid en alle andere dingen zullen U worden toegeworpen’, d.w.z. naar mijne opvatting:

‘Erkent, o, mensch! Uw geestelijk geboorterecht. Erkent Uw kindschap Gods, dan zal een licht U verlichten, waarheid U leiden en alle levensomstandigheden zullen daardoor worden geheiligd’.

Een woord zoo eenvoudig en zoo waar bevonden door hen die het beproefden.

Wat zien wij rondom ons?

Daar is een droom van glorie bij de grooten der aarde om heerschappij te voeren over landen en zeeën, die zooveel naamloos weedom bracht en nog steeds de gemoederen in spanning houdt. Daar is eene koortsachtige gejaagdheid onder de volkeren naar rijkdom, eene toenemende zucht naar weelde en naar genietingen van *allerlei* aard. De mensch zoekt naar geluk, maar als men goed waarneemt, dan ziet men, dat hij het doel is voorbijgestreefd.

De mensch zoekt naar geluk, maar hij zoekt het daar, waar het niet is te vinden, hij gaat in de verkeerde richting en eens zal hij de werkelijkheid begrijpen en ontdekken, dat hij heeft gedwaald.

Hoe scherp steekt het eenvoudige woord van den profeet van Nazareth, dat ik hierboven aanhaalde, af bij den grootheidswaan van den tegenwoordigen tijd.

Vrij algemeen wordt erkend, dat de vrouwen ontwaken en zich gaan rekenschap geven van hunne roeping, van hunne plichten en rechten.

Mochten zij langzamerhand ontwaken tot het besef, dat de ware grootheid en het blijvend geluk wordt verkregen, niet door schittering, maar door te zoeken naar dat innerlijk koninkrijk van waarheid en van reinheid, dat in elke menschenziel woont - ‘Zie niet hier en niet daar, het koninkrijk Gods is binnen in U’[1] - en dat slechts wacht op de erkenning om te komen tot ontplooiing en de lessen te leven, die de groote Nazarener ons heeft geleerd.

1) Jezus.

Er is geen twijfel of *het probleem van reinheid en zedelijkheid*, dat voor velen nu nog een groot vraagstuk schijnt te zijn, zal schitterend worden opgelost en de vrouwen zullen worden *de draagsters* der Goddelijke gedachte: 'God schiep den mensch naar zijn beeld'.

Met die positieve gedachte, als roeping aanvaard, verdwijnt al het negatieve als de nevelen bij het opgaan der zon.

Ik spreek slechts van de vrouw, omdat ik geloof in hare hoogheid; omdat ik geloof, dat zij door zelfdicipline den man kan leiden naar het heiligdom van waarheid en van reinheid, wanneer zij zich hare roeping welbewust is door zelfkennis.

Want:

> 'Self is the only prison that can ever bind the soul.
> Truth is the only angel that can bid the gates unroll.
> And when he comes to call thee, arise and follow fast.
> His way may lie through darkness, but it leads to light at last'[2)].

U dankzeggend voor de plaatsing,
met achting
Arnhem, 17 Juli 1915.
N.E.G.

De inval der Franschen in Bosnië en Herzegowina. door P.J. de Bruïne Ploos van Amstel. *(Vervolg van No. 3).*

Wel zien wij, dat ook de andere negen strijdvoerende naties nu en dan van hun God spreken, doch die doen dat zoo schuchter, dat het onmiddellijk duidelijk is, dat dit slechts grootspraak is om die volken moed in te spreken tegenover den geduchten steun, die het Duitsche leger vanuit den Olympus ondervindt. Trouwens, zouden hier ook niet tien Goden gemist kunnen worden zonder dat mijn alziend oog zulks zou opmerken, terwijl buitendien de zaken hier in het honderd zouden loopen. Maar al is het dan ook slechts één, ik verkies niet dat Goden hunne belofte ontrouw worden. Ook op den Olympus moet discipline zijn, evengoed als in het leger, dat een onzer tot zijn bevelhebbers mag rekenen. Doch die bevelhebber, de Duitsche God, hoe hoog verheven hij ook zijn mag, is mij, Zeus, onderdanig en daarom beveel ik hem zijn betrekking tot dat leger op te geven en tot ons terug te keeren.

2) James Allen.

En indien wij niet besloten hadden ons niet meer te bemoeien met die aardsche oorlogen, dan zou ik de strijdlustige Pallas Athene willen opdragen integendeel de Geallieerden te helpen, temeer daar ik er geen oogenblik aan twijfel of haar sympathie is aan die zijde.

Doch wij Zeus blijven trouw aan onze leus, Goden bemoeien zich niet persoonlijk met dat aardsche gedoe, ik zal niet vragen wie uwer de verschillende raids naar de Engelsche kust leidde, wie uwer de inval in België bestuurde, want ik wil geen Goden straffen voor hun optreden op aarde, een optreden, dat af te keuren is, maar waarbij zij als Goden, anders kan het toch niet, door de edelste bedoelingen, gevoelens van sympathie en naastenliefde geleid worden. Ik twijfel niet of alle aanwezigen zullen het met dit, mijn onherroepelijk besluit, geheel eens zijn.' Poseidon alleen maakte de opmerking, dat het algemeen toepassen van non interventie der Goden den menschen er toe gebracht had in navolging van Goethe te spreken van 'Um es am Ende gehn zu lassen, wie's Gott gefällt' van alle mogelijke gevallen, waaraan eigenlijk niets gedaan wordt. En verder vervolgde Poseidon blijft die oorlog jaren en jaren wellicht duren, indien wij Goden er ons niet mede bemoeien. Volkomen juist gezien is het, dat wij niet medevechten zooals vroeger, toen als het ware de beschaving der Goden nog op het hedendaagsche lage menschelijke peil stond, maar iets moet er toch gedaan worden. Volkomen geef ik echter toe dat het zeer moeilijk is zich met iets te bemoeien en in te grijpen, als men als principe vooropgesteld heeft, dat men dit juist niet doen zal. Daarom is mijne meening dat Zeus zeer goed inziet en gelijk heeft, dat de Goden zich er niet persoonlijk mede moeten bemoeien, maar evenzeer acht ik het noodzakelijk dat de mensch inderdaad de hand van Zeus kan herkennen in de door ons genomen maatregelen om aan dien strijd een einde te maken. Welke maatregelen dit moeten zijn, weet ik niet. Wellicht hebben anderen onder ons daarvan een juister begrip. Het zal Zeus zeker aangenaam zijn indien zij die iets goeds in het midden te brengen hebben dit ook doen.

Op het goedkeurend knikken van Zeus sprak Pallas Athene Zeus toe en zeide: Inderdaad geven de wijze. door Poseidon gesproken, woorden, ons aller meening weer. Wij Goden kunnen niet die oorlog ongestoord laten voortduren en evenmin kunnen wij er ons rechtstreeks mede bemoeien. Ook kunnen wij niet partij kiezen door ziekten of onheil te brengen over een der beide strijdende partijen. Dat toch zouden menschelijke maatregelen zijn, maatregelen die door de menschen mooi gevonden worden als zijnde vaderlandslievend en door nood gedrongen, doch wij Goden kunnen niet onze toevlucht nemen tot de laagheden der menschen. Natuurlijk is mijne sympathie aan Fransche zijde en mijns inziens is er slechts één middel om het dubbele doel te bereiken, den oorlog snel te beëindigen en het edele Fransche volk voor ondergang te behoeden. Dat middel is tevens iets wat de menschheid nog nooit beleefd heeft, iets dus waarin zij onmiddellijk de hand van Zeus moeten herkennen. En dat middel is het oproepen van Napoleon uit het Rijk van Hades met de opdracht zich naar Frankrijk te begeven om daar de leiding der krijgsoperaties op zich te nemen.

Het zij mij gegund, O Zeus, sprak Hades, een enkel woord toe te voegen aan het door Pallas Athene gesprokene. Hoewel in het Schimmenrijk nooit over aardsche dingen gesproken wordt, heb ik met die juiste gewoonte gebroken, toen mijn Ochtendbladen spraken van den Duitschen inval in België en in Noord Frankrijk, en het scheen alsof Parijs onmiddellijk ingenomen zou worden. Ik heb toen het oordeel van Napoleon gevraagd, na hem door alle nieuwste berichten op de hoogte van de situatie gebracht te hebben. Napoleon vond toen den toestand verre van hopeloos en beschouwde het Duitsche krijgsplan als mislukt, voornamelijk door den

heldhaftigen tegenstand der Belgen, waardoor Frankrijk tijd verkregen had om zich te organiseeren tegen den niet verwachten inval. Hij had het meeste vertrouwen in den Franschen opperbevelhebber, Generaal Joffre, doch achtte de tegenwoordige taktiek, die hij smalend noemde, de loopgraventaktiek, niet de juiste.

Op mijn vraag of hij kans zou zien de Duitschers uit Frankrijk en België te verjagen was zijn antwoord onmiddellijk, 'ja'. Ik vroeg hem toen wat hij doen zou indien hij nu eens in Frankrijk terugkwam, waarop hij slechts antwoordde: indien ik terugging zou ik met mij medenemen Ney, le brave des braves en Murat, de cavallerie-aanvoerder bij uitnemendheid. Ik wees hem er op, dat men tegenwoordig niet meer noodig heeft menschen als Ney, le brave des braves, maar voorzichtige menschen die in loopgraven

zitten te wachten op het juiste oogenblik en dat cavallerie-aanvallen uit den booze zijn, zoodat de cavallerie slechts medevecht uit den zadel, en in de loopgraven. Dat noemde Napoleon juist het verkeerde. Alle nieuwe wetenschappelijke uitvindingen, die voor het oorlogvoeren geprostitueerd waren, allen zonder één uitzondering, waren niet in staat zijn beproefde taktiek van manoeuvreeren op het slagveld onmogelijk te maken. Hij maakte zich sterk met zijn Franschen de Duitschers snel te verjagen en de wereld een spoedige vrede te bezorgen, bevrijd van het juk van het Duitsche militairisme. Op mijn vraag of hij geloofde dat het Fransche leger daartoe sterk genoeg was zeide hij: 'Non, mais que ne fait-on pas avec les Francais.!'

En op grond van dit gesprek, O Zeus, zou ik voor willen stellen dat Gij mij machtigen zoudt Napoleon, Ney en Murat uit het Schimmenrijk te bevrijden met de opdracht zich naar het Fransche Hoofdkwartier te begeven.

Zeus. Het doet mij inderdaad goed de eensgezindheid in onze Godenraad waar te nemen, een eensgezindheid die zoo schitterend afsteekt bij het huichelachtige gebeuzel der aardsche diplomaten. Ik vermeen dat wij werkelijk in het belang der menschheid handelen door iets te doen. Wij Goden mogen ons niet op een lager standpunt stellen dan een gewone politieagent, die handelend tusschenbeiden optreedt, wanneer schooljongens met elkander vechten. En werkelijk geloof ik ook dat het voorstel van Pallas Athene zooals het ondersteund is door Hades het beste is wat wij, in de gegeven omstandigheden, kunnen aannemen. Ik verleen daarom de gevraagde machtiging. Verlangde Napoleon echter niet eventueel meerderen van zijn beroemde helpers bij zich te hebben?

Hades. Neen, O Zeus. Napoleon vond, dat hij aan de hulp van Ney en Murat genoeg had. Alleen voegde hij er lachend aan toe, dat het naar het oorlogsterrein zenden van Blücher en Schwarzenberg voor de Franschen een groote aanwinst zou zijn, ware het niet, dat de vijandelijke legers reeds mannen genoeg van dezelfde militaire verdiensten telden.

De toestand aan beide fronten bleef steeds hetzelfde. Kleine partieele successen konden beide partijen noteeren, maar geen enkel succes was den inzet van levens en materiaal waard. Zoo duurde het nu reeds maanden, toen op een voorjaarsmorgen President Poincaré zijn Kabinet binnentrad. Zeer verbaasd was hij daar onaangediend drie officieren te vinden. Daarbij kwam, dat die officieren zeker zeer buitenmodel gekleed waren. Zij droegen hooge laarzen, een zeer lange grijzen jas met hoog opgeslagen kraag en de driekante steek, welbekend uit het Napoleontische tijdperk.

Poincaré bleef staan en vroeg zeer kort: waarmede kan ik den heeren van dienst zijn. De drie officieren waren reeds opgestaan, en een hunner zeide: zijn mantel openslaande, 'Monsieur le Président', doch voor hij één woord meer kon zeggen, riep Poincaré met de grootste verbazing en aandoening uit 'L'empereur Napoléon'.

Neen, President, niet Keizer Napoleon, maar Generaal Bonaparte, vergezeld van de Maarschalken Ney en Murat, les braves des braves der Fransche Infanterie en cavallerie. Aan U, President van de Fransche Republiek, vraag ik het oppercommando van het Fransche leger, 'non comme empereur, mais comme un général dont le nom et la réputation peuvent encore exercer une grande influence sur le sort de la nation. Je promets, foi de soldat, de citoyen et de Français, de partir le jour même où j'aurai repoussé l'ennemi du territoire français et belge'.

Sire, mon général, houd mij ten goede, ben ik niet het slachtoffer van een mystificatie, Neen, President, het betreft geen aardigheid als de beroemde geschiedenis van den kapitein van Köpenick. Doch spreken wij nu niet over het vreemde dat U voor het eerst drie Franschen ziet, die werkelijk toonen tot de

onsterfelijken te behooren. Het hoe daarvan is later in vredestijd een aardig probleem voor de Geleerden van de Académie. Nu is de eenige vraag of Gij, het Fransche Gouvernement, mijn voorstel aanneemt of verwerpt. In het laatste geval verdwijnen wij zooals wij gekomen zijn, en zult U zich later nog wel eens verbeelden, dat het bezoek van Generaal Bonaparte, Ney en Murat een droom van U geweest is. Neemt Gij het aan dan zullen de Duitschers aan den lijve ondervinden dat het voor hen droeve werkelijkheid was.

Generaal, natuurlijk zijn de Ministers hier allen aanwezig. Sta mij toe dat ik hen allen onmiddellijk ontbied ter belegging van een Ministerraad, daar ik het gevraagde besluit niet alleen nemen kan of wil.

Eenige oogenblikken later zijn alle Ministers aanwezig en hooren met de uiterste verbazing de mededeeling van Poincaré aan, die zijn rede besluit met te zeggen dat het landsbelang volgens zijne meening het noodzakelijk maakt het aanbod van Generaal Bonaparte aan te nemen.

Nauwelijks had Poincaré het laatste woord van zijn rede uitgesproken of een algemeen ‘Vive l'Empereur’ was het antwoord van den Ministerraad. Niet een opmerking over de onwaarschijnlijkheid hier werkelijk met Napoleon te doen te hebben werd gehoord.

Zeer geroerd antwoordde Napoleon: ‘Ik dank U allen voor dit buitengewoon groote bewijs van vertrouwen. Niemand uwer twijfelde ook maar een oogenblik en dat terwijl de menschelijke wetenschap en ondervinding van te voren uitgemaakt hebben dat iemand, die zooveel jaar na zijn dood beweert teruggekeerd te zijn, slechts een bedrieger is. Maar ik leefde onder mijn ‘peuple français, que j'aì tant aimé’ ook na mijn dood. Frankrijk moge een Republiek geworden zijn, maar voor mijn republikeinsche Franschen bestaat nog steeds ‘le culte de Napoléon’.

Ja, want voor U ben ik Napoleon ondanks de pogingen van het kleinzielige Europa om mij op St. Helena te verlagen tot Generaal Bonaparte. Ja, ‘Vive l'Empereur’. Die tijden zijn voorbij, ik ben wederom Generaal Bonaparte als in de oorlogen der Eerste Fransche Republiek, en de Duitschers zullen zien, dat Generaal Bonaparte nog dezelfde is als toen, ondanks alle mogelijke zoogenaamde vooruitgang in taktiek. Ik aanvaard het opperbevel van de Fransche legers en wenschte zoo spoedig mogelijk krijgsraad te houden met Generaal Joffre, dien ik als opperbevelhebber van het Fransche Noorderleger handhaaf en met den Engelschen Generaal French. Hoogst aangenaam zou het mij zijn indien de Minister van Oorlog en de President der Republiek die krijgsraad bijwoonden. Doch hier in den Ministerraad doe ik als eerste voorstel, onmiddellijk in te gaan op de voorwaarden die Japan ons stelt om met een leger deel te nemen aan den Europeeschen strijd. Het is geen tijd om te marchandeeren. Wat Japan vraagt kan het krijgen, maar onmiddellijk moet het via den Trans-Siberischen spoorlijn 500.000 man zenden naar het Oostelijk front en wel speciaal naar Oost-Pruisen, omdat het op die wijze versterkte Russische leger samen kan werken met ons, in verband met mijne verdere plannen die ik den krijgsraad zal ontwikkelen.

Poincaré. Generaal Bonaparte, nu wij eenmaal uwe opperleiding aanvaard hebben op militair gebied volgen wij ook uwe wenschen op politiek gebied en nog heden zal Japan telegraphisch gemeld worden, dat wij de Japansche eischen aannemen en daartegenover onmiddellijke afzending van het Japansche leger op de door U gewenschte sterkte verlangen. Aan de Russische Regeering zal kennis gegeven worden van ons besluit met verzoek alle materieel ter beschikking van het Japansche legerbestuur te stellen.

Napoleon. Uitstekend, maar totdat ik zelf volgens mijn plan handelend optreed wensch ik geheim te houden dat Wij, dat wil zeggen, Ney, Murat en ik deel nemen aan den strijd.

Krijgsraad te Villers-Cotteret, bijgewoond door Poincaré, den Minister van Oorlog, Generaal Joffre en nog enkele Fransche Hoofdofficieren, Generaal French, Ney en Murat.

Nadat Poincaré den aanwezigen Fransche Generaals met de besluiten van den Ministerraad op de hoogte heeft gebracht zet Napoleon zijne plannen uiteen.

Generaal Joffre, door het besluit van den Ministerraad ben ik geroepen nogmaals, als in vroeger roemrijke dagen, de Fransche legers aan te voeren tegen den erfvijand, om het Fransche grondgebied te bevrijden van de indringers. Wat mij in 1814 niet

gelukte, dank zij de tweedracht die een krachtigen steun was voor den vijand, zal ons nu zeker gelukken. Ik dank U, generaal Joffre, in de eerste plaats voor datgene, wat gij voor Frankrijk gedaan hebt. Door uw beleid is Frankrijk aan den rand van den ondergang gered, en uw naam zal ten eeuwige dage in de Fransche krijgsgeschiedenis schitteren naast de meest beroemde namen van het eerste Keizerrijk. Was ik op het oogenblik niet de eenvoudige Generaal Bonaparte, maar Keizer Napoleon, dan zou ik U beloond hebben met de titels van Prins van de Marne, Hertog van de Aisne, maar al hebt ge die eeretitels in dezen democratischen tijd niet verkregen, uw naam is even eervol als die van onzen Prins van de Moskawa, of van den Koning van Napels.

Toch keur ik uwe, of juister gezegd de tegenwoordige taktiek, de loopgraventaktiek af. Zooals nu het front zich uitstrekt van Nieuwpoort naar Belfort is er voor beide legers niet de minste kans om door te breken, dus niet de minste kans om tot een eindover-

winning te geraken. Een frontaanval op de modern verdedigde loopgraven moet mislukken, en wat geeft een klein partieel succes? Niets. De geslagen vijand trekt zich terug naar nieuwe loopgraven, die eenigszins meer achteruit vooraf gereed gemaakt waren.

Op die wijze houden wij den vijand staande maar verslaan hem niet. Het geheele front van Nieuwspoort tot Belfort is te verdedigen, uitsluitend door het Engelsche leger. Geen leger evenaart het Engelsche in verdediging van goed bevestigde stellingen. Dat weten wij uit den oorlog in Spanje en Portugal en uit den slag bij Waterloo. Wat was toen de aarzeling van Reille, ja van Ney anders als de wetenschap dat de Engelschen tegenover hen zich in een goed te verdedigen positie bevonden. Door de loopgraven hoofdzakelijk te doen bezetten door het Engelsche leger komt ongeveer het geheele Fransche leger vrij voor operaties elders. En waar wij, dank zij ook de hulp van Engeland, meester ter zee zijn en over een onbeperkt aantal transportschepen beschikken kunnen, is het niet moeilijk het grootste gedeelte van het Fransche leger over te brengen naar vijandelijk grondgebied op een punt waar niemand zulk een aanval verwacht. En dat punt is Montenegro, van waaruit wij in Bosnië en Herzegowina kunnen deboucheeren, met snelle marschen oprukken naar Weenen, en zoo dat nog niet de verlangde vrede ten gevolge heeft, dan belet niets ons de vrede te gaan dicteeren in Berlijn.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Toetie. - Hartelijk dank voor Uw schrijven. Het bewuste stuk komt dezer dagen. Ik verwijs U gedeeltelijk naar het Overzicht v/d. Week. - 't Spijt mij zéér dat ik, waar gij in den Haag komt, Uw bezoek zal missen, maar ik ben daar slechts zelden des

zomers, en zal vermoedelijk ditmaal nog niet terug zijn van mijn verblijf elders. Echter, gelijk gij-zelf schrijft, van uitstel behoeft geen afstel te komen. - Wat aangaat de trekhonden-quaestie, ik ben van meening dat men niet, terwille van enkele bevoorrechte goed-behandelde uitzonderingen de overigen het slachtoffer mag doen worden der op het platteland zoo uiterst *slecht*-behandelde, afgemartelde trekhonden in het algemeen beschouwd. Met de menschen-óók is het immers zoo. Men heeft voor allen tegelijk arbeiders-dienstbodenwetten, enz., gemaakt, *ondanks* de goede uitzonderingen in zake rechtvaardige behandeling, welke steeds bestaan hebben en nog steeds bestaan aangaande de verhouding van werkgever, patroon, mevrouw, enz., tot de ondergeschikten. Zoo ook is het met de trekhonden-quaestie. Omdat gij in Uw stad, waar de eigenaars weten te worden gadegeslagen, hier en daar ziet goede uitzonderingen, daarom moogt ge toch niet aanmoedigen het schandelijke misbruik dat gemaakt wordt voortdurend op het platteland, op de vele buitenwegen, door degenen die zelf, mitsgaders hun gezin, gaan zitten op hunne karren, die te kleine, of onvoldoend-gevoede, of reeds verwonde dieren gebruiken, enz., enz.

't Geen gij schrijft in zake de Duitschers is mij weder zoo uit het hart gesproken dat ik het in Uw eigen woorden overneem:

Ik stel nog steeds de cultuur, *de ontwikkeling*, *de macht en organisatie van Duitschland hooger dan die der andere landen*, *en geloof dat het een totale inzinking zoude teweeg brengen als Duitschland geheel verslagen zoude worden en verpletterd. Gelukkig zijn er velen die zoo denken.*

Juist zóó is mijne meening. Ook speciaal wat dien slotzin aangaat. De provincie-bewoners, zoowel als de hoogere ambtenaars-wereld zijn van een geheel andere meening dan die welke een meerendeels geheel onbetrouwbare en bovendien om allerlei redenen partijdige pers weergeeft als ‘de algemeene opinie’. Ik voor mij geloof, ziende op onze geheele geschiedenis, dat juist wij, met de Duitschers stamverwante Hollanders, vrij wat gelukkiger zullen leven onder Duitschen dan onder Franschen of Engelschen invloed. Naar mijne meening ligt het in den loop der dingen dat kleine staten gaan verdwijnen - of men dat aangenaam vindt of niet is een geheel ander ding. Gesteld nu dat deze vooronderstelling van mij juist blijkt, dan zou ik eene aaneensluiting aan het Duitsche Rijk een veel natuurlijker oplossing vinden dan een ineensmelting met Frankrijk of met België waarmede wij in volksaard niets gemeen hebben. Ons Vorstenhuis is bovendien veel meer Duitsch dan iets anders, en ook in dat opzicht zou dus een aansluiting bij het Duitsche Rijk niets tegennatuurlijks insluiten, terwijl wij zonder ee[...]

inzake tucht, orde, organisatie, oneindig veel zouden kunnen leeren van Duitschland. Haagsche politieonmachtigheid b.v. van: ‘Ik kan er niets aan doen’, zou dan wel spoedig een einde nemen onder een Duitsch régime. Elk mensch, die langeren tijd in Duitschland vertoefde, moet toegeven, dat hij van de voorbeeldige tucht, orde, en organisatie aldaar, inzake het openbare leven, de meest doorslaande bewijzen ontving. - Ik ben het geheel met U eens dat geslachten, die zichzelf bewaarden, door het vermijden van uitspattingen op allerlei gebied, over het algemeen zich kenmerken door de flinkheid en krachtigheid hunner loten tot in hoogen ouderdom. Hard en onbillijk echter wil het mij daarentegen voorkomen dat integendeel het nageslacht van onzedelijken en dronkaards, de onschuldige kinderen en kindskinderen, zoo dikwijls hebben te boeten voor de zonden hunner voorouders. Die voorspelling, te dien opzichte in den bijbel gedaan, dat de zonden der vaders zullen worden bezocht aan de kinderen, men ziet haar dagelijks bewaarheid. Maar met dat al blijft het iets vreeselijk onrechtvaardigs, vind ik. Toen ik jaren geleden met mijn vader langen tijd in Berlijn in een groot pension woonde, was daar o.a. met ons een klein meisje onder behandeling van ongeveer alle Berlijnsche specialiteiten op 't gebied syphilis. 't Arme ding was op vreeselijke wijze besmet door den vader, en, daar de moeder dientengevolge niet van haar wilde weten, werd ze, onder toezicht van twee verpleegsters, (aan rijkdom ontbrak het niet), van den eenen arts naar den anderen gesleept, van stad tot stad. Is zoo iets droevigs, zulk een lot eener geheelonschuldige, niet afschuwelijk-wreed ingericht? En zulke gevallen zijn er bij duizenden op te noemen. Om niet te spreken van de algeheele degeneratie dier geslachten, die voortdurend te sterk leven en daardoor zichzelf te gronde richten! M.i. moest ieder individueel met een gezonde ziel en een gezond lichaam ter wereld komen, en aldus de vrije keuze hebben tot goed of kwaad, tot gezondheid of ziekte. Zooals het is in de werkelijkheid, is ieder onzer reeds bij de geboorte zulk een droevig product van erfelijkheid, omstandigheden, opvoeding, omgeving, dat dientengevolge de ziekelijke nietverantwoordelijkheidsleer steeds meer om zich heen grijpt. Want, ziekelijk noem ik die leer beslist. Wij voelen heel goed ieder onzer in ons een verantwoordelijkheidsgevoel, een wilskracht, een geweten, dat ons waarschuwt. Het is zoo gemakkelijk alles af te schuiven van ons zelven op die erfelijkheids-theorieën, maar het is *on*eerlijk. Verzachtende omstandigheden zijn er zeker voor ons allen wanneer we verkeerd doen, maar van die algeheele vrijspraak, die ieder onzer voor zichzelven zoo graag uitspreekt, op grond van allerlei ziekelijke erfelijkheidstheorieën, daarvan kan m.i. geen rede zijn.

Ik beaam ten volle het slot van Uw brief dat wij - helaas - aan den oorlog en zijn gruwelen gaan gewennen. Mij-vooral treft dat, omdat ik de eerste maanden meemaakte temidden van de onbeschrijfelijke geestdrift die in Duitschlandzelf heerschte, óók door het toen voor Duitschland zoo heel voorspoedig begin, een geestdrift die ik nooit zal vergeten, die men moet hebben meegemaakt om haar te kunnen navoelen en begrijpen. - Thans, indien ik tot anderen spreek over het vreeselijk lot van die dagelijks om ons heen stervende en gemarteld wordende mannen ginds, terwijl wij-zelf ondertusschen hier in een mooie natuur genieten van zomerweelde en zonne-warmte, thans treft het mij daarbij telkens zoo pijnlijk hoe ver af en onwezenlijk dat alles schijnt te zijn geworden voor de groote ‘men’, die er nauwelijks meer bij stilstaat, schijnt het, *dat* er wordt geleden, nameloos en afgrijselijk, en voor wien hoogstens de zorg voor het eigen kleine ik ‘als het straks vrede wordt’ nog iets beteekent. Om U de waarheid te zeggen, 't kan mij persoonlijk zoo heel weinig schelen wat ze met Nederland zullen doen. *Als* ze maar vrede maken dan ben ik tevreden. Voor mijn gevoel namelijk van plicht en van recht is dit *on*recht en deze zonde van den oorlog zoo groot, dat de heele onafhankelijkheid van ons landje

en de quaestie van den Scheldemond en van Zeeuwsch Vlaanderen, al die kleine menschelijke begeerten en bemoeiingen, erbij in het niet verzinken. Eerst en boven alles vrede. Dan zullen we wel verder zien en verder worden geholpen.

Ik dank U ten slotte hartelijk voor Uwe goede wenschen in zake mijn gezondheid, en ik kan U de verzekering geven: als ik hier niet beter word dan ligt dat zeker niet aan het leven dat ik tegenwoordig leid, want dat is een van goede zorgen, hartelijkheid, vriendschap, en volop buitenlucht.

Mevr. R.B. - Hartelijk gelukgewenscht!

Mevr. N.E.-G. - Ik dank U zeer voor Uwe zoo vriendelijke woorden, en zal het mij toegezegde stukje over Spiritisme en Spiritualisme graag ontvangen.

Mevr. J.C.H.H. te Batavia. - Zooals ge ziet heb ik Uw stukje gaarne geplaatst. Ik ben het met den inhoud, dat we medelijden moeten hebben met iedereen der oorlogvoerenden, geheel eens. Maar, vergun mij een opmerking in antwoord op Uw begeleidend briefje. Gelooft ge werkelijk, dat het hebben van medelijden in het algemeen, en het niet-oordeelen over anderen, ons het recht ontzegt om voor deze of die natie, in het algemeen-gesproken, meer sympathie te hebben dan voor gene.? En ook, zijt ge van meening, dat het liefde-beginsel, waarop gij met recht wijst, uitsluit alle vóórkeur voor dezen of genen persoon tengevolge van diens handelingen.? Uit die leer van U zou dan rechtstreeks voortvloeien, dat we over elk mispunt en elken huichelaar en elken valschaard net even gunstig zouden moeten oordeelen als over een hoogstaand, door de praktijk van zijn dagelijksch leven onzen eerbied afdwingend mensch. Ziedaar weder toegepast door U die m.i. *ziekelijke* onverantwoordelijkheidsleer, die ik hierboven behandelde in de corr. aan Toetie, en die naar mijn meening leidt tot een geheel averechtsche opvatting der werkelijkheid. Zeker, Jezus Christus, dien gij tot voorbeeld neemt, heeft de liefde gepredikt, maar juist Hij-óók heeft de farizeeërs en andere huichelaars heel scherp veroordeeld, en hen getuchtigd met welverdiende woorden.

Ik kan daarom nergens in de evangelieën lezen, dat het beoefenen van de evangelische liefde inhoudt een vergoelijking en willen goedpraten van slechte daden, door bepaalde personen bedreven. -

Annie a/b stoomschip. - Ik zal héél graag meer van U hooren, want Uw denkbeelden troffen me - juist *omdat* ge nog zoo jong zijt - als een bewijs hoe veel meer rechtvaardig en billijker heel jonge menschen soms oordeelen, enkel geleid door hun gevoel, dan ouderen het doen, die reeds werden geïnfluenceerd door de wereld, couranten, vereenigingen, bonden, enz., enz. Blijkbaar heeft het leven U nog te weinig aangeraakt om U te hebben bedorven. Het leven namelijk bezoedelt de meesten onzer.

Udo. - Ik zond U van beide stukjes de proeven.

J.A.K. te D. - In de allereerste plaats zeg ik U hartelijk dank voor Uw vriendelijke ‘waarschuwing’, waarmede ik den uitgever in kennis zal stellen, mij voor Uw verdere nasporingen in dit opzicht ten zéérste aanbevelend. - En, wat aangaat ons meeningsverschil, kijk eens, indien gij mij schrijft: ‘Wij zijn in hoofdzaak geestverwanten. In Uw strijd voor de dieren, Uw afkeer van 't militairisme, Uw oordeel over de hedendaagsche vrouw, over 't onware wat de pers den menschen voorzet, 't aapachtige van de padvinderij, enz., enz., sta ik geheel aan Uw kant,’ zie dan ben ik héél dankbaar over zooveel instemming inzake die dingen die mij zéér ter harte gaan, en dan denk ik aangaande ons meeningsverschil over de oorzaken van den oorlog: ten slotte komt *dat* er weinig op aan, want de oorlog *is* er helaas, wie dan ook hem maakte, de Duitsche regeering dan wel de diplomatie der andere mogendheden. Dat echter gij eenigszins alleen staat in *Uw* opvatting als zouden niet economische maar geheel andere oorzaken de aanleiding zijn tot den strijd, dat geeft gij zelf toe waar gij schrijft: ‘Ik zie in dezen oorlog heel iets anders dan U en de meesten. Het is in mijne oogen geen economische strijd; het is de worsteling van de democratie tegen de aristocratie, de laatste verpersoonlijkt in de Pruisische agrariërs en de Oostenrijksche-Hongaarsche grondbezitters.’ - Ik zou haast zeggen, ik wilde dat ik U in dezen kon gelijk geven, want dan zou ik het volk, de domme massa, hooger kunnen achten dan ik 't nu doe, juist nu, nu het in alle oorlogvoerende landen zich laat in de luren leggen en laat gebruiken door vorsten, regeerders en leiders, door iedereen in één woord die *macht* heeft. Hoe, godsterwereld, kunt gij dan ook juist *dit* noemen een strijd tusschen aristocratie en democratie, dit min gebeuren, waarin de socialisten in alle landen méédoen met het militarisme, waarin het anarchisme niets meer van zich laat hooren, geen enkelen ‘tyran’ opruimt en daardoor misschien een nieuwen zuiverder toestand zou helpen scheppen, en waarin integendeel de phrasen van vorstenvereering, van trouw aan Koning George, aan den Keizer van Rusland, van bewondering tot in het walgelijke toe voor Koning Albert, enz., enz., overal weerklinken, gedrukt en mondeling!?

Gij schrijft dat op het oogenblik de groote massa in Duitschland meent ‘hoe ze vechten moet om het bestaan van hun land, omdat het hun leugenachtige regeerders gelukt is dat het arme volk wijs te maken’. Zeker, dat ben ik met U eens. Maar, geldt die zin van U niet evenzeer voor andere natiën.? Worden ook die niet door haar leugenachtige regeerders 't zelfde wijs gemaakt.? En geschiedt dat niet overal ter wereld? Wat maakt men in de geschiedenis, op de school, in de pers niet steeds van allerlei onwaarheid wijs aan het volk, aan het onze bovenaan, omtrent ‘de zegeningen der beschaving’, die wij - koloniseerende mogendheden - brengen den heidenen, (welke wij in waarheid vermoorden en vervolgen te vuur en te zwaard,

om hun land in te palmen, en hunne inwoners te *dwingen* tot die verregaande innerlijke verontreiniging en onzedelijkheid, waarvan gij een staaltje ziet in het Overzicht van de Week in dit nommer.) Waarlijk, ik keur volstrekt niet alles goed wat de Duitsche regeering doet, maar ik vind haar niet onsympathieker, of slechter, of gemeener dan welke andere regeering ook, (ik laat hier de Zwitsersche republiek buiten bespreking, want deze kleine, onafhankelijke, wezenlijk-ontwikkelde Zwitsersche bevolking en haar wijze van zichzelf weten te regeeren is iets geheel aparts).

Wat aangaat Uw vreugde over het hervatten van den Zijp-Looyenga's-roman en Uw gunstig oordeel over de zedekundige en paedagogische waarde der karakters daarin, van iemand in uw positie en vak doet mij dat gunstig oordeel natuurlijk veel genoegen. Ik zal den roman in September hervatten, omdat de Juli- en Aug.-maanden zulke vacantie- reis- en trek-weken zijn, waarin uiteraard alles een beetje ongeregeld is zijdens lezers en schrijvers beiden. Nogmaals vriendelijk dank.

Mevr. van S. (Amsterdam). - Ik heb U particulier geantwoord.

Mevr. S. (Den Haag). - Ik heb U particulier geantwoord.

Mevr. B. te G. - Ik heb U particulier beantwoord.

Jo. - Ik zal onder de rubriek: 'Van het dagelijksche leven' (of onder een andere) behandelen het uitknipsel dat gij mij toezendt over de hedendaagsche vrouwenkleeding. Vriendelijk dank er voor.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Het huisnommer van den heer Geers, (zie: 'Van het dagelijksche leven,' vorig nommer) is foutief gedrukt als 176. Het is 167. Het adres luidt dus volledig: Regentesselaan 167 den Haag.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

Erratum.

In het Hoofdartikel: 'Tact,' door F.A. Ebbinge Wubben (zie Holl: Lelie N°. 2), staat in kolom 3, op blz. 19 eerste regel bovenaan: De *tactvolle* mensch, dit moest zijn: De **tactlooze** mensch.

4 Augustus 1915.
29ste Jaargang.
N°. 5.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Galante Ridders.

Dit is geen aanklacht tegen ‘den Man’, niet eens tegen den sexueel al te gevoeligen man, ook is het geen ‘ode’ aan de vrouw, maar slechts een souvenir van eene, die aan het gevaar gelukkig ontkwam van *die* categorie van mannen, die het zich tot een principe maken,

geen vrouw te hùwen, maar haar wel in dien wáán te brengen, haar vertrouwen te misbruiken en zich daarna zonder eenig gewetensbezwaar van haar te ontdoen, zonder bekommernis over den moreelen staat, waarin zij haar aan de maatschappij teruggeven.

* * *

God behoede iedere vrouw, ieder meisje vooral, dat in hunne milde, welverzorgde handen valt!

Ja.... vrijgevig *zijn* ze! Hun altijd open beurs (en altijd goed gevuld) is geheel tot de dispositie van de vrouw, te weten de móóie vrouw, gezond en levenslustig! Met blinkende oogen en tanden, met perzikwangen en rozenarmen!

De lekkere prooi, waar het ridderlijk roofdier naar watertandt. De wolf in het schaapsvel om Roodkapje te verslinden!

* * *

Het meisje, omdat 't 'n meisje is, nog niet doorkneed in 's levens veinzerij, bedrog en profanatie, voelt haar ijdelheid geprikkeld en gestreeld bij 't vertoon van attenties, schijnbeschaafde vleitaal, gekruid met glaasjes wijn, dure bonbons, gebak of 'n fijn dineetje.

Het onervaren meisje, - wier ouders veel te netjes waren (of te dom?) om met háár, dat kind, te redeneeren over de diepe vunzigheid der schijnbaar mooiste zaken, toestanden en menschen dezer aarde, - het onnoozele meisje weet niet beter of zij is werkelijk begaafd met al die mooie eigenschappen, welke de galante heeren uit de groote wereld haar toedichten.

Zij raakt bedwelmd en in vuur.... wat vindt zij het leven mooi! Wat zijn de mannen aardig, hoe welgemanierd en aangenaam!

Zij bemerkt de blikken van verstandhouding niet, die men - nauwelijks bedwongen van begeerigheid - onderling wisselt, noch vat zij de grappen en dubbelzinnige geestigheid anders op, dan als ware vroolijkheid. Zij lacht, zij gaat er op in, geeft zelf óók iets interessants ten beste.

Zij is trouwens zéér interessant, zegt de galante man aan hare zijde.

Thuis zingt zij en is uitgelaten, zoodat de vader en de moeder er zich eindelijk over verwonderen, beginnen te raden wat er gaande is. Zij waarschuwen nu het meisje en zeggen dingen, waarvan het nooit gehoord had.

Maar het jonge meisje vindt de ouders vervelend en lastig.

Het uitgaan gaat voort. Het leven lijkt één en al licht en vroolijke luchthartigheid.

Het meisje begint zóózeer te gelooven aan de oprechtheid van haar schare van aanbidders, - een club van vrienden of zwierbollen, die zich bij haar hebben weten in te dringen - dat zij steenen begint aan te dragen voor de nooit voltooide luchtkasteelen van liefde en eeuwigdurend geluk....

Want zij weet niet, zij wéét niets. Oók niet, dat, toen zij eens, na 'n vroolijke oesterfuif werd thuisgebracht, - heel voornaam - per rijtuig, zij toen bijna verloren was geweest, niet vermoedende, dat een láátste vleug van eerbied, die de onschuld soms kan afdwingen en de bewegingen van zelfs den grootsten ploert verlamt, haar beschaafde, elegante geleiders ervan had teruggehouden, het goedgeloovig kind nù reeds te voeren naar een huis, welks vunze muren en slordig onderhouden, versleten vertrekken, vol muffe geuren, de walgelijkste tafereelen wisten te verhalen.

Dàt alles begrijpt zij eerst véel láter, nadat zij, zooal niet met schande, dan toch met schade wijs werd.

Het duurt zoo lang niet meer, of de gesoigneerde, gezegelringde vingers uwer galante ridders zullen zich tot klauwen krommen om uw zoo geroemde lichaamsvormen vrijpostig te betasten, als waart ge *vee* ter keuring!

Uw onervarenheid begrijpt nog hun bedoeling niet....

Maar, valt er niet nu en dan een lichtende straal in uw rijpend brein, hoewel uw geest, uw hart nog vasthoudt aan het ideale, wat ge droomdet met kinderlijk gelooven aan het mooie, dat ge denkt te hebben gevonden?

Nòg weert ge lachend af. Nog denkt ge aan grapjes, aan jong gespeel...

Maar uw lach klinkt minder vol....

En als ge alleen zijt, zingt ge niet meer en verrast ge uzelf herhaaldelijk in gepeinzen.

Gij voelt iets onbestemds, iets ònaangenaams, iets van vrees voor 't onbekende tòch naderend gevaar.

Gij schudt het af; uw ridder is immers galant, vol beschaafd-elegante attentie en innemende taal?

Intusschen grijpen de vingers brutaler....

Op een keer zet men u ‘uit aardigheid’ in 't donker of draait de deur in 't slot.

Wéér flitst u dat gevoel door het hoofd.....

En onwillekeurig duldt uw toon geen tegenspraak wanneer ge zegt, dat licht weer aan te steken, - want in *dit* duister schuilt gevaar. -

En, lafhartig, door dienzelfde, die het uitdeed, wordt uw wil vervuld.

Grinnekend staat hij daar, uw vriend, uw hóógvereerde, den idioten grijns nog om de kaken; het menschbeest, wanneer het zich op heeterdaad betrapt ziet, beneveld nog van geest, de oogen gloeiend van profaan begeeren....

Vlug, als op zulke momenten altijd dienstig is, herstelt hij zich.

Maar het meisje, waarin de vrouw ontwaakt, ziet nu met klare oogen en zwijgt.

Zij beschouwt nu den man op een nieuwe wijze. Nu is zij op haar hoede en bewaakt zichzelf èn dien man daar....

De groote vriendschap begint te tanen en raakt uit. -

Geen attenties meer, geen vrienden meer.... Maar plaatsvervangers komen en handelen als de vorige....

Het meisje gelooft in iederen nieuweling een beter wezen te ontwaren, dan de voorgangers, want zij weet niet, dat de elegante, juist de beschaafde wereld vol bloemen en schoone taal, daarmede de ketenen bedekt van het nooit te bevredigen wellustbeest.

Eens zit de nieuwe cavalier alleen met haar.

Veel heeft hij haar al gegeven. Al het ijdele, wat dwaze meisjes kan bekoren, heeft hij haar reeds gekocht.

Maar zijn doel bereiken? Ei, - dat wil nog maar niet!

Het meisje schijnt een koud schepseltje, ondanks haar aardig snuitje, haar verleidelijk figuurtje, haar gloedvol oogenlonken.

Hij zit daar, schijnt te denken en zegt plots tot haar de volgende dichterlijke! woorden:

‘Je hebt meisjes, weet je, die er wel van houden om 'n man alles te laten betalen, te zijnen koste uitgaan en genieten, maar, die niets daarvoor in ruil geven....

Weet je, hoe ze zulke meisjes noemen?’

Het meisje, dat haar ridder op haar naïve wijze liefheeft en vol vertrouwen in dezen laatste is, weet het antwoord niet en ziet hem verbaasd aan.

Wel is zij dankbaar voor alles wat hij haar geeft. Wel zou ze hem iets willen geven in ruil. - Maar wàt? Zij had slechts haar genegenheid. Is dat dan niets?

Och meisje wéét ge niet, dat uw genegenheid niet zoo heel erg gewenscht wordt?

Weet ge niet dat er in u niets hoogers wordt gezocht?

Neen meisje, om liefde is het werkelijk niet te doen geweest, hoezeer het u ook schokken zal.

Zóó nauw kan zelfs een galante ridder het niet nemen met 'n onnoozel ding als gij nog zijt. Hij heeft betaald. Nu wil hij wáár in ruil. Die waar is de hartstocht, de zinnelooze overgave van het lichaam. En dat is immers heel ‘natuurlijk?’

Ik weet het niet - en zéker zal het zèlden de *vrouw* zijn, die dat zoo heel natuurlijk vindt!

De sterke vrouw, wier reinheid nog in opstand komt, zal weigeren, zal liever scheiden van haar lieven lief en eenzaam zuchten en wachten....

De zwakke moet zich geven en òndergaan, want zonder haar lief kan ze niet meer leven! Dus scheiden kàn ze niet....

Maar later, o! láter. Maar 't is tè laat.... Zij is bezweken en nooit, nooit weer is het uit te wisschen.

En weet al nièmand het, ook vader niet, noch moeder, zij weet dat ze verontreinigd is en ziet te láát, door wien, om wàt!

De ridder is verdwenen. Hij ziet haar niet, hij kent haar niet, hij groet haar niet en smaalt nog op ‘die vrouw’, die **hij** bemodderd heeft!

JUSTINE GOMPERTZ-SCHAMP.

De oorsprong der nationale Godheden.

Ieder die de geschiedenis van ons vaderland kent, weet dat ‘de God van Nederland’, het land heeft gered.

Bij den aanvang van dezen volkeren-oorlog zegt de Duitsche Keizer tot zijn volk ‘God zal ons de zegepraal, de overwinning geven’.

De Russische Czar ‘met de grootste gemoedsrust, in vertrouwen op Gods bijstand, zal Rusland dezen nieuwen aanval van den ouden vervolger van den Christelijken Godsdienst, van alle Slavische volken opnemen.’

In Turkije verklaart de Sultan ‘met Godshulp zijn wij over de Egyptische grens getrokken’, en zoo roept elke oorlogvoerende de hulp van ‘Zijn God’ in en steunt en vertrouwt op Hem.

Zelfs voor Italië, dat een eerlooze roofoorlog begint tegen den bondgenoot van 30 jaren, uit een gewetenlooze speculatie om nog meer te krijgen dan het vrijwillig wordt aangeboden, met opoffering van eer en goeden naam, smeekt de Katholieke actie: ‘dat het de plicht der Italiaansche katholieken is met al hun middelen met eensgezinden moed en

met geestdrift den strijd aan te binden, waarvoor het vaderland geroepen is om zijn nationale aspiraties en zijn nieuwe bestemming te verwezenlijken....' 'Het smeekt de Voorzienigheid een overwinning voor de Italiaansche wapenen af, die den vrede der volkeren duurzaam maakt, op den grondslag der rechtvaardigheid en het beginsel der nationaliteiten; en dat hun een vrijen weg verzekert tot *de veroveringen der Christelijke beschaving.*' N.b. in een oorlog van een eedbrekende regeering een rooftocht tegen het meest Katholieke land, behalve Spanje, Oostenrijk.

Hieruit blijkt dat elk Rijk zijn afzonderlijken God heeft, die het steunen en helpen moet tegen zijne vijanden en dus ook tegen de andere Godheden, die de vijanden aanroepen.

De Katholieke Kerk gaat nog verder: Elke stad, elk dorp heeft zijn beschermheilige die in nood en drang wordt aangeroepen om hulp en bijstand; ja zelfs elk beroep, elken stand, elke corporatie heeft zijn heilige, om speciaal voor zich hulp en bijstand te verleenen.

Tot welk besluit moet men hierdoor komen? Dat in werkelijkheid in Europa geen Christelijke godsdienst bestaat, al trekt men op onder de vaan van het Kruis, het symbool der christenheid; al predikt men het van de daken en in alle kerken: het is *niet* de leer van Christus, van Jezus van Nazareth die leert: Er is slechts Eén God: en wij allen zijn zijne kinderen; die Hij allen liefheeft zonder onderscheid, en wil opvoeren tot grooter geluk en kennis, tot gelijkstelling met Hem, in het rijk der Geesten.

Jezus predikt vrede en broederliefde onder allen, geen oorlog.

Neen de leer van Jezus wordt niet gekend in Europa en niet opgevolgd. Het is het oude heidendom, met al zijn goden en godinnen dat nog vereerd wordt en aangebeden. De oude atavistische denkbeelden komen in tijden als deze weder naar boven en het Walhalla der gesneuvelde krijgers wordt weder in eere hersteld, die uit de Geestenwereld nog medestrijden om hunne vijanden te verdelgen.

De werkelijke geestelijke beschaving is nog geen stap vooruitgekomen. Het is slechts een dun vernis dat er op ligt, dat met den eersten tegenslag er afschilvert, en den ouden wilde zich weder vertoont, als voor duizenden jaren; alleen verrijkt met heel veel kennis van de natuur en hare toepassingen, waarvan hij op diabolische wijze gebruik maakt, om in één slag duizenden levens te vernietigen, terwijl dat vroeger slechts met tientallen het geval was, toen men streedt man tegen man, met waren heldenmoed. Die bestaat tegenwoordig niet of bijna niet. Men wordt gedood door een onzichtbaren vijand, die vreeselijke moordwerptuigen afstuurt en alleen bij een handgemeen wordt die moed weder betoond. Men vindt tegenwoordig meer waren heldenmoed buiten de oorlogvoerenden dan er onder: moed die zonder ophef, zonder eerekruizen en loftrompetten wordt betoond, bij het helpen van anderen, met gevaar van eigen leven uit ware broeder- en menschenliefde, uit warechristelijke gevoelens[*)].

*) Ware moed blijkt bijv. uit deze dappere redding door Hollandsche zeelieden. (Overgenomen uit de N. Ct.:)

EEN DAPPERE REDDING DOOR HOLLANDSCHE ZEELIEDEN.

Een te Baltimore verschijnend dagblad maakt melding van de dappere wijze, waarop de bemanning van het Nederlandsche stoomschip *Megrez* negen man, zijnde de equipage van den in zinkenden toestand verkeerenden Amerikaanschen schoener *R.P. Pendleton* heeft gered. Twee dagen had dit schip met een vreeselijken orkaan te worstelen gehad. Het Hollandsche stoomschip *Megrez*, dat van Amsterdam kwam en een moeilijke reis achter den rug had, kreeg den 30sten April tegen het aanbreken van den dag de *Pendleton*, die in den grootsten nood verkeerde, in het gezicht. Den 28sten April was het roer defect geraakt. Voorts waren de vier masten door den storm gebroken als lucifershoutjes. Door hun val was in het dek een aantal gaten ontstaan en de reelings aan weerszijden van den schoener werden ingedrukt als eierschalen. Door de gaten in het dek kreeg de schoener groote hoeveelheden

De oorzaak van dit terugkeeren tot de oude heidensche denkbeelden ligt in de christelijke leer zelf. Israël, waaruit het christendom zijn

water in. De stoompompen werden in werking gebracht. Nadat uren waren verloopen, begonnen ook de pompen te weigeren. Ten einde den schoener zoo lang mogelijk drijvende te houden, trachtte de bemanning met emmers zoowel water als kolen (waarmee het schip geladen was) over boord te werpen. Den geheelen verderen dag en den daarop volgenden nacht waren ze daarmede bezig. Doch het water bleef stijgen. Toen den 30sten de dag aanbrak, liet de kapitein een noodvlag op een van de schoorsteenen bevestigen. Nadat reeds alle hoop was opgegeven en de bemanning zich al met het denkbeeld had verzoend, met het schip naar de diepte te gaan, daar het met de hooge zee onmogelijk was de reddingboot uit te zetten, kreeg men het stoomschip *Megrez* in het gezicht.
De omstandigheden maakten het onmogelijk, dat de *Megrez* den zinkenden schoener kon naderen. Het scheen ook totaal onmogelijk een reddingboot uit te brengen. Doch toen kapitein W. Stevendregt vrijwilligers opriep, om de reddingboot te bemannen, deed de verklaring, dat de mannen die den tocht zouden wagen, waarschijnlijk niet levend zouden wederkeeren, de Hollandsche Janmaats niet aarzelen. Als één man traden ze voorwaarts en vroegen verlof den tocht te ondernemen, waaraan, zegt het blad, het grootste gevaar was verbonden, dat men zich kan voorstellen.
Na olie overal om het schip te hebben geworpen, bedaarden de golven genoeg, om het mogelijk te maken, de reddingboot neer te laten. De mannen sprongen er in, en na een uur manoeuvreeren gelukte het, terzijde van de *Pendleton* te komen en de bemanning van dat schip was gered! De geredden waren zeer uitbundig in hun lof over den kapitein en de bemanning van de *Megrez*, aan wier moed alleen de redding van de schipbreukelingen is te danken.

oorsprong heeft, aanbad een persoonlijken God, Jehova, Jahve, die het bijstond tegen zijn vijanden, en als het ware medestreed. Hij was een eigen God van Israël, staande tegenover Baäl en even persoonlijke goden der andere omringende volken.

Het Christendom, een kind van Israël, volgde dit voorbeeld, hoewel Jezus Eén enkele, algemeene God predikte en de Christelijke Kerk nam met graagte het Israëlitische Heidensche denkbeeld over, omdat het haar macht en invloed waarborgde.

En toch! heeft dit geloof aan persoonlijke godheden, dat altijd bestaan heeft van de vroegste tijden af, niet een grond van waarheid en wortelt die niet in de beschouwing van de natuur zelf en hare ontwikkeling; volgens de diepgaande studiën van de Oostersche godsdiensten o.a. nedergelegd in theosofische bespiegelingen over God en Godsbestuur?

Laten wij, heel vluchtig, hunne denkbeelden over het ontstaan van een wereld en haar bestuur en ontwikkeling nagaan; denkbeelden die in den diepsten grond van het denken, steeds zijn blijven bestaan en telkens verder aan de oppervlakte zich komen vertoonen en kunnen aangeven de oorsprong van de aanroeping van persoonlijke Goden door elke natie, zooals nu weder plaats heeft.

De ontwikkeling der natuur gaat langs lijnen van geleidelijkheid. Wanneer wij die van ons zonnestelsel nagaan en met ons geestelijk oog trachten te volgen kunnen wij een beeld ons vormen van de evolutie van alle zonnen en planeten van het universum; want allen zijn gedachten vormen van de Eenige, Verheven, Geestelijke Godheid die alles schept, onderhoudt en *laat* besturen in alle eeuwigheid; vóór het heden en na het heden, want eeuwigheid heeft geen begin en geen einde. Iets wat wij met ons beperkt verstand niet kunnen begrijpen; doch dat toch zoo moet zijn, omdat ‘niets uit niets’ kan ontstaan; alles wat bestaat heeft een oeroorzaak. Die oeroorzaak kan niet anders zijn dan de uiting, de ‘Kracht’ van een Oerbewustzijn, dat door de uiting eener gedachte, *kracht* ontwikkelt waardoor ‘*de materie*’ gevormd wordt; zoodat alles wat bestaat zijn oorsprong heeft in die krachtsuiting, die gedachte kracht en wilsuiting.

Hieruit volgt dat alle ‘materie’ ook bezield moet zijn door dat Oerbewustzijn, dat wij God, den Almachtige, de Wereldziel, de Algeest noemen, om enkele der definities van de Godheid te gebruiken. Door die bezieling kan alles zich geleidelijk, uit zichzelf ontwikkelen, door de ‘energie’ die daaruit voortspruit, die alles opbouwt en in stand houdt, en die men levenskracht, vitaliteit kan noemen.

In de eerste nevel-atoom waaruit een toekomstige wereld moet worden opgebouwd is dus reeds gelegd de latente ziel die zich ontwikkelen moet en zich moet uitbreiden tot de geheele voltooiïng van de oergedachte die haar leven heeft ingeblazen, tot een geheel ontwikkeld Heelal.

De materialistische natuurgeleerden nemen aan, dat de vanzelf ontstane atoom zichzelf ontwikkelt zonder eenige leiding of hulp, tot het heeft bereikt dat prachtig geheel dat men een Heelal, een Zon, een Aarde noemt met een woord ‘de Natuur’, tot den mensch ingesloten die men als het toppunt van den te vormen kegel zal kunnen noemen. Waar die nevel, die oervorm eener wereld vandaan komt? Die heeft zich afgescheiden van een of andere natuurvorm in het Heelal. En deze dan? Omdat de natuurwetenschap geen bezieling, geen ziel erkent, zelfs niet bij den mensch, in dien zin, maar gebonden aan de stof en met deze opgelost wordt na den dood, (monisme), zoo kan de wetenschap zich ook nooit verheffen tot de voorstelling van de geestelijke ontwikkeling der natuur, noch van het doel waarom een wereld zoude geschapen zijn; tot zij haar fout zal gaan inzien en ook metaphisisch gaat denken.

Dat doel moet men aannemen is: de langzame ontwikkeling der bezielde materie: eerst tot een centrale zon en zijn planeten, tot dat deze laatsten geschikt zijn tot bewoning van wezens die wij hier op aarde ‘menschen’ noemen. Wezens, die door geestelijke zelfontwikkeling afwisselend op die vaste bollen en in die geestelijke sferen, de astrale wereld genoemd, die de planeten omringen, hun ontwikkeling voortzetten; tot zij gelijk zijn geworden aan de hoogste geestelijke machten door de Theosofen Logoi genoemd, die onder de inspiratie van de universeele Godheid, en door de uitstralende gedachten van Deze, die ontwikkeling van de natuur en van den mensch leiden.[1)]

De materie wordt onder hunne inspiratie opgebouwd door elementalen, natuurgeesten

1) Lees hierover, de ontwikkeling van een heelal, in mijn studie: gedachten over de ontwikkelingsgang van het bestaande.

'bouwers' genoemd[1)], onder leiding van hoogere geesten, volgens de leer der Hindoe's bijv. van: Indra de Heer van de Akäsha of de ether der ruimte; Agri de Heer van het vuur; Pavana de Heer van de lucht; Varuna de Heer van het water, Kohiti de Heer van de aarde; bijgestaan door velen hiërarchieën van vormende, onderhoudende natuurgeesten, allen incarnaties van den Logos, den bestuurder en ontwikkelaar der aarde, in den meest etherischen vorm der materie, zelfs onzichtbaar voor de bewoners der astrale sferen, evenals deze voor den mensch.

Wij mogen hier niet verder op ingaan, alleen er op wijzen dat de vorming der aarde en hare natuur en die van den mensch geleidelijk plaats heeft in den loop van milliarden jaren.

De Logos der aarde en van de haar omringende astrale sfeeren, de verblijfplaats der geestelijke afgestorvenen wordt door ons aangebeden als 'onzen God' en aan Hem richten wij onze gebeden en verzoeken om hulp en bijstand. Hij is, even als wij zijn, een afspiegeling van den onbeschrijfbaren Algeest, waaraan allen hun bestaan ontleenen en die daarom als een *persoonlijken* God kan beschouwd worden, naar wiens beeld wij in werkelijkheid gevormd zijn.

'Wij kunnen nu begrijpen dat elke staat, elk land, elke natie door een door den Logos aangewezen Hoogeren natuurgeest wordt bestuurd en richting wordt gegeven, en het is deze Geest die door de Vorsten wordt aangebeden en om hulp en bijstand gesmeekt.'

Doch evenals de mensch zelf als geestelijk wezen, *zich zelf* moet ontwikkelen, *zich zelf* moet opheffen tot de hoogte waartoe hij bestemd is, moeten die door hem in het leven geroepen scheppingen, als staten, rijken en complexen van landen, en volkeren doen; alleen de geestelijke leider geeft *richting* en *raad* evenals de Beschermgeest van elk mensch dit aan hem tracht te doen. Maar de verantwoording blijft bij de menschelijke heerschers en bestuurders der volken. Hebben de wereldlijke machten de toestand zoo verward, dat hierin door den geestelijken bestuurder moet ingegrepen worden, dan geschiedt dat op het oogenblik dat Hij dat noodig vindt en *daarop* heb ik gewezen in n°. 38 van dit tijdschrift.

Zij die de Bestuurder, de Godheid, alleen zich kunnen denken als 'de God der Liefde,' die alleen goedig kan doen en wanneer volgens Zijn eigen wetten van evolutie en zelfontwikkeling van den mensch, deze de zaken in de war heeft gestuurd en er ingegrepen moet worden, om die ontwikkeling een nieuwe richting te geven, en in de natuur die richting door geweld, door stormen en orkanen, in de maatschappij door oorlogen, zich moet kenmerken; dan wordt de Godheid op zijde geschoven en wat onvermijdelijk moet plaats hebben, toegeschreven aan duìvelen en demonen, de Voorzienigheid dier Godheid op zijde schuivend en wegdoezelend.

Bij de ontwikkeling der natuur, met hare onvermijdelijke groote en bloedige schokken, treedt de Godheid niet tusschen beiden; heft zijn eens gegeven ontwikkelingswetten niet op, al vindt de mensch dit vreeselijk en onmenschelijk, Hij laat de Zon niet stilstaan of den vloed tegenhouden zooals de mensch dit denkt; treedt niet werkdadig tusschen beiden omdat menschen hem dit afsmeeken; maar de natuurlijke ontwikkeling *moet* zijn gang gaan volgens de wetten door den Algeest vastgesteld, daar kan geen tittel of jota aan veranderd worden of daarin roekeloos ingegrepen. Wat gebeuren moet, moet gebeuren, op hoe soortgelijke wijze ook. Het eindresultaat is en kan niet anders dan goed zijn, en steunen op Gods wil, door de Voorzienigheid tevoren vastgesteld en bepaald. Ook de goddelijke bestuurders van staten en volkeren, die door de vorsten worden aangeroepen, kunnen daar niets aan veranderen, zij kunnen alleen lenigen en helpen, doch de onvermijdelijke

1) Geestelijke kunstenaars, schilders, beeldhouwers, architekten der natuur.

gevolgen van vroegere oorzaken niet opheffen; alles moet geschieden zooals de wetten der evolutie aanwijzen.

Wij menschen kunnen ons het bestuur van een Heelal, van een Aarde alleen voorstellen volgens onze menschelijke inzichten en wetten van bestuur, zooals wij die op onze aarde kennen.

Daarom de voorstelling van de vroegste tijden af, van een goddelijk bestuur, met regeerders en helpers zooals wij dat gewoon zijn en daarmede is bij alle godsdiensten rekening gehouden.

Dit zijn menschelijke voorstellingen die alle gebaseerd zijn op wat zij in de natuur en op de aarde opmerken en waarnemen. Dat werkelijk het Heelalbestuur op deze wijze is ingericht, weten wij niet en daarom mogen die voorstellingen niet als Goddelijke waarheden worden verkondigd, al komen

die in de meeste godsdienstboeken als Veda's, Bijbels en dergelijken voor.

Het zijn mogelijkheden, somtijds waarschijnlijkheden; maar volstrekte waarheid is het niet, die kennen wij hier op aarde niet.

Al deze raadselen zullen ons zeker later opgelost worden, wanneer wij geestelijk in de astrale sferen zoover ontwikkeld en gevorderd zijn, dat wij het bestuur van een aarde en een heelal kunnen overzien, doch dan besturen wij mogelijk zelf mede; maar dan zal men die kennis zeker niet aan onontwikkelde menschen, zooals wij nu nog zijn, kunnen mededeelen.

Wij kunnen alleen bij het gebeuren, hoe vreeselijk en afschuwelijk het ons ook voorkomt, ons nederleggen; want in werkelijkheid kunnen en mogen wij geen oordeel vellen en niemand beschuldigen van wat plaats heeft; alleen gruwelen en misdaden zullen onvermijdelijk terugvallen op hen die ze bedreven hebben; maar de bestraffing daarvan ligt niet in onze hand doch wordt in de geestelijke wereld beoordeeld en daar geleden, want het ware leven van den mensch, met al zijn gevolgen, wordt daar geleefd, niet op deze onvolmaakte aarde, waar wij telkens slechts een zeer korten tijd vertoeven totdat de aardsche ontwikkeling volbracht is.

Nijmegen.
M.C.E. STAKMAN.

Overzicht van de Week.

I.
Ds. de Ligt en de Telegraaf.

Een abonné-medewerker van de Holl. Lelie schrijft mij het volgende:

Ik zend U hierbij een in de Sunday-Times overgenomen interview van den directeur der Telegraaf, Holdert, dat alle grenzen te buiten gaat en met opruiing en schending van neutraliteit gelijk staat.

Wanneer de regeering hierop niet attendeert, noch de commandant der Holl. linie, dan worden deze de medeplichtigen van dat heer (Holdert), dat Nederland in den oorlog wil drijven en zelfs den raad geeft aan de bondgenooten de uitvoer te verbieden van rubber, koper en katoen, waardoor onze industrie zoude moeten worden stopgezet.

Ds. de Ligt, die te Eindhoven een heftigen aanval op het militarisme hield in een preekbeurt aldaar, wordt verbannen uit het in staat van beleg verklaard gebied ten Zuiden van de Waal, maar tegen het veel bedenkelijker interview van een man als Holdert, waardoor hij de neutraliteit van Nederland werkelijk in gevaar brengt, wordt niets gedaan. Wat moeten wij hiervan denken?

Ik denk mijnerzijds, in zake onze regeering, dat wij aan deze te veel verplicht zijn om haar niet in alle opzichten te steunen, óók, dat zij te verstandig is om de opruierijen van een Telegraaf-pers hooger aan te slaan dan deze verdienen. Immers, dat mijn correspondent de beteekenis van dit Blad veel te ernstig neemt, staat voor mij vast. Ik heb nog geen verstandig mensch gesproken, hoe anti-duitsch óók, die niet veelzeggend de schouders ophaalde waar het den Telegraaf-inhoud geldt. En ten overvloede neem ik dienaangaande nog over wat ds. W. Zuidema schreef in de Holl. Lelie, in het eerste nom mer van den nieuwen jaargang:

De redactie van de Telegraaf zetelt niet meer in het St. Nicolaas-straatje, maar in een eigen nieuw gebouw aan den N.Z. Voorburgwal, even prachtig als de tempel

van het Handelsblad. Menschen die gaarne naar verband van oorzaak en gevolg zoeken, leiden hieruit af dat Engeland ook nog geld heeft voor andere oorlogsbehoeften dan whiskey om boerenjongens tot dienstnemen te brengen; en zeemijnen om Nederlandsche visschers te vermoorden. '*L'Angleterre est assez riche pour payer sa gloire*'. -

Het door mijn correspondent bedoeld, door de Sunday Times gepubliceerde interview met den Telegraaf-directeur luidt als volgt:

Een Nederlander geïnterviewd.

De Sunday Times publiceert in haar nummer van 11 dezer een persgesprek, dat een Fransche journalist had met den heer Holdert, directeur van het dagblad de Telegraaf, van welk blad de persman getuigt, dat het 'van den eersten dag van den oorlog aan den kant van de geallieerden stond.'

De geïnterviewde deed, als zijn woorden juist zijn weergegeven - blijken van zijn wensch dat ons land met de geallieerden ten oorlog zou gaan. Iets anders kan men niet concludeeren uit het antwoord, dat hij gaf op de vraag, of Nederland zich nog voor het einde van den oorlog bij de geallieerden zou aansluiten. Hij zeide tot den journalist:

'Gij weet, waar ik naar verlang, maar ik ben verplicht u de zaken zoo voor te stellen als die waarlijk zijn en niet zooals ik graag zou willen'. En dan vertelt hij, dat ons volk de Duitschers haat, vooral de volksklasse, die nooit

zou vergeten hoe de Duitschers in de eerste week van den oorlog waren opgetreden. Maar onze bourgeoisie zou vrede willen tot elken prijs. 'Zij willen genieten van het geld, dat zij maken.' In intellectueele kringen zijn de sympathieën voor beide groepen oorlogvoerenden verdeeld.

'Onze regeering is, mag men zeggen, verdeeld in twee groepen: de eene heeft zeer groote sympathie met de geallieerden, maar is strikt neutraal; de andere is eveneens neutraal, doch met blijkbaar pro-Duitsche neigingen.

Natuurlijk is de premier verplicht neutraal te zijn in alle uitingen van het openbaar leven, hoewel zijn pro-Duitsche sympathieën wel bekend zijn.

Maar de geheele natie - regeering, bourgeoisie, professoren en de gewone menschen - allen hebben één gevoel gemeen: zij willen Nederland neutraal laten blijven, tot het einde van den oorlog, indien het mogelijk is.

De heer H. bleek van meening, dat dit niet mogelijk zal zijn, hij meent, dat zij te eeniger tijd gesteld zullen worden voor de keus. Als die dag komt, dan moet de stem van het volk zwaarder wegen dan het commercieele belang zegt hij.

Hij kan niet hopen, dat ons de oorlog bespaard zal blijven. Een van beide partijen zal zich genoopt voelen ons te stellen voor de keuze en dan kan het antwoord alleen ten gunste der geallieerden zijn, want een overwinning van Duitschland zou het einde beteekenen van onze vrijheid.

Maar Duitschland zal niet overwinnen, de heer H. verzekert zijn interviewer, dat Duitschland den druk niet lang zal kunnen uithouden, de geallieerden kunnen het einde bespoedigen door - het is een Nederlander die dezen goeden raad gaf.! - den uitvoer van enorme hoeveelheden rubber, koper en katoen naar onzijdige landen als Nederland is te verbieden.

(*De Nieuwe Courant.*)

Eerlijkheidshalve, opdat de lezer zelf kan oordeelen, geef ik het geheele stuk weer, juist zooals het mij, als uitknipsel, werd toegezonden door mijn correspondent. Overigens is voor mijpersoonlijk de Telegraaf-inhoud iets minderwaardigs geworden dat ik liever onberoerd laat liggen. Vuil pleeg ik niet op te rapen. Liever ga ik daarom over tot de andere zijde der quaestie welke mijn correspondent aanroert, waar hij wijst op hetgeen met ds. de Ligt is geschied. Mijnerzijds is het mij een behoefte dezen predikant mijne hulde te brengen voor zijn moed en waarheidsliefde. Hij heeft m.i. getoond dat hij in deze dagen geen huichelaar en leugenaar wilde zijn zooals zijne collega's van allerlei richtingen, die, uit menschenvrees, in dezen tijd sollen en draaien op de weerzinwekkendste wijze met het evangelie der liefde, dat zij heeten te belijden, en het trachten pasklaar te maken naar den eisch des tijds, een tijd van broedermoord, haat, doodslag, van alles in een woord wat lijnrecht ingaat tegen het evangelie en de leer van Jezus Christus, hoe men die ook wil opvatten; modern of orthodox, 't doet er niet toe, een *liefde*-leer blijft dat evangelie altijd, onbegrensd en zonder voorbehoud.

Het is misschien te begrijpen dat militaire voorschriften en wetten en rechten meebrachten en veroorloofden hetgeen aan ds. de Ligt is geschied tengevolge van deze zijn flinke daad. Maar.... dat neemt niet weg dat die daad als zoodanig mannelijk is en eerlijk en waardig. Voor zijn overtuiging durven lijden en durven opkomen, tegen de meerderheid in, dat eerst bewijst dat een man is een *iemand*, een *persoonlijkheid.* Voor ds. de Ligt geef ik voor mij U, om deze zijn eerlijke daad, duizend predikanten, die 't 'zoo mooi kunnen zeggen', dat alle vrouwen naar hen toestroomen, graag cadeau.

Ik namelijk zie liever de *practijk* in de week, dan dat ik 't *theorie*-gepreek aanhoor des Zondags. Ik kan dat laatste ook wel zelve als 't moet. - Maar, aan de

levens*practijk* van anderen, daaraan wil ik steeds graag zelve nog een voorbeeld nemen - als die mooi is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
De dierenbehandeling in Ned. Indië.

Ik verheug mij over 't algemeen in een drukke belangstelling zijdens N.I. lezers(essen), die mij, door toezending van velerlei couranten en brieven, op de hoogte houden zoowel van hunne eigene denkbeelden als van die van anderen. In zake de quaestie der dierenbescherming gebeurt het nog wel eens, dat de een of de ander uit Ned. Indië mij schrijft mijn opvatting ‘overdreven’ te vinden, terwijl daarentegen anderen zich juist dubbel verheugen over mijn optreden, ‘omdat ik daardoor de luidjes in Ned. Indië wakker schud’.

Wel, van die laatste, mij natuurlijk hoogst sympathieke gezindheid geeft blijk de onderstaande brief, dien ik publiceer met weglating van naam:

Hoog Edelgeboren Freule,

Hetzij mij geoorloofd U onder separaat aan-

geteekend omslag (*drukwerk*) *aan te bieden het exemplaar der Noordkust van 5 Juni 1915 met beleefde verwijzing naar den inhoud van het* (2*e blad pag 2*) *inseraat getiteld*: *het jachtvermaak te Koaningan.*

Voor zooveel noodig diene het volgende tot verduidelijking Koeningan: eene afdeeling van (*in*) *de residentie Cheribon; Regent: eerste ambtenaar van het inlandsche binnenlandsche bestuur*, *na den Assistent resident z.g. de eerste*, *is het een flinke kerel dan is hij feitelijk nr. een*, *de regeering laat liever tien ar's vliegen voordat een regent weggaat; Kaboepaten: de aan den regent verstrekte 's-lands-woning; ambtenaar binnenl. bestuur: het Onze Lieve Heers beestje in de schatting van ons bestuur en regeering. Zij zijn vrijwel sacrosancta geen ambtenaar van een anderen diensttak heeft zooveel te vertellen. Zij vormen het door god verordineerd gezag.*

Kleine man: de man uit het volk de arme dorper die in de desa woont.

Door de toezending van dit stuk heb ik gemeend gehandeld te hebben liggende in de lijn Uwer in de Holl. Lelie verkondigde gevoelens van dier-sympathie.

Eventuele nadere gegevens verstrek ik gaarne.

Met vele betuigingen van Hoogachting en Respecten.

Uw. Hoog Edelgeb Dnr.

B.

Ziehier het bedoelde in het tweede Blad van ‘De Noordkust’ van 5 Juni l.l. voorkomende stukje:

Het jachtvermaak te Koeningan.

Men schrijft ons van deze plaats:

Uw berichtgever omtrent het laten vechten van wilde zwijnen met honden in de kaboepaten te Koeningan in uw blad opgenomen onder het hoofd ‘*oude sport in eere hersteld*’ *is niet zeer volledig geweest. Hij vergat n.l. u te zeggen dat de wilde zwijnen*, *zes in getal*, *door den kleinen man in de dessa Toendahan waren gevangen en dat men daarvan op Zondag 16 Mei j.l. twee in de kaboepaten met honden had laten vechten en dat deze sport met de vier overigen op Dinsdag 18 Mei d.a.v. werd herhaald in den tuin van den Regent te Weloe djanten.*

Van 'n andere soort sport die te Koeningan door een ander bestuursambtenaar wordt gehouden, *hoop ik U een volgende keer het een en ander te vertellen.*

Wat moet ik tot zulke dingen zeggen? Dat ik ze afgrijselijk-wreed vind, nietwaar? ‘Maar’, zal mij deze regent, - die ‘maar’ een Javaan is, - waarschijnlijk antwoorden: ‘Wat doet dan uw Prins der Nederlanden anders, als hij wilde zwijnen laat fokken voor het genoegen ze later te gaan doodschieten? Wat doet de duitsche Kroonprins op zijn jachtvermaken in Afrika, wat doen de Engelsche edellieden, (èn, helaas edelvrouwen) op de lange jachten? En, wat is wreeder dan de in Madrid door koning Alfonso en zijn vrome Engelsche ega in persoon bijgewoonde stierengevechten?’ Enz. Enz.

Als die regent dat antwoordt, dan heeft hij groot gelijk!

Zoolang de ‘beschaafde’ Europeanen, uit de meest verfijnde klassen der maatschappij, zulke wreede voorbeelden geven, zoolang kan het mij dan ook niet verwonderen dat een Javaansche regent zijnerzijds deze verachtelijke sport toelaat, en aanmoedigt. De man zal terecht van oordeel zijn, dat de ‘Christenen’, die aan zijn land de ‘christelijke’ beschaving zijn komen brengen, met zulk soort laffe wreedheid extra zijn gediend. - Mijn inzender echter dank ik hartelijk, en ik houd mij

voor dergelijke staaltjes steeds aanbevolen. Al blijven duizenden erbij onverschillig, één enkele hier en daar komt tot betere inzichten. En dáárom is het mij te doen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Weeldedrang.*)

Suze La Chapelle-Roobol is een dier auteurs, die men lèèst, wier boeken het groote publiek gaarne ter hand neemt, en van wier talent men dit ook ten volle kan begrijpen, gegeven haar vluggen, vlotten verhaaltrant, en haar handige manier van een verhaal in elkaar te zetten, tot een boeiend geheel te maken! - Zij legt zich niet toe op hooge kunst, zij wil niet mèèr zijn dan zij is: eene roman-maakster die 'trekt'.

En, in *Weelde-drang* was zij in de keuze van haar onderwerp zeer gelukkig; omdat het hier geldt iets actueels, iets, voor ons Hagenaars althans, ècht wààrs! - Wie onzer kent niet het type huishouden van Stavenvoorde, burgerlijk armoedig van top tot teen, maar gehéél en al afgericht op het méér willen lijken, in èlk opzicht, dan waartoe èn stand èn positie èn fortuin recht geven! Moeder en dochter van Stavenvoorde, dag aan dag slovend en sjouwend om den schijn op te houden, deze twee zijn beiden zèér juist afge-

*) Weeldedrang. Suze la Chapelle-Roobol. Uitgevers Van Holkema en Warendorf. 2 dln.

zien van Haagsche toestanden, de éérste snibbig voor man en oude moeder, al haar toekomstdroomen vervuld van de dochter, deze laatste egoïst nufje, steeds bezig met eigen lieve ik, en met opschik, en met huwelijksplannen, en zonder éénig plichts- of verantwoordelijkheidsbesef. -

Is in het eerste deel enkel geteekend dit streven om er te komen hoè dan ook, in het tweede zien wij het gevolg van bereikte doel, het voorname huwelijk van Carla plus de noodlottige gevolgen waartoe haar weeldedrang ten slotte leidt. Dit laatste deel staat hóóger in literaire waarde dan het eerste, omdat het in dat eerste te zeer ontbreekt aan waarschijnlijkheid wat aangaat de omstandigheden. Het is namelijk reeds op zichzelf een weinig ongelooflijk, dat een rijke meneer, vader van een backfisch, dusdanig verliefd raakt op een andere backfisch, dat hij deze laatste geheel en al voor zijn rekening naar kostschool zendt in Brussel met zijn eigen dochter, enkel op hoop dat het hem later te ééniger tijd zal gelukken deze jeugdige prooi machtig te worden door zóóveel verplichting aan hem. Voor mannen in het genre de Bie zijn er immers in den Haag genoeg ‘Carla's’ op te sporen, die terstond zijne begeerte zullen bevredigen, zonder dat daartoe éérst een jarenlange belegering, met kostschool-opvoeding vooraf, noodig is. Intusschen: Soit. Carla gáát nu eenmaal naar kostschool in Brussel met het dochtertje van de Bie, en deze laatste betaalt alles. En de, op zichzelf beschouwd, zeer fatsoenlijkdenkende vader van Stavenvoorde neemt zijnerzijds dat alles aan, zonder de nevenbedoeling te vermoeden! Maar, wordt het fortuin van Carla niet wat héél onwaarschijnlijk, als deze, thuiskomend, in den trein kennis maakt met eene allerliefste oude dame, die terstond kaartjes wisselt met haar, haar tot een bezoek uitnoodigt, en, last not least, na een éérste visite, reeds terstond aanneemt als dame de compagnie, neen véél méér, als dochter en vriendinnetje! - Weet mevrouw La Chapelle-Roobol dan niet, hoe de deftige Haagsche kringen, die zij blijkbaar zoo gráág wil schilderen alsof zij zelve ze kende, véél te exclusief zijn om in den trein aldus terstond familiaar te worden met een geheel onbekend juffertje; om niet te spreken van het ondenkbare feit, dat zij haar zouden dulden in hun huis, en onder hunne kennissen, zonder eenig onderzoek! - Volgt de episode van Carla's uitgaan-leven als dame de compagnie-dochter des huizes, waarin het haar gelukt, op den eersten aanblik, den reeds bijna aan juffrouw de Bie verloofden Maurits van Bergvoort voor zich in te palmen, en tot haar slaaf-echtgenoot te maken! Ook hier laat de auteur de waarschijnlijkheid te véél buiten haar gedachtengang, en maakt er, gemakshalve, maar wat van omdat zij, coûte que coûte, hare Carla wil helpen aan een rijken deftigen man,.... en blijkbaar niet heel ver is in het verzinnen!

Maar - dán komen we aan het tweede deel, en dààrmee aan den eigenlijken inhoud van het verhaal.

Want, goed-gezien is het m.i. van de auteur, dat zij van hare Carla niet maakte een intrigante, wier huwelijk alléén een was uit berekening, maar haar integendeel voorstelt als een in veel opzichten beminnelijk vrouwtje, oppervlakkig tòch wèl-verliefd op haar Maurits, alleen maar zóó verzot op weelde en aanbidding, dat zij tenslotte dáárdoor komt tot ontrouw en ondergang, en zich verkoopen voor geld.

Deze geheele toestand -, al blijven óók hier de *feiten* waarschijnlijkheid missen - heeft de auteur wél goeddóórdacht, en in veel opzichten fijn nagevoeld. Als Maurits aan Carla zegt de luxueuse levenwijze niet te kunnen volhouden, dan deinst deze, bij al haar ‘liefde’, - of wat er voor doorgaat in het gewone huwelijksleven, - terug voor het zoo geringe offer van bescheidener woning en eenvoudiger huishouden. Háár ‘geluk’ is namelijk niet af te scheiden van geld, en uitgaan, en gevierd worden! Zoo komt zij ertoe den man, dien zij op háár oppervlakkige wijze wel lief heeft, te

bedriegen met dien anderen, die voor haar de geldschieter wordt van haar in Haagschen schijn levend ‘deftig’ gezin!

Totdat de onvermijdelijke ontdekking van een en ander een schandaal veroorzaakt, dat Carla ‘onmogelijk’ maakt! - Ook dit is zeer juist gezien! De opmerking van de Bie tot haar, dat honderden vrouwen uit haar kring precies evenzoo en erger dan zij leven, maar getolereerd ja gevierd worden diens ondanks, omdat zij wisten te voorkomen een schandaal, terwijl zij, harerzijds, openlijk is ‘besproken’ en daardoor ‘onmogelijk’ geworden, tengevolge van een rechtsgeding, die opmerking is volkomen juist! Nooit is de onrechtvaardigheid in het zedelijkheidsvraagstuk gróóter, dan waar het zulke toestanden geldt! De vrouw uit het volk, het dienstmeisje, moge onder nog zoo te verontschuldigen omstandigheden zijn verleid, voor háár bestaat excuus noch mededoogen zoodra het de publieke opinie geldt! Daarentegen kan haar meesteresse zich veroorloven wat zij wil, èlke flirtation, en *erger*, als zij maar zorgt de convenances te bewaren! Wie onzer kent ze niet, de Haagsche dames uit de voornaamste kringen, wier heel eigenaardig leven met dezen en genen van algemeene wereldkundigheid mag genoemd worden (indien men onder ‘wereld’ de residentie verstaat), maar die nochtans overal, óók aan het Hof en in de meeste exclusieve en meest orthodoxe côteriëen, met open

armen worden ontvangen, alleen wijl zij zorgen in geen enkel opzicht vat op zich te geven door een of ander buitenissigheidje! - O wee echter als dàt láátste voorvalt, als in de courant gesproken wordt van mevrouw X of Z, in verband met een rechtzaak veroorzaakt door liefde-drama's! Dàn is het plots uit! Natuurlijk niet uit met den *meneer* die het geval op zijn rekening heeft, maar wèl met de *dame.*

Die laatste kan dan haar biezen pakken, want, haar voormalige kennissen gaan haar voorbij inééns, als een schurftig schaap!

En wat blijft haar dàn over?

Het is die quaestie, die mevrouw La Chapelle-Roobol stelt in haar boek. Een weeldezoekster, van kind af op luxe-najagen afgericht, eene die niets geleerd heeft dan gezelschap-talentjes, zij heeft, na een huwelijk doorgebracht in rijkdom en ledigheid, óók niet meer den moed tot zichzelve durven aangrijpen om iets te leeren! Anderzijds daarenboven wordt haar hoogmoed geprikkeld door haar zich telkens vernederd en beleedigd gevoelen, zijdens diegenen met wien zij vroeger verkeerde, die in den grond niets beter zijn dan zij, maar dìe háár nochtans ineens behandelen als een onwaardige.

En daarbij komt het geldgebrek, de onzekere armoede-toekomst nà rijkdom en ledigang!

Is het dan werkelijk zulk een wonder en zulk een veroordeelenswaardig feit, indien eene Carla ‘valt,’ valt zóó laag als de vrouw zinkt die zich eenvoudigweg geeft voor geld, met beslisten tegenzin, enkel en alleen om onderhouden te worden op den voormaligen voet; - indien zij eindelijk het offervaardig aanbod van een de Bie accepteert, en met hem zich stort in den maalstroom van het demi-mondaine-leven!

Waarlijk, de schrijfster heeft hier een in veel opzichten in Holland nieuw onderwerp met durf onder de oogen gezien, en met fijn gevoel ontleed! En daarom is het jammer dat zij in de uitwerking zoo dikwijls te kort schiet. Ik spreek niet van uiterlijkheden, zooals haar voortdurend vermoeiend en burgerlijk opsommen van al het moois dat er te zien valt in de salons van de Bie, van van Bergvoort e.a. Ik heb meer bepaaldelijk op het oog de onhandige in-elkaar-zetting, het blijkbare gemis aan kennis van zulke toestanden in het Haagsche high life! Hierdoor hebben we in dezen tweedeeligen roman te doen met iets houterigs, opgeschroefds, in véle dingen onwezenlijk-aandoends.

Veel beter dan in de weelde-omgeving is mevrouw La Chapelle-Roobol op haar plaats in de schilderingen van de van Stavenvoorde's, van de oude grootmoeder, van de begrafenis van Carla's vader, enz.! Hier is alles leven en natuur, zelfbeléefde droef-komische levensernst. Een juweeltje b.v. is het hoofdstuk, waarin beschreven wordt het smachtend verlangen der oude grootmoeder naar het kleinkind ginds op kostschool in Brussel, het kordaat besluit van den gewoonlijk zoo lamlendigen vader van Stavenvoorde van om haar, Carla, te telegrafeeren en daarna die armelijk-weemoedige thuiskomst, in zoo schrille tegenstelling met het mondaine kostschoolleven, de wèl-oprechte droefheid en schaamte van het in den grond niet slecht-aangelegde meisje, maar al te spoedig echter weer vergeten voor egoïsme en zucht om à tout prix in een andere omgeving te komen. In het schilderen van zùlke gemoedstoestanden schijnt de auteur mij meesteresse! En vader van Stavenvoorde èn zijn vrouw èn de oude grootmoeder leven, en zijn uitgebeeld naar hun innerlijk voelen en denken met zéér fijne penseelstreken! Waar het echter geldt Carla's later weelde-bestaan te ontleden, bemerkt men te véél de onmacht der auteur, haar zucht allerlei fraais op te sommen, het conventioneele Machwerk! Dáàr ook wordt zij dientengevolge telkens onnatuurlijk en gedwongen! Maar dan weer is haar conclusie, haar slot-episode zéér waar, zéér eerlijk, zéér teeder van zegging! En daarom moet men deze auteur, alles te zamen, den lof toebrengen dien zij

verdient, namelijk dat zij een zeer conscientieus-opgevat stuk arbeid leverde, waarin zij den hedendaagschen ‘weeldedrang’ en zijn schadelijke gevolgen op zeer oorspronkelijke wijze teekende. Zeker, niet alle Haagsche jongejuffers eindigen zoo droef als Carla, en heel weinige harer zullen een huwelijk bereiken als hààr deel werd, maar wèl zijn de Carla's van Stavenvoorde, in het ouderlijke huis, in de opvoedingsperiode, talloos, die Carla's, wier ouders geen hoogere levensopvatting kennen dan hun kind zóó ver te brengen dat het zich later voor henzelven schaamt, en die, terwijl moeder en grootmoeder om het hardst sjouwen en sloven zonder dienstbode, zelve de Haagsche jonge dame gaan uithangen, welke gaat wandelen met een voor haar beurs veel te kostbaar toilet naar de laatste mode, welke zich zou ‘geneeren’ met het kleinste pakje te loopen, en welke dag en nacht zint op het een of andere huwelijk met iemand met een beetje geld, - welk huwelijk haar zal verlossen uit de armoede. -

Wee den man die er dan inloopt! Dat de scheidingen dientengevolge hier in den Haag aan de orde van den dag zijn, in àlle standen, dat óók is ècht-Haagsch!

Want, al zijn maar weinige Carla's in de gelegenheid rijke van Bergvoorts te ontmoeten, evenals deze meneer nòg niet genoeg had voor zijn genotzieke echtgenoote, evenzeer kan ook een méér bescheiden beurs niet voldoen

aan eischen misschien méér eenvoudig dan die eener andere Carla, maar steeds eischen toch te hoog voor menschen zonder fortuin. *Weeldedrang* is de vloek van het hedendaagsche leven, van dat in den Haag in de èèrste plaats! En eere zij aan mevrouw La Chapelle-Roobol gebracht voor de wijze waarop zij die les neerlegt in haar roman, zonder dien nochtans in het minst te maken tot tendenz-werk. Neen, *Weeldedrang* is en blijft een roman, en niets méér, een gewone roman, zonder pretensie van hooge kunst, en zonder eenige poging te willen leeraren! Ik kan mij daarom begrijpen dat zulk een boek, prettig, vloeiend, vlot geschreven, er ingaat, en de auteur geliefd doet zijn bij véle lezers.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Aan Mevrouw Hoogendijk-Hesse.

Mevrouw.

Hoeveel waardeering ik anders voor Uw artikelen in de Lelie heb, met Uw laatste (Een pleidooi voor de opheffing der Vrouw) ben ik het niet eens.

't Is mij onmogelijk het lot der vrouw zóó beklagenswaardig te vinden en den man zóó'n bruut, als U het voorstelt.

Zeker, de man heeft veel op ons vrouwen voor en zal dat, volgens zijn natuur, altijd blijven hebben. Dat kan geen kiesrecht voor vrouwen, geen gelijkstelling volgens de Wet van man en vrouw veranderen. Neem alleen maar de sexueele kwestie, waar toch de wereld voor een groot deel om draait. Hij kan aan zijn verlangens in dit opzicht voldoen, de vrouw dikwijls niet; wat hèm vergeven wordt, wordt ons zwaar aangerekend.

Maar dat wij behandeld worden als zijn ondergeschikte, overgeleverd aan zijn willekeur en wellust, geef ik niet toe. In 't openbaar mogen de mannen regeeren, achter de schermen doen wij het, en ieder man wil dit toegeven. Zijn in de geschiedenis reeds niet ontelbare voorbeelden aan te halen van den grooten invloed van de vrouw op den man, en zóó is het nog. Wat geen dozijn mannen op een man vermogen dat vermag dikwijls de vrouw.

Wij zijn ter wille van den man geschapen evenals de man ter wille van ons. De man en de vrouw vormen pas den volmaakten mensch. En zijn wij niet graag ter wille den man dien we liefhebben. Voelen we daar iets vernederends in. Neen immers! En is het niet duizend maal natuurlijker de hulpe van den man te zijn dan vergaderingen te gaan bijwonen en zich aan allerlei maatschappelijk werk te geven. Dat alles dient immers alleen om de vrouw van haar natuurlijke plaats, het gezin, af te brengen. In mijn familie is een vrouw, moeder van een talrijk gezin, die zich tot taak gesteld heeft menschen van den drank af te helpen en daartoe bijna altijd buitenshuis is, haar kinderen aan anderen overlatende. Zij verbeeldt zich ook dat zij als vrouw tot iets hoogers geroepen is dan haar man en gezin ter wille en tot hulpe te zijn. Maar ik kan er het mensch niet om uitstaan.

Den man maar zonder slag of stoot een wellusteling te noemen heeft m.i. ook geen grond. De man neemt dikwijls wat hij krijgen kan, dat is waar, maar het wordt hem ook vaak genoeg door de vrouw, dat arme slachtoffer van zijn wellust, gepresenteerd, wel niet rechtstreeks, maar door allerlei vrouwelijke geraffineerdheden

als daar zijn, o.a. haar gewaagde kleeding. Zie maar eens op de badplaatsen. Heusch, de vrouw vindt het niet zoo vrees'lijk, prooi van zijn wellust te wezen. Ik geloof ook wel dat de man dierlijker is aangelegd dan de vrouw, maar kan hij daar zelf wel wat aan doen.

In ieder geval hebben veel vrouwen al vast dit op den man voor, dat ze hem hard laten werken om al haar overdreven behoeften te voldoen. Hoe dikwijls ziet men niet dat de man van 's morgens tot 's avonds voor zijn gezin in de weer is, terwijl Mevrouw er meiden en juffrouwen op na houdt, die haar huiselijke plichten overnemen, terwijl zij niet niet veel meer doet dan een romannetje lezen, wat piano spelen en jours afloopen of houden. Staan zulke mannen, die gewoon als werkvrouw gebruikt worden, niet ver bij de vrouw achter?

Uw artikel is, hoe goed voor de vrouwen bedoeld, in veel opzichten een beleediging voor haar. De meeste vrouwen hebben zich niet door veinzerij, list en huichelen een plaats veroverd als levensgezellin van den man. U gelooft toch zeker dat er zoo iets als liefde kan ontstaan tusschen man en vrouw, dat zij beiden niets liever willen dan samen door 't leven te gaan en dat er voor de echte vrouw geen zoeter lot is weggelegd dan het echtgenoote en moeder zijn. Ik geloof niet dat het huwelijk alleen een lusten-bevrediging beteekent. Indien wij vrouwen kleinzielige, listige, huichelachtige en behaagzieke oogen-dienaressen des mans zijn dan is dat niet de schuld van onze maatschappelijke achteruitzetting maar van het karakter der vrouw. En dezulken zoudt U medezeggingschap willen geven in het bestuur van stad en land, enz.

U schrijft: ‘Doch allereerst de vrouwen omhoog’, maar U haalt ze zelf neer. Ik geloof niet dat de maatschappij zooveel beter gaat worden als wij een plaats zullen innemen in de verschillende besturen. Of het zouden allen vrouwen van boven de 50 moeten zijn of vrouwen zonder eenige charme. Samenwerking van mannen en vrouwen!! Het klinkt heel aardig, maar o wee de praktijk! Men vergeet zoo licht dat men kwam om samen te werken en niet om te flirten. Waar U den man voorstelt als behept met zooveel dierlijke eigenschappen en waar alle vrouwen in dit opzicht ook lang niet vrij uitgaan, moet immers de heele boel wel in 't honderd loopen.

Stel U voor dat in een Gemeenteraad eenige knappe jonge vrouwen zitting hebben. Zij zouden er de mannen toe kunnen brengen dingen te zeggen die zij eigenlijk niet meenen of haar door dik en dun heen gelijk te geven, alleen om haar

aangenaam te wezen. En wat zou er een naijver onder de vrouwen ontstaan die elkaar meestal elk succes misgunnen. Neen ik stel me van die samenwerking heel weinig voor. Het resultaat is dikwijls een huwelijk of, is dit onmogelijk, een ongeoorloofde verhouding. Ik zou U vele voorbeelden kunnen noemen hiervan en ook van instellingen, die om die reden liever geen vrouwen meer in hun dienst nemen.

Neen, Mevrouw Hoogendijk, volkomen gelijkstelling van man en vrouw is m.i. een utopie, omdat ze nu eenmaal twee volkomen ongelijke schepselen zijn met een sterke aantrekking tot elkaar.

Laten wij vóór alles vrouw zijn, dan is onze invloed grenzenloos en er vooral aan denken dat wij niet alleen rechten maar ook plichten hebben.

Met onderscheiding
Mej. A. TIERIE.
Kleine Houtstraat 48, Haarlem.

II.
Italië.

In ‘De Toekomst’ een zeer sympathiek artikel van Prof. Lanz over Italië. Prof. Lanz is de Zwitsersche Houston Stewart Chamberlain, de niet-Duitscher, in dit geval de Zwitser, die meer pro-Duitsch is dan de opperste-Krijgsheer zelf. En nu zoo iemand schrijft over Italië zou men een scherp artikel verwachten, waarin van den vroegeren Bondgenoot niets goeds meer overbleef. Integendeel. Prof. Lanz houdt van Italië. Hij kent het land als antiquair, als antiquiteitenverzamelaar, heeft daardoor ook in vele kringen toegang. Maar niet alleen in handelskringen. Prof. Lanz deelt mede, dat ‘een officier uit adelijke Romeinsche familie met wien hij aan tafel genoodigd was’ er niet aan twijfelde of het zou ‘Vrede’ blijven. Die adelijke vriend heeft het leelijk mis gehad.

Het goede Italiaansche volk, dat eigenlijk zooveel houdt van Duitschland en vooral van Oostenrijk, is misleid, ‘stelselmatig misleid en opgehitst’. En in de plaats dat de Regeering daartegen optrad liet die ‘de teugels sleuren’.

Maar niet alleen dat die Regeering onbegrijpelijk gemeen handelde met ‘een afpersingspoging tegenover Oostenrijk’. Waarom toch niet Nice en Corsica genomen? ‘Indien Italië zijne, volkomen op voet van oorlog staande legers het Zuiden van Frankrijk wilde laten binnenmarcheeren, het zou geen tegenstand ontmoeten.’

Het is waar, dat Italië zich tegenover Frankrijk reeds verbonden had neutraal te zullen blijven, maar zijn woord breken tegenover vijanden van Duitschland is geen zonde. Maar dat komt alles door dien Grey, dien Prof. Lanz weinig parlementair en nog minder neutraal noemt ‘den schavuit, die iets biedt dat hij geenszins bezit.’ Bismarck bood in 1866 aan Frankrijk compensaties aan in België en Luxemburg, als loon voor een welwillende neutraliteit. Als ik het wel heb, bezat Bismarck toen Luxemburg en België ook niet, zoodat ik niet weet of Bismarck nu ook een schavuit genoemd moet worden of dat Grey met hem behooren zal tot de grootste mannen van hun tijd.

Maar al keurt Prof. Lanz al die schavuitenstreken van de Italiaansche Regeering af, het gaat hem toch aan het hart dat het lieve Italiaansche volk daarvan de dupe wordt. ‘Heden voor 50 jaar hebben zich aan het rotsenstrand van Quarto “de duizend” ingescheept onder Garibaldi. Heden voor 50 jaren sloeg het geboorteuur van het moderne Italë.’

Neemt heden Italië trouweloos het zwaard op tegen den tweebond, dan zal hem deze het ontzettende antwoord geven, 't welk het verdient: dan heeft heden het **doodsuur** van Italië geslagen.... na snellen, schitterenden opgang zal het nog sneller zinken tot aan de katastrophe.'

Op zichzelf is zinken *tot aan* de katastrophe nog zoo erg niet, maar het slaan van dat doodsuur is erger. Men zou zoo denken, dat Duitschland met zijn Oostenrijksche Bondgenoot het al druk genoeg heeft, maar dit is niet het geval. Italië wordt eventjes vernietigd, zooals Frankrijk en Rusland al volkomen vernietigd zijn en zooals het Engeland overmorgen na het verdwijnen van Italië ook zal gaan. Prof. Lanz was in Duitschland en zag alle steden vol soldaten. De Groote Generale Staf voorzag en voorziet alles. Alleen aan die eene kleinigheid, dat bij een oorlog de soldaten aan het front behooren en niet opgehoopt moeten zitten in eigen steden heeft die Staf blijkbaar niet gedacht. Italië geeft echter de goede afleiding. Al die soldaten, die Duitschland te veel heeft om Rusland en Frankrijk te overwinnen nemen nu Rome even in.

Het pleit voor het goede hart van Prof. Lanz dat hij dit toch jammer vindt. Hij vindt het al jammer, 'al ware het slechts om de economische gevolgen'. In het Museo Nationale werd in de laatste week slechts 23 Lire aan toegangsbewijzen ontvangen. Dat is inderdaad een bijzonder krachtig argument tegen interventie van Italië.

'Maar er is meer om niet te spreken van den inzet van de eer van het land. Want valt inderdaad Italië zijn bondgenooten in den rug, dan zal het voor eeuwig onteerd zijn, tengevolge van zulk een voorbeeldelooze trouwschending zou de eer van het volk, van de regeering en van den Koning reddeloos verloren zijn.'

Men ziet hieruit, dat men een buitengewoon intelligent Professor in de chirurgie en een even buitengewoon kenner van antiquiteiten kan zijn zonder op de hoogte te zijn van de Geschiedenis.

Niemand minder dan de ideale Vorst Frederik de Groote leeraarde dat een Vorst niet als een gewoon burgerman aan zijn woord gebonden is als het belang van de Staat eischt dat hij woordbreuk zou plegen.

Prof. Lanz en Houston Stewart Chamberlain zullen toch de autoriteit van dien Vorst niet ontkennen? Of is de bedoeling dat die edele stelregel slechts voor Duitsche Vorsten geldt? Op grond daarvan vond ik juist het schenden der Belgische neutraliteit zoo prachtig. Het Duitsche Staatsbelang eischte dit, dus was het recht. En ik meende, dat men in Duitschland dat optreden van Italië nu wel niet prettig maar toch kranig zou vinden. Zoo geheel en al volgens de prin cipen van de Duitsche Staatkunde.

En dan eeuwig onteerd, brave Professor Lanz. Daarover behoeft U zich niet ongerust te maken. Is Pruisen voor eeuwig onteerd? Toch zeker niet in uwe oogen. Welnu Pruisen, sloot een verbond met Rusland en Engeland tegen Frankrijk. Dat verbond werd bezworen aan het graf van Frederik den Groote. Napoleon versloeg de Oostenrijkers bij Austerlitz, maar Pruisen kwam hen niet te hulp, maar sloot een nieuw verbond met Frankrijk. Dank zij den invloed van de Koningin sloot Pruisen kort daarop wederom een verbond met Rusland tegen Frankrijk, en het ongeloovelijke geschiedde. Jena en Auerstädt, vernietiging van Pruisen in één dag.

Later sloot Pruisen een nieuw verbond met Frankrijk tegen Rusland. Het Pruisische leger maakte den tocht naar Rusland mede, en toen die voor Napoleon ongunstig afliep, was het de Pruisische Generaal York van Wartensleben, die met zijn geheele leger zijn bondgenooten in den steek liet en naar de Russen overliep. En wat deed daarop de Pruisische Regeering? Die sloot een verbond met Rusland tegen zijn bondgenoot Frankrijk en viel Frankrijk in den rug aan. Is Pruisen nu 'ten gevolge van deze voorbeeldelooze trouwschending zijn eer reddeloos kwijt.' Integendeel is Pruisen het edelste land van het heelal, is het Pruisische volk de drager van de kultuur en der beschaving geworden.

En wat deden de Saksers bij Leipzig? Twee dagen streden zij in de Fransche gelederen mede om den derden dag hunne krijgsmakkers van de vorige dagen in den rug te vallen, en zoo den slag van Leipzig, de volkerenslag roemrijk te maken tot een overwinning op Napoleon. En toen die edele Saksers niet tevreden waren met de kennismaking met de Pruisen, wilden zij na de terugkeer van Napoleon in 1815 opnieuw de Fransche zijde kiezen, maakten oproer, dat slechts mislukte door het energieke optreden van Blücher. Zijn nu de Saksers voorgoed onteerd? Alweer, integendeel, de Saksers maken deel uit van het roemrijkste volk der wereld: van het Duitsche. Schouder aan schouder strijden zij met de Pruisen, de nazaten van het overloopende leger van generaal York.

En de Beieren, de bondgenooten van Napoleon, trachten die niet hun geslagen bondgenoot na Leipzig bij Haynau te vernietigen, en kwamen zij toen niet met hun generaal Wrede van een koude kermis thuis? En zijn ook niet die edele Beieren nu brave Duitschers geworden?

Daarom geachte Professor Lanz maakt U zich niet ongerust, wie weet of de oorlogsverklaring aan Duitschland voor Italië niet in plaats van het **doodsuur** te zijn, het werkelijke geboorteuur is. Wie weet of niet Duitschland na in enkele weken de Italiaansche legermacht verpletterd te hebben, geheel Italië zal annexeeren zoodat die trouwelooze Italianen in de toekomst nog eens brave trouwe Duitschers worden.

Voor Prof. Lanz hoop ik dat dan ook zijn onuitgesproken hartewensch vervuld moge worden en Zwitserland niet als onbenullig, zoogenaamd onafhankelijk landje zal blijven bestaan. Ook Zwitserland zij dan een deel van het groote Duitsche vaderland. Het vaderland van trouw, beschaving en eer en wetenschap.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

De inval der Franschen in Bosnië en Herzegowina. door P.J. de Bruïne Ploos van Amstel. *(Vervolg en slot van No. 4.)*

Met het oog op die plannen verzocht en verkreeg ik het verdrag met Japan. De aanval van een Japansch leger van die sterkte in Oost Pruisen moet ongeveer de geheele in Duitschland aanwezige legermacht vasthouden, zoodat wij slechts met

het Oostenrijksche leger te maken hebben. En dat leger ontmoetten wij slechts om het te verslaan, zoo ging het steeds, en zoo zal het nu ook gaan. Natuurlijk bestaat er gevaar dat de Duitschers door ons verzwakte front doorbreken, ondanks de moed en de hardnekkigheid der Engelschen, maar even groot, ja grooter is de kans, dat het Duitsche leger een terugtrekkende beweging gaat maken als men verneemt, dat wij Oostenrijk binnengevallen zijn. Zoo de heeren zich met dit plan vereenigen kunnen dan moeten onmiddellijk maatregelen genomen worden om aan de Middelandsche zeekust het Fransche Zuiderleger te vormen, dat als het gereed is als expeditiecorps naar Montenegro verscheept zal worden. Generaal Joffre en Generaal French zou ik willen verzoeken het opperbevel over het Fransch-Engelsche Noorderleger te blijven bekleeden.

Met enthousiasme werd dit geniale plan van Napoleon begroet. Dientengevolge werd ook onmiddellijk overgegaan tot de vorming van het Fransche Zuiderleger, waarvoor in de eerste plaats de Fransche reserven naar het Zuiden gedirigeerd werden. Natuurlijk konden daar geen Duitsche aviateurs doordringen, zoodat het concentreeren van een groote troepenmacht daar geheel onopgemerkt bleef. Murat werd onder Napoleon aanvoerder van de buitengewoon talrijke Fransche cavallerie. Gedurende den tijd van voorbereiding naderde het Japansche hulpcorps Oost Pruisen. Dit deel van het plan was publiek gemaakt, om den Duitschers te beletten troepen van het Oosten naar het verzwakte Fransche Westelijke front te zenden.

En toen het eindelijk zoover was, dat het enorme Fransche leger vervoerd werd hoorde ook de Serviërs wat er gaande was, door een bevel om mede een inval te doen in Bosnië en Herzegowina.

En nu bleek hoe geniaal Napoleon alles voorbereid had. De Oostenrijkers weken ver-

ward terug toen niet slechts de Serviërs en Montenegrijnen tot het offensief overgingen, maar een leger van meer dan 500000 man Franschen dat offensief steunde. Nu werden aanvankelijk geen veldslagen geleverd, niet door de loopgraven verdediging, maar door het buitengewoon snelle oprukken der Franschen en Serviërs. Overal waar de Oostenrijkers weerstand trachtten te bieden zooals bij Serajewo, bij Eszek, bij Agram werden de Oostenrijkers geslagen. Een werkelijke groote veldslag leverden de Oostenrijkers bij Graz, waar zij zoo snel mogelijk geconcentreerd hadden de observatiekorpsen aan de Italiaansche grens en de overblijfselen van hunne herhaaldelijk geslagen legers. Hier was het, dat de buitengewoon sterke Fransche cavallerie, die den vijand op de terugtocht reeds zooveel afbreuk deed, de beslissing bracht. Murat had een wijd omtrekkende beweging gemaakt en viel nu met zijn geheele macht het Oostenrijksche leger in den rug aan. Met het oog op het geaccidenteerde terrein had men in het Oostenrijksche leger daarop niet gerekend. Drie weken nadat het eerste Fransche corps te Cettinje ontscheept was stond Napoleon voor Weenen, welke stad zich ondanks de verschillende versterkingen, die men er koortsachtig snel had aangebracht zonder slag of stoot overgaf. Het elan der Fransche troepen onder bevel van Ney, Murat en Napoleon was overal onweerstaanbaar. En al geloofden de Oostenrijkers en Duitschers niets van het sprookje dat Napoleon teruggekeerd was, zoo zagen zij toch wel dat iemand, die gelijk was aan Napoleon, aan het hoofd van het Fransche leger stond.

Voortdurend ontving het Fransche leger versterking. Daarbij kwam dat de slechte gang van zaken in Oostenrijk, de Oostenrijksche legers in de Karpathen tot de terugtocht dwong, zoodat de geheele Russische legermacht uit Gallicië Hongarije binnendrong. De vluchtende Oostenrijksche legers werden gedeeltelijk bij Brünn door Ney en Murat aangevallen en als in hunne gloriedagen werden daar geheele corpsen gevangen genomen. De Russen bezetten daarop zonder veel weerstand te ontmoeten Budapest, waarna de eerste Russische corpsen voeling kregen met het steeds voortrukkende Fransche leger. Als in den tijd van de vroegere Oostenrijksche veldtochten van Napoleon bestond er geen Oostenrijk meer, slechts enkele weken nadat Napoleon zijn Oostenrijksche veldtocht begonnen was.

De Duitschers hielden zich beter. Ondanks de enorme versterking die het Russische leger in Oost-Pruisen van de Japanners ontvangen had, weken de Duitschers slechts langzaam terug. En aan het Westelijk front waren zij actiever dan ooit, wel begrijpende, dat het Fransch-Engelsche leger door de Oostenrijksche expeditie kolossaal verzwakt moest zijn. Doch ook hier bleek het goede inzicht van Napoleon. Engelschen zijn niet uit een loopgravenstelling te verjagen, frontaanvallen tegen Engelsche troepen moeten mislukken en zoodoende wisten de Engelschen datgene te doen wat van hen verlangd werd, de vijand tegenhouden gedurende de Oostenrijksche veldtocht. ‘Een krijgsman wint genoegh al wint hij niet dan tijd.’

Het dreigende gevaar voor Duitschland vanuit Oostenrijk, een inval der daar vereenigde Fransche en Russische legers, dwong Duitschland zijn troepen van het Westelijke front terug te trekken ter verdediging van het nu werkelijk benarde vaderland. Die terugtocht geschiedde meesterlijk, maar Joffre en French waren wijs genoeg, die terugtocht niet te veel te hinderen, daar zij niet op sterkte waren om het retireerende maar niet geslagen Duitsche leger aan te vallen.

De voortgang der Japanners en Russen in Oost Pruisen en die van de Franschen en Russen in Oostenrijk had ook de Duitsche legers in Polen tot de terugtocht gedwongen zoodat weldra geen Duitsch soldaat meer buiten zijn land was, behalve de talrijke gevangenen. Aan de Westgrens ontruimden zij ook België en hielden nu de krachtig versterkte Rijnlinie bezet, een linie te sterk om door de

Fransch-Engelsche troepen met succes te worden aangevallen. De Duitschers handhaafden zich daar dus, en bewezen daarmede zelf de verkeerde opzet van hun krijgsplan, het schenden der Belgische neutraliteit. Die Rijngrens was ook in den aanvang van den oorlog te verdedigen terwijl Duitschland zich met volle kracht op Rusland wierp. Nu echter gaf die tegenstand aan de Rijnlinie niet meer, daar het groote gevaar van uit het Oosten kwam.

Terwijl Napoleon overwinnend op Berlijn aanrukte, na Breslau en Liegnitz genomen te hebben, deed Duitschland vredesvoorstellen en vroeg daartoe een wapenstilstand. Doch daarvoor was Napoleon niet te vinden.

Het Duitsche leger had bij Glogau zeer sterke posities ingenomen, maar niet lang

duurde het of Napoleon kwam met het Fransche leger opdagen. Nog eenmaal sprak hij zijne soldaten in een proclamatie toe: ‘Soldats, je vous ai promis que la victoire marcherait au pas de charge. Vous avez marché avec la rapidité de l'aigle et partout vous avez battu et repoussé ces armées autrichiennes et prussiennes, qui de nouveau voulaient envahir votre belle patrie. Encore une fois, je vous demande tout votre courage pour culbuter la dernière armée allemande, et alors vous reviendrez chez vous, et Soldats, mon peuple vous reverra avec joie, et il vous suffira de dire: J'étais à la bataille de Glogau pour que l'on vous réponde: Voilà un brave!’

Met buitengewoon veel moed streden de Franschen. Ney en Murat streden als in hun glorietijd, maar elke aanval der Franschen werd afgeslagen en reeds scheen het alsof de Duitschers zich in hunne posities zouden handhaven, toen evenals Blücher bij Waterloo, nu Russische corpsen, die op het slagveld aankwamen, de beslissing brachten. De Russen hadden Posen genomen en onmiddellijk had de Grootvorst een deel van zijn leger naar Glogau gedetacheerd, omdat zijn vliegeniers hem bericht hadden, dat daar een ernstig treffen verwacht werd tusschen de Franschen en het Duitsch-Oostenrijksche leger. Opnieuw gingen de Franschen nu tot den aanval over met het gevolg, dat het Duitsch-Oostenrijksche leger volkomen geslagen werd en duizenden en duizenden gevangenen in handen der Franschen vielen. Ook de oorlogsbuit was zeer aanzienlijk. Duitschland zag nu in dat alles verloren was en nam nu, om ten minste het overwinnende Fransche leger niet in Berlijn te zien, de voorloopige vredesvoorwaarden aan. In de eerste plaats moest Duitschland daarbij afstand doen van het recht mede te spreken over het lot van zijn Bondgenooten, Oostenrijk en Turkije. Daarover zouden Frankrijk en Engeland oordeelen zonder Duitschland. Verder moest Duitschland Elsas-Lotharingen afstaan aan Frankrijk en de Koloniën aan Engeland behalve Kiau Tschow, dat in bezit bleef van Japan. Dan moest Duitschland een nader te bepalen krijgsschatting betalen aan België, Frankrijk en Rusland ter vergoeding van de veroorzaakte schade in die landen door den Duitschen inval. Tot het sluiten van de definitieve vrede zouden de Geallieerden de nu bezette gedeelten van Duitschland niet verlaten.

Het Vredeskongres in den Haag duurde, tegen alle Kongresgewoonten in, zeer kort. Oostenrijk werd verdeeld, zoodat er slechts een onafhankelijk Koninkrijk Hongarije overbleef. Italië, Rusland, Rumenië en Servië kregen hun aardrijkskundig deel. Het Fransche leger kon dus zegevierend naar het geredde vaderland terugkeeren. Geheel Frankrijk, maar in het bijzonder Parijs, verheugde zich vooral op de intocht van Napoleon. Maar wie zich ook zien liet, Napoleon niet. Napoleon was even geheimzinnig verdwenen als hij in het Kabinet van Poincaré verschenen was en met hem Murat en Ney. Terwijl nu duizenden en duizenden vertelden hoe zij Napoleon aan het hoofd van het leger gezien hadden, en hoe Murat en Ney zich dapper gedroegen als weleer, geloofde men ten slotte toch niet, dat het waar was dat inderdaad Napoleon er geweest zou zijn.

De Académie bemoeide zich met het geval en de geleerde heeren verklaarden later dat het geheele verhaal onmogelijk waar kon zijn. Zij die het vertelden, Poincaré, Joffre, enz, tot den minsten soldaat toe, waren oprecht in hunne mededeeling, maar opgewonden door halucinaties, omdat ieder in dien benarden tijd in Frankrijk dacht: hadden wij onzen Napoleon nu maar. En toen eenmaal het praatje er was, geloofde ieder het, ondanks het onwaarschijnlijke ervan. En dat geloof werd weten, werd waarheid, toen de gang van zaken de heldendaden van Napoleon in herinnering riep en Lodi, Rivoli, Marengo en Austerlitz in de schaduw gesteld werden. En daardoor zijn er nog menschen in Frankrijk die het gelooven, niettegenstaande zij toch ook weten dat de eenige Onsterfelijken in Frankrijk, de leden van de Académie zijn.

In Duitschland weet men wel beter. Napoleon kwam niet terug, maar het perfide Albion heeft door allerlei combinaties en gemeene maatregelen Duitschland ten onder gebracht. Maar een groot volk als het Duitsche brengt men niet voorgoed ten onder. De Duitschers vinden nu ook de revancheidee nog zoo mal niet. En nieuwe bewapeningen, nieuwe versterking van leger en vloot moeten na een aantal jaren Duitschland in staat stellen te doen wat nu niet gelukte, en zoo heeft deze nieuwe vrede ons wederom veel en veel verder van de vredesidee verwijderd. Geen vrede op aarde is de leus gebleven. Vrede is slechts een reculer pour mieux sauter.

11 Augustus 1915.
29ste Jaargang.
N°. 6.

Bericht.

Vanaf heden tot Sept. zal ik, wegens vacantie, geen stukken noch corr. van mijn hand plaatsen, en verzoek eventueele bijdragen en corr. te willen zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever, geadresseerd aan mij.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet- tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Vermenigvuldigt u en vult de aarde.

Ecce Homo, Ecce Deus.

En God schiep den mensch naar Zijn beeld, naar het beeld Gods schiep hij hem, man en vrouw schiep hij ze.

En God zegende ze, en God zeide tot hen: weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde.

Vermenigvuldigt U, dit is in het oude scheppingsverhaal Genesis het goddelijk gebod jegens plant en dier en mensch. Gezien in het licht dat Darwin heeft uitgegoten over den grootschen ontwikkelingsgang van den mensch verliest deze poëtische mythe geheel haar historische waarde; maar al moge de inkleeding dan geen waarde voor ons hebben, de gedachte toch, vermenigvuldigt U, heeft niets verloren aan beteekenis. Vrucht dragen, dit is het hoogste gebod in planten- en dierenrijk, ook nu nog. Zaadproductie is het einddoel van de plant, en een wezen voortbrengen van zijne eigene soort ligt in de levenslijn van den mensch. En tot ons ook heeft deze overgeleverde mythe dit nog te zeggen: weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde.

Nog leven we in een Christelijk tijdperk en wat betreft de geslachtelijke verhouding van man en vrouw staan we in het teeken van het Christendom, of beter, in het teeken van dat, waartoe het Christendom langzamerhand ontaard is. Wat het sexueele leven betreft, weet een ieder dat het tot een der eerste plichten van een Christen gerekend wordt te vermenigvuldigen, zorg te dragen voor de voortplanting. De zegen van den Heer daalt dan ook ruimschoots neer in het Christelijk gezin, zoo ruim soms dat de vrouw, als zij in de volle heerlijke kracht van haar vrouw-zijn moest zijn, niet meer is dan een afgeleefde, ziekelijke zwakke tobber, lichamelijk en geestelijk vervallen.

Tòch moet die vrouw moeder zijn, d.i. opvoedster. Opvoedster, verstaat gij dit? Opvoeden, een plicht zóó zwaar, zóó groot, zóó verantwoordelijk, dat daar vereischt worden eene wijsheid, eene energie, een geestkracht, een geduld, een volharding die aan het onmogelijke soms schijnen te grenzen. Nu is er gelukkig niets in de wereld waar iedereen zoo verschrikkelijk veel verstand van heeft als van opvoeden. Opvoeden kan iedereen. Om planten, bloemen te kweeken gaat men eerst in de leer, zooals ik eens las, maar het kind opkweeken tot waarachtig mensch, dit is eene kunst welke men niet behoeft aan te leeren.

Dit dus één zegen van de groote gezinnen, om verder te zwijgen van de kinderen zelf die elkaar telkens binnen het jaar opvolgen. En om verder heelemaal maar te zwijgen van de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van den ‘heer’ der schepping. Dit is nu eenmaal de opvatting van het huwelijk: het wijfje is gehoorzaamheid verschuldigd aan het mannetje, het moet hem ‘terwille’ zijn als hij dit zoo wenscht, en in aansluiting hiermede moet het wijfje ‘werpen’, als het toeval, de omstandigheden, ach het noodlot soms, het zoo meebrengt. Bij voorbaat reeds beladen met den ouderlijken vloek of wat daarmede analoog is, draagt het kind reeds de kiem in zich van dierlijke begeerte. Reeds de voor-geboortelijke opvoeding droeg het brandmerk van het opgedrongen moederschap.

Het resultaat is dus niet twijfelachtig. Leest men ook eene druif van doornen of vijgen van distelen? Alzoo een iedere goede boom brengt voort goede vruchten, en een kwade boom brengt voort kwade vruchten.

Ziet gij niet de vrucht?

Ga dan naar het oorlogsterrein, daar staan de vruchten van de Christelijke beschaving in onafzienbare horden. Menschen? Ja, menschen, die zich hier vertoonen in hunne wàre gedaante: beesten. Dieren moogt gij hen niet noemen, want het dier doodt slechts uit honger, of uit zucht naar zelfbehoud. Maar dit zijn moordenaars, die straks uit roofzucht gaan rooven, en moorden uit moordzucht, en plunderen uit zucht tot plunderen, en zwelgen als zwijnen, neen, niet als zwijnen, als menschen, als echte onvervalschte menschen, zooals God ze schiep, naar Zijn beeld als Christen-menschen! Want dit product, och, werd opgeleverd door het tijdperk waarin toch de Christelijke moraal gehuldigd werd, waarin toch de Christelijke

opvattingen aangaande huwelijk, ouderschap, opvoeding c.a. de leidende beginselen waren.

Is dit niet het onafwijsbare teeken dat daar algeheele vernieuwing noodig is van dit maar blind gevolgde gebod, deze maar blind aanvaarde natuurwet: weest vruchtbaar, en vermenigvuldigt en vult de aarde?

O, ondanks al het ontzettende, al het afgrijselijke van den tegenwoordigen tijd, tòch, tòch is daar iets heerlijks in. Het heerlijke dat besloten ligt in de bloesemknop: de belofte.

Want nù, nu daar de Waarheid en het Recht en de Schoonheid vertrapt liggen in bloed en tranen, nu daar het bruut geweld en de Leugen zegepralen dan toch, nu ontvlammen wij, het jongere geslacht, in hartstochtelijke liefde voor het Ideaal! Nu laait op onze jonge, warme geestdrift, nu klopt de polsslag van ons innerlijk leven weer vurig-snel, nu wordt daar iets wakker dat sluimerde, nu zouden wij kunnen verlaten vader,

moeder, broeders en zusters, alles voor dat Eéne: de Waarheid! De pharizeeër van onze dagen heeft Hem weer gekruisigd: den Christus die óók is de Waarheid, één aanzicht van de Waarheid althans, en weer klinkt daarginds over de met lijken bezaaide, bloedgedrenkte aarde: 'Het is volbracht'.

Neen, nù geen dom-socialistische betoogingen tegen een Landstormwet, enz., nu eenmaal het christelijke monster: de oorlog, uitgebroeid is, neen, nu het monster dat in den vorm van het militairisme o.m. den oorlog baarde, den kop ingedrukt, want als het zegevierde, als Duitschland won, dan werd geheel Europa 'gecultiveerd' en dàn konden zeker de anarchisten en socialisten en alle anti-militaristen hun program wel in de doofpot stoppen. Neen, nu tegen het militairisme, nù meer dan ooit, nu meer dan òòit tegen den oorlog, nu tegen élke overheersching, nu wéérbáàr zijn.

Juist omdàt in den uniform van den soldaat de bacil van broederhaat en broedermoord wordt gekweekt, daarom ten strijde tegen het groote Monster, opdat het door annexatie, enz. geen nieuw zaad zaait tot nieuwe oorlogen.

Juist daarom tot de tanden gewapend, afgewacht eventueele overheersching en annexatie.

Maar wee de pharizeeërs van onzen en voormaligen tijd die met hun 'Heere Heere' den Christus kruisigden. Wee de Christenen van onzen en voormaligen tijd die het monster hebben uitgebroeid. Want eenmaal zal de anti-christ zich moeten verantwoorden voor den eeuwigen Rechter 'Het is volbracht', de kreet die daar wegsterft over de verwoeste aarde zij klaagt hem aan met ontzettende schuld.

Wij leven in een verschrikkelijken maar aan den anderen kant volzaligen tijd. Het is een tijd van geboorte-wee. De Moederaarde die lijdt, maar.... het nieuwe Leven dat de Belofte in zich draagt. Hij komt, de nieuwe Dageraad, en niets, niets zal zijne komst kunnen weerhouden. O seht! der grosse Morgen naht! Er leuchtet schon, die Himmelpforte öffnen sich... der Heilige Berg erscheint...

Het is een eisch die zich doet gelden al de eeuwen door, de eisch om herziening, vernieuwing; herziening eischen de oude banen waarin Religie, Kunst, Wetenschap zich voortbewegen, en herziening eischt ook dit kleine onderdeel van dit machtig-grootsche geheel: de verhouding van man en vrouw. Onze tijd is rijp voor vernieuwing, zij roept er om, zij schreit er naar....

En de opperste Wijsheid, de opperste Bouwmeester voorziet in dezen eisch en hij zendt den Zoon, zooals voor twee duizend jaren in den Ziener Jezus van Nazareth, den nieuwen Wereldleeraar, die de tastende en zoekende menschheid wéér eene schrede verder zal brengen, die haar zal rijpen voor straks weer nieuwere, hoogere idealen. En ik zie de vrouw zegenend knielen aan de voeten van dezen Meester, die haar zal bevrijden van den vloek van het onvrijwillige moederschap en haar zal verlossen uit de geslachtelijke slavernij.

Zijn het niet de woorden tot eene slavin: 'Ik zal zeer vermenigvuldigen Uwe smart namelijk uwer dracht, met smart zult gij kinderen baren en tot Uw man zal uwe begeerte zijn.'

Klinkt het ons moderne vrouwen niet in de ooren als eene vernedering, een hoon, eene straf, eene bezoeking? Wij vrouwen die vóór alles de geslachtelijke liefdedaad willen geheiligd zien door de hoogste zielegemeenschap, wij zijn hier aangewezen tot niets meer dan begeerende geslachtsdieren Wij vrouwen, die het moederschap opvatten,. als eene godgeheiligde taak, het wordt ons hier toegeworpen als een straf, een vloek.

Moeders der Toekomst, schudden wij van ons af dit Christelijk juk, het is onzer onwaardig! Laten wij God danken indien daar door ons stroomt het jonge bruisende Leven, dat ons meevoert naar de hoogste toppen van het Geluk, ook van het

Liefde-geluk, dat ons voortstuwt naar 's levens reine Hoogte, waar we bewust worden onze goddelijke vermogens, want dat Leven is God! Dat Leven is het hoogste Instinct om te vereeuwigen in de innigste lijfs- en zielsberoering, om te worden als God: Schepper! Het is ontheiliging van het Leven zelf, het is een beleediging in het heilig aangezicht van God dit lichaams- en zielsbegeeren tot den geliefden man te brandmerken als eene schanddaad!

En daar is geen plaats voor smart naar lichaam of ziel, wanneer wij in het kind eene gave Gods zien, een welkom, vurig begeerd pand van onze liefde.

Vurig begeerd, d.i. verwacht, voorbereid. Wij hebben ons lichaam en onze ziel voorbereid om waardig te zijn en waardig te ontvangen deze wondere gave van God: eene

kleine menschenziel. Wij hebben ons zelve opgevoed, ons zelve gereinigd, onze gedachten geheiligd, vóórdat wij den zegen durfden aanvaarden; en wij zien dien zegen niet tegemoet met smart en angst, wij voelen ons begenadigd onder de vrouwen en met reine vreugde en stil, puur verlangen aanvaarden wij het moederschap als deelgenootschap met God.

Aan Hem wijden wij dan ons kind, als onze heiligste offerande offeren wij het op het Altaar van den Eeuwige, in dienst der Waarheid en Schoonheid en der Deugd.

Ons kind?

Gij denkt aan het kleine rose wezentje, met groote blauwe vraagoogen en klein rond mondje en blonde krulletjes, dat als een engeltje, zoo rein en teer, u toelacht.... of gij denkt aan den krachtigen, fieren jongeman, wiens blik is als die eens adelaars, wiens houding is als die eens jongen Gods, wiens woord is als zachte balsem in schrijnende wonde....

Ziet naar de vrouwen die niet vonden den vader voor hare kinderen, ziet naar de mannen die niet vonden de moeder voor zijne kinderen.

Ziet hoe ze grijpen de penseel, en hoe ze dan toch levend weergeven het eeuwiggoddelijke en op het doek uiting geven aan het hun ingeboren scheppingsbeginsel, ziet hoe ze uit het blanke marmer het kind hunner fantazie houwen: den Triomfator; hoor hun liederen en zangen, zie hoe zij zich geven hier aan de kunst, daar aan de wetenschap, hoe ze alle ouders zijn, ouders van geestelijke zonen en dochteren, belichaamd in het doek, het marmer, het woord, de daad van humaniteit.

Wat daar sluimert in machtige, grootsche concepties, zij geven het de wereld door hunne scheppingsdrang en scheppingsmacht om te werken in de Idee. Dit is scheppen in hooger instantie dan het voortbrengen van vleeschelijke kinderen.

Vermenigvuldigt u en vult de aarde!

Niet zoo maar in's Blaue hinein, doch volgens natuurwetten en geestelijke wetten. Wij willen niet vermenigvuldigen den dierlijken mensch. Wij willen vermenigvuldigen de vromen, de wijzen, de dichters en kunstenaars; wij willen vullen de aarde met een groot, vrij, sterk, fier geslacht, wij willen geboorte geven aan den God-mensch

Dàn treedt in vervulling: God schiep den mensch naar zijn beeld, goddelijk in macht....

De goddelijke Zaaier ging uit om te zaaien. Mochten wij, Moeders der toekomst, dan zijn het goddelijk zaad waaruit een geslacht van goden geboren wordt.

S.W. HARDENBERG.

Ons Onderwijs.
B. Uitgebreid Lager en Middelbaar Onderwijs.
Het Rapport.

Het Rapport der Ineenschakelings-commissie is een lijvig stuk werk. Er is dan ook zeven jaar, van 1903-1910, aan gewerkt. De Regeering en ook de Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs, alsmede het Genootschap van Leeraren bij het Gymnasiaal Onderwijs, namen het in studie. Kort voor de verkiezing in 1913 verschenen de voorstellen der Regeering en zij kwamen bijna geheel overeen met

de wijzigingen voorgesteld door de Ineenschakelings-commissie. Het plan was en is:

De H.B.S. vijfjarige cursus en het Gymnasium te vereenigen in één inrichting, het Lyceum, en de H.B.S. driejarigen cursus te veranderen in een algemeene Middelbare School.

Ten einde dit hervormingsplan te kunnen beoordeelen, moet men in aanmerking nemen dat geleidelijk steeds meer leerlingen na volbrachte studie aan de H.B.S., welke inrichting oorspronkelijk bestemd was ‘voor de vorming van die talrijke burgerij, welke, het lager onderwijs te boven, naar algemeene kennis, beschaving en voorbereiding voor de onderscheidene bedrijven der nijvere maatschappij tracht’, naar de Academiën of naar Delft (thans Technische Hoogeschool) overgingen, zoodat de H.B.S., evenals het hiervoor meer bepaald en uitsluitend aangewezen Gymnasium, ook al mede een voorbereidende school was en is geworden voor het Hooger Onderwijs. Daardoor is het Middelbaar Onderwijs geheel afgeweken van de oorspronkelijke bestemming. Volgens het denkbeeld van Thorbecke, nader uitgewerkt in den geest van Steyn Parvé, *zou* de H.B.S. zijn ‘de inrichting, die de algemeene beschaving der burgerij in de hand zou werken, die het zelfstandig denken bevorderen, het oordeel scherpen en voor de algemeene ontwikkeling een stevigen grondslag zou leggen, waarop later, als men speciale kennis wilde verkrijgen, kon worden

voortgebouwd'. Steyn Parvé zegt: 'de H.B. Scholen zijn bestemd voor die burgerklasse, welke behoefte heeft aan hoogere vorming en veelzijdige kennis, meer bepaaldelijk nog voor de zoodanigen, die zonder geleerde opleiding, d.i. zonder de oude talen, zich voor den handel, de industrie en den staatsdienst willen voorbereiden, of in het algemeen naar een betere opleiding haken. Daarom zijn deze scholen geen vakscholen, evenmin technische of industrie-scholen, maar zij moeten dienen tot algemeene basis voor hen, die zich in technische richting willen vormen, terwijl zij tegelijkertijd de zoodanigen, die na het afloopen eener hoogere burgerschool geen onderwijs meer genieten, de algemeene wetenschappelijke opleiding moeten geven, die zij voor hunne aanstaande betrekkingen noodig hebben'.

Uit deze omschrijving volgt, dat het gebied van het M.O. zeer uitgestrekt is. Het dient tot algemeene vorming van aanstaande landbouwers, industriëelen, kooplieden, maar moet tevens, en wel in de eerste plaats, die algemeene ontwikkeling aanbrengen, welke de kracht en het sieraad is der burgerij. Naar Thorbecke's idee bedoelt het M.O. niet opleiding voor een bepaald vak, de scholen mogen niet zijn werkplaatsen, maar de verstandelijke vermogens moeten zoodanig worden ontwikkeld, dat de verkregen kundigheden allerwegen in de practijk haar toepassing vinden.

Intusschen vonden de aanstaande artsen juist in de vooropleiding aan de H.B.S. datgene, wat hun het best voor hun academische studie te stade kwam: een betere voorbereiding voor hun faculteit door een uitgebreider onderricht in de natuur- en wiskundige vakken dan 't Gymnasium hun bood met zijn geleerde opleiding (oude talen), en ofschoon deze artsen zonder de Gymnasiale voorstudie het recht niet hebben om te promoveeren, verkiezen verreweg de meeste aanstaande medische studenten de H.B.S. boven 't Gymnasium. Om die reden wenschen èn Regeering èn Ineenschakelings-commissie deze twee inrichtingen saam te koppelen of liever op te lossen in een nieuwe school: het Lyceum, dat beider wenschen, die van de geleerde opleiding en van de wetenschappelijke vorming wil vereenigen en aan alle studenten later het jus promovendi verleent.

't Is evenwel moeilijk 't karakter der H.B.S. te bewaren en tevens de geleerde opleiding tot haar recht te doen komen. Aan den eenen kant kan men voor zeer veel leerlingen niets of slechts zeer weinig laten vallen van de wis- en natuurkundige vakken, terwijl ook boekhouden en staathuishoudkunde behouden moeten blijven. Zoo, om deze twee geheel uiteenloopende richtingen toch te vereenigen, besloot de Commissie, en de Regeering is het hierin met haar eens, voor te stellen, de bestaande scholen samen te smelten tot één, 't Lyceum, waar gedurende 2 jaren alle leerlingen 't zelfde onderwijs ontvangen en voor allen 't latijn verplicht is en daarna de leerlingen te splitsen in 3 groepen, die elk gedurende 4 jaar in haar onderscheiden eigen richting zullen gaan, welke 4 jaar dan meer overeenkomen met de tegenwoordige H.B.S. en Gymnasium: 2-jarige 'onderbouw' en drie 4-jarige 'bovenbouwen.' Naast deze inrichting(en!) zal tevens, volgens ditzelfde plan, komen een 3-jarige Middelbare School (waarop al of niet kan volgen een 2-jarige Handelsschool). Deze driejarige Middelbare School zal dan vervangen de bestaande driejarige H.B.S. en *zal tevens in de plaats komen voor de tegenwoordige scholen M.U.L.O.:* Varietas delectat.

Met deze plannen is, buiten de voorstellers, niemand ingenomen. Vooral de Vereeniging van leeraren bij 't M.O. vond ze verkeerd. De hervormingen zijn, zoo oordeelt zij, te theoretisch. Zij had het beter gevonden de tegenwoordige toestanden te behouden en geen wijzigingen aan te brengen gegrond op algemeene beschouwingen. Daarom streeft zij naar een *verbeterde 5-jarige H.B.S.* en een

verbeterd Gymnasium. In het jaar 1911 verwierp deze vereeniging de Lyceumplannen met 637 tegen 50 stemmen.

De Vereeniging van leeraren aan Gymnasia was eerst vóór 't Lyceum-ontwerp, maar in 1914 bekeerde zij zich bijna geheel tot de zienswijze der H.B.S.-leeraren en vroeg in Augustus van dat jaar in een adres aan de Tweede Kamer een *verbeterde H.B.S.* en een *verbeterd Gymnasium*, *waarnaast* dan plaats kon blijven voor een Lyceum.

Hoe langer tijd er verloopt sedert de Lyceumplannen bekend zijn, hoe meer het blijkt dat zoowel bij kamerleden als bij onderwijs-autoriteiten de overtuiging veld wint dat de regeeringsplannen onmogelijk te verwezenlijken zijn.

Een der belangrijkste kwesties is dan - n.l. als de Lyceumplannen schipbreuk lijden - of de H.B.S., waar meer aanstaande studenten hun voorbereidende studiën vol-

tooien dan aan 't Gymnasium, ook het promotierecht zal verkrijgen voor haar oud-leerlingen. Men zal het de M.S. niet kunnen en verreweg de meesten deskundigen zullen 't haar niet willen weigeren. Maar.... zal het dan niet noodig zijn den 5-jarigen cursus uit te breiden tot een 6-jarigen? Ziedaar een nieuwe kwestie, waarover in de kringen der leeraren geen eenstemmigheid heerscht. In de vergadering van 30 December 1914 was deze vraag uitsluitend aan de orde. Een voorstander en een tegenstander hebben er het voor en het tegen uitvoerig verdedigd.

Onder de voordeelen van een 6-jarigen cursus telde de voorstander ook *vermindering van de eischen voor 't Fransch op het toelatingsexamen.* Hij oordeelde dat de Middelbare School te veel drukte op de Lagere en dat door eventueele vermindering der eischen voor 't Fransch de Lagere School ook zou kunnen handelen naar het votum van de vereeniging van leeraren, dat den leeftijd voor 't Fransch op de L.S. op 12 jaar stelde.

Nog eenmaal wensch ik in dit verband te wijzen op het feit dat op de Lagere School in Nederland aan kinderen beneden 12 jaar *ook dan nog* 2 jaar lang een vreemde taal moest worden onderwezen ter wille van t' M.O. Voelt men 't bespottelijke van dit onderwijs niet? **Wil** men niet inzien, dat het onderricht in een vreemde taal op de gewone lagere school niet past?

Bij referendum heeft zich de Vereeniging met groote meerderheid verklaard voor *een vijfjarige H.B.S. met beperking der leerstof.*

De driejarige Middelbare School zou dus volgens de voorstellen der Ineenschakelings-commissie tevens de inrichting zijn voor die leerlingen welke thans de scholen voor M.U.L.O. bezoeken.

Dit zou een ingrijpende maatregel worden. Aan't L.O. zou derhalve worden onttrokken het M.U.L.O., dat in de laatste jaren zoo'n hooge vlucht heeft genomen, nadat de Vereeniging voor M.U.L.O. er bij de Regeering op aangedrongen heeft door wetswijziging milder bepalingen in 't leven te roepen, wat in 1909 dan ook is geschied. Thans bestaan ook in kleine steden, zelfs in dorpen van eenige beteekenis scholen voor M.U.L.O. met 9-jarigen cursus voor leerlingen van 6 tot 15 of 16 jaar of scholen met 3-, 4- of 5-jarigen cursus voor leerlingen van 11 en 12 tot 15 en 16 jaar, waaraan onderwezen worden, behalve de gewone vakken van het lager onderwijs, twee of drie vreemde talen, wiskunde en algemeene geschiedenis. Deze inrichtingen voldoen aan de behoeften der burgerij, en zijn veel goedkooper dan de scholen voor middelbaar onderwijs met driejarigen cursus, die ze volgens het ontwerp der Ineenschakelings-commissie zouden vervangen. Deze middelbare scholen zouden wegens de groote kosten niet worden gesticht in zoovele kleine steden en dorpen, waar tegenwoordig scholen voor M.U.L.O. bloeien, en een groot deel der bevolking ware dan verstoken van voor de oudere jeugd ontwikkelend onderwijs. Kwam het plan der commissie tot uitvoering, dan werd er schade toegebracht aan de algemeene volksontwikkeling, welke toch een van de gewichtigste belangen mag heeten voor de geheele natie: haar sieraad en haar kracht.

Doch ook de materieele belangen van de jeugd zouden worden benadeeld. Door de Vereeniging voor M.U.L.O. zijn van allerlei instellingen van handel en industrie e.d. concessies verkregen voor de leerlingen, die het einddiploma A of B bezitten; dit diploma opent hun op deze wijze den weg tot allerlei betrekkingen, het stelt den bezitters in staat de eerste schrede te zetten in de maatschappij; in dit opzicht concurreert het diploma M.U.L.O. bijna geheel met dat van de 3-jarige H.B.S.

Zelfs in de groote steden waar H.B.S. zijn met 3-, zoowel als met 5-jarigen cursus worden de goed ingerichte M.U.L.O. scholen druk bezocht. Ik behoef maar te noemen Rotterdam, dat een groote verscheidenheid van openbare goede M.U.L.O.-scholen

bezit. Zij blijken een behoefte te zijn voor de burgerij naast de scholen M.O.; want het leergeld is geringer en de omvang en inrichting van het onderwijs eenvoudiger.

Men ziet dat het Rapport der Ineenschakelings-commissie diep ingrijpt in de bestaande toestanden. Allerminst is er thans eenheid van onderwijs, maar de nieuwe voorstellen der Commissie brengen die ook niet. Of eenheid mogelijk is? En zoo ja, of zij gewenscht is? Dit te beslissen is een der lastigste problemen.

Wij hopen dat de Regeering - en met haar de Vertegenwoordiging - kalmte, wijsheid en kracht zal bezitten om in deze zeer moeilijke zaak de beste maatregelen te treffen.

Een volgenden keer hoop ik in de gelegenheid te zijn uit te leggen dat (m.i.!) het M.U.L.O. niet *mag* worden vervangen door het M.O. en wel op paedagogische gronden. Dit zijn dan de ware oorzaken waardoor het M.U.L.O. zich handhaafde tot nu toe en

zich in het vervolg hoopt te handhaven, ten spijt van alle hervormingsplannen, die met dezen tak van onderwijs geen rekening houden.

C. GROUSTRA.

De Zee-oorlog.

Dat Engeland avond of morgen een zee-oorlog zou voeren moeten, werd door de Engelsche Admiraliteit als een vaststaand feit beschouwd.

Wat dan de taak der Britsche Marine zou zijn, heeft Lord Spencer voor een klein tiental jaren duidelijk uiteengezet, terwijl hij zich daarbij beriep op het rapport van de Koninklijke Commissie voor de kolenstations, onder voorzitterschap van Lord Carnarvon.

'De Marine heeft niet voor taak, als locale macht, de Engelsche zeehavens te beschermen en te verdedigen. Zij moet de havens van den vijand blokkeeren, zijn handel vernietigen, de vijandelijke schepen in zee aanvallen en buitendien krachtig optreden tegen iedere vijandelijke poging om iets te ondernemen tegen welke bezittingen der Engelsche Kroon ook.'

Zoo sprak genoemd rapport. Lord Selborne preciseerde die uiting nog eenigszins meer. 'De plicht van de Engelsche Marine is niet alleen het Engelsche Rijk en de hoofdstad te beschermen tegen een mogelijken inval, en zoodoende de Engelsche mannelijke bevolking tegen de conscriptie. Zij heeft nog een andere taak en wanneer zij daartoe niet in staat zou zijn, dan ware het met Engeland gedaan. De Marine moet in staat zijn in iedere omstandigheid zorg te dragen, dat alles wat Engeland behoeft aan voedingsmiddelen, katoen, kortom alles wat het noodig heeft voor zijn industrie en bevolking, ook vrij aangevoerd kan worden.' En als men aan die geweldige taak denkt, zegt Selborne, dan moet men erkennen, dat de ontzaggelijke sommen, uitgegeven voor de Engelsche Marine, inderdaad goed besteed zijn.

Inderdaad heeft de Engelsche Marine in dezen oorlog woordelijk aan de haar in deze woorden gestelde eischen voldaan. De Engelsche handel is bijna even vrij alsof er geen oorlog is. De Duitsche handel is vernietigd, de Duitsche havens zijn geblokkeerd en wel zoodanig, dat als het ware het geheele Duitsche Rijk belegerd en uitgehongerd wordt.

Zoo lang Engeland nog trotsch was op zijn 'splendid isolation' moest bij alle vlootplannen niet slechts gedacht worden aan één vijand, maar aan een vijandelijke combinatie. Daardoor ontstond de zoogenaamde 'two power standard'. De Engelsche vloot moest in staat zijn de vereenigde vloten van de twee, na Engeland sterkste maritieme naties, te weerstaan. Daarbij had men voornamelijk het oog op de tegenwoordige bondgenooten Frankrijk en Rusland. De snelle ontwikkeling der Amerikaansche, Japansche en Duitsche Marines maakte het eventueele nut van de 'two power standard' twijfelachtig. Daarom werd in Engelsche maritieme kringen er aan gedacht de vloot in het vervolg in te richten volgens een 'three power standard'. Engeland heeft de enorme finantieele bezwaren van dat systeem weten te ontkomen door een verbond te sluiten met Japan. De Europeesche pers heeft de Engelsche diplomaten over dat verbond hard gevallen, maar ten onrechte. Nooit toonde de Engelsche diplomatie zich grooter en wijder van blik, dan toen zij dit voor Engeland zoo voordeelige verbond sloot. Het gevaar van de krachtige Japansche Marine tegenover zich te zien werd daardoor voorkomen, terwijl bij een eventueelen oorlog met twee Europeesche Mogendheden niet slechts de oude 'two power standard' voldoende bleef, maar buitendien op de hulp van Japan gerekend kon worden. De overwinning van Admiraal Togo op de Russische vloot schakelde ook

die zeemogendheid voor eenigen tijd geheel uit. Door die overwinning kon de Engelsche Admiraliteit er toe besluiten in 1904-1905 een pantserkruiser minder op stapel te zetten dan in de vorige jaren, hetgeen een bezuiniging was van 25 millioen.

Koning Eduard was de man, die de toenadering tot Frankrijk en later ook tot Rusland wist te bewerken. De Entente en het verbond met Japan maakte het duidelijk, dat Engeland slechts één vijand ter zee zou hebben te duchten en wel de steeds krachtiger wordende Duitsche Marine.

De Amerikaansche Marine werd ook wel voortdurend sterker, maar het bleek dat de Regeeringen dier beide Staten, Engeland en Amerika niet ongenegen waren om op de zelfde wijze samen te werken als Engeland en Japan. Een feit is, dat een dergelijk verbond bepleit is in Amerikaansche couranten als The Sun en dat in 1904 de Times zich daarover zeer verblijd betoonde. Wel wees The Sun er op dat de Times het mis had met te denken, dat er bij dergelijke

plannen sprake kon zijn van sympathie. Evenals bij alle politiek werd er slechts aan eigen voordeel gedacht.

In elk geval is het een feit, dat Engeland zijn maritieme macht in de Amerikaansche wateren sterk verminderde, evenals geschiedde met het Middellandsche Zee-eskader. Daarentegen werd de zoogenaamde Home-fleet, sinds dien Channel-fleet genoemd, enorm versterkt. Die versterking ging gepaard met de opruiming van een groot aantal oudere vaartuigen, als hebbende minder militaire waarde. Natuurlijk werden die oudere schepen allen zoo spoedig mogelijk door nieuwe en grootere vervangen.

Dat al deze veranderingen in de stationneering en sterkte der Engelsche vloot gericht waren uitsluitend tegen de Duitsche vloot sprak reeds vanzelf. Maar buitendien liet Arthur Lee op 27 Januari 1905 in een rede op een diner van de Unionistische partij te Fareham en 2 Februari daaropvolgende in een toespraak tot zijn kiezers te Eastleigh, daarop het volle licht vallen. Lee roemde daarbij zeer het doorzicht en de maatregelen van den First Sea Lord John Fisher en van Lord Selborne. De Duitsche couranten, zooals het Berliner Tageblatt, gaven woedende commentaren over die redevoeringen van Lee, waarop niemand minder dan Chamberlain trachtte de woorden van Lee voor Duitschland te verzachten. Hij zeide, dat Lee slechts bedoelde te zeggen, dat Engeland zeer ongaarne een conflict op de Noordzee zou zien, maar dat Engeland zich toch troosten kon met de gedachte, dat als dat conflict zou voorkomen, het in staat zou zijn het eerst en het krachtigst toe te slaan.

Het schijnt, dat Lee dit inderdaad zoo gezegd heeft, doch er nog aan toevoegde dat die eerste klap zou toegebracht worden nog voordat de tegenstander (Duitschland) de oorlogsverklaring in de courant gelezen had. Het antwoord der Duitsche couranten liet niet lang op zich wachten. Iemand als Lee moest al ontslagen zijn, voordat hij in de couranten beschouwingen over zijn praatjes kon lezen.

Dat toebrengen van den eersten klap zooals de Japanners dat in Port Athur deden kwam in dezen oorlog niet voor, maar wel was de Engelsche vloot ten volle gereed voor haar taak. Tot die taak behoorde ook, zooals Lord Goschen indertijd opmerkte, Engeland de macht te geven ook krachtig tegen de pretenties der Neutrale Mogendheden te kunnen optreden.

In het begin van dezen oorlog liepen onmiddellijk geruchten over een groote zeeslag in de Noordzee: zeventien Duitsche schepen zouden gezonken zijn. Het sprak vanzelf, dat zulk een bericht onwaar moest zijn. De Engelschen zijn in alles de beste diplomaten der wereld, dus ook in het oorlogvoeren. Voor het volledig volbrengen van de aan de Engelsche Marine gestelde taak was het totaal onnoodig de Duitsche Marine bij haar Marinebasis op te gaan zoeken. In het genoemde rapport wordt gezegd, ‘de vijandelijke schepen aanvallen in volle zee’, maar niet ze opzoeken aan hun basis. En dat de Duitsche vloot in volle zee die Engelsche niet zou durven opzoeken sprak ook vanzelf. En vooral zou zij dit niet doen in het eerste stadium van den oorlog. Wellicht later, als eerst de vijand te land geslagen was en men dan zou trachten met Engeland af te rekenen, en wellicht ook zonder die overwinning te land als ‘coup de désespoir’.

De Duitsche Marine heeft het er echter tot nu toe treurig afgebracht. Zelfs de beroemd geworden Embden. Wat deed die anders als ongewapenden aanvallen?

De raids naar de Engelsche kust kunnen toch werkelijk niet aanspraak maken op den naam van wapenfeiten, in elk geval niet als men het woord ‘eervol’ erbij zou willen gebruiken.

Ieder weet, dat de gevechtswaarde der tegenwoordige schepen bepaald wordt, niet alleen door de bewapening, de geoefendheid der bemanning, maar dat ook

een groote factor voor succes is: de snelheid. Voor de Duitsche schepen blijkt de snelheid ook inderdaad zeer gewichtig te zijn. Door die snelheid toch kunnen zij de Engelsche schepen ontvluchten. Bewapening, om weerlooze schepen en havensteden te beschieten. Snelheid, om gewapende Engelsche schepen te ontvluchten.

Dat is tot nu toe het teeken waarin de zee-oorlog tusschen Engeland en Duitschland staat. Engeland wacht af en kan afwachten, heeft den tijd voor zich en Duitschland kan en durft niets anders doen als weerloozen aanvallen, zooals nu ook weer in den edelen duikbootenoorlog der Duitschers.

Hoeveel nobeler hielden zich dan èn Russen èn Japanners toen die elkander opzochten om den eindstrijd te leveren bij Tjoushima waar de Russische vloot ten onder ging.

Die slag bij Tjoushima, gewichtiger èn als gevecht èn als resultaat dan den slag bij

Trafalgar, is wel waard in deze tijden met een enkel woord herdacht te worden.

De Russische vloot ging den vijand in de Aziatische wateren opzoeken. Dat was een waagstuk, maar ook het eenige, waardoor de oorlogskansen ten voordeele van Rusland konden keeren. Gelukte het de Japansche vloot te verslaan, dan was het Japansche leger afgesneden van zijn hulpbronnen en kon daartegenover de Russische vloot optreden tegen de Japansche havensteden. De kans op die zoo gewenschte en noodzakelijke overwinning was echter niet groot. Reeds wist men van te voren, dat de Russische Oost-Zee vloot numeriek de mindere was tegenover de Japanners, zoowel wat bewapening als wat tonneninhoud betrof. Daarbij was de Japansche bemanning al eenigen tijd aan het oorlogvoeren gewend en streed de Japansche vloot vlak bij haar basis, terwijl de Russische vloot maanden varen moest om het tot een ontmoeting met de vijandelijke vloot te brengen.

Door die lange reis waren de kielen der schepen vuil geworden, met het noodzakelijke gevolg: vermindering van snelheid. En gedurende den slag bleek die mindere snelheid een groot nadeel voor de Russen te zijn. Alleen daarom lag het op den weg van Admiraal Rodjestvensky een slag te vermijden en zonder gevecht Vladivostock te bereiken. Daar toch zou zijn eskader versterkt worden met een divisie torpedojagers, met den kruiser Bogatyr en met de pantserschepen Rossia en Gromoboi. Maar het vermijden der Japansche vloot ging niet zoo gemakkelijk. Daarvoor toch was de inlichtingen-dienst der Japanners te goed. Buitendien liep men kans opgesloten te worden in Vladivostock, zonder daar den noodigen tijd te vinden om de schepen door reiniging hunne oude snelheid terug te geven. Een andere faktor was nog, dat de Russische vloot niet voldoende steenkolenvoorraad had voor zoo'n langen reis, terwijl men in Vladivostock niet genoeg steenkolen zou vinden.

Lichte Japansche kruisers hadden Togo reeds gewaarschuwd, dat de Russische vloot in aantocht was. Op het oogenblik der ontmoeting, 's middags twee uur, teldede Russische vloot achttien schepen, die op ongeveer 8000 meter afstand het vuur openden. De Japanners beantwoordden dat vuur niet, voor dat de afstand verminderd was tot op 6000 meter. Reeds in den aanvang van den slag werd de Kniaz Souvorof zwaar beschadigd en in brand geschoten en Rodjestvensky zelf gewond. Deze gaat met de admiraalsvlag over naar de Borodino. Tegelijkertijd is een ander Russisch schip de Osliabya zoo zwaar beschadigd dat het de gevechtslinie verlaten moet, en ongeveer kwart over drie zinkt. De Admiraal Felkersham was gedood. Ook de Borodino en de Alexander de Derde worden in brand geschoten. En de Admiraal Nakhimoff wordt zoo gehavend, dat dit schip verloren ging.

Toen de gang van zaken zoo voordeelig voor de Japanners was, zond Togo de divisie Kanimoura weg om langs een omweg de Russische vloot in den rug aan te vallen. In het vervolg van den slag wordt de Borodino door vijf Japansche schepen zoo beschoten, dat Rodjestvensky, die een nieuwe wonde opgeloopen had, dat schip verlaten moest en zich aan boord van een der torpedojagers begaf. Ook de Alexander de Derde gaat verloren evenals de Sissoï-Veliki en daarna ook de hulpkruiser Oural. In dat gedeelte van den slag werden de overblijvende Russische schepen ook nog aangevallen door de Japansche torpedobooten. De eerste aanval werd nog door de Russen afgeslagen, maar bij den tweeden aanval gingen behalve de reeds genoemde Sissoï-Veliki ook de Admiraal Ouchakof en de Vladimir Monomakh te gronde, terwijl bij den eersten aanval de Navarin als slachtoffer viel. Den volgenden ochtend streden de wrakken van de Nicolaas de Eerste, de Orel, de Admiraal Apraxine en de Admiraal Seniavine nog door, tot tenslotte Admiraal Nebagatof besloot zich over te geven.

Het resultaat van den slag was dus niet slechts een nederlaag van de Russische vloot, maar een totale vernietiging.

Hiervoor zijn verschillende oorzaken op te noemen. Een Duitsche vloot zou een dergelijke ramp niet overkomen zijn. Zoodra men toch op 8000 meter een vijand ontdekte ging men met ‘à grande vitesse’ aan den haal. Daaraan dachten de Russen niet. Tot het laatste streden zij met grooten moed. De namen der Borodino, der Sissoï Veliki en der Kniaz Souvorof staan met gulden letters in de geschiedboeken der Russische Marine geboekt. Niet één enkel man deed niet zijn plicht. Zoodra Togo de vijandelijke vloot zag, seinde hij naar al zijn schepen: ‘De toekomst van het Keizerrijk hangt van dezen slag af; ik hoop dat iedereen zijn plicht zal doen.’ Dat deden de Japanners zonder uitzondering, maar in dapperheid en plichtsbetrachting overtroffen zij de Russen niet.

Was dus de moed van beide partijen gelijk, zoo was dit niet het geval met de bevarenheid. In ieder opzicht was daarin de Japansche vloot beter, dan de Russische. Het manoeuvreeren der Japanners was bewonderenswaardig, al moet men toegeven dat zij daarin juist de snelheid zeer veel tot hun voordeel hadden, boven de zooveel langzamer varende Russische schepen.

Verder bleken de Japanners veel beter artilleristen te zijn. Ook deze slag is evenals de strijd der Engelsche vloot tegen de vluchtende Duitsche, waarbij de Blücher verloren ging, in hoofdzaak beslist door het geschut. De Russen waren buitendien te vroeg begonnen met schieten, daardoor ontbrak de munitie later op verscheidene schepen, juist toen de afstand zooveel kleiner was geworden, dat de trefkans in het voordeel was van dengene die nog schieten kon. De Japanners waren ook niet zuinig met munitie, maar pas toen zij zeker waren te treffen. Nog een ander feit is aansprakelijk voor de nederlaag der Russen. Nobogatof vertelde aan Togo, dat alle projectielen der Japanners door de pantserplaten der schepen drongen. Togo was verbaasd, toen hij hoorde, welk pantser die schepen wel bezaten. Dus weer de oude kwestie, dat alles wat bij het Russische leger en bij de vloot op papier staat, er nog in werkelijkheid dikwerf niet aanwezig is.

Wij noemden met een enkel woord den slag bij Trafalgar. Daar streed Nelson met 27 Engelsche schepen tegen de Fransche vloot onder Villeneuve, die 33 schepen sterk was. De Franschen werden verslagen. Nelson nam zelfs 17 schepen. Hij sneuvelde echter zelf, evenals meer dan 3000 man van zijn volk, terwijl al zijn schepen geduchtig gehavend waren. Na den slag stak een geweldige storm op, waardoor de Engelschen zeer veel moeite hadden met hunne half stukgeschoten schepen Gibraltar te bereiken. Dit deed Kapitein Cosmoa van de geslagen Fransche vloot besluiten opnieuw de Engelsche vloot aan te vallen. Admiraal Collingwood deed om dit gevaar af te wenden zijn vloot positie nemen tegen Cosmoa, maar moest daarbij de genomen schepen vrijlaten. Twee, de Santa Anna en de Neptuno, nam Cosmoa mede naar Cadix, terwijl Collingwood vele der anderen liet verbranden, zoodat hij met slechts vier genomen schepen in Gibraltar aankwam. Uit het heldhaftig optreden van Cosmoa, ziet men, hoe de Fransche vloot wel geslagen was, maar absoluut niet zoodanig als de Russen bij Thoushima. Die zouden niet in staat geweest zijn nog iets te ondernemen tegen de overwinnaars. Op het resultaat van den oorlog had de slag bij Trafalgar niet den minsten invloed. Alleen werd het gevaar voor een vijandelijken inval in Engeland afgewend en zooals gebleken is voor minstens ruim honderd jaar.

En ook nu is door de laatste overwinning der Engelschen op de Duitschers het gevaar voor een vijandelijken inval opnieuw afgewend. Zooals Gabriel Hanotaux schreef: ‘Chaque fois qi'une escadre allemande se risque, elle sait d'avance, maintenant qu'elle est battue si elle ne fuit.’ Zoo is het ook. Daarom is voorloopig de zeeoorlog uit, voor zooverre het niet-onderzeebooten betreft. De onderzeeboot-oorlog en vooral nog die tegen non-combattanten is wel het meest weerzinwekkende, wat wij in dezen barbaarschen oorlog te zien kregen. Maar tegenover de Engelsche vloot en den Engelschen handel zal die duikbooten-oorlog blijken te zijn de oorlog van een kefhond tegen een buldog en dus voor Duitschland niet het minste praktische resultaat opleveren.

Daarom zal ten slotte, nadat het gebleken zal zijn, dat het Duitsche leger niet in staat is haar reusachtige taak aan beide fronten te vervullen, wel overgegaan moeten worden tot den ‘coup de désespoir’, waartoe ook Rusland in den Russisch-Japanschen oorlog besloot, en wel een uitval der geheele Duitsche vloot

tegen de Engelsche vloot. Het ontbreekt den Duitschers niet aan moed, de bijna absolute zekerheid van een nederlaag zal hen niet weerhouden, als de tijd daar is, waarop zij zelf dien aanval noodig vinden. En dan wordt de Duitsche vloot behandeld als de Russische bij Thoushima, en alle kans is er, dat dan na dit te verwachten Duitsche Thoushima de Vredesonderhandelingen geopend zullen worden. Het ziet er echter helaas nog niet naar uit alsof dit spoedig gebeuren zal.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Zwangerschap en Moederschap.

I.

Dit belooft een intiem praatje te worden over een onderwerp, dat elke vrouw het naast aan het hart moest liggen, en toch zoo dikwijls oppervlakkig door haar wordt behandeld.

Het betreft het *Moederschap.*

De band tusschen man en vrouw is wettig; die tusschen moeder en kind heilig. De liefde van de een moge gewijd zijn, die van de ander is goddelijk. Het kind is de hoop der toekomst, het symbool der goddelijkheid. En toch is het, helaas, een feit, dat in waarheid het moederschap niet altijd is wat het moet zijn: verstandig en beschermend. Wetende wat het kind is en worden zal, doen we het telkens kwaad - zelden met opzet, meestal uit onnadenkendheid, doch wat ook de oorzaak moge zijn, het kind is altijd het slachtoffer van onze onverstandigheid.

Ik ben namelijk vast overtuigd, dat het groote gewicht van den invloed vóór de geboorte niet altijd juist wordt begrepen, en men niet genoeg inziet, dat gedurende de geheele periode van zwangerschap elke zorg moet worden in acht genomen, om het te verwachten kind de schadelijke uitwerking te besparen, die voortkomt uit drie oorzaken: ten eerste te veel werk van de moeder gedurende de zwangerschap, ten tweede het zich bloot stellen aan onaangename indrukken; ten derde tobberijen en soeza.

Vele, vele malen heb ik vrouwen hooren zeggen: 'Ik begrijp niet waarom mijn dochters zoo zwak zijn; ze kunnen nergens tegen. Ze hebben het veel gemakkelijker dan ik, ze hebben veel minder te doen, ze hebben slechts een of twee kinderen en toch voelen ze zich telkens vervelend en moe. Toen ik mijn kinderen grootbracht - en ik had er tien - deed ik al het werk en had het lang zoo gemakkelijk niet.' Zulke opmerkingen sluiten haar eigen doodvonnis in zich en geven den sleutel tot de oplossing.

De vrouw, die moeilijk werk verricht en zichzelf op eenigerlei wijze oververmoeit, terwijl ze een kind onder het hart draagt, put niet alleen haar eigen kracht uit, gebruikt niet alleen haar reserve-krachten die zij later zoo bitter noodig heeft, maar berooft tevens haar ongeboren kind van de kracht die hem toekomt. Dat is het wat de meeste onzer grootmoeders deden. Er waren geen arbeidsparende machines in haar tijd, zooals er heden zijn. Het buitenshuis zenden der wasch, het koopen van fabriekswerk of ingemaakte groenten, het aanschaffen van extra-hulp, zou buitensporige luxe zijn genoemd. Weinig werd er gedacht aan de jonge levens, die afhankelijk waren van de lichamelijke en zedelijke kracht en voeding dezer vrouwen. Hoe grooter de familie, hoe meer werk werd er verricht door de moeder. Meer en meer van haar krachten werd aangewend op de vermoeiende dagelijksche plichten, minder en minder bleef er over voor de snel-elkaar opvolgende kinderen, die op hun beurt, wanneer ze gekomen waren tot den vroegst mogelijk huwbaren leeftijd, het voorbeeld volgden der moeder.

Dit is de reden waarom zooveel vrouwen heden ten dage zooveel zwakker zijn dan hare moeders en is eveneens de reden, waarom zij verstandiger zouden moeten zijn.

De rijke vrouw kan zich natuurlijk in deze periode ontzien. Daartegenover staat de andere klasse: vrouwen wier finantieele omstandigheden het eenvoudig onmogelijk voor hen maken zich te sparen. Deze vrouwen beschuldig ik niet. Integendeel, ik pleit ze vrij. Gelukkig voor hen hebben zij een vitaliteit, die zeer dikwijls ziekten te boven komt, welke in een andere klasse op de kinderen zouden zijn overgegaan. Maar tusschen deze twee categorieën van vrouwen, de rijke en de zeer arme, is er een zeer groote klasse - misschien de grootste - die in die tijden anders zou kunnen handelen, als zij de kwestie maar wat meer aandacht wilde schenken. Ik heb vrouwen, wier echtgenooten meer dan genoeg verdienden om haar hulp in de huishouding te verschaffen, boven de waschtobbe, gaskachel of inmaaktafel zien staan, wanneer het haar gebiedende plicht was geweest plat op den rug te gaan liggen. Ik heb er gekend, die zware meubels vertilden, vermoeide

kinderen de trappen op en af droegen, vloeren aanveegden en man en kind verzorgden, terwijl ze stonden te beven van moeheid en bijna flauw vielen van de pijn. En dit gebeurde, niet omdat zij niet een extra-dienstmeisje konden bekostigen of de man tegenwerpingen zou maken, maar alleen omdat zij meenden dat niemand anders dan zij haar huis zoo goed in orde kon houden, of meenden zuinig te moeten zijn met het oog op de te verwachten groote gebeurtenis.

Niet alleen zijn deze redenen absurd, maar bepaald slecht en zondig. Kan het feit, dat ge een paar extra guldens uitgeeft, gewicht in de schaal leggen tegen het mogelijk invalide maken van U zelf of het jonge leven dat gij onder het hart draagt? Is iets ter wereld van zooveel belang voor U als het baren van een sterk en gezond kind? In Uw handen rust de verantwoordelijkheid van de kleine ziel en zijn nageslacht. Dit is geen kwestie die U alleen aangaat. Het welvaren

van het kind is van het grootste belang - zelfs meer vóór dan na de geboorte. Van de behandeling waaraan gij het onderwerpt, hangt zijn gezondheid, zijn geestelijke gesteldheid, zijn zedelijke kracht, zijn neigingen, zijn toekomstige nuttigheid en zijn geluk af. Geen verpleging of wetenschappelijke behandeling, hoe uitstekend ook, kan later goed maken hetgeen hem vóór de geboorte is onthouden.

Wij vrouwen zijn wezens van gewoonten. Het is moeilijk voor ons, plichten waaraan wij gewend zijn, aan anderen toe te vertrouwen. Het ligt in de natuur van een vrouw met haar werk door te gaan zoolang als ze het kan uithouden, en zoolang een vrouw op de been is, het doet er niet toe of ze het moest zijn of niet, veronderstelt ze dat zij sterk genoeg is om haar gewone werkzaamheden te doen. Het is echter haar *volstrekte* plicht, gedurende de maanden van zwangerschap haar huishoudwerk zóó in te richten dat er geen kans bestaat het jonge wezentje, dat zij onder het hart draagt, eenig nadeel toe te brengen.

En nu het tweede punt:

Wanneer een vrouw in twijfel verkeert aangaande den invloed van een onaangenamen indruk en het daaruit voortkomende nadeel op het ongeboren kind, laat haar dan eens bedenken, dat een plotselinge en machtige emotie zoo haar maag en hart van streek kan brengen dat vomeeren en flauwvallen er het gevolg van is. Bedenk nu dat een zeer dun vlies het ongeboren kind insluit. Door dit vlies heeft er een voortdurende wisseling van het bloed in het kinderlichaam met dat in het moeder-lichaam plaats. Elke nerveuse indruk die een tijdelijke of permanente stoornis in het bloed van de moeder veroorzaakt, wordt dus direct overgebracht op het kind.

Wanneer de moeder door het circuleerende bloed niet alleen haar eigen eigenaardigheden van lichaam en geest, maar eveneens die van haar echtgenoot en zijn en haar voorouders op het kind kan overbrengen, is het dan onredelijk te veronderstellen, dat sterke indrukken, aangename of onaangename, op de moeder, eveneens invloed op het kind zullen hebben?

Verscheidene gevallen zijn mij bekend, die bewijzen, dat, indien de moeder gedurende haar zwangerschap plotseling ziet of zelfs sterk denkt aan lichamelijke gebrekkigheid, deze indrukken dikwijls invloed op het te vormen kind hebben, soms in die mate, dat het gebrek bij hem herhaald wordt. Een vrouw, wier echtgenoot beide beenen geamputeerd werden tengevolge van een ongeluk, bracht een kind ter wereld wiens beenen als 't ware waren afgesneden op hetzelfde punt. Een andere vrouw had een levendige droom over een man die het linkeroor miste. Bij haar baby openbaarde zich hetzelfde gebrek. Een andere vrouw passeerde op straat een bedelaar, die het stompje van een hand ophield waaraan alle vingers, behalve de duim en de pink, ontbraken. Zij bracht een kind met vreeselijk verminkt handje ter wereld.

Een aanstaande moeder moet daarom zooveel mogelijk met alle schokkende, pijnlijke of onfraaie dingen ontzien worden. Ze moet zich niet alleen in acht nemen voor de werkelijke feiten, maar eveneens voor de verhalen van ziekte of lijden in eenigerlei vorm. Wanneer het geweldig groote gewicht hiervan meer algemeen begrepen wordt, zullen de stedelijke autoriteiten maatregelen nemen om de straten te reinigen van die bedelaars wier lichamen of beenen verminkt zijn door ongelukken of anderszins.

Ook denkt men er niet genoeg bij door dat de geestelijke gesteldheid eener vrouw niet normaal is gedurende haar zwangerschap. Personen, gezichten, geluiden, luchtjes, handelingen, ideeën en plichten die in normale omstandigheden geen onbehagen noch toorn bij haar opwekten, kunnen haar ten zeerste tegenstaan. Haar gemoedsstemming verandert snel en zonder schijnbare oorzaak. Haar antien

sympathieën zijn scherp. Met de grilligheid van dezen toestand moet rekening worden gehouden en datgene wat voor haar oog of oor onaangenaam is, moet zooveel mogelijk uit haar omgeving gehouden worden, terwijl die personen, welke een aangenaam stemmende uitwerking op haar hebben, die haar vroolijk en gelukkig maken, haar een gezonden kijk op het leven geven, rust en tevredenheid bij haar aanmoedigen, moeten, als het kan, voortdurend bij haar zijn.

Dat het nog niet geboren kind een sensitieve plaat is die opneemt en later ontwikkelt en openbaart welke indrukken erop geworpen zijn door middel van moeders emoties en sensaties, is onderzocht en bewezen. Het is b.v. heel goed mogelijk om de liefde voor boeken, muziek, schilderijen, en bloemen of andere heilzame neigingen bij het komende kind aan te kweeken. Men kan die zelfs tot

een op den voorgrond tredende eigenschap maken. Ik ken een vrouw, die wenschte dat haar kind aanleg voor kunst zoo hebben, en zich gedurende haar zwangerschap ten doel stelde vele schilderijen-museums te bezoeken om haar oogen de kost te geven aan de schoonheden van lijn en kleur. Toen het kind oud genoeg was om personen en voorwerpen in zijn omgeving op te merken, waren het telkens schilderijen die het meest zijn belangstelling opwekten. Zijn smaak is met de jaren ontwikkelende en liefde voor de kunst een verfijnd element in zijn leven. Het is niet mogelijk, natuurlijk, voor ons allen om schilderijen-museums te bezoeken, maar de armste onder ons kan goede platen in huis hebben, zelfs al kosten ze maar een dubbeltje.

Liefde voor muziek en boeken kan eveneens bij het te verwachten kind aangekweekt worden. Als ge eenig muziekinstrument kunt bespelen, dan is dit de tijd om u te oefenen. Maak er een gift aan uw kind van. Wanneer ge ontstemd zijt, ga naar het instrument als tot een vriend en laat het uw ontstemd gemoed kalmeeren en rust brengen aan uw geest.

Wat vele vrouwen niet begrijpen of de groote beteekenis er niet van verstaan is de gemoedstoestand van haar, die teleurstelling gevoelt dat ze weer bevallen moet. In zulk een toestand, hetzij hij tijdelijk, bij tijden of permanent moge zijn, deelt een vrouw die gevoelens aan haar te verwachten kind mede en berooft het van een vroolijken, gelukkigen aard. Hoe meer zij het feit laakt en hoe langer en hardnekkiger zij dit idee aanhangt, des te meer kweekt zij, als een deel van zijn kenmerkende eigenschappen, ontevredenheid bij het kind aan. Ik heb, en gij ongetwijfeld ook, vrouwen in dien ongelukkigen gemoedsstoestand gezien, wanneer haar stem, haar handelingen, haar manieren duidelijk aantoonden dat iets te slaan, of scheuren of stooten bepaald een verluchting voor haar zou zijn geweest. Het directe gevolg daarvan heb ik gezien bij haar kind, wiens natuurlijke wreedheid jegens zijn speelmakkers en dieren een bron van voortdurende angst en verdriet voor zijn ouders was. Soms treden die gevolgen niet direct op, maar later, want de natuur heeft een wreede memorie en laat zelden na haar straffen uit te deelen.

Ik ken een moeder, die zoo met tegenzin vervuld was over de komst van haar baby, dat ze zichzelf in de vreeselijkste paroxysmen van woede en haat wierp, gedurende maanden lang en alles in het werk stelde om de komst van het kind tegen te werken of te verstoren. Toen het toch geboren werd, was het een zieklijk bleek wurmpje, dat levenslang zorg en onkosten na zich zou sleepen. Toen kwam ze tot bezinning en tot berouw, maar te laat, want alles dat bekwaamheid, liefde en geld kunnen geven, zouden niet kunnen geven wat de natuur het kind voor de geboorte ontzegd heeft.

Er is een ander gevaar, dat de meeste vrouwen niet inzien, het veel voorkomende gebruik bij aanstaande moeders om stout of bier of andere alcoholische dranken te nemen. Ja, deze worden zelfs door doctoren, meest onverstandige, doch helaas, in sommige gevallen ook werkelijk intelligente en bekende, voorgeschreven. Aangenomen, dat de behoefte aan een of ander versterkend middel aanwezig is, is een alcoholische drank dan het beste wat men krijgen kan? Verstandige menschen weten, dat medicijnen en aanverwante middelen niet gebruikt moeten worden, wanneer men er veilig buiten kan. De natuur zal in gewone gevallen, wanneer men haar maar een kleine gelegenheid geeft, haar eigen moeilijkheden met beleid beslechten. Wij moeten niet vergeten dat het baren van een kind een natuurlijke functie is voor de vrouw, wier lichaam erop ingericht is om die te verrichten. Geregelde tijden van rust voor lichaam en geest zijn beter en versterkender middelen dan alle medicijnen te zamen, en alcohol werkt niet als medicijn maar als vergif. Want niet alleen, dat men gevaar loopt den smaak ervan bij het kind aan te kweeken,

maar tevens verzwakt men zijn gestel zoodanig dat het dikwijls zelfs geen weerstand kan bieden aan de gewoonste kinderziekten. Het is bewezen dat het drinken van den vader de zedelijke natuur van het kind beïnvloedt, en dat der moeder de hersens en het zenuwgestel.

In de meeste gevallen nemen vrouwen niet alleen haar toevlucht tot bier of stout vóórdat haar kind is geboren, maar gaan er mee door terwijl ze het zoogen. Als direct gevolg houden de kinderen ook van het noodlottige vocht en krijgen vaak met hun ouders mee van het stout of bier. Welke vooruitzichten hebben deze kinderen, grootgebracht in een omgeving zoo doortrokken van alcohol? We praten er veel over de menschen beter te maken, maar de werkelijke manier hen beter

te maken, is, ze beter geboren te doen worden. Van wat nut ter wereld zijn al deze afschaffings- en verbodbewegingen, als wij vrouwen doorgaan met de melk, die wij onze kinderen met onze borsten geven, te bederven met vergif, dat later maakt van de kinderen ongewenschte burgers?

II.

Het doel van den waren opvoeder moet zijn uit te vinden, hoe bij het kind dat onder zijn of haar hoede komt, het best het sluimerende goede te voorschijn te brengen en de kwade neigingen uit te roeien. Ik zeg ook ‘haar’ expresselijk, omdat we beginnen moeten in het allereerste stadium, en dit onvermijdelijk de moeder aangaat.

De eerste pogingen van een kind zijn, te trachten heerschappij over zijn bewegingen te krijgen. Het proces zijn kleine vuistjes naar zijn mond te brengen, is er een van groote ingewikkeldheid en moeilijkheid, zoodat het uren, dagen, weken of maanden kan duren voordat hij deze handeling met gemak en zekerheid kan verrichten. Deze pogingen herinneren ons aan de langzame bewegingen van planten en daarom kunnen wij dit stadium vergelijken met het plantenleven.

Het verkrijgen van heerschappij over eigen bewegingen wordt ons duidelijk door het hanteeren van speelgoed en later in kruipen loopoefeningen. De strijd voor zelfstandigheid springt in 't oog door zijn sterke afkeer om eenige onnoodige hulp aan te nemen.

Wij kennen allen de woorden: ‘Ik kan het zelf wel doen’. En lang voordat deze woorden kunnen uitgesproken worden, is het kind bezig de beteekenis ervan duidelijk te maken door alle mogelijke welsprekende gebaren.

Niets geeft een kind grooter ergernis in dit stadium dan welgemeende aanbiedingen van hulp van volwassenen, die niet begrijpen, dat zijn grootst mogelijke genoegen ligt in de beoefening van een nieuw verworven vermogen. Dit is dikwijls de sleutel tot een onverwachte uitbarsting van tranen van een verstandig en zeer beminnelijk kind. Hij heeft zich waarschijnlijk reeds bij voorbaat gespitst op den een of anderen nieuwen en moeilijken vorm van activiteit, en juist op het kritieke moment ziet hij die plotseling uit zijn handen genomen en door een ander uitvoeren.

Het moge slechts zijn een deur openen, een schoen aantrekken, suiker nemen, de bekoring ligt in het gevoel van toenemende macht, vermeerderde onafhankelijkheid, en ofschoon het niet altijd mogelijk of veilig is die ontluikende ambitie aan te moedigen, kan toch veel wrijving vermeden worden door een zich verplaatsen in den toestand van het kind. Het is b.v. dikwijls uit gebrek aan tijd, dat een volwassene tusschenbeide komt en voleindigt wat een lastig langdurig proces zou worden. Indien hij nu direct een ander spel ervoor in de plaats geeft, dat het kind dezelfde inspanning verschaft, zou hij het tijdelijk verdriet en teleurstelling spoedig te boven zijn.

Want het vermijden van wrijving is van het grootste belang voor de nu komende phase in de ontwikkeling van het kind, die gekenmerkt wordt door het zelfstandig optreden zijner gevoelens. Juist zooals vóór de geboorte het leven van het kind afhankelijk is van dat der moeder, zoo deelt het nu, vóórdat zijn gevoelens ten volle ontwikkeld zijn, die van de moeder, en is in het algemeen zeer sensitief voor de stemmingen van allen rondom hem.

Het is daarom van het uiterste belang het kind in eene omgeving te hebben waar de *beste* gevoelens, dat is te zeggen waar liefde en sympathie heerschen.

Niets verwringt en belemmert de ontwikkeling van zijn gevoelens zoozeer als het hem blootstellen aan onvriendelijkheid en gebrek aan sympathie. Het slechtste wat

men een kind in dit stadium kan aandoen, is hem veel in aanraking brengen met die personen welke voortdurend om zijn fouten lachen, hem ‘alleen uit de grap’ voortdurend plagen en lastig vallen, of die geen moeite nemen den gedachtengang van het kind te begrijpen, en al zijn vragen en pogingen tot zelf-expressie bestraffen of onderdrukken.

Een herhaaldelijke fout, gemaakt door een onnadenkend doch liefhebbend vader is, het kind te behandelen, alsof het geen individualiteit heeft. Wanneer dit gebeurt in den tijd dat de gevoelens van het kind zelfstandig beginnen te worden, neemt een kind het meestal ten zeerste kwalijk wanneer men haar vraagt om b.v. iemand te kussen, waaraan de ouders wenschen dat zij genegenheid zal toonen, of wanneer zij door haar eigen ouders behandeld wordt als een speelpop, die omhelsd wordt wanneer zij in een teedere bui zijn. Dit, moet ik zeggen, gebeurt herhaaldelijk van den kant van vader jegens een dochtertje, dat hij behandelt alsof

ze een katje of hondje was, terwijl hij haar gevoelens van menschelijk wezen met rechten over haar eigen gevoelens totaal negeert.

Wij kunnen de gevoelens van het kind terugbrengen tot het dierenrijk, omdat dieren, met de gezondheid en groei aan planten eigen, ook emoties hebben; ze hebben sympathieën en antipathieën. Hun kenmerkende deugden zijn liefde en medelijden, hun ondeugd is wreedheid.

Laat ons bij het kind vooral er op letten, dat die deugden worden aangekweekt en niet, zooals vaak geschiedt, de ondeugd. Laat vriendelijkheid en onzelfzuchtigheid de eigenschappen zijn die hem worden voorgehouden, zoodat die een belangrijk deel van zijn karakter vormen.

Het is bepaald verwonderlijk te zien, hoe dikwijls dit principe verkracht wordt door de onnadenkendheid van ouders en voogden. Hoe dikwijls b.v., wanneer een kind zich stoot tegen een tafel of een stoel, leert een moeder of dienstbode het, voornamelijk om schreien te voorkomen, het onschuldige meubelstuk te straffen, op die wijze direct de leelijke gevoelens van wraak en wrevel bij hem aankweekende. Later in de school ook zien we dikwijls verkeerde voorbeelden toegepast door het walgelijk systeem van punten en andere belooningen uit te deelen, die in Rijksscholen worden voorgeschreven en in vele andere, zoowel publieke als particuliere scholen, nagevolgd worden.

Ware opvoeders erkennen de verkeerdheid van dit systeem en trachten het zooveel mogelijk te veranderen en te verbeteren, maar ouders zelve helpen niet altijd mee in deze richting, want velen van hen zijn er bepaald fel op dat hun kinderen uiterlijke onderscheidings-teekenen zullen krijgen en zetten ze dikwijls tot werken aan alleen opdat ze andere kinderen de loef zullen afsteken. Dit werkt bij het kind eigenbelang en onbroederlijkheid ten zeerste in de hand, die we in zijn later leven zoo zeer betreuren.

Wij kunnen er zeker van zijn, dat de wijze waarop kinderen zich ontwikkelen voordat hun geestelijk vermogen zelfstandig begint te worden, grootendeels bestaat uit nabootsing. Zij houden ervan na te doen wat ze volwassenen zien doen of hooren zeggen. Wee de ouders of voogden die zich in tegenwoordigheid van een kind gedragen op een wijze die zij niet zouden wenschen door het kind te zien nagedaan.

Een van de slechtste en treurigste dingen, die een onverantwoordelijk vriend of kennis kan doen, is opzettelijk een klein kind leelijke woorden en leelijke gebaren leeren. Het is vaak de ongetrouwde oom of oudere broer die er vermaak in schept, een kind profane of gemeene taal te hooren stamelen, taal die het kind natuurlijk niet begrijpt. Zulke menschen denken dat ze geen kwaad doen, omdat de baby niets weet van de leelijke gedachten die de woorden opwekken bij diegenen welke ze voorzeggen. Maar als ze konden zien of voelen den telepathischen invloed die wordt uitgeoefend op een impressionable kind door de gedachten en gevoelens van de personen rondom hem, zouden ze bemerken, dat die gedachten vroeger of later het bewustzijn van het kind zullen bereiken. Want een kind bezit het verwonderlijke vermogen alles te memoriseeren en in den geest op te stapelen wat slecht en leelijk is, terwijl het evengoed en even gemakkelijk door goede voorbeelden het schoone en goede zou kunnen verzamelen.

Tegen den tijd dat een kind op school komt, is het voor een onderwijzer gemakkelijk uit te visschen welke soort van geestelijke indrukken de jonge hersens hebben gekregen en als ze van slecht allooi zijn, is het uiterst moeilijk voor hem om die uit te wisschen en er goede en verhevene voor in de plaats te stellen. De nuttigste oefening hiervoor is hem te vertellen en in te wijden in kunst en vooral in dramatische kunst, omdat die elke andere in zich sluit. - Om met de verbeelding in de gevoelens van verschillende menschen door te dringen en hun verschillende stemmingen te

beschrijven, is een van de beste manieren voor een kind om de karakters van anderen te onderscheiden en hun eigen te verbeteren. Het is natuurlijk van belang, dat de karakters die men weergeeft, naar de wetten der menschelijke natuur, naar waarheid zijn geteekend, en goed en kwaad in hun juiste kleuren zijn weergegeven. Het zal een kind geen kwaad doen van een schurk te hooren, zoo lang hij maar weet dat slechtheid lijden en verdriet na zich sleept. Het verkeerde type van een stuk is dat, waarin de ondeugd wordt voorgesteld als zeer mooi en knap en veel amusanter en voordeeliger dan de deugd.

Na dit tijdstip, gedurende hetwelk de emoties individueel zijn geworden, voornamelijk door de ontwikkeling der verbeeldingskracht, begint een nieuw stadium, dat waarin het kind alles wenscht te begrijpen. De lieve-

lingsvraag is nu niet meer: ‘Toe, vertel me een verhaaltje’, maar ‘Waarom?’ en ‘Om welke reden’?

Het *verstand* treedt nu op den voorgrond en wenscht beoefend te worden in elke mogelijke richting. En juist zooals het vroeger goed was verhaaltjes te vertellen van feeën en helden en engelen, om de gevoelens van bewondering en liefde te bevorderen, of van reuzen en tirannen en monsters, om ‘de emoties te zuiveren’, zooals Aristoteles zou zou zeggen, door het verwekken van medelijden en schrik, zoo moet, wanneer het verstandsvermogen zich begint te ontwikkelen, een kind volkomen vrijheid worden gegeven om te vragen en ingewijd te worden in wetenschappelijke verhoudingen, oorzaak en gevolg, opmerkingen en gevolgtrekkingen.

De studie der natuur is daarvoor de meest waardevolle; men kan het kind wijzen op orde en systeem in de natuurverschijnselen; en wiskunde, logica en talen vullen dit aan.

Gedurende deze periode moest een kind, zoo mogelijk, omgeven zijn door menschen, die helder kunnen denken en zijn vragen naar waarheid en met bescheidenheid kunnen beantwoorden, en die niet zullen aarzelen om bij gelegenheid hunne onwetendheid te bekennen, want het is goed dat een kind bemerkt, dat er dingen zijn, die zelfs een volwassene niet weet. Hun gevoel van eerbied wordt verhoogd als ze leeren, dat de ‘Absolute Waarheid’ te groot is voor eenig menschelijken geest om te bevatten; en hun belangstelling wordt aangemoedigd wanneer ze hooren dat er nog vele dingen te ontdekken zijn in het leven en in de natuur.

Wanneer b.v. de godsdienst voorgesteld wordt als een afgesloten studie, eens en voor al voltooid, zal hij het zich ontwikkelende kind saai en onaantrekkelijk toeschijnen; wordt hij hem echter voorgehouden als een veld waarop de meeste onderzoekingen nog te maken en de meest vér-reikende resultaten nog te verkrijgen zijn, dan zal hij zijn ware plaats in het gemoed van het kind innemen, als de diepste en interessantste van alle studies.

De slechtste soort mensch, die in dit stadium met het kind in aanraking kan komen, is de persoon die niet de waarheid kan spreken, òf uit gebrek aan wilskracht òf uit gebrek aan opvoeding.

Een ander gevaar komt van de zich-overal-mee-bemoeiende persoon, die, dikwijls uit de beste bedoelingen, er op staat al het denken en al het plannen-maken voor het kind te doen, met het gevolg dat het kind ontmoedigd is voor het vormen van eenig plan en onderbroken wordt in het volvoeren van eenig ontwerp. Aldus worden de waardevolle hoedanigheden van initiatief en zijne toepassing, en concentratie, in de geboorte gesmoord, of tegengegaan in den tijd bedoeld voor hunne ontwikkeling.

Ik heb ouders gekend, die hun kind niet de vrijheid lieten te bepalen welke steen op den andere te plaatsen bij het bouwspel, of een spel te kiezen, of boek te lezen, het later bitter betreurende, dat de jongen geen gedecideerde neigingen vertoonde, en te graag het eene ding na het andere opnam, slechts om het om beurten weer neer te gooien.

Een ander soort van schadelijken invloed in deze periode gaat uit van de persoon, die zichzelf amuseert door het vertellen van onwaarheden om te zien hoe een kind die zal opnemen. Er is geen kwaad in om opzettelijk nonsens aan een kind te vertellen, zoo lang als hij maar weet dat het nonsens is, integendeel, die menschen welke de gave hebben der fantazie, en haar mede kunnen deelen aan kinderen, verrichten onwaardeerbaar werk, door hun verbeeldingskracht te prikkelen, die een

van de kostbaarste der geestesgaven is en, mits goed geleid, leidt tot scheppende kracht en originaliteit, en initiatief in de hand werkt.

Het soort nonsens dat ik bedoel, dat kwaad doet, is geen fantazie, maar opzettelijke misleiding, dikwijls begaan in een bui van onverantwoordelijke plaagzucht of uit een hartelooze proefneming. Zulk een misleiding geeft het kind dikwijls bittere pijn als het bedrog ontdekt wordt, en ik heb kinderen het gevoel van beleedigd zijn lange jaren zien koesteren tegen de persoon die zich er aan had schuldig gemaakt.

Het is bepaald een lafhartige uitvlucht, wanneer een kind een lastige vraag doet, die te beantwoorden met een leugen. Het is beter het geheele antwoord voor zich te houden en de ware reden daarvoor op te geven.

Het gewicht van waarheid kan nauwelijks overschat worden, want ‘Waarheid’ is de gezondheid des geestes en valschheid de *ziekte* des geestes.

18 Augustus 1915.
29ste Jaargang.
N°. 7.

Bericht.

Vanaf heden tot Sept. zal ik, wegens vacantie, geen stukken noch corr. van mijn hand plaatsen, en verzoek eventueele bijdragen en corr. te willen zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever, geadresseerd aan mij.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De Oorlog.

Voor den onpartijdigen aanschouwer geeft de aanblik van de huidige volkerenworsteling een tot in het diepst van de ziel bedroevenden indruk, en dit niet alleen tengevolge van de millioenen krachtige menschen welke er lichamelijk en geestelijk aan worden opgeofferd en verloren gaan voor de maatschappij

in al haar schakeeringen, doch meer nog door het terneerdrukkend bewustzijn, dat de hedendaagsche beschaving naar zulk een gruwelmiddel moest grijpen, ten einde het verbroken evenwicht tusschen de tegen elkaar in opstand gekomen internationale elementen te herstellen.

Zijn de aanstichters dezer algemeene menschenslachting zich bewust geweest van de gevolgen, welke hun egoïstisch drijven na zich zou sleepen; hebben zij stelselmatig, onder den valschen dekmantel van 'vaderlandsliefde' of welke leus ook, dezen volkerenmoord voorbereid en den diep treurigen, zoo niet afkeerwekkenden, moed gehad in een ondeelbaar kort oogenblik te durven beslissen over het zijn en niet zijn van millioenen hunner medemenschen?

Het moet elkeen, die nog eenig vertrouwen koesterde in de edeler eigenschappen, die den 'mensch' boven het redelooze dier verheffen, doen wanhopen, dat zij, die dan toch gerekend kunnen worden tot de het hoogste standpunt innemenden in deze 'beschaafde' maatschappij, zich niet eerst hebben afgevraagd of dan alleen dit brute machtsmiddel, in dezen belangenstrijd tusschen de internationale machthebbers, kon beslissen.

Welke menschelijke macht zal in staat zijn een maatschappelijke wereldorde te scheppen, waarin het lot van gansche volken *niet* afhankelijk wordt gesteld van enkelingen, levende boven en buiten het volk, welks behoeften, streven en denken zij niet kennen?

Bestaat er een verschrikkelijker vorm van geestelijke en lichamelijke slavernij, tengevolge waarvan het mogelijk is, dat ontelbare menschendrommen, zich niet bewust welke rechten of onrechten zij moeten bevechten, uit hun vredelievenden arbeid worden gerukt, om op bevel een massamoord te plegen op in dezelfde omstandigheden verkeerende volken - zonder daarbij het recht te hebben te weten waarvoor of voor wie zij alles moeten opofferen wat hun lief en dierbaar is, of hun medemensch dit te moeten benemen, hoewel zij zelf tenslotte dan toch de beslissing in den strijd moeten bevechten? -

Is het niet een teeken van zedelijk verval of geestelijken onmacht der naties, die in dusdanig machtsgeweld het eenig middel zien, zich te handhaven in de volkerenrij?

Wie geeft antwoord op al die vragen, als reeds niet in elke vraag het antwoord opgesloten ligt.

Wel moet de waarde van een menschenleven in deze tijdsomstandigheden gering geacht worden, om ze bij millioenen ten verderve te voeren! - Of zijn misschien de op het spel staande belangen van zoodanigen aard, dat er meerdere generaties aan moeten worden opgeofferd. En is dit laatste schijnbaar het geval, de belangen van wie staan er dan op het spel, als het niet zijn die van machtsgroepen op handels- of technisch gebied, welke middellijk of onmiddellijk in een oorlog hun stoffelijk voordeel zien en door zelfzucht, eerzucht of door heerschzucht gedreven, de belangen van al hun medemenschen aan de hunne ondergeschikt achten; de regeerende personen met alle hun ten dienste staande middelen beïnvloeden en van hun stoffelijke, geestelijke en maatschappelijke overmacht misbruik makend, de rechten van hun maatschappelijk minder bevòorrechten medemensch met de voeten treden.

In elken mensch, in elk volk bestaat een streven, zich te ontwikkelen, hoewel bij den eene meer dan bij den andere en hoe hooger het standpunt wordt achtereenvolgens ingenomen, hoe ruimer en beter wordt de alles overziende blik over het wezen en werken van dat maatschappelijk raderwerk, dat het rusteloos streven en ontwikkelen van den mensch gaande houdt. In dit innemen van dat hooger standpunt ligt tevens opgesloten het recht tot leiding der elementen, welke op den goeden, ononderbroken gang van het wereldmechanisme invloed uit kunnen

oefenen. Doch juist door hun hooger ingenomen standpunt en hun uitgebreider gezichtskring rust op hen tevens de hoogst-zedelijke plicht, elke botsing en elke hinderpaal, welke den goeden gang van dat wereldmechanisme in gevaar zou kunnen brengen, te vermijden.

Waren dezen wereldstrijd voorafgegane gebeurtenissen van dien aard, dat een botsing niet te vermijden en waarbij te voorzien was, dat een algeheele vernieling van gedurende eeuwen opgebouwde beschavingswerken op stoffelijk en geestelijk gebied daarvan het gevolg zou zijn?

Was deze wereldbranding het gevolg van een uit het diepst van het hart der volkeren opkomenden, steeds wassenden vloed van een geest van verzet tegen maatschappelijke instellingen of economische mistoestanden, waartegen geen macht bestond ze af te leiden of ze te breken dan alleen een alles verpletterende botsing zelf?

Neen toch!?

Indien dit het geval ware, zou deze botsing

reeds ver van te voren zijn voorzien en ver genoeg vooruit te berekenen zijn geweest om er niet door verrast, overrompeld te worden. Dan zou niet vanuit alle hemelstreken de roep opgaan om afstand te doen van het machtsmiddel ‘oorlogsgeweld’ en daarvoor in de plaats te stellen dat van de rede.

Wel is het een diep treurig verschijnsel, dat alle beschavingswerken van den vrede, voortkomende uit kunst, wetenschap en techniek nog steeds broze, tijdelijke dingen zijn tegenover het oorlogs-element; wel moet het den besten menschenvriend ontmoedigen, dat de hedendaagsche ontwikkeling op het gebied van verkeerswezen tusschen de verschillende volken als van scheepvaart, spoorwegen en draadlooze telegrafie, tengevolge waarvan men verwachten kon, dat tusschen de naties een toenadering zou ontstaan, slechts het resultaat heeft gehad, dat diezelfde naties, al hun dierlijke hartstochten botvierend met, als vruchten hunner wetenschappelijke en technische ontwikkeling, helsche vernielingswerktuigen uitgerust, zich op elkander storten en met duivelschen moordlust bezield, elk menschelijk medegevoel ver weg op den achtergrond dringen.

Het dagelijksch, onderling verkeer der volkeren, waarbij alle aardsche afstanden vervallen, waarbij zij elkanders taak, zeden en gewoonten leerden kennen en eerbiedigen en waarbij zij elkanders behoeften leerden aanvullen, heeft dit tooneel van dood en vernieling niet kunnen beletten.

Nogmaals! - is deze wereldbrand het gevolg van een tot berstens toe gespannen geest tusschen de *volkeren*, slechts wachtend op een enkele vonk, om tot uitbarsting te komen? - òf is deze het product van een kunstmatig opgebouwd staatsmechanisme, waarin veroveringszucht de drijfveer, stelselmatig afgerichte individuen het raderwerk en de breede volksmassa de ramwerktuigen zijn, om bij het op elkaar loslaten, het eerst tot ondergang gedoemd te zijn.

Het *is* toch geen rassenhaat waardoor de volkeren tot dezen algemeenen broedermoord worden gedreven, doch niet anders dan het resultaat van de heb- en heerschzucht van enkelingen, die, op buit belust, hun voordeel en kracht zoeken in den algemeenen chaos van dood en verwoesting, om op het zieltoogend slachtoffer hun vlag te planten, als symbool van ‘moed’, ‘kracht’, ‘eer’ of welke den mensch verheffende eigenschappen dan ook.

Trots alle vredesbeweging, op initiatief van het Russische staatshoofd zelf en alle Vredesconferenties, is het dan toch gekomen tot dezen onzaligen strijd, waarin het recht van den sterkste zal beslissen, wie de gevolgen zal moeten dragen en boeten voor de alom aangerichte verwoesting en ellende.

Zal dit de kroon zijn op het tot nu toe gevolgde stelsel van ‘den vrede te bewaren’, of zullen de volkeren zich bewust worden, dat ook zij tot plicht hebben hun rechten te doen gelden op het medebeschikken van hun wel en wee.

Zullen vaders en moeders hun zonen, kinderen hun vaders, en vrouwen hun echtgenooten moeten blijven afstaan, als werktuigen en slachtoffers van achter de schermen werkende machthebbers, die in geweld hun recht en in het onrecht hun voordeel zoeken?

Moet dan niet de roepstem van ‘Tot hier toe en niet verder!’ uitgaan van de breede volkslagen, reeds *te* diep gebukt gaande onder de zware lasten en slagen van den oorlog, ten einde zich verder ongestoord te kunnen wijden aan *hun* belangen, *hun* streven en *hun* idealen?

Moeten de Apostelen van Kunst en Wetenschap blijven gedoogen, dat al hun willen, weten en kunnen, en al hun schatten, symbolen en gewrochten van eeuwen her, ondergeschikt blijven aan dien wedstrijd in de moord- en vernielkunst van hen, die hun macht en domme kracht stellen boven het speurend onderzoeken,

doorgronden en dienstbaar maken van ongerepte natuurkrachten en schatten van den aardbodem, aan de welvaart van hun medemenschen.

Moet dit gezamenlijk streven der volkeren, elkander aanvullend in hun veelzijdig zoeken, de menschen niet tot elkander brengen en eendrachtig doen keeren tegen elke brute menschenmacht, welke de maatschappelijke orde in gevaar zou pogen te brengen?

Dat deze oorlog, eenmaal dàár zijnde, door zijn verschrikkingen het menschdom doe inzien, dat de helden van den vrede staan boven, ver boven die van het geweld; dat het vreedzaam strijden voor de algemeene welvaart van het geheele menschdom staat boven, oneindig ver boven het egoïstisch strijden met geweldsmiddelen voor het 'Vaderland' en dat algemeene menschenliefde onzelfzuchtiger is dan 'Vaderlandsliefde', wat toch eigenlijk ook slechts een vorm van eigenliefde is.

Laat het komende geslacht opgevoed wor-

den in het besef, dat vreedzame strijd den mensch verheft, en dat elke gewelddaad, zoowel verdedigend als aanvallend, den mensch verlaagt.

Er zullen nog meerdere geslachten komen en gaan, voordat de algeheele menschheid zich zal keeren tegen den oorlog; doch waar eenmaal de roepstem daarnaar zich alom heeft doen hooren en weerklank gevonden heeft in menschelijk hoofd en hart, daar zal de geest van verzet tegen den oorlog, tegen de macht van het geweld, nu nog een stroompje, langzaam, heel langzaam, maar gestadig aangroeien tot een machtigen, niet te keeren stroom, verzwelgende alles wat haar in den weg treedt.

M. ROBAARD.

Nieuw leven in de doode hand.

Vergissen wij ons niet, dan zal het stichtingsleven in de naaste toekomst een voorwerp van meerdere rechtskundige belangstelling uitmaken; de oorkonden van vele stichtingen wortelen dikwijls in de middeleeuwen of zelfs dieper nog; hun doel, waarvoor zij zijn opgericht, heeft meermalen in den loop der tijden een geheel ander karakter gekregen; de wijze van benoeming der bestuursleden en hunne verantwoordelijkheid zijn thans anders geregeld dan weleer, zoodat men door al die omstandigheden te zamen zich meermalen voor de vraag ziet geplaatst, wat nu eigenlijk wel als recht moet gelden en volgens welke beginselen de beheerkunst over zulke stichtingen moeten worden uitgeoefend.

Waar wet en stichtingsoorkonde of reglement zwijgen, daar dient de bestuurder zich zelven een weg te banen langs de donkere paden van het rechtsleven en als wij een simpelen blik vestigen op de groote mate van maatschappelijke welvaart van enkele stichtingen en zelfs van vele, dan maakt die voorvaderlijke beheerkunst een goeden indruk op ons; het schijnt dan toch wel, dat ook bij een vagen inhoud van eenen stichtingsbrief, bij onvoldoende wettelijke regeling en zelfs bij afwezigheid van reglementaire bepalingen menige stichting kan bogen op een inventaris van roerende en onroerende goederen, waarover slechts weinige particulieren kunnen beschikken.

Het aantal goederen in de zoogenaamde doode hand is in ons land zeer belangrijk; vooral van kerken en kloosters, doch ook van wees- en gasthuizen. Er zijn wees- en gasthuizen in ons land, welke ten doel hebben de verzorging van weezen en ouden van dagen, die hunne inkomsten of voortdurend opstapelen of besteden aan een of ander doel, dat ten eenenmale ligt buiten het kader door de stichtingsoorkonde in de dagen van olim aangegeven.

Zoo zien wij bij voorbeeld, dat een rijk gasthuis hier een ambachtsschool opricht of dat een vermogend weeshuis ginds belangrijk bijdraagt tot de stoffelijke welvaart der plaats, alwaar dat weeshuis is opgetrokken, terwijl het ook wel aan ons bekend is, dat kerken en kloosters door de milddadigheid hunner bestuurders gelden besteden voor doeleinden, welke evenzeer verder reiken dan die waarvoor zij oorspronkelijk waren bestemd.

Menige stichting staat voor het dilemna: gelden opeenhoopen of besteden aan doeleinden buiten de grenzen hunner eigenlijken levenskring of zelfs met overschrijding der wettelijke bevoegdheid. En vooral gedurende de laatste jaren openbaart zich de elasticiteit der stichtingen door de milde hand, waarmede over de goederen in de doode hand wordt beschikt en wel tot heil van staat, gemeente of maatschappij.

Ook mag niet uit het oog worden verloren, dat verschillende eigenaardige factoren hebben medegewerkt en nog medewerken tot het vermeerderen der goederen in de doode hand.

In de eerste plaats zij opgemerkt, dat van oudsher de waarden eener stichting of van eene kerk werden belegd door schenking of aankoop van landerijen, wier waarde met het steeds beter wordend maatschappelijk verkeer enorm is gestegen. Het spoorwegvervoer, alsmede dat der stoombooten, brengt mede, dat men zijne goederen als het ware rechtstreeks voortbrengt voor de wereldmarkt en aldaar veel hooger prijzen kan bedingen dan op de plaatselijke markten, alwaar bij gemis aan dergelijke middelen van snel vervoer die goederen moeten worden verhandeld. Aldus is de cultuurwaarde gestegen en daardoor is menige stichting, zooals men dat wel noemt, slapende rijk geworden.

Ook ontsnapt het stichtingsleven uit den aard der zaak aan den storm- en drangperiode, welke zoo menig jongmensch op lateren leeftijd wederom tot armoede of althans tot bezitloosheid terugvoert. Het is toch een vaststaand feit, dat bij het een-

zijdig en doelloos bijeenschrapen van geld of bezittingen der ouders, hunne kinderen de vereischte prikkels missen hunne gaven naar geest en lichaam te ontplooien. Behoudens enkele zeer loffelijke uitzonderingen wijst de historie op de ontaarding van zoo menig geslacht, dat eenmaal eene hooge sport op de maatschappelijke ladder had bereikt; waar de energie wordt uitgeschakeld on de genotzucht immer stijgt, kunnen de de gevolgen niet uitblijven.

Welnu in dat opzicht verkeert het bestuur der stichtingen (in den meest ruimen zin genomen) in een veel gunstiger positie, temeer omdat men in den regel niet bestuurder wordt bij erfopvolging en wij wel mogen aannemen, dat bij de verkiezing van bestuursleden zoo stillekens en zachtkens de vraag wordt gesteld en beantwoord: welke personen leveren de meeste waarborgen voor de instandhouding der bezittingen van de betrekkelijke stichting. De heeren bestuursleden houden elkander in evenwicht en men mag wel aannemen, dat op die manier op voortreffelijke wijze wordt gezorgd voor de maatschappelijke welvaart der inrichtingen van philantropischen aard.

Ook kent de stichting geene erfopvolging bij versterf of bij testament; de gevolgen daarvan zijn verkaveling en verbrokkeling van het bezit; haar leven is van veel meer stabielen aard en daardoor is eene stichting veel minder onderhevig aan de gevolgen van maatschappelijke crisis of schommelingen in waarde en prijs dan een particulier persoon, die somtijds wordt genoodzaakt om zijne zaken te liquideeren. Landerijen, het gewone bezit der stichtingen, is een rustig en vreedzaam bezit; men bezat ze gisteren, heden nog en ook morgen zullen zij hunne waarde behouden.

Zoo ook ondeugden, waaraan zoo menig particulier lijdt, als de dobbelzucht in den vorm van speculatie - met of zonder prolongatie - komen bij de stichtingen zeer weinig voor: als regel mag men wel aannemen, dat de bestuurders eener stichting zich daaraan niet bezondigen.

De bezittingen in de doode hand zijn van veel meer stabielen aard dan die der particuliere personen en bovendien zijn zij ten opzichte daarvan in hooge mate bevoorrecht, doordat de gemeenschapslasten aan de particuliere personen een veel sterkeren druk opleggen dan aan de kapitalen in de doode hand. Hierin schuilt eene groote onbillijkheid, waarop onder de gegeven tijdsomstandigheden de vereischte aandacht wel mag worden gevestigd.

Thans leven wij sedert eenigen tijd onder den druk van den Europeeschen oorlog, die met den dag zwaarder dreigt te worden. Het behoud van 's lands onafhankelijkheid eischt zware offers, terwijl deze onafhankelijkheid evenzeer wordt begeerd door de bestuurders der goederen in de doode hand als door particuliere personen. Nu meenen wij, dat onder dergelijke drukkende tijdsomstandigheden eene schoone taak is weggelegd voor de bestuurders van stichtingen, kerken en kloosters, om uit eigen beweging de drukkende lasten te helpen dragen.

Zooals boven reeds werd medegedeeld zijn er vele stichtingen, die onder begunstiging der tijdsomstandigheden en mede onder een flink bestuur erin geslaagd zijn om groote kapitalen te verzamelen. Wij vragen wat is het eigenlijke doel van die groote kapitaalsvermeerdering, wat voor zin heeft het om daarnaar onafgebroken te streven?

Neem bij voorbeeld een rijk weeshuis: het karakter van dergelijke stichting wordt bepaald door het doel: de opvoeding van kinderen, wier beide ouders zijn overleden. Op de bezittingen zelve van het weeshuis kunnen de weeskinderen, zoodra zíj meerderjarig zijn geworden, geen aanspraak doen gelden. Zij hebben door hunne opneming in een weeshuis recht op opvoeding en opleiding, hetwelk het weeshuisbestuur zich eenmaal tot taak heeft gesteld. Nu geschiedt gewoonlijk eene dergelijke opvoeding op eene wijze, welke eenigszins in overstemming is met het

maatschappelijk milieu, waaruit het weeskind is voortgekomen. En al worden eene enkele maal in verband met de bijzondere geestesgaven van het kind wegens studie of andere opleiding groote uitgaven aan dergelijk kind besteed, de meeste weeskinderen daarentegen genieten in verhouding tot de rijke bezittingen eene weinig kostbare opleiding, terwijl de verzorging der kinderen binnen de weeshuismuren betrekkelijk weinig kost.

Het gevolg daarvan is dat ieder jaar veel meer wordt ontvangen dan uitgekeerd; er wordt dus gekapitaliseerd en wel onder omstandigheden, welke dat kapitalisatieproces in hooge mate begunstigen.

Wat wordt nu inmiddels met de inkomsten gedaan, voor zooverre deze niet worden besteed aan de verzorging der weeskinderen? Op die vraag is met een paar woorden geen antwoord te geven.

De praktijk leert ons evenwel, dat de heeren regenten van een weeshuis op eigenaardige wijze een uitbreiding geven aan het doel, waarvoor hunne instelling is opgericht.

Zoo worden onder weezen ook wel verstaan de zoogenaamde halve weezen, terwijl het ook wel gebeurt, dat kinderen van katholieken worden opgenomen of voor rekening van een weeshuis worden uitbesteed, terwijl oorspronkelijk alleen de opname van protestantsche kinderen was toegelaten. En zoo zouden wij wel door kunnen gaan met het opsommen van voorbeelden, welke ieder voor zich wijzen op de elasticiteit van het weeshuis-doel.

Over het geheel mag worden aangenomen, dat men inde laatste jaren veel meer besteedt aan algemeene belangen dan voorheen; het beschikkingsrecht over de doodehandsche goederen gaat tegenwoordig in vele gevallen ver buiten de grenzen van het oprichtingsdoel van zoo menige stichting.

Het zou ons dan ook niet verwonderen, dat de regenten of besturen der vermogende stichtingen onder de tegenwoordige en eerstkomende tijdsomstandigheden zich niet onbetuigd zullen laten en mede zullen werken tot leniging van den nood, waar deze is of nog in erger mate zal komen, door het geven van milde gaven voor algemeene belangen.

En daarvoor bestaat onzes inziens een gegronde reden, omdat door dergelijke inrichtingen de gemeenschapslasten tot dusver niet op evenredige wijze mede zijn gedragen. Thans meer dan ooit beseffen wij, dat de welvaart der particulieren en stichtingen in zoo'n nauw verband staat met den welstand van het geheele land; wordt dit laatste met ondergang bedreigd of moet dit een gedeeltelijke zelfstandigheid prijs geven, dan zullen de tijdsomstandigheden, waaronder dit proces plaats heeft, ook de rechtszekerheid der doodehandsche bezittingen bedreigen. Het Belgisch oorlogstooneel leert ons dit.

Wij verwachten dus offers uit geheel vrije beweging van de rijke stichtingen, kerken en kloosters uit welbegrepen plichtsbesef, doch daarnaast ook een krachtig ingrijpen in het doodehandsche bezit vanwege den wetgever; ook daarvoor bestaat onzes inziens gegronde reden.

Het is dit jaar juist 40 jaar geleden, dat onze staat het pad der sociale wetgeving heeft betreden. Van lieverlede is in dat tijdsbestek reeds veel van staatswege geregeld en nog veel hoogere eischen worden voor de naaste toekomst aan den staat gesteld.

Inmiddels staat men bij de vele andere sociale eischen steeds voor de vraag, waar wel het benoodigde geld vandaan zal moeten komen. Eene vraag intusschen, welke tengevolge van den internationalen oorlogsdruk veel meer zich zal laten gelden en ook veel meer op den voorgrond zal treden.

Het ligt dan ook voor de hand, dat het aandeel in de gemeenschapslasten der gelukkige bezitters veel grooter zal worden dan voorheen. Maar vragen wij: waarom moeten dan immer de doodehandsche bezittingen worden verschoond of ontzien? Daarvoor bestaat niet de minste reden; ook zij hebben evenveel belang bij de handhaving der tegenwoordige rechtsorde als de particuliere personen.

Ook voor de naaste toekomst kan nog veel worden verwacht van staatswege bij wettelijke regeling, doch dan dienen ook de inkomsten van den staat uit milde bronnen te vloeien. En die rijke bronnen vinden wij in ons stichtingswezen, dat veelal slapende rijk is geworden, maatschappelijk in hooge mate is begunstigd en dat tot dusver zijn evenredig aandeel in de gemeenschapslasten niet heeft betaald.

Wij vragen met welk recht worden de stichtingen en andere inrichtingen, welke in den loop der tijden zoo kapitaalkrachtig zijn geworden, ontzien?

Daarvoor bestaat geen voldoende rechtsgrond en wij spreken meteen den wensch uit, dat de wetgever thans termen zal vinden om een beter evenwicht der rechten en verplichtingen tusschen stichtingen, kerken en kloosters als deelen en den staat als het geheel in het leven te roepen en een dergelijk evenwicht meenen wij te mogen begroeten als: ‘Nieuw leven in de doode hand.’

EEN JURIST.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Aan Mejuffrouw Tierie.

Mejuffrouw,

Het is mij een aangename taak U te antwoorden, en ik hoop dat het moge bijdragen tot een beter begrijpen van de zaak waar het om gaat.

Gij vindt dat de mannen veel op ons voor hebben, ik niet, integendeel.

Alleen - let wel - als men zich op het nog steeds geijkte standpunt plaatst, dat de geslachte-

lijke aandoeningen nummer één zijn, en dat deze *genot* geven, ja dan alleen heeft de man voor op de vrouw, en toegeven moet ik ook dat de taak der vrouw oneindig zwaarder is dan die eens mans; ik denk hier aan de groote massa vrouwen uit den deftigen stand met één dienstbode, en de breede scharen vrouwen, die geen meid kunnen houden en alles zelf en alleen moeten doen. Hebt Ge er wel eens bij stilgestaan voor wat bergen van werk zoo'n vrouw staat?

Maar nu weder tot ons punt van uitgang terug gekeerd:

Een vrouw kan in de wereld zeer goed op zichzelve staan; zij kan best buiten een man; dit noem ik een voorrecht.

Hij is volslagen hulpbehoevend; dat is zeker de reden waarom van alle kanten der vrouw wordt voorgehouden, dat zij geboren wordt, alleen om de *hulpe* te zijn des mans. De mannen vonden het zeker geraden, dit zelfs als kerkelijk voorschrift vast te stellen.

Noemt ge het gaan van den man naar de opgeverfde deerne om zijn lusten bot te vieren, een voorrecht? Want of Gij dit al of niet inziet helpt niets aan het feit dat de doorsnee man een slaaf is van zijn sexueele neigingen; hij kan en wil ze niet weerstaan.

Elke getrouwde vrouw weet dit.

Ik vind dit geen voorrecht.

Er schijnt in den tegenwoordigen tijd een soort wereldlingen te bestaan zoo verontreinigd, dat zij het wenschelijk zouden achten, dat de meisjes gingen afdalen in den moreelen bedorven poel, waarin zich de man bevindt.

Nu, ik zou wel eens willen zien hoe diegenen zich zouden houden onder hen, die b.v. drie dochters hadden, die telkenjare de gevolgen van hunne uitleverij tehuis brachten, afgescheiden nog, dat een meisje dat zich uitleeft en de vrucht ervan in hare lendenen voelt er nog pleizier in zou hebben.

Och kom, het is mallepraat, het uitleven van een meisje.

Wat voor een man alleen genot beteekent, zou voor haar diepe ellende en weedom zijn; een meisje dat de vrucht ervan in hare lendenen gevoelde, zeg ik nog eens, heeft er gauw haar bekomst van, geloof me.

Man en vrouw zijn zoo volslagen verschillend en vooral op sexueel gebied, dat, wat bij den man ontoombare drift genoemd kan worden, bij het meisje niet bestaat.

Zij kent geen sexueelen drang zonder meer; het is bij haar een zich onderwerpen, een zich gaarne geven aan den wil des mans. Ziekelijke uitzonderingen daargelaten.

Neen, niet het meisje neergehaald naar des jongelings uitleverij met al hare afgrijselijke gevolgen van geslachtsziekten, degeneratie en ellende, integendeel de jonge man afgebracht van zijn pad dat ten verderve leidt naar reiner wegen.

Laten de vuile verworpelingen gerust lachen om een rein jongeling! Toch moet het dien weg op.

Ik geloof dat de onreinheid haar tijd heeft gehad

Als de vrouw ontwaakt dan zal zij leeren inzien, welk een geduchte macht haar is gegeven door den Schepper; want zij heeft de toekomst in haar hand; zij kan de wordende menschheid opstuwen naar reiner banen.

Neen, duizendmaal neen, man en vrouw zijn niet geschapen alleen en terwille van de voldoening hunner geslachtsdrift.

'*Ik weet niet* waartoe wij zijn geschapen'.

Maar niet *ter wille van de geslachtsdrift* zijn wij daar.

Die drift werd aan den mensch en aan het dier gegeven tot instandhouding der soort.

Niet voor de wellust is ons het aanzijn geschonken, o, gruwelijke miskenning van het edelste in den mensch, miskenning van den hoogeren, geestelijken aanleg.

Als Gij, Mej. Tierie, vindt dat mijn artikel getiteld: een Pleidooi v/d Opheffing der Vrouw, ‘Holl. Lelie’ No. 3' 15, eene beleediging is voor haar, en haar naar beneden haalt, dan kan ik niet anders zeggen, dan dat Gij er geen letter van begrepen hebt, want elk woord ademt hare verhooging.

Gaarne wil ik nog eens klaar en duidelijk mijn standpunt uiteenzetten.

Mijn strijd begon ik voor de rechten van de gehuwde vrouw met een brochure: ‘Overwegingen van een Vrouw voor Vrouwen’; zij zijn opgenomen geworden in de ‘Holl. Lelie’ van 3 Juni 1914.

De wetten op het huwelijk dienen te worden herzien, want in een gezin behoort de vrouw dezelfde rechten te bezitten als de man.

Indien alle mannen hoogstaand, feilloos en volmaakt waren;

Indien alle vrouwen onmondig en verstandloos waren, dan was de wet goed; maar aangezien onder de mannen en vrouwen goeden en slechten, dommen en verstandigen gelijkelijk voorkomen deugt geen enkel artikel van de geheele huwelijkswet.

Zooals nu de verhouding bestaat tusschen de echtgenooten (uitgedrukt in de wet) delft het huwelijk zelf een graf voor de liefde, want.... schrik niet Mej. Tierie, - de man *is*, door haar heerscher en de vrouw is overgeleverd aan de willekeur, het goedvinden, het plezier van den man, zij is volslagen slavin.

Versta mij niet verkeerd. Ik beweer niet dat men in de praktijk deze verhouding ziet, geenszins; alleen het ligt uitgedrukt - duidelijk en onomwonden - in de huwelijkswetten.

Art. 161 luidt dat de vrouw gehoorzaamheid verschuldigd is aan den man.

Met dat gebod gaat zij het huwelijk in.

En.... nu hebt Gij gelijk met te beweren, dat elk meisje dit gaarne belooft aan den man, die ze lief heeft.

Zeker, dat is ook zoo, want het innerlijk wezen der vrouw is zelfopoffering; maar het leven blijft niet staan en bepaald tot het oogenblik in de trouwzaal, waar dit zoo onschuldig en.... grappig klinkt, want de meesten hebben er nooit van gehoord.

[Wanneer zullen de huwelijkswetten behandeld worden in de hoogste klassen van Gymnasium en H.B. Scholen voor Meisjes?]

Maar..... dan komt het leven, met invloeden, ontgoochelingen, kinderen, veranderingen, geluk en ongeluk.

De man is de baas over alle geldmiddelen, ook over de hare; geld en goed en stem bezit de gehuwde vrouw niet voor de wet; zij wordt als geheel onmondig beschouwd.

En als haar man gaat spelen, of drinken of verkwisten, wie beschermt dan de vrouw en de kinderen; wie kan zoo'n ongelukkige tegen zichzelve beschermen, zoodat hijzelf en het gezin niet den ondergang tegemoet gaan.

Niemand, want de man is volkomen alleenheerscher, de vrouw bezit noch stem, noch recht, ook niet in zulke gevallen. De man kan met al het geld, have en goed en kinderen doen wat hij wil en is aan niemand rekenschap verschuldigd.

De wet laat liever toe dat tal van vrouwen en kinderen, geheele gezinnen ten onder gaan door dronken of liederlijke individuen dan één pennestreek recht toe te kennen aan de vrouw.

Lees nu s.v.p. niet dat ik alle mannen laat zinken tot bovenbedoelde individuen.

Vooral moet niet vergeten worden, dat wetten gemaakt worden voor misdadige uitzonderingen.

Goede huwelijken en goede gezinnen hebben met een wet niet van noode.

Nu komt een ander punt aan de orde, waarin Gij mij ook geheel en al misverstaan hebt, want waarlijk het te zamen werken van man en vrouw (ongehuwde) zou nog niet kunnen; het zou gaan zooals Gij beschrijft. De man nog gebonden alleen aan zijn vleeschelijke lusten beschouwt de knappe jonge vrouw nog steeds als een voorwerp louter voor zijn welbehagen en waar hij toch welbeschouwd geen rekening mee behoeft te houden. Dit komt natuurlijk doordat de wet haar geheel miskent.

In die omstandigheden denkt zij alleen aan behagen om op die manier toch haar zin door te drijven.

Mensch- en vrouwonwaardig gedoe!

Neen, zekerlijk, nu ‘het menschdom èn mannen èn vrouwen nog niet veel zaaks is’ zooals Freule A. de Savornin Lohman terecht opmerkt in de ‘Verleugende Vrouw II’ Holl. Lelie 21 Juli '15, nu zou zulk samenwerken een misselijk spelletje kunnen worden. Doch gelukkig zijn de kenteekenen er reeds dat we wel degelijk op een vernieuwde, verreinde toekomst mogen hopen.

Het moet den weg op naar een meer hooger, een meer geestelijk leven, en dat, als in de vergaderzaal van stad en land mannen en ongehuwde vrouwen te zamen werken, dat zij dan beiden hunne edelste gaven zullen gebruiken ter bevordering van het algemeen welzijn.

Ik maak er U attent op, dat ik schrijf een ongehuwde vrouw in de vergaderzaal, want Gij schijnt te denken dat ik de getrouwde vrouw uit haar Gezin wil halen.

Waaruit Ge dit put is me een raadsel; hoe kan iemand toch zoo verkeerd lezen, als Gij blijkbaar doet.

Mijn stelling luidt:

Vóór en boven alles behoort de Vrouw aan haar gezin. Het gezin eischt zoo geheel en al de vrouw, haar gedachten, haar krachten en bovenal haar liefde, dat het eene onmogelijkheid is dat zij eene betrekking of werkkring daarnevens waarneemt, en daarom acht ik het alleszins gerechtvaardigd, dat een werkgever een meisje ontslaat uit hare betrekking zoodra zij in het huwelijk treedt.

Beter geen gezinnen te vormen, dan gezinnen zonder moeder, waaraan de levenskracht ontbreekt; het zou zijn als een boom zonder wortels.

De zinnenjagers zullen over deze uitspraak wel weer ach en wee roepen.

Trouwens alleen maar ter genoegdoening hunner persoonlijke lusten is wel het Heilig Huwelijk ontwijden en ontheiligen.

Achtend,

S. HOOGENDIJK-HESSE.

Arnhem.

De vrede van 19.. en die van Amiens.

De oorlog van 1914 zou zelfs zonder de oprichting van een Nederlandsche Anti-Oorlog Raad met een vrede eindigen.

Er is geen beter en geen historischer plaats denkbaar voor het dan te houden vredeskongres dan Amiens.

Ook de meest verwoed-anti-Duitsch-gezinde heeft de hoop moeten opgeven dat het Duitsche militairisme, dat is Duitschland, door dezen oorlog vernietigd zou worden.

Feitelijk wist men dat vooruit. De organisatie van het Duitsche leger is bekend als uitstekend ingericht. Francis Charmes zeide reeds in 1902 de discussies in den Senaat over den ‘service militaire de deux ans’ besprekende, ‘Nous manquons d'hommes’. Ook in het Duitsche leger bestond voor de infanterie de tweejarige dienstplicht. Maar terwijl de Freycinet in Frankrijk verplicht was ‘de chercher des hommes dans tous les coins’, was het in Duitschland het tegenovergestelde? ‘au lieu de n'avoir pas assez d'hommes, on en a trop’. En in verband met het budget van oorlog beperkte men dus op die wijze het aantal soldaten in actieve dienst.

Dank zij hun aantal, hun vaderlandsliefde en hun moed zijn de Duitschers erin geslaagd gedurende een jaar niet slechts het hoofd te bieden aan de coalitie der geallieerden, maar zelfs den oorlog ongeveer voortdurend te voeren op vijandelijk grondgebied. Zij danken dat in geen enkel opzicht aan de hulp van hun, als militaire staat, zeer minderwaardige bondgenoot Oostenrijk.

Maar is dus volgens menschelijke berekening een volkomen nederlaag van Duitschland uitgesloten, zoo is toch de coalitie wel zoo sterk, dat er evenmin op een overwinning van Duitschland te rekenen valt.

Maar in elk geval blijft dus het niet ver-

slagen Duitschland de eerste militaire mogendheid der wereld. Het blijft noodzakelijk zich voor of juister tegen Duitsche aanvallen te wapenen door het in stand houden van de coalitie van Engeland, Frankrijk, Italië en Rusland.

Maar evenzeer als Duitschland de machtigste staat van het vasteland zal blijven, zoo blijft Engeland in het onverzwakte bezit van de Sea Power, van de onbestreden overmacht ter zee.

En in dat opzicht heeft Duitschland's politiek een grove blunder gemaakt door dezen oorlog te beginnen.

Mahan had er reeds op gewezen, dat aan de macht van Engeland slechts ontbrak een volkomen aaneensluiting van het Rijk met de verschillende koloniën. Kruger was zoo goed in zijn dwaas ultimatum met de daardoor ontstane oorlog van Engeland met Transvaal en Oranje Vrijstaat te zorgen voor die aaneensluiting. Wij weten hoe toen reeds uit alle deelen der wereld Engelsche contingenten naar Afrika gezonden werden om de Boeren te bestrijden. Mahan noemde die imperiale uitingen van alle Engelsche deelen der wereld een onaangename verrassing voor alle andere volken. Hij zeide, dat toen tot werkelijkheid werd, waarnaar men reeds een twintigtal jaren verlangend uitzag ‘Une réalité bien faible encore et fragile á son début, mais avec quelles possibilités d'avenir!’

Welnu, datgene wat toen nog zwak was, is hecht sterk en weldoortimmerd geworden door den tegenwoordigen oorlog. En hoe minder humaan de Duitschers optreden, vooral ook ter zee met hunne duikbooten, des te meer gevoelen de Engelschen van de geheele wereld zich één. Mahan schreef ook in zijn ‘The interest of America in Sea Power, Present and Future’ over zijn ideaal, waarover hij ook reeds schreef, ‘The possibilities of an Anglo-American Reunion’.

Dat ideaal, een blijvend verbond, een entente tusschen Engeland en de Vereenigde Staten is door het Lusitania-incident zeer veel nader gebracht tot de werkelijkheid. Mahan zeide ook in zijn ‘The United States Looking Outward’, dat wederkeerig eigenbelang een dergelijke ‘entente cordiale’ in de hand moest werken en noodzakelijk doen blijken.

Engeland had steeds uitstekende diplomaten maar de beste diplomaten van Engeland waren in 1914 en 1915 niet te vinden in Londen maar in Berlijn. Engeland is der Duitsche diplomatie van den tegenwoordigen tijd zeer veel dank schuldig.

Mahan schreef in zijn ‘The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire’, dat gedurende het geheele Napoleontische tijdperk alles ging om de vernietiging, hetzij van Engeland of van Frankrijk. ‘Chacune des deux nations, inattaquable sur son propre élément, se dressait comme une forteresse imprénable dont la reddition ne pouvait être amenée que par l'épuisement des ressources. Dans cette lutte d'endurance, Napoléon succomba’.

Dat doel, ‘uitputting’, ook het tegenwoordige doel der Engelschen, was in 1801 niet bereikt. Integendeel, waren de beide tegenstanders ieder op eigen gebied machtiger dan ooit. Napoleon onverslagen te land, Engeland na Trafalgar meester ter zee. Toch wenschte men van weerszijden vrede.

Napoleon had door de vrede van Lunéville, 9 Februari 1801 alles bereikt wat Frankrijk maar wenschen kon, maar ‘comme en 1797, après Campo-Formio la paix ne serait qu'un armistice continental tant que l'Angleterre ne l'aurait pas ratifié’.

Ondanks al de overwinningen der Franschen was Napoleon ontevreden over het feit, dat hij ter zee niets vermocht en op dezelfde wijze achtte Engeland zich beleedigd en vernederd, ondanks alle overwinningen op zee, doordat Napoleon te land niet verslagen was, en Engeland het Fransche militairisme (uitdrukking van nu) niet had kunnen vernietigen.

Maar ook Engeland had vrede noodig. Niet alleen had de oorlog zeer veel schade en armoede veroorzaakt, maar de ontluikende Engelsche industrie had een afzetgebied noodig. De Engelschen, die in hun hart steeds kooplieden waren, zagen in dat ‘La paix, habilement exploitée, sera la plus productive des spéculations’. Maar daarvoor moest het vredesverdrag gevolgd worden door een handelsverdrag en wel een voordeelig voor Engeland. En omdat men dat inzag vergat men plotseling alle haat tegen Frankrijk, de Fransche Revolutie en Napoleon.

De geheele situatie, oorlog zoowel als aanstaande vredesonderhandelingen, geleek dus als twee droppels water op den huidigen toestand. Engeland verbonden aan een machtige Europeesche coalitie streed tegen de machtigste militaire mogendheid van Europa. Resultaat, dat die machtigste militaire mogendheid ongerept uit den strijd kwam, waartegenover Engeland ter zee overal overwon en alle koloniën van zijn vijanden vermeesterde. Nu eindelijk na langen strijd

vredesonderhandelingen, waarvan men van te voren zeggen kon, dat ze een Bestand, een Wapenstilstand en geen vrede betroffen. Beide tegenstanders toch even machtig als te voren gaven hunne plannen niet op.

Pitt zag dit volkomen juist in toen hij in het Parlement de vraag stelde of men werkelijk het recht had de vijandelijke marine weder op krachten te laten komen, voedsel en ammunitie te doen aanvoeren in de geblokkeerde havens. De vijandelijke marine kreeg nu tijd om zich te herstellen, en vroeg Pitt: waar is de veiligheid van ons land tegenover de machtigste militaire mogendheid van Europa, zoodra wij niet meer volkomen meester ter zee zijn?

Die waarschuwingen hadden toen geen resultaat tegenover het koopliedenverlangen der Engelschen naar een voordeelige vrede, zoodat Pitt aftrad en vervangen werd door Addington en Hawkesburry. De vredespreliminairen, waarbij Engeland Ceylon en de Kaap behield, werden 1 October te Londen geteekend.

Ondanks het feit, dat Engeland bij die vredespreliminairen erkende, dat al zijn bondgenooten geslagen waren en die dus nu vrijwel in den steek gelaten werden, was het enthousiasme te Londen op het bericht van die teekening zeer groot. Ieder was overtuigd, dat nu de Engelsche handel een ongekende vlucht zou nemen. De Kolonel Lauriston, aide de camp van Napoleon, werd met buitengewone eerbewijzen ontvangen.

Het volk spande de paarden van zijn rijtuig, om dit zelf te trekken, al roepende ‘leve Bonaparte’. Dat deed hetzelfde volk, dat slechts eenige maanden later blijde en trotsch was op het verbreken van den vrede van Amiens. Wel een bewijs dus van de onwaarheid van het spreekwoord: ‘Vox populi, vox Dei’.

De tevredenheid over den vrede duurde zelfs niet eens lang. De verschillende bladen bespraken al spoedig dat ieder tevreden was met den vrede, doch dat niemand er trotsch op kon zijn. Frankrijk toch behield al zijn veroveringen, waaronder België met Antwerpen, terwijl ook Holland een Fransche vazalstaat geworden was. Dezelfde toestand dus, waarvoor men nu vreest, voor het geval Duitschland werkelijk overwinnen mocht. Maar dat was niet het ergste, maar de materieele voordeelen bleven uit. Over een handelsverdrag was zelfs niet één woord gesproken. Dat maakte in de eerste plaats de zakenmenschen ontevreden. In allerlei bladen werd geschimpt op de aanstaande vrede, waarmede men eerst zoo blijde was, en het volk, gehoorzame automaat als altijd, volgde de pers en werd ook ontevreden en geloofde zich verraden.

Maar niet alleen het domme volk, ook mannen als Nelson, Windham en Cook verhieven hunne stemmen tegen een vrede, waarmede geen geld te verdienen was.

Fox erkende ruiterlijk, dat het doel van den oorlog niet bereikt was, maar dat Frankrijk op schitterende wijze een Europeesche coalitie uit elkaar geslagen had, maar juist daarom kon Engeland niets meer bereiken en was Fox toch met den vrede ingenomen.

Windham noemde in het Lager-Huis dit vredestractaat zelfs het doodvonnis van Engeland. Spencer noemde het een gevaarlijke en wankele vrede. Grenville vertelde dat Engeland een vesting was, waarvan nu de buitenwerken genomen waren. De Bisschop van Rochester verklaarde, dat de macht van Frankrijk even groot was als die van het oude Rome en dat Engeland in werkelijk levensgevaar verkeeren zou, zoodra Frankrijk over een vloot te beschikken had.

Eerst na de verklaring van Addington, dat op het oogenblik een nieuwe coalitie onmogelijk was, nam het Lagerhuis de voorloopige Conventie aan met 114 tegen 10 stemmen.

Toch voorspelde Grenville, dat binnen één jaar de oorlog opnieuw zou zijn uitgebroken, terwijl Windham zelf verklaarde, dat Engeland nu evenzeer onderworpen was aan Frankrijk als Spanje en Pruisen.

In Frankrijk was men niet enthousiast over den vrede met Engeland, die Lord Fitz-William genoemd had een ‘trêve précaire et trompeuse’, maar evenmin verontwaardigd of oorlogzuchtig.

Napoleon kondigde den vrede aan in een van zijn krachtige proclamaties: ‘Français! vous l'avez enfin toute entière, cette paix que vous avez méritée par de si généreux efforts! Industrie, marine, colonies, ce sont les articles fundamentaux de ce grand acte de la paix’. Doch dit waren veel meer dan de gebiedsuitbreiding van Frankrijk, de oorzaken waarom Engeland ontevreden was en reeds voor het sluiten van den definitieven vrede opnieuw naar oorlog verlangde.

Vijf maanden duurde het eer het definitieve vredesverdrag van Amiens geteekend werd. Sorel zeide van den vrede van Amiens ‘une paix semée sur de tels labours ne pouvait produire qu'une récolte de nouvelles guerres.’

Napoleon beschouwde den vrede van Amiens als een zaak, die slechts Frankrijk en Engeland betrof. Daarom gaf hij Joseph Bonaparte de opdracht: ‘Vous regarderez comme positif que le gouvernement ne veut entendre parler ni du roi de Sardaigne, ni du Stathouder, ni de ce qui concerne les affaires intérieures de la Batavie, celles de l'Allemagne, de l'Helvétie et des républiques d'Italie. Tous ces objets sont absolument étrangers à nos discussions avec l'Angleterre.’

Men begrijpt hoe bespottelijk Schimmelpeninck zich te Amiens aanstelde met zijn pretenties over Vissingen, enz, betreffende de Bataafsche Republiek. Schimmelpenninck was te Amiens een figurant, die hoogstens op het Kongres een brief mocht binnen brengen, doch geen sprekende rol te vervullen had.

Zoo zal het trouwens ook nu gaan. Zoodra Engeland en Duitschland overeen gekomen zijn vrede te sluiten, dan hebben de kleinere staten zich slechts te onderwerpen en is het dwaasheid te beweren dat Nederland nog bij de vredesonderhandelingen in den oorlog betrokken kan worden. Geschieden die in het beruchte Vredespaleis in den Haag, dan worden de historische woorden: ‘Wij onderhandelen bij U, over U en zonder U,’ opnieuw bewaarheid.

Cobentzel trachtte den Engelschen Gezant Lord Cornwallis te overtuigen dat de eischen van Napoleon bovenmatig waren. Cornwallis antwoordde, dat hij dit wel inzag, maar dat Engeland op het oogenblik niets vermocht op het vasteland van Europa en zich dus wel onderwerpen moest. Maar op het punt der door Frankrijk gewenschte vrije scheepvaart ‘dans les mers de l'Inde, dans le Gange et ses différentes embouchures’ waren de moeilijkheden grooter. Engeland wenschte absoluut niet toe tegeven, zoodat Napoleon inzag dat het beter was niet te trachten te *strak* deze eischen vol te houden. Joseph kreeg nu order in dit opzicht te bereiken wat mogelijk was: ‘mais il n'en faut pas faire un motif d'empêcher ni de retarder la paix.’

Na zeer veel discussies en moeilijkheden werd eindelijk 26 Maart de vrede gesloten tusschen Frankrijk, Spanje en de Bataafsche Republiek met Engeland, waarbij: ‘L'Angleterre garde Ceylon et la Trinité, restitue les autres colonies de la France et de ses alliés.

Napoleon geloofde toen inderdaad dat de vrede van Amiens een definitieve vrede zou zijn, en niet zooals een Fransche schrijver geestig opmerkte ‘une édifice d'argile sur le sable mouvant.’

De vredespreliminairen waren met vreugde te Londen ontvangen, de definitieve teekening van het vredesverdrag gaf overal teleurstelling. Grenville noemde deze vrede onvoordeeliger dan de oorlog. Ieder was ervan overtuigd dat Napoleon de Fransche marine herstellen en versterken zou en daarna opnieuw den strijd om de heerechappij ter zee zou aanbinden.

Seeley noemde in zijn boek ‘Napoleon I’, Frankrijk gevaarlijk machtig. Het is daarom zeer goed te begrijpen, dat zelfs de Ministers van het Vredesministerie er niet toe over dorsten te gaan, Malta te onruimen, niettegenstaande in het Verdrag bepaald was: ‘Malte sera rendu à l'Ordre, neutre et indépendante, sous la garantie des grandes puissances, avec une garnison napolitaine pour un an ou plus’. Ook dit verdrag werd, en nu wel door de Engelschen, als ‘een vodje papier’ beschouwd. Sorel zegt: ‘La lutte pour ce petit rocher va devenir le symbole de la rivalité séculaire, exaltée par la Révolution, enflammée par la concurrence du travail national. Malte est le bicoque dont la prise dans les grandes batailles décide de la victoire’.

Dat eilandje zou de aanleiding worden van een nieuwe oorlog, die dertien jaar duurde en met de overwinning van Engeland eindigde. Maar het ging niet om Malta, het ging om de vraag wie in Europa de machtigste zou zijn, Frankrijk of Engeland, of zooals Grenville die stelde, of men bukken wilde voor den man die Frankrijk

beheerschte, of tegen dien man en Frankrijk een ‘guerre à outrance’ voeren zou. Zooals men in het boek van Browning ‘England and Napoleon in 1803’ leest, was het eerste wat de Engelsche Ministers na den vrede voorstelden, het aantal mannen der Marine te verhoogen van 30000 op 50000.

En terwijl Engeland oorlog wenschte, schoof men de schuld van den aanstaanden oorlog op Napoleon. Evenals nu begon toen ook niemand den oorlog. Sheridan beweerde, dat van s'ochtends tot s'avonds Napoleon aan niets anders dacht als aan de vernietiging van Engeland. Dit was absoluut onwaar, hij wenschte wel vrede, doch vreesde den oorlog met Engeland niet. De Engelsche Gezant Whitworth ontving van Hawkesbury de instructìe niet met de Fransche Regeering over Malta te spreken en in geen geval zich uit te laten over de Engelsche plannen. Enkele

dagen later verklaarde de Koning, dat hij zich, wat Malta betrof, zou regelen naar den algemeenen toestand in Europa. Windham, Pitt, kortom ieder sprak over den nieuwen oorlog. Whitworth versterkte die stemming nog door te schrijven dat Frankrijk nog steeds plannen had betreffende Egypte. Hij schreef ook, dat ieder jaar van vrede het consulaire gezag verzwakte en ook ‘de fait, nous entretenons, en maintenant la paix, un état de guerre contre ce gouvernement’.

Natuurlijk ontging zoo iets Napoleon niet. Hij schreef aan Talleyrand: ‘Nous ne paraissons pas être en paix’, en achtte het gedrag van Engeland ‘une injure perpétuelle au peuple français’. Toch moest Whitworth erkennen: ‘Je rencontre chez Bonaparte un grand désir de négocier et d'éviter la rupture si c'est possible’. Maar dat Napoleon een breuk met Engeland niet vreesde, bewees hij door tot Whitworth te zeggen: ‘Depuis la paix d'Amiens, j'ai senti, en toute occasion l'inimitié. Pour avoir la guerre, il suffit de déclarer qu'on la veut’.

Dat Engeland inderdaad oorlog wenschte verklaarde Canning ronduit. Hij meende dat van al de voordeelen van den vrede van Amiens in werkelijkheid slechts één bestond: ‘celui de montrer qu'une paix de cette sorte, basée sur un tel système, ne peut convenir au pays’. Fox wees er terecht op, dat men op die wijze iedere vooruitgang van Frankrijk ‘au dehors et même à l'intérieur, commerce, manufacture’, beschouwde als een beleediging voor Engeland, als een casus belli.

En zoo was het inderdaad. Alle depêches van Hawkesbury kon men beschouwen als een ultimatum. Engeland had beloofd Malta af te staan en onderhandelde nu na den vrede over den eisch Malta te behouden.

Daarop volgde de bekende scene tusschen Napoleon en Whitworth gespeeld, waarbij Napoleon ronduit en op een krachtige toon Engeland eens de waarheid zeide. De toestand werd daardoor nog meer gespannen, maar er viel niets meer te bederven. Napoleon deelde daarop het Fransche volk mede, dat een partij in Engeland ‘a juré à la France une haine implaçable’, zoodat hij wel nog op vrede hoopte, maar die toch zeer onwaarschijnlijk achtte en daarom een leger van minstens 500000 man noodzakelijk vond om onmiddellijk ter verdediging van Frankrijk op te treden. Ook zeide Napoleon nog: ‘Les Anglais veulent la guerre, mais s'ils sont les premiers à tirer l'épée, je serai le dernier à la remettre. Ils ne respectent pas les traités. Il faut dorénavant couvrir les traitès du crêpe noir’.

Natuurlijk verwierp Napoleon het Engelsche ultimatum. Hij wist toch te goed, dat het Engeland om oorlog te doen was. Daarom ook is het in onze geschiedboekjes steeds weer herhaalde verhaal, dat het brutale optreden van Napoleon tegen Whitworth de oorlog veroorzaakte, onjuist.

Whitworth vertrok en de oorlog was opnieuw uitgebroken, tengevolge van het niet nakomen der traktaten, ‘de vodjes-papier-kwestie’. Ongelukkig kwam niet uit wat Napoleon nog tot Whitworth zeide: ‘Malheur à ceux qui ne respectent pas, qui violent les traités’.

Den 16 Mei verklaarde de Engelsche Koning, dat Engeland zich als in oorlog met Frankrijk beschouwde. Het einde van dien oorlog waren de eerste en tweede vrede van Parijs in 1814 en 1815 met de verbanning van Napoleon naar Elba en naar St. Helena en de vernedering van Frankrijk.

Frederik de Groote zeide terecht: ‘wie werd ooit groot, door traktaten te respecteeren?

In de Engelsche Kamer was men zeer tevreden over het verbreken van den vrede van Amiens. Lord Melville verklaarde zich zeer voldaan, dat artikel 10 van dat vredesverdrag, de afstand van Malta, nooit ten uitvoer gemaakt was.... Lord Grenville en Lord Ellenborough verklaarden, dat de oorlog noodzakelijk was en natuurlijk was Pitt opnieuw de groote man in Engeland.

Ook in dit opzicht dus geheel en al de toestand van 1914. De oorlog was noodzakelijk. Duroc was voor de oorlogsverklaring in Berlijn en wees daarop hoe Engeland een despotisme ter zee uitoefende. Haugwitz antwoordde de ook voor 1914 profetische woorden: ‘Que les Anglais exercent le despotisme sur les mers, c'est un très grand inconvénient, je l'avoue, mais le despotisme continental est infiniment plus dangereux.’

Tegen dat despotisme te land, het militairisme, trad Engeland opnieuw op, ondanks dat Frankrijk vrede wenschte, maar Engeland vreesde de ontwikkeling der Fransche vloot en met Windham geloofde men het zekerder den slag te voorkomen dan die af te weren.

Om het militairisme, het kontinentale overwicht van Frankrijk te verslaan streden de Engelschen van 1802 tot 1815 en ook nu hebben zij, eenmaal begonnen, er jaren en jaren van krijg voor over om het einddoel

te bereiken. De Engelschen zullen strijden to the bitter end. Frankrijk werd overwonnen door uitputting. Het menschenmateriaal raakte op, door het sneuvelen van velen, het in gevangenschap geraken van nog grooter aantal soldaten. Maar buitendien hielp de verdeeldheid van het Fransche volk niet weinig mede. Het Duitsche volk is meer eensgezind dan een gewone familiekring, verdeeldheid als in 1814 in Frankrijk komt daar nooit. Zoo de oorlog moet eindigen door uitputting van het Duitsche volk dan zijn daar, zoo het al gelukt, jaren voor noodig. De Duitsche hulpbronnen zijn ontzaggelijk groot, de vindingrijkheid der Duitschers nog grooter. Strijdt men dus door, dan is het niet de vraag of er nog één wintercampagne komt, maar hoeveel dergelijke campagnes men nog beleven zal.

Juist, wegens dat schrikwekkende toekomstbeeld, is het niet onmogelijk dat er toch een vrede gesloten wordt zonder Engeland of Duitschland het beoogde doel bereikt heeft. Doch dan is die vrede in werkelijkheid een tweede vrede van Amiens, ‘une trêve précaire et trompeuse’.

De Geschiedenis heeft geleerd, zooals Canning terecht opmerkte, dat een dergelijke vrede niets goeds heeft en ‘ne peut convenir au pays’. Omdat men echter altijd en altijd de lessen der Geschiedenis negeert, zou het niet onmogelijk zijn, dat zulk een schijnvrede toch tot stand kwam.

Laat Nederland dan zorgen bij het verbreken van den tweeden vrede van Amiens gereed te zijn. Het wonder toch, dat wij buiten den oorlog bleven, zal zich geen tweede keer herhalen. Duitschland zal dan in den waren strijd op leven en dood, die dan volgt, zich moeten toeleggen op een maritiemen oorlog met Engeland. Het Boulogne-landingsplan van Napoleon zal opnieuw een bedreiging worden voor Engeland, maar daarvoor heeft Duitschland onze havens en kusten noodig. De Oost-Zee vlootbasis is veel en veel te ver verwijderd van Engeland om een landingsplan met succes te kunnen volvoeren. Het waarschijnlijkste is en blijft echter, dat Engeland zijn vijand geen tijd tot herstel van leger en vloot geeft, maar door blijft vechten tot den definitieven vrede. En die zal nog zeer, zeer lang op zich laten wachten.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

De leeuwrik.

Een leeuwrik zong zijn liedje,
hoog, in de blauwe lucht.
Zoo, vroolijk, vrij en vreedzaam,
was hij voor niets beducht.

Maar ach! hij werd op eenmaal
in zijne vlucht gestoord.
Een vreemd verschijnsel daagt er,
zweeft in 't luchtruim voort.

En angstig ziet hij om zich,
bevreesd voor wat hem wacht,
Want daarin zag hij wezens
op moord en wraak bedacht.

Fluks daalt hij weer ter aarde
en spreidt zijn vlerkjes uit
Op 't schier onzichtbaar nestje,
dat al zijn schat omsluit.

En smeekend richt het beestje
zijn kopje eens omhoog,
Hij kan zich niet verweeren;
dat men hem sparen moog

En daarbij denkt hij bij zich:
Is dit de wil van God
Dat menschen zich vermoorden?
Men met het leven spot?

Dat liefde, deugd en waarheid
nog slechts bestaan in schijn?
'k Zou geen rust meer vinden,
mij schamen mensch te zijn.

P. BEL.

De levensweg.

Op uwen levensweg
Neem steeds het goede voor,
Al valt 't soms ook zwaar,
Zet door!

Op uwen levensweg
Speel nooit een valsche rol,
De waarheid blijft bestaan,
Houd vol!

Op uwen levensweg
Neem steeds een goed besluit,
Wijk er dan niet van af,
Voer 't uit!

Op uwen levensweg
Verlok' u nooit de schijn,
't Onechte brengt gevaar,
  Laat 't zijn.

Op uwen levensweg
Richt daarheên steeds 't oog,
Opdat ge niet verdwaalt,
  Omhoog!

P. BEL.

Kunsten en Wetenschappen.

‘Singuliere’ boekjes.

Honderden, neen duizenden schuilen weg in de donkerste hoekjes van nog braakliggende boekerijen. Men moet een bijzonderen speurgeest hebben om ze te vinden. En bovendien geven de titels niet altijd geheel juist aan wat de inhoud is. De vlag is dikwerfbuitenlandsch, en de lading inheemsch. Bibliomanen betalen schatten voor zulke zeldzaamheden, en daar de kultuurgeschiedenis er veelal onbevangen uit blijkt, kunnen we ons dat best begrijpen. Als 't waar is, dat het karakter van den mensch spreekt uit zijn lievelingsboeken, dan leggen de ‘singuliere’ boekjes van vroegere eeuwen ook de geheimste gevoelens bloot van een volk, dat in dergelijke boekjes het geestelijk voedsel van den dag vond. De corruptie spreekt uit de literatuur het duidelijkst.

We willen op enkele van die boekjes wijzen, en doen dat aan de hand van twee uitgaven: een uit de helft der 19e eeuw, en een uit onze dagen.

In 1846 verscheen te Stuttgart bij den grooten boekenkenner J. Scheible, - en onder diens leiding, - het 1e deeltje van ‘Der Schatzgräber in den literarischen und bildlichen Seltenheiten, Sonderbarkeiten, u.s.w’, welke uitgave voornamelijk bedoelde het herdrukken van zoodanige zeldzame boekjes ‘hauptsächlich des deutschen Mittelalters’, welke om zoo te zeggen eenlingen waren geworden. Dan ook zouden in den ‘schatgraver’ opgenomen worden monographieën over duistere personen of raadselachtige gebeurtenissen in de geschiedenis en in de literatuur. In verband met deze laatste bedoeling bracht dan ook het 1e deeltje een Faust-geschrift, onder den titel: Die Sage von Doctor Johannes Faust, untersucht von H Düntzer, afgedeeld in vier hoofdstukken, als daar zijn: Die bisherige Forschung über die Faustsage; Die Faustsage bis zum Erscheinen des ersten Volksbuches (1587); Die Faustsage in den Volksbüchern; Das Lied vom Doctor Faust. Marlowe. Puppenspiele. Goethe.’

Alsof dit grondig onderzoek nog niet voldoende was gaf Scheible in de deelen 6 tot 8 van zijn Schatgraver (1848) een degelijk werk uit over het zelfde onderwerp met den titel: Die Deutscher Volksbücher von Johann Faust, dem Schwarzkünstler und Christoph Wagner, dem Famulus, nach Ursprung, Verbreitung, Inhalt, Bedeutung und Bearbeitung mit steter Beziehung auf Göthes Faust und einigen kritischen Anhängen von K.A. Freiherrn von Reichlin-Meldegg.’

Niet minder belangrijk dan Faust in zijn milieu is het geschrift, opgenomen in het 5e deeltje handelende over de Doodendansen. Het is van H.F. Massmann, en draagt tot titel: ‘Die Baseler Todtentänze in getreuen Abbildungen. Nebst geschichtlicher Untersuchung, so wie Vergleichung mit den übrigen deutschen Todtentänzen, ihrer

Bilderfolge und ihren gemeinsamen Reimtexten. Sammt einem Anhange: Todtentanz in Holzschnitten des fünfzehnten Jahrhunderts.'

Bijgevoegd is een atlas met 81 afbeeldingen op 22 kopergravures en 27 gesteendrukte bladen.

We hebben ons moeten vergenoegen met het afschrijven van den langen titel, want de waarde dezer verschillende geschriften valt niet in een paar regels aan te toonen. Wie studie maken wil van deze onderwerpen heeft genoeg aan deze aanwijzing. De Schatgraver heeft voor hem goed gedolven.

Zuivere herdrukken geven de deeltjes 2 tot 4, en wel van zeer curieuse boekjes. In het 2e deeltje zijn opgenomen 1° Flagellum, Salutis oder Heilung durch Schläge in allerhand schweren Krankheiten von K.F. Paullini (1698); 2° Wunderbare Kuren durch Musik von F.G. Riedten; en 3° Lebensverlängerung bis auf 115 Jahre durch den Hauch junger Mädchen von J.H. Schausen (1753), en in de deeltjes 3 en 4: K.F. Paullini's heilsame Dreck-Apotheke wie nämlich mit Koth und Urin die meisten Krankheiten und Schäden glücklich geheilet worden (1714), en Von den Nutzen des Geisselns in medizinischer und physischer Beziehung von J.H. Meibom und Anderen.

Die geeselgeschiedenis heeft de volgende onderdeelen. Eerst wordt de verhandeling van Meibom nader toegelicht door den bijtitel: und von den Verrichtungen der Lenden und Nieren.

In een ander geschrift betoogt Meibom de nuttigheid der geeseling ‘in den Vergnügungen der Ehe’ terwijl de 3° verhandeling van 1788 is, en getiteld wordt: Das Geisselen und seine Einwirkung auf den Geslechtstrieb, oder das auszerliche Aphrodisiacum, eine medizinisch-philosophische Abhandlung. Nebst einen Anhang: über die Mittel, welche den Zeugungstrieb aufregen.

We zullen de titels of den inhoud dezer geschriften niet verder ontleden. Zij die Boileau en Rousseau kennen weten tot welke misbruiken de geeselwoede aanleiding kan geven.

In Leipzig wordt thans door den uitgever Adolf Weigel eene dergelijke uitgave als de Schatgraver ondernomen. Zij draagt tot titel: Bibliothek litterarischer und kulturhistorischer Seltenheiten. Zeven deelen zijn verschenen.

Men is begonnen met in deel 1 en 2 te geven een ‘wortgetreuer’ afdruk van de Duitsche vertaling van Petronius Begebenheiten des Enkolp, uit den ‘Satyricon’ te Rome in 1773 uitgegeven. Dit werk is bijna niet meer te vinden, en doet meerendeels in een antiquariaat een goed twintig gulden. Nu weten we wel, dat er aan Petronius een luchtje is, maar willen we eene getrouwe zedenschildering raadplegen uit Nero's tijd, - en dat zegt wat, - dan moeten we bij Petronius, 's keizers opperceremoniemeester, te land komen. Uit Quo Vadis herinneren we hem ons uitstekend.

Niet minder belangrijk is de overdruk van Fischer's Jus primae noctis. Ueber die Probenächte der deutschen Bauernmädchen (1780). Voor de kultuurgeschiedenis is dit een hoogst belangrijk geschrift. Het past zich aan aan een onderdeel der vroegere Heerendiensten, waaromtrent het laatste woord nog niet is gesproken.

Niet minder verkoopbaar zal zijn een herdruk van Goethe's Tagebuch (1810); vier ‘unterdrückte Römischen Elegien’; Nicolai auf Werthers Grab (1775). Een literair-historische inleiding geeft daarop, - met gebruikmaking van een tot heden onbekend gebleven briefwisseling van Freiherr von Amstetter, Heinr. Düntzer en Salomon Hirzel, - Dr. Max Mendheim.

De andere herdrukken zijn: Rheinischer Most. Erster Herbst. O.O. 1775; (Hottingen 77) Menschen, Thiere und Goethe. Eine Farce 1775; Wagner Confiskable Erzählungen 1774. Voor deze drie geschriften, - ‘ein Kompendium der hervorragendsten satirischen Flugschriften, welche der oberrheinischen Sturm und Drang in den Jahren 1773-1775 an den Tag geben, - schreef M. Desceltes de inleiding’. Drukletter en afbeeldingen zijn zeer getrouw nagevolgd. Kindleben's Studentlexicon vormt het 7^{e} deeltje der ‘Seltenheiten’. Dit werkje verscheen in 1781 te Halle, en de titel wordt eenigszins verklaard door de bijvoeging: Aus den hinterlassenen Papieren eines unglücklichen Philosopen, Florido genannt, ans Tageslicht gestellt.

Het nut van dergelijke herdrukken ligt o.i. voornamelijk daarin, dat zij aanleiding geven om de vroegere eeuwen uit de bronnen te bestudeeren.

De schaduwzijde is misschien deze, dat vele dier boekjes geschreven zijn voor de reinen voor wie alles rein is, maar nu in onzen tijd de markt overstroomd wordt met series *would-be* geneeskundige geschriften, en stapels naturalistische romans, die eigenlijk gezegd vermomde pornographische geschriften zijn, zullen de herdrukken van cultuurhistorische zeldzame oude uitgaven geen schade doen. Zij prikkelen niet genoeg in vergelijking van al het andere.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Oud-Gemeente-archivaris.

Herinnering.

Im Strom der Zeit entfliehen uns die Stunden:
Zu schnell entrinnt des Lebens schönster Traum!
Des Lebens Lenz, wie bald ist er entschwunden
Gleich Wellenschlag, gleich Wogenschaum.
Doch bleibt im Herzen ewig frisch und jung
Mit remen Farben die.... Erinnerung.

Herinnert gij U nog, waarde lezer of lezeres, hoe gij als kleine jongen of klein meisje met Uwe ouders uit wandelen gingt, plukkende elke bloem, najagende elke vlinder en babbelend honderd uit?

Hoe bereid Uw vader en moeder dan waren om aan elk Uwer verzoeken te voldoen, mits gij er slechts zorg voor droegt binnen de perken der betamelijkheid te blijven en op te passen dat door Uwe speelschheid kiel of jurk geen gevaar liepen van winkelhaak of spatten?

Hoe glansden dan de oogen, wanneer deze of gene hun een compliment maakte over Uwe frischheid, Uwe dartelheid, Uwe beval-

ligheid en met welk een trots prezen zij Uwe bevattelijkheid, Uw verstand, Uw geest!

Uwe lieve ouders, zij zijn niet meer!

Misschien is nog een hunner hoogbejaard in leven, of, het kind gelijk, hulpbehoevend in alle opzichten, zich inbeeldende nog te kunnen en U, den mensch van middelbaren leeftijd, nog altijd beschouwende als het wicht van zoo heel veel jaren geleden.

Weet gij nog welk een vreugde 't voor U was, wanneer Opa of Oma, Oom of Tante U een heelen dag op visite hadden, ter Uwer eere het ouderwetsche gedoe uit de porceleinkast te voorschijn werd gehaald, gij de oude boeken en prenten mocht bewonderen, en met de poppen in oud-modische kleedij en het kinderservies in een oud stoeltje aan een oud tafeltje speeldet?

Hoe gij dan onthaald werd op allerlei lekkers en als groot mensch behandeld, zoodat het U, tehuisgekomen, (soms met een bedorven maag) wel eens wat tegenviel de ondergeschikte rol van kind weer te moeten opnemen?

Herinnert gij U nog de menschen uit dien tijd, de deftige vrienden en kennissen Uwer ouders, de gedienstigen, de meiden, de knechts, den tuinman, toen zich nog angehörig voelende, onderdanig en beleefd en niet gelijk thans zich één wanende met hunne meesters, die toch uit een maatschappelijk oogpunt beschouwd door geboorte en opvoeding in werkelijkheid niet hunne gelijken kunnen zijn?

Aan fietsen, zooals wij ze nu kennen, aan trams met electrische beweegkracht, aan auto's, aan vliegtuigen dacht toen nog niemand.

Het was al een heel groot genoegen, wanneer men U onthaalde op een rijtoertje, wel eens met één paard, omdat 't er anders zoo ‘inhakte’.

Begrippen van zuinigheid, van eenvoud, waar zijn ze gebleven nu ieder, die 't maar eenigszins meent te kunnen doen, tuft en autoot, er zelfs ernstig over denkt later te gaan vliegen, zich niet bekommerende om den dag van morgen.

Herinnert gij U nog hoe ge als jonge dame met Uwe moeder mede op visite gingt en hoe Uw hart popelde van blijdschap toen ge op het eerste bal voor 't souper een cavalier hadt?

Die soupeur, hij is niet Uw echtgenoot geworden, maar gij waart tegenover Uwe vriendinnen toch trotsch op die onschuldige verovering en blijde een man aan Uw zijde te hebben, die U bediende en met U flirtte.

Weet gij nog, geachte lezer, het oogenblik dat gij de eerste sport van den maatschappelijken ladder betraadt en gij als student of piepjong luitenant U reeds een man van gewicht waandet? Hoe trotsch Uwe beste ouders op U waren toen Uw naam voor 't eerst in de nieuwsbladen vermeld stond, hetzij als benoeming tot een vurig begeerd ambt, hetzij als vermelding van Uwe dissertatie cum laude of wel in den vorm van eene gunstige recensie over een door U geschreven werk, dat veel beloofde?

Kunt gij U nog voorstellen hoe wanhopig verliefd gij werdt op personen, die naar maatschappelijke inzichten van Uwe ouders daar in het geheel niet voor in aanmerking behoorden te komen?

Thans glimlacht gij over de dwaze invallen en gedachten uit dien tijd, over Uw Schwärmen met deze en gene, met dit of dat.

Weet gij nog, hoe gij eindelijk, reeds opgegeven door hen die U kenden, Uwe ouders en vrienden verblijdet met Uw verloving en onverschrokken, den koning te rijk, de reis in het broze huwelijkshulkje aanvaardet op de onstuimige levenszee, waar zoo menig bootje kantelt?

Hoe er niet lang daarna, de tijd vliegt immers, kinderen verschenen, Uwe kinderen, die U weer in herinnering brachten Uw eigen jeugd?

Hoe er dan weer een tijd verliep en die zelfde kinderen volwassen werden, carrière maakten en al naar gelang van hunne levensomstandigheden op hunne beurt trouwden of ongehuwd bleven, of.... helaas mislukten!

Wat een zorg, wat een vreugde, wat een lief, wat een leed!

Hoevelen zijn er reeds heengegaan U achterlatende de herinnering aan hun liefelijk beeld, hunne liefde, hunne vriendschap, hunne égards voor U.

Niet aan allen is de herinnering even streelend, doch indien gij U in gemoede afvraagt, droegt gij daar zelf wel eens niet de schuld van?

Zal, wanneer ook gij dit tranendal zult hebben verlaten, de herinnering aan Uw persoon eene aangename zijn?

Wij willen het voor U hopen en helpen het U wenschen. Het is beter gezegend dan gevloekt heen te gaan.

F.A. EBBINGE WUBBEN.

Den Haag, Mei 1915.

25 Augustus 1915.
29ste Jaargang.
N°. 8.

Bericht.

Vanaf heden tot Sept. zal ik, wegens vacantie, geen stukken noch corr. van mijn hand plaatsen, en verzoek eventueele bijdragen en corr. te willen zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever, geadresseerd aan mij.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

Prijsvraag.

Voor dengene, die de beste vertaling van het op pagina 745 (nommer van 9 Juni 1915) voorkomende Fransche versje: **'Questions d'Enfants'** weet te geven, stelt de uitgever **f 25.** - disponibel. Inzendingen worden door de redactrice beoordeeld, en, met bijvoeging van een abonnementsbewijs onder het motto: 'Prijsvraag' *vóór 1 September* a.s. ingewacht bij L.J. VEEN, Keizersgracht 485, Amsterdam.

De uitslag wordt dan in een der Septembernummers gepubliceerd.

Ook degenen, die zich thans abonneeren, kunnen aan de prijsvraag meedoen en zenden wij op aanvraag dit nummer toe.

L.J. VEEN, Uitgever,
Amsterdam.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het omnogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Bijgeloovigheidjes
door A.J. Servaas van Rooyen.

Hun aantal is legio. Niemand ontkomt er aan. Ik zelf, een Thomas in 't ongeloof, die zien en tasten wil, betrap mij dikwerf op een bijgeloovigheidje. Of zal ik niet twee messen die kruislings liggen terstond vaneen schuiven?

Ik doe het haast onbewust, en toch ontkom ik er niet aan, al zegt mijn verstand mij: 't is bespottelijk. Zoo zijn er velen, zoo zijn wij allen. Ook hierin is de natuur sterker dan de leer. Wij zijn er door de traditie toe gekomen. Van de ouderen gaat het over op het kind en als het kind leeftijd en menschenverstand heeft gekregen wil het zich van bijgeloovigheden losmaken, maar blijft toch altijd met het eene been in het oude moeras steken. Ik zal niemands bijgeloovigheidjes bestrijden, of belachelijk maken, want ik zou bijna durven beweren, dat zelfs de geloovigen bijgeloovig zijn. Iedere godsdienst heeft zijn bijgeloof; er is wel verschil in, evenals de eene mensch in meerdere of mindere mate bijgeloovig is, maar het gelooven evenmin als het ongeloof sluit de bijgeloovigheid uit. Bijgeloof valt minder te veroordeelen of te laken, dan dat men in 't algemeen meent. Er zijn toch zelfs van die bijgeloovigheidjes, die wat poëzie in het leven brengen; een eigenaardig voorbeeld geeft ons daarvan het Liederboekje van Emiel Hullebroeck[1)], en wel uit de 13e reeks het gedichtje de 'Voorspelling' van Lambrecht Lambrechts, die daarbij te markt ging bij de Limburgsche folklore, die beweert dat de meisjes om te weten wanneer zij zullen trouwen, moeten luisteren hoe dikwijls de koekoek achtereen roept. Zooveel maal hij roept, zooveel jaar moeten zij wachten. Sommige bijgeloovigheidjes, waar zij zweemen naar voorspellingen, hebben ondervinding ten grondslag, zooals het hoog en laag vliegen der zwaluwen als weervoorspelling, en andere vorm en de grondslagen van allerlei sagen en sprookjes. Ik zou ze dan ook niet willen missen, al zijn vele bijgeloovigheidjes belachelijk of lastig. Zoo was ik eens tegenwoordig op een diner, waarvan de gasten het getal 13 vormden. Een der aanwezige dames hechtte zoo aan dat ongeluksgetal, dat zij, om gast te blijven, aan een afzonderlijk tafeltje moest gediend worden.

De dagelijksche en voor de hand liggende bijgeloovigheidjes spreken voornamelijk uit de getallen, en inzonderheid uit de cijfers der maanden. In afschrift ligt voor mij een 'Maandtafel en Aanwijzing der 30 ongelukkige dagen des Jaars'.

Ik zal ze maar niet noemen, want ik weet zeker, dat ik er enkele lezers mede beangstigen zou, vooral omdat in dat lijstje de onderstreepte cijfers het *aller*ongelukkigste zijn. 'Men wachte zich daarvoor', staat er bij, alsof één mensch er iets toe of af zou kunnen doen aan zijn geboorteuur! Ik heb mijn 'verjaarlijstje' eens vergeleken met de kwaadaardige(?) cijfers, maar moet oprechtelijk verklaren, dat ik zelfs niet één ongelukkige vond onder de als *ongelukkigen* door de correspondeerende data aangewezen. Er is zelfs een ruim 80-jarige onder, die nog altijd lust heeft in haar leven, zooals zij voor anderen ook een lust is, en toch leert ons het bijgeloof, dat 'wie op een dezer dagen geboren wordt, ongelukkig is en armoede zal lijden.' Men *moet* ook niet ziek worden op zoo'n dag, nota bene, niet ten huwelijk gaan of zich 'engageeren', niet verhuizen, niet reizen, geen zaken doen en geen processen beginnen.

Gelukkig zijn er tegen deze kwalen vele remedies, in den vorm van amuletten[1)], ook al weer een staaltje van bijgeloof, en welk bijgeloof zelfs in onze dagen allerweligst tiert. Zie maar naar de hoefijzers en Billeken-figuurtjes voor de winkelramen.

Naast de Amulet is even voorspoedig opgegroeid het Fetichmus, dat in zijne vereering van zinnelijke voorwerpen het bijgeloof al zeer nabij komt, niet minder dan het geloof aan Feeën, welke dames, in hare goede of kwade eigenschappen het bijgeloof bij vele menschen bewijst, en verband houdt met een noodlotsbegrip, waardoor de apathie in de hand wordt gewerkt.

1) De liederen (de tekst) zijn niet van hem, maar men noemt het nu eenmaal zoo; de dichters bij muzikale composities worden altijd op zij gezet.

1) Amulet, Talisman, 'Mascotte' zijn zoowat één 'potnat'; overigens onschadelijk.

De tooverkracht, die geluk of ongeluk *zou* teweeg kunnen brengen, zit in hoofdzaak in de alruinwortel of Mandragore, die een Jeanne d'Arc moet gebruikt hebben om zichzelve tot Jeanne d'Arc te brengen. Door dien wortel, eenige overeenkomst met de menschengestalte hebbende, bij zich te dragen kan men.... alles.

Het bijgeloof was en is nog zoo algemeen, en laat zich in zooveel vormen zien, dat het wel eenige waarde heeft er eens op te wijzen. Het v o l l e geloof vrijwaart zelfs niet voor bijgeloovige strekkingen. Haast zou men kunnen beweren, dat het geloof in het ongeziene juist het bijgeloof doet spreken. Zoolang er menschen hebben bestaan is er bijgeloof geweest, en dat bijgeloof kan eerst wegsterven met den laatsten mensch, en dat tijdstip ligt nog verre.

's-Gravenhage, 3 Aug. 1915.

Geloof in Geluk.

O, als we twijfel konden bannen
En meer vertrouwden vast en sterk,
Als wij meer hoop en liefde hadden
En blijden moed bij al ons werk,
Dan zou de poort der reine vreugde
Zich openen wijd, voor iedereen,
En droefheid, door zichzelf gelouterd,
Zou als geluk eens binnentreên.

Want de gelukkigste der menschen
Zal overal en altijd zijn:
Die wáár geluk hier kent en najaagt,
En niet verblind is door den schijn,
Die er het diepst van is doordrongen,
Dat wanhoop, alle wereldwee,
Van wáár geluk slechts is gescheiden
Door hooge, moedige idee.

Nooit zal dezelfde idee hier wezen
Bestemd, geschikt voor iedereen,
En langzaam moet men haar verwerven,
Diep ín en dóór zichzelf alleen.
Geluk voor ieder is verschillend,
Wat ú verheugt kost míj een traan,
En 't grootsche uit úw smart kan lout'rend
In míjne vreugde overgaan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE,
(naar een proza-idee uit ‘La Sagesse et la Destinée’ van MAETERLINCK).

Beweging.

Het goede maakt niet veel beweging,
  Beweging doet geen goed;
Hoe meer beweging in het weldoen
  Hoe minder goed men doet.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Tevreden.

Met zijn verstand gehéél tevreden,
  Is iedereen die leeft,
En hij het beste nog van allen,
  Die 't minst gekregen heeft.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Wat men niet vergeet.

Van wat in boeken wordt gelezen,
Vergeet men veel;
Maar wat de harde pen van 't leven
In onze ziel heeft opgeschreven,
Blijft ons geheel.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Het Hoogste.

Wie 't hoogste wil,
Moet naar genot niet vragen;
De Alpentop
Kan niet den wijnstok dragen.
Wensch daarom niet
Het nestje in de twijgen,
Wanneer ge omhoog
Als de adelaar wilt stijgen.

Als gij u wenscht
De sterren aan den hemel,
Geef niet uw hart
Aan 't aardsche stofgewemel;
Zoek in u zelf
Geluk- en vreugde-bronnen,
Want eenzaam gaan
Door 't hemelruim de zonnen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij gevolgd.

Eigengerechtigheid.

Zoolang gij de poorten des hemels sluit
Voor ánd'ren, o eigengerechtigheid,
Beneemt gij u zelf de geringste kans
Op hemelvreugde in eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

‘Mijn Wandeltocht’.

‘**T**e voet van Amsterdam naar Arnhem’
Ik kreeg in handen *het Wandelboekje*, en - zooals Jan Feith zegt in de voorrede ervan: ‘in onklassiek gewaad, als hedendaagsche uitgave, kersversch door de nieuwste rotatiedrukpersen afgeleverd.’ Ik las de beschrijving, die behandelt het genot en het nut van *wandelen;* eene beschrijving, uitgebreid en toch beperkt, breedsprakig en toch beknopt, verreikend en toch begrensd. Deze veelbelovende beschrijving miste haar doel niet. De ‘prikkel’ tot de wandeltocht was bij mij reeds opgewekt. Verder las ik: ‘wij leeren uit dit wandelboekje, dat er van het bijna aan onze vaderlandsche westgrens liggend Amsterdam tot het aan de niet verre oostgrens lokkend Arnhem, een grillig slingernet zich weeft van stille, rustige, weinig begane, dikwijls geheel onbekende, mooie wandelwegen!’ En toen - toen vormde

zich in mijne gedachte uit den ‘prikkel’ reeds ‘het stille plan’ tot den wandeltocht.
Het geheime plan openbaarde zich, en - het ‘besluit’

werd in beginsel aangenomen! Bezwaren van allerlei aard werden overwonnen en de wandeltocht kwam er door, met algemeene stemmen! *Ik* zou *wandelen* van Amsterdam naar Arnhem! Wandelen met mijn zoon 'de stille, rustige, weinig begane wandelwegen!' Welk een genot, alleen al in 't vooruitzicht! Wij beiden, die zooveel houden van wandelen; wij beiden, ver van de drukte van het maatschappelijk verkeer, wandelend dezen mooien, uitgezochten wandelweg door ons eigen land!

De wandeling aangenomen! Met algemeene stemmen er door! Beter kon het niet en prettiger gaat het nooit op reis! Toebereidselen liepen vlot van stapel, nuttige wenken in acht genomen, de hoogst noodige bagage in den rugzak meegenomen, orders gegeven tot het toezenden van eenige lijfdracht naar Doorn, practische kleeding, bovenal gemakkelijke, aangemeten schoenen en - we waren reìsvaardig! We *loopen* natuurlijk naar het station en trotseeren de regenbui, die ons uitgeleide doet. Mijn zoon ziet er uit als een echte toerist! Op het perron wordt hij aangehouden door een militair (onze stad is in staat van beleg), die hem vraagt: 'is u Hollander, mijnheer!' Ik kan me bijna niet goed houden, als ik naar het gezicht zie van mijn zoon, de oogen lachen, even een eigenaardige trek om zijn mond, en dan klinkt het met klare stem: 'Raszuiver!' De soldaat grinnikt en wij stappen door.

De trein voert ons naar Amsterdam! Daar gekomen zoeken we ons hôtel op, dineeren en slenteren na den eten nog wat rond. Om negen uur zijn we weer terug in ons hôtel, geven den portier orders voor den volgenden morgen en gaan naar bed! Naar bed, als Amsterdam begint te leven! Onze kamers zijn rustig gelegen en we slapen goed, tot we den volgenden morgen half zes gewekt werden. Toen was het: vlug opstaan, ons kleeden en naar beneden! De ontbijtzaal ligt daar heen in alle verlatenheid. Ons ontbijt staat klaar en even later brengt een kellner met slaperìg gezicht thee. Als we hebben ontbeten en afgerekend, gespen we onze rugzakken vast en verlaten het hôtel. Op het Leidscheplein wachten we op de vroegtram, die ons meeneemt voor iets goedkooper prijs dan het gewone tarief. Amsterdam slaapt grootendeels nog. Het is een eigenaardig gezicht die kalmte in de drukke winkelstraten. We staan achterop de tram. De conducteur maakt een praatje en vraagt aan mijn zoon: 'wandelaars voor Arnhem, mijnheer? Ik heb er al heel wat meegenomen op den vroegen morgen'. De man is spraakzaam en onderwijl bereiken wij het einde der tramlijn: Linnaeusstraat. We stappen uit en ontdekken al heel gauw het eerste blauwe driehoekje, onze gids voor de wandeltocht. 'Prettige wandeling, moeder', zegt mijn zoon, en - daar begint het lieve leven! We zetten de stap er in, het is de eerste van de 30 K.M., die ons zullen brengen naar Hilversum.

Het is heerlijk weer om te wandelen, de lucht is eenigszins betrokken, dat ons goed van dienst zal zijn op den open weg die ons te wachten staat. We gaan Watergraafsmeer in, de rust van de morgenuren treft ons ook daar; af en toe kijkt er eens een voorbijganger naar de wandelaars, die met opgewekte gezichten hun pakje op den rug dragen en blijmoedig verder gaan. Als in het leven! De een draagt met liefde zijn kruis, een ander gaat er onder gebukt en een derde bezwijkt onder het dragen!

Bij Diemerbrug slaan we het zandpad in, dat loopt langs de Weesper trekvaart. Hier zijn we buiten, echt buiten! Een vlak landschap. Alles ademt vrede en rust op den vroegen morgen. Links van ons de trekvaart. Stilte ligt over het water. Rustig kabbelen de golfjes. Hier en daar passeeren we een hengelaar, genoegelijk zijn pijpje rookende en geduldig wachtende of het ook bijten wil. Aan onze rechterhand graast in de laag gelegen landerijen het vee. Boerderijtjes, met bloemtuintjes voor het huis, omgeven door wilgen en populieren, liggen aan onzen weg. Een landman rijdt met zijn stootenden wagen het land in om vruchtbaarheid te brengen over zijne landerijen. Een haan stapt met zijne kippen rond in het ruime weiland met een air

of de wereld alleen van hem was. Als bij de menschen! ‘Ora et labora’ heeft een boer op het hek van zijn erf laten zetten. Zou de dominée die mooie spreuk voor hem gekozen hebben of zou zoonlief hooger onderwijs genieten!

Wij stappen met stevigen tred verder. Het loopt zoo licht in de frissche morgenlucht en het is zoo lekker koel langs het water. Populieren en wilgen staan aan de eene kant van den weg en beschutten voor den wind, maar zijn genoegzaam onderbroken om een vrij uitzicht te geven op de laaggelegen landerijen, waar het hooi staat opgestapeld. Over het water zien we Weesp liggen met den hoogen spoorbrug, waarover treinen gaan en komen. Aan de kimmen dorpjes, kerktorens

en fabrieksschoorsteenen en bosschage overal. Er komt zoo langzamerhand meer leven en bedrijvigheid. Af en toe snort een motorbootje door het water en laat rimpelsporen achter, die zich uitbreiden en vervagen tot in het oneindige einde! - Bij Gaasperzichtcafé hebben we, staande op de brug, een wondermooi gezicht over het breede water. De overliggende oevers zijn dicht begroeid en half verborgen in de wilgen ligt een molentje, zijne wieken opstekende in de blauwe lucht. Zwaluwen scheren over het water. Waterlelies liggen open in de zon en de gele plompen steken de kopjes omhoog in weelderigen overvloed. Schilderachtig kromt de Keulsche vaart zich verder tusschen oevers van hoog opgaand riet en overal plompen en waterlelies. Wij gaan de brug over, volgen een zwarten weg langs de trekvaart tot Schoonoord en daar gaat het langs het Gein. Van een voorbijgaande groentekar koopen we kersen. Als schoolkinderen loopen we ieder met een handvol en eten en genieten van deze kostelijke vrucht en denken maar, dat de maag naast een verterende ook een desinfecteerende werking heeft. Onderwijl loopen we verder. Overal hoog opgaand bloeiend riet aan de waterkant en plompen en waterlelies. Overal wilgen en populieren, hoog opgaande boomen, knotwilgen met strak naar boven gerichte takken, dunne, schrale boomen, dicht opeen geplant!

‘De mensch wikt, God beschikt’ heeft de vrome landman op het hek van zijn erf geschreven. En hier in dit rustige waterlandschap, waar we kalm onzen weg gaan en geen hinder hebben van achteropkomende en voorbijgaande motoren met de alleronmogelijkste gil- en giersignalen denken we na bij dit eenvoudige opschrift en bedenken, hoe weinig we het leven in onze hand hebben en hoe het leed komt en hoe de vreugde, onverwacht en onvoorzien.

En we wandelen verder door de aardige wilgenlaantjes, waaraan de vriendelijke boerderijtjes. ‘Genoegen is 't Al’ lees ik op het hek van een ander erf. Onwillekeurig moet ik lachen bij dit uittartend opschrift. Wie heeft dit verzonnen? Een grappenmaker; een Joris Goedbloed, die met alles en iedereen tevreden is; een mensch, die zijn verdriet verbergt onder sarcasme? Wie zal het zeggen!

Hoe het zij, onwillekeurig blijft men verrast staan voor dezen leugen, in groote letters aan den weg geschilderd. - We bereiken café Vink, waar we een half uur willen pleisteren. Boven de deur der gelagkamer prijkt: ‘Vive les peintres-artistes.’ De corpulente waardin verwijst ons naar ‘de zaal’, een groot vertrek met openslaande deuren, waar zwaluwen nestelen en in- en uitvliegen; twee poesen zitten genoegelijk naast me; een grijsbonte, langharige hond zit aan mijn andere kant me aan te kijken met zijn lieve, trouwe oogen; kippen stappen rond in de weidsche zaal en, omringd door deze menagerie, drinken we onze koffie. Dan gaan we naar buiten. Het Gein stroomt achter café Vink langs. Bekoorlijk, meer dan bekoorlijk vertoont zich hier het Gein! O! die heerlijke morgen daar vlak aan het water! Het was er zoo stil en zoo rustig. Geen menschen met hinderlijke eigenaardigheden. Het water ligt als een effen breed vlak tusschen oevers van bloeiend riet en daarachter lage, grijze wilgen en hoogopgaande iepen. Op het water drijven de groote bladen der waterlelies, die met haar gouden harten wijd open liggen in de zon. Over het water vliegen de zwaluwen en heel, heel diep weerkaatst de blauwe hemel in den waterspiegel. Die heerlijke koelte, als de zon schijnt en warmte ligt over het aardrijk; die rust, die weldadige rust in dit idyllisch wateroord! Bekoorlijk Gein! Noode heb ik het verlaten! - Het is zoo zuiver menschelijk, dat men moeilijk kan scheiden van het mooie, dat men ontmoet in het leven. Ik zou nog zoo graag wat blijven in dit lustoord, maar we hebben nog vele kilometers voor ons dezen eersten wandeldag. We zetten koers naar Nigtevecht. Vóór we in het dorp komen, passeeren we de brug over de Vecht, die daar zoo rustig heenstroomde tusschen de groene oevers, een zeilschip drijft zachtjes mee in de verte. Te Nigtevecht bezien we het oude kerkje met oude

wapenschilden en antiek koperwerk. Verderop het dorp door, luiden we de bel voor het overhaalveer over de Vecht. De vrouw, die ons komt halen, knikt ons van verre toe als oude bekenden, ze had er reeds zoovelen van het wandelgilde overgehaald. Dwars door de waterlelies drijven we heen en zetten daarna voet op Nederhorst den Berg, als 't ware een eiland, door de Vecht gevormd. We volgen het aardige laantje rondom het eiland, een laantje van elzen en wilgen, afgewisseld door forsche, oude eiken. Merels fluiten en zangvogeltjes kwinkeleeren en door de boomen zien we het water. Boven het eigenlijke dorp steekt het oude kerkje hoog uit, het is gebouwd op een hoogte en valt daardoor terstond op. We passeeren nog

het mooie kasteel Nederhorst en daarna willen we een paar uren rust nemen, want we hebben al een heel eind geloopen en bovendien vraagt onze maag om zijn rechten. Na onze rusturen gespen we onze rugzakken weer aan en nu gaat het naar de Ankeveensche plassen. Het is het prachtigste weer van de wereld voor een open weg, aan beide kanten het water. De lucht is bewolkt, af en toe komt de zon even te voorschijn en glijden de zonnestralen over de plassen. We zijn hier in het echte waterland. Het is zoo frisch groen om ons heen en de lucht is zoo heerlijk koel. 't Is hier of er geen wereld is met zijn rumoerig, vermoeiend verkeerswezen! Het is hier zoo mooi en zoo stil en zoo rustig! De plassen zijn slechts bedekt met waterlelies en gele plompen. Hoog bloeiend riet aan de oevers en elzenhout en daartusschen groeit en bloeit het allerwegen! De paarsche bastaardwederik, rose en witte winde in overvloed, bloeiende bramen, kattestaarten, spiraea's, 't is een weelde van bloeiende planten! 't Leeft op het water en door de lucht trillen de geluiden der watervogels. Reigers drijven hoog boven de plassen, de gezellige sterntjes volgen ons op onzen weg, hun prooi zoekende, 't Is een gezelligheid, een bedrijvigheid om ons en toch - zoo vredig, zoo rustig! Plotseling grijpt mijn zoon me bij den arm, we schuilen stil, heel stilletjes weg achter het hooge riet, we blijven doodstil staan en - dan zien we de zwarte meerkoeten duiken en duiken, dat het een lust is en hooren we aanhoudend hun keffend geluid! De vlugge bewegelijke waterhoentjes zwemmen af en aan; een oude fuut komt met een visch in den bek aanzwemmen en dan zien we, hoe twee jongen, die roerloos op het water ronddreven, aan komen schieten, op het voedsel af. En zoo staan we daar en komen maar niet uitgekeken en komen maar niet verder en de tijd gaat zijn gang.

't Is er zoo mooi in dit weelderige waterland! Maar toch moeten we verder, Hilversum is nog ver, en 't wordt later. We scheiden van de gezelligheid der Ankeveensche plassen en komen langs een weg, nog steeds door waterland, recht op 's Graveland toe. Hier gebruiken we onze middag thee en dan gaat het naar Hilversum. 't Is al kwart voor zes en we moeten opstappen. Hoe geheel anders is nu de weg dan door ons waterland! Hier komen we onder de bekoring van het machtige, in heete zomerdagen zoo weldadig aandoende, van hooge, dichte boomen.

Langs groene weilanden met hoog geboomte op den achtergrond komen we in het Spanderswoud. Hoe mooi is het bosch op dezen heerlijken Juli-avond. Onze blauwe driehoekjes voeren ons langs de prachtigste boschwegen. We zijn dankbaar, dat we het Gooi zoo mooi zien op dezen goddelijken zomeravond. Stilzwijgend loopen we door en naderen Hilversum. Door het villapark met zijn prachtige buitens en schat van rozen komen we aan ons hôtel, waar we vooraf kamers hebben besproken. Uitstekende eetlust doet ons genieten van een goed middagmaal. Daarna ten volle waardeerende een gemakkelijke stoel, drinken we een heerlijk kopje thee, zoeken wat na over waterhoentjes, meerkoeten en mooie boschwegen en toen ‘naar bed’, waarop we in werkelijkheid onze vermoeide leden uitstrekken en spoedig in slaap vallen. Dat was het einde van onzen eersten wandeldag!

Den volgenden morgen vroeg op! In de ontbijtzaal geen menschen. Na het ontbijt, de rugzakken weer om, en op marsch! Een prachtige morgen! Onze trouwe gids voert ons weer langs de weelderige buitens van het ontwakende Hilversum. Op de rozen ligt de morgendauw! Het einddoel van dezen dag is Zeist. Nog in Hilversum zijnde weifelen we even, twijfelen aan den goeden weg. Maar ze kennen de menschen reeds voor de bekende wandelroute, want vriendelijk klinkt het: ‘*die* weg, Menheer, naar Arnhem!’ Een regiment soldaten trekt uit op den vroegen morgen. We hooren ze gaan in den zwaren, regelmatigen marschpas. Plotseling klinkt de opgewekte, geestdriftige stafmuziek, we laten, vóór we den hoofdweg verlaten, de soldaten voorbijgaan en zien de jonge, frissche gezichten! Dan, één oogenblik

denken we aan den oorlog en: ‘goddank! niet naar het slagveld!’ - De hei ligt vóór ons, kleurloos en somber na de weelde van rozen en bloemen der villaparken! We steken de hei over en de zonnestralen glijden over de hei naar de dennenbosschen, waarheen onze weg gaat. Hilversum ligt achter ons. De toren steekt boven alles uit en uit de bosschen glinsteren de kleurige daken van villa's. We zijn op particulier terrein. Hier betreden we het bosch op den vroegen morgen en het is een zeldzaam genot, als we voelen de plechtige rust en genieten van de heerlijke morgenlucht, de stille, weinig begane boschpaden. Steeds door bosch gaat onze weg over golvenden bodem. Als we een poosje

willen pauseeren, gaan we languit liggen en 't is goed rusten op den bruinen boschgrond met beuken en dennen en blauwen hemel als stille getuigen! Maar de rust is beperkt en als we met een half uurtje weer verder gaan komen we voorbij een oude kapel, schilderachtig gelegen bij een vijvertje. We klimmen en dalen om het bedehuis in ruste, waarin menigeen zeker troost heeft gezocht voor den levensstrijd. Door heerlijke, schaduwrijke lanen komen we voorbij den Drakenstein, die daar alles behalve draakachtig ligt midden in het water, en dan bereiken we het dorp de Lage Vuursche, waar we met den offersteen ‘de Dolmin’ voor ons een paar uren rust nemen onder de veranda. Eentonig ruischt de wind door de bladen der hooge boomen; dat heeft iets droefgeestigs, evenals het eeuwige ruischen van de zee; 't is of onze gedachten meegaan op de rhytme van het droomerige ruischen en het leven trekt aan ons voorbij, het leven met het groote raadsel van komen en gaan, dat we maar niet kunnen begrijpen. - Als we de Vuursche verlaten, komen we aan het dwalen, daar, waar we de Koekoekslaan moeten inslaan. We hebben nu een mooien weg achter een groot buiten langs, maar 't is niet de juiste en we zijn onze blauwe driehoekjes kwijt. Met onze wandelkaart vinden we echter de goede richting en ook onze gidsen weer. Hooge varens in massa's groeien langs de boschpaden. Als we op een liggenden boomstam uitrusten en stilletjes neerzitten speuren we iets van het geheimzinnige boschleven. Rustig hamert een specht op een boom in onze onmiddellijke nabijheid; konijnen snellen over de paden en verdwijnen weer in het kreupelhout; heel parmantig zien we een eekhorentje zitten, de pluimstaart omhoog en bij het minste geritsel vliegensvlug een nabijzijnden boom inklauteren. Een prachtdiertje, zoo'n eekhorentje in de vrije natuur!

We komen nu in de bosschen der zwarte heuvels! Plechtig stil is het hier. Grillige licht-effecten toovert de zon om de slanke dennen, een gouden gloed ligt over den boschgrond. Onze weg gaat langs de hei over den oneffen bodem; 't vermoeiende van klimmen en dalen vergeten we door het mooie van de omgeving, we zijn trotsch op ons mooi Nederland! - Langs den Dolderschen weg komen we bij ‘Bosch en Duin’ waar we een half uur gezellig zitten en een kopje thee ons heerlijk smaakt. Dan maken we ons weer op om de laatste kilometers voor dezen dag af te leggen. 't Is nog een prachtwandeling op dezen achternamiddag door den Deyntelweg en door de statige breede lanen van Zeist. In ons hôtel gebruiken we met flinken eetlust ons middagmaal; daarna drinken we thee, echt lui geworden door onzen flinken marsch, verzenden nog een paar prentbriefkaarten en dan zoeken we onze kamers op. Als we de hôtellier vragen intijds gewekt te worden vertelt de praatgrage man een grap, die hij bijzonder vermakelijk vindt. Enkele dagen geleden had hij een paar wandelaars heel vroeg moeten wekken, ze kwamen echter... halftien beneden en... vertrokken per *rijtuig* om nog wat kilometers op te halen van hunne *wandeling.*

Wij vonden de opvatting van de wandelaars van professie ook nogal eenig, maar... we wenschten op tijd gewekt te worden. - Na eenen goeden nachtrust verlaten we ons hôtel. Voor ons zien we het slot van Zeist liggen. We loopen de breede slotlaan op om het slot zoo dicht mogelijk te naderen, aan beiden zijden begrensd door het Broederhuis der Herrnhutters. Dan keeren we terug, onze driehoekjes wijzen een weg, die vóór de slotlaan ombuigt. Door een statige laan, de laan van Beek en Royen komen we in het Zeisterbosch. Het is zoo stil en plechtig in het bosch op den vroegen Zondagmorgen. Geen vogel hooren we, geen levend wezen ontmoeten we. We zijn beiden onder den indruk van de ernstige stilte in de natuur. ‘Das ist der Tag des Herrn!’ - Stilzwijgend vervolgen we onzen weg. Bijna rood lijken de stammen der dennen, vreemd en grillig valt het licht er omheen. Over een stukje hei gaande, zien we de lucht betrekken, vreemd steekt het frissche eikenhakhout af tegen den donkeren heibodem.

't Wordt koel om ons heen, de lucht begint nu werkelijk te dreigen, we stappen flink op en nauwelijks hebben we de herberg ‘London’ bereikt of het regent bij stroomen. De waard kort ons met een gezellig praatje den tijd van wachten en als we hem vragen naar den eigenaardigen samenhang van den naam zijner herberg met zijn familienaam, ‘Le Sain’, hier in de eenzaamheid dezer Hollandsche omgeving, vertelt hij ‘zijne historie.’

Als de regen heeft opgehouden, gaan we verder over particulier boschterrein. Van de mooie, hooge beuken druppelen nog de regendroppels. Er is een eigenaardige geur in de lucht buiten na zoo'n heftige regenbui. De

straatweg, waarlangs we de uitspanning ‘de Piramide’ bereiken, ligt vol regenplassen, maar de lucht is weer blauw!

Nu nemen wij onze middagpauze. We zitten heel rustig samen in een tentje achter in den tuin. Door het onrustig heen en weer vliegen en het luidruchtig doen van een paar vogeltjes in onze directe nabijheid, zegt mijn zoon: ‘die hebben hier een nestje’. En als we op een stoel gaan staan en heel voorzichtig kijken, zien we in de scheiding van dak en wanden, een alleraardigst nestje met eenige jongen. Hoeveel er zijn, weet ik niet, ze liggen allen over elkaar heen. We trekken ons spoedig terug, de ouden kunnen gerust zijn!

Na de rust beklimmen we de ‘Piramide van Austerlitz’. Na de stortbuien is de lucht goed opgeklaard en kunnen we vrij ver zien over de dichte bosschen. De oriënteertafel helpt ons den omtrek verkennen; het is prettig, als men zoo'n beetje thuis gebracht wordt in betrekkelijk onbekende omgeving. Als we afdalen van ons hoog standpunt, weten we, dat onze weg zal gaan door bosschen. Op onze kaart voert ook de roode lijn onafgebroken over een groen vlak. We passeeren de mooie buitens van de bezitters van dit boschterrein. Ik meen het verband te vinden tusschen deze heerlijke omgeving, eene aangeboren liefde voor de natuur en de sympathieke lezing over vogels, die ik eenigen tijd geleden hoorde. Wij gaan de poort bij de Halte Maarn door, volgen een vrij steil pad en komen uit achter den Huize Stameren. Vandaar uit hebben we een verrassend mooi gezicht in het dal, maar.... we zijn niet op onzen aangegeven weg. Achter het buiten aan de kant van den mullen zandweg rusten we een poosje op het kruispunt van mooie lanen en vinden onze geduldige gidsen weer op den Stamerweg. Langs mooie buitens aan den Drieberger Straatweg komen we aan op het pleintje van Doorn en vinden daar ons hôtel. Vroeger dan de vorige dagen bereikten we het eindpunt van onze wandeling. We vinden tijd om onze afternoon tea te gebruiken onder de veranda van ons hôtel. Het weer is geheel opgeknapt. De donkere wolken zijn geheel verdwenen, de zonnestralen spelen in het nikkel van de tallooze fietsen in het fietsrek, glijden in het koper van de wachtende auto's en doen het schitteren als zilver en goud. Het is een gezellige drukte op het pleintje op den Zondagmiddag van komende en gaande menschen met fietsen, rijtuigen en auto's en daartusschen door gaat voortdurend de stoomtram. Moeilijk kunnen we scheiden van deze bedrijvigheid om ons heen, als het tijd is om naar bed te gaan, maar morgen ligt een lange dag voor ons en dat geeft den doorslag.

Den volgenden morgen zijn de zonnestralen ons al weer voor. Ze belichten het oude kerkje, dat daar veel gepaster en waardiger staat met het eenzame, stille pleintje voor zich, dan den vorigen avond met al het gebel, getoeter, geraas, van de hedendaagsche vervoermiddelen.

't Is een heerlijke morgen! Waarom profiteeren we in het gewone dagelijksche leven niet meer van de frissche, opwekkende morgenlucht! Deze morgen, waarop wij Doorn verlaten met zijn mooie, statige lanen is de morgen van een uitgezochten dag. Het gaat door dennelaantjes, klimmend en dalend met schitterende vergezichten over de hei. Prachtig zijn de uitgezochte wegen over particulier terrein. De graftombe, die we onderweg passeeren, wijst ons waarschuwend ‘Memento mori!’ We ploeteren door het mulle zand en door een mooie laan komen we uit bij het kasteel Zuylestein. ‘Een *beeldrig* mooi kasteel’ hoorde ik eene dame zeggen en *waar* is het; we blijven een poos staan, en zien hoe mooi en lieflijk het ligt met zijn bloemtuin tusschen het zware hout. Hoe opvallend verschillend is de indruk als we straks staan voor het kasteel van Amerongen met zijn poorten en ophaalbruggen en dubbele grachten en dan het slotplein, dat ons in onzen ‘vredelievenden’ tijd zoo grimmig aankijkt met zijn kanonnen. We wandelen om het kasteel heen en zien de zonzijde met gras- en bloemperken, maar toch hoe heel anders, hoe veel vroolijker, luchtiger zijn de

aardige, gezellige, zonnige buitens van onzen tijd met veel licht, veel zon, veel bloemen!

In het dorp Amerongen pleisteren we een poosje. Vóór we weer onze wandeling vervolgen bekijken we eerst het oude kerkje. Hoe aanhankelijk is de mensch toch, hoe hecht hij zich aan het verleden! Dan trekt het ons weer op deze, dan op gene wijze. In het oude kerkje veel oude wapenborden en oud snijwerk. Een afzonderlijke ingang in het bedehuis is zeker een aloude familietraditie en toch - staat er niet geschreven, dat wij *allen* moeten door de enge poort tot het koninkrijk Gods?

Over den boschrijken Amerongschen berg gaat het naar den koepel van de familie

v. Eyck. Daar aangekomen klimmen we den trap op naar de balustrade en staan verrukt over het schitterend uitzicht daar. Hier is het goed rusten. We zetten ons neer op de oude, gemakkelijke stoeltjes die een andere omgeving gekend hebben, stellen onzen maag tevreden en genieten ondertusschen van de weelde van bosschen om ons heen en een heerlijk vergezicht voor ons.

Aan alle goede dingen komt een einde en zoo ook aan ons verblijf hier in dezen eenzaam, maar prachtig gelegen koepel. Nu gaat het door de Amerongsche en Rattenbrugsche bosschen. Het wandelt zoo genotvol langs de schaduwrijke wegen op dezen mooien zomerdag. Bij het gedenkteeken van de familie van Athlone denken we aan de zege van Waterloo! De tijden wisselen! Heden leven we in een neutraal land. Als we het einddoel van dezen dag naderen, en met de laatste kilometers bezig zijn, steken we een schilderachtig hoog gelegen stukje hei over en bereiken langs een harden bestraten weg met weinig afwisselend groen Hôtel 'Berg en Bosch'. We zijn blij, dat we er zijn, het laatste eindje weg verveelde ons, we zijn al verwend door al die mooie wegen. Het hôtel is breed en forsch opgezet en als we straks neerzitten aan ons middagmaal zijn we verrukt over de prachtige ligging en hebben we den tijd om te genieten van het wondermooie uitzicht vanaf het terras. Na het diner betrekt de lucht, het wordt nevelig en een lichte motregen verhindert om ons lang te verdiepen in het schoon der omgeving, maar bevordert, dat we de sober verlichte zaal verlaten en vroeg naar bed gaan, waar we spoedig inslapen ondanks de keiharde matrassen, maar dank zij eenige uren loopens in de frissche buitenlucht. Den volgenden morgen is de lucht vrij helder en hebben we kans op een goeden dag. We denken ons wandelprogramma eenigszins te wijzigen, door n.l. den vijfden dag met eenige kilometers te verlengen en den zesden met evenveel te bekorten. We gaan vandaag door naar Heelsum. Onze rugzakken hebben we afgelegd, ze worden met den tram meegenomen. Licht en gemakkelijk stapt het over de hei, klimmend en dalend, het uitzicht is breed en ruim, ons hôtel ligt achter ons, het zakt weg in de diepte en dan verdwijnt het tot we het niet meer kunnen zien. We komen aan op den Wielingsheuvel en overzien in wijden omtrek ons eigen mooi land. En onwillekeurig denken we aan het treurige lot van een eigen mooi land, met eigen schoon zoo dicht in onze nabijheid! En diep gevoelen we hoe ook bij ons het gemis het bezit zou doen waardeeren! Van ons hoogtepunt dalen we langs heerlijke boschwegen en al dalend zien we den Rijn voortstroomen naar het einde van zijn reis. We zien Rhenen voor ons liggen. Rhenen met zijn prachtigen, hooguitstekenden Gothischen toren! We dalen en we draaien en zien ineens niets meer van den Cunera-toren, tot hij opeens weer in al zijn pracht voor ons opduikt. We dalen af in het oude stadje, dat zoovele eeuwen trotseerde en zooveel stormen over het eerwaardig, oude hoofd zag heengaan. In Rhenen rusten we wat uit en bezien de oude kerk met oude wapenborden en oud snijwerk. Het geschonden beeldhouwwerk getuigt van een tijd, dat geloofshaat de menschen tot barbaren maakte; sedert dien tijd zijn bijna vier eeuwen van beschaving over het menschdom heengegaan! - We verlaten Rhenen, zien het station, met komende en gaande treinen, liggen in de diepte en gaan den Grebbeberg op, langs hooge boomen, frisch kreupelhout, door mul zand. Bij den Koningstafel hebben wij een verrassend gezicht op den omtrek, over Rijn en Betuwe. Verder gaat het weer, onze bekende driehoekjes gaan mee, ze zijn nog lang niet uitgepraat, hoewel we al met den vijfden dag bezig zijn. Het is zulk heerlijk wandelweer, het loopt zoo licht en zoo gemakkelijk. Het is zoo rustig om je heen, zoo vrij in de eenzaamheid van de uitgezochte mooie boschwegen. We loopen soms uren en geen menschelijk wezen passeert onzen weg. Het is zoo genotvol eens alleen te zijn temidden der mooie natuur vooral in een tijd als de onze, waarin, zoo betrekkelijk dicht bij ons, wordt gestreden een alles vernielenden,

wanhopigen worstelstrijd. Door een prachtigen hollen weg bereiken we het Grebbe-hôtel en langs den rivierdijk gaan we naar Wageningen. 't Is niet bijzonder zonnig en deze weg lijkt ons prettiger dan de drukke straatweg met tramverkeer. De Grebbeberg licht achter ons en de Wageningsche berg met zijn bosschen voor ons. Door de stad komen we in de heerlijke lommerrijke boschwegen, die ons dan steil, dan weer geleidelijk omhoog brengen naar het hôtel ‘de Wageningsche berg’. Op het mooie terras rusten we uit en gebruiken er onze lunch. Het is vrij rustig om ons heen; kalm stroomt de Rijn door zijn vruchtbare oevers.

Als onze maag bevredigd is en onze beenen zijn uitgerust, dan wandelen we verder naar Nol in 't Bosch. Het is bladstil. De lucht is blauw en de zon toovert goud in de bosschen. Midden in de bosschen ligt ‘Nol in 't Bosch’.

We gaan er een halfuurtje zitten en kijken wat naar gaande en komende menschen. Hoe genoegelijk het ook zit, ons einddoel ligt verder, we hebben nog 4 K.M. tot Heelsum. Weer door de bosschen gaat onze weg. Elk bosch en elke boschstreek heeft zoo zijn eigen en eigenaardig stempel, soms woest en somber, plechtig en statig, bekoorlijk en lieflijk, dat hangt zoo af van den bodem en het soort boomen. We gaan over particuliere wegen. De Renkumsche heide strekt zich uit in de zomeravondzon. We naderen Heelsum en op den straatweg, die naar Arnhem voert, vinden we ons mooi gelegen hôtel. Het zit heerlijk in de ruime, vriendelijke eetzaal met openslaande deuren naar den uitgestrekten tuin. Na het eten zitten we buiten; het weer is prachtig en het is hier zoo'n aangename gelegenheid tot buitenzitten. We drinken thee, ieder krijgt zoo gezellig zijn eigen theetafel en we kunnen er bijna niet toe besluiten om naar binnen te gaan op dezen heerlijken avond. En morgen is het de laatste dag! -

We staan voor de laatste kilometers. 't Weer is wat frisch, maar goed. Onze rugzakken worden naar Arnhem gestuurd. Wij trekken van oord tot oord en zoo verlaten we ook ons vriendelijk, aangenaam hôtel. Onze driehoekjes leiden ons naar het oude kerkje van Heelsum, bekend om zijn schilderachtige ligging; we wandelen om het kerkje heen en gaan verder over de Doorwerthsche hei. Als we omzien hebben we het kerkje achter ons, in de diepte ligt Heelsum met zijn eenvoudige huisjes en vóór ons hoog op uit de bosschen steken villa's de kleurige daken omhoog. Als we verder gaan door eiken hakhout zien we plotseling op een vooruitspringend punt der hei den Rijn vóór ons en aan de overzijde steen en pottebakkerijen. We zien de bosschen van Heelsum, en vooruitstekend in de rivier den Wageningschen berg en veel verder op den Grebbeberg. Verder gaan we met onze gidsen naar het kasteel Doorwerth, dat door tijdigen aankoop voor den ondergang gered en voor het nageslacht bewaard bleef. Het is een groot kasteel, dat een machtigen indruk maakt met zijn groote zalen en onderaardsche gewelven. In de oude slotkapel, waarin we uit de hoogte neerzien, lees ik:

> ‘Qu'importe quand on dort dans la nuit du tombeau
> D'avoir porté le sceptre ou trainé le râteau!’

Die spreuk treft mij. Is het om de voormalige kasteelbewoners nederig en deemoedig te stemmen voor den Almachtige, dat het daar staat geschreven? Is het om te getuigen, dat ‘slechts de *reinen van harte* God zullen zien?’

Vanuit de Doorwerth komen we weer in de bosschen. We loopen een steil pad en komen bij een bank, die daar geplaatst is om het verrassend uitzicht. Wij blijven er een kwartiertje genieten van de mooie natuur om ons. 't Is de laatste dag van onze heerlijke wandeling en morgen zitten we om dezen tijd in den trein. Elke mooie plek trekt ons dubbel aan. Achter onze rustbank ligt een wijde diepe kloof, om ons heen donker naaldbosch, voor ons uit een prachtig gezicht op de laag gelegen landen, een torentje van de Doorwerth steekt boven de boomen uit! Al weer een heengaan, al weer eene scheiding, wij moeten verder! Verder op ons wandelpad, verder op den levensweg! - Steil naar beneden, maar dan gaat het door een der mooiste laantjes, waardoor we gekomen zijn. Het frisch, fijn groen van larynxboomen afwisselend met het teere groen van berken en daaronder hoog opgaande fijne varens en dat alles op golvenden bodem! We kunnen niet stilzwijgend voorbijgaan aan deze natuurweelde, 't loopt er zoo prettig en 't ademt zoo ruim en - morgen om dezen tijd zitten we in een spoorwegwaggon! We komen in de bekende, mooie

omgeving van Oosterbeek. Op het terras van de Westerbouwing rusten we een paar uren. Rustig stroomt de Rijn voor ons. We zeggen beiden niet veel, sterken onze maag wat en tusschen de bedrijven door kijken we naar de gezellige drukte op de rivier. Stoombooten, sleepbootjes met vletten, de pont, verderop de Spoorbrug met komende en gaande treinen en aan de overzijde der rivier de Betuwe met al de dorpjes en kerktorentjes in wijden kring. Het is tijd om op te staan, nog één blik over de uitgestrekte omgeving en we gaan. We komen over den Hemelschen berg en Tafelberg in Oosterbeek op het kruispunt van den grooten weg, die regelrecht naar Arnhem leidt en we zijn het eindpunt van onzen wandeltocht zeer nabij. Maar - de roode lijn op onze wandelkaart maakt een groote bocht naar het Noorden en nog heb-

ben we eene wandeling van 12 kilometers voor ons. We verlaten den hoofdweg en over den spoorbrug met de spoorlijn diep onder ons komen we langs prachtige buitens in de bosschen van ‘Warnsborn’. Hier is het zoo stil en zoo rustig, we loopen zwijgend naast elkaar de heerlijke boschwegen. Ieder heeft zoo zijn eigen gedachten, maar verschillend zeker, de een klimt, de ander daalt op den levensweg. Langs een diep uitgegraven weg komen we geleidelijk in Sonsbeek. We zijn in Arnhem. 't Is een goed idee om ons Arnhem binnen te leiden door de statige, hooge dennen van Sonsbeek. Nog één oogenblik de heerlijke rust van buiten, maar dan voeren onze driehoekjes ons door het mooie park tusschen de menschen door naar de uitspanning ‘Sonsbeek’. Hier zijn wij in de wereld, wij wandelaars van de ‘stille, weinig begane boschwegen’. De dikke zoolen van de vetleeren schoenen van mijn zoon kraken over het kiezelpad. We kiezen een zitje en we drinken onze afternoon-tea in Sonsbeek. En dan... wijzen onze blauwe driehoekjes ons den Zijpendaalschen weg en nemen we dankbaar afscheid van onze trouwe gidsen, die ons hebben gewezen de mooie wegen door ons eigen vaderland, die ons hebben geleid over ‘aanbiddelijk mooie wandelwegen’, over particulier terrein, dat we zonder vriendelijke welwillendheid zeker nooit hadden betreden.

Onze wandeltocht is ten einde! De tocht, dien we zeer zeker nooit hadden ondernomen, ware het niet, dat de A.N.W.B., onze toeristenbond, de wegen had gebaand en voor wegwijzers gezorgd!

Onze wandeltocht is afgeloopen, de roode lijn op de wandelkaart bracht ons tot Arnhem. We hebben genoten ‘het genot, wat wandelen heet’, zooals Jan Feith het beschrijft. Nu zijn we te Arnhem en zijn we zoo goed ingeloopen dat we graag waren doorgewandeld tot Deventer! Maar dat komt later! Nu wachten ze ons thuis!

M.E.

De cavallerie in den modernen oorlog.

Iedere nieuwe oorlog brengt, dank zij de vooruitgang der krijgswetenschap, nieuwe problemen met zich. Toch is niet alles nieuw. Het optreden van Engeland tegen Duitschland naar aanleiding van het schenden der Belgische neutraliteit is niet nieuw.

Metternich kon nog gelooven, dat het bestaan van België niemand interesseerde. Wij lezen in zijn Mémoires: ‘L'existence du royaume belge est le produit de circonstances fortuites, non celui de conditions, soit géographiques, soit historiques, conditions sur lesquelles repose la force véritable des Etats.’ De onjuistheid van die meening is sinds gebleken, maar Metternich kon toen weten, dat Engeland nooit meer zou toelaten dat België afhankelijk werd.

Hendrik de Vierde van Frankrijk besprak met Koningin Elisabeth de mogelijkheid van een verbond met Engeland. Haar antwoord luidde: ‘Tant que vous voudrez, mais ne touchez pas aux Pays-Bas.’

Na 1866 zeide Derby ongeveer hetzelfde tegen Baude: ‘Je puis vous dire ici ce que je ne dirais pas au Foreign Office: je comprends que vous ne puissiez pas tolérer ce qui se passe et que vous cherchiez des compensations du côté de l' Allemagne; faites ce que vous voudrez, mais ne touchez pas à la Belgique.’

Ook Lord Stanley uitte zich op die wijze tegen den Franschen Gezant: ‘Aussi longtemps que l'Egypte, Constantinople ou la Belgique ne seront pas mis en cause, nous nous abstiendrons d'intervenir dans les affaires du continent; mais, si vous attachez du prix au maintien de la paix, évitez ces trois questions.’

Op dezelfde wijze trad Engeland op voor België in 1870 en hield zich buiten den oorlog toen België vrij bleef.

Hier stond Duitschland dus voor een oude, bekende kwestie. Het aanvallen van België om Frankrijk gemakkelijker te bereiken beteekende een oorlogsverklaring aan Engeland.

Een zeer nieuw vraagstuk is, welke waarde men toekennen moet aan de cavallerie in den tegenwoordigen oorlog.

Vroeger was de cavallerie het oog van het leger. Het was de verkenningstroep bij uitnemendheid. Buitendien was de taak der cavallerie de overwinning te voltooien door charges op de wankelende vijandelijke infanterie. Doch ook na de overwinning was de taak der cavallerie niet afgeloopen. Haar werd de vervolging der verslagen vijandelijke legermacht opgedragen om van den terugtocht een vlucht te doen worden. En eindelijk moest de cavallerie voor de eigen infanterie een ondoordringbaar gordijn vormen

om voor den vijand de bewegingen der infanterie te verbergen.

Men weet hoe in de Napoleontische oorlogen de Fransche cavallerie haar taak op schitterende wijze vervulde en hoe Murat o.a. bij Jena de overwinning voltooide. Bij den tocht naar Moskou verloor Napoleon bijna geheel zijn cavallerie, en aan het gebrek daarvan schreef hij toe dat de overwinningen bij Lützen, Bautzen en Dresden niet beslissend waren. Ook in 1814 heeft, hij een te kort aan bereden manschappen. Bij Vauchamps echter is het Grouchy, die met zijn cavallerie vanuit Fromentières het Pruisische corps haast vernietigt.

Bij Saint Dizier versloeg Napoleon de cavallerie van Winzingerode. Dit corps had echter gediend om als gordijn voor Napoleon verborgen te houden dat de legers van Schwarzenberg en Blücher niet Napoleon volgden, maar oprukten naar Parijs.

Bij Waterloo zien wij hoe de kurassiers van Lhéritier, Delort, Wathier, Roussel d'Hurbal, de jagers van Lefebvre-Desnoettes en de dragonders en grenadiers van Guyot onder bevel van Ney hunne schitterende charges doen op ‘la ligne anglaise ébranlée. Meer dan zestig escadrons deden daar het bovenmenschelijke en de overwinning zou daardoor aan het Fransche leger geweest zijn zonder de komst van Blücher en het wegblijven van Grouchy.

Op dezelfde wijze trachtte Lutzow voor de Pruisen de overwinning bij Ligny te voltooien. Zijn charges werden echter door de carrés der Garde afgeslagen en hijzelf gevangen genomen.

Ook bij Wörth mislukte een dergelijke poging en charge der Fransche kurassiers.

De tegenwoordige wapens hebben de taak der cavallerie belangrijk gewijzigd. Als verkenningswapen is er toch niet veel waarde meer aan te hechten: ‘En ce qui concerne l'exploration, il ne faut pas perdre de vue que la cavalerie est maintenant arrêtée par le feu à des distances où elle ne peut encore rien voir.’

De taak van verkenning is tegenwoordig grootendeels overgenomen door de aviateurs. Daarom moet de tegenwoordige cavallerie van aard veranderen en geheel en al worden een corps bereden infanterie.

Reeds Napoleon heeft ingezien, dat de cavallerie als zoodanig dienst moest doen. Zoo schreef hij 12 November 1811 aan den Minister van Oorlog Clarke: ‘Mon intention est que chaque homme ait un fusil, que cela soit un mousqueton très court, porté de la maniére la plus convenable aux cuirassiers, peu importe’.

En voortgaande op die gedachte schreef hij 26 December 1811: ‘J'ai pris un décret pour armer les cuirassiers d'un mousqueton et les lanciers d'une carabine’, en den 15 Februari 1812: ‘Le mousqueton sera armé d'une baïonnette dont le fourreau s'attachera au ceinturon du sabre comme dans l'arme des dragons’.

Zeer eigenaardig is het tegenover die wijze besluiten van Napoleon te lezen, dat de Duitsche Keizer 3 Januari 1890 beval, dat de geheele cavallerie gewapend moest worden met de lans.

Zeer eigenaardig noemden wij dat besluit, en dat is het zeker als wij nagaan, dat de militairen het er ongeveer over eens zijn dat de charges wel tot het verleden behooren en dat niemand minder dan de Generaal de Négrier schreef: ‘Le combat à cheval sera l'exception. Le combat àu pied passe au premier plan’.

Volkomen juist is het trouwens dat, zoodra de cavallerie het gordijn, dat hen van de vijandelijke linie scheidt, wil verwijderen met het blanke wapen, de lans en de sabel, dit onmogelijk blijkt. ‘La grande portée, l'invisibilité et la rapidité du tir ne permettent plus à la cavalerie de déchirer avec ses sabres les rideaux dont s'entoure l'adversaire, et derrière lesquels il manoeuvre. Malgré l'aide du canon elle est actuellement impuissante’. Gedurende den Russisch-Japanschen oorlog bleek de waarheid van deze woorden. De numeriek zooveel sterkere Russische cavallerie heeft nooit eenige informatie van waarde kunnen geven en als zij medevocht was

het te voet. Om werkelijk wat te weten te komen zonder behulp van aviateurs heeft men behoefte aan verkenners, éclaireurs.

De oude waarde der cavallerie keert terug als de vijand verslagen is: ‘Quand la déroute est commencée, quand la panique saisit les troupes en désordre’. De tegenwoordige oorlog heeft ons doen zien, dat de paniek zooals die na Waterloo voorkwam voorbij is. Een leger vlucht niet meer als schapen van Brussel naar Parijs, maar vindt geslagen, achterwaarts vooraf gereedgemaakte nieuwe stellingen, waardoor in ieder geval een paniek voorkomen wordt.

Dat deze nieuwe ideeën omtrent het gebruik der cavalleristen te voet niet nieuw zijn blijkt wel uit de geschiedenis van den slag van Cedar Kreek. Gedurende dien slag

kwam Generaal Sheridan met zijn cavallerie aan, deed zijn mannen afstijgen en tirailleursgewijze de versterkingen van Generaal Sarly aanvallen. Daardoor werd die slag door Sheridan gewonnen. Op dezelfde wijze trad Sheridan op met zijn cavallerie in 1865 bij den slag van Five Forks. Ook daar versloeg hij de Zuidelijken door gebruik te maken van zijn ruiters als infanterie.

Ondanks die les hebben de Oostenrijkers bij Sadowa en de Franschen bij Saint Privat daarvan geen profijt getrokken en hun cavallerie werkeloos gelaten omdat het oogenblik voor charges maar niet kwam. De Négrier zegt ook dat de taak der cavallerie vooral is, de spoorwegverbindingen aan te vallen. ‘La guerre moderne est la guerre des chemins de fer, dont la cavallerie sera le plus dangereux ennemi’. Gedurende den Japansch-Russischen oorlog is gebleken hoe weinig waarde dergelijke aanvallen hebben, zelfs als de spoorwegen slechts door zwakke infanterieafdeelingen verdedigd worden. Zoo mislukte bijv. de aanval van Generaal Mitchenko op den spoorweg Yinkeou-Newchouang ondernomen met 5000 cavalleristen en zes batterijen door den tegenstand van 1000 Japanners.

De enorme waarde van cavallerie scheen op den voorgrond te treden door het buitengewone optreden van Generaal de Wet in den Transvaaloorlog. Maar eensdeels was zijn corps eigenlijk voortdurend snel zich verplaatsende bereden infanterie, terwijl zijn mislukking van den opstand tegen het Engelsche Bestuur in 1914 demonstreerde hoe weinig zelfs dergelijke afdeelingen vermogen tegen de meerdere snelheid en betere bewapening van gepantserde auto's.

Generaal Bernhardi schreef ook beschouwingen over de waarde der cavallerie, waarin hij voorstond een optreden van dit corps tegen de vijandelijke linies.

Eerst in 1903 is men er ook in het Duitsche leger van overtuigd dat het gevecht te voet hoofdzaak is, dat te paard bijzaak en uitzondering. Het gevolg van die veranderde opvatting is dat de Duitsche cavallerie een nieuwe carabijnbewapening kreeg, met een draagwijdte van 2000 meter.

In Engeland was het Lord Roberts, die in de voorrede van het nieuwe reglement voor de cavallerie, 1 Februari 1904, wees op het feit, dat de cavallerie geworden is bereden infanterie. Naar aanleiding daarvan verwerpt hij de charges ongeveer geheel. Hoogstens wil hij ze toestaan nadat het artillerieen infanterievuur de geheele actie zoo voorbereid hebben, dat het vijandelijk leger verslagen is. Maar dan nog eischt hij, dat de charges niet in gesloten gelederen geschieden, maar als het ware tirailleursgewijze. Zelfs bij Waterloo wisten de enkele afdeelingen der Garde, die in goede orde retireerden, de Pruisische cavallerie verre van zich te houden. Met het zooveel betere geweer is het zelfs voor een geslagen legerafdeeling niet moeilijk een cavallerie-charge af te slaan.

Daarom zegt hij terecht, dat terwijl vroeger de sabel het hoofdwapen en het geweer voor den cavallerist bijzaak was, dit nu juist omgekeerd is. De sabel is bijzaak geworden en menig ruiter zal na den oorlog moeten erkennen herhaaldelijk in het vuur geweest te zijn zonder ooit den sabel uit de schede gezien te hebben.

Daarom moet iedere afdeeling goed voorzien zijn van artillerie, van mitrailleuses. Zoodra toch eenig gevecht te voet geleverd moet worden is artillerie dringend noodig.

Bij den slag van Bar-sur-Aube deed Oudinot zijn artillerie over de Aube brengen, twaalf kilometer van zijn legercorps verwijderd, want zooals de Generaal Maulmont in vollen ernst beweerde, zouden die kanonnen geweest zijn ‘un embarras en cas d'attaque.’ Houssaye vroeg naar aanleiding van die woorden: ‘Mais livrer bataille sans canons, n'est-ce pas le pire des embarras?’

Die juiste woorden zijn nu van toepassing op ieder cavalleriecorps. Wil men daarmede strijden, dan moet de artillerie even krachtig zijn als van een even groote infanterie-afdeeling.

In een Fransch opstel over de waarde van de tegenwoordige cavallerie wordt in het bijzonder gelet op het moreel van de tegenpartij. Daarin wordt o.a. gezegd, dat indien men te doen heeft met Chineesche troepen, men dan onmiddellijk charges doen moet. Het geweer toch heeft in handen der Chineezen niet dezelfde waarde, die het heeft wanneer Franschen het gebruiken. Daarin wordt ook beweerd, dat hun natuurlijke moed de Franschen slechts geschikt maakt voor het offensief. De Duitsche legers weten uit de gebeurtenissen van 1914, dat de Franschen zoowel voor offensief als voor defensief optreden bijzonder geschikt zijn.

Dat inderdaad in de moderne veldslagen van verscheidene dagen, ja weken, een tijd komen zou, waarop het uitvoeren van een charge de uitgeputte vijand overhoop zou

werpen, is uitgesloten. Wel wordt dit nog door verscheidene hoofdofficieren der cavallerie volgehouden, doch dit is slechts een vasthouden aan oude tradities. Van ouder tot ouder rekende de cavallerie zich beter en hooger dan de infanterie. Het wil er maar slecht in, dat ze eigenlijk infanteristen geworden zijn, infanteristen, die er een paard op na houden. De Duitsche Keizer en vooral de Kroonprins houden van cavallerie-charges. Zij houden ervan juist bij de manoeuvers te demonstreeren, dat charges geschikt zijn om den gedemoraliseeren tegenstander overhoop te werpen. Dat moge in manoeuvers gelukt zijn. Deze oorlog is er om te bewijzen dat de oude rol van de cavallerie afgedaan heeft.

De cavallerie is niet meer ‘l'arme du choc,’ maar niettegenstaande dat, is het voor dit corps in het bijzonder noodig, dat het gecommandeerd wordt door jonge officieren. Daarvoor is in het Duitsche leger in het bijzonder gezorgd. Maar overigens strijden aan beide zijden de ruiters mede in de loopgraven. Een kapitein der Fransche cavallerie schreef, dat hij werd envoyé au feu dans les tranchées. Nu is het opmerkelijke, dat feitelijk geen leger in de oude beteekenis van het woord er meer cavallerie op na houdt. L'arme du choc heeft afgedaan, maar niettegenstaande dat, is het een dringende eisch des tijds de cavallerie zoo sterk mogelijk te maken. Die wensch, op het eerste oogenblik overdreven lijkend, is toch juist. Napoleon deed zijn infanterie snel verplaatsen in boerenkarren. In onzen tijd gebruikt men daarvoor de spoorwegen, maar niet altijd en niet overal zijn die beschikbaar of in voldoende mate beschikbaar.

De tegenwoordige veldslagen geschieden overal aan een bijzonder lang front. De vijand tracht hier en daar dat front te doorbreken. Op de bedreigde punten moet zoo noodig versterking worden aangevoerd. Welk corps is daartoe beter geschikt dan een bereden corps? In ons leger moet de cavallerie in verhouding tot de tegenwoordige legersterkte minstens verdubbeld worden, en ‘last not least’ moet voor de bereden corpsen gezorgd worden dat er voldoende paarden aanwezig zijn.

Schijnbaar lijkt deze vraag absurd, doch inderdaad is er een te kort aan paarden. Uit gebrek aan paarden doen bereden corpsen oefeningen te voet, zoodat cavaleristen komen klagen over doorgeloopen voeten, een kwaal waarover hoogstens hunne paarden mochten klagen.

Vandal zegt sprekende over Murat ‘dans ses témérités légendaires et ses gaspillages de bravoure’ gedurende de tocht naar Rusland, ook hoe dapper hij en zijn cavallerie zich aan de Moskowa gedroeg. ‘Au moment décisif, lorsqu'il fallut reprendre la grande redoute enlevée le matin et réoccupée par l'ennemi, tandis que l'infanterie d'Eugène assaillit de front le retranchement, la charge tournoyante qui s'abattit sur l'intérieur de l'ouvrage en ruée frénétique se fit sous le commandement supérieur de Murat.’

Dergelijke feiten, die onder meer bewijzen de waarheid van het bekende: ‘Tant vaut le chef, tant vaut l'armée’ evenals van het: ‘Le vainqueur est celui qui, avant, ne doute pas qu'il le sera et, après, qu'il l'a été’, kunnen in den tegenwoordigen oorlog niet meer voorkomen. Met cavallerie neemt men geen ‘grande redoute’ meer. Maar wij hebben aangetoond, dat ons leger een zeer sterke cavallerie noodig heeft. Behalve de daarvoor reeds genoemde redenen, bestaat nog het feit, dat daardoor het moreel van den troep beter wordt. Men weet dat ieder oogenblik versterking kan komen en gelooft dus in de overwinning. ‘La crainte d'être battu, c'est déjà la défaite.’

Uitbreiding van onze bereden corpsen tot de noodige sterkte brengt groote uitgaven met zich. Maar de grootste antimilitairist zal door dezen oorlog geleerd hebben en gaarne dat geld uitgeven om onze onafhankelijkheid en onze neutraliteit te kunnen handhaven.

Na den oorlog zullen de noodige verbeteringen wel aangebracht worden, waaronder in de eerste plaats afschaffing der loting. Doch die verbeteringen moeten dan ook onmiddellijk komen, anders toch gebeurt het nooit. Het Hollandsche volkskarakter is zoo, dat alle leed weder gauw vergeten is en men daarom dan geneesmiddelen niet meer noodig acht.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Twee ‘deugnieten’.

Met steeds toenemende onrust en spanning keek mevrouw van Baren naar de klok. 't Was al bijna half twee en nog was Willem niet thuis.

Zij luisterde naar elk geluid op de trap, steeds in afwachting of zij den schellen klank ook hoorde van de gangbel. Maar wie niet thuis kwam, was Willem.

En spoedig zou zijn vader komen, de stiptste van alle huisvaders, en als de jongen er dan niet was, zou hij in een slecht humeur aan tafel gaan.

En een slechte ontvangst wachtte den knaap, als hij dan een poosje later zou komen binnenvliegen met de tijding, dat hij had moeten schoolblijven. Want de stiptste van alle huisvaders was ook een van de strengste; hij was zeer hardhandig en had al menigen rotting stukgeslagen op den rug van zijn zoon, om den sluimerenden zin voor de deugd, dien hij, wonderlijk genoeg, op deze plaats meende te moeten zoeken, wakker te kloppen.

Toen mijnheer van Baren op klokslag van tweeën thuis kwam, had hij zeker al eenig vermoeden, want zijn eerste vraag gold den jongen.

‘Nog niet hier? Dan zullen ze hem zeker tot belooning voor vlijt en goed gedrag in school hebben gehouden’, zei hij.

Toen hij zijn soep oplepelde en Willem's plaats nog altijd onbezet bleef, merkte hij op:

‘'t Is een troost, dat die bengels geen van allen deugen. Collega Smit klaagde mij onlangs weer eens zijn leed over zijn Albert. Dat is een fijn merk, die jongen!’

‘Ja, dat moet een vreeselijk kind zijn, een eerste ondeugd,’ stemde zijn vrouw toe, dankbaar dat haar man nog zooveel rechtvaardigheidsgevoel bezat, dat hij Willem niet aan 't hoofd van alle deugnieten plaatste.

Haar man liet de hand, waarmee hij juist den lepel naar den mond wilde brengen, dalen en keek haar verwonderd aan.

‘Dat *weet* je en toch laat je toe, dat onze strop met dien rooverhoofdman op en neer gaat, dat zij onafscheidelijke kameraden zijn? Ik word zoo iets natuurlijk maar toevallig gewaar - de jongen zal wel oppassen tegenover mij zich daarover iets te laten ontvallen - maar jij! jou verwaardigt hij immers met zijn vertrouwen?’

‘Dat hij met Albert zoo bevriend is, was mij ook niet bekend,’ antwoordde zij op schuchteren toon.

‘Niet? Dus voor jou heeft hij ook al geheimen! Voor zijn moeder! Dan wordt het hoog tijd, dat ik hem er weer eens behoorlijk van langs geef!’

En een veelzeggende blik trof den muur bij de kachel, waar een splinternieuwe deugdverwekker op zijn bestemming stond te wachten.

Zij zweeg, reikte hem het gebraden vleesch en de groenten en zwijgend viel hij daar op aan.

Maar evenals haar gedachten waren ook de zijne bij den jongen.

‘Nu krijgt hij 't lekkere eten opgewarmd!’ begon hij plotseling weer. ‘'t Is toch een schandaal! Maar 't doet hem geen kwaad - en 't is zijn verdiende loon!’

Hij nam weer een paar happen en keek toen naar zijn vrouw, die met een bekommerd gelaat voor haar bord zat en niet at.

‘Dat mankeert er nu nog aan dat jij honger lijdt, omdat je hartelap niet aan tafel is. Dat moest er nog bijkomen! Ik verzoek je dringend toe te tasten.’

Hij schoof haar de schotels toe en ging zelf door met eten. Maar dadelijk daarop hief hij plotseling met een ruk 't hoofd op.

‘Hoor eens! Jij denkt toch ook dat hij nog in school zit, dat hij nablijft?’

‘Waar zou hij anders zijn?’

Zijn haastig gedane vraag had haar verschrikt, en om haar geen angst aan te jagen, verzweeg hij wat hij had willen zeggen.

‘Smit zegt dat zij soms rondzwerven,’ zei hij nu. ‘Een heele bende, die allerlei ondeugd uitvoert. Men weet wel hoe dat gaat.’

‘Weet jij dat?’

‘Ik ben toch ook een jongen geweest! Dat is te zeggen, niet zoo een, zoo een niet!’

Hij at haastig zijn bord leeg en stond op.

‘Ik moet vandaag dadelijk weer naar 't kantoor, er is veel te doen. Maar ik zal even omloopen langs de school en zien of hij er is.’

‘Wil je dan niet eerst een namiddagdutje doen?’ vroeg zijn vrouw.

Maar hij liet zich niet ophouden. Inwendige ongerustheid, die hij voor zijn vrouw trachtte te verbergen, dreef hem voort.

Had collega Smit er niet van gesproken, dat de jongens zich op 't ijs van de diepe Bergsche plassen waagden; dat hij ze daar eergisteren nog had aangetroffen?

Nu had het sedert wel hard gevroren,

maar de plassen waren ook bij sterke vorst onbetrouwbaar en vroren zelden geheel dicht en waren vol gevaarlijke plekken.

Mijnheer van Baren sprong op een tram, die den Bergweg uitreed, aan welks einde de plassen lagen. Een voetpad door de weide liep naar den oever.

Reeds zag hij de ijsvlakte spiegelen in de stralen der roode winterzon, toen hem menschen tegenkwamen, volwassenen en kinderen, die een druk gesprek voerden.

‘Hij heeft hem nog net te pakken gekregen’, hoorde hij een jongen zeggen, ‘en heeft hem niet weer losgelaten.’

‘Hij is languit op 't ijs gaan liggen, anders was hij er ook doorgezakt,’ vulde een andere aan.

Van Baren voelde zijn hart kloppen.

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg hij, en zijn eigen stem klonk hem vreemd. ‘Toch geen ongeluk?’

‘Er is een jongen door 't ijs gezakt.’

‘Een jongen? Wie? Hoe heet hij?’

't Was hem te moede, als stond hij zelf op brekende ijsschotsen, die onder zijn voeten wegzonken.

‘Albert Smit!’

‘Albert Smit!’

Werktuigelijk herhaalde hij den naam.

‘En hoe is 't met hem? Leeft hij?’

‘Ze hebben hem in een rijtuig weggebracht - hem en den ander.’

‘Den ander?’

‘Willem van Baren!’ riep een van de kinderen, ‘die is op zijn buik naar Albert Smit toegekropen en heeft hem zoolang vastgehouden, tot er mannen gekomen zijn, die hem er uitgetrokken hebben. En toen is ook mijnheer Smit gekomen en hebben we gauw een rijtuig moeten halen en daarin zijn ze allemaal naar Smit's huis gereden.’

Mijnheer van Baren vroeg niet verder. Hij liep niet, hij vloog naar de stad terug.

Toen hij de trap voor de deur van de woning van zijn collega was opgestormd en aanbelde, deed Smit zelf hem open.

‘'t Is goed dat u er is!’ zei hij. ‘Uw vrouw is een poosje geleden al gekomen. Wij hadden dadelijk bericht naar uw huis gestuurd. Maak u maar niet ongerust. Daar is geen reden voor, ten minste niet bij uw jongen.’

Zoo sprekende ging hij van Baren voor naar de slaapkamer.

‘Daar ligt uw jongen.’

Hij wees naar een van de bedden, waarover juist mevrouw van Baren zich heenboog.

Zij wenkte haar man zachtjes te loopen, en op de teenen sloop hij nader.

Hij zag niets dan een blonden haarbos. Voorzichtig boog hij het kussen van elkaar, schoof de deken wat naar omlaag - en keek in de groote, blauwe oogen van zijn zoon en erfgenaam.

‘O wee!’ riep deze verschrikt en dook vlug onder de dekens, om zich in veiligheid te stellen.

‘Kom maar, mijn jongen! Ik doe je immers niets!’ zei mijnheer van Baren zoo zacht als hij maar kon. ‘Ik heb niet eens een stok bij mij. Kijk maar!’

Maar hij moest het driemaal zeggen, eer Willem het vertrouwde.

‘Wat heb je nu uitgehaald?’ vroeg zijn vader hem op een toon van zacht verwijt.

‘Hij heeft mijn zoon gered!’ antwoordde collega Smit bewogen. ‘Een kleine held is hij, en dat mijn deugniet niet op den bodem van de plas ligt, heeft hij aan uw Willem te danken!’

‘Maar waarom ging jullie op 't ijs? Je wist toch wel, dat het niet mocht, dat het nog te dun was?’

‘Ja, maar wij wilden het toch eens probeeren,’ fluisterde Willem.

‘Probeeren! Wat een onvoorzichtigheid!’ zuchtte mijnheer van Baren, doch streek daarbij liefkoozend zijn jongen over 't hoofd.

Aan 't andere bed stonden Smit en zijn vrouw met een ontroerd gemoed.

Vier ouderharten waren vervuld van dank aan de Voorzienigheid, dat zij hun hun kinderen niet had ontroofd.

Vrome stilte heerschte in 't vertrek....

Daar vloog Willem plotseling als een elastieken bal in bed overeind en riep:

‘Zeg Albert! Heb je 't dubbeltje nog, waar we voetzoekers voor wilden koopen?’

Er woelde en golfde iets onder de kussens en dekens van 't andere bed, een hoofd met een verwarden, bruinen haardos kwam uit het witte lìnnen opduiken, en men hoorde een heldere stem roepen:

‘O ja, het dubbeltje! Voel eens gauw in mijn broekzak, Pa, of het dubbeltje er nog in zit!’

C. GROUSTRA.

1 September 1915.
29ste Jaargang.
N°. 9.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Wat Ottilia Wildermuth dacht over godsdienstige romans en novellen.
Ter overdenking aanbevolen aan onze realistische schrijfsters, door
Mevr. D.

Er is reeds veel over godsdienstige romans en novellen gezegd en geschreven, en toch, verwonderlijk genoeg, houden zij, niettegenstaande de ernstige afkeuring van allen, stand, ja zelfs vermeerderen zij bijna dagelijks. Den meer ernstigen mensch zijn zij voor het meerendeel niet ernstig genoeg, en voor de anderen zijn ze *te* ernstig. Ook van een aesthetisch standpunt beschouwd, worden ze afgekeurd, als zijnde een mengsel van verdichting en zedeleer ter zelfder tijd.

Hoewel er veel van dat alles waar kan of mag zijn, hond ik staande, dat de stichtelijke, zedelijke, in één woord, godsdienstige roman of novelle, wanneer de qualiteit slechts goed is, volkomen te rechtvaardigen valt tegenover de bestrijders

van dat genre, en dat die letterkundige soort billijker wijze eene eervolle plaats in de letterkunde inneemt en kan handhaven.

Beschouwen wij de tegenwerpingen eenigszins van nabij. ‘Het is die wufte, ijdele wereldzin,’ zegt de vrome, ‘die verleidelijke wereldzin, die zich alles aangenaam en gemakkelijk tracht te maken; zelfs wil men den weg ten Hemel in eene onderhoudende geschiedenis vinden! Door zoo'n gemakzuchtige vroomheid wordt de mensch in slaap gewiegd, voornamelijk de jeugd, die toch reeds zoo spoedig geneigd is om den levensweg zonder nadenken te bewandelen. Wanneer op een Zondagmiddag een jong meisje zich laat boeien en medesleepen door de geschiedenis van een edelen en fieren ridder die de wereldsche Mathilde, of hoe zij heeten mag, voor zich en voor den Hemel wint, of kennis maakt aan de hand van den schrijver met de lieve Eulalie of met de draagster van een anderen romantischen naam, die op een bal haar hart schenkt aan een luitenant, - een allesbehalve godsdienstig man, - en die thans door haar een Christen wordt - dan meent zij haar Zondag meer dan goed besteed te hebben, een Code welgevallig werk te hebben verricht, en zichzelf te hebben opgebouwd voor Hooger Leven.’

Dit alles nu is niet geheel zonder eenigen grond. De mensch, en vooral de jonge mensch, wil gaarne rozen zonder doornen, en houdt zooals Jean Paul zegt: ‘Het berouw voor beterschap, het besluit voor de daad.’ Daarom is het noodig zorgvuldig toe te zien, zoowel op de jeugd zelf, als op hen die hare opvoeding moeten helpen voltooien. De weg naar den Hemel is geen erfweg. Geen boek ter wereld kan maken, dat het zaad in vruchtbaren grond valt, waaruit alleen schoone bloemen en gezonde vruchten ontspruiten; het menschelijk woord, hoe degelijk en goed overigens, kan wel op den eenigen Leidsman wijzen, maar Hem niet vervangen.

Maar die ernstige en rechtzinnige lieden, die geen bloempje op het oneffen pad willen doen bloeien, die alle kleuren en geuren uit het leven willen verbannen, en alles afkeuren wat niet rechtstreeks tot God leidt, zij vergeten, dat ook het voedsel, dat tot onderhoud van het leven dient, ons door God den Schepper gegeven wordt op aangename en smakelijke wijze, en in menigerlei vorm; zoowel in gouden aren als in kleurrijke vrucht. Zij vergeten, dat Jezus zelf, - die vol zelfvertrouwen den grooten weg bewandelde, die voor hem afgebakend was, - dat Jezus zelf zijn jongeren wees op de leliën des velds en op de vogelen des Hemels, dat Hij het niet versmaadde om aan een bruiloftsdisch plaats te nemen en dat Hij Zijne eenvoudige doch verhevene lessen in aangename en boeiende gelijkenissen inkleedde.

Anderen, - wij hebben geloof ik met de eersten afgerekend, - anderen zeggen: ‘wij hebben niets tegen den godsdienst, waar hij thuis behoort. Wie lust heeft en behoefte gevoelt, leze den Bijbel, preeken of andere stichtelijke boeken, alles op zijn tijd; maar waarom vrome redeneeringen en beginselen in levensbeelden en liefdesgeschiedenissen geweven? Waarom het heilige onder het wereldsche te mengen? Neen, alles afzonderlijk! Zoo'n mixtuur bevalt ons niet. Een roman zij een roman, eene novelle eene novelle, maar het godsdienstige element moet er niet in vertegenwoordigd zijn.’

Bij eene dergelijke beschouwing komt het er voornamelijk op aan welke opvatting wij omtrent het leven hebben. Het is geene ontheiliging, wanneer men het godsdienstige vereenigt met het aangename; wanneer men het zieleleven met beelden uit het maatschappelijk leven in verband brengt, vooral niet voor hen, die zich het leven zonder geloof evenmin kunnen voorstellen, als de aarde zonder zonlicht.

Het lezen van romans en novellen kunnen wij, zelfs uit het strengste oogpunt beschouwd, onmogelijk afkeuren, veel minder nog als zonde beschouwen. Integendeel, het is niet alleen geen zonde, maar het is van het hoogste nut het menschelijk leven gade te slaan en te volgen in zijne bijzondere toestanden.

Evenmin als er kwaad insteekt om de verschillende wendingen van het karakter van den mensch te leeren kennen, evenmin kan het ook als zonde gerekend worden om die levensbeelden in den vorm van boeiende verhalen zich te zien afspiegelen, dikwijls veel aanschouwelijker en meer waar voorgesteld, dan dat men in het gewone dagelijksche leven gelegenheid heeft om op te merken, ja evenmin zien wij er zonde in om ze te hullen in het kleed der poëzie. Het juiste licht, de overeenstemming geeft dikwijls in die meestal veelkleurige, vaak echter zoo duistere levensbeelden, de oplossing der raadselen, zoo dikwerf tevergeefs gezocht.

Voor hen, die voor zich de overtuiging hebben, dàt licht, die overeenstemming in het geloof gevonden te hebben is het zeer natuurlijk, dat zij de levensbeelden van anderen in het licht des geloofs schetsen; zij

kunnen niet anders, en wanneer een jeugdig gemoed daardoor een juist inzicht krijgt in de eenige bron van dat licht, of eene meer bepaalde, ook voor de raadselen zijns levens, oplossing vindt, door zoo'n schets, zoo is zulk eene inkleeding uit een niet geloovig standpunt evenzeer te rechtvaardigen als de dichterlijke werken die hun licht, hun goed aan een ander vuur ontleenen.

De oude predikant Rieger schreef eens: ‘Het verschijnsel dat men zich zijnen God schaamt, doet zich alleen voor bij Christenen.’ Onwillekeurig wordt men aan deze uitspraak herinnerd, als men ziet, dat in vele verhalen, ja in de meeste, alles wat het geloof betreft wordt gemeden. En dit niettegenstaande het geloof, ook zelfs in het uitwendige leven, als een onverbreekbare draad loopt van de wieg tot aan het graf, een draad, die niemand, hoe gemakkelijk het ook moge schijnen, kan verbreken.

Er zijn anderen die meenen dat door het herhaald lezen van Romans en Novellen, waarin slechte karakters en gevaarlijke levensomstandigheden worden geschetst, het onschuldige gemoed kan bevlekt worden. In zulke gevallen moet men dergelijke boeken aan de jeugd onthouden. Ook meent men er gevaar in te zien, dat zulke boeken te vroeg gedachten in het leven roepen, die meestal niet verwezenlijkt worden, dat zij droombeelden doen scheppen, die tot het rijk der idealen blijven behooren, of dat zij door laffen humor, door genot, dat geen moeite noch inspanning kost, den goeden smaak bederven en den ernst van het leven onbeduidend doen achten. Ook hierin moet een oplettend toezicht, eene goede opvoeding veel verbetering brengen. Het grootste nadeel echter is mijns inziens daarin gelegen, dat wanneer de Roman of de Novelle ons een wereld zonder ziel, een leven zonder God voorstelt, het gevoel voor de heerlijke, verhevene en rijke beteekenis van het leven kan verstompen.

Wij kunnen niet verlangen, niet hopen zelfs, dat er uitsluitend godsdienstige Romans en Novellen geschreven worden, maar bij groote en uitvoerige karakterschetsen, die niet tot het gebied der gewone romans behooren, vinden wij het een ondenkbaar, een onbegrijpelijk iets, zelfs iets geheel onwaars, wanneer het menschelijk leven - de vrouw bij voorbeeld met haar lief en leed, met haar wenschen en hopen, in haar geluk en ongeluk, - wordt voorgesteld en beschreven, te wijzen op een hoogere beschikking, zonder te denken aan eene onsterfelijke ziel. En toch missen wij dit in zoovele bekende geschriften, die nochtans, volgens de verzekering van velen, zeer geschikt voor jongelieden zijn. Maar het spreekwoord: ‘Waar niet is, verliest de keizer zijn recht,’ is ook hierin een waar woord.

Willen wij den godsdienstigen roman en de godsdienstige novelle eene waardige plaats in de literatuur geven, zoo moeten wij ten strengste vorderen, dat het innerlijk geloofsleven, dat daarin geschetst wordt, wáár zij. Is het dit niet, hoe kan het dan rein en gloedrijk in den dichterlijken vorm spreken? Iets gekunstelds, iets opgevijzelds zal op dit gebied meer kwaad dan goed doen. Het geloof moet uit het verhaal als vanzelf spreken. Een goede wil alleen doet niets af, noch minder hier-en-daar ingevlochten zedepreeken of preekjes.

Wanneer de poëtische gave voortspruit uit een zucht tot verhalen, wanneer er een beroep van wordt gemaakt, kunnen evenmin goede wil en goed geloof het gehalte verbeteren. Het gezegde: ‘Ik wenschte zoo gaarne mijne zusteren een dienst te bewijzen door haar op het hart te drukken, wat ik als waar erken,’ klinkt mooi, het is eene schoone wensch, maar, wanneer God U niet de gave heeft geschonken, om hetgeen gij zeggen wilt op ernstige wijze te zeggen, dan kunt gij er gerust van zijn, dat Gij U niet behoeft te beroemen uwe zusteren aan U verplicht te hebben; leg uw pen maar neêr. Wat gij voor U zelf gevoelt, gaat daarom toch niet verloren. Er is misschien niets liefelijkers, niets streelenders voor het gehoor dan zingen,

maar wanneer de goede God U geen stem heeft geschonken, zoo zult gij Hem toch zeker niet willen verzoeken, door Uwe vrienden met uw gezang te hinderen.

Godsdienstige verhalen van den echten stempel heeft Engeland ons sedert lang het meeste geleverd. *Miss Edgeworth, Grace Kennedy* e.a. hebben een goede naam. Hoewel bij de eerste de moraal te veel voor de hand ligt en de werken van de laatste eenen Methodistischen sectegeest ademen, zoo hebben toch *Helene* en *Dunallan* de verdiensten goede boeken te zijn, die men gaarne leest en die een weldadigen invloed op den lezer uitoefenen.

De lentetijd van eene vrouw is echter meestal kort, zoowel in het leven als in de

letterkunde, en daarom behooren beide schrijfsters reeds tot het verleden. *Miss Wetherell*, de schrijfster van de '*Wijde*, *wijde wereld*,' en vooral die van '*de Erfgenamen van Redcliffe*' en '*John Halifax*' zijn, onder de nieuwere, de begaafdste. Zij zijn tot heden niet overtroffen geworden in hare aandoenlijke familietafereelen, en in den helderen blik door haar in het menschelijk hart en leven geslagen.

Onder de Duitsche schrijfsters is het *Maria Nathusius*, die de kroon spant; niemand zal het ons willen betwisten, dat zij schrijfster geboren is, dat zij hare verhalen levendig, frisch, gevoelvol inkleedt, en dat zij bij den meesten ernst den humor niet mist, welke hare werken pit geven en kruiden. Wij rekenen hare korte vertellingen: '*Julchens Haushalt*', '*Christfrieds erste Reise*' tot het boeiendste dat zij geschreven heeft, ook de '*arme Fräulein*' is een lief en aantrekkelijk karakter. '*Elisabeth*', het meest gelezene van hare werken, kan wel, vooral bij jonge meisjes, het doel missen, wijl de voorliefde voor het dansen, zooals die daarin is voorgesteld, wel eens een meer aanlokkend dan afschrikkend voorbeeld kon zijn. Echter, het bevat veel dat schoon en waar is, en het is in alle opzichten een gulden boekske voor jonge vrouwen. Uitstekend geschetst zijn daarin enkele bijfiguren, o.a. de waardige grootouders, en *Karel van Baoma*, die niet trouwen wil, omdat hij niet weet of hij een gelukkig echtgenoot zal zijn.

Tot opwekking en aanmoediging van schrijfsters willen wij tenslotte een uittreksel aanhalen uit een brief van Gotthelf Schubert, geschreven aan eene dame, die meende, dat zij, door boeken te schrijven, hare vrouwelijke roeping voorbijzag. Hij zegt:

'Er zijn in Italië vele bekwame en verstandige vrouwen geweest, die de geneeskunde beoefenden en den Doctorstitel met alle recht verwierven. Haar doel was de lijdende menschheid in het algemeen en in het bijzonder vrouwen en kinderen nuttig te zijn. Daarom hebben zij veel goeds verricht.

'Welnu, waarde vriendin, in het geestelijk leven kunt gij ook eene dergelijke Doctoresse worden. Door een juisten scherpen blik te slaan in de godsdienstige en zedelijke krankten, waaraan uw geslacht lijdende is, kunt gij veel goeds doen, en hetzij de ziekte al dan niet een spoedig verloop heeft, zoo kan menige vrouw er hare ziekte door leeren kennen, en trachten zich op de genezing daarvan toe te leggen.

'En wanneer gij dan niet verzuimt het eenige ware geneesmiddel aan te bevelen en voor te schrijven, en zoo dikwijls als gij maar kunt toe te dienen, zoo zal God uwe trouwe, vrome en zorgdragende hand sterken.'

In zulk een zin zien wij gaarne boeken voor vrouwen geschreven, doch niet alleen als geneesmiddel, maar ook tot eene aangename en gezonde verfrissching en als licht, verteerbaar voedsel. Dit te bereiden is immers het voorrecht geweest, zelfs zonder Doctorstitel te bezitten.

's- Gravenhage.

Aan wien de schuld?

Dat is een vraag, die tegenwoordig bij velen opkomt, die menige tong en menige pen in beweging brengt. Men wil weten, wie het eigenlijk is, die den ontzettenden oorlog veroorzaakte. Men wil den schuldige opsporen, men wil hem brandmerken, men wil zijn toorn over hem uitgieten, men zou hem van de aarde wenschen te verdelgen.

Er wordt gezocht, er wordt gewikt en gewogen, maar de meeningen blijven verdeeld. Hier wil men de schuld werpen op de eene, daar op de andere partij. Onwillens en onwetens soms sympathiseert men met één der beide groepen aardbewoners, die elkaar vijandig gezind zijn.

Waarom houden wij ons eigenlijk bezig met dat volkomen nuttelooze en doellooze zoeken naar het einde van 't onontwarbare kluwen, dat de hoogere politiek op de wereld wierp? Zou het dan mogelijk wezen, dat er millioenen menschen dwalen en andere millioenen het rechte pad bewandelen? Dwalen ze niet allen? Is het ons werkelijk gegeven over een der strijdende volken het schuldig uit te spreken? Zegt ons gezond verstand niet, dat er overal schuld is?

En dan: waartoe dient het eigenlijk te vragen, waarom er gevochten wordt?

Wat zouden we doen, als we den schuldige ontdekten?

Er is oorlog, er woedt een vreeselijke wereldoorlog en hij stemt ons tot innig medelijden met de menschheid. Want ook deze oorlog is een uitvloeisel van 's menschen natuur. Zeer zeker zijn er aanleidingen tot de verwikkeling geweest, die we nauwkeurig kunnen

omschrijven, zooals b.v. de moord van vorstelijke personen en het besluiten tot mobiliseeren. Maar het zal wel een echt menschelijke gezindheid zijn, die de diepe oorzaak is van dien ontzettenden strijd.

De volkeren bestaan uit individuën en de daden der volkeren zijn een uitvloeisel, het extract, van de daden der individuën, en de gezindheid van een volk is het gemiddelde van de gezindheid zijner individuën. Wanneer het individu oorlog wil, zal er oorlog zijn en als het vrede wil, zal er vrede zijn. Al wat men van buiten af de maatschappij als een verplichting wil opleggen zal geen resultaat hebben, indien niet ieder staatsburger die verplichting op zich neemt. Van roode steenen kan men geen wit huis bouwen en als de bladeren groen zijn is de gansche boom groen.

Hij, die er van overtuigd is, dat, onder alle omstandigheden, de vrede te verkiezen is boven den oorlog, zal den vrede nooit kunnen verstoren.

Oorlog is geweld, geweld is het gevolg van haat, en haat zetelt al of niet in 's menschen hart.

De volgende redeneering is zeer eenvoudig:

Laat men alle geschillen door rechters laten beslechten, dan heeft het geweld uitgediend, dan krijgt men vrede door recht.

Ja, maar - hoe doet men, als men vermeend onrecht moet dulden? Dan verzet men zich toch, daar men immers, hoewel men in waarheid ongelijk heeft, daarvan niet overtuigd is. Dan kan er van een vredelievende gezindheid al geen sprake meer zijn, als men de leer is toegedaan: ‘het recht moet zegevieren’. En men kon er licht toe besluiten het vermeende onrecht met geweld te weren.

Een andere vraag is, of men het geweld niet anders kan uitoefenen dan door het dooden van menschen. Er zou een oorlog mogelijk zijn, die gestreden werd zonder gebruik te maken van kanonnen. Misschien is het in de toekomst bestaanbaar, dat het eene land een ander dwingt tot berusting in vermeend onrecht door b.v. zijn handelsproducten niet binnen de grenzen toe te laten.

Wanneer er tusschen twee partijen oneenigheid bestaat, kan een van beide het recht aan haar zijde hebben, maar zoodra gewelddadigheden bedreven worden kan er van onschuld geen sprake meer zijn. Want niet de oneenigheid zelve is uit den booze, doch wel het geweld, dat daarvan het gevolg is.

Van iemand, dien ik liefheb, kan ik veel verdragen zonder hem geweld aan te doen, van iemand, dien ik haat, verdraag ik slechts de geringste onaangenaamheid niet zonder tot gewelddadige bestraffing geneigd te zijn. De liefde nu kan in ons zóó groot en zóó rein zijn, dat we liever alles dulden dan een ander het minste leed aan te doen. Jezus staat voor ons als een verheven beeld van zuivere liefde.

Evenals de eene mensch den ander soms haat en met opzet doodt, zal een groep van menschen een andere groep kunnen haten en trachten te dooden, zal het eene volk tegen het andere oorlog kunnen voeren. Een onbeschaafde slaat zijn medemensch eer in 't aangezicht dan de beschaafde. Een onbeschaafd volk grijpt eer naar de wapens dan een beschaafd.

Maar geen volk zal de wapens opvatten, dat in zijn geheel is bezield met reine, christelijke liefde. Jezus liet zich onschuldig aan het kruis nagelen. Een volk van reine, liefdevolle menschen zal zich liever laten verdelgen, dan met geweld zijn recht doen zegevieren over het onrecht van den vijand.

En wie is nu de schuldige in den grooten wereldoorlog? Het is ons menschenhart, dat nog plaats heeft voor haat, het is ons menschenhoofd, dat nog wraakgedachten koestert, het is de menschenhand, die zich tegen den broeder opheft - het is Kaïn.

G.J.M.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Goed lezen en onthouden.

Het heeft mijn aandacht getrokken, dat de geachte redactie van dit blad telkens genoodzaakt wordt in hare Correspondentie met de abonneetjes[1)] hetzelfde te zeggen. Om maar een voorbeeld te noemen. Bijna geen nommer verschijnt of men kan daarin lezen, dat het der Redactrice onmogelijk is om op brieven reeds in het volgende nommer te antwoorden. Die zaak is op zichzelf nu juist zoo gewichtig niet. Ik denk, dat de Redactrice het onuitputtelijk en prijzenswaardig geduld bezit, dat men in zake opvoeding tegenover de jeugd moet hebben en trachten er in te houden, maar er spreekt een beginsel uit, dat wel verdient in 't licht gesteld te worden, zij 't dan ook kort.

Er wordt in onze dagen veel gelezen, maar te

1) In 1915 vereischt dit de toelichting, dat ik dit stukje schreef, ook voor de H.L., maar dat het verloren ging, onder stapels andere papieren. Toch is 't actueel! De Pers diene echter in 't oog te houden, dat de H.L. van *toen* heel wat anders was dan het blad nu is. Het *meisje* is **vrouw** geworden! De ‘pers’ dient ook te *lezen.*

vluchtig, en daardoor niet verwerkt en niet onthouden. Nu is dit niet verwerken en niet onthouden eene ondeugd, die ten nadeele uitloopt van hem of haar, die er zich aan schuldig maakt, maar het vluchtig lezen heeft nog een ander nadeel. Vluchtig lezen geeft half lezen, en half lezen leidt tot onwaarheid. Het Leliebond is daar om de waarheid te huldigen, maar niet goed lezen is evenzeer de waarheid verkrachten. Nog onlangs had ik een goed bewijs daarvoor. Zekere schrijver had in zijn opstel een aanhaling gedaan van enkele woorden door een zijner tegenstanders besproken, en nu kwam de *halflezer* bij mij met te zeggen ‘en wat zeg je ervan, N. is nou toch ook maar overgeloopen. Hij schrijft nu ook heel anders dan voor eenige jaren.’

Goed lezen staat zulke ondoordachte beschuldigingen in den weg, en daardoor roep ik de lezeressen toe: leest liever één nommer van uw weekblaadje *goed*, dan al de nommers *slecht.* Een groot Staatsman verbaasde zich er altijd over te vernemen, dat ieder al vóór hem van 't laatst uitgegeven maandnommer der wetenschappelijke tijdschriften had kennis genomen. Ik ben nog niet eens met die van de vorige maand gereed zei hij. Maar hij las, hij las goed, dat wil zeggen, hij nam in zich op wat hij gelezen had, en wist het ten allen tijde te pas te brengen.

De zaak is dunkt mij duidelijk genoeg. Aan onverschilligheid kan het slecht lezen niet worden toegeschreven, meer aan nieuwsgierige belangstelling. Wordt 't blad ontvangen, dan, ik kan 't mij zoo begrijpen, eens gauw gezien wat er al zoo instaat, en juist door het bevredigen der nieuwsgierigheid, verliest men de lust om alles nog eens à tête reposée te herlezen. Het nieuwtje is er dan af.

Past men dit lezen niet toe op de Correspondentie dan spijt mij dit voor de lezeressen. Schijnbaar gaan de antwoorden van de Redactrice alleen haar aan, die antwoord er door ontvangen, maar slechts schijnbaar, want honderden wenken bevatten zij, die van algemeen nut zijn. Ik lees ze als medewerker even getrouw als den anderen inhoud, en durf dus de aansporing tot de jonge meisjes richten: leest alles wat ge ter lezing in de hand neemt goed, leest vooral uw blaadje met aandacht, en toont in uw brieven aan de Redactrice, dat gij met vrucht hebt gelezen, dat het gelezene door u is opgenomen, zoodat het in het geheugen blijft. Eerst dan ook kan alles wat tot uw opvoeding en ontwikkeling daarin geschreven wordt nuttig zijn, en bij u vruchten dragen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

Den Haag, 10/5 '83.

II.
Haarlem, 24 Aug. 1915.

Aan Mevrouw Hoogendijk-Hesse.

Mevrouw.

Op Uw artikel aan mij gericht in de Lelie van 18 dezer wilde ik nog gaarne het volgende inbrengen. Ik volg het Uwe punt voor punt.

Als U niet inziet dat de mannen *in elk opzicht* veel op ons voor hebben, dan had Uw artikel: ‘Een pleidooi voor de Opheffing der Vrouw’ ongeschreven kunnen blijven. Misschien heb ik weer verkeerd gelezen, maar ik heb er uit begrepen dat dit artikel juist dient aan te toonen, hoeveel de mannen op ons voor hebben, niet alleen wat het sexueele betreft. Hoe veel vrijer kan de man zich bewegen, hoe is hij veel minder dan wij een slachtoffer van conventie.

Niemand zal er wel, als U, aan twijfelen of het voldoen aan de sexueele aandoeningen genot geeft, als men ziet hoe ze voor een groot deel de wereld beheerschen. Zegt U niet zelf dat de man er de slaaf van is, en zou hij dat ooit kunnen worden als het hem geen genot gaf. Zou het Nieuw-Malthusianisme dan ooit ontstaan zijn, dat er toch is om alleen van 't genot der paring te profiteeren en het resultaat tegen te gaan.

Dat een vrouw zeer goed op zichzelve kan staan ben ik niet met U eens. Ze *moet* het in vele gevallen, en de conventie eischt nu eenmaal dat de vrouw op dit punt huichelt. Ik houd aan mijn meening vast dat de bestemming van de echte vrouw het huwelijk is en dat de ongehuwd gebleven alle getrouwd waren als zij de keus gehad hadden, niet om de bevrediging van haar natuur zoozeer, maar wel om de schat van liefde, die in een vrouwenhart gewoonlijk zetelt, te plaatsen, voor 't minst op haar kind. Het moederinstinct is ons aangeboren, en is 't al niet een groot gemis van de ongehuwde dit te moeten smoren?

De vrouwen, waarvan Speenhof zingt: ‘Het is geen vleesch en het is geen visch’, laat ik buiten beschouwing.

Waar ergens leest U uit mijn artikel dat een meisje zich moet uitleven? Een maatschappij waarin dit gebeurde zou er al heel treurig gaan uitzien. Ik was het volmaakt oneens met de artikelen die een zekere Ego over deze kwestie in de Lelie ten beste gaf. Het meisje heeft geen behoefte zich uit te leven. Zij geeft zich alleen aan den man dien zij liefheeft, terwijl de man heel goed sexueele bevrediging kan vinden bij de vrouw die hij niet liefheeft. Dit verklaart ook zijn kunnen gaan ‘naar de opgeverfde deerne’.

Dat de vrouw door het huwelijk de slavin van den man wordt geloof ik niet. Zeker, voor de z.g. slechte huwelijken zou ik ook wenschen dat de vrouw meer rechten gegeven werden, maar verder is de wet ten opzichte van het huwelijk een wassen neus. De echtgenooten regelen de huwelijksverhoudingen, niet de wet. Dat gewraakte artikel over het gehoorzaamheid beloven van de vrouw aan den man is nooit een vrouw een beletsel geweest toch te trouwen. Hoeveel pantoffelhelden zijn er, ondanks dat wetsartikel, wel niet in de wereld! Is van bovenstaand onze hooggeachte Redactrice niet een voorbeeld? Zij, met haar onafhankelijke geest, heeft toch ook haar echtgenoot gehoorzaamheid moeten beloven. En geven wij die niet volgens de wet in ruil voor den steun en bescherming van onzen gemaal. Neen, de meisjes van de H.B.S. en Gymnasium zouden door kennismaking met de huwelijkswetten er ook al niet voor terugdeinzen. Op dien leeftijd hoopt ieder meisje coûte que coûte te trouwen, ze zien in 't huwelijk nog niets dan rozengeur bij maneschijn.

Wat U schrijft over mijn niet kunnen lezen trek ik me niet bepaald aan, omdat het moeilijk is uit te maken of dit aan U dan wel aan mij ligt.

Verder geloof ik, dat U en ik het over deze kwesties nooit eens zullen worden. U lijkt mij een pessimist, ik ben juist het tegenovergestelde. U schijnt het vertrouwen in den man en in het huwelijk geheel verloren te hebben, ik nog niet. Ik geloof zeker dat de helft van het aantal ongelukkige huwelijken op rekening der vrouw kunnen gezet worden.

Hoogachtend
A. TIERIE.

Per fiets door mooi Nederland.

Hoewel de auto het luxe-reismiddel is geworden, blijft toch de fiets zijn bekoring behouden en heeft dit voordeel, dat men er gemakkelijk overal mee kan komen. Men ziet veel meer van een streek, die men aldus bereist, dan wanneer men per trein er doorheen snelt of per auto alles in vlugge vaart voorbijvliegt. Bovendien kan niet ieder zich dit luxe-reismiddel veroorloven. Wanneer men in den zomer van de Zuid-Hollandsche eilanden komt, waar velden met rijpend graan u aan Staring's: ‘Sikkels klinken, sikkels blinken, ruischend valt het graan,’ kunnen doen denken, de groote handelsstad Rotterdam met zijn prachtige rivier en havens al doorpeddelend als steeds heeft bewonderd, brengt de trein u binnen een goed uur in de Stichtsche hoofdstad, op het ruime Vreeburg, langs oude Gracht en Maliebaan, naar den Zeisterstraatweg. Een paar van oefeningen terugkomende groote militaire troepen met muziek voorop brengen afwisseling en levendigheid, luxerijtuigen op gummibanden worden door in flinken draf loopende paarden vlug voortbewegen, auto's suizen u voorbij en aan wandelaars benevens fietsers is er geen gebrek. Hier is men dan voorbij de Bildt den weg naar Baarn op in een gedeelte van ons land gekomen, dat in lijnrecht contrast is met de bovengenoemde vruchtbare landouwen der Zuid-Hollandsche eilanden met haar mooie groote boerderijen. Houtgewas, bosschage, hei en heuvel wisselen hier af. De gezonde dennenlucht verspreidt zijn versterkenden geur en wie oog heeft voor natuurschoon ziet met welgevallen 't fluweel-groene mos onder de boomen beschenen in lichtplekken door de alles verheerlijkende zomerzon. Bruin naaldhout is elders tot een mooi tapijt geworden en levert prachtige lichttinten op onder het koepeldak der boomen. Villatjes en buitens liggen in bonte schakeering langs den weg en de overtuiging wordt uw deel, dat ge wel eene der mooiste gedeelten van Nederland passeert. Nooit was ik nog in Baarn geweest, in die tuinenstad met prachtige villa's. Wat is dat alles fijn en mooi, haast eentonig van 't mooi, want contrasten ziet men er niet, 't is een en al weelde. Op Soestdijk reed juist H.M. de Koningin-Moeder met haar auto uit, vriendelijk groetend. Haar paleis, op groene vlakte op eenigen afstand van den weg gelegen, is een juweel van bouwstijl en zomerlust. Een middenstuk met aan weerszijden twee bijstukken levert het geheel een beeld van evenredige, blanke schoonheid. Wie op de huwelijksreis was zou men daar een poosje te logeeren gunnen. De Koningslaan en 't plein met boomen voor 't hek voltooien 't harmonische. Dat er toch in ons eigen land nog zooveel kan zijn om te bewenderen, ook voor wie den Rijn, Zwitserland of Oostenrijk bezocht!

Hebben niet vele onzer dichters de kleuren van hun palet gewaagd aan 't Gooi? Wie na Baarn ook Hilversum en den Vreelandschen weg bezocht, zal dit kunnen vatten. In Hilversum zijn de buitenhuizen nog weelderiger. Hier schijnt Amsterdam's handel in dolce far niente hoogtij te vieren. Vroeger bezocht ik met een heele familie

Hilversum, maar zag er toen geen tiende zooveel van als nu per velo, die het u mogelijk maakt in vlug tempo de asphaltwegen over te snellen. Een terugtraprem is voor de hoogere wegen aan te bevelen.

Verderop bij Vreeland en Baambrugge komt men meer in 't waterland. Poelen en moerassen ziet men er langs den weg. Schilders hebben hier hun houten ateliers opgeslagen. De Loosdrechtsche plassen vertoonen witte zeilen van booten en vlug-tuffende motors. Toch denkt men onwillekeurig hier: de waterkip is er in haar element en de roerdomp vindt er zijn woning. Een schilder moge al die waterplanten, die poelen en moerassen met wuivend riet mooi vinden, de kleine huiskes aan den weg melden u wel dat hier 't verdiende brood slechts schamel kan zijn. Nu men in de omgeving van de vesting Amsterdam komt ziet ge hier en daar tal van versperringen, opgeworpen wallen en dijkjes met op kleine tusschenruimte een graszoden overdak. Kanonnen zijn opgesteld en de forten zijn in staat van verdediging gebracht. Wel zou dit waterland voor een eventueelen vijand moeilijkheden

geven, maar zouden deze oude forten tegen 't nieuwe zware geschut bestand zijn?

In Baambrugge, of wellicht is het Vreeland, doch het is in die omgeving, viel ons op een heel mooie Moorsche villa in blanke steen, naast een vaart, met prachtig park er achter.

Van Abcoude, dat een aardig dorp is met een meer, waar veel gezwommen, gezeild en geroeid wordt, waar de torens van hooge kerken den omtrek beheerschen en van waar men langs het Gein, een met witte waterlelies begroeid water, een tocht kan maken naar Weesp met van Houten 's cacaofabrieken en Muiden met zijn slot en Zuiderzeestrand, al is dit laatste in miniatuurvorm, is de weg naar Amsterdam voor een goed fietsrijder een kleinigheid.

Om even op van Houten's cacao terug te komen, dat de zaken daar goed gaan bewijst u de groote villa aan de overzijde van 't water en 't gebouw voor administratie. Weesp ook met ophaalbruggen en veel water maakt een bekoorlijken indruk, terwijl men in Muiderberg een heerlijk bad kan nemen in de Zuiderzee of per bootje kan gaan spelevaren. In de verte op een eiland ziet men er 't fort Pampus en de omtrekken van een ander eiland.

Vanuit Abcoude nadert men Amsterdam aan de zijde van den Amstel en na een oogenblik fietsen passeert men een der bruggen over den Amstel om aldus onze hoofdstad niet van de minst gunstige zijde te naderen.

Amsterdam schenk ik u natuurlijk. Dat is zóó bekend. Ook is het ons meer om natuurschoon te doen. En dan kan een tocht van Haarlem naar Zandvoort over Bloemendaal of Overveen ten zeerste worden aanbevolen. De badplaats Zandvoort wordt tegenwoordig zeer druk door Israëlieten bezocht, waaronder ik onder 't zwakkere geslacht heel mooie types opmerkte. Wil men zich in zee verfrisschen, dan is eenig geduld noodig, daar de drukte zoo groot is, dat men niet gauw een badkoetsje kan machtig worden. Of 't overigens aan mij ligt, ik weet dat niet, maar 't komt mij voor, dat de golfslag, misschien wegens andere richting van den kustlijn, er zwaarder is dan in Scheveningen. Tenminste ging ik een paar keer geheel van de been en mijn geringe zwemkunst kon mij slechts met moeite spoedig weer op mijn verhaal doen komen.

Zoo is er dus in ons eigen land ook nog veel te zien, dat waard is er een tocht voor te maken. En nu sprak ik nog niet van Arnhem, Nijmegen en omstreken, van Zaanstreek, Monnikendam en Zuiderzeetocht. Maar ik stel mij voor, dat uit het meegedeelde genoeg kan blijken, dat door wie bij zomerweer per fiets erop uitgaat, heerlijke tochten kunnen werden gemaakt, die de gezondheid bevorderen en den geest verfrisschen.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Bladerval.

In enk'le luide najaarsnacht
Is heel der boomen bonte pracht
  Op 't veld van eer gevallen.
Ze hadden lang gesmeekt, gebeden,
Ze hadden lang zich moe gestreden,
  Maar ach ze vielen allen.

Ze hadden bang geangst, gebeefd,
Ze hadden lange nog weerstreefd,
  Maar, wijl de wind wou mallen,
Zoo rukte hij van twijg en tak,
Die pronkten met het bonte pak,

De blonde honderdtallen.

Nu liggen ze ter aard gesmakt
Te wachten tot de wind hen pakt,
Om ze met luid geschater
Te voeren op in wijden kring
En dan in wilde wenteling
Te jagen hen in 't water.

JOHAN VAN GALEN LAST.

Avond.

Nu is de zon heel langzaam weggezonken;
En bleekt in 't West haar gouden kleurenpracht,
Een late vogel klaagt nog stil zijn klacht,
Maar ras zijn ook die tonen weer verklonken.

Een enk'le starre komt al stille lonken,
En meldt ons weer het komen van den nacht.
Straks is 't of heel de hemel sterre-lacht
En lijkt de aard' van maanlicht zwijmeldronken.

Zoo komt van ver de stille rust aandomen
En is de dag heel zacht ter rust gegaan;
Nu gaan de poorten oop' van 't rijk der droomen,
Wijd overstroomd van 't zilverlicht der maan.

Mocht na des levensschoonheid onze nacht eens komen
Dat wij dan even zwijgend mogen rusten gaan!

JOHAN VAN GALEN LAST.

Toekomstdroom.

In de schaduw van de boomen
Vlijt men zich zoo rustig neer.
En men let niet op het rijsje
Nog zoo zwak en klein en teer.

Maar ook eenmaal wordt het rijsje,
Nu nog slechts een toekomstdroom,
Hoog en stevig, vol van blaad'ren,
Mooie, schaduwrijke boom.

Gij, die daden en gedachten
Van de jeugd soms wilt verachten,
Zijnde niet uw aandacht waard,
O bedenk: die toekomstdroomen
Heffen eenmaal, als de boomen,
Ook hun takken hemelwaart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij gevolgd.

Reisindrukken uit Spanje.

Xiormonez is wel een der meest ontoegankelijke plaatsen in Spanje. Slechts eén trein komt er in den loop van den dag aan en arriveert er tegen twee uur des morgens; slechts eén trein vertrekt er en wel een uur voor zonsopgang. Het heeft niemand mogen gelukken er achter te komen, wat het spoorwegpersoneel eigenlijk gedurende die eenentwintig uur die daartusschen verloopen, uitvoert. Een Duitsche schilder, met wien ik daarginds kennis maakte, die met dien eenen trein aangekomen was, en gedurende veertien dagen steeds zijn best had gedaan om bijtijds op te staan, om te kunnen vertrekken, vertelde me, dat hij meermalen naar het station was gegaan om het geheim op te lossen, maar het had hem nooit mogen gelukken het rechte ervan gewaar te worden; maar toch was hij na eenig onderzoek wel zooveel te weten gekomen - en meer wilde hij er ook niet over loslaten, want hij was een voorzichtig man - dat ze al dien tijd doorbrachten met knoflook te eten en verfoeilijke sigaretten te rooken.

De reisgids opslaande, vindt men daarin vermeld, dat Xiormonez in het bezit is van een kathedraal van de meest zonderlinge afmetingen en gebouwen die, sinds hun oprichting in de 14^{e} eeuw, steeds in onveranderden toestand zijn gebleven. En verder raadt men aan om de kathedraal vooral eens te gaan bezoeken, maar voegt er tevens bij, om zich vooraf van insectenpoeder te voorzien, hetgeen bij de verdere toiletartikelen zeker van veel nut zal zijn.

Ik was op weg naar Madrid in den sneltrein, die met een vaart van zestien mijlen per uur zich voortspoedde, toen we plotseling stilhielden. Ik leunde uit het venster en vroeg waar we ons bevonden.

'Xiormonez!' antwoordde de conducteur.

'Ik dacht dat we niet te Xiormonez stilhielden.'

We houden ook niet te Xiormonez stil,' antwoordde hij met onverstoorbare kalmte.

'Maar we staan hier nu toch stil!'

'Dat kan wel zijn, maar we gaan nu ook al weer verder.'

Ik had wel reeds zooveel geleerd dat het een dwaasheid zou zijn, om een Spaanschen conducteur tot rede te willen brengen, en, mijn hoofd naar binnen trekkende, nam ik weer plaats. Maar terwijl ik een blik op mijn horloge wierp, bleek het pas tien uur te zijn. Ik zou misschien nooit weer de gelegenheid krijgen om de kathedraal in oogenschouw te nemen, waarvan ik zooveel interessants had hooren vertellen, tenzij ik een extra-trein liet loopen, dus greep ik de gelegenheid maar aan, nam mijn tasch uit het net en sprong uit de coupé.

De eenige witkiel, die er op het perron te zien was, vertelde me, dat op dit uur iedereen te Xiormonez zich reeds ter ruste had begeven, zoodat hij me aanraadde den nacht in de wachtkamer door te brengen; maar ik trachtte hem met geld en goede woorden om te koopen en bood hem twee peseta's aan, waarna hij verder niet naar den trein omkeek, mijn reistasch op zijn schouder heesch en het perron verliet.

Langs een steenigen weg wandelden we daarop in den duisteren avond voort, terwijl er een bitter koude wind ons om de ooren blies en de donkere wolken door het luchtruim joegen. Ik kon niets anders voor me uitzien dan den witkiel, die zich voorwaarts spoedde, zijn rug gebogen onder het gewicht van mijn reistasch. De kraag van de jas over mijn ooren opslaande, betreurde ik het niet weinig, de warmte van mijn coupé en mijn behagelijk hoekje in den steek gelaten te hebben; ik wenschte wel mijn reis naar Madrid maar rustig voortgezet te hebben - en stond op het punt van weer terug te keeren, toen ik het fluiten van den trein hoorde; ik aarzelde, maar de witkiel liep

steeds vlug door, en uit vrees hem uit het oog te zullen verliezen, in dien duisteren nacht, spoedde ik mij ook haastig voort.

Nergens zag ik eenig licht voor me uit om aan te toonen, dat we weldra de stad zouden naderen. Aan elken kant van den weg stonden boomen, en verder heerschte er een volslagen duisternis.

Terwijl we steeds voortwandelden, kwamen we langs een ruw steenen kruis, aan welks voeten een vrouw met opgeheven handen lag neergeknield. En er blies nog steeds een scherpe, ijzige wind, die iemand het bloed bijna in de aderen deed stollen. Wat voor gebeden had die vrouw wel naar den hooge op te zenden, dat zij daar zoo alleen in den nacht geknield lag? Weer kwamen we aan een ander kruis voorbij, dat met zijn uitgestrekte armen, als een ziel die smarten lijdt, langs den weg stond. Nog steeds duisterder werd het om ons heen, maar opeens zag ik een steenen gewelf oprijzen en er beneden door loopende, bevonden we ons on middellijk daarna in de stad.

De straat was nauw en liep in kronkels naar boven, geplaveid met ruwe keisteenen, en weldra werd ze zoo steil, dat de witkiel hijgende en gebukt onder zijn zwaren last voortging, met de tasch op zijn schouders leek hij wel op den een of ander gebochelden dwerg.

Aan elken kant van de straat verrezen groote huizen, van onregelmatigen bouw; er viel geen enkel licht, geen levende ziel of ook maar eenig geluid te bespeuren - behalve dat van mijn eigen voeten en het zware hijgen van den witkiel.

Steeds verder ging het door de straten, rondom de hoeken, door lage booggewelven, dan nog een langen weg over de harde keien, en plotseling langs gebroken treden. Ze verwondden mij de voeten, ik strompelde verder en kwam bijna te vallen, maar mijn begeleider liep steeds vlug door, zonder naar mij om te zien. Daarna kwamen we aan een open ruimte en kreeg de wind ons opnieuw te pakken, drong door onze kleeren heen, zoodat ik huiverend ineengedoken mijn weg vervolgde. En geen oogenblik kregen we een levende ziel te zien, het leek wel alsof we ons in een doodenstad bevonden. Nu kwamen we aan een groote kerk voorbij: ik zag een met houtsnijwerk versierde poort, terwijl kleine duivels grijnzend op mij neerzagen; de witkiel bukte zich onder een der bogen, terwijl ik tastend langs een nauwen doortocht mijn weg trachtte te vinden. Eindelijk hield hij halt en wierp met een zucht de tasch op den grond neer. Met zijn vuisten sloeg hij op een ijzeren deur en belde meteen uit alle macht. Boven werd een raam opengeworpen, terwijl een stem iets riep. De man antwoordde daarop: ik hoorde voetstappen de trap afkomen; de deur werd geopend, maar slechts op een kier gelaten, zoodat ik eenigszins onduidelijk een vrouw met een kaars in de hand kon onderscheiden, waarvan het licht een vreemde gelen glans op haar gezicht wierp.

Eindelijk was ik dus in het hotel te Xiormonez aanbeland.

II.

Mijn nachtrust werd gestoord door het spookachtige geroep van den nachtwacht: ‘Bescherm ons, Moeder Maria, Koningin der Hemelen; bescherm ons, Maria!’ Elk uur klonk het krassende geluid door de straat, zoodra de zware klokken van de Kathedraal maar even opgehouden hadden te luiden; en ik dacht aan de vrouw, die bij het kruis neergeknield lag, en vroeg me verwonderd af, of haar ziel misschien vrede gevonden mocht hebben.

Vroeg in den morgen wierp ik de vensters open, terwijl de zon vroolijk naar binnen danste en het vertrek met haar gouden stralen verwarmde. Vlak voor me stond de

groote muur van de Kathedraal grimmig en grauw van kleur.... Deze zelf is in een woord bewonderenswaardig: als ge er binnentreedt, zult ge U eerst als in een diepe duisternis bevinden, terwijl de lucht er door zwaren wierook bezwangerd is - maar, als Uw oogen eenmaal aan die duisternis gewend zijn, kunt ge duidelijk de zwarte omtrekken der boetvaardigen, die bij de pilaren neergeknield liggen, onderscheiden, met hun blikken naar een altaar opgeheven, terwijl het zwakke licht, dat door de beschilderde ruiten naar binnendringt, een altaarscherm beschijnt, waarop een schilder in vroegere dagen eenige heiligen, met de reeds eenigszins verbleekte aureolen om het hoofd, heeft vereeuwigd.

Maar het voornaamste van de Kathedraal te Xiormonez is de kapel van den Hertog de Losas, daar dit het albasten monument bevat van Don Sebastian de Mantòna. Hertog de Losas, en van de doorluchtige Sènora Dòna Sodina, zijn vrouw. Zooals alle overige bezienswaardigheden in Spanje is de kapel gesloten, en bij het opslaan van den reisgids

zag ik daaruit, dat men zich tot den portier bij het paleis van den tegenwoordigen Hertog heeft te wenden. Ik zond een kleinen jongen om dien waardigheidsbekleeder te halen, maar deze kwam weldra weer terug met het bericht, dat de portier en zijn vrouw voor dien dag naar buiten op het land waren gegaan, maar dat de Hertog in hoogst eigen persoon zou verschijnen. En onmiddellijk daarop zag ik een kleine donkere man naar me toekomen, gehuld in een wijde cape, met het rood en blauw fluweel van de voering achteloos over zijn schouder teruggeslagen. Hij boog hoffelijk, terwijl hij mij in 't oog kreeg, en het viel me op dat de kruin van zijn hoofd reeds eenigszins kaal begon te worden. Ik aarzelde een weinig, een weinig verlegen wat te doen, want mijn Baedeker had me verteld, dat de portier een tooi van een peseta verlangde voor het bezichtigen van de kapel; en zoo iets kon men toch moeilijk aan een hertog aanbieden! Maar hij maakte vlug een einde aan mijn weifelen, want onder het opensluiten van de deur, wendde hij zich tot mij en zei:

'De entree is een franc.'

Terwijl ik hem die gaf, stak hij het geldstuk in zijn zak en overhandigde mij met een ernstig gezicht een gedrukt ontvangbewijs. Baedeker had me weliswaar ingelicht, dat het hertogdom Losas geheel van zijn voormalige pracht ontdaan was, maar ik had er toch niet uit opgemaakt, dat de tegenwoordige afstammeling van het doorluchtige geslacht zijn inkomen trachtte te vermeerderen, door de beenderen van zijn voorouders ten toon te stellen voor een franc per persoon.

We traden binnen en de Hertog vestigde mijn aandacht op de hoekbogen van het dak en den Gothischen stijl der vensters met de verschillende ornamenten. 'Deze kapel is een der mooiste Gothische godshuizen in Spanje,' zei hij.

Toen hij het voldoende tijd geacht had om me de architectuur te laten bewonderen, wendde hij zich tot het schilderwerk, en met de welbespraaktheid van een beroepsgids, legde hij mij de verschillende onderwerpen uit en noemde daarbij de namen der kunstenaars.

'Nu komen we aan de graftomben van Don Sebastian, de eerste hertog van Losas, en zijn echtgenoote, Dona Sodina - die evenwel niet de eerste hertogin was,' merkte hij op.

Het monument stond in het midden van de kapel, bedekt met een grooten mantel van rood fluweel, opdat geen spaarzame toerist het monument door de spleten van de poort zou kunnen bespieden en aldus zijn peseta in den zak houden. De hertog verwijderde het doodskleed en sloeg me stilzwijgend gade, terwijl er een zwak lachje onder zijn kleine zwarte snor trilde.

De hertog en zijn echtgenoote, die evenwel niet zijn hertogin was, lagen zij aan zij op een bed van gesneden albaster - op de hoeken waren vier gedraaide pilaren aangebracht, bedekt met kleine bladeren en bloemen, en daartusschen reliefs, welke de Liefde en de Jeugd, de Kracht en het Genot moesten voorstellen, alsof zelfs temidden van den dood, de dood vergeten diende te worden. Don Sebastian lag er in volle wapenrusting. Zijn helm was bewonderenswaardig gesneden met een voorstelling van den strijd tusschen de centauren en de Lapiten; op het rechterarmgedeelte waren de avonturen van Venus en Mars afgebeeld en op het linker de uitbarsting van Vulcan; maar op de borstplaat zag men een verheven en nauwkeurig uitgevoerde kruisiging, met soldaten, vrouwen en apostels. Het gezicht was gladgeschoren, en had een vastberaden, harde uitdrukking, met vooruitstekende jukbeenderen, zinnelijke lippen en een massief gebouwde kin.

'Het is heel mooi', merkte ik op, daar ik dacht dat de hertog wel de een of andere opmerking verwachtte.

'Dat hebben de menschen reeds voor driehonderd jaar gezegd', antwoordde hij ernstig.

Hij wees me nu op de handen van Don Sebastian.

‘In de reisgidsen staat hierbij aangeteekend, dat ze de mooiste handen in Spanje zijn. Toeristen zijn vooral steeds vol bewondering over de spieren en aderen, die, zooals U ook wel zult opmerken, zoo natuurlijk zijn weergegeven, als men dit maar bij een menschelijke hand kan verlangen; men zegt dat hier het toppunt der kunst is bereikt.’

Daarna leidde hij mij naar den anderen kant van het monument, opdat ik Dona Sodina in oogenschouw mocht nemen. ‘Men zegt dat zij de schoonste vrouw van haar tijd is geweest’, zei hij, ‘maar in dat geval konden de Castiliaansche dames zich niet bepaald op uiterlijke schoonheid beroemen.’

En inderdaad, men kon haar alles behalve mooi noemen: haar gelaat was dik en breed, evenals dat van haar echtgenoot; ze bezat

een korte, onbevallige neus en een kleine, naar achteren gaande kin, een magere hals, die onbevallig op haar marmeren schouders rustte. Men kon alleen maar hopen dat de kunstenaar haar niet tot haar volle recht had laten komen.

De hertog van Losas maakte mij attent op den hond die aan haar voeten lag.

'Het is een symbool van trouw', zei hij.

'Baedeker heeft me verteld dat zij bij haar leven rein en ingetogen was.'

'Indien zij dat ware geweest,' antwoordde de ander, glimlachende, 'dan zou Don Sebastian misschien nooit hertog van Losas zijn geworden.'

'Werkelijk!'

'Het is reeds een oude geschiedenis die ik eens onder eenige familiepapieren ontdekte.'

Ik spitste mijn ooren en begon hem op bescheiden wijze uit te vragen.

'Stelt U misschien belang in oude manuscripten?' zei de hertog. 'Kom dan maar met me mee, dan zal ik U eens laten zien wat ik heb.'

Met een luchtig gebaar wees hij mij naar den uitgang van de kapel, en, na zorgvuldig de deuren gesloten te hebben, vergezelde hij mij naar zijn paleis. Hij bracht me naar een in Grothischen stijl uitgevoerd vertrek, dat met verschoten Fransche meubels was ingericht, terwijl de muren met goedkoop papier behangen waren.

Na me een sigarette aangeboden te hebben, opende hij een lade en haalde er een verbleekt manuscript uit voor den dag.

'Dit is het bewuste document,' zei hij.

'Deze kromme en fantastische letters zijn vreeselijk; ik vraag me dikwijls verwonderd af, of de schrijvers zelf wel in staat waren ze te ontcijferen.'

'U kunt zich gelukkig achten de bezitter van zulke kostbare stukken te zijn', merkte ik op.

Hij haalde zijn schouders op.

'Waartoe dienen ze eigenlijk? Ik zou liever in het bezit zijn van vijftig peseta's dan van dit stoffige manuscript.'

Een aanbod dus! Zonder twijfel zou hij wel met minder genoegen hebben genomen, maar het stuitte me eenigszins tegen de borst met een hertog over diens familiepapieren te onderhandelen....

'Meent U het heusch? mag ik....'

Hij sprong naar me toe.

'Neem het, mijn waarde, neem het. Zal ik U een quitantie uitschrijven?'

En aldus kwam ik voor een betrekkelijk gering bedrag in het bezìt van het eenige authentieke verslag, hoe het kon gebeuren, dat door een oogenblik van zwakheid der doorluchtige Dona Sodina, zij de indirecte oorzaak was, dat haar echtgenoot zich tot een der hoogste waardigheden in Spanje wist te verheffen.

III.

Eenigen tijd later in mijn hotel terugkeerende trachtte ik direct het document te ontcijferen en maakte er het volgende uit op:

'Don Sebastian en zijn echtgenoote hadden vijftien jaar lang een volmaakt gelukkig huwelijksleven genoten, tot groote bewondering van allen, die met hen in aanraking kwamen. De menschen zeiden dat zulk een voorbeeld van wederzijdsch gelukkig samenleven niet dikwijls gegeven werd in dien ontaarden tijd, terwijl men zich

beroemde op het gouden tijdperk hunner grootvaders, en over hun eigen verval zat te lamenteeren....

Zooals het goede Castilianen betaamde, die gebukt gingen onder den last van zulke nobele voorgangers, gedroeg het gelukkige paar zich, zooals men dit niet beter kon wenschen: geen vreemd oog werd ooit toegestaan, om getuige te zijn van een liefkoozing, die er tusschen hen gewisseld werd, of een teedere uitdrukking van hen op te vangen, maar toch kon ieder duidelijk de innige genegenheid van Don Sebastian voor zijn vrouw van zijn gezicht lezen, als hij een blik van bewondering op haar sloeg. En de menschen zeiden dat Dona Sodina deze warme genegenheid ten volle waardig was: ze zeiden, dat haar deugdzaamheid geëvenaard was aan haar vroomheid, en haar vroomheid was algemeen bijna spreekwoordelijk bekend, want elken dag placht zij zich naar de Kathedraal te Xiormenez te begeven en bleef daar langen tijd in gebed verzonken; haar liefdadigheid was zonder voorbeeld en geen bedelaar verliet ooit tevergeefs haar huis.

Maar zelfs indien Don Sebastian en zijn gemalin niet deze echtelijke deugden bezeten hadden, zouden ze nog als personen van gewicht in Xiormonez beschouwd zijn geworden, daar ze niet alleen tot een oude en respectabele familie behoorden, en bovendien rijk met aardsche goederen gezegend waren, maar de broeder van Don Sebastian bekleedde de hooge waardigheid van aartsbisschop aan het pauselijk hof, terwijl hij, de stad met een bezoek vereerende, het echtpaar steeds met de

grootste onderscheiding behandelde. Iedereen beweerde, dat de aartsbisschop Pablo weldra tot kardinaal verheven zou worden, want hij stond in hoog aanzien bij den koning, en zijn Heiligheid de Paus verkeerde op bijzonder vriendschappelijken voet met dezen laatsten.

En in die dagen, toen de priesterschap meer van zich deed spreken door uiterlijk vertoon, dan wel door de goede werken, die ze verrichtte, werkte het bepaald verkwikkelijk om zulk een hooge waardigheid aan de kerk, door zulk een voorbeeld van Christelijke deugden ingenomen te zien; die, niettegenstaande zijn schitterende levenswijze, zijn stoet van bedienden, zijn vele paleizen, den eenvoud der apostelen paarde, hetgeen het gewone volk toch den ideaalstaat voor een dienaar Gods pleegt te vinden. Aldus werd het aanzien, dat Don Sebastian reeds genoot, nog verhoogd, daar het algemeen bekend was, dat de aartsbisschop al zijn invloed aan het hof aanwendde om een hertogdom voor zijn broeder te verkrijgen, en het gelukkige echtpaar zag zich reeds in gedachten met de hertogelijke waardigheid bekroond.

Don Sebastian had zich reeds met Dóna Sodina verloofd toen hij nog maar een knaap van 10 jaar was en voordat zij nog de lastige sisklanken van haar geboortetaal kon uitspreken. Toen de jongedame den leeftijd van 16 jaar bereikt had, werd het paar plechtig in den huwelijksstaat verbonden, en de jonge priester Pablo, de broeder van den bruidegom, verleende zijn assistentie bij die ceremonie. In die dagen kon men deze verbintenis wel als een triomfantelijk voorbeeld aanhalen van een *mariage de convenance*, maar in dien tijd waren zulke huwelijken zoo gebruikelijk, dat het nooit in iemand opgekomen zou zijn om daartegen te argumenteeren. Toch was het geenszins de gewoonte dat een jonge man van 22 jaar doodelijk verliefd geraakte op de bruid, die hij voor het eerst een dag of twee voor zijn huwelijk te zien kreeg, en het was nog minder gebruikelijk, dat de bruid aan een dergelijke innige genegenheid uiting gaf.

Gedurende vijftien jaren leefde het paar in volkomen harmonie en tot wederzijdsche tevredenheid, terwijl niets den effen hemel van hun geluk dreigde te verstoren - alleen, wanneer er een wolkje aan de lucht bleek te zijn, was het, dat de Voorzienigheid hunne verbintenis niet met een telg had begunstigd, niettegenstaande de vele gebeden die Dóna Sodina had opgezonden en de vele kaarsen die ze aan meer dan een heilige in Spanje had gewijd.

Maar zelfs gelukkige huwelijken zijn niet eeuwig van duur, al moge de liefde ook onverflauwd zijn. En zoo gebeurde het dat Dóna Sodina zich eens al te zeer aan ingelegde garnalen te goed deed, welke haar door een aanzienlijk persoon waren aangeraden, als een zekerwerkend middel kinderen te verkrijgen, waardoor zij hevige koortsen opliep, en na een week van lijden naar de andere wereld geroepen werd, van welke ze bij haar leven steeds de hoogste verwachting had gekoesterd. Laat ons hopen dat daar haar deugden beloond zijn geworden; haar ziel ruste in vrede.

IV.

Toen Don Sebastian na de begrafenisplechtigheid zijner vrouw van de Kathedraal huiswaarts keerde, viel er geen spoor van eenige ontroering op zijn gezicht te lezen, terwijl hij met zijn gewone ernstige hoffelijkheid den groet van een vriend, in 't voorbijgaan, beantwoordde. Ernstig en kortaf, zooals gewoonlijk, gaf hij bevelen dat niemand hem mocht komen storen, en begaf zich naar het vertrek van Dona Sodina; hij knielde voor den bidstoel, welke zijn vrouw gedurende zoovele jaren dagelijks

gebruikt had, neer, en vestigde zijn blikken op het kruisbeeld dat aan den muur daarboven hing.

De dag liep ten einde en ook de nacht verstreek en nog steeds verroerde Don Sebastian zich niet - voortdurend in gedachten verzonken lag hij daar bewegingloos terneer; ofschoon levend, leek hij wel dood te zijn; hij was gelijk een der dooden die zich in de hel bevinden, zonder nog een straal van hoop voor de toekomst te koesteren, verlamd door een gevoel van wanhoop dat ten eeuwige dage zou blijven bestaan. Maar toen de vrouw, die hem in zijn kinderjaren steeds zorgvuldig verpleegd had, hem liefdevol naderde en aldus zijn bevel durfde trotseeren om hem eenig voedsel te verschaffen, zag zij geen traan in zijn oogen opwellen, of hoorde eenig snikken.

'Ge hebt gelijk!' zei hij, met pijnlijke knieën uit zijn gebogen houding opstaande, 'geef me iets te eten.'

Lusteloos eenig voedsel tot zich nemende, zonk hij in een stoel neer en wierp een blik op het bed, waarop nog kort geleden het

lichaam van Dóna Sodina had gerust; maar een vriendelijke voorzienigheid verloste hem tijdelijk uit zijn ongelukkige stemming en bracht hem in een weldadige slaap, die evenwel maar kort van duur was.

Toen hij weer ontwaakte was de nacht reeds ver gevorderd; het huis, de stad, alles was in diepe rust verzonken; rondom hem heerschte een bijna volslagen duisternis, waarin het ivoren kruisbeeld nog vaag te voorschijn drong. Buiten de deur was de page ingeslapen; hij wekte hem en verzocht den knaap licht te brengen....

In zijn verdriet begon Don Sebastian de dingen, waarvan zijn vrouw bij haar leven zooveel gehouden had, in oogenschouw te nemen; hij nam haar rozenkrans in de handen, en sloeg de bladzijden om van een half dozijn godsdienstige boeken, welke haar bibliotheek uitgemaakt hadden; verder bekeek hij de juweelen, die hij op haar borst had zien glinsteren; de brocaat-gewaden en de zware zijden japonnen, die ze steeds met zooveel verruking had gedragen. En ten slotte kwam hij aan een oud gebedenboekje, waarvan hij wist, dat ze het verloren waande - hoe blij zou zij geweest zijn om het teruggevonden te hebben, zij had het verlies zoo dikwijls betreurd! De pagina's waren reeds stoffig doordat ze zoo langen tijd verborgen waren geweest, en nog slechts zwakjes drong de geur van rozebladeren tot hem door, waarmee Dóna Sodina jaarlijks haar verschillende voorwerpen placht te besprenkelen. Terwijl hij lusteloos de bladzijden omsloeg, zag hij eenig gekrabbeld schrift; hij hield het bij het licht: - '*Vanavond*, *mijn geliefde*, *kom ik*'. En het handschrift was dat van Pablo, de aartsbisschop van Xiormonez.

Don Sebastian bekeek het geschrevene langen tijd aandachtig. Waarom zou zijn broer zulke woorden in het gebedenboekje van Dóna Sodina geschreven hebben? Hij sloeg de bladzijde om en het handschrift van zijn vrouw viel hem in 't oog, en weer zag hij diezelfde woorden - '*Vanavond*, *mijn geliefde*, *kom ik*' - alsof het zulk een heerlijkheid voor haar geweest was, dat zij die zelf nog eens moest neerschrijven. Het gebedenboek viel uit Don Sebastian's hand.

De flikkerende kaars wierp, door den tocht bewogen, een vreemden glans op het gelaat van Don Sebastian, maar toch vertoonde het niet de minste verandering. Hij zat op het gevallen gebedenboekje te staren, en in gedachte aan de liefde, die in hem gestorven was, verzonken. Eindelijk streek hij met de hand over zijn voorhoofd.

'En toch,' fluisterde hij, 'heb ik je zoo liefgehad!'

Maar bij het aanbreken van den dag raapte hij het boekje weer op en sloot het in een lade weg; weer knielde hij voor den bidstoel neer, en zijn handen naar het kruisbeeld opheffende, bad hij in stilte. Daarna sloot hij de deur van Dòna Sodina's vertrek dicht, en het duurde een jaar, voordat hij er weer binnentrad.

Dien dag kwam de aartsbisschop Pablo bij zijn broeder om hem eenige troostwoorden over het smartelijk verlies te brengen, en Don Sebastian kuste hem bij het vertrek op beide wangen.

V.

Het volk te Xiormonez zei dat Don Sebastian's hart gebroken was, want sedert den dag dat zijn vrouw begraven werd, zag men hem niet meer bij daglicht in de straten.

Eenigen, die laat van de een of andere partij huiswaarts gekeerd waren, hadden hem in het holle van den nacht eenzaam rond zien wandelen, maar zonder te groeten was hij aan hen voorbijgegaan. Hij zond zijn bedienden naar Toledo, en Burgos, naar Salamanca, Cordova, zelfs naar Parijs en Rome; en van al die plaatsen brachten

ze hem boeken - en dag aan dag studeerde hij daarin, totdat het volk zich begon af te vragen of hij misschien een tooverkunstenaar was geworden.

Zoo verliepen er elf maanden, totdat er maar vijf dagen meer van den verjaardag van Dóna Sodina's dood verwijderd waren.

Don Sebastian stond op het punt om aan zijn broer een brief te schrijven, welke hij voortdurend gewikt en gewogen had, toen er een boodschapper van den aartsbisschop arriveerde, met de aankondiging, dat de koning ten slotte voor zijn aandrang bezweken was, en het hem behaagd had, uit dankbaarheid voor de vele diensten die de prelaat hem steeds had bewezen, Don Sebastian Emanuel de Mantóna, tot hertog van Losas te verheffen. Don Sebastian ontving dit bericht met ernstige waardigheid, en daarop wijzigde hij eenigszins den brief, dien hij aan zijn broeder schreef. Hij dankte hem in gepaste termen, waarbij hij Pablo prees voor de zorg, waarmee hij altijd de eer van de familie hoog had gehouden, en slechts aan het einde van den brief schreef hij de woorden neer,

welke hij zoo dikwijls bij zichzelf herhaald had: -

‘Wetende, hoe onbestendig alles hier beneden is, en in de onzekerheid verkeerende van hoe langen duur ons aardsch bestaan zal zijn, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat het niet goed is, wanneer broeders zoolang van elkaar gescheiden zijn. Daarom verzoek ik U dringend - gij, die mijn eenige bloedverwant in deze wereld zijt, en erfgenaam van al mijne goederen en bezittingen - om me dezer dagen te komen bezoeken; want ik heb er een voorgevoel van, dat de dood niet meer zoo ver af zal zijn, en ik zou U nog gaarne eens willen zien, voordat de onmetelijke zee ons zal scheiden.’

De aartsbisschop besloot daarop een kort bezoek aan zijn kathedraal-stad te brengen, en begaf zich, zooals zijn broeder dit gewenscht had, onmiddellijk op weg naar Xiormonez. Op den verjaardag van Dóna Sodina's begrafenis, vroeg Don Sebastian den aartsbisschop Pablo aan zijn avondeten deel te nemen, om de nieuwe eervolle onderscheiding, welke de prelaat hem verschaft had, meteen te vieren.

‘Waarde broeder,’ zei hij tot zijn gast, ‘ik heb onlangs uit Cordova een wijn ontvangen, dien ik gaarne eens door U geproefd had. In Afrika wordt ze hoog geprezen, vanwaar ze ook oorspronkelijk vandaan komt, en ze is op een bijzonderen aard en wijze gefabriceerd.’

De bekers werden binnengebracht en de wijn daarin uitgegoten. De aartsbisschop was een kenner en hield het glas tegen het licht, terwijl hij de parelende zuiverheid van het vocht bewonderde; daarna snoof hij den geur ervan op.

‘Het is nectar,’ zei hij.

Eindelijk begon hij eraan te nippen.

‘Ze is eenigszins vreemd van smaak,’ merkte hij daarna op.

Hij nam nu een diepe teug. Don Sebastian keek hem aan en lachte toen zijn broeder het leege glas weer neerzette. Maar toen hij zelf den kostbaren drank aan zijn mond wilde brengen, viel de beker tusschen zijn handen uit en in honderd scherven op den grond, terwijl de wijn in het rond vloog.

‘Dwaas!’ riep hij den dienaar toe, aan wien hij de schuld van het ongeval gaf, en in zijn woede sloeg hij den trouwen knecht.

Maar daar hij een man des vredes was, kwam de aartsbisschop tusschenbeide:

‘Wees niet boos op hem; het was een ongeluk. Er is nog wel meer wijn in de karaf.’

‘Neen, ik zal er niet meer van drinken,’ zei Don Sebastian, vertoornd, ‘ik drink vanavond niet meer.’

De aartsbisschop trok zijn schouders op.

Toen ze zich alleen bevonden deed Don Sebastian een vreemde vraag.

‘Waarde broeder, het is vandaag juist een jaar geleden dat Sodina begraven werd, en gedurende al dien tijd heb ik haar slaapvertrek nog niet weer betreden. Maar nu komt de wensch in mij op dit heden eens te doen. Wilt ge me daarbij vergezellen?’

De aartsbisschop stemde daarin toe, en tezamen wandelden ze door den langen corridor, die naar Dona Sodina's appartementen voerde, voorafgegaan door een knaap die de kaarsen droeg.

Don Sebastian sloot de deur open, en, den luchter uit de hand van den page overnemende, trad hij binnen. De aartsbisschop volgde. De lucht was er kil en muf en zelfs nu nog hing er een geur van iets vergaans, welke door het vertrek scheen te zweven.

Don Sebastian ging naar een kast in de wand en nam er een gebedenboekje uit. Hij zag zijn broer terugdeinzen, zoodra diens oog erop viel. Hij sloeg de bladen om,

tot hij aan een pagina gekomen was, waarop zich het handschrift van den aartsbisschop bevond, en overhandigde die aan hem.

'O God!' riep de priester uit en wierp een snellen blik naar de deur; Don Sebastian stond hoog opgericht vlak daarvoor. Hij opende zijn mond om het uit te schreeuwen, maar Don Sebastian viel hem in de rede:

'Wees niet bang! Ik zal je niet aanraken!'

Gedurende een oogenblik keken ze elkaar stilzwijgend aan, de een bleek, terwijl het angstzweet hem uitbrak, de ander kalm en ernstig, zooals gewoonlijk. Eindelijk sprak Don Sebastian met heesche stem:

'Had zij - had zij je lief?'

'O, mijn broeder, vergeef het haar. Het is reeds zoolang geleden - en ze heeft het bitter berouwd. En ik - ik....'

'Ik heb je vergeven.'

Deze woorden werden op zulk een vreemde manier gezegd, dat de aartsbisschop huiverde. Wat bedoelde hij daarmee? Don Sebastian lachte.

'Gij hebt geen reden om U beangst te maken. Van nu af aan is het uit: ik zal alles vergeten.' En terwijl hij de deur opende, hielp hij zijn broer den drempel te over-

schrijden. De hand van den aartsbisschop voelde klam aan als de hand des doods.

Toen Don Sebastian zijn broeder goedennacht wenschte, kuste hij hem op beide wangen.

VI.

De priester keerde naar zijn paleis terug, en toen hij te bed lag, wilde zijn secretaris hem als gewoonlijk iets voorlezen, maar de aartsbisschop zond hem weg en gaf zijn wensch te kennen alleen gelaten te worden. Hij trachtte na te denken; maar de wijn, dien hij gedronken had, zat hem zwaar in de leden en weldra viel hij in slaap. Maar nu ontwaakte hij weer en had een hevigen dorst; hij dronk wat water.... Daarna werd hij klaar wakker, terwijl een onbehagelijk gevoel hem bekroop, alsof er iemand dreigend achter hem stond, en weer voelde hij dien dorst. Hij strekte zijn hand uit naar de waterkaraf, maar nu was het hem alsof er een nevel voor zijn oogen hing en hij kon niets zien, zijn hand beefde zoodanig dat het water over den grond vloeide. En het onbehagelijke gevoel werd steeds sterker, zoodat het bijna een nachtmerrie werd en zijn keel was als verdroogd. Hij opende zijn mond om luid te schreeuwen, maar er kwam geen enkele klank over zijn lippen te voorschijn, het was hem alsof zijn tong verlamd was. Een oogenblik trachtte hij van zijn bed op te staan, maar al zijn leden waren zwaar en hij kon zich niet bewegen. Hij haalde sneller adem, en begon weldra te hijgen, terwijl het koude angstzweet hem uitbrak. Het gevoel van vrees werd bepaald een doodsangst; het was bijna ondragelijk. Het liefst wilde hij wel zijn gezicht in de kussens verbergen om aan dat gevoel te ontkomen, hij voelde dat de haren hem te berge rezen en een onbeschrijfelijke angst schroefde hem de keel als 't ware dicht. Hij wilde God aanroepen hem ter hulpe te komen, maar geen geluid kwam er over zijn lippen. Daarna nam de nachtmerrie, die hem zulk een doodelijken schrik aanjoeg, een meer vasten vorm aan en hij wist, dat achter hem Dóna Sodina stond, die hem met verwijtende oogen aanzag. En weldra verscheen er een tweede Dóna Sodina aan het voeteneinde van zijn bed, en nog een verscheen er aan haar zij, zoodat het vertrek geheel door hen gevuld was.

En dat dorstige gevoel nam steeds in hevigheid toe, zoodat hij het bijna niet kon uithouden, hij trachtte nog zijn mond met speeksel te bevochtigen, maar zijn gehemelte was als verschroeid. Al zijn leden werden door krampen verscheurd, zoodat zijn gezicht verwrongen was door de hevige pijnen, welke hij had te verduren. Daarop was het hem alsof het vertrek door een rooden gloed verlicht werd en het werd steeds warmer en warmer om hem heen, totdat hij naar adem moest snakken; de gloed verblindde hem, maar toch kon hij de oogen er niet voor sluiten. En hij wist, dat die roode weerschijn het vagevuur moest beduiden, want in zijn ooren klonken de zuchten der gemartelde zielen, die in doodsangst verkeeren, en onder die stemmen herkende hij die van Dóna Sodina, en daarna vernam hij zijn eigen stem. En in zijn koortsige verbeelding, zag hij zichzelf in zijn geestelijk gewaad op den grond liggen, aan handen en voeten aan Dóna Sodina gebonden. En hij wist dat, zoolang de hemel en de aarde zouden blijven bestaan, de kwellingen der hel zouden voortduren.

Toen de priesters des morgens het vertrek van hun meester binnentraden, vonden ze hem dood terneer liggen, met wijd geopende oogen, die met een spookachtigen glans in het onbekende schenen te staren. Daarop klonk er gejammer en geween om zijn stervenssponde, en van huis tot huis vertelde men elkaar, dat de aartsbisschop in zijn slaap door den dood overvallen was geworden. De klokken

werden geluid, en terwijl Don Sebastian deze in zijn eenzaam vertrek hoorde, veroorloofde hij zich de eenige scherts in zijn leven, doelende op de hoofdbestanddeelen van dien vreemden wijn uit Cordova: -

‘Het was *Belladonna* dat zijn lichaam aan de wormen ten prijs gaf: en het was *Belladonna*, die zijn ziel ter helle deed varen.’

Hiermede was het belangrijke manuscript, dat ik voor een prijsje van den Hertog de Losas had verkregen, ten einde, ik was er, meegesleept door den inhoud, den geheelen nacht mee blijven opzitten, maar door vermoeidheid overmand vielen de oogen mij ten slotte dicht en had ik in mijn onrustigen slaap allerlei vizioenen, die mij niet meer loslieten, tot het morgenlicht door de ruiten begon te dringen. Na haastig een eenvoudig ontbijt verorberd te hebben, legde ik denzelfden weg naar het station, dien ik des avonds met den witkiel had gevolgd, nu in mijn eentje af om na eenige uren wachtens met den trein verder naar Madrid te kunnen vertrekken.

Hoogeveen.

R.L. MULDER.

8 September 1915.
29ste Jaargang.
N°. 10.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, ondet gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in to sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Ons heilig erfdeel.

> O Liebe! Alle die Schönheit Himme's and der Erden ist verfasst in Dir allein.

Aldus bezong Duitschland's groote dichter de kracht, die alles in het aanzijn riep; de oerkracht, die wij God noemen.

De kracht, die werkt in al wat leeft, die al het bestaande brengt tot zijne ontwikkeling en die tegelijkertijd is de onderhouder van het Universum. Die de sterren leidt langs hare banen en alles voert in hemel en op aarde tot schoonheid en heerlijkheid.

Liefde is de hoogste macht, omdat zij is de kracht, die de volmaaktheid ontwikkelt in zichzelf.

In haar is begrepen alle schoonheid, alle wetenschap, alle kunst, al wat edel is en lieflijk. Zij is in hare uiting verheven schoon,

omdat alle schoonheid ontspruit uit liefdedrang, en voor wie het licht der liefde is opgegaan, is de geestelijke duisternis verdwenen en de dwalingen lossen zich op als de nevelen bij het opgaan der zon.

Zijn wij de sfeer der liefde ingetreden, dan ondervinden wij, dat liefde is het hoogste beginsel, het hoogste gebod, waarnaar wij moeten handelen, en wanneer dat beginsel der liefde in ons woont, dan zoeken wij niet meer ons zelf, maar trachten anderer leven mooi en beter te maken. Dan is de macht der liefde het eenige doel van ons leven, de wet der liefde de eenige wet, die wij in vervulling moeten brengen.

Maar waar is zij, die alles omvattende, alles beheerschende macht der liefde?

Leeft zij onder de menschen?

Waar en hoe is zij te vinden?

Laat ons in gedachten teruggaan naar overoude tijden, toen het kanibalisme nog heerschte op de aarde. De mensch had zich reeds opgericht van zijne dierlijke houding, het hoofd naar boven; maar hij had zijne ziel nog niet kunnen bevrijden uit de sfeer der dierlijkheid; hij deed het meest dierlijke, hij slachtte zijn evenmensch, zijn eigen soort en voedde zich daarmede.

Daar was eene vrouw onder hen, die het walgde het vleesch en bloed te gebruiken van haar evenmensch. Zij verhief hare stem daartegen, en in den nacht sloop zij heimelijk naar het kamp en bevrijdde den gevangene, den overwonnene in den strijd, dien het lot wachtte, dat zijne voorgangers hadden ondergaan.

Zij, die vrouw, betaalde die daad met haar leven; maar haar denkbeeld had ingang gevonden bij de overigen van haar stam, en, toen ook haar vleesch en haar bloed werd bereid tot den maaltijd, walgde het de anderen en ook die anderen gevoelden eenen grooten afkeer om te eten het vleesch en het bloed van hunne zuster.

Zoo bevrijdden zij zich langzamerhand uit de sfeer der dierlijkheid. Zij waren eene trede hooger geklommen op den ladder der evolutie.

Langen tijd leefden de menschen in dien staat, totdat onder hen opstonden de grootsten, de edelsten van hun geslacht, die door het volk werden genoemd profeten en zieners.

Zij zagen de behoefte van de verspreide volkeren en zij leidden hen in in de sfeer der dienstbaarheid.

Door hoogere macht, de macht der liefde, geleid, gaven zij aan die verschillende volkeren eene wetgeving van geboden:

‘Gij zult geen afgoden dienen.’

‘Gij zult niet begeeren wat van uw naaste is.’

‘Gij zult de hoogere macht, die wij Jehova zullen noemen, erkennen als den Leidsman van uw leven.’

‘Hem zult gij dienen.’

En de volkeren aanvaardden die wetgeving van geboden, zij moesten die aanvaarden; want wie zich daartegen verzette, wie die geboden overtrad, werd door steenigen gedood.

Langzamerhand kwam er orde in de samenleving en de menschen waren eene groote schrede vooruitgegaan.

Zoo leefden zij verder en bevrijdden hunne ziel van veel verkeerds door onderworpenheid aan de hoogere macht, die zij Jehova noemden; totdat de kreet ten hemel steeg om meer licht, om de verlossing uit de dienstbaarheid.

Toen kwam Jezus.

Hij belichaamde de Christus-idée.

Hij bracht de blijde boodschap van de liefde des Vaders. Hij leidde de menschen uit de sfeer der dienstbaarheid in die der liefde.

Hij deed teniet het denkbeeld van den vertoornden Jehova en gaf in de plaats daarvan het beeld van de macht der liefde, het lieflijk beeld van den Vader, die uitziet naar het verloren kind. Die dat kind aan zijn Vaderhart drukt, wanneer het vol berouw over zijne overtredingen tot Hem komt, en die dat kind behandelt met zulk eene liefde, dat het niet meer de hand des Vaders kan loslaten.

De leer der vergelding van ‘oog om oog’ en ‘tand- om tand’ veranderde hij in de liefdeleer: ‘Hebt uw naaste lief als uzelf; zegen hen die u haten’.

Maar hoewel de Meester zelf een voorbeeld gaf van dat leven van liefde, van toewijding aan den evenmensch, begrepen hem maar weinigen en dan nog ten deele.

De mensch kon die grootsche idée van de macht der liefde nog niet bevatten; omdat hij zichzelf nog niet kende en omdat hij nog niet had geleerd zijne hartstochten te bedwingen.

Hoewel de Meester leerde het Koninkrijk Gods is in u, keer tot uzelf in en luister naar de stem binnen in u, hechtte hij nog geheel aan uiterlijkheden.

Hij kende de innerlijke waarde van zijne

ziel nog niet; daarom trachtte hij het woord van den Meester te vereenzelvigen met zijne aardsche belangen en zoo zien wij langzamerhand het ontstaan van vormen inplaats van den machtigen drang der liefde; van dogma's inplaats van den levenwekkenden Christusgeest; zien wij het ontstaan van den dienst der doode letter inplaats van het aanbidden van den Vader in geest en in waarheid, zooals de Meester had geleerd.

De kleine Christengemeente was langzamerhand ondergegaan in de massa, die den verkeerden weg was ingeslagen, en de menschen namen voortaan het surrogaat, dat de inmacht-toenemende kerk hun gaf inplaats van de ware, innerlijke, levengevende, kracht Gods, en zoo leefden zij wederom voort in de sfeer der dienstbaarheid, onbewust van hunne zielegrootheid.

De hoogsten, de edelsten uit de menschheid zongen in hun epos van de macht der liefde, of beeldden haar uit in dicht- of schilderkunst, in marmer of in het rijk der tonen, en de menschen voelden de aanraking met die hoogste macht der liefde, werden machtig ontroerd en roemden hare schoonheid; maar zij bleven nog onbewust van die macht in eigen zieleleven.

Totdat in onze eeuw een kreet werd gehoord uit den boezem der volkeren om meer licht, om de bevrijding der ziel uit de duisternis.

En velen der hoogsten, der edelsten, bewust van hunne hooge roeping, maakten zich op, gedrongen door eigen zielsverlangen, om meer licht te brengen aan de menschheid. Uit alle oorden der wereld komen stemmen tot ons in geschriften, opdat het menschdom moge terugkeeren van den dwaalweg tot de ware leer van Jezus, tot eenvoud en reinheid van zeden, tot de ware broederschap.

De één wijst ons op die kleine gemeente van eerste Christenen, die wedijverden in het goeddoen; de ander vestigt onze aandacht op de kwakers, eene nederzetting in Amerika, wier leden bekend stonden om hunne weldadigheid en rechtvaardigheid; een derde schrijft over de Buchoboren in Rusland, of toont ons de Hernhuttersgemeente - de beide laatste uit onze dagen - als zoovele voorbeelden van den drang der menschen naar het ware liefdeleven om de menschen te brengen uit de sfeer der dienstbaarheid in die der liefde.

En zij, die trachten te luisteren naar die roepstem, in wie die macht der liefde is ontwaakt, zij staan als in het heiligdom des Vaders en voelen zich Zijne kinderen.

En van uit dat heiligdom zien zij op tot het blauwe uitspansel, alsof zij daar goede bekenden waren; alsof zij hadden vertoefd in dien zuiveren ether, in die hoogere sfeer; alsof zij hadden rondgezweefd in die onmetelijke ruimten.

En in die oogenblikken van innerlijk aanschouwen zien zij de schoone aarde rondom zich als de stoffelijke, de eindige uitdrukking, waardoor het geestelijke, het Oneindige; waardoor God, de hoogste Liefde tot volmaaktheid komt.

Hun oog aanschouwt de lieflijkheid der bloemen, de schoonheid en reuzenkracht der boomen; hun oor hoort het gejubel van het koor der vogelen, het bruisen der stroomen en zij verstaan het innerlijk wezen van al die verschillende stemmen, die opstijgen uit dat innerlijk zijn als hulde, gebracht aan den Schepper, en hunne ziel stemt mede in in het Halleluja van het Universum.

Het klein gedoe der menschen wordt nog kleiner bij de aanschouwing van de Majesteit van die groote Godsidée van harmonie en schoonheid, van volmaakte liefde, dat zich aan hun geestelijk oog ontrolt.

Zij zouden het de menschen, die hen omringen, hunne broeders en zusters op den levensweg, wel willen toeroepen: ‘Bedenkt, dat gij tot iets hoogers zijt geschapen, dan waarvoor gij slaaft en zwoegt; dat uw eentonig sleurleven u niet kan voldoen’. ‘Bereidt uw huis, want gij zult sterven’. ‘Bereidt uwe geestelijke woning in het Vaderhuis: want gij gevoelt toch, dat uwe aardsche u zal ontvallen’. ‘Beklimt met

ons den berg van Gods heiligheid'. Op dien top zal uwe moeite worden beloond; daar is de tempel van Gods liefde, van waaruit het ware leven ontspruit.

Daàr zult gij ervaren, dat gij uzelf hebt verlost uit de gedachtensfeer der dienstbaarheid, de sfeer van getob en gezwoeg, van den strijd om het bestaan; van het jagen naar aardsche goederen, naar genietingen, naar aanzien en eer, en dat gij zijt ingegaan in de sfeer der liefde, de sfeer van het kindschap Gods, de bewuste erfgenaam, medebezitter van de hoogste macht, de macht der liefde. Op dien top zult gij zien de stralen van de zon der gerechtigheid, die de harten koestert en vatbaar maakt tot wederliefde; tot die reine, volmaakte liefde voor onze medemenschen; waarin de Meester ons voor-

ging: ‘Die de minste wil zijn onder u, die zal groot zijn’. En ‘die zijn leven verliest in den liefdedienst der menschheid zal hetzelve behouden’.

Wij allen weten het, dat die weg gaat langs doornen en distelen, en dat wij daar niet langs kunnen gaan zonder onze voeten te wonden. Dat wij op dien weg menige moeilijke les hebben te leeren. Dat wij voortdurend tot onszelf zullen moeten inkeeren om te komen tot zelfbeproeving en zelfverloochening; maar het zal ons op dien weg ook duidelijk worden, wat het doel is van ons aardsch bestaan.

Wij zullen de verklaring vinden van veel, wat ons te voren duister toescheen; wij zullen het antwoord ontvangen op menige vraag, de waarde erkennen van al de wendingen in onzen levensloop en wij zullen zegenen de Vaderhand, die ons leidde.

Op dien weg zullen wij leeren verstaan het woord van onzen Vader, dat de Meester ons bracht: ‘Ik wil geen offeranden van mensch of dier, geen te Deums na bloedigen strijd; Mijn wil is, dat vrede en rechtvaardigheid zal heerschen op de aarde; Mijn wil is, dat de geest van reinheid en waarheid onder u zal wonen. Dat gij vergeven zult, dengene, die u iets misdeed. Dat gij medelijden zult hebben met uwen zwakken broeder, met uwe lijdende zuster.

Ziet, *ik geef U een nieuw gebod, dat gij liefde zult hebben onder elkander.* Dat gij zult zijn één volk, verbonden door den band der liefde, met één taal, de taal der liefde, die door ieder kan worden geleerd, door ieder kan worden verstaan. En de Meester vervolgt, aanvullend het woord van den Vader: ‘Niet het geloof aan mijn bloedig kruis kan u dekken voor de eeuwigheid; dat kruis kan u slechts doen zien, waartoe het fanatisme van den mensch in staat is; maar het betrachten van de lessen, die ik u bracht van den Vader’.

‘Zij zullen de steenen zijn voor den bouw van uwe geestelijke woning.’

En met deze levenslessen van den Meester in hoofd en in hart zal liefde ons wachtwoord zijn, en zullen wij ons leven heilig houden van alle besmetting der ongerechtigheid.

Onze toetssteen bij de beoordeeling van alles, van kleine zoowel als van groote gebeurtenissen in ons eigen leven en in dat van anderen, zal zijn ‘Liefde’ en bij elk motief, dat ons leidt tot daden, zullen wij vragen: ‘Is het liefde, dat mij leidt?’ ‘Zouden wij handelen in den geest van onzen Vader?’ -

Dan krijgen wij een anderen kijk op het leven rondom ons, op al het gewoel en gedruisch der wereld.

Op wereldgebeurtenissen met hun bloedige tooneelen van oorlog, van misdaad en ellende.

Op sociale toestanden met hunne handhaving van wetten, ondanks het onteerende daarvan, ondanks de belemmering voor den vooruitgang van het volk.

Op handels-usance, die zooveel onrecht verbergt onder dien schijnschoonen naam.

Op beurs-manupilaties, waar velen zich dagelijks mede bezighouden, kansen berekenend om zich schatten te verzamelen.

Dan òok zien wij de mooie levens, die ondergaan lichamelijk en geestelijk in onkunde van de wet van oorzaak en gevolg; in onkunde van de ware schat des levens, de macht der liefde, onbewust nog van de sluimerende krachten in hunne eigen ziel.

En ondanks eigen schoon zieleleven, overvalt ons groote droevenis.

Wij begrijpen de droeve klacht van den Meester:

‘Jeruzalem, hoevele malen heb ik u willen vergaderen gelijk een hen hare kiekens, maar gij hebt niet gewild,’ en wij vragen: ‘Arme menschen, waarom verkiest gij de duisternis boven het licht?’

Hoevele gezanten Gods zijn tot u gekomen en komen nog dagelijks tot u om uwe gedachten opwaarts te voeren naar de oorden van het licht; maar gij stelt uwe stoffelijke belangen hooger dan uwe geestelijke. Wanneer het oogenblik komt, dat uw geest het stofkleed ontvalt, zal die geest niet kunnen opstijgen naar boven, naar het Vaderhuis; maar uwe ziel zal gekluisterd zijn aan de aardsche sfeer; omdat gij in uw aardsch bestaan slechts stoffelijke, aardsche gedachtenbeelden hebt gekoesterd.

Uw geest, die eeuwig is en niet te vernietigen, die u geen aandacht waard was in Uw aardsch bestaan, zal als eene arme zwerveling ronddwalen; totdat ook bij u de behoefte zal ontwaken naar het hoogere leven en gij zult opzien naar boven; vanwaar de hulp dan ook zekerlijk zal komen. -

Veel leed en smart zal ons allen worden bespaard, indien wij dagelijks inkeeren in ons zelf en luisteren naar de stem van ons innerlijk zijn, van ons hooger zelf, dat ons in alle omstandigheden van het leven den rechten weg wijst, den weg naar boven. En, opwaarts ziende, onze gedachtenbeelden brengen in harmonie met de eeuwige wet der liefde.

Laat ons bidden om te mogen ontvangen dien liefdegloed, die onze ziel zal verwarmen.

Laat ons zoeken dat liefdevuur, het Vaderhart, om te mogen vinden den weg des levens.

Dan zullen wij zijn nadergekomen de verheven Christus-idée, de Liefde, die alle schoonheid in zich sluit in hemel en op aarde.

Onze liefdedrang zal de nimbus vormen, die ons hoofd omlijst, waardoor wij zullen worden gekend door de gezanten des Vaders.

Onze moeite en zorgen zullen worden veranderd in de schoonste bloemen, die een welkom zullen zijn, als wij onze woning betreden in het Vaderhuis.

Wij zullen niet meer behoeven te vragen:

'Waar is zij die allesomvattende, allesbeheerschende macht der liefde?'

'Leeft zij onder de menschen?'

'Waar en hoe is zij te vinden?'

Want wij hebben haar ontdekt in de evolutie der menschheid, wij hebben haar gevonden in ons eigen hart. En al kunnen wij niet dadelijk komen tot de volle ontplooiing daarvan, wanneer het beginsel der liefde in ons woont, zullen wij het zien groeien tot eene groote kracht.

Dan zijn wij dragers van de macht der liefde, dragers van Gods heerlijkheid.

Gelouterd in de school der smarte, geschoold in de school der eenvoud en der reinheid, zijn wij waarlijk geworden adepten, navolgers van den Meester.

Hij noemt ons zijne broeders, zijne zusters, omdat wij, in ons streven om liefde te geven aan anderen, één zijn met hem in de liefde des Vaders.

Niets kan ons scheiden,
Leven noch sterven;
Heden noch toekomst,
Klove noch rots.
Niets ons ontrooven, niets ons ontvreemden
van ons heilig erfdeel:
De liefde Gods.*)

Arnhem.
N.E.-G.

Illusie.

Ik hoor een lief'lijk liedje zingen,
Het klinkt zoo zoet, het klinkt zoo zacht.
Het lacht en juicht om alle dingen,...
Heeft slechts geluk en troost gebracht.

Ik sper mijn moede ooren open,...
Het ruischt zoo lief,... het ruischt zoo teer;
Het spreekt van 'n onverwoestbaar hopen, -
Van 'n eeuwig leven, en nog meer. -

Het liedje komt me zachtkens nader,
Het roept me toe,... het roept me luid!
Ik bid en vraag den eeuw'gen Vader...!
Helaas! m'n ziel,.... het lied is uit. -

*) Clara de Graaff.

Jaloersch.

Kindjelief, weet je wel dat ik van jou zoo erg veel hou;
Dat ik wil kussen je mond en je oogen, je tranen wil drogen
Die je ging schreien bij twijflen aan trouw.

'k Weet 't wel dat je verdriet ging gevoelen, en 't eerlijkst bedoelen,
Van mij, van je liefste en eenigste schat, zoo spoedig vergat;
Dat je wou scheiden, ons innigste beiden. Zeg, weet je dat?

Blijf jij maar gerust in mijn liefde gelooven, de Hemel hier boven,
De heilige sterren zoo eerlijk en trouw,
Zij allen zij weten, dat 'k nooit zal vergeten
De innige, zonnige liefde van jou.

GEORGE HAAK.

Partij-humbug.

Wie de domme, maar machtige massa noodig heeft, haar wil beïnvloeden, moet op de groote trom slaan. We leven nu eenmaal in een tijd van reclame en humbug. Hoe meer herrie, hoe meer succes.

In verkiezingsdagen toonen de massamenners van allerlei kleur uitstekend te begrijpen, dat reclame het geheim van het succes is. In het reclame-maken steken zij dan ook de kwakzalvers naar den kroon, en hun kandidaten zijn minstens zoo uitstekend als de onovertroffen Pinkpillen, de weergalooze Abdij-siroop, de wijdvermaarde Zam-Buck en alle andere ‘door heeren doctoren aanbevolen’ zwendel-producten. De kandidaat is een toonbeeld van deugd, specialiteit op dit of dat gebied, brandt van liefde voor zijn district, enfin, hij is een man, zooals er op de geheele aardbol geen tweede rondwandelt. ‘Hij wras het, die....’, enz. Jammer dat de tegenpartij hem van een andere zijde heeft leeren kennen en (toevallig!) van de tegenovergestelde zijde.

Zambuk! Pinkpillen! - Wacht u voor m'n concurrent! Hij is een listig en gevaarlijk sujet.

Zóó gaat het bij de verkiezingen. Reclame

en humbug om ervan te walgen. En het stomme volk is nog zoo ezelachtig om partij te kiezen: vóór Partij zus, tégen Partij zóó, oftewel vóór de Abdijsiroop en tégen de Siroop-van-'t-boertje. Dat is één van de belachelijke zijden der politieke reclame-makerij - een ernstige zijde zit er niet aan.

Wie, zooals ik, geabonneerd is op *Het Volk*, heeft een dagelijksche bron van vermaak. Geen Partij ter wereld die zulke dikke sneden kletskoek opschept, als de S.D.A.P. Geeft die Partij slechts de macht en het leed der wereld is geleden. Wat zij al niet wil doen tot heil van het lijdend proletariaat, daar staat men eenvoudig paf van. En 't is zoo eenvoudig, om al de door haar beloofde begeerlijkheden te verwerven: je vult doodgewoon een stembiljet in, en alles komt verder vanzelf. Rustig in uw stoel gaan zitten en afwachten is het eenige wat gij daarna nog te doen hebt. De kapitalistische maatschappij zinkt ongemerkt weg onder uw voeten en even geheimzinnig komt de bekoorlijke heilstaat er voor in de plaats.... slaapt u al?

Ach ja, vroeger, vroeger! Toen gingen dergelijke wereldhervormingen minder eenvoudig in hun werk. Dan moest er gestreden worden en geleden voor de verwezenlijking van een ideaal. Dan moest het volk in beroering komen en met de wapens in de vuist de verbeteringen afdwingen die het wenschte. Dan waren er mannen noodig, helden!

Ach ja, vroeger....

Ik denk aan de Fransche Revolutie en de Commune; ik denk aan de martelaars en helden van voorheen.... ik denk aan den tijd, toen er bloed vloeide voor de goede zaak.

Zie, daar gaat Delescluze, de held der Commune. De oude, grijsgebaarde kop fier omhoog gericht schrijdt hij voort, den dood tegemoet, die hem wacht uit de geweerloopen der soldaten. Hij wilde de stervende Commune niet overleven....

Weg, beeld uit het verleden! Weg! Uit het verleden zijt gij, dus - uit den tijd. Revoluties voltrekken zich tegenwoordig ‘op vreedzame wijze.’ Langs de lijnen der parlementaire gelijdelijkheid. Hoort, hoe de S.D.A.P.-er propagandisten woeden tegen de revolutionairen!

Stommeriken zijn het! - roept de één.

Onbewusten! - bralt de ander.

Misdadigers! - rilt een derde, die den tijd vergeten is van Schaper's revolutionnaire moties en Troelstra's dynamiet-proefnemingen, van Vliegen's bulldog-revolvers en Hermans' barricades. Allen zijn ze het er roerend over eens, dat de revolutionnairen ‘uit den tijd’ zijn.

De barricaden zijn uit de mode.

Helden worden er niet meer gevraagd; alles gaat vreedzaam en ordentelijk in z'n werk. De bourgeoisie hoeft niet bang te zijn voor schokken - met handschoentjes aan en deftig in rok maken we den heilstaat tegenwoordig. De barricade is 'n praattribune geworden in de Tweede Kamer. Van daaruit bestookt men de bourgeoisie.... met woorden en moties, met wetsontwerpen en stembriefjes. O, 't is zoo eenvoudig en gemakkelijk. We glijden zoo langzaam in den heilstaat, zonder dat we 't merken. 's Avonds lezen we in de kranten hoe druk er weer gepraat is in de Kamer.... en dan gaan we naar bed met de zalige wetenschap, dat er wéér 'n stuk is afgebroken van de oude bourgeoisie-maatschappij. En dan dat zalig bewustzijn, daaraan te hebben medegewerkt, door middel van 'n stembiljet, - enkel en alléén maar door middel van 'n stembiljet - dat doet ons heerlijk slapen.

O, die kwakzalverij!

Want zóó bedriegt men het volk, wiegt men het in slaap, lijmt men het. Het stembiljet wordt aanbevolen door de heeren der S.D.A.P. als *het* middel tegen

sociale nooden. Dat is het éénige en het ware middel. Dàt alleen brengt een betere toekomst...

Misleiding, grove misleiding.

Men práát de kapitalistische maatschappij niet tegen den grond in 'n rede van 6 à 7 uur. Men ondermijnt haar niet met moties.

Men lapt haar op met wetten en nog eens wetten, zooals men een oud kleed oplapt met 'n lapje uit een ander kleed. Maar er komt een tijd, dat het oude kleed niet meer te verstellen is, dat het eene gestopte gat een ander gat doet ontstaan en zoo is het ook gesteld met de kapitalistische maatschappij.

Let op, al de voordeelen der sociale wetgeving worden tenslotte betaald door.... de arbeiders. Neem maar b.v. het staatspensioen. Nauw is den ouden van dagen het eerste pensioentje uitgekeerd, of *Het Volk* wemelt schier van berichten, waarin gemeld wordt, van patroons, die eenvoudig het loon der bij hen in dienst zijnde oudjes met *f*2 - korten! Wie geniet er nu eigenlijk staatspensioen? zoo vroeg ik mij onlangs af, de arbeiders, of... de kapitalisten? Och, de patroons, de groote werkgevers, zij lachen wat om al die sociale wetten. Immers, zij weten er altijd

wel wat op te vinden, om de zaken tot hùn voordeel te keeren! Zoo voorziet men als gevolgen van een eventueel in te voeren acht-urigen werkdag: 1e vermindering der winsten van de werkgevers, daar zij minder arbeid geleverd zullen krijgen tegen hetzelfde loon, en 2e hun gedwongen-zijn, om in drukke tijden, méér werkkrachten in dienst te nemen. Willen de patroons dus niet de schade lijden van de invoering van den achturendag, dan zullen zij òf de loonen moeten *verlagen* (wat dan natuurlijk met 'n staking beantwoord zou worden), òf... de prijzen hunner waren *verhoogen.* Tegen 't laatste is weinig te doen. De arbeiders behoeven dus niet meer zoo lang te werken, maar mogen alles duurder betalen. Leve de sociale wetgeving!

Maar is dit kwakzalverij of niet?

Alle beweerde voordeelen, aan het stemrecht verbonden - het is (voor de arbeiders althans) slechts lak. De geheele parlementaire ‘actie’ der pratende wereldhervormers is humbug. We gaan geen stap vooruit, althans niet in de richting van de oplossing der sociale kwestie. De patroons blijven de baas en de arbeiders blijven onder den druk; op hen komt alles neer, wordt alles afgewenteld. Het Kapitaal blijft de wereld regeeren en de Arbeid is de slaaf.

Maar als men de sociaal-democraten hoort redeneeren op hun congressen en vergaderingen, dan wordt het voorgesteld, alsof elke dag van parlementaire actie hun nieuwe lauweren heeft bezorgd, nieuwe overwinningen op de bourgeoisie brengt.

Lees de verslagen in *Het Volk.* Volgens dat blad gaat er geen seconde van den dag om, of de Partij heeft een overwinning te boeken. En elke overwinning is een machtige mokerslag tegen het rotte gebouw, dat kapitalistische maatschappij heet!

Een S.D.A.P.-er verliest het ook nooit in 't debat. Dat is onmogelijk. De praters van die partij houden altijd ‘schitterende’, ‘gloedvolle’, ‘vlammende’ redevoeringen (op hun cursus-vergaderingen zijn ze altijd ‘helder’ en ‘duidelijk’!... och lieve hemel!) en het applaus is steeds ‘overweldigend’, ‘daverend’, ‘donderend’, het ‘gelach’ om de ‘geestige zetten’ van den spreker is ‘bulderend’. De debaters zijn ‘onbenullig’, ‘sukkelachtig’, enz.; hun moppen zijn ‘flauw’; ook ‘draaien’ zij altijd ‘hetzelfde deuntje af’. Je krijgt den indruk, dat die verslagen allemaal volgens één bepaald recept bereid worden: ze zijn n.l. allemaal eender.

De Partij-humbug ligt er intusschen duimen dik op.

Niets is dan ook gemakkelijker, dan Kameroverzichten te schrijven voor *Het Volk.* Men neemt de verslagen der ochtendbladen naast zich, ingeval eigen aanteekeningen te kort mochten schieten. En dan schrijft men er maar op los. Als men maar zorgt, nimmer te verzuimen een redevoering van een partijgenoot - hoe onbenullig overigens ook - te vermelden als ‘geweldig’ en ‘forsch’, of zoo iets, en in den breede uit te meten de strekking ervan. Wat tegen-partijders zeggen make men geniepig belachelijk, of men verzwijge het. Eén regel over de belangrijkste redevoering eens tegen-partijders is al te veel eer. De *eer* is nl. alléén voor de partij-genooten. Zij alleen behalen overwinningen en geven hun tegenstanders frisch voor hun broek.

Wat zegt men van dit zinnetje b.v., uit een Kamer-overzicht van *Het Volk:*

Troelstra presideert rustig. Welk een waardigheid, *vergeleken bij het presidium van Borgesius!*

Zoo gaat het maar door, dag in, dag uit.

Telkens maar herhalen, dat alléén de sociaal-democraten het kunnen, - dat is hun tactiek. Kwakzalver-tactiek. Zoo'n partij-persridder - denkt gij, dat-ie gelóóft wat-ie schrijft? Dat-ie 't méént b.v., dat Troelstra ‘waardiger’ presideerde dan de heer Borgesius? Och, wel neen, maar hij *moet* immers wel schrijven, zooals de Partij het van hem verlangt. Daar wordt de man voor betaald. Hij moest het eens

wagen het omgekeerde te beweren in zijn Overzicht; b.v. van Duys te vertellen, dat-ie 'n clown was en van Schaper en Troelstra en Helsdingen, enz. enz. dat ze leelijk op hun kop kregen! Hij zou gauw z'n baantje kwijt zijn en wegens majesteits-schennis uit de partij gezet worden.

Het stelselmatig verzwijgen van de waarheid is een algemeen voorkomend verschijnsel in journalistiek; maar de *partij*-journalistiek spant daarin de kroon. Een partij-persridder die de *waarheid* schrijft is eenvoudig een onmogelijkheid. Slechts humbug voor zijn partij wordt er van hem verlangd. De eentonige herhaling, - waarmee men de domme massa een rad voor de oogen draait - dat de Partij alles wil, alles kan, alles doet. Dat elke sociale ‘hervorming’, welke tot stand komt, alléén te danken is aan *de* Partij en door haar afgedwongen werd van de andere partijen, enz. enz.

Reclame, humbug.

Dat is de politiek.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.

Kunsten en Wetenschappen.

Een les.

Indien men les wil nemen voor het richtig inrichten van een Museum, inzonderheid èèn van kunst en oudheid, en partij wil trekken van zulk een museum ten bate van volksopvoeding en volksontwikkeling, dan ga men ter school bij de Amerikaansche Museums, en stelle bij de keuze vooraan het ‘Museum of Fine Arts’, te Boston. Dit is nu maar niet een uitspraak zoo terloops gedaan, want zij berust op een degelijken grondslag, welke ons gegeven wordt door het laatst verschenen nommer van het halfmaandelijksch *Bulletin* (No. 77 van Juni 1915), en dat als hoofdinhoud geeft een overzicht over ‘The use of the Museum’. Dit belangrijke verslag is wederom verdeeld in twee gedeelten, en ieder dezer gedeelten in onderdeelen. Verschillende afbeeldingen van de werkkamers en van de bibliotheek lichten den tekst toe, en wijzen erop hoe rustig belangstellende bezoekers in de verschillende afdeelingen van het Museum hunne studies kunnen maken met de voorwerpen, photo's, boeken in de hand of naast of voor zich. Het Boston-Museum heeft daartoe ruimte, en kan, als beschikkende over een groot onbebouwd terrein, nog ruimte maken door verderen aanbouw. Reeds in den beginne werd daarop gerekend. Dit is een product van den practischen Amerikaanschen geest. Bij ons te lande bouwt men precies, wat op het moment noodig is, en past het stelsel van bekrompen zoo streng toe, dat de minste uitbreiding al voldoende is om naar meer ruimte te doen omzien. Aan terrein voor eene mogelijke uitbreiding wordt in het geheel niet gedacht. Misschien heeft het Suasso-Museum in Amsterdam die fout niet gemaakt. In den beginne toch waren er vele zalen overcompleet, en nu...? Ik denk wel, dat het overcompleet reeds lang is ingekrompen. Hoe het zij, de leering valt te trekken, en daarop wil ik wijzen. Wat voor de Museums geldt is ook toepasselijk op de meeste openbare gebouwen, verkeerswegen, enz. in ons land.

In het bijzonder trof mij in het Bulletin de graphische voorstelling van het bezoek. Daaruit valt ook een les te trekken, aanschouwelijk en niet door getallen uitgedrukt. In 't oogloopend is, dat de maanden Maart en November het hoogste punt bereiken voor de niet-betalende bezoekers, terwijl Augustus het hoogste punt geeft voor de betalende. Overigens maakt de lijn bij de niet-betalende bezoekers groote sprongen en bereikt haar laagste punt in Juni en Juli, terwijl de lijn die aangeeft het betalende bezoek vrij gelijkmatig is, en slechts in de zomermaanden, met Augustus als middelpunt, zich eenigermate verheft.

Belangstellenden worden naar dit Bulletin verwezen. Voor 10 dollarcenten is het verkrijgbaar.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
's Gravenhage.
Oud-Gemeente-archivaris.

Verzorging van het uiterlijk.

Wat is het niet aangenaam, indien wij, onder het publiek vertoevende, hetzij op straat, hetzij in eenig vervoermiddel of wel in theater of concertzaal, rondom ons personen ontwaren, correct gekleed en met gesoigneerd uiterlijk!

Met welgevallen rust ons oog op de nette kleeding, het met smaak opgemaakte haar, het naar behooren gewasschen (of geschoren) gelaat, den opgeborstelden knevel, den welverzorgden baard, de schoone handen zonder rouwranden, terwijl

de mannelijke sexe bovendien uitmunt in ongerafeld glanzend hagelwit linnen, de traditioneele vouw in den pantalon vertoont, en de bottines als een spiegel glimmen.

Een lust voor onze oogen, zoo'n als door een ringetje gehaalde dame of heer, tiré à quatre épingles, n'importe van welken leeftijd!

Onwillekeurig dringt zich aan ons de gedachte op, of wij in dezen stilzwijgenden wedstrijd om er keurig uit te zien, ons wel behoorlijk voor onze taak gekweten hebben.

Gelukkig indien wij correct voor den dag zijn gekomen en geen losgegane knoop, vetof moddervlek, afgezakte kousenband of andere slordigheden, al mocht het toevallig eens niet opgemerkt worden, ons blijven hinderen.

Wij bewegen ons ontegenzeggelijk gemakkelijk, indien ons toilet onberispelijk is, dan wanneer zulks niet het geval mocht zijn.

Men moge ons tegenwerpen, dat de innerlijke waarde niets te maken heeft met het uiterlijk, en men een eminent, hoogstaand mensch kan zijn, zonder te vervallen in nauwlettende toiletzorgen.

Zekerlijk zijn er uitstekende menschen, die voor de hierboven behandelde zaken geen ooren hebben, doch zij zouden naar onze bescheiden meening hunne voortreffelijke eigenschappen nog kunnen completeeren door zich wat meer op de verzorging van het

uiterlijk toe te leggen. Hun invloed op anderen zou daardoor toch altijd winnen. Wat is er stuitender dan iemand bij u te hebben, die er vies en slordig uitziet! Hij moge dan nog zoo hoog staan, nog zoo liefdadig en welwillend zijn, als gij maar wilt, maar desondanks wordt gij telkens herinnerd aan zijn onooglijk uiterlijk en een natuurlijk gevoel van dégoût bekruipt u.

Ook ligt er, de slechte eigenschap van nonchalance daar gelaten, eene zekere mate van pedanterie in het verwaarloozen van uiterlijk en kleeding.

Het schijnt ons toe of dezulken tot ons zeggen willen, dat voor hen netheid eene te geringe zaak is om acht op te slaan; zij meenen daarvoor te hoog te staan, hooger dan de anderen. Zij vergeten echter dat hunne uitwendige verwaarloozing een smaad is jegens het netgekleede publiek, dat toch dagelijks met hen in aanraking komt. Ja, wat zien er vele menschen onooglijk uit, sommigen om met geen tang aan te raken.

Ieder kan natuurlijk niet even mooi zijn, maar wel kan men zijne leelijkheid of ouderdom verkleinen, door den noodigen zorg aan uiterlijk en kleeding te besteden. De kleeren maken nu eenmaal den man, en niet minder de vrouw! Men wordt beter bediend, aangenamer bejegend, indien men netjes en up to date voor den dag komt, dan wanneer men verschijnt in slordigen staat, getooid met een hoed of mantel, die reeds lang uit de mode zijn. Wat ziet men niet vele dames, wier haren meer op een ragebol gelijken dan op het schoonste sieraad der vrouw! Dames van goeden huize, die met verfomfaaide chevelure in het publiek verschijnen, of op onoordeelkundige wijze zich tooien met een pruik, wier kleur schreeuwt met heur natuurlijk haar.

Hoe belachelijk kleeden sommigen zich zonder in het minst rekening te houden met bij elkander passende kleeren.

Niet iedereen heeft smaak, doch gewoonlijk vindt men onder zijne kennissen toch allicht iemand, in het bezit dezer zoo zeer te benijden eigenschap.

Het zou eene geringe moeite zijn om deze bij de keuze van kleedingstukken te raadplegen.

Waarom bestaan er geene dames of heeren van goeden smaak, speciaal belast met het voorlichten in zake kleeding en toilet?

Zij zijn dringend noodig, al ware het alleen om wansmaak tegen te gaan.

De kleermakers of naaisters prijzen gewoonlijk slechts aan, wat zij kwijt willen zijn, van hen is dus nimmer een onpartijdig advies te verwachten.

Het is wel een opmerkenswaardig verschijnsel, dat wij juist in de hoogere kringen en onder de winkelbedienden, modistes, atelier-meisjes en reizigers de meest netgekleede personen aantreffen, terwijl het toilet van schooljuffrouwen, onderwijzers, en vrouwelijke kantoorklerken dikwijls te wenschen overlaat.

Wij zouden hieruit bijna concludeeren, dat het kantoor- en schoolleven belemmerend werkt op de zorg voor eene correcte kleeding.

Dat uitzonderingen den regel bevestigen, geldt ook hier. Om nog eens terug te komen op het haar, zoude ik u willen vragen, hooggeachte, lezers, of gij er wel eens acht op hebt geslagen, hoe keurig de coiffure der meeste burgermeisjes, zelfs van velen uit de onderste lagen der maatschappij, gewoonlijk zit. Fabrieksarbeidsters, meisjes uit hofjes van de minste soort, allen besteden hieraan den noodigen tijd en zorg.

Vergelijken wij daar eens mede de meisjes en dames uit den breeden beschaafden middenstand, waarvan velen zich reeds op betrekkelijk jeugdigen leeftijd valsche vlechten aanschaffen, willen zij zich niet aanhoudend ergeren over heur eigen dun en weerbarstighaar.

De oorzaken zijn naspeurbaar. De kinderen uit de volksklasse zijn veelal gesproten uit ouders van gelijken ouderdom, die jong gehuwd zijn en mitsdien kinderen kunnen

verwekken, krachtiger dan, zooals in den beschaafden stand veel voorkomt, de nakomelingen van paniers percés en van mannen van rijpen leeftijd en anaemische vrouwen, die niet zelden zenuwziek zijn.

De eerstgenoemde kinderen zijn permanent in de buitenlucht of hebben later als dienstbode goed voedsel, goede ligging en een regelmatig bestaan, vrij van beslommeringen, gaan niet te laat naar bed en staan vroeg op.

De hersenen der beschaafde kinderen daarentegen worden reeds vroeg gepijnigd met het inpompen van allerlei vakken op meisjesschool, H.B.S., Kweekschool of gymnasium, vakken, waarvan zoovele voor de vrouw in het latere leven van geen of geringe practische waarde zijn. Zij gaan te laat naar bed, nemen, heel jong wanneer het te pas komt, deel aan soirées en bals, waarbij van nachtrust geen sprake is, komen

dan tijd te kort om de noodige zorg aan hun lichaam te besteden en treden als volwassen vrouw, dikwerf physiek zwak, de wereld in. Niet allen, maar velen.

In den burgerstand is het bij vele ouders gewoonte om hunne meisjes op gezette tijden het haar kort te knippen, tot de groei zoodanig is, dat men niet behoeft te vreezen voor een hoofd met dun haar, en kan volstaan met het te punten. Het geregeld borstelen 's morgens en 's avonds is mede een middel ter bevordering van den haargroei.

Dat er onder den minderen stand ook vuilpoetsen worden gevonden spreekt vanzelf; vieze menschen zijn er in alle kringen.

Wat nu de kleeding betreft, velen, die het goed betalen kunnen, dragen goedkoope confectie, die spoedig hare frischheid verloren heeft en niet zoo netjes zit door mindere kwaliteit van stof en gemis aan coupe dan de op op maat vervaardigde kleedingstukken, waarmede men er steeds keurig uitziet en die tweemaal zoolang duren. De zuinigheid bedriegt alweer de wijsheid. Verder staat de(n) een(e) dit kleedingstuk, de(n) ander(e) dat; men diene daarom steeds rekening te houden met zijn uiterlijk, kleur van haar, gestalte, teint, enz. en niet een bepaald kleedingstuk te willen hebben, omdat dit 't meest gedragen wordt. Men kan de mode volgen en toch oorspronkelijk blijven, en behoeft als zelfstandig mensch niet slaafsch het dikwerf smakeloos voorgekauwde der modehuizen te volgen.

Blijft ons over een enkel woord betreffende het teint.

De vele middelen ter verkrijging van een frissche gelaatskleur buiten bespreking latende, kunnen wij uit eigen en anderer ervaring de Hazeline Snow gerustelijk aanbevelen.

Het meest doeltreffende is echter de wassching van het aangezicht twee à driemaal daags, liefst, met lauw of met regenwater, waarbij men vooral niet verzuimen moet zich (bij voorkeur met een badhanddoek) goed af te drogen.

Door rook, walm, damp, stof, enz, zoowel binnen- als buitenshuis, worden de huidporiën gevuld met vuildeelen, die bij niet-verwijdering het gelaat een groezelig aanzien geven.

Hij (zij), die met schoone handen en een frisch gelaat
Welgekleed door 't leven gaat,
Is meer reçu, onthoudt dit wel,
Dan menig' slordevos of morsebel.

Den Haag,
F.A. EBBINGE WUBBEN.

Kinderliefde.
(Uit de Romeinsche Geschiedenis, 43 j.v. C.)

't Was in den tijd dat de Romeinsche republiek ten einde liep en Rome een keizerrijk werd. Antonius, Octavianus en Lepidus vormden het tweede driemanschap, zij bestuurden oppermachtig den Staat en verklaarden hun vijanden vogelvrij.

Op de laatst openbaar gemaakte lijst van vogelvrijverklaarden kwam ook voor de naam van een grijsaard, die tweemaal consul geweest was, 't hoogste ambt in de republiek Rome. Hij was in dienst van den Staat oud en grijs geworden, 't volk koesterde dan ook zulk een vereering voor hem, dat men elkaar verdrong om hem te steunen, wanneer hij zich van zijn huis naar den Senaat ('t hoogste regeeringslichaam) begaf; want consul Appius kon nauwelijks loopen, zoo oud en zwak was hij.

Toen Appius 't vonnis der driemannen vernam, dat hem levenslang uit Rome verbande en waartegen niemand had durven opkomen, omdat de macht der overheerschers onbeperkt was, klaagde hij over de ondankbaarheid der menschen, en daar hij hulpeloos en arm was, hoewel een Patriciër, en afgemat van vermoeidheid bij de geringste lichamelijke inspanning, gevoelde hij de kracht niet in zich om het bevel Rome te verlaten op te volgen; hij besloot dus in zijn huis te blijven, verwachtende dat de driemannen hem weldra ter dood zouden laten brengen, om hem voor zijn ongehoorzaamheid te straffen.

De oude consul vergiste zich niet. De strengste bevelen waren gegeven om de personen op te sporen en te dooden, die zich niet aan het bevel hadden gestoord.

Reeds hadden verscheidene ongelukkige vogelvrijverklaarden, die geweigerd hadden Rome te verlaten, met hun leven geboet voor de onvoorzichtige gehechtheid aan hun geboortegrond, en daar men niet wist dat de oud-consul nog één dag te Rome mocht blijven, wekte het reeds verwondering dat de beroemde grijsaard nog niet het lot gedeeld had van zijn medebannelingen, toen de jonge Appius, zijn zoon, die sedert eenige maanden op reis was, bericht kreeg van 't gevaar 't welk zijn dierbaren vader bedreigde. Dadelijk keerde de zoon in allerijl naar Rome terug om te trachten het leven van den doorluchtigen Romein te redden.

Doch consul Appius was vast besloten om te sterven en bood langen tijd weerstand aan

de smeekbeden van den jongen man, die hem met tranen in de oogen op zijn knieën bezwoer toch gevolg te geven aan 't hooge bevel dat hem verbande.

‘Waarom zou ik zoo'n langen weg afleggen?’ vroeg de grijsaard. ‘Waarom zou ik den dood dien ik hier kan afwachten, zoo ver gaan zoeken? Zoo oud en zwak als ik ben, kan ik bovendien zelfs niet een van Rome's poorten uitloopen; men zou mij dooden op straat, ik wil liever in mijn bed sterven.’

Zoo sprak de oude man, terwijl zijn zoon zich inspande om met de liefderijkste woorden hem over te halen om toch zijn noodlottig voornemen te laten varen. Reeds begon de avond te vallen van den dag, waarop de tijd verstreken was, binnen welken Appius Rome moest hebben verlaten. De veroordeelde zelf gevoelde geen vrees, voor zichzelf zou hij zonder bezwaar den dood gewacht hebben, maar 't groote verdriet van den jongen Appius bracht zijn besluit aan 't wankelen.

‘Gij kunt niet loopen,’ zei zijn zoon, ‘welnu, verlaat u op mijn lichaamskracht. Daar gij voor zonsondergang buiten Rome moet zijn, zal ik er voor zorgen dat de nacht ons niet meer binnen Rome vinden zal; daar uwe beenen u niet dragen kunnen, zal ik u dragen, en vertrouw er gerust op, dat ik onderweg niet onder den last zal bezwijken, want de goden zullen mij kracht geven.’

Eindelijk was de oude Appius bereid te doen hetgeen zijn zoon wilde.

't Was een verheven schouwspel: een zeer jonge man, wiens armen zwak schenen, maar wiens hart sterk was, droeg door Rome's straten een eerbiedwaardigen grijsaard, die met alle zwaarte van zijn groot lichaam op hem rustte. En toch liep de jonge man flink voort, met opgeheven hoofd en blij gelaat. Met dezen kostbaren last, dien zijn kinderliefde licht maakte, doorliep hij de drukke straten en groote pleinen, en overal waar hij langs ging, maakte het volk eerbiedig plaats voor hem; de moedigsten waagden zelfs te roepen: ‘Leve de beide Appiussen!’ want men had den ouden consul en zijn zoon herkend.

De dienaren der wet, zelve geroerd door de bewonderenswaardige liefde van den zoon, aarzelden de toejuichende menigte het zwijgen op te leggen; ook konden zij zich niet verzetten tegen 't vertrek van Appius, want het uiterste uur, dat bepaald was voor 't verlaten der stad, was nog niet verstreken, en zij hadden bevel den consul eerst dan te dooden, wanneer hij zich na dit vastgestelde uur nog in de stad zou bevinden.

Dit oogenblik naderde evenwel en 't volk zag bevende van angst dat de jonge Appius nog een langen weg moest afleggen om den consul te redden van het hem dreigende gevaar.

‘Schep moed!’ riepen de mannen, terwijl zij in de handen klapten.

‘Schep moed!’ zeiden de vrouwen met een door tranen gebroken stem.

En allen, zelfs de kinderen, herhaalden: ‘Moed gevat!’

De jonge Appius liep steeds door. Zweet parelde op zijn voorhoofd; hij voelde met schrik zijn knieën knikken en zijn krachten bezwijken.

‘Ben ik er haast?’ vroeg hij hijgende: zoo was zijn hoofd verward, zoo waren zijn oogen verduisterd door tranen, dat hij zich geen rekenschap kon geven van den weg dien hij nog moest afleggen.

‘Nog honderd schreden!’ antwoordde men.

Hij wilde blijven staan om adem te scheppen, maar hij had nog slechts eenige seconden om 't eind van den weg te bereiken.

‘Loop! loop!’ riep het volk.

En met een laatste krachtsinspanning liep hij de poort uit en viel, nadat hij zijn vader aan den kant van den weg had neergezet, in zwijm neer.

Maar de consul was nog niet gered. 't Was niet voldoende dat hij Rome verlaten had, hij moest nu, om aan de wet te gehoorzamen, binnen veertien dagen 't

grondgebied der republiek hebben verlaten. Onder begunstiging van de duisternis van den nacht gelukte het den jongen Appius den banneling naar 't zeestrand te brengen; daar vond hij een schip, dat hen beiden naar Sicilië bracht.

* * *

Opdat de herinnering aan deze schoone daad niet verloren zou gaan voor de nakomelingschap, werd zij opgeschreven in de perkamenten geschiedrollen der republiek.

Toen de vervolging van de vogelvrijverklaarden had opgehouden, werd Appius naar Rome teruggeroepen en de Senaat verleende hem de eer, een triomftocht in de stad te mogen houden, 't geen anders alleen een veldheer werd toegestaan, nadat hij een overwinning had behaald. De triomfator trok dan Rome binnen, gezeten op een triomfkar of zegewagen, aan 't hoofd van het zegevierende leger, en daarachter volgden de gevangenen

en de behaalde oorlogsbuit, op wagens uitgestald of door slaven gedragen.

De volksvergadering verkoos Appius tot opziener (aedile) der openbare gebouwen en nog eenige jaren mocht de republiek er zich in verheugen den oud-consul onder haar overheidspersonen te tellen.

C. GROUSTRA.

Mijn eerste bezoek aan het hof van Napoleon III.
Inleiding.

Madame de Hegermann-Lindencrone, de schrijfster van deze brieven, welke ons zulk een levendig beeld van het schitterende hof van den laatsten Napoleon weergeven, is de vrouw van den tegenwoordigen Deenschen gezant te Berlijn. Toen zij nog miss Lillie Greenough was, gaf zij reeds op vroegen leeftijd blijken in het bezit van een merkwaardige stem te zijn, zoodat zij, vijftien jaar oud zijnde, door haar moeder naar Londen gebracht werd, om onder leiding van Garcia voor den zang opgeleid te worden. Twee jaar later huwde zij met Charles Moulton, de zoon van een welbekenden Amerikaanschen bankier, die zich gedurende den tijd van Louis Philippe te Parijs had opgehouden. Als madame Charles Moulton, werd de bekoorlijke Amerikaansche als een welkome gast aan het hof van Napoleon III gaarne ontvangen. De Parijsche couranten zijn in de dagen van het Tweede Keizerrijk steeds vol lof geweest over hare persoonlijke aantrekkelijkheden en haar prachtige stem, die ze niet genoeg wisten te prijzen.

Na negen jaren van plezier en voortdurende amusementen in de vroolijkste stad ter wereld te hebben doorgebracht, kwam de oorlog van 1870 tusschenbeide en de daarop volgende Commune. Bij den val van het Keizerrijk en den dood van haar echtgenoot keerde Mrs. Moulton naar Amerika terug, waar zij eenige jaren later opnieuw in het huwelijk trad met M. de Hegermann-Lindencrone, in dien tijd Deensche gezant der Vereenigde Staten, en daarna achtereenvolgens vertegenwoordiger van zijn land te Stockholm, Rome en Parijs.

Weinig personen van haar tijd hebben ons zooveel van hen weten te vertellen, die door de wereld als groot en machtig werden beschouwd; onder hare vrienden telde zij niet alleen de regeerende vorsten van de verschillende landen en de meest bekende personen aan het hof, waar zij verscheen, maar ook bijna al de werkelijk belangrijke figuren in de muziekwereld van de laatste halve eeuw, waaronder o.a. Wagner, Liszt, Auber, Gounod, en Rossini. En van vele dezer beroemde mannen geeft zij ons in hare brieven een intiem kijkje, waardoor zij in een eigenaardig licht verschijnen; maar meteen doet zij ons een blik slaan op het intieme leven aan het hof van Napoleon III, dat in de meest mogelijke zorgeloosheid en in oppervlakkige vermaken werd doorgebracht, zonder er nog eenig vermoeden van te koesteren, dat men zich nog slechts een paar jaar van den oorlog verwijderd bevond, welke aan al die genoegens wreedaardiglijk een einde zou maken, met als nasleep den val van het Keizerrijk, den dood van Napoleon III en de vlucht der Keizerin Eugenie.

Laat ons evenwel eerst eens een kijkje in die brieven van de toenmalige madame Charles Moulton slaan:

Compiègne, 22 Nov. 1866.

Lieve A -:

Je weet wel dat het altijd mijn vurige wensch geweest is om met eigen oogen het leven van den Keizer in Zijn paleis te Compiègne gade te kunnen slaan, en nu is díe wensch in vervulling gegaan en bevind ik mij hier.

Wij ontvingen die uitnoodiging twaalf dagen geleden. Daardoor had ik nu al den tijd om mijn garderobe in orde te brengen, hetgeen natuurlijk alles in de puntjes moest zijn voor dit bezoek van een week aan het keizerlijk hof. Ik was verplicht minstens twintig japonnen mee te nemen - acht dagjaponnen, mijn reiscostuum, een groen jachtcostuum, hetgeen me gezegd was absoluut noodzakelijk te zijn, zeven baljaponnen en vijf voor de tea. Zulk een hoeveelheid kisten en doozen arriveerden er bij ons aan huis te Parijs, dat Mlle. W... een en al zenuwachtige gejaagdheid werd en me zoodanig met nietige, totaal overbodige vragen overstelpte, vergezeld van een waren woordenvloed, dat ik haar maar het liefst op den bodem van de Roode Zee wenschte.

We lieten iemand komen die de kunst van goed in te pakken verstond en weldra had ik negen groote koffers klaar staan en C. - had er twee; de kamenier en de knecht elk een, zoodat we alles te zamen een aardige stapel bagage verzameld hadden, als je ten-

minste maar voor een week denkt op reis te gaan.

Er waren ongeveer een vijftig à zestig gasten, die aan het station te Compiègne afstapten, waar zich twee landauers opgesteld hadden, een voor den Oostenrijkschen gezant, Prins en Prinses Metternich en een voor den Duitschen gezant. De tentwagens, waarvan er zeker wel een tiental stond, waren met donkergroen en rood fluweel bekleed, elk met vier vurige paarden bespannen, waarop twee postillons gezeten waren, die er keurig netjes uitzagen in hun korte fluweelen jasjes, met goud geborduurd en bedekt met een eindelooze rij knoopen.

Prinses Metternich was voorzien van veertien koffers en had twee kameniers meegegebracht; de Prins was vergezeld van zijn particulieren secretaris en een bediende. Bij onze aankomst in het paleis ontving ons de Groot-thesaurier aan het boveneinde der trap met tal van strijkages. Hij verwees ons naar een Zouaaf die, gekleed in een zwarte livrei met zware ketens om zijn hals, er zeer gewichtig uitzag en ons met groote waardigheid den weg naar onze appartementen wees. Onze namen stonden op de deuren vermeld en weldra traden we de schitterend verlichte vertrekken binnen, welke ons, na de reis, niet weinig toelachten met hun vroolijk vuur in den haard, dat zulk een huiselijken en gezelligen aanblik bood. De thee en chocolade stond reeds op de tafel voor ons klaar, terwijl de soldaten (die hier de rol van de man-voor-alle-werk schijnen te vervullen), de koffers binnenbrachten.

Ik liet me door mijn kamenier in een eenigszins opgewonden toestand verkleeden, zij scheen zelf ook verward en geagiteerd door de nieuwe omgeving te zijn - en ik dacht nooit op tijd klaar te zullen komen. Misschien zal het je wrel interesseeren te hooren wat ik dien avond droeg. Het was een lichtgroen tullen costuum, met zilver geborduurd, de taille gegarneerd met zilveren franje. Op den tailleband stond met groote letters Worth vermeld; ik dacht dat het maar het beste zou zijn, dien eersten avond een goeden indruk te maken, en trok daarom mijn mooiste japon aan.

Bij het verlaten van ons appartement, even voor zeven, vonden we een lakei voor de deur op ons staan te wachten, om ons den weg naar den salon te wijzen. Deze leek me onmetelijk groot toe; aan het einde ervan merkte ik de buste van madame Loetitia op, terwijl aan het andere einde er een van Napoleon 1 stond; het plafond was een meesterstuk van Girodet-stijl Empire.

De groot-thesaurier wierp een blik door het vertrek, nadat al onze plaatsen waren aangewezen en verdween daarna in de private vertrekken van Hare Majesteiten. Weldra ging er een geheimzinnig ritselen, een geagiteerd fluisteren door onze rijen, alle gasten namen een stijve houding aan en stonden in gespannen verwachting, zich naar hun rang en waardigheid opstellende, totdat de deuren werden opengeworpen en Hare Majesteiten binnentraden. De heeren maakten een eerbiedige buiging, terwijl de dames tot op den grond toe negen; de keizerin wendde zich direct tot de laatsten, de keizer tot de heeren, vijftig of zestig, ‘bon soirs’ en ‘charmé de vous voirs’ klonken er door de zaal; maar gedurende al dien tijd hielden Hare Majesteiten in stilte hun blik op den Groot-maarschalk gericht, terwijl deze zijn oogen op de klok gevestigd hield, want alles moest precies op tijd geëindigd zijn.

De Keizerin zag er bekoorlijk uit; Zij droeg een witte gebrocheerd-zijden japon, met lovertjes bezaaid, een prachtige diamanten diadeem op het hoofd en om haar hals een verrukkelijk paarlsnoer.

Toen de hofmaarschalk de gelegenheid schoon zag, naderde hij Zijne Majesteit, die zich naar de Keizerin begaf en reikte haar zijn arm, waarop de hofdignitaris langzaam en plechtig vooropging om ons allen naar de eetzaal te geleiden.

Bij het binnenkomen daarvan scheidden zich Hare Majesteiten: de Keizer begaf zich naar den eenen kant van de tatel en de Keizerin naar den anderen, zoodat beide tegenover elkaar kwamen te zitten; de eerste had Prinses Metternich aan zijn

rechterhand, de Keizerin den Oostenrijkschen gezant, Prins Metternich en aan Haar linkerhand den Duitschen gezant, Graaf von der Golz. De andere gasten waren allen naar hun rang en waardigheid geplaatst, mijn nietig persoontje verdween geheel en al tusschen die hooge personen, zoodat ik ergens onder aan de tafel bij de leden van de hofhouding terecht kwam.

Het servies bestond uit wit Sèvres porcelein met niets dan een 'N' in goud, omgeven door den Keizerlijken kroon, erop gedrukt. De lakeien stonden allen op een rij door de geheele banketzaal verspreid en maakten niet weinig indruk in hun rood met wit afgezette livreien; de chasseur van den Keizer stond

stijf opgericht achter diens stoel en mag slechts hem alleen bedienen, door telkens een schotel van elk gerecht dat er binnengebracht werd, uit de handen van den maître d'hôtel aan te nemen en eerst zelf daarvan te gebruiken.

Terwijl de Keizer zich daarna ervan bediend heeft, reikt de chasseur den schotel weer over aan den bottelier, deze geeft dien aan de andere bedienden, die daarop de gasten ermee bedienen. Bij de Keizerin gaat het op dezelfde manier toe.

Ik denk dat dit gebruik nog dateert uit den tijd der Borgia's, die, teneinde hun eigen leven te sparen, gewend waren dat van hun trouwe huisbedienden eraan te wagen, door hen eerst van het eten te laten gebruiken, voordat het aan tafel werd opgebracht. Het diner duurde ongeveer een uur. (De Keizer houdt er niet van om lang aan tafel te zitten.) Het leek me bijna iets onmogelijks toe om door zooveel spijzen en dranken, met de telkens wisselende gerechten, in zulk een korten tijd heen te komen, maar het gelukte ten slotte toch! Terwijl Hare Majesteiten ermee ten einde waren, stonden zij direct op, terwijl iedereen terzelfder tijd zich van hun zitplaatsen verhief. Alle stoelen werden onder je weggetrokken, tant pis als je soms nog juist bezig waart een peer te eten en je vingers nog niet gewasschen hadt. Aan het diner kwam er nog een amusant tooneeltje voor: een der buitenlandsche gezanten, die zeer ijdel op zijn kleine voeten bleek te zijn, had een paar schoenen van mooi glacé-leer aangetrokken, dat hem blijkbaar veel te eng zat. Gedurende den maaltijd was het knijpen van den schoen hem zeker te machtig geworden en had hij zijn teenen uit dat lijden verlost, door ze uit het schoeisel te laten slippen. Alles ging goed totdat zijn stoel plotseling onder hem weg werd getrokken, daar Hare Majesteiten op het punt stonden hem te passeeren. In uiterste wanhoop gaf hij zich de meest mogelijke moeite om de zich onder de tafel bevindende schoenen weer naar zich toe te halen, maar helaas! mocht hem dit niet gelukken, ze lagen reeds te ver buiten zijn bereik, dientengevolge was hij wel genoodzaakt om over het roode vloerkleed te trippelen en zich zoo goed mogelijk zonder die akelige dingen zien te redden. De Keizerin, die veel oog voor humor scheen te bezitten, had met zichtbaar genoegen zijne manoeuvres gadegeslagen en de verlegenheid waarin hij verkeerde opgemerkt en (was het juist voor de grap?) hield in het voorbijgaan bij hem stil en sprak een enkel woord tot hem, hetgeen zijn verlegenheid slechts deed toenemen, want het was hem onmogelijk zijn witte onbeschoende voeten voor haar verborgen te houden.

Daarop begon de cercle en bewogen Hare Majesteiten zich ongedwongen onder de gasten. Toen de Keizerin bij mij genaderd was, reikte ze me de hand en zei eenige vriendelijke woorden tot me; de bracelet die zij mij geschonken had viel haar direct in 't oog en het scheen haar genoegen te doen dat ik die droeg. Ik weet niet of je die mooie armband ooit gezien hebt - ze bestaat uit groote robijnen en diamanten in goud gezet, de datum waarop de Keizerin mij die schonk en haar naam staan er van binnen in gegraveerd. De Keizer sprak iedereen aan dien hij slechts kende, hij heeft een zeer aangename stem, zulke zachte manieren en is bijzonder innemend wat zijn persoonlijkheid betreft; hij spreekt uitmuntend Engelsch, hetgeen mij direct opviel.

Waldteufel, le fabricant de valses, zette zich in eigen persoon voor de piano, aan het einde van de onmetelijke balzaal en speelde eenige van zijn meest meesleepende walsen; maar ofschoon hij er uit al zijn macht op sloeg, was het toch bijna onmogelijk om te onderscheiden wat soort van dans het was, daar de muziek zich in de ruimte verloor. Het deed er evenwel niet veel aan af, daar er slechts weinigen waren die aan den dans wenschten deel te nemen en men kon duidelijk zien dat deze nog op aandringen van den thesaurier daartoe overgegaan waren.

Waldteufel heeft zijn apartementen in de stad Coropiègne waar hij overdag zijn walsen componeert, om ze des avonds aan het hof te komen spelen.

Tegen 10 uur trokken Hare Majesteiten zich in den privaten salon van den Keizer terug, vergezeld van eenige weinige uitverkorenen, waarna het dansen veel algemeener en levendiger werd. Thee en cakes werden rondgediend tegen elf uur en kort daarop namen we afscheid van onze vrienden en was ik blij mijn vorstelijk bed op te kunnen zoeken.

Goedennacht!

Zondag, 23 Nov. 1866.

Lieve M....:

Vandaag was ik een weinig uit 't veld geslagen toen men mij zei, dat de beroemde

dichter Gautier mijn tafelheer zou zijn. De gedachte aan zulk een buurman boezemde mij werkelijk een soort van vrees in, daar ik bang was niet tegen hem opgewassen te zullen zijn. Zou hij over de dichtkunst tegen me spreken, en zou ik me over zijn gedichten met hem moeten onderhouden? Of over de dichtkunst in het algemeen?

Ik trachtte me, gedurende onze wandeling door de hall, Longfellow's ‘Psalm of Life’ te binnen te roepen, ingeval hij iets in die richting van mij mocht verlangen en ook trachtte ik mijn geheugen op te scherpen over iets dat hijzelf geschreven had, maar al had mijn leven er ook van afgehangen, schoot me niets anders van hem te binnen dan een zeer schuin boek, dat hij in het licht had gegeven, getiteld Mlle M..., wat men mij nooit had toegestaan te lezen, zoodat ik er moeilijk met hem over zou kunnen discussieeren.

Ik kon mezelf evenwel al die moeite wel bespaard hebben, want vanaf het oogenblik dat hij aan tafel gezeten was, sprak hij over weinig anders dan van honden en katten, daar hij een eerste dierenvriend bleek te zijn. Hij hield van alle dieren (en om die reden wist hij dadelijk mijn hart te winnen), en men kon direct wel aan hem merken dat dit boven alle andere gesprekken zijn geliefkoosd onderwerp was. Wat zijn uiterlijk betreft, geloof ik, dat hij het meest op Charles Dickens gelijkt, ik heb deze laatste alleen maar als photografie gezien, maar in elk geval had Gautier, met zijn schralen haardos hier en daar heengeborsteld en zijn vollen baard heel veel daarvan.

Hij vertelde me o.a. dat hij acht of tien katten bezat, die met hem aan tafel aten. Elk had zijn eigen plaats en eigen bord, en nooit begingen ze daarmee ook maar de minste vergissing door op de plaats van den ander te gaan zitten of van diens bord te eten. Hij was ervan overtuigd dat ze evengoed als de menschen een hemel en een hel voor zichzelf bezaten, waarheen ze na hun dood zouden trekken, en dat ze er ook een ziel en een geweten op nahielden. Al zijn katten droegen klassieke namen en hij placht met hen te praten alsof zij menschelijke wezens waren. Hij beweerde dat ze elk woord dat hij sprak uitstekend verstonden en gaf mij toen eenige brokstukken uit zijn conversatie met hen weer, waarom ik niet weinig moest lachen, zoo grappig klonk me die in de ooren:

‘Cleopatra, ben je in de keuken geweest om in 't geniep van de melk te drinken?’ Cleopatra legt haar staart tusschen de pooten en haar ooren naar achteren en ziet er meer dan schuldig uit, waardoor ik direct kon zien, dat hetgeen de meid me verteld had waar was. Daarna weer: ‘Julius Caesar, je was gisteravond bijzonder laat voor je doen. Hoe komt dat zoo, wat heb je uitgevoerd?’ Hij zei dat als hij hem zulke verwijten deed, Julius Caesar direct van zijn stoel afkwam en met zijn staart hoog in de lucht zich tegen zijn beenen begon aan te wrijven, alsof hij wou zeggen het nooit weer te zullen doen.

‘Gelooft U maar gerust’, voegde hij erbij, ‘ze weten alles wat we doen en.... meer’.

Ik vroeg hem toen:

‘Als Julius Caesar van zijn nachtelijke wandelingen terugkeert, is hij dan *gris* (dronken)?’

‘Dronken! Wat bedoelt U daarmee?’

‘U schreef eens een gedicht (hoe trotsch was ik erop me dit nog te kunnen herinneren!) “Te middernacht zijn alle *chats* (katten) gris (grijs”).

“Dat is waar, maar ik had het over den Shah van Perzië.”.

“Zijn alle Shahs van Perzië dan te middernacht dronken?”,

“Elke Shah van Perzië. die ik de eer gehad heb te kennen en te middernacht ontmoette waren steeds zoo dronken *comme des Polonnais*”.

Maar de *chats* waar U over schreef gingen te middernacht miauwende over de daken. Doen de Shahs van Perzië dit dan ook?’

‘Heb ik dat dan geschreven?’ zei hij. ‘Dan heb ik natuurlijk katten bedoeld. U is erg nieuwsgierig, madame.’

‘Dat beken ik graag,’ antwoordde ik. ‘Ziet U, dat gedicht van U is op muziek gezet en dat zing ik nu, en U zult toch hoop ik wel inzien, dat ik precies dien te weten wat ik eigenlijk zing. Men moet natuurlijk een heel verschillende uitdrukking eraan weten te geven als men iets zingt over grauwe katten of over dronken Perzische souvereinen.’

Hij lachte en vroeg met een onschuldigen blik:

‘Is het niet in U opgekomen dat ik wel eens bedoeld kon hebben, dat te middernacht niets van een bijzondere kleur is, dat alles dan grauw is?’

‘Ik weet niet wat U bedoelde; maar vertelt U me als 't U blieft maar alles wat U wilt

dat ik zal gelooven, want ik geloof alles wat men mij vertelt.’

En met dergelijke nonsens-gesprekken, die voor anderen zoo weinig beteekenis hebben, maar waarmede wij ons als kínderen amuseerden, brachten wij den tijd aan tafel door, totdat Waldteufel weer een zijner meesleepende walzen begon te spelen; nooit te voren had hij met zulk een entrain gespeeld, hij scheen werkelijk geïnspireerd te zijn. Tegen elf uur gingen we naar de salon van den Keizer, waar de thee werd rondgediend.

Maandag, 24 Nov. 1866.

Lieve M....:

Hedenmorgen zat ik aan het ontbijt naast Prins Metternich. Hij vertelde me dat er vandaag ministerraad gehouden werd en er daarom geen sprake van kon zijn, dat Hare Majesteiten aan de uitstapjes deel konden nemen en er dus geen bijzondere plannen voor dezen namiddag gemaakt waren. Prins Metternich's vruchtbaar brein had zich evenwel reeds aan 't werk gesteld om iets amussants te bedenken, ten einde Hare Majesteiten dien avond daarmee te verrassen. Hij stelde voor charades op te lossen, daar hij deze kunst meesterlijk verstond.

De markiezin de Gallifet dacht dat tableaux meer in den smaak zouden vallen. Graaf de Vegné sloeg eenige spelletjes voor (hij kende er verscheiden nieuwe, die hij ons mededeelde). Maar alles tevergeefs! Prins Metternich drong aan op charades en was daarvan niet af te brengen en we hadden ons daaraan dus te houden; de Prins had reeds aan het woord *exposition* gedacht en al bij zichzelf overlegd welke rol elk van ons zou hebben te vervullen.

De Keizerin is altijd bij den ministerraad tegenwoordig, welke vandaag bijzonder lang van duur scheen te zijn, daar er niemand op haar tea uitgenoodigd werd. 's Avonds gaven we onze uitvoering op het kleine tooneel, dat in een ruime zaal opgeslagen was, maar ik zal je maar niet vermoeien met al de détails van deze nonsens-vertooning, die je zelf moet meegemaakt hebben om ze te kunnen apprecieeren, de flauwste gezegden werden daverend toegejuicht, Prins Metternich was volkomen in zijn element en bedrijviger dan ooit. om alles in de puntjes te verzorgen. Hare Majesteiten beweerden na afloop dan ook nooit zooveel in hun leven gelachen te hebben dan dien avond en complimenteerden de executanten elk op hun beurt. Het was reeds één uur toen de thee in den salon van den Keizer werd rondgediend. Je kunt je zeker wel voorstellen hoe vermoeid ik daarna was.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Hondius. - Een ingez. stuk *nu* nog te plaatsen naar aanleiding van iets wat gij 'toevallig' hebt gelezen in een lang-verschenen nommer, is mosterd na den maaltijd.

REDACTRICE.

Sluiting Red: Ged.

15 September 1915.
29ste Jaargang.
N°. 11.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt. Zij, die hunne manuscript en bij weigering terug verlangen, worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond on te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Ineenschakeling van Onderwijs.

a. Het Lyceum.

Eenige jaren geleden, in 1904, is door de Regeering van ons land een Ineenschakelings-Commissie benoemd met het doel een ontwerp te stellen, volgens 't welk Lager, Middelbaar en Hooger Onderwijs een zooveel mogelijk in- en aaneensluitend geheel, een eenheid zouden vormen. Dit is zeer noodig. In ons

onderwijsstelsel - als men het stelsel kan noemen - heerscht de grootst mogelijke vrijheid en verscheidenheid. Van aaneensluiting der verschillende takken van onderwijs is slechts bij uitzondering en als bij gelukkig toeval sprake, terwijl dan nog, en dit is erger, het middelbaar en 't gymnasiaal onderwijs niet is een voortzetting van het lager, niet het lager dient als grondslag en graadmeter voor het voortgezet onderwijs, maar als in een omgekeerde

wereld moet de Lagere School, die wenscht haar leerlingen tot de H.B.S. of 't Gymnasium te zien toegelaten, de kinderen voorbereiden tot, dikwijls africhten op, een admissie-examen tot deze inrichtingen. Niet wordt gevraagd: wat kan de leerling weten? wat heeft de Lagere School hem geleerd, hem moeten, d.i. kunnen leeren? wat behoort een kind van gemiddeld twaalf jaar te kunnen en te weten? maar: wat is gewenscht dat hij kent (en kan) met het oog op het onderwijs dat de H.B.S. of 't Gymnasium geeft? wat komt ons Gymn. en H.B.S. 't best, 't voordeeligst uit, 't meest te pas? Niet dus de voortgezette school richt zich naar de beginnende (= lagere), niet het gebouw rust op zijn fondamenten, maar het begin - 't welk toch noodzakelijk in overeenstemming moet zijn met den aard, het wezen, de krachten en vermogens van het kind - moet zich voegen naar de voortzetting: het gebouw zweeft in de lucht. - Zal er eenheid en dus aansluiting zijn tusschen lager aan den eenen en middelbaar en gymnasiaal onderwijs aan den anderen kant, dan moet deze noodzakelijk komen van de laatste twee inrichtingen, van het voortgezet onderwijs - de naam voortgezet reeds duidt het aan.

Als men nu denkt dat de Ineenschakelings-Commissie deze verbinding, deze ineenschakeling, in haar ontwerp heeft neergelegd, heeft men het mis.

Maar zij heeft o.a. een nieuwe stichting ontworpen. Wij willen hopen dat deze nieuwe stichting niet de bonte rij van bestaande scholen zal verlengen, ofschoon wij twijfelen dat het doel der Commissie door deze ééne inrichting twee te vervangen, ooit zal worden bereikt.

Deze stichting is het Lyceum.

Het Lyceum beoogt de uiteenloopende richtingen van het Middelbaar Onderwijs (d.i. de H.B.S.) en 't Gymnasium te vereenigen. Maar uiteenloopende richtingen kunnen nooit één kant uitgaan. Toch wil de Commissie dit onmogelijke probeeren. Ziehier hoe.

Maar laat mij eerst even uitleggen welke de twee verschillende richtingen zijn. De H.B.S. gaat den weg op naar het maatschappelijk leven door de grondslagen te leggen voor de latere technische studiën of zij tracht naast en in dit doel een behoorlijke mate van bruikbare algemeene kennis aan te kweeken; het Gymnasium daarentegen bereidt uitsluitend voor tot de geleerde vakken, geeft deels een klassieke opvoeding en bereidt daartoe voor. Deze twee geheel uiteenloopende richtingen één weg te doen volgen is de toer, dien de Commissie tracht uit te voeren door middel van 't Lyceum.

Een volledig Lyceum is een zesjarige cursus. In elke gemeente met 20,000 inwoners en meer moet, volgens 't Ontwerp, zoo'n volledig Lyceum worden gesticht.

De eerste twee jaren gaan alle leerlingen samen. Er wordt in deze twee klassen onderwezen 't geen thans geleerd wordt in de twee laagste klassen van de H.B.S. *plus Latijn.* -

't Onderwijs wordt dus verzwaard.

In het derde jaar moet de beroepskeuze worden gedaan. Want hier worden de leerlingen gesplitst in drie afdeelingen, welke voor een deel der vakken gezamenlijk onderwijs (kunnen) ontvangen: A, B en C.C staat gelijk met de tegenwoordige H.B.S., de drie hoogste klassen ongeveer. Er wordt onderwezen: Nederlandsch, Fransch, Engelsch, Duitsch, Aardrijkskunde, Geschiedenis, Staatsinrichting, Cosmografie, Wis-, Schei-, Natuur-, Plant- en Dierkunde, Mineralogie, Mechanica, Handteekenen, Rechtlijnig teekenen, Gymnastiek. *Geen* Latijn!

In A 't zelfde als in C, behalve Mechanica en Rechtlijnig teekenen, maar daartegenover vermeerderd met Latijn en Grieksch.

In B 't program van A, verminderd met Grieksch.

A en B vervangen alzoo het Gymnasium; B dient voor de aanstaande juristen; A voor die in andere vakken; terwijl C (ook) kan dienen voor aanstaande medici. n.l. artsen zonder doctorstitel, als de Wet op 't Hoogere Onderwijs niet verandert.

Dit Lyceum-stelsel geeft een minder eenzijdige opleiding aan de leerlingen die student worden in de letteren, de rechten of de theologie, doordat zij niet uitsluitend een klassieke opvoeding krijgen, maar ook iets of meer leeren dan thans op 't Gymnasium van de natuurkundige vakken, cosmografie, staatsinrichting; en - dit is een belangrijk voordeel - de beroeps- of studiekeuze wordt twee jaar verschoven, behoeft eerst te worden gedaan bij de intrede van het derde leerjaar.

Deze beide voordeelen: 1. de alzijdiger vorming van de aanstaande literatoren, juristen en theologen; 2. het tweejarig uitstel van de beroepskeuze, wegen echter niet op tegen de groote bezwaren, die wij nu gaan bespreken.

Terwijl ieder weldenkende snakt naar ver-

eenvoudiging van onderwijs, willen de Ineenschakelaars het nog samengestelder maken, 't onderwijs nog verzwaren: 't program wordt uitgebreid. Bovendien wordt de voorbereidende studie voor verschillende vakken en ambten met een jaar verlengd, zes inplaats van vijf jaar, zonder dat de latere studie daardoor wordt bekort. Reeds thans doorloopt slechts een klein deel der leerlingen van de H.B.S. den vijfjarigen cursus in den tijd van vijf jaar en men mag met grond verwachten dat het Lyceum met zijn grooter program van vakken slechts door een nog kleiner deel in zes jaar zal worden afgeloopen. Vooral het opnemen van 't Latijn als leervak in de twee eerste jaren achten velen een verkeerden maatregel, omdat de leerlingen van afdeeling C later deze studie vaarwel zeggen en er dus niets van zullen onthouden. Voor de samensmelting van H.B.S. en Gymnasium tot Lyceum was dit Latijn in de eerste twee jaren noodig. 't Is dus een samensmelting in naam, inderdaad hebben de leerlingen van afdeeling C niets aan 't Latijn, hun belangstelling in dit onderwijsvak zal dus niet zeer groot zijn en dit werkt storend op het onderwijs, vooral omdat deze leerlingen de grootste helft zullen vormen van de twee laagste klassen.

Voor de wis- en natuurkunde (en werktuigkunde) en handteekenen hebben de jongelui van afdeeling C veel meer noodig dan die van A en B en zoo blijft het dus ook in de hoogere jaren gewenscht de afdeelingen voor het onderwijs in deze gemeenschappelijke vakken te scheiden. Immers is het niet hetzelfde of deze vakken worden onderwezen voor de algemeene ontwikkeling, aan A en B, dan wel aan aanstaande studenten van de technische hoogeschool afd. C, als fond voor verdere studie. Maar op deze wijze zullen dus de klassen I en II, die elk b.v. 20 leerlingen tellen, later worden gesplitst in minstens 2 derde, vierde, vijfde en zesde klassen, waardoordoor een Lyceum zeer duur zal worden, behalve daar, waar thans reeds twee of drie parallelklassen op de H.B.S. of 't Gymnasium zijn. Maar deze vindt men in geen enkele kleine stad of dorp, enkel in de groote steden.

In 't gunstigste geval kan een H.B.S. met vijfjarigen cursus wmrden vervormd tot een Lyceum C, door in de twee laagste klassen 't Latijn als leervak op te nemen en den cursus een jaar te verlengen. Maar wil een leerling dan student worden, zoo moet hij toch na twee jaar naar een ander, volledig Lyceum overgaan om A of B te volgen.

Wie de zaak beschouwt aan alle kanten, ziet in dit plan van reorganisatie niet anders dan meer overlading van onderwijs, langer studietijd, groote verwarring en verhooging van kosten, en wij mogen ons gelukkig prijzen dat het reeds door 't Ministerie Heemskerk ingediende wetsvoorstel, beoogende de instelling van deze Lyceums, voorloopig van de baan is. Hoewel reeds de dag was vastgesteld onder 't Ministerie Cort-van der-Linden, waarop het in behandeling zou worden genomen, werd op voorstel van Mr. J.E. Heeres deze behandeling met groote stemmenmeerderheid tot later uitgesteld.

Voorloopig zal dus wel het Haagsche Lyceum het eenige blijven. Elke Regeering zal huiverig zijn het wetsvoorstel opnieuw op de rol te plaatsen.

b. De School voor M.U.L.O.

Verder heeft de Ineenschakelings-Commissie, welker taak het wras om het onderwijs tot een goed in- en aaneensluitend geheel te maken, de H.B. Scholen met driejarigen cursus laten bestaan naast de scholen voor M.U.L.O., alsof de eenheid van onderwijs gebaat is met groote verscheidenheid.

In het Rapport der Commissie wordt medegedeeld dat de kwestie ter sprake kwam of bij de verdere ontwikkeling van het M.U.L.O. (meer uitgebreid lager

onderwijs) de H.B.S. met driejarigen cursus nog moest blijven bestaan. En daar in onze eensgezinde natie elke groep allereerst of wel uitsluitend opkomt voor de belangen van eigen kliek of partij, met voorbijzien van de wenschen voor 't algemeene welzijn, beantwoordde de subcommissie voor het lager onderwijs deze vraag ontkennend, maar meende die van het middelbaar onderwijs, dat de H.B.S. met driejarigen cursus niet moest verdwijnen en ging de Staatscommissie met deze laatste meening mee. Zoo kan dus volgens het Rapport van een beperking van het groote aantal verschillende inrichtingen, hoezeer ook gewenscht voor eenheid en eenvoud van 't onderwijs, geen sprake meer zijn, daar het Lyceum meer verscheidenheid dan eenheid brengt.

En toch ware het - en kan het nog zijn, nu de voorstellen van de Ineenschakelings-Commissie vooreerst op de lange baan woorden geschoven - toch ware het een gewenschte

vereenvoudiging, de H.B.S. met driejarigen cursus geleidelijk op te heffen en te vervangen door scholen voor M.U.L.O., dewijl dit onderwijs kan worden gegeven in bijna al de dorpen en stadjes, dus a.h.w. in het geheele land, terwijl de driejarige H.B. Scholen op het platteland meestal ontbreken.

Nu zou dit alleen geen motief zijn; de hoofdvraag is: welke van die scholen zijn de beste voor leerlingen van 12-16 jaar (gemiddeld), en dan aarzel ik niet de voorkeur te geven aan de scholen voor M.U.L.O.

Een der voornaamste bezwaren tegen de scholen voor M.U.L.O. is volgens de Staatscommissie, dat een cursus van 9 (of 10) jaar te lang is. Leerlingen van 6 tot 16 jaar behooren volgens haar niet op één en dezelfde inrichting; zoo'n school zou inderdaad zijn twee scholen onder één dak.

Welnu, dit bezwaar is gemakkelijk op te heffen. Vreemd, dat de Staatscommissie niet op het denkbeeld is gekomen er twee scholen van te maken elk onder haar eigen dak. Dat lag toch voor de hand. Eerst de gewone zesklassige (= zesjarige) school voor kinderen tot twaalf jaar, en daarna voor de leerlingen die meer en langer onderwijs begeeren, de school voor M.U.L.O. met drie, maar beter met vier klassen. Een zelfstandige school voor M.U.L.O., niet een verlengstuk van de gewone lagere school, dat men naar willekeur kan uitrekken of doen inkrimpen tot een, twee of drie jaar, als tegenwoordig het geval is. Zulke scholen met uitgebreid leerplan met een zevende en zelfs een achtste leerjaar kunnen en zullen toch blijven bestaan, overal waar men de kinderen iets, een weinig meer wil laten leeren dan op de gewone school mogelijk is. Maar zulke scholen zijn geen scholen voor M.U.L.O. Deze moeten zijn met een drie- of liefst vierjarigen cursus, zelfstandige inrichtingen voor Lager Onderwijs. Dan zou in de gewone zesklassige school het onderwijs in het Fransch - dat de school bederft - kunnen achterwege blijven. Zulke scholen voor M.U.L.O. zijn er reeds in menigte.

Een school voor M.U.L.O. heeft onderwijzers voor de volgende vakgroepen (waar dit nog niet het geval is, tracht men het zoo te krijgen):

1 Wis- en Natuurkunde;

2 Nederlandsch en Duitsch (omdat deze vakken na-verwant zijn);

3 Geschiedenis, Aardrijkskunde, Staathuishoudkunde;

4 Engelsch en Fransch.

Boekhouden, Schoonschrijven, teekenen en Gymnastiek worden door andere onderwijzers geleerd. (Deze vakken nemen elk slechts 1 of 2 uur per week).

Op deze inrichting is meer eenheid in het onderwijs dan op de H.B.S. met haar grooter aantal leeraren. Deze scholen voor M.U.L. O zijn eenvoudiger, kosten minder dan driejarige H.B. Scholen en kunnen daarom overal worden opgericht. Zij bestaan reeds naast de H.B.S. met driejarigen cursus in alle steden en blijken dus in een behoefte te voorzien.

De onderwijzers aan deze scholen bezitten meestal een akte middelbaar A. voor een vreemde taal of K (Wiskunde) of Boekhouden. Maar ook waar enkel onderwijzers met hoofdakte en akten voor lager onderwijs in een vreemde taal met het onderwijs zijn belast, is nooit gebleken dat hun kennis niet ruim voldoende is om met succes les te geven. Daar elke onderwijzer slechts een paar vakken behoeft te onderwijzen, is het hem een niet te zware taak in die vakken uitstekend bekwaam te zijn.

Deze scholen voor M.U.L.O. zouden de zoozeer noodige eenheid brengen door aansluiting met de gewone lagere.

De beroepskeuze geschiedt eerst na 't eindigen van dit onderwijs.

Van deze scholen, die allerwege in kleine steden en in dorpen evenals in de groote steden bestaan of gesticht zouden worden, kan iedereen gebruik maken als voorbereiding tot verdere studie, ook de onderwijzers, voor zij hun vakschool,

Normaal- of Kweekschool, bezoeken. Wij zouden dan krijgen een onderwijzersstand met meer algemeene ontwikkeling dan hun zeer aparte vakopleiding verschaft. En dit voorzeker is zeer gewenscht en zou het geheele volk ten goede komen.

C. GROUSTRA.

Vrouwenliefde en de Oorlog.

Uit een Duitsch *vrouwenblad* citeer ik het onderstaande vers, dat ik daarin onlangs aantrof:

Die Mutter.
Von Joseph von Lauff.

Es blieb mir nichts hienieden;
Denn, was ich ausgesät,
Was mir der Herr beschieden,
Hat mir der Tod gemäht.

Als noch die Sicheln klangen -
Drei Söhne um mich her!
Jetzt, wo die Knospen sprangen,
Ich habe keinen mehr.

Wie ist so heiss gewesen
Das mörderische Blei?
Es riss in den Vogesen
Des ersten Herz entzwei.
Zersplissen und zerspalten,
Was kernig war wie nie!
Doch fest hat ausgehalten
Die zweite Batterie.

Den andern sah ich reiten
Als Totenkopfhusar.
Vom Pferde tät er gleiten,
Da er in Polen war.
Wie stolz zog er von hinnen,
Wie schön war seine Ruh!
Nun deckt ihn weiszes Linnen
Bei Ostrolenka zu.

Und er - so jung an Jahren -
Der mir so früh entschlief!
Er liesz die Schulbank fahren,
Als ihn die Trommel rief.
Jetzt musz durchs Land der Geuzen
Mein Fusz so traurig zieh'n;
Bei Ypern an den Schleusen,
Da liegt mein Benjamin.

Es blieb mir nichts hienieden:
Denn, was ich ausgesät,
Was mir der Herr beschieden,
Hat mir der Tod gemäht.
Als noch die Sicheln klangen -
Drei Söhne um mich her!
Jetzt, wo die Knospen sprangen,
Ich habe keinen mehr.

Herr Kaiser, ach Herr Kaiser,
Wie ist mein Haar so weisz!
Rings junge Blütenreiser -
Mir aber blüht kein Reis.
Doch, musz auch schmerzverloren
Ich stets in Tränen stehn -
Wär' mir ein vierter geboren,
Herr Kaiser, ich gäbe auch den.

Wat tot zoo iets te zeggen....?

Wat anders dan dat het er wèl treurig, heel treurig, uitziet met onze hooggeroemde vrouwen-ontwikkeling *en* met ons evenzeer, (door ons zelven althans,) zoo hooggeroemd vrouw-*gevoel*, indien dergelijke gedichten ongewraakt, ja zelfs onder algemeenen bijval, worden gedrukt.

Want, helaas, ik overdrijf niet indien ik spreek van algemeenen bijval. Immers, niet alleen in Duitschland, evenzeer in Frankrijk, in Engeland, ten onzent óók, hitsen de vrouwenzelf aan tot den oorlog. Men behoeft slechts terug te zien op het gebrek aan deelname aan het onlangs in den Haag gehouden vrouwencongres voor den vrede, om te erkennen hoe uit alle wereld-streken, oorlogvoerende zoowel als neutrale, de vrouwenvereenigingen weigerden deel te nemen aan deze betooging tegen het menschenslachten. Integendeel, met ware woede verzetten zij zich, bij monde harer verschillende besturen, tegen zooiets als vrede-bevordering. Veel liever, zoo verklaarden ze, wilden ze tot het uiterste den oorlog zien voortgezet, en daarvoor offeren hare mannen, zonen, vaders, broeders, vrienden, dan medewerken tot een niet aan alle eerzucht-eischen bevredigende beëindiging van den krijg.

En zij, die op het congres-zelf den moed had harer eerlijke overtuiging, die het den aanwezigen geestdriftig in het aangezicht slingerde: ‘Slechts over mijn lijk zal ik mijn zoon ten oorlog laten gaan’, zij is veroordeeld, en afgekeurd hierom, zelfs door menigeen onder hare zusteren die in den mond voert vóór den vrede te zijn... omdat ze... een officiers-vrouw is...!!

Van een officiers-vrouw - werd er namelijk gezegd - komt zoo iets niet te pas. -

Alsof hetgeen al of niet ‘te pas komt’ in het belang der carrière van uw man mag meegelden waar het geldt het hoogste en mooiste wat wij-vrouwen hebben, onze liefde!!

- Daarin namelijk zit 'm m.i. de grondoorzaak van heel de lafheid en laksheid en onverschiligheid der vrouw in zake den oorlogs-gruwel.

Zij heeft niet lief.

Geen vrouw toch, die waarachtig *vrouw* is, die *waarachtig* liefheeft haren vader, haren broeder, haren vriend, en (hoe oneindig veel méer nog houdt dàt in wat ik nu ga zeggen), die liefheeft haren man of haren zoon *kan* er in willen berusten dat men haar het voorwerp van deze heur liefde ontneemt, die liefde vermoordt en verminkt en nameloos doet lijden - zonder andere aanleiding dan omdat de belangen van eenige diplomaten en vorsten achter de schermen dat zoo willen.

Voor ieder onzer, die even nadenkt over de beteekenis van het *vreeselijke*, van te moeten

verliezen dat wat men *liefheeft*, kan het niet anders dan vaststaan, dat elke waarachtigliefhebbende vrouw moet en zal zijn een voorstandster van dienstweigering, van anti-militairisme, van wereldvrede coûte que coûte. - -

Maar, de meeste vrouwen zijn veel te egoïst om *waarachtig* lief te hebben.

Haar eigen lieve-ikheidje gaat haar veel meer aan, is haar veel dierbaarder dan haar man of haar zoon. -

En dáárom, omdat de phrasen van vaderlandsliefde, van te zijn echtgenoote of moeder van een 'held', haar-zelven vleien en op den voorgrond brengen, dáárom laat zij zich gebruiken tot het willig werktuig van hen, die uit vuig eigenbelang den oorlog willen blijven voeren. - Indien we op den grond der dingen komen dan is het dit egoïsme dat de vrouw maakt tot eene huichelaarster en leugenaarster in deze quaestie.

In het zoogenaamde 'opofferen' namelijk aan het vaderland van echtgenoot en zonen, zoekt de durchschnitt-vrouw *zichzelve te doen bewierooken.* Tot hiertoe vergeten, en op den achtergrond, maakt het lijden of de dood in den oorlog van deze slachtoffers harer eigen ijdelheid haar plotseling tot de weduwe, of de moeder van een den 'heldendood gestorvene', van 'un brave', van een die 'viel voor het vaderland', enz., enz.

En, is ze bij toeval reeds vóór dien tijd eene die een rolletje speelde in de maatschappij, dan spreekt het vanzelven dat ze, door zulk een bijkomstige reden, nog veel méér wordt gehuldigd en besproken dan vóórdien. -

Zeker, ik weet wel dat 'de' vrouw steeds zoo heel graag schermt met het moederinstinct, en beweert hoe dit niets te maken zou hebben met de liefde voor, of de verhouding tot den man, die haar het kind schonk. - Talloos immers zijn ook de door vrouwen geschreven romans, waarvan de hoofdpersoon de een of ander ongelukkig-gehuwde vrouw is, die echter nochtans mateloos veel houdt van haar kind, of die zelfs enkel huwt om een kind te hebben, en zonder eigenlijke liefde voor den vader. -

In theorie en op papier alles heel mooi en aandoenlijk!

Maar - - - zooals zoo véél aanstellerij van 'de' vrouw - *niet* waar, *gelogen!*

Het is integendeel onmogelijk dat het uit zuivere geslachtsdrift van één kant, of zelfs met tegenzin verwekte kind, of dat wiens vader der moeder koud liet toen hij het haar gaf, in haar dezelfde innerlijke teederheid zou wekken, haar zou vervullen met dezelfde onuitsprekelijke blijdschap, die zij zal ondervinden wanneer haar lijfsvrucht is een ontvangenis van hem dien zij liefheeft in dien mooien zin, welke insluit het volledig weggeven onzer vrouwenziel en van ons vrouwenlichaam beiden te samen.

Zóó echter heeft op de duizenden vrouwen slechst hier en daar één enkele lief, *waarachtig* met ziel en lichaam beide, lief den man harer keuze!

En dáárom is het dat er zoo vele, vele slechte, koude, egoïste, onverschillige moeders op aarde zijn, n'en déplaise alle mooie praatjes over moeder-instinct, die juist dezulken in den mond voeren. -

Daarom, omdat hare zonen en dochters niet zijn kinderen der liefde, maar slechts kinderen geboren uit een heel gewoon 'huwelijk'. - -

Ik heb hier op mijn schrijftafel liggen een uitnoodiging om een betooging te teekenen vóór dienstweigering.

Natuurlijk zal ik dat gaarne doen. -

Maar ik wil er hier op deze plaats nog iets bijvoegen.

Namelijk dit:

Indien er ten onzent oorlog uitbreekt, dan zou ik-voor-mij veel, veel liever hen die ik liefheb zien 'brandmerken' met den naam déserteur, dan hen offeren voor den

leugen, den drievoudig-vervloekten *leugen* van ‘vaderlandsliefde’ - (welke niets te maken heeft met oorlog).

Voor die ik liefheb wil ik alles doen, leed met hen deelen, hunne zorgen dragen, hen oppassen in ziekte, den dood voor hen trotseeren.

Ik weet dat ik dat alles zal doen. -

Maar, *niet* wil ik hen noodeloos offeren aan den gruwel van verminking en lijden en sterven voor een leugen - - opdat daardoor mij-zelve zoude gespaard blijven het *on*ware verwijt hunner zoogenaamde ‘lafheid’. - Dierbaarder is mij, heb ik lief een levende ‘lafaard’ dan een doode ‘held’, waar het immers geldt in beide gevallen een **leugen,** een **phrase,** en niets anders.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Mijn eerste bezoek aan het hof van Napoleon III.
(Vervolg en slot van No. 10.)

25 November.

Lieve M.....

Daar het programma voor dezen morgen aankondigde dat er des namiddags een drijfjacht gehouden zou worden, deed ik mijn groen costuum aan, dat ik me voor dit doel aangeschaft had. De Keizerin verscheen eveneens in het groen, met een coquet driehoekig hoedje op, met gouden boordsel afgezet en zag er bijzonder knap uit.

Terwijl de Keizer aan me voorbij wilde gaan, bleef hij eensklaps voor me staan en overhandigde mij een klein pakje: ‘Hier heeft u van mij de gouden knoop, die u het recht verleent, levenslang deel te mogen nemen aan de keizerlijke jachtpartijen.’ (Zonder twijfel had Prins Metternich dit voor me weten te bewerken.)

Ik maakte een diepe buiging, bedankte hem en vroeg of ze tevens insloot dat men een zekere bekwaamheid in het jagen moest bezitten en er per sé aan moest deelnemen. ‘Zeker niet, wanneer u dit niet mocht verkiezen,’ luidde het antwoord, ‘maar heeft u wel ooit eens een drijfjacht meegemaakt?’

Op mijn antwoord dat ik er nog nooit een gezien had, noch iets dergelijks, dan alleen iemand die met een geweer uittrok en met niets anders weer terugkwam, begon hij te lachen en zei: ‘Dat moet ik eens aan de Keizerin vertellen.’

Het is zijn gewoonte te zeggen, als hij iets hoort dat hem amuseert: ‘Dat moet ik eens aan de Keizerin vertellen.’ Hij schijnt altijd van haar vervuld te zijn.

‘Zoudt U me dan vanmiddag eens willen vergezellen’, vroeg hij ‘om zelf eens van nabij te zien wat een drijfjacht eigenlijk is?’

Ik antwoordde toestemmend. ‘Moet ik ook een geweer meebrengen?’

‘O, neen, als-'t-U-blieft’ haastte zich de Keizer te zeggen, ‘doet U alleen maar een paar stevige schoenen aan en neem een warmen mantel mee’.

Reeds spoedig stonden de rijtuigen op ons te wachten en werden wij er warmpjes ingepakt om aan het jachtvermaak deel te nemen.

De heeren stelden zich in een lange rij op, aan weerskanten van den Keizer, aan diens rechterhand bevond zich de hoogst in rang geplaatste, Prins Metternich, aan de linker Graaf von der Goltz, enz. Achter ons stonden de jachtopzieners, die voortdurend de geweren laadden en deze zoo vlug mogelijk aan hun meesters overhandigden.

De eerste drie heeren hadden hun eigen jagers en twee geweren elk.

Het was een afschuwelijk gezicht! Ik haat bepaald zulk een zoogenaamd jachtvermaak! En ben ervan overtuigd de eerste week er niet van te kunnen slapen, want in het duister zal ik steeds die verwrongen gezichten en stuiptrekkende lichamen dier arme, stervende beesten voor me zien. Ik denk er dan ook niet aan weer aan een jacht deel te nemen. En het ergste was wel toen ze de fazanten en herten in een soort van kring bijeengedreven hadden, waar geen mogelijkheid aan een zekeren dood te kunnen ontsnappen voor die arme dieren bestond; het was in een woord een gruwelijke slachterij; Men zeì dat er 3800 stuks doodgeschoten werden; Prins Metternich alleen nam er 1200 voor zijn rekening. Welk een verlichting was het voor me, toen alles ten einde was en men ten minste niet langer getuige van den doodstrijd dier zieltogende dieren behoefde te zijn, en die ellendige sport den rug toe kon keeren.

O, die zoogenaamde étiquette der vorsten, ik kan er mij zoo boos om maken, waarom in onzen tijd van beschaving nu nog aan zulk een middeleeuwsch gebruik vast te houden! Hoe kan men er in Godsnaam vermaak in scheppen, om in den kortst mogelijken tijd zooveel mogelijk arme, onschuldige dieren, die zich niet kunnen verweren, dood te schieten, of wat nog erger is een langzamen dood te zien sterven! Ik kan me er nog indenken dat een hartstochtelijk jager er een soort van genot in vindt, de gevaren te trotseeren, temidden van een onmetelijk woud, bij het neervellen van een wild zwijn; de partijen zijn in elk geval dan meer tegen elkaar opgewassen, elk heeft zooveel mogelijk zorg te dragen zijn eigen lijf te redden. Maar daar alle vorstelijke personen lang geen geboren jagers zijn, heeft men er denk ik dit op gevonden, om zooveel mogelijk wild bijeen te jagen en het hen zoodoende gemakkelijk te maken een rijke buit te behalen, hetgeen dan liefst bij honderdtallen triomfantelijk door de couranten aan de bewonderende (?) onderdanen wordt meegedeeld.

Nog dienzelfden avond, toen de Keizer naar me toe kwam om te informeeren hoe het edel jachtvermaak mij bekomen was,

heb ik hem dan ook ronduit mijn meening gezegd, dat ik hoopte er nooit weer aan deel te nemen, waarbij ik het waagde Z.M. de gouden knoop, waaraan het voorrecht verbonden was aan alle Keizerlijke jachtpartijen deel te mogen nemen, weer te overhandigen. De Keizer, die goedig van natuur is, lachte me een weinig uit, zei gekscherend iets over vrouwelijke zenuwen, die me zeker de baas waren, en vond me zeker een overgevoelig persoontje, maar scheen me mijn openhartigheid overigens niets kwalijk te nemen.

Elken morgen vonden we in onze vertrekken het programma voor den dag klaar liggen:

Déjeuner à 11 heures.
Chasse à tir à 2 heures.
Comédie Française à 9 heures.

Tegen 9 uur verzamelden we ons allen in de théaterzaal van het Paleis, die bijna even groot is als de meeste théaters te Parijs; eenmaal in de week heeft er steeds een voorstelling plaats gedurende het verblijf van Hare Majesteiten te Compiègne. Voor dezen avond was het gezelschap van het Théatre Français opontboden om een vertooning ten beste te geven; het stuk dat men uitgekozen had was het laatste werk van Emile Augier, dat een groot succès te Parijs had weten te behalen, genaamd ‘Le fils Giboyer’. Emile Augier, die speciaal daarvoor uitgenoodigd werd, vereerde met zijn tegenwoordigheid de uitvoering.

Sarah Bernhardt, Madeleine Brohan, Coquelin en Breton vervulden in het stuk de hoofdrollen. Dat ze ons met hun meesterlijk spel een waar genot bereidden, behoeft zeker bijna geen betoog. Het theater zelf werd geheel door duizenden waskaarsen verlicht, terwijl men het volledig decoratief, speciaal voor deze uitvoering, uit Parijs had meegebracht. Hare Majesteiten hadden in het midden van de keizerlijke loge plaats genomen, terwijl de gasten allen in volgorde van hun rang en waardigheid naast of achter hen gezeten waren. De voorstelling duurde ongeveer tot half elf, en na ons in de salon van den Keizer verzameld te hebben, zond Z.M. om de artisten, die bezig waren van toilet te verwisselen. Hare Majesteiten onderhielden zich langdurig en men zou zeggen op zeer familiaire wijze met hen; naar de manier te oordeelen waarop ze lachten en praatten, schenen de tooneelisten, in 't bijzonder Coquelin, zich ook volkomen op hun gemak te gevoelen en had deze er bijzonder den slag van den Keizer te amuseeren.

Nog nooit had de Keizerin me zoo mooi toegeleken als dien avond. Zeer zeker is Zij bijna altijd wat men een bekoorlijke vrouw placht te noemen en hetgeen juist haar grootste charme uitmaakt is, dat zij haar zelfbewustzijn zoo weinig openlijk ten toon spreidt. Zij heeft zulk een innemend gezicht, voor elk een ongekunsteld, vriendelijk lachje, dat haar klassiek gesneden gelaat zulk een aanvallig voorkomen verleent; het hoofd staat zoo mooi gebouwd op haar schouders, terwijl de hals onberispelijk gevormd is.

Welk een verrassing was het voor mij mijn beste, oude Auber naar me toe te zien komen, die de artisten uit Parijs naar hier vergezeld had. Hij zag er zoo goed uit in weerwil van zijn drieëntachtig jaar, iedereen koesterde de grootste bewondering voor den ouden heer en hield veel van hem; hij is dan ook een toonbeeld van goedheid, begaafdheid en wat minder dikwijls voorkomt: van bescheidenheid. Hij is nu bezig een nieuwe opera te componeeren, stel je voor een opera te schrijven op 83 jarigen leeftijd! Ik vroeg welken naam zijn nieuw stuk zou dragen, waarop hij mij ten antwoord gaf: ‘Rêve d'amour’. De titel is te jeugdig en de componist te oud

daarvoor; ik weet wel dat ik een fout bega, maar wat doet dat er toe? Het is mijn laatste werk!'

Ik zei hem, te hopen dat hij nog vele jaren mocht blijven leven om nog meer opera's te kunnen schrijven. Maar hij schudde weemoedig zijn hoofd, herhalende: 'Neen, neen, het is werkelijk mijn laatste!'

Eensklaps werden we in ons gesprek gestoord door een adjudant van den Keizer, die het verzoek tot me richtte iets voor het illustere gezelschap te willen zingen; de keuze der liederen werd gaarne aan mij overgelaten. We vertrokken daarna allen naar de muziekzaal, terwijl Graaf Pourtalès mij zijn arm reikte om me naar de vleugel te geleiden. We wisselden nog van gedachten over zenuwachtigheid in 't algemeen; hij vertelde me bij een dillettantenvoorstelling, die er zoovele in het paleis ten beste werden gegeven, aan hevige plankenkoorts te lijden. Ik was niet minder zenuwachtig wanneer ik iets voor te zingen had, vooral bij het eerste lied liep het mij voortdurend warm en koud over mijn rug. 'Evenals Albani,' zei hij, 'deze moest zelfs haar loopbaan als operazangeres vaarwel zeggen, zoozeer leed zij aan "Bühnenfieber"'.

Ik zong ‘Le Rossignol’, waarvan de cadans door Auber voor mij geschreven was, begeleid door Prinses Metternich. Daarna iets van Gounod, een veel te ernstig lied, geloof ik, ofschoon de Keizerin mij verzekerde in lang niet iets zoo moois gehoord te hebben, en daarna ‘Poème d'avril’ van Massenet. Hij is een jonge componist, die evenwel bepaald iets geniaals bezit en stellig een schitterende toekomst voor zich heeft.

Maar er komt een eind aan alle dingen en zoo ook aan dezen avond. De verschillende artisten werden met een of ander fraai souvenir verrast en vertrokken daarna met een specialen trein weer naar Parijs. Auber nam afscheid van mij, zeggende: ‘Tot weerziens in Parijs, als ge tenminste door de onderscheidingen, die u hier ten deel vallen, niet te hoogmoedig zijt geworden, om zulk een ouden onbeteekenenden bourgeois zooals ik te ontvangen.’

‘U kunt het in elk geval probeeren,’ antwoordde ik lachende. ‘Adieu en goede reis!’

29 Nov.

Lieve M.....

Wie anders dan Prosper Mérimée, de groote dichter, naar wien ieder pleegt te luisteren, zoodra hij maar zijn mond gelieft te openen, zou me dien middag aan tafel geleiden? Hij ziet er meer als een Engelschman dan wel als een Franschman uit, hij is reeds vrij oud, maar lijkt toch nog ouder dan hij in werkelijkheid is, (hij zal zoo iets van 50 jaarzijn, geloof ik), heeft een slanke gestalte en er speelt steeds een spottend lachje om zijn lippen, zijn oogen zijn innemend, ofschoon hij je soms plotseling met een scherpe en doordringende uitdrukking, met iets achterdochtigs kan opnemen Hij spreekt uitstekend Engelsch, en dit vertelde ik hem ook al gauw, dat ik nog nooit te voren een vreemdeling zoo goed Engelsch had hooren spreken.

Hij antwoordde heel eenvoudig: ‘Dit is ook niet meer dan mijn plicht, daar ik het reeds als kind geleerd heb te spreken,’ en voegde er met een soort van voldoening bij: ‘ik kan het zelfs beter schrijven dan spreken.’

Ik vroeg hem toen of hij ook wel gedichten in het Engelsch kon maken. Daarbij keek hij mij aan met een blik, afsof hij wou zeggen, wat gaat jou dat eigenlijk aan? en antwoordde: ‘Ik geloof niet dat ik dit zou kunnen, zoover gaat mijn Engelsch niet, ik weet er juist voldoende van om een discours gaande te houden, maar meer ook al niet.’

‘Om rijmen te maken,’ merkte ik hoogst banaal op, ‘moet men zeker wel haast elk woord in de dictionnaire kennen.’

‘O,’ zei hij, ‘ik tracht geen rijmen te verzinnen, dat acht ik verre beneden me.’

Als hij Fransch spreekt is het bepaald een genot naar hem te luisteren, je krijgt dan de grappigste woorden te hooren en hij weet zulk een origineele wending aan het gesprek te geven dat men (dit was tenminste met mij het geval) voortdurend op zijn qui vive moet zijn, om niets van hetgeen hij zegt te missen. Het is juist als met iemand die voor de piano zit te improviseeren, en voortdurend onverwachte en melodieuze overgangen fantaseert.

Hij vertelde me meer dan dertig jaar lang met een Engelsche dame, die hij nooit van aangezicht te zien had gekregen, in correspondentie te zijn geweest.

‘Was U dan verliefd op haar, dat U haar al die jaren zooveel te schrijven had?’

‘Ik was verliefd op haar brieven. Die waren zoo knap geschreven, als ik ze maar ooit gelezen had, altijd even geestig en onderhoudend.’

‘Was zij dan misschien verliefd op U, of alleen maar op Uwe gedichten?’ was ik onbescheiden genoeg te vragen.

‘Hoe kunt U dat vragen?’ zei hij. Het verwonderde mezelf ook, dat ik dit gedurfd had. Ons onderhoud scheen hem bepaald te vervelen.

Is zij nu dood?’ vroeg ik, de stoute schoenen aantrekkende; maar hij wou me geen woord meer over die geleerde dame vertellen en leidde het gesprek in een andere richting. Mijn vrouwelijke nieuwsgierigheid was anders op dat punt nog lang niet bevredigd.

Ik wenschte wel dat ik me al de paarlen die van zijn lippen vielen, nog kon herinneren, maar, helaas! we kunnen niet zooals Cleopatra paarlen verteren, maar een ding schiet me nog te binnen dat hij o.a. zei: ‘Als ik het verschil tusschen mannen en vrouwen zou moeten definieeren, zou ik zeggen: ‘Dat de mannen meer waarde hebben, maar dat de vrouwen meer waard zijn.’

Ik vroeg me verwonderd af, of dit misschien een van de paarlen geweest was die hij in zijn brieven aan die bewonderenswaardige Engelsche dame ten beste had gegeven.

Na afloop van het diner kwam Baron Haussmann, de prefect van Parijs, naar me toe. Hij is groot en zwaar gebouwd, en heeft

zulk een autoritaire manier van spreken. In zijn optreden herkent men dan ook direct den man van gezag, en de wijze waarop hij zijn dame met zich meetrekt, geeft me bijna het gevoel van een kleine sleepboot, die tegen wil en dank meegevoerd wordt. Ons discours ging over de nieuw in te voeren verbeteringen, die hij te Parijs denkt aan te brengen en hij vroeg mij hoe ik de boulevard, die zijn naam draagt en die juist voltooid was, vond.

'Ze maakt een goeden indruk,' antwoordde ik, 'ofschoon ze ons van een groot gedeelte van onzen tuin beroofd heeft.' (De helft was er wel mee heengegaan.)

'Maar U is dan weer dichter bij het Bois; zei hij. 'Ik hoop maar dat het gouvernement U flink schadeloos gesteld heeft.'

'Ik geloof wel dat dit het geval was, maar ons croquet-terrein is nu voorgoed verdwenen.'

'Voorgoed! 'herhaalde hij. 'Waar speelt U dan nu?'

'Soms aan het Oostenrijksche gezantschap.'

'Is de tuin daar dan wel groot genoeg voor?'

Ik antwoordde: 'Ze is niet breed genoeg voor een goed croquet-spel, maar de gezant is zulk een hartstochtelijk liefhebber ervan, dat hij een plaats onder de boomen daarvoor heeft ingericht, waar we dan spelen, soms 's avonds nog, met lampen op den grond hier en daar.'

Baron Haussmann scheen een oogenblik na te denken: 'Maar zoo iets lijkt me toch haast onmogelijk toe. Hoe zoudt U er over denken als ik een stuk grond in het Bois ter Uwer beschikking stelde?'

Ik zou het wel hebben kunnen uitschreeuwen van blijdschap! Wat een heerlijk bericht om dit aan mijn vrienden te vertellen.

Voor alle zekerheid vroeg ik hem nog eens of hij het werkelijk wel ernstig meende.

'Natuurlijk meen ik het en zoodra ik te Parijs terug ben zal ik de benoodigde papieren daarvoor in orde brengen, terwijl ik het document op Uw naam zal zetten,' voegde hij er galant bij, 'als een herinnering aan dezen avond.'

De Keizer heeft ook een spel uit Parijs laten komen en wij profiteerden daar dagelijks van; bij slecht weer werd het zelfs op het terras opgesteld en speelden we met een ambitie, een betere zaak waardig. Prins Metternich nam ook nu weer, zooals met alles, de leiding op zich.

Hedenmorgen bood Graaf Nieuwekerke mij zijn arm aan voor het dejeuner.

Hij is een Hollander van geboorte, maar woont te Parijs. Daar hij tot een der eerste autoriteiten op het gebied van kunst behoort, verhief de Keizer hem in den adelstand en werd hij benoemd tot Directeur van de Galerie du Louvre. Het is bepaald een knappe verschijning, lang en slank, terwijl hij iets bevelends over zich heeft, maar buiten andere benijdenswaardige hoedanigheden bezit hij de reputatie een eerste lady-killer te zijn.

Terwijl we zoo naast elkaar stonden, ging de Keizerin aan ons voorbij. Waarschuwend schudde ze haar vinger tegen mij en zei: 'Pas op! Hij is een zeer gevaarlijk iemand, un vrai mangeur de coeur.' 'Ja, ik weet er reeds alles van, Uwe Majesteit,' antwoordde ik lachende.

Er gleed een zelfbewust lachje over het gezicht van mijn tafelheer, terwijl hij zeer gevleid scheen te zijn; ik had een gevoel alsof ik naar het altaar geleid werd om evenals de arme kleine Izaäk ten offer gebracht te worden. Het Engelsch dat mijn buurman sprak was niet veel bijzonders en hij scheen zoo met zijn uitspraak in de war te zijn, dat hij dikwijls 'heart' en 'art' door elkaar heen haalde, zoodat ik somtijds niet wist of hij over de collectie van het Louvre tot me sprak of over zijn dames-slachtoffers. Maar tot zijn zichtbaar leedwezen wist hij mij niet onder zijn invloed te krijgen, hoeveel moeite hij daarvoor ook aanwendde. Ten slotte scheidden

we met een koele buiging, die ik van mijn kant met een spottend lachje beantwoordde.

Dien middag hadden we de keuze tusschen een chasse à tir of een rijtoer naar Pierrefonds. Van de eerste had ik meer dan genoeg en ik aarzelde dus geen oogenblik aan de laatste tocht deel te nemen.

Op de plaats onzer bestemming aangekomen ondernamen we direct een wandeling door de zoogenaamde ‘Treille’ of ‘Berceau’, op bevel van Napoleon I voor Keizerin Marie Louise aangelegd; een weg van ongeveer 1000 Meter lengte en die aan den zoom van het woud grenst. Ik moet zeggen dat ik haar niet anders dan kon beklagen, als ze daar dikwijls op zulk een kouden dag als vandaag moest wandelen; mijn voeten deden me bepaald pijn terwijl we de laan steeds op en neer liepen. Het was werkelijk te koud om nog langer buiten te blijven en we keerden dus terug om ons naar den kleinen salon, ‘Salon Japonais’ genaamd, te begeven, om daar verder den avond door te brengen.

Lieve M....

Nu zijn we dan weer in Parijs gearriveerd, blij weer thuis te zijn na een vroolijke week te Compiègne te hebben doorgebracht. Hoe aangenaam en gezellig ons verblijf aldaar ook was, toch blijft het altijd een vermoeiend iets en kunnen zulke bezoeken niet van al te langen duur zijn. Vandaag permitteer ik mij de weelde van één japon in plaats van 5 maal per dag van costuum te moeten verwisselen. Ik gaf mijn kamenier permissie om den geheelen dag uit te gaan en wij gaan nu ergens in een restaurant dineeren....

Wat een contrast! Het lijkt me toe alsof ik wel een maand uit geweest ben!

Gedurende het ontbijt gisteren nam de Keizer zijn glas op en, me over de tafel een blik toewerpende, dronk Z.M. op mijn gezondheid en herhaalde dit met verscheiden gasten.

Voordat we Compiègne gisteren verlieten, terwijl we juist aan de morgenthee zaten, werden we hierin gestoord door de komst van den 'major - domo,' die ons een papìer overhandigde. We waren niet onvoorbereid op dat bezoek, daar een van de gasten, die hier reeds eerder eenigen tijd had vertoefd, ons reeds had ingelicht, dat ieder in zijn vertrekken moest blijven totdat dit gewichtige personage zijn rondte had gedaan om de 'pourboire' in ontvangst te nemen. Ik zeg de 'pourboire', daar wat men anders gewoonlijk ieder voor zich geeft, nu in één som werd verzameld. Dit papier, dat hij ons met veel gewichtigheid overhandigde, bleek een bewijs te zijn van zeshonderd francs - onze 'fooi'!

We waren in den trein allen eenigszins onder den indruk ervan. De conversatie liep grootendeels over het onderwerp 'pourboires.'

De 'huissier' bepaalt het juiste bedrag dat ieder verplicht is te geven, een gezant b.v. heeft tweeduizend francs te betalen, voor een staatsminister is duizend francs voldoende - niet officieele personen, zooals wij, worden verondersteld niet meer dan zeshonderd francs uit hun zak te kunnen geven, terwijl de arme oude Fransche adel met 500 francs kan volstaan. Eenigen van het gezelschap waren van opinie, dat het plezieriger was om *en masse* in een groote som te geven dan die te versnipperen, anderen waren meer de meening toegedaan, dat het wel zoo voldaan was om ieder der bedienden persoonlijk een bedrag ter hand te stellen, maar allen waren hierin éenstemmig, om deze manier als een soort van belasting te beschouwen. Maar daar de dagelijksche uitgaven te Compiègne, zooals de *Gouverneur de la Maison* zei, en die behoort het wel te weten, minstens tienduizend francs per dag bedragen, en er meer dan negenhonderd personen in het paleis vertoeven die gevoed dienen te worden...

Bij de aankomst te Parijs namen we van elkaar afscheid, met een zeker enthousiasme er bijvoegende, dat we elkaar spoedig hoopten terug te zullen zien, terwijl we misschien innerlijk wel verheugd waren bij de gedachte, dat we elkaar over niet al te korten tijd zouden ontmoeten. Wat zijn we toch allen onoprechte schepsels! Nu, goeden nacht; ik ben doodop.

Van Japan naar Java
door O.G. Thoden van Velzen.

'**H**et Keizerrijk Japan heeft eene bevolking van ongeveer zeventig millioen zielen. Het strekt zich uit langs de oostelijke kusten van Azië, en bestaat uit: vijf groote en zeshonderd kleinere eilanden, die zeer verspreid liggen tusschen 21°45′ en 50°56′

noorderbreedte; verder de zuidelijke helft van Karafoeto (Saghalien) en Korea, dat door de Japanners Tshoesen genoemd wordt.

Wat Engeland voor Europa is, dat is Japan voor Azië, namelijk het oostelijk centrum van het wereldverkeer, waar drie zeer belangrijke wereldroutes, via Siberië, Suez en Amerika samenkomen, en elk jaar brengt meer bezoekers dan het vorige van alle deelen van de aarde.

Op de kust van den Grooten Oceaan liggen de voornaamste havens, zooals Yokohama, Kobe en Nagasaki, welke in geregeld overzeesch verkeer staan zoowel met Australië, Amerika en Europa als met Azië. De haven van Tsoeroega, aan den oever van de Japansche zee gelegen, onderhoudt geregeld stoombootverkeer en wel drie keer per week met Wladiwostok, dat per spoor via Siberië met Europa verbonden is.

De spoorweg van Tshoesen (Korea), die een zeer belangrijke wereldweg vormt in verbinding met den spoorweg van Zuidelijk- Mandsjoerije is met de spoorwegen in Japan verbonden door de stoombooten van de Japansche Staatsspoorwegen, welke tweemaal elken dag varen tusschen Foesan en Shimonoseki.

Zooals men kan zien, strekt het Keizerrijk zich in eene lange lijn uit van het zuiden naar het noorden, zoodat zijne meest zuidelijk gelegen landstreken binnen den tropischen gordel liggen en in het noorden de koude luchtstreken bereiken. Deze aardrijkskundige ligging heeft Japan tot eene groote verzamelplaats van allerlei natuurlijke voortbrengselen gemaakt, en tevens vindt men een zeer gevarieerde flora en fauna binnen de grenzen van het Keizerrijk.

Het klimaat van het rijk is in 't algemeen zacht, maar toeristen raadt men aan dit land in de lente of in den herfst te bezoeken, welke de meest passende jaargetijden voor pleziertochten zijn. Het is te koud in Januari en Februari, behalve in sommige winterverblijfplaatsen, die op de oevers van den Stillen Oceaan of de ‘Binnenland Zee’ gelegen zijn.

Met Maart begint de lente en zet zich voort tot Juni, gedurende welken tijd alle planten achtereenvolgens bloeien en van Japan een bloemenrijk maken.

Juni is regenachtig en niet voor reizen geschikt. In Juli, Augustus en de eerste helft van September is de hitte te erg, gedurende deze maanden vluchten de menschen naar de bergen en de zeebadplaatsen.

October en November mogen de beste maanden genoemd worden, wanneer de lucht helder en zuiver en de temperatuur aangenaam is, en de chrysanthemums en de ontelbare kleurrijke bladeren van struiken en boomen in volle glorie prijken.

In December begint het winterseizoen en zijn dan de amusementspelen en onderhoudingsspelen tot tijdverdrijf in grooten trek.

Bovendien is Japan rijkelijk door de Natuur met bekoorlijke landschappen begiftigd, en menige streek kan door geringe menschelijke toewijding in een mooien tuin of prachtig park worden herschapen.

Dank zij de talrijke vulkanen, bevinden zich op vele plaatsen minerale bronnen, en deze hebben het ontstaan van vele gezondheidsoorden veroorzaakt, zooals Hakone, Atami, Arima en Ikao. Nergens zijn Natuur en Kunst zoo opvallend verbonden en ineengesmolten als in Japan, wat vooral op te merken valt bij de talrijke Boeddha- en Shinto-tempels en altaren, welke echt oostersch en zeer artistiek zijn.

Onder de voortbrengselen van Japan, neemt rijst de belangrijkste plaats in.

De beste rijst wordt in de volgende prefectschappen voortgebracht:

Nügata (bereikt door den Shin-etsoespoorweg), Hyōgo (nabij Kobe), Toekoeoka (in Kyoeshoe), Chiba (ten Oosten van Tokyo), Aichi (nabij Nagoya), Toyama en Kanazawa (aan de Hokoerokoe-spoorwegen), Ibaragi (aan den Jōban-spoorweg).

Gerst en tarwe zijn eveneens belangrijke producten en worden in groote uigebreidheid verbouwd.

De zijdekultuur. Japan verschaft ongeveer 30% van het totale verbruik van zijde in de wereld en ongeveer 60% van dat in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. De voornaamste districten voor de voortbrenging van ruwe zijde zijn Nagano aan den Shin-et-soe-spoorweg, Goemma (aan den Ryomo-spoorweg), Aichi nabij Nagoya, en zulke bergachtige streken als Yamanashi aan den Centraal-Spoorweg, Saitama nabij Tokyo, Gifoe nabij Nagoya, etc.

Thee. Shizoeoka, Miye en Saitama zijn de voornaamste centra van groene thee voor export, terwijl Kyoto en gedeeltelijk Saitama en Miye de bladeren voor binnenlandsch verbruik verschaffen.

De verdiensten van Japansche thee bestaan in de speciale geur en kracht om hare hoedanigheid te behouden, en zij wordt zeer door Europeanen en Amerikanen gewaardeerd. De beste thee komt van Oedshi, ten zuiden van Kyoto.

Tuinbouw. Vruchten worden hoofdzakelijk in de volgende prefectschappen gekweekt:

Pruimen: Kanagawa en Niigata.
Perzikken: Tokyo, Okayama en Kagoshima.
Peren: Shizoeoka, Nara en Kanagawa.
Dadelpruimen: Foekoeshima, Niigata en Chiba.
Appels: Hokkaido en Aomori.
Druiven: Tochigi en Yamanashi.
Oranjeappels: Wakayama en Shizoeoka.
Mijnbouw. Verrassend is de vooruitgang op mijnbouwgebied geweest. De voornaamste mijnen vindt men als volgt:
Goud en zilver. Yamagano nabij Yokogawa, aan de hoofdlijn van den Kagoshima-spoorweg gelegen.
Het eiland Sado in de Japansche zee.
Placer goud. Esashi in Hokkaido.
Zilver. Ikoeno, ten noorden van Himeji aan den San-yō-spoorweg.
Koper. Ashio nabij Nikkō, Kosaka nabij de Ō-oe spoorweg, Besshi in Shikokoe.
IJzer. Kamaishi, prefectuur van Iwate.
Kool. Yoebari (Hokkaido), Sorachi (Hokkaido), Iwaki-Hitachi langs den Joban-spoorweg,

Chikoeho, prefectuur van Foekoeoka, Takashima nabij Nagasaki. Müke nabij Koemanoto.

Petroleum. Niitsoe, Higashiyama, Nishiyama (prefectuur van Niigata).

De *visscherij* in Japan wordt tengevolge van de natuurlijke ligging van het land door buitengewone verscheidenheid gekenmerkt.

Behalve de haringvisscherij in het noorden, wordt geen bepaalde vischvangst op groote schaal uitgeoefend.

Zout. De binnenlandsche zeekusten zijn belangrijke zoutdistricten.

Boschbouw. De gewichtigste en meest uitgestrekte bosschen vindt men in de prefectuur Nara, op de hellingen van de noord-oostelijke districten, die naar de Japansche zee toegekeerd zijn, en in Kiso aan den Centraalspoorweg.

Katoenspinnerijen vindt men ìn de prefecturen: Osaka, Tokyo, Hyogo en Aichi.

Zijden geweven stoffen, *krip*, *floers en Haboetaye* worden hoofdzakelijk in de prefecturen Kyoto, Shiga, Foekoei, Ishikawa vervaardigd.

Japansch papier wordt in de prefectschappen Kochi, Ehime en Gifoe, etc. gefabriceerd.

Fantasie en artistiek matwerk wordt voornamelijk in de prefecturen Okayama, Hiroshima en Toekoeoka gevlochten.

Stroo- en snippervlechten in de prefecturen Okayama en Kagawa.

Porselein en Shippō (brandschilderwerk) worden gefabriceerd in Aichi, Kyoto, Gifoe, Arita en Imari (deze twee plaatsen in Kyoeshoe).

Lakwerk. Lakwerk wordt in de prefecturen Ishikawa, Wakayama, Kyoto, en Shizoeoka vervaardigd. (Imp. Gov't Railways).

Aardewerk wordt vervaardigd in Somayaki, ten zuiden van Sendai, Banko nabij Nagoya, en in Satsoema-Yaki in 't zuiden van Kyoeshoe gelegen.

Pataten werden oorspronkelijk vooral in Satsoema verbouwd. Satsoema ligt in het zuiden van Kyoeshoe. Aardappel heet in het Japansch imo, Pataten heeten satsoema-imo oftewel satsoema-aardappel.

Tegenwoordig worden pataten overal in Japan gekweekt en vormen een geliefkoosd voedsel.

Kŭtani nabij Kanazawa is bekend wegens de schilderachtige landschappen en tevens om het porcelein, dat zeer fraai, maar duur van prijs is.

Ogasawara (de Bonin-eilanden) behooren tot Japan en verschaffen bijna alle ananassen en bananen, die in Japan gegeten worden. Deze eilanden liggen binnen den tropischen gordel.

Tokyo is de hoofdstad van het rijk en telt 2.186.000 inwoners.

Over ‘Tokyo van heden en morgen’ schrijft Baron Sakatani, burgemeester dier stad, in ‘The Japan Magazine’ Mei 1914 het volgende:

‘Het hedendaagsche Tokyo is bijna eene nieuwe stad in vergelijking met wat het tien jaar geleden was; en tien jaar later zal het eene nog nieuwere stad zijn in vergelijking met wat het tegenwoordig is.

Het gemeentebestuur heeft het plan om de stad op groote schaal te vervormen, en wanneer dit plan wordt uitgevoerd, zal Tokyo den naam van metropolis van het verre Oosten wel waard zijn. Inderdaad zal de stad dan gunstig met eene der groote wereldsteden kunnen wedijveren.

Elke burger stelt veel belangstelling in dit plan, en het vooruitzicht van zijne voltooiing brengt ons allen vreugde.

Om naar waarde te schatten, wat Tokyo heden is en wat het in de naaste toekomst hoopt te zijn, is het noodzakelijk een vluchtig overzicht te geven, van wat de stad in het verleden was.

Tokyo was oorspronkelijk als Yedo bekend, een naam, dien zij gedurende het tijdperk der Shogoens droeg. Bij het begin van de middeleeuwen was het terrein, dat nu door de stad bezet is, slechts eene grasvlakte, de vlakte van Moesashi, die echter voldoende belangstelling vond om door verscheidene van 's lands dichters vermeld te worden, welke onder den indruk van de schoonheid der maan kwamen, die uit de grasvlakte opsteeg of daarin onderging.

De naam ‘Yedo’ stamde zonder twijfel van eene familie van dien naam af, die eens die prairie bezat.

In de veertiende eeuw was zij als het district Yedo bekend; en in de vijftiende eeuw bouwde de bekende krijgsheld Ota Dokwan daar een kasteel, dat van toen af als het kasteel Yedo bekend was, de grondslag van de tegenwoordige stad en van ons keizerlijk paleis. In de zeventiende eeuw, toen Tokoegawa Ieyasoe Kwanto in bezit nam, of de oostelijke gewesten van het keizerrijk, en zijn hof in het kasteel Yedo vestigde, begon de stad snel te groeien en kwamen gemachtigden samen met het doel een gemeentebestuur in te wijden.

In die dagen werd de nieuwgeboren stad in verschillende wijken ingedeeld, en voor

het gerief der burgers werden bruggen en kanalen gebouwd. Het is dus van belang te vermelden, dat het stedelijk gemeentebestuur van heden eene voortzetting is van wat door Ieyasoe werd opgericht, toen hij zijne hoofdkwartieren hier opsloeg om tegen de noordelijke barbaren te velde te trekken.

De stad Yedo groeide zoo snel en werd zoo machtig, dat zij spoedig de hoofdstad van het keizerrijk werd, en alle klassen van menschen zoowel als groote feudale heeren, begonnen zich hier te vestigen.

In de zeventiende eeuw groeide de stad zoo snel, dat hare grenzen zich tot aan de overzijde van de Soemida-rivier uitstrekten.

In 1653 richtte het gemeentebestuur van Yedo bij de rivier Tama een waterreservoir op. En in 1657 deelden de autoriteiten, uit de verwoesting van het grootere deel der stad door een algemeenen brand voordeel trekkende, de verschillende stadswijken opnieuw in, terwijl zij de verblijven der feudale heeren verwijderden om meer ruimte te krijgen en de Boeddhistische tempels voor het grootste deel in de voorsteden bouwden. In dezen tijd breidde zich de snelgroeiende bevolking tot ver aan den overkant van de Soemida-rivier uit, en werden de districten Honjo en Fakagawa georganiseerd. Zelfs werd in die vroege dagen het burgerlijke gemeentebestuur opgericht, in het Japansch genaamd ‘Machikwaisho’.

Vanaf dezen tijd gedurende 130 jaar bereikte Yedo het hoogtepunt van voorspoed, zich voortdurend uitbreidende, totdat er 1675 districtstraten waren, of veertig meer dan tegenwoordig. Gedurende het laatste deel der negentiende eeuw, wanneer de vraag om havens voor vreemde mogendheden te openen in aanmerking genomen werd, was het middelpunt van onderhandelingen en beraadslaging in Yedo.

Toen de publieke meening zich tegen het oude régime keerde, begon de macht van den shogoen te dalen. Men was toen in Yedo zoo opgewonden, dat de meeste feudale heeren, die in de hoofdstad van den shogoen verblijven hadden, hunne vrouwen en kinderen naar hunne landgoederen zonden, uit vrees voor komende onlusten.

Na den val van de Bakoefoe keerden de daimyo's van Yedo voor het grootste deel naar hunne landgoederen terug, en de voorspoed der stad begon te verminderen.

Gedurende eenigen tijd was de toekomst van Yedo twijfelachtig.

Maar de herleving kwam, toen in het zevende jaar van Mēdshi de keizer de volgende verordening uitvaardigde:

‘Hierbij geven wij onze persoonlijke beslissing omtrent zekere staatsaangelegenheden en de regeering van het volk.

Daar Yedo de grootste kracht der natie geweest is en tevens gedurende eenigen tijd de meest bloeiende stad in het oostelijk deel van het rijk, zoo zullen wij naar die stad verhuizen en hare administratie voeren.

Van nu af aan zal echter de naam der stad Tokyo zijn, of de oostelijke hoofdstad. Deze stap wordt gedaan, omdat wij onpartijdig de geheele natie als ééne familie beschouwen. En het is onze hoop, dat de geheele natie deze aangelegenheid aldus zal opvatten.’

Vanaf dezen tijd was de voorspoed der stad verzekerd. Tokyo werd nu prefectuur; in October van hetzelfde jaar verhuisde zijne Majesteit van de oude hoofdstad Kyoto naar de nieuwe hoofdstad Tokyo, dat toen de metropolis van het Keizerrijk genoemd werd.

Het stedelijk bestuur werd nu opnieuw op moderne wijze, met inbegrip van de technische afdeefing der stad, ingericht.

De oude politie-districten werden in het zevende jaar van Mēdshi afgeschaft en de stad werd in 15 wijken en stedelijke districten verdeeld, voor elk waarvan een

bestuurder of hoofdman werd benoemd. In het vijftiende jaar van Mēdshi, als een gevolg van eene algemeene reorganisatie van steden en dorpen door het geheele rijk, verkreeg Tokyo een nieuw systeem van stedelijk bestuur, en deze hervorming verzekerde aan de stad een grootere graad van zelfbestuur.

Tot dusverre heeft de stad onder speciaal toezicht gestaan van den gouverneur van de prefectuur Tokyo.

In het 31ste jaar van Mēdshi werd het stedelijk bestuur van Tokyo totaal gemoderniseerd, en tot eersten burgemeester werd wijlen de heer Hideo Matsoeda benoemd, die door den eerwaarden Yoekio Ozaki opgevolgd werd, en ikzelf ben de derde burgemeester.

Wat het bestuur van Tokyo betreft, eerst heeft men de Stedelijke Raadsvergadering, bestaande uit 75 leden. Zij is het middel, waardoor de wenschen der burgers worden uitgesproken en verwerkelijkt.

De burgemeester heeft het recht de Raadsvergadering samen te roepen, wanneer hij zulks voor de behandeling van zaken noodzakelijk acht. Hieraan zijn toegevoegd de

stadsraad, die den burgemeester omvat, de vice-burgemeesters, zekere eereleden en gemeenteraadsleden.

De stadsraad is het middel, waardoor de wil van de stedelijke vergadering wordt uitgevoerd. Verder heeft ook iedere stadswijk hare eigen vergadering en de wijkvergadering beslist de zaken van de wijk.

De burgemeester heeft het algemeene overzicht en de contrôle van de geheele stad; en alle ondergeschikte krachten staan onder zijn toezicht. Hij wordt bijgestaan door drie vice-burgemeesters en twee eereraadsleden, hoofd- en assistentpenningmeesters, talrijke comité's, stafassistenten, die de beschikkingen van den burgemeester uitvoeren.

Onder de drie vice-burgemeesters zijn drie afdeelingen van stadsbestuur gesteld met vier departementen onder iedere afdeeling.

Eerste Afdeeling:
(*a*) Departement van Gemengde Zaken
(*b*) Opvoeding
(*c*) Financiën
(*d*) Straatverbetering

Tweede Adeeling:
(*a*) Gezondheidsdienst
(*b*) Waterwerken
(*c*) Handel, Industrie, Statistiek
(*d*) Boekhouding

Derde Afdeeling:
(*a*) Belangrijke verkeerswegen
(*b*) Bruggen
(*c*) Rivieren en havens
(*d*) Constructies en reparaties.

Er zijn ook speciale departementen, zooals het Electrische Bureau, dat over stedelijke ondernemingen en belangen waakt. Door dit Bureau worden hoofdzakelijk behandeld: Uitbreiding van Watertoevoer, Boomenbeplanting, Asylums, Hospitalen, Liefdadigheidsinstellingen, Bibliotheken, enz.

Door den groei en de verfraaiing der stad vermeerderen de inkomsten natuurlijk.

In het 31ste jaar van Mèdshi bedroegen de inkomsten slechts 6.250.000 yen en de uitgaven ongeveer 3.350.000 yen.

Tegenwoordig worden de inkomsten op 31.320.000 yen geschat, terwijl de uitgaven 27.600.000 yen bedragen. Aldus zijn onze inkomsten en uitgaven vijf tot acht keer meer dan zij eenigen tijd geleden waren. Maar het Tokyo van morgen zal zonder twijfel eene meer progressieve stad zijn.

De gedaante en bouw der stad zijn zoo ruim en verscheiden, dat zij bijna eene wereld op zichzelf is.

Vergeleken bij groote westersche steden als Londen, Parijs, Berlijn, Weenen, St. Petersburg en New-York, bezit Tokyo eenige natuurlijke voordeelen, die het tot eene plaats van belang en schoonheid maken.

Om te beginnen heeft men een onvergelijkelijk uitzicht op den berg Foedshi in den achtergrond, terwijl zich naar het Oosten toe de mooie berg Tsoekoeba verheft. En aan de overzijde van de uitgestrekte baai, die zich tegenover de stad bevindt, doemen de blauwe ketenen van de Boshoe- en Shimosa-bergen op.

De Soemida-rivier vloeit door het midden der stad, een stroom, die aan menige dichterlijke en historische herinneringen doet denken. Binnen de ruimte der stad, ongeveer dertig vierkante mijlen, bevinden zich talrijke tafereelen, zoowel verscheiden en schilderachtig als historisch. Aan elke hand ziet men schilderachtige heuvels en dalen, boomgaarden, parken, vijvers, meren en beekjes zonder tal.

Bovendien geniet de stad van een zacht klimaat en er zijn Japansche dingen genoeg om van de stad eene uiterst belangwekkende plaats voor den waarnemer te maken. Ze bezit dus al het materiaal voor nog grootere aantrekkelijkheid, zoodra wij den tijd en de middelen kunnen vinden voor nieuwe en algemeene verbeteringen.

Tot de vele verbeteringen, die wij van plan zijn in de toekomst uit te voeren, behooren havenherbouwingen watertoevoer, rioleering, onderhouding van wegen en straten, wat een kolossaal bedrag van uitgaven vereischt, die moeilijk door een arm land kunnen worden opgebracht. Omdat echter al deze ondernemingen als vruchtdragende kunnen worden beschouwd, zoo zijn wij ervan verzekerd, dat zij uitgevoerd kunnen worden.

De bevolking van Tokyo, waaraan men honderdduizend zielen per jaar kan toevoegen, bedraagt nu bijna drie millioen, en over eenige jaren zal de stad even volkrijk als de grootste westersche steden zijn.

Wij beweren, dat er over tien jaar groote veranderingen in Tokyo zullen plaats grijpen, maar zelfs nu al ziet men iedere week de eene of andere belangrijke verandering ten goede. Nieuwe parken verschijnen, en oude straten worden tot die van eene moderne stad omgebouwd en wel zoo snel, dat sommige gedeelten als overplantingen schijnen van de eene of andere westersche hoofdstraat.

Tien jaar geleden waren de meeste straten van Tokyo zoo nauw, dat er geen ruimte

genoeg was voor electrische tramwegen, en er waren zeer weinig moderne gebouwen.

Een groot aantal straten is nu verbreed geworden en de electrische tramdienst omvat bijna ieder deel der stad. Gebouwen in Europeeschen stijl verrijzen aan elken kant.

Indien de veranderingen in het volgende tiental jaren op dezelfde wijze plaats hebben, dan zal de vervorming als een wonder kunnen worden geboekt.

Tegen dien tijd verwacht Tokyo eene nieuwe moderne haven te bezitten, welke de groote oceaanschepen zullen kunnen bevatten. Verder zal de stad door een systeem van moderne rioleering worden gedraineerd, zoodat epidemieën tot het verleden zullen behooren.

Het tegenwoordige drinkwater van Tokyo, dat door een zuivere stroom van de Tamarivier geleverd wordt, is even goed als dat van de meeste westersche steden, en men kan het drinken, zonder dat het gekookt behoeft te worden.

De toevoer echter is, vooral in tijden van droogte, niet geheel voldoende. En om dit gebrek te verhelpen, is men nu aan het werk, om den watertoevoer te verhoogen; de vermeerdering schat men op 19.000.000 kubiek voet per dag, zelfs als er geen regen gedurende een honderdtal dagen valt. Het nieuwe reservoir wordt in Moerayama gebouwd, per automobiel van Tokyo in ongeveer een uur tijds te bereiken.

Daar ligt nu een dorp, maar indien iemand het gaarne wil zien, dan moet hij spoedig gaan, want het zal niet lang meer duren of de plaats wordt door een meer van zuiver water bedekt. Van dit reservoir zal een breede weg naar de hoofdstad leiden en het landschap zal een tafereel van schoonheid vormen, niet ongelijk aan wat men ziet bij het Hakone-meer.

Tokyo verandert in de voorsteden sneller dan in de eigen stad. Omdat de meeste omstreken schoon en vol historische herinneringen zijn, zullen zij als woonoorden steeds meer de aandacht trekken en de voorkeur hebben.

In het Zuidwesten van Tokyo bevindt zich een district, dat Inokashira heet, met een schilderachtigen vijver, die eene waterbron voor Yedo was in het Tokoegawa-tijdperk. Rondom dezen vijver slingeren mooie lanen, welke tevoren tot de keizerlijke huishouding behoorden, maar door wijlen den Keizer aan de stad geschonken zijn.

De stad heeft besloten om deze plaats tot een park voor het publiek te herscheppen; en wanneer dit werk geëindigd is, zal zij zonder twijfel een groot centrum voor recreatie worden.

Nabij de bron van de Tama-rivier bevinden zich mooie bosschen, die tot de stad behooren, waaraan andere zullen worden toegevoegd; en deze zullen tot uitspanningsgronden voor burgers en eene boschaanplanting gemaakt woorden, waar zoowel boomen van Europa en Amerika als inheemsche boomen zullen worden geplant.

Dit boschwerk zal den stedelijken watertoevoer zeer verhoogen en de verkoop van boomen zal ongeveer 200.000 yen per jaar opbrengen.

Het is mijne ambitie er jachtgronden van te maken, besluit Baron Sakatani, waar hazen, wilde beeren en andere dieren, ook vogels van alle soorten kunnen tieren, zoodat de stedelingen zich kunnen vermaken om daarop te jagen.

(*Wordt vervolgd*).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Aan al degenen, die mij naar aanleiding van mijn huwelijk schreven, betuig ik hierbij voorloopig mijn hartelijken dank. Voor zoover daartoe aanleiding bestaat hoop ik hun particulier te beantwoorden, althans diegenen onder hen wier brieven, of wier verhouding tot mij, daartoe aanleiding geven. Voor het overige hoop ik de correspondentie, die nog ter beantwoording wacht, zoo spoedig mogelijk af te doen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

22 September 1915.
29ste Jaargang.
N°. 12.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Liefde of Gezag.

Waardoor is de Christelijke Kerk verleugend?

Waarom worden de zich noemende bij uitstek Christelijken, door de andersdenkenden betiteld met huichelaars en schijnheiligen?

Waarom keert de denkende menigte zich van het Christelijk Geloof af?

Ziedaar vragen waarop wij een antwoord dienen te vinden, wil het beter worden, en het Evangelie van Jezus in waarheid ‘de Blijde Boodschap’ worden.

Er moet een groote hoofdfout schuilen in het fundament van de Christelijke Kerk.

Aan te toonen, waar mijns inziens die fout schuilt, zal het werk zijn van de volgende bladzijden.

Bij het opsporen van een fout dringen zich

vanzelve vragen op den voorgrond waarop wij het antwoord zoeken.

De vragen, die zich hierbij voordoen, zijn:

Waarom zijn de volgelingen van Mahomed wèl in waarheid Mohamedanen?

Waarom zijn de volkeren van het Oosten wèl in waarheid trouwe volgers van de leer hunner profeten?

Mijn antwoord is: omdat zij het *kunnen* zijn.

Maar waarom zijn de Christenen dan geen Christenen?

Waarom maakt Jezus' leer dan een uitzondering?

Omdat zij het **niet kunnen** zijn. Omdat *het niet kan.*

De twee fundamenteele geboden, waarop de Christelijke kerk berust, eischen eene volslagen onmogelijkheid.

Voor het eerste Gebod zijn wij nog niet rijp; en het tweede gebod wordt wel met de lippen nagepreveld, doch inwendig in ons druischt het in tegen alles wat wij menschen als waarheid kunnen gevoelen.

En omdat de beide hoofdgeboden niet als waarheid nagevolgd kunnen worden, daardoor neemt men het met de rest ook niet in ernst, en daardoor wordt er geen waarheid gevonden in de geheele Christelijke Kerk, maar draagt zij in al hare geledingen huichelarij en schijnheiligheid.

Och, laten wij toch eindigen met het onvruchtbare geïdealiseer over de Liefde. Het heeft de zielen der menschen niet gebaat - want zij zijn er zich nog niet van bewust, en dient slechts voor mooie klanken en mooie zinnen.

Laten wij waarheid zoeken, een waarheid die levende werkelijkheid kan worden in de harten der menschen, en zoo die harten kunnen ontsluiten voor den geestelijken invloed, die alleen hen brengen kan aan den Troon des Almachtigen Vaders.

De twee hoofdgeboden, waarop ik doel, luiden:

1. Heb God lief boven alles.
2. Heb uwe vijanden lief.

Wij k u n n e n God n i e t liefhebben.

Wij k u n n e n onze vijanden n i e t liefhebben.

Wij kunnen God in devoten eerbied naderen, wij kunnen hem leeren *gehoorzamen.*

Wij kunnen leeren onze vijanden niet te haten maar wèl te doen. Doch *liefhebben* kunnen wij de Godheid niet; liefhebben kunnen wij onze vijanden niet.

Laat ons het liefdedenkbeeld vooralsnog laten rusten.

Tevergeefs is al het prediken geweest, 19 eeuwen lang, tevergeefs is al het vormen van steeds weer nieuwe secten geweest, die zich afscheidden om toch de ware kerk van Christus te vinden.

Het was al vergeefs want zij namen ook de grondkern mede, die eene onmogelijkheid is en niet als waarheid deel kan uitmaken van 's menschen innerlijk bestaan.

- God is Liefde. -

Heerlijk mooie klank geeft ons het woord liefde voor ons aardsch bestaan, zonder hetwelk ons leven een grauwe eentonigheid zou worden.

Maar laten wij waar zijn - waar tot aan de uiterste grens van onze logika.

- God is Liefde. -

Ach, het kan wel waar zijn - maar wij verstaan het niet - nog niet - wij zijn nog niet toegankelijk voor dit begrip.

Dit wordt bewezen door de vergeefsche prediking van het Evangelie reeds 19 eeuwen lang.

De verloochening van de Christelijke kerk is zoo sterk, dat waar in de Oostersche landen de inboorlingen tot Christenen worden bekeerd tegelijk de leugen, de huichelarij en de schijnheiligheid begint.

Wij begrijpen die liefde niet - het kan wel waar zijn - maar wij gevoelen het niet; het blijft dood in ons zoodra wij het hooren.

Wij kunnen het niet inzien met de alleruiterste inspanning van ons denkvermogen en van ons willen.

Wij gevoelen de waarheid er niet van met tintelend Leven binnen in ons.

Als de Genestet, de vrome mensch, de waarheidsmensch bij uitnemendheid, zong: ‘God is liefde *ondanks* alles wat twijfel wekt’, zelfs als hij zich over het tegenstrijdige moest heenzetten, hoe moet de groote menigte dan wel staan tegenover deze grondgedachte?

De menigte, die nog geen waarheid kan onderkennen, die nog niet heeft leeren denken, die zich nog geen eigen oordeel kan vormen.

De menschen zijn voor dit begrip nog niet rijp. Wij staan tot God in dezelfde verhouding als een zes-, zevenjarig kind tot zijn vader.

Het kind wil liever in den zonnigen tuin spelen - doch de vader zendt het naar de zonlooze, trieste school. Redeneer nu tegen dat kind over vaderliefde. Het kind wil roeien in een boot, en drijven op het water, wat het zoo begeerlijk toelijkt, - maar de

vader weigert, en het kind voelt haat opwellen tegen 's vaders tucht; het ziet en gevoelt nog niet de liefde juist bij de weigering.

Het kind mag niet plukken van de onrijpe vruchten in den tuin; het zou de vruchtboomen vernielen en ziek worden, en krijgt eene gevoelige bestraffing bij herhaalde ongehoorzaamheid. Praat tegen dat kind over geen vaderliefde; het kan het niet gevoelen, integendeel het wordt wederspannig en wrevelig als... het geen g e h o o r z a a m h e i d heeft geleerd aan het vaderlijk Gezag.

Wat de menschheid kan helpen is alleen gehoorzaamheid en vertrouwen in God, in Onzen Hemelschen Vader langs een weg die wij als waarheid gevoelen.

In de vernieuwde Kerk van Christus zullen deze getuigenissen moeten worden gegrift:

1. God is de Opperste Gerechtigheid.
2. Zoo wat gij zult zaaien - dat zult gij maaien.

O Heer! doe Gij mij recht;
Ik wandel als Uw knecht
En vind mijn lust in Uw gebod.
Ik blijf op U betrouwen,
Op U mijn rotssteen bouwen,
Ik zal niet wankelen, groote God.

Wat blijdschap smaakt mijn ziel,
Wanneer ik voor U kniel,
In 't huis, dat Gij U hebt gesticht.

Uit Ps. 26.

Geen gepraat over liefde zal de lijdende menschheid helpen, doch alleen het aankweeken van Eerbied tot Gezag.

De Christelijke Kerk is in al haar nerven en geledingen verleugend, en daardoor ook de Christenmaatschappij.

Dr. Schoenmaekers schreef terecht: ‘de geheele Christelijke maatschappij is verleugend;
alle verhoudingen van de menschen onderling zijn verleugend;
het huwelijk is verleugend.’

Zelfs de besten, de hoogsten, de wijsten onder ons, stellen zich tevreden met mooie woorden, die zoo liefelijk klinken, met klanken van mooie dingen, maar het is alles schijn - er is geen waarheid in.

De filosofisch aangelegden onder ons, zij begroeten het woord liefde dat ons weldadig aandoet - zoo gaarne, zij verlustigen zich in den liefelijken klank van het woord. Doch de groote menigte, de menschen die nog zijn als de kinderkens, hun ziel vraagt wat anders als schijngeschitter van mooie woorden. Zij hunkeren naar waarheid die zij kunnen gevoelen; hun ziel smacht naar geestelijk voedsel dat voor hen geschikt is.

Bij al die zinledige woorden keeren zij zich af.

Het woord liefde wordt verkeerd gebruikt.

Ik weet niet of Jezus deze uitdrukking gebezigd heeft. Ook weet ik niet of Hij den zin ervan bedoelde, dien wij er aan hechten.

Het zou ook kunnen zijn dat Hij dit sterke woord bezigde om de wereld op te doen schrikken van hun haat en wraakgevoel.

Doch hoe 't zij, wij moeten speuren naar het middel om de menschheid, die lijdt aan bloedende wonden waaraan zij zal doodbloeden, beter te maken. Het begrip van Waarheid en Gerechtigheid is een van die middelen.

Liefde is een zuiver menschelijk aardsch begrip, wat nog niet past bij ons Godsbegrip.

Zoodra liefde bij ons ontstaat heeft tegelijkertijd uitsluiting plaats, dat kan niet anders, want anders bestond er geen liefde.

Zoodra wij liefkrijgen, een klank, een plaats, een dier of een mensch, dan houdt dat liefhebben tevens in de voorkeur geven boven het andere - dus uitsluiting van datgene wat men niet-liefheeft.

De algemeene menschenmin door Jezus gepredikt kan nooit aangeduid worden door het woord liefhebben, want als men alle menschen met hetzelfde gevoel omvatte: van elk mensch van de straat tot onze Moeder toe, en men noemde dit liefhebben, dan zou dit woord tegelijk zijne beteekenis verliezen.

Daarbij zou een wereld waarin wij niet meer konden liefhebben, geen harmonie meer konden onderscheiden van het eene boven het andere, in waarheid de meest ondenkbare grijs grauwe eentonigheid zijn. Neen, de liefde geeft klank en kleur en zon en warmte aan ons bestaan, en is van beteekenis buitensluitend. Hoe vreeselijk dor en eentonig zou het niet uitzien in het hart van den mensch, die haar of zijn echtgenoot, of moeder, of vader precies met hetzelfde gevoel zou beschouwen als een mensch van de straat of als een vijand.

Als wij diep in de waarheid afdalen, als wij dat kunnen, dan zien wij de zinledige zotteklap waarmede de Christenen zijn gevoed in den naam van Jezus onzen Heiland, en wij kunnen ons niet meer verwonderen over de wrange vruchten.

Jahwé had zijn uitverkoren volk lief; dus de andere volkeren waren van die liefde uitgesloten.

De God der Orthodoxe kerk heeft zijn

uitverkoren vaten lief dus de andere menschen zijn van de liefde buitengesloten.

De geheele Christenheid voedt zich met klanken, met ledige mooie - of met ledige leelijke woorden, maar in elk geval blijven het ledige woorden zonder inhoud voor den ernstigen naar waarheid dorstenden mensch.

Neemt uit het Evangelie van Jezus wat dienstig is voor de menschen, wat als Levende Werkelijkheid kan gevoeld worden in hunne harten en het zal hen leiden tot den Troon des Hemelschen Vaders.

Maar geef hen geen geestelijk voedsel dat nog niet voor hen geschikt is: zij zullen dan alle voedsel weigeren.

> Heer, leer mij den weg Uwer inzettingen en ik zal hem houden ten einde toe.
> Zie, ik heb eene begeerte tot Uwe bevelen; maak mij levend door Uwe Gerechtigheid.
>
> Uit Ps. Dav. 119.

S. HOOGENDIJK-HESSE.
Arnhem.

De dienstboden-quaestie en nog wat...

Wie uwer heeft niet gehoord van Neeltje Lokerse - de nog steeds in hare Zeeuwsche dracht gekleed-gaande ongehuwde moeder van een thans reeds vrij grooten jongen, die het heele land indertijd van zich liet spreken, door de aandacht welke zij opzettelijk op zich vestigde, langs verschillende wegen, met hare redevoeringen en lezingen en geschriften. - -

Neeltje Lokerse is in haar jeugd dienstbode geweest en heeft als zoodanig een rijke ervaring opgedaan, natuurlijk.

Die ervaring deed haar een dik boek schrijven: ‘Bertha van Doorn’, waarvan zij mij een pres.-ex. zond.

Dat dit boek, dit getuigenis zou ik liever willen zeggen, geen aanspraak maakt op letterkundige waarde, ik geloof niet, dat ik de schrijfster beleedig, indien ik vooronderstel, dat zij-zelve de eerste zou zijn zulks te erkennen.

Ook om ‘sensatie’ te maken is dit boek niet geschreven.

Want, het bevat noch schokkende tooneelen, noch een of andere toespeling op de eigen levensgeschiedenis van Neeltje Lokerse. - Integendeel, hare Bertha is een zoo volmaakt deugdzaam wezen, eene die, ondanks de zeer vele verleidingen van Amsterdam, zich zóó buitengewoon zedig gedraagt, dat men haar wel wat héél brave-Hendrikje-achtig gaat vinden op den duur, en haar wonderlijkgelukkig eindlot dan ook niet bepaald waarschijnlijk kan vinden.

En toch is Bertha van Doorn een zeer lezenswaardig boek.

Lezenswaardig voor de mevrouwen!

Want, het is een boek waarin deze kunnen lezen hoe het leven is in hare mooie huizen, - beschouwd van den kant der dienstboden.

De mevrouwen, - ik heb dit vele malen reeds herhaald in dit Blad, - plegen namelijk de dienstboden-quaestie alleen te bezien van haren eigen kant, die der meesteressen. Zij staan er niet bij stil op welk een geheel andere wijze diezelfde zaak is te beschouwen, niet vanuit de huiskamer, maar van uit de keuken.

En, om die reden zou ik het boek van Neeltje Lokerse in veler handen wenschen. -

Zij toch schrijft en getuigt met de ervaring en het begrijpen eener vrouw, die zelve behoort tot de werkende klasse, die zelve heeft meegeleefd het

‘dienstmeisjes’-bestaan, die daardoor óók weet van de niet te zeggen verleiding waaraan zulk een jong ding, dat uiteraard op een geheel andere wijze met heeren omgaat dan de dochteren des huizes, onophoudelijk blootstaat.

't Is zoo gemakkelijk te oordeelen en te ver-oordeelen, indien gij U niet verplaatst in den toestand, den gedachtenkring, de moeilijkheden dergenen die gij veroordeelt.

Ik voor mij ben overtuigd, dat het ‘fatsoen’ en de ‘zedelijkheid’ van 99 onder 100 ‘fatsoenlijke’ en ‘zedelijke’ ‘dames’ schitterend fiasco zouden maken, waren zij blootgesteld aan de verleiding van het dienstmeisje-bestaan, laat mij liever zeggen werden aangeboden aan haar de pretjes en verlokkingen en den familiaren omgang met den man, waarvan de gebruiken der maatschappij haar verstoken doen zijn juist dóór haar ‘dame’-schap.

Jaloezie, kleingeestige jaloezie in deze opzichten, ziedaar óók nog een bijkomstige maar dagelijks-voorkomende reden van misverstand tusschen zoo menige quasi-preutsche meesteresse en hare vroolijke, jonge, levenslustige, bij het manlijke geslacht in den smaak vallende ondergeschikte. -

Daar zijn in dit opzicht de leveranciers, en hunne jolige knechts, de vrienden van den zoon des huizes, deze en de meneer-zelf misschien, die allen min of meer beïnvloed worden door de frissche, voor hunne familiare toenadering niet onvatbare dienstbode, welke harerzijds hunne avances aanneemt, aanmoedigt, een beetje met hen coquetteert, zich

bereid toont eens met hen uit te gaan, enz., enz.

In dat alles steekt nog volstrekt geen kwaad.

Echter, mevrouw, of de juffrouw, of de freule kunnen dergelijke bevoorrechting zijdens het manlijk geslacht boven haarzelve alles behalve verdragen, zijn er naijverig van. Haar immers blijft - tengevolge harer 'dame'-positie - slechts het huwelijk als eenige toevlucht, indien zij zich wil geven aan den man. En deze, die dat van te voren weet, is dus uiterst voorzichtig in den omgang jegens 'dames'. -

Gevolg: dat het dienstmeisje wordt bespied, wordt beknord om haar te mooie kleeren, wordt afgesnauwd zonder reden, wordt te kennen gegeven hare minderwaardige positie van 'dienstbode', enz., enz.

En, o wee, als ze eindelijk 'valt'.!

Geen medelijden dan, geen pardon. O, neen, met Schadenfreude wordt zij naar het doorgangshuis, naar de zedelijke verbetering, enz., enz., verwezen, als zijnde de voor háár slechtheid voortaan geschikte plaatsen. -

En, wijl zij, begrijpelijkerwijze, een vroolijker leven verkiest dan dit soort van gevangenis-bestaan onder koude deugdzaamheid, vervalt zij in de meeste gevallen van kwaad tot erger, heeft tenslotte dan geen andere keuze meer dan zich aan het prostituée-leven te wijden als beroep.

Want, niet iedereen harer is eene kloeke Neeltje Lokerse, die er zich doorheen slaat met wilskracht en levensmoed, en het hoofd omhoog houdt ondanks het schouderophalen der wereld. -

Aan wie is dan de schuld van zulken droeven ondergang?

Aan de deugdzame meesteressen of aan de jonge levenslustige dienstbaren?

Waarlijk, indien wij ons wat méér indachten in het keukenbestaan, en wat minder met onze gedachten verwijlden bij onze eigen eischen en eigen wenschen, ik geloof dat het de dienstboden-quaestie zéér ten goede zou komen.

Neeltje Lokerse schildert volstrekt niet enkel ongeschikte of onredelijke mevrouwen, integendeel, hare Bertha dient bij méér dan eene, die het op hare wijze goed meent met de ondergeschikten. Dat echter óók dan de dienstbode stéédsveel mist, en dikwijls wordt verkeerd beoordeeld, dat toont de schrijfster zeer naar waarheid aan, en zeer begrijpelijk voor iedereen, die onpartijdig is, in deze quaestie.

En het is de wezenlijke verdienste van haar boek, dat zij op die te veel vergeten zijde der zaak wijst in het belang harer standgenooten.

Maar, geloof me, 'dames', óók in Uw eigen belang is zulk een geschrift. Gij zult namelijk nooit tevreden worden over Uw dienstpersoneel, zoolang gij enkel eischt en op Uw rechten staat, inplaats van U in te denken in hunne eischen en in hunne rechten.

Zij-ook zijn menschen, jonge, levenslustige, op hunne vrijheid prijsstellende *menschen.* En *vrouwen!*

Bedenkt dat, en houdt er rekening mee.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Katoen en de oorlog.

Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat kruit het eenige bekende middel was om vijanden te dooden en schade aan te richten.

Het zoogenaamde Schwarzpulver bestond uit kalisalpeter, zwavel en kool. De krachtige werking van zulk kruit hing niet alleen af van de menging van deze bestanddeelen, maar ook van de verhouding, waarin die in het kruit voorkwamen. De meest gewone verhouding was 75 deelen salpeter, 10 deelen zwavel en 15 deelen kool.

Dit soort kruit wordt tegenwoordig weinig meer gebruikt, daar het verdrongen is door het rookzwakke kruit. Hoogstens gebruikt men het nog voor de ladingen van schrapnells en van granaten.

Het rookzwakke kruit veroorzaakt weinig rook en maakt de wapens niet vuil.

De werking van het gewone kruit wordt veroorzaakt door de vorming van gassen, die een kolossale spanning hebben.

Voor het rookzwakke kruit wordt gebruikt schietkatoen (nitrocellulose), of schietkatoen en nitroglycerine.

Schönbein vond in 1845 het schietkatoen uit. Deze Zwitsersche chemiker behandelde katoen, of juister gezegd cellulose, met een mengsel van salpeterzuur en zwavelzuur. Daardoor wordt de cellulose, wat men noemt, genitreerd. Het heeft zich verbonden met stikstof en zuurstof van het salpeterzuur. Wanneer men de zoo behandelde katoen wascht en droogt dan blijkt men een geheel ander lichaam voor zich te zien, dan de gewone katoen. De katoen zelf bevat kool en waterstof. Bij ontploffing verbinden die beiden zich met de zuurstof tot gassen, terwijl in

de schietkatoen voorkomende stikstof ook in gasvorm vrijkomt.

Schietkatoen ontploft niet door vuur, zooals kruit. Het brandt snel op.

In 1847 ontdekte de Franschman Sobrero het nitroglycerine. Dit wordt bereid door glycerine te behandelen met een mengsel van salpeterzuur en zwavelzuur. Dit ontploft gemakkelijker dan schietkatoen.

In 1864 ontdekte de bekende Zweed, Alfred Nobel, dat men nitroglycerine kon doen ontploffen door een ‘detonator’ van knalkwik, terwijl in 1868 Fredericx Abel hetzelfde voor schietkatoen vond.

De eerst uitgevonde detonator was ‘fulminate of gold’, zoo genoemd door Higgins, die 1797 deze stof maakte. Drie jaar later vond Howard het betere ‘fulminate of mercury’. Dit knalkwik wordt nog steeds gebruikt voor detonator, in percussiedoppen en gemaakt door kwik op te lossen in een mengsel van salpeterzuur en alcohol. Al deze fulminates ontploffen ook door warmte.

Nobel vond daarop de dynamiet. Dit is een ‘Misschung von Nitroglyzerin mit einem Stoff, der dieses vollständig aufsaugt und dauernd gebunden hält.’ Nobel gebruikte daarvoor kieselgur.

Nobel vond verder, dat schietkatoen te weinig zuurstof bevat voor een volledige verbranding van de daarin aanwezige kool, terwijl nitroglycerine te veel zuurstof bevat. Dit bracht hem op de gedachte schietkatoen te mengen met nitroglycerine. Toen bleek dat de nitroglycerine opgenomen werd in het geheel onder vorming van een rubberachtige massa.

Deze ‘blasting gelatine’ of ‘Sprengelatine’ bestaat uit nitroglycerine met 8% Kollodiumwolle. De springkracht is veel grooter dan van dynamiet, maar door toevoeging van 4% kampher maakt men er een vrij ongevaarlijke stof van. Nitroglycerine, schietkatoen en springgelatine zijn niet geschikt voor het gebruik met geweren, daar die door de snelle ontploffing zouden uit elkander barsten.

Wel is die ‘blasting gelatine’ te gebruiken, zooals de Engelschen dat doen voor hun kanonnen, in koordvorm onder den naam van cordite. Dit is de blasting gelatine en bestaat uit ‘strings of this substance formed into threads by forcing it trough a die.’

Voor de gevulde granaten en schrapnells is schietkatoen of nitroglycerine als zoodanig niet bruikbaar, omdat de granaat reeds springen zou voor het verlaten van het kanon. Daarom heeft men daarvoor omgezien naar andere ontploffingsmiddelen en die gevonden in picrinezuur en in trinitrotolueen.

Picrinezuur maakt men door een mengsel van salpeterzuur en zwavelzuur te laten inwerken op carbolzuur of phenol. Trinitrotolueen ontstaat door toluol te behandelen met salpeterzuur. Toluol zoowel als phenol zijn bestanddeelen van de koolteer.

Het in 1771 door Woulffe ontdekte picrinezuur bevat niet genoeg zuurstof voor de verbranding van al de koolstof, vandaar dat men er stoffen aan toevoegt waardoor zuurstof vrijkomt en zoo doende de kracht van het picrinezuur toeneemt. Zoo gebruiken de Oostenrijkers veel ammonal, dat is picrinezuur, waaraan toegevoegd is trinitrotolueen of koolpoeder. Dit is veel sterker explosief dan picrinezuur alleen.

Met schietkatoen of met trinitrotoluol gemengd vormt het melliniet en lydiet. De chemische naam is trinitrophenol.

Bij de inwerking van een mengsel van zwavelzuur en salpeterzuur op cellulose, ontstaat de nitrocellulose, xyloidin. Al naar gelang in die cellulose meer of minder stikstof wordt opgenomen spreekt men van mono-, di-, tri-, tetra-, penta- en hexa-nitrocellulose. De tetra- en penta-cellulose zijn de bestanddeelen van de zoogenaamde kollodiumwolle, terwijl de hexa-nitrocellulose de eigenlijke schietkatoen is.

In de tegenwoordige oorlogen heeft men dus noodig zwart kruit, nitroglycerine, schietkatoen, de verschillende mengsels van deze beide stoffen, picrinezuur, trinitrotolueen en ten slotte het fulminate of mercury, het knalkwik.

Om die verschillende stoffen te bereiden, heeft men noodig voor kruit: salpeter, zwavel en kool. Voor nitroglycerine: glycerine, zwavelzuur en salpeterzuur; voor schietkatoen: katoen en ook zwavelzuur en salpeterzuur; voor picrinezuur: phenol of carbolzuur en voor trinitrotoluol: toluol, ook al weer met zwavelzuur en salpeterzuur. Voor de fulminates heeft men noodig behalve kwik ook salpeterzuur en alcohol.

De vraag doet zich nu voor of Duitschland, het land, dat afgesloten is voor buitenlandsche aanvoer, daardoor een tekort aan grondstoffen voor zijn amunitiebereiding als mogelijke factor zou moeten aannemen.

Daar Duitschland een Europeesche oorlog reeds langen tijd als mogelijk, ja wellicht als onvermijdelijk beschouwde, heeft het

natuurlijk enorme voorraden der verschillende grondstoffen opgedaan.

Zwavelertsen worden hoofdzakelijk aangevoerd van Sicilië en Spanje, maar in de Hartz en in Silezië vindt men toch ook zwavelertsen, o.a. zwavellood, in vrij voldoende hoeveelheid. Daardoor behoeft Duitschland dus niet bevreesd te zijn voor een te kort voor de zwavelzuurbereiding of voor de kruitfabricatie.

Voor de salpeter en salpeterzuurbereiding is men ook aangewezen, behalve op voorraden, op eigen hulpbronnen. Aanvoeren van Peru en Chili zijn toch onmogelijk geworden.

De wetenschap heeft hier echter Duitschland een machtig hulpmiddel gegeven. In de lucht komt zooals bekend is, zeer veel stikstof voor. Birkeland en Eyde hebben, met goede resultaten, pogingen aangewend om de zuurstof en stikstof van de lucht zich te doen verbinden onder den invloed der electriciteit, ten gevolge waarvan een stikstof-oxyde ontstond, hetgeen met water salpeterzuur opleverde.

Twee andere geleerden, Haber en Rossignol, gelukte het de stikstof der lucht zich te doen verbinden met waterstof, tot ammoniak. In Mannheim hebben de Duitschers uitgebreide installaties ter toepassing van het laatste procéde van Haber. Van die ammoniak wordt dan, volgens de voorschriften van Ostwald en Kayser, salpeterzuur gemaakt. De Duitsche Regeering steunt deze salpeterzuur-industrie, met een subsidie van 200 millioen mark. Wel een bewijs dus, dat men buitengewoon veel gewicht hecht aan de onbeperkte bereiding van salpeterzuur.

Maar ook volgt hieruit dat een tekort aan salpeterzuur in Duitschland, ondanks de heerschappij ter zee van Engeland, niet kan voorkomen.

Evenmin kan er een tekort komen aan glycerine, dat zooals bekend is een afvalproduct is van de zeepfabricage.

Koolteer wordt in meer dan voldoende mate bereid in Duitschland en Oostenrijk, zoodat een tekort aan phenol en tolueen ook niet kan voorkomen.

Kwik moet uit Spanje komen, doch bij het geringe verbruik daarvan als knalkwik, hebben de Duitschers daarvan natuurlijk een meer dan voldoende voorraad.

Rest dus nog de katoen, de cellulose. Die moet van buiten worden aangevoerd. In normale tijden kwam die van Indië, Egypte en last not least van Noord Amerika. De beide eerste bronnen waren reeds lang afgesloten, terwijl de Engelschen nu juist ook de Amerikaansche katoen als contrabande verklaarden.

Nu weet men uit de Statistieken dat Oostenrijk en Duitschland jaarlijks ongeveer 560000 ton katoen gebruikten. Maar ook is bekend, dat de invoer veel grooter was, dan overeenkwam met het gewone gebruik van katoen. Van iedere tien ton katoen is men in staat 18 ton schietkatoen te maken. Daar er zeer zeker meer dan 100000 ton per jaar meer werd ingevoerd dan gebruikt en Duitschland deze oorlog zeker langer dan vijf jaar zag aankomen, moet men er op rekenen dat er zeker een voorraad is van een millioen ton schietkatoen.

Het gebruik van schietkatoen in een oorlog als de tegenwoordige zal ongeveer 200000 ton per jaar zijn, zoodat Duitschland zeker voor vijf jaar oorlogvoeren genoeg schietkatoen in voorraad heeft.

Zoo lang Engeland katoen niet tot absolute contrabande verklaarde, werd dit artikel nog ingevoerd vanuit Zweden, Nederland en andere neutrale Staten, zoodat onze onderstelling aangaande de Duitsche voorraad niet te rooskleurig getint is. In elk geval is het een fout der Engelschen, dat zij katoen niet onmiddellijk tot contrabande verklaarden, maar tenzij de oorlog jaren duurt, heeft Duitschland ook van schietkatoen voorraad genoeg.

Dat de oorlog ook maar één dag bekort zou worden wegens gebrek aan grondstoffen voor amunitiebereiding in Duitschland, is onjuist, ‘ausgeschlossen’

zouden de Duitschers zeggen. Ook zonder schietkatoen is men met nitroglycerine en andere explosiefmiddelen in staat de oorlog voort te zetten.

Maar buitengewoon onbegrijpelijk is het tekort aan grondstoffen van Rusland, ten minste indien de desbetreffende berichten juist zijn. Rusland wist vanaf het mobiliseeren van Oostenrijk gedurende den Balkanoorlog, dat men in Oostenrijk, zooal niet een oorlog met Rusland wenschte, toch in elk geval daartegen absoluut niet opzag. En in de diplomatie weet men, dat een oorlog, waartegen men niet opziet, al zoo goed als verklaard is. Hoe het dan mogelijk is, dat Rusland een terugtocht-taktiek moet volgen, reeds na enkele maanden oorlog voeren, is voor den buitenstaander onbegrijpelijk. ‘Reculer pour mieux sauter’ moge een mooi ding in den oorlog

zijn, maar het is nog veel en veel mooier *voor* den oorlog. Indien daar werkelijk geen voldoende voorraad, maar zelfs een tekort aan grondstoffen was, dan is het de grootste dwaasheid, dat Rusland mobiliseerde en zich een oorlog op den hals haalde met het tot de tanden gewapende Duitschland, zonder dat de eigen spullen in orde waren.

Volkomen juist schreef Lisle March Philipps ‘that weapons dictate tactics’, maar de taktiek gedicteerd door het niet bezitten van wapens is wel de slechtst denkbare taktiek.

Dezelfde Philipps zeide ook dat ‘modern weapons are essentially, and in quite unprecedented degree, weapons of defence.’ De waarheid van die woorden wordt bewezen aan het Westelijke front. Aan het Oostelijke front is het niet de overmacht der Duitschers, die de Russen achteruit jaagt. ‘The defensive capacity of the modern weapons’ is toch wel zoo groot, dat ook een overmacht bij een aanval niets vermag. De Boeren-oorlog bewees ons dit reeds, maar in den modernen oorlog heeft men behoefte aan dappere soldaten, maar meer nog aan machinegeweren met voldoende hoeveelheid kogels. Met belangstelling zal men kennis nemen van de mededeelingen der geschiedenis of inderdaad het Russische leger dapper maar niet uitgerust stond tegenover een volledig uitgerusten even dapperen vijand. Zoo dit inderdaad het geval is dan treft den Vredes-Czar het zware verwijt der geschiedenis, dezen oorlog niet te hebben voorkomen, of minstens niet te hebben uitgesteld.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Straatmuzikanten
door Nelly Hoekstra-Kapteyn

Doodelijk vermoeid sleepten ze zich voort over de natte modderige wegen. De kleeren plakten hen aan het lijf, de kapotte schoenen zogen telkens vast aan de modder.

De instrumenten onder den arm, trommel trompet en fluit, armelijk kouwelijk verkleumd, zoo sjokten ze daarheen, de vier reeds bejaarde muzikanten, om nu weer op een ander dorp in Noord-Holland hun geluk te gaan beproeven. Ach, het waren zware dagen en de verdiensten zoo bitter weinig. Op de meeste boerenhofsteden waar ze vroeger 'n kom koffie en 'n dikke boterham met spek kregen in ruil voor ‘'n paar moppies meziek’ werden ze nu weggejaagd met een: ‘ruk uit smerige blaaspoepen, we hebben jullie niet noodig.’

.... Soms, als ze door honger gekweld doodop haast niet verder meer konden gaan, wierpen ze een begeerlijk hunkerende blik in de keuken van 'n rijke boerenstee, daar brandde een lekker vuurtje, waarbij ze zich o zoo gaarne even gekoesterd hadden; de pas gezette koffie verspreide een heerlijke geur, die hun het water in den mond deed komen. Ach even hier te mogen vertoeven, de warmte van het vuur koesterend over je te laten gaan, maar het mocht niet zoo zijn, dit paradijs zouden ze niet binnen treden, 'n ruwe stem riep hen toe: ‘scheer je weg, vooruit, of ik zal de hond los laten’ en dan prevelden ze dat ze koud waren, honger hadden, maar er werd niet naar hen geluisterd, de menschen waren wreed, dat was nu al vanaf 1 Augustus, dat hun land in oorlog was. Ach lieve God, konden zij dat nu helpen? Had de oude Gotfriedd aanvoerder van het troepje, niet 'n zoon gehad 'n prachtkerel, die al dadelijk gevallen was in den vreeselijken strijd, en 'n andere zoon lag zwaar gewond in het hospitaal, voorgoed door zoo'n wreede kogel verminkt, 'n onbruikbaar mensch in de maatschappij. En hij zelf, oud en arm, in de vreemde rondzwervende, niet in staat 'n zuur stukje brood meer te verdienen. Daar had je de klarinet, ook al

een man op leeftijd, drie zoons in het leger, een gedood, twee gewond, een heel erg, geen hoop meer op beterschap.

En de trom was al even ongelukkig een zoon te hebben, en die te moeten offeren voor het vaderland. Alleen de trompet, een ongehuwd man zonder bloedverwanten, kon niet meespreken over de vreeselijke verliezen door zijn kameraden geleden. Hij was vroeger de komiek van het troepje geweest, altijd vroolijk, vol moppen, doch nu scheen ook bij Heinrich de lust tot vroolijkheid vergaan te zijn. Het waren dan ook wel bitter treurige tijden, weinig te verdienen, snauwen en schimpen werd er genoeg op hen gedaan. Gisteren nog, toen ze beleefd gevraagd hadden om in een boerenherberg te mogen spelen, had de dikke herbergier zijn hemdsmouwen opgestroopt en hun toegebeten: ‘kom er us in as je durft’; ruw werd de deur voor hun neus dichtgeslagen, daar stonden ze nu, ach, en ze moesten toch een onderdak hebben. Een keer hadden ze bij een medelijdenden boer in het hooi gelegen 's nachts, gelukkig maar, want ze hadden de centen voor de slaapstee

niet bij elkaar kunnen krabbelen dien dag, overal waren ze weggejaagd, en ze deden toch niemand eenig kwaad, probeerden op eerlijke wijze door de muziek hun broodje te verdienen.... Rillerig, koortsig, door en door koud probeert oude Gotfriedd zijn verkleumde handen te warmen; de klarinet zocht tevergeefs in zijn zakje na 'n beetje tabak, leeg, geen pijpje rooken, de twee centen waren voor 'n broodje.

Het zou vandaag ook wel weer overal misère zijn, slecht weer, regen en wind en de menschen niet in de stemming om muziek te hooren. Enfin, toch maar weer es probeeren, de centen voor de slaapstee moesten toch bij elkaar komen. Gelukkig naderden ze nu het dorp al, het kerkje met z'n spitse torentje kwam reeds in het gezicht. Ach, als het hier nu maar eens wilde gelukken, vroeger ging het zoo best op de dorpen boven het Y, de menschen waren gul en aardig, dikwijls vonden ze een zilverstukje tusschen de centen, dat was dan een meevallertje, dan werd er een extra kommetje koffie gedronken en kwam er 'n stukje worst of kaas op de boterham, doch dit was nu voorgoed gedaan, de menschen luisterden wel naar de muziek, maar meer dan 'n cent, dikwijls 'n halfje gaven ze niet. Met weemoed denken ze nu vaak aan die goede dagen van weleer, als de dorpsmenschen bleven staan, en geroerd luisterde naar het lied van de Titanic ‘Nader bij u o God, u naderbij’.... Ach, nu hadden ze het voor 'n paar dagen terug ook weer eens gespeeld op een der boerendorpen, maar toen had het scheldwoorden geregend naar hen.

‘Hoe durven jullie dat te spelen, leelijke moffen, jullie boren zelf schepen in den grond’.

Verschrikt waren ze opgehouden en hadden zich ijlings uit de voeten gemaakt. Gotfriedd doodelijk ontsteld, was in het gras neergevallen buiten adem, de trom had ‘sweinhoenden’ geroepen naar de jongens die hen achterna gehold waren.

‘Sweinhoenden, dat benne jullie zelf’, werd teruggescholden. Ach ja, zoo ging het tegenwoordig, ook in de keuze der muziek moesten ze uiterst voorzichtig zijn, de gemoederen waren overal zoo verhit, en men had nu tegenwoordig de pik op hen.... Even werd aan den ingang van het dorp halt gehouden. De trom verklaarde dat hij wee van honger was, en eerst bij den bakker een broodje wilde koopen. De geheele bezitting der muzikanten was een dubbeltje, toen alles bij elkaar gegrabbeld wits, minder kon het ook al niet, aan warm eten, zelfs 'n kommetje koffie, was dus geen aankomen. De klarinet kocht het brood, waarop gretig werd aangevallen. ‘Kijk, ze hebben honger’, schreeuwden 'n paar bengels. ‘Eet smakelijk hoor.’

Ze hoorden het al niet meer. Aan dergelijke opmerkingen raakte je gewend. Toen het droge brood verorberd was, togen ze erop uit om het hoofd der gemeente permissie te vragen. De burgemeester was niet thuis, dus moesten ze zich tot den eersten wethouder, loco burgemeester, wenden, die 'n eindje buiten het dorp woonde. Vermoeid trokken ze verder in den killen motregen. Even hield een dikke veldwachter, in bezit van een roode neus, die veel gelijkenis met een rijpe aardbei vertoonde, hun staande. ‘Waar ze naar toegingen?’ klonk het barsch van 's mans lippen. Ja je kon niet weten in deze dagen, het moesten eens verkleede spionnen zijn. Och nein, die pampieren waren in orde, die konden ze ja toonen.

Zoo zoo, de dienaar van de heilige Hermandad zette zeer plechtstatig zijn lompe bril op de aardbeienneus en verklaarde daarna deftig dat het in orde was, ze konden doorgaan, rechtuit, nog 'n heel eindje, dan zag je de mooie boerenplaats vanzelf. ‘Zonneheuvel fijn spul, nou ajuw’, met 'n breed gebaar van zijn dikke hand groette de veldwachter de arme muzikanten.

Gotfriedd zuchtte ‘nog verder’, zijn moede beenen konden hem bijna niet meer dragen, telkens zogen zijn kapotte schoenen aan de modder vast, hij voelde het water naar binnen dringen. Hè, even rusten, even je pijnlijke voeten vol blaren

uitstrekken op 'n stoel en dan 'n happie warm eten, ach het zou hem zoo goed doen, hem en zijn makkers.

‘O, hou dat nu maar.’

Wat zagen de stakkers er uit, zoo koud en vermoeid, daarbij kwelde honger en dorst hen.

‘Ach lieve God, nu nog verder’, zuchtte de klarinet.

‘Niks an te doen’, bromde de trom, ‘we moeten voort’.

‘Ik ben zoo moede.’

‘Ja ik ook, wij allemaal, maar we motte toch onderdak vannacht, hè?’

Bah! wat 'n vies weer, ze waren nu tot op het hemd toe nat, want het was harder gaan regenen. Tevergeefs poogden ze hun instrumenten voor den regen te beschutten, 't hielp niet, het water sijpelde uit de trom-

petten.... Ha, gelukkig, daar was een stal, hier maar even ingeschuild. Er was niemand te zien. Hier waren ze tenminste veilig voor den regen, die steeds harder en dreigender neerviel. De klarinet wrong zijn mouwen uit, het water sijpelde op den grond. Gotfriedd rilde koortsachtig, kreeg een heerlijk visioen van een warm bed, waar hij zijn moede leden uit kon strekken. De klarinet dacht aan zijn zoon, die arme Wilhelm, hoe zou het nu met hem zijn? zouden ze elkaar ooit weerzien, ach die Krieg, toch zoo verschrikkelijk ja.

'Zeg, wat motte jullie hier?' laat zich opeens een ruwe stem hooren. De arme tobbers schrikken op, o, nu werden ze ook weer van hier verjaagd. Ze mompelden zoo iets, dat ze nat en koud zijn, hier even de groote regenbui afwachten.

'Vooruit, ruk op, ik wil julli niet in me stal hebben.'

Langzaam gingen ze naar buiten in den fellen regen, de lange dorpsstraat, die in hun oogen schier geen einde nam door, aan het einde woonde de wethouder, ze spraken niet, vervolgden zwijgend moe en ellendig hun weg. Ach het was daareven zoo rustig en veilig geweest in dien stal, hier hadden ze even op adem kunnen komen, waren beveiligd voor regen en wind, maar ook dit had niet zoo mogen zijn, weggejaagd, ruw wreed en als geslagen honden vervolgden ze nu hun weg.

Aan een man met hondenkar vroegen ze 'waar Mijnheer de eerste wethouder woonde.'

Onwillig wees de boer op een groote mooie boerenplaats, die juist in het gezicht kwam: 'hier is het'. Gotfriedd belt aan, de anderen wachten voor het hek.

..... Na eenige oogenblikken verschijnt een dikke boeremeid, en voor de oude Gotfriedd nog een woord heeft kunnen zeggen wordt hem toegebeten door de meid: 'jullie magge niet speulen van Meheer, 't is nou geen tijd voor meziek.'

'Ach lieber Got en motte wij dan van honger sterben?' vraagt Godfriedd met bevende lippen.

'Ik ken jullie koeterwaalsch niet verstaan', snauwt de meid en gooit de deur dicht.

.... 't Is mis, we mogen niet' trilt Gotfriedds stem bevend, wanhopig zien ze elkaar aan. Daar stonden ze nu in koude en regen, geen cent in hun zak, en het begon al donker te worden.

.... Verslagen, als geheel versuft blijven ze eenige oogenblikken staan.

Dan vervolgen ze sleepend hun weg.

Beemster 1915.

Van Japan naar Java
door O.G. Thoden van Velzen.
(Vervolg van No. 11).

Ik heb slechts een beknopte beschrijving gegeven wat Tokyo van plan is in de toekomst te worden en wat wij allen binnen niet al te verwijderden datum hopen te bereiken. Talrijke belangrijke détails kan ik in het geheel niet vermelden.'

Wij hopen echter, dat Baron Sakatani in plaats van jachterreinen voor het publiek open te stellen, genoemde gronden tot een groot park met veel bosch en eenige vijvers zal inrichten en, door alle mogelijke middelen kleurrijke zang- en watervogels in het boschrijke park te lokken, zal hij meer genoegen aan oud en jong verschaffen dan door jachtgronden te openen, waarvan enkelen slechts kunnen profiteeren. Voor de meeste menschen bestaat er geen genot in jagen.

Zooals wij reeds eerder vermeldden, bestaat Japan uit vijf groote en zeshonderd kleine eilanden.

De vijf groote eilanden zijn Hondo, Kyoeshoe, Shikokoe, Hohkaido en Formosa. Formosa wordt door de Japanneezen Taiwan genoemd. Het grootste eiland Hondo of Nippon bevat de grootste steden, namelijk:

Tokyo met	2.186.000,
Yokohama met	400.000,
Nagoya met	378.230,
Kyoto met	442.460,
Osaka met	1.300.000,
Kobé met	390.000,
Koere met	100.680,
Hiroshima met	142.760,
en Kanazawa met	110.990 inwoners.

Op het eiland Kyoeshoe ligt de bekende stad Nagasaki met 176.480 zielen.

De voornaamste artikelen van Japan's uitvoer zijn: zijde, katoenen garen, kool, thee, rijst, koper, kamfer, visch, porselein, lakwerk en artistiek meubelwerk.

Formosa of Taiwan bevat vele suikerplantages.

Yokohama is op de westkust van de baai van Tokyo, op een afstand van ongeveer 34 kilometer zuidwestelijk van de hoofdstad gelegen.

Toen deze haven in 1856 voor den buitenlandschen handel geopend werd, was zij slechts een onbeduidend visschersdorpje met nauwelijks honderd huizen. Maar hare onbestreden ligging, wat de centra van productie

betreft, en hare natuurlijke voortreffelijkheid als eene haven, door havenwerk verbeterd, hebben van haar binnen eene halve eeuw de eerste handelshaven in Japan gemaakt, met export en import ten bedrage van 390 millioen yen per jaar of twee vijfde van den geheelen buitenlandschen handel van het rijk.

Yokohama is nu de vierde groote stad van Japan met eene bevolking van 394.000 Japanners en ruim 6000 vreemdelingen.

Wat den reiziger het meest treft, wanneer hij in Yokohama voet aan wal zet, is, dat het gunstigste en mooist gelegen gedeelte der stad aan de vreemdelingen behoort.

De groote hotels, die in het bezit van vreemdelingen zijn, liggen in dat gedeelte der stad, dat Yamashita-chō genoemd wordt: zij zijn op den wandelweg langs de haven gebouwd en ook vindt men ze in de straten, die in de nabijheid van de zeeboulevard gelegen zijn of daarin uitloopen.

Het is in dit gedeelte der stad, Yamashita-chō, dat zich de meeste groote handelshuizen, winkels, banken, apotheken, en dagbladkantoren der buitenlanders bevinden.

Die dagbladen verschijnen voor 't meerendeel in de Engelsche taal en een enkele in de Duitsche taal of in het Fransch.

De reiziger, die naar nieuwe indrukken snakt, laat zich al spoedig naar het Japansche gedeelte der stad brengen. Hij neemt een jinrikisha of in 't kort riksha genoemd en treedt Bentendori binnen. Bentendori is de straat vol Japansche winkels, waar koop- en kijklustigen zich vol vreugde kunnen wijden aan het koopen of bekijken van allerlei Japansch kunstwerk, zooals curio's, zijde, borduurwerk, zijden en katoenen stoffen, japansche katoentjes, bronswerk, japansch papier en prentbriefkaarten, speelgoed, bamboe, en kralen jaloezieën, kasten, kunstmatige bloemen en lampions. Hier en in menig andere straat van Yokohama vindt men ook groote thee- en rijstpakhuizen.

Andere straten, zooals Hontsjo-dori en Theaterstraat, worden veel bezocht. In de Theaterstraat bevinden zich vele bioscopen en dergelijke vermakelijkheden evenals vele winkels vol van koekjes en bonbons, zuurtjes en allerlei snoepwerk, waar veel jongens en alle meisjes veel van houden.

Wanneer men zich naar het hooger gelegen gedeelte van Yokohama begeeft, bijvoorbeeld naar de ‘Bluff,’ waar vele residentiën aan vreemdelingen toebehooren, dan ontwaart men bij helder weer den meest vermaarden berg van Japan, den Foedshi. Van dezen berg zegt de Japansche dichter Yamabe-no-Akahito:

‘Wanneer ik langzaam voortschrijd op de kust van Tago, dan ontdek ik den schoonen Foedshi; zijn weergalooze top stijgt omhoog, sneeuwbedekt ten hemel.’

Op de ‘Bluff’ staat het ‘Algemeene Hospitaal’ onder vreemdelingen meer bekend als het ‘Yokohama General Hospital.’ Aan het hoofd van dit hospitaal staat eene Engelsche hoofdverpleegster en talrijke Japansche pleegzusters verrichten met de grootste toewijding hare liefdediensten, die bestaan in het helpen en verplegen van zieken. Deze Japansche verpleegsters zijn steeds opgeruimd, en alle vreemdelingen zijn zonder uitzondering zeer tevreden over hare verpleging en prijzen als om strijd hare diensten. Ondankbaar zou het zijn, indien ik niet ook met lof over onze Japansche zusters sprak. Er zijn een drietal doctoren, die aan het hospitaal verbonden zijn, zoodat ook in dit opzicht de zieken niet te klagen hebben. Indien de ziekte van eenigszins ernstigen aard is, komt de arts U tweemaal elken dag bezoeken.

Er zijn ook Japansche ziekeninrichtingen in Yokohama, waar eveneens Europeanen worden opgenomen.. Vreemdelingen, die eene ongesteldheid hebben opgedaan, en zich aan algeheele Japansche verpleging wenschen te onderwerpen,

worden verzocht een Japansch Hospitaal te bezoeken, maar pas op, dat ge u niet door de lieve verpleegsters van het ‘Land van de Rijzende Zon’ laat vertroetelen. Wees echter dankbaar, want een liefderijke verpleging helpt u weldra de gezondheid erlangen.

We ondernemen nu een tocht naar Hommokoe. Hommokoe strekt zich langs de kust uit in de nabijheid van Yokohama. De weg kronkelt zich langs de zee en verheft zich nu eens, om dan weer te dalen. Hier en daar heeft men verrukkelijke vergezichten op de Mississipi-baai, zooals de Tokyo-baai wel genoemd wordt, waarop ontelbare visschersschuitjes dansen en de zeiltjes, door de zon beschenen, zilverwit schitteren.

Bij ebbe ziet men honderden vrouwen, mannen en kinderen bezig oesters en krabben te zoeken.

In hunne kleurrijke kleedij is zulk een tafereel als eene verrukking voor 't gezicht en eene aangename streeling van 't gevoel.

Verder gaande, komt men door meer bebouwde gedeelten, langs eene boerderij of ook langs rijstvelden en groentetuinen.

Hier en daar staan theehuizen. Door Japansche schoonen bediend, wordt men van thee voorzien. In kleine beschilderde kopjes, geschonken door lieve kleine Japansche meisjes met sierlijke handjes en kleine voetjes, is de thee een smakelijke drank. De Japansche thee, zonder melk en zonder suiker, is aangenaam van smaak en de nasmaak is zoet.

De Japansche schoonen zijn zonder uitzondering aardig en aantrekkelijk. Altijd glimlachend en vroolijk, niet mopperend of klagend, zullen zij den meest neerslachtigen of zwaarmoedigen mensch opheffen.

Zelfs Osan, die gedurende tal van jaren in vele landen rondgezworven had, en nergens die rust gevonden had, die hij zoozeer noodig had, vond eindelijk vrede in een Japansch hotel nabij het zeestrand. ‘Het hotel scheen mij een paradijs te zijn, en de dienstmaagden hemelsche wezens’. Zoo schreef Lafcadio Hearn; en de groote Engelsche schrijver gaat voort met te zeggen, dat hij geriefelijkheid trachtte te vinden in een Europeesch hotel, voorzien van alle moderne verbeteringen. Maar hij vluchtte van de open poort terug naar eene Japansche herberg, waar hij zich weer eens op zijn gemak gevoelde, op koele, zachte matten gezeten, en verpleegd en bediend door zachtsprekende meisjes, en door dingen van schoonheid omgeven, zoo scheen dit voor hem te zijn ‘als eene verlossing van alle zorgen van de negentiende eeuw’.

Osan had juist het hospitaal verlaten. Genezen was hij, maar nog zwak. Bij het zeestrand hoopte hij de rust en de kracht terug te vinden, die vroeger steeds zijn deel waren geweest. Osan nam pension in de herberg bij de zee. Verpleegd door de dienstmaagd Suiko, werd hij zichtbaar sterker. Zij was den geheelen dag rondom hem, en een wenk van Osan was voldoende, of Suiko vervulde zijne wenschen.

Suiko was zeventien jaar oud of liever jong. Maar ondanks haren jeugdigen leeftijd, was zij volwassen. In Japan worden kinderen van 15 jaar reeds beschouwd volwassen te zijn.

Ook hier zouden rust en vrede niet lang duren. Na een week van ongestoorde vreugde, en liefkoozingen van Suiko en de diensten hem door de andere hotelmaagden bewezen, kwamen christenen Osan in zijne kalme omgeving en liefderijke verpleging storen. Zij waren van over de zee, van Europa en Amerika, en wanneer zij kwamen en het een of ander bestelden, dan wilden zij door Suiko bediend worden. Vele andere meisjes waren gereed hunne bestellingen uit te voeren en hun dienstig te zijn, maar zij verlangden Suiko om haar aan de verpleging van Osan te onttrekken. Men zegge niet, dat gebeurde toevallig of zonder opzet. Neen, zij wisten, dat Osan zich in dat bepaalde hotel nabij de zee bevond, en als christenen waren zij verplicht hem geen rust te gunnen, zoo oordeelden zij echt christelijk.

Op zekeren avond loeide daarbuiten de wind en men hoorde het klotsen der golven. Een christen kwam binnen en wenschte door Suiko bediend te worden. Suiko verlangde er echter naar nabij Osan te blijven. De gebiedende stem van den hotelhouder en geldjager beval haar dien christen te bedienen. Na een poos verscheen zij nog eenmaal bij het ziekbed van Osan. Hij zag haar, maar voordat hij een woord kon uiten, hoorde men reeds weer de stem van den geldjager en was zij weer bezig bestellingen uit te voeren.

Tegen haar wil ging zij, zonder mopperen, zonder een klacht te uiten. Heeft men wel ooit een Japansch meisje hooren klagen? Neen, zij klagen wel, maar niemand merkt hiervan iets. Door opvoeding hebben zij geleerd, al het leed gelaten te dragen.

Niettegenstaande christenen Osan in zijne ziekte kwamen storen, ging hij toch vooruit in gezondheid en kracht. De ziekte verdween echter niet geheel en al. En zoo vond hij beter om na eenigen tijd dat hotel te verlaten. Maar een christen van over de zee liet niet toe, dat Osan het laatste uur voor zijn vertrek met Suiko samen was. Zoo kon hij niet eens zeggen of haar zijne liefde in het oor fluisteren, zooals

geliefden plegen te doen, wanneer zij van elkaar gaan. Later, veel later herkreeg Osan zijne algeheele gezondheid en keerde naar het hotel nabij de zee terug, om nog eens zijne vroegere liefde te ontmoeten.

Suiko zond eens aan Osan het volgende gedicht, dat reeds van oudsher bekend was, namelijk: ‘Akadama wa Wo sae hikaredo, Shiratamano-Kimiga, Yosoi-shi to-tokoe arikeri!’ hetgeen beteekent: Hoe schoon ook een doorzichtige kraal moge zijn, o mijn geliefde,

Gij zijt nog veel edeler dan een witte schitterende kraal.

Osan herinnerde zich de vervlogen gelukkige dagen en zond het van oudsher bekende liedje terug, namelijk: ‘Okitsoe-Dori Kamodokoe-Shima-ni Waga ineshi, Imo-wa wasoereji Yo-no Kotogoto-ni.’

Wat, overgezet zijnde, heet: Ook ik kan nimmer onze gelukkige dagen in het eiland der Watervogels vergeten,

O mijn liefste, elk ding is eene herinnering aan U.

In 't algemeen zijn de Japanneezen zeer eenvoudig, wat eten aangaat.

Hunne hoofdschotels zijn: rijst, groenten, visch en eieren en onder de groenten nemen aardappels, voornamelijk pataten, de eerste plaats in. Spinazie, kool en andere bladgroenten worden ook veel genuttigd.

De Japansche rijst is uitstekend. Zij is wit als sneeuw en van alle rijstsoorten in het verre Oosten, scheen mij de Japansche rijst de beste te zijn. Als ik mij vergis, zeg het mij, dan zal ik mij een volgende keer verbeteren.

Plaats een bord met rijst en vleesch naast elkaar, dan zal ieder, wiens gevoel en smaak nog niet bedorven zijn, met gretige handen naar de reine rijst grijpen en het vleesch verre van zich schuiven.

Ik wil niet zeggen, dat ik een fanatieke vegetariër ben, neen, maar, wanneer de gelegenheid zich voordoet, dan ben ik met vreugde een vegetariër. Vleesch eet ik altijd met tegenzin. Toch eet ik het soms, omdat er niets anders of weinig anders te verkrijgen is.

Waarom vond Osan die groote rust, juist bij de Japansche meisjes? Omdat de Japansche meisjes de boeddhistische kalmte en vrede bezitten, die zonder babbelen en klagen alle leed verdragen en nimmer klachten den reizigers verhalen. Verder zijn ze eenvoudig en natuurlijk. Men zegt, dat de vrouwen in Japan nog als inférieure wezens worden beschouwd. Dit standpunt heerscht tegenwoordig bijna niet meer. Door de opvoeding op de scholen komen de Japanners tot meer realistische denkbeelden. De Japansche meisjes zijn engeltjes. Hoe kan men ze dan als inférieur beschouwen? In de opvoeding der kinderen staat de moeder hooger dan de man en in technische zaken en vele andere zaken staat de man vooraan, tenminste tot nu toe. Daarom moet men echter de vrouw niet als minderwaardig beschouwen. Een ware democraat beschouwt de vrouw als gelijkwaardig met den man. De vrouw heeft als vrouw, moeder en opvoedster van kinderen een idealen werkkring, en de man, die buiten moet werken in handel, als leeraar, werker op welk gebied het ook zijn moge, heeft zijn eigen sfeer van idealen. Door ontelbare vrouwen worden nu beroepen uitgeoefend, die vroeger alleen door mannen werden uitgeoefend. Zoo ziet men, indien men van vooroordeelen vrij is, dat de vrouw talenten heeft gelijk de man, maar de vrouw moet niet vergeten, dat het moederschap door haar als hoogste ideaal moet worden aangezien.

De Japanners zijn zeer rein op hun lichaam.

Elke Japanner, arm of rijk, jong en oud, neemt dagelijks een bad. Die baden zijn zeer heet. Men komt het badhuis binnen en ontdoet zich dicht bij de ingangsdeur van zijne kleeren en schoenen, pantoffels, muiltjes, sandalen, al naarmate men draagt, en naakt loopt ge over de houten vloer naar de groote houten badkuip, die op het einde der zaal in den grond is uitgetimmerd. Er zijn meestal twee zalen, eene voor de vrouwen en eene andere voor de mannen. Soms zijn in eene en dezelfde zaal twee of zelfs drie groote badgelegenheden. Zij staan echter niet op den grond, zooals in Europa of Amerika, maar zijn in den grond gebouwd. Er zijn heete baden met gewoon alledaagsch heet water, er zijn ook medicijnbaden, die, men zegt, goed zijn voor personen, die aan koude rillingen lijden. Verder zijn er ook koude baden of liever men kan zich met een emmertje koud water laten afkoelen, of men gaat op eene mat zitten buiten in de kleeding-afdeeling, totdat het lichaam de temperatuur, die normaal heet, heeft teruggekregen. Want het zou niet ongevaarlijk zijn, om bezweet uit het heete bad dadelijk in de buitenlucht te gaan wandelen. Wie beter weet, zegge zoo.

Zulk een bad is voor hem, die ervan houdt, een waar genot. Een mensch, die alles natuurlijk vindt, gevoelt geene schaamte. Vele Europeanen echter zouden zich schamen, indien ze naakt met andere mannen, vrouwen en kinderen van dezelfde badgelegenheid gebruik moesten maken. Dit is echter valsche schaamte. Alles hangt van de opvoeding af. Is men van jongs af eraan gewend, om met andere menschen naakt te gaan zwemmen of baden, dan weet men niet anders, of het behoort zoo. Men is geenszins nieuwsgierig, nog minder verbaasd.

Er zijn echter ook menschen, die van te voren een opvoedingsproces doormaken, en wanneer zij bijvoorbeeld in Japan verschijnen, zich op Japansche wijze kleeden, eten en baden. Men moet zich van vooroordeelen bevrijden, om zich goed onder vreemde volken thuis te gevoelen en hunne gewoonten te begrijpen.

Men moet zich niet door ras- of landgenooten laten hypnotiseeren en inpompen, dat alle volken buiten Europa en Amerika minderwaardig zijn. Dat zijn vooroordeelen, die uitgeroeid moeten worden en men moet den kinderen leeren, dat alle menschen broertjes en zusjes zijn en wanneer men met dergelijke sympathie voor de menschheid door de wereld trekt, maakt men overal, zoowel onder armen als rijken, vrienden en ook vijanden, maar de laatsten zijn noodig om des te meer vrienden te verwerven.

Ik nam den trein naar Kobé. De trein was propvol. Eindelijk had ik een plaatsje gevonden. Men ging slapen, zoo goed en kwaad als dat in zittende houding gaat.

De trein gaat voorbij Gotemba, van waaruit men in ongeveer tien uren den berg Foedshi kan beklimmen. Deze berg is de hoogste berg in Japan, en zijn gratievolle vorm en uitmuntende ligging nabij den Stillen Oceaan hebben van den berg een voorwerp van bewondering gemaakt, die bijna tot aanbidding is overgegaan. Zonsopgang, van den top gezien, is een heerlijk schouwpel, dat niemand mag missen. De rusthutten zijn voor bergklimmers van Juli tot September geopend.

Hakone en Miyanoshita zijn bekende gezondheidsoorden met bekende heetwaterbronnen, gezonde berglucht en aantrekkelijke landschappen. Verder gaat de trein naar Maibara. Hier moeten de reizigers overstappen, die zich over Tsoeroega naar Wladiwostok, Siberië, Rusland en West-Europa begeven. Maibara is schilderachtig nabij het meer Biwa gelegen. Eindelijk komt men in Kyoto aan.

Kyoto was gedurende elf eeuwen de hoofdstad tot op den tijd van de Herstelling van het Keizerlijk Régime 46 jaar geleden. Het is in 't meest volkrijke deel van het Keizerrijk gelegen, dat bekend is als Kinai, eene streek, die aan historische overblijfselen en religieuze gebouwen rijk is. De stad wordt in het Oosten door eene rij van heuvels begrensd en strekt zich in de vlakte uit. Zijne straten snijden elkaar met rechte hoeken en de Kamogawa (de Kamo-rivier) gaat door 't oostelijk deel van het noorden naar het zuiden. Menige tempels, heilige plaatsen, en andere gebouwen, die een bezoek verdienen, zijn naast elkaar langs de voeten van de heuvelenrij geplaatst; andere vindt men binnen de stad en hare vooroorden.

De stad werd door Keizer Kwammoe in 794 als het terrein voor het keizerlijk paleis uitgekozen, en de stad werd naar het voorbeeld van de Chineesche metropolis gebouwd.

Aldus was de stad, die eens eene grootere oppervlakte dan tegenwoordig bevatte, het centrum van de beschaving van het land, van haar roem en haren glans, en de levens van weelde en pleizier, door hovelingen en burgers geleid, waren historisch eenig (een unicum) in hun soort.

Maar toen de actueele regeeringsmacht in handen van de Samoerai viel, was Kyoto dikwijls het schouwspel van bloedige gevechten, verderfelijke branden en moorden. Tegenwoordig behooren dergelijke gebeurtenissen niet meer plaats te vinden en men hoort daarvan dan ook alleen, wanneer de bende van den Witten Wolf in China aan plundertochten deelneemt.

Kyoto is nu de derde groote stad in het Keizerrijk, met eene bevolking van ruim 442000 zielen en een belangrijk centrum van kunstnijverheid, zooals aardewerk en porselein; borduurwerk, fluweel, zijden en wollen stoffen; bronzen- en damasceenwaren; curio's cloisonné; lakwerk; bamboewerk; ivoren waaiers; allerlei speelgoed.

Er zijn twee administratieve wijken, het noorden en het zuiden, door Sanjōdōri gedeeld, de hoofdstraat der stad.

De kersebloesem-dans.

Elk voorjaar wordt de Miyako-Odor gedurende eenige weken in Kyoto elken avond opgevoerd. Het is één van de menige pogingen van de oude hoofdstad om hare vroegere grootheid altijd versch in de geheugens harer burgers te bewaren.

Zij geeft zich niet aan modernen of vreemden smaak over, maar haar doel is, de zuiverheid van Japansche Kunst, zooals zij gedurende honderden jaren beoefend werd, te bewaren. Niet dat de Miyako Odori zelf van zeer ouden oorsprong is. Zij maakt echter aanspraak om de oudste en beste van de menige ietwat gelijksoortige dansen te zijn, die in de andere groote steden van het Keizerrijk getoond worden.

De woorden Miyako Odori beteekenen de dans van de hoofdstad, maar, omdat deze vertaling slechts weinig beteekent voor diegenen, die niet met hare poëtische en gevoelvolle zijde bekend zijn, zoo wordt zij onder de vreemdelingen algemeen genoemd als de kersebloesem-dans.

Elk jaar wordt deze beroemde dans gedurende den tijd, dat de kersebloesems bloeien,

elken avond voor volle huizen opgevoerd in het Kaboerenjo-theater in het bekende Giondistrict. Hij wordt vier of vijfmaal elken avond herhaald, en elke opvoering duurt ongeveer een uur, gedurende welken tijd de deuren gesloten zijn en de ingang tot de wachtkamer alleen open is.

De tusschenpoozing is echter niet verloren, en de gasten worden op ceremonieele thee onthaald, die gezet en op sierlijke wijze door geisha bediend wordt of door lieve kleine Maiko, die in die kunst bedreven zijn. Dit dient tot dubbel doel om de gasten te onderhouden en het beheer te helpen, om het aantal bezoekers, die het theater binnentreden, te regelen.

Daar reeds vermeld is, dat geene concessie aan modernen of vreemden smaak wordt gedaan, is het bijna overvloedig toe te voegen, dat de uren niet bepaald zijn, en de mogelijkheid bestaat, dat men soms een half uur of iets meer moet wachten.

Het beste plan is, op zijn gemak te gaan eten en dan naar het theater te gaan, zonder zich om het uur te bekommeren.

De thee-ceremonie is zulk eene ontzaglijk ingewikkelde zaak, dat niets anders dan eene practische voorstelling een werkelijk volkomen denkbeeld zou kunnen geven van haar ingewikkeldheid.

Het is voldoende om te zeggen, dat de thee niet zoozeer als eene lichamelijke verversching beschouwd wordt, dan wel als een aesthetisch middel tot verfijning van eene dichterlijke en artistieke conversatie. Iedere beweging en geluid in het zetten, zelfs het gieten van het water, alles is in overeenstemming met eene groote wet der Ouden. Inderdaad is de thee-ceremonie ver verwijderd van het gewoel en de zorgen van het moderne leven, en eene werkelijke waardeering van hare bekoring is alleen mogelijk voor een Oosterling.

Een opgewonden gast van de overkant van den oceaan verklaarde eenige jaren geleden op heftige wijze, dat, indien het zoo lang duurde om een kopje thee te zetten, hij liever naar buiten ging om een sterkeren drank te vinden.

Waarlijk: het Oosten is het Oosten en het Westen is het Westen.

Gekalmeerd door de bekoorlijke ceremonie, die volvoerd wordt met eene rust, die de Oude Oostersche wereld eigen is, gaat men het theater binnen, om den dans te zien. Het theater is typisch Japansch, namelijk, het grootste deel is ongemeubeld, behalve met matten en kleine Japansche stoven - die het voornaamste deel uitmaken van het huiselijk leven. Het beste deel is dat deel, dat tegenover het tooneel geplaatst is. Hier zijn zitplaatsen voor dezulken, die ze wenschen. Aan elken kant van de kom van het theater bevinden zich verhoogde balkons met karmozijnkleurige gordijnen voor het gemak van het orkest.

Twee gangen, hana-michi (bloemenwegen) genaamd, leiden van het achtereinde van het auditorium naar het tooneel, en langs deze maken de maiko (danseressen) het eerst hare verschijning. Gelijktijdig gaan de gordijnen van de orkest-balkons omhoog en de muzikanten beginnen eigenaardig vreemde klanken te laten hooren. Aan de rechterhand bevinden zich acht meisjes met acht samisen, en aan de linkerzijde een gelijk aantal met trommels. De samisen is ietwat gelijkvormig aan een banjo, en de trommels zijn van twee soorten, bekend als taiko en tsoezoemi. Op de eerste wordt met stokjes en op de laatste met vingers geslagen.

Het aantal der maiko (danseressen) bedraagt 32 in 't geheel, en men zegt, dat de eer om in den grooten kersebloesem-dans te verschijnen, zoo groot is, dat, om allen te bevredigen, verschillende maiko iederen avond de uitverkorenen zijn. De kleedij is tooverachtig. Alles is van zijde, en de kleuren zijn allerprachtigst en toch wonderlijk mooi samenpassend. De groote sjerpen, van achteren in groote vlinderbogen samengebonden, en de zorgvuldige wijze om het haar klaar te maken,

schijnen de natuurlijke aanvulling te zijn van de lieve kleine figuren en de aardige, op speelgoed gelijkende, gezichtjes.

Deze maiko zijn in 't algemeen van 15 tot 18 jaar oud, waarna zij met dansen ophouden, behalve in zeldzame gelegenheden. Ze houden zich dan bezig met de minder moeilijke plichten, de samisen of eenig ander instrument te bespelen. Zij worden dan geisha genoemd. Het werkelijke dansen is niet, wat men hieronder in westelijke landen verstaat. Het is eerder de rhytmus van schoonheid en poëzie van beweging, die onze voorouders in minderen graad beoefenden, terwijl zij den tel gingen naar de mate van een deftig menuet. De tooneel-zetting van de Miyako-Odori is een meesterstuk van kunst. Elk jaar ziet men eene volkomen verandering, en bekende juweelen van oude volks-

overleveringen verschijnen opnieuw met glansrijke **pracht,** dubbel aantrekkelijk voor degenen, die ze van kindsbeen af gekend hebben. In het derde jaar van Taisho, het tegenwoordige jaar 1914, heeft men besloten, te beginnen met de tweede voorstelling, gebeurtenissen op het tooneel te brengen, dit geboekt waren in eene zeer beroemde verzameling van Japansche gedichten, getiteld ‘Shin-Kokoe-Soe’, die voor 't meerendeel de schitterende deugden van de Japansche vorsten prijzen vanaf het begin der geschiedenis tot op den huidigen dag. De geheele productie is rijk aan antieke pracht, oude gewoonten, ceremoniën en feesten, zooals binnen de vereerde grenzen der paleizen en woningen van den adel gehouden worden, rondom welke de dichterlijke thema's bekoorlijk worden ontvouwd.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Jim. - Onder de bestaande omstandigheden was het mij in elk geval ondoenlijk geweest mijn antwoord aan U te geven reeds op 27 Aug: - Echter, ook thans zal dat antwoord U niet bevredigen, omdat ik mij *moet* houden aan mijn vroegere antwoorden aan U, waarin ik verklaar buiten die quaestie te willen blijven nu ik van haar door U beiden weet. In zoo iets mag een derde als ik - die U geen van beiden persoonlijk kent - zich niet anders mengen dan om U in elk geval te raden met rust te laten, waar die rust blijkbaar door de andere partij wordt verlangd. Overigens hartelijk dank voor Uw vertrouwen in mij.

Rosalius. - Vriendelijk dank voor Uw kaart.

E.K. te H.... - Ik heb van U een langen vertrouwelijken brief, waarvoor ik U ten zeerste dank; vervolgens een kaart, waarop gij informeert of ik dien bewusten brief

wel heb ontvangen, eindelijk een gelukwensch. Dien laatsten hoop ik particulier te beantwoorden. Voorloopig langs dezen weg veel dank.

Mevr: M-K. - Ik zal Uw gelukwensch particulier beantwoorden, en geef U de verzekering - in antwoord op Uw langen vroegeren brief van 31 Juli - dat ook ik, evenals gij, vele orthodoxe en geloovige menschen ken, wien het oprecht ernst is met hun godsdienst. Wat ik indertijd schreef gold de leiders, hun die er de politiek en allerlei aardsche eigen belangen bijsleepen, maar geenszins wilde ik toen daarmee beweren dat ik alle orthodoxe menschen houd voor huichelaars; integendeel, onder mijn eigen familie en kennissen, en vooral ook onder de volksklasse, ken ik zeer velen die eerlijk trachten hun bijbelleer in de praktijk des levens te beoefenen. Voor mij is geloof iets algemeens; de een heeft er dit stukje van, de ander dat; het komt niet aan op de 'richting', maar wel op onzen innerlijken ernst in het zoeken naar God, en het willen leven overeenkomstig onze plicht. Wat die plicht is voor ieder onzer, dat kan ieder onzer voor zichzelven voelen en weten, die haar *wil* beoefenen, en *wil* nadenken erover.

Mevr: E.G. te A. - Uw bijdrage nam ik gaarne aan. Vriendelijk dank voor Uw waardeerende woorden over den invloed der Lelie.

Jan Companie (Jan Holland). - Voor Uw instemming met mijn beschouwingen in zake den oorlog, en de onbillijke houding van veel Hollanders jegens de Duitschers, dank ik U ten zeerste. Echter mag ik Uw aanvallen onder ps: niet plaatsen, waar gij ze richt tot iemand, die zelf zijn naam noemt in dit opzicht. Ik weet wel dat deze persoon herhaaldelijk mij-zelf op de meest leugenachtige wijze aanviel, óók onder ps.; maar, omdat *hij* onfatsoenlijk is jegens mij, zal dit voor mij geen reden zijn óók onfatsoenlijk jegens hem te handelen. En m.i. is het beslist onfatsoenlijk persoonlijke aanvallen te doen onder een schuilnaam. Overigens is die bewuste persoon, over wien gij het hebt, niet waard zich met hem èn zijn meeningen in te laten. Ik wil hier overigens nog bijvoegen, dat ik de door U opgegeven reden, die U belet Uw eigen naam te noemen, op zichzelf beschouwd heel billijk vind.

Mevr: J.G. te Rotterdam. - Voor pres: ex., waarop gij recht hebt bij opname van een artikel van U, en voor honorarium, (waarop gij insgelijks recht hebt) moet gij U niet wenden tot mij, de redactrice, maar tot den uitgever van dit Blad.

M.v.E. - Ik zal Uw uitknipsel te pas brengen. Vriendelijk dank voor Uw begeleidend schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Rectificatie.

Wij vestigen er de aandacht op, dat het gedichtje '*Illusie*' in N°. 10 van 8 September door den Heer C. WOLFSON geschreven is. Wegens misverstand werd de naam weggelaten. Door de niet-onderteekening ervan, zou het den schijn kunnen wekken, dat het ook door den Heer George Haak werd geschreven.

L.J. VEEN.

29 September 1915.
29ste Jaargang.
N°. 13.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Dierenbescherming.

Ik las in Uw blad een verhaal over een door den regent van Koeningan (Java) gehouden 'jachtvermaak', namelijk een vechtpartij tusschen honden en wilde zwijnen binnen een afgesloten ruimte. Met uw oordeelvelling kan ik mij niet geheel vereenigen, er bestaat toch m.i. tusschen een stierengevecht of een vermaak als bovenbedoeld en de jacht op wilde dieren nog een reusachtig verschil.

Het bericht geeft echter vanzelf aanleiding wat meer over de dierenmishandeling in Indië te zeggen, waarvan men zich in Holland, natuurlijk zonder het zelf gezien te hebben, in de verste verte geen denkbeeld kan vormen. De dierenmishandeling, met name die der paarden, is daar in één woord ontzettend, terwijl de actie welke van de dierenbescher-

mings-vereeniging uitgaat, na jaren niet het minste resultaat heeft opgeleverd. Wat daaraan schuld is laat zich, bij eenig nadenken, licht begrijpen. Kreeg men ook in Holland geen steun van justitie en politie, voorwaar het zou hier ook nog even erg zijn als honderd jaar geleden.

Waarom het paard juist zoo mishandeld wordt, laat zich ook begrijpen, daar men weet met een voornaam trekdier te maken te hebben. Hier wel het voornaamste, doch in Indië nam de karbouw de eerste en ook de voornaamste plaats in. Daarbij komt, dat de laatste een inheemsch dier is, terwijl het paard er werd ingevoerd, wat ook de reden is, dat de Javaan de behandeling en bediening van het eerste dier kent, terwijl een kleine Hollandsche jongen een paard gemakkelijker en vlugger dresseert dan de inlandsche koetsier, die zijn leven lang bijna op den bok heeft gezeten. Het laat zich dus ‘een weinig’ begrijpen, dat de inlander gemakkelijker met den karbouw kan opschieten, doch de totale absentie van eenig gevoel, de bijna liefkozende zorgzaamheid ten opzichte van den dikhuidigen karbouw, die geregeld daags behoorlijk voedsel en een frisch bad krijgt, tegenover de verwaarloozing en mishandeling van het arme paard, hetwelk toch evengoed den kost voor zijn meester moet verdienen, is een merkwaardig raadsel.

Dagelijks neemt men in Indië verschillende staaltjes van die mishandeling waar en er wordt niets aan gedaan, want wat vermag de enkeling tegen een leger van deze ongevoeligen zonder steun der politie? Als regel koopt een Arabier, of meer bedeelde Javaan, op vendutie een paard dat afkomstig is van een particulier, en tot dien bewusten dag nog de zegeningen van een vrij goede behandeling heeft genoten. Dadelijk verkoopt hij het op crediet, met dagelijksche of wekelijksche afbetalingen aan een Javaanschen koetsier. Deze jakkert het beest af van 's morgens vroeg tot 's avonds laat om van de huurpenningen zooveel mogelijk te kunnen overhouden. Na één maand is het beest broodmager en na zes maanden is het dood gereden. Doch de koetsier heeft zijn kooppenningen betaald en nog een zoet winstje overgehouden. Dan koopt hij weer een ander en zoo kan men in Indië spreken van een geregelden massamoord.

Noodgedwongen moet men wel eens gebruik maken van zoo'n huurkar, met bijbehoorend brickje en onmenschelijken koetsier. Eens, op een tochtje, wilde een der beide paarden op een gegeven oogenblik niet verder. De koetsier wilde natuurlijk aan het ranselen gaan met de zweep, en toen ik hem dit verhinderde en uit het wagentje stapte, kwam ik tot de ontdekking, dat het beest hevig bloedde aan de borst, zoodat het bloed langs zijn voorpooten afdruppelde. Wat was het geval? Onder den borstband was de huid geheel weg en lag het rauwe vleesch te zien. De wreedaard van een koetsier had het dier dagen lang aan één stuk afgebeuld, zonder de wond ook maar eenigszins tijd te laten om te genezen. Onnoodig te zeggen, dat ik hem een lik om zijn ooren gegeven heb, en het paard liet uitspannen, terwijl de koetsier zoo lang mocht zoeken, tot hij een ander paard opgeduikeld had. Maar hadden er nu bij toeval 6 à 8 Javanen, inplaats van ik alleen in den wagen gezeten, dan waren zij niet alleen blijven zitten, doch hadden den koetsier nog een handje geholpen, om het beest met de zweep over de oogen te slaan, totdat het weer een eindje verder liep.

Die volgeladen karretjes ziet men overal in het centrum der drukke plaatsen. Binnenin de personen, met boven en onder den wagen en naast den koetsier nog pakken goederen. Zoo schommelt het gevaarte verder onder het knallen van de zweep.

Maakt men een aanmerking, wanneer een koetsier het paard met het achtereind van een zweep in de lies slaat, trapt, of over de oogen slaat, dan wordt er om gelachen. Ranselt men zoo'n vent daar af, dan krijgt de Europaan een bekeuring,

terwijl de koetsier vrij uit gaat. Het moet mij van het hart te zeggen, dat de meeste Europeanen voor het gezicht onverschillig zijn geworden, maar als men bedenkt, dat er toch maar ellende uit voortvloeit, is het te begrijpen, dat men maar liever het gezicht afwendt. De Javaansche politie steekt zelf geen hand uit, kan zich niet begrijpen, dat men nog iets om een paard geeft.

De hond verkeert in een weinig gunstiger conditie, omdat hij een onheilig dier is en de Javaan hem dus liever uit den weg gaat. Bovendien kan een hond bijten. Maar houdt de Javaan zelf honden, dan is het als waakdier in de dessa, ten einde de dieven en inbrekers te weren. Dan zijn het magere, schurftige gladakkers, die meestal maar zorgen moeten, dat zij op den weg wat voedsel vinden. De kat is in de oogen van inlanders nuttiger; zij vangt hem de muizen en ratten af.

Waar katten en honden dus nog mishandeling veelal vrijloopen, dient de zorg der dierenbescherming zich krachtig bezig te houden, in de allereerste plaats, met het paard. Nu doet het mij genoegen te hooren, dat in Soerabaya een klein begin wordt gemaakt van wat men 'actie' zou kunnen noemen. De afdeeling der N.-Indische Vereeniging, aldaar, heeft door den kunstschilder Menno van Meeteren Brouwer eenige schoolplaten laten vervaardigen. Een stelt voor een gevallen rijtuigpaard, de koetsier slaat er met de zweep op, terwijl de dikke passagier er zich niets van aantrekt en zitten blijft. Het tweede paard kijkt even naar zijn gevallen makker, alsof hij zeggen wil: 'Vandaag jij, morgen ik'. Verder is een rekest aan den gemeenteraad ontworpen, dienende voor de verordening op het verkeer. Als bijlage wordt een lijst der wenschen van de vereeniging erbij gevoegd; hierop komt een en ander voor over de keuring der koetsiers, de noodzakelijkheid om remmen aan vrachtkarren aan te brengen, alsmede eenige onderdeelen van het tuig der paarden, als de opzetteugel, de oogkleppen, de leidsels, enz. Van gemeentewege wordt nu ook gezorgd dat er meerdere drinkgelegenheden voor dieren in de stad worden geplaatst.

Dat is dus wel wat. Maar dit weinigje betreft nog maar alleen Soerabaya en hoe donker ziet het er in de kleinere plaatsen niet uit? Wanneer niet justitieel en politioneel recht wordt geschaft, dan zal het particulier initiatief in Indië zóó langzaam gaan, dat er eeuwen nog moeten verloopen, alvorens de dierenmishandeling in Indië niet meer 'publiek' is.

M. HEETJANS.

De Oorlog van Staal en Goud.
door H.N. Brailsford.
Vertaling van Dr. W. van Ravesteijn.
(Uitgave W.J. Thieme en Cie Zutphen).

Zes maanden alvorens de tegenwoordige oorlog uitbrak was dit onpartijdige en wèldoordachte boek geschreven; en, hij of zij, die het thans leest, kan er uit leeren, aan de hand van feiten en bronnen, hoe dom-oppervlakkig het is vóórtdurend te gelooven aan hetgeen zoogenaamd-officieele bescheiden der diplomatie den slachtoffers van den wereldkrijg trachten wijs te maken, als ware deze ontbrand om eenig edel motief, wàt dan ook!

'De werkelijke oorzaak van dezen oorlog was de worsteling van een machtsevenwicht, die eraan voorafging.'

- Aldus de auteur, in een vóórwoord, dat hij toevoegt aan zijn boek, nu, bij de verschijning ervan, de Europeesche oorlog een feit is geworden!

'*Elke groep der strijders begon den oorlog in de hoop op overwinning*, *en overwinning brengt macht mee. De groote mogendheden strijden nu om de opperheerschappij*, *en opperheerschappij beteekent in onze moderne omstandigheden economische* "*gelegenheden*". *De misleide sociaal-democratie in Duitschland schept er behagen in zich te verbeelden dat zij strijdt voor de vernietiging van het Tsarisme*, *terwijl de niet minder onnoozele democratie in Frankrijk en Engeland vecht om het Duitsche militarisme te vernietigen. Ik ben er niet zoo zeker van of een van deze beide slechte dingen vernietigd zal worden. Maar*, *ik ben er zeker van*, *dat*, *indien een van beide groepen de opperheerschappij verkrijgt*, *zij zeker deze overmacht zal weten om te zetten in* "*winst*" *voor de bezittende klassen.*'

'Zij, die uit deze aanhaling allicht zouden vermoeden, dat Brailsford is een socialist, vergissen zich, volgens de uitdrukkelijke verzekering van den vertaler, ten

eenenmale. Hij is enkel een onafhankelijk-denkend mensch, een dier zelfstandigen, die een eigen oordeel weten te behouden, en die den zedelijken moed bezitten zich te verzetten tegen de geijkte phrasen en meeningen. Zeker een uitgesproken bewijs hiervan levert hetgeen hij vertelt, uit eigen ervaring, aangaande zoogenaamden “heldenmoed”, “doodsverachting”, enz. Indien men dagelijks in alle couranten leest de opgesmukte onware loftuitingen op hen die aldus worden genoodzaakt hunne evenmenschen te dooden en te verminken, dan voelt men evenveel afgrijzen van den leugen waarom deze oorlog gaat, als eerbied voor een enkeling als Brailsford, die U aantoont tot welk een verruwing en onmenschelijkheid die quasi-“dapperheid” leidt:

In wat voor gemoedstoestand begaat de sol daat het mirakel van gedisciplineerden moord? Wanneer ik beproef die vraag te beantwoorden, *gaat mijn herinnering terug tot een slagveld in Thessalië (97*).... *Wij waren over ons zelf tevreden*, *niet al te bezorgd over onze gewonde kameraden*, *en bereid om het genot van een slag de kroon des levens te achten. En*, *in die*

stemming, *struikelde ik over een ding in het gras. Het was een doode Turk*.'

.... Plaatsgebrek dwingt mij hier dan het verhaal af te korten van de stemming welke deze aanblik van dien 'vijand' opwekte bij den overwinnaar. Hij beschrijft hoe geheel het gelaat van dezen reeds niet meer jongen eenvoudigen man uitdrukte dat hij in zijn leven had behoord tot de stillen, die, ergens achteraf, rustig leven voor eigen geluk en gezin, dat hij ineens was opgeroepen als 'dienstplichtig', zonder éénige begeerte naar roem of oorlogsrumoer. En hij erkent, hoe hij, de vrijwilliger-soldaat, niet had geweten tot hiertoe wàt hij eigenlijk deed door dezulken te dooden.

'*Gedurende de ellende van den terugtocht*, *die volgde op onze vergankelijke overwinning*, *begreep ik wàt deze ondervinding beteekende. Ik had niet geweten*, *dat ik op eenvoudige boeren vuurde. Ik had gevuurd op* "*den*" *vijand*, *de* "*Turken*", *de* "*brutale soldeniers van den Sultan*", "*de troepen van het Oostersch barbarisme*", *en andere namen*, *frases*, *en abstractes.*'

Is niet deze eerlijke bekentenis woord voor woord van toepassing op den 'heldenmoed' van welken 'dappere' ook, en van welke nationaliteit ook, in dezen huidigen oorlog? - Hoe weerzinwekkend-onzedelijk doet niet aan het wederzijdsche schelden, in Duitsche, Fransche couranten, enz., op al wie strijdt, strijden *moet*, als dienstplichtig, als soldaat, in de gelederen van den 'vijand'. Die ongelukkigen, één jaar geleden vereenigd door handelsbelangen, door familiebanden, door vriendschappen en jaarlijksche verblijven in elkaars vaderland, in het algemeen-gesproken elkaar vreemd, nauwelijks wetend van elkaars gewoonten of behoeften, zij worden thans op elkander afgehitst, met leger-dagorders en speeches van bevelvoerenden, en haat-stokende couranten-artikelen; en hun ellendig loopgraven- en veldtochtbestaan, hun droevig lijden, en sterven in de meeste gevallen, men tracht het te vergoelijken met de phrasen 'vaderland-dienen', 'plicht', 'heldendood', 'op het veld van eer vallen', enz., enz. terwijl in waarheid financiers en diplomaten, om de meest lage belangen dikwijls, heel zulk een oorlog doen ontstaan, of ook kunnen tegenhouden. Het zou mij te ver voeren het lijvige boek van Brailsford, dat juist dit, die *verborgen* motieven, aantoont, op den voet te volgen. Slechts één feit wil ik releveeren, waarin alle namen worden genoemd:

'*De geheime geschiedenis van den Russischjapanschen oorlog levert een zelfs nog leerzamer onthulling omtrent de werking van persoonlijke factoren in de buitenlandsche politiek. De feiten worden ten volle blootgesteld in de vertaling van het eerste*, *niet gezuiverde uittreksel uit de Mémoires van Generaal Kuropatkin.* (*Verschenen in Mc. Clurés Magazine in Sept. 1908*). *De oorzaken van den oorlog lagen in de weigering van Rusland*, *de belofte van Zuid-Mantsjoerije te zullen ontruimen*, *na te komen. De* "*mémoires*" *toonen aan*, *dat al de ministers van den Tsaar*, *graaf Lamsdorf*, *mr. Witte en generaal Kuropatkin (oorlog) oprecht geneigd waren Mantsjoerije te ontruimen. Zij slaagden niet.... omdat de houtkap-onderneming*, *die de aantrekkelijkheid van het Yaludistrict vormde*, *een hofonderneming was. Deze rijke bosschen waren in handen van een hoveling. Bezobrazof genaamd*, *een intimus van de grootvorsten*, *de keizerin-weduwe*, *en den Tsaar. Er bestaat weinig twijfel of de Tsaar-zelf was in de gevormde maatschappij tot exploitatie geïnteresseerd*, *tot een bedrag van 200000 pond. Admiraal Alexejef*, *een creatuur van Bezobrazof*, *overstemde*, *als onderkoning naar het verre Oosten gezonden*, *de ministers*, *en voerde de houtkaponderneming. Noch het Russische volk*, *noch zelfs de Russische bureaucratie was het*, *die besloten had het Yalu-district te behouden*, *en met Japan om het bezit ervan te vechten. Dit besluit kwam van een kleine groep belanghebbende hovelingen*, *die de nationale macht aanwenden wilden*, *om hun persoonlijke financieele bedoelingen dóór te voeren*.' (*blz. 41 en 42*).

En voor zulk een verachtelijk geldgedoe zijn dus in den Russisch-Japanschen oorlog duizenden en tienduizenden gevallen, en ongelukkig gemaakt! En zulke en andere dito nobele (?) beweegredenen beheerschen steeds de staatkunde! Maar toch wordt het volk nergens, in geen enkel land, wijzer, en blijft het voortgaan zich te laten gebruiken tot slachtvee, opdat de grooten dezer aarde hun eigenbelang kunnen dienen. Heeft niet de Duitsche kroonprins jarenlang gecoquetteerd met zijn oorlogsbegeerte, en ten slotte zichzelf geblameerd met een boek, waarin hij een 'frischen fröhlichen Krieg' durfde verheerlijken! En toch wordt hij door zooiets niet alleen niet minder geacht dan wie ook, neen, integendeel, zijn volk draagt hem, juist nù, op de handen als een afgod;... zijn volk, dat voor *zijn* intrigue van eerzucht betaalt met goed en bloed en geluk en welvaart, voor minstens één geheel menschengeslacht, ook zelfs al moge het ten slotte overwinnaar blijven. Zeer terecht

schrijft Brailsford dan ook in dit gedeelte van zijn boek:

'*Er kan geen wetenschap der buitenlandsche politiek bestaan*, *zoolang de buitenlandsche zaken zich bevinden in de handen van kleine klieken*, *waar persoonlijke grillen elk oogenblik in staat zijn berekeningen omtrent het nationale belang overhoop te werpen.*'

Indien zij, die ons dagelijks, op meer of minder wetenschappelijke wijze vergasten op beschouwingen omtrent de schuld van dezen of genen aan den krijg, de gróóte waarheid, welke bovenstaande zin inhoudt, méér behartigden, het publiek zoude vrij wat minder eenzijdig en oppervlakkig worden voorgelicht. Inplaats dáárvan echter weet elk anonym couranten-schrijvertje zijn lezers precies te vertellen, dat Duitschland den oorlog steeds heeft gewild, dat Frankrijk voor de vrijwording van Elzas-Lotharingen kampt als zijn heilige plicht, dat Engeland het onschuldige België wil wreken uit pure loyaliteit, enz., enz.! Al dezulken, die dezen nonsens nu reeds een jaar lang onnadenkend slikken, zij een grondige studie aanbevolen van het doorwrochte maar zéér begrijpelijk geschreven boek van Brailsford. Een enkele opsomming reeds van den inhoud der hoofdstukken geeft U een idee van hetgeen gij zult lezen onpartijdig en helder uiteengezet. In deel I wordt de 'zaken-politiek' uiteengezet in de onderafdeelingen van 'diplomatie en financiers,' 'de handel in den oorlog', enz. Dit deel besluit met een hoofdstuk 'Klasse-diplomatie', waarin de auteur op zeer juiste wijze uiteenzet hoe het volk in geen enkel land ook maar iets weet of kan weten van hetgeen zijn regeering achter de schermen afhandelt onder den druk van verborgene, meestal financieele invloeden; zoodat oorlog en haat over en weer worden beslist geheel en al buiten het eigenlijke volk om, - dat dan naderhand voor een schijnphrase wordt opgeroepen ter 'vaderlandsverdediging'. Deel II behandelt vervolgens de andere zijde der kwestie, die van pacifisme, socialisme en anti-militairisme, eventueele controle over de financiers, enz.. Waar, zooals altijd, het gemakkelijker valt gebreken en fouten aan te toonen, dan den weg te vinden tot wegneming ervan, daar is het geen wonder indien dit tweede deel minder beslissend inslaat dan het eerste. Voor afschaffing van den oorlog, en voor verbetering van de bestaande misstanden, daarvoor zijn wij allen min of meer; maar nochtans zijn en blijven de meesten verblind, absoluut verblind, voor de grondoorzaken. En die worden door Brailsford, in zijn eerste deel, zoo eerlijk en zoo glashelder aangetoond; op de holheid van de phrasen, waarmede dagelijks wordt geschermd, legt hij een zoo duidelijken nadruk, dat ieder, die wil luisteren en wil nadenken, wel moet erkennen hoe hij het bij het rechte eind heeft. Of het ideaal waarmede hij in zijn laatste hoofdstuk zijn betoog besluit, ideaal van een vredelievende beslissing van alle kwesties, door een Europeesch concert, met dat al ooit zal verwezenlijkt worden? Gelijk hij-zelf erkent, ziet het er nog weinig naar uit! Toen hij zijn boek, met de na het uitbreken van den oorlog geschreven vóórrede de wereld inzond, toen had Italië nog niet partijgekozen in een strijd waarvan de deelname eraan, welke partij ook de beslissende zege moge behalen, het hedendaagsche geslacht der Italianen enkel bloed en tranen kan kosten. Daarmede, met die door het Italiaansche volk zelf gewilde domheid, is weer voor de zooveelste maal bewezen hoe de massa zich niet laat leiden door verstandig nadenken, maar door de meest lage en ruwe instincten en de treurigste zelfverblinding. Ik voor mij vrees dat het wel steeds zoo zal blijven zoolang onze aarde bestaat, en dat de waarheid onthullende boeken, als die van Brailsford, eigenlijk alléén begrepen en gewaardeerd kunnen worden door enkelingen, onafhankelijken, *iemanden!* Al dengenen, die zich dàt min of meer voelen, of althans er naar streven het te zijn, zij de kennismaking aanbevolen met de *De Oorlog van Staal en Goud*, als zijnde een hoogst interessant en onpartijdig geschreven betoog omtrent de diepere

oorzaken waarom het heden ten dage in den oorlog gaat, en moèt gaan, gegeven de omstandigheden van het heden.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Uit den ouden tijd,
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris.
Vergeten, doch niet versleten.
('Euphonia')

1 April 1876 verscheen te Utrecht No. 1 van een 'Weekblad, gewijd aan Letterkunde en Welsprekendheid voor Noord- en Zuid-Nederland.'

Het was geen Aprilgrap, want de uitgave was zorgvuldig voorbereid, en niet minder

dan een 'Multatuli'[1] was peter van den Hoofdtitel: E u p h o n i a .

Douwes Dekker, aan wien de medewerking was verzocht, verontschuldigde zich, maar maakte de juiste opmerking, dat een korte hoofdtitel een practisch belang had, vooral indien het aanhalen noodig was.

'Euphonia' zou het dan zijn, en was Multatuli de peter, een niet minder groot en gevierd letterkundige, Nicolaas Beets, was de patroon.

Immers het 'Weekblad' ging uit van de Letterlievende Vereeniging 'Nicolaas Beets', te Utrecht, waarom dan ook het eerste hoofdopstel gewijd was aan den nestor der Nederlandsche dichters door den medewerker D.C. Nijhoff.

Blijkbaar had die vereeniging iets tweeslachtigs, want, eertijds 'Rederijkerskamer', had ze zich herdoopt, en mocht in 1876, bij Koninklijk Besluit van 29 Febr., als 'Letterlievende Vereeniging' rechtspersoonlijkheid verkrijgen.

Onwillekeurig zou men mogen meenen, dat dit 'tweeslachtige' zich ook in haar orgaan zou afteekenen, maar hoewel de *rederijkers*berichten niet verzuimd werden, stond dit 'Weekblad' ongeveer anderhalf jaar[2] vooraan in de gelederen onzer Nederlandsche letterkundige tijdschriften, en verleende ruimschoots plaats aan de letterkunde onzer spraakverwante broeders: het Vlaamsch en plat-Duitsch. Reeds daarom verdient het 'Weekblad', dat na 40 jaar *vergeten* schijnt, onze volle aandacht, en zullen we bewijzen, dat de inhoud nog niet *versleten* is.

De *inleiding* was wel iet of wat breedsprakig, maar vergeten we niet, dat eerst later de periode intrad van weinig te zeggen doch in rhythmisch klankenspel zijn gedachten uit te drukken, waardoor de duidelijkheid verloren ging, die in het breede proza van het derde kwart der 19e eeuw toch altijd hoogtijd vierde.

Zoowel ter wille van dit betoog als om aan te toonen wat het weekblad 'Euphonia' wilde, nemen we die inleiding in den redactiestijl 'Een woord vooraf' genoemd, wat enkele punten betreft, over.

Het doel, dat de leider van het 'Weekblad' in navolging van de 'Vereeniging' zich voorstelde te bereiken, was 'in hoofdzaak de beoefening der uiterlijke welsprekendheid en het doen kennen en waardeeren der voortbrengselen onzer letterkunde.'

Daarom moest het weekblad zijn 'een gids voor den letterminnaar, een hoogtemeter der Noord-en Zuid-Nederlandsche literatuur en een vraagbaak voor beoefenaars der uiterlijke welsprekendheid'.

Nader wordt dit standpunt omschreven in de volgende alinea:

'Door bespreking van nieuw uitgegeven oorspronkelijke werken op literarisch en belletristisch gebied; door letterkundige overzichten; door behandeling van stijl en versbouw zal de Rubriek "*Letterkunde*" in den vollen zin des woords zoo volledig mogelijk gemaakt worden. - Onder "*Poëzie*" hopen we zoo gelukkig te zijn elke week een of meer stukken onzer Noord- en Zuid-Nederlandsche dichters den lezers onder de oogen te brengen, en hoewel we in de eerste plaats het N e d e r l a n d s c h in ons devies schrijven, zullen we die kolom ook gaarne openstellen voor **vreemden** in taal, maar **vrienden** in waardeering onzer letterkunde.'

Nu, we moeten zeggen, dat de 'vreemden' hun deel wel hebben gehad, wat zelfs ook eenigszins de aantrekkelijkheid van het 'Weekblad' heeft verhoogd. Immers niet minder dan een J. Fr. Ahrens, Dr. Ernst Eckstein, Dr. Klaus Groth, een Albert Haeger, eene schrijfster als Lina Schneider, verrijkten Euphonia met hunne dichterlijke gaven, waarbij wat de Platduitschers betreft de Vlaming Dr. C.J. Hansen veelal als woordverklaarder optrad.

1) De brief bevindt zich in het Multatuli-Museum te Amsterdam.
2) Tot No. 25 van den 2en jaargang stond aan 't hoofd de stichter; een andere redacteur bracht het tot den vollen derden jaargang.

Van Dr. Klaus Groth ontving de leider, ter begeleiding van Groth's bijdragen, dikwerf hoogst belangrijke taalkundige brieven, die nu in Oldenburg's hoofdstad worden bewaard, en met enkele van Eckstein door den leider ten behoeve van het Staatsarchief werden disponibel gesteld.

'In nauw verband met Poëzie, - zoo zegt verder de inleider - staat '*welsprekendheid.*' Hoevele stukken toch onzer beste Noord- en Zuid-Nederlandsche dichters zijn tot hun recht gekomen door de voordracht daarvan in rederijkerskamers en andere dergelijke vereenigingen. Niet door de lectuur alleen kan en zal de dichter tot ons spreken, neen, zijn woord moet worden levend gemaakt, zijne denkbeelden moeten woorden bezield om 't welluidende meer en beter te doen uitkomen. Zullen wij ontkennen, dat in dit opzicht de vele

kamers die in ons land en België bestaan [1876], alle zonder onderscheid[1)], zij 't dan ook in meerdere of mindere mate, de verdiensten hebben, van veel te hebben bijgedragen tot betere waardeering der dicht- en prozawerken onzer letterkundigen van nu en vroeger. - Zonder in 't minst het hoofddoel van 'Euphonia' voorbij te zien, willen we ook een open oog en oor toonen te hebben voor alles wat op tooneelgebied merkwaardigs voorvalt. Behoeven wij 't nader te ontvouwen, dat het '*Tooneel*', van zijne goede zijde bezien, zoo uitstekend mede kan werken tot volksbeschaving en veredeling [van den mensch]. Wanneer wij die rubriek dus doen aansluiten aan '*welsprekendheid*', gelooven we in dit opzicht geen onrecht te plegen, noch aan de rederijkers-, noch aan de tooneelwereld. Tot op zekere hoogte gaan beide samen en we behoeven slechts op de Heeren Haspels te wijzen, zonder meer, om tot de conclusie te komen, dat uit 't een het andere kan geboren worden en het tooneel dikwijls zeer gebaat is door een voorafgaande '*rederijkerij*'.

De rubriek *Tooneel* is dan ook goed vertegenwoordigd. Om dit te bewijzen hebben we slechts de namen te noemen van Ankersmit, Berckenhoff, Guido (Drabbe), Idee (J. Doorman), A. Ising, Jacobson, *Mart. Kalff*, George Kepper, J. Kneppelhout, A.J. Servaas van Rooyen, Edw. Rooze, Louis de Semein, Piet Vluchtig (F. Smit Kleine) en Walram van Limburg (B. Perk) voor den eersten jaargang. In de 24 volgende nommers vinden we ook eene bijdrage van D.F. van Heyst, en verschillende ingezonden stukken over tooneel en tooneelbelangen, terwijl ook nog dramatisch werk verscheen, o.m. als primeur de Werkstaking van Rosier Faassen.

Inzonderheid maakte *éclat* het opstel van Piet Vluchtig, *Iets Euphonistisch*, wijl daarin bewierookt wordt de durf van den jongen Ising om tot het Nederlandsch Tooneel, - *de* Vereeniging toen, - toe te treden. Vermelden we nu in één adem Piet Vluchtig's *Spoedstuk*, waarin de toenmalige Minister Thorbecke zoo meesterlijk getypeerd wordt. Het vormde de sluitsteen van des eersten leiders werk.

Als een bewijs, dat 'Euphonia' actueel was, dient gewezen te worden op de ruime plaats, die afgestaan werd aan het sensatiemakende handschrift van het 'Oera Linda-Bok', dat zoovele pennen in beweging bracht, en tot zelfs een paar jaar geleden een nieuwen strijd deed ontbranden.[1)]

Naar men algemeen meent bedoeld als een *vondst*(?) om den Leeuwarder Archivaris er te doen inloopen werd ten slotte Dr. J.G. Ottema er de dupe van.

Taco de Beer wierp de lont in... Euphonia. Aanleiding had daartoe gegeven eene 'Mededeeling' in het nommer van 20 Mei 1876, die luidde als volgt: 'Naar aanleiding van een in de Kunstbode van 25 April ll. voorkomend schrijven van den Heer Alberdingh Thijm aan den Redacteur van Vloten, waarin de eerste zich spottend en ongeloovig over het veel besproken Oera Linda Bok uitlaat, leest men de volgende advertentie in het N. v.d. Dag: De heer A.Th. bezit niet de noodige kennis om over de echtheid van het Oera Linda Bok (niet Ora Linda Bok) te kunnen oordeelen. Hij zelf weet dat het best. Als hij het toch doet, dan speelt zijn waanwijsheid hem parten.

L.F. Over de Linden.

Helder, 27 April 1876'.

De leider van 'Euphonia' voegde er aan toe: 'Wij kunnen ons geen partij stellen in deze moeilijke kwestie, waarover zoo even eene belangrijke studie van de hand

1) Deze kniebuiging was in 't belang van het weekblad. (Noot van A.J.S.v.R.)

1) De boekverkooper Schaafsma te Leeuwarden bezit de uitgebreidste collectie der strijdschriften, uit de collectie: J.T. Eekhoff.

des Heeren J. Beckering Vinckers verscheen, die dit boek zelfs *wartaal* noemt, maar vinden eene terechtwijzing der advertentie niet zeer letterkundig.'[2)].

2) De heer O. de L. vatte hierop vuur. In dato 21 Mei schreef hij o m. aan Euphonia: 1. Eene teregtwijzing kan zijn letterkundig of niet-letterkundig; 't doet er in dat geval niet toe of die per advertentie of op andere wijze wordt gepubliceerd. 2 Ik geef niet de voorkeur aan advertentien, maar deed de ervaring op, dat sommige bladen en tijdschriften bereidwillig opnamen wat tegen het O.L.B. geschreven werd, doch het debat voor gesloten verklaarden, wanneer voorstanders wilden antwoorden. Om die ondervinding nog niet eens op te doen, nam ik mijn toevlugt tot het kostbare adverteeren.
De redactie antwoordde: 'Wanneer de antwoorden van den Heer L. T over de Linden in denzelfden toon gesteld zijn geweest als in dien van de aangehaalde advertentie, kunnen we ons best begrijpen dat men de kolommen daarvoor gesloten hield. Eene met *deugdelijke bewijzen* gestaafde wederlegging der bestrijders van het O.L B. zal door ons van de v[o]orstanders gaarne worden opgenomen. Na al wat we er over gelezen hebben, achten we h[e]t echter eene onmogelijke zaak.'
Nu nog op dit standpunt staande, wil ik wel verklaren dat de Heer O. de L., wat betreft het eenzijdige van de pers, wel gelijk had. Zie in de Holl. Lelie van 12 Nov. 1913 mijn opstel Perservaringen (A.J.S.v.R.)

Volgen we de Beer's opstel,[1] dat hij tot titel gaf ‘Een nieuwe Macpherson.’

Het heeft voor onze dagen nogal belang.

‘Toen Macpherson zijne gewaande gedichten[2] van Ossian uitgaf, duurde het betrekkelijk korten tijd of het bedrog kwam aan het licht doordat de *industrieel* Macpherson den Schotschen bard woorden in den mond legde, die in Ossian's tijd nog niet bestonden.

Als ik in een werk, dat voor twee honderd jaar geschreven heette te zijn, over spoortreinen of photogravuren mocht lezen, zou ik tot de overtuiging komen, dat het boek bepaald van veel jonger datum was: een werk, dat het woord *spoliateur* bevat, kan *niet* voor Napoleon I en een werk waarin het woord *bienfaisance* te vinden is kan *niet* vóor Bernardus de St. Pierre geschreven zijn, want deze zijn het, die deze woorden het eerst hebben gebruikt.

‘Aan die kleinigheid hebben de samenstellers of heeft de samensteller van het Oera Linda Bok niet gedacht, niet begrepen, dat men met bijna mathematische juistheid den ouderdom van een of ander geschrift kan bepalen. Dit nu is geschied. Men heeft den tijd der vervaardiging omstreeks 1835 geplaatst en op voldoende gronden.

‘Het bericht in No. 8[3] van *Euphonia* had mij de pen nog niet in de hand gegeven, ware het niet, dat ik juist met den Heer *L.F. Over de Linden* in correspondentie was. Ziehier waarom.

‘In de vorige maand bracht ik een paar weken te Londen door en ontmoette daar Dr. Dovan, den Redacteur van *Notes and Queries*, die juist de merkwaardige historie van *Neef Teunis* en van het klassieke *Walcheren* (Hoe oud is dat eiland, heeren geologen?) had gelezen en zeer verlangend was te weten wat men in Nederland van de zaak zei. Gelijk men weet, is bij Trübner & Co. eene Engelsche vertaling uitgekomen. Verschillende geleerden hadden, evenals hij, den draak met het werk gestoken en verklaarden het eenstemmig voor een lomp bedrog. *The Times*, *Pall Mall*, *the Liverpool Mercury*, en onlangs ook *The Academy* maakten zich vroolijk met het werk en beweren inderdaad de onechtheid door het aanhalen van woorden, onbekend in den tijd, waarin het boek heet geschreven te zijn. Op het Museum te Middelburg had ik een photogram van eene bladzijde van het handschrift bezien en het boek geraadpleegd - ik had de overtuigende redevoeringen van de HH. Beckering Vinckers en Nanninga Uiterdijk, op het congres te Maastricht gehouden, gehoord en was ontstemd door al den spot, waarmede men sprak over de Nederlandsche geleerden die nog aan de echtheid mochten gelooven. Een der eerste verrassingen bij mijn thuiskomst is de adv. in het N.v.d.D.

‘Ik heb daarop de vrijheid genomen den onderteekenaar dier advertentie te schrijven, dat geen deskundige, ja geen verstandig mensch aan de onechtheid van het boek twijfelde - dat ik begreep, dat het gemaakt was om eer of geld, of met het doel, een ernstig wetenschappelijk onderzoek uit te lokken, dat ik dit kon begrijpen;

1) Verscheen in No. 9 van 27 Mei 1876
Het ‘vervalschen’ van alles en nog wat heeft zelfs tot in de vroegste tijden plaats gehad Voor liefhebbers die eene monographie over dit onderwerp zouden willen samenstellen memoreeren wij zoo terloops: Haagsch Jaarboekje 1909 (Rom. Oudh. Katwijk); D.v.Z.-H. en 's Grav. van.... (Schilderij-vervalschingen vroeger); Vragen v.d. Dag Aug. afl. 1908, bl. 667, ontleend aan Boeles Terp-oudheden in Elzevier Maart 1908 (Nabootsingen van munten): Nederl. Spectator 1868 (Vroom bedrog); Bijdr. v. Gesch. en Oudheidk. IV 2, VII deel 4e afl 1909 bl. 389 enz. (Namaak selieken); Messager des Sciences Historiques ou Arch. des Arts et de la Bibliographie de Belgique 1884 3e Lur. (Fabrication de Fausses Antiquités).
2) Geen juiste conclusie; denk eens aan den onderaardschen luchtblaasbalk, en aan Jules Verne's wonderbare verhalen. Verwezenlijkt werd wat spottend waas gezegd.
(A.J S.v.R.)
3) Hiervoren medegedeeld.

maar dat het niet meer dan billijk, dan fatsoenlijk was, nu de zaak te laten rusten in plaats van hen uit te schelden, die niet goed vinden zich te laten bedriegen.

‘Er kwam geen ander antwoord dan de vraag, waarom ik gemelden brief had geschreven.

Ik heb daarvoor mijne gronden opgegeven en beleefd gevraagd:

1. Waarom de echtheid van het O.L.B. te Maastricht niet is gehandhaafd tegenover het verpletterend oordeel daar uitgesproken.

2. Waarom het Hs. niet eerder is vertoond en hoe het mogelijk was, dat het zoo lang verborgen bleef.

3. Hoe het kwam dat niemand in ons klein landje wist, dat er een zoo merkwaardig persoon bestond als de bezitter van zulk een eenig handschrift.

‘Waarom 't niet *eerder* verscheen schrijft de Heer *Over de Linden*, dat “heeft geen antwoord noodig.” 2. 't Is “meermalen en aan verschillende personen vertoond.” 3. “De gelukkige bezitter is bekend geworden.” 4. Had ik gevraagd welke achtenswaardige personen het Hs. tusschen 1800 en 1850

hadden gezien - mij dunkt, 't wordt spoedig bekend als deze of gene iets zeer zeldzaams bezit, iets van groote historische waarde.

'Op die laatste vraag 't antwoord, dat *drie* met name genoemde familieleden het Hs. gezien hebben vóór 1830. Ik zeg: dat te bewijzen is.

Maar 't meest doorslaand bewijs der echtheid:

'"Ik (L.F.O.d.L.) bezit eene behoorlijk op zegel geteekende en gelegaliseerde verklaring van drie respectabele menschen, dat het bestaan van het Hs. dan tusschen 1848 en 1850 bekend was."' Dat doet de deur toe. Men verklaart *niet* dat men het *gezien* heeft. Men wist (hoe?) dat 't bestond tusschen 1848 en 1850. Hebben onze anti-Bokkers zich dan een jaar of drie verrekend?

'Het is te hopen voor den wetenschappelijken naam van Nederland, dat men zich niet langer zal laten beet nemen. De brochure van den Heer Beckering Vinckers en de handelingen van het Maastrichtsche congres mogen *druk* gekocht en de Bokken-Historie goed gelezen worden.

'De aanhangers van de *Bok* zijn - na alles wat er *bewezen* is inderdaad - *dwazen* als ze aan de echtheid gelooven en *schurken* als ze er niet aan gelooven'.

De Beer voegde er een P.S. aan toe: 'Zooals de misdaad was moet ook de straf zijn. Het zou hoogst wenschelijk wezen dat uitgemaakt werd *wie* het Hs. heeft gefabriceerd. De man heeft eene belooning verdiend voor al het monnikenwerk, dat hij zich getroost heeft en voor de opwekking tot beoefening der oude Friesche taal, die hij heeft gegeven. Mochten eenige personen zich met de opsporing willen belasten, dan zou het niet ongepast zijn een fonds bijeen te brengen om hem daaruit schadeloos te stellen en de voorgestelde belooning uit te reiken. Ik ben bereid de lijst daartoe te openen met eene eerste bijdrage van *tien gulden*'.

In No. 10 mengde de Heer D. Dekker te Den Helder zich in het geding.

Zijn opstel getiteld: Wat ik van den man weet, die het 'Oera Linda Bok' uit het stof te voorschijn bracht, verdient ten volle gekend te zijn.

'In 1840 heb ik den Heer C. Over den Linden, modelwerker op 's Rijkswerf alhier, leeren kennen. Hij was een man die goed van 't lager onderwijs had gebruik gemaakt, niet meer. Hij was voor zijn stand goed ontwikkeld. In zijn vak was hij zeer bekwaam. Dat wisten zijne superieuren en verdroegen van hem wat zij niet in een anderen werkman zouden hebben geduld. Als baas Over de Linden geen lust in 't werk had of niet best slaagde in 't geen hij te doen had, ging hij heen, niet zelden tusschentijds en kwam soms in een paar dagen niet terug. Men liet zulk eene handeling van hem oogluikend toe.

'Ik was in dien tijd hulponderwijzer aan de openbare school (Hoofdgracht, hoofdonderwijzer P. Rijkers), bij wien de Heer C. Over de Linden met nog een modelwerker, Korver, een paar avonden per week les kwam nemen in de Fransche taal. Ik heb die les meermalen bijgewoond en bij ontstentenis van den Heer Rijkers die enkele malen waargenomen. Baas Over de Linden deed zich daarbij als een schrander man kennen. Nadat hij een jaar les had genomen las hij een Fransch werk, met behulp van een woordenboek. Andere talen kende hij niet. In dien tijd wist hij misschien niet, dat er eene oud-Friesche taal bestond. Hij had een talrijk gezin, meest zoons, jongens met goede geestvermogens. Ze werden reeds vroeg in 't bedrijvig leven geplaatst. Geen lid van de Heldersche familie Over de Linden kan het Hs. gefabriceerd hebben. Zij, noch zijne zoons, hadden tijd voor 't samenstellen van het werk, al hadden zij er ook al hunne vrije uren en een groot deel van hunne nachtrust aan opgeofferd.

Ook durf ik gerust beweren - en de nog levenden zullen het met mij erkennen, - dat noch de vader noch de zoons de bekwaamheid bezaten tot het maken van het O.L.B. Hoe kwam het handschrift in de Heldersche familie? Ook daarvan weet ik

iets. In 1872 werd ik door den Heer C. Over de Linden (vader) verzocht om voor hem een lijstje samen te stellen van woorden niet in Hollandsche woordenboeken voorkomende, maar niettemin op Texel en West-Friesland in gebruik. Dr. Ottema had die noodig tot eene pleitrede voor de echtheid van het Hs. Ik heb, voor zoo ver mij dit mogelijk was, aan dat verzoek voldaan. - Bij deze gelegenheid heeft O.d.L. mij het Hs. vertoond. Op mijn vraag: Hoe komt ge aan dit handschrift, deed hij een verhaal, dat ik zal trachten woordelijk weer te geven. Het luidde: ‘Ik heb het al jaren lang in mijn bezit. Eene tante van me te Enkhuizen, sedert overleden, heeft het mij eens met heel geheimzinnig gebaar ter hand gesteld. Ik

lachte om haren ernst en wilde de prullen bijna niet aanvaarden, waardoor zij in haar voornemen, om mij het Hs. te schenken, schier aan 't wankelen werd gebracht, want het waren papieren van hooge waarde. Haar vader had ze *haar*, en niet haar broeder, - waarschijnlijk de vader van den ouden Heer O.d.L., - ter hand gesteld, omdat hij reden meende te hebben ze in hare handen veiliger te wanen dan in die van haren broeder, echter met bevel om ze later aan die der mannelijke nakomelingen uit het geslacht, dien zij het meeste vertrouwen zou kunnen schenken, ter hand te stellen, onder de heilige belofte ze wel te bewaren. Het was omtrent den tijd dan ik bij Mr. Rijkers Fransch kwam leeren, - ge herinnert u dien tijd zeker wel, - dat ik de prullen kreeg. Lang heb ik er op getuurd, maar ik kon er geen woord van lezen. Toen het Hs. eens bij gelegenheid van het schoonmaken te berde kwam, vertelde mij iemand[1)] die het zag en boerenfriesch verstond, dat het schrift daarnaar geleek. Ik schafte mij daarop werkjes aan over de oude Friesche taal, [welke, bij wien (A.J.S.v.R.)] en oefende mij er in, doch daar ik er niet in slaagde om het Hs. met behulp van mijne verkregen kennis te lezen, ging het weer naar den zolder; [onbegrijpelijk, dat O.d.L. niet iemand anders in den arm nam. (A.J.S.v.R.)].

Voor eenige jaren te Amsterdam zijnde, maakte ik in mijn logement kennis met een Fries (wie? A.J.S.v.R.), die bijzonder in mijn smaak viel. Je weet ik ben een rare en ofschoon ik noodig thuis moest zijn en volstrekt geen plan had op eene reis naar Friesland, ging ik er met hem heen. 't Is licht te begrijpen dat ik met mijn reisgenoot over mijne prullen sprak. Hij stelde mij voor aan den heer Janssen, onderwijzer te Harlingen, een man, die, naar de schatting van mijn nieuwen vriend, mij wel zou helpen om het Hs. te lezen. Door den heer Janssen kwam ik verder in aanraking met Dr. Ottema en ziedaar de reden waarom het Hs., van stof ontdaan, onder de menschen tot mijkwam.'

'De rest weet ieder.'

'Misschien is hetgeen ik (1876) boven omtrent het handschrift gezegd heb, reeds eerder verteld, - ik heb de kwestie niet in alles gevolgd, - maar waarschijnlijk niet zoo met de eigen woorden van den heer O.d.L. Daarom achtte ik het niet ongepast nu het O.L.B. in Euphonia besproken wordt, ze ten beste te geven. Dat de heer L.T. Over de Linden korzelig wordt, wanneer men zijn vader of hem verdenkt van opzettelijke bedriegerij, kan ik mij zeer goed verklaren.

Hij is een zeer geacht ingezetene van deze Gemeente.

'Het zij verre van mij een lans voor de echtheid van het O.L.B. te willen breken, maar van de beschuldiging dat het Hs. omtrent 1853 hier gefabriceerd zou zijn, kan geen sprake zijn. Ik geloof daaraan evenmin als aan de echtheid van het handschrift.

'Wanneer er nog nakomelingen van de bedoelde tante in Enkhuizen in leven zijn, zou het onderzoek naar den oorsprong van het O.L.B. van daar moeten uitgaan.'

De Oera-Linda-Bok-kwestie werd nog eenigen tijd in Euphonia behandeld. Correspondenties van de heeren Over de Linden en J.F. Berk waren niet verkwikkelijk. Dekker gaf nog nadere inlichtingen bij de bespreking van Beckering Vincker's 2e brochure, en toen eindigde de strijd. De redactie nam nog een woord over van Dr. J.G. Ottema, die beweerde dat Baas Over de Linden niet de samenflanser kon zijn, wat van vele zijden was beweerd. De echtheid was niet meer de hoofdzaak; het 'wie is de maker' kwam aan de orde. Eenmaal zal men het te weten komen. Een groot Friesch taalkundige, zei men ons, moet het geheim in een kist hebben. Als hij het dan maar niet in zijn kist medeneemt!

Over 't algemeen wierp Euphonia zich nog al temidden van brandende vraagstukken en actueele zaken. Zoo, bij voorbeeld, - misschien naar aanleiding van den dood van Koningin Sophie (3 Juni 1877) - werd het denkbeeld ontwikkeld

1) Had de Heer O.d.L. maar namen genoemd. (Noot van A.J.S.v.R).

om voor Motley een gedenkteeken op te richten; verder, om *alle* Nederlandsche kinderboeken bijeen te brengen; over den letterkundigen eigendom in Nederland, enz. Dergelijke onderwerpen werden min of meer uitvoerig besproken, en daar het hoor en wederhoor op vrijgevige wijze door den leider werd gehuldigd, kon het niet uitblijven of Euphonia had een toekomst.

Die toekomst echter werd met No. 25 van den tweeden jaargang door den leider zelf op ruwe wijze verbroken. Eene Vereeniging en het Bestuur dier Vereeniging boven zich was hem te machtig. Als voorstander van een onafhankelijke pers was zijn leuze: ni Président, ni maître.

Dat de leider het goede voor had, blijkt wel uit het laatste gedeelte zijner inleiding.

Na gewezen te hebben op het letterkundig overzicht van zijn hand, dat wekelijks in Euphonia verscheen, en enkele andere kleine rubrieken, sluit hij met deze woorden, waarvan hij de verwezenlijking had mogen hopen, doch welke den bodem werd ingeslagen door domme bemoeizucht en onverkwikkelijk wantrouwen.

'Dit alles stellen we ons voor. Maar zal 't worden volbracht? Veel beloven en weinig geven; grootsche plannen en sobere verwezenlijking; hoe dikwerf wordt niet het een gevolgd door het andere. Wij zijn echter vol moed. Met vasten wil en een goed doel voor oogen verkrijgt men sympathie en waar die betoond wordt is de zaak reeds half gewonnen. Wij rekenen op de medewerking, steun, voorlichting en bevordering van ons werk en dat der Letterlievende Vereeniging "Nicolaas Beets". Eerst dan, wanneer de handen worden ineengeslagen, kan iets goeds tot stand komen, en dat dit onbestemde "iets" zal ontkiemen, waarborgen onze medewerkers aan 't hoofd van het blad vermeld, en zoovelen nog wier namen wij zoo gaarne hadden genoemd, doch die toch daarom niet minder medearbeiders zullen zijn. Bij voorbaat worden allen daarvoor dank gebracht. - Dàt medewerken, zij 't ook dat de kritiek haar scepter moet zwaaien, zal echter in verband staan met den hoofdnaam van ons blad: "Euphonia". - Wat *wel luidt!* - Blijve dit ons devies, zoo voor vorm als inhoud en we zijn ervan overtuigd: Euphonia's *toekomst* is verzekerd!'

Helaas, dit was zij niet; niettemin verdient deze komeet aan den letterkundigen Hemel, zij ook haar duur kort geweest, een aandachtige herinnering.

Vergeten, niet versleten!

Van Japan naar Java
door O.G. Thoden van Velzen.
(Vervolg van No. 12).

De openingsvoorstelling geeft op eene eigenaardige wijze karakter aan de gedichten, die door de Keizerlijke gunst voor Zijne Majesteit den Keizer op Nieuwjaarsdag gelezen worden. Het onderwerp, dat in versbouw gezet werd, was 'De Cryptomeria voor den tempel', waarvan de grootsche schoonheid dichters van Hakodate tot Kagoshima inspireerden. De Geisha's met vleugels vereenigen zich nu met de andere krachten, zoowel mondelinge als instrumentale, in de opvoering van het Miyako-Odori-koor, en de kleine Maiko, met waaiers, komen op bevallige wijze, nu en dan een poosje poseerend, langs de bloemenwegen van achteren van het theater.

De waaiers zijn met pruimbloesems en wilgenknoppen versierd, welke de symbolen van de schoonheid en de warmte van de vroege lente zijn.

De derde voorstelling toont een deel van den tempel, die in Osaka staat en Takatsoeno-Miya heet.

De tooneeldecoraties zijn zoo mooi geordend, dat de Maiko op eene veranda stijgen, vanwaar zij den tuin daar beneden kunnen overzien. De geschiedenis, hier gezongen en beschreven, verhaalt, dat Keizer Nintokoe, bijna 16 eeuwen geleden, de schaarschheid van den rook van schoorsteenen en van het volk op de marktplaats opmerkte. Hij had verdriet, toen hij zag, dat zijne onderdanen aan armoede leden; hij gaf bevel, het heffen van belastingen te staken. Verder beroofde hij zich van zelfs gewone geriefelijkheden; later verheugde hij zich, overal rondom zich wederom teekenen van voorspoed waar te nemen.

Vervolgens zien wij een gloed van gouden bloesems (Kerria Japonica) op de oevers van de Tama-rivier. Het gedicht, waarop dit tooneel gebaseerd is, beschrijft

een reiziger, die zijn strijdros bij de Tamagawa doet stilhouden en water schept, dat geurt van den dauw der bloemen.

Het vierde bedrijf stelt den zomer voor. De geschiedenis, in 't kort vertolkt, vertelt van de nadering van een lang verwachten bezoeker en de vroolijke tonen van den koekoek.

Natuurlijk is zij in het oorsponkelijk Japansch veel uitgebreider. Maar de scherpzinnige verzen zijn te fijn, om in eene andere taal te worden vertaald. De Maiko zijn hier van waaiers voorzien, zooals in oude dagen door dames van het Keizerlijk hof gebruikt werden.

Hierna hebben wij eene herfstvoorstelling in Arashiyama, van de theehuizen, Sangen-ya genaamd, gezien. De waterval van Tonaseno-taki dondert in de verte, terwijl de goudenen karmozijnkleurige bladeren van den ahornboom door een zwak briesje trillen en samen met groene pijnboomen elkaar onder in het water weerkaatsen.

Men lette op de Maiko, die nu zonder

waaier of iets anders dansen. Men zegt, dat dit bijna een even moeielijke dans is, om eene minderwaardige vergelijking te gebruiken, als voor een kreupele, om zonder krukken te loopen. Nu komen wij tot he bedrijf der kroning.

Vermoedelijk is het een weinig moeilijk dit te herkennen, ofschoon het op de gordijnen geschreven karakter ‘Banzai’ den sleutel voor alle onderdanen van Zijne Majesteit geeft.

Dergelijke karakters vormen gedurende den tijd der groote ceremonie een voornaam deel in de versiering van het keizerlijk paleis, wanneer zij op lange banieren of wimpels, die als Banzai-ki bekend zijn, ingeschreven worden. De kleine Maiko dragen vergulde leeuwenkoppen, die aan de toppen van de vlaggestokken van de ‘Wimpels van Lang Leven’ bevestigd zijn. De dans wenscht den Keizer geluk met de vormelijke aanneming van de Keizerlijke macht.

Het zevende bedrijf stelt den winter in den tuin van het Keizerlijk paleis voor. Het is gegrondvest op gedichten, die de waardige ceremonie behandelen, welke elk jaar gevierd wordt, wanneer een nieuwe rijstoogst aan de Keizerlijke voorouders wordt aangeboden. De actueele ceremonie zal dit jaar van bijzonder belang zijn, omdat de datum op weinige dagen na de kroning valt.

De muziek geeft de diepere beteekenis weer voor hen, die ooren hebben om te hooren en hare eigenaardigheden verstaan.

Ten slotte rijst het gordijn op en men aanschouwt een grootsch en prachtig tafereel.

De zang vertelt van eene partij in den Keizerlijken tuin, maar in dit mooiste bedrijf stemmen zang en het geschilderde tafereel samen.

De kerseboomen zijn de bekende Maroeyama-boomen met eene groote massa bloesems, die nog schooner prijken door honderden flikkerende lampjes.

Het orkest slaat in met eene groote ‘finale’ en de Maiko fladderen langs de bloemenwegen terug, van waar zij in 't begin hunne verschijning aantoonden.

En elke kleine meid draagt een kersetakje, vol van geurige bloesems.’

Verder gaat de trein via Osaka. Osaka is de grootste handels- en industriestad van Japan, met eene bevolking van ongeveer 1.300.000.

Toeristen, die de nijverheid van Japan wenschen te leeren kennen, zullen buitengewoon veel van belang vinden in zijne straten, winkels, en fabrieken.

Osaka is vooral om de curio's, zijden stoffen en artikelen van dagelijksch gebruik bekend.

De trein zet zich wederom in beweging en komt weldra in Kobé aan.

Kobé telt 390.000 inwoners en heeft het front gewend naar de ‘Binnenland Zee’ met den Rokko-bergketen aan den achterkant. Zijn vooruitgang als handelshaven kan gunstig vergeleken worden met dien van Yokohama. Het totaal bedrag van import en export bedraagt 377 millioen yen. Waart ge maar de bezitter van één millioentje, niet waar?

Het is van belang voor hen, die van plan zijn tochten in het westelijk deel van Japan te ondernemen, om Kobé als het centrum te beschouwen, want van hieruit kan men in alle richtingen over zee zoowel als over land reizen.

Sommige van de merkwaardigste dingen in of nabij Kobé, die men moet bezichtigen, zijn de volgende:

De Shinto-tempel van Ikoeta staat in een woud van cryptomeria's en kamferboomen. De godheid, die hier vereerd wordt, is Wakahirame-no-mikoto, die het gebruik van het weefgetouw onderwees en de kleeding inleidde. Men zegt, dat de tempel door de Keizerin Jingo gesticht is. Na haar terugkeer van haar beroemden tocht tegen Korea, had zij, ter eere van bovengenoemde godin, dien tempel laten bouwen, welke godin de Keizerin als de beschermster van hare onderneming had aangenomen, en aan wie zij de overwinning, door hare armen gewonnen, toeschreef.

De Noenobiki-waterval, gelegen op de heuvels ten noorden van Kobé, is gemakkelijk te bereiken door een electrische tram te nemen en bij het station Noenobiki af te stappen.

Daarna wandelt men te voet en men beklimt het bergpad, dat U in een tiental minuten voorbij winkeltjes van Japansche curio's, schilderstukjes, prentbriefkaarten, tot aan het theehuisje brengt, dat bij den waterval staat. Hier gebruikt ge een kopje Japansche thee en wat koekjes, indien ge lust hebt, en ge bewondert den waterval, die klein en aantrekkelijk is door de omgeving, maar klein is in vergelijking met zijn groote makkers, zooals de Niagara-, Schaffhausen- of Imatrawaterval.

Deze waterval wordt genoemd de ‘Men daki’ of ‘Vrouwelijke’ waterval; daarna keert men een paar minuten terug, en gaat over een brugje, klimt eene korte wijl en bereikt den ‘On-daki’ of ‘Mannelijken’ waterval, die

82 voet hoog is. Ook hier is een theehuisje, en aan de kanten van den waterval staan vele struiken, waarvan sommige bloeien. Ik raad U aan, ook hier een poos te rusten en een fleschje limonade of kopje thee te bestellen en op uw gemak het neerstortende en ruischende water te aanschouwen. Hooger op ontdekt men een voetpad, dat schilderachtig over de bergen slingert. Gij, die dit leest, gaat naar Kobé en wordt wijs. Men verlaat dit paradijsachtig oord en wandelt langs de heuvels of liever bewandelt den heuvelweg; men is nog in het noordelijk deel van de stad Kobé en men komt weldra aan bij het Soewayama-park.

Het Soewayama-park is zeer populair en gelegen op eene hooge positie aan den heuvelkant, vanwaar men een verrukkelijk uitzicht heeft op stad en baai. Aan den voet van het Soewayama-park zijn minerale baden en theehuizen. Een weinig verder op den berg vindt men een effen plek, waarop een gedenksteen staat, die ter eere van eenige Fransche sterrekundigen opgericht is, die op deze plaats omtrent de transit van Venus in 1874 waarnemingen deden; vandaar dat deze plaats als Venusheuvel voor vreemdelingen bekend staat.

In het westelijk deel van de stad bevindt zich een kolossaal bronzen beeld van Boeddha, 48 voet hoog, Daiboetsoe genaamd. Men begeve zich in het binnenste van Daiboetsoe. Meen niet, dat hij aan maagkrampen zal gaan lijden. Neen, er zijn daarbinnen in eene rij geschaard vele kleine afbeeldingen van Boeddha en menig ander heilige, wier geschiedenis ik niet ken.

Motomachi is de hoofdstraat van Kobé en tevens de plaats, waar zich allerlei winkels bevinden.

Er zijn winkels van zijden goederen, borduurwerk, aardewerk, porselein, bronzen artikelen, damastwerk (ingelegd bloemenwerk), gouden lakwerk, bamboemeubels, en andere nijverheidsproducten, vruchtenwinkels, papierwinkels, curio's en wat dies meer zij.

In het westelijk deel der stad ligt het Minatogawa-park, waar in het voorjaar van 1914 eene kleine, maar interessante tentoonstelling gehouden werd, waar in groote verscheidenheid voorwerpen van kunst en voor dagelijksch gebruik uitgestald waren.

Prachtig lakwerk en porselein, aardewerk, bronzen artikelen, borduurwerk, zijden en katoenen stoffen, altaarwerk, voorwerpen uit messenfabrieken en machinefabrieken, kinderspeelgoed en nog meer waren op voortreffelijke wijze tentoongesteld.

Restauraties ontbraken niet en er was een theater, waar de kersebloesemdans werd opgevoerd.

In Kobé bevinden zich verder de bekende Mitsoebishi scheepswerven en machinewerken, en de Kawasahi scheepswerven.

De drie voornaamste stoombootmaatschappijen van Japan zijn:

Nippon Yoesen Kaisha, Hoofdzetel Tokyo.

Toyo Kisen Kaisha, Hoofdzetel Tokyo.

Osaka Shosen Kaisha, Hoofdzetel Osaka.

De ‘Nippon Yoesen Kaisha’ bezit honderd schepen en onderhoudt een geregelden dienst met China, Britsch-Indië, Europa, Australië en Amerika, enz.

De ‘Toyo Kisen Kaisha’ heeft eene geregelde directe stoombootverbinding met de Vereenigde Staten, Centraal- en Zuid-Amerika via Honoloeloe en met Shanghai en Manila.

De ‘Osaka Shosen Kaisha’, wier hoofdkantoor in Osaka gevestigd is, onderhoudt geregeld verkeer met Formosa, China, Korea en de Vereenigde Staten (Tacoma).

Het was in 't laatst van April, dat ik Kobé bezocht, en overal zag men de kerseboomen in vollen bloei. Wegens hare liefelijkheid werd de kersebloem het zinnebeeld van het land van de ‘Rijzende Zon’, wat men reeds in de oude Japansche

mythologie zou kunnen aantoonen. In de oudste Japansche bloemlezing, de Manyōshi, vindt men talrijke zinspelingen op de schoonheid van de kersebloesems, zoo schrijft Dr. Y Haga. En hij schrijft onder meer in 'The Japan Magazine' het volgende: 'In het jaar 412 stelde de Keizer Ingyo een gedicht samen over de schoone kersebloesems en droeg het op aan zijn schoone vrouw, de Vrouwe Sotoöri. Sinds dien tijd werden de kersebloesems meer en meer vereerd..... De dichter Motoöri zegt in een buitengewoon mooi gedicht: Indien iemand het hart van Japan wenscht te leeren kennen, laat hem de bloesem van den bergkerseboom aanschouwen, die zijn geur in de morgenzon uitademt.

..... De kinderen worden reeds in hun prilste jeugd onderwezen om de kersebloesems te bewonderen, en tenminste één keer per jaar worden zij onder de opaalkleurige schoonheid in slaap gewiegd. Dat de kersebloesems een zedelijken invloed op het Japansche volk uitoefenen, daaraan twijfelt zelfs het volk niet. De regent Yoshifoesa heeft een gedicht samengesteld, waarin van iemand melding

wordt gemaakt, wiens hart gelouterd werd door naar den kerseboom in vollen bloei te staren.

De bloesems zijn eenvoudig in kleur en geur, en stemmen veel overeen met Japansche begrippen, van wat aardig is en mooi.

Japan is een land van blauwen hemel en helder water, een land van vroolijkheid en openhartigheid.

De kersebloem versiert op gelijke wijze afgelegen schuilhoeken en volkrijke streken. De kerseboom bloeit in het late voorjaar, wanneer de dagen bewolkt en lauwwarm zijn; dan noemt men het een wolkrijk bloemenseizoen. 's Nachts schijnt de bescheiden maan door de nevelachtige lucht op de nog zuiverder nevelwereld van kersebloesems, en alles geeft den indruk van mildheid en kalmte. Elken dag worden de ruwe hoeken der natuur gebaad in een zachte parelwolk van bloesems.

Zooals het menschelijk leven, is zijn seizoen kort en het gaat voorbij even vroolijk als het kwam. De kersebloem stelt reinheid en zuiverheid voor, die elke ware Japanner liefheeft en leeft. Zooals de ware man is, zoo is zij gereed te sterven, wanneer de tijd komt, en is zij even mooi in den dood als in het leven. Aldus is de kersebloem altijd het zinnebeeld van trouw geweest.

Omtrent de kerseboomen koesteren alle Japanners een gevoel, dat bij de Westersche volken onbekend is. In de oude dagen, toen de Keizer besloot om de Keizerlijke hoofdstad van Nara naar Kyoto te verplaatsen, werd order gegeven de fraaie boomen, die dubbele bloesems droegen, te verplanten, maar dit mishaagde zoozeer het volk van Nara, dat het een groote agitatie begon, hetwelk den Keizer zeer behaagde, daar hij niet geweten had, hoezeer het volk aan de kersebloem was gehecht. Groote mannen kent men, die gebeden ten hemel zonden, opdat het leven van de kersebloem gedurende het seizoen mocht worden verlengd. Wanneer de fabrikant van suikerwerk of confituren zijne waar goed wil verkoopen, dan voegt hij den naam van ‘kersebloesem’ aan zijn koopwaar toe, en dan kan niemand weerstaan om ervan te probeeren.

Bloemenschikking. ‘De bloemenschikking is eene van het drietal van de versierde en onderhoudende kunsten, die aan Japan karakteristiek zijn. Zij wordt reeds meer dan duizend jaar door alle klassen van menschen begunstigd niet alleen als eene zuivere kamerversiering, maar ook als een aesthetisch middel, waardoor het hart en de ziel, overvol van wereldlijke zorgen, kunnen worden gelouterd, wat ten doel heeft zichzelf te verbeteren en de persoonlijke deugd van geesteskalmte en gelijkmatigheid van manieren te verwerven. Het volgende geeft een vluchtig begrip van de kunst, die ons door de vriendelijkheid van den heer Risei Kageyama werd meegedeeld, een ervaren meester van de Koryoe school van Tokyo. Wat de oorsprong van deze kunst betreft, worden er verschillende meeningen door de kenners onderhouden.

Sommigen beweren, dat die kunst van den god Ameno-Toetotama komt, die in den mythologischen tijd eene bloemenversiering samenstelde met groene bladeren van sakaki (Eurya ochnacea); anderen zeggen, dat het de oude gewoonte van het volk van de provincie van Kii was, om bloemenofferanden aan te bieden in het herinneringsfeest aan de groote godin Izanami, moeder van de Zonnegodin, of wel men schrijft deze kunst toe aan andere dergelijke gebeurtenissen, welke in zeer oude overleveringen verschenen, maar gewoonlijk wordt zij aan den prins Shotokoe (573-621) toegeschreven. Hij was een wijze en een pionier Keizerlijke prins van Japan, die het Boeddhisme kende en er naar streefde om zoowel den godsdienst als de Chineesche letterkunde bekend te maken. Gedurende zijn regentschap voor de pionier vorstin de Keizerin Suiko (592-628) opende Japan vrije betrekkingen met China in 607 A.D., door vorst Ono Imoko als gezant daarheen af te vaardigen. Deze

verlichte prins, zeggen de overleveringen, plukte eens rhododendrumbloemen en ordende ze in het zand als eene vrome offerande aan Boeddha. Van toen af begon de bloemenschikking zich als eene kunst te ontwikkelen. Het beginsel van den prins werd door vorst Imoko geërfd, die nu bekend is als de stichter van de oudste school der kunst Ikenobo - welke naam beteekent ‘Kluis aan den Vijver’ naar de Kluis aan den Vijver achter den Rokkakoedotempel, die door den prins Shotokoe gebouwd werd. Daarom heeft deze school tot op den huidigen dag menige aanhangers onder de boeddhistische priesters en zij wordt verkozen om bloemenofferanden aan boeddhistische godheden aan te bieden.

Na vorst Ono Imoko verrezen menige opvolgers in de kunst en zij werd veel verbeterd, maar het systematische opstellen van hare regels werd niet verwerkelijkt tot aan

het tijdperk van het Ashikaga Shogoenaat, dat Moeromachi-Djidai genoemd wordt, voornamelijk in den tijd van den Shogoen Yoshimasa, die in 1490 overleden is. Hij was een verkwister, bouwde de Ginkakoedji, het 'Zilverpaviljoen' in Higashiyama, Kyoto in 1479 en besteedde al zijn tijd in pleizier en vermakelijkheden en door zijne aanmoediging werden verschillende scholen van thee-ceremonie, bloemenschikking en miniatuur landschapstuinieren opgericht.

De Koryoe-school van bloemenschikking werd in dit tijdperk gesticht. Zijn stichter meester Sōami was een groote gunsteling van den Shogoen Yoshimasa, want hij muntte niet alleen uit in de bloemenkunst, maar ook in de kunst van thee-ceremonie en miniatuurtuinbouw. Bij de voltooiing van de Ginkakoedji, beval de Shogoen Sōami eene bloemenversiering voor zijne theekamer te maken. De ervaren meester ging naar den tuin en na een poos kwam hij terug met een cameliatakje met bloem en blad, en ordende het met handigheid en groote smaak. De Shogoen bewonderde het zeer en raadde Sōami aan dit kunststuk tot het geheim van zijn school te maken en het alleen aan zijn wettige opvolgers mee te deelen. Dit is het zoogenaamde 'Ikkwa-ichiyō' (een bloem en een blad), het meest diepzinnige voorschrift van de Koryoe-regels. Met zulk eene overlevering is deze school tot op den huidigen dag de meest invloedrijke onder de minnaars der thee-ceremonie.

De Yenshoe-ryoe school werd door vorst Kobori Yenshoe (1577-1645) gesticht, een feudale heer, die onder den Grooten Taiko en den Shogoen Tokoegawa Iyeyasoe voorspoedig was. Hij was ook de meest aanzienlijke meester in de thee-ceremonie van zijn tijd en stichtte eene school van die kunst, bekend als de Yenshoe-ryoe. En zijne scholen werden beide door de feudale heeren en de Samoerai-klassen zeer begunstigd.

Tegenwoordig zijn er ongeveer driehonderd verschillende scholen van die kunst, maar de bovenvermelde drie scholen zijn de grootste en meest bloeiende sinds de feudale dagen van voorheen.

Wat de kunstvormen betreft, vormen de grondlijnen der teekening een triangel (driehoek), welke Ten, Tshi en Dsjin beteekenen, - Hemel, Aarde en Mensch. Aan deze grondlijnen zijn meestal een oneffen aantal van hulplijnen toegevoegd, soe of oedzoemi genoemd; zij worden gezegd samen te vertegenwoordigen de Go-gyō of vijf elementen. De Ten-lijn is de voornaamste en is zoo geordend, dat zij haar wortel en top op dezelfde loodrechte lijn heeft, en andere takjes vormen de Tshien Dsjin en andere mindere lijnen zijn zoo gerangschikt, dat zij eene smaakvolle evenredigheid uitmaken met de Ten-lijn als het centrum. De vormen van schikking hebben drie verschillende stijlen, Shin, Gyō en Sō genoemd - Waarheid, de Tusschenliggende en de Loopende. De tijd vereischt, om deze kunst te kennen, is in 't algemeen vier jaar, ofschoon men den leertijd aan het gemak van den leerling overlaat, want er is geen strenge regel. Deze tijd wordt in de volgende termijnen verdeeld. Op het einde van de eerste zes maanden ontvangt de nieuweling den eersten naam, genoemd Kamei(bloemennaam); wederom zes maanden en hij voltooit den eersten termijn en ontvangt het diploma van Shōden (Eerste cursus). Vervolgens een jaar voor den termijn van den Middelcursus, aan het einde waarvan het Chūden-diploma gegeven wordt, en dan zes maanden later, wordt hem toegestaan den tweeden strijdnaam te gebruiken, waarmee hij den algemeenen cursus van deze kunst beëindigt. Hierna worden moeielijkere lessen gegeven. Zes maanden duurt de Okoeden of Geheime cursus, en het laatste jaar wordt aan de studie van het meest ingewikkelde deel der kunst gewijd en bij zijne voltooiing wordt het diploma van promotie van den volledigen cursus, Kaiden genaamd, aan den candidaat verleend.

Gedurende deze vier jaar ontvangt de student zijne lessen gewoonlijk zes keer per maand. De noodzakelijke werktuigen zijn een paar scharen, eene zaag, een bijl, een mes, een waterbeker, een pomp, allen van aardige miniatuur-grootte. De bloemvazen zijn gewoonlijk van drie soorten, namelijk: Dsjindó, die cylindrisch is, Oesoebata, die kruikvormig is met breeden rand, en Soeiban, die plat en rechthoekig is. Bij de schikking der bloemen wordt een stuk hout, met den vorm of en komi of hanakoebari genaamd in de vaas geplaatst om de wortels der takjes vast te houden. Men zegt, dat deze gevormde houder de navolging is van de Koto-dsji, die gevormde bruggen van de Koto (Japansche harp) zijn, waarop de snaren steunen. Bij de platte Soeiban wordt een cylindrische buis in het midden geplaatst,

waarin een komi of hanakoebari wordt gegelegd. (Men leze hieromtrent ‘The Excursion Journal’, Tokyo).

Het geheim van Japan's vooruitgang.... In het tweede jaar van Mēdshi (de jaartelling van Mēdshi begon in 1868) werd gelast de lagere scholen voor de geheele natie open te stellen. Aldus werden op eenmaal den kinderen van boeren, handwerklui, kooplui, Samoerai en allen anderen dezelfde gelegenheden aangeboden, en drie jaar later werd leerplicht ingevoerd. Meer dan 50.000 kinderen maakten aanstonds gebruik van de aangeboden gelegenheid. Achtereenvolgens werd een systeem van middelbaar onderwijs ingevoerd, en schreed de opvoeding snel voort, zoodat nu meer dan 95 pCt. Japansche kinderen op schoolleeftijd de scholen bezoeken.

Niet alleen de nationale opvoeding, maar ook het conscriptie-systeem droeg er toe bij het gevoel van gelijkheid en den democratischen geest te bevorderen. Tot dusverre is alle militaire dienst erfelijk geweest; maar nu kon ieder gezonde man de eer verkrijgen om zijn land te verdedigen, en hij kon in den roem deelen, welke in het verleden alleen door Samoerai en andere helden werden bewaard. De vrees, dat de landelijke werkers geene soldaten gelijk aan de erfelijke geslachten zouden zijn, werd door den Satsoemaopstand verbannen, toen de zoons van landbouwers vooraan in den strijd voor het rijk vermaardheid wonnen. Dezelfde roem begeleidde hun vooruitgang op de velden van Mandsjoerije en in de zeeslagen met Rusland. Zoowel in het leger als in de vloot hangen vooruitgang en bevordering voor iedereen af van eigen vlijt en daden.

Maar hoe kwam het, dat het volk zoo geschikt gevonden werd om met zulk eene gemakkelijkheid een wijs en bekwaam bestuur te volgen? Gedurende de meer dan 250 jaren van vrede, die het rijk onder het Tokoegawarégime genoot, wonnen groote steden, zooals Yedo, Osaka, Sakai en Nagasaki groote macht, en onder hunne burgers is langzamerhand een democratische geest opgegroeid, die gepaard ging met intelligentie en vrijdom, die uitmuntten boven andere deelen van de bevolking.

Deze weelde en intelligentie hadden een grooten invloed over het omliggende land en volk, dat uit de nieuwe gelegenheden, die door de Restauratie aangeboden werden, voordeel trok. Zelfs de groote daimyo's waren schuldenaars van eenige van deze rijke kooplieden geworden, wier families den toon in de gemeente aangaven. Op deze wijze had ieder groot handelscentrum een democratischen invloed, die zelfs de feudale pracht van de daimyo's trachtte te overschaduwen, zoodat vele hoogen, financieel tenminste, van lageren afhankelijk waren. Deze handelsmagnaten hadden niet alleen grooten invloed onder het volk rondom zich, maar zij bouwden particuliere scholen en lieten hunne eigene en de kinderen van hunne ondergeschikten eene goede opvoeding genieten. Zoo werd een dorst naar opvoeding geschapen, lang voordat het nationale systeem van opvoeding gevestigd was. Vele jonge mannen, aldus opgevoed, waren onder de eersten om naar Europa te trekken, om iets van de buitenwereld te leeren en de laatste moderne opvoeding deelachtig te worden. Het verrijzen van verschillende universiteiten in het eigen land opende verdere deuren van gelegenheid voor de jeugd van Japan, waar de armsten dezelfde kansen als de rijksten hadden om te toonen waarvan zij waren gemaakt. Toen zij promoveerden, verkregen zij betrekkingen in overeenstemming met hunne bekwaamheid en dit was eene aansporing voor hen. Voor studenten, die volstrekt geldloos waren, werden fondsen opgericht om hen door de colleges te helpen.

Bijna ieder district bezit eene soort van opvoedingsfonds, om veelbelovende sollicitanten bij te staan. Aldus werden aan allen dezelfde kansen gegeven. Niemand werd wegens rang of klas bevorderd, maar alleen om zijne verdiensten; en alle hoogere rangen en klassen waren open zelfs voor den laagste, mits door verdienste

verkregen, Sommigen van de adellijken en prinsen van het moderne Japan zijn uit de rangen van het eenvoudige volk opgeklommen. In welk ander land heeft de gewone man de gelegenheid om zelfs een prins te worden door eigen verdienste? Zoo stond het geheele volk, zoowel sociaal als politiek op denzelfden voet en werd het de kans gegeven om voorzichzelf zijn eigen toekomst te scheppen. Daarom heeft Japan zulk een schitterenden vooruitgang aan te wijzen, vooral gedurende de laatste halve eeuw.

(Wordt vervolgd).

6 October 1915.
29ste Jaargang.
N°. 14.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie l[a]stig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Schooltoezicht.

Een van de belangrijkste zaken voor het volk, de natie, is het Volksonderwijs, en de inrichting van de Volksschool behoort te zijn een van de dingen, welke het meest de aandacht,

de belangstelling en de zorg der overheid eischen. In de Grondwet staat dan ook:

Het Onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der Regeering.

Dat het onderwijs een gewichtige zaak is, blijkt duidelijk uit de omstandigheid dat de School langen tijd is geweest, en nog voor een deel is, het stokpaardje van politieke redenaars en de speelbal der staatkundige partijen. Zij is er in dien strijd niet beter op geworden. Nog altijd worden achttienjarigen na 't afleggen van een uit den aard der zaak tamelijk gemakkelijk examen, waarbij geen rekening wordt gehouden met practische geschiktheid - iemand die nooit in de school is werkzaam geweest, mag ook examen afleggen, - op de jeugd losgelaten als bevoegde, en toch soms zeer onbeholpen en ongeschikte, zelfstandige leerkrachten, die al doende 't onderwijzen op, dus vaak ten koste van, de kinderen moeten leeren; nog altijd bezit het hoofd der school een onbeperkte macht over zijn personeel, waarvan er op zijn school enkelen of soms bijna allen met hem gelijk staan in bevoegdheid, bekwaamheid en geschiktheid; nog altijd is het toezicht op de lagere scholen toevertrouwd aan evenveel niet- als wel-deskundigen, en mag iedereen buiten het onderwijs aangesteld worden tot toeziener op het onderwijs: schoolopziener of inspecteur.

En toch: wie moeten schoolopzieners zijn? Naïeve vraag, nietwaar? Wie zien toe op het leger, op de vloot? Wie controleert een ambtenaar bij de posterijen en telegrafie? Of liever: wie oordeelt ambtshalve over een zaak, waarvan hij geen studie heeft gemaakt, geen kennis of ervaring bezit? Welk ambtenaar zou het niet als minachting van zijn werkkring beschouwen, indien hij werd beoordeeld, ge- of veroordeeld door iemand buiten zijn vak? In alle betrekkingen wordt het toezicht uitgeoefend door vakmannen en men vindt dit natuurlijk, van-zelf-sprekend. Men zou het vreemd vinden, als men een advocaat aanstelde tot inspecteur van het krijgswezen - verondersteld dat er zoo'n betrekking bestond - de advocaat zou lachend beweren, dat hij geen verstand had van krijgszaken; maar stel iemand, wien ook, mits geen idioot of minderwaardige, aan tot schoolopziener, en de zaak wordt geheel anders. Waar het de school betreft, daar vervalt in dit verband alle gezond oordeel en alle billijkheid. Fabrikanten, winkeliers, officieren, advocaten zonder practijk, allen hebben par droit de naissance verstand van de school, het misbruikt en deels mislukt product van den strijd der politieke partijen.

Wat is er noodig voor een schoolopziener? Precies wat er noodig is voor een ander toeziener. In de eerste plaats: vakkennis; in de tweede plaats: vakkennis; in de derde plaats: vakkennis. Een opziener moet zijn een humaan, beschaafd man, maar deze vindt men ook onder onderwijzers; hij moet zoo mogelijk tact bezitten - hierin staat doorgaans de vrouw boven den man -, maar tact is niet afhankelijk van stand, rang of beroep, hij is het eigendom van slechts weinigen. De leden van het schooltoezicht moeten grondig bekend zijn met de Wet op het (Lager)Onderwijs, de daarop betrekking hebbende Koninklijke Besluiten, Ministeriëele Voorschriften, met de Uitgesproken of Beslissingen der Rechtscolleges over dubieuse punten; zij moeten eveneens volkomen thuis zijn in kwesties van onderwijs en opvoeding, een helder inzicht bezitten in het doel van 't (Lager)Onderwijs, weten welk onderwijs voor verschillende groepen van jeugdige burgers(eressen) het meest gewenscht is; m.a.w. zij moeten zich kunnen indenken en weten te verplaatsen in de levensomstandigheden der ouders van de leerlingen der Volksschool, zij moeten kunnen regelen en besturen en den vereischten administratieven arbeid kunnen verrichten. Maar na vakkennis is eerste vereischte dat zij menschen zijn van beschaving en ontwikkeling - zooals er onder onderwijzers evengoed voorkomen als bij andere ambtenaren - die *hart* hebben voor hun *taak* en voor dit laatste is 't

éénige noodige, ja onmisbare, dat zij die taak volkomen kennen, d.i. onderwijzers zijn.

Men moge beweren dat vakkennis alleen niet voldoende is voor toeziener, dat b.v. een advocaat de noodige wetskennis en 't vereischte wetsinzicht bezit of zich gemakkelijker eigen maakt dan een onderwijzer, dat dus b.v. een advocaat of wetgeleerde de aangewezen man is voor schoolopziener; zulk redeneeren om de zaak heen is alleen mogelijk waar het de school betreft, niemand zou zulke argumenten billijken voor andere vakken dan voor het onderwijs; steeds zou als hoofdeisch, als onmisbare voorwaarde voor een benoeming tot opziener gehoord worden: een opziener moet vakman zijn; al 't andere is bijzaak. En welk een onbillijkheid bovendien, dat juist bij het lager onderwijs met zijn schrale traktementen de in casu goed be-

zoldigde ambten van het schooltoezicht veelal aan personen buiten het onderwijs staande worden toebedeeld!

Maar 't onderwijs, zegt men wel eens, is een geheel andere zaak dan andere. Ja, dit is een eigenaardigheid van de meeste, van bijna alle zaken, dat ze anders zijn dan andere. De school is een volksbelang, de geheele maatschappij is er mee gemoeid, oordeelt men. Men kan de school maar niet aan de onderwijzers overlaten. Om die reden wellicht heeft men de openbare volksschool onder het toezicht en beheer gesteld van Staat en Gemeente beide, terwijl de bijzondere, kerkelijke scholen nog meer, deels andere, maar evenmin deskundige voogdijschap genieten. Zoo verkeeren de openbare onderwijzers in den amphibischen toestand van half gemeente -, half staatsambtenaren te zijn. Maar daarom is het toch wel mogelijk het onderwijs met al zijn betrekkingen, zoowel de hooge als de lage, te gunnen aan mannen van het vak? Men stelt andere vakmannen wel aan tot schoolopziener, doch niet tot onderwijzers.

Is 't onderwijs een zaak van zoo weinig belang, dat het toezicht niet alle zorg vereischt? Is onderwijzen zoo gemakkelijk, dat iedereen er over oordeelen kan?

Wat is moeilijker, waarvoor is meer geestelijke toewijding noodig, voor de betrekking b.v. van een post- of telegraafambtenaar of wel voor die van onderwijzer? Van ontvanger, luitenant, of van onderwijzer? Indien de werkzaamheid van een onderwijzer meer moeite, meer toewijding eischt, dan moet ook de beoordeeling van zijn werk moeilijker zijn, meer vakkennis eischen, tenzij men, zooals gemakshalve dikwijls verkeerdelijk geschiedt, alleen te rade gaat met de tastbare resultaten. Geheel in strijd echter met deze conclusie, die iedereen toch moet beamen, is de werkelijkheid: Men denkt er niet aan advocaten, notarissen, burgemeesters, kooplieden, aan te stellen tot inspecteurs der posterijen, der telegrafie of van de belastingen, maar wel tot schoolopzieners. Uit de post- of telegraafambtenaren worden de inspecteurs voor deze vakken gekozen, maar de onderwijzers - behoudens eenige toevallige uitzonderingen - schijnt men niet in staat te achten, op hun eigen werk toezicht te houden.

Tengevolge van de rationeele regeling bij alle ambten behalve bij dat van onderwijzer klimt een ambtenaar in zijn dienst, hij alleen en niemand buiten zijn vak, op tot de hoogste betrekking, maar bij het onderwijs kan enkel bij gunstige uitzondering een onderwijzer worden verheven tot den rang van opziener of inspecteur. De vraag ligt voor de hand, of dit ook zoo zijn zou, indien het onderwijs geheel rijkszaak was. In Onze Oost en West, waar de onderwijzers gouvernementsambtenaren zijn, worden immers uitsluitend vakmannen voor het toezicht op het onderwijs gekozen.

Ik beveel deze hervorming: uitsluitend deskundig schooltoezicht: onderwijzers als toezieners, aan in de welwillende aandacht van de lezeressen en lezers van *De Hollandsche Lelie.* Moge ieder, die het wel meent met het onderwijs en met het volk, in zijn kring ijveren voor deze billijke en heilzame verbetering van onze Volksschool, een van de belangrijkste factoren van onze waarde als volk, opdat er een algemeene, krachtige opinie groeie, waarmee de Regeering rekening zal moeten houden!

C. GROUSTRA.

Over de Keuze van een Echtgenoot(e).

Raad aan de Mannen.

Het is moeilijk niet te trouwen, maar even moeilijk in het huwelijk gelukkig te zijn.

Ik geloof niet dat een enkele echtgenoot het volmaakt is: misschien moge hij het den meesten tijd zijn, maar zeker zal er een dag komen, waarop hij het niet is: want waar is een huwelijk dat volkomen maat hield?

Huwen wil zeggen: zich een landgoed aanschaffen en in het koopcontract zich verbinden, niet er uit te trekken, al moge ook de bliksem de eene helft verwoesten, de storm het dak beschadigen en een dakpan u het hoofd half splijten.

Huwen wil zeggen: een schip bevrachten zonder dat iemand assurantie daarop wil geven.

Huwen wil zeggen: de erfenis aanvaarden zonder de nalatenschap berekend te hebben.

Huwen wil zeggen: goed geld in klein geld veranderen.

Huwen wil zeggen: de pitten kraken nadat de kersen zijn opgegeten.

Huwen wil zeggen: maanziek zijn en niet eerder ontwaken, voor dat men de dingen bij den rechten naam noemt.

Huwen wil zeggen: uit een vrij mensch een lijfeigene maken.

Met het huwelijk is het leven van een echtgenoot, tot op sterven na, ten einde: naast den tempel van Hymen ligt het kerkhof der liefde.

Men noemt in sommige landen huwen: ‘veranderen’, en waarlijk men verandert.

Is de vrouw leelijk, dan mishaagt zij op den duur; is zij mooi, dan bevalt zij aan anderen; is ze rijk, dan is de man gewoonlijk arm en laat zij hem dit in 't huwelijk voelen; is zij arm, dan is zij moeilijk te onderhouden; is zij verstandig, dan wil zij regeeren; is zij dom, dan maakt zij u wanhopig; is zij jong, dan vreest men een-slecht lot; is zij oud, dan heeft zij verpleging noodig. Is ze... ze moge zijn wat ze wil, ze is een vrouw en dat is genoeg.

Wat moet men doen?

‘Doe wat gij wilt’, zegt Socrates, ‘het zal U berouwen.’

Het bovenstaande zal velen een gruwel geweest zijn, wat het ook mij is geweest, maar daar er niets in de wereld is, wat niet, zooals Janus, twee gezichten heeft, zoo moest ik doen wat ik niet laten kon.

Want gaat het met het huwelijk eigenlijk niet precies als met de deugd, die zelfs door diegenen, welke haar uiterlijk verachten, innerlijk vereerd wordt.

Alle menschen hebben een hang naar gemakkelijkheid en den wensch zich een eigen haard te stichten, en een vrouw is het vuurtuig, zonder hetwelk geen warmte verkregen wordt.

Het huwelijk houdt menschen te zamen, bevordert orde, vlijt en werkzaamheid. Het maakt den Staat uit; het is zijn evenbeeld: de Staat in het klein.

Zooals het in de meeste huisgezinnen toegaat, zoo gaat het in de stad toe en de hoofdstad is veel vaker een getrouw evenbeeld der provincie als het hof het voorbeeld van den Staat. Wie den Staat verdedigt, doet dit slechts direct als hij zijn eigen haard verdedigt. Liefde daarvoor is de vaderlandsliefde van den gewonen man. Hoe kan hij den Staat liefhebben, dien hij niet ziet, die zijn haard niet liefheeft, dien hij wèl ziet.

De thermometer der moraliteit was van vroegs af het huwelijk: zooals het met de huwelijken stond, zoo stond het ook met de zedelijkheid. Ga in de gevangennissen en gij zult er voor het grootste gedeelte ongehuwden vinden. Reken de boevenstreken uit, en de grootste som zal onder de rubriek ‘Celibatairs’ te staan komen.

Mannen, die in het celibaat leven, zijn in doorsnede goddeloos; vrouwen, die niet gehuwd zijn, daarentegen meestal vroom.

Ware het mogelijk, dat de stemmen der beschaafde menschheid verzameld werden - de meerderheid zou zeker voor het huwelijk zijn, daar het toegeven aan steeds wisselend liefdesgenot, aan bedwelmende wellust, de menschen alle zedelijke plichten en alle edele principes doet verachten, en elke persoon, die zich aan uitspattingen overgeeft, zich inwendig diep daarover moet schamen.

In het huwelijk echter geniet men eenvoudige vreugden, die onverdorven gemoederen als een zaligheid voorkomen, gevoelt men dat de innige liefde, de groote hartelijkheid die alle kostelijkheid der hartstochten, zonder hare uitspatingen, in zich sluit, een genoegen kan geven, dat men, zonder de veelomvattendheid van deze uitdrukking dikwijls te beseffen, een hemelsch genoegen zou kunnen noemen.

De Schepper heeft u tot schepper gevormd; bedenk, wat een geluk het voor u zal zijn u ‘vader’ te hooren noemen. Maak u een begrip van de gedachte: Vreugde aan zijn kinderen te hebben. Wanneer gij er al lang niet meer zijt, zullen er nog velen zijn, die den hemel danken dat gij bestond, want waarlijk, wie kinderen nalaat, houdt niet op te zijn. Bedenk het goddelijke genoegen uw kinderen langzamerhand te zien groeien, te zien kiemen, ontspruiten, bloeien en langzamerhand rijp worden; bedenk,

hoe elke opmerking van hen een nieuw geschenk is, want waarlijk, één geboorte sleept tien andere na zich.

Zijt gij met hart en ziel getrouwd, dan zullen de moeilijke plaatsen op den levensweg, dien gij betreedt, effen worden; uw vrouw zal bestendig de tweede viool zijn en wanneer uw gemoed ook nog zoo ontstemd is, het zuiver stemmen.

De maag bederft men bovendien ook minder wanneer men met vrouwen aan tafel zit; alles gedijt u beter. Ook zal een edele vroolijkheid uw deel zijn.

Uw echtgenoote gevoelt, wat uw beste vriend niet kan, uw vreugde evenals gij en verdubbelt haar; uw lijden helpt zij u overwinnen, omdat gij het onderdrukt om het voor haar te verbergen.

Zoo dikwijls zij uit het kraambed opstaat, richt gij samen weer een nestje in, is alles weer nieuw voor u.

Uw late ouderdom is een mooie heldere

winterdag, die zijn groote bekoorlijkheden met zich brengt.

Ik prijs daarom uw besluit, waarde jongeling, een huwelijkspriester te worden. Alleen wees op uw hoede, alleer gij u laat wijden. Gij sterft voor uw vrienden zoodra gij het tapijt betreedt en doet dus goed, uw hart door een welgekozen echtgenoote schadeloos te stellen.

Een verliefd jongeling moet iemand hebben, dien hij kan zeggen: 'Ik bemin. Het is niet goed dat de mensch alleen zij!'

Zoo vangt de liefde aan, maar hoe houdt zij op?

Met het ontslag van uw besten vriend.

De liefde is een verwend kind, dat alles hebben wil.

'Vriend', zegt de bruidegom op den huwelijksdag, 'zoolang ik denken kan, zal ik aan onze vriendschap denken. Dagelijks moeten wij elkaar zien. Ik weet dat de geboorte der liefde de dood der vriendschap pleegt te zijn, maar wij denken, goddank, anders'.

Een plechtig afscheid! Wie zou het kunnen gelooven, dat zij elkaar na dien tijd slechts ééns per jaar zien, omdat zij ongelukkig op één dag geboren zijn; ongelukkig, want anders zouden zij toch minstens tweemaal per jaar het begrafenismaal hunner vriendschap kunnen vieren.

En bedenk, waarde vriend, dat gij alles eerder van de hand kunt doen dan een vrouw. Wel is de scheiding in vele landen gemakkelijk gemaakt maar een gescheiden echtgenoot is aan een grootere verachting blootgesteld, dan men gelooven zou. Niets is voor een man verachtelijker dan zijn woord te breken. Men verlangt van hem dat hij eerder tot aan het einde zijns levens ongelukkig is dan dat hij bevrijding van zijn vrouw zal verlangen. Hij die alles neemt zooals het komt, is verstandiger. Hoe langer de wetten zich handhaven, des te beter worden zij. Hoe langer men luimen verdraagt, des te lichter zijn ze te verdragen. Een man moet voorwaarts gaan en zich niet omkeeren; hij moet overwinnen en niet wijken. Trots, moed, standvastigheid en doorzicht zijn de mooiste eigenschappen van een man en geen treuriger aanblik dan het gemis daarvan bij een man te moeten aantreffen.

Tracht, zelfs al moge uw vrouw u ontrouw geweest zijn, haar te vergeven, wat de kinderen betreft, die in een verwoest echtelijk gezin achterblijven; zij worden niet voor veel beter dan bastaarden aangezien. Mocht gij haar reden tot jaloezie hebben gegeven, als gij slechts half beterschap belooft en dadelijk daarop door een goed werk, namelijk door.... uw belofte bezegelt, gelooft uw vrouw u geheel en al en vergeeft u.

En nu, waarde jongeling, komen we tot de keuze van een vrouw. Die keuze brengt groote moeilijkheden met zich mee.

De vrouwelijke neiging is algemeener - of - hoe zal ik het noemen - onbepaalder, gemakkelijker, dan de mannelijke. Men heeft het andere geslacht niets overgelaten dan den zachten, zefir-zachten wensch, gekozen te worden - en zelfs dien zou men haar ontnemen wanneer men slechts kon. Vrouwen zijn onverschilliger voor den enkelen man; mannen daarentegen zetten dikwijls hun zinnen op één bepaalde vrouw. Het is de vrouwen bijna gelijk of zij deze of gene krijgen, en zij zijn daarom spoedig gedecideerd. Voor den man is het echter moeilijker een keuze te doen. Men zegt dat ruggelings den berg opgaan de moeite verlicht, en zeker is het dat te veel overleg het getal van die, welke in het celibaat leven, vermeerdert.

Wanneer de bruidegom zijn teerbeminde op straten en wegen vervolgt en niets, van af haar voetzool tot aan haar schedel, onbezongen laat, dan schijnt het de aard der zaak mee te brengen dat een dergelijk liefde vuur niet lang kan knetteren: Wie kent geen voorbeelden van een boven alles gaande teederheid, die, eindelijk tot den echtelijken staat geraakt, slechts van korten duur is?

Bij elken hartstocht offeren wij iets van onze werkzaamheid, onzen tijd en ons zelf op, en bijna altijd sleept een groote hartstocht onrust en moeilijkheden na zich, en wordt gevolgd door eene groote reactie, die dikwijls in onverschilligheid ontaardt.

Geloof mij, waarde jongeling, zinnelijke aandriften en neigingen zijn niets meer dan *wenken*, die door het *verstand* geleid moeten worden. Uit liefde huwen heet gewoonlijk zich verbinden uit drang van zinnelijke driften, zonder overleg.

De liefde moest niets meer, niets minder zijn dan een in het hoofd en hart geplante natuurdrift. Het verstand is voor alle dingen nuttig; waarom moet het zich dan niet in de voornaamste van alle dingen openbaren?

Men kan liefhebben zonder verliefd te zijn en is die liefde ook koudbloedig, zoo is ze toch duurzamer, zooals alles waarbij het verstand heer en meester is. Men kan liefhebben en toch informeeren of juffrouw Maria

verstand en geld heeft? Of zij de keuken dirigeeren kan, enz.

Laat, waarde jongeling, het oog altijd de zaakgelastigde van uw liefde zijn, het verstand echter blijve de chef, de machtgever!

Wanneer ik slechts wist, wat, lieve vriend, het dan eigenlijk is, dat gij zoo angstig, en - bijna had ik lust erbij te voegen, - in het zweet uws aanschijns zoekt? Een vrouw? Een vrouw! Waarlijk, waarde jongeling, wanneer gij al de eigenschappen vereenigd wilt hebben, die men volgens de strenge huwelijks-theorieën van een vrouw verlangt, dan zult gij moeite hebben, eene te vinden.

'Een huisvrouw moet zijn als een slak', zegt een schalksch snoever, 'als een slak die haar huis liefheeft en niet als een slak, die haar heele vermogen op kleeren verspilt. Ze moet zijn als een echo: wanneer men haar vraagt, moet zij antwoorden, en niet als een echo om den man het laatste woord te ontnemen of weer te vertellen wat hij haar in intieme babbeluurtjes toevertrouwde. Ze moet zijn als een stadsklok, om zich in den tijd te schikken, dien goed in te deelen en hem goed te gebruiken, doch niet als een stadsklok, om nieuwtjes in de geheele stad rond te bazuinen. Ze moet zijn als een licht om het geheele huis als wegwijzer te dienen en het door een goed voorbeeld voor te lichten, en niet als een licht dat alle oogen tot zich trekt en bij illumminatie voor het venster geplaatst wordt.... ja, wat moet een vrouw niet al zijn?

Onder alle eigenschappen die een vrouw aantrekkelijk maken, heeft schoonheid den voorrang. Een vrouw die dit voorrecht, waarmee de natuur haar begiftigde, te gebruiken weet, kan groote dingen uitrichten. Zij overwint den grootsten held, den sterksten woekeraar, ja zelfs den diepzinnigsten geleerde. Waarde vriend, geheel en al kan ik het u niet kwalijk nemen, wanneer gij op schoonheid ziet; alleen neem deze les van mij aan als een groote schat zilver en onthoud haar als een groote schat goud: Trouw nooit een meisje alleen om haar schoonheid, en trouw nooit het mooiste meisje van de stad. De schoonste vrouw neemt in het oog van haar man af. Alleen bij allen, die haar bewonderd hebben en nog bewonderen, wint zij door den dwang, dien het huwelijk teweeg gebracht heeft en deze omstandigheid trekt dampen samen die verschrikkelijke onweers veroorzaken kunnen, ja, ik sta er zelfs niet voor in dat het zal inslaan.

Het gezicht der vrouw wordt het eerst bouwvallig. Een enkel kraambed pleegt dikwijls een gruwelijke verwoesting bij haar aan te richten en geen steen op den andere te laten. De echtgenoot wordt dan, wanneer hij alleen op schoonheid gelet heeft, een onbestorven weduwnaar en God weet nog meer. Het oog behoudt heel lang zijn kracht doch de duurzaamste bekoorlijkheid eener vrouw is een mooie hand en een mooie voet. Verlief u op een van beide wanneer gij schoonheid wilt *behouden* en zie het gezicht slechts aan als een geschenk dat men aanneemt zooals het gegeven wordt.

Terloops moet ik nog opmerken dat de grootste bekoorlijkheid der vrouw in den boezem bestaat en hier is bekoorlijkheid met nut vereenigd. De natuur wil niets voor schoon uitgeven, heeft niets schoons gemaakt, wat niet tevens nuttig is. Gaarne laat zij de kunst dezen onnutten arbeid over. De natuur zelve heeft den boezem als de grootste bekoorlijkheid verklaard en als het beste brood voor het venster gelegd.

Ik geloof dat het niet geheel en al verkeerd zou zijn een levensgezellin te kiezen die eenige gelijkenis met ons heeft. Gewoonlijk echter is het tegendeel waar: hij heeft witachtig haar en zijn vrouw moet ravenzwart hebben.

De ervaring leert, dat man en vrouw in een gelukkig huwelijk hoe langer hoe meer op elkaar gaan lijken.

Gewoonlijk huwen wij liever een ingetogen meisje, een vrouw daarentegen een deugniet. Want de vrouwen gelooven haar mannen te kunnen bekeeren; een man

echter twijfelt aan alle verbetering van het schoone geslacht. Mij dunkt beiden hebben niet geheel en al ongelijk. Wat ik U echter moet raden jongelingen - neemt geen meisje dat overdreven zedig gehouden of die buitengewoon kalm en eerbaar is opgevoed. Men moet de ijdelheden der wereld kennen wanneer men ze verachten wil. Wanneer een meisje het nietswaardig goochelen van een brullend marktschreeuwer eenige malen heeft aangehoord, zal ze verlangen naar een goed tooneelstuk; heeft het geen gelegenheid het goochelspel van nabij te zien, dan denkt het wonderveel ervan en wordt uit nieuwsgierigheid dikwijls ontrouw.

Een oprecht meisje verdient, wanneer het ook maar half zoo mooi is, een beteren man dan een mooi, dat schijnheilig is: een meisje van het huichelachtig slag wijkt in het huwe-

lijk òf met de ziel òf met het lichaam af. Ze moet een fijmelaarster of een boeleerster worden en geloof niet dat de eerste beter dan de tweede is.

Zoo weinig als ik u een huichelaarster aanraad, even weinig kan ik u een vrijdenkster aanraden; niets is afschuwelijker dan een die tegen haar kerk spreekt, of er mee spot. Een klein bijgeloof kleedt haar zelfs. Een gelouterd begrip van haar godsdienst is de eenige wetenschap die de vrouw beminnelijk staat. Alles wat schoon is, behoort tot het gebied der vrouw en dus ook de geestigheid. Een inval is bij haar baar goud en het gelach rondom haar bepaalt het gehalte, maar welk een veld blijft haar nog over voor geestigheid zonder dat zij den godsdienst en zelfs den voorhof van den godsdienst te na behoeft te komen. Een vrouw die geen godsdienst heeft of hem bespot, heeft nog veel minder een man; ze is, zooals Heine zegt: ‘Eine Blume ohne Duft.’

Wie veel spreekt, kan niet altijd goed spreken; neem het echter voor waar aan: elke vrouw, die niet spreekt, is dom.

Waar de ouders niets dan een eenige dochter hebben, ga voorbij, want zij is verwend. Hoe meer kinderen, hoe beter de opvoeding.

Eindelijk - - ik zeg niet eindelijk, om-ik alles gezegd heb, maar omdat ik niets meer zeggen wil - - eindelijk, zoek u een reine vrouw. Er zijn weliswaar sommigen die een h.... huwen voor een sleutel tot het hemelrijk verklaren, maar de natuur is tegen verordening, en ik kan mij niet begrijpen hoe men billijk kan vinden iets voor nieuw uit te geven wat werkelijk reeds gedragen is. ‘Wie bij zijn weten een h... trouwt, is òf een schelm, of wil het worden’, zegt een natuurlijk, verstandig spreekwoord.

Ook een persoon huwen, die onder de algemeene verdenking staat, is de weg een schelm te worden. Het komt in het algemeen bij de vrouw bijna nog meer aan op dat wat zij *schijnt* dan wat zij *is.*

Raad aan de Vrouwen.

Wanneer het huwelijk afgeschaft werd als een oude mode, zouden de mannen veel, de vrouwen echter nog veel meer verliezen: daarom heet het huwelijk ook niet *patrimonium*, maar *matrimonium.*

Een man heeft velerlei beroepen: te velde trekken, het burgerrecht verkrijgen, als raadsman zweren, enzoovoort; de vrouw heeft maar één: *trouwen.*

Uw plan is dus gemaakt, lieve meisjes, de middelen alleen zijn uw zaak.

Eenigen gelooven door ingetogenheid, anderen door vroolijkheid, die dikwijls ontaardt in lichtzinnigheid, te boeien. De laatste staan als 't ware in een publieken winkel met hun waren en vinden er niets in ze den voorbijgangers aan te bieden, opdat elk artikel, zooals de kooplieden zeggen, aftrek zal vinden. Zeer dikwijls echter gaan de lieve kinderen bankroet, omdat men bij den handel moet wagen en hij die waagt, veel vaker verliest dan wint.

Het is misschien de zekerste speculatie voor een meisje vóór het huwelijk ingetogen te leven; intusschen gaat het met deze als met zooveel andere speculatiën: wie verstandig is, huwt liever een vrij, vroolijk meisje dan een dat het niet is.

Ik heb dikwijls bemerkt, dat meisjes, die door huichelen den hoofdslag wonnen, en een echtgenoot veroverden, ook in het huwelijk de banier der huichelarij huldigden.

Een aanstellerig, vroom meisje met een gezicht dat schijnt te verzekeren, dat het lieve kind het bestaan van het andere geslacht slechts uit de Heilige Schrift kent, is onuitstaanbaarder dan een natuurlijk meisje, dat, soms tegen de verordening der bezorgde moeder in, vroolijk en een tikje lichtzinnig is.

Een mooi meisje.... Het gaat met de schoonheid als met het zwaard. Wie het niet te gebruiken weet, bezeert zichzelf, en een mooi meisje komt dikwijls later tot het huwelijksgeluk dan een meisje dat niet mooi is. Is een mooi meisje preutsch, dan schrikt het af; is het niet preutsch, dan vertrouwt men haar deugd niet. Een mooi meisje, dat niet bemerken laat te weten dat het mooi is, verkrijgt daardoor nog een hoogeren graad van schoonheid; zij doet wel, zelfs bij de grootste gelegenheden, zich niet op te sieren, en zich alle mogelijke kennis die men van haar geslacht verwacht, eigen te maken. Hierdoor zal zij de waarde harer schoonheid, zonder de bezwaren ervan, genieten, en heeft zij geen aan-geld-of-voorvaderen-rijken vader noodig, om een man te huwen die beide heeft.

Tusschen twee haakjes gezegd: geen vrouw houdt van een man die als een vrouw er uitziet, ook niet licht van een mooien man - want tusschen beide is een groot onderscheid. - De mooiste mannen hebben meestal leelijke vrouwen, en ook anders bij vrouwen niet veel geluk, omdat zij gewoonlijk op hun eigen schoonheid verliefd zijn, en hij, die

zichzelf liefheeft, niets voor anderen over heeft.

Een meisje, dat niet mooi is, heeft dikwijls meer succes dan haar mooie zuster. ‘Schoonheid’, zegt een philosofisch dichter, zetelt in het oog des liefhebbers en niet op de wangen van het meisje.’ Goedheid des harten, een vriendelijke gezichtsuitdrukking en duizenderlei andere dingen vervangen dikwijls schoonheid. Woekert met die kennis, lieve meisjes, doch zoo dat gij geen overdreven rente verlangt, want het is zeker dat uw omstandigheden niet de beste zijn en gij u niet als een kapitaliste gedragen kunt.

Zijt gij arm, zoo leert de huishouding; zijt gij rijk, zoo leert muziek. Gij kunt en moet niet vergeten dat gij tot moeders en opzichteressen van de geheele huishouding bestemd zijt en alle kennis, die daarop betrekking heeft, u noodzakelijk is. Kookster moogt gij zoo weinig als kleermaakster zijn; doch om uw man huiselijk te houden, moet gij de keuken en u te kleeden verstaan en in beide eenvoudig, natuurlijk en geen slavinnen ervan zijn. Huishoudelijk werk en huishoudelijke wetenschap geven het schoone geslacht niet slechts reëele kennis, maar behoeden het ook voor de verstrooiingszucht die overal rust zoekt en haar nergens vindt.

Na deze korte inleiding zult gij het intusschen, hoop ik, met u zelf eens zijn geworden, dat de wensch te huwen de natuurlijkste van alle is. Er sluimeren in u de gevoelens en meeningen eener groote ziel, en een edel hart; wendt u dus tot mannen, die in staat zijn dit te schatten, tot mannen van principes, die gij, wanneer gij ook minder op willekeurige dan wel geregelde vrijheid kunt rekenen, toch oneindig de voorkeur zult geven boven een mannetje met veranderlijke gevoelens, een riet dat door den wind heen en weer geslingerd wordt. Wat moet gij met een man die ebbe en vloed is, die u aan de voeten ligt en u verwaarloost, lacht en weent, woedt en berouw heeft, al naarmate het weer goed of slecht is, oftewel het met zijne doorluchtigheid goed of slecht staat?

In hartstochtelijke oogenblikken, bij onverwachte berichten, vooral wanneer zij geluk brengen, kan men menschen dikwijls met één blik doorzien, en juist daarom hoeden zich verstandige menschen zich in dien toestand te toonen.

Wat voor man wilt gij, meisjes? Een soldaat? Goed getroffen, is het niet? Het schoone geslacht heeft bescherming noodig; een geslacht dat zichzelf niet verdedigen kan, zal in den regel van lieden houden, die vastbesloten zijn. Een groote, sterke man trekt haar aan; een breede borst, lange vingers en een mannelijke vechtershans maken vlug en steeds indruk op haar. Ziedaar een der hoofdoorzaken waarom een soldaat, die tot moed geroepen is, gewoonlijk bij vrouwen geluk heeft. Het schijnt echter of men den soldaat het huwelijk moeilijk heeft willen maken. De legers, die in dezen treurigen tijd gehouden moeten worden, zijn te groot dan dat het loon met meer dan een enkele maag het evenwicht kan bewaren. Op een oogenblik, waarop het instinct alle twijfelingen op de vlucht heeft gejaagd, knoopt men den huwelijksband, doch dit genoegelijk oogenblik baart duizend ongenoegelijke, en er is niets zekerder dan dat het kind, hetwelk de ellende dezer wereld reeds in het moederlichaam ondervinden moet, de litteekenen daarvan mee ter wereld brengt. Een geleerde vader heeft zelden geleerde zonen; een soldaat verwekt nog veel zeldener soldaten, maar meestal zwakke kinderen.

Wie van U wil een geleerde? Gij misschien, lief vroolijk meisje? Welnu, doe ongeleerd. Lees niet en als gij gelezen hebt, zoo doe alsof gij niet gelezen hadt, maar luister. Wanneer gij spreken wilt, zoo vertel hem sprookjes of louter onzin. Stadsnieuwtjes kunnen ook niet schaden; er moet echter iets grappigs of belachelijks aan zijn. Speel een mopje op de piano en op de guitaar: alle eendjes zwemmen in het water. Een astronoom, dat weet ik, neemt gij zoo weinig als een nachtwaker:.... maar onder ons, waarom een geleerde?

Wilt gij een die op grooten voet leeft, zoo trouw een handig man, die geen geld heeft, die het echter zonder bijzonder veel moeite verdienen kan. Mannen maakt meestal de groote moeite gierig; en heeft men eenmaal dien afgod gehuldigd, dan brengt men hem alles ten offer, zelfs al ware het zijn eigen vrouw.

In 't algemeen is het beter iemand te huwen, die rijk worden kàn dan iemand die het is, want verdiend goed is beter dan geërfd goed. Stel intusschen nog bij zijn leven een weduwenpensioen vast, want anders wordt gij na zijn dood de risée der stad.

Wilt gij een hooge positie? Ik beklaag U: ook de allerbeste kleuren lijden door de zon. Een eerzuchtige kruipt voor hoogergeplaatsten, en houdt alles wat gelijk met hem is,

daaronder ook zijn lieve echtgenoote, voor cliënten, en zijn minderen voor slaven. Vraagt een gravin hem iets, dan kan hij niets weigeren, en om een prinses te behagen, zou hij zich laten ophangen.

Een rijke? Een vrouw, die een jongmensch om zijn geld huwt, vernedert zichzelf tot een concubine; huwt zij een ouden, zoo heeft zij zich als dienstmaagd bij hem verhuurd. Kinderen vernielen alles; lieden op jaren, of oude kinderen, bewaren alles en willen alles en willen alles vereeuwigen; en in een paleis woont gij tenslotte slechts in één kamer, de overige zijn voor anderen. En dan: wie staat u bij rijkdom in voor gierigheid of voor verkwisting? In 't eene geval trekt gij aan 't kortste einde en in het andere moet gij bedelen.

Wilt gij een dichter? Een wonderlijke vraag. Ik heb niets tegen een dichter, alleen geloof me, is in het huwelijk het gezonde proza beter dan de poëzie. Moeielijkheid in de liefde brengen poëten ter wereld en poëzie en de *zona temperata*, waarin het land der overwinningen en der kinderopvoeding ligt, passen niet bij elkaar. Een dichter leeft, zweeft, is geheel fantasie, en het huwelijk is juist ervoor gemaakt de vleugels der verbeeldingskracht te besnoeien en ons op aarde terug te brengen. Maakt de poëtische man goede verzen, dan heeft hij een meisje; een gedicht op zijn vrouw kan hem niet gelukken of het moest al op haar dood zijn. De vrouw intusschen heeft ongelijk op een dichter ijverzuchtig te zijn; als hij zijn verbeeldingskracht niet inspant, is hij werkeloos en niets dan een hompelaar.

Wilt gij een recht gelukkig leven lijden, zoo huw een edelman, die op zijn goederen leeft en smaak heeft, wanneer hij ook op ooievaarsmanier des winters in de naburige stad trekt.

In het algemeen geloof ik, dat een verliefd paar buiten, genies in de stad moeten leven: een genie verboert buiten; edele hartstochten behooren in de eenzaamheid thuis: hier ontspringen zij, hier komen zij tot rijpheid.

En nu nog terloops eenige raadgevingen aan u, lieve meisjes. Ik weet dat gij met liefdesraadselen, die wij ons zelf nog nauwelijks bewust zijn of willen zijn, bekend zijt; laat die liefdesgedachten niet tolvrij; breng den zwijgende nader tot zijn verklaring. Waarom wilt gij lieden in spanning houden, die u zoo hartelijk liefhebben? Beneemt hun elke hoop op een edele wijze; slaat ze hun snel af, wanneer gij ze niet beantwoorden en vervullen kunt of wilt. Die spoedig geeft, geeft dubbel; die spoedig afslaat, bewijst een weldaad, zelfs al weigert hij. Inderdaad, gij bezit in hooge mate de gave, het zoo te leiden, dat hij, die gij weigeren wilt, zeker nooit in de gelegenheid behoeft te komen.. te vragen. Is echter uw hart vast besloten.. laat uw geliefde dan niet in onzekerheid. Laat vanaf het oogenblik dat uw hart *ja* zegt, dit schijnen voor de menschen en wees uw geliefde zoo trouw als gij het eenmaal uw gemaal zult zijn, want hij is dit reeds van uw ziel en van uw hart.

Mag ik bij deze gelegenheid, echtelieden, die elkaar liefhebt, en ook u, bruid en bruidegom, verdoeken, u van elke ontboezeming van teederheid, elke hartstochtelijke liefkoozing en elkeen vurigen kus te onthouden in het bijzijn van anderen? Niets toch prikkelt de zinnen meer en maakt meer medeminnaars; niets roept ontijdiger slapende driften wakker en geeft grooter ergernis; niets is kwetsender voor het fatsoen en beleedigt meer ons kieschheidsgevoel.

En ten slotte: laat den Janustempel in uw huis steeds gesloten zijn en maakt met iedereen vrede: door twist en koppigheid verliest ge slechts; door zachtheid en toegevendheid kunt gij alles en iedereen overwinnen.

Vertaald door mej: M.

‘Herfst.’

Herfs, met uw gouden tinten,
Met uw geur van dennehout,
Met uw heerlijk kleurgeloover,
Zilverwit op sprankelend goud.

Herfst, met uw zonnebloemen,
Trotsch in 't kleed van geel satijn,
Met uw zoete flora's kinderen
Helrood flonkerend, roomig fijn.

Herfst, met uw mooie luchten
Wazig wit en nevelig grauw
Met uw goud-gebronsde boomen,
Fel getint in najaars-rouw.

Herfst, o schenk ons schoone dagen
Vol van licht en zonneschijn,
Voor uw stormen ons verkonden,
Dat het spoedig winter zal zijn.

N. HOEKSTRA-KAPTEIJN.
Beemster, 1915.

Geen geestverschijningen, maar herinneringsbeelden door A.J. Servaas van Rooyen.

Ik geloof niet aan spoken, en evenmin aan geestverschijningen. Indien ik ze naast elkaar stel doe ik dat niet uit vooroordeel, maar ik word er toe gebracht, omdat ik wel eens in verslagen van spiritistische séances gelezen heb, dat het vertrek ten onderste boven werd gekeerd, en die meubelverplaatsing vergezeld ging van een helsch lawaai. Dit moge overdreven zijn, en zelden voorkomen, maar het alles lijkt mij dan toch wel een spookachtige tint te hebben. Ik heb nooit een spook gezien en ook nooit een geest; trouwens ik zoek ze niet op, eenvoudig, omdat ik er niet aan geloof. En toch wil ik aannemen, dat er iets kan zijn, waardoor schijnbaar aan spoken of geesten gedacht kan worden.

Ik zoek elk geluid; elke zoogenaamde verschijning natuurlijk te verklaren, en dit gelukt mij altijd. In den schemer of indien het nachtelijk duister niet door kunstlicht wordt verdreven kan men gezichten of gestalten zien, - ik wil nu niet over geluiden spreken, - die aan spiritistische verschijningen zouden kunnen doen denken, maar indien men het ontstaan ervan opzoekt dan merkt men al heel gauw, dat, bij gezichten het netvlies, en bij gestalten verschillende combinaties van licht en schaduw der voorwerpen ons booze parten spelen.

Ondervinding van spoken heb ik niet. Ik zal dus een voorbeeld aanhalen van hooren zeggen, dat de toets der waarheid kan doorstaan, en bewijst dat de natuurlijke oplossing de eenige ware is. In zeer oude tijden heeft men eene valsche muntster in den Haag gehad. Als lid eener aanzienlijke familie heeft men haar den waterdood doen sterven. Nu meende men dat deze dood plaats had gehad in het familiehuis, later een legatiehuis, en toen daar in een vertrek geluiden werden gehoord en de deur vanzelf dicht ging, (open nooit: dat zegt alles!) werd aan spokerij gedacht en het spook kon niet anders dan de ‘dame’ zijn, die zoo'n *natten* dood tot straf van het aldaar(?) gemaakte valsche geld had moeten ondergaan. De spokerij werd echter eerst eeuwen later ontdekt, maar een spook en niets anders kon het zijn, dat de geluiden, enz. teweeg bracht. Inmiddels was er aan de woning verbouwd, en toen wederom verbouwd werd, ontdekte men een niet dichtgemaakten, niet meer gebruikten schoorsteen, waardoor de wind blies, suisde of bulderde, en bij sterken ‘trek’ door de woning de deur der bewuste kamer dichtsloeg. De reparatie verdreef het vrouwelijk spook ten eene male.

Wat *zoogenaamde* geestverschijningen betreft heb ik persoonlijke ervaringen. Het gebeurt mij zeer dikwerf, dat ik des nachts in het duister door lichtschemeringen en schaduwpartijen zou kunnen *meenen* gestalten of gezichten te zien, die zelfs schijnen heen en weer te zweven, maar bij dat zien blijf ik steeds scherp fixeeren en dan blijkt de natuur der dingen, wijl wolken in het lichtruim, wisselingen van licht op de straat, de speelsche tocht op gordijnen, en glanzende meubelen daarvan de oorzaak zijn, en de verklaring geven.

Aan geluiden hecht ik in 't geheel niet. Krakende meubelen zijn er altijd; felle droogte, ouderdom, waardoor houtworm ontstaat, kleine verschuivingen, lichten die geluiden volkomen toe.

Een ding is er echter, dat beter door oogheelkundigen dan door mij zal kunnen worden opgelost. Niettemin wil ik 't vermelden. Indien men de oogen toeknijpt en weer opent ziet men wel eens zijn eigen gezicht, en ook de gezichten van anderen; zelfs van dieren. Als bron beschouw ik indrukken op 't netvlies van te voren verkregen, en zie er niet de minste beteekenis in. Ik ben en blijf ongeloovig en zoek steeds eene natuurlijke verklaring voor wat mij bovennatuurlijk toeschijnt. Ik geloof, dat zelfs suggestie in de eerste en voornaamste plaats en geestelijk overwicht van

anderen den mensch tot spiritist kan maken. Bovendien, van geesten tot spoken is er slechts een kleine schrede.

's *Gravenhage*, 11 Augustus 1915.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Antwoord op een brochure ‘ik Beschuldig’ van de ‘Intern. Orde van goede tempelieren’.

Gij beschuldigt de menschen van moord, van millioenen menschen-moord, aanvoerende dat we niet meer in Homero's tijd leven?

Gij beschuldigt? Gij gebiedt? ‘niet te zullen dooden?

Meent ge succes te hebben met dit louter nazeggen van Christus' woorden?

Gij beschuldigt mannen? Doe het dan ‘Heeren’!

Maar dat ge vrouwen beschuldigt en moeders.

Dat gij dus God, dat ge de natuur beschuldigt.

Gij beschuldigt kunstenaars? doe het dan kunst'makers', 'Heeren' kunst'makers'. En moeten *die* ook al gaan smijten?

- Welnu dan, moorden, moorden op grooter schaal dan thans tot de Homeros-helden overblijven. -

Bedoelt U dat? Het is consequentie van uw redeneering, en, ik moet zeggen, het *is* een oplossing. *Maar weet het dan goed.* Gij beveelt. Gij beschuldigt, gij durft de schier wanhoopige menschen tot razernij brengen? te hoonen? Maar pas *dan* op, 'Heeren'. *Pas op!*

Want gij zijt het ook die de getrapte prostituée in haar geslagenheid, nog eens extra verplettert, met hoonen. - Gij weet nu niet waar ik het over heb? Ik beschuldig U dan ook niet. -

Maar gij beschuldigt 'Vrouwen'? Dat zij haar hooge hand zou hebben in ons heerengeknoei, van handel en staatsmacht: in ons klein gesjagger; in ons 'koppen bij elkaar steken'?

Is het niet reeds genoeg dat gij er haar in wilt halen om ons uit de misère te helpen?*)

U moet een 'heer' zijn. - Ik beschuldig U niet. -

Er valt niets te bevelen noch te beschuldigen. Juist dat moet nu eens uit zijn en dat *zal* nu zoo zijn. En als we willen helpen, dat we dit dan doen door 'alleen' te constateeren en te leeraren door '*zelf leeren*'. Dat we nu eens bescheiden zijn. - Want rijk zijn de menschen of althans zij zullen het zijn. Wij staan aan de vooravond van 'de Lente in het land.'

Dat we ervoor redden, wat er nog te redden valt.

Ik constateer 'wormen', die de menschheid opvreten, wormen, door de menschen gevoed met wellustige graagte.

Gij wilt spreken? Goed, maar dan alleen om de menschen te doen 'zien'. Zegt hun dat deze doodswalm die van 't sjaggeren is. Dat zij zich hebben te weren tegen den sjagger, tegen den handel.

De Handel is het, die misbruik maakt van de overvloed der boeren en het gebrek der steden, en die dan *nog eens* misbruik maakt van de overproductie der steden en tegelijk het gebrek daarin der boeren.

De Handel kan koopen *voor zoo weinig mogelijk* geld, - bij de boeren de produkten des velds, bij de steden de overvloedschat van de industrie-producten.

De Handel kan verkoopen *voor zooveel mogelijk* geld - bij de boeren het gebrek dier industrie-producten, bij de steden het gebrek der veldvruchten.

Twee malen worden de menschen bestolen, - geslagen, en zij zijn bereid zich ten derde male *geheel* te geven, om te strijden voor hun 'heeren' tegen de 'heeren-concurenten'. Want macht kreeg de handel bij vermenigvuldigde dubbeldiefstal. Macht tot aan de grenzen van hun grondbezit. Tot *groot-handel* - tot *over de grenzen* ging de handel, en - 'Vaderlandsliefde' schreeuwen de 'Heeren'.

Eenmaal op de linkerwang, ten tweede male op de rechter, ten derde male geeft men zich *geheel* in vaderlandsliefde voor den Groot-Handel.

Gij zoudt de menschen bevelen, gij ze beschuldigen? Ze zijn groot en goed als Jezus.

*) Dat de vrouw zich met dat staatje wil gaan bemoeien is zoo diep treurig. Moet zij in die mierenhoop van gerokte mannetjes afdalen om er kiesrecht te hebben?

Kunt gij niet laten te spreken, zegt ze dan dat sjaggeren hun vijand is. Dat sjaggeren zal bestaan zoolang de menschen ‘leven om te bestaan’ en niet ‘bestaan om te leven’; dat er geoorloogd wordt zoolang zij de dag van morgen leven en niet die van heden. Zegt hun dat, maar begeeft U onder hen als gij het leven wilt leeren. Want *zij* hebben *u* ook iets te zeggen. Er valt van hen meer te leeren dan gij van hen kunt vertellen.

Dan pas zult gij Uw kindje mooi opvoeden als gij van het wilt leeren, als gij in waarheid uw minderheid erkent.

Ook ik kan niet laten te spreken; ik zie een schoonen tijd en 'k wil de menschen er heen leiden. Maar leidende word ik geleid en mijn val is mijn behoud.

Helden zijn de menschen, 't zij ze bewust of onbewust tegen onrecht strijden.

Homeros-helden zullen ze zijn zoo ge hen leert zien, dat zij te strijden hebben tegen Den Handel en zijn knecht ‘het militairisme’.

En vinden ze het noodig hem te bevechten met dezelfde wapenen, dat hun rok dan een rouwkleed zij en de thuisblijvers ophouden met wauwelen in pro of contra.

Amsterdam, Angustus 1915.

J.B.

Nog eens: Ik beschuldig niemand. Ik wijs slechts de *factor* ‘Handel’ aan als directe oorzaak van den oorlog.

Van Japan naar Java
door O.G. Thoden van Velzen.
(Vervolg van No. 13).

En deze vooruitgang zal zonder twijfel door het uitmuntende systeem van opvoeding en den groeienden geest van democratie gehandhaafd worden. Japan zal voortgaan met het beginsel te huldigen dezelfde gunstige gelegenheden voor allen open te stellen. De ontwikkeling en de toekomst van Japan zullen even vlug als werkelijk zijn. (Uit: Het geheim van Japan's vooruitgang door Soich-Nagamatsoe).

De ‘*Binnenland-Zee*’. De ‘Binnenland-Zee’ ligt tusschen Hondo of Nippon en de eilanden Shikokoe en Kyoeshoe.

Per stoomschip verlaten we Kobé en varen door de ‘Binnenland-Zee’, die nabij Kobé begint en bij Shimonoseki ophoudt. Deze zee is eene van de meest schilderachtige wateren, die men op de kleine aarde kan vinden. Aan weerskanten van het schip, waarop we

ons bevinden, ziet men talrijke kleine eilandjes, die den indruk maken, als waren ze op het water geworpen, om het te versieren en als bloemperken te dienen. Nog bekoorlijker is de aanblik, wanneer men nabij de kust honderden visschersbootjes op het water ziet dansen, die met hunne door de zon beschenen sneeuwwit glanzende zeiltjes als groote witte bloemen de schoonheid van den watertuin nog meer verhoogen. Wanneer men 's middags den 25sten van de maand Kobé verlaat, dan komt men den 27sten van dezelfde maand in Moji aan. Moji ligt op het eiland Kyoeshoe, juist tegenover Shimonoseki, dat op het hoofdeiland 'Hondo' ligt. Shimonoseki ligt op het uiterste westelijke punt van Hondo en is de terminus van den spoorweg van Tokyo via Yokohama, Kyoto, Osaka en Kobé. Verder heeft Shimonosēki geregeld stoombootverkeer met Foesan (Korea), en vandaar kan men via Seoul, Mandsjoerije, Siberië en Europa per spoor bereiken.

Onze boot ligt echter voor Moji, op den achtergrond waarvan men liefelijk glooiend heuvelland bewondert; Moji is verder een kolenstation en bloeit door scheepvaart.

Dit stadje is per spoor verbonden met Nagasaki in het Westen, Kagoshima in het Zuiden en Oita in het oosten van het eiland Kyoeshoe. Nagasaki bevat eene uitmuntende haven, die eene voortreffelijke schuilplaats voor de scheepvaart aanbiedt. Het is door deze haven, dat Japan eenige eeuwen geleden met de buitenwereld handelsbetrekkingen aanknoopte, en gedurende langen tijd drong de Westersche beschaving tot Japan slechts door deze plaats door, door middel van vreemde schepen, die de haven voor handelsdoeleinden binnenzeilden.

De Mitsoebishi-werf is eene der grootste scheepswerven in het Oosten, die niet minder dan vijfduizend werklieden in dienst heeft.

De Takashima-kolengroeven zijn de meest bekende kolenvelden in Kyoeshoe.

Unzen en Obama zijn beide om hun minerale bronnen bekend. Unzen is eene verukkelijke zomerverblijfplaats.

Koemamoto wordt bereikt door in Moji den trein naar Kagoshima te nemen.

Dit kasteel is in de geschiedenis wegens de dappere verdediging van de Keizerlijke troepen bekend, die daarheen eene toevlucht zochten gedurende den opstand in het tiende jaar van Mēdshi (1877). In de voorsteden ligt Soeizenji, dat om zijne fraaie landschapstuinen welbekend is. De berg Aso, de grootste en meest trotsche vulkaan van Japan, verheft zich majestueus tegen den oostelijken hemel. Verder ten Zuiden van Yatsoeshiro maakt de spoorweg een zigzag langs de rivier de Kosma. Deze tocht is huiveringwekkend, vooral als men den snellen stroom naar beneden volgt, en op de luslijn komt, op een langs den afgrond gaanden weg, dat een eenig feit van spoorwegconstructie in Japan vertegenwoordigt.

De spoorlijn eindigt in Kagoshima. Kagoshima heeft zulke groote soldaten als Togo en Oyama voortgebracht en een bezoek aan de stad is van groot belang, omdat men de gelegenheid heeft het karakter en de discipline van het volk waar te nemen.

We vertrekken uit Moji den 27sten van de maand en verlaten het schoone, schilderachtige, aantrekkelijke, liefelijke Japan met spijt, varen over de Gele Zee en komen den 29sten dag van dezelfde maand in Shanghai aan.

Shanghai telt 651.000 inwoners en is eene der voornaamste handelshavens van China. Hier brengen schepen van de geheele wereld reizigers en koopwaar van allerlei aard.

Er is bijna geen land op de kleine aarde, of het heeft zijne vertegenwoordigers in Shanghai; waanneer men per stoomschip de Chineesche kust nadert, komen weldra loodsen aan boord om de boot veilig de rivier op te sturen, totdat we na een paar uurtjes voor Shanghai liggen. Vanaf de boot ziet men allereerst de huizen en

vestigingen der vreemdelingen, de consulaire gebouwen, hotels, banken, en andere handelshuizen.

Zoodra men echter aan wal gaat, raad ik iedereen aan eens gedurende een uurtje de ‘Nanking Straat’ op te wandelen. In het eerste gedeelte dezer straat bevinden zich Europeesche winkels, maar na een kwartiertje gaans is men midden in de Chineesche wijk. Waar de straat kruist met andere straten, daar zijn Chineesche theehuizen. Zijt ge vermoeid, en ge wilt een kopje echte Chineesche thee drinken, ga de trap op en treed de zaal binnen, waar tafeltjes en tabouretjes klaar staan om den vermoeiden reiziger een oogenblik rust te verschaffen. Voor eene kleinigheid verkrijgt ge een kopje thee en koekjes. Wilt ge eens de Chineesche eetkunst bestudeeren, hier is uwe gelegenheid, want ge kunt U hier onthalen op alles, wat Chineesche koks kunnen bereiden.

De gevels der winkels zijn met allerlei schilder- en beeldhouwwerk beschilderd en bewerkt. Hier ziet ge een pauw, elders een

fazant, uitgewerkt met de meeste verscheidenheid van kleuren op den gevel van een winkel of theater. Weer elders ziet ge andere vogels met kleurrijke veeren prijken op de gevels van andere huizen. Ook andere dieren, zelfs draken, en voorwerpen van allerlei aard vindt men op den frontgevel der huizen afgeschilderd. Men ziet in de winkels velerlei koopwaar uitgestald.

Hier worden vruchten, bonbons en andere zoetigheden aangeboden, ginds worden thee, groenten, kruidenierswaren, horloges, zijden en katoenen stoffen, wollen goederen, huiden, lakwerk, porselein, Sesame verkocht.

Tal van Chineesche groothandelaars in thee en zijde en andere handelsartikelen hebben hunne kantoren in Shanghai en dergelijke handelshuizen wedijveren met succes met die der vreemdelingen. Het is van algemeene bekendheid, dat Chineezen ervaren kooplui zijn.

Shanghai is de groote stapelplaats, waar stoomschepen aanhouden om goederen te ontladen, die voor China en speciaal voor Centraal-China bestemd zijn, terwijl Tientsin meer Noordelijk-China, Hongkong en Canton vooral Zuidelijk-China bedeelen. Shanghai heeft echter eene zeer gunstige ligging en vermoedelijk het hoofdaandeel in den handel als invoer- en uitvoerhaven.

Shanghai is eene zeer bedrijvige stad. Niet alleen drijven de vreemdelingen er een drukken handel, maar ook de nijvere, vlijtige Chineezen doen handel, nijverheid en scheepvaart bloeien. Honderden prauwen bewegen zich langzaam op de Yantsze-rivier voort, alle volbeladen met goederen en waarvan de eigenaars voor 't meerendeel Chineezen zijn.

Tot voor eenigen tijd was China nog een onontgonnen land. Tegenwoordig worden vele mijnbouwmaatschappijen opgericht, om de schatten, die in de Chineesche aarde verborgen liggen, op te delven. Tal van spoorwegen zijn in Chineesche handen. Er zijn er, die door Chineesche ingenieurs en werklui gebouwd zijn, zonder eenige hulp van vreemdelingen. Er is nu eene groote machinefabriek, die geheel door Chineesch kapitaal en Chineesche werkkracht bestaat. Niet alleen in den handel, maar ook op industrieel gebied toonen de Chineezen aldus hunne vaardigheid om met vreemde maatschappijen te kunnen wedijveren.

Tegenwoordig hoort men veel van terreinen in China, waar petroleum ontdekt is. Ook dit artikel zal er toe bijdragen, om China voorspoed te verschaffen. China is een ontzaglijk rijk en de rooftochten, tegenwoordig door de bende van den ‘Witten Wolf’ ondernomen, moet men als eene voorbijgaande episode beschouwen. Wij kunnen optimistisch zijn en verwachten, dat China eene groote toekomst tegemoet gaat. Mijn bezoek aan China is te kort geweest om er meer over te schrijven. Later hoop ik er langer te vertoeven om er meer van te kunnen vertellen.

Wij weten, hoe de familie in China geeerd wordt. Ouders worden door de kinderen hooggeacht en vader en moeder zijn verzot op hunne kinderen. Hoewel de jongens tot nu toe de voorkeur hadden, zal door het moderne onderwijs dit vooroordeel uit vroegere tijden wel langzamerhand verdwijnen, en zullen jongens en meisjes als gelijkwaardig beschouwd worden. Men meene echter niet, dat men in Europa zooveel verder is. Ook daar hebben nog heden in ontelbare families de jongens de voorkeur en moeten de meisjes zich met den tweeden rang tevreden stellen.

Den eersten dag van de vijfde maand verlieten we Shanghai en den vierden dag arriveerden we in Hongkong. We voeren over de Chineesche zee.

Op de boot bevonden zich tal van passagiers. Ik reisde derde klas (intermediate), dat wil zeggen, als reisgenooten had ik eenvoudige menschen, het meerendeel Japanners en enkele Chineezen. Er waren onder hen schilders, kunstenaars, winkelbedienden, fabriekswerkers, meisjes, die naar hare familie gingen en ook anderen, die naar elders gingen. Sommigen gingen naar Hongkong, anderen naar

Singapore en Penang, nog anderen naar Marseille, Londen en er was zelfs een Japannees, verkooper van waaiers en andere kunstvoorwerpen, die via Marseille naar Rio de Janeiro trok. Onder hen bevonden zich geene millionnairs, bankiers, handelsmagnaten, gezanten en zelfs geen consuls. Ze waren eenvoudige menschen, nog vrij van allerlei aangeleerde manieren of conventioneele begrippen. Onder de kunstenaars noem ik allereerst eene familie-groep, bestaande uit vader en vier zoontjes. Deze vier knapen waren genaamd:

Massātchan, oud 6 jaar,
Kōtchan, oud 7 jaar.
Tōmetchan, oud 10 jaar.
Sōtchan, oud 17 jaar.

Ze gingen naar Londen en later naar de Vereenigde Staten om voorstellingen te geven.

Ze waren in allerlei gymnastische oefeningen bedreven en verrichtten kunsten, die men dikwijls in circussen ziet opgevoerd.

Massātchan kon op zijne handjes loopen, zooals gij en ik op onze voeten gaan.

In de derde tusschenklasse van de boot bevonden zich een drietal vrouwen, die uit de Vereenigde Staten gekomen waren. Er was eene moeder met kinderen, die naar haren echtgenoot-zendeling in Voor-Indië reisde.

Verder waren er twee vrouwelijke zendelingen om in Voor-Indië voor de leer van Christus propaganda te maken. Nu heb ik mij zelden zoo geamuseerd, als toen ik den kleinen Massàtchan een Amerikaansch meisje, dat een paar jaar ouder was, zag uitlachen. Zou onze Massàtchan zich superieur hebben gevoeld, of wat het was, dat weet ik niet. In allen gevalle zei hij niets, maar zijn lach beteekende voldoende voor wie hem begreep. Het was slechts een scherts!

Hoewel het niet aangenaam is, steeds weer op hetzelfde zendingsthema terug te komen, moet men toch niet nalaten dwalingen aan te wijzen, waar ze gevonden worden.

Ten eerste wil ik er op wijzen, dat wie van 's morgens tot 's avonds zoogenaamde religieuze liederen zingt en in een gesprek elk woord terug tracht te brengen op een gezegde in den bijbel, wel niet zeer godsdienstig kan zijn. Iemand, die werkelijk godsdienstig is, hangt zijn godsdienst niet uit, maar toont zulks in zijne handelingen.

Ten tweede waren op de betreffende boot bijna alleen Japanners, allen Boeddhisten of dezulken, die te bescheiden waren en antwoordden op de vraag, tot welke godsdienst zij behoorden, dat zij het niet wisten. Welnu, het is wel wat opdringerig, wanneer zulke zendelingen alle passagiers trachten bijeen te krijgen om naar zoogenaamde christelijke predikaties en liederen te luisteren. Veel heb ik in mijn leven gereisd, maar ik heb nimmer Boeddhisten, Hindoes, Confucianisten of anderen op dergelijke wijze propaganda zien maken tusschen Christenen. De Christenen schijnen wel het monopolie te willen bezitten om hun kerkdienst, - want godsdienst is het niet, wat de zendelingen verkondigen - aan alle volken op te dringen.

Ten derde, wanneer dergelijke zendelingen naar Indië, China of Japan gaan, dan raad ik hun aan, den volkeren aldaar niet te vertellen, dat zij steeds gereed moeten zijn te sterven of te beginnen met te zeggen: ‘weet ge wel, iedereen moet eens sterven en nu komt het er maar op aan, of ge gereed zijt om voor den opperrechter te verschijnen.’ Volkeren, die om den dood weinig geven, zooals Japanners, Chineezen, Hindoes, hebben die leer niet noodig. Het is beleedigend dergelijke taal aan te hooren voor iemand, voor wie de dood even natuurlijk is als de geboorte of die den dood volstrekt niet vreest.

Ten vierde deelen zulke zendelingen dikwijls mee, dat het laatste oordeel hiernamaals door den opperrechter geveld wordt. Hier op aarde krijgt niemand, wat hem toekomt, maar hiernamaals ontvangt de hoogste rechter elken sterveling en verwijst hem naar hel of hemel, waaraan deze onnoozele zendelingen dan ook werkelijk gelooven. Voor hen schijnt hiernamaals eene rechtbank te bestaan, en wee den ketter, hij wordt onverbiddelijk door het Hoogste Gerechtshof naar de hel verwezen. Welke draconische rechters moeten hiernamaals wel leven, nog veel erger dan de aardsche.

Iedereen, die aan een laatste oordeel gelooft en meent, dat dat van een opperrechter hiernamaals afhangt, is op een dwaalspoor.

Iedereen, die zichzelf tracht te verbeteren en zijne ondeugden tracht te bedwingen, is op weg den hemel voor zich te verwerven reeds hier op aarde.

Iedereen echter, die aan zijne ondeugden toegeeft en zich niet op tijd bedwingt en meer en meer slaaf van zijne hartstochten wordt, is op weg naar de hel, reeds hier op aarde.

Maar ook voor dezulken bestaan duizenden mogelijkheden om weer den juisten weg te kiezen, indien de voorbeelden en de omgeving daartoe meewerken.

We zijn hier in eene school. En in een volgend bestaan zijn we wederom in eene school, steeds leerende, zichzelf verbeterende, strevende naar volmaaktheid. Altijd moeten we echter een kind der Natuur blijven. De God der Natuur, die zich toont als vaste wil of wet, mag door ons niet vergeleken worden met een rechter, een hoogsten rechter, die deugden beloont en ondeugden straft, want een mangod zou zelfs in deze belooningen en straffen ontelbare fouten begaan, omdat duizenden menschen verplicht zijn te zondigen, anders zouden ze geen stukje brood in hun mond hebben. Stel u eens voor een meisje van 15, 16, 17 of 18 jaar, dat door een meisjeshandelaar naar den vreemde gezonden wordt en daar in een huis van ontucht ge-

plaatst wordt. Geld bezit zij niet. Zij moet kleeren koopen, maakt dus dadelijk schulden. Zij moet zich aan de prostitutie overleveren, om de schulden langzamerhand af te betalen. Hoe langer zij in dien toestand is, des te meer kleeren heeft zij noodig. De schulden vermeerderen, en voorgoed is zij slavin van den baas of de meesteres van dat huis. Zeg niet, dat is haar eigen schuld. Mocht zij tegen haar wijze van leven strijden, dan wordt haar eenvoudig de kost ontzegd en ze staat op straat, waar niemand iets om haar geeft en zij òf moet bedelen en een leven van ellende lijden òf door ziekte aangetast in eene armeninrichting terecht komt. Ze verstaat de taal, die in het huis van ontucht gesproken wordt, maar daar buiten is zij onder vreemde menschen, wier taal zij niet begrijpt. Dus zal ze liever in dat huis blijven, hoe treurig dit ook zijn moge, dan op straat gezet te worden.

Wanneer ge 15 of 16 jaar oud zijt en de ouders zenden U naar school, dan hebt ge niets te zeggen, hoe gaarne gij ook van school weg zoudt willen blijven. Neen, ge moet gaan, of ge wilt of niet, anders wordt ge door de ouders gestraft en krijgt geen eten. Op dien leeftijd helpt Uw eigen wil U niets.

En zoo is het ook met de meisjes, die in huizen van ontucht terecht komen. Ze zijn te jong, om haar stem te laten hooren; indien zij echter tegen haar toestand mochten opkomen, dan worden zij gestraft of haar wordt de deur gewezen en de koude, naakte, berekenende wereld laat ze links liggen, zonder haar de helpende hand te reiken.

Er zijn uitzonderingen, maar in het algemeen worden zij niet geholpen.

Zij zijn dus geen zondaressen, zooals zoo menig Christen lichtzinnig placht te zeggen. Zij zijn verplicht zonden te begaan om niet van honger en ellende om te komen. Daarom kunnen zij zichzelf toch in haar toestand verbeteren, hoe ellendig die soms ook is, en den hemel op aarde verwerven, door andere hulpbehoevende zusters moed in te boezemen, en al het onrecht te dragen, en eens zal ook dat leed door lichtstralen worden opgeheven. Door vele zendelingen worden wij allen zoo zonder medelijden als zondaren en zondaressen beschouwd. Indien men de toestanden goed kent, dan zien we, dat tal van menschen vele zonden moeten begaan, anders zouden ze niet te eten hebben. Met moet zooveel mogelijk trachten aan dergelijke menschen moed in te spreken, hun anderen arbeid leeren.

Bijvoorbeeld voor vele van die Japansche bloemen, die naar Singapore gezonden worden, is het veel beter eenige porties rijst per dag in haar eigen land te hebben dan allerlei vleesch en andere schotels en mooie kleeren in Singapore, waar ze hare gezondheid menigmaal verliezen en eene treurige toekomst tegemoet gaan. Het zijn vaak de krachtigste, gezondste en mooiste meisjes uit Japan, die naar ontuchthuizen in den vreemde worden gezonden. Het is juist van belang, dat die jeugdige krachten voor Japan bewaard blijven en gezonde kinderen ter wereld brengen, want gezonde moeders hebben gezonde kinderen en dezen zijn de parelen, die de toekomst van Japan kunnen doen schitteren.

Onder voorwendsel, dat zij in winkels moeten dienen, of als dienstboden in hotels en bij families gaan werken, worden deze meisjes door gewetenlooze geldjagers verkocht en bij aankomst in den vreemde zonder verdere bespreking in huizen van ontucht geplaatst. Deze meisjes zijn te jong om een eigen oordeel te hebben. Derhalve moet men ze niet ve[r]oordeelen maar medelijden met ze hebben. Ze zijn onze liefste vriendinnen.

De meeste menschen verkrijgen eerst op hun dertigste jaar een gezond oordeel en velen nooit. Hoe kan men dan verwachten, dat zulke kinderen reeds durven uitspreken, wat menig oudere nog niet zou wagen.

Mochten ze ietwat rebellisch zijn, dan wordt hun spoedig door allerlei middelen en bedreigingen den mond toegesnoerd, zoodat ze verder uit vrees nooit weer zullen

opstaan. Men moet dus vergevensgezind zijn en de schuld niet op deze onze vriendinnen werpen, maar op degenen, die deze kinderen naar de ontuchthuizen hebben gezonden. Deze meisjeshandelaren dienen gestraft te worden, opdat zij voorgoed afstand zullen doen van dit laagste aller bedrijven; in de eerste plaats, waar het geldt kinderen, die nog onbevoegd tot oordeelen zijn, moeten wij de beschermende hand toereiken.

Laat de politie niet eene arme prostituée arresteeren, want wie weet, welke omstandigheden haar daartoe gebracht hebben.

Er zijn mannen, die beweren zonder de vrouw niet te kunnen leven. Ook zijn er vrouwen, die beweren, zonder den man niet te kunnen leven. Welnu, laten zij elkaar vinden. Daarin steekt geen kwaad. Maar wel is het gemeen en getuigt het van laagheid van karakter, wanneer iemand van het geld van prostituées leeft en daarop teert.

Degenen, die gestraft dienen te worden, zijn ten eerste degenen, die van den meisjeshandel leven en meisjes aan huizen van ontucht verkoopen, ten tweede de hotelhouders die de meisjes koopen en ten derde degenen, die het geld innen, dat door de prostituées is verdiend. Wij willen onze ongelukkige zusters gelukkig zien en daarom zal men haar de helpende hand moeten toereiken.

Ook kan ik niet begrijpen de wijze van sommige zendelingen: eerst den menschen vrees voor den dood in te boezemen en ze toespreken, steeds klaar te zijn om te sterven, en dan, wanneer zulke onnoozele schepsels beven en sidderen van angst, dan de gelegenheid waarnemen en hun toeroepen: nu, wordt maar gauw christenen, dan zijt gij allen gered en komt in den hemel! Zulk een angst aanjagende kerkendienst heeft met godsdienst niets te maken; laten toch alle zendelingen dit in 't oor knoopen.

Ook vertelden zendelingen mij, dat degenen, die van 't heidendom verlost zijn en christenen geworden zijn, fijnere gezichten hebben. Deze christen-zendelingen verstonden onder heidenen allen, die geen christenen waren. Welnu, ik heb honderden vrouwen gezien, die volstrekt niet leelijk waren en toch van 't christendom nooit gehoord hadden. De Japansche vrouwen zijn bijna allen boeddhisten. Zeer zelden vindt men echter eene leelijke onder haar. Trouwens, het is wel wat kras te beweren, dat eene angstaanjagende kerkendienst iemand mooi zou kunnen maken. Die angst kan men soms op de gezichten lezen van die arme stakkers, die uit angst christenen geworden zijn.

Den vierden dag van de vijfde maand wierp ons schip anker voor Hongkong. Zonneschijn had ons tot nu toe gevolgd en de zee was steeds kalm en rustig en soms glad als een spiegel. Terwijl op de Yantsze rivier en op de Chineesche kust het water geel was evenals de grond, was hier in Hongkong's haven het water helder doorzichtig groen of blauw.

(Wordt vervolgd).

13 October 1915.
29ste Jaargang.
N°. 15.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie las[t]ig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De Franschen in Nederland.

1672, oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen.

Oorlog met Frankrijk lijkt nu ieder iets onmogelijks, maar de geschiedenis leert ons, dat de Franschen ons land ook eens als vijanden bezochten en hoe ze dit deden.

In den zoogenaamden Franschen tijd verschenen de Franschen hier ook, maar toen kwamen zij als vrienden, die met ons om de vrijheidsboomen dansten. Onze soldaten streden

toen schouder aan schouder met hun Fransche kameraden tegen de vijanden van Frankrijk en met evenveel moed als de Franschen zelf. En niet wij verjoegen de Franschen in 1813. Dat was een gevolg van de gebeurtenissen in Europa, de terugtocht der Fransche legers na Leipzig. En zonder eenige grootsche volksuiting hielden wij op Franschen te zijn.

Van 1672 was Frankrijk ons reeds lang niet goedgezind. Een der redenen is wel karakteristiek in verband met den tegenwoordigen toestand. Na de vrede van Westminster in 1654 bleef Frankrijk in oorlog met Spanje. Onze schepen, die als neutrale schepen koopwaren naar Spanje brachten, werden door de Fransche schepen opgebracht. Daarop volgden protesten, nota's van Hollandsche zijde, natuurlijk zonder eenig resultaat. Toen kreeg de Ruyter last de Fransche kapers te bestrijden, met het gevolg, dat de Ruyter twee Fransche oorlogsschepen of kapers veroverde. Toen volgde daarop geen oorlog, maar werd dit incident bijgelegd.

Engeland begon in 1672, zooals wij in de Nederlandsche geschiedboeken lezen, ‘ouder gewoonte den oorlog met onverhoedsche aanvallen, door de Smyrnasche retourvloot aan te vallen’.

Het Fransche leger had tengevolge van ‘la manoeuvre hardie’ van Condé den oorlog begonnen met ‘des foudroyans succès’. Een Fransch schrijver zegt, dat de Franschen ‘n'avaient guère employé plus de temps à se rendre maîtres de toutes les places du plat pays qu'l n'en faut d'ordinaire à un voyageur pour les visiter au passage.’ Deze uiting van den chevalier Temple was inderdaad niet overdreven. In Juli 1672 was het Fransche hoofdkwartier onder den Hertog de Luxembourg gevestigd te Utrecht, en waren de Staten bereid op zeer ongunstige voorwaarden vrede met Frankrijk te sluiten. Men wilde afstand doen van den Rijn, Maastricht en Hollandsch Vlaanderen, maar Frankrijk eischte meer. De dijken der Zuiderzee waren doorgestoken zoodat de omgeving van Amsterdam onder water stond. Lodewijk schreef terecht: ‘Les Etats, revenus de leur première frayeur, mirent leur pays entièrement sous l'eau, et me mirent dans la nécessité de borner mes conquêtes, du côté de la province de Hollande à Naerden, à Utrecht et à Woerden.’ Lodewijk besloot daarom naar Frankrijk terug te keeren, terwijl de 10 Juli in zijn plaats de Hertog de Luxembourg, uit Munster komende, het opperbevel op zich nam.

De Koning wees Luxembourg voor zijn vertrek ook op het mogelijke van een totale nederlaag der Hollanders door gebruik te maken van het ijs. Daarmede erkende hij in Juli, dat er voor December niet veel kans was op die overwinning en ware het wel zoo wijs geweest vrede te sluiten op de door de Staten aangeboden gunstige voorwaarden.

Maar in alle brieven uit dien tijd leest men dat ieder Franschman volkomen overtuigd was dat de vorst voldoende zou zijn om geheel Holland te veroveren. Alles kwam slechts neer op het behouden van Utrecht tot den winter, en schreef bijv. Louvois: ‘pourvu que cela! soit, les Hollandais sont perdus cet hiver.’ En Luxembourg kreeg van Louvois den raad: ‘Oubliez toute autre entreprise, et ne songez qu'à bien conserver les troupes qui sont sous votre commandement, pour donner une bataille à la suédoise, entre Noël et la Chandeleur.’

Gedurende den tijd dat de Franschen wachtten op de koude werd voortdurend onderhandeld. De partij van de Witt wenschte vrede te sluiten ongeveer à tout prix daar men begreep toch niet tegen de Franschen te zijn opgewassen. De Oranje-partij daarentegen wenschte te strijden tot het laatste. Luxembourg spreekt in zijn brieven over de vredesvrienden als ‘les honnêtes gens’ en van de voorstanders van tegenstand-bieden als ‘la canaille’. Het eigenaardige is, dat de predikanten volgens Luxembourg ongeveer allen behoorden tot de militaire partij. Die behoorden daartoe,

omdat ‘l'intransigeant fanatisme n'admet point de compromission avec les ennemis de leur foi’.

De vredespartij verloor al haar invloed door den moord van de gebroeders de Witt. Den volgenden dag kwam de prins in den Haag om de orde te herstellen. Toen de Staten hem verzochten maatregelen te nemen om de schuldigen te straffen, weigerde hij dit zeggende: ‘Que le nombre des complices paraissait trop considérable et que les humeurs étaient encore trop émues pour pouvoir être apaisées par de faibles remèdes, et que les caustiques n'étaient point de saison.’ Doch bij die weigering liet de prins het niet. De ellendeling Tichelaar kreeg een jaargeld en andere van de moordenaars kregen postjes ter belooning van hun misdaad. Trouwens zeide de prins enkele dagen na de misdaad aan Gourville, dat hij geen enkel bevel gaf om de gebroeders de Witt te vermoorden, dat zijn vrienden hem gevraagd hadden hoe

te handelen, doch dat hij ze zonder eenig antwoord naar den Haag terugzond, ‘au reste, ayant appris cette mort sans y avoir contribué, je ne laissai point de m'en sentir un peu soulagé.’

Niet ten onrechte wordt in de geschiedboeken ongunstig gesproken over de houding van den prins bij die gelegenheid. Schlösser zegt in zijn ‘Wereldgeschiedenis’: De beide mannen, waaraan de Nederlanden gedurende de laatste dertig jaren hunne glans en hunne grootheid te danken hadden, werden het offer van de heerschende volksstemming. Prins Willem was aan de wreedheden, die toen tegen de beide, naar de wijze der oude romeinsche senatoren, stoïcynsche patriotten gepleegd werden, slechts ten deele schuldig; maar hij liet die toe, omdat beide mannen hem in den weg stonden. Schlösser zegt ook dat de Prins, hoewel hij tegenover de edelste mannen van zijn volk stond, ‘bij de verdelging van de tegenstanders van zijn stadhouderschap naar de grondstellingen van Machiavelli te werk ging.’

Het gevolg van die moord was echter, dat alle gedachte aan vrede verdwenen was. De chevalier Temple schreef: ‘Une résistance farouche à l'invasion, et la mort ou l'exil plutôt qu'une paix humiliante, c'est le mot d'ordre auquel se rallieront tous les bons Hollandais. Inderdaad werd zelfs besproken het geheele land onder water te zetten en met het geheele volk naar betere streken te vertrekken om vrijheid en ook godsdienstvrijheid te behouden. En dat besprak niet een enkeling, maar was de algemeene gedachten geworden van het Hollandsche volk.

L'âme ardente de Guillaume passa dans l'âme de tout un peuple.’ In een proclamatie werd de prins genoemd een andere Bellérophon, die het land van zijn ‘monsters’ bevrijden zou.

Ongelukkigerwijze had de prins geen leger tot zijn beschikking. Van het toch al niet groote Staatsche leger waren duizenden mannen gevangen genomen, waaronder de 9000 man sterke bezetting van Maastricht. Louvois beging echter de ongeloovelijke dwaasheid door 27000 man gevangenen weder aan Holland te verkoopen ‘pour deux écus la pièce’.

Lodewijk zag in hoe groote fout het was deze soldaten, de besten der Republiek, terug te zenden. Hij schreef: ‘Je dus me reprocher, l'indulgence que j'avais sue pour près de vingt, mille prisonniers de guerre en les renvoyant en Hollande, lesquels ont formé les principales forces que cette république a depuis emploieés contre moi.’ Die krijgsgevangenen vormden inderdaad de kern van het leger waarmede de prins den strijd volhield.

Een ander nadeel was, dat de prins nooit een militaire opleiding genoten had. In Fransche berichten werd over hem gesproken als volgt: ‘M. le Prince d'Orange peut se vanter qu'aucun général à son âge n'ait levé tant de sièges et perdu autant de batailles.’ De prins voelde dat zelf wel en zeide ook daarom eens: ‘Je donnerais une bonne partie de mes Etats pour avoir servi quelques campagnes sous M. le Prince de Condé.’

Maar de prins was iemand die alles leeren kon en ook alles leerde. Nooit werd hij een Napoleon, hij bleef ‘un médiocre tacticien’, maar wist toch, en dat is de hoofdzaak, te bereiken datgene wat hij wenschte. In zijn veldslagen tegen Luxembourg was hij niet gelukkig, bijna altijd werd hij geslagen, zoodat hij eens mismoedig uitriep: ‘Ne pourraije donc jamis battre ce méchant bossu-là?’ Luxembourg, die dit hoorde, antwoordde daarop zeer geestig: ‘Bossu, comment le sait-il? Il ne m'a jamais vu par derrière.’

Tot 10 October gebeurde er niets. Men wachtte af. In September 1672 had het zelfs voor Holland buitengewoon veel geregend. La pluie dure sans discontinuer.

A présent elle tombe comme si on la versait à seaux, et je vous assure qu' faudrait être de fer pour y résister.' Zoo schreef Luxembourg over het weer in September.

Luxembourg schreef ook dat het onmogelijk was 'à moins de deviner un canard à s'aventurer hors des places', niettegenstaande het geheele leger dit oponthoud zeer betreurde.

Maar ook de Prins betreurde dat, en Luxembourg was hiervan op de hoogte. Hij wist dat het kleine Staatsche leger hem niet vreesde, integendeel er naar verlangde de Franschen aan te vallen.

Lodewijk schreef over het leger dat hij in Holland achtergelaten had, dat deze soldaten 'désiraient ardemment de faire quelque action remarquable. Les généraux qui les commandaient en avaient encore plus d'envie; mais il fallait que le temps leur fut favorable.'

Het is te begrijpen, dat toen het weer in October iets beter werd, het niet uit kon blijven of er moest iets gebeuren.

De Prins van Oranje ging 7 October met het beste deel van zijn leger de Franschen tegemoet, en, nauwelijks had Luxembourg dit gehoord, of hij ging met cavalerie en in-

fanterie den vijand opzoeken. Bij s' Graveland sloot hij den weg af voor het leger van den Prins, en werden diens voorposten verslagen. De Prins besloot toen niet een aanval op Naarden te doen, maar wendde zich naar Woerden. Deze stad werd op de dapperste wijze door den Graaf de la Marck verdedigd, maar buitendien naderde Luxembourg onmiddellijk om den vijand te verslaan. Dit gelukte hem volkomen. Zuylenstein sneuvelde bij de gevechten voor Woerden.

Voor den Prins was deze nederlaag een groote tegenslag, die het volk ook wel eenigszins aan zijn beleid deed twijfelen. Bij zijn terugkomst in den Haag werd hij zeer koel ontvangen. De meening was dat de aanval op Woerden niet goed geleid was, ‘contre le sentiment des plus expérimentés au fait de la guerre.’ Ter verdediging van deze uiting wees men op de taktische fouten van den Prins, waaronder het vergeten van de vernietiging van den brug bij Kamerik wel een der grootste was.

De Prins gaf den moed niet op en wist zijn vertrouwen wederom als het ware aan zijn volk te geven.

Onzinnig daarentegen is de bewering van Bosscha, dat de vijand zelfvertrouwen verloor door deze overwinning. Luxembourg wist dat het Staatsche leger durfde aanvallen, maar daarover maakte hij zich niet ongerust. Bosscha deelt mede, dat Luxembourg aan Louvois schreef: ‘J'ai prié M. de Saveuse de vous dire, que les ennemis sont forts,’ en ook ‘Nous devons craindre, à tout moment, qu'ils ne nous tombent sur les bras d'un côté ou d'autre, et il s'en faut beaucoup que nous m'ayions assez de troupes pour munir bien toutes les places et s'opposer aux ennemis.’ Luxembourg had herhaaldelijk versterkingen aangevraagd en stelde daarom den toestand niet rooskleurig voor. Hij schreef echter ook: ‘On m'assure que le Prince d'Orange veut faire quelque chose contre moi. Je ne vois pas à quoi que ce soit qui lui soit bien facile; car pour Utrecht, j'en réponds, et je voudrais qu'il marchât.’ Die uiting is wel een blijk van vertrouwen.

De Prins gaf echter ook nu den moed niet op. Twee dagen na den nederlaag bij Woerden hield hij krijgsraad te Gouda en nam daar het besluit de verbindingslijnen van het Fransche leger te nemen door een aanval op Charleroi te doen. Die expeditie werd in alle stilte voorbereid, zoodat het hem gelukte met ongeveer 30000 man, waaronder een aantal Spaansche regimenten, over Oudenbosch, Hoogstraten, naar Maastricht te trekken. Hij nam het kasteel Valkenburg, kon zich echter niet met de Duitsche bondgenooten onder Graaf De Montecuculi vereenigen. Den 14 December vertoonde de Prins zich met zijn leger voor Charleroi, welks bevelhebber de Montal juist naar Tongeren was. Deze wist echter spoedig terug te komen en de stad op de dapperste wijze te verdedigen. De Montal had zich naar Tongeren begeven, omdat zooals Lodewijk schreef de Prins zich met geforceerde marschen naar Tongeren had begeven ‘qu'il feignit d'investir’.

De dappere verdediging van Charleroi, het naderen van hulp onder Duras en d'Humières en ook de plotseling ingevallen strenge winter noodzaakte den Prins het beleg op te geven en met een vermoeid, uitgeput leger naar Holland terug te trekken.

Alle Hollandsche geschiedboeken zijn opgetogen over dien nieuwen mislukten aanval van den Prins. Bosscha schrijft: ‘Zoo was ook deze onderneming mislukt: en desniettegenstaande deed zij het ontzag voor de Nederlandsche krijgsmacht en voor den jongen Held, die haar aanvoerde, in hooge mate rijzen’. Een vreemde tijd, toen nederlagen in staat waren ontzag te doen krijgen. Van Rijsen zegt: ‘Eveneens pleitte de aanslag van den Prins op Charleroi voor zijne stoutmoedigheid’. Ja, maar niet voor zijn krijgsmansbeleid.

De onderneming van den Prins tegen Charleroi was uit een taktisch oogpunt beschouwd een dwaasheid, ja erger, een grove fout. Na den slag van Sadowa zeide

de aide de camp, Baron von Steinecker, zooals wij in de Mémoires van Bismarck lezen: Exellence, vous voilà passé grand homme! Si le prince Royal fut arrivé trop tard, vous étiez le plus grand des coquins. ‘Zoo was het ook hier, alleen succes had de fout van den Prins tot iets groots kunnen maken. De mislukking stempelde den aanslag op Charleroi eerst recht tot datgene wat het was, een domheid. Luxembourg bleef met zijn leger in Holland het laatste overblijfsel van het vaderland bedreigen. En de prins moest weten dat het invallen van den winter zijn aanslag moest doen mislukken, maar ook tegelijkertijd Luxembourg de lang verwachte gelegenheid geven om Holland den genadeslag toe te dienen. En dan zou het Hollandsche leger en de Prins zelf afwezig zijn. Zooals wij zien zullen mislukte de aanval van

Luxembourg door de wederom snel ingevallen dooi. Maar had de vorst twee dagen langer geduurd, dan had de doodsklok van Holland geluid tengevolge van dien aanslag op Charleroi, die fout van den Prins, die fout, die men dan met het volste recht een misdaad mocht noemen, veel en veel grooter dan de fout van den overste Pain et Vin.

Luxembourg dacht er niet aan Utrecht op te geven naar aanleiding van de escapade van den Prins. Wel dacht hij er aan op welke wijze hij den Prins ‘quelque déplaisir en Hollande’ kon bezorgen, ‘pendant qu'il se promenait ailleurs.’ Alles had hij daarop onmiddellijk ingericht, alles was gereed, ‘Il ne faut qu'une bonne gelée de deux nuits pour prendre le parti de les aller visiter d'un côté ou d'un autre.’ Inderdaad begon het vijf dagen later te vriezen en ondanks het feit, dat de Prins alles uitstekend voor de verdediging in orde had gemaakt, zou Luxembourg nu slagen. Een voldoend leger om de Franschen tegen te houden was er niet.

De bevelhebber van het Staatsche leger, voor zooverre dat overgebleven was, de Graaf von Koenigsmarck kreeg uit den Haag bericht dat Luxembourg waarschijnlijk ten gevolge van het bevriezen van het ondergeloopen land wel een aanval op Swammerdam en Bodegraven zou probeeren. Werkelijk ging Luxembourg op marsch aan het hoofd van 7800 man infanterie en eenige cavallerie. De bedoeling was vanuit Woerden te marcheeren naar Swammerdam via Zegveld. Te Swammerdam zou men al naar omstandigheden beslissen of men zich richten zou op Leiden of op den Haag. Het vijandelijke kamp te Bodegraven zou natuurlijk ook aangevallen worden. Den 27 December vertrok het leger, terwijl het ijs voldoende krachtig was om zelfs de paarden te dragen. Luxembourg was vol goeden moed, ook wegens de goede houding van zijn soldaten. Hij schreef ook aan Condé: ‘Toutes les troupes de Hollande ne m'eussent pas arrêté.’ In den namiddag echter veranderde het weer. De wind, die eerst noord was, wakkerde aan en liep terug naar het zuiden, terwijl het daarbij hard begon te sneeuwen. s'Middags bereikte men Woerden en op advies van Melac, die het ijs voldoende sterk achtte, zette men den tocht toch door.

Daarbij kwam dat Luxembourg wist dat de Prins van Charleroi terugkeerde en zeide hij: ‘Je ne croyais pas que le dégel pût être assez violent pour m'empêcher de faire deux lieues sur l'inondation’.

Om de soldaten aan te moedigen bij dit slechte weer zeide Luxembourg hun het doel van den tocht, en voegde hieraan toe: ‘Allez, mes en[f]ants: pillez, tuez, violez et brûlez, afin que je voìe si je ne me suis point trompè au choix que j'ai fait de l'élite des troupes du Roi.’

Die élite van het Fransche leger werd aangevoerd door de Sourches en door de la Meilleraye, terwijl de cavallerie onder de Gassion te Woerden werden achtergelaten, evenals al de officiers-paarden. In het geheel verdronken niet meer dan een tiental soldaten, maar een groot aantal zakten door het ijs, waaronder ook de luitenant kolonel de Douglas. Om zeven uur s'ochtends kwam men aan een kanaal, dat in het geheel niet dicht gevroren was, zoodat men mannetje voor mannetje over een planken brug moest, hetgeen ook een groot oponthoud veroorzaakte. De weg was buitengewoon slecht en modderig geworden, daar de sneeuw nu gevolgd was door hevige regenbuien. Eindelijk bereikte men Swammerdam, waar Koenigsmarck een bezetting van vi[j]f regimenten geplaatst had. Na een korte verdediging ging Koenigsmarck op de vlucht naar Bodegraven, terwijl de Franschen, diegenen die niet konden vluchten, afmaakten. ‘Le nombre des prisonniers est petit, parce qu'on en tua plus qu'on ne s'amusa à en prendre’.

Dit kon desnoods nog verontschuldigd worden in de hitte van het gevecht, maar wat Luxembourg nu zelf beval, is meer dan schandelijk. Hij gaf orde alle huizen te verbranden om het Hollandsche volk ‘un salutaire effroi’ in te boezemen. Hij schreef

ook zeer vergenoegd: ‘Je vous avoue, que je pris plaisir à faire brûler devant moi la maison du Prince d'Orange, et celle de son favori le Rhingrave, qui étaient deux petits chateaux les plus jolis du monde.’ Die handelwijze werd niet door de Fransche regeering afgekeurd. Louvois schreef: On mit le feu dans tout le village, et l'on grilla tous les Hollandais qui y étaient, dont on ne laissa pas sortir un seul des maisons.’

Na op die wijze opgetreden te zijn, zonder dat franc-tireurs hem daartoe ook maar eenig recht gaven, vertrok Luxembourg om drie uur naar Bodegraven met 1500 musketiers. Bodegraven was zoo overhaast verlaten, dat kanonnen en munitie achtergelaten was. Luxembourg wachtte nu te Bodegraven op

de rest van zijn leger onder de Sourches. Deze had echter allerlei moeite na het vertrek van Luxembourg. Zijn troepen waren aan het plunderen en moorden, alle orde was verdwenen, terwijl hij buitendien beschoten werd door vier Hollandsche fregratten. Hij gaf hiervan bericht aan Luxembourg, doch die herhaalde slechts zijn bevel hem te volgen naar Bodegraven. Dit gelukte daarop. Maar het plan van Luxembourg verder op te rukken naar Leiden of den Haag was door de hevige dooi onmogelijk geworden. Maar dat was niet het ergste, de vraag was, hoe weer terug te keeren naar Utrecht. Alles stond onder water, en het overblijfsel van het ijs was nergens meer dienstig voor. Luxembourg schreef: 'Il faut que vous sachiez, que tout le pays enclavé entre les villes de Delft, Muyden, Vesep, Utrecht, Woerden, Oudewater, est submergé entièrement, tous les villages entièrement remplis d'eau.'

De eenige weg, die overbleef, was de dijk van den Ouden Rijn naar Woerden. Maar dan moest men Nieuwerbrug passeeren, waar het sterke fort Oranje bezet was. Hoewel Luxembourg die moeilijkheid inzag besloot hij het er op te wagen en 'de se faire jour l'épée à la main, ne pouvant se retirer autrement.'

Wat bleek nu echter, de kolonel Pain et Vin of Paynwin, zooals de Franschen hem noemen, had zijn post verlaten, toen een afdeeling cavallerie vanuit Woerden van het corps van de Gassion tot aan Nieuwerbrug was voortgerukt. Pain et Vin was geretireerd naar Gouda en Luxembourg kon ongehinderd naar Utrecht terugkeeren.

In zijn blijdschap vergat hij evenwel niet Bodegraven totaal te verbranden. Luxembourg zag 'de l'autre côté du Vieux Rhin force vaisseaux qui étaient tout près des écluses. Je ne voulus pas les laisser dans leur entier, et j'y fis marcher des hommes détachés, qui brulèrent vingt six vaisseaux chargés de marchandises. Je ne me retirai point que je ne les visse tous consumés.' Ook eenige oorlogsschepen, die door het ijs niet weg konden werden verbrand.

De terugtocht was verder zeer lastig maar ging toch in goede orde. Verscheidene soldaten verdronken nog onderweg, maar overigens kwam men toch behouden te Woerden terug.

Later kwam er eenige kritiek van Fransche zijde op de beestachtige handelwijze der Fransche soldaten en vooral de Koning zelf zou daarover ontevreden zijn. Luxembourg verdedigde zich met de bewering, dat het slechts een weerwraak betrof over het dergelijke optreden van den Prins van Oranje te Binche na het opbreken van het beleg van Charleroi, maar overigens had hij daardoor aan het Hollandsche volk willen toonen hoe ongeschikt de prins was om het te verdedigen, terwijl buitendien daardoor het volk zeer gedeprimeerd zou zijn.

Zooals altijd in dergelijke gevallen was het ook nu hier. Zulke wreedheden geven lust tot weerwraak, nooit neiging tot onderwerping.

Wagenaar beweerde dat het optreden der Franschen zoo erg niet was, maar erger was het zelfs dan nu beweerd wordt dat het optreden der Duitschers in België zou zijn. En, let wel, toen was er in geen enkel opzicht eenig motief voor. De Prins kwam 4 Januari terug en deed onmiddellijk Kolonel Pain et Vin voor de krijgsraad dagen. Deze veroordeelde hem tot vervallen-verklaring van al zijne charges, tot levenslange gevangenisstraf en confiscatie van goederen.

De Prins was hiermede niet tevreden en deed hem nu voor een tweede krijgsraad brengen. Deze voegde er nu nog de straf bij, dat het zwaard boven zijn hoofd gezwaaid moest worden. Daarop benoemde de Prins een derde krijgsraad, bestaande uit zes Gecommiteerden uit den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en Friesland en nu werd hij veroordeeld om 'met den zwaarde geëxecuteerd te worden, dat de dood erop volgt.' Dit vonnis werd te Alphen 23 Januari voltrokken.

Minder dan ooit waren nu de Hollanders bereid om vrede te sluiten. In het Duitsch zoowel als in het Hollandsch verschenen brochures, sommige geïllustreerd, o.a. een door den beroemden graveur de Hoogh, om ieder bekend te maken met de Fransche gruwelen.

En niet slechts trad men zoo op tegen veroverde plaatsen, als Bodegraven, maar ook tegen reeds onderworpen steden, zooals Utrecht, waarvan de bewoners, zooals Luxembourg beweerde, reeds onderdanen van den Franschen Koning geworden waren. ‘C'est une véritable terreur qui règne dans la ville d'Utrecht.’

Als men leest hoe toen die bewoners behandeld werden, dan ziet men weer dat er niets nieuws onder de zon is. De deuren mochten niet gesloten wezen, na een bepaald uur was het verboden het huis te verlaten. In ieder opzicht blijkt dat de Duitschers in

België niets nieuws doen. Alles schon da gewesen en wel door de Franschen gedaan in ons land. Zelfs Luxembourg kreeg op het laatst eenig medelijden met de arme bevolking, maar Louvois moedigde voortdurend aan ‘de ne vous lasser point d'être méchant’.

Schilderijen en andere kostbaarheden werden gestolen en de buit naar Frankrijk gezonden.

Langen tijd gebeurde er niets bijzonders, totdat de Prins een nieuwen aanval op Naarden wilde doen. Luxembourg maakte zich daarover niet ongerust. Maar ongelukkig voor hem deed de bevelhebber van Naarden, de Procé, sieur de Pas, zooals vroeger Pain et Vin. Bij de nadering van het leger van den Prins gaf de Pas de stad over, indien het garnizoen met krijgsmanseer kon aftrekken. De Prins stond dat toe en toen Luxembourg voor Naarden kwam om te helpen, viel er niets meer te doen.

Het gevolg van het verlies van Naarden was het langzaam ontruimen van het bezette grondgebied. Louvois had daarbij orde gegeven, dat de te ontruimen plaatsen geplunderd zouden worden, doch dat zij die plundering konden afkoopen. Zoo bracht alles nog aardig wat op. Zoo schreef Louvois: ‘Sa Majesté a vu avec plaisir que vous êtes persuadé que l'on pourrait tirer une furieuse somme d'argent pour ne point piller et brûler les villes que vous quitterez, et Elle attend de recevoir un grand soulagement de celles que vous abandonnerez.’

Louvois beval ook rijke gijzelaars te nemen, omdat die zich voor groote sommen zouden kunnen vrijkoopen. Luxembourg volgde die schandelijke bevelen lang niet ten volle op.

Op de terugtocht scheelde het nog weinig of Luxembourg zou met zijn leger gevangen genomen zijn, maar hij wist den Prins te misleiden en toch nog ongestraft te ontsnappen. Te Parijs was men over zijn terugtocht zoo tevreden, dat de Koning hem met alle eerbewijzen ontving.

Weinig menschen zullen wel het einde van dien oorlog zoo voorspeld hebben. De Fransche aanvoerder bijna met zijn geheele leger gevangen, geheel Holland bevrijd en Frankrijk zelf bedreigd. Dat alles was het werk van den jeugdigen Prins. Op zijn vier-en-twintigste jaar had hij de macht van den Franschen Koning gebroken en een coalitie tegen Frankrijk gevormd, die dit land met ondergang bedreigde. Het geluk van Frankrijk was, dat het toen ter tijde zulke buitengewoon goede generaals bezat en dat de Prins, de beste diplomaat, die men zich denken kon, slechts een zeer matig generaal was.

De geschiedenis van het optreden der Franschen in Holland bewijst verder, dat het niet alleen een ramp is Duitschers in zijn land te zien als overwinnaars. De Franschen hebben het bij ons waarlijk niet beter gemaakt.

Het beste voor ieder land is bij een oorlog neutraal te blijven. Ook dan wordt er genoeg geleden, maar toch niet een honderdste van de rampen van den oorlog, onverschillig dan welk vijandelijk leger over de grenzen komt.

Litteratuur.

1. Mémoires du chevalier Temple.
2. Valkenier, Verword Europa.
   Valkenier, Het ontroerde Europa door de wapenen des Konings van Frankrijk.
3. Rousset, Histoire de Louvois.
4. Quincy, Histoire militaire de Louis le Grand.
5. van Sijpestein en de Bordes, De verdediging van Nederland in 1672 en 1673.
6. Niox, Géographie militaire.
7. Fouquières, Mémoires.

8. Mémoires de Louis XIV sur la campagne de 1672. Archives de la guerre, t. 1112.
9. Recueil de Lettres pour servir d'éclaircissement à l'Histoire Militaire du Règne de Louis XIV.
10. Burnet, History of his own time.
11. Affaires étrangères. Correspondance de Hollande. t. 92.
12. Campagne de Hollande en 1672, sous les ordres de M. le duc de Luxembourg.
13. Relations véritables des Pays-Bas.
14. Kippenberg, Die Sage vom Herzog von Luxembourg.
15. Archives de la guerre, t. 319, 321, 334, 360, 384.
16. Wagenaar, De vaderlandsche historie, bevattende de geschiedenissen der vereenigde Nederlanden.
17. Lefèvre Pontalis, Jean de Witt, grand pensionnaire de Hollande.
18. de Segur, La Jeunesse du maréchal de Luxembourg.
de Segur, Le Tapissier de Notre Dame.
19. Beaurain, Histoire militaire du duc de Luxembourg.
20. Mémoires pour servir à l'histoire du maréchal de Luxembourg, écrits par lui même.
21. Bosscha, Neerland's heldendaden te land.
22. Van Rijsens, Geschiedenis des vaderlands.
23. Gaillardin, Histoire du règne de Louis XIV.
24. Oude en Hedendaagsche Algemeene wereldlijke Geschiedenis gevolgd naar het Fransch van den Heer Abt Millot.
25. Groen van Prinsterer, Archives de la Maison d'Orange.
26. Trevor, Life and time of William III.
27. van Lennep, Geschiedenis van Noord Nederland.
28. Wynne, Geschiedenis van het vaderland.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Overzicht van de Week.

I.
A.
Het Haagsche asyl voor noodlijdende dieren.

Eene Haagsche mij-persoonlijk bekende dierenvriendin zendt mij de 'Nieuwe Courant' van 29 Sept: j.l., waarin zij het onderstaande aanstreepte:

Het asyl voor dieren.

Een lezeres vestigt er onze aandacht op, dat sedert eenige maanden aan het Dieren Asyl der Vereen. Ned. Toevluchtsoord voor noodlijdende dieren niet meer een dierenarts verbonden is. De consulten worden nu verstrekt, door een oppasser, die, volgens door haar ontvangen telefonisch bericht, 's morgens 'zitting' houdt in het benedenlokaal van het Asyl aan de Nieuwe Haven. Welk verstandig mensch - zoo vraagt onze abonnee - zal nu zijn dier toevertrouwen aan iemand die geen veterinaire opleiding gehad heeft?

Door het vertrek van den dierenarts te verzwijgen, verkeerden de menschen in de meening, dat hun dieren in goede handen waren en, daar menigeen zijn dier niet zelf brengt, maar dit vaak door een ondergeschikt persoon laat doen, bleven zij in dien waan. Zoodoende is mij een geval bekend, dat iemand de afwezigheid van den dierenarts pas vernam, toen zijn hond reeds in verpleging was.

Bij informatie bleek ons, dat inderdaad geen dierenarts meer aan het Asyl verbonden is. Tengevolge van de mobilisatie kon dr. N.P. Woudenberg van Mei af de functie niet langer waarnemen, daarna is een plaatsvervanger opgetreden, voor korten tijd echter, en thans doet men het zonder. De hoofdoppasser staat de menschen te woord en geeft gratis advies; naar ons medegedeeld werd lang niet zonder succes! Toch kunnen wij best begrijpen dat men zich met een dergelijke regeling weinig ingenomen toont; al kan dan ook desgewenscht een dierenarts toegang krijgen tot 't Asyl voor behandeling van een ter verpleging gezonden dier. Algemeen bekend is dit trouwens niet eens.

Raadzaam zou het o.i. daarom zijn, indien weder een arts vast verbonden werd aan het Asyl, of dat althans zonder consultatie van een arts geen dieren opgenomen werden.

De nieuwe regeling moge al goedkoop zijn, omdat ze voor de dierenbezitters dokterskosten uitspaart, voor den goeden naam van het Asyl schijnt zij ons echter niet bevorderlijk.

Commentaar is hier geheel overbodig eigenlijk. Toch schijnt het mij niet ondienstig nog even te herinneren aan het feit dat, waar het bestuur op dergelijke wijzen zuinigheid en goedkoopte betracht *ten koste van de dieren*, het tegelijkertijd zich niet ontziet voor een hoofd-oppasser in de kracht diens levens extralevensverzekeringen te nemen (zie jaarverslag) en *voor den schoonzoon* van den bestuurpenningmeester Wolterbeek de geheel nieuwe betrekking te scheppen van 'directeur', op een salaris van *f* 1000. - plus vrije woning - welke directeur wel van inspecteur van politie en andere baantjes werk maakte, doch nimmer zich toelegde op dierenziekten en dierenbehandeling. -

B.

In verband met bovenstaand letterlijk uit de Nieuwe Courant (aan wier onpartijdige voorlichting hier hulde zij gebracht) overgenomen artikel, doet zeer zeker vermakelijk aan het bericht, dat ik een paar dagen vroeger knipte uit 'het Vaderland', naar aanleiding van het vijf en twintig jarig jubileum door den Bestuurs-voorzitter van het asyl gevierd, Jhr: Quarles van Ufford (mijnen lezers welbekend, denk ik, om zijne handelingen in die asyl-zaken). De heer Quarles van Ufford schijnt om zijn uitstekende (?) asyl-beheering te zijn gehuldigd op de gebruikelijke wijze. Door de heeren medeleden-bestuurders, en den directeur hierboven bedoeld, namelijk, want.... de in het honden-asyl vermoorde en afgemaakte **dieren**, voor wien het werd opgericht, zij kunnen niet spreken, noch huldigen, zij zwijgen, en de noodkreten die zij slaakten toen zij in de machine verdwenen, èn verdwijnen, wie hoort ze!?

Ziehier dan het aanvullende bericht, naar aanleiding van dat eerste, dat de huldiging des heeren Quarles vermeldde:

Aan Jhr. L.J. Quarles van Ufford werd ter gelegenheid van zijn dezer dagen gevierd jubileum als voorzitter van de Ver. Nederlandsch Toevluchtsoord voor Noodlijdende Dieren, *ook nog door den chefoppasser B. Groen onder hartelijke woorden een schitterend bloemstuk aangeboden*, *waarvoor jhr. Quarles hem in welgemeende woorden dank bracht.*

Voor levensverzekeringen, bloemstukken-huldigingen, en directeur-schoonzoon-betrekkingen, voor *dat* alles is wèl geld voorhanden in dit 'asyl voor noodlijdende dieren,' niet echter voor een behoorlijken veearts, noch voor een afzondering-gelegenheid voor zieke, besmettelijke dieren. Enz. enz.

Lees s.v.p. mijne vroegere artikelen hieromtrent, verkrijgbaar bij den uitgever van dit Blad, en bij anderen, belangstellenden, dierenvrienden, enz.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
De vrouw en de man voor de rechtbank.

In den Haag is behandeld onlangs een poging tot vergiftiging, begaan door een ongehuwd dienstmeisje op de echtgenoote van een man tot wien zij in ongeoorloofde betrekking stond. Naar aanleiding daarvan zeide, volgens het verslag van het Vaderland, de officier van justitie o.a. in zijn requisitoir over de beklaagde:

Men zou, *gaat spr. voort*, *in het zieleleven van een vrouw moeten treden*, *om dat alles te doorgronden en te begrijpen.*

Dit zinnetje, dat ik volkomen beààm, zegt duidelijker dan vele woorden hoe onvolledig, en hoe onrechtvaardig dus eigenlijk, is 'rechtspraak'. Immers, geen enkele man kan m.i. het gecompliceerde gevoelsleven eener hartstochtelijke vrouw, vrouw in den èchten zin, doorgronden noch nàvoelen. Omdat hij is man.

En daardoor anders voelt dan wij-vrouwen.

En toch zijn het mannen, die over zulke dingen uitspraak moeten doen, die moeten beoordeelen en veroordeelen, het gevolg van een overspannen gemoedstoestand waarin zij zich niet kunnen verplaatsen, omdat zij noch de vrouwen, noch het vrouwenlichaam, noch de hartstochten eener vrouw geheel en al kunnen begrijpen en kennen.

En toch!

Werden vrouwen door vrouwen geoordeeld, dan, juist in zulke quaesties, zou het m.i. nog veel, veel erger voor haar er uitzien, die dan zouden zitten op het beklaagde-bankje om zulke misdrijven.

Want immers, de vrouw die in zake zedelijkheid en fatsoen en aanverwante dingen moet oordeelen over haar zusteren, zij is veel, veel harder in haar vonnis dan de man.

Daarom is dit pleidooi geenszins een voor 'gemengde' rechtspraak.

De hemel beware er ons voor, integendeel!

Neen, het is slechts een pleidooi voor barmhartigheid en mededoogen voor de vrouw en hare gebreken, speciaal in zake dergelijke afdwalingen als de hier voorliggende. Want, barmhartigheid en mededoogen, die verdient zij, die heeft zij noodig, *omdat*, gelijk de officier van justitie in den Haag terecht zeide: men haar misdrijven van dezen aard alleen kan doorgronden *indien men zich kan verplaatsen in haar zieleleven.*

Haar gecompliceerd, meestal niet geëquilibreerd, overspannen, door den strijd om het bestaan zoowel als om het behoud der 'deugd' geheel uit zijn normaal verband gerukt beklagenswaardig zieleleven!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Phrasen en Waarheid.

In het ‘Vaderland’ vertelt generaal Staal in een van zijn bekende artikelen over den oorlog, hoe hij, in Duitschland reizend, getroffen werd door de gewilligheid, in zake het offeren van menschenlevens, der Duitsche moeders, echtgenooten, zusters, enz., enz. Een paar ontmoetingen, die hij beschrijft, bewijzen volgens hem hoe mooi en groot de ‘vaderlandsliefde’ is van dezulken - die het best en prettig en heerlijk vinden om het liefste wat zij bezitten te mogen zien lijden en martelen en sterven, op slagvelden, in hospitalen, door cholera en andere afgrijselijke ziekten, alles enkel en alleen terwille van een afschuwelijken leugen, van een oorlog, gemaakt om de méest laagstaande motieven welke bestaan en die vreemd zijn aan welke edele drijfveer ook. - -

M.i. is het onderstaande versje, dat ik uit het vrijzinnig Weekblad knip, (ik meen overgenomen uit weer een ander Blad), van méér waarheid dan de phrasen van generaal Staal (voor wiens oorlogsoverzichten ik overigens alle respect heb):

De wereld is één groote tegenstrijdigheid:
In de couv ‘*euse*’ *wordt het zwakke kindje neergevlijd*,
En later, *als het groot en flink en sterk bevonden*,
Per mitraill euse’ *naar de eeuwigheid gezonden.*

Die woorden zijn volkomen juist. - Ik herinner mij hoe ik - in het voorjaar op Scheveningen gelogeerd zijnde - getuige was van een ongeluk aan een visscherskindje overkomen, dat werd overreden door een auto, en, op zeer ernstige wijze gekwetst, werd ingedragen bij een arts. Met welk een oneindige zorg is het daar behandeld, werd het later neergelegd, door de ontboden verpleegster, in de zieken-auto van het gemeente-ziekenhuis, welke insgelijks terstond was getelefoneerd. En hoe belangstellend-meelijdend stonden de

buurtbewoners er omheen, en zagen met stomme meewarigheid en oprecht meegevoel naar de snikkende moeder en verwanten.

Maar ondertusschen vindt iedereen het heel natuurlijk als zulk een zelfde kind dat met de uiterste moeite en de zorgvuldigste zorgen is behouden, wordt opgeëischt over eenige jaren voor de dienstplicht, voor het ‘vaderland’, wordt genoodzaakt dan tot een zelfs in vredestijd ongezond leven van gedwongen mobilisatie, en wordt neergemaaid in den oorlog straks op de wreedste wijze. - -

Alles voor ‘het vaderland’? -

Neen, voor een phrase!

Voor een leugen!

De wereld is zóó dom, zóó grenzenloos dom, dat in den grond zij, die gewillig zich aldus laten slachten, eigenlijk niet beter verdienen dan het jammerlijk lot dat hen allerwege in Europa treft. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Van Japan naar Java
door O.G. Thoden van Velzen.
(*Vervolg en slot van No 14*).

Dat Japan's handel zich zeer uitbreidt, kan men overal zien. Men zag op de rivier nabij Shanghai Chineesche, Engelsche, Duitsche, Fransche, Amerikaansche, Noorsche, Zweedsche, Deensche, Oostenrijksche stoomschepen en zelfs een Italiaansch oorlogschip, de ‘Marco Polo’, maar op 't meerendeel der schepen, die men tegenkwam bij 't vertrek uit Shanghai, wapperde de Japansche vlag.

Zoo kan men waarnemen, dat in Hongkong's haven de groote meerderheid der oceaanbooten aan Engelschen behoorden; ook waren er Amerikaansche, Fransche, Duitsche en andere stoomschepen, maar zelfs hier was Japan's zeehandel zichtbaar. Men ontdekte een viertal groote Japansche mailbooten, en omdat zij in niet zoo grooten getale aanwezig waren als op de Yantsze-rivier, zal ik ze maar noemen.

Ten eerste hadden we de Mishima-Maroe, die via Singapore en andere havens op weg was naar Marseille, Londen en Antwerpen.

Ten tweede hadden we de Tamba Maroe, die via Shanghai, Kobé, Yokohama naar Seattle (Vereenigde Staten van Noord-Amerika) stoomde.

Ten derde hadden we de Nikko Maroe met bestemming via Manila en Sydney naar Melbourne.

Ten slotte de Koemano Maroe, die op den terugweg van Australië naar Yokohama was via Nagasaki en Kobé.

Hongkong is de naam van het eiland, waarvan de hoofdstad den naam draagt van Victoria met eene bevolking van 230.000.

Het geheele eiland telt niet meer dan 365.000 inwoners. Hongkong's haven is zeer belangrijk wegens het transito-verkeer tusschen Europa, Britsch-Indië, Afrika, de Philippijnen, Nederlandsch-Indië, Australië, Indo-China aan den eenen kant en China, Japan en Amerika aan den anderen kant.

De meeste inwoners van Victoria of liever Hongkong, zooals deze plaats in 't buitenland bekend is, zijn Chineezen en de straten maken een zeer levendigen indruk.

Hongkong is eene Britsche kolonie en een station voor de vloot, die echter naar Singapore vervoerd zal worden, naar men zegt.

Victoria bezit een prachtig park en botanische tuin met de meeste verscheidenheid van zeldzame boomen, planten en bloemen uit de meest verschillende landen van den aardbol.

Hongkong bezit een semi-tropisch klimaat. Palmen en andere gewassen uit de tropen gedijen er uitstekend.

In het voorjaar bloeien er de boomen en prijken met de schoonste, kleurrijke bloemen.

Vanaf het park heeft men een schilderachtig vergezicht op de stad, de haven met talrijke schepen, visschersbooten, motorbooten en andere zeevaartuigen, en op de aan alle zijden van de groote haven liggende heuvels.

In het Europeesche gedeelte der stad bevinden zich het postkantoor, de kantoren der verschillende stoombootmaatschappijen, andere groote export- en importhuizen, apothekers, banken, boekwinkels en hotels.

De pieren of steigers, waar de reizigers aan wal gaan en zich per motorboot aan boord der stoomschepen begeven, bevinden zich bij de kade, die langs de Europeesche wijk ligt. Bij de landingsplaats treft men dan ook dikwijls reizigers of toeristen aan voor de verschillende vertrekkende of aankomende booten.

Zoo gebeurde het, dat toeristen uit Australië wachtten op het motorbootje, dat hen naar de Kosmano Maroe of naar de Nikko Maroe zou brengen, al naar gelang zij van plan waren naar Australië terug te keeren of uit Australië kwamen en hunne reis wenschten voort te zetten naar China of Japan.

Anderen wachtten op de motorboot, die

de doortrekkenden terug zou brengen naar de Mishima Maroe met bestemming naar Singapore of andere havens en Europa.

Weer anderen waren reizigers van de Tamba Maroe met bestemming naar China, Japan en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Hier was het, dat Osan zijne oogen niet kon afwenden van de Japansche vrouwen en kinderen, zoo aardig leken ze hem toe in hare schilderachtige kleeding en vreedzame gelaatsuitdrukking. Dit scheen echter de Australische jonge dames geenszins te bevallen, want zij maakten naijverige gebaren en hare blikken vertoonden ook den naijver van wie zich supérieur gevoelt, maar helaas niet is.

Wanneer zal er vrede op aarde heerschen? Alleen dan, wanneer naijver, jaloerschheid voorgoed zullen zijn verdwenen. Osan had alleen oog voor de Japansche schoonen, dat was een doorn in 't oog der Australische beauties. Die lieve Nippon moesoême, wie zou ze niet beminnen?

We vertrokken, uit Hongkong en bevoeren nu de Zuid-Chineesche Zee. Langzamerhand bereikten wij de Indo-Chineesche kust en wel dat gedeelte, dat Cochin-China heet, en waarvan Saigon de hoofdplaats is. Saigon telt ongeveer 70.000 inwoners. In de onmiddellijke nabijheid daarvan ligt het veel grootere Cholon met 195.000 inwoners, hoofdzakelijk inboorlingen en Chineezen.

Saigon maakt op den reiziger den indruk van eene Zuid-Fransche provinciestad met breede boulevards en groote cafés. Theaters ontbreken niet. De gouverneur-generaal van Indo-China heeft zijn paleis in Saigon en het meerendeel der Fransche ambtenaren en kooplui hebben hunne betrekkingen of handelshuizen in deze stad.

Er is eene esplanade, waar nu en dan muziek ten gehoore wordt gegeven. Dit heeft 's avonds plaats en de Fransche wereld en vele anderen van Saigon stroomen naar de esplanade, om wandelende van de muziek te genieten.

Men zegt echter, dat Hanoi in 't Noorden van Indo-China gelegen, in dat gedeelte, dat Tonkin heet, veel meer dan het heete Saigon de aandacht trekt van Fransche kolonisten en kooplui. Dat de inboorlingen van Tonkin niet van kunstzin ontbloot zijn, heb ik in de Fransche wijk van Shanghai gezien, waar voor de ramen van een winkel een hanengevecht zoo natuurlijk mogelijk en met de juiste kleuren op doek was gelegd. Er stond onder ‘Tonkineesche Kunst’. De Fransche café's in Saigon zijn zeer gezellig en de trottoirs zeer breed, zoodat ze tal van tafeltjes met stoelen kunnen bevatten. Men ruste na eene vermoeiende wandeling in een café en late zich de versnaperingen goed smaken. Verder gaat de tocht over de Zuid-Chineesche Zee. We zien talrijke vliegende visschen, die, door de boot opgeschrikt, uit het water opvliegen om een eind verder weer in de zee eene schuilplaats te zoeken. Ze zijn sierlijk en hebben vinvleugels van zwart met geelkleurige strepen er doorheen, anderen hebben een blauwe kleur, gelijk het glanzende blauw van den blauwen ijsvogel. Met gratie in eene glooiende lijn vliegen zij over het spiegelgladde water. Eindelijk ontdekken we eilandjes in de verte en den elfden dag van de vijfde maand arriveeren we in Singapore.

Singapore telt 270.000 inwoners en misschien wel meer. Deze stad is éene der meest bedrijvige transito- en entrepôt-havens van de aarde.

In de haven van Singapore werpen talrijke stoomschepen het anker, die er een paar dagen of meer of minder vertoeven, om dan de reis voort te zetten naar Europa, Indië, Afrika, Australië, China, Japan, Amerika en de Philippijnen.

De bevolking van Singapore bestaat hoofdzakelijk uit Maleiërs en Chineezen, maar door het groote transito- en entrepôtverkeer vindt men er vertegenwoordigers van alle natiën. Indien ge op een namiddag tusschen vier en zes uur op den zeeboulevard wandelt, dan ontmoet ge Maleiërs, Chineezen, Engelschen,

Amerikanen, Duitschers, Franschen, Oostenrijkers, Skandinaviërs, Russen, Zwitsers, Spanjaarden, Armeniërs, Italianen, Japanners, Arabieren, Hindoes, Sikhs, Siameezen, Indo-Chineezen, Singhaleezen, Tamielen, Javanen, Turken, Grieken, Egyptenaren, Filippinos en nog meer.

Singapore is buitengewoon gunstig gelegen op den doorweg naar en van Europa, Azië, Australië, Afrika en Amerika.

Door zijne verscheidenheid van bevolking en door zijne gunstige ligging aan zee trekt de stad steeds meer de aandacht van de handelswereld. Wie weet of hier in de toekomst niet congressen zullen worden gehouden, wanneer alle naties hunne vertegenwoordigers naar Singapore zullen zenden om algemeene belangen, den universeelen handel betreffende, te bespreken? Zouden dergelijke

congressen niet meer den vrede bevorderen, dan wanneer soldaat-diplomaten een vredescongres samenstellen?

Voor den handel is de vrede van 't hoogste belang en wanneer handelslui, groote en kleine, samenkomen en hunne belangen bespreken, dan bevorderen dezulken meer den vrede, dan welk vredescongres ook, door naijverige diplomaten samengeroepen.

Wie weet, indien ooit een wereldparlement samenkomt, of dan Singapore, dat op den weg van vele groote wereldroutes ligt, niet de aangewezen plaats voor een dergelijk parlement is.

Singapore is van Europa in ongeveer 23 dagen, van Noord-Amerika in ongeveer vier weken, van Australië in drie weken, van China (Shanghai) in een tiental dagen, van Japan in twee weken te bereiken. Van Zuid-Amerika, indien er een geregelde stoombootdienst bestond van Rio de Janeiro, Buenos-Aires via Kaapstad, ligt Singapore op een afstand van ruim vier weken. Verder ligt Singapore in 't midden van de meest bevolkte streken van Azië.

De toekomst moet leeren, of men de tropische stad Singapore voor universeele handelscongressen zal kiezen, dan wel eene stad in een meer gematigd klimaat. In allen gevalle kan men nu reeds zeggen, dat Singapore de stad is, waar het Oosten en het Westen elkaar ontmoeten en elkaar zullen leeren begrijpen. Het Oosten is het Oosten en het Westen is het Westen, en nooit zullen de twee elkaar ontmoeten, heeft eens een dichter gezegd. Dit gaat echter niet op voor Singapore, waar het Oosten en het Westen elkaar wel ontmoeten, in de werkelijke beteekenis van het woord.

Tegenwoordig zijn er tal van landen en steden, waar Oosterlingen en Westerlingen elkaar ontmoeten en die ontmoeting is soms zelfs zoo intiem, dat talrijke internationale huwelijken, of wat daarmee gelijk staat, gesloten worden. Tal van Westerlingen zijn met Oostersche vrouwen gehuwd, wettig of onwettig, en het omgekeerde komt ook voor, namelijk, dat Oostersche mannen met Westersche vrouwen getrouwd zijn. Iedereen moet maar voor zichzelf uitmaken, of het beter is wettig of onwettig getrouwd te zijn; indien er echter werkelijke liefde tusschen man en vrouw heerscht, dan is een wettig contract of formulier overbodig. Men moet elkaar volkomen vertrouwen en de liefde zal nimmer verdwijnen. Voor kinderen is het echter van 't grootste belang, dat vader en moeder wettig zijn erkend, in geval van erfenissen en dergelijke zaken.

Indien alle menschen engelen waren, dan zouden huwelijkscontracten overbodig zijn. Helaas, er heerscht nog te veel naijver en ontrouw. Meer liefde en meer vertrouwen tusschen menschen, en contracten en formulieren bij huwelijken zullen overbodig worden. De wet is niet noodig bij ouders en kinderen, die elkaar liefhebben en vertrouwen.

Indien men in Singapore een korte wijl vertoeft, dan raad ik aan een bezoek aan den botanischen tuin te brengen met zijne mooie wandelwegen en exotische planten van allerlei aard. Ook een tocht per electrische tram en gedeeltelijk te voet of per rikisha via den Tanjong Katong-weg naar het ‘Sea View Hotel’ verdient aanbeveling. Er is bij dit hotel eene verrukkelijke gelegenheid zeebaden te nemen. Het water is gedurende alle seizoenen lauw. Men heeft meteen een aangenaam streelend vergezicht op de baai en de verder afgelegen heuvels aan de overzijde dier baai. Laat degenen, die de verschillende volkstypen wenschen te aanschouwen, de Arabische wijk, de Japansche wijk of een Chineesch theehuis bezoeken. Overal wordt zijne nieuwsgierigheid bevredigd.

Ook trof Osan in Singapore een schoenpoetser aan, een Savoyard of Piemontees, Italiaan, Spanjaard of Portugees, ik weet het niet.

Deze schoenpoetser, met zijn kist gevuld met schoensmeer, borstels en een mes, dat dient, om den modder van de schoenen af te schrappen, wandelde door de straten van Singapore dag in dag uit. Iedereen draagt in de tropen witte schoenen, of sandalen of pantoffels, maar zwarte schoenen ziet men weinig. Het schrapmes was reeds verroest. In zoo langen tijd had het geen dienst gedaan. Met droeve blikken bekeek hij het verroeste werktuig. Niets hielp dan maar weer voort te gaan en overal zijne diensten aan te bieden. Zijne gelaatsuitdrukking verried iemand, die in zijn lot berustte, en dat was zijn geluk. Den volgenden morgen zag Osan hem wederom. Er lag nu een glimlach op zijn gelaat. Zeker had iemand hem een geestige geschiedenis verteld of had hij een goeden duit verdiend.

We verlaten Singapore. Er liggen in de haven naast ons tal van stoomschepen, waarvan één met bestemming naar Siam het meest naastbij ligt. Aan den anderen kant ligt een Japansch oorlogsschip, genaamd Mogami.

's Nachts om 12 uur vertrekken we uit Singapore en arriveeren 's morgens tusschen 6 en 7 uur in Rhiouw. Tal van eilanden liggen aan alle kanten, waarvan de duinen of liever de stranden, door de zon beschenen, als goudgeel zand schitteren. Het vertrek uit Rhiouw heeft nog in denzelfden voormiddag plaats en we werpen het anker uit voor de hoofdplaats van Billiton. Dit geschiedde den volgenden namiddag om twee uur.

Vanaf Singapore hadden we plaats genomen op eene der booten der Koninklijke Paketvaart-Maatschappij. We reisden derde klasse. Dat die klasse niet zeer Koninklijk was, behoeft niet vermeld te worden.

Elke passagier derde klasse of dekpassagier moest maar zelf uitzien, waar hij een plaatsje op het dek kon vinden. Terwijl voor koffers en kisten nog zorg wordt besteed, dat zij door den regen niet beschadigd worden, wordt niet de minste aandacht aan onze arme dekpassagiers geschonken. Het zijn immers maar arme menschen, wat gaan zij de Paketvaart-Maatschappij aan, indien deze maar de duiten binnen krijgt. Op de Japansche boot, waarop ik gereisd had, waren fatsoenlijke bedsteden voor de dekpassagiers of derde-klasse-passagiers, wat hetzelfde is. Deze bedsteden waren zeer ruim en iedere passagier had recht op eene bedstede, die hij de zijne kon noemen gedurende den duur van de reis. Dan bevonden zich op die Japansche boot een halfdozijn waterkommen en had men voldoende gelegenheid om zich goed te wasschen. Behalve deze waschgelegenheid, was er nog een badkuip, waar men zich iederen namiddag kon baden. Van dat alles is op de booten der Koninklijke Paketvaart-Maatschappij niets te vinden. Verder wordt eene lange tafel klaar gemaakt, wanneer het etenstijd is en verschaft de boot de borden en eetgereedschappen, zóó op de Japansche booten. Op de Paketvaartbooten moet ieder dekpassagier maar zien, dat hij eten krijgt. Hij moet zelf zorgen voor borden, vorken en lepels en wat dies meer zij, alles ten voordeele der aandeelhouders, begrijpt ge dat niet?

Billiton is een zeer groot eiland. Uit de verte ziet men niet anders dan kokospalmen, waarmee het eiland van het eene eind tot het andere begroeid is. Op eene enkele plaats, daar, waar de boot juist tegenover geankerd is, op zekeren afstand echter, ontwaart men weinige huizen en loodsen, ook bijna onzichtbaar wegens de kokospalmen, die alom op het eiland aanwezig zijn.

Billiton is bekend wegens de tinmijnen. Tal van Chineezen bevonden zich op onze boot, hetzij om voor die mijnen te gaan werken of door de mijnen op eene andere manier aan de kost te komen.

's Avonds tusschen 6 en 7 uur verlieten we Billiton. De zee was kalm, de zonsondergang was zoo schoon en schilderde het water, het land en den hemel met zulke kleurrijke, verven, en de eilandjes, op het water drijvende, beschenen door de laatste stralen der schijnbaar in 't water dalende zon, schenen langzamerhand onder te dompelen om rust te nemen tot den volgenden morgen.

Tenminste zij verdwenen uit het gezicht, men zag ze niet meer. Onze boot zette koers naar Batavia, waar we den volgenden middag aankwamen.

Tandjong Priok is de haven van Batavia. Hier moet men het schip verlaten om den trein naar Batavia of Weltevreden te nemen. In vergelijking met andere havens maakt Tandjong Priok den indruk van zeer klein te zijn. Misschien vergis ik mij. Maar de tweede keer, dat ik te Priok landde, leek Priok mij als een miniatuur-haven toe. Of was het gezichtsbedrog? Er zijn zeer groote havens in het buitenland, maar bij menige stad moeten de schepen buiten voor anker liggen en worden dan de waren per prauw of kleinere booten naar den wal gebracht, om dan per trein verder getransporteerd te worden. De beste havens zijn die, waar vele schepen aan wal

kunnen worden bevestigd, en de waar direct in de loods of in de treinen kunnen worden geladen.

Misschien is Priok in dit opzicht dan toch niet zoo ongunstig gelegen, als 't mij voorkwam.

Batavia is een groote, oude, zeer bedrijvige stad, eene welvarende handelsplaats, zooals zij reeds van oudsher bekend is.

Weltevreden is de voorstad, waar de groote hotels, café's, vermakelijkheden en de residentiën der Europeanen gevestigd zijn. Weltevreden schijnt wel de stad te zijn, waar de vrouwen heerschen, terwijl de benedenstad Batavia de stad is, waar de mannen werken en regeeren.

Weltevreden is de stad van de residentiën. De vrouw heerscht daar dan ook als moeder des huizes, terwijl Batavia met zijne handelskantoren door de mannen wordt bestuurd. Van hieruit zendt de handelsman zijne waar, die hij geïmporteerd heeft, over geheel Java en de buitenbezittingen, terwijl de voort-

brengselen van Java naar alle landen worden geëxporteerd.

Met recht zegt Schiller: ‘Der Mann muss hinaus in's feindliche Leben, muss wirken und streben’, terwijl de moeder haar werk, de opvoeding der kinderen en ander huiswerk in huis vindt. De natuurlijke werkkring van de vrouw is het huis, maar, wanneer zij dien werkkring niet kan vinden, welnu dan treedt zij naast den man in vele betrekkingen en werkkringen met evenveel succes op. Men beweert, dat geen werkelijke groote vrouwen in de geschiedenis worden vermeld. Zeker zijn er, we hebben Jeanne d'Arc en anderen.

De vrouw wil echter dikwijls grootheid in andere vrouwen niet erkennen. Ware Napoleon I eene vrouw geweest, dan was hij lang zoo beroemd niet geworden. Wanneer men de vrouwen vraagt, de menschen op te noemen, die zij denken als de grootste te zijn, dan zullen ze steeds mannen kiezen, zelden zal eene vrouw eene vrouw opnoemen als de grootste vrouw. De grootste vrouwen zijn dan meestal ook door hare zusteren niet erkend geworden.

Wie van Java een weinig wil zien, moet Weltevreden via Buitenzorg en Soekaboemi naar Bandoeng reizen. Hij reist dan door één der schoonste gedeelten van de Preanger. Soekaboemi en Bandoeng hebben een bijna Europeesch klimaat. Verder gaat de tocht langs liefelijk glooiend bergland, afgewisseld door welbebouwde groene dalen, groen door de rijstvelden, en in die dalen liggen kleine dessa's als ornamenten tusschen een krans van kokospalmen, pisangboomen en andere planten verspreid. Hier en daar ziet men vlijtige landbouwers met sapi of karbouw den grond beploegen of men ziet vrouwen rijst planten of uit andere velden het onkruid halen. Verder gaat de trein via Djocjakarta naar Soerabaya.

Soerabaya is de grootste en bedrijvigste handels- en exporthaven van Oost-Java. Van hieruit wordt geëxporteerd voornamelijk: suiker, koffie, tabak, kopra, thee, rijst, caoutchouc, specerijen en kinabast. Gedurende den oogsttijd van het suikerriet vertrekken de vrachtbooten van Soerabaya, meestal alleen gevuld met suiker, afkomstig van de suikerfabrieken van Oost-Java. Het suikerseizoen duurt een paar maanden en gedurende dien tijd zijn bijna alle vrachttreinen, die met kleine tusschenpoozen elkaar in een bijna onafgebroken keten opvolgen, voor het vervoer van suiker ingericht. In dien tijd is suiker troef!

Augusta De Wit beschrijft eene wandeling door de suikerrietvelden als volgt:

‘Wie in dezen tijd langs Djokjasche wegen gaat, beweegt zich temidden van een gestadig stroomende rivier van riet. Het is riet op de lange vrachttreinen, riet op tram-wagens riet op lorrie-reeksen, riet op buffelkarren. Het lijkt of de velden zelf zijn opgestaan en bewegen. De lucht is vol van den zachten geur, die uit de snede der afgekapte halmen opstijgt. Op de kale akkers loopen buffels het lichtgroene kruid af te weiden, dat in den schemerdonker tusschen de hooge stengels is opgegroeid; mannen laden een kar vol met afgestroopt blad, waarmee zij het dak van hun huisje in de dessa nieuw gaan dekken; om een brandenden hoop afval speelt een bende spiernaakte jongens met het triomfantelijk pleizier, dat jongens de heele wereld over in een vuurtje hebben. En naast dat afgeoogste veld staan rechts en links andere nog in vollen rijkdom, blinkend en wimpelend; en verderop glanzen, laag bij den grond, de akkers, waar het jonge riet, in het begin van het jaar aan stekken in den grond gezet, al forsch en bladerrijk staat; en verre weg, tegen de wijkende bruine en roodachtig-paarse hellingen aan, wazen hier en ginder vegen van teeder groen, dat alweder suikerriet is, in de koelte gezaaid en opgekweekt tot het, telkens van een hooger naar een lager gelegen veld gebracht, rijp zal wezen voor het planten in de vlakte. En verder weg nog, niet voor het oog zichtbaar meer, maar duidelijk genoeg staat het voor de gedachte, groeit het riet van de proefstations, de zorgelijk behoede, beschutte, begoten en gekoesterde eerstelingen van nieuwe

soorten, uit verre streken hierheen gebracht, of gekweekt uit de vermenging van de beste der inheemsche rietsoorten. Van zoo ver af begint het al - dat bewegen van het riet naar de fabriek toe: heel langzaam eerst, met kweeken en stekken; telkens komen de stekken van stekken uit hun verte en hun hoogte wat dichter bij de fabriek - het proefstation, de ‘grootmoeder-tuin’, de ‘moeder-tuin’, de bibit-tuin; dan plotseling omlaag de vlakte in, naar het veld, waar de stekken zullen opgroeien tot rijpe planten; dan, na een jaar of veertien maanden, de oogst en de snelle stroom naar de fabriek toe.

De dagen door golft die stroom, de nachten door. De zon schijnt er op, de maan en de nachtgloor der sterren. Over zijn monding in de fabriek gaat het felle electrische licht op, wanneer de zon is ondergegaan over zijn bronnen op de heuvels.

Rondom is de zwarte tropische nacht, de zwarte hemel staat vol sterrengeflikker, immense boomkruinen maken een donkerte midden in donkerheid.

En temidden van die duisternis, die als een wal ondoordringbaar staat, schittert, als de klaarlichte dag zoo wit, de fabriek met haar reeks van stralende ramen en hoog in

de lucht zwevende groepen blanke lampen. De passar aan beide zijden van den grooten weg en midden op een door boomen omgeven pleintje, waar dozijnen vrouwtjes zitten met uitstallingen van allerlei eetwaar; de groepen koelies, op hun hielen gehurkt, die onder praten en gelach en met het rooken van een strootje zich verpoozen; de lange rechte straat, aan weerskanten waarvan de witgekalkte employés-huizen staan, elk in zijn bloeiend tuintje: dat alles komt met zoo vele en scherpe bijzonderheden uit, als zelfs in den zonneschijn niet.

En door die felle klaarheid beweegt nu de lange trein rietwagens, zwarte wagens, bevracht met achter en voor in een boog afhangende halmen-bundels, groene, bruine, paarsige; de grauwe buffels en de roodbonte ossen trekken bedaard stappend. De karrevoerders zitten half in slaap: hun beesten kennen den draai van den weg naar de weegbrug. Op het plein bij het pakhuis loopen al buffels los: zij grazen nog wat langs den berm, terwijl zij naar stal gaan. Voor de groote fabriekspoort, waar de rails van Decauville-lijnen en spoorwegen, elkaar kruisend, ruiten van een reusachtig dambord maken, loopen, schijnbaar vanzelf, wagens de fabriek in en weer uit, hooggeladen naar binnen, hol en hoekig naar buiten. Koelies loopen duwend en roepend mee. Zij zijn anders dan anders, hier en nu. Het meestal onhoorbare volk is luidruchtig. Zij joelen als er een zijn bundel riet onhandig van den wagen gooit, als er een uitglijdt op den glibberigen vloer, als een karredrijver zijn ossen niet bijtijds uit den weg kan krijgen. Het felle licht, de snelle beweging, het dreunende geluid uit de fabriek, die sterke menschelijke wil, die zich doet gelden tegenover de donker-stille natuur, heeft hun eigen levenswil gaande gemaakt.

In de fabriek staat de molen te zingen met een geweldige stem. Prachtig gaat de klank op uit het ijzer-zwarte en staalblanke gevaarte, dat daar staat te draaien met zijn pletterende rol en te dreunen met al zijn platen, krukken en hefboomen, een klank als van een orgel waar verschillende registers tegelijk in uitgetrokken zijn, zoo, dat de vox humana zingt en ook de bazuinen, en een fijne, klare, hooge toon drijft op een dreunende wolk van donkere galmen. De grond-zelf geeft mee met het harmonische gedaver. En die menigte van machines, waaraan blinkende dingen bewegen, stangen en krukken opgaan en neer, wielen wentelen, riemen trillen, lijken te bewegen alle op de maat van dat geweldige gezang, het gezang van den pletterenden, malenden molen, die, als een reusachtige werkman, overvol van kracht uit volle borst zingt bij zijn werk.

De molen zingt, de machines draaien en dansen. Het riet komt naar binnen gestroomd, of ook het riet luisterde naar die muziek. Hier is de lange, groene stroom, op de verre heuvels ontsprongen, aan zijn monding gekomen. Met golven schiet de vloed van stengels den ‘carrier’ langs, en de wentelende brug over, den molen in. Eene vormelooze massa komt er uit aan den eenen kant, een troebele beek aan den anderen. En door gemetselde kanalen en vijvers heen stroomt onophoudelijk het vuile, met taai geel wit schuim bedekte sap, dat vermengd met zuiverende kalk en zwaveldampen, verhit in reusachtige ketels, bezonken, gefilterd, verdampt, gekookt, ten laatste uit de centrifuges door bukkende vrouwen wordt losgemaakt als sneeuwwitte suiker. Bergen gelige suiker liggen in een anderen hoek van de fabriek: daar staan de half-naakte koelies, tot aan de knieën ingezonken, met groote houten spaden in te scheppen. Ontelbaar in de rij, staan de zakken vol bruine melasse, uitpuilend onder den druk van de zware stroop, die na enkele oogenblikken zoo hard is geworden als steen. Door goten, die, als duizendpooten op ontelbare, bewegelijke stangen staan, al maar heen en weer schuddend, loopt gelige en blanke en bruine suiker met schokken voort. Suiker, als zwarte modder, borrelt in een diepen bak. Suiker wordt met lange bezems bijeengeveegd als stof van den grond. En in het laboratorium staat, precieus in kleine stopfleschjes geborgen, suiker, die

van vlakke kristalletjes flikkert als de sneeuw, als sneeuw zoo smetteloos, zoo fel wit.

Straks stroomt al dat product de fabriek uit. De kostbare witte suiker naar de haven, waar de schepen al wachten op den last voor Britsch-Indië, Japan, Australië, Amerika; de gele en bruinige naar de booten op Amsterdam, waar de raffinaderijen stampen en stoomen, de melasse naar de arakbranderijen en de fabrieken van vee-voeder. En de lange treinen, die de suiker dus veranderd en nog altijd verder te veranderen wegdragen, komen de lange treinen tegen, die de suiker aandragen in haar oorspronkelijke gedaante, als lang, zwaar-buigend, groen en bruin en paarsig riet.

Maris Stella.

Er is te Scheveningen, aan den ouden Scheveningschen weg, een Roomsch-Katholiek Gesticht, dat heet Maris-Stella, Ster der Zee.

Over dat gesticht nu wil ik even 't een en ander vertellen, want 2 maanden lang heb ik er vertoefd voor een ligkuur, ten einde in gewicht toe te nemen.

Ik kan niet anders dan met lof ervan

gewagen; een *ideaal* rustoord voor zieken en herstellenden.

Bekijkt men slechts den grooten, verrukkelijken tuin, dan begrijpt men direct, dat *dit* de groote attractie is. Tusschen groote boomen, mooie perken en liefelijke bloemen, bevinden zich vele draaibare tenten en prieelen, en daarin den geheelen dag te moeten liggen is bepaald een zaligheid. Vooral 's morgens, na het ontbijt in den tuin komende, gevoelt men 't meest de bekoring ervan.

Nu zal men misschien denken, dat het met al die liggende menschen een *somber* gezicht zal zijn, maar dat is 't geenszins, dat komt misschien door die zonnige entourage van de vriendelijke natuur en ook de meeste zieken, (niet de erge natuurlijk), zijn meestal vroolijk en hebben steeds een lachje op het gelaat. Zou dit de uitwerking zijn van den goddelijken tuin?

Er zijn hier veel longlijders, maar ook patiënten, die bv. aan de maag lijden of aan de nieren en die bepaald moeten blijven liggen. Er is o.a. ook een patiënt, die door een beroerte half verlamd is en naar buiten moet *gereden* worden; deze huist dan ook in het parterre. Iedere patiënt wordt op de kamer bediend en de kamers zijn alle zoo zindelijk en van gemakken voorzien. 't Valt me zoo op, dat het behangsel van zoo'n rustige, gedistingeerde kleur is, zoo ook het zeil, dat op den grond ligt.

Is men soms op een dag ziek, en heeft men 't een en ander noodig, ik zal maar zeggen: een warme kruik of ander voedsel, dan gebeurt dat ook; men is steeds bereid, om ons 't zoo prettig mogelijk te maken.

Het bezoekuur is 's morgens van 11-12; 's middags van 3-5 en 's avonds van 7½-8½.

Onder Maris Stella behooren nog 2 villa's ‘Regina Coeli’ en ‘Gloriette’, die daar naast zijn gelegen en waar ook patiënten worden opgenomen, maar 't wil mij voorkomen, dat daar diegenen logeeren, die 't minst ziek zijn; ik had daar mijn kamer.

Maris Stella is een prachtig gebouw, van binnen keurig beschilderd tot de bovenste étage toe.

Er zijn dames en heeren, die er permanent wonen. - Alles is electrisch verlicht en men heeft steeds koud en warm water bij de hand en er is een lift natuurlijk.

In het parterre bevinden zich de keuken, enz. enz. en een badkamer, waar men stoom-, electrische- en koolzuurbaden kan gebruiken: ik heb die inrichting aanschouwd.

Aan den rechterkant van het gebouw Maris Stella is de kapel van de zusters en daarboven hun slaapkamers: aan den linkerkant de R.K. kerk en de Pastorie. Hiernaast is het Gesticht ‘de Voorzienigheid’.

De Moeder-Overste is een heel lieve en innemende persoonlijkheid, die zeker goed voor haar taak berekend is. Als zij daar den tuin doorgaat en hier en daar de patiënten aanspreekt, dan valt 't iedereen op wat een liefelijke verschijning zij is. Dat rustige, dat over 't algemeen over al die nonnetjes ligt, dat is te benijden, altijd vroolijk, altijd moed insprekend en met toewijding volbrengende hun taak.

Het Katholicisme maakt ze allen sterk; dat geloof is zoo rotsvast en de band tusschen de kerk en de katholieken is hecht.

Men zou haast denken: ‘hoe is 't mogelijk, dat die nonnetjes nog iets te biechten hebben? Hoe kunnen ze dan kwaad doen? 't Gesticht mogen ze niet uit en 's avonds zitten ze bij elkaar, totdat zij om 9 uur zich naar bed begeven, en overdag verplegen zij.

Emoties hebben ze niet, ze komen niet in verzoeking; het gemoed *moet* dan wel rustig blijven.

Soms denk ik, dat 't wel te benijden is, zoo niets te hebben, dat je overstuur kan maken, maar aan den anderen kant vind ik 't toch ook afschuwelijk, altijd 't zelfde en nooit eens wrijving van gedachten te hebben.

De nonnetjes hebben bijna allen een gladden gouden ring aan den 4^{en} vinger van de rechterhand, ten teeken, dat ze een gelofte deden om niet te trouwen en toen ik eens een zuster vroeg: ‘maar zuster, gesteld eens, er komt een dag, dat men van een patiënt gaat houden, wat dan?’

‘O neen,’ antwoordde zij mij, ‘dat gebeurt nooit; eerst maken wij een proeftijd door van 3 jaren en daarna krijgen wij den ring en dan weten we ook wel, dat we *nooit* willen trouwen.’ ‘Het vleesch is *sterk*’, dacht ik bij me zelf.

De nonnetjes hebben nooit geld in den zak, zij krijgen alles wat zij noodig hebben van het Gesticht.

Er zijn zulke aardige en hartelijke onder hen; jammer, dat zij van tijd tot tijd naar Maastricht worden overgeplaatst.

Het eten is er heel goed en als men maar goed kan eten en altijd veel trek heeft, kan men er een groot gewicht halen.

Het is, naar mijn idée, een ideaal rustoord, dat aan alle eischen van het hedendaagsche leven voldoet.

C. ARNTZENIUS.

10 September 1915.

20 October 1915.
29ste Jaargang.
N°. 16.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie l[a]stig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Oorlog, geheime diplomatie en Volksvertegenwoordiging.

Nog onlangs lazen wij in de dagbladen ‘geruchten van vrede’, die in verschillende landen opdoken, bij velen een glim van hoop deed schemeren doch.... de *regeeringen* van beide partijen haastten zich uitdrukkelijk te verklaren dat van haar kant die geruchten niet kwamen, en, opvallend genoeg, vinden wij

zeer spoedig daarop in de couranten redevoeringen van rijkskanseliers, oorlogsministers, admiraliteitslords, enz., enz. om nog eens wereldkundig te maken dat zij niet over vrede denken voordat de tegenpartij vernietigd is. De *regeeringen* dus! Zij beroepen zich daarbij op de natie, het volk, ook dus op de legers te velde (want die behooren daar ook toe.)

En we krijgen te hooren phrases als: 'Het volk staat als één man achter de regeering.'

Prachtig, maar *is* dit zoo?

Neen, er is een scherp contrast tusschen regeering en volk, maar daarover straks.

De *regeeringen* voeren aan als oorlogsmotief: de *levensbelangen* der natie zijn in gevaar. Wonderlijke dingen die levensbelangen! Den eenen dag bestaan zij in het handhaven en beschermen der kleine neutrale staten (wat op zichzelf geen levensbelang kan genoemd worden), den anderen dag wordt dit motief totaal niet genoemd (soms uit schaamte, bijv. als Engeland, de verdediger der Belgische neutraliteit, Grieksche eilanden gaat bezetten!) maar het heet: *verdediging der cultuur.*

Toegepast op de tegenwoordige moordpartij: Is het een levensbelang voor Duitschland of Servië door Oostenrijk vernietigd wordt? Neen. Is het een levensbelang voor Duitschland of Oostenrijk door Rusland geslagen wordt? Neen. Zal werkelijk het huisgezin van een reeder in Hamburg, van een houtvester in Thüringen, of van een boer in Oost-Pruisen minder welvarend of gelukkig zijn als Oostenrijk door Rusland verslagen wordt tengevolge der Servische crisis? Nonsens. Geen mensch die 't gelooft.

Engeland is naijverig op de enorme uitbreiding der Duitsche industrie en wereldhandel. Deze naijver is menschelijk en tot op zekere hoogte niet te veroordeelen. Maar als bijv. in Engeland de eene industrieel den andere door oneerlijke concurrentie, door bedrog of, nog erger, door persoonlijke bedreiging wilde lastigvallen of benadeelen, dan zou hij onherroepelijk gestraft worden, en men zou hem onder het oog brengen dat concurrentie alleen geoorloofd is door wettige middelen, als het zoeken naar voordeeliger productie, grooter afzetgebied, concurreerende qualiteit, enz., enz. Maar deze beginselen vallen plotseling weg wanneer het geldt de concurrentie, niet tusschen personen, doch tusschen Staten, en: het bedreigde levensbelang (eventueel casus belli) is geschapen.

Het denkbeeld Cultuur-strijd als levensbelang is nog veel bespottelijker. Rusland met zijn reusachtig percentage analphabeten, zijn Jodenvervolgingen, zijn Siberische kerkhoven, zijn arbeidersmishandelingen en godsdienstvervolgingen zal de cultuur verdedigen tegenover Duitschland, alsof het Duitsche volk een troep Hottentotten of Sìoux-Indianen is! Doch even krankzinnig is de bewering der Duitschers dat zij de beschaving tegen Engeland of Frankrijk verdedigen. *Levensbelang* is het groote woord, de groote dooddoener waarmede de *regeeringen* het volk zoet houden.

Wie maken de oorlogen? Wie willen de oorlogen? Wie voeren de onderhandelingen? De regeeringen. *Niet* de volkeren.

Hier schuilt de kardinale fout.

Als een oorlog onvermijdelijk is, (wat nog te betwijfelen valt) dan moet dit beslist worden door de *Volksvertegenwoordiging.* Het is opmerkelijk hoe weinig, op dit toch zoo belangrijke punt, gewezen wordt.

In alle beschaafde landen heeft zich langzamerhand, in den loop der historie, uit de absolute monarchie de constitutioneele regeeringsvorm ontwikkeld.

(Behalve Rusland, waar *feitelijk* geen constitutie is, en dat ook nauwelijks den naam van beschaafd land verdient.) Hand in hand hiermede zien wij den rechtstoestand der staatsburgers zich verbeteren, en worden de vorsten en

regeeringen gedwongen de persoonlijke vrijheid, het persoonlijke eigendom, de rechtspositie en de godsdienstige gezindheid der individuen te eerbiedigen. Vooraan, in dit opzicht, stond Engeland, dat reeds in 1215 van Jan ‘zonder land’ zijn magna charta afdwong:

‘Niemand mag veroordeeld worden dan overeenkomstig de wetten des lands; recht en gerechtigheid mogen niet verkocht en niet geweigerd worden.’

Terwijl dus nu de regeeringen geen penning belasting mogen heffen, geen meter grond kunnen onteigenen zonder toestemming der wetgevende macht, de Volksvertegenwoordiging, daar doet het vreemd aan dat *wel* de regeering op eigen gezag bondgenootschappen kan sluiten, en nog erger, het recht van oorlog of vrede in handen heeft, daarmede over nog veel grooter belangen naar willekeur kan beschikken.

Is de oorlog er eenmaal dan moet de regeering het enthousiasme erin houden, waarbij zij ijverig geholpen wordt door de pers, die vreeselijke verhalen opdischt over

stapels lijken (van den vijand natuurlijk!) heldenmoed, doodsverachting, geestdrift, enz. Hoe velen, zoo niet allen, zullen op het oogenblik dat zij tegen de shrapnells ingedreven worden hun chefs en regeeringen vervloeken! De huisvader, die daar een haast zekeren en vreeselijken dood tegemoet stormt, *kan* niets voelen voor Cultuurstrijd, verdediging van neutrale staten, bedreigde 'levensbelangen' of dergelijke bombast!

Want die cultuurstrijd, die bedreigde levensbelangen zouden niet (of althans veel en veel zeldzamer) tot oorlog gevoerd hebben als die zaak rijpelijk overwogen was door de Volkstegenwoordiging, die immers voortdurend in nauw contact staat met hen uit en door wie zij gekozen is.

Het is haast ondenkbaar dat, als er werkkelijk tegenstrijdige belangen bestaan tusschen twee naties, dit door hunne respectieve volksvertegenwoordigingen niet op vreedzame wijze beslecht zou kunnen worden.

Als argument *tegen* het beslissen van oorlog of vrede door het parlement, en evenzoo tegen het stellen der diplomatieke besluiten onder het gezag der Volksvertegenwoordiging, wordt aangevoerd dat, door de diplomatie uitsluitend op te dragen aan de regeering, dikwijls ontstemming, agitatie, angst of wantrouwen in het land vermeden wordt, omdat op die wijze eventueele aanbiedingen, voorstellen of mededeelingen van vreemde naties worden geheim gehouden.

Daar zit juist de fout. Die vreemde naties *zou* die bewuste geheime mededeelingen, voorstellen of aanbiedingen *niet* gedaan hebben, indien zij wist dat dit in het betrokken land onmiddellijk wereldkundig werd en daarmede haar oogmerken t.o. van een derde mogendheid verraden zouden worden.

Er mag, *en er behoeft geen geheimhouding te zijn waar het geldt de belangen* (nu werkelijk *echte* '*levens*' belangen) van *een geheel volk.*

Er mogen geen geheime diplomatieke stukken zijn. De Volksvertegenwoordiging moet ten allen tijde inzage hebben van de inkomende en gaande correspondentie met andere Staten. Zij ook moet uitsluitend, het recht hebben tractaten of bondgenootschappen met mogendheden aan te gaan.

Is het niet bespottelijk, dat *maanden* nadat de oorlog aan den gang was, er een regenboog van rood,-groen,-grijs-geel-wit- en blauwboeken verscheen over hetgeen de heeren regeerders en diplomaten wel zoo goed zijn geweest te beschikken en te verkwanselen met de verschillende betrokken Staten!

De uitsluitende macht der *regeeringen* tot Oorlogsverklaring en geheime diplomatie is de vloek voor Europa geworden:

Het sprekendste voorbeeld is België. De Belgische *regeering* had (dat staat nu wel vast) een verbond met Engeland (zij 't dan ook dèfensief).

De Belgische *regeering* besloot op grond van dit verdrag de Duitschers te keeren. Doch even zoo goed als gedurende den tijd die Duitschland als bedenktijd aan België gaf (om eene beslissing te nemen op Duitschland's Ultimatum) de ministerraad vergaderde, had ook de Belgische Volksvertegenwoordiging dit kunnen doen en zou deze dan ook besloten hebben de volmaakte Duitsche legermachine tegen te houden?

Mij dunkt, koning Albert was een waar held geweest, indien hij, met opoffering van zijn roem als martelaar, besloten had de Duitschers te laten passeeren.

Dit was practisch geweest en.... *dan* had hij werkelijk de '*levens*' belangen van het Belgische volk gediend!

Zou één Belg er thans anders over denken?

Ongetwijfeld is het streven van velen naar wereldvrede loffelijk, maar het blijven voorloopig idealen. Doch ook ongetwijfeld is er van een ernstig streven er naar door de regeeringen nog geen sprake.

Maar waarom dan niet getracht een stap te doen waardoor stellig de kans op oorlog zeer sterk zou verminderen, n.l. de Volksvertegenwoordiging te laten beslissen over bondgenootschappen met andere landen, haar verantwoordelijk te stellen voor de genomen diplomatieke besluiten, en haar alleen het recht toe te kennen oorlog te verklaren of vrede te sluiten.

Van de Volksvertegenwoordiging toch mag verwacht worden dat zij met koeler hoofd en meer nuchtere blik zal onderzoeken of er werkelijk levensbelangen op het spel staan.

En *als* zij dan werkelijk die vraag bevestigend moet beantwoorden en oordeelt dat naar de wapenen gegrepen moet worden, welnu.... dan gebeure wat wil.

C. VAN BEMMEL.

De Vrouw en het Huwelijk.
door Johanna Steketee.

Johanna Steketee met haar zoon Jacobus Johannes.

Het waren geruchten, dat Anna de Savornin Lohman zou gaan trouwen, geruchten, waaraan ik niet geloofde, omdat zij-zelve ze meermalen had tegengesproken, maar die toch telkens weer opdoemden, totdat het daar nu staat als onomstootbare waarheid: Getrouwd, Freule A. de Savornin Lohman en

H.Ph. Spoor, oud-ontvanger der registratie en domeinen.

Den Haag-Apeldoorn, 19 Augustus 1915.

En tot nadere toelichting nog dit courantenbericht:

- In allen eenvoud heeft hedenmiddag ten gemeentehuize alhier het huwelijk plaats gehad tusschen den heer H.Ph. Spoor en Freule A. de Savornin Lohman. De verbintenis werd gesloten bij afwezigheid van den burgemeester door den wethouder T. de Bruin. De plechtigheid, die slechts enkele minuten duurde, werd op de publieke tribune door een vrij groot aantal dames en officieren bijgewoond.

Naar wij vernemen zullen de heer en Mevrouw Spoor zich voorloopig hier ter plaatse vestigen.

Zoo staat het er.

Bij de vreugde, die men onwillekeurig voelt, wanneer iemand, die men kent, het geluk meent te hebben gevonden, voel ik hierbij leed, omdat het nu geldt een vrouw van beteekenis, een vrouw van naam, die in het huwelijk is getreden. En voor zulk een moet het verlies van zelfstandigheid in zoo menig opzicht dubbel hard zijn.

Dat begint al met den naam.

Zoodra een meisje trouwt, dan heeft voor de wereld haar meisjes-naam afgedaan. Die bestaat voortaan niet meer. Zij is nu Mevrouw A of C, maar de naam, waaraan zooveel jeugdherinneringen zijn verbonden, hoort zij niet meer noemen.

Nu kan het zijn, dat zij zich, wat haar vak betreft, of haar particuliere correspondentie bij haar eigen naam blijft noemen. Maar och, dan lacht de wereld haar uit. ‘Wat 'n nest, wat 'n nesterij, als je trouwt, dan ben je immers Mevrouw A of C, en wat graag,’ wordt er gezegd, terwijl men zoo iemand tegenwerkt, zooveel men kan.

Er is meer wat zij verliest, wanneer zij een huwelijk aangaat, o.m.

Zij mag geen executrice van testamentaire beschikkingen meer zijn.

Zij mag geen rechtsgeldige overeenkomsten treffen, behalve ten behoeve der huishouding, of als arbeidster.

De getrouwde vrouw mag geen erfenissen, geen legaten aanvaarden, geen schenkingen aannemen.

Huwelijksche voorwaarden geven haar alleen het beheer over haar eigen goederen.

De getrouwde vrouw bevindt zich onder de macht van haar man. Zij is haar man gehoorzaamheid verschuldigd en dient hem te volgen overal, waar hij zijn verblijf wil houden. Vooral dit laatste kan een niet te overzien bezwaar worden voor de zelfstandige vrouw, die maar niet overal aarden kan.

De getrouwde vrouw is haar vrijheid en onafhankelijkheid kwijt.

De getrouwde vrouw bezit als het ware geen eigen nationaliteit. Een Nederlandsche vrouw wordt Duitsche, of Engelsche, zoodra ze met een Duitscher, of met een Engelschman trouwt.

Zonder huwelijksche voorwaarden moet de getrouwde vrouw met leede oogen toezien, wanneer haar man beslag legt op haar pensioen, op haar salaris, op haar zuurverdiende penningen.

De vrouw kan door haar huwelijk haar betrekking verliezen.

Ieder kent de strijd der onderwijzeressen.

De Auteurswet werd in den loop van 1912 door de Kamers aangenomen. Deze wet sluit

aan bij die op het arbeidscontract, 1907, waardoor de gehuwde vrouw ook iets is vooruitgegaan.

Wat de auteurswet in haar voordeel heeft bepaald is alleen dit:

3. Is de maker van een werk van letterkunde, kunst of wetenschap een gehuwde vrouw, dan zal de man geene handelingen, die het auteursrecht van dat werk betreffen, mogen verrichten, zonder medewerking der vrouw.

Krijgt de gehuwde vrouw kinderen, dan heeft zij er wettelijk even weinig over te zeggen, alsof zij ze aan haar man had verkocht.

Hij mag ze van haar wegnemen, geheel naar willekeur, zonder dat zij er iets tegen kan doen.

En waarvoor is dit alles noodig?

Waarom moet de vrouw, die altijd zelfstandig is geweest, haar zelfstandigheid verliezen door haar huwelijk? De vrouwen strijden voor vrouwenkiesrecht.

Niet ten onrechte.

Laten wij allen, die het goed meenen met de zelfstandige en werkende vrouw, ons aansluiten bij dien strijd, opdat de toestanden zullen verbeteren, zoodat de vrouw, wanneer zij huwt, evengoed haar eigen werk zal kunnen voortzetten, zoo zij dit verkiest, en zij niet verlieze haar onafhankelijkheid, noch haar zelfstandigheid.

Naschrift van ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Ik ontving dit stuk eenigen tijd geleden ter plaatsing, en geef thans eerst aan het herhaald verzoek der inzendster gehoor het op te nemen, omdat het mij eenigszins tegen de borst stuit ook maar iets in verband met mijn huwelijksleven hier ter sprake te brengen.

Waar ik aan haar wensch voldoe, is het dan ook om alle misverstand weg te nemen, en *hier openlijk en met den meesten nadruk te verklaren*, hoe ik het van a-z oneens ben met mevrouw Polak geb. Steketee.

Indien namelijk ik, voor mij-persoonlijk gesproken, een man huw, dan ben ik er fier op voortaan zijn naam te dragen en niet den mijnen. Ware ik dat niet, dan zou ik hem niet wenschen te huwen.

Wat het uitoefenen van een vak betreft, ik acht dit voor de gehuwde vrouw alleen dan geoorloofd, indien de nood, de strijd om het bestaan, haar daartoe dwingt. En dan beklaag ik van harte haar en haren man. Laat zij zich echter door eerzucht, van welken aard ook, verleiden om de kunst, of wat ook, te blijven beoefenen in het openbare leven, terwijl zij nochtans is gehuwd, dan keur ikpersoonlijk hare handelwijze beslist af; ziedaar de reden waarom ik, wat mij aangaat, mijn vak en mijn letterkundige loopbaan terstond vaarwel zeide toen ik in het huwelijk trad.

Dat ik ‘mijn vrijheid en zelfstandigheid kwijt ben’ is voor mij een blijdschap, omdat ik mij van heeler harte voortaan toevertrouw aan den man, dien ik waardig weet mij in mijn leven tot dien steun te zijn, waaraan m.i. elke waarlijk *normale* vrouw innerlijk behoefte gevoelt, al is zij uiterlijk nog zoo zelfstandig in haar optreden.

Bovendien verliest innerlijk eene waarlijk-*gelukkig*-gehuwde vrouw hare ‘zelfstandigheid’ m.i., vanaf het oogenblik waarop zij zich geeft in alle opzichten aan den man dien zij liefheeft. Noch de wet, noch het burgerlijk huwelijk hebben iets te maken met dat één worden met een ander, dat m.i. voor de vrouw insluit het verlies van eigen-ik in den móóisten zin.

Mevrouw Polak - Steketee heeft mij-persoonlijk tot uitgangspunt genomen voor haar betoog. Daarom zij hier erop gewezen dat ik uiteraard spreek van mijn persoonlijk standpunt in dezen. Iedere vrouw moet zelve beoordeelen aan wien zij zich durft toever trouwen, met alle consequenties daarvan. Dat menigeen harer dit toevertrouwen van lichaam en ziel veel te lichtvaardig doet, dat is een daadzaak, die m.i. ook de wet niet zal kunnen verhelpen. Ik voor mij wist volkomen wat ik deed, en ik wensch daarom voortaan niets anders te zijn, zoodra deze moet-jaargang ten einde is, dan:

ANNA SPOOR
geboren DE SAVORNIN LOHMAN.
tijdelijk *Den Haag.*
Apeldoorn. Villa Levensvrede.

De onderzeeboot.

In 1912 had Engeland 64 onderzeebooten in de vaart en niet minder dan 80 in aanbouw. Diezelfde cijfers waren voor Duitschland 16 en 36; voor Frankrijk 64 en 79; voor Oostenrijk 7 en 13; voor Rusland 30 en 37; voor Italië 10 en 20; voor Amerika 21 en 30. Hoewel die cijfers voor het oogenblik niet

juist meer zijn, geven zij toch een beeld van krachtsverhouding der verschillende mogendheden, wat dit wapen betreft, en tevens een bewijs welke waarde alle mogendheden aan de onderzeeboot toekennen.

Het is opmerkelijk hoe snel de wetenschap alle moeilijkheden heeft weten op te lossen, die zich bij de constructie van dit moordtuig voordeden.

Een der eerste en grootste moeilijkheden was de evenwichtskwestie bij de onderdompeling. Het bleek, dat reeds een verschil in dichtheid van het water, waarin ondergedompeld werd, van slechts één duizendste een verschil gaf van 100 Kilogram waterdruk. En dat verschil in densiteit van een duizendste wordt herhaaldelijk geconstateerd in het water in één en dezelfde haven.

De onderzeebooten duiken of stijgen niet in loodrechten houding. Aanvankelijk was het zelfs onmogelijk te dalen onder een grootere hoek dan vijf graden, ook hier is vooruitgang gekomen en is het nu zelfs mogelijk te duiken onder een hoek van meer dan 15 graden. Dat dit inderdaad genoeg is, begrijpt men, als men nagaat, dat een boot van 75 Meter lengte reeds bij een hoek van 10 graden een verschil in diepte vertoont van 13 Meter tusschen zijn voor- en achtergedeelte. Met een snelheid van slechts tien knoop daalt zulk een boot dus in twee minuten reeds meer dan 100 Meter. Zoo diep dalen zij echter nooit, aangezien hunne constructie niet is ingericht op het verdragen van de drukking van zulk een waterkolom.

Terwijl men aanvankelijk de onderzeebooten zoo klein mogelijk bouwde, heeft men toch langzamerhand ook grooteren gebouwd. De Russische ingenieur Schuravieff heeft zelfs voorgesteld onderzeebooten te bouwen van 5500 ton. Deze groote booten zouden een snelheid verkrijgen van 26 knoop aan de oppervlakte en van 14 knoop onder water. Hunne straal van werking zou 18000 mijl bedragen, terwijl ze gewapend zouden zijn met 30 lanceerbuizen voor torpedo's. Bovendien zou de bewapening bestaan uit vijf kanonnen van 12 centimeter en zou men in staat zijn 120 mijnen mede te nemen. Het eenige bezwaar is, dat men motoren van 1800 paardenkracht noodig heeft, doch dat bezwaar zal de wetenschap ook wel overwinnen.

Zooals men weet heeft iedere onderzeeboot een periscoop. Men is erin geslaagd die zoo klein te maken, dat hun diameter niet grooter is dan enkele centimeters. Zij kunnen om hun as gedraaid worden, zoodat men aan alle kanten alles zien kan. Daarbij kan men de periscoop tijdelijk geheel onder water doen zinken, zoodat de onderzeeboot dan absoluut niet meer te vinden is.

Dat de buitengewoon groote straal van werking van 18000 mijl, waarover Schuravieff spreekt niet noodig is, blijkt wel als men zich enkele afstanden herinnert. De afstand van Cherbourg naar Kiel is slechts 918 mijl, die naar Hamburg 547. Van Cherburg naar Triëst is zelfs maar 1184 mijl. Het behoeft dus geen verwondering te baren, wanneer men leest dat Duitsche onderzeebooten zoo ver van hun basis gesignaleerd zijn. Het bezit van Zeebrugge heeft dit vraagstuk voor de Duitschers op zeer gemakkelijke wijze vereenvoudigd.

Tegenwoordig zijn alle onderzeebooten ook gewapend. De Engelschen waren het eerst met deze nieuwigheid, en aangezien die goed was, namen de Duitschers ze dadelijk over. De grootste moeilijkheid voor het oogenblik is het beperkte aantal torpedo's dat medegenomen kan worden, waardoor dus steeds terugkeer naar de vlootbasis noodig is om nieuwe te halen.

Verdediging tegen de onderzeebooten is gebleken zeer moeilijk te zijn. Bij het beleg van Port Arthur werd de kruiser Sebastopol aangevallen met torpedo's. Dit reeds zeer gehavende schip wist te ontkomen, dank zij een installatie met Bullivant-netten.

De Duitschers, die op alles wat weten te vinden, hebben aan hun torpedo's nettenknippers verbonden. Zoodra de torpedo het net ontmoet, gaan die nettenknippers automatisch aan het werk en kan de torpedo door de gemaakte opening verder gaan. Toch veroorzaakt die aanval op het net een afwijking van de richting der torpedo, buitendien wordt de snelheid verminderd en blijven dus zelfs tegen de Duitsche, op die wijze voorziene torpedo's, de netten van groote waarde. Voor een groote kruiser kost deze netten-installatie niet veel meer dan 50000 gulden.

Natuurlijk worden de kanonnen ook gebruikt ter verdediging tegen de onderzeebooten, terwijl rammen ook een zeer afdoend middel is. De groote moeilijkheid echter is, ze op de een of andere wijze te raken, omdat ze zoo uiterst moeilijk zichtbaar zijn. Toch heeft deze oorlog niet het overwicht der onderzeebooten doen blijken. Men vreesde, dat het met de overmacht ter zee van Engeland

gedaan zou zijn. ‘Le rôle le plus essentiel d'une flotte militaire, son rôle primitif historique et son rôle ultime logiquement, consiste dans l'attaque des côtes et le débarquement des troupes d'invasion.’

Die rol hebben de Duitsche duikbooten niet kunnen vervullen. De Engelsche troepen zijn ongestoord vervoerd naar Engeland en Frankrijk en de Engelsche handel wordt, procentisch gesproken, zelfs nagenoeg er niet door geschaad. Of de Engelschen hunne troepen-transporten beschut hebben door netten, zooals beweerd is, of door beschermende mijnen, weet men nog niet, maar zeker is, dat dit transport op afdoende wijze beschermd is. ‘La maitrise de la mer, est le premier but de la guerre navale, parce qu'elle devient un signe du pouvoir pris par le vainqueur sur le littoral du vaincu.’

Volkomen waar! En de macht ter zee is nog onbeperkt in handen van Engeland. Indien Duitschland ten slotte de overwonnene is, dan danken de Geallieerden dit niet aan hun leger, maar uitsluitend aan den economischen invloed van het Engelsche overwicht ter zee, een overwicht, dat ondanks den duikboot-oorlog gehandhaafd werd.

Toch is de onderzeeboot een veel en veel krachtiger wapen dan de torpedoboot. Ook deze moet het vijandelijke schip naderen tot binnen het bereik van het geschut. Zoodra dit het geval is, kan de torpedoboot, ook in den donkersten nacht, door het zoeklicht onmiddellijk ontdekt worden, en een ontdekte torpedoboot is verloren. Binnen enkele seconden heeft het geschut van het vijandelijke oorlogsschip de torpedoboot vernietigd. Daarom zeggen de Franschen zoo terecht van het overigens zoo geduchte wapen, de torpedo: ‘C'est par le sous-marin qu'il prendra toute sa valeur’.

De torpedo werd pas uitgevonden in 1868 en het eerst gebruikt in den oorlog tusschen Chili en Peru. De Whitehead-torpedo van 1877 woog niet minder dan 177 K.G. In 1892 zien wij het gewicht der torpedo's toegenomen tot 530 K.G., maar hiervan was 94 K.G. explosiefmiddel, terwijl de torpedo van 1877 slechts 15 K.G. daarvan bevatte. Men begrijpt nu waarom de betrekkelijk kleine duikbooten zoo weinig torpedo's kunnen medenemen. Men kan ze tegenwoordig een snelheid geven dat ze op een afstand van 6000 meter, die ze in 7 minuten doorloopen, nog doel treffen. De trefkans is echter natuurlijk op dergelijke afstanden vrij gering

De mijnen, feitelijk stilliggende torpedo's, zijn van ouderen datum. Zij werden reeds in 1585 bij het beleg van Antwerpen gebruikt. Men gebruikt nu electrische, dat zijn die, welke tot ontploffing worden gebracht van uìt de kust en de automatische, die bij schok ontploffen. Hoe fataal de werking van die mijnen is wisten wij reeds vóór dezen oorlog uit den ondergang van de ‘Petropawlosk’ met admiraal Makharoff by Port-Arthur.

‘La Conférance’ de la Haye impose à leur emploi des restrictions. Il reste seulement à savoir si ces règles seront respectées.

Wij weten dat die regels niet gerespecteerd worden, maar dat wisten wij van te voren. Alle bepalingen opgenomen in het ‘Moderne Volkenrecht der geciviliseerde Staten’ worden slechts gerespecteerd zoolang er vrede is. Gedurende een oorlog doet men alsof er nooit Kongressen gehouden waren en alsof er nooit één enkele bepaling gemaakt werd om den oorlog humaan te voeren.

Laten wij daartegen toegeven dat een humane oorlog een onding is, maar daaraan dan ook toevoegen, dat er geen krasser veroordeeling van den oorlog mogelijk is. Alle humane bepalingen uit den vredestijd moeten overboord geworpen worden.

Daarom past de onderzeeboot, ook de kust-onderzeeboot, zoo goed in het oorlogskader. Gemeener, gluiperiger, valscher wapen dan deze onderzeesche sluipmoordenaar is niet denkbaar. Vandaar ook de haast van alle Staten om zich

die aan te schaffen en de teleurstelling, dat de Duitsche duikbooten niet ten volle aan de daarin gestelde verwachtingen voldoen.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Overzicht van de Week.

In Duitschland ondenkbare toestanden.

Dezer dagen reisde ik in een D-trein op de lijn Amsterdam - Den Haag.

In Amsterdam zaten we - eenige heeren en ik - in donker. De overige coupé's waren reeds verlicht. Een der heeren, wien het dus onmogelijk was zijn courant te lezen, verzocht den conducteur voor licht te willen zorgen.

Typisch Hollandsch luidde het antwoord: ‘Strakkies meneer!’

Daar het ‘Strakkies’ intusschen eindeloos duurde, riep een andere passagier den onderchef te hulp, die op het perron aanwezig was op dat oogenblik. Deze stelde hem tevreden

met de belofte dat het licht ‘onderweg’ wel eens zou worden aangestoken.

- Eindelijk gingen we ‘onderweg’. Want, bij de tegenwoordige vertraging-toestanden is het, zooals ieder onzer weet, een verrassing wanneer men vertrekt of aankomt met een trein.

De conducteur arriveerde na eenigen tijd om de kaartjes te controleeren, bekeek, nadat het verzoek om licht was herhaald, de lamp, bekeek ons, en deelde ons als eind-resultaat gemoedelijk mede:

‘Ik kan er niets aan doen, 't is kapot...’

Hierna vertrok hij weder, ons in duisternis achterlatend.

Waarop een der heeren opstond, zichzelf hielp, en, *zonder eenige moeite*, het licht wist op te draaien.

- Aldus geschied in een coupé 1ste klasse, in den jare 1915, op een hoofdlijn, en aldus geantwoord door een chef en door een conducteur, op een hoofd-station en in een D-trein.

In Duitschland zou zoo iets m.i. *onmogelijk* zijn.

In Holland echter kenmerken we ons door het feit dat we geen nacht-treinen hebben, maar nochtans steeds *komen* met den nachttrein.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Het bericht van Mevr. A. Spoor-Jonkvr. de Savornin Lohman, waarbij zij mededeelt, dat zij aan het einde van dezen jaargang als Redactrice van de ‘Holl. Lelie zal aftreden, kan ik niet met stilzwijgen voorbijgaan. Ik gevoel mij gedrongen hier openlijk uit te spreken en zeker wel uit naam van velen onzer, dat een gevoel van diepen weemoed mij vervulde.

Niet dat haar besluit niet alleszins te begrijpen is, want een gehuwde vrouw, die haar plichten in haar gezin wil vervullen, kan geen taak daarbuiten waarnemen. Ook verblijd ik mij zeer dat de kroon van het volle, rijke vrouwenleven voor haar is weggelegd, doch te vergeven is het ook dat het ons aangrijpt dat onze Redactrice als leidster ons zal gaan verlaten. Wij kunnen het ons nog niet indenken, dat Jonkvr. Anna de Savornin Lohman, die de Hollandsche Lelie plantte en daarbij haar vaandel, waarop Waarheid stond geschreven met gouden letters, daar niet meer zal wezen.

Het is te hopen dat de jongeren, die zij vormde in haar school, zich te nauwer zullen scharen om haar vaandel, en de waarheid zullen dienen met al de krachten hunner ziel, zoodat haar werk niet tevergeefs zal geweest zijn.

S. HOOGENDIJK-HESSE

Arnhem.

Indische dames uit vroegeren tijd.
door S. Kalff.

Ware het huiselijk leven der eerste Nederlandsche generaties in Indië niet zoozeer een gesloten boek, de rol, welke de vrouw in die vroegere koloniale samenleving speelde, zou zich beter laten bepalen.

Waarschijnlijk vormde dit vrouwelijk element eene verborgen, maar krachtige strooming, en oefenden de Europeesche vrouwen in de kolonie een soortgelijken invloed op den loop der zaken uit als waaraan zij van huis uit gewend waren. Achter de schermen des openbaren levens blijvende, hielden zij dikwijls de draden vast,

waarmede de marionetten op het tooneel geregeerd werden. Want de positie, welke hare zusteren in 't vaderland zich allengs veroverd hadden, trots sociale onmondigheid, trots de hun toegewezen secundaire plaats in het maatschappelijk leven, was niet gering. De bazigheid, getemperde uitdrukking voor heerschzucht, der Nederlandsche vrouwen was van notoriteit en viel den vreemdeling binnen onze landpalen aanstonds in het oog. B. v. aan den Engelschen gezant in den Haag, Sir William Temple, die aan een heerendiner bij den Amsterdamschen burgemeester Hendrik Hooft zich wenschte te vergewissen omtrent de waarheid van het zeggen, dat in de hoofdstad van Nederland (en Amsterdam gold hier voor het hart des lands) het opperbewind in handen der huisvrouwen was. Hooft was destijds de eerste burgemeester der stad, en kon gezegd worden Amsterdam te regeeren. Maar zijne vrouw regeerde hem. Ook gaf hij den vreemdeling zijne stelling onvoorwaardelijk toe. Hij geloofde dat eene zachtaardige bazin, *une douce patronne*, voor een getrouwd man de hoogste prijs uit de huwelijksloterij was, en zegende zijn gesternte dat hem zulk eene beschoren had.

Er was reden aan te nemen, dat de Europeesche vrouwen in Indië deze traditie voortzetten. En ook, waar er van eene *patronne* sprake was, dat het adjectief *douce* er niet altijd bijbehoorde. Vanzelf kwam deze eigenschap het meest uit bij de vrouw van rang, meesteres over een omslachtig huishouden en een talrijk slavenpersoneel, al stond in dit land de vrouw van rang nog ver van de vrouw van geboorte - die er in den regel niet was. Veelal kwamen in

die eerste tijden van de opkomst van het Nederlandsche gezag de echtgenooten van regeeringspersonen voort uit de rijen des volks, evenals die regeeringspersonen zelve. Het zou nog lang duren alvorens vrouwen uit de aanzienlijke kringen in Nederland den sprong waagden, en eene lange, gevaarlijke zeereis naar een eiland, waarvan de hoofdstad zelve als een ‘eerlyck tuchthuys’ gold.

Daar was de vrouw van den regeerenden gouverneur-generaal uit den aard der zaak als de toon-aangevende te beschouwen. Voor zoover de kronieken hierover uitsluitsel geven, weren de meesten van deze vrouwen uit de burgerklasse, die zoo goed en kwaad als 't ging hunne rolletjes lieten afloopen, toen het klimmend fortuin des echtgenoots hun de eerste plaats aanwees in de receptiezaal van de generaalswoning, in het Kasteel van Batavia. Over de levensgezellin van den eersten gouverneur-generaal, Pieter Both, zwijgt de historie. Men weet alleen dat hij gehuwd was en kinderen naliet bij zijn noodlottig uiteinde; hij kwam op de thuisreis door schipbreuk om het leven. Maar de vrouw van zijn opvolger, Gerard Reynst, behoorde tot dezelfde maatschappelijke klasse als haar echtgenoot, nl. tot den koopmansstand. Zij heette Margaretha Niquet en schonk hem een zevental kinderen; zij was geboortig van Antwerpen, van waar hare ouders wegens geloofsvervolging naar Haarlem gevlucht waren. Sommige bronnen geven aan dat Jan Pietersz. Coen de eerste landvoogd was, die zijne vrouw met zich naar Indië nam, evenwel ten onrechte. Want dat Reynst zijne familie bij zich had bewijst de instructie van Isaac Lemaire aan zijn zoon Jacques, den bekenden zeevaarder, waarin hij hem aanbeveelt om bij zijne komst in Indië aan de dochters van den landvoogd het hof te maken; terwijl de gegevens tevens uitwijzen dat de moeder vóór het jaar 1619 in het fort op Jakatra kwam te overlijden.

Ook de vrouw van den geletterden Laurens Reaal behoorde tot den koopmansstand. Zij heette Susanna de Moor, en was reeds weduwe van den Amsterdamschen koopman Hendrik de Rikker, toen zij hare hand reikte aan den vriend van Hooft, den man wien Vondel zijn *Lof der Zeevaart* opdroeg. Doch dit huwelijk had plaats ruim een tiental jaren nadat hij uit Indië was teruggekeerd. Ware hij niet zoozeer een gunsteling van Van Oldenbarnevelt geweest, aan een jongen man van pas 33 jaren zou een zoo gewichtige post als de Indische landvoogdij waarschijnlijk niet ten deel zijn gevallen. De weduwe de Moor was derhalve niet tegenwoordig toen Reaal door den Raad van Indië, vergaderd op het eiland Ternate, in zijne waardigheid werd bevestigd; noch schijnt zij zijne eerste liefde geweest te zijn. Want er woonde te Amsterdam niet ver van den Schreijerstoren een jong meisje, dat alleen onder den naam van Swaentgen is bekend gebleven en dat van hare kindsheid af eene meer dan gewone vriendschap voor dien ‘Eelhart’ (gelijk Hooft hem noemde) bleef koesteren. Zoo althans stelt Alberdingk Thijm in zijne *Portretten van Vondel* de zaak voor, doch historische gegevens over deze figuur ontbreken.

Voor den jongen, nog ongehuwden landvoogd was 't een droeve terugkeer, toen hij in 1620 zijn vaderstad Amsterdam wederzag. Want hij vond de aanhangers van zijn zwager Arminius in de felle godsdiensttwisten dier dagen verdrukt, verbannen of gevangen, en 't kostbaar bloed van zijn beschermer Joan van Oldenbarnevelt gestort op het schavot. Eerst toen hij naar de vijftig liep, huwde hij de weduwe de Moor. En het bevallige Swaentgen, dat zoo dicht bij een Indischen landvoogdszetel gestaan had, was toen misschien reeds de vrouw van een braven Amsterdamschen poorter en woog achter een toonbank in grauwpapieren peperhuisjes den ‘oogst der kruidige Molukken’ af.

Het domicilie der Indische regeering was destijds nog het fort op Ternate. Eerst na de verovering van Jakatra, daarna de voltooiing van het Kasteel en de inrichting van eene spacieuse generaalswoning binnen het fort, nam de staatsie en het uiterlijk

vertoon eener landvoogdsgemalin vanzelf toe. Gemeenlijk 's Maandags hield zij daar receptie ‘voor alle vrouwen en jonge juffers van fatsoen, die haar willen komen bezoeken, gelijk de vrouwen der Raaden van Indiën mede ieder haren dag houden’. Bij het uitrijden werd haar koets door twee bereden hellebaardiers en een korporaal met twaalf man begeleid. Zij alleen heette ‘mevrouw’. Het duurde tot op het laatst der 17de eeuw, nl. tot de regeering van Joannes Camphuis, alvorens ook de vrouwen van de Raden van Indië dit praedicaat voor zich-bemachtigden. In de biografie van dien landvoogd, door Onno Zwier van Haren, leest men:

‘Tot die tijd (de regeering van Camphuis, 1684 tot 1691) wierden de Vrouwen van de eerste rang tot Batavia maar alleen juffrouw

genoemd, dog Schagen (de raad van Indië Nicolaas Schaghen) in 't jaar 1683 uit Holland vertrokken, bracht zijne Huijsvrouw meede, die in Holland Mevrouw genoemd geweest zijnde, deese naam tot Batavia behield, hetwelke aanstonds door alle Vrouwen van Raaden van Indiën wierde gevolgd; en zo veel te gemakkelijker doorging, omdat de Generaal (Camphuis) ongetrouwd was, en er dus niemand was die belang had om die distinctie in weesen te doen blijven'.

De titel juffrouw voor eene gehuwde vrouw bleef in Indië bestaan tot na het Engelsche tusschenbewind (1811 tot 1816). Althans, een der meest vruchtbare onder de oudere Indische romanschrijvers, W.L. Ritter, laat in zijne novelle 'De laatste der oudgasten', een zijner personages zeggen:

'Sedert eenige jaren, en wel na de wederkomst der Hollanders in 1816, is dat woord: jufvrouw, hier in onbruik geraakt. Het is waar, vroeger hadden wij jufvrouwen, en zelfs vrouwen, maar die zijn verdwenen en allen zijn thans mevrouwen'.

Schrijver had die dagteekening evenwel iets vroeger mogen stellen. Ook vóór het herstel van het Nederlandsch gezag in Indië waren er reeds vele mevrouwen, al stonden hunne echtgenooten ook in rang beneden dien van Raad van Indië. De regeering zelve trok somtijds de grens. Aldus onder het bestuur van Daendels, toen de bepaling werd afgekondigd:

'Is besloten dat op de ordre van de armee en de marine zal bekend gemaakt worden, dat van nu voortaan de vrouwen van officieren van 's Konings land- en zeemagt hier te lande, welke in Europa geboren of van Europeesche afkomst zijn, de rang van kapitein of daarboven bekleedende, mevrouwen zullen worden getituleerd, ten einde haar in navolging van 't moederland te doen jouïsseeren van een haar alleszins competeerenden titel'.

En niet eens in het moederland was men scheutig geweest met het woord. Ook daar verzette zich de oud-Hollandsche matrone lang tegen een vertaald *madame*, 't welk zij noch voor zichzelve noch voor eene jongere generatie begeerde. In den roman *Willem Leevend* b.v., van de juffrouwen Wolff en Deken, hoort men de ouderwetsche tante Martha de Harde haar ijdeltuitig nichtje Daatje Leevend in dezer voege kapittelen:

'Omdat je nu van wat hooger komaf bent, en in een dubbeld huis op de Heerengragt woont, en omdat je nu juist in 't hair gekapt zijt zonder een muts op jen hoofd, en net zo als een Harlekein zijt opgeschikt met veeren op jen trompet, nu beelt gij U.E. magtig wat in en denkt dat 's Keizers kat jen nigt is, en och heer! het biest kent je niet eens. Apperepo, moet je ook niet al Mevrouw hieten? Wist men in mijn jeugd van dat *gemenvrouw!* 't Moet onze Gerrit mooi tuigen dat zijn vrouw Mevrouw hiet, en zijn eigen vleeschelijke Moeder hiete noit anders dan "Lysbet uit de Wenteltrap", want zij deed een Lakenwinkel op den Nieuwendijk, kind. Nou, ik beklaag den kerel die jou krijgt.'

Er zou evenwel een tijd komen, waarin het praedicaat mevrouw voor de echtgenoote eens gouverneur-generaals niet voornaam genoeg zou wezen; waarin zij zich gelijk in het geval van de echtgenoote van P.A. v.d. Parra 'douairière' zou laten noemen. En Catharina Magdalena Huysman zou zich door haar huwelijk met den gouverneur-generaal van Imhoff als 'mevrouw de barones' hooren toespreken, al wist zij misschien ook wel dat men in het vaderland over zoo'n Duitschen baron (zijn vader was geheimraad van een klein Duitsch vorstje geweest) de schouders ophaalde.

Eerst bij de vrouwen der latere Indische landvoogden kwam het patricische, somtijds het blauwe bloed te voorschijn. Die van de gouverneurs-generaal der oudere linie behoorden hoogstens tot den gezeten middelstand. Die van Jan Pietersz. Coen, Eva Ment of Menten genaamd, schijnt een Amsterdamsch burgermeisje

geweest te zijn. In Indië voerde zij een genoegzaam grooten staat om er ‘staatsiejuffers’ op na te houden. Een daarvan was de onechte dochter van Coen's opvolger, Jacques Specx, bekend door haar tragisch liefdesgeval met den vaandrig Pieter Kortenhoef, wien op last van Coen het hoofd voor de voeten werd gelegd. Toen de gestrenge man gedurende het beleg van Batavia aan de ‘persing’ gestorven was, vertrok Eva Ment met haar kind, dat slechts drie dagen vóór het overlijden des vaders geboren was, in 1629 naar 't vaderland, en hertrouwde er nog twee malen. Geen wonder dat zich voor deze rijke weduwe huwelijkskandidaten opdeden; Coen had haar een aanzienlijk vermogen nagelaten. In zijne vaderstad Hoorn had hij een som van 262.000 rijksdaalders gedeponeerd, en 15.000 rijksdaalders bij de Momboir-Kamer te Utrecht, terwijl een kapitaal van 21.000 rijksdaalders

bewaard moest blijven zoolang eenige wettige naamvoerder der familie Coen nog in leven was. Daar het eenige kind uit haren echt met den gouverneur-generaal gedurende de thuisreis uit Indië, of kort na den terugkeer in 't vaderland overleden was, zoo waren zij en Coen's gehuwde zuster Aefje de eenige erfgenamen. Zulk een vrouw behoefde niet langer het weduwkapje te dragen dan zijzelve wilde. Zij vertegenwoordigde in haar persoon die ‘Rycke Vryster’ van welke Huygens gezongen had:

> Sy is een Kermis-Gans, die menigh Boer ontslipt,
> Een korssele Goddin, die 't meerendeel belipt,
> Een gulde pyl van 't kind dat Venus moeder heet,
> Een zonderlingh Gediert', dat Amber-droppen sweet,
> Haer sproete-plecken zyn onsichtbaar of van goud,
> Tyd, die de vellen ploegt, en maeckt haer nemmer oud. Enz.

Voor het kostuum eener aanzienlijke Indische dame uit de eerste helft der 17de eeuw geeft het groote portret van Eva Ment, aanwezig op het Westfriesche Museum te Hoorn, een kostbaar getuigenis. Dat portret stelt voor een jonge vrouw, blootshoofds, wier niet onschoon maar eenigszins burgerlijk gezicht tamelijk contrasteert met hare rijke kleeding. Zij draagt een gewaad van eene blijkbaar kostbare gebloemde stof, een groote kanten kraag om den hals, geborduurde ponjetten bijkans tot den elleboog reikende, en houdt in de rechterhand een pauwenveeren waaier. Achter op het hoofd ziet men een soort van kapje of muts met een rand van kantwerk versierd.

De echtgenoote van Coen's opvolger, Jacques Specx, behoorde tot een aanzienlijker geslacht dan de obskure Eva Ment, want zij was eene kleindochter van den raadpensionaris mr. Paulus Buys. Zijn tweede vrouw heette Magdalena Doublet en was eene dochter van Philip Jansz Doublet, heer van St. Annaland en ontvanger generaal der Unie. Een zijner bloedverwanten was die Philip Doublet, welke in 1660 huwde met Susanne, de dochter van Constantijn Huygens, over wier bruiloft de dichter der *Korenbloemen* zulk een oolijken brief heeft nagelaten. Dit tweede huwelijk viel echter na Specx' aftreden en terugkeer in 't vaderland. Terwijl zijn eerste vrouw, Maria Buys, evenmin gezegd kon worden de officieele plaats eener ‘generaalse’ in te nemen, want haar echtgenoot was slechts provisioneel door den Raad van Indië tot gouverneurgeneraal verkozen, en die keuze werd door heeren bewindhebbers in 't vaderland niet bekrachtigd.

De levenswijs voor Europeesche vrouwen, zelfs voor de hooggeplaatsten, was destijds nog zeer eentonig en miste kleur, terwijl de verstrooiingen weinige waren. De stad Batavia, welke zich achter het Kasteel uitbreidde, was zoo groot niet of de bewoners moesten met de voornaamste wegen en grachten spoedig gemeenzaam geworden zijn. Van een schouwburg was nog geen sprake, evenmin als van een buitenplaats (Buitenzorg) waar de gouverneurs-generaal zich later bij voorkeur zouden terugtrekken. De Zondagsche kerkgang was al vroeg een kermis der ijdelheid. De dagelijksche rijtoer bood weinig afwisseling. Met een grootscheeps opgezet huishouden zou men genoeg te doen gehad hebben, ware 't niet dat de meeste zorg daarvoor neerkwam op de inlandsche huismeesteres, den opziener over 't slavenpersoneel, den hofmeester en een drom van dienstbaren. Voor 't oprichten eener badplaats leende de slijkerige, met bako-hout bewassen en door krokodillen onveilig gemaakte zeekust zich in 't geheel niet, en evenmin de omtrek voor uitstapjes; niet ver voorbij de laatste ‘thuijnen’ (hofsteden) en Chineesche warmoezerijen begon de wildernis. Voor muziek moest men veelal voor lief nemen hetgeen de ‘speeljongens’ (slaven met eenigen muzikalen aanleg) ten gehoore

brachten, terwijl het zoo geliefkoosde ‘orembaaien’, d.i. het spelevaren bij maneschijn in de grachten, een vermaak bij uitstek voor de jeugd was. Slechts de aankomst van een schip uit het vaderland was eene gebeurtenis. Niet het minst wegens de daarmee aangebrachte nieuwstijdingen, de Hollandsche provisiën en dranken, de nieuwelingen, enz. Overigens was men aangewezen op het zeer gemêleerde gezelschap, dat zich dagelijks aan den disch van Zijn Edelheid liet vinden, en bij de wekelijksche recepties op dat van een groot aantal dames, van welke de meesten niet gerechtigd waren om de twee eerste regels van het ‘Wien Neêrlands bloed’ mee te zingen. Over die recepties bij de ‘generaalse’ leest men bij Valentijn:

‘Wanneer haar Edelheid nu bezogt werd staat zij voor niemand, dan alleen de gemalinnen van de Heeren Raaden (van Indië) op, buigende zich maar voor de andere die inkomen, en wijst een ieder, 't zij zelf, 't zij door hare slavinnen, die daar oppassen, hare plaats na hare rang aan; dog als de juffers vertrekken staat zij op, en doet haar tot aan de deur van 't vertrek uitgelei.

De Gemalin van den Heer van Riebeek, een zeer zedige en nedrige vrouwe, had de gewoonte als er een juffer inquam van altijd op te staan en haar te verwelkomen, bij welke gelegenheid dan ook alle de Mevrouwen en Juffers opstonden. Wanneer hare gezondheid gedronken wierd stond die Mevrouw, die dezelve instelde, en die aan welke zij het bragt, op, terwijl haar Edelheid zitten bleef en zich maar boog; dog als zij daarvoor bedankte stond zij op.'

(*Wordt vervolgd.*)

Herinneringen uit het verleden door C. Arntzenius.

'T is herfst. 't Is koud en guur, alle boomen bijna kaal.

En ik lig buiten, in den tuin in plaids en cape - ik moet een rustkuur doen.

Al een maand lig ik in dit herstellingsoord; de andere patiënten zie ik allen in de verte, want ik word in strenge afzondering gehouden. - -

Nu pas kan ik geregeld denken. - - - Ze hebben te veel van mijn zenuwen gevergd. -

De bladeren zijn bruin en vallen af en op den grond en over mij neêr, doode bladeren - - - maar ze hebben tòch geleefd, eens zijn ze heerlijk groen geweest en hebben genoten van 't leven en zijn tot volle rijpheid gekomen. - - - - - - - - - - -

Honderden bladeren liggen verspreid op den grond; zouden ze elk óók een brokje levensgeschiedenis hebben, zooals de menschen, zouden ze óók hun deel gehad hebben in vreugde en smart?

Nu is ze dood. - -

Ook bruine, dorre bladeren dekken haar graf; slechts één krans ligt daar boven op. -

Zou zij rust hebben? -

Ik vrees van neen. - - - - - - -

Ik heb haar opgepast, de verstootene - ik had medelijden - vrinden, familie, alles had haar verlaten, want ze had twee moorden, twee zedelijke moorden op haar geweten.

Een zedelijke moord, een leven vernietigd, is veel erger, dan een moord, welke je 't leven beneemt, want - dan ben je dood, je behoeft hier op aarde niet verder te leven, ten minste zoover men weet, maar een *zedelijke* moord.....

Als je leven geheel verwoest is en je niets meer verwachten kunt, als àlles donker om je heen is, als 't liefste, wat je op aarde bezit, je is ontnomen en je *moèt* dan blijven voortleven, zonder eigenlijk te leven, dat is hopeloos!!

Als een moeder haar kind ziet verkwijnen door schuld van een ander - - - - als een vrouw, haar man, van wien ze zielsveel hield, van haar ziet gaan en haar kinderen van den vader ziet berooven - dan is er geen vreugde meer voor hen op aarde. -

Die vrouw was met schuld belast en dat alles had alleen hartstocht gedaan. -

Ik herinner ze mij als jong meisje; ze had een schoone stem en als zij op soirées bij vrinden en kennissen zong, dan was het heerlijk naar die stem te luisteren. Op concerten zong zij solo, op de Wagner-uitvoeringen moest ze dikwijls fungeeren als één der bloemenmeisjes. Haar stem werd bewonderd, ze was zéér muzikaal.

Op muziekavondjes werd zij altijd geïnviteerd; zij was niet mooi, maar had toch wel iets dat aantrok.

Als zij begon te zingen, kijk, dan was 't alsof zij een toovermacht over je had, dan trok ze je overal waar ze je hebben wilde, dan palmde ze je in. - -

Zij huwde een braven man van goede familie, maar hij was twintig jaar ouder dan zij.

Niettegenstaande dat, moest en zou zij hem hebben; ze werden beiden gewaarschuwd, maar 't gaf natuurlijk niets.

Eerst ging alles goed, maar na zes jaren getrouwd geweest te zijn, werd de man ziekelijk en kon niet meer werken.

Daarna begon ze zangles te geven, gaf als reden daarvoor op, dat zij anders, als haar man kwam te sterven, niet genoeg zou hebben om van te leven.

Haar schoonzusters vonden 't vreemd en lieten er zich over uit, dat zij daardoor haar man veel te veel alleen liet, maar dan antwoordde ze altijd: ‘Dat is ònze zaak, wij hebben dat alles samen besproken en mijn man vond 't goed.’ -

Zij gaf mij óók zangles; 't was op een middag in October; wij hadden net gedaan met zingen. 't Was op mijn kamer, we dronken een kopje thee en we zaten zoo intiem bij elkaar.

Opeens staat ze op en zegt: ‘Wat heb je daar een mooie aquarel hangen, Iris!’;

‘Ja,’ antwoordde ik, ‘dat heb ik van Van Buren gekregen; hoe vindt je 'm?’

Marie kijkt er lang naar, dan zegt ze: ‘Ik vind 't prachtig, maar ik zou er niet elken dag naar moeten kijken.’ - - - -

- ‘Waarom niet,’ zei ik, ‘'t heet de Passie en wat is die passie magnifiek uitgedrukt, hè? Dat zich geven in een élan van liefde, van hartstocht! prachtig uitgebeeld! Kijk, die kleur van dat blanke vel, aan menschen, met rood haar, eigen, die teêre vleeschkleur! Ik dweep er meê!’

- ‘Maar,’ zei Marie, ‘'t zou me te veel doen herinneren, aan wat ik mis.’

- ‘Jij, missen, ben je niet gelukkig?’

Daar begon ze opeens te schreien.

- ‘Ach, Iris,’ zei ze, ‘we zitten hier toch zoo intiem bij elkaar. Ik zal je eens wat vertellen, wat ik nooit aan iemand heb toevertrouwd.

Zeker, heb ik een man, waar ik veel van houd, maar menschlief, hij is zoo ziekelijk. En nu ken je mij, je weet dat ik een kerngezonde vrouw ben, je begrijpt, dat ik op die manier geen bevrediging heb in mijn leven!

Daarom alleen ben ik zangles gaan geven, Iris, want ik moet afleiding vinden in mijn werk. Ik heb den menschen maar iets wijsgemaakt, dat ik 't deed om geborgen te zijn, neen, 't is alleen voor afleiding, alleen om mijn gedachten een andere gang te geven.

Kan ik 't helpen, dat ik geschapen ben met een hartstochtelijk temperament? Ik heb mezelf niet gemaakt. God, Iris, er zijn nachten, die ik bijna niet doorkom, en als eindelijk 't daglicht door de ramen gluurt en ik uit bed ga, dan denk ik bij mezelf: ‘Goddank, alweêr een nacht voorbij!’ Ik kàn 't waarachtig niet helpen.

- ‘En *ik* dan? heb *ik* dan bevrediging? Ik kan daarin met je meêvoelen, want ik *weët.* - - - - - - - - - - - -

Is 't voor mij niet vreeselijk, dat je gedoemd bent om verbonden te blijven aan een man, die maar niet wil scheiden en daardoor de beste jaren van je leven verloren gaan? En dat alles, door één kras aan 't stadhuis.

Dat alles door één pennestreek in het groote boek, dat altijd maar voller en voller wordt en die pennestreek kan niet uitgeschrapt worden of heer gemaal moet óók willen, zelfs God kan je niet helpen! - - Jij hebt 't echter vooruit geweten, Marie, je kondt begrijpen, dat 't later op dat punt slecht zou gaan, want je man was twìntig jaar ouder dan jij.’

- ‘Nu ja, maar daàrom had 't niet zoo gauw behoeven te komen, dat hij ziekelijk werd!’

- ‘Hij kan 't toch ook niet helpen, Marie, hij is zoo lief en altijd ridderlijk en wat draagt hij je op de handen!’

- ‘Dat doet hij óók, Iris, maar daàrom, òmdat ik zooveel van hem houd, daarom is het juist des te erger, begrijp je me?’

Ja, - ik begreep 't en daàrom, omdat ik alles zoo heb kunnen meêvoelen en begrijpen, daàrom heb ik haar niet aan haar lot overgelaten later, daárom heb ik haar verpleegd, ofschoon ze toch heel veel schuld had, ofschoon ze gehuicheld had en bedrogen. -

Er gingen zoo een paar jaren voorbij; ik had nog altijd les van Marie. Haar man werd hoe langer hoe zwakker, bleef meer thuis en hoestte steeds maar door.

En als zij veel uit moest 's avonds naar 't Concertgebouw (het was noodig voor haar lessen), dan hielden haar schoonzusters den man gezelschap. Ik kwam er ook wel eens aanloopen, want ik mocht hem graag. Hoe langer hoe meer moest Marie van hem weg, want ze moest ook een koor dirigeeren en dan had ze een cursus van jonge meisjes, waarmee zij wel eens een uitvoering in 't openbaar gaf. Dat was

haar glorie, want die uitvoeringen slaagden uitstekend, de zaal stampvol en zij werd gefêteerd als geen.

Maar wat *ik* zag in die dagen dat zagen er niet velen; ik kwam Marie 's avonds in 't donker meestal tegen, met haar zwager, de man van haar eenige zuster.

Dan liepen ze gearmd - - - liefdoenerig - - - als een pas geëngageerd paar.

Op een avond liep ik vlak achter ze: ze waren mijner niet bewust. Ik verkortte mijn passen - - - ze wandelden de eenzame wegen. - - -

Later, toen ze me weêr les kwam geven, vertelde ik 't haar. - - -

Geen blikken of blozen - - niets; ze kwamen elkaar wel meer tegen, zij van de les, hij van 't kantoor.

Ik heb er verder toen geen acht op geslagen, maar tòch bleef 't mij bij, een heelen tijd.

Toen kwam de dood. - - -

Marie's man lag op sterven. - - -

Zijn zusters waakten ook en nog zal ik

niet vergeten, op een avond, dat hij daar zoo naar lag op zijn bed, zoo kreunend en akelig, dat zij toen naar 't Concertgebouw moest; zij *moest* dirigeeren, ze kon 't niet afzeggen en of de zusters er al met woede tegen opkwamen, òf haar met zachtheid wilden overreden haar besluit niet ten uitvoer te brengen, ze ging tòch.

Hij, haar partij opnemende, zei ook: "t moet immers, 't is haar werk,' en toen kwam ze thuis in ruischende zijde, in een ziekekamer, waar de patiënt bijna zieltogende was. - - - - - - - - - - - -

Hij, altijd met liefde over haar pratende en zij vol zorg voor hem, maar hard, realistisch, de dingen bij den waren naam noemende, geen vrouwelijke zachtheid. - - -

Toen kwam de dood. Marie wanhopend en toch deed ze alles, wat gedaan moest worden, met een stiptheid, met een accuratesse, met een hardheid, alsof daar niet lag haar liefste schat. - - - - - - - - - -

Ik ging haar condoleeren; zij was in 't zwart, ik dacht niet, dat ze zoo heel bedroefd zou zijn. - - - - - - - - - - -

Ik had me vergist, ze barstte uit in een zenuwachtig snikken, ze was zoo gelukkig geweest met haar man. Er was geen huwelijk, dat zóó gelukkig was geweest als 't hare. Metamorphose??!!

'Ik wou, dat ik nu óók maar dood was,' zei ze, 'wat doe ik hier alleen? Ik heb geen kind of kraai. Had ik maar een kind! Een kind, dat ik vertroetelen kon, waar ik voor werken kon, een kind, dat ik aan mijn borst kon drukken en dat ik op kon voeden!'

Ik troostte haar, zooveel ik kon, maar ze was haast niet tot bedaren te brengen. -

Drie maanden daarna kwamen Marie's schoonzusters me opzoeken, ik was ziek.

Toen we eerst wat over koetjes en kalfjes gepraat hadden, zei de jongste tegen me: 'Zeg, Iris, ik moet je wat vertellen. Iedereen weet 't nu toch al en ik wil niet hebben, dat je 't van vreemden hooren zult, maar Marie, onze schoonzuster, houdt 't met haar zwager; vindt je 't niet vreeselijk?' - - -

De zaak verrastte me niet zóó, omdat ik ze beiden wel had samen gezien.

'Ik dacht 't wel', antwoordde ik, 'want zoo lief, als ze toen met elkander liepen.' -

En toen kreeg ik een relaas, neen, niet om te zeggen, zóó tragisch, die arme vrouw, Marie's zuster, die nog zooveel van haar man hield en deze afgetroggeld door haar *bloedeigen* zuster - - - de kinderen van hun vader beroofd. - - - -

O, wat haatten die schoonzusters Marie, die ze dachten zoo rein en die door hun broêr compleet verafgood werd! En dan 't te houden met je zwager! Had ze maar tien andere mannen genomen, zeiden ze, à la bonne heure, dat moet ze zelf weten, maar je zuster zóó ongelukkig te maken!

- 'Maar, denkt u wel', antwoordde ik, 'dat als iemand erg hartstochtelijk is, zij dan eerst bedenkt: laat ik *dien* man niet nemen, want hij is mijn zwager?'

'Neen, hartstocht redeneert niet', zei ik, 'werkelijk niet en vooral niet *zulk* een persoonlijkheid als Marie, zij is ontzettend gepassionneerd. En nu komt er nòg iets bij. Zij heeft de laatste jaren van haar huwelijk geen bevrediging gehad; haar man was te zwak en reken dan eens aan, zoo'n vlamhartstocht! Alles concentreerde zich op één punt, gereed om op een zeker oogenblik uit te barsten in lichte laaie.- - - - - -

- 'Maar, God! Iris, een mensch is toch geen beest, dat wij *àlles* en *iedereen* aan onze passie mogen opofferen, en al, wat rechtschapen, edel en goed in ons is, daarvoor moeten dooven?

Marie verweet ons dikwijls, dat we ouderwets en bekrompen waren, maar zóó iets zal ieder toch wel *slecht* noemen. Daar komt geen geest van den tijd bij te pas, maar dat zijn zaken van hart en geweten, die door alle eeuwen heen, zullen blijven bestaan. Recht is recht, goed is goed, en *slecht is slecht*, daar valt niet meê te modderen. Zij is een slechte vrouw en dat alles was al aan den gang, toen ze met Willem getrouwd was.'

- 'Wàt', zei ik, 'toen al? Dàn vind ik haar slecht, want dàn liegt ze, dan heeft ze gehuicheld, óók tegenover mij, dàn heeft ze krokodillen-tranen geschreid bij zijn dood. -'

- 'Ja, dàt heeft ze. Ach, vanaf haar huwelijk heeft ze gehuicheld,' ging Marie's schoonzuster voort, 'ze heeft haar man in haar netten verstrikt, ze heeft hem altijd *willen* hebben. En toen Willem later ziek werd, heeft zij hem overal bespottelijk gemaakt. Als er gasten waren, nam ze één oogenblik van zijn afwezigheid waar om de meest kiesche huwelijksaangelegenheden met den "amant" te behandelen en daarvoor zich in beklag te brengen, om later een wapen te hebben tegen haar vuile, minne handelwijze, terwijl Willem één en al toewijding, ridderlijkheid en zorg voor haar was. Men

mocht niet aan haar raken, of hij nam haar partij op.
Zij heeft nooit een greintje liefde voor hem gevoeld; niets dan hartstocht en berekening zijn haar drijfveeren geweest.'
- 'En die zuster van Marie, hoe is 't daar nu meê?'
- 'Ach, vreeselijk, als je haar brieven leest, dan bloedt je hart en zij, die haar zuster nooit kwaad gedaan heeft. En de arme, oude moeder gaat gebukt onder dat alles en is al verbazend verouderd in de laatste dagen. En Marie, die altijd beweerde zoo dol op kinderen te zijn, die nu die twee kleine kindertjes van hun vader berooft en hun later dwingt, om met minachting op dien vader neêr te zien!!'
- 'Maar die zwager lijkt me nu zoo kalm altijd,' zei ik.
- 'Dat is 't ook, maar Marie heeft hem zeker heelemaal ingepalmd; haar passie grenst aan 't beestachtige!!'

Dat alles staat me zoo helder voor den geest; ik hoor ze nog spreken en ik zie nog de fel hatelijke blikken; menschen, die anders zoo zacht en goed en beminnelijk zijn, maar die slag was ook te zwaar voor hen, die zoo zielsveel hun broer hadden liefgehad.

Toen den dag, dat ze me les kwam geven, vroeg ik haar rekenschap.
'Marie, ik weet alles, maar God, hoe heb je zóó iets kunnen doen! Je zuster ongelukkig maken voor heel haar leven en de kinderen van hun vader berooven!'
- 'Dus, Iris, weet jij 't óók al? Maar zeg eens, redeneert hartstocht dan wel? Denkt ze eerst: zeg, ben je de man van mijn zuster of ben je een ander?? Neen, hartstocht redeneert niet. Ik kan er niets aan doen, wij houden van elkaar.'
- 'Maar wat ik van je in-slecht vind, is, dat dit alles al zoo lang is geweest, nog terwijl je met Willem getrouwd was. Kijk, dat is leugen en huichelarij, dat is slecht en wat heb je daar niet geschreid, toen hij dood was en ik je kwam condoleeren! Wat al mooie phrases heb je niet geuit over je huwelijksgeluk, dat niemand zoo gelukkig is geweest als jullie tweeën, bah!!

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

M.H. - (Dierenbescherming) Uw stukje is aangenomen.

v.d. H. - (de Zee ged:) is aangenomen.

J.N. te S. - Uw twee boekbesprekingen nam ik aan.

H.M.L. en zuster. - Worden nog afzonderlijk bedankt. Gedichtjes aangenomen.

Leo. - Als ik mij goed herinner is dit Uw ps: - Hartelijk dank voor Uw schrijven en gelukwenschen. Het spijt mij zeer van Uw eigen huiselijke omstandigheden zoo weinig gunstigs te vernemen. Ik hoop dat de verandering op den duur goed gaat werken. Van onze wederzijdsche vriendin hoorde ik ook reeds een en ander omtrent U. Gij woont nu in mijn buurt. Ik ben tot hiertoe echter nog nooit daar geweest.

Mevr W.K. geb: W. schrijft mij:

DEN HAAG, *29 Aug. 1915.*

Zeer Geachte Mevrouw,

In de Holl. Lelie van 16 Juni 1915, No. 51, die ik gisteravond in handen kreeg, *las ik op pag. 764 een verzoek om nadere inlichtingen omtrent iemand*, *die in staat zou zijn om in het aangewezen geval genezing te kunnen aanbrengen. Daar U mededeelt*, *dat die persoon niet meer praktiseert*, *geef ik U in overweging genoemde dame 't adres te geven van een zeer bekwaam magnetiseur hier in de stad*, *n.l. den heer Nio*, *Laan van Nieuw Oost-Indië 260. Deze heer heeft reeds zooveel menschen geholpen*, *dat hij misschien wel in staat zou zijn om ook hier hulp te verleenen.*

Onder vriendelijke dankbetuiging vermeld ik den inhoud van haren brief, daarbij er allen nadruk op leggend, dat ik zelve ben voor*vrijheid in zake geneeskundige behandeling*, *maar nochtans zelve tot hiertoe mij alleen heb bepaald* tot de ‘gestudeerde’ medici, zoodat *ik* geene verantwoording van welken aard op mij neem in zake deze en dergelijke aanbevelingen.

P.P den Haag. - Gedichtje niet geschikt.

Februari II. - De prijsvraag wordt thans spoedig beoordeeld, hoop ik. Ik heb zulk een drukken tijd achter mij. Uw artikel over onnatuurlijke verhoudingen in de maatschappij zal ik gaarne ontvangen. Vriendelijk dank voor Uw schrijven.

Nora. - Uw brief, hier vóór mij liggend, dagteekent van voor dien anderen, waarin gij mij gelukwenscht. Ik zal dien laatsten particulier beantwoorden.

Woont gij thans voorgoed daar te B? Uit Uw brief is dit niet duidelijk. Onder den druk van den oorlog lijden we allen steeds meer. En toch is de massa zoo dom óm zich als slachtvee te laten gebruiken. En gij zult eens zien welk een armoede ons te wachten staat als de vrede eindelijk eens wordt gesloten.! Dan begint het eerst recht. Inderdaad, elk jaar deed ik de kuur in Nauheim, sinds de laatste jaren, maar dit jaar weerhield mij de oorlog, na de verleden jaar ondervonden moeilijkheden in zake het verzenden der drukproeven en manuscripten. Zoo ziet gij dat ons leven *wordt* beschikt. Dat heb ik-voormij dit jaar ondervonden op de meest afdoende wijze. Het spijt mij dat ik Uw verjaardag liet voorbijgaan zonder U geluk te wenschen. Die dagen waren voor mij-zelve zoo veelbewogen.

Mevr. M.V.O.v.L. (Ned. Indië) - Gij schrijft mij:

Reeds zóóvelen wendden zich tot U en zij allen werden door U met raad bijgestaan, daar waar het eenigszins in Uwe macht was, dat ik het ook waag tot U te komen met 'n zeer groot verzoek om hulp.

Ik ben wel niet persoonlijk lid van de 'Hollandsche Lelie', doch geregeld lezen we het blad, waarvan U redactrice is, in onzen leestrommel. Daarin las ik al zéér vaak raadgevingen gegeven aan dames aangaande toiletten, mantels, corsetten, enz. enz. Ook nu pas kwam een mijner kennissen van een éénjarig verlof naar Holland terug. Ze kleedde zich op Uw raad (in de Holl. Lelie) hoofdzakelijk bij Pfaff en was er zéér tevreden over.

Ik had U echter op ander gebied iets te vragen.

Wanneer de officieren, 't zij als kapitein of majoor, voorgoed naar Holland terug willen dan moeten ze zich natuurlijk inrichten.

Door al te veel voorkomende overplaatsingen die hier zéér kostbaar zijn en door 't dure leven bij de vaak kleine traktementen, zijn ze in den regel niet in staat te sparen en mocht dit al zoo zijn, dan is dat tot 'n minimum bedrag beperkt.

Komen ze dus in Holland terug, dan moeten ze zich inrichten van tweedehandsch meubilair, wat natuurlijk zeer onaangenaam is, tenminste ik vind dat zoo.

Mijn man is ook kapitein en als er niets tusschen beide komt en de oorlog is afgeloopen, dan wilden we in Mei a.s. om gezondheidsredenen voorgoed naar Holland terug. Zoudt U mij nu 'n adres kunnen opgeven van 'n meubelmaker, die ons voor niet te veel geld behoorlijke en soliede meubels kan leveren en toch passend voor onzen stand.

Er zijn er natuurlijk bij hoopen, die je graag willen inrichten, doch om nu onder al die menschen een geschikte en tevens billijke te vinden, is altijd de groote moeilijkheid, en daar U reeds zoovéle jaren in den Haag woont en dus misschien ook daarin menschen hebt die U kunt aanbevelen, daarom wend ik mij met dit groote verzoek tot U in de hoop dat U mij helpen kunt.

Daar ik een gezellig ingericht huis een van de eerste vereischten vind voor menschen van geen middelen, die dus hunne gezelligheid thuis moeten zoeken, zoo liep ik al 'n poosje met het plan rond om uw hulp in te roepen, doch dorst het niet eerder wagen.

Ik hoop, Hooggeachte Freule, dat U het niet te onbescheiden zult vinden dat ik mij met deze vraag tot U wend.

In antwoord op dit verzoek acht ik het het verstandigst, Uw vraag onder de algemeene aandacht te brengen, omdat het voor mij moeilijk is in dezen een

practischen raad te geven. Wat de een namelijk mooi, solide en practisch vindt in zake meubelen, dat voldoet soms den ander geenszins. Daarenboven is mijn eigen smaak in deze dingen dikwijls afwijkend van de heerschende. Ik voor mij koop dan hier dan daar, naar eigen idee en inzichten, en houd er niet van zich ‘te laten inrichten’ naar den een of ander door een meubel-fabrikant aangeprezen ‘stijl’. Gaarne zal ik eventueele raden of adressen vermelden. Uw verzoek, U een ex: van deze Lelie, met mijn antwoord voor U bestemd, te doen toekomen is te lastig om aan te voldoen. Ik heb mij steeds bereid getoond ook niet-abonne's en corr: te beantwoorden, maar het spreekt vanzelf dat ik onmogelijk voor hen nog méér moeite kan doen dan voor abonné's, door hun afzonderlijke ex: te gaan toezenden, behelzende mijn antwoorden aan hen. Overigens veel dank voor Uw vriendelijke woorden aan mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

27 October 1915.
29ste Jaargang.
N°. 17.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Linkerhand, rechterhand of allebei?

De meeste menschen zijn rechtsch, de linksche zijn slechts ongeveer drie procent. Op school wordt bijna uitsluitend de rechterhand geoefend, alleen bij de gymnastiek zijn de oefeningen voor rechts en links dezelfde en begint men zelfs met den linkervoet; men commandeert bij het leger: links - rechts! Voor hen, die linksch zijn, bestaat op school weinig consideratie, men wil er eenheid, omdat die in een klas noodig, in een groote klas haast onmisbaar is, men tracht dus de linkschen met de

rechterhand te leeren schrijven en teekenen, maar als de onderwijzer ziet dat de linksche het met de linkerhand veel beter kan en met de rechterhand bijna geen vorderingen maakt, laat hij het zuchtend toe dat de linksche links blijft, als hij dan toch maar links behoorlijk schrijft en teekent, want daarom is het ten slotte toch te doen.

Hij staat evenwel voor een raadsel: wat

is de reden dat die jongen linksch is; waarom kan hij niet evengoed rechts leeren schrijven, enz. als de anderen? Mankeert er iets aan zijn hand? Maar hij zou met evenveel reden en recht kunnen vragen: waarom al die rechtsche kinderen niet links kunnen leeren schrijven of teekenen. En - onder schoolmeesters zijn altijd lui geweest van eigen meening en eigenmachtig optreden - hij zou dan eens probeeren of die andere rechtsche kindertjes niet links konden leeren schrijven. De ervaring, die hij opdeed, was dezelfde als bij de linksche. Met de meeste inspanning gelukte het de rechtschen niet links te zijn, evenmin als de linkschen rechtsch konden worden. Maar meester besloot vol te houden. 't Was toch al te dwaas, dat men maar met één hand behoorlijk kon schrijven. Zelf schreef hij ook zeer gebrekkig met zijn linkerhand, maar in zijn jongen tijd werd het op school niet geleerd. Doch: jong geleerd, oud gedaan. En nietwaar? men kan door ongeluk of door ziekte 't gebruik van de rechterhand, ja de heele hand verliezen, en hoe gelukkig is het dan, als men met de linker even vaardig, even handig is, of er zich althans mee te redden weet. Zoo'n meester uit nu lang geleden tijden werd geprezen door boeren, burgers en buitenlui. 't Aantal van die vooruitziende paedagogen is echter ook in die tijden steeds zeer gering geweest en de resultaten van hun..... linksche bemoeiïngen dito. 't Was wel vreemd, maar een vaststaand feit: met de linkerhand bleef 't erg linksch.

Ligt het misschien aan de opvoeding dat rechts handig en links onhandig is?

Reeds als klein kind leert men ons de rechterhand te gebruiken, iets met de rechterhand aan te nemen. Bij 't begroeten reikt men elkaar de rechterhand; wij zweren door 't opsteken van de voorste vingers der rechterhand; een kind moet het ‘mooie’ handje geven, mag niet met het ‘leelijke’ handje iets aannemen; wij laten onzen meerdere of den persoon dien we willen eeren, den oudere, aan onze rechterhand loopen, plaats nemen; we geven bij 't huwelijk elkaar de rechterhand en wie bij 't eten met de linkerhand het mes gebruikt, heet onhandig of ongemanierd.

Ja, zelfs onze huisdieren moeten meehelpen om links in miscrediet te brengen: menige hond neemt alleen gaven aan uit de rechteren weigert alles wat aangeboden wordt met de linkerhand. Een dokter, die slecht liep, slingerde met beide beenen, vertelde mij dat hij twee linkerbeenen had, en als men van iemand zegt dat hij twee linkerhanden heeft, is hij verbazend onhandig. Jezus troont aan Gods rechterhand; op den dag van het jongste oordeel worden de goeden ter rechteren de boozen ter linkerhand geplaatst. Kortom, volgens onze opvoeding en in de lectuur van vroegere en latere tijden is de rechterhand, zooals 't in 't Duitsch heet: de rechte. En is het *recht*, d.i. het tegengestelde van onrecht: kwaad, niet het grootste bewijs dat rechter alleen maar goed, linker dus verkeerd, slecht is? En wee dan ook wie met het verkeerde been, d.i. linkerbeen, uit het bed stapt: zijn geheele dag is bedorven en hij bederft die van anderen op den koop toe.

Vreemd is die bevoorrechting. Wanneer ik mijn linkerhand voor den spiegel houd, dan zie ik de rechter, zoo trouw zijn ze elkaar gelijk. Is er dan wezenlijk onderscheid? Als ik verder mijn rechter lichaamshelft beschouw, bemerk ik dat mijn rechterbeen een weinig gespierder is dan mijn linker; wil ik slootjespringen, dan neem ik een aanloop en zet met den rechtervoet af, omdat ik voel dat ik daarmee meer kracht kan geven. Alleen den gymnast is het vaak om 't even. Is rechts dan bevoordeeld boven links?

't Is steeds zoo geweest dat de rechterhand de meest geschikte was. Dit blijkt uit menige plaats in den Bijbel. Ehud, staat er in Richteren III, droeg zijn zwaard aan de rechterheup en trok het met de linkerhand. Ehud was dus linkshandig, en daar het opzettelijk vermeld staat, was 't een bijzonderheid. In Richt. XX staat dat van de 26000 mannen die het zwaard uittrokken, 700 linksch waren, dat is dus, als

tegenwoordig, een kleine 3 percent. Zoo blijkt ook uit de geschriften van andere oude volken dat rechtshandigheid gewoon, linkshandigheid uitzondering was, en linksch dezelfde ongunstige beteekenis had als thans.

Wanneer bij de kinderen het (eerste) domme halfjaar voorbij is, steken ze reeds in de 7e, andere babies in de 8e, 9e of 10e maand de rechterhand uit om iets te grijpen, vooral als men het voorwerp veraf houdt en het grijpen dus moeilijk is. Behalve natuurlijk de links aangelegden.

Met deze voorkeur voor de rechterhand gaat van dat oogenblik af bij het kind gepaard een sterker groei van dit lichaamsdeel dan van haar tweelingzuster de linkerhand. De beenderen worden langer, dikker en zwaarder,

de spieren gevulder, krachtiger. (Bij de geboorte is er geen onderscheid waar te nemen). En hiermee is voor 't kind het pleit beslecht. Het schenkt en blijft van nu aan de voorkeur geven aan den sterksten arm: het is en blijft rechtsch. Maar zijn bij uitzondering de linkerhand en -arm de meest ontwikkelde, dan is en blijft het kind linksch, trots alle pogingen, alle verzoeken, alle straffen. Wie linkshandig is van natuur, leert rechts nooit zoo goed schrijven of teekenen als links, voelt zich slechts op zijn gemak als hij linksch mag zijn, als hij alles links mag doen. 't Eenige wat de opvoeding doen kan is, dat zij de linkschen even handig tracht te maken met de rechter- als met de linkerhand; maar aan henzelven over gelaten, zijn de linksgeborenen (om ze zoo maar eens te noemen) toch steeds weer vanzelf linksch.

Deze herhaalde waarnemingen hebben onze geneeskundigen er toe geleid eens te speuren in de innerlijke samenstelling, den bouw van den mensch, of zij daar de oorzaak van deze natuurlijke, aangeboren bevoorrechting konden vinden.

Joseph Hyrtl, de beroemde Hongaarsche ontleedkundige, (1810-1894) - op zijn 27e jaar werd hij professor, zijn Lehrbuch der Anatomie des Menschen is in de meeste Europeesche talen overgebracht - meende dat de rechterarm en hand een groot voordeel hadden op den linkerarm en -hand, doordat de groote slagader die den rechterarm voedt, dichter bij het hart ontspringt dan die den linker van bloed voorziet. Het bloed stroomt dus rechts sterker, de rechterarm wordt sterker gevoed en is daardoor krachtiger dan de linker. Bij de linkshandigen treft men dan ook vaak een omgekeerde ligging aan van de ingewanden, 't hart ligt bij hen rechts, en de groote slagader voor den linkerarm scheidt zich bij hen 't dichtst bij het hart af, of men vindt bij de linkshandigen een afwijkenden oorsprong van de groote slagader, die den rechterarm van bloed voorziet. Bij lijkopeningen zijn deze beide feiten bevestigd. (Hiertegenover staat, dat vele linkshandigen het hart op de gewone plaats hebben). Maar volgens deze veronderstelling zou er dus wel een verklaring zijn voor de links*handigen*, doch dezen zijn ook steeds links*beenig*, en dit is niet uit deze afwijkingen te verklaren.

Prof. Louis Bolk te Amsterdam heeft aan deze kwestie speciale studie gewijd in zijn work: Die Segmentaldifferenzirung des menschlichen Rumpfes und seiner Exträmitäten; hij zoekt de oorzaak van het verschil der beide helften in de hersenen. Men weet dat de rechterhelft van 't lichaam wordt beheerd door de linkerhelft der hersenen en omgekeerd. De linker hersenhelft nu is meer ontwikkeld en fijner georganiseerd dan de rechter. In de linkerhelft ligt het spraakcentrum. Bij een beroerte - deze wordt veroorzaakt door een uitstorting van bloed, 't springen van een ader, in de hersenen - in de linkerhelft der hersenen kan men zijn rechterarm en -been niet bewegen en is ook de spraak weg; heeft hetzelfde plaats in de rechterhelft, dan is om zoo te zeggen de linkerhelft van 't lichaam verlamd, maar de spraak blijft ongestoord. Juist andersom is het bij de linkshandigen; bij hen ligt het rege lend vermogen der spraak in de rechter hersenhelft. Of deze fijnere organisatie der linker hersenhelft voorkomt uit sterker bloedtoevoer of dat er een andere, en in dit geval nog onbekende, oorzaak voor is, weet men niet, maar in elk geval blijven in den regel de linker hersenen de best en sterkst ontwikkelde, nog te meer door erfelijkheid.

Nu er derhalve wezenlijk een natuurlijke bevoorrechting van de rechterhand, enz. bestaat, is het tegennatuurlijk om de linkerhand door opvoeding dezelfde handigheid te willen doen verkrijgen als de linker. Evenzoo om de linkshandigen rechtsch te maken. Daarbij komt nog dat de oefening der linkerhand, vooral in de jeugd, ten gevolge heeft een inwerking op de hersenen. 't Is gebleken dat menschen die even handig waren (zijn) met beide armen veelal stotterden (stotteren). De oefeningen met hun linkerhand hebben op de rechter hersenen zulk een invloed gehad, dat

zich daarin ook een spraakcentrum vormde, en nu kwam er botsing van de twee spraakcentra, waarvan stotteren het gevolg was (volgens dr. B.... a).

De geneeskundigen waarschuwen dus tegen het zich tegenwoordig woer openbarende streven bij 't onderwijs: de linkerhand dezelfde handigheid bij te willen brengen als de rechter. Natuurlijk is het goed dat men met de linkerhand niet al te linksch is, dat men die hand handig gebruiken kan, en de oefening van deze extremiteit kan ook geen kwaad op lateren leeftijd, wanneer er geen spraakstoornis meer uit kan ontstaan, doordat het spraakcentrum in de linker hersenhelft zich reeds volkomen en krachtig gevormd heeft. Maar de oefening van de linkerhand kan dit werktuig nooit die volkomenheid geven, als de rechter heeft en verwerven kan. 't Is goed en nuttig, dat men bij gemis der

rechterhand zich met de linker kan behelpen, maar - uitzonderingen daargelaten - zal nooit de linker de rechter geheel kunnen vervangen. En is het niet een verspilling van tijd en moeite, zooveel zorg te besteden aan een ondankbare leerlinge, de linkerhand; tijd en moeite, die ontroofd wordt aan de vorming van de dankbare tweelingzuster, de rechterhand, die met aanhoudende oefening tot een bewonderenswaardige kunstvaardigheid kan worden afgericht? Men denke hierbij aan chirurgen! Van hoeveel belang is niet voor hen de grootst mogelijke handkunstvaardigheid.

Malgaigne, Fransch heelkundige, 1806-1865, zegt: Gelukkig hij, wien de natuur een groote vaardigheid, ook met de linkerhand, als een geschenk in 't leven medegaf en die deze wist te ontwikkelen; maar hij, die zich in een dergelijk bezit mag verheugen, moge toezien, dat hij de linkerhand niet oefene ten koste van de rechter, zoodat hij bij slot van rekening over twee zeer middelmatige instrumenten beschikt inplaats van over één uitmuntend. Inderdaad, een persoon die schitterend kan graveeren met één hand, is veel meer waard dan iemand die het kan met beide handen, maar alledaagsch werk aflevert. Het kan een patiënt niet schelen, of ik zijn linkeroog met mijn rechterhand opereer, als ik het maar goed doe.

De ervaring heeft geleerd dat de linkshandige, dien men door de opvoeding, de dressuur, tevens rechtshandig heeft trachten te maken, zeer achterstaat bij den rechtshandige en men vermoedt dat hij minder bij den rechtshandige zou achterstaan, als men hem overeenkomstig zijn aanleg enkel linkshandig had opgevoed. Uit een statistiek van Stier blijkt dat in het Duitsche leger de linkshandigen veel meer gestraft worden wegens onhandigheid dan de rechtshandigen, dat zij ook in rang achterblijven en slechts een zeer klein percent het tot onderofficier kan brengen. (Misschien is hier ook een weinig vooroordeel tegen links in 't spel).

Ook Prof. Winkler waarschuwt tegen de cultuur van de linkerhand. De beste hand blijft er minder door en de slechte komt nooit tot volle ontwikkeling. - Laat dus de rechtshandigen rechtsch, de linkshandigen links blijven.

Dit geldt niet alleen bij de opvoeding in school, maar in hooger mate nog voor de huiselijke opvoeding. Men moet reeds, en vooral bij de jonge kinderen, thuis de linkshandigen laten begaan, niet trachten hen rechtshandig te maken. Bij hen is de linkerhand de ‘mooie’, de ‘rechte’ hand.

C. GROUSTRA.

Oorlogsliteratuur.
De gesmade Sexe door William T. Stead, (vertaling door W.A.J. van Meurs).
Uitgevers N V. Boek- en Handelsdrukkerij v/h Ipenbuur en Van Seldam.

Eigenlijk had ik beter gedaan hier boven te schrijven: Vredesliteratuur. Want, William Stead was een man des Vredes. Niet alleen waar het de phrasen geldt van een Vredes-paleis-onthulling, maar metterdaad, in de uiterste consequenties. Het hier voor mij liggende boek levert daarvan een schitterend bewijs. Hij durft daarin dingen zeggen, die, juist thans, nu de oorlog wordt verheerlijkt door zóóvelen, door dezelfden die in de Vredespaleis-dagen zich pacifisten noemden, een dubbele beteekenis hebben, ware rake dingen, toepasselijk niet alleen op de Engelsche natie maar op àlle ‘beschaafde’ landen van Europa.

Actueel is dit in 1914 ten onzent vertaalde boek zeker in de hóógste mate, actueel zoowel om den naam van den auteur, wiens droeve dood, in de *Titanic*-ramp, ons nogmaals opnieuw is herinnerd door de *Lusitania*-ellende, als óók actueel om de erin behandelde vrouwenkwestie, en ten slotte actueel om de zaak van vrede, godsdienst, beschaving, die het op zoo oorspronkelijke wijze behandelt. Maar óók is het boek in zekeren zin vermakelijk. Vermakelijk, wijl het, met fijne ironie, aantoont hoè een zoogenaamde onbeschaafde 'heiden', uit het verre Afrika, staat tegenover de leugens en de phrasen en de gemeenheden waaruit is samengevormd onze 'christelijke' maatschappij, onze dito kerk, onze dito staat.

Deze 'heiden', door een oprecht Christen-Engelschman-zendeling bekeerd tot het Christendom, reist namelijk naar Engeland, naar Londen, om er te bestudeeren de 'christelijke' maatschappij en de 'chistelijke' instellingen.

En het zijn zijne brieven, vol naïeve eerlijke verbazing en verontwaardiging over hetgeen hij hoort en ziet, welke William Stead der Engelsche natie vóórhoudt als een spiegel tot zelfkennis.

Helaas, niet der Engelsche natie alleen! Wij allen 'beschaafde' natiën kunnen eruit leeren hoè het in den grond is gesteld met onze 'beginselen', onzen 'godsdienst', onze 'naastenliefde', wanneer het aankomt op de *toepassing* van al dat fraais, 't welk staats-

lieden, predikanten, volksleiders, enz, enz, vóórtdurend in den *mond* voeren.

Uit den éérsten brief, geschreven aan boord, citeer ik als een staaltje dezer fjne ironie:

Nog iets moet ik u vertellen van de menschen die aan boord waren. Deze laatsten waren verdeeld in menschen die werkten, en die niets deden. De mannen, die de machines aan het werk hielden, waren er het ergste aan toe. Geheel zwart en vuil, en doornat-bezweet kwamen zij van den vurigen muil van het monster, dat zij voeden moesten; zij waren voor me voorwerpen van groot medelijden en dankbaarheid. Maar niemand van de goedgekleede menschen aan boord scheen hen als zoodanig te beschouwen. Niemand dankte hen voor hun arbeid. Toen ik tegen een reisgenoot dit opmerkte, zei hij:

'*O, dat zijn maar de stokers.*'

'*Maar' - zeide ik -* '*zijn de stokers niet uw broeders?*'

Hierop staarde hij mij verbaasd aan, en verwijderde zich.

.... '*Wie zijn deze menschen, die zich zóó àpart houden, als zij van een beter ras zijn?' - vroeg ik.*

'*O*', *zei mijn makker -* '*dat zijn menschen die veel geld hebben*'.

Ik vroeg toen: '*Wat verschil maakt dan geld tusschen broeders?*'

Gelijk vanzelf spreekt legt de 'christen', uit het 'beschaafde' Europa, daarop breedvoerig uit aan den onbeschaafden 'heiden'-bekeerde, hoe geld *het* reuzenverschil maakt hier in àlle opzichten. Maar deze laatste behoudt nog zijn illusies, gelooft nog dat men hem maar iets wijs maakt! In Engeland aangekomen ondervindt zijn nieuw geloof een anderen schok. Immers, steeds heeft hij gehoord van 'hemelvreugde', van 'ingaan in het Huis mijns Vaders', van 'de aarde een tranendal', waarvan het verblijf zal gevolgd worden door 'de blijdschap der zaligheid hiernamaals'. In schoone liederen werd van die blijde toekomst Ginds gezongen, als men des Zondags in het 'heiden'-kerkje in Afrika bijeenkwam!

En ziet, nu woont hij een begrafenis bij van een als vroom Christen gestorven Engelschman, en, inplaats van vreugdevolle overgave aan den 'wil des Heeren', van blijdschap over hemelvreugde, is alles somberheid, zwarte kleeren, bedroefde gezichten.

Véél erger echter nog dan déze tegenstrijdigheid -, die zich althans laat verklaren door de natuurlijke smart der achterblijvenden, - treffen hem vervolgens, (en hiermede raakt Stead juist die *actueele* kwestie, die ons allen thans bezighoudt), de oorlogszuchtige ideeën der zoogenaamde 'navolgers' van dien Jezus Christus, die geleerd heeft: 'Gij zijt allen broeders', 'Gij zult niet doodslaan', 'Zoo iemand u op de eene wang slaat, wendt hem ook de andere toe', enz. enz.

'*Dan hebt gij dus nog niet uw zwaarden omgesmeed tot ploegscharen, noch uw speren tot sikkels*' *- zeide ik. Toen begonnen zij te lachen.*

'*Dat is een goede leer voor s' Zondags*' *- zeiden zij* '*Maar niet voor de week.*'

En metterdaad ontvangt de Afrikaan hierop de doorslaande bewijzen hoe weinig de Christenen *doen* naar hetgeen de *Vredevorst*, Jezus Christus, naar wien zij zich noemen, leeraart. Want, hij is de getuige van den zegevierenden terugkeer der troepen uit den Transvaaloorlog, en de aanblik dezer zoogenaamde 'helden' geeft hem menige rake opmerking in de pen gericht tot zijne Koningin die regeert in zijn ver land ginds:

Aan beide zijden van de straat stond een groot aantal mannen, en tot haar schande moet ik zeggen òòk vrouwen, die schreeuwden en juichten als in blijde verrukking.

'*Die hebben voor 't Oude-Engeland gevochten*' *- zei de man dien ik aansprak:* ''*t Zijn helden, die uit den oorlog thuis komen*'.

Het feit, het vreeselijke feit, dat er nog werkelijk oorlog bestond, was mij genoeg.

Het was dus alles leugen wat de zendeling ons geleerd heeft! Ik maakte mij des ochtends vroeg op om te onderzoeken of de vredes-vorst, *Jezus Christus*, *nog wel een enkelen aanhanger had in Engeland.*

Ik vernam dat de regeering, *de kerk*, *de nieuwsbladen*, *allen vóór den oorlog geweest waren*, *en dat alle gedachten op versterking van de krijgsmacht berekend waren. Engeland besteedde nu jaarlijks meer geld aan zijn moordwerktuigen te land en ter zee*, *dan eenige natie ter wereld.*

Het zou *te* veel plaats vergen, indien ik geheel deze voortreffelijke bladzijde afschreef. Ik kan alleen wenschen dat dit citaat vélen moge opwekken eruit te leeren hoe een *man*, een zóó bekend en begaafd *man* als een William Stead heeft geoordeeld over de *leugen* van een zoogenaamd 'christendom' dat ook nu nog stéédsverhéérlijkt en aanprijst den oorlog. Als een kleine troost deelt de Afrikaan zijne koningin mede hoe althans geen enkele vrouw deel neemt aan een 'christelijke' regeering, die zulke dingen toelaat en wil. Namelijk, het land in Afrika waaruit hij komt heeft een vrouwen-regeering.

Vandaar den titel door den auteur gekozen, en waarop ik straks nader terugkom. Laat mij éérst echter nog even iets méér vertellen omtrent den algemeenen inhoud dezer 'brieven'. In een volgenden namelijk (blz. 13) komt de auteur opnieuw terug op die godsdienstkwestie, en laat hij zijn 'heiden'-bekeerde daaromtrent eenige juiste opmerkingen maken:

De Engelschen hebben vele godsdiensten, maar niet veel godsdienst. De eigenlijke godsdienst van de Engelschen is... het vooruitkomen in de wereld, hun begrip van den Hemel is 'het goed te hebben' en hun begrip van de Hel is 'onfortuin'. Dit is hun godsdienst, in practijk gebracht.

Onnoodig hier mijnerzijds bij te voegen, hoe hetgeen de Engelschman Stead hier getuigt van *zijn* natie evenzéér van toepassing is op andere 'christelijke' volken zonder onderscheid.

In hun kerken bidden zij God om vrede, omdat, zooals zij in hunne gebeden zeggen, zij niemand hebben om voor hen te strijden dan alleen Hem; maar, als zij, buiten de kerk, over vrede en oorlog spreken, rekenen zij op zichzelf, op hun schepen, op hun kanonnen. Indien iemand, bij het beraadslagen over een oorlog, zoodanig zou spreken alsof God in de kwestie méételde, zou hij beschouwd worden als iemand die niet wel bij het hoofd is.

Weinig zal de schrijver van deze zoo onwederlegbaar-juiste hekeling dier huichelarij, welke algemeen wordt beschouwd als zijnde de natuurlijkste zaak ter wereld, hebben vermoed, toen hij zijn boek uitgaf, hoe vréése lijkdroevig enkele jaren, nà zijn uitgave, de onmacht van den 'Vredevorst' opnieuw zou blijken, door het ontbranden van dezen hedendaagschen alle godsdienstigheid in het aangezicht slaanden wereldoorlog.

Onze zendeling vertelde ons, dat de Engelschen geloofden in een godsdienst wiens Stichter zeide: 'Hebt uw vijanden lief.' Waar de Engelschen werkelijk in gelooven is de plicht om diegenen te haten, die zij - uit een of andere gril, - hunne 'natuurlijke vijanden' noemen. Zij geven toe, dat dit eigenaardig bijgeloof in 'natuurlijke vijanden' hen dikwijls tot nuttelooze oorlogen gebracht, en hen veel schade berokkend heeft. Maar, zóó diep is dit geloof ingeworteld, dat, wanneer zij niet langer kunnen volhouden dat hun belang of hun eer in gevaar verkeert door een nabuur, dien zij een honderd jaar geleden als hun 'natuurlijken vijand' beschouwden, zij verkondigen dat de aangeboren eigenschap van 'natuurlijke vijandschap' is overgegaan op een anderen nabuur; en zij gaan voort met dezen op allerlei manier te haten, en te beschimpen, en te beleedigen.

Bijna als een profetie van wat thans, in 1914, werkelijk is gebeurd, klinkt ons thans deze schildering van hetgeen in waarheid, achter de schermen, stéédsbroeit, en stéédsgeschiedt in èlk land ter wereld, opdat, - zooals William Stead het zeer juist uitdrukt bij monde van zijn Afrikaan -: 'de armen gewillig groote sommen gelds van hunne armoede betalen om leger en vloot in goeden staat te houden'.

Ik wil deze aanhalingen besluiten met nog één laatste uit ditzelfde hoofdstuk. De bekeerde Afrikaan heeft een plechtigen dienst bijgewoond in Westminster Abbey. De predikant haalt in zijn preek óók het Bijbelwoord aan: 'Gij zult niet doodslaan'. Maar ondertusschen valt het oog van den luisterenden 'heiden'bekeerling op een groot monument van marmer, opgericht ter eere van een gestorven krijgsman, die vele menschen gedood had, terwijl soldaten in uniform, zoo juist uit den

Transvaal-oorlog teruggekeerd, dicht bij hem waren gezeten, en luide zongen: ‘Heer ontferm u onzer, en maak onze harten gehoorzaam aan uw wet.’

Volgt de ironische opmerking van den schrijver, in quasi-naïveteit:

En ik hoopte dat Hij ontferming mei hen zou hebben, *maar Hij had klaarblijkelijk hunne harten niet gehoorzaam gemaakt aan zijn wet.*

‘Hoe *kan* zoo iets bestaan?’ - Aldus vraagt de inboorling van Afrika, en voegt er aan toe een beschouwing ter eere van ‘de’ vrouw, die in het land van waar hij komt de algeheele héérschappij heeft, en wordt beschouwd als de méérdere van den man. Van dáár den titel van het boek: *De gesmade sekse.* O, niet alsof William Stead in vollen ernst een pleidooi heeft willen schrijven vóór een vrouwen-regeering! Hij heeft enkel willen aantoonen hoe het wellicht beter ware haar óók een woordje te laten mééspreken in het regeeren. En juist dáárom is thans, in dezen oorlogsgruwel, zijn pleidooi van een dubbele beteekenis geworden, niet alleen vóór den vrede maar ook vóór de vrouwenkwestie.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

(*Slot volgt*).

Indische dames uit vroegeren tijd.
door S. Kalff.
(*Vervolg en slot van No 16*).

‘Als de dogter van den Opperlandvoogd uitrijd volgd haar een Helbardier te paart. En als haar Edelheid of Mejufrouw haar dogter uit de koets treden zullen, springt de Helbardier van zijn paart, gevende dat zoo lang aan een slaaf, en een andere jongen zet ondertusschen een bankje voor 't portier, en de Helbardier houd dat blootshoofds zoolang vast totdat haar Edelheid of Mejufvrouw haar dogter, of andere juffers bij haar Edelheid in de koets zijnde, daar uitgetreden zijn; dat bij 't intreden mede geschied.’

Jacques Specx werd opgevolgd door Hendrik Brouwer, wiens echtgenoote, Cecilia van Dorp, de dochter was van een penningmeester der stad Leiden. Zij overleefde haren man nog twaalf jaren, nadat deze in Chili bij gelegenheid van eene expeditie tegen de Spanjaarden gestorven was. Overigens zijn van haar geene bijzonderheden bekend, zoo min als van Maria Ravevelt, de echtgenoote van Pieter de Carpentier. Dat echter voor eene generaalse de kans niet kwaad stond om zich een fortuintje bijeen te garen, zou men willen opmaken uit het voorbeeld van Maria van Aelst, de vrouw van Antonie van Diemen, van welke men vindt opgeteekend dat zij goederen en kostbaarheden ‘in ongemeen groote menigte’ met zich uit Indië bracht. De voorspraak van eene generaalsvrouw (er was toen in Indië slechts één generaal) was aan sollicitanten naar betrekkingen veel waard, en ofschoon er ook wel landvoogden waren, wier vriendschap voor rijke Chineezen een openbaar geheim was, zoo was het altijd veiliger geschenken te bezorgen bij de vrouw dan bij den man. Lange jaren na v. Diemen was er te Calcutta nog eene landvoogdsvrouw aan te wijzen, die zich gereedelijk liet vinden voor zulk een bedekte bedeeling; de vrouw nl. van den vermaarden gouverneurgeneraal Warren Wastings. Van den laatste verhaalt de geschiedschrijver Macaulay, dat hij bij zijn terugkeer in Engeland geen grooter fortuin meebracht dan hetgeen hij lichtelijk van zijn wettig inkomen had kunnen overhouden. Waarna deze schrijver voortgaat:

‘Van de onomkoopbaarheid zijner vrouw zouden wij niet hetzelfde durven zeggen. Het werd algemeen geloofd dat zij met groote bereidwilligheid geschenken aannam en aldus, buiten medeweten van haren echtgenoot, een privé kapitaal van verscheidene *lakhs* ropijen had bijeengebracht.’

Derhalve wel 'n paar millioen gulden, want een *lakh* gold honderdduizend zilveren ropijen.

Van Diemen was te Batavia overleden en had bij testament 40.000 rijksdaalders voor den bouw eener nieuwe kerk gelegateerd. Want hij was een ijverig vriend geweest van ‘de ware gereformeerde religie’. Ook uit een oogpunt van staatkunde; als geloofde hij met den dichter:

> ‘De godsdienst is een toom om staten te regeeren.’

Zijne weduwe schonk bij haren terugkeer naar 't vaderland aan de Hervormde Gemeente, ten behoeve van de Avondmaalsviering, een fraai tafellaken met servetten en tweehonderd rijksdaalders. Die vrome gift werd haar met woeker vergoed, want heeren bewindhebbers gaven er haar twintigduizend gulden voor terug, uit aanmerking van de diensten door wijlen haar echtgenoot aan de Comp. bewezen. En daar zij reeds een fortuin uit Indië met zich bracht (de nalatenschap van Antonie van Diemen) zoo mangelde het haar in het vaderland niet aan huwelijkscandidaten, ondanks dat zij reeds danig *sur le retour*, en nu voor de tweede maal weduwe was.

Anderhalf jaar na v. Diemen's dood hertrouwde zij met Carel Constant, gewezen directeur in Perzië. Haar eerste man was Bartholomeus Kunst geweest, opperhoofd van het Comp. kantoor op Djambi, zoodat zij haar scheepje achtereenvolgens aan drie indischgasten vertuide.

Mr. Jacob v. Lennep zou op den inval komen om van deze trouwgrage matrone eene tooneelheldin te maken; de eenige onder de indische landvoogdsvrouwen, welke ooit voor zulk eene rol pasklaar werd gemaakt. Maar het moet gezegd worden dat zijn tooneelspel *De Stichting van Batavia*, waarin Maria van Aelst eene hoofdrol vervulde, geen van zijne beste dramatische scheppingen is. Hij voert haar daarin op onder den naam van Klara (v. Diemen was slechts éénmaal gehuwd, zoodat hier van geen andere vrouw sprake kan zijn) en laat haar op avontuurlijke wijze in mansgewaad naar Indië trekken ten einde er haren echtgenoot te zoeken. Deze is door toedoen van een valschen halfbroeder, soort van melodrama-snoodaard, als matroos geronseld en in bedwelmden toestand over de loopplank van den oostinjevaarder gebracht. Na vrij wat avonturen hervinden man en vrouw elkaar in den kraton van den sultan van

Bantam, maar in welken toestand! De een als gevangene, de andere als blanke slavin. De verovering van Jakatra door de Nederlanders brengt echter de gewenschte oplossing. Het laatste bedrijf heeft tot achtergrond de in brand gestoken inlandsche hoofdplaats; de zegepraal der Nederlanders beslist tevens over het lot der gescheidenen en hergeeft de trouwe gade aan den beproefden echtgenoot.

Gelijk in v. Haren's treurspel *Agon*, *sultan van Bantam*, wordt ook in dit tooneelspel de muze der historie danig op het kleed getrapt. Gebeurtenissen, personen en dagteekeningen raken er als in een knibbelspel door elkaar, en waarschijnlijk zou om deze gefingeerde Klara niemand meer geglimlacht hebben dan Maria van Aelst zelve, ware deze dubbelgangster haar voor oogen getooverd.

Op Antonie van Diemen volgde als gouverneur-generaal Cornelis van der Lijn; op Maria van Aelst als generaalse Levyntje Poleth.

Zij had haren man gehuwd tijdens hij nog opperkoopman was, en deed daarmee naar 't schijnt geenszins eene zoo goede keuze als hare voorgangster. Want v. Diemen was een gematigd en humaan man geweest; over de figuur echter van den Langen Kapitein, gelijk de Chineezen te Batavia hem noemden, valt een onvoordeelig licht bij 't lezen van de remonstrantie, waarin de raad van Indië Salomon Sweers zich over hem beklaagde. Tijdens v.d. Lijn directeur-generaal was kwamen deze twee den gouverneur-generaal (v. Diemen) aan boord met een twistzaak, die men eerder tusschen de bewoners van het Ambachtskwartier dan tusschen leden van den Raad van Indië verwacht zou hebben. En ook ‘de vrouw’ was in die zaak betrokken. De een had den ander een dief gescholden; het schriftelijk betoog vermeldde dat een der partijen ‘over betigtigde leugenen en langgeduurde schemperijen in colère was ontstoken.’ Maar bovendien legde Sweers aan v.d. Lijn ten laste, dat deze ten zijnen (Sweers') huize ‘feitelijke gewelden’ had gepleegd, n.l. zijne vrouw met een rotting de vliegen van den rug had gejaagd. Doch welke aanleiding de dame tot die onzachte aanraking had gegeven wordt niet vermeld.

Van zulk een man was kwalijk te verwachten dat hij een zachtzinnig echtgenoot zou zijn. Zooveel is bekend dat v.d. Lijn gedurig twistte met zijne schoonzuster Dina Poleth, eene dame die verre van onbesproken was, o.a. ter zake van hare galante betrekkingen tot den predikant Anthonie Hilarius. De eerwaarde broederen predikanten van den Bataviaschen kerkeraad maakten dan ook bezwaar om haar tot het H. Avondmaal toe te laten; echter niet wegens deze verdachte relatie, maar wegens haar kijfzucht en onchristelijke hoedanigheden.

Het schijnt dat er destijds een koets van staat bestond, gelijk ook in het vaderland in den tijd der stadhouders, en dat dit attribuut van de landvoogdswaardigheid bij heeren bewindhebbers scheeve oogen maakte. Althans, in de *Realia* van 1647 komt voor het besluit:

‘Dewijl de Heeren Meesters begeeren dat de Carosse, die tweemalen ter week tot vermaak der Gemalinne van den Gouvern. Generaal en de vrouwen der Heeren Leden gebruykt werd, afgeschaft zal worden, zoo werd besloten die ordre te obtempereren (op te volgen) zoodra de tegenwoordige afgesleten zal zijn’.

Weinig genereus was 't van de heeren in 't vaderland aldus mevrouw de generaalse te dwarsboomen in 't rondrijden en haar de officieele koets, de koets bij uitnemendheid, af te nemen! Alleen dit prerogatief bleef haar voorbehouden dat, wanneer zij uitreed, de leden der regeering welke zij op haren weg ontmoette, hun koets voor de hare moesten laten stilhouden, en wachten totdat zij voorbij was. Dit gebruik werd eerst in 1777 afgeschaft. Het andere, dat niemand een regeeringslid of diens vrouw voorbij mocht rijden, bleef behouden. Zulk vooruitstreven was volgens de Javaansche étikette misdadig, volgens de Hollandsche zeer onbehoorlijk, zoowel te land als te water. Want wanneer een retourvloot de terugreis naar 't vaderland

aannam mocht geen der schepen het admiraalschip voorbij stevenen, op een boete van twintig rijksdaalders. Er moest dan maar zeil geminderd worden; en zoo begreep men het aan den wal ook. De koetsier van een Edele Heer had zijne paarden in te houden wanneer hij de koets van de generaalse, kenbaar aan 't escorte, op zij kwam.

Levijntje Poleth keerde met haren echtgenoot in 1650 naar het vaderland terug, te samen met v.d. Lijn's boezemvriend, den directeur-generaal François Caron. Deze was eveneens vergezeld door zijne vrouw Constantia Boudaen, eene Haagsche juffer, welke indertijd te samen met hare zuster Suzanna naar Indië was vertrokken. Zij was met Caron met den handschoen getrouwd:

hare zuster huwde kort na hare komst in Indië met Frederik Coyet, gouverneur van Formosa, en volgde dezen naar dat afgelegen eiland. Coyet zou tevens de laatste bewindsman der Comp op dien post zijn; onder zijn bestuur werd het ‘Schoone Eiland’ der Portugeezen veroverd door den Chineeschen zeeroverskoning Coxinga. Doch de ellende en de gruwelen van dien strijd, het deerniswaardig lot van de dochters van den predikant Antonius Hambroek en zooveel andere Europeesche vrouwen op Formosa, sedert tot bijzitten en slavinnen der Chineesche veroveraars geworden, zou aan Susanna Boudaen bespaard blijven. Zij kwam nog vóòr het beleg van het fort *Zelandia* te overlijden. Ook hare zuster Constantia was op het eiland geweest, want Caron was daar, vóór Coyet, gouverneur; bijtijds was zij van dien bedreigden post te Batavia teruggekeerd.

‘Hoe zij er zich op den duur gevoelde’, schrijft prof. Fruin, ‘laat zich denken. Bij een jufvrouw in de residentie opgegroeid en aan de verstrooiingen en genietingen van het stadsleven gewend, konden het verblijf in zulk een uithoek en de omgang met de ongemanierde en zedelooze bedienden der Compagnie niets dan verveling en tegenzin wekken’. Het was voor haar zeker eene opluchting dat zij Indië kon verlaten en te samen met het echtpaar v.d. Lijn de terugreis naar Nederland aanvaarden, waar zij in 1651 aankwam. Na eene afwezigheid van zeven jaren keerde zij in hare vaderstad 's Gravenhage terug, waar zij terstond een omslachtig huishouden kon opzetten, want in die Indische ballingschap waren haar verscheidene kinderen geboren, en aan de middelen om grootscheeps te leven ontbrak het haar niet. Caron was rijk; zijne laatste hooge betrekking van directeur-generaal had hem in staat gesteld groote overwinsten te maken en reeds te voren, in den loop zijner veeljarige Indische loopbaan, had hij den grond tot een aanzienlijk fortuin kunnen leggen. Aan den anderen kant had hij ook een zwaar huishouden: vijf kinderen met Japansch bloed in de aderen als een aandenken aan zijn verblijf op de factory Decima, terwijl het getal spruiten uit zijn tweeden echt welhaast tot zeven vermeerderde.

Echter had hij oude grieven tegen de Comp., en deze tegen hem. Hij had geweigerd zich opnieuw aan haren dienst te verbinden op grond van zijn leeftijd, zijn groot gezin en den tegenzin zijner vrouw tegen een nieuw verblijf in Indië. Maar 't bleek wel dat dit ‘opgeraapte excusen’ waren, toen Colbert, de minister van Lodewijk XIV, eene Fransche Oostindische Compagnie oprichtte, en Caron eene hooge betrekking aanvaardde in den dienst van deze mededingster der Nederlandsche Comp. In 1666 vertrok hij naar de Fransche kolonie op Madagascar.

De heeren bewindhebbers op het Oostindische Huis waren daarover niet weinig verbolgen. De plakaten der Comp. stelden zulk overgaan in dienst eener vreemde mogendheid tot een soort van landverraad, waarop verbeurte van lijf en goederen stond. Hijzelf was toen reeds buiten bereik, doch men trachtte zich te verhalen op zijne achtergelatene bezittingen en de Fransche gezant in den Haag, de markies d'Estrades, moest nog tusschenbeide komen om te bewerken dat het beslag op die goederen werd opgeheven. Het was bij Constantia Boudaen intusschen niet opgekomen om haren echtgenoot naar Madagascar te vergezellen. Zij had aan ééne koloniale periode in haar leven ruimschoots genoeg. Tengevolge van de onderhandelingen tusschen Colbert en haren echtgenoot, en de noodwendigheid voor dezen laatste om zich vooraf op de hoogte te stellen van de Fransche koloniale aangelegenheden, had het gezin zich uit den Haag naar Parijs verplaatst. Daar bleef Caron's echtgenoote nu metterwoon gevestigd, en liet den man en vader trekken. Gewis vond zij Parijs een goeden ruil voor 's Gravenhage, en eene te vermakelijke stad dan dat zij die voor het land der Hovas zou willen verwisselen.

Daarbij bond haar de zorg voor een talrijk gezin, waarvan de twee oudste zoons echter den vader gevolgd waren naar Madagascar.

Zij zou den laatste nooit terugzien; het schip, waarmee hij uit de Fransche koloniën naar Frankrijk terugkeerde, leed schipbreuk in de monding van de Taag, waarbij ook Caron het einde van zijn veelbewogen leven vond. Volgens de lezing bij prof. Fruin leidde de stroo-weduwe te Parijs een leventje, dat haar tot model van eene hedendaagsche 'lustige Wittwe' geëigend zou hebben. En wel was het verschil groot geweest tusschen het lot van deze twee zusters, indertijd te samen naar Indië vertrokken; de eene als eene vruchtbare moeder en met tijdelijke middelen gezegend veilig in Europa teruggekeerd, de andere na een kort huwelijksleven op een buitenpost der beschaving gestorven.

Voor de vrouw van den gouverneur-generaal Carel Reyniersz, Françoise de Witt, was het feit Batavia tot woonplaats te hebben minder drukkend dan voor een paar Haagsche juffers gelijk de gezusters Boudaen. Want zijzelve kwam uit eene koloniale omgeving; zij was geboren te Mazulipatnam op de kust van Koromandel, waar haar vader gouverneur was. Zelfs mocht die verandering eene verbetering heeten; Batavia was altijd het hoofdkwartier van Nederland's ‘mogentheyt’ in Azië, en Koromandel telde onder de ‘buitencomptoiren’. Zij was zijn tweede vrouw; zijn eerste heette Judith Bara. Na 't overlijden van haren bejaarden echtgenoot hertrouwde zij met den secretaris van den Raad van Indië, Adriaan Willeborts, wien zij een voorkind uit den eersten echt mee ten huwelijk bracht, waarvan de naam, Reynier Carelsz., bijna als de letterkeer klonk van den naam des vaders, Carel Reyniersz. Trouwens, doop- en familienamen waren destijds een vruchtbaar onderwerp om er variaties op aan te brengen. Hoezeer de vaderlandsche hebbelijkheid om bij alle gelegenheden steeds op namen te zinspelen ook in de kolonie was doorgedrongen; hoezeer de namen-rijmelarij den gebeneficeerde nog tot in zijn graf vervolgde, blijkt mede uit het grafschrift van Françoise's zuster, Margaretha de Witt. Toen deze als de echtgenoote van Cornelis Quaelberg kwam te overlijden, spitste de gelegenheidsdichter er zijn vernuft op beider naam in sylben te breken, en die brokstukken te verwerken in de regels:

> De *Witte* peerl verliet haar *Berg*, en dook hier onder.
> Dees *Quael* die trof *Cornelis* ziel gelijk een donder.

Dominee Valentijn zelf, de verzenflikker van zooveel ‘eerdichten’ op gouverneurs-generaal, had den maker van dit ‘brave grafschrift’ niet kunnen overtreffen - in smakeloosheid.

Dat praal bij de begrafenis eener generaalse weinig onderdeed voor de staatsie bij de uitvaart eens landvoogds, leert het *Daghregister* van het Kasteel Batavia. Het geeft een vrij omstandig relaas van de plechtigheden bij de ter aarde bestelling van de eerste vrouw van den gouverneur-generaal Joan Maetsuyker, Haasje Berkmans genaamd. Zij stierf te Batavìa als eene vrouw van 54 jaar, welke gebeurtenis men in het officieele register aldus vindt aangeteekend:

‘Den 3 Juny voordemiddag, omtrent de klocke elf uren, is de gemalinne van zyn Ed. de heer Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker naer een langdurige zieckte in den Heere ontslapen, zynde 54 jaeren oudt ende over de 28 jaeren met zyn Ed. getrout geweest. Een deugtsame, goedaerdige en godsaalige matroone, wiens verlies bij veelen betreurt en beklaegt werdt.’

Het lijk werd den volgenden dag in de Hollandsche Kerk begraven, namiddags ten 5 ure. Alle klokken van de stad en het Kasteel beierden en klepelden reeds van 9 ure des morgens. De lijkstaatsie formeerde zich op het Kasteelsplein, in dezer voege dat eene kompagnie soldaten den stoet opende, de musketten omgekeerd, de pieken slepende. Een Comp. dienaar met den rang van tweede koopman, gehuld in langen rouwmantel en met een lamfer aan den hoed, droeg het wapen van de overledene, en werd gevolgd door een trompetter van zijn Edelheid; rouwband om den hoed, rouwsjerp over de livrei, trompet met krip omwoeld. Daarop vertoonde zich, het ‘waerde lyck.’ De kist werd door twintig personen gedragen, nl. door ambtenaren met den rang van koopman, kapiteins van het leger en schippers van de vloot, terwijl vier personen van rang de slippen van het lijkkleed droegen. Terstond achter de kist zag men Joan Maetsuyker met eenige familieleden, dan de leden van den Raad van Indië, de secretaris van de Hooge Regeering, directeur-generaal, ontvanger-generaal en meerdere waardigheidsbekleeders. Zij werden gevolgd door de verschillende ambtelijke colleges, nl. de raad van justitie, de bank van schepenen,

de weesmeesters, heemraden, commissarissen van huwelijksche zaken, predikanten, diakenen, enz. Eindelijk alle notabelen, zoowel uit de ambtelijke en militaire hiërarchie als uit de burgerij, ‘maekende een langen sleep.’

De weg werd genomen door de Princestraat en langs de vermaarde Tijgersgracht, die voor het oude Batavia uitmaakte hetgeen de Keizersgracht voor het oude Amsterdam was. Ten slotte kwam men aan de kerk, ‘alwaer het lichaem eyndelyck in de grafstede geleyd is, om daerin te rusten tot de dag onser salige opstandinge ende wanneer wy allen voor den rechterstoel onses Saligmakers Jezu Christi sullen geopenbaert worden.’

De soldaten waren inmiddels vooruit gemarcheerd en losten op het kerkhof buiten de kerk drie charges uit hunne musketten; een toon die aanstonds voortgezet werd door

de zwaardere stem van het kanon. Er vielen 59 schoten, zoo van de bolwerken van het Kasteel als van de schepen ter reede, terwijl in de kerk het lijk ter aarde werd besteld en de predikant de lijkrede hield. Vervolgens keerde de stoet huiswaarts en ontbond zich vóór de generaalswoning. Sedert liet Maetsuyker voor de overledene eene graftombe oprichten in de Kasteelskerk, en het stoffelijk overschot ook derwaarts overbrengen.

Voor de familie in Holland (Haasje Berkmans was geboortig uit Amsterdam) was het misschien eene genoegdoening te vernemen, dat de overledene met zulke honneurs begraven was; waarschijnlijk zouden zij haar toch liever in hun midden teruggezien hebben, als rijke (en kinderlooze) tante uit de Oost. Doch bij Maetsuyker's overlijden in 1678 kwam toch een deel van de nalatenschap, die volgens den kroniekschrijver Valentijn ‘veele tonnen gouds’ bedroeg, bij de familie van de eerste vrouw terecht, daar ook Maetsuyker's tweede huwelijk (met Elizabeth Abbema) kinderloos was gebleven. Zoodat men hier ten slotte het oude rijmpje van toepassing mocht achten:

Sterven is een leelijk woord,
Derven ook geen mensch bekoort,
Kerven is een aaklig vak,
Zwerven baart slechts ongemak,
Scherven daaraan heeft men niets,
Erven - dat 's een heerlijk iets!

Herinneringen uit het verleden door C. Arntzenius. *(Vervolg en slot van No. 16).*

- Ja, dat is ook niet goed van me, ik kan niet anders dan bekennen, maar God, Iris, je kent mijn temperament, je weet àlles - en hij hield niet van zijn vrouw, maar zielsveel van mij. - - -

- Maar dat is àlles passie! alles; kun je je niet een beetje beteugelen? We hebben toch 'n wil, Marie!

- Neen, ik kòn me niet beteugelen; 't was alles al zoo lang opgekropt. Ik ben toch maar een wezen van vleesch en bloed, Iris; natuur wreekt zich altijd later. Ik kom er rond voor uit, ik moèt bevrediging hebben. Jullie verbergt jullie gevoelens in de achterste laadjes van je geheimkastje, jullie verbergt ze ook liever achter valsche argumenten. -

- Maar Marie, ik vind 't óók vreeselijk om die burgerlijke paadjes te betreden in de maatschappij; denk je niet, dat 't me dikwijls óók te zwaar wordt in de wereld en dat ik er soms liever uit ben, dan dit nare bestaan voort te leven? Denk je dat bij mij ook niet dikwijls een wild opbruisend verlangen zich opdoemt, om lief te hebben en weder bemind te worden? Dan ken je me niet, Marie!

- Ik kan 't niet verbergen, en ik zeg je dan, wie niets met me te maken wil hebben, die laat 't maar.

- En je arme zuster, Marie, en die kleine kindertjes? Je maaktet je vroeger een illusie, om een kind te hebben, en nu beroof je die kinderen, waar je vroeger zoo dikwijls mee gespeeld hebt, van hun vader! Wat dikwijls heb je St. Nicolaas voor hen vertoond, en hoe hingen ze aan tante Marie's lippen. *Voèl* je 't, hoe vreeselijk de toestand is? - Je zeidet vroeger wel eens: ‘ik zie, ik hoor, ik begrijp, ik *voel* àlles!’ Ik vond 't toen nogal pedant van je gezegd, maar àls je dan dat alles doet, kan dat

dan geen verandering brengen in je gedachtenwezen?? - Zóó trachtte ik haar steeds te bewegen tot een ander inzicht van de zaak, maar 't mocht niet baten.

Ze keek naar mijn aquarel ‘de Passie’ en haar oogen fonkelden van licht; *nù* kon ze er naar kijken, nù zag ze zichzelf, zich daar gevende aan *hèm.*’

De menschen begonnen Marie te mijden; haar geheele familie was met haar gebrouilleerd; de muzikale wereld was óók afkeerig van haar geworden. Zij vertelde me, dat vele ouders niet meer wilden hebben, dat hun kinderen les van haar namen, hetgeen ik sterk afkeurde, want als je goed les geeft, wat heeft dat dan met je particuliere leven te maken? Dat moet afgescheiden worden van elkaar. Moet men b.v. niet Multatuli's werk vereeren, omdat zijn particulier leven niet aanbevelenswaardig was?

Kan men een actrice op de planken niet bewonderen, al is haar dagelijksch leven niet zonder smet?

Och, och! dat particuliere leven, dat weet wat! Kunnen ze dat niet rustig laten gaan? Men behoeft zich immers niet te bemoeien met die persoon als mensch?

Daar kan ik me nu soms zoo boos over maken; wat is de maatschappij toch verbazend kleinzielig! Ze scheren alles over één kam, inplaats van de menschen individueel te nemen. Moet het ééne kind niet heel anders dan het andere geleid en behandeld worden? Zoo ook met de menschen en de omstandigheden, waarin zij zich bevinden.

Ik herinner me zoo goed ook zulk een staaltje op kantoor. Er was daar een persoon, in dezelfde afdeeling waar ik óók werkte. Bijna iedereen had 't op hem begrepen en

ze waren bepaald onbeschoft tegen hem. Hij had iets op zijn geweten, waardoor de anderen hem niet konden achten, maar het was een ziekelijke toestand van hem, een afwijking, hetgeen ik niet verder kan qualificeeren. Op een dag had men 't er over en werd 't meer dan erg, zoodat ik opeens uitriep: ‘Die quaestie heeft niets met mijnheers kantoorwerk te maken; nà bureautijd is 't wat anders, maar, naar mijn idée, moet men, zoolang hij op kantoor is, beleefd tegen hem zijn.’

Dáár op kantoor ontwaarde ik, dat juist de vroom-christelijken verbazend haatdragend kunnen zijn en niet gauw vergeven, terwijl toch Jezus hun het voorbeeld gaf.

Veel menschen kunnen die toestanden niet afscheiden; waarom is dat toch zoo moeilijk voor hen? -

Marie stoorde zich aan niets; ze liet allen praten en alles liet haar koud; ze had genoeg om van te leven. Wèl een bewijs, dat ze dat lesgeven indertijd niet deed voor 't geld, maar alleen om zich te verzetten tegen haar leed, om haar gedachten een andere gang te geven. Altijd ééns in 't jaar, een maand lang, gaf Marie vacantie, dan werd er geen les gegeven, dan verloor ik haar uit 't oog, toen ik in dien tijd ontmoette haar twee schoonzusters, die me vertelden, dat Marie ziek was en 't bed moest houden.

Den volgenden dag stapte ik er heen en vond haar te bed; er stonden vuurroode papavers op 'n tafeltje naast haar ledikant. Toen ze me gewaar werd, kwam er een verrassende uitdrukking op haar gelaat en zoende ze me van blijdschap; tranen rolden haar over de wangen.

- Maar kind, ben je ziek? ik hoorde 't gisteren, wat mankeert jou, jij, die altijd zoo sterk bent en tegen alles kunt?

- Ik ben heelemaal niet goed, Iris, 't is zoo vreeselijk, ik leefde in blijde verwachting en nu is alle hoop vernietigd. - -.

- Maar Marie. - - -

- Ja, vind je 't zoo vreeselijk? Heerlijk zou ik 't gevonden hebben. Ik heb m'n heele leven er naar verlangd, en dan zoo'n klein peuzeltje van je-zelf te hebben, ik zou 't de wereld getoond hebben en dan - een kind uit de hoogste liefde geboren. - - -

- Passie, bedoel je. - - -

- Neen, hoogste liefde. - - -

- Je lijkt wel een tweede Lilia, je weet wel dat boek van mevrouw Van Beek en Donk indertijd, maar God, Marie, zoo'n kind blijft toch een verschoppeling, een kind zonder vader; de maatschappij is nog zoo bekrompen en kleinzielig; wat zal dat wichtje te lijden hebben van die kleine menschen, die niet begrijpen. - - -

En dat kind zal je misschien later zelf vervloeken, want 't heeft niet gevraagd, om in 't leven te komen - denk eens aan dat boek: ‘The woman who did’, zie eens, hoe die dochter later haar moeder afvalt. 't Is slecht van 't kind, want de moeder deed het uit een goed principe, met werkelijk nobele bedoelingen, maar - verbeeld je Marie, als dat kind later óók zoo deed, zou je 't niet verschrikkelijk vinden?

- Ik zou 't wel zoo opvoeden, dat het zulke denkbeelden niet kreeg; maar Iris, 't is niet noodig, alle hoop is weg - - en hij, Frans, hij had zoo met me te doen.

- Denkt hij heelemaal om zijn eigen twee kinderen niet meer? God, ik vind 't een vreeselijke toestand, moet ik je zeggen. -

- 't Is ook akelig, maar wat zal men er aan doen? Hij wil niets meer van mijn zuster en de kinderen weten, hij kàn zich niet van me losmaken en ik - ik ben een onmaatschappelijke en daarom zullen we 't beide wel moeten ondervinden. We zullen samen gaan wonen, Iris, want zoo gaat 't niet.

- Marie, wat zal *men* ervan zeggen?

- Natuurlijk van alles; ik zal wel gemeden worden als 'n melaatsche, alleen omdat ik liefheb - omdat ik niet zooals al die andere vrouwen mijn gevoelens verberg in mijn geheimenkastje - omdat ik niet de burgerlijke paadjes bewandel, die bestempeld worden met den naam van '*fatsoen*', *fatsoen* en nog eens *fatsoen*!

- Neen, Marie, natuurlijk zullen ze er wel altijd op aan te merken hebben, op die vrije liefde, maar dàt zal 't niet zijn, wat men je verbazend kwalijk neemt - alleen, omdat je je zuster diep ongelukkig maakt, dàt is 't wat ze je niet kunnen vergeven. - En dàt vind ik óók, je begaat een zedelijke moord op die lieve zus, die je nooit iets gedaan heeft. God weet, of ze liever niet gehad had, dat je haar werkelijk 't leven hadt benomen, dan zou ze niet zoo lijden, zooals ze nu doet, dan zou ze niet wanhopend worden, terwijl ze die kleine wurmpjes van kinderen telkens moet wijs maken dat vader een verre reis maakt, als ze haar vragen wàarom vadertje toch niet bij hen is. Voel je niet dat daar iets hartverscheurend wreeds in ligt?

- Ja, ik voel 't wel, maar ik kan niet anders, Iris, praat er niet verder over. - -

Ik ging naar huis. Wat 'n *durf!* dacht ik, hoe moet zoo iets afloopen? Is daar nu een Voorzienigheid in te bespeuren?

Het antwoord luidt natuurlijk: 'Je kunt niet weten, waarvoor 't goed is,' maar zoo iets als twee menschenlevens ongelukkig maken, hoe kan dat nu voor iets goed zijn? En Pierre de Coulevain, die in haar boek

'Au Coeur de la Vie' alles op de Voorzienigheid schuift, die zegt dat Zij alles leidt, enz. enz; zou zij dit oók geleid hebben? -

Neen - - ik verlies dikwijls het geloof in de Voorzienigheid. Och, mijn eigen leven zegt 't me ook; ik wil zoo graag gelooven en dan komen er allerlei dingen, die me er weer van afbrengen.

Een Voorzienigheid, die *Liefde* heet en *Almacht* en *Wijsheid*, waarom beproeft zij die vrouw met haar kinderen zoo zwaar? Een vrouw, die geen kwaad deed, kinderen zoo onschuldig, die pas hun kinderleventje beginnen en hun vader aanbaden.

Als dit alles zoo had moeten wezen, dan is 't maar gelukkig, dat die goede man van Marie maar gestorven was, want het leed zou niet te overzien geweest zijn. - - -

- Och, als je me zoo noemen wilt, à la bonne heure, 't kan me niets schelen. Dan is van de week ook de dominee bij ons geweest, die wou ons beter maken met stukjes uit den Bijbel te reciteeren, maar je weet, op die manier moet ik niet gesticht worden, dat geeft niets. Vindt ge niet dat ik vooreerst genoeg heb gehad?

- Ik weet niet, wat ik er op antwoorden moet; jullie moet zelf alles dragen, wat er boven jullie hoofd hangt; 't zwaard van Damocles is nog lang niet verdwenen -

Een jaar lang ging alles goed. Marie was weer in blijde verwachting van een baby - en de menschen hielden niet op hun gif over hen uit te strooien....

Zij gaf me geen les meer, omdat zij daarmede uitscheidde, maar van tijd tot tijd zocht ik haar op.

Marie's zuster kwijnde geheel en al - - den kindertjes werd niet meer over “vadertje” gesproken, Marie's moeder was geheel verouderd en ging gebukt onder haar groote leed van haar ééne kind, geheel zich weggooiend, te zien, en het andere kind, hopeloos van smart. De broêrs en schoonzusters verafafschuwden Marie, kenden haar niet meer. Zóó was de toestand, toen eens op een middag een kruier mij 't bericht bracht, dat zij ernstig ziek was.

Ik kleedde mij dadelijk aan en tramde naar haar huis. Frans deed me open, hij was diep bedroefd, vertelde me, dat zij een

fausse-couche had gehad, de dokter was binnen, zij leed ontzettend en dat gillen en kermen, hij kon 't niet aanhooren.

Ik deed stil mijn goed af en wachtte tot de dokter uit de kamer kwam, ondertusschen ging ik naar de keuken om over 't eten te spreken, bouillon te laten maken, enz., enz.

In dien tusschentijd kwam de dokter, die me vertelde, dat zij hooge koorts had en vooral kalmte om haar heen moest hebben. Er moest bij haar gewaakt worden en straks zou hij terug komen.

Ik trad de ziekekamer binnen; flauw keek Marie me aan.

- Zoo, ben je daar? Wat ben ik daar blij om, zei ze, ik heb zoo naar je verlangd, Iris. Jij bent de eenige, die ons niet afgevallen is.

- Nu niet daarover spreken, Marie, je kalm houden, hoor! de dokter heeft me dat op 't hart gedrukt. -

Zij zag er vreeselijk uit, haar gelaat nog verwrongen van al de pijnen, die ze had uitgestaan.

Zij sloot haar oogen moê en ik dekte haar nog toe en de ijscompressen op haar hoofd verfrischte ik van tijd tot tijd; hetgeen haar veel goed deed.

De koorts liep af gelukkig, maar ze mocht ook niet dikwijls meer komen, want dan kwam de dood, zei de dokter.

Ik zond Frans bij haar en stuurde een boodschap naar mijn huis, dat ik vannacht niet thuis kwam. Den volgenden ochtend moest ik wel naar kantoor, maar 's nachts zou ik dan bij Marie blijven.

Om twee uur dien nacht was zij klaar wakker en vertelde me hoe alles gegaan was.

- Vindt je 't toch niet vreeselijk, dat dit kindje nu óók dood moest, Iris? Zou dit nu 't werk zijn van de Voorzienigheid? Ik heb er nooit in geloofd, maar zou dit de wraak zijn? Toen ik dacht, dat ik sterven zou, Iris, toen werd ik toch zoo bang, zóó bang, want ik heb nu toch wel berouw, ik geloof nu wel, dat ik verkeerd deed, ik heb zoo'n berouw en kan niets meer goed maken - - zou God mij willen vergeven?

Toen begon ik te bidden, Iris, ik, die nooit bad, ik werd zoo angstig!

- Wind je zoo niet op, Marie, en probeer wat te slapen.

Ik gaf haar wat bouillon en later wat melk en suste haar in slaap.

Zoo gingen er tien dagen voorbij, ik overdag naar kantoor en 's nachts bij Marie en toen - toen kwam tòch de dood. Ik zal 't nooit vergeten, zoolang ik leef, het is een verschrikkelijk sterfbed geweest!

Het was 's nachts drie uur; Marie had 41 graden koorts, was verbazend opgewonden en dan weer zoo slap, dat ze niets zeggen kon. Ik legde ijscompressen op haar hoofd, elk oogenblik verwisselde ik ze en zij was me zoo dankbaar; ze drukte elk oogenblik mijn handen ten teeken van dank.

- Iris, - - ik kan je nooit vergelden wat je voor me doet. - - - Zeg, Iris, ik ben zoo vreeselijk bang, ik ben zoo angstig - - zou God me niet zwaar laten boeten, voor wat ik misdreven heb?'

Tranen rolden haar over de wangen.

- - Ik zie telkens mijn zuster vóór me en die kindertjes kijken me zoo aan - - dan zie ik allemaal zwarte gezichten, brrr! Iris, help me!' schreeuwde ze.

Ik liet het gas hooger branden en zei, dat ze zich alles verbeeldde, er waren geen zwarte gezichten.

- Iris, je moet me één ding beloven, ik voel, dat ik ga sterven, beloof me, zeg aan mijn zuster, dat ik zoo'n vreeselijk berouw heb, over alles, wat ik tegenover haar heb misdaan, het is wel laat - - maar ik voel, dat ik iets slechts gedaan heb. - - - -

O, O, Iris, daar zijn ze weêr, die zwarte gedaanten, o, hier vlak vóór mijn bed - - ze komen me halen - - ze komen me halen - en dàn - dan moet ik mijn zonden bekennen. - - O, mijn arm hoofd!! - -

Dan viel ze als 't ware weer achterover in de kussens; weêr verkoelde ik haar hoofd, maar de ijscompressen schenen niets uit te werken. Een poos bleef Marie roerloos liggen, ik dacht, dat het einde daar was, maar neen, zij bewoog zich weêr. - - - - -

- Iris, mijn schoonzusters, ach ik heb ze ook zooveel akeligs aangedaan, terwijl ze altijd zoo lief voor me waren en Willem! tegenover hem heb ik 't zwaarst gezondigd - hij is niet meer, maar de straf blijft niet uit. Dìt is zeker mijn stràf, dat ik nù sterven moet - - - roep Frans. - -

Ik riep hem. Nauwelijks was hij in de kamer of daar riep Marie: ‘Frans, och Frans, bescherm me toch, jaag ze weg, die zwarte gedaanten,’ en zij klemde zich aan hem vast.

- Frans, ik ga sterven, ik voel 't, dit is nu mijn straf, dat ik *nu* van je weg ga nù, dat wij zoo gelukkig zijn. Wat moet er van jou worden, beste man! Wij hebben slecht gedaan! Iris - - - ik - dank - je wel. O, God - - - wees - - me - genadig! - - -

Dit was het einde - de dood van een gefolterde menschenziel, berouw hebbende over alles, wat geweest was. Wij zaten beiden bij het bed en zeiden geen woord.

Hevige droefheid maakte zich van Frans meester, hij weende bitter en ik liet mijn tranen den vrijen loop.

- ‘Wat blijft mij nu nog over?’ zeide hij.

‘Ik weet 't niet,’ zei ik zacht.

't Was een hartverscheurend gezicht dien man te zien weenen.

En ik dacht bij mezelf: Gesteld dat de Voorzienigheid dit alles gewild heeft, waàrom dan het kwaad niet in het begin reeds voorkomen? Nu *blijft* het ongeluk bestaan, want die vrouw zou hem toch niet meer terug willen zien, òf - haar liefde voor hem moest nog zoo stèrk zijn, in weerwil van alles, wat gebeurd was - - òf de kinderen.

- -

't Was niet te verwonderen, dat ook *ik* ziek werd en dat ik een algeheele rustkuur moest doen voor mijne zenuwen, die toch al zooveel verduurd, geduld hadden. - -

En nu juist in den winter buiten te moeten liggen, een paardenmiddel, want ik ben volstrekt niet sterk. En als ik dan elken dag weer aan dat afvallen van die bladeren aanschouw, dan wordt 't me zoo somber te moede. Ik moet aldoor aan dat sterfbed denken en het volgend vierregelig versje, komt me steeds voor den geest:

On entre, on crie,
Voilà la Vie!

On crie, on sort,
Voilà la Mort!

't Is in-tragisch, maar is 't niet waar? Neen, zullen de optimisten zeggen, neen, zullen de orthodoxen zeggen, maar wij, de rouwmenschen, die altijd met smart overladen worden, wij zeggen ja, wij zeggen, 't is een *moed* om het leven in te gaan en volstrekt geen *levenslust*, zooals de Genestet zegt.

Ik zie nog altijd die vrouw, de onmaatschappelijke, de met schuld belaste, de vrouw, die ze aan haar lot overlieten, de verstootene!

Ik kòn 't niet doen, want de oorzaak van dat alles was toch hartstocht geweest. Een erf kwaal zeker zoo in die mate medegekregen; 't zat haar in 't bloed; is daar niet een beetje vergoelijking voor?

En zij - die zulk een groote wilskracht bezat, als om huizen neêr te gooien, zoo sterk! Op dàt punt heeft zij zich niet kunnen bedwingen of niet *willen??* - -

Ik weet 't niet.

Elken dag krijg ik brieven van vrienden en vriendinnen over het chapître. ‘Marie’; 't is immers up-to-date, 't is ‘haute nouveauté’, ‘the topic of the day!’, maar ze weten niet, hoe 't mij heeft aan gegrepen.

Men vindt 't overdreven van me dat ik haar geholpen heb, dat ik haar niet den rug heb toegedraaid, zooals al de anderen.

Maar God, ze heeft slecht gedaan natuurlijk, veel kwaad, dat beken ik, maar hebben *wij* ook wel eens *niet* gezondigd? - - -

Openlijk is Marie voor alles uitgekomen met een durf, zooals alleen onafhankelijke menschen zich kunnen permitteeren te doen! Openlijk voor de geheele maatschappij! Was het stiekempjes gegaan, heel in 't verborgen, dat niemand er ooit achterkwam, dan was en bleef zij fatsoenlijk, dan had iedereen met haar geconverseerd. Mevrouw was overal in huis blijven komen, haar lessen bleven gewaardeerd, maar nu zoo te dùrven! Nù was de zaak opeens heel onfatsoenlijk en niet te dulden!

Och, hoe is 't om ons heen? Hoe menige ploert wordt in gezelschap gefêteerd, de hand gedrukt en hoe menige vrouw met 'n durf wordt als een melaatsche gemeden.

Na twee maanden was mijn rustkuur geëindigd en toog ik weer aan 't werk; van tijd tot tijd, als de herinneringen me voor den geest komen, dan krijg ik 't even te kwaad - - alles is nu voorbij, de tijd gaat steeds voort, hij bekommert zich om niemand, hij

snelt voort, snelt voort - - en als wij het eind van ons levensbaan zijn genaderd, wàt is dan ons lot?

Ach, niemand weet er iets van, het Leven is en blijft een raadsel en wat zal de Dood ons geven?

22 Juli 1914.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

P.B. (Ned. Ind.). - Ik heb Uw manuscripten, en den brief voor den medewerker, in orde ontvangen, en een en ander doorgezonden. Voor

Uw vriendelijke sympathiebetuiging ben ik U zeer dankbaar. Intusschen zal U de tijding van mijn huwelijk en mijn terugkeer daardoor tot het particuliere leven bereikt hebben.

Wanhopige. - Met de door U aangehaalde woorden van Alter Ego ben ik 't volkomen eens (Lelie van 3 Jan: 1912 n°. 27).

'*Het is een schandaal dat* "*men*" *voor elke wilde-harenman een vergoelijkenden glimlach over heeft*, *en de vrouw die* "*valt*" *krasweg doodverft als slet. Of beiden verontschuldigen of beiden veroordeelen. Het feit is hetzelfde: beiden hebben hun maagdelijkheid prijs gegeven. En het zijn de omstandigheden die moeten uitmaken waar te laken*, *en waar te verontschuldigen is*'.

Naar mijne meening is echter het 'laken' over het algemeen veel te algemeen en het 'verontschuldigen' veel te weinig. Want, de fout in de algemeene redeneering, ook in de Uwe, zit 'm daarin dat er zoo zonderling en onoprecht wordt rondgeschermd met de woorden rein en onrein. Wat b.v. verstaat gij nu eigenlijk onder een 'reinen' man? Wat onder een 'nette' vrouw? Ik herhaal Uw woorden hieromtrent uit Uw brief: '*Een reine man is überhaupt niet te vinden*, *en wij nette vrouwen kunnen toch niet allen ons verlangen naar liefde naar zich geven, naar kinderen te hebben, enz., dooden?* M.i. is het met die 'netheid' van de meeste zoogenaamdfatsoenlijke vrouwen al heel eigenaardig gesteld. Eenerzijds namelijk gaan zij precies zóó ver als de geijkte moraal dat haar toestaat, in het kittelen b.v. van 's mans begeerten door nauwe rokken, lage halzen, coquetterieën, blikken en lokken, wat niet al van dien aard, waarin iedere vrouw, die niet misdeeld is, zich meesteresse weet, anderzijds bestaat haar 'fatsoen' in een *gedwongen* onthouding, omdat zij alleen door het 'wettige huwelijk' zich kan bevredigen, en velen harer dit 'wettige huwelijk' nooit wordt geboden, tengevolge der hedendaagsche maatschappelijke eischen en toestanden. Daarentegen kan elke man, van jongs af, zijn zinnelijke eischen bevredigen, ook buiten het wettige huwelijk om. En zelfs veel volledіger dan dáárin. Is hij daarom 'onrein'? M.i. is dit een veel misbruikt woord, waarmede vooral de vrouwen om zich heen schermen zonder zich de minste rekenschap te geven van wat het eigenlijk beteekent.

Ook geloof ik dat Uw voorstel aan de vrouwen: een 'Don Juan nimmer aan te nemen' gebouwd is op heel weinig kennis van het werkelijke leven. Mannen immers die veel met vrouwen omgingen vallen veel meer in den smaak, ook van het onschuldigste meisje, dan 'reine' 'jongelingen.' Ik heb eens aan een onzer meest bekende reinheidsdames, die indertijd het land afreisde met speeches over de reinheids-beweging, (m.i. meer om de aandacht te trekken voor zichzelve dan om de zaak), gevraagd of zij zelve zulk een evenzeer zeer bekenden 'reinen' man, haar en mij persoonlijk bekend, tot echtgenoot zich wenschen zou. Ik kreeg toen tot antwoord dat 'zij ervan rilde!' Wij zijn nu eenmaal geschapen niet alleen met een ziel maar ook met zinnen. Dat men een man op dit gebied niet denzelfden maatstaf mag aanleggen die voor de vrouw wordt gebruikt, dat staat m.i. vast, maar wel geloof ik dat zeden, fatsoen, leugen en schijn, de vrouw, de zoogenaamd fatsoenlijke vrouw, dwingen in een keurslijf van quasi-reinheid, waarin zij slechts noodgedrongen zich laat inpantseren, en waaruit menigeen harer wat graag zou uitspringen als ze 't maar durfde. Gij zult - dit wat Uw verzoek aangaat - mijn huwelijk, en mijn daarmede verbonden neerlegging van het redactrice-schap van dit Blad reeds hebben vernomen bij lezing van deze correspondentie. Ik zal U dus als Lelie correspondent niet meer kunnen accepteeren. Wilt gij mij particulier schrijven, dan sta ik gaarne tot Uw dienst.

N.L. Schamp, Rotterdam. - Het aanbod mij drie vert: ged: ter inzage te zenden wijs ik beleefd van de hand.

Voorjaar. - Heel graag wil ik van U nog eens iets vernemen, en, ook al leg ik het red:-schap neder, met U in corr: blijven, want Uw brieven en Uw lot dwingen mij oprechte belangstelling af. Ja, voor kleine kinderen heb ik een oprecht moederlijk gevoel. Ik beklaag echter de tegenwoordige ouders, bij de tegenwoordige opvoeding en de tegenwoordige tijds-omstandigheden, als hunne kleinen groot worden, en in aanraking komen met de onvermijdelijke fratsen en kunsten en dwaasheden van den tegenwoordigen tijd. Dáárom zou ik-voor-mij geen kinderen wenschen. - Uw woorden van belangstelling in mijn huwelijk en mijn geluk stel ik zeer op prijs.

Mevr. J.G. - H. den Haag. - Ofschoon Uw welwillendheid wel wat laat komt, wil ik toch gaarne nogmaals het bewuste recept afdrukken, wijl het telkens opnieuw wordt aangevraagd:

Geachte Mevrouw!

Daar wij nalezers zijn in eene portefeuille, *lees ik heden pas de Holl. Lelie van 3 Febr. '15.*

Daarin staat onder de correspondentie (*B. brievengaarder*) *dat U niets weet van een middel tegen suikerziekte.*

Nu vond ik een poos geleden in de Lelie van 24 Dec. '13 een stuk onderteekend door '*Dirk Beerends*'*), *die beweerde door het volgend recept* (*dat ik bewaarde*) *volkomen genezen te zijn na het 3 maanden gebruikt te hebben.*

Middel tegen suikerziekte: aftreksel (*als thee*) *van 10 ct. Duizendblad* (*Achillea millefolium*), *en 10 ct. Gezegend Distelkruid* (*Carduus benedicti*), *iedere 2 uur een lepel.*

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

*) *Noot red. Overgenomen uit een andere courant.*

3 November 1915.
29ste Jaargang.
N°. 18.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Waar is de Waarheid?

Diepten der Hemelen! Is de waarheid bij U?.... doch de blaúwe diepten zwijgen.

Schitterend, tintelend starrenheir, kunt Gij ons zeggen, waar de waarheid is? Laat het uitschitteren in Uwe bogen!.... doch het antwoord verschijnt niet aan het stargewelf.

Wijdsche zeeën, geeft gij antwoord op onze vraag, gij die met eindelooze, geweldige golven af en aan bruischt uit verre aardsche gewesten. Wijde wateren,

onpeilbare diepten, laat het ons hooren in Uw machtig geluid. - Doch ook hier is ons wachten tevergeefs. -

Wouden der aarde, die zich natuurlijke tempelgangen en tempelzuilen oprichten, laat

ons Uwen heiligen bodem betreden en ons luisterend nederzetten, om te vernemen of wij hier het antwoord kunnen hooren op onze vraag.

Doch de aarde en de wateren zwijgen. - - - - - - - - - - - - - - - -

Er gaat in den tegenwoordigen tijd een zucht door de wereld naar Waarheid.

Wij worden het zoo moe; de leugen.... overal.

Ds. de Ligt zegt in zijn prediking waardoor hij werd verbannen o.a. ‘Zinnelijk is de mensch van onze dagen geworden ten zeerste, en onwaarachtig, onwaar, verleugend. Er woont een leugengeest in de lucht. Wij worden in allerlei leugens geboren, en in leugens gewikkeld, en met leugens opgevoed.

Het pharizeeïsme viert in deze dagen hoogtij. Een pharizeeër is bovenal een onbewuste zelfbedrieger.

Daarom is de strijd met het pharizeeïsme zoo moeielijk, daarom heeft Jezus die menschen naar den geest zoo hevig aangegrepen; zoo heen en weer geschud; daarom geeselde Hij ze zelfs met zijn woorden; sneed Hij hun in de ziel, zoo diep zoo diep, - omdat het verderf zoo was doorgedrongen, dat zij zelfs welhaast gevoelloos waren geworden voor hunne zonde.

Het is de leugengeest, die zich heeft doorgedrongen in onzen Godsdient, en waardoor deze de menschen brengt in plaats van naar God, van God af.

Het is de leugengeest, die het huwelijk ontwijdde en het heilig sacrament maakte tot een belachelijke satermuts.

Het is de leugengeest, die den man inblies dat hij is de gebieder en de vrouw zijn dienares.

En... behoeven wij wel verder te zoeken naar de waarheid? Ik geloof, zij bevindt zich in alle dingen, als wij maar eerst den leugen hebben onderkend en verjaagd, komt zij vanzelve stralend te voorschijn. -

Ik geloof: - - - dat er maar één leugen is. Eén leugen, en dat al die andere leugens in onafzienbare reeksen, ontelbaar in aantal, al de leugens in kerk en staat, in huwelijk, in de maatschappij, in de verschillende verhoudingen onder de menschen allen afkomstig zijn van die eene groote leugen.

En die eene groote leugen is:

De man is de heerscher der aarde - de vrouw zijn onderworpene, zijn dienares.

Het is de natuur verloochenen - het is heiligschennis.

Hier is de man de pharizeeër; hij bedriegt zichzelve en hij weet niet eens hoezeer hij liegt.

Hierdoor is alles verworden - bedorven - verleugend - door die eene leugen.

Daardoor is de mensch geheel verzinnelijkt geworden - daardoor ligt het heiligste in den onreinsten poel - daardoor is het huwelijk ontheiligd, het jonge geslacht bedorven, de godsdienst zinloos, en de bloeiende aarde een jammerpoel van ontzetting.

De vrouw geschapen alleen voor het begeeren en gemak des mans! heillooze leugen! Hoe kunnen de menschen het zich indenken! Hoe kunnen de godsdienstleeraars de leugen over de lippen laten komen bij het inzegenen van een huwelijk - het gebod: gij vrouw zijt gehoorzaamheid verschuldigd aan uw man! Hoe kan de wetgever ditzelfde gebod medegeven in het wettig huwelijk; het nog wel vastleggen in de wetten des lands.

Hemeltergende leugen!

Vandaar het bederf - de verleugening, het gehuichel.

Wilt gij hooren wat Ds. Pierson zegt:

‘Onze beschaafde maatschappij rust zoo geheel op gewoonten, op vooroordeel, op conventioneele voorstellingen, op nabootsen en naspreken, op leugen, op duizend ongerechtigheden, die men niet bij haar naam mag noemen... dat een persoon te

willen zijn en er op aan te dringen dat anderen het zijn, den menschen den schrik om het hart doen slaan.

Werd in de plantenwereld het vruchtbeginsel en de stamper alleen geschapen ten gerieve van het stuifmeel? Vraagt het aan den plantkundige, hij zou vragen of gij ijlhoofdig waart met het opperen van zoo dwaas een vraag, het tegendeel is waar.

Werden de vrouwelijke dieren geschapen ten gerieve van de mannelijke? Het tegendeel is waar.

Als het vruchtbeginsel gereed is voor de ontvangst van het stuifmeel, dan eerst kan er bevruchting plaats hebben.

De Schepper lag den tijd daarvoor in het vrouwelijk deel.

Zoodra de tijd voor de bevruchting daar is geven de vrouwelijke dieren zich tot paring - anders nooit. -

De Schepper gaf dit instinct aan het vrouwelijke dier; geen mannelijk dier heeft daar eenigen invloed op.

Hier schuilt de oorzaak van al de ellende onder het menschdom, dat de man nog niet tot de kentnisse is gekomen van de stem der natuur; dat hij die stem niet wil verstaan,

dat hij zondigt tegen God, tegen de natuur, dat hij dit alles heeft misverstaan en de vrouw aan zich heeft onderworpen ter opoffering aan zijn zinnelijk niet te verzadigen begeeren.

De adel van het ras verdween - het geslacht ontaardde - de geestelijke natuur verstierf - de zinnelijkheid nam ongehoorde afmetingen aan - bederf doortrok alles - gehoond werd al wat heilig was en rein en goed.

'Wij zijn de slaven geworden, zoo roept een Engelschman uit, van de monsters, die wij door onze eigene scheppingskracht hebben uitgebroed.' - - -

Niemand zal ontkennen, dat wij leven in een tijd van geweldige beroering, van een verschrikkelijk wereldgebeuren. De oppervlakkige wereldlingen geven de schuld aan dezen of aan genen. De eene werpt de schuld op den ander, geen is er die de vreeselijke dingen die gebeuren op zich wil nemen.

Wanneer de teekenen van een nieuwen tijdkring zich gaan vertoonen, wanneer groote veranderingen zich gaan baan breken en nieuwe gedachten zich gaan zoeken te verstoffelijken, dan ziet men gebeuren dat bij het ineenstorten der oude vormen zich een chaos vormt, een onderste boven keeren van wat eenmaal was, waarbij het menschdom met verbijstering wordt geslagen en niemand weet welken weg zal moeten ingeslagen worden om uit de wilde verwarring te geraken. En alle teekenen wijzen er op, dat wij ons bevinden in zulk eene verwarring, die de dageraad eens nieuwen levens voorafgaat.

Oude gedachten worden waardeloos verklaard, oude vooroordeelen opgeruimd en de barensweeën der tijden voltrekken een nieuwe geboorte.

Hebben de doorloopene tijden den mensch ontwikkeld tot verstandsmensch in den hoogsten graad, en is hij geworden de beheerscher der stof in werkelijkheid, tegelijkertijd moet ook uitgesproken worden, dat zijne ontwikkeling eenzijdig was, en dat, hoe hooger hij steeg in verstand, hoe dieper hij daalde als geestelijk mensch, totdat hij geheel gevangen in zijn hoogmoed zelfs het bestaan van een hoogere geestelijke natuur loochende.

En nu is daarom, geloof ik, de strijd zoo geweldig, de beroering zoo groot, doordat de geestelijke, de hoogere natuur zich niet meer laat verkrachten, nieuwe krachten worden gericht naar de aarde, nieuwe geestesstroomingen beroeren de volkeren, en de menschen; en de nieuwe gedachten hierdoor ontstaan willen vorm gaan aannemen in de stoffelijke wereld.

De allergrootste verandering in de denkwijze der menschen is wel het denkbeeld van de evenwaardigheid der vrouw. Werd zij voorheen overal beschouwd en behandeld als een stuk speelgoed voor den man, die tijden zijn voorbij. De kreet om recht voor de vrouw heeft geklonken in de wereld en niemand en niets kan dat meer ongedaan maken.

De kreet om erkenning der vrouw als medemensch met hare rechten in de maatschappij, de erkenning van hare rechten in het huwelijk naast die des mans.

Het ontwaken der hoogere natuur zal de verlossing der vrouw brengen uit hare vernederende knechtschap.

Het is de hoogere orde der dingen, die zich hiermede gaat openbaren.

De nieuwe mannen van onzen tijd ervaren reeds de innerlijke openbaring van hunne hoogere natuur. De nieuwe mensch gevoelt zich waarlijk heerscher worden niet alleen over de stoffelijke natuur buiten hem, maar ook over de lagere, zinnelijke natuur in hem. De nieuwe mensch heeft geen slavinnen meer noodig; hij is gekomen tot de erkenning der vrouw als zijn medenaaste, tot de erkenning harer rechten, en tot de eerbiediging van hare heilige vrouwelijkheid.

Zoo zal de grondslag van ons bestaan op aarde: het huwelijk, kunnen worden een tempel Gods, waar zullen heerschen waarheid, wederzijdsche waardeering en geluk.

Arnhem.

S. Hoogendijk-Hesse.

Herfst!

De herfstwind huilt z'n klagend lied,
En rukt de laatste bladen af,
Roodgele en bruin' van tranen zwaar,
Die vallen neer op Zomer's graf.

'n Enkele bloem, die nog mocht toeven,
Smeekt om 'n laatsten zonnegloed,
't Hoofdje droef, naar de aard' gebogen,
Wel wetend, dat ze sterven moet.

- O, zoet vergane heerlijkheid!
Herfst heeft uw doodkleed uitgespreid,
Van dorre bladen, op killen grond,
Nu treurt de aard' in najaarsrouw
Om zonnegoud en hemelblauw,
Om droeven stervensstond.

A.M. LAMMERS.

Oorlogsliteratuur.
De gesmade Sexe.
II
(*Vervolg en slot van No 17*).

Waarom draagt het boek van William Stead juist dézen titel: De gesmade Sexe?

Omdat hij, zonder natuurlijk vóór een vrouwenheerschappij als zoodanig te willen ijveren, nochtans geheél en al is vóór de vrouwenbeweging, en daarom heeft willen doen uitkomen, hoezeer haar, de vrouw, álle invloed ten goede is ontzegd in onze heden daagsche maatschappij, althans op gebiedvan regeeringszaken, oorlog en vrede, enz.

Zijn bekeerde Afrikaan komt uit een Rijk, waar de vrouw héérscht, en hij stelt daarom in diens brieven telkens in het licht diens verbazing, dat men in Engeland, het beschaafde, christelijke Engeland, de vrouw integendeel geheél en al achterstelt bij den man. Als deze de standbeelden ziet, opgericht voor allerlei veldheeren, voor een Nelson, een Wellington, dan vraagt hij onnoozel-ironisch:

'*Waren deze mannen niet uit moeders geboren? Hoe komt het, dat niemand een standbeeld oprichtte voor haar aan wier borst zij werden opgekweekt?*'

En de briefschrijver voegt er aan toe, dat hij het gevoel had, toen hij Westminster abbey verliet, alsof dit niet was een Christelijke *Kerk*, maar een tempel opgericht ter eere en glorie van den *man*, - die daarom het opschrift behoorde te dragen: 'Eere zij den Man in den Hooge, want de Man is de heer en meester van alledingen, de vrouw inbegrepen.'

Geen wonder, dat zulk een beslist getuigen vóór de zaak der nieuwe vrouw tegen de opperheerschappij van den man, dezen láátsten zal moeten ontstemmen, en vooral, de eerste zal doen juichen in triomf!

Intusschen, laat ons niet vergeten, hoe véél wààrheid er overigens uit het boek van Stead te leeren valt, dat nochtans juist de nieuwe vrouw in deze oorlogskwestie getoond heeft lang niet datgene te presteeren wat men recht had van haar te verwachten, toen Stead vóór eenige jaren zijn boek schreef. Immers, toen was er nog van geen wereld-oorlog sprake, toen was het de tijd van Vredespaleizen, en Vrede-bonden, en speeches voor dienstweigering, enz.! En zie, toen maakten de vrouwen-raden en vrouwen-vereenigingen zich daarom in dat alles verdienstelijk genoeg.... met den *mond!*

Maar nù - - nu het aankomt op *de daad?* Nu er *moed* toe behoort deze, in vredes tijd zoo gemakkelijke overtuiging, te *blijven* verkondigen! Hoe doet nu de nieuwe vrouw? - Helaas, op het onlangs in den Haag gehouden internationale congres vóór den vrede, het vrouwen-congres, waren het slechts de eenlingen die, zoowel uit de neutrale landen als uit de oorlogvoerende, waren opgekomen om te getuigen tegen den krijg en vóór het vredes-beginsel. De Vereenigingen van Vrouwen, uit alle landen, de Raden en Besturen, zij schitterden niet alleen door hare afwezigheid, maar zelfs kozen zij partij voor den oorlog, en schreven verontwaardigde protesten tegen de congres-ontwerpsters, en ontzagen zich niet met nadruk te verklaren, dat zij een voortzetting van den krijg beslist prefereeren boven een vrede op *dit* oogenblik en zonder volkomen overwinning van den 'vijand.'

En toch, ondanks deze gróóte deceptie, die de nieuwe vrouw ons bereidt, toch wil het mij voorkomen dat hetgeen juist ditzelfde Vredes-congres der eenling-vrouwen betoogde, inhoudt een blijde belofte voor de toekomst, omdat het dan toch in èlk geval *vrouwen* zijn geweest, vrouwen uit allerlei landen, véle, véle *vrouwen*, al kwamen ze niet namens Vereenigingen of Bonden maar uit eigen initiatief, die aldus

het éérste voorbeeld geven van internationale samenwerking, van verbroedering in plaats van haat en naijver! Als ik terugdenk aan hetgeen gesproken is door eene Lina Heijmann, eene dr. Agnita Augspurg, eene Rosika Schwimmer, eene Rosa Genoli, eene Miss Mac-Millan, Duitsche, Hongaarsche, Italiaansche, Engelsche strijdsters vóór den vrede, dan wil het mij toeschijnen, dat inderdaad de *vrouw* in deze dingen een ruimeren kijk heeft dan de man, dat, in elk geval, háár recht wordt verkracht indien men hare zonen, hare echtgenooten, hare vaders en broeders en vrienden van haar scheidt, en hen dwingt tot een leven van ellende, en een sterven straks onder martelingen, zonder dat het haar is gegeven ook maar één woord van protest te doen hooren, ook maar één enkele stem uit te brengen, waar het geldt oorlogsverklaring, en daarmede de beslissing over het wel en wee, niet alleen van die haar dierbaar zijn, maar ook van haar zelve, in èlk opzicht. Het recht der vrouw tot meespreken en mee-beslissen, het ontzaggelijk onrecht, dat haar, ook nu nog, in dezen 'beschaafden' tijd wordt aangedaan, het is nóóit zoo helder in het licht getreden als in deze maan-

den van algemeene verdwazing en verruwing door den krijg! En uit het graf klinkt de stem van een *man*, van een William Stead, tot ons uit *haren* naam:

'*Het verhevenste beroep der vrouw in elk land is de moederlijke staat. Nooit - voor ik naar Engeland kwam - besefte ik tot welk een vernedering het meest goddelijke element in de wereld kan gebracht*, *wanneer de man*, *almachtig zijnde*, *niet alleen zijn wil maar zelfs ook zijn gevoelens kan inprenten op de Onderdaan-Vrouw! Nooit*, *vóór ik in dit land kwam*, *hield ik het voor mogelijk*, *dat eeuwen van absolute gehoorzaamheid aan den wil van het beheerschend mannelijke*, *de vrouwen een blijkbaar onuitroeibaar-en-alles-doordringend gevoel van schaamte zou komen inprenten over alles wat hare sexe onderscheidt van de mannelijke! Over der gelijke zaken zelfs maar te spreken*, *wordt voor onkiesch gehouden*, *met het gevolg dat er onwetendheid is*, *in plaats van kennis; valschheid*, *in plaats van waarheid*, *en moeten de meisjes dikwijls de verheven functies van haar leven op zich nemen in een duister besef van een voor haar vaag gevoel van schaamte. Het moederschap*, *waarvan gesproken wordt als van de glorie*, *die de kroon zet op het vrouwzijn*, *wordt zóó weinig hóóg geacht*, *dat zijn nadering verborgen wordt*, *terwijl bij ons in Afrika een kind-dragende vrouw ten hoogste vereerd wordt! Zij wordt dan bij ons zelfs méér geëerd dan in Engeland de soldaten*, *die voor hun land gestreden hebben. In den oorlog waagt de man zijn leven*, *en vergiet zijn bloed*, *om den staat te verdedigen door den dood te brengen aan zijn vijanden! Vrouwen lijden evenveel*, *en meer nog voor het doel*, *niet om levens te vernietigen*, *maar voort te brengen*, *en om den staat voorspoed aan te brengen*, *door het leven te schenken aan zijn toekomstige burgers.*'

Is het niet treurig, dat deze schoone verheerlijking van het verheven doel van vrouwbestaan, van het *moederschap*, moet komen, in deze dagen, tot ons niet uit den mond van *alle* beroofde en beroofd-wordende *vrouwen* over de gehééle wereld, maar uit dien van een *man*, van een man die, toen het nog vrede was, zijn verwachting en zijn hoop bouwde op den invloed en de kracht der toekomstvrouw? Juist het moederschap immers, het verzet zich met iederen vezel van ons vrouw-bestaan, tegen de schande en de misdaad van het straks vermoorden en verminken diergenen, die wij aan onze borst voedden, die wij grootbrachten met zoo oneindige zorgen en teederheden, die wij baarden in smarte, opdat zij zouden leven en gelukkig zijn na ons! O, er zijn vrouwen óók ten onzent, die juist in déze dagen van oorlog op dat moederschap allen nadruk leggen, die eischen, in naam van dat moederschap, de dienstweigering, en de gelijkstelling voor de wet van man en vrouw, opdat zijóók kunnen stemmen straks vóór den vrede, en kunnen voorkomen een nieuwen oorlog. Maar, ik herhaal, het is treurig, dat nog zoo betrekkelijk weinigen die gróóte plichten, die het moederschap der vrouw meebrengt, juist in dézen tijd van oorlog te méér meebrengt, inzien, en ze opvatten in den waren en hóógsten zin, die van vrede-eischeres in naam van menschelijkheid en beschaving! Om de vrouwen te helpen in hare verdrukking door den man, dáárom werd dit boek geschreven door William Stead. En inderdaad, het ziet er treurig uit met hare 'rechten' in de maatschappij, waar het geldt regeeringszaken, en dienstplicht weigeren, en beslissing over oorlog en vrede! Maar toch, niet alleen de man heeft zich te verwijten, de vrouw-zelve moge uit *De gesmade Sexe* leeren, hoe véél er aan hare eigen opvatting van hare *ware* bestemming ontbreekt, hoe laf zij nápraat op dit oogenblik de leugens der pers, de leugens der diplomatie, de leugens van heldenmoed, en van vaderlandsliefde, en van vallen op het veld van eer! Zoolang de vrouw-zelve zich niet toont te zijn, *in zuiverheid van gevoel*, de méérdere van den man, zoolang zal zij het verdienen door hem te worden 'gesmaad'. Toch, ik herhaal het, juist dit, in zekeren zin van een fiasco getuigende vredes-congres, door

vrouwen begonnen, het geeft nochtans een bewijs, dat de vrouw, al is het nog slechts hier en daar, inziet hare hóógste roeping, die van veredelen, beschaven, van opwekken tot vrede en verbroedering, in plaats van tot strijd en haat en menschenmoord! Vooral voor degenen, zoowel onder haar, de vrouwen, als onder de mannen, die wáárlijk *denken*, is een roepstem uit de dooden, als die van een William Stead, even treffend als belangrijk om te vernemen, juist in déze tijden, waarin de stemmen van hen, die het goede willen, voortdurend worden overkraaid door die van de geweldenaars en zelfzuchtigen, voor wien godsdienst, oorlog, vrede, kerk, vaderland, slechts zoovele leuzen en phrasen zijn, waarmee ze werken en schetteren om eigen belang te behartigen, zonder één woord te méénen van hetgeen ze zeggen!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Antwoord aan den Heer A.J. Servaas v. Rooyen op ‘Geen Geestverschijningen maar herinneringsbeelden’.

Na het lezen van Uw stukje, zeide ik: al wederom een onderwerp waaromtrent geen waarheid wordt geduld.

Eigenlijk gezegd begrijp ik niet waarom de wetenschap, de officiëele bedoel ik, en in haar gevolg een stroom van menschen zoo fel gekant is tegen Psychische verschijnselen, die den naam van Spiritisme aanduiden.

Deze verschijnselen maken de grondkern uit van elken godsdienst en voornamelijk van den Christelijken, en nu is het mij een niet te ontwarren raadsel, hoe ernstige menschen niet met beide handen aangrijpen wellicht zekerheid te kunnen krijgen voor hun geloof.

Dat U niet aan spoken gelooft, is volstrekt geen reden dat ze er niet zijn. Het bestaan van geestelijke werkingen is zoo menigmalen door *bewijzen* gestaafd en *wetenschappelijk vastgesteld*, en telkens wederom herhaalde malen *wetenschappelijk bevestigd*, dat dit mijnerzijds heusch geen betoog meer behoeft.

Als U en andere eerlijk verklaren: wij zijn materialisten, in tegenstelling dus van spiritualisten, welnu, dat staat natuurlijk iedereen vrij.

Maar daarom moeten zij niet zoo dom en botweg uitmaken: ‘wat *wij* niet gelooven bestaat niet’. Lieve hemel, hoe kan een beetje denkend mensch van onze eeuw, wie telkens komt te staan voor de uiting van nieuwe krachten, zeggen: ‘ziezoo, nu weten wij alles in hemel en op aarde, er zijn geen krachten meer en er is niets meer voor ons te ontdekken.’ Zou het ook kunnen zijn, dat we juist stonden aan een onmetelijk nieuw veld voor wetenschap. De wetenschap van ons innerlijk zijn, van krachten en oorzaken waarvan onze stoffelijke wereld het gevolg is.

Als U iets wil weten van psychische verschijnselen, - dat blijkt, anders had u geen verslagen gaan lezen van ‘seances’, - dan doet U precies als de mensch, die gaarne iets zou willen weten over de geneeskunde, maar gaat luisteren naar een kwakzalver op de markt.

Want het bijwonen van seances of het lezen van de verslagen, maakt zoo'n indruk van zotteklap, waarmede het menigmalen geheel is doorspekt, dat elk denkend en zoekend mensch zich met afkeer afwendt en zich afvraagt, hoe het mogelijk is dat iemand dien onzin gelooft.

Neen, als een waarlijk verstandig en ernstig mensch eerlijk een veld voor wetenschap gaat bestudeeren, dan neemt hij natuurlijk de werken ter hand, waarin de wetenschappelijke mannen hunne ervaringen, stellingen, bewijzen hebben neergelegd en aan de hand van die mannen gaat hij de tak van wetenschap bestudeeren; maar hij gaat niet naar een kwakzalver luisteren of naar beunhazen. Alleen bij de tak van wetenschap die het onzienlijke bevat, het Spiritualisme juist zoo uiterst moeilijk omdat hier geheel nieuwe werkwijzen bij te pas komen, daar gaan de oppervlakkige wereldlingen naar soms uiterst dwaze seances, of luisteren naar kwakzalverspraatjes en denken met die humbug de wondere nieuwe wereld die zich nog ver boven menschelijk weten ontrolt, te niet te doen. Och, laat hen begaan als zij er blijde mee zijn.

Arnhem.

S. HOOGENDIJK-HESSE.

II.
Aan mevrouw Polak geboren Steketee.

Mevrouw,

Ik kan het niet nalaten, na lezing van uw stuk in de Holl. Lelie ‘de Vrouw en het Huwelijk’ u te vragen, wàt u beoogt met den inhoud van uw artikel, waarmeê ik, evenals onze Redactrice, het van a - z oneens ben.

Hoe komt gij op het ideé, om Mevrouw Spoor, die zoo volkomen haar geluk heeft gevonden in haar man, al die opsommingen te doen, wàt zij kwijt is door haar huwelijk, wàt zij al dan niet meer kan en mag doen, enz. enz.?

U neemt 't mij niet kwalijk, Mevrouw, maar ik vind 't ietwat onkiesch, als u daarbij in aanmerking neemt, dat Mevrouw Spoor, toen nog zijnde Anna de Savornin Lohman, altijd en steeds juist de tegenovergestelde meening was toegedaan van u, en *altijd* heeft beweerd, dat de vrouw, die niet trouwt, haar bestemming is misgeloopen en dat de gehuwde vrouw haar gezin toebehoort.

Aangezien Mevrouw Spoor intens gelukkig is met haar man, kan zij haar zelfstandigheid gerust verliezen en die overbrengen op hem, wat zij natuurlijk vanzelf doet; die zin, dien onze Redactrice daarover schrijft, is, naar mijn ideé, weér zoo *ráák* weêrgegeven. Ik sta er nòg verbaasd van, dat u over haar huwelijk op die manier schrijft; of heeft 't leven u niet vriendelijk behandeld?

Ook *ik* heb veel leed gehad, nochtans zou ik zóó iets nooit hebben kunnen schrijven over het huwelijk van Mevrouw Spoor.

Neen, dàn ben ik 't veel meer eens met Mevrouw Hoogendijk-Hesse; *zulk een flinke*, *altijd de waarheid beoogende redactrice*, zullen we misschien niet meer krijgen.

25/10 - '15
C. ARNTZENIUS.

Een stem uit de woestijn.

‘Our life is but a fading dawn’
‘Its glorious noon, how quickly past’
‘Lead us, O Christ, when all is gone’
‘Safe home at last.’

THE ROSARY.

In de verte zien we eerst vaag, maar hoelang zoo meer duidelijk omlijnd de kust van Engeland.

Daar naderen eenige torpedojagers, en wel in de richting van ons schip.

Plots liggen we stil.

‘Nu gaat er iets gebeuren’, zegt mijn buurvrouw, en wij buigen ons zoo ver mogelijk over de verschansing, om de vlugge bewegingen van den kleinen torpedojager gade te slaan.

Scheepje schommelt, schommelt. Zoowaar, het is een heele kunst ons schip te naderen. Een der mannen doet alsof hij over wil springen, op den touwladder die langs ons schip hangt. Hoe zal dat gaan, och, hij komt er nooit op zonder een onderdompeling in zee, zeggen we.

Nu gaat het ernst worden, hij zal de sprong wagen.

Hè, een gilletje van een der dames, hij grijpt zich vast aan de touwladder, verdwijnt in een stortzee, die hem een frisch bad bezorgt. Als een kat klautert ie naar boven.

'Kranig kereltje', hoor ik achter me zeggen.

''t Is ook wat', zegt minachtend een ander.

Ondertusschen zijn we allen in afwachting hoe het onderhoud af zal loopen.

Of we onze passen zullen moeten laten zien?

'Och hemel, die Duitsche naam van mij', zegt een jonge Hollandsche, en trekt nerveus haar wit wollen manteltje recht.

'Wij zullen waarschijnlijk vannacht aan de Theemsmond moet blijven liggen,' zegt een der heeren.

Nu, niets liever dan dat, in ieder mensch leeft de zucht naar het avontuurlijke.

Overnachten aan de Theemsmond, peins ik, misschien een Zeppelin zien, een bommenwerper, een bom valt, raakt ons schip, een knal - einde de dood.

Somwijlen zijn er tijden in ons leven dat wij om zoo te zeggen vertrouwd raken met den dood. Wij wenken hem, en spreken met hem als met een vriend.

Er is een goddelijke schoonheid in deze natuur. Een diep blauwe zee onder wijden hemel, en statig voortbewegen van witte wolken, die je doen denken aan engelen, gehuld in losse gewaden, hangend in zware plooien. Dan, opeens, vervagen de fijne lijnen, en pakken de wolken zich samen tot hooge bergen, bleek rose kleurt de toppen - warmer wordt de zacht-rose gloed; uitstralend in fijne roode streepen - de gouden zon daalt - haar stralen glanzen lichtend over het water - even talmt ze nog - dan zinkt ze in zee.

In wijde kring liggen meerdere groote schepen, allen zooals wij, wachtend op bevel van hooger hand.

Eigenaardig, deze gedweeë gelatenheid van groot levend schip. Is er niet iets zeer menschelijks in 't zwaar ademen en zuchten dezer machine, het hart van 't schip.

Wanneer het statig voortbeweegt over wijde zee, schoon groot schip, en wij, geboeid door machtige impressie, het nastaren - talmend - niet wetend tijd nog uur.

Helaas, wij mogen doorvaren, geen contrabande aan boord. Onze passen worden niet opgevraagd. Hollandsch meisje, met Duitsch klinkende naam, slaakt een zucht van verlichting.

't Wordt avond, vriendelijk wenken ons de lichten der Engelsche kust.

Plots valt de bleeke lichtbundel van een zoeklicht over het water, nu staat ons schip in straal van helder licht. En telkens weer komt het nader, en verdwijnt weer, borend het licht in zwarte nacht - bespiedend geheimzinnige zee, altijd ruischend haar lied van weemoed.

Een tweede zoeklicht overstraalt heel ons schip. Zachtjes stooten we elkander aan. Kijk daar eens, die zwarte 'torpedojager'; in sluier van duisternis gehuld, bijna onbewegelijk liggend, zou het een vijandelijk schip zijn, en wachten als een moordenaar in den nacht, wachtend om zijn slachtoffer te besluipen.

Zacht gefluit*) breekt de nachtelijke stilte, komend van zwarten torpedojager. Ons schip antwoordt tweemaal een zelfde fluitje.

*) Als Hollandsch politiefluitje.

Zou dit het afgesproken signaal zijn, en het in 't donker gehulde scheepje dus een Engelsche torpedojager.

Het is een sprookje deze nacht op zee, met het gaan en komen der groote zoeklichten, de schoonheid dezer natuur belichtend.

Den eersten morgen aan boord moesten wij allen aantreden met onze zwemgordels aan, en werd ons duidelijk gemaakt welke sloep.

Nu, voordat wij het Suez-kanaal invaren, moeten we voor de tweede maal onze zwemgordels aandoen.

Ook de brug is gebaricadeerd met zandzakken. Toch merkt men niets van angst of vrees, de stemming aan boord is opgewekt.

Oorlogsberichten bereiken ons niet, en grijpt het oorlogs-wee niet dagelijks met grove vuist in de fijnste vezelen van je humanistische ziel.

Zacht zingen de krekels aan de oevers der woestijn, in maanlicht-stralen van tropische nacht. Langzaam varen we door het Suezkanaal. Het groote zoeklicht voor op het schip werpt een bundel van licht over het gladde water en de oevers.

Bijna geluidloos glijden we daarheen.

‘Which steamer?’ klinkt plots een stem uit de donkere stilte der woestijn.

‘Dutch mail!’ antwoordt een stem van ons schip.

Daar liggen ze, de Engelsche soldaten, in hun tenten aan den oever van 't kanaal. Flauw branden hier en daar lichtjes. Kleur van woestijnzand en tenten vloeien samen.

‘Good Night!’ roept weer een stem van den oever.

‘Good luck!’ klinkt het terug.

Een ster verschiet, hoeveel wenschen zullen trillen in de harten van deze jongens, wenschen van gepijnigd verlangen naar dierbaar home.

‘'t Is a long way to Tipperary, 't is a long way to go!’ zingen onze soldaten voor op het schip, gevolgd door Hollandsche liedjes.

‘Toe Kees, speul 't Engelsche volkslied nog is, dan krijg ie Zaterdag een duppie voor een potje bier?’ vraagt een van de kameraden, en Kees speelt met gevoel op zijn harmonica, het lied van de kameraden daar vlakbij in de woestijn en wij zingen mee.

Het is laat in den nacht, met open oogen lig ik in mijn couchette, door de openstaande patrijspoort voel ik den heeten woestijn-wind langs mijn gezicht.

Hoor, daar is weer de mysterieuze stem van den oever.

‘Good Night!’

Diepe weemoed grijpt in mijn ziel, en - ik bid - voor de jonge menschen die daar weer liggen in verschroeiende hitte. Iederen dag leven beschouwen als een gift, koesterend nieuwe hoop, een heimelijk niet durven uitspreken verlangen - een weerzien - van oude moeder, vrouw en kind.

En steeds zingen de krekels hun monotoon gezang. -

Na geruimen tijd roept weer de stem uit den nacht:

‘Good Night!’

En zacht fluister ik ‘Good luck, safe home at last.’

En nog steeds lig ik met open oogen, en in gedachten zie ik ze daar staan de jonge mannen. Een knal - een kogel fluit - en nog een - o zoovelen - en ik zie de zwarte schaduw van den dood zich buigen over een jong nog blozend gelaat.

En in de verte zie ik wanhoop - smart - vertwijfeling. -

It was her darling boy.

TH. VAN DER Meij-Unger,

aan boord van ‘*de Kon. der Nederlanden.*’

April 1915.

Kunsten en Wetenschappen.

Zes handschriften uit de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.

Het onderdeel der Koninklijke Bibliotheek te Brussel, bestaande uit een 20.000 handschriften, draagt den eigenaardigen naam van *Bibliothèque de Bourgogne.* Niet ten onrechte, want deze verzameling vindt haar oorsprong in de particuliere collecties der Vorsten uit dat huis.

Als zeer bijzonder worden vermeld de Cyropédie van Xenophon, voor Nancy verloren door Karel den Stouten, de muziek- en poëzieboeken van Margaretha van Oostenrijk, tante van Karel den Vijfden; het missaal van Mathias Corvin te Florence, in 1485 verlucht door Attavante; en de Kroniek van Henegouwen in drie deelen, vol miniaturen.

Deze ongemeene schat valt wel te zien en te bewonderen, maar dan moet men er voor naar Brussel, tenzij men het geluk heeft, door de vrijgevigheid van de

regeering of den bibliothecaris, een of meer nommers, ter raadpleging in eene geaccrediteerde instelling (bibliotheek, archief, museum) in de stad zijner inwoning, toegezonden te worden.

Deze gelegenheid is slechts voor enkelen beschoren, en een bezoek aan Brussel is voor studietijd kostbaar.

Gelukkig wordt door reproductie tegenwoordig een equivalent gezocht, en zoo komt het, dat nu weder een *zestal* der fraaiste handschriften voor betrekkelijk weinig geld, eenige franken, onder het bereik van velen zijn, vooral indien rijks- en gemeentebibliotheken, en andere dergelijke instellingen ze aanschaffen. Op die wijze wordt hetzelfde nut gesticht als door de gipsafgietsels der wonderen der beeldhouwkunst, waarvan de origineelen zich in Parijs, Rome, en andere steden bevinden.

Twee van dit zestal zijn dezer dagen verschenen.

Wijlen Pater J. van den Gheyn heeft deze uitgaven eveneens verzorgd als de vier andere. Kort voordat zij het licht zagen, verraste hem den dood. Dat zijn werk degelijk is valt te begrijpen, waar hij als conservator der manuscripten-verzameling daarmede één was geworden.

Zie hier de lijst der ‘zes’, welke in het geheel slechts 115 francs kosten. Op zoogenaamd ‘papier de Hollande’ zijn zij veel, veer duurder.

Twee getijdeboeken door Jacques Coene;

het Brevier van Philips den Goeden; ‘Cronicques et Conquestes de Charlemaine’; de historie van Karel Martel; Christine de Pisan, Epître d'Othéa à Hector; en ‘L'Ystoire de Helayne’.

Eenige inlichtingen omtrent den inhoud en de verluchting dier handschriften zijn zeker niet van belang ontbloot.

De verluchter Jacques Coene aan wie de beide ‘getijdeboeken’ worden toegeschreven ingeschreven ter Bibliotheek, onder de nommers 10767 en 11051 welke 51 miniatuurteekeningen bevatten, gereproduceerd op 51 platen phototypie, en 16 bladzijden tekst in portefeuille, is de bekende Bruggenaar, die werkte aan het Hof van ‘Philippe le Hardi.’ Door het kapittel van den Dom te Milaan werd hij uitgenoodigd de kerk af te teekenen ‘depuis le fondement jusqu'aux sommets.’ Te Parijs stond hij als een uitstekend schilder bekend en gaf zelfs wenken aan den Italiaan Giovanni Alcherio.

In den tekst herinnert Pater van den Gheyn aan deze levensbijzonderheden en vergelijkt de miniaturen in de beide getijdeboeken.

Niet alleen is deze uitgave belangrijk voor de kunst, maar ook vooral voor de geschiedenis.

De reproducties in 61 platen (phototypie) der manuscripten 9511 en 9026 vormen het brevier van Philips den Goeden. Niet enkel als een historisch document heeft het waarde. Voornamelijk is het interessant uit het oogpunt van Vlaamsche en Fransch-Vlaamsche kunst. Pater van den Gheyn heeft de verschillende meeningen omtrent oorsprong en bewerker uiteengezet en komt tot de overtuiging, dat de miniaturen zijn bewerkt tusschen 1420 en 1440 in het Brugsche atelier van Guillaume Vrelant.

Hoewel de ‘Cronicques et Conquestes de Charlemaine’ en de ‘Histoire de Charles-Martel’, in hunne reproducties herhaaldelijk besproken zijn, o.m. in de Mercure de France en in de Revue de l'Art ancien et moderne mag toch wel in herinnering gebracht worden, wat waarde aan deze handschriften geeft.

De 105 miniaturen van het eerste zijn van de hand van Jean Le Tavernier van Audenaarde en werden uitgevoerd in 1460. Hoewel hij als kunstvaardig miniaturist in dienst van Philips den Goeden achter blijft bij Jean Fouquet, wiens kunst en poëzie eenig zijn, munt Le Tavernier toch uit door breede verbeelding en eene bijzondere gave van in scène zetten, voornamelijk in zijn veldslagen en tournooien. Bovendien geeft hij ons door zijne teekeningen tal van inlichtingen omtrent het bijzonder en openbaar leven dier tijden, en verstrekt hij ons ook architectonische gegevens door ons te laten zien het bouwen van steden, torens, bolwerken, bruggen, en wat al niet meer, met het materiaal en de gereedschappen in zijn tijd in gebruik. Zelfs de verschillende spelen worden uitgebeeld, alsmede de maaltijden en recepties, zoodat we een cultuur-historisch overzicht verkrijgen.

De historie van Karel Martel is niet minder belangrijk door zijn 102 platen in phototypie der miniaturen van Loyset Lièdet (1470). Pater van den Gheyn beschrijftminitieus de vier deelen, waarvan de transcriptiei n 1463 werd begonnen door David Aubert, en geeft preciese inlichtingen omtrent den miniaturist, die herhaaldelijk tusschen 1466 en 1470 in de rekeningen van het Bourgondische huis wordt genoemd.

Vooral is belangrijk de aan den tekst toegevoegde lijst der werken van Lièdet aan die rekeningen ontleend. Hoewel hij geen kunstenaar van den eersten rang was, bewijst het getal van 550 ‘histories’, op de vruchtbaarheid zijner werkzaamheid, die de reproductie van een zijner werken rechtvaardigt.

De beide laatst in reproductie verschenen handschriften van Christine de Pisan, en L' Ystoire de Helayne’ brengen werk van helaas onbekend gebleven miniaturisten.

De tekst van het eerste is vooral eigenaardig, omdat de schrijfster als Othéa, godin van de voorzichtigheid, zich wendt tot Hector van Troye met wien in werkelijkheid bedoeld wordt de hertog Louis van Orleans. Zij geeft aan den jongen man een honderdtal leefregels, ontleend aan de philosophie, de mythologie, den Bijbel, de geschiedenis en de levens der Heiligen. De miniaturen loopen voornamelijk parallel met de lessen aan de mythologie en het heldendicht ontleend en zijn dikwerf zeer pikant en curieus als b.v. Ulyssis den Cycloop blind makende, het oordeel van Paris, Pyramus en Thisbé, Orpheus, zijn vrouw uit de hel verlossende, het Paard van Troye, enz.

Voor de cultuurgeschiedenis worden er ook belangrijke miniaturen in gevonden, als een beeldhouwer aan zijn werk, Esculaap in zijn studeervertrek, Isis, boom en plant verzorgende.

Voor de kostuumkunde heeft dat manuscript evenzeer groote waarde: krijgslieden, hovelingen, dames en het volk ziet men in hun rijke afwisseling van kleeding. Ook krijgen

we vele intérieurs te zien, alsmede de bouworde van paleizen en zelfs van dorpswoningen.

Die uit de geschiedenis van Helena zijn hoofdzakelijk belangrijk voor het vrouwelijk costuum aan het Hof van Philips den Goeden en voor het bestudeeren der zeden uit dien tijd.

In de miniatuur-verzinnelijkende opdracht van het manuscript aan Philips den Goeden komt diens portret voor; verder zijn afgebeeld de geboorte van de twee zonen van Helena, de doop van Graimbaut en zijn dochter. Deze laatste geeft een juist denkbeeld van den doop bij indompeling.

Jammer genoeg zijn de miniaturisten van deze beide manuscripten onbekend gebleven. De reproducties kunnen door vergelijking met andere miniatuurhandschriften tot de ontdekking der verluchters aanleiding geven.

Daartoe werkt zeker zeer mede de vrijgevigheid der uitgevers[1)], die bereid zijn aan belangstellenden deze serie reproducties geheel kosteloos ter inzage te zenden.

21/7 1913

Eén duizend tweehonderdvijftig Pond.

Een niet geringe prijs, maar als men weet wat men ervoor krijgt, dan is het nog niet te duur.

In een net, en aardig geïllustreerd boekje wordt het u duidelijk aangetoond.

Niet minder dan 400, tot heden onbekende aquarellen, vervaardigd tusschen 1777 tot 1790, van Zuid-Afrika.

Kolonel Robert Jacob Gordon, van der Schotschen stam, maar Geldersch-man van geboorte (1741) heeft ze vervaardigd, toen hij in Kaapstad, en omstreken werkte en dwaalde.

Deze collectie is hoogst belangrijk voor de kennis van het land, dat zoo dikwijls aanleiding gaf tot politieke verwikkelingen en een strijdappel was tusschen de regeeringen van Engeland en Nederland.

Vooral de gezichten en kaarten, 64 in getal, geven een aardig topographisch-geographisch overzicht.

Dier- en Plantkunde geven de stof voor andere aquarellen, waaraan voorafgaan vele afbeeldingen der verschillende rassen er hunne zeden en gebruiken.

Het komt mij voor, dat deze collectie eene uitmuntende aanwinst zou zijn voor een landen volkenkundig museum. Misschien is er wel in Nederland een maecenaat te vinden, die de ‘duizendjes’ zou willen verstrekken, waar de rijksgeldmiddelen te kort schieten.[1)] Eenmaal waren we baas aan de ‘Kaap’, laten we het nu zijn door het bezit van deze eenige collectie.

Galerie Helbing.

Nommer 21 (1 December 1913) der *Mitteilungen* der Galerie Helbing te München, een groote kunstzaak, die vele verkoopingen organiseert, in den trant van de firma Muller te Amsterdam, en anderen, brengt weer veel nieuws, met mooie illustraties.

Het is er die firma om te doen blijvend voeling te houden met zijn koopclientèle, en daarom verspreidt hij, meerendeels maandelijks, die *Mitteilungen*, waarin de lijst

1) Vromant et Co. te Brussel.

1) Sedert ik dit schreef is 't monument in goede handen.

is opgenomen der veilingen, welke bij hem in die maand en in het toekomende zullen gehouden worden. Men kan dan een Catalogus aanvragen, geïllustreerd, tegen betaling; niet geïllustreerd tegen de frankeerkosten.

Om nu de dorheid van die lijst weg te nemen geeft hij overzichten der eerstkomende aucties, en illustreert ze, om er zooveel mogelijk belangstelling voor te wekken.

Het December-nommer behandelt op die wijze de collectie Cederström, en de kunstnalatenschap van den Regensburger schilder Jos Watter.

Om de aantrekkelijkheid nog te verhoogen geeft hij ook de verkoopsprijzen der meest beteekenende nommers, zoo, bijvoorbeeld nu die der veiling ‘von antiker und byzantischer Kleinkunst’, welke veiling in October heeft plaats gehad. Een bronzen zwaard bracht niet minder dan 3000 Mark op.

Ook berichten en boekbeoordeelingen op kunstgebied komen erin voor.

Wat is dat alles anders en beter geworden. De catalogussen waren vroeger dorre lijsten, en men moest de kunstveilingen maar in de dagbladen nazoeken.

Helbing's *Mitteilungen* hebben blijvende waarde.

Dec. 1913.

Chineesche Kunst.

China is tegenwoordig aan het woord. Gelukkig niet enkel door zijn binnen- of buitenlandsche politiek. Naast Japan treedt het naar voren met zijn kunst.

Een heerlijk geïllustreerd boek is daarover verschenen. Het is Dr. Oskar Münsterberg, die het moeielijke werk heeft ondernomen om

de ontwikkeling der Chineesche kunstvormen in systematischen samenhang te beschrijven. Een duizendtal afbeeldingen illustreert den tekst, die over alle onderdeelen van kunst en kunstnijverheid loopt, terwijl een 40-tal gekleurde platen de aanschouwing versterken. Juist de illustratie is het aantrekkelijkste deel.

‘Jugend.’

Nommer 50 van den jaargang 1913 ligt voor mij, en evenals alle nommers van dit geïllustreerde ‘Münchener Witz-blatt’ is dit ook weer een lust om te zien, voornamelijk door de gekleurde platen in en buiten den tekst. Terecht mag van dit kunsttijdschrift gezegd worden, dat het den veelkleurigen druk het eerste weder heeft toegepast, en wel met het grootste succes.

‘Jugend’ is zoo goed bekend, dat eene aanprijzing onnoodig is. Daarom is het mij dan ook niet te doen. Ik geef slechts openlijk uiting van eene ingenomenheid met dit week-tijdschrift, die vernieuwd werd door de toezending van een ‘Probe’ nummer, waarin zulke heerlijke platen in kleurendruk voorkomen, die ik als de beste onder de vele der geïllustreerde pers durf stellen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
's Gravenhage.
Oud-Gemeente-archivaris.

Het zout der aarde.

Die Weltgeschichte ist das Weltgericht.

Ruim tien jaar geleden heeft de Duitsche keizer in eene redevoering, te Bremen gehouden, o.a. gezegd: ‘Wij zijn het zout der aarde... God heeft ons geroepen om de wereld te beschaven, gij zijt de zendelingen van den menschelijken vooruitgang’.

Wanneer er sprake is over toestanden en gebeurtenissen in Duitschland wordt daarbij vaak gewezen op de groote mannen, die door hun genie hebben medegewerkt tot de opheffing, tot de beschaving van een volk. Onlangs ook in de Lelie wees de redactrice, in een Overzicht van de Week over Duitschland, op het vaderland van een Schiller en een Goethe, van een Heine e.a.

De opgaaf dier zendelingen is de veredeling der menschheid door de kunst. En voor de opvoeding der menschheid, die wij wereldgeschiedenis noemen, is het de kunst die de vooruitgang der beschaving noodig heeft, begunstigt en voleindigt. Alleen toch de ware kunst, juist begrepen, juist gevoeld wil niets anders dan het schoone dat de mensch bevattelijk maakt voor 't hoogste.

De kunstenaar nu die 't hoogste te bereiken zoekt, moet zich bewust zijn dat de weg die hij heeft te volgen ook tot het ware doel leidt. Hij moet zich stellen in den dienst der kunst en zich vrij weten te maken van alle banden die een grillige phantasie kan opleggen.

Laten wij een dezer groote genieën nog eens voor ons halen om te doen uitkomen, dat wie werkelijk groot wil zijn zijn phantasieën en idealen moet kunnen prijs geven ten dienste der menschheid.

Die man was Schiller.

Wat de jeugdige Schiller als 't hoogste, 't verhevenste beschouwde, was niet de geest van Duitschland van *zijn* tijd, voor hem was overwegend de school van Jean Jacques Rousseau.

Bij andere vergeleken was Rousseau de grootste der menschen, alle overige waren klein, vooral zijn vervolgers:

> Und wer sind sie, die den Weisen richten?
> Geisterschlaken, die zur Tiefe flüchten
> Vor dem Silberblicke des Genies!
> Abgesplittert von dem Schöpfungswerke,
> Gegen Riesen Rousseau kind'sche Zwerge,
> Denen nie Prometheus' Feuer blies!

Zijn eerste dramatische werken dragen geheel de kenmerken van zijn sympathie voor Rousseau: het leven moet geheel in overeenstemming gebracht worden met het ideaal der natuur door een nieuwe opvoeding, door een nieuwe orde der dingen. Men zal hiertegen aanvoeren: dat ideaal is te onbepaald en alleen te vinden in de phantasie, in de gewaarwording. Juist, dat heeft Schiller ook moeten erkennen. Om gevolg te kunnen geven aan zijn roeping heeft hij gebroken met het idyllisch geluk dat hij zoo hartstochtelijk begeerde.

In zijn eerste dramatisch werk ‘die Räuber’ raakt Schiller in opstand met de maatschappelijke orde: ‘Mir ekelt vor diesem tintenklecksenden Säculum, wenn ich in meinem Plutarch lese von groszen Menschen!’

‘Da verrammeln sie sich die gesunde Natur durch abgeschmackte Conventionen. Ich soll meinen Leib pressen in eine Schnürbrust und meinen Willen schnüren in Gesetze. Das Gesetz hat zum Schneckengang verdorben, was Adlerflug geworden wäre.’ ‘Das Gesetz hat noch keinen groszen Mann gebildet, aber die Freiheit brütet Kolosse und Extremitäten aus.’

Dit is alles zeer heldhaftig gevoeld, maar deze heldhaftige gewaarwording is gephantaseerd; dadelijk volgt daarop de idyllische. Plutarchus wisselt af met Rousseau. Tot tranen geroerd roept de rooverhoofdman uit bij het ondergaan der zon: ‘zoo sterft een held!’

Wanneer Moor de Boheemsche wouden verlaat is de held, de roover, vergeten, en huiswaarts keerende laat hij volgen: ‘Vaterlandserde, Vaterlandssonne, Vaterlandshimmel und Fluren und Hügel und Ströme und Wälder, seid alle, alle mir herzlich gegrüszt. Wie so köstlich weht die Luft von den Heimathgebirgen. Elysium! Dichterische Welt! Halt ein, Moor, dein Fusz wandelt in einem heiligen Tempel!’

't Rooverleven van Moor is niets anders dan een verongelukt spel der phantasie. Zijn tragedie is, dat zich met het werkelijke leven en met den ernst van de maatschappelijke verhoudingen niet spelen laat. Met die ondervinding sluit hij het gephantaseerde leven en moet ten einde bekennen: ‘O eitle Kinderei! Da steh ich am Rande eines entsetzlichen Abgrunds und erfahre mit Heulen und Zâhnklappern, dasz zwei Menschen wie ich den Bau der sittlichen Welt zu Grunde richten würden.’

Wanneer Schiller zijn tweede dramatisch werk bekend maakt: Fiesko, kondigt hij aan: ‘Ter aanbeveling van Fiesko heb ik alleen te zeggen dat het voortkomt uit het hart van Jean Jacques Rousseau.’

Fiesko moet voorstellen een politiek karakter, een mensch door de natuur toegerust met alle bekwaamheden en hartstochten om iets grootsch tot stand te brengen. Maar om een politiek doel te bereiken is een onbuigzame mannelijke kracht noodig, die zich niet laat verlokken door verleidende indrukken, door idealen van geluk en grootheid. Fiesko wil Genua vrijmaken, den Doge doen vallen, maar hij deelt zijn verraad mede en zegt: ‘dasz ein Mann lebt, furchtbarer als die zürnende See, Johann Ludwig Fiesko!’ doch naief eindigt het gesprek: ‘weiszt du nicht, dasz Andreas Doria achtzig alt ist und Genua glücklich!’

Men gaat niet over tot handelingen door gewaarwordingen te phantaseeren. Carl Moor en Fiesko waren geen praktische naturen. Werkelijke helden hebben andere drijfveeren noodig dan phantasie en gewaarwordingen. Zij komen niet voort uit de school van Rousseau. Daarom zal Schiller nu menschen dichten, waar de behoefte naar geluk en liefde niet gestoord wordt door de behoefte naar roem en grootheid. Hij schrijft een burgerlijk tragedie: ‘Kabale und Liebe’. Ferdinand en Louise willen niets anders zijn dan twee beminden. Beide beroepen zich op het natuurrecht der hartstocht tegen den dwang van het maatschappelijk onderscheid van stand. ‘Wer kann den Band zweier Herzen lösen,’ zegt Ferdinand, ‘oder die Töne eines Accords auseinanderreiszen? Lasz doch sehen, ob mein Adelsbrief älter ist als der Risz zum unendlichen Weltall? oder mein Wappen gültiger, als die Handschrift des Himmels in Louisens Augen: dieses Weib ist für diesen Mann!’

't Stuk wikkelt zich af als een liefdesroman van Rousseau, 't draagt den stempel zijner phantasie. Schiller wordt gewaar dat zijn helden vergeefs beproefd hebben de wereld te vernieuwen, te veroveren, te genieten, dat zij het geluk niet vonden dat zij zochten. In de ziel des dichters ontstaat een krisis. Wie een groot dichter wil zijn, moet een groot mensch zijn. Hij moet weten afstand te doen van het geluk, gedacht als menschelijk levensdoel en levenstoestand. In Schiller daagt het beeld van een historisch leven, hij voelt dat zijn roeping zal zijn in en voor de geschiedenis te leven. Wie gelukkig wil zijn blijve in het Arkadië der natuur: wie zich geroepen voelt in en voor de wereld te werken, zoeke niet het geluk. Met trotsche zelfbewustheid maakt Schiller zich los van een idyllisch geluk:

> Auch ich war in Arkadien geboren,
> Auch mir hat die Natur

An meiner Wiege Freuden zugeschworen,
Auch ich war in Arkadien geboren,
Doch Thränen gab der kurze Lenz mir nur.

Da steh ich schon auf deiner finstern Brücke
Furchtbare Ewigkeit!
Empfange meinen Vollmachtbrief zum Glücke,
Ich bring ihn unerbrochen Dir zurücke
Ich weisz nichts von Glückseligkeit.

Genieten laat zich slechts het oogenblik. Wie afziet van dat genot voor dien blijft niets anders over als de toekomst, als de hoop dat de tijden zullen vervullen het groote dat wij gewild en begonnen hebben, dien blijft niets over dan het geloof aan de historie. Dat erkent Schiller:

Geniesze wer nicht glauben kann,
Die Lehre ist ewig wie die Welt;
Wer glauben kann, entbehre:
Die Weltgeschichte ist das Weltgericht!

Met welk een eerbied moeten wij opzien tot dien man, wiens tragische bekentenis

eerst was: ik wilde gelukkig zijn en kon het niet worden! en daarop volgen laat: ik wil niet gelukkig zijn en offer mijn levensgeluk op aan den genius, dien ik dien!

In zijn Don Karlos vinden wij zulk een karakter geteekend; in den Markies Posa treffen wij den held aan die zijn persoonlijk geluk opoffert voor een groot doel. Wij vinden in dit tragedie reeds dadelijk uitgesproken: ‘die schönen Tage von Aranjuez sind nun zu Ende!’ en over den held van het stuk spreekt Schiller zijn oordeel uit door Philip te laten zeggen:

> ‘Und wem bracht er dies Opfer?
> Dem Knaben, meinem Sohn? Nimmermehr.
> Ich glaub es nicht; für einem Knaben stirbt
> Ein Posa nicht. Der Freundschaft arme Flamme
> Füllt eines Posa Herz nicht aus. Das schlug
> Der ganzen Menschheit. *Seine Neigung war*
> *Die Welt mit allen kommenden Geschlechtern.*’

Hiermede hebben wij het hoogtepunt onzer beschouwing nog niet bereikt. De dichter slaat nog eenmaal een blik op de idealen zijner jeugd, op de vergoode natuur in zijn ‘Götter Griechenlands’. Welk een contrast tusschen toen en nu: ‘wie ganz anders, anders war es da, da man deine Tempel noch bekränzte, Venus Amathusia!’

De Grieksche wereld kwam den dichter voor als een phantasiewereld en daaruit ontstond voor hem de groote tegenstelling tusschen phantasie en werkelijkheid, tusschen poëzie en leven. Met dit tweede contrast eindigt het gedicht: ‘Was unsterblich im Gesang soll leben, musz im Leben untergehen!’

Kan nu die tweestrijd in den ziel van dien dichter blijven bestaan? In den waren zin des woords zal hij het beroep van kunstenaar vereenigen met het geloof aan de historie.

Hij zal de kunstenaar zijn, die als voorbeeld voor allen het dichterlijk beroep met het historische vereenigt en handelt naar de woorden die hij den kunstenaars toeroept: ‘der Menschheit Würde ist in Eure Hand gegeben, bewahret sie! sie sinkt mit Euch, mit Euch wird sie sich heben; der Dichtung heilige Magie dient einem weisen Weltenplane, still lenke sie zum Oceane der groszen Harmonie!

Zijn wereldbeschouwing heeft zich verzoend met de historie en met het tegenwoordige, de laatste wanklank die haar nog stoorde heeft zich opgelost. De Goden Griekenlands eindigen met de klacht over de vergane schoonheid: ‘Ja, sie kehrten heim und alles Schöne, alles Hohe nahmen sie mit fort, alle Farben, alle Lebenstöne und uns blieb nur das entseelte Wort!’

Daarentegen beginnen de kunstenaars met een triomf over de levende schoonheid, die begint: ‘Wie schön, o Mensch, mit deinem Palmenzweige stehst du an des Jahrhunderts Neige in edler stolzer Männlichkeit, mit aufgeschlossnem Sinn, mit Geistesfülle, voll milden Ernst 's, in thatenreicher Stille, der reifste Sohn der Zeit!’

In welken tijd ontwikkelde zich die gedachtengang bij Schiller? 't Was een bewogen tijd in de wereldgeschiedenis, in de jaren 1780-90. In dat decennium ontstond in Duitschland de philosophie van Kant en het eindigde met het begin der Fransche revolutie.

Bij Schiller begon het met zijn eerste woorden: ‘mir ekelt vor diesem tintenklecksenden Säculum!’ en aan het einde begint het met: ‘wie schön, o Mensch, met deinem Palmenzweige, stehst du an des Jahrhunderts Neige!’

Geen dichter heeft zich beter doen kennen dan Schiller uit zijn werken. Bizonder in dramatischen vorm sprak hij zich uit. De karakters in zijn drama's geteekend zijn de projecties zijner fantazie. De inhoud nu van een drama is een handeling, die zich verwerkelijkt door karakters; de inhoud van een karakter moet de kern in zich

bevatten der handeling, zooals Schiller in Wallenstein zegt: ‘hab ich des Menschen Kern erst untersucht, so weisz ich auch sein Wollen und sein Handeln.’

Zoo beschouwd is Schiller een apostel der beschaving. Zijn opgaaf is de menschheid op te heffen, te veredelen; niet te vluchten als Rousseau om te leven, te genieten van zijn idealen, maar zich daarvan los te maken, de menschheid te dienen. Hoe zou Schiller boekstaven de geschiedenis van dezen tijd? Met Goethe zeggen?

> O weh! hinweg! und laszt mir jene Streite
> Von Tyrannei und Sklaverei beiseite!
> Mich langeweilt's, denn kaum ist's abgethan,
> So fangen sie von vorne wieder an;
> Und keiner merkt, er ist doch nur geneckt
> Von Asmodeus, der dahinter steckt.
> Sie streiten sich, so heiszt's, um Freiheitsrechte;
> Genau besehn, sind's Knechte gegen Knechte.
>
> (*Faust*, *2e deel*.)

Schiller zou zich teleurgesteld vinden, hij dacht, hij werkte niet voor zijn land; ‘Alle Menschen werden Brüder’; alom mocht hij hooren weergalmen ‘Het lied van de Klok’, en ‘Seyd umschlungen Millionen, einen Kuss der ganzen Welt.’ In hem zien wij niet de

door de genade Gods aangestelde heerscher, maar de door de genade Gods aangestelde dienaar der menschheid, die streeft naar het goede, het schoone, het ware.

Wanneer na jaren de geschiedenisboeken nog openliggen, die heldendaden en veldslagen behandelen, zal men ze sluiten met een smartvol-weemoedigen blik op het leven.

Wanneer na jaren de wijze rechter zal zetelen die den echten steen van den onechten weet te onderscheiden, zoo zal hij der menschheid den spiegel voorhouden der wereld-geschiedenis, waarin zich zullen afspiegelen de opvoeders van de menschheid, de zendelingen van den menschelijken vooruitgang, het zout der aarde.

Doch niet enkel één volk, maar elke natie is geroepen om mede te werken tot den opbouw der menschheid. In elk land hebben we apostelen zien verrijzen die uitgingen een evangelie te verkondigen, die mede spraken:

> Wendet zur Klarheit
> Euch, liebende Flammen!
> Die sich verdammen
> Heile die Wahrheit;
> Dasz sie vom Bösen
> Froh sich erlösen,
> Um in dem Allverein
> Selig zu sein.
>
> (*Faust 2^{e} deel*).

Wie een navolger van Schiller zal zijn offere zijn Arcadië op en verwissele het met het tooneel der wereldgeschiedenis waarop zich het noodlot der menschheid afspeelt. En

> Säume nicht, dich zu erdreisten,
> Wenn die Menge zaudernd schweift;
> Alles kann der Edle leisten,
> Der versteht und rasch ergreift.

Mogen de machtige woorden dier zendelingen spoedig herhaald worden en zij indachtig zijn:

'Der Menschheit Würde ist in Eure Hand gelegen', en zij gedenken die hiervoor hebben te waken en verantwoordelijk zijn:

Die Weltgeschichte ist das Weltgericht.

P. BEL.

Erleben im Granatfeuer.
Aus den Kriegstagebuchblättern von Hans Wille.

.... Gegen Mittag, als langsam die sich steigernde Hitze uns schon schläfrig und träumend gemacht hat, sehen die verwunderten Augen aufblitzende weisse und dunkelwerdende Wölkchen im Himmelsblau, hören die Ohren in die nur die ganzen Morgenstunden die Bienen gesummt und die Gräsor gewispert haben, den scharfen Knall der Kugeln. Man legt sich ganz, ganz flach auf den Bauch, hält sich vor dem Schwefelqualm die Augen zu und harrt ergebungsvoll der kommenden Dinge. Nach dem Schrapnell-Brennzünder kommen ein Paar Schrapnell-Aufschläger, die hundert Meter vor uns ein bischen Staub aufwirbeln. Dahinter eine Salve Granaten. Das ist äusserst peinlich; aber hundert Meter geht noch.

Es ist sehr heiss. Gabeln die Herren von drüben hundert Meter und fünfzig Meter zurück, sind wir dabei. Ich stecke die Nase tief ins Gras, wenns über uns rührt, heult und zischt. Wenn ich so etwas aufschaue, fällt mein Blick durch die langen schlanken Halme hindurch auf Resedonblüten, die von den überaus feinen und gelben Blüten des Wiesenmooses umstanden, sind. Alle Worte sind zu grob und nicht warmherzig genug, die kleine stille Schönheit dieser Blüten, wie sie mir da erscheinen, zu malen. Ein Gefühl der Dankbarkeit löst auch das Beschauen in dieser kritischen Stunde aus, die Fähigkeit zu haben, solche Schönheit zu erleben.... Die Franzosen legen dichte Gruppen von Granaten um uns und manch schwerer Schwerer Schuss saust über die Höhe ins Dorf.

Physischer Ekel, den durch das Schaudern der Seele geweckt und durch den Wiederreiz der Nerven und den schwefeligen Qualm der krepierenden Geschosse hervorgerufen wird.

Und dann kommt eine Verzweifelung, ein erschlaffendes Gefühl der Indolenz.

Nicht mehr denken, vergessen. Vergessen dieses Widersinniges, diesen Ekel, gegen den man nicht an kann, dieses Zucken der Nerven, über die wir keine Gewalt mehr haben. Wunsch- das Ende, so oder so.

Nicht mehr dieses ohrenszersprengende Krachen, diese übermenschliche Spannung in Erwartung des sausenden Eisens, dieses unsägliche Aufbäumen des Lebenswillens, dieses Schreien der Seele bei jedem Schuss, der um uns in der Blumenwiese liegt.

So ohnmächtig, so untätig im Granatfeur zu liegen, ist für einen Menschen, der seine persönliche Tatkraft einzusetzen gewohnt ist, eine Tortur der Nerven. Auf den Kampfplatz gestellt mit einem Feind-Auge im Auge, da würde die uralte, jahrtausende alte menschliche Kampfeslust äusserste Kraftsanspannung und persönlichen Mut in uns wecken; aber so da hat der mutigste ein verlegenes Lächeln, einen dummen Witz, ein Zähneknirschen,

wenn die animalische Natur vor jeder heransausenden Granate den Kopf wegsteckt.

Die französische Artillerie streut wieder die Gegend ab. Hätten sie z.B. unsere Batterie zum Ziel, so könnten wir dem Feuer ausweichen. Nun aber sind wir überall gleich sicher und gefährdet; und gerade diese Unsicherheit und ständige ungewisse Erwartung den Schüssen gegenüber geht so sehr auf die Nerven. Man sieht sich hilflos in einer Gefahr wider die man nichts tun kann. Das ist die Verzerrung, die Ausartung des modernen Krieges, der oft persönliches Tun und Wirken und Gegenspiel nicht gelten lässt und dann an die Stelle des gelâuterten Kampfesmutes und Siegerstolzes Wut, hâmische Freude, die zur Schadenfreude sich auswächst, und Ekel setzt.

Diese Gedanken quälen mich in der Glut dieses Mittags, im wüsten Getöse und Schrecken des Granatfeuers. Wäre unser Feind nur Feldartillerie, so würden Schrecken des Granatfeuers. Wäre unser Feind nur Feldartillerie, so würden wir es leichter ertragen. Da ist ein kurzer Abschluss, und mit dem Sausen des Geschosses ist auch schon die Detonation des Einschlages da. Aber die schwere Artillerie schiesst aus der Flanke. Die Geschosse heulen Stundenlang, ehe sie ihr Ziel packen. Das ist das entsetzlichste dieses langgezogene Heulen der schweren Granaten, das ist wie eine qualvolle Marter vor dem Gnadenstoss.

Bis auf hundert Meter liegen die grossen Kaliber vor uns. Ungeheuer ist der Luftdruck, so stark, dass uns die Adern zu platzen drohen. Die Splitter zerschneiden pfeifend die Luft, zerfetzen Bäume und Sträucher, springen über die Erde, sich aufraffend und hintaumelnd, oder fahren in den Bodem, zischend wie glühendes Eisen ins Wasser.

Fast sinnlos machen diese starke Lufterschütterungen, dies Heulen und Zischen, dies Beben des Bodens; dumpf wird einem das Denken, seltsam wie vergiftet, das Fühlen. Ich schliesse die Augen und vergrabe den Kopf in meinen Armen.

Ich will nicht mehr denken, will leblos sein für diese Minuten, leben wie die Materie, die da zerrissen und verwirbelt wird.

Denn das Nachdenken über diese Dingen führt zu Resultaten die das Grauen noch vermehren, die uns das Leben zersetzen und die Werte unserer Seele nehmen. Vor dem Abgrund stehen, der das Nirvana ist, das grosse gleichflutende Nichts, die Ruhe, Ewigkeitsruhe, Ruhe - Ruhe - Ruhe - hinter sich das Menschenleben, so verworren, so zerrissen, oft so klein, so erbärmlich, so phantastisch ins grosse Bizarre gereckt.

Sollen wir mehr vor dem Abgrund schaudern, mehr vor dem, das davor ist uns bangen?! Eine Frage türmt sich drohend, gigantisch, hämisch auf - wo ist der Zweck? Zwecklos, ziellos höhnt es Menschensein.

Mit jedem Schuss wird jenes Reich zertrümmert, das aufgebaut war aus dem Erlesensten, das reiche Lebensfülle bot, und in dem zwei Altäre standen für die Schönheit und für die Freude. Nicht möglich ist's, das das Erleben dieser Mittagsstunde diese monumentalen und leichten Herrlichkeiten zerstückelt, denn die sind auf dem festen Grund von Wissen, Verstand und Wollen gerichtet. Aber die Gedanken unterwühlen den Grund, und was darauf steht, droht zu fallen und im Sturz in Stücke zu gehen.

Darum nicht mehr denken - Ruhe haben vor dem Stürmen und Tose in den Kammern des Gehirns - bis die Ruhe komt auch dieses Feuers, das für unser Leben das Ja oder Nein sprechen wird.

Während noch die letzten Granaten die Lüfte durchschneiden und Fontänen von Rauch, Staub und Erde über uns fortwehen - und der Tod nicht gekomen ist, kommt dessen Bruder, der Schlaf und tut mir wohl.

Im Traumgesicht blühen die Blüten, in die ich meinen Kopf gelegt habe. Sie duften und leuchten und wiegen sich leicht. Sie leben. Blüte und Blüte löst sich und schreit und fällt dumpf zur Erde. Dieses endlose Bild peinigt mich so sehr, dass ich erwache.

Mit wachen Augen sehe ich, wie ein stiller Zug holpernder Wagen an denen rotbekreutzte Fähnchen flattern, langsam aus der Feldartillerie-stellung neben uns zu Tal fährt.

Wij geven hier zonder eenige bijvoeging dit welsprekende uittreksel uit het Kriegstagebuch van Hans Wille, als bewijs van den geestestoestand, waarin men komt door de moderne verdediging van het vaderland.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven,

haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

W.v.E. (Ned: Ind:). - Het boekje ontving ik, met uwen brief. Gij zult intusschen hebben gelezen dat en waarom ik de redactie nederleg bij den nieuwen jaargang. Om die reden acht ik het minder wenschelijk mij thans nog met zulk een zaak in te laten, wijl ik alleen het loopende werk wensch af te doen. Vriendelijke groeten.

Leo II. - Uw vertalingen nam ik aan. Voor Uw gelukwenschen dank ik U hartelijk. - Vriendelijke groeten.

Martinia. - Hartelijk dank voor Uw laatsten brief. Ja, natuurlijk begrijp ik U nu nog veel, veel beter dan vroeger. Ik stel mij voor dat het juist zoo is zooals gij schrijft, namelijk dat het bezit van een kind van hem dien men *waarachtig* liefhad een héérlijke troost moet zijn bij zijn verlies, vooral indien dat kind op den afgestorvene gelijkt naar lichaam en vooral naar ziel. Ik heb zelfs de stellige overtuiging dat eene weduwe, die onverschillig staat tegenover hare kinderen, nooit zielsveel kan gehouden hebben van haren man. Trouwens, m.i. zijn de meeste vrouwen ijskoud, ook in hare zoogenaamde liefde, en blijven zij ook dan vóór en boven alles egoïsten. Ik feliciteer U van harte met Uw succes op literair gebied. - Wat het mij-gezondene betreft, dat is stellig wel terecht gekomen. Wijl ik nu tijdelijk van huis ben, kan ik het niet nazien, doch meen mij te herinneren dat het in orde is. Ik zal een en ander zoo spoedig mogelijk plaatsen. - Ja, gij hebt volkomen gelijk dat men, temidden van eigen groot geluk, te veel vergeet die vreeselijke oorlogsellende om ons heen. En toch is het zoo waar wat de Génestet dicht: ‘O zeg toch niet: Lichtzinnig maakt de zegen, 't Geluk de ziel afvallig van haar God, Daar zijn toch ook wien voorspoeds effen wegen, Geleide tot Uw liefde, Uw leiding in hun lot’.

Wie weet wáár en hoè het toeval (?) ons nog eens te zamen brengt. Gij zult mij zeker steeds welkom zijn. Hartelijk gegroet.

J.S. - De schets nam ik aan. Vriendelijke groeten.

Mevr: O.-S. den Haag. - Ik beantwoord U nog particulier. Uw schets is in orde ontvangen.

Koos. - In mijn leven heeft eene groote verandering plaatsgegrepen sinds ik Uwen lieven brief ontving. Vergeef mij daarom, indien ik U op deze plaats slechts kort antwoord. Het zal mij steeds aangenaam zijn particulier van U te blijven hooren,

want gij behoort tot die Lelie-Corr: wier lot en leven mij boeien, en lief zijn geworden, door het groote vertrouwen dat gij steeds in mij hebt gesteld. Dat ik U thans meer dan ooit kan navoelen, dat zult gij wèl begrijpen. Hartelijk gegroet.

Homo Sum. - Ik vind het artikel: Liefde minder geschikt, en vernietigde het. Het andere werd reeds geplaatst.

Rosalius. - Uw bijdrage over Schiller, dezen zomer ontvangen, nam ik aan. Vriendelijk dank voor begeleid-brief.

B. te S. - Uw schetsjes zijn geweigerd. Particulier wordt niet geantwoord.

H.v.W. te den B. - Vriendelijk dank voor Uw schrijven, in zake mijn huwelijk.

Mevr: E.v.B. - B. te B. - Gij hebt intusschen gezien, dat het on-dit ditmaal waarheid was. - Op Uw lateren gelukwensch daaromtrent zal ik U nog particulier antwoorden om U te danken. - Ik stel het zeer op prijs zoozeer door U en velen te worden gemist in de Lelie, maar daaraan valt niets te veranderen. Het klinkt U misschien wel heel pedant in de ooren indien ik U eerlijk antwoord op Uw vraag ‘of ik 't zelve niet vreemd vind dat ik zóóveel ben voor mijne lezers,’: Neen, dat vind ik niet vreemd, want ik gaf mij zoo geheel aan hen, en ik ben nu eenmaal zulk een uitgesproken persoonlijkheid, dat *ik* als het ware leef in het Blad, en het dus wordt gelezen *om* mij, door vrienden en door vijanden beiden. 't Zou m.i. valsche schaamte en aanstellerij zijn te ontkennen, dat ik mij hiervan zeer goed ben bewust. Met mijn deugden en mijn feilen beide droeg *ik* het Blad, en ben *ik* daardoor degene die U allen iets anders, iets eerlijkers, iets oprechters, iets daardoor meer lezenswaards heb gegeven, dan dat wat gij vindt in jan-en-alleman-leuter-bladen, iets om over na te denken, om U aan te ergeren, of over te verheugen, al naar gelang Uw aard is, maar in elk geval iets van een *Iemand*, waar de meesten die schrijven, vrouwen bovenaan, *niemanden* zijn, en daardoor geijkte phrasen kletsen, zonder durf en zonder zin. Vriendelijke groeten. - En het beste met Uw gezin.

Mevr: S.-v.d. W. - Uw briefje handelt over eene nu reeds afgeloopen quaestie. Een zinnetje erin trof mij: ‘Ik denk niet dat zulke mannen hunne zinnelijke natuur geheel overwonnen hebben.’ Wat verstaat gij daaronder? Mag een man geen zinnen hebben? Ik herinner mij, om U de waarheid te zeggen, niet precies meer dat gekibbel. Vriendelijk dank voor Uw woorden aan mij.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

10 November 1915.
29ste Jaargang.
N°. 19.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Studentenzeden.

Hoe onze studenten aan de academie leven, men zou kunnen zeggen: dat moeten zij zelf weten. Dit schijnt ook de opvatting te zijn van de heeren zelf en van hun ouders die hen laten ‘leven;’ ook is het volkomen in overeenstemming met onze hooggeprezen Hollandsche vrijheidsliefde. Vrijheid, blijheid! Dit rijmt, en klinkt daardoor heel goed. Maar wanneer die vrijheid ontaardt, blijft zij geen blijheid, maar voert tot droefheid. Hoe menig oud-student betreurt de groote vrijheid, die hij genoot

op een leeftijd waarop het weinigen gegeven is zelfstandig te kunnen zijn. Door den omgang met zoovele zorgelooze jongelieden, veelal ruim voorzien van de middelen om allerlei vermaken na te jagen, wordt gekweekt een gevoel van

ongebondenheid, van ontslagen zijn van alle wetten van zedelijkheid.

En men vergete niet dat uit de kringen der studenten voortkomen die Stützen der Gesellschaft, die Spitzen der Behörden, onze rechters, advocaten, medici, doctoren.

Om die reden zou er wel een andere opvatting mogelijk zijn: hoe onze studenten aan de academie leven, dit is een zaak van algemeen belang, een belangrijke kwestie voor het geheele land.

De studentenmaatschappij is een lichaam op zichzelf, staat buiten de gewone maatschappij. De waardeering is er geheel anders dan in 't gewone leven.

Men ziet dit duidelijk in Klikspaans Studentenschetsen.

Hij zelf raadt aan, dat men (dit ‘men’ bepaalt zich gelukkig tot de studenten) zich van tijd tot tijd eens een stuk moet inzetten, ofschoon hij ook zijn verontwaardiging op felle wijze uit tegen de afschuwelijke drinkgewoonte der afleggers - een der minste typen van studenten -: ‘Het staat goed zat te wezen. De dronken soes legt geen schande in, hij stelt zich niet ten toon. Hij is welkom, men vindt hem aardig, men gaapt hem aan, men slaat een kringetje om hem heen, men juicht hem toe, men gaat voort hem te voeren, uit vrees dat zijn ader mocht opdrogen... Na het maal de reeks van borreltjes derhalve voortgezet en den morgenstond begroet met het champagneglas in de hand. En dit is nog geenszins het onherstelbare punt, want het is, wel bezien, nog slechts een aaneenschakeling van in elkander vloeiende feesten, welke den armen drenkeling in zijn roes onderhoudt; maar eindelijk komt het oogenblik, dat hij uit de langdurige spanning ontwaakt; hij gevoelt zich mat, voos, loom, afgetobd, lusteloos, huiverig, voor de som van welke aandoeningen het woord katterig is uitgevonden. De koorts is af, maar zijn leden beven en zijn gelaat draagt de kenmerken van den lagen hartstocht, die hem bevangen heeft. Gezopen! Gezopen! als ware het tot herstel; zich opgewonden tot de gewone hoogte der matigheid, beneden wier peil hij dagelijks dieper en dieper zinkt. De gewoonte wordt behoefte: hij is verloren, hij is een dronkaard, een lap geworden, hoe spoedig een smeerlap!’

Zeker, deze soort, die het aflegt, is al een van de minste, doch doet de maatschappij geen kwaad, omdat ze nooit optreedt als ambtbekleeders; maar is het niet waar dat studentzijn zulke wezens kweekt, dat student-zijn een vrijbrief geeft voor.... laat mij zeggen: een andere opvatting van het leven, die zedeloosheid, mits ze niet leidt tot zichtbaar verval en vervuiling, niet alleen duldt en goedkeurt, maar prijst en aankweekt? Nog altijd is het zoo, dat een liefhebbend ouder zijn kind met vreeze en beving student ziet worden.

Merkwaardig is het, dat zoovele groote mannen van vroeger, en onder hen bekende auteurs, zwijgen over hun studietijd aan de academie. Men kan slechts naar de reden gissen, maar uit de schilderingen van het studentenleven in vroegeren tijd blijkt duidelijk dat het geen eer was student te zijn en men den tijd, aan de academie doorgebracht, slechts met weerzin kon gedenken om de ongebondenheid die er reçue was.

In ‘Klikspaans Studentenschetsen van Dr. A.J. Luyt,’ op welk proefschrift de schrijver promoveerde, vind ik bij de bronnenstudie onder de voorgangers van Kneppelhout (=Klikspaan) verschillende schrijvers van studentenliteratuur en daaruit blijkt dat steeds het studentenleven een tijd was van (meestal!) al te groote vroolijkheid en uitspanning. Ziehier:

‘In de zeventiende eeuw wordt de rij geopend door Jan de Brune den Oude, die in zijn *Emblemata of Sinnewerck* van 1624 een donker schilderij van het studentenleven ophangt. De kleuren zijn bijna even somber als die van Klikspaans tafereelen in het hoofdstuk *Omgang.* Het hoofddoel van de Brune's werk, blijkens den titel geschreven tot ‘uytdruckinge en verbeteringe van verscheiden feylen onzer

eeuwe' verloochent zich hier niet; uit het versje, als motto onder de plaat, waar men een student, het rapier in de vuist, een vluchtend meisje achterna ziet rennen, en met zijn degen het vuur uit de straatsteenen slaan, blijkt duidelijk, wat de verdere bladzijden zullen brengen.

Men oordeele:

> De helden in de most, verzopen in de glazen
> Van Bacchi moedig nat, dus in het duyster razen,
> Ontmenscht en heel verbeest; want zelfs haer mondsgeluid
> Een huylighondsgebas, of kat-gemeeuw beduyt.
> De kop staet haer in 't brand, de steenen moeten 't gelden,
> En geven oock haer vier, tot vreugd van onze helden.
> Maer is dat niet een schrick, dat die zich hier misgaan,
> Die korts met Godes sweerd ons steenigh herte slaen?

De schrijver gispt dan in dit boekje de

levenswijze van hen, die: ‘het bindstuck en de keurpenningh van Minerva ontvangen hebben, en die nochtans den Arend en de baniere van Venus en Bacchus naervolgen, die als duystere lichtvlieders, den dagh niet ghebruycken, als voor een toeval en bijhangsel van den nacht, die onder ons verkeeren, maer leven naer de zonne van de tegenvoeters, diens morgenstond begint, als ons de voornacht tot ruste noodet.’ Sommige typen onderscheidt hij, o.a. ‘Duysterlingen die naar de drinkhuysen henen schoyen en de herbergen haer leerplaatsen en academie maken.’ De theologen en de studenten, die van een studiebeurs leven, (‘de Beurzelinghen’) noemt hij ‘even (= juist) de roervincken van zulke schroevery en straetschendinghe’; ‘Hondstudenten, quade teerrenten’; ‘Juristen’ noemt hij: ‘quae Christenen’.

Justus van Effen velt in den *Hollandschen Spectator* een juist oordeel over het studentenleven. Vooral in het eerste studiejaar dreigen vele gevaren - hij schetst deze in 't eerste deel op de hem eigen duidelijke wijze - en in zijn kwaliteit als gewezen gouverneur van adellijke jongelieden, vindt hij slechts één redmiddel voor den jeugdigen student: een degelijk ervaren leidsman.

In den *Nederlandschen Spectator* (1749-1760) vindt men: ‘De studenten ontmoeten een menigte van makkers van dezelfde gesteldheid en neiging, die dagelijks malkander van hun zwak, als was het een hoofddeugd, onderhoudende, allengskens de ernstige vermaningen van ouders en vrienden vergeten, of met geweld uit het welbewuste hart drijvende, overslaan tot het gedrag, 't welk aan die plaats bevoorrecht en als eigen schijnt, om dus eens uitgehold hebbende, naderhand zich te gedragen, gelijk ook hun vaderen gedaan hebben. Hier worden de lichtharten dadelijk lichtmissen, men is straffeloos, men maakt zich geducht, men wordt met den vinger nagewezen, als een kat van de baan en een hoofd onder de helden. Door ommegang worden de onbezonnenen meegesleept, en schromende tot zichzelven te koomen, slaan die zoowel als de rest door.’

Ook vindt men in dit tijdschrift ongeloofelijke staaltjes van den alvermogenden invloed van geld, in 't bijzonder om Mr. voor zijn naam te krijgen; vechtpartijen met de ‘stokkedragers’ (agenten van politie) geven aanleiding, de academie te betitelen als een ‘uitstekende kweekplaats voor aanstaande krijgsluiden.’

In de Philanthrope (1752-1762) staat een brief, die behelst den ontwikkelingsgang van een Groen tot Onvertsaagd Man. Uit Luyt:

‘Ik bleef bijna een geheel jaar in den staat van *Groen*: maar eindelijk zulk een hoon moede wordende, deed ik mijn best om de manier en de houding van die studenten aan te nemen, die zoowel als ik nieuwelingen waren, doch een beter onthaal ontvingen.’

Hij verbeterde zijn kleeding en uitspraak.

‘Dit alles deed mij zooveel dienst, dat ik met den naam van een *Goedeziel* in zulke gezelschappen ontvangen wierd, waar ik om mijne boersheid voorheen niet verschijnen mogt.’

Hij leerde vloeken: ‘Dikwijls oefende ik mij in de eenzaamheid, maar het duurde nog langen tijd, eer ik mijzelf, 't zij in gezelschap, 't zij alleen, door de kunst van zweeren kon voldoen. Mijne pogingen echter waren niet geheel tevergeefs; de dames begonnen meer opmerking op mij te hebben, en ik verkreeg den naam van een *Borst van Goede Hope.*’

Na den dood zijner moeder kreeg hij een aanzienlijk vermogen in handen: ‘Mijne kennissen vermeerderden nu bij den dag, een ieder wagtte mij op, vleide en streelde mij; bij allerhande vermaaken en pretjes werd ik genoodigd, soupeerde alle avond in deeze of geene Herberg, en ik had een huurkoets in vasten dienst; aller oogen waren nu op mij geslagen, elkeen noemde mij den *Galanten Heer.*’

Hij kreeg meer en meer smaak in drinken. ‘Dagelijks wierd ik agteloozer in mijn kleeding, en ruwer van zeden, ik verklaarde mij een vijand van melkbaarden en hokkelingen en dat er geen grooter vermaak was, dan met een vriend onder een fles zitten; deze manier van leven gaf mij den naam van *Braaf Heer.*

Dit moedigde mij aan om nog grooter bekwaamheden machtig te worden. Ik leerde de kunst om na te bootsen en de bekende houding van iemand aan te nemen, grappen te maken, en dat alles zoo volmaakt, dat mijne makkers zoo lang mijn lof uitschreeuwden, tot zij heesch en stom wierden. Nu was ik tot een andere trap van benaming gekomen; van allen die mij kenden wierd ik vereerd met den eernaam van *Grappigen Dief.*

Wanneer eindelijk deze voorraad van vermakelijkheden uitgeput was, en ik mijne potsen, mijne klugtjes en deuntjes zoo dikwijls herhaald had, dat ze smakeloos wierden

en bespottelijk, begon ik andere vroolijkheden om mijne gezellen te vermaken, en mijne naasten te beleedigen. Vele stukjes, zoo binnen de stad, als op 't land, voerde ik uit, die ik met zware geldsommen moest boeten: maar dit alles verdroeg ik met eene martiale onverschilligheid; voer voort, naar mate ik minder te verliezen had, wierd ik stouter; en van geen bedrijf afgehouden wordende uit vreeze voor deszelfs gevolgen, kreeg ik den naam van *Onvertsaagd Man*.'

Daarentegen:

Uit *De Denker* (1763-1775): 'Ik zou bijkans, zonder te kort te doen aan de waarde der lessen van de Professoren, mogen zeggen, ruim zo veel nut geraapt te hebben uit den Ommegang met mijne Medestudenten, dan uit den stapel der dictaten op de collegiën geschreven.'

Uit *De Opmerker* (1772-1778): 'Een jongeling loopt op de Academie een zeer groot gevaar van zijn zeden te bederven, en zonder eenige vorderingen in de wetenschappen gemaakt te hebben, met een bedorven hart en uitgeput lichaam thuis te komen.'

In den *Spectator der Studenten* (1773- 1774) vindt men uitstekende schetsen van studententypen in den trant van Klikspaan. Ook deze Spectator schetst het mooiste Klikspaan-type: Flanor, en wel in deze woorden:

'Een Lichtmis, die de vrolijkste en luidrugtigste gezelschappen met drift zoekt, die zich dikwijls in den wijn te buiten gaat, die bijna geen Vrouwspersoon met rust kan laten, die slag op slag de éclatantste sottises begaat, is niet altijd ondeugend, zot en onvoorzichtig. Veeltijds zullen wij in zulk een mensch de deugdzaamste grondbeginsels, het eerlijkste hart, het schoonste verstand, en de grootste behulpzaamheid ontdekken.'

Maar dan is het des te erger, dat zoo'n veelbelovend jongmensch in de academische modder verzinkt!

C. GROUSTRA.

Liefhebben en haten of Leugen en Waarheid.

In the Queen, het bekende Engelsche Society-paper, dat thans natuurlijk óók sinds lang staat in het teeken van den oorlog, schrijft eene vaste medewerkster, Mrs. Evan Nepean, die het vroeger steeds had over modes en aanverwante dingen, thans allerlei van oorlogzuchtige phrasen overvloeiende opwekkingen aan de Engelsche vrouwen. Gewoonlijk sla ik al dergelijke praat met walging over, maar toevallig trof mij in het 9 Oct. nommer een stukje waarin ik lees:

'*Hij*, *die de musschen telt*, *zal zich ook herinneren*, *zal beloonen*, *zal niets vergeten*, *en in het bijzonder zal Hij niet vergeten de zelfopoffering van de Engelsche vrouwen*.'

Men moet natuurlijk behooren tot het huichelachtigste èn pedantste volk ter wereld, de Engelsche natie, om zich te durven inbeelden dat God voor de zelfopoffering der *Engelsche* vrouwen méér zal voelen dan voor die der Duitsche of Fransche of van welke andere nationaliteit ook. Om überhaupt niet te spreken van het walgelijke van dit God erbij sleepen, waar het geldt de ongodsdienstigste en onchristelijkste zaak ter wereld: elkaar doodslaan, Wat mij echter nog bovendien bijzonder trof in dat phrasen-artikel, dat is de reden wáárom Mrs. Evan Nepean meedeelt het te hebben geschreven, namelijk als antwoord en troost voor eene correspondente, die blijkbaar een man of zoon heeft verloren door den menschonteerenden gruwel,

en die haar dientengevolge vroeg of zij zich wel ooit het *vreeselijke* van zulk een verlies heeft ingedacht?

Mrs. Evan Nepean beantwoordt die vraag met bovenstaande leugenphrase. En ik, die mij thans meer dan ooit kan indenken wat het zou zijn het liefste wat men op aarde bezit te moeten verliezen door de schuld van *menschen*, door den oorlog, ik zou haar willen toeroepen: Indien ziekte, of dat Noodlot, dat elken dag van ons leven om ons waart, en ons bedreigt, mij het liefste afneemt, ik hóóp dat het Geloof, dat ik thans bezit, mij dan zou beletten in opstand te komen. Ik hóóp het, méér wil ik niet zeggen, omdat het mij zóó vreeselijk toeschijnt zulk een mogelijkheid, dat ik haar mij niet durf voorstellen. Maar ik weet toch dat ik althans zou trachten te berusten, te gelooven, óók dan, als nu, in Gods leiding en Gods wil.

Maar nooit of te nimmer zou ik God en Zijn Leiding aannemen waar het geldt een zoo *menschelijke* willekeur als deze oorlog! En nooit of te nimmer zou ik daarom iets anders kunnen doen dan *haten*, uit het diepste mijner ziel *haten*, diegenen die de oorzaak zouden zijn geweest van mijn verlies, de diplomaten en regeerders, onverschillig van welk land, van mijn ‘vaderland’ incluis.

Want, er is óók zoo iets als een 'heilige' haat. Een haat, die recht heeft van bestaan, omdat zij wordt geboren uit liefde tot rechtvaardigheid en eerlijkheid. En daarom hebben wij-vrouwen, die liefhebben, het recht te *haten*, uit het diepst onzer ziel, die *menschen*, die lage, zelf-achter-de-schermen-blijvende, veilig in Parijs en Londen en Berlijn en Weenen hun diplomatieke knoeierijen uitbroeiende *menschen*, die ons zouden willen doen gelooven dat de dood en de martelingen onzer dierbaren ook maar voor iets anders dienen dan voor hun eer, hun macht, hun roem en hun geldzak. Mrs. Evan Nepean heeft blijkbaar nooit waarachtig liefgehad. Dáárom kan zij zoo gemakkelijk leuterkousen over Gods wil en Gods troost, waar het integendeel geldt een afschuwelijk onrecht, dat niets te maken heeft met God, maar slechts met menschelijke willekeur. Wie onzer echter wèl waarlijk liefheeft, die moge zich eens trachten in te denken, zooals ik het deed, wat het zou zijn een echtgenoot, een zoon te zien 'vallen op het veld van eer' of thuis te krijgen, verminkt, gebroken naar lichaam en ziel, een wrak van hetgeen hij was bij zijn heengaan. -

Als zij zich dat indenkt, *en* wáárlijk liefheeft, dan zal zij zeggen, als ik: Dat **nooit.** Liever alles dan dat. Liever 'schande' voor de wereld, en onrechtvaardige benamingen, van vaderland-verrader, of wat ook, alles, alles liever, dan aldus te verliezen het dierbaarste op aarde, om een leugen, een onrecht, een phrase, waarvan die God, Dien Mrs. Evan Nepean erbij haalt, even *ver* afstaat als de menschelijke diplomatie er dicht bij is.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Overzicht van de Week.

I.
Als Johan de Meester zijn 'beroemde' collega's recenseert of: Hoe men in een goed blaadje komt.

Mijne lezers zullen zich wel herinneren hoe ik reeds een paar maal den spot dreef met de nederig-kruiperige pogingen des heeren de Meester, recensent van de N. Rotterdammer, enz. enz. om zijne 'beroemde' collega's honig om den mond te smeren.

Zoo herinner ik mij hoe ik hem heb gegeeseld wegens een bewierooking van van Deyssel in een 'te nauw geworden bad-pakje', waarin deze heer des Zondagnamiddags schijnt te hebben gewandeld met den bij hem te visite zijnden de Meester.*)

Thans wordt Louis Couperus op dergelijke wijze in den zak gekropen. Luister maar eens:

Nog-slank, stond hij naast een lessenaartje en had er koket genoegen in, de hand van fraailange vingers als een bevallig uitgespreide klauw nu en dan op het hout te doen rusten. Van kleeding heb ik weinig kennis, maar ik geloof, dat Couperus onberispelijk was. Op de eerste rij vóór het podium, heb ik als aan zijn voeten gezeten: - ik was mij tot gisteren onbewust, dat er zùlke mooie sokken bestaan, met één breed wit streepje en vele smalle, fijn uit de lage lakschoentjes lijnend. Zijn Arabesken zijn verschenen in dezelfde Wereldbibliotheek als mijn Zonde in het Deftige Dorp en uit een boek in precies zoo'n band heb ik verleden voorjaar staan lezen, ook voor een 'zeer gewaardeerd publiek'. Maar, ja! men moet Couperus zijn om op de gedachte te komen, dat boek met dien stevig-eenvoudigen band,

*) Ik laat hieronder volgen wat ik bedoel: zie Lelie van 7 Oct: 1903.

verrassenderwijs.... salonfähig te maken, *tot iets bijna-plezierigs van opgetuigdheid*, *door er*, *bij wijze van boekenlegger*, *een lang rood lint uit te laten hangen!*

Dat de goeie de Meester inderdaad van distinctie niet veel verstand heeft, dat bewijst hij voortdurend, òòk in zijn bewierooking van witte badpakjes. En thans opnieuw doet hij dat, als hij meent dat aapachtige pogingen zich aanstellerig op te dirken ook maar iets gemeen zouden hebben met hetgeen een ‘heer’ verstaat onder ‘onberispelijk.’

Intusschen, *wezenlijke* ‘heeren’ en de bent waaruit onze literaire wereld in Holland bestaat, tenminste wat de recensenten en journalisten-roep onder hen aangaat, 't is me nogal een verschil!

De **‘groote’** van Deyssel.
De kleine Johan de Meester.
en
De Nieuwe Rotterdammer-courant.

V. - Ik zal U een ware geschiedenis vertellen.... Daar woont in ons land de **groote, groote** van Deyssel; alias het zoontje van den achtenswaardigen professor Alberdingk Thijm.

En daar woont óók in ons land de kleine Johan de Meester; die het aanlegt om vooruit te komen in de wereld, op nederig de voeten kussen der moderne ‘woordkunstenaars’. Die hij op zijn manier naknutselt.

En de kleine Johan de Meester mocht op zekeren Zondagmiddag (verbeeld je wat een eer!) op visite komen bij den grooten, grooten van Deyssel. Hij mocht er zelfs een maal eten halen óók, want... (de eer had zijn reden, zooals gij ziet), want de kleine Johan de Meester zou een artikeltje fabriceeren, om den grooten van Deyssel op te

hemelen van wat ben je; voor het inmiddels al weer ter ziele gegane tijdschrift: Woord en Beeld...

't Was - schijnt het - den grooten van Deyssel echter niet de moeile waard zich voor het bezoek van den kleinen Johan de Meester in een ordentelijken jas en broek te steken. En daarom trok hij aan... ‘een hem te nauw geworden wit badpakje, waarin hij er Don-Quichot-achtiguitzag’ -

Ja, waarde V., lach niet; en denk niet dat ik wat verzin. Precies zoo staat het er, geboekt door Johan de Meester-zelf, in zijn bovengemeld artikel...

Want, de kleine Johan de Meester was zoo verrukt, dat hij zijn beenen had mogen steken onder één tafel met die van den ‘grooten’ van Deyssel, dat hij ook het ongemanierde badpakje slikte, als een bewijs te méér van de grootheid van den grooten man...

En hij ging naar huis, en schreef zijn artikel, en zette erin dat de groote van Deyssel ‘de groote goedheid heeft gehad,’ in hoogstdeszelfs eigen persoon, hem, den kleinen Johan de Meester, naar het station te brengen...

En dat hij, de groote van Deyssel, daarbij droeg een ‘hem te nauw geworden wit badpakje,’ waarin hij er uitzag ‘om hem razend lief te hebben’...

- - - De verstandige menschen echter, die dat in-denzak-kruiperige artikel lazen hadden natuurlijk een dollen pret om het loopje dat de ‘groote’ van Deyssel genomen had, ‘in zijn hem te nauw-geworden-wit badpakje,’ met den kleinen Johan de Meester, die daarvoor nog naïef-blij was dat hij, de kleine Johan de Meester, op een Zondagmiddag langs de straat had mogen loopen met een als een soort aap toegetakeld ‘groot-man’...

- - - En een hunner (de ondergeteekende) schreef een artikel in het Soerabayasch Handelsblad, en gaf dat artikel later afzonderlijk uit in ‘Over boeken en schrijvers’, dat dit voorjaar verscheen bij de firma Van Kampen; in welk artikel zij den draak stak *en* met de ‘grootheid’ des heeren van Deyssel, alias het zoontje van professor Alberdingk Thijm, *en* met de kleinheid des heeren Johan de Meester... *en* met het ‘te nauw geworden witte badpakje,’ waarin de ‘groote’ van Deyssel kleine in-den-zak-kruipers naar het station uitgeleide doet, op Zondag-avond, en erin uitziet ‘om hem razend lief te hebben’.....

Wat de Nieuwe Rotterdammer met deze van a-z *ware* geschiedenis te maken heeft, vraagt gij thans misschien?

Mijn waarde V: De kleine Johan de Meester is boekenrecensent en tijdschriften-causeur van de Nieuwe Rotterdammer-courant. - -

Kunt gij het verband niet vinden nu tusschen mijn bovenverhaalde geschiedenis en het gesputter tegen mij, en gekwijl op de Hollandsche Lelie, in de Nieuwe Rotterdammer-courant?...

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
De fatsoenlijke Telegraaf.

Mijne lezers weten reeds lang hoe ik denk over dit Blad, sinds het zijn ware karakter blootlegde inzake den oorlog. Ik was de eerste in ons Nederland, die toen den moed had op het gehalte van de Telegraaf-artikelen, in verband met dien oorlog, met nadruk te wijzen zóó als die artikelen dat verdienen. Sinds heeft mijn moed navolging gevonden. De Telegraaf wordt nu vrij-wel aangewezen met den vinger door elkeen

die er een eerlijke overtuiging op nahoudt. Ten bewijze hiervan neem ik letterlijk over wat de Nieuwe Rotterdammer schrijft:

Wij moeten beginnen met een fout te erkennen: dat wij met een blad van het gehalte van de Telegraaf in polemiek zijn getreden.

Één dergelijk zinnetje zegt voldoende hoe elk fatsoenlijk-denkend mensch de hedendaagsche Telegraaf beschouwt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
IJdelheid der IJdelheden.

Volgens ‘’t Vaderland’ meldt een telegram uit Rome aan de Maasbode:

Gisterenmorgen is de sterfkamer van mr. Regout in een rouwkapel herschapen. Priesters van het Gezelschap van Maria lazen daar enkele H.H. Missen.

Ook werden rouwmissen voor mr. Regout gecelebreerd in de H. Theresiakerk op het Corso d'Italia.

De weduwe en de dochter brengen het grootste gedeelte van den dag bij de lijkbaar door; Zusters der ‘Sagesse’ bidden eveneens in de rouwkamer.

Vele diplomaten, geaccrediteerd bij den H. Stoel, brachten persoonlijk een bezoek van rouwbeklag bij de familie van den overledene, of zonden hun gezantschapssecretaris.

Het lijk werd bezocht door de kardinalen Casparri, Vannutelli, Merry del Val, Vico, della Volpe, en door de Mgrs. Ranuzzi, De Bianchi, Désamper, Pacelli, Migone en verschillende anderen.

Over de ijdelheid in 't algemeen van een dergelijk berichtje, waar het geldt *de dood* - die ons allen zoo droevig gelijk maakt, namelijk tot een stukje tot vergaan bestemd vleesch en niets anders - wil ik het niet eens hebben. Ik wil alleen wijzen op het hinderlijk-onkiescheijdele van dat eene zinnetje: ‘De weduwe en de dochter brengen het grootste gedeelte van den dag bij de lijkbaar door.’

Wat heeft het publiek daarmede te maken, met de smart en het leed der nabestaanden van een min of meer bekenden afgestorvene, die, om die reden zijner bekendheid, ook na zijn dood nog een beetje wordt bepraat, totdat de vergetelheid van het graf hem voorgoed wegstopt!? -

Is die smart en dat leed ècht, dan zullen zij, de nabestaanden, de eersten zijn om mij toe te geven dat zij er niet mee wenschen te koop te loopen in persberichtjes. -

Zijn zij 't daarentegen niet, dan ware zwijgen over zulke aanstellerij zeker nog dubbel aan te bevelen. Want, nergens werkt

ijdele aanstellerij stuitender dan aan een lijkbaar.

Der vrome Maasbode ter overdenking aangeboden door
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Alexander I.

Alexander was in geen enkel opzicht een groot man, al is hij, vooral in de Russische Geschiedenis, bekend als een der grootste Vorsten, die ooit geleefd hebben.

In de wetenschap wordt men groot, uitsluitend door eigen verdiensten. Sammelweis, de beroemde ontdekker van de oorzaken der zoo gevaarlijke puerperaalkoortsen, mocht door zijn minderwaardige tijdgenooten niet begrepen worden, het nageslacht erkent in hem een der grootste mannen der wetenschap. In de Geschiedenis wordt men niet groot door eigen verdiensten. Een minstens even groote factor daarbij is het geluk en ook wie de tijdgenooten zijn. Feitelijk is dit laatste ook een geluksfactor. Frederik de Groote had niemand tegenover zich die hem evenaarde, daardoor werd hij ‘de Groote.’

Alexander had het geluk een tijdgenoot te zijn van den werkelijk genialen en grooten Napoleon en ‘quoique très inférieur à Napoléon, d'être tour à tour son rival, son allié et le destructeur de sa puissance.’

Vooral op het laatste komt het aan.

Alexander werd 12 December 1777 geboren als zoon van Paul en Maria Feodorowna van Wurtemberg. Zijn vader werd 23 Maart 1801 vermoord door Generaal Bennigsen, Graaf Pahlen, Vorst Platow Subow, Generaal Uwarow en andere edellieden. Men schreef Paul het plan toe zijn neef Eugenius van Wurtemberg te adepteeren en zijn vrouw en zijn zoon Alexander te verstooten. Het moordkomplot was dus op touw gezet ten genoege van Alexander. Deze zou er wel niet van geweten hebben, doch plukte er toch de vruchten van en, wat erger was, bleef de moordenaars van zijn vader in eere houden. Dat pleit zeker al niet voor zijn groot of edel karakter.

De hoofdtrek van zijn karakter was, dat hij nooit wist wat hij wilde, of juister gezegd dat hij dit wel wist, doch het nooit ten uitvoer bracht. Van 1801 tot 1807 is hij bezig het lot van zijn volk in ieder opzicht te verbeteren. Hij wilde Rusland de vrijheid geven en zooals hij aan zijn ouden leermeester La Harpe schreef, zou hij daarna abdiceeren en naar Amerika gaan. Van al die plannen kwam niets. Wel voerde hij in dien tijd oorlog met Napoleon, doch moest ondervinden dat de Fransche legers niet te verslaan waren.

Ondanks zijn nederlagen bij Austerlitz, Friedland en Eylau, sloot hij toch de voor Rusland zoo voordeelige vrede van Tillsit. Tot 1812 bleef het te Tillsit gesloten verbond met Napoleon bestaan. Daarop volgde van 1812-1815 de oorlog met Napoleon en na diens val van 1815 tot 1822 werd Alexander vroom, werd geen nieuwe oorlog gevoerd, maar wel voortdurend Congressen gehouden, zooals te Weenen, te Aken en te Verona.

Alexander wenschte vrede en voerde voortdurend oorlog. Dit komt wederom geheel en al met zijn karakter overeen. Aan zijn Hof voerden de vijanden van Napoleon het hoogste woord en Alexander meenende zijn eigen zin te doen, volgde inderdaad slechts op wat hem voorgezegd werd door anderen.

Alexander wenschte zoo weinig den oorlog met Napoleon dat hij Nesselrode naar Parijs stuurde met een bijzondere zending, omdat de Russische Gezant, Prins Kourakin, het geschil niet wist bij te leggen. Maar er was een geschil en dus mobiliseerde èn Frankrijk èn Rusland, zooals dat gebruikelijk is. En evenzeer verweet

men elkaar de troepenverplaatsingen, die men van weerszijden als een vijandige daad beschouwde. Ter elfder ure geschiedde de zending van Nesselrode niet, ook al ten gevolge van jaloezie van Romanzoff. Wel deed deze, evenals de Fransche Gezant te Petersburg, Lauriston, alle mogelijke moeite om den vrede te bewaren.

De eerste, die Alexander den raad gaf voor de Fransche legers terug te trekken was Knesebeck, de Pruisische Gezant. De omgeving van Alexander moedigde tot oorlog aan, vooral ook de Duitscher, Generaal Pfuhl, de man, die den Russischen vorst de krijgswetenschap onderwees. Ook daardoor was de oorlog onvermijdelijk en trok het Fransche leger 24 Juni 1812 over den Niemen.

Waarom oorlog gevoerd werd wist feitelijk niemand. De oorlog scheen tegen Engeland gericht te zijn, omdat Rusland Napoleon niet geheel ter wille was tegenover Engeland. Maar tegen Engeland ware het beter en krachtiger geweest, Wellington uit Spanje te werpen, hetgeen met het leger, dat nu tegen Rusland ging strijden, een kleinigheid geweest zou zijn. Ook Rusland had geen enkel motief om tot een dergelijke wereldoorlog te be-

sluiten. Een beetje toegeven had al die rampen kunnen voorkomen. Niemand toch kon toen voorzien dat het einde zou zijn de val van Napoleon.

Welk een overeenkomst met den tegenwoordigen oorlog, waarvan ook niemand in geheel Europa het eigenlijke doel begrijpt. Rusland wenschte ook nu geen oorlog, maar moest mobiliseeren tegenover Oostenrijk wegens de bedreiging aan Servië. Dat wederzijdsche mobiliseeren werd de aanleiding tot den oorlog, en daarin werden, evenals toen, alle andere volken van Europa medegesleept.

Nog eenmaal werd na het overtrekken der Niemen door Alexander gepoogd vrede te houden. Hij zond Balachoff naar Napoleon met de opdracht te verzoeken dat de Fransche legers achter de Niemen terugtrokken, waarna men zou onderhandelen om de oude betrekkingen met Frankrijk te herstellen. Werd deze voorwaarde verworpen dan aanvaardde Alexander den oorlog en verklaarde niet te zullen onderhandelen zoo lang één enkel Franschman op Russisch grondgebied aanwezig zou zijn. Napoleon hoorde dit aan, doch achtte het te laat voor dergelijke voorstellen.

Het krijgsplan van 1812 was voor de Russen hetzelfde als nu. Weerstand bieden waar dit mogelijk was, maar terugtrekken overal daar, waar standhouden den vijand gelegenheid zou geven een débacle te veroorzaken. Bij de zwakheid van Alexander en het groote aantal menschen, die in zijn Generale Staf medespraken, werd dit plan niet zoo flink ten uitvoer gebracht als nu. Verschillende slagen, zooals o.a. die aan de Borodino, waren afwijkingen van het oorspronkelijke plan, onder invloed van voorstanders van een offensief optreden.

Condamné parles circonstances à une longue suite de guerres, alors qu'il souhaitait la paix, l'empereur Alexandre, sur tous les thèâtres où il a évolué, apparait comme un être indécis, capable de louables résolutions, mais inhabile à y persévérer et laissant trop souvent les opinions d'autrui se substituer aux siennes.’ Ondanks dat deze meening volkomen juist is en inderdaad Alexander steeds vrede wenschte, verklaarde hij toch reeds bij den aanvang van den oorlog, dat hij niet onderhandelen zou zoo lang nog één Franschman op Russischen bodem aanwezig was en dat wel onverschillig van het lot en de duur van dien oorlog.

Deze meening was van hemzelf en daaraan bleef hij vasthouden ook na het verlies van Moscou. Koutousoff zond hem daarvan bericht door den Kolonel Alexandre Michaud de Beauretour, die toen in Russische dienst was. Michaud voegde aan zijne mededeeling toe: ‘Sire, l'armée n'a qu'une crainte’, waarop de Keizer vroeg ‘Laquelle?’

Michaud zeide daarop: ‘Elle redoute qu'un sentiment d'humanité ne porte Votre Majesté à conclure la paix, et c'est la guerre que l'on désire.’

‘Sentiment d'humanité’ bij een Keizer die oorlog voert, terwijl hij dien had kunnen voorkomen, en een leger, dat zegt ‘c'est la guerre que l'on désire’, uit vrees dat er vrede gesloten zou worden! Inderdaad wel bespottelijke uitingen van Michaud, maar Alexander antwoordde er in vollen ernst op: ‘Je ne signerai jamais la honte de ma patrie et de mes bons sujets. Je reculerai plutôt jusqu'au fond de la Sibérie en mangeant des pommes de terre comme le dernier des paysans. Rappelez-vous ce que je vous dis aujourd 'hui, colonel Michaud: Napoléon ou moi; moi ou lui; nous ne pouvons plus régner ensemble. J'ai appris à le connaître; il ne me trompera plus.’

Hetzelfde onwrikbare besluit, geen vrede voor de vijand verdreven is, waarbij nu ook gekomen is persoonlijke haat tegen den overwinnaar. Een haat die zoo groot is, dat de Czaar het beter oordeelt dat het Rusland van zijn ‘bons sujets’ verwoest wordt tot diep in Siberië dan vrede te sluiten met Napoleon.

En terwijl hij dergelijke besluiten nam werd Alexander vroom, of juister meer vroom dan vroeger. In de Fransche uitgave van ‘L'Empereur Alexandre I’ door le grand duc Nicolas Mikhailowitch, lezen wij, dat hij aan Prins Golytzine, procureur général

du Saint-Synode, schreef: ‘Dans les moments comme ceux dans lesquels nous nous trouvons, le plus endurci éprouve, je crois, un retour vers son Créateur.’

Van dien tijd af gevoelt hij zich de plaatsvervanger van God op aarde, en is het dus feitelijk God-zelf, die tegen Napoleon strijdt. De buitengewone koude is dus eenvoudig een der krijgsmiddelen waarmede God medestrijdt tegen den vijand van Rusland. Is het niet alsof men tegenwoordige Duitsche overwinningsberichten leest, waarin nu dienzelfde God medestrijdt tegen datzelfde geliefde Rusland van 1812, en denkt men daarbij niet onwillekeurig hoonlachend aan het liedje

‘Niet steeds is de liefde bestendig van duur.’

Later schreef hij ook: ‘Ce peu de part que j'ai eu pour ma personne à ce résultat est justement ce que je trouve de plus satisfaisant. Cela devient visiblement une oeuvre de Dieu et c'est là ce qu'il fallait.’

Alexander had ook een langdurige liefde voor Maria Naryskkine, ondanks het feit, dat zijn vrouw Elisabeth van Baden, een zeer lieve, flinke vrouw voor hem was. Vanaf het oogenblik dat hij God-zelf voorstelde verbrak hij die verhouding.

In het geheele verdere verloop van den oorlog tegen Napoleon toont Alexander, dat hij zich als plaatsvervanger van God beschouwt. Hij heeft van ‘la Providence la mission de délivrer l'Europe du joug de Napoléon.’ Daarom is er bij hem geen sprake van haat tegen het Fransche volk. Na de inneming van Parijs in 1814 zong de acteur Laïs hem in de Opéra bij de voorstelling la Vestale, toe:

Vive Alexandre,
Vive ce roi des rois!
Sans rien prétendre,
Sans nous dicter ses lois,
Ce prince auguste
A ce triple renom
De héros, de juste,
De nous rendre au Bourbon.

Overal verdedigde hij de Franschen tegen het vijandelijke optreden der Pruisen en Oostenrijkers. De eenige wraak, waar hij op gesteld was, bestond in het binnenrukken van Parijs aan het hoofd van zijn Garde. Caulaincourt schreef 30 Januari aan Napoleon: ‘Le czar veut faire voir ses gardes aux Parisiens, pour venger Moscou.’

Ook in 1815 trad Alexander op als vijand van Napoleon en vriend van Frankrijk. Hij deed door Capo d'Istria verklaren: ‘En prenant les armes contre Bonaparte, les puissances n'ont pas considéré la France comme un pays ennemi.’ Toch kon hij daardoor het vijandelijk optreden der Pruisen tegen de weerlooze bevolking niet verhinderen. Dit optreden was zoo schandelijk dat het in de Fransche Geschiedenis vermeld staat als ‘La terreur prussienne.’

Na den val van Napoleon was Alexander de machtigste man van Europa. In 1814 was hij voor Parijs de generalissimus van Europa geworden; na de capitulatie van Parijs werd hij de scheidsrechter van Europa.

Nu er niet meer te oorlogen viel, bepaalde hij zich verder bij zijn gezin en zijn Godsdienst. Zijn volk ondervond niet veel goeds van zijn Godsdienstige gevoelens. Zijn ochtend- en avondgebeden deed hij op zijn knieën en gebruikte daarvoor zulk een langen tijd, dat zich daar groote eeltknobbels vormden.

Ook vroeg hij zich af of zijn geloof wel het ware was en tengevolge van die overpeinzingen helde hij over naar het Katholieke geloof. Of hij inderdaad als katholiek gestorven is weet men niet zeker. Zijn opvolger Nicolaas heeft met de meeste zorg allerlei documenten betreffende Alexander vernietigd en daardoor de taak van den historiker om de waarheid op te sporen vrijwel onmogelijk gemaakt. Zeker is, dat hij op weg naar het Congres te Verona in 1822 ook den Paus wenschte te bezoeken. Zijn moeder, Maria Fedorovna, wist dit te verhinderen. Een ander feit is, dat Alexander in 1822 te Weenen den abbé Prins Hohenlohe wenschte te zien. Na een lang onderhoud viel de Czar op zijn knieën en vroeg de ‘bénédiction’ welke die Prins-abbé hem ook verleende. In het uitstekende werk van Pierling, ‘La Russie et le Saint Siège’ vindt men de bijzonderheden van de katholieke neigingen van Alexander zeer juist beschreven.

Michaud vroeg later den Paus, Alexander op diens verzoek een priester te zenden om met hem alles betreffende het katholieke geloof te bespreken. De Paus wees daartoe aan Mauro Cappellari, abt van het Klooster San Gregorio van Monte Cello. Toen deze vroeg van die taak ontheven te worden, werd de monnik Orioli daartoe aangewezen, maar vóór deze nog vertrokken was stierf Alexander 17 Nov.

Ter gelegenheid van den gedenkdag van dezen oorlog zeide de Czar na de Godsdienstoefening in het Winterpaleis: ‘Gij allen hebt de verklaring van den metropoliet vernomen.

Ons zwaard is getrokken, opdat het Rusland bescherme en verdedige. Ik verklaar hierbij plechtig, dat ik eerst dan vrede zal sluiten, wanneer de laatste vijandelijke soldaat ons staatsgebied verlaten heeft.’

De herhaling dus van den eed van Alexander.

Alexander ‘a conquis la célébrité, elle lui eût fait défaut si Napoléon ne s'était pas trouvé sur son chemin.’

Zoowel van Alexander als van den tegenwoordigen Czaar heeft men het recht te zeggen, dat zij met den genialen Napoleon niet te vergelijken zijn. Het geluk, en zooals Alexander beweerde, Gods hulp, deed hem over Napoleon zegevieren.

Zal de tegenwoordige Czaar een beroemdheid worden, omdat hij Keizer Wilhelm op zijn weg ontmoette?

Ook hij is vredelievend en vocht dus niet slechts met Japan, maar had ook deze wereldoorlog mede te maken. Ook hij wenschte het goede voor zijn volk en verrichtte tot nu toe niet veel bijzonders. Maar ook hij zal geen vrede sluiten voor de laatste vijand verdreven is. Zal er dan wel ooit vrede komen?

De toestand van het Duitsche leger is oneindig veel gunstiger dan die van het leger van Napoleon. Het Napoleontische leger bevatte elementen, die niet te vertrouwen waren, zooals het later overloopende Pruisische legercorps onder generaal York. Het tegenwoordige Duitsche leger is sprookjesachtig eensgezind en vaderlandslievend. Napoleon had bovenmatig te kampen met de verzorging van zijn leger. Die verzorging van het tegenwoordige Duitsche leger baart ook veel moeilijkheden, maar is, dank zij spoorwegen en uitstekende organisatie van het Duitsche leger, niet zoo moeilijk als vroeger. Napoleon had ook rekening te houden met den inwendigen toestand van Frankrijk, kon dus moeilijk te Smolensk overwinteren, had schitterende resultaten noodig voor zijn naam. Het Duitsche leger behoeft uit politieke overwegingen niets te doen. Al loopt het Duitschland nog zoo tegen, al zou Berlijn worden ingenomen, dan blijft de Keizer de geziene en geëerde man. Het schouwspel van een Frankrijk, dat Napoleon in tegenspoed afviel, is in Duitschland onmogelijk.

Gesteld dat het Duitsche leger erin slaagt ook Petersburg te nemen en dat de Czaar evenmin vrede wil sluiten als vroeger Alexander na den val van Moscou, dan is het groote verschil, dat er geen terugtocht van het Duitsche leger volgen zal, zooals die van het Fransche leger in 1812. De Duitschers zullen, zoo zij er evenals Napoleon geen voordeel in zien verder in het onmetelijke Rusland op te rukken, eenvoudig blijven waar zij zijn. Zij benoemen Duitsche Gouverneurs voor de veroverde provincies en blijven er zooals zij in België gebleven zijn.

En dan is de vraag of de Russen er zonder vredesluiten ooit in slagen zullen de Duitsche legers uit Rusland te werpen. Juist, omdat dit voor het Russische leger een vrijwel onmogelijk probleem zal blijken, is het duidelijk welk een kapitale fout de Duitsche Generale Staf maakte, met de neutraliteit van België te schenden.

Indien de Duitschers een observatiecorps aan de Elzas-Lotharingsche grenzen hadden opgesteld, dan zou het Fransche leger die grens nooit hebben kunnen forceeren. Engeland had zich niet met den oorlog bemoeid, zoodat er van een economischen oorlog geen sprake was. Reeds maanden geleden zou het Duitsche leger Petersburg genomen hebben en dan had Rusland wel een smadelijke vrede moeten sluiten. De militaire overwinning van Duitschland is niet meer te ontkennen, maar de Geallieerden rekenen er op, dat die te niet gedaan zal worden door de volkomen economische nederlaag van Duitschland, tengevolge waarvan het zich verplicht zal zien toch vrede te sluiten op oneervolle voorwaarden niettegenstaande de militaire overwinningen.

Gesteld echter dat werkelijk het resultaat zoo zou zijn, dan zal het primo nog tijden duren eer het zoo ver is. Het Duitsche volk is niet spoedig te overwinnen, ook niet op economisch gebied. Doch indien het zoover komt danken de Geallieerden dit aan Engeland en niet aan Rusland, aan Grey en niet aan den Russischen Czaar.

Het optreden van Alexander als plaatsvervanger Gods op aarde wordt in den tegenwoordigen oorlog bijzonder geestig geparodieerd nu èn Wilhelm, èn de Czaar als zoodanig optreden en tegen elkander strijden in naam van God.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Een Feestavond

door Martinia.

Vijf December.

Sint-Nicolaas-avond!

Dokter Oostberg, geneesheer-directeur van het Herstellingsoord Rusthof, stond in de vestibule, trok zijn jas aan en zette de kraag hoog op.

‘'t Is goed, zuster de Leeuw, ik geef permissie. Laat Mevrouw Benting, en juffrouw van Helden, en Marietje dan maar een uurtje bij Nelly Sanders gaan zitten! Maar denk eraan, dat juffrouw van Helden niet te rumoerig is. En om negen uur sluiten! U gaat van tijd tot tijd maar eens kijken. En houdt U dan Mijnheer Koning een poosje gezelschap: hij is weer zóó in de put! Genoegelijke avond verder!’ -

De deur viel achter hem dicht! Hij keek eens naar boven: strak-blauwe hemel, en

tintelende sterren! Echt vriesweer! De handen stak hij diep in de zakken, het grint knarste onder zijn voet. Ginds, aan het einde der laan blonken de verlichte ramen van zijn woning hem reeds tegen! Een glas warme wijn zou smaken vanavond, en dan een gezellig spelletje whist erbij: ze waren juist met z'n vieren! En dan tot slot een fijn soupertje! Nu, 't mocht wel, de student ook over! Kranige jongen toch: even drie en twintig, en dan al candidaat-arts! Als zijn studie afgeloopen was, dan maar eerst eens wat de wereld zien, 't buitenland in: wie weet, kan hij later Vader's opvolger hier nog worden! Tegen dien tijd kan hij zelf tenminste langzamerhand over rust gaan denken, zijn kuif werd nu al aardig grijs!

Zuster de Leeuw was intusschen de lange gang ten einde geloopen en opende daar een deur. Haar vriendelijk gezicht om den hoek stekend zei ze: ‘'t Mag, hoor! Réunie hier op de kamer!’

‘O, zuster, heerlijk!’ Het jonge meisje, op een langen ruststoel uitgestrekt, klapte zachtjes in de handen! ‘Kom hier, zuster, dan geef ik er U een zoen voor!’

Zuster glimlachte, en kwam even op den rand van het rustbed zitten.... ‘O, Dokter vond het direct goed. Als we Dora van Helden nu maar een beetje kalm kunnen houden: ze schreeuwt altijd zoo! Ik zal een keteltje chocola zetten, en dan een stukje banket, dat hoort er zoo bij! En dan om negen uur ieder weer naar zijn mandje!’

‘Komt U er ook bij zitten, zuster?’

‘Neen, dat kan ik niet, wel van tijd tot tijd eens om een hoekje kijken! Zuster Stork is al met zware hoofdpijn naar bed gegaan, en Mijnheer Koning zal ik probeeren, met een spelletje domino, wat afleiding te bezorgen! Die vindt vandaag de aarde weer één groot tranendal!’

‘Zijn er al pakjes gekomen?’

‘Nog niet. De post zal niet vóór halfacht hier kunnen zijn! Tot straks, hoor. Gauw nog elk een beker melk brengen, 't is zóó zeven uur! En dan zal ik het meteen zeggen, je zult ze dan wel zóó zien verschijnen!’

Weer lag Nelly Sanders alleen, maar haar lief, blank gezichtje stond opgewekt, en tevreden blikten de heldere bruine oogen de kamer rond. Gezellige kamer toch! Heelemaal geen idee van een ziekenvertrek! Licht behang, aardige schilderijen aan den muur, en dan op den schoorsteenmantel die portetten van thuis! Ze zou straks toch aan zuster vragen, of deze haar het portret van Mama even aan wou geven, dan zette ze dat op het kleine tafeltje naast den stoel: Mama hoorde er bij als het zoo'n beetje feest was!

Wat stond het plantje aardig, dat ze met haar verjaardag van de zusters gekregen had: Sierdennetje, in potje van Makkumer aardewerk. Iedereen beklaagde haar, omdat ze nu al ruim vijf maanden moest liggen, - maar als iedereen hartelijk en goed voor je was, en je wist, dat je beter werd, heelemaal beter, langzaam maar zeker, - had je dan wel zooveel reden om te morren, of in opstand te komen tegen je lot? Die afschuwelijke zenuwpijnen, die ze in het begin had, die waren soms wel erg, maar nu ging dat al zooveel beter! Dan zag ze hier nog wel naarder gevallen! - En elke veertien dagen kwam Greet eens kijken: en hoe verraste Mama haar soms niet, door onverwachts eens te komen! Mama kon moeilijk van te voren schrijven, dàn en dàn kom ik. Hoe licht kwam er niet iets tusschen met de twee kleintjes thuis, en dan had zij, Nel, zich maar blij gemaakt, en draaide het op een teleurstelling uit!

Een tikje op de deur:

‘Mag ik binnenkomen?’

‘O. Mevrouw Benting, U daar al; hoe gezellig, dat U de eerste is, dan kunnen we samen nog eventjes babbelen!’

De aangesprokene hing het witte doekje, dat zij over het hoofd geslagen had, over de leuning van een stoel.

‘Nu, lang zal dat babbeltje niet kunnen duren, want ik hoorde Dora al oreeren, toen ik langs Marietje's kamer kwam. Die is zeker al bezig, zich in het feestpak te steken, en nu zal Dora zuster de Leeuw een handje helpen!’

‘Van de wal in de sloot misschien! Maar toe, schuift U de crapaud dan vlak naast mijn stoel, dan zit U dicht bij me. De twee anderen kunnen best op gewone stoelen.’

Even streelde Mevrouw Benting haar over de dikke, bruine vlecht, die het twintigjarige meisje er uit deed zien als een bakvischje.

‘Daar komen ze al aan, Dora voorop zeker!’

Onstuimig werd de deur geopend.

‘Is Mevrouw Benting er al? O ja, dag Mevrouw, dag Nelly; leuk hé, we zullen de bloemetjes eens buiten zetten. Dokter is al naar huis!’ In één adem kwamen de woorden er uit, de lorgnet op Dora's neus dreigde telkens omlaag te vallen, zoodat haar vingers bijna voortdurend bezig waren deze weer vaster op den neus te planten.

‘Stt, een beetje Dora,’ vermaande de zuster die haar volgde, en Marietje Smeding, een klein, dik meisje, wier steil, piekig haar in een knoetje in den hals was vastgestoken, aan de hand meevoerde. Marietje was al achttien jaar, doch had niet veel meer verstand of begrip der dingen, dan een kind van drie! ‘Er zijn meer menschen in huis!’

‘Ja,’ voegde Nelly er bij, ‘anders valt ons heele avondje in duigen!’

Dora keek verontwaardigd.

‘Wel lieve hemel, wat *doe* ik nu? Nog niets! En dan al een zedepreek!’

‘Vast uit voorzorg. *Als* je te rumoerig bent, en naar bed gestuurd wordt, is het ook al te laat!’

Zuster plaatste een stoel bij de tafel.

‘Kom, Marietje, ga hier maar zitten!’

Als een wervelwind keerde Dora zich om.

‘Zegt me dat kind niet eens de menschen goedendag! 't Is wat moois! Zie je Mevrouw en Nelly niet? Zeg dan: Goeden avond!’

‘Goeden avond!’ zei Marietje op drogen toon: de bewegelijkheid en schelle toon van spreken van Dora maakte niet den minsten indruk op Marietje! Ze legde een kluwen ongebleekt katoen voor zich neer, en begon, heel langzaam, te haken aan een panlap, die bijna zwart zag van het langdurig onder handen zijn en het heen en weer sleepen van de eene kamer naar de andere, naar de waranda, naar den tuin.

Nooit zag men Marietje anders dan met haar haakwerk, dat nooit vorderde, en nooit af kwam, zoodat Dora haar al eens: ‘de moderne Penelope’ had genoemd! - Dora, die al vanaf haar intrede in de Inrichting bij den voornaam genoemd werd: ‘géén juffrouw asjeblieft, dat hoor ik al tien jaar lang vanaf de schoolbanken me in allerlei toonaarden toegalmen: juffrà, juffrà!’ - bedilde Marietje, ze bestrafte Marietje, en - ze hield van Marietje! En Marietje *liet* zich bedillen, *liet* zich bestraffen, - en zocht toch altijd Dora's gezelschap. Dikwijls, als ze een tijdlang op haar eigen kamer gedachtenloos naar buiten had zitten turen, of bij Nelly zat, die liedjes met haar zong, of haar aan het praten trachtte te krijgen, waarbij ze nooit veel anders ten antwoord kreeg dan: ‘jà jà,’ - stond Marietje ineens op.

‘Ik ga naar Dora, ik wil naar Dora!’

Dan belde Nelly, en bracht de zuster Marietje naar Dora toe, en dan hoorde men soms al gauw de scherpe, bevelende stem, dan trachtte Dora, zooals ze het noemde, het kind manieren te leeren, of gaf een standje, omdat het haakwerk er zoo vuil uitzag, - maar Marietje ging dan met een onnoozel, tevreden gezicht in den stoel bij het raam zitten, zeide niets, en liet den storm maar over zich heen gaan. -

Dora zette zich naast haar beschermelinge:

‘Is de vaas voor Dokter al gekomen?’

Zuster knikte.

‘Juist daareven! Hij is keurig hoor! Ik zal hem krijgen!’

Weg was ze, en kwam in een ommezien weer binnen met een mooie Majolica-vaas, gevuld met witte en lila chrysanten, die ze midden op tafel plaatste!

‘Beeldig!’ - 't Voldoet erg!’ - ‘Zuster Stork heeft een goede keus gedaan!’

Alle oogen waren er bewonderend op gevestigd, alleen Marietje haakte onberoerd verder.

‘En het vers?’

Dora blikte als een rechter van instructie in het rond. Mevrouw Benting knikte: ook klaar!

‘Lees U het dan voor!’

‘Och, laat Nelly dat maar doen! Zij heeft er het meest aan gedaan!’

‘Neen, neen,’ weerde deze af. ‘U moet niet zoo bescheiden zijn, Mevrouw. Ik kan zoo iets heelemaal niet!’

‘Dan blijf ik nog even luisteren,’ zei zuster, ‘en dan kan ik het meteen, met het cadeau, door Frans, den knecht, weg laten brengen!’

Mevrouw Cecilie Benting haalde een beschreven velletje papier uit haar taschje.

‘Hm, hm; ik zal het dan maar voorlezen, dat is dan *mijn* aandeel aan de gezelligheid!’

Haar stem was een tikje schor, een ietsje verlegenheid, een ietsje zenuwachtig!

> ‘Als Dokter Oostberg binnenkomt,
> Juicht iedere patiënt.

‘Hm!’ kuchte Dora, en trok een lang gezicht.

‘Stil, Dora,’ klonk het van de ruststoel, ‘niet in de rede vallen. Toe mevrouw, begint U nog eens!’

> ‘Als Dokter Oostberg binnenkomt,
> Juicht iedere patiënt.
> Zijt gij met alles ontevreê,
> Hij maakt U meer content.
>
> En 't oog, dat straks vol tranen stond,
> Om diepgevoeld verdriet,
> Ontwaakt opnieuw in blijden gloed,
> Als het den dokter ziet.

Zet hij zich naast Uw bed ter neêr,
En vat hij Uwe hand,
Weg, zorgen en bekommernis,
Hij schuift ze aan den kant!

En schoon de mond daareven nog
Slechts zuchten glippen liet,
Ras stemt hij zachtkens mede in,
Met zijn opwekkend lied.

Blijf Dokter, lang nog elk tot steun,
Blaas weg nervositeit,
En geef aan allen ons iets mee,
- Wanneer wij strakjes henengaan,
En weer op eigen beenen staan -
Van Uw blijmoedigheid!'

'Uitstekend!' prees zuster, en Dora applaudisseerde met handen en voeten: 'Kranig, kranig! Wat zal ie verwaand worden!'

'*Ie?* Wie is *Ie?*' bestrafte zuster. 'En houd toch je gemak! De andere zieken kunnen wel denken, dat er een aardbeving plaats heeft!'

'Láát je!' En toen tot Mevrouw Benting: 'Ik vind het prachtig, hoor; alleen met dat content zijn ben ik het niet zoo geheel eens!'

'Natuurlijk niet. Tevredenheid is nu juist geen hoofddeugd van je!'

'Wel, alle menschen! Heb ik het weer gedaan!' De lorgnet viel op tafel.

'Dag Dora!' Zuster wuifde haar toe. 'Ik zal zorgen, dat de verrassing wegkomt, anders is Truus niet meer te vinden. Zóó, het vers netjes in een couvert!'

''t Is eigenlijk meer iets voor een *Dame*,' vond Dora, 'maar enfin, de vaas is mooi genoeg, Mevrouw Oostberg kan hem dan later best op een tafeltje of op den schoorsteen zetten, als de bloemen verwelkt zijn, en dan kan Dokter er toch ook altijd naar kijken!'

Zuster vertrok.

'Kijkt u eens of de post komt!' riep Nelly haar nog na.

Toen de knecht weg was, opende de zuster een kastdeur in den gang; daar lagen allerlei pakjes opeengestapeld. 'Mejuffrouw N. Sanders - Mejuffrouw N. Sanders! - wel vijf maal stond die naam als adres geschreven. Toén met den naam van Mevrouw Benting, één voor Mejuffrouw Dora v. Helden, één voor Marietje. Twee pakjes voor Nelly nam ze eruit, en zette de andere weer in een hoekje; die zou ze haar morgen maar geven! Alles tegelijk bracht maar te veel opwinding, zoo tegen den nacht, en voor de anderen, die minder bedeeld waren, was het eigenlijk ook aardiger.

Ze schikt alles tegen den muur. Straks maar binnen brengen, nu eerst de chocola halen! -

'Open doen, astublieft!'

Natuurlijk was het Dora, die van de stoel opvloog, en in een oogwenk in de opening stond: 'Leve zuster de Leeuw!'

'Ziezoo!' zei deze, het blad neerzettend, waarop vier dampende koppen chocolade stonden, een schotel met stukjes banket, en vier gelijksoortige doozen, in vloei verpakt. Zij reikte er elk een over.

'De Sint is er al geweest: dit was voor de dames op nummer zeven!'

'O, wat snoepig!' Nelly was verrukt, een doos fijne bonbons uit het vloei te voorschijn te brengen. 'Voor ons allemaal een; van wie zuster? Weet u het?'

'Misschien! Ik denk dat de goede gever op de villa hierover zit!'

'Hoe ontzettend aardig!'

‘En *ik* ook in de pas!’ kwebte Dora. ‘Hij zal ook denken, als de anderen iets krijgen...’

‘Dora!’ Nelly sprak ongewoon scherp! ‘Je moest je schamen, is dàt je dank?’

‘Nou ja!’ de lorgnet hing aan het koord op Dora's blouse te bengelen. ‘Zóó erg meen ik het niet. Ik weet ook best, dat ik niet veel aanleiding geef tot bijzondere vriendelijkheid aan Dokter. Ik *ben* een lastig nummer. Dus: leve Dokter Oostberg! Hoera!!

Ze hield de anderen de geopende doos al voor: ‘Proeft vast eens! Vindt je het zonde, dat ik er nu al aan begin? We zullen op zijn gezondheid snoepen. Laten jelui je cadeau maar dicht: 't zal voor mij wel het eenige zijn, dat Sinterklaas me brengt!’

Even vertrok zich haar mond zenuwachtig.

‘Goeie Door!’ zei Nelly hartelijk, doch deze wilde niet, dat iemand merken zou, hoe alleen ze stond, hoe alleen ze zich somtijds voelde. ‘Zullen we mijnheer Koning niet een stukje banket geven? 't Is net een blonde kardoes, zeg; ik heb hem laatst door de gang zien loopen. Hij ziet zoo wit als meel!’

‘Ga jij het hem dan brengen, Dora!’ Mevrouw Benting wilde toch ook eens iets zeggen; ze wist wel, dat haar gezelschap weinig opwekkend was, dat ze stil was en melancholiek; het kostte haar moeite, over onverschillige onderwerpen te praten, en mee te doen met de anderen! Om Nelly niet teleur te stellen, was ze vanavond hier gekomen, doch veel liever was ze maar op haar eigen kamer gebleven.

‘Ik? Ja, ik durf best. Maar dan roep ik eerst door een kier, dat hij het dek tot aan

zijn neus op moet trekken, alleen zijn krulebol maar zichtbaar!'

'Hij zit anders al in zijn stoel, zooals ik van zuster hoorde,' zei Nelly.

'Nou, ook goed; maar dan zeg ik, dat hij eerst zijn hoogen hoed op moet zetten, en zijn kaplaarzen aan!'

'En een bouffante zeker om.'

'Ja, en een duffelsche jas!'

Dora schaterde; Nelly stopte de vingers in de ooren.

'Kind, je lijkt wel een gramophoon; met je verjaardag krijg je een muilkorf van me!'

'Geef die dan eerst maar aan Marietje!' merkte Mevrouw Benting op.

'Goden, wat een kind!' Dora pakte haar de bonbondoos af, die al een groote gaping vertoonde, terwijl Marietje's gezicht de duidelijke sporen vertoonde, van met chocola en fondant in aanraking te zijn geweest. 'Ik kàn haar niet uit mijn oogen laten gaan, zooals je ziet!'

''t Is toch van mij!' zei Marietje onwillig, ofschoon ze geen poging deed, om Dora te beletten de doos te sluiten, en op den schoorsteenmantel te zetten.

'Natuurlijk van jou, maar niet om alles ineens in te slikken! kind, kind', - ze schudde driftig haar hoofd, de lorgnet ging van links naar rechts! - 'doe toch niet zoo onwijs!'

''k Ben wijzer dan je denkt!' Marietje scheen een bijzonder helder oogenblik te hebben, en Dora lachte, dat de tranen haar in de oogen kwamen!

'Hoor haar eens! Ze zou me nog beschaamd maken; doet ze mijn opvoeding geen eer aan? Kom dan maar hier bij moeder Door, en drink eens!'

Ze hield Marietje de chocolade voor, en deze dronk, blijkbaar genietend, de kop leeg.

'Nu de mond afvegen, Marietje. Neen, *niet* met je panlap; heb je nu ooit! Hier is een doekje!'

Glimlachend zagen Mevrouw en Nelly toe.

Marietje veegde gedwee den mond af, en zag weer op haar werk neer!

Dora werd ongeduldig.

'Zou er nog niets voor jou gekomen zijn, Nel? Je bent nogal een moederskindje! Zuster de Leeuw!'

Haar stem schalde ineens hoog op.

'Houd je toch stil! Je maakt dat we nog een standje krijgen!' waarschuwde Nelly.

Maar daar verscheen zuster de Leeuw al, belast en beladen.

'Werd Dora al nieuwsgierig? Dat kan ik me zoo voorstellen. Hier, kinderen, zoekt maar uit!'

Dora was al toegeschoten.

'Mejuffrouw N. Sanders, - Mejuffrouw N. Sanders, - natuurlijk! Mevrouw Benting, voor U ook een pakje. En Marietje - een doos vol! En voor mij ook wat! Warempel! Gunst, welke goede geest heeft dan aan mij gedacht! Hebt U een schaar, zuster? O, jij wel, Nel! dank je!'

Zuster knipoogde eens: ziezoo, die is een poosje stil. 'Ik kom zoo eens kijken, wat er gebracht is. Zal ik eerst Marietje's doos eens losmaken?'

'Neen, neen!' Dora legde er haastig de hand op.

'Toe, zuster, laat *mij* dat doen, ik vind het zoo leuk, iets uit te pakken!'

Marietje keek met groote oogen toe, en wachtte geduldig, tot zij aan de beurt zou komen; want Dora zorgde eerst voor zichzelf; de lorgnet danste dat het een aard had.

'O, kijk eens, hoe beeldig. Een boekomslag, een flesch eau de cologne, en een fotografie.

Hoe vin je het?'

‘Van wie?’ informeerde Nelly, en ze keek Mevrouw Benting eens aan, beiden zich verheugend om Dora's verrukt gezicht.

‘Van een collega van school; geen bepaalde vrienden, die houd ik er niet op na, maar toch een heel goede kennis. 't Is háár hand, en een vers er bij. Vreeselijk leuk!’

‘Dus Dora is content!’ schertste Nelly.

‘Ja, want Dora is niet verwend!’ gaf deze slagvaardig terug. Toen boog ze zich over den ruststoel heen.

‘En nu jij! Wat komt daar te voorschijn? Van je huis natuurlijk!’

Voorzichtig wikkelden Nelly's vingers het papier af van een langwerpig, hard voorwerp, dat netjes op een bed van houtwol rustte: een kristallen bloemvaas.

‘O, wat fijn!’ Natuurlijk werd het algemeen bewonderd. ‘Er zit nog wat in ook!’ Een klein doosje, van den bodem opgediept, bleek zes kwartjes te bevatten, een beschreven papiertje er omheen: voor bloemen!

Nelly's oogen straalden! ‘Hoe vinden jelui dat? En het is niet eens van huis, maar van Grootmama. Ik zie het aan het adres! Geef nu het andere pak aan, Door, dat is van Mama!’ -

Mevrouw Benting had bedaard haar cadeau van de verpakking ontdaan: een boek, in rood leeren band, waar voorin met een flinken vrouwenhand geschreven stond: aan mijn

vriendin Cecilie! Daaronder in fijner schrift:

> ‘Wenn es etwas giebt, gewaltiger als das Schicksal,
> So ist es der Mut, der es unerschüttert trägt!’

Een portret lag erbij: een sympathiek gezicht, niet heel jong meer, en ook niet bepaald mooi, maar in de uitdrukking der oogen, in den trek om den mond lag iets dat op een *karakter* wees!

Cecilie's oogen werden vochtig: geheel alleen stond ze toch niet op de wereld!

Peinzend keek ze naar de twee anderen, die druk bezig waren, lachend en schertsend.

Daar had je Nelly: lief, bescheiden persoontje, vertroeteld door haar familie, door allen hier. Toch, met haar twintig jaren, al een kruis te dragen, al verscheidene maanden gedwongen tot liggen, en wie weet, nog evenveel maanden zóó in het vooruitzicht. Doch allen *hielpen* het haar dragen, en dan wordt de vracht verlicht!

Dora - overspannen schepseltje, doch die door rust en voeding weer een normaal, tevreden mensch zou worden. Wat al een verschil met een week of acht geleden, toen ze aankwam, en Cecilie haar in de aangrenzende kamer 's nachts nog kon hooren redeneeren en praten, toen ze slechts na het gebruik van poeders in slaap viel. En nu sliep ze rustig, soms tot den morgen! 't Kan nog wel een poos duren, eer zij weer aan haar werk mocht gaan, doch ze had een half jaar verlof gekregen, dus den tijd. Wel had ze ook geen ouders meer, doch ze had een werkkring, en, zooals ze zelf zeide: in mijn goede dagen sla ik me door alles heen!

Dan - sullig Marietje, stumperd. Echter zonder behoeften voor zichzelf, geen liefde missend, geen liefde vragend. Eigenlijk een kind, dat wel in eigen huis verzorgd kan worden, doch de moeder was nerveus, sukkelend. En soms had Marietje kuren, wou niet eten, hield dan stijf de lippen op elkaar geperst; dan moest Dokter, moesten de zusters erbij te pas komen, tot ze na een paar dagen weer alles gebruikte, wat haar voorgezet werd. En als moeder eens kwam, of haar twee zusters, dan zei Marietje beleefd goeden dag; en als ze weer heengingen, evenzoo, doch geen trek op haar onnoozel gezicht deed blijdschap kennen over hun komst, of verdriet over hun weer vertrekken. Ze zag hen na, en wuifde met de hand, als dit haar gezegd werd, doch dan ging ze weer kalm zitten, en frommelde aan haar haakwerk. Stumperd, ja, wèl stumperd, doch was het niet even erg, verdriet te hebben, en er steeds de volle, schrijnende pijn van te gevoelen?

Ze tuurde op het adres van een brief, die tusschen de bladen van het boek lag: Aan Mevrouw C. Benting-Wassenaar! Haar mond plooide zich smartelijk. ‘Mevrouw!’ ja, dat was het eenige, wat haar, uiterlijk, nog aan haar kort huwelijk deed denken. Geen kind meer, om voor te zorgen en lief te hebben, geen echtgenoot, wiens vreugden en lasten ze kon deelen, die met haar juichte in uren van geluk, en die haar steunde in stonden van droefheid en tegenspoed. Man en kind, beiden reeds heengegaan, voorgoed!

Ze streek met de hand langs het voorhoofd, en langs het haar aan de slapen, waardoor zich al enkele zilveren draden weefden. En toch pas twee en dertig jaar oud! Hoevelen begonnen op dezen leeftijd niet van het leven te genieten, en zij had er, voor zichzelf, al mee afgedaan!

‘Mevrouw!’

Nelly's hand streelde de hare, die op het boek rustte; in stil vrouwelijk begrijpen zagen de bruine oogen haar deelnemend aan.

Cecilie knikte haar toe, en poogde de zwaarmoedigheid, die haar telkens bekroop, van zich af te schudden. Ze *wilde* nu toch haar best doen, belang te stellen in de vreugde van anderen, en eigen leed weg te cijferen. Dokter had immers ook al

meermalen gezegd: ‘Als U niet leert berusten, en het verleden tracht te vergeten, althans U ermee te verzoenen, komt U het *nooit* te boven!’

Ze bewonderde Nelly's geschenken van thuis: een gouden ringetje, met pareltjes bezet; een wandkalender, een doos fijne zakdoekjes, een groen leeren handtaschje, en wat snoeperij.

Liet zich, op herhaald aandringen, van Dora nog op wat bonbons tracteeren, en praatte vriendelijk tegen Marietje, die telkens iets in handen nam van hetgeen Dora, vol bereddering, op tafel voor haar had neergelegd: een schortje, een melkbeker, en een paar borstplaten, - doch tot wie het blijkbaar niet doordrong, dat dit voor háár was, of dat ze er blij mee moest zijn! -

Kwart over negen wezen de wijzers der pendule, toen zuster de Leeuw verscheen:

‘Komaan dames, nu is de pret uit! Neem nu maar afscheid, dan zal ik zoo meteen de boel hier een beetje opruimen!’

Natuurlijk hevig protest van Dora, doch

Marietje stond, ineens, vastbesloten op: ‘Ik ga naar bed!’

‘Marietje is het standvastigste van allemaal!’ lachte zuster, en daar ze wist, Dora nog het kalmst tot heengaan te kunnen bewegen, als ze haar een taak op de schouders legde, zei ze vriendelijk: ‘ja, 't is te laat voor het kind. Och toe, Dora, wil jij haar even naar haar kamer brengen, en de sprei vast van het ledikant nemen, ik kom zóó!’

Dora voelde zich vereerd, en was dadelijk bereid. ‘Kom Marietje, je cadeautjes zal zuster wel aanstonds meenemen!’ Ze gaf Mevrouw Benting en Nelly de hand: ‘Wel te rusten, hoor, slaap U maar lekker en droom niet te veel! Toe Marietje zeg ook goeden nacht!’ -

‘Goeden nacht’, echode deze, en Dora, in de eene hand haar nieuwe schatten, trok met de andere het, blijkbaar ineens, slaperig geworden meisje met zich voort!

Mevrouw Benting begaf zich ook naar haar kamer, - maar op den drempel bleef ze een oogenblik staan. Een mandje, met lila strikken versierd, waarin een volle, lichtpaarse erica-plant prijkte, stond op tafel. Daarbij slechts een kaartje: van St. Nicolaas, met de beste wenschen voor uw beterschap! Van wie had ze nu deze groet van haar heide? Al waren de letters een weinig verdraaid, toch kwamen ze haar bekend voor: vooral die groote N. van St. Nicolaas.

Wacht! Uit haar schrijfmap haalde ze een kort briefje en de onderteekening: ‘Uw zoo toegenegen *Nelly*,’ deed het vermoeden in zekerheid overgaan.

Ze keek de gang in: Nelly's kamerdeur stond nog op een kier en wierp een lichtstreep naar buiten: vlug ging ze er heen.

Nelly zag haar aan: iets verlegens, en toch ook een blijden glans in de bruine oogen: blijdschap om de vreugde, die ze anderen kon schenken.

Cecilie nam het reine gezichtje tusschen haar beide handen, en kuste het:

‘Dank, lief kind; je weet niet, hoeveel je mij dezen avond gegeven hebt!’

Nelly sloeg de armen om haar hals:

‘O, lieve Mevrouw, ik wou, dat ik méér kon doen! Maar als ik van den zomer beter ben, komt U dan eens een tijd bij ons logeeren? U zult eens zien, hoe goed U dat zal doen; papa is zoo vroolijk, en ma zoo hartelijk, en Greet is zoo'n goeierd, en de twee broertjes zoo aardig. Toe belooft U het?’

‘Ja, Nelly, dat zal ik! Als ik zonneschijn wil zoeken, dan kom ik bij jou: ik weet, dat ik ze daar vinden zal!’ -

Een uur later was alles donker en stil in villa Rusthof; buiten welfde zich een strakblauwe hemel, en tintelden de sterren; de hooge dennen ruischten zachtkens in den avondwind!

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen

dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

A.T.B. te Amsterdam (Herfstliefde). - Ik nam Uw schets aan. Voor hon. hebt gij U te wenden tot den uitgever.

Henri Constant. - De gedichtjes zal ik geleidelijk plaatsen.

Stania. - Onder vele excuses, dat de bijzondere wending die mijn leven nam oorzaak is mijner schijnbare verwaarloozing van U, beloof ik U thans een spoedig particulier antwoord.

J.P. te Alkmaar. - Ik dank U hartelijk voor Uw schrijven. Men kan het samen oneens zijn op 't een of ander punt en nochtans - zooals gij ook constateert - elkaar waardeeren om karakter en optreden. Dat gij dus steeds de Lelie hebt gewaardeerd, ook al waart gij 't niet altijd eens met mij, is mij een aangename tijding. Pro Duitsch of anti-Duitsch, 't zal den oorlogvoerenden-zelf ten slotte niet veel helpen hoe gij en ik er ieder individueel er over denken. Nu ik weldra de redactie nederleg wensch ik daarom over die quaestie niet meer te redetwisten. *Mijne* sympathie zal steeds zijn met de Duitschers (het Duitsche *volk*), en ik hoop stééds dat zij, de Duitschers, mogen overwinnen tenslotte. Maar voor en boven alles wensch ik een spoedigen vrede, en, moet die gekocht worden ten koste van Duitschland, dan zeg ik mijnerzijds: liever nog vrede, hoe dan ook, en ten nadeele van 't Duitsche Rijk, dan voortzetting van den oorlogsgruwel. Ziedaar mijn onveranderd standpunt.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

17 November 1915.
29ste Jaargang.
N°. 20.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE

Hoofdartikel
Dienstweigeren.

Het aanschouwen van de groote wereldrampen kan een denkend mensch niet met rust laten. Steeds blijven de vragen '*Waarom*' en '*waardoor*' zich opdringen en het verstand zoekt naar eene oplossing. Eene oplossing voornamelijk van *deze* vraag: 'hoe is het mogelijk dat millioenen mannen, zelf denkende, verstandelijke wezens, zich als dieren laten regeeren, om te *moorden* of *vermoord te worden;* dat zij zich leenen als werktuigen in de handen van enkelen, om het vreeselijkste leed toe te brengen aan onbekenden, om redenen die hun vreemd zijn?' Hoe is het mogelijk

dat mannen, overigens misschien werkzame brave leden der maatschappij, eene vrouw Edith Cavell fusileeren, omdat zij eenige Entente-soldaten over de grenzen hielp? In de verste verte behoeft men hier de Duit-

schers niet meer als misdadiger aan te zien dan b.v. de Engelschen: daarvoor is 't voldoende den naam ‘Fourie’ te noemen!

De zoeker naar oplossingen vindt er tweeërlei: de *ideale*, de zedelijke verbetering der menschheid, of de *practische*, n.l. *het weigeren om moordenaars te worden!*

Het stille verzet nu dat zich openbaart, dan men groeien voelt, het ‘*wakker*’ worden van den ‘*werkelijken*’ mensch, bij dit zoeken naar eene oplossing, begint zich te uiten. Eén dier uitingen is het verschijnen van eenige manifesten van het Dienstweigeringscomité hier te lande.

De evolutie in de menschelijke gevoelens, die het gevolg van dezen oorlog zijn zal, laat zich niet door eenige kranten-juristerij of officieele krantenbraafheid in de doofpot stoppen. De vraag naar het geoorloofd zijn van dienstweigerings-propaganda, is daarom waard onder de oogen gezien te worden.

Over dit onderwerp nu vindt men een artikeltje in het Nieuws v/d Dag, van 24 Oct. j.l., waarin de Schrijver ten volle het logische van dienstweigering erkent, maar natuurlijk, zooals het aan een fatsoenlijk blad betaamt, tot de conclusie komt: *niet dienstweigeren.* Men leest dan in den aanvang van genoemd artikel:

‘Welnu, is de eenvoudigste oplossing dan niet deze: de burgers tot wederzijdschen moord opgeroepen *weigeren te vechten.* Zij zijn, in aantal, tegenover officieren, ambtenaren en ministers, als duizenden tegen één. Zij hebben dus de overmacht.

Gesteld, zij laten zich het zwaard *niet* in de hand drukken. Dan zijn er geen combattanten meer, en er is geen sprake van oorlogvoeren. Wij vereenigen ons dus en spreken af dienstweigering te proclameeren; zoodra we het daarover eens zijn, is de oorlog meteen afgeschaft.

Inderdaad, logischer kan het niet.

Maar - éénzijdiger kan het óók niet.’

De schrijver keurt het *beginsel* dezer redeneering *goed*, want, dirèct nà het aangehaalde, vervolgt hij:

‘Ja, indien de menschen, die over den heelen aardbol verspreid zijn, zóó op elkaar geleken, in ontwikkeling, in neigingen, zóó overtuigd waren van dingen die ons onomstootelijk voorkomen en glashelder als de waarheid zelve, dat één woord in staat ware die millioenen-massa's te electriseeren tot dezelfde daad, op hetzelfde oogenblik - ja, dan behoefden wij dit Columbus-ei maar op de tafel te drukken. Eén tikje op den electrischen knop - - dienstweigering overal tegelijk - klaar is de zaak en all right.’

De redeneering waarlangs men dan tot dienstweigerings-propaganda komt, erkent schrijver als volkomen logisch en het *logische resultaat* der redeneering: *dienstweigerings-propaganda*, keurt hij af. Hoe is dit mogelijk?

Moreel kan schrijver dus tegen deze propaganda *geen* bezwaar hebben. Ja toch! Schrijver betoogt, dat, tengevolge van de ‘onwillige’ elementen, een leger dusdanig zou worden verzwakt dat voor het aantal, ‘*willigen*’ de verdediging hopeloos is geworden. Schrijver zegt: ‘De onwillige elementen zijn oorzaak dat de willigen zich nutteloos opofferen. En aldus, al lieten zij zich dooden voor hun beginsel, zijn de dienstweigeraars oorzaak dat anderen gedood worden tengevolge van hùn onthouding.’

Men kan de zaak ook precies omdraaien: n.l. dat in de tegenwoordige treurige toestanden de willigen, - de vechtlustigen - oorzaak zijn dat de *vele ‘onwilligen’* gedood worden, tengevolge van hùn dwazen vechtlust. Dit moreele argument houdt dus geen steek!

Schrijver wil daarom in hoofdzaak op practische gronden de propaganda veroordeelen. Daarvoor scharrelt hij, onbeholpen, met de begrippen één- en tweezijdigheid, die tegenover elkaar gesteld worden, beide in geheel verschillende

beteekenis. Luister slechts: ‘Het streven der dienstweigeraars thans is, zeiden wij, het summum van éénzijdigheid. En een oorlog als elk gevecht is nu eenmaal twee-zijdig.’

De eventueele éénzijdigheid in deze beteekent, dat volgens den schrijver de voorstanders van dienstweigeringspropaganda hun zaak te véél van één kant bekijken, doch dit heeft niets te maken met het vanzelfsprekende (en voor vermelding overbodige) feit, dat voor het vechten er twee partijen noodig zijn. Iemand vecht niet in z'n eentje!

Het *practisch* bezwaar van schrijver is nu, dat het zou kunnen voorkomen, dat een volk, dat *niet* militair wilde zijn, dus door een aanvallende andere natie onder den voet zou worden geloopen. Schrijver zegt, na als onderstelling aangenomen te hebben dat één der partijen als aanvaller optreedt:

‘*Eén* staat trekt dus het zwaard. Wat moet dan het aangevallen volk doen? Het hoofd buigen, zich gewonnen geven, zich onder-

werpen? Wij behoeven nauwelijks te zeggen dat maar zelden een regeering haar plicht zóó zou durven opvatten, al wilde zij. Zij zal overtuigd zijn, het land te moeten *verdedigen.*

Zal men nu de burgers van het aangevallen volk aansporen tot dienstweigering? Moeten zij zich liever laten dooden, dan ànderen te dooden? Moeten zij zich lijdelijk laten opslorpen door die andere natie - die natuurlijk dadelijk hen dwingen zal te vechten.... voor den vreemdeling?'

Hier*tegen* is óók alles te zeggen:

Ten eerste dit: dat als de aangevallenen weigeren te vechten zij óók niet doodgeschoten worden. Indien b.v. het Fransche leger als één man had geweigerd te strijden zou het Duitsche leger beslist niet de ongewapende Franschen met artillerie en geweren hebben verdelgd. *Dat gelooft schrijver zelf ook niet.*

Ten tweede: Waar het gaat om de kwestie '*leven of dood*' zal elke huisvader de vraag: 'moet men dan, als aangevallene, zich onderwerpen, het hoofd buigen?' met '*ja*' beantwoorden. Persoonlijk b.v. zou ik liever zien, dat een vreemde natie heel onze Achterhoek en Zeeland, onze Rijnmonden en wat nog meer, inpalmde, dan dat ik mij er voor moest laten uit elkaar scheuren door een granaat, of zóódanig verwonden, dat ik mijn vrouw en kind voortaan onder mijn oogen gebrek moest zien lijden. Bijna *allen* denken zoo, doch maar weinigen durven het te zeggen. *Ten volle* onderschrijf ik de woorden van onze hooggeachte Redactrice, in een vorig No. 'Beter een levende lafaard, dan een doode held!' Het is gemakkelijk, veilig op een bureau gezeten, er anders over te schrijven!

Ten derde: Wanneer het aangevallen land zich heeft onderworpen, omdat zijn strijdbare mannen weigerden te vechten, bestaat er voor den aanvaller na eventueele verovering niet de minste reden om de overwonnenen als volk te doen verdwijnen.

Zij zijn, n.l. dan, als niet-strijders ongevaarlijk, en de aanvaller heeft er geen belang bij hen economisch of intellectueel te doen vernietigen.

De toestand, die schrijver blijkbaar onderstelt, als zou de eene natie, militair geheel toegerust, een andere aanvallen die alleen dienstweigeraars telt, is, a priori, ongerijmd, en door deze onderstelling tegenover het beginsel der dienstweigeringspropaganda te stellen, (als afschrikwekkend voorbeeld), begaat men een fout, omdat die onderstelling eene onmogelijkheid is. Indien langs den weg van toenemende dienstweigeringspropaganda iets bereikt zou worden, zou dit moeten geschieden, in àlle landen.

De taak, die de voorstanders van dienstweigeringspropaganda zich voorstellen op die wijze te volbrengen, is zwaar, doch op zichzelf is dit geen bezwaar om er aan te beginnen, vooral als het doel edel en goed is. Een andere vraag is of de poging tot dienstweigeringspropaganda practisch is. M.i. niet, *doch immoreel is ze ook zeker niet.*

Schrijver vindt het '*natuurlijk,*' dat in iedere georganiseerde Staat, die aangevallen wordt, zeer velen zijn die niet toegankelijk zijn voor het denkbeeld '*weerloosheid*' en meent dat die 'velen' zich 'onmiddellijk onder de wapenen zullen scharen' (zooals de officieele term luidt) tot verdediging van hun land. Ik zou meenen, dat dit nog zoo natuurlijk niet is en bovendien zeer aan twijfel onderhevig. Dat er natuurlijk, in zoo'n geval, nog wel een militair kliekje over zou blijven, dat voor het vechten 'warm zou loopen,' geloof ik ook. Doch, zelf gediend hebbende en thans zeer veel met militairen in aanraking komende, kan ik daartegenover de meening stellen, dat verreweg de *meeste* soldaten zich *niet* tegen die weerloosheid zouden verzetten (wat nog niet eens gelijk staat met dienstweigeren). Dit is de werkelijke stemming der meeste soldaten, welke stemming niet afgemeten moet worden naar het gepraal op parade's, militaire feesten of naar wat de kranten er van weten te vertellen.

Wil men ter vernietiging van het militairisme iets bereiken, dan is het beslist onvoldoende op een willekeurig oogenblik een aantal bij de militie ingelijfden tot verzet aan te sporen, of martelaren van hen te maken, doch de verbetering moet uitgaan van den Staat-zelf. De Staat, als zoodanig, is eene instelling, door hare burgers zelve en voor hun-eigen nut in het leven geroepen. Het gezag in den Staat, de wetgevende macht, moet dus zooveel mogelijk in overeenstemming met de gevoelens dier burgers zijn, want de ‘Staat’ is middel, *geen* doel, en dat moet zoo blijven.

Voorts door propaganda, feitelijk dus *indirecte* dienstweigeringspropaganda, het geheele volk te doordringen van den afkeer om de wapens te dragen en vooral ze te gebruiken, opdat het volk alleen diegenen naar de wet-

gevende vergadering zal afvaardigen, die (en daarvoor behoeven zij volstrekt geen sociaal-democraat te zijn) absoluut gebroken hebben met het militairisme.

C. VAN BEMMEL *Arts.*

Bleskensgraaf 1915.

Misdadigen naar de wet.

Ofschoon reeds weer eenige maanden geleden, ligt toch het Haagsche Zedenschandaal nog versch in ieders geheugen, niettegenstaande het angstvallig verborgen werd gehouden en voor 't meerendeel met 'n dichten sluier overdekt.

Men schijnt in 't algemeen van oordeel te zijn, dat zulke dingen absoluut geheim gehouden moeten worden en er maar één afdoend middel tegen bestaat, in den vorm van zware gerechtelijke straf.

Deze is, als men de uitspraken heeft gelezen, dan ook volgens ons wetboek van strafrecht sterk toegepast en bezorgde een der schuldigen zelfs tien jaar tuchthuisstraf.

Zij die van oordeel zijn dat dit de ware weg is, om de ongelukkigen, zich in dezen vergrepen hebbende, onschadelijk voor besmetting te maken, kunnen dus tevreden zijn.

De persoon in kwestie is tien jaar lang uit de samenleving verbannen, z'n leven voor altijd verwoest, z'n familienaam met schande overladen.

O, hoe groot, innig medelijden met 'n dergelijk schepsel welt bij dat en andere vonnissen in m'n ziel op, en hoe zwaar voel ik het onrechtvaardige aan deze weinigen begaan, tegenover de velen, zich aan hetzelfde schuldig makende, door verschillende personen geweten, maar toch vrij blijvende van het lot, den anderen ten deel gevallen.

Voor velen spreek ik hier mogelijk in raadselen en daarom zal ik duidelijker zijn.

Het kwaad, hier bedoeld, is veel meer verspreid dan de groote massa schijnt te weten.

Het wordt in sommige kringen stilzwijgend geduld, zoowel bij vrouwen als bij mannen, zonder dat men er aan denkt op dezulken te loeren, om hen aan het gerecht over te leveren.

Dat dit kringen zijn, waar men het met 't persoonlijke zedelijke leven van 't individu, 't zij vrouw of man, niet zoo nauw neemt, maar ieder z'n eigen vrijheid laat, spreekt wel vanzelf en zal de verontwaardiging van menigeen die dit leest opwekken.

Ook hen wil ik niet be- noch ver-oordeelen, wijl zeker, ik hoop althans dat het zoo mag zijn, eigen kuischheid en reinheidsbegrippen spontaan aan deze verontwaardiging uiting geven.

Maar toch - men schortte z'n oordeel over mij, vraag ik, op, tot men dit opstel geheel heeft gelezen, hebben ze voor 'n groot deel ongelijk, want tout savoir is ook hier in menig geval, zoo niet in bijna alle dergelijke gevallen, tout pardonner.

Vóór ik daarvoor ga spreken, wil ik echter uit persoonlijke levenservaringen doen zien, dat bovenbedoeld kwaad, als 't tenminste 'n kwaad is, - ik althans beschouw het veeleer als 'n afwijking van het normale, sexueele leven, ontstaan uit verschillende oorzaken, - meer verbreid is, dan de massa weet, en dit dient allereerst aan 't licht te worden gebracht, voor men z'n waan kan laten varen, dat het tot de absurditeiten behoort.

***

Als kind van zes à zeven jaren, was ik op 'n buitengoed van een der eerste families, met drie meisjes, waarvan twee even ouder, aan 't spelen in de kinderkamer, bij

gelegenheid van 'n kindervisite, toen één harer 'n spelletje aangaf, waaraan ik bij intuïtie niet mee wilde doen, al begreep ik toen niet wat 't eigenlijk inhield, maar wat me bij 't herdenken op lateren leeftijd werd geopenbaard als strijdig met vrouwelijke reinheid en voor m'n toen geloovig zieltje als misdadig tevens.

Hoe het met de overigen gegaan is in haar later leven weet ik niet, wijl twee ervan jong trouwden en beiden kort na 't huwelijk overleden; de derde heb ik heelemaal uit 't oog verloren.

Hetzelfde, maar onder veel duidelijker vorm, gebeurde me weer op twaalf à veertienjarigen leeftijd, logeerende bij 'n vriendinnetje in één bed, welke onzalige, vieze gewoonten nu, tenminste in ontwikkelde, beschaafde kringen, niet meer voorkomen, doch m'n meer normale gevoelens deden me onmiddellijk besluiten het bed te verlaten en, krachtens de opvoeding uit dien tijd, vertelde ik het natuurlijk niemand, wetende dat dergelijke dingen, m.i. thans zeer ten onrechte, niet besproken mogen worden.

Onze latere levenswegen liepen uiteen, zoodat ik er anders niets van mee kan deelen, dan dat ik van haar huwelijk hoorde.

Zelf deed ik daarna geen ervaringen meer op van dit soort, maar van zeer nabij zijn

mij bekend de verhoudingen van 'n paar jonge vrouwen tot anderen, die beide op geslachtelijk gebied alle schaamte hebben afgelegd, later van de eene hand in de andere zijn overgegaan, tot ze ten slotte strandden voor het geheele leven, in 'n omgeving, waar 'n nobel levensdoel totaal ontbreekt en slechts 'n speelbal zijn van den man met wien ze leven.

Persoonlijk wensch ik niet te worden, doch, als men 'n weinig ingewijd is in tooneelkringen, dan weet men ook dat daar wel dergelijke verhoudingen bestaan, zoo tusschen mannen onderling als tusschen vrouwen, waar geen der overigen zich inmengt, maar dikwijls als mikpunt dienende van, volgens mij, zeer ongepaste satire onder 't gros, doch bij enkelen slechts besproken naar billijkheid en waarheid.

Hierover zoo straks nader.

Wel kreeg ik persoonlijk nog 'n bevestiging, dat aan tooneelkringen dergelijke opvattingen, over twee menschen van 't zelfde geslacht, heel niet vreemd zijn.

Toen ik in 1908 in den Koninklijken schouwburg te Ostende speelde, tegelijk met 'n veel met mij in jaren verschillend Nederlandsch actricetje, dat nooit alleen in 't buitenland geweest was, uit de provincie kwam en zich niet rustig voelde alleen op 'n kamer, vroeg ze mij er een met mij te mogen deelen.

In het daar zeer bekende artisten-verblijf, Hotel de la Marine, kregen we 'n kamer met twee ledikanten, zeer tot geruststelling van 't goeie kind.

We maakten kennis met andere, daar ook logeerende, Belgische actrices en een harer, 'n me overigens zeer sympathieke, ontwikkelde vrouw, vermoedde, naar 't geen ik uit haar vragen aan ons beiden afzonderlijk kon opmaken, dat 't niet pluis was en scheen er niet genoeg van te hebben, vóór ze tot onze kamer was doorgedrongen en de twee ledikanten 's morgens had geïnspecteerd.

M'n confratertje verwonderde zich daarover, maar ik helderde het haar op en 't kind stond stupéfait van zoo iets ongehoords.

Nog ben ik van zeer nabij bekend met een onzer huidige tooneelspelers, die èn persoonlijk in z'n jongensjaren vaak aan lastige aanzoeken heeft blootgestaan èn me gevallen meedeelde uit tooneelkringen, waarvan ik me toen nog geen denkbeeld kon maken, doch 't nu wel beter weet.

Ten slotte deel ik nog mee, dat er zich iemand onder mijne familieleden bevindt, die van aangehuwde zijde 'n afschuwelijke historie doormaakte met 'n jongeling, die hem z'n passie bekende, wat hem met walging vervulde.

Ook op kostscholen en in gestichten, waar geen voldoende surveillance is, zijn deze verhoudingen voorgekomen, wat mogelijk voor paedagogen ook geen geheim is.

Wie nu indertijd zich heeft verwonderd dat ds. Wempe protest aanteekende tegen de uitlatingen van ‘de Avondpost’ door ‘Het Vaderland’ overgenomen, slaande op de teedere betrekking tusschen hem en den zooveel jongeren ds. Junot, zal thans, geloof 'k, volkomen begrijpen dat ds. Wempe niet beschouwd wenschte te worden in 'n daglicht, waartoe het schrijven van den gewraakten zin aanleiding zou kunnen geven, voor wie dieper in dit soort levensgeheimen zijn doorgedrongen dan de meesten.

Vrij zeker heeft ds. Wempe veel geweten en gelezen ook op dat gebied, wat zeer nuttig is voor elk volwassen, geposeerd mensch zou ik meenen, ook al is hij predikant; men mag gerust de levensgevaren kennen wie en wat men ook zij. Daarenboven staat bij mij vast dat ‘dem reinen alles rein ist.’

***

Maar nu de veroordeeling.

Deze wensch ik als naar billijkheid en waarheid, tevens de mijne, te doen weerleggen uit den mond van 'n jong aankomend actricetje, waarmee ik dit voorjaar

in ‘de Vooravond’ van Leo Kampf optrad, in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam. 't Was tijdens 'n repetitie, toen we met eenige anderen niet en scène zijnde, in de foyer zaten te praten.

Het gesprek kwam op uitwassen der maatschappij, waaronder ook de homo-sexualiteit. Een der mannelijke aanwezigen sprak in scherpe bewoordingen z'n verachting over de menschen met deze verkeerdheid behebt uit en het moedige, jonge ding hield 'n kranig pleidooi voor deze ongelukkigen, waarvan de quintessens luidde:

Meneer, als u hierover eens wat had gelezen in wetenschappelijke werken, zou u wat zachter oordeelen. De natuur begaat vergissingen. Zoo als er, voor ieder zichtbare lichamelijke afwijkingen bij mensch en dier voorkomen, bestaan die ook op geslachtelijk gebied en waar de mannen der wetenschap leeren dat zoowel mannelijke als vrouwelijke lichamen in beenstelsel en vorm aantoonen, hoe ze niet onder de normale schepsels gerangschikt kunnen worden; de man lichame-

lijk meer 'n vrouw gelijkt door smalle kinderlijke borst en schouders, de vorming van het bekken en geheel vrouwelijke manieren en neigingen, terwijl bij sommige vrouwen in deze opzichten al 't vrouwelijke ontbreekt, daar heb ik het recht niet 'n oordeel over hen uit te spreken, maar veeleer een over de domheid der massa, die niet onderzoekt en nadenkt. Die menschen zijn door de natuur misdeeld in verhouding tot hun uiterlijk van man of vrouw en staan buiten 'n normaal geschapen wezen van hun geslacht en soort.

Zooals te begrijpen is, stribbelde de man hevig tegen, want men komt niet zoo opeens tot 'n andere overtuiging, maar hij kwam toch zoo ver, dat hij alle voorkomende gevallen niet als door de natuur veroorzaakte afwijkingen verkoos te beschouwen en hierin gaf ik hem weer gelijk.

Er zijn verschillende oorzaken, naar de ervaring mij heeft geleerd, en ook deze wil ik nagaan, om vervolgens tot het wegnemen daarvan te komen langs anderen weg, als welken de maatschappij door opsluiting en gerechtelijke straf meent te moeten inslaan.

Ik ben begonnen, met de opsomming der feiten, bij het jonge kind.

Hier schuilt, geloof ik, al het eerste en grootste gevaar voor abnormale afwijkingen op geslachtelijk gebied, wanneer die geen physieke oorzaak als boven hebben.

Het is de hoogste taak der opvoeding, gewoonlijk de moeder, om er voor te waken dat het sexueele leven van het kind ook maar in de geringste mate beroerd wordt.

Zooals het zieltje rein en onbesmet moet blijven, dient er gezorgd te worden dat hoegenaamd niets deze gevoelens kan opwekken.

M'n voormalige loopbaan van onderwijzeres heeft me, helaas, geleerd, dat men hieraan over 't algemeen niet schijnt te denken.

Met de hand op het hart kan ik plechtig verzekeren dat afschuw me beving, toen ik voor 't eerst m'n taak opvatte in 'n school, waar onder kinderen van zes tot acht jaar, m'n klas, onanie regel was, bij beiderlei kunne.

M'n plichtsgevoel zei me dat ik evenzeer had te waken voor het lichamelijk welzijn mijner leerlingen als voor hunne verstandelijke ontwikkeling en ik heb gedaan wat ik kon op dit kiesche punt, na overleg met mezelf, want tot wien moest ik me wenden in m'n jeugdige onbedrevenheid, om deze Augiasstal te reinigen, waarin ik, uiterlijk ten minste, eerst na jaren slaagde.

Naar de ouders gaan leek me onmogelijk, want ze zouden me de deur gewezen hebben, als ik zulke ‘schandalige’ dingen had durven aanroeren, want hunne domheid en bekrompenheid was verregaand.

Wel telde de plaats met 2300 zielen zeven geestelijken en sleurgangden ze naar zes kerken, maar in werkelijkheid stelden ze, met uitzondering van 'n dood-enkele meer beschaafde, geen eischen voor ontwikkeling, zoomin aan het verstandelijke als aan het lichamelijk welzijn.

Als de kinderen maar wat lezen, schrijven en rekenen konden en als ze groot waren den kost verdienen, was 't mooi genoeg.

Daarenboven vierde de jenever er hoogtij en zijn daar thans nog de nakomelingen van gansche gezinnen drinkebroers, terwijl het aantal idioten, mismaakten en gedegenereerden ieder zou verbazen, die leeft in 'n omgeving met frissche stroomingen naar binnen en naar buiten.

'n Paar strafgevallen van homo-sexualiteit zijn in den loop der jaren, bij mannen, ook wel voorgekomen, doch, afgaande op 't boven beschrevene, laat ik 't aan den lezer zelf over te gissen, hoevele clandestiene gevallen er zullen geweest zijn en volgens mijn overtuiging nog wel zijn, bij wie nooit tot 'n huwelijk kwamen, tenzij ook onanie daar nog is blijven voortbestaan.

Maar heb ik nu recht al die stakkers in meerdere of mindere mate te veroordeelen?

Ze zijn toch de vrucht der opvoeding en verdere omstandigheden, durf ik beweren.

Maar gij moeders, die nog onwetend zijt, leert er uit hoe ge uw kind immer moet bewaren tegen verkeerde, maar bovenal onreine invloeden, waardoor hun later leven op de een of andere wijze kans heeft besmeurd te worden.

Doch dan is er nog 'n derde categorie van geslachtelijk abnormalen en deze zijn het, waarin ik overeenstem met de beschouwingen van den man, uit ons gesprek, tijdens de bewuste repetitie.

Het zijn de door 'n onrein leven bezoedelden, blasé van alles, die in onzinnige vuile begeerten hun lusten koelen, en door omkooping met hun geld menig jong leven naar hun modderpoel van sexueele uitspattingen neertrekken.

Er was geen enkele aanleiding voor hen om zoo te worden als ze zijn, maar ze hebben het in hun nutteloos bestaan van verfijnd - ik zou liever zeggen vervuild - genotzoeker

gebracht tot daden door elk normaal mensch verafschuwd.

En toch wie weet of 'n onreine atmosfeer, het aanhooren van onkuische taal en 'n onuitputtelijke beurs ook hier niet den grondslag hebben gelegd voor later verval.

Of ik dan hier geen gerechtelijke straf toegepast wensch te zien zal men vragen.

Zoo het baatte, misschien ja, maar zij zelven zullen daar niet beter door worden en van meer nut zou ik het dus achten, zoo men ze onder geslachtelijk zieken schaarde en er 'n afzonderingsoord voor dergelijke schepsels bestond, waar ze in reiner sfeer, voor 'n meer veredelend leven smaak kregen.

Zóó, door goede lectuur, mooie muziek, 'n verstandelijke omgeving, maar vooral ook nuttige bezigheden, ongemerkt in 'n andere richting werden geleid, wat ook voor de aangeboren abnormalen, naar ik veronderstel, gunstiger zou werken, dan ze door streng afgezonderde gevangenisstraf tevens aan de verachting der menigte prijs te geven.

Aan onze psychiaters en psychologen echter de bevoegdheid om hierin te voorzien.

* * *

Het doel van dit mijn artikel is voornamelijk er de aandacht op te vestigen, dat we hier niet zoozeer met misdadigen te doen hebben als wel met lichamelijk of moreel zieke abnormalen.

Tevens, dat er veel meer van deze zieken rondloopen dan het gros van 't publiek vermoedt.

Vandaar de groote sensatie, wanneer eens 'n enkele maal 'n zedenschandaal aan 't licht komt.

Getuige hier, het bewuste Haagsche, dat reeds eenige jaren verborgen bleef met z'n schand-daden en waarbij thans uitlekt, dat er waren onder hen, die reeds in hunne kindsheid ziekelijke neigingen toonden, doch wat verborgen bleef, omdat 't 'n aanzienlijke familie betrof.

Gedurende al die jaren zijn toch slachtoffers gemaakt, die, had men 't kwaad bij den wortel aangevat en uitgerukt, achterwege gebleven zouden zijn.

Domheid en bekrompenheid zijn, helaas, maar al te dikwijls oorzaken van voortwoekerend kwaad.

Maar juist de Hollandsche Lelie is onder de tegenwoordige redactrice het door hare lezers gewaardeerde blad geworden, dat het kwaad durft aan te pakken en bij z'n rechten naam noemen, waardoor eenerzijds huichelarij wordt ontmaskerd en anderzijds recht gedaan.

Men hoeft de dingen, die om verbetering dringen, niet angstvallig te verzwijgen. Alles kan gezegd en behandeld worden in 't openbaar, mits men geen aanstoot gevende termen daarvoor kiest.

Het werd, meen ik, ook meer dan tijd dat eindelijk deze onnatuurlijke verhoudingen eens besproken dienden.

Moge het mij gelukt zijn, bij velen het veroordeelen weg te nemen, waaraan de aan dit euvel lijdende ongelukkigen bloot staan en bij ieder de overtuiging doen rijpen en vaststaan, dat 'n welbewaakte jeugd en 'n latere reine omgeving, zonder de minste dubbelzinnige toespelingen op geslachtsverhoudingen e.d., de beste factoren zijn, om bij physieke normaliteit op dat punt onbesmet te blijven, dan heb ik 'n klein lichtje kunnen ontsteken in 'n voor de massa ondoordringbare duisternis, welke over sommige menschenlevens hangt, in andere opzichten vaak zooveel goeds bezittende en onder andere omstandigheden 'n zegen voor hunne medemenschen kunnende zijn.

PAULINE LANTINGA.

Overzicht van de Week.

I.
Engelsche Vroomheid.

De Nieuwe Rotterdammer schrijft:

Een tijd geleden werd in een onzer kerkelijke bladen ach en wee geroepen over die lichtzinnige Franschen, van wie in die dagen verteld werd dat zij in de loopgraven grapjes verkochten en dat hun officieren daarmee de mannen in de stemming hielden. De schrijver zou goed doen in de Times van Zaterdag het hoofdartikel te lezen '*over de waarde van het kluchtige*'.

Daarin staat o.a.: 'Er is klucht en hartelijk gelach in de loopgraven, maar het gelach is hartelijk, omdat de lachers zelf den dood in het gezicht zien met hen, om wien zij lachen. Er is kameraadschappelijkheid in dat gelach, omdat er een gemeenschappelijk gevoel is van de zotheid van den gemeenschappelijken toestand. De oorlog is een bespottelijk werk voor menschen met een onsterfelijke ziel, en de soldaat heeft het recht er met gelach de bespottelijkheid van te erkennen.'[*)]

Ziedaar dus de vroomheid van het huichelachtigste volk ter wereld: 'De oorlog is een bespottelijk werk voor menschen met een onsterfelijke ziel.' -

*) Deze extra spatieering is van mij.

Welk een profanie!

Welk een slag in het aangezicht van elk *waarachtig* Christendom.!

Neen, de oorlog is geen 'bespottelijk' werk voor menschen met een onsterfelijke ziel, maar wèl is hij een **misdadig** werk voor hen, een zonde tegen onzen evenmensch, een verkrachting van alle menschelijk en goddelijk gevoel.! De oorlog, indien er een God is, zal zich bitter wreken Hiernamaals aan hen die dezen vloek over ons brachten, Engelsche diplomaten zoowel als Duitsche en Fransche en Oostenrijksche, en wie ook schuld mogen hebben, onder Vorsten en Regeerders en Staatslieden, aan dezen geesel die Europa teistert.

Met zulke huichelphrasen echter als bovenstaande komt men nergens beter terecht dan bij het huichelachtigste volk ter wereld: De Engelschen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
A.
Een onverdachte hulde aan mijn strijd tegen het Toevluchtsoord voor noodlijdende (?) dieren in Den Haag.

In de Nieuwe Courant komt een verslag voor van de jaarvergadering, gehouden in Den Haag door het edele en onbaatzuchtige (?) Bestuur van dit zoo langzamerhand heel eigenaardig bekend geworden Toevluchtsoord (?): President: Jhr. Quarles van Ufford en penningmeester: Wolterbeek, schoonvader van den Directeur Driessen, (voor wien de geheel nieuwe 'directeur'-betrekking werd geschapen plots, op een salaris van ± *f* 1000. - en vrije woning.) In die vergadering nu, bracht, gelijk vanzelf spreekt, de heer Quarles van Ufford zichzelf en zijn verwanten al die hulde toe, welke het publiek en de *ware* dierenvrienden aan hem en zijn gezelschap steeds en terecht geheel onthouden.

Ook over mij echter viel er een woordje af, waarop ik niet weinig trotsch ben:

Wanneer de hatelijke aanvallen op het bestuur begonnen zijn, *herinnert spreker*[*)] *zich niet meer, maar de kroon op het werk werd gezet door jonkvrouwe Anna de Savornin Lohman in haar weekblad*, *en de campagne wordt nu zelfs voortgezet in de weekbladen.*

Juist, juist, meneer Quarles van Ufford! Grooter compliment hebt gij mij niet kunnen maken dan door deze uw *eigen* erkentenis, dat het *mijn* moed van overtuiging, *mijn* durf en *mijn* veelgelezenheid zijn geweest, die eindelijk de oogen ook van *de groote massa* openden voor de wantoestanden in het Toevluchtsoord (?) voor noodlijdende (?) dieren in den Haag, en daardoor de dagbladen dwongen ook hunne kolommen te openen voor de verontwaardigde stemmen, die opgaan tegen de Bestuurshandelingen; van *alle* kanten, nu weer opgaan wegens het heengaan uit het Toevluchtsoord (?) van het eenige goede element waarop het nog kon bogen: den kundigen veearts dr. Woudenberg.

- - Overigens moet ik u eene illusie ontnemen, mijn waarde heeren van het Bestuur, waar gij, naar men mij particulier meedeelde, in diezelfde vergadering uw vreugde hebt uitgesproken dat 'de redactrice der Holl. Lelie nu van de baan is weldra,' nu zij wegens haar huwelijk haar redactriceschap neerlegt. Verheug u niet te vroeg. Want, voor de dieren zal ik, ook als mevrouw Spoor, eene onvermoeide en nimmer de waarheid schuwende voorvechtster blijven, waar ik maar kan, en op welke wijze ook, en mijne ervaringen, in uw Toevluchtsoord (?) opgedaan, zullen hun, de dieren,

*) Jhr Quarles van Ufford.

daarbij stéédsten goede komen, en U ten nadeele, weest daarvan, ook voor de toekomst, zeker.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

B.

Dr. Woudenberg en het Toevluchtsoord (?) voor noodlijdende (?) dieren in Den Haag.

Naar aanleiding van het heengaan uit het Toevluchtsoord (?), hierboven bedoeld, van den kundigen veearts, dr. Woudenberg, herhaal ik het *redactie*-bericht daaromtrent, van de Nieuwe Courant (den Haag):

Het asyl voor dieren.

Een lezeres vestigt er onze aandacht op, dat sedert eenige maanden aan het Dieren-Asyl der Vereen. Ned. Toevluchtsoord voor Noodlijdende Dieren niet meer een dierenarts verbonden is. De consulten worden nu verstrekt door een oppasser, die volgens door haar ontvangen telefonisch bericht 's morgens 'zitting' houdt in het benedenlokaal van het Asyl aan de Nieuwe Haven. Welk verstandig mensch - zoo vraagt onze abonnee - zal nu zijn dier toevertrouwen aan iemand die geen veterinaire opleiding gehad heeft?

Door het vertrek van den dierenarts te verzwijgen, verkeerden de menschen in de meening, dat hun dieren in goede handen waren en daar menigeen zijn dier niet zelf brengt, maar dit vaak door een ondergeschikt persoon laat doen,

bleven zij in dien waan. Zoodoende is mij een geval bekend, dat iemand de afwezigheid van den dierenarts pas vernam, toen zijn hond reeds in verpleging was.

Bij informatie bleek ons, dat inderdaad geen dierenarts meer aan het Asyl verbonden is. Tengevolge van de mobilisatie kon dr. N.P. Woudenberg van Mei af de functie niet langer waarnemen, daarna is een plaatsvervanger opgetreden, voor korten tijd echter, en thans doet men het zonder. De hoofdoppasser staat de menschen te woord en geeft gratis advies; naar ons medegedeeld werd lang niet zonder succes! Toch kunnen wij best begrijpen dat men zich met een dergelijke regeling weinig ingenomen toont; al kan dan ook desgewenscht een dierenarts toegang krijgen tot 't Asyl voor behandeling van een ter verpleging gezonden dier. Algemeen bekend is dit trouwens niet eens.

Raadzaam zou het o.i. daarom zijn, indien weder een arts vast verbonden werd aan het Asyl, of dat althans zonder consultatie van een arts geen dieren opgenomen werden.

De slotzinnen werden door mij gespatieerd, omdat zij een schitterend getuigenis afleggen *tegen* de handelwijze van een Bestuur, dat wèl geld heeft voor *f* 1000. - en vrije woning aan betrekkinglooze penningmeester-schoonzoons, alsmede voor 'huldigingen' van elkaar, maar *niet* voor een behoorlijken veearts in een toevluchtsoord (?) voor noodlijdende (?) dieren - - -!!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
Hoe lang nog.?

Herinneren mijne lezers zich nog hoe ik eenige maanden geleden in de Lelie vertelde van den Franschen generaal de Castelnau, die, volgens een aanstellerig artikeltje uit een Fransche courant, bij het plotseling vernemen van het sneuvelen van zijn zoon slechts even ophield in eene toespraak, teneinde van zijn adjudant dit verpletterend nieuws aan te hooren, om dan, als ware er niets voorgevallen, zijne instructies voort te zetten aan zijn inferieuren.?

De Fransche courant, die indertijd dit 'heldenfeit' meedeelde, vond zulk een aanstellerij natuurlijk het toppunt van 'vaderlandsliefde'. Ik voor mij schreef toen: 'Als 't verhaal wáár is, dan heeft die man zijn eigen kind nooit liefgehad.'

Welnu, sinds zijn nog twee andere zijner zonen 'gevallen op het veld van eer'. Met reuzenletters deelen de Fransche couranten het ons mede, hoe de generaal de Castelnau thans drie zonen reeds zag sneuvelen, en hoe nog twee anderen van hem strijden aan het front. -

En ik, dat lezende, vraag mij af: Hoe lang nog, hoe lang nog?

Hoe lang nog zullen vaders, en bovenal moeders, erin berusten dat men hunne kinderen aldus wreedaardig *slacht*, voor een leugen, een phrase, een misdaad tegen alle beschaving en menschelijkheid indruischend?

Hebben dan deze menschen geen gevoel, geen ouderliefde, geen besef van het ten hemel schreiende onrecht dat zij hunne kinderen, - door hen zelven in zulk een dwaalbegrip van *on*echte 'vaderlandsliefde' opgevoed, - hiermede aandoen? Over hen, de oudere generatie, komt, dóór die leugenopvoeding, de verantwoording. -

Waarlijk, hoe vreeselijk het is, men kan met zulk een, *ik* noem het *ont*aarden vader, geen eigenlijk medelijden hebben. Hij immers drapeert zich, door den dood

zijner zonen, in den gloriemantel van een ‘held’, die zijne kinderen ‘offert’ aan Frankrijk. Maar die gloriemantel is rood van het onschuldig bloed zijner eigen zonen!

En daarom is het een mantel van *schande*, niet van eere. - -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De Zee.

Zacht zingt de zee haar somb'ren zang.
.....
Wat klaagt gij, groote zee!
Wat zucht er uw' ziele!
Wat is uw eindloos wee,
O zee!

Is 't der normen druk?
Is 't des daarzijns lasten?
Knelt er uw juk,
O zee?

Zijt gij als menschen?
Aan stof steeds gebonden?
Wat zijn er uw' wenschen,
O zee?

Wilt gij ten hemel hoog?
Als 't brandt in uw binnenst'?
Ten eeuw'gen sterrenboog,
O zee?

Nu zijt gij gelaten, zee!
En droomt gij elegisch!
En machtloos, gedwee!
O zee!

Zijt gij als menschen,
Die rink'len hun kluisters?
Maar dragen hun wee,
O zee?

Is berusting bij u?
En eind'loos vertrouwen?
Wijl d' Alziel is in u,
O zee?

Of wiegt ten eeuw'gen dage
Gij dooden in uw schoot?
Die nimmer nu meer klagen,
O zee!

Maar die gij als een moeder
In d'eeuw'ge sponde streelt,
Om hun te zijn Behoedster,
Gij zee!

J.G. VAN DER HAAR.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Utrecht, October 1915.

Geachte Redactrice,

Het groote aantal lezers van Uw blad geeft mij grond te veronderstellen, dat zich hieronder ook vele Arnhemsche bevinden.

En dat is weer de reden van mijn verzoek aan U, onderstaand artikel een plaatsje te geven.

Als de oudheidkenner uit is, let hij in den vreemde op de overblijfselen van een vroeger tijdperk; - de botanicus onderzoekt welke kinderen uit 't plantenrijk er zijn; - en de dierenvriend wijdt natuurlijk z'n aandacht aan de dieren en aan de omstandigheden, waaronder ze leven en werken.

Zoo liep ik dan eenigen tijd geleden door Arnhem's dreven vol belangstelling naar de dieren te kijken, onder voortdurende overweging, of de Arnhemsche toestanden te dezer zake beter of slechter leken dan de Utrechtsche.

Dat tal van paarden waren voorzien van netten tegen de vliegen, deed mij aangenaam aan, en de veelvuldige afwezigheid van oogkleppen vond ik heerlijk.

Ook zag ik met blijdschap, dat er in Arnhem heel wat minder trekhonden liepen dan in Utrecht; de idée ‘trekhond’ is mij zóó antipathiek, dat ik liefst zoo weinig mogelijk ervan zie.

Anhem kwam dus nogal voordeelig onder de kritiek uit!

Toch zag ik een leelijk vlekje op 't mooie geheel, èn dit wil ik even aanwijzen.

In tegenstelling van de onze, die altijd op den bok zitten, loopen de Arnhemsche voerlui veeltijds naast het paard.

Dat lijkt nu wel erg kameraadschappelijk, maar 't is het niet altijd. Luistert maar!

De geleider draagt een stok (mogelijk is het ook wel eens een zweepje) onder den arm.

Loopt nu 't dier niet hard genoeg naar den zin van den man, dan komt soms de stok in werking, en wel op zoo'n eigenaardige wijze, dat een minder oplettend voorbijganger volstrekt geen erg in de quaestie heeft.

Bijna zonder van houding te veranderen, steekt de geleider dan met het achtereind van den stok in de zijde van 't paard. Deze beweging lijkt me dubbel onverkieslijk. Eerstens toch steekt de man het dier op een teere plaats, waar kwetsuur licht kan volgen en verder ziet hij niet w à à r hij steekt.

Mogelijk willen de Arnhemsche wandelaars wel eens bijzondere nota nemen van deze aangelegenheid. Dan zal dit misbruik van den stok spoedig tot het verledene behooren!

Natuurlijk bracht ik ook een bezoek aan het asyl voor dieren. De plaats kan al niet mooier aan den schoonen Velperweg! Dit voordeel is echter aan de zijde der *bezoekers;* 't kan de zwervertjes niet veel schelen waar ze zitten, als ze er maar liefde en zorg vinden.

En die genieten ze daar in ruime mate! Ja, 't moet mij van 't hart - in dit asyl voelde ik eene toewijding, die ik nog in geen toevluchtsoord zoo sterk heb waargenomen. De zwervertjes zijn niet in een hoek gedrongen door den exploitatiegeest voor kostdieren, en beide soorten van gasten verheugen zich in gelijke belangstelling van de verzorgers.

Er is niet alleen gedacht aan een onderdak voor de dieren - er is ook gepeinsd op ontspanning. Twee mooi-beschaduwde speelplaatsen, één voor de honden, en één voor de katten, gaven hiertoe gelegenheid.

Een ouden trekhond zag ik dartelen met een jongen terrier, of hij z'n gansche leven zon had gehad, of hij niet was afgebeuld voor de kar.

Stumperig als hij werd opgenomen, wekte hij groote deernis. De eigenaar van 't asyl, de heer van Ravenstein, vond er toen een genoegen in, het dier nog eenigen tijd vergoeding te schenken voor z'n vroegere droeve dagen. Hoe dit gelukte wezen de feiten uit! 't Arme dier leefde weer geheel op, zoodat de hoop niet was uitgesloten, nog een tehuis voor hem te vinden!

Een poes met jongen lag in d'r mandje glundertjes te kijken naar al 't gespeel. Zij had haar kindertjes 't leven geschonken onder de dakpannen van 't asyl. Een aardig toeval, niet waar? Toen men de dakgasten opmerkte heeft men ze gauw in beter conditie gebracht.

Zulke tooneeltjes geven een aardigen kijk op de inrichting!

Er zijn natuurlijk ook met zorg ingerichte hokken voor honden en katten, niet alleen buiten, maar ook binnen, waar 's winters de kachel *warmte* en de electriciteit *licht* geeft.

De operatiekamer en 't ziekenvertrek zijn nog zonder inventaris. Erg jammer!

Dan 't allernieuwste: een best ingerichte honden-badkamer.

Kortom, den zwervers en ook den kostdieren wordt hier, naar mijn inzicht, alles geschonken, wat ze graag hebben.

Onderdak, voedsel, lichaamsbeweging, zon en schaduw, - maar bovenal vriendelijke liefde.

Dit alles zag ik in 't asyl op den Velperweg.

En toen ik weer buiten liep, kwam over mij een groot verlangen, dat mooie stuk werk tot voltooiing te brengen.

Edoch, daarvoor is geld noodig, en dit heb ik niet!

Maar de dierenvrienden, die de prachtige huizen bewonen, die ik in Arnhem bewonderde, en de schoone villa's *om* Arnhem, zij hebben het wel; naar ik veronderstel! Ik hoop van harte, dat zij dit lezen! Dan weten ze, dat een vriendelijk werk ligt te wachten op hunne financiëele hulp, dan komt de zaak spoedig in orde!

't Is zoo verbazend moeilijk den grondslag te krijgen voor een asyl voor dieren; daarom zou 't wel jammer zijn, dat eene inrichting als deze moest te niet gaan, omdat men, toen 't tijd was, verzuimde de noodige gelden daarin te steken. Maar ik wil aan zoo'n treurige mogelijkheid niet gelooven!

Ik denk veeleer, dat de gefortuneerde dierenvrienden in en om Arnhem zich in dezen met elkaar willen verstaan, en in overleg zullen treden met den heer van Ravenstein!

Dan zal Arnhem weldra een goed toevluchtsoord voor dieren bezitten, dat door stevige fondsen wordt gesteund.

U dankend voor de verleende ruimte, ben ik, waarde Redactrice,

onder hoogachting,

Uwe dw.

JOH. WILH. TADEMA.

II.
Stof en geest
door A.J. Servaas van Rooijen.

Als ik het verzet,[1] - geen aanval *op*, - t e g e n mijn opstelletje: 'Geen geestverschijningen, enz' goed begrepen heb, dan moet ik in de eerste plaats aan *spoken* gelooven, omdat anderen er ook aan gelooven; dan dicht Mevr. H.H. mij toe, dat ik spoken en geestverschijningen gelijk stel, wat ik juist heb *vermeden*; en dan ben ik een *materialist.* Dat is geen aantijging, want als ik een *stofvergoder* ben, dan steekt daarin, dat ik ook in den *geest* geloof, zonder daarvan iets meer te willen maken dan hij in waarheid is.

Als Mevr. H.H. meent alleen *de* waarheid te hebben gevonden, dan moet HEd. juist aan mij en aan anderen *die* waarheid betoogen. De *wetenschap* kan veel,

1) Ged. w. in de H.L. v. 3 11 1915.

vermag veel, maar *de* wetenschap spruit voort bij mannen en vrouwen die *menschen* zijn, en dus feilbaar.

In stof *zit* g e e s t , zit *leven.* Elke stof leeft door de natuur. Doode stof ken ik niet.

Ik ben volstrekt niet fel gekant tegen 'Psychische verschijnselen, die den naam van spiritisme aanduiden'. Ik laat ieder vrij te gelooven wat hij wil; het lag dan ook niet in mijne bedoeling proselieten te maken in mijn geloof aan *stof*, waarin *geest zit.*

Herinneringsbeelden noem *ik* de geesten, die men onwillekeurig voor zich krijgt, zonder ze op te roepen, of ze door anderen te doen v e r t o o n e n . Ik heb aan die beelden genoeg; ze behoeven niet tot mij te s p r e k e n , of voor mij te s c h r i j v e n . Ik klop ze niet uit tafels of kasten, maar als zij zich vertoonen op mijn netvlies, dan zijn het dikwerf dierbare herinneringen.

Voor zoover ik wetenschap w e t e n s c h a p kan noemen, ga ik niet ter markte naar kwakzalvers, evenmin als ik op een bierwagen zal plaats nemen, als ik den edelen wijn mag vervoeren.

In elk geval staan Mevr. H.H. en ik niet zoo ver van elkaar. Zij noemt het spiritisme 'zotteklap', wat ik wel niet schreef, maar dacht, en waar zij in mij een stofvergoder ziet, geeft zij mij den lof ook *aan* 'geestelijke werkingen' te gelooven, want *stof* en *geest* zijn *één.*

's Grav., 3/11 1915.

Indische dames uit vroeger tijd
door S. Kalff.
(*Vervolg van No. 17.*)

Van Wilhelm Busch, den Duitschen humorist en caricaturist, getuigde een zijner landgenooten, dat hij over de vrouwen vaak sprak 'mit feinem Sarkasmus'. (Men bedenke, hij was vrijgezel).

Aan eene Hollandsche vriendin (Marie Anderson) schreef hij eens:

‘Und die Weiber? Ja, fast hielt' ich sie für besser als uns.’

In dat ‘bijna’ lag een niet geringe zeggingskracht. Maar indien Busch deel had uitgemaakt van de vroegere Europeesche samenleving in Indië, hij zou gezegd hebben dat hij ze in 't geheel niet beter achtte ‘als uns’. Want zoo de mannen onder de Oost-indische Compagnie den welverdienden naam hadden, dat ze drank- en zelfzuchtig waren, omkoopbaar, onzedelijk en schraapgierig, de vrouwen vormden van dit koloniale menschdom geenszins de betere helft. Niet eens de schoonere.

Zij waren niets minder dan onopgevoed, oneerbaar, heerschzuchtig, verkwistend, jaloersch, beuzelachtig en bijgeloovig. Zij waren woekeraarsters en dobbelaarsters uit winstbejag, en kwaadspreeksters uit verveling. In de lijnen eener zoo onvoordeelige karakterteekening komen te veel schrijvers met elkander overeen, dan dat men die voorstelling zou mogen wraken. De scheepschirurgijn Nicolaas de Graaff b.v., die in zijn *Oostindise Spiegel* zulk een bedroevend beeld van de Indische samenleving zijner dagen liet weerkaatsen, bleef nog beneden Tavernier, wiens hevige aanvechtingen slechts ten deele door Van Kampen en Van Quellenburgh weerlegd konden worden. François Leguat schreef in zijn *Nieuwe Reystogt,* dat de vrouwen te Batavia ‘luxe lanterfanten’ waren en tevens ‘meesteragtiger dan in eenige plaats van de Wereld,’ en de oude Duitsche reisbeschrijvers, Von Wurmb, Von Barchewitz, Heydt, Hesse, enz. streken eenparig een veroordeelend vonnis. Zij allen kwamen tot dezelfde uitspraak: ‘'t Is gruis van den drommel; het bakt niet!’

De nestor der Indische kroniekschrijvers, ds. François Valentijn, erkende voor 't minst de verkwisting en de prachtlievendheid der Indische dames, die, gelijk hij schreef, ‘als Princessen leven en 't grootste deel van haar huishouden op goede slaven konnen laten staan.’ Hunne ‘meesteragtigheid’, door zooveel schrijvers opgemerkt, stond zeker in verband tot de beperktheid van het getal in de 17de eeuw. De weinige *totoks* (volbloedeuropeeschen) konden zich gemakkelijk iets laten voorstaan, dewijl ze op de hoofdplaatsen ook gemakkelijk waren te tellen, en in het binnenland was eene zoodanige haast een *merle blanc.* Van de eerste zesendertig vrouwen, op de vloot van den Gouverneur-generaal Pieter Both uit Nederland overgebracht, waren er gedurende de lange zeereis nog een paar overleden, en wat de persoonlijkheid dezer dames betrof mocht men wel denken aan het Fransche gezegde: ‘La canaille de l'Europe fait le beau monde des Indes.’ Sedert liet de Gouverneur-generaal Coen de befaamde ‘Compagniesdochters’ uitkomen, die verlokt waren door de soldy welke zij uit de kas der Compagnie ontvingen, door een bruiloftsgift van 50 rijksdaalders, door het distinctief van een hoed met pluimen, en bovenal door het vooruitzicht op een voordeelig huwelijk. Hetgeen den meesten dan ook niet ontging. In het vaderland bleef dit niet onbekend; tal van vrouwelijke adspiranten voor de Oost klopten weldra aan de poort van het Oost-indische Huis te Amsterdam, telkens wanneer er eene vloot naar Indië zou stevenen. De premiën begonnen op 's Compagnies geldmiddelen te drukken; binnen vijftien maanden tijds had men reeds een bedrag van 2767 rijksdaalders uitbetaald aan ‘dochters der E. Maatschappij’ en aan personen die gehuwd naar Indië waren gegaan. Voortaan, meenden bewindhebbers, kon men dien import van Europeesche vrouwen wel overlaten aan het particulier initiatief, en later zag men zich zelfs genoodzaakt om hun aantal aan boord der schepen te beperken tot een half dozijn. Wanneer er dan niettemin bij aankomst te Batavia zeven ontscheept werden, dan was dit verschil te zoeken in de z.g. ‘verstekelingen’; vrouwen, die door het scheepsvolk bij 't vertrek aan boord gesmokkeld werden, soms in manskleeren, en die eerst in volle zee uit hun schuilplaats te voorschijn kwamen, In de Graaff's *Oostindise Spiegel* leest men hierover:

‘De berugte levenswyse der vrouwen in Oostindiën en derselver schielyke rykdom heeft in Europa veel gerugt gemaakt en doet veel vrouwen alle middelen in het werk stellen om dat wydberoemde Batavia t' aanschouwen, dog alle die wel willen konnen daartoe niet geraken, want by aldien d' Heren Bewinthebberen aan een yder, die wilde, vryheid verleenden, ik twyfel niet of 't getal der vrouwen soud' groter op de schepen zyn dan die der mannen.’

Voor zulke ‘verstekelingen’ bestond nog de risico dat ze ook in manskleeren herkend werden en dan aan de ‘halfwegstatie’, de Kaap de Goede Hoop, naar 't vaderland teruggezonden met een schip dat op de thuisreis was. Doch wanneer ze veilig aan wal raakten in het land waar de peper wast, zoo

konden deze vrouwen, vaak uit de heffe des volks, haar hachje geborgen en haar toekomst verzekerd achten. De voordeelig gehuwde dame, die zich in eene ruime Indische achtergalerij aan Chineesch gebak te goed deed en zich daarbij gaarne herinnerde dat de vaderlandsche oliekrappen haar beter gesmaakt hadden, herinnerde zich *niet* gaarne den tijd toen zij tusschen de watervaten van een oostinjevaarder ‘verstoken’ was geweest. Als meesteres over een talrijk slavenpersoneel kon zij hier vrijelijk driften botvieren, welke aan gene zijde van den oceaan door de justitie met blok en draaikooi onderdrukt zouden zijn geworden. In het vaderland had zij degenen, die haar iets misdaan hadden, hoogstens kunnen ‘uitschobben als vuile visch’; hier, tegenover de zwarte ‘skepsels’, stond correctie aan den lijve haar vrij. Vele van deze halfbakken dames toonden zich wreed tegen hare slaven, vooral tegen hare slavinnen, wanneer jaloezie erbij in 't spel kwam. De Hollandsche megera, welke in Van Hogendorp's tooneelspel *Kraspoekol of de Slaverny* eene hoofdrol vervult, is van de soort het tamelijk getrouwe type. In een tijd, waarin te Batavia hoofdzakelijk Maleisch en Portugeesch gesproken werd, schreef De Graaff:

‘Deze Oost-Indische vrouwtjes zijn bijna te luy dat zij over de vloer gaan, en haar handen schijnen met zijde draatjes als die van wasse poppen aan haar lichaam gebonden. Ja, zij zijn niet bequaem, of om beter te zeggen te luy dat zij haar eigen kinderen zullen opvoeden; tot geen dingen in staat dan haar wat op te pronken, Betel kauwen, Bonkes (cigaretten) rooken, Thee-water drinken of op een matte te leggen.’

Iets dergelijks zei een latere schrijver, maar op rijm, toen hij van de ‘vrouw-lelie’ zong:

> Gelijk dees leliën, zoo zijn ook onze schoonen.
> Arbeiden? neen, dat niet! En spinnen? Evenzoo!
> Maar allen, wen ze zich in feestgewaad vertoonen,
> Zijn met meer pracht gekleed dan koning Salomo.

Dit betel- of sirihkauwen was eene gewoonte, door de Europeesche vrouwen van de bruine dochteren des lands overgenomen. De kistjes (sirihdoozen), waarin de verschillende ingrediënten voor 'n pruimpje bewaard werden, waren veelal kostbaar, ware *objets de luxe.* Rooken en snuiven was als 't ware een zusterhebbelykheid van het sirihkauwen. De Indische dame was evenzeer gehecht aan haar ‘strootje’ als de Spaansche vrouw, maar dit gebruik was, gedurende een zeker tydperk, evenmin vreemd aan het vrouwelyk geslacht in het vaderland. De vrouwen der arbeidersklasse in het Gooi b.v. waren bekend om hunne hebbelykheid van ‘toebak suygen’. Het opschrift van een uithangbord voor een Amsterdamschen tabakswinkel luidde dan ook: *In de Gooische Boerin.* En wat het snuiven betreft, dit geschiedde zelfs door ‘dames’. In den bekenden roman van *Sara Burgerhart* wordt o.a. verhaald, hoe het deugdzame Saartje confidences doet aan hare vriendin Letje over zeker Lotje, en, om het beuzelachtig karakter van deze laatste te doen uitkomen, van haar zegt:

‘De heer R. deed Lotje een fraye snuifdoos present. Ik excuseerde my met te zeggen dat ik niet snoof, en nimmer presenten aannam. Lotje hield zich alsof zy dit laatste niet hoorde; en nu is zy zoo wys met die doos, dat het zoo niet te zeggen is. Alle oogenblikken werd hij uit het papier genomen, bekeken, met een slip van een zakdoek gewreven en met de beminnelijkste vergenoeging op haar goedaartig grof gelaat beschouwt. Enz.’

Welk een tijd! waarin een snuifdoos een passend geschenk werd geoordeeld voor een Amsterdamsch Lotje, waarin de eene juffer verzekerde dat zij als eervolle

uitzondering geen snuif gebruikte, de andere met een half onsje rappé in haar reticule liep en zich den tyd kortte met hare *tabatière* op te wrijven als een milicien zijn koppelplaat.

Nog omstreeks het jaar 1810, toen de vrouw van den Raad van Indië J.M. Baljee een kist geschenken aan hare familie in Friesland zond, pakte zij daarvoor in een *door haarzelve gebruikte* gouden snuifdoos.

(*Wordt vervolgd*).

Wanhoop.

‘**S**ai, kindje, neem eens aan?’

Sai-ngen, 't vierjarig Chineesch meisje, omvat met haar mollige handjes een bloeienden tak vol warm-rose bloesem. De armpjes uitgestrekt, bang de bloemen te kneuzen, staat ze onder den weeldrig-bloeienden appelboom. De stralende zwarte oogjes volgen iedere beweging van haar moeder, die op een ladder staande met beleid den eenen tak na den anderen afsnijdt.

Het kleine meisje, bestraald door het gouden zonlicht, rondom haar de zoet-geurende bloemen, lijkt zelve bijna een bloem. Zij draagt

een krans van roode bloemen in het dikke git-zwarte haar. 't Fijn figuurtje in de zachtrose gebloemde sekia sah,[1] het broekje met de lange pijpen van dezelfde kleur, de bont omrande tjak-kiak[2] onder de voetjes, een sprookje van kleuren en zonneschijn.

De jonge Chineesche, Sai-ngen's moeder, zelve nog heel jonge vrouw, heeft een ernstig mélancholische trek op haar nog kinderlijk ovaal gelaat. Met gratie schikt ze de bloemen in groote manden.

Druk babbelend, met hoog stemmetje, loopt Sai-ngen om haar moeder heen.

Afgetrokken antwoordt zij op de vragen van het kind, niet als gewoonlijk al spelender wijs de kleine bezighoudend, met haar vreemde en koddige vertelsels over bloemen en dieren.

Lin Sai overpeinst, wat zij eigenlijk reeds lang weet, maar heimlijk diep in haar moederziel als een benauwende gedachte verborgen houdt.

Och, zij weet het reeds lang, en toch bij oogenblikken bekruipt de hevige angst haar als een monster, haar omknellend tot stikkens toe. De gedachte is als een angst-aanjagende greep, en doet haar rillen als een weerloos lam, dat, door een tijger gegrepen, voelt hoe het roofdier het leven uit haar lichaam rukt.

Ja, de dood, die is ontferming, die is Djilay's[3] afgezant, einde van alle lijden. Och neen, bang voor den dood is zij niet. Haar leven was schoon, zij wenschte niets schooners, zelfs het Djam loh oeng[4] kon haar geen grooter geluk schenken. Maar die eene gedachte foltert haar dag en nacht.

Trouw zorgt zij voor het kleine huis, ijverig vervult zij haar dagelijksche plichten. Sai-ngen's klein figuurtje, de lange zwarte vlecht op haar ruggetje, helpt op haar manier bij alles, gevolgd door Kiat den hond, die haar overal naloopt.

Toen gebeurde het, dat de rijke Italiaan, eigenaar van de groote zijdenfabriek, het kleine meisje zag, en, Sai-ngen's vader roepend, zeide: ‘Lie Loeng Pin, het kind is schoon, het bevalt me’; en hij zei het tweemaal, en met nadruk.

Op den avond van dienzelfden dag zegt Sai-ngen's vader: ‘Lin Sai, het kind is schoon, de rijke man heeft er mij veel geld voor geboden, veel geld Lin Sai. Wat hebt ge aan een meisje, niets dan oneer, de rijke mannen bekijken het kind als koopwaar, en - waarom zou ik niet toestemmen. Daar heb je Sioe pok toeng, Lim vong gie en Tjioe tek nam, allemaal doen ze het, waarom zou ik het niet doen, Lin Sai?’

Lin Sai siddert. ‘O, Lie Loeng Pin’! steunt ze.

‘Sai-ngen, het licht van mijn oogen, de vreugd van mijn ziel. Zij is lieftallig en schoon, zeker zal zij welgevallig zijn in de oogen van een goed man, en de rijke echtgenoot zal je geld in overvloed schenken.’

‘Neen Lin Sai, de rijke man zeide: “gij moet het mij geven, het kind bevalt me”.

Gij moet het mij geven’, herhaalt Lin Sai met toonlooze stem, en Lie Loeng Pin ziet niet de woeste smart in de dof-verstarrende oogen, en de trillende lippen der bleeke vrouw.

‘Het moet “Lin Sai”.

Het moet’, stamelt ze, en een siddering schokt door haar jong slank lichaam.

‘Gij zult andere kinderen baren Lin Sai, zonen, even schoon als het meisje, schoon en sterk als jonge tijgers. Wat is een meisje, oneer, koopwaar.’

1) Sekia sah = kleeding van klein meisje.
2) Tjak-kiak = muiltjes.
3) Djilay pocot tan = God.
4) Djam loh oeng = Paradijs,

Nog eenmaal zegt ze in uiterste krachtsinspanning: ‘Och, Lie Loeng Pin, laat mij het kind, zij heeft de ziel van een heilige, en zal je voorspoed brengen.’

‘Meisjes bezitten geen ziel, Lin Sai, wanneer ge een zoon zult hebben, zult ge evenals de andere vrouwen Sai-ngen spoedig vergeten zijn.

‘Sai-ngen spoedig vergeten zijn,’ fluistert zij met heesche stem.

Door deze woorden misleidt zij haar man, en meent hij ook dat zij reeds half verzoend is, door de groote koopsom die het kind zal opbrengen.

Lin Sai ligt geknield bij haar slapend dochtertje. De groote droeve oogen omvatten het lieflijk beeld, alsof haar moeder-ziel het kind omsloten houdt, en haar geest met die van haar kind de stoffelijke wereld gaat ontvlieden.

Op Sai-ngen's ivoor-blank gezichtje, omkranst door het git-zwarte haar, ligt zoo een bekoorlijke onschuld. Nu en dan bewegen de kleine vingertjes met de fijn-rose nageltjes. En Lin Sai herinnert zich, hoe Sai-ngen, heel klein nog, in verrukking haar handjes in de hoogte stak, lachend om haar eigen bewege-

lijke vingertjes. In bewondering staart ze naar de mooie welgemaakte handjes.

Uur na uur ligt ze daar geknield, indrinkend de liefde van haar kind, onzegbaar leed op haar van smart vertrokken gelaat.

Onschuldig kindje slaapt zacht, wellicht droomt ze van bloemen en bont gewiekte vogeltjes.

Lin Sai weet van moeders, die zooals Lie Loeng Pin zegt, ‘spoedig vergeten zijn’, maar Lie Loeng weet niet, dat zij zelden of nooit lachen.

Ook weet Lin Sai, hoe voor eenige maanden een jonge Chineesche moeder zich met haar vierjarig dochtertje in den rivier verdronken heeft.

Als zoovele kwellingen bestormen de angstige gedachten haar gefolterd moeder-hart.

Weer is er een uur voorbijgegaan, en nog steeds ligt zij daar geknield, het moede hoofd gebogen.

Haar blik valt op de houten tjeh kiaks, kleine fijne dingskens, rose en goud omrand, hoe kort geleden nog heeft zij ze haar geschonken, en hoe blij was ze geweest, haar vroolijk kindje.

Het hoofd steunend in de handen, haar blik als naar binnen gewend, trekt het verleden aan haar geestesoog voorbij. Zij ziet haar man komen, zooals zij hem voor het eerst zag; zijn vriendelijk gezicht, de kleine zachte mond, zijn schrandere ernstige oogen, het dikke zwarte haar kort geknipt in een recht opstaande kuif, zijn slank lenig lichaam en vroolijke stem. Zij bemint hem; met heel haar aanhankelijke vrouwe-ziel hangt zij aan hem, en ook hij bemint haar.

Altijd is er de zachte buiging in zijn stem, wanneer hij tot haar spreekt, en de liefdeblik in zijn oogen als hij haar aanziet.

Zij staat op, doet enkele wankele schreden naar het bed van haar man, knielt neer en werpt zich aan zijn borst.

Verschrikt opent hij de oogen, en slaat de armen om haar heen.

‘Wat is er Lin Sai, wat deert je?’

‘Och, Lie Loeng, dat gij deze smart over mij brengt, neen, gij bemint mij niet meer. Gij waart altijd goed voor me, en nu rukt ge zelf de liefde voor u uit mijn arm droevig hart. Hoe menigmaal hebt ge het kind niet op uw schouder gedragen, hoe menigmaal hebt ge haar niet in de stralende oogjes geblikt, ja aan uw borst gedrukt, alsof ge haar wildet beschermen. O Lie, - ik die al uw gebaren bespied - omdat ik u liefheb...’

Zij zucht, en vervolgt: ‘och, mijn Lie Loeng, nu gaat ge het kind, dat ge zelf mij geschonken hebt, nu gaat ge het verkoopen. Neen, mijn Lie Loeng, gij bemint mij niet meer.’

‘Ik je niet meer beminnen, dat is onwaar, Lin Sai, ik draag uw beeld altijd in mijn hart.’

‘Is het waar, Lie Loeng?’

‘Ja, het is waar, Allah weet dat het waar is.’

‘Maar gij ontneemt me het schoonste geschenk, dat ge me zelf geschonken hebt, gij gaat mijn Sai-ngen wegbrengen.’

‘Gij behoudt mij toch, Lin Sai, is mijn liefde U niet genoeg?’

‘O, mijn Lie Loeng, laat mij het kind, laat haar mij - omdat ik U liefheb.’

‘Wij zijn niet rijk, Lin Sai, en de rijke man heeft veel macht, het moet.’

‘Het moet’, spreekt zij hem na met toonlooze stem, en als in een trance loopt zij naar Sai-ngen's bedje.

Onrustig beweegt zich het aanvallig slapende meisje, opent de oogjes, en slaat de armpjes om haar moeders hals, zich aan haar vastklemmend.

Voelt zij onbewust iets van haar moeders smart?

Lin Sai neemt haar schat in haar armen, en, het gezichtje met kussen bedekkend, zegt ze fluisterend:

'Sai-ngen, kind van mijn ziel, luister goed, en onthoud wat moeder je zeggen zal, vergeet het niet.'

Zij vlijt haar hoofdje tegen moeders borst, en luistert met groote ernstige oogen naar moeders vreemd-heesche stem.

'Wanneer gij met uw vader meegaan zult om bloemen te verkoopen, dan moet ge niet huilen, en als er tranen komen in je zwarte oogjes, denk dan aan moeders woorden:'

'Luister goed, lieve kleine Sai, moeder komt.'

'Vergeet het niet, mijn kind, moeder komt.'

'Zeg het dan, mijn hoa[1)], zeg het dan moeder komt, opdat ge het niet vergeten zult. Maar je moogt het niet tegen vader zeggen, en ook niet tegen de andere menschen.'

'Mijn djiat[2)], mijn hoahie[3)], mijn kia[4)], moeder komt.'

De woning van den bloemen- en groentenverkooper Lie Loeng Pin is den ganschen dag gesloten. Op het erf loopt jankend Sai-ngen's kleine hond, dat bij oogenblikken in een klagend gehuil overgaat, totdat een

1) hoa = bloem,
2) djiat = zon,
3) hoahie = vreugde,
4) kia = kind.

nijdige buur hem raakt met een steen, en hij inééngedoken, trillend van angst, zich tegen de gesloten deur aandrukt.

't Is twee dagen geleden, dat de kleine Sai-ngen door haar vader meegenomen werd naar de stad, en hij des avonds zonder haar terugkeerde.

Lin Sai bewoog zich als een levend-doode door het huis, des nachts lag zij bewegingloos, de oogen wijd open.

Eenmaal nog ging zij onder den bloeienden appelboom, die de nacht na Sai-ngen's vertrek verwelkt en treurig zijn gansche kostbare bloemenschat liet vallen.

's Morgens had Lie Loeng Pin den verwelkten boom aangestaard, zijn heftige toorn uitstootend in korte rauwe woorden. In één nacht al zijn bloemen vernield door de sprinkhanen.

Met trage gang, het moede hoofd gebogen, zocht Lin Sai in 't bosch naar enkele bloemen, ze haastig wegstoppend tusschen de plooien van haar kleed.

Den avond te voren brandden de kaarsen op het huis-altaar, een stille hulde aan de afgestorvenen. Dit gebeurde wel dagelijks, maar deze keer was er een bijna bovenaardsche wijding op haar zacht bleek gelaat toen zij de kaarsen aanstak.

Sai-ngen ziet haar komen, zij drukt een handje tegen haar klein kloppend hart, werpt een angstige blik op de vrouw naast haar, en snelt in haar moeders armen.

‘Laat haar, zij zal haar over een uur terug brengen’, zegt een vrouw met ernstig somber gelaat, die bij de deur staat, en hoofdschuddend moeder en kind nastaart.

Lie Loeng Pin is uitgegaan, en Lin Sai weet dat hij niet dan laat zal thuiskomen.

Haar kind dragend in de slendang slaat zij den weg naar huis in, vaster drukt zij het schreiende meisje tegen zich aan, de zachte lieve woordjes blijven haar in de keel steken, zij weet geen woorden.

De kleine Sai heeft geen oog voor de groote bont-gekleurde poppenkast, een schittering van rood en goud, en de mooi aangekleede poppen. Aangetrokken door de vreemd-mélancholische, eenigszins bizarre muziek, placht zij er anders gaarne naar te kijken.

Met vreemd-starrenblik staart Lin Sai voor zich uit, een gedachte beheerscht haar geheel, rusten, rusten met haar kind.

Thuis komend sust zij haar dochtertje, zooals zij het haar als hulploos kindje gedaan heeft. Zij ziet de donkere kringen onder de lieve oogjes van het aanhoudend schreien. De fijne vingertjes verbrand, groote witte blaren van het heete water, waaruit zij, en zooveel andere kleine slavinnetjes, de cocons der zijden-rupsen moeten halen.[1)]

‘Ween niet, mijn kleine Sai, mijn kia, ween niet meer, gij blijft bij moeder, en nooit zullen de menschen je meer van mij wegnemen. Wij gaan rusten onder de bloeiende gambotia, en de bloemen zullen op de aarde vallen, en de lieflijke geur zal ons omringen. En de machtige wind zal komen, en zuchten zullen de oude boomen, maar ons zal het niet deren.’

De engelen omsluieren de gouden zon, en weenen; geruischloos vallen haar tranen op de droef-verduisterde aarde en de bloem-omkleede kist, die men Lie Loeng's huis uitdraagt.

Lin Sai, met haar dochtertje in de armen gekneld, brengt men naar het stille kerkhof.

‘Moeder komt,’ zij hield woord, zou een moeder haar kind vergeten.

1) Dr. Al. Jacobs heeft dit persoonlijk gezien en schreef indertijd in ‘de Telegraaf’: Het is gelukkig als deze kindertjes maar spoedig sterven.

Als een zuchten ruischt de wind door de hooge stemmige tjemaras. 't Is als het zuchten van God om wreedheid der menschelijke ziel, waarin hij toch het goddelijke heeft gelegd.

Lie Loeng wilde niet getroost worden, slechts enkele uren geleden straalde nog het licht in de zachte oogen van vrouw en kind - en nu - had hij de helft van zijn leven willen geven, wanneer hij vermocht de raderen van den tijd terug te wentelen - maar onverbiddelijk wentelen ze voort, nimmer stilstaand, nimmer terugwentelend, onverbiddelijk voort. -

Wel is Lie Loeng Pin later door andere vrouwen bemind geworden, maar nimmer doorleefde hij de liefde die Lin Sai hem schonk. Haar liefde was zelfopoffering, haar liefde was volmaakt geluk. De liefde-vrouw, even zeldzaam als de kostbare edelsteen, rustte onder de bloeiende gambotia.

Nooit klonk meer Lie Loeng's vroolijke lach des avonds voor de helverlichte huizen. Stil ging hij door de vroolijke straten, eenzaam tusschen de menschen, het onstilbaar verlangen schrijnend diep in zijn borst.

MADELEINE HEIDESTEIJN.

24 November 1915.
29ste Jaargang.
N°. 21.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr -rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit, pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Gelooven, weten.

Deze twee begrippen willen wij eens nader in beschouwing nemen, en naspeuren of zij werkelijk moeten worden gescheiden, of dat zij bij elkander behooren.

‘Gelooven, weten.’ - Wij gaan in het dagelijksche leven met deze twee woorden al zeèr gemeenzaam om.

Het bevestigende: ‘ik geloof van wel,’ of ‘ik weet het zeker’; en het ontkennende: ‘ik geloof het niet’ of, ‘ik weet het niet’ hooren wij dagelijks als antwoord op menige vraag.

En voor wij nu verder gaan, willen wij voor de duidelijkheid deze werkwoorden gelooven en weten herscheppen in de verwante zelfstandige naamwoorden ‘geloof’ en

‘weten’, om daarna de beteekenis van ieder afzonderlijk onze aandacht te schenken.

Wat is geloof?

Geloof is in den grond der zaak niets anders dan vertrouwen, en wortelt diep in het menschenhart.

Geloof is intuïtief. Het is de stille ontroering van den innerlijken mensch; het licht der ziel, dat naar buiten moet stralen.

Het is de vrucht der bloesems, die rijpen in het gemoed, wanneer de zon van Gods liefde hare verwarmende, levenwekkende en reinigende stralen uitzendt in het hart van den mensch; nadat de bodem van dat hart van te voren is gereinigd van alle onkruid en is vruchtbaar gemaakt door den dauw en den regen des hemels.

Gereinigd door den mensch zelf - nadat hij reeds door lijden en teleurstelling is gebracht geworden tot nadenken en zelfkennis - van het onkruid der eigenliefde en zijn pendant liefdeloosheid. Gereinigd van ongeduld en oppervlakkigheid, van praalzucht en eigenwaan, van wantrouwen tegenover God en den naaste.

En vruchtbaar gemaakt door den dauw en den regen des hemels; n.l. door de vertroostingen en de zegeningen, die hij ondervindt, wanneer het hem waarlijk ernst is dien weg der zelfkennis te bewandelen; bovenal de geestelijke zegeningen, die op dien weg zijn deel worden bij elken stap hemelwaarts.

Geloof is ons persoonlijk eigendom; wij kunnen het niet van anderen ontvangen, noch het aan anderen mededeelen; voor anderen zijn slechts de vruchten van ons geloof waarneembaar. Het uit zich ook niet bij allen op dezelfde wijze. Wat de eene mensch gelooft, kan de andere dikwijls niet of moeilijk aannemen.

Laat ons daarom niet in twijfel trekken, wat anderen ons zeggen te gelooven, ook niet, al klinkt ons dat somtijds banaal of dogmatisch, of wat zonderling in de ooren; en er nog minder over twisten. Laat ons het geloof van anderen, het geloof van den oprechten mensch, heilig houden en bedenken, dat dit in nauw verband staat met zijne opvoeding van verstand en gemoed, met den graad van evolutie, die hij heeft bereikt. En dat ook hij de banden, die hem nu nog binden, die hem nu nog mòeten binden voor zijne ontwikkeling, zal verbreken, wanneer de volheid des tijds ook voor hem zal zijn aangebroken.

Want wij weten het immers, dat dit proces van vrijmaking, dat in iedere ziel werkt, geleidelijk moet geschieden en niet mag worden verhaast of onderbroken, wil de kern daardoor geen schade lijden.

Laat ons steeds trachten anderen op te wekken en tot nadenken te brengen door onze zonnige, blijde levensopvatting, wanneer n.l. deze blijde aanvaarding van het leven de weerspiegeling is van ons eigen schoon zieleleven.

En wanneer wij nu het geloof beschouwen als kinderlijk vertrouwen, dan denken wij onwillekeurig aan het woord van den Meester, toen hij aan zijne volgelingen een kind tot voorbeeld stelde, met de woorden: ‘Voorwaar, ik zeg u, gij zult het Koninkrijk Gods niet ingaan, tenzij gij wordt gelijk een van deze kleinen.’ Hetgeen wij aldus vertolken: ‘Gij, mannen en vrouwen van beteekenis in uw eigen oog en in dat van anderen, gij, geleerden en mannen van zaken; en ook gij, eenvoudigen op de maatschappelijke ladder, wilt gij waarlijk dat uw leven waarde heeft, erkent dan uwe hooge afkomst, erkent uw kindschap Gods.

Legt elke andere stem in uwe ziel het zwijgen op, opdat deze ééne stem des te luider moge klinken. Opdat zij moge *doorklinken* heel uw innerlijk zijn. Laat uw gansche wezen *doorgloeien* door deze waarheid, dan zult gij dien adelsstempel drukken op elk gedachtebeeld, op elke daad in uw leven; en gij zult uwen levensweg stellen met kinderlijk vertrouwen, elken dag opnieuw, in de hand van uwen hemelschen Vader.

En niet minder denken wij aan het woord, dat Hij sprak bij eene andere gelegenheid: ‘Al hadt gij een geloof zoo klein als een mosterdzaadje, gij zoudt bergen kunnen verzetten.’ Daarmede bedoelende, bergen van hinderpalen, bergen van moeite en zorgen, die op onzen weg komen.

Hij wilde daarmede aantoonen de groote kracht van den mensch, die zich in volkomen vertrouwen overgeeft aan den Vader; overgeeft met ziel en lichaam, met alles, wat hij is en met alles, wat hij heeft om te leven; dat hooger zieleleven, dat aan de eenvoudigste dingen glans en waarde geeft.

Ook Paulus zegt zoo terecht, hoewel wat minder eenvoudig dan de Meester: ‘Het geloof is een vaste grond der dingen, die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men niet ziet.’

Juist zoo, Paulus, aan het geloof is onaf-

scheidelijk verbonden de hoop, die heerlijke bloem, geënt op den stam van het geloof.

De troostende engel, die ons vergezelt in alle omstandigheden van het leven, in blijde en in droeve tijden, in heerlijke, genotvolle en in moeitevolle oogenblikken.

Die ons heenwijst naar de kroon, die ons wacht, wanneer wij hebben geleerd onzen wil te onderwerpen aan den goddelijken wil, in dat geloof, in dat kinderlijk vertrouwen, in die volkomene overgave.

Wanneer wij de leiding van onzen levensweg hier en daarboven hebben toevertrouwd aan de liefde en de wijsheid van den Vader.

En zoo zijn wij genaderd tot onze tweede vraag: Wat is weten?

Wij zouden het kunnen noemen: het meer algemeen begrip van kennis, dat ook in nauw verband staat met wijsheid; hoewel dit laatste eene veel diepere beteekenis heeft.

Wat is weten?

Weten behoort tot het domein van het verstand. Het is de som van alles, wat wij hebben geleerd, plus de ervaringen, die wij hebben opgedaan in de school des levens.

Dit alles betreft ons individuëel weten. En wanneer wij nu om ons heen blikken en zien de machtige werken, die het genie van den mensch op allerlei gebied tot stand brengt, die alle zijn: uitingen van dat individuëel weten, dan voelen wij achter dat menschelijk weten de almacht Gods, de groote stuwkracht tot vooruitgang.

Laat ons maar even aanstippen: den vooruitgang op het gebied van techniek en architectuur, van kunst en letteren, van scheikunde en astrologie.

En niet het minst blijkt die vooruitgang, waar wij zien, dat alle vakken van wetenschap niet slechts door enkelen worden beoefend zooals in vroegere tijden; doch dat zij meer en meer zijn geworden *gemeen goed* voor allen.

Maar juist die vooruitgang maakt het weten zeèr betrekkelijk.

Het is eigenlijk een zoeken naar ‘meer weten’, naar ‘beter weten.’

Wanneer een denker iets heeft uitgevonden, is hij daarmede niet tevreden. Hij denkt, hij zoekt, hij peinst om hetgeen hij heeft uitgevonden tot meerdere volmaaktheid te brengen.

Hij rust niet bij het begrepene, maar wordt steeds gedreven door den wetensdrang tot verder zoeken.

En als nu dat weten, die kennis zich uitstrekt tot de kern, tot het wezen, het innige, tot de ziel der dingen en de mensch brengt die kennis in toepassing in het dagelijksche leven, in den dienst van zichzelf en van zijne medemenschen, dan noemen wij dat ‘wijsheid’.

Wij bedoelen hiermede niet de kennis van den wijsgeer, die het *inwendige* der dingen tracht op te sporen, het bloot verstandelijke; maar wij bedoelen de wijsheid, het realistisch weten van den mysticus, aan wie de waarheid wordt geopenbaard, omdat hij het *Innige*, de *ziel*, het echt natuurlijke zoekt in al het bestaande.

Hier voelen wij duidelijk het verband dat er bestaat tusschen ‘weten,’ dàt wat wij ‘kennis’ noemen en ‘wijsheid,’ en ook, dat dit laatste een hoogere graad is van het eerste op den weg tot het ‘volmaakte weten.’

Wij lezen van Salomo, dat hij van God wijsheid begeerde, en in die begeerte lag reeds verborgen de wijsheid, waarvan zijne rechtspraken in lateren tijd getuigenis aflegden.

‘En hij ontving wijsheid van God,’ zoo lezen wij verder; maar dat moeten wij niet letterlijk opvatten als eene gift; want wijsheid kunnen wij niet ontvangen, dat moeten wij ons zelf verwerven.

En hier halen wij nog even aan het antwoord van den grooten mysticus Carl von Hartmann op de vraag: Wat is wijsheid?

'Het is de som der ervaringen, die wij opdoen gedurende onze tocht door het leven. Hoe meer de zoom van dien levensweg is beplant met bloemen van teleurstelling, van leed en zorgen, hoe meer wij groeien in liefde en verdraagzaamheid, in geduld, des te grooter zal de wijsheid zijn, die ons aan het eind van den levensweg wacht.'

'Wat is wijsheid? Wie is waarlijk wijs? Dat is de *mensch*, die waarachtig *leeft* en voor wien dat leven is als een kostbaren parel aan de zeeën van het lot ontwoekerd. Houdt dien parel zuiver, laat hij in uwe handen zijn als een kostbaren schat, waarvan gij meedeelt aan allen, die gij op uwen weg ontmoet. Behoudt niet voor u alleen dien opgedolven schat, maar laat de glans, die er van afstraalt ook hen verlichten, die minder bedeeld dan gij door het leven gaan, zoo zal die schat niet verminderen; maar steeds grooter worden, steeds zuiverder van glans.'

Dit leven in 'wijsheid'; dit leven in 'hooger weten' is het realistisch geloofsleven van mystische ziening.

En hiermede is ons duidelijk geworden de

synthese: n.l. het verband, dat er bestaat tusschen ‘geloof’ en ‘weten’. Want al behoort het geloof tot het domein van het hart en het weten tot dat van het verstand, toch moeten zij onafscheidelijk aan elkander worden verbonden.

Het hart moet worden geleid door het verstand, dat de controle daarover moet uitoefenen, wil het niet zijn evenwicht verliezen, en het verstand kan het hart niet ontberen, waarin de liefde en het geloof woont, wil het niet versteenen.

Zoo moeten verstand en hart, beide, komen tot volmaaktheid, en één worden in de groote Godsgedachte ‘Liefde’, die de stuwkracht is van allen vooruitgang, van alle geloof en van alle weten.

Omdat intellectuëele- zoowel als ziele-grootheid wortelt in God.

Wij buigen ons vol eerbied voor hetgeen de helden van het geloof hebben gewrocht en wij buigen ons vol ontzag voor wat de helden van het intellect hebben tot stand gebracht. Voor het licht dat zij allen brachten aan de menschheid, en dat zij nog zullen brengen, totdat de dag zal aanbreken dat ons gelooven zal worden veranderd in aanschouwen; de dag, waarop wij in volmaaktheid zullen ‘weten’ hetgeen wij nu ‘gelooven’.

Het doel van mijn reis ligt nog hoog en nog ver.
Soms ziet mijn geloofsoog het blinken;
Dàn schittert het heerlijk en schoon als een ster;
Maar nooit kan het dalen of zinken.
'k Blijf alles verwachten van mijn' Vader, mijn' Heer!
Hem liefhebben, Zijn kind zijn,
Wat blijdschap, wat eer![*)]

N.E.-G.

Iets over Opvoeding.

Wat ik nu ga zeggen is niet nieuw, het is reeds meermalen gezegd en uitgeplozen; het groote nut is er van ingezien - maar in beperkten kring; zelfs is er een leervak van gemaakt voor de schoolexamens: het betreft n.l. de opvoeding.

Het schijnt wel, dat wij menschen verkeeren onder een noodlot, nooit datgene *te doen* van wat we overtuigd zijn dat het goed is.

Iets mooi en goed vinden, en dat iets te doen, dat zijn twee.

Niemand betwist het nut der opvoeding en niemand wordt er zoo onkundig van gehouden, als juist diegenen die geroepen worden op te voeden in werkelijkheid: dit zijn de aanstaande vrouwen en moeders. Dat men volmaakt erkent dat de opvoeding een voornaam punt uitmaakt in het schoolleven van het kind blijkt uit het feit dat het een hoofdvak is voor het examen voor onderwijzers en onderwijzeressen. Zij behooren kennis te hebben van opvoeden, dat is vanzelf sprekend.

Maar dat elke vrouw daarvan kennis behoort te hebben, dat de meisjes lessen in de opvoedkunde behooren te ontvangen, meisjes natuurlijk in de hoogste klassen van H.B. Scholen en andere, daaraan denkt niemand, neen erger, want het gekke van het geval is dat men, in de wereld, nooit op aanstaand moederschap mag zinspelen.

Lachen - ginnegappen - elkaar aanstooten en gegrinnik zou gehoord worden, momenteel nog, als het onderwerp ter sprake werd gebracht in de scholen.

*) Naar C. de Graaff.

Er zijn menschen, die geneeskundig onderzoek wenschen vóór het aangaan van een huwelijk. Ik zou wenschen dat elk verloofd meisje een cursus volgde in opvoedkunde, zoodat zij niet zoo bitter onervaren en onkundig ten ijs kwam.

Maar, o foei, de huichelachtige, o pardon, de brave wereld zou het hoogst onvoegzaam vinden als de toekomstige vrouw en moeder iets kwam te hooren over kinderen en opvoedkunde.

Is er zotter inconsequentie denkbaar onder de menschen dan dit?

Om tuinder te zijn moet iemand verstand van gewassen en grond hebben - dit beaamt ieder. Om boer te zijn moet iemand verstand hebben van een boerderij met alles wat daaraan annex is.

Om scheepskapitein te zijn moet iemand zeevaartkunde kennen.

Een naaister moet kunnen naaien, een bakker bakken.

Alleen de moeder, de natuurlijke opvoedster der kinderen, is van den algemeenen regel uitgesloten; niet alleen dat zij geen verstand van opvoeden behoeft te hebben, maar erger: het meisje wordt stelselmatig onkundig en onwetend gehouden omtrent de schoone, heerlijke taak die haar wacht.

De ijdele, domme wereld vindt het zelfs hoogelijk te prijzen als de vrouw zoo dom-onwetend en onvoorbereid mogelijk geroepen wordt tot de moeilijke taak van opvoedster harer kinderen, tot opvoedster van het nieuwe geslacht. Wat wonder dat zoovele kinderen,

jongens vooral, *niet* terecht komen zooals de wereld het noemt.

Wat wonder dat zoovelen mislukken. Om één voorbeeld te nemen uit het veelomvattende onderwerp, over *bedorven.* 'Ja, ja, de kinderen worden wel een beetje of een beetje veel, of heel erg bedorven,' wordt dikwijls met een knipoogje beweerd door papa of door mama, en dan wordt dit woordje bedorven met zoo'n naïeve zorgeloosheid gebruikt, het wordt zoo dikwijls herhaald, dat het zijn *ware* beteekenis in de oogen van die ouders geheel heeft verloren.

Eilieve, zelfde huisvrouw, wat doet ge met *bedorven* vleesch? Naar het vuilnis-vat nietwaar? En wat doet ge met *bedorven* vruchten?

Geeft ge die rotte dingen aan uw kinderen te eten?

En wat zijt ge boos als de tuinman uwe vruchtboomen *bederft*, want dan kunnen ze immers geen vruchten voortbrengen! Maar als gij nu uwe kinderen *bederft??* O, ja, dat is zoo erg niet, dat komt later wel terecht! - Het bederven der reine, teere, soms veel-belovende kinderzielen - - *dat is zoo erg niet.* Bedroevende onnoozelheid!

Maar waar zou die vrouw ook geleerd hebben de diepe heilige ernst der opvoeding?

Wordt ooit een rotte appel gaaf?

Wordt ooit een wormstekige vrucht sappig?

Wordt ooit een vergroeide boom recht?

En zoudt gij denken dat een kind met een bedorven ziel wel een goed mensch zal worden?

Neen, zeker, ge bemerkt niet dadelijk het bederf in dien reinen kinderziel; ge zijt lang niet nauwlettend genoeg om de verkeerde plooien te zien, die langzamerhand in het kindergemoed komen. Later, als ze veel te diep geworden zijn om ooit weer gladgestreken te kunnen worden, dan wordt ge met verbazing geslagen over zooveel slechtheid. En de oppervlakkige wereld slaat van verwonderingen de handen ineen, dat 'zulke goede ouders zoo'n slecht kind hebben.'

Maar wat denkt gij? Goede vruchten te oogsten van slechte zaden? Ieder oogst wat hij zaait.

Leerdet gij uw kind het kwaad bedwingen waar het zich verhief?

Leerdet gij het zijn wil te richten naar al wat goed was?

Leerdet gij het zijn zelfzucht te bedwingen en zijne begeerten te beperken?

Prentet gij het ontzag in en gehoorzaamheid?

Of.... lachtet gij soms om zijn drift, om vloekwoorden, om uitschelden?

Of.... vergoelijktet gij nog wel onwaarheid spreken, ja zelfs oneerlijkheid?

En voedet gij zijn egoïsme en altijd maar weer sterker begeeren?

Hoe menigmalen zijn de ouders de schuld ervan dat hun kind mislukt.

Maar waar heeft die vrouw geleerd, de verschillende karaktertrekken te onderkennen, en de manier om de verschillende uitingen te behandelen, het kind te leiden ten goede en bovenal de heilige ernst van haar taak, want moeielijk is deze. Zij zal boven alles noodig hebben te gaan in haar binnenkamer, om daar zich telkens weer voor te bereiden voor haar heerlijk werk; want haar voorbeeld en haar invloed zullen van onschatbare waarde zijn voor het kind, als zijzelve doordrongen is van de hooge ernst van haar taak.

Moeielijk is deze waar kinderen uit één gezin zoo hemelsbreed kunnen verschillen. De behandeling van elk karakter is uitermate subtiel, want waarmede men het eene kind ten goede zou leiden daarmede zou men het andere kind kunnen bederven.

Gelukkig zijn er menschen, die zooveel natuurlijk gezond verstand en tact hebben, dat zij vanzelve hun kinderen een goede opvoeding geven, en al de klippen weten te omzeilen die zich in de opvoeding voordoen.

Maar dat het grootste deel er titel noch jota benul van heeft is erg genoeg en een bron van groote ellende op deze aarde.

Het verschijnsel, dat kinderen uit een gezin zoo hemelsbreed kunnen verschillen, schrijven de zich noemende Theosofen toe aan een vorig bestaan op aarde. Dat is gemakkelijk en dan zijn ze meteen van het vraagstuk af. Maar veel eenvoudiger en veel begrijpelijker is de verklaring, dat de stemmingen der moeder, die ook zoo oneindig kunnen verschillen, zich op een gegeven moment afdrukken in den geest van het wordende kind. Vandaar dat het eene kind geheel anders aangelegd kan wezen dan het andere van hetzelfde ouderpaar.

Dit is trouwens geen los gezegde van mij maar een wetenschappelijk vastgesteld feit en dus bewezen.

Daarom is het van het grootste belang dat de vrouw weet hoeveel er kan afhangen van haar innerlijke gemoedstoestand, en daarom eischt de opvoeding der meisjes de grootste zorgvuldigheid. Van haar, van de vrouw,

hangt grootendeels af de verbetering van het toekomstige geslacht.

Daarom is het ook van het allerhoogste belang dat de opvoeding der meisjes vooral gericht wordt op het hoogere, geestelijke in den mensch, dat zij leert liefhebben al wat waar is en edel en goed, dat haar geest verruimd en ontwikkeld wordt.

Het ouderwetsche begrip, dat een meisje alleen maar noodig heeft te kennen: kousen stoppen en wasch rekken, enz. dient met wortel en tak te worden uitgeroeid.

O ja, als de vrouw alleen maar was een automaat om kinderen voort te brengen, zooals de Roomsche geestelijkheid en de Orthodoxie predikt (daarmede krijgen ze zieltjes). Neen dan behoefde ze ook niet opgevoed te worden.

Maar Godlof heeft de nieuwe tijd ons gebracht tot de erkenning dat de vrouw evengoed mensch is als de man en wel de evennaaste van den man.

Maar zooals ik reeds elders zeide: zij kan dat niet alleen, zij kan dat als zij wordt gesteund door haar man naast haar. Als haar man is geworden de nieuwe mensch van dezen tijd, als deze tot de erkenning is gekomen van de hooge waardij van de vrouw, als hij haar ontziet, en de harmonie in haar wezen niet met ruwe dommekracht verstoort.

De nieuwe mensch, hoog in scheppingskracht, krachtig in zelfbeheersching en in wil, die de vrouw eerbiedigt in haar heilig Moederschap.

Arnhem.

S. Hoogendijk-Hesse.

Overzicht van de Week.

I.
De taak der vrouw.

Uit de Nieuwe Rotterdammer-Courant:

Mevrouw Pankhurst had namens de maatschappelijke en politieke vrouwenvereniging in Engeland (de 'W.S.P.U.') de Royal Albert Hall te Londen afgehuurd tegen heden, om er een 'groote vaderlandslievende vergadering' te houden, waarin loyale en krachtige voortzetting van den oorlog zou worden geëischt. *Blijkens een circulaire, die de beheerders van de zaal in handen hebben gekregen, was mevr. Pankhurst voornemens te spreken over het 'verraad van het ministerie van buitenlandsche zaken jegens Servië en de afzetting te eischen van Asquith en Grey.' Zij achtten dit niet vaderlandslievend en hebben haar nu meegedeeld, dat zij de zaal niet kon krijgen.*

Ik heb de bovenstaande eerste zinnen gespatieerd, omdat ik het berichtje overneem bepaaldelijk om den inhoud daarvan. Immers, wat te zeggen van een vrouw, die meetings wil beleggen tot *voortzetting van den oorlog!* Indien *zulke* wezens het kiesrecht moeten veroveren voor ons, heusch, dan zijn zij 't beste bewijs dat wij dat nog niet waard zijn, maar veel beter thuis behooren in de keuken en de kelder, en dienen behandeld te worden als onmondigen. Verstandige, edeldenkende vrouwen immers, die haren invloed ten goede wenschen te gebruiken, zij *kunnen* niet anders dan werken vóór den vrede, den vrede à tout prix, in het belang van menschelijkheid en beschaving. Wijven echter in het genre Pankhurst moest men liever voorgoed muilkorven dan ooit haar geschreeuw om kiesrecht in te willigen. Men ziet aan het bovenstaande wat er de gevolgen van zouden zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Een welverdiende afstraffing.

Reeds vroeger had ik gelegenheid in dit Blad te vertellen van den geestigen en raken inhoud, waardoor de ‘Mededeelingen’ van den Anti-trekhondenbond zich kenmerken, (schrijver Jhr. de Kock). Zooals ik bij die gelegenheid reeds zeide: zij, die voor het goede doel van den Bond *ƒ* 1.00 jaarlijks offeren, zien zich ruimschoots beloond, enkel reeds door 't genot der lezing dier leuke en amusante overzichten, die zich zoo hemelsbreed onderscheiden van de gewone, dorre, niets-zeggende ‘verslagen’.

In het thans voor mij liggende nommer: (11 van Oct. 1915) krijgt de Voorzitter van de Amsterdamsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, de heer Vorstius, er welverdiend van langs op de onderstaande wijze:

En... de muilkorvenplaag deed zijn intrede in Amsterdam, *aan de hand van den Voorzitter van de Sophia-vereeniging*, *die juist dien dag een zelfgeschoten haas en reebok ten geschenke had ontvangen van Z.K.H. den Prins der Nederlanden*, *Beschermheer van de Sophia-vereeniging tot bescherming van dieren. Het geschenk ging vergezeld van een briefje*, *waarin Z.K.H. op nieuw hartelijke belangstelling betuigde in het doel der Vereeniging.*

Om deze welverdiende afstraffing goed te kunnen waardeeren, houde men in herinnering hoe de Voorzitter van de Sophia-vereeniging hierbedoeld (zijnde de Vereeniging tot Bescherming van Dieren, in Amsterdam), de

heer Vorstius, met zijn dierenlìefde(?) vereenigt een onbepaalde hulde aan het herten-vermoorden van Prins Hendrik, welke hulde hij indertijd openlijk uitsprak in ‘De Dierenvriend’.

Commentaar overbodig.

Men ziet het: Jhr. de Kock kent, indien het de dieren geldt, geen menschenvrees, want de heer Vorstius is een Amsterdamsche rijkaard, en vriend van den Prins. Dit bezorgt hem, Jhr. de Kock, veel vijanden, die zich aan zijn stijl ergeren, gelijk ook ditmaal weer blijkt uit de ‘Mededeelingen’ zelven. Wat er echter bovenal uit blijkt, dat is de *ellende* van den trekhond, de onmacht en willekeur van de wet, het niet-handhaven der bepalingen ervan, en de plicht die daarom op ons allen rust, zoo wij *ware* dierenvrienden zijn en geen huichelaars, om den *Trekhond te beschermen* en te helpen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
De betrouwbare voorlichting der Pers.

‘’t Staat in de krant dus.... 't is waar.’ Die onnoozele redeneering geldt nog steeds als axioma voor vele onbenullige courantenlezers, die zweren bij hun lijfscourant, en alles gelooven wat die vertelt. Daarom is het goed er nu en dan eens op te wijzen welke brutale en gevaarlijke *leugens* dagelijks verspreid worden zijdens de pers, en.... aangenomen voor goede munt door die veelhoofdige massa domkoppen, die heet: Publiek.

Nederland en de oorlog.

Koper.

Wij lezen in de Tel., *dat de regeering ongeveer vijf maanden geleden bij de Skoda-fabrieken een groot aantal kanonnen besteld heeft*, *waarvan de aflevering dezer dagen zal plaats hebben.*

De Oostenrijksche regeering had daarbij de eisch gesteld, *dat de betaling van het geschut half in goud en half in koper zou plaats hebben.*

Het blad meldt, dat de geallieerden met de voorwaarden van dezen koop geen genoegen nemen en dat dientengevolge de Engelsche regeering den geheelen import van koper naar ons land zal stop zetten.

Met de meeste stelligheid kunnen wij naar aanleiding van het bovenstaande de volgende mededeeling doen:

Van uitvoer van koper, *geconsigneerd aan onze regeering of door bemiddeling der N.O.T. geïmporteerd*, *is nooit ofte nimmer sprake geweest.*

Wel echter heeft onze regeering zich sinds geruimen tijd op dit standpunt gesteld, *dat tegen het zoogenaamde* ‘*veredelingsverkeer*’ *van oud-koper*, *koper*, *dat sinds jaar en dag in ons land is en lang vóór den oorlog ingevoerd werd*, *geen redelijke bezwaren rijzen.*

Immers, *als dergelijk koper tot fabrikaten verwerkt wordt en na korten tijd als oorlogsmateriaal*, *ten gebruike van het Nederlandsche leger*, *terugkeert*, *kan onmogelijk beweerd worden*, *dat reëele koperuitvoer heeft plaats gehad.*

Het oud-koper, *dat uitgevoerd wordt* (*en alleen daarvan kan sprake zijn*), *komt steeds als fabrikaat of bestanddeel van munitie of wapenen in ons land terug.*

In dien zin heeft wel eens uitvoer naar Oostenrijk plaats gehad, *maar daartegen is natuurlijk absoluut niets in te brengen. Niets immers blijft in genoemd land en den geallieerden is dit zeer goed bekend.*

Waarom De Telegraaf buiten 's lands grenzen ergernis tracht te wekken over een versterking onzer weermiddelen (*voor* '*kanonnen*' zal wel '*mitrailleuses*' *gelezen moet worden) is dan ook alleronbegrijpelijkst.*

Het artikeltje van dit blad kan slechts ten gevolge hebben, *dat in het buitenland een volslagen ongemotiveerde argwaan post vat.*

(Nieuwe Rotterdamsche Courant).

De Telegraaf is, gelijk men weet, een Blad dat door een geheel ander gehalte van menschen wordt gelezen dan die welke de goed-geredigeerde Nieuwe Rotterdammer kunnen bekostigen. 't Ligt daarom vóór de hand, dat deze tegenspraak, met de welverdiende slotzinnen, *niet* zal komen onder de oogen dier Amsterdamsche en provincie-stommerikken, die zich laten blinddoeken door de Telegraaf-'voorlichting'. Maar, zelfs al komt zij het, - dan nog...? Als 't in de lijfscourant staat, waarbij meneer Domkop of juffrouw Onnoozelheid zweert, dan gelooft hij en zij 't *toch.*

En de Telegraaf...?

Ga maar eens kijken naar het prachtgebouw, in een hoofdstraat van Amsterdam, dat verrees sinds 't uitbreken van den oorlog, in de plaats van het smerige, oude krot in het St. Nicolaas-straatje...

En, *begrijp* dan wat 'voorlichting' van de Pers wáárd is...!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
Schandelijk.

In een jeugd-blad, bijblad van een *christelijk* Duitsch vrouwenblad, vind ik het onderstaande *schandelijke* versje:

Ach wenn es der Kaiser doch wüsste!

Ach, wenn es der Kaiser doch wüsste,
Wie sehr ich mit Leib und mit Seel'
Soldat bin, er schickte mir sicher
Noch heut' den Gestellungsbefehl.

Es sagen mir Vater und Mutter,
Fürs Feld müsste grösser man sein.
Ach, wenn das der Kaiser nur wüsste,
Dem wär ich gewiss nicht zu klein.

Ach, wenn unser Kaiser doch wüsste
Ein einzig Wort nur von mir!
Ich weiss, was ich tue: Ich schreibe
Ihm heut' noch ins Hauptquartier.

Schande over een redactie, die zooiets opneemt! Ja, inderdaad, als de Keizer 't wist, dan nam hij misschien ook zulk klein ‘kanonnen-vee’ reeds aan! Wie weet.

En de ontaarde ouders, die hunne kinderen zooiets laten lezen, zij zouden dan zeker nog ‘fier’ zijn, als de stumperds den ‘heldendood’ stierven straks.

Zooiets schreit ten hemel!

En m.i. zal het zich ook stellig wreken, op de een of andere wijze, aan de misdadigers, die zich schuldig maken aan zulk een soort van ‘opvoedkunde’!!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Een anti-oorlog-raad.

Spoedig nadert weder de vooravond van het St. Nicolaasfeest.

Van verwachting klopt het kinderhart, wenschen worden geuit, verlangens toegefluisterd en ouders en kindervrienden vragen zich af waarmede ze 't kind kunnen verblijden, hoe ze het willen verrassen, hoe ze aan eenigen wensch zullen of mogen tegemoet komen. Waar men zich voor een keuze stelt bedenke men, eer men zich daartoe bepaalt, kan zij nuttig, waardig zijn. 't Blijft niet uit dat in den tijd dien wij doorleven de kinderen ook hooren spreken van oorlog, van doodschieten, van daden van vijandschap en haat.

In den aard van 't kind openbaart zich al vroeg: meedoen, nadoen.

Moet men er dan niet voor waken die indrukken, waaruit onmin en vijandschap tegenover den naaste kunnen ontstaan, vroegtijdig te onderdrukken.

Er zijn kinderen wier wenschen zich uitstrekken naar wapentuig, een geweer, een sabel, kanonnen met kogels; ze willen oorlog-spelen, schieten vijanden omver en roepen verheugd: ik heb ze lekker geraakt.

Schouderophalend zegt men glimlachend: 't is maar spel.

Men wendt alles aan om bij kinderen reeds vroeg liefde aan te kweeken voor dieren, hen afkeerig te maken van dierenmishandeling; zal men aan een kind nu aanwijzingen doen of het middelen in handen geven hoe en waarmede dieren

worden gekweld? Men zal waarschuwen, met te zeggen: dat is geen speelgoed voor kinderen en hen voorhouden:

> ‘Quäle nie ein Tier zum Scherz
> Denn es fühlt wie du den Schmerz.’

Waar gevoelloosheid, ruwheid of minachting zich openbaart als gevolg van spel, omgeving of voorbeeld moet de oorzaak worden weggenomen.

Men moet een kind steeds voorhouden wat goed, schoon en waar is. ‘Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable’.

Men make het opmerkzaam op hetgeen vrede sticht, wat onvrede veroorzaakt, op recht en onrecht en wanneer men nog eens terugdenkt aan de Fransche lessen uit den schooltijd, herinnere men zich die fabel van Lafontaine:

> Aidons nous mutuellement,
> Le charge des malheurs en sera plus légère.
> Pour le bien que l'on fait à son frère,
> Pour le mal que l'on souffre est un soulagement.
> Confucius l'a dit, suivons sa doctrine.

Dus naastenliefde, en als gevolg daarvan: verdraagzaamheid wekke men op.

Strijd, haat, nijd werken tegenovergesteld.

Er is een streven aan den oorlog den oorlog te verklaren. Moge het blijken geen utopie te zijn!

Moge aan beschaving en ontwikkeling meer ruimte verleend worden en zij die de lakens uitdeelen zorg dragen dat ze niet uit de plooien gaan.

Moge daaruit eenmaal voortvloeien: erkenning van het recht van den mensch, waarover Goethe reeds sprak door Mephisto te laten zeggen:

> Es erben sich Gesetz' und Rechte
> Wie eine ew'ge Krankheit fort;
> Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte,
> Und rücken sacht von Ort zu Ort.

Vernunft wird Unsinn, Wohlthat Plage;
Weh dir, dass du ein Enkel bist!
Vom Rechte, das mit uns geboren ist,
Von dem ist leider! nie die Frage.

Moge daarvan eenmaal werkelijk het gevolg zijn: vrede op aarde, waarover nu reeds negentien eeuwen wordt gepredikt en weggenomen het verwijt van ons nageslacht, dat men aan de kinderen reeds als speelgoed gaf: oorlogsmiddelen, oorlogsspel. Kiest alzoo een ander spel voor hun kinderlijke spelen, geeft hun waaruit voortvloeit eerbied, minzaamheid en eendracht en geeft blijk van anti-oorlogs-gezindheid.

P. BEL.

Rubber.

De rubber-cultuur en rubber-industrie is nog van zeer recenten datum.

In ‘de groote culturen der wereld’ van Mr. van Someren Brandt, wordt de rubber-cultuur zelfs niet genoemd, en aan de Universiteits-Bibliotheek, te Amsterdam, vraagt men vergeefs naar literatuur over rubber.

De rubber of caoutchouc werd het eerst ontdekt voor ongeveer 400 jaar in Zuid-Amerika, doch het eerste praktische gebruik ervan dateert van 1770 toen Priestly het aanbeval voor het uitvegen van potloodschrift.

In 1820 was het weder een Engelschman die een nieuwe toepassing ontdekte. Macintosh begon toen met de industrie van waterproof-kleêren, die ook nu nog onder zijn naam in den handel gebracht worden.

Daarop ontdekte in 1836 Hancock dat rubber na verhit geweest te zijn iedere vorm aan kon nemen, die men wenschte.

Eerst in 1874 werd de groote ontdekking gedaan van het vulcaniseeren van rubber met zwavel. Reeds toen was de jaarlijksche invoer in Engeland 7500 ton. Deze nieuwe ontdekking, zoowel als het meerdere gebruik van rubber in de fietsenindustrie, deed het gebruik en daardoor de invoer in Engeland reusachtig toenemen.

De tegenwoordige wereldconsumptie wordt gerekend op ongeveer 75000 ton per jaar.

In de Custom House Reports lezen wij dat de Engelsche invoer in 1884 bedroeg 198844 Cwts. ter waarde van 2.272.499 £. In 1906 was die invoer gestegen tot 607077 Cwts. ter waarde van 9.996.620 £.

De rubber wordt verkregen uit het melksap van verschillende planten. In het woord caoutchouc vinden wij die ontstaanswijze terug. Dit woord is afgeleid van het woord caaocho of caaochu. In dit woord beteekent caa hetzelfde als hout, en o-ocho weenen, zoodat caoutchouc wil zeggen weenend hout.

Oorspronkelijk verzamelde men de rubber slechts uit in het wild groeiende planten. Later, toen bleek dat de cultuur loonend was, en ook, dat bij de meerdere vraag naar het artikel de op die wijze verkregen oogst te klein zou zijn, begon men rubberplanten te cultiveeren.

Behoeft het nog gezegd te worden dat de pionniers op dit gebied geen Hollanders maar Engelschen waren? Reeds in 1860 begonnen de Engelschen hun proeven met Ficus indica. James Howison bemerkte dat ook Urceola elastica voor dit doel geschikt was. Robert Cross werd daarop naar Midden-Amerika gezonden om de verschillende Castilloa-soorten te bestudeeren, en een jaar later 1876 werd hij weder uitgezonden om jonge Hevea brasiliensis van de Amazone-rivier over te brengen

naar Engelsch Indië. De eerste proeven gaven slechte resultaten, veroorzaakt door te onvolledige kennis van de plant, maar de Engelschen gaven den moed niet op.

In het begin van het jaar 1908 gaf Ferguson in het Supplement to the tropical Agriculturist op, dat 515800 acres beplant waren met gekweekte rubberplanten. Sinds dien tijd is er zeker op ongeveer een millioen acres bijgeplant.

Een bewijs hoezeer ook hierin de Engelschen ons vooruit zijn is wel, dat wij in die opgave van Ferguson lezen, dat Ceylon 155000 en Malay Peninsular 150000 acres beplant had tegen Java slechts 20000, Sumatra 14000 en Borneo 4000 acres.

Van de zoogenaamde wilde rubber produceert het tropische deel van Amerika 63%, Afrika 34% en Azië slechts 3%. Dat deze rubber van veel beteekenis is voor de markt blijkt uit de cijfers van de productie van Brazilië. In 1905 voerde Brazilië 31474 ton wilde rubber uit, in 1907 41400 ton of ongeveer 60% van de wereld-productie.

Spryce deelde in Hooker's Journal of Botany van 1855 mede, dat toen hij in 1851 de Rio Negro volgde, hij den inwoners attent maakte op den grooten rijkdom van hun wouden aan Seringa-boomen, welke mededeeling zij onverschillig aanhoorden.

In 1854 was de prijs der rubber echter gestegen tot 2s. 9d. per 1b, welke prijs hij een ‘extravagant sum’ noemt. This woke

up the people from their apathy, met het gevolg dat in 1854 alleen in de provincie Para 25000 menschen zich bezig hielden met de rubber-industrie.

Wilde rubber heeft echter verschillende dingen tegen in vergelijking met gekweekte. Niet slechts dat de kosten zoowel van vervoer als van het winnen der wilde rubber grooter zijn, maar ook is de kwaliteit der wilde rubber minder goed.

The rubber prepared from cultivated trees is generally rated at a higher market-price than that collected from wild trees in consequence of its greater purity. Daardoor is toch het verlies van Para-rubber bij de behandeling voor den handel 10-15%, terwijl dat verlies bij rubber van gecultiveerde planten meestal minder dan 1% bedraagt.

Het gebruik van rubber.

Het verbruik van rubber beheerscht natuurlijk den prijs van het artikel en daarmede ook de vraag of aanplant van nieuwe rubberplantages wenschelijk is en of reeds bestaande plantages al of niet goed zullen rendeeren, m.a.w. of hunne aandeelen al of niet koopwaardig zijn. De beantwoording van deze vraag is voor het groote publiek van meer belang dan de wetenschappelijke vragen omtrent de chemische samenstelling van het artikel. Waar wij het artikel zooveel mogelijk van alle zijden beschouwen willen mag deze praktische zijde zeker niet vergeten worden.

Zooals reeds met een enkel woord gezegd is, is het verbruik van caoutchouc de laatste jaren steeds stijgende, ook al tengevolge van de uitvinding van het vulcaniseeren van rubber. De invoer van rubber en guttapercha in Duitschland bijv. bedroeg in 1890 3889 ton. Dit cijfer was in 1894 reeds gestegen tot 100098 ton en steeg het volgende jaar zelfs tot 13704 ton.

In 1846 vond Werner Siemens dat de door Dr. Montgomery uit Singapore medegebrachte guttapercha een uitstekend materiaal vormde ter isoleering van geleidingen. Die ontdekking was van uitertst veel belang en oorzaak van het gebruik van rubber en guttapercha ter isoleering van onderzeesche kabels en ondergrondsche telegraafgeleidingen. In 1897 bedroeg de totaallengte van de zeekabels 301929 kilometer, alleen voor den aanleg van deze kabels waren minstgenomen 27000 ton guttapercha noodig.

Noemen wij verder het gebruik van rubber voor schoenzolen, drijfriemen, buizen, medische doeleinden, en evenzeer het gebruik van eboniet voor allerlei zaken als kammen, pennehouders, instrumenten, enz. dan is te begrijpen dat er zooveel vraag voor het artikel ontstond, dat nieuwe aanplantingen dringend noodig waren om aan de steeds toenemende vraag te voldoen. De India Rubber-World van 1903 schreef: ‘Niets schijnt meer zeker als dat de groot-industrie spoedig door totale uitputting der voorraden verlamd zal worden en dat de plantage-eigenaars groote vermogens zullen verwerven. Dit is een door caoutchoucstatistieken vastgesteld feit. Vaklieden zeggen, dat men in het slechtste jaar op 300% winst kan rekenen. In ieder geval is de productie minder dan het verbruik.’

Deze meening was ook toen ter tijde wel wat overdreven, maar in hoofdzaak toch waar. En juist, omdat ze in hoofdzaak zoo waar is, is het zoo jammer dat de Hollanders van dien raad niet geprofiteerd hebben. Als bewijs daarvoor noemen wij enkele cijfers. In 1889 bedroeg de invoer van caoutchouc in Antwerpen slechts 5 ton. In 1898 was die invoer reeds 345 maal grooter geworden en gestegen tot 2023 ton. De Hamburgsche invoer steeg in dien zelfden tijd van 4011 ton tot 9026 ton. Evenzoo ziet men groote toename in den aanvoer van het artikel te Liverpool, Londen en Havre; de invoer echter van Rotterdam daalde van 591 ton tot 242 ton,

terwijl men van Amsterdam geen opgave vindt, daar Amsterdam ‘für den Handel mit diesem Produkt immer unbedeutend gewesen ist.’

Nu komt Amsterdam achteraan en tracht men ook voor Amsterdam een rubbermarkt te veroveren. Iets dat uit een chauvinistisch oogpunt beschouwd zeker toejuiching verdient. Voor de tegenwoordige aandeelhouders van Nederlandsche Rubbermaatschappijen ware het echter zeker beter indien het artikel te Londen of Liverpool verkocht werd. Hoogere prijzen zouden daarvan het gevolg zijn.

Wil men meerdere cijfers om te bewijzen hoezeer de Hollanders ziende blind waren dat zij zich niet op den rubber-cultuur in hun mooi Indië toelegden? Brazilië voerde in 1839 16000 kilogram rubber uit. In 1898 was dit cijfer juist 1375 maal grooter, namelijk 22 millioen kilogram.

Tegenover dergelijke enorme toenamen in productie moet een nog veel grootere toename in verbruik staan als men nagaat, dat

ondanks die phenomenale toename der productie de prijzen niet daalden, maar integendeel reusachtig gestegen zijn. Temeer nog valt dit op, indien men er bij denkt dat die productie-toename niet uitsluitend in Brazilië te constateeren valt, doch overal waar rubberplanten voorkomen en voorkomen kunnen. Zoo steeg bijv. de productie van den Congostaat van 16 ton in 1886 tot 2200 ton in 1899. Zoo zouden wij nog verschillende cijfers kunnen noemen, hetgeen wij echter nalaten, daar dit zou zijn enforcer une porte ouverte en cijfers over het algemeen een droge lectuur vormen.

Wij noemden cijfers tot 1898 en 1899, omdat na die jaren de uitvoer van gekweekte rubber zoo enorm toenam en daarentegen de uitvoer van wilde rubber afnam. Dit laatste veelal door onoordeelkundige exploitatie.

Daardoor zijn de zoo waardevolle Ficus- en Guttapercha-boomen in Achter-Indië en in de Maleysche Achipel ongeveer vernietigd. Hiertegenover staat wel dat er voortdurend nieuwe planten ontdekt worden, die voor rubberextractie kunnen dienen, doch dit weegt niet op tegen het verlies aan oude goede rubberboomen, vernietigd door domme inboorlingen.

De eenige manier om dus in het tekort, dat zeker ontstaan moest, te voorzien was de cultuur en is die dan ook overal ter hand genomen. Wij zeiden reeds dat op het Malay Peninsular volgens de opgaven van Ferguson 150000 acres met rubberboomen beplant waren, nu zijn er in die kolonie 377 rubberplantages met een totaaloppervlakte van 500000 acres. In 1908 was daar de rubberproductie 3190000 pond, en in 1909 zelfs 6083493 pond. De productie van Perak steeg met 177 pCt.

De prijzen van rubber hebben ondanks alles fancy-hoogte bereikt, al zijn zij de laatste jaren zich ook weder in dalende richting gaan bewegen. De prijzen bevinden zich echter nog op zulk een hoogte dat zelfs bij daling op de helft der tegenwoordige prijzen de maatschappijen zeer goed kunnen rendeeren. Ter staving van deze bewering kunnen wij ons in de eerste plaats beroepen op de prospectie der Nederlandsche Rubbermaatschappijen, die alle de maatschappij een voldoende winst beloven op veel lager rubberprijzen dan thans.

Doch ook Engelsche deskundigen zeggen: ‘Many planters affirm that under existing conditions they can bring rubber-trees to the producing stage for from £30 tot £35 per acre and place the rubber on the market for from 1 s. to 1 s. 6 d per 1b.’ (W.H. Johnson. Production and consumption of rubber).

Schlechter hield in de Vereeniging van Planters te Kamerun een voordracht over de kostenberekening en het rendement van een rubberplantage en kwam daarbij tot de conclusie, dat reeds bij een marktprijs van 4.25 mark per kilo 27 pCt. dividend gemaakt wordt.

Als men dergelijke nog winstgevende prijzen ziet, is men het volkomen eens met een beschouwing daarover in een der finantieele bladen. Dat blad schreef: ‘De prijs van rubber te Londen blijft langzaam brokkelen en is thans tot op 7/7 per pond voor fijne harde Para-rubber en tot 6/9 per pond voor plantage-rubber gedaald, doch in Mincing-Lane is men van oordeel dat die prijsverlaging niet als een kwaad dient te worden beschouwd. Voor praktische doeleinden is de rubber nog duur genoeg en in het belang van de industrie van rubber-artikelen zou zelfs een verdere prijsverlaging wenschelijk moeten worden geacht.’

Groote consumptie kan alleen worden verkregen bij matige prijzen en de kostprijs van rubber voor de meeste maatschappijen is zoo laag, dat *zelfs* de tegenwoordige prijzen nog ruime winsten afwerpen.’

De eenige aanmerking, die op deze beschouwing is te maken, is, dat het woordje ‘zelfs’ er niet op zijn plaats is. Ook bij veel lagere prijzen maken de goed gesitueerde maatschappijen reuzen-winsten.

Wel zijn er maatschappijen of juister gezegd landen, waarvoor een aanmerkelijke prijsverlaging nadeelig kon werken op de geheele rubbercultuur en in de eerste plaats noemen wij dan het uitgestrekte gebied van de Amazone-rivier. Daar toch zijn de kosten van het winnen der rubber zeer hoog, terwijl buitendien hooge uitvoerrechten betaald moeten worden. Bij aanmerkelijke prijsverlaging zou waarschijnlijk de regeering die rechten wel verminderen of laten vervallen. Deze rubber zou dus ook bij een groote prijsvermindering op de markt komen. Daarentegen zou de minderwaardige rubber, zooals een groot deel der Afrikaansche rubber, er zeer door getroffen worden en zou daarvan de productie zeker verminderen.

Zoo zal het dus ook bij dit artikel gaan als bij alle anderen. Groote prijsverlaging

veroorzaakt meerdere consumptie en mindere productie, waardoor de prijzen vanzelf weder op een winstgevend niveau terugkomen.

Botanie.

Voor het publiek bestaat slechts één rubberboom, de hevea. Leest men in een prospectus van een rubbermaatschappij, aanwezig zooveel duizend heveas, dan is de zaak gezond. Ficus elastica wordt met wantrouwen aangezien en andere rubberboomen zijn onbekend.

Inderdaad echter is het Handelscaoutchouc, de zoogenaamde Rohkautschuk niet afkomstig van één plant, maar van verscheidenen en wel zeer verschillenden.

De Rubberplanten behooren voor het grootste deel tot de families der Enphorbiaceen, Moraceen, en Apocynaceen.

De voornaamsten zijn de Hevea guianensis, de Landolphia florida, de Manihot Glaziovii, de Castilloa elastica, de Sapium verum, de Willoughbya coriacea, de Hancornia speciosa, de Kicksia elastica en de Ficus elastica.

Nu vindt men rubber vooreerst in Zuid- en Centraal-Amerika. In Brazilië zijn het voornamelijk de Heveas, hetzij dan de Brasiliensis of de Spruceana, doch aan de Amazone-rivier en de zijtakken Yavary, Yurua, Yapura, enz., vindt men ook de Sapium biglandulosum en de Micandra syphonoides, en in Ecuador verschillende soorten Sapium.

Zooals in Amerika de Hevea zoo is in Afrika de Landolphia de meest voorkomende rubberboom, en in Azië de Ficus elastica. Op Java en Borneo vindt men ook de Willoughbya en de Urceolasoorten.

Bij de keuze van plantmateriaal voor rubberplantages dient men rekening te houden met de eigenschappen der verschillende soorten. Zoo groeit de Spium verum het beste op een hoogte van 2000-3000 M. en geeft goede rubber, zooals blijkt uit de rubber komende van Columbia. Sapium biglandulosum geeft daarentegen een slecht product, evenals de Afrikaansche Kicksia-soorten. De Hancornia speciosa geeft daarentegen een zeer goed product, beter nog als de Heveas.

De Castilloa-soorten verdragen langdurige droogte en zijn overal daar te planten waar cacao groeit. In Nieuw-Guinea worden in den laatsten tijd plantages van deze soort aangelegd.

De Heveas hebben een gelijkmatige temperatuur en veel regen noodig. De Manihot Glazovii groet ook op minder goeden grond, en heeft een langdurigen tijd van droogte noodig, liefst 5 of 6 maanden.

Men ziet dus uit de enkele hier genoemde verschilpunten dat men niet slechts vragen moet welke boomen op een rubberplantage voorkomen, maar ook waar die plantage gelegen en hoe het klimaat er is.

De Manihot Glaziovii is door de Engelschen met succes geplant in Indië en in Ceylon en door de Franschen aan de Congo.

In het Ceylon Handbook and Directory van 1904-1905 lezen wij dat toen reeds meer dan 20 millioen Rubberplanten gekweekt waren op Ceylon en in de Straits. Dit aantal is sinds dien nog aanmerkelijk toegenomen.

Behalve de genoemde rubberplanten heeft ook voor deze industrie veel waarde de zoogenaamde ‘Wortelkaoutchouk’ verkregen uit de wortels van verschillende Afrikaansche struiken en ook de Mistelkaoutchouk verkregen uit vruchten. Deze Kaoutchoukmistel werd ontdekt door den Italiaan Giordana in Venezuela.

Behalve de genoemde families leveren ook vele planten uit de Lobeliaceeën en der Asclepiadeeën rubber terwijl de Sapotaceeën guttapercha leveren.

De meest gekweekte rubberboom, de Hevea, behoort tot de Euphorbiaceeën. De verschillende soorten Hevea, ongeveer tien soorten, komen over een kolossale uitgestrektheid in tropisch Amerika voor en wel van 9 N.B. tot 10 Z.B.. Alle soorten leveren goede rubber.

Sedert 1876 zijn verschillende Hevea-soorten ingevoerd en geplant op Ceylon, Assam, Birma, Calcutta, Java, Borneo, Sumatra, Queensland, Jamaica, Dominica, Zanzibar, Kamerun, Nieuw Guinea, Singapore, enz. In Queensland, Calcutta en Assam slaagde de cultuur niet te best. Wel was dit het geval op het Malay Peninsula waar de cultuur steeds toenam met klimmend gunstige resultaten. Over het algemeen is het succes met deze planten groot in vochtige en warme streken.

Ook wordt veel gekweekt de Manihot Glaziovii daar deze boom zeer snel groeit, zich overal weet te wennen aan de omstandigheden en een zeer groote hoeveelheid melksap oplevert. Deze boom geeft ook veel schaduw en is daarom ook wel aanbevolen voor koffie en cacao-plantages. Een bezwaar is echter voor de koffiekultuur dat de Manihots bij wind licht takken verliest die dan vallende schaden veroorzaken.

Deze plant is ingevoerd op Java, Malakka, Ceylon, West-Indië en Kamerun. Eigenlijk is Kamerun voor dezen boom te vochtig. Daarom

zijn plaatsen als Togo, Senegambia, Inhambane en Tanga beter geschikt voor deze cultuur.

Vijanden van den rubberboom.

Herhaalde malen hoort men beweren dat een der gevaren van geldbelegging in rubberaandeelen is de mogelijkheid van het optreden van vijanden van den rubberboom, zooals wij dat reeds kennen bij de koffie-, kina- en andere culturen.

Nu is er inderdaad niets wat zoozeer het optreden van mogelijke vijanden bevordert als het beplanten van groote oppervlakten met een en dezelfde plant. De vijanden, als ratten, varkens en andere dieren, die schade veroorzaken door de bast der jonge boomen af te knagen, zijn te verwijderen door een voldoende afsluiting der plantages.

Buitendien zijn er echter ook veel plantaardige vijanden, behoorende tot de Fungi. Zoo wordt de zoogenaamde Hevea-kanker veroorzaakt door de Nectria. Dan hebben wij nog de Fomes semitostus, veroorzakende het zoogenaamde Root disease, de Gleosporium alborubrum, die het 'Die Back' veroorzaakt, de Botryodiplodia elastica, de Pluerotus augustatus, de Corticium javanicum, e.a.

Al deze vijanden zijn echter te bestrijden door bespuiten van de boomen met de zoogenaamde Bordeau-mixtuur of de ammonia en koper-carbonaat-mixtuur.

De bladen van de Hevea worden aangetast door de Pestalozzia guepini en door de Helminthosporium hevea, doch dit is niet zoo nadeelig voor de plant.

Buitendien hebben de rubberboomen ook dierlijke vijanden. Nu is het eigenaardige dat men op kan merken, als men insecten die de bast van boomen aantasten samen brengt op een stuk hevea, zij aanvangen met de bast aan te vallen, doch zoodra er melksap komt, laten zij den boom met rust. Brengt men ze echter op gedroogde takken, dan beginnen zij daarvan onmiddellijk te eten.

Tot die insecten behooren in de eerste plaats de witte mieren, Termes gestroi. Mergui zegt van deze dieren dat zij nimmer Heveas aantasten die jonger zijn dan vier jaar. In het algemeen worden de insecten, die de Heveas aantasten, verdeeld in zuigende, blad-etende en borende insecten, doch al deze plagen zijn met betrekkelijk weinig onkosten te bestrijden. De heeren Henwood Son Soutter Co te Durban hebben een instrument in den handel gebracht onder den naam van The universal Ant Destroyer, waarmede zij de witte mieren vernietigen. De overige insecten worden aangetast hetzij met tabakswater, zeepwater met petroleum, Parijsch groen, enz. Wij zagen dat het melksap dus gedeeltelijk dient ter verdediging van de plant tegen insecten. Niet alle autoren zijn het hiermede eens. Er zijn er die meenen dat de plant het melksap absoluut niet noodig heeft, zoodat men zonder eenig nadeel voor de plant al het melksap zou kunnen onttrekken. Een der aanhangers van deze opvatting is Parkin, die zeide: 'Personnaly I am not inclined to look upon latex as playing an important part in nutrition, and should imagine that if it were possible to extract all the latex from such a tree as Hevea brasiliensis without greatly injuring the other tissues, it would not be seriously harmed.'

(*Wordt vervolgd*).

Chef
door Johanna Steketee.

Vermoeid wreef ze zich in de oogen. Toen keek ze weer op de klok. Wat was ie weer laat.... altijd 's Zondagsavonds, maar vanavond, toch al bijzonder.

Waar bleef hij? Zeker weer 'n opstootje hier of daar. Ze was er niet gerust op. 't Maakte hem zoo driftig en zenuwachtig, wanneer hij ze niet aankon.

En 't waren treiterkoppen hier, echte geniepige valschaards eronder, ze mochten hem niet. Dat wist Lize wel, van buurvrouw, van wat ze zoo had opgevangen, hier en daar. Zij was liever in Holland, waar ze de eerste drie jaren van hun huwelijk hadden gewoond, dan hier in Gelderland.

Juist wilde ze 't licht uitdraaien, toen ze zijn stap hoorde, de sleutel in 't slot steken. Even nog bleef hij met zijn fiets bezig. Toen kwam hij in de kleine, vierkante voorkamer, waar zij hem wachtte.

Lang en smal, de donkere oogen fonkelend in 't nu opvallend-bleeke gezicht, de lippen trillend, bleef hij bij de deur staan.

‘Wat is er?’ vroeg ze, voelend dat er iets niet in orde was.

‘Die ellendelingen,’ raasde hij, de vuisten ballend, maar ik zal ze. Twee zitten er achter slot en grendel; die hebben hun portie beet. 't Zijn de broers Pel, je weet wel, die rakkers, die me altijd sarren.’

‘En dan wouen Ras en v.d. Velde beweren, dat die niet dronken waren.’

‘Smoordronken waren ze’, gilde hij.

‘Alleen om me te sarren, tegen te werken, beweerden ze dat, maar ik zal die onnoozele dorpsveldwachters wel krijgen.’

‘Wacht maar....’

Moe liet hij zich op 'n stoel vallen.

‘Heb je nog wat te eten?’

‘Ja zeker,’ zei ze dadelijk bereid. ‘Zal ik nog versche koffie voor je zetten?’

‘Heel graag.’

Netjes spreidde Lize een servet voor hem uit, zette er brood op en kaas, haalde toen de koffiepot uit de keuken.

Vriendelijker, mededeelzamer dan anders was hij en dat deed haar goed, ondanks de onrust om zijn optreden tegenover de menschen. Dikwijls kon hij haar zoo uit de hoogte, zoo onverschillig behandelen, alsof ze zijn meid was, in plaats van zijn vrouw. Dat deed haar meer verdriet dan ze deed blijken. Ze begreep 't wel; hij vond haar wat burgerlijk, wat min van afkomst. Hoogmoedig van aard, streelde 't hem, dat hij hier zoo veel te zeggen had. Hij voelde zich 'n persoon van gewicht en daardoor zag hij dan op haar neer, maakte aanmerking op haar kleeding, die hem te boersch, of op haar haar, dat hem te leelijk opgemaakt was. En ook hun beide jongetjes, Henri en Piet, vier en drie jaar oud, mochten niet op klompjes loopen, zooals de andere kinderen van haar stand deden.

‘Ik ben toch bang, dat je de menschen te veel tegen je maakt,’ zei ze, toen ze weer binnenkwam met 't koffie-gerei.

Maar hij schudde 't hoofd overmoedig en op een toon van gewicht zei hij: ‘Ik heb den burgemeester op mijn hand en dat zegt alles en wat drommel, ben ik hier niet Chef van politie? Dat beteekent wat.’

Een trek van niet-overtuigd-zijn bleef om haar lippen hangen, zweven in haar zachtblauwe oogen.

Het ontging hem niet.

Dom vrouwtje, dacht hij. Dom vond hij ook haar breed, wat grof, maar door de frissche kleur toch niet van aantrekkelijkheid ontbloot gezicht en als ze liep, hinderde hem weer haar plomp figuur, zoo heel anders dan de elegante dames, die hij zag bij den burgemeester, den vol-bloed aristocraat, met wien hij dweepte.

‘Jij bent hier goed thuis in je keuken, maar hoe zou je over mijn zaken kunnen oordeelen?’ zei hij toen op de hem-eigen toon. Lize kleurde. Ze voelde de spot in zijn woorden. Dikwijls at zij met de kinderen in de keuken, zooals ze dat gewoon was, vroeger bij haar thuis, later in betrekking, ook omdat ze 't gemakkelijk vond, maar dat wilde hij niet; daar hoorde hij niet.

Toen ze de boel weer opruimde, zuchte ze: ‘Och, wat 'n korte nacht hebben we nu maar!’

‘Zooveel slaap heeft 'n mensch niet noodig,’ antwoordde hij geeuwend en zacht ging hij de kleine trap op naar boven.

Dien volgenden morgen vroeg werden de broers, Jaap en Kees Pel op vrije voeten gesteld. Hun ergernis over de handelwijze van den chef-veldwachter, met wien zij 't al eens meer aan den stok hadden gehad, was groot. Zij waren vast van plan de zaak aan te geven.

De beide veldwachters, Ras en v. de Velde, zouden kunnen getuigen, dat ze niet dronken waren geweest. Alleen hadden ze voor de aardigheid geroepen: ‘Daar is chefje, chefje, chefje,’ toen de chef er aankwam. En dat had deze zoo kwaad opgenomen, dat hij ze had gearresteerd.

Maar de oude Pel, 'n eenvoudig landbouwer, was er tegen, dat de jongens de zaak zoo hoog zouden opdrijven.

‘Jullie moeten de chef ook niet sarren,’ vond hij. ‘Er zijn hier deugnieten, appeldieven en andere kwaaddoeners, daar kan ik van mee spreken. Die moet de chef eronder krijgen. Dat heeft de burgemeester hem opgedragen.’

Maar de jongens waren van 'n andere meening.

Dien avond zochten ze de beide veldwachters op, die getuige waren geweest van het voorval, en die sterkten hen in hun plan.

Ras en v. de Velde koesterden een diepe wrok tegen den chef en ze waren blij, dat zich nu eens 'n gelegenheid zou voordoen, waarop zij hem eens zouden kunnen krijgen. Want het dorp bestond, om zoo te zeggen, uit twee generaties: de oude en de nieuwe.

Ras en v. de Velde behoorden tot de oude generatie.

De chef vertegenwoordigde de nieuwe generatie.

De eerste stoot tot de nieuwe strooming was ontstaan door de komst van het garnizoen.

Dat had een heele uitbreiding en verandering gegeven.

Gasfabriek en waterleiding bleken toen dadelijk onmisbaar; de telefoon was aange-

legd. Het politie-corps was vermeerderd en gesteld onder den chef.

De oude veldwachters, gewoon aan de rust en de kalmte van het landelijk leven, och, zij hadden als zoovele menschen buiten, nooit haast. En als zij zich haastten, dan deden zij 't langzaam. Wat zij op den eenen dag niet afkregen, daar was de andere dag goed voor.

Ook vonden zij ‘Haast u langzaam,’ 'n heel mooi spreekwoord.

En daar zette nu opeens de chef, 'n echt stadsmensch, een heel anderen gang in. Gerugsteund door een actieven en modernen burgemeester, zou hij de veldwachters wel eens anders leeren.

De kwajongens-streken, waarvan vooral personen in de buitenwijken veel last hadden en die dikwijls ontaarden in ergerlijke baldadigheid, ontstaan uit niets-doen en verveling, vooral des Zondags, en waartegenover de oude veldwachters veelal machteloos stonden, zouden door den chef den kop worden ingedrukt.

Om het zoover te krijgen, moest hij immers de veldwachters dikwijls op hun fouten wijzen. Ook diende hij wel eens klachten in over hunne traagheid.

Dat zette nog meer kwaad bloed.

Zoo beschouwden nu deze veldwachters de gelegenheid, om zich te kunnen wreken, als een geluk. En dus sterkten zij de jongens Pel in hun plan, om de zaak aan te geven.

Het was een ijskoude winterdag, waarop de chef als beklaagde voor het gerecht in de stad moest verschijnen.

En hier ging het om het feit, of de jongens Pel al of niet dronken waren geweest op den bewusten avond van de arrestatie.

Na lang over en weer praten en veel getuigenverhoor, werd er bewezen, dat de jongens Pel niet dronken waren geweest en dat de chef dus onrechtmatig had gearresteerd, waarom hij werd ontzet uit zijn betrekking.

Toen hij thuis kwam, was zijn verdriet groot.

Hij voelde zich onrechtmatig veroordeeld; toch gaf hij toe, in stilte des harten, zich door zijn drift te hebben laten overmeesteren.

En zoo stond hij nu door een schijnbaar onbeduidend voorval opeens voor de ontzettende levensquaestie van broodeloos te zullen zijn met vrouw en kinderen.

Tot de burgermeester, voor wien hij steeds zoo in de bres was gesprongen, een plaats voor hem had als rentmeester op een landgoed van een zijner familieleden.

Toch griefde 't hem diep, geen Chef-veldwachter meer te zijn, 'n betrekking die hem zoozeer had aangestaan.

Maar door de tegenspoed voelde hij zich weer inniger verbonden aan zijn vrouw, die hem steeds had getroost in 't verdriet, en daardoor ook aan zijn gezin.

En dit bleef de goede zijde van zijn val....

Varia.

Naar aanleiding eener corr., waarin eene Indische dame mij verzoekt haar een adres te willen opgeven van een goeden en soliden maar niet duren meubelmaker, word ik uitgenoodigd het volgende te willen meedeelen:

Firma S. de Jong, Apeldoorn, *Dorpsstraat 132-134*, *levert véél aan Indische families en heeft bewijzen voorhanden van groote tevredenheid*, *die ter inzage zijn. De zaak bestaat reeds 50 jaren.*

Eene abonnée, die dit inzendt, wenscht uitdrukkelijk de plaatsing, wegens eigen tevredenheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

M.T. (Haagsch dierenasyl). - Ik hoop dat ik Uw voorletters goed heb gelezen? Hartelijk dank voor Uw schrijven van sympathie over

mijn optreden in zake het Haagsche toevluchtsoord(?) voor noodlijdende (?) dieren. Zooals ik reeds in het vorig nommer meedeelde in het Overzicht v/d. Week zal ik - hoezeer ook overigens mij geheel in het particuliere leven terugtrekkend - steeds bereid blijven met woord en pen te strijden vóór het *werkelijk* belang van de dierenwereld, en *tegen* die personen, die deze onbeschermde, noodlijdende zwervers durven gebruiken tot eigen baat- en eer-zuchtige doeleinden onder het motto: dierenbescherming. Grooter leugen en valschheid bestaat er m.i. niet, dan aldus misbruik durven maken van het weerlooze dier, dat overgeleverd is aan de willekeur van den mensch, dan den schijn aan te nemen van, het te helpen, maar om het in waarheid uit te buiten tot eigen voordeel, en gauw, gauw, in een ketel te stoppen om daarmede zelf een vrije-woning en een salaris te verdienen. - Gij kunt ervan overtuigd zijn dat het vermakelijk staaltje, door U aan mij meegedeeld, in zake de Haagsche stemming ten opzichte van het asyl, inderdaad typeert de gerechte verontwaardiging welke hier ter stede - gelukkig - overal heerscht in zake het eigenaardig beheer dier inrichting, waarover ik de indertijd door mevrouw Lucie Thorbecke geb: baronesse Cats de Raet geschreven brochure niet genoeg ter lezing kan aanbevelen. Nogmaals dank ik U hartelijk voor Uw woorden aan mijn adres; ik zou willen zeggen: ik dank U bepaaldelijk namens de ongelukkige dierenwereld, welke het zoo van noode heeft dat er menschen zijn die voor haar opkomen uit *on*baatzuchtig meelijden en plichtsgevoel, en niet om laaghartige bijredenen van eigen-zak en eigenbelang.

Mevr: J.S. - Ik heb Uw schets aangenomen, wat echter Uw antwoord betreft aan mevr: Arntzenius en mevr: Hoogendijk-Hesse, neen, ik weiger beslist verdere ged: te plaatsen, zoolang gij voortgaat mij-persoonlijk daarbij als uitgangspunt Uwer algemeene beschouwingen te nemen. Ik zal zelf wel weten wat ik wil doen of niet doen, in zake het afstaan mijner ‘rechten’ als getrouwde vrouw; indien ik die niet wilde afstaan, dan ware ik niet gehuwd, nietwaar? Dat is althans *mijn* eerlijk standpunt in deze quaestie. Waar gij juist van mij-persoonlijk spreekt als van ‘een vrouw van beteekenis,’ daar moet het U dan toch dunkt mij juist dáárom ook zonneklaar zijn, dat zoo iemand van beteekenis dan ook wel zich vóóraf rekenschap geeft van de wettelijke verplichtingen die zij aanvaardt, en van hare al-of-niet gezindheid die eerlijk te volbrengen. Is zij daartoe niet gezind, dan is zij m.i. een valsche huichelaarster, die wel den naam wil van haren echtgenoot en de voordeelen van een huwelijk, maar die niet is bereid te aanvaarden die verplichtingen, van gehoorzaamheid, enz., welke zij nochtans schriftelijk onderteekent!, Zoo iemand noem *ik* geen ‘vrouw van beteekenis,’ maar een misselijk product, van 't èchte minne vrouwmaaksel, dat altijd geniepig en listig een uitwegje zoekt om de voordeelen na zich toe te halen, en de rest van zich af te schuiven, en daarbij dan nog de rol tracht te spelen van ‘slachtoffer.’ Jonge meisjes van achttien jaar, die door de ouders aan den eersten den besten man versjacherd worden, moge men met recht beklagen, omdat zij inderdaad niet weten wat ze doen als ze op het stadhuis haar naam zetten, een ‘vrouw van beteekenis’ echter weet dat héél goed, en is dus volkomen verantwoordelijk voor haar eigen daad. Ziedaar *mijne* meening in zake het huwelijk.

Mevr H.H. te A. - Hoe ik over Uwe artikelen denk? Ik ben het er zeer dikwijls mee eens, maar niet altijd, omdat ik geloof dat gij soms de menschen en vooral de mannen veel te veel wilt beschouwen als andere wezens dan zij nu eenmaal zijn, en m.i. altijd *zullen* zijn.

De nieuwe redactie-quaestie is eene die geheel alleen den uitgever van dit blad betreft. Voor Uw vriendelijke meening, dat het met mij staat of valt, ben ik U zeer

dankbaar, en, om U de waarheid te zeggen, geloof ook-ik, ook tengevolge mijner correspondentie in den laatsten tijd, dat het persoonlijke cachet dat ik aan de Lelie gaf wèl zeer gemist zal worden.

Mej. Brinkgreve. - Daar U mijn antwoord schijnt te zijn ontgaan, zet ik thans Uw naam voluit. Gij zijt namelijk reeds per cor:-rubriek beantwoord. Als ik mij goed herinner, door aanname van Uw werk. Particulier wordt slechts in bijzondere gevallen geantwoord op inzendingen als de Uwe.

P.B. - Aangenomen.

1813. - Hartelijk dank voor Uw lief schrijven. Ook U heeft de oorlog dus getroffen op zijdelingsche wijze. Wat is alles echter toch nog goed terecht gekomen voor U. Met die oplossing wensch ik U van harte geluk, al begrijp ik dat het afscheid U hard zal vallen. Als het mij mogelijk is, beantwoord ik U nog wel eens particulier, want gij-ook behoort tot die Lelie-corr: die mij in den loop der jaren zeer lief zijn geworden. Hartelijke groeten, ook aan Uw dochter.

Mevr. N.E.G. - Voor Uw hartelijke woorden zeg ik U nogmaals dank. Ja, precies zooals gij, zoo ook denk ik over het huwelijk: ‘Alle redeneeringen en wetten vallen weg en smelten als sneeuw voor de zon, indien men waarlijk gelukkig-gehuwd is.’

Leo. - 't Spijt mij zeer van Uw patiënte zoo weinig goeds te vernemen. 't Rustige en kalme leven zal zeker voor haar de beste genezing worden. Het door U aangeboden stuk over de capsules vind ik minder-geschikt. Al Uw reeds gezonden copy nam ik aan. Vriendelijke groeten.

Jim. - Indien Uw copy niet in Nauheim is achtergebleven, dan wil ik haar gaarne plaatsen in dat a.s. Dec.-nummer. Dat zal ik zoo spoedig mogelijk voor U nazien. Neen, op die corr.-vraag mag ik U niet antwoorden. Wel wil ik U zeggen, dat Uw besluit, om de stad uwer inwoning te gaan verlaten, mij zeer verstandig toelijkt in aller belang. Ik hoop van U te blijven hooren.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

1 December 1915.
29ste Jaargang.
N°. 22.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Door bijzondere omstandigheden moest deze week Corr:, enz. achterwege blijven.

REDACTRICE.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Co-educatie.

Co-educatie, gelijke opvoeding, gezamenlijke opvoeding van meisjes en jongens, dat was vooral in 't begin der vrouwenbeweging de leus van de voorstanders der emancipatie van de vrouw.

En sedert zijn geleidelijk de H.B.S. (voor jongens) en de Gymnasia ook voor meisjes opengesteld en bezetten de aanstaande jonge vrouwen een steeds klimmend percent van de banken dezer scholen. Zoo krijgen dan deze meisjes dezelfde opleiding als de jongens

en is er dus een *gedeeltelijke* co-educatie; want opleiding en opvoeding zijn twee, hoewel ze elkaar gedeeltelijk dekken. Dat jongens en meisjes samen zijn, samen leeren en met elkaar verkeeren, is in elk geval voor de jongens goed; dat ook de meisjes een onverdeeld goeden invloed van dit samenzijn ondervinden, betwijfel ik. Verder mogen we niet vergeten, dat de inrichtingen H.B.S. en Gymnasium scholen zijn voor jongens en zij dus, nu ze ook voor meisjes dienen, eenigszins anders behoorden te worden ingericht, zoodat zij voor haar even geschikt zouden zijn als voor de jongens.

Het doel der co-educatie of zelfs maar van gelijke opleiding van de beide geslachten kan en mag nimmer beoogen ze aan elkaar gelijk te maken; ook kan het streven der voorstanders van emancipatie zich niet beperken tot de leus, dat aan de meisjes dezelfde opleiding en opvoeding gegeven wordt als aan de bevoorrechte mannelijke leerlingen; de meisjes hebben voor haar vorming, opleiding en opvoeding dezelfde rechten als de jongens, maar voor elk der beide geslachten moet gevonden worden de gepaste school, die uiteraard niet dezelfde kan zijn. Waar men toch één school wil voor beide, moet uit den aard der zaak deze inrichting evenzeer geschikt zijn voor 't vrouwelijk als voor 't mannelijk element en in dit opzicht is er nog zoo goed als niets gedaan. Men zou het leerplan eenigermate kunnen wijzigen en meer leeraressen kunnen aanstellen aan de scholen voor beide seksen; want hoewel veler ondervinding juist voor de leiding der vrouwelijke jeugd en het onderwijs aan meisjes aan mannelijke leerkrachten de voorkeur geeft, komt mij dit toch voor op een dwaling te berusten. In 't algemeen is de moeder een betere opvoedster en leidster voor het meisje; de vader de beste steun en hulp voor den ouderen knaap. En ofschoon er nu voor de opvoeding een groot verschil bestaat of de vrouw moeder is of maagd (oude vrijster), het vrouwelijk element in de opvoeding zal toch, in 't algemeen gesproken, beter tot haar recht komen door de leerares dan door den leeraar.

Intusschen, 't zij in 't voorbijgaan gezegd, is het zonder tegenspraak waar, dat de beste leerares voor meisjes de gehuwde moeder is. Hoe men nu de betrekking van leerares-opvoedster kan schakelen aan de roeping van huisvrouw en moeder, is een kwestie, die ik te netelig vind om (thans) te bespreken.

Genoeg om te laten zien dat het laatste woord in de zaak co-educatie nog niet gesproken is.

***

Welke zijn de resultaten van het bijwonen der lessen aan H.B.S. en Gymnasium voor de meisjes?

Onlangs heeft Prof. dr. G. Heymans, hoogleeraar in de philosofie aan de Hoogeschool te Groningen, op een vergadering van de Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs (hier staan de Gymnasia buiten, deze behooren tot het Hooger Onderwijs) een rede gehouden over psychische geslachts- en leeftijdsverschillen bij schoolleerlingen. De rede bevatte a.h.w. de conclusiën over de resultaten van een onderzoek ingesteld door gemelden professor en den heer Wiersma over (een weinig minder dan) 4000 leerlingen. Hieruit was o.a. gebleken dit:

‘De meisjes’ (over welke 't onderzoek liep) ‘onderscheiden zich vooreerst van de jongens door grooter emotionaliteit; zij zijn vaker vroolijk of wisselend van stemming, lachlustig, enthousiast, demonstratief en impulsief, ook prikkelbaar en spoedig beleedigd, en reageeren in het algemeen sterker op alle van buiten komende storingen. Wat intellectueele vermogens betreft, staan zij met 't andere geslacht minstens gelijk’ (men bedenke hierbij dat alle jongens de H.B.S. bezoeken,

intellectueel ontwikkelden en minder begaafden, terwijl tot nog toe alleen of meest alleen de vlugge leerlingen onder de meisjes de lessen der H.B.S. volgen, Gr.), maar zij interesseeren zich minder voor de studie, blijkens haar neiging om meer van buiten te leeren dan te willen begrijpen, zich meer te laten inlichten dan zelf te zoeken, en, ook voor enkele vakken, niet meer te doen dan voor de school noodig is. Eindelijk staan zij zedelijk op een hooger peil, dat zich niet alleen openbaart in haar strenge plichtsbetrachting op school (meer ijver, oplettendheid en accuratesse), maar ook in de grootere waarheidsliefde en eerlijkheid, hulpvaardigheid en bescheidenheid, die haar door de berichtgevers worden toegekend. Naast deze fundamenteele eigenschappen mogen ten slotte nog de meer concrete geestesrichting, de sterker ontwikkelde fantasie (? van mij, Gr.) en het grootere taalvermogen worden vermeld, waardoor zich, volgens deze als volgens vroegere onderzoekingen, het vrouwelijke van het mannelijke geslacht onderscheidt.'

De jonge dames kunnen hiermee tevreden zijn. Maar, als twijfel geoorloofd is, men vraagt zich af: is 't wel waar? Vooral wat aangaat de waarheidsliefde. En is de man niet steeds erkend als hooger staand in scheppend vermogen, scheppende fantasie?

Als vrouwen eens dezelfde onderzoekingen hadden gedaan, zouden de jonge meisjes zich op dezelfde wijze aan haar hebben geopenbaard of minder gunstig?

Is het meisje niet een a.h.w. natuurlijke coquetterie aangeboren, een zucht om te behagen aan 't mannelijk geslacht, zoodat zij zich tegenover een heer der schepping steeds van de beste zijde doet zien?

't Is maar een vraag.

C. GROUSTRA.

Boeken en Geschriften.

De Vrijmetselarij voorheen en thans door G.J.P.J. Bolland, Hoogleeraar der wijsbegeerte te Leiden. Leiden, A.H. Adriani 1913.

Er is over de Vrijmetselarij al veel geschreven en het slot van de zaak blijft, dat men er het fijne niet van weet. Dat is ook het geval na de lezing van 't boek van prof. Bolland. Wel blijkt er uit, dat prof. Bolland veel over zijn onderwerp las, zooals hij dat gewoon is te doen over een onderwerp, dat hij behandelt, maar veel meer dan men wist komt men niet te weten. Dat de loge een macht is in 't publieke leven, niemand, die op de hoogte is met 't wereldgebeuren, zal dit ontkennen. De leden helpen elkaar en daar de vertakkingen dezer machtige organisatie over de heele wereld verspreid zijn, kan men zich een denkbeeld vormen van de onderlinge hulp, die kan worden betoond, terwijl hun geheim herkenningsteeken hen daarbij van grooten dienst is. Over één ding moet men wel versteld staan en wel hoe het mogelijk is, dat in onze dagen een dergelijk geheim bewaard kan blijven. Waarschijnlijk zal de zware eed of gelofte bij de inwijdingsplechtigheid het hare daaraan doen.

Ofschoon we dus wat het wezen aangaat door prof. Bolland's boek ten opzichte van deze in het diepste geheim werkende vereeniging na lezing niet veel wijzer worden, bevat het toch merkwaardige gegevens, die ons op het spoor kunnen brengen om er meer van te weten te komen. 't Is nu eenmaal zoo: 't geheimzinnige bekoort en trekt aan. Wie weet niet van verhalen, die op de vrijmetselarij betrekking hebben, van blinddoek en 't springen van een trap, benevens de op den nieuweling gerichte degens; van de spaarzamelijk verlichte kamer met doodkist en opengeslagen Bijbel. De ceremonies spelen er een groote rol. 't Schootsvel, de troffel, de hamer, winkelhaak en passer zijn de meer bekende zinnebeelden. De namen gezel, leerling, meester, bouwmeester wijzen op de architectuur. Sommigen zoeken den oorsprong zelfs bij den bouw van Salomo's tempel. Anderen leggen verband tusschen de Eleusinische mysteriën bij de Grieken, de ceremonies in de pyramiden, en de latere vrijmetselarij. Er zijn er, die de ontbinding van de orde der Tempeliers als 't begin beschouwen van 't ontstaan eener vrijmetselaarsloge in Schotland omstreeks 't jaar 1700. Hoe dit alles precies zij, valt moeilijk uit te maken. - Bolland steekt den draak met de loge, hij beschouwt 't vereenigingsleven der loge in onze dagen min of meer als een dameskransje, als een geheimzinnigheid van weinig beduidenis. De ingewijde is na de installatie teleurgesteld meestal en velen bezoeken dan nooit meer de vergaderingen. Nu is Bolland allicht een weinig bevooroordeeld, doch dat in onze dagen de invloed der vrijmetselarij bij vroeger vergeleken verschilt als dag en nacht behoeft men wel niet te betwijfelen.

Maar vooral bij betrekkingen, bij 't elkaar steunen in onze ingewikkelde maatschappij, speelt de vrijmetselarij nog steeds een groote rol. En dit is een geweldige kracht. Men heeft het ook bij den val van 't ministerie Heemskerk kunnen ervaren hoe geheimzinnig, doch sterk de invloed der loge was. Wanneer dan ook gelet wordt op den krachtigen steun, dien men elkaar in 't leven biedt, zal niemand durven beweren, dat althans daarin niet iets moois schuilt, waaraan de Christenen zich kunnen spiegelen, wijl onzerzijds er dikwijls zooveel is om dien onderlingen steun te verhinderen. Dat is juist de macht der loge, die bij 't verkrijgen van betrekkingen menigmaal een verkeerde methode moge volgen, omdat persoonlijke voorkeur daarbij niet altijd van pas is, maar die in 't gewone leven, vooral den vreemdeling, die in 't buitenland vertoeft, van zoo hooge waarde is, ja bijna iedere andere organisatie te dien opzichte beschaamt.

Strijen.

J.B. NAAKTGEBOREN.

La Comtesse de Rudolstadt par George Sand.

Onder de dames-schrijfsters neemt George Sand eene eervolle plaats in. Wanneer we de in de gewone wandeling meest bekende figuren even de revue laten passeeren, is zij niet de minste in den optocht. George Eliot met haar ‘Adam Bede’, Marie Corelli met haar ‘Ware Christen’, Mrs. Barclay met ‘De Rozenkrans’, Mrs. Young met ‘De erfgenaam van Redclif’ (volgens mijn herinnering is dit zoo), Mrs. Bowen met ‘De Beschermer des Geloofs’ en andere, ten onzent Mevr. Bosboom-Toussaint, om ons nu maar tot deze te beperken, hebben metterdaad getoond in de schrijvers-wereld te mogen mededingen naar den eerepalm.

Wie bovengenoemd boek van George Sand leest zal niet onvoldaan zijn.

De schrijfster heeft meer dan gewoon talent. De behandelde geschiedenis is daarenboven uiterst zonderling. Wie iets meer wil weten van de zonderlingheden en plechtigheden, die bij de Vrijmetselarij moeten voorkomen, kan hier te gast gaan aan de vreemdste beschrijvingen van inwijdingen bij het geheime gezelschap der onzichtbaren, dat in de 18e eeuw een tweelingzuster was van de Maçonnerie.

Het behandelt een ingewikkelde gebeurtenis uit den tijd van koning Frederik den Groote. Zelfs ontmoeten we er Voltaire nog aan diens hof. Overigens is het de geschiedenis van eene operazangeres, la Porperina, die Frederik den Groote eens het leven had gered door een deserteur af te brengen van zijn voornemen om den koning te vermoorden, waarvoor de koning haar natuurlijk zeer dankbaar was. Doch wegens een gesmeed complot, waarbij men meende dat zij op de eene of andere wijze was betrokken, werd zij op last van den koning op de vesting Spandaw gevangen gezet, vanwaar zij door de ‘Onzichtbaren’, een vereeniging ongeveer als de Vrijmetselarij, werd gered. Ook was zij gehuwd met den graaf van Rudolstadt, die schijndood was geweest, doch op zonderlinge wijze uit dien toestand werd geholpen. Deze bekleedde eene der hoogste posten bij de Onzichtbaren en werd haar, hoewel voor haarzelve wegens de vermomming onbekende, geleider, voor wien zij liefde opvatte, hetgeen dan tenslotte juist hierom zoo goed van pas kwam, omdat hij de doodgewaande graaf van Rudolstadt zelf was. Onderaardsche gangen bij een oud kasteel, met vertrekken onder den grond, waarin de teekenen nog aanwezig zijn van middeneeuwsche barbaarschheden en die la Porporina als middel om haar tot nadenken te brengen door moest, de inwijdingsplechtigheid voor een rechtbank van vermomde rechters met toespraak en ondervraging, dit alles is zeer duidelijk beschreven en doen u in deze vereeniging eene verwante zien van de vrijmetselarij met haar steun aan de leden en 't bestrijden van de uitwassen der heerschzucht in een tijd, toen op dat gebied, zoowel in godsdienstigen als in maatschappelijken zin, nogal een en ander voorviel.

Uit een oogpunt van stijl is het boek vlot geschreven en bevat het meerdere buitengewoon prachtige stukken. Wie de kennis van zijn Fransch wil vermeerderen, achten wij, dat er goed aan doet, zoo hij dit boek met aandacht leest. De gewaarwordingen, die la Porporina ondervindt, als zij in de vesting Spandaw gevangen zit, zou een psychiater, een zieledokter, moeilijk beter kunnen weergeven. 't Boek is vanzelf zeer romantisch, zijnde in den romantischen tijd geschreven, maar vooral om de verheven beschouwingen beschrijving van de liefde is het te dien opzichte ongetwijfeld als van den eersten rang te beschouwen.

Strijen.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Spiritisme-Spiritualisme.

Het fundament, waarop de leer van het Spiritisme is gegrondvest, zouden wij kunnen noemen: 'Wetenschappelijke-Etische Godsdienst', aan welks opbouw vele groote mannen en vrouwen van den laatsten tijd min of meer hebben medegewerkt.

En om nu een juist begrip te krijgen van de diepe beteekenis en van de groote waarde van het geheel, is het noodig om deze omlijning even te splitsen, en wel in: 'Wetenschappelijke'- en in 'Etische' Godsdienst.

Immers, langs wetenschappelijken weg, zijn mannen en vrouwen van verschillende nationaliteit tot de zekerheid gekomen, dat de ziel, uitgegaan uit het grofstoffelijk lichaam, dat op aarde moest dienen als orgaan tot vooruitgang van verstand en hart, en dat als zoodanig zijne taak heeft volbracht, dat *die ziel voortleeft in een anderen bestaansvorm.*

De Etisch-Godsdienstige kant van het Spiritisme heeft eene meer vèrstrekkende beteekenis. En deze beteekenis sluit in, dat ook hier door feiten kan worden gestaafd, dat de mensch in den volgenden bestaans-

vorm maait, wat hij in het aardsch bestaan heeft gezaaid.

Hiermede is dan ook opnieuw bewezen de eeuwige wet van oorzaak en gevolg; en kan er tevens door die wetenschap een afdoend antwoord worden gegeven op de vraag: 'Hoe moet de mensch op aarde leven?'

Het is, vooral door bovengenoemde feiten, dat deze leer hoog uitblinkt boven de leeringen van andere godsdiensten, die van deze combinatie 'wetenschap' en 'godsdienst' niets willen weten;*) en die juist daardoor aannemelijk is voor den *denkenden* mensch van onzen tijd, die niet *kan* en ook niet *wil* aannemen op gezag, of wat anderen hem gelieven te verkondigen; maar die *door eigen ervaring*, door naspeuren en overdenken wil komen tot de waarheid, die het meest noodig is voor leven en voor sterven. En die deze waarheid dan beschouwt, beschouwen kàn, als zijn persoonlijk eigendom, als een deel van hem zelf; omdat hij haar heeft doorworsteld; omdat hij haar heeft doorleefd.

En nu deze feiten, deze waarheden, hoe langer hoe meer worden erkend, treedt als vanzelf meer op den voorgrond de groote levensles van Jezus van Nazareth, die de diepe beteekenis van al zijne woorden, van al zijne daden kenmerkt en die het antwoord geeft op de hierboven gestelde vraag: 'Hoe moet de mensch op aarde leven?'

Laat ons hem eens beluisteren, terwijl hij tot de schare spreekt: 'Hebt lief', en wat daaruit volgt: 'Vergeeft uwen broeder'.

'Vergeldt kwaad met goed'; en vooral dit: 'Hebt geduld, hebt eindeloos geduld met de zwakheden en gebreken van anderen' en 'tracht hen te leiden *door eigen voorbeeld* op den goeden weg.'

Juist en vooral dit woord 'door eigen voorbeeld' voert ons tot de gedachte aan eigene opvoeding. Opvoeding van ons innerlijk zelf, van ons eigen 'ik'. - En hier zijn wij reeds gekomen op het gebied van het Spiritualisme, van het 'leven tot hooger bewustzijn', dat eigenlijk een uitvloeisel is van al het voorafgaande.

En wederom denk ik aan een woord van den Meester, als hij zegt tot zijne volgelingen: 'Zijt heilig.'

Wat wil dat eigenlijk zeggen: 'Zijt heilig.'

Blaise Pascal, de grootste schrijver en wiskunstenaar van zijn tijd, schreef ongeveer drie honderd jaren geleden: 'Toute notre dignité, toute notre religion consiste dans la pensée. Travaillons à bien penser. C'est là le principe de toute morale'. En Ralph Waldo Trine, de Amerikaansche mysticus en onze tijdgenoot, waarop wij trotsch kunnen zijn, al behoort hij niet tot ons volk, hij wil het de menschen als inprenten: 'Gedachten zijn krachten'.

'Zij gaan sneller dan de bliksem en zij werken intenser dan de ether.'

'Beproeft het maar eens ze te gebruiken,' zoo roept hij ons toe, 'en gij zult eene schitterende uitkomst verkrijgen.'

'Kweekt aan reine gedachten.' 'Kweekt aan liefdegedachten tegenover uw' naaste, tegenover de gansche menschheid, tegenover al wat leeft; en gij zult rondom u eene reine en heilige atmosfeer scheppen.'

En verder zegt hij in navolging van Jezus: 'Keert tot u zelf in, o mensch! Daar in uw binnenste zijt gij met uwen Schepper. En laat dan in die oogenblikken van nadenken en aspiratie in stilheid en in vertrouwen Zijne kracht in u werken.'

De mensch, die in zijne ziel God heeft gevonden, weet, dat zijn leven niet is in harmonie met dien eisch: 'Zijt heilig'; wanneer hij zich schuldig maakt aan onedele handelingen of zich laat gebruiken tot lage doeleinden. Hij weet, hij heeft ervaren,

*) Theosofie uitgesloten, dat de feiten van het Spiritisme erkent, maar er zich niet mede inlaat: en, naar ik meen, meer een wetenschappelijk stelsel is, mijns inziens overwaard om met ernst te worden bestudeerd.

dat het lichaam het orgaan is tot ontplooiing van de ziels- of denkkracht, die, uitgegaan van God, zich *moet* richten naar zijn Oorsprong om het goddelijke te kunnen weerkaatsen, en dat die ziels- of denkkracht op hare beurt reageert op het lichaam om het tot kracht en meerdere volmaaktheid te brengen.

Welnu, zoo te leven, *iederen dag en onder alle omstandigheden*, dat is: *ons leven te heiligen* en dat leert ons het Spiritualisme.

Het wijst ons naar den Hooge, naar het Vaderhuis; omdat het ons zegt:

'Waar Uw' eeuwige woning ligt, dààrheen oog en hart gericht'.

Arnhem.

N.E.G.

Rubber.
(Vervolg en slot van No. 21).

Toch schijnt het melksap nog de functie te vervullen van de planten in de tropen, als het ware te helpen bij groote droogte. Een feit toch is dat de afscheiding van melksap in regentijden veel grooter is dan in tijden van groote droogte.

Een groot aantal geleerden gaan echter niet mede met de opvatting van Parkin en gelooven dat het melksap dient zoowel ter beschutting als ter voeding van de plant. Tot de verdedigers van deze theorie behooren de Vries en Thachirch. De Vries geloofde reeds dat het melksap gevormd werd uit de proteinen en de koolhydraten van de plant, doch eerst Harries leverde daarvan het experimenteele bewijs.

Op zichzelf is ook al niet aan te nemen dat de natuur die planten, totaal voor hen onnoodig, 12-20 Kilogram kaoutchouk per jaar zou laten produceeren.

Het meest natuurlijke schijnt het daarom om het melksap te beschouwen als een soort reservestof, die de plant in tijden van nood opteert, en die aangevuld wordt zoodra de plant die stof in meerdere of mindere mate verliest. Eenigermate zou dus het melksap vergeleken kunnen worden met het vet bij dieren.

Deze opvatting wordt ook gedeeld door Schultz (Annalen der Pharmacie. 14) Meyer (Pflanzenphysiologie). Noemen wij op dit gebied nog de namen van Melchior Treub, Haberlandt, Hanstein, Pirotta, Narcatilly en Dippel.

Schleiden (Grundzüge der wissenschaftlichen Botanik) beschouwt het melksap integendeel als een excretie-product van de plant, daar het planten vergiften bevat. Wieler Leblois, Frank en anderen zijn dit met Schleiden eens, terwijl Delpino gelooft dat het melksap uitsluitend dient ter verdediging van de plant tegen insecten, een opvatting waarbij Stahl zich aansluit.

Een dergelijke verscheidenheid van meeningen toont aan, dat in dit opzicht het laatste woord nog niet gesproken is.

Het winnen van de rubber.

Dit geschiedt in het algemeen op vier verschillende wijzen.

1. Door het kappen van de rubberboomen, c.p. het uittrekken van de planten die wortelrubber bevatten.
2. Door het behandelen van rubber bevattende bladen en stengels.
3. Door het drogen van rubber bevattende plantendeelen en het later daaruit extraheeren van de rubber.
4. Door het zoogenaamde tappen van rubberboomen.

Praktisch belangrijk is alleen de laatste methode. De eerste methode is een klassiek voorbeeld van wat men roofbouw noemt. Terecht wordt deze wijze van rubberwinning niet slechts afgekeurd, maar zelfs strafbaar gesteld. In Kamerun wordt hij, die een rubberboom omhakt, om daaruit rubber te verkrijgen, gestraft met een gevangenisstraf van drie maanden of een boete van 100 Mark.

Voor het verkrijgen van rubber uit bladen en andere plantendeelen van rubberboomen zijn verschillende systemen bekend.

Noemen wij slechts de namen van Rigole, Serullas, Blanchard en Vivier, Deiss, Schmoele, Bapst en Hunet, Arnaud Verneuil en Godefroy-Lebeuf.

Het zou te ver voeren al die systemen te bespreken. Verschillend zijn zij ook al naar gelang zij dienen moeten voor het winnen van rubber van de eene soort van rubberboom of van de andere.

Dat het winnen van rubber uit de bladen niet van beteekenis ontbloot is, blijkt wel als men de cijfers hoort van Dr. Fendler, die mededeelt dat hij uit de bladen van een Apocynacee 25% kaoutchouk verkreeg.

Over het algemeen houdt men zich bij de rubbercultuur uitsluitend op met het tappen. De meeste boomen zijn tapbaar vanaf ongeveer hun zevende levensjaar

en verdragen daarna tientallen van jaren het regelmatig aftappen van hun melksap. Per jaar levert een volwassen boom van 10-12 kilogram rubber.

Voor dat tappen, dat bestaat in het wonden maken in den boom, zijn zeer verschillende instrumenten uitgedacht.

Een der beste soorten daarvan zijn zeker de ‘Bowman-Northway Patent Rubber Tapping Knives’, waaromtrent men alle mogelijke bijzonderheden kan vinden in brochures of catalogi van de firma Walker Co. te Colombo, die deze instrumenten in den handel brengt.

Aan de Amazone-rivier gebruikt men veel een soort bijl daartoe, terwijl de Engelschen vooral ook vroeger veel gebruik maakten van de Eastern Produce and Estates Company Tapping Knive. Uiterst moeilijk is het voor een niet vakman, vakman hier in den zin van planter, te beslissen of de genoemde instrumenten beter zijn dan de Michie-Golledge Tapping Tool, Miller's Knive, Christophe Tapping Knive, de Macadam Comb Pricker en zoo veel anderen.

Evenzeer is het moeilijk uit te maken of bij het tappen zelf het beter is V-vormige incisies te maken, dan spiraalvormige incisies of de zoogenaamde Herring-Bone Shaped Incisions. Over het algemeen zal men zien dat deze verschillende methoden in bepaalde

streken worden toegepast, daar dan als het beste beschouwd worden, omdat men de andere methoden daar niet kent. Zoo worden de spiraalvormige incisies toegepast in Nicaragua, de Herring-Bone shaped incisies in het Malay Peninsula. De V-vormige incisies vereischen veel meer werk dan de spiraalvormìge, doch de boom schijnt er meer van te lijden. Het minste is dit het geval met de Pricking methode, doch deze methode toegepast met de genoemde Macadam Comb Pricker is slechts toe te passen bij zeer hooge rubberprijzen.

Ridley deelt in de Straits Settlements Agricultural Bulletin mede dat volgens Bonnechaux het beste is de boomen gedurende zes maanden regelmatig te tappen en ze dan zes maanden rust te geven. Op die wijze zou het mogelijk zijn de boomen gedurende tachtig jaar regelmatig te tappen en daarbij een groote opbrengst aan melksap te verkrijgen.

In Brazilië beweert men ook dat de op brengst van melksap grooter wordt als de boomen gewend raken aan het tappen.

Natuurlijk moet het tappen oordeelkundig geschieden zoodat de plant niet ten gevolge van het tappen sterft zooals zoo dikwijls gebeurt bij het winnen van rubber door de negers in Afrika. Op die wijze heeft bijv. Lagos een groot deel van de aanplant verloren. Ook op Madagascar worden de boomen ter verkrijging van het melksap met bijlslagen dikwijls zoo veelvuldig en diep verwond dat ze er aan sterven.

In Noord Borneo behandelt men de Willoughbeia zelfs zoo dat men de plant in stukken hakt van ½ meter lengte. Het eene uiteinde wordt dan in het vuur gehouden en het melksap dat dan uit het andere uiteinde loopt opgevangen.

Het vulcaniseeren van kaoutchouk.

Wij noemden een enkele keer het woord vulcaniseeren van kaoutchouk toen wij bespraken de uitbreiding van de consumptie van het artikel.

Het vulcaniseeren wordt ook wel genoemd het branden van kaoutchouk volgens Goodyear, ook wel metalisatie volgens Brockedon en eindelijk ook wel het zwavelproces.

Het doel van het vulcaniseeren is

1. Om de ruwe kaoutchouk iedere graad van elasticiteit te geven tot eboniet toe.
2. Het reeds slechte warmtegeleidingsvermogen te verhoogen.
3. Om het kaoutchouk bestendiger, standvastiger te maken tegen de inwerking van zuren en alkaliën.
4. Om het kaoutchouk ook buiten de gewone temperatuursgrenzen voor zijn elasticiteit 4-50 C. die elasticiteit te doen behouden.
5. Om het kaoutchouk het adhesive vermogen tegenover zichzelf te ontnemen.

De eerste, die in deze richting ontdekkingen deed, was von Ludersdorf, die bemerkte dat zwavel in staat is aan een oplossing van kaoutchouk de kleverigheid te ontnemen.

Ook Benzinger en Haywart maakten dezelfde opmerking naar aanleiding van hun proeven, Goodyear is echter de eigenlijke uitvinder van het vulcanisatie-proces. Hij kocht het patent van Haywart en nam een patent ervoor in Engeland in 1844. Juist toen had de Engelschman Hancock in gevulcaniseerde kaoutchouk zwavel gevonden, toen begrepen dat de vulcanisatie geschiedde door toegevoegde zwavel en ook een patent genomen. Na dien tijd zijn zeer veel nieuwe patenten genomen daar bijna iedere fabriek het proces op haar eigen wijze uitvoert.

De drie grondmethoden, waarop iedere nieuwe vulcanisatie-methode terug te brengen is, zijn de warme vulcanisatie-methode door Goodyear gevonden in 1839,

de koude vulcanisatie in 1846 gevonden door Parkes, en de ook door Goodyear uitgevonden eboniet-methode. Bij die eboniet-methode wordt meer zwavel (tot 50%) gebruikt en is de temperatuur hooger (165°).

Feitelijk ontstaan bij de vulcanisatie additie-producten van kaoutchouk en zwavel.

Voor men tot de eigenlijke vulcanisatie overgaat wordt de kaoutchouk gewasschen, dat wil zeggen gezuiverd, daarna wordt van 7-15% bloem van zwavel met de geweekte gezuiverde kaoutchouk gemengd en dan 2-3 uur aan een temperatuur van 130-150°C blootgesteld.

Parkes behandelt de kaoutchouk 1½-3 minuten in een bad van 1-2½ deelen S2C12 in 100 deelen zwavelkoolstof of benzine, droogt dan de kaoutchouk snel in een luchtstroom van 25 C en wascht ze daarna af met verdunde kaliloog en water ter verwijdering van de overtollige zwavel.

Door het vulcanisatie-proces ontstaan, al naar gelang verschillende hoeveelheden zwavel gebruikt zijn, verschillende soorten van kaoutchouk, die voornamelijk verschillen in hardheid. Hoe meer zwavel hoe harder het ontstane product wordt.

Weber zegt in zijn ‘The chemistry of india rubber’ met enkele woorden waarop het aankomt.

The process of vulcanisation consists in the formation of a continuous series of addition products of polyprene and sulpher, with probably a polyprene sulphide C100 H160 S as the lower, and C100 H160 S20 as the upper limit of the series. Physically this series is characterised by the decrease of distensibility, and the increase of rigidity, from the lower to the upper limit. Which term of the above series - i.e., which degree of vulcanisation - is produced, is in every case only a function of temperature, and proportion of sulphur present.'

Dit zijn enkele wetenswaardigheden betreffende het contrabande-artikel bij uitnemendheid, rubber. Een bespreking van de scheikunde van rubber is buitengewoon belangwekkend, doch kan wegens de moeilijkheid van het onderwerp slechts in een vakblad gehouden worden.

Het beslag leggen op alle mogelijke auto's door onze regeering bij het begin der mobilisatie heeft ons doen zien welk gewicht een legerbestuur hecht aan het bezit van een voldoend aantal auto's en motor-rijwielen. En wat heeft men aan die snelle vervoermiddelen, indien er geen banden aanwezig zijn.

Dat maakt ons duidelijk, waarom Engeland rubber tot absolute contrabande verklaarde, en ook waarom de bekende rubberfraude door een onzer groothandelaren in tabak gepleegd werd. Zooals men zich herinneren zal voerde dat heer Java-tabak in, terwijl klandestien in die pakken tabak rubber verpakt was.

Die gesmokkelde rubber moest bij verkoop aan Duitschland een buitengewoon 'zoet winstje' opleveren. Niet erg mooi, maar is het erger dan de verkoop van Banka-tin door een Minister? Een Minister heeft toch in elk geval een hoogere verantwoordelijkheid te dragen dan een particulier.

In 1907 was de invoer van rubber in Duitschland 122 millioen Mark en die in Oostenrijk 35 millioen Kronen. Als men nu weet dat de invoer in 1913, ondanks de enorme daling der rubberprijzen, in die landen bijna verdubbeld was, dan begrijpt men tenvolle de consumptie, maar ook de behoefte aan rubber van de Centrale Mogendheden. In 1913 werd in Duitschland voor 200 millioen Mark rubber ingevoerd en in Oostenrijk voor 70 millioen Kronen.

Ondanks het feit dat twee dergelijke groote koopers niet meer op de wereldmarkt kunnen mededingen, is de rubberprijs sinds het begin van den oorlog gestegen en dat ook ondanks de steeds toenemende productie.

Het is waar, dat de prijzen sinds het bekende hooge niveau voortdurend dalende waren, maar sinds het uitschakelen van Duitschland en Oostenrijk als koopers steeg de prijs. Voor een deel wordt dit veroorzaakt door de enorme vraag naar het artikel door de andere oorlogvoerende mogendheden, ook al voor de auto-industrie. Sommige menschen vreezen een inzinking der prijzen na den oorlog, omdat dan wellicht Duitschland niet kapitaalkrachtig genoeg zou zijn om groote rubberaankoopen te doen. Een vreemde redeneering inderdaad. In de eerste plaats zal het met de koopkracht van een energiek volk als het Duitsche wel weer losloopen, maar op het oogenblik is hun koopkracht, wat rubber betreft, nul, ten gevolge van de Engelsche maatregelen. En nu zouden de prijzen moeten dalen, omdat Duitschland in plaats van niets, niet veel koopt. In die redeneering is de logica zoek.

Zonder eenige overdrijving en zonder een bespreking van de een of andere rubbermaatschappij kan men zeggen, dat de toekomst van het artikel rubber zeer goed is, en daarbij varen onze koloniën niet slecht.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Kunsten en Wetenschappen.

Tapijt-Kunst.

In, of ongeveer 1892 werd te Weenen eene tentoonstelling gehouden van Oostersch tapijtwerk, waarvan het historisch-technisch resultaat is weggelegd in een prachtwerk, in de jaren 1892-1896 te Weenen verschenen, getiteld: ‘Orientalische Teppiche.’ De uitgave ging uit van den staat, in zooverre, dat het ‘Handels-Museum’ ze ondernam, met steun van de Departementen voor Handel en voor Eeredienst en Onderwijs.

In 10 afleveringen, bevattende 149 platen, zijnde lichtdrukken en chromo's, sommige op dubbele grootte, werd het beste afgebeeld wat op de tentoonstelling uit de voornaamste Europeesche verzamelingen bijeen was gebracht.

De korte tekst werd gegeven door von Stöckel, Bode, Robinson, Gerspag, Churchill, Birdwood, Clarke en Riegl. Het voorwoord was van de hand van den Directeur van het Handelsmuseum A. von Scala. De oplage bestond slechts uit vierhonderd exem-

plaren, waarvan de helft in de Engelsche en Fransche talen.

In den merkwaardigen prijscatalogus (No. 343) ‘Orientalische Kunst’ van Karl W. Hiersemann, te Leipzig, worden vier exemplaren te koop aangeboden, waarvan de prijzen varieeren tusschen 1480 en 1900 Mark.

Op dit grootsche werk is een vervolg verschenen, getiteld: ‘Altorientalische Teppiche,’ waarvan von Scala eveneens de uitgave heeft bezorgd en de voorrede is geschreven door Dr. W. Bode, terwijl de inleiding en de tekst van Friedrich Sarre zijn.

Van dit kostbare vervolg is de prijs 400 Mark.

Nu in den laatsten tijd, ook hier ter stede, de aandacht wordt gevestigd op het Perzisch tapijtwerk, mag op de beide, even zeldzame als kostbare werken, wel eens gewezen worden.

Ik weet niet of in ons land één of meer exemplaren zich bevinden, maar indien dit niet het geval is mag de wensch wel uitgesproken worden, dat in die leemte zal worden voorzien.

Unicums.

Er is tegenwoordig een streven om alles wat uniek is onder ieders bereik te brengen. Reproducties, - ik spreek van geen namaakjes, - worden in superieure qualiteiten vervaardigd. Niets van kunst en oudheidkunde blijft op die wijze verborgen, en al zijn de reproducties ook dikwijls kostbaar, zij hebben dit voor, dat zij in het bezit van velen komen, en vooral in het bezit van museums en bibliotheken, waardoor ze ten slotte toch gemeengoed worden.

Het is daarom toe te juichen, dat de miniaturen en handschriften der Bibliotheek, te München, ook in reproductie hun nut zullen doen.

Van die vele kostbare zaken is nu uitgegeven het *Turnierbuch* van Hertog Willem IV.

De 35 verluchte perkamentbladen beelden de tournooi-daden van den jongen Hertog af, en, hoewel reeds tusschen 1817 en 1822 eene uitgave heeft plaats gehad, is zij niet zoo natuurgetrouw als deze uitgave, die bezorgd wordt door Dr. Leidinger.

Dit zijn kostelijke, zij het ook kostbare, uitgaven, die allen steun verdienen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
's *Gravenhage.*
Oud-Gemeente-archivaris.

Indische dames uit vroeger tijd door S. Kalff. (*Vervolg van No. 20.*)

Het is intusschen waar, dat onder dit snuivend, rookend en sirihkauwend vrouwendom het volbloed-europeesche element gering was. Het grootste gedeelte van de dames, welke de recepties bezochten te Batavia en op de hoofdplaatsen elders, waren ‘zonder schip in Indië gekomen’, en behoorden, gelijk men toen wel schertsenderwijs placht te zeggen, tot den ‘bonten adel’, d.i. tot de kleurlingenklasse. Over zulk eene inlandsche dame schreef de predikant S. Roorda van Eysinga in zijne *Reizen*, dat hij ten jare 1821 ter hoofdplaats Makassar haar huwelijk inzegende, waarbij men na afloop der kerkelijke plechtigheid de bruid op eene estrade plaats

zag nemen. Haar versierde zetel stond voor een achtergrond, gevormd door drie groote spiegels en vóór de middelste, recht boven haar hoofd, hing een opgetooide kroon. Er waren naar oud-vaderlandsche zede aanwezig een compater (gevader of mede-vader) en eene commater, een kroonjonker en kroonjuffer, benevens een strooijonker en strooijuffer. Het bruidskleed stond stijf van de juweelen, zoowel aan den benedenzoom als aan hals, borst en ceintuur; daaronder sommige van groote waarde. Zij droeg van kleine edelgesteenten vervaardigde bloemen in het haar, een juweelen diadeem, juweelen oorknoppen, juweelen halssnoer en armbanden. Voorts leest men in het reisverhaal:

'De slaapkamer der jongelieden stond open, en wie binnen kwam om het opgetooide ledikant te zien, werd rijkelijk met rozewater besproeid. Aan de toilettafel ontbrak niets. Ik zag er tot mijne verwondering een gouden sigaarkoker en een snuifdoos van hetzelfde metaal. Mogelijk is men beducht geweest dat het paar niet zoude kunnen slapen, en dan mocht het bruidje eens een *prise* nemen, terwijl haar geliefde aan een *roko* (sigaar) trekt.'

Van zulk een 'gepaarlde pop', als door dominee Roorda van Eysinga in den echt verbonden, zou verfijning der zeden denkelijk niet uitgaan. En evenmin was er gevaar dat het aanhooren van sterkgekruide jokkernijen aan den bruiloftsdisch het 'kerkelijk ingezegend vermiljoen' op hare wangen zou verhoogen. Zoo elders het bloed der druiven op prijs werd gesteld wegens de eigenschap

om bij een feestelijke bijeenkomst de tongen los te maken, in Indië had men niets zoozeer te duchten als juist dat. Het losraken van deze tongen was een vastraken voor de zedigheid.

Het *Dagh-register* van het Kasteel Batavia bevat menige bijzonderheid kenschetsend voor de Europeesche samenleving in de 17de eeuw, en voor het vrouwelijk element daarin. Niet zoozeer ten opzichte van hun persoonlijke voorliefden: het strootje, de snuifdoos, de sirihdoos, het liefdesavontuur, vooral de bijbel van 52 bladen, als wel ten opzichte van de onregelmatigheden welke in deze maatschappij voorvielen. Een dezer jaargangen bevat eene aanteekening over zekeren opperstuurman, Jan Stemmer genaamd, die zou gaan trouwen met de weduwe Maria Bogaerts. Voor 't minst, hij had van haar trouwbelofte, en daarop zijn geld en goed haar ter bewaring gegeven. 't Moest dienen om de menage op te zetten en botje bij botje te leggen zoodra hij van de zeereis terug zou zijn.

Maar de man wikt en de vrouw beschikt. Toen het zoo ver was dat de stuurman weer aan wal kon komen, om te trouwen zoo hij meende, bleek het dat zijne Maria zich ondertusschen verbonden had aan een anderen Jozef, ongetwijfeld den waren Jozef. Aan Stemmer overkwam wat aan zooveel ander ‘fahrendes Volk’ overkomen was in een land, waar men 't zoo nauw niet nam met het sacrament des huwelijks, laat staan met een gegeven trouwbelofte. Had niet de tweede vrouw van den gouverneur-generaal Joan Maetsuyker, de weduwe Cos geboren Abbema, denzelfden trek gespeeld aan den gouverneur van de Banda-eilanden, Johan van Dam, wien zij het jawoord gegeven had en tevens de belofte, dat zij te Batavia op hem wachten zou? Van Dam, door bestuurszaken in de Molukken opgehouden, was toen zoo onvoorzichtig of zoo onergdenkend geweest om zijne verloofde schriftelijk in de hoede te bevelen van zijn vriend Maetsuyker, destijds weduwnaar van Haasje Berckmans. En deze, zeker om aan Van Dam zijn goeden wil te toonen, bood der weduwe logies aan in de generaalswoning binnen 't Kasteel. Hij deed nog meer, ja deed te veel; hij wist daar zijn tijd zoo wel waar te nemen, dat hij haar tot een huwelijk overreedde. Een gouverneur-generaal was wel een trouwbreuk waard, meende zij; en de positie zelve zooveel meer dan die van een gewestelijk gouverneur. Toen Van Dam te Batavia kwam, vond hij het paar reeds getrouwd. De valsche vriend was nu in staat hem te beduiden in den Catsiaanschen trant: ‘De handen van de banck, het vleys is al verkoft!’ De bedrogen minnaar meende het best zijn leed te verzetten door naar het vaderland te vertrekken, en, zegt Valentyn, ‘schreef aan hen (het echtpaar Maetsuyker) schrikkelyke scheldbrieven van Kaap der goede Hope, maar zy kreunden zig daar weinig aan.’

Iets dergelijks was nu den opperstuurman Jan Stemmer overkomen; met dit onderscheid, dat niet hijzelf het kluwen in de war had gebracht, door Maria Bogaerts bij een vriend onderdak te brengen. Zij had door eigene connecties dien vriend wel weten te vinden. En op de buil was nog een puist gekomen. Niet alleen dat zij in zijne afwezigheid den zeeman verruild had voor een landrot, maar zij hield ook de haar in bewaring gegeven spaarduitjes achterbaks, en de goederen waarmede hij gerekend had negotie te zullen drijven. Zij wist van niets; zij kon zeggen met den regel uit het Fransche blijspel:

Après tout, il n'y a rien d'écrit!

De bedrukte vrijer had nu wel, evenals de gouverneur van Banda, den aftocht willen blazen. Hij stond toch voor een verloren spel, en eene andere Maria zou wel te vinden zijn geweest. Maar dat lieve geld.... dáárvoor zou hij niet zoo licht vergoeding vinden. Hij vroeg derhalve vergunning om tegen de trouwelooze weduwe te moge

procedeeren. Zoo deze stuurman voor de haar afgedragen goederen en contanten al geen stuurmansreçu bezat, toch zou zij nu moeten bewijzen de herkomst van beide; en dan zou de waarheid wel aan 't licht komen.

Het zou hem denkelijk ook toegestaan zijn, ware 't niet dat hij die negotiegoederen met zijn schip indertijd clandestien had overgevoerd. Hij had wederrechtelijk beschikt over de laadruimte in een Compagnie-schip, uitsluitend bestemd voor Compagnies-goederen, en op dit wiel liep de wagen scheef. De Raad van Indië, aan welken hij persoonlijk zijne zaak had voorgedragen, besloot dat ‘over dese saeke geen verdere correctie zal geschieden als de confiscatie van de voorszegde goederen, dewyl hy sulcx uyt sich selven te kennisse heeft gegeven’.

Eigenlijk had men hem kunnen straffen! Zijne eigene bekentenis vrijwaarde hem daarvan; maar hielp hem toch niet aan zijn goedje. En het slot van de geschiedenis (door het *Dagh-register* niet medegedeeld) was wel-

licht een schaterlach van ‘the girl he left behind him’. Immers, die de schâ heeft, heeft er den spot op toe.

De schaarschte van Hollandsche vrouwen bracht vele Indische ambtenaren en burgers tot een huwelijk met eene z.g. dame van 't land, aan welke zij dikwijls spoedig het land hadden, doch wier huwelijksgift de pil verguldde. 't Gevolg was veelal, dat zij in den loop der jaren, door den dagelijkschen omgang met een minderwaardig individu, geestelijk afdaalden tot Indisch peil; zij hadden hun fluitje te duur betaald. Zulk een vrouw was b.v. de echtgenoote van den tweeden stadsgeneesheer te Batavia, dr. Paulus Valkenaer; een weesmeisje, dat hare donkere kleur deed vergeten door de dertigduizend rijksdaalders welke zij mee in 't huwelijkskorfje bracht. Wilde hij haar verstaan, dan moest hij Portugeesch spreken; juist niet het Portugeesch waarin Camoëns *Los Lusiados* schreef. Veeleer een basterd-idioom, soort van kampong-Portugeesch, dat zich nog lang naast het Hollandsch zou handhaven. Niets, in de briefwisseling tusschen Valkenaer en zijn broeder in 't vaderland, wettigt het vermoeden dat dit voormalige weesmeisje, toen haar echtgenoot door protectie gouverneur van Ternate was geworden, de honneurs op een buitenpost behoorlijk wist waar te nemen. Eerder ontvangt men den indruk dat zij een van die gansjes was, die zich met een *noke save* (ik weet niet) van de zaak plachten af te maken, wanneer hun een vraag boven hunne bevatting gesteld werd. Of ook geestverwante van die Bataviasche juffer, welke het als eene beleediging opvatte toen zij aan tafel door een baar (nieuweling) met de achterhelft van een gebraden hoen werd bediend. De kroniekschrijver vermeldt, dat de dame dit boutje ‘met onwaerdigheydt’ weder op den schotel wipte; tevens met de toornige opmerking: ‘Zie ik er dan uit als een hoenderstuit?’

Wanneer onder dit door slavenbloed verbasterd vrouwendom eene Hollandsche dame van geboorte terecht kwam (en zelfs van de echtgenooten der gouverneurs-generaal kon dit niet altijd gezegd worden) dan moest zy zich wel misplaatst gevoelen in eene samenleving, waar het kleurlingen-element onder de dames de overhand had. Dan moest zy gestadig hare geestelyke voelhorens intrekken, wilde zy die niet kwetsen.

Dit gebeurde b.v. in 1686 onder het bestuur van den gouverneur-generaal Joannes Camphuis (een gewezen zilversmidsknecht), toen mr. Gerard van Beveren, heer van Strevelshoek en voormalig lid van de vroedschap van Dordrecht, als benoemd raad-extraordinair van Ned. Indië te Batavia aankwam. En tegelyk met hem zyne echtgenoote Maria Heussen en zyne twee volwassen dochters, Johanna en Cornelia. 't Was een ‘gebeurtenis’, en die in de Bataviasche *whispering gallery* aanstonds gerucht maakte. Men was het daar niet gewoon dat drie dames, welke tot het patriciaat van eene oude en aanzienlyke Hollandsche stad behoorden, zich waagden vooreerst aan eene lange en gevaarlyke zeereis, daarna aan de koloniale ballingschap en aan de toestanden in het ‘eerlyck tuchthuys’ (gelyk Batavia wel eens genoemd werd.)

De officieele ontvangst was aanmoedigend genoeg, maar daarna.... Het schip *Oosterland*, waarmee het gezin uitkwam, had niet minder dan 277 zielen aan boord gehad, waarvan er 263 in Indië kwamen. Door eene deputatie uit de regeering werden Van Beveren en de zynen van boord gehaald, ook door eenige ‘gequalificeerde juffrouwen’ (de titel ‘mevrouw’ was destyds nog niet in zwang) terwyl aan den wal de gewone militaire eerbewijzen werden gebracht. Denzelfden dag nog werd hij in de generaalswoning in het Kasteel ontvangen, en met zijn behouden aankomst gelukgewenscht. Eene ‘generaalse’ om de honneurs waar te nemen was er niet; Camphuis was ongetrouwd. Maar de leden van den Raad van Indië waren er met hunne huisvrouwen, en 't liet zich hooren dat deze Indische dames by de

toenmalige gebrekkige verkeersmiddelen (de *Oosterland* had geen slechte reis gehad: *slechts* een half jaar!) aanstonds naar het toilet der *totoks* gluurden. Zoo ergens, dan mochten hier Huygens' dichtregelen van toepassing worden geacht:

> Wegh met den ouden trant, daer komt een andre swier;
> Versleten te Parys, en van de nieuste hier!

Het sprak als vanzelf dat de dochters van Beveren terstond *en évidence* kwamen op de huwelijksmarkt. Het duurde dan ook niet lang of de oudste van het tweetal trad in den echt met Jurriaan Beek, een vermogend vrijburger en koopman buiten dienst van de Compagnie. Van haar is de brief afkomstig gericht aan hare oudtante Maria Sweers de Weerd, in Dordrecht, welke door dr. Schotel vermeld wordt in zijn werk '*Het oudhollandsche huisgezin der 17de eeuw*', en welk eenig licht werpt op het huiselijk

leven van den aanzienlijken stand in Indië op het laatst der 17de eeuw. In dezen als door een toeval bewaard gebleven brief maakt de schrijfster zichzelve en haren echtgenoot bekend als een wel geaccoupleerd paar, ‘dewijl onse humeuren soo wel compatiseren dat ik den Almogenden Godt daerover niet genoegsaem kan loven en danken.’ Vervolgens geeft zij aan hare ‘waerde moey’ het volgende kijkje op eene Indische bruiloft (de hare), welke door ongeveer tachtig personen werd bijgewoond, en twee dagen en nachten duurde:

(Wordt vervolgd).

Oorlogswee.

Die naar het opschrift uit moge gaan en verwacht in schrille kleuren te hooren vertellen van slagvelden, dood, en verminking, zal zich teleurgesteld zien! Er is trouwens in alle ellende en barbaarschheid om ons heen iets dat afstompt, dat bijna doet geeuwen! De oorlog begint ‘vervelend’ te worden! Of we lezen van duizend slachtoffers, of van *tien*duizend, het treft ons in dezelfde mate. Een nul meer of minder achter het cijfer is bijna niet meer in staat, onze belangstelling of medelijden te verhoogen. En velen, die enkele maanden geleden gretig naar de courant grepen, en deze van a tot z spelden, kijken thans slechts vluchtig de dagbladen door, met een halfoog speurend of er nu toch weer eens iets *nieuws* komt, iets ‘noch nie dagewesen!’ - En de vluchteling, die eerst als een nieuwe attractie belangstelling - en nieuwsgierigheid! - inboezemde, is langzamerhand landgenoot geworden, en geen hoofd wendt zich meer om naar den ‘Belg,’ die een half jaar terug, alleen door zijn verschijnen, reeds een kring medelijdende menschen om zich heen zag gevormd.

Zoo is de wereld!

Het was de week tusschen Kerstmis en Nieuwjaar! De donkere dagen vóór Kerstmis wilden hun roem ook nog nà dien vastgestelden datum handhaven, en een naargeestige, vochtige nevel scheen den dag tot avond te willen maken en 't was of het stervend jaar der menscheid zijn ‘memento mori,’ wilde inprenten!

We zaten met ons beiden in de wachtkamer van het R.K. Ziekenhuis, het gesticht, dat, van hoeveel jammer en menschenwee het ook getuige moge zijn, toch ook *dankbare* harten vormt. Want voor hoevelen is het niet een wijkplaats van rust, van een tot-zichzelf komen, - onverschillig van welken Godsdienst men is, tot welke klasse der maatschappij men behoort! Trouwens, - wie vraagt er naar, als hij onmachtig, gekweld door duldelooze pijn nederligt, of de hand, die hem lafenis toereikt, behoort aan eene gewone verpleegster of aan eene zuster in het zwarte ordekleed, - zoo die hand slechts zijn smarten lenigt, zijn brandend voorhoofd koelt! - Wie vraagt ernaar, of het gelaat, dat zich over hem heenbuigt, omlijst wordt door de witte nonnenkap, of het kleine mutsje der Diaconessen draagt, zoo dat gelaat *zelf* slechts mededoogen teekent, troosten wil.

Een kranke is in de eerste plaats *mensch!*

Wij zouden een kennis bezoeken, doch konden nog niet dadelijk toegelaten worden, zoodat wij even moesten wachten, doch wij hadden gezelschap, want tegenover ons zat, - in tegenstelling met zijn medgezel, een blozende, nog jonge sergeant, - een ‘Duts,’ veertiger waarschijnlijk al, diepe moedeloosheid op het gelaat. Hij scheen geen nieuweling voor het Huis te zijn, want eene zuster, die toevallig binnentrad, ging dadelijk naar hem toe. ‘Wel, Kalb, hoe gaat het?’

Hij was opgestaan: ‘Ach, schlimm, schlimm!....’ en een paar tranen biggelden hem langs de wangen.

‘Kom, kom, moed houden!’ troostte zij, ‘ga maar mee naar boven, je kent den weg zeker nog wel?’

De sergeant reikte hem de hand, die krampachtig gedrukt werd. ‘Ich danke Ihnen!’ klonk het gesmoord, ‘und kommen Sie mir einmal besuchen?’

‘Gewisz!’ zei de Hollander, zijn hand krachtig schuddend, en op een smeekend vragend: ‘Wirklich?!’ klonk het nog eens, met groote beslistheid: ‘Gewisz!’ -

De zuster vertrok met Kalb, en de jonge man vertelde ons met enkele woorden de geschiedenis van Kalb, den deserteur! In dat ééne woord lag zijn lijden besloten! Hij was soldaat, - en had de Hollandsche grens zoo nabij gezien, zoo lokkend, zoo veilig, - en de verschrikkingen van het slagveld hadden de zinnen verward, de zenuwen tot het uiterste gespannen van den man, die totnogtoe, als een tevreden werker, zijn stukje land had beploegd, bezaaid en geoogst, Gods blauwen hemel boven zich, - in zijn ooren slechts het gezang der vogels, het gonzen der insecten, om zich heen overal rust en vrede! -

Doch - een voorbeeld moet gesteld worden; *zulke* menschen vormen geen leger, dat ter overwinning leidt! Een *held*, die voor het Vaderland strijdt, met de kans, straks ervoor te sterven, mag niet op één lijn gesteld worden met den man, die de wapens vrijwillig uit de hand geeft. En is *hij* niet te bereiken, is hij veilig, op vreemden bodem, - dan moet zijn gezin ervoor lijden en boeten! -

En Kalb kreeg na eenigen tijd bericht van zijn vrouw, dat ook bij háár een vijand voor de deur stond, - het gebrek! Want het Rijk, dat ondersteuning geeft aan de gezinnen van hen, die strijden voor het Vaderland, vond háár, de echtgenoote van den deserteur, niet meer in de termen vallen, niet meer waardig, van 's lands weldadigheid te genieten! Haar man werd niet meer geteld onder de zonen van Duitschland, zijn naam stond met zwart krijt gebrandmerkt! -

En toen de man, die toch al zóóveel doorstaan had, waar wij, gelukkigen, die de zegeningen van den vrede nog genieten, ons geen denkbeeld van kunnen vormen, - die gekweld werd door heimwee naar zijn gezin, zijn land, en door schaamte, waar hij wist door zijne strijdmakkers en overige geïnterneerden gemeden te worden, - die *niet* kon roemen op heldendaden, en zwijgen moest, als anderen van hun lotgevallen en verwondingen spraken, - in een brief van huis, zoo reikhalzend verwacht, de woorden las: 'Die Kinder fragen um Brot, und ich hab's nicht mehr!' - toèn daalde er een nacht over zijn ziel! Nergens kon hij meer rust vinden! Wanneer hij uren lang voor zich uit had zitten staren, kon hij ineens opspringen: Machen Sie die Thür doch auf, der kleine Wilhelm steht drauszen!' - En als dan de deuropening ledig bleek, en geen kinderstem zich deed hooren, viel hij weer als verpletterd op de bank neder, en klonk zijn snikken hartverscheurend door het vertrek!

In het kamp was het zoo niet langer voor hem uit te houden, en hij kwam in het ziekenhuis, en van daaruit ter observatie in een krankzinnigengesticht! Doch krankzinnig was hij niet, wèl moedeloos, wanhopig, zielsziek! Hij had, helaas! maar àl te goed het besef van zijn toestand, en de gedachten aan zijne vrouw, zijne kinderen, die thans aan armoede ten prooi zouden zijn, martelden hem dag en nacht! - En zoo was hij weer naar het Ziekenhuis teruggekeerd, waar nog een twaalftal landgenooten, gewond of herstellende, hun genezing afwachtten!

Er sprak warm medegevoel uit den toon, waarop de sergeant ons zijn verhaal deed, medegevoel met den ongelukkige, dien hij zoo juist hier had afgeleverd. En op onze vraag, of er dan niets voor den man gedaan kon worden, haalde hij de schouders op!

'Wij hebben onder elkaar al eens geld opgezameld, en dit naar zijne vrouw gestuurd, een vijf en twintig gulden! Hij heeft echter altijd maar de gedachte bij zich, wanneer hij haar slechts ééns gezien heeft, slechts ééns gesproken, dat hij dan kalm en gerust zal zijn. Doch al zou men haar het reisgeld sturen, waar moeten de kinderen heen? Hij heeft er zes! En dan nog het bezwaar van een pas te krijgen voor haar! Ik ken iemand, die altijd klaar staat om te helpen en te steunen, en daar ik weet, dat zijn sympathie aan de zijde der strijdende Duitschers staat, heb ik er hem over gesproken. Doch deze verklaarde beslist, al had hij diep medelijden met den man, en het geval op zichzelf, dat hij *hier* geen steun kon verleenen.

Dat zou tenslotte worden, een premie stellen op de desertie!'

Hij stond op, daar het zijn tijd was om heen te gaan, en nam met een beleefde buiging afscheid. Ook de zuster, die juist binnenkwam, sprak hoofdschuddend over den armen patiënt, voor wien het beter geweest ware, als zwaar gewonde hier binnen gebracht te zijn, dan zóó! -

'Weet U wat U eens doen moest?' zei zij vriendelijk, 'eens even mee naar boven gaan! De Duitschers op de zaal hebben een Kerstboompje gehad, och, 't is toch ook zoo vreeselijk voor de stumperds, zoo ver van alles af! *Deze* heeft wat gegeven,

en *die*, en zoo hadden ze geld genoeg bij elkaar, om een boompje te laten komen. Ze hebben het zelf versierd, en zijn er op hun manier nog trotsch op; en het doet hun goed, als ook anderen er belangstelling voor toonen! In sommige opzichten zijn het net kinderen! Ze hebben sigaren, sigaretten, en pakjes tabak gekregen, en de Dokter had een viool ter leen gegeven, want een van hen speelt prachtig, en zóó was het werkelijk voor hen nog een feestavond! Wilt U eens meegaan om het te zien?'

We volgden haar de breede trappen op, en, na boven op de gang een deur geopend te hebben, trad ze op zijde! We zagen nu in een langwerpige zaal, aan weerskanten van den muur met ledikanten bezet, en aan het einde, tusschen twee ramen in, op een tafel-

tje een kleine Kerstboom, behangen met de traditioneele versierselen van dun verzilverd en gekleurd glas: ronde ballen, sterren, lantaarntjes, en daar doorheen slingers van ragfijn zilverdraad, schitterend tusschen de groene sparretakjes! - Een zestal jonge mannen drentelden rond, enkelen zaten op een stoel naar buiten te staren, en slechts één zat in bed, een kussen in den rug gesteund, en naast zijn ledikant zat Kalb, die het hoofd even oplichtte bij het hooren van vreemde stemmen, doch het dadelijk daarna weer op de borst liet zinken. Eenigszins verlegen, met al die oogen op ons gevestigd, ons bijna als indringers voelend, bleven we bij de deur staan, doch de zuster drong ons zachtjes naar binnen: ‘Toe, gaat U er gerust even heen, en bekijk het eens van dichtbij, 't is werkelijk aardig!’ - en meteen verliet zij ons, daar vanuit de gang haar naam geroepen werd: ‘Zuster Odilia!’

Na een vriendelijk: guten Abend! zoowel van den kant der invaliden als van ons, schreden we het middenpad door, om even te toeven bij den boom, die hier, in deze kale ruimte met gewitte muren, de gedachten moest wekken aan de donkere wouden in het Geboorteland, die van een ‘Vrede op Aarde’ moest spreken tot de slachtoffers van den *Krijg*, en die, op dien Weihnachtsabend met dubbel verlangen en heimwee de gedachten gevoerd zal hebben naar de dierbaren daarginds! Maar ook: dankbare harten gevormd voor de *vreemden*, die hier, in een *vreemd* land, hen afleiding poogden te bezorgen, de herinneringen aan leed en smart poogden weg te wisschen, en zoodoende spraken van Hoogere dingen, van een God van Liefde en Mededoogen, die zegt: *Mij* is de Wrake! -

Ik trad op het bed toe, en vroeg aan den patiënt, die er vrij monter uitzag, of hij zwaar gewond was, en nog pijn had?

‘Ich nicht so schlimm,’ antwoordde hij, ‘nur das Bein, aber er’ - hij wees op een jongen man met een beschaafd, intelligent uiterlijk, die dicht bij hem stond - ‘*er* wohl! Die eine Lung ganz weg, - durchgeschossen!’

Een donkere blos steeg naar het gelaat van dengene, die zich ineens onderwerp van het gesprek zag, en nerveus streek hij met de hand door het kort geknipte zwarte haar. Ik moest toch *iets* tot hem zeggen, een troostgrond zoeken. ‘Sie leben aber doch noch!’ - Hij zag mij aan, en glimlachte smartelijk: ‘Aber *wié!*’ -

Ach, ik heb ze gezien, de Belgische vluchtelingen, die met de sporen van doorgestane schrik en ellende op gezicht en in houding, de haren verward om het hoofd, in eindelooze rijen, uit de benauwde treinen verlost, de stad introkken, een schuilplaats zoekend, en mijn oogen werden vochtig! En ik kon slechts toestemmend knikken tot een vrouw uit het volk, die naast mij staande, op schorren toon zeide: ‘Die stumperds! Je zoudt jezelf de kleeren van het lijf willen trekken, om ze *hen* te geven!’

En toch, - die *twee* woorden, die deze jongen, een knaap bijna nog, met een mengeling van lichten spot in den toon van zijn stem, over de schrale troost, die ik hem op dat oogenblik slechts wist te geven, als éénig antwoord had, als éénige aanklacht deed hooren tegen het lot, dat hèm, jong en veelbelovend, wien het leven nog zooveel schoons had kunnen brengen, en dat hem nu als een invalide weer in de Maatschappij terugwierp, - zij sloegen mij met *feller* ontroering dan de schrille, zich aan ons opdringende, als bezit van ons willende nemen, misère der Uitgewekenen!

‘Das ist von der Krieg!’ zeide de patiënt in het ledikant, die in hoofdzaak het woord hier scheen te voeren, - toen er een korte pauze ontstond, waarin het mij onmogelijk was, iets te zeggen.

‘Der Krieg ist schrecklich!’ zei mijn vriendin, onwillekeurig huiverend, als van koude.

‘Ja wohl, ja wohl, und doch....’ hij hief beide armen omhoog: ‘wenn ich wieder gesund wär.... und ich könnte gehen,.... da ging ich sogleich wieder hin!’

‘Und Sie haben doch auch Familie?’

‘Gewisz, Frau und zwei Kinder!’....

‘Was schert mich Weib, was schert mich Kind....’ kwam mij onwillekeurig in de gedachte.

‘Und ich...’ Kalb was plotseling opgestaan, en stak de rechterhand met uitgespreide vingers naar voren, terwijl de linker tot een vuist werd gebald en de duim recht omhoog ging: ‘ich habe sechs Kinder.... ja, sechs!....’ Toen zakte hij neder op den stoel, en verborg het gelaat in de handen!

‘De Post!’

Gretig strekte de man, die vrouw en twee kinderen in het Vaderland had, de handen uit. ‘Für mich, nicht wahr, Schwester?’ en terwijl zij zich aan het voeteneind over

den ijzeren rand boog, om hem een briefkaart aan te reiken, schertste zij: ‘Jij kunt ook alles gebruiken, 't is toevallig voor je!’

‘Ich kann alles gebrauchen, dat ist wahr!’ en opgewonden het laadje lostrekkend van het naast hem staande tafeltje, haalde hij er een poederdoosje uit, dat hij op de sprei leegschudde, zoodat wat klein zilvergeld en losse centen rinkelend nedervielen: ‘Das ist alles, was ich noch habe; kann ich noch was gebrauchen, oder nicht?’

Allen lachten, slechts Kalb's gedachten teekenden zich even somber af, als gewoonlijk.

Aan den wand hingen enkele penteekeningen, met punaises aan den muur bevestigd, die méér dan de hand van den dillettant verrieden.

‘Die hat Harte gezeichnet!’ klonk het dadelijk, ‘der ist wieder abgereist, er ist ganz genesen!’....

Nog even keken wij rond, doch het was tijd om heen te gaan, en de jonge man, die bepaald in het gewone leven ook wel een opgewonden standje geweest zal zijn, voegde bij den afscheidsgroet: Guten Abend! - nog de invitatie: ‘kommen die Damen Sonntag wieder? Da brennen die Kerzen noch einmal am Weihnachtsbaum! Das wird schön sein! Bitte, kommen sie noch 'mal wieder!’....

Hoe velen van die allen, die hun woonplaats, hun land hebben moeten verlaten, om te volgen den roep, die de zonen des Vaderlands ten strijde roept: velen met geestdrift en schitterende oogen, maar óók anderen, met doffe wanhoop in den blik en opeengeklemde tanden, omdat zij niet weten, niet begrijpen kunnen, hoe zij, als enkeling in die onafzienbare rijen méér noodig zijn, dan in hun gezin, dat hen niet missen kan, en zonder hen ten gronde zal gaan: - hoevelen zullen hunne dierbaren wederzien? - Hoe zullen zij benijd worden, die gelukkigen: ouders, die hun zoon, vrouwen, die hun echtgenoot, verloofden, die hun bruidegom eenmaal weer aan het hart mogen drukken! En de kinderen, die *Vader* terugkrijgen, *Vader*, die velen niet meer zullen herkennen, kinderen geboren misschien zelfs in diens afwezigheid.

Somber en benijdend zullen de oogen staan van die anderen, aan wie *geen* wederzien meer gegund was, die *niet* kunnen zeggen: ik heb hem weder!

Doch, helaas!....

Die niet, als een ongelukkig verminkte zijn verdere levensjaren moet slijten, als een voorwerp van bewondering, maar voor den nuchteren toeschouwer nog meer van deernis en medelijden, - die, lichamelijk ongedeerd, zijn tehuis, zijn familie terugvindt, - in diens oogen zal de gloed der verschrikking oplaaien als hij denkt aan de hel, die hij gezien, waarin hij eenmaal geleefd heeft, - een onverwacht geluid zal hem uit den slaap doen opschrikken met bonzend hart, - en als een nachtmerrie zullen de droomen hem vervolgen van vlammen, lijken, verminkten en bloed, en *nooit* kan hij meer zijn die hij was, vóór hij den veldtocht medemaakte, die misschien een overwinning is geweest voor de zijnen, doch hoe ontzaggelijk duur betaald.

Aan alles komt een einde, dus ook aan dezen menschonteerenden krijg: misschien na enkele maanden, misschien pas na jaren! Van de *duizenden* die uittrokken, zullen er slechts *honderden* terugkomen; - en als ik aan die honderden denk, voor wie het lot gunstig was, die *niet* onder duldelooze pijnen den laatsten adem uitbliezen, alléén, zonder lafenis, een prooi van roofvogels tenslotte, - die dus tot de ‘gelukkigen’ gerekend zullen worden, - dan zal mij onwillekeurig de stille ziekenzaal voor oogen komen, en daarbij een bleek jongens-gelaat, en zal ik nog eens op smartelijken toon de woorden in mijn herinnering hooren opklinken:

‘*Aber wie!*’

En opnieuw heeft zich een rijk bij de oorlogvoerende natiën aangesloten, zonder noodzaak, zonder ertoe gedwongen te zijn door wapengeweld of ‘eergevoel!’ - Arm verdwaasd volk! Doch grooter bewijs kon hierdoor bijna niet geleverd worden voor den waanzin, de bloeddorst, die besmettelijk schijnt over te waaien van de slagvelden naar de licht ontvlambare gemoederen der Zuidelijke staten! Kon *beter* geïllustreerd worden, hoe *macht* slechts op *geweld* is gebaseerd, en hoe in oorlogstijd geen plaats meer is voor recht en redelijkheid?

Een contract, jaren geleden gesloten, wordt geschonden, het Bondgenootschap verbroken, verraden, - waarom?

Met schoone woorden wordt het gezegd:

De Regeering heeft besloten, Italië's goed recht met de kracht der wapenen te verdedigen! - Doch van *verdedigen* kan slechts sprake zijn als men aangevallen wordt; en *hier* is geen aanvallende tegenpartij te zien!

Dat de hand had mogen verlammen, die als laatste pennestreek zijn goedkeuring hechtte aan dit besluit; dat God zijn stem in toorn had laten spreken, bij deze schending van vertrouwen en recht! Heeft het

rijke, schoone land nog geen leergeld betaald, is het niet al genoeg geteisterd door vulcanische uitbarstingen, aardbevingen? Doch dan was het een Hoogere Macht, die het deed sidderen en ternedersloeg, en geen menschenhanden die in staat waren het te verhinderen!

Hoevele menschenlevens zullen er nu weer te betreuren zijn, over eenige weken, maanden wellicht? Eene nieuwe provincie, - een gevulde schatkist, kan dit later opwegen tegen het bloed van duizenden, de tranen en vervloekingen van tienduizenden! Zal menig geestdriftige heethoofd, die thans om: Oorlog! Oorlog! roept, straks, als hij uitgeput nederligt, gekweld door dorst en hitte, als de zon brandend heet de slagvelden zengt, gewond, stervend misschien, niet alleen door het moordend lood, maar ook door dien kleinen, maar machtigen vijand: de bacil: zal dan niet het: Waarvoor eigenlijk? over zijn lippen komen? Of zal hij den waan medenemen in het graf, den waan, die door onverantwoordelijke leiders, beter gezegd: verleiders, - bij hem is opgewekt en aangewakkerd, tot zij als een felle vlam uitsloeg?

Hoe moeten op onontwikkelde, hartstochtelijke karakters de woorden gewerkt hebben, reeds vóór het wettelijk verklaren van den oorlog geschreven in de Giorno d'Italia:

.... Een wonderlijk geheime droom, welks vlam de Italiaansche harten reeds een halve eeuw heeft verwarmd, gaat in heerlijke, stralende vervulling, getooid met allen glans, alle bloemen, alle hymnen, alle banieren eener prachtige wedergeboorte! Na eindeloos beiden en leiden zal het Italiaansche volk zegevierend omhoog stijgen! De groote ure heeft geslagen, geprezen zijn alle beschermgoden van Italië! Maar de oorlog dien wij zullen strijden, is niet alleen een bevrijdingsoorlog, maar ook een beschavingsoorlog....!'

Een Beschavingsoorlog!

Alsof alleen het vastkoppelen van die twee woorden niet een bespotting is, een parodie! Waarlijk, als de oorzaak niet zoo diep, diep treurig was, en de gevolgen van al dergelijke brallende, ophitsende onzin zoo ontzettend, men zou er om kunnen lachen!

En steeds meer haat wordt gezaaid, steeds meer handen grijpen het zwaard, om medemenschen te verdelgen! En als slag op slag geleverd wordt, zal de blinde woede zich ontketenen, en de stem van geweten en barmhartigheid het zwijgen opgelegd worden. En alles gaat weer, gelijk Schiller zingt:

> Wenn rohe Kräfte feindlich sich entzweien,
> Und blinde Wut die Kriegesflamme schürt;
> Wenn sich im Kampfe tobender Parteien
> Die Stimme der Gerechtigkeit verliert;
> Wenn alle Laster schamlos sich befreien,
> Wenn freche Willkür an das Heil'ge rührt,
> Den Anker löst, an dem die Staaten hängen:
> - Da ist kein Stoff zu freudigen Gesängen!

En uit mijne schooljaren komt de herinnering boven aan een gedicht, ik meen van Ten Kate, uit een leesboekje, waarvan de woorden mij nog grootendeels zijn bijgebleven, al was de *zin* toen misschien wel eens duister voor ons, kinderen! En enkele coupletten, die mij bijzonder troffen, wil ik nu, nog eens, herhalen:

> Waarom dan, Broeders
> Van 't zelfde huis,
> Nog burgeroorlog,
> En krijgsgedruisch!

Wat meet g' elkander,
Vergramd van ver,
Den glans benijdend
Dier roode ster,

Met gloeiende oogen,
En tandgeknars,
Den vaan ontplooiend
Van d' ouden Mars?
- - - - - - - - - - - - - - -
Waarom der lafheid
Den moed geborgd,
Waarmee de schakel,
De lamm'ren worgt!

Is 't *zwaard* de waarheid,
Die 't pleit beslecht:
Staaft *zeker* onrecht,
't *Onzeker* recht!

Waar smaad'looze eerzucht
De vaandrig is,
De wraak trompetter,
Aan 's legers spits.

Zijn alle driften
Vergroofd, ontaard,
Het trosgeboefte,
Van 's legers staart.
- - - - - - - - - - - - - - -
Zie, achter Caesar,
Het zwaard ontbloot,
Op valen klepper,
Altijd - de Dood.

Vernieling zaaiend
Met d' eigen vlerk,
Gods schoone schepping,
En menschenwerk.

En dan, tot slot:

Wanneer, bij 't rijzen,
Der vredezon,
Wordt gij vernageld,
Gij, *laatst kanon?*

Ja, wanneer, wanneer....

Alkmaar.
MARTINIA.

8 December 1915.
29ste Jaargang.
N°. 23.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Revisie van crimineele processen.

Meestal wordt in de revisie van een crimineel proces slechts belang gesteld door den veroordeelde en door diens familie. Slechts uiterst zelden toont een geheel volk belangstelling; dit is het geval bij politieke veroordeelden en soms ook, zooals bij het proces van den koerier van Lyon, om het geval zelf.

In dergelijke gevallen is ook de volksaard van bijzonder veel gewicht. Men zegt niet te veel met de bewering, dat, indien Dreyfus een Hollander geweest was, zijn proces nooit herzien zou zijn, terwijl omgekeerd de gebroeders Hoogerhuis als

Franschen zeker na een revisie van hun vonnis vrijgesproken waren. Hiermede is geen aanval op de Nederlandsche rechterlijke macht bedoeld, want

wij willen er aan toevoegen dat Dreyfus door Hollandsche rechters waarschijnlijk nooit veroordeeld zou zijn.

Bij de vraag of er al of niet revisie van een vonnis zal zijn, wordt vreemd genoeg niet gevraagd of de veroordeelde misschien onschuldig is, maar of er termen zijn, juridische factoren, om revisie toe te staan. Zijn die er niet, dan weigert de Nederlandsche rechtbank de revisie, al is ook ieder harer leden overtuigd van onschuld van den veroordeelde. Gebeurt hetzelfde in Frankrijk, dan is het volk, de publieke opinie zoo verontwaardigd, dat dan maar voor dit speciale geval een nieuwe wet gemaakt moet worden, om de gevraagde revisie alsnog mogelijk te maken. Daarover maakt de Hollandsche publieke opinie zich niet druk, zooals de genoemde Hoogerhuis-zaak voldoende bewezen heeft.

Een onzer beroemdste hoogleeraren in het strafrecht zeide toen dat ‘twijfel aan de schuld van beklaagden allerminst was uitgesloten.’ Een zoo uiterst bekwaam jurist als Mr. Troelstra zeide, als zijn heilige overtuiging, dat de beklaagden onschuldig waren, verdedigde hun goed recht op de meest nobele en belanglooze wijze. Alle moeite vergeefs.

Een man van zoo hooge moreele standing als Troelstra werd zelfs nog veroordeeld wegens zijn kranig optreden in het algemeen belang. Natuurlijk waren er, onafhankelijk van de onschuld der beklaagden, termen aanwezig, juridische termen, om het revisie-verzoek af te wijzen. Terwijl duizenden en duizenden in den lande de gebroeders Hoogerhuis als onschuldig veroordeelden beschouwden, is er nooit een beweging ontstaan om hun recht te verschaffen, op welke wijze ook. De zaak was met de laatste uitspraak afgeloopen en nu wenschte men wel eens over iets anders, iets nieuwers te redeneeren. Toen de veroordeelden eindelijk vrij kwamen, doordat hun straf(!)-tijd afgeloopen was, werd er nog even over de Hoogerhuizen gesproken en toen was de zaak eerst degelijk uit. Rehabilitatie hebben zij nooit kunnen krijgen.

Nu is het een feit dat de rechtsgeleerden van alle landen niet bijzonder veel voelen voor revisie van strafprocessen. Het is waar dat een proces toch eens afgeloopen moet zijn. De wet bepaalt hoe men zich tegen een proces verzetten kan. De zaak wordt opnieuw behandeld, maar eigenlijk moet het eens uit zijn. Het is den leek reeds iets grievends, telkens te zien dat de Hooge Raad wegens een vorm-gebrek een vonnis vernietigt en een nieuwe behandeling der zaak voorschrijft, waardoor de veroordeelde dikwijls of vrijgesproken wordt, of minder straf krijgt, terwijl hem dit recht ontgaan zou zijn, indien de veroordeelende Rechtbank beter op de hoogte was geweest van de vormkwestie van een vonnis.

Bij de leeken is wellicht ook daarom de eerbied voor datgene, wat wij in het Hollandsch zoo leelijk noemen ‘het gewijsde’, niet groot. De juristen voelen daarvoor meer, hetgeen ook te begrijpen is, daar ‘la chose jugée’ steeds hun eigen werk is.

Daarom hoort men ook dikwijls verdedigen dat het gewijsde onaantastbaar moet zijn, daar het de waarheid zelf zou zijn, ‘Res judicata pro veritate habetur.’ Bepaald door voorstanders moet ook gezegd zijn ‘Hic unus inter humanas procellas portus, quem si homines fervida voluntate praeterint, in undosis semper jurgiis errabunt,’ of wel dat dit de eenige haven is voor de menschelijke hartstochten en dat als men in die haven niet het anker uitwerpt men steeds weer terug moet keeren op den oceaan der processen.

Anderen halen met genoegen aan het bekende ‘Facit ex curvo rectum, ex albo nigrum’, zij maakt recht wat krom, en zwart wat wit is.

Die eerbied der juristen voor het gewijsde is niet alleen eerbied voor eigen werk. Het is waar, dat een proces toch eens uit moet zijn, en dat nieuwe behandeling derzelfde zaak zonder nieuwe feiten en gezichtspunten ook weinig resultaten geven

kan. Als de Staat dus slechts zorg draagt voor bekwame, eerlijke en ernstige rechters, die ten volle voor hun taak berekend zijn, dan kan men werkelijk wel het gewijsde na verscheidene behandelingen derzelfde zaak wel als absoluut juist aanvaarden, indien slechts daarbij die rechters onfeilbaar waren.

De erfgenamen van Lesurques vroegen eerst bij monde van den Hertog van Valence de noodige wetswijziging op 15 April 1822. Er moest namelijk een wet gevraagd worden, waarbij de wijze van revisie bepaald werd in een geval als dit, waarbij ‘deux individus ayant été condamnés par deux arrêts différents pour le même crime, les deux arrêts, ne pouvant se concilier, seront la preuve de l'innocence de l'un ou l'autre condamné, et que le premier de ces condamnés aura cessé de vivre’.

Dwaas genoeg werd dit geweigerd. Her-

nieuwde pogingen werden gedaan 26 Mei 1833 en 10 Mei 1834. In dat laatste jaar kregen de erfgenamen van Lesurques 491737 francs schadevergoeding van den Staat, maar geen eerherstel. Dit laatste kon toch niet gegeven worden zonder wetswijziging. Feitelijk was die schadevergoeding zoowel eerherstel voor Lesurques als een parodie op de herhaalde weigering van de Regeering om de gevraagde wetswijziging toe te staan. Laborde, die dit inzag, stelde daarom 19 Maart 1836 voor, om aan artikel 443 van de Code d'instruction criminelle drie bepalingen toe te voegen, waardoor revisie van het proces Lesurques mogelijk werd. De Fransche Kamer weigerde met groote meerderheid dit voorstel in behandeling te nemen.

In 1850 hernieuwde de familie Lesurques hare pogingen. De Kamer benoemde toen een commissie van vijftien leden om rapport uit te brengen over wetswijziging of juister gezegd verslag uit te brengen over het proces Lesurques zelf.

Inderdaad was dit een kolossale wetswijziging, dat de Kamer niet slechts de revisie van een proces zou kunnen bevelen, maar ze zelfs zelf ter hand zou kunnen nemen. Op voorstel van de afgevaardigden Riancey en Favreau werd toen een andere commissie benoemd, niet om het proces zelf ter hand te nemen, maar om advies te geven aangaande wetswijziging betreffende revisie in gevallen, waarbij de veroordeelde reeds overleden was. De commissie adviseerde de wet te laten zooals die was, maar ondanks de verdediging van die conclusie door den voorzitter der commissie, de Harieu besloot de Kamer het voorstel toch te behandelen. Daartoe kwam het niet door de politieke gebeurtenissen.

In 1856 hernieuwde de familie Lesurques hare pogingen voor de vijfde en in 1862 voor de zesde maal.

De aanvraag van 1864 had nieuwe discussies in de Kamer ten gevolge, waarbij o.a. Emile Ollivier zich welsprekend hooren deed. De wet van 29 Juni 1867 was het gevolg van de nieuwe behandeling van deze zaak door de Kamer. Wel werd de Revisie-aanvraag betreffende Lesurques verworpen. In het algemeen echter waren nieuwe bepalingen gemaakt ten gevolge waarvan revisie van crimineele processen minder moeilijk werd. Tot nu toe kon slechts de minister van justitie revisie aanvragen, of juister, bevelen. Nu was ook dit recht toegekend aan den veroordeelde zelf en na diens dood aan zijn kinderen of rechtverkrijgenden. Buitendien was in de vroegere wet revisie slechts mogelijk bij crimineele processen, terwijl dit recht nu ook gegeven werd aan veroordeelden in correctioneele processen.

De revisiewet was dus weer veel verbeterd, doch alweer moest het ieder leek duidelijk zijn dat niet ieder geval onder de bepalingen van deze wet van 1867 vallen kon. Het eenvoudige, ‘zoodra er twijfel is aan de schuld van een veroordeelde *moet* revisie van diens proces mogelijk zijn’, werd door de juristen niet begrepen. Zulk een duidelijk artikel was niet juridisch genoeg, en men vergenoegde zich met de slechte wetsbepalingen van 1867.

Eenige jaren later was een zekere Borras slecht genoeg om een misdaad niet te begaan, maar zich toch niet voldoende van de schuld te kunnen vrijwasschen. De man werd dus ter dood veroordeeld. Op het allerlaatste oogenblik twijfelde men aan zijn schuld en de executie werd opgeschort. Later bekende een ander de misdaad verricht te hebben, waarvoor Borras veroordeeld was. Het publiek bemoeide zich met deze cause célèbre en vernam tot zijn verontwaardiging, dat voor Borras geen revisie mogelijk was; de regeering gaf hem gratie. Revisie toch ging niet, aangezien in de wetsbepalingen van 1867 niet in een dergelijk geval voorzien was.

Nieuwe discussies in de Kamer. Voorstellen van Laguerre c.s. in 1890 en van Reinach om in het vervolg iedere revisie mogelijk te maken en den onschuldig veroordeelde schadeloos te stellen.

Eindelijk nam de Kamer een voorstel aan, waarbij ‘les cas de revision cessaient d'être strictement déterminés’ Buitendien was nu revisie mogelijk, zelfs indien de straf slechts in een boete bestond. En buitendien werd het principe der schadeloosstelling aangenomen.

En onfeilbaar zijn de rechters evenmin als artsen of welke andere menschen ook. Daarbij komt, dat ze dikwijls ook niet onfeilbaar willen zijn. Dat ze integendeel, vooral bij potitieke processen, zeer goed weten dat hun vonnis onjuist en onrechtvaardig is, maar dat zij verblind door politieke hartstochten vonnissen uitspreken die onrechtvaardig zijn. En zou dan de beschuldigde, of diens familie tevreden moeten zijn met dat anker uitwerpen in de haven van het gewijsde? Neen, dan is de oceaan der processen duizend en duizend maal beter.

Of zou iemand nu nog beweren dat de veroordeeling van Maarschalk Ney door het eerbiedwaardige Gerechtshof, de Chambre des Pairs, aanspraak mag maken op het heilige van ‘la chose jugéé’? Men weet nu op welke schandalig partijdige wijze dit proces geleid werd door den Procureur generaal bij de Cour Royale van Parijs.

En toch was ook in dit geval het uiterst moeilijk om revisie te krijgen, zelfs toen de Bourbons van 1815 afgedaan hadden. De zoons van Ney droegen den advocaat van hun vader, Dupin, op om een aanvraag tot revisie in te dienen, hetgeen deze 23 November 1831 ook deed. Die aanvraag werd echter afgewezen, niettegenstaande ze ondersteund werd door de beste advocaten van dien tijd, zooals Barrot, Marie, Odillon en Parquin.

De door den Garde des Sceaux uitgesproken weigering op grond van het antecedent, dat het oprakelen van allerlei oude politieke processen ten gevolge zou hebben, was niet slechts een rehabilitatie, maar een scherpe veroordeeling van het schandelijke vonnis van 1815. Hij zeide o.a. ‘Il est un tribunal toujours compétent pour la révision de procès auquel les calamités politiques ont donné naissance. Ce tribunal est celui de l'histoire; il a déjà vengé la mémoire de La Bédoyère, de Mouton Duvernet, de Chartron, de Travot frappés au mépris des traités. Le nom du maréchal Ney s'élève au milieu de ces victimes, il n'a pas besoin, pour rester à jamais glorieux, que le Gouvernement de S.M. s'arroge une autorité que les lois refusent.’

In 1848 ontving de Prins de la Moskowa een brief van Crémieux, secretaris generaal van de voorloopige regeering, luidende: ‘Citoyen. Le Gouvernement provisoire de la République réhabilite la mémoire de votre père. Il ordonne qu'un monument à la mémoire du maréchal Ney sera élevé sur le lieu même où il a été fusillé’.

Op dezelfde wijze heeft de Geschiedenis onzen Oldenbarneveldt gerehabiliteerd.

De rehabilitatie van Ney is niet de eenige en volstrekt ook niet de oudste in de Fransche geschiedenis. In Februari 1449 kregen de erfgenamen van Jeanne d'Arc toestemming om de nagedachtenis van Jeanne van alle smetten te bevrijden, ‘de purger sa mémoire’ zooals het toen luidde. Veertig jaar vroeger werd Jean de Montagu, seigneur de Marcoussis, op de Place des Halles, ten onrechte onthoofd, terwijl zijn goederen verbeurd verklaard werden. Ook dit onrechtmatige vonnis werd vernietigd en de goederen teruggegeven aan de erfgenamen.

Men had toen reeds ingezien dat een vonnis verkeerd kon zijn, terwijl toch de wetten niet toestonden het vonnis te vernietigen. Daarvoor bestonden de ‘ordonnances royales’ van 1313 en van 1344. Die handelden over de ‘proposition d'erreur’. Van die ‘proposition d'erreur, werd voornamelijk geprofiteerd door veroordeelden van hoogen adel en positie. Toch werd het meer beschouwd als een soort gratie dan als een revisie van een onjuist gewezen vonnis.

Er was trouwens ook in 1579 bij de ordonnance de Blois bepaald, dat ‘les arrêts de cours souveraines ne pourraient être cassés ni rétractés, sinon par les voies de droit, qui sont requête civile et proposition d'erreur’.

Die ‘proposition d'erreur’ bleef bestaan tot 1670, toen zij in de ordonnance criminelle van dat jaar vervangen werd door de revisie, zooals men in de hoofdstukken 16 (Des lettres d'abolition, rémission, pardon, pour estre à droit. Rappel de ban ou de galères. Commutation de peine, Réhabilitation et Révision de procès.) en 27 (Des procédures à l'effet de purger la mémoire d'un défunt) lezen kan.

Hoewel men daarvoor in de eerste plaats de toestemming van den Koning behoefde, die dan ‘lettres de révision’ gaf, ging men toch een groote stap vooruit.

Jousse wees erop, dat ‘en matière criminelle, un simple doute raisonnable suffit quand il s'agit d'établir une innocence.’ Een groot verschil dus met den tijd van

Voltaire. Deze toch kon nog zeggen: ‘L'ordonnance criminelle, en plusieurs points, semble n'avoir été dirigée qu'à la perte des accusés.’

Het is zeker wel eigenaardig, dat men zich gedurende de Fransche Revolutie zoo bezig hield met de revisie van crimineele processen, en met het scheppen van waarborgen, om rechterlijke fouten, waardoor onschuldigen zouden kunnen veroordeeld worden, te voorkomen. En dat terwijl er geen tijd te vinden is in de geschiedenis van welk volk ook, waarin bij het vonnissen van verdachten de wetten meer verkracht werden, dan in den tijd der Fransche Revolutie. De Assemblée législative nam 17 Augustus het besluit (1792), dat alsnog gedurende drie maanden rapport moest uitgebracht worden over de revisie-aanvragen van voor 8 October 1789. En daarmede werd het Hof van Cassatie belast. Daar dit echter slechts voor drie maanden gold, bemoeide het Hof van Cassatie zich na

die drie maanden niet meer met de revisie-aanvragen.

Toen kwam de zaak later weer ter sprake. De Conventie nam 15 Mei 1793 het volgende Decreet aan: ‘Art. 1. Si un accusé a été condamné pour un délit et qu'un autre accusé ait aussi été condamné comme auteur d'un même délit, en sorte que les deux condamnations ne puissent se concilier et fassent a preuve de l'innocence de l'une ou de l'autre partie, l'exécution des deux jugements sera suspendue quand même on aurait attaqué l'un ou l'autre sans succès au tribunal de cassation.

Art. 2. Si c'est le même tribunal qui a rendu les dits jugements, il sera competent pour en ordonner la révision et renvoyer à cet effet les accûsés devant le tribunal criminel le plus voisin, sur leur propre demande ou sur la réquisition du ministère public, lequel sera tenu en pareil cas d'agir d'office pour faire ordonner la révision.

Art. 3. Lorsque les dits jugements auront été rendus en des tribunaux différents, l'accusateur public ou les parties intéressées en instruiront le ministre de la justise; celui-ci dénoncera la fait au tribunal de cassation, qui cassera, si les deux condamnations ne peuvent se concilier, les jugements dênoncés, et en conséquence renverra les accusés en un même tribunal criminel le plus voisin du lieu du délit, mais qui ne pourra être choisi parmi ceux qui auront rendu les dits jugements.’

Hiermede was dus een geval van revisie duidelijk omschreven. Doch dit eene geval is zoodanig, dat de meeste aanvragen er buiten vallen. Feitelijk was deze revolutionnaire bepaling conservatiever dan de vroegere.

In de Code van 1808 werden drie mogelijkheden voor revisie erkend. De Chambre criminelle van het Hof van Cassatie had dus slechts na te gaan of het geval viel onder de drie mogelijkheden van de Code. Doch ook indien dit het geval was, bestond de mogelijkheid dat de revisie geweigerd werd. Een der drie mogelijkheden in Code 1808 genoemd was, bijv. dat zoo een der à charge getuigen na dien veroordeeld werd wegens valsche getuigenis tegen den beschuldigde. De Chambre criminelle kon echter dan oordeelen, dat ondanks het vallen van die getuigenis de schuld van beklaagde toch vaststond en daarom de revisie weigeren.

Dit is een verkeerde stelling. Nu toch geschiedt de revisie, maar door de Chambre criminelle zelf, die wel aangewezen is om onderzoek te doen of er reden is om de revisie toe te staan, maar zich nu op grond der oude stukken een oordeel over de zaak aanmatigt. Nooit toch is na te gaan welke getuigenissen voor de veroordeelende rechtbank het zwaarst wogen.

De andere beide mogelijkheden waren ‘Deux condamnations sont inconciliables’, de oude clausule dus van vroeger en ‘Après une condamnation pour homicide, des pièces sont produites, propres à faire naître des indices sufficans sur l'existence de la prétendue victime’.

In de Code 1808 werd ook bepaald dat revisie mogelijk was ten behoeve van reeds overleden veroordeelden. Er werd daarin gesproken van ‘le nouvel arrêt qui déchargera la mémoire du condamné’.

Dat revisie wegens rechterlijke dwalingen absoluut noodig is, blijkt wel uit het feit dat de juristen nog nooit een wet gemaakt hebben, die in de praktijk niet fautief bleek te zijn. Nieuwe wetten of amendementen op de oude wet moesten dan gemaakt worden om de fautieve wet te verbeteren.

Reeds de leek ziet, dat de Code 1808 in haar drie mogelijkheden niet alle moeilijkheden ondervangt. De juristen van dien tijd zagen dat niet in.

Toch bleek dat reeds spoedig bij de revisieaanvraag van Lesurques of juister gezegd van diens familie na het onthoofden van den onschuldig veroordeelden man, die beschuldigd was met twee medeplichtigen den Koerier en postillon van Lyon vermoord te hebben.

Na lange discussies ontstond hieruit de wet van 1895. De rapporteur Bérenger zeide toen in den Senaat, dat revisie gevraagd moest kunnen worden in alle gevallen ‘où l'erreur judiciaire peut être reconnue’. Terwijl de Kamer zich tevreden stelde met een nieuw feit, waardoor de onschuld van den veroordeelde waarschijnlijk scheen, eischte de Senaat daarbij dat dit feit ontdekt zou zijn na de veroordeeling. Daaruit moet natuurlijk volgen dat twijfel aan de schuld van den veroordeelde niet voldoende is om revisie toe te staan.

Wij zagen datzelfde bij ons in de Hoogerhuis-zaak en hoorden diezelfde bewering herhaaldelijk uiten bij de even beroemde, maar meer bekende Dreifus-affaire.

Men moet wel een juristische opleiding gehad hebben, jurist zijn, om genoegen te kunnen nemen, dat bij een revisie-aanvraag

de eventueele onschuld van den veroordeelde van weinig beteekenis is, maar alles afhangt van vormkwesties, vormfouten of nieuwe feiten. De leeken kunnen zich echter troosten met de wetenschap dat er niets zoo moeilijk is als wetten-maken. Er bestaat tenminste geen enkele wet zonder grove fouten en dat niettegenstaande het feit, dat in alle landen de advocaten een groot deel van de wettenmakende vergaderingen, Kamers of hoe men ze noemen wil, uitmaken.

Dat nu en dan een onschuldige daaronder lijdt is tenminste voor de kalme Hollanders van weinig beteekenis. Niemand trok het zich aan, dat achteraf bleek, dat een tandarts onschuldig veroordeeld was.

Herziening der wetten op de revisie van crimineele processen is niet te verwachten. Het groote publiek heeft geen belangstelling voor wetten, waarmede het waarschijnlijk nooit iets te maken heeft, en van de juristen zelf zal het plan daartoe wel niet uitgaan. Zij maakten de wetten zelf en zijn er dus nogal tevreden over.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Lezen.

Benjamin Franklin getuigde: ‘Toen ik lezen kon, stond de weg tot alle wetenschappen voor mij open’. Hij had hooren vertellen over nuttige wetenschappen, zooals b.v. wiskunde en landmeten, hij had daarom boeken gekocht, welke over die wetenschappen handelen en die boeken *gelezen* om die wetenschappen te leeren. Als het kind, dat lezen kan, nu maar doet als Franklin, staat de weg tot kennis en geleerdheid voor dat kind open.

Zoo opgevat is inderdaad de zaak zeer eenvoudig: men *leere* het kind *lezen* en alles is in orde.

Laat ons dus eens zien wat er voor *lezenleeren* noodig is. Vooreerst het werktuiglijk lezen en daarna het natuurlijk en schoon lezen of het lezen op die manier, op dien toon en met die stembuiging, waaruit blijkt dat de gelezen zaken zijn of worden begrepen.

Ten einde evenwel die manier, dien toon en die stembuiging zich eigen te maken, is juist het verstaan der zaak een eerste vereischte. Want indien 't geen niet verstaan, niet begrepen wordt, goed wordt gelezen, is dit enkel toeval. En zelfs dan, bij goed lezen van 't geen niet begrepen wordt, is dit nog geen goed lezen in de eenige ware beteekenis: opnemen der gedachten van den schrijver.

Keeren we nu tot Franklin terug, dan zien we dat deze, gewapend met zijn leeskunst, dingen leest die hij niet had leeren lezen, d.i. begrijpen; hij had niet leeren lezen over zaken als wiskunde en landmeten, en 't is alleen te danken aan Franklin's genialen geest, dat hij dingen kon lezen (= verstaan, begrijpen, terwijl hij ze las), die *een ander*, welke even goed of niet beter had leeren lezen dan hij, *niet* kon lezen.

Iemand evenwel, die goed heeft leeren lezen, leest alle lectuur even gemakkelijk (of even moeilijk). Voor hem is 't onverschillig of hij leest over mechanica of een roman, de gedichten van onze nieuwe dichters of de sprookjes uit de Duizend-en-een-Nacht. Maar nu blijkt ook, dat niemand (zoo) goed kan lezen en dat iemand enkel en alleen kan lezen over zaken waarin hij is bedreven of welke hij heeft leeren lezen (= begrijpen, verstaan). Nu blijkt, dat *lezen-leeren* een zeer betrekkelijk iets en dat *goed leeren lezen* een onmogelijke eisch ìs.

De uitspaak, zoo geliefd in menigen deftigen mond: ‘Wanneer de Volksschool het kind *maar* leert lezen, heeft zij grootendeels aan haar roeping voldaan,’ is daarom zeer ondoordacht. Inderdaad, als de school dat kon, dan zou zij het onmogelijke

verrichten. 't Is toch een tastbare onwaarheid wat Franklin beweerde, dat lezen den weg opent tot alle kennis, tenzij men lezen opvat in de beteekenis die het werkelijk heeft: begrijpen wat men leest. Maar de gewone gangbare opvatting der leeskunst is deze: de kunst, lezende zaken op te nemen, die liggen binnen den kring der aanwezige voorstellingen, of bekende begrippen, of die onmiddellijk daarbij aansluiten.

Al lezende leert men lezen; wanneer althans dit *lezende* gepaard gaat, synoniem is met *opnemende* en *begrijpende*, met het opnemen en begrijpen van allerlei kennis, van zaken op allerlei gebied, dus met degelijke, al- of minstens veelzijdige vorming en ontwikkeling, dus als het lezen gepaard gaat met grondig onderwijs in allerlei of in elk geval velerhande wetenschappen, vakken, kennis.

't Komt er dus pas in de tweede plaats op aan de leeskunst zelve te beoefenen, indien men wil leeren lezen; de hoofdzaak is dat men opneemt kennis, liefst zonder boek, door onmiddellijke aanschouwing, omdat deze onmid-

dellijke aanschouwing de duidelijkste beelden der dingen geeft. Nadat op school 't werktuiglijk lezen is geleerd, tracht men 't kind verstandig en schoon lezen te leeren door zorgvuldige voorbereiding, bestaande in toelichting van de te lezen les en daarna oefening in 't lezen zelf. Leeren lezen over wetenschappelijke onderwerpen of over vakkennis kan op de Volksschool niet worden gedaan. 't Geen later in 't leven te pas komt, is 't werktuiglijk lezen, 't verbinden van de letters tot woorden, van de woorden tot zinnen en van de zinnen tot het geheele opstel of geschrift; verstandig lezen, d.i. begrijpen, opnemen, zich-eigen-maken, kan men alleen over zijn vak, d.i. datgene waarvan men verstand heeft. Dit is de regel bij de overgroote meerderheid. Verstandig lezen kan men dus op de Volksschool en zelfs op de Middelbare school, slechts gedeeltelijk leeren, omdat men er immers slechts gedeeltelijk ontwikkeld wordt.

Daarom is de zegswijze: de ‘Lagere School (Volksschool) moet het kind leeren lezen,’ een phrase, namelijk een korte samenvatting van onbegrepen ideeën; tenzij men bedoelt met lezen: uitspreken van 't geen er gedrukt of geschreven staat. Precies als in den volksmond.

Als de Volksschool de kinderen iets zal leeren lezen, dan moet ze grondig onderwijs geven in die zaken, naar aanleiding waarvan ze naderhand laat lezen. Vooraf moet het begrip er zijn, de lezing kan dit herhalen, bevestigen en versterken. Alleen *oordeelkundig* lezen is lezen en dit kan alleen geschieden na en door opneming van een massa fragmentarische encyclopaedische kennis, waarvan op de Volksschool slechts een weinigje kan en mag worden aangebracht.

Op de Volksschool worden dus hoofdzakelijk gelezen letterkundige boekjes, kinderschrijvers, geen werkjes over reëele kennis. Deze kennis wordt mondeling onderwezen en hoogstens, zooals in sommige scholen dan ook plaats vindt, nog eens *herhaald* door 't lezen in een *leerleesboek.* 't Gewone leesboek dient niet om kennis aan te brengen.

Professor Ludwig Noiré, te Mainz, verklaart in zijn Pädagogisches Skizzenbuch: ‘Als de Lagere School haar leerlingen ontslaat, zegt zij tot hen: Verlaat deze vreedzame verblijven en treedt het woelige, wilde leven in! Met veel wetenschap hebben wij uw hoofd niet bezwaard, want gij moest geen geleerden worden; maar één kunst hebben wij u geleerd, die gij niet gering moet achten, we hebben u leeren lezen. Dit schijnt weinig te zijn (dit is 't ook inderdaad, n.l. voor een kind dat de volksschool verlaat, Gr.) en toch is het de sleutel (?) tot de rijke schatkameren van alle menschelijk weten, van alle ervaring, van alle daden des geestes. Van u alleen, van uw begaafdheid en van uw lust tot onderzoek zal het afhangen, hoeveel gij u van dat alles eigen zult maken.’

Met andere woorden: kinderen, jullie weet nog zoo goed als niets natuurlijk, en als je wat weten wilt, dan moet je 't zelf halen uit de boeken. Je moet maar zien dat je die begrijpt. *Lezen* (?) hebben we jullie geleerd, je gaat nu van school en bent voortaan aan jezelf overgelaten. Verder hangt het ook heelemaal van jezelf af, van je begaafdheid en je lust tot onderzoek.

Zeker, professor, maar toch ook van hun levensomstandigheden, van hun meer of minder welgesteldheid en andere onbeteekenende uiterlijkheden, die beslissend zijn voor hun verdere vorming.

Laat ons den schat der leeskunst, voor zoo ver de school dien aan de kinderen geeft, niet *over*schatten. Laat ons niet zeggen tot het kind, dat van school gaat: *je kunt lezen*, *dus ben je klaar.*

Ten eerste niet, omdat het is een leugen.

Ten tweede niet, omdat het is een wreede spotternij met een hulpeloos kind, dat het er maar mee moet doen, dat in de wereld, in de maatschappij wordt gestuurd op een leeftijd, waarop het pas aanvangt te kunnen leeren lezen.

C. GROUSTRA.

De Nederlandsche vrouw en de kookkunst.

Twordt nog maar steeds te weinig beseft, èn in de steden èn op 't platteland, dat een vrouw, die goed kan koken, goud waard is, tegen goud opweegt. Natuurlijk is het wel zoo gesteld, dat de meeste meisjes, die het huwelijksbootje instappen, deze kunst vrij behoorlijk hebben beoefend, doch er is aan dit onderwerp meer vast dan men oppervlakkig zou denken.

In deze meening ben ik versterkt door eene improvisatie, die mej. de Holl, directrice der Haagsche huishoudschool, hield bij gelegenheid van de Algemeene Vergadering van de de Z.H. Vereeniging het Groene Kruis.

Is opvoeding eene groote kunst, niet min-

der is het de kunst om doelmatig de spijzen te bereiden. Een gewoon kookboek is daartoe niet voldoende, al zal dit menige vrouw helpen bij haar proeven op dit terrein. Van groot belang is het kooktalent, niet het minst uit een sociaal en economisch oogpunt, of liever gezegd met het oog op de portemonnaie. Hoe kan een vrouw, wier man b.v. slechts een matig inkomen verdient, toch met haar huishoudgeld zich er zoo doorslaan, dat zij goede voeding bereidt voor niet al te hooge kosten? Ieder begrijpt, dat dit nogal eens verwaarloosd wordt in de kringen der niet zeer rijken.

Op dit alles wees mej. de Holl. Nog niet is het van algemeene bekendheid, welken invloed de samenstelling en de aard der spijzen heeft op het menschelijk lichaam en de gesteldheid van den geest.

Wij meenen met deze vingerwijzing voldoende op het besproken belang te hebben gewezen. Maar het is wellicht goed, ofschoon dit in de H.L. door de Redactrice al meermalen is betoogd, erop te wijzen hoezeer de man prijs stelt op smakelijk eten. Is hij op andere wijs, getrouwd zijnde, niet te vangen, dan zal het keurig bereide maal om zoo te zeggen wonderen doen.

Vandaar mijne stellige verwachting, dat een vingerwijzing te dien opzichte allicht niet in den wind zal worden geslagen.

Ook zullen menschen, die eigenlijk dooreengenomen te weinig eten, er gemakkelijk toe worden gebracht aan dit euvel tegemoet te komen, wanneer hun de spijzen op keurige wijze bereid en smakelijk worden voorgezet.

Wij weten niet in hoeverre de Hollandsche vrouw in dezen is onderlegd vergeleken bij haar buitenlandsche zusters. De Fransche keuken was langen tijd beroemd, ofschoon we zelf totnogtoe niet in de gelegenheid waren dit persoonlijk uit te maken. Wel trof ons in Oostenrijk in menig hotel, 't zij in Bozen, Weenen, Boedapest of Praag, de meer dan gewone fijnheid van smaak, vooral b.v. in het genre van taart of pudding. Men zal misschien denken: je moet toch een geweldige lekkerbek zijn, om daarover zoo uit te weiden. Men vergete nochtans niet, hoe niet alleen tehuis, waar een meer sober menu reeds op prijs wordt gesteld, maar voornamelijk b.v. op reis en in den vreemde de maaltijd het glanspunt is van den dag en ook niet weinig bevorderlijk kan zijn voor een goed humeur en een opgewekte stemming.

Wanneer men ook ziet de rijkelijke bediening in de groote hotels, moet het wel de gedachte opwekken: hoe jammer, dat niet meerdere wereldburgers kunnen genieten van deze rijke gaven, al vergete men niet 't ‘gewoonte is een tweede natuur’, en ‘honger is de beste saus’, als gevolg waarvan een eenvoudig maal den daglooner en werker soms nog meer smaakt dan koninklijke spijzen dengene, die in overdaad en weelde leeft.

Geenszins echter keuren we een rijk en afwisselend maal af, al kón op dit gebied wellicht meer maat gehouden dan vooral in rijke milieus wel het geval is.

Ondervoeding en overvoeding zijn beiden verkeerd.

Te weinig nog wordt begrepen, dat de voeding en de aard der spijzen veel doen aan den gezondheidstoestand van het lichaam, terwijl gegeven den nauwen samenhang van ziel en lichaam, ook 's menschen geest de profijtelijke gevolgen ondervindt van goede en doelmatige voeding. We verwachten stellig dat de Nederlandsche huisvrouw en moeder, ja iedere jonge vrouw of meisje, dit meer en meer zullen leeren beseffen.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Ons Rekenonderwijs.

Met bijzondere belangstelling nam ik kennis van het Opstel van den Heer C. Groustra over het onderwijs in de talen.

Gaarne zou ik mijne meening willen zeggen over het rekenonderwijs, als onze Redactrice mij daarvoor een plaats wil afstaan.

Ik geloof dat men zich met het rekenen ook op een dwaalspoor bevindt.

Het rekenen in de M.U.L.O. scholen is een struikelblok voor de meeste kinderen.

De sommen zijn een ware plaag, een pijniging voor de hersens, men mag ze gerust betitelen met den naam van ingewikkelde raadsels.

Ongelukkig heerscht het oude denkbeeld nog steeds (oude denkbeelden hebben een taai leven) dat zulke sommen denken leert, doch dat betwijfel ik ten sterkste; ik zou haast geneigd zijn het tegendeel te willen beweren.

Overspannen hersens en zenuwoverprikkeling zijn de gevolgen van die onpractische en verwarde raadselsommen.

De flinkste denkers hebben dikwijls in hun jeugd het meeste gezucht onder die onbegrijpelijke sommen. Ik heb onderwijzers

gekend die kranen waren in het oplossen van sommen, maar die zeer middelmatig waren in denkkracht; daarenboven komt men dikwijls tegen, dat denkende koppen in de onderwijswereld volmondig erkennen: ‘altijd met die gehate sommen in de war te hebben gezeten.’

Wat een gemartel en een gepijnig van de arme hersens der kinderen, bij dien omhaal en kronkelwegen, waarin het kind wanhopig ronddoolt zonder den draad te kunnen vatten. Wat nuttig en rustig kon het onderwijs in het rekenen niet zijn als in elke som slechts de hoofdgedachte als vraag klaar en duidelijk was gesteld; dan had het rekenen profijt voor de denkkracht aan het kind; nu worden de zenuwen overspannen om toch in den doolhof van allerlei onderstellingen den weg te kunnen vinden.

De stakkerds zitten zich stomp te pijnigen met allerlei dingen, die ze nooit noodig hebben in hun leven, en zonder resultaat. Kinderen houden van leeren en houden van leeren denken; met welke schittering van voldoening in het oog vinden ze een som, waarvan ze den draad hebben kunnen volgen.

Het ware te wenschen dat men in de onderwijswereld zich eens ernstig ging afvragen, of het rekenonderwijs niet veel beter gediend ware door helderheid, duidelijkheid en boven alles door eenvoudigheid bij het opstellen van sommen, dan door al die verwarring stichtende kronkelingen, waarin het kind geen weg kan vinden, en die daardoor veeleer geschikt zijn om overprikkelde zenuwachtigheid te weeg te brengen dan het denken te bevorderen.

Arnhem.

S. HOOGENDYK - HESSE.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.

Einde 1906 kwam ik in Hoboken-New-York aan.

Eenige uren vóor de aankomst in de haven van New-York stonden alle passagiers op het dek van het stoomschip en bewonderden het vrijheidsstandbeeld, dat aan den ingang van de haven van New-York geplaatst is.

Toen de tusschendekspassagiers, waaronder het meerendeel Russen waren, dit monument aanschouwden, zongen ze uit volle borst op roerende wijze verscheidene vrijheidsliederen en men dacht onwillekeurig aan het land, vanwaar ze kwamen, en waar weinig vrijheid heerscht.

We stoomden het vrijheidsstandbeeld voorbij en we zagen nu de ‘luchtkrabbers’ van New-York. Deze luchtkrabbers zijn gebouwen, bestaande uit tien, twintig, dertig, veertig en meer verdiepingen, die verre boven de hoogste kerktorens uitsteken en vanuit de verte gezien kunnen worden.

Evenals vroeger de kerktorens boven alle andere gebouwen verheven waren, zoo steken in de Vereenigde Staten de handelshuizen boven alle andere gebouwen uit.

Na een kosthuis in Brooklyn (New-York) gevonden te hebben, begaf ik mij dagelijks naar New-York, dat met Brooklyn door de bekende Brooklyn-Bridge (Brooklyn-brug) verbonden is.

Brooklyn is namelijk van New-York door de East-River gescheiden. Mijn plan was in New-York eene betrekking te zoeken.

Na korten tijd vond ik eene positie als bureau-assistent bij eene import-firma.

Den vrijen tijd bracht ik door met lezingen aan te hooren in de groote zaal van de Cooper-Vereeniging of ik zat in de leeszaal van de bibliotheek bladen, tijdschriften, en boeken te lezen.

Tot afwisseling ging ik 's Zaterdagsavonds naar den circus (Hippodrome).

Een paar uurtjes in den circus te vertoeven is een waar genot, want het paard is éen van de dieren, dat sinds de tijden der mythologie de sympathie van een voor schoonheid gevoelig mensch opwekt.

Des Zondags bezocht ik soms de Carnegie-Hall, waar de ‘Ethical Cultury Society’ bijeenkomsten houdt en waar sprekers uit alle deelen der Vereenigde Staten over allerlei onderwerpen van belang redevoeringen houden.

Zelfs komen er menschen van beteekenis uit andere landen en ik herinner mij nog eene redevoering van den welbekenden Rus Tchaikofsky, die later, toen hij naar Rusland terugkeerde, om zijne idealen en menschlievendheid gearresteerd werd en langen tijd in een Russischen kerker moest doorbrengen.

Ook sprak toen de heer Aladin, vertegenwoordiger der Russische boeren, die op treffende wijze het ellendige lot der landbouwers van Rusland wist te schetsen.

Ik raad ìedereen aan, die New-York bezoekt, eens op Zondag-morgen naar ‘Carnegie-Hall’ te gaan en een dienst van de ‘Ethical

Culture Society' bij te wonen, niet alleen om wat te leeren, maar ook om van de heerlijke muziek en het schoone zingen te genieten, die aan den dienst voorafgaan en waarmee de dienst eindigt.

Zondagsnamiddags ging ik meestal in het grootste 'Central Park' wandelen en bezocht nu en dan het welberoemde 'Metropolitan-Museum'.

Ook de dierentuin in het 'Bronx-park' verdient een bezoek en eene wandeling langs de 'Hudson-Rivier' zal men niet mogen verzuimen.

Tal van andere merkwaardigheden zijn in New-York en omstreken te aanschouwen, maar ze zijn in vele boeken beter beschreven dan ik zulks zou kunnen doen.

In New-York werden vaak lezingen gehouden over de gunstige gelegenheden van de Westersche Staten van de Unie, waar volop werk zou zijn en werkkrachten te kort schoten. Die lezingen waren zoo boeiend, dat menigeen meende, dat het goud op de straten van de Westersche Steden lag en dat men zich alleen maar de moeite moest getroosten om zich te bukken om het goud op te rapen.

Ik begon ook mijne blikken op het Westen te richten en kwam bij een boer in den Staat Jowa terecht.

Goud noch diamanten vond ik. Van den vroegen morgen tot den laten avond was ik bezig óf in de schuur, óf met melken, voederen, bemesten van het land, ploegen, zaaien en allerlei werk, dat op de boerderij te doen valt.

Ik hield van paarden, koeien en van al het gedierte des velds. Mijn baas was steeds opgewonden en de dieren beminden hun drilbaas geenszins. Deze ging elken Zondag ter kerke en hij meende het voorbeeld van een echten Christen te zijn, terwijl hij zijn hond bijna liet verhongeren, die dan ook wijselijk de boerderij voorgoed verliet, om nooit weer te verschijnen.

Kort daarop volgde ik het voorbeeld van den Ketterschen hond, die toonde wijzer te zijn dan de mensch. Voorwaarts ging de tocht naar het naastbijliggende spoorwegstation.

Onderweg hield ik bij eene Schotsche landbouwers-familie stil, die me zoo gastvrij onthaalde, dat ik niet licht mijn kort oponthoud aldaar zal vergeten.

Verder ging mijne reis over het schilderachtig gelegen Denver (Colorado) voort naar San Francisco, waar ik in het voorjaar 1907 arriveerde, ongeveer een jaar na de aardbeving. Destijds zagen de straten van San Francisco er als een ruïne uit, vol met groote steenblokken van ingestorte huizen. Er werd echter met nerveuze gejaagdheid gebouwd en een paar jaar later was de stad zoo goed als geheel herbouwd en mooier verrezen dan ooit te voren.

Het was wel wat moeilijk in dien tijd werk in San Francisco te verkrijgen vanwege het onnoemelijk aantal werklieden, die van alle landen toegestroomd waren, om de stad te helpen herbouwen.

Daar ik geen huizenbouwer was, begaf ik me naar de kippenstad Petaluma, waar mij aangeraden werd naar Santa Rosa te gaan en werk te vragen bij den alom bekenden Luther Burbank.

Deze verschafte mij een weinig werk in zijne proeftuinen in Sebastopol (Californië).

Wilhelm Bölsche schrijft over dezen tuinier het volgende: 'De Californische kweeker Luther Burbank, die de practische evolutieleer en verovering der aarde voor menschelijke doeleinden in die positief wijzigende en planten kweekende richting uitoefent met de middelen en op de grootsche wijze, zooals dit in het moderne Noord-Amerika gebruikelijk is, heeft in den laatsten tijd een nieuwen gekweekten aardappel in omloop gebracht, den naar hem genoemden Burbank-aardappel.

Die Burbank-aardappel heeft volgens de mededeeling van het ‘United-States Agricultural Department’ de jaarlijksche opbrengst van den Amerikaanschen aardappeloogst met zeventien millioen dollars doen toenemen!

Dit is dezelfde Burbank, die een pruim heeft gekweekt, die geen steen heeft, een braam, die geen doornen heeft; en de bekende, anders zoo krachtig gewapende vijgencactus (Opuntia), zoodat zij vrij is van stekels.

Het oude praatje, dat het ook hier alleen maar onbelangrijke aardigheden van liefhebbers betreft, die den eigenlijken denkenden natuuronderzoeker, bij zijn studiën over de groote biologische fundamenteele vragen, niets aangingen, en die hij volstrekt niet behoefde te weten, zal niemand wel tegenover dergelijke schitterende resultaten durven volhouden.

Laat ons voor de beteekenis van het veroveringsbegrip een oogenblik stilstaan bij de stekelvrije Opuntia.

De schepping van de cactus, oorspronkelijk bijna uitsluitend tot Amerika beperkt en eerst door den mensch zelf geschikt en pasklaar gemaakt voor de geheele aarde, is op zichzelf

één der schitterendste voorbeelden van eene goedgelukte aanpassing ter bescherming voor een bepaald milieu, dat oorspronkelijk de plant zelf voor zich veroverde. De cactus speelt het klaar, in de geheel van water beroofde, overigens voor al het levende huiveringwekkende woestijn een hooger plantenbestaan te leiden met een rijkdom van ontplooiing, die in haar soort zelfs overloopt van sappen en van kracht.

Vanbuiten ziet zij er uit als versteend. Haar geheele leven steekt in den stengel, in den stam. Maar daar leidt zij in het verborgene een des te weelderiger bestaan.

Hij, die de (door den mensch hier reeds ingevoerde) Opuntia in den zonnegloed op het naakte puin in het binnenland van Sicilië eens zijn fantastische arabesken heeft zien vormen, zoo stijf als steenen, behoudt een onvergetelijken indruk van het aanpassingsvermogen der planten - men zou wel kunnen zeggen ‘aanpassingsgenie’ der planten.

Men zou zich kunnen voorstellen, dat de maan in haar van water beroofde vlakten bevolkt was met dezelfde Opuntia's. Alleen de Korstmos, die nog minder behoeften heeft, overtreft haar nog daarin op haar granietrots, en tevens de sprookjesachtige merkwaardige platte Welwitschia der Afrikaansche steppe. Maar die gewassen zijn dor als het terrein, waarop zij gevonden worden; de cactus daarentegen loopt in haar diepste schuilhoeken over van sap.

Juist dat sap beteekende nu echter op de hoogte van haar verovering der woestijn een gevaar voor haar.

Het hoogere dierenleven zocht eveneens de woestijn te veroveren, en dat wel door middel dier plant. Plantenetende hoefdieren wilden zich, als zij de woestijn doorkruisten, daaraan verzadigen, en wilden in de eerste plaats aan het druipende vleesch van haar stam, waaraan zij haast haar geheele bladerenwerk had opgeofferd, den brandenden dorst lesschen. Door dien aanval ten zeerste bedreigd, reageerde de cactus daartegen door de ontwikkeling van haar vreeselijk stekelachtig kleed.

Zij trok een heg van stekels in de eigenlijke beteekenis om haar lichaam. Uit eigen ervaring ken ik niets afschuwelijkers dan een strijd met stekels en brandende borstels van Opuntia's. Eén enkele van die stekels kost niet zelden het leven aan de groote hoefdieren in Mexico, die het stekelachtige draadwerk van de Opuntia's der woestijn met de hoef trachten te verbrijzelen.

Zoo heeft zich de cactus weten te helpen. Op dit punt was de zaak reeds in de grijze oudheid tot stilstand gekomen. Wie wil den ouderdom van eene dergelijke ter bescherming dienende aanpassing bepalen! Misschien hebben de cactusplanten reeds de plantenetende Sauriërs der krijtperiode zoo afgeweerd, en zeker wel de doortrekkende Mastodon-olifanten en inheemsche Amerikaansche wilde paarden der diluviale periode.

Maar nu, misschien na millioenen jaren, komt de mensch.

De enge grenzen van verbreiding der Cacteeën (slechts een enkele van haar vele vormen schijnt oorspronkelijk tot het tropische Afrika te behooren, alle andere zijn planten van de nieuwe wereld) wordt de Opuntia (evenals de daarmede volstrekt niet verwante Agave Americana - honderdjarige Aloë -) in den loop der paar honderd jaar sedert Columbus zóo zeer de karakteristieke plant der landen aan de Middellandsche zee, dat wij tegenwoordig reeds droomen, dat de helden van Homerus tusschen haar moeten hebben gewandeld, en de schaapskooi van den cycloop daarmede moet omgeven geweest zijn.

In het begin is dat medetrekken met den mensch waarschijnlijk grootendeels toevallig geweest, - zooals de musch, de rat, het konijn en verschillende planten met hem de reis om de aarde hebben afgelegd.

Maar spoedig vertoonde zich bij de op de oude plaats verwilderende gewassen hier iets belangrijks.

Zooals eertijds de dieren het beproefden in den strijd om het bestaan, in den strijd om de ruimte, zoo slaat ook de mensch steeds weer de handen uit naar de woestijn.

Ongelukkige beschikkingen hebben landen omgeschapen in de latere woestenij, ook daar, waar vroeger weelderig woud was. Op den kalen grond aan de Aziatische Zee, zoowel als in het bovenland van Sicilië, is het woud in vroegere tijden onvoorzichtig geveld, en de regen heeft de humuslaag weggespoeld. Zulke landen weer met bosschen te bedekken, of alleen maar in weiland te veranderen, dat voedsel levert voor het vee, zou onmetelijk groote kapitalen vereischen, daar eerst de aarde weer op de kale rotsen bebouwd moest worden. De cactus echter verdraagt dien rotsgrond als zoodanig, zij tiert daarop en draagt daarop sappen in verkwistende pracht. En hier komt zij plotseling binnen de sfeer ook van de menschelijke belangen.

De Opuntia levert een eetbare vrucht. Doch

meer dan dat, hij zou dieren kunnen voeden, voor deze een echte voederplaats kunnen leveren.

En dat wel dieren, in wier verovering der ruimte ook de mensch een zeker belang heeft, niet willekeurige, onverschillige dieren, maar cultuurdieren. Dat wat de plant juist wilde beletten, zou juist nu met de wenschen van den mensch overeenkomen.

Maar nu hij de plant tevens zijn steun verleent, haar verzorging en uitbreiding op andere wijze waarborgt, bedreigt die wensch niet meer werkelijk haar bestaan. Het is thans slechts eene schatting, die de plant betaalt, eene zekere decimeering (zooals dat bij de door ons gekweekte graansoorten het geval is), waartegen echter het kweeken en zaaien duizendmaal opweegt.

Op dit oogenblik heeft de stekelheg, die de Opuntia eenmaal om zich heen heeft getrokken, ruimschoots haar rente opgebracht. Zij is niet meer noodig voor het behoud der soort, maar is bovendien slechts een beletsel voor het nieuwe doel.

De mensch handhaaft dus zijn volmaakte toeëigeningskracht, als hij zijn beschermeling in de steenachtige woestenij in den kortst mogelijken tijd weer noopt, de stekels af te leggen. Hij voedt haar tot ‘stekelloosheid’ op. Van nu af aan zal de cactus voor hem eene pioniersplant zijn, waarmede hij terrein, dat tot nu toe onvruchtbaar is, zegevierend verovert. Niet in staat, om zooals Mozes water uit de rots te tooveren door een slag met zijn staf, heeft hij een aanwezige kans, die de natuur hem gaf, zoo weten practisch te gebruiken, dat die woestijn eene groene voederplaats voor het vee is geworden, die door geen stekelheg aan het gebruik wordt onttrokken.

Wie kan de meening van zich afzetten, dat zich ons hier een onbegrensd vergezicht opent?

Maar voor den vriend van vreedzamen vooruitgang vertoont zich daarbij het schoone beeld van een cultuur, die niet meer ruw vernielt, niet meer alleen grof en woest wordt, maar den aanleg ontwikkelt, die ook binnen het leven voorhanden is, aanwezige krachten leidt, het levende als iets levends voor een grootsch levensdoel verhoogt en daaraan tooverkracht toevoegt.’

Na korten tijd in Sebastopol vertoefd te hebben, keerde ik naar Santa-Rosa terug. Santa Rosa is eene der voorspoedigste plaatsen van Noordelijk-Californië. Bijna ieder huis is omringd door een tuin vol van allerlei variëteiten van rozen en andere bloemen.

Weldra reisde ik naar Oakland, dat aan de Baai van San Francisco ligt. San Francisco en Oakland liggen tegenover elkaar en zijn alleen gescheiden door de Baai van San Francisco.

Ik verkreeg werk als tuinier op eene schilderachtig gelegen buitenplaats in Piedmont nabij Oakland. Eene Japansche vrouw zeide eens tot mij: ‘wat ge moet doen, dat kunt ge doen’. En zoo ging het ook met het tuinieren. Ik moest tuinieren, en hoewel ik met dat werk volstrekt niet vertrouwd was, ging alles uitstekend en kon ik over een paar dagen wieden, grasmaaien, bloemenplanten, groenteplantjes verplaatsen, alsof dat steeds mijn werk geweest was.

Nadat ik eenige maanden op die buitenplaats aan den arbeid geweest was, vond ik werk als klerk bij eene Spoorwegmaatschappij in San Francisco.

Ik ging in Oakland wonen en begaf me per trein en verder per ferry-boot elken morgen naar San Francisco, om aldaar op het Kantoor der Spoorwegmaatschappij te gaan werken.

Vanaf de ferry-booten heeft men een ruim uitzicht op de baai van San Francisco, op de stad San Francisco, op de ‘Gouden Poort’ de ‘Mount Tamalpais’, die de hoogste berg in de nabijheid is, verder op de eilandjes in de baai, op de steden, die

aan den overkant van San Francisco liggen, waaronder Oakland eene eerste plaats inneemt, verder Berkeley, Alameda, Fruitvale, Richmond, enz.

Over Oakland en Berkely heen ziet men tegen de heuvels op, en kan men de uitlijnen van de hoogste toppen zeer goed onderscheiden. De hoogste toppen dier bergen, zooals Redwood-Peak en Mount Diablo kan men bij helder weer duidelijk zien.

Talrijke wandelingen heb ik naar Redwood-Peak gedaan. De kortste en meest aantrekkelijke wandeling naar Redwood-Peak vanuit Oakland gaat per tram naar het naastbijliggende Fruitvale, dan te voet door het Dimond Canyon, dat men een natuurlijk park kan noemen, waardoor een bergriviertje stroomt met rotsachtigen bodem en waarlangs verderop een welaangelegde weg den wandelaar leidt voorbij de woning van den welbekenden dichter van de Sierra's, Joaquin Miller. Daarna moet men links afdraaien en een smal bergpad volgen, dat aan weerskanten met struik en bosch begroeid is. Weldra

komt men bij de woning van eene Deensche familie aan, die er eene kleine boerderij op nahoudt. Hier kunt ge ontbijten en van de frissche berglucht genieten. Tien minuten verder en hooger op ligt de hoogste top van Redwood-Peak, welke omgeven is van bosch en groote rotsblokken. Wanneer men terugkeert en ongeveer in de nabijheid van de woning van den dichter Joaquin Miller is aangekomen, aanschouwt men het aan den voet der bergen liggende Oakland, zijn park met het bekoorlijke meer ‘Merritt’, en de met boomen en villa's versierde boulevards, die rondom dat meer zijn aangelegd. Verder over Oakland heen ziende, bewondert men de baai van San Francisco, de ‘Gouden Poort’ en het omliggende heuvelland.

Berkeley, dat aan Oakland grenst, is bekend om zijne universiteit en zijn wereldberoemd Grieksch theater, waar des Zondags musikale matinées met vrijen toegang gehouden worden. In datzelfde theater worden klassieke opera's opgevoerd, die met de klassieke schouwspelen, die in het Grieksch theater in Orange of in de Arena's in Nimes (Zuid-Frankrijk) gehouden worden, wedijveren kunnen.

Men kan Oakland in Californië als een middelpunt beschouwen, vanwaar men talrijke uitstapjes kan maken.

Een van de aangenaamste uitstapjes is, om op een zonnigen morgen de ferry-boot naar San Fransisco te nemen en dan naar eene andere ferry-boot over te stappen, die den toerist naar Sansalito brengt.

Vervolgens neme men de electrische spoor naar Mill-Valley, dat prachtig gelegen is aan de voet van den berg ‘Mount-Tamalpais’ met schilderachtige, boschrijke wandelwegen, waarlangs kabbelende beekjes met kleine bruisende watervallen de schoonheid der natuur nog verhoogen. De lucht geurt van den adem der naaldboomen en der struiken en varens, die de oevers der beekjes versieren. De vogeltjes kweelen van plezier en de waternimfen vertoonen zich als vroolijk van bloem tot bloem vladderende vlinders.

Wanneer men te Mill-Valley is aangekomen, kieze men den kortsten weg over de bergen heen naar de Muir-Woods. Dit is een bosch van zoogenaamde Sequoia gigantea oftewel reuzenboomen van Californië.

Iemand, die de wandeling nog verlengen wil, zette zijne schreden voort tot aan de oevers van den Grooten Oceaan. De weg, die van de Muir-Woods naar de zee voert, is zeer bekoorlijk, gaat door een dal, langs een snelvlietend beekje, wiens oevers begroeid zijn door dicht struikgewas.

Dr. A.J.C. Snijders beschrijft in zijne ‘Zwerftochten door de Natuur’ de reuzenboomen van Californië, die in het Mariposapark gevonden worden. Dezelfde soort boomen vindt men in de ‘Muir-Woods’ (Muir-Wouden). Muir is de man, die dat bosch aan het Amerikaansche gouvernement ten geschenke heeft gegeven om er een Nationaal park van te maken. Het publiek heeft ten allen tijde vrijen toegang tot dit grootsche en overschoone park.

.... ‘De geschiedenis van deze woudreuzen is reeds zeer oud. Vóór vele duizenden jaren bestond er in de gematigde luchtstreek van het noordelijk halfrond eene rijke flora van deze, en eenige verwante reuzenboomen, welke haren bloeitijd beleefde in de Tertiaire periode, doch tijdens den ijstijd - op de weinig, thans nog overgebleven resten na - volkomen teniet ging.

Toch is het hoogst merkwaardig, aan hoevele gevaren en ongunstige voorwaarden deze overgebleven boomen gedurende zooveel duizenden van jaren weerstand hebben geboden, want hun ouderdom wordt geschat op 2000 tot 6000 jaren.

Zij hebben dus nog de volksverhuizing beleefd, die de heerschappij van het oude Rome vernietigde en zij kunnen met trots neerzien op den tijd, toen Amerika ontdekt werd. Eigenlijk kan men de Sequoia's inderdaad als onsterfelijk beschouwen, want zij zijn aan geene ziekten onderhevig en hebben geene vijanden in de planten- of

dierenwereld. Alleen door storm of buitengewone hitte, aardbevingen of boschbrand kunnen zij vernield worden.

Tegenover zulke reuzen van sterkte, grootte en duurzaamheid gevoelen wij, menschen, eerst recht, hoe nietig en klein wij zijn. De geschiedenis der Sequoia's is zoo oud als die der menschheid: het zijn grijsaards, die de eeuwige jeugd genieten en die den tand des tijds tot in lengte van dagen met onverminderde kracht trotseeren.'

'Het is een groot voorbeeld,' zoo zegt von Garvensburg in eene studie over het Mariposapark, 'dat de natuur ons in deze boomen voor oogen houdt en dat zijne uitwerking niet mist.'

'Ziet: deze boomen, aan wier groei wij geen einde zien, verkondigen ons de bemoedigende openbaring, dat het bestaande niet gedoemd is om onder te gaan, doch, dat het een groote

wijde toekomst voór zich heeft. Aldus vertegenwoordigen de Sequoia's zoowel het verledene als het tegenwoordige en de toekomst.

Zij zijn onzen tijd niet ontgroeid en evenmin schijnen zij ons verouderd, zooals de middeleeuwen, die hunne beteekenis en doel reeds lang overleefden. Integendeel: zij vervullen nog heden ten dage hunne bestemming, even goed als weleer. Het zijn waardige, rijpe patriarchen, die zich in onverminderde kracht en forschheid verjongen. Niemand weet, wanneer zij zullen ondergaan en zij zelve denken niet aan den dood en drijven elke lente nieuwe loten, in alle hoeken en gaten. En het is een heilige natuurdienst, als deze wonderen der aarde telkens weer door duizenden bezocht en geprezen worden.'

San Francisco is de voornaamste haven en tevens de grootste stad op de Westkust van Noord-Amerika. Het 'Golden Gate Park', het grootste en prachtigste park van San Francisco, is welbekend.

De aardbeving van 1906, die de oorzaak is geweest van de bijna geheele verwoesting der stad, is nu al vergeten en de stad is herbouwd en schooner verrezen dan voorheen.

Uit San Francisco worden goud, zilver, kwikzilver, wol, katoen, petroleum, koren, meel, ijzerwaren, allerlei metalen en vruchten en groenten geëxporteerd, terwijl zijde, rijst, thee en suiker uit China, Japan en Indië worden ingevoerd.

San Francisco is niet alleen per spoor met alle voorname plaatsen van de Vereenigde Staten, Canada en Mexico verbonden, maar ook is er een geregelde stoombootdienst met Santa Barbara, San Pedro - de haven van Los Angeles -, San Diego (deze plaatsen zijn allen in Zuidelijk Californië gelegen), verder met Portland (Oregon), Seattle (Washington), Victoria en Vancouver (Britsch-Columbië) en verscheidene havens in Alaska.

Verder heeft San Francisco directe stoombootverbindingen met Panama; de booten, die naar Panama varen, doen vele havens van de Centraal-Amerikaansche republieken aan, zooals Mexico, Guatemala, Salvador, Honduras, Nicaragua, Costa-Rica en Panama.

Ook de Cosmos-lijn, die een stoomboot via Zuid-Amerika van Hamburg naar San Francisco en Seattle onderhoudt, doen verschillende Centraal-Amerikaansche havens aan.

Er bestaat ook een geregeld stoombootverkeer tusschen San Francisco, en Honoloeloe en Hilo (Hawaii eilanden), Japan, China, Manila (Philippijnen), Australië en Nieuw-Zeeland.

Ook Japansche stoomschepen varen geregeld naar San Francisco.

Gouvernements-transportschepen voor het vervoer van soldaten tusschen San Francisco en Manila onderhouden den dienst een keer per maand.

Wanneer men in San Francisco is, moet men niet nalaten een tochtje te maken met den spoorweg, die langs de kust naar Santa Cruz leidt.

De trein gaat soms dwars door groote rotsblokken heen. Aan de ééne zijde bewondert ge den Grooten Oceaan, terwijl aan den anderen kant geweldige rotsblokken worden afgewisseld door liefelijk glooiende berglandschappen.

Na een paar jaar in San Francisco en Oakland vertoefd te hebben, vertrok ik naar Arizona.

In de Vereenigde Staten werkt men heden, morgen werkt men niet. Men ontslaat en engageert, al naarmate men werkkrachten noodig heeft. Ook verlaat men dikwijls eene goede betrekking, wanneer men maar durft en men neemt soms werk aan, waarvan men niets verstaat.

Eindelijk kwam ik in Springerville terecht, een klein plaatsje, 7000 voet hoog, gelegen in het noordwesten van Arizona.

Ik reisde per trein van Oakland (Cal.) via Fresno, Bakersfield, (het centrum van een petroleumdistrict), Mojave, Barstow, Bagdad. Dit is niet het beroemde Bagdad aan de oevers van de Tigris gelegen, maar dit is Bagdad, waar slechts eén huis staat en wel de woning van een eenzamen spoorwegambtenaar en van een telegrafist en in San Bernardino County gelegen, in het zuidelijk deel van Californië, verder via Needles aan de Colorado-rivier gelegen, zoo genoemd naar de toppen der bergen, die er uit de verte als naalden (needles) uitzien.

Needles ligt op de grens tusschen Californië en Arizona. De trein houdt ongeveer twintig minuten stil aan dit station; tal van Indianen bieden hunne met eigen hand gevlochten mandjes, halsbanden en andere sieraden aan, die door hen vervaardigd zijn.

Verder stoomde de trein door het noorden van Arizona via Ashfork, Flagstaff naar Holbrook, waar we uitstapten.

Holbrook is eene kleine, maar zeer bedrijvige handelsplaats. De Mormonen hebben het hoofdaandeel in den handel der plaats en hare omgeving.

Er zijn eenige Kolonies van Mormonen in de nabijheid van Holbrook, waaronder St. Johns, - dat een dagreis per postwagen van Holbrook af ligt, - de meest bekende Mormonen kolonie is.

Het dorpje Spingerville is per postwagen van Holbrook in twee dagen te bereiken. Het meerendeel der bevolking van Springerville, die uit eenige honderden zielen bestaat, zijn Mexicanen en Mormonen.

Nadat we Holbrook per postwagen verlaten hadden, ging onze weg dwars door de woestijn, totdat we voorbij eenige versteende boomen kwamen. De koetsier liet de paarden stilhouden en nu hadden we alle gelegenheid om die versteende boomstammen te bewonderen. Allerlei kleuren versieren die versteeningen, meestal donkerrood, purper, violet en andere warme kleuren; vele duizenden jaren moeten die boomen daar wel al gelegen hebben.

In de nabijheid van Holbrook en Adamana zijn geheel versteende bosschen te vinden, maar we hadden nu geen tijd die te bezoeken.

Tegen den avond kwamen we in Hunt aan. Hier zijn een paar boerenplaatsen en rondom liggen groene weilanden als eene oase te midden der woestijn. We spanden uit om den paarden rust te gunnen, en zelf bracht ik den nacht door in éene dier woningen, om den volgenden morgen bij zonsopgang de reis naar Spingerville voort te zetten. De ontvangst door de familie van een Mormoonschen priester, was uiterst gastvrij. Terwijl men als het ware midden in de woestijn zat, was men toch niet van de beschaafde wereld afgesloten.

Ik passeerde daar een gezelligen avond en genoot zeer van het avondeten dat toegediend werd. Indien men zin aan lezen had, talrijke interessante boeken versierden de bibliotheek. Dagbladen uit Salt Lake City (Utah), dat de voornaamste kolonie der Mormonen in de Vereenigde Staten is, waren er in grooten getale, zoodat men het laatste nieuws der wereld lezen kon. Den volgenden morgen dus verliet ik deze gezellige boerderij en verder ging de tocht naar Springerville, waar ik op den avond van den tweeden dag, sinds het verlaten van Holbrook, aankwam. De winkel of bazaar, waar alles te koop was, zooals schoenen, lintjes, petten, hoeden, allerlei grossierswaren en zelfs haver, zadels en postzegels, was geopend van zeven uur 's morgens tot negen uur 's avonds. Men moet nu niet denken, dat een winkel in een klein dorpje als Springerville (Apache County) in Arizona, dat 7000 voet hoog ligt en eene oase temidden eener woestijn is, geen toeloop heeft.

Integendeel, er kwamen steeds koopers; nu eens was daar een boer, voor wie men 50 zakken haver gereed moest maken, dan weer kwam er een Cowboy, - er waren er honderden in die woestijn, - een zadel koopen voor zijn paard. (Een cowboy is iemand, die bang is voor niemand en op groote kudden koeien moet passen). Ook schapenherders kwamen inkoopen doen. Wol was ook eene der artikelen, die door mijn patroon werd opgekocht en dan per vrachtwagen naar de naastbijliggende spoorwegstations vervoerd. Die tochten per vrachtwagen door de woestijn duurden minstens acht tot tien dagen, meestal meer.

Dicht bij Springerville ligt een klein meertje met helder water, dat door bergstroomen steeds wordt aangevuld. Soms zag ik groote kudden paarden hier hunnen dorst bevredigen.

Wanneer ik ook maar eenigen tijd daartoe vond, ging ik in dit meer zwemmen. Door de Parsisten wordt reinheid als hoofddeugd beschouwd. Waarom niet bij de Nederlandsche christenen?

Waarom is er geen badplaats met warm en koud water in ieder oord van Nederland? Of meenen de Nederlanders, dat de naam ‘Christen’ voldoende is om rein te zijn?

Na eenigen tijd begaf 'k mij van Springerville naar Tucson, waar ik wederom voor eene spoorwegmaatschappij ging werken.

De reis duurde vier dagen, twee dagen per postwagen door de woestijn en dan twee dagen per trein. Dit geeft iemand een denkbeeld, hoe groot een staat als Arizona is. Arizona is een land, dat grootendeels woestijn is en toch geene doode woestijn, vol plantengroei, als daar zijn cactussen, yucca's en saliestruiken.

Tucson is eene kleine stad met ongeveer 15000 inwoners, waaronder tal van Indianen, Mexicanen, en ook eenige negers. De stad ligt als het ware in de Papago-Indianen-reservatie. Indien men lust en tijd daartoe heeft, kan men de Papago-Indianen in Tucson van nabij bestudeeren en leeren kennen.

Tucson heeft een verrukkelijk klimaat. Het kan er zeer heet in den zomer zijn, maar de lucht is er rein, gezond en droog.

Tucson is eene der oudste steden in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. In het oude gedeelte wonen bijna alleen Mexi-

canen. Mexicanen noem ik ze: zoo worden ze daar algemeen genoemd. Ze zijn halfbloed Spanjaarden en Indianen. In de nabijheid van Tucson stroomt een kleine rivier, de Rillito genaamd.

Tal van kolonisten hebben zich langs de Rillito gevestigd en gebruiken het water dezer rivier om het land vruchtbaar te maken.

Tucson ligt eigenlijk midden in de woestijn. Zoodra dit land echter in aanraking met water komt, groeit er alles en is het uitstekend geschikt voor tuin- en landbouw. De woestijn rondom Tucson is meestal begroeid met hooge cactussen en yucca's, die eene hoogte van verscheidene meters bereiken.

Na eenigen tijd begaf ik me op weg naar San José (Californië).

San José is de hoofdplaats van Santa Clara County in Californië. Ik wilde daar eene groote onderneming op touw zetten, maar alles, wat een klerk begint, gelukt niet altijd.

San José is eene zeer bedrijvige plaats, heeft eene normaalschool voor onderwijzers, en talrijke parken.

Santa Clara County is bekend om zijne pruimen, die naar alle landen worden geëxporteerd. Wijders worden er allerlei vruchten en groenten gekweekt. Wijnbouw is er ook niet onbekend en hier en daar vindt men zelfs gaarden met olijfboomen beplant.

In de nabijheid van San José ligt een boschrijk, schilderachtig park, waarin alle soorten van mineraalbronnen gevonden worden.

Het duurde niet lang, of ik zat in den trein naar Los Angeles (Californië). De trein gaat voorbij Santa Barbara, dat beroemd is om zijn prachtig strand, en verder om de ‘Santa Barbara Mission,’ die wel een bezoek waard is.

Bijna alle woningen in Santa Barbara's residentiegedeelte zijn omgeven van tuinen met fraaie bloemen van alle variëteiten en boomen en planten, zelfs ontelbare palmen, zoodat men zich waant in een tropisch land te zijn.

Los Angeles is eene groote stad met eene bevolking van 320,000 zielen. Men kan Los Angeles als het centrum van een toeristenverkeer beschouwen, dat zich over geheel Zuid-Californië uitstrekt.

Van Los Angeles kan men uitstapjes naar alle kanten ondernemen en steeds weer iets nieuws zien. Eén van de eerste uitstapjes, die men allicht maakt, is naar Long Beach, ongeveer een uur met de electrische tram van Los Angeles verwijderd. In Long Beach vertoevende, kan men den aanblik der zee niet weerstaan en zij lokt U uit en, om aan hare uitnoodiging gehoor te geven, neemt ge 's morgens en 's avonds een bad, dat U weer jong en frisch maakt.

Vanuit Long Beach maakte ik eens een uitstapje naar het eiland Santa Catalina. Om zich daarheen te begeven vanuit Long Beach, doet men het best, wanneer men een motorbootje neemt, dat den toerist in minder dan een uurtje naar San Pedro brengt.

Van San Pedro bestaat een geregelde stoombootdienst naar het eiland van Santa Catalina, dat in 3 uur per stoomboot bereikt wordt. Men kan ook direct van Los Angeles naar het eiland Santa Catalina komen, door de electrische tram naar San Pedro te nemen en vandaar per boot tot Avalon (Santa Catalina eiland).

Deze reis duurt niet meer dan vier uur. Avalon is de hoofdplaats van het eiland Santa Catalina, waar de stoombooten komen aanleggen. Avalon is schilderachtig gelegen met het front naar de zee toegekeerd en aan den tegenovergestelden kant liggen de bergen.

Avalon is eene bekende badplaats en het eiland is een eldorado voor jagers en de zee rondom het eiland is het paradijs van visschers.

In Avalon aangekomen, wordt men uitgenoodigd om een tocht te maken met de zoogenaamde Glass-bottom-boats. Dit zijn motorbootjes, wier bodems met glas bedekt zijn. Door dit glas kan men 50 tot 100 voet diep zien en, terwijl de boot zich voortbeweegt, ziet men door het glas heen visschen van allerlei soorten en in allerlei kleuren zwemmen en zelfs kan men de schelpen op den bodem van de zee zien liggen zoó helder is het water. Er zijn duikers op die motorbootjes, die naar den bodem der zee zwemmen om naar aballones te zoeken.

Aballones zijn groote prachtige schelpen. Zoodra de duikers een paar aballones gevonden hadden, verschenen ze weer aan de oppervlakte van het water en boden de aballones te koop aan.

(Wordt vervolgd).

Vragenbus
Helpt elkander

Ingekomen vragen.

Wil iemand van de lezers zoo vriendelijk zijn mij een uitgebreide Leesbibliotheek in 4 talen op te geven, onverschillig waar. Bij voorbaat dankend. Brieven aan den uitgever.

Maastricht.

H.K.

15 December 1915.
29ste Jaargang.
N°. 24.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De Voorgestelde Grondwetsherziening.
Vrouwenkiesrecht.

De op 30 October door de Regeering bij de Tweede Kamer ingediende wetsontwerpen wekken in hooge mate onze belangstelling, omdat ze het uitzicht openen op verbetering in de wetgeving ten opzichte der vrouw.

De onvermoeide strijd, dien de vrouwen tal van jaren hebben gestreden, heeft eindelijk, eindelijk dèze vrucht gedragen, dat de Regeering een deel harer - wèlk deel ligt nog diep in het duister - het kiesrecht wil geven, het lang verbeide.

Het is ièts, en wij zijn der Regeering erkentelijk, dat zij haar goeden wil getoond heeft om het vrouwenvraagstuk tot een oplossing te brengen, maar - met dit iets

zijn wij niet tevreden, kunnen en mogen we niet tevreden zijn.

Wij willen volkomen grondwettelijke gelijkstelling van man en vrouw, en wij willen dit niet uit zelfzucht, niet in het belang der vrouw alleen, maar wij willen het, omdat wij ervan overtuigd zijn, dat het ten goede zal komen aan de sociale belangen van de Maatschappij, aan de belangen van mannen en vrouwen beiden.

Wij willen Vrouwenkiesrecht, omdat het een eisch van den tijd is, omdat alle argumenten, die tegen Vrouwenkiesrecht kunnen worden ingevoerd, berusten op verouderde begrippen en omdat wij door de omstandigheden van het maatschappelijk leven er toe worden gedwongen, gelijkstelling te eischen - er zijn te veel belangen van afhankelijk - wij willen het, omdat het onze heilige overtuiging is dat de gelijkstelling van man en vrouw een zegen zal blijken.

In de 22 landen, waar het Vrouwenkiesrecht is ingevoerd, in Australië, Amerika, de Scandinavische landen, zijn er reeds belangrijke sociale verbeteringen door verkregen en heeft het de hoogste voldoening gegeven.

De minister zegt zelf in de Memorie van Toelichting: ‘Niet als een natuurrecht, maar eenvoudig als een vrucht van de historische òntwikkeling dient thans aan *alle Nederlanders* van bepaalden leeftijd, die niet *om bijzondere redenen* zijn uit te sluiten, het kiesrecht te worden geschonken.’

Dit is ook ons beginsel, maar wanneer de Minister er zoo over denkt, hoe is dan de afwijking van dit beginsel in het wetsvoorstel te verklaren?

De M.v.T. gaat nog verder:

‘Het noodwendig gevolg van dezen ontwikkelingsgang is, dat geen rechtsgrond bestaat om een deel der burgers, levende en arbeidende in dezelfde nationale en zedelijke gemeenschap als de overigen, van het bij uitstek nationaal bedrijf verwijderd te houden. Uitsluiting van een deel der burgers van het kiesrecht splitst de natie in twee deelen, het eene mede-bevelend, het andere alleen gehoorzamend. Splitsing leidt de politieke energie in revolutionaire baan. Deelneming van allen wekt en bevordert de nationale gedachte. Zij kweekt het gevoel van saamhoorigheid en lotgemeenschap; zij geeft den vasten bodem, waarin het zelfbestuur der natie wortelt.

De ontwikkeling der democratie temidden waarvan wij leven, vertoont ongetwijfeld ernstige gebreken en het is een open vraag in hoever zij in staat zal zijn die gebreken te overwinnen en zich te handhaven. Die ontwikkeling echter is niet te stuiten en de eerste voorwaarde om het parlementaire stelsel verder op te bouwen is: dat de vaste grondslag gelegd worde, die alleen in het *algemeen kiesrecht* te vinden is.’

Hoe kan de Regeering van dit standpunt uitgaande, het aan den willekeur van den wetgever overlaten om nog slechts een deel der vrouwen het kiesrecht te geven?

Is hier dan werkelijk de logica op den loop?

Gaan wij voorts na, *welk* deel der mannen van het kiesrecht wordt uitgesloten in het voorgestelde ontwerp, dan komen wij tot deze ontstellende ontdekking:

‘Van de uitoefening van het kiesrecht zijn uitgesloten zij, wien dat recht bij onherroepelijk geworden rechtelijke uitspraak is ontzegd, zij, die rechtens van hun vrijheid zijn beroofd en zij die krachtens onherroepelijk geworden rechterlijke uitspraak wegens krankzinnigheid of zwakheid van vermogens de beschikking of het beheer over hunne goederen hebben verloren. Aan onherroepelijke veroordeeling tot een vrijheidsstraf van meer dan een jaar of wegens bedelarij of landlooperij, zoomede aan twee, binnen een door de wet te bepalen tijdperk vallende, onherroepelijke rechtelijke uitspraken, openbare dronkenschap vaststellende, verbindt de wet tijdelijk of blijvend verlies van kiesrecht.’

De vrouwen dus, die al naar den willekeur van den gewonen wetgever het kiesrecht niet zouden krijgen, - en het kan een belangrijk deel harer zijn, wij weten het niet - worden dan gelijkgesteld met mannen, die een onteerend vonnis achter den rug

hebben, met krankzinnigen en zwakhoofdigen, en bedelaars, landloopers, dronkaards!

Kunnen wij ons dit laten welgevallen, of moeten wij als één vrouw opstaan en onze stem hiertegen verheffen?

Nog zegt de Memorie van Toelichting: ‘Een ander feit van beteekenis is dit, dat hoe langer hoe meer vrouwen denzelfden maatschappelijken arbeid verrichten als de mannen,’ en verder, dat: ‘in toenemende mate de maatschappelijke functie van man en vrouw gelijksoortig wordt en het logisch gevolg schijnt te zijn, dat deze gelijkstelling moet leiden tot gelijkstelling van publieke rechten,’ waarop men dan tot de conclusie komt, dat het principieel uitsluiten der vrouw

niet mag gehandhaafd worden. Doch niettemin opent men slechts aan een gedeelte der vrouwen uitzicht op kiesrecht en laat den wetgever daarin zelfs geheel vrij.

Tegen deze afwijking in het wetsontwerp van de conclusie waartoe men is gekomen, moeten wij protesteeren, wij vrouwen moeten thans opnieuw, en met alle energie die in ons is, verlangen dat ons recht geschiede en wij niet met een kluitje worden in het riet gestuurd!

Want werkelijk zou het daarop neerkomen, als de voorgestelde ontwerpen wet werden. Men wil immers slechts een deel van ons het passieve kiesrecht geven, maar aan allen wel het actieve kiesrecht. Waarom hierin wel gelijkstelling van man en vrouw? Waarom mogen wij wel in de beide Kamers, de Prov. Staten en Gemeenteraden zonder voorbehoud gekozen worden en mogen wij niet onze stem uitbrengen om de vertegenwoordigers te helpen kiezen?

Het is toch klaar, dat als wij zelven niet mogen kiezen, het passieve kiesrecht voor ons van nul en geener waarde zal blijken te zijn! Wij willen niet kwaaddenkend zijn, reeds daarom niet, omdat de Minister de mogelijkheid in het voorstel open laat dat verder worde gegaan, doch de Regeering, hoewel zelve blijkbaar er voor, twijfelt misschien of de meerderheid der vrouwelijke ingezetenen wel algemeen vrouwenkiesrecht wil.

Het is daarom aan ons vrouwen nu om te doen blijken, dat de eisch maatschappelijke gelijkheid van man en vrouw niet het droombeeld is van een klein gedeelte onzer, maar de ernstige overtuiging van de meerderheid, aan ons om te toonen dat wij ons thans los willen maken uit den vernederenden toestand, waarin vooroordeelen en bekrompen inzichten ons tot heden plaatsten, aan ons om te toonen dat het ons heilige ernst is onze maatschappelijke onafhankelijkheid te veroveren, onze volle krachten tot ontwikkeling te brengen in het algemeen belang. In het algemeen belang, dit vooral dient goed begrepen te worden. De rechten, die wij voor ons zelf opeischen, zullen ten goede komen aan de maatschappij, want wij zullen er gebruik van maken om maatschappelijke toestanden te verbeteren.

Dat wij dus zij aan zij ons scharen en van nu af aan geen poging onbeproefd laten om voor onze rechten te pleiten, geen woord ongesproken laten om het rechtvaardige van onze zaak te betoonen.

En aan dit heilige werk Uw krachten te wijden met al de bezieling die in U is, daartoe wekken wij U op!

HENRIËTTE BEERSTECHER.

Dieren-asyl.

Om reden ik geen asyl-lid meer ben zou men aan me kunnen zeggen: Je hebt je meening over 't asyl niet meer uit te spreken, maar ieder heeft toch 't recht er over te oordeelen wat er in kranten is vermeld.

15 October 1915 stond er 's avonds in de dagbladen een anoniem asyl-vergadering-verslag van den vorigen dag; dáárin was te lezen, dat de noodlijdende dieren nièt door anoniem krantengeschrijf werden gebaat.

Dit verslag is 't eerste anonieme stuk, dat ik over 't asyl in kranten heb gelezen.

Er staat nogal eens veel in kranten wat de sprekers van vereenigingen op hun bijeenkomsten hebben gesproken, doch dit is dan nièt door Sprekers, Voorzitters, Secretarissen, Penningmeesters of Partijdigen geschreven, maar door onpartijdige kranten-verslaggevers.

't Verslag behelst, dat op 14 October 1915 was gehouden eene vergadering van de vereeniging Nederlandsch Toevluchtsoord voor Noodlijdende Dieren te 's

Gravenhage, en dat deze vergadering is geëindigd met een langdurig, heftig en verward twistgesprek tusschen twee dames en 't bestuur. 't Werd niet noodig geacht de toedracht van den twist voor 't publiek duidelijk te maken.

In dit verslag wordt beweerd, dat er personen zijn, die getracht hebben den bestuursarbeid af te breken en zich zelfs nièt hebben ontzien leugens omtrent 't bestuur te bezigen.

Wáárom noemt 't bestuur niet royaal de namen van de personen die zich niet hebben ontzien hun werk met leugens af te breken?

'k Ben slechts twee keeren op eene asyl-vergadering geweest. Beide keeren maakten ze daar ruzie, waaraan *ik* geen deel heb genomen. Voor 't éérst woonde ik dit bij op 30 October 1912.

Nadat de vergadering toen was afgeloopen en al de leden op den heer Bake, O.I. Ambtenaar, en mij na, de bestuurskamer hadden verlaten, is eene juffrouw, die geen asyl-lid was, en die ik toen tòch een stembiljet heb zien teekenen, even aan den nog in de bestuurskamer vertoevenden Penningmeester gaan smeeken, de noodlijdende dieren voortaan te laten afmaken. 'k Heb hem toen zeer

ernstig hooren antwoorden: ‘Néén, juffrouw Bel, *dit* mag volgens mevrouw van Manen, de asyl-stichteres, volstrèkt niet gebeuren!’

Onwillekeurig moest ik toen denken aan de woorden uit een in mijn bezit zijnde boek van 1719: L'Azyle est lieu de sureté pour conserver la vie.

In 't verslag van 14 October 1915 wordt verteld, dat Freule Anna de Savornin Lohman ‘zoogenaamd in 't belang der noodlijdende dieren’ in haar weekblad (dit is de Hollandsche Lelie), onsympathetisch over 't asyl heeft geschreven.

Nadat de Freule onsympathetisch over 't asyl is gaan schrijven, is de Penningmeester haar gaan inviteeren, 't asyl te komen bezichtigen, waaraan ze eindelijk gehoor heeft gegeven.

De Penningmeester heeft haar toen verzekerd, dat 't asyl voor noodlijdende dieren werkelijk is een toevluchtsoord, een heilstaat, waarin deze levenslang worden verpleegd.

Toen is de ‘op een doolweg gebrachte’ Freule gaan denken, dat de noodlijdende dieren werkelijk veel aan 't asyl hebben te danken en dat 't daar alléén ging om 't noodlijdende dierenbelang en nièt om menschenbelang.

't Eerste armoede geleden hebbende zwervende hondje, dat op recommandatie van de ‘goedgeloovige’ Freule, door twee dierenvriendinnen vol vertrouwen naar 't asyl werd gebracht, werd daar direct ter dood veroordeeld, en toen de verbaasde dierenvriendinnen zoo aanmatigend waren tegen 't afmaken van den vondeling te protesteeren, kregen ze onaangenaamheden met 't bestuur, dat wel niet direct zal hebben begrepen op wier aanbeveling 't zwervertje daar was gezonden.

't Diertje is de executie ontsprongen en leeft in een goed huis gezond als een visch in 't water.

In 't verslag van 14 October 1915 staat, dat 't asyl is eene inrichting welke op de geheele wereld nergens hare wederga vindt.

Waarin blinkt 't asyl ‘in 't noodlijdenden dierenbelang’ dan uit? Dit excelleert toch niét in liefderijke verpleging van noodlijdende en zwervende honden, waarvoor mijnheer en mevrouw van Manen 't asyl hebben laten stichten.

In 't verslag wordt niét vermeld, hoeveel honden en katten er op eigenaars verzoek 't vorigen jaar in 't asyl zijn afgemaakt. Vroeger werd dit zeer groote aantal jaarlijks *wel* vermeld.

Dan staat daarin, dat er in 't afgeloopen jaar in 't asyl zijn gebracht door particulieren 786 en door de politie 195 zwerfhonden, dat dáárvan 108 door de eigenaars zijn teruggehaald en 190 aan dierenvrienden zijn afgehaald (lees verkocht). Ergo zijn er in 't afgeloopen jaar 683 zwerfhonden in 't asyl overgeschoten.

Dan staat daarin óók nog, dat er in 't afgeloopen jaar in 't asyl zijn gebracht door particulieren 1106 en door de politie 71 zwerfkatten, dat dáárvan 13 door de eigenaars zijn teruggehaald en 343 aan dierenvrienden zijn afgestaan (lees verkocht). Bijgevolg zijn er in 't afgeloopen jaar 821 zwerfkatten in 't asyl overgeschoten.

Waar zijn deze 683 honden en 821 katten gebleven? Wat is er van deze 1504 dieren geworden?

Ze probeeren telkens me met honden en katten van de straat op te schepen!

Een heer, ‘begeleid door een arbeidersjongetje, dat een katje allerhartelijkst tegen zich aandrukte’ kwam me een paar avonden geleden vragen voorgenoemd katje ‘dat hij van de tramlijn had gered’ bij me te mogen afgeven.

Toen ik hem 't adres opgaf van eene dame, die 't door hem gesauveerde katje wellicht een goed huis zoude kunnen bezorgen, kweet 't hem vergezellende jongetje zich niet meesterlijk van de hem opgedragen leugen-of zwijgrol en sprak hij

zenuwachtig hakkelende tot me: ‘Ze zeiën nogal, dat *U* dur zoo goed voor zou zorgen; we hebben dur thuis nog drie mit dur moertje dur bij weg te geven. 't Asyl is zoo ver van ons huis!’

'k Vroeg: ‘Heeft jelui poesemoedertje drie of vier kindertjes?’

Hij antwoordde: ‘Vier mit dut dur bij!’

Na de ongeveinsde bekentenis van 't jongetje deed de heer geen mond meer open en droop hij met 't jongetje af.

Wat is eigenlijk een asyl?

Dit is een vrijplaats voor iemand, die daarin door de wet niet kan worden vervolgd, 't is een toevluchtsoord waarin niemand hem kan deren.

't Woord asyl is later toegepast op 't liefderijk toevluchtsoord voor noodlijdende en zwervende honden en katten, om deze voor de straatonveiligheid te bewaren en ongedeerd te kunnen laten leven. 't Asyl is niét

om zwervende dieren aan moedwillige doodmaking te laten blootstaan, want dan zou 't niét Asyl, máár Assassinaat heeten.

Vroeger, toen er gelukkig nog geen asyl was, zocht bijna iedereen een goed huis voor een gevonden hond en kat en voor zijn eigen dieren, zoo hij dezen door omstandigheden wilde of moest quiteeren.

Tegenwoordig brengt men in bovengenoemde gevallen de dieren gemakshalve naar 't liefderijk toevluchtsoord en gaan velen een vondeling van hun hond of kat maken, wijl 't toevluchtsoordbestuur immers publiceert, dat 't asyl is eene inrichting welke op de geheele wereld nergens hare wederga vindt.

Welke ‘voor zich zelven’ op zijn best te eten hebbende, arme drommel snakt niet naar zoo'n lieu sacré voor 't levensgeluk van zijn hond of kat, hij haast zich zijn geliefd, hongerig dier als gevonden voorwerp (dus met een leugentje om bestwil) in den heilstaat te deponeeren, vooràl als hij op eene reclamekaart heeft gelezen:

Dierenasyl. Nieuwe Haven 73. Ned. Toevluchtsoord voor noodlijdende en zwervende dieren; liefderijke verpleging, enz. enz. enz.

Bij 't lezen van deze ‘in de tram prijkende reclamekaart’ heb ik vroeger óók geloofd, dat 't asyl zijn liefdadigheid over de ‘onder zijn hoede gestelde’ noodlijdende en zwervende dieren uitstortte.

't Eenige geluk, dat 't asyl bewijst aan een werkelijk verdwaald dier, is: Dat 't dáár soms kan worden teruggehaald door zijn baas, zoo deze dáárvan maar zoo spoedig mogelijk, dus niet te laat, zal zijn gaan werk maken.

't Asyl beantwoordt niet meer aan 't doel waarvoor 't is gesticht. 't Zal dááraan nu ook onmogelijk meer kunnen beantwoorden. 't Werkt er zelfs toe mede, niét meer aan zijn verplichting te kunnen voldoen door zijn zoogenaamd liefderijk hulpbetoon voor de noodlijdende en zwervende dieren per reclamekaart uit te bazuinen, waardoor vele menschen op de gedachten zullen zijn gekomen zijn ziek of gezond dier in 't liefderijk toevluchtsoord te laten verplegen en daar lekker te laten eten of een vondeling van zijn dier te maken, niet begrijpende, dat de reclamekaart alleen maar bevat mooie woorden om sympathie op te wekken en alzoo klanten voor de dieren-hôtel-affaire te verkrijgen, alsook om legaten, donateurs en leden te verwerven voor 't asyl of 't liefderijk toevluchtsoord, dat immers volstrekt geen toevluchtsoord is.

Ieder moet precies weten wat hij aan 't asyl heeft en dat er in 't vorige jaar 683 zwerfhonden en 821 zwerfkatten in dit liefderijk toevluchtsooord zijn afgemaakt.

Dierenvrienden moeten ‘evenals ze vroeger hebben gedaan’ zelf een goed huis zoeken voor honden en katten en deze niét langer 't kind van de rekening laten blijven, door ze argeloos in veiligheid te brengen in 't verpleeghuis, waarin ze geen verpleging vinden, want de stumpers zijn daar over 't algemeen maar waardelooze, spoedig over boord gegooid wordende ballast.

't Asyl veroorzaakt maar onnoodig getwist tusschen drie of vier in *een* schuitje varende werkende bestuursleden en eenige leden, dierenvrienden, omdat deze leden een werkelijk toevluchtsoord voor de noodlijdende dieren verlangen, iéts wat ze tóch niet gedaan zullen krijgen van de vlagvoerders, wiens eer in 't verband met 't asyl aan 't schipbreuk lijden is. Voornoemde leden, dierenvrienden, zullen denken: Waarvóór men te scheep komt, dáárvoor moet men ook varen!

Nu 't asyl is, zóóals 't is, is 't volstrekt niét noodig, dat 't er langer is, - en kan 't gekakel tusschen 't bestuur en eenige leden gemakkelijk worden opgelost, als drie burgermannen precies dezelfde diensten gaan bewijzen als 't asyl bewijst. Hiervan zal wel een volledig beeld kunnen worden gegeven.

Een burgerman kan (als dááraan dan tóch zoo'n behoefte is) best een derde van de asyl-affaire van stapel laten loopen en in een steegje bezitten, een krotje met daarin eene gas-stik-machine, om dieren op verzoek van de eigenaars (desverkiezende in hun bijzijn) af te maken, precies zooals *dit* in 't asyl de normale bezigheid is. De Assassin zou dit kunnen doen voor evenveel geld, als 't asyl ervoor rekent, doch de dieren van armen niet gratis, maar tegen vijf of tien centen gasverbruik vergoeding. 't Leven van zijn dier te laten afmaaien zonder Doctors-advies zal er wel gedaan blijven worden. Zoo'n denkelijk onmisbaar afschuwelijk bedrijf kan flink rendeeren, omdat 't slechts kan kosten: eene gasrekening, eene telephoonrekening en water om 't krotje met een bezem en een scheeps-zwabber schoon te houden.

Zoo'n moordspelonk voor menschen-gerief

kan niét liefderijk toevluchtsoord, máár de Zeis heeten. De naam moet met de bedrijfsbeteekenis gelijk staan.

Een andere burgerman kan (als dáàraan dan tóch zoo'n behoefte is), óók wel een derde van de asyl-affaire overnemen en in een ander steegje óók eene gas-stik-machine bezitten en wel in een huisje, waarin men de zwervende honden en katten zal kunnen brengen.

De man kan de vondelingen even lang en even kort als dit in 't asyl wordt gedaan in 't leven houden, òòk kan hij ‘gelijk dit in 't asyl gebruikelijk is’ de eigenaars hun verloren dieren ‘tegen betaling van kostgeld’, teruggeven en en passant ‘naar asyl-gewoonte’ nog geld van de vondelingen maken. Wat niet aan den man kan worden gebracht, kán ‘precies zooals dit in 't asyl gebeurt’ daar toch óók wel moedwillig worden afgemaakt.

Denkelijk zal een enkele ‘overgeschoten mooie vondeling’ om financiëel voordeel dan nog wel eens uitstel van executie krijgen!

't Hangt dán, ‘evenals 't dit in 't asyl doet’, aan een zijden draadje of de vondelingen vermoord of verkocht zullen worden of weder in hun eigen huis te land zullen komen!

Dáárom zal zoo'n ontzettend bedrijf geen liefderijk toevluchtsoord, maar 't Zwaard van Damocles kunnen heeten!

De naam moet met de daad gelijk staan!

Dierenvrienden zullen ongetwijfeld 't Zwaard van Damocles dan niét bevolken met hunne vondelingen, omdat ze dan kunnen weten, dat ze de zwervers in gevaar brengen!

Dit bedrijf zal ‘tengevolge van minder bevolking’ minder aan stikgas, dierenvoedsel en water kosten, dan *dit* in 't asyl kost, maar 't zal door 't minder vondelingen-herbergen ook minder geld ontvangen, dan 't asyl ontvangt voor zwervende honden en katten verkoopen en afmaken.

Wanneer een op straat overreden hond of kat is omgekomen, kan de politie den reinigingsdienst direct commandeeren de overblijfselen ervan subiet op te ruimen. 't Zwaard van Damocles zal onder politietoezicht kunnen staan en 't kunnen aannemen de overreden, niét overleden, dieren te herbergen, in geval niemand zich erover zal willen ontfermen, dus, als zoo'n dier mocht leven, kan de politie ‘bij gemis aan dadelijke liefderijke hulp’ 't Zwaard van Damocles ontbieden, zoo spoedig mogelijk te komen halen 't dier, dat door dit bedrijf kan worden gered en tegen betaling van kostgeld kan worden teruggegeven aan den eigenaar, zoo deze mocht komen opdagen. Zoo dit laatste 't geval niet is, dan kan 't dier worden verkocht of afgemaakt, naar dat de bedrijfsbaas geldelijk voordeel daarin zal zien.

De baas zal ‘voor elk op deze wijze in zijn bezit geraakt dier, zoo 't geen voordeel voor hem oplevert’, wel geldelijk pretium tegen tarief van de gemeente kunnen ontvangen. Voor wát moet wát!

Zoo 't Zwaard van Damocles een mager of geen bestaan mocht opleveren, kan *dit* bedrijf en de Zeis door denzelfden burgerman in *een* huisje worden waargenomen, altijd, élk weerzinwekkend bedrijf onder zijn eigen devies.

Affreuse baantjes raken 't gemoed volstrekt niet van de uitvoerders, als ze er niét toe gedwongen geworden zijn!

Een ‘iets zachts vrouwachtigs over zich hebbende’ kalme burgerman, die gaarne met dieren is bevriend en er geldelijk voordeel in ziet, kan óók wel een derde van de asyl-affaire overnemen en in eene achteraf buurt hebben eene eenvoudige huiselijk ingerichte bewaarplaats met stookplaats en speelplaatsen waarin de zon kan stralen.

Deze bewaarplaats moet dan zijn om er in te laten huizen honden en katten van op reis gaande, flink betalenden. Geld verzoet den arbeid.

Honden en katten hebben voor tijdelijk verblijf geen behoefte aan eene asyl-inrichting, die op de geheele wereld nergens hare wederga vindt, maar wel behoefte aan goed eten, een lekker nest en een vriendelijk woordje.

De hondenbewaarder zal ervoor moeten zorgen, dat men tegen betaling, schoon, warm en koud water bij hem zal kunnen bekomen, om een dier, ‘voor men 't mede naar huis neemt’, dáár desverkiezende te kunnen reinigen.

Vogels zullen ‘tegen betaling’ dáár dan óók wel kunnen logeeren.

Voorzichtigheidshalve moet men dáár en ‘in alle dierenbewaarplaatsen’ geen dieren om te laten verkoopen en pension geven, want zoo men dit zoude doen, dán kan er wel voor worden gezorgd, dat de dieren, ‘door ze slechte hoedanigheden en kwalen toe te dichten, niét worden verkocht om 't pensiongeld te behouden of te rekken.

Overal geld uit te kloppen is niét ongepermiteerd en wordt zaken doen genoemd.

Zoo'n bedrijf is dan volstrekt géén asyl, géén liefderijk toevluchtsoord of schuilplaats voor noodlijdende en zwervende dieren, maar ‘evenals 't asyl is’ een dieren verblijfplaats tot gerief van op reis zijnde diereneigenaars.

De baas moet een te goed karakter bezitten en te veel hart voor dieren hebben, om ‘voor dieren van kant te maken’ geschikt te zijn. Zoo'n huis is dan géén ombrenghuis. Verstandige, speurtalent bezittende honden bemerken het, dus hebben bange dagen, als ze in een griezelig afmaakhuis ‘zooals 't asyl is’ logeeren, dáárvoor behoeven ze volstrekt geen merkwaardig scherpzinnige en fijngevoelige Sint Bernhards en slimme poedels te wezen.

Als een eigenaar zijn hond wel eens alleen op straat laat loopen, zal deze hond ‘zoo hij prettige herinneringen heeft medegenomen uit zijn tijdelijk kosthuis’ zijn gewezen pleegbaas ‘uit belangstelling en hartelijkheid’ nú en dán nog wel eens komen bezoeken.

Dit kan den hondenverzorger een nom de réputation geven!

Eene bedaarde, lieve vrouw met eene zachte stem, wier natuur 't is dieren zacht aan te spreken, kan voor zoo'n nering óók wel geschikt zijn.

'k Weet niet hoe 't met andere asylen is gesteld, doch 't woord asyl is géén motto voor 't zooveel ophef van zijn liefderijkheid makenden Nederlandsch toevluchtsoord voor noodlijdende dieren. Zijn naam dieren-asyl is maar een bedriegelijke pronknaam voor deze soi disant lieu de retraite sure, dit weet 't werkend bestuur zélf ook wel en tóch zal dit gaan rondstrooien ‘zooals 't vroeger óók al heeft gedaan’, dat 't mijn doel is te krenken 't bestuur, dat me glad onverschillig is en waaróm 't volstrekt ook niét gaat.

't Dierenasyl zal langzamerhand zijn geworden eene voorspoedige, particuliere onderneming, een drieëenheid, die partitief is in: Een honden- en kattenhôtel, 't Zwaard van Damocles en De Zeis.

LUCIE THORBECKE,
geb. VAN CATS DE RAET.
160 Groothertoginnelaan, *'s-Gravenhage.*

Overzicht van de Week.

I.
Een blijde tijding.

Laat ook mij vóór alles herhalen, wat nu reeds sinds maanden elke courant om de 3 à 4 dagen bericht: ‘Troelstra gaat vooruit!’

Waarlijk, de Lelie zou de Lelie niet zijn, indien zij zich zulk een belangrijk en daarenboven zoo nieuw bericht liet ontglippen: ‘Troelstra gaat vooruit!’ - De man moet nu zeker wel zoo sterk zijn als Goliath, indien ik naga hoe vele malen reeds ik dat uiterst belangwekkend bericht heb moeten slikken in elk blad dat ik sinds weken opendeed: ‘Troelstra gaat vooruit.’

Van harte hoop ik dat het nieuwe jaar hem nu voorgoed *heelemaal* beter maakt, en ons daarmee verlost van die vervelende couranten-bladvulling: ‘Troelstra gaat vooruit.’

We weten 't nu wel - - èn.... 't kan ons zoo weinig schelen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Geen wereld meer denkbaar zonder den ‘Leider!’

Volgens 't ‘Vrijzinnig Weekblad’ heeft Dr. Abraham Kuyper, op het vijf-en-twintig-jarig feest eener Chr. Jongelingen-Vereeniging, onlangs weer eens voorspellingen gedaan over het volgens hem op handen zijnde einde dezer wereld. Terwijl hij nochtans tegelijkertijd zich verdiept in zijn Standaard over de verkiezingen van 1916, 1917 en 1921.

Het ‘Vrijzinnìg Weekblad’ vindt hierin eenige tegenstrijdigheid.

Ik-niet.

Ik kan mij namelijk best begrijpen dat de groote Abraham, die er nog best wezen kan lichamelijk en geestelijk, zichzelf op dien grond nog eenige jaren levens toekent om die te besteden tot zijne politieke eere, (ach ik vergis mij, ik bedoel tot ‘de eere Gods’.)

Maar evenzeer kan ik mij voorstellen hoe Abraham Kuyper verbindt aan zijn eigen ook in het beste geval toch vrij spoedig op handen zijnde afreize van het tooneel zijner aardsche goochelarijen met het ‘Woord Gods’, als een vanzelf sprekend iets het laatste der dagen, of, zooals hij-zelf dat uitdrukt: ‘de voleinding der dingen’.

Immers, wat zou er in Kuyper's oogen straks worden van een Nederland zonder hem, den grooten Leider? - Het spreekt vanzelf dat met het einde van den grooten man Gods, van Dr. Abraham Kuyper, ‘den van God gegeven Leider’, ook mòèt samenvallen het einde van al wat van deze aarde is. God kan 't immers natuurlijk niet af zonder Kuyper, - die altijd precies geweten heeft, op een haartje, wat Gods plannen, en leidingen, en bedoelingen waren met Neder-

land in 't bijzonder en met 't Heelal in 't algemeen. Zonder Kuyper kan God straks de wereld niet regeeren. Dat is zoo duidelijk mogelijk. Dus... met Kuyper's verdwijning moet Hij wel meteen Zijn heele schepping opdoeken. Ook *dit* heeft de profeet Abraham natuurlijk weer vooruit juist ingezien, zooals hij immers alle ‘raadsbesluiten Gods’ steeds precies vooruit weet en inziet.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Het ‘Godsbegrip’.

Op een andere plaats in dit Blad, vraagt eene inzendster, hoe ik mij het Godsbegrip voorstel.

Ik zou haar willen antwoorden: M.i. is het juist het domme, en onverstandige, en tegelijk ingebeelde van de meeste menschen, theologen vooraan, dat zij zich steeds een ‘begrip’ willen vormen van datgene wat niet te begrijpen is, - van het Onzienlijke.

Ik heb het altijd gezegd, en zij die in mij *waarachtig* belangstelden, van allerlei richtingen op godsdienstig gebied, zij-ook hebben dat steeds van mij getuigd: ik ben niet ‘ongeloovig’. Integendeel. En ik ben van lieverlede steeds meer ‘geloovig’ geworden, in dien zin, dat ik steeds meer ben gaan inzien, hoe daar een Iets regeert om ons, en in ons, dat niet is van deze aarde, dat wij voelen maar niet kunnen beredeneeren met ons klein menschenverstand, een Iets dat ons bewaart (als we *willen* luisteren ten minste) voor menigen val, en dat ons vasthoudt boven menigen afgrond, en menigmaal leidt langs zeer diepe tot zeer stille wateren, een Iets dat onzen levensweg leidt, waar wij, in onzen bekrompen menschenhoogmoed, meenen dien zelf te bestieren. -

Méér dan dat weinige echter, ik weet het niet. - Alle theorieën, alle ‘Godsbegrippen’, alle dogma's, alle systemen van nieuwe godsdiensten, van christian-scientisten, en theosofen, en spiritisten, en hoe alle ‘isten’, van oude en nieuwe richtingen, heeten mogen, zij schijnen mij gebouwd op menschelijke inbeelding, niet op weten. Het is zoo wáár, zoo raak-waar wat Goethe in Faust zegt over de wetenschap der theologie:

> Denn, eben wo Begriffe fehlen
> Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein,
> Mit Worten lässt sich trefflich streiten,
> Mit Worten ein System bereiten,
> An Worte lässt sich trefflich glauben,
> Von einem Wort lässt sich kein Jota rauben.

Minder kernachtig misschien, maar voor de groote ‘men’, die aan ‘Godsbegrippen’ hecht, m.i. nog duidelijker, heeft de Genestet het uitgedrukt in een zijner leekedichtjes:

> Toen ik met dien hooggeleerde
> Op zijn kamer redeneerde,
> In dien heilgen veiligen kring
> Wijsheid van zijn lippen ving,
> Toen hij, zwevend boven de aarde,
> 't *Universum* mij verklaarde
> Op zijn onweerspreekbren toon, -
> Och, wat klonk dat waar en schoon.
> Even logisch als verheven,
> Menschenvrijheid, Godsbestuur,

De orde en wijsheid der natuur,
Goed en kwaad, het doel van 't leven,
- Hij zette alles wonderbaar
Uit elkaar en in elkaar.
Zoo iets had ik nooit vernomen;
'k Was ‘bevredigd’, en ik vond
Niets dan orde en licht in 't rond....
Maar, op straat teruggekomen,
Op de markt, daar ving mijn strijd
Alweer aan gelijk altijd;
'k Raakte fluks de kluts weer kwijt;
Al mijn idealen vloden
Plotseling - voor 't verward gerucht
Van de droeve kermisklucht;
Van een hoop verkleede Joden,
Die, de beenen in de lucht,
Onder duizend apensprongen,
Vast naar 't doel des levens dongen,
Van het bleek en scheel gezicht
Van een zieklijk jankend wicht,
Op een orgel vastgebonden,
Lijdend voor zijn moeders zonden,
- Reeds tot beedlen afgericht. -
God, wat last van zwarigheden,
Die opeens mijn ziel bestreden!
En ik dacht: wie 't kwalijk neem,
Wijsheid mag ten hemel streven,
't Schijnt me of 't raadselenvolle leven,
Droevig lacht met elk systeem.

Wat ik dan wèl ‘geloof’ -?

Ik geloof dat de deur, die naar de geheimzinnige Overzijde voert, slechts o zoo weinig openstaat naar den kant dezer nietige dwaze aarde, en dat wij domme ingebeelde aardwormen daarom slechts in schemerdonker kunnen onderscheiden ach zoo heel, heel weinig van 't geen daar Ginds is, - juist genoeg echter toch om te mogen aannemen *dat* er Iets is, Iets beters en Iets mooiers dan het heden hier beneden. Dat geloof ik in de eerste plaats op grond mijner eigen innerlijke ervaringen, in de tweede op grond van die van anderen, van ‘een wolk van getuigen’, alle eeuwen door, in allerlei zin genomen. En met dat weinige, dat héél weinige, daarmee stel ik mij tevreden, tot straks ik-ook zal overgaan naar Ginds. -

Ik ben op dit oogenblik Buiten, daar waar de luchten zoo anders, zoo veel sprekender zijn dan in de grauwe stad. - En ik denk terug aan een zons-opgang van de afgeloopen week, aan het langzaam doorbreken van 't goud dóór de donkere grijze wolken heen. Eerst waren die wolken enkel omrand met dien wonderbaren lichtglans, maar later, naarmate de dag vorderde, brak 't goud zich steeds meer baan, verhelderde héél de wolk, totdat we niets anders een oogenblik om ons zagen dan een zee van drijvend licht. - Voor mij is zulk een natuur-aanblik als een zinnebeeld van ons geestelijk leven. - Nu is alles om ons nog wolk en grauwheid. En we zien slechts hier en daar een beetje licht, ietwat goud-glans van de eeuwigheid, dáár waarde zon der openbaring doorbreekt voor ons geestes-oog. Maar die zon-zelf, ze zal de aardsche wolk eerst dan volkomen kunnen dóórstralen tot gouden helderheid als wij-ook rijp zijn geworden voor een andere wereld dan de onze. - En worden afgeroepen daarheen.

En, ziet mijn oog terug op de afgelegde wegen,
Ik zie Uw weg, Uw leiding, o mijn God!
Nogtans, wel menigwerf is 't donker in mijn ziele,
De frischheid van mijn vreugd werd lang des levens roof,
En daar zijn uren, dat ik neerval, maar niet kniele,
En roep tot U, maar niet geloof,
- - - En menig stille wonde
Waaraan mij 't harte bloedt tuigt van des levens strijd;
Ik ken Uw jammeren thans, dood, armoe, krankte, zonde;
'k Weet hoe de weemoed lacht en hoe de weelde lijdt.
..... Leer mij troosten, leer mij strijden
Tot eens uit nacht en rouw uw liefde zich verklaar;
Blijv' mijn bekommerd hart, vol meelij vaak en vreeze,
Toch steeds in eigen lot Uw liefdestem verstaan!

- Ziedaar zoo ongeveer mijn levensbeschouwing, mijn geloof. In kerken noch kerkgenootschappen, in nieuwe noch oude godsdiensten, noch systemen van welken aard ook, heb ik 't gevonden, maar in datgene wat het Leven-zelf mij heeft geopenbaard. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Hooggeachte Mevrouw.

Meermalen heb ik mij afgevraagd, hoe zou onze Redactrice zich toch ‘God’ wel voorstellen. Iedereen toch vormt zich een zeker Godsbegrip. Hoe diep wij ook mogen gevoelen de waarheid van Vondel's woorden: wie kan U noemen bij Uwen naam, wie wordt gewijd tot Uw orakel, toch vormen wij ons een begrip van God, hoe onuitsprekelijk ons Godsbegrip ook zij. Ook nu weer, na het lezen van Uw artikel ‘Liefhebben en haten,’ of ‘Waarheid en Leugen’, overpeinsde ik wat U toch wel zou verstaan onder ‘God’. In dat artikel zegt U dat U gelooft in Gods leiding en Gods wil. Maar even later schakelt U die leiding en wil absoluut uit, n l. waar het geldt het geweldige wereldgebeuren: de Oorlog. Deze noemt U een menschelijke willekeur en die opperste Wil zou daaraan part noch deel hebben.

Dit nu is mij onbegrijpelijk, hoe U in het eene voorval eene goddelijke bedoeling kunt zien en in het andere slechts menschelijke doeleinden. Is God U niet het

Al-Leven, dat zich manifesteert in álles en allen; in wat wij kwaad en wat wij goed noemen, in licht en duisternis, in leven en dood; is Hij U niet de Alom Tegenwoordige, de Al-machtige, de Al-omvattende? Kunt U zich indenken dat deze oorlog plaats vindt tegen den wil in van die Macht, die U God noemt?

Of is Uw Godsbegrip misschien dualistisch?

Stelt U het begrip God tegenover het begrip Satan zooals b.v. Luther, die zelfs zich eene zóó concrete voorstelling vormde van deze duivelsche macht dat hij haar eene inktpot naar het hoofd werpt? Dat er satanische machten bestaan is niet te ontkennen, om er slechts enkelen te noemen: de Christelijke diplomatie, het militairisme, e.a. Maar m.i. ook deze verderfelijke invloeden zijn in het goddelijk plan ingeweven als opvoedings-factoren. Maar... een Satan?... Deze dan tègen God als menschelijke willekeur...

Ook ik haat uit het diepst mijner ziel de oorlog, en in verband daarmede het militairisme, èn de diplomatie, die steeds achter de schermen knoeit en konkelt. En boven dit alles natuurlijk de Christelijke Kerk die de Moeder is van deze wrange vruchten. Maar, Mevrouw, zou ik dit alles niet zien in het goddelijk Licht dat Karma werpt over deze ontzettende problemen, nóóit zou de naam ‘God’ mij meer over de lippen komen. Waarheid, Recht, Schoonheid, àlles wat het leven de moeite waard maakt geleefd te worden, het zou dood voor mij zijn, een leugen, schijn. Want te denken dat mènschen regeeren,... neen, ‘een God, een hoogheilige wil regeert, Hoe de onze ook moog weif'len en zwenken. In de dwaling van àl wat hier wentelt en keert, Heerscht het klare nooit-falende denken. Boven al wat vergaat, boven wisseling en perk, Werkt de eeuwige Geest zijn onsterflijk werk!’ De regels van Schiller zijn mij uit het hart gesproken en dit is mij èn in zake de oorlog èn in zake persoonlijke ervaringen een bron van oneindige troost.

Zou ik in eigen leven en in het leven van anderen en in het lot der volkeren, dat nù op den voorgrond treedt, geen lijn zien, geen draad die noodwendig het eene voorval aan het andere schakelt, ik zou in niets en in niemand meer kunnen gelooven, niet in mijzelf, niet in God. Mevrouw, hoe zou mijne ziel in wilde opstand komen tegen de onrechtvaardige schikkingen van het lot! Hoe zou ik haten met doodelijke

haat veel, zéér veel menschen! Zeer zeker zou mijn leven een chaos worden, want ik zou mij niet neerleggen bij de grillen van het fatum, noch bij de willekeur en laagheid der menschen, en nooit zou ik berusten in de toestanden; liever zou ik mij het hoofd te pletter stooten dan berusten. - En wanneer U dan niet gelooft in hoogere Leiding terzake dezen oorlog, hoe kunt ù dan ooit de pen nederleggen, en... zwijgen! Mij dunkt, dan moet Uw ziel overvloeien van afschuw en haat voor de menschheid. U bent sterk pro-Duitsch, ik ben stèrk anti-Duitsch, d.w.z. ik hoop en vertrouw dat de zegen ten slotte zal zijn aan de zijde der geallieerden, maar al de volkeren toch willen militairisme, willen oorlog; de menschheid in haar geheel moèt U dan wel verafschuwen. Is dat misschien zoo? òf geldt Uw afkeer alleen het Engelsche volk en het zonnige Frankrijk? Niet geloovende in hoogeren Wil in deze crisis, kùt U dan zwijgen over het ònrecht, de leugen, het geweld, het bedrog? Laten wij in het midden laten van wèlke zijde deze komen. Maar zij zijn er. Hoe rijmt U die dan met Uw geloof in God?

Hij, die de musschen telt, zal zich ook herinneren, enz. Ik kan mij zoo intens indenken dat dit zinnetje U aanstoot gaf. Ik ben het volkomen met U eens, het ziet er wel wat leuterkousachtig uit. O, die lieve kleine musschen, die er àltijd maar weer met de veertjes worden bijgesleept, als ‘des Vaders Liefde’ moet bewezen worden! Nu, een bewijs dat mij niet veel doèt, want zooveel, zooveel arme muschjes sterven des winters van koude en honger.

Maar tòch, U zegt Mrs. Evan Nepean heeft blijkbaar nooit wáárlijk liefgehad, omdat zij spreekt in verband met den oorlog over Gods wil en Gods troost.

Dit nu, Mevrouw, lijkt mij absoluut niet bewezen. Kunt U het zich niet indenken dat een man of een vrouw ‘goed en bloed’, zooals men 't noemt, over heeft voor een Ideaal, een Beginsel, eene overtuiging. Ik denk aan de heroïde figuur van een Luther: ‘Hier sta ik, ik kàn niet anders.’ Ten alle tijden zijn er geweest helden, hervormers, die alles veil hadden voor dat ééne: hun Beginsel En ik kan mij het zoo gemakkelijk indenken dat er vrouwen zijn die het liefste, het dierbaarste in haar leven, m.a.w. zich-zelve vrijwillig kunnen offeren waar het geldt een heilige Zaak. U, die de waarheid liefhebt, kunt U zich voorstellen dat het toch kàn bestaan dat men àlles, alles trotseert, alles waagt, àlles offert voor deze goddelijke Abstractie? Juist omdát U wéét wat liefde is in een vrouwenhart, hoe, veel meer dan bij den man, zij eene alles-overheerschende macht is, daarom moet U zich kunnen indenken dat die liefde even alles-overheerschend is, waar het geldt niet een man, of een kind, maar een Ideaal. O, met intense ontroering lees ik telkens weer dat lied van Heine: ‘Was schert mich Weib, was schert mich Kind, ich trage weit bess'res Verlangen, Lass sie betteln gehen wenn sie hungrig sind: mein Kaiser, mein Kaiser gefangen! Is ook zeker eene vrouw niet in staat tot zulk eene alles-omverwerpende liefde? Hoe diep heeft Ibsen in dat opzicht de vrouwennatuur doorvoeld. Is eene vrouw alleen maar vrouw quo haar geslacht? Als ik lees God schiep den mensch naar zijn beeld, man en ‘vrouw’ schiep hij ze, dan denk ik niet aan het geslachtsdier, maar, aan ‘das Ewig-Weibliche! En onder das Ewig-Weibliche versta ik de absolute overgave, overgave aan haar heiligste en hoogste liefde. De overgave der vrouw aan den man is mij het goddelijk zinnebeeld van de overgave der ziel aan het mystieke Ideaal. Zij wordt één en lost zich op in het Ideaal.

Lijkt het U onmogelijk dat eene vrouw dan troost zou vinden bij de gedachte dat het verlies (het lichamelijk verlies althans) van het liefste in haar leven eene gave, een offer is aan God? M.a.w. dat zij God liefheeft bòven haren man? God dan genomen als de samenvatting van Waarheid en Wijsheid en Schoonheid, God dan als het groote Mysterie, tot wier orakel niemand gewijd wordt? Of, zooals Emerson

zegt: de onnoemelijke Gedachte, de onnoemelijke Kracht, de allesomvattende Ziel. Telkens weer: de naam die genoemd kan worden is niet de Naam!

Indien eene vrouw waarlijk liefheeft, dan adelt die liefde haar en zij wordt in zedelijken zin eene heldin. Dan is ook deze liefde haar eene liefde tot God. En in dit verband kan Mrs. Evan Nepean gelijk hebben als zij spreekt van goddelijke troost.

Deze oorlog, die slechts het uitvloeisel is van menschelijke willekeur, lijkt mij eene noodzakelijkheid. ‘Het is het gewelddadig omploegen van den grond, waarin het nieuwe zaad gestrooid zal worden om vrucht te dragen in een schitterende nieuwe beschaving, nadat de oude maatschappelijke vormen verbroken zullen zijn!’ Bij dit laatste, dat ik niet heb gezegd, maar H.J. van Ginkel in zijn boek ‘Oorlog oorzaken en gevolgen van de huidige crisis’ leg ik mij rustig neer! Niet omdat hij dit zoo zegt, maar omdat ik dit absoluut zoo gevoel. Mocht ik iets bijdragen bij het afbreken der oude en het opbouwen der nieuwe vormen.

Met beleefden dank voor de plaatsing,
Hoogachtend
Uwe dw.
Amsterdam, 17.11.1915. S.W. HARDENBERG.

Kunsten en Wetenschappen.

Afwijking en regelmaat in den Griekschen Tempelbouw.

Het is William St. Goodyear die er ons van vertelt; uitvoerig zonder het onderling verband der deelen voorbij te zien.

Een eigenaardig thema heeft hij bewerkt van den Griekschen Tempelbouw.

Niettegenstaande de strengheid in de opvatting der bouwmeesters, veroorloofden zij zich dikwerf vrijheden die, hoewel tegen een mathematische regelmaat strijdende, de optische werking verhoogden.

Er is reeds meer over dit onderwerp geschreven, maar de kundige schrijver, die

reeds veel gaf over de antieken en de middeneeuwsche kunst, is er in geslaagd om vroegere werken en de in tijdschriften verspreide opstellen niet alleen te doen weerspiegelen, maar ook als een geheel in zijn werk op te nemen, zoodat alle materiaal thans in één boek bijeen is.

De waarde wordt verhoogd door uitstekende afbeeldingen. De daartoe noodige photo's werden onder de persoonlijke leiding van Goodyear genomen. In scherpte van lijnen zien we de karaktervolste geometrische en perspectieve détails, en, - om met den berichtgever in de Duitsche taal te spreken, - ‘die horizontalen Kurvaturen, die Entasis der Säulen, die Verjüngungen, Schwingungen, Schwellungen, die asymmetrischen und unregelmässigen Anlagen u.s.w.’

Het werk is niet alleen belangrijk voor oudheidkundigen en beoefenaars der kunstgeschiedenis, maar ook voor architekten, daar ook vele architectonische en aesthetische vragen in helderen vorm worden besproken.

De illustratie bestaat uit 119 afbeeldingen, meerendeels buiten den tekst. De schrijver schonk het boek den titel van ‘Greek Refinements. Studies in Temperamental Architecture.’

Het ‘Augusteum’ te Oldenburg.

Ik heb aan Oldenburg de aangenaamste herinneringen. Over 't algemeen is het in Noord-Duitschland prettig reizen; er heerscht een gemoedelijke toon, en het is net of het plat-duitsch ons een stap nader brengt tot het volk, zonder dat daarom de Nederlander of de Duitscher zelfs maar iets van hun nationaliteitsgevoel inboeten.

Ik leerde er den Heer Riesebieter kennen, een kenner en verzamelaar van Keramiek, en genoot zijne gastvrijheid, waardoor ik in de gelegenheid was een eigenaardig interieur te leeren kennen. - Ook ontmoette ik den toen reeds bejaarden Directeur van het Museum, en hij hield niet op vóór 12 uur een cognacje met hem te drinken. Slechts schijnbaar vreemd, want het vroege uur van ‘Mittagessen’ gaf verklaring aan wat wij het bitteruurtje noemen.

Ik trof er, - met Pinksteren was ik in Oldenburg, - een eigenaardig gebruik aan. Des Zaterdags was het om en bij de kerk, waar tegenover we logies hadden, markt van ik meen wilgentakken, en 'smorgens vonden we in de gepoetste laarzen ook van die takjes, en overal aan de deurposten dezelfde versiering. Doch waarom verder mijne ingenomenheid met Oldenburg te vertellen. Het vriendelijke open stadje bekoorde ons uitermate, en het verblijdde mij, dat ik er onwillekeurig aan herinnerd werd door een ‘Führer’ van het ‘Augusteum’, aangekondigd door den Leipziger boekhandel van Karl W. Hiersemann. Bewerker is Dr. Karl Schaefer, Directeur van het Lubecksche Museum.

Het is wel bijzonder, dat er zooveel Hollandsche Kunst in de kleinere steden van Duitschland schuilt. En Dr. Abr. Bredius en F. Schmidt - Degener hebben zich dan ook beijverd om een grooteren en uitgebreideren Catalogus te leveren; 41 reproductiën in photogravure. Dat wetenschappelijke werk kost 150 Mark. Een tweede deel gaf G.F. Hartlant.

De ‘Marmers’ in het Akropolis-Museum.

Ik heb enkele Canova's gezien, en het Thorwaldsen-Museum, tot tweemaal, op verschillende reizen bezocht. Ik heb den heerlijken preekstoel in de Gentsche kerk,

om zoo te zeggen, in beeld voor mijn oogen; ik mocht honderden en nog eens honderden antieken, in originale of in gipsafgietsels bewonderen, maar ten volle voldaan hebben zij mij nooit, tenminste in vergelijking van de schilderstukken der groote meesters. Zou ik dit moeten toeschrijven aan een zin voor kleur? De ‘Ariadne’, en de marmeren figuren op de graftomben, zooals zij tegenwoordig belicht worden, lieten mij namelijk niet zoo koud, en toch zullen velen die belichting een ‘geweld-doen’ aan de kunst noemen.

Hoe het zij, bewonderen moet ik de kunst om het leven door het koude, blanke marmer, weêr te geven, en ik zal geen beeldhouwwerk minachten, omdat het in marmer is gehouwen, al vind ik een in hout gesneden beeld meer naar mijn smaak. Zou dit ook in de kleur liggen, want al kan ik het polychroom niet goedkeuren, het hout geeft toch een warmere toon. Doch daarom zal ik de wit-marmerkunst niet achterstellen, waar het geldt zoo nu en dan eens iets over kunst te zeggen. Eene persoonlijke opvatting moet men aan niemand opdringen. Kunst is evenals zooveel andere dingen eene quaestie van smaak. Daarom spreek ik ook gaarne over eene uitgave van reproducties, op de grootst mogelijke schaal, van eenige der merkwaardigste stukken der ‘Marmor-Skulpturen im

Akropolis-Museum'. Zelfs waar die in oorsprong gekleurd zijn kan ik niet anders dan de reproducties ervan aanbevelen, omdat op die wijze die bekende kunstwerken in wedergave gemeen goed worden. Twaalf nommers, in vier verschillende opnamen, zijn in het werk, (door Hans Schrader, uitgegeven in opdracht van het Oostenrijksch-Archeologisch Instituut) opgenomen, waaronder uitmunten rijk getooide vrouwenbeelden, het beeld van een gedrapeerden jongeling, twee paarden en een naakt beeld van een knaap.

'De Cassone'.

Met dezen naam worden aangeduid de koffers en kisten uit den renaissancetijd, die vrijwel tot de eerste meubelen behooren, en die niet alleen, vooral in Italië, uitblonken door fraaiheid van bewerking, maar veelal beschilderd waren door eerste meesters, die zich niet schaamden zulk een dekoratief werk te leveren.

Professor Paul Schubring heeft zich onledig gehouden met dit meubelstuk te beschrijven, voornamelijk uit het tijdvak van 1350-1530.

Gelukkig heeft de schrijver gelegenheid gehad om het materiaal op te sporen in Italië, Frankrijk en Engeland. Oostenrijk gaf hem veel stof door de rijke verzameling van Graaf Lanckowasky te Weenen. Gelukkig, dat nog zooveel in Europa is gebleven, waar Amerika sedert lang bezig is, zooals zooveel andere kunst, zich van de beste stukken meester te maken.

Na 1530 verkreeg het snijwerk de bovenhand, maar de beschilderde kisten verdienen de grootste aandacht, omdat zij door hun eigenaardig décor, meerendeels iets zeer persoonlijks hebben. Voor het meerendeel is het décor aan de mythologie ontleend. Overigens ziet men er op het straatleven, binnenhuizen, tournooien, intochten.

De gedichten der drie grootste dichters uit de 13e eeuw, Dante, Petrarca, Boccacio winnen in aanschouwing door de voorstellingen.

Meerendeels zijn de jaartallen der vervaardiging vast te stellen ook en vooral door de geschilderde wapens.

Een groote vondst van Professor Warburg te Hamburg, zijnde een 'Bottega-Buch' van een Florentijnschen kistenmaker, uit de jaren 1446-1463, mocht de schrijver raadplegen, en in zijn boek uitwerken, terwijl hem nog andere oorkonden ten dienste stonden. Zoo heeft hij het volkomene bereikt en is dit kostbare werk, ook door de verluchting een monumentaal stuk geworden. Het kost maar 250 Mark, terwijl voor boekenliefhebbers 20 genummerde ex. te verkrijgen zijn voor 150 Mark per stuk.

Ook vooral als eene kostelijke bijdrage voor de 'Profanmalerei' der 14e eeuw is het voor de kunst en kunsthistorie een groote aanwinst.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

'*s Gravenhage.*
Oud-Gemeente-archivaris.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.

(Vervolg van No. 23.)

Op levensgevaar af volvoeren ze hun baantje, want het kost hun geweldige inspanning zoolang hunnen adem in te houden, terwijl ze naar schelpen zoeken, totdat ze weer boven water verschijnen en aan boord klimmen.

Door de glazen bodems dezer bootjes kan men ook een kijkje nemen op prachtig zeebosch - zeeplanten, zeeboomen, zeestruiken ziet men er in zulk eene verscheidenheid, dat men zich waant in een oerwoud van Brazilië te zijn.

Tegen den avond keerde ik naar Long Beach terug en onderweg zag ik vliegende visschen in grooten getale met gratie over het water vliegen; ik zag zelfs een geheele familie bruinvisschen, die zich boven water vertoonden, om dan dadelijk weer in de zee onder te dompelen.

Eens keek men zelfs naar een walvisch, die spoot als een geyser.

Behalve Long Beach, zijn er tal van andere zeebadplaatsen in Zuidelijk Californië, die door den toerist wel bezocht mogen worden, zooals Santa Monica, Venice en Redondo. Wanneer men de gondola's te Venice over het water ziet glijden, dan denkt men onwillekeurig aan het oude Venetië in Italië.

Het bovengenoemde Venice is dan ook, hoewel op zeer bescheiden wijze, in navolging van het schoone Venetië, dat aan de Adriatische zee ligt, gebouwd. De bovengenoemde zeebadplaatsen zijn allen per electrische tram met Los Angeles verbonden.

Niemand verzuime de electrische tram te nemen, die door het bloemenrijke Hollywood naar Santa Monica en vandaar langs de kust tot Redondo gaat. Men heeft dan gedurende een paar uur een aantrekkelijk grootsch ver-

gezicht op den Grooten Oceaan. Iedereen, die van de zee houdt, kan hier in groote mate genieten.

Schoone natuurtafereelen komen ook in de bergen rondom Los Angeles voor.

Men begeve zich naar Pasadena, de stad, waar de meeste millionnairs van Amerika wonen, naar men zegt. Het heeft bekoorlijke parken, vol met de fraaiste bloemen, vooral rozen van velerlei variëteiten.

Een keer per jaar wordt er zelfs een rozentournament gehouden. Pasadena ligt aan den voet van hooge bergen, op wier toppen de eeuwige sneeuw ligt, terwijl in het dal rondom de stad het geheele land met oranjeboomen vol met de gouden oranjevrucht begroeid is.

Van Pasadena stappe men over in eene andere electrische tram, die den wandelaar tot aan den voet van Echo Mountain brengt, dan neme men de kabeltram, die U tot het observatorium van ‘Mount Lowe’ brengt en daar staat weer een electrische tram klaar, die den toerist langs afgronden, rotsen en bergen voert, in een zigzag met het gezicht op de mooiste landschappen, zoowel boven U als beneden U, totdat men eindelijk bij Alpine Tavern arriveert. Hier kan men zijn middagmaal nemen. Na het middagmaal staan ezels klaar om de toeristen naar de top van den berg te brengen voor diegenen, die lust hebben aan zulk eene bergbestijging deel te nemen. Anderen kunnen zich vermaken met wandelingen in den omtrek van Alpine Tavern te maken, die allen even aantrekkelijk en schilderachtig zijn. Er zijn punten, vanwaar men tot in de verte Los Angeles kan zien en bij helder weer den Grooten Oceaan.

Vervolgens werkte ik eenige dagen voor eene electrische tramwegmaatschappij nabij Duarte, waar een afvoerkanaaltje werd gebouwd om de electrische spoorweg tegen overstroomingen te beschermen. Dit plaatsje is in de nabijheid van Pasadena gelegen.

Liefelijke heuvelen en dalen wisselen elkaar af en van alle kanten waren we door oranjeboomgaarden omringd. Gedurende het ontbijt gingen we meestal in de schaduw van den oranjeboom zitten en smulden niet zelden van de heerlijke gouden vrucht.

Kort daarop werkte ik voor eene maatschappij, die een groot aquaduct bouwde, dat moest dienen om de stad Los Angeles van water te voorzien.

Uit ‘Scientific American’ neem ik het volgende over, dat handelt over het ‘Los Angeles Aquaduct.’ Met de voltooiïng van het Los Angeles Aquaduct is het succesvol einde bereikt van een harden strijd met de natuur in haar meest woeste gedaante van berg en woestijn, ter verkrijging van een weergaloozen toevoer van drinkwater.

De tien aquaducten van het oude Rome waren wonderen van technische kunst en duurzaamheid; maar hunne constructie duurde meer dan vijf eeuwen tegen acht jaar, die verloopen zijn sinds de plannen beraamd werden om het aquaduct van Los Angeles te bouwen; en de lengte en afmetingen van de oude Romeinsche aquaducten verdragen geene vergelijking met die van het moderne Los Angeles.

Het langste der Romeinsche aquaducten was honderd Kilometer, terwijl het aquaduct van Los Angeles 409 Kilometer lang is (vanaf de ‘Owens’ Rivier, waar de waterleiding begint, tot aan de grenzen van Los Angeles).

De irrigatie-aquaducten van de Inca-Indianen van het oude Peru, waarvan eén 580 Kilometer lang was, behooren tot de wonderen der wereld. Vooral, wanneer men in aanmerking neemt, dat zij door een volk gebouwd weerden, dat niet ingelicht was omtrent de moderne technische wetenschap en hare methoden, maar waarschijnlijk heeft het eeuwen geduurd, voordat ze voltooid waren.

De 560 Kilometer lange ijzeren pijpleiding, 75 centimeter in diameter, die het water brengt door de woeste vlakten van West-Australië naar de gouddistricten van

Kalgoorlie en Coolgardie, is eene der triomfen van de moderne waterbouwkundige techniek. Maar deze constructie, ofschoon gebouwd in een heet en waterloos land, ging door betrekkelijk effen terrein, terwijl het aquaduct van Los Angeles door mijlen en mijlen van rotsachtige bergen breekt om dan weer over dalen te gaan, waar de leiding rust op betonzuilen en weer elders door reusachtige stalen buizen, alles van veel grootere afmetingen dan het bekende Australische werk.

Het groote aquaduct van Ashokan, dat water zal verschaffen aan de stad New-York, en dat nu gebouwd wordt, is het eenige moderne waterwerk, dat hoofdzakelijk bestemd is om water aan huiselijke en industrieele ondernemingen te verschaffen, dat met eenig recht vergeleken kan worden met het aquaduct van Los Angeles.

Het aquaduct naar New-York steekt dwars door de rivier ‘Hudson’ meer dan duizend

voet beneden de rivierbedding en het zal meer dan 187.500.000.000 liter water per dag aan de metropolis verschaffen tegen eene schatting van 165 millioen dollars, incluis de verschillende reservoirs.

Het is waar, dat het aquaduct van Los Angeles niet veel meer dan de helft van de watercapaciteit bezit; het is echter tweemaal zoolang, gaat door eene onvergelijkelijk woestere landstreek, en zijne kosten zullen minder dan eén vijfde zijn van de kosten van de groote New-Yorksche onderneming.

Nadat ik een weinig, heel weinig geholpen had om die Aquaduct-onderneming tot stand te krijgen, keerde ik naar Los Angeles terug.

Weldra maakte ik kennis met eene inrichting, waar men de menschen voor niets wil laten werken. Dat wordt nog wel genoemd op echt christelijke wijze 'liefdadigheid.' Ik was ook nog zoo stom om daar eenige dagen voor nix te werken.

Amerika is het land der avonturen en wisselvalligheden. Zoodoende kwam ik dan terecht bij een spoorwegkamp in het noorden van Arizona.

Daar werkte ik ongeveer een week. Het was er koud. Regen, storm en sneeuw wisselden elkaar af. Ik sliep in een vrachtwagen. Ga in zulk weer maar eens werken. De dieren hielden zich schuil, maar de mensch moet werken, anders verhongert hij. Ziek, verkouden, teringlijder, lijders aan afschuwelijke rheumatische pijnen, onverschillig of ge u ziek of gezond gevoelt, ge moet werken, want de maag moet gevuld worden. Durft gij het wagen, om U ziek te melden, dan wordt ge ontslagen, en ge staat zonder middelen midden in de woestijn.

Ellendig is het lot van duizenden, die altijd juist genoeg verdienen om niet van honger te sterven, maar nooit genoeg verdienen om eens geheel en al onafhankelijk te zijn van allerlei kapitalistische drijvers of drilbazen.

Het eenig goede in dat kamp was de kost, die overvloedig was en goed. Die kost werd door Chineesche koks bereid. Daar waren een paar honderd arbeiders, die in drie à vier vrachtwagens, waarin tafels waren gezet kwamen eten. Hier kon men terstond gadeslaan, hoe minachtend de Amerikaansche werkman op zijn Mexicaanschen broeder neerziet.

Er waren eenige tafels alléén voor Mexicanen en andere tafels, waaraan alleen Amerikanen gingen zitten. Geen Amerikaan zou zich vernederen?? om aan de tafels der Mexicanen te gaan zitten. Hier had men goede gelegenheid om het rassenvooroordeel te bestudeeren, dat sommige volken tegen andere naties hebben. Persoonlijk beschouw ik rassenhaat als een der meest verachtelijke zonden. Dus gaf ik er niet om, aan welke tafel ik zat. Ik gevoelde me zelfs meer op mijn gemak tusschen de Mexicanen dan tusschen de Amerikaansche werklieden. Een verstandig mensch moet boven alle vooroordeel verheven zijn.

Op de geheele westelijke kust van Amerika, van Britsch-Columbia tot aan de grens van Mexico, heerscht die onbeschaafde rassenhaat.

Niet alleen worden de Chineezen, Japanners, Hindoes, Negers en Mexicanen gehaat, maar dat vooroordeel tegen andere volken strekt zich zelfs uit tot de Italianen, Grieken, Hongaren, Russen, Turken en Portugeezen.

In het algemeen zijn de Italiaansche arbeiders vrij wat beschaafder dan de Amerikaansche werklui.

Hadden de Italiaansche, Grieksche, Russische en Oostenrijksche arbeiders niet bij den aanleg van de Amerikaansche spoorwegen geholpen, dan zouden hoogstwaarschijnlijk de helft der spoorwegen, die er nu zijn, nog niet in werking zijn.

Groote gedeelten van Californië zouden nog woestijn zijn, indien de Italianen niet met volharding en ijver de woestijn hadden vruchtbaar gemaakt.

Het was op een Zaterdag, den veertienden dag van de eerste maand van het jaar 1911, dat ik Fairview verliet. Nadat ik voor mijne kost en voor mijn jas, die ik gekocht had om de koude van mij af te houden, betaald had, was mijn kapitaal groot 85 cent.

Tegen den middag kwam ik in Ashfork aan, dat ongeveer 12 mijlen van Fairview verwijderd is.

In Ashfork bestelde ik een maaltijd. Dat kostte me 25 cent. Er bleef dus nog zestig cent over. Met dit kapitaal in handen, wandelde ik te voet van Ashfork naar Prescott, een afstand van 57 mijlen. Dus op dien Zaterdagnamiddag om ongeveer 1 uur verliet ik de plaats Ashfork, wandelde den geheelen namiddag door en de geheele nacht, zoodat ik Zondagmiddag in Jerome Junction aankwam, waar ik eenige beschuiten en vruchten kocht, te zamen voor ongeveer 30 cent, die ik tot mijn ontbijt gebruikte. Daarop zette ik den tocht te voet verder, totdat ik tegen Zondagavond door eene hooge bergachtige streek kwam.

Geweldige rotsachtige blokken lagen aan weerskanten van den weg opgestapeld. Het begon te regenen en eindelijk zag ik, dat de weg door die woeste streek daalde en dat ik niet ver van eene stad verwijderd kon zijn.

Verder ging de tocht en al spoedig zag ik de lichten van eene stad. De weg ging nu langs eene rivier; ik rustte eenige minuten en genoot van een heerlijke teug frisch water en gaf een bad aan mijne vermoeide voeten. Ten slotte kwam ik in de plaats zelve, en overal, waar ik rondkeek, waren soldaten te zien. Ik begreep er niets van, totdat ik uitvond, dat deze plaats eene militaire garnizoensplaats was. Op de vraag aan een soldaat, dien ik ontmoette, waar Prescott lag, zeide hij, dat ik nog een half uur verder naar het zuiden moest gaan. Het was nogal duister dien nacht en het regende steeds door.

Ik kwam doornat van den regen en afgemat, nadat ik twee dagen en ééne nacht onophoudelijk gemarcheerd had, in Prescott aan. Ik vond een goedkoop logement, waar ik 25 cent voor eene slaapstede betaalde en sliep door tot den volgenden morgen. De haan kraaide tot zeven maal toe, ik ging de straat op met nog vijf cent op zak. Ik bestelde ergens een kopje koffie. Meer kon ik voor 5 cent niet krijgen, niet eens een stukje droog brood. Daar stond ik alleen in ééne der hoofdstraten in Prescott, zonder geld, zonder iemand te kennen. Toen ik de straat op en neer wandelde, ontmoette ik eensklaps een paar makkers met wie ik in het spoorwegkamp gewerkt had. Ze hadden het spoorwegkamp ook verlaten, want ze wilden zich de onhebbelijke behandeling van een zekeren drilbaas niet laten welgevallen.

Eén daarvan bezat een paar dollars en hij bood ons aan, om gezamenlijk daarvan te profiteeren.

We kochten een paar brooden en besloten toen met ons drieën naar Phoenix, de hoofdstad van Arizone te wandelen. Tegen den middag waren we op weg. We volgden de rails van den spoorweg, zoodat we in de woestijn niet zouden verdwalen. De streek was schilderachtig mooi. Talrijke beekjes aan weerszijden van den weg, grootsche ravijnen en hooge bergen met naaldboomen en struikgewas begroeid, wisselden elkaar af.

Toen het duister werd, kwamen we aan het hutje van een paar kluizenaars aan en vroegen hun of we niet in de schuur mochten overnachten.

We mochten echter geen vuur in de schuur maken, daar zulks brand zou hebben kunnen veroorzaken.

Het regende dien nacht en zelfs woei er eene hagelbui. We trachten ons warm te maken, maar dat gelukte niet. We gingen toen hout bij elkaar zoeken en dicht bij het riviertje, dat daar stroomde, bouwden we een groot vuur en bleven den geheelen nacht door rondom het vuur zitten. We hadden een zakje met rijst meegenomen en kookten eene goede pot met rijst.

In den vroegen morgen, toen we de zon aan den horizon zagen verrijzen, gingen we verder en het hooge rotsachtige bergland maakte plaats voor weiden, waar men voor het meerendeel koeien zag grazen. We kwamen voorbij kleine stations, in de nabijheid waarvan goudmijnwerkers hun geluk beproefden. De meeste goudmijnen waren nu niet in werking, maar zouden in het voorjaar geopend worden. Toen het geld uitgegeven was, ging de eén ons verlaten, degene, die zijn geld met ons gedeeld had.

Zijne voeten wilden hem niet verder brengen. Zij waren vol wonden. Hij was door en door vermoeid. Hij kon niet verder. Hij was een Duitsche ingenieur. Hij bezat nog een horloge, dat hij wilde verkoopen in de plaats, waar hij ons verliet om met het geld, dat hij voor zijn horloge krijgen zou, de reis per spoor naar Phoenix voort te zetten.

Mijn andere makker en ik zetten den tocht voort. Hoe zuidelijker we kwamen des te warmer werd het weer. Dit was ons ten voordeele, want nu kon ik mijn jas verkoopen. Ik kreeg er niet veel voor, maar toch genoeg om een paar brooden te koopen. We wandelden steeds verder en aan de linker zijde van onzen weg bevond zich eene helder snelstroomende rivier, waarin we wederom onze voeten baadden. Na eenige uren waren we midden in de woestijn. Ons brood ging ten einde, toen we des midddags bij een station aanlandden in de nabijheid waarvan een kleine winkel stond. Voor de paar centen, die ik bezat, kochten we eenige beschuiten en verder ging de voettocht door de woestijn. We volgden echter steeds den spoorweg om niet te verdwalen. Om niet van dorst te vergaan, hadden we eene tinnen kan bij ons en vulden die met water, wanneer de gelegenheid zich bood. We waren zeer voorzichtig met het water en namen slechts heel kleine teugjes, want soms was er voor mijlen

en mijlen in den omtrek geen droppel water te vinden. Tegen den avond verzamelden we al de dorre takjes van de saliestruik, die overal daar op de woestijn groeit en maakten een groot vuur.

Vreemdelingen, die ons vuur vanuit den voorbijvliegenden trein zagen, hebben zeker gemeend, dat we een paar Indianen waren of misschien wel Parsio oftewel vuuraanbidders. Nergens slaapt men zoo rustig als in de woestijn.

De geheimzinnige stilte der woestijn, de wolkenlooze hemel vol met de pracht der sterren, de reine, zuivere lucht, die men inademt, doen iemand zalig slapen. Wanneer men des morgens ontwaakt en men ziet de eerste stralen van de opgaande zon, dan begrijpt men, hoe zonder zon er geen leven op aarde mogelijk zou zijn en men verstaat, waarom de Inca's van Peru en anderen zich zoozeer tot de zon voelden aangetrokken.

De ondergaande zon, die den geheelen hemel en als het ware de geheele natuur purperrood doet kleuren en die een gloed verspreidt, waarvan men de warmte gevoelt, verdwijnt langzamerhand schijnbaar in de woestijn en komt den volgenden morgen weer te voorschijn, het aardrijk verlichtend en verwarmend.

Zonder ontbijt, zonder eenig huis of mensch ergens rondom ons te zien, zetten we onzen marsch voort, opgeruimd, hoewel we van den honger geeuwden.

Na eenige uren vonden we eene kan met geconserveerde melk; iets toevalligs, hoewel mijn makker, een Engelschman, beweerde, dat de Voorzienigheid ons geholpen had. Dat hangt van de opvoeding af. Wanneer je hongert en je vindt iets, dan is 't, volgens sommigen, de Voorzienigheid, die je helpt, maar waarom houdt de Voorzienigheid iemand dan niet van eene misdaad terug? Rare Voorzienigheid, toch! Die kan was hoogstwaarschijnlijk door een schapenherder daar vergeten. Schapenherders blijven soms maanden onderweg en nemen dus eene groote hoeveelheid etensmiddelen mee, en zoo ook gesuikerde melk, die ze bij de thee en koffie gebruiken.

Die melk hielp ons een weinig om de voetreis met moed te hervatten.

Na een paar dagen zagen we in de verte witte stipjes.

Dit beduidde tenten en waar tenten zijn, zijn menschen. Het kon of een kamp van schapenherders zijn óf een kamp van goudmijnwerkers.

Nadat we eenige uren verder gewandeld hadden, kwamen we dichter bij en deze witte punten bleken te zijn de tenten van een schapenscheerderskamp.

Er waren daar vele mannen, gootendeels Amerikanen en Mexicanen. We wenschten het opperhoofd der schapenscheerders te zien en iemand bracht ons naar hem toe. Ik sprak en zei, dat we een verren tocht te voet hadden afgelegd en we gedurende de laatste paar dagen weinig of niets te eten hadden gehad.

Daarop zei het opperhoofd: ‘ik begrijp, dat jullie honger hebt’ en hij bracht ons naar den kok toe, die ons wat brood met vleesch gaf, voldoende, om de reis naar Phoenix te ondernemen.

Eindelijk in Phoenix aangekomen, verkreeg ik werk bij een zekeren koopman om eene stapelplaats hout op te ruimen. Dat werk duurde niet lang en spoedig vertrok ik uit Phoenix. Mijn makker had me in Phoenix verlaten, omdat hij ergens werk had gevonden. De paar centen, die ik zelf verdiend had, besteedde ik, om een paar broodjes te koopen.

De weg ging over Tempe, waar ik tegen den middag aankwam. De streek tusschen Phoenix en Tempe in Arizona was een paar jaar geleden nog eene woestijn. Nu kan men daar vruchtbare weilanden zien en vee, dat niet voor Engelsch, Deensch of Hollandsch vee onderdoet.

Zoo kan men een paradijs uit eene woestijn maken, wanneer ze slechts door water gevoed wordt. Vanaf Tempe zuidelijk tot Maricopa is echter nog alles woestijn.

In Tempe had ik mijne broodjes opgegeten en de marsch van Tempe tot Maricopa ging dwars door de woestijn, broodeloos en zonder duit.

Bij Maricopa ontmoette ik een' anderen broeder, zonder brood en in den nood. Hij zeide den hotelhouder van Maricopa te kennen. Vroeger hadden ze samen in de goudmijnen gewerkt. De hotelhouder was daarmee rijk geworden, maar mijn nieuwe kennis was steeds arm gebleven. Nadat hij bij den hotelhouder geweest was, kwam hij terug met eene kan geconserveerde zalm.

We deden ons daaraan te goed en tegen den avond zette ik alleen de reis te voet voort. Verscheidene mijlen ten Oosten van Maricopa ontmoette ik eenige andere broeders landloopers en we bouwden een groot vuur.

(*Wordt vervolgd.*)

22 December 1915.
29ste Jaargang.
N°. 25.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Het Kerst-Evangelie.

‘Hij was hier op aarde. En zij die Hem zagen en kenden, kregen Hem zóó lief, dat zij overdag aan Hem dachten en 's nachts van Hem droomden.

En als zij later elkaar van Hem vertelden, dan mengden ze daarin soms iets van wat zij gedroomd hadden. Maar dat deed er niet toe. Want ook

de droomen waren van God. En soms spreekt God - het allerbest tot ons
in de taal der droomen.'
Uit den Kinderbijbel van
MORTEN PONTOPPIDAN
uit het Deensch vertaald door
MARG. MEYBOOM.

Het vorige jaar vond ik het moeielijk, héél moeielijk een Kerstartikel te schrijven. Ik stelde het uit van dag tot dag, in de vaste overtuiging, dat het met kerstmis 'Vrede' zou zijn.

Maar de schaduwen donkerden over ons

heen, en de duisternis werd zwaar en benauwend en ondoordringbaar. Het verlangen, het brandend verlangen van duizenden werd teleurgesteld en alle hoop bleek ijdel.

En nu?.... Eén lange, bange kreet van naamloos lijden, van wanhoop en ellende, van haat en verbittering gaat door de rijen en schreit ten hemel tot den levenden God.... en weldra verkondigen de kerstklokken ons weder Christus' geboortefeest.

Och wat luiden ze droef en zwaar de eens zoo vroolijke kerstklokken.

't Is of ze luiden, diep in de ziel, slechts dit ééne, telkens weder: ‘heb ik dan geleefd, geleden en gestreden geheel om niet? Ben ik tevergeefs in de wereld geweest, *is er dan nog geen plaats voor mij?*’

- O, we voelen den blik vol stil verwijt uit die oogen, waarin een wereld van droefheid en mededoogen: ‘is zelfzucht en haat en dierlijkheid dan wat het kerstfeest u predikt?’

Diep beschaamd buigen wij het hoofd, want dàt is het juist, oorlog, elke oorlog zou onmogelijk zijn als niet hebzucht, zelfzucht, brutaal egoïsme de wereld regeerden.

Oorlog zou onmogelijk zijn als we niet zoo onwetend waren omtrent onze eigen persoonlijkheid, ons ware ik, als we niet onze ziel verloochenden.

Zouden wij zoo hebzuchtig, zoo zelfzuchtig, zoo klein en liefdeloos zijn, *kunnen* zijn, als we wisten, als alle menschen wisten, er volkomen van doordrongen waren, dat de aarde slechts is een oefenschool, een der vele oefenscholen naar eindelijke volmaking?

Zouden wij 't ons dan zoo druk maken om de schatten der aarde te vergaderen, waarvan we niets, absoluut niets kunnen medenemen naar gene zijde?

Zouden we niet veeleer trachten naar de schatten, die nooit vergaan, in der eeuwigheid niet?

‘En nu blijft geloof, hoop en liefde deze drie, doch de meeste van deze is de liefde.’

- - - - - - - - - - - - - - -

En hoog boven die woedende, ziedende menschenzee, boven het kanongebulder en het afschuwelijk krijgsrumoer, boven het geschreeuw en gebrul en gejuich der overwinnaars, het hartbrekend gekerm der gewonden, hoog boven de woeste kreten van haat, verbittering en onmenschlijkheid ruischt de stem, die nooit zal verstommen. De stem, die klinkt als een liefkoozing voor de kleinen der aarde, de stem zoo zacht en vriendelijk voor bedroefden en vermoeiden, maar die kon toornen ook, de machtige stem, tegen ongerechtigheid, geveinsdheid en liefdeloosheid.

En die stem machtiger dan een orkaan ruischt over de aarde, klinkt in de harten: ‘Is dàt de blijde boodschap der liefde, die ik u bracht van den Vader? Is dàt het Kerst-Evangelie?’ En dan droef, eindeloos droef en teleurgesteld: ‘Vader vergeef het hun, want ze weten nòg niet wat ze doen’.

Wàt predikt het kerstfeest ons eigenlijk?

Bij Jezus' geboorte zongen de Engelen: ‘Vrede op aarde, God heeft in menschen een welbehagen, en wij noemen Hem vooral met Kerstmis graag den Vredevorst.

Hiertegen is geen bezwaar of liever *zou* geen bezwaar zijn, indien men het evangelie begreep, indien men begreep wat Jezus met “vrede” heeft bedoeld.

Wanneer wij spreken over vrede *nu*, wanneer wij bidden om vrede, bedoelen wij niets anders dan het einde van den oorlog. En o, wie verlangt dit niet met al wat in hem is? Wie zou niet veel, héél veel willen geven, wie zou niet God danken uit het diepst zijner ziel als er - och liever vandaag dan morgen - een einde kwam aan al dat menschonteerend gebeuren, aan al die zonde en jammer en ellende.

Maar... hebben wij dàn “vrede”, den vrede door Jezus bedoeld, den vrede die alle verstand te boven gaat?

We zullen dan iets verder zijn gekomen, o zeker. We zullen dan zien in de verte, in verre verte den weg, die geheel onzichtbaar was geworden, den langen, moeielijken weg, die eenmaal naar vrede leidt.

Die weg voert door den donkeren hof van Gethsemané, over Golgotha, door de duisternis der aarde heen naar het licht, naar de zonnige hoogten, waar Gods Vrede woont.

“Mijn vrede geef ik u”.... o, het ruischt heen over de bergen, het weerklinkt in de dalen, het zingt in onze ziel met onleschbaar verlangen.... niet gelijk de wereld hem geeft.....’

Neen, de vrede, dien de Vredevorst wil geven aan allen, wordt niet willekeurig in het leven geroepen, wordt niet gesloten - noodgedwongen - na een oorlog, maar wordt geboren, *kan* slechts geboren worden in liefde-atmosfeer. Dààr alleen kan ze bloeien en groeien en leven tot in eeuwigheid.

Dàt is wat het kerstfeest ons predikt, dàt is het Kerst-evangelie.

De Heiland der wereld werd geboren, heeft geleefd en is gestorven als de hoogste, zuiverste openbaring van Gods liefde, van God zelf.

'Ik en de Vader zijn één. Niemand komt tot den Vader dan door mij. Ik kan van mij zelven niets doen, ik zoek niet mijn wil, maar den wil des Vaders, die mij gezonden heeft. De Vader, die mij gezonden heeft, die heeft mij een gebod gegeven wat ik zeggen en spreken zal. Het woord, dat gijlieden hoort is het mijne niet, maar des Vaders, die mij gezonden heeft.'

O ik weet wel, dat velen medelijdend of verbitterd de schouders ophalen, dat voor velen juist door dezen afschuwelijken oorlog, het gelooven in een God van Liefde heel moeielijk, zelfs onmogelijk is geworden, maar zou dat niet komen door niet-begrijpen; door hun verouderd, hun oud-Israëlitisch Godsbegrip?

Is het niet bedroevend, dat bijna twintig eeuwen na Jezus' geboorte ernstige menschen nog bidden tot den stamgod van Israël, elk volk tot zijn eigen God, zijn eigen theologischen God?

Ze noemen zich Christenen, verbeelden zich zelfs meer recht op dien naam te hebben dan anderen en toch.... Christus' geest, zijn woorden, zijn liefdeleer, zijn leven en sterven, in één woord, het Kerst-evangelie is onbegrepen aan hun ziel voorbijgegaan.

Och, waarom, waarom toch heeft de christelijke(?) kerk, waarom hebben priesters en voorgangers der gemeente het Kerst-evangelie voor zoovelen verduisterd en bedorven?

Daardoor hebben ze twijfel en bijgeloof en ongeloof gezaaid en hebben ze al die ellende, hebben ze materialisme met zijn trawanten: hebzucht en zelfzucht en oorlog gemaaid.

En de goddelijke openbaring, die in Jezus zoo stralend lichtte, de geest van liefde en mededoogen en bezieling werd verduisterd.

'Rechtvaardige Vader! de wereld heeft u niet gekend' Joh. 17:25.

'Wir kriegen, weil wir nicht lieben', zegt de Zwitsersche Christen-socialist Kutter*). 'Wij moeten niet over God praten maar God beleven. De oorlog blijft dus in stand omdat God niet leeft in de menschenwereld. God is liefde. En de liefde kent geen geweld. God wil geen oorlogen. Nooit en nergens. Onder geen omstandigheden. Oorlog is bespotting en mishandeling van den mensch in den mensch, de overwinning van het dier over den mensch, oorlog kan slechts geprezen worden ten koste van de menschelijkheid.

Vreeselijk dat waanzinnige oorlogs-enthusiasme in de oorlogvoerende landen. Als door duivelen bezeten danste men in de straten van Berlijn, Weenen en Petersburg. Zij zongen, lachten en schreiden, vielen elkaar in de armen, schreeuwden, brulden en juichten.

Zij tooiden zich als voor een feest, al ging het om welvaart en zegen, om "een blijde boodschap, die al den volke wezen zal", om de geboorte van den Heiland der wereld, niet om dood en verderf.

O, als de kerstklokken nooden tot Christus' geboortefeest, dan verzamelt zich binnen de muren der kerk een kleine, schuchtere schaar om een van buiten geleerde preek, - maar als de duivel op de trompet blaast, dan worden zij dronken van blijdschap, dan stroomen zij samen om te luisteren naar de boodschap, die zij met hun eigen bloed zullen betalen.

Alsof de menschen nooit iets van den vrede hadden begrepen, brengen zij haar heiligste goederen - al haar scheppingen, in vredestijd tot stand gebracht - ten offer aan den krijgsgod.'

*) De Hervorming 11 Sept. 1915.

‘De Voorzienigheid brengt den oorlog niet, zooals de vorsten in hun manifesten verkonden om hun daden een schijn van recht te geven. Waarom spreekt men dan pas van de Voorzienigheid, als het gaat om te verderven en zoo weinig in vredestijd, als het gaat om gerechtigheid en broederschap?

De mensch maakt den oorlog, krachtens zijn *zonde*, de zonde der liefdeloosheid.

Gij verwondert u dat er oorlog is in deze samenleving?

Mammon is de god van onze samenleving en die god heeft nooit van iets anders verstand gehad dan van geweld.

Hebben wij eigenlijk niet aldoor oorlog gehad onder het blinkende kleed van den schijnvrede en moest die oorlog niet eindelijk door dat kleed heenbranden en om zich heen grijpen als een verterend vuur?

Wat is dat voor een god tot wien de christelijke priesters bidden om overwinning? tot wien men de handen opheft, terwijl men gereed staat ze te bezoedelen met het bloed van zijn medemenschen?

Wat is dat voor een god, wiens geboden men in vredestijd met voeten treedt en om wiens troon men zich dan pas verzamelt, als

men zijn kracht wil toonen in het verderven? Dat is de hellegod!' -

De hellegod! en o juist nu, nu meer dan ooit, verlangt, dorst onze ziel naar den God van liefde, dorst onze ziel naar Jezus' Vader, onzen Vader, die Zijn zon laat opgaan over boozen en goeden, naar onzen Vader, die Zijn berouwhebbende kinderen in de armen sluit en vergeeft. Vergeeft dat ze van deze schoone aarde een hel hebben gemaakt, vergeeft dat ze zich van Hem hebben afgewend en Zijn gebod, Zijn eenig gebod met voeten hebben getreden.

Want, zelfs als de oorlog is geëindigd en eindelijk de vrede is geteekend, zal de weg nog lang zijn, eindeloos lang en moeielijk, die uit de 'hel' voert naar het licht. 'Long is the way, and hard, that out of hell leads up to Light.' (Milton. Paradise Lost).

Ach, na den oorlog zal het leven op aarde voor velen, voor héél velen, zoo droef zijn, zoo donker en koud en zoo eenzaam; een wreede gave, een last haast te zwaar om te dragen. Zoo velen zullen zijn vermoeid en beladen, als schapen zonder herder en de stem, - die allen noodt 'komt tot Mij, ik zal u rust geven, rust voor uw ziel, vrede' die alle verstand te boven gaat - wordt niet gehoord, sterft weg in de diepe duisternis der aardedampen.

Toch geloof ik, dat deze afschuwelijke oorlog, deze periode van zonde en waanzin, veel menschen tot inkeer, tot andere, betere gedachten zal brengen.

Grenzenloos medelijden, zoo na verwant aan liefde, zal de harten vervullen en uit het diepst van die harten zal, als een gebed, een belofte, de kreet opgaan: 'o God dàt nooit weer.'

En uit dat gebed, die belofte, die dwingt tot handelen, zal wat het kerstfeest ons predikt worden vervuld.

De vrede van den Vredevorst zal langzamerhand woning maken in menschenharten en dáárdoor, slechts dáárdoor zal oorlog onmogelijk worden.

Niet van buitenaf kan vrede worden voorgeschreven, kan vrede komen die duurzaam is. Niet door reglementen en tractaten en manifesten en wetten, maar van binnen uit door die ééne eenige wet, die God zelf heeft geschreven in het menschenhart.

Van millioenen en nog eens millioenen blinden zullen de oogen opengaan van het zichtbare in het onzichtbare, het bovenzinlijke in het zinlijke, het goddelijke in den mensch.

Ze zullen zien het licht, dat uitstraalt van Bethlehem's Ster. En die Ster zal hun den weg wijzen 'uit de hel naar het licht' uit de hel naar een betere, schoonere aarde, die soms heel in de verte één is met den hemel.

En de dooven zullen hooren altijd en overal Gods stem, boven en te midden van de stormen des levens: 'Gij zult niet dooden,' Gods stem, zooals die eenmaal heeft gesproken bij monde van den grooten profeet: 'liefde, slechts liefde is de vervulling der wet.'

Alleen liefde kan en zal overwinnen, daarom is het onwaar: 'als gij den vrede wilt, bereid dan den oorlog.' Dat had men toch gedaan uit alle macht, men had hem bereid ten koste van millioenen en nog eens millioenen.

Och dat geld, die schatten geld, waarmee men zooveel honger had kunnen stillen en dorst had kunnen lesschen, waarmee men zoovelen had kunnen verwarmen en een weinig levensvreugde had kunnen bereiden, hoe noodeloos en nutteloos werd het verspild!

En die gewapende vrede (?), was dat niet de angstige, de hoorbare, onheilspellende stilte vóór den storm?

Was het niet jaren en jaren lang loopen op broos ijs, waaronder snel en gevaarlijk het diepe water stroomde?

‘Wilt gij den vrede bereid dan den vrede,’ deze woorden op den gevel van het Vredespaleis zijn de ware.

Het Vredespaleis! O ik weet wel, dat de menschen er om lachen en mee spotten; en als een aanklacht klinken de woorden mij nog in de ooren van een Fransch kapitein, toen de oorlog pas was uitgebroken en wij van onze reis huiswaarts keerden: ‘gij hebt in den Haag een gebouw nietwaar, het Vredespaleis, dat is wèl ironie.’ O die woorden schijnen waarheid, droeve, bittere waarheid nu. En toch zal de toekomst leeren, dat het daar staat als een belofte, die zal worden vervuld, als een heilig ideaal, dat eenmaal werkelijkheid zal zijn.

‘Zal deze zetel van het Arbitragehof,’ zoo sprak bij de opening van het Vredespaleis onze gewezen minister Jhr. Mr. de Marees van Swinderen, ‘zal dit gebouw beantwoorden aan de verheven roeping, welke de volkswil het spontaan heeft toevertrouwd door het den naam van Vredespaleis te geven?

Stellig niet als men verwacht, dat zijn uurwerk binnenkort het uur van den eeuwigen vrede verkondigen zal. Stellig wel als wij er ons voor hoeden om onze illusies een vlucht

te laten nemen boven hetgeen menschelijkerwijze mogelijk en te verwezenlijken is.

Dit gebouw is bestemd om het vruchtbare laboratorium te worden, dat in de geheele wereld denkbeelden en formules zal voortbrengen, geschikt om het geweten der volkeren in hun onderlingen omgang tot gidsen te strekken.'

Men gelooft zoo gaarne wat men innig wenscht, maar.... dat duurzame vrede had kunnen komen, reeds nu, terwijl alle landen tot de tanden waren gewapend, militairisme hoogtij vierde en brute kracht en woest geweld heerschappij voerden overal! Vrede! terwijl politiek en diplomatiek geknoei meer regel was dan uitzondering, waarvan bedrog, wantrouwen en geveinsdheid een noodzakelijk gevolg waren, dat was een illusie, een hersenschim, die moest uitloopen op ontgoocheling en bittere teleurstelling.

Niet alzoo zal het gaan met ons ideaal van wereldvrede eenmaal. Dit kan niemand ons ontnemen, dat laten we niet los, dat is geen illusie.

We houden het hoog en heilig en koesteren het met innige, onzelfzuchtige liefde, we gegelooven erin met onwankelbaar vertrouwen.

Juist op dat geloof, dat vertrouwen komt het aan. Zij die gelooven haasten niet, verwachten niet het onmogelijke.

Neen, niet het onmogelijke, want och we kunnen onze oogen niet sluiten voor zooveel droef gebeuren, zooveel ten hemel schreiende, noodelooze wreedheid, barbaarschheid in dezen oorlog.

Begrijpt men dan niet, dat wie wreedheid en onmenschelijkheid zaait, haat oogst. Dat haat nooit wordt overwonnen door haat, maar door liefde.

'Een Fransche legerafdeeling werd uitgezonden om het verzet te breken van een der oproerige stammen in Noord-Amerika. De tegenstand is echter zoo taai, dat het einde van den tocht nog niet te zien is.

Daar komt den bevelhebber ter oore, dat de vijandelijke benden geteisterd worden door hevige koorts.

Eén oogenblik verheugt hij zich bij de gedachte, dat dan de strijd zal worden opgegeven. Maar inplaats van daarop te wachten, zendt hij een officier van gezondheid met geneesmiddelen naar den vijand.

Zijn hulp wordt aangenomen en brengt de ziekte tot staan, maar treft ook in die mate het hart van den vijand, dat hij besloot tot het aanknoopen van onderhandelingen. Weldra werd de vrede geteekend, omdat ten slotte liefde alles vermag en alles overwint.'

Nog een voorbeeld. Het is een historisch feit, dat door een pop (of door liefde) een oorlog voorkomen werd tusschen de Vereenigde Staten van Amerika en de Apache-Indianen. Deze laatsten wilden een hun toegewezen grondgebied niet aannemen en waren vijandelijkheden begonnen.

Op zekeren dag verdwaalde een klein Indiaansch meisje en kwam terecht in een Amerikaansch kamp. Zij schreide bitter en de bevelvoerende officier gaf haar een pop van zijn dochtertje, haar daarna onder goed geleide naar haar vaders wigwam terugzendende.

De moeder kwam den volgenden dag de pop terugbrengen, maar mocht die tot haar vreugde weer meenemen.

Dit kleine voorval bracht verandering in de stemming der Indianen en het eind was dat zij zich neerlegden bij de besluiten van het Amerikaansche gouvernement.'

Waarom zou het een illusie, een onmogelijkheid zijn: de Vereenigde Staten van Europa en een internationaal scheidsgerecht?

Onmogelijk heeft men zooveel genoemd, zooveel idealen, die nu werkelijkheid zijn, evenals *dit ideaal eenmaal werkelijkheid zal worden.*

Victor Hugo zei kort voor zijn heengaan van de aarde: ‘Ik behoor tot een partij, die nog niet bestaat. Uit revolutie en oorlog zullen te voorschijn treden, eerst: ‘de Vereenigde Staten van Europa,’ dan ‘de Vereenigde Staten der Wereld.’

Ik zou dit zijn geestelijk testament willen noemen voor de menschheid.

Alle internationale geschillen kunnen arbitrair behandeld worden, wanneer beide partijen dit slechts wenschen.

Eens zei Napoleon tot Spontanes, den grootmeester der Universiteit: ‘Weet je wat ik het meest in de wereld bewonder? De machteloosheid der ruwe kracht om iets, wat dan ook, in de wereld te organiseeren. Er zijn slechts twee machten in de wereld: de sabel en de geest. Op den duur zal de sabel steeds voor den geest het veld moeten ruimen.’

En toen hij verslagen neerlag, getuigde hij: ‘Niet de legers van Europa hebben mij overwonnen, maar de macht der ideeën.’

Het idee (ideaal) is de waarheid, al het andere is dwaling.

Onze handelingen worden beheerscht door onze gedachten en - grootendeels door op-

voeding en traditie - is onze gedachtengang geheel verkeerd, zelfzuchtig en hebzuchtig in de hoogste mate. En deze oorlog is het gevolg daarvan.

Hoe, als onze gedachtengang niet dwars verkeerd was, zou men kunnen spreken van de ‘zegeningen’ van den oorlog? Is het niet om bij te huilen.

Na het vergaan van de ‘Titanic’, of ‘the Empress of Ireland’, of na welke ramp dan ook, spreekt men toch niet van de zegeningen van een schipbreuk, hoewel ik slechts Stead, den vrede-apostel, den waarachtigen spiritualist, die voor zijn spiritualisme leefde en stierf, behoef te noemen, als een voorbeeld van even grooten heldenmoed en zelfverloochening, als er ook onder alle rassen en klassen en natieën in den oorlog zijn.

Men spreekt toch niet van de zegeningen van cholera en pest en melaatschheid, enz. omdat ze de menschen hebben wakker geschud en grootere voorzichtigheid en zindelijkheid hebben geleerd.

Toch zou men het hier kunnen doen met evenveel of liever even weinig recht als men het doet, sprekende van den oorlog. De Belgische priester Damiën b.v. is slechts één voorbeeld uit zeer vele anderen van onzelfzuchtige menschenliefde, heldenmoed en doodsverachting onder de melaatschen.

Wanneer men door al die verkeerde gedachtenstroomingen niet op een dwaalspoor was geleid, men zou geen woord, geen enkel woord kunnen spreken ten gunste van den oorlog.

O zij, die het doen, zij die den oorlog verheerlijken of goed praten, in weerwil van die namelooze ellende, die wanhoop van velen, die onmenschelijke wreedheid, die droefheid ten doode toe, zouden ze wel ooit anders oorlog hebben meegemaakt dan op het papier in 't hoekje van den haard?

Uit zeer betrouwbare bron hoorde ik jaren geleden eens in Duitschland, dat Bismarck het in 1870 te kwaad kreeg op het slagveld na den slag.

Zóó afschuwelijk, zóó hartverscheurend had hij het zich niet voorgesteld.

Als dat het geval was met den ijzeren kanselier, wat moet het dan zijn voor vele anderen, al kunnen, al durven, al mogen ze er niet voor uit komen.

‘Oorlog is de handel der barbaren,’ zei Napoleon op St. Helena, en *hij* kon 't weten.

Oorlog is het vuurvatten van het brandhout des duivels (Howell).

Ik haat oorlog. Op mijn eer en geweten ik verafschuw hem. Voor God zeg ik u dat ik het doe. Ik verloor eens 21000 man aan dooden in één veldslag en ik heb ervaren alles wat walgelijk, wreed, hatelijk en moorddadig is in de militaire professie, (generaal Skobeleff).

Keizer Frederik, die, menschelijker wijze gesproken, te vroeg is heengegaan, heeft, toen hij nog kroonprins was, in 1867 gezegd: ‘Was sich nicht mildern lâszt, soll man verhüten. Sie haben den Krieg nicht gesehen... hätten Sie ihn gesehen, so würden Sie das Wort nicht so ruhig aussprechen. Ich habe ihn gesehen und ich sage Ihnen es ist die grószte Pflicht wenn es irgend möglich ist, den Krieg zu vermeiden!’

Deze meening van hoogstaande menschen, door ervaring geleerd, of wier gedachtengang gezond is gebleven, niet vertroebeld en op dwaalwegen geleid, zou ik met het oordeel van vele anderen kunnen vermeerderen.

Hoe dan te oordeelen over het volgende? Een Hollandsche kennis, die reeds verscheidene jaren in Zwitserland woont, zond ons uit Zürich een hoofdartikeltje uit de ‘Telegraaf’ met kantteekening. ‘Zoo iets zou men in Zwitserland niet neutraal noemen en zou hier niet geduld worden.’ In hoofdzaak komt het hierop neer, dat het Nederlandsche volk den oorlog wil tegen Duitschland, ‘trots 't gewauwel van ex-ministers en enkele professoren.’....

....‘Waar wij ons steeds zwak en klein gevoeld hebben in Vredestijd, daar zouden wij thans, mits de regeering zulks wilde, de macht in handen hebben’ (n.t.b. alsof iets anders dan het lot van België en erger - want wij zouden geen gastvrijen buur hebben waarheen we konden vluchten - ons deel zou zijn. J.v.R.). ‘Wanneer 't later blijken mocht, dat Nederland, op welke wijze ook, gesnoeid te voorschijn zal komen op 't oogenblik dat de groote mogendheden weer groot zullen zijn en wij *klein*, dan zal 't oogenblik daar zijn, dat het Nederlandsche volk deze regeering ter verantwoording zal roepen.’

‘Voor de geheele wereld, voor de strijdende mogendheden, en vooral voor ons zelf dan, zullen wij zijn “le Pays mort à la Mer du Nord”. Dat het ons wel bekome!’

Is het niet bedroevend, strijdt het niet tegen al wat in ons is, dat zulke domme, opruiende lastertaal mag worden gedrukt. ‘Ter verantwoording roepen’!? Het Neder-

landsche volk zal deze tactvolle, humane, wijze regeering zegenen tot in lengte van dagen, wat er dan ook gebeure.

Evenals in een klein lichaam een groote geest kan wonen, behoeft een *klein* land geen dood land te zijn. Het kan groot zijn, moreel en geestelijk groot. ('Groot in alles waarin een klein land groot kan zijn', zei koningin Emma).

O ik wou, dat zij gehoord werd de gansche wereld over, en als waarheid gevoeld, de kreet van vertwijfeling en diepe smart van Bertha von Suttner: 'Können denn eines Menschen Schultern stark genug sein solche Verbrecherslast zu tragen?'

Als door traditie en eenzijdige opvoeding de gedachtengang niet dwars verkeerd was, zou men dan kunnen spreken van 'het veld van eer'?

Menschen van eer, gedragen, geleid - neen *misleid* - door begrippen van lang vervlogen tijden uit den oertijd, beseffen niet, dat ze sterven op 'het veld der schande'.

O, *als* ze het beseften, alle volken in alle landen, niet eenige individuën, zoo hier en daar, niet één volk, dat is n.t. nutteloos - maar allen, de oorlog zou onmogelijk zijn.

Vaderlandsliefde (?!). Mooie vaderlandsliefde om zijn vaderland, even goed als het vaderland der zoogenaamde vijanden in ellende te storten, te vertrappen en te laten vertrappen ten doode toe. Want och men weet toch, dat zelfs de overwinnende partij arm wordt, moreel en physiek.

Oorlog demoraliseert altijd. Arm wordt de overwinnaar, arm aan huisvaders, aan gezonde kostwinners, arm aan geld, arm aan hoop en levensmoed, arm aan idealen, arm aan geluk.

Vaderlandsliefde? Mag ik eens door een voorbeeld aantoonen hoe ook slechts dit een begrip is, een meening, geheel afhankelijk van den gedachtengang der menschen. Hoe ook dit begrip met de tijden verandert.

In de 'Story of Assyr' blz: 134 leest men: 'In Carthago bevond zich een koperen beeld van den Baäl, dat hol was en gloeiend gestookt kon worden, het droeg den kop van een stier, het getrouwe zinnebeeld van het even geweldige als vruchtbare natuurleven. Zijn lange armen, met hun zeer breede handen, strekte het ver voor zich uit en deze lieten zich door kettingen en katrollen tot een wijde opening in zijn borst ophijschen.

In tijden van nood werd in die handen het offer (kinderen en volwassen menschen) gelegd, zoo naar de opening gebracht en het rolde daarin tot het op een onzichtbaren, gloeienden rooster terecht kwam. Daar verteerde het, terwijl het overgebleven stof op een aschhoop aan den voet van het beeld neerviel.

Men onderstelt, dat volwassen menschen eerst geslacht werden, maar het staat vast dat kinderen "levend door het vuur gingen."

Geen smart mocht zich uiten. Kermden de kinderen onder de voorbereiding dan suste men ze door liefkoozing.

Hoe weerzinwekkend en ongelooflijk het ook schijnt, de moeders mochten er niet bij ontbreken en dienden haar tranen en snikken, zelfs elk betoon van lijden te onderdrukken, anders zouden zij niet alleen de hulde, door de schare haar toegedacht, verbeuren, maar ook den toorn van den wraakgierigen god op heel den kring doen neerkomen.

Levenslang zouden die weekhartige moeders als *onvaderlandslievend**) en onwaardig gebrandmerkt worden.

Onafgebroken weerklonken daarbij het geraas van trommen en fluiten, èn om de angstkreten der jeugdige slachtoffers te overstemmen, èn om de stemming bij de schare nog tot hooger peil op te voeren.'

*) Ik cursiveer J.v.R.

Nu schijnt ons dit haast ongelooflijk toe, maar toch.... is er geen grooter overeenkomst tusschen die moeders en de moeders in dezen oorlog, die met vreugde en trots en dankbaarheid (?) adverteeren, dat haar twee, drie, ik las zelfs vijf zonen den heldendood stierven voor het Vaderland.

En dat geraas van trommen en fluiten enz: enz: om de angstkreten der slachtoffers te overstemmen, om kunstmatige opwekking te verwekken, om dronken van volkstrots die opwinding op te voeren tot steeds hooger peil, - is dat ook niet 'l'histoire qui se répète' nu in dezen oorlog?

En, goed beschouwd, *is* deze oorlog zooveel minder wreed, zooveel minder onmenschelijk, minder tegennatuurlijk?

Is dit duivelenwerk, waar de hel schijnt losgebroken, werkelijk zooveel meer *vaderlandslievend?*

Suter zegt zoo waar: 'Maar het vaderland is niet 'het hoogste goed.' Het vaderland wordt gemaakt tot een afgod en God is meer dan de afgoden.

'De discipel van Christus erkent een gezag, hooger dan zijn natie; hij daagt voor de

rechtbank van 't geweten, zelfs zijn vaderland,' zegt Colani.

Boven alle natiën staat de menschheid, boven alle zoogenaamde vaderlandsliefde, die niets anders is dan volkstrots en eigenliefde, staat menschenliefde en humaniteit.

Kinderen van één Vader, in wat streek of land,
Waar we ook mogen wonen, zijn we elkaar verwant.
Hoe we ook mogen spreken, in wat tong of taal,
Kinderen van één Vader zijn we allemaal.

Kinderen van één Vader, die elkaar verminken en dooden! O, het nageslacht zal ons oordeelen en *veroordeelen*, ons wreede, zelfzuchtige materialisten der twintigste eeuw.

Het zal zich verbazen over ons en dezen oorlog, en omdat ze er niet bij kunnen, omdat ze dit onzinnig gebeuren niet kunnen begrijpen, zullen ze met diep medelijden, eenigszins vergoelijkend zeggen: het moet krankzinnigheid zijn geweest.

Het hart moet gewonnen worden voor de wereld van licht en liefde, dan eerst wijken de machten van duisternis, zelfzucht en zonde.

En dan - nog lang niet, maar toch eens, misschien na enkele eeuwen - dan zal het leven niet meer zoo droef en kleurloos zijn, niet meer zoo aardsch, zelfzuchtig en klein. Geen leven van sleur, zooals nu, zonder horizon, zonder wijding, zonder bezieling, zonder idealisme.

Dan zullen de menschen aan zichzelf zijn geopenbaard, ze zullen zichzelf kennen en het ware leven, ze zullen niet meer de ziel loochenen, maar Gods stem hooren, diep in zich, zooals Hij, wiens geboortefeest we nu gedenken, die stem hoorde altijd en overal.

'De zachtmoedigen zullen het aardrijk beerven.' De geest van liefde en humaniteit van den zachtmoedigen Menschenzoon zal de wereld overwinnen. De godsdienst van den Vredevorst, eindelijk gevoeld en begrepen, spiritualistisch in merg en been, geïnspireerd en vertolkt in duizend talen en tongen, zal de godsdienst der toekomst zijn.

Dan zal het Vredespaleis niet meer schijnen: bittere ironie; maar de belofte, het ideaal, dat ervan uitgaat, zal zijn vervuld. Het 'Vrede op aarde' zal weerklank vinden in dankbare menschenharten, want de God van Liefde, 'die geen verwarring wil maar Vrede,' is aan ons voorbijgegaan en heeft met Zijn Lichtgewaad aangeraakt de vensters onzer ziel.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Mist.

De trage mist glijdt aan over de paden
Waar droomerig de stille boomen staan,
Die van het kille vocht nu druipen gaan,
En zacht zich hullen in de dichte waden.

En door de sluiers van die nevelwaden,
Zie ik omhoog wat flonkersterren staan,
Die stil, lijk bloemen schijnen oop' te gaan,
En langs den hemel schieten glinsterdraden.

De menschen lijken stil voorbij te glijden.
Onhoorbaar gaan zij als schuwe schaduwen,
Soms even wordt verstoord de loome rust.

Door verre trein, die fluit onder het rijden.
Heel flauwtjes zie 'k de lichten geluwen,
Dan zinkt weer d' aarde weg in doffe rust.

JOHAN VAN GALEN LAST.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Menado, 11 October 1915.

Aan de Redactie der Hollandsche Lelie, Keizersgracht 485 Amsterdam.
Geachte Redactie,

Ik hoop, dat U het volgend ìn Uw blad zult willen opnemen, ter wille van een juiste voorstelling der feiten.

Reeds verschillende malen zijn in Uw blad artikelen verschenen van de hand van den Heer P.J. de Bruïne Ploos van Amstel, die, ironisch bedoeld, een ietwat verwarden indruk plegen te maken.

In zijn artikel ‘De zee-oorlog’, in No. 6 jaargang 1915, laat hij zich door zijn partijdigheid evenwel verleiden tot het lanceeren van eenige onjuistheden.

Hij schrijft, dat de Duitsche marine het er tot nu toe treurig heeft afgebracht; dit is niet waar. Overal, waar de Duitsche vloot tegen een gelijke sterkte heeft gevochten (denk aan den zeeslag bij Chili en aan het optreden der ‘Emden’ bij Singapore), heeft zij zich de meerdere getoond. Alleen daar, waar tegen een verpletterende overmacht werd gestreden, moest zij wijken.

De Heer de Bruïne vraagt, wat de ‘Emden’ (die tot zijn richtsnoer niet met een letter b erin wordt geschreven) anders heeft gedaan dan ongewapende schepen aanvallen. Hij schijnt dus nooit te hebben gelezen, dat dit kranige schip bij Singapore twee oorlogsbodems vernietigde en dat het den strijd met de veel sterkere ‘Sydney’ bij de Keelings-eilanden acht uur heeft volgehouden, waarna zoowel de ‘Emden’ als de ‘Sydney’ van elkaar wegstoomden. De ‘Emden’ liep daarna op een rif.

De Heer de Bruïne schijnt zijn licht blijkbaar alleen in anti-Duitsche bladen op te steken.

Wat de verdere beweringen van den Heer P.J. de Bruïne Ploos van Amstel aangaat, als daar zijn weerzinwekkende oorlogvoeren van Duitsche zijde en de zekerheid van Duitschland's nederlaag, hierover zal ik zwijgen, daar dit geen direkte onjuistheden zijn, maar het daaromtrent neerkomt op een verschil van opvatting, waarin ieder geheel vrij moet worden gelaten.

Met den wensch, dat dit eeuwige geschrijf met betrekking tot den menschonteerenden wereldoorlog spoedig door het sluiten van den vrede overbodig zal worden verblijf ik met dank voor de verleende plaatsruimte

Hoogachtend
G. SCHRÖDER
Nederlander.

II.

Mijnheer Servaas v. Rooyen, is het slecht lezen, of is het onwil, waardoor U zoo'n scheef en verkeerd antwoord geeft op mijn tegenbeschouwingen (H.L. 3 Nov. '15), uitgelokt door Uw stukje over Geen Geestverschijningen (H.L. 6 Oct.) Eerstens is Uw toon ongepast, waar het een belangrijk onderwerp geldt, besproken tusschen twee ernstige menschen. Ik schuif dit echter op rekening van het geminachte Spiritisme, een vast verschijnsel bij de tegenpartij, om steeds de voorstanders er van bespottelijk te maken.

Zij denken dat ze daarmede de geheele zielkundige nieuwe wetenschap doodgedrukt hebben.

Bewijs van uw geheel verkeerd antwoord. *U* zegt (H.L. 14-'15): ‘Ik geloof niet aan spoken.’

Ik antwoord: ‘dat U niet aan spoken gelooft, is volstrekt geen reden dat ze er niet zijn.’

Uw antwoord hierop is (wat 'n toon!): ‘dan moet ik in de eerste plaats aan spoken gelooven, omdat anderen er ook aan gelooven.’

Uw redeneering is bezijden alle logica.

Door dit antwoord bewijst u, dat u niet zuiver kan denken, of is 't maar een grapje?

Aan grapjes hebben de Lezers van de Holl. Lelie niet veel, waar zoo'n gewichtig onderwerp op het tapijt komt als: het Spiritisme.

Bewijs II.

U zegt in ‘Stof en Geest’: ‘zij noemt het Spiritisme zotteklap.’

Dit is erger dan scheef en verkeerd antwoorden, dit is een vierkante leugen.

Ik schreef: want (als men verder van het onderwerp niets afweet) het bijwonen van seances of het lezen van de verslagen *maakt zoo'n indruk van zotteklap.*

Let wel.... als men anders niet van het onderwerp afweet, dus..., als de man bij den kwakzalver. 'k Ben bang mijnh. S.v.R. dat U deze redeneering heelemaal niet volgen kunt of.... wil, gegeven het vorige.

Nu krijg ik een steentje naar mijn hoofd: n.m. dit: ‘Als Mevr. H.H. meent alleen de waarheid te hebben gevonden.’

Dit steentje wordt steeds uitgemikt als een tegenpartij geen redeneering tegen redeneering kan zetten, dus schaakmat is gezet.

Van steentjes gooien neem ik geen notitie.

Wij moeten trachten waar te zijn, eerlijk te oordeelen, zuivere gevolgtrekkingen te maken, U, ik en een ander, maar niet elkander met flauwe schimpscheutjes trachten beentje te lichten.

Neen, ik houd niet van U als partner.

Wel, als U redeneering tegen redeneering zet, maar als U met zoo'n versleten frasetje mijne redeneeringen wilt bestrijden, neen dat gaat niet.

Wil ik U eens wat zeggen? Als U over geestverschijningen en Geest gaat schrijven, dan is 't allereerst noodig dat U gaat studeeren, in elk geval met groote aandacht de boeken ter hand neemt, waarin de wetenschap van de ziel, van den geesi, van de Psyché behandeld wordt.

Evenals U de boeken over scheikunde ter hand neemt, als U wat van scheikunde wilt weten.

Van dierkunde als U wat van de dieren, hun leven en gewoonten enz. wilt weten. Aan te bevelen is: 1 Humbug en Ernst van A.J. Riko, hierin vindt U het begin der Spiritische beweging en hierin wordt een zuiveringsmethode toegepast, wel hoog noodig, want de grappenmakers schateren het uit als ze van ziel- of spiritueele dingen hooren en zeggen: ‘O ja, de ouwe tante van mijn kindermeid, die wist er al alles van!’

2 Een Nieuw Veld voor Wetenschap van A.R. Wallace, William Crookes en C.F. Varley, leden der Kon. Academie v. Wetenschappen

Met een groet:

Arnhem.

S, Hoogendijk-Hesse.

Overzicht van de Week.

I.
Hij gaat alweer vooruit.

Goddank: ‘Troelstra gaat alweer vooruit.’ (Zie de laatste Lelie: Overzicht v/d Week).

Hoor maar.

Mr. P.J. Troelstra.

Uit een particulier schrijven meldt Het Volk, *dat mr. P.J. Troelstra*, *vooral in de laatste weken*, *goed vooruitgaat. Hij heeft gegronde hoop*, *dat deze vooruitgang blijvend zal zijn en zich geen depressie meer zal voordoen.*

Nu, die ‘gegronde hoop’ deel ik van harte. Daarentegen wensch ik de couranten toe dat de man nog lang blijft ‘vooruitgaan’. Welk een heerlijke bladvulling immers toch!

En hoe interessant!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Oom en nicht.

't Doet mij genoegen te kunnen constateeren, dat mijn oom, de Minister van Staat, 't Kamerlid Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, op zijn ouden dag eindelijk tot dezelfde conclusie schijnt te geraken, waartoe ik, die haast een menschenleeftijd met hem verschil, sinds lang ben gekomen. Hoor maar:

Staatsbegrooting voor 1916.

Algemeen Debat.

De heer de Savornin Lohman (C.-H.) repliceert. Hij komt nog even terug op de persvrijheid. Hij citeert verschillende passages uit De Telegraaf, en hij meent, dat de sympathiebetuigingen die dit blad voor zijn hoofdredacteur ontvangt, **bijna bewijzen dat ons land, gelijk De Telegraaf het zelf graag zegt, lamlendig en onwaardig is.**[1)]

Wezenlijk een wáár woord. Ik wou dat mijn oom altijd zoo verstandig en onpartijdig uit den hoek was gekomen als deze keer. Dan had hij in zijn lange leven veel nut kunnen stichten.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.
De zaak Schröder.

Een onzer vaste medewerkers zond mij een artikeltje naar aanleiding der inhechtenisneming van dezen onsympathieken Amsterdammer, onsympathiek m.i., om zijn heden en zijn verleden beide. Ik heb dat artikel niet willen plaatsen, omdat ik het geheel eens ben met hetgeen Jhr. Mr. A.F. de Savornin Lohman, mijn oom, dienaangaande zeide in de 2de Kamer:

Het gaat hier niet aan te zeggen: laat die menschen maar praten, omdat het hier gaat om internationale belangen.

Het feit dat journalisten den Minister verzoeken hem in vrijheid te stellen, en het feit dat hoogleeraren een sympathiebetuiging zonden, bewijzen dat de vrijzinnigheid nauw verwant is aan de revolutie.

Inderdaad is dit malle gedoe van zoovele professoren, e.a. (journalisten laat ik buiten beschouwing, want dat zoodje telt voor mij niet mee), een treurig bewijs hoe dom 't Ned. ‘beschaafde’ publiek gemeenlijk optreedt in alle gevallen, waarin het noodig is eenig gezond verstand te behouden.

Overigens, voor een individu als Schröder reclame gaan maken door òf tegen òf voor hem te gaan schrijven, *ik* vind dat beneden mij en mijn lezers.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

IV.
De zucht naar titels.

Zuster E. Willemsen herdacht gisteren den dag, waarop zij voor 10 jaar optrad als hoofd van de Zuigelingeninrichting Regentesselaan. 's Morgens werd zij toegesproken door dr. Plantenga, die haar den titel van directrice verleende.

Nicolaas Beets heeft een gedichtje vervaardigd, herinner ik mij, waarin hij het belachelijk maakt dat degenen, die 25 jaar zijn put leegden of zijn schoorsteen veegden, enz., enz. daarvoor openlijk werden ‘gehuldigd’. M.i., ik zei dat reeds vroeger, is het integendeel juist voor dezulken, die nooit vooraanstaan of in de ‘krant’

1) Spatieering is van mij.

komen, vrij wat billijker ook eens gehuldigd te worden met bloemen en geschenken, dan voor menschen die toch reeds uiteraard allerlei vooraanzittingen en eerebaantjes bekleeden door hunne positie of betrekking.

Enfin, hoe dit zij, vijf en twintig jaar is al lang niet meer de maatstaf voor 'huldigingen'. Een dienstbode b.v., die in den Haag drie jaar is bij hare mevrouw, wordt daardoor bijna een wonder. En, gelijk uit bovenstaand bericht blijkt, tien jaren verpleegster zijn geweest, ook dit verdient tegenwoordig reeds een plechtige couranten-vermelding. Mijnentwege. Waarom niet? Dat echter waarmee *ik* mij heb geamuseerd, dat is het 'verleenen van een titel' door dr. Plantenga. Ik wist namelijk tot nog toe niet dat deze zuigelingen-redder ook titels uitdeelde. En ik hoop bij gelegenheid te vernemen welke 'titels hij nog meer verleent'. Men kan nooit weten hoe 't te pas komt voor dezen of genen, die er niet zoo veel voor kan besteden als de protege's van juffr. Westmeijer, toen Abraham Kuyper nog minister was. Dezulken zijn misschien wat blij met een gratis door dr. Plantenga 'verleenden titel', dien hun niet eens de finantiëele offers kost welke in de beruchte Westmeijer-zaak-Kuyper zijn ter sprake gekomen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Van den Anti-trekhondenbond[1], van muilkorven en van een reeboutje.

In de Hollandsche Lelie van den 24sten November l.l. wordt een gedeelte van de Mededeelingen (no. 10 en 11) van den Anti-trekhondenbond besproken. Dat kan natuurlijk niet anders dan dien Bond ten goede komen, want hoe meer men van den A.T.B. hoort, die voor den mishandelden trekhond strijdt, hoe beter. De A.T.B. is dan ook voor die bespreking

1) Minimum jaarlijksche contributie f 1. -. Inlichtingen worden gaarne en *gratis* verstrekt door de Secretaresse Mevrouw Jhr. M.J. Hooft, Huize Morren, Elburg.

zeer dankbaar. Niet minder is het een heugelijk feit dat, waar zoovelen in de arabesken, die in de Mededeelingen ter versiering, ter veraangenaming en ter verpoozing zijn aangebracht, zoo verward raken, dat zij de kern niet meer kunnen vinden, de Hollandsche Lelie daarentegen zoo juist zegt: 'Wat echter bovenal uit die Mededeelingen blijkt, dat is de *ellende* van den trekhond, de onmacht en willekeur van de wet, het niet-handhaven der bepalingen ervan, en de plicht, die daarom op ons allen rust, zoo wij *ware* dierenvrienden zijn en geen huichelaars, om den *trekhond te beschermen en te helpen.'*

Maar in dat artikeltje moet toch een kleinigheid recht worden gezet, want de kneep zit niet in het daar aangeduide plekje, doch een heel klein beetje meer ter zijde. De kwestie n.l. is deze:

In den Amsterdamschen gemeenteraad was men bezig aan eene wijziging van de Politieverordening, ook in verband met de kortelings te voren afgekondigde trekhonden wet. Aan de orde was het al of niet muilkorven van trekhonden.

Het lid van den gemeenteraad, de Heer Scheltema, sprak bij die gelegenheid de volgende woorden:

'*Van de zijde van de Sophia-vereeniging is het verzoek tot mij gekomen*, *of ik aan de Commissie voor de strafverordening wilde vragen*, *of dit artikel niet kan vervallen. Wanneer in art. 95 sub. b*, *achter* '*trekdieren*' *wonden geplaatst de woorden* '*en honden*', *dan zou men*, *evenals voor de paarden*, *die gevaarlijk zijn en eventueel de voorbijgangers zouden bijten*, *alleen voor die speciale honden*, *welke gevaar opleveren*, *kunnen voorschrijven*, *dat zij gemuilkorfd moeten zijn. Het is toch niet wel doenlijk*, *allen honden een muilkorf voor te doen. Zij worden als trekdieren meestal toch al genoeg gestraft en wanneer zij dan nog geknepen worden door zoo'n muilkorf*, *dan is het leven voor hen al heel weinig draaglijk*'.

Dàt is voor dierenvrienden zeer sympathiek gezegd en niet minder doet het weldadig aan te vernemen, dat de Amsterdamsche Sophia-vereeniging voor dierenbescherming zich ook de zaak aantrok en van hare belangstelling op zulk een praktische wijze deed blijken. Maar, hoe vallen alle dierenvrienden niet onmiddellijk daarop uit den gelukzaligen zevenden hemel, waarin zij pas gearriveerd waren, als zij vernemen dat de Burgemeester, den Heer Scheltema beantwoordende, het volgende zeide:

'*Ik heb deze zaak besproken met den voorzitter van de Sophia-vereeniging en daarna met de politie*, *en wij (d.z. dus de Burgemeester*, *de politie en de voorzitter van de Sophia-vereeniging) zijn tot de conclusie gekomen*, *dat het toch niet gewenscht is, den muilkorf voor de trekhonden af te schaffen.'*

Dus.... de Voorzitter der Sophia-vereeniging gaf zijn stem aan het muilkorven der trekhonden!!

Nu mocht van den Voorzitter der Sophia-vereeniging, naar wij meenen, toch worden verwacht, dat hij, toen hem door den Burgemeester advies werd gevraagd, voor den trekhond zou zijn opgekomen; zoolang hij kon, getracht zou hebben om den trekhond het leed en de mishandeling door den muilkorf aangedaan, te besparen. Eerst dàn, dunkt ons, had hij zich gewonnen kunnen geven, als de Burgemeester een verpletterend *nieuw* argument had aangevoerd, een argument, dat bij hem, Voorzitter, niet was opgekomen, omdat het feit waar het op berust, hem niet bekend was, of ook, niet bekend kon zijn geweest.

Wat nu is dat brisant-argument dat den Voorzitter der Sophia-vereeniging zijn mooi standpunt van pro-Deo verdediger van den trekhond, die zelf niet spreken kan, die volgens onze wet geen rechten heeft en die zoo gruwelijk mishandeld wordt, deed opgeven?

Een niets zeggende algemeenheid!

De Burgemeester toch zei:

'*Want een trekhond heeft nu eenmaal neiging te bijten*, *naar iedereen, die de kar nadert*, *waarvoor hij gespannen is. Bovendien is het ondoenlijk van de trekhonden*, *die veelal van buiten de stad komen, bij voorbaat te weten*, *of zij al dan niet neiging hebben om te bijten*, *en ze te brengen onder 96b. Ik zou den Raad dus in overweging willen geven op dit denkbeeld niet in te gaan.*'

Een niets zeggende algemeenheid! Een argument, als geknipt voor een algemeene vergadering!

Want heeft inderdaad *elke* trekhond neiging tot bijten, of hebben slechts *enkele* hunner dien lust? Hebben *alle* paarden neiging om, wanneer men in hunne nabijheid komt, te trappen en te bijten, of hebben slechts *enkele* paarden die eigenaardigheid? Waarom wordt in die *onhebbelijkheid* van *enkele* paarden om te bijten en te slaan dan ook niet voorzien door *alle* paarden het bijten en trappen te beletten?

Indien de neiging om te bijten bij alle of verreweg de meeste trekhonden bestaat, dan mag toch worden aangenomen, dat die ondeugende eigenschap algemeen bekend is, want de trekhond bestaat in Nederland langer dan de Tango. Is het dan te veel gevergd van den wandelaar om, onder die omstandigheden; om, zelfs bij de algemeen bekende wetenschap dat men voor vreemde honden wat voorzichtig moet zijn, voor een aangespannen trekhond een beetje uit den weg te gaan, d.w.z. om niet vlak langs den trottoirband te loopen, als daaraan een kar met trekhonden stilstaat? Moet dan ieder Nederlander absoluut aan een handje loopen met een kindermeisje? Want, niet waar? die honden liggen daar niet uit eigen wil, niet voor hun pleizier in modder en sneeuw vaak. Zij liggen of staan daar vóór of onder de kar gespannen, omdat zulk weemakend bedrijf in Nederland toegestaan is *bij de wet.* En dat bedrijf *is* weemakend, omdat aan de daaruit voortspruitende hemeltergende mishandelingen den trekhond aangedaan en openlijk op de wegen gratis vertoond, *niets* of *zoo goed als niets* te doen is, als gevolg van de ruwheid en onbeschaafdheid van de meeste trekhondenhouders, als gevolg ook van de, voor den trekhond zoo noodlottige dolusleer, die bij onze rechtspraak voorzit! Want die dolusleer wil dat er *opzet* om te mishandelen aanwezig is, zal er gestraft kunnen worden, en die opzet is bijna *nooit* te bewijzen.

Als men zich tegen dat menschonteerend, tegen dat den Nederlandschen naam in het buitenland bezoedelend, tegen dat de zedelijkheid prostitueerend trekhondenwezen keert; als men den trekhond uit het openbaar verkeer gedrongen wil zien, om aan al die ellende een eind gemaakt te krijgen en daarvoor den eenigen afdoenden weg volgen wil, door nl. niet bij trekhondenhouders te koopen, moet men hooren dat zulk bestrijden van het trekhondenwezen is het brood uit den mond stooten der trekhondenhouders. Maar die zoo spreken, weten niettemin opperbest, dat dàt brood gebakken is uit de ellende der uitgemergelde, afgejakkerde, onvoldoende gevoede, afgeranselde trekhonden. En dàt brood acht de brave, in-deftige, godvreezende Nederlander niet zoo gevaarlijk voor zijn zielerust, niet zoo den Heere verzoekend, als een bescheiden twintigje uit de staatsloterij, dat na de trekking in zoo menig huishouden een blijden, zonnigen dag brengt! En uit de partij die zoo van de twintigjes gruwt is de trekhondenwet voortgekomen!

Maar, als de wijsheid onzer Bestuurderen nu eenmaal uitgemaakt heeft dat *alle* trekhonden bijten, had dan het muilkorven niet beperkt kunnen blijven tot de trekhonden vóór de kar gespannen? Eene uitzondering, (waarvoor de Voorzitter der Sophia-vereeniging, naar ons inzien, tot het laatste toe had moeten opkomen), had toch gemaakt kunnen worden voor den trekhond *onder* de kar. Want deze hond is naar voren en naar achteren meest zoo strak vastgesnoerd, dat hij niet liggen kan (een der mishandelingen, waarin de wet zelfs niet *tracht* te voorzien). Nog minder dus kan hij van onder de kar uitschieten om den Nederlander, die zonder kindermeisje loopt, te bijten.

Als we aan het recente geval van den herdershond denken, verteld in de Mededeelingen no. 10 bl. 28, dan zijn wij, en velen met ons, er nog niet zoo heel zeker van, dat *voor* en *onder* de kar gespannen trekhonden voor den voorbijganger zooveel gevaarlijker zijn, zooveel meer noodig hebben gemuilkorfd te worden, dan zoo menig losloopende liefhebberijhond.

De tweede, ook een beetje te verplaatsen kneep is deze: Toen de Mededeelingen, tegelijk met het Amsterdamsche muilkorven-incident, over een reebout spraken, bedoelde het Hoofdbestuur van den A.T.B. volstrekt niet een bepaald geval aan te geven; volstrekt niet *op dat oogenblik* zijn mindere sympathie uitte spreken over het jagen uit liefhebberij. Het wilde er alleen op wijzen, hoe naast het weinig beminnelijk optreden van haren Voorzitter in zake het muilkorven der trekhonden, de

Sophia-vereeniging openlijk afficheert de voor de dieren en dus ook voor den trekhond zeer nadeelige idee, dat jagen uit liefhebberij samen kan gaan met dierenbescherming. Dat is een ongerijmdheid, die dàarom de zaak der dieren schaadt, omdat le ridicule tue. En de dierenbescherming is niet iets ridicuuls, niet iets dat afgemaakt moet worden. Ridicule en ongerijmd is die idee der Sophia-vereeniging, omdat hetgeen iemand brengt tot dierenbescherming is de groote deernis die hij voelt voor het lijdende dier. Hoe kan men nu groote deernis voelen voor het leed der dieren en tevens voor *pleizier* dieren *dooden*, nog erger ze *aanschieten?*

Nu weten we wel dat velen in zoo'n geval zich beroepen op de Hertogin d'Uzès, die aan het hoofd der Fransche dierenbescherming

staat en tevens organisatrice is van de meest wreede, meest verfijnde dierenmishandeling, de par force jacht (ook een fijn schoteltje bij het om zijn dierenliefde door ons altijd zoo hoog geroemde Engeland!); dat die velen de tegenstrijdigheid dan trachten goed te praten met de in-poenige opmerking, dat de Hertogin zeer rijk is en veel geeft voor de dierenzaak. Alsof de zaak der dieren niet goddank! ver verheven is boven die filisterenopvatting! Want zij leeft niet van geld, maar van sympathie, van medelijden, van deernis. In elk geval, als men zich op iets of iemand beroept, geldt nog altijd het woord van Molière:

> Quand sur une personne on prétend se régler,
> C'est par les beaux côtés qu'il lui faut ressembler!

Nu weten we ook, dat de Duitsche kroonprins in zijn jachtboek gezegd heeft dat hij, op jacht zijnde, zich dichter bij God voelde. Maar dan heeft hij, telkens als hij in die aandoenlijke stemming geraakte, dien dag ongetwijfeld niets geschoten, niets aangeschoten, zelfs niet een zijner kamerheeren in buitengewonen dienst!....

DE KOCK,
Voorzitter van den A.T.B.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.
(Vervolg van No. 24.)

Sinds we Prescott verlaten hadden, was het onze gewoonte, iederen avond een groot vuur aan te leggen. Eén van onze landloopers had een zakje met boonen, welke we kookten en daarop vertelde iedereen van zijne avonturen.

Onder landloopers verliest men nimmer den moed. Er was een, die zeide, dat hij eens een goede artist was en dat hij zijn geluk weer eens in Phoenix wilde beproeven.

Dien nacht gingen we in de nabijheid van het vuur slapen. Den volgenden morgen gingen de meesten in westelijke richting. Eén was er echter, die verder met mij naar het Oosten ging. We kwamen hier en daar een station voorbij en kregen gewoonlijk iets te eten van de Mexicanen, die daar in kleine hutten wonen en als spoorwegarbeiders hunnen kost verdienen. Veelal ontmoetten we geene ziel en we hadden rondom ons woestijn, met cactussen en yucca's begroeid.

We kwamen een eenzamen wandelaar tegen. De wandelaar was oud van jaren en grijs van haren, lam aan één been, met verscheurde kleeren en toch glinsterden zijne oogen van opgeruimdheid.

Zijn geheel bezit bestond in eene tinnen kan met drinkwater. Hij zei ons, dat we in het dorp, waarheen we gingen, maar aan ieder huis moesten aankloppen, totdat we eenige voeding kregen.

De grijsaard zelve kwam zoo langzaam vooruit, dat het mij toeleek, alsof hij nooit het naburige dorp zou bereiken. Ik wenschte hem te kunnen helpen, maar ik bezat zelf niets.

Tegen den avond kwamen we bij een klein dorpje aan. In het eerste huis woonde eene Mexicaansche familie. Mijn makker had een Spaansch-Engelsch conversatieboekje. Een jongen uit deze familie vertelde zijne moeder, dat hij zoo gaarne dat boekje wilde bezitten. Hij begon zelfs te weenen, zoo hunkerde hij naar dat boekje. Ik raadde mijn gezel aan, dat boekje aan dien jongen te geven en als

belooning bereidde zijne moeder ons een uitstekenden maaltijd, bestaande uit Spaansche boontjes en pannekoeken.

Onze marsch naar Casa Grande werd voortgezet. In de nabijheid van Casa Grande vonden we eene boerderij of farm, die geheel verlaten was. Het was nacht. We beschouwden dit huis als ons hotel en we hadden ieder van ons een half dozijn kamers tot onze beschikking. Geen kellners, die ons verveelden om op fooien te wachten, en geen lawaai of rumoer van wagens, trams of geschreeuw van venters, die onzen slaap konden verstoren.

De doodelijke stilte van de woestijn omringde ons; slechts nu en dan hoorde men het geblaf van een coyote. (Een coyote is een Amerikaansche prairie-wolf.)

In den vroegen morgen begaven we ons weer op weg. Even vóór Red Rock aangekomen, verliet mijn makker mij om zich naar eene mijn te begeven, terwijl ik alleen naar Tucson marcheerde.

Te Red Rock kreeg ik een stukje droog brood van een bakker.

Eindelijk in de nabijheid van de Rillito-Rivier maakte ik een vuur en weldra kwam een landlooper mij gezelschap houden. Hij vertelde mij uit Californië te komen en op weg te zijn naar Boston.

Hij sprak: al duurde de tocht een jaar,

dat kon hem niet schelen, indien hij maar zijn geboorteplaats Boston zou bereiken. Dat was zijn doel en niemand zou hem van zijn doel kunnen afbrengen. We gingen toen nabij het vuur slapen en den volgenden morgen werd ik wakker, juist toen de zon opging. Het was een kleurrijke, verrukkelijke morgen. Ik stond op. Mijn makker sliep nog. Ik liet hem slapen, daar hij nog een langen, langen weg moest afleggen.

Zonder verdere aarzeling begaf ik me op weg naar Tucson, waar ik weldra aankwam. In Tucson trof ik een vriend aan, die mij in de gelegenheid stelde om per spoor naar Los Angeles te reizen. A friend in need is a friend indeed.

In Los Angeles aangekomen, trachtte ik op alle mogelijke wijze eene betrekking te vinden, maar zonder succes. Ik was reeds weer aan den bedelstaf en het gelukte mij nu en dan een weinig geld bij elkaar te krijgen om voor logies te kunnen betalen. Een menschlievende Japanner heeft me ook eens uit den nood geholpen.

Op een andere keer bezat ik niets. Het was een regenachtige dag. Eene betrekking kon ik niet krijgen. Geene kamer had ik, waar ik rusten kon.

Niettegenstaande den regen verliet ik Los Angeles. Dit was op een Zaterdag. Ik wandelde ongeveer zes uur door den regen, totdat ik bij eene Italiaansche boerderij aankwam. Hier trof ik eenige kinderen aan. Ik liet hun eenige boekjes zien met platen van bloemen en vruchten, die ik eens gedurende de goede dagen had gekocht. Ik gaf ze hun cadeau, en de ouders verzochten me toen binnen te komen. Ik ging met de geheele familie aan tafel zitten. Een goed bord met macaroni, brood en wijn deden me goed. Daarna toonde men mij eene warme plaats in de hooischuur, waar ik den nacht doorbracht. Het paard hinnikte driemaal. Den volgenden morgen keerde ik naar Los Angeles terug, waar ik tegen den middag aankwam.

Een paar keer heb ik ook eene wandeling ondernomen naar Pomona en Ontario, die als gehuld liggen temidden van gaarden vol oranjeappelboomen.

Beide plaatsen, zoowel Pomona als Ontario, maken een zeer levendigen indruk en het hoofdbedrijf der inwoners dier voorspoedige oorden bestaat in den uitvoer van heerlijke sinaasappels.

Men legge zich ter ruste in de schaduw van den sinaasappelboom. Men ontwaakt in den morgen en een sinaasappel valt U in den mond.

Wat verlangt ge nog meer?

Ten laatste vond ik werk en werd door een ingenieur en landmeter in Los Angeles als arbeider aangenomen. Hij engageerde twee arbeiders, waarvan ik er eén was, namelijk om eene wel te graven in het ‘Antilopen-dal’, ongeveer honderd mijlen ten Noord-Oosten van Los Angeles verwijderd. Hij had in die woestijn land gekocht en nu wilde hij de waarde van dat land verhoogen door eene wel te graven en dat land door middel van irrigatie-kanalen met water te besproeien. Men bereikt het ‘Antilopen-dal’, of liever de plaats, waar ik aan den arbeid was, door eerst den trein naar Rosamond te nemen en vandaar per postwagen naar Willow-Springs, eene kleine plaats met ongeveer vijftig zielen.

Van Willow-Springs moet men nog eenige uren door de woestijn trekken en dan komt men op de plek aan, waar ik eenigen tijd gewerkt heb.

Mijn werkgenoot, een inboorling van Wales, was onder in de wel bezig, terwijl ik het zand omhoog moest hijschen en met de spade van de wal af moest gooien. We hadden ieder ons werk. We leefden in eene tent; het was gedurende de eerste paar weken wel wat koud, maar we hielden vol.

Koken moest ik ook, zoodat ik 's morgens anderhalf uur eerder moest opstaan, 's middags gedurende den vrijen tijd ook steeds bezig was en 's avonds voór 8 uur meestal niet geëindigd had. Voor het koken werd ik echter niet extra betaald. Eénmaal had ik een ongeluk. Mijne spade gleed uit mijne handen en viel in de diepte van de wel. Ik bracht eenige angstige oogenblikken door. Gelukkig echter was de

man, die beneden in de wel werkte, niet gekwetst. Hij kwam naar boven, las me natuurlijk de les, maar ik paste wel op, dat zulks niet weer zou geschieden. Vanaf dat oogenblik echter meende de ander, dat ik 't op hem had voorzien. Ik kon geen woordje zeggen, of hij kwam met gebalde vuist op me toe. Ik bleef steeds kalm en alles liep goed af, totdat we den achtsten dag van de vierde maand naar Los Angeles terugkeerden.

Ik had vijftig dagen in het Antilopen-dal doorgebracht, waarvan 43 werkdagen. Men moet de Zondagen aftrekken en een enkelen dag, dat het weer niet toeliet om te werken.

Des Zondags ging mijn makker meestal naar Willow-Springs, maar ik gebruikte dien dag om van de rust te genieten. Wanneer ik dan zoo alleen zat in de nabijheid van de tent, zag ik allerlei vogels en andere dieren, vooral hazen. Een enkele keer zag ik een coyote, op een paar voet afstand van mij, heel kalm voorbijwandelen. Dit komt zelden voor, want een coyote is een zeer schuchter dier. Ik verdiende op die plaats $2. - per dag met vrije kost; dus na 43 dagen ontving ik $86. - als loon voor mijnen arbeid uitbetaald.

In Los Angeles teruggekeerd, nam ik een biljet via San Pedro naar San Francisco.

Van deze plaats stapte ik over op de stoomboot Korea, die me naar Honoloeloe bracht.

Honoloeloe is op het eiland Oahoe gelegen. Oahoe is één van de eilanden, die tot den groep der Hawaii-eilanden behoort. De Hawaii-eilanden zijn eene bezitting van de Vereenigde Staten. Onder de bevolking van de Hawaii-eilanden vinden wij 26110 Kanaken, 12506 kleurlingen, 28533 blanken, 21670 Chineezen en 79670 Japanners. Onder de blanke bevolking telt men 22700 Portugeezen, 3090 Amerikanen, 1730 Britten, 1432 Duitschers. Er zijn behalve dezen nog tal van andere natiën in de Hawaii-eilanden vertegenwoordigd.

De hoofdstad Honoloeloe telt ruim 40000 inwoners. De hoofdartikelen van uitvoer zijn suiker, rijst, koffie, bananen ananassen en andere tropische vruchten. Honoloeloe is het centrum van het toeristenverkeer in den Grooten Oceaan en tegelijkertijd een kolenstation. Er is een geregelde stoombootdienst tusschen San Francisco en Honoloeloe. Verder houden de stoombooten, die een geregelden dienst op Japan, China en de Philippijnen onderhouden, in Honoloeloe van 12 tot 24 uur stil. Er is nu ook een geregelde dienst tusschen Seatte (Washington), Honoloeloe en Salina Cruz (Mexico).

De ‘Royal Mail’ booten van Vancouver (Britsch-Columbia) naar Sydney (Australië) varende, gaan Honoloeloe niet voorbij.

Ook kan men van San Francisco via Honoloeloe naar Samoa stoomen.

Militaire transportschepen, varende tusschen San Francisco en de Philippijnen, doen Honoloeloe aan.

De stoomschepen van de ‘Toyo Kisen Kaisha’ (eene Japansche stoombootmaatschappij) naar San Francisco, Mexico en Zuid-Amerika stoomende, doen Honoloeloe eveneens aan. In de haven van Honoloeloe ziet men visschersschuitjes behoorende tot Kanaka's, Japanners en Chineezen. Kanaka's noemt men de inboorlingen van de Hawaiï-eilanden. Zelfs was er een visscher van het eiland Goeam. Dit is een klein eiland, dat halverwege tusschen Honoloeloe en Manila (Philippijnen) ligt. Deze visscher nu had eene groote familie, geld en ander eigendom behalve een visschersschuitje bezat hij niet. Hij leefde met zijne familie van vruchten en een weinig visch. Toch zagen al die Goeameesjes er gezond uit. ‘Hoe talrijk mijne familie ook is, toch is er nog ruimte en voeding voor één meer’, zoo sprak deze visscher van Goeam en noodigde mij uit in zijn huis te komen en aan den eenvoudigen maaltijd deel te nemen. Deze man had van het christendom nimmer gehoord en toch was hij christelijker dan alle christelijke natiën samen.

Ik bezat destijds nog een dollar. Een dollar in Honoloeloe kan iemand ver brengen, vooral, wanneer men zich met rijst, vruchten en brood tevreden stelt. Voor 5 cent kan men twee dozijn bananen koopen. Voeg daaraan toe een papaia en men heeft voldoende voor den geheelen dag. Of men verandert van dieet en gaat naar eene Chineesche restauratie, waar men voor 5 cent een groot bord met rijst verkrijgt. Meestal ging ik op het strand slapen. Het gekabbel der golven wiegelde hij in slaap.

Honoloeloe is schilderachtig gelegen. Aan den eenen kant van Honoloeloe zijn de haven en de zee, en aan den tegenovergestelden kant liggen de bergen. Tusschen de bergen en de zee nu ligt Honoloeloe.

Een bekende heuvel is de ‘Punchbowl’. Ieder toerist moet dezen heuvel bestijgen, om van de top het oog te laten glijden op de stad Honoloeloe, die als het ware in een park gehuld is, waarboven men hier en daar een huis verrijzen ziet.

Er is dan ook bijna geen huis in Honoloeloe, behalve in het centrum der stad, dat niet zeer uitgestrekt is, of het is van tuin en boomen omringd.

Van den ‘Punchbowl’ ziet men over de tuinstad heen de schepen in de haven liggen. Vanuit de verte beschouwd, ziet men met genoegen naar die schepen. Alles ziet er op zulk een afstand zoo klein, maar tevens zoo aantrekkelijk uit, alsof men dat geheele landschap in zijne hand zou kunnen grijpen en men met de scheepjes als kinderen met speeltuig zou kunnen gaan spelen.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

L. de Poorter, **den Haag.** - Uit Uw adresseering blijkt voldoende dat gij geen Lelie-lezer(es) zijt, waar gij Uw vraag richt tot den uitgever, die Uw brief natuurlijk aan mij doorzond. Vandaar dat ik Uw beantwoord met Uw voluitadres, opdat een Uwer bekenden U meedeelt *dat* gij zijt beantwoord. Neen, de aangeboden gedichtjes wensch ik niet ter inzage. Die persoon, die ze 'tamelijk goed vindt', moet liever zelf trachten ze ergens onderdak te brengen; wij hebben meer dan genoeg copy van dien aard. Vergun mij U te zeggen dat dergelijke personen, die Uw dochtertje zulke vage dingen wijsmaken, op haren jongen leeftijd, haar tien tegen een van den wal in de sloot helpen. Laat zij veel liever flink wandelen, en overigens leeren een goede huisvrouw te worden, in plaats van reeds nu 'tamelijk goede gedichtjes' te fabriceeren. Zulk een 'wonderkind' is gewoonlijk op haar vijf-en-twintigste jaar zenuwziek.

O.Th. van V. - Gedichten van *anderen* kan ik niet herdrukken in de Lelie. Uw proza-werk wordt gaarne geplaatst.

J.T.G. - Ik hoop dat ik Uw ps: juist spel? Inderdaad wil ik gaarne nog iets uit Uwen bundel overnemen. Maar misschien wilt gijzelve dan wel een paar verzen voor mij overschrijven tot dat doel? Want ik heb op het oogenblik mijne boeken reeds gedeeltelijk ingepakt wegens onze aanstaande verhuizing. Het doet mij goed wat gij schrijft over onze vrouwelijke behoefte aan liefdegeven: 'Er is immers niets heerlijkers dan anderen met onze liefde gelukkig te maken.' Zoo ook voel *ik* het. En het is zeer waar wat gij schrijft, dat vele vrouwen dit niet eenmaal willen erkennen in haar verdord egoïsme. - Over de Engelschen denken we natuurlijk geheel gelijk; inderdaad teekent het hun aard dat ze 'ik' schrijven met een hoofdletter 'I'. Ge kent zeker ook de spotternij op den Engelschen bluf, dat over het Britsche Rijk de zon

nooit ondergaat? Aan een Engelschman, die zich hierop te goede deed, antwoordde een Duitscher: ‘Natuurlijk, God kan de Engelschen dag noch nacht uit Zijn oogen laten; Hij moet dus wel zorgen dat Zijn licht hen steeds beschijnt, anders voeren ze steeds iets uit dat niet in den haak is.’ Met dat al beäam ik Uw begeerte naar vrede, hoe dan ook, ten volle. Vriendelijk dank voor Uw lief schrijven.

Onno. - Ik heb van U twee bijdragen ontvangen, die beide worden geplaatst. Gelukkig dat ik betere tijding hoor van Uw patiënte.

Febr: II. - Dank voor Uw bijdrage. Gij ontvangt de proef. - 't Leven waarvan gij spreekt heeft ook mij wel dikwijls aangetrokken, maar ik geloof dat het in ons land niet heel bevredigend zal zijn, naar al wat men ervan hoort. Vriendelijke groeten.

W.S. - Ik neem de onderteekening Uwer ged:. Van de Lelie kan *ik* geen ex: zenden; dit moet worden aangevraagd bij den uitgever.

Mevr: J.S. - Denkt U toch niet dat ik ‘boos’ ben. Het valt mij niet in dat te zijn. Zoo gauw ben ik niet ‘boos’. Vriendelijke groeten.

H.v.H.S. - Zooals gij ziet is reeds voldaan aan Uw wensch. Vriendelijk dank voor Uw gelukwenschen.

C.B. - **B.** - Uw gedichtjes zijn nog te onvolkomen van vorm om voor den druk geschikt te zijn.

John. - Vriendelijk dank voor Uw schrijven. De gedichtjes nam ik aan.

F.A.E.W. - Ik kan U onmogelijk particulier antwoorden. Al Uw bijdragen krijgen een beurt, maar niet altijd volgens volgorde.

v/d. H., **den Haag**. - Zendt s.v.p. niet méér gedichtjes. Ik heb voldoende copy in dat opzicht.

Thelma. - Uw bijdrage nam ik aan als feuilleton.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

29 December 1915.
29ste Jaargang.
N°. 26.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
De Openbaring der Onzienlijke Wereld.

Er is een Schepper, noemt Hem zooals gij wilt, want.... het Geschapene kan niet daar zijn zonder een Schepper.

Onze Wereld - al die Werelden, die nog menschen kunnen waarnemen, en die zijn geordend en geregeld met volmaakte nauwkeurigheid zijn gemaakt door een Maker met volmaakte Wijsheid.

Als wij op onze Aarde maar even één blik slaan in het rijk der planten en in dat der dieren, als wij maar even een tip oplichten van den sluier, die over het wezen

der natuur ligt, en wij zien de harmonie tusschen kleur en klank en getal, dan worden wij aangegrepen door een eerbied niet uit te

spreken; en diepe ontroering maakt zich van ons meester bij het beschouwen van die onnaspeurlijke Wijsheid, schitterende schoonheid, en volmaaktheid van de wonder-heerlijke Schepping.

Mijne heeren materialisten, als men U vertelde dat Uw huis, waarin alles met smaak en overleg is geregeld, zoodat in uw studeerkamer zich alles bevindt voor uwe eigene werkzaamheden, zoodat zich in de ontvangkamer datgene bevindt, wat noodig en aangenaam is voor het ontvangen van gasten, zoodat in de keuken alles aanwezig is om het raderwerk der huishouding geregeld en ordelijk te doen loopen, en men vertelde u dan dat uw huis met alles wat daarin is ontstaan was, ja, door wat?....? hier zit gij met de handen in het haar als gij b.v. tot dien tijd zeebewoners waart geweest. Wel, door een draaiing der moleculen; wel, de stof ging aan het draaien, en toen draaide die heeleboel precies zoo netjes in elkaar.

Ja, dat is heel duidelijk!! Maar *wie* deed de moleculen draaien? O, menschen van onlogische gedachten?!?

Wij zien dat de Schepper met doelgerichten Wil, en ondoorgrondelijke Wijsheid de majestueuze Schepping heeft voortgebracht.

Het ongeluk van ons menschen is, dat wij altijd en altijd God willen verklaren. God is.... en nu volgen allerlei verklaringen, van datgene wat ver boven ons verstand uitgaat, en wat wij ook volstrekt niet noodig hebben te weten, want elk mensch vindt zijn Tempel in zichzelve; daarover te twisten is geheel vruchteloos.

Vrije mensch, hoe heerlijk had voor u de Aarde niet kunnen zijn, en wat hebt gij er van gemaakt!! Een jammerpoel van ellende en ongerechtigheid.

Maar keeren wij tot ons onderwerp terug. Waar kunnen wij leeren van en kennisse opdoen omtrent de Godheid, Godsdienst? Dat is alleen in de heilige gewijde boeken, die elk volk bezit. Wij hebben den Bijbel, andere volkeren hebben andere heilige boeken, die allen denzelfden geest ademen en in hoofdlijnen precies hetzelfde zijn. Zij stammen in één grond. Eén Godheid gaf den geest er aan. Opmerkelijk is 't dat de andere volkeren hunne Heilige Boeken in eere houden.

Alleen bij ons, bij de Christenen is de Bijbel geworden tot een Niets.

In de Roomsche kerk is de eeredienst van Maria gekomen en de Roomsche weet alleen van den priester en van de kerk met al haar cermoniën.

De Bijbel is voor den Roomsche niets.

De Orthodoxe Protestanten houden weliswaar het Bijbel*boek* hoog in eere; maar het is voor hen een onbegrepen en onbegrijpelijk boek. Zij belijden met hun lippen de goddelijkheid van den Bijbel en de Orthodoxe predikers, dat zijn de farizeeën en schriftgeleerden, houden zich krampachtig vast aan den dooden letter van den Bijbel; maar de levende geest van Onzen Meester verstaan zij niet.

In waarheid heeft de verharde Orthodox in zijn leven, in zijn hart *niets* aan den geest des Bijbels.

De Vrijzinnigen, de modernen, die winden er heelemaal geen doekjes om, zij verklaren openlijk dat de Bijbel een boek is waar veel moois in staat, doch wij moeten dat Boek niet beschouwen als een werkelijkheid. Het zijn symbolen, mythen, het is allemaal bloemspraak.

De verhalen van het Nieuwe Testament! Dat zijn allegorische voorstellingen.

Voor hen is de Bijbel wel geheel en al geworden tot een niets.

Jezus is niet bovennatuurlijk geboren.

Het verhaal van Zacharias, die een zoon kreeg op buitengewone wijze, dit was Johannes, de voorlooper van den Messias, ‘wel neen, dat wordt maar verteld,’ dus niet waar.

De wonderen, die Jezus verrichtte, doordat Hij de geestelijke wetten kende, en die naar goedvinden kon gebruiken, waarover Hij macht had; die zijn nooit gebeurd; die wonderverhalen: dat is beeldspraak.

Het verhaal hoe Saulus van Tarzus tot een Paulus werd is.... allegorie.

Jezus is niet ten hemel gevaren.

De Heilige Geest kwam niet als vurige tongen op de hoofden der apostelen, dat geheele Pinksterverhaal is ook maar zoo maar verteld.

De Handelingen der apostelen zijn ook allemaal maar fictieve daden, natuurlijk nooit zoo gebeurd.

Nu vraag ik: of ik één woord verkeerd zeg als ik uit het bovenstaande concludeer, dat: het geheele Nieuwe Testament op die manier tot een niets, neen erger tot een leugen wordt gemaakt.

Wel een mooie leugen, want zij haasten zich om te verklaren dat Jezus een zeer verheven persoonlijkheid was, tot een leugen met een zeer verheven, liefdevolle strekking.

Maar nog eens zeg ik geen woord ten onrechte als ik herhaal dat onze Bijbel het

geestelijke Boek bij uitnemendheid door hen gemaakt wordt tot een sprookje. Net precies als een sprookje van moeder de gans.

Ik vraag U menschen, als al de verhalen zooals ze daar geschreven staan in het N.T. alleen maar beeldspraken en allegorische voorstellingen zijn en bloemspraak; waar is dan het verschil tusschen de zeer schoone sprookjes, die ons verteld worden ook met zedelijke strekking, en den Bijbelsprook?

Op dit standpunt stond de gansche moderne, vooruitstrevende, denkende Christenheid in het midden dezer eeuw, met aan het hoofd de officieele wetenschap.

De Bijbel had zijn Heiligheid en Gezag verloren. Niemand wist in waarheid in zijn hart, wat er mede aan te vangen. De kerken liepen leeg, massa's keerden zich van den Godsdienst af. Overal kritiek, overal afbreken, overal ontkenning van het bestaan van iets wat geen stof was. Er heerschte een dikke duisternis omtrent de kennis der geestelijke dingen. Het materialisme vierde hoogtij.

En toen... geschiedde het: dat plotseling de geestelijke wereld zich begon te openbaren; dit is een historisch feit, 1848.

De kruistochten begonnen met de eerste kinder-kruistocht in dat en dat jaar - historisch feit. - De hervorming begon met het aanplakken der stellingen op den slotkapel in Wittenberg in dat en dat jaar - historisch feit -.

De geestelijke sfeer openbaarde zich in 1848 doordat een bewoner van dat rijk door voortdurend onophoudelijk kloppen gehoor vraagde - historisch feit.

Niets vreemders dan andere historische feiten.

Een stortvloed van verschijnselen veroorzaakt door onzienlijke krachten openbaarde zich vervolgens allerwegen.

In Amerika, Frankrijk, Engeland, Rusland, Italië, overal. De menschen stonden verplet, verschrikt, verbijsterd. Niemand wist wat er mede aan te vangen, het klopte, tikte, luidde en bewoog in de paleizen der koningen en in de hutten der armen.

Nooit van gehoord, - bedrog, hallucinatie, ‘leugens’ kreetten de materialisten. En de deftige wetenschap schudde het hoofd en herhaalde ‘nooit van gehoord’, en hulde zich geheel in haar zwarte tabbaard, om de verschijnselen, die zij niet kon verklaren, en die niet pasten in hun kunstmatig theoretisch gebouw, niet te zien en die zij haatte deswegen met fellen haat.

Het was niet de eerste keer dat de officieele wetenschap zoo dom, onlogisch en onwetenschappelijk handelde, denkt maar aan Copernicus. Galileï werd verbrand. Franklin voor gek verklaard, Boué vierkant uitgelachen in de vergadering der hooggeleerden. En later moesten de heeren erkennen, dat zij ongelijk hadden en werden de zeilen verhangen. Een bijzonder vooroordeel tegen de Openbaring der onzienlijke wereld was: dat zij zich verstoutte zich te openbaren zooals zij was. ‘Neen’ zeide men, ‘als er een onzienlijke wereld is, dan moet zij zoo en zoo wezen.’ O, denkende menschheid!!

Precies als in Jezus' tijd, ‘wel neen’, zeiden de Joden, als de Messias komt is hij natuurlijk bekleed met purper en goud en omstraald door wereldsche pracht.

Dat Jezus kwam in nederigheid en onaanzienlijkheid, zooals het Hem goeddacht te komen; neen, dat werd niet aangenomen.

Een geest, die klopt!! 't was bespottelijk in de oogen der wereld. Maar wat had hij dan moeten doen? Ik vind 't uiteraard geheel natuurlijk, dat iemand die gehoor wil krijgen, klopt.

[1] ‘Ik word aangevallen door twee zeer verschillende secten - de geleerden en de weetnieten. Beiden lachen mij uit en noemen mij een dansmeester van kikvorschen. Toch weet ik, dat ik een der grootste natuurkrachten heb ontdekt’.

GALVANI.

Den 20sten Juni 1853 werd aan de tafel van koning Friedrich IV over het onderwerp (Spiritisme) gesproken en Alexander von Humbolt's meening gevraagd. Hij antwoordde: ‘*de feiten zijn onloochenbaar* - de verklaring blijft de wetenschap schuldig’.

‘De volmaakte opmerker op eenig gebied van wetenschap zal zijne oogen als het ware steeds geopend houden, opdat zij dadelijk mogen gevestigd worden door eenige gebeurtenis, die *volgens aangenomen denkbeelden*, *niet geschieden moest*, want dit zijn de feiten, die den weg tot nieuwe ontdekkingen banen’.

SIR JOHN HERSCHELL.

Gevoegelijk zal de toekomst leeren, dat bij de kikvorsch van Galvani, het tuitklepje van Fulton's waterketel, de vlieger van

1) ‘Een Nieuw Veld v or Wetenschap van A.R. Wallace William Crookes en C.F. Varley, leden der Kon. Academie v. Wetenschap

Franklin, de dansende tafel een plaats zal krijgen, en door dit geheel en al onaanzienlijk begin zich een Nieuw Veld van Wetenschap zal gaan ontwikkelen, als waarvan de menschheid in zijn stoutste verbeelding niet heeft gedroomd, onmetelijk en onbegrensd.

Aan het spirit(ual)isme is het nu reeds te danken, dat er nieuw licht is gekomen op de Bladen van den Bijbel; dat de Bijbel wederom is geworden Ons Heilig Boek, tintelend van Waarheid en Leven, omdat wij nu kunnen begrijpen alles wat voorheen duister was.

De woorden van Jezus, alles wat verhaald werd, we wisten er eigenlijk geen weg mee. Wat hadden de zoekenden, de twijfelenden eraan, al die verhalen behoorden toch immers maar in het fabel- en bloemenland; het was allemaal in theorie zoo mooi, maar wat gaf het toch eigenlijk voor ons leven en voor ons zelven.

Maar nu wordt alles helder en *waar* en levende werkelijkheid voor ons.

Nu begrijpen wij: de geboorte van Jezus, het Pinksterverhaal, de hemelvaart.

'In het huis mijns Vaders zijn vele woningen.' 'Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen, geen kwaad zal u wedervaren, want Hij zal zijn Engelen van u bevelen, dat zij u bewaren op al uwe wegen.' Ps. 91.

'Ga tot den Vader, gij verslagenen van harte, daar alleen is rust te vinden.'

En het geheele Evangelie, het is alles waarheid, heerlijke heilige Waarheid.

De Nieuwe Openbaring brengt de twijfelende en vertwijfelende ziel wederom tot den Bijbel, tot God, tot Jezus. Nu *weten* wij.

Arnhem.

S. Hoogendijk-Hesse.

Zenuwziekte en de toekomst der Ned: natie.

Het is niet alleen niet vreemd, het is zelfs bijna van-zelf-sprekend dat ik, waar dit nommer verschijnt even vóór een nieuw jaar aanvangt, denk aan de toekomst. Wij zijn het allen gewoon te vragen wat het komend jaar, wat het Onbekende ons zal brengen. En dat misschien thans meer dan ooit nu de wisselende oorlogskansen de vraag: Wat zal er ten slotte van Nederland worden? gedurig op den voorgrond dringen.

Wel, indien men een volk moet beoordeelen naar wat zijn 'beste' zonen voortbrengen, dan heeft Nederland, blijkens het onderstaande, m.i. alle reden om niet meer te gelooven aan zijn eigen toekomst. Kan men zich iets zenuwziekers, iets weerzinwekkends-lamlendigers voorstellen dan de flauwe praat, die ik uit het voorlaatste feuilleton van het Vaderland knipte, geschreven door Nederland's 'grootsten' tegenwoordigen auteur: Louis Couperus:

De uren
door Louis Couperus.

Dag en Nacht brengen zij mede, door de lichte en donkere poorten....

O, de morgenuren, o de vreeselijke morgenuren! Het Eerste is binnen geslopen, door slecht gesloten gordijnen, tusschen kieren van blinden en zij is zoo grauw en armbloedig en akelig, een larve, een spook gelijk.... Zij heeft niets van eene der bevallige Uren, die Rafaël schilderde; zij heeft niets van een dansende Hore, die de Dageraad vergezelt; zij is een magere, schuwe,

grijze schim, die binnen is gekropen langs verbodene ingangen, terwijl ik nog te bed lag en sliep. Zij heeft mij, de Eerste ure, - zij is, meen ik, 'Zes' genaamd - plots doen wakker schrikken onder haar killen spokekus en zij heeft er pleizier in haar morgenasch te spreiden over en in zoo heerlijk fluweelige nachtschaduwen mijner kamer. 'Weêr een dag! Weêr een dag! sist zij mij toe en ik draai haar mijn rug toe. Ik wil nog slapen, ik wil haar niet zien, die eerste ure, die eerste schoonheidlooze ure, zonder bekoring....

Ik laat haar heel alleen tobben in mijn kamer. Ik meen zelfs, dat ik weêr in slaap ben gevallen maar de komst van hare zuster, die ik óok haat, bespeurende doòr mijn lichte slaap heen, ben ik even uit het bed opgewipt, heb ik de gordijnen dichter over elkander getrokken met een ongeduldig, eenergiek gebaar en sluit háar ten minste buiten. Die satisfactie heb ik. De Tweed ure komt mijn kamer niet in en, gelukkig. Ik voel, dat ik weêr inslaap.

Straatgeluiden kondigen de Derde ure aan. Weêr een dag, weêr een dag is al reeds lang begonnen.... Melancholie lusteloosheid, troosteloosheid houden mij in bed loom omarmd en verlamd. O verlamde omhelzing der morgenuren, die ik haat, die ik allen haat, vooral des winters, als zij zoo grauw zijn.... En toch, al is hare omhelzing mij wellustloos, den nieuwen dag te beginnen - dus, mij hem gewonnen te geven - is mij nòg wellusteloozer.... Hoe is het mogelijk dat er nu reeds menschen den dag, en velen al sedert de twee eerste uren, zijn begonnen!

Wat een energie, en waarvoor? Om tegen den nacht weder te eindigen! Is eigenlijk de dag niet overbodig? Is eigenlijk de diepe nachtslaap, het Niets, niet het eenige? Te beginnen, o te beginnen dezen nieuwen dag!

Ik rek mij uit, dek mij weêr toe en bepeins... Zij is bleek van regengrauwte: ik zie haar jonge mistroostigheid schemeren door de kale boomen, want het schijnt, dat mijne gordijnen zijn open getrokken en warme thee wasemt op mijn tafeltje...

Warme thee is soms vertroostend, verteederend en met het leven verzoenend. Maar de Vierde ure is het nog niet... O, ik voel het al: deze nieuwe dag, deze nieuwe morgen, zeer zeker, zal zich voortslepen, zonder gratie of aannemelijk doel. Ik ben nu wel uit het lauwe bed en mijne eigene loomte geslipt, maar eigenlijk: waarom...? Om mij heel omslachtig te baden, te scheren, te kleeden... wat een werk, wat een werk voor nièts! Nu ben ik klaar, nu ja: nu ben ik klaar. Het is ook wat! Waartoe is iemand klaar? Klaar-zijn is geheel overbodig.....

Grauwe spleen der Hollandsche morgenuren, ik kèn ze weêr, zooals ik ze vroeger kende. Gij zijt weêr precies hetzelfde, wat gij vroeger waart, in de dagen mijner jeugd. Is dit om de lucht, de atmosfeer, de stemming-op-straat. Vermoedelijk? Dit morgenspleen is het Hollandsche. En het maakt mij ongeschikt iets anders te doen dan mijn morgen te verlummelen, terwijl daar ginds, in de landen der z. n, ik veel vroeger opstond, ik wandelde, ik werkte, ik genoot....

Morgenuren, sleept voorbij! Gij zijt niet mijne uren, o Hollandsche morgenuren, gij waart ze nooit, zelfs niet toen ik een schooljongen was. Vijfde en Zesde ure zijn mij niet meer dan een moeilijk zich verzoenen met den nieuwen dag, een loom even courantje-en-brieven-lezen, een zich-rekken, een flaneeren door mijn slaapkamer, met eene onwilligheid aan àlles wat die morgenuren van mij eischen.

De Hollandsche morgenstraat is niet enveloppant van troostrijkheid. Zij is net genoeg oninteressant om even een boodschap te doen of even den portier van Het Vaderland mijn feuilleton te overreiken.... Dat is alles. Toch, hoe treffen mij telkens weêr en nog altijd als wèl interessant sommige typen: de Scheveningsche visschers in correcte zwarte jassen en platte petjes, die komen flaneeren in de winkelstraten, het echt-Hollandsche, hier en daar....

Gelukkig is het Zevende uur aangesleept en nadert het lieflijke van het lunch. Dat is wel een gebenedijd uur van materialisme, want al sleepte ik mij mèt de slepende morgenuren voort langs den weg van den Tijd, ik heb, als nadert het gebenedijd lunch-uur.... honger, vreeslijke honger en het is een prèttig uur, het lunch-uur. Er is iets opgehelderd in mijn grauwe ziel, met dat zoet materialisme en het is héel vreemd, maar ik voel mij na het Achtste uur, tegen het Negende aan, wèl gedisponeerd tot den arbeid. Een paar uurtjes maar, een paar lichtende middaguurtjes maar, o lezer, die meent, dat ik mij dood schrijf, wat ik nooit van plan ben te doen! Gij, twee brave werkuurtjes, gij zijt ook al niet gelijk aan de dansende Horen van Rafaël: gij gelijkt meer op de iederen dag aantrekkende werkezeltjes maar toch wel lieve en blijde, die het wagentje zoo vòl geladen en weêr iets meer beladen blijmoedigjes voortrekken, weêr een dag verder over den weg van den Tijd, totdat het einddoel van den arbeid verricht zal zijn, voor altijd, op deze aarde.... En dan dat beminnelijke uur, dat nadert als het laatste werkuur, Tien van den dag, is heengetrippeld; het bekoorlijke, stemmingsvolle Elfde! Hoe is het mogelijk, dat gij, o lieve lezeres, het passeert in een tea-room! Het is mijne huiselijkheid, dat uur: bij

mijn eigen thee, door mij-zelven gezet, en gedronken bij mijn eigen haardvuur, de lampen bescheiden slechts schemerend en dan dat heerlijk peinzen, terwijl de stemmingsvolle schaduwen en glanzen dansen hun zielvol, intiem ballet.

Vreemd, na die intimiteit zijn de uren geheel veranderd van ziel, van aspekt, innerlijk, uiterlijk. Even de straat op: een koorts naar licht, menschen drijft plotseling mij voort. Helaas, het Hollandsche middagstraat-leven is vroeger dan het Florentijnsche; ik heb het, al genietende van eigen thee en vuur, laten voorbij gaan. De menschen gaan reeds naar huis.

Het voldoet mij alles behalve, dat Hollandsche, te laat door mij gezochte straatuur. En als ik thuis kom, nadert (Twaalf is voorbij) het Dertiende, ure des middagmaals.

Ure, van regelmatigheid, maar nooit van honger. Ure, ingesteld door de gewoonte, maar niet door de behoefte. Ure, alleen te genieten aan een rijk gedecoreerde tafel met exquize maar niet te talrijke schotels en gasten, waartusschen bevallig aangedane vrouwen. Want, zie, de uren der wereldschheid naderen. En zij zijn mij welkom. Ik bemin de avondwereldschheid. Was ik de intieme man tegen het namiddagthee-uur, de avond-intimiteit is niet meer de mijne. Ik moèt uit, tegen Ure Veertien en Vijftien. Werken kàn ik niet met deze uren, die altijd voor mij hadden iets schitterends, iets feestelijks: ik zie ze altijd in lage avondjaponnen. Wat zien ze er gehéel

anders uit dan die vale spoken van morgenuren, en wat geheel anders dan de streelende lieflijke schimmen der namiddaguren. Zij werpen het stofgoud om mij en zich rond. Zij lokken mij naar de zalen van het feest, naar de 'tempels der kunst', al zijn die tempels niet altijd tempels en die kunst niet altijd kunst....

O hoe vreemd, o hoe vreemd! Mijn Uren, mijne laatste, zij worden hoe schitterender en schitterender! Ik bemin het late avondfeest, ik bemin het late avondmaal, ik bemin de feestelijke Nacht, die mij ongemerkt binnen leidt in den volgenden Dag, wiens droefgeestigheid ik mij nog niet bewust wordt. Ik ben de man van den avond en nacht der feestelijke schijnsels en schuimende wijnen, der een weinig geëxaspereerd tintelende conversatie, der gezellig mondaine gloriën, die zich besluiten in een paar warm kleurige salons, waarin, bij een prettig souper, de absolute doelloosheid ons bewust wordt dezen, met loome Uren aangevangen Dag te eindigen en naar bed te gaan...

Immers, dat is hij zonder twijfel, Nederland's 'grootste' hedendaagsche auteur. Juist daarom *beteekent* deze zijn uiting veel; als zijnde een treurig bewijs van den volksgeest der Nederlanders, door wien hij hìer te lande wordt gehuldigd, ja aangebeden, als de roem en de kroon onzer hedendaagsche letterkunde. En, dat is hij ook in zoo verre dat er op zijn stijl en zeggingsvorm hier niets valt aan te merken. Als *werk* beschouwd is dit causerietje zonder twijfel een der beste die hij tot hiertoe heeft geleverd onder de vele prullaria, waarmede hij - die 't beter kan - den Vaderlandlezers in de feuilletons opscheept.

Maar de inhoud! Ik vraag U in gemoede of een volk eigenlijk nog recht heeft van bestaan, dat in een zijner grootste dagbladen, als het Vaderland, geredigeerd door mannen die toonden iets te *kunnen*, *wil* lezen zulke ontzenuwende, onmanlijke, laffe leuterkouserij! Dit geheele relaas toch van een zichzelf mateloos verheerlijkenden, over het paard getilden, kinderachtig-ijdelen dwaas, het is immers niets anders dan het armzalig gejeuzel van een aan ingebeelde kwalen doenden zenuwzieke, die als zoodanig alle gezonde noties heeft verloren, die het voor interessant houdt de morgenuren, de mooiste uren van de schepping, te beschimpen, en die zich eerst voelt opleven als hij de onnatuurlijke atmospheer inademt van partijtjes en dinertjes, waar hij zich laat bewierooken.

- Een Couperus, van wien zulken akeligen naren nonsens wordt gedrukt in een groote courant, welke er een eer in stelt vooruitstrevend te zijn, en welker lezers zulke malle praat tolereeren, een Helene Swarth, wier verzen in de laatste jaren niet veel beter zijn van zenuwziekigheid als het proza van Couperus, zij teekenen het gebrek aan kracht, aan wil, aan iets moois weten te scheppen, dat kenmerk is van ons tegenwoordig Nederland, met zijn vroeggebrilde, bleekneuzige, would-be-kunstenaren-jongelui-oude-mannen van 17 jaar, en dito juffers, wier geleerdheid in de tram zich op roerende wijze uit, door de groote boeken, waarover ze aanstellerig zitten gebogen, en door het volslagen gebrek aan elegantie waarmee ze zich kleeden, in lompe vormlooze ulsters en met malle kinder-hoedjes op van 't wansmakelijkste soort. -

Indien Louis Couperus 's ochtends op tijd opstond, zich behoorlijk vlug waschte en kleedde, en in Gods rijke natuur eens 'n zonsopgang ging bekijken, in plaats van opzichtige sokken en aapachtige dasjes aan te trekken, en zichzelf te liggen bewierooken in zijn bed bij slappe thee, zonder twijfel zou hij dan 's middags gedisponeerd zijn tot flink en behoorlijk werken, en 's avonds, moe en opgewekt tegelijk, naar zijn bed gaan. - En dan zouden wij verschoond blijven daardoor van 'letterkundige' producten als 't bovenstaande, die op verstandige menschen geen andere uitwerking hebben dan dat ze glimlachend-schouderophalend zeggen: De

man gaat stellig niet voldoende naar nommer honderd, maar welke de overgroote meerderheid, van domme en onnoozele napraters, waaruit het menschdom bestaat, imponeeren als iets heel-bijzonders-artistiekerigs, en als het allernieuwste bewijs van een grooten geest.

Och arme! 't Tegendeel is wáár! Longfellow dichtte het zoo juist in zijn Psalm of life: ‘Let us then be up and doing, with a heart for any fate.’ Zij, die van *zulk* hout zijn gemaakt, van het hout dat liever breekt dan zich laat krommen, zij zijn nog niet rijp voor een afhankelijkheid van anderen. Maar een volk dat ‘kunstenaars’ eert in het bovenstaande genre, dat, erger nog, inderdaad in zulk een gedegenereerd misbaksel *moet* erkennen 't beste wat het helaas nog kan aantoonen heden ten dage op letterkundig gebied, het is m.i. niet veel meer waard, het heeft *te* weinig meer gemeen met zijn voorzaten, de Vondels, de da Costa's, de Hildebrands van de Camera Obscura, de de Ruyters en Trompen, en zoo vele anderen, om nog te

kunnen hopen dat het blijft voortbestaan. - 't Centraal hotel in den Haag adverteert, in een koeterwaalsch van wat ben je, dat het ‘attracties heeft als in het buitenland’, en dat gewenscht wordt: ‘evening dress,’ (Hollandsch, Engelsch, Fransch, alles door elkaar). Op zulke plaatsen als dáár, waar een Fransch en Engelsch sprekend Hollandsch publiek te samen komt in den laten avond, daar óók hoort de zenuwzieke Louis Couperus in den nacht thuis. En, als hij en zijn bewonderaars dan daarna in de verachte morgenuren den werkdag verslapen en verluieren in bed, dan zal het uur wel niet verre meer zijn, waarop meer flinke volkeren, als b.v. de Duitschers of de Engelschen ons komen inpikken tot een welkome aanvulling van eigen gedunde gelederen. Voor slaven immers, in dienst van anderen, zijn zulke onmachtige zielen als de Couperus'en, enz., nog wel te gebruiken. Zijn we maar eerst ingepikt, dan zal de overheerscher dezulken het vroeger opstaan wel leeren. Dáárvoor geen vrees.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Alles op zijn tijd.

Opmerkelijk is het dat er in den laatsten tijd zoo geijverd wordt, alle mogelijke vereenigingen op touw te zetten, die alle hetzelfde schoone doel beoogen, n.l. het tot stand brengen van een duurzame wereldvrede! Waar het misschien door anderen als een natuurlijk gevolg der treurige oorlogen van den tegenwoordigen tijd beschouwd wordt, kan het mij niet anders dan bevreemdend aandoen, dat plotselinge gevoel voor vrede in een tijd als wij thans beleven!

Waarom daar niet eerder aan gedacht?

Wereldvrede, de groote algemeene vrede van volk tegenover volk, mensch tegenover mensch in 't grootst mogelijke idée opgevat, zal nog wel vèr af zijn; - doch niettemin dient ieder mensch daarnaar te streven!

Maar dat het nog kan voorkomen dat volken tegen elkander optrekken, aangespoord door machten welke vreemd zijn tegenover elk individu op zichzèlf, - dàt is zóó raadselachtig dat men aan het bestaan ervan ternauwernood zou kunnen gelooven, als de werkelijkheid er ons niet dagelijks van overtuigde!

En als men stuk voor stuk der den oorlog ingezondene mannen zou vragen: ‘wilt gij dit?: - dat ploffen in 't wilde; - dat moorden en vernielen; - dat krachtige jonge menschen tot walgens toe mismaken; - dat eindelooze wee brengen over u zelf en anderen?’ - Dan kan ik niet aannemen dat één het werkelijk zou wenschen! - Doch de massa laat zich drijven! Personen, die voor het schoonste in natuur of kunst of edele menschendaad nooit in extase kunnen komen, trekken (opgetogen?) ‘zoo luidt de gebruikelijke term’ ten velde.

Ten velde tegen wat?

Tegen het kwade trekken nooit zoovelen ten strijde!

Maar dáár wordt de massa ook niet op afgericht! - -

En wat is het resultaat na zóóveel lijden?

Wat grenzen verandering, wat de strijdende menigte ten slotte koud moet laten; wanneer ....de landman versuft neerzit als dupe van den strijd, ongeschikt om zijn stuk grond (waarvan de grenzen zich nooit uitbreidden, maar wèl verminderden, als het al niet gehéél verdween) te bewerken; -

wanneer de musicus zijn handen mist of zijn gehoor;

de schilder zijn oogen; - en ten slotte het ergste van alles, als allen die uit den strijd overbleven physiek geschokt zijn; - verhard of verweekelijkt; - lichamelijk maar óók geestelijk kreupel of lam!

En zou zoo'n restant van een mensch (geschapen naar Gods beeld zooals 't ons verteld wordt,) nu werkelijk in zoo'n toestand zóó voldaan wederkeeren tot de zijnen (als hij die nog vinden kan, en hoe?) dat hij heel zijn verder leven opgewekt uitleeft stéédsmaar in één guldene voldaanheid over die (in 't reine gebrachte?) kibbelpartij der regeerders?

'k Wil 't hopen, maar betwijfel het sterk.

Maar waarom daar nù tegenop te trekken? Waarom niet reeds lang daarmede begonnen bij de kinderen?

Jong gewend, oud gedaan!

Wie in een kinderziel het zaad strooit om er de leliewitte vrede-bloem te doen ontluiken, - die zal er bij den rijpen mensch geen onkruid behoeven te wieden.

En ik vraag maar weer: ‘waarom?’ Waarom wordt dit niet gedaan? Ik vráág maar! Want zóó verwonderd ben ik, dat ik grooter nog gevoel die verwondering dan leed om al die ellende.

't Is zoo vreemd; - zoo onlogisch!...

En nù wil men vredesbetoogingen?

't Is als 't aanbieden van een pepermuntje

aan een cholerapatiënt, die met den dood worstelt!....

't Ideé is aardig, daar gaat niets van af; maar er had éérder ingegrepen moeten worden....

Maar nu is dit *niet* geschied.

Zou het nu niet beter zijn om vooruit te gaan werken?

Niet *deze* toestand in 't reine trachten te brengen - maar zou, te trachten een dergelijke wantoestand voor 't vervolg te voorkomen door reeds bij heel kleine kinderen een afkeer in te boezemen voor oneenigheid en wel met zulke treurige gevolgen, niet verkieselijker zijn?

Zou het niet beter zijn de bal nu maar voort te laten rollen (trouwens 't zal moeilijk en weinig loonend zijn om haar in haar vaart te stuiten), en liever een tweede bal geen aanstoot te geven?

De jonge mannen, die in een tijd als nù tot dienstweigeren worden aangespoord, bereiken *niets* meer dan dat ze persoonlijk de dupe worden van een wanbegrip.

En zich opofferen? - Héél mooi! - Maar zou het streven naar edele daden van elk individu op zichzelf: d.w.z. als ieder zich heilig voornam ‘niet te willen dooden’ niet een grooter macht en kracht tot stand brengen, dan thans een enkele brandstapelheld?

Neen, *niet* bij de hedendaagsche jonge mannen moet begonnen worden, om hen de reine vrede voor te preeken!

Deze jonge mannen zijn hiervoor al véél te oud.

Maar bij de kinderen; - èn.... bij de moeders vooral!!

Het ijveren voor den vrede is nu juist eens iets wat moet uitgaan van de vrouw!

Hierin kan de vrouw het méést zichzelf blijven, en eraan arbeiden in eigen kring.

Géén vergaderingen naloopen;

Geen fancy-fairs (met de noodige pretjes eraan verbonden):

Géén liberty-hoedjes of hobbezakjurken.

Géén zin voor futurisme in kunst, of beslist exentrieke opinies;

Géén bloemetjes-verkooperij in kleurige toiletjes op plein of straat is er voor noodig! ...alléén:...

een echt vrouwengemoed; een warm hart!

O! ze doen véél; de vrouwen! - Ze verplegen de gewonden; - héél mooi! - Ze dansen zelfs met militairen op kunstvoeten, (walgelijke illustraties laten ons dit zien!) - òf - ze loopen lief coquet als geleidsters van blinden of kreupelen!

Héél aardig alles! -

Maar met mìnder zou er zooveel méér te bereiken zijn!

Zouden dàt de vrouwen nu niet eens in de allereerste plaats moeten gaan inzien? -

En hieraan kan *iedere* vrouw medewerken! Ook zij die geen moeders zijn van zonen! Kan niet elke vrouw haar afkeer voor het soldatenpakje aan den dag leggen?

Kan niet *iedere* vrouw op de ijdelheid der mannen werken in de *goede* zin? Kan zij niet evengoed zijn moed om hoog te staan bewonderen, als zijn lafheid om te moorden en zich te laten schenden?

Eerst als de vrouw tot het juiste inzicht zal zijn gekomen van haar groote verantwoordelijkheid op de mannen in haar omgeving dàn zal er een begin gemaakt kunnen worden voor een vredesbeweging! - Maar bij de *vrouwen* en *kinderen* moet 't allereerst en 't allermeest gewerkt worden.

Zien wij dit niet bij *alle* groote machten, als:

het Katholicisme; het Pruisisch militairisme; de Padvinderij, - enz. - enz.?

Ook om een vredespartij te organiseeren moet men tijd en gelegenheid afwachten. - En - moet begonnen worden bij het begin!

JEANNE VAN DER HAAR BÖTTGER.
Den Haag, 28 November 1915.

Overzicht van de Week.

Zie Artikel.

Grand hotel 'Central', Den Haag.

Réveillon - Sylvestre.
Zooals in het buitenland gebruikelijk, stelt de Directie van Grand Hôtel Central zich voor, Vrijdag 24 Dec. en Vrijdag 31 Dec. het Restaurant geopend te houden tot 2 u. - De Directie zal zorg dragen voor bijzondere attracties.
Men wordt verzocht Familietafels tijdig te reserveeren.
Notice: Slechts voor gereserveerde tafels worden entreebewijzen verstrekt.

Evening dress desired.
Versiering in het Restaurant:
De Meiboom in bloei.
J. SASSEN.

(Advertentie in verschillende Bladen).

In het artikel in dit nommer heb ik gesproken van het koeterwaalsch, waarin 't Centraal-hôtel zijne 'attracties' aanprijst. Ja, de 'Hol-

landers', genre 'Louis' Couperus, hooren in zóó'n oord als dit hôtel thuis! Hadden ze ook maar een greintje in zich van die èchte vaderlandsliefde, waardoor de Duitschers, de Schotten, de Zwitsers, zich kenmerken, zij zouden aan dergelijke malligheden als bovenstaande een einde maken, door dit hôtel met zijn 'evening dress desired' te boycotten. Maar, in plaats daarvan, brallen ze van wat ben je over hun zóógenaamd patriotisme, en weten nog niet eens, dat niets kinderachtiger en laffer is dan het zich schamen voor de eigen moedertaal!

En nu behoeft niemand me straks te komen vertellen, dat ik-ook 't woord 'boycotten' immers gebruik, en ik-ook wel eens gezien ben of nog te zien zal zijn in 't hôtel Centraal. Want, *ik* geef me niet uit voor een 'vaderlandslievend' mensch. Och heere né! Ik doe precies wat ik wil op dezen gekken aardbodem, dus... gebruik ik óók de woorden die mij te pas komen, en ga zitten op de plaatsen, waar ik lust heb te gaan zitten. Maar ik veracht een natie, die prat doet op hare 'zelfstandigheid' en haar 'nationaal bewustzijn', en met dat al niets voornamers en oorspronkelijkers kan bedenken dan naäperij van 't buitenland (zie de bovenstaande advertentie) en die Engelsche en Fransche zinnetjes gebruikt, en uitgeleefde zenuwzieke artisten bewondert, die op hun vijftigste jaar de reclamemakerij zoeken in mooie sokjes en dasjes, en 't beschimpen van de frìssche mooie morgenuren, om eerst op dreef te geraken in de atmospheer van onnatuur en onwaarheid, genaamd het wereldsche avond-uitgaan.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Buddhistische 'Welwillendheid' (maitrî) en christelijke liefde. [Overgenomen uit het interessante boek 'The English Governess at the Siamese Court' van Anna Hariëtte Leonowens, eene strenggeloovige Amerikaansche, die zes jaar lang, van 1862-1868 in het koninklijke paleis te Bangkok als gouvernante werkte.]

'**B**egrijpt u het woord "liefde" of "maitrî"[1)] zooals uw apostel Paulus het in het 13e kapittel van zijn eersten brief aan de Corinthen heeft verklaard?' vroeg mij de koning eens bij een gesprek over de godsdienst van de Sakyamunis van de Buddha.

'Ik meen van wel, Majesteit,' antwoordde ik.

'Zeg mij dan eens, wat bedoelt Paulus met de woorden: 'al ware het dat ik mijn lichaam overgaf opdat ik verbrand zoude worden, en had de liefde niet, zoo zoude het mij geen nuttigheid geven.'

'Het heeft zeker betrekking op de zeden van dien tijd.'

'Ach wat, zeden! De overgave van het lichaam om verbrand te worden wordt door hem beschouwd als de grootste daad van opoffering, als het reinste offer, dat een mensch voor een ander kan overhebben.'

'U hebt gelijk. Maar wanneer men zulks doet uit zucht naar roem, uit een streven naar bijval of uit andere dergelijke beweeggronden, zoude het dan nog het grootste offer zijn, dat men kan brengen?'

'Dat is juist de meening van Paulus. De beweeggrond heiligt de daad.'

'Maar alle menschen bezitten de zelfzucht niet die hen geschikt maakt tot voorbeeld te dienen; en wanneer men nauwkeuriger toeziet bij hen die als zoodanig worden geprezen, dan zou men spoedig waarnemen dat hunne deugd uit droeviger bronnen ontspringt dan uit een waren en reinen geest.'

1) Het Buddhistisch maitrî beteekent niet juist christelijke liefde. Het woord doelt meer op welwillendheid.

‘Welnu’, hernam de koning, terwijl hij als gewoonlijk met lange passen door de voorhal van zijn bibliotheek wandelde, ‘Paulus gebruikt hier oogenschijnlijk het Buddhistische woord maitrî en verklaart het uit de Buddhistische zede om het lichaam aan het vuur over te geven die reeds eeuwen voor de christelijke tijdrekening bestond en nog bestaat in enkele deelen van China, Ceylon en Siam. Voor de echte Buddhisten gold steeds als de grootste daad der zelfverloochening het lichaam aan de vlammen prijs te geven. Dat men zijne bezittingen aan de armen geeft is bij ons te lande bij rijk en arm gebruikelijk; dikwijls behoudt de gever niets, niet eens een kauri - een duizendste deel van een cent - voor zich, om daarvoor een handvol rijst te kunnen koopen. Toch behoeft niemand bang te zijn te verhongeren. Waar het Buddhisme gepreekt en beoefend wordt zal niemand van gebrek omkomen. Ik ken een man van koninklijke afkomst, die eens onmetelijke goederen bezat. In zijn jeugd voelde hij zooveel medelijden met de armen, ouden en zieken, dat hij droefgeestig werd en, nadat hij eenige jaren ononderbroken armen en hulploozen had ondersteund, gaf hij op een oogenblik al zijn goederen - verstaat u, alles - ter verpleging der armen weg. Deze

man had nooit iets van Paulus of van diens geschriften gehoord, maar hij kende het Buddhistisch woord maitrî en gevoelde daarvan de waarde.

Op zijn dertigste jaar werd hij monnik.

Vijf jaar werkte hij als tuinman en koos dien arbeid uit, om daardoor kennis te krijgen van de geneeskracht der kruiden en planten, om onbemiddelden als arts bij te staan.

Met zulk een onvolkomen leven kon hij zich niet tevreden stellen, waar hem de weg voor de volkomen kennis van de waarheid en van de menschenliefde nog openstond.

Dit geschiedde voor vijf en zestig jaar.

Hij is nu vijf en negentig jaar oud en ik vrees dat hij nog steeds de waarheid en de volkomenheid, waarnaar hij zoolang heeft gezocht, niet vond. Ik ken geen grooter mensch dan hem - groot in den christelijken zin - liefdevol, barmhartig, lankmoedig en rein.

Toen hij nog tuinman was werden hem eens door iemand, aan wien hij menigen liefdedienst had bewezen, een paar armzalige werktuigen ontstolen. Spoedig daarop bezocht de koning hem, die vroeg of hij iets noodig had. Hij antwoordde: tuinwerktuigen. De koning zond hem een groote voorraad, hij verdeelde deze dadelijk aan zijn buren en gaf de meeste en beste werktuigen aan den man die hem had bestolen.

Van het weinige dat hem overbleef gaf hij met volle handen aan behoeftigen. Hij is nu groot in den Buddhistischen zin van het woord - hij heeft noch het leven lief, noch vreest hij voor den dood en verlangt naar niets meer dan naar den vrede van een zalig gemoed. Deze man is nu het geestelijk opperhoofd van Siam en zoude gaarne zonder eenige huivering waar te nemen levend of dood zijn lichaam overgeven aan de vlammen, wanneer hij hierdoor slechts een straal der eeuwige waarheid kon opvangen.'

Achttien maanden na dit gesprek over godsdienst met de zoo eenvoudige en indrukwekkende verklaring, kwamen eenige pages mij plotseling halen, juist toen de zon haar laatste stralen op de hallen van het paleis wierp. Ik ging langs de lange rij kloostercellen die zich aan den tempel aansluiten. Wiegende korenvelden en oleanderalleën lagen tusschen mij en de verre stad met hare pagoden en paleizen. De lucht was frisch en gekruid en streek zacht klagend door de struiken en kokospalmen, die het klooster omringden. De pages lieten mij plaats nemen op een steenen trap, waarop zij naar den koning gingen om mijne aanwezigheid mee te deelen.

In afwachting hoe dit avontuur zou afloopen verscheen een jongeling in sneeuwwit gewaad met een kleine brandende kaars in de eene en een lelie in de andere hand en wenkte mij binnen te gaan. Toen wij door de lage, lange corridors gingen, die de cellen der monniken van elkander scheiden, hoorde ik het somber gemurmel van stemmen, die de hymnen der Buddhistische liturgie zongen. De duisternis, de eenzaamheid, het monotone zingen was zeer romantisch en opwekkend, zelfs voor eene nuchtere Amerikaansche als ik. Aan de deur van een der cellen stond de page stil en verzocht mij met een stille, dringende stem mijn schoenen uit te trekken; tegelijkertijd wierp hij zich deemoedig op den grond en bleef bewegingloos liggen. Ik schrok onwillekeurig en keek nieuwsgierig naar hetgeen in de cel voorviel.

De koning zat daar en op een wenk ging ik binnen en naast hem zitten.

Op een ruwe, circa 6½ voet lange en hoogstens 3 voet breede brits, met een houten blok als hoofdkussen, lag een stervende monnik. Een eenvoudig gewaad van verbleekte gele kleur bedekte het lichaam; zijn handen lagen saamgevouwen op de borst, zijn hoofd was kaal en de enkele grijze haren alsook de wenkbrauwen

waren zorgvuldig weggeschoren, de voeten waren bloot en onbedekt en de oogen naar boven gericht met een uitdrukking van ernstige overdenking en onderzoeking.

In dien blik lag geen onrust, geen teeken van smart en kommer. Ik was tegelijk verschrikt en verward.

Lag hij te sterven of stelde hij zich zoo aan?

In de houding van zijn lichaam, in de uitdrukking van zijn gelaat nam ik een verheven eerbied waar, rust en wereldontzegging. 't Scheen of hij met een anderen geest verkeerde. Mijn aanwezigheid maakte geen indruk op hem. Ter rechter zijde stond een flauw brandende kaars op een gouden blaker, links een gouden vaas gevuld met versch geplukte lelies.

De koning had ze meegebracht. Juist boven het hart lag een klein kluwen ongesponnen katoen dat aan de aanwezige zeven en zeventig monniken werd verdeeld die in de cel aanwezig waren.

Voor iederen monnik stond een brandende kaars en een witte lelie, het symbool van het geloof en van reinheid. Van tijd tot tijd

hief een der monniken een buddhistisch gezang aan, waarop het koor inviel. Wanneer hij zulks hoorde verhelderde een vluchtige glimlach het bleeke, vale gelaat van den stervenden grijsaard. Die blik, die diep in het onzichtbare zocht in te dringen, was bijna te heilig voor profane oogen. Rijkdom, stand, eer, familie, alles had hij voor meer dan een halve eeuw opgeofferd uit liefde voor de armen en in zijn verlangen naar waarheid. Hier was geen zinsverbijstering, geen phantaseeren. Hij ging in tot een klare, eeuwige rust. Met een zalig vreedzamen glimlach zeide hij: ‘Ik beveel aan uwe Majesteit de armen aan en wat van mij hier nog overblijft geef ik over aan het vuur.’

En inderdaad, deze gave was zijn alles. Ik kan mij geen aanblik voorstellen, die zulk een onvergankelijken indruk van eerbied maakte, als het rustige sterven van dien goeden, ouden ‘heiden’. Langzamerhand werd de adem zwakker en eensklaps zeide hij, waarbij hij zich met groote moeite tot den koning wendde: ‘Ik wil nu gaan!’ Daarop zongen de monniken: ‘P'hra Arahang sâng - Khang sârâ nang gâtsch 'tschâ mi!’ (‘Gij heilige, ik neem mijn toevlucht tot u’). Nog weinige oogenblikken en het geestelijk opperhoofd van Siam gaf rustig den geest. De oogen waren open en star, de handen nog gevouwen, zalige vrede lag in zijn trekken. Mijn oogen vulden zich met tranen en toch gevoelde ik mij getroost. Door welke hoop? Ik weet het niet, ik waagde niet er mij naar te vragen.

Den volgenden dag liet de koning mij roepen om de verbranding van het lijk bij te wonen.

Men bracht mij naar het Watt Sah Kâte kerkhof. Daar scheurden de personen, die met dit treurige ambt belast zijn, het vleesch van het lijk en wierp dit den honden voor, die op de Buddhistische kerkhoven hierop azen. De beenderen met de overblijfselen van het vleesch werden tot op de laatste rest verbrand, en de in aarden potten zorgvuldig verzamelde asch werd in de tuinen van de armen gestrooid die geen mest konden koopen. Alles wat nu van den eerwaardigen grijsaard overbleef, was de herinnering aan dien eenigen laatsten blik.

‘Dit’, zeide de koning, toen ik treurig gestemd heenging, ‘heet zijn leven aan het vuur overgeven.’ Dat meende uw apostel Paulus, - deze zede van onze Buddhistische voorouders, deze volkomene overgave in het leven en in den dood, - toen hij zeide: ‘al ware het dat ik mijn lichaam overgaf, opdat ik verbrand zoude worden, en had de liefde niet, zoo zoude het mij geen nuttigheid geven.’

P. BEL.

Tooneel.
‘De Magiër’.

Zooals vele Lelie-lezers(essen) bekend zal zijn, heeft Verkade het initiatief genomen, om het publiek in te wijden met 'n geheel nieuw tooneelwerk op 'n evenzeer geheel nieuw gebied.

Dit feit lijkt me te belangrijk, om in 'n blad als de Holl. Lelie onbesproken te blijven, vandaar dat ik mij geínspireerd nederzet, om er m'n beschouwing over ten beste te geven.

Het is m'n gewoonte, slechts dan te schrijven als ik bezield ben en maar niet door dik en dun wat op te kladderen, dat voor niemand beteekenis heeft.

En beteekenis....?

Dat heeft ‘de Magiër’ in hooge mate, niet enkel als tooneelstuk, maar vooral als 'n teeken des tijds.

Het tooneel maakt, gelijk de literatuur, tijden door van de een of andere strooming, gewoonlijk wisselende met even langer of korter ruimten dan 'n decennium.

Zoo zwommen we eerst in de onzinnigste feiten der romantiek, vol moorden, misdaden en geheime huwelijken, daarna kwam 'n opleving der classieken en hierop volgde 'n psychologische karakterontleding, waarin vooral de vrouw 'n hoofdrol speelde, sterk door Ibsen en Björnson op den voorgrond gebracht, totdat deze weer werd verdrongen door het realisme.

Het veelal door weinigen begrepen tooneelwerk van Ibsen maakte de massa moe en droefgeestig, was slechts bestemd voor enkelen, dieper peilende dan de oppervlakte van het leven en toen nu, om maar bij eigen land te blijven, Heyermans met z'n realisme kwam, voelden velen dit als 'n verademìng, omdat ze er de fouten der samenleving en vaak uit eigen kring aanschouwden, die sterk om verbetering drongen, anderen zich verkneuterden in het banaal gedoe der lagere klassen, wat hun vreemd was, en de hoogere meer beschaafde standen, voornamelijk in den beginne, uit nieuwsgierigheid zich op de hoogte stelden van de gansch ongewone tooneelproducten.

En Heyermans gaf het werkelijke leven,

wat hij door eigen aanschouwing in verschillende lagen der maatschappij kende, trof door z'n diep schrijnende smart en z'n immer inslaande volkshumor, vandaar dat hij 't nu bijna al twee decenniums heeft volgehouden de belangstelling van het veelhoofdig monster, dat publiek heet, te boeien en ik geloof dat die literaire producten van zijn hand, welke niet bepaald tot veranderde maatschappelijke toestanden in verband staan, het wel altijd zullen blijven doen.

Maar toch deed zich reeds eenigen tijd 'n begeerte gevoelen naar iets anders dan realisme.

Het minder ontwikkelde en beschaafde publiek kreeg zoo zachtjesaan genoeg van het aanschouwen der eigen ten tooneele gevoerde moreele en materieele ellende, zoodat, toen Jhr. Van Riemsdijk, op de hem eigen vaardige wijze, de oude romantiek, onder 'n meer modernen vorm uit de vroeger weggeworpen sintels oprakelde, de massa erop aanvloog en ervan smulde als 'n zwerm hongerige bijen, die na 'n langen winter, waarbij de gansche voorraad honing verteerd werd, op 'n mooien zomerschen lentedag voor 't eerst van de wilgenpoesjes en andere honingbevattende voorjaarsbloesems genieten.

Dat wilde men; leven in een wereld van fantasieën, van de werkelijkheid had men genoeg.

En 't waren en zijn lang niet alleen de lagere en minder ontwikkelde volksklassen, die er voedsel voor hun geest vonden, o, neen, al ben ik zelf geen aanbiddende Riemsdijkiane, de massa, zich geen levenskwestie makende van meerdere of mindere letterkundige producten volgens logisch, natuurlijk feitenmateriaal, vond Sylvia Silombra, Mea Culpa en Pro Domo prachtig, ja ik hoorde zelfs 'n stalles-bezoeker van de Spinx zeggen, dat hij nog nooit zoo'n prachtig stuk gezien had.

Ik kan me dit zeer goed begrijpen en behoor niet tot degenen, die den schrijver dezer stukken tot 'n voorwerp van literaire spot maken; er is inderdaad ook wel wat te prijzen, al ware 't enkel maar de vlotte, onderhoudende dialoog, de goedgekozen, beschaafde taal en de dikwijls mooie zinbouw.

Men moge tegen z'n werk, als letterkundige gebeurtenis, bezwaren hebben, het niet kunnen rijmen met z'n eigen logischen kijk op menschen en dingen, allen die van Riemsdijk uitkleeden in kranten en tijdschriften zijn daarom zelf nog geen literatoren en kunnen in vele opzichten bij hem nog een lesje nemen.

Hoe 't zij, z'n werk heeft reden van bestaan, bewijze de groote massa, die gaat om het te zien.

Het tooneel is niet voor ieder 'n levensschool, 'n voorwerp van studie, het is voor velen 'n gelegenheid tot ontspanning, voor anderen de vervulling van 'n innerlijke begeerte, waar het gemoed behoefte aan heeft.

Nu zal men mij mogelijk tegenwerpen, dat men het volk moet opvoeden, niet terugvoeren in de armen der romantiek en het verstand laten benevelen door valsche pathos.

Maar eilieve, waarom?

Laat elk voor zich weten, waar hij vrede bij vinden wil en dit is in elk geval waar, dat er in de stukken van Van Riemsdijk 'n moraal ligt, waarvan meer veredelends uitgaat, dan van de schuine en vaak schunnige blijspelen in andere moderne theaters opgevoerd, die elken avond tot den nok vol zijn, maar op welks letterkundige onwaarde geen enkele critikus wat weet af te dingen.

Waarom spreekt men dàn niet van ‘men moet het volk opvoeden’?

Of is het zoo nuttig en noodig dat men, tot in bijna tastbare finesses, het mondaine leven en de walgelijkste huwelijksontrouw aanschouwelijk ziet voorgesteld?

Als er sprake van is, dat het tooneel moet dienen om het volk op te voeden, dan zal elk ernstig, ontwikkeld mensch het met mij eens zijn, dat er meer opvoedende kracht uitgaat van Van Riemsdijk's tooneelproducten dan van allerlei gedurfde en daarbij veelal nog zoutelooze blijspelen.

Ik heb het echter over de stroomingen op gebied van tooneel en letterkunde.

Als zoodanig heeft van Riemsdijk m.i. ook recht van bestaan en zal dat misschien nog lang behouden, als men er niet wat nieuws en beters voor in de plaats geeft.

En zoo ben ik nu genaderd aan de allernieuwste, door Verkade voor 't voetlicht gebracht.

Bij m'n opsomming der elkaar opvolgende tijdsstroomingen, liet ik er nog eene, evenzeer beteekenisvolle, onbesproken, welke door Verkade eveneens werd begonnen en voortgezet, zij 't dan niet dat hij de allereerste hiermede was; ik bedoel het bijtende sarkastische genre van Bernard Shaw, nu eens diep tragisch in z'n geeselingen der maatschappij toegediend, 'n andermaal verkwikkend humoresk.

Doch er werden al 'n gansche reeks Shaw-producten ten tooneele gebracht en daar de mensch uit z'n aard van verandering houdt, kreeg men hiervan ook zoo langzamerhand genoeg of opeens misschien te veel en dit is wellicht een der oorzaken mede, dat de Tooneel-trust-directeur, speciaal die der Haghespelers, z'n literaire voelhorens naar 'n ander Engelsch schrijver, Chesterton, uitstrekte, ervoer dat hij er zich door kon laten leiden en op den goeden weg was.

De Magiër, de titel geeft het reeds te kennen, heeft 'n inhoud van mystiek gehalte, verband houdende met 'n meer en meer toenemende studie op occultisch gebied. Zóó up to date dus, als men het maar kan wenschen.

Voor wie in dezen 'n proefondervindelijke overtuiging bezitten, is de inhoud van ‘de Magiër’ niets vreemds gebleken en zal, naar ik veronderstel een aangename verrassing geweest zijn, temeer daar Verkade het met ernst en devotie voor de ongeziene natuurkrachten heeft behandeld. Voor de geheel onwetenden kan het eensdeels 'n openbaring, anderzijds 'n benauwende mystificatie geweest zijn, zoo ze tenminste als serieuse toeschouwers aanwezig waren, maar voor de materialisten was ongetwijfeld 'n pretje en 'n onderwerp van anderen ergernis gevenden spot, gelijk uit sommige kritieken ook duidelijk bleek.

Maar behalve het stuk als pleidooi voor de geheime krachten in de natuur, heeft het nog 'n zeer mooie symbolieke beteekenis en deze is zoo kostelijk tot haar recht gekomen dat het elk ontwikkeld, denkend materialist van ontkennen tot onderzoek moet brengen, zoo hij niet als 'n domme betweter vijandig wil staan tegenover alles wat hij niet begrijpt en ziet.

De Magiër, verpersoonlijkt door Verkade, is het kind uit 'n mésalliance van adelijke jonkvrouw met 'n maatschappelijk mindere, moreele bamboucheur en als zoodanig niet passend in de lijn van het gewone leven.

Maatschappelijk is hij 'n zwerver, die met z'n aangeboren mystieke krachten en hem zelf ongelukkig makende, ongewone psychologie, aan den kost moet komen. In 't oog der wereld dus 'n goochelaar.

Op 'n neveligen schemeravond bevindt hij zich in het park van 'n hertogelijk kasteel, waar hij wordt ontdekt door het jonge nichtje van den hertog, Patricia, 'n allerliefst droomstertje, levende in 'n wereld van fantazie en als zoodanig de verpersoonlijking van het idealisme, dat enkel zoekt naar schoonheid, zonder zich rekenschap te geven van het hoe en waarom der dingen.

Deze beide menschen begrijpen elkaar, en zijn de verwanten zielen, die elkaar gevonden hebben.

Zoo komt de Magiër het kasteel binnen en wordt er door den zoo juist uit Amerika terugkeerenden broeder van Patricia Monis Carleon, die het ongeloof, mij dunkt echter veelmeer nog het materialisme, vertegenwoordigt, aangevallen en beleedigd, omdat hij het park is binnengedrongen en de onschuld van z'n zuster in gevaar heeft gebracht, wijl Patricia welsprekend de partij van den vreemdeling trekt, wiens naam ze niet eens kent.

Dus in het nauw gedreven, zegt de vreemdeling nu dat hij een goochelaar is en kwam met het doel om op het kasteel een voorstelling te geven.

Patricia's droom is verstoord, omdat de Magiër haar speelgoed heeft gebroken gelijk ze zegt en ze valt in zwijm.

De overigen zijn echter gerustgesteld, en er wordt bepaald, dat de goochelaar tegen 'n som gelds z'n kunst zal laten zien.

De hertog vertegenwoordigt de Staat en was zoo'n prachtige symbolieke creatie, dat reeds die symboliek alleen den gang naar den schouwburg waard is.

De Staat is nu eenmaal niemand, 'n futloos, papwezen, dat met alles en iedereen meegaat en er geen persoonlijkheid op nahoudt.

Met evenveel gemak geeft hij den dominee, hier de verpersoonlijkte godgeleerdheid, subsidie voor den bond van caféhouders als den dokter, voorstellende de medische wetenschap, 'n even groote toelage voor de drankbestrijding, terwijl hij voor z'n particulieren secrearis, als verpersoonlijking van het volk, slechts de machine is, die met alle partijen den vrede bewaart.

Het is m'n doel niet critiek uit te oefenen, maar zelden zag ik zulk 'n mooie, juiste creatie als Cor Ruys van dezen lammeling, den Staat, maakte.

Zoo breekt dan de avond aan, waarop de goochelaar z'n séance zal geven en als het doek opgaat, zien we den Magiër voor z'n door 'n zwart fluweel, waarop schitterend gouden sterren, bekleede toovertafel, met de noodige goochel-apparaten.

Behalve de dokter en de dominee behoort ook de Amerikaan tot de toeschouwers, maar deze, in z'n ongeloof en welgedaanheid van rijk-

geworden handelsman, bespot onzen vreemdeling en noemt hem een oplichter en bedrieger evenals alle goochelaars, die trucs toepassen van hetzelfde allooi als hij wel zal doen.

Hier geeft Chesterton den Magiër gelegenheid om zich ad rem tegenover het materialisme te uiten, wat den jongeling woedend maakt, zoodat hij den goochelaar tart eens uit 't ijle 'n kom met levende goudvisschen te scheppen, waaraan de Magiër terstond voldoet. Inplaats van den schetterenden ongeloovige hiermee het zwijgen opgelegd te hebben, wordt deze al opgewondener en daagt hij den vreemdeling uit het portret van eene zijner voorouders eens aan den wand te laten dansen, wat gebeurt.

Steeds hooger stijgt de heftigheid van den jongeling en nu wil hij 'n stoel zien opspringen, wat met 'n licht handgebaar van Verkade geschiedt. Maar het is hem nog niet genoeg; om z'n magische kracht te bewijzen zal hij ten slotte dan het roode licht in de lantaarn bij den ingang van het park, in blauw moeten veranderen, wil hij overtuigd zijn.

Ook hieraan voldoet de vreemdeling met 'n enkel uitstrekken van z'n hand.

Maar nu vermoedt de Amerikaan buiten 'n handlanger en rent als 'n krankzinnige om dien te zoeken, nadat hij den toovenaar heeft willen dwingen deze laatste truc te verklaren en hem verweten te hebben dat hij 'n betaalde bedrieger is.

Als ook de docter en de dominee hem z'n geheim willen afpersen, antwoordt hij zoo echt menschelijk scherp, dat we in dit transcendentale wezen tevens het gewone aardsche schepsel herkennen.

De Amerikaan ten toppunt van overspanning gevoerd, wordt door z'n zuster in het park gevonden in ijlkoorts, en aanstonds moet de dokter te hulp komen.

Maar de dokter kan niets doen en de dominee, die aan het ziekbed geroepen werd, evenmin, want het jonge mensch wil opheldering in z'n ijlkoortsen over de verandering van het roode licht in blauw, blijft dus het laatste middel over: de Magiër.

Deze belooft te doen, wat hij kan en als hij erin slaagt den patiënt te kalmeeren, zegt hij tot de overigen behalve Patricia, dat hij hem genezen heeft door 'n *leugen.*

De hertog geeft hem 'n chèque en als hem nu voor de voeten wordt geworpen, dat men niet in z'n bovenzinnelijke macht kan gelooven, omdat hij er zich voor betalen laat, verscheurt hij den chèque.

Eindelijk stemt hij er dan in toe opheldering te geven van de door hem verrichte feiten en onder 't volbrengen van verschillende lichteffecten aan de lichten binnen en buiten, staat hij hoog opgericht in de vrije natuur en gebiedt daarna de duivelen die hem de macht verleenden, te verdwijnen, waarop alles weer tot 't gewone aanzien terugkeert.

Doch zie, nu weet men nog niet, hoe hij de Amerikaan genas en opnieuw gaat hij naar buiten, maar knielt ditmaal in vrome devotie neder, de handen biddend ten hemel geheven.

Daar komt onder de aanwezigen daarbinnen 'n ongekende beklemming en weten ze zich te midden van hen omringende geesten, wat de onnoozele hertog doet zeggen, ‘wat is 't hier vol, en ik kan toch al die menschen niet onthouden.’

Dan spreekt de Magiër tot z'n God en dankt hem voor den bijstand waardoor hij het wonder kon verrichten.

Gesproken wordt er niet meer, maar de wetenschap, de godgeleerdheid en de Staat zijn onder diepen indruk van het wonder, en de groepeering en standen dier personen zijn zoo veelzeggend, dat elk ernstig willend toeschouwer overtuigd moet zijn, hoe deze beide wetenschappelijke twijfelaars niet meer zullen weigeren te onderzoeken, naar de verschijnselen van het spiritisme en genoodzaakt zullen zijn in de wonderen van het oude Oosten, daar voor duizenden jaren bekend te gelooven,

die door de wetenschap der nieuwe Westersche wereld meer en meer tot onbestaanbare dingen zijn veroordeeld, omdat men niet wilde onderzoeken, wat men niet zag, doch dat toch bestond.

Het is toch niet bewezen, dat het er niet is, als men op grond van allerlei aangeleerde en wetenschappelijke formules weigert te onderzoeken, en daarom leek me de kritiek van sommige bladen zoo dom verwaten en dwaas, veel dwazer dan het oordeel van hen, die niet hebben begrepen, wat Chesterton heeft willen zeggen.

Alleen de heer Simon B. Stokvis schreef 'n zeer lezenswaard feuilleton in ‘de Telegraaf’, dat, zonder zich 'n oordeel aan te matigen, juist uitsprak hoe de menigte tegenover de spiritistische dingen staat, wijl men niet gelooft wat men niet ziet.

We zijn thans zoo ver gevorderd, dat er

op het tooneel een pleidooi voor onderzoek werd geleverd, en daar nergens meer kracht van uitgaat dan van het tooneel en vooral als het zoo wel verzorgd is als bij Verkade, zal het 't materialisme ten spijt, toch menigeen tot 'n belangstellend onderzoek brengen. Of nu de wetenschap al schettert en ongeloovig het hoofd schudt, dat geeft niets, zoolang ze niet bewijzen kan, dat het spiritisme niet bestaat, plaatst ze zich op één lijn met de eerste de beste domme fanatieker, die er zich afmaakt met een ‘denk je dat ik zulke gekke dingen geloof.’

Dat er krachten zijn, die de wetenschap nog niet kan verklaren, wil ik gaarne erkennen, maar hiermee kunnen we ze niet wegcijferen en het is klein en dwaas dan maar struisvogelpolitiek te gebruiken.

Velen met mij zullen er Verkade dankbaar voor zijn, dat hij het heeft aangedurfd dit onderwerp in ons nuchteren land op het tooneel te brengen en bovenal zóóals hij het op 't tooneel heeft gebracht.

Personen wil ik niet bespreken, Verkade's voorstellingen zijn boven mijn lof of blaam verheven en zelfs, zoo ik kritieken schreef, dan zou ik dat heel anders doen dan we dit van de meeste critici gewoon zijn.

Waar ik bij 'n gezelschap als dit meende iets te moeten afkeuren, daar zou ik de persoon in kwestie hierover als vriend aanspreken en hem persoonlijk m'n oordeel ten beste geven, maar niet hem voor iedereen aan de kaak stellen en den moed ontnemen voor 't vervolg.

De groote fout bij 't tooneel is m.i. eerstens, dat er aan sommige gezelschappen personen verbonden zijn, niet met waarachtigen aanleg en gedreven door liefde voor de kunst, maar mannen en vrouwen die bij het tooneel zijn gegaan, omdat ze 'n toevlucht voor onbehuisden zochten en 'n tweede, dat elke medespelende geen rol is toebedeeld, waarin hij past.

Waar zulke elementen aanwezig zijn brengt men het nooit tot 'n goed ensemble en dan moeten zij het ontgelden, die niet op hun plaats zijn.

Kleine vlekjes en smetjes vindt men overal bij elk werk, het volmaakte zal men tevergeefs, ook in de kunst, zoeken, maar waar 'n gezelschap de illusie kan geven dat wat het voorstelt echt en naar 't leven is, daar heeft het bereikt, wat het bereiken moet en dat was bij ‘de Magiër’ het geval.

Ik wil hopen dat het nog eenigen tijd op het répertoire blijft, want om al het mooie ervan goed in zich op te nemen, moet men stukken van beteekenis meer dan eenmaal gaan zien.

PAULINE LANTINGA.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.
(Vervolg van No. 25.)

Nog verder gekeken, aanschouwt men den oceaan, de oneindige, blauwe zee, die met den blauwen hemel één geheel schijnt te maken. Kijkt men van de top van den berg ‘Punchbowl’, naar weerszijden ziet men zachtglooiende heuvelen, bedekt met allerlei tropisch gewas en draait men zich om, zoodat men zijn rug naar de zee toekeert, ontdekt het oog nog hoogere en hoogere heuvelen, geen kaal gebergte, maar liefelijk bergland, alles begroeid met groen loof van planten van alle soorten. Honoloeloe zelf is eene mooie stad, niet zoozeer vanwege het deel der stad, waar de handelswereld hare kantoren heeft, maar om de tuinen en parken vol met de

prachtige koningspalmen en andere fraaie boomen en planten, waarmede iedere woning verrijkt is.

Verder is Honoloeloe eene belangwekkende, eigenaardige stad. Een gedeelte der stad wordt alleen door Chineezen bewoond. Men begeve zich op middag in eene der Chineesche restauraties. De bedienden roepen den koks allerlei namen van spijzen toe, die door de klanten besteld zijn. Men hoort een door elkaar geroep in eene taal, waarvan men niets begrijpt, en men stelt zich voor, alsof er niets dan verwarring heerscht. Toch behoeft de hongerige niet lang te wachten. In minder dan geen tijd wordt hem de bestelde disch gebracht. In die Chineesche eethuizen heerscht een opgeruimde geest. Er wordt eene conversatie gehouden door de geheele zaal, die aan het gonzen in een bijenkorf doet denken. Men gevoelt zich terstond in eene Chineesche restauratie thuis, om de eenvoudige reden, dat geen stijfheid of hoekigheid iemand schuchter maakt.

In Frankrijk heb ik denzelfden gezelligen en onderhoudenden geest in café's of restauraties gevonden. Ook bevindt zich in Honoloeloe een stadsgedeelte in handen der Japanners. Tenminste er is een gedeelte, waar

alleen Japanners wonen. Nu moet men niet denken, alsof die verschillende naties, die in Honoloeloe samenwonen, hare eigen scholen hebben.

Het mag zijn, dat eene enkele volksgroep hare kinderen naar eene bijzondere school zendt, maar in het algemeen gaan de kinderen naar de Amerikaansche scholen zonder onderscheid van ras of godsdienst. Op zekeren morgen wandelde ik eens voorbij een dier Amerikaansche schoolgebouwen en zag, hoe op de groote speelplaats naast de school Chineesche kinderen met Amerikaantjes speelden, Japannertjes met Duitsche jongens, jonge Kanaka's met Portugeesche knapen en alleen op zulk eene vreedzame wijze, dat men zich afvraagt: waarom zou de wereldvrede niet mogelijk zijn?

Juist tegenover het gerechtsgebouw in Honoloeloe staat het standbeeld van Kamehameha I, die ook wel Napoleon I van den Grooten Oceaan wordt genoemd.

Er staat een Portugees dicht bij dit standbeeld. Hij ziet Kamehameha voor Christus aan. De Portugees nu staat daar steeds te bidden van den vroegen morgen tot den laten avond. Op de vraag, waarom hij staat te bidden zoolang reeds, zeide hij, dat hij hoopte dat Jezus neer zou dalen van de rots, waarop hij zoolang reeds onbeweeglijk stond. Eens zal hij wel vermoeid worden en dan zal hij wel komen; dit was de hoop van den Portugees

Die arme stakker had zich blind gestaard op dat standbeeld en was krankzinnig geworden.

Had hij maar niet zooveel dogma's geleerd en minder uit den bijbel gelezen, dan was hij gezond gebleven.

Europa heeft zich eveneens blind gestaard op bijbel en kerk en het gevolg is, dat alle zoogenaamde christelijke natiën zich ten oorlog voorbereiden. Welke eene afdwaling van de Natuur en hare wetten?

Niemand verzuime de prachtige wandeling naar de Pali te kiezen, vanwaar men een overschoon uitzicht heeft op dal en zee. Hier was het, dat Kamehameha den vijand versloeg, die over de rots heen in de diepte neerstortte en verpletterd werd.

Ook heb ik eens een voettocht rondom het eiland Oahoe ondernomen. 's Nachts sliep ik op het strand der zee. Die wandeling was zeer schilderachtig. Eens zag ik eene familie van inboorlingen bezig met ‘Poi’ te maken. Poi is het voornaamste voedingsmiddel der Kanaka's.

Bij een anderen voettocht langs de kust kwam ik voorbij het wereldberoemde Waikiki-strand, waar men het heele jaar door van het lauwe water der zee kan genieten en zwemmen naar hartelust.

De tocht ging verder langs het strand voorbij hooge kokospalmen, totdat ik tegen den namiddag bij een visschershutje aankwam. Hier zaten een paar oudjes voor hunne hut. De vrouw las haren man de courant in de Kanaka-taal voor. Ze lieten me van de Poi proeven. Zooals reeds gezegd is, is Poi de hoofdspijs bij de inboorlingen, zooals bij ons de aardappel en bij de Oostersche bevolking de rijst.

In de nabijheid van Honoloeloe ligt een bekoorlijk park, Moana-Loa-park geheeten. De fraaiste koningspalmen en tal van andere tropische prachtplanten en struiken versieren dit park. In dit park nu kan men zich eenigszins een denkbeeld vormen, hoe Japan er uitziet. Want een gedeelte van dit park is door Japansche tuinieren ingericht. Er zijn eilandjes met kleine brugjes, en die eilandjes zijn omringd van beekjes, en elders ziet ge kleine theehuizen, in de nabijheid waarvan mooie bloemperken zijn aangelegd. Er behoeft zich maar eene Japansche moesoemé daartusschen te bewegen, en het beeld is volledig. Ook bevindt zich in dit park eene verzameling van zeldzaam mooie Orchideeën.

Een groot gedeelte van het eiland Oahoe is met suikerriet beplant. Suiker is dan ook één van de belangrijkste exportartikelen.

De suikerplantages worden meestal door Japanners bewerkt, terwijl de rijstcultuur zich meer in handen der Chineezen bevindt. Het is interessant de Chineezen eens gade te slaan, wanneer ze hunne karbouwen voor den dag halen om de velden te beploegen, die voor de rijstcultuur in orde gebracht worden. Zelden of nooit heb ik de Chineezen hunne huisdieren zien mishandelen.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

Alle lezers(essen) wensch ik een aangenaam nieuw jaar toe, en hoop in het a.s. weer geregeld de nog wachtende corr: ten spoedigste kortelijk af te doen.

RED. HOLL. LELIE.

5 Januari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 27.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord. REDACTRICE.

Hoofdartikel
Wat is bidden?

Wat is gebed? Een stille zucht,
Het vallen van een traan,
Het smeekend òpzien naar omhoog,
- Door God verstaan.
A loving thought is a prayer; for
the loving thought of a friend is an
angel of God, send to carry a bene-
diction to the soul.

WILLIAM S. STEAD.

De ongelukkige keizer Maximiliaan, die in 1867 in Mexico op zulk een treurige wijze om het leven kwam, schreef tijdens een zeereis in zijn dagboek: ‘Heden stierf aan boord een matroos.

Met den dood kampend riep hij om iemand, die met hem wilde bidden.

De scheepsdokter vroeg dit aan alle officieren en manschappen, doch niet één enkele was er toe in staat. Eindelijk ging ik naar hem toe en beproefde het, maar ik kon de woorden niet vinden.

Toen bracht men mij een gebedenboek. Ik knielde neer, de stervende bad na en scheen bemoedigd, maar ik vroeg mijzelf af, hoe het toch zou komen, dat de menschen van den tegenwoordigen tijd, die anders alles kunnen, niet meer kunnen bidden, en dat de woorden vervliegen, wanneer we ze tot God pogen te richten.'

Evenals keizer Maximiliaan hebben zeker velen die vraag gedaan, doen die vraag nog: 'hoe zou het komen?'

Zouden de verscheiden redenen, die men allicht aanvoert, zich niet oplossen in deze ééne: 'We zijn zoo ver afgedwaald van de natuur, we zijn zulke cultuurmenschen geworden, zoo reuzen-knap en geleerd, (vooral in eigen oog) zoo vreeselijk nuchter en prozaïsch, zoo akelig praktisch, dat we geen oog meer hebben voor al het mooie om ons heen. Het leven, het aardsche leven met zijn tallooze beslommeringen en zorgen, zijn inspanning en uitspanning, is zoo druk, zoo rumoerig, dat we geen tijd, geen gelegenheid meer hebben om rustig te luisteren, en doof zijn voor zoovele klanken en tonen die ruischen om ons heen, dat we geen tijd hebben om in te keeren tot ons zelf en stil te luisteren naar zoovele stemmen, die trillen door de ziel.

Afgedwaald van de natuur, dat is de fout. En bij al die geleerdheid, - meestal schijngeleerdheid - zijn we geestelijk arm en koud, lijden we geestelijk gebrek en er is niets en niemand om ons ijskoud zieleleven te verwarmen.

'Het gebed is het voedsel der ziel' (Ambrosius), maar afgedwaald van de natuur kunnen we niet bidden, en het is wèl droef te voelen dat God zoo ver is, zoo onbereikbaar ver.

In 'de Sleutel tot de Theosophie' legt mevrouw Blavatsky den Ondervrager de woorden in den mond: 'Gelooft gij in het gebed, bidt gij wel eens?' en luidt het antwoord van den theosoof: 'Neen, wij *handelen* in plaats van te praten.'

Onwillekeurig moest ik, dit lezende, terugdenken aan jaren geleden, toen ik een jongetje iets voorlas uit een kinderbijbel en naar aanleiding hiervan vroeg: 'weet je wel wat bidden is?'

'O ja', luidde het antwoord, 'het is wat grootmama doet vóór eten als we bij haar logeeren: heel zachtjes praten, zonder, dat wij er iets van verstaan.'

Ik zou niet graag willen beweren, dat zulk 'zachtjes praten' geen bidden *kan* zijn, maar... maar in negen van de tien keer is het dat niet.

Mevrouw Blavatsky heeft zeker het oog op die negen keer en in zoover ben ik het geheel met haar eens 'dat men zijn tijd beter kan gebruiken; dat *handelen* beter is dan *praten*, dat handelen veel, vèél beter is dan uitwendige gebeden opzeggen uit gewoonte en sleur, ellenlange gebeden soms in mooi gekozen woorden, zooals predikanten dikwijls doen; gebedssneeuwballen laten rollen, die men eenige malen moet overschrijven als een opgegeven lesje, op straffe van dit of dat; gebeden prevelen met onze lippen, die we loochenen met onze daden, maar.... *is dat bidden?*

'Bidden vernietigt het zelfvertrouwen', zegt mevrouw Blavatsky.

Zou het wààr zijn? Bismarck en Goethe, om twee mannen te noemen, wien men zeker geen gebrek aan zelfvertrouwen zal ten laste leggen, hebben er anders over gedacht. Bismarck zegt: 'Ich weisz nicht wo ich mein Pflichtgefühl hernehmen soll, wenn nicht aus Gott.' En Goethe zegt: 'Nooit kwam ik ledig terug als ik mijn hart had uitgestort in het gebed, als ik onder druk en nood God had gezocht.'

En Hofdijk zingt:

‘Zeg niet, dat in den strijd met kwaad
Geen bidden baat!
Zoo gij de knie slechts hebt gebogen,
Verbleekt de haat, bezwijmt de logen,
Wijkt ieder onrecht sidd'rend heen:
Het goede en God zijn één.

Zeg vrij: ‘in 't kampen voor het goed
Geeft bidden moed.
Reeds vóór de vingeren zich spanden
Tot innig saamgevouwen handen,
Ontwaakten moed en sterkte en macht.
't Gebed zelf is de kracht’.

En Jezus, wat heeft hij zijn discipelen geantwoord, toen ze hem vroegen: ‘Heer leer ons bidden?’

‘Gij, wanneer gij bidt, ga in uw binnenkamer en de deur gesloten hebbende, bid uwen Vader, die in 't verborgen is....’ ‘En als gij bidt, gebruikt geen ijdel verhaal van woorden, uw Vader weet wat gij van noode hebt, eer gij Hem bidt.’

God weet beter dan wij wat wij noodig hebben en daarom wil Hij, dat wij het Hem vragen, want God is zelf onze eerste behoefte en God bidden is beginnen God te bezitten.

Geen gebeden dus rijk aan woorden; we zijn er niet armer om, wanneer we slechts voelen, ja voelen heel intens, maar niet onder woorden kunnen brengen, geen uitdrukking weten te geven aan het hoogste en beste, dat in ons sluimert, dat in ons *leeft.* Onze Vader weet ook zonder woorden, wat wij noodig hebben, wat ons hart vervult en beweegt, wat jubelt of weent diep in ons.

Al kan bidden bij hooge uitzondering *praten* zijn, in de meeste gevallen staat het er lijnrecht tegenover, is het er rechtstreeks mee in strijd, veel meer dan handelen, wat dikwijls juist synoniem is!

Handelen - hier in de beteekenis van 'het goede doen' - is, zoo al niet op zichzelf bidden, er heel na aan verwant. Aan elke handeling gaat de gedachte, het ideaal vooraf. De gedachte, het ideaal, de innige begeerte het goede te doen is het hoogste, het beste, dat in ons leeft, dat, - al gebruiken wij geen woorden, al *praten* we niet, al voelen we het slechts heel diep, misschien te diep, te innig om er uitdrukking aan te geven om het onder woorden te brengen, - *is bidden.*

Om van Jezus bidden te leeren, behoeven we eigenlijk de woorden, de taal niet na te gaan, waarin hij bad. Hij bad 'geloovende', 'in waarheid', hij bad niet om aardsche goederen, maar om geestelijke gaven, hij bad voor anderen, ja - ook voor zichzelf, maar dan bad hij om hulp, geestelijke hulp en kracht om te volharden tot het einde en te doen den wil desgenen, die hem gezonden had; om door zijn leven, zijn lijden en strijden in den gebede, anderen te brengen nader tot God.

Hij bad 'zonder ophouden', omdat bidden een deel van zijn wezen, de grondtoon van zijn leven was. Voor hem was bidden de stille overgave van zichzelf, van zijn innigst zieleleven aan God, eenswillendheid met God.

Zijn gansche leven was een amen op al zijn gebeden. Zijn heerlijk leven zelf was een gebed, het reinste, het heiligste, dat ooit werd gebeden. Het 'Ora et labora' der ouden, 'bid en werk', kwam in hem geheel tot zijn recht, want bidden en werken (handelen) was bij hem in waarheid één.

Zooals elke gedachte een wezenlijke daad is, een daad van het hart, zoo ook elk ernstig gebed, onverschillig of het wordt uitgesproken of slechts een zwakke zucht is van het kinderhart tot het Vaderhart.

Ja, wèl is het jammer, dat we zoo ver zijn van de natuur, want bidden is een natuurwet, instinct door den Schepper zelf gelegd in al het geschapene. Zooals de bloem zich keert naar de zon, de rivier zich uitstort in zee, het dier zich veilig voelt bij zijn meester, het kind verlangt naar zijn ouders, zoo verlangt het menschenkind naar zijn Vader, die in de hemelen is.

Dat instinct, die natuurwet is bij den mensch meer geestelijk, want de mensch is van Gods geslacht, zijn ziel is een vonk der godheid, een straal van het licht, dat van den Eeuwige uitstraalt! zooals Dante zegt: 'een vonk uit het hartevuur van God.'

Dat instinct, dat heimwee, dat zielsverlangen naar God, het goede, hooge en reine, wordt fijner naarmate we meer geestelijk leven, want de geestelijke ziel krijgt de geestelijke gaven in den rijksten overvloed.

Het is latent, het sluimert in hen, die slechts het uiterlijke leven leiden, die nooit afdalen in de diepste diepten van hun gemoed en nooit luisteren naar de vele stemmen, die spreken in hun ziel.

Ik meen, dat Spurgeon ergens zegt: 'Het gebed is de roepstem van het wakend hart tot den God der Liefde, die altijd te vinden is. Het gebed is het wiekgesuis der Engelen, die op weg zijn om ons des Heeren heil te brengen; ontwaakt het gebed in uw hart, ge zult den Engel in uw huis zien.'

Op Jezus' gebed in Gethsémané daalde een Engel neer, die hem versterkte. En Jezus zeide: ‘of meent gij, dat ik mijn Vader nu niet kan bidden en Hij zal mij meer dan twaalf legioenen Engelen zenden.’

Nietwaar, hoe heerlijk, hoe duidelijk zijn de lessen toch van den grooten Meester. Hoe eenvoudig is eigenlijk bidden, zooals we het leeren van hem. Hoe natuurlijk gebedsverhooring, waarover de geleerden heel wetenschappelijk(?) redeneeren en kibbelen en zooals Oxon in ‘Spirit Teachings’ zegt: ‘altijd staan blijven voor niet op te lossen moeielijkheden; want terwijl zij de schil in de hand hebben ontsnapt hun de kern, de geest.

Zij weten niet - hoe zouden zij dat ook kunnen, - dat er hemelboden (engelen) in de nabijheid zijn, die gereed staan om den geest te helpen, die tot God roept.

Zij weten niet dat die er zijn, want menschelijke wetenschap reikt niet zoo ver om

daarvan het bewijs te geven: en daarom zijn zij er over gaan redeneeren, alsof het met liniaal en passer op te lossen was.

De wetenschap kan deze werking niet kennen, omdat die onnaspeurlijk is, zij is geestelijk, afwisselend in verschillende graden, verschillend naar de mate der krachten, die aan het werk zijn.'

De ziel der wetenschap, - zegt George Elliott - is te verklaren, maar met vijandig gelaat houdt ze stil voor wat mysterie heet.

Mysterie! ondoorgrondelijk, nooit op te lossen mysterie voor de pluizers, voor de ultra knappen en geleerden; mysterie, heerlijk mooi en heilig, aan de kinderen en de eenvoudigen geopenbaard, dat is bidden.

Geen gebed heft natuurwetten op, dat spreekt vanzelf, bidden kan geen verandering brengen in geestelijke en goddelijke wetten, maar.... hoe is het toch mogelijk dat een mensch der aarde, in hooge mate aardsch, zich kan verbeelden alle geestelijke wetten te kennen, zich verbeeldt, dat die wetten hier op aarde ooit gekend kunnen worden. Hoe *on*wetenschappelijk!

Marie Corelli vraagt in 'Sorrows of Satan': 'In gebed ligt geen wetenschap? Niet? Dan zijt gij met al uw wijsheid onwetend, onbekend met de meest gewone wetten van eenvoudigen klank. Weet gij niet dat een klank weertrilt in millioenen, millioenen tonen door alle deelen van 't heelal? God, de groote, geduldige, liefderijke God, hoort het reusachtige klankbord der luchtruimte telkens opnieuw, ruwe vloeken op Zijn naam weerkaatsen, evengoed als gekerm en jammerklachten. Maar temidden van dat al weerklinkt een voortdurende muziek van onafgebroken gebed!

Er ligt zulk een wetenschap in, dat door zijn macht tot zelfs het ether vaneenscheurt als door een bliksemstraal, de hoogste gouden poorten ontgrendeld worden en de verbindingskabel tusschen God en mensch zich door de ruimte uitstrekt tusschen en om kille werelden heen, elke kracht tartende den stroom zijner boodschappen te verbreken!'

Elk ernstig gebed wordt gehoord en.... vèrhoord. Niet altijd geheel in den zin als wij bedoelen, daarom ook leerde Jezus ons bidden: 'niet mijn, Uw wil geschiede.'

Wat zou men van ouders zeggen, die elken wensch hunner kinderen, hoe dwaas en onverstandig ook, *letterlijk* inwilligden?

De ouders zìen helderder en verder, en weten beter wat goed voor hun kinderen is dan die kinderen zelf het weten.

Verstandige, liefdevolle ouders zullen, waar ze hun kinderen iets weigeren, nooit willekeurig of zelfzuchtig handelen. Ze zullen hun weigering ook altijd zóó inkleeden, dat de kinderen door hun teleurstelling heen, voelen de groote, innige liefde, de hartelijke sympathie der ouders, voelen diep in zich: 'het is voor ons eigen best.' -

De drie gebedjes uit den bundel ''t Zondagsklokje' van J. Mossel en H. Wijthoff, geven geheel weer wat ik bedoel. Drie kinderen deden 's avonds hun gebedje. 't Jongste meisje zou een week naar buiten gaan en bad om alle dagen mooi weer. Het oudste broertje had een mank been en toen hij dien dag zijn kameraden soldaatje had zien spelen en zelf niet mee kon doen, bad hij 's avonds: 'lieve Heer, zou u mijn beentje niet recht willen maken, want ik wil soldaat worden.'

En 't oudste meisje, dat dien dag niet lief geweest was voor haar moeder, bad enkel: 'lieve Heer maak mij een goed kind.'

's Nachts daalden drie engelen op aarde neer en elk van hen nam een kind in zijn armen en zette het zachtjes voor den Hemelschen Vader neer. 'Gij hebt gevraagd om mooi weer,' zei God tot het kleinste, 'maar zie eens naar beneden, hoe droog alles is op aarde. Als er geen regen komt verdorren de bloemen en verschrompelt het graan. Ik wilde juist bevel geven aan de wolken om in regendroppels neer te

vallen. Moet ik dit nu niet doen, omdat gij graag mooi weer en veel plezier wilt hebben?' -

'O, laat het toch vooral regenen,' zei het kind.

Tot den jongen, die graag soldaat wilde worden sprak God: 'ik heb je gebed gehoord, maar verhooren, zooals gij wilt, kan ik het niet.'

'Dan kan ik nooit soldaat worden,' zei het ventje pruilend.

'Dat kunt ge ook niet, de koningin kan geen manken soldaat gebruiken, maar Ik wel. Als er onder twistende kinderen een goed woord te spreken is, als er een dier geplaagd wordt, dan kunt ge voor mij vechten. Vecht tegen den wensch, die niet vervuld kan worden en vecht om gelukkig te worden op een andere manier.'

En tot het oudste meisje zei God: 'Gij zult ontvangen wat ge gevraagd hebt, doch ge moet er voor werken, Ik heb de hulp van mijn kinderen noodig.'

De engelen droegen de drie kinderen weer naar de aarde en legden ze in hun bedjes neer.

‘Ik zal niet huilen, als het regent,’ zei het jongste meisje. ‘Ik zal vechten zoo hard ik kan,’ zei de jongen. En het oudste meisje sprak geen enkel woord, maar kuste haar moeder wel tien maal.

Nietwaar, van gebedsverhooring is dit een heerlijk voorbeeld, zoo duidelijk, dat ieder het begrijpt en er mee kan instemmen.

Toch, terwijl ik het neerschrijf, voel ik, dat het niet de eenige gebedsverhooring is; dat het een voorbeeld is uit vele anderen. Ik voel, dat het moeilijker is dan ik dacht een volledig antwoord te geven op de vraag: ‘wat is bidden.’

Zooals het leven van den geest zich uit in zeer verschillende levensvormen, zoo zijn ook de gebedsuitingen velerlei, in oneindige verscheidenheid. Juist, omdat bidden is een natuurwet, een behoefte der ziel, is het misschien voor geen twee menschen geheel hetzelfde.

Modernen zeggen: bidden mag nooit vragen zijn; voor velen hunner is bidden hetzelfde als voor de Buddhisten: mijmering, vrome aandacht en overpeinzing, inkeer tot zichzelf.

Een sterk bewijs, dat de natuur gaat boven de leer, dat de behoefte, de begeerte, de innige wensch der ziel gaat boven wetten en voorschriften, is wat Fielding ons verhaalt in ‘De ziel van een Volk’. Hij vertelt van een Buddhistisch vrouwtje, een wanhopige moeder, die in strijd met de gewone opvatting der Buddhisten, die niet bidden, maar zich buigen voor de Wet der noodzakelijkheid, nochtans in een tempel smeekt om genezing van haar kind.

Als een gouden draad door het Oude Testament, door het Nieuwe, en verder, altijd verder, door alle eeuwen heen, gaat het gebed. Onder alle levensomstandigheden, droef en blijde, bij teleurstellingen, onder lijden en strijden, bij zware beproevingen, onder schuldbesef en berouw, bij ziekte en dood, heet het ‘bidt’. Bidt en u zal gegeven worden, bidt zonder ophouden, houdt aan in het gebed. Is iemand onder u in lijden, dat hij bidde. Is iemand krank onder u, dat zij voor hem bidden. Het gebed des geloofs zal den zieke behoeden. Een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel. Weest niet bezorgd, maar laat uwe begeerten in alles door bidden bekend zijn bij God. Al wat gij begeeren zult in het gebed geloovende, zult gij ontvangen. De Heer is nabij allen, die Hem aanroepen in waarheid. De Engel des Heeren omzweeft en beschermt degenen, die Hem eeren.

Deze, en zoovele andere gezegden in het Boek der boeken, ze worden nagesproken en aangehaald, ze worden geloofd in theorie, maar wat geeft ons die theorie als de praktijk ons in den steek laat, wanneer we ze, eerlijk gezegd, slechts beschouwen als dichterlijke fantasieën, om niet te zeggen sprookjes en bijgeloof.

Wat hebben we aan beschermengelen als ze ons niet beschermen, aan dienende geesten, als ze ons niet dienen? Wat geeft ons de wolk van getuigen als ze ons niet zien?

In den bijbel wordt afwisselend gesproken van God en den Engel des Heeren, er worden stemmen en geestverschijningen toegeschreven direct aan God. In de grijze oudheid, in het oude testament, in lang vervlogen dagen dacht men, dat God *direct* met de menschen verkeerde, met de menschen sprak, de gebeden der menschen verhoorde of niet verhoorde naar Zijn welbehagen, nu eens wel, dan eens niet, men zou zoo zeggen naar de gril van het oogenblik.

In tijden van droogte, van besmettelijke ziekte, van nationale rampen en ook bij eigen wenschen en belangen dacht men door vele gebeden de godheid te verteederen, te vermurwen, te doen buigen naar zijn wil.

In lang vervlogen dagen? Zijn werkelijk de dagen, dat men dit geloofde, voorbij?

Neen, dat zijn ze niet en juist daardoor wordt het bidden zoo slecht begrepen.

Men heeft van gebed en gebedsverhooring een caricatuur gemaakt, men heeft de godheid naar beneden gehaald, men heeft het geestelijke, het spiritueele verstoffelijkt, men heeft het mysterie door het slijk gesleurd.

De katholieken hebben dit beter begrepen. Zij hebben het geloof aan beschermengelen en dienende geesten behouden.

Nu behoeft niemand mij tegemoet te voeren dat vele, misschien de meeste katholieken den inhoud hebben prijsgegeven en slechts de vormen hebben behouden, dat alles, althans het meeste, is gewoonte en sleur. Die prijsgegeven inhoud, de kern van het geloof, het mystieke in den godsdienst wordt er niet minder wáár, en spiritueel en troostvol door.

De katholieken weten, dat er - zooals Oxon zegt, - hemelboden (engelen) in de nabijheid zijn, die gereed staan om den geest te helpen die tot God bidt.

Pierre Loti verhaalt in: ‘Les derniers jours de Peking’ hoe hij in de Chineesche hoofdstad twee zendeling-zusters leerde kennen, die tien jaar geleden den Boksers-opstand hadden meegemaakt.

Ze woonden een paar dagreizen het binnenland in en hadden eenige Chineesche meisjes bij zich in huis.

Toen ze 's nachts het geschreeuw der Boksers hoorden, begrepen ze, dat geen ontkomen mogelijk was. Ze vluchtten met de meisjes in hun huiskapel en wachtten biddend den dood af.

Na lang wachten werd echter het geschreeuw minder en hield tegen den morgen geheel op. Toen waagden zij het uit hun schuilplaats te komen en vonden alles in den omtrek verwoest.

Nadat de orde hersteld was, werden de aanvoerders der Boksers ondervraagd en kwam ook de kapel der zendeling-zusters ter sprake.

‘Daar konden wij onmogelijk doordringen’, zeiden zij, ‘want alle muren van het gebouw waren bezet met soldaten en de monden van kanonnen waren op ons gericht.’

Pierre Loti noemt dit feit een gezichtsbedrog.

Het is mogelijk, maar wie, zoo niet beschermengelen en dienende geesten, veroorzaakten dan dit gezichtsbedrog?

Het Amerikaansche Congres was bijeen gekomen om te spreken over een uitvinding, die onlangs was gedaan, en waarvoor geld was aangevraagd. Samuel Morse, de uitvinder van het seintoestel, dat nog alom gebruikt wordt bij het telegrafeeren, had letterlijk honger geleden om toch maar geld bijeen te krijgen, dat hij noodig had voor proefnemingen.

Thuisgekomen van het congres knielde hij neer en bad zooals hij nooit vroeger had gebeden.

Den volgenden morgen werd er reeds vroeg aan zijn deur geklopt. Hij deed open en Miss Ellsworth, de dochter van een der congresleden, stond voor hem.

‘Professor’, zei ze, ‘ik kom u feliciteeren. Uw verzoek is zonder eenigen tegenspraak ingewilligd. Achtduizend dollars zijn voor uw proefnemingen tot uwe beschikking gesteld. Vreemd, maar het was of het Congres door een geheime macht gedwongen werd het voorstel aan te nemen.’

De gebedsverhooringen van Heinrich Young Shilling vindt men in vele boeken beschreven, waarin over het gebed gehandeld wordt. Hij was geneesheer aan het hof van den Groothertog van Baden, den boezemvriend van Goethe, die, getroffen door zijn merkwaardige ervaringen, hem er toe overhaalde zijn levensgeschiedenis te beschrijven.

Het volgende verhaal van Dokter Joseph Smith van Warrington, Engeland, en dat opgenomen is in het tijdschrift der Vereeniging voor psychologisch onderzoek, neem ik over uit: ‘Op de Grenzen van twee Werelden.’ ‘Ik’, aldus Dr. Smith, ‘zat op een avond te lezen, toen ik een stem hoorde, die zei: ‘Stuur wat brood naar de woning van Grady.’

‘Ik ging voort met lezen, waarop de stem met nadruk hetzelfde zei, waarbij ik tevens een sterke impulsie kreeg om op te staan.

Ik ging toen de deur uit en kocht bij een bakker een brood.

De deur weder uitgaande zag ik bij het huis een jongen staan, wien ik vroeg of hij ook wist, waar James Grady woonde. Hij zeide van ja, waarop ik hem vroeg het brood naar Grady te brengen en te zeggen, dat een heer hem dat voor hem gegeven had.

Daar de vrouw van Grady een lid mijner gemeente was, bracht ik haar den volgenden morgen een bezoek, om eens te hooren of zij het mij ook vertellen zou.

Nauwelijks was ik bij haar, of zij vertelde mij, dat haar den vorigen avond iets vreemds overkomen was. Toen zij namelijk de kinderen naar bed wilde brengen, waren deze begonnen te schreien en te vragen om een stukje brood, wat zij hun niet geven kon, daar zij niets in huis had.

Zij wendde zich toen tot God met de bede haar iets te geven, waarop kort daarna een jongen aan de deur verscheen met een brood in de hand, dat hij in last had hun te brengen.

Toen ik haar vroeg, hoe laat het was toen zij gebeden had, bleek het dat die tijd juist overeen kwam met dien, waarop ik de stem gehoord had.'

Ik zou deze voorbeelden van geesten-hulp als gebedsverhooring tot in het oneindige kunnen uitbreiden. Ik durf zelfs beweren, dat vele lezers, wanneer ze nadenken, zich zulke voorvallen zullen herinneren uit hun eigen leven.

Nog één voorbeeld wil ik aanhalen uit: 'Het Toekomstig Leven van 1905.' Het is een ervaring van den bekenden, volmaakt betrouwbaren Jos. Robertson, die het in 'Light' beschreef.

‘Toen ik nog een jongen was - aldus Robertson - kwam ik in zeer nauwe aanraking met eene familie, bij wie ik vele uren doorbracht. De moeder, wier bizondere lieveling ik was, ging van de aarde heen toen zij drie en veertig jaren oud was. Er waren zoons en dochters en door allen werd ik behandeld als een broeder.

De jaren spoedden voort en de oudste zoon werd een man van beteekenis en vermogen en onze omgang werd geleidelijk minder. Hij was een steunpilaar van de kerk, terwijl in mij vrijdenkers-neigingen opgekomen waren, en misschien dreef dit ons meer dan iets anders van elkaar. Na verloop van jaren hoorde ik van de buitenwacht, dat van zijn vermogen heel wat gevlogen was. Wij zagen elkander niet meer en deze mededeeling maakte slechts een zeer geringen indruk op mij. Ik was Spiritualist geworden en dat beschouwde hij als een veel erger ketterij dan wat daaraan voorafging.

Op zekeren Zaterdag-middag vertrok ik van Leeds met het voornemen den Zondag door te brengen in Middlesborough, waar een mijner vrienden uit Newcastle zou spreken voor de Spiritualisten

Plotseling klonk, zonder de geringste wilsinspanning mijnerzijds, in mijn ooren: ‘Zend £25 aan....’ volgde de naam van eens mijn rijken vriend, van wien ik zooeven sprak. Ik stond geheel versteld, daar de man zoo ver uit mijn gedachten was.

Ik kan de manier, waarop de boodschap tot mij kwam, niet ontleden, niet zeggen of het een objectieve stem was dan wel of het mijn lippen waren, die de mededeeling automatisch uitspraken, maar deze gebiedende boodschap werd mij met groote kracht opgedrongen.

Ik was verbaasd en trachtte mijn geest tot rust te brengen door te zeggen: ‘Wel, als dit nog eens tot mij kwam, dan zou ik gelooven, dat het iets te beteekenen had.’

Ik ging naar mijn hotel en den volgenden ochtend ging ik bij het ontbijt het voorval nog eens in gedachten na, maar diezelfde gevoelens keerden niet weder.

Ik woonde de ochtendbijeenkomst van de spiritische vereeniging bij en ging na den eten met mijn vrienden wandelen. Wij traden het park, in het midden van de stad, binnen, toen diezelfde gewaarwording mij overkwam en de boodschap: ‘zend £25’ herhaald werd.

Ik stelde mijzelf gerust door te zeggen ‘het is vandaag Zondag, dus kan ik niets doen. Wanneer ik de boodschap nog eens ontvang, dan zal ik zien wat te doen.’

Maandagochtend nam ik op het station afscheid van mijn vriend, den spreker van den vorigen dag. Ik ging naar Saltburn en hij keerde terug naar Newcastle.

Na eenige overweging besloot hij echter in Middlesbrough te blijven tot mijn terugkomst, waarna wij tezamen naar Newcastle zouden reizen. De trein was nauwelijks in beweging, toen plotseling diezelfde gevoelens nogmaals weerkeerden en het verzoek om die £25 te zenden, herhaald werd.

Ik wist niet goed wat te doen. Het geld was toen een aanmerkelijke som voor mij, inderdaad was het ongeveer zooveel als ik vrijelijk mijn eigendom kon noemen; maar de boodschap was zoo dringend, dat ik in den trein met potlood een briefje aan mijn vrouw schreef met verzoek naar den heer.... te gaan en £25 aan te bieden.

Dien brief deed ik te Saltburn op de post en dat gedaan hebbende voelde ik mij verlicht. Ik trachtte niet in de filosofie van de zaak door te dringen. Ik had gehoor gegeven aan een impuls, een geestenboodschap, of wat ge wilt.

Te Middlesbrough teruggekeerd vond ik mijn vriend aan het station op mij wachten, maar in plaats van den trein naar Newcastle te nemen, stelde hij voor, dat ik met hem een zijner oude vrienden, Tawcett geheeten, zou gaan bezoeken, die in de naburige stad Spennymoor woonde.

Ik stemde toe, te eer daar ik een afnemer in die plaats had wonen, dien ik dan zou kunnen bezoeken.

Mijn vriend ging een schoenwinkel aldaar binnen en vroeg mij hem daar te komen halen, wanneer mijn zaken waren afgedaan. Dat deed ik en toen werd ik binnengelaten in een gezellig vertrek achter den winkel, waar, nadat wij thee gedronken hadden, een seance werd gehouden.

Ik dacht niet meer aan het gebeurde met die £25 en het kwam geen oogenblik in mij op, dat ik daar eenig licht over de zaak zou zien opgaan.

De vrouw des huizes was blijkbaar een gevoelig werktuig voor de bewoners der geestensfeer. Zij was nauwelijks uit haar trance ontwaakt of ze beschreef, als staande in mijn onmiddellijke nabijheid, de gestalte eener vrouw van ongeveer vijf en veertig jaren, in duidelijke trekken weergevende de moeder, wier zoon ik geroepen was geweest te helpen.

Het flitste plotseling in mij op, dat zij de bron was van de aandrift, die mij zoo getroffen had.

Het medium ging voort, zeggende: 'Zij spreekt verschillend van mij en noemt u 'Jamie'. Dat was inderdaad de naam, waarbij ze mij altijd genoemd had toen ik een jongen was. Het medium kende mij volstrekt niet en zij had mij op de bijeenkomst niet bij mijn voornaam hooren noemen.

En nu het slot van de historie. Het schijnt dat de moeilijkheden van den heer.... grooter waren dan ik mij voorgesteld had en de som van £25 was het bedrag, noodig om een belangrijke zaak in orde te brengen.

Na mijn terugkeer te Glasgow, schreef hij mij, dat het binnenkomen van mijn vrouw met den met potlood geschreven brief in haar hand, hem toescheen als het bezoek van een engel der Voorzienigheid.

In mijn antwoord vertelde ik hem, dat de ware boodschapster der Voorzienigheid zijn eigen moeder was, die mij had aangespoord om aan zijn behoeften tegemoet te komen'.

Waarom, bij al onze geleerdheid, onze alwetendheid, weten wij zoo weinig van geestelijke dingen, van geestelijke voorwaarden en invloeden? Waarom gelooven wij protestanten niet meer aan beschermengelen en dienende geesten?

Het is zoo jammer, want de levensstrijd is soms zoo zwaar en de weg zoo moeilijk en zoo duister en zoo eenzaam soms, en ons hart zoo droef. Het zou ons zoo helpen in den strijd des levens, het zou ons zoo helpen in den strijd met ons zelf.

De katholieken weten dat God zijn troostende, reddende Engelen zendt als antwoord op, als verhooring van elk gebed. Want in zekeren zin wordt bidden altijd verhoord.

Wanneer wij niets bespeuren van gebedsverhooring, wanneer geen vrede neerdaalt in onze ziel, dan is dat *onze* schuld, dan hebben we niet gebeden, zooals Jezus bad; met onwankelbaar vertrouwen, warm en innig, vurig en aanhoudend, we hebben den weg voor Engelen niet opengehouden.

Wij menschen scheppen dikwijls een atmosfeer om ons heen, waarin reddende Engelen ons niet kunnen naderen. Onze gedachten, wenschen, verlangens, gebeden zijn *daden*, daden der ziel, we scheppen ons een gedachtenatmosfeer. Die atmosfeer trekt tot ons onzichtbare geesten, goed, minder goed, of slecht, al naarmate onze gedachten dit zijn, want het gelijke trekt het gelijke aan.

'De gestorvenen zullen zijn als Engelen in den hemel' bedoelt niet, dat alle geesten, die overgingen naar gene zijde, terstond Engelen, reddende Engelen zijn.

Het proces van sterven maakt geen slechte menschen goed, geen zwakken sterk, geen spotters ernstig, geen zelfzuchtigen liefdevol, maar laat hen allen juist zooals ze op aarde waren, vóór ze gingen over de grens.

Och, wanneer we die grens tusschen hemel en aarde, tusschen de zichtbare en de onzichtbare wereld, tusschen het leven aan deze en het leven aan gene zijde niet zoo scherp trokken, het zou ons minder moeielijk vallen gebed en gebedsverhooring in dien zin te beschouwen en te verstaan, we zouden gemakkelijker begrijpen wat bidden is.

Het leven is één, één geheel, het leven hier op aarde is slechts een begin van het rijke, volle, onsterflijke leven. Aarde en hemel zijn één; al willen de menschen de Jacobsladder niet zien, of al kunnen ze het niet, omdat ze geestelijk blind zijn, zij *is* er altijd geweest en zij heeft altijd hemel en aarde verbonden.

Als een onhoorbaar suizen, soms als engelengezang, op sterke vleugelen van heilige liefde en aandoenlijke toewijding, gaan vriendelijke gedachten en daden en gebeden van den hemel naar de aarde en van de aarde naar den hemel; trillend

van zielsverlangen treedt de vrije ziel de ziel tegemoet, nog gekneld door aardsche banden.

In het oude testament, in het nieuwe, verder, altijd verder gaat het gebed, maar dat niet alléén.

Niet slechts wij, kinderen dezer aarde, zenden onze gebeden door de sferen heen naar het Vaderhuis. Uit alle deelen van het onbegrensd heelal, van de laagste tot de hoogste sferen rijzen dank- en lofliederen omhoog, gebeden van het kinderhart tot het Vaderhart.

Och, dat toch allen, vóór ze deze aarde verlieten, met de discipelen bidden hadden geleerd van Jezus.

Geen verzoek wordt op seances veelvuldiger gedaan dan: ‘bid voor mij’. Op onze vraag: ‘bidt ge zelf wel eens?’ luidt dikwijls het antwoord: ‘we kunnen het niet, we deden het nooit op aarde, we hebben het niet geleerd.’

Ontroerend droef, nietwaar, die telkens terugkeerende bede. Hoe weemoedig moet het zijn voor velen, die gingen naar het Stille Land, zoo spoedig te zijn vergeten.

Het ‘Stille Land’, hoe werkelijk stil en eenzaam moet het zijn voor hen, die nooit iets hooren van de vele lieven, die ze achterlieten op aarde, omdat die achtergeblevenen hier op aarde hen dood wanen of vèr, héél ver weg en geen flauw vermoeden hebben, hoe ze hun liefde nog behoeven. Hoe treurig, dat zij, die bleven op aarde, niet weten hoe ze verlangen, ja snakken naar een vriendelijk, hartelijk woord, naar een troostende, liefhebbende gedachte, naar een warm, vurig gebed.

Nog eens: laat er kracht van ons uitgaan, laat ons van Jezus leeren, en luisteren naar zijn stem: ‘Waar twee of drie in mijn naam vergaderd zijn, daar ben ik onder hen’, en daar zal hij de kleine lichtende vonken verzamelen tot een groote, heilige vlam, en het zal hen verwarmen en goed doen en troosten en bemoedigen hen allen, voor wie wordt gebeden. Want de hemelboden, de reddende Engelen staan gereed, om op sterke vleugelen van heilige liefde door alle sferen heen onze gebeden te dragen naar den eeuwigen God.

‘Nader mijn God tot U!’ O toen bij de ramp van de Titanic op instigatie van Wilhelm T. Stead dit lied werd aangeheven door het muziekkorps en de in doodsangst verkeerende schipbreukelingen *was dit bidden.* En als antwoord daalde iets van Gods Vrede neer in de harten der menschen.

‘Komt tot mij’, zei de groote Godsgezant, toen hij nog wandelde op aarde. ‘Komt tot mij’, zoo roept hij nog altijd tot allen - och, zoo dikwijls als een roepende in de woestijn - ‘en ik zal u rust geven, rust voor uw ziel.’

Rust voor onze ziel, o hoe noodig, hoe broodnoodig hebben we die in het drukke, rumoerige leven, het koortsachtig jagen van elken dag. Rust, al is het maar 5 minuten, om tot ons zelf te komen, om na te denken, om te bidden, om de vensters en deuren der ziel te openen, wijd, voor goede invloeden, voor dienende geesten.

Ook dit hebben de katholieken beter begrepen dan de protestanten; de open deuren hunner kerken nooden vriendelijk alle vermoeiden en bedroefden, allen die er behoefte aan hebben om binnen te komen, om geestelijk uit te rusten, om te bidden.

Wederom behoeft men mij niet te vertellen, dat dit bidden gewoonte is en sleur, een opgegeven taak, een *moeten*, en dat bidden een behoefte maar nooit een dwang mag zijn.

Al wordt ook hier het mooie dikwijls leelijk gemaakt, de grondidée, de kern blijft er mooi en goed door.

En dan is er nog iets dat wel eens wordt vergeten. Een gewoonte behoeft geen sleur te worden, is niet altijd te veroordeelen, kan integendeel heel goed zijn. Het is goed er een gewoonte van te maken elken dag, al is het slechts eenige minuten, tot zichzelf in te keeren, rustig na te denken, te bidden.

Keizer Maximiliaan en de officieren en de manschappen hadden met den stervenden matroos kunnen bidden, wanneer ze het gewoon waren geweest.

Gedurende den Amerikaanschen oorlog in 1778, toen de strengste orde moest gehandhaafd worden en men voortdurend op zijn hoede moest zijn, zou de vijand niet eenig voordeel behalen, werd op zekeren avond in het Amerikaansche leger in de nabijheid van het Britsche kamp, niet ver van de Hudson-rivier, een soldaat op heeterdaad betrapt, terwijl hij steelsgewijze uit de bosschen terugsloop naar zijn regiment. Hij werd voor den bevelvoerenden officier gebracht en beschuldigd van heimelijk gemeenschap te houden met de Engelschen.

De soldaat voerde tot zijn verontschuldiging aan, dat hij enkel en alleen in het bosch was gegaan, om in de eenzaamheid te bidden. Dat was zijn eenige verdediging.

De bevelvoerende officier was een Schot en een Presbyteriaan, maar hij gevoelde geen medelijden met den schuldige.

‘Is dat je gewoonte, man, uren achtereen in stilte te bidden?’

‘Ja mijnheer.’

‘Val dan maar op je knieën en bid nu,’ beet de officier hem op barschen toon toe, ‘je hebt er nog nooit van je leven zooveel behoefte aan gehad.’

In de meening dat hij onmiddellijk ter dood gebracht zou worden, knielde de soldaat neer en stortte zijn ziel uit in een gebed, zoo gepast en in overeenstemming met den toestand van het oogenblik, en met zooveel eenvoudige, maar welsprekende zeggenskracht, dat niemand aan zijn oprechtheid kon twijfen.

‘Je kunt heengaan,’ zei de officier, toen de soldaat opstond. ‘Ik geloof je verhaal. Als je niet dikwijls geëxcerceerd hadt, zou je het er nu op de wapenschouwing niet zoo goed hebben afgebracht.’ -

Het is diep en fijn gevoeld van de Katholieken, dat men niet precies op een vastgestelden tijd troost en rust behoeft, niet slechts Zondags, maar ook in de week.

In de stad, waar men woont, komt men er als protestant niet toe naar een roomsche kerk te gaan, maar op reis verzuim ik het nooit en het doet mij altijd goed.

Dat heerlijke gevoel van rust en kalmte, van vrede en harmonie heb ik ook wel in onze kerken gehad, vooral zoo lang er nog niet werd gesproken, zoolang het stil was om mij heen.

O, de stem der stilte doet zoo weldadig aan, is zoo welsprekend, zoo heerlijk rust en kracht en troost en moed gevend. Als *ik* wat te zeggen had, de deuren onzer kerken zouden altijd openstaan voor iedereen. En wat zou ik het den predikant gemakkelijk maken! Ze behoefden Zondags van de preekstoel maar héél, héél weinig te zeggen: een vriendelijk, bemoedigend woord, een boodschap van liefde en vrede voor allen, een troostende, hoopvolle gedachte, die inéénsmolt met de plechtige, heerlijke orgelaccoorden, die meetrilde met de zielen van allen en als één gebed opsteeg door de sferen heen van uit Gods Huis op aarde naar het Huis van onzen Vader in de hemelen.

'Vader, ik bid voor hen, die Gij mij gegeven hebt, want ze zijn de Uwe.'

Laat ons dan bidden als Jezus bad, voor onszelf en voor anderen aan deze en gene zijde, bidden ook voor hen, voor wie niemand bidt. Bidden voor ons zelf om kracht en blijden moed, om een vast, onwrikbaar geloof, bidden vooral om veel liefde, groote onzelfzuchtige liefde.

Want, waar we voor anderen bidden, moet liefde ons doortintelen, ons wezen vullen, moet liefde, heilige liefde trillen in ieder woord, in elke gedachte, in de stille onhoorbare zucht, want liefde alleen maakt dat er kracht van ons uitgaat voor anderen. Zij is de sleutel, die past op alle harten. Zij is de lichtende zon in de diepste duisternis en ellende. Zij maakt dat bedroefden en ongelukkigen en paria's der maatschappij ons halverwege tegemoet treden, want liefde alleen brengt dicht bij God, opent de poorten des hemels en doet ons rusten in Engelenarmen.

Zóó heeft Jezus gebeden.

O, laat, als wij bidden, Zijn geest, de Christusgeest ons doortrillen en verwarmen, dan eerst zal het gebed als een machtige stroom, zegenend en bezielend door ons leven heengaan. Dan eerst zal het voor ons zijn de poëzie van het hart, die wijding geeft aan het proza van ons leven en daardoor de werkelijkheid verheft en verheerlijkt; de onfeilbare bezieling tot heilige gedachten en heilig streven.

Een oase in de woestijn, die ons den verloren moed hergeeft en zachtkens opwaarts voert langs steile, enge, moeitevolle wegen. Een helder plekje blauw aan den donkeren, grauwen hemel, waardoor de duisternis lichter wordt en de leegte gevuld, zoodat de levensvreugde weer opvlamt in onze ziel.

Dan, als de levenszon voor ons ter kimme daalt, de lange, bange winterdagen komen, zoo donker en koud; als de vleugelen van den dood om ons ruischen en het aardsche licht wordt gedoofd, zal de hemelsche verlichting tot ons doordringen en onze ziel verlichten.

Dan nog.... neen, dan eerst recht, zal het gebed zijn de geestelijke levenskracht, waardoor we voelen, diep ìn ons, dat de kracht, die ons draagt en leidt, een heilige Liefdemacht ìs.

'Onze Vader, die in de hemelen zijt....'

Wij breiden de gevouwen handen uit naar den hemel, en ze worden gegrepen vast en innig; een zonnestraal uit het heilige Oosten dringt ons in de ziel, een na-neuriën van de heerlijke stem, die eens ruischte over Galilea's heuvelen, bezielt ons en wekt ons ten leven.

J. van Rees-van Nauta Lemke.

Stervende Dag.

Schemering regende
luidloos van ver.
Schuchter kwam kijken
eenzame ster.

Zag er nog sterven
zons laatste goud,
Droef werd de aarde
donker en oud.

Even nog klaagde,
maar o zoo zacht,
Een enkel vogelken
droevig zijn klacht;

't Zong van den weemoed
wen dag ging dood,
Weende om 't sterven,
van 't avondrood.

Heel uit de verte kwam
dwalende klank,
Van 't klokje dat noodde
tot bede en dank.

Schemering regende
luidloos en zacht,
Weefde over alles
't kleed van den nacht.

JOHAN VAN GALEN LAST.

Overzicht van de Week.

I.
Waarom?

De Apeldoornsche Courant bracht onlangs het volgende hartverheffende bericht:

Tijdens het laatste verblijf van Z.K.H. Prins Hendrik op het Loo, had de Prins vanaf 15 Dec. tot gast zijn jachtvriend Graaf Rhoden. Deze was ongeveer een half jaar geleden aan het Oostelijk front getroffen door een kogel, welke aan den hals inging en een schouder verbrijzelde. Door zorgvuldige verpleging is Graaf Rhoden weer in zooverre hersteld, dat hij dagelijks met Z.K.H. ter jacht kon gaan.

Hedenmorgen vertrok de Graaf per auto naar Arnhem en vandaar per trein naar Duitschland.

Als *ik* zoo iets lees denk ik: Waarom zijn duizenden en tienduizenden, Engelschen, Franschen, Duitschers, Russen, Serviërs, enz. gevallen, misschien gestorven onder een afzichtelijk lijden, terwijl zulk een mispunt werd gered, dat zijn 'kostbaar' leven niet beter weet te besteden dan om, als hij geen menschen behoeft te slachten, voor zijn plezier gemartelde, opgejaagde, expresselijk er toe gefokte dieren te komen vermoorden!

Waarachtig, de gastvrijheid kan ook *te* ver gaan! Als ze aan zulke mispunten wordt geboden, dan komt elk rechtgeaard mensch de verzuchting op de lippen: Waarom is het wezen niet gebleven waar hij thuisbehoort, inplaats van op onzen zak te komen profiteeren? Enfin, zoo'n gravenkroontje, en dan nog bovendien, als je 'n logé bent van den Prins der Nederlanden, dat dekt de lading. Een arme strooper, die, om een lekker maal te hebben, of wel om er wat aan te verdienen, een haas of konijn op verboden terrein of langs verboden weg machtig wordt, dien pakt de wet, en, als hij ervoor in de gevangenis heeft gezeten, omdat hij geen boete kan betalen, God, dan is hij een 'geschandvlekte voor de maatschappij', een die met den vinger wordt nagewezen door de 'fatsoenlijke' menschen, maar zoo'n dieren*kweller*, Graaf Rhoden, dìens gelukkige genezing komt in de courant, en diens edele levensloop van menschen- *en* dieren-beul wordt je meegedeeld als extra blij nieuws. - -

Wat een 'christelijke' samenleving toch! Zoo echt eene zooals Christus haar heeft gewild: broeders en zusters zijn, zelfde kinderen van éénen Vader, gelijk voor Hem!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Zoo is het; maar....

Het onderstaande ingez. stuk uit de Nieuwe Rotterdammer legt zóó juist den vinger op de wonde plek, dat ik het in zijn geheel overneem.

De stedehouder van Christus en de oorlog.

(Ingezonden).

Zij, die met ons van den Stedehouder van Christus bij het uitbreken van den Wereldoorlog een Werelddaad hebben verwacht, zullen zich wel in de hoogste mate verwonderen over hetgeen in Protestantsche kringen wordt gezegd en geschreven ten aanzien van het bovenstaande.

De lof, die door vele Protestanten den Paus wordt toegezwaaid, verheft dezen op wereldheerschappij belusten kerkvorst toch inderdaad in geen enkel opzicht boven hetgeen door vorsten van onzijdige regeeringen is gedaan, om binnen de perken van het staatsbelang, in dit geval het belang van de Roomsche Kerk, de oorlogsellende eenigszins te verzachten.

Het wordt, dunkt ons, hoog tijd, dat men, hetgeen door den Paus in dezen is gedaan, tot zijn ware verhoudingen terug brengt.

Dit sluit vanzelve niet uit, dat ieder weldenkend Protestant den Paus dankbaar zal zijn voor hetgeen hij heeft gedaan om iets van het groote lijden te verzachten.

Anders wordt de zaak evenwel als wij ons de vraag gaan stellen: wat heeft de Paus niet als diplomatisch bemiddelaar en bezitter van wereldschen, politieken invloed, doch als Stedehouder van Christus gedaan?

De oorlog, die wij heden beleven, omvat bijna geheel het territorium der Roomsche Kerk.

De Paus heeft zich op het standpunt gesteld van strikte onpartijdigheid.

Hij heeft zijn verontwaardiging uitgesproken over de vele oorlogsgruwelen die er bedreven zijn.

Ja, hij heeft zelfs dezen oorlog veroordeeld als een gruwelijken broedermoord.

Maar was het enkel dit, dat wij van den Stedehouder van Christus moesten verwachten?

Ons dunkt, wij hadden oneindig veel meer van hem verwacht.

Ons stellende op het Roomsche standpunt, dat het wettische, en niet dat van de vrijheid is, hadden wij van dezen Paus het groote woord tot al zijne geloovigen verwacht: '*De wapens neer!*'

De wapens neer op straffe van tijdelijke en eeuwige verbeuring der Kerkelijke genadegaven.

Als de Paus dit woord had gesproken, ja, als hij het heden nòg spreken wilde, zou de oorlogsmachine eensklaps stilstaan.

Dit hadden wij van hem verwacht en zoolang de Paus zich met dien hoogen titel tooit, zal hij op gevaar af van alleen te komen staan, dat woord moeten spreken.

Christus ging ook alleen zijn weg.

Christus koos Golgotha boven de koninkrijken dezer wereld, de gunst van gekroonde hoofden.

Is de Paus in dit opzicht ook Stedehouder van Christus?

J.B.TH. HUGENHOLTZ.

Vledder, Kerstmis 1915.

Wat echter is hier de wonde plek, die het den Paus onmogelijk maakt de hem toebedeelde rol van 'Stedehouder van Christus' te vervullen zooals het behoort? Dit, dat het *zaakje*, dat de R.K. Kerk zoo ontzettend handig wist te maken uit het door Christus gepredikte Christendom, te niet zou gaan, indien werkelijk een Paus den moed had om, gerugsteund door de R.K. geestelijkheid, Christus en Diens onvervalschte leer te stellen boven de R.K. Kerk.

Waarom bloeit het 'zaakje' der R.K. Kerk zoo magnifique? Omdat er geen geestelijken ter wereld zoo handig zijn als de R.K. geestelijken, waar het geldt uit de domheid en goedgeloovigheid van de massa op te bouwen een prachtgebouw (in figuurlijken zin) van macht en eer en rijkdom en invloed. Dat gebouw echter zou ineenzinken van af het moment waarop de R.K. Kerk waarachtig *handelde* naar de voorschriften van den stichter van den Christelijken godsdienst.

De Protestanten zijn verdeeld in tallooze elkaar opetende en hatende en vervolgende onderafdeelingen, van kerkgenootschappen, vrije-gemeenten, enz. Toch noemen ook zij zich allen naar Christus, en toch is het ook bij hen slechts schijn, geen wezen. De R.K. Kerk echter heeft hare kudde onder één hoofd vereenigd. En dat is uit een wereldsch oogpunt veel taktvoller, slimmer, voordeeliger. Maar uit een *christelijk*, een waarachtig *christelijk* oogpunt, heeft dit hoofd, deze 'Stedehouder van Christus' niets gemeen met den vriend der armen, die het evangelie der verlossing predikte als stichter van een nieuwe wereld. Hij, naar Wien de Paus zich noemt, zal waarschijnlijk, als er een oordeel is hiernamaals, tot hem en al zijn voorgangers op den pauselijken stoel zeggen: 'Wat heb Ik met U te doen? Ga heen ik heb U nooit gekend'.

Want, Christus en Calvijn, Christus en Kuyper, Christus en de verschillende Pausen, alle eeuwen door, ik vráág U, kunt gij U grooter tegenstellingen denken?

Ik niet....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

De Buren
door Johanna Steketee.

‘**B**eter een goede buur dan een verre vriend,’ 't was de leuze geweest van hun gestorven vader en zij hadden die spreuk tot de hunne gemaakt. De beide zusters, Clara en Mina van der Meulen, waren na den dood van hun onvergetelijken vader - hun moeder was al jaren geleden gestorven - blijven wonen in het groote landhuis, gelegen aan een der hoofd-buitenwegen van het dorp. De groote tuin liep uit op een volksbuurt en deze buren waren het met wie de dames 't allerliefst op een goeden voet leefden. Want het huis was nogal eenzaam gelegen en de dames hadden nogal wat, ook veel zilver. Je kon nooit weten.... Nogal bang van aard, waren zij er steeds bevreesd voor, dat er eens bij hen ingebroken zou worden. Je hoorde tegenwoordig zulke rare dingen.

Daarom was het hun een heele gerustheid, dat ze met die achterburen, waaronder vele stevige werklieden waren, zoo bevriend waren. Mocht er zich ooit iets verdachts voordoen, dan zou Ka, de meid der dames, dadelijk komen waarschuwen. En dan zouden ze allen helpen. Zoo gold de afspraak al jaren. In ruil daarvoor gaven de dames steeds geschenken bij allerlei gelegenheden, als Nieuw-Jaar, Kerstmis, de geboorte van een kind.

Vlak tegenover het tuinhek der dames was een klein kruideniers-winkeltje, dat nogal dikwijls van eigenaar verwisselde.

Na het uitbreken van den grooten oorlog stond het winkeltje weer opeens leeg.

Dat bleef zoo tot October.

Toen op een goeden morgen, kort na den val van Antwerpen, kwam Ka met het nieuws bij de dames: ‘Er zitten Belgen in het winkeltje.’

Nog dienzelfden morgen gingen de dames eens kijken, want met de Belgen wilden zij in de eerste plaats bevriend zijn.

Je kon nooit weten, waarvoor dat nog eens goed kon zijn.

En o, wat vonden zij 't aardige menschen. De man speelde op de viool en de vrouw zong zoo lief en de kinderen waren ook zoo muzikaal. En de dames hielden zooveel van muziek. Zoo kwamen zij er dikwijls en zelden met leege handen. Die Belgen konden zoo gezellig vertellen. In ruil daarvoor schonken de dames hun goede gaven; de tuin leverde zooveel op. En ze hadden nogal eens iets, wat ze niet meer gebruikten. En bij de Belgen kwam alles te pas, want die hadden maar zoo overhaast moeten vluchten en veel moeten achterlaten.

Maar deze vriendschap duurde niet lang, of de oude buren begonnen hun vijandige gezindheid te toonen.

Eerst telkens steentjes over de tuinmuur, quasi door de kinderen, maar inderdaad aangezet door de ouders.

Daarna dergelijke vijandigheden.

Tenslotte openlijk de mededeeling aan Ka: ‘als ze nou bij de ouden inbreken, moeten die Belgen maar helpen, wij doen 't niet meer.’

De dames vonden 't vreeselijk, dat ze op deze manier en buiten alle schuld om, in ruzie met de buren waren gekomen.

't Was hun, alsof een werk, waaraan ze jaren lang hadden gearbeid met groote zorg, opeens was vernield.

Ze gingen er gebukt onder.

Ze durfden niet meer bij de Belgen te komen.

Alle pogingen tot verzoening, door Ka getrouw overgebracht, hadden geen resultaten. De vijandige buren bleven koppig.

‘Als er maar eens vrede mocht komen,’ zuchtten de dames elken dag, maar er kwam geen vrede. En de vijandigheden werden voortgezet. Zij verdroegen dit lijdzaam, in de hoop, dat dit de menschen vermurwen zou en hun het onbillijke van hun jaloerschheid op de arme Belgen zou doen inzien.

Op een goeden dag stond de Belg voor de voordeur en belde. Hij wenschte de dames zelf te spreken.

Eerst scheen hij wat verlegen met wat hij te zeggen had, nl. dit: - De dames hadden hem zoo mooi op gang geholpen met zijn winkeltje en nou moesten ze hem vooral niet van ondankbaarheid beschuldigen, want dat zou hij vreeselijk vinden, maar nou kon hij weer werk krijgen in België, en 'n mensch is toch altijd 't liefst in zijn eigen land.

De dames hadden den dikken Belg wel om den hals willen vliegen, want ze begrepen dadelijk, dat wanneer de Belgen waren vertrokken, de vrede met de oude buren weder geteekend zou zijn.

Ze lieten echter niets merken, stemden hun buurman toe, dat hij gelijk had en hielpen de menschen zoo goed ze konden bij hun vertrek.

En toen de twistappel was verdwenen, volgde zonder moeite de verzoening met de oude buren.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.

(Vervolg van No. 26.)

Eenige keeren per week wordt er gespeeld in de muziektenten, die zich in de parken van Honoloeloe bevinden. De musici zijn allen Kanaka's of inboorlingen onder leiding van een Duitschen dirigent. Ook een paar Kanaka-dames geven steeds eenige alleraardigste liederen in haar eigen taal ten gehoor. Het publiek stroomt naar de parken toe, wanneer er gespeeld en gezongen wordt, zoo aantrekkelijk is het orkest en het gezang der vrouwen.

Voordat ik Honoloeloe ga verlaten, wil ik nog even meedeelen, dat het Aquarium met eene zeldzame collectie van visschen, in de vreemdsoortigste vormen en met de grootste verscheidenheid van kleuren, een bezoek verdient.

Eens ontmoette ik een Hindoe, die op weg was naar Colombo op het paradijsachtige eiland Ceylon. Hij kwam van San-Francisco en was in Honoloeloe aan wal gegaan. Hij had eenige uren tijds om Honoloeloe te bewonderen, voordat hij weer aan boord moest gaan. Hij had eene goede betrekking in San-Francisco verlaten, omdat hij niet meer de minachting wilde ondervinden, die men hem liet gevoelen, wanneer hij een restaurant binnentrad, of om eene kamer in een hotel zocht. In zijne jeugd had hij goede scholen bezocht. Hij sprak vloeiend Engelsch. Niet-

tegenstaande zijne goede opvoeding en zijne kennis had men steeds met minachting op hem neergezien, omdat hij een Hindoe was. Vele Amerikanen van San-Fransisco mochten wenschen zulk eene beschaving te bezitten als mijn Hindoe-vriend.

In San-Francisco staat een Hindoe-tempel, waar men meer kan leeren van onze leermeesters, zooals Boeddha, Zoroaster, Jezus en Mohammed, dan in menig christelijke kerk. Ik zou vele onnadenkende menschen raden eens zulk een Hindoepriester te gaan hooren, om van vooroordeelen tegen onze Hindoebroeders voorgoed bevrijd te worden.

Bagage had ik reeds niet meer. Vrij van koffers, bagage en wat dies meer zij. Welk een genot, o zwerveling!

In kleeren was ik eveneens niet rijk. Een enkele broek, een sporthemd, een paar oude schoenen en een pet maakten den geheelen rijkdom van mijn toilet uit. Ik had mijne handen vrij en gevoelde me zoo vrij als een vogel in de lucht, zonder zorgen, hoe ik mijn geld zou verteren, want dat bezat ik niet en zonder zorgen voor bagage, want die was ook verdwenen.

In de haven van Honoloeloe lag voor anker een militair-troepentransportschip. Deze boot zou op den derden dag van de zesde maand vertrekken. Er waren op die stoomboot ongeveer 700 soldaten, waarvan het grootste gedeelte van de Philippijnen naar de Vereenigde Staten terugkeerde, omdat hun diensttijd afgeloopen was.

De soldaten hadden verlof gekregen om aan wal te gaan, maar ze moesten 's avonds om tien uur weer aan boord zijn. Hier nu zag ik mijne kans, om, indien ik ooit Honoloeloe wilde verlaten, dien kans thans te wagen. Van bagage en geld was ik bevrijd. Ik zag de soldaten aan boord gaan. Het was tamelijk duister. Ik ging aan boord. In weinige oogenblikken stond ik op het scheepsdek.

Toen ging ik een trap naar beneden en nog eens een tweede trap. Daar hingen honderde hangmatten voor de soldaten. Ik koos er eén voor mijzelf, die ik voor onbezet beschouwde.

Spoedig viel ik in slaap. Toen ik den volgenden morgen ontwaakte, hoorde ik nog de afscheidsmuziek, die bij het verlaten van Honoloeloe steeds aan boord van militaire transportschepen gespeeld wordt. De stoomboot zou dus eerst in den morgen vertrekken. Ik bleef in mijn hangmat liggen. De boot zette zich in beweging.

Gelukkig had men mij niet ontdekt. Nadat we eenige uren gevaren hadden, vernam ik, dat er inspectie zou zijn. Ik verborg me zorgvuldig in een hoekje tijdens de inspectie.

Niet ontdekt, begaf ik mij na eenige uren op het dek en wandelde daar rond. Toen merkte ik op, dat niet allen aan boord soldaten waren. Er waren enkele civiele employés. Ik knoopte gesprekken met hen aan. Zoo waren er velen op dat schip, die waarschijnlijk geloofden, dat ik ook een civiele klerk was en dat het gouvernement mij wegens dienstaangelegenheden naar San-Francisco zond. Ik kreeg mijn eten samen met de soldaten. Er waren op die boot soldaten van alle naties en toch waren ze allen Amerikanen. Amerika is het land, waar alle naties samenkomen en dus is het ook geen wonder, dat er in het Amerikaansche leger soldaten zijn, die tot alle natiën behooren. In den morgen hielden de soldaten op het dek eenige oefeningen gedurende een klein uur. De oefeningen zijn ongeveer dezelfde in alle landen, behalve eene oefening, die vermeld moet worden. De soldaten moeten zich namelijk van vijf tot tien minuten in het ademen oefenen. Deze oefening is buitengewoon gezond. Adem diep in gedurende zeven seconden, adem even langzaam uit, en herhaal zulks iederen dag gedurende vijf minuten een jaar lang en men zal zulke gunstige resultaten verkrijgen, dat men met genoegen die oefening gedurig zal herhalen.

Er is een zekere Mazdaznan, philosoof, die beweert, dat diep ademen het begin van alle wijsheid is.

Zorg er steeds voor, dat ge zuivere, reine lucht inademt. Op diezelfde boot was ook een landlooper, die op kosten van de Amerikaansche regeering van Manila naar San-Francisco getransporteerd werd. Zoodra de boot in San-Francisco werd aangelegd, zou hij weer vrij zijn.

Hij vertelde mij, dat hij wegens bedelen en dronkenschap in Manila gearresteerd was. Zijne philosofie bestond in 'niet werken als het middel tot alle heil en zaligheid.' Helaas, vaak moest hij zijne werkeloosheid met verscheidene maanden gevangenisstraf betalen. Eens was hij in Japan gearresteerd en werd hem in de gevangenis niets anders dan rijst en warm water toegediend. Niettegenstaande al die straffen, die hij achter den rug had, zag hij er uitstekend uit. Zijne beschouwing was, dat, zoolang men als slaaf voor een mager loon zal moeten werken, het ver-

kieselijker is ‘niet te werken.’ Hij bedelde liever en at het gebedelde brood op in de schaduw van Eucalyptus, Palm- of Oranjeboom, zooals hij dat voor tal van jaren in Zuid-Californië gedaan had, en zijn plan was ditzelfde leven te herhalen.

's Nachts was de aarde zijne legerstede en de sterrenrijke hemel zijn dak. Hoeveel schooner en kalmer is het den sterrenhemel te aanschouwen, voordat men in slaap valt, dan de doode muren van eene kamer? Nergens vindt men zulk eene rust dan in de woestijn. Wanneer des avonds de betooverende sterrenhemel U in verrukking brengt, dan legge men zich ter ruste in het zand der woestijn en men gevoelt zich dan zoo een met de wonderschoone natuur.

Men valt in slaap, voordat men tijd heeft zorgen te hebben, en de zon wekt U lachend op in den vroegen morgen.

Gij, oorlog-christenen, gaat naar de woestijn en wordt wijs!

Eenigen tijd daarna vertrok ik per stoomboot ‘Centurion’ naar Vancouver (Britsch-Columbia). Deze reis was nu juist geen pleizierreisje. Men leerde mij, hoe men het vlugst een kolensjouwer kan worden.

In Vancouver kwam ik zonder middelen aan. Wanneer dergelijke onaangenaamheden dikwijls voorvallen, gewent men er zich aan en overwint men gemakkelijk de vrees, die iemand gewoonlijk overvalt bij de intrede in eene onbekende stad en zonder middelen. Na eenige dagen vond ik eenigen arbeid in eene bloemenkweekerij.

Vancouver is eene bloeiende stad. Het is de grootste uit- en ìnvoerhaven op de Westkust van Canada.

Per boot is Vancouver met de belangrijkste steden aan de Westkust van Noord-Amerika verbonden van Alaska tot Mexico. Verder is er direct stoombootverkeer met Europa, en met Australië via Victoria, Honoloeloe en Fiji. Van de Oostkust van Azië komen hoofdzakelijk zijde, thee en rijst in Vancouver binnen, terwijl hout, kolen, meel, goud en zilver de hoofdproducten van uitvoer zijn.

Wanneer men in Vancouver vertoeft, bezoeke men het Stanley-park, een fraai park met allerlei naaldboomen, struikgewas, conifeeren en planten. Men kieze den hoofdweg rondom het park en men heeft op sommige punten door het bosch heen een verrukkelijk vergezicht op de binnenzee en het aan den anderen kant der zee gelegen heuvelland en de hooge bergen, op wier toppen de eeuwige sneeuw nooit dooit.

In Vancouver vond ik geen geregeld werk en was ik derhalve dikwijls zonder middelen.

In de omgeving van Vancouver staan vele houtzaagmolens, in de nabijheid waarvan groote stapels latten en planken liggen opgestapeld. Het was toen nogal gemakkelijk, om met behulp van planken zich eene schuilplaats te bouwen, waar men tevens tegen den regen beschermd is. Mijne slaapstede had ik dus. Door hier en daar een karwei te verrichten, verdiende ik een bescheiden kost.

Zoo bracht ik tal van dagen in Vancouver door, totdat ik tot afwisseling eens mijn geluk in Victoria wilde beproeven. Victoria ligt op het eiland Vancouver en in Britsch-Columbia.

Per stoomboot ‘Adelaïde’ begaf ik mij naar Victoria, waar ik bij het aanleggen van eene straat werkte. Daarna nam ik eene betrekking als kok aan voor een kamp van landmeters, dat aan den oorsprong van de rivier ‘Jordaan’ gelegen was.

Op een schoonen Zondagmorgen bracht een motorbootje mij naar de monding der Jordaan. Vandaar ging de tocht langs den spoorweg, die daar door de bosschen heen is aangelegd, om eene waterleiding te bouwen tot voeding van water voor een electrisch krachtstation ten bate van het electrische tramsysteem in Victoria.

Tegen den eersten avond kwam ik bij één der Constructiekampen, waar ik at en overnachtte. Den volgenden morgen begaf ik mij weer op weg, totdat ik tegen den middag bij een tweede kamp aankwam, waar men een middagmaal kon gebruiken. Dit afgeloopen zijnde, volgde ik den bergstroom nog een eind verder en hooger op, totdat ik een voetpad insloeg dwars over de bergen heen.

Tegen den avond kwam ik aan een meertje, dat tusschen berg en bosch verscholen lag. Daar ontmoette ik den ingenieur, die baas was van het Kamp der landmeters.

Ik werkte daar eene week, en keerde toen naar de monding der Jordaan terug. Ik verkocht mijne kleeren, die ik kon missen, en met het ontvangen geld, betaalde ik de reis naar Victoria.

Platzak kwam ik 's nachts in Victoria aan. Ik wandelde door eene der hoofdstraten van Victoria en vroeg aan een heer, die daar voor een huis stond, waarop ‘Duitsche club’ gedrukt stond, of hij mij niet kon inlichten waar ik den secretaris van de Duitsche club kon vinden. Hij duidde mij zulks aan, en den secretaris mijn toestand vertellende, gaf hij mij een zilverling.

Toen ik het huis verliet, stond bovengenoemde persoon daar nog en vroeg mij, of ik iets ontvangen had, waarop ik antwoordde, dat ik een zilverling ontvangen had. Daarop zei die persoon, dat ik nog niet voldoende zou hebben voor logies en ontbijt voor den volgenden morgen. Hij zei toen, dat ik dien zilverling maar moest behouden voor mijn ontbijt, en dat hij wel eene plaats zou aanwijzen, waar ik voor niets zou kunnen logeeren. Diezelfde persoon vergezelde me toen door tal van straten, totdat ik eindelijk bij het voornaamste hotel aankwam en wel bij het stadshotel oftewel de gevangenis. Bediening, kamer, alles kostte niets. De vensters van mijn vertrek waren van tralies voorzien. Het was in eén woord een modern hotel. Voor logies behoefde ik niets te betalen. De bedienden verlangden zelfs geen fooi. Daarom noem ik Victoria de meest gastvrije plaats op de Westkust van Noord-Amerika.

Den volgenden morgen om zes uur kon ik gaan. Ik trachtte toen zooveel bij elkaar te verdienen, dat ik de overtocht van Victoria naar Vancouver zou kunnen betalen.

Zulks gelukte me na korten tijd en tegen het einde der maand Juli was ik weer in Vancouver.

In Vancouver teruggekeerd werkte ik nu hier, dan daar, bij het laden en lossen van schepen of per rolwagen de goederen van de schepen halen en in de waarhuizen opstapelen en andere karweitjes.

Ook arbeidde ik een paar dagen in Noord-Vancouver, in de nabijheid waarvan zich bekoorlijke berglandschappen bevinden.

Een bergstroom vloeit door een kronkelend ravijn. Aan weerskanten van dat ravijn liggen hooge rotsblokken. Die stroom nu bruist en schuimt tegen de hooge rotsen op, en men heeft hoog boven de ravijnen bruggen gelegd, smalle brugjes, vanwaar men dat indrukwekkende natuurtafereel kon aanschouwen en bewonderen. De lucht nu geurt van den adem der naaldboomen en is frisch door dat snelvlietende water, zoodat men hier de gezondheid bij teugen naar binnen haalt.

(Wordt vervolgd).

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

J.S. te A.... - Gij schrijft mij een sympathieken brief, waarin gij echter niet geheel en al begrijpt hoe ik kon spreken in het naschrift o.a. een artikel van mevr: Polak - Steketee (zie Lelie van 20 October 1915) van den ‘moet-jaargang’, die 't laatste redactie-jaar is voor mij, door mijn huwelijk. Gij kunt die uitdrukking niet geheel vereenigen met mijn belangstelling en vriendschap voor mijne abonnés en lezers.

Mij dunkt, dat die zaak toch al heel eenvoudig is. Ik heb steeds gezegd dat een gehuwde vrouw, die haren man wil gelukkig maken in alle kleinigheden waaruit het dagelijksche samenleven bestaat, daaraan meer dan genoeg heeft te doen om zich in te verdiepen, zoodat haar de tijd *en* de lust ontbreekt zich nog met verder-afstaande dingen bezig te houden. Sinds ik gehuwd ben *weet* ik dat deze mijne opvatting de juiste is. En het spreekt dus vanzelven dat mijn arbeid als Lelie-redactrice voor mij een *moet*-taak is geworden, die mij stoort in mijn steeds op mijn huwelijksleven en op de belangen en het levensgeluk van mijn echtgenoot gericht gedachtenleven en doen. Dat een en ander echter geenszins uitsluit hoe ik voor diegenen onder mijne Lelie-correspondenten, wier leven en belangen ik uit hunne brieven ken, en die mij jaren lang hun liefde of vertrouwen betoonden, oprecht en hartelijk *blijf* meevoelen, dat spreekt dunkt mij evenzeer vanzelven. Particulier, als mevrouw Spoor, zal ik *steeds* voor al dezulken klaar staan als ik hen kan helpen, en zal ik ook steeds met liefde en belangstelling aan hen denken, maar de geregelde en veelomvattende taak der redactrice van een veelgelezen weekblad kan niet anders dan een *moet*-taak zijn voor haar, wier leven toebehoort aan één, in dien zin waarin ik het huwelijk opvat van den kant der vrouw, van te zijn een dagelijksche gezellin, verpleegster, kameraad, huisvrouw, *alles* voor den echtgenoot. Zij, die zulk een huwelijksopvatting heeft met waarachtige toewijding kan onmogelijk tegelijkertijd nog plaats overhouden in haar hart voor ‘toewijding’ aan haar literairen arbeid of aan wat het ook zij van anderen egoïsten aard.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

12 Januari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 28.

Berichten.

Zooals mijne abonné's en lezers weten, ben ik onlangs in het huwelijk getreden. Naar aanleiding daarvan heb ik den uitgever meegedeeld, dat ik, aan het eind van den reeds ingetreden nieuwen jaargang, de redactie van dit Blad zal nederleggen.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Het Koningschap.

Wanneer wij steeds hooren dat de in den oorlog onschuldig vermoorde soldaten gevallen zijn voor vaderland *en vorst*, wanneer wij bombastische toespraken lezen van een Duitschen kroonprins tot zijn leger, of beschrijvingen, in extenso, moeten slikken van een bezoek van George V aan zijn troepen (waarbij hij 't niet verder dan zandruiter bracht), wanneer

't ‘Vadertje’ van de Russische horde met een dramatisch gebaar zelf het opperbevel op zich neemt (om na eenigen tijd weer stilletjes naar Zarkoje-Selo te verdwijnen), dan gevoelt men onwillekeurig de neiging om eens aandachtig na te gaan de houding der Europeesche vorsten tijdens en vóór den oorlog. Want van de regeeringen, die onbetwistbaar de oorzaak van den oorlog zijn, maken de vorsten deel uit en hebben zelfs daarin, wat het oorlogverklaren of vredesluiten betreft, het laatste woord.

Dat *wanverhoudingen* tusschen de machten en bevoegdheden van volk en regeering (= minister + vorst) het mogelijk hebben gemaakt dat er oorlog bestaat zonder dat er, maar in 't minst ook, sprake is van een ‘volksoorlog’, is duidelijk genoeg.

Bij een critisch onderzoek dier wanverhoudingen, mogen en willen wij het koningschap niet sparen, en zullen wij eens nagaan in hoeverre het nut en het heil van het koningschap uit de Historie blijkt, hoe de vorsten zelf ervoor gezorgd hebben dat hun rol tenslotte die is geworden van eene derderangs belangrijkheid, zoodat de macht die ze tenslotte overgehouden hebben slechts een *moreele* macht is, om eindelijk te onderzoeken of zij, met het oog op den tegenwoordigen oorlog, van die moreele macht, naar hun geweten en tot heil van hun volk, hebben gebruik gemaakt.

Het figuur dat de Engelsche koning in den huidigen oorlog slaat, is zeker al heel ongelukkig. Platweg gezegd: wordt hij eenvoudig genegeerd. Bij het lezen van alle ingrijpende gebeurtenissen, die sinds maanden in Engeland plaats vinden, vindt men zijn naam niet genoemd; het is alsof hij niet bestaat. Het eenige levensteeken, dat wij onlangs van hem vernamen, was een hongerige oproep om *nog meer menschenvleesch!*

Met ‘Vadertje’ (?) aller Russen is 't al niet veel beter.

Zijn houding verraadt maar al te duidelijk het wanhopig streven om, door welke middelen ook, kroon en macht uit den chaos te redden.

Toen de Russen nederlaag op nederlaag leden, en het Tsarisme gevaar liep, werd het oor geleend aan de hervormingsgezinden, doch niet zoodra hadden de Russen tijd om op adem te komen, en zich van de klappen te herstellen, of de Doema werd naar huis gestuurd en de meest reactionnaire man in Rusland tot hoogste ambtenaar verheven! Toen Engeland daarop, voor de gevolgen van dezen stap bevreesd, dreigde geen geld meer te willen leenen, werd beloofd de Doema weer bijeen te zullen roepen. Hoe duidelijk ziet men in deze gedragslijn, dat Tsaar en regeering *slechts* aan de belangen van het volk denken! Dat 't ‘Vadertje’ voor zijn kinderen zorgt! Men zou erom lachen, als het niet zoo tragisch was.

Ongelukkig genoeg hebben ook vóór den oorlog de Europeesche vorsten getoond geen werkelijk vorst te zijn, doch stroo-poppen in de handen van schurken (diplomaten genaamd), met gekleede jassen en gewichtige portefeuilles, doch vanbinnen zwart als de hel!

Waarom dan die dwaze bewierrooking van vorstelijke personen, waarom het voor te stellen alsof zij ander bloed dan wij in de aderen hebben, waarom steeds te spreken van ‘vereeren’, van ‘onverbreekbare banden tusschen vorst en volk’, van koninklijke macht bij de gratie Gods, als immers sedert eeuwen gebleken is, en nog steeds blijkt dat alles leugen, leugen en nog eens leugen is.

En onwillekeurig dwalen onze gedachten af naar de voorouders der tegenwoordige vorsten, en vraagt men zich af: Welk nut heeft het erfelijk koningschap feitelijk ooit gedaan, welke stoffelijke of intellectueele vooruitgang is aan dat koningschap te danken, en voor welke onheilen heeft het 't volk ooit daadwerkelijk bewaard, door de hooge positie die het krachtens traditie en geboorte inneemt?

Hoe komt het dat de troon in bijkans alle landen haast voortdurend bezet is geweest door individu's, die wij in het gewone burgerleven beneden het middelmatige,

en zeer vaak, schavuiten zouden noemen. - En dat juist in tijden toen, bijv. in Frankrijk, het absolutisme nog in al zijn glorie heerschte en de reactie in Engeland zegevierde, zoodat juist dus de persoon van den monarch zoo oneindig veel goeds had *kunnen* doen.

Nu de wetgevende macht en vooral ook de schatkist den vorsten uit de handen genomen is, is 't algemeen welzijn gelukkig niet meer afhankelijk van de gedragingen, de neigingen en het karakter van den vorst, doch voorheen hing *feitelijk* de welvaart geheel van zoo'n gekroond hoofd af.

In alle landen zijn er ten allen tijde onder de menschen vele geweest die uitmuntten door wilskracht, gepaard aan karakteradel, welke combinatie zoo bij uitstek de geschikt-

heid zou hebben gegeven om als vorst aan 't hoofd van een volk te staan. Hoe zeldzaam, helaas, treffen wij in de geschiedenis onder de vorsten werkelijk edele en energieke personen aan.

Het is natuurlijk onmogelijk om hier in een beknopt artikel, in dit opzicht, alle regeerende vorsten der Historie de revue te laten passeeren, en zullen wij dus slechts een greep doen uit de geschiedenis van die landen, die de brandpunten der beschaving, doch ook het strijdperk zijn geweest waarin vorstelijke willekeur en volksvrijheid elkaar bestreden op leven en dood.

Beginnen wij met Engeland, waarvoor in dit opzicht de twee eeuwen tusschen ± 1485 en ± 1685 het belangrijkst zijn geweest.

Hendrik VII dan kwam in 1485 aan de regeering. De geschiedschrijvers zijn over hem nogal te spreken, en bij den aanvang van zijn levensbeschrijving zou men er al heel wat van verwachten; doch wanneer er dan volgt dat ‘die merkwaardige man’ dit vrij gunstig oordeel zijner verdedigers dankt aan het feit dat hij *niet al te wreed* en *niet al te geldzuchtig* was, (ofschoon hij niet schroomde ter bereiking van zijn doel onschuldige menschen te laten ter dood brengen!) dan zou men iemand, indien hij gewoon burger was, nog altijd een schurk noemen.

Maar hij is toch nog een heilig man, verleken bij zijn zoon en opvolger, Hendrik VIII, van wie door sommige Engelsche koningsgezinde schrijvers met veel ophef wordt gewaagd als een geniaal, ridderlijk en edelmoedig mensch. Geniaal, omdat hij muziek componeerde (jammer dat zijn kunstproducten voor het dankbare nageslacht verloren gingen), en ridderlijk, omdat hij, in een sterk stalen harnas gestoken, op een steekspel durfde meespelen. Maar de werkelijkheid komt hierop neer:

‘hij heeft de geschiedenis zijner regeering met bloed geschreven, en zijn naam onsterfelijk berucht gemaakt. Nu eens met verbazing, dan weer met afschuw en walging lezen wij de uitvoerige berichten zijner daden.’

Welk veredelend voorbeeld deze gekroonde booswicht aan zijn onderdanen gaf in het betrachten zijner huwelijksplichten, is overbekend.

Zijn zoon Eduard VI is te jong gestorven, om zich in goed of kwaad te onderscheiden, doch zijne zusters hebben een onsterfelijken naam in de geschiedenis verworven, hoewel voor beiden in geheel verschillende beteekenis:

Koningin Maria (Tudor), ‘the bloody queen’ geleek meer op eene tijgerin, die bloed geproefd had, dan op eene vrouw, terwijl de op haar volgende Koningin Elisabeth gelukkig een gunstige uitzondering maakt en schitterend afsteekt als vorstin en als mensch, te midden van de gekroonde hoofden die, eeuwen achtereen, over Engeland geregeerd hebben, (ofschoon hare handelwijze tegenover Maria Stuart zeer afkeurenswaardig is).

Van haar opvolger, Jacobus I, getuigt von Raumer: ‘dat zijn hoofd een magazijn van onbeteekenende beuzelingen was.’ Terwijl hij aan de eene kant een overdreven eerbied voor het koningschap eischte, veroorloofde hij zichzelve aan de andere kant de onbetamelijkste dingen, en werd in zijn scherts menigmaal plat en gemeen. Zelden verwierf ware verdienste zich invloed op hem, zijne schijnbare goedheid ontaarde in kinderachtige, onwaardige verkwisting en verleidde hem tot het bezigen van slechte middelen om zich (andermans!) geld te verschaffen. Wie verder leest de beschrijving zijner ergerlijke slemppartijen, gekruid met de schandelijkste en liederlijkste losbandigheid, weet genoeg van dezen mensch, die van zijne onderdanen eischte het absolute geloof in de Goddelijkheid van het koningschap.

Na hem waren Engelands stoffelijke en geestelijke belangen toevertrouwd aan Karel I, van wiens tyrannie Guizot zegt:

‘Een zoo *domme* en lichtvaardige tyrannie moest dagelijks erger worden. Zijn bestuur was, indien al niet het wreedste, dan ten minste toch de ergste en drukkendste, waaronder Engeland ooit gezucht had. Zonder ééne dringende behoefte van den staat als verontschuldiging te kunnen aanvoeren, zonder het volk door eenig schitterend voordeel te kunnen verblinden, alleen om kleingeestige behoeften te bevredigen en ondoordachte plannen te verwezenlijken, miskende en verkrachtte hij alle bestaande rechten’.... Wie Karel's huichelachtige, lafhartige en verraderlijke onderhandelingen met het Parlement aandachtig volgt, zal zich af *moeten* vragen: en moest nu juist zoo iemand koning zijn?

Zijn zoon, Karel II, kan gerust gerekend worden een der slechtste vorsten geweest te zijn die over Engeland geregeerd hebben. In geen zijner handelingen, in geen zijner gevoelsuitingen, is ooit iets verhevens, iets vorstelijks merkbaar geweest.

Macauly teekent hem voldoende in deze enkele woorden:

‘Eer en schande waren voor hem nauwelijks meer dan licht en duisternis voor den blinde.’ Hij, wiens karakter zoo zeer door de rampen zijner familie gelouterd had kunnen worden, was ongevoelig voor alle diepere aandoeningen des gemoeds; hij kende slechts één levensdoel: ‘het leven genieten’. Het heil van het erfelijke koningschap komt in deze familie al zeer eigenaardig voor den dag!

Zijn broeder, Jacobus II, muntte nu weer eens ‘in een andere branche’ uit, n.l. in de meest schaamtelooze huichelarij en verregaandste onverschilligheid voor elk volksbelang.

Eenige dagen na zijn openingstoespraak in den Raad, waarin hij bezwoer de opperheerschappij van de Presbyteriaansche kerk en de wetten des lands te handhaven, ontving hij in 't geheim geld van Lodewijk XIV en verzekerde hij *schriftelijk* den Franschen gezant Barillon, dat hij Frankrijks weldaden nooit vergeten zal, dat hij in zijn hart geheel Fransgezind is, dat hij zal trachten de Katholieke kerk in Engeland als staatskerk te herstellen en zonder parlement in overeenstemming met Frankrijk te regeeren!

Wij zien dus dat, in een willekeurig tijdvak der Engelsche geschiedenis van twee eeuwen, slechts één gekroond hoofd geheerscht heeft, waarvan door de geschiedenis niet getuigd kan worden, dat het alles gelaten heeft wat heilzaam en alles gedaan heeft wat heilloos was voor den staat!

De geschiedenis van Frankrijk is in dit opzicht niet minder leerzaam. De Fransche koningen onderscheidden zich echter van hun Engelsche collega's vooral hierdoor, dat zij zich veel meer in regeeringszaken lieten beheerschen door hunne bijzitten, en tenslotte toelieten dat genoemde vrouwen feitelijk de regeering in handen hadden, met alle gevolgen van dien. Brantome, levensbeschrijver en ‘bewonderaar’ van Hendrik II (1547-1559), wist tot diens lof niets anders te vermelden dan: ‘dat hij met de indrukwekkendste koninklijke waardigheid de beminnelijkste vriendelijkheid en voorkomendheid vereenigde,’ doch moest tevens toegeven dat zijne regeering, (zoowel als die van zijn vader Frans I) zoo slecht mogelijk was. Die ‘indrukwekkende koninklijke waardigheid’ zal dan ook wel nuttig gewerkt hebben!

Van Catharina de Medici, die achtereenvolgens het regentschap aanvaardde over Frans II en Karel IX, kan slechts gezegd worden, dat zij dag en nacht intrigeerde, doch nooit regeerde. Haar eindeloos geknoei, haar afschuwelijke moordlust, stempelen haar tot een schepsel, ver beneden het redeloos dier staande.

Toen Karel IX zelfstandig optrad, kwam ‘het Goddelijke van het koningschap’ bij hem zeer vreemd tot uiting. Een tijdgenoot zegt van hem, na terloops even opgemerkt te hebben dat hij zich met regeeringszaken in 't geheel niet bemoeien wilde,: ‘Zijne lichaamsoefeningen bestonden in springen, balslaan, paarden afrijden of beslaan, en in mennen, dat hij zelfs met vier paarden zeer goed verstond (een eerste vereischte om te kunnen regeeren!). Buitendien smeedde hij wapens, goot hij kanonnen, vischte en joeg hij. Vooral was hij van kindsbeen af tot razernij verzot op jacht. Dit dagelijks vervolgen van de dieren maakte hem wreed jegens hen en niet minder jegens de menschen. (Daar mogen zekere Europeesche vorsten wel eens over nadenken!) Paarden doodde hij met eigen hand en wanneer hij ezels tegenkwam sloeg hij deze de hersens in (jammer dat deze of gene 't hem niet deed) en betaalde den koopprijs aan de eigenaars (alsof deze moord daar iets minder erg door was!). In tegenwoordigheid zijner hovelingen slachtte hij zwijnen en woelde hij met bebloede handen in hunne ingewanden, evenals de gemeenste slagersknecht.’

Of, tijdens al deze nuttige koninklijke bezigheden, de Guises en de Montmorency's het land knevelden en den dood veroorzaakten van duizende Hugenoten, liet hem volkomen koud. Dat het natuurlijk ook zuivere liefde tot zijn volk was, dat hij, in den

Bartholomeusnacht, vanuit zijn venster op de Hugenoten stond te schieten, spreekt vanzelf!

Hoe anders zou wellicht Frankrijks geschiedenis geweest zijn, als niet Karel IX, krachtens de onlogische en dwaze erfopvolging, koning was geweest, doch de schitterende figuur van een Coligny tot koning ware uitgeroepen!

Nadat Karel IX, onder de vreeselijkste gewetenswroegingen, het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld, beklom zijn broeder den Troon, onder den naam Hendrik III, die reeds op 38 jarigen leeftijd vermoord werd door een monnik, Jacques Clément. Zijn grootste verdienste is geweest het fokken van kleine hondjes, apen en papegaaien, en het

verspillen van millioenen gelds aan zijn 'Mignons', fatterige jonkers, die hem geheel beheerschten en voor niets te goed waren. Hoezeer hij zich verdienstelijk heeft gemaakt als vorst, moge blijken uit het feit dat, bij de tijding van zijn dood, de steden feestelijk met vlaggen en groen getooid waren, en men de beeltenis zijns moordenaars in zegepraal ronddroeg, terwijl paus Sixtus V openlijk verklaarde dat deze *moord met onmiddellijke hulp van God was verricht.* (Ofschoon Hendrik als goed Katholiek gestorven was.)

Hendrik IV! Ziedaar nu eens een koning! zou men denken, als men sommige Fransche geschiedschrijvers leest. Zeker, vergeleken met zijne voorgangers en opvolgers, onderscheidt hij zich gunstig door eene zekere gematigdheid, en het gemis aan bloeddorst, dat gedurende eenige eeuwen een specifiek koninklijke eigenschap scheen te zijn. Maar als nu toch werkelijk deze beide *negatieve deugden* voldoende waren om iemand in de wolken te verheffen, dan zal men toch toe moeten geven dat het allertreurigst gesteld was met het gemiddeld gehalte der vorsten. Aan eenigen goeden wil ontbrak het hem niet, getuige het door hem gesprokene en historisch geworden woord: 'Wanneer ik lang genoeg leef, moet elke boer tenminste Zondags een hoen in de pot hebben.'

Het hoentje is echter nooit in de pot gekomen, want als het op regeeringszaken aankwam, had hij geen tijd, of wel had hij het veel te druk met zijne bijzitten Gabriëlle d'Estrée of Henriëtte d'Entragues, terwijl hij bovendien niet schroomde oogluikend toe te laten dat zijn ambtenaren, indien hij in geldnood verkeerde, de boeren op de ergerlijkste wijze uitzogen.

De bevolking bezweek bijkans onder den druk der ontzettend hooge belastingen.... voor sociale, althans nuttige, doeleinden, meent ge? Neen, uitsluitend ter bevrediging van 's konings grenzelooze heerschzucht en voor het weelderige onderhoud zijner bijzitten. Hij was feitelijk de stichter van de leer van het Europeesche evenwicht, welke later Europa op zooveel bloed zou komen te staan.

Nadat de dolk van Ravaillac een einde aan zijn leven gemaakt had, kwam Lodewijk XIII aan het bewind, aanvankelijk onder voogdijschap van Maria de Medici; doch toen hij eenmaal zelf de teugels in handen nam: 'stond aan het hoofd van het ongelukkige rijk een zwak en eigenzinnig vorst, die zich door nietswaardige gunstelingen liet leiden, doch zich tegen verstandige raadgevingen met de grootste hardnekkigheid aankantte.'

Met een nooit sluimerende waakzaamheid, met eene onvergelijkelijke scherpzinnigheid moest de kardinaal Richelieu dezen jammerlijken koning steeds in het oog houden, wanneer hij niet gevaar wilde loopen het lot van een Concini (dien Lodewijk XIII vermoorden liet) te deelen.

Treffend zien wij hier het onpractische, het dwaze van de instelling, om door erfelijkheid, louter geboorte-toeval dus, de waardigheid van staatshoofd op een individu te doen overgaan. Hier, waar in Lodewijk XIII's tijd, blijkbaar door de energie en scherpzinnigheid van één enkel machtig man zooveel gedaan *kon* worden (want het *is* gedaan), om de staatshuishoudelijke warboel te ordenen, geschiedde dit niet door hem, die door zijn positie en geboorte daartoe aangewezen was, maar door Richelieu, die als eenvoudig geestelijke zijn loopbaan begon.

Na het onverkwikkelijke geharrewar tijdens het regentschap van Anna van Oostenrijk, met de politieke kuiperijen en misdaden door haar, Mazarin, Condé, enz. enz. bedreven, trad Lodewijk XIV zelfstandig aan het roer van staat. Deze koning wilde niet, zooals zijn voorgangers uit gemakzucht deden, zijn eerste minister laten regeeren, doch zelf wilde hij alles regelen en tot in de kleinste kleinigheden gekend wezen (op zichzelf zeker niet onloffelijk). Zijn berucht geworden gezegde: 'L'état c'est moi' is helaas maar al te veel waarheid geworden, niet tot heil, doch tot

eindeloos leed van het aan hem toevertrouwde volk. Voor dezen vorst past geen woord van lof; alles wat hij deed was zuiver egoïsme en heerschzucht. Geen mensch toch, die de geschiedenis kent, zal gelooven dat het rusteloos streven der koningen naar de onbeperkte macht ten doel had het welzijn van het volk te bevorderen.

Lodewijk, ‘de Zonnekoning’, zeide eens: ‘Wie als onderdaan geboren is, heeft niets anders te doen dan te gehoorzamen’, en in deze woorden is zijn geheele begrip omtrent de verhouding tusschen volk en vorst samengevat. Reeds de laaghartige wijze, waarop hij Fouquet (zijn procureur-generaal) uit zijn omgeving verwijderde en deed ter dood brengen, stempelt hem tot een misdadiger.

De weelde van zijn hof en de pracht zijner feesten gingen alle beschrijving te boven, wrant Lodewijk vroeg in zijn ijskoude zelfzucht nooit naar de offers, welke het ver-

armde, uitgezogen volk, tot bevrediging van zijn buitensporige wenschen, brengen moest.

Zeker, zij die meenen dat het geluk van een volk bestaat in een schitterende, kostbare (door afgeperste belastingpenningen betaalde) hofhouding, hebben gelijk als zij den tijd van Lodewijk XIV Frankrijks gouden eeuw noemen, doch daarmede was het volk niet gebaat.

Over Lodewijk XV kunnen wij kort zijn. Aanvankelijk een hulpbehoevend, zwak en schuchter mensch, leerde hij van lieverlee het leven kennen, en ontwaakte in hem 'de koning', d.w.z. (gezien het leven van verreweg de meeste zijner voorouders) hij wilde met regeeren liefst niets te maken hebben en 'vond de belangen der burgers niet de moeite waard er een woord over vuil te maken'. De, door tijdgenooten beschrevene, drinkgelagen, die hij in zijn slot Choisy gaf, zijn niet geschikt hier verhaald te worden. Zij wekken bij ons nog grooter walging, wanneer wij hooren dat de schaamtelooze woesteling des morgens (na den nacht op de liederlijkste wijze te hebben doorgebracht) met ten hemel geslagen oogen alle kerkelijke gebruiken met de meeste nauwgezetheid waarnam.

Aan alles komt een einde en zoo ook aan het geduld van het volk, en nadat dit zich eerst nog een tijdlang op den nek had laten trappen door de gunstelingen van den ongelukkigen, niet slechten, doch sukkelachtigen Lodewijk XVI, kwam het geneesmiddel: de Fransche revolutie.

We zouden natuurlijk nog veel meer vorsten in het licht der Historie kunnen beschouwen, doch daarvoor zouden wij tijd en ruimte te kort komen. Wie er meer van weten wil, leze bijv. eens de geschiedenis der diverse Russische Vadertjes of het optreden van de meeste vorsten in den dertigjarigen oorlog, enz. enz.

De conclusie, die we uit dit alles moeten trekken, is deze: dat uit de Historie althans het nut van het erfelijke koningschap niet is gebleken en het in vele opzichten een ramp voor de menschheid is geweest, omdat het eenerzijds gedurende eeuwen haar stoffelijke welvaart heeft benadeeld en haar intellectueele ontwikkeling tegengehouden.

Het is opvallend, hoe dikwijls wij zien dat in sommige landen juist plotseling een geheele ommekeer (ten gunste) in de zaken komt, wanneer tijdelijk of blijvend het erfelijke koningschap wordt vervangen door een andere staatsvorm: de republiek.

Men denke slechts aan Cromwell's dictatuur, hoe enorm, in zeer korten tijd, Engelands welvaart en handel opbloeiden en hoe er eindelijk eens rust en een vrij groote rechtszekerheid in Engeland genoten werd. Men denke aan de Fransche republiek, die tijdens en na de Fransche revolutie tot krachtsuitingen in staat was, welke de wereld met verbazing aanschouwde, men denke aan Holland, dat juist als republiek zijn grootste bloei en toppunt van macht bereikte, evenzoo aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, die ook geworden zijn wat ze nu zijn, zonder erfelijk koningschap bij de gratie Gods, en tenslotte Zwitserland, een der meest rustige en welgeordende staten van Europa.

Terecht zegt Streckfuss: 'Het is het treurig lot van elk rijk, waar onbeperkte koninklijke macht bestaat, dat zijne lotgevallen op het allernauwst zijn samengeweven met het leven en streven van een enkel man, dat zijn bevolking niets anders is dan de speelbal van dezen mensch met al zijn zwakheden en gebreken.'

Hier willen we iets aan toevoegen, n.l., dat het gevaar dat het volk van de zijde van het koningschap *kan* bedreigen, nog volstrekt niet geheel is opgeheven, indien het absolute koningschap door het constitutioneele is vervangen, n.l. wanneer de vorsten niet *die hooge moreele* hoedanigheden bezitten, die voor hun hooge positie noodig zijn, door welke hoedanigheden zij den durf moeten hebben om, indien de omstandigheden dit vereischen (bijv. bij dreigenden oorlog), zich boven alle partij-

of kliekgeest te verheffen, openlijk het leugenachtige van het (door diplomaten en ministers geschapene) ‘bedreigde levensbelang’ te erkennen, en, ten spijt van alle traditie, alleen het zuivere volksbelang te behartigen!

En hoe die hooge moreele hoedanigheden alleen te verwachten van het geboorte-toeval, erfelijkheid genaamd! Hieruit blijkt immers reeds het onlogische en dwaze van 't erfelijk koningschap.

Als men dan inderdaad, door de geschiedenis der eeuwen, zoo doordrongen was geweest van het nut dezer erfelijkheid, waarom maakte men dan de betrekking van Fransch, Amerikaansch of Zwitsersch president niet erfelijk? Integendeel, men heeft het aantal jaren, dat deze functie achtereenvolgens uitgeoefend mag worden, zeer beperkt en den persoon niet eens direct herkiesbaar gesteld.

Door het langzaam wakker worden van

het volksbewustzijn, gepaard met de geleidelijke, doch ontwijfelbare evolutie van den menschelijken geest, is de Europeesche revolutie als vanzelf moeten komen, die zijn hoogtepunt wel in Frankrijk bereikte, doch feitelijk geen land ongemoeid liet. Daarbij werd, in het eene land spoediger dan in het andere, den vorsten de wetgeving, rechtspraak, en (vooral niet te vergeten) de schatkist ontnomen, waardoor allengs het type werd geschapen van den constitutioneelen vorst, waarbij we gelukkig kunnen constateeren dat de vorsten zelf zich er meer op toegelegd hebben te leven overeenkomstig hunne waardigheid, (wat voor een deel ook toegeschreven moet worden aan die machtsbeperkingen, omdat het sterke beenen moeten zijn die de weelde goed verdragen). De koninklijke macht is daarbij tenslotte geworden een uitsluitend uitvoerende macht, waarbij echter de verantwoording geheel blijft rusten op de ministers. Hoe schoon deze instelling ook verdedigd moge worden door deskundigen of enthousiaste couranten, zij is en blijft een halfheid, een onding, omdat men dus ook in de uitvoerende macht hierdoor officieel den koning als stroo-pop doodverft. Zooals gezegd, hebben de koningen, waar het geldt oorlogverklaren of vrede sluiten, in hoogste instantie het laatste woord, en *kunnen* zij dus (Griekenland heeft dit bewezen) het drijven van ministers en diplomaten ‘met toebehooren’, te keer gaan, zij het dan ook niet zonder strijd en niet zonder veel ach- en weegeroep door de militaire klieken over zooveel onconstitutioneels!

Onderstel eens dat de Russische Tsaar, de Duitsche Keizer en de Engelsche Koning inderdaad de daarvoor vereischte moed en geestkracht hadden bezeten, hoe anders zou er Europa thans uitzien!

In Griekenland *hebben we toch het feit voor oogen*, dat een vorst (niet eens bijzonder populair en tot voor kort nog vreemdeling in zijn eigen land) geheel alleen den oorlog heeft tegengehouden.

Men moet hier niet met tegenwerpingen komen als: ‘nu ja, Constantijn is Duitschgezind!’ Nonsens, het resultaat is en blijft dat hij tot dusver zijn volk bewaard heeft voor de vreeselijkste aller rampen, en het door zijn toedoen aan den vervelenden Venizelos (met zijn nog vervelender levensbelangen en nationale verlangens) nog niet gelukt is, duizenden Grieken te doen slachten of verminken. Als straks, dank zij het misdadig optreden van Engeland en Frankrijk in Griekenland, dit laatste rijk toch nog in den oorlog gesleept wordt, is dit zeker niet Constantijn's schuld. Degenen, die de verdiensten van koning Constantijn te dien opzichte willen verkleinen door diens Duitschgezindheid in het midden te werpen, zijn grovelijk onbillijk, want daarmede is nog volstrekt niet bewezen dat hij, indien Venizelos met aanhoorige kliek den strijd niet tegen de centralen doch tegen de entente wilde aanbinden, *wel* zijn volk aan den oorlog gewaagd zou hebben.

Men kan toch moeilijk iemand een voornemen als misdaad aanrekenen, indien hij op geenerlei wijze ooit aanleiding heeft gegeven dat men hem dit voornemen toedicht!

Hadden de Europeesche vorsten in Juli 1914 werkelijk hun koninklijke moreele verantwoordelijkheid gevoeld en het besef gehad van eens door de Historie te zullen worden ge- of veroordeeld, dan had geen hunner eene oorlogsverklaring geteekend, doch liever afstand van de kroon gedaan, liever althans, dan haar met *onschuldig bloed* rood te verven.

Niets had hun dat belet. Er is geen sprake van dat zij dan vermoord of afgezet zouden zijn geworden ('t ergste wat dan had kunnen gebeuren en welk een schoon offer zou dit geweest zijn!), indien zij hun oorlogszuchtige ministers en diplomaten naar huis toe hadden gestuurd. (De Grieksche koning heeft 't toch ook gedaan.) Daar waren dan nog wel andere, vredelievende ministers te vinden geweest.

Juist, omdat de vorsten hun ministers zelf benoemen, hadden zij hierdoor volstrekt niet in strijd met hun regeering behoeven te handelen.

Dit alles is bewezen door de tegenwoordige gebeurtenissen in Griekenland.

Het argument: ‘nu ja, maar een constitutioneel monarch behoort nu eenmaal te regeeren in overeenstemming met zijn regeering, houdt dus geen steek: 1^{e} omdat hij zijne ministers zelf kan kiezen, en, bij eventueele meeningsverschillen met het parlement, dit laatstgenoemde kan ontbinden; 2^{e} omdat dan de grondwettelijke beschikking, waarbij hem het recht tot oorlogsverklaring verleend is, nonsens wordt, want er had *dan* beter in de Grondwet kunnen staan: ‘de koning heeft het recht oorlog te verklaren of vrede te sluiten, maar hij heeft het eigenlijk *niet!*’

Het eenige middel, om deze risico (dat de vorsten dus van de hun gegeven moreele macht niet uitsluitend tot heil van het volk

gebruik maken) te ontgaan, is het stellen der diplomatie en het recht tot oorlogsverklaring onder onmiddellijk gezag van het parlement.

C. VAN BEMMEL.

Bleskensgraaf, 23 Nov. 1915.

Arts.

Tact
door A.J. Servaas van Rooyen.

Ik zal niet zeggen dat ik tact heb; allerminst zal ik mij vermeten in tact les te geven, maar, waar ik zooveel mogelijk mijn best doe met tact te handelen, zal ik deze eigenschap, die zoo velen missen, - ik ook, - wel eens ter sprake mogen brengen.

Tact heeft men in het leven noodig wil men niet als een onaangenaam mensch, een ‘Nurks’ worden beschouwd. Tact tegenover zijn meerderen, tact tegenover zijn minderen; tact tegenover zijn gelijken, familie, vrienden en bekenden is een hoofdvereischte in den omgang met zijn medemensch.

Er spreekt tact uit, indien men zijn ondergeschikten nooit berispt, zóó, dat eene andere ondergeschikte het kan hooren; ook niet, indien de berisping gegeven wordt in tegenwoordigheid van hen die 't niet aangaan.

Ik ben eenmaal tegenwoordig geweest bij een débacle van glazen, enz., door de dienende dienstbode veroorzaakt; onhandigheid, misschien zenuwachtigheid kon de oorzaak zijn. De vrouw des huizes bleef bijna kalmer dan de gasten. Zij behield hare zelfbeheersching. Niet één onaangenaam woord kwam over hare lippen, en daardoor was de déblacle niet langer het onderwerp van het gesprek, dan ik den tijd noodig heb om dit op te schrijven. Meen nu niet, dat zij zweeg uit angstgevoel tegenover de dienstbode. Zij begreep, dat de gezelschapstoon niet geschaad moest worden door een heftigen uitval, gepaard met de gebruikelijke scheldwoorden: dom, lomp, onachtzaam en wat dies meer zij.

Ik ken een voorbeeld, dat twee heftige vijanden, op een ‘speelavondje’ gevraagd, zonder van elkaars tegenwoordigheid iets af te weten, aan dezelfde speeltafel werden geplaatst. Beiden hadden zooveel tact, dat niet één vorm werd veronachtzaamd, en slechts als stijfheid werd beschouwd, wat eigenlijk afkeer was.

Daarentegen ken ik een ander geval, waarbij een der twee tegenstanders bij den eersten hoffelijken groet den gezelschapstoon verstoorde door een grove uitdrukking over elkaars antipathieën.

Geen tact was het ook van een commissielid, die bij een ernstige beschadiging van een voorwerp door een bediende in een museum, dezen, - die toevallig rood haar had, - toeriep ten aanzien van bestuur, publiek en suppoosten: ‘Hier rooie bl....., wat heb je daar gedaan?’

Tactvol mag het heeten niet op eene openbare plaats of publieke gelegenheid uiting te geven aan eene opinie, omtrent godsdienst, politiek, of wat ook, die andersdenkenden zou kunnen hinderen, eveneens als het tactloos is om te reageeren, indien men, in een toevallig afgehoord gesprek iets vernomen heeft, wat met eigen meening niet overeenkomt, en zich in dat gesprek te mengen.

Railleerende zei iemand eens in de tram, dat zekere stad wel kon afbranden. Dat was een sterk woord, dat plagenderwijze werd gezegd. Op eenmaal vliegt een dame er tusschen, en wel op zulk eene tragischkomische wijze, dat heel de ‘tram’ lachte, en het ‘rekent u dan niet met al de wijze mannen, die er wonen’, het tegenovergestelde van effect sorteerde. De dame bleef met haar ‘wijze mannen’ alleen.

De levensomstandigheden van familie, vrienden en kennissen kennen we doorgaans slechts zeer oppervlakkig; de drijfveeren tot hunne handelingen, de beweegredenen waardoor hun doen wordt bepaald, de oorzaken, die er aanleiding toe geven, kunnen we veelal niet bevroeden en toch gaan de tactloozen beoordeelen, veroordeelen en raden alsof zij *alles* wisten, en hun licht het eenige ware is. Het valt moeielijk in een andermans boeken te lezen; dat is materieel en moreel waar, en wat ter wereld zouden wij dan vermogen het geheimschrift te ontcijferen, te ontraadselen en te begrijpen. ‘Hé, waarom doe je niet zus of zoo’, wordt gezegd, en 't antwoord, dat de delinquent op die weinig tactvolle vraag geeft, is of een leugen, of eene halve waarheid, of hij wordt bij oprechtheid diep gegriefd, indien hij onthullingen moet doen die hem harteleed geven en die hij in zijn binnenste had moeten opsluiten.

Tact is gevoel en de instinctmatige vaardigheid waarmede men zich van zijn plicht weet te kwijten, zegt Winkler Prins[*)]. Ik heb niets tegen deze definitie, maar ik geloof, dat, indien er van tact wordt gesproken, iets anders bedoeld wordt. Evenzeer dat tact niet

*) Geïll. Enc., 1880.

uitdrukt *slag* in den zin van met menschen om te gaan. Tact vindt zijn oorsprong in een fijn, ik zou haast willen zeggen, verfijnd gevoel, en hoe fijngevoeliger een mensch van natuur is, hoe meer zal hij tact hebben om anderen in niets te kwetsen.

Of de oprechtheid daaronder zal lijden? Niet het minst. De tact versterkt, veredelt de oprechtheid. Zij is het schitterend omhulsel om de geneeskrachtige pil der berisping te doen slikken; om een goede raad vruchtbaar te maken; om eene nuttige inmenging kracht te geven; om een optreden tegenover eens anders leven den schijn te ontnemen van bemoeizucht; om, waar ernstig gehandeld moet worden, den ernst niet te schaden, maar te steunen en te schragen. In één woord: om den mensch, naar eigen meening, het betere te doen inzien, indien de grond voor dat betere misschien nog niet braak ligt.

'*s-Gravenhage*, *22 Sept. 1915.*

Een held uit het Napoleontische tijdperk. De eerste grenadier van Frankrijk.

In 't laatste deel der achttiende en in 't begin der vorige eeuw bestond er bij een der regimenten van de Fransche grenadiers een telkens terugkeerende plechtigheid, ingesteld door Napoleon, en die op de soldaten een diepen, treffenden indruk maakte. De bedoeling was, de herinnering levendig te houden aan een gesneuvelden krijgsmakker, die zich in den oorlog als held had onderscheiden.

Wanneer de verschillende kompagnieën van het regiment aantraden voor de parade en er appel nominal werd gehouden, riep men ook den naam af van iemand, die daarop onmogelijk kon antwoorden en wel den naam La Tour d'Auvergne. Bij 't afroepen van dien naam trad de oudste sergeant een pas voorwaarts en zeide op fieren en waardigen toon, terwijl hij langzaam de hand aan de shako bracht:

'Gesneuveld op het veld van eer.'

Hier volgt de geschiedenis van den man, wien nog lang na zijn dood deze krijgsmanseer werd bewezen.

La Tour d'Auvergne was opgeleid om in 't leger te dienen en werd in 't jaar 1767 soldaat. Hij gedroeg zich steeds waardig en eervol, maar weigerde, toen hij den rang van kapitein had verworven, standvastig elk aanbod van bevordering, zeggende dat hij enkel geschikt was om het kommando te voeren over een kompagnie grenadiers. Toen later de verschillende kompagnieën grenadiers tot één werden vereenigd, voerde La Tour d'Auvergne het bevel over een regiment van 8000 man, ofschoon hij zijn rang van kapitein behield. Hierdoor kreeg hij zijn naam van: De Eerste Grenadier van Frankrijk.

Eens, hij was toen veertig jaar oud, ging hij bij een vriend logeeren, in een streek, die weldra het tooneel zou worden van een veldtocht. Terwijl hij daar vertoefde, maakte hij zich nauwkeurig bekend met de gesteldheid van de landstreek, daar hij het niet onwaarschijnlijk achtte, dat hem deze kennis te pas zou komen. En spoedig vernam hij, dat de oorlog zich werkelijk naar deze streek verplaatst had.

Een regiment Oostenrijkers trok in snelle marschen op een nauwen bergpas aan, met het doel dien te bezetten. La Tour begreep dat het bezit van dezen pas den vijand in de gelegenheid zou stellen een belangrijke beweging van de Fransche troepen te verijdelen. Op 't oogenblik dat de grenadier de nadering der Oostenrijkers vernam, waren zij nog maar twee uur gaans van den pas verwijderd, in welks nabijheid La Tour zich bevond. Hoewel hij gevaar liep gevangen genomen te worden door een voorhoede of verkenningstroep, die de vijand vermoedelijk vooruitgezonden had, begaf de kapitein zich onmiddellijk op weg naar het bedreigde punt. Hij wist

dat de bergengte verdedigd werd door een sterken toren en een garnizoen van dertig man en hij hoopte hen nog bijtijds van het gevaar te kunnen verwittigen.

Hij marcheerde zoo snel hij kon en vond bij zijn aankomst den toren gelukkig in een uitstekenden staat. Maar even te voren had de bezetting schandelijk de sterkte verlaten. Bij 't vernemen van de nadering der Oostenrijkers waren zij gevlucht met achterlating van hun wapenen, bestaande uit dertig uitstekende musketten.

La Tour was eerst ontmoedigd, doch dit duurde niet lang: spoedig was zijn besluit genomen. Hij sloot den hoofdingang en stapelde aan den binnenkant alles wat hij maar vinden kon op elkaar tegen de deur. Daarna laadde hij de dertig geweren en plaatste ze, met een flinken voorraad ammunitie er bij, met de trompen in de schietgaten, die uitzagen op den weg, waarlangs de vijand moest komen. Nu at hij smakelijk van de provisie, die hij had meegenomen en ging rustig zitten wachten. Hij had het heldhaftig

voornemen opgevat, alleen den toren tegen den vijand te verdedigen!

Vele omstandigheden waren hem gunstig bij deze onderneming. De pas was zeer steil en nauw, en de vijandelijke troepen konden daardoor slechts in een dubbel gelid, dat is twee naast elkaar, naar den toren opmarcheeren, terwijl zij dan geheel blootgesteld waren aan het vuur uit de schietgaten. Het garnizoen van dertig man had het gemakkelijk kunnen volhouden tegen een bataljon, maar nu zou één man het wagen tegen een regiment.[1)]

Ongeveer middernacht ving zijn geoefend oor het zwakke geluid van ver verwijderde voetstappen op. Elk oogenblik kwam het nader en weldra hoorde hij de soldaten de bergengte binnenkomen. Onmiddellijk loste hij in de duisternis een paar musketten, om den vijand te doen weten, dat hij heel goed wist, dat er onraad in de buurt was en met welke bedoeling men kwam; daarop hoorde hij de stem van een officier, die vlug en kort zijn bevelen gaf, en naar de geluiden te oordeelen, trokken de troepen uit den pas terug.

Tot den morgen bleef alles rustig. De Oostenrijksche bevelhebber, denkende dat de bezetting van het plan onderricht was en gereed stond om hem te ontvangen, oordeelde dat hij den post niet door verrassing kon nemen, zooals hij gehoopt had, en wachtte dus geduldig den morgen af, voor hij den aanval begon.

Bij zonsopgang liet de aanvoerder het garnizoen opeischen om zich over te geven. Een grenadier trad fier te voorschijn om op dezen eisch te antwoorden: ‘Zeg uw bevelhebber, dat het garnizoen den pas tot het uitterste zal verdedigen.’

De officier, die de witte (parlementaire)vlag zwaaide, keerde terug en onmiddellijk werd er een stuk geschut in den pas gesleept. Om den toren onder schot te kunnen krijgen, moest het kanon zoo ver naar voren en zoo dicht bij den toren worden geplaatst, dat men het met een geweer gemakkelijk kon raken. Nauwelijks stond het dan ook op zijn plaats, of er werd aanhoudend op gevuurd en dit vuur werd zoo goed onderhouden en trof zoo juist doel, dat het kanon, na twee schoten gelost te hebben, met een verlies van vijf man aan dooden en gekwetsten, weer werd weggesleept.

Dit was een slecht begin; daarom beval de Oostenrijksche kolonel, een half uur nadat het kanon was weggenomen, dat men den toren zou bestormen.

En toen de troepen de bergengte betraden, werden zij ontvangen met een zoo snel en juist gericht geweervuur, dat zij vijftien man verloren hadden, toen zij nog slechts op den halven afstand gekomen waren, dien ze moesten afleggen. Ontmoedigd keerden zij terug naar den ingang van den pas.

Nog drie bestormingen werden even krachtig afgeweerd als de eerste en vijf en veertig vijanden waren tegen zonsondergang buiten gevecht gesteld, waarvan er tien gesneuveld waren.

Bij zonsondergang werd de laatste bestorming ondernomen en afgeslagen, en toen het donker geworden was, zond de Oostenrijksche bevelhebber weder een parlementair, om het garnizoen op te eischen zich over te geven.

Dezen keer werd de eisch niet afgewezen. De bezetting deed het aanbod zich den volgenden ochtend bij zonsopgang over te geven, indien het gewapend en ongemoeid naar het leger mocht terugkeeren. De aanvoerder nam gretig deze voorwaarde aan.

De Franschman had een moeilijken dag gehad. Hij had dapper het gevecht geopend met de dertig geladen musketten, maar ze niet alle weer kunnen laden. Zijn schoten waren snel en juist gemikt, want hij stond er bij het leger voor bekend, dat hij nooit zijn doel miste. Stellig was hij besloten den post te verdedigen tot hij zijn oogmerk bereikt had, namelijk den vijand vier en twintig uur op te houden, in

1) Een regiment had 5 bataljons, een bataljon telde op zijn minst 1000 man.

welken tijd het Fransche leger zijn voorgenomen tocht zou hebben afgelegd. En daarna zou, dit wist hij, de pas van geen belang meer zijn voor den vijand.

Den volgenden ochtend bij zonsopgang stelden zich de Oostenrijksche troepen in twee gelederen op, om daartusschen door de bezetting te laten aftrekken.

Langzaam ging de zware deur van den toren open en na een paar minuten trad een gebronsde grenadier, wiens gelaat met litteekens was doorgroefd, naar buiten, letterlijk beladen met musketten, en liep tusschen de gelederen door. Tot verbazing van de Oostenrijkers werd hij door niemand uit den toren gevolgd.

De kolonel reed naar hem toe en vroeg hem in 't Fransch, waarom het garnizoen niet voor den dag kwam.

‘Ik ben het garnizoen, kolonel,’ zei de soldaat trotsch.

‘Hoe!?’ riep de kolonel uit, terwijl hij moeite deed zijn ergernis en toorn te bedwingen, ‘gij wilt toch niet zeggen, dat gij alleen dien toren tegen mij hebt verdedigd?’

‘Inderdaad, ik heb die eer gehad, kolonel’, antwoordde de grenadier op kalmen toon.

‘Wat bezielde u, grenadier, dat ge zulk een poging waagdet?’

‘De eer van Frankrijk stond op 't spel.’

De kolonel keek hem eenige oogenblikken aandachtig en met onverholen bewondering aan. Toen nam hij zijn shako af en zei op warmen toon: ‘Grenadier, ik groet u; gij hebt u den dapperste der dapperen betoond.’

De Oostenrijksche bevelhebber liet al de wapenen, welke La Tour d'Auvergne niet kon dragen, bij elkaar leggen, en met den grenadier naar de gelederen van het Fransche leger brengen. Hij gaf de brengers een brief mee, waarin de geheele zaak omstandig werd meegedeeld.

Napoleon prees luide voor het front der troepen het heldhaftig gedrag van dezen brave des braves en bood La Tour nog eens bevordering aan, maar de held verkoos kapitein te blijven.

Hij sneuvelde in Juni 1800 bij een treffen met de Oostenrijkers en onmiddellijk begon bij alle parades en revues van het regiment de eenvoudige en zinrijke plechtigheid bij 't appel nominal en bleef bestaan zoolang Napoleon keizer der Franschen was.

(Uit Napoleon's tijd).

C. GROUSTRA.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.
(Vervolg van No. 27.)

Op zekeren morgen verliet ik Vancouver en wandelde naar de rivier Fraser, waar een spoorweg werd aangelegd en dus arbeid te vinden was. De weg was aan weerskanten begroeid met struikgewas, en bosschen van naaldboomen verspreidden alom een aromatische geur. De zon deed haar licht door de boomen heen schijnen en ontelbare dauwdroppels, als diamanten schitterende, hingen aan de naalden en bladeren der boomen.

Toen ik tegen den middag bij de Fraser-rivier aankwam, daar, waar het spoorwegkamp lag, zag ik een groot aantal arbeiders van den arbeid komen en plaats nemen aan de eettafels. Ik nam ook daaraan deel. Na het middagmaal waren er tal van arbeiders, die vanwege de ruwe wijze van behandeling het werk hadden neergelegd, hunne betaling eischten en daarna naar Vancouver terugkeerden. Ik begreep al spoedig dat het werk wel moeilijk moest zijn, want anders zouden niet een dertigtal arbeiders zoo eensklaps den arbeid gestaakt hebben.

Persoonlijk wilde ik eens zien, hoe het werk er uitzag. De vrachttrein, die ons naar den arbeid brengen zou, stond klaar. Men moet namelijk begrijpen, dat de plaats, waar de arbeid was, nog wel een twintigtal minuten verwijderd was van het kamp. Ik sprong op den vrachttrein. Op dien vrachtwagen bevonden zich tal van arbeiders van alle tongen. Men ziet, dat niet allen het werk hadden neergelegd. We kwamen op de plaats van den arbeid aan, maar nog voordat de trein geheel stilstond had ik reeds eene beslissing genomen. Ik sprong van den vrachttrein af, en in plaats van te gaan werken, ging ik doorwandelen. Het werk bestond in het afladen van spoorwegrails en bij zulken arbeid kan men zich te licht overwerken. Daar ik mijne

gezondheid niet voor een paar dollars wilde verkoopen, wandelde ik door en kwam 's avonds in Sumas aan. Sumas is een klein grensplaatsje, dat ligt op de grens tusschen Britsch-Columbia en den staat Washington. Een schaapherder bracht me veilig over de grens.

's Avonds om tien uur stond een vrachttrein aan het station Sumas klaar om te vertrekken naar Seattle.

Ik zag een paar ledige wagens, ging in een duister hoekje zitten en wachtte de dingen af, die gebeuren zouden. Eensklaps hoorde ik de voetstappen van den treinoppasser. Zou hij mij ontdekken? Hij liep met zijn lantaarn langs den trein. Hier en daar wierp hij een vluchtigen blik in de ledige waggons.

Het licht van de lantaarn drong niet door tot in het hoekje, waar ik zat. Dus was ik niet ontdekt. De trein zette zich in beweging. Den geheelen nacht stoomde de trein door tot in den vroegen morgen, toen een conducteur mij ontdekte. Ik moest maar maken, dat ik van den trein afkwam, dit begreep ik, en meteen sprong ik van den trein, die in volle vaart zich voortbewoog.

Ik tuimelde, maar stond vlug op en gelukkig was ik ongedeerd.

In de nabijheid stond eene eenzame woning. Ik vroeg, hoever Seattle nog van hier ver-

wijderd was, en men zei mij, dat ik, indien ik doormarcheerde, tegen den middag in de stad zou zijn.

Nu en dan werkte ik in Seattle bij het laden en lossen van stoomschepen, die vanuit alle wereldsteden de haven van Seattle komen bezoeken.

Seattle is de grootste handelsplaats van den staat Washington en tevens de grootste stad in het Noord-Westen van Noord-Amerika.

Seattle heeft stoombootverkeer met Europa, verder met alle belangrijke havens van de Westelijke kust van Noord-Amerika, zooals met Portland (Oregon), San-Francisco, San-Pedro (Californië), San-Diëgo (Cal.), Mexico, Honoloeloe, Japan, China en Indië.

Uit Azië worden hoofdzakelijk ingevoerd thee, rijst, katoen, zijde, terwijl hout, steenkool, visch, hooi en meel worden uitgevoerd.

Gedurende het jaar 1911 werd eene groote hoeveelheid meel naar China uitgevoerd, vanwege de slechte rijstoogst in dit land. Wanneer rijst ontbreekt, schijnen de Chineezen brood in plaats van rijst te gebruiken.

In de nabijheid van Seattle ligt Tacoma. Tacoma is eene belangrijke plaats voor den uitvoer van hout, meel en cement. Een uitstapje naar Tacoma is daarom zoo interessant, omdat men dan één van de mooiste gedeelten van de Pugetsound streek ziet. Men gaat eene kleine stoomboot nemen, die eenige keeren elken dag de tocht van Seattle naar Tacoma doet. Vanaf de boot aanschouwt men groote bosschen van verschillende naaldboomen.

Het klimaat van den staat Washington is ongeveer gelijk aan het klimaat van Nederland. Aan de kust zijn de winters zeer zacht, terwijl het oosten van den staat Washington soms in den winter met sneeuw wordt bedekt. Aan de kust echter vriest het zelden of nooit.

Nabij Tacoma ligt het wereldvermaarde nationale park, temidden waarvan zich de ruim 4800 meter hooge berg Rainier verheft.

Van dezen berg zegt El Comancho: ‘Wanneer de zon schijnt, gelijkt deze berg op eene glimmende, kokende massa van rusteloos, gesmolten en smeltend zilver en wanneer de zon ondergaat, dan laat hij eene kleur zien, die gelijkt op het rosa van een juist geopenden appelbloesem en terwijl gij dit zegt, wordt het rosa warmer en gloeiender, en rooder en heeter, naarmate de zon meer daalt, totdat de groote piek op een gloeiend vuur gelijkt en gij als het ware de hitte ervan gevoelt.

Langzamerhand verdwijnt deze kleur en sterft en wordt koel en verandert in eene blauwe, bronzen en koperen kleur. En wanneer de maan verschijnt, krijgen we wederom al de zilverblauwachtige kleurschakeeringen, die het maanlicht in een berglandschap kan te voorschijn tooveren.

Deze berg verandert steeds en is tevens onveranderlijk. Zijn grootte, zijn sneeuw en zijne gletschers zijn altijd dezelfden en geen twee keer gelijk, en veranderen voortdurend, zooals zijne kleuren.

Deze berg is met zijne duizend aspecten, zijne duizend stemmingen, en zijne tienduizend kleuren, een geheimzinnige, betooverende vorm, die zich verre boven de wereld verheft en zoo oud, dat de aardrijkskunde van een land ontelbare male veranderd is, terwijl hij daar steeds stond, standvastig als de wereld, onbekommerd om de beukende zeeën en den gloeiend heeten lavastroom.

Deze berg is altijd kalm, altijd schoon in zonneschijn of storm - dood en koud, toch krachtig levend om zijne wonderlijke, persoonlijke tegenwoordigheid, schijnbaar beheerscht door een wezen, dat in staat is hem zijne stemmingen en zijne gewoonten in te prenten, zooals aan een mensch, en zijne sneeuw met kleuren te teekenen, zoodat een kunstenaar zijne zwakte gevoelde, om dien berg op het doek weer te geven.

Geen wonder dan ook, dat de Indiaan dezen berg vereerde als een god, en hem Tah-ko-bet noemde, wat beteekent: de witte voedster - de moeder der rivieren.

De Indiaan is een droomer, die in enge gemeenschap met de Natuur leeft en zijn namen, altijd dichterlijk, zijn zoo eenvoudig en begrijpelijk. Daarom heeft hij dezen berg Tah-ko-bet genoemd; ten eerste, omdat de berg hoog is en wit van de sneeuw van alle eeuwen.

Verder is deze berg degene, die alle rivieren voedt, die naar beneden bulderen en neerstroomen naar het lage land, met donderend geraas vanaf zijne met ijs bedekte pieken.

Ook noemen de Indianen dezen berg wel ‘het groote geneesmiddel.’

En waarlijk, hij is de verpersoonlijking van het groote geneesmiddel - zijn reine hoogte, waarin hij vertoeft, zijn eeuwenoude onveranderlijkheid, de berg, die steeds door zijne grootsche, onvergetelijk schoone en krachtige indrukken den mensch leerde bescheiden te zijn, zoo machtig is deze vorst, die met zijne sandalen in de zee rust en eene hoofdbe-

dekking van mist en een rok van sneeuw draagt, sneeuw, die door hare kleuren als het ware een vasten regenboog weerkaatst: ‘A-a-a-a-nah,’ ‘hij is een groot opperhoofd.’

Zijn geneesmiddel is krachtig en zijne kracht zoo groot, dat zijne vijanden hem niet kunnen kwetsen.

‘A-a-a-a-nah’, dat wil zeggen: ‘hij is een groot opperhoofd.’

Op een avond in November zou de stoomboot ‘City of Puebla’ Seattle verlaten met bestemming naar San-Francisco. Het was 's avonds om tien uur. Ik zag tal van passagiers aan boord gaan. Van iederéén werd het biljet verlangd. Zonder biljet kon men dus niet aan boord gaan. Bij den achtersteven van de boot zag ik, dat men begon met vracht aan boord te laden. Ik ging daarheen en op het oogenblik, dat eenige aangemonsterde werklui op de boot gingen om met het laden te beginnen, deed ik, alsof ik tot hen behoorde, en ging met hen mee aan boord.

Toen ik nu op het schip was, begaf ik me naar de kajuit van de derde klasse passagiers, zocht eene slaapstede voor mij op, die ik als niet uitverkocht beschouwde. (Ik raad niemand aan, deze streken na te volgen, want wordt ge gevat, dan moet ge daarvoor minstens eene maand brommen in een prachtig hotel weliswaar, maar ge hebt minder vrijheid dan een papagaai in een kooi).

De boot vertrok gedurende den nacht en in den vroegen morgen kwamen we voorbij Port Townsend op weg naar Victoria (Britsch-Columbia), waar de boot nog eenige passagiers opnam. Daarna stoomden we langs de kusten van de staten Washington, Oregon en 't Noorden van Californië, totdat we in San-Francisco arriveerden.

Ik liep evenals ieder ander passagier van de loopplank af en het gelukte mij even zoo goed, alsof ik een passagier was, die voor de reis betaald had. In 't algemeen heeft men op de boot vermoed, dat ik een passagier was. Dezen keer bleef ik slechts een paar dagen in San-Francisco, omdat de kans om werk te vinden gelijk nul was. Ik bedelde wel eens. Men moet steeds groote mannen als voorbeeld kiezen. Zoo hoopte Mohammed eens als bedelaar te mogen sterven.

Op een vroegen morgen ging ik, vele uren voordat de betalende passagiers aan boord kwamen, aan boord van de stoomboot ‘Maitai.’

Ik ging direct naar de kajuit van de derde klasse passagiers en zonder af te wachten, dat men naar mij zou gaan zoeken, want iemand had me in den vroegen morgen toch kunnen zien, verstopte ik mij diep onder ééne der slaapsteden, zoodat men mij niet vinden kon. Ik bleef daar uren lang liggen. Tegen den middag verliet de boot de haven van San-Francisco en toen de loods het stoomschip verlaten had, kwam ik uit mijne schuilplaats te voorschijn. Op het dek wandelde ik rond en dien dag was er geene inspectie.

Den volgenden morgen echter onderzocht men de lijsten der passagiers en men ontdekte, dat ik zonder biljet op de boot was. De kwartiermeester eischte, dat ik het reçu van mijn reisbiljet zou aantoonen, daar ik niet op de lijst der passagiers geschreven stond.

Ik had geen reisbiljet gekocht en zoodoende kon ik den kwartiermeester geen voldoend antwoord verschaffen.

Den volgenden morgen zette deze mij aan den arbeid en moest ik de matrozen helpen, om het dek van het schip te schrobben.

Dit werk was om 8 uur gedaan. Dan werd er ontbeten en daarna was ik verplicht den geheelen dag in de koolbunkers te werken. Dit werk duurde tot 5 uur 's avonds. Het was nogal een heet baantje, vooral toen men den evenaar passeerde. 's Avonds hielp ik den kok nu en dan nog een beetje, bijvoorbeeld met aardappelschillen.

Zoo ging de eéne na den anderen dag voorbij; meestal was de zee kalm en het weer verrukkelijk.

Er waren menschen van alle natiën aan boord van de ‘Maitai’, waarvan de meesten naar Australië gingen, behalve enkelen, die te Wellington (Nieuw-Zeeland) de boot zouden verlaten.

Eén keer per maand is er eene stoombootverbinding tusschen San Francisco en Sydney (Australië) via Tahiti, Rarotonga en Wellington (Nieuw-Zeeland). Wegens het drukke verkeer zullen die gelegenheden per boot tusschen San Francisco en Australië wel spoedig uitgebreid worden.

Nadat de boot gedurende een twaalftal dagen de golven van de Stille Zuidzee doorkliefd had, kwam men in het gezicht van het paradijsachtige Tahiti, waarvan Papeete de hoofdplaats is.

De met eeuwig groen begroeide heuvelen, aan wier voeten men de statige, hooge kokospalmen kan bewonderen, waren eene verrukking voor onze oogen. Na eene korte poos wierp de boot het anker uit en we waren

door eenen ingang in het koraalrif in de haven van Papeete aangekomen.

Ik verliet de boot, niettegenstaande de raadgevingen van vrienden, die ik op de boot had leeren kennen, en die mij vertelden, dat ik, indien ik volhield met op de boot te werken, mijne reis naar Sydney zou kunnen verdienen. Misschien ware het beter geweest, indien ik die raadgevingen had opgevolgd. Nu ik in Tahiti was, wilde ik er echter meer van weten, omdat ik geloofde later misschien nooit weer de gelegenheid te zullen hebben, daar te komen. Ik verliet de boot en geraakte in gesprek met een Amerikaan, die bij de aankomst van de boot zijne brieven kwam halen. Hij bood mij aan op zijn grondgebied te gaan wonen. Ik nam dat aanbod aan. Dienzelfden avond gingen we naar zijne woning, die op een heuvel staat, ongeveer op een half uur afstands van Papeete. Van dien heuvel heeft men een verrukkelijk vergezicht op Papeete, op de zee en op het omliggende met allerlei tropische gewassen begroeide heuvelland. We begaven ons terstond ter ruste en den volgenden morgen stonden we vroeg op.

Dien morgen maakte ik kennis met een zekeren Gustav Kroemer, die daar als natuurmensch leeft. Er is eene kleine kolonie van natuurmenschen op het eiland Tahiti.

Eén is er echter, die tot een voorbeeld van natuurmenschen zou kunnen dienen. Dit voorbeeld nu is Gustav Kroemer. Zijn geheele lichaam is door de zon gebruind. De kleur van zijne huid is gelijk aan de huidskleur van de Tahitianen. Om een echt natuurmensch te zijn, zeide hij, moet men op de heetste dagen zijn lichaam door de zon laten beschijnen en zonder eenig ongemak die hitte kunnen verdragen. Van kleeren heeft zich de wijze natuurmensch reeds lang ontdaan. Hoofddeksels, kleeren en schoenen zijn anti-natuurlijk. Het eenige kleedingstuk, dat de natuurmenschen bezitten, is een pario in roode en witte kleuren, die ze om de lendenen heen vastbinden.

Kroemer leeft verder alleen van vruchten, die men van den boom kan plukken, zooals kokosnooten, broodvrucht, manggo's avocaperen, roosappels, bananen, doerians, enz. Koken bederft den smaak der vrucht. Geen zout, peper, mosterd of azijn ontsieren zijne tafel. Vleesch verfoeit hij, want de dieren hebben een ziel, dus ook gevoel gelijk wij menschen. Hij is een beeld van gezondheid. Prachtige haarlokken versieren zijn hoofd en dalen tot op den rug neer. Tabak en alcohol zijn zware vergiften. Koffie en thee verzwakken de zenuwen. Een scheermes raakt hij niet aan. Werk voor patroons heeft hij eens gedaan. Dat noemt hij slavernij. Jaren lang had hij hard gewerkt, maar altijd juist genoeg om te kunnen leven, maar niet genoeg om iets voor den ouden dag te sparen. Geen wonder dan ook, dat hij het zorgelooze bestaan in dit aardsche paradijs verkoos boven een hard bestaan zonder zekerheid in Europa of Amerika.

Den 27sten dag van de elfde maand in den vroegen morgen nu, gingen de Amerikaan en ik op weg naar Antimaono, in de nabijheid waarvan de Amerikaan een stukje land bezat.

Dat land was begroeid met weelderige bananen, en overigens had hij de open plekken met ananassen, meloenen, en pataten bebouwd.

Antimaono ligt op een afstand van veertig kilometers van Papeete verwijderd. De voettocht duurde van den vroegen morgen tot den laten avond. Dat speet mij niet.

In mijn leven heb ik zelden zulk eene prachtige wandeling gemaakt als de voettocht van Papeete naar Antimaono. Welk eene afwisseling!

Nu eens ging de weg langs de zee, dan weer door mooie palmenlanen. Overal kwamen we voorbij de bekoorlijke hutten der vriendelijke Tahitianen. Eens riep een jonge Tahitiaan ons toe en we gingen op hem af, en hij onthaalde ons op de heerlijkste tropische vruchten.

Tahiti behoort tot Frankrijk. Er zijn dus Fransche scholen. In het Fransch kan men zich uitstekend met de zonnekinderen van Tahiti onderhouden. De gloed der zon weerspiegelt zich in de oogen der Tahitianen. De vrouwen zijn groot en welgebouwd.

In het Engelsch en Duitsch kan men conversatie voeren met de kleine kolonie van Amerikaansche en Duitsche natuurmenschen, die zich daar hebben gevestigd.

Toch moet men de Fransche regeering toeroepen den verkoop van sterke dranken aan de inboorlingen van Tahiti te verbieden Want alcohol is evenals overal elders de kanker der moderne beschaving, ook op Tahiti en, indien de Fransche regeering de zonnekinderen van Tahiti en de bewoners van de andere Gezelschaps-eilanden wil opvoeden in de werkelijke beteekenis van het woord, dan moeten de sterke dranken van die Gezelschapseilanden verdwijnen. De bevolking gaat in aantal en ook in zeden achteruit,

sinds die verderfelijke dranken daar voor iedereen verkrijgbaar zijn.

Men behoeft de bevolking van de Gezelschaps-eilanden slechts te vergelijken met die der Cook-eilanden, waar geene sterke dranken worden toegelaten. Op de Cook-eilanden gaat de inlandsche bevolking vooruit en staan ze ook in zedelijkheid boven de Tahitianen.

Te Antimaono nu woonden de Amerikaan en ik in eene tent en leefden we in 't algemeen van niets anders dan van kokosnoot, banaan, meloen, ananas en andere vruchten.

In de nabijheid van onze tent stroomde een riviertje, waar we in den morgen dikwijls gingen baden en zwemmen en 's middags ging ik dikwijls naar het strand der zee. Niet alleen genoot ik veel van het zwemmen in de zee, maar vaak maakte ik onderzoekingstochten door de wonderschoone koraalvelden, die zich rondom het geheele eiland bevinden.

'Die koraalriffen zijn 'merkwaardige scheppingen.' Terwijl de golven met hun wit schuim de koraalriffen beuken, zijn de atollen vanbinnen kalm als een meer.

Door het doorschijnende water heen ziet men het prachtig gekleurde bosch op den bodem van het water bloeien. Bij duizenden en tienduizenden vermenigvuldigen de koraalbloemen hare schitterende sterren; alles is licht en leven in die nieuwe tuinen der Hesperiden. Zelfs het veelkleurige mos, dat de tusschenruimten vult, bestaat uit millioenen koraaldiertjes.

De kleine bouwlieden leven en werken zonder ophouden. Al rukt de storm de grootste steenblokken af, de bevolking herstelt dag en nacht het verlies.

Geen monster uit het dierenrijk, geene inspanning door menschenhanden, kan ooit iets wrochten, dat wedijveren kan met de onmetelijke eilanden, door de nietige koraaldiertjes op den bodem der zee opgericht.' (Uit de wereld voor de schepping van den mensch, naar Flammarion, door Dr. B.C. Goudsmit).

Soms nam ik een Tahitiaansche pony van een mijner buren mee naar het strand en dat paardje en ik hielden dan een wedstrijd in het zwemmen.

Zooals ik reeds vroeger zei, woonde Gustav Kroemer in de nabijheid van Papeete. Tot afwisseling echter had hij nog eene tweede woonplaats en wel in de nabijheid van Antimaono.

Iederen namiddag bezocht ik hem en dan gingen we samen wandelen. Dat natuurmenschen niet geheel en al van de buitenwereld zijn afgesloten, bewijst, dat deze Kroemer eene kleine bibliotheek in zijne hut had. Eén keer per maand ontving hij couranten, tijdschriften en ook wel boeken uit Europa en Amerika. Hoewel men ver van deze landen verwijderd was, ontving men toch de tijdingen van de gebeurtenissen in deze werelddeelen.

Einde December verlieten de Amerikaan en ik Antimaono, om ons naar Papeete te begeven.

Den 24sten dag van de twaalfde maand zou de stoomboot 'Aorangi' van San-Francisco verschijnen en, daar slechts één keer per maand zulk eene verbinding met het vaste land onderhouden wordt, gaat bijna ieder vreemdeling, die zich op Tahiti bevindt, naar Papeete, om bij de aankomst der boot tegenwoordig te zijn en aldaar het allerlaatste nieuws te vernemen.

Op een avond begonnen we onzen voettocht.

Hoe verrukkelijk om in tropische gewesten 's nachts te wandelen! De nachtbries was streelend; boven ons lag een overschoone sterrenhemel uitgespreid. De maan wierp een tooverachtigen glans op de zee en verlichtte met een helderen glans het blauwe heuvelland. We wandelden door lanen van de schoonste palmen en andere fraaie boomen der tropen. En zoo kwamen we ook voorbij talrijke zinghuizen. Dit zijn tenten, van hout opgebouwd, waarin nu en dan 's avonds gezellige

samenkomsten van Tahitiaansche vrouwen en kinderen worden gehouden, en de avond gepasseerd wordt met zingen. Al wandelende, hoorden wij het bekoorlijke gezang der Tahitiaansche vrouwen en kinderen.

Op Kerstdag verliet ik Tahiti per stoomboot ‘Aorangi’ via Rarotonga naar Wellington (Nieuw-Zeeland).

Mijn doel was naar Sydney (Australië) te reizen, maar men zal wel zien dat ik nooit daar landde, maar dat me nog heel wat anders te beurt viel.

Ik was wederom zonder biljet aan boord van de stoomboot ‘Aorangi’. Ik geloofde ook dezen keer zonder verdere moeilijkheden mijne reis te kunnen voortzetten.

Nadat we in volle zee waren, liet de kapitein van het schip me roepen en vertelde mij, dat hij mij bij aankomst in Wellington aan de politie zou overleveren. Ik meende, dat hij met mij schertste. Maar toen hij mij niet aan den arbeid zette, begon ik te ver-

moeden, dat hij mij toch wel aan de politie zou kunnen overhandigen.

Intusschen bekommerde ik mij niet zeer om de dingen die komen zouden en genoot van de blauwe zee en het aangename weer, zooveel ik maar kon.

Twee dagen later kwam de 'Aorangi' in Rarotonga aan en zou niet eerder dan een dag later dit eiland verlaten. Den reizigers werd toegestaan aan land te gaan, maar moesten den volgenden morgen weer aan boord zijn. Ik beschouwde mijzelf ook tot de reizigers te behooren, en ging dan ook zonder verdere onaangenaamheden aan wal.

Dien namiddag wandelde ik op het strand van Rarotonga. Rarotonga is een eilandje, dat tot de groep der Cook-eilanden behoort. Het is even paradijsachtig als Tahiti, maar ietwat kleiner.

In eén dag kan men rondom het eiland Rarotonga wandelen, terwijl het vier dagen zou nemen om rondom Tahiti te wandelen. Ik bedoel, wanneer men veertig kilometer per dag wandelt.

De bevolking van Rarotonga staat zedelijk hooger dan de Tahitianen, om de eenvoudige reden, dat de Engelsche regeering verboden heeft op Rarotonga sterke dranken in te voeren. Deze uitstekende maatregel heeft hen gezond gehouden, en ze gaan in aantal vooruit, terwijl de Tahitianen langzamerhand uitsterven, tenzij Frankrijk Engeland navolgt en ook strenge maatregelen tegen den invoer van sterke dranken neemt, zooals ik reeds vroeger heb vermeld.

Voor het laatst zou ik op een eiland in Polynesië nog een dag doorbrengen. Met weemoed verliet ik die paradijsachtige eilandjes. Nergens op den aardbol gevoelt men zich zoo wel en zoo tot die weelderige en schoone natuur dezer parelen in de Stille Zuidzee aangetrokken.

Tegen den avond ging ik met eenige jongens van Rarotonga naar hartelust zwemmen.

Valsche schaamte heerscht daar niet, want op eenigen afstand zag men de vrouwen van Rarotonga van het bruisende zeewater genieten.

Hier en daar zag ik visschers bij het licht van fakkels zoeken naar buit.

Dien nacht nog sliep ik op het strand van Rarotonga.

In den vroegen morgen verscheen de zon aan den horizon en begreep ik, dat het tijd was om aan boord te gaan en op dat oogenblik vermoedde ik geenszins, wat ik in Wellington te verwachten had, maar was opgetogen over het aantrekkelijke schouwspel van zon, zee, glooiende bergen, kokospalmen, bananen en de vroolijk uitziende woningen van de vriendelijke inboorlingen.

Begin Januari kwam de stoomboot 'Aorangi' in Wellington (Nieuw-Zeeland) aan.

Terwijl de boot de kust van Nieuw-Zeeland naderde, en men de uitlijnen dier kust reeds kon zien, vertelde een Chinees mij, dat hij de huizen reeds zag.

Hij moet wel Chineesche oogen hebben gehad, want niemand kon nog huizen ontdekken, totdat eindelijk werd uitgemaakt, dat hij eene rots voor een huis aanzag.

Eindelijk kwam het stoomschip om ongeveer tien uur in den morgen in Wellington aan.

De kwartiermeester van het schip had me zeer vroeg in een hok opgesloten, waarin ik mij ternauwernood kon bewegen.

Nadat de boot was vastgelegd en de passagiers aan wal waren gegaan, kwam de dokter, onderzocht mij en daarna moest ik voor de immigratie-agenten verschijnen, die evenals de dokter niets tegen mijne landing schenen te hebben. Eén van de officieren van de boot liet me echter weer opsluiten.

Na eenig wachten kwam een politie-agent de deur van mijn hok openen en gelastte mij hem te volgen.

Op zulk eene gastvrije ontvangst had ik niet gerekend.

De politie-agent vergezelde mij door verscheidene straten van Wellington, totdat we aan het hoofdbureau van politie aankwamen, waar ik mijn naam, geboorteplaats, enz. moest opgeven.

Daarna werd ik in een duister hok opgesloten, maar die opsluiting zou niet lang duren, want er was zitting dien dag in het gerechtsgebouw.

Een politie-agent opende mijn hok en zei dat ik voor den rechter moest verschijnen.

Een drietal aangeklaagden verschenen voor den rechter, voordat ik aan de beurt kwam. Het liep nogal goed af met mijne voorgangers.

Twee werden vrijgesproken en eén werd met geldboete gestraft. Daarna vroeg men mij, of ik mij schuldig bevond zonder betaling van de passage op de stoomboot ‘Aorangi’ van Papeete naar Wellington gereisd te hebben.

Ik antwoordde: ‘schuldig’ en ik dacht: ‘veroordeel maar raak’.

(*Wordt vervolgd).*

19 Januari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 29.

Berichten.

Door mijn verhuizing naar den Haag, is het mij in deze dagen onmogelijk geweest iets van mijn eigen hand in de Lelie te plaatsen. Om dezelfde reden bleven ook eenige ingez: stukken, enz., ongeplaatst; o.a. van den heer Hamstra te Apeldoorn. Ik hoop in het a.s. nommer weder iets van mij te laten hooren.

REDACTRICE.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Plaatselijk Schooltoezicht.

Behalve het Rijksschooltoezicht op 't Lager Onderwijs, bestaande uit Inspecteurs (drie), Districts- en Arrondissements-schoolopzieners, bestaat in de meeste gemeenten het Plaatselijk

Schooltoezicht, bekend onder den naam van Commissie van Toezicht op het Lager (of ook, waar dit onderwijs gegeven wordt: Middelbaar en Gymnasiaal) Onderwijs, vanouds genaamd de Schoolcommissie. Hiertoe behoort dus niet het stelsel van Gemeentelijke Inspecteurs, te Amsterdam en te 's-Gravenhage. Deze steden voorzien door dit systeem in het onvoldoende van het Rijksschooltoezicht (zie mijn vroeger opstel: Schooltoezicht).

De Gemeenteraad en meer in het bijzonder het Dagelijksch Bestuur, d.i. Burgemeester en Wethouders, regelen met het hoofd der school en den Districts-schoolopziener het onderwijs aan de school. B. en W. zijn de superieuren van het schoolhoofd en de onderwijzers, natuurlijk alleen van de Openbare School. B. en W. houden dus toezicht op het onderwijs, dat zij, om zoo te zeggen, doen geven. Zij zien o.a. toe, dat de Verordening op het Onderwijs en de Onderwijzers stipt wordt nagekomen. In groote plaatsen is een der Wethouders afzonderlijk uitsluitend belast met de regeling van het Openbaar Onderwijs. Naast een Wethouder van Financiën is er dus ook een Wethouder van Onderwijs. Het Dagelijksch Bestuur heeft het recht voor het Onderwijs een adviseerend lichaam te doen benoemen door den Gemeenteraad, welk lichaam den naam draagt van Commissie van Toezicht op het Lager Onderwijs. De leden zijn a.h.w. de gedelegeerden van B. en W. Maar - macht hebben zij niet. De Commissie kan enkel dienen van advies.

Bijna alle plaatsen, tot zelfs kleine dorpen, hebben zoo'n Commissie. 't Spreekt vanzelf dat slechts bij zeldzame uitzondering een of meer der leden oud-onderwijzers, d.i. deskundigen, zijn. In groote plaatsen vindt men veelal onder de leden der Commissie leeraren van Gymnasia en H.B.S., van welke het groote publiek meestal aanneemt dat zij voorzeker in staat zijn over 't onderwijs (in casu: het *Lager* onderwijs) te oordeelen. Dit is dan ook wel eens het geval. Maar ieder onderwijzer weet dat les geven aan kinderen en les geven aan jongelieden veel verschilt. Hij heeft daarvan de ervaring opgedaan op zijn school, door zijn onderwijs aan de laagste en aan de hoogste klassen. Hij weet dat er reeds een groot verschil is tusschen de manier van onderwijzen (leertoon en leergang) in de aanvangklasse ('t eerste leerjaar) en de onmiddellijk daarop volgende (het tweede leerjaar) en dat het onderwijs in de hoogste klasse ('t zesde leerjaar) totaal anders is dan in de beide laagste klassen. Evenwel zijn leeraren, die toch niet bloot docenten (d.i. doceerenden, vertellenden), doch ook voor een deel onderwijzers (d.i. helpers, uitleggers) zijn, in elk geval krachtens hun werk beter in staat over 't Lager Onderwijs te oordeelen dan niet-vaklui. Ik laat de uitzonderingen buiten beschouwing: Er zijn menschen die over de meeste zaken onmiddellijk een juist oordeel kunnen vellen, die over onderwijzen juister oordeelen dan - in 't algemeen genomen - een onderwijzer. Maar men zal mij toegeven dat deze groote geesten zeldzaam zijn. Het Plaatselijk Toezicht bestaat dus gewoonlijk uit niet-deskundigen. En toch is het een Commissie van Toezicht. Verstandige menschen vatten dit zoo op, dat zij als leden van zoo'n Commissie erop toezien, dat de Verordening wordt nageleefd, dat de onderwijzers zich in school niet schuldig maken aan onbehoorlijke of ongeoorloofde dingen, als slaan, vloeken, schelden, fatsoenlijk gekleed gaan (voorzoover dit mogelijk is, gezien de karige traktementen, voornamelijk in vele kleine plaatsen, die men zonder overdrijving hongerloonen mag noemen), dat er geen aanstoot wordt gegeven aan andersdenkenden (de befaamde neutraliteit), enz. Zij zien in dat deze Schoolcommissie tot taak heeft een politietoezicht in hoogeren zin. En zij zijn zich volkomen bewust dat zij niet hebben te oordeelen over het eigenlijke onderwijs, omdat zij daartoe niet bevoegd zijn krachtens hun kennis, omdat zij geen onderwijzers zijn en onderwijs geven een kunst is als een andere, die geleerd en beoefend moet zijn om gekend te worden.

Zoo opgevat is het toezicht van de Commissie heilzaam. De leden vormen een schakel tusschen de school en het publiek, in casu de ouders der leerlingen; zij leeren bij herhaald bezoek van de school de taak van den onderwijzer eenigermate kennen en waardeeren; zij kunnen bemiddelend optreden bij meer en minder ernstige conflicten tusschen het onderwijzend personeel en de ouders der leerlingen; ze zijn in vele plaatsen een wezenlijke steun en hulp voor de school, de onderwijzers en het onderwijs.

Maar anders wordt het, wanneer de Commissie van Toezicht het onderwijs en de onderwijzers gaat beoordeelen, wanneer zij zich als deskundige beschouwt en zich niet ontziet critiek uit te oefenen op de meer of mindere bekwaamheid van de onderwijzers

in hun kunst van onderwijzen. Ongelukkig bestaat voor deze opvatting van de taak der Commissie aanleiding in de uitgebreide en niet nauwkeurig omschreven opdracht van wege het Gemeentebestuur aan de Schoolcommissie. Onder andere is de Commissie opgedragen telken jare verslag te geven van den toestand van het Onderwijs op de verschillende openbare scholen der Gemeente. Deze opdracht leidt er vanzelf toe een oordeel te vellen, dat zich niet tot uiterlijkheden bepaalt. En menige school en menig onderwijzer wordt verkeerd beoordeeld, òf te gunstig òf te ongunstig, zoodat een onjuiste voorstelling wordt gegeven van den toestand van het onderwijs en van de bekwaamheid, de geschiktheid en den dienstijver der onderwijzers.

Er is dan ook niet het geringste verband, nog veel minder samenwerking, tusschen het Rijkstoezicht en de Plaatselijke Commissiën van Toezicht; het eerste stoort zich niet aan de laatste, negeert ze in den regel totaal. Het oordeel over een zelfde school is vaak geheel verschillend; menig onderwijzer die goed staat aangeschreven bij den Districts- en Arrondissements-schoolopziener, is in de oogen der Plaatselijke Commissie van Toezicht iemand die weinig presteert. In alle zaken wordt veel gelet op het uiterlijk, de schoone schijn gaat dikwijls voor het wezen door.

Ten einde zich een oordeel te vormen over den toestand van het onderwijs, zijn de Plaatselijke Commissiën van Toezicht gewoon een onderzoek in te stellen naar de resultaten van het onderwijs en nemen daarvoor aan de leerlingen der openbare scholen een jaarlijksch examen af, om de vorderingen, de kennis van de leerlingen in de verschillende klassen na te gaan. Behalve dat deze handelwijze zeer onpaedagogisch is, zijn de leden dezer Commissiën niet de bevoegde en geschikte personen voor dit uiterst moeilijk werk. Toch schromen velen van hen niet zelf te examineeren in plaats van het den onderwijzer te laten doen. Menigmaal blijkt dan, dat hun vragen verkeerd gesteld zijn, niet bepaald, zoodat verschillende antwoorden gegeven kunnen worden in plaats van het eene, dat de vrager wil uitlokken. De onderwijzer ziet zich dan genoodzaakt tusschen beide te komen, b.v. door de vraag bepaald te stellen, en het lid der Commissie ziet, soms tot zijn verbazing, dat nu het verlangde antwoord volgt.

't Is voor iedereen, die nadenkt, duidelijk, dat de vorderingen der leerlingen, hoewel deze naast of na de zedelijke vorming het doel van het schoolonderwijs zijn, niet mogen beslissen over de waarde van het onderwijs. Allerlei oorzaken doen haar invloed gelden. 't Is dus ook niet de juiste handelwijze de scholen uitsluitend te be- of veroordeelen naar de resultaten van een, op zichzelf reeds af te keuren, schoolexamen aan kleine kinderen.

Ons geheele onderwijs heeft echter een verkeerde richting ingeslagen: de ijver der leerlingen wordt geprikkeld door naijver; 't leeren, dat uit belangstelling in kennis moest voortvloeien, is geworden een wedstrijd om den voorrang, die noodzakelijk noodlottig, n.l. ontmoedigend en bedroevend, moet zijn voor de geestelijk minder begaafden, en die de intelligenten vervult met het trotsche gevoel meerderwaardig te zijn, alsof intellect alleen beslist over de waarde van het individu.

De Commissiën van Toezicht handelen met haar jaarlijksch onderzoek naar de vorderingen der leerlingen, dus geheel in den geest van het geheele onderwijs: zeg mij wat gij weet en ik zal u zeggen wat gij waard zijt. Maar toch - als zij juist willen oordeelen - laten zij dan het onderzoek, het stellen der vragen overlaten aan hen die kinderen vragen *kunnen* stellen: aan de onderwijzers.

Ik herhaal: Plaatselijke Commissiën van Toezicht op het Lager Onderwijs zijn heilzaam, mits de leden zich niet veroorloven als deskundigen te fungeeren.

C. GROUSTRA.

Visioenen!

Alsof 'n stemme tot ons fluistert:
Dringt door tot in m'n heiligdom -
Zoo voert de geest ons in 't verleden,
Waar, die we liefden, tot ons treden
En heeten ons daar wellekom.

Dan klinken ons zoo dierbre stemmen
Als eng'lenzang, zoo teer en rein,
En ruischen als muziek in de ooren,
Wanneer ze spreken als te voren,
Weer met ons samen zijn.

En wonderschoone melodieën
Slepen op hun tonen onbewust
Ons mede, wijl ze teeder zingen
Van blij, vervlogen levensdingen,
Waarin de ziele stil berust.

A.M. LAMMERS.

Lente.

In weeldedeining ligt de groene wei,
Waarboven nijvre hommels zoemend zweven.
Weêr bracht de zon haar zeegnend licht en leven,
En zingt de blonde jeugd, in dichte rei,
Haar kinderlied, haar kindergroet aan Mei.

Wat groeit en bloeit 't ál rondom,
Wat geurt door d'open ruime luchten
d'Aroma van sering, wat wondere geruchten
Omzweven ons en brengen ons alom,
Een reine heilge vrede?

Gij Lente met uw gouden dag en zilvren toovernacht.
Gij blonde Engel die 't levensleed
Maar altijd weêr te zachten weet
Gij wondre zonnemaagd, o, wees gegroet!

GEORGE HAAK.

Liedje.

Veel liedekens voel ik rijzen,
Al uit er mijn harte zoo diep,
Veel teere en oude wijzen,
Die in droomen ik wakker riep.

En 'k zou er wel willen zingen,
Van tijden zoo lang geleên,
Van blijde herinneringen,
Van vreugden, zoo lang al heen.

Maar mijn pen die wil er niet schrijven
Mijn liedekens zoet en teer,
En mijn boek zal ledig blijven...
Maar mijn vreugde vond ik toch weer.

Ik kan van die vreugde niet zwijgen
Die diep uit mijn hart kwam geweld.
Heel in me voel ik het hijgen
Van weelde, die 'k nooit heb geteld.

O, enkel van vreugde te zingen,
Dat moet toch zoo heerlijk zijn...
Och, mocht van die jubelingen
Mijn liedeke geven een schijn!

JOHAN VAN GALEN LAST.

Als ik naar de wolken kijk.

Als ik naar de wolken kijk,

die stil voorbij me zweven,
en in 't heerlijk blauwe rijk
ze langzaam zie beleven;
en uit de schoone kleurenpracht
duizenden figuren zie,
die me lachen, wenken zacht,
dan buig ik stil de knie,
dan komt van mijne lippen, vroom,
de kinderlijke wensch,
te leven eens als in den droom
van een God gelukkig mensch.
En als ik dan weer, stil berust,
naar de lichte wolkjes kijk,
dan rijst in mij de blijde lust,
met vroom pleizier
te gaan van hier
naar 't eindloos Hemelrijk.

CONSTANT WOLFSON.

De vrome.

Wel hem, wien 't gulden Hemellicht
de vrome ziel beschijnt,
die graag en blij zijn taak verricht,
tot aan zijns levens eind'.

Hem zal geen bange klacht ontvliên,
hij weent niet droef en bang.
Hij zal het Eeuwig Leven zien,
zijn hèèle leven lang.

En bukt hij eind'lijk, afgeleefd,
zich tot het wenkend graf,
dan neemt hij slechts wat God hem geeft,
en werpt het aardsche af.

CONSTANT WOLFSON.

Zomer.

Rozen bloeien in den zomer,
in den warmen zomertijd.
Geuren zacht en lachen teeder,
daar de zon hun zoo verblijdt.

Menschen lachen in den zomer,
in den blijden zomertijd.
Kozen zacht en minnen teeder,
vol van zoete innigheid.

Velen missen steeds den zomer
van hun korten levenstijd.
Lachen lief en weenen somber,...
biddend aan de Eeuwigheid. -

CONSTANT WOLFSON.

Bede aan de Liefde.

Liefde, Bronne van Genot,
   Lethestroom voor àlle smarten,
   kom! en laaf des menschen harten
met Uw heil'ge kracht van God!

Doe in gouden zonnestralen
   over hèèl dit aardsche lijden
   Uw inn'ge trouwe nederglijden,
als troost in alle kwalen.

Liefde, Bronne van Genot,
   milde Stemme uit het Eden,
   kom! en sterk ons in dit heden
met Uw heil'ge kracht van God.

CONSTANT WOLFSON.

Bedelares.

Er was een arm meisje,
   ze zong een klaag'lijk lied.
't Was zoo'n droevig wijsje,...
   de menschen hoorden 't niet.

En ver van alle liefde,
   een weenend hart alleen,
een leed, dat smart'lijk griefde,
   zonk neer zij in geween.

Ze bad slechts om een gave,
   de gave van een hand,
die stil de dorst zou laven,
   die op haar lippen brandd'.

En hong'rig viel ze neder,
   van matheid uitgeput;
de duisternis kwam weder,
   en susde haar in dut.

De nacht verscheen zoo donker,
   zoo doode en zoo koud.
Gèèn vriend'lijk stargeflonker
drong door in 't sluim'rend woud.

En eer de zonne rees
   langs haar èèuwig'lijke baan,
was de arme, droeve wees
   van pijn en smart vergaan. -
- - - - - - - - - - - - - - -

Het was een arm meisje,
   ze zong een klaag'lijk lied;...
't Was zoo'n droevig wijsje,...

de menschen hoorden 't niet.

CONSTANT WOLFSON.

Sluimerliedje.

Zachtkens, m'n kindje,... sluimer zacht,
in mijne armen, aan mijn hart.
Door liefde beveiligd voor iedere smart,
sluimer, sluimer,... goeden nacht. -

Zachtkens, m'n kindje,... sluimer zacht,
vast in mijn armen, dicht aan mijn hart.
Het leven is koude, de wereld zoo zwart,...
sluimer, sluimer,... je lieveling wacht. -

CONSTANT WOLFSON.

Drang
door A.J. Servaas van Rooyen.

D w a n g is eene versterking van het begrip dat d r a n g uitdrukt. Ik zou zoo zeggen, dat *dwang* uitwendig, en *drang* inwendig werkt, hoewel een Hagenaar weet dat dringen in een dwingen ontaarden kan. De drang kan dus ook van buiten komen, maar ik bedoel met drang een persoonlijke zielstoestand, die zich uiten kan door zenuwachtige angst: een zenuwachtige beweging van lichaam of lichaamsdeel; een zenuwachtige handeling, waarbij slechts het denkvermogen werkzaam is. Voorbeelden te over uit eigen en anderer waarneming.

Uit de jaren toen ik Directeur van het Gemeentemuseum was, herinner ik mij een persoon, die, zoodra hij op een twintig pas afstands genaderd was bij het 'Wed,' tusschen Langen- en Korten Vijverberg een snelloop begon, als wilde hij iemand achterhalen, maar dat hard-loopen staakte zoodra hij een twintig pas voorbij dat 'Wed' was. Niet één keer, maar wel 50 maal nam ik, en met mij anderen, dit waar. Ik zag daarin een drang van zenuwachtige angst, en wil men zoo iets nu brengen onder 'menschelijke dwaasheden', waarvan 'de Hofstad'[1)], onlangs repte, mij goed, maar eene menschelijke dwaasheid ontstaat veelal uit een drang, een onwederstaanbaren drang, waarvan de oorzaak elders is te zoeken.

Het ontloopen door een jong meisje van een spin of een vlindertje, en de traditioneele angst van het schoone geslacht voor een muis kan men gerustelijk als 'dwaasheden' beschouwen, maar het schrikken b.v. van een koning Ladislaus bij 't zien van een appel geschiedt uit een min of meer onbe-

1) 18/9 1913.

wusten drang, die de zenuwachtige angst doet ontstaan.

Er zijn menschen die gedrongen worden tot het maken van eene onwillekeurige beweging: trommelen met iets, en ergens op, bladen afslaan met stok of zweep, het aanraken van elke lantaarnpaal, het wrijven van de hand over elke vensterbank. Loop eens bij den weg, en neem de moeite acht te geven op een dezer zenuwachtige bewegingen, en gij zult zien, dat velen uwer medemenschen, zoo gij 't al niet zelf doet, gedwongen worden om zoo'n beweging te maken. Bij kinderen reeds ziet ge dit alles gebeuren, want indien jongens of meisjes, winkelhuis aan winkelhuis, opspringen naar de neergelaten marquises (misschien eischt de politieverordening daarom zeker een straathoogte van M. 2.20), dan moogt gij willen beweren dat het eene gymnastieke sportoefening in 't hoog springen is, of eene uiting van baldadigheid, maar dan zal ik mij veroorloven het te houden voor een drang tot deze zenuwachtige beweging.

Buiten het lichaam om kan er een drang zijn tot eene zenuwachtig handelen van het denkvermogen. Daartoe zou ik willen brengen het onbewust tellen van een rij dakpannen, straatsteenen, van ruitjes in een raam, enz., en dit telkens weer opnieuw, zonder zich bewust te zijn de som der telling reeds lang te kennen. Ik doe dit zelf wel eens en vraag mij dan af wat ter wereld er voor belang voor mij ligt in die telling, die ieder oogenblik die geestesinspanning (?) van mij vergt. Ik zeg *vergt*, omdat het begrip daarvan dat van drang nabijkomt. Ging het nog om een knoopenaftellen: ja, neen, ja, enz., dan zou ik misschien in mijn illusoire jaren nog een goede uitkomst tegemoet hebben kunnen zien, maar nu zie ik in dit oneindige tellen slechts een *drang* van een onbewust zenuwachtig *denken.*

Drang, of wilt ge dwang, regeert den mensch. De oorzaak kan ik niet vermoeden, vooral indien de drang uit ons zelven komt, maar dat zij bestaat en heerscht en overweldigt is zeker. Ik vind daarin steun door 't geen Paul Valéry schreef in de *Mercure de France*[1] 'over het minderwaardig karakter en 't uiterlijk succes van in alles *methodisch* te zijn; d.i. gehoorzaam aan een door anderen *of door ons zelf boven ons geplaatsten mechanischen*, *regelmatigen dwang.*'[2]

Drang in den mensch is eene mechanische, - ik zou zoo zeggen onwillekeurige, - beweging in denken en doen, die haast niet te wederstreven valt, omdat men eerst door de uiting ervan tot het bewustzijn komt dit of dat te doen.

Ik heb gemeend eens iets over den inwendigen drang te mogen zeggen, opdat velen daarin aanleiding mogen vinden zichzelf op dit punt te onderzoeken en de uitkomsten mede te deelen. Psychisch zal wellicht de oplossing eenmaal gegeven worden.

'*s Grav.*, 20/9 1915.

Spreekwoorden en Ziekte.

Leeken zijn bijzonder knappe menschen. Op ieder gebied zijn zij op de hoogte, beter dan de zoogenaamde vakmenschen, zoodat overal en altijd de beste stuurlui aan den wal te vinden zijn.

Zoo is het dus ook op medisch gebied. Daar leeken echter slechts hoogst zelden de resultaten van hunne diepe overpeinzingen te boek stellen, vergenoegen zij zich er mede hunne ervaringen aan elkaar over te brengen in den vorm van korte, kernachtige mededeelingen, die zich dan inburgeren onder den naam van spreekwoorden.

1) Zie Vaderland van 17/9 1915, 2e Avondblad.
2) Ik onderstreep.

Wanneer men die leeken-ervaringen nagaat, dan blijkt in de eerste plaats, dat de leek nogal optimistisch staat tegenover alle ziekten. Zoolang de patiënt niet dood is, geeft de leek den moed niet op. Wij kennen het spreekwoord: Zoo lang er leven is, is er hoop. Wij vinden dit terug in de Latijnsche spreekwoorden: ‘Nil desperandum: dum spiro, spero’ en ‘Spes vitae cum sole redit.’

Natuurlijk vindt men ditzelfde ook in andere talen zooals het Engelsche: ‘While there is life there's hope’ en ook in het woord van Theocritus: De levenden kunnen hopen, de dooden zijn reeds aan de andere zijde van de hoop.

Dat optimisme tegenover ernstige ziekten spruit echter niet voort uit ‘spreekwoordelijk’ vertrouwen in den behandelenden arts. Integendeel!

Een Latijnsch spreekwoord zegt zelfs: ‘plus a medico quam a morbo periculi,’ waarmede de Engelschen het eens waren, zooals blijkt uit hun gelijkluidend ‘more danger from the physician than from the disease.’ Even onwelwillend voor de artsen is het Engelsche: ‘Physicians kill more than ever they can

cure,' en het 'Physicians kill with licence'. Het Latijnsche: 'Pessimus morbus est medicus', de ergste kwaal is de arts zelf, is al evenmin een compliment als de mededeeling in het Evangelie van Marcus, 5:26, waarin gesproken wordt van een vrouw, die 'veel geleden had van vele Medicijnmeesters.' In het Hollandsch gelooft men niet dat één arts gevaarlijk is, maar wel meerderen in consult. Dan spreekt de vriendelijke Hollander gaarne van: 'veel honden zijn des hazen dood.'

Waardeerender klinkt het: 'If the patient and the disease join, then in vain is the physician.' Als de patiënt een verbond sluit met de ziekte, en weigert de ontvangen raad op te volgen, dan kan de beste arts er niets aan doen.

De leek is geen voorstander van chirurgisch ingrijpen. Reeds de Romeinen zeiden:

> Medicus dedit qui temporis morbo curam
> Is plus remedii quam cutis sector dedit.

hetgeen zeggen wil, dat de arts, die den tijd gelegenheid wil geven tot genezing, een beter middel gebruikt dan het mes.

Terwijl dit spreekwoord in zijn algemeenheid niet opgaat, is het toch wel opmerkelijk, dat men het in de krijgschirurgie tegenwoordig vrijwel opvolgt. De conservatieve chirurgie viert hoogtij. Terwijl vroeger de krijgschirurg meer armen en beenen afzette, dan een geheel regiment chargeerende cavallerie, zijn amputaties nu uitzondering. Laten wij er echter onmiddellijk aan toevoegen, dat nu wel de tijd geneest, beter dan het mes, maar geholpen door de nieuwe aseptische behandeling.

Dat er reeds gevaar dreigde ook bij kleine wonden wist men in den vooraseptischen tijd ook wel, al wist men het gevaar niet juist te preciseeren.

Zoo bestaat er een oud Duitsch spreekwoord: 'Kleine Feinde und kleine Wunde sind nicht zu verachten'. De Denen zeggen hiervoor: Ingen skal foragte lidet Saar, fattig Fraende, eller ringe Fjende, hetgeen zeggen wil, veracht nooit een kleine wond, een arme bloedverwant en een kleine vijand.

Een dergelijke waarschuwing, op te treden ook tegen kleinigheden voor het te laat is, vinden wij bij Ovidius, waar hij zegt:

> Principiis obsta: sero medicina paratur
> Quam mala per longus convaluere moras.

waarmede bedoeld wordt, dat een behandeling slecht en te laat is, als door afwachten de ziekte gelegenheid had sterk, dus ernstig te worden.

Ook in het 'Venienti occurrite morbo,' ga de naderende ziekte tegemoet, vinden wij den raad terug: wie snel helpt, helpt dubbel.

In enkele spreekwoorden vinden wij ook het leeken-idee, dat een ziekte voor het organisme wel nuttig is. Zoo bijv: 'De grande maladie vient on en grande santé'. Een ander Fransch spreekwoord zegt: 'Les maladies viennent au cheval, retournent à pied.' In het Hollandsche zegt men bij een ziekte 'de krachten gaan te paard en komen te voet terug.'

In verscheidene spreekwoorden wordt toegegeven dat sterven niet de schuld is van den behandelenden arts. Het Latijnsche spreekwoord: 'Contra malum mortis non est medicamen in hortis', er is in de apotheek geen geneesmiddel tegen den dood, overeenkomende met het Hollandsche: 'tegen den dood is geen kruid gewassen' spreekt den arts van schuld vrij.

In sommigen vindt men ook, dat de ernst van de ziekte het slechte resultaat door den arts verkregen, verontschuldigt. Zoo het: 'Diseases ending in ick, give the doctor the kick', overeenkomende met het Fransche: 'Les maux terminant en icque font

au medicin la nique'. Hierbij wordt gedoeld op de maladies 'hectiques, apoplectiques, paralytiques et léthargiques'.

Sommige spreekwoorden geven ook te kennen, met het oog op die ongeneeselijke ziekten, dat sterven nog zoo erg niet is. Better to die quickly than to live sickly' en 'Bona mores est homini, vitae quae extinguit mala' (de dood, die een mensch verlost van de onaangenaamheden van zijn leven, is goed voor den mensch) behooren hiertoe.

In andere spreekwoorden wordt ook onafhankelijk van ziekte gezegd, dat men den dood niet vreezen moet, zooals: 'Mortem optare malum, timere pejus', hetgeen beteekent: naar den dood verlangen is slecht, maar den dood vreezen is slechter. Nog verder gaat het Latijnsche: 'Mors janua vitae', de dood is de deur tot het leven, overeenkomende dus met de Christelijke gedachte aan een ander leven na den dood. Maar ook voor hen die zoo denken 'ist doch nie der Tod ein ganz willkommner Gast'.

Wel vindt men in een aantal spreekwoorden gewezen op het absoluut zekere van den dood. Een der aardigste is wel: 'Nothing is certain but death, and taxes'. Nu, dat weet iedereen tegenwoordig in Europa, zoodat dit spreekwoord wel zeer up to date is. Het

schijnt echter alsof niemand iets geeft om zijn leven en alsof belasting-betalen een aangename bezigheid geworden is.

Ook het:

> ‘Thou know'st 't is common, all that lives must die,
> Passing through nature to eternity.’

evenals het Latijnsche ‘Mortus effugere nemo potest’, niemand kan aan den dood ontsnappen, vertolken dezelfde gedachte.

Niettegenstaande de dood nooit welkom is, wordt in spreekwoorden slechts zelden aangeraden den arts te raadplegen. Dat komt omdat de leek zelf betere raad kan geven. Die goede raad vinden wij bijv. in ‘Better pay the butcher than the doctor’ en in het ‘Diet cures more than the lancet.’

Nog verder gaat het: ‘Frohsinn, Mässigkeit und Ruh schliessen dem Arzt die Thüre zu.’

Terwijl hierin gezegd wordt op welke wijze men het zonder arts stellen kan, gaan de Schotten nog verder met hun: Eat and drink measurely and defy the mediciners.’

Een ander spreekwoord zegt: A man rarely dies of the disease from which he suffers.’

De bedoeling hiervan is, dat de eerste aandoening het lichaam verzwakt, minder weerstandsvermogen tegen allerlei infecties tengevolge heeft, waardoor die ten slotte het leven kunnen vernietigen. Gedachtig aan de Fransche spreekwoorden: ‘Il faut faire vie qui dure’ en ‘telle vie, telle mort’ kan de mensch zelf veel doen, maar ter vermijding van die ongewenschte complicaties moet het dus wenschelijk zijn, dat de arts zoo spoedig mogelijk de nog niet doodelijke ziekte overwint, voor de gevolgen er zijn.

Eigenaardig is ook, dat de leek de dood ziet aankomen wegens verschijnsels, waaruit geen arts dezelfde conclusie zou maken. Zoo zegt een Engelsch spreekwoord: ‘Hunger in sick folks doth foretell death's sad approach.’ Dat voedsel zou als het ware door het graf en niet door den patiënt zelf meer verlangd worden.

Shakespeare is de leek, die in zijn stukken beschrijvingen van den aanstaanden dood gaf, die zoo juist zijn, dat ze werkelijk ‘proverbial force’ hebben. Wij noemen slechts de mededeeling van de waardin aan Bardolph aangaande den dood van Falstaff, die dood moest zijn: ‘I knew there was but one way; for his nose was as sharp as a pen, and a'babbled of green fields.’

De leek acht dus in zijn spreekwoorden, die Lowell noemde: ‘ready money of human experience’, het werk van den arts van niet veel waarde. ‘A cold must have its course’; ‘A cold begins with the cat and goes through the house’ en ook ‘Three days to come, three days to stay, and three more to go away’ zijn spreekwoorden die aantoonen, hoe men in de bestrijding van een verkoudheid de hulp van een arts van geenerlei waarde acht. En, aangezien die meening niet slechts voor verkoudheden geldt, is het te begrijpen, dat men den arts zijn honorarium misgunt. Dit blijkt reeds uit het bekende: ‘Medicus curat, natura sanat’. Maar nog veel meer blijkt dit uit het Engelsche: ‘God heals and the physician hath the thanks’, zoowel als in het Duitsche: ‘Gott macht gesund und der Doktor kriegt das Geld.’ Ook het ‘the physician owes all to the disease, and the disease nothing to the physician’ is in dezelfde richting niet erg vriendelijk.

Over het algemeen is de dankbaarheid van patiënten niet bijzonder groot.

Van die dankbaarheid kan men zeggen:

> It is a part of the disease.
> It comes on with the fever.

It improves during convalescense,
And is cured by return to health.

In Timothic Kendall's Flowers of Epigrams van 1577 lezen wij:
Tres facies habet medicus.

Three faces the Phisition hath,
First as an angell he
When he is sought; next when he helpes,
A God he seems to be;
And last of all, when he hath made
The sicks, descended well
And asks his guerdons, then he seems
An oughty Fiend of Hell.

De jonge student, die in zijn leven geld en waardeering wil verwerven, zal dus, als hij spreekwoorden-studie maakt, er niet licht toekomen om in de medicijnen te gaan studeeren. Maar als men vraagt ‘das Kind beim rechten Namen zu nennen’ dan moet men erkennen, dat spreekwoorden ook hier geen enkel ware woorden zijn. Het vak van arts is nog zoo kwaad niet en speciaal niet dat van chirurg. Ondanks de meer conservatieve chirurgie staat dat vak finantieel minstens gelijk met dat van een bankier. En ook in de medicijnen is nog steeds waar het woord van Mephisto: ‘Doch der den Augenblick ergreift, Das ist der rechte Mann.’ Hij die het geluk heeft zijn opleiding te ontvangen van mannen als Stokvis en niet van zulken waarvan men zeggen kan: Ich finde nicht die Spur von einem Geist, und alles ist Dressur’, kan het ook als arts ver brengen en

zal het zoomin aan geld als aan waardeering ooit ontbreken.
P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

De avonturen van een handelsbediende van New-York naar Londen

door O.G. Thoden van Velzen.
(*Vervolg en slot van No 28*).

Daarop werd ik door de rechtbank tot eene geldboete van vijf pond sterling of 31 dagen gevangenisstraf veroordeeld.

Geld bezat ik niet, en het duurde ook niet lang of een gala-koets verscheen voor de achterdeur van het politiebureau. Ik stapte in. Een politie-agent ging naast me zitten en we maakten een pleizierritje door de stad tegen een heuvel op, totdat de koets stil hield aan de poort van het paleis, namelijk de gevangenis, waar ik 31 dagen achter tralies moest zitten.

De politie-agent, die naast me in het rijtuig zat, leverde mij over aan den gouverneur van de gevangenis.

Ik moest mijn naam eenige keeren teekenen en daarna moest ik een bad nemen en de gevangeniskleeren aantrekken. Mijne eigen kleeren werden mij ter bewaring afgenomen.

Toen werd mij de plaats aangewezen, waar ik mijn hangmat kon vinden in een vertrek, waar ongeveer 25 andere boefjes hunne slaapplaatsen hadden.

Des morgens om ongeveer half zeven luidde de bel van de gevangenis, ten teeken dat we ons moesten aankleeden en onze hangmattten oprollen. Daarop werd ons een tinnen beker met thee gegeven en een stuk droog brood. Om acht uur moesten alle gevangenen (een zeventigtal) op eene rij gaan staan in de binnenplaats van de gevangenis.

Daarna werden we onderzocht of we ook iets: vork, mes, of iets anders in onze kleeren verborgen hadden. Men zocht ook naar dynamietbommen, maar steeds zonder succes.

Nadat alles in orde was bevonden, moesten we onder opzicht van een half dozijn oppassers naar onze werkplaats marcheeren. Die oppassers vergezelden ons allen met geladen geweren, zoodat, al kwam het denkbeeld van vluchten van iemand op, men al spoedig begreep, dat zulks onmogelijk zou zijn.

De werkplaats was op ongeveer twintig minuten gaans van de gevangenis verwijderd. Onze weg voerde door de stad heen naar onze werkplaats. Aan alle vier hoeken van de werkplaats stonden de oppassers op den uitkijk.

Verder was die werkplaats door eene hooge omheining beschut. Ook daar was aan vluchten niet te denken. Toch hebben een paar jongelui getracht te ontsnappen.

In een oogwenk waren ze over de beschutting heen. Terwijl ze van de hooge omheining naar beneden op straat sprongen, werden de beide vluchtelingen door eén der oppassers gezien. Hij schoot op hen, maar gelukkig was het mis. In minder dan geen tijd waren onze beide helden verdwenen. De eéne verborg zich achter een huis en de andere tusschen struikgewas. Zoodra echter het eerste schot knalde, werden de politie en alle defectieven en zelfs de kazerne per telefoon verwittigd, dat twee gevangenen gevlucht waren.

In minder dan geen tijd werden extrablaadjes van couranten uitgegeven, die de vlucht van onze twee gevangenen in alle kleuren beschreven, zoodat bijna de geheele bevolking van Wellington in minder dan een uur op de hoogte van de gebeurtenissen was. Natuurlijk werden de kansen voor onze twee durvers, om met

succes uit Wellington te vluchten, steeds geringer. In minder dan 4 uur na hunne vlucht waren ze dan ook reeds weer opgepikt.

In den tegenwoordigen tijd met telefoon en telegraaf schijnen dergelijke ontsnappingen uit gevangenissen, die met succes bekroond worden, schier onmogelijk te zijn.

Tot even voor vijf uur 's-middags moesten we dus onder gewapend toezicht op die werkplaats werken. De bezigheid bestond in het graven van klei en het werpen van die klei in wagens, waarop ze naar de steenbakkerij gebracht werd.

Tegen den avond keerden we naar onze ijzeren traliekast terug en werden op thee en een stuk droog brood vergast. Nogal een verschil bij het avondeten in het ‘Hotel des Indes’ bijvoorbeeld!

Ons middagmaal bestond uit eene magere vleeschsoep, met aardappelen en wat groenten in de soep. Het geheel smaakte naar zout water.

Zoo ging de eéne na den anderen dag voorbij. 's Zaterdags namen we een bad. Op Zondagen moesten we ter kerke. We ontvingen eénmaal per week oude tijdschriften ter lezing. Van de buitenwereld hoorden we niets.

Op Zondagnamiddag mochten we een paar

uur in de binnenplaats van de gevangenis wandelen. Dan ontmoette ik gevangenen, die maanden, en anderen, die jaren moesten brommen. De meesten, die langer dan een paar maanden moesten zitten, waren in cellen opgesloten. Ik heb tal van menschen buiten de gevangenis ontmoet, die veel erger van karakter en van zeden waren, dan degenen, die in deze gevangenis waren opgesloten.

Waarom men die cellen van zulke kleine vensters voorziet, zoodat het steeds halfduister daarin is, is een raadsel. Waarom die cellen niet zoo te bouwen, dat het volle daglicht daarin valt?

Het zou gezonder zijn, en tevens de gevangenen opvroolijken. Eene halfduistere cel werkt neerslachtig en maakt zwaarmoedig. Het gevangenis-systeem, zooals het tegenwoordig bestaat, deugt niet. Het beste zou zijn, landbouwkolonies te stichten en langzamerhand de gevangenen tot zelfstandige boeren te maken. Zulke uitgebreide bouw-kolonies zijn zeer goed mogelijk in landen als Nieuw-Zeeland en Australië, waar zooveel land door de regeering beschikbaar gesteld kan worden. Natuurlijk zijn er ook gevangenen, die geenen vasten wil bezitten en eene onrustige natuur hebben. Men zou ze eén of ander nuttig ambacht kunnen leeren, zoodat ze daarmee steeds hun brood zouden kunnen verdienen.

Ook zijn er, die volstrekt niet in gevangenissen thuis behooren, maar die eerder in een hospitaal of gesticht als zieken moesten behandeld worden. Ook moeten de oppassers de gevangenen op de meest humane wijze behandelen. Men zou geene ruwelingen als oppassers mogen kiezen.

Vervolgens duren alle straffen te lang. Eene lange straf maakt den mensch bitter, en hij vangt aan de geheele maatschappij te haten. Eene korte straf is meestal beter; indien eene korte straf den mensch niet beter maakt, dan maakt eene lange straf hem veel slechter. Men moet ervoor zorgen, dat de menschen, die uit de gevangenis ontslagen worden, hun kost kunnen verdienen en eene betrekking verkrijgen. Zijn ze zonder ambacht of zonder middelen, dan komen ze allicht in den kerker terug. Wij moeten niet vergeten, dat wij allen met één voet in de gevangenis staan. Eene nietigheid, een niet bedoelde beleediging zelfs kan den mensch in de gevangenis brengen.

Nadat ik ongeveer veertien dagen gevangen gezeten had, kwam men mij roepen en bracht mij in tegenwoordigheid van twee detectieven, die mij allerlei vragen stelden.

Ze vermoedden eene uitstekende vangst gedaan te hebben, want een jongmensch, die zonder geld in Nieuw-Zeeland landt en tevens vijf moderne talen spreekt, moet wel een aartsboef zijn. In hun kortzichtig brein zagen ze mij, nadat ik mijne 31 dagen zou hebben afgezeten, reeds weer veroordeeld, maar dezen keer tot verscheidene jaren gevangenisstraf.

Ik liet ze praten en gedeeltelijk beantwoordde ik hunne vragen, totdat ik hun vertelde dat ik ook in Rusland geweest was, waarop ze meenden een gevaarlijken bommensmijter voor zich te hebben.

Ze vertrokken, en het duurde dan ook niet lang, of ik werd als een gevaarlijke boef beschouwd, want ik werd gefotografeerd en talrijke vingerafdrukken werden genomen. Later hoorde ik hiervan niet meer. Op een zekeren Zaterdag om twaalf uur s'middags, nadat mijne 31 dagen voorbij waren, werden de gevangenisdeuren voor mij geopend en was ik weer een vrij mensch. Daar ik bij het verlaten der gevangenis niets bezat, gaf de cipier mij een shilling of 60 cent Hollandsch geld, waarvoor ik juist een middagmaal kon betalen.

Maandag daaropvolgende ging ik den Nederlandschen consul bezoeken, die na lang aarzelen ertoe overging om mij een shilling te geven, die me voor dien dag te stade kwam. Hij meende gewis, dat het christelijker was niets te geven.

Zonder kleeren en zonder geld kan men niet naar eene betrekking zoeken. Een echte christen wenscht hooge boorden en manchetten en een zwarte jas te zien.

Door hier en daar een bakker te vragen, kreeg ik nog wel wat te eten. Nu en dan ging ik ook wel naar de zusters van liefdadigheid, die me eene goede soep gaven. Ik was niet de eenige, die daar op eene gave van die goede zusters wachtte. Er waren steeds broeders, die ik in de gevangenis had leeren kennen.

In de haven van Wellington lagen tal van stoomschepen, allen onder Engelsche vlag. Een paar keer per week was er gelegenheid om naar Australië te stoomen.

Maar, ondanks al mijne pogingen, gelukte het mij niet naar Sydney over te steken, hoewel men Sydney in vier dagen per boot van Wellington bereiken kon.

Eindelijk zag ik wel in, dat, hoe langer ik in Wellington bleef, des te meer kansen ik bezat om wegens landlooperij en bedelarij door de politie opgepikt te worden.

Weldra zou de stoomboot ‘Tongariro’ Wellington verlaten met bestemming naar Londen via Montevideo en Teneriffe. Ik vroeg den hoofdingenieur, of er geen baantje op de boot was. Hij zei, dat hij mij als kolensjouwer tegen een salaris van 6 pond sterling per maand wel aanmonsteren wilde.

Ik nam zijn aanbod aan, en daarop moest ik voor de geheele reis van Wellington (Nieuw-Zeeland) tot Londen, met afbetaling in Londen, teekenen.

Tegen den middag verliet de ‘Tongariro’ Wellington en, na in Napier op de oostkust van het noordelijke eiland van Nieuw-Zeeland wat steenkool ingenomen te hebben, waren we na een paar dagen in volle zee, en zagen we niets dan water, eindeloos ver aan alle zijden.

Het eenige land, dat we zagen, waren de Chatham-eilanden en na ruim twee weken stoomden we voorbij de Zuidelijke kust van het zuidelijkste gedeelte van Zuid-Amerika en konden we Kaap Hoorn uit de verte zien.

Iederen morgen van acht tot twaalf uur en 's avonds van acht tot twaalf uur was het onze beurt (twee tremmers), om onafgebroken gedurende vier uur in de stookplaats steenkool uit de bunkers te halen óf in de bunkers zelve de steenkool naar beneden te werpen.

Iedereen, die op de stoomschepen in de stookplaats gewerkt heeft, weet ervan te verhalen welk een moeilijk baantje dat is. De ketels waren volgens een verouderd systeem op die boot geplaatst.

Om kolen uit eén van de bunkers te halen, moesten we met kruiwagens door eene opening, die tusschen twee gloeiend heete ketels heen liep en de ruimte tusschen die twee ketels was niet zoo groot, dat men zonder stooten de bunkers kon bereiken. Het zweet stroomde van ons hoofd af, en we hadden als kleedij slechts een broek aan.

Hoe dikwijls verbranden we niet onze schouders en ellebogen, maar brandwonden gevoelden we niet meer. Er was zooveel stof in die bunkers, vooral sinds we kool uit Wales gebruikten, dat er gedurende de vier uur wacht steeds eene laag koolstof op onze tongen lag. De hitte tusschen de ketels was soms zoo ondragelijk, dat men het gevoel had, alsof de hersenen kookten en in het hoofd ronddraaiden. Dan vloog men met het weinig besef, dat men nog had, de trap op naar boven op het dek, om een weinig frissche lucht te scheppen, totdat men zich een weinig beter gevoelde. Dan daalde men naar de stookplaats terug. Zoo volgde de eene op den anderen dag. Den zesden dag van de derde maand van het jaar 1912 kwamen we in Montevideo aan.

Sinds we Kaap Hoorn hadden aanschouwd, was onze boot de Falklands-eilanden gepasseerd en verder waren we langs de kust van Argentinië gestoomd, totdat we in de haven van Montevideo het anker wierpen.

In Montevideo zouden we een voldoenden kolenvoorraad opdoen, om de reis naar Londen voort te kunnen zetten.

Wegens staking van kolensjouwers konden we niet eerder dan den 14^{den} dag van de derde maand Montevideo verlaten. De route ging langs de kust van Uruguay en Brazilië, totdat we voorbij het eilandje Fernando Noronha stoomden.

Dit eilandje ligt ietwat noord-oostelijk van Pernambuco, is eene strafkolonie van Brazilië en tevens een draadloos telegrafie-station.

Kort daarop passeerden we den evenaar. Ons baantje was nogal heet, vooral toen wij den evenaar naderden. Nu moet men niet meenen, dat er altijd vrede heerschte in de stookplaats. Menigmaal werd men met gebalde vuist bedreigd. Een kolensjouwer werd zelfs zoo toegetakeld, dat hem eenige tanden verbrijzeld werden en het kakebeen uit het gewricht werd geslagen. Een ander verstuitte zijn been, doordat een groot blok kool op zijne voeten was gevallen.

Het moeilijke werk in eene ondragelijke hitte maakt de kolensjouwers driftig. Voeg daarbij de geringe bezoldiging, dan begrijpt men, dat ze niet tevreden met hun lot zijn.

Van San-Francisco tot Wellington en van Wellington (Nieuw-Zeeland) tot Kaap Hoorn hadden we de Stille Zuidzee leeren kennen, die ook wel Groote Oceaan genoemd wordt. Vanaf Kaap Hoorn voeren we op den Atlantischen Oceaan. Den 31sten dag van de derde maand kwamen we in Teneriffe aan.

Teneriffe behoort tot de Canarische eilanden en gelijkt wel op eén van de eilandjes in de Stille Zuidzee die ik bezocht heb. Het is een paradijs voor toeristen, die van noordelijke landen den winter in Teneriffe komen doorbrengen, waar sneeuw, ijs, en koude winters onbekend zijn. In den nacht van denzelfden dag verlieten we de Canarische eilanden. Na korten tijd voeren we voorbij de Portugeesche kust. Men wees ons nog den vuurtoren op Kaap Finisterre aan; dan kwam de golf van Biskaye, de kust van het

Fransche Bretagne, en eindelijk het Kanaal, totdat we den zesden dag van de vierde maand een klein uur in Plymouth stil hielden. Verder ging de vaart langs de heuvelachtige zuidkust van Engeland, voorbij het eiland Wight en Kaap Beachy Head, en bij Dungeness stoomden we het Pas de Calais binnen. Na het Pas de Calais verlaten te hebben, stoomden we de Theems op, voorbij groene weiden, die iemand aan Holland doen denken, totdat we den zevenden dag aan de kade voor Londen waren vastgelegd.

Den tienden dag der vierde maand van het jaar 1912 werd ik als kolensjouwer voor de reis van Wellington (Nieuw-Zeeland) tot Londen afbetaald. En zoo nam deze reis een einde.

Een Ontmoeting door Martinia.

‘**J**uffrouw, maakt U voort, 't is al kwartier geslagen!’ galmde een stem aan de trap.

Boven, op het portaal, werd een kamerdeur geopend, en:

‘Ja, juffrouw Peters, ik ben klaar,’ werd er geantwoord, ‘mijn handschoenen kan ik beneden wel aandoen!’ En, het gezangboekje onder den arm, daalde Lottie van Maren naar beneden.

‘Nog tijd genoeg!’ vervolgde ze, met een blik op de ouderwetsche gangklok. ‘'t Is hoogstens een minuut of acht loopen tot aan de kerk, en zóó druk zal het wel niet worden, dat mijn plaatsje bezet is!’

‘Nou, dat moet U niet zeggen,’ protesteerde de kostjuffrouw; ik kom net van voren af, en er gingen al aardig wat menschen op pad.’ En, de voordeur openend, om Lottie uit te laten, ging ze voort: ‘Wat ook een prachtig weêr; dan zien de menschen er niet tegen op een wandeling te maken, al wonen ze soms ook ver!’

Lottie keek eens omhoog naar den stralend blauwen hemel.

‘Hé!’ zuchtte ze, ‘toch eigenlijk zonde om binnenshuis te zitten. 't Was misschien even goed, als ik eens een flinke wandeling maakte. Als je een heele week voor de klas staat, mag je het er toch Zondags wel eens van nemen. Enfin, Dominee Scheffers en zijn vrouw zijn altijd zoo hartelijk voor mij, dat hij me toch ook heusch van tijd tot tijd wel eens onder zijn discipelen mag tellen!’

Het kleine dorpskerkje was al bijna geheel gevuld, en: ting, ting, ting! noodde de klok, toen zij zachtjes voortschuifelde achter een paar vrouwen om haar plaatsje, op een van de achterste rijen stoelen, te bereiken.

Precies op tijd! Want de deur van de consistoriekamer werd al geopend, en de predikant kwam statig binnen, gevolgd door de ouderlingen.

‘Wat is dat?’ Lottie rekte haar hals uit, om beter te kunnen zien. Wat een pech! Dat was dominee Scheffers niet, de lange, magere dominee Scheffers, maar een kleine, eenigszins corpulente gestalte, die de trappen van den preekstoel besteeg.

Wat jammer van haar vrijen morgen. En die plagerige zon, die zoo verleidelijk door de ruiten scheen, lichtplekjes tooverend op het ouderwetsche doopvont en de glinsterend geschuurde koperen kandelaars. Je moogt wel bijzonder boeiend en gloedvol preeken, vriend, als je mij over mijn teleurstelling wilt heenbrengen! Tenminste nog één geluk, dat Dominee Scheffers zelf óók in de bank van de heeren ouderlingen zat, dan kon hij toch zien dat ze er was! Zeker een vriend van hem, die preekte!

Aan wien deed hij haar toch denken?

Hij leek op iemand; stellig en zeker op iemand, dien ze vroeger gekend moest hebben! Wacht eens, dáár had ze het: op Prop! - Deze had een knevel, en zag veel ouder, maar toch: hij leek op Prop!

‘Laat ons bidden!’

Bijna had ze een gilletje geslaakt: neen maar, het wàs Prop. Geen vergissing mogelijk. Hoe kwam die hier verzeild? - En terwijl ze haar hoofd boog, woelden de gedachten en herinneringen achter haar helder meisjesvoorhoofd onstuimig door elkaar.

Het gebed was uit; enkele voeten schuifelden heen en weer, een geritsel van papier, en bladzijden, die omgeslagen werden, verbraken de stilte.

Hem toch nog eens goed aankijken, ik kan me vergissen, dacht Lottie. Vervelend, dat ik zoo achteraan zit, die dikke boerin daar voor me herneemt me het geheele gezicht. - Ze voelde even haar schouder aanraken. ‘Och juffrouw!’ fluisterde een stem, ‘zit U een beetje stil. Uw hoed schuift telkens voor mijn oogen!’

Ze wendde zich een weinig om: ‘ja, maar ik kan zóó ook niets van den predikant zien!’

‘Verschuif uw stoel dan een klein beetje. Zóó, - gaat het zóó niet?’

Even knarsten de stoelpooten over het zand, dat de vloer bedekte.

'Nu zit ik goed, en U?'

'Ook, dank U wel; ik heb niets geen last meer!' en een vriendelijk knikje beloonde haar moeite.

Op bergen en in dalen,
En overal is God;
Waar wij ook immer dwalen,
Of rusten, daar is God!
Waar mijn gedachten zweven,
Of stijgen, daar is God;
Omlaag en hoog verheven,
Ja, overal is God!

Lottie's heldere stem zong frisch en vol mee. Telkens vestigden haar oogen zich van het papier naar den preekstoel: zou hij haar kant niet eens uitzien? En eindelijk, jawel, - zij zag zijn blikken gericht op het hoekje, waar zij zat, even boog hij het hoofd een weinig voorover, en ze bemerkte duidelijk, hoe een trek van herkenning over zijn gelaat gleed. Ze sloeg haar oogen neer, maar kon niet verhinderen dat een blos haar naar de wangen steeg. Ze ergerde er zich inwendig over, en die ergernis maakte dat haar kleur nog hooger werd! O, hoe vervelend, hoe ellendig vervelend was dat. Wat moest die man daarginds wel van haar denken? Natuurlijk dat zij, het onderwijzeresje van thans, zich eenvoudigweg overbluft voelde door zijn verpletterende meerderheid!

'Broeders en Zusters!'

Verbeeldde ze het zich, of was er een lichte trilling in zijn stem te hooren.

Ellendig; ze had haar stoel verschoven om hem beter te kunnen zien, en nu zou ze zich wel weer achter dien breeden rug daar voor haar willen verschuilen. Had ze haar zwarte hoed maar niet opgezet: die witte tulle om den rand trok vanzelf al de aandacht.

Hij sprak goed, dat moest ze bekennen, en met eerlijkheid en overtuiging! Over zijn eerste verlegenheid - of was het ontroering geweest! - was hij blijkbaar heen, en zijn voordracht boeide en beheerschte de luisterende schare voor hem, dat was aan alles te merken.

Toch viel het Lottie moeilijk, haar aandacht te bepalen bij het gesproken woord; haar gedachten dwaalden te veel af.

Prop - of beter gezegd: Bernard Karelsen, dat ze *dien* nog eens de kansel voor zich zag opstijgen. Wie had dat gedacht? Hij, die als jong student een getrouw bezoeker was bij haar ouders thuis.

Ze herinnerde zich nog zoo goed zijn entrée: verlegen, en met een hoogroode kleur, toen hij de huiskamer binnentrad, en ineens tegenover een heele damesschaar stond. Moeder had hem spoedig op zijn gemak gezet: wie schoot er nu ook *niet* op met Mama? - maar o, die spottende oogen en trillende lippen van Agnes, als ze hem terzijde aanzag, hoe hij zijn glacé handschoenen telkens van de eene naar de andere hand deed verhuizen, en bij elk antwoord aan Mama het bovenlijf vooroverboog! - Later had Agnes een flink standje ervoor gehad; zij, Lottie, was pas zestien jaar, en eigenlijk nog een kind, maar eene jonge dame van achttien moest weten, dat het niet te pas kwam om iemand, die een bezoek bracht, achter den rug voor den gek te houden!

Langzamerhand werd de jonge Karelsen een getrouw bezoeker. Zijn vader, notaris op een dorp in Friesland, was een jeugdvriend van Papa van Maren, en deze was bijzonder erkentelijk voor de vriendschap, die zijn zoon nù genieten mocht!

Voor Agnes had hij altijd een zeker respect, maar haar in alles gelijk geven dàt deed hij toch niet. Trees, de jongste, hielp hij met haar schoolwerk, en voor haar, Lottie, ja, er was een tijd gekomen, dat ze soms niet wist, wat ze aan hem had!

Zoolang haar lange, blonde haren nog op haar rug dansten, en haar rokken tot even onder de knieën kwamen, waren ze altijd de beste maatjes geweest. Hij bracht aardige boeken voor haar mee, en menige plak chocola verhuisde uit den diepen zak van zijn overjas in haar handen, wanneer hij, in de helverlichte gang, tegenover haar stond, en hoed en jas aan den kapstok deponeerde.

'Ach Himmel, der Prop und kein Ende!' zuchtte Agnes, als Vrijdagsavonds, omstreeks zeven uur, de bel overging. Dan was Lottie wel eens kwaad geworden. Ga naar je kamer, als je het zoo vervelend vindt!' snauwde ze.

Toen had Agnes eenmaal haar hoofd bij de kin omhoog getild en plagerig gelachen:

'Du bist verrückt, Kleine! Beken het maar, Prop heeft je hart gestolen!'

'Spook!' bromde Lottie en met vuurrood gezicht gaf ze Bernard de hand, terwijl Agnes zich achter haar Duitsche roman verschanste.

Dat was ook al zoo'n flauwe aardigheid van Agnes, hem dien bijnaam te geven. Zelfs Trees, dat schaap, noemde hem zoo, behalve als mama in de buurt was! En zelfs buitenshuis raakte het bekend, en als een van de

vriendinnen zei: over wien hebben jelui het toch? dan kon Agnes een dood-verbaasd gezicht zetten: over wien! Weet je dàt niet? Natuurlijk over dien slanken, eleganten Bernard Karelsen!

Toch mochten allen hem graag lijden, maar Agnes, de spotvogel, was het, die hen aanstak, die hen, ten koste van hem, aan het lachen kon maken, en allerlei schermutselingen met hem op touw zetten, waarin ze echter lang niet altijd overwon, dàt moest gezegd worden!

Wanneer was haar eigen houding jegens hem eigenlijk veranderd?

Toen van Steensen bij hen aan huis was gekomen, de knappe, gevierde Fred van Steensen!

Onwillekeurig balde zich nòg haar kleine hand tot een vuist, die op het gezangboek rustte!

Fred van Steensen!

En ineens zag ze het in gedachten voor zich, het blozend gelaat, de volle, roode lippen, de mooie rij witte tanden in den half geopenden mond, de bovenlip beschaduwd door een donker snorretje. Slank, chic, altijd keurig gekleed, waren er weinig jonge studenten, die zich met hem konden vergelijken. Of *jonge* studenten: zoo heel jong was hij zelf niet geweest, doch in de studie had hij het in dien tijd nog niet ver gebracht.

Op een bal had hij zich aan Mama voor laten stellen, en verscheidene dansen met Agnes gedaan, en na dien tijd geen gelegenheid voorbij laten gaan, om Agnes aan te spreken, als hij haar toevallig ontmoette! Later had hij een visite gemaakt, en papa, door zijn innemend en beschaafd optreden, geheel voor zich ingenomen. En toen hij zich beklaagde, dat Utrecht zoo stijf was, en er voor een jongmensch zoo weinig deuren openstonden, om eens in een gezellige, huiselijke familie zich thuis te mogen gevoelen, toen had Mama, geheel verteederd, hem gezegd, dat hij zoo vaak aan mocht komen, als hij wilde, of als hij behoefte gevoelde aan aanspraak of gezelligheid.

Toen Prop van die nieuwe kennismaking hoorde, zei hij eerst niet veel. Hm, hm! - Of hij mijnheer van Steensen kende? Jawel, zoo'n beetje, meer van aanzien! Doch veel had hij blijkbaar niet met hem op!

Op zekeren Vrijdagavond, Prop zat weer in hun midden, gebogen met Trees over een Fransch themaboek - want Trees wachtte dien avond nog met het meeste verlangen op hem, vanwege zijn hulp bij haar schoolwerk, - toen kwam ineens, na een flinken tik op de deur, van Steensen binnen.

Hemel, Mama kreeg een kleur: ze had juist een mand met verstelwerk naast zich staan.

Agnes en Lottie waren al opgestaan; Trees keek een beetje spinnig, en Prop maakte ook niet al te veel haast, om van zijn zetel op te rijzen. Niet overbeleefd! dacht Lottie.

‘Mevrouwtje, blijft U toch ziten! Dérangeer ik soms? Maar ik mocht immers eens *huiselijk* aankomen!’

Ma lachte, en reikte hem de hand:

‘U hebt gelijk, we zullen maar geen complimenten tegen elkaar maken! Mijnheer Karelsen, - bekend, geloof ik!’

‘Ja - e -, we hebben elkaar al eens ontmoet, meen ik!’

Ze reikten elkaar de hand, Prop, zoo echt harkerig, met een gezicht, dat hij uit beleefdheid vriendelijk meende te zetten, maar waarop toch zijn kwade luim duidelijk zichtbaar was. Toen boog hij zich, zoo gauw het eenigszins kon, weer tot Trees, die de stoornis ook blijkblaar allesbehalve welkom was.

Wat hadden allen een pret! Van Steensen was geheel op zijn gemak, praatte druk en aanhoudend, Mama's vroolijke, aanstekelijke lach klonk telkens door de kamer.

Van Prop nam hij weinig notitie: die zat er, vooral toen Trees, na hevig protest, om negen uur naar boven gezonden was, eigenlijk zielig bij. Of zielig! meer gemelijk en ontvreden, want Lottie poogde telkens hem ook in het gesprek te betrekken, doch het lukte niet bijzonder. 't Was een verademing, toen Papa thuis kwam, en als een waardig Pater familias, in zijn leunstoel, tusschen de beide bezoekers ging zitten.

Bij het afscheid nemen, toen Mama met een beleefd: mijnheer van Steensen! hem de hand reikte, zei deze gulweg: ‘Mijnheer? o, laat U dat er alstublieft af! daarvoor voel ik me al te veel thuis in uw kringetje!’

Prop en hij gaven elkaar een paar vingertoppen: Bonjour - adieu!

Toen hij weg was, zaten we met hooge kleuren, en niemand van de vrouwelijke leden van het gezelschap wist iets te zeggen. De gedachten waren blijkbaar bij den pas vertrokkene, doch hem prijzen, of over hem spreken, - 't leek wel, of dat in Prop's bijzijn niet goed wilde! Hij merkte ook het gedwongene wel, en maakte ook spoedig aanstalten, om op te stappen. Lottie ging mee, om hem uitgeleide te doen; een beetje ver-

legen stond ze bij hem, toen hij zijn overjas aantrok. Hij zag haar ineens scherp aan, en zei: ‘Een gezellige avond, vondt je niet!’

‘Ja’ antwoordde ze een beetje stijf, ‘heel gezellig’. En toen hij verder zweeg vervolgde ze zacht: ‘'t Was jammer dat jij zoo stil waart. Waarom deed je niet met ons mee? Mag je van Steensen niet lijden?’

Blijkbaar was hij op het punt iets te zeggen: hij scheen een strijd met zichzelf te voeren. Ten slotte stak hij slechts zijn hand uit: ‘Nacht Lottie, tot ziens!’

‘Tot ziens, Bernard!’ -

Van Steensen kwam dikwijls aanwippen; soms bracht hij kaarten mee voor de komedie of de opera, of wat fijne bloemen voor Mama, een zak bonbons voor Trees. De oudste en de jongste scheen hij zich het liefst tot vriendin te weten. Mama liet wel merken, dat ze veel met hem ophad, doch op Trees scheen hij maar geen indruk te kunnen maken. 't Was of het kind een instinctmatigen afkeer van hem had, ondanks de moeite die hij deed, haar voor zich te winnen!

‘Knap’, zei ze eens minachtend aan de koffietafel, toen er over hem gesproken werd: ‘vinden jullie hem knap? Hij heeft geen eerlijk gezicht: *ik* houd niet van hem. Ik geloof, dat hij valsch is!’

‘Kleine Trees, de menschenkenner!’ spotte Agnes, doch Mama knorde: ‘Treesje, het past een schoolkind, als jij bent, niet, om een volwassen mensch op een dergelijke manier te beoordeelen!’

‘Zij vindt Prop het ideaal, wat jij?’ schertste Agnes, doch Trees zei kalm, ofschoon ze een hooge kleur kreeg: ‘Prop is honderd maal méér waard dan dien fat!’ -

Was het met opzet, om te plagen, dat van Steensen reeds een paar maal, juist op Vrijdagavond, met een gemaakt boodschapje kwam! Hij kon duidelijk merken, hoe het Prop ergerde hem zoo zelfbewust daar te zien zitten, en 't scheen wel of Prop op zulke avonden niets wist te zeggen. Ze waren beleefd tegen elkaar, o zeker, maar in hun oogen lag de vijandschap verscholen, en, mocht van Steensen met een air van meerderheid praten over partijen, komedie, reizen, - Prop wist soms door een enkel woord een oude herinnering op te halen, die stof tot een lang discours met Mama gaf. Van Steensen legde zijn ondervinding van jongmensch van de wereld, gevierd en gefortuneerd, in de weegschaal, tegen Prop zijn intimiteit jegens de familie, wegens jarenlange vriendschap!’ -

Totdat de uitbarsting kwam!

Wéér troffen beiden zich te samen in de gezellige huiskamer: Prop had de oudste rechten, *wilde* niet wijken voór den vreemden indringer, die het er op gezet scheen te hebben, hem eruit te duwen. Van Steensen had een afspraak: ‘Om half tien *moet* ik weg, o, kon ik maar blijven!’ zuchtte hij theatraal. ‘Maar daarom moeten we het er nu ook eens van nemen!’ Hij deed de dolste verhalen, bootste de geleerde heeren professoren na, zoodat Mama en de meisjes ten slotte de tranen over de wangen liepen. Alleen Prop zat, met een cynische lach op zijn gezicht, zijn sigaar te rooken en in een tijdschrift te bladeren. Toen van Steensen vertrokken was, zei Lottie, om haar ergernis te toonen over de mokkende houding, die Prop aannam: ‘Wat *is* het toch een type, hé; zoo'n jongen brengt nog eens een frissche, opwekkende stroom in huis!’ Ze zag wel, dat Prop de bedoeling harer woorden begreep, doch het kon haar op dat oogenblik niets schelen, of hij er boos om was, of niet: ze kon hem ineens niet uitstaan!

Vroeger dan gewoonlijk ging hij heen. ‘Laat je me even uit, Lottie?’ zei hij kalm, ofschoon ze zag, dat hij zich met moeite beheerschte.

‘Best!’ zei ze onverschillig, hoewel niet geheel op haar gemak.

‘Je schijnt bijzonder veel met dien Van Steensen op te hebben!’ barstte hij, buiten gekomen, ineens uit.

‘Ja, dat doe ik ook!’ was het uitdagend antwoord.

‘Zóó!’ zijn stem trilde van smart en van woede. ‘’t Is maar de vraag, of het aan hem besteed is!’

‘Ben je jaloersch!’ smaalde ze.

‘Jaloersch?’ klonk het verachtelijk. ‘Op zòó een? Zijn uiterlijk heeft hij misschien voor, maar anders....’

‘Zoo!’ zei ze driftig, ‘je bent ook niet zonder verbeelding, als je jezelf voor zooveel beter houdt. Ik tenminste....’

Hij greep plotseling haar beide handen.

‘Nu, jij tenminste....’

Ze rukte zich los, en beet hem toe:

‘*Ik* tenminste stel hem *innerlijk* ook nog wel hooger dan jou!’

Op hetzelfde oogenblik gevoelde ze berouw over haar woorden: hoe kwam ze toch ineens zoo buiten zichzelf? Een diepe smart teekende zijn gelaat, toen draaide hij zich langzaam om, nam zijn hoed, en zei op doffen toon:

‘Dan zal ik me ook niet langer aan je opdringen!’ - en de deur viel achter hem in het slot! -

‘Heeft der Proppejanus een teeder afscheid genomen, dat je zoo lang wegbleef?’ informeerde Agnes, doch Lottie's bleek gezicht opmerkend, trok ze de wenkbrauwen vragend omhoog. Lottie wenkte, dat ze zwijgen moest, doch toen Mama even later de kamer uitging, zei ze, kwasi gewoon:

‘Mijnheer Karelsen was gebelgd over onze vriendelijkheid jegens Fred van Steensen; hij is kwaad weggegaan!’

‘Stel je voor! We zullen hém zeker dienen te vragen, wie we ontvangen mogen en wie niet! Laat hem kwaad zijn, hij zal wel weer met hangende pootjes terug komen, en zoo niet, - nu, zoo'n verlies is het ook niet voor de gezelligheid!’ -

‘Hè’, zei Papa, een week later van zijn krant opziende, - ‘komt Karelsen vanavond niet?’

Lottie keek op haar handwerk neer, en voelde dat ze een kleur kreeg, en Mama antwoordde met een lichte ontstemming in haar toon:

‘Ik geloof, dat de meisjes met hem gekibbeld hebben; misschien vindt hij het beter, eens een keer over te slaan!’

‘Zóó’, zei Papa kortaf. ‘Als de meisjes dan maar eens willen bedenken, dat ze geen kinderen meer zijn, en Karelsen geen kwajongen. Als hij weer komt, reken ik er op, dat alles weer is als vanouds, en iets dergelijks niet meer voorvalt!’ -

En Papa verdiepte zich weer in zijn courant.

Doch een Vrijdag daarop verscheen Barend Karelsen evenmin. Papa zei niets, doch keek om beurten zijn twee oudste dochters scherp aan. Toen ging hij voor zijn bureau zitten, schreef een briefje, sloot het in een enveloppe, en zette deze tegen de pendule. Agnes en Lottie konden nu duidelijk zien dat het geadresseerd was aan den WelEd. geb. Heer B. Karelsen, theol. cand. Ze durfden echter niets te vragen, misschien was het zoo ook wel het beste, en trad Papa als vredestichter op. Ze voelden nu toch ook wel een weinig zelfverwijt, en, al was Lottie feitelijk de hoofdschuldige, Agnes begreep best, evenmin vrij te pleiten te zijn!

Den volgenden avond kwam er reeds antwoord: Papa doorliep vluchtig het briefje, zei niets, en stak het in zijn portefeuille. De meisjes waren zoo stil als muizen, doch vroegen nìets: liever Mama later maar eens polsen!

Schoorvoetend gingen zij naar boven.

‘Wat zou hij te vertellen gehad hebben?’ vroeg Lottie, boven gekomen, aan de oudste zuster.

‘Weet ik het’, bromde deze, ‘'t kan me niets schelen!’ en toen, ineens uitvallend: ‘Die beroerde jongen, ik hoop hem nooit terug te zien. Papa is echt boos, dat kun je wel merken!’

‘Mama’, probeerde ze 's morgens aarzelend, ‘wat schreef Bernard aan Papa?’

Mama klemde de lippen opeen, en zag Agnes verwijtend aan. Toen antwoordde ze langzaam: ‘Of je dat nu weet of niet, dat verandert de zaak toch niet. Hij is méér dan onhebbelijk behandeld, en Karelsen zal hier wel niet meer komen, daarvoor heeft hij nog te veel eergevoel. Laten we er verder maar over zwijgen, doch het spijt mij erg, héél erg!’

En er werd niet meer over gesproken.

Bernard Karelsen kwam niet meer, - en na een paar weken staakte ook Fred van Steensen voorgoed zijn bezoeken. De laatste echter niet uit eigen beweging, doch na een schriftelijken wenk van Papa, die aan duidelijkheid niets te wenschen overliet. Papa vond, dat een jong mensch, over wien hem praatjes ter oore waren gekomen met betrekking tot een winkeljuffrouw, dat de heeren op de societeit er de hoofden over bij elkaar staken, en de dienstboden er bij hun mevrouwen schande van

spraken, zijn voet niet langer behoorde te zetten in het huis van een nette familie, met dochters.

‘Papa!’ had Lottie met trillende lippen gevraagd, toen deze, met een enkel woord, aan de koffietafel de mededeeling deed, dat hij van Steensen den toegang tot zijn woning had ontzegd: ‘Papa, weet u wel zeker, dat die praatjes wáár zijn?’

Over zijn lorgnet heen zag Papa zijn dochter aan:

‘Ben je het van mij gewend, Lottie, dat ik lichtvaardig een oordeel vel?’

Zij schudde ontkennend het hoofd. Eerst moest ze een denkbeeldig stuk doorslikken, dat haar de keel scheen dicht te snoeren, voordat ze verder kon uitbrengen:

‘Ik kan toch niet gelooven, dat het waar is, Papa!’

‘Lottie!’ vermaande Mama, zacht bestraffend, ‘Papa zal het toch wel beter weten!’

(*Wordt vervolgd*).

26 Januari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 30.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Het Overzicht van de Week van mijn hand, bevattend: Bah of Likken... Likken.., Verhuizen en Een goed voorteeken, is niet tijdig genoeg door de drukkerij teruggezonden, evenals het Ingezonden stuk van den heer Hamstra. Vandaar dat mijne lezers niet te lezen krijgen deze week wat ik voor hen had bestemd.
REDACTRICE HOLL: LELIE.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
De weg tot het licht.

Let the truth once enter
And it is like a star new-born,
That all the world cannot shake.

De tijd, waarin wij leven, is rijk aan gedachtenstroomingen van allerlei aard.

Enkele loopen parallel, en andere, komende van den tegenovergestelden kant, vloeien te zamen om hun loop vereenigd te vervolgen.

Maar er zijn er ook, die, uitgegaan van denzelfden oorsprong, slechts korten tijd te zamen loopen om daarna den tegenovergestelden weg op te gaan.

Deze laatste beginnen hoe langer hoe meer aller aandacht te vragen.

Dagbladen wijden er nu en dan artikelen aan en bij menig gesprek is het een onderwerp van discussie.

Deze twee stroomingen kunnen wij noemen: '*Het Christendom naar de letter*, *het naam-Christendom; en het Christendom naar den geest van Christus.*'

Vanwaar toch komt dat gedurige conflict tusschen letter en geest, dat, vooral in den laatsten tijd, sterk op den voorgrond treedt?

Laat ons beide stroomingen eens voor een oogenblik onze volle aandacht schenken.

Bij aandachtige beschouwing treft het ons meer en meer, dat het naam-Christendom zich overal kan aanpassen. Dat het kan samengaan met al wat de wereld biedt, met aanzien en eer, én met machtsvertoon, en dat het kan verbergen onder een vernisje godsdienst: 'Materialisme, barbarisme en heidendom.'

Dat het eigenlijk slechts stoffelijke belangen dient met militairisme aan het hoofd, om die stoffelijke belangen te verdedigen.

De mooiste godsdienstige vormen kunnen daarbij worden in acht genomen, waarbij soms allerlei schoonklinkende phrasen dienst doen.

Van de vroegste tijden af hebben wij het kunnen waarnemen, dat de naam-Christenen tot op zekere hoogte wel willen medegaan, maar wanneer het er op aankomt hunne stoffelijke belangen te moeten prijsgeven, dan scheiden zij zich af met droefheid evenals de rijke jongeling in het verhaal van Jezus van Nazareth, en gaan den tegenovergestelden kant uit.

Gansch anders is het gesteld met hen, die naar den Christusgeest willen leven.

Die Christusgeest sluit in: een reinen levenswandel; dagelijksche zelfbeproeving; geen geschipper met goed en kwaad; toewijding aan den evenmensch; kracht van overtuiging tegenover de wereld der naam-Christenen.

Het naam-Christendom noemt deze menschen: 'Idialisten', 'Droomers', 'Eenvoudigen'.

Maar zouden zij inderdaad zoo begrensd zijn?

Hebben zij niet veeleer de diepten van het oneindige gepeild? Heeft niet hun blik de wijdte van het eeuwige doorvorscht? En ziet nu slechts dit ééne: dat het edele en schoone in den mensch - *de Christusgeest* - moet worden naar voren gebracht. Dat haat niet door haat kan worden vernietigd. Dat de menschheid slechts kan worden bevrijd van den vloek van oorlog en ellende en onwaardige wretten door de allesopofferende liefde van den Christusgeest.

De wereld der naam-Christenen erkent deze Idialisten liever niet; en meent dàt zij hunne overtuiging niet te luid moeten uitspreken, opdat anderen niet zullen worden opgewekt om haar te volgen. Zij beweert, dat dit drijven uit- of voòr den tijd is en geeft den welgeraeenden raad, die overtuiging nog wat op te bergen tot het haar gelegen komt.

Dwaze wereld. De wind blaast, waarheen hij wil en evenzoo Gods geest; en wie of wat vermag dien geest tegen te houden?

Nu schuwt de stoffelijke mensch niets zoo zeer dan te breken met zijn sleurleven; om oude denkbeelden op te geven voor nieuwe.

Hij knijpt zijne oogen dicht om het nieuwe maar niet te zien uit vrees er afstand van te moeten doen; totdat het oogenblik komt, waarop Gods geest zijne ziel heeft aangeraakt; het oogenblik, waarop het *Woord des Lichts* hem is geopenbaard en hij voelt: 'Het oude is voorbijgegaan, en ziet, het is alles nieuw geworden'.

Dan worden hem bij verder zoeken de geheimnissen en wonderwerken Gods ontsluierd.

Zou de geschiedenis van de vrouw van Lot misschien eene geestelijke waarheid bevatten, waaruit wij deze les kunnen putten, dat wij versteenen, wanneer wij slechts achterwaarts zien inplaats van voorwaarts te blikken, verstand en hart openend

voor de nieuwe en frissche denkbeelden, die telkens tot ons komen uit de sferen, wanneer de oude hebben afgedaan?

Verstand en hart te openen evenals de bloemkelk zich opent, telkens opnieuw, voor het nieuwe licht van den komenden dag.

Er wordt veel geklaagd, dat de menschen geen licht zien in deze duistere tijden; maar gaan deze klagers wel tot het licht, opdat het hen verlichten moge?

Onze planeet geeft een aanblik te aanschouwen van verwarring en van ellende; en een ieder is het er over eens, dat het zoo niet kan voortgaan; dat er verandering moet komen. Maar wij kunnen geen beteren weg vinden; tenzij wij zoeken naar betere denkbeelden in den geest van Christus; tenzij wij de letter, die doodt, laten varen en den levendmakenden geest ontvangen en dien geest in verstand en hart laten doorwerken.

Het halsstarrig zich vastklampen aan den sleurgang van afgeleefde denkbeelden is een beletsel ook voor anderen om mede te werken aan die groote verandering, die toch eens moèt komen, n.l. om menschwaardige toestanden in het leven te roepen.

Toen de natuuronderzoeker Darwin zijne ontdekkingen in zijn boek ‘the descent of man’ 1870 met groote beslistheid bekend maakte, sloten de letter-Christenen oogen en ooren zorgvuldig toe, alsof zij wilden zeggen: ‘Ons gaat dat in 't minst niet aan, wij blijven ons houden aan ons mooi scheppingsverhaal.’ En zij bleven zich daaraan vasthouden, zelfs toen de geschriften over Brahmanen, Indieërs en Egyptenaren aan het licht hadden gebracht, dat onze planeet reeds met menschen was bevolkt *vijftig duizend jaren* vóór onze Christelijke jaartelling.

Eeuwen dus vóór den tijd, waarop het eerste menschenpaar, volgens het boek Genesis, op aarde kwam.

Zou de verwarring der denkbeelden in der Christenen landen misschien grootendeels zijn te wij ten a an het feit, dat de boeken van het Oude Testament, die blijkbaar behooren te worden geplaatst in de rij der volkerenkunde, in de rij van de ontwikkeling der geslachten, worden genomen naar de letter om nog tot richtsnoer te dienen voor de tegenwoordige samenleving?

Want, hoewel niemand in de hedendaagsche maatschappij het zoo nauw neemt, berust toch feitelijk dat gedeelte van de wetgeving in kerk en staat, dat de verhoudingen regelt tusschen man en vrouw, nog steeds op het scheppingsverhaal van het Jodendom door de Christelijke kerk geadopteerd; dat, hoe verheven en schoon van conceptie en hoe groot de geestelijke en symbolische waarde, die er in verborgen ligt, ook moge zijn, het doode punt is, waar wij niet overheen kunnen, en dat moet worden prijs gegeven om tot betere denkbeelden te kunnen komen.

En het is geen verlies, al moge het zoo schijnen, om het oude te verwisselen voor het nieuwe. Het is eene groote winst, omdat wij voor het lagere, waarvan wij vrijwillig afstand doen, altijd het hoogere in de plaats ontvangen.

Laat ons daarom oogen en ooren wijd openen, opdat de frissche wind der nieuwe gedachte door onzen geest ga.

Uit den ondergang van het letter-Christendom zal de Christusgeest heerlijk verrijzen.

Wij zien reeds den dageraad gloren van een nieuwen dag. Der teekenen tijden wijzen er op, dat de Christusgeest langzaam maar zeker de harten zal doortrekken. Dat, in den voren, die ellende en afschuw voor het bloedvergieten achterlaat, zal ontkiemen en hoog opbloeien het besef van de eerbiediging van de rechten voor anderer leven en welzijn, en dat dit besef zal uitroeien, met wortel en tak, den afgodendienst gewijd aan het gouden kalf, met name, militairisme en marinisme. Dan zullen staats- en gezinsverhoudingen op hooger peil zijn gebracht en behoeven er geen dienstweigeraars meer te zijn, omdat anderer overtuiging niet meer geweld zal worden aangedaan.

Dat in den eersten Christentijd de Romeinsche Christenjongeling het zwaard niet droeg in tegenstelling van den Heidensche, bewijst klaar en duidelijk, dat het zwaard onvereenigbaar werd geacht met den geest van den Meester; terwijl het tevens bewijst hoe vèr de Christenen zijn afgedwaald van den weg door den Meester aangewezen.

Laat ons wel beseffen, dat wij terug moeten van onzen dwaalweg en ons nederzetten aan de voeten van den Meester, dien velen wederom op aarde verwachten, om uit Zijne woorden de eeuwige geestelijke wetten te leeren verstaan en ons leven te brengen in harmonie met den Oneindige.

Arnhem.

N.E.G.

[Gedichtje]

Het was maar een kat met 'n zwarte vacht
Maar glanzend en zacht als zij.
‘Het is maar 'n kat’, zei de ‘man in de straat’,
En dus liep hij ze maar voorbij.

Niemand in gudsenden regenstroom
Die haar kreunen vernomen had.
Ze lieten haar sterven, ellendig, alleen,
In de storm-geteisterde stad.

‘Och 't is maar 'n kat’, en weer snellen voorbij
De menschen in wordenden dag.
Maar 't kleine leven had bitter geleên
In den storm en den regenslag.

Bedenk toch dat zij óók het Leven had!
Een sprank van den Goddelijken schijn,
Waarom - (ze kon immers lijden als wij!)
Moet ze eenzaam en hulpeloos zijn?

L.S.S.-P.
Vertaald uit 't Engelsch.

Dat Zij zich schame!

De Vrouw heeft de Toekomst in de hand.

Mijn eerste woord in het Nieuwe Jaar is een heilwensch aan de vrouwen: dat zij mogen aangegrepen worden door den ontwikkelenden stroom van het Nieuwe Leven, dat reeds in de lucht siddert.

Och, dat de vrouwen mochten ontwaken en dat onze vrouwen en meisjes belang gingen stellen in de vragen, die voor haar van zoo groot belang zijn.

Er is nog weinig vooruitgang te boeken in ons land, alleen is er eenig voordeel behaald in de publieke opinie, een voordeel dat vanzelve mee ware gekomen als er eene daadwerkelijke verbetering ware gekomen in de rechtspositie der vrouw.

In Mei 1914 wees ik er reeds op in een opstel in de Nieuwe Arnh. Courant, dat de vrouwen het verkeerd hebben aangepakt om al vast eenig recht te verkrijgen, en zal dus hier niet in herhalingen vervallen; maar het is niet overbodig om nog eens in herinnering te brengen, dat zij vergaten dat over het algemeen en vooral in de hoogere kringen der maatschappij, bij de gezaghebbers het denkbeeld van de onbruikbaarheid en onwaarde der vrouw voor het maatschappelijke leven veel te diepe wortelen heeft geschoten, om haar voorshands kiesrecht te verleenen.

Veel verstandiger en wijzer ware het geweest, indien de gehuwde vrouwen aan de mannen hadden gevraagd om herziening der huwelijkswetten, ik ben ervan overtuigd dat deze herziening niet lang op zich had laten wachten; want ik weet van nabij en van verre, dat de meeste (ontwikkelde) mannen die wetten een even dwaze bespotting vinden van het recht als wij. En - vervolgens hadden dan de vrouwen kunnen voorstellen om kiesrecht te verleenen aan ongehuwde vrouwen die een betrekking bekleeden of maatschappelijk werk verrichten. Doch toen ik dit denkbeeld opperde onder kiesrechtvrouwen, toen stoven vooral de leidsters tegen mij op en werd ik met verpletterende minachting bejegend.

Ik sta dan ook vrijwel alleen in de beweging, vooral ook omdat ik geheel afwijk van een hunner grondbeginselen, nam. voor gelijk werk - gelijke betaling.

Eén ding wordt door de vrouwen over het hoofd gezien en dat is dat voor vrouwen uiteraard andere bepalingen dienen te gelden dan voor mannen, omdat vrouw en man geheel verschillend zijn, wat hun aanleg, werk en plaats betreft. - -

De vrouw is eeuwenlang over de geheele aarde onderdrukt geweest, niet omdat zij in waarde minder was dan de man, maar door de beerschzucht der tijden. Het recht van den sterkste gold tot op dezen dag.

Zij werd zoozeer beschouwd alleen als speelgoed en vermaak en dienst voor den man, dat het werkelijk een reuzen-omwenteling vereischt in de gedachtenstrooming der menschen en in de denkbeelden der mannen, om de vrouw te gaan beschouwen uit een ander oogpunt.

Dat begrip van minderwaardigheid heeft zich dan ook vastgelegd in de wetten der landen en in de voorschriften der kerken.

En de vrouwen van hun kant voegden zich getrouwelijk naar deze gangbare munt. Zij wisten niet beter en hadden zooveel te doen met de vorming van hun gezin, dat zij volkomen tevreden waren met de rol haar toebedeeld, vooral toen *de man* haar maakte tot meesteres in huis.

Maar de tijden veranderden en die geheimzinnige drang naar vrijheid en rechten beroerde ook de vrouwen.

Vanwaar die onweerstaanbaren aandrang naar vrijheid - naar rechten - in alle lagen en standen, in de vrouwen zelfs, der maatschappij? Niemand weet het - maar hij is er! en doet binten splijten en weefsels scheuren!

Echter, die schier plotselinge zucht tot vrijheid, tot gelijkheid en recht, die de vrouwenwereld doorvoer, vond haar natuurlijk geheel onvoorbereid. En de mannen lachten er eerst om, werden vervolgens kwaad en legden zich er tenslotte bij neer: ‘totdat de wind veranderd zal zijn’. Maar ik geloof niet dat ‘de wind’ veranderen zal en mag, en vele vooruitstrevende en hoogstaande mannen gevoelen reeds de groote beteekenis ervan.

De mannenbond voor Vrouwenkiesrecht ontstond; en hoevele namen zou ik niet reeds kunnen noemen als voorstanders van de ontvoogding der vrouw.

In het Algem. Handelsblad van 21 Febr. 1907 kan men lezen: ‘In alle landen van Europa is de beweging voor politieke ontvoogding der vrouw á l'ordre du jour. Zij, die de feiten in ons dagelijksch leven meer dan oppervlakkige aandacht schenken, die de teekenen des tijds bestudeeren en in binnen- en buitenland volgen, weten dat wij voor een keerpunt in het maatschappelijk leven staan, hetwelk de positie der vrouw totaal zal veranderen’.

In een rede van den Heer Mr. J.G.L. Nolst Trenité, getiteld: de Praktijk der Wet ten aanzien van de Vrouw, haalt hij een citaat aan uit een geschrift van niemand minder dan van Stuart Mill, getit. Subjec-

tion of Women, dat ik niet nalaten kan hier in zijn geheel over te schrijven.

‘Geen slaaf is ooit zoo slaaf geweest als de getrouwde vrouw slavin is. Iedere slavin had (in Christelijke landen) het recht, ja werd zedelijk verplicht geacht haar meester de laatste gemeenschap te weigeren. Niet alzoo de gehuwde vrouw, aan welken ruwen ellendeling ook vastgeketend, al weet zij, dat haar man haar haat, al is het zijn lust haar te kwellen, al is 't haar onmogelijk hem niet te verachten, toch kan hij van haar eischen wat - afgedwongen - de laagste vernedering is voor een menschelijk wezen,’ tot zoover S.M.

De Heer N.T. teekent verder aan: ‘Evenmin als de slaaf zelf iets kan bezitten, en al wat hij heeft van zijn meester is, evenmin kan de gehuwde vrouw iets het hare noemen, evenzoo behoort alles wat zij had, heeft en zal hebben aan haren heer en meester.’

Men zal mij tegenwerpen dat de huwelijks-voorwaarden toch wel het eigendom der vrouw beschermen. Dit is in zooverre het geval dat de man dit kapitaal der vrouw niet kan nemen als het reeds aanwezig was bij het aangaan van het huwelijk. Als de vrouw echter staande huwelijk geld krijgt dan kan de man de uitbetaling aan de vrouw verhinderen, door haar geen toestemming te verleenen dat geld in ontvangst te nemen. Waar het dan zou moeten blijven zou een eigenaardige uitpluizerij worden voor advocaten. In ieder geval is de man toch de baas over de baten, want eerstens moet hij almede toestemming verleenen dat de baten haar worden uitgekeerd en zijn ze eenmaal uitgekeerd dan vallen ze dadelijk onder het bereik des mans krachtens de letter der wet.

Of bovengenoemd geval misschien nooit is voorgekomen doet niets aan het feit in kwestie af dat de man het recht er toe heeft.

Mij is wel zoo'n geval bekend dat de man weigerde zijne toestemming te verleenen.

Nu vraag ik: kan het verwondering baren dat het vrouwenkarakter hoedanigheden vertoont die een gevolg zijn van hare diepe kleineering, rechteloosheid en vernedering! Haar wordt verweten dat zij vol list is en harteloos en vol veinzerij; maar het is duidelijk dat deze hoedanigheden voortvloeien uit bovengenoemde misstelling.

Ik heb hier voor mij liggen een boekje, getiteld: ‘Een stem tegen Vrouwenkiesrecht’ door Yseulte. Wie en wat die Yseulte is weet ik niet, en doet ook niets ter zake, maar zij uit hierin zware beschuldigingen tegen het vrouwelijk karakter en waardoor zij, volgens haar, geheel on waardig zijn kiesrecht te verkrijgen, en ik moet toegeven dat hare beschuldigingen dikwijls verdiend zijn.

Het is waar dat vrouwen over het algemeen zeer kwaadsprekend zijn, dat zij domtrotsch zijn en er een wreed vermaak in scheppen andere vrouwen, die zij als minder op den maatschappelijken ladder beschouwen, te kwetsen en te vernederen.

Opmerkelijk is 't dat de man deze kleinzielige karaktertrekken niet heeft, maar dat deze overheerschend veel bij de vrouwen gevonden worden, dus trek ik daaruit het besluit: dat ze afkomstig zijn door de vernederende positie der vrouw, want de man - de gebieder - heeft ze niet; dit is nu wel geen direct bewijs, doch verstandige ontwikkelde vrouwen hebben voor het grootste gedeelte deze kleinzieligheden reeds afgelegd.

Een andere groote reden van die bekrompen, hoogst onaangename karaktertrekken der vrouw schuilt in hare opvoeding.

Zoo één van beiden met kennis van zaken dient opgevoed te worden, dan is het wel de vrouw. Dit is in lijnrechten strijd met de algemeen gehuldigde stelling, dat meisjes eigenlijk weinig behoeven te weten en te leeren.

Yseulte haalt aan: ‘le caractère d'un homme lui est donné par sa mère’. Juist.

Ik zeg: de vrouw heeft de wordende menschheid in haar hand.

Dit wordt gansch en al over het hoofd gezien en.... juist door de mannen.

Stel je voor, dat een stelregel zou luiden op de vraag: wat heeft een man alleen maar noodig te weten?? wel! spijkertjes slaan, en schilderijtjes ophangen. Allerdolst, niet waar?

Juist; even, zoo niet erger allerdolst is het, dat een vrouw alleen maar zou noodig hebben te weten kousen stoppen en kopjes wasschen! Precies hetzelfde, menschen!!

Neen, deze zotte gemeenplaats in den mannenmond heeft veel... veel erger gevolgen; want hoe komt het dat de menschheid tot zoo diep verval is gekomen, denk daar eens over na en hoort goed toe... de vrouw heeft de wordende menschheid in haar hand.

Zoo één, dan behoort de vrouw een allerzorgvuldigste opvoeding te krijgen, vooral een rijken, ontwikkelden geest en ruim verstand dient zij te hebben, wil zij haar zonen

en dochteren opvoeden tot betere menschen, dan die nu leven op onzen aardbodem; zóó als de toestand nu is gaat het menschelijk geslacht ziender oogen zijn ondergang tegemoet. Want ik geloof ook met dien schrijver in het Algem. Handelsblad, en ik heb het reeds verscheidene malen uitgesproken, dat wij op een keerpunt staan. Als het zoo blijft gaan als tot nu toe, gaat het menschdom te gronde; moet ik nog noemen waaraan? Aan de onreinheid en de ontucht en met haar de verschrikkelijke nasleep van ziekten en kwalen, die welhaast het geheele menschdom zullen verkankeren.

Och, dit ontzettend afgrijselijk lijden, wat de mannen hebben veroorzaakt en waartoe zij de vrouw noodig hadden als onderworpene, is eigenlijk al genoeg; en spreek ik nog maar niet eens van de oorlogen en menschenslachterijen op groote schaal.

Wat hebben de mannen van de aarde, onze schoone liefelijk bloeiende aarde gemaakt? een vuile jammerpoel van ellende, een stinkend moeras van ontucht.

Wat hebben de mannen van de vrouwen gemaakt? Zotte, leeghoofdige, hartelooze, ijdele, behaagzuchtige wezens, juist in de hoogere, de gezaghebbende kringen, van waar de verbetering moet uitgaan. De lagere standen treft dit verwijt niet. Onheil - overal onheil. En nu is 't wel een opmerkelijk feit dat juist nu de vrouwen worden aangegrepen om op te staan en het onmondige juk af te schudden en zich te begeven, met onwederstaanbaren drang, naar het keerpunt om te helpen het menschdom te redden.

Wel opmerkelijk dat er juist nu een ontwikkelingswind opstak, groeiende in kracht, die streek langs der vrouwengelaat en die hare blinddoeken wegrukte, die de man haar had voorgebonden, om haar zoodoende blindelings te houden in zijn dienst.
- -

Dat zij zich gaat schamen!! In de eenzaamheid neergezeten, als zij kennis neemt van de onduldbare minachting en vernedering haar aangedaan als vrouw - als echtgenoot - als Moeder, door de wetten des lands, door de voorschriften der kerken en de uitspraken der moraal. Dat zij zich dan gaat schamen!!

Dat zij, gezeten aan haar tafel, die haar tafel niet is, gezeten op een stoel, die de hare niet is, met geld in haar beurs, waarvan haar geen cent toekomt ook niet de beurs, dat zij dan het schaamrood zich op de wangen voelt rijzen bij zoo diep eene vernedering.

Maar als zij zich gaat schamen zoo diep dat haar geheele inwendige wezen siddert, dat alles wat vrouw is en hoog en nobel en eerlijk in haar tot opstand komt, ja dan is het oogenblik van redding ook aangebroken, en zal zij gevonden worden aan het keerpunt.

Weggeworpen zal zij hebben al die armzalige windseltjes, die om haar karakter waren geslagen door conventie en heerschzucht, en zij zal daar bevonden worden tintelend van blijmoedige levenslust, hare plicht doende in volle verantwoordelijkheid van mensch zijn.

Och, of de mannen het teeken des tijds verstonden, of zij het konden verstaan, niet nog maar enkelen, de eerlijke, de nobele mannen, maar steeds meerderen en meerderen.

Indien zij het verstonden - de diepe ernst der tijden - zij zouden de eersten zijn die der vrouw recht deden.

S. Hoogendijk-Hesse.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.

's Gravenhage, 23/12 1915.

Geachte redactrice,

Ik laat Mevr. H. - H. gaarne het laatste woord. ‘Slecht lezen’, ‘onwil’ om goed te lezen, ‘ongepaste toon’, ‘geheel verkeerd antwoord’, ‘redeneering bezijden alle logica’, ‘niet zuiver denken’, ‘scheef en verkeerd antwoorden’, ‘vierkante leugen’, ‘eene redeneering heelemaal niet volgen kunnen of willen’, ‘met steentjes gooien’; dit requisitoir is mij te machtig, om mij verder te verdedigen, maar ik aanvaard toch de mij opgelegde straf niet om bij Riko heil te zoeken, en te gaan arbeiden op het spiritistische veld van Wallace, Crookes en Varley.

Ik pleit voor eenige dagen celstraf, en tot afleiding Mevr. H. - H. voor vrouwelijk gezelschap. Het is iets nieuws, dat ik voorstel, maar ik heb *correctie* noodig. Ik voel mij zoo klein tegenover Mevr. H. - H. - *Haar* w e t e n s c h a p bestaat in iemand minder aangename epitheta naar 't hoofd te werpen, en hem op studie te doen, niet bij *haar* w e t e n s c h a p , maar bij die van *anderen.* Ik heb in mijn eerste opstel mijne meening gezegd. Mevrouw H. - H. zegt in haar verzet hare gestaafde meening *niet,* en in haar wederwoord wederom *niet,* maar nu word ik in de leer gedaan bij haar *zegslui.* Waar is dan *haar* w e t e n s c h a p ?

Ik herhaal, geachte redactrice, ik neem afscheid van Mevr. H. - H., met weder ‘groet’.

Hoogachtend heb ik de eer te zijn

Uw Dw.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

II.
Aan Mevrouw S. Hoogendijk-Hesse.

Zeer geachte Mevrouw.

Ook mij heeft de niet bepaald mannelijke toon van den Heer Servaas van Rooyen in zijne gedachtewisseling ‘Stof en Geest’, no. 20 H.L., zeer onaangenaam getroffen. Iedere vogel zingt zooals hij gebekt is. De Heer S.v.R. is dan zeker geen nachtegaal onder de vogels. Ik ben het volkomen eens met wat u schrijft in de H.L. van 22 Dec. Niet alleen dat de toon onwaardig is, waarop hij u antwoordt, maar bovendien welke argumenten! Veel beter was 't zeker dat de Heer S.v.R., alvorens te schrijven over geestverschijningen en Geest, met groote aandacht ging studeeren desbetreffende werken en daarnà, in waardige en mannelijke taal, zijn oordeel uitbracht, eventueel zijn veroordeeling. Hoe goedkoop is spot! Het geminachte Spiritisme wordt herhaaldelijk bestookt met dit onwaardige wapen. Onwaardig vooràl waar een man, die de kwajongensleeftijd al làng is ontgroeid, dat wapen hanteert! Misschien verschillen de Heer S.v.R. en ik wel bijna een menschenleeftijd, maar ik heb dunkt mij toch het recht mijne ergernis uit te spreken over zijne on-wetenschappelijke en onsérieuse behandeling van een onderwerp, dat eerst studie vereischt. In ‘Bijgeloovigheidjes’, in no. 8 der H.L., klinkt diezelfde onsympathieke toon en men treft er dezelfde onwetenschappelijke handeling aan. On-wetenschappelijk, omdat er m.i. vergeefs een betoog in gezocht wordt. Ik zou zeggen: Schoenmaker houdt U bij Uw leest. De Heer S.v.R. neemt een woord in zijn mond, waarvan hij de ontzaggelijke uitgestrektheid niet vermoedt: het geloof! ‘Het *volle* geloof vrijwaart zelfs niet voor bijgeloovige strekkingen. Haast zou men kunnen beweren, dat het geloof in het ongeziene juist het bijgeloof doet spreken.’ Een repliek op deze bewering zou boekdeelen kunnen vullen en daarvoor biedt de H.L. dus geen plaats. Ik geloof echter dat de heer S.v.R. geen juist denkbeeld heeft van ‘geloof’, en ongeloof en bijgeloof! Bijgeloovig in hevigen graad is zeker hij, die ‘terstond twee messen vaneen schuift die kruislings liggen’! En mij is het een ònomstootelijk bewijs, dat iemand, behept met een dergelijke onbegrijpelijke bijgeloovigheid, niet kàn oordeelen over ‘Geloof’ in universeele beteekenis! Ja, die traditie is een doods-vijand! Waartoe traditie een mensch al niet brengen kan!

In datzelfde artikel spreekt de Heer S.v.R. in denzelfden geest over de Amulet en Fetichmus. Het zou mij te ver voeren ook hier verder op in te gaan, maar dat bewuste artikel ademt denzelfden geest als zijne gedachtewisseling ‘Stof en Geest’.

Geachte Mevrouw, ik ben geen Spiritiste. Ik heb de philosophie van 't Spiritisme, ofschoon niet grondig, bestudeerd, maar toen ik eenige seances heb medegemaakt om ‘eenig’ bewijs althans te zien, heb ik mij geheel van 't Spiritisme afgewend. Ik ontkèn geen mogelijkheid, en dat men ‘geesten’ kan oproepen, enz. enz., kàn waar zijn, maar ik ben van die mogelijkheid absoluut niet overtuigd. Altijd echter zal ik het opnemen voor het Spiritisme, waar men haar hoont en belachelijk maakt. Ik vind het klein en dom, om maar à tort et à travers te loochenen wat *niet* in de lijn van ons bevattingsvermogen ligt. En zeker weet ik dat daar eene geestelijke wereld is, waaruit wij nog zéér weinig weten; eene hoogere, geestelijke wereld, wier wetten wij met ootmoed en ontzag moeten trachten na te gaan en eerbiedig ons geestelijk oor te luisteren leggen als uit dat ònbekende land fluisterstemmen tot ons komen.

Dat een gezond verstand zich echter pare aan een rijk en innig gemoedsleven, aan eene echte, gezonde mystiek. Dit geef ik den Heer S.v.R. bescheiden maar dringend ter overdenking.

Met geestverwante groet:

Hoogachtend
Uwe dw.
Dec. 1915.
SOPHIE HARDENBERG.

Indische brieven.

Middernacht werd ik gewekt; mystiek-dévoot klonk het gezang van de Mohammedanen in de missigit. Het begin van Raja Hadji, een Atjehschen feestdag.

Wij besloten dien dag een mooi plekje Indische natuur op te zoeken, en gingen dadelijk na het ontbijt op weg naar Lhonga. Halfweg begonnen de eerste regendroppels ons vrij ongemakkelijk véhikel binnen te vallen. En al gauw werden we genoodzaakt alle zeiltjes neer te laten.

Schuin streek de regen in mijn gezicht. Een parapluie, met de grootste omzichtigheid opgestoken, hielp voor een oogenblik. Totdat een onderdrukt 'tida'[1], van den syce[2], mij waarschuwde dat ik hem in zijn doorzichtig gazen-rosegebloemd baatje prikte, zijn rug raakte, wat hem ontegenzeggelijk een minder aangenaam gekittel bezorgde.

Dadelijk sloot mijn broer het marteltuig, wat niet zonder hoofdbreken gepaard ging, de zeer beperkte ruimte in aanmerking genomen.

Ik trok mijn wit-kanten sjaal over mijn hoed, schoof zoo ver mogelijk achter in het nauwe karretje, en zette mij stram. Een minder prettige eigenschap van deze karretjes is, dat men er steeds scheef moet zitten, altijd zakt men naar de achterzijde, en daarbij komt de besliste onmogelijkheid dat men beiden achterin kan zitten.

Knie aan knie met je overbuur is minder geschikt voor gewone, prozaïsche menschen, alleen verliefde voelen zich senang in deze roerlooze houding bij een stijgende

1) Niet.
2) Koetsier.

temperatuur, zoo om en bij de zes en negentig.

Telkens passeerden ons mooi aangekleede Atjehers, vrouwen en kinderen. De kleine meisjes kransjes gele en witte tjempakka in het git-zwarte haar. De vrouwen bonte sjaals, geel en rose in soepele plooien om hoofd en schouders gedrapeerd, gedeeltelijk het zwart of rood fluweelen jakje bedekkend.

Belangstellend keken ze ons na. De mannen mooie sarongs, in zachte tinten, om hun slank lenig lichaam, en de kunstig gevouwen hoofddoeken karakteristiek boven de donker melancholische oogen.

Wij naderden hoe lang zoo meer de bergen. Nu zou ik ze dan eindelijk van nabij zien, de dicht-begroeide bergen, die wij dagelijks gehuld zien in een blauwen nevel of lage wolk.

Afwisselend reden we, tusschen hooge klapperboomen, hier en daar een schilderachtig atap-huis, platanen, waringins en alsemboomen. Dan weer uitgestrekte sawahs, enkele geheel onder water, andere als fijn-groen helm, golvend in den wind.

Uit een schilderachtig boschpad kwamen dartel twee karbouwen gehold, de wijde hoornen fier omhoog; regelrecht liepen ze op ons karretje aan, keken met hun groote oogen eenigszins verbaasd, en passeerden ons toen op de manier van een olifant, die vlak bij zijn voet een eekhoorntje gewaar wordt, en met grootmoedig air zijn been een oogenblik omhoog houdt.

Andere stonden rustig te grazen links van den weg, de jonge karbouwtjes dicht bij.

Schitterend verrijzen de bergen, grootsch, machtig, zoo van héél nabij.

Zwermen miniatuur-vogeltjes, bruin met witte kopjes, vliegen van de sawahs in een eenzamen struik.

Eindelijk stappen we uit. Luisterend naar het eeuwige lied van de zee, stonden we stil.

Wel was de regen minder erg, maar wij besloten in de ‘Pasangrahan’ een onderkomen te zoeken totdat het droog was.

Wij waren namelijk in de veronderstelling dat men er vrij binnen kon gaan, om te rusten en iets te gebruiken.

De inlandsche bediende zei, dat hij den sleutel zou vragen aan Toewan controleur. Ondertusschen vonden we een droog zitje in een mooi begroeide hut met bank.

Poëtisch land. Het witte zeekoraal bracht me in verrukking, ik durfde mijn voet niet neerzetten, en toen ik een stukje opraapte, zei mijn broer: ‘laat toch liggen, aan het strand vinden wij veel mooier koraal.’ De paden zijn ermee bestrooid, een ongekende weelde. Hier vertreedt men het, in Holland wordt het enkele stukje als een curiositeit met trots uit de antiek-glazen-kast genomen, bewonderd, en voorzichtig er weer ingelegd.

‘Hier te wonen,’ zegt mijn broer.

‘Ja, dat moet idyllisch zijn.’

Alles ademt rust, vrede; geen geluid van stemmen, of geratel van wielen. Voor het huis de hooge statige tjimaras met hun fijn dennengroen. Achter in den tuin de djeroek en andere vruchtboomen. Twee groote gele djeroeks[1)] liggen in het pad.

Daar stond de controleur opeens voor ons, blonde man, open, intelligent gezicht.

Na kennismaking vroeg hij ons al gauw mee te gaan naar zijn huis, en bood aan, ons de mooiste plekjes te laten zien.

‘Zendt uw sado maar weg, ik zal u met mijn auto naar huis brengen. Ik moet toch de wegen inspecteeren.’

1) Citroenen.

Wij traden de koele controleurs-woning binnen, en werden gastvrij door mevrouw van D. ontvangen. Sympathieke blonde vrouw. Gracieus zag zij er uit in de fijne kabaja met de karakteristiek Atjehsche gouden spelden, en de fraai gebattikte sarong, bruin motief op mat-blauw fond.

Enthusiast vertelde Mr. van D. over zijn werkzaamheden en zijn omgang met de Atjehers.

'Ik behandel ze precies als den Europeaan, dezelfde beleefdheidsvormen, en dat waardeeren ze, voelen ze. De Atjeher verdraagt wel dat je hem een klap of stomp geeft, wanneer hij het verdiend heeft; je hebt kans dat je er een terug krijgt, maar daarmee uit. Een schop daarentegen vergeeft hij nooit. Begaat een Europeaan de onvoorzichtigheid, een Atjeher een schop te geven, dan kunt ge ervan verzekerd zijn dat een moord het gevolg is. Hij vergeet het niet, en wacht zijn tijd af, om wraak te nemen.

Zelfs onder Atjehers vergeeft men een schop niet. Is het mij bekend, dan zet ik zoo'n man gevangen, alleen om een moord te voorkomen.

Na drie maanden zitten, laat ik dan den beleedigde komen, en zeg: 'Ben je tevreden over de straf, die ik hem heb gegeven?' Meestal zegt de man dan:

'Ja soedah toewan.' Soms wil hij er niet van hooren.

Merkwaardig genoeg, komt het meer dan

eens voor dat het een oud wraak-gevoel is, dan hoor ik met verbazing:
‘Hij heeft mijn vader geschopt toewan,’ of wel: - ‘Hij heeft mijn grootvader geschopt.’

Er wordt een nieuwe brug aangelegd over de rivier, wij reden over de oude, en sommige planken bewogen onder den wagen.

Aan de andere zijde der rivier de keurig onderhouden wegen, hier heuvelachtig terrein, wild-Indische natuur.

Midden tusschen het welig groeiende kruidjeroer-me-niet stappen we uit. Alle blaadjes vouwden zich op, toen we ze aanraakten.

En het stak de scherpe, venijnige doornen naar ons uit, die eerst schuil gingen onder de zacht uitgespreide, fijne blaadjes.

‘Pas op,’ klonk de waarschuwende stem van Mr. v. D. toen ik mijn hand uitstak, om het roode bloempje te plukken, wat op een afstand sterk doet denken aan de Hollandsche roode klaver. Toen mijn broer mij een takje gaf, en een doorn pijnlijk diep in mijn vinger drong, dacht ik onwillekeurig aan iemand, die je met het vriendelijkste gezicht van de wereld de grofste hatelijkheid zegt.

Nu wandelden we onder de palmen, over golvende heuvels, tusschen wilde lelies een enkele nog in bloei, andere reeds de groote witte zaadbollen overvloedig rond zich gestrooid.

Voor ons het gezicht op de zee, links de machtige bergen. Als in een halven cirkel woelt en worstelt de zee, de wit-schuimende koppen krullen zich om, dan gedwee, loopen ze op het blanke strand. In hun eeuwiggroen, weeldrig gewaad de bergen, van het fijnste smaragd tot het diep bronzende groen. Speling van het licht. Grillige wolkgevaarten aandrijvend uit het westen.

De zee, in doorzichtig teer-groen en tinten, stoeit om het dicht-begroeide eilandje, eenzaam liggend in de verte. Dichter bij, meer naar links, verheft zich een steile rots, koel ijzig-trotsch steekt hij zijn top omhoog, groote schildpadden leven daar en worden er gevangen.

Aan het strand wordt door den Atjeher zout gemaakt. Door aanhoudend koken van het zee-water, krijgt hij het mooiste zout. Dit doet de Atjeher, die minder geschikt is voor ander werk door ouderdom of zwakte.

Op een gegeven oogenblik zei onze gastheer: ‘Ziet U dien hoogen berg. Nu, daar heeft Toekoe Oemar zich tijdelijk schuil gehouden in de grot. Het is een enorme klim, voor een dame bijna ondoenlijk. De vrouw van Kapt. D. heeft het gedaan, maar was den volgenden dag ziek.’

Meer landwaarts gingen we over glooiende heuvels, toen een schilderachtig bergpad op, sterk stijgend. Links de hooge steile wand van een dichtbegroeiden berg, rechts weliggroeiend struikgewas, en hoog tegen den blauwen hemel de sierlijke kruinen der palmen.

Vlak voor onze voeten vloog in dartel spel een groote vlinder, slank, geel-goud lijfje tusschen dof-zwarte vleugels. Plots steeg ze hoog in de blauwe lucht, toen verdween ze in het dicht gebladerte.

Zoo groot waren haar vleugels, dat we haar het eerste oogenblik voor een klein vogeltje hielden.

De zware regens hadden het water van het bergpad doen stroomen, de licht-gemarmerde steenen schoon gespoeld, zoodat hier en daar de scherpe hoeken uit de blanke aarde staken.

Een heerlijk aroma hing in de zoel-vochtige atmosfeer, warm trilde en ademde de ziel van het tropische bosch, vermengd met de geur van kamperfoelie en mirthe.

Langzaam stegen we hooger, indrinkend de goddelijke schoonheid van dit arcadia.

Plots stonden we stil; voor onze oogen ontspande zich een machtig-schoone natuur. Rechts aan onze voeten het diepe ravijn, en het gezicht op zee, nu naar den oever toe nog meer omlijnd door de hooge bergen. - Machtige impressie.

Met grage handen grijpend naar het leven in zijn uiterste schoonheid, een opperste uiting van weelde.

Een hevig begeeren van den god-mensch, deze intense schoonheid te omvademen, te leggen voor eeuwig diep, als een onuitwischbaar beeld, in de stille kameren van ons diep innerlijk zijn. Ongeweten van de menschen, de schoonheid die bijwijlen het vreemde licht in onze oogen legt, de stille gebaren in onze trage handen.

Vlakbij floot een vogel in het dichte hout. Weer fladderde een vlinder langs de bergwand, coquet de zwarte vleugels uitspreidend, toonend de weelde van zijn fijne vleugelkens met de licht-lilamoesjes op het dof-zwarte fond.

Traag liepen we door. Verderop wees Mr. van D. op een grooten steen, een stuk rots.

‘Hier in dezen steen kan men water vinden. Alleen met de linkerarm kan men er ingaan en het water er uitscheppen in de holle hand.’

Een compagnie soldaten, halfdood van dorst, ontdekte daar het water. Dorst in het Oosten, wanneer de zon brandt op het lichaam, en de straaltjes als slangetjes over borst en rug loopen, alle vocht uit het lichaam persende, dan eerst weet men waarlijk wat *dorst* is.

Gezellig pufte de heerlijke ruime wagen; wij stapten in, en voort ging het, nu over zachte, groen-begroeide wegen.

In de verte graasde een kudde ossen, gemoedelijk midden op den weg. Even schokten we in de hoogte, bij het overgaan van een kleine brug. Vroolijk toeterde onze gastheer erop los, maar de vrienden trokken zich er weinig of niets van aan, spitsten even de ooren, en kuierden rustig door. Zalige rust van het onbewuste.

Wij reden aanmerkelijk minder snel, en bijna stonden we vlak voor de groote gedweeë ossen, toen ze op het luid geroep van onzen gastheer en van den Atjehschen chauffeur uitéénstoven.

‘Kent U Mata Ajer[1)] al?’ vroeg onze gastheer. Op mijn ontkennend antwoord reed hij een zijweg in, en voort ging het weer, nu langs uitgestrekte klappertuinen, op den achtergrond de bergen in voorname rust tegen den blauw-gevoileerden hemel.

Of wel wij zagen rustig grazende ossen, omringd door een menigte bongos, slanke, sneeuw-witte vogels op vrij hooge pooten. Bij oogenblikken staan ze onbeweeglijk, de slanke lijfjes bijna lijnrecht naar omhoog, twee aan twee naast de koppen der ossen. Deze vogels plegen de ossen te bevrijden van hinderlijke insecten, en ook zoeken ze de wormpjes en larven, te voorschijn komend, omgewoeld door de hoeven der logge dieren.

Toen wij te Mata Ajer uitstapten, kwam de Oleë-balang, het kamponghoofd, dat daar aangesteld is het te onderhouden, en de komende bezoekers te ontvangen op Mr. v. D. af, sloeg aan, maakte een buiging, en drukte de hand van zijn toewan controleur.

Op beminnelijk-vriendschappelijke manier sprak Mr. v. D. in vloeiend Maleisch met hem.

Merkwaardig het fijngevlochten manden-hoofddeksel - wat alleen de hoofden en meergegoeden dragen. Onwillekeurig doet het je denken aan een cachepot, - dan de donkerblauwe uniform met gouden knoopen, en onder uit de korte jas de bonte rand van de korte sarong.

Karakteristiek is de voornaamheid en eigenwaarde den Atjehers eigen. Verscheidene van deze hoofden zijn van vorstelijke afkomst. Hij wandelde met ons rond, sprak met Mr. v. D. over de Atjehsche benaming van enkele boomen en bloemen, waar ik naar vroeg.

Ongekunsteld is de natuurlijke vriendelijkheid, die letterlijk als een lichtstraal glijdt over het fijne, bruine gelaat, wanneer ge hun groet hoffelijk beantwoordt.

Nog ziet men enkele steenen van het fundament, niet noemenswaardige overblijfselen, van de vroegere vorstenwoning, die hier gestaan heeft, op korten afstand van een hoogen dicht-begroeiden bergwand.

Nu is er op die plaats een overdekte gelegenheid, met enkele tafeltjes en stoelen, waar men kan rusten.

In gedachte zie ik het vroegere paleis in Oostersche trant gebouwd. De voornaam witte zuilen dragend het donker getinte vreemdgebogen dak, met de karakteristieke punten scherp piekend in den blauwen hemel. Dan valt mijn oog op den Pohon Loo, een wilden vijgenboom, machtige stam, breed getakt, hoog zijn kruin verheffend.

1) Mata = oog, Ajer = water.

Zinnebeeld van kracht en schoonheid. Tusschen de koelglanzend ovaal-gevormde bladeren de trossen wilde vijgjes.

Een zacht ruischen klaagt als een zucht door de bladeren, de weemoed van het vergane leven, en, ik zie grove handen, en ik zie bloed, druipend langs de witte pilasters.

'Mevrouw', werd ik uit mijn gepeins gewekt, 'zie eens, hier is het water dat uit den rots ontspringt, en daardoor altijd koel is, heerlijk om een bad te nemen.'

Nu gingen we een bruggetje over, en aan den oever van de beek staat een ouden, artistiek vertakte waringin, als met grillige armen omstrengeld door een bloeiende liane.

In de verte slingert zich een schilderachtig bergpad om een hoogen berg.

Vlakbij klonk het metaalachtig gezoem van den tongerek, een sterk, mystiek-Oostersch geluid. De schuivende beweging van de vleugels tegen elkaar. Origineel is, dat zijn doorzichtig achterlijf de indruk geeft, dat het hol is; of dit ook werkelijk het geval is, en het geluid daardoor die metaalachtige klank krijgt is een vraagstuk, wel waard door heeren natuur-pluizers op te lossen.

Wij namen afscheid van den Oleë-balang, en stapten in.

Donkere wolken dreven aan. Nu wees de chauffeur Mr. v. D. op de zware bui die boven Koeta Radja viel. Vlug de wagen dicht gemaakt, en bij stroomen viel het hemelwater op ons pad. Maar, o wee, - langzamerhand werd de weg onbegaanbaar. Het gras omgewoeld, het begin van verbetering. Één plakkende, glibberige breimassa, en tot overmaat van ramp de weg hellend. De dubbele versnelling bracht geen merkbare voortgang, integendeel, zuchtend en steunend vertraagde hij zijn gang - plots - daar zaten we, zoo vast als een muur, diep in de klei. 'Uitstappen', klonk het parool.

Onwillekeurig schoot me een brief te binnen van een oorlogscorrespondent uit België, in 't begin van den oorlog, die met zijn auto in de klei zat, en voort *moest*, op gevaar van eigen leven.

Ik wandelde onder een stortregen en hevigen wind de helling op, maar al heel gauw werd het een worstelen. Iedere stap pekte in de breiachtige klei, groote kluiten klodderden zich aan mijn lage, witte schoentjes. Onmeedoogend gutste het water langs mijn dunne, wit batisten japon. Nu en dan greep ik me aan een boom vast, om staande te blijven, en deed wanhopige pogingen mij van de modder te ontdoen, maar de overtreffende trap van alle denkbare kleefstof is wel de Mata-ajarsche klei.

Het humoristische van het geval was, dat men, menschelijker wijs gesproken, overal tegenop kan, behalve met een motor-car tegen een kleiachtigen heuvel.

Een goed eind van de stad verwijderd, en, om mij heen kijkend, in geen velden of wegen een huis. Links een kleine tabaks-aanplant, rechts van den weg hoog opgegroeide cactussen, ordelijk naast elkaar geplant, als een soort haag, maar, 't scheen wel of ze zich onwillig schikten, deze wild-grillige kinderen der natuur.

Eindelijk, daar kwamen de groote en kleine Atjehers bij tientallen tegelijk aanzetten, en sleepten den machteloos steunenden en puffenden wagen uit de diepe voren. Traag ging het nu den heuvel op. Aardig was het te zien, hoe ze er plezier in hadden hun toewan controleur uit de modder te helpen.

Ach! - gebeurde dit meerdere malen in anderen zin, de wereld was een paradijs.

Mijn philosophische stemming sloeg plotseling over in een onbedaarlijke lachbui, toen ik mijn broeder in 't vizier kreeg. Zijn anders onberispelijk wit pak van boven tot onder met slijk bespat, groote klompen klei onder de voeten, precies een chocolade kereltje met poeder-suiker bestrooide topi, en schouders.

Op den heuvel stapten we in. Wij waren nog wel niet uit de modder, maar nu kwam Mr. v. D. op de ingenieuse gedachte, de voorwielen aanhoudend heen en weer te bewegen, verminderde daardoor de mogelijkheid van vastzakken, en bovendien gingen we nu de helling af.

Toen we eindelijk het slechte gedeelte doorworsteld hadden, en de weg glad en effen voor ons lag, waren we gedwongen te wachten op den chauffeur, die nog niet teruggekeerd was van zijn boodschap naar den Oleë-balang.

Daar wachtend, kwamen al héél gauw eenige Atjehsche vrouwen en meisjes om den wagen, lachend keken ze naar binnen. Mooi zijn die Atjehsche jonge meisjes in haar schilderachtige kleeding met de fijne gezichtjes en melancholische oogen. Een van haar droeg een kransje witte, sterk-geurende tjampakka in het haar, gracieus hing de gele sjaal over het zwart-fluweelen jakje met de korte mouwtjes.

Voor zichzelf sprekend is het staaltje, wat Mr. v. D. ons vertelde over de gezindheid van de Atjehers.

Komen de oudere en jongere Atjehers bijéén, een vergadering kan men het noemen, dan is de jongere generatie het altijd met den toewan controleur eens over het aanleggen of verbeteren van wegen, of wel andere zaken in hun eigen belang.

Maar de ouderen, die getuigen zijn geweest van den oorlog, geven niet gereede hun instemming.

Vriendelijk lachend trad de voornaamste Oleë-balang op Mr. v. D. toe, een prettig, goed gezicht. Hij betuigde zijn spijt over den weg, en in de manier, waarop hij tegen onzen gastheer sprak, lag zooveel natuurlijke beminlijkheid.

Ik bewonderde het vloeiend Maleisch van Mr. v. D. Enkele jaren geleden schreef hij een boek over het Koeboesch. Maanden had hij in de eenzame wildernis geleefd onder deze menschen. In mijn volgenden brief hoop ik meer over dit boek te vertellen.

Hè, mijn maag voelde akelig hol, ik begon honger te krijgen. Sedert half acht niets substantieels verorberd dan een stuk choco-

lade, en inplaats van om twee uur thuis te zijn, was het nu zoo successievelijk halfvier geworden.

Gelukkig, daar was de chauffeur ook, en nu ging het een heerlijk gangetje naar honk.

Wij dankten onzen allervriendelijksten gastheer en kwamen bij vieren rijsttafelen. Nat en beslijkt als ik was, half uitgehongerd. Mijn broeder kon de verzoeking niet weerstaan zich eerst te verkleeden.

De goede boys hadden toch nog wat voor ons bewaard. Alleen keek de oude Samédin nog gewichtiger dan gewoonlijk, over zooveel jeugdige buitensporigheid. En de jonge Sandreman lachte toen we het vertelden. Hij schudde zijn donker hoofd, toen ik hem mijn beslijkte schoentjes toestak, en met een tragisch gebaar mijn natte, beslijkte japon bij elkaar nam.

''t Is toch een heerlijke dag geweest?'

'Ja, een onvergetelijke dag.'

MADELEINE HEIDESTEIJN.

Een Ontmoeting door Martinia. (*Vervolg en slot van No 29*).

Uitvorschend zag mijnheer van Maren zijn kind aan; toen zei hij, met nadruk: 'Ik heb nauwkeurig geïnformeerd, alles is waar, en er is nog vrij wat meer aan het licht gekomen, dat niet voor meisjesooren bestemd is. Ik kan het mezelf niet vergeven, dat ik me zoo door zijn glad gezicht heb laten inpakken, en zoo blind was. Eigenlijk had ik veel eerder het huis voor hem moeten sluiten, en - ik geloof dat het net bijtijds is!'

Arme Lottie! Ze hield zich goed voor de anderen, doch toen ze eindelijk alleen en op haar kamer gekomen was, liet ze zich gaan; snikkend viel ze voor haar bed neder.

Net bijtijds! had papa gezegd.

'- O neen, Papa, het is al te laat, al te laat!

Zijne lippen hebben de mijne reeds gekust, zijn arm heeft hij om mij heen geslagen, mijn hoofd heeft aan zijn borst gerust.

Wat al lieve woordjes heeft hij in mijn oor gefluisterd:

'Lotteke, kindje, ik zou je niet meer kunnen missen; je moet mijn vrouwtje worden.

Ik zal aan mijn vader schrijven, doch laat ons nog tot Paschen wachten, tot ik examen gedaan heb, voordat je er ook nog aan anderen iets van vertelt. Nu zal ik studeeren, ik beloof het je; ik weet, dat ik geluierd heb, maar nu is het wat anders: ik weet nu welke prijs mij wacht. Je ouders zouden ook nog zeggen, dat je te jong bent: pas negentien geweest, misschien noemen ze het nog kinderspel. Maar wij weten wel beter, nietwaar?' -

De tranen stroomden haar over de wangen bij die herinnering; ze drukte haar gelaat in de kussens, om haar snikken te smoren en Trees niet wakker te maken, die in het aangrenzende kamertje de slaap des onschulds sliep.

O, die ellendige dagen die volgden! Uit Agnes kon ze ook niet veel wijs worden; die liep met een strak gezicht in het huis rond, en vermeed blijkbaar een intiem gesprek met haar! O, was hij maar nooit, *nooit* over hun drempel gekomen; de rust en de vrede had hij er geroofd!

- Lusteloos deed ze haar gewone werk.

'Wat heb je toch?' vroeg Ma telkens bezorgd. 'Je ziet zoo bleek, kind!'

‘Och, niets, hoofdpijn,’ weerde Lottie dan af; ‘t zal wel weer beter worden!’ Doch als ze alleen was, dan staarde ze tijdenlang voor zich uit, doelloos, en met een pijnlijken trek op haar gezichtje, een trek, die ze met alle kracht nog voor de huisgenooten wist te verbergen.

Een week had de toestand al zoo geduurd! Toen - ze lag al een tijd in haar bed, zonder de oogen gesloten te hebben, - werd behoedzaam de deur van de slaapkamer geopend, en trad Agnes binnen, een peignoir om, en de hand beschuttend voor de kaars, die ze droeg, om het licht niet ineens te fel door de kamer te laten schijnen.

‘Lottie, slaap je al?’ vroeg zij zacht.

‘Neen!’ klonk het terug.

Agnes zette de blaker op tafel, plaatste een portretlijst ervoor, en kwam, vast besloten, bij Lottie op den rand van het ledikant zitten.

‘Lot, wat heb je de laatste dagen toch?’

‘Niets!’ antwoordde deze, doch de vochtige glans harer oogen en haar trillende lippen verrieden genoeg de onwaarheid die zij sprak.

‘Je jokt!’ zei Agnes onbarmhartig. ‘Zeg me één ding: heeft van Steensen je gevraagd dien laatsten Zondagavond, toen je zoo opgewonden thuiskwaamt, en vertelde Freddy ontmoet te hebben?’

Lottie antwoordde niet, doch was ook niet bij-machte de snikken te onderdrukken, die haar lichaam deden schokken.

‘Antwoord me!’ zei Agnes, bijna ruw, ‘héét hij je gevraagd?’

‘Ja!’ klonk het, nauw hoorbaar.

‘De fielt!’ Agnes' stem was schor van woede! ‘Wil *ik* je eens wat vertellen?

Vrijdag tevoren, toen ik naar Toonkunst ging, wachtte hij me blijkbaar op, en stond erop me weg te brengen. Hij vroeg toen, of ik deze avond niet verzuimen kon: hij had me iets heel gewichtigs te vragen. Ik vond deze manier van doen niet erg comme il faut: zoo iets van den vrijer van de meid, die staat te wachten! Ik liet hem dit dan ook eenigszins merken, en zei, dat ik niet wegblijven wilde van de repetitie en dat hij maar bij ons aan huis moest komen, als hij me spreken wou! - Misschien heeft hij nu wraak willen nemen! God weet, of hij mij, als ik met hem meegegaan was, niet hetzelfde gevraagd had, en of ik dan óók niet - evenals jij, - hem geloofd en geaccepteerd zou hebben!’

‘O, Agnes,’ kermde Lottie, ‘te denken, dat ik mij door hem heb laten kussen, dat ik hem zoo geheel vertrouwde....’

‘Schrei niet, Lot’, zei de andere teeder.... ‘Ik vrees, dat ik even goedgeloovig zou zijn als jij. Laten we ons jonge leven niet bederven door de gedachte aan hem, hij is niet waard dat je één traan om hem laat!’

‘Maar waarom zou hij me dan toch gevraagd hebben, als hij er zoo weinig van meende?’

‘Och,’ zei Agnes minachtend, ‘denkelijk om een prettig huis van aanloop te hebben in zijn studententijd. Zijne scharrelpartijen konden evengoed doorgaan. *Jou* kad hij bij zijn familie en kennissen presenteeren, het andere soort zou er genoegen mee moeten nemen op den achtergrond te blijven. O, Lot, Lot, hoe gelukkig toch eigenlijk dat hij ontmaskerd is!’

Stil zaten ze zoo een poos, de hoofden tegen elkaar; de rustige, geregelde ademhaling van Trees was, door het dunne beschot heen, duidelijk hoorbaar.

‘Weet je wat je doen moest, Lottie?’ zei Agnes ineens. ‘Ik heb er al eens vaker over gedacht: je moest voor iets gaan studeeren. We zijn met ons drieën meisjes, Ma is zoo flink, dat zij het eigenlijk best buiten onze hulp kan stellen, als het moest, en Trees heeft heelemaal geen studiehoofd, die is niet gelukkiger dan wanneer ze in de keuken puddinkjes mag prutsen, of stof af mag nemen. We mogen er alle drie aardig uitzien, toch is er vooruit niets van te zeggen of we ooit zullen trouwen of niet. Wat moeten we dan later met ons allen in huis doen? Jij hebt de derde klas van de H.B.S. doorloopen, bent er toen afgegaan, omdat je ziek werdt, en een tijd naar buiten moest. Waarom zou je nu nog niet voor het een of ander kunnen gaan leeren? Dan heb je meteen geen tijd voor muizenissen!’

Moederlijk streek ze Lottie over het lange, blonde haar.

't Was deze, of de spanning der laatste dagen van haar wegzonk; ze voelde zich zoo week, zoo veilig bij Agnes; alles, *alles* had ze haar op dit oogenblik wel willen belooven.

‘Ja’, zei ze, ‘ik geloof wel dat je gelijk hebt, ik zal het doen!’

De ander glimlachte even.

‘Je moet er eerst maar eens goed over denken, hoor, ik denk niet, dat Papa er iets op tegen zal hebben. Ik voel me al te oud om opnieuw te beginnen, en heb er trouwens ook geen geduld voor, doch met jou zal het best gaan. En je bent dol op kinderen, 't zal voor jou geen straf zijn, om later voor een klas te staan!’ Toen gaf ze haar een kus: ‘Nacht, Lot! Nu probeeren te slapen hoor, en niet meer tobben!’

Agnes ging heen, doch bij de deur gekomen, keerde ze zich nog even om, en zei zacht: ‘Prop had het toch bij het rechte eind, maar hij was te eerlijk om voor verklikker te spelen. Hij had *beter* verdiend, dan door dat sujet verjaagd te worden!’

De schare verhief zich, om heen te gaan, in ernstige aandacht. Lottie van Maren streek met de hand langs het voorhoofd: foei, wat had ze zitten soezen en droomen! Zijn woorden waren over haar heengegaan, enkele beelden had ze gegrepen en vastgehouden, doch grootendeels was dit weer voor haar geweest een uur van herinneren, van afdalen naar kleine voorvallen en groote gebeurtenissen uit haar jonge-meisjestijd. Niet dikwijls liet ze zich meeslepen door beelden uit het verleden: er school voor haar teveel weemoed in. Nu ook, nu wilde zij ze weer van zich afzetten; straks, buiten in de frissche, opwekkende lucht, daar zou ze weer geheel worden, zooals men haar hier kende: het pittige, opgewekte onderwijzeresje!

Dikke vrouw Harmsen, màak dan toch voort! Daar gaat me dat mensch nog op haar gemak een praatje aanknoopen met een geestverwante.

Bijna stampte Lottie met den kleinen voet

op den grond! - Gelukkig, de andere vrouw is wijzer, gaat er niet op in! Maar o, noodlot, daar stevent de kosteres ook nog op haar af; die denkt zeker: of de juffrouw wat later thuiskomt, dat hindert niet, die heeft geen huishouden, dat op haar wacht!

'Juffer van Maren, ik was blij U weer eens in de kerk te zien! Enne, - maakt Truitje het goed op school?'

'Zeker, juffrouw, dat gaat best, 't is een aardig, vlug meisje!'

Een blijde glans vertoonde zich op het gezicht van Truitje's moeder.

'Wel, wel, dus U is nogal tevreden over haar, daar ben ik blij om. 't Is ook mirakel zoo gek als ze op U is; 't is de juffrouw voor en de juffrouw na! Alle kinders hebben altijd de mond vol van U!'

Lottie glimlachte, en daar ze zag, dat de vrouw de handen in de zijden zette, gereed tot een genoegelijk praatje, zei ze haastig:

'Ik kom nog wel eens bij U aanloopen van de week; nu moet ik gauw naar huis!'

Gelukkig, eindelijk was ze buiten; ze scheen wel de laatste van allen te zijn! Het grint knarste onder haar vluggen voetstap, een zucht van verademing ontsnapte haar.

Ze was voortdurend in angst geweest, dat ze straks nog tegelijk bij de kerkdeur zouden staan, Prop en zij. Stel je voor! Nu was ze dan toch eindelijk veilig!

Ze juichte te vroeg! Naast het hek, onder den hoogen beuk, die als een trouwe wachter het vriendelijke witte kerkje scheen te beschermen, stonden Dominee Scheffers, ouderling Loos en Prop. Ouderling Loos moest den tegenovergestelden kant uit, en nam hier afscheid.

Vlug wilde ze het drietal voorbijschuiven, doch daar trad Dominee Karelsen haar in den weg.

'Juffrouw van Maren, wat een verrassing U hier te zien!'

'Mijnheer Karelsen!', stamelde ze, de toegestoken hand drukkend, 'hoe toevallig, nietwaar?' -

'Kent U elkaar?', vroeg Dominee Scheffers aangenaam verrast.

'Stellig!' zei Prop met warmte. 'We zijn al heel oude kennissen, nietwaar! Hoe gaat het thuis? Ik ben blij weer eens van allen iets te kunnen hooren!'

'Maar dat behoeven we toch niet onderweg af te handelen,' animeerde Dominee Scheffers. 'Lottie is eene groote vriendin van ons, en mijn vrouw en ik mopperen al genoeg, dat we haar veel te weinig bij ons zien. Kun je niet meegaan een kopje koffie drinken?' Lottie weerde dit af: neen, ze had een afspraak met Marie van Zon, ze moest gauw voortmaken, want ze wilden een groote wandeling maken....

'Dan weet ik nòg beter!' Dominee Scheffers wreef zich de handen. 'Collega Karelsen heeft beloofd tot morgenochtend onzen gast te zijn, vanmiddag gaan we hier den omtrek eens verkennen! Nu komt U vanavond heel huiselijk een kopje thee drinken; dat zal mijn vrouw ook pleizier doen!'

'Uitstekend, uitstekend,' viel Prop bij, terwijl hij Lottie met verwachting aanzag.

Wat moest ze doen; weer een uitvlucht bedenken? Neen, dat ging niet, hij kon wel eens gaan denken dat ze niet durfde. Dan maar moedig erop af.

'Tot vanavond dan!' Prop drukte haar stevig de hand! -

Ze zat voor de gedekte koffietafel, het hoofd op de handen gesteund en dacht na. Wat kan het toch vreemd loopen in de wereld; als ze vanavond weer thuis was, zou ze een heel relaas schrijven aan Agnes, die zou groote oogen opzetten, als ze van de ontmoeting hoorde! Was de avond al vast maar voorbij!

Prop was toch bepaald in zijn voordeel veranderd. Dat linksche, dat provinciale, dat hem vroeger eigen was, was er geheel af. Of zagen ze dat *toen* zoo scherp, omdat die *andere* zoo dikwijls naast hem stond? -

Waaraan zou hij deze metamorphose te danken hebben? Hij stond toch ook maar op een dorp in Overijssel, zou dus wel niet veel onder de aristocratie verkeeren!

Maar wacht! - Ze sloeg met de vlakke hand plotseling op tafel.

Misschien was hij wel getrouwd.

Dàt zou het wezen!

Hoe dom, dat ze nu pas op dat idee kwam. Hij had bepaald een aardig, flink vrouwtje, dat ervoor waakte dat hij niet verdorperde, en - zoo het noodig mocht zijn, - de fijne schaaf nog eens hanteerde!

Zottin, die ze was, dat ze zich nog angstig en verlegen gevoeld had bij de gedachte aan, die oude geschiedenis. Die was hij waarschijnlijk al lang vergeten! Alsof het voor hem een kwestie van leven en dood geweest was! Kalverliefde! - Wie weet, hoe dikwijls of hij niet met zijn vrouw gelachen had over vroegere vlammen en flirtations!

Waarom voelde ze een lichte pijn in het hart bij die gedachte?

Kom, wat kon het haar au fond schelen, vanavond ontmoette ze Prop; ze zouden praten over vroeger, enkele herinneringen ophalen, dat was alles! En dan ging het leven van alle dagen weer zijn gewonen gang.

Ze dronk haar kopje koffie leeg en loosde onwillekeurig een zucht!

'Ik mag zeker nog wel "dag Lottie" zeggen; dat "juffrouw" ontsnapte me van morgen in de eerste verrassing!'

'Zeker, Bernard!' en Lottie glimlachte eveneens, terwijl haar hand in de zijne rustte.

'Ik wist werkelijk niet wat ik zag, jou onder mijn gehoor!'

'En ik dan? Ik kende je eerst niet, en dacht telkens maar: op wien lijkt de predikant toch!'

'Wist je dan niet dat ik preeken zou?' Er klonk teleurstelling in zijn toon.

'Totaal niet!' haastte ze zich te verzekeren. 'Het krantje, dat Zaterdags uitkomt, krijg ik Zondags pas boven!'

Hij keek in gedachten voor zich.

Net goed, dat hij het weet, dacht Lottie, anders meende hij misschien nog dat mijn komst *hem* gold. Een ring droeg hij niet, dat had ze al opgemerkt.

'En hoe gaat het Papa, Lottie; nog altijd even opgewekt en flink?'

'Ja, best, Papa houdt zich kranig, gaat nog elken dag naar het kantoor; alleen is zijn haar spierwit geworden, zoo eerwaardig!'

'En is Agnes nog thuis?'

'Ja, tot het voorjaar; dan gaat ze trouwen, ze is druk aan haar uitzet bezig. 't Zal voor Papa een heel gemis zijn, maar gelukkig dat Trees er nog is!'

'Ja, kleine Trees! zeker al een heele dame nu!'

'Trees is een snoes!' Lottie was ineens in vuur. 'Je zoudt haar niet meer kennen.

Ze heeft nu natuurlijk haar haar opgestoken, maar 't is gewoon een beeldje. En zoo eenvoudig en eerlijk van karakter!' Ze wendde zich tot Mevrouw Scheffers, die, evenals haar echtgenoot, het gesprek maar aan de gasten overliet, wel ziende, hoe die beiden weer geheel leefden in het verleden:

'Weet u nog wel, Mevrouw, dat zusje, dat verleden jaar bij me gelogeerd heeft, en met wie ik toen nog een avondje bij U op bezoek was?'

'Ja, een allerliefst meisje', beaamde mevrouw.

'Ze leek erg op jou!' vond Prop.

Lottie was een oogenblik overbluft door zoo'n compliment; ze weerde het beslist af:

'Geen kwestie van! Trees is ons allen schitterend over het hoofd gegroeid. En wat het mooiste is, ze heeft er zelf geen flauw besef van, geloof ik, laat er zich tenminste geen syllabe op voorstaan!' Prop zat Lottie aandachtig aan te kijken, terwijl deze voortging Trees te roemen:

'Wat Agnes en ik aan geduld te kort komen, vult zij aan. Nooit is ze uit haar humeur of is haar iets te veel, altijd staat ze klaar voor een ander. En voor Papa is ze alles! Neen, 't is heerlijk te denken, dat, als Agnes uit huis gaat, Trees haar plaats in kan nemen. Ik zou anders wel graag wat dichter in de buurt willen zitten, het zal voor haar zoo stilletjes worden!'

'Blijft Agnes in de stad wonen?'

'Neen, maar die komt toch gelukkig niet veraf. Een halfuurtje met de stoomtram! Van Elderen heeft zich pas als dokter gevestigd; Agnes en Trees kunnen aan elkaar nog wel heel wat gezelligheid hebben!'

Er werd gebeld: iemand om dominee Scheffers te spreken; Mevrouw begon de thee op te ruimen, en liep bedrijvig heen en weer!

Lottie leunde het hoofd tegen de makkelijke stoelleuning; hé, 't was toch heerlijk, zoo weer eens in een huiselijken kring te zitten; dwaas eigenlijk dat ze hier niet meer kwam! De menschen waren altijd even hartelijk en voorkomend! Maar het liefst zat ze nog maar in haar eentje in haar gezellige kamer! - Gezellige kamer? - Ja immers? Al die portretten van goede vrienden aan den wand, haar luxe-meubeltjes, nog meegenomen uit het ouderlijk huis, haar boekenkastje, waarin geen plaatsje onbezet was! Hoe kwam nu ineens, als ze aan al dat vertrouwde dacht, dat ze pas een uurtje geleden verlaten had, een onbestemd, treurig gevoel over haar, een gevoel, alsof een koude wind over jonge knoppen heenstreek? Was het een onbestemd vóórvoelen dat wat haar thans, met haar drie en twintig jaren, een roeping, een levensdoel scheen - in jonge kinderharten zaden te strooien, die later, op menschenleeftijd gekomen, nog vruchten zouden afwerpen, - haar later toch onvoldaan zouden laten? Dat er een andere roeping bestond, hooger en heiliger, om voor één mensch *alles* te kunnen zijn, inplaats van *iets* voor velen? Zou dat echter nog ooit háár deel kunnen zijn? Of zou zij eenzaam blijven? Dwaas was ze, gewoonweg dwaas, - en als dit nu al het

resultaat was van een geanimeerd gesprek met een paar goede kennissen, dan was het toch misschien maar het beste, dat ze geen verandering bracht in haar, soms wel wat eentonig, bestaan: veel uitgaan zou haar dan misschien maar ontevreden maken!

Een zachte stem wekte haar uit haar overpeinzing: ‘Lottie!’ Ze wendde het gezicht naar hem toe. ‘Kort geleden hoorde ik toevallig dat je Mama gestorven was. Ik kan je niet zeggen, hoe ik ervan onder den indruk was; doch nu er al een jaar over verloopen was, wilde ik er niet meer over schrijven aan je vader. 't Zal een héél verlies voor je allen zijn geweest!’

't Was, of haar ineens de keel werd dichtgeschroefd! Mama! O, hoe ziek van droefheid was ze geweest, toen ze, op een telegram huiswaarts geroepen, eene bewustelooze vond, die, zonder meer bij kennis gekomen te zijn, een dag later in eeuwigen sluimer zonk! - Als in een plotseling fel licht stond dat beeld haar weer voor oogen; ze voelde zich niet in staat iets te antwoorden, knikte slechts. Alsof hij haar ontroering niet zag, ging hij op denzelfden toon voort:

‘Je moeder was een edele vrouw, Lottie. Eerst later heb ik beseft, hoeveel ik aan haar te danken heb gehad! Ik weet nu, dat het met menig jong-mensch, die later schipbreuk leed op de levenszee, en voorgoed verloren ging, nooit zoover gekomen zou zijn als hij in zijn jonge jaren, zóó van huis en in het volle leven gezonden, en dus het meest vatbaar voor vreemde indrukken en verleiding, een tehuis had gevonden, zooals ik het bij je moeder mocht vinden. De omgang met goede, beschaafde vrouwen kàn niet anders dan veredelend werken, en van goeden invloed zijn, juist in zulk een Sturm- und Drang-periode!’

Een lastige, dikke traan welde in haar oog, die ze haastig met haar zakdoekje wegwischte. Ze begreep de bedoeling, die er in zijn woorden opgesloten lag, zoo goed! O, hoe wonderlijk was het leven toch! De man, die zij in kinderlijke onbezonnenheid, in een gril, van zich vervreemd had, wierp zich thans nog op als verdediger, als verontschuldiger van een vijand, die de oorzaak was geweest van die vervreemding. De vergelding was niet uitgegebleven, want Fred van Steensen zwierf thans, zonder bekende verblijfplaats, ergens in Amerika rond, - doch dat kon de wonden, eens geslagen, toch niet ongedaan maken!

Ze kon hem niet aanzien, haar oogen bleven neergeslagen, en staarden naar de in haar schoot gevouwen handen.

Dominee Scheffers kwam weer binnen, zich excuseerend over het oponthoud, en Mevrouw schonk limonade, en liet de schotel met gebakjes rondgaan, zoodat Lottie geen gelegenheid meer overbleef, om zich in haar eigen gedachten, die niet van bijzonder opwekkenden aard waren, terug te trekken. Ze moest nu wel deelnemen aan het algemeen gesprek en in stilte maakte ze de opmerking, welk een goed, verstandig mensch de jonge gymnasiast van vroeger geworden was!

Toen ze ten laatste opstond, om naar huis te gaan, niet bezwijkend voor het aandringen van Dominee en zijn vrouw om nog wat langer te blijven, rees ook Bernard Karelsen uit zijn fauteuil.

‘Zou *ik* het genoegen mogen hebben je even weg te brengen, Lottie?’

‘O, graag natuurlijk!’ antwoordde ze, eenigszins verward. ‘Maar ik kan anders best alleen gaan.’

‘Ja, dàt moest er nog bijkomen!’ protesteerde Dominee Scheffers, doch toen hij de gang inging, om mantel en hoed te halen, speelde er een lachje van begrijpen om zijn lippen! -

Stil liep Lottie naast Bernard Karelsen voort; ze wist geen gesprek te beginnen, en ook haar cavalier deed hier blijkbaar geen moeite toe, en eigenlijk was ze er hem

dankbaar voor. Ze was in geen stemming, om banaliteiten te zeggen of te beantwoorden!

De dorpsweg lag al geheel verlaten; door enkele ramen der lage huisjes scheen nog licht, doch de meeste waren al in duisternis gehuld: wien al vroeg het zware dagwerk wacht, moet ook de noodige rust gegeven worden, om krachten te verzamelen, om dat werk te kunnen volbrengen!

'Lottie!'

Hij was blijven staan, en zij deed eveneens: 't was, of ze haar hart *hoorde* kloppen.

'Lottie, zou het *toeval* zijn, dat we elkaar hier weer ontmoet hebben, of een bestiering?'

Hij had haar beide handen gegrepen.

'Zie mij eens aan, Lottie?'

Ze sloeg de oogen tot hem op: verward, verlegen, - en toch voelde ze een ongekend geluk haar ziel vervullen: zou het nòg mogelijk zijn....?

'Bernard!' stamelde zij slechts, doch het scheen hem genoeg te zijn, want zonder verlof te vragen, trok hij haar naar zich toe, en kuste haar frissche roode lippen!

Dicht naast elkander gingen ze thans verder, tot ze bij de woning gekomen waren, waar Lottie kamers had! Bij de deur vatte hij nog eenmaal haar hoofdje tusschen zijn handen:

'Tot morgen, nietwaar liefste?'

En haar stralende oogen antwoordden hem, méér nog dan haar lippen:

'Tot morgen!'

Alkmaar.

2 Februari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 31.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme blieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Het Europeesch evenwicht.

De machtsbalans der groote mogendheden in Europa is gedurende de 2e helft der negentiende en het begin der twintigste eeuw aan groote schommelingen onderhevig geweest. De oorzaken dezer schommelingen waren in dit tijdperk niet steeds dezelfde. In de 2e helft van dit tijdvak was het de koloniale politiek der groote mogendheden die grootendeels de groepeeringen der groote staten bepaalde, terwijl in het eerste gedeelte de onderlinge verhouding der staten voornml. afhing van de binnenlandsche toestanden, met name van de ontwikkeling van het jeugdige, in

opkomst zijnde, liberalisme, dat, nog in zijn Sturm- und Drang-periode verkeerende, maar al te veel

zijn toevlucht nam tot revolutionnaire maatregelen, althans samenwerkte met die partijen, die meenden door barricades den strijd tusschen het absolutisme en de volksvrijheid te kunnen winnen. Zoo steunde Rusland bijv. Oostenrijk, toen dit land het onderspit scheen te moeten delven tegenover de nationale beweging der Hongaren en Slaven, alleen, omdat Rusland vreesde dat dergelijke revolutionnaire bewegingen op Rusland zouden overslaan.

Nadat in Engeland, in de jaren '40 tot '50, de liberalen tegenover alle andere parlementspartijen te zamen het veld behouden hadden, kreeg dit land als practisch resultaat eene behoorlijke regeling voor den arbeid van vrouwen en kinderen in de mijnen, doch vooral van beteekenis was het zegevieren van het vrijhandels-beginsel. Een uitvloeisel hiervan was het streven naar 't bezit van nieuwe koloniën en uitbreiding van de oude. Elke gelegenheid om zich met de Oostersche of Aziatische zaken te bemoeien werd met beide handen aangegrepen. In 1840 verrees de Oostersche kwestie opnieuw door den dood van den Sultan. Engeland wilde zijn verflauwden invloed te Constantinopel herwinnen, vooral om Rusland daar niet het heft alleen in handen te laten. De vijf groote mogendheden besloten op initiatief van Metternich de hangende kwestie internationaal te regelen. Het punt dat de mogendheden als voorwendsel opgaven, om zich met de Oostersche zaken te bemoeien, was de strijd tusschen Turkije en het voor dit rijk in 1833 verloren gegane Syrië. Toen reeds dreigde er een algemeene Europeesche oorlog terwille van de Oostersche warboel, waarbij natuurlijk de werkelijke motieven van de betrokken staten inderdaad zoo baatzuchtig mogelijk waren. Frankrijk stond aan den kant van Mehemet Ali, sultan van Egypte, de overige staten ondersteunden Turkije. Engeland deed dit omdat het Mehemet Ali niet te machtig wilde hebben, (met het oog op zijn toekomstige plannen t.o. van Egypte), terwijl de Tsaar aan de zijde van Engeland gedreven werd door zijn tegenzin tegen het Huis van Orleans, en Oostenrijk meende in een ongerept Turkije een goeden bufferstaat tegenover Rusland te hebben. Pruisen sloot zich bij hen aan, uit vrees voor Frankrijk. Zij sloten de quadruple alliantie, die speciaal tegen Frankrijk gericht was. Mehemet Ali, steunende op den macht van het Fransche rijk, weigerde zich te onderwerpen en werd verslagen, zoodat Syrië aan Turkije toebedeeld werd. Frankrijk was hiermede schaakmat gezet, hetgeen Minister Thiers door de wapenen wilde wreken. De koning van Frankrijk, Louis Philippe, weifelde echter, verving Thiers door Guizot, die den vrede wist te bewaren. Het eenigste, wat Frankrijk op de internationale samenkomst kon bereiken, was de ontbinding der quadruple entente en de ‘convention des détroits’, waarbij Bosporus en Dardenellen voor oorlogsschepen van alle naties gesloten werden.

De groepeering, hierboven beschreven, was niet van langen duur, omdat de beide bondgenooten, Engeland en Rusland, uit de quadruple entente haast ongemerkt in mededingers veranderd waren. Dit was de oorzaak dat Engeland toenadering zocht tot Frankrijk, zoo gauw als het ministerie Melbourne was afgetreden. Frankrijk echter bleef voorloopig daar ongevoelig voor, omdat het zijn moreele nederlaag vooral aan Engeland toeschreef en bovendien naijverig was op Engeland's succes in het Oosten, bijv. een handelsverdrag met Turkije en een met Mehemet Ali, waardoor Engeland het handelsverkeer over de landengte van Suez gewaarborgd werd.

De verhouding tusschen Engeland en Rusland werd allengs gespannen, omdat bleek dat ook in Oost- en Midden-Azië de beide rijken in elkaars vaarwater zouden komen. Engeland had nml. op onrechtmatige wijze, door opzettelijken smokkelhandel, China den opium-oorlog opgedrongen, die eindigde met het in bezit nemen van Hongkong en het openstellen van verscheidene havens voor Europeesche handelsschepen. Dit alles was een teleurstelling voor Rusland, dat tot dusver alleen den handel op China (via Zuid-Siberië) in handen had. Ook in Perzië en Afghanistan

bereikten de Engelsche en Russische invloeden elkaar, en hitsten de mededingers de verschillende Indische volken tegen elkaar op en wikkelden hen gewetenloos in onderlinge bloedige oorlogen. Toen sinds 1839 bleek dat het Rusland ernst was om, van de oostkust der Kaspische Zee uit, Indië en Perzië binnen te dringen, was men in Engeland bang voor alles wat van de Russen kwam, en een botsing scheen onvermijdelijk.

Intusschen was van de toenadering tusschen Frankrijk en Engeland niet veel terecht gekomen, daar er oneenigheid ontstaan was naar aanleiding van de huwelijksplannen van de meerderjarig geworden koningin Isabella van Spanje. Pruisen, Oostenrijk en Rusland echter waren het goed met elkaar eens; zij

drukten gezamenlijk het Poolsche nationalisme den kop in, waarbij de onafhankelijke stad Krakau, zonder vorm van proces, door Oostenrijk werd ingelijfd. Uit dezen tijd dateert de oorsprong van het Panslavisme, waaronder verstaan moet worden het streven naar vereeniging van alle Slavische volken, waarbij aan Rusland, als het machtigste slavenvolk, de suprematie werd toegezegd. Deze beweging is allengs van groote beteekenis geworden, omdat Rusland daaraan den grooten invloed dankte die het op den Balkan kon uitoefenen.

Ja, men kan gerust zeggen dat het Panslavisme een der oorzaken geweest is, die samengewerkt hebben tot het uitbreken van den huidigen oorlog. In dit tijdvak (± '40-48) bemoeide Pruisen zich weinig met de algemeene politiek, daar het de handen vol had met den strijd tegen de katholieke geestelijkheid, doch bovenal door den kamp tusschen het liberalisme en Wilhelm IV.

Zoo stonden de zaken, toen de revolutie van '48 in Frankrijk Europa plotseling in rep en roer bracht. Deze revolutie heeft zich door een terugslag in bijna alle Europeesche landen doen gelden en beoogde feitelijk een constitutie op liberalen grondslag in het leven te roepen. Het hevigst woedde het oproer in Parijs, waar in de groote verwarring der partijen (republikeinen, radicalen, monarchalen, Bonapartisten, enz.) tenslotte Louis Napoleon als president verkozen werd, *met een monarchale meerderheid* in de nieuw gekozen wetgevende vergadering, wat natuurlijk reeds dadelijk een zeer bedenkelijk teeken was, met het oog op de bestendigheid der republikeinsche regeeringsvorm. Ook op de onderlinge verhouding der groote mogendheden had deze beweging invloed, inzooverre dat het oer-conservatieve Rusland te hulp geroepen werd door den jeugdigen Oostenrijkschen Keizer Frans Josef, omdat laatstgenoemde zich ernstig bedreigd zag door de opgestane Hongaren, die met goed gevolg de Oostenrijksche legers, onder Windischgrätz, hadden bestreden. Rusland verleende die hulp volgaarne en spoedig behoorde de opstand tot het verleden.

Oostenrijk en Pruisen, de vrienden van ouds, begonnen elkaar minder goed te begrijpen: Oostenrijk wilde de eerste blijven in den ouden Duitschen Bond, terwijl Pruisen een nieuwe Duitsche Unie op den voorgrond wilde dringen, om zelf daarin de eerste viool te spelen. Juist in den tijd dat in Pruisen, Oostenrijk en de andere Bonds-staten de liberalen, revolutionnairen enz. het luidst van zich deden hooren en in Pruisen een gloeiende stroom van nieuwe, opgewekte, (haast sentimenteele!) vaderlandsliefde door een groot deel der menschen voer, had in Frankfort een vergadering plaats van 600 afgevaardigden uit de meeste Duitsch-sprekende landen, waarop ook Oostenrijk vertegenwoordigd was. Het regende voorstellen en plannen, doch er kwam niets tot stand. Zelfs werd door de radicalen het plan geopperd een Duitsche republiek te stichten en door hen voor dit plan propaganda gemaakt door optochten, volkstoespraken, enz. Doch de gezamenlijke Oostenrijksche en Pruisische troepen onderdrukten de beweging. De vergadering besloot ten laatste den Koning van Pruisen den Keizerskroon aan te bieden, maar deze weigerde, omdat hij dien alleen kon aanvaarden uit de handen der Bonds-vorsten.

Deze echter, (de koningen van Hannover, Saksen, Beieren en Wurtemberg) waren hier tegen, evenals natuurlijk ook Oostenrijk, dat onmiddellijk zijn afgevaardigden uit Frankfort terugriep. De vergadering ging uiteen zonder iets bereikt te hebben, de nieuwe Duitsche eenheidsidee kon dus niet verwezenlijkt worden. Nog werd door Pruisen een tijdlang beproefd op de eene of andere manier een Unie in het leven te roepen, doch tevergeefs: met Oostenrijk samen de Unie te vormen, zonder dat die staat er het hoofd van werd, was onmogelijk. Zonder Oostenrijk haar te sluiten en met dat Rijk een bondgenootschap aan te gaan bleek evenzeer ondoenlijk, omdat Weenen er niets van wilde weten. Frederik Wilhelm probeerde wel met

afzonderlijke Duitsche Staten, telkens voor een jaar, een verbond aan te gaan, doch de meeste Bonds-staten wilden dit niet, terwijl vooral de Zuid-Duitsche Staten voorloopig een eenigszins vijandige houding tegenover Pruisen innamen. Oostenrijk was over die pogingen van Pruisen zeer verstoord en riep de Duitsche Bonds-staten, als vroeger, weder bijeen, om den Ouden Bond, met noodzakelijk gebleken wijzingen, te herstellen en te bevestigen. De staten kwamen getrouw ter vergadering, daar ze blijde waren van de Pruisische Unie-plannen bevrijd te worden, zoodat Oostenrijk weder de leiding in handen nam, ten spijt van Pruisen ('50). Toch lag in deze kwestie reeds de oorzaak opgesloten van den toekomstigen Pruisisch-Oostenrijkschen oorlog.

Behoudens den band tusschen Oostenrijk en Rusland, hierbovengenoemd, was er dus

nog geen sprake van een splitsing der groote Europeesche mogendheden in twee groote groepen, daar Rusland, Frankrijk en Engeland zich niet door dadelijkheden in de Pruisisch-Oostenrijksche kwestie gemengd hadden, terwijl de harmonie, tusschen de drie genoemde landen onderling, veel te wenschen over liet.

Nochtans keurde de Tsaar de houding van den Pruisischen koning zeer af en toonde dit openlijk door de aanspraken van den Deenschen koning, in de Sleeswijk-Holsteinsche kwestie, te erkennen.

Pruisen stond dus in Europa vrijwel alleen, evenals Engeland, terwijl Frankrijk, (dat bezig was zijn republiek in een keizerrijk te veranderen) op dat moment geen speciale vrienden of vijanden er op na hield.

De naaste toekomst zou echter verandering brengen in die verhoudingen.

De oorlog was dichterbij dan men vermoedde.

Doordat de Tsaar het voorstel aan Engeland gedaan had om te zamen de Oostersche kwestie te regelen, waarbij Rusland tijdelijk Constantinopel zou bezetten en Engeland zich schadeloos zou kunnen stellen door Egypte en Creta, sloeg den Engelschen de schrik om het hart, want niets scheen hen verschrikkelijker dan dat Bosporus en Dardanellen Russisch bezit zouden worden. Bovendien begon zich Frankrijk met deze zaken te bemoeien. Louis Napoleon (toen nog president) meende goed te doen door Frankrijk's prestige in het buitenland (dat onder Louis Philippe zoo zeer geleden had) te herstellen, door de heilige plaatsen Jeruzalem en Bethlehem op te eischen voor de Latijnsche Christenen in het Heilige Land, om daardoor tevens een wit voetje te krijgen bij de clerikalen in Frankrijk, die nog altijd een partij van beteekenis vormden. Daardoor kwam hij in botsing met Rusland, dat dezelfde eischen stelde uit naam van de Grieksche Christenen. Toen kort daarop Rusland het protectoraat over alle Grieksche Christenen in het Turksche rijk opeischte, weigerde de Sultan, daartoe aangezet door Engeland en Frankrijk.

In '53 volgde de oorlog. (Krim-oorlog).

Wie nu denken zou dat Oostenrijk voor zijn trouwen helper in de Hongaarsche kwestie, Rusland, partij zou kiezen, vergist zich. Oostenrijk liep over naar Rusland's vijanden en verbond zich door een tractaat de integriteit van het Turksche rijk te handhaven, terwijl Pruisen deze overeenkomst mede onderteekende.

Zoodat we dus tegenover Rusland de combinatie vinden van Engeland met Frankrijk, en Oostenrijk met Pruisen, waarvan de twee laatsten fel op elkaar gebeten waren en de beide eersten nog in het eerste stadium der verbroedering verkeerden. De strijd eindigde met het toegeven van Rusland, vooral op aandringen van Oostenrijk, dat bevreesd was voor nieuwe Fransche plannen.

Napoleon was door den Krim-oorlog ‘*de man*’ geworden, want Engeland's prestaties waren niet bijster groot geweest, zoodat het feitelijk aan Frankrijk's optreden te danken was geweest dat Rusland's macht gekortwiekt was en het Turksche rijk gehandhaafd bleef. Van nu af aan was Napoleon de leider der internationale politiek, evenals vroeger Metternich.

In 1854 meende Engeland naar aanleiding van den grooten Chineeschen opstand, tengevolge van den dood van den keizer, eene geschikte gelegenheid te hebben gevonden om zich in dit rijk dieper in te graven, doch het kon hierbij niet uitsluitend zijn eigen wil volgen, omdat Napoleon toevallig *zóó* diep bewogen was over den moord op een Franschen zendeling, dat hij meende hiervoor wel een stukje van China te kunnen stelen. Broederlijk bombardeerden de Franschen en Engelschen te zamen Kanton, veroverden Peking, en plunderden en verwoestten, als echte beschaafde Europeesche kanibalen, het beroemde Zomerpaleis van den keizer.

Door deze kwestie had dus eene aanmerkelijke toenadering tusschen Engeland en Frankrijk plaats gevonden, terwijl opnieuw Napoleon's aanzien was verhoogd.

Maar Napoleon was nog niet tevreden en meende zijn Europeesche positie nog hechter te bevestigen door *het* ideaal der Italianen te verwezenlijken, n.l. *één vereenigd koninkrijk Italië* te scheppen, dat dan als dankbare bondgenoot de suprematie van Frankrijk in Europa voorgoed tot een feit moest maken. Bij het samentreffen van Napoleon met den Italiaanschen staatsman Cavour, te Plombières, werd de overeenkomst gesloten dat Napoleon zich verbond de Oostenrijkers uit Italië te verdrijven, dat alle Italiaansche Staten tot een bond zouden vereenigd worden, terwijl Frankrijk Savoye en Nizza zou krijgen.

Engeland, als altijd jaloersch op Frankrijk's succes, trachtte tevergeefs door bemiddeling den oorlog te voorkomen. Rusland, dat Oostenrijk's ondankbaarheid tijdens den Krimoorlog niet vergeten was, ondersteunde dat

land natuurlijk niet, evenmin als Oostenrijk's vijandige mededinger Pruisen. De oorlog brak uit en na de slagen bij Magenta en Solferino was Lombardije voor Oostenrijk verloren. Doch eerst in 1861 kwam de Italiaansche éénheid tot stand, onder Koning Victor Emanuel, na tallooze verwikkelingen ingevolge het laksche optreden van Napoleon en de buitengewone Staatsmans-handigheid van Cavour; de vriendschap tusschen Frankrijk en Engeland was voor de zooveelste maal opnieuw bekoeld.

Het verschijnen van Italië als groote mogendheid op het Europeesche tooneel was daarom van zoo groote beteekenis, omdat het, althans voorloopig, als bondgenoot van Frankrijk optrad. Bovendien begon na '61 in bijna alle landen een nieuw, intens-politiek leven, waarvan het doel was de practische toepassing der liberale beginselen, zooals die in 1848, het revolutiejaar, hadden gezegevierd. Deze strijd echter droeg een veel minder revolutionnair karakter. Geen tronen werden bedreigd, geen geweld werd door leiders aangeprezen, want de leiding was gelukkig niet in handen van dwepers of heet-hoofden. Alleen de voetstukken van Napoleon's troon begonnen langzamerhand te vermolmen. De eerste oorzaak hiervan was, dat hem den steun der kerkelijke partijen ontviel, doordat Napoleon geen hand uitgestoken had om den Paus en zijn wereldlijk gebied tegen den inval van den Sardinischen generaal Cialdini te verdedigen, die den Paus had verjaagd en Napels definitief bezet.

De Paus, die nog altijd te Rome zetelde, wilde niet vrijwillig van de laatste resten van zijn wereldlijk gebied afstand doen, niettegenstaande hij door de, toenmaals nog te Turijn gevestigde Italiaansche regeering herhaaldelijk in die richting werd gepolst. De Italiaansche regeering wilde echter, wijzelijk, geen geweld gebruiken en stuitte ook (zeer consequent) den inval van Garibaldi, die in Zuid-Italië met een vrijwilliger-Corps was geland om Rome te bezetten. Schijnbaar redde Napoleon zich uit de moeilijkheden, die hem het verlies der kerkelijke partijen berokkenden, door de ‘September-conventie’, die tusschen hem en de Italiaansche regeering gesloten werd en waarbij de laatstgenoemde zich verbond Rome, met adnexa, te sparen en eventueel te beschermen, terwijl Napoleon zijn troepen uit Rome zou terugtrekken.

Inderdaad echter verspeelde hij hiermede, in den toekomst, het bondgenootschap met Italië. Behalve door deze gebeurtenissen hielp ook het échec zijner expeditie naar Mexico (waar de idealistische doch onpractische Aartshertog Maximiliaan als slachtoffer van het IIe Keizerrijk viel) zijn gezag ondermijnen, zoodat tenslotte kerkelijken, republikeinen en liberalen te zamen een stille, doch vastbesloten actie tegen hem begonnen, die zich bij alle, zelfs de nietigste, regeeringsbesluiten blijken liet.

De jaren '60 tot '70 zouden voor Frankrijk, zoowel als voor alle andere Europeesche staten, groote politieke moeilijkheden brengen.

In Pruisen was Wilhelm zijn broeder Frederik Wilhelm in 1861 opgevolgd; hij was militair in zijn hart en begon zijn loopbaan al aanstonds met een vergrooting en reorganisatie van het leger. Aanvankelijk stond het huis van afgevaardigden de daartoe benoodigde gelden gereedelijk toe, onder den invloed als het was van het succes der Fransche wapenen in den Italiaanschen oorlog. Doch toen die vrees langzamerhand begon te verdwijnen en het huis van afgevaardigden allengs meer liberale elementen ging bevatten, kwam er verzet tegen die militaire uitbreidingen, dat tenslotte leidde tot een volledige botsing tusschen kroon en volksvertegenwoordiging. Tot twee maal toe ontbond de Koning het huis van afgevaardigden, doch telkens kwam er een grootere oppositie in terug, totdat tenlaatste Otto von Bismarck den knoop doorhakte en, de volksvertegenwoordiging

verder geheel negeerende, al zijn plannen energiek doorzette, die in niets meer of minder bestonden dan het stichten der Duitsche eenheid, met Pruisen als souvereinen staat in den nieuwen Duitschen Bond.

Voor het Europeesch evenwicht was dit streven van groote beteekenis, omdat hierdoor, in de eerste plaats, nevens het nieuw ontstane Koninkrijk Italië, een nieuw en machtig rijk op den voorgrond trachtte te dringen, doch ten tweede, omdat hierdoor Frankrijk zijn eerste-rangsplaats dreigde te moeten inruimen.

Tegenover Oostenrijk was Bismarck vaster dan ooit overtuigd dat de kwestie van Duitschland's hervorming door het zwaard alleen beslecht kon worden, want Oostenrijk en de meeste Zuid-Duitsche Staten wenschten nog altijd den ouden Bond te handhaven. De aanleiding tot den oorlog vonden de beide mededingers in de verdeeling van Sleeswijk-Holstein, waarbij Oostenrijk, met 't oog op den verwachten strijd, rekende op den steun

der overige Bonds-vorsten, en niet ten onrechte.

Onmiddellijk na de verpletterende nederlagen der Oostenrijkers bij Sadowa en Königgrätz, werden Hannover, Hessen, Saksen en Nassau door Pruisische troepen bezet. Deze oorlog was een schitterend succes voor Pruisen geweest; bij den vrede liet Bismarck er dan ook ‘geen gras over groeien’. Sleeswijk-Holstein, Hannover, Hessen-Kassel en Nassau werden bij Pruisen ingelijfd: De oude Duitsche Bond werd ontbonden en vervangen door een Noord-Duitschen Bond, onder het oppergezag van Pruisen (1867). De Zuid-Duitsche Staten waren als eenheid nu verbrokkeld. Zij mochten, volgens de vredesbepalingen, een nieuwen Zuid-Duitschen Bond vormen, doch hier is niets van gekomen. Over 't algemeen waren zij Oostenrijkschgezind.

Onder al deze bedrijven had zich Rusland strikt onzijdig gehouden, ingevolge Bismarck's welwillendheid inzake den Poolschen opstand, waarbij hij Rusland niet alleen ongestoord zijn dierbare Polen had laten onderdrukken, doch eene overeenkomstige beweging, onder de Duitsche Polen, voorkwam.

Engeland's rol was in de jaren '60 of '70 hoofdzakelijk die van toeschouwer, daar het dien tijd consequent een politiek van non-interventie voerde. Dat op den duur de strijd om de Europeesche oppermacht tusschen Frankrijk en den Noord-Duitschen Bond uitgevochten zou moeten worden, werd steeds duidelijker. Hoe waren dan de kansen? Frankrijk kon op niemands hulp rekenen.

Engeland niet, omdat het, voorloopig althans, er geen enkel belang bij had, en Rusland niet, omdat het zeer ontstemd en geprikkeld was door Napoleon's kwetsende vertogen te Petersburg, in het belang van Polen. Deze vertogen waren feitelijk bedoeld geweest als inleiding tot een oorlog, gezamenlijk met Oostenrijk, tegen Rusland, maar door het ter elfder ure terugkrabbelen van Oostenrijk, ging dit niet door. Oostenrijk zelf was nog inwendig veel te zwak, om met Frankrijk tegen Pruisen op te trekken, terwijl Italië van vriend in vijand veranderd was. Dit kwam doordat Napoleon, in strijd met de bovengenoemde September-conventie, in het jaar '67 eene nieuwe expeditie naar Italië stuurde, om Rome tegen een nieuwen aanval van Garibaldi te verdedigen. Hij moest dit wel doen, omdat er eene gevaarlijke gisting onder de machtige kerkelijke partijen tot uiting kwam. Napoleon had zich dus schuldig gemaakt aan contractbreuk tegenover Italië.

Nochtans, indien Napoleon zijn tijd had weten af te wachten, zou een toekomstig samengaan van Frankrijk met Oostenrijk en Italië lang niet onmogelijk geweest zijn. De oorlog van '70 kwam voor Napoleon te vroeg! De onderhandelingen over dit drievoudigsamengaan hadden reeds twee jaar geduurd; Oostenrijk n.l. peinsde op wraak, terwijl Italië dan als belooning van Frankrijk het bezit van Rome eischte. Maar van dat alles kwam niets, toen de oorlog uitbrak stond Frankrijk alleen.

Den 19^{en} Juli '70 verklaarde Frankrijk aan Pruisen den oorlog, en 28 Januari '71 capituleerde Parijs.

Dit is het keerpunt in de geheele politieke constellatie van Europa geworden; uit deze gebeurtenis vloeiden grootendeels die combinaties van Europeesche mogendheden voort, die tenslotte leidden tot de catastrophe van 1914. Frankrijk, dat gedurende twintig jaar de voornaamste plaats onder de groote mogendheden had ingenomen, moest die inruimen voor het machtige nieuwe Duitsche rijk, waarin nu ook al die Zuid-Duitsche staten opgenomen werden, op wier naijver Napoleon had gemeend te mogen rekenen.

Vooral in de eerste 20 jaren na den oorlog wrerd de hoop op ‘revanche’ in Frankrijk levendig gehouden. Meer dan iets anders droeg dit na '71 bij tot de geweldige bewapenings-wedstrijd der vasteland-staten, die alle overtuigd waren dat vroeg of laat een nieuwe strijd te wachten was. Aan dien wedijver hebben allengs alle staten

en staatjes gemeend te moeten meedoen en de dienstplicht, bewapening en ‘versterkingswetenschap’ zijn sedert dien tijd voortgegaan groote offers te eischen van den Schatkist, zeer ten nadeele van zooveel dringender en noodzakelijker eischen. De ‘gewapende vrede’ dateert sinds den oorlog van '70.

Het zwaartepunt der internationale politiek is echter zich langzamerhand gaan verplaatsen, eerst naar het Oosten van Europa, daarna naar de overzeesche landen, ofschoon ook binnen Europa dreigende verwikkelingen niet uitbleven.

Reeds spoedig na den oorlog ontstond er een bedenkelijke spanning in Europa, voornml. in Engeland, Frankrijk, Oostenrijk en Zwitserland, omdat men vreesde dat het zegevierende Duitschland wel eens annexatie-

plannen kon hebben t.o. van België, Nederland, Zwitserland of de Duitsche landen van Oostenrijk. Men stelde aanvankelijk geen vertrouwen in Duitschland's vredelievende bedoelingen, ten onrechte.

Gedurende de eerstvolgende achtjaren was het bestaan der republikeinsche regeeringsvorm nog steeds onzeker, totdat onder den president Jules Grévy de republiek eindelijk op vaste grondslagen gevestigd was. In dien tijd hadden de clerikalen herhaaldelijk aangedrongen op een aanval op Italië, teneinde den Paus zijn wereldlijk gebied terug te geven, dat hem ontnomen was door Victor Emanuel, die gebruik had gemaakt van de afwezigheid der Fransche troepen te Rome, tijdens den Fransch-Duitschen oorlog. (Grévy heeft daar een einde aan gemaakt).

Italië echter, dat het Fransche gevaar volkomen besefte, beproefde zich tegen mogelijke aanvallen van dien kant te wapenen en had steun gezocht bij Oostenrijk en Duitschland. Terwijl alzoo de verwijdering tusschen Italië en Frankrijk toenam, naderden eerstgenoemd land en Duitschland elkaar, vooral onder invloed van de machtstoename der anticlerikale partij in Italië. Het kwam inderdaad tusschen Italië en Frankrijk tot een breuk, toen in '81 Tunis door Frankrijk bezet werd (omdat Italië steeds Tunis als zijn natuurlijk kolonisatiegebied beschouwd had). Italië liep nu openlijk naar het kamp der Duitsche en Oostenrijksche diplomaten over en slaagde er allengs in met die Staten een verbond te sluiten.

Dit werd mogelijk gemaakt, doordat Oostenrijk langzamerhand begon in te zien dat het van Duitschland niets te vreezen had en dat het in beider belang was den Europeeschen vrede te bevorderen, o.a. door Frankrijk zooveel mogelijk te isoleeren. Ofschoon voorloopig nog geen verbond tusschen die drie staten gesloten werd, was toch te voorzien dat mettertijd hun aller belang dit meebracht.

Doch voor deze zaak nog zijn beslag kreeg, begon Rusland zich bij Duitschland en Oostenrijk aan te sluiten. Het Tsaaren-land had zich Pruisen's dankbaarheid verworven door in '66 en '70 onzijdig te blijven, terwijl Pruisen dit beloonde door Rusland te ondersteunen toen het verklaarde zich niet langer gebonden te achten door de onzijdigheids-verklaring der Zwarte Zee (1856). Engeland, hierover ten zeerste verbitterd, stond te veel, geïsoleerd om iets te beginnen en moest hierin toegeven, doch nam zich, inwendig, voor hier nog wel eens op terug te komen!

Resumeerende, was dus de toestand in '76 deze, dat de drie-keizersbond benevens Italië, zich plaatste tegenover Frankrijk en Engeland, welke beide laatste nog geen toenadering met elkaar gezocht hadden.

De vrede *scheen* hierdoor verzekerd, althans voorzoover betreft de Midden-Europeesche kwesties.

Nu echter dreigden, in het Oosten, nieuwe verwikkelingen tot een ernstige botsing te zullen leiden. Van de vasalstaten van het Turksche rijk, n.l. Bosnië, Herzegowina, Montenegro, Servië, Bulgarije en Rumenië, kwamen er eenige in opstand tegen het schandelijk wanbeheer der Turken, zoodat tegelijkertijd de meeste dier staten naar de wapenen grepen, daarbij gesteund door hun Groot-Slavischen beschermer: Rusland.

De gezanten der groote mogendheden eischten te Konstantinopel wel hervormingen, en namen een dreigende houding aan, doch het bleef bij dreigen. Alleen Rusland deed meer dan dat. De Russische legers drongen Rumenië binnen (dat gaarne doortocht verleende) en rukten op de Turksche grenzen aan. Vergeefs hadden de Engelsche diplomaten, (onder Lord Derby) nog getracht het gewapend conflict te voorkomen. Het baatte niet.

Diplomatiek werd Engeland door Rusland geslagen en moest den Russen, onder protest, de handen vrij laten. De nederlaag der Turken was geducht. De Sultan moest toestemmen in de onafhankelijkheidsverklaring van Rumenië, Servië, Bulgarije

en Montenegro, terwijl Bosnië en Herzegowina zelfstandige vasalstaten werden. Nu kwam Engeland tegen de vredesbepalingen in verzet, terwijl bovendien Oostenrijk (n.b. Rusland's vriend uit den drie-keizersbond) evenzoo ten nadeele van Rusland protesteerde. Het resultaat van het gekibbel was dat Rusland belet werd één groot Bulgaarsch rijk te stichten, Rusland's invloed op den Balkan aanmerkelijk werd verzwakt en Oostenrijk Bosnië en Herzegowina inlijfde. Dit was de eerste overwinning in de diplomatie, door de Engelschen op de Russen behaald.

De drie-keizersbond was hiermede ontbonden, en voor altijd.

Het werd Rusland duidelijk dat ook Oostenrijk in den Balkan een bepaald doel najoeg, n.l. het verkrijgen van een rechtstreeksche verbinding, over Oostenrijkschen grond, met Saloniki. Van nu af aan werd de houding tusschen beide rijken zoo goed als vijandig,

terwijl ook de vriendschap tusschen Duitschland en Rusland een vroegtijdigen dood stierf, omdat Rusland het Duitschland kwalijk nam, dat het niets gedaan had, om Rusland in deze moeielijke dagen te helpen.

Met het oog op een mogelijken aanval van Rusland, sloten nu Duitschland en Oostenrijk in '79 een verbond.

Het is dit verbond waarbij, zooals boven reeds opgemerkt werd, Italië zich aansloot, hetgeen eerst geschiedde in het jaar 1883.

Aldus ontstond het beroemde of beruchte Drievoudig-Verbond, dat dus opgericht was, eenerzijds met 't oog op Frankrijk, anderzijds met 't oog op Rusland, zoodat zich hier reeds de toestand, zooals die kort voor den oorlog van 1914 was, begint af te spiegelen. Slechts de ‘entente’ moest nog uit den diplomatieken heksenketel verrijzen om zich als tegenstander tegenover de triple alliantie te plaatsen!

Inderdaad bereidden officieele beleefdheden, gedurende eenige jaren, de verbintenis voor die Engeland en Frankrijk, zoowel als Rusland, wenschten.

In 1891 was het openbaar dat het Drievoudig-Verbond althans een twee-voudigen tegenstander tegenover zich had, n.l. Frank rijk en Rusland.

Engeland, thans nog Rusland's ernstige concurrent in Oostersche zaken, kwam pas veel later als ‘Dritte im Bunde’.

De internationale politiek stond, in deze jaren, geheel in het teeken van de kolonisatie. Rusland liet het denkbeeld, om de Middelandsche Zee door de Bosporus en Dardenellen te bereiken, varen en richtte voornml. den blik naar het Oosten: Azië dus. In '64 bereikte het Turkestan, een paar jaar later bezetten de Russen Taschkend, Jizzak en Samarkand.

Centraal-Azië kwam dus geheel in hun bezit en dreigend stonden zij reeds aan de grenzen van Afghanistan, terwijl zij ook in Perzië vorderingen maakten.

In het Hemelsche Rijk waren Engeland en Rusland, onder de koloniseerende mogendheden, evenzoo de voornaamste mededingers. Ook Frankrijk en Duitschland trachtten wel China zooveel mogelijk veeren uit te plukken, doch zij beheerschten daar niet den algemeenen toestand. Daarbij werd er nogal eens ‘geprofiteerd’ van een ‘vermoorden zendeling’, als welkome gelegenheid voor het moederland van den vermoorde om land te stelen! Geheel in overeenstemming met des zendelings beginselen!

Behalve tusschen Engeland en Rusland, heeft het ook aan Engeland en Frankrijk niet ontbroken aan ‘gevaarlijke’ kwesties tengevolge der kolonisatie.

Zoo was bijv. in '93 de verhouding tusschen Frankrijk en Engeland zeer gespannen naar aanleiding van een grens-kwestie in Siam.

Bovendien ontstond oneenigheid inzake het door de beide landen gezamenlijk uit te oefenen beheer over Egypte's financiën en inwendig bestuur.

Engeland n.l. bombardeerde Alexandrië (toen daar een opstand uitbrak) zonder in gemeen overleg met Frankrijk getreden te zijn en zond een expeditie-leger van 40000 man, dat Egypte niet meer verliet. Frankrijk was dus door Engeland ‘met zachte hand’ terzijde geschoven en, zeer begrijpelijk, waren de Franschen daar slecht over te spreken, evenals over de bezetting van Fasjoda, (dat bijna een casus belli geworden was).

Dat de tegenstanders van het Drievoudig-Verbond tenslotte toch nog, ondanks hunne onderlinge wrijvingsoorzaken, tot een triple entente kwamen, had verschillende oorzaken.

Het kwam er op aan voor Frankrijk toenadering te zoeken voor zichzelve met Engeland, en anderzijds tusschen Engeland en Rusland.

Voor wat het eerste betreft, was een belangrijke factor het uiterst geringe nuttig effect dat Frankrijk van zijn koloniën, vooral in Afrika, had genoten. De wijze van

koloniseeren door de Franschen toch was geheel anders dan die der Engelschen. Laatstgenoemden bezetten en exploiteerden eerst alleen de kuststreken, wat met geringe kosten gepaard ging, en drongen van daaruit, indien het resultaat loonend was, langzaam dieper het land in; terwijl de Franschen direct begonnen met zeer groote en kostbare militaire expedities, zeer diep landwaarts in, waarbij een groot leger vereischt werd om het bezette gebied in bedwang te houden. Achteraf bleek dan menigmaal dat het achterland niet de minste waarde voor het moederland had als kolonie. Hierdoor is de Fransche kolonisatie-woede ook inderdaad gaan verflauwen en daarmede de Fransch-Engelsche naijver.

Frankrijk voelde dat het, tegenover den Duitschen erfvijand, meer had aan Engeland als bondgenoot in Europa, dan als mededinger in Afrika, terwijl Engeland zich ongerust begon te maken over de uitbreiding van den Duitschen handel en de ontwikke-

ling der Duitsche marine, die in quantiteit als qualiteit er naar scheen te streven de tweede, zoo niet de eerste, zeemogendheid te willen worden.

Het lag dus op den weg van beiden elkaar te steunen tegenover den toekomstigen gemeenschappelijken vijand, hetgeen nog zeer vergemakkelijkt werd door de reeds bestaande entente tusschen Frankrijk en Rusland; daar Frankrijk in *aller* belang als bemiddelaar op kon treden.

Langzaam aan is de wrijving tusschen Engeland en Rusland in Azië en Perzië sterk gaan minderen, mede door de duistere wolken die zich aan den politieken horizon in Europa begonnen te vertoonen.

Aldus is mogelijk geworden de vorming van de triple entente, die, met het Drievoudig Verbond als tegenstander, een crisis in den toekomst haast onvermijdelijk maakte.

De diplomaten, die indertijd het Drievoudig-Verbond in elkaar zetten, meenden, (althans gaven voor te meenen) hierdoor den Europeeschen vrede te kunnen handhaven. Thans kunnen wij wel zeggen dat *duidelijk bewezen* is, dat juist de verbonden een groot *gevaar* voor het behoud van den vrede zijn geworden.

Allianties, ententes en hoe dat moois nog meer heeten mag, zijn ‘duivels werk’ en hebben tot dusver als eenigst nuttig effect gehad, dat een aantal gewetenlooze, schijnheilige, gewichtig doende individu's (diplomaten genaamd) met lintjes of strikjes ‘vereerd’ werden of aan een of ander hof-diner gratis copieus gedineerd hebben!

In het kort komt de zaak hierop neer:

Als het nut van eenige handeling nooit bewezen is kunnen worden, doch wanneer wel zonneklaar het bewijs geleverd is dat het weglaten dier handeling veel, zeer veel, leed en schade had kunnen voorkomen, dan is daarmede eene dergelijke handeling veroordeeld, als zijnde onlogisch, onpraktisch en gevaarlijk; m.a.w. dat de verbonden, door de Europeesche staten onderling gesloten, ooit een oorlog hebben voorkomen is nooit *bewezen*, doch *zeker is het* dat als die verbonden niet bestaan hadden, de tegenwoordige oorlog nooit die afmetingen zou hebben aangenomen die hij thans heeft. Ergo, alle verbonden zijn streng te veroordeelen en de stichters of bewerkers ervan, de diplomaten, moeten daarom als, gevaarlijk voor de maatschappij, verdwijnen, om plaats te maken voor niet-geheimzinnig-doende ambtenaren, die stipt den wil volgen van de *volksvertegenwoordiging.*

C. VAN BEMMEL.

Bleskensgraaf, 10 Dec. '15.

Arts.

De Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht. Groote bijeenkomst te Amsterdam.

In een vorig artikel hebben wij in het kort de door de Regeering ingediende wetsontwerpen tot herziening der Grondwet besproken. En wij hebben daaraan vastgeknoopt een woord ter opwekking aan de Nederlandsche vrouwen, om thans allen de handen aan den ploeg te slaan en het streven van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht krachtiger dan ooit te steunen, opdat de Regeering het bewijs worde geleverd, dat de groote meerderheid der vrouwelijke ingezetenen van ons land werkelijk den wensch koestert, om uit haar staat van politieke onmondigheid nu eindelijk te worden verlost.

Thans willen wij onzen lezers een kort verslag geven van de groote meeting, die op Zondag 21 November door de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht naar aanleiding der voorstellen tot grondwetsherziening te Amsterdam is gehouden.

Deze meeting zou gepresideerd worden door Mevrouw dr. Aletta H. Jacobs; verder zouden spreken de dames: F.S. van Balen-Klaar, V.C. v.d. Meer v. Kuffeler en de kamerleden: W.J.E.H.M. de Jong, Mr. H.P. Marchant en dr. J. van Leeuwen.

De groote zaal van Bellevue was er voor afgehuurd en indrukwekkend was deze versierd met de vaandels van verschillende plaatselijke afdeelingen der Vereeniging in het land, van welke afdeelingen er 69 één of meer afgevaardigden hadden gezonden.

Om één uur zou de vergadering aanvangen, maar om kwart over twaalf reeds kwam een groote menschenmenigte de Leidschekade afgestroomd op naar Bellevue.

Het waren voornamelijk vrouwen: voor een groot deel flinke, energieke vrouwen, wie men het aanzien kon, dat zij vol durf en vol overtuiging daarheen gingen ter demonstreering, door haar aanwezigheid alleen, van haar levendig verlangen naar erkenning harer publieke rechten.

Alle maatschappelijke standen waren vertegenwoordigd: van de meest elegante dames van de wereld tot de boerinnetjes met kanten kappen van het platteland toe; en velen

harer droegen de kleuren der Vrouwenkiesrecht Vereeniging: geel en wit in bloemen of lintrozet fier op de borst.

Maar zóó onafgebroken duurde de stroom voort, dat even na half één de zaal, waar duizenden plaats konden vinden, reeds geheel gevuld was en zelfs de loopgangen tusschen de stoelenrijen opgepropt met menschen stonden. Dat was voor velen een teleurstellend oogenblik: van zoo ver was men gekomen om de meeting bij te wonen - sommigen hadden zelfs een lange reis er voor gemaakt - en nu stond men daar in een propvolle zaal zonder zitplaats!

Het voortvarend bestuur, dat zulk een groote opkomst blijkbaar niet had verwacht, wist echter oogenblikkelijk raad. Kordaat huurde het er een 2e zaal bij, het bestuur verdeelde zich en de spreeksters en sprekers verklaarden zich bereid tweemaal te spreken.

Zoo werd niemand teleurgesteld en precies op het aangekondigd uur sprak dr. Aletta Jacobs in zaal I, waar wij ons een plaats hadden veroverd, tot haar aandachtig gehoor het welkomstwoord, om daarna het standpunt der vereeniging ten opzichte van de voorstellen tot grondwetsherziening uiteen te zetten.

Spreekster zeide, dat de Vereeniging met de voorstellen, zooals ze daar lagen, niet tevreden kon zijn. Na een strijd van 22 jaren nog den slagboom niet opgeheven te zien, heeft ons pijnlijk getroffen. Men wil ons diets maken, dat wij al heel blij mogen zijn met die voorstellen, en dat verzet daartegen er op uit zoude kunnen loopen, dat wij niets kregen, maar, wij laten ons niet van de wijs brengen, wij mogen en willen niet dulden, dat opnieuw een grondwet van kracht wordt, die alleen den mannen toebehoort. Wij moeten ons eenparig tegen de wetsvoorstellen verzetten en weder langs indirecten weg invloed uitoefenen op kiezers en afgevaardigden, aan wie thans de beslissing is. En met vertrouwen in het rechtvaardigheidsgevoel der Nederlandsche mannen, wachten wij dan het resultaat van ons verzet af: algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen, vastgelegd in de grondwet. Door deze gelijkstelling zullen tal van vrouwenkrachten, die thans gewijd worden aan den kiesrechtstrijd, vrij komen om mede te werken tot opbloei en verhooging van den welvaart in ons land.

Voorts zegt spreekster hoezeer het haar heeft verbaasd, dat in de additioneele artikelen met geen enkel woord over de vrouwen wordt gesproken, ze doorlezende zoude men meenen in een land van enkel mannen te zijn.

Dr. Jacobs spreekt er vervolgens haar verwondering over uit, dat terwijl het actieve kiesrecht voor de vrouwen facultatief wordt gesteld, haar het passieve kiesrecht zonder voorbehoud wordt toegekend. Wij willen wel gelooven, dat de Regeering werkelijk gemeend heeft den vrouwen een dienst te bewijzen met ze voor de beide Kamers, de Prov. Staten en de gemeenteraden verkiesbaar te stellen, en zij misschien gehandeld heeft uit intuïtie dat de vrouwen in de regeerende lichamen niet langer kunnen worden gemist, maar in andere landen heeft men een gansch andere lijn gevolgd, daar kregen de vrouwen eerst het actief en pas later het passief kiesrecht. Dit lijkt ook de logische weg te zijn.

De mannen zullen nooit de vrouwen verkiesbaar stellen en nog minder ze een meerderheid van stemmen bezorgen! Daarom, zeide spreekster, zien wij in het passieve kiesrecht alleen heil als het gepaard gaat met het stembiljet.

De volgende spreker was Mr. de Jong, afgevaardigde voor de Tweede Kamer van de gemeente Hoorn.

Deze herinnerde eraan dat volgens het Vrijzinnig Concentratie Program van 1913 algemeen kiesrecht voor mannen ingevoerd moest worden en de beletselen voor vrouwenkiesrecht uit de wet genomen moesten worden. De minister gaat echter met zijn voorstellen thans iets verder. Zonder twijfel is hij daarbij de woorden indachtig

in 1913 door hem geuit: dat hij den volkswil zoude opvolgen. Want de volkswil spreekt zich uit ten gunste van vrouwenkiesrecht. Het standpunt geen vrouwenkiesrecht wordt meer en meer door hoogstaande mannen verlaten. Ook christelijke bladen blijken geneigd te zijn zich neer te leggen bij vrouwenkiesrecht. De argumenten van christelijke zijde tegen vrouwenkiesrecht geuit, zijn dan ook te zwak om doorgevoerd te worden. Ook de R.K. Kerk spreekt zich niet uit tegen vrouwenkiesrecht en meerdere bisschoppen hebben zich er voor verklaard.

Al heeft, volgens spreker, de Regeering met de voorstellen haar goeden wil getoond, toch meent ook hij met de voorstellen niet tevreden te mogen zijn. Waarom, zoo vraagt hij zich af, zou het hier niet gaan als in Denemarken? Het Nederlandsche volk denkt toch niet altijd klein en bekrompen. Het vrouwenkiesrecht is toch overal de stuwende

kracht gebleken om hervormingen tot stand te brengen.

De actie voor vrouwenkiesrecht moet echter met kracht worden voortgezet. Door deze actie moet het der Regeering mogelijk gemaakt worden zich niet te verzetten tegen vastlegging van mannen- en vrouwenkiesrecht in de grondwet. Immers, als deze regeering eens werd opgevolgd door een andere, die minder gunstig voor vrouwenkiesrecht was gestemd, dan kon dit wel eens voor langen tijd van de baan blijven. Daarom moet het ijzer gesmeed worden terwijl het heet is!

Hierna sprak Mevr. van Balen-Klaar, die zeide zich niet te kunnen neerleggen bij de ingediende voorstellen, omdat zij, indien deze wet worden, vreest voor een langdurig uitstel van de regeling van vrouwenkiesrecht door den gewonen wetgever. De kieswet immers, voorgeschreven in de grondwet van 1887, is eerst in 1896 wet geworden. En al zou de wet er spoedig komen, dan nog zou regeling overeenkomstig de voorstellen tot onbillijkheid voeren. Men wil toch slechts aan een deel der vrouwen het kiesrecht geven en spreekster vraagt zich af: aan welk deel. Een examen-eisch kan niet gesteld worden, daar dit in verband staat met maatschappelijken welstand, die buitengesloten is. Neemt men alleen ongehuwde vrouwen, dan zou men de moeders uitsluiten en deze kunnen dan niet zelve opkomen voor de belangen harer kinderen. Een leeftijdsgrens, zegt spreekster, kan men niet op het oog hebben; men zal den vrouwen het kiesrecht niet op lateren leeftijd willen geven dan den mannen, daar het meisje vroeger oud is dan de man. Het verschil is eerst op het 25e jaar opgeheven.

Verkiesbaarheid zonder actief kiesrecht acht spreekster een groot gevaar voor de vrouwen. Zoolang de vrouwen het recht niet zouden hebben om zelve te kiezen, zouden vrouwelijke vertegenwoordigers in de regeering immers niet haar eigen sekse vertegenwoordigen. De mannen zouden vrouwen kunnen kiezen, die niet de meest gewenschte elementen zijn en dan zoude men geenszins een maatstaf hebben om de wenschelijkheid en vruchtbaarheid van vrouwen in de regeerende lichamen te beoordeelen.

De Vereeniging blijft dan ook eischen algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen. En spreekster wekt alle vrouwen op om zich aan te sluiten bij den strijd. Zij zegt: het vrouwenkiesrecht zàl er komen, maar wie thans niet meedoet, is niet alleen tegenstandster van haar eigen belang, doch belemmert den voortgang der maatschappelijke ontwikkeling.

Daarna was het woord aan Mr. van Leeuwen, sociaal-democratisch afgevaardigde der Tweede Kamer voor Utrecht II. Hij is van meening, dat de Regeering met haar voorstellen de belofte, afgelegd in de Kamervergadering van December 1913, is nagekomen, maar zij gaat uit van het standpunt dat ze niet verder kan gaan dan de meerderheid in het land wil. Spreker meent dan ook dat getoond moet worden, dat door het Nederlandsche volk in zijn geheel vrouwenkiesrecht wordt begeerd.

En als dit geschied is, daarvan is spreker overtuigd, dan zal minister Cort van der Linden er zich niet tegen verzetten dat het vrouwenkiesrecht in de grondwet wordt vastgelegd. Mr. van Leeuwen wekt dan ook zijn gehoor op met alle kracht den strijd op te nemen en flink propaganda te maken door het geheele land, en wel in de eerste plaats moet rechts voor vrouwenkiesrecht gewonnen worden.

Na deze rede legde de presidente de verklaring af, dat de Vereeniging niet protesteert tegen de regeering. Zij is de regeering dankbaar dat ze zoo ver is gegaan, als ze meende te kunnen gaan, en spreekster stelt het zeer op prijs, dat de minister in de memorie van toelichting heeft verklaard amendementen van verdere strekking dan de ingediende voorstellen te willen aannemen.

Dr. Jacobs zegt verder, dat de propaganda onder de rechtsche ingezetenen niet wordt vergeten en zij de rechtsche zijde ook niet zoo zeer vreest, daar de vereeniging

tal van rechtsche leden telt, zoowel onder de Christelijken als onder de Katholieken. Spreekster koestert slechts vrees voor de conservatieven!

Mr. Marchant, afgevaardigde ter Tweede Kamer van Deventer, die thans het woord voerde, twijfelt of de interpretatie van het voorgestelde grondwetsartikel, n.l. ‘het kiesrecht wordt toegekend aan vrouwelijke ingezetenen, voor zoover de wet haar bevoegd verklaart’, wel juist is, daar ze geen uitdrukkelijken wensch te kennen geeft, maar voor den gewonen wetgever een deurtje openlaat. Denkt men thans dat het voorstel slechts op één wijze kan uitgelegd worden, dan zoude men later tot de conclusie kunnen komen dat er toch niet staat wat men eerst gemeend heeft. Daarom moet twijfel aan

de beteekenis van het grondwetsartikel buitengesloten worden. En door een rustelooze propaganda moeten de vrouwen verkrijgen dat een *grondwets*artikel wordt aangenomen, waarin het vrouwenkiesrecht is vastgesteld in termen, die niet kunnen werden misverstaan.

Volgens Mr. Marchant zeggen sommigen dat er toch geen meerderheid in de Kamer voor vrouwenkiesrecht is te vinden en het er dus niet zal komen. Begin November echter heeft de Kamer zich uitgesproken voor staatsexploitatie van petroleumvelden, hoewel ook niemand geloofde dat daarvoor een meerderheid gevonden zoude worden.

De actie voor vrouwenkiesrecht moet dan ook krachtiger dan ooit worden ingezet, want als dat niet geschiedt, ja, dan is er kans dat het vrouwenkiesrecht er niet zal komen. En spreker is van meening dat vrouwenkiesrecht een zegen voor de maatschappij zal zijn.

Ten slotte kreeg als laatste spreekster Mej. van der Meer van Kuffeler het woord. Spreekster herdacht de belangrijke gebeurtenissen uit de geschiedenis der Vereeniging.

Vervolgens wekt zij de aanwezigen vol overtuiging op om ijverig deel te nemen aan den strijd voor vrouwenkiesrecht en zich niet te bepalen tot contributie betalen alleen, maar trouw de vergaderingen der vereeniging te bezoeken, opdat er een groote kracht uitga van deze bijeenkomsten. Zij bestreed nog eens de meening, dat het onvrouwelijk zoude zijn aan demonstraties voor vrouwenkiesrecht deel te nemen en dat uitoefening van de kiesplicht de gezinsbelangen zoude schaden.

Alle afgevaardigden en spreeksters werden aan het slot hunner redevoering geestdriftig toegejuicht.

Ook de mededeeling van freule Wichers, dat een dame, door ziekte verhinderd haar krachten aan de Vereeniging te geven, per telegram *f* 1000. - beschikbaar stelde voor propaganda, werd met een warm applaus begroet.

Tenslotte werd met algemeenen bijval de volgende motie door de vergadering aangenomen:

De Vergadering van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, gehouden in ‘Bellevue’ te Amsterdam, op Zondag 21 November 1915;

met belangstelling kennis genomen hebbende van de door de Regeering voorgestelde wijzigingen in de Grondwet;

van meening, dat de Regeering ten onrechte andere grondwettelijke bepalingen voorstelt ten opzichte van Vrouwenkiesrecht als ten opzichte van het Mannenkiesrecht;

van meening, dat in de voorgestelde additioneele artikelen eene regeling van het vrouwenkiesrecht niet had mogen ontbreken;

van oordeel, dat het belang der geheele maatschappij de grondwettelijke gelijkstelling van man en vrouw ten opzichte van het kiesrecht eischt;

besluit geen wettig middel onbeproefd te zullen laten, om te verkrijgen, dat in de Regeeringsvoorstellen zoodanige wijzigingen worden aangebracht, dat de bepalingen omtrent het Vrouwenkiesrecht gelijk worden aan die welke voorgesteld zijn omtrent het Mannenkiesrecht;

en draagt het Hoofdbestuur op, deze motie ter kennis van de Regeering te brengen.

En hiermede was de goedgeslaagde meeting tot een einde gekomen.

HENRIËTTE BEERSTECHER.

Geluk.

De stilte suist in 't woonvertrek
Mysterievolle dingen,
En buiten staat de nieuwe Lent'
Haar liefde-lied te zingen.

Mijn kindje in zijn wiegje rust,
Het kant-gordijntje open,
Een sponne goud van 't hemellicht
Komt zachtkens aangeslopen.

Ze klimt al langs het wiegje fijn,
Nu reikt ze aan kindjes mondje.
't Is of ze teeder kussen wil
Mijn engeltje, mijn blondje!

Geen plekje mij zoo toegewijd,
Van heil'ge sfeer omhangen,
Dan waar mijn kindje nederligt,
Daarheen trekt mijn verlangen.

En uit de reine lucht, zoo licht
Van zoete bloei en zangen,
Heb ik bij 't witte wiegekleed
De Lente-fee ontvangen.

M.J.K.-M.

Overzicht van de Week.

I.
Bah
of
Likken.... Likken....

Iedereen is vol van de watersnood-ellende; voor de couranten is 't bovendien een héérlijke afwisseling op de eentonigheid van den oorlog om bladzijden vol te drukken over deze vreeselijke ramp, - die inderdaad het grootste en oprechtste medelijden afdwingt...

Te midden van al die droevige levenswerkelijkheid echter wordt je dan door het journalisten-zoodje vergast op de walgelijkste beschrijvingen, dat de Koningin een ‘automuts’ op had, dat ze vandaag de kap van haar reismantel over 't hoofd droeg, en gisteren niet, enz. enz. Ook het ‘treffende’ van haar gesprekken met de slachtoffers wordt je in misselijke vleitaal opgedischt: ‘dat ze de hand op den schouder van een ouden man lei’, enz., enz.

Alsof, te midden van de verschrikkingen van zulk een toestand, de toiletten en de automutsen der Koningin, of van wien ook, iets beteekenen voor hen, die vervuld zijn met *waarachtig* mededoogen en *waarachtige* belangstelling!

Voor 't journalisten-zoodje daarentegen beteekent alleen de koninklijke praal iets. Voor de koninklijke gunst liggen ze in hun ordinaire burgerlijkheid nederig op de knieën, vol idiote afgodische bewondering voor een ‘bruin reistoilet’ en een ‘automuts’... als de Koningin dat draagt!

't Geen niet wegneemt, dat ze in *theorie* steeds heel ‘vrijzinnig’, of ‘sociaal-democratisch’ heeten.

Die soort van ‘vrijzinnigen’ en ‘democraten’ is namelijk juist je ware als het aankomt op likken van vorsten en adel.... Zooals wijlen mijn grootvader placht te zeggen: *die* zouden op zeker bloot lichaamsdeel in 't openbaar naar de Groote Markt van Groningen willen kruipen, konden ze daarmee een kroontje of een ridderorde verdienen.

Nu, de watersnood, de broodeloosheid en de dood van de slachtoffers daarvan, zal inderdaad het journalisten-zoodje, dank zij zulke lik-artikelen, wèl weer ten goede komen in dat ridderorden-opzicht...

Wat nood de ellende van een ander, er zijn altijd sommigen, die juist daaruit hun voordeel weten te trekken; dat hebben we immers óók weer gezien aan de Telegraaf, Louis Raemakers, en den oorlog....

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Verhuizen...

Ik heb in mijn leven nogal eens moeten verhuizen. Maar nog nooit heb ik, onder zeer bijzondere omstandigheden, een zooveel omvattende verhuizing moeten regelen als deze laatste: van Apeldoorn naar Den Haag...

Daarom is 't mij een wezenlijke behoefte hier eens openlijk te vertellen hoevéél ik, juist nu, verschuldigd ben aan de uitstekende hulp en de vertrouwde beambten van de mij sinds jaren bekende firma de Gruyter, Westeinde 48, den Haag. (Eigenlijk behoef ik geen adres op te geven, want, wie kent de firma de Gruyter niet, van naam

of uit eigen ondervinding!) Reeds uit den tijd mijner ouders ken ik de firma, en ik weet dat ook deze steeds uitstekend tevreden waren over hare behandeling, en goede regeling van alles. Nochtans ben ik-zelve eens, in mijn verhuisbestaan, zoo dwaas geweest mij te laten verlokken door een zoogenaamd ‘goedkoopere’ aanbieding eener andere verhuis-firma. Met het gevolg dat de ‘goedkoopte’ bestond in slecht onbetrouwbaar werkvolk, dat meer belangstelde in bier en door henzelf binnengesmokkelde jenever dan in den arbeid, en verder in een door de firma-zelve laten staan van de verhuiswagens, onder voorwendsel dat ze het ‘te druk’ hadden. Ik heb toen de firma de Gruyter te hulp geroepen, om bij haar alsnog over te gaan, en, ofschoon deze principieel zich niet inlaat met reeds door anderen aangenomen verhuizingen, was de chef (in Amsterdam) toen zoo vriendelijk voor mij een uitzondering te maken, en mij niet alleen onmiddellijk te helpen, maar ook bovendien dat te doen voor een buitengewoon geringen prijs. (Ik vertel dit geval eenerzijds als een bewijs dat ‘goedkoop soms duurkoop’ is, anderzijds als een hoe het verwijt: ‘de firma de Gruyter is zoo duur’, volstrekt niet opgaat, omdat ik juist toen bijzonder billijk ben behandeld.)

Maar nu over deze mijn laatste verhuizing. Eerst mag ik nog wel even vertellen hoe de firma de Gruyter dezen zomer ook mijn inboe-

del van den Haag naar Apeldoorn heeft overgebracht, op de meest zorgvuldige wijze, en door werklieden die ik reeds jaren en jaren ken, en hoe zij ook deze, bij haar omvangrijken werkkring eigenlijk zoo onbeduidende zaak, toen op de meest zorgvuldige wijze heeft behartigd. Wat echter aangaat ons vertrek van Apeldoorn naar den Haag, kan ik niet nalaten er nog bijzonderen nadruk op te leggen, hoe zéér ik 't heb gewaardeerd met zulk een vertrouwde, door en door solide firma te doen te hebben als de firma de Gruyter, aan wier sinds jaren mij bekende pakkers ik gerust alles kon overlaten, onder behulp onzer Marie als mijn plaatsvervangster, terwijl mijn man en ik vooruit waren gereisd naar den Haag. Met een niet genoeg te loven zorgvuldigheid werd de geheele zéér groote inboedel uit huis en tuin tot in de meest minitieuse kleinigheden verzorgd en overgebracht en weder hier uitgepakt, waarbij zoowel de bekwame vertegenwoordiger der firma hier ter stede, de heer Folmer, als de pakkers-zelven ons steeds met de meeste hulpvaardigheid ten dienste waren, en zich onderscheidden door hun ijver en kunde en aangename behandeling.

Er zijn menschen die het idee fixe hebben: ‘de firma de Gruyter is duur.’ Nu durf ik in de eerste plaats gerust zeggen, op grond van eigen ondervinding, dat dit denkbeeld reeds an und für sich is een vooroordeel zonder grond, want, indien men bedenkt dat wij meer dan veertien dagen zijn bijgestaan te Apeldoorn en hier ter stede met in- en uit-laden, dan bewijst ons schriftelijk contract betreffende den prijs dat er van duurte geen sprake is. Maar bovendien zou ik willen vragen: Zijn vertrouwde, reeds jaren in dienst der firma werkzame werklieden, is een even kundige als hulpvaardige chef dan ook niet ruimschoots waard dat men meer betaalt dan aan een knoeizaak, waarvan men de werklieden op de vingers moet zien, of wier chef nooit zelf komt kijken; ('t laatste ondervonden we op ander gebied juist óók in deze dagen, met het gevolg dat de werklui dier firma niets tot stand brachten en, heusch, *die* firma was waarlijk niet goedkoop, is integendeel bekend als duur). Indien ik den heer Folmer, chef en procuratie-houder der firma de Gruyter hier ter stede, zoowel als diens pakkers niet reeds sinds jaren kende als de meest-betrouwbare vakmenschen, nooit had ik zóó gerust een zoo veel-omvattende verhuizing als deze aan hen durven en kunnen overlaten. En, ik ben er zeker van, met geen andere firma had ik zulk een volmaakt succes gehad van mijn recommandatie aan mijn echtgenoot als wat aangaat juist deze. Daarom zou ik iedereen wel willen toeroepen: Bezint eer ge begint waar 't verhuizen aangaat. Ge wordt overstroomd met aanbiedingen, met zoogenaamd ‘goedkoope voorstellen’, enz., enz. Maar... als uw kostbare dingen breken of beschadigd worden, of als men U voorspiegelt op dezen of dien dag te zullen gereed zijn, en het niet is, of als de werklui ruw en brutaal optreden, of drinken, of niet eerlijk zijn, of als de chef zich achterna onverschillig betoont wijl het contract immers toch is geteekend, enz., enz., wat dan? Waar is dan de voldoening uwer ‘goedkoopte’? Ge hebt niets dan ergernis en verdriet en... bovendien extra onkosten. Ik wil natuurlijk met dit artikel geen enkele andere firma te na komen, ik wil enkel getuigen, ook namens mijn echtgenoot, dat wij ten hoogste tevreden zijn over de buitengewoon zorgvuldige, volstrekt niet dure, en in elk opzicht zéér te loven behandeling der firma de Gruyter en hare beambten, en dat wij haar alle succes blijven toewenschen die zij, een der oudste verhuizìng-firma's in ons land, zoo ruimschoots verdient.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

III.

Een gelukkig voorteeken.

Ik hecht aan ‘voorteekenen’...

Scheldt mij nu maar voor ‘bijgeloovig’. Mijnentwege! Het heeft mij nooit kunnen schelen of ‘men’ mij uitschold. Dat laat me koud. ‘Men’ laat me altijd erg koud.

Want, ik vind ‘men’ beneden me.

Dus, ik hecht aan voorteekenen.

En ik vind het beslist een gunstig voorteeken, dat het eerste wat ik hier zag in mijn nieuwe woning, buiten in de Scheveningsche Boschjes, is geweest een goed mensch...!

Ik weet absoluut niet wie hij is of wat hij doet...

Maar ik noem hem daarom goed, omdat hij goed is voor de dieren. En omdat m.i. iemand die *wezenlijk* goed is voor dieren nooit slecht *kan* zijn...

Ik stond boven voor een raam. En ik zag hem, met brood in de hand, op een regen-

en stormdag, midden op den weg knielen en de muschjes bij honderden tot zich te lokken. Of, liever gezegd, ‘lokken’ behoefde hij hen niet, zij kwamen vanzèlven; zij kenden hem blijkbaar als een goed vriend, gingen op zijn hand zitten, namen daaruit het brood van hem aan. Zie, dat was, bij alle egoïsme, en lamlendigheid, en huichelarij, waarvan de wereld vol is, zulk een troostrijk en wèl-aandoend gezicht, die mensch, die trachtte de dieren goed te doen, die hen blijkbaar liefhad, en door hen werd vertrouwd. - Ik volgde hem met mijn oogen toen hij heenging, en zag hem, door het nog bladerlooze geboomte, op een eenzaam pad iets verderweg zijn liefde-werk nogmaals verrichten. Dat was me als een belofte van véél, véél moois en lieflijks, dat ik hierbuiten, in dezen vrede der natuur, zal genieten, die aanblik van een medemensch, die de dieren niet kwelt, noch mishandelt, maar die hen opzoekt in den regen en de koude, om hen goed te doen. Zulke menschen, helaas, zijn er niet velen. En ik ben dankbaar dat juist deze de eerste is geweest, die op mijn nieuwen levensweg kwam, in mijn nieuwe woning: Levensvrede.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Schoonmama
door Johanna Steketee.

Voor het bovenhuis van de weduwe van Andel wachtte de vigilante.

Dat gebeurde zoo iederen Zaterdagmorgen om ongeveer den zelfden tijd: elf uur.

De buren wisten 't al en keken er altijd met belangstelling naar.

Mevrouw van Andel was dan keurig uitgedost en ging, vergezeld van haar hondje, en een aantal kleinere en grootere taschjes naar de landgoederen van hare dochter, om er den Zondag door te brengen.

Even geregeld bracht dan Maandags 's morgens de vigilante haar weer terug, ook vóór de koffie. In 't begin was 't nogal eens gebeurd, dat Mevrouw langer uitbleef, maar in den laatsten tijd kwam ze altijd even geregeld 's Maandags thuis, als ze 's Zaterdags ging.

De nieuwe buitenstadswijk, waar Mevrouw van Andel sinds een jaar woonde, maakte naar aanleiding hiervan allerlei gissingen.

‘Zeker heeft haar schoonzoon er genoeg van, als hij haar s' Maandags weer ziet vertrekken,’ meende de een.

En een ander: ‘Zoo 'n praatsmaker, als die Mevrouw van Andel is, 't is al heel mooi dat ie haar iederen Zondag hebben wil, heel mooi, wat ik je zeg.’

Ongedeerd door die praatjes, reed Mevrouw van Andel ondertusschen de stad uit, nog nagewuifd door haar dagmeisje, dat nu nog even de boel moest opruimen en dan vrij had tot Maandag.

Zoodra ze de stad uit was, deed ze de raampjes zoo ver mogelijk open en met vreugde keek ze uit, inademend de heerlijke lucht, die toch zoo heel anders, zoo veel reiner was dan in de stad.

't Was een heerlijke dag in 't begin van Juni. 'n Zachte wind streelde bijna-onhoorbaar 't gebladerte, dat in vollen zomerbloei stond. Bloemen geurden en de vogeltjes kweelden zoo lustig van ‘pi, pi’ en ‘heb ik jou daar’, dat je er als vanzelf vroolijk van werd.

Mevrouw van Adel voelde zich dan ook buitengewoon prettig gestemd.

Ze vond 't genoegelijk, om naar haar dochter te gaan.

En nu nog bovendien dat zalige weer.

Haar dochter! Die had bereikt, waarnaar zij zelve tevergeefs had verlangd in haar leven: rijkdom, eer, aanzien.

Haar man, die officier was geweest, was vroeg gestorven aan een verraderlijke ingewandsziekte en ze had van een klein inkomen moeten leven met haar zoon, die nu in Indië werkzaam was op een plantage, en haar dochter, die, als een lot uit de loterij, al vroeg zoo'n goed huwelijk had gedaan met een landbouwkundige, een studiegenoot van haar zoon.

Waar zij zich op haar bovenhuis moest bekrimpen en zich velerlei ontzeggen, daar voelde zij zich bij haar dochter de groote dame, die zij zoo gaarne was geweest.

Voor die uitstapjes bewaarde zij dan ook haar mooiste kleeren en met de haar aangeboren élégance zag ze er dan waarlijk chique en deftig uit.

't Rijtuig hield stil voor de villa, door een breede oprijlaan van den weg gescheiden.

‘Fidel, stil’, vermaande Mevrouw de kleine kefhond, die als 'n razende stond te blaffen.

Ha, daar waren haar kinderen al: Tilly, teer, lief, fijn élégant, haar alleen wat te bleek. Ze maakte zich dikwijls bezorgd over haar kind en drong dan steeds aan op versterkend voedsel, waar Til met haar geringe eetlust niet dan met veel moeite voor was te vinden.

En Edo, wat laconiek, 't viel haar altijd weer op, nu nooit eens recht opgewekt en altijd zoo nonchalant met die slappe, platte boord. Dat Til 't hebben wilde....

Zij zelve maakte er maar geen aanmerking meer op: 't hielp toch niet.

'En waar is die lieve, kleine schat, mijn kleine snoesepoes, mijn Lillietje?' vroeg grootmama met haar zoetste stem.

'Ze slaapt Mama', waarschuwde haar dochter, waar ze het huis naderden.

'Gus, zoo vroeg al', klonk 't teleurgesteld.

'Ja, ze was zoo slaperig, we konden haar niet wakker houden, niet waar, Edo?'

Edo bromde zooiets, wat 'n bevestiging van de woorden zijner vrouw moest beteekenen.

De waarheid was feitelijk dat hij had gezegd: 'Breng dat kind maar wat vroeg naar bed. Mama is dadelijk zoo druk met haar. Dat is niet goed voor haar. Dan is ze verder den heelen dag lastig.'

Ze zaten nu in de tuinkamer, de verandadeuren wijd open, 't gezicht op den tuin, waar in de perken de bloemen bloeiden en verderop de bosschen en rijpende korenvelden.

'Jullie woont hier heerlijk', streelde schoonmama, terwijl Tilly koffie schonk, 'vooral in den zomer'.

'In den winter is 't hier saai, dan bewonder ik Til, dat ze 't zoo kranig uithoudt.'

Vermeer's gezicht betrok. Altijd die domme gezegden. Ze misten hun uitwerking nooit. Tilly werd er ontevreden door. En elk zoo'n gezegde van schoonmama kostte hem een reisje naar Amsterdam, of Den Haag, waar hij, beminnaar van de natuur, als hij nu eenmaal was, en dat niet alleen in den zomer, 't land aan had, maar als haar moeder Til ontevreden had gemaakt, dan meende ze daar recht op te hebben. En zoo werd hij het slachtoffer.

Na 't kopje koffie vooraf, wandelden ze met hun drieën de landgoederen eens om. Mama bewonderde de zelf-gekweekte groenten en vruchten en spaarde zooals gewoonlijk haar op- en aanmerkingen niet.

Overal had ze wat op, voortdurend wist ze raad te geven, wat schoonzoons gezicht zoovele malen deed betrekken. De dagen, die schoonmama met hen doorbracht, behoorden tot de onaangenaamste van zijn leven.

Hij duldde deze bezoeken echter zwijgend, zonder morren, noch opstand om Tilly, hoewel hij niet begreep, hoe zijn vrouw er behagen in scheppen kon. 't Is haar moeder, dacht hij dan vergoelijkend en men moet wat voor zijn ouders weten te doen.

Maar Maandags 's morgens dan was zijn geduld ten opzichte van schoonmama's bezoek ook gansch en al ten einde.

En sinds Mama zich 'n paar keer niet al te haastig had betoond, om 's Maandags de vigilante te doen voorkomen, en haar bezoek wel eens had uitgedeind tot in 't midden en 't laatst van de week, zoodat 't niet meer de moeite was geweest om nog te vertrekken vóór dien Zondag, had hij daar steeds voor gezorgd:

's Maandags precies op tijd stond 't rijtuig gereed.

Schoonmama volgde dan wel. En met genoegen betaalde hij de rekening van het rijtuig, waarvan het vertrek hem zijn rust kwam hergeven.

Want vele van die gezegden van schoonmama, goed bedoeld allicht, waren voor hem als speldeprikken en ze zaaiden tweedracht tusschen hem en zijn vrouw, die, consequence de la nature, haar moeder altijd bijviel; ook bemoeilijkten zij de

opvoeding van vierjarige Lilly, die door grootmama werd verwend als aardig tijdverdrijf, zonder dat deze daarbij aan de gevolgen dacht. Toen ze aan de lunch zaten, werd Lilly, pas uit de slaap, 't blonde kopje nog moe hangend over de schouder van Mina, de kindermeid, binnengebracht.

Oma trok haar op de schoot en gaf haar, wat ze anders nooit mocht hebben: 'n stukje suiker. Och, dacht Tilly, voor zoo'n enkele keer zal 't haar tandjes geen kwaad doen.

Maar Vermeer, om zich niet te ergeren, keek den anderen kant uit en hij verlangde naar den volgenden dag, waarop hij zich weer vrij man zou gevoelen....

9 Februari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 32.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Zijn ze alles dan vergeten?...

Onlangs ontving ik een brief, die mij tot ernstig nadenken bracht. En ik kon toen niet nalaten, een gedeelte er uit over te schrijven, en eens nader te bespreken.

.... Wat altijd een punt van ellende is, is datgene, dat we ons niet behoorden aan te trekken, omdat we er feitelijk te hoog voor moesten staan, en dat we tòch niet kunnen laten: nl., de onaangenaamheden met familie. Honderdmaal zeg ik: ik trek het me niet meer aan; en ik doe het tòch! *Mannen* slaan door den invloed eener vrouw dikwijls om, velen van hen hebben geen gedécideerd karakter, en zijn spoedig beïnvloed; hun affecties gaan meestal niet zoo diep. Het beste is maar er om te lachen, als we dit kunnen. Als ik echter denk, hoe goed ik altijd was met mijne

zuster.... hoe intens lief ik haar had. Toen ze trouwde, was *ik* nog het diepst van allen bewogen, 't was of ik mijn eigen kind weggaf. Ik had inderdaad dikwijls het gevoel, alsof ik voor haar zorgen, haar beschermen moest, niettegenstaande er toch nog twee oudere broers waren. - Toen

ze zich verloofde, ging ik echter al zoo goed als geheel uit haar leven. Als ik nog denk aan vroeger dagen met haar, toen ze nog thuis was, kan het me *nu* nog droefgeestig maken. Spreek ik haar nu, dan ben ik haast een vreemde, dan vindt ze onze vroegere gehechtheid overdreven, en volgens haar man misschien nog wel 'ziekelijk', of zoo iets. Het is goed, als eene vrouw de gevoelens van haar man deelt, maar waarom moet dat dan vaak ten koste en met verzaking van allerlei mooie en teere herinneringen uit je jeugd? Het is hard, en je bent te trotsch om hen toe te roepen: Maar zijn jelui alles dan vergeten, alle vroegere groote genegenheid, de samen doorleefde kinderjaren? - Ik kan het me toch niet indenken, dat bij zulke personen alles dood is, of althans schijnt te zijn. - De mensch komt nu eenmaal in veel materialistische dingen te kort, dat is een feit; als echter iemand zijn geweten, zijn diep innerlijk niet meer voelt spreken, dan ziet het er treurig uit! -

Het is een *man*, die mij dit schrijft, en, zooals uit deze regelen spreekt, een gevoelig mensch. Mannen zijn dit, over het geheel genomen, niet; en *als* ze het zijn, dan toonen ze dit liefst zoo weinig mogelijk aan de buitenwereld. Als eene vrouw gevoelig en teerhartig is van aard, wordt haar dit als een deugd aangerekend, een man wordt er eerder om bespot! -

Staat deze klacht, deze uitbarsting, die uit den brief opstijgt, op zichzelf? Helaas neen! Neem de moeite om U heen te zien, ga in Uw binnenkamer en doorzoek Uw eigen hart in zijn diepste schuilhoeken en verborgenheden, - misschien zult ge zelf verwonderd staan over hetgeen ge ziet en ontdekt, nu Uw opmerkzaamheid en Uwe gedachten er op gericht zijn. Men verbaast zich er over, dat in onzen tijd nog een oorlog ontstaan kon, dat verschillende volken en rassen, met ieder hun verschillende eigenaardigheden en belangen, elkaar met heftigheid en woede bekampen, - doch hoeveel oorlog en strijd wordt er niet in het klein en het verborgen gevoerd, waarvan de groote *men* geen notitie neemt, en niets afweet, alleen omdat het haar belangen niet raakt!

Zijn ze alles dan vergeten?

Neen, dat is niet aan te nemen! Alleen: er is een klein Hollandsch woordje, oogenschijnlijk van weinig beteekenis en toch zoo vèrstrekkend in zijn uitingen en gevolgen: het woordje *sleur.* Het is nu eenmaal veel gemakkelijker, zijne gevoelens te verbergen of het zwijgen op te leggen, vooral wanneer ze een klein tikkertje in beweging brengen, dat bij het geweten zachtkens aanklopt: 'Weet ge nog wel van vroeger? Wat was die zuster of broeder, vriend of vriendin, toch altijd hartelijk en opofferend voor je! Toe, ga vanmiddag eens niet wandelen, maar schrijf een vriendelijk briefje, je weet, men is altijd zoo blij iets te hooren! - Of leg dat boek, dat je nu zoo boeit, zoodat je de zonneschijn buiten er niet door ziet, uit je handen, en zet je hoed op. Ga eens naar haar toe, je weet, ze zit zooveel alleen, en het zal haar zoo'n vreugde geven je eens te zien, en al je belangen, groote en kleine, vinden bij haar zoo'n gewillig, belangstellend oor. Jij hebt je gezin, kennissen en afleiding in overvloed, zij niet, en daardoor mist ze al zooveel!'

Dat geweten vraagt een opoffering, belachelijk klein eigenlijk, en toch wordt die aanmaning ter zijde geschoven: er is immers geen haast bij? Doch straks is er iets zoek: een dasje, of een boekje; ge hebt het wel niet direct noodig, maar het irriteert U toch, dat ge U maar niet herinneren kunt, wáár ge het neergelegd hebt. En ge loopt twee, drie keer naar boven, haalt laden en kasten uit, totdat het U bij toeval in handen komt, en het half uurtje, dat voldoende was om een briefje te schrijven, en een wachtende ginds blijde te maken, is verbeuzeld! - Het boeiende boek moet uit de hand gelegd worden, omdat er een vervelende visite komt opdagen, die U om

vijf uur geeuwend naar de klok doet kijken: mijn middag weg! Had ik maar niet thuis gegeven, of was ik maar uit gegaan! -

En het geweten wmrdt niet alleen op zijde geschoven, het doet vaak een wrevel opstijgen jegens hem of haar, door wier toedoen het tikkertje in beweging wordt gebracht. Niets verwijdert de menschen méér van elkander, dan het besef, verkeerd te hebben gehandeld, en het niet te willen bekennen. Het klinkt als een paradox, en tòch is het een feit, dat degene, die beleedigd *werd,* dikwijls minder haatdragend en heftig is, dan de beleediger *zelf.* Omdat de beleediger nog het knagende, drukkende besef met zich omdraagt, verkeerd te hebben gedaan, en het voor niets ter wereld zou willen bekennen, maar ook niet aan *zichzelf!* En hoe luider hij praat, hoe grover hij wordt, - hoe méér hij bezig is,

te willen overschreeuwen, overbluffen den stem in zijn binnenste. En dat hem dit niet gelukt, dat die stem toch telkens, 't zij in de stilte van den nacht, of onverwachts tusschen de dagelijksche bezigheden door, zich zachtkens verheft, en doet hooren, - dàt maakt de wrok nog grooter.

Maar bij een waarachtig edel mensch niet, zult ge zeggen; *die* gaat naar den verongelijkte toe, en strekt de hand uit, en zegt: *ik* heb gedwaald! Vergeef en vergeet het, en laat ons weer vrienden zijn! - Gij hebt gelijk, doch de wereld bestaat 'im durchschnitt' nu eenmaal -niet uit edele menschen, dat zijn slechts de enkelingen! -

De kinderjaren!

Als een verloren paradijs staan ze soms ineens voor onzen geest.

De tuin, met zijn struiken en bloemen; ge *ziet* weer het bed met vergeet-mij-niet voor U, ge *ruikt* weer den geur der heliotroop in den hoek. En het huis, met zijn kamers en zolder, waar het zoo heerlijk spelen was; de vooruitspringende hoek van den schoorsteen, waar het zoo éénig was, om zich achter te verstoppen; het kleine kamertje, waar het afgedankte speelgoed heenging, en dat dàn pas waarde en aantrekking voor U begon te verkrijgen. Maar naast al die levenlooze dingen duikt altijd het gezicht, de gestalte op van het broertje of zusje, dat bij U was! Want alléén spelen kan slechts een kind, dat het eenige was en bleef in het gezin; als het makkertjes om zich heen gewend is, kan het zich moeilijk vermaken, wanneer het geen stemmen hoort, geen wrijving van gedachten heeft.

En de feestdagen komen bij U boven; de verjaardag, wanneer ge als uitverkorene mocht zeggen, wàt ge dien middag zoudt willen eten. Was het Henri of Willem, die moeder in wanhoop bracht, door juist altijd op dien Decemberdag een kabinetpudding te verlangen, waar twaalf eieren voor noodig waren? Misschien dat zijn cellunistische aanleg wel invloed gehad zal hebben op de grootte van het te krijgen cadeau. En was het Lize of Anna, die boerenkool met oliebollen op haar verlanglijst had, door welke zonderlinge combinatie een àl te gulzige kleine mond al vroeg met een recalcitrante maag naar bed gebracht moest worden? Weken tevoren werd reeds naar zoo'n feest reikhalzend uitgezien, gefluisterd, geheimzinnig pakjes gekocht en weggemoffeld; en als het soms in de vacantie viel, en een onergdenkende oom of tante de gelukkige te logeeren vroeg, werd er verontwaardigd gezegd: Verbeeld je, Tante denkt er niet eens aan, dat ik dan jarig ben; alsof ik *uit* zou gaan!

En nu zijn we ouder geworden, groote menschen, met groote-menschen-gedachten en belangen. En als we toevallig den kalender opslaan, zeggen we ineens met schrik:

Gunst, die of die was verleden week jarig, heelemaal vergeten! Nog maar even een briefkaartje er overheen schrijven! En soms zegt ge ook: neen, een briefkaartje is *nu* te onhartelijk, zoo gauw ik tijd heb, gaat er een lange brief heen! - Doch de tijd ervoor schijnt niet zoo gauw gevonden te kunnen worden, ge schuift het van den eenen dag op den anderen, een week, twee weken verloopen, - en wie komt er dan zóó nog met den nachtschuit aan!

Doch degene, die met verbazing constateerde, niets van U te hooren op dien dag, waarvan ge toch altijd nog nota naamt, *hoe* los de familieband overigens ook geworden was, kijkt nog een paar dagen uit, of de post niets brengt, en zegt dan, bedroefd of beleedigd, al naar gelang het temperament is: Hij of zij wil de connectie zeker geheel afbreken, nu, ik zal me van mijn kant ook niet meer opdringen! - Verkoeling - verwijdering, - vervreemding - is het gevolg! - En dan is er héél wat toe noodig, om de vroegere hartelijkheid weer te doen herleven en oplaaien. Een ingrijpende gebeurtenis: een hevige ziekte, een groot en zwaar verlies, doet de stemme van het bloed weer spreken. Doch een hevige ziekte kan een sterfbed

worden, en dan staat soms, als een Mene Tekel, het: Te laat! - met vlammend schrift geschreven.

O, lieb, so lang du lieben kannst,
O, lieb, so lang du lieben magst,
Die Stunde kommt, die Stunde naht,
Dasz du am Grabe stehst, und klagst.

Zijn ze alles dan vergeten?

Neen, maar het leven is nu eenmaal gecompliceerder geworden voor ons, volwassenen; op twintig-, dertigjarigen leeftijd en ouder zijn er méér factoren waar rekening mee gehouden moet worden, dan in onze jeugd. Waarom spreken we anders van een gelukkige, onbezorgde kindsheid?

Stand, macht, aanzien, rijkdom, - wat vroeger slechts klanken voor ons begrip waren, krijgt nu beteekenis en inhoud. Wilt ge een voorbeeld?

Er was eene dame, die, wat men noemt,

een heel goed huwelijk deed. Iets, waar ze misschien zelf wel verwonderd over was, want nòch de maatschappelijke stand, waaruit zij voortkwam, nòch de brandkast van Papa, of haar uiterlijke bekoorlijkheden, konden haar groote verwachtingen koesteren. Het was echter bepaald bewonderenswaardig met welk een verbluffende handigheid ze de vroegere kennissen en verwanten van zich af wist te schuiven. En, die ze niet geheel *kan* ignoreeren, werden genoodigd op tijden, waarvan ze vooruit wist, niet door thans méér begeerlijke kennissen te worden overvallen. ‘Komen jelui Zaterdagavond een poosje, dan is Louis naar de soos, en 't is veel gezelliger voor me; of loop 's morgens vóór twaalven even aan, een kopje koffie halen, dat is zoo echt huiselijk!’ Ging de bel over, en zag ze dan de omtrek van een vrouwengestalte bij de deur, dan zei ze, heel lief: ‘jakkes, visite; ik laat niet thuis geven, we zitten nu juist zoo knus te babbelen!’ - De nichtjes, van wie met tallooze bedankjes mooie handwerken op den trouwdag waren aanvaard, schenen nà dien datum niet meer te bestaan; totdat ééne ook een goede partij deed! Toen was die ‘lieve Dina’ altijd de meest sympathieke geweest, ‘en ze had een man, waar Louis tenminste eens mee kon praten!’ en Dina werd weer in genade aangenomen! - Geen sympathieke verschijning, vindt ge? Och, maar zijn de omstanders er voor een deel niet zelf de schuld aan? Het is opmerkelijk, zooveel menschen, die men in het gewone leven toch werkelijk niet tot de sukkels behoeft te rekenen, zich *laten* gebruiken, *laten* negeeren en op zijde schuiven, om na een vriendelijk woord, een wenk, weer aan te komen draven, dankbaar voor elk blijk van toenadering, van gewaande hartelijkheid. Ze doen denken aan den hond, die, ofschoon recht hebbende op een volle schaal met voedsel, toch gretig aanvalt op het afgekloven been, dat hem toegeworpen wordt, en dan nog dankbaar kwispelstaart. *Moeten* de egoïsten ten slotte niet gaan denken, dat *hun* opvatting van het leven en de maatschappij de ware is, dat het iets heel gewoons en normaals is, vooruit te komen ten koste van anderen? Wat vraagt een veldheer er naar, of het over gewonden en lijken gaat, als hij zijn doel slechts bereikt: waarom moesten de slachtoffers ook juist op *die* plek staan, toen de noodlottige kogel kwam aansnorren, die hen verwondde, of deed sneuvelen?

En misschien hebt ge onder uwe bekenden ook wel eene dame, die vroeger ‘in beter doen’ is geweest. Toèn stond haar huis open voor iedereen, en al had ze het misschien niet bepaald rijk, de gulheid en hartelijkheid, waarmee ze dadelijk een kopje thee zette, en een schaaltje met gewone biscuits erbij presenteerde, deden dit alles *beter* smaken, dan het allerfijnste, dat opgedischt wordt in een modern ingericht salon. Doch nu heeft ze een gevoelige klap gehad, geld verloren, door speculatie, door faillissement van de een of andere bank, in elk geval, buiten haar schuld. En die het hooren zijn vol medelijden: die arme Anna, dat die zóó iets moest treffen!

En ieder is even deelnemend, men geeft raad, en biedt zijn diensten aan, doch het nieuwtje gaat er gauw af. Een oud rijmpje zegt:

> Geen wond zoo groot,
> Of hij bloedt in drie dagen dood.

En langzamerhand trekken de meesten zich terug; niet plotseling, o neen, maar geloof, dat het evengoed gevoeld wordt.

Verdriet en tegenslag geven scherpe voelhorens. Men vindt haar nog wel even lief als vroeger, doch.... men kan nooit weten.... 't is tòch al wonderlijk, dat ze met haar kleine inkomen zich zoo weet te redden.... ze kon toch wel eens in grooter verlegenheid raken.... en op een goeden dag komen, om iets te leenen! En dan is het zoo moeilijk weigeren, als je druk en intiem met elkaar bent blijven omgaan! En

je kunt ook zoo zien, dat ze een paar modes ten achteren is. Vroeger zou ze die mantel en die hoed al lang aan de meid gegeven hebben. Voor menschen, die je kennen, hindert het niet, doch je wordt toch niet graag telkens gezien met iemand, die kleeren van een paar jaar terug draagt!

En Anna raakt in het vergeetboek, men herkent haar niet direct op straat meer, of, als men in gezelschap is, kijkt men toevallig een anderen kant uit. Dàt doet pijn! Doch als een volgende keer dezelfde kennis in een stille straat zich heel grootmoedig voelt, en denkt: gunst, daar komt Anna aan, ik zal de stumperd toch eens aanspreken! dan kijkt Anna háár uit de hoogte aan, en vertrekt geen spier van het gezicht, als ze vlak langs haar henen gaat. De andere krijgt een kleur, en wéét, het eigenlijk verdiend te hebben; maar toch zegt ze later, als het gesprek eens op Anna komt, dat ze nukkig wordt en over-

dreven, en dat het haar eigen schuld is, als men haar links laat liggen.

En Anna is tevreden over zichzelf, al trilde ze, toen ze zoo schijnbaar onbewogen voorbij stapte. Als ze haar *trots* ook nog prijs zou geven, het eenige, dat haar staande houdt, zou ze zich geheel eene verworpene voelen. Maar als ze thuis komt, slaat ze misschien de handen voor de oogen, en snikt ze het uit. Ze vráágt geen gunsten, ze *wil* ze niet, maar och, de gedachten aan vroeger doorleefde, gezellige babbeluurtjes, komen zoo vaak boven; toen het vanzelf sprak, dat men haar huis niet passeerde, doch even binnenwipte, en met haar sprak over alles, wat haar *beiden* interesseerde! *Zij* kan niet vergeten, en ze zou in staat zijn, naar die anderen toe te gaan, en te vragen: waarom mijden jelui mij? *Ik* ben toch dezelfde gebleven, al zijn mijne omstandigheden veranderd.

Doch ze weet dat, wat als een uiting van eerlijkheid en moed harerzijds bedoeld was, door velen als een *lafheid* beschouwd zou worden. Men zou tegen elkaar knikken en zeggen: ‘ziet ge wel, ze trekt bij; ze kan het toch niet winnen, en dringt zich nu weer op. Maar op den duur is ze toch te prikkelbaar, om goed mee te kunnen blijven.’

Het is mogelijk, dat Anna prikkelbaarder geworden is; doch is dat zoo te verwonderen? A qui la faute?

Het kan zijn, dat ik teveel in hoofdzaak over *vrouwen* praat, en dit ook op mannen van toepassing is, maar toch niet in dezelfde mate, geloof ik. Een man kan op een vergadering, de societeit blijven komen met een jas, die kaal wordt op de naden, men zal hem er niet minder om aankijken.

Allicht dat iemand hem op den schouder klopt, en gekscheert: nu, je moogt Sinterklaas wel eens om een nieuwe demi vragen! doch dat klinkt héél anders dan het kwasilieve: hé, wat is *die* mantel of japon toch sterk, je hebt hem vast al een jaar of vier! Of iets zeggen behoeft eene vrouw nog niet eens: alleen maar *kijken*, kijken naar een antiek geworden mouw, een verschoten lapel, en 't is tenslotte de gelukkige? bezitster ervan, of ze op gloeiende lava staat! Zit een man in tijdelijke verlegenheid, och, de een of andere kennis leent hem nog wel eens een tientje of een oranje lapje, omdat hij hem nu eenmaal graag mag lijden. Het gaat dan meestal wel in de opwelling van het oogenblik: als men er eerst thuis eens over gepraat heeft, of een nachtje over geslapen, dan rijzen de bezwaren en bedenkingen als paddestoelen uit den grond.

Vrouwenkarakters zijn karakters van uitersten, zoowel in het goed als in het kwaad, en haar invloed is sluipend, doch ingrijpend. Mannen kunnen elkaar uitschelden, en met kracht van woorden op de tafel slaan, doch hebben ze elkaar de hand der verzoening gereikt, dan kan ook de wrok verdwenen zijn. Bij vrouwen is dit niet spoedig het geval; al hebben ze elkaar, na een verzoening met tranen in de oogen omhelsd en gekust, zoo is toch de angel niet verwijderd, en ligt kwaaddenkendheid en argwaan steeds op de loer, die in elk onvoorzichtig woord, in elke onschuldige daad, een bedoeling ziet, en een nieuw twistvuur doet ontbranden!

Als iemand echter zijn geweten niet meer voelt spreken....

Och, een geweten is zoo'n rekbaar iets voor velen, en hangt geheel af van den persoon, die het in zich omdraagt. Iemand, die een misdaad begaan heeft, kan zichzelf paaien met de drogreden, dat hij het zoo erg niet bedoeld had, en dat hij er spijt over heeft, en dit brengt voor zijn eigen idee alles weer in het reine, - doch een ander kan de gedachte aan een of ander veel onschuldiger kwaad niet van zich afzetten, zoodat het hem ten laatste een nachtmerrie wordt.

Wij, menschen, hebben *allen* onze grootere of kleinere zonden, bladzijden in ons levensboek, die we het liefst er uitgescheurd zouden zien, een dikke streep

doorgehaald: daar zijn we nu eenmaal *menschen* voor. ‘In jedes Leben tritt einmal die Schuld; wie man sich damit abfindet, das ist der ganze Sinn unsres Seins!’

Juist! Het geweten behoeft niet uitsluitend als rechter en aanklager op te treden, het kan ook opvoedend en louterend werken. Ondervinding is de beste leermeesteres; als we *weten*, iemand door een hard woord gekwetst, door een onvriendelijke daad verdriet gedaan te hebben, en we gevoelen er spijt over, dan zijn we immers een volgende keer voorzichtiger.

Dat we dan óók zoo ver konden gaan, de waarheid in praktijk te brengen van hetgeen op den zin volgt: ‘Es ist eine Stärke, seine Schwachheit zu gestehen!’

Of het geweten dan niet spreekt?

O ja, maar niet altijd is dit te bespeuren

door de buitenwereld! Sommigen, en daaronder lang niet altijd de minst vromen, zijn bang voor den Dood. Als zij daaraan denken, aan die eeuwige natuurwet, die door zijn dagelijks voorkomende gevallen toch eigenlijk iets wordt, waar een mensch zich vertrouwd mee zou moeten maken, dan staat hen de angst op het gelaat te lezen, en voert hen een rilling door de leden. Waarom toch? Ze zouden het U waarschijnlijk niet eens met duidelijke woorden kunnen zeggen; doch zou het bij velen niet kunnen zijn, omdat ze weten, dat bij *die* eindrekening geen verstoppertje spelen, geen transnigeeren baat? Ze mogen erkennen, dat ze heusch als brave burgers geleefd hebben, - tòch, wat moeten ze antwoorden als hun toe mocht klinken: Wat hebt *gij* met Uwe talenten gedaan? Waart gij Uws Broeders Hoeder?

Er is een boek van Henri Bordeaux: Als ons de oogen opengaan! De schrijver maakt daarin de opmerking, dat den mensch in den regel slechts éénmaal in het leven de oogen geopend zijn, over alles wat hij deed en naliet, en dat is op het oogenblik, dat hij ze voor eeuwig sluit! Welk een vreeselijke gedachte moet dat voor sommigen inhouden! Neen, in het aangezicht van den Dood kan men geen comedie meer spelen tegenover zichzelf, dan is het of de ziel, nog vóór ze zich uit het aardsche omhulsel losmaakt, reeds in al haar naaktheid zich vertoont aan den bezitter.

Ik denk aan een van Andersen's sprookjes, geteekend met een pen, zóó fijn, als bijna alleen een H.C. Andersen dit vermag: De jongste dag! En het stervensmoment wordt er door hem *dus* in gesymboliseerd:

.... ‘Het uur is gekomen, en gij moet mij volgen,’ zeide de Dood, en raakte met zijn ijskoude vingers de voeten van den voor hem liggenden man aan, en zij verstijfden. Toen raakte de Dood zijn voorhoofd aan, en toen zijn hart, en daarbij brak het: en de ziel moest den Doodsengel volgen.

Maar in de weinige seconden tusschen de inwijding aan de voeten tot aan het voorhoofd en het hart, ging, gelijk een zee met groote, zware golven, alles wat het leven hem gebracht en in hem opgewekt had, voor den stervende voorbij.

Zoo ziet men met éénen blik in eene duizelingwekkende diepte, en meet met ééne gedachte den geduchten weg, zoo overziet men met éénen blik het tallooze sterrengewemel, de bollen en werelden in de uitgebreide ruimte.

In zulk een oogenblik huivert de verschrikte zondaar en heeft niets, waaraan hij zich kan vasthouden; het is hem, alsof hij in eene eindelooze ledigheid neerzonk. Maar de waarachtig vrome steunt het hoofd aan God, en geeft zich als een kind over, met een: ‘Uw wil geschiede met mij!’....

Mij dunkt, die zijn schuld op aarde reeds geboet heeft, zal minder bevreesd zijn, dan hij, die schijnbaar zelfverzekerd en onbesproken zijn weg ging, doch die, als hij eens een oogenblik tot inkeer kwam, tot zelfonderzoek, misschien vijf levens*jaren* zou willen geven, om die laatste vijf *minuten* te kunnen ontgaan. Het is hard, onschuldig verdacht en veroordeeld te worden, doch *on*verdiend voor goed en edel te worden aangezien, en dit in zijn binnenste te weten en te erkennen, doet óók het hart wel eens onrustig en luide kloppen.

Toch is het merkwaardig, hoe men het geweten nog in slaap kan sussen. En hierbij is vooral van toepassing het bekende spreekwoord van den balk en de splinter. Ik herinner mij hoe een predikant, die vroeger veel bij ons aan huis kwam, eens vertelde, hoe hij in het begin van zijn ambtelijke loopbaan op een dorp stond. Daar woonde ook een schatrijke, oude boer, maar schraperig en gierig, en een beul voor zijne ondergeschikten. Elken Zondag zat hij met een vroom gezicht in de kerk, en luisterde met aandacht naar Gods Woord. Eens had de predikant het over de gierigheid en de hebzucht, en onwillekeurig vestigden zijne oogen zich steeds meer

op den boer; hij raakte in vuur, en sprak gloedvolle, waarschuwende woorden, en 't was hem, of hij eigenlijk alleen voor dien éénen toehoorder sprak! Toen hij zijn rede geëindigd had kwam hij tot zichzelf, met schrik, met ontzetting. Wat had hij gedaan? Hoe had hij zich zóó kunnen laten meeslepen? Hij schaamde zich, want het had niet in zijn bedoeling gelegen iemand zóó in het openbaar te kwetsen, en daarenboven: een oud man.

Toen hij de kerk verliet, bleef hij aarzelend staan: de boer scheen op hem gewacht te hebben, en kwam met uitgestoken hand op hem toe. ‘Dominee, ik *moest* je eens even bedanken voor die mooie preek; je hebt het ze maar kranig gezegd! Ik werd er bijwijlen koud van. Die kan menigeen in den zak steken!’ In de beste verstandhouding liep hij met den dominee verder, die wel een

weinig verbluft was, en van zichzelf moest bekennen, dat toch niet *elk* uitgestrooid zaadje vrucht droeg!

.... Mannen slaan door den invloed eener vrouw dikwijls om, zij hebben geen gedecideerd karakter, en zijn spoedig beïnvloed!....

Over 't geheel genomen maar al te waar! Een hoogstaand man, gehuwd met een kleingeestige, wereldsche vrouw ziet men vaker tot háár peil naar beneden gehaald, dan dat het hem gelukt, haar naar *zijn* hoogte omhoog te trekken.

Het gezegde is overbekend. Als een zoon trouwt, verliezen de ouders een kind, als eene dochter trouwt, winnen ze er een. Hoe dikwijls hoort men niet: Och, hij was vroeger zoo'n hartelijke, gezellige zoon, of broeder, of vriend, doch sedert zijn huwelijk hebben we weinig meer aan hem! En wat bereikt eene vrouw er tenslotte mede? Ja, ze wil haar man voor zich alléén hebben, en dat gelukt haar oogenschijnlijk. Háár familie moet hij als de zijne voelen en erkennen: goed, háár ouders, zusters en verdere aanhang ontmoet hij tien maal meer in zijn huis dan zijn eigen, doch hij maakt er geen aanmerking op. In háár kennissen en sympathieën moet hij ook vinden, wat *zij* er in vindt en ziet, en de vroegere vrienden raken op den achtergrond. Doch - maakt zij er hem *gelukkiger* door? Ze vraagt er allicht niet naar, en wil het niet inzien, want wat ze tegenover zichzelf en anderen nog als *liefde* betitelt, is niet anders dan een verkapt, grof egoïsme. Doch zijn humeur, zijn opgewektheid gaat er onder lijden; met de nieuwe familie en vrienden kring kan hij over véél redeneeren, doch niet over datgene, wat toch op den bodem van iedere ziel blijft sluimeren, en er een heilig plekje in bezit houdt: zijne herinneringen, zijn kindsheid! En eene dergelijke vrouw vergeet, dat ze zich veel meer moet inspannen om den man te blijven boeien, te behouden; want als hij het holle, het onware en onedele van haar streven inziet, als hij een werkelijk man van karakter is, en de schellen hem van de oogen vallen, misschien langzaam maar zeker, dan stort ook haar huwelijksgeluk als een puinhoop ineen! Doch vele mannen worden geleid, en *laten* zich leiden, en terwijl de buitenwereld soms om hen glimlacht, blijven zij zelf blind voor het feit, dat ze niet veel anders zijn dan marionetten, door de hand van eene intrigante in beweging gebracht.

Toch, niet allen zijn blind, doch velen houden zich zoo, *moeten* zich zoo houden, en berusten, om des lieven vredes wille! Mij is bekend, hoe een man eens ronduit tegen zijne reeds bejaarde Moeder zeide: Ik zou zoo graag méér voor U willen zijn, en U vaker bezoeken, doch als mijne vrouw weet, dat ik hier geweest ben, vallen er steeds onaangenaamheden en scènes voor. Met háár moet ik leven, en ik heb rust en kalmte om mij heen noodig, voor mijn werk in de allereerste plaats. (Hij was letterkundige.) Doch, al *ziet* U mij weinig, mijn hart is U even goed en trouw gezind als vroeger!' De moeder was eene verstandige vrouw; zij kuste hem, en zei: 'Ik zal altijd blij zijn, je te zien, doch ik begrijp je positie, en wil je niet in ongelegenheid brengen. Je bent mij steeds welkom; of ik je vaak of weinig zie, voor mij blijf je onder alle omstandigheden dezelfde!'

Was die man een lafaard? Misschien, doch tegelijkertijd een held. 'Es ist eine Stärke, seine Schwachheit zu gestehen!' En de moeder gevoelde zich zóó rustiger en tevredener, dan wanneer ze zijn wegblijven had moeten toeschrijven aan een verkoeling, aan een verdwijnen van kinderlijke liefde en aanhankelijkheid zijnerzijds.

Of het geweten dan niet spreekt? Zeker, doch laten wij daarom allen beproeven zóó te leven, dat het ons weinig te verwijten heeft, laten wij verdraagzaam en vergevensgezind zijn en geen groote daden verwachten van anderen, dan zullen ons vele teleurstellingen bespaard worden! En laten wij tenslotte bedenken, dat waarheden, die het meest vanzelf-sprekend lijken, het eerst over het hoofd gezien

worden, en er vaak het minst naar wordt gehandeld. Door het omhoog zien naar de onbereikbare sterren, worden reine, geurige bloemen soms vertreden!

Alkmaar.

MARTINIA.

Gedachtenwisselingen.
(Buiten verantwoordelijkheid der Redactie).

I.
Arnhem, 18 Januari 1916.

Hooggeachte Mevrouw!

Het is naar aanleiding van mijn stuk: 'Dat zij zich schame', dat ik nu eens tot U kom met een voorstel.

Trek nu eens niet te gauw van leer, en wees niet verontwaardigd over dat schamen. - - -

Want misschien zal U zeggen, (het zou kunnen zijn, want ik ken U nog te weinig op dit punt):

‘Ik schaam mij heelemaal niet, want wat uit liefde geschiedt, ook de geheele materieele overgave, daar valt niets te schamen.’

En daarin hebt gij groot gelijk.

Niets en niemand zal of kan ooit de vrouw verhinderen uit zuivere opofferende liefde algeheele overgave te doen van haar ziel - haar lichaam en haar bezittingen aan den man die ze liefheeft.

Hier zijn geen wetten voor noodig: het ligt geheel in den aard der vrouw; het is een natuurwet.

Evenmin als er een wet noodig is om de vrouw te gebieden haar kind te verzorgen.

Als een vrouw trouwt, dan maakt het *haar geluk* uit afstand zelfs te doen van hare eigene persoonlijkheid.

Waren de toestanden op onze aarde volmaakt dan zou dit alles zoo behooren en goed zijn.

Doch op ‘onzen gekken aardbodem’, (de definitie is van U en vind ik eenig) is *alles verkeerd*, alles is in de war, ten onderste boven; de mannen (vergeef me, de mannen *hebben* 't gedaan, want de vrouwen hadden geen macht) hebben er een heele rommelzooi van gemaakt, neen veel erger, een vuile modderpoel, denk maar aan de prostitutie en de walgelijke ontucht.

De domme oppervlakkelingen zullen zeggen: jawel, maar daar doen de vrouwen al even erg aan mee, misschien nog het ergste. Ja natuurlijk doen die beklagenwaardige wezens er aan mee, dat hebben de mannen hen wel ingepeperd, dat ze daar alleen maar voor zijn.

Natuurlijk daar hebben zij de vrouwen bij noodig.

Ga eens naar de bordeelen en vraag eens tersluiks; en als ze denken U te kunnen vertrouwen!! Of die ongelukkige schepseltjes daar graag blijven? En weet u wat het antwoord dan is?? ik weet het - -. O zoo zielsgraag, zoo innig zielsgraag zouden ze dit leven vaarwel zeggen, maar - - zoo iets zelfs te droomen is hopeloos, voor die verworpenen.

Als ik daaraan denk schreit het lijden, het onnoembare lijden van die arme vrouwen mijn ziele uit.

Zeker, er is een mondain kringetje in de wereld van heertjes met omgeslagen broekspijpen, en dandy's met monocles en dito juffies; maar dat kleine wufte, oppervlakkige kringetje en nog wel van een bepaalden stand, dat is het leven niet.

De groote lijdensstroomen der vrouw daar buiten in de wereld.

De breede scharen arbeidersvrouwen, waar de vrouw een driedubbele last torst op hare schouders. Kunnen wij in de verte benaderen wat daar wordt geleden?

Dan die breede strooming van de vrouwen uit den kleinen burgerstand.

Wie is daar de ziel van het gezin? wie houdt daar de beurs? Wie is daar het cement dat de geheele huishouding bijeen houdt?

Daar zijn onze huwelijkswetten zeker een zotte belachelijkheid op.

Dan komen wij aan die groote rubriek vrouwen uit den burgerstand, die geen meiden houden, en alles zelf doen; ga eens in die wijken en neem aandacht aan hun werken en ploeteren en zorgen nacht en dag door, 6-7-8 of 15 kinderen, want kinderbedden met al de ellende van dien en verbloedingen en miskramen en een steeds hooger oprijzende berg van arbeid - het wordt steeds grooter en zwaarder en - de zwakke sterven eraan, de stumperds, natuurlijk, uitgemoord sexueel als ze zijn, o ja de vrouwen doen daar - God helpe ons - aan mee, ja zeker, het wordt hun wel ingepeperd door de wet - door de kerk - en door haar man, dat ze daar alleen maar voor zijn, en dat dat het huwelijk is.

Zeker, bindt een slachtoffer op een slachtbank en laat vooral haar banden nog even zóó vrij, dat ze zich nog iets bewegen kan. En als zij dan bloedend en ten

doode toe verwond zich nog stuiptrekkend tracht los te wringen, dan zeggen ze: ‘kijk eens, zie ze eens springen, ze heeft er zelf plezier in’!!

Hemeltergende ellende - konden de menschen nog maar één duizendste beseffen van al de martelingen en het lijden, dat daar geleden wordt door de vrouw.

Maar ik dwaal af.

En nu mijn voorstel, want ik sta alleen met mijn pen; hadde ik geld - ik behoefde niemand, want ik zou een kracht kunnen doen ontketenen door de wijken en straten, die de vrouwen zouden doen luisteren.

Neen, geld behoefde ik eigenlijk niet, hadde ik maar kracht, was ik maar sterk; ik behoefde geen geld, want zelf ging ik daarheen en zou met de macht van het woord hen trachten te doen ontwaken.

Maar Gij hebt macht en invloed, en ik vraag aan U mij te willen helpen en steunen door Uw machtigen invloed.

Help mij die stakkerige slavinnen te maken tot Godskinderen.

Zoolang God mij mijn pen laat en één droppel inkt, zal ik beiden aanwenden tot de bevrijding der vrouw uit hare slavernij.

En al sta ik gansch alleen en al word ik gegooid met modder - ik zal niet wankelen.

Maar hoeveel zou U niet kunnen doen met Uw machtigen invloed.

Mijn voorstel is dit:

Eene beweging in het leven te roepen, om de huwelijkswetten veranderd te krijgen.

Wilt Gij mij helpen?

Al was het alleen maar een oproep in de ‘Lelie’ aan allen, hetzij mannen of vrouwen, zich te vereenigen, die hiermede instemmen en willen medehelpen.

Vriendschapp. gegroet door

Uwe dw.

S. Hoogendijk-Hesse.

Brantsenstr. 8.

Antwoord Redactrice:

Geachte Mevrouw,

Ik ben beslist voornemens, zoodra deze jaargang ten einde is, mij enkel te wijden aan mijn man en mijn huishouden, en geen andere plichten buitenshuis op mij te nemen. M.i. namelijk dient de gehuwde vrouw de maatschappij het best door haar gezin te dienen. Want, uit *gelukkige* gezinnen komen voort gelukkige en goede menschen. En de vrouw is het middelpunt van het gezin, en heeft dááraan meer dan genoeg te doen, verricht zij hare taak waarlijk *goed.*

II.
Apeldoorn, 18 December 1915,

Hooggeachte Mevrouw.

Eenigen tijd geleden las ik in de corr. in ‘de Lelie’ een ongunstig oordeel over den invloed van het Christendom in N.-Indië. Hoewel ik maar al te goed weet, hoezeer z.g. christenen het christendom oneer aandoen, kwam het mij voor, dat ‘wederhoor’ hier gewenscht was. Dat wederhoor bied ik U hierbij beleefd aan, omdat ik weet, dat U het gaarne opneemt. U kunt dat naar goedvinden doen, met of zonder mijn naam. Met beleefden dank, hoogachtend,

Uw dw. dr.,
HAMSTRA.

Teruggezonden op verzoek van den Heer Hamstra te Apeldoorn. Hij zendt zelf het afschrift van een verloren geganen brief.

JOH. RAUWS,
R'dam, 3 Febr. 1916.
Zendingsdirector.
AFSCHRIFT.

Rotterdam, 15 November 1915.
Rechter Rottekade 63.
Aan den Heer E. Hamstra,
te Apeldoorn.
Zeer Geachte Heer,

Met beleefden dank erkennen wij de goede ontvangst van den door U gezonden postwissel voor den arbeid der Zending.

De door U aangeduide correspondentie in de ‘Hollandsche Lelie’ is niet aan onze aandacht ontgaan. U zult bemerkt hebben, dat zij betrekking had op den arbeid der Rijnsche Zending in de Bataklanden. De insinuatie was zoo grof, dat wij het onnoodig vonden er verdere aandacht aan te wijden. Het is één van die onbezonnen praatjes van iemand, die aan de jeugdige Christen-gemeenten een veel te hoogen maatstaf aanlegt, en die niet in staat is door vergelijking te waardeeren wat in deze jeugdige gemeenten reeds is tot stand gebracht in vergelijking van den toestand, waarin zij voor eenige tiental jaren zich bevonden. Het zij ons daarom vergund Uwe aandacht te vestigen op het ‘Algemeen Overzicht van de Uitkomsten van het Welvaart-Onderzoek, gehouden op Java en Madoera in 1904-1905’, opgemaakt ingevolge opdracht van den Minister van Koloniën door den Heer C. Hasselman. In dit officieel Regeeringsstuk, dat op grondig onderzoek berust, lezen wij op blz. 340. de volgende opmerking:

‘Meer welvaart tengevolge van den invloed der Zending werd geconstateerd in vijf afdeelingen, waar de Zending reeds dieper had ingewerkt op het volksbestaan en waar dientengevolge verbetering bespeurd werd in de woningen, het huisraad, de kleeding, de erfbeplanting, den veestapel, de aanzuivering der belastingen en de geleidelijke draagkracht, o.a. door besparing van de uitgaven, die anders aan de bedevaart besteed zouden zijn. In 11 andere afdeelingen werden verschillende gunstige verschijnselen waargenomen als gevolg van den invloed der Zending, als b.v. het ontstaan van een vaster Huwelijksband, de wering van invloed van inlandsche geestdrijvers, de vermindering van bijgeloof, verbetering van de positie der vrouw, beter onderwijs en schoolbezoek, meer arbeidzaamheid en spaarzin, vermindering van verkwisting, dobbelspel, opium-gebruik, prostitutie en polygamie, meer zorg voor land- en tuinbouw en meer weerstand tegen slechten invloed van

het dessabestuur. Een algemeen erkend feit is, dat de inlandsche christenen zoo goed als nooit met politie in aanraking komen, dat zij stipt hun geldelijke en andere verplichtingen nakomen en ingezetenen zijn, waarvan het bestuur (ook het inlandsch) weinig last heeft.'

Het komt ons voor, dat dit oordeel juister en billijker is.

U nogmaals dankend voor Uw gewaardeerde bijdrage, blijf ik met de meeste hoogachting,

Uw dw.
(w.g.) JOH RAUWS,
Zendingsdirector.

Mijne ervaringen komen overeen met het bovenstaande. Ik zou dit door vele gevallen met 'naam en toenaam' kunnen aantoonen. Het komt mij voor, dat ieder die zich op een waarlijk objectief standpunt stelt, moet erkennen, dat de invloed van het Christendom zeer zegenrijk is. De opmerking zal worden gemaakt, dat die invloed zeer langzaam werkt, daar wij nu zoo'n onchristelijken oorlogstijd beleven. Volkomen juist. Het volk zegt ook: Gods molens malen langzaam. En toch, evenals eeuwen na de komst van J.C. de slavernij eerst is afgeschaft door den invloed van Zijnen Geest, zoo zal ook eenmaal de oorlog daardoor - en daardoor alleen - verdwijnen.

Prof. Hartman zegt ergens, dat het mooiste gedicht of vers dat hij kent is:

> Mijn hope is weemoed,
> Mijn weemoed hope -, dus aan de hoop het laatste woord;

of - zooals het gezangvers zegt:

> Amen, Jezus Christus Amen.
> Ja, Gij zult in 't groot Heelal.
> 't Rijk der duisternis beschamen.
> Tot het niet meer wezen zal!

Want wat voor den enkeling geldt, geldt ook voor de gemeenschap. De Neo-Hegelianen zeggen ook, dat *alle* menschen gelukkig kunnen worden of zijn, wanneer zij denken als zij en leven volgens de christelijke religie. Wat hun denken betreft, hierover kan ik niet voldoende oordeelen, doch wat het leven betreft, strookt dit geheel met wat ik in eigen leven ervaar en bij honderden aanschouw.

HAMSTRA.

Antw. Redactrice,

Voor zoover ik mij herinner, betrof de hier bedoelde corr. een antwoord aan een Ind. cor., die uit eigen ervaring eenige staaltjes schreef, der verkeerde handelingen van zendelingen; (speciaal ook in zake dierenbescherming) in Indië. Ik-zelve wensch de zending niet te ver-oordeelen noch te be-oordeelen, wat aangaat bijzondere gevallen. In het algemeen gesproken echter ben ik van meening, dat de zending brengt aan de inlanders den vloek der beschaving: de jenever; (over

dit hoofdpunt zwijgt de brief van den zendingsdirector geheel). Uit eigen aanschouwen in Oost- en West-Indië meen ik eenigszins beter ingelicht te zijn dan de heer Hamstra, (aan wiens goede nobele bedoelingen ik alle hulde breng). Uit dat eigen aanschouwen óók wil ik getuigen dat de Hernhutter (Prot.) zending en de R.K. zending mij altijd den grootsten eerbied afdwong wat aangaat de tot stand gebrachte resultaten en de *zelfopoffering* der zendelingen, mannen en vrouwen.

REDACTRICE HOLL: LELIE.

Van het groote, groote huis. D... huizen, Febr. '16.

Beste Jo!

....Zoo zijn we dan weer terug in het rustige, stille dorp, waar de eene dag, de eene week zich in niets onderscheidt van de andere. Ontbijten, kopjes wasschen, bloemen verzorgen, enzoovoort, enzoovoort, tot aan het einde der dagen.

Wéét een jong, levenslustig meisje van negentien jaar eigenlijk wel wat ze doet als ze haar hart en hand schenkt aan een dorpsmedicus? O, zeker, ik ben niet ondankbaar, ik weet dat Rolf me op de handen draagt, maar.... hij heeft zijn patiënten en ik heb niets, niets dan de dorpsche stilte, dan een leven zonder afwisseling en 'Anregung'.

Was het niet Jean Paul, die sprak van de herinnering als een paradijs waaruit niemand ons verdrijven kan?

En zoo denk ik dan, Jo; ik denk aan den zaligen vacantietijd in Amsterdam doorgebracht. O, de weelde je weer eens te kunnen bewegen onder menschen, te zitten in een grootsteedsch restaurant, er de gerechten te savoureeren, die onze dorpsleverancier niet eens bij name kent.

En dán de winkels! Urenlang heb ik geslenterd door de Kalver- en de Leidschestraat, elke étalage was een bron van lang ontbeerd genot, maar toch, de grootste, de sterkste aantrekkingskracht heeft dit keer, tijdens mijn verblijf in Amsterdam, 'de Bijenkorf' op me uitgeoefend; het groote Warenhuis 'dat zich daar slingert als een gordel van.... glas en steen langs Dam en Damrak beide.'

Jij, die zelden of nooit het Amsterdamsche asphalt betreedt, kent 'de Bijenkorf' noch in deze, noch in hare vorige incarnatie. Je weet je waarschijnlijk alléén nog maar de huizen aan den Nieuwendijk te herinneren, waar clientèle en bedienend personeel dooreenkrioelden als... ja, als in een èchte 'Bijenkorf'.

Ik daarentegen heb de verandering in al hare phases medegemaakt, eerst de verbouwing aan den Nieuwendijk, toen de tijdelijke toestand in de houten loods op 't Beursplein en daarna de aankoop van het uitgestrekte terrein, waarop in vroeger dagen de Beurs met hare Jonische zuilen stond...

Reeds de bouw van het geweldige magazijn interesseerde me, en telkens als ik in Amsterdam wat levenslust kwam halen, je weet hoe dikwijls dat geschiedt, sloeg ik met groote belangstelling den voortgang gade.

Ik was er bij, Jo, toen kort na 't uitbreken van den oorlog de eerste étage in gebruik genomen werd, en daarna bij ieder bezoek aan de hoofdstad was het 'de Bijenkorf' die 't eerst bezichtigd werd.

Ik heb nu eenmaal een zwak voor alles wat imponeerend groot en deftig is; hoe zou ik dan niet onder de bekoring komen van dit geweldige gebouw met zijn zes en twintig ruime, breede winkelramen. Bedenk eens, Jo, de voorgevel van het massieve in renaissancestijl opgetrokken magazijn is honderd twaalf meter lang en, als je door een van de monumentale poorten het interieur betreedt, sta je onder een koepelvormig glazen dak, dat de eerbiedwaardige hoogte van 18½ meter heeft.

Verblindend is het licht dat door de in koper gevatte prismatisch geslepen tegels naar binnen stroomt. Zelfs op donkere regendagen is het in ‘de Bijenkorf’ vroolijk en licht....

Herinner jij je nog onze verrukking, Jo, toen we indertijd op de H.B.S. in de vestibule een glas in lood gevat venster kregen? 't Schoot me onwillekeurig te binnen toen ik voor de eerste keer het prachtige achtervenster in ‘de Bijenkorf’ zag. Natuurlijk moest ik, die zoo graag alles in cijfers omzet, onmiddellijk de lengte weten; een afdeelingschefbevredigde mijn nieuwsgierigheid: ‘Vijf en een halve meter’, zei hij op een toon alsof het de meest natuurlijke zaak ter wereld gold.

De parketvloeren, de mahoniehouten toonbanken, de massieve kroonluchters, 't is alles even smaakvol, even mooi.

En dan de verschillende afdeelingen in deze reusachtig groote zaak, de afdeelingen, die even zoovele tentoonstellingen zijn van voortbrengselen op alle mogelijke gebied.

Als ik mijn oogen sluit dan zie ik mezelf weer dwalen door die lange, lange zaal waar op elke toonbank iets anders te bewonderen valt, dan zie ik me weer in een dier groote

comfortable liften opgevoerd naar hooger en nòg hooger sfeer, om altijd en altijd weer nieuwe dingen te aanschouwen.

Ik weet, Jo, dat al wat bijzonder is op jou belangstelling kan rekenen en, omdat de Bijenkorf inderdaad in Nederland eenig is in haar soort, zal ik trachten je een voorbeeld te geven van alles wat daar binnen te koop geboden wordt.

Aan een systematische opsomming waag ik me niet. Hoewel ik tijdens mijn verblijf in Amsterdam ontelbare malen het Warenhuis heb doorzocht, zou ik niet met wiskunstige zekerheid durven zeggen of je eerst de byouteriën en dan de kantoorbenoodigdheden krijgt of dat de volgende precies omgekeerd te zoeken valt. Enfin, dat is van ondergeschikt belang; hoofdzaak is dat ik me in staat gevoel je een, zij 't ook zeer beknopt, overzicht te geven van de meer dan vijftig afdeelingen, die op dit oogenblik alles te zamen de Bijenkorf vormen. Die goede Rolf; met eindeloos geduld heeft hij telkens weder zijn beurs te voorschijn gehaald als ik bij de verschillende afdeelingen mijn inkoopen deed. Maar.... que voulez-vous? Hier op 't dorp is ongeveer niets te krijgen en wat-je er aanschaffen kunt is véél duurder en véél minder mooi dan dingen die ik in de Bijenkorf bijeengegaard heb....

Zoo kocht ik in de schortenafdeeling 'n paar alleraardigste boezelaars; donker met een gebloemde rand, en voor kleine Gérard, je weet wel dat aardige ventje van den notaris, nam ik een speelschortje mede dat het geheele dorp in extase bracht.

De japonstoffen, de manufacturen, de zijde en fluweelafdeeling, alsmede de witte stukgoederen en de voerings nemen een groot gedeelte van het parterre in beslag. Aan deze artikelen dankte de Bijenkorf lang voor de Warenhuismetamorphose plaats vond reeds haar goeden naam, en of je 's middags, dan wel 's ochtends of 's avonds het magazijn bezoekt, in deze afdeelingen zie je de juffrouwen eeuwig en altijd in actie.

‘'t Lijkt wel of half Amsterdam door “de Bijenkorf” van stoffen wordt voorzien,’ zei Rolf op een ochtend toen ik voor de zooveelste maal 'n paar aardige lapjes uitzocht. O, kind, ik heb zoo'n voorraad opgedaan, voorraad aan laken, aan cheviot, maar ook aan beelderige Liberty-zijde, aan zachte stoffen en aan ragfijne tulle. Gedurende de lange winteravonden, wanneer Rolf zooals dikwijls gebeurde bij een patiënt geroepen werd, verdreef ik den tijd wel met prutsen van een blouse, een japonnetje soms. Is 't niet voor me zelf dan kan ik er Dientje, Grietje, Jansje of een andere dorpsschoone allicht gelukkig mee maken. Je moet zien hoe trotsch ze des Zondags in hare steedsche kleeding ter kerke trekken....

Kousen, tricotages, linten, voiles en nouveauté's, 't is alles in het parterre ondergebracht. In de handschoenen-afdeeling heb ik voorraad voor minstens een half jaar ingeslagen, want een paar glacé's, 'k geloof niet dat die in D.... huisen tot dusver ooit geleverd konden worden.

Weet je welke afdeeling in de benedenzaal van ‘de Bijenkorf’ op mijn zeer bijzondere voorliefde kon bogen? Die van de naaistersfournituren. Niet om de klosjes garen, de rolletjes en de briefjes spelden, al heb ik me dikwijls over de groote verscheidenheid in deze artikelen verbaasd, maar om de massa's *leuke* dingen als daar zijn aardige knoopendoosjes, spelden étuis van een zeer bijzonder soort, kokers met een eigenaardige sorteering naalden, taschjes om den voorraad aan stopgaren in te bewaren en tal van andere prullaria in dien geest.

Gelukkig voor Rolf valt in 't parterre ook een pracht-collectie heerendassen, heerenparapluies en stokken te bewonderen. Zijn nieuwe hoed, een flambard die hem uitstekend staat, heb ik in ‘De Bijenkorf’ op zijn leuke jongenskop geplant en in de zakdoeken afdeeling vereerde ik hem, voor zijn eigen geld wel te verstaan, een half dozijn hyper-élégante mouchoirs

Den ochtend vóór ons vertrek, toen we cadeautjes voor de menschen in 't dorp moesten koopen, hebben we elkander meteen allerlei dingen ten geschenke gegeven.

In de byouterie-afdeeling kocht Rolf een beelderig blauw geëmailleerd horlogearmband. Hij deed het, terwijl ik bij de juffrouw van de parfumeriën zeepvoorraden insloeg en meteen mijn oog te gast liet gaan aan al de tubetjes, fleschjes en potjes die daar verzameld stonden.

Juist op het oogenblik dat de juffrouw de bon invulde kwam ik bij Rolf terug.

‘Zeg eens, wat moet jij met dien armband doen?’ informeerde ik. ‘Cadeautje voor een vroeger meisje van me’, klonk het onverschillig. Ik stond heusch een oogenblikje beduusd en hij, die nare, leelijke man van me, had pret voor zes. Maar kom, laat ik verder vertellen van het vele dat er beneden in

‘de Bijenkorf’ te zien en te koopen is.

Dat je er kantoor- en schrijfbehoeften krijgen kunt heb ik straks al opgesomd, maar er is ook een formeele boekwinkel met de allernieuwste uitgaven in onze taal en in die van andere landen. Vlak naast de boeken vindt je de muziek, je ziet ze *liggen* op de tafel en je kunt de operetten-deuntjes, de walsen en sonates *hooren*, wanneer je 't de juffrouw maar even vraagt. Een gediplomeerde pianiste is speciaal geëngageerd om de clientèle elk gewenscht stuk op de piano voor te spelen. Is 't niet als in het sprookjesland, waar je ook op je wenken heet bediend te worden?

Tegenover het geestelijk voedsel van boeken en muziek vind je ‘de streeling van de tong’ in duidelijker bewoordingen uitgedrukt: de chocolaterie met alles ‘was so drum und dran hängt’. Fijne bonbons, élégante doozen met niet minder voortreffelijken inhoud, confituren, marsepein, in één woord alles wat lekker is; 'n hoekje dus om van te watertanden.

Lederartikelen vind je óók in het benedengedeelte. Het taschje dat me op mijn dagelijksche wandeling door de dorpsstraat vergezelt, prijkte een week geleden in ‘de Bijenkorf’ temidden van portemonnaies, élégante schrijfportefeuilles, tabakszakken, sigarenkokers en wat er verder uit een dierenhuid vervaardigd werd.

Bij de optische en fotografische artikelen ontdekte Rolf tot zijn niet geringe vreugde de gevoelige platen, die hij bij voorkeur in zijn fototoestel gebruikt. Onnoodig te zeggen dat verscheiden pakken van Amsterdam naar 't dorp verhuisden...

Op de eerste étage, want we zijn nu eindelijk beneden uitgekeken.

Op de eerste étage vind je afdeelingen voor jupons en corsetten, voor pelterijen en lingeries, maar ook vind je daar de handwerken en de dameshoeden, de handwerken, die het mooiste en het nieuwste op dat gebied brengen, de hoeden die geétaleerd staan in een zilverkleurig salon, waar het plafond in renaissance stijl gehouden werd en de grond bedekt is met een lila tapijt, dat met de wandbetimmering en de prachtige kristallen kroon op artistieke wijze harmonieert.

De kinderconfectie behoort ook thuis op de eerste étage en verder vind je er een keurcollectie blouses, mantelcostumes en japonnen, zoowel in 't hyper-élégante als in het doodeenvoudige genre.

De paskamers zijn chic, ook die in de schoenenafdeeling, knusse, genoegelijke hokjes, waarvan je louter voor je genoegen gebruik zoudt willen maken.

In de babyafdeeling heb ik aan jou gedacht, Jo, bij 't zien van al die schattige truitjes en pakjes, die leuke luierbroekjes en toiletdoosjes, bij al dat kleingoed in één woord ontwaakte 't heimwee naar je wiegekindje met haar groote blauwe oogen en het snuitje dat nog niets weet van wat het leven brengen kan...

De tweede verdieping herbergt in de eerste plaats de lunchroom, het gezellige café, waar tegelijkertijd driehonderd menschen een zitje vinden, waar het lichte kersenhout van wanden en pilaren het geheel een cachet van vroolijkheid en vreugd te geven weet...

We hebben er geluuchd en gedineerd, geteat en koffie gedronken, we zaten er bijna iederen dag en altijd opnieuw vonden we 't er gezellig en leuk.

Gezellig is ook de groote leesbibliotheek op dezelfde étage. Stel je voor, Jo, twaalfduizend boeken, waarover je tegen een minimum contributie de vrije beschikking hebt. Een alleraardigst denkbeeld was het om in de bibliotheek ook jongens en meisjesboeken op te nemen. Je moet zien hoe parmantig de jongelui van tien en twaalf er voor de groote toonbank te ruilen staan.

Galanterieën, manden en rietartikelen ook dàt is op de tweede étage vertegenwoordigd. Je vindt er een speelgoedafdeeling, die voor de kinderen eenvoudig het verpersoonlijkte tooverland is; je kunt er reisartikelen te kust en te keur aanschaffen en last but not least is er de levensmiddelen-afdeeling, een

kruidenierswinkel in optima forma, een kruidenierswinkel, die haar eigen expeditie heeft en ruim gesorteerd is in alles wat maar eenigszins tot eetbare waar gerekend kan worden.

De derde verdieping is die der huisvrouw. Je vindt er huishoudelijke artikelen van velerlei aard, je koopt er kristal en porcelein, aardewerk en émaille, complete keukens staan er als 't ware tot het gebruik gereed. Dit is ook de étage van de gordijnen en meubelstoffen, de étage voorts, waar in een smaakvol gemeubelde expositiezaal met renaissance luchters en donkere wandbetimmering, kostbare Oostersche tapijten permanent tentoongesteld zijn....

Nog hooger voert de lift ons op naar de vierde verdieping met haar modelkamers in elke genre en iederen stijl. Jou charme: de wit

verlakte meubelen zijn er in groote verscheidenheid geétalleerd en als je ooit in ‘de Bijenkorf’ komt, Jo, dan wed ik dat je zelf je wensch naar een witte slaapkamer vervullen zult. C'est simple comme bonjour, het koopen van zoo'n inrichting; je begint met de meubels en je eindigt met de dekens en spreien, die op dezelfde verdieping te krijgen zijn....

Elf slaat de klok. De klok slaat elf.... eentonig klinkt de stem van den nachtwaker in het stille vertrek. De dorpsstraat ligt verlaten en donker zijn de ramen aan de overkant....

D.... huizen slaapt, de slaap der rechtvaardigen.

Och, waarom is niet heel de wereld één gróóte, gróóte stad? Vaarwel, mijn beste Jo, als het Bijenkorf-verhaal bij jou de lust heeft doen ontwaken dit alles zelf te zien, stel ik me bij een volgende reis naar. Amsterdam als gids en leidsvrouw disponibel.

WIES.

Het Kongres te Chatillon.

Het doel van dit Kongres was tot een eervolle vrede te komen tusschen Frankrijk en het vereenigde Europa. Het eigenaardige echter was dat beide partijen die vrede niet wenschten, elkander overvroegen en nog vreesden dat de tegenpartij die slechte voorwaarden zou aannemen.

Vooral de Geallieerden, en met name Rusland, wenschten absoluut geen vrede. Behalve dat men het als het ware onderling eens was dat Napoleon voorgoed verwijderd moest worden, was Alexander er buitendien nog bijzonder op gesteld aan het hoofd van zijn Garde Parijs binnen te trekken.[1)]

De Geallieerden wenschten geen vrede te Praag, nog minder te Frankfort, en absoluut niet te Chatillon.[2)]

Het Kongres te Chatillon zou ook niet gehouden zijn, ware het niet dat het genie van Napoleon tijdelijk over het aantal had weten te zegevieren en dat hij, hoorende hoe Blücher met zijn leger langs de Marne naar Parijs zou oprukken, van deze fout gebruik gemaakt had om het leger van Blücher uit elkander te slaan. Blücher, die 3 Februari te Braux was, vervolgde zijn marsch over Sommepuis en Goudron. Op twee dagmarschen afstand van hem volgden de corpsen van Kleist en van Kapzewitsch, terwijl de corpsen van York over Chateau-Thierry oprukten. Schwarzenberg ging tegelijkertijd op Troyes aan.[1)]

Napoleon, die uitstekend den toestand begrijpt, tast den 10^{en} Februari bij Champaubert het corps van Olsufjew aan, verslaat dit volkomen en neemt Olsufjew met 2000 man gevangen, met de artillerie er bij. De Fransche soldaten noemden in hunne vreugde het bosch van Champaubert, ‘le bois enchanté’.[2)]

Door die overwinning was het leger van Blücher in twee deelen gescheiden. Terwijl Blücher Macdonald terug jaagt valt Napoleon nu de corpsen van Sacken en York aan. Deze generaals waren reeds teruggeweken naar Montmirail toen zij hoorden dat Napoleon in de buurt was. Dit gaf hen echter weinig. Dien dag te

1) Mémoires de Metternich. Mémoires du comte Langeron. Bogdanowitsch, Geschichte des Krieges 1814.
Damitz, Geschichte des Feldzuges 1814. Jomini, Précis politique et militaire des campagnes de 1813 et 1814.
2) Correspondance de lord Castlereagh.
1) Mémoires de Marmont. Mülfling, Kriegsgeschichte des Jahres 1814.
2) Correspondance de Napoleon. Journal de Fabvier.

Montmirail en den volgenden dag te Chateau-Thiery werden de Pruisen schitterend verslagen, zoodat zij tot over de Ourcq vluchtten.[3)]

Blücher, die nog van niets af weet, verdrijft zonder veel moeite het zwakke corps van Marmont tot aan Fromentiéres. Napoleon, die door Marmont te hulp geroepen is, geeft Marmont order de Pruisen aan te vallen zoodra zij Vauchamps verlaten. Dit gebeurt. De Pruisische voorhoede wordt in verwarring in Vauchamps teruggeworpen, maar nog grooter is hun schrik als zij daar achter de troepen van Marmont de garde van Napoleon zien aankomen. Blücher wordt daar bij Vauchamps totaal verslagen, voor een groot gedeelte ook door de dapperheid en het doorzicht van Grouchy, die door een omtrekkende beweging met zijn cavallerie een goed geslaagde charge op de Pruisische infanterie weet te doen. Blücher verloor bij dit gevecht meer dan 6000 man, Napoleon niet meer dan 600.

Nu was het reeds moeilijk voor de Geallieerden een vredesbespreking te weigeren, nadat zij bij iedere gelegenheid vertelden dat zij wel vrede wenschten, Napoleon die echter steeds weigerde. Men vreesde het Fransche leger en zijn geniale chef, maar meer nog het Fransche volk, dat als in den Revolutie-tijd wel eens met een ‘levée en masse’ zou kunnen antwoorden op het wei-

3) Plotho, Der Krieg in Deutschland und Frankreich.

geren van iedere vredesbespreking. Had men nog niet 1 December in de Déclaration de Francfort gezegd dat ‘Le premier usage que les souverains avaient fait de la victoire avait été d'offrir la paix à l'empereur des Francais.’[1)]

Nu wilde men dan ook wel onderhandelen, maar niet meer op de voorwaarden van Frankfort, de natuurlijke grenzen voor Frankrijk, maar Frankrijk moest nu tevreden zijn met de grenzen van 1789, dus alle overwinningen van Revolutie en Keizerrijk prijs geven. Daarbij moesten nog de besprekingen geen hinderpaal zijn voor de legeroperaties, met andere woorden geen wapenstilstand. De Hertog van Vicence liet men drie weken aan de voorposten wachten, voor hij daar eindelijk het bericht ontving, dat de Geallieerden met hem te Chatillon wenschten te onderhandelen.

Castlereagh en Metternich, die beiden onderhandelen wilden, wisten Alexander 29 Januari over te halen daartoe zijn toestemming te geven. De Russische Keizer gaf echter zijn gevolmachtigde Razumowsky order de onderhandelingen zooveel mogelijk te rekken.

Daarbij kwam nog dat Napoleon onderhandelen wilde over de Frankforter voorwaarden, terwijl de Geallieerden veel slechter voorwaarden aanboden. Men wist dus vooruit dat de onderhandelingen geen resultaat zouden opleveren. Dat was juist wat de geallieerde vorsten wenschten: ‘détruire le mal dans la racine et anéantir le jacobinisme impérial’[2)].

Napoleon zag dit zeer goed in. Hij wist dat de Geallieerden onaannemelijke voorwaarden stelden, en hij was vast besloten die voorwaarden niet aan te nemen. Daarbij wist hij, nooit betere voorwaarden te kunnen bedingen, tenzij de krijgskans geheel en al keerde. En op die krijgskans liet men het van beide zijden aankomen. Napoleon had in dezen reeds zijne meening aan Caulaincourt doen kennen toen hij zeide: ‘Je ne tiens pas au trône. Je n'avilirai ni la nation, ni moi en souscrivant à des conditions honteuses’.[3)]

Behalve Razumowsky waren als gevolmachtigden gekozen de Baron Humboldt, graaf Stadion en Charles Stewart. Dit waren wel de ergste vijanden van Frankrijk en van Napoleon die men kad kunnen uitkiezen. Den 4^{den} Februari werd het Congres geopend en toonde men reeds hoezeer men naar vrede verlangde, dat het eenige wat men dien dag deed was het Congres te verdagen tot den volgenden dag.[1)] Dien dag verklaarde men aan Caulaincourt dat er slechts onderhandeld werd tusschen Frankrijk en het vereenigde Europa, en niet afzonderlijk tusschen Frankrijk en de verschillende mogendheden. Toen Caulaincourt zich, tegen de verwachting in, niet verzette en onmiddellijke opening van de besprekingen verzocht, werd de zitting op verzoek van Razumowsky tot den volgenden dag verdaagd, omdat diens volmachten niet in orde zouden zijn.[2)] Razumowsky wist echter met nieuwe bezwaren het Congres te verplichten den volgenden dag ook niet te vergaderen, maar eerst den 7^{den} Februari.

Toen moesten eindelijk de voorwaarden genoemd worden, de grenzen van 1789. Caulaincourt wees er even op welk een groot verschil er was tusschen deze voorwaarden en de door hem genoemde voorwaarden van Frankfort, waarop Razumowsky en Stadion antwoordden dat die Frankforter voorwaarden van Caulaincourt nooit door de Mogendheden voorgesteld waren.[3)]

1) Déclaration des coalisés. Francfort 1 Decembre 1813.
2) Mémoires du comte de Langeron.
3) Correspondance de Napoléon.
1) Protocole du 4 février. Archives des affaires étrangères.
2) Protocole des 5 et 7 février. Archives des affaires étrangères.
3) Caulaincourt à Napoléon, 8 février. Archives des affaires étrangères.

Zou er nu vrede geweest zijn, indien Caulaincourt deze voorwaarden onmiddellijk aangenomen had? Verscheidene geschiedschrijvers beweren dit, maar ten onrechte. De Geallieerden wenschten geen vrede met Napoleon en indien Caulaincourt toegestemd had dan zouden zij er wel iets op gevonden hebben. Er was bijv. ook aan toegevoegd dat Frankrijk af moest zien van 'toute influence hors de ses frontières futures'. Welk een dankbaar veld voor nieuwe bezwaren.[4)]

Maar had Caulaincourt het recht en de macht die voorwaarden aan te nemen. Den 4^{den} Februari had Napoleon hem geschreven: 'Aussitôt que les alliés vous auront communiqué leurs conditions, vous êtes libre de les accepter, ou d'en référer à moi dans les vingt quatre heures'. Mocht Caulaincourt na dien brief dergelijke voorwaarden aannemen zonder even de meening van Napoleon zelf te vernemen[5)]

Wel had Caulaincourt den 5^{den} Februari een brief van Bassano[6)] ontvangen, waarin deze schreef dat Napoleon hem 'carte blan-

4) Damitz, Geschichte des Feldzuges 1814.
5) Pons de Hérault, Congrès de Chatillon.
6) Ernouf, Maret, duc de Bassano.

che' gaf om de onderhandelingen tot een goed einde te brengen, maar op denzelfden dag ontving hij een brief van Napoleon waarin stond: 'Vous devez accepter les bases, si elles sont acceptables, et dans le cas contraire nous courrons les chances d'une bataille et même de la perte de Paris et de tout ce qui s'en suivra'.[1)]

Caulaincourt deed wat in deze omstandigheden het beste was, namelijk hij schreef aan Napoleon om instructies, wat te doen. Om daartoe tijd te winnen vroeg hij de Congresleden 'de s'expliquer positivement sur tous les points'.

Deze vreesden zoozeer dat dit een aanstaande bewilliging van hunne eischen beteekende dat zij verklaarden het antwoord van den Hertog van Vicence ad referendum te nemen en zelf ook nieuwe instructies te vragen.

Ondertusschen wendde Caulaincourt zich den 9 Februari tot Metternich om een onmiddellijke wapenstilstand te verkrijgen, waarna hij zich bereid verklaarde te onderhandelen over de grenzen van 1789. Als waarborg zou Napoleon dan eenige der nog in zijn bezit zijnde plaatsen aan den linker Rijnoever afstaan.

Op den dag zelf dat de brief van Caulaincourt te Troyes aankwam ontving hij een Nota waarin hem medegedeeld werd dat het Congres verdaagd was, op grond van het feit dat Alexander met de andere vorsten overleggen moest over de te behandelen punten. Wanneer het Congres hervat zou worden werd er niet bij gezegd. Een Congres was immers niet meer noodig sinds het Silezië-leger zoowel als het leger van Schwarzenberg op marsch naar Parijs waren. Nam toch Caulaincourt de vredesvoorwaarden aan, dan moesten de vijandelijkheden gestaakt worden, de Russische Keizer zou niet zijn intrede doen in Parijs en Napoleon bleef Keizer. Dat alles moest anders zijn.

Alexander had zijn zin doorgedreven, maar tegen den zin van Castlereagh en Metternich. Ja zelfs Hardenberg vond dat de verkregen resultaten te groot waren om uit persoonlijke ijdelheid en wraakzucht alles op het spel te zetten. Iemand als Napoleon achtte toch ieder wel in staat om de omstandigheden zoo te wijzigen dat de Geallierden later met veel mindere voorwaarden genoegen moesten nemen.

De besprekingen van Castlereagh met Alexander hadden geen resultaat. Zijn antwoord was: 'Mylord, ce ne sera pas la paix. Ce sera seulement un armistice qui ne nous donnera que quelques jours de repos. Sachez une fois pour toutes que je ne serai pas toujours disposé à faire quatre cents lieues à mes troupes pour venir à votre secours. Je ne ferai pas la paix tant que Napoléon restera sur le trône.'

Den 13 Februari werd te Troyes beraadslaagd over het antwoord te geven op den brief van Caulaincourt. Alexander, schreef eigenhandig het volgende antwoord: On déclinera la proposition de l'armistice, ce qui fera tomber les autres propositions d'elles-mêmes.

On continuera à suivre la marche qu'on a adoptée. En conséquence, les puissances ne se prononceront pas en faveur des Bourbons, mais laisseront aux Francais l'initiative sur cette question.

Les dispositions de la capitale guideront les puissances sur la conduite à tenir. L'opinion de S.M. l'empereur serait qu'elles convoqueront les membres des différents corps constitués, en y réunissant les personnes les plus marquantes par leur mérites et le rang qu'elles occupent, et que cette assemblée fût invitée à émettre librement et spontanément ses voeux et son opinion sur l'individu qu'elle croit le plus propre pour être à la tête du gouvernement.

D'ailleurs on sera à même de juger les moyens que fournira Paris pour soutenir le parti qu'il aura pris et de l'effet que ce parti pourra produire sur l'armée qui restera à Napoléon. Si Paris ne se prononce pas contre lui, le meilleur parti à prendre pour les puissances serait de faire la paix avec lui.'

1) Correspondance de Napoléon.

Alexander, die Napoleon zoo haatte, zou dus wel met hem willen onderhandelen, hem handhaven zelfs, indien hij maar als overwinnaar Parijs mocht binnen komen. Trouwens wist Alexander wel, dat eenmaal Meester in Parijs, de Bonapartisten daar niet den boventoon zouden voeren, waarbij nog kwam dat hij geen vriend der Bourbons was. In ieder geval behield Alexander zich nu de vrijheid voor, te handelen naar omstandigheden zonder gebonden te zijn, en toevallig was de loop der zaken juist zooals. Alexander ze zich hier voorstelde.

Toch wilde Alexander niet met Napoleon onderhandelen en vrede sluiten met de grenzen van 1789: ‘La chute de Napoléon

sera un bienfait et le plus grand exemple de justice et de morale que l'on puisse donner au monde.'[1)]

Toch kwamen de gevolmachtigden opnieuw te Chatillon bijeen. De vier nederlagen van Blücher en de daarop volgende terugtocht van Schwarzenberg veranderden den algemeenen toestand veel. Alexander moest toegeven, maar was niet overtuigd dat vrede noodzakelijk was, zoodat Razumowsky opnieuw het bevel kreeg de onderhandelingen te rekken.

Terwijl er dus van de zijde der geallieerden zonder een aantal nieuwe overwinningen van Napoleon niet aan vrede te denken viel, was dit ook het geval wat Napoleon betreft. Napoleon schreef aan Caulaincourt nieuwe instructies: 'Il ne peut y avoir de paix raisonnable que sur les bases de Francfort, toute autre ne serait qu'une trêve.'[2)] Caulaincourt deelde die nieuwe instructies niet mede te Chatillon, daar hij zelf een voorstander van vrede was en nog niet aan een voortdurend succes van Napoleon geloofde. De insolente houding van Razumowsky en van Humboldt toonde genoeg aan dat de Geallieerden ook nu nog niet naar vrede verlangden. Ondanks de laatste overwinningen van Napoleon, bleven de Geallieerden bij hunne vroegere eischen. Caulaincourt wees daarop op de meest gematigde wijze. Napoleon zelf echter wilde er niets meer van hooren zooals ook bleek uit zijn schrijven aan Caulaincourt: 'Je suis si ému de l'infâme proposition que vous m'envoyez que je me crois déshonoré rien que de m'être mis dans le cas qu' on vous l'ait proposée. Je veux faire moi-même mon ultimatum. Aussitôt qui je serai à Troyes, je vous enverrai le contre-projet que vous aurez à donner.'[3)]

Dat contre-projet kwam echter niet spoedig. Daarentegen vroeg nu Schwarzenberg een wapenstilstand, waarover onderhandeld werd door den generaal Flahaut, en de generaals Duca, Rauch en Schouvalov.[4)] Intusschen had Napoleon de interventie van den Oostenrijkschen Keizer ingeroepen.

(*Wordt vervolgd).*

CORRESPONDENTIE VAN DE REDACTIE MET DE ABONNÉS

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantworden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen

1) Bogdanowitzch, Geschichte des Krieges 1814
Danilewsky, Darstellung des Feldzuges in Frankreich.
Bernhardi, Denkwürdigkeiten des Grafen von Toll.
Fain, Manuscrit de 1814
Beitzke, Geschichte der Deutschen Freiheitskriege.
2) Bassano à Caulaincourt. 12 février. Archives des affaires étrangères.
3) Correspondance de Napoléon.
4) Instructions à Flahaut. Correspondence de Napoléon.
Flahaut à Napoléon. Archives nationales.

dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

J.S. te E. en F.A.E.W. te den Haag worden verzocht voorloopig niets meer te zenden wegens overvloed van copy.

Lelie Drente. - Duitsche versjes zijn minder geschikt voor de Lelie. Vriendelijk dank voor Uw lief schrijven.

Iemand die belang stelt in honden. - Ik dank U hartelijk voor Uw schrijven, en Uw vriendelijke woorden aan mij. - Benjamin is nog steeds bij mij, Frits is overleden, maar in onzen tuin begraven, Gé, het hondje van Marie, is ook nog bij haar, het andere was reeds dezen winter gestorven. Overigens hebben we nog meerdere huisdieren. Vriendelijke groeten.

Beppy. - Wegens overvloed van copy vernietigd.

C.K. te H. - Mevr. van Rees gaf hare gedichten uit bij de firma Dishoeck. Ik denk dat elke boekhandelaar U ex. kan bezorgen. Zij gaf twee bundels uit. Ik voor mij persoonlijk vind den eersten meer veelzijdig dan den tweeden. Ja, ik heb beide bundels uitvoerig besproken in de Lelie en uit den grond van mijn hart aanbevolen, dikwijls vergeleken met de Genestet. Mijn particuliere brief aan U komt stellig. Ik hoop al de velen, die mij met mijn huwelijk gelukwenschten, voor zoover daartoe aanleiding is door onze verhouding, particulier daarvoor te danken. Maar dit kost tijd natuurlijk.

Mevr. C.L.T. - **G.** - Particulier antwoord is uitgesloten. Ik kan mij uit het hoofd niet herinneren of ik Uw stukje aannam. Vriendelijk dank voor Uw waardeerend schrijven.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

16 Februari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 33.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
God is liefde.

Deze uitspraak wordt door allen van het belijdende Christendom gulweg onderschreven. Immers deze drie woorden komen voor in den bijbel en dan valt alle aarzeling weg, al komt men in volkomen disharmonie met zijn geloofsbelijdenis. Verkeeren de aanhangers der uitverkiezingsleer niet in zoo'n toestand? Gelooven zij niet, dat elk mensch al lang voor zijn geboorte door God bestemd is, om eenmaal den hemel tot zijn erfdeel te krijgen of anders geworpen te worden in de hel, om daar eeuwig een rampzalig bestaan te ondergaan, dus zoo diep ongelukkig te worden, dat geen pen het kan schetsen of menschentaal het kan uitdrukken, al beproeven geduchte kanselredenaars voor hun angstig gehoor wel eens dien jammertoestand in geuren en kleuren te schilderen? Door eerstbedoelden wordt de

hemel niet verdiend; zij ontvangen dien enkel als bijzondere gunst. De rampzaligen kunnen aan hun noodlot niet ontkomen, al smeeken ze dag en nacht tot een liefhebbend God om genade. Deze schriftuurlijke menschen zijn echter erg onbijbelsch, omdat zooveel andere teksten hun het ver-

kiezingsaxioma uit handen slaan. Zij zeggen te gelooven, dat God een behouder is aller menschen (Thimotheüs 4:10) en toch stellen ze zich den algoeden Schepper voor als een Opperheer, die vermaak heeft in het voortbrengen der meest beklagenswaardige stumperds, die men zich denken kan. Heeft een jong gereformeerd predikant den liefdenvollen Christus niet belasterd door in een preek te zeggen, dat Hij met genot aanschouwt de pijniging der verdoemden in de hel? En welke noodzakelijkheid bestaat er voor God zooveel rampzaligheid voort te brengen, daar Hij toch almachtig en aan niemand rekenschap verschuldigd is? 'Hij behoudt, wien Hij wil en Hij verderft, wien Hij wil.' Bovendien nemen de ultra's onder de uitverkiezingsmenschen nogal aan, dat er maar één uit een stad zalig wordt en dus de andere duizenden.... En toch gelooven ze en bezweren het desnoods, dat God liefde is. Welk vader of laten we liever zeggen: welk onmensch zou het er zoo gruwelijk afbrengen? Grenst een voorstelling van een genadig en barmhartig God, zooals zij er op na houden, niet aan het krankzinnige? Leeren ze bovendien niet, dat Jezus in de wereld gekomen is tot behoudenis van arme zondaars door Zijn vergoten bloed? Voor welke zondaars dan wel? Voor de uitverkorenen toch niet, want die komen in den hemel, al wentelen ze zich in het zondemoeras, als een varken in het slijk. Dan voor de verdoemden? Die kunnen immers niet behouden worden, al werd hemel en aarde ervoor bewogen. 'God is liefde'; 'God is een behouder aller menschen' en veel meer andere teksten moeten de aanhangers dier gevaarlijke en godslasterlijke leer maar uit hun bijbels schrappen. Zij toch staan geheel in tegenspraak met het uitgedachte stelsel.

Gelukkig, dat niet alle belijders zulke afschuwelijke denkbeelden van den Liefdevorst hebben. Velen toch nemen aan, dat elk zalig zal worden, die er in oprechtheid om vraagt, al worden alle anderen ter helle verwezen. Zij, die nooit van Christus hoorden, omdat ze in de heidenwereld er nimmer van konden hooren; al die menschen en vooral kinders, die wel in een Christenmaatschappij wonen, doch door opvoeding, omgeving of jeugd buiten hun schuld ver van een godsdienstig leven bleven, kunnen evenmin volgens hun leer het hemelrijk beërven. Uitsluiting van hen, die zich willens en wetens van bekeering niets aantrokken, kan nog eenigszins bevredigen, doch al die onschuldigen zoo maar zonder vorm van proces bij de helbewoners in te lijven, wordt wat erg. En toch geschiedt volgens den bijbel al dat verdoemen ten onrechte. In Openbaring van Johannes wordt gewaagd van een hemel, bewolkt met een ontelbare schaar van geesten, gesproten uit alle natiën en tongen. De laagststaande natuurvolken zoekt men er dus niet tevergeefs. Hoe komen die in dat heerlijk oord? Een onreine en een hater van Jezus worden niet toegelaten. Hoe moet nu verstaan worden, dat zij met witte kleederen omhangen zijn en toegelaten in het reine heiligdom? Er blijft niets anders over, dan aan te nemen, dat die heidenen van allerlei soort na hun sterven tot aanhangers van koning Jezus bekeerd zijn.

'Ja maar', zullen de bijbeltekstaanhalers zeggen: 'daar, waar, de boom valt, zal hij wezen. Bij die heidenen en de meeste Christenen valt de boom naar het Noorden en dus is voorgoed beslist, dat zij buiten de hemelpoort blijven.'

Als de boom naar het Noorden valt, moet die dan van het Zuiden blijven liggen?

Eenige rappe handen kunnen den verkeerd gevallen boom gemakkelijk van plaats doen veranderen. Het houthakkersbedrijf leert dit in het natuurlijke en in het geestelijke zegt ons de bijbel, dat niemand minder dan Christus zelf volgens den eersten Zendbrief van Petrus aan de dooden het evangelie verkondigde en Hij deed het zoo krachtig, dat ze allen tot bekeering kwamen. Onze hedendaagsche predikers aan de levenden kunnen op zoo'n uitkomst niet bogen, want er worden maar weinig resultaten van al hun kanselarbeid zichtbaar.

God bezit in elk geval de macht wel om een doode nog tot bekeering te laten komen en Zijn liefde is groot genoeg, om al die millioenen, die een verknoeid leven achter zich hebben, nog tot geluk te brengen. Komt dan Gods rechtvaardigheid wel tot zijn recht? Welzeker, want ieder ontvangt het loon, nadat hij geleefd heeft; ieder oogst, wat hij gezaaid heeft. Alleen, na tot inzicht gekomen te zijn, dat het aardsche leven verkeerd doorgebracht is, meestal eerst na veel en langdurige ellende doorstaan te hebben, breekt een lichtstraal van omhoog tot den ongelukkige door. Belijdenis van schuld en vragen om vergiffenis volgen dan van zelf en de weg tot geluk staat voor den boeteling open. Komt zoo Gods rechtvaardigheid en liefde niet heerlijk tot haar recht?

Bij de rechtzinnigen komt Gods rechtvaardigheid in een verkeerd daglicht. Zij hebben maar tweeërlei vonnis. Ons gezond verstand en onze ondervinding bij den omgang met het menschen geslacht opgedaan, zeggen voldoende, dat er tusschen den allergrootsten bandiet aan den eenen en den vroomsten christen aan de andere zijde, een ontzettende afstand bestaat. Om nu al die andere menschen, die millioenen overledenen, die daar tusschen staan en de een minder en de ander meer met eerstgenoemde of met laatstgenoemde overeenkomen, zoo maar met een van beide gelijk te stellen door ze eenzelfde lot toe te bedeelen, dat kan ons rechtvaardigheidsgevoel niet bevredigen, omdat niet ieder loon naar werk ontvangt. De groote meerderheid der geloovigen schijnt bovenbedoeld mirakel ook niet hardgrondig te gelooven, want ze leeft er maar kalm op heen, of er geen buitenste duisternis bestaat.

Het tot bekeering kunnen komen na den dood, berust dat maar op theoretische gronden of op overwegingen, ontleend aan den bijbel? In geenen deele. Het spiritualisme, het nieuwe licht, dat verlossing zal en moet brengen van den dogmadruk, die zoowel door rechts als door links uitgeoefend wordt op de kerkgangers, is in staat dat te bewijzen. Het is bij machte een warmen wind over het menschdom te laten waaien, die het koude materialisme en het on- en wangeloof op de vlucht jagen; de disharmonie tusschen geloof en wetenschap te verbreken en het geloof te brengen aan de velen, die het verloren hebben door de dorre en onwaarachtige geloofsleer en het aanschouwen van de meeste geloovigen in handel en wandel.

Laten we evenwel niet verder over het spiritualisme uitweiden, doch alleen nog zeggen, dat Gods liefde er eerst recht tastbaar door wordt en vele bijbelwaarheden helder belicht worden; dat het de noodzakelijkheid predikt door een rein aardsch leven vol opofferende liefde, zich te bekwamen voor het vaderland in de zalige sferen; dat het aan het sterven alle verschrikking ontneemt en bij het heengaan van geliefden ons met de zekerheid vervult, dat de scheiding maar tijdelijk is en de liefdebanden door het graf niet gebroken worden, doch blijven bestaan en in teederheid toenemen.

Hoort, hoe sommigen over God als liefdevorst oordeelen: ‘Ik noem God, als hij er was, slecht, gemeen, ja zelfs een tiran. Ik veracht U, o God van den bijbel, omdat Gij goed wilt zijn voor de kinderen der armen, die Gij het meest verdrukt. Ik veracht een God, die niet het minste medelijden met Zijn ongelukkig kind heeft, wrant zulk een vader is een monster, een beul. Ik klaag U aan, o God, als oorzaak van al het leed op aarde. God, indien Gij almachtig zijt, hoe is het dan mogelijk, dat er dingen gebeuren zonder Uw wil; indien Gij goed zijt, vanwaar die ellende; indien Gij rechtvaardig zijt, vanwaar dit verschil in stand?’

Bovenstaande aanhaling vormt een uittreksel uit een paar bladzijden van een geschrift, dat het geheim moet onthullen van wat er na het sterven met den mensch gebeurt. Hier is aan het woord een geest, die zijn hart lucht over het al of niet bestaan van een God. Het blijkt, dat het leven als geest nog weinig heil gebracht heeft en dat hij dezelfde denkbeelden omtrent God huldigt, welke vele levenden van onzen tijd er ook op nahouden. Laten we trachten bovenstaande tegenstrijdigheden zoo te belichten, dat Gods liefde helder te voorschijn treedt.

Al zijn er veel slavenzielen op aarde, toch heeft ieder mensch een vrije wil. Als hij geleerd heeft na te denken, voldoende verstandsontwikkeling bezit en op den zedelijken ladder enkele sporten omhoog geklommen is, kan hij een vrij mensch genoemd worden. Als hij zulks niet is, dan ligt dit aan verkeerde opvoeding en aan zijn levensomstandigheden. 't Is waar, dat de aarde een tranendal genoemd kan

worden door slechte maatschappelijke toestanden en door veler geringe verstandelijke, zedelijke en godsdienstige ontwikkeling. Aan wien de schuld? Niet aan God, doch wel aan den mensch. Levert de aarde niet meer dan voldoende voedsel, kleeding, enz. voor allen? Is het oog om oog en tand om tand der ouden door Christus niet vervangen door de liefde tot God, tot den naaste en ook tot den vijand? Al handelen de menschen er niet naar en twisten ze liever over wat goed is, vooral ook zij, die zich aan de spits stellen van verschillende afdeelingen van het volk, toch kunnen ze niet zeggen, dat zij niet weten, dat zij niet beantwoorden, aan den gestelden eisch om vredestichters te zijn in plaats van twistverwekkers en dat onze Maatschappij de gevolgen draagt van al die onvolkomenheden. Het kan niet aan God geweten worden dat de eene broeder zich in weelde baadt en de andere gebrek lijdt, want eerst-

genoemde kan heel goed weten, dat hij handelt tegen de grondwet van het Christendom. Alle voorwaarden tot geluk zijn aanwezig en het is 's menschen schuld en onwil, dat zooveel gebeurt, dat ten hemel schreit, en zooveel naamlooze ellende en ongerechtigheid heerscht. God wil geen oorlog en er wordt door Zijn gezanten alles gedaan om dien gruwel in de geboorte te verstikken. Het is Gods schuld niet, dat de volken, nu ze in vele landen voor mondig verklaard zijn, zich toch nog laten gebruiken, om aan vorsten en regeeringen de middelen te verschaffen om vernielingswerktuigen en menschenmassa's te bezigen tot aanwending van moord en verderf voor iets, dat bijna niet genoemd kan worden en in elk geval in verband staat met haat en lage begeerten. God wil geen armoede en geen lijden en Hij legt geen kruis op, dat te zwaar is om te torsen. Hij wil geen zonde, doch wel, dat ieder mensch streeft naar heiligheid. ‘Zijt heilig, want ik ben heilig.’

Haast alle menschen hebben een verkeerde voorstelling van Gods bedoelingen en bemoeienissen met de aardbewoners. Hij heeft den mensch niet gemaakt tot een automaat, maar tot een maaksel, dat de eigenlijke bestuurder van zijn lot is, hoewel hij daarbij ook afhankelijk zijn kan van een en ander buiten hem. Ook kan God in zijn leven ingrijpen, doch doet zulks, al begrijpt de mensch de bedoeling niet, altijd ten goede. 't Is een heerlijk iets geen willoos individu te zijn en ook weer niet geheel aan zichzelf te worden overgelaten, op het donkere levenspad, zoo vol gevaren. Hij kan zich laten belichten door het heldere zoeklicht van Jezus' heiligen, die echter in hun hooge wijsheid niet doen, als vele dwaze opvoeders van het kind, die het aan den leiband houden zonder het zelfstandigheid te leeren betrachten en sukkels van de kweekelingen maken. De wijze Schepper begeert natuurlijk zulke marionetten niet tot onderdanen. Hij, die het goede doet, omdat het een onafscheidbaar deel van zijn zedelijk bestaan vormt, staat veel hooger dan de mensch, die het kwade niet bedrijft uit vrees voor straf of omdat hij, noodgedwongen, in een richting gedreven wordt, welke hij eigenlijk niet gaan wil.

Is er bij vroeger vergeleken ook niet veel vooruitgang op aarde waar te nemen? Behooren de hoorigheid, de lijfeigenschap en de slavernij niet overal tot de geschiedenis? Al heeft de macht van het geld nog niet uitgediend en bestaat bij de groote massa des volks het hoofdstreven het aardsche slijk machtig te worden, toch kan wel vastgesteld worden, dat bekwaamheid, deugd en eer meer en meer op den troon geklommen zijn.

Voor den arbeid zijn hooger loonen en betere arbeidsvoorwaarden gekomen, al is er nog zeer veel te verbeteren. Voor de volksgezondheid wordt beter gezorgd door woningwet; de sociaal zwakkeren vinden meer en meer bescherming en hulp. De toekomst van den staat, het kind, wordt beschermd tegen een ouderlijke macht, welke het op 't pad der ondeugd zou brengen. Het rooversbedrijf en allerlei misdaden worden tegengegaan, al vindt men in de groote steden en in enkele donkere streken nog pestholen van drank, ontucht en diefstal. De drankduivel wordt ernstig bestreden en er komen onder de jeugd door propaganda van drankbestrijdingsvereenigingen en het rijwiel meer en meer geheelonthouders, die hoop geven, dat, als eenmaal de oude garde van jeneverzwelgers zacht aan ten grave gedaald is, ook in dat opzicht een schitterende overwinning bevochten is. De vredesbeweging, al moet dadelijk toegegeven worden, dat haar succes op dit oogenblik nog niet schitterend is, is toch een eerste stap op een weg, die zeer groote gevolgen kan hebben voor den toekomstigen vrede. Het is toch te verwachten dat nu de edele gemoeden, die als baanbrekers voor een nieuw en edel ideaal zich hebben opgeworpen, niet langer alleen zullen gelaten worden. Maar, geleerd door de ondervinding der oorlogsweeën en met afschuw vervuld over de versch in het geheugen liggende barbaarschheden der oorlogvoerende natiën, de groote massa zich zal aansluiten om tot internationale

bewegingen te komen, die een einde gaan maken aan de nooit tevreden gestelde bewapeningen en aan de grootste onzinnigheden, een bespotting van het christendom, die op aarde bestaan. De wetenschap en de techniek hebben reuzenschreden afgelegd, al bestaan er nog gapende afgronden voor de eerste om te overbruggen, eer het ware inzicht gekomen is in veel, waarvan onze kennis nog zoo oppervlakkig is, dat de vrees moet bestaan het ooit zoo ver te brengen, dat een tipje van den sluier opgelicht wordt, die over veel en velerlei hangt. Doch genoeg om te laten zien, dat de menschenwereld zoo maar niet aan zichzelf overgelaten wordt en er werkelijk groote vooruitgang in de lijnen van het Christendom vast te stellen

is. Niet ieder zal het eens zijn met wat in het voorgaande opgemerkt is. Velen zullen misschien toch spreken van het bankroet van het Christendom en lachen om de verdediging. Dat zullen vooral zij zijn, die het bestaan van een God loochenen en alle ontstaan der dingen toeschrijven aan een denkbeeldige kracht, waarmede de kleinste deeltjes der stof bedeeld zijn en zoo onbewust de prachtigste natuurvoorwerpen opbouwen. Zoo'n hypothese mag voor hen aannemelijk zijn, die zich gepijnigd hebben met het vinden van een verklaring voor het ontstaan der dingen, omdat ze niet bevredigd worden door aan te nemen, dat een wijs God als formeerder en bestuurder achter alles staat, voor hen, die onbevooroordeeld over dit vraagstuk zijn gedachten laat gaan, zal gemakkelijk tot de slotsom komen bij het overdenken van de wonderen van het groote heelal, dat het niet anders kan dan dat een persoonlijkheid, in wijsheid met den knapsten mensch niet te vergelijken, als wereldbestuurder moet bestaan.

Veronderstellen we eens, dat God in Zijn almacht opeens een volmaakte wereldorde in 't leven riep. Zonder eenig lijden, zonder haat zou het menschengeslacht gelukkig naast elkaar wonen. Zou zoo een ideaalstaat kunnen blijven bestaan zonder dat voortdurend krachtig ingegrepen werd door de hemelmacht? Zouden geen legioenen van dienende geesten noodig zijn om orde te houden? Het overgroote deel der menschen toch staat nog op zoo'n lagen trap van beschaving, dat alleen met geweld ieder gedwongen wordt den weg te loopen, dien hij anders niet op wil. De vrije mensch werd dan een echte slavenziel. De groote meerderheid, dronken door haar geluk, werd spoedig zoo materialistisch, dat ze in haar weelden den formeerder van haar geluk geheel vergat.

Ook is de stoffelijke zijde van het leven van minder belang dan de geestelijke. Het leven als aardbewoner toch is zoo kort van duur tegenover het eeuwige leven als geest, dat het geheel in het niet zinkt. Al mag het aardsch bestaan zeer gewichtig zijn voor elk mensch, omdat het een leerschool is voor een toekomende eeuw, en al moet toegestemd worden, dat de broodvraag voor velen van groote beteekenis is, toch is het dwaas voor het laatste alleen oog te hebben. De geestelijke opvoeding tot verstandige, zedelijk hoogstaande ware christenen geeft de eenige waarborg, dat ooit de donkere aarde van dezen tijd een lichtglans verkrijgt, die het begeerlijk kan maken met zijn aardsche huis langer overkleed te blijven.

Het aardsche lijden en de vele ontberingen die soms geleden moeten worden zijn geringe nietigheden tegenover het zomerlandleven, waarvan de heerlijkheid alle beschrijving te boven gaat, want menschentaal is daartoe onmachtig. Niet alleen, dat dan alle leed uitgewischt en vergeten is, maar des te beter is men in staat het hemelgeluk op prijs te stellen.

Gods wijsheid verbiedt Hem, niet anders dan langs geleidelijke banen een geluksstaat in het leven te roepen. Zijn liefde is er steeds op gericht zoo'n benijdbaren toestand voor te bereiden, al is er nog een onafzienbare tijd noodig voor de verwezenlijking. Och, mochten velen leeren inzien, dat ze van hooge afkomst zijn en bestemd eenmaal tot hemelridder bevorderd te worden. Wat zou er veel kwaad gelaten worden, als een mensch van adellijke geboorte onwaardig. Wat zou de aarde recht toegankelijk worden voor de dragers van het hemellicht en voor de brengers van Gods liefdeblijken, terwijl nu ons tranendal door eigen schuld en laagheid de koesterende liefdezon van omhoog grootendeels missen moet.

K. VAN DER SLIKKE.

Levens-moêheid en -Zonnegloren

door C. Arntzenius.

Wie van u allen heeft dat gevoel niet wel eens gehad, dat je zoo graag er uit zoudt willen, àf zijn van al het aardsche, af van alles, wat je nog bindt aan anderen, àf van de omgeving en - rust, eindelijk rust, geen ellende meer, geen ziekte, geen zorgen.....

Me dunkt, dàt moet een echt weldadig gevoel zijn die rust, en tòch.... hoè zal dat zijn later, als we er dan *denken* van àf te zijn, zouden we dan werkelijk rust hebben, òf zouden we weer van voren af aan moeten beginnen. -

Die geheimzinnigheid, dat duistere, dat niet weten, van wat daarna gebeuren zal, n.l. nà den dood - dat is zoo verschrikkelijk!

Als je steeds maar door leed wordt achtervolgd, als nauwelijks het ééne moedig gedragen is, n.l. dat je er wat overheen bent gekomen, hetzij door goed praten van anderen,

hetzij uit machteloosheid er *niets* aan te kunnen doen toch, of het andere leed komt weer aan zetten, om je tusschen de klauwen te nemen, kijk, dan word je zoo mismoedig, dan heb je genoeg van het Leven, dan geeft de Godheid geen troost, integendeel, dan wend je je af van een Hoogere Macht, die niets anders doet dan *leed* op je schouders te torsen....

> I slept and thought, that Life was Beauty,
> I woke and found that it is Duty.

Ach, wat maken wij ons dikwijls illusies over 't Leven! 't Is maar aan enkelen gegeven, 't lachende door te gaan. Voor hen is 't Leven een speelreisje, maar voor velen is 't een kruistocht, een bittere tocht, een beker, die je tot 't einde toe moet leegdrinken, òf - men maakt zelf een einde aan dat leven, doch wie weet, hoe je later dan weer opnieuw moet beginnen, èn - iedereen heeft daar geen *moed* toe, want werkelijk het is geen lafheid, maar een *moed.*

Men zegt wel, ieder heeft zijn kruis te dragen, maar waarom de een zooveel leed, de ander zoo weinig te laten torsen?

En smart *loutert* niet, maar verbittert, verbittert je ziel, doet die in opstand komen tegen alles, tegen den Schepper, ja, wie nog meer?

Als je werkelijk goed verdriet hebt, zóó erg, dat geen mensch je troosten kan, dan komt zoo'n groote levensmoeheid over je, dan verlies je je energie, dan word je onverschillig, dan zit je bij de pakken neer.

> Il pleure dans mon coeur
> Comme il pleut sur la ville.

Men heeft mij wel eens toegeworpen dat ik, tot mijn groot geluk, lijk op een gomelastieken bal, die telkens als hij weer neêrgegooid wordt weer vanzelf opspringt, weer de hoogte ingaat....

Dit verschijnsel is gelukkig te noemen voor een pessimistisch karakter.

Als er nu opééns, tusschen al dat duistere in, een heel klein lichtje verschijnt, één klein straaltje, dan houd je dat vast met al de macht, die in je is, zóó dat niemand, zelfs met ijzeren hand, je dat kan loswringen.... Het is het *eenige* op 't oogenblik, dat nog een beetje waarde geeft aan je leven, 't *eenige*, dat je wanhoop verhindert, een klein lichtje, een zonnegloren....

En dan denk je bij je zelven, zou *dit kleine lichtje* nog mijn energie kunnen doen herleven, de energie, die stervende is; zou 't *blijvend* wezen, dat zonnegloren, zou het niet gauw weder verdwijnen, opdat ik me weer voor niets heb blijde gemaakt?....

Ach, je bent zoo weinig vreugde gewend, je bent zoo bang, *als* 't komt, dat 't je weder ontglipt, het is zoo broos, zoo teer en niet gewend, zoo erg vast gehouden te worden....

Zonnegloren.... Zou werkelijk 't zonnetje 't *meenen?* Zou 't niet den gek steken met me, dat 't maar één oogenblikje komt en dan weer weg, weg?

O, neen, verdwijn niet, laat mij ook eens genieten van uw warmte, van uw licht, blijf in mijn nabijheid, hef mij op.... Zonnegloren....

Amsterdam, 6 Februari 1916.

Overzicht van de Week.

I.

De Telegraaf.

Neen, lieve lezers, verwacht niet dat ik mijn vingers zal vuil maken met een artikel over dit Blad, - waarvan *ik* reeds meer dan een jaar geleden, onmiddellijk na het uitbreken van den oorlog, onafgebroken aantoonde de onbetrouwbaarheid en de partijdigheid.

't Blad heeft zichzelf aan de kaak gesteld, mitsgaders de heeren Holdert en Schröder en Simons, c.s., op een wijze, die elk verstandig mensch hartelijk doet lachen van wege 't amusante der onnoozele wijze, waarop deze ‘slimme journalisten’ zich hebben vergaloppeerd ten aanschouwe van geheel Nederland.

Men moet dan ook wonen in *ons* leuterkousland bij uitnemendheid, - waar alles wordt uitgerekt als een kokinje, - om er, gelijk de lezers van de N.R. Courant, 't Vaderland, de Nieuwe Courant, en tallooze kleinere Blaadjes, behagen in te blijven scheppen dag aan dag te lezen van het ‘Telegraaf-schandaal’, alsof 't heele nonsens-Blad mitsgaders zijn redacteuren de eer waard ware van ook maar éénige belangstelling...

Maar, wat ik alleen wil zeggen naar aanleiding der allerlaatste ‘onthullingen’ is dit, hoe ik persoonlijk gedurende 't jaar dat ik werkte aan de Telegraaf, genoeg achter de schermen heb gezien, om mij thans kostelijk te kunnen amuseeren met de Holdert Simons-openbaringen. Men kan niet alles schrijven in 't publiek wat men onder vier oogen hoorde en te hooren kreeg. Ik herinner me nog heel goed hoe de heer Holdert me eens zeide: ‘Zoolang

ik vóór U ben, kan niemand U iets ten nadeele berokkenen aan de Telegraaf.' Dat gezegde was naar aanleiding van een Simons-gesprek tusschen hem, den heer Holdert, en dezen meneer Simons, waarvan ik den heer Holdert kon *aantoonen* hoe onjuist de heer Simons hem, te goeder of te kwader trouw, had ingelicht over een feit van geheel particulieren aard, dat in *elk* geval niets had te maken met mijn Telegraaf-arbeid.

Ik herhaal wat ik vroeger elders schreef: Ik persoonlijk heb stéédes, ook toen, niets dan beleefdheid en goede behandeling ondervonden van den almachtigen heer Holdert... Toen ik-zelve, na verloop van het eerste jaar, om gezondheidsredenen, mijn contract wenschte te verbreken, toen heb ik steeds erkend dat ik de samenwerking met den heer Holdert ongeveer 't beste souvenir vond aan 't heele baantje...

Voor de rest echter heb ik me nooit zoo minderwaardig gevoeld als toen ik journalist was aan de Telegraaf-redactie, en daardoor reeds toen zag en begreep dat wat nù iedereen heeft gezien, namelijk wáár ik was aangeland. Zeker zoude ik mijn gezondheidsredenen dan ook niet zoo spoedig hebben doen gelden, ter verbreking van een driejarig voordeelig contract, ware het niet dat ik ze een heel geschikte aanleiding vond om zoo spoedig mogelijk mijn vrijheid te hernemen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Treub...

Ik ben geen vrijzinnig-democraat, noch liberaal, noch anti-revolutionnair; ik behoor tot geen enkele politieke richting, en zou, ware ik Kamerlid, mij scharen tot de onafhankelijken, tot de 'Wilden', zooals men in Duitschland zegt van hen, die hun eigen persoonlijke meening volgen, en stemmen volgens eigen opvatting, zonder zich te storen aan welk partij-belang ook.

Maar, juist daarom zie ik thans op Treub's heengaan met den eerlijken kijk van iemand, die enkel in hem den genialen mensch, de uitgesproken persoonlijkheid hulde brengt, afgescheiden van elke politieke knoeierij.

Treub namelijk is een iemand, is een man van gaven, die de overgroote meerderheid van de h.h. kamerleden, ministers, enz., met zijn verstand en zijn werkkracht kan maken en breken. Om van het journalisten-zoodje, dat hem thans bebazelt en bekwijlt in de couranten, niet eenmaal te spreken.

Daarom, omdat hij is een *iemand*, dáárom is de jaloezie, is de laffe nijd van 'men' zoo zichtbaar blij om zijn val.

'Men' immers kan geen 'iemanden' dulden, want dan blijkt het veel te veel hoe 'men'-zelf bestaat uit niemanden.

Dus, nu de iemand is gevallen, nu is het voor niemand, anders gezegd 'men', een heerlijke satisfactie hem te trappen en te duwen, en naar hem te spuwen en hem te bekwijlen.

Zoolang hij zat op het gestoelte der eere, zoolang durfde 'men' niet anders dan hem bewierooken en naar den mond praten. Want immers, toen was hij de machtige regeeringspersoon, die baantjes had te vergeven, en wiens invloed op alle handels- en lands-zaken niet was te versmaden.

Nu ligt hij van zijn eerezetel op den grond. - En zie, nu is 'men' dapper geworden ineens, en weet precies te vertellen wàt er alles aan hem mankeerde eigenlijk, en hoe hij dit was en dat, en hoe 't eigenlijk maar heel goed is dat zoo'n autocraat zijn eigen straf thuis krijgt. Enz. Enz.

Nijd, afgunst, walgelijke en verachtelijke uiting van ècht-menschelijke kleinzieligheid! -

Met de heele politieke knoeierij bemoei ik mij niet, ik zeg alleen ruiterlijk en eerlijk, dat we in Treub in elk geval bezaten in deze moeilijke tijden een man, die wat beteekent, die 't land goed heeft gered in vele hachelijke oogenblikken, en die, om zulke redenen, niet gemakkelijk een goeden opvolger zal vinden, zoodat zijn heengaan, juist in deze dagen, ons nog wel eens duur te staan kon komen.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Arnhem, 26 Januari 1916.

Geachte Redactrice.

Wilt U mij voor onderstaand antwoord een plaats inruimen? Bij voorbaat mijn dank.

Zoo, mijnheer Servaas van Rooyen, laat U aan mij het laatste woord, wel dat is lief van U.

Ik zou zoo zeggen: ‘dan weet de man mij zeker niets te antwoorden, anders deed hij 't gerust’. O, jawel, hij lanceert allerlei spotternijen (hoe logisch en ridderlijk), maar die spotlogika is zoo doorzichtig, dat men daar duidelijk de verwoede, gekwetste opgeblazenheid en eigenwaan van Heer Servaas v. Rooyen doorheen ziet.

Dat ge u klein voelt, wel groote mijnheer S.v.R., dat is soms heel gezond voor sommige verschijnselen van opgeblazenheid, denk maar aan den kikker in 't kinderrijmpje van Gouverneur. Die zag een os en wou zich nu net zoo

dik blazen als die os... en hij barstte; dus die kleinvoelerij van U, grrrooten heer Servaas v. Rooyen, is een heilzame douche.

Hoort... wat de man in zijn benauwdheid er uitstoot: hij heeft het over de wetenschap der Onzienlijke Wereld; dat is.... mijn wetenschap, en hij schijnt die uitdrukking zoo prachtig te vinden, dat hij het driemaal herhaalt, de wetenschap der Onzienlijke Wereld is de wetenschap van eene mevr. H.H. of van een mijnheer P.Q. of van eene mejuffrouw N.N., de naam doet hier niets ter zake.

Help menschen, help, de man ziet al bloed. -

Ik wette mijn wapen nooit met spot, maar de kwajongens-spotternijen van den heer Servaas v. Rooyen kunnen niet anders behandeld worden.

Ik ga niet meer op een letter schrijvens van genoemden heer in. Is zijn gal nog niet op, dan mag *hij* gerust het laatste woord hebben.

Hoogachtend

Uwe dw.

S. Hoogendijk-Hesse.

Fijne middag
door Norma.

‘**N**ou? zeg nou?’ vroeg Heiman, die ongeduldig werd en gaf Sjimmie een por.

Ze stonden nu al wel een heel uur daar bij die ‘Bijenkorf’. - Hadden ze 't gisterochtend in school nog afgesproken. Zou Heiman vandaag om twee uur bij Sjimmie aan huis komen en dan samen hier naar toe. - ‘O ja’, had Sjimmie gepocht, ‘hij dee 't zoo dikwijls met sjabbes - was heelemaal geen moeite om er in te komme. Nou ja, kindere alleen mochte niet, maar der ginge altijd zooveel mensche na binne en as je der dan vlak naast ging loope, net of je der bij hoorde, dee die portier je lekker niks. Je moest er natuurlijk netjes uitzien, maar daar zorgde Sjimmie's moeder wel voor. Altijd met sjabbes een schoon katoenen pak an en dan zijn mooie nieuwe schoene, want je begrijp,’ oreerde Sjimmie met wijs gezichtje, ‘der magge geen schoffies mee na binne.’

En Heiman's moeder had haar best gedaan.

‘En gaan je met Sjimmie Schrijver mee?’ had memmele gezegd, ‘en zal je der net zoo fijn uitzien as die Sjimmie!’

Een eigengemaakte, lichtgeel-grijze broek, nog gefabriceerd uit een opknappertje van Heiman's overleden vader, zat volgens moeder den jongen ‘as gegote’, een schoon katoenen kieltje, papieren boord met rood en wit gestippeld katoenen dasje, een nagelaten pet van Heiman's vader (vader had een klein hoofd) en een paar schoenen met opgevulde neuzen vanwege de grootte - ziedaar Heiman Wolf. Zeker, bij Sjimmie was mansverdienste en de memmele van Sjimmie had een druk snoepzaakie, maar toch zou haar Heiman niks niemendal onderdoen voor zijn kameraadje. Mocht juffrouw Schrijver hem gerust bekijke, van onder tot bove!

‘O, jò, 't is er zoo joffel!’ begon Sjimmie weer, toen ze na vele wijze raadgevingen van juffrouw Schrijver, het benauwde keldertje, waar 't naar uien en appelen rook, uit waren en een lekker najaarszonnetje hun goedendag zei, ‘'t is er zoo echt joffel,’ en de groote suikerbal, die memmele hun ieder een in 't mondje gestopt had bij 't afscheid, verhuisde van de tong naar de linkerwang, om 't duidelijker en met meer klem te kunnen zeggen ‘Ache nebbisj, er benne fliegmasjines, jò, zoo groot as jij of ik en groote soldate! Duitsers en Franse en de Duitsers hebbe ronde gezichte en lache en de Franse benne bleek en kijke leelijk en schreeuwe as je der arreme na de hoogte doet. En je mag nerreges ankomme en dat doen ik ook niet, alleen zoo maar es effetjes, asse ze heelemaal niet kijke.’

Met blijde dribbelpasjes stevenden de kleine jongens op hun ‘Bijenkorf’ af, zonder op of om te kijken en nu stonden ze al zoo'n langen tijd voor 't beloofde land. Heiman, mager, bloedarm kereltje, had het zichtbaar koud en ook Sjimmie voelde de kilte van den Octobermiddag door zijn katoenen mouwen. Dat het nou toch ook zoo lang duurde vanmiddag! Kon toch geeneen hellepe. Moeste ze toch met gewone mensche na binne, snapte die portier toch dadelijk, dat ze niet hoorde bij die juffrouwe van daarnet. Groote hoede met veere en lange bonte om en wat roke ze lekker! Kon je nòù nog ruike en ze ware nou al lang na binne!

‘'k Gaan naar huis’, dreigde Heiman en deed een beweging van omkeeren. Had ie nooit gedacht van Sjimmie, dat die zoo'n gazzer was. Was dat nou gemeen, ja of nee, om almaar te zegge, nee die niet, en alle menschen maar voorbij te laten gaan. Zoo'n opsnijer, hij durrefde natuurlijk niet!

‘Och jò, begrijp het dan toch, as dat die mensche toch veels te fijn voor ons benne. Toe, wacht nou nog een klein beetje, gerust, je zal 't zien, der komt nou heel gauw wat!’

't Begon hem zelf ook al wat te bangen, 't duurde zoo lang. Er es bij een andere deur probeere? Maar dan kwam hier misschien juist de goeie. Nee maar, stil! nou

was er dan eindelijk wat! Die ouwe juffrouw, die kwam er regelrecht op af, ja, toe maar juffrouw, hier na toe! Kon je wel opoe tege zegge en dat meisie bij der was maar 'n gewoon meisie, net as je zussie, nou ja, een beetje mooier misschien, maar affijn, nou zal 't wel gaan. Ache nebbisj, daar bleve ze nou aldoor voor de rame staan te kijke. De oogen strak op haar gevestigd, poogde Sjimmie het oude mensch te hypnotiseeren. ‘Toe nou, opoe, gaan nou naar binne, 't is binne zoo prachtig en zoo lekker warm, toe nou, opoe! en 't kost niks, toe nou!’

Gespannen bespieden de jongens al de bewegingen der juffrouw. Zou ze naar binnen gaan, zou ze omkeeren? Stapje voor stapje naderden de kleuters, stonden dan plots voor de groote spiegelruit, vlak naast 't meisje.

‘Zeg, jonge, ruk toch op, wat moet je?’ snibde het kind en drong zich tegen de oude aan.

‘Nou’, zei een goede, zachte stem, ‘ze doene toch niks, magge toch zeker ok wel es kijke! Moet je niet zoo leelijk weze. 't Lijke wel aardige jongetjes!’

Dankbaar blikten vier donkere oogen naar 't oude mensch op.

‘Kom, opoe,’ drong het meisje, late we maar weg gaan!’

‘Naar binne?’ vroeg opoe.

‘Ja, da's goed, naar binne en krijg ik dan ok weer wat?’

‘Krijge, krijge, altijd maar krijge, ken je nou nooit er es met opoe uit zonder wat te wille hebben? Moet je niet zoo begeerig weze, Mientje!’

‘Dan wil ik niet naar binne’, dreinde het kind en trok haar arm weg. De jongens hielden den adem in. ‘Zou 't nou nog niet gebeuren? Nare meid, *zij* krege toch ook niks, waren al lekker als ze der in mochten.’

Even stond opoe in beraad. ‘Zou ze der dan maar een kleinigheidje geve? Och, ze was nou toch eenmaal uit, as ze weer in Schagen was, zou ze wel weer zuinig doen, as je toch ok bij je dochter in Amsterdam ben te logeere, wil je toch wel der es wat geniete. ‘Nou, opoe zal dan welderes kijke,’ paaide ze het kind en schuifelde naar de groote deur toe. Stijf drongen de jongens tegen haar aan.

‘Moete jullie der ok weze?’ informeerde ze ‘heb je daar een booschap?’

‘Ja,’ jokte Sjimmie en vertelde dadelijk van die mooie ‘fligmasjmes’ en praatte zoo druk met opoe, dat de deftige, hooggeborste portier ze zonder bedenken binnenliet.

He, dat gaf een verlichting. Eenmaal uit 't gezicht van dien gevreesden man, kreeg Sjimmie al zijn kordaatheid weer terug. Nog even liepen ze met z'n vieren op, dan trok Mientje opoe voor een rood wintermanteltje, ‘daar had ze zoo'n zin aan!’ en schoven de jongens zoetjes verder, de kleine, minne kereltjes, in die machtige grootte dra geheel opgeslokt....

Al twee uur scharrelden ze er rond, kwamen nu hier, dan daar weer voor den dag, trap op en trap af. ‘Die gummitreden, waar je zoo heerlijk zacht op loopt, net of je bij de koningin ben’, vond Heiman, die liften, maar dat durfden ze niet te wagen, in zoo'n klein kamertje met zoo'n mijnheer en as ie je der dan der es uitsmeet, as ie 't merkte!’

Tot nu toe marcheerde alles goed. Niemand scheen op ze te letten, alleen die mijnheer van die prentenboeken, dat was even een angstig oogenblikje. Hij keek ze zoo strak aan en vroeg zoo dringend: ‘zijn jullie hier alleen?’ Maar Sjimmie, klein gewikst joodje, had direct zijn smoesje bij de hand.

‘Nee, mijnheer, met me opoe, maar die is beneje een mantel uitzoeke voor me zussie, maar wat hebbe jongens daar nou an, wat zeit u?’

Even fronsten mijnheers wenkbrauwen zich bedenkelijk, dan vloog hij met wapperende jaspanden en een pakje in z'n handen naar de cassa toe. De jongens gingen voor alle zekerheid maar gauw een trapje lager.

He, daar bij die comestibels en al dat lekkere snoepgoed, wat rook het dáár lekker. En moest je dan eerst nog langs die lekkere zeep, waar 't nog heerlijker rook, net zoo lekker, als Heiman's zus, als deze zich 's avonds klaar maakte voor de opera, Heiman's zus, die altijd zooveel cadeautjes van heeren kreeg, ‘maar ze zong dan ook zoo prachtig in 't koor’, zei Heiman, ‘en ze was zóó knap, ze zong in de *Italiaansche* opera.’

‘Niet aankomen!’ snibbigde een opgeschoten ding, die met een van denzelfden leeftijd het opzicht over de suikerwerken had en zich wonder veel voelde, met de andere smoesde en heel gewichtig deed.

Maar de kleine kereltjes kwamen immers nergens aan. Alleen de groote oogen keken begeerig en de neuzen genoten. He, wat een fijne fondantjes en borstplaatjes en wat een hoop hoppies! En die vruchtenbonbons waren ook fijn! Verkocht Sjimmie's moeder soms ook!

Daar voelde de kleine jongen ineens een stevigen mannengreep op zijn schouder. Met een gil zag hij om. Moesten ze weg? Wat deden ze?

Dan keek hij in 't goedige, lachende gezicht van zijn en Heiman's meester, de jonge meester, die wel streng was, maar toch zoo prachtig kon vertellen en van wien de meeste jongens hielden, Sjimmie vooral.

Hij trok zijn pet recht, bij wijze van groet en blijdschap verfde zijn gezichtje.

'Dag meester!'

'Zoo jongens, zijn jullie hier zoo alleen?'

'Ja, meester.'

'En vinden jullie 't hier mooi?'

'Ja, meester.'

Meesters familie, die hem een dagje kwam opzoeken in Amsterdam, trad er ook bij, ze moesten weten, hoe de jongetjes heetten, en meester was in een fideele stemming. Geen school, mooi weer en je goede oudjes over met je leuken kleinen broer en dan - 't allervoornaamste - pas tractement geweest!

'En wat lusten jullie nou van meester? Toe, zeg maar op, je mag allebei wat uitzoeken!'

De jongens keken elkaar aan en dan weer den meester met groote schitteroogen, dan loerden ze begeerig naar al dat lekkers.

'Mag het wel?' flitste het door Sjimmie's brein. 'Op sjabbes wat koopen, mag toch niet? O, maar *wij* koopen het niet, wij krijgen het van meester en die is een krist, die mag het toch wel doen.'

'Nou, hoe is 't? zal ik jullie maar eens helpen? Ieder zoo'n rolletje chocola, nu hoe is 't, ja of nee?'

'Asjeblieft, meester!' Ja, eigenlijk, nou ze toch mochten uitzoeken, borstplaat. Die waren ook heerlijk, maar misschien te duur - nou, dat smaakte natuurlijk ook erg, erg lekker.

Pratend liepen ze met meester en familie op, eerst naar cassa, waar ze dan de rolletjes in bezit namen en verder ging het naar de speelgoedafdeeling. De negenjarige broer van meester hield met de jochies direct wijsgeerige bespiegelingen over het gaan of niet gaan van die groote vliegmachines, ging in een mooie schoolbank zitten, verzette er den boel, deed, als de broer van meester, erg brani en de kleine jongens keken bewonderend toe.

'Wat durfde die jongen, he? ja, maar as de rebbe je eigen broer is en je bent hier met je vader en moeder ook!'

En verder trokken ze, kwamen bij de goedkoopere afdeeling speelgoed, met ballen, tollen en knikkers. Daar werd halt gehouden. De kleine broer moest van zijn moeder mooie glazen stuiters; wat was natuurlijker, dat ook de jochies mochten kiezen? En ze namen er den tijd voor en niemand maakte 't hun lastig. De juffrouwen van die branche hadden het veel te druk over een 'hij' en de stemmen verhieven zich van opwinding, vooral die eene met een brief op haar knieën, zeker ook van dien 'hij', dan dat ze zich om 'die menschen van buiten' konden bekommeren. 't Was al erg genoeg, dat die van den brief voor zoo'n stuk of wat ongelukkige knikkers op moest staan en heel naar de cassa loopen.

De jongens lieten de stuiters tikken in hun zak, dan voelden ze in den anderen, of de chocola er nog was. Nee, zoo fijn, zoo fijn hadden ze 't nou nooit gedacht. Heiman gloeide van verwondering voor zijn vriendje en deze liep vlak naast meester en hield stiekem diens jas vast. Die lieve meester, as der nou toch nog es een jongen was, die meester zou uitvloeke, zooals laatst die slechte Sam Dokters, hij zou hem, al was die nog veel grooter as hij! En gemeen he, om meester dan uit te vloeke in 't Hebreeuwsch, waar die natuurlijk niks van begreep. Nou ja, ze hadde meester

toen wel gezeg, wat het beteekende: ‘meester zou de ziekte krijge’, maar een smeerlappestreek bleef het en asse ze het durfde wage om die lieve meester wat te doen! Zacht streelde zijn kleine hand meesters jas. - ‘Die lieve meester.’

Triomfantelijk verlieten ze in 't groote gezelschap de ‘Bijenkorf’. Sjimmie tegen meester aan - ‘die kwaaje portier kon lekker weer niks zegge,’ en dan buiten, na heftig petgeruk en beleefd gezeg van ‘dag mefrou, dag meheer, dag meester, dat laatste met een innig teederen uithaal, stapten ze op een drafje de straat over tusschen trams en auto's door en draafden, zonder om- of opzien verder, naar huis toe. ‘Wat zou memmele een ooge opzette. As dat nou geen fijne dag was!’

Van Ngantang naar Malang
door O.G. Thoden van Velzen.

Het is 's morgens half zes uur. Nog is het geheele landschap in een blauwen nevel gehuld. Toch heeft het ontwaken in de natuur reeds een aanvang genomen in afwachting van de opkomst der zon.

Hier verscheen een lijster, zwartblauw van kleur, met gelen snavel. Daar vloog een javaansch kwikstaartje, vlug huppelend over den weg, borstje en rug wit en de vleugeltjes zwart gekleurd.

Zoo juist vloog een dwergekster langs mij en voor mij uit. Ginds kon men een prachtigen goudgeel gekleurden wielewaal door de boomen zien verdwijnen.

Ook zag ik een vogel van schitterend groene kleur wegvliegen. Allerlei spechten kwamen langzamerhand voor den dag, met de spitse bekken tegen den bast der boomen hamerend, met het doel insecten te vangen.

Daar vertoonden zich een troepje rijstvogeltjes met zwarte kopjes, witte wangen, blauwe vleugels, borst en rug lichtblauw, met zwart staartje en rood bekje.

Inderdaad hebben ze een schilderachtig pakje aan. Maar er zijn andere, die even kleurrijk zijn aangekleed, zooals de oranje-bekjes en die andere vogeltjes, die men ook meestal tusschen de rijstvelden ziet vliegen en die gloedrood zijn aangetrokken. Tevens zijn deze beide laatsten nog sierlijker en slanker dan de bovengenoemde blauwe rijstvogels.

Ook treft men hier de vroolijk fluitende spreeuwen in schitterende kleurentooi uitgedost en een merel met roode borst, maar overigens van dezelfde grootte, ongeveer gelijk aan de Europeesche spreeuwen en merels.

Hoog in de lucht vliegen een paar neushoornvogels voorbij.

Beneden in het dal ruischt de stroom, die zich slingert door de vlakte en zonder ommezien de zee tracht te bereiken.

Altijd voorwaarts is de leuze van den stroom, hij kent geen hindernissen. Mochten er rotsblokken of bergen op mijn weg liggen, dan ga ik er rondom heen en vervolg mijn weg, zoo zegt de bergstroom. Of wel, ik graaf mij een weg dwars door de bergen heen, en spring bruisend omhoog over rotsen, om met donderend geraas neer te vallen in de diepte, kokend van woede, maar met onoverwinnelijke wilskracht mijn weg vervolgend naar de oneindige zee.

Zoo is het met den mensch eveneens. Hij gaat steeds voorwaarts. Hinderpalen worden uit den weg geruimd en bergen verzet. Altijd vooruit is ook zijn leuze. Waarheen? Om tenslotte één te zijn met de Oneindigheid? Dit zijn raadselen, die wij menschjes wel niet spoedig zullen oplossen.

In 't Oosten verschijnt het licht, terwijl nog alom schemerende nevel over de bergen hangt.

Nog enkele minuten en de stralen der zon beschijnen het aardrijk en de ochtendnevel verdwijnt.

Hier en daar ziet men den nijveren landman de gronden bewerken; met behulp van sapi, karbouw en ploeg maakt hij het land, dat terrasvormig tegen de bergen aan ligt, gereed voor het zaaien van maïs of het beplanten met rijstplantjes.

Men komt mannen, vrouwen en kinderen onderweg tegen, die beladen zijn met vruchten, gevleugelte, rijpe paddi, welke zij naar de markt te Ngantang brengen, om ze daar te verkoopen en tevens inkoopen te doen. De welgestelde Javanen laten zich naar den passar in karretjes brengen, die door vlugge paardjes getrokken worden. Voor de Javanen is de gang naar de passar als een feestdag en ze trekken dan ook hun meest kleurrijke jasjes en sarongs aan, met keurig bewerkte doekjes om haar hoofd geslagen; dit laatste heeft betrekking op de vrouwen. In de bergstreken kan het 's morgens soms koud of liever koel wezen en dan dragen de mannen eveneens doeken om hun hoofd, maar van meer grove stof. Onze lieve Javaansche houdt ervan te pronken met mooie doekjes en keurige, kleurige sarongs en zij heeft gelijk, want zij wil gaarne bemind zijn door Kromo en Orang blanda.

Ik sta op eene hoogte nabij Selobrodjo. In de diepte strekt zich voor mij uit een schilderachtig dal en aan de overkant verheffen zich hooge bergen, waarop nog de

wolken rusten, zilverwit van kleur met violetten rand, terwijl de hemel rose gekleurd is.

De zon is van ons 148 millioen kilometers verwijderd. Het licht legt per seconde 305685 kilometers af. Het duurt dus iets meer dan acht minuten, voordat het licht van de zon onze aarde bereikt.

Ondanks dien afstand, beschijnt toch de zon het nietigste kevertje, het fraaie vogeltje en den kleinen mensch.

Zoo zijt ge, ondanks uwe kleinheid, toch een stofje in de oneindigheid. De zon is in verbinding met U en gij zijt in verbinding met de zon. Ondanks onze nietigheid, blijft het een feit, dat plant, dier en mensch onophoudelijk in verbinding staan met de onbezielde natuur, met zon, maan, sterren, met de ons omringende lucht, in één woord met de Oneindigheid. En van die Oneindigheid zijt gij ook een deeltje, een stofje. - Flam-

marion zegt ergens: ‘Waar wij ook het heelal peilen, in alle richtingen is het oneindig. In die oneindige ruimte vormen de stelsels van zonnen en werelden, die ons heelal uitmaken, slechts een eiland in den grooten archipel, en vergeleken met de eeuwigheid, is het leven der menschheid met hare geheele geschiedenis, het leven onzer geheele planeet, het bestaan van ons zonnestelsel, slechts de droom van éen oogenblik’!....

Gij vervolgt uwen weg. Ge ontmoet op den weg een troep apen, die, zoodra ze u waarnemen, met gymnastische en acrobatische sprongen op de takken springen of langs slingerplanten in de boomen klauteren.

Zij kijken door het gebladerte heen naar U met nieuwsgierige blikken en verbazen zich over de onhandigheid van hunnen navolger, die dergelijke gymnastiek niet zou kunnen nabootsen.

En toch hebben zij ook concurrenten. Ziet maar eens den jongen Javaan! Hoe vlug en zeker als hij is, klimt hij tegen den cocospalm op!

Verder gaat ge. Een waterval hoort ge bruisen aan uw rechterhand. Indien ge van baden houdt, of liever van stortbaden, welnu, hier is uwe gelegenheid.

Daarbij komt ge langzamerhand voorbij Lebaksarie en Poedjon.

Tusschen Lebaksarie en Poedjon, daar, waar de weg zich hoog verheft en men ver kan zien over het dal heen en vele bergen, daar bevindt zich wederom een groepje apen.

Deze onze vriendjes zijn zwart van kleur en grooter van gestalte dan de eerder genoemden.

Met verstandige, maar toch half bevreesde, blikken zitten ze op de takken der boomen U aan te kijken, alsof ze zeggen wilden: deze vesting behoort aan ons.

Eindelijk zijt ge voorbij Poedjon en hebt reeds wederom een afstand van een half uur afgelegd. Ge zijt echter nog op eene aanzienlijke hoogte.

Naar beneden kijkende, ligt daar het door de zon beschenen helderwitte hotel Songgoriti.

Dan ontdekt ge opeens het groote schilderachtige Malangsche dal, dat zich glooiend tot aan de in de verte liggende bergen voortzet. Dat paradijsachtige dal schijnt bijna overal bebouwd te zijn en groot is het aantal landbouwproducten, dat die vruchtbare streek voor de voeding der menschen oplevert.

Hier en daar liggen de dessa's, verscholen tusschen cocospalmen, bananen, bamboebosschen, waringins en djeroekboomen.

Zet ge uwe wandeling voort, dan bereikt ge eindelijk Batoe en, verder op den weg naar Malang, ziet ge voor U uit de top van den 3671 Meter hoogen Semeroe-berg.

Rondom den top ziet ge de gleuven, waarlangs het slijk en de steenblokken naar beneden vloeien, die door de Semeroe zijn uitgeworpen.

De Semeroe ligt op tamelijken afstand van Malang verwijderd.

Indien ge echter van Batoe komt, lijkt het, alsof die berg vlak achter Malang zich verheft.

Dien avond had de top van de Semeroe een glans van grijsgeel met violetten rand.

Zoo was hij door de laatste stralen van de ondergaande zon geschilderd.

De natuur schildert altijd en overal, zoowel in de onbezielde wereld als in de wereld der levende wezens.

Schilderstukken, die de natuur zeer nabij komen, als het ware weergeven, zullen op den nog onbedorven mensch, die zich om conventies niet bekommert, den diepsten indruk maken.

Schilders, die zich geheel en al overgeven aan de leerschool der natuur, zullen den hoogsten roem verwerven.

De leerschool der natuur blijft dag en nacht geopend voor den mensch, die wenscht te leeren en hare lessen wil behartigen.

Hilvarenbeek, 17 Nov. 1915.

Het Kongres te Chatillon.
(Vervolg en slot van No. 32).

De onderhandelingen te Lusigny aangaande den wapenstilstand schoten ook niet op, omdat aan weerszijden te hooge eischen gesteld werden. Zoo wenschte Napoleon voortgang der vijandelijkheden gedurende de besprekingen en tevens dat in het protocol aangaande een wapenstilstand opgenomen werd dat men onderhandelen zou op de basis van de Frankforter voorwaarden.

Eindelijk werden den 28 Februari de onderhandelingen over den wapenstilstand afgebroken. Intusschen was het leger van Schwarzenberg aan Napoleon ontsnapt en daarmede keerde de moed bij de Geallieerden terug. Castlereagh, die eerst zoo voor vrede was, zeide nu: ‘Dût on repasser le Rhin, il ne faut faire aucune concession.’ Daarop kregen de gevolmachtigden order Caulaincourt nog-

maals de voorwaarden van 17 Februari voor te leggen, en nu in den vorm van een ultimatum, waarop men een spoedig antwoord verwachtte. Kwam dat niet, dan zou men de onderhandelingen als afgebroken beschouwen.[1)]

Den 28 Februari werd nu de vierde zitting van het Congres geopend, om het ultimatum te behandelen, waarop Caulaincourt nog geen antwoord had gegeven. Zij verwachten nu antwoord en zeiden dat zij ieder uitstel zouden beschouwen als een weigerend antwoord. Caulaincourt, die nog geen contre-projet ontvangen had, deelde dit mede en nu werd hem gevraagd den minimumtijd op te geven, waarna hij dit dan wel zou hebben. Als laatste dag waarop hij een toestemmend antwoord nog mocht geven werd toen 10 Maart aangenomen.[2)]

Naar aanleiding van den genoemden brief van Napoleon aan den Keizer van Oostenrijk, wist Castlereagh den 1 Maart te Chaumont een verdrag, geldig voor twintig jaar, te sluiten tusschen Engeland, Oostenrijk, Pruisen en Rusland, dat in de eerste plaats tegen Frankrijk gericht was. Zoo noodig verklaarde Engeland zich bereid jaarlijks 150 millioen francs ter beschikking der andere mogendheden te stellen, die daartegenover ieder 150000 man onder de wapenen zouden brengen voor de belangen van de vier verbonden mogendheden.

Den 10 Maart had nu de vijfde en laatste zitting van het Congres te Chatillon plaats. Rumigny, de koerier van Caulaincourt, verscheen te Chatillon zonder het gevraagde contre-projet. Napoleon had dit geweigerd, omdat hij zichzelf niet vernederen wilde. Caulaincourt hield nu een redevoering over een door hem opgestelde Memorie, waarin hij concessies deed, die al niets meer beteekenden.[3)]

Napoleon, die gezegd had: ‘La paix arrivera assez tôt si elle est honteuse’, had op die voorstellen der geallieerden geen antwoord, ondanks de vertoogen van Caulaincourt dat men zwichten moest voor het vereenigde Europa.

Napoleon, die de slag bij Craonne als gewonnen beschouwde, achtte zijn toestand niet hopeloos. Tegen alle verwachting in echter braken de Geallieerden de onderhandelingen den 10 Maart niet af, maar verdaagden het Congres tot den 13 Maart.

[1)] Inderdaad had den 13 Maart een nieuwe conferentie plaats. Opnieuw kreeg Caulaincourt een uitstel van 36 uur. In dien tijd schreef hij Napoleon, die hem antwoordde: ‘Je donnerai un contre-projet, mais ce sera toujours les bases de Francfort sous une autre forme.’ Toch ontving Caulaincourt niets als een schrijven van Bassano, dat Caulaincourt een contre-projet moest indienen, dat zoo weinig mogelijk afweek van de Frankforter voorwaarden. De gevolmachtigden der Geallieerden beantwoordden dit stuk niet, maar behielden zich voor Caulaincourt nog een latere conferentie voor te stellen.[2)]

Den 17 Maart zond Napoleon op het herhaalde aandringen van Caulaincourt nogmaals een dépêche door middel van Frochot, die echter aan de voorposten opgehouden werd. In die verklaring wilde Napoleon wel afstand doen van Antwerpen. Frochot kwam echter door dat oponthoud eerst den 21 Maart te Chatillon aan, te laat, want het Congres was ontbonden zonder eenig resultaat opgeleverd te hebben.[3)]

Den 18 Maart was de laatste zitting. In die zitting wilden de Geallieerden het contre-projet van Caulaincourt niet eens bespreken, maar lazen een lange verklaring

1) Bernhardi, Denkwürdigkeiten des Grafen von Toll.
2) Protocole de la séance du 28 février. Archives des affaires étrangêres.
3) Mémoires de Ségur.
1) Protocole de la séance du 10 mars. Archives des affaires étrangères.
2) Protocole de la séance du 13 mars. Archives des affaires étrangères.
3) Correspondance de Napoléon
Protocole de la séance du 17 mars. Archives des affaires étrangères.

voor, waarvan de hoofdzaak was, dat zij aan Napoleon de schuld gaven van het negatieve resultaat der onderhandelingen: ‘Les puissances alliées, regardent les négotiations entamées à Chatillon comme terminées par le gouvernement francais.’ Den volgenden dag las Caulaincourt zijn antwoord voor, er werd nog gediscussieerd, waarna men uiteen ging.[4)]

Napoleon wist reeds door een schrijven van Caulaincourt dat het Congres zoo eindigen zou, maar dit interesseerde hem weinig, daar hij zich veel voorstelde van zijn hernieuwd offensief optreden aan de Aube.

Wij weten hoe Napoleon nog streed te Arcis sur Aube, waar Chassé zich bijzonder onderscheidde, hoe hij daarna naar St. Dizier trok met de bedoeling de vijanden van Parijs af te leiden, hoe dit plan mislukte, en de

4) Protocole de la séance de 18 et 19 mars. Archives des affaires étrangères.

vijanden Parijs innamen na den slag bij Parijs.

Hoe dit onherstelbaar werd door het lage verraad van Marmont, die met zijn geheele legercorps naar den vijand overliep, weten wij ook en daarop volgde de abdicatie, met het terugkeeren van de Bourbons. Louis l'Inévitable.

Maar wat men ook van Napoleon zeggen wil, na Leipzig kan men hem niets verwijten. Hij moest ondergaan of overwinnen. Met hem wilde men niet onderhandelen tenzij daartoe gedwongen, en het Congres te Chatillon is niets als een comedie-voorstelling geweest om het Fransche volk en geheel Europa te doen zien hoe vechtlustig Napoleon en hoe vredelievend Europa eigenlijk was. Zelfs, indien Napoleon de grenzen van 1789 aangenomen had, was er geen vrede gevolgd.

Hoe jammer echter dat de capitulatie van Soissons en het verraad van Marmont het genie van Napoleon verhinderd hebben de Geallieerden uit Frankrijk te werpen. Zonder die capitulatie toch was het leger van Blücher vernietigd, en daarmede de coalitie ontbonden. En zonder het verraad van Marmont had Napoleon in een tweeden slag bij Parijs de Geallieerden in en om Parijs totaal verslagen. Het noodlot wilde het anders.

Maar waarom wenschten de Mogendheden geen vrede met Napoleon? Dat zij dit na het verbond van Pruisen en Rusland niet meer wenschten moet ieder duidelijk zijn die de geschiedenis van dien tijd bestudeert. Persoonlijke haat tegen Napoleon was het niet. Die toch bestaat eigenlijk in de politiek niet. Ieder oogenblik ziet men dat de meest verwoede tegenstanders de intiemste vrienden worden. Napoleon en Alexander te Tilsitt zijn daarvan een voorbeeld, evenals Duitschland en Oostenrijk na 1866. En waarom ook niet? Wie toch vechten in den oorlog en wat wordt er vernield en verbrand? Niets als de bezittingen van het volk, dat door de regeering opgewonden wordt tot patriotisme en heldenmoed en vecht met menschen, die officieel tot vijanden gestempeld worden, maar het inderdaad niet zijn. En wie sluiten de verdragen van vriendschap? De regeeringen, die laten vechten maar zelf niet mede vochten, en aan wie het sneuvelen van zooveel menschen even onverschillig is als den schaakspeler het verslaan van stukken, als het resultaat voor die Regeering maar gunstig is.

Persoonlijke haat was het dus niet, maar wat dan?

In Napoleon bestreed Europa de verafschuwde Fransche Revolutie. Nu lijkt het vreemd dat men den despoot Napoleon vereenzelvigt met de Fransche Revolutie, die vrijheid, gelijkheid en broederschap wenscht. Doch, als men de Fransche Revolutie nader bestudeert, ziet men dat dit niet was de strijd van het volk tegen de bezitters, dus niet de verhoudingen van thans. Integendeel; de derde stand was de bourgeoisie, dat zijn de nette burgers, de breede middenstand van thans. Die middenstand, die nu even afkeerig is van Revolutie als van Sociaal-Democratie en het niet noodig oordeelt dat het volk, de vierde en verdere standen rechten verkrijgt, was toen geheel en al van rechten ontbloot en streed nu om die echten te verkrijgen. Dat was gelukt in Frankrijk, maar niet in het overige Europa. Maar Napoleon had die verderfelijke begrippen door zijn overwinningen overal verspreid en men kon de derde stand van Europa in het algemeen en van Frankrijk in het bijzonder niet erger ter neer slaan dan door Napoleon machteloos te maken.

Daardoor toch had de reactie overal vrij baan. Dat het eindresultaat niet aan de verwachtingen heeft voldaan is waarlijk niet de schuld van Metternich en zijn trawanten. De derde stand heeft ondanks de later optredende reactie haar rechten weten te behouden en ondanks de tegenstand van dien zelfden derden stand zal ook de Democratie, de ware, de Sociaal-Democratie zegevieren en zal via den vierden stand werkelijk tot stand komen wat men in de Fransche Revolutie noemde ‘les droits de l'homme.’

Arthur Levy zeide van die bourgeoisie dat zij verkreeg als prijs voor haar revolutie ‘son maintien définitif dans les conseils du gouvernement’. En ook dat Napoleon was ‘la personification complète de ce qu'on appelle la classe bourgeoise.’

En wat zegt Chaptal van Napoleon? ‘Les peuples vaincus saluent Napoléon comme un libérateur; et il était réservé à lui seul d'obtenir leur reconnaissance et de mériter leurs bénédictions.’ En zoo was het. De verschillende volken, onderdrukt door hunne vorsten en adel en geestelijkheid, vereerden Napoleon, al waren zij ook als soldaat verplicht hem te bestrijden. Waren niet de Saksers, zoowel als de Belgen, verblijd met de terugkomst van Napoleon uit Elba, en

heeft niet de overwinning op Napoleon te Waterloo de beschaving een halve eeuw achteruitgesteld ten genoege van de Reactie.

En door zijn optreden, zijne overwinningen en het daardoor verspreiden van de nieuwere denkbeelden der Fransche Revolutie zou het hem mogelijk geweest zijn de woorden van La Place tot waarheid te maken. La Place zeide: ‘Grâce au génie de l'Empereur, l'Europe entière ne formera bientôt qu'une immense famille, unie par une même religion et le même code de lois, et la postérité, qui jouira pleinement de ces avantages, ne prononcera qu'avec admiration le nom du héros, son bienfaiteur.’

Dat hebben Metternich en Alexander niet kunnen verhinderen; zij zelf zijn vergeten, maar inderdaad spreekt tegenwoordig ieder met bewondering over den grooten man, Napoleon, groot niet alleen op het slagveld, maar groot in alles. De eenige bourgeois inderdaad waarvan men iets dergelijks zeggen kan.

En de tegenwoordige buitengewone bewapening van geheel Europa is inderdaad een gevolg van de lust om de vrede te handhaven. Maar die vrede moet voor een groot deel bestaan in het handhaven van het privelege der derde stand. De derde stand heeft voor zijn handelsbelangen bescherming noodig, zoowel als voor zijn bescherming thuis tegen anarchie en sociaal-democratie. Eerst als werkelijk het volk vrij is, zal, die bewapeningskoorts tot het verledene behooren en zal men zich evenmin kunnen begrijpen, dat de mannen van dezen tijd zoo idioot waren om voor zulke onnutte dingen als legers zoo veel geld uit te geven, als wij nu het bestaan van slavernij en pijnbank en brandstapel kunnen voorstellen.

Dat die tijd echter reeds in een naaste toekomst zou liggen gelooven wij niet. Maar la vérité est en marche, ook in dit opzicht. De afkeer van militairisme neemt in alle andere landen, evenzeer als bij ons, in steeds breedere lagen der bevolking steeds grooter afmetingen aan.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Kunsten en Wetenschappen.

Een Italiaansche ‘Navorscher’.

Twee pogingen mislukten. Ten derden male wordt beproefd aan Italië te geven datgene wat sedert 1849 de ‘Notes and Queries’ zijn voor Engeland; ‘l'Intermédiaire des Chercheurs’ voor Frankrijk en de ‘Navorscher’ voor Nederland.

Arnoldo de Mohr, de redacteur van het tijdschrift: ‘Il Pensiero Latino nell' Sorte e nella Vita’, dat zijn derden jaargang is ingetreden, is begonnen met wekelijks een pagina te wijden aan een wederzijdsch onderzoek zijner lezers, welke rubriek ingeleid wordt door den Directeur-Redacteur in eenige regelen, waarboven geschreven is: La pagina degli Eruditi e dei Curiosi.

Er behoort moed toe, om wat tweemaal schipbreuk leed voor de derde maal op te zetten, maar onze Heer Arn. Mohr is in veel betere conditie dan zijne voorgangers, welke met een ‘Giornale degli Eruditi e dei Curiosi’ (1882-1885) en met een ‘Giornale de Erudizione’ debuteerden. Mohr's tijdschrift heeft twee jaar bestaan, en één enkele bladzijde kan de degelijkheid der vragen en antwoorden beter bevorderen dan een geheel maandschrift. Bij ‘Navorschen’ toch moet voornamelijk de wijdloopigheid vermeden worden; en de antwoorden dienen niet in herhaling te vallen.

Daaromtrent heeft onze Nederlandsche ‘Navorscher’ wel eenigszins zijn karakter verloren. Toen Frederik Muller, - en wat deed die ‘boekverkooper’[1] niet goed? - zijn tijdschrift stichtte, was ‘Navorschen’ 't hoofddoel.

Onder den redacteur Anspach, die Leendertz opvolgde, ging 't nog goed, maar genealoog als hij was verkreeg die rubriek wel eens het leeuwendeel, en nu is de Universiteitsbibliothecaris te Utrecht bezig om het Navorschen om te zetten in het *mededeelen*, en zijn opvolger ook al weer. Heele dagboeken worden thans in het tijdschrift afgedrukt, en hoe belangrijk zij mogen zijn behooren zij in elk geval niet in een *Navorschend* tijdschrift opgenomen te worden.

In de tot heden verschenen 7 nommers van ‘Il Pensiero Latino’, enz., maakt de Navorschers-bladzijde een goed figuur. Voor zoover we 't Italiaansch begrijpen, - de taal in haar finesses kennen we niet, - wordt oplossing gevraagd of gegeven van zeer belangrijke vraagpunten, waarvan enkele ook voor onze taal- en letterkunde eenige waarde hebben. Daarom des te meer verheugen we ons erin op het tijdschrift van Mohr en inzonderheid op de Navorschers-bladzijde te kunnen wijzen.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.
's Gravenhage.
Oud-Gemeente-archivaris.

1) Dit was zijn eeretitel.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl. Lelie brengt ter kennis van de levers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord: Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

Mevr: C.L.T. Gerlings, Bennekom. - Gij zijt reeds beantwoord in een vroeger nommer, reden waarom ik thans Uw naam voluit schrijf, opdat de een of ander dit onder Uw aandacht brengt. Uw stukken zijn in elk geval nog niet geplaatst. Ik geef er U dus de vrije beschikking over terug; indien ze nog onder de copy zijn die ik reeds aannam, dan zal ik ze vernietigen wijl gij mij meedeelt afschrift te bezitten.

Mevr: van der H. te 's-G. - Ja, ik kan U nog steeds met volle gerustheid madame Derwel, Anna Paulownastraat 19 alhier, aanbevelen als Corsetière. Juist dezer dagen liet zij mij een briefkaart lezen, die ik gaarne voor U woordelijk copieer: *G.... 10/12 '15: 'Het is al eenige tijd geleden, dat ik het door U gemaakte corset ontving. Even wilde ik U berichten, dat het mij uitstekend past en me gemakkelijk zit. Na beleefde groeten achtend: J.C.B. - B...*'' Deze kaart was aan mevrouw Derwel-zelve gericht, maar ik-zelve heb, door mijne aanbeveling van haar, eveneens vele dergelijke getuigenissen gekregen van door aan mij dankbare Lelie-lezeressen. Ga dus gerust tot haar. Zij spreekt Hollandsch, indien gij dit prefereert.

N. van der S., **Apeld:** - Ik heb Uw stuk aangenomen.

Mignon. - Het zal U wel een teleurstelling zijn geweest dat ge maar steeds op antwoord hebt moeten wachten. Tot Uw troost is thans eindelijk mijn antwoord echter een gunstig, namelijk dat ik Uw gedichtje aanneem. Uw brief is overigens te vertrouwelijk om hem hier te beantwoorden. Ik dank U hartelijk voor den inhoud ervan, en ik geloof zeer zeker dat ik U in alles wat gij schrijft kan navoelen. Het leven voedt ons op, en vormt ons, en daardoor krijgen we op vele dingen een anderen

kijk van lieverlede, en leggen ons neer tenslotte bij veel wat ons eerst geheel onoverkomelijk scheen; ja zelfs blijkt het dan menigmaal achterna hoe juist *die* weg, dien wij niet wenschten te gaan in onze jeugd, de rechte en de beste was tenslotte. - Inderdaad was de villa en de prachttuin van mijn man in A/doorn héérlijk om te bewonen, en heeft het mij in dat opzicht veel gekost te scheiden; niet het minst ook, omdat we er zoo vele dieren konden hebben van allerlei aard. We wonen hier echter ook geheel en al buiten den Haag, op een villa met tuin. - Nogmaals vriendelijk dank voor Uw lieve hartelijke woorden over mijn werk en mijn boeken. Met U geloof ook ik, dat de Lelie zeker onder een nieuwe redactie iets anders zal worden dan zij nu is. *Ik* ben nu eenmaal *ik.*

Mej: B.B., te Soest. - Vernietigd.

Nora. - Hartelijk dank voor Uw brief. Met den oorlog blijft het inderdaad steeds 't zelfde, en wij moeten nog dankbaar zijn, indien het zich ten onzent blijft bepalen tot duurdere tijden, en wij er niet tenslotte in gemengd worden. Aangaande de Lelie verwijs ik U naar bovenstaande corr: - Om U de waarheid te zeggen hoor ik niet anders dan die opmerking, die ook gij maakt, dat zij met mij te veel is samengegroeid als een uiting van mijn persoonlijkheid, om gemakkelijk te kunnen worden overgenomen door wie ook. Vermoedelijk maakt de nieuwe redactrice er iets geheel anders van. Ik vóór mij zal de Lelie nooit meer lezen zoodra ik ben afgetreden als redactrice. Ik lees dan voortaan namelijk geen enkele courant of tijdschrift meer, zie enkel nog illustraties in; wijl ik voor alles wat zweemt naar 't journalisten-gedoe een uitgesproken minachting heb. Ik heb het zoo lang moeten doen, mij moeten bezoedelen met dat vak, dat ik God dank nu eindelijk niets meer van al die leugens en knoeierijen te moeten lezen. Terwijl ik voor onbeduidende Blaadjes, enz., als de Lelie wel zal worden, mijn tijd en mijn hersenen te hoog stel. Vriendelijk gegroet.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Bericht.

Wegens de nog achterstallige corr: verzoek ik geen **nieuwe** brieven meer tot mij te richten, daar het onmogelijk zou zijn die alsnog te beantwoorden. Copy-inzending kan geschieden zonder corr:. Tot aan den afloop van den nieuwen jaargang heb ik meer dan genoeg te doen met de beantwoording der nog aanwezige vroegere correspondentie.
ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

23 Februari 1916.
29ste Jaargang.
N°. 34.

Ter aanvulling.

Sommige Bladen namen een opmerking van mij over, die een mijner corr: méént dat kan worden misverstaan als een onvriendelijkheid aan het adres mijner opvolgster: mevr: **KOOY-VAN ZEGGELEN**. Ik stel er daarom hoogen prijs op hier te verklaren dat ik deze dame niet anders ken dan als de schrijfster van een boek over Indië, dat ik indertijd in de Holl: Lelie zelve en in het Soer: Handelsblad warm aanbeval. Verder hoorde of zag ik nooit iets van haar noch ten goede noch ten kwade, en ik weet even weinig of zij behoort tot mijne vriendinnen of vijandinnen als dit mij interesseert. Ik keer terug tot de reijen der onbekenden - die ik-voor-mij gelukkiger acht dan de bekenden - en, zoo ik mij alsnog teeken met mijn meisjes-naam de Savornin Lohman, dan is dit enkel daarom, omdat ik den naam, dien ik als gehuwde vrouw draag, te hoog stel, voor het journalisten-zoodje waartoe ik nu nog, helaas, behoor.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden hij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
‘Duitsche gebieden’ en Elzas-Lotharingen.

Geschiedenis is een raar vak. Om er iets van te weten moet men er studie van gemaakt hebben. Een overeenkomst dus met de medische wetenschap. Een andere overeenkomst is, dat de leek op medisch en historisch gebied vermeent, dat hij er zonder eenige studie alles van weet, en dus brutaalweg zijne meening geeft als de waarheid.

In de toekomst No. 39 zegt Prof. S.R. Steinmetz, dat Frankrijk oorlog voert, ‘om wederverovering van de eens zoo brutaal geroofde Duitsche gebieden: Elzas en Lotharingen.’

Daar deze leekenmeening betrekkelijk algemeen verbreid is, is het wel der moeite waard eens na te gaan, in hoeverre deze beide provincies zouden zijn Duitsche gebieden. Ware dit zoo, dan zou indirect Frankrijk oorzaak zijn, zoowel van den oorlog van 1870, als van dien van 1914.

Praktisch zal men zeggen doet het er niets toe, welke mogendheid recht heeft, uit een historisch oogpunt, op Elzas en Lotharingen. Recht toch is macht, m.a.w. onrecht. En het Rijksland zal na dezen oorlog Fransch of Duitsch zijn, al naargelang ten langen leste of Frankrijk, of Duitschland het sterkste was.

Elzas en Lotharingen hebben een tijdlang aan Duitschland behoort en Lodewijk de Veertiende voegde dit gebied bij Frankrijk. Dit is niet tegen te spreken. Een deel van Lotharingen behoorde reeds aan Frankrijk onder Hendrik de Tweede. Nu zijn alle historici, ook de Duitsche het er over eens, dat de bevolking van Elzas Lotharingen zich bijzonder goed schikte in de verandering van nationaliteit. Men was zeer tevreden Franschen te zijn. Sommige Duitschers schreven dit toe aan de bevoordeeling van het Katholicisme, doch waardoor dan ook: men was tevreden. Verzet tegen Frankrijk bestond nergens, zoodat men met op één pro-Duitsch-Zabern uit dien tijd kan wijzen. De verhouding met Frankrijk werd integendeel voortdurend hartelijker. Dit leest men niet slechts in Fransche geschiedboeken, maar ook de Duitschers geven dat toe. Im Meyer lezen wij hoe innig die verhouding werd gedurende de Fransche Revolutie. ‘Als nach dem Sturze Robespierres Ruhe und Ordnung eintraten, volzog sich die Verschmelzung des Elsass, das in zwei Departements, Oberrhein (Südgau) und Niederrhein (Nordgau) geteilt worden war, mit Frankreich ausserordentlich rasch. Teils die Errungenschaften der Revolution, teils die militärische Schule unter Napoleon I veranlassten, dass das Elsass mit seiner deutschen Vergangenheit völlig brach.’

Daarmede geven dus de Duitschers zelf toe, dat onverschillig van welke afkomst de Elzassers en Lotharingers ook zijn mochten, er in 1871 volstrekt niet de minste reden kon zijn, de Fransche bewoners, die reeds sedert de Fransche Revolutie ‘völlig mit ihrer deutschen Vergangenheit gebrochen hatten’, met geweld aan het Duitsche Rijk toe te voegen.

Kleber, door de Duitschers genoemd ‘einer der ausgezeichnetsten Generäle der französischen Republik’, de man die bij Fleurus streed, Maastricht nam, evenals Frankfort a. Main na den slag bij Altenkirchen, die Caïro bezette en het Turksche leger sloeg bij Heliopolis, was een Straatsburger. In die stad werd in 1840 een standbeeld voor dezen voortreffelijken Franschman opgericht.

Een der generaals van Napoleon was de in Kolmar geboren Rapp, de dappere verdediger van Danzig in 1813. Hij onderscheidde zich bij Austerlitz, bij Aspern in Egypte, kortom overal waar hij streed. Ook van dezen Franschman staat in zijn vaderstad Kolmar een standbeeld. De annalen van het Fransche Keizerlijke leger zouden boekdeelen kunnen vullen met heldendaden van hoogere en lagere militairen uit Elzas en Lotharingen. Napoleon behoefde niet zijn Elzassers naar het Spaansche front te sturen, omdat zij niet te vertrouwen waren tegen Duitsche troepen. Integendeel. Hij nam ze mede tot in het hart van Duitschland en niet één deserteerde.

De krijgskans keerde en na de tocht naar Rusland haakten de Pruisen naar bevrijding van het Fransche juk. Zij vermeenden, dat in het Duitsche Elzas en Lotharingen hetzelfde verlangen bestaan zou.

Toen na den slag bij Leipzig de inval in Frankrijk begon, was de Elzas het eerst aan de beurt. Het kleine corps van Victor was onmachtig, de opdracht: verdediging van den Elzas, te vervullen en week dus achteruit. In de ‘Mémoires de Philippe de Ségur’ lezen wij, hoe de Elzassers dachten, nu de tegenspoed voor de Fransche legers gekomen was.

Wij lezen daar: ‘Ce que je me plais, à

consigner içi avec ma vive gratitude, c'est le dévouement de ces bons et braves Alsaciens, dont nous traversâmes les villages; ce sont, malgré leur désespoir de se voir en proie à l'invasion et à la ruïne qui allait en resulter, les soins généreux dont ils nous comblèrent. En route et dans nos haltes, ils accouraient, ils nous apportaient leur vin, leurs vivres et en refusaient le prix. Le soir, à notre arrivée dans les cantonnements choisis, ils s'emparaient des hommes et les chevaux, ils se les disputaient. D'autres les aidaient à barricader les avenues du côté de l'ennemi et à les garder; d'autres encore, des vieillards, leurs bourgmestres en tête, s'offraient à pied et à cheval, à mes instructions; et toute la nuit ils allaient aux nouvelles, ils poussaient loin des reconnaissances. Leurs courses étaient rapides, leurs investigations audacieuses, leurs rapports exacts.'

'Duitsche gebieden'!

Ondervinden de Duitschers nu in hun Rijkstand na 45 jaar dezelfde vriendschap en toewijding?

Maar, zal men zeggen, die Mémoires de Ségur zijn Fransche mededeelingen, dus niet onpartijdig.

Welnu, wegens de vijandige stemming in Straatsburg gaf de Koning van Wurtemberg bevel aan zijn officieren, die stad te mijden. Duitsche soldaten dorsten zich niet alleen te vertoonen, de boeren uit deze Duitsche gebieden wisten wel raad met de Duitsche soldaten. In Chiquet, 'L'Alsace en 1814', kan men lezen hoe de Duitsche dichter Rückert zijn verontwaardiging over de vaderlandsliefde van deze Franschen, die toch Duitschers moesten zijn, uitte in zijn: 'Chant de honte du soldat, qui retourne au foyer'. Daarin lezen wij: 'O honte! Par les villages il faut défiler en rangs serrés, et s'il manque un de nous, c'est qu'un paysan l'a tué. Notre marche victorieuse serait elle une fuite? Toute la France nous arille, et toi, Alsace, race dégermanisée, tu nous railles aussi, o, dernière des hontes.'

Dit 'Schmachlied' van Rückert geeft wel een eigenaardige kijk op deze 'Duitsche gebieden'.

Toen de Fransche legers retireerden waren de Pruisen meester in den Elzas, maar geen der vestingen kon door hen genomen worden, niettegenstaande de garnizoenen klein waren, en de vestingen niet in voldoenden staat van tegenweer gesteld werden, aangezien wel de Weichsellinie, maar niet de Fransche grenzen van weleer als de verdedigingslinie van het Rijk kon gelden.

Na het offensief optreden van Napoleon aan de Aube met het gevolg den slag bij Arcissur-Aube besloot Napoleon terug te trekken naar Metz, zich te vereenigen met de garnizoenen en de verbindingswegen van het vijandelijke leger te bezetten. Nauwelijks was iets van dit plan bekend of Generaal Durutte doet een uitval uit Metz met 4000 man, bevrijdt Thionville, dat ook belegerd werd, valt, gesteund door een deel van het garnizoen van Thionville, den Prins van Hessen aan en rukt daarna verder met zijn legertje langs den Moezel. Generaal Broussier is gereed om met 5000 man Straatsburg te verlaten, om zich met de garnizoenen van Schlestadt, Phalsbourg en Neuf-Brisach te vereenigen. Ook de garnizoenen van Sarrelouis, Landau, Longwy, enz. zijn vastbesloten de belegeraars te verjagen. En niet alleen dat, maar overal zijn de boeren bereid het leger te helpen. 'Les réquisitions, le pillage, les mauvais traitements, n'ont pas tardé à exaspérer villes et campagnes. Un grand cri de vengeance retentit de l'Yonne aux Vosges.'

Generaal Oudinot schreef 28 Maart 1814 aan Berthier; 'Il est incompréhensible, qu'on ne profite pas de l'élan des paysans de la Lorraine.' Hetzelfde schreef Piré van 'L'Alsace, la Lorraine, la Bourgogne, la Franche Comté. Les paysans veulent reprendre leurs bestiaux, leurs effets; ils veulent se venger des coups qu'ils ont reçus, des outrages faits à leurs femmes et leurs filles.' Men weet hoe Napoleon

ten slotte niet naar Metz trok, de vijanden bij Saint Dizier sloeg en door het verraad van Marmont aan de Essonne genoodzaakt was te abdiceeren. Zijn staf was tegen het plan naar Lotharingen te gaan. Ney, Lefebvre, enz. oordeelen: ‘que manoeuvrer en Lorraine c'est éterniser la guerre.’

De Geallieerden zagen niet slechts in dat de beweging van Napoleon naar den Elzas en Lotharingen den oorlog langer zou doen duren, maar zij gaven toe dat daardoor Napoleon opnieuw overwinnaar zou worden. Clausewitz erkent in zijn ‘Der Feldzug von 1814,’ dat de Geallieerden over den Rijn gejaagd zouden zijn, indien zij Napoleon hadden durven volgen in Lotharingen.

In de Mémoires de Langeron lezen wij: ‘Il eût été difficile en Lorraine de vaincre Napoléon au milieu de ses places.’

Het is zeker zeer eigenaardig dat vriend en vijand erkennen dat Napoleon in Elzas

en Lotharingen, deze Duitsche gebieden, niet te verslaan was, doch dat die terugtocht beteekende de nederlaag der Geallieerden.

Het verraad van Marmont, van de Maarschalken in het algemeen, van mannen als Talleyrand, Fouché, La Fayette, e.a. dwong Napoleon uit politieke overwegingen zijn aanvankelijk plan niet te volgen, maar naar Parijs op te rukken. Het resultaat was, dank zei dit verraad, de eerste abdicatie.

Bij het vredestraktaat van 30 Mei verloor Frankrijk slechts de veroveringen, behield de grenzen van 1789, met een kleine aanwinst van 170 vierkante Kilometers, waartegenover het enkele koloniën aan Engeland afstond.

Bij de terugkomst van Napoleon uit Elba dacht deze er aanvankelijk sterk over slechts defensief op te treden en aldus de campagne van 1814 te herhalen, maar nu met een beter leger, met een versterkt Parijs, met een bezetting, niet aangevoerd, door een Joseph Bonaparte, maar door den kranigen verdediger van Hamburg, Davout. Een der overwegingen waarom hij dit zoo goede plan verving door zijn bekenden inval in België was, dat men daarbij verscheidene provinciën onverdedigd overgaf aan den vijand. En die provincies, waaronder Elzas en Lotharingen waren ‘précisément des provinces les plus patriotes, les plus dévouées à la cause impériale.’ Daarom zou nu integendeel Rapp aan het hoofd van het Rijnleger den Elzas verdedigen. Men weet het resultaat der Waterloo campagne, waarna Straatsburg en Metz zich tot het sluiten der vrede bleven verdedigen. De bijzonder dappere verdediging van Huningue door Barbanègre tegen de Oostenrijkers is een bijzonder mooi feit uit de Fransche geschiedenis van deze Duitsche gebieden. Barbanégre, de verdediger van Stettin in 1813, antwoordde op de sommatie der Oostenrijkers: ‘J'ai de la poudre et de l'honneur, je ne me rendrai point.’ De Oostenrijkers moesten dus een beleg en règle beginnen. ‘Pour passer le temps (tot hun belegeringsgeschut gekomen was) ils brulèrent quelques villages aux environs.’

Bij den nu volgenden vrede waren de eischen hooger gesteld. De Koning van Pruisen zeide dat men geen vrede kon sluiten ‘avec une nation si corrompue sans prendre des garanties, qui devaient être l'Alsace, la Lorraine et la frontière des Flandres.’ Gneisenau en de andere Pruisen eischten nog veel meer. Van deze opinie was ook Knesebeck, die meende dat men Frankrijk nu mooi kon afmaken. De Russische Czaar verzette zich tegen die roofpolitiek, en zelfs zoo, dat een der Pruisen, die tegen hem zeide als steun van de gestelde eischen: ‘Nous avons nos baïonnettes’ ten antwoord kreeg: ‘Moi aussi, j'ai des baïonnettes.’ Oostenrijk en Engeland ondersteunden Rusland, omdat zij tegen den afstand van Elzas en Lotharingen waren, hetzij aan Pruisen, Wurtemberg of Beieren. Het gevolg was dat deze provincies aan Frankrijk bleven en slechts Sarrelouis, Philippeville, Landau en Marienbourg afgestaan werden, terwijl de vestingwerken van het zoo kranig verdedigde Huningue geslecht moesten worden.

Men eischte echter niet van Frankrijk de Duitsche gebieden, men wenschte wraak en verzwakking van Frankrijk. Daarom vroegen de Pruisen ook het Département du Nord, en gedeelten van de departementen de la Meuse, des Ardennes, du Doubs, du Jura. Het sprookje der Duitsche gebieden, Elzas Lotharingen, kwam pas later, na 1870 en wordt nu voortverteld o.a. door mannen als Prof. Steinmetz.

Hoe de Elzassers en Lotharingers als de trouwste Franschen in 1870 medestreden en niemand de bevrijding door Duitschland prettig vond is bekend. En even bekend is dat in 1914 de Elzasser- en Lotharinger soldaten naar het Russische front gezonden werden, omdat zij tegen de Franschen zeker niet te vertrouwen waren. En dat ondanks het schitterende stelsel van ‘germanisieren’ gedurende 45 jaar. ‘Germanisieren, soviel wie Deutsch machen, bezeichnet jede Tätigkeit, wodurch Menschen oder Gegenden von dem Deutschtum gewonnen werden.’ Men heeft

daartoe in Duitschland een Ansiedelungskommission, die voor de Innere Kolonisation zorg draagt. Men weet hoe weinig het gelukt is op die wijze Polen en Elzas Lotharingen Duitsch te maken.

Nu zou men kunnen beweren dat het Elzas Lotharingen gegaan is als een gestolen hond, die het bij zijn nieuwe baas zeer goed heeft en daarom dus zeer tevreden is, maar uit een rechtskundig oogpunt toch nog toebehoorde aan den vorigen eigenaar. Elzas Lotharingen behoorden toch aan Duitschland toen Lodewijk de Veertiende er bezit van nam. Doch als men de geschiedenis kent, dan weet men dat die provincies steeds Fransch waren en wederrechtelijk eenigen tijd aan Duitschland werden toegevoegd. De bevolking bleef Fransch in haar hart, en werd daarom zoo uiterst gemakkelijk en zoo trouw

opnieuw Fransch, terwijl ook daarom het den Duitschers na 1870 nooit gelukte het Rijksland werkelijk Duitsch te maken.

En wil men nog een bewijs voor het Fransch voelen van de bewoners dezer zoogenaamde Duitsche gebieden. Gedurende het beruchte proces van Maarschalk Ney begreep zijn advocaat, Dupin, dat de Senaat Ney gerechtelijk zou laten vermoorden en beriep zich daarom op het vredesverdrag van 20 November, waarbij Sarrelouis, de geboorteplaats van Ney, aan de vijanden was afgestaan. Ney zou dus geen Franschman meer zijn en de Senaat niet gerechtigd zijn over dezen niet-Franschman recht te spreken. Nauwelijks had Dupin die woorden gesproken of Ney riep luid uit: 'Je suis Français, je mourrai Français!' Liever sterven als Franschman, dan leven als Duitscher, was het oordeel van 'le brave des braves'.

Doch gaan wij eens de oudere geschiedenis van Elzas en Lotharingen na, dan zien wij dat deze streken behoorden tot het Rijk der Franken en door Franken bewoond werden. Dit was reeds het geval na den val van het Romeinsche Rijk, zoodat bijv. van 375-630 Elzas-Lotharingen Frankisch gebied was. Dit was evenzoo het geval gedurende de regeering van Karel de Groote.

Bij het verdeelingsverdrag van Verdun in 1843 werd het Rijk van Karel de Groote verdeeld in drie deelen, 'trois Francies'.

Het verdeelingsplan was reeds bij Karel de Groote opgekomen, maar eerst in 1843 kwam het tot het beroemde verdeelingsverdrag tusschen Lotharius, Lodewijk de Duitscher en Karel de Kale. Bij dit verdrag kwam Lotharingen aan Lotharius. Nu is zeer eigenaardig dat de Duitsche geschiedboeken mededeelen, dat dus het Frankische Rijk verdeeld werd in drie deelen; 'das mittlere Reich Lothars, das ost- und westfränkische Reich aus welch letzteren Deutschland und Frankreich entstanden.' Niets van het recht der Duitschers, ook op het middelste deel van het Frankische Rijk. En als het Lotharingsche Rijk Duitsch gebied zou zijn, waarom is België en Holland, toen ook deel van het Lotharingsche Rijk, geen Duitsch gebied? Na den dood van Lotharius de Tweede werd Karel de Kale, 9 September 869, in de Kathedraal Saint Etienne te Metz gekroond als Koning van Lotharingen, waarop ook Elzas hem als zoodanig erkende. Doch reeds het volgende jaar moet hij door een inval van Lodewijk de Duitscher bij het verdrag van Mersen de Rijnoever met Metz, Trier en Straatsburg afstaan, terwijl Toul en Cambrai aan Frankrijk bleven.

Een tijd lang werden de drie 'Francies' weder vereenigd, doch daarna koos het Duitsche deel Arnulf tot Koning, terwijl Lotharingen zoowel als Elzas Rudolf tot Koning kozen. Dit was niet naar den zin van Arnulf, die wenschte dat zijn natuurlijke zoon Zwentibold dit werd. Door de macht van Arnulf gelukte dit en werd Zwentibold in 895 Koning van Lotharingen. Doch al was Zwentibold een zoon van Arnulf, zoo bleef toch Lotharingen geheel onafhankelijk van Duitschland.

Na den dood van Zwentibold werd Lodewijk het Kind gekozen, en toen die in 911 zeer jong stierf, werd opnieuw de Koning van Frankrijk door Lotharingen als gebieder gehuldigd. Toen later Regnier zich als Koning opwierp, bleven de Lotharingers trouw aan het Karolingische Huis en zochten daartoe steun bij Hendrik de Vogelaar. Die maakte daarvan gebruik om Lotharingen te veroveren, maar het gelukte hem slechts de voortdurende opstanden van de vrijheid-lievende Lotharingers te overwinnen door zijn dochter Gerberga te laten huwen met den Lotharingsche Vorst Giselbert. Deze Giselbert kwam niet in opstand tegen zijn schoonvader, maar wel tegen diens opvolger, Otto de Eerste. Men erkende Louis d'Outremer als Koning en opnieuw was de Duitsche overheersching voorbij. Kort daarna echter sneuvelde Giselbert bij Andernach, waarop de Fransche Koning onmiddellijk met de weduwe van Giselbert huwde. Nieuwe aanvallen der Lotharingers op de Duitsche overheerschers, met een nieuwe niets zeggende vrede te Visé sur Meuse.

Doch waartoe de geschiedenis van Elzas en Lotharingen in bijzonderheden te bespreken. Het zij genoeg hier herinnerd te hebben dat beide landen van Fransche afkomst zijn, dat ze met geweld veroverd werden en gevoegd bij het Duitsche Rijk, dat gedurende die samenvoeging er voortdurend en voortdurend opstanden waren tegen het Duitsche gezag, en dat die opstanden evenzeer voortdurend waren ten gunste van een vereeniging met Frankrijk, waarbij de inwoners gevoelden te behooren. Daarom ook stonden de zoo dappere en vrijheidslievende Elzassers en Lotharingers niet op tegen de Fransche overheersching onder Lodewijk de Veertiende. Dat was voor hen geen overheersching, zij herwonnen slechts hun nationaliteit, en daar-

om ook was het verband met Frankrijk vanaf den eersten dag zoo innig.

Het zou interessant zijn eens te hooren waarom mannen als Prof. Steinmetz spreken van Duitsche gebieden. Waarvan gaan zij uit? Van het kleine Fransche Koninkrijk onder Hugo Capet? Waarom is het door Lodewijk de Veertiende ook veroverde Franche Comt dan geen Duitsch gebied?

En als men niet het recht van Frankrijk op Elzas en Lotharingen erkennen wil, omdat de bewoners van ouder tot ouder Franken, Franschen, waren, maar ze Duitsche gebieden noemt, omdat een Lodewijk de Duitscher en een Hendrik de Vogelaar ze verwierven par droit de conquête, dan moet men zich afvragen, waarom men maar niet het Rijk van Karel de Vijfde als maatstaf neemt?

Dan toch behooren België, Nederland, Dauphine, Provence en een deel van Italië, met Genua en Milaan, Florence en Pisa ook tot het Duitsche Rijk.

Wellicht zullen wij op die opmerking wel het antwoord krijgen, dat dit inderdaad het geval is en Duitschland recht heeft minstens even groot te zijn als het onder Karel de Vijfde was.

Doch dan zouden wij Prof. Steinmetz c.s. willen vragen hunne meening aangaande de *rechten* van Duitschland eens nader mede te deelen. Ons is het onbegrijpelijk waarop die rechten zich zouden baseeren.

Wel moeten wij toegeven, dat Duitschland vanaf 1870 een onbetwistbaar recht had op het bezit van Elzas-Lotharingen. Dat recht is ‘le droit du plus fort’, het recht der Apachen.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Gabriele D'Annunzio en Eleonore Duse.

Ze stond mij, nadat ik haar vier avonden achtereen gezien had, tweemaal in *La Dame aux Camélias*, en in *Magda*, en in *Rosmersholm*, zoo levendig ineens voor oogen, zooals zij ons tegentreedt in D'Annunzio's wreed boek: *avec ce faible sourire*, *dont elle voilait sa souffrance.*

Beter dan d'Annunzio haar glimlach van lijden heeft geschilderd in dien volzin, is het niet uit te drukken.

Eleonore Duse moest eigenlijk nooit vroolijk zijn in haar rollen. Het is een pijn haar dartel te zien glimlachen, zich te zien opwinden tot drukte-gedoe in het souper-bedrijf van *La Dame aux Camélias*, en ik geloof dat ze juist daarom in *Magda* (Sudermann's *Heimat*) zulk volmaakt spel geeft, omdat Magda nooit behoeft vroolijk te wezen, omdat deze eigenlijk al *is* 'n innerlijk gewonde op het moment, waarop zij haar ouderlijk huis terugziet, bij den aanvang van het stuk dus.

Trop tard, die vonnissende woorden hangen meedoogenloos over de bladzijden van *Le Feu*, waarin D'Annunzio, wel meesterlijkmooi, maar ook pijnlijk-egoïst, ontleedt de liefde van de niet meer jonge vrouw, welke reeds is ontbladerd ten deele als zij ontmoet den jongen levens-begeerigen, aan den ingang nog maar staanden man! Een *trop-tard*, dat inderdaad ligt als een weemoeds-waas over deze kunstenaresse bij de gratie-Gods, die ge zoo liefhebt, juist om dat aanbiddelijk droeve van zelve geleden leed in heel haar spel!

Wat is verdichting hier van den ijdelen, zelf de mooie rol spelenden poëet-auteur, wiens zelf-ingenomenheid blijkt uit elken regel van z'n boek, en waar vangt aan de waarheid ten opzichte van haar wier lot hij ons in hare te late liefde zoo aangrijpend schildert? - Hoe dit zijn moge, in elk geval zijn er vele bladzijden in *Le Feu* waarom ge den dichter dankbaar zijt, - om zijn schildering van de verhouding, onverschillig of hij oprecht is, dan niet.

‘*Sentez- vous l'automne, Perdita? - demanda- t-il à son amie*, *absorbée, d'une voix pénétrante. - De nouveau elle eut la vision de la saison morte*, *enfermée sous l'enveloppe de verre opalin et submergée dans la prairie des algues.*

- Oui en moi! repondit-elle avec un sourire de mélancolie.’

Dat is het refrein van deze liefde, de herfst, die deze gepassionneerde vrouw in zich weet en voelt, de herfst die wel mooi is en vruchtdragend, maar toch reeds ‘saison-morte’ met betrekking tot haren geliefde, welke vol is nog van jeugd, van genot-begeerte, van overvloeiende levenskracht! En, zij weet het, voor háàr is het daarom slechts 'n quaestie van enkele dagen, waarin ze nog hem zal kunnen boeien!

‘*Quelques jours encore*, *quelques jours encore je lui plairai*, *je lui semblerai belle*, *lui brûlerai le sang*’.... *Elle se consumait de passion et d'attente avec un soudain bouillonnement de vie*, *comme si eut reflué dans le présent cet avenir auquel elle renonçait par une volonté de mort.... Quelques jours encore! Chaque minute passée lui semblait une spoliation inique.*’

En dan komt het inderdaad, het gevréésde: ‘Jamais plus!’

Die bladzijden, die de marteling van dat hem

'n ander moeten afstaan schilderen, zij zijn subliem, in hun navoelen van wat er omgaat in de ziel van 'n vrouw! Heel mooi ook is dat oogenblik, waarin zij zich het beeld in de gedachten roept van de opvolgster, zich klemt aan de voorstelling dezer léélijke, positief-léélijke handen! 'Hij' namelijk heeft juist mooie handen zoo heel-gaarne, kijkt er dadelijk naar bij anderen.

En, een oogenblik hóópt ze.... En toch, èn toch,.... het beeld van de andere staat nu ineens klaar, héél klaar voor haar geestes-oog:

'*Et*, *tout d'un coup*, *l'image s'intégra*, *vécut, resplendit de puissance et de jeunesse*, *la consterna*, *l'éblouit.* '*Elle est belle! Et elle est belle comme il la veut!*'

- Wat wáàrheid zij, en wat niet in Le Feu, de Eleonore Duse die ik gezien heb, die ik reeds vóór verscheiden jaren zag eerder dan in Amsterdam, toen ze jonger was, veel jonger, zij maakt 'n beslist weemoedigen indruk, van eene die geheel héèft geleefd. En ik ben overtuigd dat haar spel juist daarom zoo aangrijpend-wáár is, omdat zij niets anders doet dan *zichzelve* geven daarin! In *Magda* bereikte ze als zoodanig het toppunt van éérlijkheid! Magda is dikwijls door anderen opgevat als eene reeds zoodanig met haar nieuw leven verzoende, dat eerst haar komst in het vaderhuis, en vooral haar onderhoud met den dominee haar in tweestrijd brengen, haar doen lijden om de herinnering aan wat voorbij is. Dan komt hare ontmoeting met den verleider aan wien ze haar kind heeft te danken, maar óók dientengevolge haar vol en vrij zich zijn gaan geven aan haar kunst, als zijnde toen voortaan de éénige weg die zich voor haar opende. En, als ze dien verleider, fier en verachtelijk, zijn klein, min doen in het aangezicht heeft geworpen, dan brengt de eisch van den conventioneel-denkenden, maar door haar teeder beminden vader haar ineens met zichzelf in tweestrijd, maakt haar bereid tot het moet-huwelijk dat zij voor zichzelve niet begeert. Aldus de traditioneele opvatting der Magda-rol. - Duse echter was, van het oogenblik-af waarop zij, na het concert, binnenkomt bij den vader, bij de stiefmoeder, bij de intusschen groot-geworden zuster, niets anders dan een door het leven-vermóórde, - ondanks allen roem en alle eerbewijzingen, was zoo recht *la femme nomade*, zooals D'Annunzio zoo eene noemt, welke nooit is te boven gekomen de scheiding, en de vlucht, en de schande, en de eenzaamheid, en die zich, ondanks alle huldebewijzen, zoo moe voelt, zoo gebroken, zoo verlangend naar rust. Zoo, subliem, met een glimlach, die was als 'n traan, omarmt ze de hervonden zuster, zoo, niet uit de hoogte, maar beschaamd, als eene die te laat haar ongelijk inziet, luistert ze naar den dominee, wiens eerlijke liefde ze in meisjes-overmoed verstiet, liefde die ze nu eerst begrijpt als iets waarachtig-moois; en zoo wordt haar wederzien met den laffen vader van haar onecht kind haar niets dan 'n pijniging voor haar zelve, in vrouwelijk schaamtegevoel, wordt geen aanklacht tegen hem, den waarlijkschuldige. Zij zinkt ineen, gebroken, zoodra ze hem ziet. En, als 'n gebrokene, geeft ze daarna de toestemming tot het huwelijk. En zelfs haar latere uitbarsting van woede, omdat hij hun kind wil verbergen, haar driftig weigeren onder zulke omstandigheden op het huwelijk nader in te gaan, dat alles heeft veel meer van de wanhoop van iemand, die het onafwijsbaar noodlot ziet naderen, dan van den gekrenkten trots eener zichzelf beleedigd-gevoelende 'vrije' vrouw.

Maar dat doen, die bijzondere opvatting is ook juist het *bijzondere*, het *ware* in Duse's liefdespel! Zij is voor en boven alles de vrouw die zich *géèft;* zij is niet de terugeischende, van den man op hare beurt verlangende strijdster voor wat háár toekomt, maar zij is de zich in liefde gehéél uitlevende, en daarna als 'n onafwijsbaar noodlot accepteerende het droef einde van die liefde voor haar zelve. Zoo was ze in *La Dame aux Camélias* niets anders dan Armand's geliefde, zonder 'n aanklagen van hem, alleen maar verlangend naar z'n liefkoozingen als voor haar onmisbaar. Zoo was ze in *Magda* niet de beleedigde en in haar goed recht miskende vrouw,

maar slechts de om 'n gestorven verleden nog steeds treurende, die, zelfs al had ze niet meer lief, al zag ze thans al de kleinheid van dien verleider-man, toch steeds voelde, hoe ze ééns hem had toebehoord, geweest was zijn bezit. En zoo ook zaagt ge haar in *Rosmersholm* meer lijden nog om wat Johannes Rosmer dóór haar ondervindt, dan om haar eigen sterven en scheiding van geluk.! - Ik geloof intusschen niet, dat zij in deze hare uitbeelding van de Rebecca figuur in *Rosmersholm* beantwoordde aan de Ibsenvoorstelling. Bij Ibsen is Rebecca listig, moderne-vrouw-achtig, zelfstandig, hoog in haar optreden tegen Kroll. Eleonore Duse daarentegen bleef ook hier die ze altijd is, weekvrouwelijk, opgaand in haar groot liefdegevoel, veel meer tragisch dan flink in haar

wijze van handelen en van spreken. In het laatste bedrijf, waarin ze met Rosmer heengaat om zich samen te verdrinken, werd dat weeke, dat m.i. in het begin stoorde als niet overeenkomstig het stuk, nochtans subliem van aangrijpende schoonheid, van ècht gevoel.

Wel zelden heb ik iets roerenders gezien, dan dit langzaam heengaan van die twee saamgestrengelde gedaanten, - den dood tegemoet.

'*Combien de larmes t'avait-il fallu boire*, *le jour òu je t'entendis*, *pour qu' Antigone parlât en toi d'une voix si pure? As-tu vaincu les peuples l'un après l'autre*, *comme on gagne les batailles pour conquérir un empire?...*

- Quelles beautés subites verrai-je naître de ton amour et de ta douleur?'

Aldus nogmaals d'Annunzio in *Le Feu.* En wel is het inderdaad een kunst van *tranen*, die Duse geeft. Wie echter niet in staat is haar zóó te zien, zóó op te vatten, die zal in haar spel teleurgesteld worden; zij loopt namelijk heen over de scènes die haar koud laten; zij speelt die met een soort hooghartige onverschilligheid! Zij is bovendien, uiterlijk noch innerlijk, eene persoonlijkheid die het groote publiek pakt, - door verblindende toiletten of door woekeren met haar lichaams bekoorlijkheden, of door werken met stem en gebaren. Integendeel, zij is noch imposant van figuur, noch jong-gebleven van gelaat.

Haar fouten in het eerste opzicht verhult ze door de wijde, sleepende gewaden waarin zij bijna zonder uitzondering speelt, en die bij het moderne type der Ibsen-vrouw Rebecca bepaald misstonden. En, wat de lijnen en groeven in haar gezicht aangaat, wel zelden heb ik een actrice gezien die zoo vroegverouderd, zoo afgeleefd voor haar jaren uitziet! Maar ook, wel nooit ben ik getuige geweest van zoo merkwaardig een verandering gedurende het spel, waardoor er momenten waren die haar ineens tien, vijftien jaren jonger maakten! Dan gloeide er een wonderbaar vuur in de groote moede oogen, dan lag er een zoet-gelukkige glimlach om den verjongden mond! En de handen, bovenal de handen spraken! Die handen, die immers ook aan d'Annunzio zoo lief waren, zij behóóren bij Duse's wonderbaar spel. Zij drukken alles uit; zij speelt met haar kanten mouwen uit haar onderkleed, in nerveusen angst, of in ingehouden toorn; zij beweegt ze, in een langzaam ontwaken, boven de dekens, als ze sterven gaat als Marguerite Gauthier. En altijd kunt ge U haar geen oogenblik voorstellen zonder die taal van die gracielijke, blanke, heel 'n wereld van innerlijk leven en lijden vertolkende, dunne, slanke vingeren, die als aanvullen, ik zou bijkans willen zeggen, die als *zijn* haar gebaren-spel!

Arme Duse! Toen ze in Magda uitsprak de eenzaamheid, de wreede eenzaamheid der *vrouw* die kunstenares is, maar die niet meer bezit, - juist dóór en om dat kunstenaressezijn, - het familie-leven, waarnaar juist de *vrouw* in haar smacht, toen dacht ik aan dat egoïst-bedaarde van d'Annunzio's scheidingswoorden in *Le Feu*, die hij, in manlijke onverschilligheid, La Foscarina zelve in den mond legt als een stille gedachte:

'*Tu iras travailler là-bas*, *chez les Barbares*, *dans les pays d'Outremer*' -, *se dit-elle durement à elle-même.* '*Une fois de plus tu iras*, *errant de ville en ville*, *d'hôtel en hôtel*, *de théâtre en théâtre; et chaque soir tu feras hurler la foule*, *qui te paie.*

Tu gagneras beaucoup d'argent. Tu reviendras chargeé, *écrasée par hasard sous une roue*, *dans un carrefour*, *un jour de brouillard.*'

Juist zóó, als eene tot zulk een lot van vergulde ellende gedoemd, stond ze voor ons, toen ze, met 'n moe hoofdpijn-gebaar naar heur slapen voelend, droef-glimlachend, in ontvangst nam de bijvals-betuigingen van de domme menigte, - op wie zij neerzag met den afwezigen, reeds weer in een ander land wijlenden, ons vreemden blik der 'femme nomade.'

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Eigen Schuld.

De aarde wordt slechts zelden
Verduisterd door de maan,
Maar moet wel vele malen
Door eigen wolken gaan.

En wij - we hebben dikwijls
Ons zelf veel kwaad gedaan,
Al zien wij and'ren gaarne
Voor de bewerkers aan.

Door eigen schuld ook hebben
Wij steeds het meest verdriet,
Veel tranen, die wij schreien,
Zijn door de menschen niet.

Och, wij verduist'ren allen
Vaak onze levenspaan,
En moeten, als de aarde,
Door eigen wolken gaan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij gevolgd.

Vrede.

't Is kil op de bergen,
   En donker 't dal,
Slechts wolken en nev'len
   En kou overal.

Een rouwfloers omhult ons,
   Trekt dicht om ons heen,
Nu dagen en dagen
   De zon niet meer scheen.

En veel ook vervult ons
   Met droefheid en smart:
Herinn'ring, die pijn deed
   En wondde ons hart.

Geen vogeltjes zingen
   Zoo vroolijk en blij,
Natuur is vol weemoed,
   Van ver en nabij.

Geen klokje ook luidt er
   In 't diepst van de ziel,
Omdat er een schrijnende
   Wanklank in viel.

O, wie in de bergen
   Naar zon heeft gesmacht,
En soms heel de reize
   Vergeefs heeft gewacht.

O, wie in het leven,
   - De ziele gericht
Naar waarheid en liefde, -
   Verlangde naar licht,

Hij voelt slechts, hoe brandend
   Dat heimwee kan zijn
Naar licht... in het donker,
   Naar waarheid... in schijn.

Hij voelt, - als de wolken
   Zich scheuren vaneen, -
Hoe dankbaar wij jub'len:
   Het duister verdween.

De nev'len verdampen,
   't Wordt helder en klaar,
De zon kust het aardrijk,
   De vreugde is daar!

Hij voelt slechts, hoe dankbaar,
   Met jub'lende kracht,
Wij juichen: de liefde
   Heeft vrede gebracht.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
St. Beatenberg, Juli 1914.

‘Zuster Annette’
door Nelly Hoekstra-Kapteijn.

Het zal hier wel gauw afgeloopen zijn, zuster,’ zegt de dokter van het groote ziekenhuis in de hoofdstad, tot zuster Annette, het blonde verpleegstertje, ‘jammer,’ voegt hij er hoofdschuddend bij, ‘zulk 'n knappe jonge man nog. Ja, zoo gaat het, dat zien we nu hier weer, Don Juan's einde nietwaar?’ Met een stille groet aan zuster Annette verwijdert de esculaap zich, om weer andere patiënten te bezoeken.... Zuster Annette schudt het kussen van den lijder, die zachtjes kreunt van pijn, nog eens op, verfrischt het compres op zijn hoofd, maakt alles voor den nacht gereed, even nog voorziet ze de bloemen van versch water, dan neemt ze haar oude plaats bij het ledikant van de zieke in.... Langzaam verstrijken de nachtelijke uren, geen geluid, als af en toe een zacht kreunen van den jongen man wordt gehoord. Zorgzaam zacht als een jong moedertje legt zuster Annette heur hand op het gloeiend voorhoofd van den lijder.... Niemand in het groote gebouw van lijden en sterven weet wat deze man, die nu doodziek ter neder ligt, eenmaal voor haar geweest is. Ja, ook zij, het ernstige verpleegstertje, wier groote blauwe oogen steeds zoo treurig kijken, en die o zoo zelden lacht, heeft haar roman gehad, 'n roman waarin de haast stervende man de hoofdpersoon, de held geweest is, en terwijl de nacht zijn geheimzinnige zwarte sluier over het aardrijk spreidt, alles rustig en kalm om haar heen is, doemen voor zuster Annette beelden uit het zonnige verleden op. ....Als kinderen hadden ze al samen gespeeld, blonde Annetje van dokter, en Arnold eenig zoontje van den Burgemeester van 't dorp, 'n prachtig kereltje, niet weinig vertroeteld door Pappa en Mamma. Samen met Annetje bezocht hij de school in het naburig stadje, steeds waren ze met elkaar, en heete tranen werden er geschreid toen Annet en haar even jongere zuster, de mooie Leonie van dokter, zooals ze op het dorp genoemd werd, naar de kostschool gingen, om hun opvoeding te voltooien, en Arnold voor dat zelfde doel naar het buitenland vertrok....

Ze zagen elkaar nu alleen met vacanties. O, die laatste groote zomervacantie, hoe goed herinnert zij zich alles nog. In den tuin hadden ze gestaan op die heerlijke Augustus-avond onder den grooten kastanjeboom. Beider

oogen stonden vol tranen, want de groote scheiding was aanstaande. Hij, Arnold, werd student, zou in het buitenland verder afstudeeren, en niet eerder thuis komen voor hij geheel klaar was. Dus zouden ze elkaar in geen tijd zien; dit stemde hen o zoo droevig.

'Zeg Anneke, zal je veel aan me denken?' had zijn sympathieke stem gevraagd, en zij had snikkend geantwoord: 'O, altijd lieveling, maar jij gaat zoo ver weg naar zulk 'n groote stad, waar veel mooier en chiquerer meisjes zijn dan jou Annetje en....' met een kus had hij haar den mond gesloten, de eerste reine liefdekus die tusschen hen gewisseld was.

Toen, o alles staat haar nog zoo levendig voor den geest, alsof het gisteren pas gebeurd was had ze hem heur blauw haarlint gegeven.... dien nacht was haar hoofdkussen nat van tranen geweest; ze was nog zoo jong, geloofde in hem en ze had haar Arnold zoo innig lief.... Snel waren de jaren verloopen, de tijd gaat zoo gauw als men gelukkig is. De beide meisjes van dokter waren van de kostschool in de ouderlijke woning teruggekeerd.... Op 'n morgen kwam Papa met de heugelijke tijding dat Arnold gepromoveerd was en reeds op weg naar het vaderland. Als in een schoone droom waren de dagen voor zijn aankomst voor Anneke vervlogen... Samen hadden zij en Leonie op hun gemeenschappelijke slaapkamer toilet gemaakt de avond dat hij hun zou komen bezoeken. Leonie vlocht Annette's dik blond haar, lag het in tressen om haar hoofd, het stond beeldig vond ze; nu het lichtblauwe japonnetje aan, ze zag er keurig uit zoo, vond Leonie, die zelf in haar chique rose zijdje er prachtig uitzag, 'n schitterende verschijning.

'Kom, Ansje, nu gaan we maar, daar is ie, ik hoor zijn stem.'

Ja, dat was zijn diepe stem, Annette voelt haar oogen vochtig worden, ze drukt haar hand op heur kloppend hart, o, wat hield ze toch veel van hem.

'Toe malle meid houd je nu goed, je lijkt nu heusch 'n sentimenteel bakvischje', lachte Leonie. Als in een droom hoort ze de woorden over zich heen gaan, en laat zich meê voeren naar de kamer. O, straks zal hij haar in zijn armen nemen, en voor de geheele familie haar zijn meisje noemen.... Nu staat ze voor hem, aarzelend slaat ze de oogen naar hem op. God, wat is ie knap geworden, zoo rijzig en welgemaakt, toch vindt ze zijn gezicht, hoe knap ook, veranderd. Wat het is weet ze niet; onschuldig kind als ze is, ziet ze niet dat een zinnelijke trek z'n welgevormde mond ontsiert, vermoedt ze niet dat het nachtleven der groote wereldstad het stempel op zijn fraai mannelijk gelaat gedrukt heeft.

'Dag, Annette, hoe gaat het je?' vraagt ie gewoon beleefd en dan bewonderend tot Leonie: 'Dag, Leonie, God kind wat ben jij mooi geworden, hoe maak je het?'

't Was Annette of de kamer met alles wat er in was met haar in de rondte begon te draaien, ze voelt zich bleek worden, met moeite dwingt ze de lastige tranen terug. O, hoe geheel anders had zij zich hun ontmoeting na al die jaren voorgesteld, even terloops zooals men een gewone oppervlakkige kennis begroet, koel en vormelijk had hij haar de hand gedrukt.... De verdere avond was een marteling voor haar geweest. Hij had alleen oogen voor Leonie gehad, maakte haar opvallend het hof, en zij, Annette, zat er bij, kon niet spreken, wat zou ze ook zeggen, die avond was de vreeselijkste in haar leven geweest. Op 'n oogenblik werd het haar te machtig, en in den tuin snikte ze heur groot verdriet uit. Hier onder de kastanjeboom had hij haar in zijn armen genomen en gekust, met tranen in z'n oogen gevraagd: 'Ans, zul je veel aan me denken?' .... En nu voor het eerste mooie gezichtje, al was het dan ook van haar zuster, was hij haar ontrouw geworden.... Na een lange slapelooze nacht, was ze 's morgens geschrikt toen ze heur bleek behuild gezicht in den spiegel zag.

Met een stem, die haar zelf vreemd in de ooren klonk, had ze aan het ontbijt gezegd: ‘Papa en Mama, als U er niets op tegen heeft zou ik gaarne ziekenverpleegster willen worden.’

Aarzelend gaven heur ouders toestemming, ze begrepen dat de wreede teleurstelling de aanleiding tot dit besluit van hun oudste dochter was. Arnold deed nu formeel aanzoek om Leonie, en voor Annette was het een dagelijks terugkeerende kwelling, om het geluk van die twee aan te zien.... IJverig maakte ze nu toebereidselen voor haar vertrek naar het ziekenhuis.

Den avond voor haar afreizen zat de geheele familie bij elkaar in de gezellige huiskamer. Het mooie zomerweer had plaats gemaakt voor vochtige koude, die onaangenaam aandeed; heerlijk verwarmde dan ook het haardvuur. Weemoedig zag Annette den huiselijken kring rond.

Haar hart brak bij de gedachte dat ze ze allen morgen reeds zou moeten verlaten. Daar had je Papa met zijn goedig gezicht, Moedertje met heur bleeke, vermoeide trekken van altijd zorgzame huisvrouw, de guitige broers en zusjes. Daar zat ook Leonie met haar beelderig gezichtje naast Arnold op de canapee.

....Even ziet ze op, en ontmoet zijn oogen, die met de oude, lief teedere uitdrukking op haar gevestigd zijn. O, toen had ze het wel uit willen scheeuwen: ‘Niet jij, maar ik hoor hier aan zijn zijde te zitten, hij is van mij, ik heb de oudste rechten, want mij heeft hij het eerst liefgehad.’

Maar zij zweeg, wat zou het haar baten, hij was nu immers verloofd met haar zuster Leonie, en voor haar verloren.... Den volgenden morgen, 'n regenachtigen herfstdag, vertrok zij naar het groote gebouw in de hoofdstad, dat van lijden en sterven sprak, iederen dag, ieder uur... Eentonig gingen de dagen voorbij en terwijl Leonie als Arnold's vrouw schitterde met heur chique toiletten, auto, en weelderige woning, sleet zij haar dagen bij zieke en stervende menschen, bracht troost en lafenis aan allen. Als een Engel der vertroosting ging ze met heur bleek gezichtje en slanke gestalte in het verpleegsterscostuum rond, en spoedig hielden allen evenveel van het lieve, zachte zusterke, die zeker veel droevigs in haar jong leven ondervonden had, omdat men haar o zoo zelden zag lachen... Af en toe hoorde zij van huis iets over Leonie en Arnold, ze hadden twee lieve kindertjes en waren gelukkig met elkaar.... Doch toen kwam er 'n tijd dat er niet meer over Arnold geschreven werd, en eindelijk hoorde ze van een der zusjes dat Leonie met haar kinderen thuis waren en.... zij en Arnold zouden scheiden.

....Kalm waren eenige jaren voorbij gegaan, nog steeds vervulde Annette met groote toewijding en plichtbetrachting haar werk in het ziekenhuis. Leonie was weer hertrouwd, en had een zeer schitterend huwelijk gedaan. ....Van hem hoorde ze nooit meer, toch begreep ze dat het niet goed met hem ging... Totdat hij voor eenige weken hier gebracht was, doodziek door zijn losbandig leven. Dadelijk had ze hem, hoewel hij zeer veranderd was, herkend. Nu leed hij vreeselijk en zij was het, het eenmaal zoo wreed door hem bedrogen meisje, die hem nu met voorbeeldelooze liefde en trouw oppaste, zijn compresse om het gloeiend voorhoofd verfrischte, zijn altijd koortsige keel met heerlijk koel water laafde. In haar hart is nog zooveel liefde voor hem, en als ze het eertijds zoo bloeiende, nu door drank en losbandigheid verwelkte gelaat aanschouwt, heeft ze moeite niet in tranen uit te barsten. O, het had alles zoo anders, zoo mooi en goed kunnen zijn.

.... In droevige gedachte verzonken heeft ze niet gehoord dat de patiënt met heesche stem reeds tweemaal ‘Zuster’ geroepen heeft; weer stamelen zijn lippen: ‘Zuster, ik heb dorst’,... Ineens is ze overeind.

‘Wenscht u iets?’

‘Ja.... water.’

‘Als 't u blieft.’

Gretig drinkt hij het glas tot op den bodem toe leeg, vraagt dan smeekend: ‘zuster leg uw hand nog eens op mijn hoofd, uw vingers zijn zoo heerlijk koel.’

‘Zeker, als het u goed doet’, zegt ze vriendelijk.

Plotseling, als wekte nu pas de klank harer stem oude herinneringen bij hem op, ziet hij haar aan, scherp doordringend en stamelt dan met haast brekende stem: ‘Annette.... Annetje van dokter, nietwaar?.... O, heb je mij vergeven?.... Ik heb je veel leed gedaan.’

Ja, knikte ze met oogen vol tranen. ‘Ja, Arnold ik heb je alles vergeven.’

‘Dan sterf ik gerust.... O, mijn verloren leven, wat boet ik nu zwaar.... die pijn, die vreeselijke ontzettende pijn....’

Zacht legt Annette haar koele slanke vingers op zijn hoofd, even ligt hij stil, dan begint de koorts weer in al heur hevigheid op te zetten, hij roept om Tomie, Lise, Mies en Corrie.... ook Leonie's naam wordt genoemd, en eindelijk ook haar naam ‘Annetje, mijn lieve Annetje.’

Met zachten dwang legt ze zijn hoofd neer op het koele hoofdkussen, legt heur hand boven zijn oogen en het is of die zachte druk hem goed doet, hij word kalmer. Zijn gezicht is nu in den doodstrijd zoo roerend mooi, als in vroeger gelukkige dagen. 't Is of ze beiden weer jong zijn, hij en zij, en of ze weer zijn stem hoort onder den kastanjeboom in den tuin: ‘Zal je veel aan me denken, Annetje!’

En ja, ze heeft aan hem gedacht, haar geheele leven lang, hem alleen heeft ze waarachtig lief gehad, echt en waarachtig, zooals haar mooie zuster, en al die chique weeldevrouwen die voor geld te koop waren hem nooit bemind hadden.. Meer dan ooit heeft zij hem lief, het arme verpleegstertje, eenmaal zoo wreed door hem bedrogen, nu hij daar doodziek, vermoord door een slecht

losbandig leven zijn laatsten strijd ligt te strijden.

‘Het zou misschien anders gegaan zijn als ik je vrouw geworden was, en je met liefde en zachtheid geleid had, mijn arme lieveling,’ prevelen heur bleeke lippen, terwijl ze met haar zakdoek hem het doodszweet van het voorhoofd wischt.

‘Anneke, mijn lieveling’, snikt hij, dan valt zijn hoofd achterover, en is het gedaan. Diep ontroerd sluit Anneke zijn oogen, die oogen waarin zij eenmaal haar groot geluk zocht. Zijn laatste woorden waren voor haar geweest, met haar naam op zijn lippen is hij heengegaan voor eeuwig....

Als zuster Annette de gordijnen optrekt, is de zon reeds in al haar pracht boven de groote stad opgegaan, en voorspelt wederom een heerlijken zonnigen herfstdag.

De dokter kan maar niet begrijpen waarom zuster Annette's stem zoo beeft, als ze hem vertelt dat de patiënt daareven gestorven is.

Beemster, 1915.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

's-Gravenhage, 7 Februari 1916.

Aan de Redactrice van de Hollandsche Lelie. Hooggeachte Redactrice,

Door dezen heb ik de eer U voor het volgende een plaatsje te verzoeken. Vertrouwende, dat U mij dit niet zult weigeren, zeg ik U bij voorbaat dank.

In de Lelie van 2 Februari l.l. steekt U de loftrompet op een firma, die U tot Uw volkomen tevredenheid verhuisd heeft. Dat is Uw recht, ofschoon ik het minder fijngevoelig vind jegens een andere firma, die reeds meer dan duizend gulden in de Lelie veradverteerd heeft, en door Uw artikel ‘Verhuizen’ dat geld wel kan beschouwen als in 't water te zijn gegooid. En dit te meer, waar U zich beklaagt over een firma, die U in den steek heeft gelaten.

Het ligt toch voor de hand, dat menig lezer (lezeres) zal denken, dat ik die firma ben, daar ik, sedert geruimen tijd, de eenige verhuizer ben, die in de Lelie adverteert en, in dit geval tot overmaat van ramp, in den Haag woon, dus allicht in de gelegenheid gesteld had kunnen worden om mede te dingen naar Uw verhuizing.

Ik stel er echter prijs op hier te verklaren, dat U mij die gelegenheid niet geboden heeft, *en dat ik nimmer het genoegen had voor U te werken*, *zoodat Uw blaam mij niet treft*.

Nu twijfel ik niet, of de lezers(lezeressen) van de Lelie, zullen in de toekomst naar de door U aangegeven firma gaan, want U zijt er zeker van dat geen enkele andere firma zulk een volmaakt succes geeft in geval van aanbeveling. U grondt die zekerheid wel op Uw ervaring, maar U zult mij toch moeten toestemmen, dat U nog lang niet alle goede firma's beproefd heeft, zoodat ik maar zeggen wil, dat ook die zekerheid een kaakslag is voor mij en mijn andere collega's.

Er was toch een andere weg mogelijk geweest om de firma, die U verhuisde, Uw tevredenheid te betuigen. Ik ontvang meermalen briefjes van klanten, die bijzonder tevreden zijn, en die bewaar ik in een daarvoor bestemd boek, dat ten mijnen kantore ter inzage ligt. Dergelijke briefjes ontvangen mijn collega's natuurlijk ook en Uw firma zal ook wel een flink partijtje ervan hebben. Het spijt mij, dat U dezen weg niet heeft ingeslagen, dat zou mij althans voor groote schade gevrijwaard hebben. Het kan mij volstrekt niet schelen, dat ik U niet verhuisd heb, U zijt volkomen vrij te gaan waar U wil, maar dat U, die zooveel gevoel voor recht toont te bezitten, vergeten hebt aan mijn rechten als adverteerder te denken, dat valt mij in U tegen. U zult het

toch wel met mij eens zijn, dat Uw stukje ‘Verhuizen’ een betere reclame is en veel meer succes zal hebben dan al mijn advertenties te zamen. En nu geloof ik, dat iemand, die een blad steunt door reclame wel recht heeft op de bescherming zijner belangen ook zijdens de Redactie, een bescherming, die U niets kostte dan U te onthouden van in het openbaar een andere, niet betalende firma, aan te bevelen. Inmiddels verblijf ik met de meeste hoogachting

Hooggeachte Redactrice
Uw Dw Dnr.,
N.C. HOOGTEIJLING.

Noot Red.

Ik plaats dit stuk met alle genoegen, omdat ik het eigenlijk een soort amusement vind voor de lezers ervan, dat de schrijver zich zóó boos maakt over mijn goede recht mij te laten verhuizen door wien ik wil, en aan te bevelen wien ik wil.

Met zijn advertenties in de Lelie heb ik *niets te* maken.

De ‘duizenden guldens’, door hem daaraan besteed, verdwenen in den zak van den uitgever (evenals dat bij alle bladen vermoedelijk 't geval is), niet in de mijne. En de uitgever heeft nooit geïnfluenceerd op mijn aanbevelingen in verband met advertenties - wat hem tot eer strekt.

De inzender van dit stuk heeft zich inderdaad niet eenmaal bij ons aangemeld; daarom behoeft hij het zich niet aan te trekken dat wij de firma de Gruyter kozen en niet hem. Want hij was niet eenmaal concurrent. - - - -

Dus, ik eindig zooals ik begon, ik vind de boosheid van den inzender een beetje komiek. En ik herhaal dan ook nogmaals dat ik de firma de Gruijter met den meest mogelijken nadruk aanbeveel, op grond van deze en van vroegere ondervindingen, al adverteerde zij nooit in de Holl. Lelie, en al doet meneer Hoogteijling dat wel. Want, mijn aanbevelingen grond ik op *persoonlijke* tevredenheid.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Appeal for the help of Suffering Serbia.
January, 1916.

The Serbian Minister in London has the honour to convey his warmest thanks to all the benevolent donors who generously have sent until now their donations through the Serbian Legation for several Relief Funds existing in Serbia.

At the same time the Serbian Minister has to announce that several Relief Funds in Serbia are sending through him their appeal to all benevolent men and women, fathers and mothers

and all philanthropic institutions, painting the horrible suffering of the Serbian Refugees, the starvation of the population staying at home in Serbia, the painful scenes of the desperate mothers and frozen children. Many thousands of Refugees are dispersed in the villages of Greece, in the Albanian desert or in the rocky hollows of Montenegro, without home, without food! The life of these Refugees is now nothing else than a slow dying out. This help will be a real help only if it comes as quickly as possible.

Such appeals have been made from the following Funds: -
THE SERBIAN ARCHBISHOP OF BELGRADE'S RELIEF FUND for the FAMILIES of the FIGHTING MEN.
THE ST. HELEN'S RELIEF FUND FOR THE ORPHANS, whose fathers were killed in the war.
THE PARLIAMENTARY FUND for the RELIEF of SERBIAN REFUGEES.

THE SERBIAN RED CROSS FUND for the WOUNDED SOLDIERS.

The generous donors, who would help any of the above mentioned Funds are kindly requested to send their contributions through the Serbian Legation, 195 Queens Gate, London, S.W.

Please do not forget to mark for which of the Funds the donation is destined, which will be duly acknowledged.

Uit den ouden tijd,
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris.
Een Historisch plekje in den Haag.
(De Gevangenpoort en haar ap- en dependentiën.)

Nu er sedert eenigen tijd sprake is om een nieuwen toegangsweg tusschen het Buitenhof en de Plaats aan te leggen, hetzij met of zonder behoud van de huizen aan den Westkant van den Hofvijver, kan het zijn nut hebben eens te onderzoeken op welke wijze het huizencomplex, aan en naast de Gevangenpoort gelegen, *geworden* is, zooals wij ze nu kennen; min of meer als ‘sta-in-den-weg's’, maar toch zoo schilderachtig in ligging en vorm, dat wij ze ongaarne zouden missen. Om het pittoreske geheel goed te overzien moet men zich maar eens plaatsen op den Korten Vijverberg, en naar de Gevangenpoortzijde een blik slaan, liefst van een der bordessen van de huizen aldaar aan den Hofvijver gebouwd.

Verrassender gezicht heeft men in heel den Haag niet en het kijkje overweldigt zoodanig den beschouwer, dat tijdens het vreemdelingenbezoek, dag in dag uit, opnamen als persoonlijk souvenir, in photo, of in teekening worden genomen.

En als ware dit niet voldoende, zoo vinden het grootste debiet de photographieën, welke dit stadsdeel, hetzij naar oude prenten of schilderijen, hetzij in onzen tijd genomen, weêrgeven.

Een juist denkbeeld van den oudsten toestand geeft een plattegrondje der gebouwen in den Grafelijken tijd, toegevoegd aan een opstel van Jhr. Calkoen[1)], en getiteld: De wording en ontwikkeling van het Hof.

1) Zie H. Jaarb. v, 1901, bl. 8, ev.

Dat plattegrondje blijft om zoo te zeggen geldig ‘tot circa 1500’, en dan zien we daarop ‘de voorpoorte van den Hove’ aangewezen, met ter zijde daarvan westelijk het slachthuis met lardier; twee kleine gebouwen, met de daaraan grenzende ‘Boeverie’, welke afgesloten was door spranken van de Beek, vormende grachtjes of watertjes. Dit oude deel van het Buitenhof kunnen we laten rusten, alleen herinnerende, dat zooals vanzelf spreekt de Voorpoort of Gevangenpoort toegang tot het Buitenhof of Nederhof gaf over de Noordelijkste sprank.

Nu vond men nog aan den Hofvijver een drietal gebouwtjes, gebouwtjes in den zin van schuren of loodsen, zijnde het Valkhuis, waarvan de naam nog in onzen tijd voortleeft. Eene andere bebouwing bestond er niet aan die zijde; Plaats en Buitenhof vormden een geheel, een groot open plein, doorsneden door watertjes, uitloopers van de Beek.

De Gevangenpoort, voor ons kinderen dezer eeuw een leelijke sta-in-den-weg, moet als historisch gedenkteeken te veel gewaardeerd worden dan dat we er ooit aan zouden denken om haar te doen verdwijnen.

Zij is zoo oud bijna als de Groote Zaal, en dus ook zoo oud als den Haag, en als we aan zulk een eerbiedwaardigen ouderdom gaan tornen, dan doen we maar het best heel het oude den Haag nêer te smijten à la Haussmann en een geheel nieuwe binnenstad te stichten. Veel beter zou echter zijn om de nieuwe stad, in de laatste zestig jaar verrezen, en als revolutiebouw bekend, te amoveeren, en ons te herzien op het stuk van stadsuitbreiding. Leelijker bouw dan we sedert een halve eeuw hier in den Haag kennen bestaat er toch op Gods aardbodem, voor zoover die in Nederland ligt, niet.

De vroegere alleen-staande Gevangenpoort

dan is van eerbiedwaardigen ouderdom. ‘In de tweede helft der veertiende eeuw wordt de Voorpoort van den Hove (Gevangenpoort) reeds genoemd: “miins Heeren vanghenesse”, of wel “des Graven steen, gevangenisse ende stokke”’.

Deze uitspraak van Peters[1] wordt zijdelings weersproken door Jhr. Calkoen[2] als hij zegt: ‘Het schijnt wel, dat bij den aanvang van het Bourgondische bewind (c. 1433) voor het eerst de Voorpoort is geworden Gevangenpoort’.

Wat de latere bestemming aangaat moge de Voorpoort dan al een eeuw in ouderdom verschillen, zeker is het dat haar bouw dagteekent uit de jaren na het gereedkomen van het eigenlijke Hofgebouw voor de Graven Willem II en Floris V.

Zij werd toch in de eerste plaats bestemd tot afsluiting, en in verband daarmede tot verdediging van het Voor- of Nederhof (Buitenhof) van den Grafelijken burgt.

Daartoe werd zij van reuzenmoppen opgetrokken en zoodanig ingericht dat het binnentreden moeielijk zoo niet onmogelijk werd gemaakt.

Op zichzelf genomen bestond de Gevangenpoort ook al uit een complex bijgebouwtjes, welke met het Hoofdgebouw in het laatst der 17^{e} eeuw tot het bewaren der gevangenen, en tot woningen der beambten voor die bewaring noodig, waren ingericht.

De deur binnentredende kwam men in een ruim voorportaal, waarin rechts de ‘bottelrie’, een keuken, en eene kamer uitkwamen. Links lag de ‘examen-’ of pijnkamer, die met drie ramen op de straat uitzicht had, en daarachter de *treurkamer* waarin de ter dood veroordeelden hun galgemaal gebruikten; verder nog een keuken en drie hokken.

Op de eerste bovenverdieping vond men boven de poort de zoogenaamde vrouwenkamer, met een raam uitziende op een open plaats, het ‘Quartierhuisie’ geheeten. Aan de zijde van de Plaats liep langs de vrouwenkamer een gang met ‘Secrete’; daarnaast, aan de westzijde bevond zich de ‘kaemer daer de Bailluw van Banchem sit’; dit was in 1680 of eenige jaren later. Langs de zijde, bij den toegang naar het Valkhuis (thans Postspaarbank), bevond zich nog een groote kamer, en boven de hokken, zoo straks genoemd, nog een hok en de ‘Iserkaemer’.

Op de tweede bovenverdieping lag, boven de poort, de ‘stocksoldei’, en daarnaast, aan de Oostzijde de ‘Fickevoortskaemer’; vermoedelijk de kamer waar Abr. de Wicquefort (tusschen 1675 en 1679) gevangen heeft gezeten). Deze kamer had twee ramen in den topgevel. Boven de ‘Iserkaemer’ lag de Witte- (naar de de Witten) of Gijselkamer, met drie ramen uitziende op de binnenplaats. Aan de straatzijde bij het Buitenhof vond men op deze verdieping nog de kleerzolder, met twee ramen in den zuidelijken topgevel.

De woning van den Cipier bevond zich op de eerste binnenplaats; op de tweede binnenplaats, - de tuin (?) genaamd, - mochten de gevangenen wandelen. Aan deze plaats grensde een gebouwtje, de ‘Dienderwacht’ geheeten, dat in 1880 is afgebroken, en dat tegelijkertijd tot drenkelingen- en doodenhok diende.

Een ergernis voor enkelen; een sta-in-den-weg voor velen! Is het nog wonder, dat de Gevangenpoort zich steeds heeft kunnen handhaven.

Reeds in 1849 was het mr. Groen van Prinsterer, die in de Tweede Kamer op het afbreken van de Gevangenpoort aandrong. Den Minister van Finantiën had hij op zijn hand. Zijne Excellentie verklaarde namelijk, dat het gebouw, destijds gebezigd als bergplaats van wapenen en equipementstukken van het regiment dragonders, - ook hem een ergernis was, en dat hij aan het Gemeentebestuur van den Haag voorstellen gedaan had betreffende de slooping.

1) Rapport.
2) Haagsch Jaarboekje v. 1901.

Die slooping bleef gelukkig uit, dank zij het verzet, dat zich inmiddels had geopenbaard, en een waarborg tot afwering van vernieuwde aanvallen, werd verkregen door het Koninklijk Besluit van 4 Februari 1853, waarbij de Gevangenpoort onder de *Historische Monumenten* werd opgenomen en onder het beheer werd gesteld van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Naarmate de bevolking in den Haag toenam, nam ook het gemopper over de Gevangenpoort toe, en hoewel de 'kletstafel' in de Societeiten in den aanvang slechts het centrum dier mopperijen vormde, vond het verzet tegen den sta-in-den-weg van lieverlede opnieuw tot de Tweede Kamer zijn weg, voornamelijk omdat ook het Gemeentebestuur een handje hielp.

Het was op 17 Mei 1870, dat de wegruiming in het hooge college der Staten Generaal ter sprake kwam, maar ook nu wederom leed de poging schipbreuk, en het argument van de

herinnering aan den moord der de Witten, dat als stormram moest dienen, werd geheel teniet gedaan door de opmerking van Mr. G.M. van der Linden, dat men uit de monumentale geschiedenis van een land evenmin een bladzijde scheuren mag als uit de geschreven historie, al stond er iets op wat niet mooi was.

In 1873 wilde men opnieuw de 'Poort' afbreken. De Minister Geertsema beriep zich op het Kon. Besl. v. 1853, en in plaats van afbreken ging men aan het restaureeren, waartoe *ƒ* 10.000 werd gevoteerd. 'Zoo staat het oude gebouw daar nog voor ons als een getuige uit lang vervlogen tijden!'

Het is niet met zekerheid te zeggen in welken tijd het uitgeven der gronden van het Buitenhof, zooals wij het nu kennen, is begonnen. Een onderzoek naar de wording van ieder der perceelen zou noodig zijn om bepaalde jaren aan te geven.

Dat is zeker, dat van lieverlede de Grafelijke gebouwtjes, - we vinden daarvan sporen onder Prins Maurits, - tot woonhuizen voor suppoosten en beambten zijn ingericht, en anderen de daartusschen liggende open plaatsen hebben volgebouwd.

Oude plattegronden bestaan er niet veel, en daarom moeten we ons nu maar met prenten en schilderijen behelpen om een begrip te krijgen van den aanbouw, welke aan en om de Gevangenpoort plaats greep.

Bekijken we den plattegrond van 1570 dan vinden we reeds de noordzijde van het Buitenhof, - daarin stellen we op dit oogenblik alleen belang, - volbouwd, en vinden we ook de Gevangenpoort vlak aan door huizen begrensd.

Aan de zijde van den Hofvijver vinden we nog slechts een gering spoor van de bebouwing zooals we haar nu kennen. Dat water vormt een ovaal, waarvan de breede vlakken noord- en zuidwaarts liggen. De gewestelijk gelegen punt stuit tegen de Gevangenpoort, doch er schijnt daar toen nog een open pad of weg geweest te zijn, zooals men nu weer maken wil, doch op veel royaler voet, door de huizenrij weg te breken en den vijver enkele meters te verbreeden. In 't geheel vinden we een viertal huisjes, ter plaatse waar zich nu de Plaats Royaal bevindt, en een klein gebouwtje bij de Gevangenpoort op het open pad. Al die gebouwtjes zijn echter niet meer dan hokken of loodsjes: aschhok, oliehuiske, en wat dies meer zij.

De eigenlijke bebouwing moet dus van lateren tijd zijn, en daarvan vinden we op enkele schilderijen aanwijzing.

Een plattegrond in 'de Riemer' van 1560 geeft ongeveer denzelfden toestand terug als we konden aanschouwen op den plattegrond van 1570. Het blijkt daaruit, dat er langs de zijde van den Hofvijver geen doorweg was aan de oostzijde der Gevangenpoort; in elk geval moet die doorgang niet meer geweest zijn dan een paadje.

Evenmin geven nader licht de beide afbeeldingen in 'de Riemer' voorkomende, waarvan een van 1553. Uit beide zou men mogen opmaken dat de Gevangenpoort toen aan den Hofvijver grensde, doch dat er overigens zoo goed als geen huizen of gebouwtjes stonden.

Meer licht geeft eene afbeelding van 't laatst der 16^{e} of het begin der 17^{e} eeuw, waarin de huizenrij aan de westkant der Gevangenpoort reeds verrezen schijnt, maar de Hofvijverzijde een doorgang langs de Gevangenpoort aan die zijde aanwijst.

De plattegrond van 1616 - een prachtstuk, - geeft ons den toestand, zooals wij dien thans kennen, en gaan we nu vergelijken, dan komen we tot de conclusie, dat tusschen 1570 en 1616, bij de uitgifte of verkoop van gronden, tevens gelegenheid is gegeven, met of zonder recognitie, aan de rechtverkrijgenden om hun terreinen uit te zetten naar den kant van den Hofvijver en de huizen te voorzien van zoogenaamde stoepen met stoephuizen, zooals we die op het platteland nog kennen.

Die stoepjes zullen langzamerhand al breeder en breeder geworden zijn, en we weten het dat de Hagenaar in oude tijden een grondveroveraar bij uitnemendheid

was. Grondwinning was zijn illusie, en de Overheid liet hem begaan, en kwam hem dikwerf in die annexatie-zucht tegemoet.

Het Rijksarchief zal veel kunnen leeren omtrent de verschillende wijzigingen in den topographischen toestand tusschen 1570 en 1616. In ongeveer een halve eeuw werd bijna de geheele bocht van het ovaal, de punt van het ei (beeld van onzen Hofvijver) gedempt, of aangeplempt en zijn de tuintjes of werfjes beneden de huizen welke inmiddels aangebouwd zijn ontstaan.

Het dempingssysteem is echter gelukkig niet verder doorgegaan. De oude koopbrieven en de appointementen van de Rekenkamer zouden ons kunnen doen kennen de namen der Vroeden die daartoe medewerkten.

Correspondentie van de redactie met de abonnés

De redactrice van de Holl: Lelie brengt ter kennis van de lezers van dit Blad, dat zij géén manuscripten of brieven, haar naar aanleiding der redactie-aangelegenheden toegezonden door niet-abonnés, kan beantwoorden langs **particulieren** weg. De correspondentie in dit Blad dient zoowel tot de beantwoording van brieven, als tot de mededeelingen betreffende aangenomen en geweigerde bijdragen, en zij, die zelve geen abonné of abonnée zijn, kunnen dus niet verwachten langs een anderen dan den correspondentie-weg te worden beantwoord. Wanneer zij door leesgezelschap, kring, of samen-lezen, of op welke wijze dan ook, gelegenheid kunnen vinden de correspondentie-rubriek te volgen, dan is de redactrice bereid hen dáárin te beantwoorden.

Op dezen regel wordt voortaan *géén uitzondering* meer gemaakt, en afzonderlijke nummers, correspondentie-antwoorden aan niet-abonné's behelzend, worden **niet** meer toegezonden.

Alle brieven moeten, om in de d.a.v. week *omgaand* te kunnen worden beantwoord, uiterlijk Zaterdag-*ochtend* in mijn bezit zijn.

REDACTRICE.

P.S. Het spreekt vanzelf, dat deze regel alleen geldt voor eerstbeginnenden, èn voor briefschrijvers, die in de corr:-rubriek thuisbehooren.

John. - Wegens de vele voorradige copy heb ik Uw schetsje vernietigd. - Uw gedichtjes zond ik ter drukkerij.

Carmen-Sylva. - Ik dank U hartelijk voor Uw schrijven. - Uw vriendelijke wenschen zijn tot nog toe *volkomen* vervuld. Ik verheug mij zeer dat Uw patiënt het zoo goed maakt. Dat is m.i. voor een vrouw de grootste satisfactie van haar leven, dat zij er toe mag bijdragen haren echtgenoot gelukkig en gezond te zien, en ik ben vast overtuigd dat zij daardoor meer nut sticht dan door het naar vergaderingen en vereenigingen draven, om te spreken over huwelijks-wetten en huwelijks-plichten, terwijl het huiselijk leven ondertusschen drijft op de dienstboden en, in geval van ziekte, op verpleegsters. Hoevele mannen worden niet uithuizig en ontrouw *gemaakt*, door hunne later zich als verongelijkte slachtoffers aanstellende echtgenooten, die het nimmer inviel *bijtijds* te zorgen voor gezelligheid, huiselijken vrede, vroolijkheid, nakomen van de wenschen en gewoonten van haren man, enz. enz.

In antwoord op Uw opmerking dienaangaande geloof ik U niet alleen gaarne dat Uw man alles ‘tot in de kleinste bijzonderheden’ met U bespreekt, maar ook vind ik-voor-mij dat dit in een waarachtig-gelukkig huwelijk vanzelf sprekend moet zijn. Immers, daar is de vrouw niet alleen de verzorgster en huishoudster maar ook de geestelijke kameraad, de *levensgezellin* van den man. Indien men dat woord in zijn juiste beteekenis voelt en opvat, dan houdt het in dat men van weerszijden alles met elkaar bespreekt, en elkaar alles toevertrouwt, en, alweder, het is onmogelijk dan nog tijd over te houden voor een ‘nuttigen’ werkkring buitenshuis, op maatschappelijk gebied.

Indien ik kom in A/dam, dan wil ik U gaarne bezoeken, maar ik ga heel weinig uit. En, wat Uw bezoek hier aangaat, gij zult mij heel welkom zijn ten allen tijde, als gij eens komt, alleen moet ik U vragen nog te wachten tot ik eindelijk geheel en al zal zijn ingericht, wijl de oorlogstoestand nog veel goederen van buiten-af doet ontbreken, waarop wij steeds nog wachten. Ja zeker, mijn echtgenoot is een evengroot dierenvriend als ik. Vriendelijk gegroet.

G.J.Th.v.V. - Hoe zou ik U kunnen raden in dezen, waar gij mij niets meedeelt van Uw leeftijd, karakter, lichamelijke krachten, opvoeding, enz.! Zoo ik U met raad van dienst kan zijn, wil ik 't gaarne, maar daartoe is het voor alles noodig van Uw omstandigheden op de hoogte te zijn.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Sluiting Red: Ged.

1 Maart 1916.
29ste Jaargang.
N°. 35.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Het forceeren der Dardanellen. L'histoire se répète.

De Grieksche familie Ypsilanti is vooral bekend uit de Grieksche vrijheidsoorlogen. Doch ook de voorvaderen van de Ypsilanti's uit dien tijd waren niet tevreden met het Turksche juk. Konstantijn Ypsilanti had reeds voor 1800 een poging gewaagd om Griekenland te bevrijden, maar zonder resultaat. Hij vluchtte daarop naar Weenen, kreeg echter gratie van den Sultan en keerde naar Konstantinopel terug, waar hij benoemd werd tot Dragoman van de Porte In 1799 werd hij Hospodar van Moldavië, later ook van Walachye.

Na 1805 vinden wij hem weder in Petersburg, vanwaar hij in 1806 met 20.000 Russen naar Boekarest gaat, daar een Grieksch vrijcorps opricht met de bedoeling Griekenland te bevrijden. De vrede te Tilsit, met het daarop

volgende verbond tusschen Napoleon en Alexander, deed dit plan opnieuw mislukken. Hij vlucht naar Rusland, waar hij in 1816 te Kiew stierf. Zijn zonen maakten zich naam in het Russische leger in den strijd tegen Frankrijk, zoo o.a. zijn oudste zoon Alexander, die brigade-generaal in het Russische leger werd. Later vinden wij zijn zoons terug in Griekenland en deel nemen aan den opstand van 1820.

Napoleon voerde oorlog met Pruisen en Rusland. De Pruisen waren bij Jena geslagen, waarop nu met de Russen moest afgerekend worden.

Thiers zegt: ‘Napoleon wilde in dit buitengewone tijdperk zijner regeering het Oosten doen dienen tot welslagen van zijn plannen in het Westen. Turkije was in een toestand van crisis, waarvan hij partij hoopte te trekken.’

Na Austerlitz was Sultan Selim Franschgezind geworden. Dat de Hospodar van Walachye, Ypsilanti, aan Engeland en Rusland verknocht was, behoeft na het boven medegedeelde wel geen betoog. Doch niet alleen was hij dit, maar daarbij ook vijandig tegen Turkije zelf. Selim besloot daarom Ypsilanti af te zetten. Rusland en Engeland waren hierover zoo verbolgen, dat zij niet slechts protesteerden, maar gewapenderhand tusschen beiden traden, om Ypsilanti te herstellen als Hospodar van Walachye. Rusland zond een leger van 60.000 man onder Generaal Michelson naar den Dniester, terwijl Engeland een vloot zond naar de Dardanellen om aan dien eisch kracht bij te zetten.

Napoleon had deze verwikkelingen aan zien komen en daarom een uiterst bekwaam man benoemd tot gezant te Constantinopel en wel de in Corsica geboren Generaal Sebastiani. Deze had de meest uitgebreide volmachten, o.a. ook, om het corps van Marmont uit Dalmatië naar Turkije over te brengen, zoodra de Sultan dit zou wenschen.

Naar aanleiding van die maatregelen van Napoleon roept Thiers uit: ‘Die algemeene oorlog sedert vijftien jaren tusschen Europa en de Fransche Revolutie opgewekt, zou zich derhalve uitbreiden van den Rijn tot aan den Weichsel, van Berlijn tot aan Constantinopel. In een worsteling op leven en dood gewikkeld, nam Napoleon maatregelen geëvenredigd naar de grootheid zijner plannen’.

Is het niet alsof men over den tegenwoordigen oorlog leest? Alleen strekt het oorlogstooneel zich nog veel verder uit dan de door Thiers genoemde grenzen en moet men voor Napoleon nu Wilhelm lezen.

Zoodra echter de Russische gezant Italinski den Sultan met oorlog bedreigde, gaf deze toe en benoemde opnieuw de vijanden van Turkije: Ypsilanti en Maruzzi tot Hospodars van Walachye en Moldavië. Rusland beweerde volgens het vredesverdrag van Kutschak Kainardschi recht te hebben mede te spreken over het bestuur der Donau-vorstendommen.

Napoleon zond onmiddellijk verscheidene genie- en artillerie-officieren naar Turkije, om de Turken behulpzaam te zijn in het verdedigen der Dardanellen en het reorganiseeren van hun leger en beloofde onmiddellijke steun zoowel van de zich nog te Cadix bevindende Fransche vloot als van de Fransche legercorpsen te Dalmatië. Sebastiani ging nog verder, wees op het onoverwinnelijke der Fransche legers en beloofde Turkije volkomen onafhankelijkheid van Rusland en buitendien nog de Krim. Terwijl de Sultan nog aarzelde met het oog op den slechten toestand van zijn leger, besloot én Engeland én Rusland krachtig op te treden ondanks het besluit der herbenoeming van Ypsilanti. De bedoeling was het veroveren van Moldavië en Walachye. In drie corpsen trokken de Russen over den Dniester en wel op Chocsim, Bender en Jassi. Hun plan was Boekarest te bezetten, waardoor zij ook steun van de oproerige Serviërs zouden krijgen.

De Engelschen zonden daarop den schout-bij-nacht Louis met drie schepen naar de Dardanellen, met het bevel geen vijandige daad te plegen, doch slechts die Engelsche families uit Constantinopel op te nemen, die daar niet wenschten te blijven. Daarna zou hij naar Tenedos stevenen, om te wachten op de daarheen gezonden twee divisies der Engelsche vloot. Die twee divisies waren het eskader van den admiraal Sidney Smith en dat van den admiraal Duckworth, die beiden ontboden waren resp. uit den Levant en van Gibraltar. De vereenigde Engelsche vloot werd gesteld onder bevel van Admiraal Duckworth, die weer zijn instructies zou ontvangen van Sir Arbuthnot, Engelsch gezant te Constantinopel.

De Sultan gaf Italinski zijn paspoorten, maar Sir Arbuthnot bleef, omdat de Engelschen voorloopig nog niet vijandig waren opgetreden.

Sir Arbuthnot maakte daarvan een nuttig gebruik door zeer dreigend op te treden. Hij eischte de verwijdering van Sebastiani en

het terugroepen van Italinski. Als gevolg daarvan moest Turkije dadelijk met Frankrijk breken, zich opnieuw met Rusland en Engeland verbinden en aan de Engelsche schepen de vrije vaart door de Dardanellen toe staan. Zoo de Porte die eischen niet inwilligde zou Sir Arbuthnot ook Constantinopel verlaten om naar Tenedos te gaan, vanwaar hij terug zou komen met de Engelsche vloot, die dan te Constantinopel met geweld zou verkrijgen wat hem nu goedschiks geweigerd werd.

Zonder de bekwame diplomaat Sebastiani, had Turkije zeker toegegeven. Men wist toch dat de Dardanellen niet in staat van verdediging waren, maar Sebastiani wees eerstens op de plannen van Rusland en Engeland, om Turkije zoo al niet geheel te vernietigen, dan toch minstens te verkleinen door het blijvend bezetten van Moldavië, Walachye en Egypte. Maar bovenal toonde hij aan dat een vloot voor Constantinopel schade kon aanrichten, maar zonder een sterk expeditiecorps toch de stad niet zou kunnen bezetten. De Russen waren nog ver weg en de door Napoleon aangekondigde hulptroepen zeer in de nabijheid.

Het gevolg was het afwijzen van de Britsche eischen, waarop Sir Arbuthnot 29 Januari 1807 zich inscheepte op den Endymion, om zich naar Tenedos te begeven. Veertien dagen lang had Arbuthnot gedreigd, ook al om den tijd af te wachien, dat in dezen tijd der zeilschepen de wind gunstig was voor een binnenzeilen der Dardanellen door de Engelsche vloot,

Nu het eenmaal zoo ver was trachtte Sebastiani den Sultan over te halen de Dardanellen te versterken door het opstellen van kustbatterijen op daarvoor geschikte plaatsen. Hij en zijn beide adjudanten Coigny en Lascours deden wat zij konden, maar ondervonden niet de minste medewerking van het Turksche bestuur. Het gevolg daarvan was dat toen de Engelsche vloot den 19 Februari door den gewenschten Zuidenwind naar de Dardanellen kon koersen er geen sprake kon zijn van een ernstige tegenweer. Zeemijnen waren toen noch volslagen onbekend.

De straat der Dardanellen doet aan een rivier denken door haar geringe breedte en de sterke strooming die er steeds is waar te nemen. De lengte is twaalf mijl, waarna men in de Zee van Marmora komt. Deze Zee is twintig mijl breed en dertig mijl lang. Daarna ziet men Constantinopel voor zich liggen. Voorbij Constantinopel komt men aan de slechts zeven mijl lange Bosporus, een zeer smalle zeestraat, die den ingang der Zwarte Zee vormt.

Een der Engelsche schepen, de Ajax, verbrandde voor men tot den aanval overging. Den dag volgende op die brand, voer de Engelsche vloot in kolonne door de Dardanellen. Daar de wind gunstig was en er niet aan tegenstand gedacht was, kwam de vloot spoedig en voorspoedig door het eerste gedeelte heen. Ook het nauwe gedeelte van Kaap Barbiers tot aan Sestos en Abydos werd geen tegenstand geboden, niettegenstaande door de nauwte van het vaarwater ook bij de toenmalig gebruikelijke artillerie het forceeren een moeilijk en gevaarlijk werk was. Zoo voer men dus na slechts zeer geringe verliezen geleden te hebben, bestaande in eenige gescheurde zeilen en een zestigtal manschappen buiten gevecht gesteld, verder tot men kwam aan Kaap Nagar bij den ingang van de Zee van Marmora. Hier ontmoette men een Turksche vlootdivisie bestaande uit een schip van 64 stukken, vier kleine fregatten en twee korvetten. Het gelukte Sir Sidney Smith met slechts zeer weinig moeite, deze door hun bemanning grootendeels verlaten schepen te nemen en te verbranden. Ook hierbij werd slechts een kleine dertig man verloren.

Eindelijk bereikte daarop de Engelsche vloot den 21 Februari Constantinopel. Trapman schreef betreffende den tegenwoordigen oorlog: ‘The fall of Constantinopel will be the greatest event achieved hitherto in this great war, for not only is the city of Constantinople the capital of the Turkish Empire, but it is also the head of the Greek Church (which is also the Russian Church). Once the Bosphorus and

Dardanelles are in the hand of the Allies, Turkey in Europe becomes an island, and any troops therein must sooner or later be starved into surrender, whilst the Turkish Fleet robbed of its haven of refuge, must either surrender or be sunk. The Dardanelles will once more be open to trade, and for the grain ships from Odessa, communication will be restored between Russia and her Allies of the West, and we shall be able to send her all the militairy stores she may require in exchange for her garnered stocks of wheat.'

Deze woorden, volkomen waar voor den tegenwoordigen oorlog, waren ook juist bij den aanval van Duckworth. In beide gevallen

was de tegenstander van Engeland niet in Constantinopel te slaan, maar toen slechts te Parijs, evenals nu in Berlijn, maar toch zou het effect van een bezetting van Constantinopel, toen als nu, van ontzettend groote beteekenis geweest zijn. Turkije mag op zichzelf niet veel beteekenen, maar als bondgenoot van *den* militairen staat is het een steun van beteekenis.

Een eigenaardig volk is het Engelsche zeker. Hun hoofdkaraktertrek is, dat zij steeds hun vijand te licht aan zien. Dat was het geval tegen Frankrijk evenals nu tegen Duitschland. Al hun plannen lijden aan zelfoverschatting, met het noodzakelijke gevolg, verliezen na verliezen. Slechte voorbereiding doen hunne expedities mislukken. Zoo was het met de expedities naar Noord-Holland, naar Zeeland, naar Portugal en Spanje en zoo ook met de Dardanellen-expeditie van Duckworth, zooals nu ook het geval was met de Dardanellen-Galipoli-aanval.

Daar lag nu de Britsche vloot voor Constantinopel, maar een expeditie-leger had men niet aan boord. Het eenige wat men doen kon was Constantinopel plat schieten, maar daarmede werd het oorlogsdoel, vernedering van Napoleon en een voordeelige vrede met Frankrijk, allerminst bereikt. Natuurlijk was een deel van de Turksche Regeering bevreesd geworden door de aanwezigheid van die dreigende vloot. Dergelijke menschen gaven den raad maar toe te geven aan de Engelsche eischen. Sebastiani, de man, die reeds bij Austerlitz getoond had geen vrees te kennen, wees er den Sultan Selim op hoe dwaas het was toe te geven aan een admiraal, die op zijn schepen niet één landingssoldaat aan boord had.

En de eischen waren zeer hard. Sir Arbuthnot vroeg niet minder dan onmiddellijke oorlogsverklaring aan Frankrijk, met verdrijving van de Fransche legatie, dat is van Sebastiani. Daarbij moest de geheele Turksche vloot zich overgeven en de Dardanellen- en Bosporus-forten door Engelsche en Russische troepen bezet worden.

Napoleon schreef Selim den volgenden brief, terwijl de Engelschen bij de Prinsen-eilanden het antwoord der Porte afwachtten: Edele Selim, toon U de afstammelingen van Mahomed waardig! Dit is het uur dat U moet vrij maken van drukkende verdragen. Ik ben in uwe nabijheid bezig met het herstel van Polen, dat uw vriend en bondgenoot is. Een mijner legers is gereed langs den Donau te trekken en de Russen aan te vallen in de flank, terwijl Gij dit in het front doet. Een mijner eskaders zal van Toulon vertrekken om uw hoofdstad en de Zwarte Zee te bewaken. Houdt dus moed, want nimmer zult Gij een dergelijke gelegenheid wedervinden om Uw Rijk te verheffen en Uwe nagedachtenis te vereeuwigen!'

Is het niet alsof men een brief van Wilhelm aan den tegenwoordigen Sultan leest. Alleen kan Wilhelm niet beloven dat zijn vloot komen zal, maar daarentegen zijn de Goeben en de Breslau reeds te Constantinopel.

Zoowel onder invloed van het schrijven van Napoleon, als onder de voortdurende raadgevingen van Sebastiani, riep Selim de Divan en de ulemas bijeen. Hij deelde de onaanneembare Britsche voorstellen mede, waarna met algemeene stemmen het advies van Selim werd aangenomen, om die te verwerpen. Doch met Turksche sluwheid zou men den raad van Sebastiani opvolgen, niet bruusk weigeren maar onderhandelen, tijd winnen om batterijen rondom Constantinopel op te werpen, om die stad tegen de vlootaanvallen te verdedigen. Sebastiani, die aan zag komen dat de Britsche vloot zou moeten teruggaan naar de Middellandsche Zee na een vruchtelooze beschieting van Constantinopel, liet ook batterijen aanleggen aan de Dardanellenoevers om de terugvarende vloot te bestoken.

De Turken zijn steeds meester geweest in het rekken der onderhandelingen en dat toonden zij ook nu. Zij beweerden eerst dat het tegen de waardigheid der Porte streed te onderhandelen onder het bereik der vijandelijke kanonnen. Duckworth liet

toen aan de Turken over, een plaats voor onderhandeling te noemen. Zij noemden daarop Kadikoï tegenover Constantinopel. Doch Duckworth vond het te gevaarlijk daar Engelsche officieren aan wal te zenden. Gedurende die onderhandelingen werd Constantinopel in staat van verdediging gesteld. Binnen een minimum van tijd had Sebastiani, geholpen door genie- en artillerie-officieren van het Fransche leger uit Dalmatië, een drie honderd kanonnen opgesteld om de Britsche vloot te beschieten.

Toen Duckworth dit bemerkte stelde hij opnieuw een ultimatum, waarin hij echter slechts de overgave der Turksche vloot eischte, en tevens onmiddellijke opgave vroeg van een geschikte plaats om te onderhandelen. Het antwoord luidde dat in Turkije geen enkele plaats ongevaarlijk was voor een Engel-

schen officier. Nadat op die wijze het ultimatum afgewezen was, stond Duckworth slechts open Constantinopel te bombardeeren. Duckworth begreep echter dat dit niets zou geven en dus een nuttelooze vernieling van een mooie stad zou zijn, zonder eenig nut voor Engeland. Daarom besloot hij dit niet te doen, maar met zijn vloot naar de Middellandsche Zee terug te keeren. Wel een hard besluit na een verblijf van elf dagen in de Zee van Marmora, maar er was niets aan te doen. De slechte voorbereiding der expeditie moest dit slechte resultaat ten gevolge hebben. Den 2 Maart naderde hij Constantinopel met zijn schepen tot op kanonschotafstand, maar toen de Turken, die zich slechts verdedigen wilden, niet de beschieting begonnen, voer hij terug naar den ingang der Dardanellen, waar hij het anker uitwierp, om den volgenden dag verder te varen.

De vreugde in Constantinopel was groot, even groot wel als nu na de ontruiming van Galipoli. In overschatting van haar macht besloot de Turksche Regeering de vluchtende Engelsche vloot te doen achtervolgen door de Turksche. Sebastiani zag het domme van deze vermetelheid in, waarschuwde er voor, maar zonder resultaat. Gelukkig voor de Turken achterhaalden zij de Engelsche vloot niet meer.

De wind was noord toen de Engelschen de Dardanellen inzeilden. Dientengevolge kwamen zij in slechts ander half uur tijds door het nauwe gedeelte van Kaap Nagara tot Kaap Barbiers. De kustbatterijen werden nu beter bediend en de schepen o.a. krachtig beschoten met zeer zware marmeren kogels. Wel gingen bij die terugtocht geen schepen verloren, maar bijna alle bekwamen ernstige averij. Buitendien was het verlies aan manschappen op die terugtocht meer dan 200. Zoodra de Britsche vloot uit de Dardanellen kwam ontmoette zij een Russisch eskader van zes schepen, onder admiraal Siniavin, die juist van Tenedos kwam. Deze wilde onmiddellijk opnieuw de Dardanellen binnenzeilen en een nieuwe aanval probeeren. Duckworth zag echter terecht in dat deze versterking niet in staat zou zijn het beoogde doel, inname van Constantinopel, te doen bereiken.

Natuurlijk was de vreugde ook in Frankrijk groot over het mislukken der onderneming. De Dardanellen waren geforceerd, maar zonder eenig ander resultaat dan een smadelijke terugtocht der Engelsche vloot. Ook in Engeland maakte deze nederlaag indruk. Maar het Engelsche volkskarakter is zoo dat men nooit voorgoed ter neer geslagen is. Iedere nieuwe tegenslag wekt het Engelsche volk op tot nieuwe inspanning. ‘For England the Zeppelin has been an excellent recruiting medium,’ dit is niet slechts waar met Zeppelin-aanvallen, maar met iedere nederlaag of ongeval die het Engelsche volk treft.

Het mislukken van den Engelschen aanval op Constantinopel was toen, evenals nu, slechts een episode uit den reuzenstrijd. En Engeland geeft niet op, al zouden tientallen van dergelijke episodes leelijke tegenvallers zijn. Engeland heeft steeds over al zijn vijanden gezegevierd: Spanje, de Republiek der Vereenigde Nederlanden, Lodewijk de Veertiende, Napoleon, Rusland, allen weten er van mede te spreken. Niet altijd ging het gemakkelijk. Tegen Napoleon moest Engeland vijf en twintig jaar strijden, en zoo zal het ook nu gaan. Hoe lang het ook duurt, onverschillig of de bondgenooten op het vaste land al of niet geslagen worden, Engeland vecht door nu het zwaard uit de schede is, tot het beoogde doel bereikt is. En die eigenaardigheid van het Engelsche volkskarakter kennende, is het een onbegrijpelijke politieke misslag, een fout van de eerste groote geweest Engeland in den oorlog te halen door het schenden der Belgische neutraliteit. Het daardoor openen van de Fransche Noordgrens weegt niet op tegen het optreden van Engeland in de rij van Duitschlands vijanden. Zoo Duitschland het verliest, dan verliest het den oorlog door Engeland en door Engeland alleen. Dat zien de Duitschers nu wel in, vandaar de groote haat tegen Engeland en de Engelschen, een haat, die voor de toekomst niets

goeds belooft, ook na den vrede. De economische maatregelen, die Engeland ook na het sluiten van den vrede tegen Duitschland nemen zal, zullen redenen te meer zijn waarom het eventueel verslagen Duitschland erop zal zinnen ‘de déchirer un jour à grands coups d'épée, l'humiliant traité de Paris’, dat dezen oorlog dan besluiten zal.

De dienstplicht is in Engeland niet ingevoerd slechts voor den duur van dezen oorlog, maar voorgoed. Daarvoor zullen de vredesverdragen wel zorgen!

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Vrijheid en Recht.

Wij leven vrij,
Wij leven blij
Op Neêrlands dierb'ren grond.

We hebben de waardeering van bovenstaand couplet kunnen beluisteren in een '*heldendicht*' van Maupie Staal in 't Variété 'Scala', waarvan enkele regels als een dreun in m'n hoofd bleven:

O, mijn Holland
O, mijn boter-, kaas- en scholland
Wordt ons land erin betrokken
Dan ga ik voor ze knokken.
'k Sla ze van de sokken,
Ze motten potverblomme
Niet aan Holland komme,
't Is m'n land, m'n vaderland!

Zoo iets. En veel meer beteekenisvol is nog de appréciatie van Nederlands spreekwoordelijk geworden vrijheidszin, waar deze zich uitte in het bekende woord van een internationalen voorman als Troelstra: 'De nationale gedachte overheerscht de nationale geschillen.' Dit gevleugelde woord, zoo vaak verkeerd beoordeeld, van zekere zijde gretig verdacht gemaakt, was toch feitelijk niet anders dan een practische waardeering van den vrijheidszin en het vrijheidssysteem dat ons land gunstig onderscheidt van z'n nabuurstaten. Tucht moge een goed ding zijn, het woord klinkt in Hollandsche ooren te ruw, te hard. Takt is meer wat wij, Hollanders, apprécieeren en noodig hebben.

Maar takt is dan ook een onmisbaar element in het waarachtig begrip van vrijheid en het is juist de kwaal, waaraan het chauvinistische anarchistenstelsel - evenals dat der S.D.P.-mannen - bezig is dood te bloeden, dat het aan de stijle theorie alle takt ten offer brengt en daardoor juist het tegenovergestelde effect verkrijgt van wat men bedoelt, zoodat inplaats van vrijheid onderling, de ondragelijkste tyrannie heerscht. Dat kon ook moeilijk anders. Partij-discipline is geen kwestie van tyrannie maar van onmisbare takt. Zet die uiting van takt buiten de deur en juist dan sluipt de tyrannie naar binnen. 't Hek is dan van den dam.

We logeerden niet lang geleden in een lief gezin, waar de kinderen uitnemend werden opgevoed en ook heel aardig met elkaar omgingen, maar waar toch een zwakker en minder vlug kind, zoodra het met de broertjes en zusjes alleen was, dikwijls heel onlief werd behandeld, van dezen een 'douw' en van genen een 'snauw' kreeg. Toch voelde dit kind wel, dat daar niet veel aan te doen was, want 'klikken' was iets leelijks, dat hadden de anderen hem wel ingeprent. Wie daarvan maar *verdacht* werd, werd eerst als aspirant-klikker onder surveillance gezet en, eenmaal op heeterdaad betrapt, voor den kring van broertjes en zusjes als 't ware zedelijk dood verklaard. Zoo voedden deze kinderen als 't ware *elkander* op, brachten elkaar het besef bij, dat het iets laags, iets onnatuurlijks is als een broertje of zusje den spion gaat spelen, om, als brave Hendrik, heel oudmanne-achtig met de groote menschen mee te doen, een soort 'openbaar ministerie' worden wil. Pa en ma waren heusch capabel genoeg voor de uitoefening van het gezag. Klikken durfde dit ten onder gehouden kind dus niet en als Miep door haar wildheid een glas gebroken of zus de jampot leeggesnoept had - 't waren heusch geen brave Hendrika's - dan beijverde Daantje zich al, wanneer 't door 'n toeval uitlekte, met klem en nadruk te

verzekeren, dat *hij* 't niet verklapt had, wat niet wegnam, dat hij ook dan meestal als ‘zondebokje’ in 't gedrang kwam.

Maar laat nu ‘pappa’ of ‘mammi’ eens binnenkomen en zie eens hoe juist dit verdrukte kind blij opziet. Want met ‘pappa’ of ‘mammi’ keert voor dat kind het *recht*, de *vrijheid* terug. Het voelt zich beschermd en vrij. Het weet, dat, nu pa of ma er zelf bij tegenwoordig is, zijn vrijheid en rechtsgelijkheid door de andere kinderen weer wordt erkend. En toch voelen die andere kinderen de tegenwoordigheid van pa of ma volstrekt niet als iets hinderlijks of tyrannieks. Integendeel werkt juist die tegenwoordigheid gunstig op hun gezindheid jegens hun zwakkere, kleinere broer, die zij volstrekt niet plagen uit geniepigheid, of valschheid, maar als gevolg van die in elken gezonden vorm van samenleving, bij kinderen nog ongetemperd werkende natuurwet, die *onwillekeurig* het zwakkere op den achtergrond dringt. Jammer is maar, dat de meeste menschen, die met zooveel takt de kunst verstaan hun kinderen ‘in vrijheid te dresseeren’ en alle éénvormigheid, als blijk van groote geestelijke armoede, daardoor weten te mijden, niet inzien, dat eenzelfde systeem even nuttig werkt voor hun personeel en ondergeschikten. Dan toch raken de meeste menschen de kluts kwijt, eischen zij dat

Mietje en Jansje, Jan en Kees allen precies hetzelfde cachet vertoonen.

‘Jan, och, 't is misschien 'n beste kerel’, zoo klaagt meneer, ‘maar, hij heeft van die eigenaardigheden.’ En zoo staat men voor z'n personeel geregeld klaar met een zeker willekeurig pasklaar gemaakt keurslijf, waarin elk der dienstboden gewrongen wordt. Het geheel natuurlijke feit dat ieder mensch een eigen, van den ander onderscheiden karakter heeft, wordt hierbij volkomen genegeerd. Men ziet dan ook vaak dat een jong, frischuitziend dienstmeisje, dat voor 't eerst ‘onder de menschen’ komt, na zes weken dienst een metamorphose heeft ondergaan, die U verbaast. Die algemeene trek van ontevredenheid of, juister, van onvoldaanheid, waarover men algemeen klagen hoort, is in den regel aan niets anders toe te schrijven dan aan die nivelleeringskoorts waaraan Mijnheer en Mevrouw lijden ten opzichte van hun personeel. Alles wat aan een dienstmeisje anders is, dan het type dat zij zich van ‘een ondergeschikte’ voorstellen, moet worden afgeslepen. Allerlei middelen worden dan daartoe gebezigd. Meneer, mevrouw, de oudere dochters - allen moeten dan aan 't ‘fatsoeneeren’ van het afwijkende type meewerken en het ongelukkige slachtoffer moet net zoo lang tusschen de spitsroeden van stekelige aanmerkingen en onhebbelijkheden doorloopen tot het den verlangden vorm heeft aangenomen en dan... beklaagt men zich over de ontevredenheid, die op 't gezicht aller dienstbaren te lezen ligt. Op deze wijze bederft men zelf zijn personeel, maakt het nurks en onbetrouwbaar, en dat met willekeurige miskenning van alle menschelijk recht.

Het is een zonderlinge manier om het dienstpersoneel eerbied voor uw eigendom in te boezemen, wanneer gij zelf u ieder oogenblik aan hun eigendommelijkheid vergrijpt.

Is zoo voor de onderlinge vrijheid en 't rechtsbesef een gezonde leiding van vader of moeder in 't gezin, van Mijneer of Mevrouw onder 't personeel, een onmisbare factor, even onmisbaar is een gezonde leiding ter handhaving van onderlinge vrijheid en recht in iederen denkbaren vorm van partij- of samenleving en wanneer de overgroote meerderheid van ons volk in de huidige internationale crisis zich minder geestelijk verwant voelt aan die naburen, die gewend zijn aan een streng stelsel van tucht, dan is dit geenszins, zooals onlangs in de ‘*Kölnische Zeitung*’ werd beweerd, omdat ons volk zoo ‘*decadent en bandeloos*’ is geworden maar, juist omgekeerd, omdat het gevoel van ons volk voor rechten en vrijheden nog zuiver werkt en niet is versmoord door dat *eigenaardig stelsel* van tucht, dat slechts bepaalde klassen treft en dat, terwijl het sommige kasten met allerlei *wettelijke* priviléges kunstmatig bevoorrecht en de meest volledige bandeloosheid waarborgt, tegenover de kleinen en zwakken, aan de willekeur der eersten overgeleverd, een zwaardrukkend tuchtstelsel handhaaft. Het euvel is daar, dat de overheid, inplaats van het zwakke te beschermen, meehelpt het te onderdrukken en ten onder te houden, in een mate, zooals alleen in Rusland te vinden is. Voor zulk een *hors d'oeuvre* nu past een Hollandsche maag.

Mag reeds in vredestijd dit Duitsche systeem een Hollander tegen de borst stuiten, op dit oogenblik komt het verschil in dit opzicht tusschen onze Oosterburen en de Ententelanden nog scherper uit.

Zoo mag in Duitschland op dit oogenblik niet eens meer publiek gesproken worden over ‘de volksvoeding’, hoewel voor de arbeidersklasse door de duurte der levensmiddelen de nood bitter nijpt. En als we daarmee vergelijken de vrijheid van beweging in ons eigen land en in andere oorlogvoerende landen, dan kan ons de preferentie van de meerderheid van ons volk voor de Ententemachten moeilijk verbazen. Engeland vooral onderscheidt zich van andere landen in dit opzicht dat het de inwendige aangelegenheden, zelfs waar deze voor den tegenstander een

dankbaar materiaal van misbruik kunnen opleveren, publiek behandelt en al is het hierdoor niet in staat zichzelf met een aureool van heiligheid te omgeven, door zichzelf aldus volledig te stellen onder de contrôle der openbare meening, levert het den besten waarborg voor de eerlijkheid van bedoelen en voor den vrijheidzin van het volk.

Nu moet men ons recht verstaan. Dit geldt vooral voor onze hooggeachte hoofdredactrice. We beweren geenszins dat al wat de Entente doet te verdedigen is. We weten zelfs zeer wel dat een Duitscher op zichzelf niets wreeder is dan een Engelschman. Ook dat Engeland in wreedheid Duitschland niets toegeeft weerspreken we niet. Integendeel. De Boerenkrijg en alle vroegere Engelsche oorlogen leeren dat er geen meer cynisch en wreedaardig volk bestaat dan de Engelschen.

Engeland, op het oorlogspad, vertrapt alles wat voor den voet komt. Maar we spreken

over *vrijheid* en dan kan niet ontkend dat Engeland, hoe cynisch en wreed voor alles wat zijn annexatieplannen in den weg staat - heeft het eenmaal overwonnen, geen stelsel van dwang en onderdrukking invoert, maar door zijn vrijheidslievend systeem, Let onderworpen gewest voor zich weet te winnen en aan zich te binden met gansch andere banden dan die der tyrannie en 't is dan ook wel opmerkelijk hoe bereidwillig van allen kant der Engelsche kolonies de hulp toestroomde en alles te wapen liep om het moederland te verdedigen en dit met een geestdrift die te denken geeft. En dit is het o.i. wat de voorkeur van ons volk bepaalt.

H. VISSER.

De beteekenis der Chr. Zending.

Juist in onze dagen, nu een wereldoorlog de volkeren dooreenwerpt, is de Chr. zending van zoo hooge beteekenis. En dan bedoel ik dit nu niet direct van de gewone zending, van wat wij daaronder gewoonlijk verstaan. 't Blijkt toch in onze Oost hoe de zending langs den weg van zendingsonderwijs en Evangelie-verkondiging slechts langzaam vooruitkomt, te meer waar de velden, hoewel wit om te oogsten, in vergelijking met 't aantal menschen weinige arbeiders vinden. Ik wensch nochtans aan den arbeid der zending, zooals die reilt en zeilt, geenszins te kort te doen. Doch ik zal mij niet laten weerhouden dit alles wat ruimer te overzien. Evenals men in den oorlog per luchtschip er op uitgaat om de vijandelijke stellingen vanuit de hoogte te overzien, zoo moeten wij meer een beter overzicht krijgen vanuit de hoogte op de het Christendom vijandige machten. Dan zullen wij zien, hoe God middellijk werkt, langs wegen soms, waarvan wij niet vermoedden dat ze tot dergelijk doel leidden.

In onze omgeving zien we herhaaldelijk hoe de grond eerst moet worden omgeploegd, daarna wordt het zaad in de vore geworpen, opdat het vrucht dragen kan. En het is wel zeker, dat de heiden den Christen-zendeling meestal niet dadelijk begrijpt, wijl zijn voorstellingen en zijn bewustzijn anders zijn. Niet in het wezen natuurlijk. Want allen zijn mensch. De heiden leert van het Christendom niet immer de lichtzijde kennen. Zij, die daar arbeiden, zijn niet altijd Christenen, ja leiden niet zelden een leven aan allen godsdienst vreemd. De verhoudingen zijn de laatste tientallen jaren in dien zin gewijzigd, dat het verkeer tusschen de volkeren is toegenomen, de kennis van vreemde volken en gewoonten is sterk toegenomen, tal van studieboeken zijn daarover verschenen. Ten onzent schreef de hoogleeraar Visscher te Utrecht in het Duitsch een boek met tal van gegevens over de natuurvolken. Degenen, die aan zending doen in de Chr. landen, beperken zich dan ook niet tot het houden van lezingen over de bekeering van enkele heidenen, ofschoon dat de hoofdzaak blijft. Christus zeide toch tot zijne jongeren: ‘Gaat dan heen, onderwijst alle de volken, ze doopende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes.’ Veeleer worden de verschillende godsdiensten bestudeerd, men leert die volken beter verstaan en begrijpen. Dan is het ook gemakkelijker hun het Evangelie te brengen. Zoo is eens en m.i. terecht opgemerkt: In onze dagen heeft de Chr. kerk niet 't meeste te duchten van andere kerken, doch veeleer van die machten, ja godsdiensten, die lijnrecht tegen de Chr. leer ingaan.

In onze Christenlanden dreigt reeds jaren het gevaar van 't socialisme, waarop we hier niet te diep zullen ingaan. Alleen zij vermeld de anti-Christelijke en gevaarlijke strekking van de leer van 't socialisme, dat allen godsdienst vijandig is. Men heeft de zoogenaamde theosophie, die een soort vernieuwd modernisme is, omdat het den mensch wil leeren door eigen kracht en werk op te klimmen en zoo als 't ware zelf God te worden.

Van de heidensche godsdiensten, om nu even buiten den kring van den Chr. godsdienst te gaan, is wel de Mohammedaansche 't sterkst aan invloed onderhevig. Veel erin stemt nog overeen met wat onze Bijbel leert. Dat God de Almachtige en de Eeuwige is, die het goede beloont en 't kwade straft, leert ook de Koran, terwijl het ‘Allah is groot’ ook door ieder Christen kan worden beaamd, al zullen wij het ‘en Mohammed is zijn profeet’ niet in dien zin als de Mohammedaan aanvaarden.

Het Boeddhisme is niet overal 't zelfde. In Engelsch-Indië, dat wel de bakermat ervan zal zijn, is het anders dan in Japan, waar trouwens Confucius meer invloed heeft.

Het wezen van 't Boeddhisme is een eigenaardige haat tegen 't leven. 't Leven, dat door ons als zoet wordt beschouwd, is den Boeddhist enkel lijden en hij heeft den hoogsten trap van de ladder, die naar 't volmaakte leidt, bereikt, als hij niets anders

wenscht dan goed-dood te zijn. Dan eerst bereikt hij 't Nirwana, wat door sommigen als 't niets wordt beschouwd, door anderen als een opgaan van de persoonlijkheid in 't heelal.

Van den godsdienst der Brahmanen, waarin groote zélfbeheersching een voorname rol schijnt te spelen, gelijk 't doen en laten der Fakirs wel aanduidt, zullen we hier niet veel reppen, evenmin als van den godsdienst der Chineezen.

Slechts aanstippen deden we een en ander van de valsche godsdiensten. Voorouders-vereering, doodenoffers, d.w.z. offers aan de dooden in den vorm van spijzen en geschenken, vormen er een belangrijk gedeelte van. 't Achtgeven op vogelgeschrei en 't hechten aan allerlei invloeden van klimaat en bodem zijn er sterk mee verbonden. Bij de laagststaande volken en stammen is toovenarij schering en inslag. Wanneer we nu in dit alles maar willen zien een zoeken en tasten naar den levenden God, al is 't dan onder gebrekkige vormen, dan zijn we al aardig op weg om een aanknoopingspunt te vinden.

Paulus deed dat ook, toen hij te Athene op den Areopagusheuvel 't Grieksche volk toesprak. ‘Gaande door uwe stad,’ zeide hij, ‘trof ik een altaar aan, waarop stond: Aan den onbekenden God’ en nog sterker toen hij wees op wat een hunner dichters had geschreven: ‘In Hem leven we, bewegen we ons en zijn we.’

Al blijft dus de prediking van het Evangelie de hoofdzaak, er zijn nu zooveel andere manieren, waardoor de volken kennis maken met de Chr. leer. In dezen oorlog staan in Frankrijk tal van troepen uit de Engelsche koloniën en al zal nu de Fransche bodem in onze dagen niet direct de meest geschikte bodem zijn om Christenen van hen te maken, toch zullen zij met 't Christelijk geloof kennis maken.

Beschamend is voor ons Westersche volken geweest, wat voorname Chineezen gezegd hebben over den wereldoorlog. Zij wezen er op hoe de Chr. volken van het Oude Europa elkaar, in plaats van in vrede met elkaar te leven, verdelgden. Daarom ook, 't is meer gezegd, doorleeft de zending een crisis. Op allerlei wijze is in de heidensche landen het rustig voortarbeiden belemmerd geworden, waarbij dan nog komt het verspelen van den invloed door wat de heidenen in Europa zien gebeuren.

Desondanks volvoert God met dit alles zijn raad.

Ook met den wereldoorlog.

Ik voor mij zie toch ook in de overwinning van Duitschland's wapenen een verbreiding van wat dat volk in den loop der eeuwen heeft bereikt, waarin het op velerlei gebied een vooraanstaande kracht is geworden.

Wie zal ons zeggen, wat 't gevolg van de overwinning der Duitsche wapenen zal zijn in 't Oosten, in Turkije, op den Balkan, niet 't minst in Klein-Azië, Perzië en Engelsch-Indië.

Als een staaltje van de wijze van doen der Duitschers vermeld ik u, dat volgens een onzer groote bladen een Hollandsche zoogenaamde padvinder, een jongmensch van ongeveer 14 jaar, bij 't Duitsche leger verzeild was geraakt en daarbij bleef, ja naar 't Oostelijk front werd gezonden. Daar ver nam een Duitsch kapitein, dat hij nog niet gedoopt was en toen zeide deze: ‘Maar jongen, dat gaat toch zoo niet, stel, dat je in den oorlog een ongeluk krijgt en je bent dan niet gedoopt, dat gaat toch niet.’ 't Gevolg was, dat onze vrind onder plechtig ceremonieel, nadat hij van huis de goedkeuring daartoe had ontvangen, gedoopt werd door een predikant in allen ernst, terwijl enkele officieren plechtig als peetvaders een gelofte aflegden. Na afloop was er een eeremaaltijd, waarbij hij een paar glazen goeden wijn kreeg, niet meer, anders werd hij dronken, werd gezegd. Zoo'n staaltje teekent de Duitschers.

Natuurlijk heeft de een meer sympathie voor de Engelschen, de ander voor de Duitschers, maar niemand kan miskennen, dat God dit volk geweldige talenten heeft toebedeeld, die het heeft gebruikt, ja waarmee het heeft gewoekerd, zoodat het

Duitsche volk op wetenschappelijk gebied en op 't terrein van handel, landbouw, nijverheid, ja van wat niet al, staat aan de spits der beschaving.

Daarmee heeft een doortocht door België, hetgeen onrecht was, direct niet te maken. Engeland doet met Griekenland veel erger. Wanneer België eenvoudig had geprotesteerd, ware de oorlog reeds lang tot een einde gebracht. Doch er is bij dezen wereldkrijg veel meer aan de orde dan een verschil van meening over 't doortrekken van onzijdig gebied. Zou het niet dit zijn, dat de Europeesche volken moeten leeren elkaar te verstaan en te verdragen? Een onzer professoren, prof. Struycken, lid van den Raad van State, heeft onlangs gezegd, dat de nationaliteit als zoo-

danig voor een volk niet het hoogste moet zijn, maar veeleer in een ordelijke verhouding tot andere volken heil moet worden gezocht en al maken we ons van dit idee voorhands geen groote illusies, toch ligt op dat gebied een heel veld van studie braak. De diplomatie moet niet enkel op machtsuitbreiding bedacht zijn; veel meer komt voor 't oogenblik dit aan de orde, dat Duitschland op 't gebied van wereldheerschappij een geweldige macht zal worden en waar dit volk zich zijn godsdienst niet schaamt, zal er ongetwijfeld een vèr dragenden invloed ook in de heidenwereld van uitgaan.

Gelijk ik boven zeide, is de manier, waarop de heidensche volken met het christendom in aanraking komen, sterk gewijzigd. Niet alleen de zendelingen brengen het Evangelie. Door den handel, het verkeer en niet 't minst door den wereldoorlog wordt alles als bij een grootsch weefsel dooreengeworpen en alleen aan de goddelijke zijde zijn de omtrekken, de schetsen der schilderingen te zien. Daarom ook is het doel der Zending meer algemeen geworden. Niet tot het met een boekje in een hoekje behoeft ze zich ook in de Christenlanden meer te beperken. In haar wordt gezien eene geweldige macht, die meer nog dan kanon en geweer aangewezen is om den heiden te winnen.

De zending is ongetwijfeld in onze dagen wat haar gezag bij de machten der wereld betreft vooruitgegaan. Men ziet niet meer laag op haar neer. Meer en meer wordt beseft, dat juist door haar te veel veronachtzamen de heidensche volken dikwijls nog zoo ver van ons afstaan. En al beamen wij een verwijt van velen, dat ook de inwendige zending nog niet genoeg tot haar recht komt, toch gewagen we met dankbaarheid van de toenemende belangstelling voor de Zending onder de heidenen en onder volken, die den waren godsdienst nog niet bezitten.

Moge spoedig aanbreken die tijd dat de leeuw en 't lam te zamen - zullen weiden, dat de zwaarden omgeslagen zullen worden tot sikkels en er geen kwaad meer zal geschieden op den ganschen berg Zijner heiligheid. Dit zij zoo.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Infernum.
(Hanns Wille im Felde).

Ein wuchtiger Schlag stiess Gotrop aus dem schweren mühsamen Schlaf, der fast Betäubung war. Das Bewusstsein fühlte sich eigentlich sanft und angenehm emporgehoben, um dann den pressenden Druck eines tief-tiefen Falles und den rasenden Schmerz eines jähen Aufpralls zu spüren. Da wusste Gotrop, dass er wach war, lebte, ohne dass er sich regte oder sich zu regen vermochte. Fieberangst jedoch peitschte den Instinkt zu hastigem Handeln. So zogen sich Arme und Hände unendlich mühselig aus dem Schutt und befreiten den Kopf und Hals von der Last der Kalksteine und von dem Staub. Jede Bewegung schmerzte, doch war nichts von der prasselnden Steinlast zerschlagen, wenn auch Quetschung neben Quetschung sass. Der freigewordene Blick der vom beissenden Kalkstaub schmerzenden Augen fiel auf die von mächtigen Spalten und tiefen Löchern zerwuchtete Decke des Stollens, in den nun einige blasse Lichtschleier hineinhingen. Es müsste schon Morgen sein. Das war der erste von Unterbewusstsein befreite Gedanke Gotrops. An seine Verschüttung dachte er nicht - aus Stumpfheit der Nerven, aus Gleichgültigkeit, aus Notwehr des Lebenstiebes, der das Zerstörende, Vergiftende jeder Gedankengänge über die Gefahr in der Gefahr, aller dieser seltenen Betrachtungen auf der Grenze von Sein und Nichtsein, die aus innerer und äusserer Kraftlosigkeit mit Verzweiflung und Lebenaufgaben enden, in hundert Todesnöten erfahren hatte. Vielleicht konnten auch in Gotrops Denken nur äussere

Vorgänge eindringen, während alles Retrospektive und aus dem Innern - quellende verschüttet und versiegt war. Instinkt und ein letzter Rest von Lebensbesinnung und Wollen war nun einziges und alles.

Mit wehen Gliedern und lahmen Kräften richtete sich der Infanterieoffizier auf, dass die Steine vom zerrissenen Mantel rollten und feiner Staub nachrieselte. Es dauerte lange bis er den Oberkörper von dem Geröll, das wie eine Halde bis zur Stollenwand hinanstieg und auch ungefähr einen Trichter bildend den Stollengang nach einer Seite hin sperrte, freigemacht hatte und nun gebückt, mit einem Zittern in den zerschundenen Knieen, mit einem peinigenden Stechen im Rücken bei jedem Atemzuge in diesem Chaos

stand, das verworrene Trümmer des Kalkgesteins, fahles Licht, Kälte und feuchte abgestandene, etwas säuerliche Luft war. Dieser Mann, der noch halb im Schotter stehend mit zitternder Hand in einer gleichförmigen schmerzlichen Bewegung über die verstaubten Haare des Hinterkopfes tastete, hatte etwas Entmenschtes. Die Haare waren weiss vom Kalk, noch weisser die Stirn, die aus der bräunlichen auch ein wenig grauen Epidermis des Gesichtes sich sehr abhob, wie die weissen äusseren Augenwinkel unter dem Stirnknochen, die beschattend die Augenhöhlen noch dunkler erscheinen liessen. Trotz des grauen Staubüberzuges, der jede Falte verwischte, war so das Gesicht durch die Gegensätze der Schattierungen wie zerrissen und leblos. Ganz starr blieb die Miene, als Gotrop sich mehr aufzurichten versuchte; ein Staunen zeigte sich in der Unruhe der entzündeten Augen, dass der Kopf sich ohne auzustossen höher recken konnte, dass diese Helle in seine ewig gewöhnte Finsternis drang. Das Licht schien ihm Sinn für Sinn zu wecken, und unvermittelt, aber auch ganz unbeachtet nahm das Gehör den etwas abgedämpften Lärm auf, der von oben drang. Es war der Höllenlärm des furchtbarsten Artilleriefeuers, das dieser Krieg gebracht hatte. Es war ein ununterbrochenes Rollen, Pfeifen, Zischen, Rattern, Dröhnen. Die Erde zitterte, dass in zerwühlten Gestein Staubrinnsale flossen. Gotrop regte dies Getöse nicht zu einem Gedanken an. Das Gehör nahm wohl jede Schwingung und jedes Schüttern der Luft auf, aber tatsächlich war die Auslösung einer Gehirnfunktion nicht mehr vorhanden. Wäre eine Verstärkung des Fortissimo noch möglich gewesen, sie wäre ohne Einfluss auf Gotrops Nerven geblieben, hätte sein Trommelfell sprengen können während eine scharf eintretende Ruhe ihn hätte zusammenbrechen lassen. Nach dem Erwachen aus dem unterschiedslosen Zustand des Schlafes und der Betäubung war eine kleine gepresste Einfachheit in Gotrops Seele eine klare Höhe, auf ihr ein dunkles undurchdringliches Wasser, aus dem er mit einer Willkür, die zugleich Instinkt war, Gedanken auf Gedanken schöpfte. Es war wirklich ein geschautes, gefühltes Bild - einer jener Seelenzustände, die zum Transzendentalen gehören und dem abgezehrten, skelettgewordenen Geist so greifbar sind. In einem seltsamen Denkmechanismus nahm sich Gotrop seine Gedanken, die volkommen zusammenhanglos mit früherem Sein und Erleben waren. Er hätte nicht sagen können, dass dies schon der dritte Morgen der unausgesetzten wahnsinnigen Kanonade war, die langsam sein Leben frass, ohne dass sein Körper von Explosionen zerschleudert, von den schwirrenden Splittern zerfetzt wurde. Ein paar Begriffe hatten sich seinem Empfinden eingehämmert, das sein Tun und Sein zentral leitete und ganz umschloss. - Er wusste, dass er ein Führer war gegen einen ihn allmählich vernichtenden Feind, den vor den Fäusten zu haben sich sein Sehnen verzehrt hatte. Er wusste, dass ihm Kämpfer gehorchten, Menschen, die er nicht Soldaten nannte. Dem Feind gab er nur den Namen Vernichter. Um einige unendlich innige Gedanken - Wert und Schmuck und Erinnerung der Seele wusste er, doch er hielt sie nicht für notwendig, wohl aber fürchtete er ihre Einwirkung und Herrschaft und liess sie nicht an sich herankommen, da sie seinen Zusammenbruch bedeutet hätten. Sonst war ihm früheres Sein versunken und er blieb selbst nicht hinter der Grenze von Gegenwart und Zukunft zurück. Hingegen war ihm die engste Umwelt derart unvergessen, dass es sein Denken schmerzte. So hütete er sich auch vor den Namen Schützengraben, Visier. Den Rest der Kraft wollte er für ihren Gebrauch bewahren.

Und Gotrops stärkster Gedanke war seine Gefolgschaft, seine Leute. - Er vermochte durch den von einem nahen Treffer stark verengten Stolleneingang hindurchzukriechen und fand sich dann wieder in einem Erdloch, das früher ein Stück Graben gewesen und nun an sehr vielen Stellen verschüttet oder zum

Geschosstrichter geworden war. Ueber und neben ihm war Sausen und Krachen. Er versuchte in einem unbewussten Sichwundern über die Fortdauer des feindlichen Feuers die Zeit des furchtbaren Erlebens zu berechnen, ohne es zu können. Von dem bösen Summen der Sprengstücke merkte er nichts mehr und kroch doch über die Rückenwehr aufs freie Feld und dann ganz flach sich anpressend unter unsäglicher Mühe weiter, während Pulver und Schwefeldampf um ihn wallte und fast ununterbrochen ein Regen von Staub und kleinem Geröll schräg niederfiel auf die zitternde Erde, die durch einen ganz feinen Rieselregen feucht und glitschig geworden war. Auch war es neblig. Es schien noch früh am Morgen zu sein. Gotrop kroch parallel dem Graben weiter, kam durch die

Umgehung tiefer geschwärzter Trichter aus der Richtung und musste wieder den Wall der Rückenwehr suchen, der ihn etwas vor den vor dem Graben detonierenden Granaten schützte. Verschiedene Splitter ritzten ihn, sein Rock war schon am Tage vorher zerfetzt. An der nächsten Schulterwehr traf er nach mühevollem Kriechen auf ein noch gut erhaltenes Grabenstück, in dem sogar dichtgedrängt die Manschaften standen, so dicht, dass sie auf die Toten und Verwundeten traten, von denen sie einige hinter den Graben legten. Aus eingestürzten Stollen und verschütteten Grabenstücken schienen sich hier die Ueberlebenden geflüchtet zu haben. Brennend vor Gier den endlos und feige sie quälenden Feind vorm Bajonett zu haben. Stier und stumpf die einen, das Gewehr umkrampft, geduckt, imaginären Schutz suchend, andere in immerwährenden suchenden Bewegungen und einem qualvollen Sichbergenwollen bei jedem Heulen, Zischen, Krachen. Wieder anders um Verwundete beschäftigt wie mechanisch. Ganz wenige ein Blatt vor sich, auf das sich die Hand krampft, irgend etwas schreibend - in sinnloses Wimmern und Flüstern verfallend oder starr, wie tot Einer schrieb: '- siebzig Stunden sind wir nun in der Hölle -'.

Als Gotrop die dunkle Masse der Leute sah, brannte es wie Freude in ihm, er bekam Kraft. Er dachte sogar 'Wie ein gejagtes Tier kriechst du hier.' Die Leute, ohne sich über sein schreckhaftes Aussehen zu erstaunen, zogen ihren Offizier zwischen sich. Indem schlug eine hohe Lohe hoch, wie er das erste Menschenantlitz sah, und er schlang die Arm um den ersten der Leute mit zerbrochener Stimme einen Namen rufend. Dann kam das enttäuschende Erkennen und ein neues Versinken, ein neues Kraftlos werden. Ob die Leute nun den inneren Vorgang ahnten oder in dem Ausruf des Namens eine Aufforderung wähnten - einige machten sich auf, den Kompagnieführer zu suchen. Sie krochen den Weg den Gotrop gekommen war. Der schloss sich ihnen an. Den peinlichen weg zurück. Mit müden Bewegungen begannen sie im verschütteten Unterstand zu scharren. Viele hatten seit über dreissig Stunden nichts mehr gegessen und geschlafen! Ihre Betäubungen waren Schlaf. Sie waren auch zu schwach geworden, dem Gefühl des Hungers Kraft zu verleihen. Wie ein Würgen sass ihnen die Nutzlosigkeit in der Kehle. Diese Menschen hatten nur noch ganz wenige Ziele. Jetzt scharrten sie ihren Kompagnieführer heraus. Sie stiessen auf Tuch und weiche Masse und zerrten dann. Gotrop grub selbst den Kopf aus und machte mit unendlich liebevollen Bewegungen das Gesicht des Toten frei. Des Freundes Augen waren tot und wie nach innen gekehrt, die Lippen weiss Kalk dazwischen. Der Andere sah bald über den Toten weg, dessen Kopf er noch steif in den Händen hielt. Die Leute nahmen einige Sachen aus dem Rock und schaufelten wieder Kalksteine darüber.

Gotrop schrieb mit einer jähen auffahrenden Entschlossenheit, hart das Haupt des Freundes fallen lassend in sein Merkbuch unter qualvollen Schmerzen seiner Augen, mit zittrigen Buchstaben, hastig: '..... Joachim ist tot. Nun ist auch das letzte meiner Seele gestorben. Liebe und Dankbarkeit ist das Gedenken an mein Leben. Ich kann und darf nicht weiter ausdenken. Diese beiden Gefühle müssen alles Schöne, Gute, Innige umfassen. Mein Sterben ist lang. Ob es das härteste ist, weiss ich nicht; es ist so, dass ich fromm bin, glaubig zur Zukunft. Es ist schade - ich habe keine Worte mehr für den Reichtum, den ich ausgebaut sehe - gerade nicht das rechte Wort jetzt. Wir waren lange Stunden nur Tier. Als Mensch werde ich sterben. An Deutschland kan ich nicht denken. Heimat. Mein Sterben ist lang. Wir alle müssen sterben. Dann wird noch einmal meine Flamme sprühen. Jeder wird dann siegen. Für Deutschland. Heimat. Mein Sterben ist - - - -'

Diese Worte lasen wir hinter anderen Tagebuchaufzeichnungen in einem Merkbuch, das wir unter Ringen mit abgeschnittenen Fingern, Uhren, Brieftaschen, Schmuck und Tand in den Taschen blaujackiger Turkos fanden, die wir an die Mauer stellten.

Dit is het uitputtingsziektebeeld, waarover met een kort woord gesproken werd in de Haagsche Post van 15 Januari. Vergeten wij niet, dat bij die Erschöpfung bij Kriegsteilnehmern, ook de plotselinge toename van luchtdruk bij het ontploffen van granaten een grooten rol speelt. Sterven zulke menschen niet (indien wel meestal aan gebarsten longen, als ten minste de verhoogde luchtdruk hen doodt,) dan zijn ze toch voor hun verder leven ‘dauernd untauglich’ geworden en niet alleen voor den militairen dienst.

‘Wir waren lange Stunden nur Tier’! Zoo

wordt men, als men voor zijn vaderland vecht! En niet eens gaat de vergelijking op. Een ‘dier’ toch staat te hoog om ooit te handelen, zooals de IJzeren-Kruizen-en-Oorlogsmedailles-verdienende!! menschen!

Frederik de Groote schreef in 1739 aan Voltaire over het schrikkelijke van den oorlog.

> Monarques malheureux, ce sont vos mains fatales
> Qui nourrissent les feux de ces embrasements;
> La Haine, l'Intérêt, déités infernales,
> Précipitent vos pas dans ces égaremens.
> Accablés sous le poids de nombreuses provinces,
> Vous en voulez encore ravir à d'autres princes!
> Payez de votre sang les frais de votre orgeuil;
> Laissez le fils tranquille et le père à ses filles:
> Qu'ainsi que les succès, les malheurs et le deuil
> Ne touchent de l'Etat que vos seules familles.

Wij weten hoe Frederik zichzelf allerminst aan die mooie woorden hield; maar het vreemde verschijnsel doet zich voor dat een geheel volk zich door den oorlogsroes laat medeslepen, het lage, beestachtige van den oorlog niet meer inziet en werkelijk meent dat al de laagheden, gepleegd in naam der vaderlandsliefde, edele daden zijn. Bestaan blijft slechts het inzicht, dat dezelfde laagheden voor het vijandelijke vaderland bedreven, niets edels in zich hebben.

Hoe anders te verklaren dat de Duitscher, bovengenoemde literaire mededeelingen van een infanterie-officier ons gevende vertelt, dat deze ‘Tagebuchaufzeichnungen gevonden zijn in den Taschen blaujackiger Turkos in het gezelschap van Ringen mit abgeschnittenen Fingern.

Die afgesneden vingers werden zoo iets vreeselijks geacht, dat de Turkos ‘an die Mauer gestellt’ werden.

Ja, het is niet mooi van die Turkos vingers af te snijden, omdat de ringen anders niet te krijgen waren. Maar wat beteekenen zulke kleinigheden, enkele lijkenvingers van zwaargewonden tegenover het optreden der duikbooten tegen koopvaardijschepen, als de Lusitania en de Zeppelin-raids tegen open steden?

Diezelfde Duitscher, die het natuurlijk vindt, dat de Turkos onmiddellijk gefusileerd werden, verdedigde het goede recht van het torpedeeren der Lusitania; meende dat het bombardeeren van Parijs en Londen uit Zeppelins een kranige daad was.

De medegedeelde Tagebuchaufzeichnungen zijn waard gelezen te worden en de titel ‘Infernum’ is buitengewoon goed gekozen, maar waar ze gevonden werden kan ons onverschillig zijn. Die mededeeling, waar en hoe ze gevonden werden, is echter waard gememoreerd te worden, als bewijs hoe niet slechts lichamelijke, maar ook moreele ‘Erschöpfung bei Kriegsteilnehmern’ vrij algemeen voorkomt.

Wel eigenaardig is het, dat, zooals in de Haagsche Post werd medegedeeld, deze Erschöpfung niet voorkomt bij de hooge officieren, wier zijn aan het front slechts beteekent, dat zij er niet zijn, maar die in de verte met kijkers de oorlogsdaden volgen.

De moreele Erschöpfung, daarop kan men aan, komt bij die officieren net zoo goed, wellicht zelfs nog in sterker mate, voor, dan bij de soldaten en officieren aan het eigenlijke front. Ja, men zegt niet te veel met de bewering dat de oorlogvoerende volken in hun geheel, met slechts onbeteekenende uitzonderingen, daaraan lijden.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Vrouwenkiesrecht
door C. Arntzenius.

Wat heeft de vrouwenbeweging in dezen oorlogstijd veel gedaan! Overal congressen, overal vergaderingen, aan verschillende hoven haar opwachting gemaakt, allerlei ministers, gezanten, enz. opgezocht, alles om den oorlog te doen eindigen, (zoo heet het tenminste), maar onderwijl.... heftig propaganda gemaakt voor vrouwenkiesrecht.

Dit laatste is 't juist, wat mij tegen de borst stuit. Dat de vrouwen van alles in 't werk stellen, om dezen moorddadigen strijd te doen eindigen, is heel natuurlijk, want hun geluk gaat ten onder. Hun man aan den strijd, hun kinderen dito dito, maar denkt gij dan niet, gij vrouwen, dat de mannen ook liever aan den huiselijken haard zitten? Denkt gij dan niet dat de mannen evenzeer dien verwenschten oorlog haten en dat het volk óók voor den vrede is? 't Zijn alleen de diplomaten, 't is hun werk....

Dat gij allen dus tegen den oorlog zijt, is heel natuurlijk, iedereen verlangt dat, maar dat vrouwenkiesrecht!! Terecht, dat de Fransche vrouwen indertijd er niet van gediend waren; ze hadden wel wat anders te doen, dan strijden voor vrouwenkiesrecht! De nood lenigen, de gewonden soldaten helpen, alles doen, wat hun lijden zachter maakt, ja, dàt is hun werk; dat was goed gevoeld van de Fransche vrouw.

Maar onder 't *mom* van moeite doen tot beëindiging van den oorlog, strijden voor vrouwenkiesrecht!

Begrijpt gij niet, gij vrouwenkiesrecht-voorstandsters, dat onze Regeering in dezen tijd van oorlog een ontzettend moeilijke taak heeft en dan waarachtig geen tijd heeft, om over uwe zaak te denken?

Het is een hard werken en zwoegen om economisch zooveel mogelijk alles tot een goed eind te krijgen, om niet bedrogen uit te komen, om de lasten zooveel mogelijk te verdeelen, dat het volk niet al te erg onder den druk komt van de ongewone omstandigheden voor ons, en nu wilt ge, dat er nog bovendien gedélibéreerd wordt over zoo'n moeilijke quaestie als de uwe, waar daarbij zóóveel verschil van meening ook te pas komt?

En heusch, denkt ge werkelijk, dat de maatschappij, zooveel beter zal worden, als gij kunt stemmen?

Gesteld, dat de mannen, zooals gij dikwijls beweert, niet *die* zaken zullen behandelen, die gij zoudt willen, denkt ge dan toch niet, dat over 't algemeen de toestanden net zoo goed door de mannen klaar worden ingezien en zij evenzeer de fouten in de wetgeving zullen verbeteren?

Denkt gij niet, dat wat door de mannen wordt behandeld, veel bedaarder en kalmer en met meer overleg zal geschieden dan door ons vrouwen? Wij zijn minitieus in kleine dingen, maar in groote dingen bezitten de mannen meer doorzicht, globaal bezien zij alles veel beter. Wij zijn veel te hartstochtelijk en laten ons door ons gevoel beheerschen en, om tot ons doel te geraken, laten we geen middel ongebruikt, al zijn die middelen niet altijd royaal en open te noemen. Wij gaan dikwijls langs kronkelpaden (ik spreek altijd in 't algemeen) en een man gaat op zijn doel regelrecht af.

Als wij ons in de politiek begeven, is niet alleen ons verstand, maar onze *ziel* meé in 't spel en dàt is gevaarlijk: wij hebben geen *nuchter* verstand, wij zijn steeds bovenal *vrouw* (de uitzonderingen er niet onder begrepen) en daarom geloof ik, dat 't niet goed is, als wij mede gaan stemmen. En kijk, wij hebben toch ook een man òf broers of vrinden; als we soms iets doorgezet willen hebben in de politiek, dan kunnen wij hen toch óók wel vóórspannen? Een man doet graag een vrouw een pleiziertje - *als* ze lief is!!

Maar glad verkeerd is het, juist in deze dagen, evenzeer benauwd voor ons, als voor de strijdende volken, ofschoon in een minderen graad, om propaganda te maken voor 't vrouwenkiesrecht.

Onder 't mom van anti-oorlogscongres, is 't weer iets *specifiek-vrouwelijks!* Waarom niet *ronduit* gezegd voor *vrouwenkiesrecht?*

Ik wil nu wel gelooven, dat 't ééne nauw met 't andere samenhangt, maar dat is toch *verkapt.*

In den Haag zal er een verzoek door Nederlandsche vrouwen uit alle kringen van het volk tot de Tweede Kamer gericht worden, om, bij de behandeling van de Grondwetsherherziening, *niet* mede te werken tot het verleenen van kiesrecht aan de vrouwen. Het adres ligt ter teekening bij de voornaamste boekhandelaren in den Haag; dus dit zal de vrouwenbeweging niet meêvallen.

Ik zie daarin het mondaine Haagje, de vrouw is daar veel meer vrouw dan b.v. in Amsterdam en dat is zoo te merken bij de *werkende vrouw* in beide steden. In den Haag altijd coquet lief, gracieus, gesoigneerd, ‘la grâce et le sourire,’ in Amsterdam stevig solide, plomp, ernstig, ‘weten, wat ze wil,’ minder ‘vrouw’ dan in de Hofstad. Je ziet dadelijk het verschil; de werkende vrouw in den Haag meer gesoigneerd, dan die in Amsterdam, die geen tijd over heeft voor zulke nonsens en is dat eigenlijk wel goed gedacht? Want, al verbergen we 't zoo goed mogelijk, àls wij ons goed

kleeden, doen we dat dan niet voor de mannen, doen we ons best niet er goed uit te zien voor hen? En het sterke geslacht is op dàt punt nog heusch niet veranderd; zij kijken meest 't eerst naar 't uiterlijk van de vrouw en als dat leuk is, gaan ze 't karakter analyseeren, is dat niet zoo?

Ik zie de vrouwenkiesrecht-vóórstandsters (wat een lang woord!) hun schouders optrekken natuurlijk weer voor die nonsens, maar toch, is 't niet waar? Getrouwd te zijn *is* en blijft steeds 't verlangen van de meesten, een eigen haard hebben, al is die nog zoo gering..; 't kan ook niet anders, 't is de bestemming van de vrouw, door alle eeuwen heen - - - en 't zal altijd zoo blijven.

Nu lees ik vanochtend in het Nieuws van den Dag, dat een zekere professor Gérault, uit Poitiers, de vrouwenkwestie heeft bestudeerd. Hij beweert dat de oorlog nu natuurlijk een heele omwenteling te weeg brengt in de maatschappij; er zijn zooveel mannen tusschen 18 en 45 verloren, er zullen

dus nà den oorlog veel vrouwen overblijven. Er zullen dan abnormale verbintenissen worden gesloten, niet gelet op stand of leeftijd, en er zullen geen mannen genoeg zijn, om al die vrouwen te trouwen. Bigamie wordt niet veroorloofd, dus veel vrouwen moeten betrekkingen zoeken; dit alles natuurlijk over de *Fransche* vrouwen. Die prof. heeft nu een ideé: hij wil nu bij uitzondering, en tijdelijk, het vrouwenkiesrecht gegeven hebben aan de weduwen van de mannen, die hun leven gaven aan het land.

Hij vindt dat een zedelijke verplichting. Dit is nu m.i. nonsens, waarom nu aan de weduwen van de gesneuvelden en niet aan de anderen?

En de *Fransche* vrouwen! Ik wil wel gelooven dat ze veel ernstiger zijn geworden door dien vreeselijken strijd, maar ‘laten ze *vrouw* blijven, laten ze ‘Parisienne blijven, laten ze hun stem niet verheffen in de politiek....

A'dam 9 Febr. 1916.

Sympathie.

In lijdens-nacht,
Door liefde-macht,
Zoo eind'loos zacht en teeder,
Bracht sympathie
In harmonie
Mij met mij-zelve weder.

Ook zonder woord
Werd zij gehoord,
Gevoeld in 't diepst mijns harten;
En daalde weer
Gods vrede neer,
Verzachtte rouw en smarte.

O sympathie,
Gij sterke, die
Ons nieuwen moed wilt geven,
Gij brengt tot rust,
Heel onbewust,
Ons innigst zieleleven.

O sympathie,
Gij reine, die
Geneest al wat ons griefde;
Gij troost altijd,
Omdat gij zijt
Een kind der heil'ge liefde.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Een houvast.

Om een houvast te vinden,
Een rustpunt voor de ziel,
Bij veel, dat ons vermoeide,
En veel, dat tegenviel,

Heeft men slechts los te laten,
Wat ons aan de aarde bindt,
Slechts hij, die waarlijk loslaat,
Een steun- en rustpunt vindt.

Wij moeten de oogen sluiten
Voor 's werelds heerlijkheid,
Om hier een glimp te aanschouwen
Van verre oneindigheid.

Wij moeten sterven, willen
Wij leven in het licht
Van reine, heilige liefde,
Voor 's Heeren aangezicht.

Dan, vrij van het verlangen
Naar uiterlijken schijn,
Kan men zijn innigst wezen,
Kan men zichzelf eerst zijn.

Dan slaat de ziel haar vleug'len
Eerst uit, met volle kracht,
Speurt iets van 't Ongeziene
En van zijn wond're pracht.

Dan hoort Zij, wat op aarde,
Nooit hoorde menschenoor,
En voelt in stille ontroering
Een zalige liefdegloor.

Wij hebben los te laten,
Waarmee deez' aarde vleit,
Om een houvast te vinden
Voor nu en voor altijd.

Wij moeten de oogen sluiten
Voor 's werelds heerlijkheid,
Om hier een glimp te aanschouwen
Van eeuw'ge zaligheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Dáár leven wij.

O, laat ons stil en dankbaar zijn
  Als wij de vleug'len voelen,
De sterke vleug'len onzer ziel,
  In al het leven-woelen.

En slaan wij blij de vleug'len uit
  Naar alle, alle zijden,
Gekoesterd door den zonneschijn,
  Vertrouwend onder lijden.

Niet, waar ons lichaam is, zijn wij;
  Maar, waar de vleug'len dragen,
  In lichte en donk're dagen,
En, waar gedachten, droef en blij,
  Ons voeren en omzweven,
  Dáár is het dat wij leven.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Lieve Beelden.

Roep ze op, de lieve beelden:
Schoone dagen van weleer,
Droeve dagen, stil en donker,
Vol van weemoed, eind'loos teer.

Al die jeugd-herinneringen,
Blij gelach en droef geween,
Gaan, kalmeerend en bezielend,
Door het menschenleven heen.

Vrienden zijn het, trouwe vrienden,
Die steeds met ons medegaan,
En ons menigmaal in 't leven
Liefdevol ter zijde staan.

Dikwijls, als gevaren dreigen,
Nemen zij ons bij de hand,
En ze wijzen ons de klippen,
Waar wij vroeger zijn gestrand.

Bakens zijn het op de golven
Van de groote levenszee,
Die, door storm en branding henen,
Voeren naar een veil'ge ree.

Zonnestralen, helder schijnend,
Of wel zwakjes, bleek en teer,
Ja, dat zijn de blijde dagen,
En de droeve van 't weleer.

Zonnestralen, die de ziele
Zachtkens hebben aangeraakt,
Waardoor zij tot licht en liefde,
Tot het Leven is ontwaakt.

Grijpen wij dan alle stralen,
Die zoo vele, vele malen,
Tot ons komen, warm en licht.
En, gesteund door het verleden,

Leven wij het rijke heden,
Op de toekomst 't oog gericht.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

In Hooge Lucht.

De donder ratelt door de bergen,
De bliksem flitst in kleurenpracht,
De boomen schudden heen en weder,
De waterval stormt bruisend neder,
Gezwiept tot schuim met macht en kracht.

Wij staren in den nacht en sidd'ren
Van ongekende zaligheid;
De diepst verborgen snaren trillen,
Wij buigen ons eerbiedig stille
Voor al die grootsche majesteit.

De donder zwijgt, de bliksemflitsen
Vermind'ren langzaam meer en meer,
Het violette lichtgeflonker
Sterft weg, de nacht wordt stil en donker,
Een plechtig zwijgen legt zich neer.

Toen, door een op'ning in de wolken,
Gleed droom'rig zacht de volle maan,
Zij straalde eindloos kalm en teeder
Op aarde neer, en volgde weder
Haar stillen, stillen vredebaan.

Haar zilverlicht, in gouden glanzen,
Scheen stralend over berg en dal;
De lucht was zwaar van dennegeuren,
En vol van schitterende kleuren;
Een wondersprookje overal.

Een hymne aan 't volle, rijke leven,
Daar 't aardsche leven ingewijd,
Na woeste stormen: kalme tijden,
Na smart en droefheid: eens verblijden,
De vrede eenmaal na den strijd. -

Maar, in de wereld harer droomen,
Nam onze ziel een trotsche vlucht,
Ver over bosschen, bergen, dalen,
Waar liefde en vrede ademhalen,
In eeuwig reine, hooge lucht.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
St. Beatenberg, Juli 1914.

8 Maart 1916.
29ste Jaargang.
N°. 36.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De dwaling van Jan Ligthart.

Ter geruststelling van de lezers verzeker ik, dat met die dwaling niets kwaads bedoeld is.

Jan Ligthart was een goed en groot mensch. Goed in de eerste plaats. Hoewel niemand waarlijk groot kan zijn zonder goed te wezen, trad bij hem de goedheid op den voorgrond, omdat hij onderwijzer en wel bovenal opvoeder was. Voor de taak der opvoeding is goedheid het eerste vereischte.

Het toeval, de omstandigheden hadden dezen man tot onderwijzer bestemd en wij mogen dit toeval zegenen. In geen werkkring had hij meer nut kunnen stichten, meer geluk kunnen kweeken, beter zijn persoonlijkheid, zijn groote gaven doen uitkomen. Hij was een geboren opvoeder.

't Is heerlijk een goed en groot mensch te zijn, omdat van een goed en groot mensch uitgaat een gezegende invloed op allen in zijn kring, hoe grooter die invloedskring is, des te meer zegen de man van karakter verspreidt. Men kan als werkman, als fabrikant, als koopman, als winkelier, een goed en groot mensch, een hoog zedelijk karakter zijn, toch zijn er slechts weinigen die er den

invloed van ondervinden; de omgangssfeer is gewoonlijk klein, grooter is die van een rechter, een dokter, een predikant, uitgebreider die van een auteur, maar het grootst en heilzaamst is die van een opvoeder. Voor den bedrijfsman staat bovenaan het vak, hij koopt, handelt, verkoopt, fabriceert, controleert werk en werklieden, maar 't is niet zijn taak, zijn ambt, zijn roeping goed te zijn, zelfs helaas! is goedheid - in de wezenlijke, onverzwakte beteekenis van 't woord - soms een bezwaar, een inconveniënt voor den zakenman. De taak van den opvoeder daarentegen is het goed te zijn, dit is zijn roeping, zijn plicht, zijn werk.

Gewoonlijk is het werk van den onderwijzer weinig in-'t-oog-vallend; gewone menschen worden er voor opgeleid, krijgen voor deze inderdaad zoo moeilijke en gewichtige taak zelfs een zeer onvoldoende opleiding, en verrichten hun werk als een ambacht, in sleur veelal, voor zoover deze met onderwijzen gepaard kan gaan. Zij zijn onderwijzer, maar zouden even goed, zooals dit ook het geval is met andere beroepsmenschen, een ander gewoon vak kunnen uitoefenen: klerk, makelaar, koopman, winkelier, fabrikant, e.t.q. Zij zijn onderwijzer, omdat zij toch iets moesten of wilden zijn (worden), om den kost te verdienen. Dit is zoo natuurlijk, een noodzakelijk uitvloeisel van onze maatschappelijke inrichting. Maar dit is niet zooals het moest zijn. Niet iedereen, de eerste de beste, moest onderwijzer kunnen worden. Want onderwijzen, opvoeden - immers de onderwijzer moet opvoeder zijn - is de moeielijkste, belangrijkste, edelste taak. En onderwijzer wordt in den regel hij, die niet iets beters (zoo heet het, men bedoelt voordeeligers, winstgevenders) worden kan. Zoo wordt de taak van onderwijzen door het toeval der lage bezoldiging nog lager geschat.

Wat onderwijzen, opvoeden werkelijk is, wat er in steekt, hoe edel en schoon, hoe veelomvattend die taak is, blijkt een enkelen keer, een paar maal in een halve eeuw, wanneer toevallig een geboren opvoeder onderwijzer is geworden.

Zoo met Jan Ligthart.

Hij heeft geen nieuwe theorieën verkondigd, maar hij heeft 't geen van hem zelf was in praktijk gebracht. Zijn wezen was methodiek. Hij zag de leerstof onmiddellijk zooals hij ze geven moest aan de kinderen, hij was een dier zeldzame menschen die niet behoeven te leeren hoe zij tot het kind moeten afdalen, hij had bij intuïtie de gave het kind geheel te begrijpen, hij was zelf van karakter een groot goed kind. En hierin steekt inderdaad het geheim van zijn welslagen. Bovendien was hij wijsgeer. De opvoeding staat zoo hoog, dat men haar practische philosophie mag noemen.

Ik kan niet nalaten hier op te nemen wat Ubing schreef ter kenschetsing van Jan Ligthart tijdens diens leven:

‘Ieder die zich de waarde dezer encyclopedie’ - 't geheel der kennis van de methodiek en de opvoeding - ‘bewust wil worden, die dus de wijsbegeerte wenscht te beoefenen, doet niet anders dan doordringen in de methode der beschaving.

Zoo ook deden alle groote paedagogen’ (opvoedkundigen) ‘der geschiedenis, voorzoover zij dat kleine deel der encyclopedie’ (de opvoeding en de methodiek) ‘in studie namen, dat in verband gebracht moet worden met het nog onontwikkelde kind. Zij begrepen, dat methode en leerstof geen onderscheiden zaken waren, maar dat men daaronder één en hetzelfde ding had te verstaan. Zij maakten geen methode, maar ontdekten haar, zij was geen product van hun brein, maar ten allen tijde bestond zij reeds in de leerstof. Zij was met deze één groeisel, allen zochten dan ook bewust of onbewust naar de syncretische methode, den leergang namelijk, die zich laat uitdrukken in het principe, door den te onzent dikwijls te zeer ‘en bagatelle’ behandelden wijsgeer Douwes Dekker, zoo kernachtig omschreven, dat ‘Alles in alles’ is.

Een ‘methodieker’ van die kracht hebben wij in ons land slechts één, nl. Ligthart. Hij is de eenigste, wien het gelukt is, de lijn der historie tot zich te trekken. Men begrijpe mij goed: ik beoordeel hem niet qualitatief, maar quantitatief en als zoodanig is hij iemand van capaciteiten. Zijn werk is in alle opzichten syncretisch, hij heeft een beginsel, dat zijn werk en zijn persoon vervult, waardoor beide van groote eenheid zijn geworden. Wie dat niet inziet, kan hem noch bestrijden, noch begrijpen en vandaar dat beide dan ook als regel averechts geschieden. Men bewondert hem om eigenschappen, die hij niet bezit en bestrijdt hem op punten, die zijn zwakheden niet zijn. Hij moge dilettant zijn in alle takken en wetenschappen, die hij aanroert, - hij zal het u wellicht glimlachend toegeven - hij is een virtuoos op zijn eigen terrein, namelijk de opvoeding. Naar den schijn moge

hij zich het meest losgemaakt hebben van alle banden, inderdaad kan op het oogenblik geen tweede ‘methodieker’ van zijn beteekenis naast hem gesteld worden. Hij heeft de methode begrepen niet als een vorm, een kunstje, een manier of een reiswijzer, maar als de pit van het wezen. En vandaar dat zij bij hem is opgeklommen van vak-routine tot doorleefdheid en van handleiding tot wereldbeschouwing.’

Jan Ligthart vreesde dat met hem zijn stelsel van opvoeding, als men van stelsel spreken kan, waar dit zoo geheel één was met zijn wezen, zou verdwijnen, en hij zocht naar menschen die zijn taak, zijn werk, juist in zijn geest konden voortzetten en hij heeft die niet gevonden, niet zooals hij dat wenschte en hoopte.

En dit is zijn dwaling geweest dat hij meende zulke zijner waardige en gelijke voortzetters van zijn arbeid te *kunnen* vinden of zelfs maar één. Epigonen zullen zijn werk nabootsen en er van maken een stelsel van voorschriften, van regels: recepten; zijn ideeën zullen van buiten geleerd worden als die van Pestalozzi en andere groote opvoedkundigen, maar 't onderwijzen volgens die voorschriften zal alles namaak zijn, waaraan de bezieling faalt, tot weer een *iemand* komt die uit het wezen van zijn persoonlijkheid de dan oude vormen met leven bezielt en opnieuw de bewondering tot zich trekt van den tijdgenoot. En hij zal ook zijn een goed mensch, wiens leven en werken doorgloeid wordt van het heilig vuur der liefde voor 't kind, de onmisbare essentie van den waren opvoeder, en dan ook de grondslag van Jan Ligthart's wezen.

C. GROUSTRA.

Verweer.

Aan de Redactie van de Nieuwe Haarlemsche Courant,
HAARLEM.

Mijne Heeren,

In het in Uw blad verschenen artikel: ‘Wat pleit tegen Vrouwenkiesrecht’, doet de schrijfster een hagel van verwijten neerkomen op de hoofden der ‘kiesrechtvrouwen’ in ons land, verwijten, die echter tevens treffen de vele hoogstaande *mannen*, die stemrecht voor de vrouw de meest natuurlijke zaak ter wereld vinden.

Onder ‘kiesrechtvrouwen’ verstaat schrijfster al die ca. 21.000 Nederlandsche vrouwen, die zich vereenigd hebben om gezamenlijk te streven naar verkrijging van het kiesbiljet voor haar sexe, wijl zij daarin het middel zien, om te komen tot beter maatschappelijke toestanden dan die, waarin wij thans leven, nu ons land geregeerd wordt door slechts één helft van het volk, de mannelijke helft, en de andere, vrouwelijke helft, die de grootste is, geen medezeggenschap heeft.

Deze vrouwen dan worden in bedoeld artikel zoo zeer gesmaad, dat U haar zeker wel de gelegenheid wilt geven óók in Uw blad háár standpunt uiteen te zetten bij monde van één harer.

Daar de schrijfster van Uw stuk zóó zeer tegen de ‘kiesrechtvrouwen’ vooringenomen is, willen wij ons dan hoofdzakelijk beroepen op de meening van eenige hoogstaande mannen, die zich omtrent vrouwenkiesrecht hebben uitgesproken en wel in hoofdzaak van Katholieke mannen, daar schrijfster de zaak ook uit een Katholiek oogpunt beziet.

Mw. Sterck-Proost dan meent, dat de kiesrechtvrouwen slechts succes hebben door haar sterke kelen en dat voor die groote kelen alleen een man als Minister Cort van der Linden, wiens wijs staatsmanbeleid in deze ernstige oorlogstijden ver buiten de grenzen van ons land bewondering vindt, is gezwicht!

Vraag ter verdediging van Min. Cort van der Linden: heeft Mw. Sterck, alvorens mede te spreken in een zoo belangrijke maatschappelijke kwestie, niet éénmaal de Memorie van Toelichting op de voorgestelde Grondwetsherziening gelezen? Daarin toch staat onder meer duidelijk dat ‘voor het staatsbestel de deelneming der vrouw eer *voor*deelig dan *na*deelig is.’ Dit zal toch niet het geval zijn om de groote kelen der vrouwen, noch gezegd worden om die vrouwen met groote kelen te believen?

De woorden van den grooten Gladstone: dat de belangen van een groep, die niet vertegenwoordigd is in het parlement, verwaarloosd worden, zijn ‘onjuist’ volgens de schrijfster van Uw artikel, want.... onze huidige regeering geeft gehoor aan het schreeuwen uit de groote kelen van de sekse in ons land, die niet in het parlement is vertegenwoordigd! Over het hoofd gezien wordt weder, dat die vooruitstrevende regeering volgens de Mem. v. Toel. van meening is, dat ‘de principieele uitsluiting der vrouw van het kiesrecht niet meer mag gehandhaafd worden en er bij de tegenwoordige samenstelling onzer maatschappij geen gegronde reden is om de

vrouwen niet tot het passieve kiesrecht toe te laten.'

Mw. Sterck vindt zelve, dat 'kiesplicht voor de vrouwen het consequente gevolg is van wat in de vrouwenwereld een vooruitgang wordt genoemd, n.l. dat de vrouwen buiten haar huisdrempel een groote ontplooiïng harer krachten geven'; welnu dan, waarom niet het consequente gevolg aanvaard en er eens over nagedacht, of het niet een natuurlijk gevolg is van de veranderde tijdsomstandigheden, dat de vrouwen niet meer allen haar werk binnenshuis kunnen zoeken? Vroeger, toen het vlas in huis werd bewerkt, het linnen daar werd geweven en tot kleedingstukken verwerkt, toen het brood in huis werd gebakken en de boter en kaas, ja de kaarsen er werden gemaakt, toen groenten en vruchten in huis werden geconserveerd, ja wat niet al in het huisgezin werd gedaan, toen konden de vrouwen in groote getale binnen haar eigen of anderer huisdrempel arbeid verrichten. Maar nadat, door de uitvinding der diverse machines, al deze werkzaamheden sneller en goedkooper in de fabrieken konden geschieden, kwamen al die vrouwenhanden in huis successievelijk vrij en zij, die om loon moesten arbeiden, waren wel genoodzaakt hetzelfde werk nu in de fabrieken te gaan doen. Wat hadden al die vrouwen anders moeten beginnen? Waarvan anders moesten zij leven? Doordien de mannen er zich geen rekenschap van gaven, dat zij werk gingen verrichten dat vroeger door vrouwen werd gedaan, verviel meer en meer de afscheiding van specifiek mannen- en specifiek vrouwenwerk. De schuld hiervan lag niet aan de vrouwen!

Mw. Sterck zegt verder dat degenen, die zich tot haar huiselijken kring wenschen te bepalen, door de kiesrecht vrouwen achterlijk worden genoemd en met minachting wordt neergezien op het werk.

Wij gelooven, dat schrijfster zich vergist. Geen enkele verstandige vrouw, al is zij nog zoo vooruitstrevend, zal aarzelen te erkennen, dat geen werk zoo hoog staat als dat, wat de moeder en huisvrouw verricht, en dat dit voor de maatschappij van het hoogste belang is, mits zij haar taak slechts ruim opvat en uit verantwoordelijkheid tegenover haar gezin ook opkomt voor haar aandeel in de wetgevende macht, al is dit nog zoo bescheiden, ter bescherming van haar huis en voor het welzijn harer kinderen.

En het 'hoofdstreven der feministen' (*hoofd*streven, welk een dubbele miskenning!) is ook niet daarop gericht, dat er voor de huisvrouw veel vrije tijd kome! Wij beroepen ons weder op de Mem. v. Toel. bij de voorstellen tot grondwetsherziening, waarin de minister zegt: 'Wat van den kiezer tegenwoordig wordt verlangd, is niet bekwaamheid tot oordeelen over tal van vragen van staatsbeleid, maar alleen een zoodanige belangstelling in de publieke zaak, dat hij zich rekenschap geeft met beginselen van welke politieke partij hij zich het best kan vereenigen.'

Niets dus behoeven de gehuwde vrouwen, die het kiesrecht zullen krijgen, te doen dan de partijprograms over te lezen van de verschillende politieke partijen, die in de Kamers vertegenwoordigd zijn, en daaruit te kiezen! Dat is al de tijd, dien zij aan haar huisgezin in het belang van dat huisgezin zullen hebben te onttrekken, als zij dan over geen enkel uurtje vrijen tijd beschikken!

Geen kwestie dus van wandelingen op politieke banen voor vrouwen, die een huisgezin hebben! Voor deze wandelingen zijn er nog andere categorieën van vrouwen, die meer tijd hebben en dien gaarne beschikbaar stellen om een zaak van groot maatschappelijk belang te dienen.

Hier volge deze uitspraak van den Eerwaarden Mac Mahon, Rector van O.L. Vr. van Lourdes: 'dat het alledaagsche bezwaar, dat het gebruik maken van het kiesrecht voor de vrouwen medebrengt, dat zij haar huishoudelijke plichten zal verwaarloozen, de reinste onzin is en blijk geeft van weinig nadenken over de zaak in kwestie.'

Waar Mw. Sterck Plato aanhaalt, wenschen wij te releveeren, dat, zooals voldoende bekend, Plato feminist was en vóór gelijkstelling van man en vrouw, niettegenstaande hij 420-347 jaar vóór Christus leefde!

Dat 'het feminisme' niet de wetten van de christelijke moraal op huwelijksgebied met voeten wil treden, noch dat de anti-feministen, uit zelfbehoud voor zich en haar gezin, tegen vrouwenkiesrecht behoeven te te zijn, meenen wij voor onszelven hiermede te hebben aangetoond, doch wij willen in dit verband de woorden aanhalen van een hooggeplaatst Kath. Geestelijke, Monseigneur Dr. Alex. Giesswein, lid van den Hongaarschen Rijksdag, over Vrouwenkiesrecht. Mons. Giesswein, die deel nam aan het Haagsche Vredescongres in Juni 1913, heeft zich op 26 Augustus d.a.v. te Amsterdam, ter ge-

legenheid van een vergadering, waar hij door de Vereeniging Van Vrouwenkiesrecht verzocht was te spreken, als volgt uitgelaten*). Spreker was eerst pacifist geworden, daarna feminist, omdat het militairisme een vraagstuk vormt, dat de mannen alleen niet kunnen oplossen. Evenzoo is het gesteld met het alcoholvraagstuk. Waar de vrouw van het kiesrecht is uitgesloten, kan zij niet de hulp bieden die noodig is. Het vrouwenkiesrecht is dan ook niet alleen een vrouwenvraagstuk, maar een menschheidsvraagstuk. *Ook van Christelijk standpunt is er geen gelukkiger oplossing voor allerlei sociale nooden denkbaar*, *dan die*, *welke met de oplossing van het vrouwenvraagstuk samen gaat.*

> De vrouwenbeweging heeft haar ethische zijde. De zedelijke vooruitgang der menschheid wordt door de toekenning van volledig burgerrecht aan de vrouw bevorderd. Wij moeten niet zeggen, dat de positie der vrouw in het verleden zoo slecht was, maar in onze nieuwe verhoudingen past die niet meer. De familievader was vertegenwoordiger der belangen ook van vrouw en kinderen. Nu, bij ingewikkelder verhoudingen, kan hij dat niet meer in voldoende mate zijn. Wij zien, dat onze tijd tegenover de arbeidende vrouw dikwijls nog onrechtvaardiger is dan vroegere eeuwen. In den gildentijd bijv. hadden de weduwen eenige municipale rechten.
> Ik moet als katholiek priester strijden voor het gezin, voor de edele vrouwelijkheid. Men zegt de edele vrouwelijkheid te willen behoeden voor de vuile politiek. Maar is de politiek altijd vuil? En ware dit zoo, zijn de vrouwen dan alleen goed genoeg om onze vuile wasch weer schoon te maken? Zouden zij ook niet de politiek kunnen zuiveren? Nergens waar vrouwenkiesrecht is ingevoerd, vervreemde de politiek de vrouw van het gezin. Het is een verlies aan tijd en aan intellectueele kracht, wanneer wij de vrouwen niet met ons laten medewerken.
> De vrouw moet in het gezin een zelfstandig oordeel hebben. Eene, die op alles 'ja' zegt, is niet bevorderlijk aan het geluk en aan de hechtheid van den familieband. Monseigneur Giesswein wees op het tweegesprek tusschen den H. Augustinus en zijne moeder, de H. Monica. Dat is het verheven voorbeeld, waaruit wij zien, hoe hoog het geestelijk verkeer tusschen een man en een vrouw kan staan.
> Wat is de ware vrouwelijkheid? De vrouw zegt: 'Moederlijkheid.' Niet 'Moederschap,' dat wel veelal, maar niet altijd met een moederlijke gezindheid samengaat en niet voor alle vrouwen is weggelegd. Moederlijkheid dat is liefdevolle zorg en verzaking van eigenbaat, dat de meeste vrouwen eigen is. Met 'moederlijkheid' in uw banier, vrouwen, zult gij zegevieren.
> Op 2 September had de openbare vergadering te 's-Gravenhage plaats en daar deelde Monseigneur Giesswein mede dat hij 'Koning Oedipus' zag opvoeren op Sonsbeek bij Arnhem. In Oedipus en al de andere tot ons gekomen Grieksche tragedieën zag hij een groot geestelijk drama zich ontwikkelen. Met moeite en strijd ontwikkelde zich daar in het oude Hellas, uit de menigte der gezinnen de Staat en uit den familieband de staatsregeling met wetten en voorschriften. Zelfs uit de bloedwraak met al zijn gruwelen blijkt een geestelijke beweging, die mannen en vrouwen te zamen doorgemaakt hebben om een betere toekomst voor te bereiden. Naast den man streed en leed toen ook de vrouw in dien ontwikkelingskamp. Nu, drie duizend jaar later, zijn wij weder in zulk een

*) Uitgave Ver. v. Vrouwenkiesr.: 'Een hooggeplaatst Kath Geestelijke over Vrouwenkiesrecht.'

periode van overgang. Weer maken wij een geestelijke beweging door, die uit het kleinere naar het groote streeft, uit het nationale leven naar het internationale leven der volken. Gelijk Jokaste en Electra actief deelnamen aan háár cultuurstrijd, vinden wij nu in het internationale streven alom de vrouw.
Wie de sociale vraagstukken bestudeert, ziet, hoe de democratie de sociale misstanden onthult en bestrijdt en hoe de echte democraten van vele landen elkaar de hand reiken tot dit werk. Echte Christenen moeten bij dit werk vooraan staan. Wij zien hoe overal de vrouwen, al naar mate haar meer vrijheid wordt toegestaan, op waardige wijze deelnemen aan deze geestelijke en maatschappelijke vernieuwing. Monseigneur Giesswein's eigen ervaring van tientallen jaren sociaal werk leerde hem dat niets goeds tot stand komt, als mannen en vrouwen niet samenwerken. Daarvoor, opdat dit goed kan geschieden, hebben de vrouwen meer rechten noodig.
Een katholiek bisschop heeft reeds gezegd: ‘Sont bons Chrétiens, qui sont bons démocrates’. Monseigneur Giesswein voegt daaraan toe: ‘Sont bons Chrétiens, qui sont bons féministes’. Véél, zeer veel moet in onze maatschappij verbeterd worden, voor die in waarheid christelijk zal zijn. Waar geen gelijke moraal voor beide geslachten is, daar is het Christendom een leugen! Het wetboek van Napoleon, waar ook in Nederland nog maar al te veel uit bewaard bleef, is in zijn wezen anti-christelijk. Napoleon ging van de onchristelijke stelling uit, dat de vrouw den man toebehoort, gelijk een vruchtboom aan den hovenier. Het is christenplicht te protesteeren tegen wetten, in dezen tijd nog gehandhaafd, die aan zulk een meening hun oorsprong ontleenen. Mijn plicht volgend, ben ik het gebied van het feminisme binnen getreden. Zonder politieke macht kan de vrouw de zedelijke verbeteringen niet helpen tot stand brengen, die zij wenscht. Het vrouwenkiesrecht is zedelijk goed. Het zal de politiek veredelen. De mannen vatten die te veel op, als gold het ‘zaken doen’. Moederlijkheid is, wat aan de vrouwen in de eerste plaats eigen is. Moederlijkheid is een eigenschap van hart en van gemoed. Die moederlijkheid moge, als de vrouwen haar rechten krijgen, aan wat nu eenzijdig mannelijk, ruw en hard is, aan de

> politiek ten goede komen. Wij willen, dat de vrouwen vrouwen blijven. Zeker en gewis. In vele christelijke landen zien wij, dat de uitoefening van politieke rechten de echte, ware vrouwelijkheid eerder baat dan schaadt.
>
> Op de tentoonstelling te Amsterdam, die het verschil wil aantoonen tusschen het leven der vrouw van nu en van voor honderd jaar, heeft Monseigneur Giesswein een idee gekregen van den socialen arbeid der Hollandsche vrouw, dat hem verblijdt. Daar op die tentoonstelling blijkt weer duidelijk, dat de vrouwen haar politieke rechten niet verlangen als doel maar als middel, om onbelemmerd haar sociale taak te kunnen volbrengen.
> Die sociale taak is omvangrijk. Reeds te lang werden de meest sociaal-voelenden, de vrouwen, belet directen invloed uit te oefenen. De strijd, dien gij begonnen zijt en volhoudt, vrouwen, is goed. Heil u, edele Vrouwen van Nederland! Vooruit!

Aan deze woorden van Mons. Giesswein behoeven wij feitelijk niets toe te voegen. Is niet al wat volgens Mw. Sterck-Proost tegen vrouwenkiesrecht pleit, er schitterend door weerlegd?

Toch wenschen wij nog enkele dwaal-ideeën van deze dame, nu die in het openbaar worden verkondigd, als zoodanig te brandmerken.

Onder de *ongehuwde* vrouwen, die een beroep of betrekking bekleeden, zou men er velen ontmoeten, die in vrouwenkiesrecht o zoo weinig belang stellen. Schrijfster dezes woont op het oogenblik in een damespension met 16 ongehuwde dames, waaronder er zijn, die zeer verantwoordelijke posten bekleeden, en daarvan zijn er 12 aangesloten bij de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht. Haar maatschappelijke positie brengt haar in aanraking met 4 vrouwelijke collega's, die dezelfde functie vervullen, en deze zijn allen lid van de Vereeniging. Deze vrouwen hebben niet zulk een ‘sterke concentratie’ van haar krachten noodig, om haar positie te kunnen handhaven tegenover en naast haar mannelijke collega's’ of er schiet nog een zee van tijd over, om zich te interesseeren op ander gebied, als kunst, wetenschap enz., dan dat van haar werkkring alleen en wel zonder ‘schade voor haar gezondheid en zenuwgestel’. Van al die 21 vrouwen zijn er slechts twee, dus nog geen 2%, die niet zóó sterk zijn dat zij *alles* kunnen, wat ze buiten haar werkkring wel zouden wenschen.

Wat de algemeene staatkundige belangen betreft, waarmede volgens Mw. Sterck onvoldoende wordt rekening gehouden, wij verwijzen te dien opzichte naar de uitspraak van onze regeering zelve in de Mem. v. Toel., zooals wij die hierboven hebben aangehaald. Het is *enkel en alleen* ter betere en afdoender behartiging der algemeene staatkundige belangen, die van man en vrouw beiden, dat kiesrecht voor de vrouw verlangd wordt. De rechten die de vrouw voor zich opeischt, zullen ten goede komen aan de gemeenschap. Het kiesbiljet is slechts middel, geen doel!

Mw. Sterck zegt dat zij door de argumenten, die vóór kiesrecht werden aangevoerd, nooit gewonnen werd; zij was echter vermoedelijk heel juist, waar zij zeide ‘het nut niet te *willen* inzien van het eerlijk gemeend optreden van de ijveraarsters voor vrouwenkiesrecht ten bate van alle Nederlandsche vrouwen’.

Dat aan geen ‘betere zaak’ de krachten en de opgewektheid der kiesrechtvrouwen gewijd konden worden, zij gestaafd door nog deze oordeelvellingen van Katholieken:

> De Eerwaarde Daniel Hudson, C.S.C., uitgever van ‘Ave Maria’, verklaart: ‘dat bij hem de overtuiging steeds meer en meer veld wint, dat, wanneer

de vrouwen eenmaal medezeggingschap zullen hebben, veel zal worden verbeterd, wat nu onherstelbaar wordt geacht en veel goeds tot stand zal komen, wat nu maar steeds bij wenschen blijft. Dat vrouwenkiesrecht zal komen, is iets waar wij ons over mogen verheugen'.
De Eerwaarde John. L. Belford schrijft: 'De woorden, neergeschreven in Genesis: 'Het is niet goed dat de man alleen zij,' hebben een veel diepere beteekenis dan in den regel daaraan wordt gehecht; zij houden in, dat de man niet alleen noodig heeft het gezelschap van de vrouw, maar bovendien, dat hij behoefte heeft aan alles, waarin zij hem kan aanvullen op gebied van hoofd, hart en hand. Als men de thans bestaande toestanden nagaat en opmerkt het kwaad, de ondeugden en de wanverhoudingen die er in de maatschappij heerschen, dan moet vanzelf de gedachte bovenkomen: 'Het is niet goed dat de man alleen zij, ook niet in de regeeringslichamen'.
De eerwaarde John O. Romke S.J. schrijft: 'Zij, die minderwaardige belangen voorstaan, zullen zich tegen vrouwenkiesrecht kanten. Als tegenstanders van vrouwenkiesrecht zal men aantreffen: brouwers, drinkers, eigenaars en bezoekers van slechte huizen, enz. Ik wensch daaronder niet gerangschikt te worden en schaar mij dus naast de kiesrechtvrouwen. Men heeft als regel aangenomen, en wetgevers hebben dit altijd toegelaten, dat vrouwen voor hetzelfde werk minder betaling ontvangen dan mannen. Ook worden zij in vele bedrijven bij de mannen achtergesteld. Om hierin verbetering te brengen is vrouwenkiesrecht meer dan noodig.'

En dat niet alleen de ijveraarsters voor vrouwenkiesrecht zeggen dat er geen steek-

houdende argumenten tegen stemrecht voor de vrouw zijn, blijke uit deze uitspraak van den Franschen Dominicaner Pater Sertillanges, ‘dat de argumenten der tegenstanders van vrouwenkiesrecht zijn van een allerbedroevendste zwakheid.’

Den 16^{en} April 1914 schreef de Eerwaarde Geo. M. Searle C.S.P. van San Fransisco in Californië nog het volgende:

> Het is waar dat ik altijd een warm voorstander van Vrouwenkiesrecht ben geweest. Ik beschouw het dagelijksch geopperd argument dwaas dat de vrouw in haar huis behoort. Men kan evengoed zeggen, dat de notaris op zijn kantoor behoort, de onderwijzer in de school en de dokter in het hospitaal. Krankzinnig is het, om te beweren, dat geregelde bezigheden niet toelaten om naar de stembus te gaan. Bij mij bestaat de heilige overtuiging, dat alle belangen, het gebied der zeden rakend, beter zullen worden behartigd en flink gebaat zullen zijn door de invoering van Vrouwenkiesrecht’.

Mw. Sterck beticht *degenen die voor vrouwenkiesrecht* zijn ervan dat bij het met overgroote woorden aandringen op vrouwenkiesrecht logica en waarheid leelijk in het gedrang komen. Wij meenen deze lasterlijke aantijging met bovenstaande aanhalingen voldoende weerlegd te hebben. Mocht dit niet het geval zijn, dan willen wij gaarne nog meerdere uitspraken van Katholieke geestelijken doen neerregen en op Mw. Sterck, wij hebben er nog tallooze in portefeuille!

Ten opzichte der aantijgingen met betrekking tot het in verband brengen van vrede en vrouwenkiesrecht, beroepen wij ons op Monseigneur Giesswein. Ook hieraan zouden wij tal van uitspraken van andere hoogstaande mannen kunnen toevoegen, doch achten dit vooralsnog overbodig.

Alleen zij er dit aan toegevoegd, dat het geen zuivere vergelijking is landen tot voorbeeld te nemen, die al in oorlogsroes verkeerden. Zoodra die zich van de menschen, mannen en vrouwen, heeft meester gemaakt, is het te laat voor verzet of tusschenkomst. Dit is de logische gevolgtrekking, die de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht volgens Mw. Sterck niet kan maken! Er is slechts kwestie van dat vrouwen kunnen en moeten meewerken, om latere moordpartijen op groote schaal te *voorkomen* voor het te laat is. De vrouwen van het Vredescongres wenschten niet den oorlog te gebruiken om vrouwenkiesrecht te krijgen, doch zij zagen in, dat de gruwelijke menschenslachting, die plaats vond, deze ééne lichtzijde had, dat er klaar als de dag uit bleek dat al het mogelijke gedaan moest worden om oorlogen in de toekomst onmogelijk te maken, en waar zij de aandacht op wilden vestigen, dat was, dat tot dat mogelijke behoorde: medezeggingschap van de andere helft der menschheid, die van den oorlog het meeste heeft te lijden: de vrouwen.

Dat de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht voor het Vredescongres het grootste deel der verantwoording droeg, daarin vergist zich Mw. Sterck. Als vrouwelijke bestuursleden dier Vereeniging zich daarvoor persoonlijk interesseerden, dan is dit iets anders dan dat de Vereeniging er de verantwoording van droeg!

Al wat Mw. Sterck verder over de ongeschiktheid van de vrouw om mede te regeeren zegt, o.a. dat zij den Staat zal willen ‘bemoederen’, willen wij stilzwijgend voorbijgaan, omdat in de door ons aangehaalde woorden van hooge Katholieke personen reeds voldoende tegenspraak, ook op dit punt, opgesloten ligt.

Nog slechts één uitspraak, willen wij daaraan toevoegen.

> De Eerwaarde J.E. Ross C.S.P. of Chicago schreef in *The New World* van 9 Jan. 1914: ‘Niet alleen dat het rechtvaardig en billijk is om de

vrouwen het kiesrecht te verleenen, maar het geeft ook blijk van juist politiek inzicht. Wij hebben bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken haar menschlievenden invloed hoog noodig. Doordat voor het overgroote deel de mannen in oeslag worden genomen door hunne zaken, zijn zij er als vanzelf toe gekomen alles te koud, te zakelijk te beschouwen; bij de vrouw is dit niet het geval. Zij zal zich meer op het gevoelsstandpunt ten opzichte van algemeene belangen plaatsen en aldus den man aanvullen. Op grond van drie redenen zou ik den vrouwen het kiesrecht willen geven: 1e. zij hebben dit noodig voor haar eigen geestelijke ontwikkeling en om zich tegen de door de mannen gemaakte wetten te beschermen; ten 2e omdat het voor de mannen meer dan noodig is dat de vrouwen mede stemmen; ten 3e omdat er niet een enkele reden bestaat, waarom zij dit recht niet zouden bezitten'.

Wat Mr. Prins voor den Bond van Vrouwenkiesrecht heeft gesproken laten wij voor háár rekening. Wat één enkeling zegt, kan niet een geheele categorie van vrouwen, nog wel een categorie van ca. 26.000 bij twee vereenigingen, die het vrouwenkiesrecht voorstaan, aangeslotenen en vele niet aangeslotenen nog daarbij, gelden.

De woorden, die Mej. Ida Heijermans tot

repliek bij die gelegenheid sprak, juichen wij van ganscher harte toe.

Dat ‘de’ kiesrechtvrouwen ijverig propaganda zouden maken voor een nieuwerwetsche opvatting van de moedertaak: niets is er ons van bekend. Tenzij Mw. Sterck dan bedoelt de opvatting, dat de moeder mede-verantwoordelijkheid moet gevoelen tegenover haar gezin waar het opkomen geldt voor haar maatschappelijke rechten.

Smalenderwijs zegt Mw. Sterck voorts o.a. dat vrouwenkiesrecht niet noodig is voor de drankbestrijding. Wij verwijzen haar naar de rede, die de Lord-Bisschop van Londen over vrouwenkiesrecht in het Parlement heeft gehouden.

Wat verwacht ik van vrouwenkiesrecht? Ik veronderstel dat velen zullen toegeven, dat bijv. de woningkwestie een van de grootste schandalen van de moderne beschaving is. En waarom bemoeit er zich de regeering niet mede? *Omdat het in de eerste plaats een vrouwenkwestie is. Het zijn vrouwen*, *die er het meest onder lijden*, *die het meest het verlies harer kinderen voelen en die den last van al de gevolgen het zwaarst te dragen hebben.*

> Ons wordt steeds verteld dat ‘de vrouw hoort in huis.’ En, zooals wij hier zijn, gelooven wij dat allen. Maar, elkeen die dat gelooft en die het als argument gebruikt, moet dan ook toestemmen, dat de woningwet dan van meer belang voor de vrouw dan voor den man is. Zulk een belangrijk maatschappelijk vraagstuk moet niet tot de sport van partij-policiti behooren. Het mag niet worden opgelost om belangen aan partij-politiek ontleend, maar terwille van het nationaal belang. Ik ben echter heilig overtuigd, dat het nooit tot een goed einde zal worden gebracht zoolang niet de vrouwen, die er de lasten van dragen, invloed op de wetgeving en de wetgevers kunnen doen gelden. Eerst dan zal de woningkwestie ophouden een verkiezingsleuze te zijn en zal er op een flinke, doortastende wijze een einde aan den onhoudbaren toestand gemaakt worden.
>
> Een andere kwestie. De vorige week heb ik hier, in het Hoogerhuis, kunnen spreken en stemmen voor de tweede lezing van mijn wetsontwerp, dat de verantwoordelijkheidsleeftijd van een jong meisje verhoogt. Hoe lang is voor deze hervorming niet gewerkt. Al de vrouwen in het land zijn het daarover eens. Overal waar de vrouwen het kiesrecht hebben is het reeds lang doorgevoerd. Al de Staten van N. Amerika, welke ik de vorige week noemde, waarin de verantwoordelijkheidsleeftijd van het meisje verhoogd werd, zijn Staten met vrouwenkiesrecht. In vele Staten hebben de vrouwen jaren en jaren *zonder eenig succes* voor dezen maatregel gewerkt, doch toen zij het kiesrecht bezaten, hadden zij het bij de eerste nieuwe poging. Ik ben nieuwsgierig welken weg mijn voorstel zal gaan. Ik kan op de hulp van den Minister-President rekenen, maar men voorspelt mij groote moeilijkheden; had ik echter een millioen **vrouwenstemmen** achter mij, dan was het succes van mijn wetsvoorstel verzekerd.
>
> Nog een ander geval. Sommige heeren hier hebben mij persoonlijk medegedeeld dat ik niet sterk sta in mijn wensch om het aantal uren, waarop drankhuizen, op Zondag open mogen zijn, nog te verminderen. Ik zal nauwkeurig nagaan wat met mijn ontwerp van wet in dezen zal geschieden. Ik geloof wel dat ik er geen succes mede zal hebben, *want de drankverkoopers hebben nog een te sterken invloed op de parlementsleden* en kunnen alle hervormingen, die de drankbestrijders noodzakelijk achten, tegenhouden. *Ik ben zeker dat ik*, *met een millioen*

vrouwenstemmen *achter mij, de sluiting van de drankhuizen op Zondag doodgemakkelijk zou kunnen doorvoeren;* want de vrouwen en kinderen zijn ook weer de grootste slachtoffers en de vrouwen met een stembiljet zouden wel zorgen, dat mijn wet in de goede richting gedreven werd.

Voor de zooveelste maal zij het herhaald, dat de vrouw samenwerking wil met den man, om te zamen te kunnen zorgen voor het algemeen welzijn. Zooals man en vrouw in het huwelijksleven elkaar aanvullen, zoo behooren ze elkaar ook aan te vullen tot een volkomen geheel waar het 't politiek leven betreft.

De kinderrechtbanken, waarover de Amerikaansche rechter Ben B. Lindsay lezingen houdt in ons land, zijn juist ingevoerd in die staten van Amerika, waar de vrouwen het kiesrecht hebben, dit vergeet Mw. Sterck! Het is dus een bewijs te meer welke goede wetten door samenwerking van man en vrouw worden verkregen.

Zie hier nog hoe het Antwerpsche Katholieke Dagblad 'La Presse' zich in dit verband uitlaat:

'De socialisten', zoo schrijft het blad, 'hervatten hunne propaganda voor uitbreiding van het recht tot medezeggenschap'.
Dat staat hun vrij. Maar! op eene voorwaarde, en wel deze, dat de uitbreiding zoo volledig mogelijk zij. - Deze gedachte, consequent doorgevoerd, houdt in, dat het kiesrecht ook aan de vrouwen moet worden verleend. Een hervorming, die het voordeel zal bieden dat de kiesrechtstrijd voorgoed zal worden beslist. Zonder deze oplossing kan men ontegenzeggelijk weer spoedig eene nieuwe kiesrechtagitatie verwachten. En waarom zou men toch de vrouwen het stembiljet onthouden? Heel wat moeite zou men zich moeten geven om daarvoor een steekhoudend argument aan te voeren.
Waarom zouden zij geen woord mede te

zeggen hebben in zaken, waarin zij dikwijls toch zoo nauw betrokken zijn en waar zij zoo zeer door te lijden hebben? Nemen wij bijv. het prostitutie-vraagstuk? Het drankmisbruik?
'Eene vrouw mede regeeren? - Wat bespottelijk', zeggen de tegenstanders.
Men vergeet, dat de taak der vrouw feitelijk niets anders is dan regeeren; het besturen van den Staat is in het groot, wat het besturen van het gezin in het klein is; en het is veelal het wijze bestuur van de vrouw, dat oorzaak is van de welvaart van het gezin.
'Ja', zoo gaat men verder, maar de uitoefeningen van het stemrecht door de vrouw zal heel wat tweedracht in het gezin brengen'. Eerstens is dat nog niet bewezen, en bovendien bestaat dan thans reeds niet de aanleiding daarvoor?
Gebeurt het niet menigmaal, dat in hetzelfde gezin vader en zoon kiesrecht hebben en hunne meeningen tegen elkaar indruischen? Om kort te gaan dit: 'Indien men het uit wil breiden, bestaat er geen enkel ernstig motief om het den vrouwen te onthouden, die, wanneer zij eenmaal het recht zullen hebben aan het politieke leven deel te nemen, er zeer zeker een groot begrip van orde in zullen brengen'.

Hoe weinig Mw. Sterck op de hoogte is van de kwestie waarover zij zoovele kolommen druks in Uw blad schrijft, blijke uit haar mededeeling, dat Noorwegen de finantieele bezwaren van vrouwenkiesrecht ondervindt door de royaliteit der vrouwen, die er het evenwicht van het budget in gevaar zouden brengen. In het Storting van Noorwegen toch heeft geen enkele vrouw zitting!! De vrouwen maken er wel een druk gebruik van het actieve kiesrecht, maar in het Storting werden ze nog niet gekozen. Dit is een bewijs dat zij geen baantjesjaagsters zijn.

Ook weet Mw. Sterck blijkbaar niet, dat de klacht van 'een' vereeniging in Californië reeds lang door gansch tegenovergestelde uitspraken ontzenuwd werd. Een wetsontwerp dat haar niet bevalt - dat trouwens, zooals ze zelf zegt, van zeer ondergeschikte orde is - rekent ze juist de vrouwen aan! De goede wetten zijn zeker uitsluitend mannenwerk, als men volgens Mw. S. op eigen houtje gevolgtrekkingen maakt.

Thans 'het cardinale punt'. De kiesrechtvrouwen vragen het stembiljet in het eigen belang der vrouwen.

Hier zij vermeld een passage uit de rede van de presidente van den Nationalen Vrouwenraad in Nederland op 27 Januari uitgesproken bij gelegenheid der buitengewone vergadering door het Algemeen Bestuur gehouden, naar aanleiding van de ingediende voorstellen tot herziening der Grondwet.

'Het oordeel van onzen Raad heeft een groote, niet te miskennen waarde, omdat het niet alleen de stemmen van vrouwen zijn, die door hem zich laten hooren, maar ook de stemmen van mannen, die de samenwerking met vrouwen hebben leeren waardeeren in het vereenigingsleven, waarin zij naast elkaar en met elkaar arbeid verrichten tot verbetering van de maatschappelijke misstanden en tot leniging van de maatschappelijke nooden.

Waarom zou men dan bevreesd behoeven te zijn voor de samenwerking van mannen en vrouwen in de practische politiek?

Als er ooit een tijd geweest is, waarin de staat het inzicht en de werkkracht van al zijn burgers noodig had, dan is het de tijd waarin wij nu leven. En de staat laat de helft van die kracht en dat inzicht ongebruikt.'

En, sprekende over staats-commissies, die ten doel hebben een studie te maken van een speciaal arbeidsgebied, zegt spreekster:

'We hebben juist in deze bewogen tijden gezien hoe ontelbare van die commissies in het leven zijn geroepen. Maar in geen enkele van die commissies is ooit door deregeering een vrouw benoemd.

Wij zullen geen officieele personen kunnen worden, voordat onze namen op de kiezerslijsten zijn gebracht, en toch zouden velen van ons in dergelijke commissies goed en nuttig werk hebben kunnen doen en mogelijk, door haar practische kennis van wat voor de huishouding in al haar onderdeelen noodig is, het Rijk groote sommen hebben kunnen besparen.'

Waar blijft U, dit lezende, met Uw 'cardinale punt', Mw. Sterck? Spreekt in deze woorden het eigenbelang der vrouwen?

De Nationale Vrouwenraad omvat **34 vereenigingen** in ons land, die alle op het congres vertegenwoordigd waren, en met algemeene stemmen werd een adres aan de leden der Tweede Kamer gericht, om aan te dringen op zoodanige wijziging der ingediende voorstellen, dat de onmiddellijke invoering van vrouwenkiesrecht in de grondwet worde verzekerd.

Dit is dus wat anders dan dat een klein percentage der vrouwen in ons land zich voor vrouwenkiesrecht verklaard zouden hebben.

Trouwens, Mw. Sterck schijnt ook niets te weten van de drie volkspetitionnementen voor grondwettelijke gelijkstelling van man en vrouw of algemeen mannen- en vrouwen-

kiesrecht van 1911, 1912 en 1915, waarop te zamen 520,000 handteekeningen voorkwamen!

Mw. Sterck tracht voorts nog aan te toonen, dat onze wetten ten opzichte van de vrouw ‘een sterk beschermende houding aannemen,’ maar is daarin bitter slecht geslaagd. Het is trouwens voor het eerst dat wij een dergelijke stelling hooren verkondigen! En wij zouden niet 5 vervolgstukken, maar er zeker 50 noodig hebben, zoo wij hier wilden vermelden in welke opzichten de vrouw in ons wetboek bij den man wordt achtergesteld en welke treurige gevolgen daarvan schering en inslag zijn. Wij willen daarom op deze zaak hier niet ingaan, hoe gaarne wij dat ook zouden doen als wij de plaatsruimte te onzer beschikking hadden. Ieder, die er zich voor interesseert, kan echter zelf ons wetboek ter hand nemen en het bestudeeren of kan er een onbevooroordeeld rechtsgeleerde naar vragen.*) Wie ook, weet, bij eenig nadenken, niet voorbeelden op te noemen, uit eigen ervaring? Wij zouden bijna zeggen welk *kind* weet er niet van mede te spreken!

Ten slotte meent Mw. Sterck dat onze eisch: wettelijke gelijkstelling van man en vrouw ingaat tegen de beginselen der Katholieke leer. Wij hebben hierin reeds tal van hooggeplaatste Katholieken opgenoemd, die het ook te dezen opzichte blijkbaar niet met haar eens zijn. Aan Zijn Eminentie den Kardinaal James Gibsons is echter de rechtstreeksche vraag gesteld: ‘Welk standpunt neemt de Kerk ten opzichte van vrouwenkiesrecht in?’, waarop den 27en Maart 1914 het volgend antwoord inkwam: ‘De kerk heeft zich over deze kwestie niet officieel uitgesproken, maar laat het aan het goed oordeel van haar lidmaten over te doen wat hun het best lijkt. *De bewering dat de Kerk zich kant tegen de politieke ontvoogding van de vrouw is onjuist.*’

De Heer Flor van Cauwenbergh, secretaris van de Federatie der Katholieke vereenigingen, heeft in 1911 in bijzijn van staatsministers, senators, volkvertegenwoordigers van het puik der Katholieke strijders, deze verklaring afgelegd: ‘Is het noodig dat er op kiesrechtgebied hervormingen worden ingevoerd, de Katholieke partij zal er toe overgaan, ongedwongen en in volle vrijheid, en dan zal tevens de kwestie nopens het stemrecht der vrouwen aan de orde worden gesteld.’ Niemand der aanwezigen, zoo schrijft de Gazette van Antwerpen van 19 Mei 1911, niemand van allen, die met min of meer gezag spreken in de groote Katholieke partij, is tegen dit vooruitzicht opgekomen.’

Waar blijft dus de autoriteit Mw. Sterck? Is zij als zoodanig grooter dan al deze vooraanstaande Katholieken? Zoo niet, dan moet men zich verwonderd afvragen, hoe zij het heeft aangedurfd, haar meening te stellen tegenover al die eminente mannen, die zich zoo heel anders over vrouwenkiesrecht hebben uitgelaten.

Wij hopen erin geslaagd te zijn aan te toonen, dat de beweging voor vrouwenkiesrecht bij ons *niet* in handen is van een ‘sterk materialistische minderheid’, dat zij *niet* ingaat tegen de belangen van het gezin en *niet* tegen de kerkelijke wetten.

Wat de anti-beweging betreft, vermeld in het Naschrift van Mw. *S*terck's artikel, ziet hier wat Mevrouw dr. Aletta Jacobs hierover in het laatstverschenen Maandblad van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrechtschrijft:

De vrouwenkiesrecht-eisch is rijp.

> Er is in de vrouwenkiesrechtbeweging van alle landen groote overeenkomst. Wij hebben hierop reeds zoo dikwijls gewezen. Tot voor korten tijd konden wij de vraag in het buitenland gedaan: ‘bestaat er bij

*) Bij de Ver. voor Vrouwenkiesrecht is een uitgave verkrijgbaar van die Wetsartikelen, waaruit de achterstelling van de vrouw ten opzichte van den man het sterkst blijkt.

u ook een anti-vrouwenkiesrechtbeweging', steeds beantwoorden met 'neen, tenminste geen openlijke en georganiseerde'. In plaats van ons daarmede geluk te wenschen, hoorde men dan meestal, dan zijt gij nog veraf van de inwilliging van uw eisch, want in alle landen, waar het kiesrecht voor de vrouw werd ingevoerd, werd het kort te voren bestreden door eene anti-beweging.
Wij zijn dan nu zoo gelukkig ook in ons land een anti-vrouwenkiesrecht-streven te kunnen constateeren, dat ook in dat opzicht met de meeste buitenlandsche gemeen heeft, dat de aanhangers in stilte werken. Reeds alleen daaruit nu kunnen de Vrij-Liberalen al gerust concludeeren, dat onze eisch rijp is om ingewilligd te worden.
Het eerst kwam deze anti-beweging op in Zeeland.
In *De Zeeuw* van 19 Jan. 1916 komt een artikel voor, onder den titel: *Voor u, vrouwen en meisjes!*, waarin de Zeeuwsche vrouwen, boven de 25 jaar, worden aangespoord een adres te teekenen met een tot de Tweede Kamer te richten verzoek: 'Verleen ons het kiesrecht niet!' Door dit adres zullen zij de regeering toonen, dat het gros der Nederl. vrouwen het kiesrecht niet wil.
In het artikel in *De Zeeuw* wordt beweerd dat het vrouwenkiesrecht indruischt tegen de christelijke roeping der vrouw en leidt tot ont-

wrichting van het gezinsleven, tot schade van ons nationaal bestaan. Ook in Velpsche bladen heeft een dergelijke oproeping gestaan, terwijl men in Apeldoorn en Zeist begonnen is, huis aan huis, zulk een petitionnement aan te bieden.
In de Velpsche bladen luidt de oproeping:
'Alle meerderjarige vrouwen, die vrouwenkiesrecht met alle daaruit voortvloeiende gevolgen, waarvoor de socialisten en de Bond voor Vrouwenkiesrecht zoo sterk ijveren, niet wenschen te verkrijgen, als zijnde in strijd met hare roeping en o.a. een mogelijke oorzaak van oneenigheid in de gezinnen, vinden gelegenheid daarvan blijk te geven in een adres aan de Tweede Kamer, dat'.... volgen de namen der boekhandelaren, waar het adres ter teekening ligt. Dat hier Bond en Vereeniging met elkaar verward worden is duidelijk.
Deze vrouwen, 'die het kiesrecht *niet* willen' en daarvan in een adres aan de Tweede Kamer kennis willen geven, zijn reeds een heel eind op weg goede kiezers te worden. Zij gaan zich met de publieke zaak bemoeien, zij zetten een adres-beweging op touw, zij gaan zich warm maken vóór iets of tegen iets wat het algemeen belang raakt en door dit alles zal haar denkvermogen zich ontwikkelen, zullen velen harer zich afvragen 'of zij nu werkelijk het kiesrecht niet noodig hebben voor het belang van hare kinderen en zichzelven', en zoo zal er uit menige tegenstandster een voorstandster geboren worden. Dit is in het buitenland zoo dikwijls gebeurd, dat er kolommen over zijn te vullen.
Om al deze redenen moeten wij dus deze anti-beweging met vreugde begroeten.
Maar nu komt mijnheer Kees van der Meer onze vreugde grootendeels bederven. Het blijkt nu dat in Zeeland de anti-beweging van mannen uitgaat en dat de Goesche vrouwen het adres niet willen teekenen.
Mijnheer Kees, die vreest dat zijn anti-beweging verkeerd uitloopt en dat het gros der vrouwen van Nederland het kiesrecht wel wenscht, begint nu te zeggen, dat de Zeeuwsche vrouwen zóó onkundig zijn, dat zij weigeren haar handteekening te zetten op zijn adres en dat sommigen hebben geantwoord toen het adres ter teekening werd aangeboden: 'ik doe niet aan politiek'. Verstandiger antwoord kon men mijnheer Kees toch niet geven.

Zoodra wij in Zeeland onze vergaderingen gaan houden, hopen wij mijnheer Kees van der Meer daar aan te treffen als onze bestrijder. Wij zullen gaarne met hem openlijk van gedachten wisselen over het al of niet wenschelijke van invoering van vrouwenkiesrecht.

Zóó denkt dus de Presidente der Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht over de anti-beweging.

Alvorens dezen brief aan de Nieuwe Haarlemsche Courant af te zenden, hebben wij, omdat wij reden hadden aan te nemen, dat zij er geen plaats aan zou verleenen, aan de Redactie van dit blad een schrijven gericht, met verzoek ons te willen melden, of zij een antwoord op het artikel van Mevr. Sterck van onze zijde wilde opnemen, doch men is zoo beleefd geweest, daarop totaal niets te antwoorden. Is dit geen bewijs dat men zwak in zijn schoenen staat? Wie zich sterk voelt toch, kan wel een stootje verdragen en behoeft er niet tegen op te zien in het strijdperk te treden. Het blad heeft wèl de gelegenheid geopend het adres van de anti's te teekenen, maar

geen oogenblik denkt zij er aan de tegenpartij de gelegenheid te geven om zich te verweren tegen een onrechtvaardigen aanval!

Het verheugt ons daarom te meer, dat ‘Het Centrum’, katholiek orgaan evenals de ‘Nieuwe Haarlemsche Courant’, tegen het artikel van Mevr. Sterck is opgekomen, dat dit blad zoo rechtvaardig is geweest te zeggen, dat er géén katholiek beginsel is dat het zijn tegen vrouwenkiesrecht eischt (het beroept zich daarbij op de uitspraak van den Utrechtschen hoogleeraar Beysens), dat het de adres-beweging van de Nieuwe Haarlemsche afkeurt en dat het van dezelfde opinie is als wij, waar het zegt, dat men liever de zaak eens moest bestudeeren alvorens er dermate tegen te ageeren.

In ‘Het Centrum’ komen meermalen artikelen vóór vrouwenkiesrecht voor. Dezer dagen zelfs, wij mogen wel zeggen een pleidooi voor vrouwenkiesrecht van de hand van Th.S.v.E., dat ons in al zijn soberheid trof door zijn juistheid en logischen gedachtengang.

Maar hoezeer wij het op prijs stellen, dat andere Katholieke bladen voor vrouwenkiesrecht zijn, wij willen ons toch tegen het artikel van Mw. Sterck zelven verdedigen en haar aantijgingen één voor één ontzenuwen.

Het is daarom dat wij aan de Redactrice van de Hollandsche Lelie om opname van ons ‘verweer’ verzoeken. Zij toch heeft altijd oneerlijke persmanieren veroordeeld en haar blad opengesteld, om ze aan het licht te brengen. Zij heeft ook altijd aan aangevallenen gelegenheid gegeven om zich te rechtvaardigen, als hen door de aanvallers de gelegenheid daartoe werd geweigerd. En zeker zal zij dit dus thans doen, waar het een zoo belangrijke maatschappelijke kwestie als de onderhavige geldt.

HENRIËTTE BEERSTECHER.

De slag bij Oudenaarden.

Machiavelli schreef in zijn: ‘Discorsi sopra la prima decade di Tito Livio: Le vulgaire se trompe en affirmant que l'or est le nerf de la guerre. Les Grecs ont-ils dompté les Romains, et de nos jours encore le duc Charles a-t-il vaincu les Suisses? Non. Ils nous ont prouvé tous que le nerf de la guerre n'est pas l'or; c'est la valeur du soldat. C'est avec le fer et non avec l'or qu'on fait la guerre. Quand on songe à l'oeuvre accomplie par les Romains, tout l'or du monde n'y eût pas suffi, s'ils avaient voulu vaincre par l'or et non parle fer. Comme ils combattirent avec le fer, l'or ne leur manqua jamais. Ceux qui les craignaient l'apportaient dans leur camp. L'or ne donne pas les bons soldats, les bons soldats suffirent bien à trouver l'or.

Fais la guerre, comme disent les Français, courte et bonne. Les Romains n' entraient jamais en campagne qu' avec de très grosses armées; aussi ont-ils expédié en très peu de temps toutes leurs guerres contre les Latins, les Samnites, les Toscans. La guerre à peine déclarée, ils s'élançaient avec toutes leurs forces au devant de l'ennemi, livraient bataille aussitôt et, vainqueurs, imposaient leurs conditions.’

De absolute juistheid van deze woorden werd zoowel begrepen door Napoleon als door het Duitsche legerbestuur vanaf den slag bij Jena. Niet zeer lang geleden schreef een Fransch schrijver: ‘Comme tous les pays très riches, l'Angleterre croit encore qu'avec de l'or une nation peut se procurer l'armée dont elle a besoin.’ De tegenwoordige oorlog heeft ook de Engelsche staatslieden doen inzien dat dit niet gaat, hoogstens gaat dit voor expedities, niet voor een ernstigen oorlog.

De Duitschers geven niet toe, dat zij dit pas inzien na Jena. Frits Bloy zegt, dat het Duitsche volk altijd het oorlogsvolk bij uitnemendheid was en dat de Duitschers niet minder dan zeven maal de Europeesche beschaving gered hebben. De eerste veldslag waarop hij doelt was die in het Teutoburger-Woud, de zevende die bij Waterloo. Maar pas door Sadowa en Sedan nam Duitschland de plaats in die het toekomt.

> Wir sind von des Donnerers Heldengeslecht,
> Wir wollen das Weltall erben;
> Das ist alte Germanenrecht
> Mit dem Hammer Land zu erwerben.

In den tijd van de oude Germanen ging bovengenoemde Machiavellistische meening volkomen op. Persoonlijke moed was alles. Ook nu is die nog veel waard. Volkomen waar is, dat ‘les armes nouvelles sont presque sans valeur aux mains des soldats au coeur faible, et cela quelque soit leur nombre.’

Maar boven persoonlijken moed moet in de tegenwoordige oorlogen gelet worden op het opperbevel. Ook een leger bestaande uit buitengewoon moedige soldaten is niets waard als het opperbevel niet deugt.

De slag bij Gravelotte-Saint-Privat ware een schitterende overwinning geweest voor de Franschen, indien slechts Bazaine zijn moedige Franschen goed had weten aan te voeren. Na de vernietiging der Pruisische Garde voor Saint Privat was het met het Duitsche leger gedaan, indien Bazaine de Fransche Garde, gesteund door de reserve-batterijen van Bourbaki, had doen aanvallen. Dat erkent niet slechts Ollivier, maar ook Duitsche schrijvers als Scherr, Goltz, e.a. Scherr erkent, dat de zouaven van Jeanningros, de grenadiers van Picard en de voltigeurs van Deligny de beslissing hadden kunnen brengen indien Bazaine een geniaal generaal ware geweest. Maar Bazaine was niet de man ‘der den Augenblick ergreift.’

Zoo was het ook in den slag bij Oudenaarden.

De Duc de Bourgogne betreurde het zeer dat hij geen deel kon nemen aan den oorlog, daar de Koning hem geen commando gaf. In een zijner brieven, die van 6 Februari 1795, lezen wij: ‘Ce qui me fait-beaucoup de peine, c'est que je ne vois par les occasions favorables pour y prendre moi même une part de plus près que celle qu'on y prend d'ici, mais il faut agir avec prudence et vivre d'espérance, me reposant sur la sagesse du Roy et le désir qu'il a de me faire instruire et de contribuer à m'acquérir quelque réputation, ce qui ne se peut faire que par les faits.’ Deze brief schreef hij in 1705 aan Philips de Vijfde, maar eerst in 1708 zien wij hem aan het hoofd van het leger in Vlaanderen.

De 13 Augustus 1707 schreef de Hertog aan zijn broeder: ‘Je ne dois pas estre plus longtemps, mon très cher frère, sans vous faire part de ma joye, et je croysque l'amitié que vous avez pour moi vous la fera ressentir. Le Roy m'envoye commander l'armée qui doit s'assembler au commencement du mois prochain, et j'espère que, si les ennemis m'y attendent, on pourra les faire repentir de leur grande entreprise. S'ils s'en retournent,

nous en serons délivrés, et le bien de l'Etat doit toujours aller avant tout intérest particulier.'

Hem was namelijk opgedragen den Hertog van Savoye, die Toulon reeds belegerde, te verjagen. Toulon verdedigde zich echter zoo goed en het vijandelijke leger werd zoo geteisterd door ziekte, dat de vijand besloot terug te trekken, zoodat de Duc de Bourgogne overwinnaar was, zonder dat hij Parijs verliet.

De 30 April 1708 deelde de Koning aan de Hertogin de Bourgogne mede, dat de Hertog met zijn broeder, de Hertog de Berry, naar het leger in Vlaanderen zou vertrekken. Hij zou daarover het opperbevel aanvaarden met Vendôme onder zijn bevelen. De Hertog was zeer verblijd met dat besluit. Hij schreef zijn broeder: 'Vous comprenez aisément quelle est ma joye. Ce m'est un grand plaisir, après une interruption de quatre années entières, de me voir en quelque sorte rentrer dans le service et ne pas toujours demeurer inutile à Versailles, Marly ou Fontainebleau.'

Vendôme was een zeer eigenaardig man. Zeer losbandig, was hij een der weinigen uit dien tijd, die geen de minste notitie van den godsdienst nam. Toen hem verweten werd dat hij nooit de preeken van Pater Séraphin bijwoonde, antwoordde hij: 'qu'il ne sauroit aller entendre un homme dire tout ce qui lui plaisoit sans que personne eût la liberté de riposter.'

Hij was inderdaad een der schitterendste generaals van zijn tijd en bijzonder bemind, zoowel bij het volk als bij zijn soldaten. In le Chansonnier français lezen wij, hoe voor zijn benoeming als opperbevelhebber van het leger in Vlaanderen men zong:

> Voyez combien nostre illustre Vendôme
> Vous a déjà remporté de combats,
> Si vous voulez sauver vostre royaume
> Vostre sang seul peut marcher sur vos pas.

Toen hij na de nederlaag bij Ramilies te Parijs kwam werd hem een grootsche ovatie in de Opera gebracht. De geheele avond hoorde men slechts een Vive Vendôme.

In een der liedjes van dien tijd lezen wij:

> Le fils de Gabrielle
> Arrive dans ces lieux
> Une gloire immortelle
> Le rend égal aux dieux.
> Les coeurs à son passage
> Volent aujourd'hui,
> Et c'est le seul hommage
> Digne de lui.

terwijl La Fontaine van hem zeide:

> Prince qui faites les délices
> Et de l'armée et de la cour,
> Du vieux soldat et des milices
> Et de tout la gent qu'assemble le tambour.

Men begrijpt, dat de positie van den jongen onervaren Hertog de Bourgogne als opperbevelhebber, met den vroegeren, zoo populairen opperbevelhebber Vendôme onder zich, niet benijdenswaardig was.

Fénélon had reeds vroeger gewezen op het verkeerde om Vendôme in een leger als bevelhebber te plaatsen met of onder den Hertog de Bourgogne. Ook Saint Simon en Beauvillers keurden het besluit van den Koning af, zoowel in het belang

van den Hertog de Bourgogne, als in dat van Frankrijk. Saint Simon voorspelde oneenigheid tusschen beide generaals en ook ‘que le plus fort perdroit le plus faible, et que le plus fort serait Vendôme, que nul frein, nulle crainte ne retiendroit.’ Hij voorspelde ook hoe het geheele leger Vendôme zou trouw blijven en huldigen tegenover den Hertog de Bourgogne. ‘Vous verrez M. de Vendôme en sortir glorieux, et Mgr. le Duc de Bourgogne perdu, et perdu à la Cour, en France et dans toute l'Europe.’

In de Memoirs of John Duke of Marlborough door Coxe leest men ook, dat de Engelsche Minister Godolphin het eens was met Marlborough, dat de benoeming van den Hertog van Bourgogne tot opperbevelhebber gunstig voor het Engelsche leger was. Alleen Beauvilliers geloofde, dat de komst van den Hertog de Bourgogne een gunstige invloed zou uitoefenen op den geest van de troepen.

De Hertog de Bourgogne begon met onmiddellijk besprekingen te houden met Bergeyk en met Puységur, die Vlaanderen goed kenden. Een conferentie met Vendôme zelf ging moeilijker. Die vond zoo iets niet noodig. Daarom zond de Koning Bergeyk, Puységur en Chamley naar Vendôme om hem met de bedoelingen van den Koning in kennis te stellen. Deze heeren vonden hem in een salon bij Crozat. Toen zij hem mededeelden waarom zij kwamen was het eenige antwoord, dat hij wel op tijd bij zijn corps zou zijn en daar beter over alles kon oordeelen dan hier, waarna hij de heeren verder negeerde en zich met zijn vrienden bemoeide. Woordelijk zeide hij: ‘Monsieur, je suis venu ici pour me reposer et non pour parler d'affaires; nous verrons quand nous serons sur les lieux.’

Te Valenciennes ontmoette de Hertog de

Bourgogne Vendôme voor het eerst. Met zijn leger was hij zeer ingenomen. 29 Mei schreef hij toch: ‘L'armée ici est très belle, et de très bonne volonté, et M. de Vendôme n'en a pas moins de trouver une occasion de combattre les ennemis.’

Marlborough zoowel als Godolphin zagen zeer goed in, dat het spoedig tot een beslissend gevecht moest komen, omdat zij wisten hoe de Hertog de Bourgogne er naar verlangde om zich te onderscheiden. Dit kwam bijzonder goed met de wenschen van Marlborourgh overeen.

Inderdaad was het Fransche leger, 131 bataillons en 206 escadrons sterk, van uitstekende hoedanigheid.

Onder de aanvoerders vinden wij beroemde namen zooals d'Artagnan, Biron en Saint Hilaire.

De Koning had echter een van beide Generaals, òf Vendôme òf de Hertog de Bourgogne tot opperbevelhebber moeten benoemen. Doch zooals hij handelde waren ze het nu beiden. De Hertog de Bourgogne kreeg bevel zich te schikken naar Vendôme: ‘lorsqu'il s'y opiniâtreroit’. Vendôme ontving een schrijven van den Koning, waarin geschreven stond: ‘Je mande au Duc de Bourgogne que vous lui ferez voir la lettre que je vous écris, qu'il doit par ses sentiments et l'envie qu'il a de contribuer au succès de cette campagne lever par luy-même les difficultés qui pourraient luy paraître plus grandes qu' à vous et se laisser conduire, après avoir pris sur luy de d'efférer à vos sentimens, étant persuadé, que vous ne commettrez pas sa personne ny sa gloire, qui sont devenues inséparables des intérêts de l'Etat.’

Met dit schrijven was Vendôme opnieuw tot opperbevelhebber benoemd.

In den begin ging alles goed. Het Fransche leger rukte op naar Brussel en nam posities in bij Braine l'Alleud voor het bosch van Soignes, terwijl Marlborough met zijn leger voor Brussel lag. Beide legers lagen vlak bij elkander hoogstens op een afstand van drie à vier duizend meter, zoodat de Franschen slechts behoefden op te rukken om bij Waterloo in 1708 een overwinning te behalen, die het daar in 1815 niet vinden kon. Vendôme was echter erg lui, vond het wel geschikt daar te blijven zonder iets te doen, zoodat Marlborough gelegenheid kreeg Prins Eugenius van den Moezel te laten komen ter versterking van zijn te zwak leger.

Vendôme vatte daarop het plan op Huy te belegeren, de Hertog de Bourgogne keurde dit plan niet goed, evenmin als de Koning. Daarop wenschte Vendôme een aanval op Brussel te wagen, doch dit vond de Hertog de Bourgogne te gewaagd. Hij schreef aan Chamillart; ‘Vous savez que la confiance de M. de Vendôme le porte à croire facile tout ce qu'il désire.’ Vendôme zelf schreef aan den Koning dat de Hertog zijn plannen niet goedkeurde niettegenstaande hij zeker van welslagen was. Maar ondanks dat schrijven weigerde de Koning zijn toestemming te geven. Daarop bleef het Fransche leger weken achter elkander werkeloos liggen De vrome Hertog de Bourgogne hield daarop o.a. den 7 Juni eene processie te Braine Alleud. In de Mercure de France werd die processie beschreven en daaraan toegevoegd: ‘Le matin de ce même jour, Milord Marlborough, accompagné de plusieurs officiers, généraux et escorté de cinq cent chevaux de piquet, alla reconnoitre les passages et le terrain le long de la Dyle.’ Het viel de Mercure evenmin als den Hertog zelf in, dat aan het front het beter is verkenningen te doen dan processies te houden.

Op raad van Bergeijk werd nu een aanslag beproefd op Brugge en Gent. D'Artagnan zou met zijn corps die aanslag dekken, terwijl Chemerault met drie duizend man cavallerie en twee duizend grenadiers op Gent aanrukte. Zonder eenige moeite slaagde deze er in Gent te nemen, terwijl La Mothe met even weinig moeite Brugge wist te bezetten. De tijding van deze overrompeling veroorzaakte veel vreugde in Parijs, waar men nu al meende, dat Marlborough van de zee was

afgesloten. Marlborough schreef het succes der Franschen toe aan de Hollanders, die ‘n'avaient su que se faire haïr.’

Toen echter kwam Eugenius met zijn leger Marlborough te hulp. Beide groote generaals waren het dadelijk eens over het te volgen krijgsplan. Het Fransche leger was zeer langzaam opgerukt naar de Schelde, waar het de 10 Juli aankwam, enkele mijlen verwijderd van Oudenaarden. Vendôme wenschte Oudenaarden te belegeren, terwijl de Hertog de Bourgogne daartegen was. De Koning moest weer beslissen. Die beslissing kwam, geen belegering, maar slechts een blokkade van Oudenaarde. Van al die verloren tijd maakten Marlborough en Eugenius gebruik; door een snelle marsch wisten zij een sterke positie in te nemen zes mijl van Oudenaarden tus-

schen het Fransche leger en de Fransche grens. Hoewel daardoor een veldslag onvermijdelijk werd, kwam die nog voor beide partijen onverwacht. De slag bij Oudenaarden werd geleverd zonder dat een van beide partijen daartoe eenig plan had. Den 11 Juli vroeg in den morgen trok generaal Cadogan met 16 bataillons infanterie en acht escadrons dragonders over de Schelde door Oudenaarden. Meerdere bruggen werden over de Schelde geslagen, zoodat het Engelsch-Hollandsche leger tegen 12 uur bijna geheel aan den anderen oever der Schelde was aangekomen.

Zonder van die overtocht iets te weten deed het Fransche leger ook de overtocht over de Schelde op een afstand van 2500 meter van het Engelsch-Hollandsche leger. Toen de voorhoede onder Biron aan de overkant was gekomen, vonden zij daar tot hunne verwondering een sterke vijandelijke legermacht. Biron gaf bevel tot den aanval met de belofte dat Vendôme den aanval zou steunen.

Vendôme deed dit en was daarbij persoonlijk bijzonder dapper. Maar wat geeft dapperheid als beleid noodig is. Saint Hilaire was met zijne artillerie achtergebleven zonder eenige order. Gelukkig zond deze uit eigen beweging tien kanonnen en amunitie. Maar buitendien bleven vijftig bataillons en 125 escadrons buiten het gevecht, doordat zij geen bevelen ontvingen. Vendôme beweerde dat dit de schuld was van den Hertog de Bourgogne, die hem ondanks ontvangen bevelen niet te hulp kwam. Deze echter ontkende die bevelen ontvangen te hebben. Buitendien hadden de Franschen verzuimd de hoogte te bezetten oostwaarts van het dorp Oycke. Marlborough zag daarin een geschikte gelegenheid om de Fransche vleugel om te trekken en gaf daartoe bevel aan den ouden generaal Ouwerkerk. Ouwerkerk deed dit met de troepen onder bevel van zijn zoon Cornelis, Graaf Nassau Woudenberg op schitterende wijze. De Prins van Oranje en Generaal Oxenstiern onderscheidden zich bijzonder, evenals de cavallerie onder bevel van Ouwerkerk en Tilly. De Franschen onder den Hertog de Bourgogne verdedigden zich heldhaftig, maar moesten vluchten en weinig scheelde het of de Fransche Prinsen waren gevangen genomen.

Vendôme ontmoette den Hertog de Bourgogne temidden van de vluchtende troepen. Vendôme was woedend en toen de Hertog iets zeggen wilde, kreeg hij het bevel te zwijgen met de opmerking: ‘Qu'il se souvint qu'il n'étoit venu à l'armée qu' à condition de lui obéir.’

De Hertog was zoo verstandig in de gegeven omstandigheden den toestand niet te verergeren door een formeel krakeel tusschen de beide opperbevelhebbers en zweeg.

Vendôme wenschte den volgenden morgen met zijn geslagen leger den aanval te hervatten. Natuurlijk was dit onmogelijk en toen ook de Hertog van die meening was, kreeg hij te hooren: ‘Oh! bien, messieurs, je vois bien que vous le voulez tous. Il faut donc se retirer. Aussi bien, il y a longtemps Monseigneur, que vous en aves envie.’ De Hertog antwoordde wederom niets. Zonder dat Vendôme eenig bevel gaf aangaande de terugtocht, zelfs niet toen Puységur daarom vroeg, ging het leger in groote wanorde naar Gent. Een klein deel van het Fransche leger ontsnapte langs het kasteel van Beveren naar de Fransche grenzen.

De vluchtende troepen werden opgevangen door het corps van Berwick. Saint Hilaire slaagde er in zijn artillerie te redden, maar toch verloor het Fransche leger dien dag behalve zesduizend dooden en gewonden van 4000 tot 9000 gevangen. De Franschen noemen het eerste, de vijanden het laatste cijfer. Maar hoe het zij, Oudenaarden was voor het Frankrijk van 1708 een ‘désastre’ zooals Waterloo het was voor het Frankrijk in 1815.

Het gevolg van dien veldslag was het verloren gaan van Vlaanderen. Rijssel werd ondanks de dappere verdediging van Boufflers genomen, en ook Gent en Brugge gingen wederom verloren. Millot zeide naar aanleiding van den slag bij Oudenaarden: Parijs beefde en met rede.

Men weet hoe de vrede van Utrecht niet een weerspiegeling was van de door Frankrijk geleden nederlagen, maar hoe dit land, dank zij vooral den dood van den Duitschen Keizer Jozef en den val van het Whigministerie in Engeland, er nog zeer goed afkwam.

In den slag van Oudenaarden zien wij echter een oppermachtig Fransch leger, bestaande uit de beste troepen van Frankrijk, tegenover een veel minder krachtig leger, dat buitendien uit verschillende volkeren bestond. Het Fransche leger moest dus winnen en zou ook gewonnen hebben mits het opper bevel in goede handen was. Dat was het helaas niet. Twee opperbevelhebbers, die niet op de hoogte van hun taak waren en dan advies vroegen aan den Koning, die niet

ter plaatse aanwezig was. Daarop moest een ramp volgen. Die ramp kwam en was Oudenaarden. De Franschen mogen nog dankbaar zijn dat een zoo groot deel van hun leger wist te ontkomen. Had Marlborough zijn maatregelen werkelijk superieur genomen, dan was niet één man van het Fransche leger naar Frankrijk ontsnapt, maar zou de capitulatie van Oudenaarden genoemd worden naast die van Ulm.

Machiavelli heeft dus gelijk, dat de soldaat moedig moet zijn, wil men resultaten bereiken, maar de aanvoering van den soldaat moet goed zijn, anders bereikt men niets anders dan dat de dappere soldaat noodeloos sneuvelt. Het is daarmede als met de superieure viool, die noodig is om werkelijk mooi viool te spelen, maar waarbij toch in de eerste plaats een goed violist noodig is. Een goed violist doet meer met een zeer slechte viool, dan een niet-violist met een zeer goede. Zoo doet de werkelijk superieure opperbevelhebber meer met een slecht, niet dapper leger, dan de inferieure generaal met een dapper leger. Oudenaarden is een der bewijzen van de waarheid van dezen stelregel.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Natuurwetten.

Door onbekendheid met de wetten,
De grootsche wetten van 't heelal,
Noemt men bedrog, wat eenmaal allen
De volle waarheid wezen zal.

Hoog op de bergen van geleerdheid,
Van zelf-verblindheid, waan en schijn,
Noemt men onmoog'lijk, wat toch eenmaal
Héél moog'lijk, héél gewoon zal zijn.

Ach, daalden wij van hoogmoeds-bergen
Eens af naar 't dal der nedrigheid,
Nadat men eerst, met diepen ernst,
Zich van vooroordeel had bevrijd,

Dan - als de kinderen, meer natuurlijk -
Ook meer ontvank'lijk en bereid,
Zou men niet meer onmoog'lijk noemen
De rijke, blijde werkelijkheid.

Men zou erkennen, dat veel wijsheid
Van menschen dwaasheid is bij God,
En 's menschen oordeel en veroordeel,
En hardheid, nimmer Gods gebod.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Onbegrepen

O menigeen, die onbegrepen
Zich waant, in droeve eenzaamheid,
Miskend door allen om zich henen,
Begrijpt hij wel zichzelf altijd?

Zou dat miskennen, niet-begrijpen
Altijd door allen om zich heen,
Die onvoldaanheid over 't leven
Niet schuilen bij hemzelf alleen?

Zou zelfzucht, hoogmoed, eigenliefde
En veel gekrenkte ijdelheid
De bron niet zijn van veel miskenning,
Gewaande onbegrepenheid?

O, als we meer eenvoudig waren,
Waardeerden niet onszelf allèèn,
Geen lof en bijval steeds verwachtten,
Bewondering van iedereen;

Wanneer wij eigen ik vergaten
Bij 't zoeken naar de waarheid, zou
Zij ons niet stralend nader treden
Met al haar liefde, al haar trouw?

We voelden ons niet onbegrepen,
Miskend, geplaagd en onvoldaan;
We zouden minder ontevreden
En eenzaam onzen weg hier gaan.

We leefden niet in schemerdonker,
Maar in den heldren zonneschijn;
We zouden - voor onszelf geen raadsel -
Voor and'ren meer een zegen zijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMK

Het stervende Kind.

‘O moedertje, hoor die muziek,
Wat zou het kunnen zijn?
Het klinkt zoo heerlijk in mijn oor,
Zoo troostend en zoo rein.’

‘'t Is geen muziek, mijn lieveling,
Het is de avondwind,
Die suizend door de boomen speelt,
Slaap maar gerust, mijn kind.’

‘Nooit klonk muziek op aarde nog
Zoo teeder en zoo zacht,
Gods Eng'len zingen vast voor mij,
O moeder, goeden nacht.’

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij gevolgd.

15 Maart 1916.
29ste Jaargang.
N°. 37.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
Man en Vrouw in het Huwelijk.

Heden ten dage leven zeer veel mannen en vrouwen in een wereld, die van de hun gemeenschappelijk toebehoorende wereld geheel afgescheiden is.

De man leeft dikwijls slechts voor zijn beroep: zijn zaak, zijn handel, zijn kunst of zijn wetenschap.

Hij gaat 's morgens naar zijn bureau, zijn magazijn, zijn werkplaats, blijft den geheelen dag weg en keert eerst 's avonds huiswaarts.

In maar zeer weinig gevallen is de vrouw, de echtgenoote, omtrent de zaken van den man en zijn bedrijf ingelicht. Zij zou zijn zaak, indien hij ziek werd, niet kunnen voortzetten, moet de leiding daarvan aan anderen overlaten, en zoo kan het dan

ook voorkomen, dat zij, ingeval de echtgenoot sterft, aan het medelijden van anderen is overgelaten.

In den geest brengt de man de wereld van zijn beroep dikwijls mee naar huis: handel, rechtswetenschap, speculaties, uitvindingen, medicijnen, kunst, wetenschap of wat dan ook.

Aan tafel zittend en etend, is uw man nog

met al die dingen vervuld. Zelfs 's avonds heeft hij er nog niet mee afgedaan. Hij onderhoudt zich aan tafel met u, schijnt heel opgewekt en schrijft niettemin tegelijkertijd een brief aan zijn handelsvriend in de provincie.

Waar is uw man gedurende die stemming?

In de kamer, waarin zich zijn lichaam bevindt?

Neen! Een mensch is in 't geheel niet daar, waar zijn lichaam zich bevindt; een mensch is in werkelijkheid daar, waar zijn denken hem heenleidt. Wanneer dit denken een half uur lang ingespannen den handelsvriend in de provincie is gewijd, en het lichaam van uw man zich bij u bevindt, dan is er van uw man veel meer in de provincie werkzaam dan bij u.

Wanneer langdurige gewoonten u nog niet afgestompt en onverschillig gemaakt hebben voor een huiselijk leven in afzonderlijke werelden, voor het bewonen van één kamer door twee lichamen, die door zoo goed als geen geestelijke gemeenschap vereenigd zijn, dan kwelt gij u zelf en voelt een zekere onvoldaanheid en onrust, die ontstaat, gij weet zelf niet waaruit. Gij hebt een ‘solieden man,’ zooals iedereen zegt. Hij zorgt voor alles, wat gij noodig hebt. Gij vindt nauwelijks iets waarover gij u te beklagen hebt, en toch kunt gij een gevoel van teleurstelling niet van u zetten. Gij vraagt u zelf af: ‘Is dit dus al de heerlijkheid van het huwelijk?’

Is inderdaad die eentonigheid van de huishoudelijke plichten en die weinige mededeelzaamheid van den man alles wat een vrouw in het huwelijk te verwachten heeft?

Wanneer gij onbewust afgestompt werd en uw geest er toe bracht, het lichaam van den man als dat van een zielverwanten kameraad te beschouwen, ook wanneer zijn geest ergens anders is, dan vermeerdert gij de reeks van de heden ten dage bestaande vrouwen, wier mannen met hun geest bijna altijd in een nabij- of ver-afliggende provincie zijn.

Er bestaan namelijk een massa getrouwde vrouwen, die een afgesloten vrouwelijke wereld gevormd hebben. Zij plegen met vrouwen meer te verkeeren dan met mannen. Ze vinden in het gezelschap harer geslachtsgenooten meer behagen dan in dat der mannen. Zij doen gemeenschappelijk haar inkoopen, en haar bezoeken overdag gelden andere getrouwde vrouwen. De man is afwezig; hij heeft zijn beroep en moet dus noodzakelijk afwezig zijn.

Op duizenderlei plaatsen, die men ‘huisgezinnen’ noemt, is het binnentreden van den echtgenoot of van een anderen man in de kamer, waarin twee of drie leden uit de wereld der gehuwde vrouwen verzameld zijn, het teeken tot het afbreken van het gesprek of tot het ontbinden van de groep.

Waarom?

Omdat deze vrouwen, slavinnen der overlevering, het gesprek voor den man niet durven voortzetten of omdat zij aannemen dat het hem niet interesseert. Dit gesprek betreft ook uitsluitend haar vrouwenwereld.

Het is overigens den man ook niet licht gemaakt in deze wereld binnen te komen, zelfs wanneer hij handig is. Hij gevoelt dat er een scheidsmuur tusschen haar en hem wordt opgetrokken. Hij bespeurt den tegenzin der vrouwen, het gesprek (vóórdat hij binnentrad voor haar hoogst interessant) in zijn tegenwoordigheid voort te zetten. Hij bespeurt zelfs dat men hem weer weg wenscht en hij moet eindelijk inderdaad weg.

Hij zal er zich even weinig op zijn plaats gevoelen als een dame, die een groep handelslui naderen wil, die over politiek, beurs, zaken of anderszins spreken. Want die mannen zijn in de hen toebehoorende wereld, in een wereld, die zij zich door eeuwen heen geschapen hebben, en waar het een vrouw zeer moeilijk zal vallen in binnen te dringen.

Sedert den grijzen oertijd meent de man dat hij wegens zijn meerdere spierkracht voor vele dingen veel beter geschikt is dan de vrouw. Maar de man weet meestal niet dat hem zonder de nabijheid van het vrouwelijke element zijn spierkracht ontbroken zou hebben. Hij weet niet, dat een innige band, samengevlochten uit neiging en gemeenschappelijke belangen, tusschen hem en de vrouw, zijn geest- en spierkracht steeds sterker doet worden. Hij weet niet dat het ook de kracht van de vrouw is die het werk volbrengt. Hij weet niet, dat wanneer hij de geheele kracht van de vrouw neemt, en haar niet liefde daarvoor in de plaats geeft, deze krachtstroom slechts eenzijdig vliet en dat hij tengevolge daarvan mettertijd beide krachten verliezen zal.

Wat bedoelt men daarmee: ‘Wanneer hij de geheele kracht van de vrouw neemt?’

Daarmee bedoelt men dat een man van de vrouw, die hem in liefde haar denken wijdt, een stroom van werkelijke geest- en lichaamskracht ontvangt.

Waarom doet ons de dans aangenamer aan

en vervroolijkt die ons meer wanneer jongeling en meisje met elkaar dansen dan wanneer de jongeling met den jongeling of het meisje met het meisje danst?

Omdat juist de verbinding van het mannelijke met het vrouwelijke element aan jongeling en meisje vreugde en vroolijkheid verschaft.

Zonder de nabijheid van het vrouwelijk element zouden de mannen lichamelijk veel sneller ‘op’ zijn, zooals men dat in de afgelegen, slechts door mannen bewoonde districten van het verre Westen opmerkt.

Een vrouwenwereld, die zich afsluit, is intusschen even ongezond als een mannenwereld die afgesloten leeft.

In de wereld van den man is de vrouw de indringster en in de wereld der vrouw is de man de indringer.

Waar het mannelijk element het vrouwelijke weert, daar heerscht ruwheid; waar het vrouwelijke het mannelijke weert, daar treden op bekrompenheid en preutschheid, die ten slotte zulk een afmeting kunnen aannemen, dat de vrouw een kwaad ziet in alles wat mannelijk is.

Zoo'n opvatting maakt de geest in waarheid onrein.

Waar dus de mannelijke geest elke uiting van den vrouwelijken geest verwerpt en terugwijst, krijgt men als uitkomst eene geestelijke en lichamelijke verzwakking.

En waar de vrouwelijke geest den mannelijken geest verwerpt en in zijn afgesloten wereld leeft, daar ondervindt ook de vrouwelijke geest een dergelijke geestelijke en lichamelijke verzwakking.

‘Hij schiep een mannetje en een vrouwtje.’ Nergens in de geheele natuur heeft de geest van het Oneindig-Goede (of God) een uitsluitend mannelijke of vrouwelijke wereld geschapen. Dit ziet men ook in wouden en velden. Want in het geheele plantenrijk bestaat er een mannelijke plant (of een mannelijk element) en een vrouwelijke plant (of een vrouwelijk element) en deze beide elementen zijn noodzakelijk voor den wederzijdschen groeidom en de wederzijdsche bevruchting.

Het aardbeziënbed of het korenveld zullen niet eerder gedijen voordat deze beide elementen zich vereenigd hebben.

Bij den mensch brengen het menschelijk-mannelijke en het menschelijk-vrouwelijke element, door hun op elkaar inwerken, veel machtiger resultaten te voorschijn. Daarvoor moeten zich echter de mannelijke geest en de vrouwelijke geest bij alle belangen, bij alle zaken, bij elke uitspanning, kortom, op elk gebied des levens vereenigen.

Waar zulk een vereeniging geschiedt, - en zij het ook maar onvolkomen - daar is hooger leven.

De vrouwelijke denkwijze is, wat haar aard betreft, van de mannelijke denkwijze verschillend. De vrouwelijke wijze werkt op de mannelijke nu eens als rust, dan als prikkel of bezieling.

De vrouw geeft den man de kracht tot werken, die hij in zijn beroep, hetzij als kunstenaar of koopman, gebruiken moet, en die hij in zijn onwetendheid dikwijls als zijne eigene beschouwt.

Uw man zal niet in staat zijn ook slechts naar de provincie te schrijven (laat staan in den geest te reizen) tenzij gij, zijn vrouw, in de kamer of tenminste tehuis zijt. Zijt gij niet tehuis, zoo voelt hij zich onbehagelijk. Hij kan zijn geest op niets concentreeren. Doch wanneer gij binnentreedt en tegenover hem neer gaat zitten, ja, dan is hij wel in staat, zijn arbeid voort te zetten en U door het gekras van zijn pen te onderhouden.

Waarom is dat zoo?

Omdat hem het vrouwelijke element de gedachte, die hij U ontneemt, de eigenlijke kracht geeft, door welke hij in staat is in den geest naar de provincie te reizen. Hij

gevoelt, wanneer gij in zijn nabijheid zijt, een weldadige rust, hij voelt een vloed van welbehagen naar zich toestroomen, hoewel hij nauwelijks kan zeggen wat het eigenlijk is.

Deze stroom is uw element van liefde en toewijding.

Hij voedt zich daarmee zoo goed als met brood.

Zijn uw gedachten en uw liefde een anderen man of andere belangen gewijd, dan zal uw man zich rusteloos en gedrukt gevoelen, zelfs wanneer hij in 't geheel niet weet, dat uw neigingen naar een andere richting zijn afgedwaald.

Vele mannen zijn nauwelijks in staat zich in de courant te verdiepen of een boek te lezen, tenzij hun vrouwen in de kamer zijn. De kracht, de courant te lezen, wordt hen dus door hun vrouwen gegeven.

Op gelijke wijze gebruikt de man de kracht zijner vrouw in zijn zaken, in het bureau, in het atelier of in de werkplaats.

Want liefde en neiging, welke richting ze ook nemen, zijn bronnen van kracht, zoo goed als brood of vleesch.

Waarom stierf in de Middeleeuwen de man zoo dikwijls nadat zijne gemalin heengegaan was?

Omdat hij was afgesneden van de krachtbron van het vrouwelijk element, die hij noodig had, en die hem gedurende zijn leven gevoed had.

Wiens fout legt dit alles bloot?

Toont dit slechts de fout van den man?

Neen! Het toont de fouten van den man en van de vrouw, maar deze fouten treffen noch hem noch haar, zoolang beide in volkomen onwetendheid verkeeren van het nut en de waarde die zij voor elkaar hebben.

Wanneer gij dagelijks iets ontvangt, dat u in het leven houdt, en gij weet niet dat gij het ontvangt of dat het zulk een levenskrachtgevende stof bevat, welke u in het leven houdt - dan kan men u uw onwetend handelen en leven niet kwalijk nemen, want gij zoudt toch zeker anders handelen en leven ingeval gij die levensstof kendet.

Maar wanneer gij volkomen tot het bewustzijn ontwaakt zijt dat gij iets van uw leven aan een ander geeft en dat gij het zijt die dien ander een element verschaft, dat hem in het leven en in een toestand van kracht houdt, door middel waarvan hij zijn beroep kan uitoefenen - wanneer gij dit alles weet en niet de tegenwaarde daarvan van den andere vordert, dan zijt gij het, díe de fout begaat.

Waarin bestaat nu echter de tegenwaarde die gij ontvangen moet?

Deze tegenwaarde bestaat daarin, dat het denken en peinzen van uw man gedurende uw gemeenschappelijke vrije uren naar u toestroomen, met den wensch u te onderhouden, zooals zijn denken en peinzen u vóór uw huwelijk toestroomde, toen hij u het hof maakte en toen gij met hem verloofd waart.

Zulk denken en zinnen zal u geestelijk en lichamelijk verfrisschen en sterken, zooals het u eens deed.

Voedsel, kleeding en woning zijn alle gaven die uw leven verlangt. Ik neem echter niet aan, dat gij terwille van die dingen trouwt. Gij hebt uw mans gemoed getrouwd. Gij hadt hem lief. Gij ontvingt van hem in uw verlovingstijd een element dat u een bron van vreugde was. Gij ontvangt nu niet zoo veel van hem en gij gevoelt dit verlies. En gij gevoelt dit, omdat uw man, ook wanneer hij naast u zit, te veel in de provincie verwijlt.

Uw man heeft recht erop de kracht, die hij aan u ontleent, in zijn beroep te gebruiken. Maar hij heeft geen recht erop, 's avonds thuis te komen en ze ook dan nog u te ontnemen, om ze zijn beroep te wijden.

Hij moest ze slechts in zijn gemoed opnemen, zooals hij dit deed toen hij nog verlangende en vol vuur naar u toe ijlde, mijlenver misschien, door sneeuw en regen, om slechts een uurtje met u te babbelen.

Wanneer gij nu de noodzakelijkheid erkent, de vereenigde kracht voortdurend, dag en nacht, in elk bijzonder geval of zaak, te gebruiken, dan zijt gij u nog altijd niet hiervan bewust dat deze vereende kracht, dus uw kracht en die van den man, verschillend werkzaam zijn moet en wel op die wijze, dat de eene kracht rust als de andere aan het werk is.

Dit is voor uw eigen verfrissching en tot vernieuwing der kracht noodzakelijk.

Het beroep van den man lijdt eronder wanneer zijn geest dag en nacht, bij den maaltijd en elk uur daarmee bezig is. Zulke gewoonten dooden den man vroegtijdig, zijn een weg tot slapeloosheid, tot zenuwziekte, soms tot waanzin.

Wanneer wij gevoelen dat wij het een of ander ding moe zijn - zooals wel voorkomen kan - en de wereld en alles erin schijnt zonder bekoring, dan geschiedt dit alleen omdat onze geest verzwakt en oververmoeid is. Wij missen dan de geschiktheid of de kennis een ander levensgebied op te zoeken en daaruit levenslust te putten.

Verstandige en wijze mannen en vrouwen kennen vele bronnen des levens, die zij op den juisten tijd benutten, om daaraan hun vermoeide organen te laven.

II.

De mannelijke geest is met den stam en den wortel te vergelijken, die takken en bladeren dragen.

Stam en wortel zijn aardscher, harder, sterker. Doch wanneer takken en bladeren afsterven, dan sterven ook stam en wortel af.

De vrouwelijke geest is met de takken- en bladerenkroon te vergelijken, die den kus van het zonnelicht het eerst ontvangt, zooals hij eerst de hoogere en teederder gedachten ontvangt en in zich opneemt.

Daarom zal, wanneer de vrouwelijke geest verhinderd wordt, zijn eigenlijk beroep te vervullen, n.l. ontvangster van teedere gedachten te zijn, ook de mannelijke geest en het lichaam lijden en aan liefde inboeten. Het vrouwelijk gevoel zal als 't ware neer-

hangen en verwelken, wanneer het niet van den mannelijken geest zijn verjongende kracht ontvangt.

En waar het gevoel, en daarmee de geest lijdt, en valt, daar zal ook het lichaam spoedig volgen.

De mannelijke geest zal veel helderder en krachtiger zijn, wanneer de man leert - zooals hij dat ook mettertijd leeren zal - zich voor den vrouwelijken stroom te openen, en deze stroomkracht uitsluitend zoo te gebruiken, dat de man een ware kameraad der vrouw zal zijn.

Wanneer man en vrouw te zamen zijn, dan moet ook hun geest te zamen zijn. Hun geest is echter niet te zamen, wanneer de eene doet wat de andere niet interesseert. Hun geest is niet te zamen, wanneer de geest des mans voortdurend belangen naloopt, waarin de vrouw geen levendig, werkzaam aandeel kan nemen.

De uitwisseling en de vereeniging van den mannelijken en vrouwelijken geest is voor lichaams- en geestesgezondheid een absolute noodzakelijkheid.

Wanneer deze wet beter begrepen zou worden, zouden man en vrouw in het huwelijk tot een hoogere en gezondere levensverhouding geraken dan tegenwoordig helaas dikwijls het geval is.

Want zulk geven en ontvangen, zulk een uitwisselen van het vrouwelijke en mannelijke, brengt een bevruchting voort, die op geen andere wijze bereikt kan worden.

Met ‘bevruchting’ bedoelen wij hier: sterke, elastische en buigzame spieren; een verhoogde geschiktheid zich over alle dingen te verheugen en in plaats van verval een steeds opbouwen van de bijzondere geestes-eigenschappen.

En wat onze geest opbouwt, dat bouwt ook onze lichamen op.

De beide afgezonderde werelden, waarin tegenwoordig zoovele vrouwen en mannen leven, brengen, door de daarmee noodzakelijke scheiding der mannelijke en vrouwelijke krachten, ziekte, verval en dood met zich.

Gebrek aan samenleven in de wederkeerige belangen en bezigheden brengen overigens mettertijd ook gebrek aan liefde met zich.

Liefde heet niet dulden.

De vrouw zal in het huwelijk een gebrek aan liefde gevoelen, wanneer zij tot zichzelf moet zeggen dat zij de opmerkzaamheden van haar man moet ontberen, die opmerkzaamheden welke hij haar ten tijde van zijn verloving bewees.

Echte liefde wil steeds dieper en inniger bemind worden.

Zij wenscht eerder meer te bevallen dan minder.

Liefde is waarlijk leven.

Waar geen liefde is, daar is de dood.

De onnatuurlijke wereld, waarin tegenwoordig zooveel vrouwen leven, is een hoofdreden, om ze verdrietig en heftig te maken. Zij worden van de aantrekkingskracht op het andere geslacht beroofd. Zij worden langzamerhand daartoe gebracht geen waarde meer eraan te hechten aantrekkelijk te zijn. Zij worden achteloos in haar kleeding en uiterlijke verschijning. Zij sluiten zich van de hoofdbron van haar verlevendiging af. Zij worden eindelijk bekrompen, kleingeestig, strijdlustig en knorrig.

Omdat vrouwen - moge haar voornemen ook nog zoo goed zijn - uit het uitsluitend verkeer met vrouwen niet dien krachtvloed en dien frisschen geestdrift ontvangen kunnen, die haar van het mannelijke element toestroomt.

Anderzijds berooft het onnatuurlijke, uitsluitend mannelijke verkeer met mannen in de zakenwereld en het doorbrengen zijner vrije uren in mannelijk gezelschap den man van den levengevenden stroom van het vrouwelijke element; en dit is eene, en de hoofdoorzaak, waarom de man eenige jaren na zijn huwelijk zoo dikwijls erin

vervalt zijn uiterlijk te verwaarloozen, een arbeidsdier wordt en weigert zich te laten amuseeren, of zich aan nieuwe ideeën aan te passen. Omdat hij in den gewonen tredmolen van vroeger wil voortleven en met vijftig jaar een ‘oude man’ is.

Wat de deelname en het bevattingsvermogen van de vrouw betreft, zoo kan de man met rustig hart elke tak van zijn beroep aan de levendige belangstelling van zijn vrouw blootleggen.

Een liefhebbende vrouw kan en zal alles leeren, waarop zij haar geest richt.

En wat de deelname en het bevattingsvermogen van den man betreft, zoo behoeft de vrouw geen enkel gebied van haar leven voor de levendige en liefhebbende belangstelling van den man af te sluiten.

Dit is geen ‘gevoel’ zooals men menigmaal denkt. Dit is een wet der natuur, en hare werking is universeel, vanaf het plantenrijk tot aan den man en de vrouw.

Er bestaat geen volkomen en gelukkig leven zonder een volkomen en gelukkig huwelijk.

Voor elke vrouw en voor elken man bestaat er een aanvulling of een volmaking in het andere geslacht.

En slechts een ènkele aanvulling of volmaking voor elken man èn elke vrouw in alle eeuwigheid.

Vele echtparen, rechtmatig verbonden door de wet van aantrekking en door die van het Oneindig-Goede (of God), leven heden, wij zeiden het reeds, in afzonderlijke werelden. Ze leven ongelukkig met elkaar, omdat zij niet weten dat een durend en bloeiend huwelijksgeluk uit het toepassen van zekere wetten, uit wederkeerig-geestelijke aanpassing ontstaat.

Om zulk een geluk te bereiken, moeten man en vrouw in alle dingen één van zin en geest worden. Wanneer zij dit niet kunnen worden, zijn ze in 'een ongelijk juk' gespannen: ze zijn dan niet de rechte man en de rechte vrouw voor elkaar.

Maar ze kunnen ook tijdelijk 'in ongelijk juk' gespannen zijn en door de opheffing van een dwaling aan de een of andere zijde weder tot rechtmatig verbonden echtelieden gemaakt worden.

Meer dan één echtpaar heeft, trots herhaalde twisten, ja zelfs wanneer het, de conventie ten spijt, scheidde, eindelijk toch leeren inzien, dat het weer samenleven moest. Man en vrouw vonden aan elkaar iets, dat ze anders nergens vinden konden.

Ze zijn rechtmatig gehuwd geweest, maar de een of de ander of alle beide waren nog niet rijp voor het huwelijk. Doch gehuwd, waren zij verbonden naar de wet van God of het Oneindig-Goede, en wat God vereent mag de mensch niet scheiden.

Vele echtparen, die dus getrouwd zijn, maar de gelukzaligheid niet vinden kunnen die zij verwachtten of die zij ten tijde van hun verloving ondervonden, zouden voor elkaar het Paradijs der Eeuwigheid kunnen opbouwen, wanneer zij namelijk opnieuw daar wilden beginnen, waar hun geluk ophield, al ware het ook bij het Altaar.

Met de vernieuwing der kleine teederheden en opmerkzaamheden, welke die zalige periode kenmerkte.

Met den wensch elkaar in zorgvuldigheid, smaak en netheid in kleeding en uiterlijk te bevallen.

Met het beheerschen van hun slecht humeur en prikkelbare uitvallen.

Met het inhouden van kwetsende of sarkastische woorden.

Met den hoffelijken omgang die den tijd van hun hofmaken kenmerkte. Met het oprichten van dien slagboom van vormelijkheid en etikette, die een vrouw of man nooit goed doet omver te halen.

Want door het omverhalen van dien slagboom vernielt gij ook de achting voor uw persoonlijkheid, en achting verloren is verachting gewonnen.

Wanneer uw man in uw kamer binnen komt stuiven om zijn allerslechtst humeur aan u te koelen en voor de heiligheid van deze ruimte niet meer eerbied betoont dan wanneer hij een stal zou binnentreden, wees er dan maar zeker van dat zijn achting voor u meer of minder verdwenen is.

Doch ook de vrouw kan in dit opzicht het gebied van den man kwetsen.

Man en vrouw moeten daarmee beginnen te vragen of wat de eene doet den ander bevalt.

Zij moeten beginnen met bezigheden, waaraan eens beiden vreugde hadden: met lectuur, met muziek, met kaartspel, zoodat de gemeenschappelijke stroom van gemoed en geest met zijn levensgevende kracht hen weer naar geest en lichaam oprichte en hen, juist geleid, het geluk verschaffe.

Laat de verderfelijke afzondering, die van des mans vele provincie-reizen (de geestelijke wel te verstaan) uitgaat, achterwege.

En wanneer beide, zoowel man als vrouw, hun best gedaan hebben om de zwakheden en gebreken te overwinnen, waardoor beide prikkelbaar en gekwetst

werden, dan bestaat er nog een verheven macht en kracht, tot welke de ziel zich geloovig biddend richten mag. En deze macht en kracht is het die wij onze volmaaktheid moeten afsmeeken.

Vertaald door LEO II.

De miskenning der Vrouw.

Spreek zoo *weinig mogelijk* met een vrouw, maar *nooit* over godsdienst.

RABBI SHAMMAI.

Bovenstaande raadgeving is een der '*regels*', waaraan het oude Joodsche volk uit Jezu's dagen zich te houden had. Deze regel van Rabbi Shammai rustte op (Numeri XXX) de wet. Een vrouw was, zoolang haar vader leefde, in godsdienstzaken niet haar eigen meesteres maar onder zijn voogdij en na haar huwelijk onder die van haar man. Zij moest 'zwijgen', gelijk ook '*de wet zegt.*'

Dat zelfs Jezus Christus zich letterlijk aan

deze voor de vrouw vernederende wet gehouden heeft, mag door feministen als Johanna Naber worden ontkend - het blijkt duidelijk dat dit toch inderdaad het geval is. Als de Samaritaansche Vrouw het levende water van hem begeert, dan zegt hij, alvorens met zijn geestelijk onderwijs aan te vangen: '*Ga henen*, *roep uwen man en kom hier*.' En ook de verwondering der discipelen '*dat hij met een vrouw sprak*', bewijst dat Jezus zich gewoonlijk aan dien wettischen regel hield.

Nu is het geenszins mijn bedoeling, de miskenning der 'Vrouw in 't Algemeen' te constateeren. Het is bekend dat die dagteekent uit de vroegste eeuwen. Maar het is thans mijn doel in één bizonder geval recht te zetten wat steeds verdraaid en verknoeid wordt.

Het is nl. een feit dat van de meeste kansels een vrouw als de Samaritaansche, die ongetwijfeld reeds jaren voor haar ontmoeting met Jezus een zeer begaafde, hoogstaande vrouw was, door het slijk wordt gehaald en als een, door Jezus op sarcastische wijze bestrafte onzedelijke vrouw, beleedigd wordt, terwijl zij dan bovendien moet dienstdoen om de 'domheid' der 'vrouw in 't algemeen' te bewijzen.

Alzoo Dr. J.P. de Bie in de Zuiderkerk op Zondag 6 Febr. j.l.

Op herhaaldelijk aandringen van iemand, die 's mans geestelijk inzicht buitengewoon hoog stelt, heb ik mij eens laten verleiden daar naar de kerk te gaan en heb ik mij geërgerd aan de smadelijke miskenning, zoo van de vrouw in 't algemeen als van die in 't bizondere geval hier aanwezig: de Samaritaansche.

Volgens deze voorstelling toch komen we tot deze conclusie:

1e De Samaritaansche een onzedelijke vrouw, die met een man samenleefde zonder met hem gehuwd te zijn.
2e De domheid der vrouw in 't algemeen, getypeerd door de 'zoogenaamd domme' antwoorden van de Samaritaansche.
3e Jezus geen profeet, maar een waarzegger.

Wij zijn zoo vrij hiertegen op te komen en wagen tegenover deze stellingen de drie volgende:

1e De Samaritaansche vrouw een hoogst zedelijke, volgens de regels van dien tijd wettig gehuwde vrouw.
2e Deze vrouw is niet dom, maar geeft blijk van groote scherpzinnigheid en zeer diep geestelijk inzicht.
3e Jezus een profeet, geen waarzegger, niet alwetend, maar zonder zonde en daardoor wetende wat in den mensch is.

Als Jezus gevraagd heeft [terwijl de discipelen naar de stad zijn *om spijze te koopen*]: 'Geef mij *te drinken*,' zonder er op te letten dat de vrouw tot wie hij spreekt een Samaritaansche is, dan is die vraag geheel onwillekeurig en bedoelt ook blijkbaar niet een critiek te geven op de Joodsche bekrompenheid. Het pikante antwoord van de vrouw, vol fijne, maar goedige ironie, teekent haar al dadelijk als een echte, *niet domme*, *maar slagvaardige* vrouw: 'Hoe begeert gij, die een Jood zijt, van mij te drinken, die een Samaritaansche ben.'

Het antwoord luidt: 'Indien gij de gave Gods kendet en wie hij is die tot U zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd en hij zoude u levend water gegeven hebben.'

De vrouw: 'Gij hebt niets om mee te putten en de put is diep, vanwaar hebt gij dan het levend water? Zijt gij meerder dan onze vader Jacob, die ons den put gegeven heeft? En hij zelf heeft daaruit gedronken.'

Antwoord: ‘Een ieder die van dit water drinkt zal wederom dorsten, maar wie gedronken zal hebben van het water dat ik hem geven zal, dien zal in eeuwigheid niet dorsten, maar het zal in hem worden een fontein van water, springende tot in het eeuwige leven.’

De vrouw: ‘Heer, geef mij dat water, opdat mij niet dorste en ik hier niet moet komen om te putten.’

Dit antwoord nu moet haar domheid bewijzen. Het kan zulks echter alleen maar voor oppervlakkigen. Reeds het hierop dadelijk volgende antwoord: ‘Ga heen, roep uw man en kom hier’, bewijst dat Jezus weet dat zij hem begrepen heeft. Neen, de verwachting, dat het water waarvan Jezus sprak, haar de moeite zou sparen naar de Jacobsput te gaan was geen domheid of dwaling. Integendeel. Niets rechtvaardigt de onderstelling dat al de inwoners der stad hun water uit deze ver verwijderde put moesten halen. Er was water genoeg voorhanden in de poelen en watergangen van Samaria. Maar deze vrouw kwam haar dorst lesschen aan de Godsgave van vader Jacob. Het was de geestelijke zijde van het aardsche water [gave Gods] die zij op prijs stelde. Nu zij hoort van levend water *van hooger beteekenis* zegt ze: ‘Geef me dat, opdat ik niet meer

behoef te komen om te putten'. Zij kon dan voortaan het stadswater, waaraan voor haar geen ritueele, geestelijke zijde was, gebruiken voor haar dorst. Dat het geen domheid was en zij na de ontvangst van het levend water - het geestelijk onderricht - niet van inzicht was veranderd, zegt Johannes uitdrukkelijk, want: zij liet haar watervat achter, zooals zij tevoren gezegd had. Zij had dit nu niet meer noodig.

Is het soms een domheid dat zij in het levende [stroomende] water van de Jacobsput *een gave Gods* erkende?

Dan volgen de verzen, die de wereld gretig heeft aangepakt, om haar een slechten naam te bezorgen. Ook Dr. de Bie volgt dit voorbeeld. Hij ziet in het bevel van Jezus: 'Ga henen, roep uwen man en kom hier', een herinnering aan haar slecht verleden. Een dwaling die ons niet bizonder behoeft te verbazen. Zelfs een leeraar in Israël, Nicodemus, doctor in de theologie, kon niet begrijpen dat bij een vleeschelijke afstamming van Abraham nog een geestelijke geboorte behoort om tot de verwachting van Abraham's zaad gerechtigd te zijn. Deze Samaritaansche vrouw daarentegen verklaart uit zichzelve dat het lichaam van den bijwonenden man niet den echtgenoot maakt, maar diens geestelijke bevoegdheid om leidsman van zijn vrouw te zijn in den godsdienst en hierop zegt Jezus: '*dat hebt gij met waarheid gezegd*'. Hij prijst er haar voor *tot tweemaal toe*: 'Gij hebt wèl (d.i. goed) gezegd' en 'dat hebt gij met waarheid gezegd.'

Uit de verklaring der vrouw de bekentenis te lezen, dat zij met een man leefde zonder getrouwd te zijn, is totaal mis. Huwen was in die maatschappij niets anders dan: *te gaan samenwonen.* Wat zou er zoo prijzenswaardigs geweest zijn als zij een hoer was geweest en dit eenvoudig bekende.

Dat zij vroeger vijf mannen gehad heeft, dat heeft zij eerst aan Jezus verteld, anders kon Hij dat niet weten, want Jezus was niet alwetend. Hij is ons in alles gelijk geworden, uitgenomen de zonde. Dat wij niet alwetend zijn is onze zonde niet. Jezus kon vermoeid zijn, honger krijgen, pijn lijden. Ergens elders zien wij dat Hij op tot hem gerichte vragen antwoordt: 'Ik weet het niet, alleen de Vader weet het.' Daar hij zonder zonde was wist hij echter alles wat in den mensch was en hij behoefde niet dat iemand getuigen zou van den mensch en hierin was hij een *profeet.* Maar gewoonlijk wordt dit opgevat alsof Hij een waarzegger was, ofschoon in heel den Bijbel nergens als een trek van den Christus wordt aangegeven dat hij verborgen aardsche omstandigheden onthulde. De schrijver van het verhaal was niet bij het heele onderhoud tegenwoordig. Hij was met de anderen naar de stad om spijze te koopen. Als zij terugkomen verwonderen zij zich dat hij met een vrouw sprak. Nochtans zeide niemand: 'wat vraagt gij of wat spreekt gij met haar?' De schrijver teekende dus alleen maar op wat hij gehoord heeft.

Vijf mannen gehad te hebben was, vooral in dien tijd, minder schande dan onbegeerd heen te gaan.

Uit heel het verhaal blijkt duidelijk dat zij een hoogstaande vrouw was. Jezus prijst haar niet, omdat zij bekent een hoer te zijn, maar om haar inzicht in en waardeering van de godsgaven, waardoor zij reeds sedert lang vóór haar ontmoeting met den Christus, die zij *volgens haar eigen getuigenis* (Joh. 4:25) reeds lang verwachtte, de geestelijke leiding harer stadgenooten verwierf. Hierdoor verkrijgt Christus het recht haar te onderrichten zonder aanwezigheid van een man (voogd), 't geen hij trouwens ook doet. Daarna loopt zij naar de stad. Zij heeft den Christus gevonden, dien zij haar stadgenooten geleerd had te verwachten. *Want dat heeft zij gedaan.* Jezus zelf zegt het tot zijn terugkeerende discipelen, wijzende op de toestroomende burgers: '*Anderen* hebben gearbeid, gij zijt tot hun arbeid ingegaan, gij kunt nu vruchten verzamelen van velden wit om te oogsten,' waar de Samaritaansche gezaaid heeft.

De verzen 25, 35 en 39 bevatten telkens de woorden ‘Hij heeft mij gezegd *alles wat ik gedaan heb!*' Zou zij dit zoo opgetogen gezegd hebben, wanneer dit op haar slecht, onzedelijk leven sloeg? 't Is immers ondenkbaar, want dan zou zij zich, na haar bekeering, nog beroemd hebben in het booze.

Hoe zou een lichtmis zooveel belang stellen in geestelijke dingen als zij, die tot Jezus zegt: ‘*Ik weet* dat de Messias komt, die genaamd wordt Christus; wanneer die zal gekomen zijn, zoo zal hij ons alle dingen verkondigen.’ En hoe absurd is niet de onderstelling als zouden de stadgenooten onmiddellijk de oproeping van een zedelooze vrouw gehoorzaamd hebben, die haar den Messias aankondigde, enkel op grond van zijn kennis omtrent haar wangedrag. Neen, zij was tot het licht gekomen en haar werken

waren openbaar geworden. Zij begeerde immers het levend water met de woorden: ‘Heer, geef mij dat water,’ reeds vóór dat Jezus die zoogenaamde profetie over haar mannen gedaan had en bewees daardoor, volgens Jezus' eigen woorden, dat zij de gave Gods reeds kende.

Christus gekomen tot de zijnen, *maar de zijnen nemen hem niet aan:* Nicodemus weigert de erkenning van den doop van Johannes, omdat die de *uitwendige* wetsbetrachting alleen niet waardeert.

Maar zoovelen hem aangenomen hebben: De Samaritaansche hoort zonder tegenspraak haar heiligdom achterstellen bij dat van Jeruzalem en krijgt de macht met haar stadgenooten kinderen Gods te worden.

De farizeeën zien *een verrader:* Jezus de liefde van God predikende *voor de geheele wereld*, zelfs voor den gehaten Romein. Aan 't kruis met hem!

De Samaritaansche ziet een wonder: *Een jood* die de liefde Gods *voor de geheele wereld* verkondigt, zelfs voor den verachten Samaritaan. Dat moet de Christus zijn!

Vrage:

Aan welken kant staat het Chr. Hist. dagblad ‘*De Nederlander*’, die in een drietal hoofdartikelen in de laatste Januari-nrs., aan Enka gericht, de socialisten buiten de christelijke gemeenschap zet?

H. VISSER.

Als de Bloemen.

Al is de zomerdag verdwenen
Met wondervolle kleurenpracht,
De bloemen maken zich niet angstig,
En vreezen niet den donkren nacht.

Zij hebben alle zonnestralen
Verzameld in hun kelkjes fijn,
Die weven mooie, reine droomen
Van licht en liefde en zonneschijn.

Doe als de bloemen en verzamel
De zonnestralen ook, mijn hart;
Zij geven licht in donkre nachten,
In duisternis van rouw en smart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Eenigszins gevolgd.

Onbekend maakt onbemind.

Een mol hoort in zijn donker hol
  Den leeuw'rik jub'lend zingen,
En denkt: wat doet men boven mij
  Toch dwaze, vreemde dingen.

De mensch der aarde, wonder-knap,
  En vol van ijd'len waan,
Staat meest vijandig tegen al,
  Wat hij niet kan verstaan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Vrij gevolgd.

Aan Carmen Sylva, †

't Was niet om roem en eer
uw denken en uw dichten,
Maar om' door daad en woord
de zorgen te verlichten
Van wie er tot U kwam.
Voorgaan was U een vreugd,
Weldoen was U een plicht,
liefde de hoogste deugd.
Niet door 't verwoestend zwaard,
als drogbeeld voor verblinden,
Maar door Uw vrome ziel
wist gij 't hart te vinden
Van 't volk dat U omgaf,
U eerde als vorstin,
Door U beheerscht
als vrouw, als Koningin.
Wat U nog duister bleef
ontvouwt zich in 't eeuwig klare,
Waarnaar gij hebt gestreefd:
het schoone, goede, ware.

4 Maart.
P. BEL.

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Rectificatie.

Na afzending aan onze Redactrice van mijn artikel ‘Verweer’ (zie vorig nummer van dit blad), ontving ik van de Redactie van de Nieuwe Haarlemsche Courant nog antwoord op mijn aan haar gedaan verzoek, n.l. een antwoord te willen opnemen op het artikel van Mevr. Sterck, in haar blad verschenen. Men schreef mij, dat, in overleg met Mevr. Sterck, een Ingezonden Stuk zou worden opgenomen van de presidente der Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht van de Afdeeling Haarlem en men nu moeielijk ‘een uitgebreider discussie over de kwestie kon toelaten’.

Het was wel een weigering, om een artikel, waarover geen overleg was gepleegd, aan de hand van Mevr. Sterck's stukken en dus uit den aard der zaak eveneens uitvoerig, op te nemen, maar het was dan toch een antwoord, al werd dit niet zeer vlug gegeven. Dit antwoord is ook nog, door een niet op te helderen oorzaak, met vertraging in mijn bezit gekomen. Het is daarom, dat in mijn artikel ‘Verweer’ vermeld staat, dat ik geen antwoord van de Nieuwe Haarlemsche op mijn gedaan verzoek mocht ontvangen. Mijn bedoeling is nu, dàt hiermede te rectificeeren.

Hiermede verzoek ik U beleefd even te vermelden, dat de uitspraken van hoogstaande Katholieken, aangehaald in mijn artikel ‘Verweer’, *alle* aangehaald zijn uit een uitgave van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht. De schrijfster maakte er mij op attent dat ik dit wel vermeldde van de rede des heeren Giesswein, maar niet van de uitspraken der katholieken en dit in verband met de auteurswet noodzakelijk is.

HENRIËTTE BEERSTECHER.

Ontwaakt
door Martinia.

Toen Lize Beukelers de huiskamer binnentrad, zag de oude Mevrouw, die bij het raam zat te breien, dadelijk aan het doodsbleeke gezicht van haar nichtje, dat er iets bijzonders gaande was. Zij vroeg echter niets, wel wetende, dat ze toch binnenkort alles zou vernemen. En dat was ook zoo, want met een stem, die ze gewoon trachtte te doen doen klinken, doch waar doorheen de smart schemerde, reikte Lize haar een briefje over.

‘Leest U eens even, tante!’

De oude dame moest eerst haar brilleglazen afvegen: ze waren al bij voorbaat licht beslagen, en het duurde lang, eer ze de beschreven zijdjes ten einde gelezen had.

‘’t Klinkt prachtig, nietwaar? Terwille van jou! 't Is beter dat alles uit is! Ik lijd er ook onder! O, die doortrapte huichelarij!’

Diep bekommerd zag tante haar aan.

‘Wind je in godsnaam niet zoo op, Lize!’

‘Niet opwinden? Vindt U daarvoor alles niet ernstig genoeg? O, nu begrijp ik, waarom hij het publiek maken van ons engagement, na Vaders dood, nog steeds uit bleef stellen.’

‘Maar het geloof is en blijft toch altijd een ernstig bezwaar, en zoolang zijn Moeder nog sukkelend is, kan hij haar dat verdriet toch niet aandoen.’

‘Och, wàt geloof! Dat is voor hem toch *nooit* een reden geweest, en zijn moeder is eene verstandige vrouw, vrij van domme vooroordeelen. De hoofdzaak is natuurlijk, dat Papa's geldkist, die door de buitenwereld voor boordevol werd aangezien, na zijn dood zoo goed als ledig bleek te zijn. Maar ik had toch *nooit* gedacht, dat dit voor Henri verschil zou maken!’

‘Maar misschien is het dat ook wel niet. Hoewel - een arm officier....’

‘En een arm meisje zijn twee onbestaanbare dingen, begin ik te begrijpen. Jammer, dat ik het nu pas inzie, - wel wat laat!’

‘’t Is zóó toch beter, kind, al wil je het nu natuurlijk nog niet hooren! Henri.....’

Doch met een snelle beweging legde Lize haar de hand op den mond.

‘Zegt *U* geen kwaad van hem, tante, dat kan ik niet verdragen - nòg niet!’

Toen begaf ze zich langzaam de kamer uit, den trap op naar haar eigen kamer. Het liefst zou ze zich op haar divan neergeworpen hebben, om het uit te snikken, uit te *gillen*, doch zelfs voor zichzelf wilde ze zich beheerschen: met de tanden op elkaar geklemd liet ze zich in een laag stoeltje nederzinken.

Versmaad! Haast nog meer dan de smart over de scheiding, was het haar gekrenkte trots, die haar hart in zoo hevigen opstand bracht. O, zich versmaad te weten, zij, die zich, ook zonder gouden achtergrond, haar waarde als vrouw wèl bewust was. De spiegel tegenover haar weerkaatste het gelaat, meestal met een frissche blos overtogen, doch thans zoo droevig bleek, de groote, donkere oogen, het weelderig bruine haar.

En voor haar geest verrees daarnaast het beeld van den knappen cavalerie-luitenant, met zijn vroolijk gezicht en de witte tanden, die zich zoo dikwijls lieten zien onder den zwaren, blonden knevel vandaan.

Zij kreunde zacht.

O, was het eigenlijk niet het meest die forsche gestalte, dat verleidelijk uiterlijk, dat ze in hem liefhad? Had hij wel ooit veel diepte van hart en karakter getoond? Dat hij van haar hield, was zeker, echter op zijn oppervlakkige, zinlijke manier, want een liefde, die *niet* aan de oppervlakte bleef, doch diep in het hart was gedrongen,

liet zich niet meer verjagen, maar zocht naar alle mogelijke middelen, om de hinderpalen uit den weg te ruimen, die zich op zijn pad hadden geplaatst. Had ze dit alles maar eerder begrepen, maar eerder ingezien - nù ontwaakte zij uit haar roes, en zag met klare, open oogen alles aan, zooals het in werkelijkheid was - doch dat ontwaken was hard, bitter hard. -

Zachte schreden hielden voor haar kamer stil, de deur werd voorzichtig geopend.

'Ik kwam eens even kijken, Lize!'

'Och, goed oudje!'

Ze sloeg haar armen om de oude dame heen, die, na den dood van haar vader, de arme wees, zonder fortuin, dadelijk in huis genomen had, en als een moeder verzorgd - en barstte in een weldadigen tranenvloed uit. Zóó bleven beide een poos zitten. Tante liet haar stil uitschreien, wel wetend, dat dit het beste middel was om de overkropte zenuwen tot rust te brengen.

'Ik ging maar eens voor een tijdje de stad uit, kind, dat is de beste afleiding voor je!'

'Maar toch niet dadelijk, tante. Hij moet niet denken, dat hij *mij* op de vlucht kan jagen!'

‘Je kunt dan toch in elk geval vast belet vragen. Naar wie denk je te gaan?’

Lize dacht even na.

‘Naar Fanny Terweele! U weet, veel keus heb ik niet. De familie heeft zich, behalve U, nooit veel om me bekommerd, en Fanny is altijd eene trouwe, hartelijke vriendin geweest!’

En zoo gebeurde het, dat Lize na eenige weken de stad verliet, om voor onbepaalden tijd de logée te zijn van den heer en mevrouw Burgstra geb. Terweele.

Een zacht geroezemoes van stemmen, altijd voorafgaande aan een uitvoering of concert, vulde de groote Societeitszaal, voor deze gelegenheid met den wijdschen naam van Schouwburgzaal vereerd, van het stadje N. Eindelijk werd het scherm opgehaald, een enkel gemompel ging nog door de rijen, en toen werd ieders aandacht in beslag genomen door hetgeen er op het tooneel te genieten viel.

‘Je moet je er maar niet veel van voorstellen,’ had Fanny vergoelijkend tot haar logée gezegd.

‘t Is maar liefhebberij-comedie, maar de menschen vinden het niet aardig, al teeken je op de lijst, wanneer je niet komt. Trouwens: iedereen gaat er ook naar toe!’

Nu, Lize vond het best. Ze intresseerde zich evenveel voor de toeschouwers, als dat ze om het stuk zelf heen ging. Wat er gespeeld werd, was haar reeds over-bekend: ‘Eerloos’, altijd een dankbaar werk, en het werd gespeeld, niet vlot-genoeg om haar te boeien, en niet slecht genoeg om er zich inwendig vroolijk over te maken.

Van tijd tot tijd keek ze eens rond: ze wist vele tersluiksche blikken op zich gevestigd; van de dames naar het in haar oogen misschien wel wat al te gekleed toilet: van de heeren naar haar gezichtje. Doch allebei liet het haar onverschillig.

Zacht stootte Fanny haar aan.

‘Kijk, daarginds aan den muur staat van Ries!’

Levendig richtte ze het hoofd den aangewezen kant uit.

Willem van Ries! Haar trouwe volgeling en hofmaker van twee jaar geleden, toen ze ook bij Fanny, het eerste jaar van haar huwelijk, gelogeerd had. Ze dacht ineens aan Fanny's voorspelling, bij haar vertrek toentertijd: ‘Je zult zien, dat je een brief krijgt: hij is smoor, en zal het er wel niet bij laten!’ - Een brief was echter niet gekomen, en Lize had er ook volstrekt niet op gewacht of gehoopt: ze vond hem aardig en sympathiek, en een aanwinst in het kleine, nu juist niet door intelligentie uitblinkende kringetje, waarin de jong-getrouwde lui zich bewogen, - maar verder waren haar gedachten en gevoelens niet gegaan. En in haar drukke leven in den Haag, van twintigjarig uitgaand meisje, had ze hem spoedig geheel vergeten.

‘Hij is zeker weer met Havenekker samen,’ hoorde ze Burgstra op gedempten toon zeggen. ‘Ik begrijp niet, wat hij in dien jongen ziet, ik vind er niet veel aan.’

Lize glimlachte bij zichzelven. Haar gastheer vond over het algemeen ‘weinig aan’ de menschen, misschien, omdat zijn eigen ziel zoo leeg en zonder diepte was. Of was dat slechts in háár oogen? Sedert, zooals ze het noemde: de geest der zelfbeschouwing over haar vaardig geworden was, was ook haar oog zoo wanhopig scherp geopend voor de grootere en kleinere tekortkomingen van anderen.

In de pauze kwam van Ries, gevolgd door het jonge mensch, waarmee hij in gezelschap was, en dat natuurlijk aan Lize voorgesteld werd, naar hen toe.

‘Neen maar, ik wist er niets van, dat je hier in de stad waart. Ben je er al lang?’

‘Ik ga al haast weer weg,’ spotte ze, doch Fanny nam dadelijk het woord over. ‘Ze is er pas een dag of vier, en blijft nog minstens evenveel weken, naar we hopen!’

Men bleef gezellig bij elkaar praten, totdat de uitvoering weer begon.

‘Kom eens gauw, Willem,’ inviteerde Fanny. ‘Ben je Donderdag vrij? Dan is mijn man ook thuis, en kunnen we nog eens wat muziek maken.’

Ofschoon Havenekker niet tot de intieme kennissen behoorde, vond Fanny het toch wel wat onbeleefd, hem ook niet voor dien avond uit te noodigen, en dit werd met zooveel graagte aangenomen, dat Burgstra bij het naar huis gaan plagerig tegen Lize opmerkte:

‘Ik geloof, dat je door je verschijning alleen al een volslagen overwinning hebt behaald. Die vriend van van Ries verslond je bijna met zijne blikken!’

‘Wie?’ zei ze verstrooid. ‘O, die jongen?’

‘Nu, nu, die jongen! Hij is minstens een paar jaar ouder dan jij!’

‘O, ja?’ zei ze onverschillig. ‘Eerlijk gezegd, weet ik heelemaal niet meer, hoe hij er uitziet!’

Hoe schitterden haar oogen, hoe bloosden haar wangen, hoe helder en lokkend klonk haar lach, toen het kleine gezelschap dien Donderdagavond bij elkaar zat. Het was haar niet aan te zien, dat ze den halven nacht wakker gelegen had, noch dat er berekening kon schuilen achter dat reine voorhoofd. Haar *liefde* mocht zoo goed als gestorven zijn, de behoefte om zich te wreken, om hem, die haar versmaad had, te toonen, hoe weinig hij in haar leven meetelde, leefde nog sterk in haar hart. Was het soms een vingerwijzing voor haar, dat ze hier haar ouden vlam weer ontmoeten moest? Ze wist het niet, doch wel was ze zich bewust te willen behagen; behagen door haar tintelenden geest en heel de bekoring van haar jong, bloeiend jonge-meisjeslichaam. Ze was het middelpunt van den kring, en Fanny, zelf indolent van natuur, zag met nauw verholen bewondering tot haar op. Niet zonder een stille zucht: als men getrouwd was, had men toch altijd weer meer zorgen, en kon niet meer zoo onbezorgd meedoen, peinsde ze. Goed, dat ze Frits even degelijk en solied wist als zichzelven: ze zou anders nog wel eens jaloersch kunnen worden, doch gelukkig, daarvoor was geen gevaar.

Lize moest zingen.

'Ik ben niet bij stem, werkelijk niet,' protesteerde ze, doch het publiek beloofde bijzonder toegevend en inschikkelijk te zullen zijn.

Burgstra bood aan, te accompagneeren.

'Neen, neen,' zei Lize, 'dat doe ik liever zelf. Ik zing nooit in de maat, weet je!'

Nu die stijve, preciese Frits Burgstra voor de piano, correct elke noot aantikkend, dat hield ze niet uit.

Ze nam plaats. De zachte, roomkleurige stof van haar japon viel in slanke plooien om haar heen, door het laag uitgesneden kantstuk aan den hals schemerde de blanke huid. De kaarsen wierpen hun flikkerend schijnsel over haar gelaat en de vlugge, lenige vingers, die zich zoo zeker over de toetsen bewogen, wetend, dat ze de tonen geheel in hun macht hadden.

Mit Rosen, Cypressen und Flittergold,
Möcht ich verzieren, lieblich und hold,
Dies Buch wie einen Todtenschrein,
Und sargen meine Lieder hinein.

O, könnt ich die Liebe sargen hinzu!
- - - - - - - - - - - - - - -
Am Grabe der Liebe wächst Blümlein der Ruh!

Langzaam stierven de laatste klanken van het slotcouplet weg. Haar vingers gleden van de toetsen in haar schoot. Zij voelde zich de oogen vochtig worden, en wendde het hoofd niet om, bij het handgeklap en de vleiende woorden der anderen. Even bleef ze zoo zitten, kampend met de emotie, die de woorden, en de geheele voordracht van het lied, waarin ze onwillekeurig haar geheele ziel gelegd had, bij haar gewekt hadden. Ze wist zich echter te beheerschen, en toen ze langzaam haar gelaat toekeerde naar de anderen, lag er een glimlach op haar lippen. Links van haar zat van Ries: haar blik zocht hem, doch juist antwoordde hij op een gezegde van Burgstra, voor wien op dat moment blijkbaar zijn aandacht was.

Ze gevoelde een wrevel in zich opstijgen: was hij misschien ook slechts een aanbidder geweest van het gouden kalf? Doch eensklaps ontmoette zij de oogen van 'dien jongen', op wien ze totnogtoe ternauwernood acht had geslagen. Een grenzelooze, hartstochtelijke bewondering straalde er haar uit tegemoet, en ze zag, hoe een donkere blos zijn gelaat overtoog, toen hij haar aandacht op zich gevestigd zag.

En de glimlach, voor den ander bestemd, ging thans naar *hem* uit!

Men drong aan, om nog iets te mogen hooren. Ze aarzelde, ze scheen te weifelen, wachtend op een stem, die zich tenslotte dan ook bij de andere voegde, doch aarzelend, en als om een groote gunst bedelend.

Een stille voldoening kwam in haar op, echter vermengd met een licht gevoel van schaamte over eigen slechtheid, toen ze hem achter zich wist staan, de eenvoudige jonge man, en zijn smeekende stem nog eens hoorde herhalen:

‘Toe, zingt U als't u blieft nog iets!’

Als in gedachten sloeg ze een paar maten aan. Thans geen uiting van hartstocht, met geheel de weemoed en diepe zielsklacht van Heine, doch teer en helder klonk nu door de kamer haar:

Avondlied.

Over het klein gehucht,
Zeeg 't eerste duister.
Lauw zweefde d' avondlucht,
Met zacht gefluister
't Vogelke zong zoo blij,
't Bloemeke geurde vrij,
't Was in de Lente,
't Was in de Mei!

Hij was naar 't veld gegaan,
Zij kwam hem tegen;
Blozende bleef hij staan,
En beiden zwegen....

Hij zuchtte als toeverlast,
Daar hij ze' aanschouwde,
Zij greep haar voorschoot vast.
En plooide en vouwde....
't Vogelke zong zoo blij,
't Bloemeke geurde vrij,
't Was in de Lente
't Was in de Mei!....

Ongekunsteld en eenvoudig, als de woorden van het zoo bekende liedje, was de voordracht, en 't was of de mond, die zoo innig de woorden uitsprak:

De eerste kus welde thans.
Vanuit hun boezem,
Licht als der sterrenglans,
Teeder als bloesem!

de tolk was van een hart, dat zich thans eerst, als een ontluikende bloemknop voor de zon, voor de eerste liefde opende.

Het verdere gedeelte van den avond was ze stil, niet meer overmoedig en druk als in het begin, en mengde zich slechts nu en dan in het algemeen gesprek. Maar bij het heengaan beantwoordde zij den knellenden handdruk van Frans Havenekker met een zachten druk.

Of de anders over het algemeen niet scherpzinnige Fanny nu toch wel iets bemerkt had?

Toen Lize zich ter ruste begaf, was de nachtkus, waarmee de vriendinnen altijd afscheid namen, bijna veelzeggend, en ernstig klonk haar stem: ‘Eén ding, Lize; speel niet met het leven!’

Een zwaarmoedige trek gleed over Lize's gezicht.

‘*Ik* met het leven spelen? Het leven speelt met *mij!*’ en met ongewone heftigheid sloeg ze de deur van haar kamer achter zich dicht.

Drie weken daarna was ze de verloofde van Frans Havenekker, den eenigen zoon van een der rijkste fabrikanten uit het stadje, en een half jaar later zijne vrouw.

Zij zaten beiden in hun lectuur verdiept: Lize in een laag stoeltje, een weinig voorovergebogen in den lichtkring, terwijl, bij een even verschuiven van het boek, de schaduw der roodzijden lampekap op de letters viel.

Frans aan tafel, de krant haastig doorlezend, en van tijd tot tijd de rook zijner sigaar zijwaarts blazend. Het gas suisde; het theewater in de bouilloire raasde zachtjes, wolkjes stoom de lucht inzendend, en lustig knetterden de houtblokken in den open haard.

Lize liet het boek in den schoot rusten.

Hoe vredig was het hier binnen toch!

Buiten wist ze een leege straat, koud en eenzaam, waar de fijne oostenwind de speeuw in kleine vlokken gniepig de enkele voorbijgangers in het gelaat joeg, en hier alles zoo warm en behagelijk. Peinzend keek zij Frans aan. Vlug, en toch met aandacht volgde zijn oog de kolommen van het blad, en aan de uitdrukking van zijn gezicht kon zij bemerken, of hij iets tegenkwam dat hem interesseerde, of niet.

Acht heldere slagen van de pendule trilden door de kamer. Frans vouwde de courant dicht, en stond op.

‘Acht uur! Nu moet ik weg!’ Hij wreef zich de handen, en, een tipje van het gordijn terzijde schuivende, zag hij naar buiten.

‘Brrr, wat een weertje! Dag vrouwtje, tot straks! Ik hoop niet te lang weg te blijven!’

Hij boog zich tot Lize over, en kuste haar.

Ring! ging de bel.

Beiden luisterden.

‘De familie thuis?’

Willem van Ries kwam binnen.

‘Doe ik geen belet, door een kopje thee te komen halen?’

‘Integendeel!’ Frans schudde hem hartelijk de hand. ‘Maar ik moet noodzakelijk nog uit. Lize zal het echter prettig vinden, als je haar gezelschap houdt, en als ik half kan, ben ik over een goed uur terug! Tot straks dan!’ Nog even een wuiving met de hand, en hij vertrok.

Vroolijk zag Willem zijn gastvrouw aan.

‘Je man is tenminste niet jaloersch, Lize!’

‘Jaloersch? Natuurlijk niet! Hij kent me genoeg om te weten, dat dàt niet noodig is!’

Ze zei het een weinig scherp, doch de ander, doende alsof hij haar lichte ontstemming niet opgemerkt had, ging plagend verder:

‘Nu, dan is hij wèl gelukkig, en bevoorrecht boven velen. Ik geloof, dat er maar weinig mannen zijn, die hun vrouw bepaald kènnen!

Weib, du bist ein ewiges Räthsel!’

Aandachtig zag hij haar aan. Ze had bepaald iets, dat haar hinderde, en het viel hem thans ook op, dat ze er niet best uitzag: wat bleek, en langs den neus een scherpe lijn.

‘Gaat Frans dikwijls 's avonds uit, Lize?’

‘Tegenwoordig nogal wel. 't Is druk op de fabriek, en vader laat veel aan hem over. Maar ik verveel me nooit, ik houd van lezen,

en met mijn correspondentie ben ik nog steeds ten achter!'

'Zoodat ik je op het oogenblik misschien van aangenamer bezigheden afhoud; is het zoo niet?'

'Volstrekt niet!' Ze zei het lusteloos, doch toen ze hem aankeek, gleed er een lachje over haar gezicht.

'Vergeef me, Willem, als ik een beetje onvriendelijk lijk; maar ik voelde me vandaag zoo moe! Ik vind het echter juist prettig, dat je gekomen bent, en ik nu wat afleiding heb!'

'Afleiding! En dat zegt een gelukkig, verwend jong vrouwtje?'

Zij zuchtte.

'Kom, ik zou je haast zonder thee laten zitten vanavond!'

(*Wordt vervolgd*).

Kunsten en Wetenschappen.

Kunstgeschiedenis.

Van de rijk geïllustreerde Monographieën over kunstgeschiedenis, welke uitgegeven worden door Karl W. Hiersemann, te Leipzig, zijn reeds tien deelen verschenen, alsmede een 'Beiheft' 'uitgegeven ter eere van Professor August Schmarsow, waarover we reeds eerder spraken.

Het 9^{e} onlangs verschenen deel, is gewijd aan Pieter Aertsen. Bewerker is Dr. Johannes Sievers.

Het werk van dezen Amsterdamschen schilder, meerendeels bestaande uit godsdienstige onderwerpen en altaarstukken, is grootendeels verloren gegaan door den beeldenstorm.

Het Rijksmuseum bevat vier stukken van hem, waaronder de bekende 'Eierdans'. Een dezer stukken 'de Gortenteller' is wellicht toe te schrijven aan zijn zoon Pieter Pietersen. De beide andere zijn geheel of gedeeltelijk altaarstukken, waarvan de geboorte van Christus behoort heeft aan de Nieuwe Kerk, te Amsterdam, zooals Jhr. Dr. J. Six indertijd heeft aangetoond.

Dr. Sievers heeft heel wat gezocht om werk van Pieter Aertsen te ontdekken, en tracht aan te toonen, dat deze schilder (Lange Pier bijgenaamd) zich heeft weten vrij te houden van Italiaanschen invloed.

Hij werkte 30 jaar te Antwerpen en daaraan misschien is het te danken, dat zijn werk wel eens aan Rubens wordt toegeschreven.

Het laatst verschenen tiende deel handelt over den Spaanschen schilder Jusepe de Ribera (Lo Spagnoletto), die tegenover het trio Velasquez, Murillo en Zurbaran gesteld wordt. Leerling was hij van Ribalta en, hoewel hij het grootste deel van zijn leven in Italië heeft doorgebracht, is hij zijn meester toch steeds getrouw gebleven.

De verschillende monographieën hebben groote waarde, omdat zij omtrent enkele eerste meesters nadere bijzonderheden brengen, en op kunsthistorische vraagstukken nieuw licht laten schijnen.

Lilliputter-boekjes.

In het Gemeente-Museum in den Haag zijn er drie. Twee Haagsche drukken en een Amsterdamsche uitgave. Ik heb altijd gemeend dat zij onder de rubriek 'Kinderspeelgoed' het best te rangschikken waren, maar toevallig wordt mij dezer dagen een Duitsche prijscatalogus gezonden, waarin er ook enkele worden genoemd,

en daar al de daarin genoemde Almanakjes zijn, moet ik het denkbeeld ‘kinderspeelgoed’ al weer verwerpen. Ook omdat de inhoud niets kinderlijks heeft. Dit is wel het geval met het drietal van het Haagsch Gemeente-Museum, waartoe ik ze hier beschrijf. De beide eerste zijn van gelijken inhoud, zooals de titel aanduidt, doch het eene van 1750 is in de Fransche taal; 't andere van 1751 in de Nederlandsche taal. De courantdrukkers A. de Groot en Zoonen zijn de uitgevers. Ware Prins Willem V enkele jaren vroeger geboren, dan zou ik denken aan eene speculatie tegen diens verjaarfeest, maar aan een 2 à 3jarig kind, - al zijn Prinsen en Prinsessen in alles altijd jaren vooruit, - zal men toch geen bijna onleesbare boekjes ten geschenke aanbieden, al mocht dan ook een bandje van zijde of fluweel ze een aanlokkelijk aanzien hebben gegeven. Nu de titels: ‘Sommaire de la Bible’, en ‘Kern des Bijbels’. Beide zijn versierd met houtsneefiguren: de Nederlandsche uitgave is in gouddruk. Die uitgave is ook gecartonneerd; 't andere is gewoon gebrocheerd.

Er is climax in het drietal, want het derde, handelende over de ‘Nederlandsche Historie’, waarvan het de ‘Kern’ geeft, en dat bij T. Crayenschot, te Amsterdam, is uitgegeven, is niet alleen versierd met portretten en afbeeldingen van historische gebeurtenissen, in kopergravure, maar in heel lederen band gebonden, uit de hand met goud bewerkt. Dit boekje draagt het jaar 1753; toen was ons ‘Willempje’ vijf jaar; misschien leerde het kind er spelende onze Vaderlandsche ge-

schiedenis uit. De boekjes zijn dwergjes onder de dwergen.

De Duitsche lilliputter-boekjes, ingedeeld onder de rubriek ‘Bücher kleinster Form’, zijn, zooals ik reeds zei, Almanakjes. Van vroeger herinner ik mij nog een portemonnaie-almanak in onze taal en misschien zijn er wel meer geweest. Nu dan, in dien geest moeten die Duitsche uitgaven zijn.

Zij zijn versierd met kleine, ‘ganz feinen’ fotos; ook wel met kopergravures. Zij loopen tusschen de jaren 1785 en 1844. De portretkunst is er niet in vergeten. Zoo vindt men in 't Almanakje voor 1833 de Portretten van de Hertogin van Berry, Maria da Gloria, en de Koningin van België. Dit portret was in 1833 zeer ‘up to date’. Voor de kultuurgeschiedenis is de Almanak van 1824 belangrijk. Men vindt er in eene afbeelding der Münchner Arkaden, van een Karnaval, van een hertenjagt, van den oogst, van Paardensport, van 't Kerstfeest, enz. Er zijn er drie bij geprijsd voor een luttele 25 gulden, maar het geld is nu wel wat schraal om ze te bestellen.

Toch zijn zulke dingen niet van gering belang. Zoo geeft het jaar 1833 ook een A B C voor Dames. Wie weet wat er veel uit te leeren valt!

30/1 1916.

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

'*s Gravenhage.*

Oud-Gemeente-archivaris.

‘Tragedie’
door Nelly Hoekstra-Kapteijn.

's Morgens al vroeg stak er 'n hevige stormwind op, die gierde door de kale vlakte; het water, onrustbarend hoog gestegen, klotste tegen de dijken.... In heur kleine boerderij, gelegen in het lage polderland, zat de jonge boerin, in vertwijfeling zag ze naar buiten: wat 'n weer om bang te worden. En ze was maar alleen met heur kinderen, meid en knecht, en Sorrie, de trouwe wachthond, speelkameraad van heur kleine kleuters.

‘Vrouw’, had Kees haar man gezegd, ‘as ik nou op mobilisatie ben, neem jij een hond, we wonen hier zoo afgelegen, en je ken nooit weten wat er us gebeurt.’

Toen was ‘Sorrie’ gekomen, een prachtige groote hond, en dadelijk hielden ze allen evenveel van het trouwe dier.

‘Sor’ speelde met de kinderen, liep hen al tegemoet als hij ze in de verte uit school zag komen. 's Avonds, als alles stil in huis was, de kinderen sliepen, vrouw, meid en knecht bij de kachel zaten, en veel spraken over den man en vader, die ver weg was aan de grenzen, waar het vaderland hem geroepen had, lag ‘Sorrie’ in zijn mandje dicht bij de vrouw, en bij ieder gerucht spitste hij de ooren. O, het was een lief trouw dier hun ‘Sorrie’.

.... Vandaag was hij heel onrustig, zag telkens de vrouw met zijn groote trouwe oogen aan en de vrouw streelde zijn kop: ‘wat is er Sorrie? wat is er dan mijn hondje?’ vroeg ze. Doch Sorrie liep angstig heen en weer. Toen de kinderen 's middags uit school kwamen sprong hij dol van vreugde tegen hen op, en de meid zei: ‘wat is die Sor blijd as dat Henk en Mietje weer thuis bennen, het lijkent wel of het dier dol is, vrouw.’

De kinderen pakte hun trouwe kameraad, dartelde en stoeide met hem, nog onwetend van het vreeselijke wat daar gebeuren ging, het drama dat zich binnen eenige uren zou afspelen in hun woning.... Reeds heviger werd de storm. Met angstige gezichten zat het gezin bij elkaar, de kinderen sliepen met rozen op de wangen. Doch ‘Sorrie’ liep gejaagd heen en weer. Al heviger beukte de stormwind

tegen de dijken, klagelijk loeide ze om de hoeve. Met donderend geweld stortte een boom neer 'n woudreus neergeveld door den storm. De knecht had het lantaarntje aangestoken, z'n zuidwester diep over de ooren getrokken, zou hij er us gaan kijken, 't was dan zulk bar weer, in huis kon je het niet uithouden. Met bleeke angstgezichten zaten de vrouwen bij elkaar. ‘Was de baas nou maar thuis’, merkte Marijtje de meid op, ‘dan was je geruster he?’ De boerin knikte, door de prop in haar keel is het haar onmogelijk te spreken, en ze wilde niet builen, zich goed houden voor de meid, knecht, en voor haar kinderen.

Marijtje schonk voor zich en de vrouw een kopje koffie in. ‘Hier vrouw, drink maar us 'n koppie,’ zei ze hartelijk, ‘je mot maar niet zoo prakkiezeeren, mensch, je ziet er wit van, 't zel wel goed afkomme, wat heit het verleden jaar October niet 'n weer geweest, weet je nog dien nacht, nou, toen is het als alles goed afloopen, 't zel nou ook wel gaan,’ zoo troostte de goedhartige meid heur jonge bazin, die met bleek betrokken gezichtje voor zich uit zat te staren.... Plotseling begint Sorrie luid te blaffen, woest wordt de deur opengegooid, daar stond Gijs de knecht, doods-

bleek naar adem hijgend. Hevig verschrikt zijn de vrouwen opgesprongen.

‘Vrouw’, gilt hij, ‘de noodklok luidt, de dijk is doorgebroken, het water komt al hier heen.’

‘Groote God,’ jammert de meid. ‘Gauw de kinderen uit bed,’ roept de boerin, ‘en naar 't zolder, gauw dan.’

De kinderen, heerlijk rozig en frisch in hun slaap, worden nu in wollen dekens gewikkeld en naar boven gedragen. Moeder sust hun angstgeschrei. ‘Stil maar, me hartje, wees maar zoet Henkie en Mietje’, zegt ze met trillende lippen, want het water dringt reeds hun woonkamer binnen. ‘Toe, neem jij Henkie’, zegt ze tegen de knecht, ‘en jij Mietje’. De meid jammert en huilt: ‘O vrouw, wat zal er van ons worden? Jezus Maria.’

‘Stil nou,’ vermaande de boerin, ‘hier, draag het kind naar boven... toe dan, kijk het water is al hier, mot jij nou nog wachten, toe vooruit.’

Aangevuurd door de moedige vrouw, nemen meid en knecht ieder een kind, en dragen het de steile zoldertrap op, het werd hoog tijd, want klotsend baande het water zich een weg in de woning. Boven het bulderen der orkaan hoort men het met geweld aanklotsende water, het loeien der in doodsangst verkeerende koeien, die reeds tot hun nek in het water staan. Akelig klinkt het gelui der noodklok boven alles uit. Als de meid en knecht met hun lichte last de zolder bereikt hebben, roepen ze: ‘waar is de vrouw?’ ‘Ik kom,’ gilt 'n stem van beneden, en Vliegend rent de boerin de trap op.

‘De koeien,’ huilt ze, ‘ik heb nog probeerd om ze los te maken, maar het water stond zoo hoog, ik kon er niet meer in.’

‘Vrouw,’ gilt de meid, ‘me goed, me kleeren, alles weg.’

‘Praat daar nou maar niet over,’ snauwt de knecht, die Henkie tracht te troosten.

‘En wij dan,’ snikte de boerin. ‘Geen steen van onze boerderij, geen brokkie grond hebben we gekregen, maar alles zuur verdiend, en onze koebeesten, we hielden er zoo groot van, en nou alles weg, alles verloren.’

‘Jezus Maria, bescherm ons,’ gilde opeens de meid, ‘het water, vrouw, het water komt al door het zolderraam.’

‘Hulp, hulp,’ schreeuwde de boerin met levensgevaar haar hoofd door het zolderraam stekende, ‘help, we verdrinken.’ En boven het stormgeloei uit klonk een stem.

‘Ze komme, moed houden. Goddank er is hulp voor ons’, schreit de boerin, ‘stil nou nog maar effies kinderen, ze komme moeder halen.’

‘Waar is Sorrie?’ huilt Henkie, ‘Sorrie, de hond.’ Om het trouwe dier had niemand gedacht, met hevige ontsteltenis roepen ze nu het lieve dier. De kinderen willen zich uit moeders armen losrukken.

‘Sorrie mot mee,’ schreit Mietje, ze kunnen zich niet verbeelden dat hun trouwe kameraad weg is, verdronken misschien, en Henkie huilt: ‘As Sorrie niet meegaat wil ik ook hier blijven.’

‘Sorrie komt wel,’ haast de moeder, ‘stil maar; Henkie.’

‘Hier benne we,’ laat opeens een stem zich hooren, ‘gauw nou maar, want het is er met jullie na an toe. We komen juist op tijd.’

‘Hier,’ gilde de boerin, ‘heb je Mietje, hei je der?’

‘In orde, nou jullie.’

‘Eerst Henk,’ zei de knecht, ‘maar.... waar bin je jongen?’ Doch Henk had zich uit zijn armen los weten te worstelen, daar had een geluid geklonken boven stormgeloei, watergeklots en het luiden van den noodklok uit, het was 't geblaf van Sorrie, die drijfnat zich door het water heen kwam dringen, in de armen van zijn jong baasje.

‘Sorrie, ben jij daar,’ riep het kind, en legde zijn hoofdje op de natte kop van de trouwe hond.

‘Gauw nou,’ kommandeerde de man van het vlet, ‘we kennen niet wachten.’

De meid en knecht hielden de vrouw, die hevig tegenspartelde en angstig schreide:

‘Eerst me kinderen, eerst Henk.’

‘Ja, ja, ik zal Henk zoo angeven,’ zei de knecht, ‘en nou jij, Marijtje, één, twee, ziezoo.’

‘Het wordt hoog tijd, vooruit nou,’ kommandeerde de vletterman.

Juist stortte het huis met donderend geraas in.... in woeste haast baande het vlet zich een weg door het steeds wassende water.... Henkie en Sorrie waren jammerlijk omgekomen....

De ongelukkige boerin is krankzinnig geworden.

Beemster, 1916.

22 Maart 1916.
29ste Jaargang.
N°. 38.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Het bezit onzer koloniën.

Sinds verscheidene eeuwen heeft Nederland zich mogen verheugen in het bezit van een zeer uitgestrekt koloniaal eilandenrijk.

Onaangevochten is dit bezit niet steeds gebleven. Meermalen dreigde het in andere handen over te gaan, doch dank zij de relatief groote macht van Holland ter zee en later, dank zij de politieke constellatie der Europeesche Staten, hebben wij, op enkele uitzonderingen na, vrijwel alle koloniën tot heden toe weten te behouden.

Sinds 1814 acht Nederland zijn koloniaal bezit veilig, onaantastbaar, voor altijd! En toch, en toch.... Maar daarover straks. Een kort overzicht onzer koloniale historie moge hier voorafgaan.

Tot ongeveer het jaar 1584 hadden de Nederlanders zich om den transatlantischen handel weinig of niets bekommerd; de begeerte naar avontuurlijke reizen in vreemde landen, naar veroveringen in andere werelddeelen, die de overige zeevarende volken, vooral Portugeezen en Spanjaarden bezielde, was den kalm berekenenden Hollanders tot dusver vreemd gebleven. Men achtte het

hier veel voordeeliger de voortbrengselen van Oost en West uit Lissabon te halen en met aanzienlijke winsten den overigen Europeesche volken toe te voeren. In 1584 echter verbood Philips II den Portugeezen alle handelsbetrekkingen met Holland, daarbij zeer ten onrechte meenende de oproerige gewesten een doodelijken slag toe te brengen. Juist integendeel echter dwong hij den Hollandschen handel er toe zelve den weg naar Indië te zoeken en deed hem zoodoende een nieuwe vlucht nemen. De pogingen om, via de Noordelijke IJszee, het Oosten te bereiken, mislukten. Gelukkiger echter waren andere, stoutmoedige zeelieden, die langs den gewonen weg naar Indië voeren en daar met verschillende inlandsche vorsten handelsverbintenissen aanknoopten. Vele hunner keerden met roem overladen naar het vaderland terug, terwijl de door hen behaalde voordeelen anderen prikkelden tot navolging, zoodat in 1601 reeds 22 schepen den reis naar Indië ondernamen. De reisroute naar Indië was geen geheim. Jan Huygen van Linschoten had verschillende reisbeschrijvingen van Portugeesche en Spaansche schippers verzameld en in de Hollandsche taal uitgegeven, terwijl vele Hollanders in dienst van Portugeesche gezagvoerders den reis naar Indië meermalen hadden gedaan.

De, door Amsterdamsche kooplieden opgerichte ‘Maatschappij van Verre’ zond in 1595 Pieter Dirksz. Keijser en Cornelis Houtman naar de Indische gewesten, die, na een reis van 446 dagen, te Bantam landden, terwijl drie jaar later van Neck den tocht reeds in minder dan de helft van dien tijd ondernam. Daar er spoedig verschillende dergelijke maatschappijen opgericht werden en deze onderling elkaar reeds spoedig begonnen tegen te werken, deed Oldenbarneveldt ze samensmelten als Oost-Indische Compagnie, waarbij dan de staat ontheven was van de zorg voor een oorlogsvloot ter bescherming der Indische handelsbelangen. Zeer merkwaardig was de rechtspositie dezer Oost-Indische Compagnie, als men bedenkt dat deze *particuliere* maatschappij het recht tot oorlogsverklaring had en verdragen sloot op naam der Staten-Generaal, terwijl de koloniën toch feitelijk het eigendom waren dier maatschappij en niet van de Vereenigde Nederlanden, ofschoon daarentegen haar krijgsvolk wel den eed van trouw aan de Generale Staten moest afleggen. Spoedig vielen tal van landstreken en eilanden haar in handen. Het doet goed nog eens te lezen van den moed en ridderlijkheid uit die dagen. Hoe verschillend is de tegenwoordige oorlogsmoraal (als men dat woord eens mag gebruiken) van de strijdwijze van vroeger: ‘In 1660 lagen 6 groote Portugeesche schepen op de reede van Makassar. Eene veel talrijker Hollandsche vloot kwam opdagen. Zij maakte van haar overmacht geen gebruik, maar zond 2 schepen af, die het admiraalschip in de lucht deden vliegen, twee galjoenen in brand staken, twee tot stranden dwongen en het zesde meenamen.’

Is iets dergelijks tegenwoordig nog denkbaar, nu Oostenrijk, Duitschland en Bulgarije gezamenlijk het uitgeputte Servië vermoorden en tijdens den moord triomphantelijke communiqué's de wereld inzenden, verheugd nu eindelijk eens een vijand te hebben vernietigd? Of anders Engeland, dat zich voor eeuwig blameerde door zijn Boeren-oorlog!

In den loop van slechts enkele jaren breidde zich de Indische handel uit over de Archipel der Hindoe-eilanden, de Molukken, Ceylon en een deel van Achter-Indië. De Indische volken en vorsten beschouwden in 't eerst de Hollanders als hunne bondgenooten en bevrijders tegenover de gehate Portugeezen, (later zouden zij 't wel anders ondervinden!) en sloten gaarne met hen verdragen. De Compagnie hoedde zich er voor in de fout der Portugeezen en Spanjaarden te vervallen, die aan hunne koloniën de instellingen van het moederland trachtten op te dringen. Vooral liet zij angstvallig den godsdienst der inlanders ongemoeid.

Dat inderdaad op sommige plaatsen er eene goede verstandhouding tusschen de Compagnie en de inlandsche bevolking bestond, bleek uit het bezoek van een inlandsch vorst aan Prins Maurits en de schitterende ontvangst die aan eerstgenoemde ten deel viel.

In weerwil van de tegenwerking door Portugeezen en Engelschen kregen wij vasten voet op Amboina, Ternate, Tidore en de overige Molukken, op de Banda-eilanden, op Sumatra en Koromandel. Spoedig daarna had de Compagnie een factory op Java, nml. Jacatra, die ondanks hevige aanvallen van Inlanders en Engelschen, door Jan Pietersz. Coen voor ons behouden bleef. In 1619 werd deze factory door hem, onder den naam Batavia, tot hoofdplaats van Indië verheven.

Naarmate het doel waarmede de Compagnie was opgericht meer en meer werd bereikt, werden de belangen der inlanders meer en meer verwaarloosd. Het bestuur der Compag-

nie ontaardde van lieverlee in eene uitzuigerij op groote schaal. De behaalde winsten bereikten eene ongekende hoogte. In 1605 deelde de Compagnie 15%, in het volgende jaar 75% uit; gedurende meer dan een eeuw gemiddeld 21%. De aandeelen stonden in den regel op 500 â 600%.

Niet minder dan thans (Japan!) was, in die dagen reeds ons koloniaal bezit onzen concurrenten een doorn in het oog. De Hollanders hadden evenveel schepen als elf Europeesche staten te zamen. Bekend is de uitdrukking uit die dagen van een vreemdeling hier te lande (Reysens):

'Holland heeft bijna geen graan, maar Europa heeft geen beter voorziene korenschuren; het kweekt geen vlas, maar het spint het in menigte tot lijnwaad; het heeft geen kudden, maar het verwerkt een overvloed van wol tot laken; het bezit geen wijnbergen; maar bezit den stapel van Fransche en Duitsche wijnen; het heeft geen bosschen, maar timmert meer schepen dan al het overige Europa samen.'

Na Coen breidde van Diemen ons koloniaal bezit verder uit. Hij nestelde zich definitief op Ceylon, veroverde Malakka (laatste overblijfsel der Portugeesche bezittingen) en verkreeg van den Japanschen keizer toestemming op zijn land handel te drijven.

In 1652 stichtte Jan van Riebeek een kolonie aan de Kaap de Goede Hoop. Intusschen was ook de West-Indische Compagnie opgericht, die zich vestigde in Nieuw-Nederland met Nieuw-Amsterdam (thans New-York) als hoofdstad; verder in Brazilië, terwijl wat later de Hollandsche vlag geplant werd in Curaçao, St. Eustatius en St. George del Mina.

Thans echter begint het bezit onzer koloniën al meer of minder onzeker te worden, eensdeels door de snelle ontwikkeling van Engeland als zeemogendheid (in 1650 was de verhouding tusschen onzen handel en dien van Engeland als 5:1, in 1750 als 6:7, in 1792 als 2:5) anderdeels door de wederopkomst van Portugal, nadat dit rijk zich in 1640 van Spanje had vrijgevochten.

Bij den 2^{en} Engelschen zeeoorlog nam Engeland verraderlijk, vóór de oorlogsverklaring, verschillende bezittingen op Afrika's kust van ons af, benevens Nieuw-Amsterdam.

Tijdens den laatsten Engelschen oorlog verloren wij St.-Eustatius, Demerary, Essequebo, Berbice en Ceylon. Deze bezittingen werden echter *door Frankrijk* voor ons veroverd *en bewaard.* Dit laatste om ons te beletten met Engeland een afzonderlijken vrede te sluiten. (Men ziet hier reeds een toekomstbeeld doorschemeren: nml. de kleine Staat als speelgoed in de handen der groote heeren!) Aldus bleven de Oost-Indische koloniën (op Negapatnam na) voor ons behouden, doch *niet door onzen eigen kracht.* De inwendige toestand onzer bezittingen was allertreurigst. Om hooge dividenden uit te keeren nam de Oost-Indische Compagnie steeds meer geld op, zoodat zij ten slotte onder den schuldenlast bezweek en bij de constitutie van 1798 werd opgeheven, waarbij de koloniën overgingen aan de Bataafsche Republiek.

Daar wij ten gevolge van de bepalingen van het Haagsche Verdrag (1795) slechts den schijn van onafhankelijkheid t.o. van Frankrijk behouden hadden en dus feitelijk met Frankrijk één waren, berokkende ons dit opnieuw de vijandschap met Engeland. De Engelschen ontnamen ons nu Malakka, Ceylon, de Molukken en Essequebo. Doch daarbij bleef het niet, zoodat wij in 1801 slechts Java overhielden. Wederom, *dank zij Frankrijk*, kregen wij de meeste bezittingen bij den vrede van Amiens in 1802 terug, om ze een jaar later weder te verliezen toen de oorlog tusschen Frankrijk en Engeland opnieuw uitbrak.

Toen in 1814 de vereeniging van het jeugdige koninkrijk der Nederlanden met België zoo goed als vast stond, gaf Engeland ons de koloniën terug, omdat het de

beide landen te zamen wel in staat achtte ze te verdedigen. Albion behield echter de Kaap, Essequebo, Demerary, Berbice en Cochin.

Nadat bij verdrag de Engelsche bezittingen op Sumatra en Billiton ingeruild werden tegen de onze op Malakka, trad vrijwel de toestand in zooals die thans nog is.

Zooals gezegd, rustend op onze lauweren, wanen wij ons veilig in het ongestoord bezit onzer overzeesche bezittingen. Wij moeten echter één ding daarbij niet uit het oog verliezen, nml., dat wij het niet te danken hebben aan eigen macht en kracht dat wij onze koloniën nog bezitten, doch dat sinds andere Europeesche mogendheden, evenals wij, zich zijn gaan toeleggen op kolonisatie en het verkrijgen van een groote militaire macht ter zee, ons koloniaal bezit is geworden: *een kwestie van Europeesche politiek*, waarin wij hebben af te wachten en niets te bevelen. Geen gloeiende vaderlandslievende geestdrift in de couranten, geen heldenmoed achter de ministerstafel kan hier iets aan veranderen!

Daar van de Midden-Europeesche Staten,

Holland de eerste was die ging koloniseeren en de eerste was om een sterke oorlogsvloot te bezitten en te gebruiken, had ook Holland een grooten voorsprong in die opzichten. En het heeft langen tijd geduurd voordat andere (groote) koloniseerende landen daarin Holland op zijde gekomen zijn.

Maar het was te voorzien dat, dank zij de veel rijkere hulpbronnen en de veel grootere bevolking van genoemde Staten, ten slotte Holland voorbijgestreefd werd en daarmede werd ons koloniaal bezit *onzeker.* Deze onzekerheid is aanzienlijk vergroot door de ontwikkeling van het sterk naar expansie strevende Japan.

Het is geen geheim dat hier te lande de vrees *bestaat* dat wij onze koloniën den langsten tijd gehad hebben, en steeds wordt daarbij Japan genoemd, naast Engeland.

Maar vooral Japan! Daar zou geen krantengeschrijf of regeeringsverklaring tegen helpen: die vrees bestaat en laat ik er bijvoegen: een dergelijke intuitief gevoelde meening moet niet verwaarloosd of genegeerd worden. Het is vreemd en onverklaarbaar, maar zoo'n meening is veelal juist. '*Men*' begrijpt of voelt de zaken dikwijls veel beter dan z.g. deskundigen, 't zij militaire of diplomatieke.

De goede verstandhouding tusschen Japan en Engeland maakt het voor ons al niet beter, daar Amerika, dat wel eens Japan's diplomatieken tegenhanger genoemd wordt, natuurlijk onmachtig is tegenover deze beide zeemachten.

Den laatsten tijd leest men steeds meer en meer over Japansche propaganda, spionnage, geheimgenootschappen, enz. enz. in onzen Oost.

De Japansche oud-minister Joesaboeroe Take Kosjii, die doorgaat voor een te Tokio zeer gezien en invloedrijk staatsman, bepleitte *openlijk* de eventueel (onder den dekmantel van een protectoraat) uit te voeren annexatie der Nederlandsche eilanden door Japan, omdat, na de bezetting van Java en Sumatra, de versterking der Soenda-straat elke vijandelijke vloot belet zich een weg naar Oost-Azië te banen (Neue Wiener Journal).

Als zulke zaken in Japan openlijk besproken worden rijst zeker de vraag: wat zou er nu niet reeds in de binnenkamer der Japansche diplomaten besproken en uitgebroeid zijn. We hebben toch geen rede te verwachten dat het gemiddelde gehalte der Japansche diplomaten iets beter is dan van het 'zoodje' hunner Europeesche collega's.

Het diplomaten-gebroedsel zal overal wel even gevaarlijk zijn!

In het Weekblad 'Opwaarts' wordt er aan herinnerd hoe H. Borel reeds sinds geruimen tijd gewezen heeft op het dreigende gevaar voor Oost-Indië, van de zijde van Japan.

Hij vestigde er de aandacht op, dat er in Indië een geheim, zuiver-Japansch Indo-Japansch Verbond bestaat; dat er in de officiëele stukken van China en Japan nooit over Nederlandsch-Indië, maar altijd over 'de Zuidelijke eilanden' of 'de eilanden der Zuidelijke Zee' wordt gesproken, terwijl de Japansche en Chineesche geheime vereenigingen, wier leus is 'Het Oosten voor het Oosten' geen Nederlandsch-Indie erkennen, Japansche geschriften - o.a. een boek van het parlementslid Takégoski, in het Chineesch vertaald, waarin het Nederlandsch koloniaal bestuur op de heftigste wijze wordt aangevallen en Japan wordt voorgesteld als de komende bevrijder, die het verdrukte volk van 'het Westen' bevrijden zal - worden in de koloniën op ruimen schaal verspreid. Onlangs heeft Kondo, directeur van de Nippon, Yuson Kaisha (Jap. Stoomv. M_{ij}.) te Tokio een rede gehouden, waarin hij op de groote beteekenis van Ned. Indië wees, 'niet enkel voor handelsoverwegingen 'doch ook om andere redenen.'

Het 'Koloniaal Weekblad' heeft naar aanleiding hiervan geschreven:

‘Japan bereidt in Oost-Azië groote zetten voor. Het heeft zich ook een bepaalde politiek ten opzichte van Ned.-Indië ten doel gesteld.’

De dreigende geruchten worden door H.H.H. uit Yokohama bevestigd: (men vergelijke het Handelsblad van 24 Februari j.l.).

‘Het gevaar, dat onze Ned. bezittingen in Oost-Azië van Japansche zijde al zoo lang bedreigt, waarop gedurende de laatste jaren in de Hollandsche pers al zoo vaak gezinspeeld is, maar dat onze diplomaten tot dusver niet van voldoende belang achten om er in het verre Oosten rekening mede te houden, schijnt grooter te zijn dan onze politieke optimisten meenen. “Expansie” staat bovenaan op het programma van alle Japansche politici van welke richting ook. Japan wenscht koloniën te bezitten, de regeering wil het, de kooplieden willen het, het volk wil het. In de richting van uitbreiding wordt al 20 jaar gewerkt, tot dusver met succes. Eerst werd Formosa aan Japan toegevoegd; daarna kwam het protectoraat over Korea, dat al spoedig in een inlijving gewijzigd werd. Toen begon

de Japansche invloed in China; Mandsjoerije kwam onder Japansche Supervisie, en Japan's “sphere of influense” breidt zich langzaam maar zeker uit over de provinciën Sjantoeng, Foekien en Centraal Mongolië.

Sedert een paar jaar reeds verschijnen in de Japansche pers geregeld korte artikelen, oogenschijnlijk zonder eenige speciale bedoeling, waarin herhaaldelijk gewezen wordt op de wantoestanden in de Nederlandsche koloniën in Oost-Azië. Feiten worden weliswaar niet genoemd, maar de Japansche regeering wordt in overweging gegeven zich het lot van de inboorlingen op Java, Sumatra en Borneo wat meer aan te trekken. Dergelijke artikelen worden veelal gevolgd door andere, waarin het belang van eene uitbreiding “naar het Zuiden” bepleit wordt.

Tusschen een en ander is het verband niet moeielijk te vinden, en het is mij steeds voorgekomen, dat die artikelen een strekking hadden, n.l. de volksopinie langzamerhand te leiden in de richting, die de regeering zich voorneemt later in te slaan.’

Bij de kroningsfeesten zag genoemde schrijver een aardbol ronddragen, waarop Japan en de Japansche koloniën rood geverfd voorkwamen. Rood was ook geverfd.... ‘Ned. Indië.’

Officieel hooren wij over dat alles niets, maar dat er iets broeit gelooven velen. Dat er tegen den opkomenden vloedgolf iets zal te doen zijn, is niet te verwachten. Zelfs een paar, zelfs verscheidene dreadnoughtjes zullen niet baten. Alle gepeuter, alle gewichtig- en grootdoenerij van kleine staatjes is vruchteloos. De geschiedenis zal haar loop nemen. *Het Oosten zal toonen dat het zijn lessen van het Westen goed geleerd heeft!*

C. VAN BEMMEL, *Arts.*

Bleskensgraaf, 14 Maart 1916.

Fransch of Duitsch?

Vrijdag 10 Maart hield professor Salverda de Grave voor de afdeeling Deventer van de Alliance française een lezing of conférence over 't karakter van Franschen en Hollanders en den invloed dien de Fransche taal en de Fransche zeden en gewoonten op de Nederlandsche bevolking hebben geoefend.

Ieder weet dat die invloed groot was en is, dat onze taal door het Fransch is verrijkt, maar evenmin valt te ontkennen, dat èn de taal èn de zeden van 't Fransche volk *ook* een verkeerde uitwerking op onze taal en zeden hebben gehad en nog hebben. 't Is aan 't Fransch te wijten dat menigeen zich geneert zuiver Nederlandsch te spreken of zijn moedertaal zelfs niet zuiver spreken kan. 't Akeligste product van den invloed van 't Fransch op onze taal levert zeker wel op de brabbeltaal van would-be beschaafden, die hun taal geheel onnoodig lardeeren met Fransche expressies, waarvoor wij zelfs sprekender en duidelijker uitdrukkingen bezitten. In den Haag is dit heel gewoon. Maar dit alles roerde de hooggeleerde niet aan. Zijn rede was één schoone loftuiting over Frankrijk, de Franschen en het Fransch. Welnu, daarvoor was hij dan ook gekomen. Iedereen van eenige beteekenis in de hedendaagsche maatschappij heeft *zijn vak*, *zijn taak*, die hij verricht of tracht te verrichten met voorbijzien van al wat er buiten staat; elke specialiteit spreekt of doet tegenwoordig speciaal. Of hij of zij daaraan de waarheid, de billijkheid, de eerlijkheid opoffert, komt er niet op aan. Vraagt men b.v.: kan men van Duitschland en de Duitschers en hun taal niet evenveel goeds zeggen, wat betreft hun invloed op ons land, onze zeden, onze taal? dan zou de hooggeleerde verwonderd opzien en zeggen: ‘maar *dat* is niet *mijn taak mijn* plicht hierop te wijzen, ik ben professor in

't *Fransch* laat de Duitsche professor Duitschland, de Duitschers en het Duitsch voor zijn rekening nemen.' Het kenmerk van den tegenwoordigen tijd is verdeeling van arbeid: de Fransche professor verklaart dat *Fransch* alles is. Of hij daarmee andere talen onrecht aandoet, wel, dit is zooals 't behoort. Men is hieraan zoo gewoon, dat het niet eens meer *opvalt*, om eens een germanisme te gebruiken, dat zich geheel in onze taal heeft ingeburgerd. 't Behoort dus tot den bonton, zoo iets te laten passeeren: Wie veel liefheeft, dien zal veel vergeven worden. Maar....

De professor heeft in zijn vurige bewondering van Frankrijk en 't Fransch zich evenwel één opmerking veroorloofd, die ik niet mag laten passeeren:

't Is zoo jammer, zoo ongeveer drukte de hooggeleerde het uit, dat er in de onderwijswereld een drijven is om het Fransch van de lagere school te bannen en te vervangen door Engelsch of Duitsch. 't Gevaar van 't bederven van 't Hollandsch door den invloed van de laatste taal oordeelde de spreker veel grooter (dan door den invloed van 't Fransch); want men vervalt zoo gemakkelijk

tot germanismen, terwijl 't hier en daar gebruiken van een Fransch woord, *als er geen goede uitdrukking in 't Hollandsch voor is* (ik cursiveer G.), den geest van de taal niet bederven zal.

Maar de hooggeleerde weet toch dat één Fransch woord te pas *en te onpas* wordt gebruikt, meer te onpas en onnoodig dan à propos. En dat er naast vele germanismen uit het met het Hollandsch zeer nauw verwante Duitsch ook menig gallicisme, dat geheel *strijdig* is met den aard van onze moedertaal, zich een plaatsje in ons spreken en schrijven heeft veroverd. Mag deze vrees voor germanismen, aangenomen dat zij recht van bestaan heeft, een reden zijn om het Duitsch *op school* achter te stellen bij het Fransch? Zeker, het Fransch is helder, precies *de* taal voor de logica, de wiskunde. Toch heb ik nooit kunnen bemerken dat het Fransch-*leeren* op de *lagere* scholen den zin voor logica bij 't kind ontwikkelde. Integendeel! Immers moet men in de ons zoo verafstaande Romaansche taal reeds ver gevorderd zijn, als zij ons duidelijk zal maken wat haar van andere talen onderscheidt. Om welke reden willen vele onderwijzers der lagere school 't Fransch als leervak op de school tot twaalf- à dertienjarigen schrappen? Niet omdat het Fransch geen schoone taal zou zijn, maar om reden dat het Fransch voor den jongen Nederlander zoo erg vreemd, zoo erg moeilijk is. Nu zijn er die beweren: juist omdat het zoo vreemd, zoo moeilijk is en de studie dus jaren moet duren, is het noodzakelijk er vroeg mee te beginnen. Deze bewering getuigt echter van zulk een verregaande oppervlakkigheid, dat ze geen weerlegging verdient. Enkel deze vraag tot de voorstanders van Fransch onderwijs aan kleine kinderen: Waarom begint het Gymnasium niet met Grieksch in de eerste klas, doch met Latijn, terwijl toch Grieksch veel moeilijker is? De onderwijzers, die graag het Fransch van de lagere school zagen verdwijnen, weten uit jarenlange ervaring dat de resultaten van de studie der leerlingen in geen verhouding staan tot hun inspanning en tot den tijd aan het Fransch besteed, zij achten dit onderwijs te moeilijk voor de jeugd en niet bevorderlijk voor hun verstandelijke ontwikkeling. Zij geven dit onderricht, omdat de voortgezette inrichtingen, H.B.S. en Gymnasium, de beginselen van 't Fransch bij de toelating eischen. 't Zou mogelijk zijn iets van 't Fransch, n.l. een weinigje zeer eenvoudige lectuur, aan de kinderen tot twaalf à dertien jaar met sueces te leeren, maar de H.B.S. en 't Gymnasium eischen iets anders bij de toelating, n.l. eenige grammaticale kennis met de toepassing ervan bij 't vertalen van 't Nederlandsch in 't Fransch.

En nu het Duitsch. Een moeilijke taal, om ze zuiver taalkundig te schrijven, maar door haar nauwe verwantschap met de onze veel meer sprekend tot de jonge leerlingen, zoodat eenvoudige Duitsche lectuur spoedig begrepen wordt. Men kan in 't Duitsch *beginnen* met lezen en vertalen, een groot verschil met het aanleeren van de voor ons zoo vreemde Fransche taal. De groote overeenkomst der zustertalen maakt vooral de eerste studie gemakkelijk en daardoor aangenaam. 'l Lezen en vertalen vordert zoo snel, dat al spoedig verhaaltjes kunnen worden genoten. 't Is waar, bij de groote overeenkomst staat de leerling bloot aan vergissingen, doordat menigmaal overeenkomstige woorden een verschillende beteekenis hebben. Maar dit maakt indruk als iets vreemds en trekt daardoor de opmerkzaamheid.

Wat het belang der beide talen betreft, staat het Duitsch niet achter bij 't Fransch. Beide hebben een uitgebreide en schoone literatuur. Tegenover Goethe staat geen Franschman van dezelfde grootte. Voor den handel - en een taal wordt het meest geleerd op utiliteitsgronden - is het Duitsch van veel meer practisch nut dan het Fransch. Op die handelsscholen waar de leerlingen de taal of talen, die zij wenschen te leeren, mogen kiezen, wordt zelden Fransch, maar als regel Duitsch of Engelsch of beide gekozen. Ik kan het mij zeer goed begrijpen, dat volledige en grondige bekenheid met al de schoonheden in de voortbrengselen der Fransche taal groote

liefde kweekt voor die taal en haar literatuur en in verleiding brengt anderen met dezelfde liefde voor haar te bezielen, maar 't komt mij even natuurlijk voor, dat een grondig kenner van 't Duitsch en de Duitsche literatuur evenzoo, met denzelfden ijver zal opwekken tot de beoefening en de studie van onze zustertaal en haar letterkunde. 't Is waarlijk niet noodig de ongemotiveerde gallomanie in ons land te vleien en aan te wakkeren, 't is al erg genoeg dat men over 't algemeen bij ons zonder reden een afkeer heeft van het Deutschtum en dweept met al wat Fransch is. Waar nu eenmaal ons volk niet zichzelf wil zijn, maar steeds een grooter volk naäapt, lijkt

het mij natuurlijker dat men Duitsch doet dan Fransch en wat de professor moge beweren, wij, d.w.z. ieder mensch met zijn gezonde vijf zinnen, *weten* dat Duitsch en Duitschland ons nader zijn, ons meer verwant dan Fransch en Frankrijk.

Wie als Nederlander 't *vreemde* eert en naäapt, zal echter nooit het Duitsch tot voorbeeld nemen, omdat het al te eigen is. En taal èn denkwijze èn gewoonten èn zeden èn gebruiken, het stemt alles zoo overeen, dat de Duitschers in hun Alldeutschtum zich al verbeeldden of nog verbeelden dat onze taal een Duitsch dialect, ons volk van Duitschen stam is.

Misschien acht de hooggeleerde het noodig ons van Duitschland te vervreemden door Fransche taal, zeden en gewoonten in ons land te importeeren. Maar - bon sang ne peut mentir.

Natuurlijk: voor de grondige kennis van en de liefde voor 't Fransch en de Franschen heb ik alle respect. Maar ook de grootste geleerde mag niet eenzijdig worden. Dit gold tot nog toe steeds als eerste wetenschappelijke eisch.

C. GROUSTRA.

Laffray.

Onwillekeurig doet de tegenwoordige gigantenstrijd terugdenken aan Napoleon.

Niet aan 1870, toen het dappere Fransche leger niet aangevoerd, of wat nog erger was, met slechte generaals den strijd moest aanbinden met de beste legers van Europa.

Vriend en vijand prijst generaal Joffre, maar toch is het den vereerders van het krijgskundige genie van Napoleon moeilijk om te gelooven, dat de oude Napoleon het ook in onzen modernen tijd niet met de Duitschers zou hebben klaar gespeeld.

Toen, zoowel als nu, was een eensgezind Frankrijk met een man als Napoleon aan het hoofd onoverwinnelijk.

In 1814 zoowel als in 1815 werd Napoleon geslagen, tot abdicatie gedwongen door zijn ontrouwe Franschen, niet door de macht of het beleid der vijanden van Frankrijk.

In elke omstandigheid wist Napoleon het noodlot te dwingen hem ter wille te zijn. En daartoe ontzag hij niet, zooals bij de brug van Lodi, om zijn eigen leven in gevaar te stellen.

Bij zulke gelegenheden was hij steeds gelukkig, gelukkiger dan zijn vrienden en krijgsmakkers Dessaix en Lannes, die bij Marengo en bij Essling hun leven voor het vaderland gaven.

Het moeilijkste oogenblik dat Napoleon ooit doorleefde was 7 Maart 1815 bij Laffray, maar ook toen slaagde hij er in door zijn optreden dien dag te zegepralen.

Den 1 Maart 1815 verscheen Napoleon met zijn kleine vloot in de Golf Jouan en landde met zijn legertje van 1100 man aan de Fransche kust. De onderneming scheen slecht te beginnen. De kapitein Bertrand, zoowel als de kapitein Lamouret, met twintig grenadiers werden te Antibes door den kolonel Cueno d'Ornano gevangen genomen, toen zij poogden Antibes en het garnizoen voor den Keizer te winnen.

Napoleon beschouwde dit als een bijzaak en zond onmiddellijk Cambronne naar Cannes om eventueele koeriers vast te houden en paarden voor de troep te koopen. Hierbij zeide Napoleon: ‘Cambronne, je vous confie l'avant-garde de ma plus belle campagne. Vous ne tirerez pas un seul coup de fusil. Songer que je veux reprendre ma couronne sans verser une goutte de sang.’

Daarom ook beschouwde Napoleon het Antibes-geval als niets. Er viel niet te vechten. ‘Si la moitié de mes soldats se trouvaient prisonniers à Antibes, je les laiderais de même. S'ils y étaient tous, je marcherais seul.’

Te Cannes was de ontvangst der bevolking hartelijk, maar zonder geestdrift. De Hertog de Valentinois, die, op weg naar Monaco, te Cannes door Napoleon ontmoet werd, antwoordde op diens vraag: ‘Venez-vous avec nous, Monaco,’ ‘Mais, Sire, je vais chez moi’, waarop Napoleon vol zelfvertrouwen zeide: ‘Et moi aussi.’

Daarop ging men verder naar Grasse. De burgemeester, markies de Gourdon, dacht aan verdediging, maar de daar wonende generaal Gazan bracht hem aan het verstand dat dit met de aanwezige vijf geweren niet ging.

Gazan zelf vluchtte, zoodat Grasse niet verdedigd werd en Napoleon schier voor het eerst weder ‘Vive l'Empereur’ hoorde.

Gazan was zoo in de war dat hij zijn brief van 1 Maart aan Maarschalk Soult, waarin de mededeelingen aangaande de komst van Napoleon, dateerde, 30 Februari.

Den 3^{en} Maart kwam Napoleon te Castellane aan na een zeer moeilijke tocht over

haast onbegaanbare Alpenwegen. Hier schreef Cambronne aan den Sous-préfet: ‘Monsieur je vous prie de donner des ordres pour fournir de suite 5000 rations de pain, 5000 de viande, 5000 de vin, 40 charrettes à quatre colliers ou 200 mulets de bât. S. M sera à dix heures à Castellane.’

Deze order werd uitgevoerd, waarom Napoleon den Sous-préfet beloofde hem tot prefect te benoemen, onmiddellijk na zijn aankomst te Parijs. Verder zond hij Emery naar Grenoble en de Pons naar Marseille om de Bonapartisten voor te bereiden op zijn komst.

Langs een zeer moeilijken weg van 46 K.M. bereikte men daarop Barrème, waarop Napoleon 4 Maart te Digne aankwam. Hier liet Drouot nieuwe exemplaren van de Elba-proclamaties drukken.

Denzelfden avond kwam men nog 20 kilometers verder tot Malijaï. Cambronne ging met de avant-garde nog vijf kilometers verder om bij Sisteron de brug over de Durance te bezetten. Generaal Loverdo had die brug reeds willen opblazen, doch dit uit gebrek aan kruit, wellicht ook aan goeden wil, nagelaten.

Den 5^{en} Maart overnachtte Napoleon te Gap, vanwaar zoowel de prefect als generaal Rostollart gevlucht waren, en de volgende nacht te Corps op korten afstand van Grenoble.

Generaal Marchand besloot Grenoble te verdedigen, al was hij ook Grand-aigle et comte de l'Empire.

Een van zijn maatregelen daartoe was dat hij een compagnie der genie en een bataillon van het 5e linie-regiment onder Delessart naar La Mure zond om de brug van Forthaut te doen springen. Dit laatste geschiedde niet door den tegenstand van den maire Génévois. Ondertusschen was ook Cambronne te la Mare aangekomen, waarop Delessart retireerde uit vrees dat zijn bataillon naar ‘den vijand’ zou overloopen. Delessart ging daarop drie K.M. terug naar Laffray. Cambronne dacht aanvankelijk dat die terugtrekkende beweging bedoelde hen te omsingelen, waarom ook hij La Mure ontruimde, doch den 7^{en} Maart kwam hij opnieuw terug.

Nadat Napoleon aangekomen en hartelijk verwelkomd was door de bevolking ging het verder. De Poolsche lansiers, de voorhoede, kwamen toen echter verwittigen dat voor Laffray een infanterieafdeeling een sterke onneembare stelling innam aan het einde van het zoogenaamde ‘défilé de Laffray’, een smalle weg tusschen heuvels van een 120 meter hoogte. Napoleon ging daarop met de Poolsche lansiers mede en zag dat inderdaad het bataillon van Delessart genoemde positie innam.

Dat was op het oogenblik dat Lodewijk XVIII, Louis l'Inévitable, den vreemden gezanten verklaarde: ‘Messieurs, je vous prie de mander à vos cours que vous m'avez vu n'étant nullement inquiet. Je suis persuadé que ceci n'altérera pas plus la Tranquillité de l'Europe que celle de mon âme.’

De bevolking van Laffray bewoog zich vrij van het eene legertje naar het andere en deelde aan de soldaten van Delessart de Elba-proclamaties uit, waarin o.a. stond: ‘Soldats, venez-vous ranger sous les drapeaux de votre chef. Son existence ne se compose que de la vôtre; Ses droits ne sont que ceux du peuple et les vôtres. La victoire marchera au pas de charge. L'aigle avec les couleurs nationales, volera de clocher en clocher jusqu'aux tours de Notre Dame.’

Merkbare uitwerking had dit echter niet op de troepen van Delessart. Evenmin gelukte het enkele officieren, die het legertje van Delessart naderden, dien over te halen de partij van Napoleon te kiezen.

Een dezer officieren, een oud vriend van Delessart, kreeg ten antwoord: ‘Je suis déterminé à faire mon devoir, et si vous ne vous retirez sur le champ, je vous fais

arrêter.’ En opnieuw antwoordde Delessart: ‘Je ferai mon devoir,’ toen die officier hem nog vroeg: ‘Mais enfin, tirerez-vous?’

Even later reed de aide de camp van Napoleon, de artillerie-kapitein Raoul tot voor het front van Delessart en riep diens soldaten toe: ‘L'empereur va marcher vers vous. Si vous faites feu, le premier coup de fusil sera pour lui. Vous en répondrez devant la France.’

Delassart zelf wachtte op instructie van Marchand. Inderdaad kwam de aide de camp van Marchand, de kapitein Randon, bij Delessart aan maar zonder eenig antwoord op de door Delessart gedane verzoeken om instructies. Deze negentienjarige kapitein, neef van Marchand, was een felle vijand van Napoleon. Zijn advies aan Delessart was: ‘Il n'y a pas de doute, il faudra faire tirer dessus.’

Toen de soldaten van Delessart echter ook de soldaten der ‘Oude Garde’ van Napoleon zagen, begonnen zij te weifelen.

Delessart gaf toen het bevel: ‘Bataillon!

demi-tour à droite. Marche!' met de bedoeling te verhinderen dat zijn bataillon naar Napoleon overliep. Daarom zeide hij tot Randon, als antwoord op diens krijgslustige voornemens: 'Comment engager le combat avec des hommes qui tremblent de tous leurs membres, et qui sont pâles comme la mort?'

De Poolsche lansiers volgden het terugtrekkende bataillon, waarop Delessart orde gaf: 'Halte! Face en tête.'

Met gevelde bajonetten werd nu de aanval der lansiers afgewacht. Maar deze weken terug en nu begreep Napoleon dat hij hier zelf het gevaar van een botsing moest bezweren.

Hij gaf daartoe kolonel Mallet bevel de soldaten voort te laten marcheeren met het geweer onder den arm. Mallet vond dit te gevaarlijk tegenover de dreigende houding van Delessart, maar Napoleon verwierp diens bedenkingen met de woorden: 'Mallet, faites ce que je vous dis.'

En nu aan het hoofd van zijn, als het ware ongewapende, Gardesoldaten ging hij de soldaten van Delessart tegemoet.

Randon riep toen: 'Le voilà! Feu!'

Dit bevel werd niet uitgevoerd en toen Napoleon zoover genaderd was, dat hij duidelijk te verstaan was, zeide hij, zijn overjas openende: 'Soldats du 5e, ne me reconnaissez-vous pas? S'il est parmi vous un soldat qui veuille tuer son empereur, il peut le faire. Je viens m'offrir à vos coups.'

Een algemeen 'Vive l'Empereur' is het antwoord. De witte cocardes worden vertrapt door de juichende soldaten. Kapitein Randon vlucht zoo snel hem maar mogelijk is en Delessart geeft zijn degen over aan Napoleon. Natuurlijk ontving Napoleon hem als vriend en liet hem èn degen èn het bevel over zijn bataillon behouden.

Dit was het eenige gevaarlijke punt op de glorierijke tocht van Napoleon van Elba naar Parijs.

Ook zonder het overloopen van het 7e linie-regiment onder Labédoyère was Grenoble voor de Bourbons verloren.

En evenzeer was ook zonder 'la défection de Ney' Parijs niet meer te verdedigen.

Voor Laffray was Napoleon avonturier; reeds op zijn marsch van daar naar Grenoble was hij Keizer.

Na het 'Vive l'Empereur' der soldaten omhelsde Napoleon Delessart, zeggende: 'Soldats, en embrassant votre chef, je vous embrasse tous.' En voor het gevormde carré sprak hij zijn trouwe soldaten toe: 'Je viens avec une poignée de braves, parceque je compte sur le peuple et sur vous; le trône des Bourbons est illégitime, parce qu'il n'a pas été élevé par la nation; il est contraire à la volonté nationale, parce qu'il est contraire aux intérêts de votre pays et qu'il n'existe que dans l'intérêt de quelques familles.'

Volgens Rastoul in zijn werk: 'Le maréchal Randon', zou de comte de Chambord gezegd hebben: 'Le capitaine Randon est le seul qui ait fait pleinement son devoir.'

Onjuist zijn die woorden zeker. Het is niet voldoende in zulk een geval te roepen: 'Le voilà; Feu'. Hij had zelf moeten schieten. Met het sneuvelen van Napoleon hield alles op, maar wellicht had dit schot ook zonder dit resultaat, ten gevolge gehad dat hier een gevecht geleverd werd. En daarmede zou de tocht naar Parijs hopeloos gecompromitteerd zijn. Wij gelooven echter niet aan een gevecht van Fransche soldaten tegen Napoleon, wel dat Randon na het schieten op Napoleon door zijn soldaten vermoord zou zijn. 'Faire pleinement son devoir' was in dit geval echter schieten op Napoleon, maar dat dorst Randon niet.

Volgens Stendhal zou een der soldaten op het hooren van het bevel: 'En joue, Feu', inderdaad op Napoleon aangelegd hebben, doch niet geschoten te hebben, alvorens te vragen: 'Est-ce mon chef de bataillon qui me commande de faire feu?'

Randon herhaalde daarop: ‘Feu’, waarop de soldaat zeide: ‘Je tirerai si mon chef de bataillon me l'ordonne.’

Dit verhaaltje o.a. ook door Faure medegedeeld is natuurlijk onwaar. Stendhal hoorde het van boeren, zoogenaamde ooggetuigen. Stendhal noemt die praatjes van dien soldaat ‘le moment décisif’ en Faure zegt dat de soldaat niet schoot met de woorden: ‘Le coup, qui devait sauver les Bourbons et aurait épargné Waterloo à la France, ne partit pas.’

Ook in de Courier de l'Isère van 7 Februari 1839 vindt men die ooggetuigen-verhalen van Stendhal.

Zooals wij reeds zeiden werd Randon later Maréchal de France onder het derde Keizerrijk. Het is te begrijpen dat hij in zijn Mémoires niet zoo scherp meer schreef over Napoleon en over zijn houding tegen den Keizer. Onwaar is de mededeeling van Faure dat hij later werd ‘comblé d'honneurs par Napoleon III.’

Terecht zegt integendeel Houssaye: ‘Nous

savons que pendant le second empire, le prince Napoleon, qui gardait rancune au maréchal Randon de sa conduite de Laffray, le traitait avec une extrême froideur.'

In 1843 werd in de muur van het kerkhof te Laffray, vlak bij de plaats waar Napoleon in 1815 de soldaten van Delessart toesprak, een zwart marmeren plaat geplaatst. In die plaat waren de woorden gegraveerd:

Soldats
Je suis votre Empereur
Ne me reconnaissez-vous pas?
S'il en est un parmi vous
Qui veuille tuer son Géneral
me voilà.
7 Mars 1815.

Zulk een soldaat bestond niet in het Fransche leger!

En zij die als Randon tegen Napoleon waren, de enkelen dorsten niet, hadden niet den persoonlijken moed zelf op te treden. Een Fransch officier, een latere Maréchal de France, (Randon) zonder persoonlijke moed.

Napoleon vroeg later aan Generaal Rapp: 'Auriez-vous osé tirer sur moi?' Rapp antwoordde: 'Sans doute, Sire: c'était mon devoir'.

Zoo kunnen kleine oorzaken groote gevolgen hebben.

Een schot, het vermoorden van den Oostenrijkschen Aarts-Hertog ontketende den tegenwoordigen oorlog, al liggen de oorzaken daarvan nauwelijks in dien moord.

Rapp aan het hoofd van het bataillon van Delessart; één schot van Rapp en de treurigste bladzijde uit de Fransche Geschiedenis, Waterloo, ware ongeschreven gebleven.

En ook voor Napoleon ware, vallende in zijn grootsche onderneming, de ellendige jaren te St. Helena, geen werkelijkheid geworden,

Alleen voor Rapp ware dat resultaat akelig geweest. Onmiddellijk vermoord door de trouwe soldaten van Napoleon, zou zijn nagedachtenis bij het Fransche volk voortleven, niet als de schitterende dappere officieren van de legers van Napoleon, maar als

l' homme qui assassint.... Napoléon!

als le chevalier de la Triste figure, voor wien dan zeker nooit in Kolmar een standbeeld ware opgericht.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Gedachtenwisseling.
(*Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.*)

Zeer Geachte Redactrice.

Beleefd verzoek ik U onderstaande te willen plaatsen in de Lelie; misschien dat het eenigszins het kwaad kan herstellen, dat eventueel het artikel 'Vrouwenkiesrecht', door mej. C. Arntzenius, heeft gesticht. Boven deze mijne 'Causerie intime' over vrouwenkiesrecht, c.a., zou ik willen plaatsen:

Vrouw, blijft vrouw?....
òf

Vrouw, wordt mensch!?....

Met klimmende verbazing, vaak grenzende aan ergernis, las ik het bovengenoemde artikel 'Vrouwenkiesrecht', van mej. C. Arntzenius, in no. 35 der Holl. Lelie. Mej. A. (ik zeg 'mejuffrouw', ofschoon ik alleen vermoèd dat 'steller dezes' eene vrouw is, doch waarin ik mij, geloof ik, niet vergis.) Mej. A. dan bespreekt daarin het contra voor het vrouwenkiesrecht. Zoomin als dat artikel ook maar eenigszins het karakter draagt van een zakelijk pleidooi tegen het vrouwenkiesrecht, bedoel ik met dit schrijven eene 'verhandeling' pro-vrouwenkiesrecht. Zooals ik zei, ik bedoel slechts een praatje over vrouwen- en kiesrecht voor vrouwen, om althans met veel klem mijn stem te verheffen tegen den werkelijken smaad ons vrouwen aangedaan.... door eene vrouw. Ik heb mij nooit ingewerkt in de politiek c.a.; en dit feit betreur ik nu, zeker zou ik dan een zakelijk maar schitterend pleidooi hebben gehouden voor de vrijmaking der vrouw; ofschoon, ik hoop, dit wordt anders. Vooralsnog kan ik niet anders dan gevoelsargumenten aanvoeren, op grond van welke ik echter een warm voorstandster ben van vrouwenkiesrecht. Mij dunkt iedere moderne, ontwikkelde, wàre vrouw kan niet anders dan vóórstandster zijn, want het gaat hier om haar hoogste rechten als vrouw en als moeder. Reeds **te** lang zijn die rechten mèt voeten getreden. Eén van de wegen langs welke de vrouw tenslotte die rechten kan handhaven is m.i. het vrouwenkiesrecht. 'En heusch, denkt ge werkelijk, dat de maatschappij zooveel beter zal worden, als gij kunt stemmen?' vraagt mej. A. Deze vraag is wel wat naïef. Natuurlijk zal de maatschappij door de invoering van het vrouwenkiesrecht niet als door tooverslag veranderen in een ideaal-staat; maar zeker is het, dat, waar het vrouwelijk element, ik denk hier aan 'das ewig Weibliche' ook binnentreedt in de politiek en sociologie, dat daar de Wet een hooger, een *menschelijker* karakter zal krijgen. Nù is dat cachet nog *mannelijk*, d.w.z., het *verstand* is het leidende beginsel, het Europeesch 'verstand' dat tenslotte Europa in den afgrond heeft gestort: de Oorlog. Niet dat ik heil verwacht van eene overwegend vrouwelijke leiding, d.w.z. langs den weg van het *gevoel.* Zal daar harmonie zijn in een menschenleven dan moet verstand en gevoel hand in hand gaan, het een het andere controleeren.

Eene betere maatschappij, eene menschelijker samenleving zal daar zeer zeker zich langzaam maar zeker ontwikkelen, wanneer ook in het

Staatsbestuur het intellect van den man zich paart aan de intuïtie van de vrouw. Mej. A. heeft gelijk waar zij zegt dat wij vrouwen hartstochtelijk zijn en ons door ons gevoel laten leiden; maar zij geeft toch wel een beetje hoog op van den heer der Schepping met te beweren dat een man zonder konkel- en kronkelwegen zoo *regelrecht* op zijn doel afgaat! Hij is goèd.... vooral de h.h. diplomaten! Doorzicht, globaal overzicht, nùchter verstand, bedaard en kalm overleg.... dit alles is het monopolie van 'den man,' maar ondanks dit.... there is something rotten in the state of things! Al die rotte en zieke plekken hebben zich ten slotte geopenbaard door het groote Europeesch ontbindings-proces, dat, dit hopen wij vurig, tenslotte de genezing zal brengen.

Ik ben geen femeniste in den overdreven zin van het woord, integendeel. Nietsche heeft gelijk als hij zegt: Im Hintergrunde alle persönliche Eitelkeit hat das Weib doch eine grosse Verachtung: für das Weib. Natuurlijk héél in 't algemeen.

God schiep den mensch naar Zijn Beeld, man en vrouw schiep Hij ze: beide *menschen.* Wat ik steeds voor oogen houd in den treurigen maar noodzakelijken strijd tusschen mannelijk en vrouwelijk is deze gedachte: de Godheid is geslachtloos. Steeds zien wij dat de soort stijgt, naarmate het sexeverschil kleiner wordt. Een gedichtje, *Theosophia* heet het, dat ik jaren geleden eens leerde, zegt, o.m.

'Denk dat ge 't stoff'lijk lijf niet zijt, dat tot de aarde wederkeert, nòch dat ge zijt het koel verstand dat als een dwaallicht u misleidt, denk dat ge zijt in wezen één, met het God'lijke, de Bron van 't Zijn.... In het Goddelijke wordt 'mannelijk' en 'vrouwelijk', opgelost als tijdelijke bestaansvormen; elkaar in hun bestaans-periode niet kùnnende ontberen. En wat wij verstaan als een mannelijk principe: Verstand, of als vrouwelijk: Gevoel, in hare hoogere eenheid beteekenen zij Harmonie, niet Disharmonie. Op die vraag van Mej. A. antwoord ik met besliste zekerheid: zeker, de maatschappij zàl steeds beter worden als ook wij mogen 'stemmen'; als in het Staatsbestuur de ontbrekende factor komt: hooger inzicht dan mannelijk globaal inzicht, en een hoogere wijsheid dan het nùchtere verstand, n.l. het intuïtief weten der vrouw. Dit is de ontbrekende schakel, welke, om eens eene dichterlijke vergelijking te gebruiken, de aarde aan den hemel bindt.

Waar het geldt de vrijmaking der vrouw, begroet ik als eene heraute van den nieuwen Dag: de Orde der Gemeenschappelijke Vrijmetselarij in Nederland, werkende onder het Bestuur van den Suprême Conseil Universel Mixte; Le Droit Humain, te Parijs, welke Orde ook openstaat voor vrouwen. Verschillende Brochures over Vrijmetselarij lichten den belangstellenden daarover volledig in. Vooral de brochure 'Meerdere inlichtingen voor hen die het voornemen hebben om vrijmetselaar te worden,' door H.J. van Ginkel, Hoofdredacteur van De Swastika is zéér aan te bevelen voor hen die wat betreft Vrijmetselarij nog met waandenkbeelden rond loopen, '*erkende*' vrijmetselaren incluis! Men wordt vrijmetselaar *geboren* en niet door toetreding in een of ander maçonniek Genootschap.

Om weer terug te komen op 'onze' ziel, en 'hun' nùchter verstand, Mej. A. plaatst zich hier op het slaafsche standpunt der oud-testamentische opvatting aangaande de verhouding der vrouw tot den man: 'Gij vrouw weest uw man gehoorzaam, Ik, Jehova, heb U geschapen ter zijnen dienste!' Neen, mej. A. hier ligt Uw àllerzwakste punt van heel uw uiteenzetting.

'Een man doet graag een vrouw een pleiziertje - àls ze lief is!! Dàt doet de deur dicht: als ze lief is! Véél gevaarlijker dan het denkbeeldige gevaar dat mej. A. vermoedt in het verschijnsel dat onze ziel zich zou wagen op het gladde ijs der politiek, veel gevaarlijker is het de nog geestelijk-groeiende jonge vrouwen in te fluisteren: wees maar "lief" dan doet ie het wel, Wees maar lief.... vlei hem, behaag hem, kus hem.... bedel àf wat u als rècht toekomt. Dit is de oérfout in de educatie

der vrouw, van het meisje; zij worden met zachten dwang gestuwd in die richting, aan welker einddoel Zijn Koninklijke Hoogheid: de Man troont. Hij is het Doel van het vrouwen-leven! Met de paplepel wordt het immers de vrouw ingegeven: alles is bijzaak, de Man is hoofdzaak. Maar om dit alles verder maar onbesproken te laten lijkt mij in de redeneering van mej. A. dit een ergerlijk staaltje van weinig inzicht, (trouwens dit geeft zij reeds bij voorbaat toe) dat de heiligste rechten der vrouw, *o.m.* het vrouwen-kiesrecht, zouden kunnen vergeleken worden bij pleiziertjes'. Als ik van mijn man en mijn broers en mijne vrinden een pleiziertje vraag, dan vlei ik om een entrée voor b.v. 'de Magiër' of om een gulden voor den Bioscoop, of een doosje Bouquet-Cigarettes, van Muratti, of een flacon 'Iris de Florence.' Dat zijn zoo allemaal van die pleiziertjes in hoogeren of lichteren graad. Waar het gaat om mijn heilig recht als vrouw, daar plaats ik mij tegenover àlle mijne mannelijke relaties met: Ik *eisch!* O ja, dat vinden ze dan niet 'leuk' van je! 'Popje' moet zich niet òntpoppen. Aan zùlk speelgoed vinden zij geen vermaak: 'Vrouw moet vroùw blijf', kost maar 2 cent.' Ach, als je de meeste vrouwen gaat taxeeren met hoogere maatstaf dan die van uiterlijk schoon, van leukiteit, zijn vele dan wel méér dan 2 centen waard? Gij, mannen, gij die met de scherven van het geluk in de handen weemoedig peinst 'der Wahn ist kurz, die Reue ist lang', spreekt, taxeert gij haar hooger?

Mej. A. denkt misschien dat ik 'mannenhaatster' ben? Nergens sta ik verder van af! Ik weet niet of U in horoscopen gelooft, ik wèl, maar mijne horoscoop zegt dat ik een verschrikkelijk groot behagen schep in het gezelschap van intellectueele, geestige, ontwikkelde mannen. Van haat geen sprake! Alleen, hij verblindt mij niet,.... ik experimenteer en als ik met een smartelijke zucht het: mene, mene, tekel, upharsin, over hem moèt uitspreken, dan houd ik nòg een beetje van hem, met het mede-lijden over een onttroonden God. Van Gods geslacht is hij. 'Mit Würd und Hoheit angetan, mit Schönheit Stärke und Mut begabt, den Himmel aufgerichtet steht der Mensch ein Mann, und König der Natur. Und aus dem hellen Blikke strahlt, der Geist, des Schöpfers Hauch und Ebenbild! Dit is het Ideaal. In Die Erschaffung des Menschen (Schöpfung, Haydn) Staat zoo heffend: Und Gott

schuf den Menschen nach Seinem Ebenbilde, Mann und Weib erschuf er sie. Den Atem des Lebens hauchte er in Sein Angesicht und der Mensch wurde zur lebèndigen Seele; man en vrouw schiep Hij ze, *samen* vormend *den* mensch; beiden met het rècht toebedeeld hun hoogste Mensch-zijn uit te leven. En dit laat zich niet indeelen bij de rubriek vermakelijkheden, pleiziertjes, maar dit is eene volstrekte levenseisch en levens-voorwaarde.

In dat verband onderschat ik niet de idieele waarde van het huwelijk. Het huwelijk is mij een goddelijk symbool. Als wèrkelijkheid veracht ik het huwelijk, omdat de huwelijks-wetten het hebben doen ontaarden tot contract. Waar de kerkelijke inzegening soms nog eenige hooge wijding geeft, bepaalt de wet zich slechts tot het wettig maken van den lichamelijken verkoop. Not for me.

Een hooge, mooie opvatting van het ethisch huwelijk vind ik in Ibsen's 'Brand' (4e bedrijf).

> Zie je Agnes, zoo te deelen
> Is de kern van 't ware huwelijk;
> De één moet strijden, zich verweren,
> De andre alle wonden heelen.
> Dàn eerst kan met volle recht
> 't Heeten dat de twee zijn één.
> Ik moet strijden, of ook val,
> Op ten kamp, in zonnehitte
> Staan op wacht in nacht en koude...
> Jij moet reiken mij den vollen
> Liefdebeker, laafnis biedend,
> Hullen mij in teerheid zacht...
> Onder 't pantser, als een vacht,...
> O! je taak is geen geringe!

Liefde geven dit is de eenige en ware roeping der vrouw. Maar zal hare liefde-natuur zich kunnen ontplooien in al hare heerlijke volheid, dan moet de vrouw náást den man staan, zijn gelijke, samen vormend den Mensch, de heilige Twee-eenheid.

Vrouw, blijft vrouw, zoo zeggen wij alle tot die jonge vrouwen die zich emancipeeren.

Vrouw wordt mensch, zoo zeggen wij tot haar die nog niet ontwaakt zijn tot hooger bewustzijn dan tot dat van het geslachtsdier.

.... 'Ontwaakt! gij die slaapt, en sta óp uit den dood.... Zou vruchtloos de Dag voor u lichten?.... De nieuwe Dag.... de eeuwige Belofte van Licht.... Licht, waarnaar onze ziel smàcht in de donkerheid van 't onbegrepen zijn.... het miskend zijn....

Want waarlijk, ook wij vrouwen zijn van Gods geslacht, kinderen van het Licht.

En ondanks alle emancipatie, is *Liefde* ons wezen.

Met beleefden dank voor opname.

Hoogachtend

Uw dw.

SOPHIE HARDENBERG.

Ontwaakt
door Martinia.
(*Vervolg van blz. 590.*)

Ze stond op, om een kopje voor hem in te schenken. In gedachten volgde hij de lijn der blanke hand, zooals deze de zilveren theepot boven het porcelein boog, de pink iets omhoog, en het lamplicht schitterend en terugkaatsend in den breeden, gladden trouwring, en, aan den middenvinger een paar diamanten.

Ze reikte hem zijn thee over.

'Asjeblieft. En vertel nu eens wat, Willem. Is er geen nieuws?'

'Weinig, dat je intresseert, vrees ik!'

'Vertel dan eens wat over je werk!'

'Dat je ook niet intresseeren zal!'

Nu lachten beiden.

Tòch wilde het gesprek blijkbaar niet goed vlotten. Wat toch wel te verwonderen was bij twee zulke goede bekenden! Willem van Ries kwam zoo 's avonds nogal eens aanloopen; Frans en hij sympathiseerden bijzonder met elkaar, ofschoon ze eigenlijk twee contrasten vormden.

Van Ries - een man die veel van de wereld gezien had, prettig en los in den omgang, en dan wel een jaar of acht ouder dan Frans. - Deze, met zijn fijn jongensgezicht, tegenover vreemden stijf en onbeholpen, iemand, die zich nooit op den voorgrond drong, doch wiens karakter zich slechts bij intiemen omgang in al zijn goede hoedanigheden deed kennen. Ja, van Ries, die, zooals hij zelf schertsend zeide, al aardig op weg was om een oud vrijer te worden, kwam zich hier graag koesteren in de kalm-gelukkige omgeving van dit menschenpaar.

Of hij, die Lize zoo goed van vroeger kende, met haar levendig, opgewekt temperament, zich echter wel niet eens in stilte verwonderde over de verandering, die na haar huwelijk over haar gekomen was? Misschien lette hij het dezen avond dubbel op, en eindelijk, toen er een gaping in het gesprek dreigde te ontstaan, zei hij ineens:

'Heb je iets, dat je hindert, Lize?'

Ze keek snel op.

'Wat *zou* ik hebben? Ik heb er geen reden toe!'

'Dat is de vraag niet. Juist dàt verdriet, waarvoor schijnbaar geen oorzaak is, is het zwaarst te dragen, en het moeilijkst weg te nemen!'

Ze schudde langzaam het hoofd.

'Toch niet gekibbeld?'

'Gekibbeld? met Frans?' Ze lachte, maar het klonk niet van harte. 'Ik geloof niet, dat ik dien *ooit* boos op me zou kunnen maken!'

'Een eigenschap, die je juist niet in hem schijnt te waardeeren?' Hij keek haar scherp in de oogen.

'Ik geloof, Lize, dat je op een gevaarlijken weg bent!'

'Dat weet ik!' barstte ze uit. 'Ik kan zelf niet zeggen, wat ik heb den laatsten tijd. Alles irriteert me. Ik vind het schandelijk van mezelf, ondankbaar, waar ik niets dan goedheid en hartelijkheid ondervind, en toch heb ik soms een gevoel van een vogel in zijn kooi.'

'Misschien begrijpen jelui elkaar nog niet genoeg? Het eerste jaar is het jaar van gevechten, weet je dat wel?'

'Frans niet begrijpen? Is daar zooveel kunst aan?'

Lichte minachting schemerde in haar toon. Twee brandende plekken vertoonden zich

haar wangen. Ze stond op, om een nieuw houtblokje bij het vuur te leggen; de roode gloed der vlammen speelde over haar gelaat. Ze ging niet dadelijk weer zitten, doch bleef, het hoofd een weinig achterover geleund tegen den stijl van het buffet, de handen op den rug gevouwen, staan.

'Waarom heb *jij* me eigenlijk nooit ten huwelijk gevraagd, Willem?'

Hij werd gloeiend rood.

Ze lachte, om zijn duidelijk zichtbare verwarring.

'Wat een impertinentie, hé. Maar zie je, als getrouwde vrouw durf ik je zoo iets wel te vragen. En als je zegt: ik heb er nooit plan op gehad, even goede vrienden, hoor!'

Ze zag op hem neer. De kleur was van zijn gelaat geweken, zijn stem was zacht en onvast, toen hij antwoordde:

'Omdat ik te veel van je hield.'

'Een mooi excuus. Als je nu zei: Niet genoeg. Dàt is een reden, maar zoover als ik weet kan te véél liefde geen kwaad!'

'Toch is het zoo.' Hij zei dit weer met zijn gewone beslistheid. 'Ik kon, ik mòcht je niet vragen, toen ik nog vrij was!'

'Waarom niet?'

Hij antwoordde niet dadelijk, en toen hij het deed, was het met een wedervraag:

'Weet je, dat ik als jongen van twintig jaar een tijd in Davos heb doorgebracht?'

'Jij?! Neen! Voor je gezondheid? Je lijkt me integendeel het eeuwige leven!'

'Mijne moeder is aan tering gestorven, mijne eenige zuster eveneens. Mijn broer en ik groeiden op als gewone kinderen, niet forsch en robust, maar toch ook geen sukkels. Toen Johan achttien jaar was, begon hij bloed op te geven.'

Hij zweeg even, en streek met de hand langs het voorhoofd. Lize was bij tafel gaan zitten, en zag hem met gespannen aandacht aan.

'Vader was radeloos. De dokter kwam en onderzocht hem, en 't kort advies was: Davos. Eenige kans op genezing! - Hij ging, en een half jaar later kwam ik hem gezelschap houden: 't was met mij denzelfden weg opgegaan. Samen hebben we er ruim een jaar doorgebracht, en de doktoren noemden ons hun reclame-patiënten, zóó flink en opgeknapt gingen we na de kuur huiswaarts. Geheel genezen, heette het. Eerder wilde Vader ons ook niet terugzien; al kostte het schatten, zijn jongens wilde hij behouden. Mijn broer is een paar jaar later getrouwd met een krachtig, gezond meisje. Ze hebben twee kinderen van 8 en van 6 jaar.'

'Nu, - en?'

‘De kinderen zijn kasplanten, - of nog erger. Als ik klein Marietje aanzie, krimpt mijn hart ineen; net hetzelfde bleeke gezichtje als mijne zuster vroeger, dezelfde glanzende oogen, - en altijd dat kuchje! Bij Noordenwind mag ze niet uit; als het zacht weer is niet langer dan een half uurtje wandelen, en dan thuis rusten, rusten!...’

‘En het andere?’

Hij haalde de schouders op.

‘Als de dokter voor Marietje komt, is het altijd: zal ik den kleinen vent ook nog eens even nakijken? Dan wordt Broer betast en beklopt, en wordt er gevraagd: Neemt hij nu trouw zijn levertraan in? En zijn liter melk, en de eitjes? Laat hem maar in het zonnige tuintje spelen, niet zoo met die wilde bengels buiten. En 's nachts het raam maar flink open, vooral frissche lucht.’

Hij zag haar aan:

‘Dàt hield me terug, Lize. Kun je het begrijpen? Makkelijk viel het me niet, ik ben maar een mensch, met menschelijke verlangens en illusies. En dien winter, dat ik je hier voor het eerst ontmoette, is een marteling voor me geweest. Ik was bijna bezweken; ik was van plan naar je toe te gaan en te zeggen: Word mijn vrouw, ik kàn niet buiten je leven! - In mijn tweestrijd

zocht ik afleiding, en ging eens een dagje naar mijn broer toe. God, wat een treurigheid! Marietje lag in haar bedje, tenger, broos poppetje, koortsflikkering in de oogjes, terwijl telkens de hoestbuien haar lichaampje schokten. Broer zat hangerig bij tafel, speelde lusteloos met een blokkendoos. ‘Heb geen trek in eten, Mammie!’ - Na den maaltijd gingen we samen op Johan's kamer een sigaar rooken; toen viel het masker van gelukkig, kalm echtgenoot van zijn gelaat af. ‘Kerel!’ zijn stem klonk heesch van aandoening en smart: ‘dit leven is een hel. Ik heb Jeannet zielslief, doch *alles* zou ik willen geven om mijn huwelijk ongedaan te kunnen maken. Hoeveel jaren moet dit nog zoo voortduren, steeds vreezen en hopen? Willem, wees jij de verstandigste van ons beiden; wees geen egoïst, als de liefde soms je hart mocht beroeren. Blijf sterk, en offer geen vrouw en gezin op aan eigen geluk.

Geluk! - Bitter lachte hij: Ik dacht, zonder Jeannet is het leven niets meer voor mij; ik heb haar gekregen, en nu zie je, hoe dat *geluk* me ellendig maakt! -’ Nooit heb ik je naam tegenover hem genoemd, Lize. Maar dat bezoek leek me een vingerwijzing, een bestiering. Niet ineens heb ik erin kunnen berusten, vrijgezel te moeten blijven. Ik heb evengoed mijn behoefte aan hartelijkheid en gezellige huiselijkheid als ieder ander. Doch als ik meende alle bezwaren overboord te hebben gegooid, om de handen uit te strekken naar datgene, wat me het leven begeerenswaard en schoon deed schijnen, dan rees ineens voor mijn oogen het beeld van Marietje op, met een stomme aanklacht in de oogen: ‘Oom Willem, U hebt toch gezien, hoe het bij ons gaat; durft U het te wagen?’

‘Er zijn anders al heel wat jaren overheen gegaan,’ zei Lize zacht. ‘Je bent nu al midden dertig.’

‘Eén jaar, of twintig; dat mag in mijn oogen geen verschil maken. Bij de vrouw die ik liefheb zou ik het nooit durven, nooit *willen* riskeeren.’

Hij reikte haar over tafel de hand toe; met energiek gebaar legde zij de hare er in.

‘Dank je’, zei hij eenvoudig. ‘Zie je, ik durf je dit alles zoo ronduit vertellen, omdat ik geheel over mijn eigen tijdelijke hartstocht voor je heen ben. 't Heeft me veel strijd gekost, doch dat is voorbij, en er is geen spoor van jaloezie overgebleven, als ik je zoo met Frans samen zie. Ik ben veel te dankbaar voor de vriendschap, die ervoor in de plaats is gekomen. *Beter* mensch tot echtgenoot geloof ik niet, dat je je had kunnen wenschen. Een man als Frans is een lot uit de loterij.’ Ernstig zag hij haar in de oogen. ‘Je moogt en *moet* hem waardeeren, Lize. Dat ik *zijn* vriend en de jouwe ben, daar ben ik trotsch op!’

Met vochtige oogen drukte zij zijn hand. ‘Ik ben er blij om, Willem. Een eerlijk, trouw vriend is toch ook véél waard.’

‘Good Friends, - but no more!’ Er was een lichte trilling in zijn stem, toen hij die woorden uitsprak, doch bij haar was er slechts een gelukkige toon van volkomen zekerheid in, toen ze herhaalde:

‘Good Friends - but no more!’

Beiden zwegen; Lize had het hoofd op de hand gesteund, en zag peinzend voor zich. Willem speelde in gedachten met een potlood, dat op tafel lag, en in de stilte, die in het vertrek, heerschte, was elk geluid van buiten af duidelijk hoorbaar. Voetstappen naderden, ze kwamen de stoep op. Tóch werd er even gewacht vóór de bel overging, alsof diegene, die buiten stond, eerst wilde luisteren, of geen stemmen in de kamer weerklonken. Lize stond op, om te openen - het dienstmeisje was naar huis.

‘Hé Vader, U daar nog. Dat is gezellig. Van Ries is ook binnen!’

‘O, heb je gezelschap? Is Frans niet thuis?’

‘Frans? Maar Vader!’ Ze keek verwonderd. ‘Die is immers op de fabriek! Tegenwoordig haast elken avond!’

Ze gingen binnen.

‘Zoo, van Ries, hoe gaat het? Neen dank je, Lize, ik ga niet zitten, ik kwam maar even vragen om het monsterboek, waarover Frans gisteren sprak. Weet je er niet van? - Ja, 't zal misschien op het kantoor liggen, daar heb je gelijk in, ik wacht dan maar tot morgen, dan kan ik het hem zelf vragen’

‘Maar blijft U toch nog even! Over een half uurtje is Frans stellig en zeker thuis!’

Hij keek op de pendule.

‘Al over negenen? Neen kind, dan ga ik toch maar, ik moet ook nog even bij oom Willem langs!’

Toen Lize, na haar schoonvader tot de deur uitgeleide te hebben gedaan, weer binnenkwam, zat Willem, met een diepen rimpel van nadenken, tusschen de oogen.

‘Komt je schoonvader wel meer zoo 's avonds aanloopen, Lize?’

‘Den laatsten tijd dikwijls. 't Is zoo'n opgewekte man! En een pipa uit duizenden.

Ik had van den winter mijn zinnen zoo gezet op een mooi bont, maar ja, in een jong huishouden - ik wou er Frans niet mee aan boord komen, al liet ik wel eens iets doorschemeren. Op een keer, dat Vader weer eens hier geweest was, drukte hij me bij het heengaan een bankje van honderd in de hand. “Hier, voor je nieuwe bont! Maar aan niemand zeggen, hoor!” Hij dreigde met zijn vinger. Hartelijk he?’

‘Nu, en heb je het aan niemand gezegd? En Frans dan?’

‘O, Frans natuurlijk wel!’ Ze keek hem, bijna beleedigd door de veronderstelling, dat ze het voor haar man geheim gehouden zou hebben, aan. ‘Ofschoon Vader dat blijkbaar al niet eens aardig vond. Maar voor Moeder heb ik het maar verzwegen! Ik begrijp eigenlijk niet, hoe die twee menschen elkaar gevonden hebben! Hij - altijd druk en joviaal - zij, bijna nooit eens vroolijk, en met een gezicht, of ze niets dan teleurstellingen ondervindt. Frans houdt vreeselijk veel van haar, doch ik kan beter met hem opschieten!’

Een sleutel knarste in het slot.

‘Daar is manlief al!’ Aanhalig stak ze haar arm door dien van den binnentredende! ‘Je bent lang uitgebleven, Frans!’

Verrast zag hij haar aan. Hij was niet verwend door spontane uitingen van hartelijkheid van haar kant. Hij eischte ze ook niet; hij was iemand, die weinig vroeg, en al gelukkig en dankbaar was, dat ze *zijn* liefkoozingen in ontvangst wilde nemen.

‘Vader is er nog geweest!’

‘Vader?’ Hij keek verwonderd, haast verschrikt.

‘Ja, om het monsterboek!’

‘Het monsterboek? Dat ligt toch altijd op het kantoor!’

‘Nu ja, dat wist hij zeker niet!’

Van terzijde keek hij Willem van Ries eens aan; deze lette echter niet op hem, en stond juist op.

‘Mag ik de piano eens openzetten? 't Is een eeuw geleden, sinds ik je het laatst hoorde zingen, Lize!’

‘Goed,’ zei ze opgewekt, ‘speel jij dan eerst eens een stuk, onder de hand maak ik iets klaar. Een glas wijn, een grogje, wat willen de heeren!’

Ze streek met de hand over het kort geknipte haar van Frans, in het langs gaan. De nevelen die over haar ziel gedreven hadden, schenen weggetrokken - was het, omdat ze langzamerhand begon te begrijpen, dat ze ‘een lot uit de loterij getrokken had!’ - zooals Willem gezegd had?

Omstreeks veertien dagen daarna zat ze weer alleen 's avonds: Frans was naar zijn werk, toen er een briefje bezorgd werd.

‘Van wien?’ vroeg ze verwonderd, de hand niet kennend van het adres.

Het dienstmeisje wist het niet, ze had er niet naar gevraagd.

Nieuwsgierig maakte Lize het open. - ‘Een goed Vriend’ was de onderteekening! Ze glimlachte: wat kon Willem van Ries haar te zeggen hebben? Doch reeds, na de eerste regels gelezen te hebben, werd ze doodsbleek, en de hand, die het papier vasthield, beefde. Het duurde lang, eer ze het briefje ten einde had, maar de kleine, trillende hand had zich tot een vuist gebald, en kwam plotseling met harden slag op tafel neer, zoodat het theekopje rinkelend van zijn schoteltje opsprong.

Groote hemel!

Waren de menschen, was hijzelf - of was *zij* gek? Wie kan aan zoo iets monsterachtigs denken? Nog eens las ze woord voor woord, het geschrevene over.

‘Lize, ik acht het mijn plicht - waartoe ik na lang aarzelen overga, en slechts in het besef, dat je het van mij, als vriend, aan zult nemen - je in je eigen belang te waarschuwen, je schoonvader niet meer te ontvangen bij afwezigheid van je man.

Hier en daar schijnt men er zich reeds over te verwonderen, en de reputatie, die je schoonvader hier heeft, is zóó ongunstig, dat de laster zelfs *jou* niet zal bespaard blijven. Jij bent in dezen volkomen ter goeder trouw, doch *hij*, ik ben ervan overtuigd, handelt met nevenbedoeling!

Een goed vriend!

Een hevige woede bruiste in haar op.

Ze twijfelde niet aan zijn woorden - alles kwam voor haar opeens in een ander, scheller licht te staan. Die, soms wel wat overdreven vriendelijkheid, van Frans zijn Vader, zijn talrijke bezoekjes, wel vluchtig, maar toch steeds als hij zijn zoon afwezig kon weten - bah! Zij walgde van het denkbeeld: Een Vader, die zijn eigen kind zou willen bedriegen, die het met een gerust geweten ongelukkig zou kunnen maken, alleen om aan eigen lage passies te kunnen voldoen. Hoe was het mogelijk, hoe was het mogelijk!!

En dan de beleediging, háár eenmaal tot iets slechts in staat te achten!

In gedachten zag ze het fijne, eerlijke gezicht van Frans voor zich - daarnaast de grove, ruwe trekken van den ouden heer - en een warm gevoel voor den eersten overstroomde haar. Ze sloeg de handen voor het gelaat, een weldadige tranenvloed sprong haar uit de oogen. 't Was of er in haar binnenste iets smolt, of zij wakker geschud werd uit een benauwde droom.

‘Frans, o Frans!’

Lang zat ze zoo, doch eindelijk verhief ze zich en wischte haar gloeiend gelaat af. Nu moest ze handelen, spoedig, er was geen tijd te verliezen.

O, waarom moest juist deze mededeeling vanavond komen, nu ze voor zichzelf zekerheid had, in wat ze de laatste dagen, ja weken eigenlijk reeds had vermoed, en hetgeen zij thans als reden wist van haar prikkelbare, vaak melancholieke stemming.

Nòg had ze er Frans geen deelgenoot van gemaakt - hij had het de laatste dagen zoo druk. Doch vanavond, als hij thuis kwam, had ze het hem willen vertellen, en ze wist, hoe het hem als een openbaring van een nieuw, onmetelijk geluk zou toeschijnen. - Doch nu had ze eerst een anderen plicht te volbrengen.

Ze scheurde het briefje in kleine stukjes en wierp deze in de kachel. Toen sloeg ze haar grijzen avondmantel om, zette het bontmutsje op, en begaf zich naar buiten. Aan den strakken lucht tinkelden en flikkerden de sterren, de koude prikkelde haar wangen, doch het deed haar niet onaangenaam aan: integendeel. Reeds toen ze de huisdeur achter zich dicht had getrokken, had ze haar plan gevormd - nu moedig erop af!

Aan het groote, dubbele heerenhuis belde ze aan.

‘Mijnheer en Mevrouw beide thuis?’

Even aarzelde ze Ze wilde liefst haar schoonouders niet te zamen aantreffen, doch het dienstmeisje zei: ‘Mijnheer is binnen, Mevrouw boven op haar kamer. Zal ik Mevrouw waarschuwen, dat U er is?’

‘Neen, dank je, Bertha. Ik zal zoo dadelijk zelf wel even naar boven gaan!’

Onaangediend trad ze de huiskamer binnen.

‘Goeden avond, vader, nog laat bezoek, nietwaar?’

De norsche, gemelijke trek, die om den mond van den ouden heer zetelde, was als bij tooverslag verdwenen. Met uitgestrekte handen kwam hij op haar toe.

‘Daar doe je nu eens goed aan, kindlief, dat je ons eens opzoekt. Wij zien je hier veel te weinig!’

Hij schoof een fauteuil bij, dicht naast zijn stoel.

‘Ja, maar nu heb ik ook een extra boodschap! Hebt U het laatste nieuwtje al gehoord?’

Ze voelde haar beenen trillen, haar zenuwen tot het uiterste gespannen, doch ze hield zich goed, en vervolgde, als antwoord op zijn vragenden blik:

‘Weet U al, dat de jonge Mevrouw Havenekker-Beukelers geheime rendez-vous heeft met haar schoonvader?’

Het toch al roodgekleurde gelaat van den ouden heer zag nu bijna paars; met moeite wrongen zich de woorden uit zijn keel:

‘Wat - bedoel - je, Lize?’

‘O, wist U het niet? Ik trouwens ook niet. Doch vanavond werd me een briefje in huis gestuurd, waarin het feit me werd medegedeeld!’

Ze viel in den stoel neer.

‘Wat heb ik ze gedaan, O, wat heb ik de menschen toch gedaan, dat ze zóóiets kunnen verzinnen! Zooiets krankzinnigs! Stel U toch eens voor, met U!’

Hij wendde het hoofd af, als striemden haar woorden hem tegen.

‘Was het onderteekend?’

‘Natuurlijk niet; er stond geen naam bij!’ Ze sprak niet geheel onwaarheid: een goed vriend kon toch geen naam genoemd worden.

‘Waar heb je het?’

‘In het vuur gegooid! Het brandde me in de vingers!’

Thans ging ze voor hem staan.

‘U begrijpt wel, Vader, hoe minder U mij thans bezoekt, in elk geval wanneer Frans niet thuis is, hoe beter het is?’

(*Slot volgt*).

Vragenbus
Helpt - elkander.

Mijn dienstbode vertrekt 1 Mei a.s. en heeft bij het begin van het jaar haar z.g. nieuwjaarsfooi, de gebruikelijke 5% van haar jaarlijksche loon, ontvangen van mij.

De vraag is nu, heb ik, bij haar vertrek op 1 Mei, het recht haar dit van haar toekomende loon in te houden.

Antwoord in te zenden onder letters L.C.G. aan den Uitgever L.J. Veen, Keizersgracht 485, Amsterdam.

29 Maart 1916.
29ste Jaargang.
N°. 39.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie.

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
Verplichte keuring een gebiedende eisch.

La prévoyance est la sauvegarde de la vie.
Het is beter te voorkomen dan te genezen.

Il faut que jeunesse passe. Die Jugend musz austoben. Of op z'n Hollandsch: men moet de jeugd laten uitrazen! Wel te verstaan de mannelijke jeugd, de vrouwelijke is er te.... verstandig voor. Reeds op school openbaart zich bij vele jongens de lust tot vechten, tot baldadigheid, tot ruwheid, tot her uit den band willen springen en dikwijls reeds vroegtijdig de neiging tot uitspattingen, de zucht tot het botvieren zijner lusten in den meest uitgebreiden zin des woords.

Waar geen tucht is, is ontucht.

De leeftijd van jongen en van jongeling tot man is een moeielijke.

Juist in de jaren der puberteit worden Apachen gekweekt, ellendige sujetten gevormd, die bij doelmatige strenge tucht sieraden der maatschappij zouden kunnen geworden zijn. Menig misdadiger begint zijn loopbaan als opgeschoten jongen.

Het spreekt vanzelf dat, waar ruwheid den scepter voert, er geene scrupules bestaan

wat betreft de bevrediging der geslachtsdrift. Menig jongeling, een redeloos dier gelijk, begeeft zich op avontuur en offert zijne gezondheid op het altaar van Venus.

Tevergeefs klinkt de vermanende stem van ouders (zoo deze zich al laat hooren), van voogden, onderwijzers of vrienden.

De jonge man, nog dikwerf niet meer dan een kind, is hoorende doof. Hij luistert gedachteloos naar de vertoogen van ouderen, van personen van levenservaring.

Hij denkt: praat maar toe, ik ga toch mijn gang. Hij, de onbedachtzame, die de wereld nog niet kent, gaat naar 'de vrouwen', en naar welk soort! Gelieve nota te nemen van den geijkten meervoudsvorm, waaruit geconcludeerd mag worden, dat zich als regel de excessen niet bepalen tot eene enkele vrouw!

Indien nu deze escapades glad van stapel liepen en de betrokkenen er zonder kleerscheuren afkwamen, zou alleen de moralist er iets op aan te merken kunnen hebben. Het tegendeel is echter waar. De verwoestingen (de financieele nog daargelaten), zoowel physiek als psychisch teweeggebracht door den ongepatenteerden geslachtelijken omgang, zijn legio.

Stellen wij (en de veronderstelling is zeer bescheiden) dat, op zijn minst genomen bij 60 procent der mannen de geslachtsbevrediging plaats vindt vóór het dertigste jaar, den tijd, dien men als norm kan aannemen voor het sluiten van een huwelijk, en dat bij de helft hiervan de funeste gevolgen niet uitblijven, in aanmerking genomen de bloeiende praktijken van specialisten in geslachts- en huidziekten*), dan kunnen wij zonder overdrijving zeggen, dat van de honderd mannen de helft van het aangenomen percentage, in casu dertig, onder behandeling zijn voor bovengenoemde ziekten.

Verder kunnen wij vrijelijk de conclusie trekken dat van die dertig mannen weder een groot deel niet of zeer langzaam geneest of ongenezen voortgaat met hun lichaam en dat van anderen te verwoesten, om bij eventueele huwelijksplannen zich er geene scrupules van te maken geïnfecteerd in den echt te treden.

Het percentage is hier met opzet laag gesteld; indien er eventueel vraaglijsten konden worden rondgezonden en deze naar waarheid beantwoord, zou men dichter bij 80 dan bij 60 procent komen. Vele ouders verzuimen, hetzij uit schroom, hetzij uit onwetendheid, om hun toekomstige schoonzoons te ondervragen omtrent hun gezondheidstoestand, terwijl positie en geboorte, vooral de eerste in den tegenwoordigen tijd, gewoonlijk den doorslag geeft bij de toestemming.

Het voornaamste, een onbesmet lichaam en een degelijk karakter, wordt al te dikwijls als eene quantité négligeable beschouwd.

Ons inziens behoort met de andere bescheiden benoodigd voor het huwelijk te worden overlegd een geneeskundig certificaat, waaruit blijkt dat de aanstaande echtgenoot niet lijdende is aan eenige ziekte of aan het een of andere gebrek, dat gevaren oplevert voor de vrouw en de nakomelingen. Zonder deze verklaring zou het huwelijk niet gesloten mogen worden.

Wij zouden zelfs verder willen gaan en ondanks de duizenden protesten eene verplichte periodieke keuring wenschen voor alle mannen, ook voor de gehuwden, van wien bekend is dat zij buitenechtelijke geslachtsgemeenschap hebben.

Het komt toch veelvuldig voor, - informeert U slechts bij de hierboven genoemde specialisten, - dat echtgenooten, het 'pas toujours perdrix' gedachtig, aan galante avonturen den voorkeur geven boven een onberispelijk huwelijksleven.

Ongelukkiglijk infecteeren zij dan in de meeste gevallen hunne vrouwen en leveren groot gevaar op voor deze en voor hunne kinderen.

Eene geregelde geneeskundige behandeling is dan noodzakelijk. Op hen, die dit niet in willen zien, zou dwang uitgeoefend moeten worden en herhaling dezer

*) Voornamelijk syphilis, die bijna altijd verbreid wordt door geslachtelijke gemeenschap.

escapades zou onherroepelijk tot scheiding - hetzij de commun accord, hetzij gerechtelijk moeten leiden.

De prostitutie op te heffen zou ongerijmd zijn en niet doeltreffend. Reeds voor de opheffing der bordeelen, die trouwens de laatste twintig jaren van hun bestaan reeds uit den tijd waren, is de ongereglementeerde op zich zelve wonende prostituée, de niet aan geneeskundig toezicht onderworpene verbreidster van infectie, op den voorgrond getreden en de besmetting toegenomen. Van de toeneming der prostitutie zijn als oorzaken te beschouwen de grootere vrijheid, die de kinderen uit den kleinen burgerstand genieten, het afnemend godsdienstig leven, het zich uitbreidende wereldverkeer, de grootere gemakzucht, de lust tot opschik, de verspreiding van liberale begrippen onder hen, die

er niet rijp voor zijn, kortom eene opvoeding, waarbij zedelijke beginselen genegeerd worden.

Men moge beweren dat in sommige staten van Noord-Amerika de prostituées geen reden van bestaan hebben, daar tegenover staat dat in geen land ter wereld de scheidingen zoo talrijk zijn, en men vergelijke toch niet het koelere temperament der Amerikanen met dat van de bewoners van Europa.

Trouwens in Amerika, men denke aan Coney-Island, aan de Bowery, enz., zal ook alles wel niet couleur de rose zijn.

Indien men er al toe zou kunnen komen om de prostitutie tijdelijk den kop in te drukken, zouden aanrandingen en schandalen evenals de scheidingen toenemen; want er zouden, alleen om aan geslachtsbevrediging te voldoen, nog meer onberaden huwelijken gesloten worden, dan reeds het geval is.

De prostitutie is en zal altijd een veiligheidsklep der maatschappij blijven; zij kan alleen beperkt worden door meerdere ontwikkeling, verhooging van het zedelijk bewustzijn der jonge meisjes uit den minderen stand.

Hoogst zelden toch worden de hetaires gerecruteerd uit de meer beschaafde kringen.

Uit de onderste lagen der maatschappij zal echter steeds nieuwe aanwas geschieden.

Men make het deze vrouwen, die ten allen tijde reden van bestaan gehad hebben en zullen hebben, niet te lastig, doch stelle ze allen, zonder uitzondering, onder streng medisch toezicht.

Men bewerkstellige dit op kiesche wijze en late haar derhalve de keus tusschen een door haarzelve te bepalen of wel een door de overheid aan te wijzen medicus.

Moge de prostitutie niet zoo te beperken zijn als men zoude wenschen, de infectie kan en moet beperkt worden.

Wat de zoogenaamde voorbehoedmiddelen aangaat, sorteeren deze over het algemeen niet het effect, wat men er van verwacht.

Primo willen velen om redenen van verschillenden aard niets van de toepassing weten en secundo verkeert hetgeen men aanbiedt niet steeds in een staat die zekerheid zou doen verwachten.

Ook op dit gebied is veel humbug.

Blijft over het permanent geneeskundig toezicht op alle mannen, en op die vrouwen, welke er haar bedrijf of bijverdiensten van maken zich te prostitueeren.

Met opzet zouden wij van het onderzoek uitgesloten gezien de anderen, wijl het niet aangaat eerbare vrouwen hieraan te onderwerpen.

Evenwel zou, wanneer rechtmatige twijfel bestaat, de geïnfecteerde man, hetzij in zijne kwaliteit van echtgenoot, hetzij anderszins een geneeskundig onderzoek mogen eischen van haar, die hij als de oorzaak beschouwt.

Men werpe ons niet tegen dat deze maatregelen absurd zouden zijn en ingrijpen in het particuliere leven.

Wij zouden hierop kunnen repliceeren, dat de heffing van vermogens- en verschillende andere soorten van inkomstenbelasting, waarbij ambtenaren op regeerings- en stedelijke bureaux geheel au fait zijn van den staat der portemonnaie van meneer X en mevrouw Y van vrij wat indiscreter aard is.

En dan de zedenpolitie, die zich bezig houdt met de faits et gestes van gehuwde en andere heeren? En de schatters, die in uw huis moeten worden toegelaten, om van het woord binnendringen maar niet te gewagen?

Neen, bij het hierboven bedoeld geneeskundig onderzoek gaat ‘le linge sale’ de deur niet uit en wordt alle schandaal vermeden door het ambtsgeheim van den medicus.

En, zal men verder vragen, waar blijft gij met de tallooze infectie bij zich dragende personen?

Hierop zou ons antwoord zijn, dat zij, die gevaar van infectie opleveren, zouden moeten gesequestreerd worden voor korteren of langeren tijd in ziekenhuis of sanatorium, indien de behandelende geneesheer dit noodig oordeelt.

Maar, zal men zeggen, dan zullen toch velen uit hun werkkring worden gerukt! Misschien wel, doch mogen vrouw en kinderen en zoovele andere onschuldige wezens, die met hen in aanraking komen, steeds aan infectie worden blootgesteld? Wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen, en hier moet het heil van velen boven het genot van enkelen gaan, hoe talrijk deze laatsten ook vertegenwoordigd mogen zijn.

Indien ooit tot maatregelen als de hiervoren genoemde mocht worden overgegaan, zou men perplex staan over de enorme mate van infectie in onze maatschappij, zonder dat de groote massa zich dit bewust is.

Gelijk bij militairen, zou het geneeskundig onderzoek, wilde het vruchten dragen, op vastgestelde tijdstippen moeten geschieden, en - dit spreekt vanzelf, zou de medicus, die al spoedig ziet wat voor vleesch hij in de kuip heeft - dit onderzoek mogen beperken of uitbreiden.

Bij ziekte van infectueuzen aard van der gehuwden man, zoude de echtgenoote en, bij niet aanwezigheid van deze, de inwonende kinderen door den arts moeten ingelicht worden.

A propos, van militairen gesproken (beneden den rang van officier), heeft bij deze periodiek eene gezondheidsinspectie plaats, waarbij het kaf van het koorn gescheiden wordt. Bij de Marine wordt door de officieren van gezondheid in de conduiteboekjes der mindere schepelingen aanteekening gehouden van de ziekten en verwondingen en hun verloop.

Dat daarin de zoogenaamde vrouwenziekten een ruime plaats innemen, behoeft geen betoog.

Dat vele dier ziekten slecht of niet genezen, is, in overweging genomen het betrekkelijk ruwe leven van Janmaat en de vele verleidingen, waaraan hij aan den wal is blootgesteld, een vaststaand feit. Velen zijn op dat gebied recidivist en worden op middelbaren leeftijd met een geknakt lichaam ontslagen. Veel kan hiertegen niet gedaan worden, beteugeling in het gebruik van dranken, geschikte ontspanningslokalen aan den wal en waarschuwingen door superieuren zullen slechts eene gedeeltelijke uitwerking hebben, daar ongehuwde of verre van hunne vrouw verwijderd zijnde krachtige mannen veelal geneigd zullen zijn hunne geslachtsdriften te bevredigen.

Wat nu eenmaal kan geschieden voor militairen, waarom zou dat niet kunnen in de burgermaatschappij?

De practische toepassing zal inderdaad minder gecompliceerd zijn dan men wel oppervlakkig zou meenen, b.v.: zou elk gezin en ieder alleenwonend persoon verplicht kunnen worden tot het hebben van een huisdokter, die dan van den staat van gezondheid der onder zijn ressort behoorende personen verantwoording zou moeten doen aan het geneeskundig Staatstoezicht.

Hem wordt het geneeskundig onderzoek opgedragen, dat minstens eenmaal 's jaars en aan huis van den betrokkene zou moeten geschieden.

Het genoemde Staatstoezicht beslisse dan of bij infectie de patiënt(e) tehuis mag behandeld of wel in eene ziekeninrichting moet verpleegd worden.

Waar van de zijde der vrouwelijke leden of alleenwonende vrouwen schroom bestaat tegen een onderzoek door den huisdokter, zou zulks door een vrouwelijke arts kunnen geschieden.

Vindt de huisdokter het onderzoek onnoodig, zoo zou hij onder ontvouwing der redenen het Staatstoezicht kunnen voorstellen dit na te laten.

Zoodoende zouden goed ter naam bekend staande personen hiervan vrijgesteld zijn.

Daar hij echter verantwoordelijk blijft, zou hij zulks niet durven voorstellen, indien hij niet overtuigd ware van de soliditeit van de(n) betrokkene.

Ons dunkt, dat indien eenmaal mocht worden besloten de hier voorgestelde wijze te volgen, wel niemand bij rijpelijk nadenken daartegen bezwaar kan hebben.

Bij het toezicht over hen, die van de prostitutie een beroep of bijverdienste maken of eene gewoonte, denken wij bij sub 1 aan de beroepshetaires, en aan de modistes, naaisters, fabrieksmeisjes, winkelmeisjes en dienstboden, die er buiten hun loon iets op deze wijze bij verdienen.

Bij sub 2 (eene gewoonte) hebben wij op het oog alle mannen, die geslachtelijken omgang hebben met vrouwen, waarmede zij niet gehuwd zijn of samen leven.

Wat betreft deze samenleving (maintenée, maîtresse, vriendin) zou ze aanleiding tot verwikkeling kunnen geven, daar hier niet altijd sprake is van trouw aan den man, met wie men samenleeft.

Èn voor man èn voor vrouw vallende onder deze categorie zou eene strengere keuring dan eenmaal 's jaars gewenscht zijn, doch kan weder aan den huisdokter overgelaten worden deze na te laten, indien zij hem niet noodzakelijk voorkomt.

Wat aangaat de prostituées van beroep en dezulken, die de prostitutie als bijverdienste uitoefenen, en de mannen, die beide categorieën frequenteeren, deze dienen bij voortduring aan een streng geneeskundig toezicht onderworpen te zijn, willen de hierboven voorgestelde maatregelen effect sorteeren.

Juist van prostituées en van hen, die haar bezoeken, gaat de besmetting uit.

Wil men komen tot een van ‘smetten vrij’ Nederlandsch volk, dan moet in deze richting gearbeid worden, om een krachtig, niet door erfelijke ziekten bezocht nageslacht te verkrijgen.

Nogmaals blijft het gezegd, dat de buitenwereld, het publiek, hier geheel buitengesloten wordt, daar slechts in zeldzame gevallen het onderzoek voor eene commissie, doch als regel aan huis zou moeten geschieden.

De meerdere kosten, die ontstaan zouden door administratie en door de verplichting voor iedereen van het hebben van een huisdokter, wegen niet op tegen de nadeelen teweeggebracht door de zich steeds uitbreidende infectiehaarden, waarbij het familieleven aanhoudend bedreigd wordt en het ‘something rotten in the State’ steeds grootere proportiën aanneemt.

Veel water zal er nog door de Maas stroomen voor het groote publiek van het nut der bestrijding zal overtuigd zijn en voor de machthebbenden het aan zullen durven den stier, die zooveel verwondingen heeft veroorzaakt en nog veroorzaakt, bij de hoorns te vatten.

Doch gelijk ook eenmaal de Zuiderzee zal gedempt worden, de vrouwen het kiesrecht zullen verkrijgen, zal ook in het belang der Menschheid eene verplichte keuring niet meer tot de desiderata behooren.

F.A. EBBINGE WUBBEN.

Den Haag, December 1915.

Het Kernpunt der V.-Beweging.

Met belangstelling nam ik kennis van het openingswoord voor de 22ste jaarvergadering van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, te Groningen, den 18den en 19den Dec. 1915, uitgesproken door Dr. Aletta Jacobs.

Zij zegt o.m.: ‘Waar men het voor den man noodig oordeelt, dat voor hem het kiesrecht in de grondwet wordt verzekerd, omdat, en dit is een der sterkst aangevoerde argumenten, uitsluiting van een deel der burgers van het kiesrecht de natie splitst in twee, het eene medebevelend, het andere alléén gehoorzamend, daar is het argument nog vlijmender voor de uitgeslotenen, nog vernederender, als men het gebruikt voor de uitsluiting der vrouw.’

Goddank, het staat er... eindelijk komen de kiesrechtvrouwen er toe dit schrikkelijk onrecht uit te spreken.

Het grondmotief van de geheele vrouwenbeweging, het motief waarom het gaat; doch gevoeld schijnt het toch nog niet te worden, want zij zegt verder: ‘als de voorgestelde kiesrechtwijzigingen ongewijzigd zouden worden aangenomen *dit ten gevolge zou hebben*, dat de natie gesplitst werd in twee deelen, aan de eene zijde alle mannen en aan de andere zijde alle vrouwen van het land, de mannen allen medebevelend, de vrouwen alléèn gehoorzamend.’

Maar hoe heb ik 't nu?? kiesrechtvrouwen, nog niet gevoeld het schrikkelijk vernederend onrecht?

Immers, wel neen, daardoor niet, door het al of niet aannemen van welk voorstel ook, gewijzigd of ongewijzigd, wordt de natie gesplitst, daardoor niet - want zij is reeds gesplitst, alle volkeren zijn reeds gesplitst in twee deelen - het eene bevelend en het andere gehoorzamend.

De mannen - bevelen;
de mannen - hebben rechten;
de vrouwen - zijn de gehoorzaamheid verschuldigden;
de vrouwen - zijn rechtenloos.

Hierom gaat het alleen; dit is de grondtoon van de geheele vrouwen-beweging.

Het kiesrecht is bijkomend.

Want, tusschen twee haakjes, wie geeft de verzekering dat, als wij kiesrecht hebben, dadelijk en als vanzelve sprekend de huwelijkswetten veranderd worden,

dat staat nog te bezien - zie hieronder waarover de huisvrouwen praten als zij te zamen komen; daarbij is het verwonderlijk hoe onlogisch vrouwen dikwijls doen en ten overvloede, lees ik in het Maandbl. v. V.K. van Dec. '14, dat er van de elf staten, waar vrouwenkiesrecht werd ingevoerd, alleen in Australië verbeterde huwelijkswetten zijn gekomen. Wel hier en daar een wet op enkele onderdeelen, maar de geheele gelijkstelling in het huwelijk van de beide echtgenooten heb ik niet gevonden.

Ik heb me steeds verbaasd dat dit kernpunt der beweging altijd werd voorbijgegaan.

Kiesrecht - alles loopt achter dat kiesrecht aan - blindelings, en allemaal vergeten ze dat het kiesrecht pas in de tweede plaats komt.

Wat er in de eerste plaats komt??

De erkenning in de wet van de mondigheid, van de menschwaarde der vrouw.

En van wie dit moet uitgaan?? van de mannen.

Ik schreef reeds in mijn Vrouwenbeweging in de N.A.B. van 30 Mei 1914:

‘de mannen hebben de macht - zij maken de wetten, zij zijn de gezaghebbers - - ergo hadden wij vrouwen ons moeten vereenigen, - - niet om een gezamenlijke stofzuiger ons aan te schaffen, zooals, God beter 't, de pas opgerichte vereeniging voor

huisvrouwen deed*) - -, maar voor alles ons moeten vereenigen, om in een verzoekschrift te vragen: de wetten zoodanig te wijzigen, gezien de verandering en inzichten der tijden, enz., enz., dat aan de vrouwen recht worde gedaan. Van het allerhoogste belang voor het vrouwenvraagstuk in het algemeen en het V.-kiesrecht in het bijzonder is een adres, hetwelk ik slechts aangeef in schema; alzoo

Verzoekschrift van de Ned. Huisvrouwen aan Z. Ex. den Minister van Binnenl. Z.

De Huisvrouwen, kennis genomen hebbende van het schrijnende onrecht, aangedaan aan de huisvrouw als echtgenoote en moeder in het huisgezin, waardoor zij diep is gegriefd, en waardoor zij zich schaamt tegenover zichzelve, tegenover haar man en hare kinderen, als wordende beschouwd door de wet als een onbeteekende nul, neen erger, zooals een hond of een paard van den man, zonder eenige erkenning dat zij een mensch is, enz. enz. verzoeken aan U Ministers, Machthebbenden, Leden van de Staten Generaal, het daarheen te leiden dat de huwelijkswetten worden herzien, de plaats in het Gezin haar worde gegeven, die haar toekomt en dezelfde rechten als echtgenoote haar worden toegekend, die de man als echtgenoot bezit, enz.

Ik ben er niet alleen van overtuigd, maar vele mannen en vrouwen hebben mij verzekerd, dat er reeds tal van mannen in die richting denken. Zou dus eerst de rechtspersoonlijkheid door de wet zijn uitgesproken, dan zou de tweede stap geweest zijn om beperkt kiesrecht te vragen voor de ongehuwde vrouwen, en ook hierin had een groot deel der mannen medegegaan.

Mijn oordeel is, dat over het kiesrecht voor vrouwen nog veel gedacht en gesproken moet worden, want het laatste woord is er nog niet over gezegd. Wat zeg ik? Nog niet eens het eerste. Er wordt maar doorgehamerd op algemeen kiesrecht zonder naar rechts of links te zien, zonder dieper op het vraagstuk in te gaan. Want het is veel ingewikkelder dan het oppervlakkig lijkt, gegeven het groote verschil tusschen man en vrouw, en de roeping der vrouw, die principieel verschillend is van die eens mans.

Terwijl ook de vervulling van hare maatschappelijke plichten van de gehuwde vrouw de vervulling harer natuurlijke plichten zou kunnen benadeelen. Dit zijn twee vragen, die gedaan werden in de Memorie van Toelichting, zie bovengenoemd Openingwoord.

Dr. Aletta Jacobs laat op deze beide vragen, die in het regeeringslichaam geopperd werden, een verpletterend ‘neen’ hooren.

Kiesrechtvrouwen doen sterk aan verpletteren, maar hoe een vrouw met eerlijk breed inzicht, die zich dieper gaat begeven dan de oppervlakte in het vraagstuk, zulk een uitspraak kan doen is mij een raadsel. Maar het geldt hier het geliefkoosde thema van algemeen vrouwenkiesrecht en daarop wordt maar blindelings voortgespeeld en massa's zingen mee in koor.

‘Halt’, wordt er geroepen, ‘schei toch uit met die malle muziek, want de helft der tonen is valsch. Zoek eerst de goede accoorden.’

‘Wie roept dit?’ ‘O, niemand, zing en hamer maar door!’

Maar om nu tot mijn punt van uitgang terug te keeren.

Ik herhaal dat het kiesrecht bijkomend is, maar de oorzaak van de vrouwenbeweging dieper schuilt.

Het is de mensch, die zich in de vrouw voelt geworden.

Het is het zich willen verlossen uit den slavischen greep des mans, niet hier alleen, maar over de gansche aarde, ook in de Oostersche volkeren woelt het en werkt het,

*) Hoewel zeer nuttig op zijn tijd.

het motief, nog maar half begrepen, van de wereld-hervormende beweging onder de vrouwen; het is de geest des tijds die blaast. Vanwaar hij komt?? Niemand weet het!

Waar hij heengaat? Wie zal 't zeggen! Maar hij sleurt de blinddoeken weg van de oogen der vrouwen, waarmede de man haar had gebonden alleen voor zijn lust en dienst.

De ontwikkelingswind blaast haar in 't oor: ‘vrouw, ontwaak, maak u op, gij zijt geen slavin des mans, maar mensch als hij met eigen rechten en eigen plichten.

Gij zijt kind Gods, evenals hij.

De man heeft niets over u te bevelen, schud die on waardige kluisters af, die U drukken, Uw verstand onderdrukken en Uw ziel schaden!!’

Met de vrouw ligt het geheele menschdom in slavernij, want de vrouw heeft de wordende menschheid in haar hand.

Zoolang de vrouw de gebonden slavin blijft, kan het menschdom niet verbeteren, evenmin, als gevolg daarvan, de toestanden.’

Ja, het ziet er mooi uit op onze aarde, vrouwen hebben immers geen ontwikkeling noodig, geen flink denkend verstand, geen eerlijk loyaal karakter, wel neen, als ze zich maar wat liefjes optooien om den man te behagen, dan hebben ze hun taak al ruim volbracht. Laten we ons maar niet verder verwonderen over het minieme peil van het tegenwoordige menschdom.

Van den Bond voor V.K. was het wel goed gezien zich tot taak te stellen de vrouwen te ontwikkelen, hun inzicht te verruimen.

Hoe beter de vrouw is opgevoed des te beter zal zij kunnen opvoeden. En daarop komt het aan, willen er ooit betere toestanden komen op onze aarde.

Arnhem.

S. Hoogendijk-Hesse.

Gebed.

Spontaan en onbewust, maar innig
Bidt soms de ziel, heel zacht en stil,
Vol heimwee naar het goede en reine,
Waar mooie woorden voor verdwijnen;
God weet wat of zij zeggen wil.

Èn liefde-vleug'len dragen verder
Deez' stille bede, zonder woord,
Door alle hooge sferen henen;
Der ziele onrust is verdwenen,
Haar smachtend heimwee wordt verhoord.

't Is of iets moois, iets wonder-heerlijks
Van 't ongeziene is ontwaakt,
En diepe vrede daalde neder,
Alsof een hand, vertroostend teeder,
Zacht onze ziel had aangeraakt.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Geen Kooi.

De kinderen brengen in 't leven steeds mee,
Hun velerlei lasten en lusten;
De lusten geniete men, dankbaar en blij,
In lasten steeds leer' men berusten.

Beschermen we ons tegen de lasten niet steeds.
Wij, die 's levens volheid bezitten:
Geen strengheid op vormen, die vroolijkheid stoort,
Niet eeuwig verbieden en vitten.

Een zonnige woning, dàt zij hun Tehuis,
Geen kooi, waar de kindren in zuchten,
Vergeet niet, o ouders, hoe fraai en hoe rijk,
De jeugd tracht een kooi te ontvluchten.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Mijn Droomen.

Hoe komen mijn droomen, mijn wondere droomen
Toch telkens weer?
Mijn droomen van vreugde en eeuwigen vrede,
Zoo mooi en teer.

Ze komen heel stralend, in schemerend donker,
Gansch onverwacht;
Ze willen soms gloren als fonk'lende sterren
Den ganschen nacht.

Ze komen geruischloos, als stille gebeden,
Voor alles op aarde, om vreugde en vrede
En levenslust.
O, mochten ze droefheid en lijden verzachten
En brengen als waarheid, in donkere nachten,
Het hart tot rust.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

In donker 't meest.

O, soms in ondoordringbaar duister
Vreemd is het mij,
Zoo vol geheim, zoo wonder teeder,
Daalt iets van vrede in mij neder,
Schijnt God nabij.

Meer dan in voorspoed en in vreugde,
En helder licht,
Zie ik in donk're, bange tijden,
Als grootste zegen van het lijden,
Zijn aangezicht.

O, diep mysterie van het lijden
In 't aardsche dal,
Waardoor het licht zal triomfeeren,
En ons naar reiner, beter sferen
Eens voeren zal.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Bedelarm.

Een moeder, die geen liefde weet te wekken,
In 't hart van haren zoon,
Hoe bedelarm is zij, ze heeft verloren
De parel uit haar kroon.

Een zoon, die niet het beeld van zijne moeder
Bewaart met liefde en trouw,
Zijn moeder niet kan achten en beminnen,
Veracht de vrouw.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Wat de Wereld raadt.

De wereld zal ons raden:
O mensch, vergeet
Uw droefheid en uw zorgen,
Uw grievend leed.

Maar och, de wereld kent niet
Het menschenhart,
Den zegen, steeds verborgen,
In alle smart.

Hoe zou de wereld weten,
Wat men niet *kàn* vergeten,
De groote smart?

Zij heeft geen tijd te luist'ren
Naar het geheime fluist'ren,
Diep in 't hart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Histoire de la Civilisation en Europe depuis la chute de l'empire romain
par M. Guizot.

Toen dezer dagen bekend werd, dat de om haar kunstschatten beroemde stad Leuven door de Duitschers in brand was gestoken, ging er een trilling van weemoed en smart door de beschaafde menschheid bij de gedachte aan het verlies van al dat gedurende eeuwen bijeengezamelde schoon van bouwwerk, schilderstuk en boekwerk.

Wie zou dan ook geen belang stellen in *eene geschiedenis van de beschaving* in Europa?

De meesterhand van Guizot heeft er eene te boek gesteld.

Eigenaardig wordt door hem aangetoond hoe na den val van 't Romeinsche rijk alles in de landen buiten Rome op losser schroeven kwam te staan, hoe een nieuwe leefwijze ontstond, men meer op zichzelf leefde, de samenhang teloor ging, zich langzamerhand het leenstelsel ontwikkelde, de kasteelen ontstonden met er omheen de dorpers en poorters.

Dat weliswaar in die tijden zich vele huiselijke deugden ontwikkelden, de vrouw in buitengewone eere kwam, getuige de tallooze ridderromans uit die dagen, de eerste tonen eener nieuwe dichtkunst ontloken binnen de wanden der tegen den krijg en het weer beschermende kasteelen en riddergoederen, doch dat in dien tijd van het leenstelsel, den zoogenaamden feodalen tijd, te veel gemist werd de eenheid der maatschappij. Er waren nog geen volken en regeeringen. Dit kwam eerst in de 15e eeuw, toen de kruistochten en de Hervorming den geest van samenhang tot ontplooiing brachten, den gezichtskring verruimden.

Schoon wordt door hem op bl. 300 als eene der kenmerken van de hervorming aangegeven de vrijmaking van den menschelijken geest. ‘Vous le voyez, Messieurs: partout où la réforme a pénétré, partout où elle a joué un grand rôle, victorieuse ou vaincue, elle a en pour résultat général, dominant, constant, un immense progrès,

dans l'activité et la liberté de la pensée, vers l'émancipation de l'esprit humain.' = Gij ziet het, mijneheeren: overal waar de Hervorming doorgedrongen is, overal waar ze een groote rol heeft gespeeld, overwinnend of overwonnen, heeft zij als algemeen, overheerschend, en vast gevolg gehad een geweldigen vooruitgang in de werkzaamheid en de vrijheid der gedachte, in de richting van de vrijmaking (ontslaving) van den menschelijken geest.'

Luisteren we nu ook even naar wat hij zegt van die landen, waar de Hervorming niet doorging, waar ze werd verstikt in de opkomst. 'L'histoire répond que là l'esprit humain n'a pas été affranchi: deux grands pays, l'Espagne et l'Italie, peuvent l'attester. Tandis que, dans les parties de l'Europe où la réforme a tenu une grande place, l'esprit humain a pris, dans les trois derniers siècles, une activité, une liberté jusque là inconnues, là où elle n'a pas pénétré, il est tombé, à la même époque, dans la mollesse et l'inertie; en sorte que l'épreuve et la contre-épreuve ont été faites pour ainsi dire simultanément et donné le même résultat. L'élan de la penséé, l'abolition du pouvoir absolu dans l'ordre spirituel, c'est donc bien là le caractère essentiel de la réforme, le résultat le plus général de son influence, le fait dominant de sa destinée. = De geschiedenis antwoordt, dat daar de menschelijke geest niet is vrij gemaakt: twee groote landen, Spanje en Italië kunnen het getuigen. Terwijl in de deelen van Europa, waar de Hervorming eene belangrijke plaats heeft ingenomen, de menschelijke geest eene werkzaamheid heeft ontplooid gedurende de drie laatste eeuwen, eene vrijheid heeft verkregen, die tot nog toe onbekend was, daar waar ze niet is doorgedrongen is hij tegelijkertijd vervallen tot verwijfdheid en werkeloosheid; zoodat 't bewijs en 't tegenbewijs als 't ware tegelijk zijn geleverd en 't zelfde gevolg hebben gehad.

De verheffing, (vlucht) der gedachte, de vernietiging van de absolute macht in de geestelijke orde, dàt is wel 't ware karakter der Hervorming, 't meest algemeene resultaat van haar invloed, het beheerschende feit van haar doel.'

We moeten echter het voor en tegen nagaan. De tegenstanders der Hervorming richten de volgende verwijten tot haar: de veelvuldigheid der secten, de geweldige willekeur der geesten, de vernietiging van ieder geestelijk gezag, de ontbinding van de godsdienstige maatschappij als geheel, de tyrannie, de vervolging. Men heeft in de landen der reformatie de rechten der traditie, der overlevering, niet weten te verzoenen met die der vrijheid.

Tengevolge van de Hervorming kwam er ook eene scheiding tusschen de geestelijke en de wereldlijke macht. Guizot geeft van den gang der ontwikkeling van de geestelijke en de wereldlijke macht en van de overeenstemmende feiten bij die ontwikkeling eene schoone beschrijving, die we hier even overnemen en daarna vertalen. Bl. 306. 'La société chrétienne a commencé (nous l'avons vu quand j'ai parlé de l'Eglise) par être une société parfaitement libre, formée uniquement au nom d'un croyance commune, sans institutions, sans gouvernement proprement dit, réglée seulement par des pouvoirs moraux, et mobiles, selon les besoins du moment. La société civile a commencé pareillement en Europe, en partie du moins, par des bandes de barbares; société parfaitement libre, où chacun restait, parce qu'il le voulait, sans loi ni pouvoirs institués. Au sortir de cet état, qui'ne pouvait se concilier avec un grand développement social, la société religieuse se place sous un gouvernement essensiellement aristocratique: c'est le corps du clergé, ce sont les évêques, les conciles, l'aristocratie ecclésiastique qui la gouvernent. Un fait de même nature arrive dans la société civile, au sorti de la barbarie: c'est également l'aristocratie, la féodalité laïque qui s'empare de la domination. Plus tard, la société religieuse sort de la forme aristocratique pour entrer dans celle de la monarchie pure: c'est le sens du triomphe de la cour de Rome sur les conciles et sur l'aristocratie ecclésiastique européenne. La même révolution s'accomplit dans la société civile: c'est également par la distribution du pouvoir aristocratique que la royauté prévaut et prend possession du monde européen. Au XVIe siècle, dans le sein de la société religieuse, une insurrection éclate contre le système de la monarchie pure, contre le pouvoir absolu dans l'ordre spirituel. Cette révolution amène, consacre, établit en Europe le libre examen. De nos jours nous avons vu, dans l'ordre civil, un même événement. Le pouvoir absolu temporel est également attaqué, vaincu. Vous le voyez: les deux sociétés ont traversé les mêmes vicissitudes, ont subi les mêmes révolutions; seulement la société religieuse a toujours éte en avant dans cette carrière.' = De christelijke maatschappij is begonnen (we hebben 't gezien toen ik over de Kerk heb gesproken) met te zijn een volkomen vrije maatschappij, enkel en alleen gevormd in in den naam van een gemeenschappelijk geloof, zonder instellingen, zonder eigenlijk gezegd bestuur, geregeld enkel door zedelijke en bewegelijke machten, overeenkomstig de eischen van den tijd. De burgermaatschappij is eveneens in Europa gevormd, gedeeltelijk tenminste, door horden barbaren; een volkomen vrije maatschappij (wereld), waarin ieder, omdat hij 't wilde, bleef zonder wet en zonder ingestelde machten. Bij het verlaten van dien toestand, die zich niet kon vereenigen met eene groote maatschappelijke ontwikkeling, plaatst zich de godsdienstige maatschappij onder een wezenlijk aristocratisch bewind: dat is de priesterschap, dat zijn de bisschoppen, de concilies, de kerkelijke aristocratie, die haar regeeren. Een gebeurtenis van gelijken aard vindt plaats in de burgermaatschappij bij het verlaten van den staat der barbaarschheid: te weten is het eveneens de aristocratie, (de besten en edelsten), het leenstelsel der leeken, dat zich meester maakt van de heerschappij.

Later gaat de godsdienstige maatschappij uit den aristocratischen vorm om die der zuivere monarchie te aanvaarden: 't beteekent de overwinning van 't hof te Rome op de kerkvergaderingen en de Europeesche aristocratie der geestelijken (kerk). Dezelfde omwenteling grijpt plaats in de burgermaatschappij; 't is eveneens door de verdeeling van de macht der aristocraten, dat 't koningschap overwint en in bezit neemt de Europeesche wereld. In de XVIe eeuw ontstaat een oproer midden in de godsdienstige maatschappij tegen het stelsel der zuivere monarchie, tegen de absolute macht in de geestelijke wereld. Deze revolutie voert met zich, wijdt, vestigt in Europa het vrije onderzoek. In onze dagen hebben we in de bur-

gerlijke orde een zelfde gebeurtenis gezien. De absolute tijdelijke macht is eveneens aangevallen, overwonnen. Gij ziet het: de twee maatschappijen (werelden) hebben dezelfde wisselingen ondergaan, dezelfde revoluties; alleen is de godsdienstige maatschappij in dezen loop altijd de eerste geweest.' -

Niemand zal ontkennen, dat dit eene geniale beschrijving is. Alleen trekke men er niet de conclusie uit, dat de Hervorming van denzelfden aard zou zijn als *de Fransche revolutie der 18e eeuw.* Mr. Groen v. Prinsteren wijdt daaraan in zijn Ongeloof en Revolutie menige bladzij, bestrijdt de veel verbreide meening alsof aan beiden 't zelfde revolutionaire beginsel ten grondslag zou liggen. De eerste ging uit van 't geloof, in gebondenheid aan de H.S., de tweede van de rede tegen het gezag. - Zoo had dus Europa langzamerhand een ander aanzien gekregen. Vanzelf beschouwde Guizot in zijn studies meer speciaal de staathuishoudkundige zijde, al kon hij moeilijk allerlei groote bewegingen als kruistochten en Hervorming buiten het bestek van zijn werk laten.

Een prachtige uiteenzetting wijdt hij aan de kruistochten en derzelver invloed. Door het zien van vreemde landen en het kennis maken met een andere soort van beschaving werd de gezichtskring verruimd en kreeg men oog ook voor andere dingen dan de zuiver godsdienstige. In de Middeleeuwen had men in allerlei opzicht te veel opgesloten gezeten, de Kruistochten brachten daarin ten goede verandering. Handel, kennis, kunst, wetenschap leefde op en eigenaardig is, dat men de Mohammedanen, die men eerst te vuur en te zwaard vervolgde, met meer zachtheid ging beoordeelen, naast het verwerpelijke bij die volken toch ook vindende een beschaving, die, zij het al van anderen aard, toch in haar eigenaardigheid nog wel bekoring bleek te bezitten.

Zoo eindigen wij dan met dit boek, het ter lezing aanbevelende. De stijl is goed verzorgd en in 't Fransch gemakkelijk te lezen.

Een volk wordt niet op één dag geboren, evenmin ontstond de Europeesche beschaving als bij tooverslag.

Eenigszins weemoedig moet het ons, die leven in de 20e eeuw, wel aandoen, dat in den jare 1914 een Europeesche krijg ontbrandde, die veel van die beschaving in puin zal leggen.

Zou ook uit dezen brand een nieuwe, betere maatschappij verrijzen, eene verjongde toestand van het aloude Europa?

Guizot geeft als het kenmerk der beschaving aan: le progrès et le développement, de vooruitgang en de ontwikkeling, terwijl hij dan voorts wijst op: de maatschappij en den persoonlijken mensch.

Al stemmen we in met het woord van den Christus, dat er oorlogen zullen zijn en geruchten van oorlogen, toch mogen we niet vergeten, dat dit alles is tengevolge van de zonde, terwijl ook de Geschiedenis leerde, dat in Europa de toestanden zich wijzigden weliswaar geleidelijk, doch dikwijls ging 't gepaard met groote schokken. Ongetwijfeld ontbreekt er, uit een Chr. oogpunt bezien, nog veel aan de verhouding der Europeesche volken, die zoo spoedig te staan kunnen komen tegen de opmarcheerende drommen van het gele ras. Zou dan een innerlijk verzwakt Europa moeten wijken voor de Oostersche beschaving, of zou dat gevaar in staat zijn in Europa meer eenheid en saamhoorigheid te brengen? Vragen, die de toekomst zal oplossen.

J.B. NAAKTGEBOREN.

L'empire des Tsars et les Russes par Anatole Leroy-Beaulieu.

Paris, Librairie Hachette et Co.

Eene der belangrijkste Rijken om er de geschiedenis van te lezen komt mij wel voor te zijn het Rijk van den Czaar aller Russen.

Anatole Leroy-Beaulieu heeft er dan ook eene diepgaande studie aan gewijd. Zoo treffend zegt hij op blz. 3 van dat kolossale wereldrijk: ‘La vieille Russie, celle que nous connaissions tant bien que mal, a péri avec l'abolition du servage; la nouvelle est un enfant dont les traits ne sont pas encore arrêtés, ou mieux c'est un adolescent arrivé à cet âge critique où le visage, la voix, le caractère, vont se former pour la vie.’ (= ‘Het oude Rusland, zooals wij dat dan kenden, is verdwenen met de afschaffing der slavernij; het nieuwe is een kind, welks trekken nog niet vast zijn, of liever 't is een jongeling, die gekomen is op dien kritieken leeftijd, waarop het gezicht, de stem, 't karakter zich gaan vormen voor het leven.’)

In dit overzicht willen we slechts op 't merkwaardigste uit bovengenoemd boek wijzen. Ontegenzeggelijk heeft 't klimaat een geweldigen invloed gehad op 't karakter van den Rus; de Russische kou heeft hem lijdzaam gemaakt, doch tevens naast een teer mee-

gevoel voor alles wat lijdt en verdrukt wordt heeft het hem een krachtig en volhardend karakter gegeven, dat soms tot geweldige ruwheid kan overslaan. Het onmetelijke van 't land, de onoverzienbare steppen en vlakten hebben in den Rus de gedachte aan 't onbegrensde en oneindige opgewekt. De Rus is een geboren kolonist. Binnen de grenzen van zijn onmetelijk vaderland mag hij graag op avontuur uitgaan, zich metterwoon verplaatsen. Misschien is deze hebbelijkheid deels nog een erfenisje van de vroegere bewoners, die als Nomaden er zich vestigden, van de beruchte Tartaren, van wier aanvoerder Dzingis Khan we wel zullen hebben gehoord.

Dat zwerfzieke vertoont nog in sterke mate de Kozak, die met zijn vlug paardje onbegrijpelijk verre afstanden kan afleggen. De kozakken waren oorspronkelijk soldatenkolonies, die 't leger op kracht hielden.

Naast een geest van onvervaardheid, geneigd tot het avontuurlijke, heeft de Rus als kenmerkenden karaktertrek somberheid en zwaarmoedigheid. Ook dit schijnt grootendeels met het klimaat in verband te staan. Ieder ziet immers wel in, dat de lachende zon van 't Zuiden een vroolijker kijk geeft op de dingen dan de koude of mistige dampkring van 't Noorden.

Op bl. 146 vonden we wat deze aangelegenheid betreft de volgende beschouwing:

'La platitude du sol et la débilité de la nature me semblent plus visiblement encore responsables d'un des reproches le plus souvent faits au peuple russe: le manque d'individualité, le manque d'originalité, le manque de facultés créatrices. L'histoire et une civilisation longtemps arriérée n'en sont certainement pas innocentes, mais si, ce dont il est permis de douter, ce défaut est général, invétéré et incurable, c'est sur cette nature sans variété et sans puissance, qu'en doit d'abord retomber la faute. S'il manque de personnalité, le Russe ressemble encore en cela à ses campagnes. De la pauvreté de la nature vient en partie la stérilité relative de la pensée russe. Cette terre n'offre guère d'images au poète, de couleurs au peintre; elle renouvelle peu les impressions et les idées. Si cette infécondité doit être corrigée dans l'avenir par les larges horizons qu'ouvrent de tous côtés sur le monde la science et la civilisation, n'est-ce-pas au sol même qu'il faut, dans le passé, attribuer beaucoup de l'infériorité du génie russe et slave, par exemple le manque de vie et de viguour de l'ancienne mythologie des Slaves Russes, à côté des fables des Grecs ou des Scandinaves?' (= De platheid van den bodem en de zwakheid der natuur schijnen me nog meer zichtbaar verantwoordelijk voor een der verwijten, die men meestal 't Russische volk maakt: gebrek aan persoonlijkheid, aan oorspronkelijkheid, aan scheppende hoedanigheden. De geschiedenis en eene beschaving, die langen tijd achterlijk was, zijn er zeker niet onschuldig aan, maar als, wat men kan vermoeden, dit gebrek algemeen is, verouderd en ongeneeslijk, dan moet de schuld ervan voornamelijk geweten worden aan deze eentonige en machtelooze natuur. Als hij gebrek aan persoonlijkheid heeft, dan lijkt de Rus daarin nog op zijn velden. Van de armoede der natuur komt gedeeltelijk de betrekkelijke onvruchtbaarheid der Russische gedachte. Dit land biedt den dichter geen beelden, den schilder geen kleuren; het vernieuwt weinig de indrukken en de ideeën. Als in de toekomst deze onvruchtbaarheid moet worden verbeterd door de ruime vergezichten, die de wetenschap en de beschaving aan alle zijden op de wereld openen, is het dan niet aan den bodem zelf, dat men voor 't verleden moet toekennen veel van de minderheid van 't Russische en Slavische genie, b.v. het gebrek aan leven en kracht van de oude mythologie (godenleer) der Slavische Russen, naast de fabels der Grieken en Scandinaviërs?')

- Wat het nihilisme betreft, dit is natuurlijk niet volslagen van Russischen bodem, 't is enkel de locale kleur van 't in zekeren zin internationale anarchisme.

Tschernychevski meer dan Bakounine en Herzen heeft het volk gelokt naar de sombere oorden van 't nihilisme. Zoon van een dorpspriester werd hij wegens anarchistische propaganda voor tal van jaren naar Siberië verbannen. Later schreef hij vele populaire werken, die een geweldigen invloed hebben gehad op 't volk.

Zelfs 't nihilisme heeft nog een zekere mystiek, een vaag idee van betere toekomst, die tot dichterlijke gedachten soms leidt. -

De scheuring tusschen de Oostersche en de Westersche kerk was voor de beschaving van Rusland hierom niet bevorderlijk, wijl de schatten van kennis en wetenschap van de Roomsche Christenheid sinds aan Rusland voorbijgingen.

Onnoodig zal het wel zijn hier nog te wijzen op de groote schatten, die in den

bodem van dat groote land zijn verborgen. Allerlei ertsen zijn vooral in den Oeral aanwezig. Groote bosschen wijzen op onmetelijke voorraad hout. Heele gebieden zijn nog voor bebouwing vatbaar. En 't volk, vooral buiten de steden, heeft nog slechts den eersten stap gedaan in de richting eener hoogere beschaving. Op een bizonderheid van 't Russische volk moeten we hier even wijzen. De meeste dorpen zijn krachtens aloude overlevering zoogenaamde mirs, gemeenschappen. Al het land in de omgeving is gemeenschappelijk bezit, met dien verstande, dat op bepaalden tijd de verschillende perceelen voor 't gebruik worden verloot, zoodat ieder, die tot de Mir behoort, land in vruchtgebruik heeft. De mir is eigenlijk de vergroote familie. Zoo vervolgens is 't heele Rijk overeenkomstig, dit oorspronkelijk idee ééne heel groote familie met den Tsar als aller Russen Vader. In deze verhouding is tengevolge van de zoogenaamde bureaucratie en het stelsel van ambtenaren verandering gekomen. Er wordt veel geklaagd over afpersing bij 't innen der belastingen en over allerlei andere plagerij. De Tsar ook is op die wijze meer van zijn volk verwijderd.

In Rusland werkt ook na de tegenstelling tusschen de Westersche en de Oostersche beschaving. St. Petersburg (tegenwoordig Petrograd) is van de eerste de vertegenwoordigster en werd door Peter den Groote aan de Newa gebouwd, waarheen hij zelfs bij dwangbevel, waarschijnlijk wel bij keizerlijke oekase, dwong den adel te verhuizen en waar hij allerlei Westersche zeden invoerde. Moskou bleef 't centrum van de aloude waschechte Oostersche, puur Russische beschaving. Deze acht zich de meerdere van de Westersche, die zich niet immer bizonder gunstig voordeed. Parijs bood naast veel edel ooft ook niet weinig van mindere kwaliteit.

De toekomst van Rusland biedt alzoo èn om den bodemrijkdom, èn om het dubbele van haar beschaving èn om het rekbaar, allerlei mogelijkheden bergend karakter van den Rus, stof tot gissingen. Wie zal ons zeggen wat dit groote Rijk in de toekomst op den weg der beschaving nog zal presteeren? Men meene niet *te* spoedig haar geschiedenis te doorgronden.

J.B. NAAKTGEBOREN.

Ontwaakt
door Martinia.
(*Vervolg en slot van No 38*).

‘Geef je zooveel om een onverdiend oordeel der menschen?’ zei hij smalend.

‘Ja!’ antwoordde ze trotsch. ‘Wanneer mijn goede naam op het spel staat, in elk geval!’

Ze zag hem strak aan, en de minachting, die hij in haar donkere oogen las, een minachting, die ze niet poogde te verbergen of te verzachten, deed hem begrijpen, dat ze hem thans doorzag en dat het spel door hem verloren was.

Er kwam iemand van boven:

‘Daar is Moeder al!’

De oude Mevrouw keek hen onderzoekend aan: het ontstemde gezicht van haar man, haar blijkbaar hoogst geagiteerde schoondochter - toen viel de deur met een harden slag dicht, en stond ze met Lize alleen in de kamer.

Deze trad op haar toe, en zeide, met nog eenigszins trillende stem:

‘Ik had juist naar U toe willen gaan boven. Ik heb zelf geen Moeder meer, die ik om raad had kunnen vragen, doch nu weet ik zeker, wat me den laatsten tijd zoo zenuwachtig en down heeft gemaakt.’

Vragend en - blij glanzend - zagen moeders oogen haar aan.

Lize glimlachte toestemmend.

‘Grootmama!’

Ontroerd sloeg Moeder de armen om haar heen.

‘Lize, kind, is het heusch waar?’

‘Ja, ja,’ knikte deze stralend, en nog steeds dicht tegen haar aan leidde Moeder haar naar de canapé.

Daar bleven ze nog lang, zittend hand in hand, - en toen Lize afscheid nam, kuste Moeder haar innig, zóó, als ze het nog nooit gedaan had. En thans begreep Lize haar, - en ook, hoe wreed zij geleden moest hebben in haar huwelijksleven, en hoe het mogelijk was, dat Frans zooveel van haar houden kon.

‘Ik dank je, kind; o, ik dank je!’

Die woorden volgden Lize steeds, toen ze zich met snellen tred huiswaarts spoedde. Ze wist dat het hart der *Moeder* er uit gesproken had, omdat ze het geluk van haar jongen, in háár, verzekerd zag.

Stil zat ze bij den haard, toen Frans thuis

kwam, die zich blijkbaar haastte binnen te treden.

Ongerust kwam hij op haar toe.

'Ik was nog even bij Moeder aangeloopen; zij vertelde me, dat je door dien sneeuwjacht nog bij haar geweest was, en me iets te zeggen had.'

Met glanzende oogen zag ze hem aan.

'Ja, dat heb ik ook!'

Ze trok zijn hoofd naar zich toe, en fluisterde hem iets in het oor.

'Lize', fluisterde hij, 'is het wáár?'

Hij knielde voor haar neer, het hoofd in haar schoot, en toen ze even, als overweldigd, de oogen sloot, was het, of haar nogmaals de woorden in de ooren klonken: 'Je hebt een lot uit de loterij getrokken, Lize!' - en thans wist ze, dat die woorden *waarheid* bevatten.

Haar Keuze
door Martinia.

'**H**oor eens, jonge dame,' zei dokter Kalmar, zijn patiëntje, dat lusteloos in een leunstoel zat, op den schouder kloppend, 'je moet er eens een poosje uit, wat afleiding hebben. Medicijnen van mij kunnen je niet meer helpen!'

'Och dokter, begint U ook al met Uw afleiding,' was het eenigszins wrevelig antwoord. 'De menschen praten hier in huis net tegen me, of ik een zwaar verlies geleden heb!'

'Nu, en *is* dat dan niet zoo?' was de schertsende wedervraag. 'Een week of zes je kostelijke gezondheid te hebben moeten missen, noem jij het maar een kleinigheid. Of dacht je soms, dat ik je met medelijdende blikken aanzag, omdat je je verloving afgemaakt heb?'

'O dokter, wist U dan?....'

'Dat je zoo iets als geëngageerd geweest waart? Ja, dat wist ik van je Moeder. Wees jij nu maar blij, dat de buitenwereld van het geheele drama onkundig is gebleven, en tevens, dat je van dien water- en melk-clown af bent!'

Truus zat ineens recht op. Ze beproefde beleedigd te kijken, doch het lukte niet, en eindelijk barstte ze in een hartelijk lachen uit.

'O neen maar, dokter, U is eenig. Water- en melk-clown, waar haalt U het vandaan?'

'Ja, dat weet ik zelf niet; maar ik heb eigenlijk, om je de waarheid te zeggen, nooit kunnen begrijpen wat zoo'n lieve, flinke meid als jij in dien jongen zag. Zeg me nu eens eerlijk, als oud vriend van je vader,' - hij trok een stoel naast dien van Truus, en ging zitten - 'waarom had je hem toch genomen?'

'Och dokter,' zei Truus half lachend, half beschaamd, 'ik dacht heusch, dat ik van hem hield. Werkelijk, op de Tennisclub en zoo, was hij niets minder dan de andere jongelui, en kon wel gezellig praten. En dan, hij beweerde zoo vreeselijk veel van me te houden, dat ik hem in 't begin niet voor 't hoofd dùrfde stooten!'

Dokter knikte eens.

'O, jullie uiltjes van meisjes! Als je negentien jaar bent, verbeeld je je al, dat het hoog tijd is, naar een levensgezel uit te zien, en als er dan een is die goed tennist, een paar complimentjes maakt, en enkele geestige anecdoten, van een ander gehoord, onthouden heeft, - dan wordt hij al in staat geacht een goed echtgenoot en huisvader te zullen zijn!'

'Maar werkelijk, dokter, hij wàs aardig!' verdedigde Truus zich. 'Alleen, toen hij me gevraagd had, en we zoo'n beetje op elkaar aangewezen waren tusschen de

anderen, merkte ik pas, hoe onbeduidend hij eigenlijk was. En dan, nu in mijn ziekte, die onbenullige briefjes, die maakten me gewoonweg razend.'

'Omdat de jongen je au fond vrij onverschillig was,' merkte Dokter Kalmar droog op. ''t Is je te vergeven, je was nog te jong en hebt nog geen ervaring opgedaan, om te weten wat liefde is. 't Is een les voor je geweest - nu zul je wel beter uit de oogen kijken!'

'Mevrouwtje,' vervolgde hij, zich tot eene dame van middelbaren leeftijd wendend, die juist binnentrad, 'ik zeg al tegen Truus, dat ze er eens uit moet, een paar weken. Liefst boschrijke streek, kalme omgeving, frissche kamers, - neen, kijkt U maar niet zoo angstig, ze gaat goed vooruit, en is over eèn maand weer zoo gezond als een visch. Maar ze heeft een flinke bronchitis gehad, dat weet U, en zooiets kan nog lang nawerken. We moeten de oude Truus van vroeger weer in ons midden krijgen!'

'Och, dokter, moet ze dan zoo alleen en pension gaan?' vroeg Mama, die beschermend naast haar dochter ging staan.

'Nu, gaat U dan mee!' Hij zag de spreekster spotachtig aan, het antwoord, dat kwam, wel verwachtend.

‘Ik? En mijn man en de jongens dan? Dat kan immers toch niet!’

‘Dat begrijp ik. En daarom: 't zal Uw dochtertje heusch geen kwaad doen, al is ze de jongste en Uw troetelkindje, eens alleen een poosje ergens te zijn. Maar als U tegen en pension gaan opziet, hebt U dan hier of daar geen familie of kennissen, die haar kunnen hebben?’

Mevrouw schudde peinzend het hoofd.

‘Nicht Hester?’ zei ze toen ineens, Truus vragend aanziende, doch dadelijk klonk het protesteerend terug:

‘O, Moeder, in den Achterhoek!’

Maar dokter liet zich niet uit het veld slaan.

‘In den Achterhoek? Prachtig! Borculo, Winterswijk, Hummelo, je drinkt er gezondheid, kindlief. En dan nog wel bij familie! Nu, maakt U het maar in orde, en dan, hoe eer hoe beter. Ik kom over een paar dagen wel eens hooren, hoe alles geschikt is. Nu moet ik weg. Gelukkig hé,’ lachte hij ondeugend tegen zijn slachtoffer, ‘die oude bemoeial ook!’ en na een paar stevige handdrukken verliet hij de kamer.

Toen hij na verloop van enkele dagen weer eens kwam kijken, struikelde Dokter Kalmar bijna over een koffer, die de gang half versperde, en kwam Mevrouw juist, belast en beladen met een arm vol kleedingstukken, de trap af.

‘'t Lijkt wel of er een reis om de wereld gemaakt moet worden,’ lachte hij en binnentredend was zijn eerste begroeting aan Truus, die druk zat te naaien: ‘Waar gaat de tocht heel naar toe?’

‘U krijgt uw zin, dokter,’ klonk het opgewekt terug: ‘naar den Achterhoek!’

‘Ja,’ zei Mevrouw, die ook binnengekomen was, ‘we hebben er maar dadelijk werk van gemaakt. Mijn man vond het ook best, en we hadden al heel gauw bericht terug, dat ze er met liefde ontvangen zal worden!’

‘En is het een groote familie, waar ze heengaat?’ informeerde dokter, maar Truus nam spottend het woord van haar moeder over:

‘Slechts een oude vrijer en een oude vrijster, dokter!’

‘Truusje!’ zei Ma verwijtend, doch deze was opgestaan en de deur al uit: ze zag juist haar hartsvriendin, Emmy, de stoep opkomen, Haar afwezigheid was Mevrouw thans niel geheel onwelkom!

‘Ach ja,’ bekende ze, den dokter thans eerst een stoel aanbiedend, ‘we waren eerst wel een beetje bang, dat de omgeving nu juist niet heel opgewekt zou zijn. U hebt oom Jan, de half-broer van mijn man, vroeger wel gekend?’

‘Die indertijd die boterfabriek had? Jawel!’

‘Dan weet U zeker ook, dat de fabriek geheel fout is gegaan. Na den dood van zijne vrouw was de moed er uit, hij had ook altijd al met zorgen te kampen gehad, en is niet lang daarna gestorven! Er was niet veel overgebleven voor de kinderen, om van te leven! Daarbij: Hein, de zoon, is gebrekkig, loopt zelfs op een kruk, als ik me niet vergis. En Hester de dochter, is een goed meisje, maar veel zit er niet bij, geloof ik. Hein is nu al jaren bij den notaris op het kantoor, heeft ook zijn examen gedaan voor candidaat-notaris. Hij woont nog steeds samen met Hester, die voor het huishouden zorgt, en zoo kunnen zij er net komen met hun beidjes. Ze zijn echter hartelijk en goed, en ik weet, dat mijn kind er een liefderijk tehuis hebben zal!’

‘'t Kan ook volstrekt geen kwaad, Mevrouw, dat Truus eens met een anderen kant van het leven kennis maakt, dan totnogtoe het geval was. Ze heeft altijd een prettig en zorgeloos leventje gehad, laat haar ook eens zien, dat er menschen zijn, die strijden moeten, en meer schaduw dan zon op hun pad hebben zien vallen, en tòch tevreden zijn. Geloof mij, het zal goed voor haar wezen! Brengt een van U beiden haar weg?’

‘Mijn man gaat mee tot Arnhem. Dan behoeft ze alleen in Doesburg nog maar over te stappen, en ginds wordt ze natuurlijk afgehaald!’

‘Nu, ik zal haar maar vast goeden dag zeggen!’ doch, voordat hij de deur bereikt had, werd deze reeds van buitenaf geopend, en trad Truus weer binnen.

‘Dokter!’ begon ze dadelijk, ‘ik mag toch zeker mijn fiets wel meenemen?’

Doch het antwoord was, heel kalm: ‘Neen, dat mag je zeker *niet!*’

‘Maar mijn hemel, dan is het er vast niet uit te houden. Ik zal ook verstandig zijn, en geen tochten maken, of me vermoeien!’

Dokter glimlachte, alsof hij zeggen wou: Verstandig en jij, dat zijn er twee!

‘Kom, je hebt het er nu reeds zoo lang buiten gered, dan kan er nu nog wel een maandje bij. Werkelijk Truus,’ hij werd ineens ernstig, ‘het is beslist beter van niet. Je gaat uitsluitend om geheel op je verhaal te komen, en rustig buiten te zijn; waarom

dan direct weer alles te willen forceeren? Misschien heb je er niet eens behoefte aan daarginds; de tijd kan je wel gauw genoeg voorbij zijn.'

Mama stond er met bezorgden blik bij, denkend aan een uit val van Truus gisteren: 'Als ik mijn fiets niet mee mag nemen, moet Kalmar maar zien, hoe hij mij er *zelf* heenkrijgt!' Ja, Truus was een lief, hartelijk kind, maar wel een beetje verwend; en Ma loosde een zucht van verlichting, toen het netelig onderwerp afgehandeld scheen, en dokter even later, na een hartelijk wederzijdsch afscheid, vertrok.

Klein en nietig, als een stuk speelgoed uit een Neurenberger doos, snelde het lokaal-treintje door de wijde velden. Ting, ting, ting, ging het belletje vóór aan de locomotief, zoo gemoedelijk en huiselijk, alsof de machinist hiermee aan moeder de vrouw wilde doen weten, dat hij met zijn stalen ros weer in aantocht was.

Truus zat naar buiten te kijken, en, ze moest zich eerlijk bekennen, de gesmaalde achterhoek viel haar werkelijk mee. Natuurlijk, indrukwekkende wouden of majestueuze bergen had ze hier niet verwacht, maar ze vond het landschap zoo *vriendelijk.* Dàt was het woord.

Het zonnige, vroolijke zomerweer werkte ook wel mee, om alles op zijn voordeeligst te doen uitkomen, maar Truus had toch evengoed oog voor de schilderachtige plekjes, die zij langs stoomde, de aardige, met laag eikenhout omzoomde landwegjes, of de dennenbosschen, waarboven het blauw van den hemel zoo helder afstak. Armoedige huisjes, en vuile kinderen, ja, die zag ze ook wel, maar die schenen bet landschap wel meer te stoffeeren, dan het afbreuk te doen!

Ze was nieuwsgierig, haar familie eens wat nader te leeren kennen. Als nicht Hester maar niet zoo'n hopeloos ouderwetsche blauwkous was, want daar kon ze het totaal niet mee vinden.

't Was al wel een jaar of acht geleden, dat Hester voor het laatst eens in Leiden had gelogeerd, en ze had nog een flauwe herinnering aan een bleek gezichtje met donkere oogen, en een stemmige, bruine japon. Enfin, zij, Truus, had thuis den naam, dat ze met iedereen nogal gauw op kon schieten, 't zou hier dus ook wel meevallen. 't Was natuurlijk een évenement, als zoo'n steedsche juffer in dat stille dorp kwam! - Gierig waren ze in elk geval niet. Ma had haar komst als die van eene betalende logée voorgesteld, doch ze hadden geantwoord, dat ze nichtje heel graag wilde ontvangen, doch van vergoeding was geen sprake. Daar zag je toch het goede hart weer in!

Eindelijk, daar kwamen de eerste huisjes van het dorp in 't zicht. Ze waren er. Truus keek het kleine perron af: de schrik sloeg haar om het hart. Hemel, die oudbakken juffrouw daar, met een lilla capothoed van vóór de Zondvloed, dat was toch niet....? Doch neen, gelukkig! Uit de wachtkamer kwam een eenvoudig, doch net gekleed persoontje, met een vriendelijk gezicht, op haar af. 'Het nichtje uit Leiden zeker, nietwaar?'

'Ja', zei Truus hartelijk. 'Nicht Hester! Hoe lief van U, dat U me zoo'n tijd logeeren wilt!'

Vertrouwelijk gearmd gingen ze de dorpsstraat door. Over de horretjes en ondergordijntjes gluurden nieuwsgierige oogen, de kruidenier liet zijn weegschaal, de slager zijn hakmes even rusten, en een oude smid, een van de dorpsautoriteiten, zei beslist, met zijn pijp op het tweetal wijzend:

'Da 's er een van de riekdom, dat ku'-j' zóó wel zien!'

In haar hart was Hester wel een klein beetje trotsch op haar logéetje. De groote hoed, die Truus op had, was chic maar eenvoudig, en het grijze reispakje zat onberispelijk, maar stond niet opzichtig. Was Truus bang geweest voor een al te ouderwetsch uitziend familielid, Hester had gevreesd met een moderne jonge dame

de spotlust op te zullen wekken der conservatieve dorpsbewoners; doch het viel beiden gelukkig mee.

Voor een klein, maar aardig uitziend huis, aan het eind der straat, hielden zij stil. ‘Hier zijn we er,’ zei Hester, het hek openend van het voortuintje, en Truus riep dadelijk: ‘O, wat woon je gezellig!’

In de huiskamer, die met twee ramen uitzicht gaf op den weg, stond het theeblad klaar; een atmosfeer van rust en sympathie scheen er rond te waren. Als een lieve attentie, die Truus dadelijk opmerkte en waardeerde, zagen haar vanaf den schoorsteenmantel de beide portretten van haar ouders aan en in een spontane opwelling gaf ze Hester een kus: ‘Ik weet zeker, dat ik het hier prettig zal vinden, ik gevoel me nu al niets vreemd meer!’

‘Je wilt je zeker wel graag eerst eens op je kamer gaan verfrisschen,’ zei Hester.

‘Ik wacht je dan aanstonds wel met een kopje thee. Kijk, hier aan den anderen kant van de gang, ook vóór aan de straat, is Hein zijn kamer; een salon zijn we niet rijk! Jouw kamer is aan de achterzijde van het huis, zoo rustig mogelijk. Maak het je nu maar gemakkelijk, en kom dan straks, als je lust hebt, bij mij binnen’.

Truus keek ket ruime, lichte vertrek eens rond. Alles even helder, het groote ledikant met witte gordijnen er omheen, een mooi gewerkt kleed over de waschtafel, een fantasie-stoeltje bij een klein tafeltje in den hoek. - Ma's bezorgdheid, dat ze het hier wel anders zou hebben dan ze thuis gewend was, was geheel overbodig. Zoo gauw haar koffer kwam, zou ze haar portretten, en enkele snuisterijen, waaraan ze gehecht was, uitpakken: die moesten er nog de rechte gezelligheid aan geven. En o, wat een beeldig uitzicht, eerst over den moestuin, met in, den hoek een knus priëel; daarachter die bloeiende boekweitvelden, glooiende tegen een lagen heuvel, en als achtergrond een donker dennenbosch. Daar de zon te zien ondergaan, 't zou bepaald een schilderij zijn.

Hester was blij, dat de kamer haar zoo goed beviel. ‘We hadden er eerst over gedacht, Hein zijn kamer voor je in te richten, doch je ligt achter veel rustiger, vooral daar je den eersten tijd 's middags ook moet rusten. Ja, ja, ik heb allerlei instructies voor je gekregen, hoor, een heele leefregel, je zult het niet gemakkelijk bij me hebben!’

Om half vijf hoorden ze de huisdeur opengaan. ‘Daar komt Hein’, zei Hester, en Truus vernam het regelmatig neerzetten van een stok in de gang met een zacht geklik op de marmeren steenen.

‘Wel, wel, wat eene jonge dame is er gegroeid uit dat kleine ding!’ Hartelijk werd haar de hand geschud. ‘De reden mag dan niet zoo prettig zijn, we zijn toch maar blij, ons nichtje eens bij ons te hebben!’

Wat een innemend gezicht had hij; Truus moest er telkens naar kijken. Ze leken op elkaar, broer en zuster, doch Hein had toch meer iets trouwhartigs over zich. En hoe konden Pa en Ma toch zeggen, dat hij gebrekkig was; nu ja, hij hinkte een beetje, maar niet eens erg, en als hij door de kamer liep, om het een of ander te krijgen, had hij niet eens steun noodig. Met schaamte dacht ze aan haar: een oude vrijer en eene oude vrijster! Hoe hartelijk waren deze menschen, en zoo levenslustig en opgewekt praatten ze over allerlei, hun werk, de familie thuis. Al gauw zat ze met verschillende portretten voor zich, van Pa in zijn jeugd, van Ma als verloofde nog, en van haarzelf, als baby in een lange jurk op Ma 's schoot; en Hester sprak aan tafel haar eigen gedachten uit, toen ze zei: ‘Ik kan me haast niet begrijpen, dat je vandaag pas gekomen bent; 't lijkt me of je al veel langer in ons midden zijt!’

En 's avonds, toen ze zich heerlijk languit in bed uitgestrekt had, vermoeid van de reis en ongewone drukte, had ze zoo'n echt, prettig gevoel over zich van bij lieve familie te zijn, en ze wist, dat ze een goede haven ingezeild was

Truus was nog nauwelijks een week in Westlo, of ze gevoelde er zich al geheel ingeburgerd, en op vertrouwelijken voet met Hester. Niet, dat ze aan deze dezelfde confidenties deed, als bijvoorbeeld aan Emmy. O, hemel neen! En zelfs, van wat ze nu spottend ‘haar roman’ noemde, met een lichten glimlach bij de gedachte aan Dokter Kalmar's woorden - had ze nog niets aan Hester of aan Hein verteld. Ook niet vermoedend, dat Ma hen in een brief al van deze episode in haar leven op de hoogte had gebracht, om te voorkomen dat ze misschien onbewust - voor Truus pijnlijke onderwerpen konden aanroeren!

's Middags moest Truus altijd nog een uurtje rusten, al deed ze het ook met tegenstribbelen. Hester hield er geen dienstbode op na, alleen Vrijdags en Zaterdags kwam er eene vrouw, om het ruwe werk te doen, en dan vond Truus het wel eens

een onpleizierig idee, Hester zoo druk aan het werk te weten. Doch deze lachte haar uit.

'Ik heb mijn instructies van je Ma, en treed op het oogenblik in haar plaats op. Ik vind het ook prettig, dat jij er niet op tegen hebt, om één uur te eten. Terwijl jij rust, maak ik alles aan kant, en dan hebben we altijd verder een heerlijk langen middag vóór ons.'

(*Wordt vervolgd*).

5 April 1916.
29ste Jaargang.
N°. 40.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr -rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Is de vrouw gemakkelijk om mee om te gaan?
Door een man, die het beproefd heeft.

Neen en nogmaals neen!

De allereerste vrouw uit de geschiedenis bewees dit reeds. Zelfs het Paradijs kon haar niet bevredigen. Nauwelijks hadden zij en Adam zich knusjes neergelaten in hun nieuwe kwartieren, of zij begon reeds te zoeken naar een aanleiding voor twist.

Als Eva een gemakkelijke vrouw was geweest, zouden wij allen in het Paradijs zijn

op dit oogenblik, inplaats van nu verplicht te zijn ons dagelijksch brood in het zweet ons aanschijns te verdienen.

Misschien is het gunstigste, wat wij zeggen kunnen, dit, dat sommige vrouwen gemakkelijker om mee om te gaan zijn dan andere.

Men moet natuurlijk generaliseeren in eene quaestie als deze, omdat we 't niet met allen geprobeerd hebben.

Maar hoe zou, welke vrouw ook, gemakkelijk om mee om te gaan zijn?

Het intieme dagelijksch verkeer van twee persoonlijkheden, niet ontbloot van geest, moèt noodzakelijkerwijze wrijving veroorzaken. Geen man en vrouw kunnen welke quaestie ook, vanaf de voeding aan 't ontbijt, het rooken van een pijp in huis, de wijze van opvoeden van kleinen Willy of lieve Dora, of wat het ook zijn moge, van precies hetzelfde standpunt uit beschouwen.

John en zijn vrouw waren ongetwijfeld een ideaal paar, maar vergeet als 't u blieft niet, dat zij al het ‘vette’ der aarde kreeg en hij al het ‘magere’. Er is meer waarheid dan poëzie in dat oude kinderrijmpje. Ik heb altijd een sterk vermoeden gehad, dat zijn af keer voor het vette niets dan een voorwendsel was. Hij wist dat hij geen kans ter wereld had, om iets ervan te krijgen, en maakte daarom van den nood een deugd.

De meeste echtgenooten doen dit.

Er zijn sommige mannen, die beweren dat de vrouw, als de mindere sexe, altijd moet toegeven. Bijna alle mannen denken dit, maar durven het niet openlijk uitspreken. Maar dat is een dwaze leerstelling, die op dwaling berust. De vrouw, die een vloermat van zichzelf maakt, is niet gemakkelijk om mee om te gaan. Eeuwige onderworpenheid werkt meer op een mans zenuwgestel dan een openlijke strijd. Hij weet, dat hij den halven tijd ongelijk heeft, en wil dit liever door haar hooren erkennen, dan aangekeken te worden met een ‘Ik veronderstel wel, dat je gelijk hebt, John, ofschoon ik het werkelijk niet gelooven kan’-gezicht. Het lot van vloermatjes is om er overheen te loopen en ten slotte bij den voddenhoop terecht te komen.

De gemakkelijkste vrouw om mee om te gaan is die, welke je niet liefheeft. Zulke vrouwen maken geen ruzie, omdat ze niet genoeg van je houden, om ruzie te maken.

Ik ken een man, die erop snoefde, dat hij nog nooit ruzie met zijn vrouw had gehad sinds ze getrouwd waren. De arme drommel ontwaakte op een morgen uit zijn paradijsdroom met de ontdekking, dat zijn betere helft was weggeloopen met een anderen man.

Om nu te komen tot de ernstige zijde van de quaestie.

Geen vrouw kan met mogelijkheid gemakkelijk zijn om mee om te gaan, omdat tusschen haar en het andere geslacht zekere fundamenteele psychologische verschillen bestaan, zoo diep ingeworteld dat ze onuitroeibaar zijn.

Bijvoorbeeld: Vrouwen hebben weinig of geen gevoel voor logica. Zij komen tot hun conclusies bij intuïtie. De vrouwelijke intuïtie is iets, die we allen erkennen en.... respecteeren. De man, daarentegen, maakt zijn gevolgtrekkingen als resultaat van een logisch proces en veel langzamer dan de vrouw, dikwijls minder accuraat, maar altijd langs een anderen weg. Dit maakt al dadelijk een vrouw moeilijk om mee om te gaan. Niet in staat tot logisch redeneeren, kwetst zij 's mans gevoel voor redelijkheid van 't begin af aan. Haar ‘omdat’ en ‘nu ja, dat voel ik nu eenmaal zoo,’ mogen op waarheid gebaseerd zijn, of ze mogen het niet zijn, maar wanneer een man wenscht te weten, *waarom* een honderd guldens-hoed met een namaak paradijsvogel hooger staat dan die van vijftig gulden met een anderen namaak-vogel, en ze zegt: ‘Omdat,’ is hij zeer geneigd opmerkingen te maken - bij zichzelf tenminste. En wanneer zij volhoudt, dat de nieuwe dentist veel beter is dan haar gewone dentist,

omdat hij zulke zachte manieren heeft, zijt ge allesbehalve overtuigd dat dit een aannemelijke reden is om hem tweemaal zooveel voor zijn diensten te betalen.

Het is dit merkwaardige gebrek aan logica, dat maakt dat vrouwen, die levende paling in de pan bakken, schreeuwen als ze maar een muis zien; dat ze bont om hun hals dragen en gespleten rokken zonder onderrokken, ofschoon de hals geen bedekking noodig heeft en hun beenen wel; dat ze zedelijkheid in een nauwsluitend, uit één stuk gemaakt badpakje of een X-stralen-japon zien, en onzedelijkheid in een dansende bacchante; dat ze lezingen houden over kinderopvoeding en die van haar eigen kinderen verwaarloozen of overlaten aan vreemde juffrouwen; dat ze den neus optrekken voor de demi-mondaine en in alles, kleeding en manieren, ze trachten na te bootsen; dat hen verantwoordelijk doet zijn voor tournures, militarisme, groene en andere gekleurde

pruiken, heldenvereering van terdoodveroordeelde moordenaars, hysterische overdrijving van het kwaad der vivisectie, van den blanke-slavinnen-handel, Fransche hak jes.... Maar waarom nog meer voorbeelden aan te halen?

Vrouwen zijn niet logisch. De mannen wel.

Het huwelijk is een vennootschap, waarin zich tal van vraagstukken voordoen, die moeten worden gedebatteerd, beredeneerd, opgelost. Hoo is het nu in 's hemelsnaam mogelijk, om iets tusschen de tweede sexes te beredeneeren, die zoo absoluut verschillend op dat punt zijn.

Dan, vrouwen zijn minder eerlijk dan mannen. Elke vrouw, die deze bewering leest, zou me zeker wel een boek naar het hoofd willen gooien, omdat ik dit zeg. Maar is het niet waar? De vrouwen bewijzen de waarheid hiervan op tallooze wijzen.

Ik ken een vrouw, die straalt van genoegen en trots, elke keer dat het haar gelukt de tram-maatschappij voor een stuiver te bedriegen door den leeftijd van haar dochtertje te laag op te geven, of door, als het kan, geen kaartje voor zichzelf te nemen.

Van geen vrouw is het te verwachten, dat ze haar eigen leeftijd juist zegt.

De laksheid der vrouw in het teruggeven van geleend geld of boeken is iets dat algemeen bekend is.

Bedriegen bij het kaartspel, eene onvergeeflijke zonde bij den man, wordt beschouwd als een erge kleinigheid, wanneer het door een vrouw geschiedt.

Cleptomaniacs zijn bijna altijd vrouwen.

De leugentjes om bestwil, of de zoogenaamde ‘mennisten’ leugentjes uit het maatschappelijk leven zijn spreekwoordelijk geworden.

Het is waar, dat de meeste mannen ook liegen wanneer er een bepaald gewichtig doel mee te winnen is, maar de meeste vrouwen liegen zonder eenig doel of noodzaak.

Vrouwen beloven veel maar houden bijna nooit woord; het woord van den man is meestal zoo goed als zijn schriftelijke belofte.

Het is duidelijk, dat een levens-partner, die oneerlijk is, zelfs al is het maar in kleinigheden, geen gemakkelijk persoon is om mee om te gaan. Stel U voor een zaken-associé, die deze eigenschappen had! Zou hij een gemakkelijk persoon zijn om mee op te schieten?

Dan, vrouwen zijn veel wreeder dan mannen. Er bestaat een wijd en zijd verspreide meening van het tegendeel, gebaseerd op de teederheid van moederliefde. Deze wordt m.i. ook te hoog geroemd. Waarom worden er anders zooveel kinderen verwaarloosd en waarom wil de vrouw tegenwoordig, bijna over de geheele wereld, geen kinderen of slechts één of ten hoogste twee? Omdat ze opziet tegen de lasten, of bang is haar figuur te bederven. Is dat moederliefde? De vaders zijn dikwijls betere moeders dan de vrouwen zelf.

En dan moet men niet vergeten, dat moederliefde, als ze aanwezig is, een instinct is even fundamenteel als sexueele liefde, of liefde voor het leven, en daar de vrouw een instinctieve in plaats van een logische basis heeft, bewijst het ten eenenmale niet dat de vrouw teederheid voor het individu in het algemeen heeft. Integendeel, het is een wel-erkend feit, dat het lijden van patiënten de vrouwelijke verpleegsters in hospitalen veel minder treft dan mannelijke verplegers.

Gedurende de krankzinnige gewelddadigheden van de Fransche Revolutie overtrof de wreedheid der vrouwen verre die der mannen.

De wreedste heerscher, die Engeland ooit had, was een vrouw.

Zelfs wanneer haar sexueele instincten gewekt zijn, is de vrouw lang niet altijd teergevoelig. Vóór het huwelijk matigt zij zich het recht aan zooveel harten te ‘breken’ als ze maar kan, en zooveel mannen te dwingen of te brengen tot eene

liefdesverklaring als haar charmes zullen permitteeren. Het verdriet van haar van de hand gewezen minnaars gaat haar absoluut niets aan: zij beschouwt ze òf met voldoening als een tribuut aan haar aantrekkelijkheid, òf met onverschilligheid.

In het huwelijk maakt haar bepaald katachtige neiging tot wreedheid haar tot een moeilijke deelgenoote. Haar eigen leven mag grootendeels bestaan uit het verspillen of een tenminste niet-productief gemaakte verkwisting der vruchten van haar man's arbeid, zelden zal zij eenige ernstige poging in het werk stellen om dien arbeid minder zwaar te maken. Het beeld van den echtgenoot, die elke zenuw inspant om te kunnen voldoen aan de finantieele eischen van zijn gezin, is aan ieder bekend. De vrouwen halen de schouders op en leggen den blaam op den duren levensstandaard. En toch zou in een groot aantal gevallen een klein beetje sympathiek meeleven der vrouw den man zooveel

goed doen; samen zouden zij vaak moeilijke vraagstukken kunnen oplossen, die het humeur en het leven van onze zakenmenschen dikwijls totaal bederven en hen naar sanatoriums of een vroegtijdig graf leiden.

Teekenend is het dan ook dat vrouwen langer leven dan mannen. Weinig vrouwen hebben eenige werkelijke sympathie voor den hard-werkenden man. Menige vrouw neemt het kwalijk als de man over zijn zaken in huis wil praten. 'Hè, wat ben je vervelend telkens over zaken te praten, wees toch niet zoo "egoïstisch" en praat liever over wat anders, ik heb het al druk genoeg gehad vandaag, mijn hoofd staat er heelemaal niet naar!' Deze en dergelijke klachten krijgt hij voor zijn dagelijksche inspanning te hooren van de vrouw, die het als haar volkomen recht beschouwt een belangrijk deel van haar echtgenoots inkomen te verkwisten. Zij beschouwt het niet als verkwisting en heeft altijd walgelijke excuses bij de hand voor fabelachtige sommen voor persoonlijken opschik, door haar besteed.

Dat zij niets hooren wil van de zorgen van haar man, geeft mij opnieuw het bewijs dat de vrouw niet bepaald 'teeder' van aard is. Wat zouden vele vrouwen een sympathieke kameraad voor den man kunnen zijn in plaats van, zooals nu, vaak een onbewuste parasiet.

De echtgenoot is als regel zeer toegevend voor zijn vrouw. Zij moge hem op allerlei en eigenaardige wijze om den tuin leiden, zij moge weigeren kinderen te krijgen of ze beperken tot een of twee, opdat haar figuur niet zal bederven, en haar gemak, haar genoegens en haar vergaderingen over vrouwenkiesrecht en kinderopvoeding daaronder niet zullen lijden, ze moge ijdel zijn, oppervlakkig, onwetend, zorgeloos omtrent zijn zaken en zijn comfort, jaloersch, buitensporig zelfs en zelfzuchtig, - toch is hij geneigd zich alles te laten welgevallen met nu en dan, als de gelegenheid zich voordoet, een zwak protest, dat weer wordt te niet gedaan door een overdreven gevoel van berouw, omdat hij heeft dùrven protesteeren.

En wat helpt ten slotte ook protesteeren? De vrouw weet hem altijd duidelijk te maken dat hij totaal ongelijk heeft. Wie kent ze niet, de gezegden: 'Je bent vreeselijk egoïstisch, je gunt mij ook niets, ik zit den geheelen dag thuis, enzoovoort, enzoovoort.'

De man is er dus toe gekomen dezen stand van zaken als heel gewoon aan te nemen en veel van hen moedigen hem zelfs aan, omdat het hen een zeker gevoel van voldoening verschaft, hun vrouwen in de kostbaarste japonnen, juweelen en bont te kleeden, hen automobielen te geven, te laten reizen naar badplaatsen, en wat niet meer, terwijl ze met plechtigen ernst bij zichzelf de kwestie overwegen of ze van den winter ook een nieuwe overjas zullen aanschaffen, of niet.

Zulk een toestand, die de doorsnee-vrouw als geheel vanzelf sprekend en haar toekomend beschouwt, maakt het bestaan van den echtgenoot niet gemakkelijk, hoe gedwee hij het ook moge aanvaarden. Het leven zou veel gemakkelijker voor hem zijn, indien Mevrouw er niet op stond al het 'vette' der aarde voor zichzelf te krijgen.

Maar laat hij eens trachten een weinig voor hemzelf te krijgen! Laat hij zich eens aan een van zijn vrouws - tenminste door haar erkende - rechten vergrijpen! De verfijnde kwellingen, die dan op hem toegepast zullen worden, zouden den wreedheid-lieven-den Chinees tot eere strekken. Door duizenden vrouwelijke, en laat ons maar zeggen, katachtige streken zal zij hem op de gepaste manier straffen.

Zijn pathetische en kinderachtige listen, om zelf een schijn van persoonlijke vrijheid te krijgen, zijn nationale grappen geworden - vergadering, avondwerk op kantoor, een conferentie, - deze voorwendsels zijn in de humoristische bladen en schetsen als gemeenplaatsen van het huwelijksleven opgenomen.

Trekt hij tenslotte, na eene heftige woordenwisseling, tot verbittering geprikkeld, af naar dien veiligen haven, zijn societeit, of.... iets anders - zichzelf afvragende: ‘Is er één vrouw gemakkelijk om mee om te gaan?’ dan vindt hij dat Herman en Jan die quaestie reeds hebben opgelost door te concludeeren, dat ‘er zulke diertjes’ niet bestaan, waarop zij haar vergeten onder een rustig ‘potje’ biljard. De echtgenooten moeten dat spelletje duur betalen. Daar zal de vrouw wel voor zorgen!

Er is eens beweerd, van het huis der Bourbons, dat zij nooit iets leerden en nooit iets vergaten. Vrouwen hebben daar veel van. Zij vergeten nooit iets. De mooie gouden ring, dien hij zijn vrouw de volgende week geeft, moge een boetedoening zijn voor dat spelletje biljard. Tusschen twee haakjes, al te royaal met cadeaux moet de man ook niet zijn. De vrouw weet meestal wel dat een zeer mooi geschenk vaak ontrouw moet bedekken.

Bijna elke vrouw moest, theoretisch, gemakkelijk om mee om te gaan zijn. Zijn ze niet de liefhebbende schepseltjes, die voor ons comfort zorgen (nadat ze eerst voor haar eigen gezorgd hebben); en onze kinderen ter wereld brengen (gewoonlijk onder protest en als ze er zijn, geven ze zichzelf geheel alleen de eer); en ons helpen bij onzen arbeid (‘Bedoel je, John, dat ze je die verhooging niet willen geven? Ik wou dat ik eens met ze spreken kon, ik zou ze eens wat vertellen. Waarom ben je ook altijd zoo laksch?’); en onze pantoffels klaar zetten. (‘Toe ga nu vanavond niet uit, Philip, ik ben den heelen dag alleen geweest, behalve de lunch met Marie en de vergadering voor vrouwenkiesrecht); en ons helpen ons geld te sparen (‘Ja, Arthur, ik ben tot de conclusie gekomen, dat we onmogelijk naar zee kunnen gaan dezen zomer. We *moeten* zuinig zijn, want zie je, Alice moet van den winter naar Brussel op kostschool en het arme kind heeft geen stukje om aan te trekken en ik moet haar brengen en heb zelf ook niets’); en onze vrienden ontvangen (‘Tom als je die vervelende vriend van je nog eens meebrengt, zal ik je 't nooit vergeven. Hij moge charmant zijn, maar ik duld niet, dat hij asch op mijn Perzisch kleed morst’); om.... Maar goed, waarom al de dingen opnoemen, waarmee ze ons het leven aangenaam maken? Hebben ze ons niet gegeven - zichzelf?

Ik heb me dikwijls verwonderd, waarom vrouwen zulke kolossale pogingen in 't werk stellen om zich deze opofferingen te getroosten. Zij worden er niet toe gedwongen. Zij gebruiken elke list, bekend aan haar sexe, om den een of anderen man te bewegen, haar naar 't altaar te geleiden, en voordat de laatste tonen van den Hochzeitsmarsch zijn weggestorven, beginnen ze hem, gewoonlijk onder tranen, te herinneren aan de opoffering die zij zich getroosten, door hem te volgen, door hun familie (waarmee ze dikwijls kibbelen) te verlaten, enzoovoort, enzoovoort.

Vanaf dien tijd moet hij bedenken, dat de Voorzienigheid en de Vrouw, samenwerkende, hem een bijzondere en nooit gedroomde gunst hebben geschonken, die slechts opweegt tegen de moeite en den arbeid van een menschenleven. Een voorbeeld wordt hem daarbij ter navolging voorgehouden: een soort van combinatie van J. Pierpont Morgan en den held van het laatste modeboek. Wee hem, wanneer hij faalt daaraan te voldoen! Geloof je, dat het gemakkelijk is? Wanneer je dat gelooft, bewijst het dat je het niet beproefd hebt.

Maar van al de eigenschappen, die vrouwen moeilijk maken om mee te leven, is de ergste: redelooze jaloezie. Sommige vrouwen zijn zelfs jaloersch van haar echtgenoot's vrienden. Andere zijn jaloersch van zijn zaken en zijn beroep. Weer andere van zijn familie. Allen, in 't algemeen gesproken, nemen on middellijk de kleinste attentie, die hij andere vrouwen bewijst, kwalijk. De ‘woest jaloersche’ vrouw maakt het bestaan van den man tot een nachtmerrie. Zij is jaloersch wanneer ze niet weet wat haar echtgenoot uitvoert, ieder uur van de vier en twintig dat ze niet bij hem is. Zij kwelt hem voortdurend, omdat hij een knappe typiste heeft. Een ander's vrouw is jaloersch omdat hij naar een heerendiner is en niet thuis is gekomen voor drie uur 's nachts. Smit's vrouw is jaloersch, omdat een lieve vrouwenstem door de telefoon naar haar man vraagt en gelooft zijn verzekering niet, dat ze alleen voor een liefdadig doel komt.

Weinig getrouwde mannen durven een brief van de onschuldigste soort, in vrouwenschrift, ontvangen - bij zich thuis. Een vleugje violetpoeder op zijn schouder, het gevolg van een overvollen coupé, kostte mijn vriend eens een mooi bont.

Het leven met een jaloersche vrouw is niet gemakkelijk. Salomo merkte dat feit reeds op, en hij kon het zeker weten.

Misschien is er ergens ter wereld een vrouw, die absoluut waar en door en door onzelfzuchtig is, die vol van de teederste sympathie voor het lijden van anderen is, die logisch en verstandig in alle dingen is, die zich nooit bezondigt aan verachtelijke

leugentjes, die geen ijdelheid of nijd kent, die verstandig en wijs haar echtgenoot weet te raden, bij te staan en te steunen in zijn zaken, die luxe en mooie kleeren haat, die haar huishouding weet te besturen en haar kinderen met bescheidenheid en handigheid weet op voeden, die niet jaloersch is van haar man's vriendinnen, en die niet in staat is ooit een venijnigheidje of geniepigheidje te zeggen. Er moge zoo'n vrouw zijn, herhaal ik, maar als zij er is, laat de hemel haar dan direct tot zich nemen, want zij is veel te goed voor dit tranendal.

Zeker is het in elk geval, dat zij nooit een echtgenoot zal krijgen. Want waar ter wereld zou een man gevonden worden die haar waardig is?

En daar het leven een zaak van practische en stoffelijke dingen is en niet een romantische droom, is het misschien heel goed dat er geen vrouw bestaat die gemakkelijk is om mee om te gaan. De mannen zijn al slecht genoeg zooals ze nu zijn en men kan niet zeggen in welke mate zij bedorven zouden worden, wanneer de dingen gemakkelijker voor hen gemaakt zouden worden.

En ofschoon de meesten van hen, bij tijden, zich overgeven aan geheime verlangens naar een staat van enkel zaligheid, zijn er weinig die niet zouden terugverlangen naar de oude bekende haardstede met al haar bezwaren en teleurstellingen, voordat er vele weken voorbij zouden zijn gegaan.

Vrouwen zijn ten slotte menschelijke wezens en daarom verre van volmaakt. Ik stel me voor dat het leven met een engel geschikt zou zijn om er genoeg van te krijgen.

En dan zijn er de kleine lievelingen, die gekomen zijn om doel en inhoud aan de huwelijks-vennootschap te geven. Zij zijn tenminste volmaakt, ieder in hun soort. Voor hen is elke opoffering niet te groot, zelfs het leven met een vrouw niet, die je elken morgen aan het ontbijt je tekortkomingen vertelt en knorrig wordt, omdat gij er op staat thuis te blijven op een avond dat zij wenscht uit te gaan.

Ja - het zijn moeilijke schepseltjes om mee te leven, dat valt niet te ontkennen, maar.... en dit is de clou van de geschiedenis - het is veel moeilijker er niet mee te leven.

Kunstenaar en Priester.
Aan T.B.

Een boekje dat iedereen moest lezen y die zich kunstenaar noemt, is het bekende ‘De Profundis’, door Oscar Wilde, geschreven in de gevangenis te Reading. Hierin het tragisch levenslot van een kunstenaar bij de gratie Gods, maar door zijn dualistischen aanleg tot maatschappelijken ondergang gedoemd. Een kunstenaar, die niet de zinnen overwon, maar door de zinnen overwonnen werd. Zelf zegt hij in zijn beschouwingen en overdenkingen, dat hij koning zou zijn gebleven in die groote wereld der kunst, zoo hij zich niet had laten lokken in de gebrekkige wereld van den gemeenen, on volgroeiden hartstocht, van lust zonder onderscheiding, begeerte zonder grenzen en honger naar wat geen gedaante heeft. Langs welk een lijdensweg komt hij tot de slotsom, dat niet genot, maar smart de opperste aandoening is, en dat zij de grondvorm en toetssteen is van alle groote kunst. De menschen wijzen naar de gevangenis te Reading en zeggen: ‘Daarheen leidt het kunstenaarsleven.’ Van menschelijk standpunt gezien is deze redeneering billijk; in hooger licht bezien kan ook de gevangenis de weg zijn waarlangs de ziel komt tot zelfkennis. ‘Gods wegen zijn onnaspeurlijk,’ zegt de vrome christen. Dit zou moeten terughouden iedere veroordeeling, dit zou moeten stemmen tot liefde en mededoogen en barmhartigheid. Verwacht dit nooit van de christelijke samenleving, gij die ooit ‘zondigde’ of ‘viel’ in welke beteekenis van het woord. Oscar Wilde voelde dit àl te goed.

‘De maatschappij, zooals wij die eenmaal hebben ingericht, zal mij geen plaats willen geven en heeft die ook niet beschikbaar, maar de natuur, wier zoete regen valt op onrechtvaardigen en rechtvaardigen zonder onderscheid, heeft kloven in de rotsen waar ik mij zal kunnen verschuilen en heimelijke dalen waar ik ongestoord zal kunnen weenen. Zij zal den nacht behangen met sterren dat ik dolen kan in de duisternis zonder struikelen, en zal den wind zenden over mijn voetsporen dat niemand mij zal kunnen achtervolgen om mij kwaad te doen: zij zal mij reinigen in

hare groote wateren en met hare bittere kruiden mij heelen'... ziehier de tragiek van een kunstenaarsleven, dat alleen stemmen kan tot groot, innig medelijden en diepe deernis.

Oscar Wilde is geen kunstenaar in den hoogsten zin van het woord, hij gaat onder door perversiteit. Hij is schepper, maar hij leidt zijne hartstocht in verkeerde banen, het lagere zelf overwint en vernietigt het hoogere zelf, vernietigt althans in de beteekenis van overheerschen. Men zou kunnen aan voeren, het leven van den kunstenaar en van den mensch staan naast elkaar. Dit is niet waar, want zoodra de kunst het zedelijk element mist is zij geen ware kunst meer. 'L'art pour l'art' is eene bedriegelijke leuze en de kunstenaar, die als mensch in zedelijken zin zéér laag staat, kàn geen zuiver kunstenaar zijn. - De zedelijkheidswetten, die gelden voor den burgerman, zijn niet de wetten voor den kunstenaar; hij, de schepper, heeft slechts ééne wet te gehoorzamen, eene hoogere wet dan de maatschappelijke wet, de wet, die zijne eigen

natuur, zijn geweten, zijne intuïtie, hem voorschrijft. ‘Geen wet is mij heilig,’ zegt Emerson, dan die welke mijn eigen natuur mij voorschrijft’, al zegt hij verder in zijne Essays ‘het gros der menschen denkt dat uwe verwerping der algemeen erkende grondbegrippen eene verwerping is van àlle grondbegrippen, eene loutere moraalontkenning; en de brutale wellusteling zal den naam der filosofie gebruiken, om er zijne misdaden mee te vergulden. Doch.... de wet van 't bewustzijn blijft van kracht.’ Volgens die innerlijke wet voelen kunstenaars als Oscar Wilde zich ‘schuldig’ ook al gebruiken zij eene andere maatstaf, en terecht, dan de doorsneemensch, zonder buitengewonen aanleg.

Over het begrip zedelijk-hoog of zedelijklaag is natuurlijk oneindig veel te philosopheeren, men loopt zelfs de kans tot de noodlottige slotsom te komen, dat zedelijkheid slechts een verdichtsel van menschenverstand is, maar de evolutie vereischt vooralsnog dat daar scherpe grenzen worden getrokken tusschen goed en kwaad en zedelijk en onzedelijk. De beste leidsvrouw is hierin zeker de intuïtie; het is niet geraden iets tegen het geweten te doen, zegt de heroïke Luther, en dit zegt de ware kunstenaar hem na, maar hij ontkènt gelijkertijd de wetten voor de massa.

Hij is individualist en, qua kunstenaar, kan hij alleen tot volle ontplooiing komen in eene sfeer van absolute vrijheid en onafhankelijkheid. Men heeft niet het recht van den kunstenaar te eischen dat hij zich voege naar de zeden en gewoonten en opvattingen der massa. Dat kàn hij niet. Hij leeft daarboven uit. Daarom wordt zelfs de ware kunstenaar meestentijds gehoond, verguisd, zooals iedere hervormer, iedere priester, iedere profeet.

Emerson, de verheven idealist, de god-verlichte Ziener, zegt o.m. in zijne Essays ‘weet, dat ik van nu af aan geen lagere wet dan die der eeuwigheid gehoorzamen zal. Ik wil geen verplichtingen, maar zielverwantschap. Ik *zal* trachten mijne ouders te onderhouden, mijn gezin te ondersteunen, de kuische echtgenoot van éène vrouw te zijn, maar deze plichten moet ik op een nieuwe en nog door niemand gekende wijze vervullen. Ik moet mij losmaken van uwe gewoonten. Ik moet mijzelve zijn. Niet langer wil ik mij ter wille van u of een ander geweld aandoen. Waarlijk, er wordt iets bijna goddelijks gevergd van hem, die de gewone beweegredenen der menschen heeft verworpen en 't waagde zichzelf zijn taak voor te schrijven. Trotsch van gemoed, standvastig van wil, helder van inzicht moet hij zijn zal hij in ernst zichzelf tot een leer, een wereld en een wet zijn en zal een eenvoudig voornemen dezelfde kracht voor hem hebben als een ijzeren noodzakelijkheid 't voor anderen heeft.’

Den waren kunstenaar, wien niets menschelijks vreemd is, is ook niets goddelijks vreemd: hij is schepper, priester, god-mensch. Niet vreemd is hem de toovermacht der zinnen, juist hèm zeer zéker niet; hij weet wat is zinnen-geluk, zin-genot, hij kent er de smart en de wanhoop van, hij weet wat liefhebben is en wat haten, hij kent de jubel die opstijgt uit het blij-geloovig, hoopvol hart en de moordende angst der twijfel; maar iedere ervaring, iedere gewaarwording van genot of smart beheerscht hij door de macht van zijn geest d.w.z. hij is meester over iedere aandoening. Want achter iedere aandoening van genot of smart gevoelt hij eene hoogere werkelijkheid, welke hij tracht uit te beelden op het doek, in het marmer of door het woord, op welke wijze dan ook. Naast het menschelijke is ook het goddelijke hem niet vreemd. Waarom zou hij loochenen of zich onttrekken aan de toovermacht der zinnen, daar hij dóór de zinnen, dóór het Eindige, juist het Oneindige, het Goddelijke benadert? Dàt wil hij benaderen in zijne scheppingen, dáárin wil hij zich uitleven.

Oscar Wilde zegt in ‘De Profundis’: ‘van uiting leven wij. Uiting op zichzelf is voor een kunstenaar de opperste en eenigste wijze van leven.’ Nu komt het er maar op aan wàt uit zich: het dier of de inwonende God. Kunstenaars vooral spreken gaarne

van zich uitleven en zij gebruiken de heilige naam der kunst om hunne zwakheden en laagheden te ‘vergulden’. Zij erkennen niet de maatschappelijke wetten, die zijn er voor kruideniers en kantoorbedienden, niet voor kunstenaars. Maar wáár blijft die ‘trots van gemoed, die standvastigheid van wil en helderheid van inzicht, die als een ijzeren noodzakelijkheid de maatschappelijke wetten vervangen? Hunne uiting is er een ‘naar den vleeze’. Hen noem ik geen kunstenaars maar artistiek aangelegde zwakkelingen, wellustelingen, slaven. Een slaaf kan niet prediken de souvereiniteit der kunst. Hij wauwelt, hij houde den mond.

Hoe kan een kunstenaar het goddelijke verkondigen, d.w.z. de schoonheid in haar volsten en diepsten zin als zijne ziel nooit

is beroerd door het goddelijke? Zal hij kunnen prediken die Schoonheid, dan moet dat Mysterie van Schoonheid hem in nirwanische verrukking hebben doen schreien, dan moet hij gesidderd hebben van geluk bij deze zieleemotie. Wie eenmaal zóó heeft gestaan tegenover deze wereld, waarvan de Kunst ééne openbaring uit velen is, hij zal zich nooit laten verlokken in die wereld van hartstocht en perversiteit, waarin Oscar Wilde onderging. Hij kan niet ademen in de sfeer van onreinheid en gemeenheid en laagheid. Dit is geen persoonlijke verdienste, want hij kàn het niet, daartoe is hem bij zijne inwijding tot kunstenaar de macht ontnomen. Hij wordt Priester, omdat hij kunstenaar is. Kunstenaar is priester, zegt Emerson. Hij wordt priester van die verborgen wereld, waarheen ook de religie wijst, priesterschap dat niets heeft te maken, en gelùkkig, met 'kerkelijk' priesterschap, voor wat wij helaas als 'kerkelijk' ervaren. Kunst en religie zijn tweelingzusters. Religie die de kunst vreest is een doode letter- en vormendienst, kunst welke de religie weert is eene kunst die slechts dierlijke hartstochten en begeerten opwekt. Hij wordt priester van die wereld waarvan iedere ware kunst, iedere zuivere religie en iedere òn-bevooroordeelde wetenschap getuigt. 'De kunst heeft nog niet haar vollen wasdom bereikt, zoo lang zij zich niet op dezelfde lijn plaatst met de machtigste invloeden der wereld, zoolang zij niet de tolk is van het geweten, zoolang zij de armen en on-ontwikkelden niet doet gevoelen dat zij zich ook tot hen richt met woorden vol innige verblijding.' (E.) Dat doèt de kunst.

> 'Du holde Kunst in wieviel grauen Stunden wo mich des Lebens wilder Kreis umstrickt, hast du mein Herz zu warmer Lieb'entzunden, hast mich in eine bess're Welt entrückt,'

zingt Schubert in 'An die Musik'. - Niet alleen de Toonkunst, iedere ware kunst bezit de wondere macht die wereld van hooger orde te ontsluiten, zooals ook iedere, nog niet verleugende, nog niet verbasterde godsdienst, van welke láátste ons Christendom een voorbeeld is.

'Hierin ligt de verklaring van de overeenkomst die op elk gebied van kunst bestaat,' zegt Emerson, wiens woorden mij geen wet zijn, maar wiens philosophie de mijne is, dat namelijk iedere kunst de wederopenbaring van een zelfden geest is, die met behulp van verschillende grondstoffen werkt, om in verschillende tijden velerlei oogmerken te bereiken. Raphaël schildert de wijsheid, Händel verkondigt haar in zijn zangen, Phidias beitelt haar, Shakespeare legt haar in zijn geschriften, Wren in zijn bouwkunst, Columbus in zijn zeereizen, Luther predikt haar, Watt doet ons de wijsheid zien in zijn werktuigen.'

Er is overeenkomst tusschen alle kunst, voorzooverre zij het eeuwige verkondigt. Het eeuwige te naderen dat is het diepste en reinste verlangen ten slotte van iederen mensch die niet meer verward zit in de strikken die het zinnen-leven hem spant.

'Daar ruischt door alle hemelstreken een zucht, een klacht, een bede, een lied. In duizend talen 't eene teeken, van 't geen niet eene kon vertolken, en toch in 't hart van alle volken, zich altijd weder hooren liet. Het is de kreet van 't menschenharte, bij 't angstig worst'len met het lot om licht, om steun, om troost in smart. Het is wat wiss'len moog' of keeren. De kreet van 't innigst zielsbegeeren. Het is de kreet naar U, o God!'

De kunstenaar verstaat die kreet, omdat niets menschelijks hem vreemd is, en in zijne taal verkondigt hij het Woord, waarvan de bijbel zegt: 'In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God en het Woord was God.' Dit Woord is ook Schoonheid, wier priester de kunstenaar is. Maar de duisternis heeft hetzelve niet begrepen, dit Licht der Schoonheid.

Aan den kunstenaar de hooge roeping dit Licht der Schoonheid te prediken.
S.W. HARDENBERG.

Verloren Geloof.

Waar zijn 't geloof en 't vertrouwen?
Verloren in 's levens strijd!
Ik zoek ze lange, lange jaren,
Ik zoek ze een eeuwigheid.

Maar 'k kan ze niet meer vinden
Die vrienden mijner jeugd,
Die, in des levens Lente
Mij brachten licht en vreugd!

De twijfel houdt mij in duister
En voert thans heerschappij,
Het Godlijk licht is verdonkerd
En alles is nacht in mij!

Doch door dat duister henen
Gloort nog een vonkje licht.
De hoop leidt mijne schreden
En houdt me in evenwicht!

MARIE V/D Pauwert-Verwaal.

Verscholen Bloemen.

Nu schijnt de zon naar binnen door het hooge raam
En glijdt haar glans over de stille bloemen,
Die weidsch zich hooren violetten noemen,
Maar zelf nauw durven luistren naar dien naam;

Wen zij zichzelven weten bijna onbekwaam,
Om stil te ontplooien haar fluweelen bloemen;
Wier zoete geuren zij steeds hooren roemen
Als voor de menschen wonder aangenaam.

Met fletse bloeme' en donker doffe blaan
Schuilen zij schuchter in schaduw van muur,
Waar zij den ganschen dag te wachten staan;

Geduldig, tot in 't late middaguur
De zon naar binnen lacht bij 't dalen gaan:
Dan is 't een geurenweelde en kleurenflonkervuur.

JOHAN VAN GALEN LAST.

Herinnering.

O, die eenzame kastanje voor ons oude huis;
Als 'k mijn oogen sluit en luister hoor ik nog 't geruisch

Van de takken, die zich strekten naar den hemel hoog,
En ik zie den vogel, die er uit zijn nestje vloog.

En ik hoor het luide zingen, 't blijde levenslied
Van de kind'ren, die niet wisten van het groot verdriet.

'k Zie ze spelen juichend, onder d'ouden koelen boom,
Zonder iets te voelen van dien wreeden, bangen droom.

Dat in kleine, stille kamer, bang te sterven lag
Moeder, die, door 't open venster, hen daar spelen zag.

O, ik zie weer 't wuiven van die donk're toppen, zacht,
Toen de Moeder was gestorven in dien zomernacht.

'k Hoor dan weer 't weemoedig ruischen, als een lied van rouw,
Toen zij 't huis werd uitgedragen, zij, die lieve vrouw.

O, die eenzame kastanje voor ons oude huis;
Moeder, als ik even luister, hoor ik nog 't geruisch.

JOHAN VAN GALEN LAST.

De innerlijke mensch of het openbaar gerechtshof in den mensch.

Er steekt in ieder mensch een ander mensch, de menschheid niet alleen. In ieder mensch steekt een docter, een advocaat, een biechtvader, een architect, een kok, een generaal, een nachtwacht, een minister, een horlogemaker, een diplomaat, een goochelaar en nog meer anderen.

Wanneer een mensch een nieuw gebouwd huis ziet, dan is hij architect en zegt: ‘ik zou het zoo gebouwd hebben.’ Bezoekt hij een zieke, dan is hij docter en zegt: ‘Volg mijn raad en neem dit of dat.’ Spreekt men over een proces, dan zegt hij: ‘Als ik advocaat was, dan had ik zoo gedaan.’ Deelt men iets mee over een diefstal, dan zegt hij: ‘Als ik commissaris van politie was, had ik zoo gedaan.’ Leest hij over een verloren veldslag, dan zegt hij: ‘Ik ben wel geen generaal, maar wanneer ik had gezien dat de cavallerie van dien kant kwam, dan had ik de infanterie van daar laten komen.’ Hoort hij over finantiën spreken, dan zegt hij: ‘Dat beteekent niets, ik zou nieuw geld invoeren, goud en zilver is maar verbeelding, enz.’ In 't kort, de mensch is innerlijk overtuigd, dat hij geheel is, wat hij zou zijn, beter nog dan anderen, die zijn wat hij zijn zou, maar niet is.

Die overtuiging in den mensch is oorzaak, dat de mensch voortdurend eene openbare gerechtsverhandeling in zich omdraagt, dat hij over alles oordeelt, alles beoordeelt, alles veroordeelt en tevens uitspraak doet, want in hem bevindt zich alles. Bij deze openbare gerechtsverhandeling is de mensch tegelijk president, klager, getuige, rechter en voltrekker.

Ieder deel in den mensch heeft zijn eigen begeerten. De begeerte van de maag heet honger, de begeerte van de lever heet dorst, de begeerte van de hand heet hebzucht, de begeerte van het oor heet nieuwsgierigheid, de begeerte der zinnen heet wellust, de begeerte der voeten heet lediggang, de begeerte van den geest heet vrijheid, de begeerte van het hart heet liefde, de begeerte van de ziel heet onsterfelijkheid.

Maar ook de milt, de gal, de nieren hebben hun begeerte en hun begeerte heet: zwartzien, aanklagen, veroordeelen! En de begeerte van de spierkracht is: steenen op de menschen werpen!

Doch de mensch daarbinnen, de innerlijke mensch, moet den mensch daarbuiten niet

aanklagen en veroordeelen alvorens hij in het innerlijk van den aangeklaagde alle acten juist heeft doorgelezen; hij moet niet oordeelen alvorens hij in het diepste innerlijk van den aangeklaagde alle motieven en oorzaken heeft onderzocht, tot de daad der beschuldiging voor hem open ligt, vanaf het oogenblik waarop zij gedachte werd, tot op het oogenblik waarop zij daad werd in den innerlijken mensch en de innerlijke mensch mag niet veroordeelen alvorens hij zich geheel met hoofd en hart, met spier en zenuw in den toestand van den aangeklaagde heeft verplaatst.

Daar staat een beschuldigde, die veroordeelde is tot de smadelijke doodstraf; stel u tevreden met de straf van den hemel, met de rechtvaardigheid der wet, met de uitvoering van den lateren rechter, maar recht niet mee in uw hart, wees geen mederechter alvorens gij alle acten van minuten en seconden hebt doorgezien, die het noodlot voor hem gevlochten heeft, alvorens gij het labyrinth der omstandigheden hebt doorzocht waarheen het noodlot hem geworpen heeft, vanaf den eersten adem bij zijn geboorte tot op het oogenblik der daad; alvorens gij kent zijn strijden, zijn worstelen, zijn opzien tegen het besluit, totdat smart, ongeluk, toeval, noodlot, bloed, boosheid, ergernis, nood, vertwijfeling, vergetelheid, verdooving hebben geleid tot het gruwelijk geval! Daarom, recht niet, gij innerlijk mensch, maar plaats u in den toestand van den beschuldigde, en dan -: Ecce homo!

Daar is een zelfmoordenaar! De hemel zal zich sluiten voor de zondige ziel, de kerk ontzegt hem den gewijden grond; de hemel behoort aan den Eeuwige, de kerk is de voltrekster van den hemel, maar gij innerlijk mensch, recht niet, beoordeel niet, veroordeel niet den ongelukkige, die de streep heeft gezet onder zijn levensrekening alvorens God de afsluiting had bevolen, aleer gij de gangen zijt nagegaan die hij ging, van de liefde tot het leven, tot hij het wegwierp, hoe hij voortging stap voor stap met bebloede handen, met gewonde voeten, met gekneusde ledematen, met een vaneengescheurd hart, met verstompten geest, hoe zijn levensweg wellicht een weg was onder hagelbuien en donderslagen, hoe hem dag aan dag adders naar het hart werden toegeworpen, hoe in iedere minuut een hoop, een wensch van zijn leven vervloog en werd vernietigd, tot de vertwijfeling hem aangreep, tot de ziel de gedachte, waarop zij 's-nachts broeide, in willekeurige overweldiging in de daad omzette! Daarom, recht niet, innerlijk mensch alvorens gij u in de plaats hebt gesteld van dien ongelukkige, en dan -: Ecce homo!

Er zijn menschen en daden, over wien de wet of de openbare meening reeds uitspraak deed. Goed! de openbare meening is onaantastbaar, omdat zij ontastbaar is, maar de innerlijke mensch moet zich afscheiden van de openbare meening, de innerlijke mensch is een heimelijke meening en een heimelijk gerecht; hij rechtte alzoo niet, hij beoordeele niet, hij veroordeele niet, den schijn niet, de gedachte niet, het woord niet, den kreet niet van anderen, van de aangeklaagden, van die zich aan hem prijsgeven, alvorens hij zich geheel ingedacht heeft in hun plaats, alvorens hij een blik geslagen heeft in hun binnenste, alvorens hij de wolkbreuken, de regenbuien, de dakdroppels kent, waaronder die menschen gingen met gebogen hoofd, met gekromd lichaam, met gewond hart, tot hij de som heeft kunnen opmaken van de kwellingen die hen werden aangedaan, van de steken die door boosheid werden toegebracht, van de wonden door miskenning geslagen, van den hoon, van de ellende door ruwheid toegevoegd, waarbij zij jaren moesten zwijgen, van de ergernis door een gevoelloos egoïsme, dan, innerlijk mensch, recht niet, maar plaats u in den toestand van dien mensch en -: Ecce homo!

Gij, innerlijk mensch, gij heimelijk gerecht in den heimelijken mensch, gij zwartbekapte veemrechter in de borstkas van den mensch, recht niet, oordeel niet, veroordeel niet; recht niet het doen en laten van hen van wier hart gij drie spaanders hebt gehouwen, zonder hen te hooren, opdat de ceremonieele hoon van uw ontzield

oordeel zich niet tegen u keere en u eenmaal voor het innerlijk gerecht dage en u toeroepe: Ik recht u, zooals gij gerecht hebt, zonder u gesteld te hebben in de plaats van den aangeklaagde, zonder zijn lijden, zijn smarten, zijn strijden en beleedigingen, het verraad, de tergingen, die hij moest verdragen als getuigen à décharge te hebben opgeroepen, en aan te hooren zonder hem de grootste weldaad van het gerecht te hebben doen toekomen: een onderzoek naar zijn zielstoestand, - zooals gij hebt gerecht, zoo zult gij gerecht worden, dan -: Ecce homo!

Gij, innerlijk mensch, recht niet over het doen en laten van anderen, bewierook

u niet met schijnzedigheid, zalf u niet met schaamachtigheid, blijf er buiten met uw oordeel als naast u een mensch, op 't oogenblik dat zijn menschelijkheid door snooden ondank met gloeiende tangen wordt aangegrepen, met geweld den diep verborgen toorn te voorschijn roept, en gebruik maakt van zijn hem door God geschonken vuisten! Recht niet, werp uw staf er niet tusschen, wanneer de zwaar geërgerde mensch met zich strijdt, wanneer hij zijn hart lucht wil geven, waarin langen tijd alle gevoelen en gewaarwordingen, evenals cyclopen bij het aangeblazen vuur begon te hameren en te smeden, wanneer hij in zijn toorn broeit op omverwerping, houd u dan verwijderd, innerlijk mensch, moraliseer niet tot gij gewoond hebt in zulk een hart, stel u in de plaats van dat hart, en dan -: Ecce homo!

Gij, innerlijk mensch, beoordeel noch de gevoelens, noch het karakter, noch de uitingen van anderen, tot gij u in hun toestand, in hun karakter, in hun voelen, in hun bloed, in hun liefde, in hun haat, in hun zenuwen, in hun kracht, in hun physieke en geestelijke geaardheid, in den loop hunner aandoeningen, in den geheelen cyclus hebt ingeleefd waarvoor zij hebben gestreden, geleden, geleefd en gestreefd.

Gij, innerlijk mensch, geef op uzelf acht waar gij oordeelt! Hebt gij dezelfde zenuwen als anderen? Hebt gij hetzelfde bloed? Hebt gij dezelfde kracht van denken en gevoelen? Hebt gij denzelfden strijd, dezelfde zegepralen en nederlagen meêgemaakt? Werd uw hart door dezelfde indrukken aangedaan? Heeft uw oog dezelfde tranen geweend? Is uw borst door dezelfde beroering getroffen? Vloeit door uw aderen hetzelfde vuur? Zijt gij evenzoo opgejaagd geworden door de duivels van het verraad, van den ondank, van de laagheid? Hebt gij ook herhaald beproefd de opgewonden, de opgezweepte, de eindelijk opstandige slaven: de hartstochten in iedere menschenziel in koelen bloede te temmen en is 't u ooit gelukt?

Gig innerlijk mensch, oordeel er niet over met uw koud zône-verstand, dat in de warme zône der hartstochten reusachtige schepsels, stekelige planten en onkruid gedijen!

Gij innerlijk mensch, 't is zoo gemakkelijk met het flegma van een muildier, bij een verlichting door de fakkels van 't verstand, heen te trekken over de hoogten en de toppen van de harten van anderen en zich te beroemen op de zekerheid van zijn levensweg, terwijl die hoogten door stormen zijn gescheurd, door afgronden zijn doorsneden!

Gij innerlijk mensch, die het hoofd alleen als stuurman verlangt en nooit het hart of het bloed, oordeel niet alvorens gij met dien stuurman op de levenszee gevaren hebt, door stormen, langs klippen, door branding bij het huilen van den wind en het schuimen der golven, lang tevergeefs strijdende tegen de orkanen en den donder, tegen 't opgezweepte element, tot eindelijk het hoofd het roer laat schieten en verbaasd toeziet!

Daarom, innerlijk mensch, recht niet, oordeel niet, veroordeel niet; wanneer de heftige toorn eens open tafel houdt en aanzit als rechter, gelijk Attila op de vrije markt en daar de schuldigen tuchtigt namens een rechterambt, verkregen bij de gratie Gods, en u vraagt om toe te zien, zie dan toe, maar oordeel niet totdat hij u op zijn plaats stelt en men u gelijk bij hem bitterzout in de schotel des levens schudt, tot men u gelijk bij hem den dronk bij den maaltijd vergalt, tot men u gelijk bij hem de gangen aan de tafel bederft en verwart, tot men u gelijk bij hem iederen broodkruimel vergiftigt, stel u dan tegenover u zelf, zie dan uw innerlijk mensch aan, en dan -: Ecce homo!

n/Saphir

P. BEL.

Haar Keuze

door Martinia.
(Vervolg van No. 39).

En ja, Truus voelde toch ook, dat het haar wel goed deed. Al sliep ze dikwijls niet, toch lag ze zoo echt gezellig en rustig daar in haar frissche kamer, en kon, vanuit het ledikant, door de mousselinen gordijnen nog een stuk van den tuin zien. Of ze zag haar kamer eens rond met al die portretten van thuis aan den wand: Pa en Ma, een groep van de jongens, dan nog in een hanger allerlei vriendinnen en leuke kiekjes: de Tennisclub, een pic-nic, een groep van de dansles. Een mooie reproductie van ‘de Zaaiers’ van Millet had ze ook met punaises op het behang gespeld, en naast de spiegel een klein schilderijtje in effen zwart: ‘der Todteninsel’ van Böcklin. Eigenlijk niets voor haar, deze ernstige, sombere voorstelling, doch 't was juist, of het melancholieke waas, dat er over heen lag, haar aantrok. 't Was nu zoo echt haar *eigen* kamer, met veel, wat haar aan huis herinnerde, en toch was er geen sprake van, dat het haar heimwee bezorgde.

Een der eerste dagen, dat zij er was, had Hester 's avonds haar hoed opgezet, om uit te gaan, en Truus had dadelijk gezegd: ‘ga je uit, mag ik met je mee?’

Er was iets dralends in Hester's stem toen ze antwoordde: ‘O zeker, graag zelfs, maar ik dacht, dat je het misschien niet prettig zoudt vinden, want ik heb een mand mede te nemen.’

‘Verbeeld je’, verontwaardigde Truus zich. ‘Hoe kun je zooiets denken! Ik kan je nu juist mooi helpen dragen!’

Doch dàt wilde Hester beslist niet.

Truus was wel een beetje nieuwsgierig, waarheen de tocht zou gaan, en ook naar hetgeen de mand wel mocht bevatten. Hester droeg het zoo voorzichtig, alsof er eieren in zaten, en toen Truus lachend deze opmerking maakte, zei Hester, dat ze goed geraden had. Er waren een paar heel arme gezinnen in het dorp, die Hester nog wel eens bezocht, en dan bracht ze hen gewoonlijk iets mee ook.

Bij een armoedig huisje, in een der achterbuurtjes, hielden ze stil, en werd aangeklopt.

‘O, zeker de juffrouw!’ hoorden ze een vrouwestem zeggen, en een gedrang, aan den binnenkant van de deur, toonde aan, hoe ieder tegelijk wilde opendoen.

‘De juffrouw!’ schreeuwden vier kinderstemmen in koor, en daarna heerschte ineens een ongewoon zwijgen, bij de ontdekking van eene vreemde. Doch lang duurde de verlegenheid toch niet, en Truus zat met verwondering toe te zien, en te luisteren naar de gemakkelijkheid, waarmee Hester met de kinderen omging, en zich met de moeder, eene nog jonge weduwe, onderhield. Ze bleek precies op de hoogte te zijn van Jantjes vorderingen op school, kende de kleine ondeugden der verschillende kinderen, en gaf aan Moeder raad, hoè ten opzichte van allerlei dingen te handelen.

Behalve eieren, bleek de mand ook nog wat kruidenierswaren, en katoen voor jurkjes te bevatten, en sajet, om kousen te breien.

Tòch bleven vier paar oogen nog begeerig op de mand gevestigd.

‘Zou er nòg meer inzitten, denk jelui?’

Het vingertje van den kleinste ging in den mond, maar de scholier, een achtjarige bengel, zei:

‘Nou, laatst hadden we ook nog peperneuten!’

‘Och juffer,’ verontschuldigde Moeder hem, ‘nem 't astoeblief niet kwalijk, hij is zoo astrantig!’

Maar Hester lachte vroolijk: ‘Goed geraden,’ en een groote papieren zak omhoog houdend:

‘Waar is 't ganzenbord?’

‘Hier, hier,’ klonk het uitgelaten, en daartusschen door verzekerde Moeder maar aanhoudend: ‘De juffer is veuls te goed, veuls te goed!’ Vóór ze echter geheel klaar was met haar dankbetuigingen, was Hester de deur al weer uit.

Truus zag haar thans in een geheel ander licht. Hoe straalden hare oogen, toen zij met de kinderen bezig was, hoe aardig en tactvol ging zij met hen om. Had Hester niet eigenlijk haar bestemming gemist? Ze zou stellig eene goede moeder geweest zijn!

Eens, dat Truus met Hein alleen binnen zat, had ze het gesprek op haar gebracht.

‘Hoe komt het toch, dat Hester nooit getrouwd is? Ze is zoo flink, en ziet er lief uit. Me dunkt, het zou eene uitstekende vrouw geweest zijn!’

Hein had peinzend voor zich gezien.

‘Och, we zitten hier zoo achteraf, en hebben altijd weinig omgang met de buitenwereld gehad. Vroeger is er wel eens sprake van geweest, geloof ik, maar dat is al jaren geleden. Als je weet, dat zij nu al bijna veertig jaar is! Indertijd was

hier een candidaat-notaris, die veel bij ons aan huis kwam, graag zich met Hester onderhield, en allerlei attenties voor haar had. Maar 't was ook al een jongen zonder geld, zonder bijzondere vooruitzichten, en juist in dien tijd stierf Vader, en bleek er bij ons ook niets te zijn overgebleven!'

'Nou,' viel Truus verontwaardigd in, 'dan was hij ook een groote prul, neem me niet kwalijk. Zijn liefde had juist zóó sterk moeten zijn, dat hij Hester in al die narigheid terzijde stond, en niet zijn biezen pakte, toen het bleek, dat zij een arm meisje zonder geld was.'

Hein glimlachte om haar driftige woorden.

'Och, beste kind, zoo is het leven nu eenmaal. We mogen hem niet te hard beoordeelen, en als 't er op aankwam had Hester toch nog in geen jaren aan trouwen kunnen denken. Ik was toen pas vijftien jaar, en het geheele huishouden rustte in die dagen op haar schouders. Trouwens, ze heeft er zelf nooit over gesproken; misschien was hun verhouding wel van geheel vriendschappelijken aard. Zij is altijd even stil en bedaard haar gang gegaan, en voor mij is ze onmisbaar. Ik zou niet geweten hebben, wat er van mij, zonder haar, terecht had moeten komen. Ze

is altijd als een moeder voor me geweest, ondanks het betrekkelijk klein verschil in jaren.'

Een poos zwegen beiden: Truus zag ongewoon ernstig voor zich.

'Weet je, als ik aan haar denk, komt mij onwillekeurig een gedichtje in de gedachten!'

'En welk dan?' vroeg Hein belangstellend.

''t Is uit het Duitsch, maar omdat ik het zoo mooi vond, heb ik het zelf eens in het Hollandsch vertaald!'

En licht blozend onder Hein's vragenden blik, begon ze zacht:

'Kleine bloem, in 't mos verborgen,
Door geen zonnestraal gekust,
Van Uw schoonheid onbewust,
Zonder vreugde, zonder zorgen, -
Bloeit gij eenzaam en alleen:
Want geen voetstap leidt hierheen!
Arme, kleine bloem!

Kleine bloem, in 't mos verborgen,
Zoo eens iemand langs U kwam,
Gaarne hij U medenam,
Kweekte, koesterde U vol zorgen;
Doch geen voetstap leidt hierheen:
Eenzaam sterft gij - en alléén!
Arme, kleine bloem! -'

Getroffen drukte Hein haar hand.

'Dank je, Truus, dank je. Ik ben er zoo blij om, dat je van Hester houdt, en haar waardeert.'

En eenigszins smartelijk liet hij er op volgen:

'Ja, daar zul *jij* nooit bang voor behoeven te zijn:

Doch geen voetstap leidt hierheen:
Eenzaam sterft gij - en alléén!

Dàt vond Truus ook zoo mooi in hen beiden: de hartelijkheid en de liefde, die er tusschen broer en zuster heerschte, zonder ooit tot eenige sentimentaliteit te vervallen. Zijzelf hield ook wel van haar broers thuis, doch eensgezind waren ze lang niet altijd, en tot veel opofferingen voor hen was ze nooit gekomen. Maar - 't was ook wel een verschil: een samen lijden en zorgen houdt veel inniger bijeen, dan een samen opgroeien in voorspoed. En Hein en Hester hadden ook slechts elkaar.

Zooals Hein over zijn zuster sprak, deed deze het wederkeerig over hem. Nooit zou ze hem overdreven prijzen, doch in haar geheele doen en laten, nog meer dan in haar woorden, schemerde haar geheele zorgende liefde voor hem door.

Dikwijls als Hester het huiswerk af had zaten de beide nichtjes samen in het priëel, of dwaalden in het bosch rond; er was altijd gelegenheid genoeg om uit te rusten op de bemoste heuvels, als Truus soms in jeugdigen overmoed te veel had gevergd van haar nog niet gehèél teruggekeerde krachten. Op een van die wandelingen had Hester haar ook eens verteld, hoe het eens haar grootste illusie geweest was, om verpleegster te worden. 'Toen ik nog niet mijn haar opgestoken had, Truus, leek me dit al hèt ideaal toe. Moeder was toen nog flink, en zou er later geen bezwaar

tegen gehad hebben. Doch toen vader stierf, en Moeder ging sukkelen, was mijn plaats natuurlijk in huis.'

'Je zoudt er uitstekend voor geschikt zijn,' beäamde Truus. 'Net iets voor jou, kalm en hulpvaardig je gang te gaan. *Mij* zou het niet lijken, altijd in die narigheid te zitten.'

De ander glimlachte. 'Neen, jij zult wel eene andere bestemming te volgen hebben, daar ben ik niet bang voor. - Doch als er ooit een tijd kwam, dat Hein me niet meer noodig zou hebben, dan meldde ik me nòg direct bij de eene of andere inrichting aan.'

'Hein jou niet meer noodig?' Truus sloeg de handen in elkaar. 'Hester-lief, je bent onmisbaar voor hem: wat zou hij zonder je beginnen?'

'Nu ja, er is ook nog geen sprake van, misschien nooit. Maar Hein is nog geen oude heer, van wien het vaststaat, dat hij ongetrouwd zal sterven. Of vindt je hem zoo onaannemelijk, dat je denkt, dat geen vrouw hem ooit zal willen hebben?'

'Hein?!' Truus raakte in vuur. 'Ik geloof dat ik hem veel te *goed* zou vinden. Niemand zou hem ooit genoeg waardeeren. Laat hij dan tenminste maar goed uit zijn oogen kijken. De meeste meisjes zijn eigenlijk kattekoppen, geloof ik. Ja, lach maar, ik heb een massa kennisjes, doch er is geen enkele bij zoo lief en hartelijk als jullie. Als ik later eens zou hooren, dat hij eene vrouw had, die niet aardig voor hem was, gerust, ik zou haar op haar nummer komen zetten.'

'Nu, 't is gelukkig nog zoo ver niet!' En lachend trok Hester de spreekster overeind van het heuveltje, om huiswaarts te keeren.

Gearmd gingen ze verder, doch Truus scheen toch nog niet geneigd het onderwerp: Hein, los te laten.

'Hester, hoe komt het toch eigenlijk, dat hij zoo'n beetje mank loopt? Is hij ermee geboren? 't Is misschien schandelijk, maar ik weet eigenlijk zoo weinig van jullie jeugd af.'

Hester schudde het hoofd.

‘Neen, hij was een sterk, gezond kind. Maar toen hij drie jaar oud was, is hij uit een bokkewagen gevallen. Vader was zoo dol met zijn zoon, dat het mooiste niet goed genoeg voor hem was. Op zijn verjaardag kreeg hij twee mooie groote bokken, en een keurig geschilderd wagentje, en elken dag bij goed weer moest een van de knechts met hem uit. Als een kleine prins zat Hein dan op het bankje, en de knecht liep ernaast, en mende.

Het ongeluk gebeurde vlak voor het huis, de wagen stond stil, en terwijl de knecht de zweep in den koker zette, trok ineens een van de bokken aan. Hein stond net overeind, om zich eruit te laten tillen, toen hij door den schok op zij viel en langs het wagenrad naar beneden gleed.

Vader vloog erheen, en ofschoon we niet dachten, dat hij zich erg bezeerd had, en méér gilde en huilde van den schrik, liet vader toch dadelijk den dokter komen. Het bleek toen, dat zijn eene heup ontwricht was.

Zooals het kind toen heeft moeten lijden! Tijden lang heeft hij in het gips moeten liggen, doch geheél terecht gekomen is het nooit.’

‘Vreeselijk!’ Truus huiverde. ‘Zooiets door een klein ongeluk te moeten krijgen, en dan je heele leven mee te dragen.’

‘Ja, maar hij schikte er zich bewonderenswaardig in. Hij hield veel van lezen, teekenen, knutselen, en zoodoende kon hij zich even goed vermaken, zonder aan de wilde spelletjes van de andere jongens deel te nemen. Maar tòch geloof ik, dat hij méér leed, dan hij aan ons liet zien. Ik weet nog, dat er eens een gymnastiek-uitvoering was. Op dorpjes als hier zijn dat natuurlijk groote festiviteiten, met muziek en bal na. Hij was toen een jongen van een jaar of dertien, en mocht, op zijn vurig aandringen, mee er heen. Maar toen de kameraadjes daar op het tooneel kwamen, kranig rechtop marcheerend en staafoefeningen hielden, vlug en lenig, zooals je het niet van de anders zoo stijve boerenjongens verwacht zou hebben, trok Hein me aan den mouw. Hij zag doodsbleek.

‘Wou je naar huis?’ vroeg ik bezorgd. Hij knikte. Ik bracht hem weg, en deed tegenover de anderen, alsof ik dacht, dat de warmte in het zaaltje hem te pakken had, - doch ik begreep wel beter. Hoe die arme jongen het thuis te kwaad kreeg! Altijd had hij zich beheerscht, doch nu ging het niet langer. Het verkropte verdriet zocht een uitweg; hij was bijna niet te troosten. Telkens klonk het, tusschen hevig snikken door: ‘*Ik*, een hinklepink!’

Bij de herinnering veegde Hester nog even met de hand langs de oogen. ‘Ja, Truusje, men zegt wel eens, dat ieder mensch zijn deel krijgt van verdriet en zorg op de wereld, doch wij hebben wel héél vroeg ons deel gekregen. Doch men moet het leven nu eenmaal nemen zooals het is, en we hebben thans toch ook wel weer reden tot tevredenheid en dank. Als je om je heen ziet, hoe anderen soms nog te strijden hebben, dan neem je je kruis maar weer blijmoedig op.’

En het hekje van den tuin openend, klonk haar stem weer opgewekt en kalm als altijd: ‘Nu, ik denk dat een kopje thee smaken zal na zoo'n zwerven in de buitenlucht: ik heb misschien ook wel dorst gekregen van het vele redeneeren!’

‘Er Is juist een koffer voor je gekomen’, zei Hester, toen Truus op zekeren namiddag de huiskamer binnentrad, waar broer en zuster samen genoegelijk bij elkander zaten! - ‘Ik heb hem hier maar laten staan, want de werkvrouw geelt juist je kamer een groote beurt!’

‘O, gelukkig. Mag ik hem dan maar dadelijk beginnen uit te pakken, Hester? Dan kan ik het goed wel even op een mandje naar mijn kamer brengen, en behoeven

we straks ook niet met dat zware ding te sjouwen.’ - Toen de koffer geopend was, knielde Truus er bij neer.

‘Lieve Hemel, wat heeft me dat moedertje weer gezorgd! Kijk eens aan, eene nieuwe blouse. Hoe beeldig!’ - Met verrukt gezicht hield Truus een fijn, batisten blousje in de hoogte, en Hester zei bewonderend: ‘Wat heerlijk toch, dat je in de stad zoo iets kant en klaar kunt koopen.’

‘'t Zal je lief staan, Truus’, mengde Hein zich ook in 't gesprek, en de aangesprokene zei vroolijk: ‘Wel, Hein, 't zou een aap zelfs flatteeren!’

‘Asjeblieft!’ vervolgde ze, Hester een pakje toereikend, ‘voor jou. 't Is natuurlijk een trommel sprits, daar dweept Ma gewoonweg mee. En wacht, warempel, nog een verrassing voor je, 't staat er tenminste op. Maar nu word ik zelf toch ook nieuwsgierig!’ En met een zuchtend: ‘o jé, mijn arme knieën!’ richtte Truus zich overeind, en kwam naast Hester staan, die zenuwachtig de touwtjes poogde los te maken.

‘Neen maar, dat is toch eigenlijk te erg!’ En Hester nam voorzichtig een fijne tullen tafellooper uit het vloei, waarop een papiertje gespeld was, met potlood beschreven: Voor nicht Hester, met dank voor de goede zorgen, aan mijn dochtertje bewezen.

‘Die is goed!’ schertste Truus. ‘Ze weten nog niet eens zeker, of je goed voor me gezorgd hebt, en nu krijg je je belooning al.’

Hester had tranen in de oogen, en haar stem trilde een weinig, toen ze zeide:

‘Wat heb je toch eene lieve moeder. Wat moet het heerlijk zijn, nog zoo'n moeder te bezitten!’

‘Ja, dat is zeker’, beaamde Truus, zich weer over de koffer buigend, doch wie haar *goed* kende, zou allicht iets benepens in den toon harer stem opgemerkt hebben. Ze dacht aan de uitvallen, die ze soms thuis kon doen; en wat zou Hester wel denken, als ze haar onlangs nog tegen Emmy had hooren zeggen: dat Mama soms toch zoo vreeselijk pietluttig kon zijn. -

Een licht gevoel van schaamte kwam over haar: Moesten *anderen* haar nu haar eigen moeder beter leeren waardeeren?

Even later lachtte ze weer.

‘Mijn kimono. Ma denkt toch ook om alles. Ik kan hier wel voorstelling gaan houden!’

‘Wat is dat eigenlijk?’ vroeg Hester, met eerbiedige bewondering het vreemdsoortige kleedingstuk beschouwend, en zacht over de zijden bloemen strijkend.

‘Wel, mijn kimono. 't Is een echte!’ zei Truus, met lichten trots. ‘De broer van mijn vriendin is zeeofficier, en heeft er verleden jaar, van zijn reis, twee medegenomen, voor haar en voor mij een. Ik had hem netjes opgeborgen, maar nu, in mijn ziekte sloeg ik hem wel eens om, als ik opzat. Eu als het 's avonds wat koud was, deed ik hem over mijn dunne blouse ook wel eens aan En nu denkt Ma zeker dat ik hem hier ook nog wel noodig kon hebben; Ma is altijd zoo bezorgd, en bang voor kou vatten.’

Ze had onder het spreken de kimono omgeslagen, de handen door de wijde mouwen gestoken, en, zich bukkend, dolf ze ook een paar goudbestikte muiltjes op, waarvan juist een klein rood puntje de aanwezigheid in den berg kleeren, verraadde. Haar lage schoentjes uitschoppend, schoof ze haar voeten vlug in de muiltjes.

‘Mag ik U voorstellen,’ lachte ze, ‘de Geisha Mimosa San! De waaier alleen mankeert!’ 't Was net een schilderijtje. De zon scheen zoo vroolijk naar binnen, en hulde in helderen glans het aardige figuurtje, waarboven het frissche, blozende gezichtje, met de schelmsche bruine oogen. Voor de beide toeschouwers leek het bijna een wezen uit een andere wereld.

Was het het felle schijnsel der zon, die de zijden bloemen als goud deed schitteren, of iets anders, wat Hein even de hand voor de oogen deed drukken, alsof hij daar een pijnlijke steek gevoelde?

Toen hij ze weer voor het gelaat wegtrok, leek hij wel iets bleeker dan te voren, doch de glans in zijne oogen was nog even diep en innig, toen hij ze nogmaals op zijn nichtje richtte.

Onbewust van zijne bewonderende blikken, stapte Truus, een liedje uit de Geisha neuriënd, heen en weer.

‘Kom, ik lijk eigenlijk wel niet wijs. Ik mag die herrie wel eens gauw wat aan kant maken!’

Ze nam een arm vol goed, en bracht het naar haar kamer.

Klik-klik-klik! klonken haar muiltjes door de gang. Hein keek droomerig door het raam naar buiten.

Klik-klik-klik! klonk het nog na in zijn hoofd.

Toen stond hij langzaam op, nam zijn stok en: klik-klik-klik! klonk het thans weer, bij elken voetstap dien hij zette.

Op zijn eigen kamer gekomen, wierp hij den stok, met woest gebaar, in een hoek! ‘Gek,’ schold hij zichzelf, ‘groote gek!’ Toen lachte hij smartelijk, haalde de overgordijnen hoog op, zoodat het volle licht naar binnen viel, en liet zich in een stoel tegenover den spiegel neervalllen. Critisch keek hij het beeld, dat zich in het glas weerkaatste, aan; toen zuchtte hij diep.

Het smalle gelaat, met de verstandige, diep liggende oogen was verre van leelijk te noemen. De fijne rimpels, die thans het voorhoofd plooiden, getuigden wel van zorg en strijd, doch misstonden volstrekt niet in het fijn besneden gezicht. Tòch zuchtte hij diep: - Lente - en Herfst, en dan: zijn ongelukkig been!

Lang zat hij zoo, in sombere gedachten verzonken. Toen bukte hij zich moeilijk voorover, en raapte, met een droeven glimlach, de straks zoo smadelijk weggeworpen stok weer van den grond!

Den volgenden morgen gevoelde Truus zich niet goed in orde.

‘Ik heb kou gevat, denk ik, en last van hoofdpijn,’ en, de ongeruste blikken opvangend van het tweetal tegenover haar, zei ze geruststellend; ‘Lieve help, menschen, maak je heusch niet bezorgd, hoor. Een beetje kinine, een dagje in huis blijven, en klaar is Kees weer!’

Onderweg, naar het kantoor gaande, moest Hein telkens aan haar denken, en al wist hij zelf wel, dat het flauw en kinderachtig van hem was, toch zag hij, met meer ongeduld dan anders, naar de wijzers van de klok, die hem vandaag al bijzonder langzaam schenen voort te kruipen. Gelukkig, eindelijk werd het toch twaalf uur!

Hij maakte een kleinen omweg, en liep eens even langs de eenige fatsoenlijke banketbakkerij, die het plaatsje rijk was. Een plak chocola. Bah, dat gaf je aan kleine kinderen, als je ze eens extra wilde tracteeren, of om hen zoet te houden. En als hij naar een doos geconfijte vruchten zou vragen, zouden de menschen hem met groote oogen aanzien, en misschien niet weten wat hij bedoelde. Misstroostig liep hij verder. - Wacht, dàt was een idee; dat hij daar niet eerder aan gedacht had! Bij vrouw Willems had hij kort geleden perzikken zien liggen.

Ja, ze had er gelukkig nog een paar, en voorzichtig nam hij de donzen, zachtgekleurde vruchten mede naar huis.

Onderzoekend keek hij eerst door het raam: neen, de huiskamer was leeg. Ook toen zijn sleutel in het slot knarste, en hij de voordeur opende, klonk hem geen jonge, vroolijke stem ter begroeting in de ooren.

Hester kwam binnen.

‘Ik heb Truus weer naar bed gestuurd; ze zag zoo bleekjes. 't Heeft misschien niet veel te beteekenen, denkelijk een gevolg van de warmte, maar ze moet er toch vandaag maar rustig inblijven, dat is in elk geval het beste. We zullen het nu stil hebben, broertje!’

Ja, ze hadden het stil! Groote Goden, wat was het saai, nu ze gewend waren aan dat opgewekte gebabbel aan tafel, dat heldere lachen.

Veel gauwer dan anders waren ze klaar met den maaltijd, en toch scheen het beiden, of het langer had geduurd dan gewoonlijk.

‘Wat zullen we haar missen!’ zei Hester zacht. Ze was veel, heel veel van haar nichtje gaan houden. Geen zweem, van jalouzie was in haar eerlijk, trouw hart, als ze dacht aan de zonnige, onbezorgde jeugd van Truus, zoo hoog bevoorrecht boven haar, die op twintigjarigen leeftijd al aan het hoofd van een droevige, door zorgen overschaduwde huishouding had gestaan. Ze gunde ze haar zoo van harte, die jonge-meisjesjaren, die wel als één groote feestdag om moesten vliegen: bemind, vertroeteld, gevierd!

‘Wat zullen we haar missen!’ klonk het nog in Hein's ooren. Ja, Hester zou het ook weer stil en saai krijgen, nòg stiller en saaier dan vroeger, toen ze nog niet het bijzijn had gekend van deze lustige zangvogel, maar hij, wat zou het voor hèm zijn? Niet alleen een gemis, maar een verlies, een zwaar, on herstelbaar verlies, nu hij zijn eigen hart had leeren kennen, en de plaats, die zij er had ingenomen!

Dor en eentonig zou het leven, hier in het dorp, voor hem liggen. Hoe nietig scheen hem thans zelfs zijn eerzucht, zijn verwachting van een spoedige opvolging van Notaris Donkers, vergeleken bij het machtige, rijke gevoel, dat zijn ziel doorstroomd had, eigenlijk al vanaf de komst van Truus. Hoe was het mogelijk, dat hij, de ernstige, kalme werker zoo onder den invloed was gekomen van dit, altijd slechts in zonneschijn levende, kind?

‘Les extrêmes se touchent,’ schoot hem door het hoofd.

Een droeve trek plooide zijn mond.

Ja, wèl les extrêmes, doch dat: se touchent! dàt kon hij er in dit geval gerust bij weglaten!

Den volgenden dag werden, bij zijn terugkomst van het kantoor, de gordijnen weer op zij geschoven, en wuifde een kleine hand hem het welkom toe. Goddank, ze zat weer op haar gewone plaatsje! Zoo vlug mogelijk was hij binnen.

‘Hein, wat heb je me verwend met die heerlijke perzikken! Ik denk, dat ik me van de week weer eens een dag ziek meld!’

Haar hand rustte bijzonder lang in de zijne.

‘Asjeblieft niet, kind. Dan zou ik beginnen te zeggen: elken dag, dat je op de been bent, trakteer ik je er op!’

Truus lachte, en bloosde. Dat Hein haar aardig vond, had ze reeds lang gemerkt, maar deze handdruk, deze glans in zijn oogen, deze toon zijner stem, was toch iets nieuws voor haar, en bracht haar in een lichte verwarring.

Doch onpleizierig vond ze het niet; integendeel.

(*Wordt vervolgd.*).

12 April 1916.
29ste Jaargang.
N°. 41.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
Geluk.

> Tout bonheur qui n'est pas éternel n'est pas un bonheur. Cela prouve que la vie terrestre n'est pas un bien en soi.
> ARNOULD.

> God does not waste the pains of the soul: every agony has its spiritual equivalent in the lifting up of the Christ in man.
> B.J. CAMPBELL.

> Tòt ou tard on ne jouit que dos âmes.
> VAUREMARGUES.

Geluk! Wat *is* geluk? Er schijnt zooveel geluk in de wereld te zijn voor velen geen geluk is.

Men zou haast zeggen: er gaat zooveel geluk verloren, het gaat aan zoovelen

voorbij, terwijl het anderen gelukkig had kunnen maken.

Maar *is* dat wel geluk? Is dat niet meer een kortstondige vreugde, een vreugde-gevoel, een vreugde-stemming?

En stemmingen zijn zoo wisselend, kleurrijk als een regenboog, maar even snel voorbijgaande, zoo kort, zoo héèl kort van duur. Velen, voor wie zelfzucht de eenige drijfveer is van al hun daden, zien slechts geluk in volkomen bevrediging van alle aardsche wenschen, van alle menschelijke behoeften. Een aardsch luilekkerland in plaats van het koninkrijk der hemelen!

Maar aardsch genot is niets voor het leven onzer ziel, is geen geluk, want geluk is niet voorbijgaande, maar eeuwig.

De Redactrice der Hollandsche Lelie heeft eens in de correspondentie het volgende gezegd, dat mij als zeer wáár, bijzonder trof: 'Ja, hoe minder je nadenkt, hoe negatief gelukkiger je bent, maar het is toch ook een geluk zonder houvast, want komt de ellende en de tegenspoed dan hebben zulke gedachteloozen niets om zich aan vast te houden, omdat ze alleen van oppervlakkigheden leefden.'

Ja, er zijn nuchtere, prozaïsche, emotielooze menschen, wrier voorrecht (?) dat negatief geluk waarschijnlijk is, maar de hemel beware mij voor dat geluk.

'Omdat ze alleen van oppervlakkigheden leefden' - men zou met evenveel recht kunnen zeggen: omdat ze niet leefden, maar zich lieten leven. Omdat ze hun lichaam voedden en koesterden, maar zichzelf, hun ziel, hun ware ik verloochenden.

Menschen, die van oppervlakkigheden leven of zich laten leven, weten niet wat geluk *is*; ze kennen het niet, totdat - God geve nog hier op aarde - de sluimerende ziel wordt gewekt door groote vreugde of.... door groote smart.

Want 'geluk is geen kleed, door anderen vervaardigd, dat men slechts heeft om te slaan; het is een zijden huis, als dat der zijderupsen, uit onzen eigen boezem uitgesponnen.'

De jong gestorven Noorsche schrijfster, Blicher Clausen, zegt het zoo diep-gevoeld, zoo heerlijk waar: 'de stiefkinderen van het geluk hier op aarde zijn zij, die nooit een groote vreugde en nooit een groote smart hebben gekend.'

Carlyle zegt: 'de hoofdzaak in het leven is niet uiterlijke voorspoed maar innerlijke zegen, (not happiness but blessedness). Innerlijke zegen, diep, sterk innerlijk leven, dat is vreugde der ziel, *dat is geluk*.'

Een rijk man, zoo'n stiefkind van het geluk, die levensmoede was, begaf zich op zekeren dag naar een rivier met het plan zich van het leven te berooven. Plotseling werd hij aan zijn jas getrokken en, zich omkeerend, zag hij een kleinen jongen, die tot hem zei: 'och mijnheer, help ons toch, vader is gestorven, moeder is ziek en wij met ons zessen sterven bijna van honger.'

De heer ging met den knaap mee, en na zich van de waarheid te hebben overtuigd, gaf hij de weduwe al het geld, dat hij bij zich had.

Met tranen in de oogen bedankte zij haar weldoener. Morgen kom ik terug zeide hij tot de arme vrouw en tot zichzelf: dwaas, die ik was, om een wereld te willen verlaten, waarin ik zooveel geluk kan brengen en daardoor zelf gelukkig kan zijn.

Geluk is als de zon, er komen wel eens wolken voor, het is wel eens in nevelen gehuld, in koude dichte nevelen soms, het is niet altijd even stralend en warm en heerlijk, maar, evenals de zon, het *is* er toch, het kan niet verdwijnen. En de ziel voelt zich geroepen zachtjes, o heel zachtjes, in den zonneschijn des levens. Zacht als een ademtocht, teeder als een wiegelied, maar allengs sterker en duidelijker, als een jubelzang ook in droefheid en leed.

Wat zeg ik? - juist in droefheid en leed.

'Wie het leed vlucht,' zegt Tauler, 'vlucht zijn eeuwige zaligheid, want met niets dringt de mensch verder tot God door, die zijn eeuwige zaligheid, zijn geluk is, dan

met leed. Het leed loutert den mensch gelijk het vuur het goud. ‘Het goud, dat het meest gelouterd wordt in het vuur, wordt het meest kostelijke.’

Zoo gaat het ook met den mensch. Die het meeste lijdt, wordt het meest gelouterd en, die het meest gelouterd wordt is het dichtst bij God.

God is nooit zoo nabij als in smart - en is dat niet het grootste geluk? O, als we dat maar voelden, altijd voelden: God in de smart, - hoe gelukkig zouden we zijn!

‘Het zijn zijn liefste kinderen, die Hij het meest kastijdt.’

‘Hij wil door de stormen hen tot helden vormen!’

Want het lijden maakt ons sterk en geduldig en verdraagzaam, los van aardsche banden. Het lijden geeft het leven waarde

en diepte en inhoud, geeft het leven geluk, want geestelijke vooruitgang is innerlijke zegen, *is* geluk.

En, als dan de smart komt, - de meest gevreesde, - en de Engel des doods zijn intrede doet en kust hen, die we liefhebben, dan weten we, dat hij de poorten opent des Levens. Dan voelt de ziel haar vleugelen.

Dat is het geheim van: 'bedroefd en nochtans blijde,' het geheim van het geluk.

Eens heb ik ergens gelezen: 'slechts in hoop en herinnering woont geluk. Als wazig blauwe bergen licht de toekomst vóór ons en wij spannen ons in, rusteloos, om die bergen te bereiken. En hoe nader we komen des te kaler, des te troosteloozer worden ze. En als we dan terugzien ligt in hetzelfde heimweeachtige blauw het verloren land der jeugd.'

Ja, in herinnering en hoop, in verleden en toekomst beide, woont geluk maar.... geen geluk, dat voorbijging of onbereikbaar is.

Verleden en heden en.... ook in zekeren zin de toekomst behooren ons toe, zijn ons eigendom.

Soms als het heden donker is en koud, wanneer we zoo bedroefd zijn en vermoeid, dan zijn het de vele herinneringen, die lichten over het heden.

Herinneringen, niet altijd blij, vol weemoed soms, krachtige accoorden van vreugde en droeve zangen van teleurstelling en smart, maar toch zoo teeder en troostend en zacht. Als een koor van onzichtbare stemmen, gedragen op onzichtbare golven, klinkt de echo van lang vervlogen dagen in onze ooren. En de duisternis om ons heen en diep in ons verdwijnt, de nevel trekt op - de nevel van die vele jaren, die ons scheiden van den tijd toen de herinneringen nog werkelijkheid waren.

Er komt over ons dat stille, vredige gevoel van harmonie, die rijke stemming, waardoor we ons één voelen met het leven, één met ons zelf.

En de toekomst?

Als een heerlijke sterke belofte, als een jubelzang, een melodie van stil geluk ruischt zij door de ziel. En het licht, dat straalt uit de geopende poorten des hemels, verwarmt en verlicht het heden.

Het is zoo'n blij gevoel van geluk het wachten op iets moois, dat zéker komen zal.

'O, land der toekomst, wees gegroet!'

Geluk! Alle menschen trachten en jagen er naar.

Naar geluk? Dóén ze dat wel?

De tijd neemt ons op aarde,
  En 't leven is zoo druk,
En vaak in schijn en schaduw
  Vermoeden wij geluk.

En dáárom zijn we dikwijls
  Voor mooie kleuren blind,
Blind voor het licht der liefde,
  Waar men geluk slechts vindt.

Als 't eeuwige ons nadert -
  En och het komt zoo ras, -
Dan voelen wij hoe nietig
  Veel aardsche vreugde was.

Dan voelen wij heel zuiver
  Waarin geluk bestaat:
Een zegen, die in lijden

En smart ons nooit verlaat.

Geluk! o reine vreugde,
Geboren in de ziel,
Als iets van rijk begrijpen
Voor eeuwig in haar viel.

In schijn en schaduw! ja, daarin zoeken de menschen naar geluk. Heel de drijfjacht onzer samenleving is jacht naar geld en genot, jacht naar schijn-geluk. Zoovelen, zoo talloos velen wanen zich in het bezit van den niet bestaanden geluksdraad van Ariadne, die den weg wijst door het labyrinth des levens. En wanneer ze aan den eindpaal zijn van al hun werken en zwoegen, en denken het geluk te hebben veroverd, dan wordt het verbrijzeld in hun onvoorzichtige ruwe handen, omdat het slechts was schijngeluk. En onder al die schijn-vreugde weent de smart.

En het geluk, het mooie, ware geluk gaat onder in den nacht van grof materialisme, materialisme: de dood van al het mooie en reine en ware en hooge, de dood van het verleden, het heden en de toekomst.

Och, ik weet wel dat wij helaas lijden niet slechts onder geestelijke, maar ook onder stoffelijke nooden. Als het lichaam gebrek lijdt, kan de ziel zich niet verheffen; aan de eischen van beide moet worden voldaan. Beide, lichaam en ziel, hebben hun plichten maar ook hun rechten.

Als het lichaam niet slechts moet werken, maar moet sjouwen en slaven en zwoegen, rusteloos, bijna altijd door, om niet van honger om te komen, is de ziel niet vatbaar voor geestelijke dingen, moet zij versmachten.

Het is een wanverhouding, een wanklank in onze door en door kranke maatschappij, want arbeid moest een zegen zijn, geen vloek die den geest doodt.

De sociale nood is hoog gestegen. Hij drukt

op alle klassen, want als één lid lijdt, lijdt het geheele lichaam. Wij allen lijden aan een tekort van geluk. En veler dorst wordt niet gelescht, en veler honger niet gestild, omdat velen op dwaalwegen zijn, waar nooit geluk is te vinden, omdat ze jagen, koortsachtig jagen, naar geld en aardsch genot.

Voor geld kan men veelkoopen, maar niet die teedere aanraking der liefde, die wondere sympathie, dien vreugde-zonneschijn der ziel: geluk.

Juist geld kan ons zoo innerlijk arm maken, zoo straatarm, zoo diep-rampzalig. De macht van het geld vervalscht alle levenstoestanden. Aardsche genietingen en succes in de wereld zijn de geluks-standaard van zoovelen, van hen allen, die slechts den stoffelijken kant der dingen zien.

Zij leven slechts het uiterlijke leven, zij koesteren hun lichaam, maar laten hun ziel gebrek lijden. Ze zijn blind voor het groote, stralende licht en zien slechts dwaallichtjes, die ze volgen. En als se soms een enkele keer tot zichzelf komen en om zich heen zien in de duisternis van hun levenswoud, dan zullen ze de dwaallichten vloeken, die hen in het drijfzand hebben gebracht.

O, de droefheid, de namelooze angst, de wanhoop, het brandend berouw over zooveel nuttelooze schreden, zooveel vergeefsche moeite, al dien verloren tijd!

En waar is de geneesheer, die zijn zegenende handen oplegt en geneest de vermoeiden en bedroefden, de gebrokenen van hart, de kranken naar lichaam en ziel?

Waar is hij, die òòk predikte: het recht van den sterke: den *geestelijk* sterke, de macht van den rijke: *den rijke in God.*

O, hij was niet eenzijdig, geen dweper, geen asceet. Hij had niet slechts oog voor de geestelijke nooden, hij wist ook de stoffelijke te peilen en trachtte beide te genezen. Maar juist omdat hij wist dat het leven zich van binnen uit ontwikkelt, dat de geest het lichaam bezielt, handhaafde hij als grootste kracht, als eenig geneesmiddel het zedelijk beginsel.

‘Vergadert u geen schatten op de aarde, waar ze de mot en de roest verderft, maar vergadert u schatten in den hemel.’

‘Zoekt eerst het koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid en al deze dingen zullen u toegeworpen worden.’

‘Wat baat het den mensch, zoo hij de geheele wereld bezit en hij lijdt schade aan zijn ziel?’

‘In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goeden moed, ik heb de wereld overwonnen.’

De wereld overwonnen, waar niets bereikt wordt zonder lijden en strijd, die geen krans geeft van bloemen, maar een doornenkroon.

Hij voelde zich altijd omgeven door het Ongeziene, dát was zijn kracht. En dat zoovelen in onzen tijd dat niet voelen, dat zij den weg tusschen het zienlijke en het onzienlijke niet openhouden is hun zwakheid, is de voornaamste zoo niet de eenige reden, dat zij hongeren en dorsten zonder te worden verzadigd, dat ze niets hebben, letterlijk niets om honger en dorst te stillen van zichzelf en van anderen - dat ze jagen naar genot en daardoor ‘geluk’ niet vinden.

Hoe kan men anderen geven wat men zeil niet bezit?

Wanneer men zelf geen zekerheid heeft, geen scherp omlijnde begrippen, niets dan een vaag, zwevend geloof, hoe kan men dan anderen zekerheid geven?

Hoe kan men aan anderen doen zien wat men zelf niet ziet, hoe kan men den weg wijzen naar geluk wanneer men hem zelf niet kent?

Want al zijn de levensomstandigheden beter, we vinden geen vrede, geen berusting, geen verzoening met ons zelf en de menschen, geen harmonie - geen geluk als godsdient kwijnt. Wat men wint aan aardschen voorspoed, aan stoffelijk

genot, verliest men zoo dikwijls aan geestelijken vooruitgang, aan innerlijk geluk, aan vrede en vreugde, die alle uiterlijke smart en teleurstellingen te boven gaan.

Ik geloof, dat alle groote mannen, - groot omdat ze edel waren en goed - dit hebben gevoeld.

Gladstone, 'the grand old man,' schreef in 1874 aan zijn vrouw: 'Ik ben overtuigd, dat de welvaart, het geluk der menschen, niet afhangt van den staat of van de wereld der staatkunde. De wezenlijke worsteling moet uitgestreden worden in de wereld der gedachte, waar een woedende aanval met groote hardnekkigheid wordt gedaan *op de grootste schat der menschheid: het geloof in God en het evangelie van Jezus Christus.*'*)

Prins Hohenlohe drukte toen hij, 21 jaar oud, op de Heidelbergsche hoogeschool kwam, zijn verontwaardiging over de goddeloosheid zijner leermeesters en medestudenten aldus uit: 'De grootste wijsgeeren zijn door hun onder-

*) Ik cursiveer.

zoekingen teruggebracht tot de grondwaarheden van het Christendom, en deze onnoozele schepselen, die geen hand hoog hebben nagedacht, willen zich van het geloof en van de vroomheid des harten losmaken.'

O, wetenschap zonder geweten is een groot gevaar, is der ziele ondergang. De maatschappelijke toestanden kunnen slechts beter worden als de menschen het zijn. En de menschen zullen beter en.... gelukkiger worden als niet zelfzucht maar liefde, heilige liefde hen bezielt en drijft. De menschen *kunnen* slechts beter worden door reiner, hooger zieleleven, door godsdienst.

Ik bedoel niet door dezen of genen godsdienst*vorm*, die natuurlijk op het leven niet den minsten invloed kan uitoefenen. Alleen de ware godsdienst, die bestaat in liefde tot God en menschen, waardoor geleefd wordt het ware leven, kan de wereld vooruitbrengen.

Het ware leven, dat niet is ons kort bestaan hier op aarde, maar het eeuwig, onsterfelijk leven der ziel.

Dat is leven in Gods dienst, in Liefdes dienst, dat is den levensweg bewandelen, die voert naar geluk, eigenlijk op zichzelf *is* dit reeds geluk.

Want hoe kan men ongelukkig zijn als men gelooft in God en weet, (al begrijpt men het niet) dat al wat Hij doet wèlgedaan is, dat alles wat Hij beschikt goed en rechtvaardig moet zijn. Zooals Goethe zegt: 'God te erkennen waar en hoe Hij zich openbare, dat is de eigenlijke zaligheid,' dat is geluk.

Geluk, dat niemand ons ontnemen kan, omdat het een deel is van ons eigen zelf, van het innigst leven onzer ziel.

Er wordt zooveel gepredikt dat misschien heel knap en geleerd is, maar dat over onze hoofden heen en buiten onze harten omgaat.

Hoe kunnen de predikers vat hebben op de massa, hoe kunnen ze de menschen bereiken als ze het leven, het machtige ziele-leven niet begrijpen, niet kennen?

John Ruskin zegt: 'De wetenschap doet haar plicht: niet door ons de oorzaak der zonnevlekken te vertellen, maar door ons de wetten van ons eigen leven te verklaren en het in den wind slaan ervan.'

Maar om de wetten te verklaren moet men ze kennen; onbekend maakt onbemind.

'Ongeleerden' - zegt Augustinus - 'staan op en trekken den hemel tot zich en wij, met onze hartelooze geleerdheid, wij zijn tevreden met vleesch en bloed. Is het misschien schande leeken te volgen? Is het niet veeleer schande hen niet te volgen?'

Om te *kunnen* begrijpen, moet men *willen* kennen, men moet onderzoeken zonder vooroordeel met veel geduld en groote liefde. Men moet slechts willen, 'want' - nog eens Augustinus - 'tot U te gaan, ja U te bereiken is niet anders dan te *willen* gaan, maar te willen met sterken, reinen wil.'

Bewust of onbewust van ieder, die zijn ziel in zijn werk legt, gaat een zekere atmosfeer uit, die zijn omgeving doordringt. O, dat onze atmosfeer weldadig, licht en warm zij, stralend van liefde en geluk voor velen!

'De vogel weet waarheen hij vliegen moet om zijn geluk te vinden, terwijl de zielen uitvliegen in het onbekende, de droefheid en de onrust.'*)

De verschijnselen van het zieleleven hebben een uiterlijke gedaante en een innerlijke kern. Men moet niet blijven stilstaan bij de uiterlijke gedaante, die soms banaal en onbeteekenend schijnt te zijn, meer doordringen tot de kern, tot de ziel.

'De ziel,' zegt Maeterlinck, 'voelt zich eerst gelukkig als ze in zich zelve iets reins kan lief hebben. In het geluk is nog veel meer onbekend land dan in het ongeluk. Het ongeluk heeft altijd dezelfde stem, maar het geluk is minder luidruchtig naarmate

*) L'oiseau sait où il doit voler pour trouver son bonheur, tandis que les âmes volent dans l'inconnu, la tristesse et l'inquiétude.
SIENKIEWISZ.

het dieper wordt. Als we het ongeluk in de eene schaal leggen, dan legt ieder onzer in de andere schaal zijn ideé omtrent het geluk. De wilde komt met alcohol, kruit en veeren, de man van beschaving (?) met veel goud en eenige dagen van uitgelatenheid, maar de wijze legt er duizenden dingen in neer, die we niet zien, misschien zijn gansche ziel en het ongeluk zelf, dat hij gelouterd heeft.'

En wie is volgens Maeterlinck de wijze?

'De ware wijze is niet hij, die *weet*, want zij, die weten, weten nog niets indien ze de macht der liefde niet bezitten, niet hij die *ziet*, want zien zonder liefhebben is in de duisternis zien, maar hij, die met zijn blik het meest omvattend, het innigst de menschen liefheeft,' en... liefhebben is godsdienstig, is gelukkig zijn.'

't Is het hart en niet het hoofd,
Waaraan 't meeste werd beloofd.

LONGFELLOW.

Geluk is vreugde der ziel. Geluk is eeuwig, onsterfelijk, zooals de liefde, de zon van ons leven, zooals God zelf. Geluk en liefde zijn synoniemen, men kan niet gelukkig zijn zonder lief te hebben en als men liefheeft is men gelukkig.

De misdeelden, de stiefkinderen van het geluk hier op aarde, noemden wij *hen*, die nooit een groote vreugde en nooit een groote smart hadden gekend.

En wie dan zijn de Zondagskinderen, de uitverkorenen, de lievelingen van het geluk?

Zij, die door de wateren der smart zijn heengegaan, die donkere, koude dagen hebben doorleefd. Want zij, die de duisternis hebben gekend, verlangen het vurigst naar het licht. De ziel opent zich altijd wijder, met steeds heiliger verlangen, om geen straaltje te missen, en een overvloed van licht glijdt de duisternis binnen.

Een ongekend zalig-voelen doortintelt haar als het volle, het eeuwige licht haar geheel doorgloeit. Een gevoel alsof alle harten voor haar opeustaan en zij diep in de wereld en ver, vèr over haar heen kan zien.

Een oneindig gevoel van warm, groot begrijpen zal ons dan vervullen. En het licht dat in ons is, de zon van liefde en geluk, die aan de kim van 't zieleleven rijst en nimmer ondergaat, zendt haar stralen naar buiten om lange, donkere schaduwden op de vlucht te jagen en liefde te brengen en warmte en geluk aan velen.

O, in onze beste oogenblikken zouden we willen bereiken hen allen, die schijnen buitengesloten, daar, waar het geluk huist, - om te verblijden hun droeve ziel.

Nietwaar, we zouden de wereld, onze koude maatschappij, alle menschen gelukkig willen maken?

In onze beste oogenblikken? Och we zouden het wel altijd willen, maar we doen het niet. Een waas van weemoed kan als een rouwfloers liggen over onze ziel. Eigen leed, smart en lijden van anderen, het wreede wereldleed, zooveel, dat ons onrecht toeschijnt, verlamt soms de vleugelen der ziel.

In de natuur is het niet altijd lente, niet altijd heerlijk zomerweer, - in ons zieleleven evenmin. Het geluk woont in onze ziel, maar we zijn er ons niet altijd van bewust. De zon van het geluk gaat wel eens schuil achter donkere wolken en dan kan ons gelaat niet weerspiegelen den ziele-zonneschijn.

Gezegende, zonnige menschen zij, die geheel onafhankelijk van uiterlijke omstandigheden, altijd het geluk met zich meedragen, altijd en overal heldere kleuren zien in de wereld, altijd om zich heen verspreiden zoo'n zachte harmonie van geluk.

Wat gaat er een bekoring, een kracht van hen uit, die ieder voelt met wie ze in aanraking komen. Welk een weelde van liefde en geluk, van licht en warmte zenden ze de koude wereld in. Dat zijn de menschen, die ons door hun magnetische uitstraling zoo'n heerlijk gevoel geven van veiligheid, van moreele en physieke kracht.

Zij zijn het, die de wereld vooruitbrengen, die onze koude, zelfzuchtige maatschappij verwarmen en verlichten door de menschen meer liefdevol, gelukkiger en beter te maken.

Elizabeth Barrett Browning zegt het zooveel mooier dan ik het kan: ‘Er wordt een ziel vereischt om het lichaam in beweging te brengen; er is een hoog bezielde persoonlijkheid noodig om de massa's zelfs naar reiner stal te drijven.

Gij kunt de menschen niet in uw macht krijgen, tenzij gij hun zielen bemachtigt, neen zelfs den uitgehongerden schooier niet. De ziel is de weg.

De mensch, die het meeste *mensch* is, de zachtste, teederste menschenhand bezit, is de beste arbeider voor menschen. Minder programma's, wij, die niet vooruit kunnen zien. Minder systemen, wij, die slechts werktuigen zijn. Er bestaan geen levenswetten buiten het leven om, geen volmaakte zeden, zonder christelijke zielen.

Christus zelf ware geen wetgever geweest, zoo hij met de wet niet het leven had gegeven.

De ure der zielen is daar. 't Zijn de wil en de liefde die de stof zullen bevrijden. De wereld is afgeleefd, maar de oude wereld wacht den dag der vernieuwing.

Een nieuw leven moet het hart der enkelen gaan bezielen, en die enkelen moeten velen en die velen legio's worden onder nieuwe dynastieën van het menschelijk geslacht.' -

Dan eerst zullen nieuwe wetten, die vrijheid insluiten, een nieuwe maatschappij, die leugen buitensluit, op natuurlijke wijze in het leven treden.

Zelfzucht zal niet meer zijn, altijd en overal, de eenige drijfveer der menschelijke daden, de alleen-heerscheres op aarde, want de geest van Hem, wiens koninkrijk niet was van deze wereld, de geest van liefde, zal als een goddelijke openbaring, als een bevrijding over de aarde heengaan en de menschen doordringen en bezielen.

De eenige wet, die alle wetten insluit, zal zijn: ‘God liefhebben boven alles en den naaste als zichzelf.’

De geest van Hem, die verklaarde: al wat ik spreek, dat heb ik niet uit mij zelf gesproken, maar de Vader, die mij gezonden heeft, heeft mij een gebod gegeven en ik weet dat Zijn gebod is: ‘*het eeuwige leven*’, de geest van Hem, die gekomen was niet om te oordeelen, maar om zalig (dat is *gelukkig*) te maken, de geest van Hem, naar wien we ons noemen, wiens liefde omvatte alle menschen, die de aarde bewonen zal, wederom wekken al wat goed en edel is en sluimert in onze zielen.... zal openen de poorten van het *Geluk* voor allen. -

‘Und ich, und du und dieser, und jeder volle Mensch ist auch berufen, aus allen Kräften und mit voller Seele mitzuarbeiten an dem groszen Werke der Menschenbeglückung.

Es wird dereinst auf Erden
Nicht sein mehr Hoffen:
Den Himmel offen
Sie schauen werden.’

C. WAGNER.

O, de dageraad is nabij, de dageraad van geluk, sterk en heilig, onsterfelijk en eeuwig, de dageraad dat een *gelukkiger* menschheid zal wandelen: van de wieg naar het graf en van het graf naar de geopende poorten des Hemels.

Laat ons dan moedig zijn,
Wij zien den weg, het is geen waan,
De neev'len trekken op,
De Dag breekt aan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE

Nequeo oblivisci.

Gisteren avond in den schouwburg zag ik ze, mijn vrouw, in gezelschap van Vader en Moeder. Ze zal misschien willen hebben, dat ik nu spreek van haar Vader en Moeder, maar dat doe ik niet. Haar Vader en Moeder zijn de mijne, hunne dochter is mijn vrouw, mijn eigen vrouw, van niemand anders. Ik heb haar lief boven alles en niet egoïstisch, zooals zij zelf mij eenigen tijd geleden, toen ik haar 's avonds om een uur of 10 alleen ontmoette, mij durfde toevoegen. Oprecht, eerlijk en heel trouw is mijn liefde voor haar en weten doet ze dat ook; ze *moet* het voelen zooals ik het voel, hoe lief ik haar heb, haar en ons kindje, van ons samen, en toch slingerde ze mij naar het hoofd, dat mijn liefde egoïstisch was en dat ik haar niet meer vrouwtje mocht noemen. Wat er toen opdat oogenblik precies in mij is omgegaan weet ik niet meer, verschrikkelijk heb ik geleden toen, gehuild als een klein kind en over mijn gedachten was ik geen baas meer. Dat ons gesprek zoo zou zijn, daarop had ik niet gerekend. Thuis gekomen, ben ik direct naar mijn kamer gegaan zonder van de familie notitie te nemen en op mijn kamer, geheel alleen, heb ik nog eens over alles nagedacht. En ik heb haar brieven voor den dag gehaald, het heele bundeltje, en ben toen weer sterk geworden, geen traan is meer langs mijn wang gerold of het moest zijn van blijdschap, want ik wist weer, dat de woorden, zoo juist door mijn vrouw gesproken, niet waren *hare* uitgesproken gedachten; dat het de woorden

waren van hen, die hun best blijven doen ons te scheiden. Nu ben ik weer in staat dat groote lijden, die de scheiding van haar en ons kind ons elken dag opnieuw weer brengt, te dragen, al vordert het ook reuzenkracht. Nu weet ik weer dat zij het niet kan meenen, die woorden, zoo kort geleden nog tot me gesproken; al zou ze het zweeren met duizend eeden dat alles, wat ze mij had toegevoegd, door haar werd gemeend, zulks zou me *toch* niet overtuigen; nooit zou ik het willen, zou ik het *kunnen* gelooven, omdat haar brieven, haar eigen woorden, haar eigen innerlijke gedachten, die thans voor me liggen, zoo geheel anders tot me spreken: ‘ik zal je vanmiddag een primula brengen; zul je aan me denken als je 't plantje ziet? Binnenkort moet je eens een avond rustig bij me komen praten, daar verlang ik zoo naar. 't Kindje dat komen zal is nu al bezig ons met zijn kleine handjes nog dichter bij elkaar te brengen, voel je dat wel? Sinterklaas moog je bij mij vieren, onder voorwaarde, dat jij je vast voorneemt aan den anderen kant van de tafel te blijven zitten en op alle mogelijke manieren je fatsoen te houden. Weet je, jij moet niet neerslachtig zijn, dat past niet bij je, jij met je opgewekte voorkomen; ik mag later met de raarste stemmingen aankomen, maar jij volstrekt niet. 'k Had dien Zaterdagavond samen met jou onder de parapluie wel tot aan het andere eind van de wereld willen loopen. Straks zal ik niet weten waar je bent, of je gezond bent of ziek en je bent toch *mijn* man. 'k Zal niet eens weten of je dat nog wilt wezen, dan of ze allemaal gelijk hebben en je met

een jaar of wat getrouwd bent met een ander en kindjes hebt om te vertroetelen. O God, man, we zijn toch zeker van elkaar als van onszelf hè, en zijn toch man en vrouw. 'k Zou me ook niet kunnen voorstellen dat je weer ging trouwen, want je hebt een vrouw en een kind. Toe, zeg me even uit den grond van je hart, dat je van me bent, van je kleine Poedel en neem me dan in 't holletje van je armen en hou me daar een heelen tijd stevig geborgen. Och, 'k weet het wel, je bent een man en de verleiding is soms zoo razend sterk, maar *houden* van een ander, *dat* toch niet hè? Voor mij behoef je geen oogenblik bang te zijn.'

Dit zijn haar woorden, ik voel het, *deze* zijn van mijn vrouw, van haar, die mij waar geluk heeft leeren kennen.

Die primula, in den geest staat ze nog steeds voor me, alles weet ik mij precies te herinneren nog, al de bloemen, die ze mij bracht, die primula en die seringen, ze bloeien nog steeds in mijn hart en *nooit* zullen ze sterven. Weer voel ik me bij haar, die eerste keer en al die andere malen en ik herinner me *alles*; *nooit* zal de herinnering aan die dagen bij me verbleeken; altijd zal ik voelen de band, die ons bindt, de band van oprechte liefde en trouw, wier einden zoo kunstig en teer en tòch zoo ijzersterk door de knuistjes van ons klein peutertje in elkander zijn geweven. En loop ik alleen op een regenachtigen Zaterdagavond door de straten, onwillekeurig denk ik dan weer terug aan dien anderen Zaterdagavond, waarop we samen inkoopen deden en zij me vertelde dat je met mij zoo zou willen doorloopen tot aan het ander eind van de wereld. En al denk ik aan een van haar laatste brieven, Goddank, dat het de laatste niet was, want weer heeft ze me moeten troosten, later, dan voel ik, dan weet ik, dat niets ons zal kunnen scheiden, maar dat ze dien bewusten avond zóó tot me sprak, omdat onze plicht ons gebood niet langer met elkaar om te gaan, dat ze mij die pijnlijke woorden toevoegde, om mij mijn plicht gemakkelijker te doen vervullen. Maar meenen doet ze het niet, omdat ze *weet*, dat mijn liefde niet egoïstisch is; dat ik, door haar zoo nu en dan te laten merken, dat ik steeds aan haar dacht, slechts een vroegere wensch van haar vervulde; dat ik haar in haar hart een genoegen deed, zooals het mij goed doet iets te hooren van hen, die mijn alles zijn. Nu ik echter weet, dat het haar onaangenaam is op zoo'n, ook voor anderen zichtbare, manier van mij iets te vernemen, ben ik daarmee opgehouden. 't Was trouwens ook niet noodig zoo iets te doen, want door duizend dingen bij en om ons worden we aan elkaar herinnerd, nooit zullen we elkander kunnen vergeten, niet uit egoïsme, maar omdat onze liefde voor elkaar is zoo oneindig groot. Dat voelen we van elkander en weten het.

Maar steeds het weer moetende hooren van 'die allemaal', van wie ze mij eens schreef, dat ze beweerden, dat ik met een paar jaren stellig met een ander zou zijn getrouwd en ik niet meer aan haar zou denken; dat mijne liefde voor haar geen ware, eerlijke, zelfopofferende liefde is, een liefde, zooals moet bestaan, wil er waarachtig huiselijk geluk op kunnen worden gebouwd en elken dag weer opnieuw moetende voelen al de ellende en het leed, die de band tusschen ons met zich medebrengt, heeft haar doen besluiten sterk voor twee te willen zijn en tot me te spreken, zooals ze sprak, maar niet *hare* woorden waren het; zij *kon* zooiets niet zeggen; het waren de woorden van 'die allemaal', die steeds doorgaan met hun best te doen ons van elkaar te rukken.

Soms zou ik het leven vaarwel willen zeggen, maar heb ik mijn kalmte herkregen en weer over alles rijpelijk nagedacht, dan kan ik er niet toe komen; 'k geloof, dat ze dan *nooit* de rust zou vinden, want ons beider verlangen is toch eenmaal voor een ieder van elkaar te mogen zijn.

'k Zal trachten het leven voor haar zoo dragelijk mogelijk te maken; 'k zal mijn groote verlangen naar haar en ons kind elken dag opnieuw weer met kracht

onderdrukken. Om dat te kunnen moet ik niet in Nederland blijven, want steeds zou ik weer door ontelbare niet-zichtbare banden worden getrokken naar de plaats van mijn liefde, daarheen zou ik willen terugvliegen, telkens wanneer mijn verlangen naar hen me te machtig werd, 'k zou me, door daar weer te zijn, waar zij woont, waar hare voeten gaan, waar zij leeft met ons kind, weer eenigszins getroost gevoelen, maar.... haar zou ik misschien in moeilijkheden brengen ook. Daarom zal ik dit land verlaten; 'k schreef gisteren naar een invloedrijk vriend in New-York in de hoop mij als dokter aldaar een plaats te kunnen bezorgen aan een of ander Ziekeninrichting. Ofschoon het nog wel eenigen tijd zal duren voor en aleer deze zaak in orde komt, zoo hoop ik toch dat zij, die mij eens

beloofde alles voor mij te zullen zijn later, mij dàn dubbel zal vergoeden al het leed, hetwelk ik nu moet doormaken, dat zij er thans elk oogenblik reeds aan zal willen denken, dat ze mijn vrouw is en blijft, dat er tusschen ons een band bestaat, die nooit verbroken *kan* worden, opdat ze mij nooit weer woorden toevoege, als boven aangehaald, die me veel pijn hebben gedaan, opdat ze *nooit* weer sieraden, die ze niet kreeg van mij, zal willen dragen, zooals op dien bewusten schouwburgavond, sieraden, waarmede zij niet mag, niet kan schitteren, omdat ze droef stemmen haar eigen man.

En wanneer zij dan later voor een ieder de mijne mag zijn, dan hoop ik, dat ze mij zoo spoedig mogelijk zulks zal laten weten, opdat ik haar kan komen halen op een zonnigen morgen, na in dat verre land van haar geleerd te hebben het kruis te kussen, stil te zijn.

52712

Moreele en intellectueele evolutie.

Sinds lang 's het een strijdpunt geweest of de sociale evolutie, de ontwikkeling der menschheid als één geheel beschouwd, een gevolg is geweest van een veranderd, verteederd gemoedsleven, dan wel van een gestadige toename van het intellect.

De menschheid ontwikkelt zich als *één* groote Ik-heid.

Evenals in den modernen oorlog de soldaten heen en weer trekken, lijden en strijden, terwijl zij ternauwernood weten wat er voorvalt en zonder de bedoelingen van het groote stafkwartier te begrijpen, zoo ook weten de individu's van het reusachtige menschen-legioen nauwelijks wat er geschiedt en kennen evenmin het plan van den geheimnisvollen veldtocht, evolutie genaamd. Het individu gaat in de groote massa verloren.

‘Zoo schijnt iedere druppel van een waterval een eigenzinnig wegje te nemen - maar op afstand ziet men de watermassa vallen, in bijna onveranderlijken vorm.’

In het Groote Plan, waarin ieder individu zijn taak te vervullen heeft, past elke daad, elke misdaad, elke genegenheid en iedere haat. ‘Men kan meenen, door een eigenbedacht plannetje, de menschen te kunnen veranderen of te verbeteren, doch alleen, indien dat streven in het Groote Systeem past, is zulks mogelijk.’

Treffend vinden wij deze denkbeelden terug in de, door de ‘officieele’ wetenschap zoo zeer versmade, occulte wetenschappen, met name de Theosophie, of liever de Theosophische Wijsbegeerte, waar in de z.g. Karmische Wet deze beginselen zijn neergelegd als eene uitbreiding of generalisatie der Wet van het behoud der energie.

Plastisch doch pakkend zegt van Eeden, in een betoog ter bestrijding van de intellectstoename als oorzaak der sociale evolutie:

‘Hoe vernederend de gedachte ook moge schijnen, wij moeten er ons aan wennen, dat wij allen onvermijdelijk de dienaren zijn der statistiek. Als wij trouwen, een misdaad begaan, een adres op een briefkaart vergeten te zetten, of een eind maken aan ons leven - hoe toevallig en eigenmachtig die daden ook mogen schijnen, zij vullen toch allen het cijfer aan, dat de statistiek als constant voor dergelijke daden aangeeft. Welke bijzondere drijfveeren moet een man van beneden de 30 jaren bewegen om een dame van boven de 60 tot echtgenoote te kiezen! Toch bedroeg het aantal dergelijke huwelijken in eenzelfde volk gedurende vele jaren achtereen bijna onveranderlijk twee op elke 10000. (België van 1841-'58). Hoe weinig weet het individu, dat op 't oogenblik weder gereed staat, waarschijnlijk na veel overwegingen, zulk een buitensporigheid te begaan, dat op hem gewacht wordt in de statistiek-bureau's als de ontbrekende zooveelste man.

Zulke feiten leeren ons, dat wij met ons gevoel van persoonlijke onafhankelijkheid, ons zelfs in de schijnbaar willekeurigste handelingen nimmer kunnen onttrekken aan den invloed van groote gemeenschappelijke oorzaken, die op de geheele menschheid werken. Evenals alle onze medemenschen zijn wij het gevolg van onze voorgangers en niemand kan zich losmaken, zelfs in zijn nietigste, eigen machtigste daden, uit dat groote verband.... ik bedoel niet dat het individu machteloos zou zijn tegenover den gang der ontwikkeling, maar hij is als een enkel man op een groot schip, dat voortdrijft met den stroom van een snelvlietend water. Hij kan de vaart van 't schip niet stuiten, noch vertragen, - hij kan het evenmin doen omkeeren of laten varen naar zijn zin. Doch hij kan, zoo hij goed toeziet en het vaarwater kent en het schip, ook met zijn geringe krachten merkbaren invloed hebben op den gang van 't vaartuig

en het veilig heensturen langs klippen en ondiepten.'

Velen zijn de richting toegedaan dat de evolutie, voorzoover die verloopen is sedert den tijd dat de historisch-oudste volken nog verkeerden in het beginstadium hunner beschaving, te danken is aan allengs betere waarneming, die voerde tot een beter begrip en dat dit ten slotte leidde, op utiliteitsoverwegingen, tot verzachting der zeden. Aldus zou de kennis, de wetenschap der menschen, door vermeerderd inzicht, uit eigenbelang dus, de menschheid eene zeden-veredeling hebben opgedrongen.

Toch valt tegen hunne opvatting veel in te brengen en schijnt het veeleer dat veredeling van *het gevoelsleven*, met als voornaamste factor het mededoogen, de ware oorzaak der evolutie is geweest. Veel dat wij meenen te *weten* is slechts een gevoelsuiting, eene intuïtie, die langzamerhand, in de opeenvolging der generaties eerst ontwaakt en daarna manifest geworden, zich ten slotte *voordoet* als een *weten.*

'Men zegt thans te *weten* dat alle menschen als gelijke geboren worden en gelijke rechten bezitten. De kwestie is echter deze: dat ons *gevoel* ons zegt dat dit zoo behoort te zijn, doch de wetenschap leert ons dit zeker niet, 'integendeel', zegt van Eeden in eene verhandeling over 'Verstand en gevoel in de sociale evolutie', waarin hij dit, zoowel als nog eenige straks te noemen voorbeelden, nader toelicht.

Juist de nieuwere wetenschap heeft met nadruk de erfelijkheid van moreele zoowel als van physieke eigenschappen bewezen; dat dus elk mensch in zijn lotsbestemming en in al zijne eigenschappen van zijne voorouders afhangt, met als gevolg dat het eene menschenkind een leven tegemoet gaat van groote stoffelijke of geestelijke welvaart en het andere gedoemd is een leven van kommer en ellende te eindigen zonder ooit door het gelukszonnetje te zijn beschenen.

Als *dit* dan de consequentie is van de door de wetenschap bewezen erfelijkheidswetten, wordt dan daardoor het recht op evenveel geluk voor allen bewezen? Neen, het is zuiver 't gevoel, de intuitie die ons dat ingeeft.

Het eerste der bovenstaande voorbeelden om aan te toonen dat de vooruitgang, de 'verteedering der menschheid,' niet op logische wetenschappelijke gronden geschiedde, doch 't gevolg was van eene spontane uiting van een groeiend mededoogen, toont ons hoe de kindermoord, thans door iedereen als een afschuwelijk misdrijf beschouwd, bij de volken der oudheid (zelfs de beschaafde) en de huidige natuurvolken, geoorloofd en zelfs eene gewoonte was.

Men vindt verhaald 'hoe het kind, onmiddellijk na de geboorte, door de vroedvrouw, aan des vaders voeten gelegd, gedood werd, door het onverzorgd aan weer en wind bloot te stellen, indien het niet onmiddellijk door den vader werd opgenomen.' Dat dit thans niet meer geschiedt, komt niet door logische verstandelijke overwegingen, want er is genoeg gepraat en geschreven over vrees voor overbevolking. Alleen een *verandering*, *werkelijke verandering* van het menschelijk gevoel is er de oorzaak van.

Evenzoo is het tweede voorbeeld, de afschaffing der slavernij, geen goed beredeneerde en met overleg gepleegde handeling geweest. In sommige landen heeft zij voor de welvaart, aanvankelijk, zeer nadeelige gevolgen gehad (Zuid-Amerika), doch een idieele drang, de zuiverste intuïtie, dwong de menschheid ertoe.

De afschaffing van de doodstraf was een daad van humaniteit, niet het resultaat van vermeerderde kennis en eerst veel later constateerde men de gunstige gevolgen (verminderde criminaliteit).

De evolutie der menschheid op geestelijk en die op meer stoffelijk gebied hebben geen gelijken tred gehouden. Het schijnt wel dat dit niet goed mogelijk is. Althans het is opvallend dat de Oostersche volken, die zich veel meer toelegden op hunne

zedelijke belangen, wier voormannen, reeds in de oudheid, schatten van wijsheid hebben verkondigd en verzameld (van welker bestaan de gemiddelde Europeaan zelfs niet het flauwste besef heeft) in stoffelijken vooruitgang achter gebleven zijn bij de Westersche volkeren, die speciaal op meer materialistisch gebied zich ontwikkelden.

Het is waar, de ‘Westersche’ evolutie heeft wonderen gewrocht en men moet wel ziende blind zijn om de Papoea's de gelijken der Europeanen te noemen. Papoea's en Germanen zijn echter toch gelijken *geweest*, hebben beschikt over ongeveer gelijke hulpmiddelen en hoe groot is thans het verschil!

Toch is de achterstand der geestelijke, moreele evolutie t.o. der meer stoffelijke een gemis, een groot gemis, ten slotte leidende tot onbevredigdheid, doch bovenal tot de overheersching van het kwade over het goede.

Ja, zelfs de huidige oorlog is er het bewijs van. De motieven, die tot de ontknooping van dit vreeselijk drama geleid hebben, zijn immers van de meest grof-stoffelijken aard. Indien het gemiddelde moreele pijl der Westersche volken, door meer geestelijke evolutie eene zoodanige hoogte had bereikt dat niet in de *eerste plaats* de materieele belangen het middelpunt vormden van allen arbeid en alle denken, dan was het bestaan van eene moderne diplomatie eene onmogelijkheid geweest.

Toch is er een kentering merkbaar. Het getal dergenen, die meenen dat er iets meer is dan 'kracht en stof', neemt toe, vooral onder de meer ontwikkelden. De daarbij door velen ingeslagen weg is een zeer bijzondere. Het is voor hen niet meer de streng dogmatische of meer liberaal getint *officieele* Christelijke leer, die het uitgangspunt is geworden voor een ernstige overpeinzing van de vraag: bestaat dat Iets, dat wij niet kennen en toch is?

Voorzeker, feitelijk is er niemand die dat gevoel geheel mist, doch velen hebben het zich zelve gemakkelijk gemaakt door met het *woord* de Rede, of de Natuur, zich van de zaak af te maken.

De bovenbedoelde richting dan wil zich baseeren op onderzoek, op *feiten* die, door middel der z.g. occulte wetenschappen, tot onze kennis komen.

Men meene niet dat de kennis dier feiten en hunne wijsgeerige beteekenis iets nieuws is. In de, daarop betrekking hebbende, studie-werken zal men vinden dat voor duizenden jaren dit alles reeds bij de oude Indische volken bekend was, doch de verbreiding dier kennis in het Westen is tegengehouden door de eenzijdigheid der officieele wetenschappen, wier apostelen nu eenmaal gewend zijn met een 'medelijdend' glimlachje hun schouders op te halen over 'dat gedoe'.

Men kan hun echter tegemoet voeren dat onder hen, die op dit gebied hoogst belangrijke bijdragen hebben geleverd, namen genoemd kunnen worden van mannen die een reputatie te verliezen hebben of hadden, zooals Wallace, Richet, Aksakow, de Rochas, e.a.

Maar dan glimlachen zij maar weer 'wijsgeerig' en zwijgen, doch onderzoeken niet.

De *toenemende* aanhang dier occulte wetenschappen, waaronder de Theosophie eene eerste plaats bekleedt, is een hoopvol teeken, omdat zoovele ontwikkelden, die hun geestelijke behoefte niet bevredigen kunnen door ijs-koude dogma's over uitverkiezing of door zalvende preeken van deftige dominees, daardoor in de gelegenheid zijn door eigen onderzoek en studie het geestelijk peil van henzelve en van hunne omgeving, te verheffen.

Het is geen ongemotiveerd optimisme, om te verwachten dat in de toekomst de moreele evolutie in de Westersche wereld eens eene gelijke hoogte zal bereiken als de meer stoffelijke intellectueele. Alleen, hoe lang nog?

C. VAN BEMMEL, Arts.

Bleskensgraaf, 2 Januari 1916.

Uit den ouden tijd,
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris.
De mensch Boerhaave.

Naarmate men den mensch leert kennen, naar die mate leert men hem haten.

Deze apodictische stelling, misschien wel van een pessimist in folio, zou ik willen omkeeren, en als zeker aannemen, dat men juist den mensch meer leert liefhebben als men hem nader leert kennen. Optimistisch gedacht, maar ik ben optimistisch

aangelegd, en als zoodanig valt het niet moeielijk het goede uit het kwade te distilleeren.

Ik neem den mensch met zijn deugden en ondeugden, maar zoek bij hem naar de kern; de ruwe bolster is slechts iets uiterlijks.

Dubbel geluk is 't als men een mensch tegenkomt, waarvan èn kern èn bolster gelijkmatige trekken hebben, een mensch wiens innerlijk leven geheel overeenstemt met het uiterlijk aanzien; indien er harmonie is in denken, handelen en streven; indien het spiegelbeeld van de ziel, met hare gewaarwordingen en aandoeningen, dezelfde lijnen te aanschouwen geeft, welke in het uitwendige zijn waar te nemen.

Zulk een mensch was Boerhaave.

Waar zijne bekwaamheden, geleerdheid, genie hem tot den grootsten geest onder zijne tijdgenooten stempelen, ja, hem zelfs den eerenaam van Nederlandschen Hippocraat deden geven, hielden zijne deugden gelijken tred met zijn uitstekende geestvermogens en uitgebreide kennis. Hij paarde daaraan ‘hagelblanke zeden en innerlijke zuiverheid van hart’.

De Hoogleeraar J.L. Kesteloot (1819) durft zelfs de stelling uitspreken, vragenderwijze gedaan, dat zijne liefde voor de wetenschap

aan de deugd, ‘en deze, of althans de versterking en vermeerdering derzelve, aan de wetenschappen verschuldigd is’.

Ik zal trachten in deze weinige regelen het beeld van den *mensch* Boerhaave te schetsen, en hem te teekenen in al de grootheid van karakter, waardoor hij zich heel zijn leven heeft gekenmerkt.

De grondslag van heel dit karakter meen ik te mogen vinden in zijn godsdienstliefde, waarin 't hem slechts om de waarheid te doen was.

Hij verwierp niet in blinden waan, maar evenmin, ja allerminst geloofde hij op gezag. Hij las en onderzocht en alleen de waarheid bleef hem tot richtsnoer. Deze stelregel bezielde hem ook steeds in zijn maatschappelijk werk. Zelfs getroostte hij zich de moeite maanden en jaren lang, om sommige beweringen der Alchymisten te toetsen. Hij verwierp niet omdat hij niet geloofde. Hij verwierp nadat hij 't niet gelooven bewezen achtte door zijne nasporingen.

Zelfs zoozeer was hij tegen verwerpen zonder bewijs, dat men hem eenmaal zelfs den toenmaligen lasternaam *Spinozist* gaf, omdat hij bij het schelden en razen van een hem onbekenden persoon in de trekschuit deed vragen ‘of hij wel ooit Spinoza's boeken had ingezien?’

Misschien wel heeft zijne les: ‘Laster en kwaadsprekendheid zijn vonken, die, wanneer men ze niet aanblaast, vanzelf uitgaan’ het ontstaan daaraan te danken, want de onschuldige vraag, in alle bedaardheid gedaan, wordt hem zoo kwaad aangerekend, dat in korten tijd ‘in alle gezelschappen en sameningetjes’ het gerucht werd verspreid, dat Boerhaave ‘onder het vaendel van Spinoza diende’.

Boerhaave was juist het tegendeel van Spinozist, want Albert Schultens (1738) getuigt ‘dat, schoon Hij in zijne *Filosoofsche verhandeling over het onderscheid van ziel en lichaam* het bolwerk der *Spinozisterij* zelve overmeesterd, en de gansche *Ongodisterij* ten gronde toe omver gestooten heeft, echter zoo onzinnig eene aantijging bij iemand van gezonden verstande heeft konnen hechten, om hem van een jongeling met zo groote en edele deugden begaafd te vervreemden’.

De predikant ging door den laster in Boerhaave onder. De Nederlandsche Hippocraat kwam er door voor den dag.

Boerhaave's karakter werd reeds vroeg gevormd.

De zaden tot alle goede gezindheden werden door zijne ouders in zijn jeugdig hart aangekweekt en daar voorbeelden strekken behield hij aan de deugden zijner ouders de levendigste indrukken.

Lichamelijke oefening en werkzaamheid van geest staalde het lichaam en sterkte de ziel. Beide equivaleerden. Het is geloof ik von Feuchtersleben die zegt dat een gezonde ziel in een gezond lichaam huist.

Dankbaarheid, moed, onafhankelijkheid, geduld, nederigheid, deugdzaamheid, godsvrucht, 't waren de goede en groote eigenschappen welke in Boerhaave woonden.

Tot zijn laatsten polsslag herdacht hij met erkentelijkheid wat anderen voor hem geweest waren; de vastheid van wil gaf hem moed om niet af te zien van den weg welke hij meende te moeten bewandelen om het einddoel te bereiken; onafhankelijk wilde hij blijven en schitterende aanbiedingen wees hij van de hand waar gevaar dreigde zijn vrijheid van geest te zullen verliezen; als Buffon zegt dat een der voornaamste hoedanigheden van het genie het geduld is, dan mag Boerhaave terecht een genie genoemd worden; nederigheid, minzaamheid, edelmoedigheid vormden een verbond, waarvan de grondslag was zijn algemeen bekende en beroemde woorden: *Eenvoud is het kenmerk van het ware*, en die spreuk blonk het meeste uit in zijn zeggen, ‘dat de armen zijne geliefdste patiënten waren, want de Alzegenaar is hun betaalmeester.’

Zachtzinnige goedheid, nederige zedigheid, wijze deftigheid, bestendige standvastigheid, onbenevelde gerustheid, geduldige lijdzaamheid, ware en ongeveinsde liefde hebben, zooals Schultens (1738) 't uitdrukt, hem steeds omstuwd

Boerhaave was groot als geleerde, maar ook als *mensch*, en indien we deze uitspraak herhalen, dan doen we niet anders dan de echo zijn van honderden voor ons.

Zijne tijdgenooten roemen zijn edel karakter, zijne oprechtheid, zijne vroomheid, zijne minderheid, zijne hulpvaardigheid en 't warme hart dat hij zijn leerlingen toedroeg, en dit alles tot lof van hem lezende en herlezende kunnen we het begrijpen, dat hij niet minder uitblonk als zoon, dan dat hij schitterde als patres familias in den huiselijken kring.

Dit bracht zijn volkomen mensch-zijn mede.

Als zoon, echtgenoot en vader blonk hij nog wel het meeste uit.

‘Nooit bracht de aarde beter man voort.’

31 Dec. B's geboortedag.

Haar Keuze
door Martinia.
(Vervolg van No. 40).

Onbewust verlangde ze steeds naar twaalf uur, als Hein van het kantoor kwam; en wanneer het tegen vijf uur ging, volgden haar oogen telkens de wijzers van de klok, en gingen van dáár naar het venster heen, of ze hem soms al aan zag komen. Dan had ze de voordeur al open nog vóór hij gelegenheid had, den sleutel in het slot te steken, en 't was moeilijk uit te maken, wie blijer keek, en wiens stem het meest opgewekt een Dàg! deed hooren van hen beiden.

In zijn kamer had Hein aan de groote tafel, waar altijd boeken en papieren verspreid lagen, een hoekje voor haar ingeruimd. Als ze eens brieven wou schrijven, had ze hier alles bij elkaar, wat ze noodig had: vloeiboek, papier, pennen, inkt.

Op een druilerigen namiddag was Truus, vol goede plannen, er gaan zitten, met al gauw een groot vel papier voor zich. Ze voelde zich wel wat schuldbewust, zoo'n luie schrijfster als ze was, terwijl ze toch *wist*, hoe verlangend Mama altijd uitzag naar een paar regels van haar hand. En Emmy, en nog enkele vriendinnen, die niet alleen met een ansicht tevreden gesteld waren! En den langsten tijd was ze hier nu toch al geweest: ruim zes weken.

Mama zou zich wel in stilte verwonderen, dat ze nog niet over naar huis gaan gesproken had; toen ze heenging had ze beweerd, het nooit langer dan vier weken in Westlo uit te zullen houden. Zoo zag je toch maar, dat je van te voren niets zeggen kon, 't zou haar werkelijk spijten, weer te moeten vertrekken, al verlangde ze er toch wel naar, allen thuis weer terug te zien.

Truus bleef zitten peinzen, met het papier nog onbeschreven voor zich: wat zou Hein anders tegenwoordig hebben, hij was veel stiller dan in het begin. En toen ze gisterenavond vroeg, of hij eens meeging, om de zon te zìen ondergaan, die bloedrood en als in een zee van licht boven de denneboomen scheen te dalen, had hij dit - bijna kortaf - geweigerd. Hij had nog zooveel te doen! Onzin! Op zoo'n half uurtje van den dag kwam het toch niet aan. - Enfin, misschien had hij iets, dat hem hinderde; alsof zijzelf nooit eens prikkelbaar was. Ze zouden haar thuis niet herkennen, als ze zagen, hoe gelijkmatig en goed gehumeurd ze *hier* altijd was.

Bijna verrast keek ze op, toen de deur geopend werd. ‘Gunst, Hein, al terug van het kantoor! Hoe laat is het? Half zes? Lieve deugd, wat heb ik zitten luieren. Moet jij nu aan het werk? Stoor ik soms?’

‘Jij mij storen?’ De blos op zijn gelaat had plaats gemaakt voor een ongewone bleekheid. ‘Hoe kom je erbij, kind? Ik heb trouwens maar copiëerwerk af te maken, waarbij niet veel hersens of aandacht noodig is!’

Hij liet zich in zijn leunstoel neervallen, en keek naar buiten. ‘Daar komt de post in de verte aan! Zou hij je weer niet wat brengen? Je moogt den man later wel eens extra gaan bedanken, want ik geloof niet, dat hij ons huis ooit overgeslagen heeft, zoolang je hier waart!’

Truus sprong overeind.

‘Is hij al dichtbij, Hein?’

‘O neen, je hebt al den tijd nog. Hij komt pas bij de kromming van den weg aan. Verwacht je iets?’

‘Verwachten?’ Ze lachte, terwijl ze naast zijn stoel was komen staan. ‘Ik *verwacht* nooit iets, maar ik *hoop* altijd, dat hij wat brengt. 't Is zoo gezellig, veel brieven te krijgen.’

Hij zweeg; zijn ademhaling ging zwaar en onrustig. Hij had zich zoo vast voorgenomen haar te ontwijken; alleen bij de maaltijden, als Hester er bij zat, voelde

hij zich sterk genoeg, als gewoon te praten en te schertsen. Had hij geweten, dat Truus in zijn kamer gezeten had, hij was vast en stellig niet naar binnen gegaan.

En nu stond ze naast hem, vlak naast hem, onergdenkend, onbewust van den storm, die in zijn binnenste kampte, van den strijd, dien hij al zoo lang voerde. Haar hand rustte op de leuning van den stoel.

'Hein, kun je hem nog zien?' Hij knikte. 'Waar dan? Is hij soms een van die huisjes binnen? Ik zie geen kip op den weg.'

Ze bukte langs hem heen, haar hand op zijn schouder, de springende blonde haren streken bijna langs zijn wang....

Dat was hem *te* machtig. Ze voelde plotseling haar gezicht door twee sterke handen omsloten, en terwijl ze een lichte kreet van schrik niet weerhouden kon, persten zijn lippen zich onstuimig en innig op de hare...

Even bleef ze staan, stil, als bedwelmd; toen sloeg ze de handen voor de oogen, zoodat ze niet zag, maar wel hoorde, hoe Hein

met een ruk zijn stoel op zijde schoof en het vertrek verliet.

Nog nooit was Truus in haar jonge leven zoo verward geweest: wat beteekende dit?

Och, ze moest geen *vrouw* geweest zijn, als ze het niet vermoeden kon, en 't gaf haar een mengeling van schrik en geluk tegelijk. Die Hein, hoe kwam hij er toe? -

Ze hoorde haar naam roepen door Hester, om de avondboterham te gebruiken. ‘We zitten maar met ons beidjes, Truus. Hein moest direct weer weg, voor Notaris, met de tram, even naar Heringen; hij had het bijna vergeten, en zou dáár wel iets gebruiken; 't ging nu zoo gehaast.’

Truus zweeg maar, bang dat ze zich verraden zou, of dat Hester iets bijzonders aan haar zou merken. Doch deze maakte het haar, onbewust, gemakkelijk.

‘Je moest maar eens vroeg naar je bed gaan, kind; je ziet er een beetje opgewonden en moe uit, en ik wil je graag als eene reclame voor onze streek weer afleveren aan je ouders. Ik moet vanavond toch nog een brief schrijven, en vind het dus niet naar, in mijn eentje te zitten.’

De schemering had nog niet voor volslagen duisternis plaats gemaakt, toen Truus in het ledikant stapte, en zich diep onder de dekens begroef. Nu slapen, slapen... Jawel, alsof de slaap komen zou, wanneer hij maar geroepen werd, dat kon ze net denken! Inplaats daarvan schenen de gedachten en herinneringen met nieuwe helderheid op te duiken, en op haar aan te stormen. En die lieten zich niet makkelijk verjagen.

't Was, of ze op haar lippen nog zijn kus voelde branden; als in een visioen zag ze Hein voor zich, de armen smeekend naar haar uitgestrekt, zijne eerlijke oogen vol teederheid op haar gevestigd, en een zalig gevoel doorgolfde haar. Ze kneep de oogen stijf dicht, alsof ze dit beeld vast wilde houden, het scheen haar zoo mooi, zoo heerlijk toe. En - het kon immers werkelijkheid worden? Zou hij zóó wel eens naar eene andere gezien hebben, - of was zij de eerste voor hem, *de* vrouw? Evenals hij voor haar *de* man, want die oppervlakkige kinderverliefdheid, die ze eens had meenen te koesteren, kwam niet meer in aanmerking.

Als ze nu aan haar kortstondig engagement van den afgeloopen winter terugdacht, voelde ze een kleur naar haar wangen stijgen, van schaamte. Schaamte over haar onnoozelheid en domheid, die haar den eersten den besten had doen accepteeren, in de meening, dat *zij* toch wel zou weten, wat *liefde* was. Liefde, dat rijke, machtige gevoel, dat je ziel moest doortrillen met een hemelsche, nooit gekende emotie, - ach, hoe ver, hoe oneindig ver was ze er toèn toch van verwijderd geweest! Stond het haar, als ze haar hart nu eens in zijne diepste schuilhoeken onderzocht, niet veel nader?

Ze drukte haar gezicht in het kussen, en toch was het, of ze voor haar oogen een paar getallen zag dansen: twintig, - en vijf en dertig!

Twintig, en vijf en dertig!

Wat een veelzeggende cijfers!

Toen kort geleden een kennisje van haar een huwelijk deed met een achttien jaar ouderen man, had ze spottend tegen Emmy, die het onwijs vond, gezegd: ‘Kind, vindt je dat zoo erg? 't Is mode! Wie weet, met wat voor ouden heer jij of ik nog eens aan komen zetten!’

En nu?

Twintig, en vijf en dertig!

Dat was toch ook een verschil van vijftien jaren.

In gedachten zag zij haar kennissen van de Tennisclub nog eens voor zich.

Lieve hemel, wat waren het toch eigenlijk nog kwajongens! Hoe was het mogelijk, dat zij dat nooit eerder ingezien had, en ze zelfs nog wel interessant en aardig vond.

Was er ook maar ééntje bij met karakter, waar iets inzat, zoooals bijvoorbeeld Hein hier?

Nog dieper boog zij haar gelaat in de kussens.

Truusje, Truusje, je hebt het te pakken, meid! Gelukkig, dat je tijd bijna om is. Je zoudt in staat zijn, gekke streken uit te gaan halen!

Met een ruk ging haar hoofd, met de gloeiende wangen, omhoog.

Gekke streken? Wie zei dat? Wie zou dat *durven* zeggen? Was dat een gekke streek, als een eerlijke, edele man je liefhad, en je beantwoordt die liefde? Was het niet veel gekker streek een jonge kwast te trouwen, die niet veel anders kon doen dan lieve woordjes zeggen en complimentjes maken?

Nu ja, ze wist wel, alle jongelui waren lang niet zoo, doch veel ernstigs of degelijks had ze in haar kringetje, of onder de vrienden van haar broers, niet ontmoet. En waren ze niet luchthartig of jolig, dan gaven ze zich zoo'n gewichtig air, dat je er nòg naarder van werd!

Maar kon het ook eigenlijk anders? Wat

hadden ze nog van het leven gezien? Hoe kon je op dezen leeftijd al meepraten over liefde en lijden? Daar moest je de jaren voor hebben: *onder* de dertig kwam je voor zooiets nog niet in aanmerking.

Niet onder de dertig... En dan nog maar vijf jaartjes erbij...

De oogleden werden al zwaar, toch glimlachte ze. Domme Truus, speel maar geen verstoppertje! Je bent het al lang met jezelf eens! Je doet toch - wat je kennissen zullen noemen: een gekke streek, - maar *jij* weet, dat het juist een verstandige zal zijn, de verstandigste van je heele leven!

Des morgens bij het ontwaken, was het eerste waar haar oog op viel een toegevouwen briefje, dat blijkbaar onder de deur door was geschoven. In een wip was zij uit bed, en een paar seconden later er weer in, terwijl ze het met kloppend hart en bevende vingers, open maakte.

Natuurlijk van hem. O, wat zou hij haar nog te vertellen kunnen hebben? Stellig niets wat ze niet reeds lang wist en óók gevoelde!

- Truus! Vergeef me, hetgeen ik gisteren deed. Ik was mezelf niet meer meester. Maar ik weet en begrijp, dat het onzinnig van me is ook maar één oogenblik te denken, dat jij *ooit* voor mij kunt gevoelen, hetgeen ik reeds zoo lang voor jou gevoel. Ik vraag je dan ook niet anders, dan dat je mij mijn onbeschaamdheid niet te hoog wilt aanrekenen, en de dagen, die je hier nog bent, dezelfde voor mij wilt zijn, als je totnogtoe waart.

HEIN.

Driemaal las Truus, de wilde, nukkige Truus van Haven het kleine stukje papier over, toen drukte ze het, even en tersluiks, als schaamde ze zich nog voor zichzelf, aan de lippen.

Ze kwam pas aan de ontbijttafel, toen Hein al weg was.

‘Schandelijk laat hè, maar ik had nog zoo'n slaap en rustte zoo heerlijk uit!’ jokte ze tegen Hester. In haar onrustig hoofdje spookte een plan en ze wilde Hein liever alleen ontmoeten, bij het ten uitvoer brengen. Om twaalf uur was Hester altijd in de keuken bezig en dan, dan - Truus lachte in stilte.

Wat een onrustige ochtend bracht zij door! Nu eens scheen de tijd haar om te kruipen en even later dacht ze met schrik: al zóó laat! Nu kan hij over een uurtje al thuis zijn! Bijna benijdde zij Hester, die, in een gelukkige onwetendheid van de rusteloosheid van haar nichtje, kalm en bedaard als altijd haar gang ging.

Eindelijk - daar hoorde ze een bekende voetstap de stoep opkomen. Ze werd doodsbleek, en haar eerste aandrift was om weg te loopen. Maar neen, dat zou juist verkeerd zijn, en slechts uitstel van executie. In de keuken hoorde zij gedempt het gerinkel van schalen en borden, en het geluid klonk even helderder op, toen door Hein's binnentreden de kamerdeur geopend werd. Hij dacht het vertrek ledig te vinden, want ze waren niet gewend dat Truus zich zoo muisstil hield, als thans het geval was. Doch ineens stond ze voor hem, of liever, langzamerhand, want toen ze van haar stoel op wilde staan, kostte haar dit bijna moeite, en was het eerst, of haar beenen haar den dienst weigerden.

‘Hein!’ begon ze.

Als een schuldige, die zijn vonnis afwacht, stond hij met gebogen hoofd voor haar. Gelukkig keek hij haar niet aan, want dan was ze stellig nog meer in de war gebracht. Nu herstelde ze zich zoo goed mogelijk, en ging voort, op voor haar echter ongewoon zachten toon:

‘Ik heb je briefje ontvangen en gelezen... Ik ben volstrekt niet boos op je. Maar ik wou je toch maar liever teruggeven, wat jij mij gisteren hebt ontnomen!’

De woorden kwamen er zoo zacht uit, dat het de vraag was, of Hein ze wel goed had verstaan. Doch dat kwam er ook minder op aan. Want voor *hem* was het, of de hemel zich eensklaps opende, toen hij een paar armen om zijn hals voelde geslagen, en een paar frissche, reine meisjeslippen even zijn wang beroerden.

Waakte of droomde hij?

Hij stond alleen, midden in de kamer, - doch niet lang, - toen snelde hij, zoo vlug mogelijk, de gang door, en den tuin in. En toen hij nog juist een tip van een licht japonnetje om den hoek van het priëel zag verdwijnen, wist hij genoeg, en ook, waar hij moest zoeken.

En Hester maakte bij zichzelf de opmerking, dat het zeker weer begon te waaien, nu ze al tweemaal, achter elkaar, de tuindeur dicht had hooren vallen.

Truus keerde naar huis terug, gezond, blozend, opgewekt, - uiterlijk, maar ook innerlijk veranderd. De uiterlijke verandering

viel iedereen terstond op, - de innerlijke bemerkte men eerst langzamerhand, en het moederhart was het eerste, dat zich rekenschap gaf van de meerdere diepte en innigheid, die in het karakter van haar dochter waren binnengeslopen. In stilte zegende zij het verblijf in het stille dorp, bij die twee eenvoudige familieleden, zonder ook nog maar eenigszins te kunnen bevroeden, hoe vèr-strekkende gevolgen dat verblijf zou hebben.

En Truus, de anders zoo oprechte, eerlijke flapuit, droeg een geheim met zich rond, dat zich soms wel eens met onweerstaanbare kracht een uitweg naar buiten wilde banen, doch dat ze, hoè zwaar het haar bij tijden ook viel, toch nog voor moeder wist te verzwijgen. Ze had het Hein beloofd, en ze begreep zelf ook, dat het het beste was: de tijd ervoor was nog niet gekomen, men moest op een gelegenheid wachten, wilde het verzoek in goede aarde vallen.

En toen een half jaar later Notaris Donkers zijn praktijk neerlegde, en Hein als zijn opvolger benoemd werd, verheugde de familie ten Haven er zich hartelijk over, maar toch verwonderde Mama zich dat Truus er zóó vreeselijk blij om scheen te zijn, dat ze er om schreide. En haar verbazing was dan ook niet vrij van een zeker angstig voorgevoel, dat hier wel eens meer achter kon schuilen dan alleen vergedreven belangstelling.

En dat voorgevoel bleek haar niet bedrogen te hebben. Toen ze 's avonds nog even bij Truus op de slaapkamer kwam, viel deze haar om den hals, en bekende met gloeiende wangen, en snikkend van opgewondenheid, dat Hein haar gevraagd had zijn vrouwtje te worden, en dat ze hèm hebben wou, hèm alleen, en nòòit een ander zou nemen. En och, Mama wilde er zeker eerst wel eens met Papa over spreken, en een goed woordje voor haar doen? Hein zou nu wel gauw zelf eens overkomen, doch hij moest toch eerst weten, of zijn bezoek welkom was!

En Ma beloofde, met tranen in de oogen, aan haar smeekbede te zullen voldoen. Wat had ze haar kind ook ooit kunnen weigeren? Doch het was niet meer noodig, want toen ze beneden in de huiskamer kwam, waar haar echtgenoot alleen zat, haalde deze, met ernstig gezicht, een geopenden brief uit zijn portefeuille, dien hij zijn vrouw toereikte.

Hein was geen lafaard, die zijn meisje alleen de kastanjes uit het vuur liet halen.

Het gevolg was, dat Pa en Ma thans eens een reisje naar den Achterhoek gingen maken. Truus, de degelijke dochter, die zich in den laatsten tijd als Moeders rechterhand had geweerd, kon best het huishouden eens een paar dagen waarnemen. En toen ze van hun uitstapje thuis terug kwamen, was het eerste, wat de met brandend ongeduld op het perron wachtende Truus zag, Mama's lachend gezicht. Doch vlak daarnaast een ernstig, vriendelijk gelaat, haar zoo goed bekend - en een heftige ontroering deed haar het bloed naar de wangen stijgen.

Dàt was nog eens een verrassing!

Echter nog niet zoo groot, als die van de vrienden en bekenden van de familie ten Haven, die een verlovingskaart ontvingen, en Truus, in den vollen glans van haar blij, jong geluk met Hein gearmd zagen loopen.

Velen vonden het zonde: zoo'n frisch, jong meisje, met zoo'n veel ouderen man, en dan nog wel een, die een weinig kreupel liep! Doch Truus lachte er om. Wat gaf zij om het oppervlakkig oordeel van die *men*, die alleen volgens de buitenzijde oordeelde, en van de waardevolle kern niets afwist? Zij beiden hadden elkaar gevonden, en wisten, dat ze elkaar gelukkig zouden maken - en dat was het voornaamste.

En toen Hein na een paar dagen weer afscheid moest nemen, wisten beide dat het slechts voor korten tijd was. En mochten de maanden, die hem nog van hun huwelijk scheidden, hem soms nog wat lang vallen, dan bezag hij het portret, dat

op zijn schrijftafel stond, maar eens goed. Een vroolijke Japansche, in kleurige kimono, op hooge muiltjes, die echter met een blozend, echt Hollandsch gezichtje hem van achter den waaier scheen toe te knikken. Meermalen nam hij het in de hand, om zijn lippen te drukken op de fotografie, en zacht in zichzelf te zeggen: 'Wie had ooit gedacht, dat er voor mij nog zóóveel geluk weggelegd zou zijn!'

Alkmaar.

19 April 1916.
29ste Jaargang.
N°. 42.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Van honden en katten.

Zeker humorist, de naam is ons ontschoten, heeft eens hef wezen en karakter van den hond vergeleken bij dat van een man, terwijl hij vele punten van overeenkomst tusschen vrouw en kat heeft meenen te ontdekken.

Het onstuimige, bruuske van den hond, die de kamer binnenstormt, kleederen en tapijten uit de plooi brengt, luide blaft, den last, dien hem wordt gegeven, onmiddellijk volvoert, zonder zich te bekommeren om zijne omgeving, doet werkelijk eenigszins denken aan den jongeling van impulsief karakter, die nog de wereld en hare convenances moet leeren kennen.

De kat daarentegen is een heel ander wezen, meer in de vormen om het zoo maar eens te noemen, gelijk menig jong meisje reeds wereldwijs.

Bedaard en zonder rumoerig éclat maakt zij haar entrée de salon, besnuffelt heel stilletjes de bezoekers, geeft kopjes en verwijdert zich.

Haar pootjes zijn van fluweel, maar zij kan er duchtig mee krabben, daarmede overeenkomst toonende met menige schoone uit onschoone buurt.

Ja, zij kan poeslief zijn, wanneer het in haar kraam te pas komt, om - wanneer het niet meer noodig is - iemand stijf te negeeren. Tout comme chez nous, menschen.

Haar aanhoudende zorg voor het toilet is... vrouwelijk.

Zij houdt van zachtheid - haat ruwheid - een der kenmerken van den man.

Zij eet netjes, terwijl de hond morst, gelijk sommige mannen.

Hare liefkoozingen zijn zacht en innig, onhoorbaar vlijt zij zich aan uw zijde of wipt op uw schoot, door een vriendelijk geknor, spinnen genaamd, haar welbehagen uitdrukkende.

Zij is - ook al weer echt vrouwelijk - nieuwsgierig in hooge mate, merkt op wat er in huis gebeurt, is au fait van alles.

De minste verandering in de plaatsing van voorwerpen in huis trekt haar aandacht, zij stelt levendig belang in alles wat de huishouding betreft.

Sprekende over de kat, zegt men zij, over den hond, hij.

Over de vergelijking valt dus - al moge zij niet in alle deelen opgaan - wel iets te zeggen.

Vele menschen schaffen zich een hond aan, alvorens ernstig overwogen te hebben of zij daarvoor wel de geschikte persoon zijn en of de omgeving en het perceel, dat zij bewonen, zich daartoe leent.

Bovenwoningen b.v. prêteeren zich al heel slecht voor groote honden, die veel beweging noodig hebben en bij gebrek aan tuin dikwijls in den weg liggen of loopen. Dan is een huis, in de onmiddellijke nabijheid van de tram gelegen, zeer ongeschikt voor honden, evenals het bewonen van een druk stadsgedeelte, waar de dieren steeds aan riem of ketting gekluisterd de buitenlucht in moeten, wil men niet riskeeren dat zij ongelukkig worden. Het is niet alleen voldoende het dier op zijn tijd eten en drinken te geven, er is meer dan dat noodig, wil men geen dierenbeul zijn.

Een hond moet er elken dag minstens twee à driemaal uit, niet alleen, waar hij kans loopt geïnfecteerd te raken of blootgesteld is aan accidenten, doch onder geleide van meester of meesteres, of vertrouwde huisgenoote.

Wij hebben hondenbezitters mopperend met het dier zien uitgaan, zich nauwelijks den tijd gunnende om af te wachten tot het aan zijne behoeften had voldaan.

De constipatie, waaraan zoovele dieren lijden, vindt gewoonlijk, zoo niet in ongeschikt voedsel, haar oorzaak in het gemis van de noodige beweging in de buitenlucht.

De noodige beweging, niet in een tuintje, maar geheel buitenshuis, waar de hond rennen kan naar believen. Driemaal daags een half uur flinke beweging is noodzakelijk, wil men het dier niet in slechte conditie brengen.

Ook is het uit een hygiënisch oogpunt beschouwd voor den conscientieuzen hondenbezitter nog zoo kwaad niet genoodzaakt te zijn dagelijks eenigen tijd buiten in beweging te zijn, hetzij per pedes, hetzij per fiets.

Waar het druk is, houde men het dier steeds aan koord of lederen band vast, doch late hem, waar geen gevaar meer ducht, vrijelijk rondloopen.

Niet iedereen behoort tot de dierenvrienden, en daarom zorge men er steeds voor dat bij bezoek de hond zich niet in corridor of salon bevindt, ten einde vreemden te vrijwaren tegen te luidruchtige betoogingen van het dier, waardoor hunne kleeding gevaar zou loopen verkreukeld of besmeurd te worden.

Dierenliefde kan somtijds ontaarden in kwelling; zoo weten wij van eene oude dame, die, uit vrees van hare kat te zullen verliezen, deze steeds opgesloten houdt.

Hunkerend naar frissche lucht en afleiding zit het arme dier dan voor het dichte raam naar buiten te koekeloeren.

Dergelijke dierenvriendinnen(?) ontvangen haar verdiende loon, indien de van zijn vrijheid beroofde viervoeter erin slaagt te ontkomen.

Men geve het dier toch zooveel mogelijk vrijheid van beweging en late het nimmer verstoken zijn van de buitenlucht.

Evenals honden stellen ook katten een levendig belang in hetgeen er op straat voorvalt. Ten einde te beletten dat de laatsten door gewetenlooze individuen gestolen worden, plaatse men aan de straatzijde horren.

In tuin of op platform late men de kat haar gang gaan, de beschadiging van planten en bloemen is meestal niet zoo erg als men zich dit voorstelt en geschiedt gewoonlijk door indringers.

Men wake er voor dat het dier overdag bij droog weer van zijn bakje, dat dan buiten kan gezet worden, gebruik blijve maken, daar het anders het zand uit de bloemperken zou bederven.

Gelijk onder de menschen vindt men ook onder de honden en katten verstandige en domme, phlegmatieke en nerveuze, melancholici en opgewekte dieren, egoïsten en altruïsten.

Ik heb een hond gehad, die met geen stok van zijn etensbak was weg te slaan, en, ofschoon verzadigd, de restanten oppeuzelde, wanneer de muschjes er beslag op wilden leggen.

Hare dochter daarentegen, mijne tegenwoordige hond, laat oogenblikkelijk het heerlijkste eten staan, wanneer zij geroepen wordt en gunt de gevederde vrienden de overgeblevene kruimpkens.

Er wordt wel eens beweerd dat sommige menschen als hond en kat met elkander leven, waarmede dan bedoeld is een onharmonieus samenzijn.

Dit gezegde berust echter op eene groote dwaling. Hond en kat uit een huisgezin verdragen zich als regel uitstekend, ja zijn zelfs groote vrienden van elkander.

Dagelijks ben ik hier getuige van en zag het ook herhaaldelijk elders.

Bestaat humor bij dieren? Wij aarzelen niet deze vraag bevestigend te beantwoorden.

Wanneer menschelijke eigenschappen als liefde, haat, medelijden, jaloerschheid, enz. bij hen aanwezig zijn, wat vaststaat, is er zeer zeker ook plaats voor andere, w.o. zin voor humor.

Trouwens men lette slechts op het spel tusschen hond en kat, wanneer zij gelijk kleine kinderen krijgertje spelen en op hunne bewegingen, wanneer wij, menschen, met hen stoeien.

Hondentrouw is bekend, doch eene zuster van trouw, gehechtheid, bestaat bij katten.

Het voortdurend vertoeven van deze in de vertrekken, waar meester of meesteres zich bevindt, wijst op genegenheid.

Er zijn zelfs katten, die hun meester, wanneer deze in den tuin of op 't veld gaat arbeiden, vergezellen. Wij weten van een kat, die zijn heer dagelijks naar de mailboot bracht wanneer deze in zijne woonplaats voor anker lag.

Eenige jaren geleden, wellicht herinneren de lezers het zich nog, werd bij een nachtelijke brand, te Amsterdam, de bewoner daarop attent gemaakt door zijn kat, die op bed sprong en hem over zijn gezicht streek.

Een dresseur vertelde mij zijn Angorakater, dien hij verkocht had, terug te hebben genomen, omdat het dier niet wennen kon en ging kwijnen. Bij hem teruggekeerd, was hij weldra weer de oude.

Een ander frappant geval is het volgende.

Een mijner kennissen, voor eenigen tijd afwezig zijnde, verzocht zijn broeder dagelijks naar zijn kat te komen zien, aan welk verzoek door dezen voldaan werd.

Poes nam echter weinig of geen notitie van den belangstellenden bezoeker en kwam nooit naar beneden.

Toen echter zijn meester weer tehuis kwam, herkende zij diens stem, vloog de trappen af en sloeg haar pooten om zijne beenen, van vreugde miauwende en spinnende.

Uit het een en ander blijkt o.i. duidelijk, dat ook katten, al missen zij het initiatief om hun meester te verdedigen, gelijk de hond (en ook niet alle), zij toch wel degelijk genegenheid voor hen koesteren.

Het dollen en ravotten met een hond moge voor dierenvrienden en kinderen al eene aangename verpoozing zijn, met een kat is dit niet steeds het geval.

Deze is niet altijd in eene stemming om te spelen, en gewoonlijk niet verzot op handtastelijkheden, of zij moet zelve hiertoe aanleiding geven, en dan wenscht zij eene uiterst zachte behandeling. In het tegenovergestelde geval komen al heel gauw de nageltjes voor den dag en wordt ook wel eens van de tandjes gebruik gemaakt. Al is het wellicht niet kwaad bedoeld, toch doet het pijn.

Een kat moet als een bakerkindje, als een stuk porcelein behandeld worden, want door eene ruwe bejegening verliest men hare sympathie en wordt zij schuw.

De hond likt zijn meester na een voelbare réprimande, de kat echter zet het hem wel eens betaald, en liefst op een oogenblik, dat hij er het minst op bedacht is.

Terwijl slechts bij enkele typen van den hond diens wilde afkomst te voorschijn treedt, b.v. door het doodbijten van schapen, het aanvallen van menschen, enz., blijft de kat ten allen tijde een getemd roofdier.

Bij het kattengeslacht onderscheiden wij

de poes, de kater en de gesneden kater. Bij de eerste categorie is de drawback de zich telkens herhalende vermeerdering van familie, waarbij door vele bezitters de afschuwelijke gewoonte gevolgd wordt de jonge poesjes te verdrinken. Wat de katers betreft, loopen deze dikwijls weg, en zijn, om hier niet te noemen redenen, geen gewenschte huisdieren. Blijft over de gesneden of gecastreerde kater. Indien de kleine operatie op jeugdigen leeftijd geschiedt door een bekwamen castreur, weet het dier er niets van en is het aangewezen huisdier. Hij is zindelijk, loopt niet uit en toont een groote gehechtheid aan zijn meester. Men drage er echter zorg voor dat het dier voor het vallen van den avond in huis is, ten einde nachtelijke vechtpartijen met confraters te vermijden. Toont mijnheer Oost-Indische doofheid, dan lokke men hem door met een papieren zakje te frommelen of een geliefkoosd hapje voor te houden; ook werkt het geknars van de deur van provisiekast of andere bewaarplaats van levensmiddelen uitstekend en komt hij snel aangetippeld.

Bij sommigen bestaat de meening dat in tegenstelling van den hond de kat zich aan de woning en niet aan den bewoner zou hechten. Uit eigen ondervinding kunnen wij dit gedecideerd tegenspreken, daar ons gebleken is, dat het dier, zoodra het bemerkt, dat bij verhuizing ook de huisgenooten zijn overgegaan, zich na eene korte oriënteering spoedig tehuis gevoelt in zijn nieuw home en er niet aan denkt om zijne vroegere woning weer op te zoeken.

Ook onder de dieren zijn aristocraten en plebejers.

Zoo zijn er honden, die zich niet encanailleeren met collega's van de straat en de gewoonte hebben den slecht gekleeden mensch aan te blaffen, terwijl in tegenstelling hiervan vele honden, die in volkswijken wonen, gebeten zijn op den als heer gekleeden voorbijganger.

De honden van inferieur soort zijn echter in het oosten te vinden, zij leven van afval, vertoonen zich meestal troepsgewijze en doen dan, gelijk in Turksche steden, dienst als ongesalarieerd beambte bij de stadsreiniging.

Een van de ergste dingen, die een hond kan overkomen, is de ziekte, bekend onder den naam van scabies of schurft.

Gelijk in de middeleeuwen de pestlijders geschuwd waren, zoo wordt nog heden ten dage de schurftige hond maar al te dikwijls door zijn meester, dien hij trouw jaren gediend heeft, onmeedoogenloos verstooten.

Dakloos, de ellende ten prooi, zwerft hij dan rond, klampt op straat de menschen aan, die hij voor dierenvrienden aanziet, doch zelden gelukt het hem een nieuw pieds à terre te vinden.

Een ongelukkig leven, dat eindigt in het dierenasyl, waar aan zijn aardsch bestaan een einde wordt gemaakt.

Geen lief zonder leed, geen lusten zonder lasten!

Richt de hond, gewoonlijk alleen in het eerste jaar, schade aan door kleedjes, boeken en andere voorwerpen, die onder zijn bereik komen, te molesteeren, bij de kat (althans bij vele) staat men aanhoudend bloot aan minder aangename verrassingen ten opzichte van bekleedsel van stoelen, sofa's, gutta percha artikelen, parasols, enz., enz.

Terecht wordt deze beschadiging kattekwaad geheeten en is de aanleiding hiertoe te beschouwen als een mengsel van nieuwsgierigheid, baldadigheid en behoefte om de nageltjes te scherpen.

Edoch, zijn wij zonder gebreken?

De uitstekende diensten, die zij bewijst door de verdelging van muizen, hare groote gezelligheid, en hare bizondere gevoeligheid voor door ons nauwelijks waarneembare vreemde geluiden, die nog scherper is dan bij menigen hond, moet niet onderschat worden. Voor hen, die haar bij zich in het slaapvertrek hebben, is

zij te beschouwen als een wezen, dat bij het minste onraad hiervan dadelijk doet blijken.

Alleen waarschuwt zij niet door gekef of geblaf gelijk de hond, daar zij gewoonlijk de gave mist hare ontdekkingen kenbaar te maken anders dan door met een gezwinde beweging zich te richten naar de plaats vanwaar het geluid komt.

Menschen, die eenzaam leven, doen verstandig met niet alleen een kat, doch ook een of meer honden in huis te hebben.

Betere en meer betrouwbare bewakers dan menigen dienaar van welken Hermandad ook!

Het ijzeren geduld van de kat, die uren voor een muizengat de wacht houdt, hare moed en vastberadenheid, die zij toont bij het verwijderd houden van vreemde collega's, zijn bewonderenswaardig.

Het gemis aan rancune, de aanhankelijkheid en trouw van den hond niet minder.

De bewering van sommigen, dat, in tegenstelling met den mensch, de dieren niet meer eten en drinken, dan ze strikt noodig hebben,

is onjuist. Meermalen heb ik honden en katten onpasselijk zien worden, doordat zij des Guten zuviel genoten hadden.

In hunne gedragingen doen zij dikwijls aan menschen denken. Zoo heb ik een hond gekend, die geregeld een andere afhaalde om mee te gaan wandelen. Anderen weer geven er de voorkeur aan steeds alleen uit te gaan, hetzij overdag, hetzij 's nachts.

Galante avonturen zijn hen dan meestal niet vreemd en zelfs op gevorderden leeftijd ziet men nog onvermoeid grijsharige asthmatische reutjes achter the fair sexe aantippelen.

Ook al weer tout comme chez nous, aanschouwt onze vieux marcheurs!

Behalve zindelijkheid, geduld en vele andere gewenschte eigenschappen, kunnen wij nog van de katten (behalve de keeren, dat zij, zooals gezegd Oost-Indisch doof zijn) beleefdheid leeren.

Zoo laat mijn katertje, wanneer hij aan de tuindeur gemiauwd heeft, bij het openen van deze steeds een langgerekt, eenigszins vragend, ‘roeh’ hooren, wat vermoedelijk zooveel zeggen wil als: ‘hier ben ik al, dank u’, ‘present’. Dezelfde uitroep gebruikt hij, wanneer hij geroepen wordt.

In scherp contrast met den hond, die zijn meester naar de oogen kijkt, is het onafhankelijkheidsgevoel van de kat, die precies doet wat zij wil en zich nooit laat commandeeren. Zij heeft vreemde gewoonten, zooals het gelijk een dolleman door huis rennen, wat volgens sommigen verband zou houden met naderend stormweer, het zich eclipseeren, meest tegen de nacht, zoodat men moeite heeft om haar te vinden, het op hooge kasten gaan zitten, enz, terwijl het wezen van den hond zich meer aangepast heeft aan dat van den mensch en ons begrijpelijker voorkomt.

Welopgevoede honden (en de meesten zijn zulks) komen niet aan het eten, dat niet voor hen bestemd is, althans doen geen inbraakpogingen om het meester te worden.

De kat echter - van uitzonderingen vernamen wij slechts zelden - is een geboren dief, althans wat de artikelen visch en vleesch betreft en verzint werkelijk ingenieus uitgedachte combinaties om haar lievelingsgerechten te bemachtigen. Men plaatse deze artikelen dus buiten haar bereik.

Thans iets over de voeding der beide diersoorten.

Behalve vleesch, visch en melk kan een kat onthaald worden op alle spijzen, die met melk toebereid zijn, zooals havermout, maïzena en griesmeelpudding, verder op stukjes gestoofde asperges, stukjes komkommer, roggebrood, beschuit al dan niet in thee gesopt. Gelijk voor de hond, dient er steeds water voor haar aanwezig te zijn, doch bij verzuim hiervan is zij slim genoeg bij fonteintje of gootsteen de druppeltjes op te vangen.

De voeding van den hond bestaat behalve uit wit en zwart brood uit het middagmaal van den mensch, vleesch, groenten en aardappelen.

Vele honden hebben iets tegen rijst, doch men kan hun dit, zijnde van niet geringe voedingswaarde, door het andere eten toedienen met een weinig jus of soep vermengd, doch niet te vet.

Mijne persoonlijke meening is dat hondenbrood niet voor alle honden geschikt is, 't allerminst in ongeweekte toestand voor hondjes als griffons, King Charles en dergelijke, die er de tandjes op stuk bijten, zooals ik meermalen zag.

‘Uit den pot’ mee te laten eten gelijkt mij 't meest geschikt voor elken hond.

Bij ziekte of verwonding late men zoo spoedig mogelijk den dierenarts komen en ga zelf niet knoeien of kwakzalveren.

Bij uitslag beginne men met een sober dieet toe te passen, d.w.z. beperke het vetgehalte tot een minimum. Bekend is sedert eenige jaren de sprekende hond, die

duidelijk het woord Hunger laat hooren, wanneer hij daaraan behoefte heeft, en zal men wellicht wel eens in spectacle-varié of circus honden en katten kunsten hebben zien maken.

Onnoodig te zeggen, dat wij dressuur van dien aard als uit den booze veroordeelen.

Steller dezes woonde jaren geleden in circus Schumann eens eene voorstelling bij, waar een hond verschillende letters of cijfers (dit ben ik vergeten) op commando van den dresseur moest uitzoeken.

Het was het dier aan te zien, dat het hem veel hoofdbrekens kostte en 't zal velen toeschouwers eene verademing geweest zijn, toen 't arme dier zijne Schuldigkeit volbracht had.

Vele menschen gevoelen vrees voor honden en katten, ja sommigen beweren zelfs de aanwezigheid van een kat binnenshuis te kunnen gevoelen, en halen er dan gewoonlijk het woord electriciteit bij.

Wij zijn op dit punt een weinig sceptisch en schrijven deze angst en antipathie toe aan onbekendheid met en verkeerde begrippen omtrent de dieren.

Honden en katten, die vriendelijk bejegend worden en voor wie men geen angst toont, houden bij nadere kennismaking van lieverlede op met grommen of blazen.

Dat hond of kat de goede menschen van de slechten zouden kunnen onderscheiden, noemen wij een puur verzinsel.

Het dier wordt door den reuk gewaar of men er tehuis al of niet rasgenooten op na houdt en daarom besnuffelt het zoo iemand meer dan een ander, en begrijpt, voor zoover het dit begrijpen kan, dat dergelijke menschen niet hunne vijanden kunnen zijn.

Een ding hebben honden en katten gemeen, n.l. eene groote behoefte aan slaap, die aanvult het gemis aan initiatief om zich met iets bezig te houden.

De kat is in dit opzicht echter den hond weit überlegen, daar ze den tijd, dien ze wakende doorbrengt, besteedt tot het doen van onderzoekingen, huis en hof betreffende, of op jacht is naar muizen en vogels.

Wanneer de dieren onrustig rondloopen, hun meester likken, zich tegen hem aanvlijen, met hunne gevoelvolle oogen hem vragend aanzien, wenschen zij iets.

't Is dan aan hun verzorger om uit te vinden of wel dorst of honger, dan wel de behoefte om zich te mogen verwijderen daarvan de oorzaak kan zijn.

Schaamtegevoel is bij hen in hooge mate aanwezig en als kamerzindelijke dieren gevoelen zij zich te welopgevoed om aanstoot te geven.

Men sluite derhalve bij langdurige afwezigheid de hond niet op en verversche eenige malen per week het kattebakje met zuiver droog wit zand en zette dit steeds onder bereik van het dier.

Nog rest ons deze vraag: kunnen deze huisdieren de nadering van hun meester reeds op eenigen afstand van de woning bemerken?

Van verschillende zijden mocht ik hierop een bevestigend antwoord ontvangen. Er waren gevallen, dat hond of kat ongeveer 5 à 10 minuten voor de komst huns meesters de kamer verlieten en naar de voordeur gingen.

Het zou wel interessant zijn hieromtrent eens proeven te nemen.

Naar mijne bescheiden meening staat deze handeling meer in verband met eene gewoonte van den meester om op zekeren tijd tehuis te komen, dan wel met eene telepatische gemeenschap.

Zoodra naar gedachte van het dier, dat wel eenige notie van tijd heeft, het uur is aangebroken, dat zijn meester moet komen, gaat het scherp luisteren en verneemt dan van verre reeds diens stap of stem.

Veel blijft er nog over om op te merken betreffende het gemoedsleven van beide diersoorten, bij wie gewaarwordingen in de plaats treden voor een geregelden gedachtengang, doch wier hoofdgedachte is die aan hun meester of meesteres, de persoon, van wier meerdere of mindere welwillendheid het grootendeels afhangt of hun kortstondig bestaan gelukkig of treurig is.

Dat wij dan ook alles doen mogen om het hun aangenaam te maken! Hunne toegenegenheid is onze belooning.

F.A. EBBINGE WUBBEN.

Aan 't strand.
(Meditatie)

Vredig en kalm golft de zee, vertrouwelijk streelend belekt 't machtig element de vlakke oevers.

Geen onheil verraadt die rust.

Welkom is een koelende luchtzee, behaaglijk voelt zich de menigte waar zij 't spel der golving gadeslaat.

Gedoken in hun badstoel zitten ouderen mijmerend of pratend over 't ‘voorheen’ en ‘thans’; jonge meisjes in wit gewaad, wit beschoend, zonnen zich in 't warme zand - een gebruinde tint maakt interessant - schalksch lachend, keuvelend, schertsend over 't ‘als,’ ‘wanneer’ en ‘dan’, luchtkasteelen bouwend, beelden en gedaanten vormend uit wolkgevaarten die wegsmelten in 't onmeetbaar luchtruim; anderen weer wiegen zich in een dolce far niente; ginds kinderscharen, dartelend en spartelend, zee in zee uit, alsof die groote plas voor hen geschapen was.

't Al schijnt een beeld van zorgeloos zijn, van welbehagen, levenslust.

En onwillekeurig richten de blikken zich, naar de horizon, naar dien gezichtseinder die 't zichtbare scheidt van het onzichtbare.

Maar daar ver en verder, Ocean du Ungeheuer! wat bergt ge in uw schoot? Niet genoeg is 't dat ge kunt razen en bulderen, verpletteren en vernietigen, maar menscheneerzucht, menschenwraak, haat en onmin maken u tot bondgenoot om te vernielen en te dooden. Niet beschermt ge den argeloozen, onschuldigen visscher tegen den ontploffenden

mijn, dulden doet ge een heimelijk aangeslopen, moordend schot, dat duizenden levens doet eindigen, dat schatten en vindingen, door 't menschelijk vernuft uitgedacht, in uw peillooze diepten doet vergaan. Ge ontsluit uwe golven voor hoopvolle levens, vertwijfelende moeders, onschuldige kinderen, voor geloof en hoop en liefde en ze sluiten zich weer aaneen als ware niets geschied en verspreiden zich verder en verder en rimpelen zich weer uit aan de vlakke oevers, toegelacht door de spelende jeugd.

Is niet dat strand een beeld van 't leven?

Vóór ons die zee, aanlokkend en uitdagend, misleidend en toch weer benoodigd, want:

> Alles ist aus dem Wasser entsprungen!
> Alles wird durch das Wasser erhalten!
> Ocean, gönn' uns dein ewiges Walten!
> Wenn du nicht Wolken sendetest,
> Nicht reiche Bäche spendetest,
> Hin und her nicht Flüsse wendetest,
> Die Ströme nicht vollendetest,
> Was wären Gebirge, was Ebnen und Welt?
> Du bist's der das frischeste Leben erhält.
>
> (*Faust*, *2e deel*).

Maar verder dan tot aan de grens kunnen we niet zien. Te ontraadselen zijn de geheimenissen niet, die verborgen liggen in die wereldzee. Onzeker is die nevelwereld. Mijnen komen aandrijven die vernietigen uw streven, uw zinnen, uw verlangen, uw hopen; ijverzucht en wraak, nijd en haat belagen u en schieten onzichtbaar hunne verderfelijke projectielen op u af en waar ge u zeker waandet op de kruisers der levenszee voert een maalstroom u in den afgrond en om u heen zullen er zijn die juichen en lachen tot ook een golfstroom ze verplettert tegen onzichtbare klippen. En ge vraagt u af:

> Was kann die Welt mir wohl gewähren?

daar waarschuwen de golven:

> Entbehren solist du! solist entbehren!
> Das ist der ewige Gesang,
> Der jedem an die Ohren klingt,
> Den unser ganzes Leben lang
> Uns heiser jede Stunde singt.
>
> (*Faust*, *1e deel*),

Zullen we nu overpeinzen als Hamlet of het beter is de slagen en de peilen van 't dreigend noodlot te ondergaan, dan wel de wapenen op te nemen tegen een zee van onheilen en door tegenstand ze te doen eindigen? 't Zou een hindernis op den levensweg kunnen worden. De zee kent geen rust. 't Heden aan het effen strand biedt geen zekerheid voor morgen. Wereldsch goed is eb en vloed. Zullen we dan hopeloos blijven toezien? Lijdelijk afwachten dat de wassende vloed de oevers in bezit neemt en alles verzwelgt?

Neen, er is hoop:

Und es ist möglich! - Flutend wie sie sei,
An jedem Hügel schmiegt sie sich vorbei.
Sie mag sich noch so übermütig regen,
Geringe Höhe ragt ihr stolz entgegen.
Geringe Tiefe zieht sie mächtig an.
Da faszt ich schnell im Geiste Plan auf Plan:
Erlange dir das köstliche Genieszen,
Das herrische Meer vom Ufer auszuschliessen
Der feuchten Breite Grenzen zu verengen
Und weit hinein sie in sich selbst zu drängen.
Von Schritt zu Schritt wuszt' ich mir's zu erörtern.
Das ist mein Wunsch, den wage zu befördern!

(Faust, 2^{e} deel).

Niet den enkelen is 't gegeven den onheilspellenden stroom te begrenzen en te leiden. Aan de gemeenschap is de opgaaf gesteld de dammen te leggen tegen vernietiging en verraad, haar zij de macht gegeven den indringer te ontwapenen, te waken dat de eerzuchtige heerscher, die meent over 't wel en wee der volken te kunnen beschikken, het zwaard in de weegschaal werpt.

De gemeenschap als leidster der menschheid moet de paden op onzen levensweg vereffenen. Wanneer de vloed moge dreigen:

..... gewaltsam einzuschieszen,
Gemeindrang eilt, die Lücke zu verschlieszen.
Ja! diesem Sinne bin ich ganz ergeben,
Das ist der Weisheit letzte Schlusz:
Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben,
Der täglich sie erobern musz.
Und so verbringt, umrungen von Gefahr,
Hier Kindheit, Mann und Greis sein tüchtig Jahr.
Solch ein Gewimmel möcht ich sehn,
Auf freiem Grund mit freiem Volke stehn.
Zum Augenblicke dürft' ich sagen:
Verweile doch, du bist so schön!
Es kann die Spur von meinen Erdetagen
Nicht in Aeonen untergehn!

(*Faust 2e deel.*)

Zullen dan de grenzen van een land bepalen de afstand der volken? Neen, de aaneensluiting der gemeenschap moet de beperkingen opheffen om mede te werken tot één doel: de verheffing der menschheid - een vrij volk op vrijen bodem -. Bolwerken, die den vooruitgang stuiten, moeten gesloopt, dammen en dijken bevestigd worden waar ondergang en vernietiging dreigt. 't Ruwe geweld moet beheerscht, 't gemeenschapsgevoel aangekweekt worden.

Veilig kunnen we ons dan neervlijen aan 't strand, opzien naar den gezichtseinder met de zekerheid, dat vereende krachten ons waarborgen te kunnen keeren wat onheil

aanbrengt. Bedwongen is het machtig element en we slaan het spel der golving gade, de jeugd staart haar lachend aan en we hooren daar lispelen:

Eendracht! Vrede! Welbehagen!

P. BEL.

Trouw in het kleine.

In alle hoekjes vegen,
Waar ze ook zijn,
- Zei een eenvoudig meisje, -
Is: ‘trouw in 't klein’.

Goed doen aan alle menschen,
Ten allen tijd,
Op allerhande wijzen,
Wáár gij ook zijt.

Nooit denken, dat het kleine
Geen waarde heeft,
't Is juist het schijnbaar kleine,
Waardoor men leeft.

In alle hoekjes vegen,
Zooveel men kan;
En vele menschen helpen -
Dóén wij het dan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Ieder uur.

Ieder mijner kind'ren is
Mij van God gegeven,
Maar, daar gij mijn kleintje mij
Zijt gespaard gebleven,
Nadat bijna uitgebluscht
Was de levensvonke,
Zeg ik, dat gij tweemaal mij
Zijt van God geschonken.

Ach, al vindt gij zelf misschien
Dit gevoel heel teeder,
Meer naar waarheid zou het zijn,
Als gij zegt: steeds weder
Van mijn kinderen allen, is
Mij van God gegeven,
Tweemaal niet, maar ieder uur,
Hun zoo dierbaar leven.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij gevolgd.

De Gezondheidsprofeet.

Op eigenaardige wijze had Mr. John kennis gemaakt met den vreemdeling die zijn gast was.

Met de tram huiswaarts keerende, was hij er getuige van hoe de vreemdeling een mede-passagier, die een zenuwtoeval kreeg en bewusteloos van de bank was gevallen, meteen van buitengewoon veel handigheid en gezond verstand getuigende behandeling weer bijgebracht en naar het ziekenhuis had doen vervoeren.

Na afloop daarvan nam Mr. John den vreemdeling, die er bleek en vermoeid uitzag, mee naar zijn Club om hem met behulp van een glas port weer wat op verhaal te brengen. Toen zij binnentraden, zei John, zich tot zijn gast wendende;

'Hoe moet ik U noemen?'

De vreemdeling aarzelde. 'Sterk!' zei hij tenslotte.

'Dr. Sterk?'

'Wel ja, dr. Sterk, zooals U wilt.'

'Waar vandaan?'

'Van elke plaats, Amsterdam, Brussel, Parijs, Berlijn, Londen, New York. Ik ben overal geweest; ik ben een man zonder vaderland en een man zonder beroep.' Hij sprak op bitteren, zenuwachtigen toon.

'Zonder beroep? Maar U zei Dokter!'

'Een titel is geen beroep,' antwoordde hij kort.

'Hebt U zooveel gereisd, Dokter? vroeg John.'

'Ja, ik heb het leven in vele plaatsen gezien.... en den dood.'

'En de betrekking nagegaan, waarin die twee tot elkaar staan, veronderstel ik?'

'O ja, ik heb mijn licht opgestoken in de Groote Duisternis, in de dwaze hoop iets te ontdekken,' zei de andere cynisch.

'In ieder opzicht ben ik geïnteresseerd bij die dingen,' sprak Mr. John. 'Ze hebben hier een Publieke Gezondheidscommissie georganiseerd en mij tot President ervan benoemd. Meer om mijn geld dan om mijn geschiktheid,' voegde hij er op komischen toon aan toe.

'Geld speelt er een even groote rol in,' zei de ander. 'Geef mij millioenen en ik zal elke stad van haar ergste plaag, tuberculose, bevrijden!'

'Dan wenschte ik in 's hemelsnaam dat U die millioenen bezat, om hier in W. te besteden, want wij zijn hier in een zeer slechte conditie. We hebben hier een nieuw lid voor de gezondheids-enquête aangesteld, en zagen de uitkomst van zijn onderzoek met spanning tegemoet, maar 't zag er slecht mee uit. Het sterftecijfer voor tuberculose is ongeveer 25% gestegen, en het aantal gevallen bijna met 50% sinds hij zitting nam.'

'Is dat waar?' zei de vreemdeling, voor

het eerst levendig belangstellende. ‘Dat is een goed teeken.’

Mr. John keek hem verbaasd aan. ‘Meent U dat? Dan zult U ongetwijfeld ook verheugd zijn te vernemen, dat andere ziekten bijna in dezelfde mate zijn toegenomen: mazelen, roodvonk, enzoovoort.

‘Mooi zoo,’ zei Dr. Sterk.

‘En tenslotte is ons algemeen sterftecijfer ook veel hooger geworden. Wij zijn daarom van plan een motie in te dienen.’

‘Heel juist, dat moet U zeker doen, maar een motie van vertrouwen in Uw enquête-lid.’

‘Hoe komt U aan zoo'n dwaas voorstel?’

‘Laat mij Uw vraag door een andere vraag beantwoorden. Wanneer ziekte in Uw huisgezin optreedt, wenscht U dan dat Uw dokter die verzwijgt of aangeeft?’

‘U gelooft dat onze stad haar ziekten verzwijgt, en dat Dr. M., ons nieuw enquête-lid, slechts een toestand bekend maakt, die altijd bestaan heeft?’ vroeg hij.

‘Hebt U mij dat niet juist verteld? U zei dat het sterftecijfer met 25% vermeerderd is sinds hij aangesteld werd. U vergist U. Tuberculose neemt niet zulke plotselinge sprongen; het is geen epidemische ziekte, die met groote golven toe- en afneemt. Het is een locale ziekte, een gelijkmatige stroom.’

‘Maar zie naar de getallen. Getallen liegen toch niet, is 't wel?’

‘Gewoonlijk wel en vooral bij sterfte-statistieken; in dit geval waarschijnlijk niet. Dat wil zeggen, zij liegen niet voor mij. Misschien wel voor U.

Wellicht herinnert gij U het gezegde van Thoreau - en ik geloof dat het een diepe philosofische gedachte is - dat er twee moeten zijn om de waarheid te verkondigen, - een om haar uit te spreken, en een om haar aan te hooren. De waarheid ligt achter de getallen, niet er in,’ zei Dr. Sterk. ‘Dr. M. heeft Uw doctoren op 't hart gedrukt de wet te gehoorzamen, die eischt dat elk sterfgeval stipt wordt aangegeven, en elk nieuw geval van besmettelijke ziekte eveneens.

Als dokter durf ik beweren, dat met uitzondering van het advocatenvak, er geen beroep is, dat zichzelf zoo ver boven de wet beschouwt als het medische. En wat het aangeven van ziekten betreft, gij kunt geen ziekte bestrijden tenzij gij weet waar zij is opgetreden en waar zij verspreid wordt, en daarom zeg ik, dat elk enquête-lid, dat erin slaagt het medische vak wakker te schudden, en de groote witte pest uit haar schuilhoek in het daglicht te sleepen, gedecoreerd moest worden.

Wat de andere ziekten betreft, dat is moeilijker. Niemand kan zeggen wanneer of hoe de epidemische ziekten - roodvonk, mazelen en kinkhoest - komen en gaan. Tusschen twee haakjes, hoe staat het met het diphtheritissterftecijfer hier?’

‘Dat maakt een uitzondering op den regel, dat is gedaald.’

‘En Uw verkeerd genoemde Openbare Gezondheidscommissie is van plan een motie in te dienen tegen den man, die blijkt te zijn “de juiste man op de juiste plaats”. Weet gij dan niet, dat diphtheritis de eenige belangrijke ziekte is, die Uw medisch enquête-lid definitief kan controleeren, en hij schijnt dat te doen.’

‘Kinderpokken is toch ook na te gaan?’

‘Ja, die is na te gaan, maar is niet belangrijk, behalve voor dwazen en anti-vaccine ijveraars.’

‘U geeft mij een nieuwen kijk op de stad, waar ik 45 jaar gewoond heb. Bent U misschien bekend met de toestanden hier?’

‘Neen, ik ben nooit hier geweest, maar ik kwam hier om een stad te bezichtigen, die jarenlang berucht is geweest bij gezondheidscommissies uit andere plaatsen.’

‘Berucht?’

‘Voor het vervalschen van hare statistieken. Uw laag sterftecijfer is bepaald om te lachen, wanneer de quaestie niet zoo ernstig ware. W. is meer bespot, gecritiseerd

en veroordeeld door verschillende medische vereenigingen dan eenige stad hier te lande.'

'Wel, ik heb er nooit iets van in de couranten gelezen.'

Dr. Sterk lachte. 'Uw couranten zeggen wat gij wenscht te lezen, niet wat gij niet wenscht te lezen. Zij volgen het oude gezegde: "Wat niet weet, dat deert niet", en dat is een slecht principe op hygiënisch gebied.'

'Maar gij kunt toch moeilijk van een courant verwachten dat ze haar eigen stad zal neerhalen. Ik weet dat zaken soms jarenlang lijden door sensationeele berichten over een epidemie.'

'Wanneer een plaag van vergiftige spinnen plotseling optrad, en zich in W. verspreidde, zouden de couranten er vol van zijn, en iedereen zou het vermelden dier feiten als eene noodzakelijke waarschuwing en veiligheidsmaatregel beschouwen, maar wanneer een plaag van vergiftige kiemen zich ver-

spreidt en voortteelt, houdt de handel den vinger voor den mond en zegt: “St! St!” en de couranten gehoorzamen. Gij zijt een zakenman, veronderstel ik. Eerlijk gezegd, ik heb niet veel sympathie voor uw zakelijk standpunt.’

‘U zou wel geschikt zijn voor onze publieke Gezondheidscommissie.’

‘Tien uren per dag,’ zei Dr. Sterk, ‘met minder zou het niet gaan. En ik ben niets dan een hoopje zenuwen, een wrak, bestemd voor den vuilnisbak. Ik ben een chirurg zonder een rechter- en een bacterioloog zonder een linkerhand.’ De beenige witte handen beefden voortdurend. ‘Neuritis’ ging hij voort. ‘Een van de ziekten, waarvoor wij doctoren het meeste bevreesd zijn en waarvan wij het minste afweten. Ik ben misschien alleen nog geschikt om lezingen te houden, als een prediker van een andermans kennis of misschien zal ik eindigen als een medische waakhond van den een of anderen rijkaard, welke die gril kan bekostigen.’

‘Een goed idée’, zei Mr. John. ‘Wilt gij die post in mijn familie bekleeden? In de laatste vijf jaar heeft ziekte mijn huishouding schatten gekost, zoodat U mij, zelfs op een groot salaris, ongetwijfeld nog veel zoudt uitsparen. Kom, wat zegt U hierop? Ik weet wel dat ik U nog in 't geheel niet ken, niets van U afweet, maar Uw persoon boezemt mij vertrouwen in en ik heb gezien dat U iemand bent met een vlug en zuiver oordeel. Wilt U 't probeeren?’

‘Hoe groot is Uw familie?’

‘Vijf kinderen, hun moeder en hun grootmoeder. Kom, vergeet alle formaliteiten. Laat ons naar Uw hotel gaan en Uw bagage halen en ga met mij mee.’

De vreemdeling glimlachte. ‘U bent haastig gebakerd’, zei hij, ‘maar werkelijk, ik voel veel voor Uw plan. Nog één vraag. Wie is Uw dokter?’ ‘Een verre neef van mij, die een groote praktijk heeft. Zes weken geleden hebben wij hem het laatst gehad bij mijn derden zoon, die verschijnselen van koorts vertoonde; hij was van den beginne af er zeker van dat het diphtheritis was, maar hij wist het zoo in te pikken, dat het niet aangegeven behoefde te worden en we geen last met de autoriteiten hadden, en ik moet ook toegeven dat het een licht geval was.’

Dr. Sterk's wenkbrauwen trokken zich samen. ‘Om te beginnen wil ik U gratis twee raadgevingen doen, Mr. John. Ten eerste: laat Uw neef de dokter nooit weer halen. Hij is een anarchist, omdat hij iemand is, die niet aan de wet gelooft, wanneer die in strijd is met zijn belangen en ten tweede dat gij òf de wet zelf respecteert òf het presidentschap van de Publieke Gezondheidscommissie neerlegt.’

Na nog eenige schermutselingen over en weer, besloot Dr. Sterk mee te gaan. Nadat ze zijn bagage uit het hotel gehaald en het groote huis, dat de familie van Mr. John bewoonde, bereikt hadden, waar hem twee kamers aangewezen werden, zei John: ‘Ik hoop dat het U evenals Coleridge zal gaan, die met één tasch op bezoek kwam en vijf jaar bleef.’

‘Dat moet nog nader blijken’, zei Dr. Sterk. ‘Apropos, gewoonlijk lees ik mijzelf in slaap, geef me dus eenige van Uw plaatselijke gezondheidsrapporten.’

Den volgenden morgen maakte Dr. Sterk kennis met de grootmoeder, die, na eenige woorden met hem gewisseld te hebben, zei: ‘U hebt in een eeuw niet goed geslapen, U moet maar lang blijven, dan zal ik U opknappen, want ik geloof dat U ook niet goed eet.’

‘Dat kan wel zijn,’ stemde de jonge man toe. ‘Wij doctoren zijn meestal minder verstandig voor ons zelven dan voor anderen. Maar tusschen twee haakjes, ik zou graag wat meer materiaal omtrent uw familie hebben, over ziekten die u hebt meegemaakt, enz.’

‘Grootmoeder heeft gedurende jaren een dagboek gehouden, waarin alles wat ooit bij ons gebeurde, van de ziekte van de kat tot de mislukkingen van den kleermaker toe, is opgeschreven. Ik heb altijd gedacht dat dit soms van nut kon zijn.’

‘Juist wat ik hebben moet,’ zei Dr. Sterk, toen de grootmoeder de kamer verliet om het boekje te halen. ‘Kan u niet zien dat de oude Mevrouw een geboren diagnosticus is? Zij maakt den indruk alsof zij het zesde zintuig heeft. Vrouwen hebben dat dikwijls meer dan mannen. Wanneer een dokter dat heeft, en soms wanneer hij doet alsof hij het heeft, wordt hij bekend en beroemd, en hoe kettersch het ook moge klinken, ik heb liever de diagnose van zoo'n vrouw in een duister geval dan van menig dokter, omdat zij leerde in de school der ondervinding.’

Juist toen keerde de grootmoeder terug met verscheidene dagboeken. ‘Deze gaan vijf jaren terug’, zei ze. ‘Gij zult ze vrij volledig vinden. Wij hebben ons deel van ziekte en zorg wel gehad: mazelen, kinkhoest

- ik dacht dat Betsy haar arme kleine hoofdje kapot zou hoesten - de hof, de waterpokken. Ik verpleegde ze allen zelf. Ze hadden niet allen de ziekte, omdat John de rest weg zond, toen een er mee aankwam. Allemaal nonsens, zeg ik. Laat ze 't maar liever krijgen als ze jong zijn, dan hebben ze er meteen mee afgedaan.'

'Een van de ergste der oude bijgeloovigheden,' zei dr. Sterk kalm.

'Zeg dat niet, jonge man. Dokter of geen dokter, gij kunt mij niets van kinderziekten leeren. Er is geen enkele van de mazelende of boffende kinderen die er niet goed is afgekomen. Robert maakte me wel wat bang met dien vreemden aanval van hem, laatstleden Maart. Het was kort maar krachtig. Duurde drie dagen, en het kind had een vreeselijke koorts en kwade krampen, ofschoon die idioot van een neef van John me afsnauwde toen ik hem erover sprak. De jongen scheen verstijfd en langzaam in de bewegingen met zijn handen gedurende eenigen tijd daarna.'

'En nu?' Zoo scherp kwam de vraag, dat Mr. John niet zonder eenigen angst naar den spreker keek.

'Voor zoover ik kan zien niets overgebleven.'

'Wat dacht U?' vroeg Mr. John nieuwsgierig.

'Technisch gesproken, anterior poliomyelitis.'

De grootmoeder lachte geruststellend. 'Ik heb opgemerkt, dat een heele lange naam zooals deze, gewoonlijk beteekent een pijnlijke teen of een puistje achter 't oor. Het zijn de korte namen die den begrafenis-ondernemer brengen.'

'Slim gezegd, maar uitzonderingen bevestigen den regel,' zei Dr. Sterk.

'Wat Robert betreft, ik zag twee gevallen jaren geleden, zooals die aanval van hem. Een patiënt kon nooit naderhand meer loopen en de ander heeft tot nu toe een lamme hand.'

Dr. Sterk knikte. 'Om het nauwkeuriger uit te drukken, dat is kinderparalyse, een der mysteriën van de medische wetenschap. Ik zal U er later meer van vertellen. Uw Robert had een "narrow escape".'

Aan het ontbijt maakte dr. Sterk kennis met de geheele familie en nam ze allen nauwkeurig op. Zich op zijn kamer terugtrekkende, maakte hij een inventaris van hun allen op.

Daarna legde hij twee bezoeken af, een bij het gezondheids- en een bij de gemeentelijke waterleidings-bureau, waar hij veel tijd over verschillende kaarten zoek bracht. Toen hij terugkeerde, zocht hij dadelijk Mr. John op en zei: 'Ik tracht voor U, een rijk man, een even goede behandeling te ontwerpen als een zeer arm man in een hospitaal zou hebben - dat wil zeggen, U den besten technischen raad te geven voor elke hygiënische moeilijkheid, die zich bij U kan voordoen. Een raad, dien gij kunt opvolgen of verwerpen, zooals gij wilt. Maar overschat mij niet in wat ik tracht te doen. Ga eens met mij den rooster na van wat gij als de gevaarlijke punten beschouwt, en ik zal U zeggen, wat ik voor U doen kan.

'Eerst dan tuberculose natuurlijk.'

'Vrijstelling ervan zoolang gij Uw tegenwoordige standaard van leven handhaaft.'

'Typheuse koortsen. Eén geval hebben we reeds gehad.'

'Er is geen reden waarom gij die ooit weer zult krijgen, indien de kinderen de noodige voorzorgen nemen.'

'Diphtheritis?'

'Wij kunnen de kinderen niet garandeeren ze niet te krijgen, ofschoon we iets kunnen doen om ze er tegen te beschermen. En als ze 't krijgen, kunnen we vrij zeker zijn ze er door te halen.'

'Roodvonk en mazelen?'

'Waarom er niet aan toevoegen: kinkhoest en influenza? De eerste doodt evenveel menschen als roodvonk of mazelen en de laatste tweemaal zooveel. Ze zijn allen

van één categerie; de medische wetenschap staat vrijwel hulpeloos tegenover hun aanval. Gij en Uw familie mogen nog zoo uiterst zorgvuldig zijn als ze willen, wanneer de familie naast U of een familie in het verste gedeelte der stad zorgeloos is, zullen wij even waar-waarschijnlijk als niet voor hunne zonden moeten lijden. Al wat ik doen kan, is te hopen, dat zij die ziekten niet zullen krijgen, doch dat een uiterst zorgvuldige behandeling, die zij vereischen maar niet altijd krijgen, hun deel zal zijn, wanneer ze zich mochten vertoonen.'

'Zenuw- en organische ziekten?'

'Organische ziekten zijn gewoonlijk òf het slechte begin of een erfenis van de een of andere ziekte, zooals roodvonk of influenza, of gevolg van een overdadige of zorgelooze leefwijze. Ik geloof dat Uw familie er vrij van is, en zij moet er vrij van blijven. Wat nerveuse aandoeningen betreft, zij beteekenen gewoonlijk gebrek aan zelf-discipline. Het

kan ook zijn overspanning van te veel werk' - hij keek naar zijn rechterhand. - 'Tusschen twee haakjes, gij hebt den grootsten verwoester van alles er buiten gelaten. De dood heeft zijn record geslagen in het vergiftigen der ingewanden bij zeer jonge kinderen. Uw troepje is er doorgekomen en met onverminderde vitaliteit. Twee ervan echter gaan den levensstrijd aan onder nadeelige omstandigheden, die ik binnenkort zal opnoemen, wanneer ik de oorzaken geheel en al heb vastgesteld. Ik hoop in staat te zijn U allen te prediken het evangelie van een gezonde reine ziel in een gezond rein lichaam. In een woestijn zou ik vrijstelling van de meeste ziekten, waarvoor de mensch vatbaar is, kunnen garandeeren. Te midden onzer samengestelde, beschaafde maatschappij is het meeste wat ik doen kan, bepaalde voorzorgsmaatregelen geven.'

'Nu, dat is voorloopig genoeg,' zei Mr. John.

II.

Een week later was Dr. Sterk officieel geïnstalleerd bij de familie van Mr. John, op het Chineesche principe dat men de staldeur sluiten moet voordat de merrie gestolen is, met andere woorden, hen te beschermen tegen binnendringende ziekten, en verzocht Mr. John een familie-conferentie te mogen houden, waarbij allen, de bedienden incluis, tegenwoordig zouden zijn.

Zij kwamen samen in de ruime studeerkamer en grootmoeder keek goedkeurend rond, opmerkende, dat het precies een familiegebed was.

'Samenwerking *is* een soort van gebed wanneer ze eerlijk bedoeld is', zei Dr. Sterk ernstig. 'Ik heb nooit veel opgehad met den man die den Heer verzoekt om gezondheid voor hem en zijn familie en dan naar huis gaat en slaapt met al zijn ramen gesloten.'

'Er zijn geen gesloten vensters in dit huis', zei grootmoeder opgewonden. 'Ik zorg daar wel voor, want ik ben zelf altijd in de frissche lucht groot gebracht.'

'Gij ziet er naar uit en ik heb opgemerkt, dat dit huis om zoo te zeggen 's avonds ademhaalt door vele open vensters. Daarom kan ik mijn eigen adem hierover sparen. Ik wensch nu te spreken over melk.'

'Al onze melk komt van onze eigen boerderij', zei het vrouwelijk hoofd van de familie, vol trots. Koeien zijn mijn stokpaardje. Er is geen enkele onder mijn kennissen die mij niet om de room benijdt en de melk blijft in de ijskast wel drie dagen zoet.'

'Dat is geen bewijs', zei Dr. Sterk. 'Werkelijk zuivere melk duurt veel langer. Ik heb melk gedronken uit een Gemeentelijke Melkinrichting, die dertien dagen oud en zoo zoet mogelijk was en nog wel in een warme Augustusmaand. Ik heb er niets op tegen om uw melk te drinken, zij is vet, maar zij is in 't geheel niet zuiver. Eeuwige waakzaamheid is de prijs van goede melk. Ik geloof niet dat gij uw boerderij elke maand inspecteert is het wel Mijnheer John?

Wetenschappelijk gesproken zijn er 300.000 tot 500.000 bacteriën in elke kubieke centimeter en wanneer wij een theelepel vol drinken, krijgen wij vier of vijf maal zooveel binnen. Maar het is niet zoo erg als het klinkt. Honderdduizend wordt beschouwd als een vrij veilig aantal, ofschoon *zeer* goede melk - de soort die ik dronk toen ze dertien dagen oud was - slechts een of twee duizend moge bevat hebben. Wanneer het getal stijgt tot een half millioen of meer, bewijst het dat een bepaalde onzuiverheid in de melk is gekomen.

De bacteriën in uw melk mogen in 't geheel geen ziektekiemen zijn, ze kunnen van onschuldigen aard zijn, maar vroeger of later, wanneer er vuil in de melk komt, zullen er gevaarlijke kiemen bij komen; het hooge cijfer is een goed gevaar-signaal.

De grootste fout van den boer is, dat hij de melk vuil maakt door ze zuiver te willen maken. Hij wascht zijn kannen met water van een open bron dicht bij het erf. Het water in de bron is besmet door oppervlakkige drainage. Dit verklaart het hooge getal bacteriën - dit en zorgeloos melken. Dan zijn er nog andere onmiddellijke invloeden. Ten eerste zijn diphtheritis en typhus in de buurt, en de menschen van de boerderij komen in aanraking met hen. Dat is gevaarlijk; melk onder gunstige conditie is een van de beste kweekplaatsen voor kiemen; zij gedijen en vermenigvuldigen zich er ongeloofelijk in, en de geringste besmetting kan zich door een gansche melkinrichting verspreiden zooals vuur door vlas. En dan nog iets: een van Uw koeien is, vrees, ik tuberculeus.'

'We kunnen pasteuriseeren', zei Mevrouw angstig.

'Gepasteuriseerde melk is beter dan vergiftigde melk, maar veel minder dan goede rauwe melk. Pasteuriseeren beteekent eenvoudig ongeveer de helft koken van al de verschillende kiemen, goede en slechte. Door

het kookproces gaat veel van de voedende kwaliteit verloren. Om kort te gaan, het doodt de slechte kiemen, maar eveneens de goede. En nu zijn sommige kiemen bepaald nuttig in zeker opzicht; b.v. de melk-zuur-bacterie, die onpopulair bij U is, Mevrouw, omdat die verantwoordelijk is voor het zuurworden der melk, verricht een beschermend werk. Zij doet haar best elke ziekte-baccil die in de melk is binnengeslopen, te vernietigen, en wanneer gij nu pasteuriseert, doodt gij al die millioenen verdedigers, en kan elke vijandelijke kiem, die later in de melk komt, door stof en op andere wijze, zich zonder hindernis daar vermenigvuldigen. Daarom moet gepasteuriseerde melk met extra zorg behandeld worden na het proces, wat zelden gebeurt.

Ik bezocht eens een groote pasteuriseerinrichting, die zich veel op haar reinheid en zuiverheid liet voorstaan, doch zag er vliegen in komen van een afvalemmer en een mesthoop, die de melk in de vaten besmetten; melk, niet in staat zichzelf te beschermen, omdat haar geheele leger van verdedigers doodgekookt was.

Gebruik melk van een boerderij waar al het vee voor tuberculose en zoo dikwijls mogelijk, onderzocht is, waar de koeien geborsteld worden vóór het melken; waar het melken geschiedt door een doek, waardoor noch stof noch vuil kan gaan, in een kan gaan, die gereinigd is door stoom - niet door besmet water - zoodat geen kiemen levend er in zullen blijven, daarna afgekoeld en gezegeld en bezorgd wordt. Vanaf den tijd dat de melk de koe verlaat, totdat zij op tafel komt, is ze met niets in aanraking geweest dat niet kiemvrij was. Het is kostbaar, dat is de schaduwzijde, dat geef ik toe, maar wanneer gij nagaat dat bijna de helft der gestorven kinderen door slechte melk vergiftigd werd, is het niet te kostbaar, niet waar?

Theoretisch moest elke stad een melkstandaard handhaven, die voldeed aan de eischen van een medisch getuigschrift, en niet toestaan dat er melk verkocht werd die daaraan niet voldeed. Het is uitvoerbaar en het zou kunnen gedaan worden, tegen een matigen prijs, wanneer de boer er toe wilde mede werken. De melk uit Kopenhagen's melkinrichting is evengoed als de best gewaarmerkte melk hier, omdat de groote Deensche melk-maatschappijen samenwerken met den boer en niet trachten groote winsten te maken. Doch zooals de toestanden nu hier zijn kan zelfs een familie met matige middelen het bekostigen zich genoeg zuivere melk voor de baby aan te schaffen, want er zal daardoor menige doktersrekening uitgespaard worden. Op oudere kinderen en volwassenen heeft melk lang niet zooveel invloed.'

'Ik zal morgen eens met den boer spreken,' zei Mr. John.

'Wat nu?'

'Water. Ik heb uitgevonden, waar gij verleden jaar uw typhus opdeed: U dacht dat het van het rioolgas kwam' zei hij tegen de grootmoeder. 'Er zit kwaad in rioolgas, dat is waar, maar geen kiemen. Het kwaad is dat het gas de vitaliteit van den mensch vermindert en iemand meer vatbaar maakt voor ziekte-aanvallen. Dit slaat evengoed op steenkolengas als op rioolgas en nog meer op ons gewoon verlichtingsgas. Ik heb veel liever slecht zinkwerk in huis dan zelfs een klein lek in een gaspijp. Mijnheer John's geval van typhus en tachtig andere, eenigen tijd na elkaar, waren te wijten aan de misdadige zorgeloosheid van een stadsbeambte, die het rivierwater, dat niet geschikt is om gedronken te worden, doch alleen door de brandweer gebruikt wordt, in de hoofdpijpen van de waterleiding liet stroomen. Daar slechts een gedeelte van het leidingwater vermengd werd met het rivierwater, kregen niet allen de ziekte.'

'Denkt U anders, dat het water uit de waterleiding altijd veilig is als drinkwater? Is gefiltreerd water niet beter?'

‘Geen huisfilter is absoluut veilig; er is maar één middel om het water volkomen zuiver te krijgen: distilleer het, maar ik geloof dat U gerust het water van elke waterleiding kunt gebruiken.

Om de een of andere geheimzinnige reden echter is iemand, gewoon aan een goede waterleiding, het gemakkelijkst het slachtoffer van slecht water. X. b.v. was vele jaren lang de meest beruchte stad om haar vuil drinkwater; de doctoren merkten op, dat toen X. begon te bloeien, de gevallen van typhus toe- en in moeilijke tijden weer afnamen. Het bleek toen, dat X.'s lievelingsziekte, typhus, het meest optrad bij de nieuwelingen, die naar de stad kwamen stroomen om daar werk te vinden. Een inwoner ontsnapte gewoonlijk aan de ziekte, doch een nieuweling kon hierop bijna niet hopen. Het bleek toen, dat het verdunde rioolslijk - want dat was het rivierwater - dat zij

dronken, een soort van immuniteit bij de inwoners ontwikkelde, terwijl de nieuwelingen zonder verdediging tegenover de baccil stonden.

Nu komen wij op de quaestio ‘school’, ging hij voort. ‘Charley's onderwijzer vertelt me, dat hij veel meer moeite heeft de kinderen in den winter bij hun werk te houden dan op andere tijden. Ik heb de Gezondheidscommissie gerapporteerd, dat de kinderen bepaald ‘honger lijden aan lucht’ en dat is iets, waaraan het menschelijk lichaam juist het meeste behoefte heeft.

Ik herinner mij uit mijn college-dagen, dat de winter voor mij de moeilijkste tijd van het jaar was. Slechte lucht, dat was het en niets anders. De college-lokalen werden potdicht gehouden. Het menschelijk brein kan niet denken of een groote vlam van intelligentie verkrijgen zonder een flinken frisschen tocht, waardoor onze longen frissche lucht binnenkrijgen. Volgens Charley's onderwijzer zijn des winters de resultaten der lessen veel minder gunstig, ofschoon ze dezelfde zijn, als in andere jaargetijden. Ik vroeg hem naar de ventilatie en bemerkte dat hij een bijgeloovige vrees had voor kouvatten.

Wanneer zullen de moeders en vaders eindelijk de beteekenis leeren van lucht? Lucht! Het is de eerste kreet van den pasgeborene. Lucht! Het is de smeekbede van den mensch in zijn laatste doodsgerochel. Lucht! Het is de eenige gratis-gave die we krijgen en we weigeren haar!

Wanneer ik hier den volgenden winter nog ben, geloof ik dat ik in de school eenige ramen stuk zal slaan. Veel liever zou ik de kinderen laten studeeren op een kouden dag, met alle vensters open, dan ze te laten stikken in een benauwde kamer. In een Amerikaansche stad hebben de ziekelijke kinderen speciale klassen boven op het dak of in den tuin en bij elke weersgesteldheid, al is het nog zoo koud, studeeren zij in overjassen en handschoenen, in de open lucht. En zij *leeren.* Maar niet alleen leeren zij, maar ook - zij *gedijen.*

En dan is er nog iets. Gij allen volhardt nog in een overblijfsel van barbaarschheid, den algemeenen drinkbeker. Na Uw water gefiltreerd en voor nuttelooze filters Uw goede geld uitgegeven te hebben, betaalt ge doktersrekeningen voor ziekten, verspreid door drinkbrekers. Begrijpt gij niet, dat bij de gewone besmettelijke ziekten de mond het gevaartepunt oplevert? Gij moogt Uw water filtreeren, totdat het zuiver is, het geeft U niets, wanneer gij Uw lippen aan een beker zet, besmet door de aanraking van zieke lippen. Ik heb een golf-match bijgewoond waar geen glas of beker te vinden was. Een fontein verschafte den spelers regelrecht het uitstekende water; hun mond raakte niets dan het stroomende water, dat zuiver was.

En dan nog een kwestie. Een leeraar in een andere klasse, met wien ik sprak, hield een potlood, dat hij van een zijner leerlingen genomen had, aan zijn mond gedrukt. Terwijl wij spraken, gaf hij het terug aan een kind. Mij is een geval bekend van iemand, die de kwaadaardige baccillen van diphtheritis in zijn keel droeg gedurende drie maanden. Veronderstel nu eens dat hij zoo onnadenkend was geweest zijn lippen aan verschillende eigendommen der kinderen te brengen, hoeveel ervan, gelooft gij, zou hij dan gedood hebben met het doodelijk vergif?

Hij was, wat wij noemen, een ‘drager’ van ziekte. Om de een of andere reden, die wij niet kunnen doorgronden, wordt een ‘drager’ zelf niet ziek, maar brengt de ziekte over op iemand anders, even zeker als een zeer ziek persoon, wanneer de kiemen van zijn keel met de keel of lippen van een ander in aanraking komen.

Een ander gevaarlijk overbrenger van ziekten is de vlieg. Voordat die in uw huis komt, komt zij van uw buurmans mesthoop. Een bepaalde soort vlieg gedijt slechts in mest. Een feit is het dat de vlieg ongeveer het vieste beest is dat er bestaat. Vergeleken met haar is een varken zuiver en een gier een epicurist. Zij houdt van vuil en ongelukkig ook van reine huishoudelijke artikelen. Daarom wordt haar gang

verdeeld tusschen die twee - uw buurmans mesthoop en uw tafel. De pooten van een vlieg zijn zeer waarschijnlijk bedekt met ziekte-dragende stof, die zij achter zich laat.

Houdt de vliegen uit de ziekenkamer, vooral in tijden van besmettelijke ziekte, want vele doktoren zijn het er over eens dat een zeer groot aantal ziektegevallen, tuberculose, typhus, cholera en andere, direct aan infectie van voedsel en dranken door vliegen moet worden toegeschreven.

Laat geen afval van eenigerlei aard zich ophoopen in of dicht bij uw huis. Alle afval, die in staat is tot ontbinding over te gaan, zooals oud stroo, oud papier, afval van groenten enz. moeten óf geheel bedekt òf met parafineolie of met een ander goedkoop middeltje over-

goten of verbrand worden. Ook mesthoopen moeten dikwijls verwijderd en geheel afgesloten worden. Sluit eveneens al uw voedsel af. Als er geen stof en vuil is, zullen er ook geen vliegen zijn. Door een eenvoudig middeltje kunt gij ze in huis vangen: kook twee pond hars en een halve liter wonderolie totdat ze goed dooreengemengd is en smeer dit met een kwast op papier.'

III.

'Het medische beroep zou een ideaal vak zijn, wanneer het niet in zich sloot pijn veroorzaken', zei Dr. Sterk tegen John. 'Ik ben hier nu drie maanden en heb getracht niemand leed te doen, maar moet nu uw vrouw waarschijnlijk pijn doen. Het is een kwestie van - wat ik timmermanswerk zou willen noemen. Betty moet gerepareerd worden. Betty haalt verkeerd adem. Zij haalt adem door de mond. Wacht ik zal haar even roepen.

Betty kwam binnen, een toonbeeld van rozige gezondheid, maar voor den eersten keer bemerkte de moeder het neerhangen van de onderkaak, en het lichte optrekken van haar bovenlip. Dr. Sterk bracht een instrument in orde, en de oorstukken in Betty's ooren plaatsende liet hij haar luisteren. Het kind schudde het hoofd. Pas na de vierde proef verklaarde zij dat zij een belletje hoorde, heel ver weg.

'Open nu je mond eens,' zei Dr. Sterk, en een klein langwerpig metalen instrument nemende en het ver achter tegen haar tong plaatsende, richtte hij zijn oog op het andere einde. Hij liet de moeder op het kleine knopje drukken, waardoor een electrisch lampje gloeiend gemaakt en de neusgangen boven de keel, in een spiegeltje binnen in het toestel weerkaatst, verlicht werden.

Zijn instructies volgende, keek ze naar de miniatuur telescoop, toen de dokter het tegen de tong drukte. Na afloop dier operatie mocht het kind weer weggaan en vroeg de dokter wat de moeder gezien had boven in het achtergedeelte van de keel?

'Kleine dingetjes als kleine druipsteenkegeltjes, die neerhangen.'

'Juist, adenoïden.'

'Hoe komt zij daaraan?' riep Mevrouw John uit.

'Van haar verst verwijderde voorouders waarschijnlijk, want ze zijn geen ziekte maar een overerving. Het menschenras heeft ze altijd gehad. Waarschijnlijk zijn ze een soort van speeksel-klieren, aan wier gebruik wij zijn ontgroeid. Ongelukkig kunnen zij zich zoo over-ontwikkelen, dat zij de luchtgangen blokkeeren; in dat geval moeten ze weggenomen worden. Het doel, waarvoor zij daar zijn, wat het ook geweest moge zijn, bestaat niet langer.

De voorouders van den mensch,' vervolgde hij, 'waren begiftigd met verschillende organen, zooals de blinde darm en de adenoïden, die de beschaafde hedendaagsche mensch best kan missen, en die wanneer het noodig is hij zoo verstandig is te laten wegnemen. Betty's adenoïden geven aan de luchtstroomen een verkeerde richting, verdikken de gangen, die keel en oor verbinden, en belemmeren het gehoor. Ik zou het kind daarom gerepareerd willen zien vóór een van de gewone en meer ernstige gevolgen van die dingen op haar leven van invloed zijn, want nu reeds wordt het allereerste levensbeginsel, de adem, in zijn gewonen gang gestoord en is een algemeene storing der organen het onvermijdelijk gevolg. Het gehoor wordt aangetast, het lichaam krijgt niet zijn noodigen voorraad zuurstof, de digestie lijdt er onder, de longen krijgen hun luchtvoorraad op verkeerde wijze, waardoor hun

capaciteit vermindert, de open mond laat alle soorten stofdeeltjes toe, die de keel kunnen ontsteken en haar vatbaar voor infectie maken.

Bij gebrekkig ademhalen en een slechte digestie wordt de gezichtsvorm van den mondademhaler op velerlei wijze veranderd en altijd ten kwade, daar de weeke gezichtsbeenderen een verandering ondergaan door het voortdurend stooten van een luchtstroom tegen het verhemelte, dat opwaarts gedrongen, het geheele gezicht ontsiert. De verkeerde richting van den adem verwoest den effen boog der tanden, stoot de voortanden naar voren, verlengt den mond doordat de onderkaak neerhangt, en verscherpt het geheele profiel tot een driehoek, waardoor het gezicht een eekhoornachtige uitdrukking krijgt.

Dikwijls heeft het ook een leelijk, geel, oneffen en puisterig vel tengevolge, wat heel natuurlijk is, want de tanden zijn niet op hun plaats als gevolg der verkeerde ademhaling, zoodat ze niet op de juiste manier kunnen kauwen, waardoor ook de spijsvertering dikwijls veel te wenschen overlaat.

In vroeger jaren waren misvormingen als horrelvoet en dergelijke zeer algemeen, omdat de medische wetenschap niet wist hoe ze bij

de jeugd te verbeteren, maar heden komen gezichtsmisvormingen, ofschoon niet zoo in 't oog loopend, even dikwijls voor. Wij weten echter hoe ze te verbeteren en weten ook, dat eene gezichtsmisvorming een ernstige belemmering voor iemands carrière is en dat die te verhelpen is door een kleine operatie, die, zonder gevaar, zeer vlug en zonder de minste nawerking van pijn kan geschieden.

Dan over de tanden. Zij moeten goed nagezien worden. Er zouden vrij wat minder dyspeptici zijn, indien de doctoren in het algemeen hun patiënten meer naar den tandarts zonden, waardoor de tanden in een uitstekende conditie werden gehouden om goed te kunnen kauwen. Gij meent dat tanden komen in ‘één pluk’, zooals de bessen: de eene pluk nu en de tweede en duurzamere later. Dit is echter niet de wijze waarop de tandengroei plaats heeft. De eerste tanden zijn voor de tweede bijna hetzelfde wat de bloesem is voor de vrucht. Hoe langer de eerste duurt, hoe beter de tweede zal zijn. Maar het geeft niets kleine reperaties te maken als het hoofdgebouw eerst niet vast en recht is gezet.

En nu wil ik nog spreken over schoolinspectie, want ik geloof dat dit wil zeggen voorkomen van ziekte bij kinderen. Er is maar èèn weg om dat te doen: breng elk kind in de best mogelijke hygiënische conditie - oogen, ooren, neus, keel, tanden, maag, en houd ze in dien staat. Dan zal het ziekte moeilijk vallen den natuurlijken weerstand van het lichaam te breken.

Zieke organen zijn voor een kind datgene wat spleten voor een pantserschip zijn: een vitale zwakte van de verdedigingsmiddelen. En bedenk, dat het kind altijd strijden moet tegen de een of andere aanvallende kiem.’

‘Waarom kan de medische wetenschap die kiemen niet dooden?’ vroeg de grootmoeder. ‘Men beweert altijd dat zij zulke wonderen kan doen.’

‘In een paar gevallen kan zij het. Bij typhus vechten we en behalen de overwinning van buiten af. Bij kinderpokken en in mindere mate bij diphtheritis kunnen wij een krachtigen, kunstmatigen slagboom door inenting opbouwen, maar, zooals de medici beginnen in te zien, bij andere belangrijke besmettelijke ziekten, zooals mazelen, kinkhoest en roodvonk, moeten wij de ziekte van binnen bestrijden, dat wil zeggen, zoo goed als mogelijk is de natuurlijke verdedigingsmiddelen van het lichaam onverwinlijk maken om zoodoende weerstand te kunnen bieden aan den inval van den vijand. Dat is het wat medische schoolinspectie ten doel moet hebben.’

‘Gij noemt kinkhoest en mazelen toch niet in één adem?’ zei mijnheer John ongeloovig.

‘Waarom niet? Ofschoon roodvonk de ergste gevolgen na zich kan sleepen, zijn de drie bijna even ernstig wat het sterftecijfer betreft. Ik bedoel dat de eene even erg is als de andere, omdat zij even gevaarlijk voor de maatschappij zijn, ofschoon niet voor het individu.

Ik zal U een voorbeeld geven. Zoudt gij liever door een ratelslang of door een muskiet gebeten worden? Een muskiet natuurlijk, en toch is een streek waar ratelslangen voorkomen, veel veiliger dan een muskieten-streek. Gij zoudt niet aarzelen natuurlijk, terwille van Uw gezondheid, naar een streek te verhuizen waar ratelslangen zijn, doch wel angst hebben met Uw familie te gaan wonen in eene waar malaria-achtige moerassen zijn. Welnu, menschen die aan malaria sterven, sterven aan muskietenbeten, omdat de muskiet de eenige overbrenger van infectie is. Dus, terwijl de ratelslang op zichzelf gevaarlijker is dan de muskiet op zichzelf, doodt in het algemeen de muskiet duizenden, terwijl de slang één doodt. Nu is - met aanmerkelijke wijziging der verhouding - roodvonk de ratelslang, kinkhoest en mazelen zijn de muskieten. Het is even belangrijk mazelen uit de maatschappij te weren als het is om roodvonk buiten te sluiten.

Inderdaad, als gij de registers van deze stad eens wilt nagaan, zult gij bemerken, dat in twee van de laatste drie jaren de mazelen meer menschen gedood heeft dan roodvonk, en kinkhoest meer dan ieder van hen.'

'Wat moeten wij doen?' vroeg de practisch aangelegde Mijnheer John.

'Ach, wanneer iemand ons dat kon zeggen! Bij mazelen is het ergste kwaad reeds gebeurd, als de ziekte zichzelf aankondigt. Het besmettelijkste stadium gaat vooraf aan het verschijnen van de zich verspreidende huidroos. Elke pijn in de keel is verdacht; dat is niet te veel gezegd. En met een volkomen schoolinspectie-systeem is het geheel en al mogelijk om een toevallige epidemie tegen te gaan door de vroeg-ontdekte gevallen van keelpijn af te zonderen, want een epidemie van de gewone besmettelijke ziekten, eens goed op weg, schijnt geheel buiten eenige zekere contrôle te zijn.

26 April 1916.
29ste Jaargang.
N°. 43.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De Vrouw in de tegenwoordige Maatschappij.

Wanneer we onzen blik laten gaan over de tegenwoordige maatschappelijke toestanden, dan zien we, in welke richting zich ook het oog mag wenden, de geheele menschenwereld in al haar rangen en lagen in het teeken van den strijd.

Volkeren, ten rechte of ten onrechte zich bekort denkend in hun recht op een hun waardig standpunt tusschen hun medevolkeren, hebben hun zedelijk oordeel het zwijgen opgelegd en zoeken hun rechtsgevoel te bevredigen in een alles vernielenden daad van geweld.

Nu ter zijde latend welke der strijdende partijen stonden aan de zijde van het zedelijk recht, kon men bij een nadere beschouwing der internationale toestanden ten allen tijde verwachten, dat het op den duur tot zulk een strijd moest komen,

aangezien toch elke natie, welke kan steunen op voldoende stoffelijke en zedelijke macht, met alle geweldmiddelen gewapend om daaraan kracht bij te zetten, onder de huidige opvattingen over

het nationaal rechtsidee haar eigen rechter moet zijn bij het beslechten van internationale geschillen, uit gebrek aan een boven haar gestelde zedelijke macht. En dat het tooneel van den strijd zich over de gansche wereld heeft verspreid is wel het gevolg daarvan, dat alle naties betrokken in het internationale verkeer, zich voor dien strijd hadden gereedgemaakt ter verdediging van hun individueele rechten, zich vereenigend tot bonden, waar gemeenschappelijke belangen werden bedreigd.

Deze strijd van den economische zwakkere tegen den economische sterkere kan men tegenwoordig waarnemen in alle lagen en richtingen der maatschappij, tusschen alle heterogene bestanddeelen van dat groote raderwerk van stoffelijke en geestelijke individueele belangen.

Het is de strijd van den arbeid tegen het kapitaal, van de vrijhandel tegen het beschermende stelsel, van de vrije gedachte tegen het dogmatisme, van de maatschappelijke ondergeschiktheid van de vrouw aan den man in het tegenwoordig nog heerschend regeeringsstelsel.

Wanneer we de factoren nagaan welke oorzaak zijn geweest van den strijd tusschen de belangen der vrouw en die van den man, op maatschappelijk gebied, dan moet men tot de gevolgtrekking komen dat juist de algemeen maatschappelijke toestanden zelf, en het hooger peil van ontwikkeling, dat de vrouw in algemeenen zin heeft bereikt, mede ten gevolge van diezelfde toestanden, als feitelijke oorzaken moeten worden beschouwd van het gevoel van sociale verongelijking en terugstelling bij de vrouw ontstaan.

Dat dit gevoel eerst thans algemeen aan de oppervlakte komt zal geen verstandige vrouw aan den man in het algemeen willen wijten en het is in elk geval een bewijs, dat het eeuwen oude regeeringsstelsel van den man, onder welks leiding de beschaafde maatschappij zich heeft ontwikkeld tot het huidige standpunt, gedurende al die eeuwen nog geen oorzaak is geweest van een algemeenen opstand van den vrouwelijken geest.

Veeleer zijn het de sociale verhoudingen welke zich ondanks den man en de vrouw hebben gewijzigd en ontwikkeld, die oorzaak zijn van de *noodzakelijkheid* voor de vrouw, om ook haar plaats in de maatschappij, naast den man, op te eischen.

Dat de vrouw ten allen tijde invloed heeft uitgeoefend op de wijze waarop het algemeen staatsbestuur werd uitgeoefend, zoowel ten goede als ten kwade, al is het dan ook indirect, zal toch geen ontwikkelde, verstandige man of vrouw willen ontkennen. Er is toch niets, hoe gering ook van belang, en in nauw verband staande met het denken van den man, of het oefent daarop zekeren invloed uit; zooveel te meer nog de vrouw, die ten allen tijde zulk een groote plaats in het hoofd en hart van elken man heeft ingenomen en zal blijven innemen, getuige het: ‘Cherchez la femme!’

De sterkst inwerkende invloeden behouden bij de evolutie der dingen de overhand en beheerschen den menschelijken geest, en dat de man was uitverkoren tot het uitvoeren van datgene, waarop de tegenwoordige maatschappij is opgebouwd, is ook niet anders dan het gevolg van de, door alle tijden heen, heerschende maatschappelijke toestanden, ondanks den man.

De wetten, welke de huishouding van den Staat aan zekere banden leggen en welke voor langeren of korteren tijd de ontwikkeling ervan leiden, zijn een weerspiegeling van den menschelijken geest, ten tijde dat ze weerden ingevoerd; die tijdgeest, zoowel ontstaan onder den invloed van de vrouw als onder die van den man, heeft zich ontwikkeld, de algemeene wereldbeschouwingen hebben zich gewijzigd, doch de wetten, volgens welke deze evolutie in hoofdzaak werd geleid, zijn verouderd en dienen te worden herzien, zoodat zij meer aanpassen aan de hedendaagsche geestelijke stroomingen en sociale opvattingen.

De vooruitgang op het gebied van onderwijs, het gemeengoed maken van de resultaten van wetenschap en kunst ook in de onderste lagen der maatschappij, de ontwikkeling van het verkeerswezen en de techniek, welke mogelijk maakten dat verschillende artikelen, vroeger uitsluitend als weeldegoed beschouwd, tegenwoordig meer onder het bereik komen ook van den gemiddelden werkman, - dit alles veroorzaakte een algemeen geestelijke verheffing van de lagere standen der maatschappij. Dit had echter tevens het gevolg, dat de algemeene behoeften zooveel grooter werden, waardoor de levensstandaard steeg, doch waarmede de verhoogingen der inkomens naar verhouding geen gelijken tred hebben gehouden.

Dit alles had tot gevolg, dat de strijd om het bestaan van den individu zooveel zwaarder werd; de wetenschappelijke eischen aan het opkomend geslacht gesteld tot het verkrijgen van een maatschappelijke positie

werden bovendien dermate verzwaard, dat de gemiddelde leeftijd, waarop de lust tot een zelfstandige vestiging en tot gezinsvorming aan den dag komt, aanmerkelijk werd verhoogd.

Bovendien doen de zucht naar onafhankelijkheid en de behoefte aan vrijheid van beweging en van handelen, vele jongelui huiveren in het huwelijksbootje te stappen, dit beschouwen als een blok aan het been, dat hen belemmert in hun rusteloos streven naar stoffelijk bezit, tenzij - - - een huwelijk hun doel helpt bereiken in den vorm van een financieelen aanwinst. Tengevolge echter van de meer zelfstandige positie door zoovele jonge meisjes in de maatschappij bekleed, stelden ook de vrouwelijke candidaten voor het aangaan van een huwelijk zooveel hoogere eischen, welke toestanden alle oorzaak zijn geweest, dat vele jonge dochters niet thuis konden en wilden blijven zitten wachten, totdat een trouwlustig jongeling haar, als de uitverkorene van zijn hart, aan haar geestelijke eenzaamheid kwam ontrukken, doch zich gingen voorbereiden op de noodzakelijkheid zich eveneens te wapenen voor den strijd om een zelfstandig bestaan. Ook de ouders werden op hun beurt van dit besef doordrongen, waarmee zij afstand deden van hun overtuiging, dat het voor een meisje niet noodig is een beroep te kiezen, omdat de vrouw bestemd is slechts een huishouden te besturen overeenkomstig haar stand.

En zoo vindt men tegenwoordig wel haast geen werkkring meer, waarin ook de vrouw zich geen bestaan tracht te veroveren of reeds heeft veroverd, waar voorheen uitsluitend mannelijke werkkrachten voor geschikt geacht werden.

Moet het nu worden beschouwd als een achteruitgang op het gebied der menschelijke samenleving, dat het jonge meisje zich onafhankelijk gaat gevoelen tegenover den jongen man, of dat de man in de vrouw een mededingster zal gaan zien in den strijd om het bestaan?

Zeer zeker werd nog tot voor kort elk welopgevoed meisje met een zekere minachting aangezien, waar het zich in een of andere dienstbetrekking begaf, doch ook hiermede zal het gaan als met de invoering van elke nieuwheid, welke in het begin met wantrouwen en weerzin wordt ontvangen en waarvan men het goede, het rationeele inziet, nadat iedereen zich willens noch wetens daaraan heeft aangepast. Slechts menschen, die zich blijven hechten aan het oude, uit sleur, uit bekrompenheid van geest welke voor geen expansie vatbaar is, zullen vijandig gezind blijven tegenover alle nieuwe toestanden en de jonge man, het meisje uit zulk een sleur-omgeving geboren, zullen met dezelfde sleur ten huwelijk gaan, omdat het nu eenmaal zoo hoort.

Is het nu zooveel verheffender voor een meisje, te wachten op en hunkeren naar het huwelijksleven en uit vrees te oud te worden en het huwelijks‘geluk’ voor haar voorbij te zien gaan, het eerste het beste huwelijksaanzoek met vreugde begroet en zich ‘geborgen’ gevoelt, - dan dat het met een eigen bestaansmiddel zich zelfstandig gevoelend, uit vrije keus haar leven verbindt aan dat van hem, die ook haar tot levensgezellin wenscht, om gezamelijk, als twee vrije menschen, uit vrije wil hun gemeenschappelijk bestaan te zoeken?

In het eerste geval zal zich de vrouw, uit stille dankbaarheid, waar de liefde bij haar ontbroken heeft, zich de ondergeschikte voelen van haar man; in zulk een huwelijk zal het echt-vrouwelijke element ontbreken of op den achtergrond worden gedrongen, omdat de zichzelf voelende vrouw ontbreekt.

In het tweede geval echter de geest van twee vrije zich één gevoelende menschen, twee persoonlijkheden, twee karakters eens van zin, toch steeds verschillend van elkaar; - die het bewustzijn in zich voelen, elkaar te moeten, te willen vergoeden hetgeen zij voor elkaar missen; - het gezin, waar de moeder met haar vrouwelijken

geest poëzie brengt, waar de man het proza van het leven vergeet; - waar de kinderen zich een moeder en een vader weten.

Het eerste een huwelijk als *einddoel* van het vrouwelijk leven, het tweede *middel*, om alle gaven in de zelfstandige vrouw, als moeder en als levensgezellin van den man, tot ontwikkeling te brengen.

Zal de innerlijke kracht, de innerlijke waarde van een huwelijk, waarin man en vrouw als ongelijksoortige, doch gelijkwaardige grootheden naast elkaar werkzaam zijn, elk van hun standpunt als menschen met elk voor zich hun eigenaardige opvattingen omtrent bijzondere en algemeene maatschappelijke toestanden, waaronder beide hun uiteenloopende ervaringen hebben opgedaan, - zal qualitatief zulk een huwelijk niet oneindig veel hooger staan dan het huwelijk, waarin het jonge meisje, pas aan de hoede van het

ouderlijk huis onttrokken, voor de haar vreemde werkelijkheid wordt geplaatst?

De ervaringen van de jonge vrouw, vóór haar huwelijk in de maatschappij opgedaan, de eigenaardige moeilijkheden en struikelblokken waarvoor zij kwam te staan als alleenstaande vrouw in dienstbetrekking naast den man, elkaar ook in hun dagelijkschen handel en wandel leerende kennen, achten of minachten, - dit alles kan van onschatbare waarde zijn voor de moeder naast den vader, om hun kinderen reeds op jeugdigen leeftijd op de hoogte te brengen en te doordringen van den ernst van den bestaanstrijd, waarvoor zij later, elk naar hun kunne, gesteld worden. Zulk een huwelijk is een eenheid in de maatschappij, terwijl elke andere huwelijksvorm slechts een fractie van een eenheid is.

De algemeene toestanden welke de ongehuwde vrouw voor de noodzakelijkheid hebben gesteld zich een werkkring in de maatschappij te zoeken en die haar dus bestemden om daarin als zelfstandig staats-'burger' een plaats in te nemen, leidden er vanzelf toe dat ook haar de algemeene burger*plichten* werden opgelegd, als waaraan de man als zoodanig heeft te voldoen.

Dit ging echter niet gepaard met het eveneens toekennen van dezelfde burger*rechten* welke de man geniet, aangezien de grondwettelijke bepalingen zich hiertegen verzetten.

Het spreekt vanzelf, dat deze onbillijkheid bij elke vrouw, die door haar werkkring hetzij middellijk of onmiddellijk, stoffelijk of geestelijk bijdroeg tot de instandhouding en ontwikkeling van den staat en daarbij min of meer belang stelde in en roeping gevoelde voor het mede uitoefenen van haar invloed op zaken, verband houdende met het algemeen staatsbestuur, een gevoel van ontevredenheid werd opgewekt, te meer, waar zij zich in haar rechten zag achtergesteld zelfs bij den, wat aangaat geestelijke of stoffelijke productiviteit, haar minderwaardigen man.

Het streven om op zijn minst genomen in beginsel gelijkgesteld te worden met den man, wat betreft de grondwettelijke rechten en plichten, heeft zich verbreid over de gansche beschaafde wereld en is reeds in enkele staten met den gewenschten uitslag bekroond geworden; men behoeft daarbij geen al te diepen kijk te hebben op de maatschappelijke stroomingen om in te zien, dat binnen niet langen tijd het vrouwelijk element officieel zijn intrede zal doen, dáár j waar tot nu toe alleen de man rechtsbevoegdheid bezat.

Dit ligt in den logischen gang der dingen opgesloten; de heerschende maatschappelijke toestanden zijn zelf de oorzaak geweest van dezen, van alle zijden opkomende drang en de staats-huishoudelijke bestuursinstellingen zullen daarmede rekening moeten houden en zich aan deze nieuw geschapen behoeften aan moeten passen.

En zal het maatschappelijk raderwerk minder goed gaan functioneeren wanneer daaraan een nieuwe beweegkracht wordt toegevoegd?

Grootere beweegkracht beteekent in werktuigelijken zin grooter voortbrengend vermogen en ditzelfde zal gelden voor de staatsmachine ook! Ten hoogste zal het noodig blijken enkele in elkaar grijpende raderwerken door andere te vervangen of nieuwe er aan toe te voegen en verder zullen onvoorziene omstandigheden misschien een algeheele omwerking van het mechanisme noodig maken, doch ten slotte zal ook de vrouw als een nieuwe vorm van arbeidsvermogen invloed uit gaan oefenen op de draagkracht van den Staat.

Zal die invloed van negatieven aard zijn? - zoodat het vrouwelijk element, zooals velen vreezen, als een weerstand in rekening gebracht moet worden?

Misschien zullen zich gevallen voordoen, dat dergelijke resultaten verkregen worden, doch dit zal hoogstens van tijdelijken aard zijn en komt voor bij de invoering van elk nieuw beginsel. Waar dit echter door den drang der omstandigheden en de

stuwkracht van den menschelijken geest naar de oppervlakte komt, na kunstmatig langen tijd teruggedrongen te zijn geworden, zullen door de aanhoudend opstuwende krachten eindelijk alle beletselen op zijde gezet worden, om met de tot nog toe boven drijvende elementen verband te zoeken en te vinden en tenslotte een medebestanddeel te worden van het staatshuishouden.

‘De vrouw behoort in haar huishouden, moet zich de opvoeding van hare kinderen tot taak stellen!’ - hooren we aanvoeren.

Toegegeven, - doch wanneer beide voor haar ontbreken?

Want het zal niet in de allereerste plaats de echtgenoote, de moeder zijn, die om haar staatsburgerlijke rechten vraagt, of het moesten die vrouwen zijn, die zich niet vóór

alles *moeder* en *echtgenoote* gevoelen; wie in de voorste gelederen staan tot het verkrijgen dezer rechten, zijn de zelfstandige niet-echtgenooten, niet-moeders, welke beide staten hun grootendeels door heerschende toestanden zijn onthouden. Deze vrouwen staan in alle opzichten op dezelfde lijn met den ongehuwden man, zoowel wat aangaat rechten als plichten.

De echtgenoote en moeder, in de ware beteekenis van het woord, zal ongetwijfeld in hare gezinsbemoeiingen volkomen genoegdoening vinden voor haar levenstaak en zal zich daaraan niet onttrekken, om werkzaam te zijn in de eerste plaats op een gebied, geheel buiten haar gezin staande, wanneer het niet is, om in het onderhoud daarvan te voorzien. Want reeds te veel moeders hebben tegenwoordig, ook tengevolge van de bestaande wantoestanden, naast haar huishoudelijke bezigheden voor man en kind, nog mede te voorzien in de allereerste levensbehoeften; geldt ook voor deze vrouw en moeder vooral niet het argument, bij haar soms *te vele* kinderen te moeten blijven, waarvan er meesttijds zijn, die de allereerste moederzorgen zelfs niet kunnen ontberen? Verheft zich ook hier tegen dezelfde stem, die zich verzet tegen het buiten haar gezin werkzaam zijn van de moeder in het algemeen? - Ja! - gedeeltelijk misschien, - in den vorm van voorschriften voor maximum arbeidsduur of verbod van nachtarbeid, - om haar gezin niet aan algeheele verwildering prijs te geven.

Mocht echter ook de welgestelde *echtgenoote* - en *moeder*, - behalve voor haar huiselijke plichten nog tijd overhebben om zich te wijden aan publieke zaken, dan zal ook de invloed van zulk een vrouw van groote waarde kunnen zijn voor de maatschappij, en het recht om daaraan mede te werken, ontleent ze ongetwijfeld alleen reeds aan haar moederschap, als opvoedster van het jonge geslacht, vooral wat aangaat de vorming der zedelijke karaktereigenschappen. Met haar opgedane maatschappelijke ervaringen, vóór haar huwelijk, staat zij dan in alle opzichten in volkomen gelijkheid naast haar man.

En behalve de ongehuwde vrouw en moeder, hoeveel zelfstandige, ongehuwde vrouwen werken niet mee in alle lagen en richtingen der maatschappij, hetzij rechtstreeks of zijdelings aan de instandhouding daarvan?

Toch ook van haar wordt de medevoorziening in de kosten, welke het staatshuishouden medebrengt, geëischt en wel in den vorm van verschillende belastingen, door welker voldoening alleen de man zich reeds het burgerrecht ziet toegewezen. Moet deze vrouw zich blijven beschouwd gevoelen als een bestanddeel van het menschdom, dat alleen bestemd is zichzelf in stand te houden om overigens als betrekkelijk minderwaardig deel der samenleving haar levenseinde te vinden? Hoevele dezer vrouwen maken zich inderdaad nuttiger voor de maatschappij dan zooveel mannen slechts in naam doen?

Waar de staat uit zooveel heterogene bestanddeelen is opgebouwd, in elk van welke samenstellende deelen eigenaardige en bijzondere krachten sluimeren, daar moeten al die krachten, in hun zelfgezochte richting, gelegenheid worden gegeven zich volgens hun karakter te ontplooien en te ontwikkelen, wil die staat den hoogst mogelijken wasdom bereiken. Elke kunstmatige dwang op de ontwikkeling harer organen uitgeoefend zal den groei ervan belemmeren en ten slotte verstikken, tot nadeel van het geheel.

Dat ook van de vrouw alle in haar aanwezige capaciteiten worden opgeëischt, wanneer dit voor het landsbelang wordt noodig geacht, ook al werd zij vóór dien tijd daartoe niet geschikt geacht, ziet men in den tegenwoordigen volkerenstrijd, voor de deelneming waaraan alle krachtige jonge mannen uit hun vreedzamen maatschappelijken arbeid worden weggerukt.

Wordt toch niet allerwegen in de oorlogvoerende landen de vrouw opgeroepen, om den man te vervangen tot het in bedrijf houden van allerlei diensten, waarvoor zoowel lichamelijke als geestelijke inspanning wordt vereischt?

Naarmate ook de vrouw haar, hetzij dan ook in den beginne, nog geringe krachten zal beschikbaar stellen op allerlei gebied, ten dienste van het algemeen, zullen deze zich gaandeweg meer ontwikkelen. De omstandigheden en de invloeden van allerlei aard, waaronder het individu gedwongen wmrdt te leven, zullen zijn organen vormen en ontwikkelen, naar mate hij ze noodig heeft, en zoolang de vrouw zich niet opgeëischt ziet voor haar *hoogste* bestemming, *het moederschap*, opvoedster van het jonge geslacht, daar zal zij op den duur in staat zijn, na voldoende opvoeding en opleiding ontvangen te hebben, gelijkwaardig met en naast den man mede te werken tot de ontwikkeling der maatschappij.

M. ROBAARD.

Ik word tam.

Het is een heele tijd geleden sinds mijn lezers en lezeressen iets van mijn hand lazen. De reden daarvan is een heel eenvoudige; geenszins die van ziekte of van allerhand geheimzinnigs, 't welk belangstellende en nieuwsgierige correspondenten er achter zochten.

Die reden was namelijk geen andere dan deze, dat, waar ik nu weldra afscheid neem als redactrice, en waar ik nu eenmaal 'anders' schrijf dan jan en alleman, (gelukkig, vind ik), 't mij 't beste leek U zoo spoedig mogelijk aan dien overgang te gewennen. Mijn anders dan anderen schrijven behaagt mijn vrienden, en maakt mijn vijanden woest, maar, in elk geval, 't feit *is* nu eenmaal zoo. Dus, wijl dat persoonlijk cachet van mij spoedig geheel zal verdwijnen uit de Lelie, meende ik voor mij dat een geleidelijke overgang op deze wijze tot een geheel nieuwe redactie voor U allen 't beste zou zijn. -

Edoch, de uitgever denkt er anders over, en meent dat een artikel van mijn hand U en hem toch wel heel aangenaam zal zijn alsnog.

Gewillig zet ik mij dus neder tot schrijven. -

Waarover zal ik 't met U hebben? - Mij dunkt, onder de bestaande omstandigheden, over een of ander onderwerp dat niemand kan aanstoot geven. - Want, laat ik nu in deze laatste drie maanden eens heel mak en tam zijn! Wie weet of ik dan nog niet tot eindgoed-al-goed in vrede schei van 't journalisten-zoodje, dat een tamme en makke leuteraarster in mooie phrasen steeds graag een goed woordje gunt.

Enfin, ik heb 't zóó bont gemaakt dat ik, zelfs na drie maanden van beterschap, dat goede-woordje wel niet zal krijgen, denk ik; maar, - - ook *dat* hoop ik te boven te komen. - - *Zelfs* dat...

Intusschen, waarover zal ik 't nu eigenlijk hebben! - -

Over welk onaanstootelijk onderwerp? -

Wacht. Daar komt mij iets in den zin, waarover iedereen dagelijks kletst, en preekt, en schrijft, en leutert, op de meest stichtelijke wijze: de plicht!

Waarom zou óók ik niet mee-kletsen op mijn beurt! -

Daar heb je dus mijn onderwerp kant en klaar: Lieve lezers en lezeressen van de Holl. Lelie, laat ons dagelijks onzen plicht doen. Want, wat is schooner en verhevener dan het volbrengen onzer 'plicht.'?

Als ik me goed herinner heeft Carmen Sylva, (die nu ze dood is weer in de mode komt even; daar heb je weer een troost van 't dood-gaan voor ijdele 'beroemdheden'), óók zoo iets geleuterd over 't 'geluk' van het plicht doen. - Of was het over 't geluk van de schoonheid? - Ik weet het waarachtig niet meer precies. Ik heb 't zinnetje namelijk nu al zoo dikwijls gelezen in den laatsten tijd, dat ik 't heelemaal dooreen war; 't was in elk geval een phrase over arbeid, plicht, schoonheid. - Een heerlijke phrase was het, die alle bladen en blaadjes na haar dood tot in het oneindige hebben herhaald. -

Dus, als zij 't niet heeft gezegd, dan hebben in elk geval duizenden en duizenden dominees, zieleherders, ouderlingen, leeken, nuttige en andere dames, iets dergelijks duizenden malen gezegd en geschreven: Plicht is geluk!

Plicht is eigenlijk *je* ware. Een mensch die zijn plicht doet, dat is er een van de bovenste plank. -

Daarover, ik twijfel er niet aan, is iedereen 't roerend eens met me. -

Maar.... hoor ik een eenling-mensch zeggen: (Je hebt helaas hier en daar van die lastige eenling-menschen, die altijd op den grond der dingen willen gaan, ik-zelve ben óók zoo eene), maar, wat verstaat men eigenlijk onder 'plicht'? Wat *is* nu precies 'plicht?'

Daar zie je al weer hoeveel gemakkelijker een kanselredenaar 't heeft dan een gewoon mensch. Want, zoo'n kanselredenaar staat maar voor een ‘dankbaar gehoor’ er op los te kletsen met de grootst mogelijke phrasen, zonder dat de hem aanbiddende schare hem in de rede mag vallen. En, als hij heeft uitgeleuterd, dan drinkt hij een glas water, en gaat met plechtigen tred heen van waar hij kwam. En daarmee basta. -

Maar een gewoon mensch denkt wel eens na over 't gehoorde. - En is zoo vrij te vragen naar den grond der dingen. -

En dan....

Wat *is* plicht....?

Geliefde lezers en lezeressen: (Ik vind dat ik ‘den’ toon al aardig te pakken krijg.): Plicht is juist zoo iets rekbaars naar ieders geweten als het geweten-zelf een rekbaar ding is....

B.v.... Plicht is, volgens alle mogelijke dominees, (behoudens 'n enkele hier en daar), pastoors, bisschoppen (protestantsche en roomsch-katholieke), volgens alle mogelijke

vaderlandslievende menschen, en die er voor willen doorgaan, laat me maar kortheidshalve zeggen, volgens elk ‘weldenkend’ mensch: Elkaar doodslaan, vermoorden, verminken, haten, beleedigen, enz., enz. - alles in naam van ‘het vaderland’. - Zij, die deze plicht het wreedst en luidruchtigst volbrengen, heeten daarvoor ‘helden’, en worden ten grave gedragen met groot vertoon over hun plichtsgetrouwen ‘heldendood’. Daarentegen is het zeer plicht*vergeten* te verklaren: Ik wil degenen, die mij nooit iets misdeden, noch doodslaan, noch verminken, ik behoor daarenboven tot een christelijke natie, dus, ik wil het gebod van Christus in praktijk brengen, die zeide: Gij zult niet doodslaan, hebt elkander lief. - Men kan, wegens zulk een plichtvergeten gedrag, zelfs in de gevangenis terecht komen, ook al is men nog daarenboven predikant van een zich noemend *christelijk* Kerkgenootschap.

Een ander soort van ‘plicht’ is het te zorgen dat ge vooral zooveel mogelijk centen bijeengaart, hoe dan ook. D.w.z., menschen uit het volk, die stelen, (o foei, o foei), b.v. een brood, een stukje vleesch, of een paar gulden, die zijn natuurlijk weer geheel en al plichtvergeten, net als degenen die niet willen doodslaan in den oorlog voor ‘het vaderland’. Maar zij, die in het groot, op een handige manier, zóó dat de wet hen niets kan doen, centen bijeengaren, de beursspeculanten, de fabrikanten, de handelslui, enz., enz., die zijn allemaal heel plichtgetrouwe brave lieden. 't Komt er daarbij niet op aan, of zij door hun handigheden anderen te gronde richten, of zij door beurs-knoeierijen duizenden bedriegen, of zij hunne werklieden uitzuigen, of zij de meest vervalschte waren onder de meest bedriegelijke leuzen in den handel brengen, o neen, als ze daarbij zelf maar heel-rijk worden, zóó rijk dat ze daardoor een voorname positie innemen in de ‘geordende’ maatschappij, en als ze dan nog daarenboven zoo slim zijn een paar goede giften te offeren aan eenige bekende liefdadigheids-inrichtingen, zie, dan zijn ze voortaan voorbeelden van ‘plichtsbetrachting’, dan verliest de staat aan hen, bij hun dood, een zijner beste medeburgers, en dan krijgen ze in de couranten mooie artikeltjes gewijd aan hun edele nagedachtenis, die ‘in eere zal blijven’.

Verder heb je nog de maatschappelijke plichten, welke in het bijzonder nuttige moeders en nuttige huisvrouwen gaarne betrachten als zij haar kinderen en man overlaten aan henzelven, om te draven van de eene vergadering naar de andere, en te schrijven in alle mogelijke bladen en blaadjes over opvoedkunde, ziekenverpleging, huishoudgebied, enz., enz. De echtgenoot ligt dan ondertuschen soms ziek onder de hoede eener verpleegster, of in een ziekenhuis, of, als er geen fortuin is, gansch zonder oppassing, (ook dat komt voor), en de kinderen voeren kattekwaad uit, vervelen zich, missen het grootste kindergeluk dat er bestaat: een blijde gezellige jeugd, en 't gezins-leven gaat te gronde, en de dienstboden doen wat ze willen, en 't huishouden kost eens zooveel geld als noodig zou zijn geweest indien mevrouw wat minder ‘plichtsbetrachting’ jegens de maatschappij aan den dag hadde gelegd. Echter, wat nood! Ze heeft toch een zeer plichtgetrouw leven geleid; daarover zijn straks alle vrouwenbladen het eens als ze haren uittocht doet uit deze wereld.

Ik zou op die wijze nog vele, vele soorten van ‘plichten’, en van wat ‘men’ daaronder verstaat, kunnen opnoemen, maar waartoe? 't Komt er immers ten slotte op neer, dat elk mensch zijn of haar plicht juist zóó draait en uitlegt als dat in zijn of haar kraam èn voordeel 't best te pas komt, reden waarom men óók zou kunnen zeggen:

> Plicht is een o zoo schoone zaak,
> En geeft een ieder veel vermaak. -

Ik wil echter, alvorens ik eindig, nog doen opmerken dat *natuurlijk* alle vorsten en vorstinnen steeds voorbeeldig hun plicht volbrengen, hetgeen men kan lezen in alle couranten, zoodra zij dood zijn, of ook bij hunne verjaring. En, in verband hiermede kan men in 't algemeen gesproken dan ook zeggen: Hoe voornamer, hoe plichtgetrouwer. En, omgekeerd, hoe lager en nederiger in rang, hoe hooger de eischen die aan het volbrengen van de ‘plicht’ gesteld worden. - Zoo b.v. zijn er ambtenaren die vinden dat ze uiterst plichtgetrouw leven als ze hunne bureau-uren van 10 tot 12 en van 2-4 nakomen in een afzonderlijke kamer met de Nieuwe Rotterdammer tot gezelschap, maar die van hunne klerken, - die het werk moeten doen, - de uiterste nauwkeurigheid, stiptheid, netheid, wat niet al verlangen. Evenals er ook vele mevrouwen zijn, wier leven bestaat uit uitgaan, teaen, het theater-Verkade en de opera en de Mengelberg-concerten bezoeken, maar die zich, gedurende den tijd dat zij thuis zijn om zich te verkleeden en te eten, diep verontwaardigen over die nare dienstboden, die

niet het minste plichtsgevoel bezitten, wijl zij ergens geen stof afnamen of vergaten de pot de chambre van meneer te ledigen, of iets dergelijks.

Uit plicht sla je je naasten dood.
Uit plicht ontsteel je hun het brood.
Uit plicht verlaat de vrouw haar huis.
Uit plicht verzaakt zij haar tehuis.
Uit plicht doet elkeen wat hem lust,
En voelt zich daarbij *plichtbewust*.

Daarom:

De plicht is eene schoone zaak,
En geeft het menschdom veel vermaak.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

P.S. Dit artikel corrigeerend vrees ik dat het toch weer ‘anders’ is dan de gewone gemeenplaatsen-artikelen. Ik schijn onverbeterlijk te zijn.

Rumenië.

In No 3. 4. 5. der Hollandsche Lelie hebben wij er op gewezen in een oorlogsphantasie. ‘De inval der Franschen in Bosnië en Herzegowina,’ hoe voor de Entente-Mogendheden de gewenschte beslissing te vinden zou zijn op den Balkan, door een inval van daaruit in Oostenrijk.

Zooals wij de leden der Académie terecht deden zeggen, kwam Napoleon niet terug en bleef het dus bij een phantasie. Maar de Duitsche Generale Staf liet het daar niet bij. Die zag in hoeveel gewicht een offensief op den Balkan kon zijn en besloot daarom een voldoende troepenmacht te concentreeren aan de Servische grens om met dezen hardnekkigen vijand voorgoed af te rekenen. Zooals wij weten gelukte het ten volle, ook dank zij de hulp van Bulgarije. Zelfs in een millioenenoorlog als de tegenwoordige is het van belang een leger als het Bulgaarsche aan zijn zijde te zien, in plaats van aan die der vijanden, maar toch was het doel hier minder de vernietiging van Servië, als wel zich een doortocht banen naar Constantinopel.

Indien de Balkan-Bond der Christelijke!-Balkan-Koninkrijken was blijven bestaan dan zou het zelfs voor het Duitsche leger bezwaarlijk gegaan zijn die legermacht te vernietigen. De Tweede Balkan-Oorlog had echter Oostenrijk en daarmede ook Duitschland de voldoening geschonken, dat die macht aan de Oostelijke grenzen uiteengespat was.

De Balkanmogendheden hebben na den tweeden Balkanoorlog het volgende aantal inwoners, wonende op het daarbij aangegeven aantal vierkante Kilometers.

	K.M.^{2}	**Inwoners.**
Turkije.	16201	1.800.000
Bulgarije.	112077	4.700.000
Griekenland.	121268	4.251.000
Servië.	87358	4.167.000
Albanië.	32000	880.000
Montenegro.	14256	515.000

Rumenië.	138000	7.500.000

Met Turkije, wordt slechts Europeesch Turkije bedoeld.

Van de 25 millioen niet Turksche bewoners van den Balkan hebben de kleine vijf millioen Bulgaren de zijde van Duitschland gekozen en zijn de vijf millioen Serviërs en Montenegrijnen grootendeels buiten gevecht gesteld.

Geheel in tact blijven dus nog over de Grieken en de Rumenen. Doch ook van die heeft Duitschland niet veel te vreezen. Het schijnt toch wel vast te staan, dat beiden, zoo zij niet neutraal blijven, de zijde van Duitschland kiezen. Wel is het volk in beide landen pro-Entente, maar dat is juist het mooie van het konstitutioneele Koningschap, dat het volk even weinig medezeggingschap heeft als in Rusland. En is de oorlog verklaard, dan vecht het leger al naar het commando luidt en niet naar de volkssympathie.

In den tweeden Balkanoorlog brachten de Rumenen 500.000 man op de been en verkregen daardoor 7525 vierkante Kilometer land van Bulgarije. Tegenwoordig is Rumenië best in staat 700.000 man, ten oorlog te voeren. Het groote belang voor de Entente zit echter nog niet eens in die aanmerkelijke versterking van hun macht aan het Balkanfront, maar in het feit dat partijkiezen voor de Entente, voor Rusland, Rumenië opent als de weg naar Bulgarije. Petroleum-Hollanders, die daar den toestand kennen, meenen echter dat zulk een deelname aan den oorlog uitgesloten is.

Het is een zeer eigenaardig land, dat moderne beschaafde Rumenië. Zoodra men buiten Bucarest is, schijnt het alsof men uren van een beschaafde omgeving verwijderd is.

Zoo iets als straatreiniging bestaat dan niet meer. Hondenlijken vindt men dagen achtereen op den weg liggen, terwijl de wegen zelf bijzonder slecht zijn.

Het grootste deel der bevolking leeft van den landbouw, zoodat Rumenië tegenwoordig een graanproducent is van beteekenis. Ook de petroleum-industrie, zoowel als de zout-

mijnen leveren een aardige som voor de staatsinkomsten. De voornaamste petroleum-gronden zijn in handen van vreemdelingen, al zijn daar slechts Rumeensche maatschappijen. De staat trekt uit die zoutbergwerken ongeveer 8 millioen lei per jaar. De industrie is er nog in de kinderschoenen, al zijn er allerlei wetten gemaakt om de bevordering der industrie ten nutte te zijn. Daardoor zijn eenige suikerfabrieken, papierfabrieken, glasfabrieken en weverijen ontstaan.

De invoer bedraagt ongeveer 400 millioen lei, waarvan het grootste gedeelte komt van Duitschland en Oostenrijk. Dat de beschaving er niet op hoogen trap kan staan, begrijpt men als men er aan denkt, dat de lijfeigenschap en de heerendiensten eerst in 1864 afgeschaft werden. Daardoor werden ruim 400000 boeren grondeigenaars; de groote grondbezitters moesten tevens een gedeelte van hun bezit afstaan.

Onder die boeren vond men 72000 fruntas. d.w.z. goed gezeten boeren, 134000 palmas hadden geen kapitaal, terwijl 20,2000 mylocas eenig kapitaal bezaten.

Bratiano heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door wetten, om zooveel mogelijk gronden van de staatsdomeinen aan de boeren te verkoopen. In 1884 wordt bepaald dat het maximum grondbezit op die wijze verkregen zou zijn 5 H.A. Toch vindt men in 1905 nog 1363 eigenaars, die meer dan 500 bunder in eigendom hadden, maar meer dan een millioen menschen hadden grond van 1 tot tien bunder.

Rumenië is een sterk vooruitgaand land. De Staatsfinantiën zijn zeer goed in orde, evenals het Bankwezen. Naast de Nationale Bank vindt men er de Marmorosch Blank Bank, verder een filiaal van het Berlijner Disconto Gesellschaft de Bank of Rumania en de Banca Romanesca. De grootste stad is Bucarest met een bevolking van 400.000 inwoners. Daarop volgen Jassy, Galatz, Brada en Ploesti, de laatste stad is bekend door de petroleum-industrie.

Rumenië is welvarend en vooruitgaande en daarom is het zoo gelukkig dat de Koning zoowel in de beide Balkanoorlogen als ook nu, den oorlog heeft weten te vermijden. Ook in Rumenië heeft men grootere aspiraties. Transylvanië en Boekowina zijn de teere punten, die als Rumeensch gebied worden beschouwd. Maar de Koning begrijpt zeer goed dat een ‘guerre en dentelles’ zooals de tweede Balkan-oorlog voor Rumenië was, geen tweede maal voorkomt, en de aanwinst van Boekowina en van Transylvanië weegt niet op tegen de buitengewone ellende, die de moderne beschaafde! oorlog met zich brengt. En indien Rumenië buiten den oorlog blijft omdat zijn vorst, een Hohenzollern, Duitsche sympathieën heeft, dan is het een zegen voor Rumenië dat vroeger de prins van Vlaanderen, de broeder van den Belgischen koning bedankte voor zijn benoeming tot vorst van Rumenië, waarop Prins Karl von Hohenzollern Sigmaringen gekozen werd.

Blijft Rumenië in vrede, dan zal het land nog reusachtig vooruitgaan en is op ieder, maar vooral op industrieel gebied, nog veel te doen en ook voor vreemdelingen veel te verdienen.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Schiller en het Duitsche volk.

Eenigen tijd geleden vertelde een milicien-sergeant van de landweer, die als burger onderwijzer is, dat men bij den troep, waarvan hij deel uitmaakte, de manschappen trachtte nuttig bezig te houden en ze zoo mogelijk eenige ontwikkeling te geven. Men moet daarbij, zei hij, noodzakelijk iets aangenaams hebben te vertellen, de lessen moesten een genot zijn voor de luisteraars. Nu heb ik getracht met een andere sergeant, een student in de letteren, de mannen iets van onze letterkunde te vertellen, hoewel ik vooraf vreesde dat het fiasco zou maken. Ik heb er zelfs met den student om gewed, hij beweerde dat het uitstekend zou gaan. Welnu, de proef

is genomen, en ik heb de weddenschap glansrijk - verloren! Ja, en dat is me zeer meegevallen.

Want: wat moest ik kiezen uit onze groote schrijvers en dichters? *Vondel?* - verheven, schoon, heerlijk, goddelijk - maar geen kost voor landweermannen.

De *Camera Obscura?* maar die kennen ze. En onder ons gezegd en gebleven, die Camera is me toch wel wat laag bij den grond. Men wil de luidjes immers graag eens in vuur, in extase of in ontroering brengen.

Ga nu zelf de rij maar verder na, dan merk je dat wij in onze heele letterkunde geen schrijver, geen dichter voor 't volk hebben. Zeker, velen hebben geschreven, gedicht en gezongen en ook wel eens voor 't volk, voor de groote massa, doch bij uitzondering. Ik heb toen mijn keus laten vallen op '*De Sint-Nicolaasavond*' van *de Genestet*,

en 't is meegevallen, 't stuk sloeg in, er was aandacht van 't begin tot 't eind en mijn auditorium heeft er aan gesmuld. De student heeft het gewaagd '*de Kleine Johannes*' van *van Eeden* te behandelen. Ik bewonderde zijn moed, maar wanhoopte aan het welslagen. Doch zie! het boeide de landweer, het verveelde de lui niet, 't was hun niet te sentimenteel, niet te hoog, niet te zonderling, niet te kinderachtig, niet te fijn, ze genoten ervan als kleine kinderen van een sprookje. Dat heeft ons wel moed gegeven voor 't vervolg. Maar! Wat moeten we nu kiezen? We willen toch liefst Nederlandsche letterkunde geven? Nog een paar maal is er wel wat geschikts te vinden, maar dan?

De sergeant heeft gelijk. Er is in onze letterkunde geen dichter of schrijver die *volks*dichter of *volks*schrijver geworden is. Noem vrij tal van onze zoogenaamde groote dichters op, ze zijn allen veel te gekunsteld, veel te beredeneerd, ze dichten met hun verstand in plaats van met hun hart. *Heije?* Zeker, zeer verdienstelijk, maar altijd didactisch, men zou hem den onderwijzenden dichter kunnen noemen. *Staring?* Dat is een dichter die tracht te rijmen in raadselen. *Tollens* misschien? Maar welke bezieling gaat er uit van den dichter van '*Wien Neerlandsch bloed?*' En dit is dan nog een zijner verhevenste liederen! *Da Costa?* een dichter bij de gratie Gods, doch te verheven en te moeilijk; *Bilderdijk*? hij verstond de kunst van dichten, maar is meestal te duister; *Hooft*, te beschaafd en te fijn, te hoofsch; *Cats*, de al te platte dichter of rijmelaar, te plat zelfs voor onzen volksaard; *Huygens*, die in puntdichten zijn fort zoekt, te gezocht; *Beets; Cloos; Verteeg*; *Gorter; van Eeden;* mevr. *Roland Holst?* O allen groote dichters, doch bij de modernen is de dichtkunst in woordkunst ontaard, wel schoon vaak, ongetwijfeld! maar boven de bevatting van 't groote publiek. *De Genestet*, die komt het ideaal nabij, hier en daar is hij volksdichter, maar over 't geheel eischt hij ontwikkelder lezers; *Gouverneur* ook slaat soms den volkstoon aan, doch gaf weinig. Neen, op wien we 't oog slaan, wiens poëzie we doorvorschen, een dichter die gezongen heeft van jeugd, liefde, hoop, vreugde, schoonheid, leven, hartstocht, smart, die de gansche rij van menschelijke aandoeningen heeft uitgestort in voor iedereen begrijpelijke, tot het volk in massa sprekende liederen, geweven uit schoone, verheffende, bezielende taal, een groot *volks*-dichter hebben wij nooit gehad en missen wij heden ten dage. Zoo'n dichter zong het *Princelied* ('t Wilhelmus van Nassaue), maar dit is slechts één zang. Zulk een dichter bezat Duitschland, of liever, daar zulke kunstenaars onsterfelijk zijn als de Goden van den Olympus, mag, neen *moet* ik zeggen: zoo'n volksdichter *bezit* Duitschland in *Johann Christoph Friedrich von Schiller* (1759-1805).

Misschien zal de lezer (es) zeggen: En Göthe dan? Göthe was (is) toch grooter dichter! Vermoedelijk wel, maar Schiller leeft in de harten en op de lippen van het Duitsche volk, van de hooge toppen der Alpen tot de vlakke marschen en lage stranden der Noord- en Oostzee, van den Rijn tot aan den Weichsel en Pregel. Schiller dichtte ongekunsteld over alles wat zijn gemoed ontroerde, hij gaf zich zooals hij was; in zijn jeugd met al zijn gebreken, maar ook met zijn gloed, zijn vuur, zijn hartstocht, zijn ongebreidelde en soms buitensporige fantasie; hij werd man en zijn onstuimige hartstochten legden zich als de golven der zee na den storm, ook dit bezong hij; Schiller heeft de Sturm- und Drangperiode doorgemaakt, zooals elk die in zijn leven ondergaat - en hij schiep '*die Räuber;*' ouder geworden werd hij wijs, de smart, het leed louterde zijn hart en leerde hem 's levens kern - herb ist des Lebens innerster Kern - kennen, hij klaagt dan in zijn zangen over het verloren paradijs.

In de dagen zijner jeugd bruisen en klateren, jubelen en schateren zijn liederen als blijde leeuwerikszangen, zij schallen van vreugde, van vriendschap, van liefde, van schoonheid, van muziek, van *genot:* An die Freude, an Laura, die Freundschaft,

die Blumen, Elysium, an den Frühling, an Minna, der Triumph der Liebe, maar dan - ach! dan komt de Klacht, al het wereldsche is immers alleen maar goed voor de kortzichtigen:

‘Resignation.

Auch ich war in Arkadien geboren,
Auch mir hat die Natur
An meiner Wiege Freude zugeschworen;
Auch ich war in Arkadien geboren,
Doch Tränen gab der kurze Lenz mir nur.’

met het schoone slot:

‘Zwei Blumen blühen für den weisen Finder,
Sie heissen *Hoffnung* und *Genuss.*
Wer dieser Blumen eine brach, begehre
Die andre Schwester nicht,
Geniesse wer nicht glauben kann. Die Lehre
Ist ewig, wie die Welt. Wer glauben kann, entbehre!
Die Weltgeschichte ist das Weltgericht.
Du hast *gehofft,* dein Lohn ist abgetragen,
Dein *Glaube* war dein zugewognes Glück.’

En dan:

‘Die Götter Griechenlands.
Da ihr noch die schöne Welt regiertet
An der Freude leichtem Gängelband, Venus Amathusia!’

Verder:

‘Schöne Welt, wo bist du? Kehre wieder,
Holdes Blütenalter der Natur!’

en:

‘Ja, sie (nl. die Götter) kehrten heim, und alles Schöne,
Alles Hohe nahmen sie mit fort,
Alle Farben, alle Lebenstöne,
Und uns blieb nur das entseelte Wort.’

dan:

‘Was unsterblich im Gesang soll leben,
Muss im Leben untergehn.’

In ‘die Künstler’ de beroemde strophe:

‘Der Menschheit Würde ist in eure Hand gegeben,
Bewahret sie! Sie sinkt mit euch!
Mit euch wird sie sich heben!
Der Dichtung heilige Magie dient einem weisen Weltenplane,
Still lenke sie zum Ozeane der groszen Harmonie!’,

‘*Mit euch wird sie sich heben!*’ Dit is aan Schiller en het Duitsche volk bewaarheid. Schiller, zonder ooit een didactisch (leer-) gedicht gezongen te hebben, tenzij men ‘*das Lied von der Glocke*’ als zoodanig mocht beschouwen, is de opvoeder, de verheffer (niet de *op*heffer, zooals men in hedendaagsch Nederlandsch menigmaal leest) van het Duitsche volk. Iedereen in Duitschland kent zijn gedichten, althans voor een deel; in elk huisgezin ligt Schiller's *Wilhelm Tell;* allen kennen *Der Ring des Polycrates; die Kraniche des Ibykus*; *der Taucher; der Gang nach dem Eisenhammer; der Handschuh*; *das Lied von der Glocke; Würde der Frauen:* Ehret die Frauen! sie flechten und weben himmlische Rosen ins irdische Leben, enz.; *der Kampf mit dem Drachen; der Jüngling am Bache; des Mädchens Klage; das Mädchen aus der Fremde.* Waarom? Omdat alles zoo eenvoudig, klaar, duidelijk, zoo algemeen menschelijk is; omdat - waar Schiller verhaalt - hij dit doet met gloed en fantasie, met schoone schildering en nooit, tenzij het onderwerp het eischt, in onbegrijpelijke, duistere taal; omdat hij het algemeen menschelijke krachtiger, schooner of dieper, heftiger voelde dan de groote massa en dit algemeen menschelijke dus ook uitzong in krachtige, schoone, soms ook gloeiende strophen. Hij was zich niet bewust voor 't volk te zingen, hij zong als de nachtegaal, omdat hij zingen moest, omdat zingen zijn natuur was. En hij zong zich uit, hij zong niet van anderen, hij zong zich zelf. Maar dit was zoo'n rijke bron, dat geheel het Duitsche volk zich er aan laaft. Schiller leest men op school, Schiller doet op zedel[ij]k gebied meer voor de jeugd dan de Duitsche schoolmeesters met elkaar, hij is de grootste moreele opvoeder van het Duitsche volk.

Lang geleden reisde ik eens per spoor en trof in den trein een Duitscher aan, met wien ik in gesprek raakte. 't Bleek dat hij uit Duitsch-Zwitserland geboortig was. Hij

was matroos en had zich voor de eerste maal te Triëst ingescheept. En ik informeerde: Kent u den Wilhelm Tell van Schiller? En hij: Ob ich den Tell kenne!? Nun ja, den lasen wir ja in der Schule en hij zei op: 'Wir wollen sein ein einzig Volk von Brüdern, In keiner Not uns trennen und Gefahr; Wir wollen frei sein wie die Väter waren, Lieber den Tod! als in der Knechtschaft leben. Wir wollen trauen auf den höchsten Gott Und uns nicht fürchten vor der Macht der Menschen.' (Uit de Scène op de Rütli). En vervolgens: 'So, wie wir *drei Männer* jetzo, unter uns die Hände zusammenflechten, redlich ohne Falsch, So wollen wir *drei Länder* auch, zu Schutz und Trutz, Zusammenstehn auf Tod und Leben (Stauffacher tot Walther Fürst en Melchthal). Het bleek mij verder dat hij den geheelen Tell kende en vele passages reciteerde hij nog. Nu ja, Tell is dan ook de Zwitsersche vrijheidsheld en de leerplicht duurt in Zwitserland (gelijk in Duitschland) tot het veertiende jaar. En waar hebben *wij* zoo'n pakkend verhaal van onzen strijd voor de vrijheid, die toch waarlijk schoon is en juist geschikt voor een heldendicht en stof bevat voor menig boeiend tooneelspel.

Hoe populair Schiller in Duitschland is, blijkt ook uit het groote aantal parodieën van zijn gedichten, b.v. op '*Das Mädchen aus der Fremde*' (= De Lente). Die parodie is zoo onkuisch, dat men ze niet kan neerschrijven. Op de algemeene bekendheid van het Duitsche volk met Schiller's werken speculeeren ook de Duitsche humoristen. Zoo b.v. Otto Ernst in '*Das vierbeinige Geschenk*', waar hij op den hond doelende zegt: '*dieser Ritter wird künftig ungemeldet vorgelassen*' (uit Don Carlos, tooneelstuk); '*Und das Antlitz noch*, *das bleiche nach dem Fenster sah*,' ook van den hond, die zijn jonge meesteres in den trein, zoover hij kan, met zijn blikken

volgt (Uit Toggenburg, een van Schiller's gedichten).

't Is niet anders: 't volk speelt, dolt graag met hetgeen het het liefst heeft. Zoo worden zelfs op de edele eerste jonge liefde van den volwassen knaap voor de jonkvrouw, die hij ‘mit züchtigen, verschämten Wangen wie ein Gebild aus Himmelshöhn’ voor zich ziet, glossen gemaakt. Waar Schiller zegt: ‘das Schönste sucht er auf den Fluren, (womit er seine Liebe schmückt’), ziet men een soldaat afgebeeld, die op de deel (dorschvloer) een frissche boerendeern in de wangen knijpt. En toch, is ooit ‘der ersten Liebe goldne Zeit’ schooner, en tegelijk voor elk begrijpelijk, beschreven dan in deze strophe:

‘Da fasst ein namenloses Sehnen
Des Jünglings Herz, er irrt allein,
Aus seinen Augen brechen Tränen,
Er flieht der Brüder wilden Reih'n.
Errötend folgt er ihren Spuren
Und ist von ihrem Gruss beglückt,
Das Schönste sucht er auf den Fluren,
Womit er seine Liebe schmückt.
O zarte Sehnsucht, süsses Hoffen,
Der ersten Liebe goldne Zeit!
Das Auge sieht den Himmel offen,
Es schwelgt das Herz in Seligkeit;
O, dass sie ewig grünen bliebe,
Die schöne Zeit der jungen Liebe!’

Trouwens, het geheele ‘*Lied von der Glocke*,’ het leven van den mensch samenvattend in enkele hoofdmomenten, is zoo duidelijk, en tegelijk zoo verheven en toch volkomen uit de werkelijkheid gegrepen, dat het Göthe's woorden: ‘Greift nur hinein ins volle Menschenleben, Ein jeder lebt's, und jedem ist's bekannt, Und wo ihr's packt, da ist es interessant’ op de treffendste wijze illustreert. Hoe kort en juist zijn de levensstaat van man en vrouw - zooals men de plichten der huisvrouw vroeger algemeen opvatte - saamgevat in de bekende woorden:

‘Der Mann muss hinaus ins feindliche Leben,
Muss wirken und streben, und pflanzen und schaffen,
Erlisten, erraffen, muss wetten und wagen,
Das Glück zu erjagen, enz.’

‘Und drinnen waltet die züchtige Hausfrau,
Die Mutter der Kinder,
Und herrschet weise im häuslichen Kreise,
Und lehret die Mädchen und wehret den Knaben,
Und reget ohn' Ende die fleiszigen Hände, enz.’

Hoe keurig en duidelijk is in hetzelfde gedicht de macht van 't vuur beschreven, neen geschilderd! Lees ook van ‘den ungeheuren Brand.’ Waar zou ik eindigen, als ik al dat voor iedereen treffende en aangrijpende wilde aanwijzen?

Maar *die Räuber* dan? Onzedelijk, nietwaar? Ziet ge dan niet dat het is de *jonge* Schiller, die zijn *jeugd* openbaart, alles uit, wat daar woelt en bruist en kookt in 't jonge hart? *Die Räuber* is het Duitsche volk dierbaar. Schildert het niet het opbruisende gemoed, de driften die een onbluschbaren brand ontsteken? Ja, hooger staat de trilogie *Wallenstein*, volmaakter is *Luisa Millerin* of *Kabale und Liebe*, maar als monument der jeugd, als een levende schilderij van de hartstochten, die het hart

van den jongeling in zijn Sturm- und Drangperiode doen koken en gloeien, is *die Räuber* eenig.

Zoo staat Schiller thans nog, ruim een eeuw na zijn verscheiden, midden in het Duitsche volk als een weldoener, een moreel opvoeder. In dit opzicht overtreft hij den genialen Göthe, ‘der ihm als Dichter überlegen ist.’

Deventer.

C. GROUSTRA.

Evviva Mobilia!
door Martinia.

Ik bezit een neef, die zoo gelukkig is, in de termen te vallen, om onder de wapenen te mogen komen. Diploma eindexamen H.B.S. in den zak, en reeds enkele maanden de lessen aan de Hoogeschool in Delft volgend - waarheen de heele familie mee verhuisd is, omdat Mama haar oudsten jongen niet te kort wilde doen, wat huiselijke verzorging betreft, bij haar tweede, - heeft hij nu zijn fantasiepakje, versierd met een Schillerkraag, mogen verwisselen voor 's Konings rok met koperen knoopen. Zijn blonde haardos, altijd netjes gescheiden, met bepaald een elegante ‘Schwung’ er in, die vanaf Mei tot October geen hoofddeksel duldde, en alleen door den plagerigen wind in wanorde werd gebracht, gaat nu schuil onder een nuchter ‘kepi’. - En zijn grijs linnen werkpak, thans zijn door-de-weeksche dracht, tenminste als hij om en in de kazerne vertoeft, zal hem nog wel eens een weemoedige terugblik doen werpen op zijn licht flannellen tennis-costuum, dat nu in kamfer en naftaline zorgvuldig opgeborgen is. Althans héét te zijn, want hem bekruipt nog wel eens een angstig vermoeden, dat zijn twee jaar jongere broer, even groot als hij zelf, als pas benoemd lid, in de club er de Mijnheer mee zal spelen.

Ik spreek van ‘neef’, doch feitelijk is de familieband niet zóó nauw. Zijn moeder,

eene weduwe met twee zoons, trouwde met een neef van mijn man. Dat huwelijk werd niet meer met kinderen gezegend. Reken dus zelf maar uit, lezer!

Ik keek dan ook dood-verbaasd, toen op een goeden avond een jeugdig landsverdediger bij mij aangediend werd, die mij dadelijk met ongedwongenheid de hand toestak: 'Dag tante!'

In gedachten ging ik de rij van broers en zusterskinderen eens na, doch geen enkele, van wien het mogelijk kon zijn, plotseling opgekommandeerd te worden, tot heil van Patria. Toen hij mijn aarzeling en onderzoekenden blik bemerkte, vervolgde hij: 'Kent u me niet meer? Adriaan, Adriaan Versloten!'

In het eerste oogenblik bracht me dat nòg niet veel dichter bij de wetenschap, *wie* hij was; doch tegelijk met zijn bijvoeging: 'Uit Delft, de zoon van Mevrouw Hansen!' ging mij een licht op, bij de gedachte, dat hij natuurlijk den naam van *zijn* vader droeg, en dien van Hansen alleen zijn moeder het recht had te voeren.

Nu, dat ik hem niet direct herkende, is niet zoo *bar* te verwonderen. Den laatsten en eenigen keer dat ik hem gezien had, was, toen hij, als achtjarige jongen, eens met zijn moeder bij mij had koffie gedronken. En van dat bezoek herinner ik me, wat hem betreft, niet veel meer dan een stevigen, door de zon verbranden bengel, die de kanarie een doodschrik op het gevederde lijf joeg, door telkens met den nagel van zijn duim langs de koperen tralies der kooi te schuren, - rrrring! -, en die tegen mijn, toen een half jaar oud zijnden stamhouder, heimelijk achter mijn rug groote ronde oogen opzette, waarvan uit de resultaten bleek, dat dit ook alweer meer tot zijn *eigen* amusement diende, dan tot dat van het 'lijdend voorwerp'!

Enfin, voor het opnieuw nauwer aanhalen van den familieband schijnt de mobilisatie uitnemend geschikt: vooral als zoo'n pas ge-uniformde toevallig in de stad komt te liggen, (of te staan, wat is het eigenlijk? m.i. was *loopen* nog het best uitgedrukt!) waar men woont. Dat schijnt ineens uitstekend de herinnering te doen opleven aan een grooten graad van bloedverwantschap.

Trouwens, ikzelf heb niet het minste recht verwijten uit te deelen, waar het een momenteele verkoeling betreft. Dan zou het me niet gebeurd zijn, toen ik onlangs op de bank voor het huis zat, dat er eene dame, reeds eenigszins op leeftijd, die blijkbaar iets of iemand zocht, bij het hekje van den tuin staan bleef, en met een tikje Amsterdamsch accent, vroeg: 'Mevrouw, zoudt u me ook kunnen zeggen, waar Mevrouw de weduwe Hansen woont?'

Ik tikte tegen de strik op mijn blouse: 'Hier!'

Ze kwam een paar stappen nader. 'Ach ja, nu zie ik het ook wel; maar u zult *mij* niet meer herkennen, denk ik.'

Ik keek haar met aandacht aan en zag toen ineens in mijn verbeelding, - die ook wel een jaar of vijftien terug moest gaan, - mezelf als bakvisch weer in het groote huis van 'nicht Willemien' aan de Heerengracht; nicht Willemien, die altijd open hof hield, en als ze logéetjes had geen onderscheid maakte tusschen hen en haar eigen kinderen; niet wat verdiende bestraffingen aangaat, maar ook niet wat moederlijke hartelijkheid en zorgen betreft.

Een uur afstands reizen van elkaar, - en toch zóó vervreemd! Maar de oude vertrouwelijkheid was weer spoedig terug, al was ik wèl even huiverig, om naar mijn vroegere speelgenootjes te vragen; ik wist werkelijk niet meer, of er zes of acht waren geweest.

Nicht bleef koffie-drinken, en we hebben afgesproken, elkaar wederzijds wat meer te bezoeken. Aan goede voornemens ontbreekt het in den regel nooit. Ik voel me ook nog niet zoo héél schuldig, want als nicht geen oude vriendin hier in de stad had wonen, die ze per sé eens had willen opzoeken, dan had ze zich aan mij ook stellig niet in levenden lijve vertoond.

Nu, om op Adriaan terug te komen: mijn zoon, die het volgend jaar de H.B.S. hoopt te bezoeken, was bijzonder ingenomen met de kennismaking. Eerst maakte hij zich meester van de pet, toen van de handschoenen, en tenslotte van den heelen soldaat. En dat blijft hij nu geregeld doen, want één avond per week hebben we hem vast op bezoek, en dan mag Frans tot 10 uur opblijven, net zoolang als de avondpermissie duurt van Adriaan.

En 't is een aardige jongen, dat moet ik ook zelf zeggen; soms wou ik zelfs wel, dat hij dat ‘tanteschap’ niet zoo accentueerde! Ik zou warempel nog in de verleiding komen, met hem te gaan coquetteeren. Naar ik echter vrees, met niet veel succes. - Met de kermis fuifde ik hem op een portie beignets, maar

inplaats van mij, in het gedrang, den arm aan te bieden, hing aan den rechter kant Frans, en stak *hij* aan den linkerkant al gauw zijn arm door den mijnen, zoodat het er veel op leek, alsof ik als een schip door twee stoombarkassen door de branding werd gesleept. - Dat was anders, dan, steunend op een sterken arm, met mijn knappe neef te kunnen pronken.

Den Maandagavond houden we nu voor hem vrij; natuurlijk is hij altijd welkom, - doch dien avond weet hij zeker, dat we thuis zijn, en op hem rekenen; ook in den vorm van iets extra's, want zijn eetlust is altijd puik in orde; en 't is niet Moeders pot, waar hij hier zoo langzamerhand aan moet wennen. Toch moet ik eerlijk zeggen, hem niet vaak te hooren klagen; het eten is goed, en 't zijn volgens hem, juist jongens, die niets gewend zijn, die het hardst mopperen. Vleesch krijgen ze beslist ook voldoende; in dezen tijd is het thuis ook niet: eet maar zooveel biefstuk, als je lust.

In de kazerne, waar hij ingedeeld is, is nog een àparte zaal, die gebruikt mag worden, door jongelui, die rustig willen studeeren.

Veel animo schijnt daar niet voor te zijn, zoodat hij er, zonder afgeleid te worden, kan zitten werken; zijn studie behoeft hij dus niet gehéél te verwaarloozen, en hij kan zijn hersens nog met iets anders vullen dan met de bestudeering van geweer constructie, of repeteeren van commando's en signalen.

De supérieuren zijn bij zijn compagnie heel geschikt, en met de lui op de zaal kan hij het ook nogal goed vinden, - al zou hij ze, in de gewone maatschappij, nu niet tot vrienden *zoeken.* Pleizier wordt er soms genoeg gemaakt; hij heeft er nogal aardig slag van, om een caricatuur van iemand te teekenen, (wee mij, als hij die gave eens op *mij* toepast!) - en zoo gaat, onder groote hilariteit van de andere ‘jongens’, nog wel eens een kapitein, of minder wapenbroeder, op papier, door verschillende handen. Natuurlijk echter onder ingewijden, want je moet voorzichtig zijn: een verrader slaapt nooit!

Een week of wat geleden verscheen hij met een lang gezicht: ‘We gaan hier vandaan, tante, we worden verplaatst!’

Mijn zoon hief een gekreun aan, of hem het verlies meegedeeld werd van het liefste, dat hij bezit.

‘Dat is jammer; waar moet je heen?’

‘Waarschijnlijk naar Wijkzand!’

Het gekreun verstomde. Wijkzand is hier dichtbij, met de stoomtram in een half uurtje te bereiken, en de snelle gedachtengang van Frans had misschien al een paar uitstapjes daarheen in het vooruitzicht gezien.

‘'t Is niet zoo héél ver’, zei Adriaan. ‘Ik heb een fiets, je doet het makkelijk in een goed half uur, en als het mag, blijf ik dan evengoed Maandagavond komen!’

Natuurlijk mocht het, en Frans riep uitbundig: hoera! Die begreep al dat *hij* bij de verandering beslist zou winnen. Zondags is hij ook wel eens onze gast, en als je dan van buiten de stad komt, blijf je in elk geval éérder eens een heelen dag.

Adriaan vertrok, vol illusies: om zes uur 's avonds vrij, mooie omgeving, echt landelijk, de zee ook dichtbij, uitstapjes op de fiets, en dan, ook wel een beetje romantisch, slechts met een paar intiemen in de linnen tent.

Die ‘intiemen’ vielen niet mee. - Een jongen, die in het gewone leven den kost verdiende met het venten van sinaasappelen, of kool, of bokking, al naar gelang de tijd van het jaar meebracht. - Eén, die tot nog toe, ná de lagere school, niet veel anders uitgevoerd had dan aan station of boot hengelen om een vrachtje weg te brengen, en die er op pochte, tabak even goed te kunnen rooken als eten. - Dan nog een barbierszoon, die echter geen zin had in het edele vak van haarknipper of baardschrapper, en schoenmaker was geworden.

Met den laatsten kon Adriaan het wel vinden, maar de beide anderen werden hem zoo langzamerhand tot een nachtmerrie. En toen ze dit merkten, werd ‘meneer de student’ een waar mikpunt voor hun, niet altijd even kiesche, plagerijen. Bast, de schoenmaker, stond hem echter trouw ter zij; en zoo kreeg ik bij de eerstvolgende bezoeken nogal eens *andere*, en minder opgewekte verhalen te hooren, dan in het begin.

‘Ben je in den slag geweest?’ vroeg Frans, toen hij op een goeden avond verscheen met over den neus, en boven het linkeroog een vurige schram; en bij nader bekijken, waarvoor hij de kraag van zijn jas een eind terugsloeg, ontdekten we er ook nog een in zijn hals.

‘Ja, juist gezegd, in den slag! Maar nu zal het gesar ook wel uit zijn! De twee heeren in de tent vinden het ongepermitteerd, dat ik er een fiets op nahoud; ze noemen het altijd: de motor van den baron. Telkens stooten ze er “bij ongeluk” tegen aan; dat gebeurde gisterenavond drie keer, en toen ik zag, dat de een den ander voor de vierde maal er tegen aanduwde, ben ik op hem afgevlogen: ik was razend. Nu, hij is niet grooter, maar veel robuster dan ik. We worstelden, en hoé hij te werk ging, ziet U aan mijn gezicht, - en hij kreeg mij op den grond. En toen, Tante,’ - Frans zat roerloos, met open mond - ‘wou hij me waarachtig een trap geven *op* mijn gezicht. Maar ik wist hem net langs zijn been te schoppen, en dat kwam goed aan ook; hij is er tenminste

mee naar het hospitaal gegaan, om te laten verbinden!' - Frans *juichte!*

'Maar Adriaan, kunnen ze je daar niet voor straffen?'

'Wel neen, tante, dan kunnen ze wel aan den gang blijven. Dat noemen ze daar elkaar eventjes afdrogen. Ik denk vast, dat ik nu wel niet zooveel last meer zal hebben van die vrienden!'

'Wat zou je Moeder zeggen, als ze je daar zoo als een koelie zag vechten?'

Hij werd rood tot in zijn haarwortels.

'Dat weet ik niet! Maar een half jaar soldaat maakt je tot een heel ander mensch. Het lijkt me een eeuwigheid toe, sinds ik van huis gegaan ben.'

'Hielp Bast je niet?' vroeg Frans.

'Neen, zooiets moet je zelf uitmaken, anders word je nog uitgejouwd, en denken ze, dat je niet durft. Den ander heb ik ook al te pakken gehad!'

Frans, gretig: 'hè, vertel op!'

'Nou, ik had van plaggen zoo'n soort van bank in de tent gemaakt, dat is makkelijk, om nog eens het een en ander op te leggen, maar dat mispunt schopte er aldoor tegen, dat het zand er af stoof. Op 't laatst zei ik: als je niet uitscheid, geef ik je een slag op je gezicht! - Hij kwam met een grijnzende lach *vlak* voor me: Doe het eens, meneer de student, als je durft! - Pats! hij had er al een, vlak voor zijn neus! Dat had hij zeker niet gedacht: als een branie zijn vuisten vooruit, ging hij voor me staan: Doe dat nòg eens, als je durft! - *Pats*, ik gaf hem er weer een, die hem vast sterretjes heeft doen zien, en toen, zonder uitnoodiging van zijn kant, zei ik: en dáár heb je de derde! - En wat in den grond een *laffe* kerel, hij keerde zich om, en zei een paar leelijke vloeken. Ja, schelden en razen, dàt kunnen ze, maar als het er op aankomt....'

Mijn zoon was zóó enthousiast, alsof Adriaan, minstens heel alleen, een veldslag gewonnen had. En ik begin mezelf af te vragen, of het wel paedagogisch is, hem al die verhalen aan te doen hooren.

Als de bel Maandags, zoo tegen zeven uur, overgaat, holt Frans al naar de voordeur: de eerste begroeting moet altijd voor hèm zijn. Maar verleden week stond hij toch wel even beteuterd, toen er wèl een soldaat met een fiets, maar niet de *onze*, in de deuropening verscheen. Daar het blijde: Dàg Adriaan! uitbleef, ging ik eens kijken. Het was een net milicientje die de boodschap bracht, dat Versloten velddienst had vanavond, en dus niet kon komen. Of 't morgenavond dan ook gelegen kwam? - Frans trok me aan mijn mouw: 'Vraagt U hem even binnen!' - 't Was koud aan de voordeur, een sterke wind, en echt September-achtig huiverig. 'Is U soms Bast?' vroeg ik. Ja, hij was Bast. - Ik monsterde hem nauwkeuriger: ik was toch ook eigenlijk zedelijk verplicht, de vriend en tent-genoot van mijn neef wat nader te leeren kennen.

'Wel, komt U dan even binnen, en drink een kop thee.'

'Neen, dank U wel.' Maar hij maakte toch ook niet veel aanstalten om heen te gaan, en keek onmiskenbaar verlangend de helder verlichte gang in, zoodat ik aandrong: 'Kom, ga maar even mee. De thee is eigenlijk al op, maar een warm kop chocola zal ook zijn weg wel vinden!' *Dat* lokaas was zeker te verleidelijk, en daar zat een poosje later Bast bij ons aan tafel, de buiten-model pet stijf in de oogen gedrukt, en vertelde *zijn* ondervindingen van het soldatenleven. - De twee tentgenooten waren thans heelemaal 'koescht', Versloten had er den schrik *in* gekregen! - *Hij* had bepaald Adriaan tot voorbeeld gekozen, want uitdrukkingen en bewegingen, die ik van mijn neef gewend was, kwamen ook bij hèm telkens voor den dag. Nu, het was in elk geval geen *slecht* voorbeeld, dat hij volgde; en de ras-echte Amsterdammer straalde tòch door alles heen.

'De sersjant is zoo kwaad niet; hij gaat wel eens te keer, maar dan is 't maar een *chijntje*', verzekerde hij. En over een kiek van hun compagnie in de Prins sprekend,

deelde hij mee, dat bij hèm thuis, bij de Courant, altijd een *prente-krantje* bijgegeven werd.

Echter, alles bij elkaar, viel de kennismaking met Bast me niet tegen; en, volgens Frans later, was hij tenminste geen ‘opschepper’, want hij vertelde al heel gauw, dat hij schoenmaker was, doch dat hij niet veel pleizier in zijn vak had. Als hij alles tevoren geweten had!! Een vriend van hem was onderwijzer, - dat leek hem veel mooier. De onderwijzer kwam wel een paar maal op de proppen, naar Bast zijn idee gaf dat zeker een soort van cachet. Dan speelt je toch altijd geen werkplaats, maar een dicht huis voor oogen. Een ‘toe huns met een belle!’

Ik had, als tractatie, gevulde koeken in huis, en een stuk tulband bewaard, en maakte hiervan een pakje, met de bijvoeging, dat Bast dat maar samen met Versloten moest opsmullen. De tijd van heengaan was gekomen, en na een minzaam: Dag Broer! vertrok hij. Van den afscheidsgroet aan mij zelf verstond ik niet anders dan den slotuitgang: - ouw!

‘Broer’ zei: ‘Ook wel een aardige jongen, vindt U niet?’ En even later: ‘Jammer, dat U juist gisteren uw oude schoenen aan Sientje meegegeven hebt; wie weet, hoe netjes of Bast ze nog voor U in orde gemaakt had, al liep U op die eene al bijna op uw tandvleesch.’

Pracht-uitdrukkingen leeren onze jongens in de school en op straat! -

Adriaan haalde den volgenden avond zijn schade in, en bedankte voor de *toezending* van de versnapering: méér kon hij ook al niet doen. Want toen hij van dienst kwam, en Bast hem het pakje wilde geven, bleek de zak van zijn kapotjas, die hij aan een spijker opgehangen had, leeg. En de twee tentgenooten sliepen zóó vast, dat het bepaald onrustbarend was, en snorkten zóó luid en natuurlijk, dat het bijna *on*-natuurlijk klonk. 's Morgens wisten ze nergens van, dat spreekt vanzelf, ook al werd het leege doosje, waar alles ingezeten had, onder het stroo in de tent gevonden. En als laatste opflikkering van zijn verontwaardiging smaalde Adriaan nog: zulke gapperds! - en Frans echode, met een nóg sterker woord, hem na. -

Een deel van mijn boekenschat is ook zoo langzamerhand al naar het kamp verhuisd, tot mijn Engelsche dictionaire toe. ‘Ga je je Engelsch weer eens ophalen?’ heb ik al gevraagd. ‘Neen, dat niet, maar ziet U, sommigen denken daar, dat ik *alles* maar weet. Eén heeft nu een paar Graphics, en wil mij dan laten vertalen. Maar zoo precies weet ik dat alles niet meer; 't zijn soms zulke eigenaardige uitdrukkingen. En als U soms wat nieuwe pennen voor me hebt, kunt U me ook een groot pleizier doen. Als ik naar huis ga, zal ik mijn vulpen eens meenemen.’

‘Houd-je er zoo'n drukke correspondentie op na?’

Hij lacht: ‘Ja, voor de anderen, als geheimschrijver. De meeste minnebrieven worden door mij geschreven. Een pootje als sommige jongens ook hebben, bar. Dan beantwoord ik de brieven, die ze van hun meisje krijgen, en inwendig lach ik me dan half ziek om die epistels. Natuurlijk schrijf ik de grootste onzin terug, van “aanbiddelijke Neeltje”, of zoo, en dan allemaal verheven beelden er in. Maar *zij* vinden het prachtig!’

‘Als je eens een briefsteller voor minnende harten kocht?’

Hij schatert. ‘Dank u, 't gaat heusch al aardig zoo, en ik leer er meteen bij.’

Maar de zomer is ten einde gespoed, voor verwarming en kunstlicht zijn de tenten niet ingericht, ze zullen dus moeten worden opgebroken, en Adriaan vliegt met zijn compagnie weer verder de wijde wereld in. Frans is bijna ontroostbaar, 't werd nu net zoo éénig. Maar Adriaan zweert een heilige eed, dat hij zijn verlofdagen nu verdeelen zal tusschen Delft en ons huishoudentje. En als hij weer militair-af is, komen we in de vacantie in Delft logeeren, dat staat als een paal boven water. -

Een paar maal hebben we een uitstapje gemaakt naar Wijkzand, en dan kwam Adriaan, zoodra hij vrij was, in den tuin van de uitspanning bij ons. Maar op zijn dringend verzoek hebben wij hem ook een afscheidsvisite aan het Kamp gebracht. 't Was een kort, maar interessant bezoek, en ik geloof dat het verblijf daar, vooral voor moederszoontjes en brave Hendrikken, bepaald een opvoedende kracht heeft. We hebben zijn tent van binnen bezichtigd, en zijn langs de andere linnen woningen gewandeld, doch mijn speciale bevindingen durf ik niet openbaar te maken. Ik weet niet hoever men mag gaan, met het publiceeren van militaire zaken, ook al zou men er niet anders dan voortreffelijks van kunnen zeggen. Alleen kan ik nog wel even vertellen, dat een korporaal, die juist langs kwam, toen Adriaan ons de tent binnenloodste, op luiden toon informeerde: ‘of Versloten zijn meissie op visite had?’ Adriaan kreeg een kleur als vuur; of hij zich schaamde over de indiscretie van den landsverdediger, of dat hij zich beleedigd voelde in de veronderstelling, een dergelijken smaak te hebben, laat ik in het midden. Ik keek den man zoo vernietigend mogelijk na; doch eigenlijk had ik juist een vriendelijk en dankbaar gezicht mogen zetten. Hij zei het werkelijk met een ernstig gezicht, en als je al een zoon hebt, die naar de H.B.S. zal gaan, - en de bascule stond, toen ik me den laatsten keer liet wegen, bij vier-en-zeventig Kilo precies in evenwicht, - dan is het toch vleiend, dat iemand nog een flirtation kan veronderstellen met een jongmensch, die nog niet

eens de twee kruisjes bereikt heeft! Ik geloof trouwens, dat de man, toen hij zijn vraag deed, van mij niet veel méér zag dan de roode roos op mijn hoed, en dat geeft ook wel een beetje wereldsch idee, dat moet ik bekennen.

Werkelijk, ik vond het kamp heel, héél aardig! Maar toch ben ik zelden met zooveel voldoening 's avonds in mijn makkelijke crapaud gaan zitten, onder de schemerlamp, met het vooruitzicht straks van een ruim ledikant, staaldraad- met kapokmatras, en een paar dikke Leidsche wollen dekens erop. - *Deze* opmerking zal de neutraliteit van ons land toch wel niet in gevaar brengen, naar ik hoop!

October 1915.

3 Mei 1916.
29ste Jaargang.
N°. 44.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
't Rekenen op school.

't Is vanouds geweest de glorie der schoolmeesters goede rekenmeesters te zijn. De ingewikkeldste en vaak onzinnige rekenkunstige voorstellen, in de onbegrijpelijkste taal geschreven, losten ze op. Die vraagstukken besloegen menigmaal een halve bladzij druks en waren geheele verhalen. De gegevens er uit te halen, noodig en onmisbaar voor de oplossing, was een hersenafmattend werk. Hoe langer de opgaven, hoe mooier men ze vond. De oplossingen, uitvoerige en vaak omslachtige redeneeringen, waren geheele verhandelingen, compleete opstellen. Dit is wel wat veranderd, vooral de opgaven moeten, hoe ingewikkeld het vraagstuk ook is, zoo beknopt en duidelijk mogelijk zijn. Maar nog altijd heeft men aparte ‘sommen’ voor dat apart soort volk, dat men nog veelal bestempelt met den

naam van schoolmeesters. Op 't onderwijzers-examen wordt afzonderlijk bij 't schriftelijk gedeelte opgegeven een vier- of vijftal ‘sommen’ (= rekenkundige vraagstukken), die uitsluitend door schoolmeesters te maken zijn, behalve één ervan uit de Vormleer (= Aanschouwelijke Meetkunde),

welke opgave door iemand, die Wiskunde, en in dit bijzonder geval Meetkunde, geleerd heeft, meestal zonder moeite wordt uitgewerkt. Het dresseeren van de jongelui voor het juist uitvoeren van deze krachttoeren duurt vier jaar, twee uur per week. Men kan dit oplossen slechts gedeeltelijk leeren door de toepassing van de theorie der rekenkunde; het beantwoorden en uitwerken dezer vraagstukken heet dan ook zeer eigenaardig practisch rekenen, hoewel er zeker niets meer onpractisch te bedenken is en het daarom juister gekarakteriseerd zou worden door den naam *on*practisch rekenen. - Maar, ziet U, 't is in tegenstelling met de theorie, dus: practisch. - Er is ook, ik mag dit ter wille van de waarheid niet verzwijgen, er is ook wel eens een practisch vraagstuk bij, d.w.z. een vraagstuk dat in 't leven voorkomt. En in elk geval moet bij de oplossing meestal, bijna altijd, gecijferd worden, en dit is toch ongetwijfeld practisch.

Misschien denkt de ongeloovige lezer(es), dat ik overdrijf of maar wat vertel, maar hebt U nooit eens in de krant in April - 1 April wordt het schriftelijk examen doorgaans afgenomen - de rekenkundige opgaven nagezien? Of hebt U dan gemeend dat het een Aprilgrap was? Dan was U mis, 't was wel April, maar een grap was het niet. Ik zal maar eens eenige overschrijven voor den voet weg.

Onderwijzers-examen te Haarlem (1913).
1½ uur.

1. Het jaarlijksch inkomen van A staat tot dat van B als 2:3. Hunne uitgaven staan tot elkaar als 7:10. Als A nu jaarlijks *ƒ* 80 bespaart en B *ƒ* 200, hoeveel bedraagt dan het jaarlijksch inkomen van A?

2. Een wandelaar vertrekt om 9.40 uit A en komt 11.25 te B aan. Indien hij elke 3 minuten 10 M. meer had afgelegd, zou hij 5 minuten eerder zijn aangekomen. Hoe lang is de weg van A naar B?

3. Iemand heeft op 1 Januari 1910 een kapitaal uitgezet op samengestelden interest à 4 % 's jaars. Op 1 Januari 1911 neemt hij er *ƒ* 1000 af, welk bedrag hij er op 1 Januari 1912 weer bijvoegt. Hoeveel zal hij nu op 1 Januari 1913 minder bezitten dan wanneer hij zijn kapitaal onveranderd had gelaten?

4. Een aannemer verbindt zich om in 75 dagen een terrein op te hoogen. Aanvankelijk stelt hij daartoe 120 werklieden aan 't werk en als ⅗ van het terrein is opgehoogd, neemt hij nog 40 man in dienst. Als het werk nu op tijd gereed is, hoeveel dagen hebben dan deze 40 werklieden er aan geholpen?

5. De uitwendige vorm van een houten bakje is een kubus, waarvan de ribbe 12 c.M. is. De bodem is 2 c.M. en de opstaande wanden zijn 1 c.M. dik. Hoe zwaar is dat bakje, als het soortelijk gewicht van het hout 0,75 is?

(Wie ze eens wil oplossen, ziehier de antwoorden: no. 1: *ƒ* 1200; no. 2: 7 K.M.; no. 3: *ƒ* 41,60; no. 4: 25 dagen; no. 5: 0,546 K.G.).

Ik heb deze vraagstukken niet *uitgezocht* en geef, om te laten zien dat ze elders gelijksoortig zijn, nog eenige opgaven.

Onderwijzers-examens te Breda, *Arnhem*, *Zutphen*, *Venlo.* (1913)[*)]
2 uur.

*) In deze steden werden dezelfde vijf vraagstukken opgegeven.

1. Van twee kapitalen, samen groot ƒ 5500, heeft het eerste 10 maanden, en het tweede 8 maanden uitgestaan. Aan rente hebben zij samen ƒ 186 opgebracht. Als het eerste kapitaal tegen 5% uitstond, en het tweede met zijn interest ƒ 3811 bedroeg, tegen hoeveel percent 's jaars heeft dan het laatste uitgestaan?

2. Een winkelier verkoopt het 4/9 van een partij koopwaren tegen ƒ 1,46 per K.G., en moet de rest tegen ƒ 1,42 per K.G. van de hand doen. Op elk der twee genoemde deelen van de partij heeft hij ƒ 96 gewonnen. Bereken den inkoopsprijs der geheele partij.

3. (Verbazend practisch, G.) Een zak bevat een zekere geldsom in guldens, kwartjes en dubbeltjes, in 't geheel 420 geldstukken. Neemt men er het vijfde deel der guldens, het vijfde deel der kwartjes en de helft der dubbeltjes uit, dan blijft er nog ¾ der geheele geldsom over. Als de gezamenlijke waarde van alle kwartjes het dubbele is van die der dubbeltjes, hoeveel geldstukken van iedere soort zijn er dan in dien zak?

4. Het grondvlak van een rechthoekig parallelepipedum is 12 c.M. lang en 9 c.M. breed. Verdeelt men het lichaam in vier gelijke deelen door een vlak, gaande door twee opstaande ribben, en een tweede vlak, evenwijdig met het grondvlak, dan bedraagt het geheele oppervlak van een der deelen 5,94 d.M^2. Druk het totale oppervlak van het oorspronkelijk lichaam in vierkante meters uit.

5. Een schip volbracht een zeereis in

$$\left(\frac{0{,}948}{0{,}00256} \times \frac{1{,}875}{0{,}416} + 6\frac{11}{15} \times 3{,}75\right)$$

uren, en de terugreis in ⅞ van dien tijd. Druk den duur der heenreis in weken, dagen en uren uit, en leid uit de verkregen uitkomst den duur der terugreis af, eveneens uitgedrukt in weken, dagen en uren. (De geheele bewerking inleveren).

[De antwoorden, voor de(n) liefhebber(ster), zijn respectievelijk: 4½%; ƒ 680,40; 60 guld., 160 kw. en 200 dubb.; 0,135 M^2.; In 9 w. 6 d. 23 u., in 8 w. 5 d. 5⅛ u.].

Opm. Men moet weten dat de vraagstukken niet algebraïsch mogen worden opgelost, zooals b.v. no. 3, dat met vergelijkingen gemakkelijk wordt gevonden.

No. 5 ziet er zeer onpractisch uit, doch dit wordt eenigermate vergoed doordat het vraagstuk aanleiding geeft tot een ingewikkelde becijfering, die een onderwijzer(es) accuraat behoort te kunnen maken. Men had hetzelfde doel bereikt met de opgave:

Herleid tot weken, dagen en uren:

$$\left(\frac{0{,}948}{0{,}00256} \times \frac{1{,}875}{0{,}416} + 6\frac{11}{15} \times 3{,}75\right)$$

uur, en druk het ⅞ deel ervan ook in die tijdsdeelen uit.

Zooals het voorstel is opgegeven, lijkt het een weinig op de rekenkunstige vraagstukken uit de 16e en 17e eeuw.

De vraagstukken op het examen voor de hoofdakte zijn natuurlijk nog moeilijker, ingewikkelder; voor den oningewijde lijken zij soms onoplosbare raadsels.

Nu wil ik aan zulke ‘sommen’ niet alle waarde ontzeggen. 't Spreekt immers vanzelf dat ze tot denken dwingen. Maar dit zoogenaamd practisch rekenen is bij uitstek onpractisch, immers komen de meeste veronderstelde gevallen niet voor of niet voor in denzelfden vorm als in de ‘sommen.’ (Altijd met de vroeger reeds gemaakte exceptie, dat *wel eens* vraagstukken worden opgegeven aan de praktijk, het leven, de maatschappij ontleend.) Er is geen andere menschensoort op de wereld die dergelijke *on*practische vraagstukken oplost. Zij worden uitsluitend bedacht voor de onderwijzers. Voorzeker, 't is een nuttige sport, maar toch minder vormend, ontwikkelend dan schaken, en 't staat bijna even ver buiten de werkelijkheid van 't maatschappelijk leven. Waarom laat men de onderwijzers, evenals alle menschen die wat meer ontwikkeling verwerven, op de scholen na het gewoon lager onderwijs, geen wiskunde leeren en examineert hen daarin? Dit zou practisch zijn in tweeërlei opzicht: 1°. het leert logisch denken, 2°. het is te gebruiken in 't leven. Wellicht vraagt menig(e) lezer(es) verbaasd: Leeren de onderwijzers dan geen wiskunde, d.i. meetkunde en algebra? Ja, op vele opleidingsinrichtingen wordt er wel iets aan gedaan, op vele andere echter niets. Voor 't examen is 't niet noodig. Enkel rekenen en wat zoogenaamde vormleer, dat het best verklaard wordt door de omschrijving: aanschouwelijke meetkunde. Dit is noodig voor 't oplossen van n°. 5, opgegeven te Haarlem, en n°. 4, gevraagd in de andere bovengemelde steden. Wel staat het den onderwijzers vrij een afzonderlijk - moeilijk! - examen af te leggen in de wiskunde (lagere akte), maar dit doen uit den aard der zaak zeer weinigen, het gros, 95%, heeft geen examen gedaan in dit vak en zeer velen weten van meetkunde en algebra weinig of niets.

Hoe weinig wiskunde er in die practische rekenkundige vraagstukken zit (lees voor practische liever *on*practische) blijkt het best uit de treffende omstandigheid dat hij (zij) die geen moeite heeft om meetkunde en algebra te leeren, met de grootste

inspanning soms niet in staat is een rekenkundig vraagstuk op te lossen, als voor onderwijzers is gefabriceerd.

Zoo staat dus, wat de dressuur voor 't ‘sommen’-maken betreft, de opleiding van den onderwijzer, wiens roeping het is de jeugd tot het leven en de maatschappij voor te bereiden, buiten de werkelijkheid. De nadeelige gevolgen blijven niet uit, kunnen niet uitblijven. Wie es in den Wald hineinschallt, so schallt es wieder heraus. De behoefte van den goeden onderwijzer is zich aan de jeugd te geven; wat hij is, kent, kan, weet, gevoelt, tracht hij de jeugd te geven. Hij zit vol gekunstelde rekenkunde en als hij nu dit vak onderwijst en de kindertjes de eerste handgrepen der hoofdbewerkingen kunnen uitvoeren, ja, dikwijls reeds gedurende het aanleeren dezer operaties, worden er ‘sommen’ gemaakt, d.i. rekenkundige voorstellen opgelost.

In de vijfde en de zesde klas (= leerjaar) moeten ze op vele scholen beredeneerd worden opgelost. De oplossing is dan een samenhangende, min of meer logische redeneering, een opstelletje. Gelukkig wordt dit thans niet *veel* meer gedaan. Er steekt natuurlijk wel nut in, maar 't blijkt voor kinderen veel te moeilijk te zijn. Kinderen zijn nog niet

logisch; men bemerkt dit het best bij 't onderwijs in de meetkunde. (Hoeveel moeite kost het niet om ze een logisch bewijs te leeren snappen en daarna zelf te laten geven! En dit geschiedt bij veel oudere leerlingen dan die van 't vijfde en zesde leerjaar.) Zoo groeien de sommen in moeilijkheid, en als de kindertjes er maar voor geschikt waren, zouden de methodes, de rekenboekjes, hen met hun twaalfde jaar tot rekenmeesters maken. Die methodes zijn kunstrijke of liever kunstige bedenksels. Als men ze gelooven wou, want de bedoeling wordt uitvoerig uitgelegd in groote Handleidingen voor den Onderwijzer, kost het volstrekt geen moeite de kindertjes alles te leeren wat de boekjes bevatten, zonder moeite, want het gaat langs lijnen van geleidelijkheid, o zoo langzaam vooruit schijnbaar, maar men staat verbaasd over de vraagstukken die kinderen van 11 en 12 jaar dan toch met en tengevolge van al die langzame geleidelijkheid krijgen op te lossen. De zoogenaamd beste rekenmethodes zijn gewoonlijk de moeilijkste, d.w.z. ze zijn zeer geleidelijk maar brengen de leerlingen het verst. Met de grootste zorg en de krachtigste overtuiging wordt het den onderwijzer in de Handleiding voorgehouden dat de leerlingen de vraagstukken moeten kunnen maken, mits hij zich maar houdt aan de leiding. Niet te verwonderen is het, dat onder en door al dat vraagstukken oplossen (deze vraagstukken zijn vaak zoogenaamde denkoefeningen, een mooi woord voor een leelijk ding) de leerlingen het cijferen verleeren, indien ze dit ten minste gekend hebben. En cijferen is toch de hoofdzaak! Wat er in 't dagelijksch leven voor den gewonen mensch te berekenen valt, komt eenvoudig neer op cijferen of uit het hoofd rekenen. Een eerste eisch dien het leven aan den mensch stelt, is dat hij accuraat cijfert met eenvoudige, meestal kleine getallen. Dit moet en *kan* de school aan de jeugd tot twaalf jaar leeren. Dit moest dus de taak der school zijn. Maar al sommen-makende schoot soms het cijferen er grootendeels of te veel bij in.

Zoo ontstond er reactie: Weg met alle rekenkundige vraagstukken, met alle beredeneerde oplossingen, weg met dikke handleidingen, die den onderwijzer binden en belemmeren, weg met geleerde methodes! Laten we de jeugd leeren *cijferen!*

Gelukkig dat die reactie gekomen is. Peper, Thijssen e.a. hebben ook sommenboeken gegeven, maar deze ‘sommen’ zijn eenvoudig, geen ellenlange uitleggingen zijn noodig, 't is gesneden koek, de kinderen kunnen er zoo maar op aanvallen. En ziet ze nu aan den slag gaan! Welk een ijver, welk een lust! Want een kind is graag bezig, het wil *werken*, iets *doen.* Nu cijfert het kind en kan het als 't van school gaat.

Deze nieuwe beweging: cijferen leeren en geen vraagstukjes oplossen, is thans bezig de gewone lagere school van de geleerde methodes te bevrijden, zij bewerkt meteen de emancipatie van den onderwijzer, die nu zelf, zonder handleiding, onderwijst. Natuurlijk is deze reactie overdreven, *elke* reactie gaat te ver. Maar deze richting is beter dan de andere en langzaam-aan zullen beide samengaan langs een lijn, die middendoor loopt tusschen beide en dan zal 't goed zijn.

Deze nieuwe richting vindt men echter alleen op de gewone volksschool. Nog is deze hervorming niet doorgedrongen tot de scholen voorbereidende tot H.B.S. en Gymn., evenmin tot de scholen voor M.U.L.O. Hier vieren de rekenkundige kunstgewrochten, de raadsels nog hoogtij. Maar er wordt tevens veel gecijferd, met kleine en later ook met groote getallen.

Nu is de vraag die iedereen zich als vanzelf stelt: waarom volgen die scholen nog de oude richting? En 't antwoord is: zij kunnen moeilijk anders. Ziet, het bestaande heeft invloed en gevolgen. De H.B.S. en 't Gymn. vragen bij de toelating tot de eerste klas ook precies van die rekenkunstige aardigheden en nu moet de school, voorbereidende tot dat examen, wel in deze richting blijven voortgaan. Er bestaat

een boekje: Repetitieboekje, I, Rekenen, van Boswijk, uitg. Wolters, Groningen, dat heet voor te bereiden tot die toelatings-examens, en dat veel te moeilijk is. (Ik heb dit tweemaal aangetoond uit de vraagstukken zelve). Maar de schrijver, thans Districts-Schoolopziener, was vroeger hoofd eener school voor M.U.L.O. Als nu zulk een persoon zoo'n boekje samenstelt, dan brengt hij èn H.B.S. èn Gymn. op een dwaalspoor. Zoo iemand, zeggen of oordeelen de leeraren dezer inrichtingen, weet het. En als ze dan vraagstukjes opgeven, die zelfs nog gemakkelijker zijn dan in dit Repetitieboek I, meenen ze derhalve volkomen in hun recht te zijn en niet te veel te eischen.

Wat de scholen voor M.U.L.O. betreft, de negenjarige voor leerlingen van 6-15 (of 16) jaar en de drie-, vier- of vijfjarige voor 12, 11, 10-15 à 16-jarigen, is het te hopen

en m.i. stellig te verwachten, dat ze minder werk zullen maken van het oplossen van rekenkundige vraagstukken, omdat op deze inrichtingen ook, bijna zonder uitzondering, wiskunde wordt onderwezen. Evenwel wordt nog altijd, naar ik meen, op het eindexamen van die scholen voor 't Diploma A en B de oplossing van een vijftal rekenkundige voorstellen gevraagd. Ik heb ze eenige jaren lang, tot het jaar 1912, gezien, maar kon ze toen niet moeilijk vinden. En er waren groote cijferoefeningen bij.

Het doet mij groot genoegen, dat mevrouw S. Hoogendijk-Hesse haar afkeuring van de rekenkundige raadsels op de scholen voor M.U.L.O. in de Lelie heeft uitgedrukt. Wanneer ik b.v. vind dat de vraagstukken voor 't Diploma A en B (scholen M.U.L.O.) niet moeilijk waren, dan zegt dat niet veel. Ik kan daarover niet juist oordeelen. Wij onderwijzers over 't geheel vinden zulke vraagstukjes eenvoudig en 't kost ons moeite ons voor te stellen hoe een ontwikkeld mensch buiten het onderwijs er tegenover staat. Men groeit in een zekere richting en wordt zoo iets aparts. In vele gevallen oordeelt een buitenstaander beter, juister, meer onbevangen dan een vakman.

Bespreekt men een kwestie als deze in een vakblad, dan is de uitwerking gering. Men geeft je gelijk (ook wel niet), maar de zaak blijft als zij was. Daarom heeft V.E.O. (Vereeniging voor Vereenvoudiging van Onderwijs en Examens) zich indertijd gevormd buiten de vakmenschen, die er echter wel lid van kunnen zijn. Zij heeft veel geprobeerd en weinig, maar toch iets goeds, gedaan gekregen. Immers zoo menigmaal is 't voor ieder duidelijk dat er iets en wat er faalt, en toch - herstel blijft uit: Langzaam is Nederlandsch.

Daarom moet ons refrein zijn: frappez, frappez toujours! Welnu, ik zal voortgaan met kloppen. Reeds begint het te dagen in de Volksschool. Laat ons de luiken openzetten in de inrichtingen voorbereidende tot H.B.S. en Gymn. en in de scholen voor M.U.L.O.

C. GROUSTRA.

Oorlog.

Hoe kan een God van Liefde en Almacht
Een wereld scheppen, - vraagt men mij -,
Waar zonde in haar zwartste kleuren
En wanhoop voeren heerschappij.

De hemel is zoo eind'loos verre,
Gedoofd de lichten overal,
De golven van de smart gaan donker
En dreigend over 't gansch heelal.

De levensblijheid is gestorven,
Geen vreugde meer, geen zonneschijn
In al die duisternis en zonde.
Hoe zou men blijde kunnen zijn?

Oproerig hart wil niet vergeten,
Dat alle ellende en duisternis
Niet aan den Schepper is te wijten,
Maar altijd door de menschen is.

De menschen maken van deez'aarde
Een hel, een duistre woestenij,
Waar alle leven schijnt gestorven,
En alle vreugde gaat voorbij.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Twee Levens.

Twee levens moet ik leven,
   Het een mij steeds nabij,
Het and're soms zoo moeilijk,
   Zoo vreemd, zoo ver van mij.

O, laat het vreemde leven,
   Vol moeite, zorg en pijn,
Mij niet geheel vervullen,
   Niet gansch mijn eigen zijn.

't Kan mijner ziele leven
   Niet worden, 't is in strijd
Met al mijn droomen, die ik
   Steeds voel als werk'lijkheid.

Soms schijnt het mij te roepen,
   En mij te nad'ren dicht,
Wel strijdig met mijn wenschen,
   Maar schijnbaar toch als plicht.

En 't leven is me⁀een raadsel,
   In duldelooze pijn,
Omdat de levenswegen
   Zoo duister voor mij zijn.

O, ware ik meer van banden,
   Van sleur en kleinheid vrij,
Ik zou geen leven derven,
   Dat toch behoort aan mij.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

De Neutralen.

De Duitsche stelregel is: ‘Neutral ist ein Staat, der für keinen der Kriegführenden Partei nimmt.’

Daarmede is ook nog vrijwel iedereen het eens. De groote moeilijkheid zit echter in het feit dat de Staat, die geen partij kiest, die dus niet zelf oorlog voert, toch de neutraliteit schenden kan.

Schijnbaar is deze kwestie zeer eenvoudig. De neutrale Staten hebben rechten zoowel als plichten tegenover de strijdende Mogendheden en de grootste mannen der wetenschap hebben die rechten en plichten nauwkeurig omschreven.

Noemen wij slechts enkelen.

Hautefeuille, Des droits et des devoirs des nations neutres.

Gessner, Kriegführende und neutrale Mächte.

Gessner, Droit des neutres sur mer.

Ullmann, Der deutsche Seehandel und das Seekriegs- und Neutralitätsrecht.

Bluntschli, Das Völkerrecht.

Kleen, Lois et usages de la neutralité d'après le droit international conventionnel et coutumier des Etats civilisés.

Maar meestal heerscht er verschil van meening over de duidelijkste punten. Gedurende de Amerikaansche burgeroorlog werd voor de Zuidelijken te Liverpool het later zoo beroemde en beruchte kaperschip Alabama uitgerust. Dit schip bracht den handel der Noordelijken groote schade toe, totdat 19 Juni 1864 de dappere kapitein Semmes, bij Cherbourg, door het Amerikaansche oorlogschip Kearsarge geslagen werd.

De hieruit ontstane Alabama-kwestie, die eindigde met het betalen door Engeland van een schadevergoeding aan Amerika van 3.229.166 pond, bracht beide Staten, voor het zoover was, herhaaldelijk dicht bij den oorlog.

Engeland had het uitloopen van dit schip moeten verhinderen. Dit wist Engeland zeer goed, maar het rekende op de overwinning der Zuidelijken. Voor die misrekening liet de Alabama-commissie, te Geneve, Engeland het genoemd bedrag betalen.

Met Lodewijk XIV waren wij het gedurende zijn oorlog met Spanje niet eens. Wij dreven handel met Spanje, waarop Lodewijk onze schepen deed onderzoeken en prijsverklaren, volgens den stelregel ‘la robe d'ennemi confisque celle d'ami’, dat is, een bevriend schip, met goederen voor of uit 's vijands land geladen, wordt verbeurd verklaard. Daardoor verloren wij een 300 schepen, waarop de Ruyter twee Fransche kapers nam. Na 1657 deed Frankrijk beslag leggen op de Nederlandsche schepen en goederen in Fransche havens, waarop de Ruyter dreigde de Fransche havens te blokkeeren.

Deze oneenigheid werd zonder oorlog bijgelegd.

Bij de Noord-Amerikaansche Vrijheidsoorlog kregen wij dergelijke geschillen, maar nu met Engeland. De Hollandsche kooplieden dreven vanuit St. Eustatius een levendigen handel met de Amerikanen. Buitendien beklaagde de Engelsche Gezant, Yorke, zich over den Gouverneur van St Eustatius, de Graeff.

Deze had niet slechts een schip onder Amerikaansche vlag met saluutschoten ontvangen, maar zich buitendien niet verzet tegen het nemen van een Engelsch schip bij St. Eustatius door de Amerikanen.

Daar echter Frankrijk aan Engeland den oorlog verklaarde, wilden de Engelschen ons niet tot vijand maken, lieten daarom onzen handel geheel vrij en verklaarden slechts hout, geschikt voor scheepsbouw, tot contrabande.

De Fransche Gezant De la Vauguyon deed daarentegen al zijn best om ons mede ten strijde te krijgen tegen Engeland.

De Staten-Generaal besloten echter de schepen, geladen met scheepstimmerhout, geen ‘convooi’ te verleenen. Deze kwestie van beperkt of onbeperkt convooi bleef een tijd lang onbeslist tot ten slotte onder den invloed van Amsterdam, zoowel als van dien van den Franschen Gezant, de Staten-Generaal 30 Maart 1779 zich voor onbeperkt convooi verklaarden.

De Engelschen onderzochten toch onze schepen ondanks het convooi. In Dec. 1779 werden vijf onzer oorlogsschepen onder van Bijlandt, die de handelsvloot naar de Middellandsche Zee convooieerde, bij Wight door de Engelschen onder Fielding aangevallen, met het gevolg dat de handelsvloot opgebracht en verbeurd verklaard werd.

Rusland had reeds met Denemarken en Zweden het ‘Verdrag van Gewapende Onzijdigheid’ gesloten, waarbij ook Pruisen en Oostenrijk zich aansloten. De Republiek besloot daartoe in Nov. 1780.

Bij dat Verdrag werd bepaald:

1. Vrije vaart voor onzijdige schepen langs de kusten der oorlogvoerende naties.
2. Vrij schip, vrij goed, waardoor de onzijdige vlag allen eigendom van oorlogvoerende mogendheden, behalve den contrabande, dekt.

3. Een blokkade is slechts van kracht als hij effectief is, dat is een haven of kust moet inderdaad door schepen geblokkeerd zijn.

De Engelschen wisten dat de Republiek tot dit verdrag zou toetreden en gaven er dus de voorkeur aan voor dien tijd de oorlogsverklaring te zenden. Nu bleven de andere Mogendheden buiten het geding en de handel der Republiek was beter te fnuiken als vijand dan als neutrale staat, gebonden slechts aan de eischen van dit Verdrag.

De schitterende ontvangst van den Amerikaanschen Kaperkapitein Paul Jones, die bij Texel met een paar Engelsche prijzen was binnengevallen, toonde Engeland trouwens de stemming hier te lande ten volle. De eisch van Engeland: verwijdering van Paul Jones en uitlevering der Engelsche prijzen werd door de Staten-Generaal afgewezen.

Als redenen voor de oorlogsverklaring werd echter opgegeven het door den Amsterdamschen Pensionaris van Berckel ontworpen en door de Neufville en Lee geteekende handelsverdrag tusschen Amsterdam en de Amerikanen, welk verdrag de Engelschen in handen gevallen was.

Het te laat teekenen van het Verdrag van Gewapende Onzijdigheid beroofde de Republiek van de steun der andere Mogendheden.

In de eerste maand van dezen oorlog, begonnen omdat wij onze schepen niet wenschten te laten onderzoeken door de Engelschen, namen deze meer dan 200 onzer Koopvaardijschepen.

In 1801 wist de geniale Napoleon den Russischen keizer Paul vriendelijk jegens Frankrijk te stemmen. Deze was toch al verbitterd op Oostenrijk en Engeland, doch werd dat nog meer toen generaal Vaubois Malta aan de Engelschen moest overgeven, juist nadat Napoleon dit eiland aan Paul had afgestaan. De Engelschen weigerden toch Malta aan Paul af te staan, waarop deze embargo legde op meer dan 300 Engelsche schepen in de Russische havens.

Te Morfontaine had Joseph Bonaparte met de heeren Ellsworth, Davu en Murray het vredestraktaat tusschen Frankrijk en Amerika geteekend.

Hierbij werden door beide partijen de rechten der neutralen erkend. In de eerste plaats behoorde tot die rechten, le pavillon couvre la cargaison, Frei Schiff, frei Gut, zoodat neutrale schepen het recht hebben waren uit de strijdende landen te vervoeren. De uitzondering betrof slechts contrabande, d.w.z. wapenen en krijgsbehoeften.

Verder was een blokkade slechts van kracht indien zij effectief was. Dezelfde bepalingen dus als in 1780, doch nu was er aan toegevoegd, dat een neutraal schip zich moet laten visiteeren. Het oorlogvoerende schip moet echter op kanonschot afstand blijven en ter visitatie slechts een boot met drie man zenden.

Wordt echter het neutrale handelsschip begeleid door een oorlogsschip, het zoogenaamde convooieeren, dan is visitatie verboden, daar de militaire vlag voldoende waarborg zou opleveren tegen iedere overtreding.

Natuurlijk stoorde Engeland zich niet aan die bepalingen, al had Lebrun bij de onderteekening van dit traktaat ook den dronk, de toast gehouden ‘op de vereeniging van Amerika met de Noordsche Mogendheden tot het doen eerbiedigen van de vrijheid der zeeën.’

Nu Paul zoo verstoord was op Engeland, noodigde hij Zweden en Denemarken en Pruisen uit om het verbond van gewapende maritieme onzijdigheid van 1780 te hernieuwen. Koning Gustaaf van Zweden begaf zich daartoe naar Petersburg, waar hij met groote eerbewijzen ontvangen werd. Inderdaad werd daarop 26 Dec. dit verbond geteekend door Rusland, Zweden en Denemarken. Twee dagen later teekende ook Pruisen.

Engeland beantwoordde dit verbond met een embargo op alle Russische, Zweedsche en Deensche schepen in de Engelsche havens. Het gevolg daarvan was weder een oorlogsverklaring aan Engeland, geen toevoer meer van Russisch graan naar Engeland, dus gebrek aan voedsel, een toestand ongeveer als nu in Duitschland. Het beschieten van Kopenhagen en de dood van Paul deden dit gevaar voor Engeland verdwijnen.

Op het Kongres te Parijs in 1866 werd nogmaals het beginsel ‘le pavillon couvre la cargaison’ aangenomen en daarbij nog bepaald dat neutrale waren, d.w.z. waren afkomstig van neutralen, ook vrij zijn zelfs aan boord van vijandelijke prijsgemaakte schepen.

Zulke bepalingen kan men in vredestijd maken. In oorlogstijd blijkt echter voortdurend de waarheid der woorden van Mr. Verkouteren, geuit in de Notarieele Vereeniging bij zijn lezing over Neutraliteit: ‘Het geheele volkenrecht is lak’.

De neutrale Staat weet vooraf dat de oorlogvoerende mogendheden zich aan geen wetten storen, gedachtig aan het ‘Not kennt kein Gebot’. Daartegenover kan de neutrale Staat stellen zijn gewapende neutraliteit.

‘Bewaffnet heisst die Neutralität, wenn der neutrale Staat, zur Wahrung dieser seiner Stellung Truppen aufstellt oder sonst seiner Absicht kund gibt, dieselbe nötigenfalls mit Waffengewalt zu schützen.’ Maar gewapende neutraliteit beteekent oorlog, dat heeft de wereldgeschiedenis ten volle bewezen, ook indien die, zooals Mr. van Stockum wenscht, berust op een gemeenschappelijk traktaat.

Een oorlog is het vreeselijkste wat een Staat overkomen kan, zoodat het niet te veel gezegd is te beweren dat oorlog nooit en en nooit gewettigd is. Geen enkel motief kan zoo zwaar wegen, zoo gewichtig zijn, dat daarom de verschrikkingen van den oorlog over een volk gebracht mogen worden.

Daarbij komt nog dat oorlog een buitengewoon slecht middel is, om het kwaad te stuiten dat aanleiding gaf tot den oorlog.

De Tubantia werd getorpedeerd. Stel dat bewezen was dat dit geschiedde door een Engelsche of door een Duitsche duikboot en dat men daarom den oorlog verklaarde aan de schuldige natie. Zou die dan bevel geven geen Nederlandsche schepen meer te torpedeeren?

Integendeel; dan begint het torpedeeren pas lustig en in het groot, vergezeld van beschieting onzer kustplaatsen, inbezitname van onze Koloniën of Zeppelinvisites met een inval in ons land, met het daarbij behoorende groote aantal gesneuvelden en gewonden, requisities, armoede, ellende en gebrek.

Daarom, wat ook gebeure, geen oorlog. De waarlijk beschaafde man vecht niet met Zeedijk-apachen, zelfs niet als die zijn jas stuk snijden of zijn hond doodslaan. De werkelijk beschaafde natie vecht evenmin, maar houdt er een diplomatie op na om geschillen bij te leggen. De Regeering kan beter schadevergoeding geven aan de getroffen Scheepvaartmaatschappijen, dan hen terwille ellende over het geheele volk brengen.

Geen enkele overtreding van het volkerenrecht, dat toch maar ‘lak’ is, is de botten van ook maar één enkelen Nederlandschen soldaat waard.

En temeer is dit het geval nu beide partijen de rechten der neutralen niet eerbiedigen en wij dus ons boos makende de oorlog zouden moeten verklaren aan Engeland, Frankrijk en Duitschland. Iets erger dus nog dan in 1672 tegen Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen.

En omdat ieder Nederlander dat inziet, hoort men allerwege de verzuchting: ‘Hadden wij Treub nog maar’.

Die krachtige persoonlijkheid, door de Tweede Kamer op schandelijke wijze over boord geworpen, wordt door het Nederlandsch publiek gehouden voor den vredeman à outrance, doch die daarbij door zijn uitstekende hoedanigheden, zijn buitengewone capaciteiten, de Nederlandsche belangen niet verwaarloosde.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Mephisto en Scholier.

M.
Gij wenscht?

S.
Den man, zoo zeer geroemd,
Wiens naam men steeds met allen eerbied noemt,
Te kennen. Ik hoorde gaarn' zijn wijze les.

M.
Dan zijt ge hier aan 't juist adres.

Waartoe wenscht gij u te bepalen?

S.
Waar roem en eer zijn te behalen.

M.
Wat is roem zonder daad, wat is eer zonder deugd?
Maar toch ziet men zoo nauw niet bij de jeugd
Hoe men een doel bereikt. Met zoet gevlei
Beklimt ook menigeen de hoogste sportenrij.

S.
't Is door eigen kracht dat ik mij wil verheffen,
Dan zal 't algemeen de waarde ervan beseffen.
Als d'echte kunstenaar mocht ik naar 't hoogste streven.

M.
De kunst is lang, maar ach, zoo kort 't leven.
Toon vrij aan het publiek uw allerbeste gaven,
Eer dat men ze erkent is men reeds lang begraven.

S.
Doch eer en roem brengt ook de krijgsmansstand,
Te strijden voor zijn volk, zijn land,
't Geschiedboek zal daarvan vermelden.

M.
Wat ze in 't geschiedboek vaak vertelden
Is wat men enkel kwijt wil wezen,
De waarheid krijgt men zelden maar te lezen.
Doch vind een moordtuig uit, bestudeer chemie,
Dan prijst men u wellicht als een genie.
Zoek een verbinding voor verraderlijke gassen
En door een doodend gif den vijand te verrassen.
Of hecht uw naam aan andere moordmachinen.

S.
't Is niet op deze wijs dat ik mijn land wil dienen.
Langs dien weg waag ik niet mijn leven.

M.
Leer door 't luchtruim rond te zweven,
Werp op bevel van uwen heer
Dan hier en daar wat bommen neer.
Doodt ge daarbij een grijsaard, vrouw of kind,
Daarvoor krijgt ge toch wel een kruisje en een lint.

S.
Ik laat mij door zulke daden niet vereeren.

M.
Leer heimelijk dan schepen torpedeeren.
Kunt ge u soms niet vergewissen
Dan kan men zich wel eens vergissen.
Er werd dan geen gehoor verleend,
En zeg: Pardon, 't was zoo niet gemeend,
De rekening daarvan zal ik wel eens betalen.

S.
Vanwaar zal men 't geld dan halen?

M.
Het geld wordt door 't volk betaald.
Voor iedere zege, die er wordt behaald,
Als duizenden zijn dood en weggemaaid
Wordt op gezwollen toon 't volk wel gepaaid.
Op 't goed geloof wordt dan gespeculeerd,
Waarmee de hoogsten in rang worden gehonoreerd.

S.
Doch eenmaal heeft een koningszoon geschreven:
't Is de schoonste dood voor 't vaderland te sneven,
Met opgeheven zwaard zijn troepen voor te gaan.

M.
Pardon, op 't oorlogsveld dan rijdt hij achteraan.
Op 't paradeveld dan rijdt men daar vooruit,
Vol zekerheid dat m' op geen vijand stuit.
Zoo'n koningszoon is niet licht te vervangen.
Vanaf zijn jeugd doorloopt hij alle rangen.
Eer nog een ander alles heeft geleerd
Wordt hij als opperste benoemd reeds en geëerd.
Met kruis en orden wordt zijn borst getooid.

S.
Zoover breng ik 't zeker nooit.
Ik dank dan voor de eer van 't bloed vergieten,
Uit liefde voor 't land mij dood te laten schieten.
't Militair gedoe heeft geen recht van bestaan.
De nijv're handelsstand die brengt 't leven aan,
En werkt productief. Elke soldaat
Is eigenlijk een lastpost voor den staat.

Voor zijn belang wordt hem geboden
Met vuur en vlam zijn evenmensch te dooden.
Ik wensch geen slaaf te zijn, maar hoog te staan als mensch.

M.
Zoo blijv' voor u als laatste wensch:
Door eer en roem alleen te vinden
Wat menschen aan elkaar zal binden.
Ga heen, predik in alle oorden
Wat ik u raad met deze woorden:
'Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum.'

P. BEL.

Jansje's Dagdienstje
door Nellie Hoekstra-Kapteijn.

Tot haar veertiende jaar had Jansje Vermeer aan het lijntje getrokken, haar borst was er geheel van ingedrukt, want het was zwaar werk; vooral met slecht weer, als de felle regen je in het gezicht zwiepte, had Jansje, het kleine, bleeke stumpertje, heel min en smalletjes voor haar veertien jaren, het hard te verantwoorden. 'Maar alla, wat moet je doen?' had schipper Vermeer, die vrachtjes turf van het eene dorp naar het andere bracht, geantwoord, als ze hem vroegen, of het niet te zwaar was voor zoo'n kind, aan de lijn van het scheepje te loopen. 't Waren toch al zulke slechte tijden, weinig te verdienen, een knecht kon er waarlijk niet op overschieten, dus moest Jans er maar aan; ze was schraal, dat was waar, maar anders gezond en 't was zooals zijn vrouw, Jansje's tweede moeder, zei: voor barones kon je ze niet grootbrengen. Dan lachten de menschen en merkten op, dat er toch nog 'n klein verschil was tusschen een barones en een meisje, dat voor de trekschuit liep; maar Vermeer stopte zijn neuswarmertje en liet de lui maar praten. Wat drommel nog an toe hadden ze zich met hem en z'n meid te bemoeien! Vroeg hij ooit, hoe het bij 'n ander toeging, wat die of die z'n zoon of dochter liet doen? Neen immers, maar er waren altijd menschen, die hun neus in een andermans zaken staken. 'De splinter en de balk! Zoo zou het wel blijven in de wereld,' meesmuilde de schipper van 'De vrouw Jacoba' en hoorde niet, dat zijn vrouw al twee keer had geroepen: 'Vader, kom je om je kommetje koffie?... ze wordt koud!' Dit laatste met een langen uithaal. Vermeer hoorde den klank 'koud' nog nadreunen in

zijn hoofd en spoedde zich naar beneden. In de kleine kajuit, waar een benauwde lucht van eten koken en gedroogde kinderkleertjes hing, vond de schipper zijn vrouw 'n dikke matrone, niet onknap en zijn drie spruiten uit het tweede huwelijk bijeen.

‘Kom je nu eindelijk,’ zei zijn vrouw onvriendelijk, jij laat me maar schreeuwen!’

‘'k Hoorde je niet,’ pruttelde Vermeer en slurpte welbehagelijk zijn koffie. ‘Zeg, zal ik Jans ook roepen; heb je al ingeschonken?’

‘O, ben je weer ongerust, asdat de Fruile niet gauw genog bediend zel worden?’ snauwde vrouw Vermeer.

‘Ik, wel nee, maar dat kind loopt den heelen dag in den regen an het lijntje, dan mag ze toch wel een warm kommetje koffie op z'n tijd hebben, zou ik zoo denken,’ zegt Vermeer.

‘Nou, dat lijntje loopen zel gauw uit wezen, hoor!’

‘Hè, wat vertel je me nou?’

‘Dat de Fruile niet meer voor de schuit zel loopen.... Jantje, blijf je nou met je handen van broertjes boterham af, anders zel ik je leeren...’

‘Maar wat...?’ vraagt Vermeer.

‘Vanmiddag ben ik in de stad geweest.’

‘Ja, dat weet ik.’

‘Nou, toen zeit vrouw Kok tegen me: Ka, zeit ze, ik weet een bovenst best dagdiensie voor Jansie...’

‘Zoo, zoo!’

‘Ja, maar ik zeg: hoor is mensch, Jans kenne we niet missen.’

‘Nou, as het mot, 't is voor...’

‘As je me nou in de rede val, ken ik niet fesoendelijk vertellen... Jantje, is 't nou uit, hè? ...Nou ze zeit: Jansie ken twee gulden verdienen mit de volle kost, bij heele beste menschen, die ik ken, mevrouw Mejoor uit de Lindelaan... Maar, zeit ze, mit slapen zel dat lastig wezen, want jullie benne mit je schip dan der is hier en dan daar.’

‘Ja, dat is nogal glad,’ bromt Vermeer, een versch pijpje opstekend.

‘Maar, daar weet ik ook wel raad voor, zeit ze. Ik bin altijd zoo alleenig 'savonds, dan ken het meissie bij mijn slapen. Ze zou dan de aardappels voor me motte schillen, 't benne der maar 'n paar en 'n steekie breien, zoo 's avonds.’

‘Alles goed en wel,’ zoo valt nu schipper Vermeer zijn vrouw in de rede, ‘ik bin blij voor onze Jans, want, jonge, jonge, bij weer en wind altijd an zoo'n lijn te loopen is waarachtig niet veel leven voor 'n meissie. En wat leert ze? Niks, niemendal! Maar wie zel mijn dan helpen’?

‘O, dat weet ik wel, me broer wil graag, die heit toch weinig of niks omhanden en dan heit tie hier de kost voor het kauwen, om zoo is te zeggen.’

‘As je broer wil?’

‘Wil?’ snauwt de vrouw. ‘Hij mot! Meheer vreet z'n ouwe moeder uit, maar dat is ok gauw gedaan. Moeder heit onderlest haar nood al zoo geklaagd teugen de buren. Lijs Snoek het me alles verteld. Lijssie, had moeder gezeid, ik wou, dat ik maar wat wist voor Jan. 'n Ambacht daar deugt tie niet voor, maar hij is gezond en sterk. Ik wou maar, as dat Ka der man hem gebruiken kon voor het lijntje.’

‘Nou, mijn best,’ zegt Vermeer, blijde met deze minnelijke schikking. ‘Maar, wanneer zou Jansie dan na der dienst gaan?’ vroeg hij, zich achter het oor krabbend.

‘Over veertien dagen; vanmiddag heb ik 'n paar lappies katoen gekocht voor jurken, ze mot er knap onderleid komme; later ken ze het teruggeven, dat spreekt eiges.’

‘Och nou, 't kind heit voor ons genog verdiend. Zoolang voor peerd speuld!’

‘Da's niemeer as ter plicht. Maar, zie je, nou ze knap onder dak ken... Jan, nou waarschouw ik je voor de leste keer...’ dit tegen haar vlasharigen spruit en zich toen weer tot Vermeer wendende: ‘en ik zeg maar zoo bij me eigen zelvers, in zoo'n dienst schiet er licht es 'n stukkie kleeren over, voor mijn van mevrouw en de juffrouw en er is 'n jongetje, zeit vrouw Kok, zoo van Willem z'n leeftijd, dus de pakkies, die zoo'n jongenheertje te klein worden, schieten, licht over voor onze jongens.’

‘Twee gulden mit de volle kost, da's mooi wijf,’ zegt Vermeer, vergenoegd zijn handen wrijvende, ‘wat zel het kind blij wezen, want ik weet, dat ze altijd verlangen had na een diensje. Ze heit het me dikwijls genog gezeid.’

‘Nou, mijn best, ze krijgt der zin nou, as ze het maar goed maakt en niet bretaal is teugen mevrouw.’

‘Jansie bretaal!’ roept Vermeer verwonderd, ‘het kind is de goedheid zelf.’

‘As je der goed laat,’ pruttelt moeder de vrouw, de kopjes nog eens vullende met heete slappe koffie, ‘maar anders, de Fruile is gouw genog op der teentjes getrapt.... Nou, Jan, ga jij effies na boven en zeg asdat je zuster koffie ken krijgen.

“Jansie! Koffie!” schreeuwt Jan, van zijn hand een roeper makende.

Jansje maakt het lijntje aan een boom vast en haast zich naar beneden. Haar taak is afgeloopen voor vandaag. 't Is bijna donker. 't Was weer een zware last geweest en borst en armen voelen pijnlijk aan. Gretig strekt ze de magere handen naar het kopje koffie uit.

“Brand je niet, ze is heet,” waarschuwt vader. Gretig slurpt het kind de koffie. Hè, dat deed goed! 't Verwarmde je van binnen.

Nu Jansje zoo tegenover hem over zit valt het schipper Vermeer op hoe miserabel het meisje er toch uitziet, vaalbleek en groezelig, met diepe kringen onder de fletse blauwe oogen. 'n Heel verschil met haar stiefmoeder, knap wijf, met frissche roode wangen! Maar het kind most ok toujours vort en lang geen gemakkelijk baantje; vooral nou dat de winter an kwam, stond het er slecht voor.

“Jans, meid,” zegt de schipper hartelijk, “moeder heit goeie tijding voor je.”

“Voor mijn?” vraagt Jansje, juist een hap uit haar dikken, met margarine besmeerde boterham nemende.

“Ja”, laat nu vrouw Vermeer zich hooren “je heb altijd zoo gelamenteerd over dat lijntje loopen; dat is nou temee gedaan, want ik heb een diensje voor je as dagmeissie.”

Een dienstje als dagmeisje! 't Was alsof de hemel plotseling voor het arme, gejaagde kind openging, als in een vizioen zag ze zich al in een blauw katoen japonnetje, met witte schorten, boodschappenmandje, dat hoorde er zoo bij. Een lichte blos kleurde de geelbleeke wangen en maakte de doffe oogen mooi. Dagmeisje zij! Zooals Trijn, Jans, Grietje en Eefje! Nu zouden ze niet laag meer op haar neerzien, elkaar lachend met de ellebogen aanstooten, als ze haar tegenkwamen. “Lijntjes loopen!” klonk het dan plagend en Jansje had, als ze die flink opgeschoten, knappe, frissche meiden brandhelder in hun netjes gestreken katoenen japonnetjes zag, wel in den grond willen kruipen van schaamte. Nooit voelde ze het vernederende van voor de schuit loopen zóó, dan wanneer ze de meisjes van haar leeftijd zag, die spottend de oogen over haar nietig persoontje, groezelig gezicht en armoedige jurk lieten gaan. Dan huilde ze vaak van schaamte en als Vader vroeg, wat eraan scheelde, mompelde ze zoo iets van dien naren wind, die je tranen in de oogen deed komen. De eigenlijke reden verzweeg ze maar. Wat zou het haar ook geholpen hebben? Niets immers! Die weelde van netjes gekleed gaan, lichte huiselijke bezigheden verrichten, je altijd bewegen in nette kamers en als je werk af was boodschappen doen, was voor haar niet weggelegd. Zij zou wel altijd aan het lijntje blijven loopen, tot spot van de meisjes uit het dorp, waar ze mee op de schoolbanken had gezeten. En nu zou haar liefste wensch worden vervuld! Het was haast te mooi om waar te zijn.

“O, moeder!” riep ze verheugd uit. “Is het toch waar? Gerust?”

“Wat dacht jij dan? As dat ik je voor zat te liegen?” valt haar stiefmoeder ruw uit.

“Ja, meid,” zegt schipper Vermeer, “ik zal zien, dat ik 'n ander krijg voor de lijn, maar dat is al zoowat in orde, hoor! En dan ken jij moeder 'n beetje helpen met je goed te naaien.”

“Hadt je centen, moeder?” vraagt Jansje.

“Centen!” bromt de vrouw, “'k heb een lappie gekocht, nogal schappelijk. Daar motte twee jurken voor je uit.”

“O, mag ik is zien?”

“Ze leggen in het kassie, as je de boel maar niet onderste boven haal!”

“O, moe, wat fijn! Dank U wel!”

“Ja maar, je mot het teruggeven hoor, as je in je dienst ben; de tijden zijn slecht en we kenne voor jou zulke onkosten niet maken, as je dat maar weet.”

Zachtjes streelde Jansje's hand het harde blauwe met witte bloemetjes doorweven katoen. Dat zou zij dragen! Die groezelige, smerige jurk niet meer aan behoeven te trekken!

“Nou, sta maar niet as verdomde Leivie!,” snauwt haar moeder. “Der benne nog sokken voor je vader te stoppen. Krijg ze maar.”

“Jawel, moe,” antwoordt Jansje gedwee.

“Temee,” pruttelt vrouw Vermeer, “sta ik voor alles alleenig, 's avonds.”

“Slaap ik dan niet thuis?”

“Wel neen, hoe ken dat nou? We benne ommers nou hier en dan ginter, mit “de Vrouw Jacoba”. Nee, je slaapt in stad, bij vrouw Kok, maar dan mot je 's avonds de aardappels voor der schillen en 'n steekie breien, dan heit ze meteen gezelschap an je.”

Het klinkt Jansje alles als muziek in de ooren. Wat zal ze nu 'n echt leventje krijgen, net as de andere meiden van het dorp! Nu behoeven ze haar niet meer zoo spotlachend aan te kijken! Ze gaat nu ook dienen, fijn hoor! En terwijl ze den draad door vaders

grof gebreide sokken haalt, lacht de wereld, het leven haar wonderschoon tegen. De hemel is blauw, er bloeien mooie rozen, de zon schijnt in vollen pracht. Ze zit niet in de benauwde kajuit van het schip “de Vrouw Jacoba,” maar in een rijkelui's keuken, waar alles glimt en blinkt en zij zich wel spiegelen kan in het groote fornuis, 'n keuken, zooals Jet van Duin die honderdmalen beschreven had. Jet was haar nichtje, zusterskind van haar overleden moeder. 'n Knap, vlug ding; ze was zoo van school in een dienstje gegaan en Jansje benijdde haar dikwijls, als ze vertelde van al de heerlijkheden uit haar betrekking. - “Nou, Jans, en 's middags zet de groote meid thee en dan zitten we wat fijn, voor ons blaadje, bij de keukentafel.” - “En mag je dan net zooveel suiker nemen als je wil?” had Jansje, voor wie 'n kopje met suiker een ongekende heerlijkheid was, gevraagd. - “Wel neen, meid, ik bin geen baas over de suikerpot, maar Kee, de groote meid.” - “O, zoo!” had Jansje uitgeroepen. “Is die Kee dan de baas over jou?” - “Over mij? Wel nee, maar zie je, Kee is nou eenmaal groote meid. O, dat ben ik over 'n jaar of vier ook....”

Aan dit alles denkt Jansje en ziet met vochtige oogen naar moeder, die alvast het lijfje van haar nieuwe jurk knipt. “Och, moeder was toch wel goed voor haar,” denkt ze dankbaar en vergeet de snauwen en geniepige slagen en stompen, haar bij alle mogelijke gelegenheden gegeven. Nu had ze Jansje's liefsten wensch toch vervuld en een dienstje voor haar gezocht.

“Wat zit je sip te kijken! Maak liever dat die sok klaar komt,” snauwt haar moeder, “ik dacht, asdat je nou merakel in je schik zou wezen mit je dienst en je zit net te kijken, of dat je je laatste stuiver versnoept hebt”.

“Ik bin ook blijd, moeder, erg blijd en ik dank uwe wel voor alles wat uwe voor me gedaan heb,” antwoordt Jansje en, door de groote emotie overmand, begint ze plotseling te schreien.

“Wat zellen we nou hebben?” bromt vader aangedaan. “Kom meid, niet huilen, je heb nou ommers je zin. Hoe dikwijls heb je niet gezeid: vader, ik wou dat ik maar een knap dienstje had en nou hei je der een en een bovenste beste ook.”

“Schei toch uit mit dat gesnotter!” snauwt moeder, “zoo'n rare meid as jij bin, heb ik nog nooit gezien. Wie gaat er nou zitten grienen, as tie in z'n schik is? Lach liever!”

Jansje snikte nog even na, droogde toen haar oogen en lachte vader toe, dien goeien man. Even deed het haar weemoedig aan als ze aan de aanstaande scheiding van vader denkt. Hij was altijd goed voor haar geweest, had haar nooit gecommandeerd of afgesnauwd. Soms, op mooie, zonnige lentedagen, als ze grint of schelpen vervoerden, hadden zij en vader wel eens aardig kunnen babbelen met elkaar. Dan vroeg ze naar haar eigen moeder, die ze niet gekend had, en vader vertelde dan, dat moeder een bovenst best mensch geweest was, maar zwak, erg zwak. Bij Jansje's geboorte was zij gestorven en vader had haar een fatsoenlijke begrafenis gegeven en een mooie krans op haar graf gelegd, omdat ze zoo mirakel veel van bloemen gehouden had. En Jansje luisterde met open mond, haar oogen in spanning op vader gericht, en ze vroeg, of moeder ook voor het lijntje had geloopen. Vader meesmuilde dan zoo'n beetje: “Dat most wel kind. We begonnen pas; ik had “de Vrouw Jacoba” op afbetaling gekocht, zie je, en een knecht was te duur; we deden alle twee ons best en al heel gauw hadden we het scheepie vrij, maar”, had hij er zuchtend bijgevoegd, “het was voor moeder te zwaar geweest, slecht voor de borst, die evenwel al niet sterk was, al heel gauw most ze het opgeven; toen is ze gaan leggen en niet meer opgestaan.”

Jansje liep dan in droevig gepeins voort en dacht aan haar jonggestorven moeder, die ook voor het lijntje had geloopen en er haar gezondheid bij ingeboet had. Arme moeder, zoo vroeg gestorven! En de dikke, robuste vrouw, die heel op haar gemak in het roefje zat, zij bedankte ervoor, om aan het lijntje te loopen, ze had vooruit

bedongen, dat ze geen trekpaard was. Voor de schuit loopen en vrachtjes trekken! Neen, daar bedankte ze voor. En vader blij, dat die knappe, jonge meid hem het jawoord gaf, stemde alles toe, overgelukkig, dat hij een jonge vrouw meenam naar “de Vrouw Jacoba”. 'n Oude man had eenige jaren aan het lijntje geloopen; toen hij gestorven was, totaal op van het loopen door weer en wind, ziekelijk en aamborstig, vond moeder, dat Jansje, die pas de schoolbanken verlaten had, er nu maar aan moest; 'n jonge knecht kostte te veel en zoo best gingen de zaken niet, 't was alevel een zuur verdiend stukje brood, daar kon geen betaalde hulp op verschieten en Jansje, die in stilte op een dienstje had ge-

hoopt, moest nu, in plaats van oome Thijs, de schuit trekken... En nu kwam er op het alleronverwachtst een einde aan en als het kind in haar smalle krib ligt dien avond, bidt ze: “O, lieve Heertje, ik dank U, dat ik nou ook dagmeissie mag worden en ik zel mijn best doen, om het mevrouw naar haar zin te maken.”

Al eenigen tijd was Jansje nu in haar dienst; de dagen waren omgevlogen. Nu, het was dan ook een verschil, hier in dat deftige huis, met die mooie, rijk gemeubileerde kamers, de keuken, waar alles glom en blonk, of voor de lijn van “de Vrouw Jacoba” loopen! In den beginne was het wel eens vreemd geweest, doch dat wende gauw. Behalve Jansje waren er nog twee booien en zij, Jansje, had lichte, gemakkelijke werkjes te doen. Als ze op de groote slaapkamer van mijnheer en mevrouw zich in den hoogen toiletspiegel bekeek, kon ze zich bijna niet voorstellen, dat zij het was. In heur blauw katoenen jurk, het witte schortje voor, tulle mutsje op, vond ze zichzelf zoo netjes; de dagen, dat ze in haar oude, aschgrauwe jurk voor het lijntje liep, leken haar nu zoo ver, o zoo ver weg, dingen uit een grijs verleden. Wat smaakten de boterhammen met koek, kaas of worst om twaalf uur lekker! En 's middags, als Trui een bord met vleesch, aardappelen en groenten voor haar neer zette, met nog een fijn nagerechtje, meende Jansje, die thuis boterhammen met margarine en 's middags aardappelen met vet of mosterdsaus kreeg, vaak, dat ze droomde, een heerlijken mooien droom, waaruit ze straks zou ontwaken.

“Wat zit je te soezen, meid!” zei Trui dan. “Toe, begin maar. Hel je genog sjuw?”

“O ja, dank u wel,” klonk het dan beleefd en Jansje viel op haar bord aan.

“Smaakt het?” vroegen de meiden dan.

“Nou,” knikte Jans, “fijn hoor! 't Is of ik bij de koningin te gast ben.”

Dan lachten de meiden. Die Jans toch! Wat smulde ze heerlijk! Zeker niet veel gewend, het arme kind, dat ze alles zoo lekker vond! 's Avonds was ze wel erg moe soms, maar dat was ze vroeger, toen ze voor het lijntje liep, ook geweest.

Het prettigste van alles vond ze, als ze om acht uur de boodschappen moest doen. Ze liep dan met een zeker gevoel van eigenwaarde, met het mandje onder haar arm door de straten. De meiden knikten haar nu vriendelijk toe, als ze haar tegen kwamen. Soms liepen ze met haar mee en vroegen hoe het haar beviel. “Beter als voor de schuit loopen, hè?” was het dan. Jansje knikte even met het hoofd, aan deze vernederende periode uit haar leven werd ze liever niet herinnerd. Ze schrikte soms, als ze de kameraadjes zoo hoorde afgeven op mevrouw en de dames. Dat leek haar heiligschennis. Neen, voor geen geld ter wereld zou zij ook maar iets ten nadeele van haar mevrouw of die lieve juffrouw zeggen. Ze waren zoo goed voor haar. Foei, wat leelijk van die meiden, om zoo minachtend van “je volk” te spreken. Ze kon er niet om lachen. Dan noemden ze haar een flauwe meid. “Jakkes, zoo'n schijnheilige!”

“Geef jij nooit eris 'n bretale mond?” had Bet de Leur, een hoog opgeschoten, knappe, blonde meid, haar eens gevraagd.

“Ik?... Nooit! Waarom? Mevrouw en de juffrouw benne altijd even vriendelijk teugen me. Waarom zou ik dan een grooten mond opzetten?” was het verontwaardigd antwoord van Jansje geweest. Toen waren de meiden in lachen uitgebarsten. Die Jans was toch zoo'n goedig schaap.

“Zullie benne meer om ons verlegen, as wij om die kale mevrouwen!” barstte het dan los. “Daarom doene ze wat water in derlui wijn, omdatte ze wel motte. Snap je dat niet?”

Jansje hield niet van dergelijke gesprekken en ontweek de kameraden dan ook zooveel mogelijk. Als ze haar tegenkwamen, riep ze “Dag!” en spoedde zich verder.

De meisjes vonden die Jans 'n vervelende meid, ze keek niet naar de jongens, vond alles in der dienst mooi en goed, aan haar had je niets; al gauw lieten ze haar dan ook links liggen. Prettiger vond ze het, als Jo, 'n aardig kereltje, het Benjaminnetje, eens met haar mee mocht, een boodschap doen. Dan liep ze, trotsch met haar boodschapmandje onder den arm, Jopie aan de hand, en luisterde naar het aardige gebabbel van den kleinen jongen. Een groote vereering had ze voor de juffrouw, 'n mooie blondine van achttien jaar, altijd even elegant gekleed. Soms maakte ze Jansje gelukkig met een lintje of strikje en eens had ze een blouse gehad. Verlegen dankte Jansje dan. “Dank u vriendelijk, juffrouw!” Ze had wel op haar kniëen willen vallen, voor de mooie, lieve Juffrouw.

Voor moeder, die tegenwoordig heel vriende-

lijk voor haar was, schoot er dikwijls 'n stukje kleeren over en moeder de vrouw dacht, zoo bij zichzelf, als ze weer een knappe rok, die de dames ouderwets vonden, of een blouse van mevrouw, die tamelijk corpulent was en haar precies paste, gekregen had, dat ze nog zoo dom niet had gedaan, om Jansje dat dienstje bij mevrouw Majoor te bezorgen. Het meisje bracht altijd wat mee, kleeren behoefde ze haast niet meer te koopen en dat was maar goed ook, want de verdiensten waren schraal en alles was even duur tegenwoordig. Jansje begon er beter uit te zien, haar wangen kregen meer kleur en werden gevulder. “Je begint er uit te zien as kool” zei vader lachend en moeder bromde van “goed voer en een warme stal; dan most je wel vet worden.”

Kaatje, de tweede meid, zag met leede oogen aan, dat Jansje al meer en meer een wit voetje bij de dames kreeg. Voor haar, Kaatje, schoot er nooit meer wat over, 't was alles voor die slungel, die vroeger bij haar vader aan het lijntje geloopen had. Trui, de keukenmeid, dikke goedhartige matrone, die al jaren bij de familie in dienst was, nam het dikwijls op voor Jansje, het gedienstige, goedige kind, dat altijd bereid was om te doen, wat zij, Trui, haar vroeg. “Och, Ka most denken, dat die menschen van “de Vrouw Jacoba” het erg noodig hadden en zij, Ka, verdiende goed, der broers en zusters hadden allen een flinke betrekking en der moeder had 'n pensioentje, dus mevrouw en de juffrouw dochten zeker asdat Jansie het beter gebruiken kan op heden as Kaatje...” Ka luisterde met een half oor en pruttelde, dat Jans een vleister was, die met de strooppot liep. Jansje merkte wel, dat Kaatje den laatsten tijd lang zoo vriendelijk niet meer tegen haar was en peinsde haar hersentjes suf, wat of ze toch gedaan kon hebben. Als ze wat kreeg van de dames, liet ze het dadelijk aan de groote meiden zien. “Kijk is, meiden, van de Juffrouw. Lief hè? 'n Fijn bloessie.” Trui zei dan hartelijk: “Nou meid, daar ken jij 's Zondags knap mee wezen, as je moeder het 'n beetje inneemt voor je.” Ka keek voor zich heen en bewaarde een norsch stilzwijgen. Het kwam niet in Jansje's onschuldig hartje op, dat Ka jaloersch was op de gunsten, die zij genoot.

...Op 'n mistige herfstdag, Jansje was al eenige maanden in haar dienst, ze begon er goed en stevig uit te zien, gebeurde het vreeselijke.

De juffrouw miste al 'n dag of wat haar diamanten broche. Op straat kon ze het niet verloren hebben, want door een lichte ongesteldheid moest ze haar kamer houden. Behalve papa en mama kwam alleen het dagmeisje boven, om de juffrouw haar soep te brengen in de slaapkamer. Overal was door mevrouw en de juffrouw gezocht, maar de broche was spoorloos verdwenen. Mevrouw had eerst ongeloovig het hoofd geschud, toen Ka, de tweede meid, haar vertelde, dat ze Jansje meer dan eens in het toiletdoosje van de juffrouw had zien snuffelen. Of mevrouw wel wist, dat Jansje zoo snoepte tegenwoordig. O, het was schande, want zij kreeg in haar dienst alles wat haar hart begeerde. Ka had er eerst niet over willen spreken; maar mevrouw mocht gerust haar kastje nazien. Mevrouw protesteerde, doch, op haar dringend verzoek, ging ze mee naar de meidenkamer. Gedienstig ontsloot Kaatje haar kastje en haalde er alles uit. Neen, het was in orde. En mevrouw kon het bij de keukenmeid ook gerust doen. Maar mevrouw had gezegd, dat er geen kwestie van was. Trui, de oude, trouwe gedienstige, neen, ze wilde er zelfs niet aan denken en de juffrouw natuurlijk ook niet. Zij had het volste vertrouwen der familie altijd gehad. “Ja,” had Ka er, valsch lachend, bijgevoegd, “Jansje heit haar goed thuis, mevrouw, dus dat ken u niet nazien, maar ik waarschouw u voor dat meisje”.

“Het leek toch zoo'n goed, gewillig kind, Ka. Ik kan het niet gelooven.”

“Och, u mot denken, ze benne daar arm op “de Vrouw Jacoba.” Misschien weet het meissie niet, dat ze er zoo'n groote zonde aan doet, om je aan andermans goed te vergrijpen.”

Toen werd Jansje, die natuurlijk de schuldige moest zijn, weggestuurd, zonder vorm van proces. 't Was schande, een meid, waar men zooveel goed aan gedaan had, tot belooning te gaan stelen. Dat was nu voor je weldoen! Ze zouden er de politie niet in mengen, maar weg moest ze in ieder geval. Of Jansje al, bevend over al haar leden, onder een vloed van tranen, bezwoer, dat ze onschuldig was en mijnheer en mevrouw gerust haar goed mochten nazien, het was alles vergeefs, de schijn was tegen haar. Zonder afscheid van de kinderen te mogen nemen, had men haar wreed verjaagd uit de woning, waarin ze zooveel gelukkige dagen had doorgebracht.

Arm, beklagenswaardig Jansje, daar stond

ze nu! Wat moest ze doen? Naar “de Vrouw Jacoba” teruggaan durfde ze niet. Moeder zou haar doodslaan.... in het water springen?... Dan was alles uit, want ze begreep wel, dat ze, als dievegge gebrandmerkt, nooit weer een dienstje als dagmeisje, zou krijgen. Weer voor de lijn te gaan loopen? Maar vader had er immers nu een man voor, 'n broer van haar tweede moeder Als versuft door het groote leed, dat zoo plotseling, als een donderslag bij helderen hemel, over haar gekomen is, loopt ze doelloos voort, al verder en verder. Ze voelt niet, dat de regen, die langzamerhand heviger is geworden, haar kleeren doorweekt, ze weet alleen dat de diamanten broche van de juffrouw verdwenen is en dat zij, Jansje, van diefstal wordt verdacht.... Ze is al een heel eindje buiten de stad en begrijpt nu, in haar wanhoop, dat ze niet steeds door kan blijven loopen. De kleeren plakken haar aan het lijf, ze beeft koortsachtig. Waar moet ze nu heen? Ineens krijgt ze 'n ingeving: naar vrouw Kok, “de slaapvrouw”, zooals Jansje haar noemt. Zeker, ze zal alles vertellen en vrouw Kok, die altijd zoo goed en vriendelijk voor haar is, zal, als ze alles weet, haar niet verjagen. Ze spoedt zich nu voort, zoo snel heur moede beenen haar dragen kunnen. Vrouw Kok is, in het gloeiend, warme keukentje, bezig met het strijken van overhemden. Ze is fijne waschvrouw en werkt voor de grootheid van het stadje. Als Jansje, doornat, moe en verfonfaaid binnenkomt, valt haar dadelijk het gejaagde in het uiterlijk van het meisje op. “Wel heere, christenenzielen nog an toe! Wat hei jij an de hand?”

Jansje, door haar groot verdriet overmand, barst in een hartstochtelijk snikken uit en roept telkens: “Ik heb het niet gedaan, gerust niet!”

“Hier wurm, drink eerst maar is en kom 'n beetje op je verhaal,” zegt de goedhartige vrouw, Jansje 'n glas water gevende. Het kind drinkt, haar tanden klapperen tegen het glas en, weer in snikken uitbarstende, roept ze wanhopig: “Ik heb het niet gedaan, gerust niet! vrouw Kok.”

“Wat dan toch?” vraagt de vrouw, even haar werk in de steek latende. “Wat meid?”

“De mooie diamanten broche van de juffrouw is weg,” snikt Jansje... “en nou... en nou hebben ze gezeid, dat ik hem ge... ge...” Blijkbaar wilde het vreeselijke woord niet over de lippen van het kind.

“Dat jij hem gestolen hebt,” voltooide vrouw Kok den zin. “Wel heeremenschen nog an toe! En liet jij je dat zeggen, meid?”

“Ik... ik...” begon Jansje, “ze geloofden me niet.... ik most weg, in eene.... en thuis durf ik niet te komme.”

“Nee, want je moeder, 't is zonde dat ik het zeg, es geen gemakkelijke tante.”

“Ze zal me zoo slaan...” huilde Jansje. Mag... mag ik bij u blijven, o, als 't u blieft, vrouw Kok... Ik zal u goed helpen... ik weet niet, waar ik naar toe mot...’

‘Nou, nou, huil maar niet meer, je ken hier blijven, we benne allemaal menschen en ik ken me boterham met jou wel deelen. 't Is schande van dat volk daar in de Lindelaan, om jou, zonder bewijs, zoo in eene te verdenken. Voor mijn part gaat die kerel met z'n fijne wasch naar 'n ander... daar!’ besluit vrouw Kok en schenkt voor zichzelf en Jansje een kopje thee in. ‘Hier, Jans,’ klinkt het hartelijk, ‘drink jij dat nou maar is op en huil niet meer. 't Zel wel an het licht komme, hoor! Wacht maar!’

Jansje, bij het warme vuur gezeten, krijgt koorstachtige rillingen. Even flitst het door haar arme gepijnigde hersentjes, dat ze hier warm en veilig opgeborgen zat voor de wreede oogen van al die menschen, die haar als dievegge beschouwden. Haar prettige leventje van dagmeisje in een rijkelui 's dienst is nu uit. voorgoed!.. daarvan is ze zich flauw bewust... Dan begint alles voor haar oogen te draaien, de warmte hier binnen, na de gure kilheid daarbuiten, doen haar het bewustzijn verliezen.

‘’t Is zonde, het arme schaap leit van der zelf’ roept vrouw Kok, die snel haar buurvrouw te hulp roept. Samen brengen ze Jansje bij, met water en vlugzout, dat vrouw Kok altijd bij de hand heeft en leggen het meisje te bed.

's Nachts heeft Jansje hevige koortsen en de vrouw besluit den dokter te halen. ‘’t Was alevel geen sterk meissie dat Jansie en zoo'n geschiedenis was goed, om 'n mensch heelegaar kapot te maken.’

In haar ijlende koortsen roept Jansje voortdurend om haar vader en om de juffrouw, van wie ze zooveel hield. Ook ziet ze in haar koortsfantasieën de politie, die haar boeien wil en naar de gevangenis sleepen.

‘Zeg Jo,’ riep Frans Majoor, op een morgen, toen de familie aan de koffietafel zat, ‘kijk eens, dat dingetje heb ik gevonden. Is dat nu soms je broche?’

‘Ja,’ zegt Jo, ‘dat is mijn diamanten broche. Gelukkig, dat ze terecht is. Waar heb je haar gevonden, Frans?’

‘Dat moest je nu eens weten!’ plaagde Frans.

‘Toe jongen,’ sprak mevrouw ernstig, ‘zeg het nu dadelijk; daar hebben we nu dat arme kind, die Jansje, van verdacht.’

‘Nou,’ zei Frans, ‘ik had mijn passer laten vallen. Overal gezocht, eindelijk kwam hij onder de kast vandaan en geheel achteraan, tusschen het zeil, zoo'n beetje op zij bij den achterpoot, lag de broche.

‘Ik ga vanmiddag dadelijk Jansje opzoeken,’ zei Jo, ‘die stumperd is als dievegge weggejaagd en ze blijkt nu geheel onschuldig te zijn.’ ‘Zou dat schip, “de Vrouw Jacoba,” hier liggen?’ vroeg mevrouw. ‘Frans, dat moet jij vanmiddag na schooltijd eens gaan zien; ik denk tenminste, dat ze weer bij haar vader en moeder is..... Frans bracht de boodschap mee, dat ‘de Vrouw Jacoba’ niet in de haven lag, maar hij had van een jongen gehoord, dat Jansje bij vrouw Kok ziek lag.

's Middags van denzelfden dag zat de waschvrouw met eenig verstelwerk bij Jansje's bed. Het meisje ging hard achteruit. Den vorigen dag had haar vader, voor zijn afreis met ‘de Vrouw Jacoba’ naar een naburig dorp, haar nog eens bezocht. Hij vond het kind minnetjes, miserabel bleek en smal. Zijn vrouw had zich niet laten zien, ze wilde met zoo'n diefachtige meid niets te maken hebben.

't Was een schade van belang geweest voor vrouw Vermeer, want er viel altijd wat af bij de familie Majoor.

‘As je terug kom, zei je het meissie niet levend meer vinden. Ze is heel min, heit dokter van morgen gezeid,’ zei vrouw Kok, en wischte met haar bonten boezelaar de tranen uit haar oogen. Ze hield van het kind en was zich nog meer aan haar gaan hechten gedurende haar ziekte.

...Nu lag ze stil, de smalle handjes gevouwen op de dekens.

Vrouw Kok, gerucht hoorende aan de deur, stond op, om te kijken wie er waren, toen plotseling mevrouw Majoor met haar dochter voor haar stonden.

‘Wij hebben gehoord,’ begon mevrouw, ‘dat ons vroegere dagmeisje, Jansje Vermeer, bij U is, vrouw Kok en wilden haar even spreken.’

‘Het kind leit temet te sterven!’ viel vrouw Kok ruw uit. ‘Ze heit er dat gevalletje mit die bros zoo aangetrokken. Toen dat U haar weggejaagd heb, zoo in eene, heit ze 'n halven dag in den regen rondgeloopen. Ze durfde niet naar “de Vrouw Jacoba”, want der tweede moeder is niet frisch voor der, nooit geweest ook! Ziek en dood ongelukkig, kwam het arme schaap toen hier an. Ik kon niet over mijn hart verkrijgen, om der weg te sturen en nou leit ze al weken ziek te bed. Ze lust temet niks meer en de dokter heit der opgegeven. 't Is zonde, ik hield gerust van het arme schaap, as je altijd alleenig bin, zooas ik, hecht een mensch zich gauw an zoo'n meissie!’

Verschrikt hadden de dames toegeluisterd en toen vrouw Kok eindelijk zweeg, vroeg mevrouw: ‘Is het dan zoo erg met haar?’

‘Kijk uwes zelf maar!’ Vrouw Kok sloeg de bedgordijntjes weg; daar lag het arme Jansje, zoo bleek en vermagerd, dat de dames ervan schrikte. Twee vuurroode plekken brandden op de ingevallen wangen. De magere doorschijnende handen bewogen zich onrustig, en plukte aan de deken. Met heur droevige, haast brekende oogen zag Jansje de dames aan en de bleeke lippen prevelden zacht: ‘Ik heb het niet gedaan, gerust niet juffrouw.’

Dat weet ik Jansje, arm kind, sprak het jonge meisje, met oogen vol tranen, en een prop in haar keel. Het kind zag er uit of ze ieder oogenblik sterven kon. Ze herinnerde zich Jansje nog als het goede, gewillige en zeer gedienstige dagmeisje. O ze waren wel erg voorbarig en hard in hun oordeel geweest, die arme meid direct maar zonder genade weg te doen, beschuldigd voor iets waar ze zooals nu gebleken

was volkomen onschuldig aan was geweest. Mevrouw sprak van versterkende middelen, die het meisje spoedig zouden doen opknappen, ze moest maar zeggen waar ze trek in had: wijn, bouillon en eieren en als ze weer beter was kon ze dadelijk weer bij de familie in dienst treden, dat sprak vanzelf.

'Ik word niet weer beter, mevrouw' klonk het met heesche, haast brekende stem.

Kom, kom, zoo troostte mevrouw maar ze geloofde haar eigen woorden niet. Je moet maar goeden moed houden, Jansje. ...Nog eenmaal sloeg het kind de oogen op naar de juffrouw, haar juffrouw, die ze, ondanks alles wat er gebeurd was, een afgodische vereering bleef toedragen, dan stierf ze, en vrouw Kok, haar tweede moeder, die haar zoo liefderijk opgenomen en verpleegd had, drukte haar schreiend de oogen toe.

'Hierzoo,' zei ze, met haar voorschoot zich de oogen afwisschende, 'nou heit het arme schaap ten minste rust.'

Beemster 1916.

10 Mei 1916.
29ste Jaargang.
N°. 45.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
God en de Oorlog.

‘**H**oe?’ vraagt menig lezer verwonderd: ‘God en de Oorlog? Is dat een combinatie? Zal God, die Liefde is, worden gekoppeld aan den Oorlog, die haat is en uit haat en nijd en zelfzucht wordt geboren? Is het niet een Godslastering, tusschen God en den Oorlog het woordje en ter verbinding te plaatsen? Alsof God den Oorlog wilde, gelijk het licht het duister zou zoeken en dag en nacht samen zouden gaan?’

Maar er zijn er wellicht ook onder de lezers die gelooven dat God alles wil wat er geschiedt, die in den Oorlog Gods heilig werk zien, een straf die Hij noodig oordeelt, opdat de verdwaalde menschheid zich bekeere. En anderen, die hoewel zij niet juist zóó gelooven, toch weten, dat er geloovigen zijn, die in alles wat er geschiedt, in het kleinste als in het grootste, de opzettelijke beschikking, de eigen daad van het

Opperwezen zien, zonder Wiens wil geen muschje ter aarde valt en geen haar op hun hoofd wordt gekrenkt.

Voor de predikanten, meest van de ortho-

doxe richting, die het geloof zijn toegedaan dat b.v. God het kwade laat of doet geschieden, opdat het goede er uit zal voortkomen, was het uitbreken van den Europeeschen oorlog een treffende gelegenheid om tot inkeer, tot zonde- en schuldbewustzijn aan te manen. En - ook uit een letterkundig oogpunt - schoone woorden zijn er door sommigen hunner gesproken. 't Is alsof men de profetieën uit het Oude Testament leest, wanneer men deze begaafde sprekers hoort. Ziet, de God van het Oude Testament is een wrekend en rechtvaardig God, wrekend, omdat hij de zonden der vaderen bezoekt aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht; rechtvaardig, daar hij den zelfzuchtige, die zich van God afkeert, aan zijn zelfzucht laat te niet gaan. Naar de geloofsovertuiging van deze vromen is de Oorlog de ‘groote rechtvaardiging der Goddelijke Liefde dat thans Europa in brand staat, dat het onrecht zich zelf gaat verscheuren, en liefdeloosheid, haat, hebzucht, heerschzucht, hoogmoed in hun onmogelijkheid blijken. - Dit is de groote rechtvaardiging der Goddelijke Liefde, dat menschen het uitgillen: God! wat ben ik begonnen....; duizenden oogen opengaan, tienduizenden roepen: Misleid! Misleid! Misleid door vorsten. Misleid door geestelijken. Misleid door regeeringen. Misleid door predikanten. Misleid door eigen brandend begeeren, die wederom wekte den brand in anderen. - Thans komt Gods straf, die, wèl aanvaard, Gods zegen dragen zal. En ik zeg u, ze *begint* nog pas, en zal erger worden en erger.

Maar *het is goed;* God dank dat ze komt. Want *kwam ze niet, zoo was God niet.* En gerechtigheid, liefde, waarheid waren waan en logen; in zich machteloos.’

Elders zegt dezelfde redenaar, B. de Ligt, predikant te Nunen-Geldrop:

‘Wat zullen we tot deze vreeselijke dingen (de oorlogsrampen) zeggen? Zullen wij thans bijeenkomen en gaan bidden en smeeken tot den Eeuwige: o Heer, o God, o Schepper, o Vader! Het is waar, dat Rusland in brand staat van oorlogsgloed, en Servië, en Oostenrijk, en Duitschland, en Frankrijk, en België.... en eerstdaags wellicht Italië, Zweden, Japan, gelijk nu reeds Engeland; het is waar, dat het grootste deel van Europa dreigt door het vuur van den strijd te worden verslonden.... maar spaar òns, spaar ons!.... Ach, het gebeurt al: de priesters zingen in de missen om vrede; geloovigen murmelen verschrikt tot alle heiligen; predikanten beleggen bidstonden; de Synode der Nederlandsche[1)] Hervormde Kerk stuurde een rondschrijven aan de Kerkeraden, nu niet meer om onafhankelijkheidsfeest te vieren; o neen! o neen! men is nu o zoo àfhankelijk geworden; nu, opdat zich de menschen zouden verootmoedigen voor Gods aangezicht.’

Vervolgens veroordeelt hij dit rondschrijven en vraagt o.a.:

‘Waarom, in Gods naam, moet de algemeene vrede spoedig worden hersteld? Indien de Eeuwige nu eens den wereldkrijg meer dan noodzakelijk achtte....

Waarom, in Gods naam, moet Hij *inzonderheid* ons ook thans in oorlogsgevaar verkeerende vaderland bewaren?

Waarom, in Gods naam, moet *inzonderheid* voor *ons* volk en *onze* kerk een geestelijke zegen afgesmeekt?’

En hij noemt deze vragen genadelooze vragen voor zelf- en behoudzucht. Vragen van duizenden zoogenaamde vromen.

‘Men mag in zijn preek een landkaart beschrijven van het Babylonische rijk; een veldtochtsplan van een Oosterschen koning ontwikkelen - ik heb eens in een godsdienstoefening een formeele beschrijving van eene expeditie gehoord -; men mag de politieke toestanden uiteenzetten van Egypte of Syrië honderden jaren voor Christus; het maatschappelijk leven beschrijven uit Jezus' eigen dagen; zonden van koning David in regeeringsopzicht napluizen; getuigenissen reciteeren uit den *verleden tijd:* dat God het in Jesaja's dagen afkeurde, dat men maat en gewicht

1) Ik meen dat dit Neder*duitsche* moet zijn.

vervalschte; dat God het in Amos' en Hosea's dagen vervloekte, wanneer de maatschappij op onrecht was gegrond; zelfs mag nog, vóór de predicatie, uit den brief van Jacobus worden voorgedragen, dat het loon der werklieden is verkort - d.w.z. in de dagen van Jacobus -; men mag alle slecht slecht, en alle zonde zonde heeten, mits het maar blijft in den *verleden tijd*, in den *volmaakt verleden tijd.* Men mag den heldenmoed des geloofs prijzen van den oproerling Mozes, 1300 jaar voor Christus, die de versmaadheid van Gods Heilige meerder achtte dan de schatten van Egypte; van Jesaja, die sprak: Uw vorsten zijn afvalligen en metgezellen der dieven; van Jeremia, die zeide: Hier, God, hier is mijn volk, ik heb het lief met een hijgend hart. O, ik kàn niet, ik kàn

niet.... Maar toch! Heer, Eeuwige, help mij, help mij, dat ik er voor niet meer bidde.... Ja, Gij helpt mij. Vergeef mij, dat ik bedelde voor mijn volk.... o God, Gij maakt mijn leven stuk! Uw geestelijk leven martelt mij ten doode, - maar het is goed: op U vertrouw ik. Gij zult dezen ondergang in opgang verkeeren; van Jezus, die den verzoeker van zich afstiet: “Weg, Satan, die mij dol wilt maken met zinnelijk genot. Weg, Satan, die mij dol wilt maken met het geluk der ziel. Hier, Heer, Vader, vervul mij met uw Geestdrift; laat mij uw vuur zijn, waardoor en waarin alle natuur - mijn eigene het eerst - ten hemel brandt als offer aan uw Offer;” men mag zelfs den heldenmoed des geloofs van Maarten Luther prijzen, vierhonderd jaar geleden:

> “Geen aardsche macht begeeren wij;
> die gaat welras verloren!
> Ons staat een sterke held terzij,
> dien God ons heeft verkoren.
> Delf vrouw en kinderen 't graf,
> neem goed en bloed ons af,
> het brengt u geen gewin:
> wij gaan ten Hemel in
> en erven Koninkrijken!” -

en dan nog even Calvijn.... Willem van Oranje.... Maar dan is het ook genoeg: het moet alles blijven in den *verleden tijd.*

Wee dengeen, die niet spreekt over Ninive, maar over Berlijn. Wee dengeen, die niet spreekt over Israël, maar over Nederland. Wee dengeen, die het leven van nù aangrijpt als Gods vijand. Wee dengeen, die met Gods oordeel dreigt, wie in déze dagen eten en drinken, trouwen, ten huwelijk uitgeven - d.w.z. wier leven in de natuur ópgaat -, gelijk Noach dreigde in zijne dagen, en Jezus Christus later. Men mag zondvloeden oproepen om reeds verzwolgen volken nogmaals te doen verzinken. Doch als gij zegt, dat ook heden het oordeel komt, omdat men leeft als in Jezus' dagen, etende, drinkende, trouwende en ten huwelijk uitgevende - men lacht, men spot het luide uit of men houdt u voor uitzinnig. Maar *het oordeel komt.* Het is er.’

‘Maar wee dengeen, die alles *tegenwoordigen tijd* maakt. Men verklaart hem voor een onpractischen dwaas; een dweper; een ongeloovige; een dienaar van den Satan zelfs.

Doch nu is men plotseling ontzet: Oorlog! Oorlog!....; en honderden snellen er naar den pastoor; roepen den dominee: Helpt ons toch! Bidden! Bidden! Ja, het is waar, het is vreeselijk. Ja, we zullen ons verootmoedigen. Ja! Ja! de zonden der maatschappij en van ons volk zijn groot. Zeker, het is nog even als in den tijd van Jezus Christus. Uw wil geschiede. Maar als het kan, spaar ons, en ons geld, onze effecten, onze huizen, onze kinderen, onze familie, ons vaderland, Nederlandsch-Indië. En zegen ons ook geestelijk bijzonder!

Zoo kan ik niet voor u bidden.

Zoo wil ik niet voor u bidden.

Zoo mag ik niet voor u bidden.

Al ware 't mij van hooger hand bevolen: wij hebben God te gehoorzamen boven menschen.

Maar dit wil ik *gaarne* doen: roepen om Gods Koninkrijk door en ondanks alles; uit den grond van mijn hart, heen door heel mijn leven.’

‘Wanneer er geen gerechtigheid is, wat zijn dan de koninkrijken anders dan groote rooversbenden? Wat zijn rooversbenden anders dan kleine koninkrijken?’ (Augustinus).

‘De gedragingen der staten blijken monsterlijker dan hun wapendieren.’

Ziet lezers, dit is waar en schoon: de zelfzucht, de zucht tot zelfbehoud, 't belang van 't eigen dierbaar ik drijft de menschen naar de kerk in dezen tijd van benauwdheid en angst. Er zijn er, die wenschen: Nu, laat het daar ginds moord en doodslag, brand en plundering, armoede, honger en ellende zijn, als **wij** dan toch maar gespaard blijven, Heere God.

En deze lage zelfzucht hekelt de Ligt in vlammende taal.

Maar waar hij den Oorlog voorstelt als een gerechte straffe Gods en niet bloot als een gevolg der menschelijke zelfzucht, zonde en onvolkomenheid, daar... neen! daar moet ik protesteeren in naam van de onschuldigen, die vermoord worden of honger en armoe lijden, dat is niet Gods werk, dat zijn de euveldaden van den zondigen mensch, die niet het Christelijk gebod betracht: ‘Heb uw naaste lief als u zelven’ en ‘Gij zult niet dooden’. In naam van den Christus, die de Liefde is, protesteer ik tegen zulk een Godsbegrip, dat uit het kwade het goede wil doen voortkomen. Dit ware een onrechtvaardige God, - hoe deze predikanten dit dan als rechtvaardigheid mogen prijzen - een onbegrijpelijk wreed wezen, niet een God volgens Christus.

Waar hij evenwel de lafheid gispt van de menschen, die in den nood alleen hun toevlucht zoeken bij een Hoogere Macht, die

hen moet helpen, *hen* beschermen, daar vind ik de rede schoon.

Niet minder scherp geeselt dr. A.H. de Hartog in zijn preek: Oorlog, met den tekst uit Openbaring 12:5: 'En haar kind werd weggerukt tot God en Zijnen troon,' de bekrompen zelfzucht der beangste geloovigen:

'Zullen wij dan niet weten te bidden dan een gebed om uitredding? Zullen wij God dwingen naar onzen zin en lust? Wilt gij wel gelooven, dat het mij pijn deed aan mijn hart, toen ik deze kerk zag? Schaamt gij u niet! Schaamt gij u niet! Wilt gij God, den Eeuwige, die u opeischt hoofd voor hoofd uw gansche leven door, nu gebruiken als een slaaf, als een huisknecht! Ik sidder voor mijn Held, voor mijn Vader, Die de jongen en de ouden oproept. De menschen zijn in onze dagen nog veelal als de stervenden, die den dominee noodig hebben. Gisteren is mij gezegd: "Blusch toch de rookende vlaswiek niet uit!" Dat wil ik niet doen. Maar ik vraag u, mannen, vrouwen, voor God: "Is het niet om een blos van schaamte op ons aangezicht te doen laaien?" Die God, Die den oorlog als Zijn knecht beveelt, Die u van kind af heeft doen groeien, de haren van uw hoofd een voor een heeft uitgedrongen door Zijn kracht, door Zijn scheppingsvermogen, die God, Die uw koren, uw kind, uw zoon, uw man, uw al heeft geschapen, Die mag nu klaar staan om ons eens uit te redden, niet waar? O schaamt u! Vernedert u voor God! Wie heden nog slechts weet te bidden om uitredding, hij heeft de halve waarheid, dikwijls erger dan de heele leugen; hij is in de bede van Jezus Christus blijven steken. Want Deze bidt voorzeker: "Vader, indien het mogelijk is!" maar hij vaart voort: "Zoo niet, Uw wil geschiede." Zullen wij dan dezen wereld-gang beschouwen als een *straf*? Dit is het geluid dat wij in onze dagen vernemen: "Het is de roede, laten wij ons toch verootmoedigen!"[1)] Ja, dat is het zeker! En hier grijpt hij het wezen van de zaak: "Zoolang gij natuurlijke menschen blijft, zelfzuchtig, raakt de wereld den oorlog niet uit en de oorlog de wereld niet uit. Zoolang gij op uw zolderkamer blijft schrapende en gierende naar u toe, hechtende aan uw laatsten verschimmelden en verschoven penning, zoolang komt er geen vrede in deze wereld. Zoolang de vorst en zoolang de bedelaar zegt: "Hier!" zoolang wordt er geen vrede geboren. Maar zoodra gij, smidsknecht, en zoodra gij, millionnair, in God staat als een offer, zoodra het uit heeft onder ons met al dat schelden op elkander en wij onder één zegen staan, den zegen van het verliezen, van het kruis, van den Christus, dan zal de oorlog de wereld uit zijn geleefd, uit zijn gezongen, uit zijn geofferd."

De oorlog, zoo ongeveer betoogt hij verder, is de schuld van ons allen. Wij kunnen zeggen: "Het imperialisme doet het, het kapitalisme doet het, het militairisme doet het, het clericalisme doet het, of het anarchisme doet het. Maar wij doen het allen te zamen. En nochtans wordt de wereldgeschiedenis geboren uit het hart der eeuwigheid. *De eeuwige God is een Heldenvader*, *Die door het vuur de wereld in brand steekt*, *opdat de wereld door het vuur ten hemel zou varen*."

"En haar kind werd weggerukt." Is er één kreet, één schreeuw, één krijsch, die in onze dagen beter wordt verstaan dan deze bittere klacht? O vrouwen, vrouwen, wat lijdt gij weer smartelijk! O moeders, moeders, wat hebt gij weer de zwaarste offers te brengen! Niet waar, mijn jongens, mijn soldaten, als wij aan onze moeder denken - de mijne is al dood, maar de uwe krijt misschien in een hutje op de hei - dan wordt ons hart week. Het is lichter te vechten, niet waar, dan het zware lot van uw moeder te deelen! En daarom, ja de moeder, de moeder draagt weer het offer in onze dagen. O grauwe haren, die ongetroost in het graf zinken, oude oogen, die u nog blind moet

1) Voor mij liggen nog twee preeken, getiteld: "De Roepstem van de Roede Gods", tekst Micha 6:9. "De stem des Heeren roept tot de stad (want Uw naam ziet het wezen): Hoort de roede en wie ze besteld heeft." - Wel onbegrijpelijke en verkeerde beeldspraak, de tekst gaat nog, maar de titel is dwaas. Evenzoo is de andere preek: "Het dreigend zwaard des Heeren" vol godsdienstige onzin.

weenen waar uw laatste zoon, uw eenige troost, uw steun op het slagveld ligt te verstijven!'

'Dacht gij dat mijn hart niet week was als van een kleinen, kleinen jongen in deze dagen? Dacht gij dan, dat deze man, die u staat te sterken in God, een gepantserde duivel is, wijl hij harde woorden spreekt? O, weet gij het niet met mij, dat mijn hart bezwijkt en mijn bloed verteert, wanneer ik aan dien weedom denk, dat ik dol word wanneer ik vraag aan God: Waarom?'

Want harde woorden spreekt deze predikant, wijl hij van de zuchtende menschheid, ook waar zij weeklaagt over het lot van zoovele onschuldigen, eischt dat zij Gods liefde zullen prijzen in al de gruwelen die we be-

leven, wijl hij van God maakt een onbegrijpelijk wreed en onrechtvaardig wezen, die onschuldigen doet boeten voor het kwaad van de schuldigen, omdat hij van God maakt een karikatuur, een opperste der duivelen. En daarom vraagt hij: dacht gij, dat ik een gepantserde duivel ben? Want wordt hij dat niet in de oogen van elk redelijk denkend mensch, als hij eischt dat men in de boosheid, in de plagen, in de smarten, in de harde beproevingen Gods liefde en Vaderlijke zorg zal zien?

Deze God van dr. de Hartog en ds. de Ligt is geen Goedertierenheid, geen Liefde, is niet de God van Christus. En 't is te betreuren dat zulke groote redenaarsgaven, die de zelfzucht, de zonde, de boosheid en de kleinmoedigheid en lafheid met schorpioenen geeselen, verkwist worden aan een barbaarsch dogma.

't Is niet te bewijzen dat zij ongelijk hebben; niemand is in staat noch zal ooit in staat zijn Hem te verklaren, veel minder nog te kennen en te doorgronden; maar juist daarom acht ik het onverantwoordelijk een bepaald Godsidee te abstraheeren uit de boeken van het Oude Verbond en die idee aan anderen te verkondigen en op te dringen als de absolute waarheid die zij aannemen, gelooven moeten.

Waant gij u, lezers, niet met mij in een andere kerk dan de Christelijke, wanneer gij daar God verantwoordelijk hoort stellen voor de daden der menschen? De menschen, die niet naar Christus' geboden leven, die de naastenliefde verzaken, die opgaan in zelfzucht, genot en gemakzucht, die zich schatten verzamelen en hun evenmenschen gebrek laten lijden, die niet betrachten het gebod: ‘Gij zult niet dooden’, vermoorden elkander. En nu zeggen deze predikers: ‘God wil het zoo, dit is Zijn werk; 't is goed dat de Oorlog er is. Looft Hem en prijst Zijnen naam.’

Is dit geen Godslastering; is dit niet erger dan het grofste bijgeloof?

Dichters van alle tijden hebben Gods onbegrijpelijke grootheid bezongen. Vondel vraagt: Wie durft roemen Hem zoo te kennen als Hij is; wie Hem noemen bij Zijnen naam? Wien is dit licht geopenbaard? En voorzeker past elk, dus ook den meest orthodoxen predikant bescheidenheid, de bescheidenheid eigen aan den predikant-auteur der leekedichtjes, die belijdt:

> In raadselen wandelt de mensch op aard,
> Er is geen priester die Hem verklaart.

C. GROUSTRA.

Lente-verlangen.

De regen valt maar neer in stage stroomen,
De koude Noordenwind guurt elken dag;
En 't is of nooit der Lente-zonnelach
Of nooit die gouden tijd weerom zal komen.

Wild waait de woeste wind door hooge boomen,
Waaraan 'k de knoppen zoo belovend zag,
Zoodat ik bijna niet meer hopen mag
Dat Lent' mij schenken zal haar zoete droomen.

En zonder Lente kan ik niet meer leven,
Wijl ik dien tijd zoo innig-teer bemin,
En 'k voor den wintertijd alleen kan beven.

De Lente houdt voor mij het leven in....
Dan kan ik stil mijn schoonste droomen weven

En is het dat 'k mijn liefste liedjes win.

JOHAN VAN GALEN LAST.

Overzicht van de Week.

I.
Weeïg.

Als ik dergelijke berichtjes lees als 't onderstaande, krijg ik altijd 'n gevoel van walg van 't journalisten-zoodje zóó, groot, dat ik me er niet genoeg op kan verheugen vanaf Juli geen enkele courant meer te zullen inzien dan voor de familie-berichten:

Prinses Juliana en de vluchtelingen.

Het Prinsesje heeft, tijdens haar bezoek aan de hoofdstad, zooals men weet, ook een tweetal tehuizen bezocht, waar de van alles beroofde vluchtelingen uit het overstroomde land met hun kinderen een tijdelijk onderkomen hebben gevonden. Onder den indruk van hetgeen zij daar gezien en gehoord had, heeft haar goede hartje, naar het N.v.d.D. verneemt, geen rust gevonden voor zij van haar speelgoedvoorraad 'n gedeelte had uitgezocht, om het aan de kindertjes der vluchtelingen te sturen.

Een geschenk, dat zeker de ouders evenzeer als de kleintjes verblijden zal.

Dat ‘goede-hartje’, waarvan die pennelikker van 't N. v.d. Dag zóógenaamd zoo intiem op de hoogte is....

Bah - Bah - Bah -.

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap.

Ik had me eigenlijk voorgenomen, getrouw aan mijn in het voorlaatste nommer meegedeelde tam-wording, ditmaal weer eens heel zachtzinnig uit den hoek te komen, met de een of andere oudbakken gemeenplaats over de liefde, of over de schoonheid, of over de nuttigheid, enfin over een van die tallooze leuterkouserijen, waarmee dagelijk de menschen elkaar wat op de mouw spelden inzake wederzijdsche kuischheid, fatsoenlijkheid, godsdienstigheid, plichtbetrachting, enz. enz. - al te maal moois waarvan niemand één woord méént als het op de daad, op de toepassing aankomt. Maar.... dat wordt immers ook door niemand verlangd! -

Daar viel m'n oog op een gemengd berichtje uit de Nieuwe Courant (om U de waarheid te zeggen maak ik 't me reeds nu, óók vóór ik m'n redactrice-schap neerleg, niet zwaar meer met couranten-gezeur lezen):

Op de Prinsessegracht viel gisteravond een 34-jarige conducteur der H.T.M. van een tramwagen, waar hij bovenop was geklommen. De man brak vermoedelijk zijn rugwervel en werd door den Eerste-Hulpdienst naar het Gemeente-ziekenhuis gebracht.

Gevonden m'n tekst. - Over de vrijheid, gelijkheid en broederschap, natuurlijk!

Waarover immers kan je het in onze van vaderlandslievende gevoelens, van vooruitstrevendheid, van liberalisme, van zich ‘gemeenschaps-leden’ der maatschappij, enz., enz. noemen, beter hebben dan over zoo een ècht mooie leuze!

Nietwaar? We zijn de tijden te boven van stand-hoogmoed, van geld-aanbidding, van bekrompen op elkander neerzien, omdat de een wat meer in de maatschappij beteekent dan de ander!

We zijn nu zoo ‘verlicht’. En we hebben zoo'n massa nieuwe godsdiensten uitgevonden, boven en behalve dien oud-beproefden christelijken, waarnaar we ons allen noemen, en waarnaar we zoo prachtig *doen* - gelijk afdoende blijkt uit deze hedendaagsche humaan-gevoerde, door de Engelschen en Duitschers onder biddend opzien volbrachte algemeene doodslagerij van elkaar. Bovendien hebben we nog het socialisme met zijn vertakkingen van vrijzinnig-democraten en christen-socialisten, enz., enz. Speciaal 't journalisten-zoodje doet zoo recht in dit soort vrijzinnigheid en liberalisme, enz.!

Ziet, hoe hartverheffend-broederlijk, hoe ècht-rein-menschelijk gevoeld doet U dan aan dit gemengde-berichtje: ‘De man brak vermoedelijk zijn rugwervel’. -

De man.....

Stel je voor dat het ongeluk eens was overkomen aan 'n Edel-Achtbare, aan 'n Hooggeboren, of Hoog-Welgeboren Heer, of, last not least aan 'n minister!! - - Om niet te spreken van ander ‘hooggeplaatste’ ingezetenen, met veel, veel geld, en veel, veel invloed. - -

Dan hadt ge niet gelezen van: ‘De man,’ maar van een ‘hoogst-droevig ongeval dat heden een onzer meest geachte ingezetenen heeft getroffen.’ - En ge hadt niet de onverschillige bijvoeging gevonden, dat de ongelukkige ‘vermoedelijk’ een rugwervel heeft gebroken, o neen, ge hadt dan uitvoerig kunnen lezen dat dokter Die en professor Gene terstond waren opontboden, en Dit en Dat hadden geconstateerd, en dat er al of niet één streepje temperatuursverhooging viel te vermelden, en dat de hoogst-achtenswaardigen diep-beklagenswaardige patiënt daarop dat had gedaan, en dit gezegd, enz., enz. -

Stel je voor dat je over zóó iemand, zoo'n hooggeplaatste, - al is hij ook volgens algemeene bekendheid de grootste ploert en de grootste ellendeling - zou durven schrijven: ‘De man!’

Intusschen, dank zij onze hooggeroemde verlichtheid, beschaving, liberaliteit, naastenliefde, enz., enz., is er toch een groote vooruitgang merkbaar. Namelijk deze: dat alle dusdanig miskende ‘mannen’ tegenwoordig een afdoenden kans hebben om te worden bevorderd tot ‘held’ en couranten-interessantigheid, - vanaf het oogenblik namelijk waarop zij worden ingerekend als kanonnen-vee. Hoe afschuwelijker ze dan worden verminkten toegetakeld, of ook hoe afschuwelijker ze anderen (vijanden!!!) verminken en toetakelen, hoe méér ze zullen worden vereerd, en gehuldigd. ‘De man,’ die nu, als tram-conducteur, bij 't ongeluk in zijn werk opgeloopen, geen ander woord van belangstelling krijgt dan dat hij ‘vermoedelijk’ een rugwervel brak, laat hij straks maar uit den oorlog voor 't ‘vaderland’ terugkeeren met geen neus en uitgestoken oogen en anderhalf been, o God, o God, wat is hij dan plots een ‘held’!

Al weet niemand *hoe* hij die wonden opdeed, of hij niet als een haas is gevlucht (waaraan hij groot gelijk zou hebben overigens), 't feit an und für sich dat hij dusdanig is toege-

takeld in de algemeene doodslagerij voor 't ‘vaderland’ (!!!) maakt hem tot held. En, als hij 't anderen op dezelfde manier deed, als hij een luchtschip hielp vernietigen, of een boot deed te gronde gaan (van den ‘vijand’!), of als hij zijn ‘vijanden’ door stikgassen hielp een marteldood sterven, God, o God, wat een groot en beroemd iemand wordt hij dan ineens!

- Ja, we zijn toch wèl een heel eind verder in vrijheid, gelijkheid en broederschap! Als ik 't wèl beschouw, dan is toch ten slotte mijn leuze, die ik tot onderwerp koos, wèl heel mooi en waar! Ziende om ons heen kan ik naar waarheid besluiten: De wereld *gaat* vooruit. Een tram-conducteur die, zijn plicht doende, een ongeluk krijgt, wordt terloops vermeld als ‘De man’, maar, zoodra de oorlog hem maakt tot moordenaar en doodslager in 't groot en op de verraderlijkste wijzen, zie dan promoveert hem moordenaarschap dat geheel en al tot de gelijke van onze ‘hooggeachten’ en ‘hooggeleerden’ en ‘hooggeborenen’, en hoe zij allen verder heeten mogen, wat aanbelangt de courantenleuterpraat over hen bij ziekte of ongeval of dood. - -

Leve onze hedendaagsche beschaving!

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

Koloniale politiek en imperialisme.

Nadat in 1814 ongeveer ons koloniaal bezit in een definitief stadium gekomen was, was ook de onrust omtrent dit bezit verdwenen. Toch was dit alles, zooals ik in een vorige bijdrage (zie Holl. Lelie dato 22 Maart j.l.) trachtte aan te toonen, slechts een kwestie van Europeesche politiek geworden, daar in de laatste decenniën immers afdoende gebleken was dat Holland niet uit hoofde van *eigen* kracht in staat was geweest zijn overzeesche bezittingen te verdedigen tegenover zijn veel machtiger concurrenten. Er volgde een tijd van betrekkelijke kalmte in de koloniale wedijver der groote staten, zoodat Holland rustig de vruchten kon plukken en genieten van zijn verworven Oostersche bezittingen maar.... ‘De drijfveeren der koloniale politiek waren het bevorderen der belangen van het moederland, het verwerven van stoffelijke voordeelen voor de bezittende klassen. Niet beschaven en opleiden, maar exploiteeren en onderdrukken was het voornaamste doel,’ zooals van Kol schreef in 1901.

Vooral onder het bewind van Thorbecke werd het regeeringsbeleid in zake de koloniën in dien geest gewijzigd, dat bij het bestuur der overzeesche gewesten ook *eenigszins* rekening werd gehouden met het belang der koloniën zelf en niet uitsluitend gelet werd op het behalen van een maximum profijt *ten koste van Indië.* Nochthans, de inlanders bleven inlanders. De culturen mochten millioenen en millioenen winst voor 't moederland opleveren, de inlander bleef even arm, zoo hij al niet armer werd. Ware dit niet zoo geweest, er zou ook geen Multatuli geweest zijn!

De z.g. ethisch-koloniale politiek (zooals die o.a. nader uiteengezet is in de Nieuwe Tijd van 1901) wilde nu zoowat een middenweg kiezen, n.l. eenerzijds Indië behouden als bron van inkomsten en anderzijds den inlander economisch en intellectueel vooruithelpen. Deze politiek wil het wel laten voorkomen alsof *uitsluitend* dergelijke ethische bedoelingen haar richtsnoer zijn, maar dat zal toch heusch wel niemand gelooven. Het klinkt immers te mooi: ‘den inlander door wijze en onbaatzuchtige voogdij opvoeden tot zelfbestuur.’

In het meergenoemde artikel uit de Nieuwe Tijd, schrijft van Kol:

‘Het behoud onzer koloniën is geen recht, maar een *plicht* geworden; geen lust meer, maar een zware last door de historie ons op de schouders gelegd. Nederland heeft in Indië nog een zware schuld te delgen, en wij moeten boeten, in dit, als in zoovele andere gevallen, voor de misdaden der bourgeoisie.... Eenmaal man geworden, zal de Inlander onzer Oost-Indische koloniën op eigen beenen kunnen staan, de volwassene zal geen steun meer noodig hebben. Dàn, maar ook eerst dàn, is het uur zijner volledige anatomie geslagen, dan is onze tijd voorbij, dan hebben wij vervuld een plicht, een zending.’

Mooier kan het immers niet. Iedereen zal echter toch wel gelooven dat diezelfde inlander dubbel dankbaar zou wezen indien wij van dien drukkenden plicht maar afzagen.

Wat zouden wij hier in Holland erkentelijk zijn, indien Engelschen of Duitschers eens plotseling roeping kregen een dergelijken plicht t.o. van ons er op na te houden en te betrachten.

De zaak komt hierop neer, dat bij bijna alle ethisch-koloniaal-gezinde menschen, het gaat om de *voordeelen.* Bijna al hun andere motieven zijn leugens. Nog nooit heeft eenig

systeem, instelling of rechtsverhouding die op leugen gegrondvest was, zich op den duur kunnen handhaven.

De Japansche argumenten voor toekomstige annexatie-plannen zijn al niet minder leugenachtig dan zooals we die gewend zijn van Europeesche Staten.

Wel begrijpende dat het toch niet aangaat om te zeggen: wij willen Nederlandsch-Indië, dank zij onze groote militaire sterkte, aan Holland ontrukken, *omdat* wij daar nu eenmaal zin in hebben en *omdat* wij niet het minste gewetensbezwaar voelen tegen een geweldadigen diefstal, zegt Japan: ‘Maken deze strategische motieven (zie Holl. Lelie 22 Maart) het voor de Japanners geraden Java en Sumatra te nemen, zoo zijn er nog andere ethische, welke het hun uit een moreel oopgunt mogelijk maken, tot zulk een daad over te gaan, neen het hun zelfs tot plicht stellen. De Maleische bevolking van Ned.-Indië, door afkomst met de Japansche verwant, behoort bevrijd te worden uit haar tegenwoordigen toestand, die onder het Nederlandsch Bestuur werkelijk ellendig is.

‘Is het niet onze plicht’, roept de heer Takekosji uit, ‘deze landen van onze voorvaderen te redden uit hun tegenwoordig bestaan onder Nederlandsche administratie?’

Treffend te zien hoe precies de Oosterlingen de diplomaten-leugens en handigheden van het Westen afgekeken hebben. Eerst wordt nog den schijn bewaard dat er inderdaad een ethisch motief bestaat voor den voorgenomen vaderlandslievenden rooftocht, doch later wordt ook dien schijn overbodig geacht en vertoont men zich in zijn ware gedaante. Men hoore slechts: ‘Wij Japanners moeten onzen aandacht wijden aan de Zuidzee-eilanden. Als een gevolg van onzen oorlog met Duitschland heeft onze vloot eilandengroepen in bezit genomen, als de Carolinen en de Marshall-eilanden. Maar dit zijn eigenlijk geen eilanden, het zijn slechts rotsen. Ofschoon ons volk zich verheugt in het bezit van deze groepen, hebben zij weinig waarde. Wij kunnen niet trotsch zijn op het bezit van Zuidzee-eilanden, vóór wij Java en Sumatra hebben. Enkelen zeggen misschien dat deze eilanden Hollandsch eigendom zijn en dat Japan ze niet kan nemen. Maar als de Hollanders de levenswijze van de inboorlingen niet kunnen verbeteren en niet in staat zijn de vrede en orde onder hen te handhaven, dan zijn Java en Sumatra een bedreiging voor de naburige landen, en wij zijn gerechtvaardigd ze in bezit te nemen.’

De artikelen van Takekosji zijn niet aan de algemeene opmerkzaamheid ontsnapt. Behalve in de Nederlandsche, zijn ze ook in de buitenlandsche bladen verschenen, terwijl ze officieel besproken zijn in onze Eerste Kamer. Van Kol verklaarde daarbij openlijk dat de Japansche koloniale politiek, in vele opzichten beter resultaat heeft verkregen dan de Nederlandsche en dat de toestand der arbeiders, speciaal in den landbouw, daar veel beter is dan bij ons. (Men kan er gerust op wezen dat men zich dit te Tokio in het oor zal knoopen!)

Evenwel, het publiek wordt gerust gesteld: het is zoo erg niet. ‘Wij gelooven’, aldus de N.R. Ct, ‘dat zij die zoo denken de beteekenis van het artikel van Take overschatten. Zeker, 't bliksemt in het verschiet en men behoeft niet te meenen dat het enkel onschuldige zomerweerlichtjes zijn, die daar flitsen. Maar het onweder komt niet verder; het hangt daar boven den horizon en blijft daar rommelen, inderdaad rommelt het daar reeds heel lang. En de enkele felle bliksemschicht, die sommigen komt verschrikken, moet door hem die haar waarneemt, meer worden beschouwd in de beteekenis eener waarschuwing om op zijn hoede te zijn en 't weer en de windrichting met aandacht gade slaan, dan als een voorbode van onheil. 't Rommelt al heel lang in Japan uit den hoek van den heer Takekosji. Zoo heeft men in ieder land hoeken waar het gromt en flikkert, zonder dat dit echter als

teekenend behoeft te worden opgevat voor den atmospherischen toestand van het geheel.'

Maar wie zal van te voren kunnen zeggen of de bui zal overdrijven dan wel zich ontlasten met onstuimige hevigheid. Bovendien heeft de huidige oorlog ons niet geleerd hoe vreeselijk nabij de oorlogsramp zijn kan, zonder dat wij er het flauwste vermoeden van hebben, zonder dat de 'beroemde' diplomatieke of militaire strategen (die altijd verkeerd voorspellen) het aangekondigd hebben? Minister Pleyte gaf als zijne meening te kennen, bij gelegenheid van het Japan-debatje in de Eerste Kamer, dat de artikelen van Takekosji volstrekt geen reden tot ongerustheid behoeven te zijn, omdat T. aldus reeds sedert jaar en dag te werk gaat, zonder dat het tot dusver iets uitgewerkt heeft. Hij de minister meent dat deze uitingen gelijk te stellen zijn met stemmen die wel eens in Duitschland opgegaan zijn over annexatie

van Nederland, zonder dat dit nochtans iets bewijst omtrent werkelijke annexatiebedoelingen van dat land. Bovendien meent zijne Excellentie de autoriteit van Takekosji op koloniaal gebied in twijfel te kunnen trekken en onderstelt dat er genoeg redelijke lieden in Japan zijn om hem tot staan te brengen.

Toch zou men zich hierin kunnen vergissen. Het bovengenoemde dagblad wijst er op dat reeds in 1910 te Hamburg is verschenen een boek van Fritz Wertheimer, waarin reeds werd gewezen op de artikelen van den ‘bekenden Japanschen kolonialen specialiteit’ Takekosji, die zonder omwegen zijn landgenooten toeriep dat Ned.-Indië het doel moest zijn van Japan's expansieplannen naar het Zuiden, terwijl, in de Revue politique et parlementaire van 10 Juli 1910, Paul Labroue betreffende Takekosji opmerkt: ‘un esprit très cultivé: il a beaucoup voyagé; c'est un élève et ami du comte Okuma et un des plus ardents apôtres de l'emperialisme japonnais. Depuis plusieures années, par ses articles et ses conférences, il mène campagne en faveur de l'expansion japonnaise vers les îles de la Sonde; toute sa politique coloniale parait pivoter autour d'elles; Java est devenue sa marrotte, le leit-motiv de ses discours et, en 1909, il a tenu à se rendre dans cette île, tout en faisant un crochet par notre Indo-Chine’.

De heer Labroue haalt uit Takekosji's geschriften nog het volgende aan, wat zeker wel waard is hier gememoreerd te worden als bewijs hoe men zich ten volle onze zwakke positie in het Oosten bewust is: ‘Les Pays-Bas sont une nation de dixième ordre, petite, faible, lointaine. Ce qui fait la securité des possessions d'Insulinde, comme ce qui fait la securité des possessions Congolaises de la Belgique, ce sont les jalousies des puissances dont les appétits se neutralisent. La solidité de la domination hollandaise dans les Indes naît de l'investiture que lui confère l'Europe. Mais qui dit que cette ballance des appétits demeurera toujours en équilibre?’

Takekosji is zeker de eenigste niet die ijverig propaganda maakt voor ‘verjapanizeering’ van onzen Oost. Kazan Kajahera (de Nieuwe Rotterdammer noemt hem, ter geruststelling, ultra chauvinist, alsof de man daardoor iets minder gevaarlijk is!) die evenmin een persoon zonder politieken invloed te Japan is, schreef: ‘We cannot sit still when the nation is going to the dogs, (doelende op den ongunstigen economischen toestand in Japan) Herein lies the reason of my theme; we must become a worldempire or must pass away as a nation. For this purpose, let us break down the status quo of the world which is not in favour of Japan and let us deliberate how to establish Japan as a world-empire. - - I venture to say that the only salvation of Japan is to establish a policy of southware agression. Found a new Japan in the south, making the equator the centre. If this object is accomplished, national morality and the outlook in life would be elevated.’

Zoo hield de Japansche Marine-Commandant Hosaka te Tokio een voordracht in het departement van landbouw en handel, naar aanleiding van een drie-jarig verblijf in Nederlandsch-Indië. Het verslag dat de Japan Times hiervan gaf bevatte o.a. het volgende: ‘Commander Hosaka, referring to the general conditions in the Dutch possesions, pointed out how the natives had a hand to mouth existence and the Dutch government imposes on them taxes of every description. - - For every article of furniture, for every chair, chest, and everything the poor oppressed natives have to pay taxes. The people under such a government of mercenary despotism are naturally alert to grasp an opportunity of getting rid of the yoke placed on them.’ Ziehier slechts *enkele* voorbeelden om aan te toonen dat Takekosji zeker niet de eenigste imperialistische drijver is en dat de Japanners, die deze gevaarlijke politieke richting zijn toegedaan, juist gevonden worden onder de zeer ontwikkelden onder hen, die op koloniaal gebied ‘der zake kundig’ zijn.

Sinds de Europeesche staatkunde zich liet overheerschen door hoofdzakelijk koloniale belangen, deed het imperialisme zijn intrede in Europa, waarbij, wat later, Amerika zich aansloot. Zooals gemeenlijk, meenden de kleine Staatjes, waartoe dus ook ons land gerekend moet worden, verplicht te zijn die beweging na te doen, zeer ten onrechte.

Het imperialisme (verderfelijke uitvinding) is de politieke richting, die zich ten doel stelt het koloniale bezit uit te breiden (natuurlijk *alleen* met de onbaatzuchtige bedoeling de inlanders te civiliseeren) en het koloniaal bezit zoo hecht en sterk mogelijk te bevestigen, opdat noch door invloeden van uit de kolonie zelf, noch door invloeden van ‘bevriende’ mogendheden, afbreuk worde gedaan aan de schoone civilisatietaak!

Aangezien het een *feit* is, dat wij nooit in staat zullen zijn, tegenover welke mogendheid ook, onze koloniën met blijvend succes te verdedigen, en dus geheel afhangen van het politieke evenwicht in het Oosten, is het ook dwaas om eene imperialistische politiek erop na te houden, daar dit *slechts* medebrengt opdrijving van leger- en vlootkosten, die nooit iets zullen rendeeren. Laten wij het maar eerlijk bekennen, het *is* de naakte waarheid. Indien militaire deskundigen het anders beweren, kunnen wij dit gerust negeeren. Die weten er toch niets van! Dat is door dezen oorlog en al wat er aan voorafging wel genoegzaam bewezen.

De imperialisten zijn 't dus die aansturen op uitbreiding van leger en vloot. Indien zij echter met dit streven, zonder omwegen, voor den dag kwamen, zou waarschijnlijk het doel niet bereikt worden. Daarom maken zij gebruik van den steun der aanhangers der ethisch-koloniale menschen en zeggen dan: ‘Niet tot onzen eigen lust, maar ter voldoening van een schuld, een plicht, hebben we Indië te behouden. En indien een andere mogendheid het ons ontnemen wil, zullen we voor den Indiër hebben te vechten. Dit is onze verantwoordelijkheid.’

Deze, verkapte, imperialisten doen ons gelooven (althans trachten het te doen) dat zij op Indië volstrekt niet meer neerzien als overheerschers.

Neen, de verhouding is als die van voogd tot pupil. ‘Indië wordt,’ (aldus de heelemaal niet imperialistische, Rotterdammer) ‘in het belang zijner eigen bevolking beheerd; de geheele arbeid van het bestuur is er op gericht, de economische en de intellectueele ontwikkeling van de bevolking te bevorderen. Ook ligt het in Nederland's streven die bevolking in het bestuur te doen deelen, naarmate zij, onder den invloed dier ontwikkelingspolitiek, mondig wordt. Het Nederlandsche ideaal is een Indischen staat te vormen, sterk en welvarend, waarop de eigen ingezetenen trotsch zijn, dien zij als hun vaderland beschouwen en ter verdediging waarvan zij bereid zullen worden gevonden hun bloed te vergieten.’ (Hier wordt de Rotterdammer pathetisch! Het is zoo gemakkelijk over andermans bloed te disponneeren!)

‘Met de volvoering van deze taak zal het de kroon gezet zien op de rol, die het eeuwenlang in het Oosten heeft vervuld (*N.B.*: men denke hier eens even aan den tiran Jan Pietersz Coen en aan den beschaving-aanbrengenden Daendels, die meer bloedhond dan mensch was!) ‘en tevens de beste, edelste en veiligste waarborgen vinden voor zijn eigen nationale en economische (!) belangen.’

Na eene dergelijke stichtelijke inleiding, (men voelt reeds aankomen waar het heen moet!) wordt dan gewoonlijk betoogd dat tengevolge van het verstoorde Europeesche evenwicht in het Oosten, wij zelf aangewezen zijn op de verdediging onzer bezittingen. ‘Het is op het organiseeren van die verdediging dat Nederland, in zijne Indische politiek, op het oogenblik zijn aandacht, zijn wil en vermogen moet toespitsen. Van alle Indische aangelegenheden is deze wel de meest urgente.’

Ziezoo, men is waar men wezen wilde! geld voor leger en vloot. -

De imperialisten zoeken hun macht in de omzetting van Indië, als gewone kolonie, tot een ‘gemeene-best’, daarbij er op rekenende dat Indië goed verdedigbaar zou zijn door de inlanders zelf, indien wij hen slechts het gevoel van vaderlandsliefde voor dat gemeenebest kunnen bijbrengen (natuurlijk zonder dat zij ‘in de gaten mogen krijgen’ dat zij *niet hun* gemeenebest, maar *feitelijk* het Hollandsch kapitaal verdedigen!)

‘Ook het *leger* vereischt eene belangrijke reorganisatie, het zal ingericht moeten worden op den voet van *militie.* Wie vroeger over de verdediging van Indië door het leger sprak, werd een beetje uitgelachen’ zeide Cremer.

‘Meer en meer breekt het besef door, dat Indië in Oost-Azië wèl is een groote natie van 40 millioen inwoners, grooter in uitgestrektheid aan grondgebied dan de ons omringende landen. Die grootheid zal alleen kunnen blijken, als we de *vele*

stammen en rassen van Indië weten te doordringen van het gevoel van saamhoorigheid tot één gemeenebest. En daarom behoort bij dat militie-stelsel een bewijs van vertrouwen in de inlandsche bevolking, maar ook een aankweeken van kennis en zelfbestuur.' De heer van Kol antwoordde hem (tijdens het genoemde Japan-debat in de Eerste Kamer), dat hij zich bij hem aansloot en dat 'als wij er niet in slagen, de liefde van den inlander te winnen, de zaak van onze defensie reddeloos is verloren.'

Men zal verstandig doen met niet te veel te verwachten van dat 'gevoel van samenhorigheid' en liefde tot het nieuwe vaderland der Indische bevolking. Wie er wèl veel van verwacht, houdt te weinig rekening met

het werkelijke leven van den inlander. Hij haat ons als indringers en zal dat blijven doen, al mag zijn Oostersch phlegmatisme dit meestal voor ons verborgen houden. Hij haat ons met het zelfde recht waarmede wij de Spanjaarden eens gehaat hebben. Het zal niet en nooit gelukken zijn geestdrift op te wekken voor onze belangen, want de défensie onzer koloniën is *ons* belang en *niet* het *zijne.* Of hij beheerscht wordt door Hollanders of andere weldoeners, dit zal hem vrij wel koud laten. Men geloove vrij dat de domgewaande inlanders, door hun priesters en dank zij Japansche en andere invloeden, heel wat beter ingelicht zijn dan wij vermoeden.

Bij het beroep op den steun der inlanders, bij het verdedigen onzer bezittingen, vergete men toch niet dat Indië, als gemeenebest, in de verste verte niet te vergelijken is met Canada of Australië. Hier vindt men, vooral in het eerstgenoemde, feitelijk een Europeesche, een Engelsche, bevolking, die nog in raseigenschappen, noch in karakter van de moederland-bevolking belangrijk verschilt en wier materieele belangen werkelijk één zijn met die van Engeland. Dat de inlandsche bevolking van Ned. Indië, bij de défensie onzer koloniën, haar eigen belangen zou verdedigen, is een leugen en, omdat dit een leugen is, zal elk plan dat daarop gebaseerd is onverbiddelijk falen.

'Als kolonie in handen van Nederland zou Indië slecht verdedigbaar zijn geweest, als gemeenebest is het dit zeer goed; ieder goed georganiseerd, goed bestuurd, van rijke hulpbronnen voorzien en door een flinke vaderlandslievende bevolking bewoond land kan gerekend worden, het vermogen te bezitten zich onder goede leiding op geduchte en afdoende wijze te weren', *troost* de Rotterdammer (die in zijn binnenste misschien die 'afdoendheid' van dat verweer wel in twijfel trok.)

Welnu, men kijke eens naar België, Servië en Montenegro! Die *hadden* immers organisatie, hulpbronnen en eene *zeer* vaderlandslievende bevolking! Holle, banale algemeenheden die een nadenkend mensch niet van de wijs brengen.

De echte imperialisten zoowel als de verkapte trachten bovendien hunne oogmerken te bereiken en te bevorderen door aan te bevelen het zoeken naar Japan's vriendschap (gelijk de hond die de hand likt van dengene die hem slaan wil): 'Er moet ernstig naar worden getracht tusschen Ned. Indië en Japan de betrekkingen te verbeteren en uit te breiden. De onheilsprofeten, die steeds met het Japansche spook schermen en Nederland in angstvallige terughouding van zijn machtigen Aziatischen buurman zouden willen afzonderen, zijn wel even groote vijanden van Ned. Indië als de Takekosji's en Hosaka's. Een politiek van voorbehoedmiddelen, gelijk zij er een zouden wenschen, vermeerdert het gevaar, brengt het nader in stede van het af te wenden.'

Als er iets mede kan werken om ons klein te maken in de oogen van anderen (Japan!), dan is het zeker deze politiek van 'vriendschap'-zoeken, welke politiek wij geneigd zouden zijn te bestempelen met 'likken'.

Wil men bovendien nog eens uit al deze bedrijven zien, hoe wij werkelijk wel bewust den weg van het imperialisme zijn ingeslagen, dan lette men eens op hoe men ons reeds in de strikken van het internationaal-politieke-warnet wil dringen: 'Bemerkt Japan', (aldus de Rotterd.) 'dat zijn belang niet langer door onze zwakheid wordt bedreigd, leert het beseffen, wat het eigenlijk aan zijn buurman heeft, dan zal, ondanks de teleurstelling in de kringen van Zuidzee-expansionnisten - de verhouding tusschen beide landen op vasten, uitnemenden voet gevestigd zijn.'

In goed Hollandsch wil dit zeggen dat wij voor Japan een veiligheidswaarborg zouden zijn *tegen Engeland*, *want iets anders is hier niet uit te lezen.* Maar al spoedig volgt hierop:

'Wellicht zou het nog aanbeveling verdienen bij een andere mogendheid, die in haar verhouding tegenover Japan in het verre Oosten gelijksoortige belangen heeft,

eenigen steun te zoeken.' Dit is dus, juist omgekeerd, een maatregel tegenover Japan, (want die 'andere mogendheid' is Engeland.)

Op die wijze zouden wij er al aardig tusschen zitten!

Eigenaardig is het, in dit verband, dat thans voor het eerst een diplomaat als gouverneur-generaal naar Indië gezonden is.

Volgens deze politiek zouden wij naar twee kanten vriendschap te zoeken hebben en indien het eens tot eene ernstige spanning tusschen onze 'vrienden' onderling mocht komen, dan zouden wij den sprong in het duister hebben te wagen, n.l. het kiezen van een der partijen, waarmede onze onafhankelijkheid vrijwel begraven is!

C. VAN BEMMEL *arts.*

Bleskensgraaf, 10-4-'16.

Indiese Brieven.
Onze Bedevaart naar Kramat Idoep.[1)]

't Was op een namiddag dat mijn broeder en ik besloten naar Kramat Idoep, de Atjeh'se heilige, te gaan. Maar al heel gauw overviel ons de schemering, en hoe lang zo meer kropen de zwarte schaduwen schuin van onder de grote klapperbomen. Wij volgden een smal pad, rechts de breede rivier, links het klapperbos, met hier en daar een Atap-huis. De rivier stromend midden door de stad, komend vanuit het druk-vrolike mensengedoe, met de vriendelike weerkaatsing van het licht, schijnende uit de huizen, de vele angkons,[2)] fietsen, en andere voertuigen, alle verlicht, de mystieke licht-schittering in de waterspiegel - daar trilde de vriendelike avondstemming, maar hier huiverde de duisternis over het zwarte water, en de eenzame verlaten oevers schenen wel te zuchten onder een grauwe neerslachtigheid.

Wij passeerden enkele Atjehers, aan den oever bij elkander zittend, niet ver van een vuurtje, dat zij stookten voor de insecten. De half naakte gedaanten luid, heftig sprekend, als was er een zekere ontstemming onderling. De hartstochtelik-donkere ogen, met het bewegelike van het felle wit, wat bij de bruine gelaatstint zonderling opvallend is.

Bij iedere stap lieten we de stad verder achter ons, en drongen wij dieper in de eenzaamheid van deze machtige natuur. Grote wolken dreven langzaam aan den donkeren hemel.

Een jonge blinde Atjeher zocht tastend met zijn stok al schuivelend het pad. Ik huiverde; hier was de weemoed van het altijd omsluierde leven, gehuld in een smartelik-duister, mysterie van diep-menselik lijden.

Mijn stap vertragend, zei ik: ‘Laten we teruggaan.’

Wij keerden terug op onzen weg, ik herademde toen wij ons weer bevonden midden tusschen de mensen, in de stad, met de vrolike schijning van het licht. Om ons de luid-pratende, gesticuleerende Chineezen, vroolik, alsof ze elkaar de eene kwinkslag na de andere vertellen. De Atjehers, Maleiers, Amboneesche soldaten, Bengaleezen, Klingen en andere rassen met hun zoet-vloeiend Maleisch dat je nu en dan doet denken aan de charme van het Fransch.

Het was een frisse morgen, een uitzondering, die men in Indië moet waarnemen.

‘Zullen we naar Kramat Idoep gaan?’

‘Hè ja, 't weer is er heerlijk voor.’

‘Nu ik zal het vragen aan Djait, of het kan vandaag,’ zei mevrouw v. N.

Het was namelik Djait de baboe-naaister die ons den weg moest wijzen. Zij is in haar kringetje bijna beroemd om de vele boeiende verhalen die zij kent, wanneer zij 's avonds zich rustig neerzet, de benen onder zich gekruist; dan schaart de een na de ander zich om haar heen en wordt de kring steeds groter. Ook in het dromen-uitleggen is zij biezonder, die bijwijlen poëties, bijna verheven zijn, een andermaal meer naar het plastise zwemen..

Waar ik niet op gerekend had, maar dat héél natuurlijk was, maakte Djait bezwaren, vertelde mevr. v. N, zelve ook teleurgesteld.

‘O neen, zij had haar haar niet gewassen. En bovendien was de Heilige Vrijdags altijd uit om te bidden. Neen het ging niet.’

Nu had ik al maanden verlangd de heilige te bezoeken. Over hem sprekend was er altijd de mystieke sluier van het bovenaardse, en tussen de woorden voelde men

1) K.I. betekent ‘levend graf’; men zegt dat deze heilige uit zijn graf verrezen is.
2) Angkon - door een Chinees voortgetrokken rijtuigje.

de grote vereering voor deze vrome kluizenaar. Immers is er in ons altijd een drang naar het verhevene, naar het goddelike.

‘Toe laten we gaan, dat haar wassen is een bijkomend iets, en toch eigenlik niets dan een vorm, want als baboe met ongewassen haren dageliks voor Allah kan verschijnen, kan het toch zeker ook voor de heilige, toe laat ons trachten hem te zien te krijgen.’

De goede Djait liet zich overreden, vooral waar zij zelve het gaan er heen beschouwde als een heugelik-feit. Vlug ging ze naar de passar,[1)] en kwam terug, haar hengselmand gevuld met vruchten, bloemen en irih, bestemd als een geschenk voor de heilige.

Wij stapten in de sado; mevrouw v. N. en mijn persoon erin, en baboe naast de syce op het voorbankje. De frisse morgenwind streek ons langs het gezicht, en toen we de stad uitreden de kampong in, was er de zoele geur van het klapperbos. Gelukkig zag ons paardje er goed uit, maar toen het pad zwaar

1) Markt.

te berijden werd stapten we uit, en wandelden verder voor ons karretje. Een stil-vreugdige stemming zweefde aan, wij zeiden niet veel, raapten van de glad-ovale noten, die in overvloed onder een fraaie hoge pinangboom lagen, en hier en daar een afgevallen klapper[1)], verderop was de grond bezaaid met fijngele bloemen, een zoete geur steeg er uit op, en loopend in 't bedauwde gras, elkander overreikend de ivoor-kleurige slank-gevormde bloemkelken, waren we als kinderen goed en gelukkig.

Was het de zoele-geur, die me herinneren deed de dagen naar buiten, kind nog; een grote rijtoer, met het knirpen van de wielen over de lange beschaduwde wegen in het mooie Overijsel. De atmosfeer in het tropise bos hier, eigenaardig hoe de geur van een bloem, van een bos, een bijna verflauwd beeld kan doen herleven, intens, zo dat het wordt zonnig, blij - met wel een tikje mélancholie om het voorbij gegane. - Weer zag ik de bloeiende hei, vol gonzende bijtjes en vlinders, de altijd ruisende sparren om het grote witte huis waar vrouw Kielstra woonde, de aardige boerevrouw, die als wij moe gespeeld en hongrig ons schaarden om de grote gedekte tafel onder de oude eik, ons voorzette het geurige eigen gebakken brood, en de hoge stapel dampende flensjes. - Het dartele spel, om de oude verweerde stammen, zoeken van zeldzame bos-bloemen, of wel met het grootste geduld het leven van mieren en andere insecten bespiedend.

Zo peinsde ik, toen mijn blik viel op enkele, kleine rechtopstaande grafsteenen van Atjehse gesneuvelden, verweerd, grauw, inscripties uitgebeiteld, tussen het fris-groene gras, overschaduwd door trotse palmen.

Rechts omslaande, volgden wij een smaller pad, nu midden in de kampong, de atap-huizen op palen gedeeltelik wegschuilend onder de palmen. Enkele kinderen, waaronder snoezige meisjes, kwamen ietwat schuchter naderbij, sommige alleen een sarong om het middel vastgehecht, het bovenlichaampje naakt, mooi die kleine, slanke figuurtjes, en de bekoring van het mat-bruine teint, en daarbij het karakteristieke in de fijne gezichten, krijgt men de indruk dat deze mensen zich vorstelik voelen.

Een Atjeher met vriendelik, prettig gezicht wees ons de weg naar de heilige. ‘Dit is mijn kleinzoontje’, zei hij trots wijzend op een aardig, schrander jongenskopje, tussen de meisjes. - Waarom hier geen enkele schilder is, om deze ras-echte mensen met het prachtige coloriet van hun fantastiese kleedij uit te beelden?

Vlak langs een huis gaande, zaten daar twee jonge vrouwen binnen de openstaande deur, ze knikten ons goeden dag, vertelden dat de heilige thuis was, en wij biezonder gelukkig waren hem thuis te treffen ze zeiden 't scheen wel of hij ons verwachte.

Plots stonden we voor een kleine hut, gemaakt van een soort biezen, eveneens op palen, er aan drie zijden omheen loopend nergens een opening, of iets dat je deed denken aan een venster. Nu moesten wij een smalle doorgang in, waar de grond trapsgewijze omhoog ging, en door een vrij nauwe opening stonden we plots voor een tweede kleinere opening, als een soort kijkgat uitgesneden in de biezen. Met eenige schroom keken wij naar binnen en blikten nu in het vriendelik gelaat van een eerwaardig, vroom man, zijn lang krullend haar en lange baard, grijs, heldere grijze ogen een zacht-blijmoedige trek om de mond. Stil stonden we, wij voelden het, hoe deze heilige greep in de sleur van ons alledaags bestaan, heel ons denken concentreerend op het goddelike.

Hij vroeg onze namen, een voor een, en vanwaar wij kwamen. Nu hoorden we hem kloppen, en even later reikte hij ons een klapper, waaruit wij moesten drinken; het koele klapperwater siepelde langs mijn vingers. ‘Nog eens’, zei hij. - Weer

1) Cocosnoot.

stonden we in ernstig gepeins, er hing een geur van rottend blad, zo als men ruikt in een bos na aanhoudende regens, een grote berg biezen en halfvergane klapperbladen lag naast de hut; er op wijzend zei de Atjeher: ‘daarin leven slangen, maar ze doen Kramat Idoep niets.’

Nu reikte de Heilige ons elk een rose djamboe[1)], die we dadelik op moesten eten, en ons werd gezegd te wachten. Wij hoorden het stampen van de sirih in de koker, en na enkele minuten krijgen we alle drie een opgevouwen sirihblad waarin de bereide sirih, zoals de Inlander die gebruikt, erop kauwend, wat volgens hun verfrissend voor de mond en tevens opwekkend moet zijn. Ik moet eerlik bekennen dat ik met eenige schroom de sirih aannam - eigenlik niet wetend, wat er mee aan te vangen.

Nu zeiden we de heilige vaarwel, nadat

1) Djamboe-vrucht, er uitziend als een klein rose peertje, gemaakt van was.

mevr. v. N. op mijn verzoek een zegen had gevraagd op ons werk. Hij beloofde voor ons te zullen bidden, zeggend dat we veel aan hem moesten denken.

De jonge Atjehse in het naastbijzijnde huis zei: ‘Het is een gelukkig voorteeken dat U de heilige thuis hebt getroffen.’

Wij aanvaarden de terugtocht in een zachtblije stemming, waarom kan ik niet zeggen, maar wij waren diep doordrongen van het edel-goddelike in dezen man. In zulke momenten voelt men het goddelike als het wezenlik-bestaande, zo alsof men het zou kunnen tasten en grijpen, een heilig-licht dragend in gewijde handen, en zeggen: zie hier is het, geloof nu - en maak uw leven mooi en goed.

Thuiskomend maakte ik mijn baboe, en enkele van mijn bedienden gelukkig met een klein plukje sirih, - de vreugde van deze mensen, omdat het was van Kramat Idoep. - Neen nooit vergeet ik dien Vrijdagmorgen. -

En toch kon ik er niet toe besluiten de sirih in de mond te nemen, maar ik ben er van overtuigd dat de edele Kramat het mij niet ten kwade duidt. Nu ligt het in een doosje, als een heilig reliquie open ik het; dan is er weer die zacht-blije stemming, die vredige mooie morgen onder de tropische palmen. Onze bedevaart naar de Atjehsche heilige, die in ons wekte het diep-menschelik-verlangen naar het onbereikbaar-goddelike; - maar is het goddelik-verlangen niet de weg naar het bezit.

De Inlander zegt van Kramat Idoep: ‘men ziet hem en ziet hem niet’. Zij hebben een groot geloof in de bovenaardse macht van dezen man - al hun verlangen leggen ze voor de voeten van de heilige, vast vertrouwend op zijn zegen, zijn hulp. -

Menigmaal leggen ze voor Kramat Idoep de eed af, b.v.: wordt iemand valselik beschuldigd van diefstal of wat ook, dan gaat hij naar K.I. en legt de eed af, ten teeken dat hij onschuldig is.

Maar zo verhaalt men tevens: zweert iemand valselik dan is een ongeluk het gevolg, of ook wel de dood. Zo vertelt men van een man die nog denzelfden dag viel, en sedert zijn levenlang mank bleef, van een ander dat hij plotseling ziek werd, en stierf.

Eens gebeurde het dat de hitte bijna ondragelik was, de aanhoudende droogte dreigde een ramp te zullen worden. Toen ging Kramat Idoep biddende langs de wegen. De Kettinggangers, in hun bruine baadjes en pantalons, en donker-blauwe hoofddoeken, waren bezig gras te snijden, aan den kant van den weg. Toen ze den heilige zagen aankomen, wierpen ze hun messen neer, knielden naast hem, en kusten zijn voeten.

MADELEINE HEIDESTEIJN.

Alcohol, brood en spreekwoorden.

Het slechtste en het allerbeste. Toch wordt er van brood beweerd:

> Bad are all surfeits, but physicians call
> That surfeit took by bread the worst of all.

Nu zal overlading van de maag met brood wel zelden voorkomen, maar het moet een rare medicus zijn die dergelijke overlading de ergste van allen vindt. De Fransche uitdrukking: ‘Il est bon comme le pain’ voor ‘hij is de beste man ter wereld’ pleit er wel voor dat brood nooit kan optreden als ‘the worst of all.’

In de volksmond bestaat echter de overtuiging dat versch brood niet gezond is, het zou te obstipeerend werken. Verscheidene spreekwoorden geven van die meening blijk. Zoo is er een Spaansch gezegde waarin goed gekeurd wordt, brood met en kaas zonder oogen, zonder holten. Bullein zegt in The Government of Health:

‘The lighter the bread is and the more full of holes: it is the wholesomer.’ Ook anderen beweren ‘that light bread and solid cheese are the best.’ In verband met die meening is een vreemde meening dat ‘A hollow loaf is a sign of death.’

Hoezeer men brood beschouwt als iets goeds en nuttigs blijkt ook uit de zegswijze: to look after the loaves and fishes, voor op eigen belang bedacht zijn.

Nu is het waar dat de spreekwoorden, waarin de alcohol wordt aangevallen, meestal doelen op misbruik en niet op gebruik. Zoo het bekende ‘Plures crapula quam gladius’ hetgeen zeggen wil dat meer menschen sterven door dronkenschap dan door het zwaard, een spreekwoord dat ten minste voor onzen tijd onwaar is. Ook nu is echter waar: ‘Es trinken tausend sich den Tod, ehe einer stirbt vor Durstes Not.’

Dat echter niet ieder het er over eens is dat het beter is geen alcohol te drinken ziet men uit het spreekwoord: ‘They who drink water, will think water.’ Daarentegen

kunnen wij het: ‘Where the wine goes in there the wit goes out, voor ons: “Als de wijn is in den man, dan is de wijsheid in de kan” Een dergelijke gedachte vinden wij terug in: “Deep drinkers have ever shallow memory.” Tegenover de meening, dat hij die water drinkt ook water denkt, zegt Longfellow in zijn Hyperion: “He who drinks beer thinks beer, and he who drinks wine thinks wine.” Sommigen schrijven in verband met die meening de verschillende soorten dronkenschap voor een deel toe aan de soort drank, die er de oorzaak van was. Het moge waar zijn dat slechte alcohol een meer nadeeligen invloed uitoefent dan zuivere, maar het is niet aan te nemen dat als het ware iedere drank een bijzonder soort dronkenschap veroorzaakt. Wel is bekend dat Champagne de menschen vroolijk maakt. Hij die een Champagneroes heeft, heeft inderdaad “le vin gai.” Maar waardoor, door welke drank namelijk, veroorzaakt zouden worden “le vin de lion,” “le vin de cerf,” “le vin mauvais,” “le vin d'agneau” of “le vin d'âne” is niet te zeggen. Wel weet men dat iedere drank in staat is te veroorzaken “le vin de pourceau,” beestachtig dronken worden, als men er maar genoeg van drinkt. Ook “le vin de pie” het leuteren door dronkenschap wordt veroorzaakt door allerlei drank, en niet het minst door de vroolijk makende Champagne.

Door liefhebbers van wijn, die evenwel wijn niet het allerhoogste vinden, is zeker het spreekwoord gemaakt: “Où l'hôtesse est belle, le vin est bon.” “Après bon vin, bon cheval,” gaat van een andere gedachte uit. Als men goed gedronken heeft is men gauw tevreden, het onderscheidingsvermogen, het oordeel is minder scherp geworden.

Dat drank gevaarlijk is voor de gezondheid vindt men terug in: Drink wine and have the gout, drink no wine and have it too.’ Het aardige van dit spreekwoord is dat beide deelen waar zijn. Drinken is een der oorzaken van jìcht, maar zij die niet drinken zijn niet zeker er vrij van te blijven. Een variatie hierop: ‘If you will drink wine you will have the gout, and if you not drink wine the gout will have you’ is daarentegen in beide deelen onwaar. Volkomen waar is daarentegen ook wat de jicht betreft: ‘He is a fool will take more than will do him good.’ Oude menschen zouden zooveel kunnen drinken als zij wilden zonder gek te zijn volgens het spreekwoord: ‘Wine is old men's milk.’

Maar voor oude menschen geldt nog meer dan voor jongeren: ‘Often drunk and seldom sober, falls like the leaves in October.’

In Herefordshire Words and Phrases vinden wij de zoo juiste woorden:

> Bread when you 're hungry, drink when you 're dry,
> Rest when you 're weary, and Heaven when you die.

Toch zouden ook deze wijze woorden niet altijd opgaan. Men behoort bijv. 's avonds niet hongerig te zijn want: ‘Nachtbroot is een letsel groot’, overeenkomende met het Fransche: ‘Le pain de nuit grandement nuit’.

In deze spreekwoorden zit echter ook de gedachte dat versch brood slecht zou zijn. De Franschen zeggen daarom: ‘Pain d'un jour, vin d'un an, farine d'un mois’ en ook Oeuf d'une heure, pain d'un jour, chair d'un an.’

In Don Quichote lezen wij: ‘Todes les duelos con pan son menes’, hetgeen zeggen wil dat alle zorgen minder zijn als men (zijn) brood heeft. Heeft men het niet dan is alcohol een goed surrogaat want:

> Qui bene bibit, bene dormit;
> Qui dormit non peccat;
> Qui non peccat salvanus erit.

hetgeen beteekent, dat hij die goed drinkt, goed slaapt; hij die slaapt doet geen kwaad en hij die geen kwaad doet is een goed mensch. Bij zorgen is slaap de beste vriend, onverschillig of daarbij de slapende geen kwaad doet en dus een goed mensch zou zijn.

Als bewijs dat drinken buitendien niet nadeelig zou zijn, zeggen de Duitschers: ‘Es giebt mehr alte Weintrinker als alte Aerzte’. Daartegenover zou men kunnen zeggen dat er meer doode wijndrinkers dan doode artsen zijn, terwijl buitendien het vak van arts wel zoo vermoeiend en afmattend is als dat van den drinkebroer. De vergelijking gaat echter ook daarom niet op, omdat er toch al minder artsen zijn dan dronkaards.

Sommige spreekwoorden bevelen zelfs het drinken aan als gezond. Hieraan zijn de artsen voor een deel zelf schuld door o.a. ei met cognac aan te raden als zoo bijzonder versterkend. ‘Wine makes good blood’ is een dier spreekwoorden. Dikwijls hoort men van patiënten de domme vraag of ze niet voor versterking een flesch wijn zouden koopen. De Italianen zeggen: ‘Chi beve vino beve sangue e chi beve acqua cotta flemma’

waarin beweerd wordt, dat hij die wijn drinkt bloed verorbert. Dit is natuurlijk ook in figuurlijken zin onjuist. Juister is het Latijnsche ‘Nunc vino pellite curas’ waarop wij reeds doelden toen wij zeiden dat alcohol, wijn de zorgen wegspoelt.

Anderen beweren in ernst dat ook zonder zorgen men wel eens dronken moet zijn. Men kent het lied: ‘Wer niemals einen Rausch hatte ist kein braver Mann.’ Maar er is ook een spreekwoord: ‘Ou'il faut à chaque mois, du moins s'enivrer une fois.’ Misschien zegt men daarom ook wel: ‘Dieu aide à trois sortes de personnes, aux fous, aux enfants et aux ivrognes.’

Het malste spreekwoord is wel het ‘in vino veritas.’ Alsof dronken menschen de waarheid spreken! En toch zit er iets waars in. Dronken menschen missen de contrôle van hun verstand, zeggen dus domheden, die zij beter verzwegen en die domheden zijn dan de waarheden van den beschonkene. Dit zelfde wordt ook gezegd in het Latijnsche spreekwoord: ‘Quod in corde sobrii, id in lingua ebrii.’ Wat de nuchtere man als geheim in zijn hart bewaart, ligt op de tong van den dronken man.

Al is drinken zeer slecht voor de gezondheid, gaat toch op: ‘They that drink longest live longest.’

Dat drinken ons onvast op de beenen maakt wordt heel aardig door Plautus gezegd, die de wijn vergelijkt met een worstelaar, die ons omgooit.

‘Magnum hoc vitium vino est, pedes, captat primum, luctator dolosus est.’

Juist daarom is het ook al weer beter niet te drinken, tenzij volgens het Italiaansche spreekwoord: ‘A fame pane, a sete acqua, a sonno planca.’ Tegen den honger brood, tegen de dorst water en een bank om op te slapen. Een Fransch spreekwoord zegt ook: ‘Pain le meilleur mets à qui a faim.’ Hetzelfde zegt het Engelsche: ‘Bread at pleasure, drink bij measure.’

Zeer eigenaardig is de Engelsche uitdrukking voor een bakvischje: She is a mere bread and butter miss.’ Van iemand die men knap acht zegt men: ‘Il sait mieux que son pain manger,’ terwijl wat brood zelf vermag aardig verteld wordt in het Engelsch: ‘New beer, new bread and green wood will make a man's hair grow through his hood.’ Als dit middel tegen kaalheid algemeen bekend wordt zullen de broodprijzen nog wel wat hooger worden.

Wel eigenaardig is dat de Hollander spreekt van hij: ‘laat zich de kaas niet van zijn brood eten’, terwijl de Duitscher dezelfde gedachte vertolkt met ‘Er lässt sich die Butter nicht vom Brote nehmen.’ Die uitdrukking stamt zeker uit den tijd toen Duitschland nog met een niet belegde boterham tevreden was. Boter op het brood wordt trouwens ook als een blijk van welstand in spreekwoorden beschouwd, zooals blijkt uit de uitdrukking: ‘He knows on what side his bread is buttered.’ Het maximum van welstand wordt in dit opzicht voorgesteld door ‘bread buttered on both sides.’ Van iemand die vreest dat zijn belangen geschaad worden kan men zeggen: ‘It takes no butter of your bread’ indien dit niet het geval is.

Uit alles blijkt dat in de spreekwoorden de hooge waarde van brood algemeen erkend wordt, terwijl men van den alcohol zeggen kan, dat men er evenzeer over eens is dat ‘Qui est maître de sa soif est maître de sa santè,’ m.a.w. dat ieder weet dat drinken van alcoholische dranken slecht is wanneer die gedronken worden in kleine hoeveelheden, maar zeer nadeelig zoodra de gebruikte hoeveelheid ook in strijd komt met de beginselen der matigheid. Maar terwijl men zich wel wachten zal voor onmatigheid, inziende de waarheid van het: ‘Nil similius insano quam ebrius’ (niets lijkt meer op een krankzinnige dan een dronkaard) schrikken de meeste menschen voor zoogenaamd matig gebruik niet terug.

In Shakespeare's Othello lezen wij hoe Cassio uitroept: ‘O God, that men should put an enemy in their mouths to steal away their brains’ en hoe Jago daarop antwoordt: ‘Come, come, good wine is a good familiar creature if it is well used.’

Tegen die opvatting moet ten strijde getrokken worden. Alcohol is altijd slecht en nadeelig, ‘well used’ bestaat niet voor dit vergif.

De bestrijders van den alcohol hebben echter voorloopig een even wanhopige taak te vervullen als de voorstanders van wereldvrede en antimilitairisme. Er moet echter ook iets te verbeteren overblijven voor het nageslacht.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

17 Mei 1916.
29ste Jaargang.
N°. 46.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Inleiding voor een Haagsch Tijdschrift, dat niet ÉÉN Uitgever zou durven uitgeven.
(Aanhangsel op mijn Perservaringen.*))

MOTTO'S:
'Ne Jupiter quidam omnibus.'
'Neen! Ik wil een onafhankelijk schrijver worden; niet in een club zijn, en met die Heeren asinus asinum fricat spelen! maar alleen, kampioen der deugd met een geoefende peu tot wapen en vurige liefde voor al wat waar en edel is tot borstkuras, het strijdperk des levens intreden! alle veinsaards, alle knoeiers, alle valschaards het masker afrukken en....'

*) Zie Holl. Lelie van 12 Nov. 1913.

(Zoo zijn er' 2e ged. v. ALEXANDER v. H.)

Ik wil getuigen voor waarheid en recht.

Ik zal onpartijdig zijn, en niemand naar de oogen zien. Zaken behandel ik in de eerste plaats.

Ik hoop de belangen van den Haag te behartigen. Ik zal zijn geschiedenis in kleinigheden openbaren; oud en nieuw beide, en het oude kan ten spiegel zijn van het nieuwe:

in 't verleden ligt het heden;
in 't nu wat worden zal.

Ik zal prijzen waar lof valt te geven en den ‘roskam’ durven hanteeren, en misschien den ‘rommelpot’ roeren.

Ik gevoel mij geheel onafhankelijk tegenover wien ook.

Ik zal acht geven op alles wat om mij heen voorvalt en niets verzwijgen, indien door spreken verbetering is te wachten.

Daarom stel ik mijn ‘Bladen’ ook open voor ieder ander, mits de onderteekening mij waarborgt hun verantwoording.

Kritiek zal ik geven, ernstig en waar, indien het te pas komt. Ik schuw ook volstrekt geen kritiek van anderen.

Niet ééne godsdienstige of politieke partij dien ik. Ik heb mij aan niets of niemand gebonden. Het goede grijp ik aan waar ik 't kan vinden; het kwade zal ik tuchtigen en aan de verachting prijsgeven.

Polemiek met andere bladen zal ik niet voeren, tenzij mij het nommer wordt toegezonden, rechtstreeks door den *niet* anoniemen aanvaller.

Onder **‘den Haag’** begrijp ik, zijn inwoners, zijn geschiedenis, zijn oeconomische ontwikkeling, zijn cultuur, zijn kunsten en wetenschappen, en de gebeurtenissen die er ter wille zijner traditie plaats vinden.

Den Haag, hoewel derde stad des Rijks is in vele opzichten nog het oude v l e k , met stedelijke privilegies eenmaal begiftigd, en dikwerf gebukt gaande onder die stedelijke allures.

Ik wil er ook zijn, spreekt het *vlek,* maar het *willen* is nog geen *kunnen.*

Tot dit *kunnen* wil ik medewerken; tot dit *kunnen* moeten velen medewerken, en niet eer dan dat het *kunnen* een voldongen feit is, acht ik mijn taak afgedaan.

Ruim 35 jaar heb ik mijn best gedaan den Haag in zijn oude geschiedenis te doen kennen; het ligt aan mij niet, dat dit kennen nog slechts in zijn geboorte is. Daarom moet een weekblad worden opgericht, dat uitsluitend Haagsch is.

De van huis-uit-Hagenaars moeten mij steunen in mijn pogen, dan zullen de *geimporteerde* Hagenaars van zelf bijvallen, en de buitenstaanders van zelf toetreden.

Ik ontken niet dat een ‘Spuistrater’, een ‘Rammelslag’-man, en vele andere Haagsche kouters mij vooraf zijn gegaan, en ik hoop, dat ik hen voortaan als medestanders zal mogen begroeten.

Hun humor zal mij misschien wel eens in den steek laten, maar ik beloof, met rake pen gewapend, ironisch-hekelend en sarcastisch-zwepend, hun werk te steunen en kracht te geven.

Ik verlang geen succès d'estime, noch succès de maître, maar ik hoop op abonnés, vrouwen, zoowel als mannen; ik hoop, dat mijne *Stemmen voor waarheid en recht* in de huiskamer, in de eerste plaats, zullen gehoord worden, en meerendeels een liefelijken klank *kunnen* hebben. Dit hangt voornamelijk af hoe den Haag zich zelf houdt, den Haag in zijn magistratuur, in zijn burgerij, in zijn paleizen en woningen, in zijn kunst en wetenschap, in zijn doorzettingsvermogen om een groot *iets* te zijn.

Bekrompen zielen zullen mij om mijn oprechtheid misschien gaan haten, maar zij die geloofs- en gewetensvrijheid liefhebben, en ook levensvrijheid in hare beste uitingen voorstaan, zullen mij wellicht de hand drukken en bijvallen.

Er is niets zoo moeielijk dan in een soort voorrede een program bloot te leggen. Men zegt soms te veel, en veelal te weinig; men belooft, en het zou kunnen blijken, dat de gouden bergen niet meer waren dan stapelwolken, even beschenen door den rossen gloed van een ondergaande zon.

Programs zijn in den beginne rekbaar, maar verliezen langzamerhand hunne elasticiteit, en naarmate men meer nadert tot het doel om zijn program af te werken, ziet men wel eens, dat de berg een muis heeft gebaard. Daarvoor beware mij de

Haagsche ooievaar, het symbool van geluk voor onze ‘goede’ *stad*, en als eenmaal het *groen*, de kleur der h o o p , het doodsche zwart in onze stedelijke vlag heeft vervangen, dan is ‘de dood’ voor goed voor den Haag dood, en zal het leven in zijn vollen glans lichten over de grafelijke ‘scone hoge sale’, en zijn warmtegevende stralen verspreiden tot ver over het gebied van ‘die Haghe’.

Een blijde hoop vervult mij. Moge de mensch-Hagenaar-abonné(e) mij niet teleurstellen!

A.J. SERVAAS VAN ROOYEN.

'*s Gravenhage*, 1913.

De Roep ten Leven.

Hij was gaan slapen
In donkeren nacht,
En al *haar* vreugde verdween;
Zij ging vol heimwee,
In wakenden droom,
Door 't leven henen, alleen.

En in haar droomen,
In eenzamen nacht,
Was 't, dat een licht haar verscheen,
In pracht en glorie,
Met wonderen schijn,
Door wolken van droefheid heen.

Hij was gaan slapen
In donkeren nacht,
Toen hij op aarde
Zijn werk had volbracht,
Gaan rusten voor korten tijd.

Zij hoorde troostend,
Met wondere kracht,
Den roep ten Leven
In lichtenden nacht
Tot in alle eeuwigheid.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
St. Beatenberg, Juli 1914.

De eerste Zonnestraal.

'k Ben wedergekomen,
Van 't lachende strand,
Om lichter te maken
Het donkere land.

De vensters nog allen
Gesloten? Waarvoor?
Och opent ze spoedig
En laat mij er door.

Als eenmaal de weg is
Geëffend door mij,
Dan volgen wel and're,
Zoo vroolijk en blij.

Haast dronken van vreugde,
Daar komen ze aan,
De vensters nu alle
Vlug opengedaan.

De nev'len verdwijnen.
't Wordt helder en klaar;
De vensters zijn open,
De lente is daar!

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Eenigszins gevolgd.

Wachter, wat is er van den Nacht?

Wat is er van den nacht, o wachter?
Ach, ons verlangen is zoo groot
Naar Vrede, Vrede! licht in donker,
Naar morgengloren, stargeflonker
Na rouw en dood.

Wij wachten - ach, met zielsverlangen -
Den morgen, die toch komen zal,
Dat nacht en duisternis verdwijnen,
De zon voor allen weer zal schijnen
In 't groot heelal.

En welken naam de stralen dragen,
Die schijnen zullen, eens alom,
Zal niemand vragen op den drempel
Van Wereldvrede en Liefdetempel,
God's heiligdom.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Ver over 't Graf.

Slechts liefde is 't verlangen,
Der ware vrouw,
Het glanspunt in haar leven,
Het einddoel van haar streven,
Haar deugd en trouw.

Geschapen voor de liefde,
Is zij haar kracht,
In vreugde en smart een zegen,
Een licht op al haar wegen,
Bij dag en nacht.

Met liefde - moog'lijk eenzaam,
Maar nooit alleen;
In lijden en verblijden
Zal liefde zacht haar leiden
Door 't leven heen.

Door 't rijke, rijke leven,
Vèr over 't graf,
Daar liefde in 't aardgewemel
De sleutels van den hemel
Den menschen gaf.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Het Einde
door Norma.

Dat het zóóver met haar moest komen, had ze nooit gedacht. - Afgedankt - na al die lange, lange jaren van slaafsche onderworpenheid - verbannen uit dien kleinen intiemen kring, waar ze zoo zoetjesaan onmisbaar zich dacht. Eens de liefste en vertrouwdste vriendin van de vrouw des huizes, met wie ze deelde én blijde én droeve stemming, met wie ze vroolijke liedjes zong, als 't menschenhart jong klopte van heerlijken levenslust en ernstige, opbeurende, wanneer zorgen en leed menschenkind trachten neer te duwen met zwaren druk.

En dat het nu die vrouw moest zijn, die haar op haar ouden dag het huis uitstuurde! 't Was begonnen, toen op een kwaden dag die andere, die nieuwe in huis kwam, die nieuwe met haar glashelder, jong geluid. Gezien had het oudje haar wel niet, ze bewoonden elk een ander vertrek en een piano, al heeft ze een gevoelig, levend hart, kan helaas niet zooals een menschenkind op twee beenen gaan, maar aan de opgetogen uitroepen van de huisgenooten hoorde ze wel, dat de nieuwe sierlijk, flink, in één woord een prachtstuk was. Ja, 't was waar, dat moest het oudje met haar schor, zwak geluid zichzelf bekennen, een stem had die andere! een stem als een engel.

Maar dat sinds de vrouw haar zóó minachtend kon behandelen! Telkens begon ze tegen den baas weer over ‘dat ouwetje, die nu toch overcompleet was - een lekkere hoek voor een divan’, enz. Dan weer dagen dat ze haar zelfs niet aankeek, noch over haar sprak - als bestond ze reeds niet meer. O, wat verlangde ze dan soms naar even een zachte streeling van die vertrouwde vrouwenvingeren - heusch, als dat nog eens gebeurde, ze zou haar best doen, ze wilde toonen, dat ze, evenals de nieuwe, nog wel wat vermocht. Nam die kleine, lieve jongen met zijn blonde krullen nog maar eens wat notitie van haar! Maar ook die volgde moeders voorbeeld en haalde de nieuwe aan.

O, een enkele maal scheen het geluk weer te zullen wederkeeren! Dan kwam de vrouw met spons en doek en poetste haar duchtig af. En als ze daarmee klaar was, gingen de handen over haar schoon lichaam en zoo vriendelijk en lief mogelijk poogde ze haar dank te uiten. Ja, dan leek 't wel, of bij die lang ontwende klank de vrouw zachter en vriendelijker keek en o, zoo behoedzaam dekte ze haar dan weer toe, om te rusten. Innig gelukkig gaf het oudje zich dan aan haar droomerijen over - zoete droomen vol weemoed en verlangen en ze hoopte op den dag van morgen, die weer zou brengen dat intieme oogenblikje.

- Helaas, wreed ontwaken! Den volgenden dag bromde een vreemde, ruwe mannenstem in de kamer en dan weer de hooge van de vrouw, maar nu niet zacht en teer. Neen, koel en minachtend vertelde die van: ‘ja, niet veel waard - maar een sta-in-den-weg - anders altijd heel sterk geweest - (toen begon ze haar te prijzen) van uitstekende constructie - nu ja - een oude jongejuffrouw, maar een taaie!’

Bromde de man weer van: ‘zoo'n kleine, zie je bijna niet meer’ en de sopraan van de vrouw, die spottend vroeg, of hij dacht, dat, als ze zonder gebreken was geweest, ze een nieuwe zouden hebben genomen.

En toen.... dat vreeselijke! De schendende hand van den ruwen man, die zonder pardon haar heelemaal onderzocht, die wilde hooren haar eens zoo heldere stem, maar tot bersten toe geroerd, bracht ze slechts schorre geluiden uit.

‘Nu, mevrouw, die heb het ook aardig te pakke’ vond de man en hij liet zijn zware hand log op haar oude lichaam rusten.

De vrouw zocht naar woorden, ze schaamde zich voor haar eens zoo lieve vriendin, die leek dan toch vandaag al bijzonder slecht bij stem. Dan verklaarde ze den man, dat ze er ook maar een schijntje voor vroeg.

Een schijntje voor vroeg? Maar wat, wat vertelde de vrouw daar in hemelsnaam? Een schijntje voor vroeg, maar wat zou ze....? En *zij*, die eerst nog wel meende, dat het de dokter was! de dokter, die haar al zoovele keeren van haar verkoudheid had afgeholpen in vroegere tijden. Maar die illusie duurde, ach, heel kort. Was die dokter toch zoo'n heel andere man, vriendelijk, beleefd heertje en zoo kalm en rustig ging hij met haar te werk.

Van doodsangst stootte ze plots een heesch geluid uit....

'Nu, wat dacht u, mevrouw?' vroeg de bezoeker weer.

'Ik dacht', schuchterde het vrouwtje, 'een-ne - dertig gulden. Dat is toch niet veel, wel?' vervolgde ze nu wat vlugger,

nu ze over het ergste heen was, ‘heusch, u heeft er een koopje aan, want als ze opgeknapt is, heeft ze heusch nog wel een aardig, zangerig geluid’.

‘Nu prijst ze me weer’, dacht de stumper, ‘nu ze me kwijt wil. *Dertig gulden* en 't heugt me nog als de dag van gisteren, toen er driehonderd voor me betaald werd.’ O, 'k weet het nog héél goed, 't was de moeder van den baas. Wat heb ik die vele jaren trouw gediend en toen later de baas en de vrouw trouwden en ik bij hun mocht wonen, ook al weer zooveel tijd verstreken. Ja, die baas, dat *die* er niet méér tegen op komt! Die me toch nog zooveel jaren langer kent, dan die ondeugende vrouw!

Ze was zoo in gedachten verdiept, dat ze niet verstond, van wat er verder gesproken werd. Alleen het op 't laatst: ‘dus afgesproken, vijf en twintig - van middag laten halen’, drong vaag tot haar door....

Wat er verder gebeurde, wolkte als een roes over haar. Eerst dat wegsjouwen uit haar hoekje, waarmee ze vastgegroeid scheen - dan dat vreeselijke gescharrel met haar oud, zwaar lichaam, met veel moeite het gehijsch op een handkar en dan door straten vol licht, verblindend licht en hevig lawaai naar 't onbekende. Als een klein licht veegje, streepte door haar dof denken de blanke, zachte hand van den baas, die even haar, ongezien, ten afscheid wou streelen.

Dan doezelden haar gedachten weg - het felle dagleven verdoofde haar en ze ademde langzaam op, als ze in een groote, kille, tamelijk donkere zaal kwam, waar ze in een hoek werd neergeduwd.

De nacht, die nu volgde, was wel de ellendigste van haar heele leven. - O, wat een geklaag en gejerimieer steeg uit alle hoeken op! Allemaal oude afgedankte stumpers bij elkaar gebracht, om morgen bij afslag verkocht te worden. Ons oudje begreep er eerst niet veel van, toen ze hoorde vertellen van ‘bij afslag’, maar een afgeleefde, kreupele leuningstoel, die de excursie al een keer of vijf had meegemaakt, wist dat wonderwel te verklaren.

Dan klonk uit een hoek, waar een tafel stond met allerlei rommel, ineens een droevig gesnik. Tusschen flesschen, leege bussen, geschonden vaasjes, vies scheerstelletje, niet sluitende koektrommeltjes van rood met gouden stippeltjes, muizenval met nog een schimmelig stukje spek erin, stond daar een klein, grof steenen kinderserviesje. Och, 't was maar zoo'n ouderwetsch, leelijk dingetje en dat huilde, huilde. - Ze had ook zooveel meegemaakt. - Die lieve kinderhandjes, welke zoo graag met haar speelden, die heel teere handjes van dat blonde kindje,.... hoe lang, hoe heel lang scheen dat geleden. O, dien dag, dat die leelijke zwarte mannen kwamen en een kistje wegdroegen met 't kindje erin - die arme moeder en vader, hoe die toen te keer gingen. Nooit werd het meer als vroeger. Het kindje kwam nooit terug, in de kast stond het serviesje en wachtte....

Later, veel later, was moedertje gekomen en had zelf het serviesje voorzichtig afgewasschen en op de oortjes, die eens door fijne kindervingertjes waren omvat, had arme moeder haar droge brandende lippen gedrukt - na dien deed ze het nog zoovele malen in al die lange, troostelooze jaren.... Nu was ook moedertje heen, ‘naar haar kind toe en kindjes vader’ had ze haar nog kort geleden toegefluisterd, toen ze met moeite bij de kast was gekomen - ze was toen zoo heel bleek en mager en kon bijna een kopje niet vasthouden, zoo beefde die koude hand....

Dan waren er dagen gekomen vol van rumoerige drukte - veel menschengepraat, en dames hadden kasten en kisten opengemaakt en ze praatten van ‘tante, die alles maar bewaarde’, ‘vreemd oud mensch’ en dergelijks. En de een wilde *dit* voor zichzelf hebben en een ander vond *dat* goed te gebruiken en wat ze afkeurden werd als ‘ouwe rommel’ voor de verkooping bij elkaar gezet. Zoo ook ons klein serviesje. ‘Och, was ik maar doodgegaan, was ik maar stuk’, zuchtte ons arme ding.

‘Ja’, stemde een oud sigarenkastje toe, waarvan het deurtje droevig aan één scharniertje neerhing, 't is alles waar, wat die kleine zegt, ik was er immers ook bij!’

Zwijgend stond de afgedankte piano, maar inwendig trilde ze van medelijden. Och, ze had zoo'n goed hart!

‘En U?’ vroeg eindelijk een crapaud, overtrokken met een ouderwetsche palmdoek, waardoor hij het uiterlijk kreeg van een oude juffrouw, wat hij dan toch niet was, ja, hij zei ‘U’ tegen de piano, want die was toch de grootste en tevens voornaamste - ‘en U, komt U hier ook om verkocht te worden, of blijft U hier wonen voor de muziek?’

‘'k Weet het niet’, klaagde heel zacht de piano; dan hield ze zich stil - doodstil.

‘Wat een verbeelding’, meende de palmdoek, ‘nou, die voelt zich hoor - toch niks beter dan wij - ook maar een afdankertje’.

Zoo gingen de uren voorbij en als de morgen het nachtzwart uit de hoeken jaagde en alles met kouden glans belichtte, voelde de oude stumper zich nog ééns zoo ellendig. Wat was ze in een zoodje verzeild geraakt, geen een fatsoenlijk, net meubel was er onder - kreupele, lamme, kale, van alles was er, maar geen enkele recht van lijf en leden.

Naarmate de dag vorderde, vulden zich de zalen met menschen. Allemaal kijkers en het langst vertoefden ze in de grootste zaal. Daar bij buffetten en salonameublementen en gaskronen en meer van dat moois zigzagden ze gezellig dooreen, alles betastend, bekritiseerend. Als ze dan alles een keer of wat waren langsgekomen, trokken ze wel eens even lachend en babbelend naar de kleinere zaal waar ze wisten een rommeltje meestal te vinden.... Een juffrouw viel met al haar gewicht in den kreupelen armstoel, liet zich daarin tot groot vermaak der anderen schommelen, daarbij zingend van ‘och was ik toch maar zoo kreupel niet’... Dan kwam de oude palmdoek, die ‘Ootje Groen’ werd gedoopt, aan de beurt en een vreemdsoortig voorwerp, half salonmeubel, half hooikist, moest daarna opzitten en pootje geven. Och, wat voelden de dames zich daar vrij en ongebonden, wat heerlijk toch zoo te graaien in andermans goed.

‘Moeder,’ riep ineens een heldere jongensstem, ‘kijk eens, o kijk eens, wat lijkt die op *onze piano.* Is 't hem, mam?’

Die arme piano! Alles trillde in haar bij het hooren van dat lieve, zilveren stemmetje. Och wat een schattig geluidje had toch dat kind, als hij lief was.

Moeder, die zich juist heel vroolijk maakte over het geheimzinnig salonmeubel, keek verbaasd op.

Hun piano? die zou toch naar Utrecht gaan, hoe kwam die dan hier?

Maar jawel hoor, '*t was* zoo, geen twijfel aan en ineens, terwijl een schaamtegloed haar naar 't gezicht steeg, bekroop haar toch een intens gevoel van medelijden. Arme stakker, was dat nu een omgeving, waar ze hoorde, en zacht, als wilde ze met haar handschoen een vlekje weg wrijven, streek ze even liefkozend over het glanzend bruin mahoniehout. ‘Kijk er es,’ riep er een, ‘hij heeft al een valsche tand ook!’ ‘Toe Gijs’ vroeg de juffrouw van den schommelstoel, aan den kleinen jongen, ‘speel nog eens een moppie op je ouwe rammelkast!’

Maar het jongetje antwoordde niet. Stil stond hij bij zijn ouden kameraad en toen de woeste grootemenschenhanden wegtrokken, deed hij heel zacht de piano toe.

‘Ga je mee, moeder?’ vroeg hij haar, die ook niet meer lachte, ‘toe nou, mam, je heb nu toch genoeg gekeken’ en nauwelijks gunde hij zijn moeder tijd om afscheid te nemen, zoo'n haast had hij.

Zwijgend liepen ze voort, het jongetje met zijn moeder, dan eindelijk barstte het kind uit: ‘O, mammie, die arme piano, wat jammer toch, dat je dat gedaan heb, ik zou hem zóo wel op mijn nek mee willen nemen naar huis toe!’

En toen de rumoerige geluiden in de zaal verstomden en de avondschemering binnensloop, stond daar de oude piano, heel stil en nadenkend en in zich hoorde zij nog het zilveren stemmetje, dat zij poogde vast te houden, voelde ze nog de zachte streeling van de vingers der vrouw, zag ze nog het gelaat, waarop plots alle vroolijkheid weggevaagd werd, en ze droomde van den tijd, toen de groote broers nog klein waren, evengroot als nu dit nakomertje en hoe zij, de piano, toen op een dag met blij gejuich was binnengehaald. Hoe moedertje dan met haar jonge stem, gevoelige, vrome liedjes zong en hoe zij, de oudejongejuffrouw, dan mee mocht doen, och, wat deed ze dan haar best en wat klonken hun stemmen dan mooi te zamen, die der vrouw en van haar. Wat heerlijk, als dan in den winter de kachel

snorde en tusschen licht en donker de schemerlamp met geelzijden kap gedempt, vertrouwelijk licht verspreidde. Wat heerlijk dan te luisteren naar de sprookjes, die moeder den jongens vertelde, ze kón zoo mooi vertellen!

En later de jongens groot en de oudste met viool of fluit ook al meedoen met hun beidjes en het kleine, goudblonde kereltje, uit het onbekende bij hun gekomen, op moeders schoot ook al van de partij. Dan mopperde groote broer, al een heele mijnheer van vijftien jaar, wel eens, dat ‘die ouwe al weer valsch was’, maar altijd trok moeder partij voor haar: ‘och, 't is heusch zoo erg niet!’ ja ze gaf zichzelf soms wel de schuld, zei, dat *zij* zeker verkeerd had aangeslagen.

En nog weer wat later. De smalle vingertjes van 't nakomertje, die een liedje trachtten te vinden op de vergeelde toetsen.

De vreugde, toen hij zijn eerste eigengeleerde deuntje met één vingertje ten gehoore bracht: ‘als onze poes haar snor zoo poetst, beduidt dat wat’....

En toen.... neen daaraan nu niet denken, toen kwam die nieuwe - en toen.... nee, stil, stil.... och, wat was 't eens een heerlijke tijd.... sst.... hoorde ze daar niet die oude, Friesche klok, die altijd zoo gezellig rustig tikte en waarvan het koper zoo prachtig kon flonkeren in de zon? En die scheepjes erop, die heen en weer gingen, als ze sloeg? Waarom moet die niet weg? Is toch ook heel oud, ‘wel honderd jaar’, hoorde ze de vrouw eens pochen tegen een bezoekster. Waarom die niet?.... Toe, niet aan denken... Hoe was 't ook weer? O ja, die kleine broer, die al gauw alle schoolliedjes uit zichzelf leerde trommelen.... en dan die leuke smoushond, wat kon *die* leelijk zingen, als je van zingen praat.,.. De rakker heeft haar eenen toets ook nog opgeknabbeld, die van de vocht was losgegaan en *zijn* schuld is het, dat die booze menschen nu lachen om haar valschen tand.... O, dat vreeselijke, hartelooze lachen om je ouderdom!.... En.... en dat lieve muisje, dat zijn gaatje had gebeten in 't behang vlak achter haar rug en iederen avond als alles sliep, over haar heen tippelde om zoo de kruimpjes van 't avondmaal weg te sleepen.... En dan die jonge poes, die 't zoo grappig vond over de toetsen te wandelen, even verschrikt nieuwsgierig keek en dan met poesenbedaardheid het spelletje weer opnieuw begon en altijd de oogen groot trok van verbazing.... O, vroeger... heerlijk... dat schemerlampje... die sprookjes met muziek... ‘ach, laat mij vrij, ach jager, laat me leven’ ze kende ze uit haar hoofd.... tik-tak-tik-tak die aardige oude, Friesche klok, tik-tak.....

Socialistische Arrivisten, of: Hoe de kiezers bedrogen worden.

Nu de socialisten ook in Nederland hoe langer hoe meer hoffähig worden, zoodat mr. Troelstra zelfs zich niet meer geneert bij de koningin op Het Loo te gaan lunchen, is het niet te verwonderen, dat ‘de bourgeoisie’ allengs haar angst voor de roode heeren gaat verliezen. Toen er in Juni '13 een achttiental hunner gekozen werden, was er dan ook niemand in den lande wien dit feit met vrees vervulde. Noch de mannen van de beurs, noch de mannen van de industrie, noch die van den handel werden er bleek of koud van. En hoe zouden ze ook! Het was der ‘bourgeoisie’ immers reeds lang van te voren gebleken, dat de sociaal-demokratie, die ‘modern’-wetenschappelijke leer, al sinds lang haar gevaarlijk karakter verloren had en de ‘roode’ propagandisten héél-bruikbare werktuigen waren, volkomen passend in het burgerlijk regeer-systeem.

De meest-conservatieve burger-bladen ontkennen thans niet meer, dat de socialistische voormannen verstandig zijn geworden, practische lieden, waarmee te praten en te onderhandelen valt. De roode heeren zijn bezadigd geworden, fatsoenlijk. Ze gaan bij vorsten op bezoek, in rok en met 'n hooge hoed op, ze buigen voor prinsen en ontblooten het hoofd als er nationale liederen gespeeld worden. In niets onderscheiden ze zich van den bourgeois. Een Bebel b.v., die bij zijn dood een millioenen-erfenis nalaat, niettegenstaande hij het kapitalisme zwaar verfoeide, moet zich toch al héél aardig aan de kapitalistische bourgeois-maatschappij hebben weten aan te passen - iets wat men zoowat van al z'n hem-overlevende partij-genooten thans kan getuigen. Zij behooren tot die moralisten, ‘die heimelijk wijn drinken, maar openlijk water prediken.’

Het moet der ‘bourgeoisie’ een groote vreugde zijn, dit te kunnen konstateeren. Temeer, daar deze socialistische beginselverwatering, die welhaast in -verloochening overslaat, een uitkomst is van de jaren-lang door de burger-pers gevoerde fijne politiek, die ten doel had, de roode voormannen met haar wierook te benevelen, hun het hoofd op hol te brengen, hen verwaand te maken.

Toen de socialistische beweging in Nederland nog geheel onder leiding en invloed stond van den huidigen leider der revolutionairen, (vrije socialisten en anarchisten), F. Domela Nieuwenhuis, was er geen burger-blad dat serieus notitie nam van die partij. Slechts wanneer er berichtjes te lanceeren waren - al of niet uit den redactioneelen duim gezogen - die haar afbreuk konden doen of haar in een verkeerd daglicht konden stellen, dan was de éérlijke pers erbij, onverschillig of zij zich liberaal of christelijk noemde. Maar overigens was doodzwijgen het parool!

Doch niet zoodra kwam de scheiding tusschen ‘revolutionairen’ en ‘parlementairen’ tot stand en gingen de laatsten, onder leiding

van mr. Troelstra de S.D.A.P. stichten, of de burger-pers was dáárvoor plotseling een en al belangstelling. Het ontbrak zelfs niet aan burgerlijk applaus toen *Het Volk* werd opgericht - zelf stroomde er burgerlijke subsidie toe - - - - - - - - - -

Van toen af aan, verheugde 'de' socialistische beweging*) zich in de gestadige belangstelling van de pers-organen der 'bourgeoisie,' die al haar best deden haar leiders belangwekkend te maken in de oogen van het domme volk, van hun redevoeringen uitgebreide verslagen opnamen, kortom, met alle haar ten dienste staande middelen poogden hun persoonlijkheden te populariseeren.

Het is der burgerpers gelukt, de socialistische leiders te verhoffähigen; *zij* is het feitelijk, die hen gebracht heeft tot de hoogte, waarop zij thans staan!

Politici met doorzicht zagen al spoedig in de S.D.A.P. de partij, die, door de arbeiders te lokken op den weg der parlementaire politiek, de dam zou wezen tegen de revolutie, en in haar leiders, - meerendeels pientere burgerjongens, arme advocaten, studenten, enz. - mannen, geschikt voor de taak het volk te brengen op kalmer wegen, niet ongevoelig voor eer en roem, baantjes en hooge bezoldigingen. En dezen lieten zich de handen knevelen met fluweelen koorden. Zij verrieden de zaak des volks, uit eerzucht en grof eigenbelang. Zij kwamen in de Kamers en in de gemeenteraden, in schijn bestreden door de burgerpartijen, in werkelijkheid echter voortgestuwd door hen.

Thans is de S.D.A.P. één der invloedrijkste politieke partijen in ons land, waarmede rekening gehouden moet worden. Oók, waar baantjes te vergeven zijn. De minister kon dan ook, bij de burgemeesters-vacature in Zaandam, al moeielijk anders doen, dan dit baantje geven aan een socialist.

Over deze eersten 'rooden' burgemeester is heel wat te doen geweest. Alweer was het de burger-pers, die de benoeming van den heer K. ter Laan opblies tot een feit van aardschokkend gewicht, doch eenstemmig verklaarde, dat zij een daad was van 'politieke rechtvaardigheid.' Eensklaps is de pers heel nobel en eerlijk geworden en stelt zij zich aan, alsof zij zich heusch bekommert om 'politieke rechtvaardigheid'! Dezelfde pers, die koloniale rooftochten verdedigt, toejuicht en aanmoedigt, die om krachtig militair ingrijpen schreeuwt bij stakingen, die dag in dag uit de waarheid doodzwijgt of verdraait, - die leugenpers spreekt nu van politieke rechtvaardigheid.... Als de vos de passie preekt!....

Intusschen, ook mij verheugt de benoeming van dezen rooden propagandist eenigermate, omdat zij weer materiaal in overvloed levert om te bewijzen, dat de kiezers bedrogen worden, als er in volksvergaderingen gesproken wordt over heil des volks.

Jaren en jaren achtereen werd hun voorgespiegeld door hun roode leiders een land van belofte en welbehagen, indien slechts de socialisten aan het bewind zouden komen. Het binnendringen in de regeeringslichamen, door socialisten, zoo heette het telkens, zou langzaam aan een einde maken aan het burgerlijk regiem, aan de uitzuigerij door de kapitalisten, aan de ellende van het volk. Het binnendringen van het regeer-kasteel, het veroveren van de politieke macht, enz. enz. door het volk - lees: door de leiders! - zou eindelijk een maatschappij brengen van sociale rechtvaardigheid.

Reeds nu zijn we in staat die frazenmakerij te toetsen aan de werkelijkheid.

De heer Ter Laan *is* 'het regeerkasteel binnengedrongen' (geijkte fraze in den mond van roode propagandisten) - en....? Wat was zijn eerste daad voor het heil des volks?

Het éérste wat hij deed te Zaandam, was een zijner langademige redevoeringen afdraaien, waarin hij verklaarde dat er niets bizonders zou gebeuren te Zaandam,

*) Lees: De S.D.A.P., die gaarne voor de eenige socialistische Partij gehouden wordt.

dat men niets mocht verwachten dat op socialisme leek, dat alles bij het oude zou blijven. Want, nietwaar, we leven nu eenmaal in 'n kapitalistische maatschappij met burgerlijke wetten.... dus.... - - Zóó praten de roode heeren àlles goed, met 'n beetje roode frazen en wat advocaten-streken komt alles in orde. Maar welk nuchter, verstandig mensch, die zich niet laat opwinden door verkiezingsbeloften, heeft hetgeen de heer Ter Laan verklaarde in zijn rede niet reeds lang vooruit geweten?

Er zou niets veranderen - en inderdaad is er ook niets veranderd in onze Maatschappij, zoolang de roode heeren reeds praten in de Kamer, behalve de maatschappelijke positie van eenige handige volksmenners, die ‘gearriveerd’ zijn.

Wat de heer Ter Laan wèl kon doen, zeide hij (en dit was hem reeds eenige dagen te voren door *Het Volk* in den mond gegeven) was

het handhaven der ‘neutraliteit’ bij konflikten tusschen arbeid en kapitaal! Dat is alles. Daarmee worden de roode arbeiderskiezers naar huis gestuurd; met 'n belofte van burgemeester Ter Laan, dat hij zich ‘neutraal’ zou houden, als zij eventueel in strijd zouden geraken met hun werkgevers! Hij zal dus geen van beide partijen helpen; de kapitalisten niet, maar evenmin zijn ‘kameraden’ van de straat! Dat wil dus zeggen: vechten jullie 't samen maar uit; *ik* zit hier fijn op 't kussen en bemoei me er niet mee. Ziedaar 'n man, die zijn geheele leven niet anders gedaan heeft, dan het prediken van den klassenstrijd en zijn kiezers heeft aangeraden, zich te sterken in dien strijd tegen de kapitalisten door *rood* te stemmen! - Nu hebben ze in Zaandam rood gestemd - - - nu zit er 'n kameraad, 'n partijgenoot op 't kussen - - en meneer vertelt dat-i zich neutraal moet houden!

Of hij dan ànders zou kunnen, gegeven de maatschappij en staatsinrichting zooals zij zijn? Neen, dat spreekt vanzelf. Maar meneer Ter Laan heeft dat vooruit geweten; hij wist het, toen hij als sociaal-demokratisch propagandist den boer op ging om naar stemmen te hengelen. En alle leiders van de S.D.A.P. wisten het. Zij wisten dat er niets, hoegenaamd niets veranderen zou in de maatschappelijke orde, hoè gunstig de uitslag der verkiezingen voor de S.D.A.P. ook zou uitvallen. - En nochtans hebben ze het volk wijsgemaakt - en daarmee blijven ze voortgaan - dat elke roode verkiezingsoverwinning een stap nader is tot den rooden heilstaat! Zij hebben hun kiezers bedrogen en misleid, om zelf te komen tot eer en macht en goedgesalariëerde baantjes.

De heer Ter Laan is thans ook gearriveerd, zoo goed als zoovelen voor hem, maar het volk is geen stap vooruitgekomen.

Doch het volk, de stomme massa, is er om bedrogen te worden. Wie dit inziet en beginselen weet te plooien naar eigen belangen, die komt vooruit in de wereld. Bij 's heeren Ter Laan's installatie als burgemeester stond er voor het gemeentehuis te Zaandam een breede massa, om hem toe te juichen. De muziek speelde... het Wilhelmus als ironie op dit feest van huichelarij en bedrog.

's Morgens kon men het uitgebreide verslag van deze plechtigheid in de bladen lezen tot in alle bizonderheden als: ‘de heer Ter Laan arriveerde met den trein van half zeven en droeg zijn Kamerportefeuille nog onder den arm,’ enz., een verslag, voor de liefhebbers om van te smullen tot 't einde toe, maar dat *ik* met walging ter zijde heb gelegd, omdat 't mij de versregels in de gedachten bracht uit Herwegh's ‘De arme Jacob’:

> Wie 't volk van 's hemels heerlijkheid
> De schoonste dingen logen,
> Zij zochten 't aardsche goed om strijd -
> Zóó wordt het volk bedrogen!

JOH. G. SCHIPPERUS.

Jena en Sedan.
door P.J. de Bruïne Ploos van Amstel.

In 1805 bestond in Pruisen geen krijgszuchtige stemming tegen Frankrijk, terwijl er van haat tusschen beide volkeren geen sprake was. Wel hadden Pruisen en Franschen reeds op de slagvelden in het Argonnewoud en bij Valmy met elkander kennis gemaakt, maar men was de vijandschap met den vrede vergeten.

De Pruisische Koningin Louise is er echter in geslaagd Pruisen en Frankrijk tot onverzoenlijke vijanden te maken, zoodat men wel zeggen kan, dat ook de nu nog

bestaande afkeer van beide volkeren dagteekent uit den tijd van Koningin Louise, terwijl zij als de grondlegster daarvan beschouwd mag worden.

Napoleon wenschte geen oorlog met Pruisen. In een zijner brieven aan Frederik Wilhelm schreef hij: ‘Qu'il considérerait une guerre avec la Prusse comme une guerre civile, tant les intérêts de nos Etats sont liés.’

Niettegenstaande ook de Pruisische Koning vrede met Frankrijk wenschte had de Koningin doorgedreven dat 3 November 1805 een verbond gesloten werd tusschen Pruisen, Oostenrijk en Rusland. De Koningin had het sluiten van dit verbond te Potsdam zeer plechtig en indrukwekkend willen maken en liet daarom Frederik Wilhelm en Alexander dit verbond bezegelen door elkander vriendschap en trouw te zweren voor het graf van Frederik II. Bij dit verbond was vastgesteld dat Pruisen Napoleon een onaanneembaar ultimatum zou stellen. Haugwitz haastte zich niet erg met het overhandigen van dat ultimatum, zoodat men zoo ver nog niet was toen Napoleon Oostenrijk reeds definitief bij Austerlitz geslagen had.

Haugwitz wenschte Napoleon geluk met zijn succes, maar deze was geen dupe van

iemand als Haugwitz en antwoordde: ‘Voilà un compliment dont la fortune a changé l'adresse.’

Maar al kende Napoleon de slinksche handelwijzen der Pruisische politiek, zoo wenschte hij toch geen oorlog met Pruisen en stelde daarom Haugwitz voor een verbond met Frankrijk te sluiten, waarbij Frankrijk zou krijgen Kleef en Neuchatel, waartegenover Pruisen Hannover zou ontvangen.

Haugwitz nam dit voorstel aan en bracht het naar Berlijn, waar men toen het land had over dat plechtige verbond bij het graf van Frederik. Aanvankelijk wenschte men dit verbondsverdrag niet te teekenen, vooral ook door den invloed der Koningin, Hardenberg en Prins Lodewijk Ferdinand. Later, 26 Februari teekende de Koning het toch alsof er geen verbond met Oostenrijk en Rusland bestond.

De Koningin bleef echter intrigeeren tegen Frankrijk. Zij liet zich benoemen tot Kolonel van het Regiment van Bayreuth, dat zij toen noemen liet de dragonders van de Koningin. Herhaaldelijk kwam de nieuwe kolonel in uniform het regiment inspecteeren. Op haar verjaardag liet zij veertien kinderen, gecostumeerd in uniform uit den tijd van Frederik de Groote optreden, en haar een gedicht reciteeren, waarin Frederik aan haar opdroeg te zorgen voor de eer en den roem van Pruisen.

Waar het haar maar mogelijk was wakkerde zij een vijandige stemming tegen Frankrijk aan, en stond in verbinding met alle vijanden van Napoleon.

De oorlogspartij in Pruisen was niet groot, maar wel invloedrijk. Mannen als Stein en Hardenberg waren er de ziel van, maar ook in het leger vond men voorstanders van oorlog met Frankrijk, zooals Blücher, Rüchel, Hohenlohe, Tauenzien e.a.. Die allen waren jaloersch op den militairen roem van Napoleon en van het Fransche leger en verbeeldden zich dat het onoverwinnelijke Pruisische leger zonder veel moeite die Franschen wel op hun plaats zou zetten.

Clausewitz, Blücher, Reiche, Hohenlohe, ja eigenlijk ieder Pruisisch officier was overtuigd van de superioriteit van het Pruisische leger. Het Fransche leger was nog steeds dat van Rosbach, het aanvallen, wil zeggen het verslaan.

Een kinderachtige uitdaging der Pruisische officieren uit dien tijd was dat zij hun sabels zaten te slijpen op de trappen van de Fransche ambassade. Hohenlohe, dit ziende riep uit: ‘Ik versloeg de Franschen reeds zoo dikwijls, zoodat ik op mijn woord verklaar Napoleon ook te slaan. Maar daarvoor hebben wij geen sabels noodig, dit kunnen wij wel af met knuppels.’

Dezelfde geest dus als in Frankrijk voor 1870. Ollivier schreef: ‘La guerre à dater de Sadowa, était déclarée dans les âmes.’ En iedereen dacht als de hoofdofficier die tot Ollivier zeide: ‘Nous l'emporterons, mais ce sera un grand, un terrible duel.’ Le Boeuf was ook overtuigd van de overwinning en zeide zooals Mac Mahon mededeelde, ‘(Souvenirs inédits. Archives de la guerre): l'armée française, même inférieure en nombre, battrait l'ennemi.’

Evenzoo oordeelde de Minister van Marine admiraal Rigault de Genoully, die zeide: ‘Jamais, je n'ai cru à une institution comme j'ai cru à notre armée.’ Napoleon III ‘savait ou croyait savoir, que la Prusse pouvait en réalité opposer 550000 combattans à 300.000 Francais.’ Om het nadeel van die minderheid op te heffen zegt Welschinger, ‘Ce qui importait donc, c'était de gagner l'ennemi de vitesse.’

In 1806 wenschte Napoleon vrede met Pruisen en in 1870 wenschte de Fransche Keizer dit ook. Maar beide keeren werd Frankrijk tot den oorlog gedwongen door Pruisen. In 1806 was het machtsoverschatting van de Pruisische oorlogspartij, en in 1870 het juiste inzicht van v. Moltke en Bismarck, die wisten, dat het Fransche leger niet vlugger kon zijn dan het Duitsche, dat zijn sporen verdiend had in 1866.

Dat Napoleon in 1806 vrede met Pruisen wenschte blijkt overal uit zijn ‘Correspondance’. Zoo vindt men daarin, dat hij 17 Augustus 1806, aan Berthier

schreef: ‘Il faut songer sérieusement au retour de la Grande Armée, puisqu'il me parait que tous les doutes d' Allemagne sont levés. Il faut cesser tout préparatif de guerre et ne faire passer le Rhin à aucun autre détachement et que tout le monde se tienne prêt à repasser en France.’

Wel wist Napoleon, dat de Koningin bezig was ‘de mettre le feu à son propre palais,’ maar hij dacht niet, dat de Pruisische Regeering dom en flink genoeg tevens zou zijn, om een konflikt uit te lokken.

Later 26 Augustus schreef hij Berthier: ‘J'espère enfin que le moment n'est pas éloigné où vous allez revenir à Paris.’ Ook toen hij nadere oorlogsberichten omtrent Pruisen ontving, geloofde hij niet aan het

optreden van die Mogendheid. Zoo schreef hij 12 September aan Talleyrand: ‘Je ne crois pas que les Russes se rehasardent à envoyer 100.000 hommes en Allemagne, et l'idée que la Prusse puisse s'engager seule contre moi me parait si ridicule qu'elle ne mérite pas d'être discutée.’

Napoleon III schreef te Wilhelmshöhe een brochure over den oorlog van 1870. Hij eindigde die met de woorden: ‘Dieu veuille que le drame terrible qui s'est déroule serve de leçon pour l'avenir.’

De geschiedenis geeft voortdurend dergelijke lessen, maar nooit profiteert iemand daarvan. Een dergelijke les toch was ook te trekken uit het optreden van Pruisen tegen Napoleon in 1806. Ondanks alle vredelievende pogingen van Napoleon wilde Pruisen oorlog. De les uit dezen dwazen oorlog te leeren, is evenmin door iemand ter harte genomen als de les van het ‘drame terrible’ van 1870. De 1 Juli 1806 had Pruisen opnieuw een verbond gesloten met Rusland: ‘pour mettre leurs armées sur un pied formidable’. De mobilisatie van het Pruisische leger werd daarop 9 Augustus gelast en 12 September trok het Pruisische leger zonder oorlogsverklaring over de grenzen.

Onmiddellijk vertrekt Napoleon van Saint Cloud en is daar op 2 October bij zijn leger te Würzburg aanwezig. De 7 October ontving Napoleon te Bamberg het Pruisische ultimatum, eischende dat het Fransche leger Duitschland ontruimen zou, te beginnen op 8 October. Napoleon ontving dit lachende en zeide tot Berthier: ‘On nous donne un rendez-vous d'honneur pour le 8. Jamais un Francais, n'y a manqué. Mais comme on dit qu'il y a une belle reine qui veut être témoin du combat, soyons courtois et marchons, sans nous coucher, pour la Saxe.’

Napoleon had reeds van uit Saint Cloud bevolen, dat zijn leger geconcentreerd moest worden in de omstreken van Bamberg. Deze order werd door de verschillende corpsen, die van Berthier, Lannes, Davout, Soult, Ney, Augereau Murat en de Garde onmiddellijk uitgevoerd. Die corpsen bevonden zich daardoor met 256 kanonnen respectievelijk te Kronach, Köningshofen, Bamberg, Neurenberg Würzburg.

Tegenover die snelheid van concentratie lag het Pruisische leger verspreid over een front van 140 Kilometer van Eisenach tot Swickau. Het Pruisische leger was ongeveer even sterk als het Fransche leger. Beiden telden ongeveer 160.000 man.

Het leger van den Hertog van Brunswijk met de corpsen van Rüchel en Blücher stond bij Eisenach, Gotha, Erfurt en Weimar. Het leger van Hohenlohe stond bij Jena, Roda, Hoff, Gera en Swickau.

Ieder Pruisisch Generaal had een ander plan van aanval zonder te bedenken, dat Napoleon reeds vlak bij was. Terwijl men nog aan het beraadslagen was, werd het corps van Tauenzien bij Schleitz de 8 October al door Murat aangevallen.

Generaal Wattier verjaagt de Pruisen uit Saalburg. Napoleon laat den volgenden dag Tauenzien aanvallen door Bernadotte, maar Tauenzien inziende dat de Saals-linie op dat punt niet te houden is, replieert op Auma en Triplisz, scherp achtervolgd door de huzaren van Wattier en de infanterie van Maison.

Prins Lodewijk Ferdinand van Pruisen bevond zich met 10000 man en 40 kanonnen bij Rudolstadt en besloot Saalfeld tegen de Fransche aanvallen te verdedigen. Dit was een dwaas besluit, maar sterk de Franschen hatende en zeker van de overwinning op die horden, was hij verheugd de eerste te zijn die de Pruisen ter overwinning voerde.

De Prins liet zijn infanterie zoo opstellen, dat die op de stad steunde, terwijl zijn cavallerie zich in de vlakte bevond. Hij had geen goede terugtochtslinie, maar dat behoeft ook niet als men overwint. Lannes naderde nu met de divisie Suchet en met het negende en tiende regiment huzaren, en viel ondanks zijn geringe getalsterkte den vijand aan. Toen de Prins inzag, dat zijn stelling niet houdbaar was,

besloot hij vechtende terug te trekken op Rudolstadt. Aanvankelijk verdedigde hij zich goed, maar toen de geheele divisie Suchet den aanval begon, zag hij in verloren te zijn. De aanvallen van de brigade Claparède, van Suchet en Lannes was onweerstaanbaar. Daarop deed de Prins een wanhopige charge aan het hoofd van vijf Saxische escadrons. Aanvankelijk slaagde die charge, maar het tiende regiment huzaren wist ze terug te slaan naar de Saale. De Prins zelf werd vervolgd door een der huzaren, Guindey genaamd, weigerde zich over te geven en sneuvelde in het sabelduel, dat hij daarop met dien huzaar had.

Deze overwinning der Franschen had uit een taktisch oogpunt even weinig waarde als de eerste overwinningen der Duitschers in 1870, maar het moreele effekt was in beide gevallen ontzettend groot. Zij die zich zeker van de overwinning waanden, waren

definitief geslagen, wel is waar in nog onbeteekende gevechten, maar toch geslagen door den zoo geminachten vijand.

Onder dien indruk beval Hohenlohe aan de verschillende corpsen van zijn leger terug te trekken. Hij deed dit zoo, dat zijn linkervleugel bij Jena stond en zijn rechter bij Kapellendorf.

Te recht schreef Napoleon aan Talleyrand over de Pruisen: ‘Leurs généraux sont de grands imbéciles.’

Ook schreef hij: ‘Les affaires vont ici tout à fait comme je les avais calculées, il y a deux mois, à Paris, marche sur marche, presque événement par évenement. On ne conçoit pas comment le duc de Brunswick, auquel on accorde des talens, dirige d'une manière aussi ridicule les opérations de cette armée.’

Dat laatste hielp niet weinig mede. Ollivier zegt sprekende over Sadowa: ‘Croyez-vous que, si l'armée autrichienne eut été conduit par Moltke, la campagne de Bohème ne se fut pas déroulée autrement?’

Die zelfde vraag kan men ook stellen wat betreft de oorlog met Pruisen in 1806. Napoleon behoefde zelfs geen v. Moltke te vreezen, maar in dezen oorlog had hij geen enkele veldheer van eenige beteekenis tegenover zich.

Brunswijk bleek inderdaad een prul generaal te zijn. Onophoudelijk veranderde hij zijn plannen.

Ten slotte deed hij het leger van Hohenlohe positie innemen van Jena tot Weimar over een front van 10 K.M. Het leger van Brunswijk zelf bevond zich oostelijk van Weimar. Op die wijze had Brunswijk zijn leger in een goede positie geconcentreerd in staat om slag te leveren. Maar weer verandert hij van gedachte. Zijn leger zou terug trekken over Auerstädt en Freyburg naar Maagdenburg, terwijl Hohenlohe voorloopig de positie Jena-Kapellendorf bezet moet houden om die terugtocht te dekken. Hohenlohe krijgt daarbij de direkte order van Brunswijk door den Kolonel Massembach ‘in geen geval den vijand aan te vallen, daar al de gevolgen van overtreding van dit bevel voor zijn rekening waren.’

Het gelukte Lannes met een kleine troepenmacht Jena te nemen. Hohenlohe wilde juist van zijn overmacht gebruik maken om de Franschen terug te werpen, toen hij genoemde dwaze order van Brunswijk ontving.

Hohenlohe was zeer ontevreden maar maakte zich toch niet ongerust omdat hij wist hoe moeilijk het was voor de Franschen uit Jena te deboucheeren door de gesteldheid van het terrein. De Landgrafenberg, later de Napoleonsberg genoemd, was zeer geschikt voor een aanval op Jena, maar Hohenlohe deed die niet bezetten, omdat hij die berg te stijl achtte voor een leger om met artillerie en bagage te beklimmen.

De Landgrafenberg een onoverkomelijk bezwaar voor legers voor wie geen Alpen bestonden.

Napoleon begreep het beter en gaf onmiddellijk order aan het vijfde corps en aan de Garde onder Levebvre om de Landgrafenberg met cavallerie en artillerie te bezetten. Gedurende den nacht geschiedde dit door de divisies van Lannes en door de Garde, maar de artillerie verscheen niet.

Voor Napoleon had men een nachtverblijf ingericht in het Kasteel van Jena, maar de Keizer gaf de voorkeur aan het gezelschap van zijn soldaten, die voor hem een soort tent bouwden. Napoleon was niet een Keizer die slechts naar het front ging om redevoeringen, te houden. Daarom ging hij gedurende de nacht er zelf op uit om te zien waar de artillerie bleef. Hij ontdekte toen, dat al de artillerie van Suchet met bagage opgehoopt stond in een ravijn, waarin men ongelukkigerwijze te recht was gekomen.

Napoleon trad hier onmiddellijk op in zijn oude functie van artillerieofficier en dank zij zijn beleid en de opwekkende werking van zijn tegenwoordigheid vergaten de soldaten alle vermoeienis en gelukte het om alle stukken op de hellingen der Landgrafenberg in positie te brengen.

Daarna inspecteerde hij zelf de voorposten en nam de posities van het vijandelijke leger in oogenschouw. Ten slotte gaf hij Berthier de orders voor den dag. Daarna sliep hij enkele uren, om weer vroeg op de been te zijn. Hohenlohe had wel waargenomen dat de Franschen op den Landgrafenberg verschenen waren, doch deed niets om hen daar aan te vallen. Hij had trouwens slechts het Corps van Tauenzien daar ter plaatse tegenover de Franschen gesteld.

In den morgen liet Napoleon zijn troepen aanvallen. Suchet rukte op naar Closewitz en de divisie Gazan naar Cospoda. Beide dorpen werden spoedig genomen, terwijl de divisie Gazan ook spoedig het gehucht Lutzenrode nam. Het corps van Tauenzien werd terug geworpen op de afdeeling van generaal Holzendorff, die den vorigen avond door

Brunswijk gedetacheerd was naar Dornburg.

Door deze eerste overwinning op Tauenzien had Napoleon reeds s'ochtends negen uur zijn eerste doel bereikt, ruimte gewonnen ter ontplooing van zijn troepen. Holzendorff was echter op het geluid van het kanon reeds aangerukt en viel het corps van Soult aan. Na een kort gevecht werd hij teruggeslagen en vluchten de Pruisen over Sleebritz naar Nerkewitz.

Ook nu nog kon Hohenlohe niet gelooven, dat er een veldslag geleverd werd. Toen hij dit eindelijk inzag, liet hij onmiddellijk zijn stelling veranderen. Verder zond hij generaal Rüchel bevel zoo spoedig mogelijk op het slagveld te verschijnen. Maar het dorp Vierzenheiligen, de sleutel van zijn nieuwe positie, deed hij niet bezetten. De voltigeurs van Ney bezetten daarop dit niet verdedigde dorp.

Neij had ondertusschen den slag als het ware opnieuw begonnen. Met een veel te geringe macht, twee bataillons en de cavallerie van Colbert, twee regimenten, viel hij de vijandelijke stellingen aan. Napoleon achtte die aanval te vroeg, maar besloot toch Ney te ondersteunen en zond daartoe de brigade Treilhard van het corps van Lannes.

Toen pas begreep Hohenlohe, dat de nu door de Franschen ingenomen posities voor hem van groote waarde waren. Hij beval daarom de divisie Grawert Vierzenheiligen en Iserstädt aan te vallen. Inderdaad werd Iserstädt door de troepen van Rosen en Erichsen genomen. Maar in plaats van Vierzenheiligen te bestormen, deed Hohenlohe zijn leger, op korten afstand daarvan halt houden om daar nutteloos door de Fransche batterijen beschoten te worden.

Heftige cavalleriegevechten geven Hohenlohe hoop, dat hij de overwinning nog behalen zou. Zijn generaals waren echter van verschillende gedachten omtrent het verder optreden. Grawert achtte het noodzakelijk te wachten op het corps van Rüchel, en daarom achtte hij tot dat oogenblik, een verdedigende houding aangewezen. De chef van den Staf, Massenbach wilde Vierzenheillgen met de bajonet doen bestormen, te gelijk met een cavallerieaanval op Krippendorff. Ondanks die goede raad van zijn chef van den Staf besloot Hohenlohe te wachten op Rüchel.

Rüchel echter kwam niet. Wel verschijnen nieuwe Fransche versterkingen terwijl het corps van Soult, dat Holzendorff niet meer te vreezen heeft, ook tot den aanval overgaat. De divisies Marchand en Gardanne van het corps van Ney verschijnen in de gevechtslinie, waarop Napoleon zelf met de Garde oprukt met Murat aan het hoofd van zijn cavallerie.

Tengevolge van die geduchte aanval moet Hohenlohe op alle punten wijken. Aanvankelijk ging de terugtocht langzaam, maar de cavallerie van Murat joeg spoedig de regimenten van Grawert uit elkander, zoodat de terugtocht een algemeene vlucht werd.

Als Lannes en Soult reeds voorbij Gross-Romstädt zijn, ontmoeten zij eindelijk het corps van Rüchel. Massenbach had Rüchel Kappellendorf als doel aangewezen. Hij had onder zijn bevelen 26 bataillons en 28 escadrons en besloot onmiddellijk het overwinnende Fransche leger aan te vallen. Gross-Romstädt werd door hem genomen, de Fransche cavallerie van Soult teruggeslagen, maar de divisie Saint-Hilaire weerde ten slotte de Pruisische cavallerie-aanval af.

Ondanks de moed der Pruisen sprak het van zelf, dat Rüchel het geslagen leger niet meer redden kon. Binnen een half uur was ook zijn corps gebroken. Om drie uur in den namiddag was al datgene wat er nog overbleef van het corps van Hohenlohe op de vlucht naar Weimar. Vijftien duizend gevangenen, twaalf duizend gesneuvelden of gewonden verloren de Pruisen bij Jena, behalve bijna hun geheele artillerie en de meeste vlaggen.

De Saksische divisie Zeschwitz had ten gevolge van de slechte beschikkingen van Hohenlohe niet mede gevochten. Napoleon hoorde dat te Kapellendorff en deed nu ook deze divisie vernietigen door de divisies Marchand van het corps van Ney en Heudelet van het corps van Augerean.

Weimar werd zeer spoedig ook door het corps van Ney bezet, zoodat Napoleon daar reeds vier uur was.

Gedurende den slag bij Jena had Davoust het leger van Brunswijk even beslissend geslagen bij Auerstädt.

Davoust had slechts onder zijn bevelen drie regimenten jagers en drie divisies infanterie, Gudin, Morand en Friant. Bernadotte had geweigerd zijn vijand Davoust te helpen zich beroepende op een dépêche van Berthier waarin stond: ‘mais l'Empereur espère qu'il sera dans la position qu'il lui a indiquée à Dornburg.’ Toch viel de dappere Davoust

het sterke Pruisische leger aan. Brunswijk sneuvelde evenals generaal Schmettau, terwijl Mollendorf gewond werd.

Nu de aanvallen der Pruisen op Hassenhausen afgeslagen waren, ondanks alle moeite van Schmettau en Blücher, ging Davoust zelf tot den aanval over waarop het Pruisische leger terug trekt. Blücher wilde ook nu weer, zooals altijd, den slag opnieuw beginnen, maar de Pruisische Koning besluit dien op te geven en te retireeren gedekt door de reserve onder Kalkreuth, bestaande uit de divisies Arnim en Kuhnheim en 25 escadrons.

De divisie Arnim wordt daarop aangevallen door Friant en Gudin en met verlies van 22 kanonnen terug gejaagd naar Eckardtsberg, terwijl ook de divisie Kuhnheim bij Gernstadt geslagen en op de vlucht gejaagd werd.

Het leger van Brunswijk verloor de geheele artillerie, 10.000 man gewonden of gesneuvelden en eenige duizenden gevangenen. Bij Apolda ontmoette het geslagen leger de overblijfselen van het leger van Hohenlohe en werden zij verder gezamentlijk vervolgd door Murat, al vluchtende naar Erfurth en Sommerda.

De Koningin, die bij Weimar op overwinningsberichten wachtte, vluchte zeer teleurgesteld. Den 25 October deed Davoust zijn intrede in Berlijn, waar Napoleon zelf den 28 aan kwam.

Zoo eindigde dus de oorlog van Pruisen tegen Napoleon, een oorlog, die het Pruisische volk opgedrongen was door de Koningin en door een deel van het hooger officierencorps. De Koningin haatte het revolutionaire Frankrijk en de Pruisische officieren waren jaloersch op den wapenroem van het Fransche leger. Zij begrepen absoluut niet, dat dit Fransche leger onweerstaanbaar was, dat Napoleon een buitengewoon opperbevelhebber was, terwijl hun eigen aanvoerders niet deugden. De Pruisische generaals beweerden, dat Napoleon nog niet goed genoeg was om korporaal in het Pruisische leger te zijn. Ja Napoleon overwon schitterend bij Austerlitz en overal waar hij zijn vijanden bestreed, maar dat kwam slechts omdat hij geen Pruisen te bestrijden had. Uit gekwetste ijdelheid gedeeltelijk, moest Pruisen Austerlitz wreken.

Het treurige resultaat van dezen oorlog was echter het ontstaan van den haat van Pruisen en wel van het geheele Pruisische volk tegen Frankrijk. De Koningin bereikte hierin haar doel wel. Behalve die gekwetste militaire ijdelheid, die Jena nooit vergeven kon, was de vrede van Tilsit na Eylau en Friedland daarvan de oorzaak.

Napoleon sloot een verbond met Rusland en Pruisen kwam geducht in de knel. De vraag is of het geen politieke fout van Napoleon geweest is, dat hij na Tilsit niet een gouden brug bouwde voor Pruisen en met dat land een innig verbond sloot in plaats van met Rusland. De valschheid der Pruisen en hun toen zoo geringe militaire waarde deden Napoleon dit denkbeeld verwerpen. Zeker is het echter dat een verbond met Rusland voor Frankrijk, toen evenmin als nu, veel waard was, terwijl een verbond met Pruisen niet alleen het Eerste Keizerrijk tegen alle mogelijke aanvallen beschermd zou hebben, maar ook de nationale haat zou doen verdwijnen, waarvan de zoo treurige oorlogen van 1870 en van 1914 het gevolg waren.

Na de eerste nederlagen in 1870 werd o.a. in een proclamatie aan het Fransche volk gezegd: ‘Comme en 1792, comme à Sébastopol, que nos revers ne soient que l' école de nos victoires.’

Voor Pruisen is Jena inderdaad die school geweest. Wel werden minderwaardige generaals, zooals Blücher, geen Napoleon, maar het leger zelf werd beter, door den volksgeest, die in het leger het middel zag om zich te wreken en Pruisen op te heffen.

Het Fransche leger keerde na 1815 terug tot den toestand van voor 1792.

Alsof er nooit een Napoleon bestaan heeft gebruikt men voor de instructie van de troepen wederom het reglement van 1791. Op dezelfde wijze werd in de Ordonnance royale van 1829 bepaald, dat de cavallerie op de oude wijze geoefend zou worden. In 1832 verscheen het reglement ‘sur le service des armées en campagne.’ De makers van dit reglement deelden mede dat ‘cette nouvelle édition est dégagée de ce qui appartenait trop spécialement aux grandes armées d'invasion de l'Empereur et plus rapprochèe de l'époque actuelle sous le rapport des forces et de l'avenir de la France.’

Terwijl men in Frankrijk al datgene wat Napoleon geleerd had als onnoodig beschouwde, was het in Duitschland Clausewitz, die aan de Krijgs-Academie te Berlijn onderwijs gaf in de krijgswetenschappen en daarbij op den voorgrond stelde datgene, wat hij in de Napoleontische oorlogen van den Grooten Keizer geleerd had.

Dien ten gevolge was zooals Delanne te recht zeide: ‘En 1870 l'armée française une armée du dix-huitiême siècle de Frédéric, tandis que l'armée allemande était une armée du dix-neuvième siécle formée à l'école de Napoléon.’

Von der Goltz zegt ook in zijn ‘Nation armée: ‘Pour les Allemands, faire la guerre, c'est attaquer,’ Inderdaad was de Pruisische taktiek in 1870: ‘n'avoir qu'un objectif: rechercher l'armée ennemie, l'aborder, la détruire.’ De Fransche taktiek ‘revenue aux procédés du dix-septième et dix-huitième siècles, se préoccupait surtout des positions à défendre.’

En toch moest de Fransche generale staf weten, niet slechts uit de eigen Napoleontische geschiedenis, maar ook uit de oorlogen van Pruisen tegen Denemarken en tegen Oostenrijk dat de aanvallende methode de beste was. Maar buitendien had men door Sadowa moeten leeren, dat het Pruisische leger een uitstekende machine de guerre was. De Pruisische legers overwonnen slechts omdat zij geen Franschen te bevechten hadden en evenals in 1806 Pruisen Austerlitz wreken wilde, zoo oordeelde Frankrijk dat het Sadowa met Pruisen moest verrekenen.

Maar ook zonder Sadowa was de Pruisische generale staf reeds lang bezig met plannen voor een eventueelen oorlog tegen Frankrijk. In de Correspondance de v. Moltke lezen wij, dat hij in een memorie van 3 Juni 1862 al spreekt over ‘Offensive contre l'Autriche, La Bavière et la France,’ en in dat stuk zegt hij: ‘Le résultat à atteindre, c'est d'unir de force toute l'Allemagne contre la France.’ Het vorige jaar had hij trouwens reeds geschreven, zooals ook te vinden is in de Correspondance militaire du Maréchal von Moltke: ‘L'offensive, partant du Main, est dirigée contre la partie de la frontière française la plus faiblement fortifiée. Si nous pouvons conquérir l'Alsace et la Lorraine, provinces jadis allemandes, il est bien à penser que nous les garderons.’

Men ziet dus dat Duitschland Elsas en Lotharingen niet behield om gevrijwaard te zijn tegen een nieuwe aanval van Frankrijk, maar dat reeds lang in vredestijd besloten was, die provincies te veroveren.

Dat wist men niet, maar wel dat v. Moltke een uitstekend chef van den generalen staf was, opvolger van mannen als Müffling, Krauseneck en Reyher.

Tegenover v. Moltke stelde Frankrijk Napoleon.

Generaal Zurlinden schreef: ‘Le rôle du chef d'état major de l'armèe n'est pas sans avoir une importance capitale pour les destinées du pays. Ce rôle veut de l'expérience, du jugement, de l'intelligence, du caractère, une grande puissance de travail.’ In de laatst genoemde eisch ligt opgesloten gezondheid.

Napoleon de Eerste schreeft 10 vendémiaire van het jaar zes aan den Minister van buitenlandsche zaken: La santé est indispensable et ne peut être suppléée par rien à la guerre. ‘De Maarschalk Gouvion Saint Cyr uit zich op dergelijke wijze in zijn “Campagnes du Rhin” waar hij spreekt over “la nécessité d'une forte constitution”.

Er zijn voorbeelden, dat generaals ziek zijnde toch hun plicht deden, zooals Saint Arnaud aan de Alma, de Maarschalk van Saksen bij Fontenoy, Narses in zijn strijd tegen de Gothen, maar om aan het hoofd van het geheele Fransche leger te staan moet men gezond zijn. En Napoleon was ziek.

Toen Napoleon zich naar het leger begaf had de Keizerin aan Professor Nélaton laten vragen den Keizer een vertrouwd chirurg mede te geven. Deze stuurde daarvoor Théophile Anger met de volgende instructie: “L'Empereur a une rétention d'urine intermittente. Alors il éprouve des angoisses inexprimables. Au bout de quelque temps, cela cesse. Vous le suivrez pour obvier à ses inconvéniens, s'il se produisent, en emportant avec vous les instruments de sondage et même d'opération.” Anger wist toen natuurlijk, dat de Keizer aan steen leed.

Zoo iemand is niet geschikt om actief op te treden. Alles vermoeide hem. Na een korte bespreking met Le Boeuf, Frossard en Bazaine over een aanval op Sarbrücken is hij zoo, dat een van zijn aides de camp, Castelnau, zeide: “L'Empereur revint à son quartier général brisé de lassitude”, terwijl Prins Napoleon opmerkte: Il est malade, fatigué, il souffre.’

Zoo iemand was niet geschikt om op te treden tegen v. Moltke, die alles voor den oorlog met Frankrijk zoo zorgvuldig voorbereid had, ‘Dans la période de 1857 à 1870, on ne compte pas moins de vingt mémoires de von Moltke, rien qu'en ce qui concerne l'éventualitè d'une guerre avec la France’, zegt generaal Langlois.

Het eenige wat v. Moltke vreesde was een plotseling snel oprukken der Franschen

maar de Keizer meende ‘nous avons tout intérêt à traîner la guerre en longueur’. Bij het gevecht bij Sarbrücken was de Keizer zoo lijdende, dat Le Boeuf hem zeide: ‘Ne montez pas à cheval, sire.’ Napoleon deed dit toch, maar moest na eenigen tijd tot Lebrun zeggen: ‘Soutenezmoi, Lebrun, je ne puis me tenir à cheval’. Iedereen in Europa was verbaasd over het wachten der Franschen. De Koning van Pruisen schreef 4 Augustus 1870 aan de Koningin: ‘Het is ongeloovelijk, maar de Franschen, die eerst zich zoo gehaast hebben om aan de grenzen te komen, versterken zich daar, alsof zij besloten hebben slechts defensief op te treden.

De Nederlandsche Koningin Sophie zeide, bij het bezoek, dat zij van Le Boeuf te Amsterdam ontving: “Pourquoi donc n'avezvous pas passé la Sarre?”

Nu beteekende die aanval op Sarbrücken niets, maar het Fransche leger was krachtig genoeg om door flink op te treden het leger van Steinmetz te verslaan en al had die overwinning voor het eindresultaat niet veel waarde, zoo zou het moreel van het Fransche leger er zeer door verhoogd zijn. Nu werd dit afwachten integendeel een oorzaak van vermindering van dat moreel, waarvan Napoleon zoo juist zeide: “A la guerre tout est moral”.

Maar Napoleon en diens ziekte was niet alleen de schuld. Anger schreef 4 Aug. na het vertrek van Nélaton. die de Keizer was komen bezoeken: “Enfin soulageons mon coeur. Je n'ai pas trouvé jusqu'ici au quartier général un seul homme.”

Terwijl v. Moltke tot Bismarck zeide: Avec ces diables de Français, il faut s'attendre à tout; s'ils venaient se jeter comme des fous au milieu de notre mobilisation, je ne sais pas trop ce qui arriverait’, seinde Bazaine aan Frossard: ‘L'Empereur interdit des engagements qui pourraient entraîner hors de la frontière.’

Het Fransche leger was uitstekend, maar de aanvoering deugde niet. Generaal Déligny zeide van dit leger: elle offrait tout ce que la France était capable de fournir de mieux en fait de troupes. Cette belle armée ne demandait qu'à être comandée, conduite et dirigée; elle possédait à un tres haut dégré le sentiment de sa valeur; son énergie et son dévouement pouvaient défier les plus dures épreuves; malgré son infériorité numérique elle était capable de remporter d'éclatans succès.’

Maar dat leger werd aangevoerd door Le Boeuf, Mac Mahon, Bazaine, Bourbaki, Felix Douay, Frossard, Lebrun, Coffinières de Nordeck, Forton en Soleille.

Kranige dappere officieren, waarvan Bourbaki wel een der kranigste was. Hij diende onder Lamoricière en Cavaignac in Afrika, gedroeg zich buitengewoon moedig bij den slag van Inkerman en in den Italiaanschen oorlog van 1859 en was nu aanvoerder van de Garde. Maar hij, zoowel als zijn wapenbroeders Canrobert en Mac Mahon, bleken niet opgewassen te zijn tegen hun taak. Iedere dag wachten, maakte de nederlaag zekerder, de overmacht der Duitschers grooter en toen bleek, dat zooals Napoleon de Pruisen bij Jena versloeg, diezelfde Napoleon nu in den persoon van v. Moltke de Fransche legers even schitterend vernietigde bij Wörth, Sedan, kortom overal waar veldslagen plaats grepen.

De geheele oorlog van 1870 is één aaneenschakeling van fouten door de Fransche generaals begaan. De eerste noemden wij reeds, namelijk het niet onmiddellijk na de oorlogsverklaring offensief optreden. De tweede eigenlijk nog grootere fout was, dat men, eenmaal besloten hebbende niet offensief op te treden, de verschillende legers niet concentreerde tot een defensief in een stelling die te verdedigen was.

Daarbij komen een zoo groot aantal fouten, dat men die allen noemende de geschiedenis van den geheelen Fransch-Duitschen oorlog zou moeten beschrijven.

Noemen wij onder die vele fouten bijv. het aannemen van den slag bij Wörth door Mac Mahon, terwijl die wist numeriek sterk in de minderheid te zijn. Napoleon had ook te dien opzichte reeds geleerd: ‘Une bataille ne doit pas se donner si l'on ne peut d'avance calculer soixante-dix chances en sa faveur et seulement lorsqu'on

n'a plus de nouvelles chances à espérer.' Die kansen had Mac Mahon niet voor zich, zoodat hij den slag had moeten ontwijken door te retireeren. In elk geval zou op die wijze zooals Generaal Delanne schreef: 'L'ensemble de nos forces aurait ainsi formé une seule masse qui, en communication constante avec le reste du pays, pouvait manoeuvrer et combattre, sans s'exposer à des désastres comme ceux de Metz et de Sédan.'

(*Wordt vervolgd*.)

24 Mei 1916.
29ste Jaargang.
N°. 47.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
De Anti's.

Lieve Anti,
In Ashanti
Vraagt de vrouw geen stembiljet.
Als ik dan die
Negers anzie,
Denk ik: ‘daarbij hoor jij net.’
Daar zorgt moeder
Zelf voor 't voeder,
Daar is geen fabriek van gas,
Daar is meisje,
Uw paradijsje;

Ga maar naar Ashanti ras.

S. GRUBBE.

De tegenstanders van vrouwenkiesrecht hebben aan de Tweede Kamer een adres aangeboden van 43.000 handteekeningen.

Dit is oppervlakkig beschouwd geen gering aantal, maar als men nagaat, op welke wijze deze handteekeningen verzameld zijn, dan kan het groote getal werkelijk geen verwondering meer baren. In de bladen toch lezen wij, dat op verschillende plaatsen door de hoofden

van Christelijke bewaarscholen aan moeders, die haar kinderen naar school brachten, de vraag gedaan werd: ‘U is zeker tegen vrouwenkiesrecht? Want U hebt geen tijd om aan politiek te doen. Wilt U dan maar even Uw handteekening zetten?’ Elders, in Zeeland, ging de beweging van mannen uit, o.a. van een dominee, die zijn dienstmeisje met een lijst bij de vrouwen van het dorp liet rondgaan, met verzoek, namens dominée, daarop te willen teekenen! Natuurlijk durfde men dominee niet weigeren en werd in de meeste gevallen geteekend zonder te weten waar het om ging. In Dordrecht liep een jonge dame met een lijst ter teekening die beweerde eigenlijk voor vrouwenkiesrecht te zijn, omdat de vrouwen immers evenals de mannen belasting moesten betalen! Bij aanbieding aan een huis stond de heer des huizes de jonge dame te woord en.... teekende op de lijst *zijns vrouws* naam!

Het is dus wel een beweging, die uitgaat van *vrouwen*, die uit beginsel tegen vrouwenkiesrecht zijn, zooals het heet! En de Kamerleden zullen met deze feiten zeker rekening houden, begrijpende, dat hier geen sprake kan zijn van den wil van het volk. De wil van het volk, die heeft zich uitgesproken in de drie petitionnementen vóór vrouwenkiesrecht aan de Regeering aangeboden, die te zamen meer dan een half millioen namen droegen. Dat van de S.D.A.P. in 1911 had 320.000 handteekeningen, dat der Vrijzinnige Democraten in 1912 36.000 en dat der Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht in 1915 165.000. In het geheel 520.000 handteekeningen dus, 12 maal zooveel als het anti-adres!

De voorstanders van vrouwenkiesrecht kunnen het geval dus geheel en bagatelle beschouwen! Zij weten, dat wie voor vrouwenkiesrecht is, dit is uit overtuiging, overtuiging veelal eerst gevestigd na grondige studie van het vraagstuk. En zij weten ook, hoeveel de meesten hunner er voor over hebben om het doel te bereiken, hoeveel strijd en hoeveel arbeid om te komen tot verwezenlijking van hun rechtvaardigen en natuurlijken eisch, eisch van den tijd tevens!

Maar eigenaardig is het na te gaan, hoe in elk land waar vrouwenkiesrecht stond ingevoerd te worden een anti-beweging werd op touw gezet. Er zijn altijd achterlijken, die bang zijn voor alles wat nieuw is, en éérst gelooven dat het er toch niet komen zal, omdat ze niet op de hoogte zijn van de evolutie der tijden, maar als de spookgestalte nader en nader komt, als deze eindelijk duidelijke vormen heeft aangenomen, dan opeens worden alle krachten ingespannen om het spook nog te verdrijven. In Amerika, hèt land van vrouwenkiesrecht, zijn die anti-bewegingen altijd het sterkst geweest en daar was men dus het best in de gelegenheid eens te onderzoeken wat ze waard waren. En wat bleek dan? Dat mannen, die er financieel belang bij hadden dat er geen vrouwenkiesrecht kwam, de beweging met groote sommen gelds steunden. Het waren de opkoopers van stemmen voor spoorwegen andere concessies, het waren de likeurstokers, bierbrouwers en dergelijken. Een vrouw, zoo redeneerde men blijkbaar, laat zich niet zoo gauw omkoopen om niet volgens eigen overtuiging te stemmen, een vrouw heeft teveel direct belang bij een beperking van het alcoholverbruik om, eenmaal politiek-mondig, niet alles te doen tot verbetering der drankwet!

Wij gelooven niet eenmaal, dat de mannen, die in ons land de anti-beweging leidden, zulk een dieperen grond daarvoor hadden; de weinig serieuze manier waarop zij dat deden, is er ons borg voor. Daarom anti's gaat gerust Uw gang! De voorvechters voor vrouwenkiesrecht sedert jaren hebben voor U slechts een medelijdenden glimlach over, omdat zij weten dat het stemrecht voor de vrouw er komen zal, ondanks alle tegenbewegingen, ondanks alle bezwaren! En de ca. 30.000 bij die vrouwen aangeslotenen, plus de velen die vóór vrouwenkiesrecht zijn, zonder zich bij een vereeniging aangesloten te hebben, zij allen weten, dat haar zaak eerlijk en goed is, zij weten dat het in het belang is der maatschappij, dat het kiesrecht

voor de vrouw er eindelijk kome. En geen oogenblik zijn ze bevreesd dat gij anti's, die tegen Uw eigen belang en dat Uwer kinderen handelt, dat gij over haar zoudet zegevieren.

Dat vrouwen medezeggenschap krijgen in de wetgeving van den staat, die bestaat uit mannen en vrouwen beiden, is immers de natuurlijkste zaak ter wereld!

HENRIËTTE BEERSTECHER.

Zonde.

Wanneer men aan koud water
Bevreesd is zich te branden,
Steeds zonder reden bang is
Voor praatjes, oneer, schande.

Zich stoort aan al wat ‘men zegt,’
Met vreeze, angst, en beven,
Zou niet één zonde wezen
Heel zoo'n kleinzielig leven?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Roeping.

De diepe ellende in de wereld,
De droefheid van het menschenhart,
De drijfjacht onzer samenleving,
Is jacht naar geld en naar genot.

Och, mocht de tijd niet ver meer wezen,
Die 't kind der aarde wakker kust,
Waardoor 't zijn vleug'len weer zal voelen,
En zich zijn roeping wordt bewust.

Waardoor 't zich niet slechts kind der aarde,
Maar geestlijk wezen voelen zal,
Vol onbeperkte mog'lijkheden,
Een kind van 't onbegrensd heelal.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Geen Woorden.

Als fijne klokjes in de ziel
Zacht zingen, eindloos teeder,
Dan knielt zij, diep ontroerd en stil,
Voor haren Schepper neder.
De Vader kent en hoort zijn kind,
Ook waar de ziel geen woorden vindt.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Alpenrozen.

Moeitevol zijn soms de paden,
  Die een menschenvoet betreedt,
En de grootste aardsche vreugde
  Is slechts zelden zonder leed.

Maar laat ons met blij vertrouwen,
  Zonder vreeze verder gaan,
Slechts op steile oneffen wegen
  Ziet men alpenrozen staan.

En slechts alpenrozen bloeien
  Zonder doornen, - zìj alleen -;
Maar zij worden niet gevonden,

Niet geplukt in 't dal beneen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Idee.

Al wat men ziet en hoort op aard
Is niet de werklijkheid
Van alle werklijkheden,

Maar uiting van idee, bewaard,
Heel onvolkomen steeds,
Vol tegenstrijdigheden.

Idee is waarheid en bestaat,
De rest is dwaling en vergaat.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Naar Plato.

Waarde.

De waarde van een goede daad
Wordt nooit bepaald door 't resultaat.
De geest waarin men iets verricht,
De diepste drijfveer van 't gemoed
Zoo weinig klaar, zoo troebel soms,
Bepaalt eens: of 't was kwaad, of goed.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Naar proza.

Wolken.

O reken niet op and'ren steeds,
In droeve, donkre dagen,
Om licht in duisternis te zijn,
En wolken te verjagen.

Keer liever tot u zelven in,
Het zonnetje van binnen
Mag niet gedoofd, moet duisternis
En droefheid overwinnen.

Als 't zonnetje van binnen kwijnt,
In droeve levensnachten,
Verlamd zijn uwe krachten.

Maar als 't verwarmend nog beschijnt
Uw donk're levenswegen,
Wordt ied're smart ten zegen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Niet door Wetten.

Waarom de menschen hier op aarde
Zoo liefdeloos zelfzuchtig zijn?
Waarom ze elkaar zoo wreed verdrijven
Uit leven, liefde en zonneschijn?

Och als men 't ware leven leefde,
En niet alléén dit kort bestaan -,
Zou er geen plaats voor allen wezen,
Waar nu zoovelen ondergaan?

Wanneer men *wist*, men was tevreden
Voor zich, met een bescheiden deel,
En van deez aarde, die voorbijgaat,
Vroeg men niet alles.... niet zoo veel.

Neen, niet door wetten, maar door weten
Zal meer geluk voor allen zijn;
Zal ieder reeds op aarde hebben,
Een stukje hemel-zonneschijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Licht en Schaduw.

Altijd wenschen en verlangen,
Altijd hopen moet het hart,
Angstig vreezen, blij vertrouwen,
Dobb'ren tusschen vreugde en smart.

Wiss'len moeten smart en vreugde
Als de zon steeds met de maan;
Ongemerkt zou langs ons henen
Anders smart en vreugde gaan.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Eenigszins gevolgd.

Parelen.

O tranen, bange, zilte tranen
In eenzaamheid,
Bij naamloos leed en rouw en smarte
Zoo stil geschreid.

Als reine paarl'en valt gij eenmaal
In menig hart,
Dat juist door u getroost zal worden
Bij diepe smart.

Want zij, die zelf veel tranen schreiden,
Zijn helderziende voor wie lijden,
En voelen fijn.

't Is of ze in sterke liefde-armen
Het koude harte weer verwarmen,
Als zonneschijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Een bedelaar.

Doodarm is hij, een bedelaar,
Die zijn geluk en al zijn wenschen
Verwacht slechts van wat tijdelijk is,
Van de 'aarde vraagt en van de menschen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Hart en Hoofd.

Als 't hoofd het licht is van het harte,
  Is 't licht het leven van het hoofd,
Is harmonie het gansche leven,
  Want nooit wordt daar het licht gedoofd.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Eigen Wenschen.

Hart, wanneer gij eigen wenschen,
Eigen vreugd', in droeven nacht,
- Zij 't ook onder bange tranen -
Stil ten grave hebt gebracht;

Och bevries niet in des levens
Strenge vorst en duisternis,
Maar blijf kloppen nog voor and'ren,
Nu gij weet wat droefheid is.

Och, blijf kloppen, warm en innig
Voor zoo menigeen die lijdt,
Om de tranen zacht te drogen,
Die ge zelf eens hebt geschreid.

Eigen wonde zal genezen,
Nacht en eenzaamheid verdwijnt,
Als uw liefde, stil vertroostend,
In het hart van and'ren schijnt.

En een zegen zult gij wezen
Voor bedroefden, o mijn hart,
Meer dan dat gij niet gekend had
's Levens groote, diepe smart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Het gebed is de ademhaling der ziel.

Als men in afgeronde zinnen
En woorden bidt, zoo mooi en lang,
Is dat der ziele ademhaling?
Des harten drang?

Verlangend opzien naar den Hooge,
Een enk'le zucht, ook zonder woord,
Heeft meer van bidden, en wordt zeker
Door God gehoord.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

De ‘Jungfrau’.

De Jungfrau straalt weer schitt'rend wit,
Haar purp'ren gloed verdween;
En laatste avondschemering
Glijdt over de Alpen heen.

De bergen rijen, na en ver,
Aaneen zich, hoog en wijd,
En weldra heeft de stille nacht
Zijn sluier uitgespreid.

Ze zingen in mijn ziel zoo zacht,
De wond're sprookjes van den nacht,
Zoo wit en teer en fijn,
Zoo lichtend, door al 't donker heen,
't Is of de sluier brak vaneen,
De heem'len open zijn.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Snoeien.

Wie ruw en onverstandig snoeit,
Kan licht den groei verhind'ren.
Hij doodt de vruchten in de kiem,
O, denk er aan bij kind'ren.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Vertwijfel niet.

O, hang uw harp nooit aan de wilgen,
Vertwijfel niet,
Veel mooier dan in vreugde-tijden,
Klinkt juist in smart en strijd en lijden,
Het weemoeds-lied.

O, hang uw harp niet aan de wilgen,
Schep weder moed,
Al zijn de tonen zwak, die trillen,
Ze zullen toch de onrust stillen
Van 't droef gemoed.

O, hang uw harp niet aan de wilgen,
In bange smart,
Want juist de stille weemoeds-zangen
Der smart, vol onbewust verlangen,
Zijn troost voor 't hart.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Geluk en Ongeluk.

Ach vol verand'ring, onbestendig
Is het geluk, dat ons verblijdt,
Het kust ons vluchtig op het voorhoofd,
En ijlt weer verder, 't heeft geen tijd.

Het ongeluk heeft daarentegen
Een zee van tijd voor iedereen,
Het drukt ons innig aan het harte
En..... wil niet heen.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.
Vrij gevolgd.

Armoede.

Arm zijn ze, die slechts als herinn'ring
Met Leven denken na den dood,
Voor wie 't niet is een hooger Leven
Waarvoor de dood de poort ontsloot.

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Het Morgenrood.

Waarom toch zijt gij zoo bevreesd
Voor wat men noemt den dood?
Hoe ziet gij enkel 't donk're graf,
En voelt slechts rouw en nood?

Ziet nimmer dan uw ziele-oog
Iets van het morgenrood?
Der reine sfeer, waarvan de dood
De poorten hier ontsloot?

J. VAN REES-VAN NAUTA LEMKE.

Jena en Sedan.
door P.J. de Bruïne Ploos van Amstel.
(*Vervolg en slot van No. 46.*)

De fout van Bazaine is zoo groot, dat men terecht daarvoor het woord ‘misdaad’ gebruikt. ‘Le crime, inconscient ou non, commis par Bazaine, en donnant, à la stupéfaction de tous, dans la soirée du 16 août, l'ordre de se replier sur Metz, sous prétexte de la nécessité des réapprovisionnements en vivres et en munitions, est le premier acte du drame, dont le dénouement devait être la capitulation totale de l'armée.’

Napoleon de Eerste had reeds voorspeld, dat het Fransche leger in 1870 geslagen moest worden. Hij zeide toch: ‘Même les institutions les mieux réglées ne suffisent pas à assurer la victoire. Quelque chose qu'on fasse, quelque énergique que montre le gouvernement, quelque rigoureuse que soit la législation, une armée de lions commandée par un cerf ne sera jamais une armée de lions.’

En nu moge generaal Derrécagaix gelijk hebben met de woorden: ‘Au début de la campagne de 1870, l'idée de la défensive n'existait pas,’ maar dan is dit slechts omdat men eigenlijk in het geheel niet wist wat men wilde.

De Keizer van wien Ollivier te recht zeide: ‘Ce n'est pas au lendemain du jour où on est obligé de se faire sonder par un chirurgien venu de Paris, qu'on peut se lancer dans

une offensive vigoureuse,' wenschte den oorlog niet.

Het Fransche volk zoo mogelijk nog minder. Taine zegt ons: 'La nation ne voulait pas la guerre, elle s'y resignait.' En Prof. Salverda de Grave wijst er zoo juist op, dat het Fransche volk er geen Marengo-Austerlitz-of Jena-feesten op na houdt, zooals het Duitsche volk voortgaat zijn Sedan-dag te vieren.

Men weet, dat de vervalsching van het Emstelegram door Bismarck den oorlog onvermijdelijk maakte. Napoleon verklaarde die, Bismarck was de agent provocateur. Dezelfde fout van 1806 herhaalde zich. Frankrijk had Oostenrijk laten verslaan om daarna alleen te worden aangevallen, zooals het Pruisen ging na Austerlitz.

En nu in 1914 was Frankrijk vredelievender dan ooit. Het is waar, het had buiten den oorlog kunnen blijven als het zijn bondgenoot Rusland alleen had laten opkomen voor Servië, als het Rusland alleen had laten vernietigen. De geschiedenis van 1866 heeft ons geleerd, dat er een 1870 op gevolgd is niettegenstaande de welwillende neutraliteit van Frankrijk.

Ondanks ook de woorden van Bismarck tot Vilbort, correspondent van de Siècle, die hem vroeg: 'Est-ce la paix ou la guerre que j'emporte à Paris?

Het antwoord van Bismarck, die het toen reeds toelegde op een oorlog met Frankrijk, luidde: 'L'amitié durable avec la France! J'ai le ferme espoir que la France et la Prusse formeront désormais le dualisme de l'intelligence et du progrès.'

Ook nu zou op een 1914 met een nederlaag van Rusland gevolgd zijn een 1918 met een nederlaag van het dan geïsoleerd zijnde Frankrijk. Engeland en Frankrijk wenschten vrede, maar als het oorlog zijn moest, dan liever te samen met Rusland dan beurt voor beurt met de militaire mogendheid van Europa.

Clausewitz zeide van de wijze van oorlogvoeren van Napoleon: 'Commencer par de grands coups, placer toujours et sans cesse tout son avoir sur une même carte jusqu'à ce que la banque saute.' De nederlagen van 1870 worden door Ollivier en andere toegeschreven aan het feit dat de Franschen dit principe verzaakten, een verdedigende positie-oorlog voerden, terwijl de Pruisen optraden als werden zij door Napoleon zelf aangevoerd.

In dezen oorlog zijn de Duitschers weder op dezelfde Napoleontische wijze den oorlog begonnen. Zonder de tegenstand van België zou aan het Westelijke front inderdaad de overwinning reeds door hen behaald zijn. Heeft in den tegenwoordigen tijd echter een leger den tijd zich voor te bereiden voor den positie-oorlog, dan is het zoo goed als niet meer te verslaan. Het aanvankelijk succes der Duitschers dwong de Franschen tot een overhaaste terugtocht. De geniale Joffre wist zijn tijd te kiezen om den vijand een nederlaag toe te brengen tengevolge waarvan ook de Duitschers gedwongen waren een positie-oorlog te voeren in plaats van de zooveel sneller en schitterender beslissende methode van Napoleon.

Bij de tegenwoordige wijze van gevechten in loopgraven aan een lang front zijn veldslagen als Jena en Sedan een onmogelijkheid geworden, hetgeen te betreuren is, omdat juist dergelijke beslissende overwinningen het snelst een einde maken aan den kanker der beschaving, den oorlog.

Ook in 1870 scheen het alsof Italië deel wenschte te nemen aan den oorlog en wel aan de zijde van Frankrijk. Dat was ook de wensch van Victor Emanuel in 1870. Zijn ministers en speciaal Sella waren daar toen tegen. De Koning zeide toen verontwaardigd tot dien minister: 'Je comprends que, pour faire la guerre, il faut du courage.' Het antwoord van Sella luidde: 'Pour résister à Votre Majesté il faut plus de courage que pour faire la guerre.' Het gezegde was Victor Emanuel niet naar den zin, zoodat hij kwaad zeide: 'On voit bien que vous descendez d'un marchand de drap,' waarop het allerminst eerbiedige antwoord van Sella was: Oui, certes, de

marchands de drap qui ont toujours fait honneur à leur signature, tandis que Votre Majesté signerait une lettre de change qu'elle n'est pas sûre de payer.'

Diezelfde onzekerheid bestond nu voor Italië ook, en daarom duurde het 'Italië aan den vooravond der beslissing' zoo bijzonder lang.

Italië koos ten slotte partij tegen de oude bondgenooten. Deze verregaande trouweloosheid is in de geschiedenis niet nieuw. Wij behoeven slechts te herinneren aan het overloopen der Pruisen van hun Franschen Bondgenoot naar Rusland na den ongelukkigen oorlog van 1812. Eerst het corps van Generaal York en daarna het geheele volk. Pruisen had toen echter tot verontschuldiging dat het door Napoleon onderdrukt was, maar dat

hadden de Saksers niet, die in den slag van Leipzig, gedurende den slag op hunne vroegere krijgskameraden begonnen te schieten en zoo Napoleon hielpen verslaan. Evenmin hadden de Beieren, die reden voor verontschuldiging, toen zij onder hun Generaal Wrede het geslagen Napoleontische leger na Leipzig bij Hanau wilden vernietigen, maar zelf verslagen werden. Staatsbelang moge ook nu voor Italië den doorslag gegeven hebben, een zielverheffend schouwspel is een dergelijke trouweloosheid zeker niet.

Italië meende dus dat het juiste oogenblik gekomen was om aan den oorlog deel te nemen.

Maar dan doet zich onmiddellijk de vraag voor, of er ooit voor een volk voldoende grond bestaan kan om een aggressieve oorlog te beginnen.

Het pleit werkelijk niet voor de beschaving dat de zoo gestelde vraag slechts het vraagstuk beziet van sociaal-democratisch standpunt.

Maar dat daargelaten. Bestond er voor Duitschland, Oostenrijk, Engeland kortom voor al de oorlogvoerende mogendheden zulk een groote noodzakelijkheid om oorlog te voeren, dat die inderdaad onvermijdelijk was?

Het antwoord kan niet anders luiden, als dat er nog nooit voor een enkel volk oorlog-noodzakelijkheid bestaan heeft.

Onwaar is het ook, dat ooit een volk oorlog maakte. Dat deed ook nu het Italiaansche volk niet.

De militaire kaste wil oorlog en gebruikt de diplomaten om het edele doel te bereiken. En een der middelen waarover de diplomaten in een beschaafd land beschikken kunnen, is een gedeelte van de pers, en wel meestal de invloedrijke bladen. Die bewerken dan het volk, zoodat dit werkelijk gelooven gaat dat er oorlogsnoodzakelijkheid bestaat. Mocht er echter geen oorlog verklaard worden tenzij bij een volkstemming daarvoor een meerderheid verkregen was, dan was de oorlog voorgoed afgeschaft. De militaire kaste wenscht oorlog, de regeering die het met haar eens is evenzoo. De pers schrijft op hoog bevel in dien geest en nu ontstaat de oorlog zoogenaamd, omdat het volk het wenscht. Het volk bestaat dan slechts uit een aantal opgestookte, om niet te zeggen omgekochte, journalisten.

Volksbetoogingen voor een oorlog zijn gemakkelijk klaar te spelen. Dat zagen wij in Italië.

Maar wil men een voorbeeld uit eigen geschiedenis over de waarde van de volksmeening? In 1811 bezocht Napoleon ons land. Over dat bezoek lezen wij in het leerboek der Vaderlandsche Geschiedenis van Geerling: ‘Ook in ons land kwamen velen onder den machtigen invloed van den genialen organisator en wetgever. Overal werd hij schitterend ontvangen en vereenigde zich de bloem der jongelingschap tot een eerewacht. De gemeenteraad van Amsterdam besloot, de namen Dam en IJgracht in Napoleonsplein en Maria Louisagracht te veranderen, om tot zelfs in de laatste eeuwen de heugenis van dit bezoek te bewaren.’ Napoleon was dus zulk een geniale organisator, dat hij de geheele vaderlandsliefde hier te land weg-georganiseerd had.

Twee jaar later zegt Geerling dat ‘met het verschijnen der Kozakken in Groningen en der Pruisen onder von Bulow aan den IJsel de omwenteling begint.’

Let wel, de omwenteling van dat ‘eerewachten vormende volk,’ dat onder den machtigen invloed van den genialen wetgever verkeerde. Dat is de beroemde Kozakken-omwenteling van 1813. Boven al die Kozakken steekt G.K. van Hogendorp uit, de man van de bevrijding van 1813 en daarnaast ook de man van de grondwet van 1814.

De geheele geschiedenis leert ons, dat iedere oorlog een ramp was voor het levende geslacht en ook dat die oorlog altijd geprovoceerd werd door het militairisme, en tevens dat steeds het volk vreemd was aan het ontstaan van den oorlog.

Hoe moet nu in verband met die lessen der Geschiedenis de houding zijn der sociaal-democratie tegenover het militairisme?

Een zeer eigenaardig feit is, dat hoe beestachtiger en gemeener een oorlog gevoerd wordt, hoe krachtiger het militairisme overal optreedt na den oorlog. Men meent zich zoo sterk mogelijk te maken om de pas beleefde rampen verre te houden in de toekomst. De aanstaande uitbreiding van het Nederlandsche leger is daarvan een uiting. Men hoort beweren, dat het zoo jammer is dat het Belgische leger niet dubbel zoo sterk was. Gelooft iemand in ernst, dat Duitschland dan België niet aangedurfd had? België had iets krachtdadiger weerstand kunnen bieden, het aantal gesneuvelde Belgen en Duitschers zou iets grooter geweest zijn en overigens ware alles toch precies zoo gegaan als nu.

Toch is het moeilijk de oude leus ‘geen

man en geen cent' vol te houden. Men voelt toch dat het meest vredelievende volk ongewapend geheel en al een speelbal is van zijn machtige gewapende huren.

Maar wat gaf het Transvaal en Oranje-Vrijstaat dat zij duizenden menschen opofferden om hun vrijheid tegen Engeland te verdedigen?

Absoluut zeker wist men vooruit wat het einde van dien oorlog zou zijn. En wat blijkt nu? Dat het grootste aantal van die menschen, die slechts enkele jaren geleden streden voor hun vaderland, zoo met hun nieuwe vaderland zijn ingenomen, dat zij nu daarvoor even dapper vechten. De gesneuvelde Boeren uit den oorlog met Engeland zouden mal opzien, als zij nu zien konden, hoe volkomen nutteloos en noodeloos zij hun leven wegwierpen voor niets.

Doch hier raken wij aan den kern der zaak, het verouderde, en toch nog zoo machtige begrip 'vaderlandsliefde.' Alleen door dat af-te-schaffen kan men in het vervolg oorlogvoeren voorkomen. Zoolang ieder volk zich tot aan de tanden gaat wapenen, om zijn grenslijntje te verdedigen, moeten oorlogen aan de orde van den dag zijn.

In 1814 sprak Napoleon tot een Commissie uit den Senaat en erkende daarbij zijne fouten. Hij zeide toen o.a. ook: 'Ik had de geheele natie te wapen moeten roepen, en ik erken, dat de hedendaagsche maatschappelijke begrippen, de verzachting der zeden, niet gedoogen, EEN GEHEEL VOLK TOT KRIJGSVOLK TE MAKEN.'

De maatschappelijke begrippen en de zeden zijn er dus in die honderd jaar niet op vooruit gegaan. Tegenwoordig moet wel een geheel volk soldaat worden. Indien men werkelijk aanneemt, dat het begrip vaderlandsliefde niet verkeerd is, dat het werkelijk ingeburgerd is, waarom laat men dan het dienen als soldaat niet geheel en al vrij? Men zou kunnen beweren, dat dan door de mannen die wel soldaat worden, het vaderland ook van de vaderlandsloozen verdedigd wordt, en dat dit onwettig en niet eerlijk zou zijn. Eenerzijds is het niets minder dan de vroegere loting, maar buitendien waarom moet aan den anderen kant iemand gedwongen worden zijn leven te wagen voor iets waaraan hij geen waarde hecht.

Juist het feit, dat in alle landen de mannen gedwongen worden om soldaat te worden, is een bewijs, dat er geen vrijwilligers genoeg zouden zijn om de militaire kaste in stand te houden. Le combat cesserait faute de combattants en dat zou jammer zijn!

Maar even jammer is het, dat de Sociaal-Democratie niet aangedurft heeft de konsekwensies van haar beginselen. Overal had ze moeten stemmen tegen de oorlogsbegrootingen, maar 'chassez le natural, il revient au galop.' Ook de sociaal-democraten zijn chauvinisten in hun hart.

Van een sociaal-democratisch standpunt bezien is het dus volkomen juist front te maken tegen iedere legeruitbreiding, en tegen iedere opdrijving van de uitgaven voor de vloot.

Slechts dan mochten ook de Sociaal-Democraten hun stem aan dergelijke ontwerpen geven, indien werkelijk een sterk leger een waarborg was voor den vrede. De Geschiedenis heeft geleerd, dat juist het tegendeel waar was. Niemand had beter leger dan Napoleon, en een nu erkend historisch feit is, dat Napoleon zelf steeds vrede wenschte. Toch moest hij oorlog voeren niet ondanks, maar wegens zijn sterk leger.

En het tegenwoordige machtige Duitschland, het is tot den oorlog gedwongen, ook al weer niet niettegenstaande zijn machtig leger, maar juist daarom. Het militairisme eischt een krachtig leger. Het militairisme van een andere staat eischt de vernietiging van dat machtige leger, omdat zulk een leger een bedreiging is voor den vrede. Het oude liedje dus, men voert oorlog om vrede te krijgen, zonder te

bedenken, dat men zonder dien oorlog te voeren, vrede had en behield. En evenzeer zonder er bij te bedenken dat steeds iedere oorlog andere oorlogen als gevolg na zich sleept.

Dat leert ons ook de geschiedenis van Jena en Sedan en dat zal de toekomst ons ook omtrent dezen oorlog van 1914 tot 19.. doen zien.

Geraadpleegde Litteratuur.

1. Thiers, Le Consulat et l'Empire.
2. Henry Houssaye, La journée d'Iéna.
3. Müffling, Darstellung der Schlacht bei Jena und des Treffens bei Auerstadt.
4. v. Lettow Borbeck, Der Krieg von 1806 und 1807.
5. Foucart, Campagne de Prusse, 1906.
6. v.d. Goltz, Rosbach und Jena, kriegsgeschichtliche Studie.
7. Klopfleisch, Die Schlacht bei Jena.
8. Leydolph, Die Schlacht bei Jena.
9. Montégut, Le Maréchal Davout.
10. Souvenirs de Bourgogne. Auxerre et le Maréchal Davout.
11. Mémoires de Philippe de Ségur. Un aide de camp de Napoléon.

12. Correspondance de Napoléon.
13. Mémoires du Marèchal Davout.
14. Mad. de Blocqueville, Correspondance du Maréchal Davout.
15. Horn, Das Buch von der Königin Luise.
16. Jomini, Vie politique et militaire de Napoléon.
17. Peyrusse, Mémorial de 1807 à 1815.
18. Napoléon, Notes sur l'art de la guerre.
19. Thibaudeau, Le Consulat et l'Empire.
20. Lorédan Larchey, Les cahiers du capitaine Coignet.
21. Mémoires de Marmont.
22. v.d. Goltz, La nation armée.
23. Zurlinden, Le haut commandement des armées.
24. Langlois, Le haut commandement.
25. E. Ollivier, Sadowa.
    E. Ollivier, La politique française aprés Sadowa.
    E. Ollivier, La guerre de 1870.
    E. Ollivier, Les préliminaires de la guerre.
    E. Ollivier, La retraite de la candidature Hohenzollern.
26. Histoire de la guerre de 1870-71 par la section historique de l'Etat-major de l'armée française.
27. Souvenirs inédits du Maréchal Mac Mahon.
28. Niel, L'Empire libéral.
29. Welschinger, La captivité de Napoléon III à Wilhelmshöhe.
30. Gabriel Hanotaux, Histoire de la France contemporaine.
31. Général Delange, Les armées françaises et allemandes en 1870.
32. Mémoires du Roi Charles de Roumanie.
33. Général de Négrier, Le moral des troupes.
34. Germain Bapst, Le Maréchal Canrobert; Souvenirs d'un siècle.
35. Scherr, 1870-1871.
36. Jules Simon, Origine et chute du second Empire.
37. Taxile Debord, Histoire du second Empire.
38. Souvenirs de Bismarck.
39. Blum, Bismarck und seine Zeit.
40. v. Moltke, Geschichte des deutsch-französischen Kriegs 1870-71.
44. La vie militaire du général Ducrot d'après sa correspondance.
42. Ducrot, La journée de Sédan.
43. Nienstadt, Die Schlacht bei Sedan.
44. Der deutsch-französische Krieg 1870-71, redigiert von der kriegsgeschichtlichen Abteilung des Grossen Generalstabs.
45. v.d. Goltz, Die Operationen der zweiten Armee bis zur Kapitulation von Metz.
46. Bazaine, L'armée du Rhin.
47. Duc de Gramont, La France et la Prusse avant la guerre.
48. René Pinon, France et Allemagne.
49. Napoléon. Extraits des récits de la captivité.
50. Général Déligny, L'armée de Metz.
51. Darimon, Notes pouvant servir à l'histoire de la guerre de 1870.
52. André Tardieu, La France et les alliances. La lutte pour l'équilibre.
53. Jules Favre, Défense nationale.
    Jules Favre, Rome et la République française.
54. Colonel Maistre, Spicheren.

Bets.

Schets van Joh[a]. Wilh[a]. Tadema.

Mevrouw van Hoorn is bezig den koffieboel klaar te zetten. Met d'r kortdikke lijfje reddert ze bedrijvig door de kamer, zet hier nog een schaaltje, daar een glas.

‘Zie zoo, nou ben ik er.’

Ze overziet de tafel.

‘Och neen, de koek nog. Toe Mien, haal jij es effen de koektrommel.’

Mien vindt het niet leuk. Geeuwend laat ze d'r boek vallen.

‘Wa blief, Moe?’

‘Ik wou de koek hebben, Mien.’

‘O, die kan Rika toch wel brengen.’

Ze gaat weer lezen.

Moeder wordt driftig.

‘Hoor es Mien, je leest veel te veel. Je Vader is er erg tegen en ik vind 't ook heel verkeerd. Piet zegt, 't zijn lang allemaal geen goeie boeken, die je in handen krijgt. Je moest es meer doen in 't huishouden.’

Mien trekt d'r aardig neusje op.

‘Ajakkes - ik houd niet van dat gekissebis! En waarvoor zou 't noodig zijn. We zijn rijk genoeg, om meiden te nemen. En U dribbelt zelf ook den heelen morgen mee. Als 't huishouden dan nog niet klaar komt, dan -.’ Mien kijkt d'r moeder aan en schrikt een beetje. Ze ziet 't bekende wolkje, dat onweer voorspelt, en Mien kan vandaag geen onweer gebruiken, want ze moet vragen, of ze vanavond met de andere meisjes naar eene lezing mag. Niet om de lezing, o jé neen!

Mien houdt niks van al die geleerdheid, maar je kon zoo lekker met elkaar pret maken over de menschen, die 'r zaten.

Mien, vol eigenbelang, staat nu handig op van d'r stoel.

‘Och moesje, laat ik je es even pakken. Nou geen boos gezichtje, hoor! Kijk, (ze duwt d'r moeder voor den spiegel) - kijk, we lijken net op mekaar. Beide kleine, blonde dikkertjes met blauwe oogen en kuiltjes in de wangen. Héé́é, toe, blijf es effen staan. Nou, lach nou tegen me. Zie je wel - je kunt niet boos op me blijven! (Nog altijd in den spiegel d'r moeder aankijkend). Zeg, hoe oud was u ook weer, toen u trouwde? achttien?’

‘Ben je mal, kind! ik was een en twintig. Toe, Mien, laat me nou; je maakt m'n haar zoo in de war. (Ze duwt Mien weg). Toe

nou. O, jé, 'r wordt gebeld. Daar is Bets misschien!'

'Ajakkes,' vindt Mien.

'Foei, Mien, da's niet lief van je!'

'Ja, Moe, maar Bets is zoo - zoo - ik weet niet, hoe wel. Niet zooals wij!'

Een klopje aan deur.

Op Mevrouw van Hoorn's 'ja', komt een mooie blondine binnen.

D'r slanke taille doet d'r grooter schijnen, dan ze in werkelijkheid is, vooral in 't gezelschap van die twee korte dikkertjes.

'Wel, dag Bets,' verwelkomt Mevrouw.

Hier, laat ik je es flink zoenen - je ziet er uit als 'n bellefleur, neen, eigenlijk meer als 'n perzik. Hè, wat zijn je wangen koud. Piet is er nog niet.

Toe, Mien, neem Bets d'r hoed af!

Neen? Blijf je geen koffie drinken?'

Bets weert Mien af! Neen, ze zal niet blijven; ze heeft nog werk voor school en straks wil ze graag met Piet wandelen.

'Nou, één koppie dan?'

Bets laat zich overhalen.

'Zie zoo, ga nou effen gezelligjes zitten.

Mien! Gunst kind, zit je nou weer met dat boek! Toe, haal nu de koektrommel, daar zitten de sinterklaasjes ook in. Weet je, Bets, dat doe 'k, om ze gauw zacht te krijgen, dan zijn ze lekkerder, vinden wij!'

Mien, beïnvloed door 't bijzijn van Bets, staat op.

Als ze de kamer uit is, klaagt Mevrouw van Hoorn: 'och Bets, wat 'n kruis met die boeken. Ik wou dat 't kind wat van jouw ernst had.'

Bets lacht, dat d'r witte tandjes pronken.

'En u wil mij altijd bekeeren van m'n ernst! - Maar ik geloof heusch, dat u Mientje niet mag vergelijken met mij.

Ze is nog maar zeventien, en ik al vier en twintig. En dan - ze heeft nog altijd in 't zonnetje gezeten, en ik heb al zooveel droefs ondervonden.'

Mevrouw is bewogen. 'Ja, Bep, je hebt al veel treurigs beleefd. Je beide lieve ouders dood - je tehuis weg. Toen die vier jaar op de Kweek! Maar waarom geniet je nu niet wat meer van alles? Waarom ben je gisteravond niet meegegaan naar de Bioscoop? 't Was in één woord prachtig! Dolletjes!'

'Ik kon gisteravond niet; ik had m'n woord gegeven aan Marie van Echten, om met haar te gaan naar eene lezing over Dierenbescherming. Och Mevrouw, wat hebben die arme schepsels veel te lijden!'

'Wie? wat heeft te lijden?' vraagt Mien, die net de kamer weer in komt.

Ze krijgt geen antwoord. Bets is weer met d'r gedachten bij al het dierenleed, en Mevrouw van Hoorn is een beetje ontstemd. Ze houdt veel van Bets, maar dat overdrevene vindt ze zóó jammer!

Mien kijkt van de een naar de ander. 'Grut, waarom zeg jullie niks? - wat zit je gek stil, Bets!'

Bets schrikt op en antwoordt: 'ik dacht aan wat ik gisteravond hoorde, Mien! 't Was eene lezing van Jonkheer de Raaf over het lijden van den trekhond.'

'Ajakkes,' vindt Mien, 'waarom ga je naar die narigheden luisteren.

Laat de melkboer en de groenvrouw daar heen gaan. Jij houdt toch geen trekhond?'

'Neen, Mien,' voedt Mevrouw op, 'zoo raar mag je over die dingen niet praten; de trekhonden hebben een hard lot, en 't is goed dat er een Dierenbescherming is, om d'r op toe te kijken.

Toen ze mij animeerden om lid te worden, heeft Vader daadlijk geteekend voor vijf gulden 's jaars. En ik wil nog wel wat meer contribueeren ook. Maar heusch, Bets, - 't is heel verkeerd, je zoo zelf in dat leed in te geven. Dat bederft ons 't leven en dat is toch jammer!'

Betsy kleurt hevig, en Mien kijkt d'r tersluiks aan, hoe ze die preek opneemt.

't Punt in quaestie is al zoo vaak *zonder Bets* besproken bij de van Hoorn's. Dat Bets zoo sentimenteel was, zoo heel anders dan andere vrouwen - dat 't zoo spijtig was voor Piet - en zoo meer. Maar nooit nog had Moeder 't d'r ronduit onder d'r neus geduwd.

Bets voelt, dat ze iets moet zeggen.

'Och, mevrouw, als wij nou toch weten, dat het leed bestaat, dan geeft het ook al niet veel, of we 't negeeren. En, als ieder meehelpt, zal de toestand toch gunstiger worden.'

'Ja, maar kijk eens, lieve meid, je vat dat niet goed op. *Wij* geven geldelijken steun aan de Vereenigingen, en dan wordt door die Vereenigingen met dat geld gewerkt, om het lot van menschen en dieren te verbeteren. Nou, er zijn gepensionneerde heeren en oudere dames genoeg, die graag dit werk doen. Och, die trekken zich dat mogelijk ook niet zoo sterk meer aan.

Ik zou al die akeligheid niet kunnen zien, dat verzeker ik je. En m'n man houdt er heelemaal niet van. Mannen vinden 't trou-

wens nooit prettig, als wij vrouwen ons met andere dingen bemoeien dan ons huishouden.

Als je eenmaal getrouwd bent, zal Piet 't ook niet aardig vinden.'

Bets voelt de terechtwijzing terdege en staat een beetje onverwacht op.

'Zeg, kind, je bent niet boos op me, wel? 't Is voor je eigen best, dat ik 't zeg, dat begrijp je toch?'

Neen, boos is Bets niet; - ze voelt zich bezwaard, als ze een oogenblik daarna op straat loopt.

Zou Piet haar anders wenschen, dan ze is? Maar ze zou nooit kunnen worden, zooals Mevrouw van Hoorn bedoelt. D'r tehuis was ook zoo heel anders geweest.

De kleine pastorie te Westdijk was geen vormschool voor 't oppervlakkig leven van de van Hoorn's en hun kennissen. De deur van d'r ouderhuis had altijd wijd opengestaan voor ieder, die leed had, en niemand was ooit ongetroost weggezonden.

Dàt was het ware leven, - had d'r vader d'r geleerd, - ons medegevoel aan alle levende wezens te wijden! En de vriendelijke man had zelf het voorbeeld gegeven.

O, hoe kon ze tegenwoordig verlangen naar z'n raad en steun. Ze voelde zich den laatsten tijd soms zoo alleen in die groote stad vol droevig leed. D'r oogen hiervoor sluiten zal ze nimmer kunnen. Zou ze dan daarom geen goede huisvrouw kunnen wezen? En d'r lieve moeder dan? Wat was die altijd vroolijk geweest en zorgzaam en huiselijk! En bij al d'r drukte, had ze nog tijd gevonden om in de *gemeente* de zwakken bij te staan, de zieken te verzorgen en de armen te helpen. En voor de dieren!

'Bep,' placht ze te zeggen. 'wij zijn verplicht, de arme dieren met al de kracht, die in ons is, bij te staan, want de menschen hebben ze tot hunne slaven gemaakt. Dat kan Gods bedoeling niet geweest zijn. God is enkel liefde, en wij mogen niet veronderstellen, dat Hij ze gaf, opdat de menschen ze tot d'r voordeel zouden misbruiken en afbeulen.'

En hoe vaak had d'r vader den tekst van z'n preek zóó gekozen, dat ze z'n hoorders herinnerde aan de plichten, die een Christen heeft tegenover het geschapene.

Er werd in de pastorie ook geen dierlijk voedsel gebruikt. Toen Bets na d'r vaders dood op de Kweek was gekomen, moest ze vleesch eten. Eerst had ze 't niet gekund, maar langzamerhand had ze d'r afkeer overwonnen. En nou houdt ze nog steeds die kannibalenvoeding, zooals d'r vader 't altijd noemde. Waarom eigenlijk? Ja, waarom? Omdat ze te flauw is, in d'r pension te zeggen, dat ze 't vleesch niet meer verkiest. Bah! wat vindt ze zich klein. Ze zou d'r es met Piet over praten. Maar hij heeft 't nou te druk!

Hè, hè, wat 'n gedenk - je bent er 's avonds moe van.

Anna, de meid, vangt haar in de gang op.

'Juffrouw, dat mensch met d'r zieke kindje is zoo pas weer geweest. 'k Ben boven gaan kijken, maar d'r lag niks op tafel.'

''t Is waar, Anna, ik heb ze heelemaal vergeten. Hoe jammer! Zou ze terugkomen?'

'O, wees U daar nou niet bang voor. Ze zal best nog es durven. 't Is zonde, juffrouw, van je geld, dat mensch is niet eens getrouwd. Zoo'n lel zou ik toch niks geven.'

'Waarom, niet Anna, - haar kindje is doodzwak, en ze kan geen melk ervoor koopen, als ik ze niks geef.'

'Nou, U mot 't wete, ik zou ze lekker liever....'

Anna sleept naar de keuken, om zich met Mevrouw half ziek te lachen over de malle kunsten van de Juffrouw boven.

't Is een koude morgen in Januari.

Bets is over d'r tijd: ze haast zich d'r lokaal in.

En ze moet nog werk opschrijven ook. Dat je altijd van die dingetjes op je weg ziet, als je laat bent. Maar ze kon toch die verdwaalde poes niet op de straat laten zitten. Och, wat keek 't diertje dankbaar, toen ze 't op d'r kamer in een mandje had gezet. Een schotel melk en brood en een zandbak - meer had 't niet noodig. Bets had de deur van de kamer op slot gedaan - anders kon Mevrouw 't beestje weer op straat zetten! Nou uit school naar 't asyl telephoneeren en er zou weer 'n arm zwervertje gered zijn.

't Hoofd van de school, Mijnheer Huizer, komt de deur van d'r lokaal in.

't Is een man met een vriendelijk voorkomen.

'Hoe zoo laat, Juffrouw Verzijl? 'n hondje onderweg ontmoet? 'n poesje? En is poesje nu goed bezorgd? Nou, 't is goed werk hoor!

Maar, (en hij spreekt om de kinderen, die al binnen zijn, zachter) je moet vooral oppassen, wat je voor de klasse van zulke zaken zegt.

Ik heb gisteren Mevrouw Joosten bij mij gehad. Die vond, geloof ik, dat gepraat over de vogels op de hoeden van de dames niet

prettig - de meisjes hadden 'n beetje gezeurd, toen d'r mama ze een vlerk op d'r hoeden wou zetten. Nou, je weet wel, ik vind die mode ook wreed - maar je begrijpt, - we hebben Annie en Marie hier, en er zijn nog twee kleinere meisjes. Zie je, - ik wou maar zeggen - we moeten geen leerlingen verliezen om 'n paar vogeltjes.

Nou, je denkt er een beetje om, hé?'

'Een paar vogels!' en Bets weet nou van die duizenden en nog eens duizenden vogels, die worden geofferd aan de mode!

Moet ze nou zwijgen, omdat - -

Ja, zoo bleef de wreedheid tegenover de stumperds onder menschen en dieren bestaan, omdat men z'n meening niet mocht zeggen. Toch is 't laf! Zij is laf! Bijna iedereen is laf!

Er is damesvisite bij Mevrouw van Hoorn. 't Salon lijkt gezellig met die schittering van licht.

Mevrouw is bezig, d'r gasten van slemp te voorzien. Mien presenteert de soezen met gelei. Ze is er dol op, bij die avondjes van d'r moeder te zijn. Men noemt Mien ''n leuke meid.'

'Mien, wat lijk je toch op je Mama;' vindt Mevrouw Sixma, 'n rijke notaris-vrouw. 'Ik zie je later net zoo bij de theetafel zitten.'

'Neen, Mien gaat studeeren! ze wordt professor in de letteren, nou Mien?' plaagt d'r moeder.

'Ajakkes,' vindt Mien, 'ik hoef niet te studeeren, zegt Pa.'

'Nou kind,' voorspelt Mevrouw van Bosse, de vrouw van 'n stijfselfabrikant, 'je zult ook wel gauw 'n vrijer hebben!'

'Hèèè,' roept Mien, quasi verlegen.

En Mien's moeder fluistert: 'toe, Anna, zeg zulke dingetjes nou niet! Mien is heusch nog 'n kind.' Dan luider: 'wat 'n beeldig handwerk heb je daar. Hoe doe je dat?'

Terwijl Mevrouw van Bosse 'n beschrijving van d'r haakwerk geeft, kijkt Mien, als geen heusch kind, in den spiegel, en vindt Mevrouw van Bosse ''n leuk mensch.'

Bets is ook aanwezig, maar ze moet vroeg weg om d'r correctie, die niet af is.

'Jij doet zeker ook veel aan handwerken, Bets,' vraagt Mevrouw Muring, de vrouw van 'n advocaat, 'onze meisjes komen altijd met zulke snoezige werkjes thuis uit je klasse.'

'Neen, Bets doet er zelf niet veel meer aan; ze heeft 't te druk.'

'Te druk,' roept Mevrouw Sixma uit, 'hoe is 't mogelijk! Je komt niet meer op de jourtjes van je vriendinnen, men ziet je 's avonds haast nooit ergens - waarmee wou jij nou zoo bezet zijn! As je nou, net as m'n zuster Victorien, in Armenzorg waart. Neen maar, die heeft het druk. Ze is gek, zeg ik altijd, om dat arme volk zoo na te loopen - je hebt er geen dankje voor.'

't Gesprek gaat door over Victorien en d'r malligheid, terwijl de gedachten van Bets afdwalen naar 'n klein zolderkamertje.

Anna, de meid, had het gisteren verteld, hoe daar een gezin in bittere ellende zat.

En Bets is dadelijk gaan kijken, en ze heeft 'n bleeke moeder met drie bleeke kindertjes gevonden, allemaal even koud en hongerig.

De moeder heeft ze toen uitgestuurd om turf en kolen en brood en melk. Zelf heeft ze zoolang op de kleintjes gepast en ze verteld van het ijskoninkje, dat vuur en eten aan arme kindertjes brengt. En ze is niet naar huis gegaan, eer de kinderen warme melk met brood aten.

Morgen komt de vrouw weer 'n gulden halen. Bets kan 't niet best missen; maar ze wou zoo graag helpen tot de volgende maand. Dan wordt de vrouw aangesteld tot werkster aan het station, en is de nood voorbij! Ze hoopt, dat ze 't kan.

Als ze deze rijke dames es vroeg, om ieder wat te geven. Zou ze? - Neen ze doet 't niet!

‘Bets, wat zit je weer stil. Jonge, knappe meisjes moeten altijd praten, zegt m'n man.’

‘M'n man’ is meneer van Bosse, die wel wat al te veel praat met knappe, jonge meisjes.

Bets schrikt op, lacht es 'n beetje zenuwachtig. ‘Neen, er scheelt niets aan. Ze is ook niet stil - alleen d'r gedachten waren bij een arm....’

‘'n Arm poesje,’ valt Mevrouw van den Hoven haar lachend in de rede: ‘zeg, is 't waar, Bets, dat je aan de Dierenbescherming bent? Ha, ha! 'k Zal je onze poes brengen, die doe ik weg, ze steelt me de vogeltjes uit den tuin!’

‘En U draagt zelf vogels op uw hoed,’ antwoordt Bets verwonderd. ‘En de kat is 'n geboren roofdier, ik zou zeggen, die is toch minder schuldig voor dien vogelmoord dan 'n mensch.’

‘Nou, maar Bets, - ik vermoord toch die vogels zelf niet.’

‘Dan noodzaakt u toch 'n ander mensch, om ze te vermoorden,’ pleit Bets met 'n kleur, omdat allen zoo naar d'r luisteren. ‘En de wreedheid blijft toch dezelfde.’

Mevrouw van den Hoven kijkt 'n beetje verlegen. Ze houdt niet van ernstige discussies en is er ook niet op klaar. Ze weet alleen te zeggen: ‘Hoor es, Bets, je wordt net 'n fijne dominee.’

‘O, neen Mevrouw, de dominees laten zich nog zoo bitter weinig aan de dieren gelegen liggen, en de fijne dominees keuren het bepaald af, dat wij rechten voor ze vragen. Ik kan mij eigenlijk niet voorstellen, hoe men zich 'n volgeling van Christus durft noemen, zonder in opstand te komen tegen de manier, waarop de dieren in de maatschappij worden behandeld.’

't Is een oogenblik pijnlijk stil. Ieder kijkt eens even naar Mevrouw Maas, de vrouw van 'n vrijzinnig predikant. Men weet, dat zij de vrouw niet is, om dit zoo te laten passeeren.

Ze vat de zaak nogal luchtigjes op en verklaart, zich 'n stuip te zullen lachen, als d'r man over de hondjes en katjes gaat preeken. ‘Maar d'r is nog geen gevaar, hoor! M'n man vindt ook, dat men tegenwoordig àl te gek tegenover de dieren doet.

Niet - hij zal zelf de beesten geen kwaad doen, maar hij houdt niks van al die overdreven, nieuwerwetsche ideeën. Dat gelamenteer over dierenmishandeling - hij ziet er niks van, zegt ie!’

Mevrouw van Bosse krijgt nu ook moed.

‘Mijn man zegt, 't gaat met de beesten net as met de werklui. Die motten ook niet veel doen en 's Zaterdags liefst dubbel centen.’

Dan de dominee's vrouw weer:

‘Dat bestrijden van de vivisectie is ook zoo'n malligheid. In plaats van de dokters d'r gang te laten gaan, wil men ze tegenwerken.

Hoeveel mooie operaties hebben we niet aan de proeven op dieren te danken! Toen ik van die quaestie hoorde, heb ik 't maar dadelijk ronduit aan onzen dokter gevraagd. Nou, die is toch knap genoeg zou ik zeggen. En wat zegt ie: “hoor es, Mevrouw,” zegt ie, “bestrijding van de vivisectie is iets ziekelijks. De menschen, die er in willen meepraten, weten er niks van. Wij alleen kunnen over vivisectie oordeelen, en wees nu maar gerust, Mevrouwtje, die proeven hebben ook niet veel om 't lijf. Bovendien, als uw kindje met diphtheritis ligt, en zijn leven gered kan worden door het dooden van een konijntje, zoudt U dan zeggen: laat dat konijntje leven? Neen, ziet U wel?

Ik dacht wel, dat U genezen zoudt zijn.”

Nou, na dien tijd verdiepen m'n man en ik ons niet meer in die zaak.’

Bets had een hoofd, of 't zou barsten.

‘Dames, U weet, merk ik, nog niets van de vivisectie.

Maar ik wel - ik heb er over gelezen, en 't is een onvergeeflijke zonde van den mensch, daaraan de dieren op te offeren. Ze worden dagelijks bij duizenden in de laboratoria gefolterd op de wreedste wijze. Niet één konijntje, maar millioenen dieren worden voor de serum opgeofferd. En 't zijn niet alleen leeken, die de vivisecties bestrijden, er zijn ook knappe doctoren onder.

Toe, mag ik U es van die lectuur zenden?

Och, ik wou zoo graag dat ieder wist, wat de vivisectie beteekent.’

‘O, bah, neen, niet aan mij!’

‘Ook niet aan mij.’

‘Grut, neen hoor, ik moet er ook niks van hebben.’

‘Och, kom,’ meent Mevrouw Maas, ‘laat ieder doen as ik, en z'n dokter vragen naar z'n oordeel!’

‘Maar Mevrouw,’ strijdt Bets, ‘we moeten toch niet bij den alcoholfabrikant gaan hooren, of de geheelonthouders gelijk hebben.’

‘Nou, Bets,’ valt Mevrouw van Bosse lachend in, ‘as je aan den fabrikant begint, kom ik tegen je opstrijen. Weet je wel, dat duizenden van je lieve arbeiders gedaan krijgen, as de alcoholfabrieken het werk staken?’

Mevrouw van Hoorn wil dit discours graag doen eindigen en valt bemiddelend in: ‘Nou, die zouden wel weer gauw ander werk vinden!’

Doch Bets roept vol vuur: ‘Neen, dat zouden ze niet, Mevrouw, maar wij zouden ze natuurlijk allen helpen, om beter werk te vinden!’

Ieder kijkt naar 't jonge meisje en vindt, dat ze er allerliefst uitziet, maar haar begrijpen doen ze geen van allen!

Zacht is de kamerdeur opengegaan! - 'n knap, breedgeschouderd jongman, met 'n paar schrandere oogen in z'n hoofd, komt opgeruimd binnen.

‘Hè,’ roept Mien, ‘gelukkig, daar is Piet.’

‘Je meisje is geducht aan 't preeken geweest,’ zei Mevrouw van den Hoven.

‘Ja, Bets?’ vraagt Piet na de eerste begroeting.

‘Nou, je hebt er warme wangen van.’

Hij legt z'n koude handen er tegen. ‘Voel, ik ben koud geworden bij mijn preeken.’

‘Dat zal dan mettertijd goed komen, als je dominee bent, dan houdt jullie altijd 'n

gemiddelde warmte met je beidjes,' plaagt moeder van Hoorn.

'Toe Moes, geef me ook een kopje van die slemp - ze ruikt zoo lekker. En dan zal ik m'n vrouwtje thuisbrengen.'

'Nou al,' vraagt Mien.

'Ja,' licht Mevrouw van Hoorn in, 'Bets moet nog werken, en dan komt ze zoo laat naar bed!'

Een kwartier daarna is Bets op straat. Ze voelt, dat d'r heengaan daarbinnen 'n opluchting is.

'Hebben ze je boos gemaakt, lieveling,' vraagt Piet.

'Och, neen Piet, - 't is m'n eigen schuld. Ik geloof, dat ik dagelijks minder geschikt word voor visites.'

'En denk je dan, Bep, dat ik die visites lollig vind? Ik ben ook veel liever met jou alleen.

Zeg, willen we nog een straatje omloopen, - je hebt zoo'n warm hoofd - en 't is vanavond lang zoo koud niet als vanmorgen. 't Dooit; 't zal Woensdag geen ijs meer zijn, om te rijden.

Wou je liever maar naar huis?

Goed, maar babbel dan es wat. 'k Heb gisteren in de ijsdrukte vergeten te vragen, wat je Zaterdag hebt uitgevoerd, toen ik naar Amsterdam was.'

En nu komt Bets op d'r praat. Ze vertelt aan Piet van de vrouw op 't zolderkamertje, en Piet luistert met belangstelling.

'Bets, Woensdag gaan we zamen naar dat bovenkamertje, hoor! En ik stop m'n zakken propvol voor de arme halzen. Zeg, Bets, we zullen later altijd saampjes de armen van m'n gemeente bezoeken.'

En Piet springt, met Bets aan z'n arm, als 'n kwâjongen, twee voet hoog.

Bets voelt al d'r blijheid en levensmoed terugkeeren. Weg waren de neev'len van straks. Als ze eerst maar met Piet alleen was, dan zou ze vrijuit en vroolijk kunnen leven, zooals d'r moeder ook had gedaan.

De maanden, die nu volgen, zijn voor Bets erg saai. Piet heeft het verbazend druk met z'n studie. Vóór de vacantie hoopt hij examen te doen, en zoo loopt hun samenzijn door de week af met 'n wandelingetje op Woensdag en Zaterdag. Ze spitsen zich op den Zondag! dan eet Bets bij de van Hoorn's.

Ja, 't is voor Bets een groot gemis, dat ze Piet niet dagelijks spreekt. Ze verlangt steeds naar z'n bijzijn. Dan alleen voelt ze zich weer krachtig, om d'r levensweg verder te gaan. Zoolang Piet bij d'r is, verdwijnt het ijzige gevoel, dat de laatste tijden d'r altijd weer aan bekruipt.

Ach, al die akeligheid, die ze nu weet - en er dan zoo bijna niks aan te kunnen doen.

En 't is, of ze met koorden naar de plaatsen wordt getrokken waar geleden wordt.

Waarom blijft ze eigenlijk maar niet uit die achterbuurten, vanwaar ze de arme, verwaarloosde kindertjes toch niet kan meenemen naar 'n beter tehuis!

Ze kan niets anders voor ze doen, dan een tasch vol boterhammen uitdeelen, of de moeders wat geld geven. En dit mag ze ook al niet vaak meer doen, want d'r beursje wordt erg dun. Ze stopt ook telkens op de markt de veedrijvers een fooitje toe, in de hoop, dat ze dan minder hard zullen slaan op die arme koppen, die d'r zoo in-goedig aankijken.

Ze weet wel, dat ieder d'r sentimenteel zou vinden, daarom praat ze er niet over.

't Vleesch heeft ze nu maar laten staan. Piet weet 't nog niet - hij heeft het nu druk. Later zal ze 't zeggen. Ze vertelt hem anders alles, en hij maakt zich ook boos over de ongevoeligheid van de menschen.

Hij kijkt haar dan met z'n verstandige oogen aan en zoent d'r op beide wangen.

'We zullen ze wel krijgen, Bets, als ik eerst maar op den preekstoel sta en jij m'n wijfje bent.'

Ja, dan is Bets voor 't oogenblik weer rustig. Maar, als ze straks Piets stevigen handdruk niet meer voelt - dan komt 't terug! Wat? - Ze weet 't niet! Angst! Waarvoor? voor dat eenzame gevoel - dat gevoel, of ze buiten de wereld staat.

(*Wordt vervolgd).*

Uit den ouden tijd,
door A.J. Servaas van Rooyen.
Oud-Gemeente-archivaris.
Onze dames in de 17^{e} eeuw.

De mode van 1915, 't nauwe rokje en de 'kietelhalsjes,' heeft nogal eens een veer moeten laten, maar, in de beeldspraak onzer dagen gesproken, waren dat slechts schermutselingen in vergelijking van de verschillende kanonnades die uit 42 cM. en 75 cM. op de luchtige-doorluchtige kleeding der dames uit 't laatst der 16^{e} en de eerste helft der 17^{e} eeuw in trommelvuur werden afgeschoten.

Of de beterschap er door intrad durf ik niet beweren, want daar de mode een dagvlinder is, was zij misschien vanzelf en onwillekeurig van het eene uiterste in het andere overgegaan. Eerst alles naakt, en toen misschien den heelen vleeschwinkel bedekt.

Het moet anders toen ter tijd wel een beetje bar zijn geweest, en daarom zal men gedacht hebben moet het mes maar diep in de wonde worden gezet, al verviel men daardoor in een platheid van uitdrukking waartegen de zedewet van dezen tijd zeker gereageerd zou hebben.

Inzonderheid deed de Mecklenburger Lauremberg dit, die in zijne ‘Veer Schertz-Gedichte in Nedderdüdisch gerimet’ in sterke kleuren het kwaad dier dagen afschilderde. Hoewel de locale kleur er door verloren gaat wil ik slechts in een vrij prozaïsch proza de enkele regels teruggeven, die door Eelcoo Verwijs werden afgedrukt, daarvan getuigende dat zij een bewijs geven, ‘hoe plastisch men toen nog kon en mocht spreken.’ De adellijke dames gaven het voorbeeld, om hun bovenlijf bijna naakt te vertoonen, en nu meende de burgermeisjes, - evenals nu, - gerust hetzelfde te mogen doen. Zij wilden ook alles laten zien en de ‘Schnieder,’ - alzoo had men toen ook een mannelijk modist, - kreeg er werk door. Hij moest den boel, (der kleeren namelijk) maar wegsnijden. Zij waren toch even zoo geschapen als de adellijke dames, en waarom zouden zij dat alles niet even goed laten zien. De dichter zegt er van:

> ‘Tucht en Schamhafftigkeit is mit weggeschneden,
> Mit halff bloten Lyve komen se her getreden.’

Denk nu niet, dat deze brave Mecklenburger alleen stond, of dat de Duitsche stam alleen zoo zéér tegen de naakt-mode gekeerd was. Frankrijk zelf, waarvan de mode was uitgegaan, trok er ook, door enkelen zijner schrijvers, tegen te velde, en hunne woorden vonden weerklank bij ons Nederlanders.

Men gebruikte het liefst den satyrevorm. Tot spottend de waarheid te zeggen was het onderwerp het meest geschikt, en daar daarbij de dingen bij hun naam genoemd werden, groeide misschien het getal lezers aan. Men wil nu eenmaal wel eens een ‘stoutigheidje.’

In 1612 verscheen reeds een schimpschrift getiteld: ‘La mode qui court à présent et les singularités d'icelle, ou l'ut, re, mi, fa, sol, la de ce temps.’

Van 1613 is bekend het ‘Discours nouveau sur la Mode,’ dat niet alleen de dwaasheid der mode geeselde, maar vooral hare onzedelijkheid deed uitkomen.

Voornamelijk trad in het strijdperk Pater Jacques Olivier, en te oordeelen naar de vele herdrukken in korten tijd verschenen van zijn ‘Alphabet de l'imperfection et malice des femmes, augmentè d'un friant dessert pour les courtisans et partisans de la femme mondaine’ schijnt zijn geschrijf wel doel te hebben getroffen, tenzij de prediking het eene oor inging en het andere uit. Een der herdrukken verscheen zelfs, vermeerderd met een ander pamflet, getiteld: ‘Portrait racourcy d'une femme mondaine pour le friant dessert des courtisans et partisans.’

Omtrent al die Fransche boekjes weten we niet veel meer dan dat de groote boekenkenner en bibliograaf Brunet ze opnoemt.

Van de drie Duitsche hekeldichters kennen we ten minste het een en ander uit hun leven en werken.

Johann Wilhelm Lauremberg, door Winkler Prins (Geïll. Enc.) den vader van het didaktische hekeldicht genoemd, was een Rostocker van geboorte (1591). Oorspronkelijk hoogleeraar in de wiskunde, bracht hem dit logisch denken, noodig bij deze exacte wetenschap, zeker tot het hekeldicht. Gezond verstand is daartoe immers noodig, en de geestigheid komt dan als vanzelf, indien men 's menschen

gebreken toetst aan den eisch der zedelijkheid. Zijne reeds genoemde ‘Veer Schertz-Gedichte’ werden nog in 1861 opnieuw uitgegeven, hoewel zij reeds dagteekenen van 1641. Zoowel in proza als in poëzie hanteerde hij zijn ‘koddige’ pen.

Het schijnt wel, dat het Plat-Duitsch zich bijzonder eigende om lachende de waarheid te zeggen, maar ook, dat de Plat-Duitschers een bijzonderen zin hebben voor het komische. Joachim Rachel studeerde te Rostock en te Dorpat. Zijn geboorteplaats was Lunder (1618) in het Noord-Ditmarsche. Hij overleed in 1667 te Sleeswijk, en zijne ‘Satyrische Gedichte’ zijn in 1664, en later herhaaldelijk uitgegeven.

Niet minder bekend is Andreas Gryphius in Silezië in 1616 geboren. Hij woonde zes jaar in Leiden, en door zijne reizen in Frankrijk en Italië kon hij ter dege de uitheemsche mode gadeslaan.

Hoewel het aardsche leed hem lang niet gespaard bleef, en over 't algemeen een sombere gemoedstemming uit zijne sonnetten en kerkhofklanken spreken, wist hij de verkeerdheden en vooroordeelen van zijn tijd,

door zijn critischen geest geleid, ter dege aan de kaak te stellen. Als dramaticus kon men hem naast Vondel stellen. Het blijspel ontging hem ook niet, waarin hij haast nog meer uitmuntte. Hij vertaalde zelfs uit het Nederlandsch, en was in Leiden zeer bekend vooral door zijne lezingen over alles en nog wat. Zijne onderwerpen waren namelijk wijsbegeerte, dichtkunst, wiskunde, sterrekunde, ontleedkunde, handwaarzeggerij, gelaatkunde, aardrijkskunde, Romeinsche oudheden. Een ‘knappertje’ dus, waarbij nog gevoegd moet worden zijn kennis van elf talen; zijn ‘Punten hekeldichten’ kan men nalezen in verschillende uitgaven en herdrukken.

In het orkest van de bestrijding der mode hebben twee Nederlanders de 1e en 2e viool bespeeld. Constantijn Huygens heeft het op meesterlijke wijze gedaan, en van den R.K. geestelijke Stalpaert van der Wiele mogen we getuigen, dat hij onzen Constantijn al zeer nabij kwam. Jammer genoeg ligt het vertoog van dezen laatsten meer verborgen onder een zeer Roomsche didactiek. Huygens sprak op den man, - hier de vrouw, - af. Hij gebruikte de Corceyreische tuchtroede, die van dubbele kracht was om ‘'t Costelick (kostbaar) Mal’ in de mode te tuchtigen. Stalpaert laschte zijne hekelende regels in, in een lofzang op de Heilige Agnes, getiteld: ‘Vrouwelick Cieraet van Sint Agnes versmaedt’ en deed de samenspraak, in welken vorm hij zijn gedicht inkleedde, voorafgaan door een ‘kleedbericht’ bij ‘manier van voorreden,’ inhoudende ‘de middelmatigheid na de welcke ider mensch zijn kleed behoordt te fatconneren. De man, en vooral de vrouw moesten hun lêen met eerelick gewaed behangen,’ en konden een voorbeeld nemen aan de kuische maagd, die alleen haar hemelschen Bruidegom zocht welgevallig te zijn.

Hij spreekt de vrouwen in negatieven zin aldus toe, waar de opsomming van al dat moois Agnes bekoren moet:

> ‘Wat is de reên dat ghi, wel tegens alle zeden
> Van vrouwen, u vermaeckt soo slechtelick te kleeden?
> Waerom 't goudgeel uw haer zoo heimelick bestopt?
> Het voorhoofd soo bedeckt, den boezem zoo verkropt?
> De schouderen zoo smal, de voorschoot zoo gevouwen?
> Waerom de keurs zoo lang, en waarom wêer den bouwen
> Die d'anderlui gekoordt, gestrickt is, en verguldt,
> Voor u zoo ongeboordt? - waerom zoo slecht gehuldt?
> De borst zoo ongedopt? waer siin de siseranten?
> De bogen van de pruick? waer siin de twee pendanten
> Daermeed ovaelsgewiis u 't een en 't ander oor
> Vercierdt behoordt te siin? het schiint dat ghi te loor
> Hiermede brengen wildt het schoonste van uw wezen.’

Huygens was krachtiger, dikwerf platter, veelal scherper, doch ook wel leerend. Reeds in zijn tijd werd hem over zijn ‘'t Costelick Mal’ lof toegezwaaid en door uit zijn lofdichters te citeeren krijgen we meteen een kijk op zijn hekelende satyre, waarvan de inhoud voldoende bekend mag geacht zijn, om er een referaat van te geven. Het is beter, dat men het gedicht in zijn geheel leest.

F.C. - (wie schuilt achter die initialen) - spreekt van ‘het zeer van onzen tijd,’ en licht dit toe door de volgende regels:

> ‘De dracht van nieuwe (nieuw-modische) mans, de pracht van jonghe vrouwen,
> Dat costelicke Mall, dat kinderlicke soet,
> Dat wonderlicke craem, dat seldsaem poppe-goet,
> De randen om den arm, de banden om de leden,
> De koorden sondert aert [buitensporig] de boorden tegen reden,
> De vouwen in den rock, de fronsen in den brouck

De rimpels in de kraech, de ployen in den douck?
Wie kentet altemael?....'

Om het te leeren leest ge Huygens maar. Hij geeft 'mostert op de vis, en peper op te penssen'; en schenkt bij dien gekruiden maaltijd 'een manne-wyn, die opte tonghe byt.'

J. De Brune verkneutert zich in Huygens' roede-zwaai, en schimpt onderwijl op de vrouwen

'Die met ontleende moy, met een verkorste (geblanketten) huyt,
Veel liever dezen dag, als morghen syn de bruyt.'

Onder de initialen I.A.F. sluit deze onbekende de trits loftuiters op ''t Costelick Mal.'

Hij zingt:

'Huygens meester van de zeden,
Tuchter van mis-bruyckte leden,
Huygens geestich overal;
Schrijver van het Diere (dure, kostbaer costelick) mal.
Ach, dat uwe manne-woorden
Mochten scheuren alle boorden,
Mochten breken alle pracht.'

Aan zijn wensch, dat zijn gedrukte verzen nimmer tot zakjespapier mocht dienen, is door Huygens' nageslacht gevolg gegeven,

'Want, dat met vermaken sticht,
Houd ick voor het beste dicht.'

's-Grav., 12/4 1916.

31 Mei 1916.
29ste Jaargang.
N°. 48.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

Hoofdartikel
Le devoir professionnel.

Baron Narcisse le Pasquier liet zijn geheele vermogen na aan zijn huishoudster, mej Guitbout. Zijn testament luidde:

Redoutant que toute ma famille, qui ne m'aime point et veut de mal à une femme aussi délicate que dévouée, qui n'a cessé de me témoigner une affection touchante, et craignant leurs menées, je déclare léguer mon bien et mes terres à Mèlanie Guitbout, à la condition qu'elle reste à mon service. Je déclare être, en tracant les présentes, non pas poussé par une dernière animosité contre les miens, mais agir uniquement pour témoigner que je possède toute ma raison en déshéritant Jules le Pasquier.

Narcisse le Pasquier.

Nimes, *25 fevrier 1895.*

De onterfde Jules beweerde, dat dit testament niet de wil van den overledene uitdrukte. Deze stond geheel en al onder een angstinvloed voor zijn huishoudster, zoodat hij vermeende, dat dit testament hem afgedwongen moest zijn en in een later zijn eigenlijke laatste wil zou blijken. Hij had daartoe als getuige

een vriend van zijn oom, mijnheer Queval. De laatste maal dat deze zijn vriend zag, zeide Narcisse: ‘Dites à ce pauvre Jules qu'après moi il lise tout attentivement. Il y en aura un autre....’ Toen kwam de huishoudster binnen en dorst de oude man zijn zin niet te vervolgen.

Voor het gerecht vroeg nu Jules niet nietigverklaring van dit testament, maar uitstel van verdeeling, om hem gelegenheid te geven een ander testament te zoeken.

De advocaat van Mej. Guitbout verklaarde, dat dit niet ging, daar Jules na het tweede wel weer een derde testament kon gaan zoeken als het tweede niet naar zijn zin was. Jules echter antwoordde, dat hij met een tweede testament voldaan zou zijn: ‘Quoi qu'il y ait dans ce document.’

Onmiddellijk na die woorden overhandigde de advokaat hem een later testament, waarin Narcisse verklaarde niets aan zijn vroegere beschikkingen te veranderen.

Dit nieuwe testament bevatte wel hetzelfde, maar wemelde van fouten.

Je souvigné ridoutanc que ma famiile qui ne m'aimme pas et veeut ddu mal à uunne feemme osi ddélicate qui der vouéee....

Op die wijze was het geheele stuk geschreven, terwijl de onderteekening nu luidde:

Narcisse le Pasquirer,

ex-archéoloque, ex-académicien libre = ex.cry-t.

De bediende van den advocaat van Mej. Guitbout bestudeerde dit vreemde stuk en vond eerst in zijn Encyclopaedie dat cry-t wel beteekenen zou cryptographie, zoodat ex. cry-t moest zijn: ‘examinez ceci cryptographiquement.’ Een maal zoo ver schreef hij achter elkander op de letters die in de verschillende woorden de fouten vormden en vond nu:

Victime d'une odieuse séquestration, je déclare annuler mon testament de l'anneé derniére, et leguer tout ce que je possède à Jules le Pasquier, mon neveu.

Nimes le 26 Mars 1896. Narcisse le Pasquier.

De advocaat, Mr. Estienne, laat Juffrouw Guitbout zien wat gevonden is en stelt haar voor de erfenis te deelen met Jules, doch zij weigert en wil ondanks deze mededeeling alles hebben.

En nu komt het ongeloovelijke. De advocaat deelt in een gesprek met zijn bediende mede dat een advocaat zich slechts van de stukken bedienen mag ‘pour la défense du client.’

Hij mag dus niet de rechtbank in kennis stellen met de feiten, tengevolge waarvan Jules le Pasquier het hem toekomende ontstolen wordt door mej. Guitbout. Hij moet dus haar het tweede testament in handen stellen, waarna zij het vernietigt en het haar niet-toekomende ontvangt.

Volgens die opvatting moet de rechter dus ‘recht spreken’ niet slechts zonder de juiste toedracht van zaken te kennen, maar na moedwillig op een dwaalspoor gebracht te zijn door ‘une mesure d'ordre public établie par la jurisprudence, en faveur du droit sacré de la défense, qui prédomine tous les autres’, zooals het Hof van Cassatie 23 Juli 1830 dat recht, die plicht om te zwijgen, noemde.

Dat recht-van-zwijgen van den advocaat moest vervallen. Dat moet niet genoemd worden een plicht, maar integendeel moest de advocaat strafbaar zijn, die door zijn verwijgen van misdadige feiten zich medeplichtige maakt.

Daarmede wordt niemand geschaad. De fatsoenlijke cliënt, hij die werkelijk recht heeft, behoeft niet bang te zijn, dat zijn advocaat de waarheid spreekt. De waarheid is toch dienstig voor zijn zaak. Maar de bedrieger, de misdadiger, vreest de waarheid, onverschillig wie hem uitspreekt.

Terecht zegt Bentham in zijn ‘Oeuvres’, dat de advocaat die den misdadiger helpt door te liegen en door de waarheid te verzwijgen ‘doit être considéré comme un

homme qui se rend complice du délit après le fait, avec cette difference que, du côté des complices proprement dits, il y a aveuglement des passions et le danger, du côte de l'homme de loi, il y a une profonde indifférence au bien et au mal, de la dextérité à manier les instruments de l'attaque et de la défense, et une impunité complête dans le cas où il en fait l'usage le plus nuisible à la communauté.'

Volkomen juist. Hij die op uitkijk staat gedurende een inbraak, wordt zwaar gestraft als medeplichtige, evenals de heler na de inbraak. Maar de advocaat, die willens en wetens liegt om den inbreker vrij te krijgen, die de hem bekende feiten verzwijgt, is niet slechts straffeloos maar wordt geeerd als een knap! advocaat. Zoo verdedigde de advocaat Lejeune de heeren Bernay, die den Heer Pelzer vermoord zouden hebben. Maar zonder resultaat; zij werden veroordeeld. Later werd dezelfde Lejeune, Minister van Justitie. Maar de schijnbaar onschuldig veroordeelden werden door hun vroegere advocaat niet voorgedragen voor amnestie; zij waren nu geen betalende cliënten meer,

voor wie het mooi is te liegen. Voor den Minister van Justitie waren het veroordeelde misdadigers, terecht veroordeeld, al had de Minister van Justitie van de zeer rijke cliënten vroeger een zeer hoog honorarium genoten voor zijn welsprekende verdediging.

Mag zoo iets al niet te verhinderen zijn, in elk geval moest de wet het niet sanctionneeren. Legraverend zegt in zijn: ‘Législation criminelle:’ La loi, défend elle de faire des actes contraires aux moeurs et les frappe de nullité, à plus forte raison défend elle de faire des actes criminels. Il ne peut donc être permis à qui ce soit, avocat, avoué de prêter son ministère à de pareils actes; il ne peut lui être permis de se taire, lorsqu'il est interrogé par la justice sur des actes de cette espèce, ou sur des actes licites qui ont eu pour objet de couvrir d'un voile des faits criminels aux yeux de la loi.’

Best wijst er in zijn ‘Principles of the law of evidence’ nog op dat, ‘It would be very dangerous to allow a party who knows that important, perhaps the only important evidence against him will be given by an advocate, to shut that persons mouth by retaining him as his counsel.’ Op de tegenwerping, dat geen advocaat in zulke omstandigheden als raadsman zou willen optreden, antwoordt Best zeer juist: ‘That the question is not what the honour of the bar exacts, but what the law will allow.’

Het verschooningsrecht om de waarheid te zeggen, moest dus voor den advocaat vervallen. Maar of het ooit zoo ver komen zal? Men vindt toch mannen van reputatie in grooten getale, die zelfs den advocaat verbieden te spreken als de cliënt die het geheim vertelde, hem recht van spreken geeft.

Zoo besliste het Hof van Cassatie in 1844: ‘Que l'avocat a toujours été tenu de garder un secret inviolable sur tout ce qu'il apprend à ce titre, que cette obligation absolue est d'ordre public et qu'il ne saurait dès lors appartenir à personne de l'en affranchir.’

Ook André Hallays zegt: ‘Personne ne peut affranchir le confident nécessaire de l'obligation du secret.’

Morin beweerde zelfs in het Journal de droit criminel dat ‘les confidences faites à un avocat dans son cabinet sont une sorte de confession et la loi du secret est un point de religion pour l'avocat.’ Een rare godsdienst. Dan moet de schuldige die confidenties, waardoor de advocaat volgens de wet zijn wettige medeplichtige wordt, maar niet doen.

Mr. Estienne eindigt zijn gesprek met zijn bediende met de woorden: ‘Croyez qu'il est désolant que je me sente rivé au devoir professionnel comme un forçat à sa chaîne; seulement, si je parlais, je serais un misérable.’

Het al of niet op feiten berustende verhaal van Masson-Forestier eindigt met de mededeeling dat Mr. Estienne en zijn bediende den beroofden Jules, beroofd door hunne stilzwijgende medeplichtigheid met Juffrouw Guitbout, nu finantieel gaan steunen. ‘Je lui aiderai!’ zegt Mr. Estienne.

Dit onlogische slot toont ten volle aan hoezeer deze advocaat ontevreden is, dat hij zijn plicht deed; hoezeer ook hij meende dat ‘le devoir professionnel’ een gedwongen fraaiïgheid is, maar geen plicht in den edelen zin van het woord.

Deze vreemde plicht staat in verband met het beroepsgeheim.

Simon van Leeuwen zegt in zijn in 1744 te Amsterdam uitgegeven: Het Roomsch Hollandsch Regt: ‘Advocaten en procureurs mogen geen getuigenis afleggen in saken daar zij zelf in gediend hebben.’

Als dit later niet mag, gaat het natuurlijk in het geheel niet gedurende de behandeling van de door hen behandelde zaak van hun cliënt, zooals in het geval le Pasquier.

In 1742 verscheen ook te Amsterdam van Huber ‘Hedendaagsche regtsgeleerdheid, soo elders als in Friesland gebruikelijk.’ Hierin zegt Huber: ‘Advocaten behooren ook niet gedwongen te worden te getuigen tegen hare cliënten, wanneer de waarheyt op eenige andere wijze kan gevonden worden.’ Ook vervolgt hij: ‘Edoch in sware saken, en daar men de waarheyt anders niet kan hebben, konnen de advocaten wel gedwongen worden, omdat het anders in de macht van eene partye soude sijn, den eischer van bewijs te berooven met een advocaat te kiesen, die ook nevens een ander kennisse van de sake mochte hebben.’

Het blijkt hieruit dat Huber in hoofdzaak de waarheid wenscht en alleen in gevallen waarbij die toch uitkomt, de advocaat wil vrijstellen van te getuigen.

In de verdediging van T. Kuiper zeide Mr. Lipman: ‘De advocaat, die het hem toevertrouwde geheim in het geregt zou openbaren, zoude zich door ontrouw en verraad hebben gebrandmerkt, rem facit perfidiam nefariam sceleratam’ (doende een gemeene goddelooze misdadige handeling).

Op dezelfde wijze besliste Paillet in het

Hof van Cassatie in 1826 daar een advocaat: ‘ayant reçu, sous le scéau du secret, des révélations à raison de sa profession, il ne pourrait, sans violer les devoirs de sa profession et la foi due à ses clients, déposer ce qu'il aurait appris de cette manière lorsqu'il est appelé comme témoin.’

Deze uitingen zijn geen uitzondering, maar regel. Indien men het verhaal van Masson-Forestier vertelt aan advocaten, dan maken zij aanmerkingen op onderdeelen, maar de hoofdzaak is juist. Mr. Estienne kon niet anders handelen. De plicht, de devoir professionnel van een advocaat is in zulk een geval mede-stelen, maar niet mede-deelen. Het laatste dan in beide beteekenissen van het woord.

Zoo zegt André Hallays in zijn ‘Le secret professionnel’: ‘L'inviolabilité du secret n'est pas seulement pour les avocats un principe d'honneur, elle est l'essence de leur ministère. Sans l'inviolabilité du secret point de confiance, l'avocat ne peut ni conseiller ni plaider en connaissance de cause.’

Op dezelfde wijze toont Faustin Hélie zich in zijn Traité de l'instruction criminelle, voorstander van deze opvatting van le devoir professionnel. Hij meent dat ‘La société serait profondément troublée si elles (die opvattingen) étaient ébranlées.’

Dalloz gaat zelfs zoo ver, dat hij eischt, dat de rechter de getuigenis van iemand, die als advocaat in zulke omstandigheden de waarheid zou zeggen, zoude wraken.

Maar wil men den advocaat het verschooningsrecht niet geheel ontnemen, dan toch minstens moet dit geschieden voor het burgerlijk geding. Daarmede, zegt J. Bruyn zoo juist: ‘versterkt ge in niet geringe mate de positie van de te goeder trouw zijnde partij.’

Maar dat in een geval, als het door Masson Forestier beschrevene, Mr. Estienne ‘serait un misérable’ wanneer hij voor de rechters verklaard had, wat te lezen viel in het hem ter hand gestelde testament, wil er bij mij niet in. En ik geloof dat niet slechts leeken maar ook andere advocaten zijn houding dan goed zouden keuren, al was het dan ook maar voor dit uitzonderingsgeval.

Te 27 September 1907 werd een arts, die ‘Die ärzliche Schweigepflicht’ geschonden had, door het Ehrengerichtshof vrijgesproken. Toch stond vast dat hij artikel 3 van de wet van 25 November 1899 overtreden had.

In dat vrijsprekende vonnis werd o.a overwogen:

Indem der Ehrengerichtshof auch für die vorbezeichneten Fällen an der Notwendigkeit der unverbrüchlichen Beobachtung der ärzliche Schweigepflicht als Regel festhält, muss er doch andererseits anerkennen, dass der Arzt in die Lage kommen kann, unter genauer Abwägung kollidierender Pflichten und unter schwerer Verantwortung im Einzelfalle darüber entscheiden zu müssen ob die Beobachtung der Pflicht strenger Wahrung des Berufsgeheimnisse der einzelnen Patienten ihn nicht etwa der Verletzung einer anderen von ihm nach der ganzen Sachlage vielleicht höher bewerteten Plicht der Allgemeinheit oder auch einzelnen Dritten gegenüber schuldig machen würde.

(Ministerialblatt für Medizinal- und medizinische Unterrichtsangelegenheiten 1908 No. 6).

Zoo zou het Mr. Estienne ook wel gegaan zijn, maar men heeft recht te eischen, dat men ook zonder proces, zonder vervolging, wete dat men niet strafbaar is, als men een goede daad verricht, als men weigert medeplichtige te zijn van misdadigers en oplichters.

En juist daarom moet in de wet opgenomen worden een artikel, waarin de advocaten het verschooningsrecht ontnomen wordt, minstgenomen voor alle civiele processen.

En dit op dezelfde gronden waarom in Brauer's Beiträge zur Klinik der Tuberkulose de stelling verdedigd werd:

‘Das Gesetz müsste derartig abgeändert werden, dass es jedem Arzte deutlich ist, dass er die Berechtigung hat Abortus zu erzeugen im medizinischen Interesse des Patienten.’

De wet laat zulks oogluikend toe; welnu, laat dan ieder weten dat het geoorloofd is, zoodat ook de angstigen weten, dat zij recht hebben in het belang hunner patiënten datgene te doen wat nuttig en noodig is.

Datzelfde geldt ook voor den advocaat voor wien de hoofdcliënte moet zijn: het Recht, de Waarheid.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Lentewind

De wieken zwaaien met zoemend gerucht,
Ze werpen schuwe-schaduw op den grond,
En al maar, al maar gaan ze vlugger rond,
En altijd sneller wordt hun luide vlucht.

Hoog drijven door de ijle blauwe lucht
De teere en forsche wolken, blank en blond.
Snel zeilen zij naar verren horizont,
Als waren ze voor fellen wind beducht.

Zoo jaagt de Lentewind meedoogenloos
Of hij in 't wilde spel genoegen vindt.
En of hij niet wist van het leven broos,
Het teere dat elk in de Lente mint.
- - - - - - - - - - - - - -
Hij weet alleen van d' oude profecij,
Dat 't stormen moet in 't schoone Lentetij.

JOHAN VAN GALEN LAST.

Aronskelken.

Hef statig op uw slanke-meeuwenkelken!
Waaruit, als uit een veil'ge en diepe schacht,
Uw gouden ziel ons blijde tegenlacht,
Die, eer uw blanke schoonheid gaat verwelken,

Haar gouden dons laat glijden. Telken
male, wanneer een koeltje schudt haar zacht,
Laat zij stil vallen van haar donzen vacht
Het gouden poeder, wazend in uw kelken.

O, blanke en gouden pracht, waar ik ook staar
Op de aarde vind ik U en zagen
Mijn oogen U op droeven doodenbaar,

Maar ook door menig schuchtre bruid gedragen.
Och, dat het mij toch ook gegeven waar'
Veel vreugd te brengen en veel leed te schragen!

JOHAN VAN GALEN LAST.

Bets.

Schets van Joh[a]. Wilh[a]. Tadema.
(*Vervolg en slot van No. 47.*)

Groote drukte bij de van Hoorn's. Piet is door z'n examen. Vader en Moeder zijn schrikkelijk trotsch op hun zoon - predikant.

Mien steekt den gek een beetje met z'n aanstaande deftigheid.

Maar Piet en Bets dansen als 'n paar jarige kinderen door 't huis.

'Geslaagd, geslaagd, geslaagd!' jubelen ze, en hun pret is aanstekelijk, want alles juicht ten slotte met 't jonge paar mee.

'Bets is vandaag heelemaal als in 't begin van d'r engagement,' fluistert Mien d'r moeder in 't oor.

Die knikt 'ja.'

't Huis is vol bloemen en feestgedoe. Kennissen komen af- en aanloopen om te feliciteeren. Telegrammen worden verzonden en ontvangen!

Er komen enkele intiemen eten. Moeder geeft een fijn dineetje. Bets ziet er uit, om te stelen, vooral als Mien 'n donkere roos in d'r blonde krulletjes steekt. Mien kan vandaag erg met Bets opschieten; ze vindt d'r nou heel niet naar. 'Hè, als Bets nou altijd es zoo was!'

Er wordt druk getoost op den jongen dominee en op z'n aanstaand bruidje.

Ieder is in prettige stemming. Aan 't dessert krijgt Bets' vroolijkheid wel 'n duw, als Vader van Hoorn z'n zoon voorstelt, samen een reisje te maken naar Thüringen en de Harz, om de boekenlucht wat te verliezen. Maar ze wil nu niet piekeren vandaag, en haar gezichtje behoudt den feestglans!

Om één uur brengt Piet z'n meisje thuis. Als ze weg zijn en Mien naar boven, houden de oudelui een napraatje.

‘Gunst, vrouw, wat had Bets d'r beau-jour. Ze heeft toch 'n echt aardig bekje.’

‘Ja, en ze kan ook verbazend gezellig zijn, als ze op d'r dreef is.’

‘Nou, 't mag dan ook wel,’ vindt papa, ‘want ze brengt geen cent mee. Enfin als Piet dan de moppen maar heeft.’

‘Ik hoop, dat Bets dat sentimenteele weer 'n beetje kwijt raakt, - 't is de laatste maanden zoo erg geworden. Ik hoorde op de partij bij Mevrouw Pelen, dat de ouders ze tegenwoordig ook zoo zeurig vinden. Niet het onderwijs - dat is goed. Maar ze zanikt over dingen en toestanden, die kinderen uit den netten stand niet behoeven te weten,’ zegt Mevrouw Jansen.’

‘Nou, die Mevrouw Jansen moet d'r mond anders maar houden, dat is wat lekkers! Verleden week heeft ze d'r man met 'n wijnflesch tegen z'n hoofd gegooid, waar al d'r kinderen bij waren! Dat is dan toch zeker ook niet heel stichtelijk voor d'r lievelingen, ha, ha, ha!’

Mevrouws gedachten zijn alweer met iets anders bezig.

‘Zeg, man, heb je wel gemerkt, dat Piet over een beroep bij 'n dorpsgemeente denkt? 'k Houd 't er voor, dat Bets daar achter zit. Wat zou 'k 't jammer vinden!’

Mijnheer kijkt haar een oogenblik stom van verbazing aan. Dan slaat hij met de vuist op de tafel, dat de glazen rinkelen. ‘En ik zeg, dat 't nooit zal gebeuren. Heb ik daarvoor zooveel geld besteed aan m'n jongen? 'k Had 'm veel goedkooper op m'n kantoor kunnen nemen: in de granen is 't tegenwoordig ook niet mis. Een kale dorpspreeker! 't Zal niet gebeuren!’

Driftig staat hij op.

‘Nou, daar is Piet. Kom, vrouw, we gaan naar boven!’

Piet is om zeven uur met z'n vader op reis gegaan. Bets heeft gisteravond d'r tandjes op elkaar moeten zetten, om zich goed te houden.

En nu is hij weg - ze zal maar elk uur aftellen!

O, wat zal 't lang duren, eer ze Piet terugziet!

Hu, 't is net, of alles verkilt nu.

‘Ga vaak bij Moeder praten,’ heeft Piet gezegd, ‘ze houdt van je Bets, al verschil jullie ook soms in gevoelen.’

't Is mooglijk slecht, maar ze verlangt nooit, naar de van Hoorn's te gaan. Ze schiet niet met ze op en ze merkt van hun kant 't zelfde. Ze zou 't Piet niet graag zeggen, want 't is zijn thuis. Och, als zij en Piet eenmaal op 'n knus dorpje zitten, zullen ze misschien inzien, dat Bets 't goed meent. Als Moeder dan es komt logeeren, zal ze 't d'r erg gezelligjes maken. Dan - och, 't is nog lang zoo ver niet.

Kom, nu ontbijten en dan naar school.

Als Bets op straat komt, rilt ze even van de gure nattigheid. Een melkboer schuift voorbij.

‘Vorrrt’, sist de man, die d'r achter loopt. Bets kijkt om. - - Ineens vliegt ze op de kar toe: ‘Man, steek toch dat arme dier niet met dien puntstok in z'n magere lijf. 't Heeft ook gevoel!’

Driftig keert de vent zich om.

‘Lekker ding, kaik nar je eige!’

Hij slaat nu met z'n stok op 't beest, dat jankend vooruit vliegt.

Bets gaat doodsbleek verder.

‘Mijn God, wat 'n beul! Ja, slaven zijn 't - niet anders!’

In de vestibule van de school staat 't Hoofd.

‘Juffrouw Verzijl, er is iemand in de spreekkamer voor U. Zoo dadelijk kom ik ook.’

Met looden schoenen gaat Bets naar binnen. Wat zou dáár nu weer zijn! 't Gezicht van Meneer Huizer stond zoo officiëel!

Als ze de deur opent, waait 'n wolk van odeur op d'r toe.

Ze staat tegenover Mevrouw Joosten.

Even kijken de twee ongelijke vrouwen elkaar aan.

De een, 'n mondaine vrouw beladen met winkelmoois, de andere, zonder eenigen opschik, natuurlijk-schoon. 't Overwicht geeft 't jonge meisje 'n meerderheid, die 'n oogenblik de tegenpartij imponeert.

Dan echter voelt Mevrouw Joosten zich weer de vrouw van den rijken kassier, en ziet ze in Bets slechts het juffertje, dat voor geld háár kinderen onderwijst.

‘Mevrouw Joosten,’ zegt Bets.

‘Juffrouw Verzijl, ik moet U eens spreken over de kinderen. Ik zou graag zien, dat U niet meer met ze praatte over al die akelige dingen van arme menschen en over dierenbescherming. Ze komen op school om te leeren, maar niet, om op allerlei wreedheden te worden gewezen. Wij geven 'n goede som jaarlijks aan Armenzorg, en onze paarden en honden hebben het uitstekend. Verder kan mij dat mindere volkje en die heele dierenboel niets schelen. Ze zijn er, om ze te gebruiken.’

‘Zoo, Mevrouw, maar niet, om te misbruiken, dat stemt U dan toch toe?’

‘Hoor es, Juffrouw Verzijl, daar wil ik mij niet in verdiepen - daar is Dierenbescherming voor. Dat 'n paard of 'n hond es geranseld wordt, omdat hij lui is, daar vind ik niks in.

En als 't arme volk beter leefde, behoefden ze geen gebrek te lijden. In alle geval (en nu driftiger, omdat ze zelf haar debat wel wat heel grof vindt klinken) U weet nu,

wat ik wil. Belooft U mij niet, die humanitaire praatjes achterwege te laten, dan neem ik mijn meisjes weg.'

'Dat kan ik U niet beloven, Mevrouw, ik acht 't, als onderwijzeres, m'n plicht, de kinderen met die misstanden bekend te maken. Ik doe m'n best, die zaken altijd zóó te behandelen, dat ik de belangstelling opwek.'

'O ja, U is slim genoeg, om ervan te profiteeren, dat ze zoo met U wegloopen. Dat is het juist. De meisjes nemen alles aan, wat U zegt. Anders kan 't geen kwaad. Wat helpt 't dan, of *wij* ons best doen, flinke menschen van onze kinderen te maken, niet zulke zeurkousen, die zitten te kniezen over allerlei akeligheden.

Ik verkies niet, dat de meisjes daar gaan zeggen: 'Ma, dat bont stroopen ze de arme diertjes levend van 't lijf, of - ja, hoe is 't ook weer? - een heel nest jonge reigers is moeten verhongeren om die aigrette op uw hoed.'

'Wij zijn in staat, om bont en veeren te koopen en U begrijpt, dat ik, als 't mode is, dat wil dragen en m'n kinderen ook wil laten dragen!'

'Neen, Mevrouw,' zei Bets bedaard, 'dat begrijp ik niet!'

Dit maakt Mevrouw Joosten grimmig.

‘Nu, als U dan maar begrijpt, dat ik van een schooljuffrouw niet terecht gezet wil worden. O, daar is Meneer Huizer!

Meneer, ik zoek voor m'n kinderen 'n andere school. Als de Juffrouwen hier mogen zeggen, wat ze willen, kan ik de meisjes net zoo goed op 'n openbare school doen; dan betaal ik maar 't vijfdepart van hier.’

‘Kom, kom, Mevrouw, loop nu niet zoo hard van stapel,’ sust Meneer Huizer. ‘Laten wij nog maar es praten.

Wilt U nog iets van Juffrouw Verzijl weten? Niet?’ (Hij kijkt naar Bets).

‘Gaat U dan maar naar de klasse, Juffrouw!’

Bets voelt zich op zij gezet. Dat is onbillijk. Ze gaat niet. 't Hoofd kijkt haar aan.

Dan Bets: ‘ik zou graag ook bij 't verdere gesprek zijn, Meneer!’

‘Beter niet, Juffrouw Verzijl, beter niet! Ik zal U later inlichten.’

Bets weer: ‘Ik kan toch zelf m'n zaak 't beste verdedigen.’

‘Juffrouw, ik moet U nu toch vriendelijk verzoeken, te gaan. Ik acht dat in 't belang van de school, en dit gaat boven uw persoonlijk belang.’

Bets blijft.

‘Juffrouw Verzijl, hebt U me niet begrepen?’

‘Ja, Meneer, maar ik ga niet. 't Is onrechtvaardig, *m'n* zaak buiten mij af te handelen.’

Plots stuift Mevrouw Joosten, vuurrood van ergernis, op.

‘Dat verveelt me! dan zal *ik* gaan. - Ik heb hier ook eigenlijk niks meer te maken. De meisjes neem ik dadelijk mee.’

Verbluft blijven de beide anderen achter.

Bets herstelt zich 't eerst.

‘'t Spijt me, dat de meisjes weggaan.’

't Hoofd is woedend, maar uiterlijk kalm antwoordt hij:

‘Ja, Juffrouw Verzijl, dat mag U wel spijten. Mevrouw Joosten's broer is in 't Schoolbestuur - U wist dat mogelijk niet? Nu, ik ben bang, dat dit zaakje onaangename gevolgen voor U zal hebben.’

Bets gaat naar d'r klasse, en ziet met weemoed naar de ledige plaatsen van de zusjes Joosten. ‘Jammer, 't zijn zulke aardige meisjes. Ze aarden heel niet naar d'r moeder. Zeker hebben ze meer van d'r vader. Hé, ja, die vrouw handelt, of er geen Meneer Joosten bestaat. Mogelijk komen de meisjes terug, als Meneer nota van de quaestie neemt.’

Zoo getroost gaat Bets aan 't werk, en al gauw zakt het onaangename gevoel van ‘iets te hebben.’

Maar als ze na school alleen naar huis gaat, drukt het haar weer erg. Zou ze Mevrouw van Hoorn er es over spreken? Neen, die kan d'r toch niet raden. Wie dan? Dien van Kampen? Dat is wel een geestverwante. Och, maar die is pas geëngageerd, en d'r galant is zoo weinig voor humanitair streven. Anna Blauw? Maar die sprak ze in lang niet en nou met zoo iets aan te komen! Gek, dat er in zoo'n groote stad nergens iemand is, om d'r hart voor uit te storten.

‘Lieveling,

Wat deed 't me goed, 'n brief van je te krijgen. 'k Heb hem wel tienmaal gelezen. Vader vroeg, of 'k hem niet kon ontcijferen. Stel je voor, jou mooie, ronde lettertjes.

We zien veel moois, Bep, maar ik zou oneindig meer genieten, als ik jou lieve gezichtje naast me had. 't Bevalt me dus maar half, dat Vader 't reisplan nog verlengd heeft. Denk eens aan ik zal je pas over twee weken weer in m'n armen sluiten.

En nu over je brief. Je zit weer te tobben, wijfje! Ik zie het tusschen de regels door.

Die schoolquaestie heb je leuk behandeld. Je hadt groot gelijk, met te blijven. Dat babbelen over iemand, zonder dat hij zich kan verdedigen, is onedel. Gek wijf, die Joosten! Trek je den boel maar niet te sterk aan. 't Zal wel afloopen, hoor! Ontslag geven? Ben je mal, Bets. Ze krijgen nergens zoo'n pracht-onderwijzeres weer.

Je schrijft - “vroeger was ik altijd vroolijk en nu voel ik me meestal droef.” M'n kleine poes, wil de dominee je dat eens gauw uitleggen?

Vroeger, buiten, zag je het duizendste part niet van het lijden, dat zoo'n groote stad geeft. - Daar had je bovendien menschen om je heen, die 't zelfde voelden als jij, en hier zie je dagelijks, hoe bijna ieder ooren en oogen sluit voor het leed van den zwakkere.

Dat is 't. Doe me nou plezier, Lieveling, en tob je mooie hoofdje niet zoo af. Denk maar, - als we eenmaal getrouwd zijn, stuur ik dien sterken Piet op de narigheden af.

We zullen saampjes krachtig ons best doen, om de menschen wakker te schudden.

Loop nou alsjeblieft niet in je eentje langs die veeschuiten. 't Zijn gewoon beulen, die zoo'n arm dier van de trappen op de schuit smijten, maar heusch, lieve, jij kunt toch niets beginnen tegen die verruwde mannen.

Bets, later bekeeren we alle menschen tot vegetariërs, en dan is 't laden en lossen meteen uit.

Dus, je hebt voor m'n rijksdaalder den armen kinderen boterhammen gebracht. Een heel gesmeer voor je!

Zal m'n meiske es gaan babbelen bij Moeder? Ze klaagt, dat ze je zoo weinig ziet. Doe de complimenten aan Mien, en dat ze uit d'r broers kamer moet blijven. Moeder schrijft, dat ze deftig zit te lezen in m'n boeken.

Nu, zoet vrouwke, liefste schat, met duizend kussen.

je PIET'.

Bets leest, neen ze verslindt het epistel, en als ze 't uit heeft rollen de tranen over d'r wangen.

'Beste, beste Piet,' snikt ze 'o, als ik jou maar zoo gelukkig kon maken, als je 't verdient!'

En ze heeft nu altijd dat benauwde gevoel. 't Is, of ze van alle menschen vervreemdt. O, dat Piet nu nog langer wegblijft. Hoe is ze toch zóó geworden, als ze nuis? Ze weet het niet - langzaam aan. Waarom kan ze eigenlijk dat niet van zich schudden, en doen, of ze gewoon is! Maar ze kan 't niet!

Tik, tik.

'Ja, Anna!'

'Juffrouw, weer 'n brief voor U, dat is de tweede al vanavond.

Blieft U nog iets, Juffrouw?'

'Neen, Anna, wel te rusten!'

'Genacht, Juffrouw!'

Bets is alleen. Zenuwachtig opent ze de gele enveloppe. D'r vingers beven. Ze verzamelt al d'r moed, eer ze 't groote vel openvouwt.

Dan leest ze:

Aan Mejuffrouw B. Verzijl.

De Commissie van Toezicht der Bijzondere Meisjesschool aan de Tuinstraat heeft met groot leedwezen kennis genomen van de quaestie, die gerezen is tusschen Mevrouw Joosten en de school.

Daar 'n minder gunstige oplossing dier quaestie voor de school het verlies van twee leerlingen tengevolge zal hebben, meent de Commissie van Mejuffrouw Verzijl te mogen verwachten, dat zij hare verontschuldigingen zoo spoedig mogelijk aan Mevrouw Joosten zal aanbieden.

Jhr. A.W. VAN BORECLON, *Voorzitter.*

Jhr. F. VAN LANGEN, *Secretaris.*

Bets zit versuft. Nog eens gaat ze lezen, wat er staat. 'Verontschuldigingen aanbieden.' Maar dan moet men toch eerst schuldig zijn.

Doet ze dan verkeerd met den kinderen het onrecht onder 't oog te brengen, dat de sterke in de wereld tegen den zwakke begaat? Behoort het niet tot de moreele opvoeding, het medelijden de verste strekking te geven? Wordt ze, als onderwijzeres, niet door de Wet verplicht, 'onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden, het kind op te leiden tot alle christelijke en maatschappelijke deugden?'

En hoe zou ze dat kunnen, zonder op het kwaad te wijzen!

Dit alles had ze ook Mevrouw Joosten willen zeggen dien middag, maar dat werd d'r belet. En nu dit schrijven!

't Wordt Bets een oogenblik erg bang om 't hart. Waar zal ze naar toe, als ze d'r toch mochten ontslaan! Maar dat zullen ze niet, als ze d'r hebben gehoord.

Komaan, ze zal nou naar bed gaan, en trachten te slapen. Morgen heeft ze allemaal vermoeiende uren op school, en ze wil d'r lessen nu juist in de puntjes geven. Dus goed uitrusten!

Maar d'r komt van die rust niet veel terecht. Al maar denken, briefjes opstellen. Omkeeren en nog eens keeren - tot ze eindelijk tegen den morgen in slaap valt en droomt, dat ze met Piet alleen op 'n hoogen berg is, waar de prachtigste vogels op d'r schouders komen zitten.

Twee dagen later: Mevrouw van Hoorn komt van Mevrouw Verhaar's jourtje. Mien is al thuis en staat onder de veranda bloemen in een vaasje te schikken.

‘Dag Moes,’ roept ze naar binnen.

‘Kijk es, wat daar ligt.’

't Gezicht van Mevrouw wordt blij, als ze 't couvert ziet.

‘Van je Vader, Mien!’

Ze maakt den brief open en leest.

Mien vraagt: ‘Hoe is 't met de lui? hebben ze veel plezier in de bergen?’

‘O, ze genieten verbazend. Piet is saai,’ schrijft Vader. ‘Denkelijk verlangt hij naar Bets.’.

Den brief toevouwend: ‘Nou, straks zullen we wel verder zien, ik ga eerst naar boven m'n goed afdoen.’

Als Mevrouw terugkomt, zegt Mien:

‘Piet is wel smoorlijk van Bets, dat ie

geen twee weken bij d'r vandaan kan.'

'Ja, Mien, maar je weet niet alles. Bets heeft 'm zeker geschreven over d'r zwarigheden.'

'Zwarigheden?' vraagt Mien. 'Nou ja, Bets is den laatsten tijd een beetje saai!'

'Neen,' zegt Mevrouw, 'ze heeft heusch onprettige dingetjes. Verleden week vertelde ze mij al, dat Mevrouw Joosten van de Stationslaan braaf opgespeeld had en geëindigd was met de beide meisjes van school te nemen.

Bets vond dat Mevrouw Joosten ongelijk had, maar ik heb d'r voorspeld, dat ze aan 't kortste eind zou trekken.

Volgens 't verhaal van Mevrouw Verhaar zal ze mogelijk d'r ontslag krijgen.'

'Zou'en ze Bets ontslaan? En alle ouders en meisjes dwepen met d'r en Meneer Huizer ook.'

'Ja, maar de Schoolcommissie heeft 't te zeggen, en die is niet op d'r hand. Daar zit ook de broer van Mevrouw Joosten in.'

Mien is een en al verontwaardiging.

'Nou, ik ben niet zoo vreeselijk met Bets, - ik geloof, dat ik te veel tegen d'r opzie. Maar als ze zoo iets toch durven doen!'

'Wel, jou kleine dikzak,' lacht Moeder, 'ze zullen best durven, hoor! Ik zal na 't eten es effen bij Bets oploopen.'

Als Mevrouw komt, zit Bets met beide ramen hoog open te corrigeeren.

'Je zat nou toch veel mooier bij mij in den tuin, Bets.'

'Och ja, Mevrouw, 't is erg vriendelijk van U, maar ik schiet dan niet zoo goed op!'

''k Was vanmiddag bij Mevrouw Verhaar. Ze had d'r jourtje. Mevrouw Brons was er en Juffrouw Selkman en Mevrouw van Ommeren.

Ze hadden 't druk over jou, Bets.'

'Over mij?' vraagt Bets verwonderd.

'Ja zeker, over die zaak met Mevrouw Joosten. 't Zal leelijk voor je uitloopen, naar ik vrees, beste meid. Je hebt nou begrepen, om geen excuus te vragen, maar ik zou 't in jou plaats wel doen.'

'Excuus vragen bij Mevrouw Joosten, bedoelt u?'

'Ja zeker! Je krijgt anders stellig je ontslag, - dat zal je zien.'

'Neen Mevrouw, ik geloof 't niet. 'k Heb een beleefden brief aan de Commissie geschreven, waarin ik m'n zaak uitvoerig heb verdedigd. Ik heb ze uitgelegd, dat ik in m'n recht ben, en nu zal 't wel goed afloopen.'

'Nou, jij hebt er moed in, hoor! Maar ik niet.

'k Zou nou toch verder maar 'n beetje minder vrij zijn in m'n meening.'

'Hoe bedoelt U? In school?' vraagt Bets.

'Neen, ook buiten school. 't Bezorgt je niets dan last, al dat geijver voor menschen en dieren. Of ik bedoel eigenlijk alleen de dieren. Dat je goed voor ze bent, is natuurlijk aardig, maar jij overdrijft.'

'Dus, als ik U goed begrijp, Mevrouw, zou ik met m'n voelen voor menschenleed mogen doorgaan, maar ik zou m'n meelij voor de dieren op zij moeten zetten? Ik kan dit niet - ik zou 't zelfs niet willen ook. Een meelij, dat zich een grens stelt, is 'n fictie. Wie in waarheid z'n ziel voelt ontroeren bij den smartkreet van een zwakkere, vraagt niet, of die misschien ook afkomt van 'n lager-ontwikkeld medeschepsel. Zulk 'n moreele scheefheid kan men de wereld immers niet opdringen onder den naam van gevoel?'

'Ja, Bets, ik begrijp van al dien praat niet veel. Dat kan Piet beter verstaan. Maar ik zeg net als Mevrouw van Someren: wij menschen hebben toch het meeste recht op de wereld, en de dieren zijn ons tot ons gemak en gebruik gegeven.'

'Dat zegt U, maar ik zeg dat niet,' weerlegt Bets met gloeiende wangen.

‘M'n Vader heeft mij geleerd, dat God ons de dieren als vrienden heeft gegeven, maar de menschelijke zelfzucht is laaghartig genoeg geweest, hun vertrouwen te misbruiken en ze te doemen tot slavernij.’

‘Ja, juist, dat was het, wat ze aanhaalden op Mevrouw Verhaar's jourtje. Ze vonden het heel ongepast, dat jij zulke dingen over de menschen vertelt.

Wil ik je nou es ronduit wat zeggen? Je bent geëngageerd, en hebt dus ook rekening te houden met je aastaande en z'n familie. Al dat gepraat over jou is voor ons compromitteerend.’

‘Maar Piet denkt toch net als ik, Mevrouw. 't Zijn immers geen onwaarheden, die 'k zeg. U kunt zich dagelijks overtuigen.’

‘Och kom, Bets, we loopen niet allemaal als jij te kijken naar de paarden en koeien. Dat mannen het doen is nog iets, maar vrouwen!’

Ze trekt minachtend d'r neus op.

‘Och Mevrouw,’ vraagt Bets, ‘zou 't niet alles terecht komen, als Piet en ik mettertijd buiten zijn?’

Mevrouw kleurt hoog.

‘Ja Bets, jij praat nou al maar van *buiten.*

Ik wil wel gelooven, dat Piet d'rin meegaat, maar z'n vader zal niet rusten, eer hij Piet in 'n groote stad ziet beroepen. Als je eens dorpsdominee bent kom je niet verder.

'k Zou dus dat idée 'n beetje uit m'n hoofd zetten.

Komaan,' vervolgt ze, 'n beetje geroerd, omdat Bets opeens zoo bleek wordt, 'meisjelief, 't beste beentje voorgezet.

Ga je nog 'n poosje babbelen bij ons? Neen, geen tijd? Nou, kom je dan 'n keertje eten deze week? Nou, dag Bets. Blijf maar boven.'

Neen, Bets wil meegaan tot de voordeur. Mevrouw van Hoorn neemt erg hartelijk afscheid. D'r vriendelijk hart zegt, dat ze wreed was, - maar d'r berekenend verstand zegt, dat ze 't *moest* doen voor d'r jongen.

Ontslagen!!!

Daar ligt de koude kennisgeving. Men kon niet ingaan op de verdediging van Mejuffrouw Verzijl, en meende in 't belang der school aldus te moeten handelen.

O God, hoe ontzettend! 't Is, of er hamers kloppen in d'r hoofd en d'r hart. Bij d'r lieve klas vandaan. Zonder inkomen!

Gecompromitteerd - zei Mevrouw van Hoorn 't zoo niet - ze compromitteerde de familie. O, als ze Piet's leven es bemoeilijkte - als ze voor hem es niet de rechte vrouw was.

'O Piet,' jammerde Bets handenwringend 'en ik die alles wil geven voor jou geluk.

Zou ik dan juist je ongeluk moeten zijn?'

Snikkend legde ze d'r gloeiend hoofdje tegen den kouden, marmeren schoorsteenmantel.

Ze hoort Anna komen - die zal moeten dekken.

Bets wil met d'r verdriet alleen zijn en vlucht in d'r slaapkamer.

Anna vindt 't niks vreemd, dat de kamer leeg is. ''t Mensch is den laatsten tijd toch zoo raar.'

Ze brengt het eten op.

Als ze na 'n uurtje terug komt, staat alles nog gelijk. Ze kijkt verwonderd rond, gaat op d'r teentjes naar de deur van de slaapkamer. Ze loert door 't sleutelgat en ziet Bets voorover zitten met beide armen onder d'r hoofd.

'Juffrouw, eet u niet?'

Verward kijkt Bets op.

'Ja - neen. - Neen, Anna, neem maar mee; 'k heb hoofdpijn.'

Anna haalt de schouders op en sloft dan naar de tafel: ze zet de volle schaaltjes weer in den bak en sjokt de trap af.

Een oogenblik later tikt ze weer aan de slaapkamerdeur.

'Mevrouw vraagt, of U 'n kruik wil.'

'Dank je, Anna, ik ga niet naar bed.'

'Of U straks theewater wil.'

'Neen, 'k heb niks meer noodig, Anna!'

Anna zakt af! Goddank!

Bets staat haastig op. Kom, ze moet gaan corrigeeren.

In de zitkamer staat ze suf rond te kijken. Wat zou ze ook weer. O ja, d'r schriften krijgen. Daar ziet ze den ongeluksbrief weer liggen.

Ontslagen!

De volgende maand zal een ander die schriften nazien. Dan moet zij 'n andere betrekking hebben, - of ze heeft geen brood! Hoe zal 't met d'r komen?

‘Piet, Piet,’ snikt ze weer, ‘was jij maar bij me! O God, laat mij in m'n wanhoop niks verkeerds doen!’ bidt ze. En toch, als ze d'r ineens es uit was! Wat 'n rust! Als ze,.... Neen, neen, dat nooit, daar mag ze zelfs niet aan denken.

Wat zei d'r vader ook weer van zelfmoord?

‘'t Is volstrekt geen teeken van moed, maar van lafheid!’

En toch, als Piet met 'n ander gelukkiger kon zijn. Als ze Piet eens in den weg stond?

Laat ze zich daar es kalm indenken.

O, hoe verschrikkelijk - ze kan het niet. Maar 't moet - 't moet! Piet mag niet lijden door haar.

Dan zou 't beter zijn, dat ze 'm niet terug zag!

Maar o, ze kan niet zonder hem.

En als 't moet?

Ze geeft er zich een oogenblik in, hoe Piet 't zal opnemen, als ze 'm weer vrij maakt.

Ze zal dan morgen dadelijk werk maken van iets buiten de stad.

Dan barst ze weer in snikken uit ‘ik kan niet, ik kan niet!’

Maar 't moet voor Piet. Ze zal Piet schrijven. Morgen - neen, nu dadelijk. 't Moet voor Piet!

In zenuwachtige haast haalt ze d'r cassette voor den dag en neemt papier en pen.

Een oogenblik wacht ze.

Dan opeens krijgt ze in d'r verhit gezicht 'n onnatuurlijke strakheid.

't Is, of een automatische kracht d'r hand beweegt.

‘Beste Piet,

O, laat me je nog éénmaal zoo noemen. Morgen is 't uit. Ik moet weg uit je leven, 'k ontroof je aan je familie. 'k Heb veel

gestreden den laatsten tijd, omdat 't telkens weer bij me opkwam. Maar nu is 't goed - ik voel me nu kalm! Jij moet vrij zijn!

Voor 't laatst dan, innig geliefde,

je BETS.'

IJzig kalm schrijft ze 't adres. Dan staat ze op. Ze lijkt net 'n slaapwandelaarster - d'r blik is verstard.

Werktuigelijk neemt ze hoed en mantel, en als ze klaar is, steekt ze d'r brief in den zak. Ze wil 'm gaan posten.

De felle regen buiten doet haar even terugdeinzen - dan gaat ze toch de deur uit.

Op straat neemt ze niet de richting van de brievenbus. Ze schijnt vergeten, waarom ze uitging.

Ze stapt bedaard verder, alsof ze soest. Eerst de Langestraat, waarin ze woont, heelemaal uit. Dan den hoek om.

Met den regen zijn er weinig menschen op straat.

Bets dwaalt al verder - het water gutst van der hoed - de rand hangt slap op d'r voorhoofd, ze merkt 't niet.

D'r mantel is loodzwaar van 't water. Een paar maal sjort ze 'm op met d'r schouders.

Een agent van politie nadert. Hij vindt 't vreemd: 'n vrouw op dit late uur in zoo'n weer. Bij de lantaarn wacht ie. Bets merkt 'm niet. De agent kijkt onder den neergeslagen hoedrand. Ze gaat 'm voorbij.

'Vreemd,' mompelt ie. Zou ie ze achternagaan? Neen, hij mag niet van z'n gewone route af. Zou ie 'n collega fluiten? En als 't dan es bleek niks bijzonders te wezen. Och, ze is ook al op den Buitensingel.

Kijk, is 't niet net, of ze struikelt? Ze is misschien moe. Hij wil doorloopen.

Op 't zelfde oogenblik springt 'n heer van 'n fiets, en vraagt gejaagd, of hij op z'n weg 'n jong meisje heeft gezien, dat ziek leek.

'God, ja meneer, daar gaat ze den Buitensingel op. Ik dacht al bij m'n eigen....'

De heer op de fiets is al weg!....

En telkens weer aan moest Piet aan z'n lieve meisje vertellen, hoe ie geboft had!

Hij kon 't niet uithouden daar ginds - hij moest naar huis. - Vader bromde, - Piet ging toch. De flets mee in den trein, om gauw bij Bets te zijn.

Hij vond d'r kamer leeg - 't licht brandde toch. Toen zag bij den brief van 't ontslag.

God wat schrikte ie! Anna ook en Mevrouw ook. Ze dachten, dat de Juffrouw naar bed was.

Piet staat buiten naast z'n fiets, als 'n agent komt aanstappen. Op goed geluk vraagt hij - - neen, z'n heele leven heeft hij niet zóó geboft!

Bets lacht glundertjes. D'r smalle handje rust in de groote vuist van Piet! Zalig vindt ze 't zóó te liggen met Piet naast d'r ruststoel. Ze is weken lang zwaar ziek geweest. Piet - bracht d'r dien akeligen avond bewusteloos bij z'n moeder.

En ze hebben Bets opgepast! 'Onnavolgbaar!' beweert Piet. Alle zwarte gedachten zijn tijdens de ziekte verdwenen, en de vroolijke, gezellige Bets van vroeger is teruggekeerd, 'n beetje ouder en kalmer.

Als ze straks geheel hersteld is, gaat ze naar hare nieuwe betrekking, als gouvernante in een vegetarisch gezin op 'n buiten in de nabijheid.

Tien jaar later.

Mevrouw van Hoorn gaat logeeren bij d'r zoon in de pastorie te Duinhoek.

Behalve door Piet en Bets, wordt ze van den trein gehaald door Wim, een breedgeschouderden jongen van acht jaar, en 'n meisje van zes, dat de perzikwangen van d'r moeder heeft.

't Zijn Grootmoeders lievelingen, en ze vormen den band tusschen haar en 't vegetarisme, waarvoor ze 'n prachtige propaganda vertoonen.

Vader van Hoorn komt eens 'n treintje over, maar moet nog altijd niks hebben van ‘dien kalen pot en die alcoholvrije dranken.’

‘Jammer,’ zegt Piet, ‘voor z'n nierziekte, waarvan geen dokter hem kan afhelpen, om z'n vleesch eten en wijn drinken.’

Bets is volkomen op d'r plaats naast Piet.

Beiden hebben ze één streven - het leed in hunne kleine gemeente op te heffen.

En ze blijven opgewekt en gezond bij hun arbeid.

Bets is 'n huisvrouw, die door d'r prettig humeur de pastorie gezellig maakt. Ieder is er graag, gasten zijn er welkom!

Mien heeft er drie jaar geleden 'n natuur-arts ontmoet, waarvoor ze d'r aardig neusje volstrekt niet optrok, zelfs niet, toen hij haar meepakte naar z'n Inrichting in Duitschland.

Bets heeft tot nog toe d'r kinderen zelf onderwezen, voeling houdend met nieuwe methodes en leerstof.

Maar eenmaal - ze begrijpt het - zal 't lokaaltje de stevige figuur van Wim en het

rozige Suusje opnemen en wegvoeren naar de stadsschool.

Dan zal ze den forschen druk van Piet's hand noodig hebben, om sterk te blijven, want ze zal dan hare lievelingen weten temidden van het drukke, aangrijpende leven, waarin zij zelf eens bijna ten onder ging.

Herinnering.

Naar d'oude plekjes in het bos,
Waar eens wij vleiden ons in 't mos,
Trok heel mijn ziel, bij d'eikenlaan,
Daar bleef ik stil een wijle staan.

Verlangen trilt in elk geluid,
In gindsen boom een merel fluit,
Bekorend 't wijfje, en vleiend zacht,
Haar naderend waar zij schuchter wacht.

Een bijtje gonzend langs mijn wang,
Ach, heftig bangt mijn zoet verlang.
Wat ik er zocht niet wedervond,
Maar openreet de oude wond.

MADELEINE HEIDESTEIJN.

Plicht.

De humoristische beschouwing van de Redactrice onder het opschrift: ‘Ik word tam,’ was aanleiding tot het schrijven van dit artikel. (*Erg* tam was de R. nog niet!)

In een vroeger geplaatst opstel: ‘Opvoeding tot Plichtsbesef’ heb ik een definitie gegeven van Plicht naar den Koningsberger wijsgeer Kant, die met zijn ‘Kathegorische Imperativ: du sollst (en du sollst nicht)’ het wezen van den plicht duidelijk heeft geteekend. Zijn plicht doen is doen en laten doen wat het geweten, de Godsstem in ons, *ge*biedt of *ver*biedt.

Geheel hiervan afwijkende is de opvatting van plicht in 't dagelijksch leven. Terwijl plicht uit ons eigen ik moet voortvloeien, schuift de ambtenaar, de bediende, de beambte, de patroon, de werkgever en de werknemer, kortom elke functionnaris den plicht op het voorschrift, maakt deze innerlijke gebondenheid tot een nakomen, vervullen van uiterlijke vormen, tot het volgen van plichtplegingen, waaraan de stem van het geweten geheel vreemd blijft. Men denke maar eens aan uitdrukkingen als: maar de patroon kon geen aanmerkingen maken, ik kwam altijd op tijd, was voortdurend bezig, ik bleef tot het sluitingsuur, ik deed mijn *plicht!* Als je je *plicht* doet, sta je sterk. Hij? hij deed *meer dan zijn plicht;* als er een leerling niet mee kon, ontzag hij geen moeite en spaarde geen tijd om hem bij te werken; hij offerde zich op; en wat heb je er van? Wie dankt je er voor? Wie waardeert het? Neen, met zulke buitenissigheden hou ik me niet op, ik doe mijn *plicht* en daarmee basta! enz.

De plicht heeft dus in het dagelijksch leven wel een zeer bekrompen gebied. Hij, die iemand nooit rust gunt, de meester in ons, de onbeperkte gebieder, wordt verlaagd tot een papieren lesrooster, een simpele maatregel van orde, een preservatief tegen luieren en dagdieven!

Maar men weet wel beter. Men *kan*, ook in deze tegenwoordige helsche wereld, men *kan* nog wel beseffen dat er iets hoogers, iets beters, reiners is dan moorden en doodslaan, al wordt dit van hooger hand gesanctionneerd en geprezen, men *voelt* nog wel, dat de Duitsche duikbootkommandant een *zonderlingen* plicht vervult, als hij een vijandelijk of een neutraal schip in den grond boort, en men ziet wel in dat er plicht en plicht is, dat veel wat plicht heet, geheel indruischt tegen het Goddelijk gebod, tegen de stem van het geweten.

'Wie maar luistert naar de Godsstem in zich, hem valt het gemakkelijk den weg te zien, dien hij te volgen heeft. Niet veel kennis is daarvoor noodig, deze stem is voor ieder duidelijk, voor den eenvoudige en weinig verstandige even goed als voor den wijze.' Zoo ongeveer leeraart de dominee en doceert de professor in de Godgeleerdheid. En hiermee ben ik het nooit eens geweest. Ik heb, als velen in hun leven, soms in omstandigheden verkeerd, dat ik niet wist wat ik doen moest, dat ik met mijzelf te rade ging en geen oplossing vond, dat anderen, *als* ik die *in 't begin* wel eens raadpleegde, het nog donkerder inzagen of mij van den wal in de sloot wilden helpen, en dat ik *niets* deed, omdat ik niet anders kon. De vrome - daarmee bedoel ik den persoon, die zichzelf vroom prijst en vroom acht boven allen - de vrome zegt dan: juist, dat was Gods raadgeving, Hij zweeg en ge deedt niets, bemerkt gij niet dat dit de bedoeling was? Neen en nogmaals neen! dat bemerkte ik *niet*, ik bevond mij in die oogenblikken van God of mijn geweten *verlaten.* De omstandigheden waren zoo ingewikkeld, de gevolgen van een te nemen stap zoo onbe-

rekenbaar, dat èn verstand èn gevoel mij in den steek lieten en ik lijdzaam wachtte, niets *deed.* Er doen zich voor den eenvoudige èn voor den verstandigste, voor den ongeletterde èn den geleerde, kortom voor iedereen moeilijkheden in 't leven op, waarvoor zij even vreemd staan. En 't beste is 't mij altijd voorgekomen dan niets te doen, niet te oordeelen, niet te handelen, zooals de wijze regel luidt: in twijfel onthoud u!

En juist daarom zou ik mij onthouden - en onthoud mij - om *thans* dienstweigering aan te bevelen. (Hoe gemakkelijk is 't bovendien dit te leeraren en aan anderen, de miliciens, het nakomen, de daad op te dragen!) Want is er iemand, die zeggen kan dat het Gods stem in hem is, die zegt: gij zult opstand prediken en opstand verwekken tegen den Staat? Ja, zeker, men moet God meer gehoorzamen dan de menschen, maar wat wij weten, begrijpen, gevoelen, wat wij inzien als 't beste, *is* dat niet Gods stem; zijn ons verstand en gevoel dan niet Gods gaven? En wanneer nu geen beslist ja of neen de uitkomst is van ons overleg, dan is het inbeelding zich op te dringen dat er nog iets anders zou zijn, iets geheimzinnigs of een bijbelwoord bijv., dat de beslissing moet brengen.

Wij leven in een zondige wereld. Wie naar de voorschriften van zijn geweten tracht te leven, is onmogelijk in de maatschappij, even goed als in Jezus' dagen. Men kruisigt hem wel niet meer, maar sluit hem op in de gevangenis. Of men zegt van zoo iemand, die naar zijn innerlijke overtuiging wil leven, dat hij zenuwziek is en opent hem de deur van een zenuwinrichting of geeft hem een asyl in een gekkenhuis. De geheele maatschappelijke inrichting is zedelijk ziek; zonde, onrecht, eigenbaat, zelfzucht spelen de baas. Wie een rol speelt in dit samenstel, doet noodzakelijk mee. Hij helpt het onrecht bestaan: de bediende helpt zijn patroon, hij is medeplichtig aan diens ongerechtigheden, de fabrieksarbeider maakt den fabrikant rijk en helpt hem aan zichzelf zijn behoorlijk loon te onthouden. De militair is een moordenaar van beroep, de Staat gelast hem in oorlogstijd of bij oproer zijn naaste dood te schieten.

't Is alles *on*christelijk, 't is alles ongerechtigheid en zonde, één bespotting van den Godmensch Christus. *Maar* - wie kan zeggen, wie *durft* (tegenover zijn eigen geweten) zeggen: arbeid niet, vecht niet - gehoorzaam niet. Wat is het beste? Wat is Gods stem?

Ja, **als**! Als allen zeiden: wij vechten niet als allen de wapenen neerlegden, *dan!...*,

'Het is niemand geraden, iets tegen zijn geweten te doen,' maar wat zegt het geweten?

Is het in deze omstandigheden raadzaam, goed, aan te sporen tot dienstweigering of zelf dienst te weigeren? Zou daaruit niet het gevaar ontstaan, onze weerkracht te verminderen en daardoor onze (gewapende!) neutraliteit te verzwakken? Is het in 't algemeen wel goed, deugdzaam, in overeenstemming te handelen met abstracte theorieën en den bestaanden staat van zaken te ignoreeren? Kan het goed zijn iets te doen dat hoogst waarschijnlijk geen nuttig, gewenscht gevolg zal veroorzaken? Moet het geweten niet *oordeelen? overleggen?*

Voorzeker, 't is moeilijk te zeggen wat goed is, nu vooral. Zal het voorbeeld niet dienen om anderen tot navolging te prikkelen en zoo meewerken om het gewenschte einddoel: algemeene militaire-dienstweigering dichter te benaderen? En is het dus niet noodig, zeer noodig? Wanneer er thans, nu er oorlog is, geen verzet wordt gepleegd, zal dan in vollen vredestijd de dienstweigering niet nog veel minder voorkomen?

't Antwoord op deze vragen kan kort zijn. De menschen staan nog ver af van die ideale menschlievendheid en deugd, welke de noodzakelijke, onmisbare voorwaarden zijn voor de algemeene ontwapening. Soms kunnen voorbeelden veel uitwerken,

maar waar het zedelijk inzicht faalt, is alle actie doelloos. Of we ooit zoover zullen komen? 't Antwoord is een wedervraag? Gaan we wat het zedelijk inzicht en leven betreft, voor- of achteruit? *Als* we vooruitgaan, dan is 't met een slakkengang.

Niet het zedelijk inzicht, maar het verstand, de nuchtere overweging van het eigenbelang, zal thans beslissen.

Immers de groote offers, ook op materiëel gebied, zullen de vorsten en diplomaten huiverig maken het monster opnieuw te ontketenen. De oorlog zelf, die schatten verslindt, die menschenvleesch eet en menschenbloed drinkt, die de volken tot den bedelstaf brengt, zal aan den oorlog een einde maken. Het kan ons tot troost strekken, terwijl we reikhalzend uitzien naar vrede, dat hoe langer de krijg duurt, hoe meer kans er bestaat dat het gedrocht zichzelf zal verslinden. Zoo zou dan de oorlog zelf den vrede verwekken, uit het kwade het goede worden geboren. Dit is vreemd, maar in de geschiedenis onzer zondige wereld niet éénig. Men denke slechts aan de Kruistochten.

Doch wat zou in dezen duivelenstrijd der groote mogendheden de dienstweigering als vredesmanifestatie beteekenen van eenige tientallen in ons landje, dat niet eens in den oorlog is betrokken? Indien 't werd opgemerkt in 't buitenland, zou het hoogstens een aanleiding

te meer kunnen zijn om onze weermacht niet te vertrouwen en in te grijpen.

Daarom is het m.i. plicht niet te ageeren voor dienstweigering, doch stil en lijdzaam te berusten: in twijfel onthoud u!

C. GROUSTRA.

Instantaneetjes

De Atjeher als handelaar.

Zo juist komt een betrekkelik voornaam Atjeher mijn broeder een kléwang en rentjong te koop aanbieden.

Hij groet met vorstelike buiging, ontpakt de zorgvuldig ingewikkelde kléwang, trekt de sabel met goud bewerkt handvat uit de fijn-houten-scheede.

Zijn eigendom met trots bekijkend, wijst hij op het fijn bewerkte goud, de kunstig met figuren besneden zeer dunne spee. Mijn broeder het wapen overreikend, neemt hij een afwachtende houding aan, en als 't ware iedere uitdrukking op 't gelaat van de toewan bestudeerend.

Origineel kleurt de bonte hoofddoek boven het bruin-getinte karakteristieke gelaat, slim, bijna sluw. Vanonder het donker-blauwe vrij korte jasje met de goud omrande knoopen hangt de rood-geruite sarong, en daaronder de donkere pantalon. Het fraaie, slank gebogen heft, van een weeldrig met goud-bewerkte rentjong steekt uit de breede gordel, die de sarong om het middel bevestigd houdt.

‘Hoeveel?’ vraagt mijn broeder in 't maleisch. -

Hij trekt een bedenkelik gezicht, en noemt een enorme prijs.

Wanneer mijn broeder bedenkingen maakt, en een veel lager bod doet, buigt hij zich voorover, legt met hartstochtelik gebaar de hand op zijn hart, zeggend: ‘Pertjaja toewan?’ (vertrouwt mijnheer mij?) en nog eens:

‘Pertjaja toewan?’ daarop de prijs noemend die hij er zelf voor betaalde, er met klem bijvoegend: ‘Toewan bolee potong,’ (mijnheer mag afsnijden), haalt de kléwang langs zijn hals - en vervolgt: ‘als het niet waar is.’

‘Tida bolee,’ (niet mogen) zegt lachend mijn broeder. -

Een oogenblik later, als mijn broeder bij zijn eenmaal genoemd bod blijft, herhaalt hij nadrukkelik:

‘Pertjaja toewan, pertjaja toewan. Ik betaalde er zelf zoveel voor.’ En niettegenstaande hij slechts enkele seconden terug zijn hoofd willig ten offer bood, wanneer op zijn woorden geen staat viel te maken, niettegenstaande dit vertrouwen wekkend voorstel, noemt hij nu een aanmerkelik lagere prijs.

Nu trekt zijn gezicht in een hoogst ernstige plooi, en zegt hij nog dringerder dan een oogenblik te voren:

‘Toewan bolee potong,’ en strijkt met de wijsvinger over die van de andere hand, ‘als het niet waar is.’

Verbouwereerd kijk ik de man aan; gaat hij op deze manier door, dan eindigt hij met ook de benen af te snijden, en blijft er niets van hem over, dan een bloedig stukje romp. Bah, - afgrijselik niet waar? Maar de humor van het geval is, dat de man nog heel is, en volmaakt gezond langs K.R.'s wegen gaat.

Plots zegt hij op mij wijzend: ‘Njonja Radja,’ op mijn broeder wijzend: ‘Toewan Radja,’ en de vinger tegen zijn borst drukdend, ‘Saja Radja, betoel,’[1] dit laatste met veel nadruk.

Typisch Oostersch is deze vleierij, om den kooper goed te stemmen.

1) Ik vorst, werkelik.

Nadat mijn broeder zijn eerste bod met vijf gulden verhoogd heeft, eindigt hij de koop te sluiten - maar niet nadat hij enige malen herhaalt, dat hij zelf roegie[2)] heeft. Dan vraagt hij dringend nog een gulden of halve gulden extra, ‘als een present toewan.’

Djaga Nabibask.

Ontegenzeggelik is Djaga Nabibask een persoon van gewicht in Koeta Radja; hij bekleedt het ambt van Djaga, nachtwaker van het ‘Atjeh’ Hotel - en de manier waarop hij zich van deze taak kwijt, is een niet alledaagse, en in zeker opzicht beseft men iets van Djaga's ontzettende waardigheid, als men bedenkt, dat zo gauw de zon in zachtrose en blauwe tinten gedaald is achter de goenoeng goenoeng[3)], en de donkere schaduwen van de komende nacht, de witte wegen tot een grauwgrijs verkleuren - dan komt Djaga op, als de gebieder van de nacht.

Men ziet niet alleen Djaga's waardigheid in de trotse houding, de enorm grote hoofddoek buitengewoon sierlik om het grijze hoofd geplooid, de donker blauwe uniform met blinkende knoopen, laarzen aan, de grote sabel aan zijn gordel, een revolver vlak van voren tussen de gordel, en eindelik tot voltooiing van zijn gecompliceerde wapenrusting een stok, massief en waardig zoals alles aan Djaga massief en waardig is.

2) Schade.
3) Bergen.

Maar zoals ik reeds zeide, men ziet niet alleen Djaga's gewichtigheid, neen men hoort die ook in zijn langzame zware stap, en het klinkend regelmatig geluid van zijn stok.

De grijze lange baard is in tweeën verdeeld, tot een koord omgedraaid, en beide einden aan de ooren bevestigd - hoe dit kunststuk bewerkstelligd wordt, is tot nu toe nog in 't duister gehuld. Hieruit ziet men dat zelfs een baard problemen kan bevatten - of deze baarddracht meer gebruikelijk is, is mij niet bekend - misschien ook is het een aan 't geniale grenzende inventie van Djaga, wat mij, zijn waardigheid in aanmerking genomen, niet verbazen zou.

Ook van Djaga kan men zeggen: zucht hij, dan zucht heel Koeta Radja, gaapt hij, dan dreunt het hotel, en krijgen alle gasten een onweerstaanbre neiging tot gapen.

'Tabé toewan', zegt hij als een vorst, die in een minzame bui zijn onderdanen wel wil groeten. Spreekt men hem aan, dan maakt hij niet alleen het militaire saluut, maar een vorstelike buiging verhoogt nog Djaga's waardigheid, en bijna zou men er op durven zweeren, dat hij van vorstelike origine is.

Wordt het later in de avond, en is er weinig geruis van stemmen, alleen het zachte gesjirp van de krekels in 't gazon, dan hangt een bijna vredige stilte om het grote, open huis, en Djaga, onder de pendoppo zittend, zegt in zangerige dreun de mystiek Oostersche litanieën.

Tegen dat de lichten in de grote eetzaal, met de lange rijen openstaande ramen, gedoofd worden, staat Djaga op, gaat het hoofdgebouw door naar het achterste gedeelte, met aan beide zijden de lange vleugels, waar de paviljoens liggen, de eetzaal in het midden, daarachter de grote keuken, en eindelik de bediendenkamers.

Zwaar klinkt zijn stap, met het klikkend geluid van de stok - nu zoekt hij een zitje op de bank, een praatje makend met Nenna, de oude baboe. Nenna, die wonderlike dromen weet te vertellen, en ook wel geesten ziet. Onlangs nog zag ze onder de kollon een biddende geest, de volgende dag brandde ze op dezelfde plaats wierook, en een klein, sober maal werd aangericht ter eere van de geest, waar zij aanzat met enkele baboes en boys.

Bij extra feestelike gelegenheden draagt Djaga een buitengewoon fraaie hoofddoek[1] een geschenk van generaal van Dalen. Is het wonder, dat niet weinig van generaals glorie afstraalt op de persoon van Djaga?

Lieve lezeres, mocht ge het voorrecht hebben Djaga te ontmoeten, dan geef ik U een welgemeende raad: maak nooit of te nimmer gewag van 's mans leeftijd, want natuurlik wekt het ten hoogste zijn verontwaardiging op, en vergeeft hij U nooit dit gebrek aan goede vormen. Een van de boys beging de verregaande onbeleefdheid over zijn ouderdom te reppen, waarop Djaga al zijn waardigheid bijeen gaarde zeggend: 'Oud, je grootmoeder is oud,' hem diep gekrenkt de rug toekeerend.

Nu, in zeker opzicht heeft hij gelijk; wanneer de geest bezield is met een jeugdig vuur, dan behoudt ook het lichaam een jeugdige élastisiteit - maar het is toch heus waar dat Djaga's leven wel wat al te élastisch kan zijn, en wanneer 's nachts het klikkend geluid van zijn stok klinkt op de stenen trap, dan vrees ik wel eens een zonderling gestommel te zullen hooren - Djaga's val. -

Huilen of janken de honden, de nachtrust verstorend, dan richt Djaga zich in al zijn waardigheid op - en klinkt zijn mysterieus, eenigszins onderdrukt: 'Dijam, dijam'[1] klem bijzettend door het klikkend geluid van zijn stok.

1) Deze hoofddoek heeft een lengte van ongeveer 12 el.
1) Stil, stil

Sluipt de moessang van de ene sawomanilla[2)] in de andere, zoekend de rijpe vruchten, die als aardappelen in de bomen hangen - of wel minder zachtaardig vervolgt hij een eenzaam dwalende kip - wat een strijd geeft op leven en dood, met een wanhopige poging van de in doodsangst krijschende kip, die - ach arme - natuurlik het onderspit moet delven, voor het grote en veel vluggere roofdier. -

Of wel, wanneer de pontianak met zijn geheimzinnig, lachend ‘ha-ha, haha’ om het huis gaat - deuren rammelen - dingen bewegen en verschuiven, alsof de geest in zijn grenzeloze onrust grijpt aan alle, de aards-menselike dingen zoekend - grijpend een steun - als achtervolgd door eigen onrust.

Valt de eerste lichtstraal druilerig, grauw door de koel-grijze nevelen van de nacht, optrekkend de nachtelike sluier, waaronder de frisse morgendauw bepareld ligt, dan is Djaga's rijk ten einde, en legt hij zich te ruste in zijn kamer waar zijn spullen, naast-

2) Schuur.

en op elkaar gestapeld als in een uitdragerswinkeltje, hem niet schijnen te hinderen - met als enig ‘gezelschap’ een wit slank duifje in houten kooi met zijn poëtisch zangerig ‘coecoerroe’

Djaga zich te ruste leggend, buiten sluitend het nog druilerig licht dat komen gaat - verlangend nu al naar de avond, de avond met zijn mysterieuse schoonheid onder tropische sterrenhemel, de nacht als de oosterlinggehuld in zijn fantastische kleedij, blootsvoets geruisloos langs de wegen gaat - even een zangerig opklinken van stemmen - een witte flikkering van de ogen in het donker getinte gelaat - van verre de eentonige mélodie van een viool - uitzingend de melancholie van het leven - het eenzame leven - in het eeuwig zoeken naar schoonheid, naar geluk.

Als een zoele zéphir rust in de tjimaras, licht, en toch zwaar van de zoet-bedwelmende geur van de tjempakka.

Buiten naast de deur van Djaga's kamer hangt achter glas, in bruine lijst, Djaga's doopceel, bijna zou ik zeggen oorkonde, als volgt:

‘Nabibas K.P. baroe
Bangsa beloes Islam
Kampong amat pir
Kaloearé orang negri Pandjang
Djaga hotel Kugelman 16 taon
Over ‘Atjeh’ Hotel 10 taon
Djaga Atjeh leveransi 13 taon
De Lange en Loder *an co*.

Javaansch-liedje.

Dari mana datang nja lienta, nonna,
Dari sawah toeroen di kali.
Dari mana datang nja tjienta,
Dari mata toeroen di ati.

Van waar komt de bloedzuiger,
Van de sawahs dalen ze af naar de rivier.
Van waar komt de liefde,
Van de ogen naar het hart.

Djangan engkau memakan bisa,
Bila makan hilang oemoernja.
Djangan lalai mendjaga dia,
Akan badan serta djiwanja.

Gij moet niet alleen eten,
Want al etende gaat de tijd voorbij.
Gij moet niet alleen zorgen voor 't lichaam.
Zorg voor de ziel zowel als voor 't lichaam.

De mélancholisch-eentonige mélodie, waarop deze woorden gezongen worden, is van een diep-innerlike bekoring - het lied van de Oosterling is een uitzingen van de liefde, intens grijpend in de ziel - een mengeling van smart en passie.

Het Wever-vogeltje.

Klein, slank bruin vogeltje met wit kopje, ook wel monnikskapje genoemd - bouwt een kunstig nest; het is zo mooi inéen gevlochten, dat de Atjeher zegt: ‘Kan men het uit elkaar halen, zonder een halm te breken, dan vindt men in het nest een gouden naald.’

De muis in de Sawahs.

Zonderling is dat de muis de jonge aren van de padi afbijt. De Atjeher geeft hiervan deze uitlegging: - Meestentijds staan de sawahs onder water; de muis om niet te verdrinken slaat zijn staartje om de padihalm. Daar die erg scherp zijn, en een insnijding maken in de huid, voelt hij nu de pijn in zijn staartje; dan wreekt hij zich door een andere padihalm af te bijten.

Karakter-Studie van de Palm- of Klapper-boom.

Twee palmen, dicht in elkaars buurt, gedroegen zich zeer verschillend; de éne gaf veel vrucht, de andere geen -, maar niet lang daarna gaf ook de andere klapper mooie vruchten.

Toen iemand zijn verwondering erover uitsprak, zei de Atjeher, eigenaar van de palmen: - ‘Och, de éne klapper was verlegen, schaamde zich voor de andere.’

Geestes-verdrijving.

Er was ziekte in een familie. - Nu besloot men de geesten, die blijkbaar vertoornd waren, te verdrijven. Een grote pan rijst werd gekookt en smakelik toebereid, voor een feestmaal waar veel gasten zouden komen.

Nu vroeg de vrouw van de Ass. Resident de N.; ‘waarom doet ge het niet om de school, het is hier vlak bij, en er is meer ruimte.’

‘Neen’, antwoordde de vrouw, die de rijst bereidde, ‘dat kan niet; om de school is prikkeldraad, en zouden de geesten in het prikkeldraad blijven hangen.’

MADELEINE HEIDESTEYN.

7 Juni 1916.
29ste Jaargang.
N°. 49.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
De oorlog als ethisch en sociaal probleem.

Met buitengewone instemming nam ik kennis van de bijzonder goed doorwrochte rede van prof. Steinmetz over bovengenoemd onderwerp.

En het was dringend noodig dat die rede gehouden werd. Dat vrouwrenkongres voor den vrede was pas gehouden, dat Kongres door Rosika Schwimmer een ‘grootsche’ daad van de vrouwen genoemd.

Het grootste Kongres, leert Prof. Steinmetz ons, ‘is nog minder dan een nietsje in de rij der wereldmachten.’ En dit Kongres was heelemaal niet groot, een Kongres van vrouwen, waarvan men met Prof. Steinmetz kan zeggen: ‘Rien comprendre.’ Dat Kongres uitte zich voor den vrede. Was het dan niet noodzakelijk dat iemand den handschoen opnam voor den door die vrouwen verguisden oorlog?

En heeft Professor niet gelijk, als hij zich een goede lobbes noemt, waar hij zijn tijd en capaciteiten, geeft om te strijden tegen uitingen van vrouwen op een Kongres, dat nog minder is dan ‘een nietsje.’ Maar in

een zoo vredelievend land als het onze zijn er niet veel mindere Goden, die de edele taak van Prof. Steinmetz op zich wilden nemen.

Die vrouwen zijn ook bijzonder lastige menschen. Wij hooren: 'De vrouwen als vrouwen zullen meegaan met haar volkeren, de ontzettende offers willig aanvaarden, zooals zij het thans doen in Engeland en Duitschland en overal.' Daar laat Professor op volgen: 'Maar laten de vrouwen dan ook zwijgen.' Dat is volkomen juist. Als je de ontzettendste offers willig aanvaardt, als je man en zoon ziet weggaan om nooit terug te keeren, dan komt het niet te pas iets te zeggen. Laten die vrouwen dan ook zwijgen. Kongressen houden voor den Vrede, hoe ongepast. Zoo iets moest van staatswege verboden worden. En dan gaf dat Vrouwenkongres geen enkele nieuwe gedachte. Zoo iets komt ook niet te pas. Als men niets nieuws te zeggen heeft, zwijgt men. Vandaar dat Prof. Steinmetz spreekt, die had ons zooveel nieuws te zeggen dat men er van duizelde. Niets dan nieuwe gedachten.

Is het bijv. geen nieuwe gedachte mede te deelen dat 'eerst wanneer de anti-oorlogsstemming universeel is, zal oorlog tot de onmogelijkheden behooren.' En is het niet edel, nu die anti-oorlogsstemming niet universeel is, om dan tenminste mede te helpen door het houden van redevoeringen voor den oorlog om die stemming niet universeel te doen worden?

Aardig is ook te hooren dat Prof. Steinmetz 'geen wreedaard is, veel van kleine kinderen en van dieren houdt, ja zelfs van vele menschen, hoewel niet van allen.' Het laatste was onnoodig ons te zeggen. Als men pro-Duitsch is, kan men niet ook van de vijanden van Duitschland houden. Maar het griefde mij toch dat Prof. Steinmetz noodig oordeelde te zeggen, dat hij geen wreedaard is. Dat spreekt toch ook vanzelf. Zijn sympathie met het kultuur-volk van Europa staat ons daarvoor borg. Iemand, die sympathie voelt voor den oorlog, en speciaal voor den oorlog zooals die in België gevoerd werd, kan geen wreedaard zijn, moet van kleine kinderen houden. Dat goede hart herkennen wij ook waar wij de verzuchting hoorden, dat de oorlog iets is waaronder allen lijden, 'behalve de velen helaas, die er van profiteeren.' Ja, dat is jammer, het zou aardiger zijn als niemand er van profiteerde en ieder zonder één uitzondering er door leed.

De Nederlanders zijn 'wild-anti-Duitsch' hooren wij. Dat komt omdat 'Kennismaking, geestesomgang en genieten met elkaar klaarblijkelijk niet leiden tot liefde, tot eerbiediging.' Hoe mooi en hoe juist gezegd. Moest niet het schenden der Belgische neutraliteit en het, ondanks den tegenstand der Belgen, zoo humane optreden der Duitschers in België aanleiding geven, dat wij nu de Duitschers beter kennende, hen lief kregen en verlangden naar hun komst hier. Maar de meeste Nederlanders zijn zoo dom. 'Wij Nederlanders voelen den oorlog verkeerd, en hebben niet het helder bewustzijn dat deze oorlog is een ontzettende worsteling.' Ja, zoo is het, de meeste Nederlanders beschouwen dien oorlog alsof het een internationale voetbalmatch is.

En waarschijnlijk uit afkeer voor sport zijn de menschen hier niet op oorlog gesteld. 'De Nederlanders doen hun best er niets van te begrijpen en slagen daarin eminent.' Ja, als ze niet begrijpen willen, dan gaat het niet, gedachtig aan de onwillige honden. Maar anders zou ik zeggen: met voorlichters als Prof. Steinmetz zou het wel gaan.

Aan de Duitsche zijde, lezen wij, wordt de oorlog door het geheele volk gevoeld 'harmonisch,' en Prof. Steinmetz heeft gemerkt 'hoe allen in Duitschland den oorlog willen.' En toch klagen die edele Duitschers over den hun opgedrongen oorlog.

Ook hooren wij: 'De menschheid is niet zóó, dat de oorlog tot de onmogelijkheden behoort, (och kom!) ergo begrijpt de pacifist het menschelijk gevoel niet.'

Het menschelijk gevoel, daardoor ontstaat de oorlog. Die domme Nederlanders denken, dat men geen gevoel moet hebben om lichtvaardig over oorlog te denken,

laat staan om oorlog te voeren. Glad verkeerd. ‘Ieder gezond, ieder krachtig, ieder levend volk heeft de begeerte zich uit te breiden.’ Ziet daar een der voornaamste oorlogsmotieven. Frederik de Groote leerde ons al in zijn Mémoires, dat een vorst niet als een eenvoudig burger verplicht is zijn woord te houden, en dat hij zijn woord mag breken als het belang van zijn land dat eischt. Gelukkig land, dat een vorst aan het hoofd der regeering heeft met dergelijke begrippen. Men ziet dus, dat het praatje over ‘het vodje papier’ kwaadaardige onzin was. Met dergelijke juiste begrippen is het te begrijpen dat men surrogaten van den oorlog afkeurt, zooals Prof. Steinmetz ook terecht doet. Stel je eens voor ‘dat de Amerikanen hun negers niet meer lynchen, of de Russen hun geliefde Joden niet meer

progrommeeren.' Dat, zoowel als het onderwerpen der volkeren aan den uitspraak van een wereldcommissie van geschillen, lijkt Prof. Steinmetz 'veel erger dan de ergste oorlog kan wezen.' Wie zal dat niet eens zijn met den Hoog Geleerden spreker. Stel je eens voor, dat die wereldcommissie van geschillen eens uitspraak gedaan had in het Servisch-Oostenrijksche konflikt en Europa had zich bij die uitspraak, onverschillig hoe die luidde, neergelegd. Dat ware toch afschuwelijk geweest. Het Duitsche volk, dat volgens Prof. Steinmetz in zijn geheel den oorlog wilde, had het dan zonder oorlog moeten stellen. En niet alleen zij, maar geheel Europa had het tegenwoordige genotmiddel, oorlog, moeten missen. En oorlog is noodig 'volgens den maatstaf van sociaal utilisme.'

Jammer eigenlijk, dat wij er buiten blijven. Dat zal het nageslacht waarschijnlijk den Minister Treub nog wel eens kwalijk nemen. Die ziet niet in dat de economische strijd veel dieper ingrijpt dan de oorlog.

En wie voert dien oorlog? Het antwoord luidt zeer juist: 'de georganiseerde volken.' In ieder land heeft de regeering het volk gevraagd of ze voor of tegen oorlog waren. Alle volken waren er voor 'uit sociaal utilisme.' Hoe meer de socialisten hun zin krijgen, hoe meer de regeering overal wordt een volksregeering, des te meer zal de oorlogsstemming toenemen, en het aantal oorlogen snel vermeerderen. De domme pacifistische stemming zal verdwijnen en ieder man soldaat zij dan de leus. In 1900 zegt Prof. Steinmetz hadden 'velen van de allerbeste, allerliefste vrouwen gaarne medegevochten met de Boeren.' In de toekomst-heilstaat van Prof. Steinmetz, de-tot-de-tanden-gewapende-oorlogsstaaf vechten dan zelfs de minder lieve en goede vrouwen, ja zelfs de heelemaal-niet lieve vrouwen mede. Iedere vrouw soldaat maakt den oorlog gezelliger en zeker het kazerneleven.

Neen, laat het daarom nooit komen tot een universeel Patertje langs den kant. Alleen te verklaren door de volkomen onkunde van de Nederlanders met het grootste oorlogsideaal van Prof. Steinmetz is het feit, dat nog acht menschen zich opgaven om te debatteeren tegen Prof. Steinmetz en diens zoo juiste stellingen.

Het debat beteekende niet veel. Mevrouw Drucker beweerde zelfs onder daverend applaus: 'Het is een oorlog van Keizers en Generaals.' Dat weten Prof. Steinmetz en ik wel beter. De georganiseerde volken wenschten te vechten. De Keizers deden jaren lang hun best, om oorlog te voorkomen, maar eindelijk werd ook hun de volksgeest te machtig.

In zijn repliek heeft Prof. Steinmetz de debatters allen grondig weerlegd en wel zoo, dat het niemand verwonderen zou als die allen zich opgegeven hadden voor de vrijwillige landstorm, mevrouw Drucker incluis voor de toekomst-vrouwen-landstorm.

Laat Prof. Steinmetz denken aan het 'frappez toujours' en ons dikwerf vergasten op zijn schoone geestvolle en menschlievende uitingen tot meerdere leering van ons domme Nederlandsche volk.

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Van Zwitsersche en Italiaansche Meren en Steden.
I. Zürich-Luzern en beider meren.

Het is waarlijk geen nieuwe bewering, wanneer men zegt Zwitserland van meer dan een zijde te kunnen bezien, zelfs al laat men alle geographische of economische overwegingen, die misschien anders zouden kunnen gelden, ter zijde. Want voor hem, die Zwitserland kent, is er meer dan een Zwitserland, zijn er zelfs eindeloos vele. Men heeft het Zwitserland der steden, dat even afwisselend is, als er

onderscheid te vinden is in het karakter van Bern of Genève, van Zürich of van Lausanne. Men heeft het Zwitserland der merkwaardige punten, die een ieder kent en die dus ieder ongelukkige, die na hem komt, ook noodzakelijkerwijze moet bezoeken, geheel ter zijde gelaten de vraag of iets schoons te genieten valt, en of dit eventueel schoone niet zoodanig geëxploiteerd wordt, dat het beslist leelijk is, van die merkwaardige punten, die het reizen door Zwitserland bijna tot eene ellende maken, welker eigenaardige sensatie van veel zien, alleen genietbaar is voor Amerikaansche en misschien ook voor Engelsche touristen. Men heeft het Zwitserland der hooge bergen, dat grootsch is en majestueus in zijne betrekkelijke verlatenheid, dat spot met alle kleine menschelijke pogingen om het ongevaarlijk te benaderen, en dat toch dikwijls en het meest onverwacht aan de roekeloos tartende menschheid toont, welke zijn kracht is en welke macht daarvan uitgaat. Men heeft het Zwitserland der

gevaarlijke bergbanen, welker aanleg somwijlen een sport gelijk wordt, steeds meer er naar streeft technische moeilijkheden zoo gedurfd mogelijk te overwinnen en meer schijnt te vragen naar het sensatiewekkend kunststuk dan naar het werkelijk te genieten geven van het beste der natuur, laat staan dus dit beste te eerbiedigen. Men heeft het Zwitserland der groote hotels, waar men een ‘train de vie’ kan genieten als in de meest mondaine oorden der wereld en waar men zich geen enkel gemak en geen enkele luxe behoeft te ontzeggen, zelfs dan niet, wanneer het verdere oord eenzaam en verlaten is. Men heeft het Zwitserland der historie, dat meer romantisch dan wereldschokkend belangwekkend is, en dat voor den buitenlander meer spreekt uit roman of opera dan uit de geschiedboeken. Men heeft het Zwitserland der werkelijke rust, waar alles nog is natuur en eenvoud, maar dit Zwitserland wordt met het jaar kleiner en zal waarschijnlijk wel eens geheel en al verdwenen zijn.

Men heeft ten slotte het Zwitserland der meren. En misschien is dit het beste ook daarom, wijl het het meest karakteristieke, het meest op zichzelf staand Zwitserland is, dat men zich denken kan. Dit Zwitserland, goed beschouwd en in zijn eigen omgeving gezien, is geheel iets bijzonders gelijk ook de kleur van zijne wateren al bijzonder is. Het is hier een niet sterk sprekende overgang, zich uitende in tinten en in kleuren van het meer nuchtere Noorden naar het zoo romantische en poëtische Zuiden; het is hier eene assimilatie als het ware van twee verschillende elementen, die in rustige rust aan elkander de hand geven. Maar het is in dit Zwitserland ook eene aaneenschakeling van om zoo te zeggen bijzondere persoonlijkheden, want elk der ruim twintig groote en kleine meren, die Zwitserland telt, heeft een eigen sprekend karakter, een eigen omgeving en een eigen geschiedenis. Elk meer is anders, en moet gezien worden in zijn eigen kleed.

Wanneer men vanuit Holland langs den Rijn met z'n reeks van bekende punten gekomen is tot Frankfort, en dan via het onovertroffen Heidelberg langs de Schwarzwaldbahn gegaan is naar Schaffhausen; wanneer men daar plichtmatig de watervallen heeft bewonderd en erkend heeft, dat de natuur toch grootsche dingen kan tot stand brengen; wanneer men die watervallen genoten heeft onder een kopje koffie en de tonen der muziek, die het Grand Hotel Bellevue 's avonds in zijn goed ingerichten hall schenkt, dan is het een klein eindje maar om naar Zürich te komen en daar het eigenlijk Zwitserland te betreden. Wat men in die korte Strecke vóór Zürich geniet, moet men eigenlijk niet als Zwitserland beschouwen, omdat het volkomen karakterloos is en eigenlijk evengoed in Holland of in Hongarije zou kunnen liggen en alleen eenige aantrekkingskracht heeft, wanneer men weet, dat daar achter dat eentonige landschap heel in de verte de burcht van Säckingen gelegen is, waar de Trompeter van von Scheffel's schepping moet hebben geleefd. Maar in Zürich ziet men voor het eerst de bergen en ook de sneeuwbergen; d.w.z. men ziet ze, wanneer het deze bergen noodzakelijk voorkomt zich te laten zien. Is dit echter het geval dan heeft men over het Züricher meer heen een der mooiste gezichten, die geheel Zwitserland biedt. Zürich zelf is eene fraaie stad, wijd uiteengebouwd, met ruime en mooie straten, met vele gebouwen, met eene quai langs het meer in verschillende gedeelten, die terecht beroemd is door geheel Europa en aan de stad een bijzonder typisch voorkomen schenkt, welk voorkomen door de imposante Funhalle nog wordt verhoogd; maar zonder zijn sneeuwbergen geheel op den achtergrond van het meer boven Wangen uit zou Zürich niets zijn. De sneeuwbergen geven aan de stad haar karakter en vanaf het oogenblik dat men de breede en lange Bahnhofstrasse is doorgegaan, en het eerst een blik heeft geworpen op dezen keten, laten zij den bezoeker niet meer los en grijpen ze zelfs de bewoners der stad aan, die anders in den praktischen dagelijkschen arbeid van handel en industrie, waaraan Zürich zoo rijk is, wel andere bezigheden te zoeken hebben. En niet alleen

aan Zürich zelf maar ook aan het meer, dat zich eerst in langwerpigen vorm voor de stad en daarna met een groote bocht als het ware loodrecht op het eerste deel uitstrekt, geven zij karakter en geven zij schoonheid.

Overigens is het meer van Zürich niet wat men noemt imposant. Integendeel, de tal van kleine plaatsjes welke men aandoet bij de aardige rondvaart over dit meer, Thalwill, Wädenswill, Lachen, Herzliberg, zijn alle schilderachtig gelegen en genieten alle in de zon eene heerlijke, landelijke rust te midden van vooruitstekende grasvelden, en eenvoudige omgeving, maar die rust is ook de voornaamste indruk, welke men

krijgt. Het meer van Zürich is voor alles liefelijk en rustig, zijne omgeving is lachend en vriendelijk, maar slechts aan het uiterste uiteinde, wanneer men komt aan den voet van den Etzel, van waaruit de eerste groote bergtoeren naar het achterliggende landschap beginnen, gevoelt men iets van het imposante, hetwelk toch het overheerschende kenmerk is van de Zwitsersche natuur. Een rondvaart over het Züricher meer en vooral de terugkomst in Zürich zelf is een genot voor het oog, geeft een gevoel van behaaglijke kalmte, maar meer dan een vriendelijken indruk laat ze niet achter. En onwillekeurig maakt men eene vergelijking met de Badenzee,

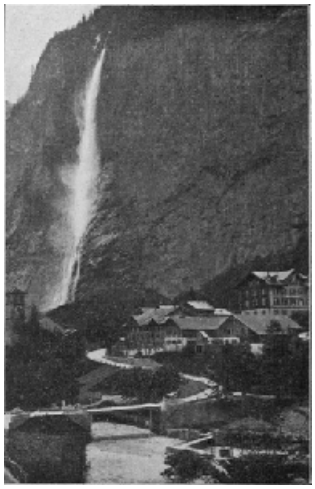

De hoofdstraat van Zürich.

die nu eenmaal als het meer, dat door vier rijken begrensd wordt, eene zekere vermaardheid heeft, maar dat overigens niet overdreven belangwekkend is en ook eigenlijk niet uitnoodigt tot een langer oponthoud. Voor diegenen, die werkelijk een paar weken willen uitrusten en nieuwe krachten opdoen voor den dagelijkschen arbeid, lijkt een verblijf in een dier vriendelijke oorden aan het Züricher meer een lichamelijke en geestelijke weldaad, een werkelijk ideaal genoegen. In karakter zouden wij meenen, dat de Zugersee zich het best bij deze twee meren aansluit, in elk geval meer dan de Briënzer- en de Thunersee.

Van Zürich naar Luzern gaande heeft men op de Zugersee een bijzonder mooi gezicht, dat dit meer feitelijk meer van zijn besten kant toont; van Luzern met de bekende Brunnu-bahn gaande naar Interlaken, maakt men den overtocht over de Briënzersee eveneens op de meest voordeelige wijze. De Briënzersee is klein vergeleken bij andere meren en is arm aan belangwekkende punten, maar recht achter haar strekt zich als een grootsch monument de steile rots van den Rothhorn uit, die ook wel reeds door een Zahnradbahn is doorploegd geworden, maar die in zijn geheel daar toch staat als een imposant monument der natuur, waarvan men de innerlijke kracht geniet zoolang men op dit meer vaart. Onmiddellijk aan de Briënzersee sluit zich het Thunermeer aan, rustig en vooral romantisch in zijne schilderachtige omgeving, schilderachtig wel het meest door het kleine en karakteristieke Thun, hetwelk het aan een der uiteinden begrenst. En te midden van die beide meren, zijne ligging verradende reeds door die samenvatting van zijn naam, ligt daar het wereldsche Interlaken, dat eigenlijk niets anders is dan eene samenvatting van eene rij groote comfortabele hotels, welker aaneenschakeling aan beide zijden van het mooie Kurhaus meer dan een tentoonstelling van hotel- en reiswezen, een

indruk kan geven van wat het tegenwoordig vernuft op dit gebied van modern comfort heeft tot stand gebracht En al die hotels, zij keeren hun gezicht naar de Jungfrau, die met Interlaken ten nauwste verbonden is, en die aan Interlaken zijn naam heeft gegeven naar buiten en zijn aantrekkingskracht naar binnen geeft. Voor deze aantrekkingskracht moet zelfs wijken de attractie, die de schoone

Het dal van Lauterbrunnen.

omstreken brengen, van welke omstreken zeker het lief gelegen Lauterbrunnen in het dal van de Staubbach een der mooiste punten is. Er gaat ook van dit vriendelijke dal een heerlijke rust uit; rust die doet verlangen om er een poos te wonen.

Aan het Thunermeer geeft behalve het liefelijke Thun zelf nog iets anders eene groote attractie, en dit is het prachtige St. Beatenberg, prachtig reeds door de legende, die aan zijne vestiging ten gronde ligt. Rechts van de grot, vanuit de wijde spleet in de rots, springt onstuimig een bergstroom, de Beatusbeek. Deze natuurlijke opening is voor een tiental jaren ruimer gemaakt en, als het water niet te hoog is, zooals b.v. in het voorjaar, wanneer het ijs op de gletschers begint te smelten, kan men - steeds langs den stroom opwaarts - zoover naar binnen dringen, dat men gemakkelijk een uur lang in deze onderaardsche gang, waar het water zich baan breekt, wandelen kan. Hoewel de gangen en grotten thans electrisch verlicht zijn, neemt de gids een lantaarn mede, want mocht door een of andere oorzaak het licht uitgaan, dan zou de duisternis volkomen en de terugweg niet te vinden zijn, terwijl men gevaar zou loopen in het ruischende water te vallen. Deze beide grotten, de kluis van

St. Beatenberg en de onderaardsche gang - de watergrot, zooals men deze aanduidt, - gevormd door den Beatusbach, worden ook door de vele vreemdelingen, die elken zomer St. Beatenberg komen genieten, druk bezocht. Want, St. Beatenberg is veel veranderd sedert den tijd van zijn vromen heilige en hij zou zijne oogen niet gelooven, wanneer hij thans het mooie welvarende dorp zag op de plaatsen waar de armoedige hutten zijner herders eens stonden.

(*Wordt vervolgd.*)

Ingezonden stukken.
Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

Natuurleven
door O.G. Thoden van Velzen.

Dewijl tegenwoordig in Europa weinig of geen recht bestaat en de heilige gevoelens der menschen dagelijks met voeten getreden worden en duizenden en tienduizenden families elken dag vragen: 'wat moet er van ons worden,' zoo verzoek ik U eenige oogenblikken uwe aandacht aan het volgende te wijden.

Rondom ons zien wij de ineenstorting der Europeesche christelijke maatschappij. Niet iedereen wenscht een dergelijk onzeker bestaan, zooals de hedendaagsche Europeesche samenleving dat biedt, verder te leven.

Daarom vraag ik mannen en vrouwen van volwassen leeftijd, om, na goede overpeinzing, samen een natuurleven voor eenigen tijd op één der Zuidzee-eilanden te gaan leiden.

Vruchten zijn aldaar in groote verscheidenheid aanwezig en groenten gedijen er voortreffelijk.

Gevaarlijke dieren zijn er niet, zelfs geen vergiftige slangen. Men kan genieten van rivier- en zeebaden. Verrukkelijke wandelwegen vindt men aldaar, zoowel in de bergen als langs het strand.

Het eiland is omgeven van koraalvelden, wier bestudeering en aanschouwing een groot genot opleveren voor natuuronderzoekers.

Voor eene billijke som kan men op die paradijsachtige eilandjes een terrein verkrijgen, dat zeer geschikt is voor het verbouwen en kweeken van groenten; de groenten, die men zelf niet verbruikt, verkoopt men en voor het ontvangen geld verschaft men zich dagbladen, tijdschriften en wetenschappelijke lectuur uit alle deelen van den aardbol, zoodat men volstrekt niet in één of anderen zin achteruitgaat, zooals zoo menigeen onnadenkend den menschen pleegt wijs te maken.

Integendeel, nergens kan men zich beter wijden aan de eene of andere studie dan juist daar, waar de rustige omgeving en de verrukkelijke natuur niemand of niets verstoren, maar juist een prikkel tot beter werken verschaffen.

Ieder, die over duizend gulden of iets meer of minder beschikt en gaarne eens de proef wil nemen met een zorgeloos paradijsachtig bestaan, hij of zij vervoege zich of liever schrijve aan ondergeteekende.

Dat geld is namelijk noodig voor de reis tweede klasse via Amerika naar dat Luilekkerland.

Niemand is aan eenige vereeniging of eenigen regel gebonden; daarom kan men ten allen tijde terugkeeren naar het land van ellende en jammer, dat Europa genoemd wordt.

Om de proef te doen slagen, worden vooral menschen gezocht, die eenige kennis van talen bezitten en zich gemakkelijk aan nieuwe omstandigheden kunnen aanpassen. Cosmopolieten zijn 't meest welkom.

Menschen van bekrompen opvattingen en met kleingeestig-burgerlijke manieren kunnen daarginds natuurlijk niet aarden.

Verdere inlichtingen verstrekt gaarne

O.G. THODEN VAN VELZEN.

Hilvarenbeek, 9 Mei 1916.

Van boeken, muziek en nog wat.

't Was in den snikheeten zomertijd, dus in de periode die het eene deel der menschheid uit alle andere perioden van het jaar gekozen heeft om de andere helft te kwellen met vele, voor 't meerendeel nuttelooze vragen, van wier betere of slechtere beantwoording intusschen maar al te vaak de toekomst van een menschenleven afhangt. De examenverschrikking had ook ons onderwerp van gesprek uitgemaakt; en om aan te toonen hoe onlogisch en onwezenlijk een hyperwijze schoolfrik zijn slachtoffers soms kan ‘bespringen’, vertelde 'n aardig meisje met weerbarstige blonde krullen dat van háár enkele weken te voren geeischt was, kort en bondig door een voorbeeld de evolutie der menschheid te demonstreeren.

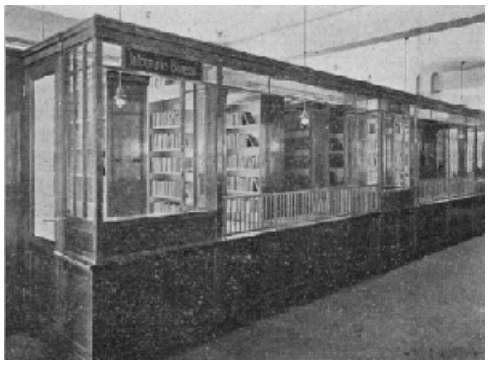
‘Noù vraag ik jullie!’ Lachend gingen de blauwe oogen van den een naar den ander en omdat ‘de jullie's’ allen behoorden tot het gilde der geletterden, zooals de volksmond ieder die zijn moêr's taal behoorlijk tracht te spreken, noemt, werd er op de kwestie diep ingegaan; vormde ze zoo iets als een strijdvraag, waarbij ieder zijn oplossing als de eenig ware aanvaard wenschte te zien. Mij trof het meest het denkbeeld om de evolutie der menschheid te manifesteeren door de geschiedenis van het boek. Het boek, dat eeuwen geleden het kostbaar bezit slechts van

den enkeling kon zijn; en thans, dank zij de moderne techniek en het moderne productie-vermogen tot in het oneindige schier te vermenigvuldigen is; het boek dat in onze dagen

MAG. 'DE BIJENKORF' AMSTERDAM.
1ste AFDEELING BOEKHANDEL.

voor niemand onbereikbaar behoeft te zijn. Natuurlijk kennen we ook nu nog kostbare leeren banden, ook wij bezitten luxe uitgaven waarvan de snede zwaar werd verguld....

MAG. 'DE BIJENKORF' AMSTERDAM. DE LEESBIBLIOTHEEK.

Maar daarnaast, wat al goedkoope bewerkingen, wat aardig aspect ook voor luttelen prijs.

Een kleine bibliotheek zou in geen enkele woning, hoe bescheiden ook, behoeven te ontbreken, als slechts het aanschaffen in sommige gevallen wat gemakkelijker en eenvoudiger werd gemaakt.

En nu spreek ik op 't oogenblik niet van het geld dat er aan ten koste moet worden gelegd; ik neem zelfs aan dat de aspirantbezitter bij voorbaat een paar kwartjes, wellicht zelfs een paar gulden voor het aanschaffen van een boekwerk heeft bestemd.

Maar dan.... wat moet hij nemen, hoe zal hij zijn keus bepalen. In zijn geheugen

dwarrelen titels en schrijvers in bonten chaos dooreen.

U en ik en vele anderen die *gewend* zijn met boeken om te gaan vragen een catalogus,

MAG. 'DE BIJENKORF' AMSTERDAM. KIJKJE IN DE MUZIEKAFDEELING.

loopen even een boekwinkel binnen, maar de menschen voor wie het aanschaffen van een boek *niet* tot de dagelijksche geneugten behoort, die alleen dàn koopen wanneer het

MAG. 'DE BIJENKORF' AMSTERDAM. EEN HOEKJE VAN DE AFD. KUNSTVOORWERPEN.

materiaal om zoo te zeggen voor hen wordt neergelegd, denken er niet aan luk raak een boekwinkel binnen te loopen; ontzeggen zich liever het genot om een bepaald werk te bezitten dan dat ze de winkeljuffrouw zouden bekennen niet te weten wie de schrijver er van is.

Ik voor mij ben tot de overtuiging gekomen dat in dergelijke gevallen; en er zijn er veel veel meer dan ge wellicht zoudt denken, een warenhuis feitelijk het eenige middel is om tot het doel te geraken.

Uit den aard der zaak toch zet het warenhuis voor ieder zijn deuren met onbeperkte gastvrijheid open. Wie er binnen gaat voelt veel minder dan in welke winkel ook

de stilzwijgende verplichting tot koopen.

Al dwalend langs de verschillende afdeelingen wier aantal, bijna zou ik zeggen, legio is, wordt de aandacht van den bezoeker gevestigd op dingen, waaraan hij bij het binnenkomen dikwijls in de verste verte niet heeft gedacht.

Neem, om bij Amsterdam te blijven, ‘de Bijenkorf’. Ge wandelt in 't parterre, hebt uw blikken te gast laten gaan aan velerlei dingen van luxe en noodzakelijkheid; en zonder dat het in uw vooropgezette bedoeling lag, voert uw weg u langs tafels waar de nieuwste boeken op elk gebied geetaleerd liggen. Ge kijkt; en honderd tegen een dat ge iets ontdekt; een werk over een speciaal onderwerp dat U na aan 't hart ligt; de jongste pennevrucht van uwen lievelingsauteur, een aardig kinderboek, een uitgave die U interesseert; ge wordt, om welke reden dan ook, geboeid; de lust tot lezen is ontwaakt....

Op zoo'n moment openbaart zich, wat ik de opvoedende kracht van het warenhuis zou willen noemen.

Aanzien doet gedenken; en wanneer, zooals in het warenhuis *goede* lectuur zich als het ware opdringt aan den komenden en gaanden man, daar kân het niet anders of ook de menschen die zoo gauw en zoo graag beweren dat ze geen tijd hebben om zich met boeken te bemoeien komen er toe om ‘en passant’ een werkje mede te nemen waarvan de titel hen als een oude bekende in de ooren klinkt, hen om de een of andere reden boeit.

En.... is eenmaal de lust tot lezen opgewekt dan kan men hem niet onbevredigd laten. De vruchten van den boom der kennis smaken bijna steeds naar meer. Gelukkig dat het warenhuis naast den lichamelijken ook den geestelijken honger weet te stillen.

Hebt ge wel eens, ik kom weer met het eenige voorbeeld dat ik in Amsterdam citeeren kan, hebt ge wel eens de leesbibliotheek van ‘de Bijenkorf’ gezien, die, o wonderlijke speling van het toeval, aan de lunchroom grenst? Zeg niet dat dergelijke bibliotheken U antipathiek zijn; of liever laat ik, wat mij betreft erkennen, dat ik uw opinie deel wanneer een leesbibliotheek synoniem is met beduimelde bruine kaften, met boeken die... nu ja die in *hun* tijd wellicht het lezen waard zijn geweest maar thans worden gerangschikt onder wat men ‘rommel’ noemt om van een andere categorie niet eens te spreken.

De leesbibliotheek van ‘de Bijenkorf’ is gelukkig van een geheel ander gehalte. Daar hebben alle boeken, wat het uiterlijk betreft een smakelijk groen linnen band, daar zien de werken er uit alsof ze vóór U door niemand werden aangeraakt, en wat er tusschen den donker groenen omslag zit is van het allerbeste gehalte. Neem wie ge wilt uit de *goede* moderne litteratuur van Nederland, Frankrijk, Engeland, en Duitschland, ge vindt hem, 't zij met enkele, of wel met vele werken op den enormen catalogus vertegenwoordigt; en naarmate in de beneden afdeeling de te *koop* geboden boeken met de nieuwste uitgaven worden aangevuld vermeerdert ook de boekenschat op de tweede verdieping.

Wat over lectuur werd gezegd, geldt in véél grootere mate wellicht nog voor muziek. Het aanschaffen daarvan stuit nog véél vaker af op de moeielijkheid dat men niet weet wat te kiezen, en menigeen die thans zijn talent botviert op straatdeuntjes en operettewijsjes zou gaarne zijn krachten beproeven op degelijker, ernstiger muziek als iemand hem van voorlichting wilde dienen, als er een gelegenheid bestond waar hij op zijn gemak de verschillende uitgaven zou kunnen doorkijken.

Wéér noem ik het warenhuis; wéér wijs ik er op dat geen enkele zaak zoo ‘zonder eenige verplichting’ den muziekliefhebbers het nieuwste en het meest klassieke toont als ‘de Bijenkorf’ waar een geweldig aantal muziekstukken liggen uitgespreid

en men ten allen tijde zich vergewissen kan of weer iets nieuws op dat gebied verschenen is.

Maar.... ‘de Bijenkorf’ doet meer. Een uitstekende pianiste brengt nieuwe stukken ten gehoore; en wilt ge zeker er van zijn dat, wat uw aandacht op de toontafel trok, ook inderdaad overeenkomt met uw smaak, ge hebt het slechts te vragen en 't nummer wordt U voorgespeeld.

Door nog één voorbeeld zou ik de opvoedende kracht van 't warenhuis, waaraan de meesten Uwer wellicht nooit hebben gedacht, willen demonstreeren. We weten 't allen nietwaar, dat niets zoozeer de smaak en den kunstzin ontwikkelt als het zien van mooie dingen; artistiek uitgevoerde teekeningen, goede reproducties van meesterwerken, waarvan de kans om 't origineel te bezitten slechts voor een héél enkele onder ons is weggelegd.

Méér dan eens heb ik gelegenheid gehad te constateeren dat ook bij den man met beperkte middelen het verlangen bestaat zich te omringen met ‘dingen van smaak’, maar denkt ge dat ‘de eenvoudige des harten’ het waagt een kunsthandel in den eigelijken zin des woords, binnen te loopen.

‘Niet al kreeg ik de plaat vergeefsch’ bekende me nog onlangs iemand die, wat ontwikkeling betreft bij menig beter gesitueerde niet ten achter behoeft te staan. ‘In een kunsthandel moet je met een zak vol rijksdaalders komen’ was zijn opinie, ‘daar moet

je kunnen meepraten over belichting en vernis, over diepte en breedte en weet ik wat voor geleerdheid meer. Een eenvoudige kerel die iets mooi vindt omdat het hem ontroert, omdat hij bij 't aanschouwen de gewaarwording krijgt dat er nog iets hoogers op de wereld bestaat dan eten en drinken en geldverdienen, die kiest zijn wandversiering in een zaak waar men hem niet door quasi-artistieke opmerkingen intimideert'. Er zit een zekere overdrijving in die opvatting; ik geef het dadelijk toe, maar is zij niet een bewijs te meer voor mijn redeneering dat het warenhuis een prachtige steun biedt voor degenen die hun eerste wankele schreden willen zetten op het pad dat opvoert naar een hooger levensplan?

WIES.

Geesje
door Marie Ovink-Soer.

Ze was in een plaggenhut geboren, en toen ze nog nauwelijks praten of loopen kon, maakte Geesje al kennis met de ruwheid van 't leven. Ze zag deze belichaamd in haar moeder, tot wie de kleine dreumes in angst en beven opkeek, schuw uitwijkend voor den immer te verwachten slag van de harde werkhand. En die hand woog zwaar op wie niet dadelijk gehoorzaamde aan moeders kortaf bevelen.

Geesje's twee oudere broertjes waren al even bang als zij voor de groote, bonkige vrouw, die zij moeder noemden. En als men den kinderen gevraagd had wat een 'moeder' was, dan zouden ze zeker geantwoord hebben: 'dat is een vrouw, die kleine kinderen zooveel ranselen mag als ze wil, omdat ze hun elken dag te eten geeft.'

Met hoe oneindig veel moeite, met welk tobben en zwoegen 't dagelijksch brood voor hun altijd hongerige monden verdiend werd, daar wisten de kinderen niet van af. Ze leefden onbekommerd voort als kleine velddieren, met goed weêr den heelen dag buiten, anders opgesloten in de hut tot moeder thuis kwam. Van een vader had Geesje nooit gehoord, en wist eigenlijk niet, dat die noodige, nuttige medehelpers, om hen groot te krijgen, op de wereld bestonden. De broertjes praatten wel eens van 'vader', 'die al lang fort was, altijd fluisterend, want moeder werd woest driftig als ze 't woord 'vader' hoorde.

Ze leefden dood eenzaam met hun vieren in het simpel huisje, en er gingen dagen voorbij, dat ze geen andere levende wezens zagen dan de scheper met zijn kudde.

Met mooi weer was 't prettig buiten spelen in de zandkuilen op de bloeiende hei.

De broertjes waren lief voor 't kleine onbeholpen zusje. Ze zeulden met haar om, en pasten op, dat ze niet viel en zich bezeerde. Maar, toen ze wat grooter werd, en met de dikke handjes van zich af begon te slaan, drensde en huilde, wanneer ze niet dadelijk haar zin kreeg, wilden de jongens niets meer van Geesje verdragen, liepen weg, en lieten haar aan haar lot over.

Dan schreeuwde 't kleintje zich 't keeltje schor, eenzaam, verlaten schaapje, en huilde zich eindelijk in slaap in de zandkuil ter zijde van het hutje, waar moeder haar 's avonds vond, ruw optrok, en mee naar binnen nam. Een poos later kwamen de broertjes aangehold, en kregen een pak, omdat ze zoo ver weg waren geloopen. De jongens brulden dan als varkens, om moeder schrik aan te jagen, en Geesje huilde van den weeromstuit mee.

Op zekeren dag verdwenen de broertjes uit Geesje's leven. Eerst kwamen ze nog thuis slapen, maar dat hield ook al spoedig op, en toen Geesje bij moeder navraag deed, bromde deze, dat Gijs en Kees nu Goddank groot genoeg waren, om hun eigen kost te verdienen.

In haar vreugdelooze jeugd was 't heengaan van de bazige, ondeugende broertjes, met wie ze bijna altijd kibbelde, toch een droevig gemis voor Geesje, dat niet vergoed werd door de dikkere snee roggebrood in de karnemelk, nu er twee minder waren, om 't eten mee te deelen. Met andere kinderen kwam Geesje in haar prille jeugd nooit in aanraking, want moeders hutje was nog een heel eind verwijderd van 't naast bijzijnde kleine gehucht met zijn ver uiteengebouwde huisjes. Op bloote voetjes, die flink konden stappen, ging ze, nu 't zomer was, met moeder mee, als die op 't veld moest werken, en lag dan onder een boom te slapen, of speelde in 't warme gras, en vernielde de bloemen, die binnen haar bereik waren. Bij regen en kou bleef 't schaapje alleen thuis, en verdreef zich den tijd zoo goed ze kon, spelend met haar lorrepop. Lang van te voren al zat 't kind uit te kijken over de eindelooze hei, of ze moeders bekende gestalte aan zag zwoegen, zonder eenig blij verlangen naar haar komst, maar omdat ze dan niet langer alleen zou zijn.

Eens (en Geesje vergat dien dag nooit, want hij bracht de eerste vreugde in haar leven), kwam moeder thuis, op de hielen gevolgd door een vuilen, broodmageren hond. 't Dier was door stompen noch schoppen te verjagen, en bleef zich aan 't menschelijk wezen, dat hij, wie weet na hoeveel tijd, ontmoette, vastklampen met den moed die honger en ellende geven. Maar moeder bleef hardvochtig; 't arme beest mocht niet binnenkomen, en daar zat 't nu voor de deur (van

wat hem een gesloten paradijs leek) droef te janken en te huilen, met iets bijna menschelijk smeekends in 't geluid van zijn stem.

En terwijl Geesje luisterde naar dat treurig kermen, ontwaakte in haar ziel het medelij.

Ze keek eens naar moeder, die stil en stug, als altijd, haar gang ging, het vuur aanmaakte, den pot met water overhing om straks de aardappels te koken. 't Kind durfde niet vragen, of de hond binnen mocht komen, maar stil bedacht ze, dat ze wat aardappels en een stuk van haar roggesnee zou bewaren, en hoe heerlijk 't hongerige dier daar aan zou smullen.

Uitgeput zweeg de hond eindelijk.

'Hij is nou zeker fort,' zei moeder na een poosje. Zij schoof Geesje haar eten toe, en toen 't karig maal genoten was, ging ze naar buiten om water te halen. De vrouw was den armen, door haar buitengesloten stumper, geheel vergeten, en schrok ervan toen 't dier, haar opzij duwend, binnendrong. Verrukt hurkte Geesje naast 't leelijk mormel neêr, ze luisterde niet naar moeders schelden, voerde den gulzig slikkenden hond haar brood en aardappels om beurten, en aaide hem over zijn ruigen, vuilen rug. Moeder keek brommend toe, maar ze joeg den hond toch niet meer naar buiten, en, toen ze er den volgenden morgen vroeg op uittrok, zei ze er niets van dat 'Bruin' bij Geesje achterbleef.

Wat 't dier voor Geesje was de zes laatste maanden, dat hij zijn verwaarloosd, ziekelijk lichaam nog meesleepte, dat wist niemand dan 't kleine vrouwtje zelf. Toen Bruin eindelijk voorgoed de oogen sloot, had hij niet tevergeefs geleefd, al was hij nooit anders dan een arme zwerver geweest. Een klein menschenkind, ook vrijwel een verschoppeling in 't leven, had hij 't hartje verwarmd door zijn aanhankelijkheid en trouw. Hij leerde Geesje wat liefde en dankbaarheid zijn, hoe kwaad met goed te vergelden. Want nooit, ook als zij ondeugend was en hem plaagde, had goedige Bruin haar gebeten. Hij likte 't handje, dat hem sloeg. Geesje schreide bittere tranen bij zijn dood; ze had haar besten vriend verloren. -

Intusschen groeide Geesje op tot een mager kind metstroogeel, verschoten haar, en een bruin besproeteld gezichtje. Ze was geheel onwetend, kon lezen noch schrijven. De leerplicht bestond toen ter tijd nog niet, en 't kwam den armen daglooner geheel overbodig voor zijn kinderen naar de meest ver afgelegen school te zenden als ze oud genoeg waren, om hun eigen kostje te verdienen, en hij de zorg voor hun onderhoud dus kwijt raakte. Geesje was ruim zeven jaar toen moeder ook voor haar dochtertje den tijd gekomen achtte aan 't verdienen te gaan d.w.z. haar eigen kost; van loon was geen sprake. En zoo toog de stumperd de wijde wereld in, met geen andere uitrusting dan haar door wind en weer verschoten lompenpakje. Als geiten- en varkenshoedster en duvelstoejager op de groote boerderij, waar moeder met moeite een dienst voor haar veroverd had, was Geesje niet meer waard. Langzaam en met moeite leerde ze 't werk, dat haar te doen werd aangewezen. Aan ruwe scheldwoorden was ze gewend, en 't hinderde Geesje niet, dat deze staag op haar neer regenden met menigen stomp of klap als toegift. De oude paardenknecht was de eenige, die 't arme schaap niet snauwde en afgrauwde, haar zelfs dikwijls een vriendelijk woord gunde. Ook zonder dat, leek Geesje haar tegenwoordig bestaan een groote verbetering bij het oude. Voor 't eerst van haar leven kreeg ze dagelijks genoeg te eten aan spijzen, die een onbekende weelde voor haar waren. Geesje dacht, dat warme pap, zooals de boerin die kookte, tot het lekkerste eten behoorde dat bestaan kon, en, zooals een stukje gebraden spek haar gehemelte streelde, dat kon ze niet onder woorden brengen.

't Meisje sliep op stroo, net als thuis, en maakte haar morgentoilet onder de gudsende straal van de buitenpomp.

Daar zij haar werkzaamheden geheel buitenshuis had, kwam ze maar weinig met de leden van 't gezin in aanraking. Alleen bij 't eten, als ze schuw aanschoof, en 't kleinste plekje aan tafel trachtte in te nemen, maakte ze deel uit van den kring. De boer leek haar een hoog verheven wezen, voor wie je bevend de oogen neersloeg als hij naar je keek, en de boerin was iemand, die je zooveel mogelijk uit den weg bleef, en die je ootmoedig dankbaar moest wezen, dat ze dagelijks je bord vulde.

Dat haar moeder niet eens naar Geesje kwam kijken, en vragen of men tevreden over haar was, verwonderde hare omgeving, maar 't kind zelf bleef er kalm onder. Ze was thuis allesbehalve door liefde verwend geweest. Wanneer ze de moedergeit haar jongen zag lekken en liefkoozen, verbaasde Geesje zich er over, dat dierenmoeders zooveel geduldiger en vriendelijker zijn voor hunne kleintjes dan die bij de menschen. Dat kwam zeker omdat ze niet praten konden.

Dat was in de eerste dagen van haar verblijf op de hofstede. Doch spoedig deed ze geheel andere ervaringen op.

Er waren geen kinderen op de boerderij toen Geesje er kwam, een half jaar later werd er een dochtertje geboren. 't Vurig begeerde kindje werd vanaf 't eerste oogenblik met zoo overgroote liefde en zorgen omringd, 't was zoo zeer 't middelpunt waar alles omheen draaide en zich bewoog in het gezin, dat Geesje dit met de grootste verbazing aanzag. Iedereen was vriendelijk, er lag als een glans van vreugde over de gezichten der ouders, hun stemmen klonken zacht, ze waren gul en goed. Zelfs op Geesje straalde wat àf van 't licht dat de omgeving verhelderde.

Geesje was één en al verwondering, en vroeg den eenigen, dien ze 't vragen durfde, haar vriend Gerrit, waarom de boer en zijn vrouw toch zoo blij waren en tracteerden. ‘Was dat allemaal om dat bakerkindje?’

Toen hoorde ze voor 't eerst van haar leven, dat er ouders zijn die hun kinderen lief hebben als 't licht hunner oogen.

‘Moeder houdt niks van ons, ze heeft 't wel honderd maal gezegd,’ vertelde Geesje eenvoudig, ‘ze wou, dat we nooit geboren waren.’

‘Dat moest je maar zoo niet gelooven,’ betoogde Gerrit, ‘want als ze dat meende dan had ze zich niet krom gewerkt voor jou en de anderen. Je moeder is een ongelukkige stumper, en als je alles wist....’

‘Heb ik ook een vader gehad, Gerrit?’

‘Ieder mensch heeft vader en moeder, en elk beest ook, Geesje, kijk maar eens naar de vogels, er zijn er altijd een paar die voor de jonkies zorgen.’

‘Maar waar is onze vader dan gebleven? we hebben er nooit een gezien.’

Gerrit krabde verlegen door zijn grauw haar, en zette zijn pet terecht.

‘Ik geloof, dat ie dood is, kind, maar ik heb wel gehoord, as dat ie al lang weg was toen jij kommen most. 't Was geen happie voor je moeder, om drie kinders alleen groot te brengen, dat kan je zelf toch ook wel begrijpen, al ben je nog klein.’

't Schemerde een beetje bij Geesje, maar licht werd 't niet.

‘Nou ja, maar ze het ons altijd geslagen en gesnauwd, weerlegde ze vinnig. 'k Ben blij dat 'k van der fort ben.’

Bij de goede, voedzame kost en 't gezonde buitenleven, ontwikkelde Geesje zich tot een flink meisje. Men was niet ontevreden over haar. Ze deed haar werk nu handig en vlug, zag er nooit tegen op, dat van een der anderen erbij te doen, en dat kwam haar goed te pas, want ze zou nog jaren lang duvelstoejager blijven.

Af en toe werd haar een afgedragen kleedingstuk toegestopt. Dit droeg ze, zooals ze 't kreeg, te lang, verschoten of bespottelijk wijd, maar altijd nog mooi naast haar eigen lompen.

‘Ze knapt heusch op,’ zeiden de menschen tegen elkaar, en keken haar wat goedgunstiger aan.

't Kind zelf leidde haar eigen, eenzaam leven, sloot zich bij niemand aan, zocht niemands vriendschap, altijd bang uitgelachen en teruggestooten te zullen worden.

‘Geesje kon wel een wees zijn,’ zei de melkmeid tegen haar kameraad, ‘der moeder bekommert zich niks om 't schaap.’

Dit was echter Geesje's minste zorg.

Ze verlangde niet naar moeder, dacht zelden aan haar. Maar toen ze op zekeren dag bericht kreeg, dat moeder ziek lag, wist Gerrit haar toch aan 't verstand te brengen, dat 't haar plicht was, eens naar haar moeder te gaan kijken. De boerin gaf Geesje dadelijk verlof, ze mocht bovendien een pannetje met soep meenemen voor de zieke, dat Gerrit, die 't schaap een eind wilde brengen, zoolang zou dragen.

Moeder lag op 't stroo stijf van de rheumatiek, en keek meer verbaasd dan verheugd toen ze haar dochtertje zag binnen komen. Ze was al een week ziek, had niet gedacht, dat Geesje nog komen zou. 't Kind wist niet wat ze zeggen of doen moest. De waterkruik was gevuld, en de vloer ook bijgeveegd. Dat hadden de nieuwe

buren gedaan, vertelde moeder. Die woonden ook in een plaggenhut, hadden 't even arm en ellendig als zij, maar 't waren medelijdende, goeie menschen.

't Gesprek stokte een heele poos. Toen vroeg Geesje, ‘of moeder niet wat van de soep wou eten, die ze mee had gebracht, en of ze die dan maar zou warmen?’

‘La me maar leggen,’ zuchtte moeder, en onverschillig voegde ze er bij: ‘Wanneer moet je weêr fort?’

‘'k Wil eerst nog wat zitten, ik ben moe,’ verzekerde Geesje, ‘de boerinne heeft gezeid, dat ik pas om zes uur thuis hoef te wezen, omdat 't zoo wijd weg is.’

Moeder had de oogen dicht. ‘Wat zag ze er oud en ziekelijk uit!’ dacht 't kind, en opeens vroeg ze: ‘Hè je veel pijn, moeder?’

‘Genog hoor!’ en met een steunend ge-

baar poogde de vrouw zich om te keeren; hulpeloos viel ze weêr achterover.

‘Zal ik je ook helpen moeder?’ en, zonder dat ze 't zelf wist, was er een zachte meelijdende klank in Geesje's stem. Moeder keek Geesje aan, er gleed een vreemde, verbaasde uitdrukking over haar gezicht, terwijl 't kind haar onbeholpen, maar voorzichtig hielp om in een andere houding te gaan liggen En terwijl Geesje 't armelijk dek om haar heen stopte, onderzocht de vrouw: ‘Je het 't goed, hè Geesje, ze geven je eten zat hè?’ ‘En óf,’ antwoordde 't meisje kort en bondig.

Pijnlijk steunend sloot moeder de oogen weer en, terwijl Geesje rond keek in de armelijke omgeving, dacht ze aan vroeger, aan den tijd, die nu zoo ver weg leek, toen ze op den aarden vloer tusschen de broertjes rondkroop.

‘Hoe gaat 't Gijs en Kees toch moeder?’ vroeg ze, uit hare gedachten opschrikkend, ‘komen ze wel eens hier?’

‘Bijkans nooit, die hebben nou der eigen zorgen’, zuchtte de vrouw, en droef kwam er achterna: ‘Wat hebben wij menschen eigenlijk anders van 't begin tot 't end?’

‘'k Zal vragen, of 'k nog eens weerom mag kommen,’ zei Geesje, terwijl ze opstond om weg te gaan.

‘Wel nee, meid, morgen zel 't wel weer met me schikken. 't Is veel te wijd weg om weerom te kommen.’ Met een handdruk namen ze afscheid.

‘Adjuus dan, moeder,’ groette het meisje ‘'t beste er mee.’

Op den terugweg bedacht Geesje, dat ze moeder had kunnen vertellen van 't lieve kindje daar iedereen zoo dol op was, en dat ook eens tegen haar gelachen had, toen het buiten in de zon werd gereden, en zij onder den kap in 't wagentje had durven kijken.

Of moeder ook tegen haar gelachen had, toen ze heel klein was, en haar op den arm had laten dansen zooals de boerin 't kleine Marieke deed? Nee, vast niet. Geesje kon zich moeder onmogelijk voorstellen met een vrindelijk, lachend gezicht. Hoe had ze ook weer gezegd?... ‘Wij arme menschen hebben niks dan zorgen van 't begin tot 't end.’ - Maar Geesje wou niet gelooven dat dit waar zou wezen. -

Heel kort nà haar eerste bezoek trad Geesje de plaggenhut toch weer binnen. Moeder was niet beter geworden. De oude dominee uit 't naaste dorpje was Geesje komen halen voor 't laatste afscheid. 't Kind schreide hevig, meer uit angst en van schrik dan uit droefheid toen ze bij moeders sterfbed stond. De broers waren er ook: lange slungels met domme, onverschillige gezichten.

Dominee sprak vriendelijke woorden van troost tot de stervende vrouw; van zoete rust en eeuwige zaligheid in Gods schoonen hemel voor alle moeden en afgetobden hier op aarde, die hun levenstaak getrouwelijk vervulden.

Slechts de oogen schenen nog te leven in moeders vaal wit gezicht, ze kreunde af en toe, sprak onverstaanbare woorden. Geesje snikte steeds heftiger, ze wilde tegen moeder spreken, maar kon niet; neerknielend voor de legerstede, drukte ze haar hoofd tegen moeders handen.

Met moeite hief de vrouw haar hand op, en legde ze op Geesje's hoofd; 't kind voelde deze met een streelende beweging langs haar wang afglijden.

Even later werd zij naar buiten gebracht door den goeden ouden man, die haar vertroostend op de schouders klopte, terwijl hij zeide, dat moeder was ingegaan tot een beter leven. Geesje begreep niets van dominee's welgemeende woorden, wist naderhand nauwelijks, hoe de broers er uitzagen en of zij hen goeden dag had gezegd. In haar herinnering bleef slechts dat enkel oogenblik leven, waarin ze voor 't eerst en voor 't laatst moeders hand met een liefkoozende beweging langs haar gezicht had voelen gaan.

Met niemand sprak 't schuwe kind over dit alles, maar zij koesterde de herinnering er aan als iets goeds en vriendelijks, waardoor zij met veel meer genegenheid aan haar doode moeder terugdacht dan zij ooit voor de levende gevoeld had.

De jaren volgden elkander in ongestoorden regelmaat. Van geiten- werd Geesje tot koeienhoedster bevorderd, maar duvels-toejager bleef zij. Ze kreeg nu ook loon uitbetaald, ofschoon lang niet zoo veel als ze verdiende voor 't vele zware werk, dat 't meisje op de boerderij verrichtte. Niemand kwam voor haar belangen op, en zelf durfde ze niet. De knechts en meiden lachten Geesje achter haar rug uit, noemde haar dom en onnoozel. Waarom sjouwde ze als een gewillig lastdier van den ochtend tot den avond voor minder loon dan een der anderen kreeg, en liet zich bovendien door hen nog allerlei werk opdraaien?

Maar Geesje was niet dommer dan zij een van allen. Ze wist heel goed, dat ze niet meetelde in haar omgeving, doch haar eenzelvige, schuchtere aard belette haar daar tegen op te komen. Wie zich de moeite gaf haar goed aan te kijken had dezelfde argeloos trouwhartige uitdrukking in haar blauwgrijze oogen kunnen lezen als die uit hondenoogen spreekt. 't Meisje was o zoo gevoelig voor een vriendelijk woord in haar liefde-arm leven, en waardeerde 't geringste blijk van genegenheid als een geschenk, dat heel den dag blij voor haar maakte. Maar veel van die dagen telde Geesje niet in haar bestaan.

't Was geen vroolijk leven op de hofstede. De boer en zijn vrouw, stille, vrome menschen, waren als 't kon nog godsdienstiger en ernstiger geworden nadat 't aangebeden kindje, (kort ná Geesje's komst geboren) hun ook weer ontnomen was.

Beiden werkten hard en eischten ook zwaren arbeid van hun ondergeschikten. De spaarzaamheid, door man en vrouw betracht, ontaardde bij den boer vaak tot gierigheid. Ze waardeerden Geesje als een willige goedkoope werkkracht, doch zouden zich wel gewacht hebben dit het meisje ooit te laten merken.

Tot Geesje's oprecht verdriet was oude Gerrit gestorven. Ze was den goeden man veel verschuldigd, hij had haar dikwijls in bescherming genomen, voortgeholpen, gesteund en getroost. Geesje voelde zich eenzamer dan ooit nà zijn heengaan.

't Duurde een geruimen tijd eer de boer een geschikte plaatsvervanger voor Gerrit had gevonden, want een bekwame ploegknecht biedt zich niet dagelijks aan. Geesje had zich niet anders voorgesteld, of de nieuwe zou ook weer een oudere man zijn (zooals Gerrit was,) toen zij negen jaar geleden op de boerderij kwam. Ze keek niet weinig verbaasd toen deze een jonge, hupsche kerel bleek te wezen, met een blozend, prettig gezicht.

Tot haar verbazing, bijna tot haar ontsteltenis, nam Peter van 't begin af een heel andere houding tegenover Geesje aan dan zij die gewoon was van de overigen. Hij deed niet mee als de meiden en knechts haar tot mikpunt hunner plagerijen maakten, begon zelfs al gauw haar partij te nemen. 't Jonge, vroolijke volk had er dollen schik over, dat suffe Geesje een jongen had gevonden, die voor haar opkwam. En de jaloersche Trine, de melkmeid, spotte en lachte smakelijk:

‘Och Heere, nou heeft onze Geesje ook een vrijer gekregen!’ Bloedrood, met tranen in de oogen vluchtte Geesje weg, maar diep in haar hart was ze trotsch en gelukkig, al durfde zij 't zichzelf nauwelijks bekennen waarom en waarover.

Wat wilde Peter toch van haar, waarom was hij zoo vriendelijk en aardig? Hield hij haar misschien ook voor den gek, maar op een andere manier, waardoor ze nog meer verdriet zou hebben? Bang en schuw deed Geesje haar best den nieuwen knecht zooveel mogelijk uit den weg te blijven. Ze had wel blind moeten zijn om niet te merken, hoe gaarne Peter haar een of anderen dienst bewees, altijd bij de hand met goeden raad of om haar zwaar werk uit handen te nemen. En daarbij kon hij zoo gemoedelijk en prettig praten, net of zij en hij van kind af aan goede kameraden waren geweest. Zoo wist de jonge man zich langzaam maar zeker geheel in Geesje's vertrouwen te dringen. Lichtzinnig, doch goedhartig had Peter eerst simpel uit meelij met 't arme schaap, dat zich zoo gedwee liet duwen en achteruitdringen, haar partij gekozen. Toen begon haar uiterlijk hem aan te trekken. Geesje had nu de bekoring van haar zeventien jaar, en zag er niet onaardig uit met haar heldere oogen en blozende wangen. Al was haar mond wat groot, achter haar roode lippen lachten een rij mooie witte tanden.

Den eersten keer, toen Peter, terwijl ze een oogenblik alleen samen waren, trachtte Geesje's hand te grijpen, en haar onverwacht in de roode wangen kneep, trok 't meisje zich doodelijk verlegen terug, maar die preutschheid duurde niet lang. Al

gauw, hoewel zij er zich over schaamde, begon ze te verlangen naar Peter's aanhaligheid.

't Was ook niet te verwonderen, dat Geesje, onschuldig en onnoozel, niet bleek opgewassen tegen de bekoring, die van den knappen jongen tot haar uitging. Niemand waarschuwde 't jonge, onervaren schepsel, dat het aardig liefdespel op haar verderf zou uitloopen.

Toen de lente kwam en alles in de natuur om liefde riep, van liefde sprak, kon Geesje ook geen weerstand bieden aan de stem van 't heete, jonge bloed in haar, en bezweek voor Peter's smeeken. Ze had hem boven alles lief, zou haar leven voor 't zijne hebben gegeven. Wat was daarnaast haar eer? Had hij ook niet heilig beloofd haar te willen trouwen, en die belofte honderd keer herhaald als zij in luwe nachten samen door den

boomgaard dwaalden? 't Scheen Geesje dan alles onwezenlijk van louter zaligheid. Was zij dat, arme, onnoozele Geesje, die daar heen ging, innig omvat door den arm van haar liefste, terwijl zij zijn zoete woorden indronk als een dorstige 't frissche water, en maar al te gaarne de vurige kussen beantwoordde, die hij haar op de lippen drukte?

En als ze angstig fluisterde: ‘Maar heb je wel bedacht, Peter, hoe arm ik ben, en dat ik zoo goed als alleen sta op de wereld?’ dan kon hij toch zoo hartelijk zeggen, dat dit er immers niets op aan kwam. Zij had flinke handen aan 't lijf, hij wist hoe ze werken kon, dat was meer waard dan geld en goed.

‘Ja’ dacht Geesje blij. ‘Hard werken, zwoegen wil ik voor jou als 't moet.’ En 't scheen haar heerlijk dit te kunnen doen voor den man, dien ze zielslief had, en met heel haar hart vertrouwde.

Tot haar de oogen open gingen.

't Arme kind wilde 't eerst niet zien of merken, dat Peter zoo veranderde, maar uit den weg bleef, geen afspraakjes meer maakte en haar oogen snel ontweek als hij bij toeval haar blik ontmoette. 't Was zuiver toeval, meende Geesje, Peter kon haar niet in den steek willen laten, zelfs al hield hij niet meer van haar. Hij wist immers, dat zij een kindje wachtte!....

Om Geesje heen begon 't gegiegel en gefluister. De boerin keek strak als het meisje haar met neergeslagen oogen voorbij ging. Spoedig kon Geesje zich niet langer ontveinzen, dat Peter niets meer met haar te maken wilde hebben. Op zekeren dag zag ze hem niet meer, en duwde de werkmeid haar hoonlachend toe, dat Peter er vandoor was, misschien wel naar Amerika...

Zooals ze heel haar leven gedaan had, droeg Geesje haar leed alleen.

Wat ze voelde, hoe ze leed, welke bittere tranen ze schreide, dat zag niemand. Tegen beter weten in kon 't arme schepsel maar niet gelooven, dat zij 't slachtoffer was geworden van haar liefde en goed vertrouwen, als zij zich herinnerde, hoe Peter voor haar geweest was. In 't begin kon ze blijven werken als te voren, al viel dit haar dikwijls zwaar na een slapeloos doorschreiden nacht.

Maar toen de winter kwam viel alle arbeid haar hoe langer hoe moeielijker. Op een avond vond de boer Geesje languit op den grond, terwijl de bulkende koeien op den emmer met voer stonden te wachten. Den morgen daarop riep de boerin haar binnen. Met vorschenden blik gleed haar oog langs Geesje's gestalte. Als kleine Marieke was blijven leven, zou ze misschien onbewust Geesje's voorspraak zijn geweest. Maar 't verlies van haar eenig dochtertje had de beroofde moeder hard en koud gemaakt. Zij misgunde elke vrouw 't bezit van een kind, en de ongehuwde moeder allereerst. Die was in haar oog zulk een schat volstrekt onwaardig.

Geesje's lang verblijf op de hofstede, haar trouwe plichtsbetrachting al die jaren, wogen bij de boerin niet op tegenover het zware misdrijf, waaraan ze zich schuldig had gemaakt. Geen oogenblik kwam het de vrouw in de gedachten, dat ze Geesje voor veel kwaad had kunnen behoeden als zij zich 't lot van de wees wat meer had aangetrokken.

Bevend, met knikkende knieën stond Geesje voor haar meesteres. Ze begreep niet veel van de lange zedepreek, die ze aan moest hooren, waarin de woorden; ‘zondig, slecht en verdorven,’ elkaar om beurten afwisselden, 't Hoofd gebogen, de handen, waarmee ze van 's morgens vroeg tot 'savonds laat gezwoegd had, deemoedig gevouwen, luisterde zij toe zonder dat de zin der woorden tot haar doordrong.

Eindelijk zweeg de koude stem. De vrouw ging naar het kabinet en betaalde Geesje haar loon uit. Den dag daarop moest ze vertrekken.

(*Wordt vervolgd*).

Bericht.

In de volgende week hoop ik de beslissing der prijsvraag te kunnen meedeelen.
REDACTRICE.

Vragenbus
Helpt elkander

Wie kan ik genoegen doen met den 22sten, 27sten, 28sten of loopenden jaargang van de Hollandsche Lelie, alle compleet?
Mej. A.A.W. ENGELKENS,
Stephensonstraat 71, den Haag.

Errata.

In No. 48 der Hollandsche Lelie staat op pag. 757 een gedichtje getiteld: Aronskelken door Johan van Galen Last, waarvan de eerste regel luidt:

> Hef statig op uw slanke meeuwenkelken!

dit moest zijn:

> Hef statig op uw slanke *sneeuwenkelken!*

14 Juni 1916.
29ste Jaargang.
N°. 50.

Berichten.

Tengevolge van ongesteldheid kon ik deze week geen gevolg geven aan mijn voornemen over de prijsvraag te beslissen; om diezelfde reden bleef een artikel in de pen over de nieuwe Ned: Ver: tot Bescherming van Dieren.

RED: HOLL: LELIE.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:

ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

Hoofdartikel
Imitatie.

Mooglijk dat het u mishaagt,
Schoon 't een merk van waarheid draagt.

DE GENESTET.

Onze taal is rijk. Voor dat enkele woord geeft zij u achtereenvolgens het deftige *navolgen*, het meer nuchtere doch meer beeldende *nabootsen*, het alledaagsche *nadoen* en het spottende, met zekere minachting gebruikte *naäpen.*

En allen, wier taalgevoel ook maar een weinig ontwikkeld is, zijn zich van de nuanceering in beteekenis dezer equivalenten zoozeer bewust en richten zich daarnaar bij het gebruik zóó onwillekeurig, dat aanstonds de vraag bij ons rijst: Is de oorzaak van die nauwkeurigheid wellicht daarin gelegen, dat de handelingen zelf, door deze woorden uitgedrukt, ons in zoo hooge mate gemeenzaam zijn?

Dat wij werkelijk herhaaldelijk, en zelfs bij onze eenvoudigste verrichtingen, bewust of onbewust op navolgen, nabootsen, nadoen en zelfs op naäpen betrapt kunnen worden, is voor ieder, die er acht op wil geven, een onloochenbaar feit. We doen het nu en we deden het van onze vroegste jeugd af. Nauwelijks begint bij eenig menschelijk wezen het bewustzijn te ontwaken, of dadelijk treedt de aangeboren neiging tot nadoen op den voorgrond.

't Is waar, dat bij den mensch, als wezen, welks handelingen in 't algemeen door de rede worden beheerscht en bestuurd, de zuiver dierlijke instincten merkwaardig zijn verduisterd of op den achtergrond gedrongen, zoodat ze zich alleen nog duidelijk waarneembaar doen kennen in bijzondere omstandigheden en buiten werking stellen van het verstand.

De nabootsingsdrift echter is den mensch sterk bijgebleven en speelt vooral bij zijn eerste ontwikkeling een hoogst gewichtige rol, hem in staat stellende, de eerste beginselen van onze cultuur in zich op te nemen.

De eerste willekeurige bewegingen zijn voor verreweg het grootste deel nabootsingen, de vroegste uiting van spraakklanken en de geheele verdere ontwikkeling van het spraakvermogen berusten geheel op het weergeven van gehoorde klanken en klankverbindingen. De ouders zelf maken van die nabootsingsdrift ijverig gebruik om het spreken van het kind te bevorderen en de vaardigheid in het uitvoeren van lichamelijke bewegingen te doen toenemen. Een herhaald voorzeggen en voordoen leiden eindelijk bij de pogingen van het jonge wereldburgertje tot het gewenshte resultaat, en tot een zeker lustgevoel bij den kleine, tot vreugde en trots bij de ouders.

We weten allen, dat bij normale kinderen het vroeg praten en de betrekkelijke zekerheid van bewegingen geheel afhangt van de mate van oefening en dat daarbij aanvankelijk eenvoudig geen ander middel ten dienste staat dan voordoen. Hieruit laat zich dan ook verklaren, dat kinderen uit groote gezinnen, die dagelijks met veel personen in aanraking komen, in 't algemeen veel sneller het praten aanleeren en niet zelden een grooter vaardigheid en verscheidenheid van bewegingen verwerven dan die uit een klein gezin. Dat daarbij nog andere factoren kunnen meewerken, laten we thans buiten bespreking.

Zóó verrassend werkt dit imitatie-vermogen op zeer jeugdigen leeftijd, ook zonder medewerking onzerzijds, dat we ons vaak verbazen, hoe nog zeer jonge kinderen moeielijke woorden en woordverbindingen, waarvan de zin nog niet tot hun geest kan zijn doorgedrongen, geheel juist en in het rechte verband weten toe te passen.

Ook bij de voortschrijdende ontwikkeling van den jongen mensch en in 't bijzonder, wanneer met de schooljaren het opzettelijk aanbrengen van ‘nuttige en gepaste kundigheden’ - zooals de wet het zeer terecht uitdrukt - op den voorgrond treedt, blijft de imitatie een belangrijke rol spelen. Lezen en schrijven vooral, maar ook rekenen berusten, ondanks het overdreven en geestdoodend geknutsel met aanschouwingsmiddelen, aldoor op imitatie, al moet tevens erkend worden, dat de nabootsing allengs naar den achtergrond en het denken en oordeelen naar voren treedt. Zelfs bij het voortgezet onderricht wordt nog telkens een ruim gebruik gemaakt van nabootsing en navolging. We denken hier in de eerste plaats aan het onderwijs in vreemde talen, aan de oefeningen in het uitdrukken der gedachten en in het samenstellen van brieven en allerlei formulieren, waarvan de vaardigheid door het leven wordt geëischt. Ieder weet, hoe de stijl van jongelieden zich vormt naar een bepaald model, hoe hun mondelinge en schriftelijke gedachtenuiting is doorspekt en doorweven met woorden en uitdrukkingen, opgevangen in den omgang met leermeesters, medeleerlingen en huisgenooten. Zou er in dien stijl ook maar in de verte sprake kunnen zijn van oorspronkelijkheid? Het ware slecht te rijmen met den

aanhoudenden stroom van nieuwe indrukken en de ontvankelijkheid van geest en verbeelding. Daardoor kan het zelfs schijnen, dat de jonge man of het jonge meisje tot copieën worden van personen, die in hun omgeving het meest op den voorgrond treden, en tot wie zij zich het meest voelen aangetrokken. Daaruit volgt tevens, dat verandering van omgeving soms een zoo merkwaardige uiterlijke omkeering kan teweeg brengen, als waren de indrukken van vroegeren omgang geheel uitgewischt.

Weliswaar treedt bij toenemende ontwikkeling van het geestelijk vermogen bij normaal aangelegden het denken allengs meer op den voorgrond en het imitatie-instinct meer naar achteren, maar bij geen enkel individu wordt dit laatste geheel buiten werking gesteld.

Ook niet bij het genie?

Ook niet bij het genie, tenzij wellicht alleen in de richting waarin zich de genialiteit openbaart, en daar nog veel later dan men meestal geneigd is aan te nemen.

Telkens zien we de imitatie, 't zij in den vorm van een eenvoudig nadoen en nabootsen, 't zij in dien van meer door den geest geleide navolging, ook bij hoogontwikkelde menschen opduiken.

Bij diegenen, wier denk-ontwikkeling geen gelijken tred houdt met die hunner omgeving, komt telkens en onder verschillende gedaanten de neiging tot nabootsing te voorschijn, om het te kort aan kennis en oordeel te herstellen - of beter gezegd te bemantelen.

Vooral bij kinderen is de afhankelijkheid van den graad van imitatie van den geestelijken aanleg zeer in 't oog vallend. Kinderen leert men het best kennen in hun vermaken, omdat zij daarbij zonder terughouding hun wezen openbaren en met volle toewijding hun geestelijke energie in werking stellen. Een trucje nu bij het spel, vinding van een hunner, wordt steeds onmiddellijk nageäapt, niet door de schrandere, maar door de middelmatigen of achterlijken; deze laatsten vooral imiteeren veel, lang en onhandig.

De invloed der imitatie-neiging op het maatschappelijk leven zal wel door niemand worden ontkend, maar wordt toch vaak onderschat; en dit laat zich gereedelijk daaruit verklaren, dat men zich niet steeds bewust is van haar werkzaamheid.

In waarheid is haar macht zeer groot en strekt zich in alle richtingen over de samenleving uit.

‘Alle menschen, de ernstige zoowel als de oppervlakkige, de oude zoowel als de jonge, de ontwikkelde zoowel als de onontwikkelde zijn, ofschoon in verschillenden graad - onderworpen aan het instinct van na te bootsen, hetgeen zij zien, hetgeen zij hooren, hetgeen zij weten. De zoogenaamde stroomingen der publieke opinie, zoowel op staatkundig als op handelsgebied, worden bepaald door dat instinct.... En hetgeen plaats grijpt op staatkundig - en op handelsgebied, gebeurt op ieder gebied der menschelijke bedrijvigheid. Van den snit der kleeding tot den vorm der regeeringen, van de als rechtschapen geldende handelingen tot aan de misdaden, van zelfmoord tot waanzin zijn alle levensuitingen - de minst evenzeer als de meest belangrijke, de droevige zoowel als de vroolijke - een product van nabootsing.’ (S. Sighele. De menigte als misdadigster.)

Onze omgangsmanieren? Ieder zal aanstonds erkennen, dat ze zoo goed als nooit een vrucht zijn van onze verstandelijke overweging, maar dat we ze eenvoudig overnemen van de ons omringende personen, en dat ze al naar onzen aard en ons aanpassingsvermogen in meerdere of mindere mate één worden met onze persoonlijkheid en juist daardoor soms den schijn aannemen van aangeboren te zijn. Vandaar dan ook, dat we telkens weer schikken *in* en gedragen *naar* maatschappelijke vormen, waartegen nu en dan ons gezond oordeel protest aanteekent.

Onze kleeding? Me dunkt, dat we daarin wel het minst onszelf zijn. Koningin Mode heeft in deze materie alleen het recht van initiatief. Laat onze beurs het toe, dan volgen we haar willig, gedoogt onze finantieele draagkracht het niet, dan vergenoegen we ons met een volgen uit de verte. We wagen het nauwelijks onzen eigen smaak en ons eigen oordeel in het kleedingvraagstuk te doen gelden, uit vrees voor de opmerkingen en de spotzucht van anderen. We volgen misschien een enkele maal onder protest, maar volgen toch.

In bouw, inrichting en versiering van onze woningen, in waardeering van natuur- en kunstschoon, in de keuze onzer lectuur, in de aanvaarding van godsdienstige en politieke overtuiging, ja zelfs in onze levensbeschouwing ondergaan we ondanks

onszelven den invloed van anderer inzichten. We zullen het niet zoo grif toegeven, maar toch bij nader overweging en oprechtheid tegenover onszelf moeten we erkennen, dat onze oorspronkelijkheid in deze opzichten een allerpoverst figuur maakt.

> Mooglijk dat het u mishaagt,
> Schoon 't een merk van waarheid draagt.

Of is het niet waar, dat vele gebouwen - en niet het minst de monumentale - navolgingen zijn van Grieksche, Romeinsche en Gothische modellen? Is het niet waar, dat velen het interieur hunner woning kiezen naar de modelkamers der leveranciers, of hun vertrekken doen inrichten naar den stijl uit den tijd der Fransche koningen van de 18e eeuw? Treffen we niet in de verschillende woningen der welgestelden versieringen aan, die tot in bijzonderheden overeenstemmen?

Ondergaan wij niet allen, de een meer, de ander minder, den invloed van de beschouwingen van den kunstrecensent op het gebied van beeldhouw-, schilder- en tooneelkunst, of

dat van fraaie letteren, en zijn we niet vaak al te vlug bereid om ons inzicht naar het zijne te vormen of te wijzigen?

Waar godsdienstige en politieke beschouwingen, meeningen en overtuigingen met den gloed der welsprekendheid worden uiteengezet en verdedigd door hoogstaande mannen, daar laten we ons zoo licht suggereeren door hun enthousiasme en aanvaarden als waar, wat we bij critische overweging en zonder dien suggestieven invloed wellicht zouden verwerpen of tenminste aan twijfel onderhevig achten.

'Alles wat bestaat en wat menschenwerk is, van de stoffelijke voorwerpen tot aan de ideeën, is inderdaad niet anders dan de nabootsing of de herhaling, soms meer soms minder gewijzigd, van een voorwerp of een denkbeeld, dat eenmaal door een buitengewone persoonlijkheid gevonden werd. Evenals de woorden van onzen woordenschat, die heden ten dage gemeengoed zijn geworden, eenmaal neologismen waren, zoo was alles, wat nu algemeen verbreid is, eenmaal eenig in zijn soort en oorspronkelijk.

"Oorspronkelijkheid", heeft Max Nordau geestig gezegd, "is niets anders dan de eerste voorstelling, de première, van de banaliteit. Wanneer een oorspronkelijk denkbeeld geen innerlijke levenskracht bezit, ontbreken de navolgers en sterft het in vergetelheid, evenals een tooneelwerk valt, dat bij de eerste opvoering wordt uitgefloten. Indien het daarentegen, al is het slechts een enkele, kiem bezit van wat goed en nuttig is, dan vermeerderen de navolgers zich in het oneindige, evenals de opvoeringen van een levensvatbaar drama" (Paradossi).

De kern der denkbeelden, die wij heden ten dage als banaal verachten, omdat ze op ieders lippen zijn, danken wij dus aan het intuïtief inzicht van de wijsgeeren der oude wereld; en de gemeenplaatsen uit de meest alledaagsche gesprekken zijn hun loopbaan begonnen als schitterende vonken van een oorspronkelijk vernuft'. (S. Sighele).

De ervaringswijsheid dus, neergelegd in tal van spreekwoorden, spreuken en gevleugelde woorden, dwingt ze ons niet tot de erkenning van den alom werkenden drang naar imitatie? Wij bezigen ze en maken ze tot ons eigendom, zonder ons ook maar een oogenblik bewust te zijn, dat we toch eigenlijk slechts nabootsen.

Men ontmoet zelfs tal van spreekwijzen, welker gebruik we even onbewust navolgen, ofschoon haar inhoud zelf de neiging tot nabootsen illustreert. Ik behoef U alleen te herinneren aan het eene schaap over den dam, aan de leeringen, die wekken, en de voorbeelden, die trekken, aan een goed voorgaan, dat leidt tot goed volgen, aan het treden in iemands voetspoor, en gij zult zelf deze enkele tot een geheele reeks kunnen aanvullen.

Wanneer we nu eenmaal erkennen, dat alle menschelijke spreken en handelen, en tot op zekere hoogte ook ons denken en oordeelen, de vrucht is van de instinctieve neiging tot imitatie, dan is daarmee toch nog niet verklaard, waardoor zelfs aan de hoogst begaafde geesten die neiging niet ten eenenmale vreemd is, en waardoor ze bij zulke tot oorspronkelijke prestaties toegeruste intellecten toch telkens weer voorkomt. En we vragen ons af, of we de oorzaak misschien ook te zoeken hebben in de bewuste of onbewuste bewondering van het eene individu met betrekking tot het voortbrengingsvermogen of de bekoring van de persoonlijkheid van het andere.

Het zijn voorwaar niet de minst voortreffelijke vertegenwoordigers van het menschelijk geslacht geweest, die bewonderend hebben opgezien tot groote voorgangers en tijdgenooten en wier streven, daden of geestelijke voortbrengselen werden geïnspireerd door grootsche voorbeelden. Te kunnen bewonderen is op zichzelf reeds een eigenschap, die aan kleine zielen vreemd is. De geschiedenis

der menschheid biedt ons dan ook menig voorbeeld van die bijna onbegrensde bewondering, waardoor oorspronkelijke aanleg werd gewekt en tot uiting geroepen, waardoor de sluimerende persoonlijkheid tot grootsche prestaties werd aangevuurd. Zij verhaalt ons, hoe Thucidides in tranen uitbarstte, toen hij Herodotus zijn geschiedkundig werk hoorde voorlezen, en dat de indruk, hierdoor op zijn geest gemaakt, zóó sterk was, dat van dit oogenblik af de richting, waarin hij met zijn groote gaven werkzaam zou zijn, was bepaald. (Smiles).

Demosthenes werd ondanks zijn zwak lichaam, zijn weeke stem en zijn moeielijke spraak een van Griekenlands grootste redenaars door de bewondering, welke Collistratus' welsprekendheid bij hem opwekte.

Haydn koesterde zulk een diepe bewondering voor den grilligen Porpora (Ital. componist), dat hij zich toegang verschafte tot

dien zonderlingen misicus, door hem als knecht te dienen; en, zijn luimen verdragende, onstak hij de vonk van zijn eigen genie aan den bezielenden gloed van den meester.

Buffon, de beroemde Fransche natuuronderzoeker, stelde Newton boven alle andere wijsgeeren en bewonderde hem zoozeer, dat hij zijn portret altijd voor zich had staan als hij werkte. Een gelijk eerbiedig opzien toonde Schiller voor Shakespeare, wiens werken hij jarenlang bestudeerde.

Van Correggio wordt meegedeeld, dat hij zijn eigen kunstenaarstalent eerst met kracht voelde ontwaken bij het aanschouwen van Rafaël's ‘Heilige Cecilia.’

En heeft niet Dante zijn licht ontstoken aan het genie van Virgilius, om op zijn beurt in zekeren zin de schepper te worden van Petrarca, Boccacio en Tasso, gelijk Plato, na Socrates bewonderd en gevolgd te hebben, eveneens weer nieuwe geesten wakker riep? Plutarchus heeft in zijn ‘Levens’ de biografieën gegeven van een aantal groote merkwaardige karakters en het is zeker niet onbelangrijk te weten, dat deze de lievelingslectuur zijn geweest van mannen als Schiller, Franklin, Montaigne, Napoleon en vele anderen, hetgeen ons niet verwonderen kan, als we bedenken, dat daarin de levensbeelden worden gegeven o.a. van Timoleon, Pelopidas, Alexander den Groote, Caesar en Brutus. Shakespeare putte uit dit werk de stof voor zijn groote drama's, die op klassieken bodem spelen, terwijl Napoleon er den prikkel in vond tot bewondering en navolging van het krijgsgenie van Alexander en Caesar en de inspiratie onderging van de bestuurs- en wetgevingsgave van den laatsten.

Zoo zouden we kunnen voortgaan, oude, middeleeuwsche en nieuwere kunst, letteren en wijsbegeerte nagaande, en herinnerende aan Tacitus en Hooft, Ariosto en Titiaan, Milton en Dante, van Dijk en Rubens, nog een aantal voorbeelden bijeen te brengen, waaruit zou blijken, dat nagenoeg alle genieën een ontwikkelingsphase hebben doorloopen, waarin zij bewonderend en navolgend opzagen tot groote voorgangers en tijdgenooten, totdat het licht dezer coryphaeën hun eigen genialiteit deed ontvlammen, soms om nog hooger en heerlijker op te flikkeren dan de wekkende lichtbron.

Onze groote Nederlander Allard Pierson, die zelf jarenlang met smaak en oordeel zijn leermeester Opzoomer heeft gecopiëerd (v.d. Wijck, Gestalten en Gedachten), zegt: ‘Om een man te worden moet men omgaan met een man. Aan zijn imponeeren te ontgroeien is de ware oefening van kracht. Weinigen worden zelfstandig, die niet begonnen met te leunen; weinigen zien zelf, die nooit eerst opgaan in een ander, hun meerdere, hun meester.... Zien leert men, ziende door eens anders oog. Wanneer houdt Rafaël op Perigius, wanneer Beethoven Mozart te zijn?’

En onder dien omgang heeft Pierson stellig zoowel een geestelijken als een persoonlijken verstaan.

Groote geesten dus, genieën van allerlei richting, hebben zich de imitatie niet geschaamd, en, naar het voorkomt, terecht; want de navolging moge dan niet zijn de ‘hoogste potentie’ der persoonlijkheid van den hoogbegaafde, het is niet te ontkennen, dat ze hun die krachtsbesparing heeft veroorloofd, welke hen soms in staat stelde op te klimmen tot een hoogeren trap van genialiteit dan door hun voorbeeld werd bereikt. Indien toch door ieder genie den geheelen ontwikkelingsweg tot de uiting der hoogste geestelijke kracht zelfstandig moest worden afgelegd, zou men reden hebben te twijfelen, of die hoogte te bereiken ware geweest. En voor de vrees, dat de persoonlijkheid bij hen in de navolging zou kunnen ondergaan, bestaat, zooals vele feiten aantoonen, absoluut geen aanleiding.

‘Niet één mensch is de volmaakte copie van eenigen anderen mensch. Ieder mensch heeft zijn bijzonderen aanleg, zijn bijzondere gave, zijn bijzondere wijze

van zijn, zijn ééne talent.' Ieder mensch bezit iets, dat hem van anderen onderscheidt, dat is het karakteristieke in zijn persoonlijkheid, hetwelk vroeg of laat zich naar buiten zal openbaren.

Men hoort vaak met een zekere geringschatting over navolging spreken en den eisch van oorspronkelijkheid op den voorgrond plaatsen, maar men vergete niet, dat oorspronkelijkheid een tamelijk vaag begrip is in veler geest, en dat, hetgeen die velen voor oorspronkelijkheid aanzien, in den grond der zaak niet is iets, dat op zichzelf bestaat, maar veeleer een vorm, een gedaante van iets anders. Wanneer men hoort beweren, dat oorspronkelijkheid boven iedere navolging staat, zelfs daar, waar ze qualitatief voor de imitatie moet onderdoen, dan weet men voor een oogenblik de waarde van zulk een machtspreuk niet juist te bepalen. Gaat

men echter aan de hand van voorbeelden na, wat men hier onder oorspronkelijkheid heeft te verstaan, dan wordt het duidelijk, dat er slechts een verkeerd etiket geplakt is op een surrogaat van geheel andere substantie. Men stelt dan ongeveer tegenover elkaar een klakkelooze, werktuigelijke naäperij en een navolgen met inzicht en oordeel.

Is er eigenlijk wel een originaliteit in den volstrekten zin des woords, d.i. een in geen opzicht en tot op geen enkele hoogte ontleend prestatievermogen?

Reeds Goethe nam met die originaliteit een loopje, toen hij, na gewezen te hebben op de eigenschappen door overerving in den mensch aanwezig, liet volgen:

> Sind nun die Elemente nicht
> Aus dem Komplex zu trennen,
> Was ist denn an dem ganzen Wicht
> Original zu nennen?

en in een epigram van dezen dichter lezen we:

> Ein Quidam sagt, ich bin von keiner Schule,
> Kein Meister lebt, mit dem ich buhle.
> Audi bin ich weit davon entfernt,
> Dass ich von Todten was gelernt.
> Dass heisst, wenn ich ihn recht verstand:
> Ich bin ein Narr auf eigne Hand.

Aan de hand van bovengenoemde voorbeelden en beschouwingen kunnen we veilig aannemen, dat, hetgeen we als oorspronkelijkheid aanduiden, slechts die *phase* is in de ontwikkeling van geniaal aangelegde geesten, waarin de navolging, die het talent wakker riep, terugtreedt en de zelfstandige opbouw der oorspronkelijkheid zich gaat voltooien, de phase alzoo, waarin de vindingskracht van het genie zich begint te openbaren en dit komt tot scheppingen, verre verheven boven alle imitatie.

Die oorspronkelijkheid moge nu en dan *vroeg* ontwaken, in de meeste gevallen wordt ze eerst na vele jaren bereikt.

Weliswaar wordt de wereld een enkele maal verbaasd door zoogenaamde wonderkinderen, van wie men de grootste verwachtingen koestert, maar het is al herhaaldelijk gebleken, dat zulke individuen òf mislukken, òf opgroeien tot persoonlijkheden van volstrekt niet ‘hervorragende’ beteekenis, terwijl daarentegen de ware genieën in hun vroegste jeugd niet zelden kinderen waren, welke zich in geenen deele van anderen onderscheidden.

De oorspronkelijkheid naar de opvatting, zooeven vastgesteld, is in waarheid steeds iets individueels en kan nimmer een universeel karakter dragen, en daarom doet het eenigszins vreemd aan den eisch te hooren stellen, dat men tegenover de nabootsing meer recht moet laten wedervaren aan de oorspronkelijkheid. Daarin ligt immers een contradictie.

Er is in de laatste jaren een streven waarneembaar, om alle navolging, als uit den booze, over boord te werpen; en dat streven openbaart zich o.a. op het gebied der opvoeding, maar spreekt toch het krachtigst in sommige kunstuitingen. Zoo heeft de schilderkunst tal van beoefenaars, die streven naar oorspronkelijkheid. Welk verschijnsel doet zich nu echter voor? Het impressionisme en het futurisme, beide origineele uitingen van het St. Lucasgilde, hebben instemming, bewondering en -*navolging* gevonden. Men wil ‘zichzelf’ zijn, men volgt geen ‘school’, maar vormt intusschen een nieuwe. En dat is dan ook onvermijdelijk.

Ook vele letterkundigen van het laatste deel der 19e en van het begin der 20e eeuw toonden zich afkeering van navolging, en stelden zich lijnrecht tegenover de

romantiek en dichtkunst van hun voorgangers. 't Was alsof ze de woorden van Potgieter huldigden, die reeds in 1851 geschreven werden:

‘De poezij
‘Gaat nooit voorbij,
‘Houdt gij
‘U vrij
‘Van bestaardij
‘En kerk- of kunstleers slavernij.
‘Wat níeuwe vorm de wereld beidd',
‘U geldt nog, 't zij ge juicht of schreit:
‘Onsterfelijk maakt de oorspronkelijkheid!

Edoch, onsterflijk schijnen ons noch de voortbrengers, noch de voortbrengselen van den nieuwen geest.

De mannen van de tachtiger jaren sloegen nieuwe banen in, zich verre houdende van iedere navolging en in de ‘Nieuwe Gids’ onder redactie van Kloos, van Eeden, v.d. Goes, Paap en Verweij werden hun denkbeelden belichaamd. ‘Door pure schoonheids-ontroering was hun alles, de kunst iets, dat hun geheele persoonlijkheid, heel hun voelen en denken en verbeelden eischte.’

Doch naast de oorspronkelijkheidsapostelen stonden weldra weder discipelen, die zich òf langs de voorgangers naar boven werkten, òf het nooit verder brachten dan tot vormen klankimitatie en zinledig gepraat.

Hoe moeielijk, ja, hoe onmogelijk het is voor een ware kunstenaarsziel om zich van navolging te onthouden, waar zij opgaat in

bewondering voor schoone gedachten en daaraan beantwoordende vormen, moge blijken uit het feit, dat zelfs Milton zich bij de schepping van zijn 'Paradise Lost' meermalen liet inspireeren door zijn tijdgenoot Vondel, wiens gedachten, beelden, ja wiens uitdrukkingen hij in zijn dichtwerk overnam, zooals dit door den Engelschman George Edmundson is aangetoond.

Mogen we nu het voorgaande in opzet en gevolgtrekking als waar aannemen, dan moeten we daardoor ook komen tot de erkenning, dat nadoen, nabootsen en navolgen, in één woord *imitatie*, is het opvoedingsmiddel bij uitnemendheid voor genieën, zoowel als voor gewone menschen. Deze uitspraak wordt misschien door velen niet of althans niet zonder protest aanvaard. Er zijn er n.l., die in de imitatie iets vernederends willen zien voor den menschelijken geest en gaarne spreken van ontwikkeling der individualiteit als tegenstelling van de gewraakte navolging.

Laten we, om niet langdradig te worden, maar kortweg constateeren, dat hier een begripsverwarring bestaat en men behendig of onbewust ten onrechte individualiteit gebruikt ter aanduiding van het eigenaardig persoonlijke, de persoonlijkheid.

Die persoonlijkheid nu, dat bijzondere, waardoor ieder wezen zich kenmerkend onderscheidt van alle andere, laat zich niet ontwikkelen, in den zin van kweeken, door eenig paedagogisch proces.

De geest laat zich in normale omstandigheden willig stoffeeren met allerlei voorstellingen, geestelijke en ethische begrippen, *totdat* de persoonlijkheid zich *los*wikkelt en krachtig manifesteert.

Maar is nu ook navolging in waarheid een zoo werktuigelijke en daarom minderwaardige geestesarbeid, als sommigen het willen doen voorkomen? Dat ze die eigenschap van minderwaardigheid *kan* bezitten, zal niemand loochenen, en dat ze die waarlijk bezit in de eerste ontwikkelingsperiode van ieder individu, dat ze zich daardoor in het algemeen kenmerkt, waar ze onbewust geschiedt, staat vast. Maar even onomstootelijk waar is het, dat ze kan gepaard gaan met krachtig opbouwenden geestesarbeid en zelfs een machtig middel kan wezen tot vorming van heldere begrippen en critisch inzicht.

En hierin nu ligt voor den opvoeder, die zijn taak werkelijk begrijpt, de aanwijzing, hoe het hem mogelijk is, aan de hand der imitatie zijn leidenden en vormenden arbeid te verrichten. Voortdurend zij hij er op bedacht, door het wekken van een helder inzicht, door naar de mate van den kinderlijken aanleg het hoe en waarom onder een scherp licht te brengen, door het eigen oordeel van het kind te laten inwerken op elke nabootsende werkzaamheid, het voortgebrachte meer en meer te doen worden tot eigen geestelijk kapitaal, dat welbelegd weder rentegevend wordt en dus produceerend, nieuw-kapitaal-vormend zal werken. Een karakter vormt zich voor een groot deel door aanneming van goede of slechte gewoonten. We zouden geneigd zijn te zeggen, dat het geheim der gansche opvoeding bij normale geestesontwikkeling, naast eenige voorzienigheid en wegneming van hindernissen, uitsluitend is gelegen in de verwerving van goede gewoonten, gesteund door een helder verstandelijk en zedelijk inzicht. Het middel nu, om zekere intellectueele en ethische gewoonten te doen ontstaan, is herhaling en navolging van zulke handelingen, die bij anderen worden opgemerkt of als voorstelling in den geest zijn opgenomen.

Als eerste voorwaarde voor navolging als opvoedingsmiddel moeten we dus stellen, dat ze welbewust plaats heeft en, waar het voortgezette vorming betreft, dat ze berust op een krachtig waardeeringsgevoel, zoo mogelijk op bewondering, omdat ze dan, maar ook dan alleen, uit natuurlijken aandrang voortkomt. Dit alles eischt evenwel, dat de opvoeder, hetzij onderwijzer of ouder, zelf is een persoonlijkheid, waarvan suggestie, welke bewondering als gevolg met zich brengt,

kan uitgaan. Alleen een persoonlijkheid roept in het opvoedingsobject de persoonlijkheid wakker, evenals alleen een vrije geest het vermogen bezit om een vrijen geest te wekken.

Is nu uit het voorgaande gebleken, dat imitatie als opvoedingsmiddel hooge waardeering verdient, dat ze eigenlijk het eenige middel is, hetwelk tot een juiste opvoeding leidt, en dat ze, met verstand toegepast, alle werktuigelijkheid en slaafschheid uitsluit, terwijl ze, een grootsche persoonlijkheid tot voorwerp van bewondering kiezende, het ìndividu kan voeren tot ontplooiing van zijn schoonste geestelijke gaven en het sluimerend genie kan wekken bij contact met anderer genialiteit, dan is daarmee nog volstrekt niet beweerd of bewezen, dat iedere navolging unbedingt behoort te worden toegejuicht. Er bestaat immers werkelijk een soort van navolging, die verstompt, een, die geest en ge-

moed degenereert en evenzeer een, die, zonder te vernietigen of te verderven, den mensch vernedert. Zulke navolging dreigt individu en maatschappij met gevaren van den ernstigsten aard en tegen haar dienen we ons te wapenen.

We kennen een imitatie, die haar oorsprong vindt in traagheid van geest, in gebrek aan energie, in onderschatting van eigen kracht, in verslapping van eergevoel, in een verflauwd nationaliteitsbewustzijn en in de bekoring, die uitgaat van het avontuurlijke, het excentrieke, het lage, het misdadige zelfs; maar het zou ons te ver voeren deze vormen door voorbeelden toe te lichten, zoodat we ons willen bepalen tot een enkele greep, ten einde daaraan een paar opmerkingen vast te knoopen.

Methoden van onderricht, invoering van leervakken, toepassing van stelsels, inrichting van gestichten, politie-organisatie, rechtspraak en strafvormen, zooals men die in den vreemde aantreft, worden dikwijls ten onrechte bewonderd en overgenomen, en daarin ligt wel eens iets vernederends. Natuurlijk willen we hiermee niet beweren, dat het nationaliteitsbewustzijn ons verplicht, wat op vreemden bodem tiert, als uit den booze te beschouwen, doch wel mag het gelaakt worden, dat de suggestieve invloed, welken vreemde instellingen op ons uitoefenen, vaak een gevolg is van oppervlakkige kennis en gebrek aan inzicht in verscheidenheid van toestanden en verschil van volksaard. Zulke onbekookte navolgingen werken niet mede tot ontwikkeling der volkskracht en worden meestal gestraft door geheele of gedeeltelijke mislukking.

Er is een navolging van het avontuurlijke, buitengewone en misdadige.

Bij kinderen en voor velerlei indrukken nog zeer ontvankelijke jongelieden merken we dikwijls op, hoe het verkeerde voorbeeld aanstekelijk werkt en door slechte omgeving menig veelbelovende knop reeds verwelkt neerhangt, nog voor de bloesem zich kon ontplooien. De gevallen van zulke ontaarding zijn helaas talrijker dan men wel vermoedt. 't Is echter niet alleen een verkeerd gekozen omgang, waarvan de bedervende invloed uitgaat, maar - we weten het allen - er is ook een nabootsing, die haar onmiddellijke aanleiding vindt in verdorven lectuur. Alles wat jong is heeft een ‘hang’ tot het avontuurlijke - en nu kan dit avontuurlijke van dien aard zijn, dat het, ofschoon aantrekkelijk, bekorend zelfs, toch niet dien suggestieven invloed uitoefent, waardoor het leidt tot navolging van handelingen van twijfelachtig of boos karakter, doch evenzeer kan dit avontuurlijke zóó fascineerend zijn, dat het tot onmiddellijke imitatie prikkelt, en dit gebeurt vooral in de periode van de geslachtsrijpheid. Houdt daarom verre van het jong gemoed de beruchte detective-romans en dergelijke lectuur, wanneer de phantasie werkt als een verterend vuur, en er vaak slechts één schrede ligt tusschen ongemotiveerde bewondering en nabootsing.

Maar ook de courantenlectuur is vaak verre van onschuldig. Menigmaal ergeren we ons aan den heilloozen invloed van dagen weekbladen, door de Pers verspreid, die dan bovendien nog wel de pretentie durven hebben van opbouwend te werken aan het gemoeds- en geestesleven des volks, en intusschen met elkaar wedijveren in het wereldkundig maken van de meest sensationeele berichten, welke het eene al fijner tracht te analiseeren dan het andere. Als ge u de moeite wilt geven, in diezelfde bladen de verschillende berichten te lezen, welke opduiken na de uitvoerige analyse van zulke wandaden, dan moet het u duidelijk worden dat menige afdwaling of misdadige handeling van jongelieden en volwassenen onmiddellijk volgt op zulk een walgelijk ontledingsproces.

Hierover laat Enrico Ferri zich aldus uit:

‘’t Is ongetwijfeld een treurige opvoeding, die al sedert zooveel jaren het tooneel en het dagblad aan het volk geeft, door het de ergste misdaden te vertellen en zelfs

te verheerlijken; door het te bevoordeelen met de telegrafische berichten en de kleinste bijzonderheden ervan. Die onophoudelijke prikkeling van de algemeene nieuwsgierigheid doet, door onwillekeurige suggestie, de erfelijke herinnering van het criminaal instinct, ternauwernood door een dun vernis van beschaving bedekt, herleven. En intusschen blijven de meest verheven deugden, de meest standvastige daden van zelfopoffering, de ijselijkste ontberingen het groote publiek onbekend, en wekken nauwelijks, in de algemeene achteloosheid opgaande, een gevoel van medelijden, als zij in de snelle beweging van den kaleidoscoop der dagbladpers het oog voorbijgaan. Tevergeefs slaat een laatste protest van den zelfmoordenaar, van de op het plaveisel der groote steden aan uitputting bezwekenen, het onbeschaamd en zorgeloos bederf der zoogenaamd beschaafde maatschappij in het aangezicht.'

En zouden we nog iets behoeven te zeggen van den verderfelijken invloed, welke uitgaat van ongecontroleerde en misschien ook van gecontroleerde bioscoopvoorstellingen? Meer nog dan de prikkellectuur werken deze op de verbeelding van het jeugdig individu.

We komen hiermee als vanzelf tot de imitatie, zooals die in het misdadigersleven zich waarlijk schrikwekkend openbaart, want evenzeer als het onmiddellijk prikkelende van het voorbeeld in een bepaalde omgeving is het ook hier weer de suggestie der courantenberichten, welke de meest lugubere daden doet herhalen.

In 't algemeen behooren de misdadigers tot de geestelijk minderwaardigen, zooals door jarenlange onderzoekingen is aangetoond. Dit feit, in verband met een hiervoor gemaakte opmerking omtrent het imitatie-instinct bij minderwaardige kinderen, verklaart ons de volgende uitspraak van Staatsanwalt Dr. Erich Wulffen:

‘Im allgemeinen ist der Verbrecher nur wenig originell. Er betätigt vielfach nur einen simplen Nachahmungstrieb. Er wiederholt immer nur dasselbe, was er von Jugend auf getan hat, was er von gleichgesinnten Genossen gehört und gesehen, was er in die Zeitungen gelesen hat u.s.w. Selbst das grosze Verbrechertum läuft sich die Kinderschuhe nicht ab. Nur selten erlaubt der Verbrecher sich eine Abweichung, wenn die Situation sie gewissermaszen geradzu fordert’ (Gauner und Verbrechertypen).

Nadat de couranten uitvoerig hadden stilgestaan bij de wandaden der Parijsche autobandieten, zag men spoedig van verschillende zijden overeenkomstige gevallen vermeld. Een bericht betreffende het spannen van een metaaldraad dwars over een weg, even over onze oostelijke grenzen, waardoor een droevig auto-ongeluk werd veroorzaakt, deed aanstonds meedeelingen opduiken over feiten van gelijken aard in andere oorden. Een opzienwekkende moord wordt niet zelden binnen korten tijd gevolgd door op bijna geheel overeenkomstige wijze gepleegde herhalingen van het feit. De heerlijke misdaadontledingen in de bladen brengen er sommige knapen toe, diefstal te plegen, zich revolvers aan te schaffen, het ouderlijk huis te ontvluchten en om te zwerven met allerlei lugubere plannen in het verhitte brein en wie weet welke wanbedrijven uit te voeren, wanneer het den sterken arm niet spoedig gelukt de hand op hen te leggen.

Men heeft waarlijk de voorbeelden van dezen aard voor het grijpen, en het is in waarheid even onbegrijpelijk als onverantwoordelijk en schandelijk, dat niet de directiën der bladen, met opoffering dan van enkele sensatie-najagende abonné's, de hier gewraakte berichten met verachting afwijzen.

Menig stal van Augias
Is nog schoon te maken, zei de Genestet;
welnu hier is er een, die op Hercules wacht.

Tot nu toe spraken we alleen over de nabootsingsdrift bij den enkeling; dit instinct is echter niet uitsluitend individueel, het kan ook massaal voorkomen.

Scipio Sighele schreef in 1892 een merkwaardig boek, dat ook in onze taal is uitgegeven onder den titel: ‘De menigte als misdadigster.’ Dit boek werpt een eigenaardig licht op de imitatie-neiging en daarom veroorloven we ons er een en ander aan te ontleenen. Na opgemerkt te hebben, hoe een menigte onverwacht, op één oogenblik, onverklaarbaar, zonder bijzondere aanleiding, onberedeneerd, optreedt als één geheel, als één wezen, tracht de schrijver na te gaan, wat daarvan als de oorzaak kan beschouwd worden.

‘Hoe te verklaren,’ vraagt hij zich af, ‘dat een vaandel, een woord, een kreet - omhoog geheven, in de ruimte geslingerd door één enkele - als het ware onbewust een heel volk kunnen meesleepen en niet zelden tot gruwelijke buitensporigheden verleiden?’

Hij antwoordt daarop met de woorden van Bordier (La Vie des sociétés):

‘Het is het vermogen tot nabootsen, dat evenals de diffusie in een van gas verzadigde atmosfeer de spanning der gassen in evenwicht houdt, tracht de sociale atmosfeer in al haar onderdeelen in evenwicht te houden, de oorspronkelijkheid vernietigt, de karakters van een bepaalden tijd, van een natie, van een stad, van een kleinen vriendenkring, in eenzelfden vorm giet. Ieder mensch is persoonlijk tot nabootsing geneigd, maar dat vermogen bereikt zijn grootste kracht in een *vereeniging* van menschen. Dit getuigen de schouwburgzalen en openbare vergaderingen, waar één enkele juichtoon, of één enkel gefluit voldoende is om de aanwezigen in de eene of in de andere richting te drijven.’

‘Het is een onloochenbare en ook nooit geloochende waarheid,’ vervolgt Sighele, ‘dat de navolgingsneiging van den mensch één der krachtigste neigingen zijner natuur is. Men behoeft slechts om zich heen te zien, om

te bemerken, dat de maatschappij niets is dan een weefsel van gelijkenissen, veroorzaakt door nabootsing in allerlei vormen; nabootsing in mode of zeden, in sympathie of gehoorzaamheid, in opvoeding of ontwikkeling, spontane en weloverdachte nabootsing.'

Hij vergelijkt in dit verband de maatschappij bij een groot rustig meer, waarin van tijd tot tijd een steen neerploft, hetwelk een beroering, een golving te voorschijn roept, die zich in steeds wijder kringen met steeds flauwer beweging verbreidt, totdat de oorspronkelijke rust is teruggekeerd.

'De menschen', placht Tarde te zeggen, 'zijn als een kudde schapen, waartusschen een enkele maal een waanzinnig schaap geboren wordt: een genie, dat uitsluitend door de kracht van het voorbeeld de andere dwingt het te volgen'.

De vergelijking is niet streelend, noch voor de menschheid, noch voor het genie; ze drukt evenwel op teekenachtige wijze uit, dat oorspronkelijkheid sporadisch, navolging regel is.

Indien we die algemeenheid van, dien onweerstaanbaren drang tot nabootsing in den individueelen mensch erkennen, kunnen we ons reeds eenigermate haar groote stuwkracht, op een menigte uitgeoefend, voorstellen, maar hoe bij haar die drijvende kracht wordt te voorschijn geroepen is een vraag, die velen zich hebben gesteld en die o.a. Ebrard, Jolly, Despine en anderen hebben getracht te beantwoorden met behulp van de hypothese der zedelijke besmetting. De redeneering van Despine luidt als volgt:

'Evenals de weergalm van een toon denzelfden toon doet trillen in alle klankborden, die, in staat om dien toon voort te brengen, zich onder den invloed der uitgezonden trillingen bevinden - evenzoo wordt door de uiting van een gevoel of van een hartstochtelijke aandrift hetzelfde oerinstinct opgewekt, actief gemaakt, in trilling gebracht om het zoo eens uit te drukken, bij ieder menschelijk wezen, dat door zijn zedelijken aanleg in staat is om, hetzij levendiger, hetzij minder levendig, datzelfde oerinstinct na te voelen.'

Hiermede werden dan ook verklaard de nu en dan waargenomen epidemieën van zelfmoord na een treffend geval van dien aard, evenals de reeks van misdaden, welke veelal volgt op een gruweldaad, die de pers zoo vriendelijk is geweest haarfijn te analyseeren, en evenzeer die vlagen van politieken of godsdienstigen waanzin, welke in een oogwenk gansche scharen toegankelijk maken voor de gloeiende taal van een geestdriftig redenaar of het listig bedrog van den een of anderen volksverblinder.

De Wederdoopersbeweging der 16e eeuw geeft hiervan een ons allen bekend voorbeeld.

Gabriel Tarde vond in de suggestie 'den sleutel, die op bijna alle kasten paste', zooals Taine hem schreef.

Guiseppe Sergi heeft, onafhankelijk van Tarde, eveneens een verklaring gevonden in het feit der suggestie en in een schitterend betoog de werking hiervan van den één op den ander, van één op enkele, van één op velen aangewezen, als de bron van alle imitatie. Dat betoog, hoe interessant ook, is te uitvoerig om het hier een plaats te geven, waarom we volstaan met de mededeeling van de meer beknopte beschouwing van Dr. Wijnaendts Francken.

'Zelfs in de dierenwereld is de suggestie geen ongewoon verschijnsel: de leefwijze der kuddedieren wijst op een groote vatbaarheid voor suggestie, en zonder deze zouden zich onze huisdieren nimmer aan ons onderworpen hebben. Zoo is ook de mensch in volkomen wakenden toestand sterk onderhevig aan suggestieve invloeden; en dit verschijnsel is inderdaad zóó algemeen, dat Münsterberg met recht

kon beweren: “Ohne Suggestionen würde es keine Kunst und keine Religion, keine Wissenschaft und keine Politik, keine Erziehung und keine Ueberzeugung geben.”

Suggesties zijn zeer aanstekelijk. Alle nabootsing berust op suggestie, en zij is veelal van hoog biologisch nut voor het individu als aanvulling zijner natuurlijke instincten, waar deze op zichzelf niet voldoende zouden zijn om hem den strijd om het bestaan met gunstigen uitslag te doen voeren.

Inzonderheid geldt dit van die diersoorten, welke als kuddedieren groepsgewijze samenwonen. De nabootsing roept een aantal nieuwe associatiebanen in 't leven; en aangezien in het nieuwe en ongewone een sterke prikkel ligt tot nabootsing, zoo ligt in die omstandigheid voor het kind een machtige drijfveer tot het aanleeren van kundigheden, die het op later leeftijd te pas komen.

Bij de onwillekeurige nabootsing dwingt reeds de bloote waarneming eener beweging tot haar uitvoering en zoodoende houdt een dergelijke door navolging tot stand komende beweging het midden tusschen een instinctieve en een verstandelijke handeling.

De bij anderen waargenomen bewegingen

en handelingen wekken bij den waarnemer de voorstelling dier bewegingen of handelingen uit te voeren. Ingeval van suggestie is zelfs niet eens zulk een waarneming noodig, maar de voorstelling alleen reeds voldoende als prikkel (Sighele).

“En evenals gij op het gebied van het normale leven van de suggestie van één persoon op één anderen, van den meester op den leerling, van den sterke op den zwakke, kunt opklimmen tot de suggestie van één op meerderen, van het genie der gedachten of van het gevoel op zijn tijdgenooten, van het hoofd eener secte op zijn volgelingen - evenzoo kunt gij op het gebied der pathologie opklimmen van de suggestie van één waanzinnige op een anderen, tot die van één waanzinnige op allen, die hem omringen.”

En dat levert niet alleen het bewijs, dat de pathologie aan dezelfde wetten is onderworpen als de physiologie, maar evenzeer dat van de algemeenheid van het verschijnsel der suggestie.

Legrand du Saulle heeft op bewonderenswaardige wijze den waanzin van het paar beschreven, dien zonderlingen vorm van krankzinnigheid, veroorzaakt door den invloed dien een krankzinnige op een ander oefent, die daarvoor vatbaar is, zoodat deze langzamerhand het verstand verliest en aan denzelfden vorm van waanzin gaat lijden als degene, die hem suggereert.

Tusschen de beide ongelukkigen wordt dan een toestand van afhankelijkheid geboren; de één beheerscht den ander, deze is slechts de echo van genen, doet precies, wat gene doet; ja, de nabootsingskracht gaat soms zóó ver, dat beiden gekweld worden door dezelfde hallucinaties.’ (Le délire des persécutions).

‘Het gelijkvormig optreden eener menigte is grootendeels te wijten aan onberedeneerde onderlinge nabootsing onder den invloed eener dergelijke suggestie, uitgaande van enkele leiders. Ja, in 't algemeen handelen de individuen, die een groep samenstellen, schijnbaar spontaan en onafhankelijk en wanen zich zelfstandig in hun gedragingen, maar in werkelijkheid staan zij in hooge mate onder de macht van onderlinge suggestie. Uit de geschiedenis is het welbekend, hoezeer het martelaarschap om den geloove prikkelde tot navolging en hoe in sommige tijden zelfmoord als een ware epidemie om zich heen greep.’

De tulpenhandel in de eerste helft der 18^{e} eeuw en de beurspanieken in onze dagen, zoowel als de geweldige macht der mode en het succes der reclamemiddelen, zijn alle welsprekende voorbeelden van de nimmer verflauwende macht der nabootsing. Ook tal van voorbeelden uit het dagelijksch leven, zooals de uitwerking van droefheid, die zich in tranen lucht geeft, de algemeene geestdriftige toejuiching in den schouwburg, de paniek in geval van werkelijk of denkbeeldig gevaar, of het gemeenschappelijk moedig optreden tegenover een vijand, zij alle kun nen ten bewijze strekken van de veelvul digheid van suggestieve aansteking. Alle samengroeping van individuen doet een soort van *psychische mimicry* geboren worden; en iedere gemoedsaandoening, die zich tracht over te planten op de aanwezige getuigen, klimt met het aantal personen, die haar gelijktijdig ondervinden.

Daarbij dient niet uit 't oog verloren, dat wie anderen suggereert, zich daarvan in 't geheel niet bewust behoeft te zijn, hetgeen almede blijkt uit de veelvuldig voorkomende auto-suggestie, waarvan zoovele martelaars en asceten, fakirs en andere aanhangers van godsdienstige secten duidelijke voorbeelden leveren.

Mogen we nu aannemen, dat in het hier geschetste het wezen, de oorzaken, de werking en de invloed der imitatie, met inachtneming van de vereischte beperking, voldoende helder in het licht zijn gesteld, dan mag daaruit tevens worden afgeleid, dat het goede voorbeeld in den meest uitgebreiden zin bij de opvoeding van het jeugdig individu van het hoogste gewicht moet worden geacht.

De overtuiging toch, dat van nabootsing in den goeden zin een nauwelijks hoog genoeg te schatten opvoedende kracht uitgaat, dat die nabootsing te eerder en met grootere kracht zal te voorschijn geroepen worden, naarmate zij steunt op een hooger waardeeringsgevoel of een meer intensieve bewondering, en eindelijk, dat deze bewondering en waardeering worden te voorschijn geroepen door de suggestieve kracht, die gelegen is in anderen persoonlijkheid, denken, spreken en handelen, dwingt ons te erkennen, dat hoogstaande geesten, edele daden en denkbeelden, beschaving in spraak en manieren, onberispelijkheid in levenswandel de machtigste factoren moeten zijn tot vorming van goede menschen.

Dit wordt natuurlijk aanstonds toegegeven,

maar wanneer iedereen daarnaar een ernstig en oprecht onderzoek instelt bij zichzelf, zal hij tot het resultaat komen, dat de toepassing veel te wenschen overlaat. -

De wetenschap, dat onreine, onzedelijke voorbeelden, omgang met naturen van een verdacht of slecht karakter, avontuurlijke en prikkelende lectuur van slecht gehalte, de phantasie machtig aangrijpende tooneel- of bioscoopvoorstellingen van twijfelachtigen aard een hoogst verderfelijke aantrekkelijkheid kunnen hebben, welke tot navolging opwekken en verkeerde, doch latente zielseigenschappen tot uiting roepen, geeft aan ieder ernstig opvoeder aanleiding om:

1°. een wakend oog te houden op den omgang, waartoe jongelieden neigen;

2°. scherp toe te zien op den aard en het gehalte van de lectuur, welke onder hun bereik valt;

3°. den smaak zoodanig te leiden, dat slechts onschuldige ontspanning of geestelijke en zedelijke ontwikkeling het resultaat van lezen wordt, en

4°. tegen te gaan, dat onze kinderen bioscoop-of tooneelvoorstellingen bijwonen, welke de verbeelding overprikkelen door de grove wijze, waarop het lage en liederlijke wordt tentoongesteld.

Zoodoende kunnen we er voor waken, dat nimmer van onze opvoedkundige overtuiging en ons opvoedend streven geldt de Genestet's woord:

> ‘'t Geloof van de Eeuw, in 't kort gezegd,
> Is dit: ‘Och, alles komt terecht’.

Elke zorgeloosheid, elk lichtvaardig vertrouwen, dat veel in de geestelijke en zedelijke ontwikkeling van den jeugdigen mensch met den tijd en bij het rijpen der ervaring wel in orde zal komen, is onverantwoordelijk. En toch wordt er in dezen zoo vaak gezondigd.

Ook in dit opzicht is het voor 'n ieder heilzaam zichzelf te kennen, of althans te trachten dit te doen, want die wetenschap opent ons niet alleen het oog voor de geheimenissen van ons eigen zieleleven, maar tevens voor de overeenkomstige verschijnselen in geest en gemoed van hen, bij wie het onze plicht is talent en persoonlijkheid te wekken. Die kennis zal ons steeds waakzaam en werkzaam houden, de bron onzer liefde voeden en ons den besten weg wijzen, om met de uiterste voorzichtigheid en onder veel onthouding, met wijsheid en met kracht de schoonste taak van ons leven te vervullen.

MAURITZ.

Van Zwitsersche en Italiaansche Meren en Steden.
(*Vervolg en slot van No. 49.*)

Van Zürich naar Interlaken gaande, gaat men over Luzern, gaat men langs de Vierwaldstättersee, men ziet alleen misschien het mooiste, maar toch zeer zeker het meest bekende, het meest beteekenende Zwitsersche meer! Hier is de geschiedenis van het verre Zwitserland geboren; hier langs gaat, met tal van typische kronkelingen en telkens dampend verdwijnend in een der talrijke tunnels, de trein, die over den St. Gothard-pas voert naar Italië, den eersten der stoutmoedige bergwegen, die via Zwitserland de verbinding van Europa met Italië bracht.

De vorm van de Vierwaldstättersee is inderdaad zeer eigenaardig. In het algemeen stelt men zich een meer als een min of meer groot watervlak voor, waarvan de omvang medebrengt, dat men al of niet de overliggende oevers ziet, maar in elk

geval denkt men aan een afgerond geheel, en van alle Zwitsersche meren valt dan ook te zeggen dat zij zoodanig zijn. De Vierwaldstättersee echter geheel en al niet; ze is een opeenvolging zou men zeggen van kleinere meertjes, die door hooge rotsachtige wanden worden afgesloten, en die zoodoende geheel en al begrensd schijnen te zijn, totdat men bij het naderen van den rotsachtigen wand den doorgang bemerkt, welke daarin is, en welke toegang geeft tot een tweede, een derde en een vierde kleiner meertje, dat tot het groote geheel behoort. Bovendien liggen deze kleine meren niet in rechte opeenvolging achter elkander, doch staan ze somwijlen loodrecht, somwijlen met slechts een schuinen hoek op elkander. Het spreekt wel vanzelf, dat met deze wendingen, welke de natuur er zoo kwistig heeft rondgestrooid, de Vierwaldstättersee den bezoeker een opeenvolgende rij van verrassingen voor het oog moeten bieden. Steeds rijker van kleur, steeds fijner van stemming zijn de natuurtafereelen, welke er zich ontwikkelen, vanaf het oogenblik dat men met de boot Luzern heeft verlaten en de witte paleisjes zijner kade langzaam-aan ziet verdwijnen, totdat men in den uitersten hoek aan den anderen kant is aangeland en er Fluelen aanschouwt met zijn achtergrond van steeds hooger gaande witte sneeuwbergen, is het een vaart vol verrassingen, die men zich niet schooner en niet afwisselender kan

voorstellen. Daarbij komt, dat ook de boorden van dit meer in alle opzichten aan die afwisseling en die verrassingen meedoen, en in het eene gedeelte van zoo geheel andere samenstelling zijn dan in het andere. Voor hem, die de Vierwaldstättersee voor den eersten keer ziet, is het bijna, alsof hij voor de bioscope gezeten is, en een aaneenschakeling van landschappen aan zijn oog ziet voorbijrollen, doch ieder van die landschappen geeft hem een sensatie van iets schoons en iets moois en ieder van die landschappen moet hem er van overtuigen, dat er achter die rotswanden en daar in de hoogte van die bergen nog veel meer schoons te zien is, zoo hij het maar te vatten weet. Dat de

Montreux aan het meer van Genève.

Vierwaldstättersee eenigermate den vorm heeft van een kruin, de reiziger op het meer zelf kan het anders dan op de landkaart niet zien, maar wanneer men van boven den Pilatus of den Rigi af nederblikt op het donkerblauwe watervlak, dan ziet men ook, dat de lengte van Luzern tot Fluelen toe een 37 K.M. is, en dat het schoonste meer van Europa, gelijk het meermalen en zeker niet ten onrechte wordt geheeten, een oppervlakte heeft van niet minder dan 113 K.M. met een diepte van soms 214 M.

Wanneer de salonboot, zooals er, sierlijk ingericht, dagelijks vele varen op dat meer, Luzern heeft verlaten, en men van deze stad een hoogst schilderachtigen indruk heeft meegenomen, dan vaart men recht op den Rigi aan en rechts naast zich den Pilatus. Heel in de verte kunnen de Bürgenstock en de Stanserhorn zich reeds laten zien. Links van den Pilatus worden achtereenvolgens de Wetterhorn en de Mönch, Eiger en Jungfrau zichtbaar, om het indrukwekkend panorama te voltooien. De boot vaart op het kleine voorgebergte van den Meggenhorn aan, waaraan de villa van Wagner een nimmer-falende poëzie geeft. Is ze deze voorbij, dan komt ze in de zoogenaamde Kussnachtersee, van waaruit gezien de Pilatus met zijne inbegroeide en grijze wanden, grimmig afsteekt tegen het lachende landschap daar beneden. Langs Hertenstein, een verrukkelijk rustoord, en langs Weggis, dat de groententuin van Luzern heet, nadert men dan Vitznau, het uitgangspunt voor de Rigibaan, waartegenover zich tot bijna in het water nog twee voorgebergten dreigend uitstrekken. Dan komt de boot in de Buochsersee, - zoo genoemd naar het dorp Buochs, dat in 1798 door de Franschen werd verbrand, - nadert Bechenried, waar men meer dan eens de gemoedelijke openluchtvergaderingen van de Zwitsers kan bijwonen, gaat naar Gersau, dat met zijn heerlijk groen als het ware uitnoodigt tot een langer verblijf, en komt over Seelisberg, een bekend Kurort bij Brunnen, de haven van het Kanton Schwyz, maar tevens het laatste groote station van de St. Gothardbaan,

en een middelpunt voor de tallooze toeristen, die 's zomers in deze streken rondwandelen. Brunnen geeft vanaf de boot, waarop men rondvaart, wel het schoonst denkbaar gezicht; met zijn witte hotels tegen den steilen achtergrond maakt het een schilderachtigen indruk; en vanuit die hotels heeft men een gezicht op de Urnersee, die zich als een nieuw deel van het groote meer nu voor de vaart opent, dat onvergelijkelijk schoon is. Zoodra men dit deel invaart, valt het oog op den grooten steen, welke ter hoogte van 25 M. is nedergezet bij den 100-jarigen geboortedag van Schiller, die in zijn 'Wilhelm Tell' dit deel van Zwitserland zoo aangrijpend mooi beschreef; en het is alsof men met dien steen tegelijk komt midden in de herinnering aan het leven en aan den strijd van Wilhelm Tell. Aan den oever ziet men de drie bronnen van de Rütli; aan den overkant verheft zich met groote rotsbogen de Aehsenstrasse en weldra legt de boot aan voor het station Tellsplatte, vanwaar een kort wandelingetje voert naar de Tellskapelle, in 1588 door het kanton Uri opgebouwd op de plaats waar Tell, naar de sage luidt, tijdens den storm van het schip van den Landvoogd Gessler zou zijn gesprongen, en in 1860 opnieuw opgebouwd en met muurschilderingen door den Bazelschen schilder Stückelberg versierd. En terwijl de Aehsenstrasse steeds den weg van het meer volgt, nadert de boot Fluelen, het uiteinde der reis, het lief gelegen dorp, dat de ingang is als het ware van het Reusstal, waarbij pyramidevormig zich de Bristenstock als hoogste punt daarboven slingert.

Fluelen is in meer dan een opzicht een merkwaardige plaats. Van daar maakt men een klein uitstapje naar het zoo typisch Zwitsersche dorpje Altorf, dat mede aan de Tellsage een groote poëzie ontleent. Maar Fluelen is ook het laatste station op den Zwitserschen bodem, voordat de trein, die vanaf Luzern zich steeds heeft geslingerd langs het meer en door de lange tunnels heen, den reizigers menig indrukwekkend kijkje heeft gegund op het meer, zijn weg neemt temidden van de donkere rotsmassa van den St. Gothard, welke nu reeds meer dan vijftig jaren, dank zij de energie en de technische bekwaamheid van den grooten Franschen ingenieur, die aan dit werk zijn leven gaf, Italië toestaat dagelijks de treinen uit Europa te ontvangen. De St. Gothard-baan is de eerste van dezen aard die de wereld heeft mogen kennen; sedert zijn er meerdere gevolgd, niet alleen in dit rotsachtige deel van Europa, maar ook daarbuiten in Zuid-Amerika. Doch de St. Gothard-baan is haar roem van eersteling blijven behouden en een reis door de twintig minuten lange donkerte van zoo'n reuzenwerk blijft altijd nog een emotioneel moment in het reisplan. Fluelen is dientengevolge ook op het programma der doorreizenden een naam, een naam die meetelt en een naam die wat zeggen wil. Nog meer dan dat, het dorpje is zoo anmutig mogelijk gelegen en er straalt reeds vanaf het eerste oogenblik dat men het ziet een charme en een poëtische kracht vanuit, welke men zich moeilijk grooter zou kunnen denken, en welke zeer zeker nog verhoogd wordt door de sobere grootheid, welke er spreekt uit de opeengehoopte bergmassa, waarvan men, niettegenstaande den tegenwoordigen omvang, toch weet dat het menschelijk vernuft er een doorgang in heeft weten te boren voor het dagelijksch verkeer. En naar de andere zijde opent zich vanuit Fluelen de bekende Aehsenstrasse, die met hare in de rotsen gehouwen bogen telkenmale uitzichten op het meer veroorlooft, welke onwillekeurig doen stilstaan en welke dikwerf de wandeling langer maken dan een ongeoefend toerist zich kan voorstellen.

Wie aan de Vierwaldstättersee denkt, denkt ook onmiddellijk aan den Rigi.

Want in de laatste jaren zijn naar vele hooge bergen, men kan bijna zeggen sedert men ook den Jungfrau op dusdanige wijze trachtte te beklimmen, naar alle hooge bergen Zahnradbahnen gelegd, en toch, hoewel daardoor ongetwijfeld voor den toerist schoonere en wijdere uitzichten zijn verkregen dan dat hetwelk de Rigi geven kan, is de opgang naar de Rigi gebleven wat zij altijd geweest is en is een bezoek

aan zijn top blijven behooren tot het beste programma der reizigers. Eerst in de achttiende eeuw wordt melding gemaakt van zijne bestijging, doch 't was pas na het vredescongres van 1815, dat werkelijk de groote stroom zich naar de Rigi keerde.

In 1816 werd op den top het eerste, zeer bescheiden ingerichte logement gezet, dat in 1818 voor een veel beter en veel ruimer ingericht moest plaats maken, en dat nu sedert lang verdrongen is door de rijk ingerichte hotels, welke men op verscheiden hoogten van den berg vindt. De Rigi is een samenvoeging van drie bergen, die een ruimte van acht tot tien uur in den omtrek beslaan, die naar het Noorden steil afloopen, doch naar

het Zuiden integendeel met langzame overgangen en met weideachtige terrassen tot op den grond neerkomen. Vanuit Vitznau voert de ongeveer 14 K.M. lange baan, welker stijging nimmer meer is dan 25% regelmatig naar boven, eerst in Kaldbad, daarna op Rigistaffels, waar de weg zich vereenigt met dien welke van den kant van Zürich van Arth-Goldau naar boven stijgt, en bereikt tenslotte in niet veel meer dan vijf kwartier tijds het hoogste punt van Rigi Kulm waar naast elkander een drietal groote hotels zich verheffen. Geheel den dag is Kulm in het seizoen bezocht door vreemdelingen, maar wel het meest des ochtends bij zonsopgang en des avonds bij zonsondergang. Inderdaad behooren deze beide tot het schoonste wat men op Zwitserschen bodem kan genieten. De zonsopgang, die plotseling den rooden bal, welken men reeds lang in de verte bespeurd heeft, met schitterenden glans doet doorbreken en zijn licht spreiden over al de meren, die men in den omtrek ziet; de zonsondergang misschien nog meer, wanneer daar beneden langzamerhand geheel de wereld in de schemering wordt gehuld, de omtrekken van alles onklaar worden en alleen nog maar de lichtsterretjes van de steden aan de uiteinden van het meer duidelijk te zien zijn - dan is het alsof men niet alleen in werkelijken zin op een hoogen berg staat, maar ook in figuurlijken zin, en zich los voelt van het vele nietige, dat er op aarde is en er zoo dagelijks terug te vinden is. En wanneer men met de Zahnradbahn naar boven stijgt en met een zekerheid, die geen oogenblik plaats laat voor angst, ook niet bij de meest vreesachtigen, tegen de ijsrotsen opklautert, dan gaat men zich vrijer en vrijer gevoelen met het schoonste wat de natuur gegeven heeft. Een avond en een ochtend op den Rigi geeft indrukken, welke men niet licht zal vergeten. Indrukken, die aanvangen wanneer men opeens de Zugersee aan zijne voeten wijd ziet uitgestrekt, die niet eindigen voordat men weer langzaam-aan de sneeuw-regionen heeft verlaten en in Vitznau is teruggekeerd.

Geheel aan den ingang van het meer, vanaf den Rigi gezien, niet meer dan een samenvoeging van enkele straten, ligt Luzern. Een eigenlijke stad kan men Luzern niet noemen; aan de buitenkanten is het een samenvoeging van ook hier paleisjes-schijnende hotels, die zich langs de driehoekvormige quai uitstrekken, en van binnen is het een verzameling van wel schilderachtige, maar overigens weinig interessante straatjes. Alleen het middeldeel van Luzern, de vaart waarover die eigenaardige oude Kapellbrücke loopt, en die de beide kanten van deze vaart verbindt, heeft iets meer buitengewoons. En schitterend is zeker wel de landingsplaats, die geheel aan den uitersten uithoek en onmiddellijk bij den uitgang van het station gelegen, het Vredesmuseum bevat, de stichting van den nobelen von Bloch. Luzern is een heerlijk uitgangspunt voor de vele en mooie uitstapjes, welke men in de omgeving kan maken.

In Luzern dagen achtereen te verblijven en elken dag dieper door te dringen in het wezen der Zwitsersche natuur, elken dag een stukje meer te leeren kennen van het soms zoo wildwoeste, dat deze natuur geeft, soms ook zoo rustig-stille, dat zij aanbiedt, en er dan elken avond opnieuw te genieten van het heerlijke uitzicht, dat, in maneschijn gehuld, het meer onmiddellijk voor de haven van Luzern aanbiedt; het lijkt een ideaal voor ieder, die voor natuurschoon niet ongevoelig is. En Luzern is ook de plaats, die op een afgelegen plek, in massieve steen gehouwen, den Leeuw van Thorwaldsen bezit, die rustig en fier herinnert aan Zwitsersche trouw en aan Zwitserschen heldenmoed.

October 1912.

H. VAN DER MANDERE.

Geesje
door Marie Ovink-Soer.

(Vervolg van No. 49.)

En den volgenden ochtend stond 't ongelukkig kind met 't bundeltje in de hand, waarin al haar hebben en houden, op den grooten weg, smadelijk verdreven van de hofstede, die tien jaar lang haar tehuis was geweest.

Waar nu heen? Een nieuwen dienst zoeken was dwaasheid in haar omstandigheden.

Niemand zou haar ook willen hebben.

Toch was Geesje niet bepaald mismoedig, veeleer verbijsterd door de groote verandering die zoo onverwacht in haar leven was gekomen. En ze had meer meelij met haar ongeboren kindje, dan met zichzelf, bij de gedachte, dat ze niet wist waar ze dien avond 't hoofd zou neerleggen.

Toen bedacht Geesje, dat ze misschien wel een onderdak zou kunnen krijgen bij haar broer Gijs. Die was een paar jaar geleden

getrouwd met een veel oudere, bijdehande vrouw, wier bazigheid hem best te pas kwam, want hij was lui en allesbehalve bij de hand. Als daglooner verdiende hij net even genoeg voor hun beiden; kinderen waren er niet.

Geesje had geen prettigen indruk gekregen van haar schoonzuster, den eenigen keer dat ze haar ontmoette. Bovendien woonden Gijs en zij zoo wanhopig ver weg, dat 't meisje geen kans zag de reis te voet in één dag te doen in haar omstandigheden.

Toch besloot ze er toe, want andere uitkomst was er niet. Gelukkig, dat ze wat geld had, want zonder een flinke vergoeding voor kost en inwoning zou Sientje haar stellig niet opnemen.

Nadat ze, met korte rustpoozen, uren achtereen geloopen had, nam een goedhartige boer Geesje een flink eind op zijn wagen mee.

Toen zwoegde ze weer verder over den eenzamen landweg. 't Begon te regenen, 't pak woog loodzwaar op haar arm, iedere stap viel 't arme schepsel al moeilijker.

Af en toe, als ze niet verder kòn, ging ze aan den weg rusten, huiverend van kou, terwijl de regen van haar kleeren droop: een klomp ellende.

Tegen 't vallen van den avond bereikte ze eindelijk 't gehucht waar haar familie woonde, en klopte doodop bij haar schoonzuster aan. Sientje keek alles behalve vriendelijk, en deed evenmin gastvrij tegen Geesje. Doch toen ze van een ruime vergoeding hoorde, bleek ze niet ongenegen haar schoonzuster op te nemen; ze had dadelijk gezien hoe 't met haar stond. 't Domme schaap moest haar bevalling dan maar bij hen afwachten.

Gijs keek bij zijn thuiskomst bot verwonderd over de onverwachte gast in zijn huis, doch brak zich verder 't hoofd niet over de zaak.

Als Sien 't goed vond, kon Geesje blijven zijnentwege.

Twee maanden later werd Geesje's kindje geboren en vanaf 't oogenblik, dat ze 't in haar armen kreeg, werd Geesje een ander wezen. Al 't angstige en schuwe, dat haar steeds gekenmerkt had, scheen van de *moeder* afgevallen.

Voor 't kleine schepsel aan haar borst voelde ze niet alleen een alles overheerschende liefde, maar tegelijkertijd ontwaakte in haar 't sterk bewustzijn, dat zij de eenige was om over dit jonge leven te waken, het te beschermen en te verzorgen.

Dat niemand dat zóó zou kunnen als zij.

En terwijl ze glimlachend op haar sluimerend kleintje neerkeek, beloofde Geesje zichzelf er voor te willen werken en krom liggen, zichzelf alles te ontzeggen ter wille van haar dochtertje.

Slechts zelden dacht ze aan Peter en nooit als aan den vader van haar kind. Hij had dat niet willen wezen, dus was Miekie geheel alleen van haar. Als Geesje vroeger uit haar liefderoes wakker werd, was 't haar steeds als een wonder voorgekomen dat Peter van haar hield en dat zij eens zijn vrouw zou worden.

't Wonder was niet geschied, en zooals zij 't altijd verdragen had achteruit gezet en voorbij gezien te worden, aanvaardde ze nu ook haar lot van verlaten moeder, zonder klagen of morren. De liefde, die ze voor Peter gevoeld had, versmolt geheel in haar moederliefde; zonder haar kind zou ze den man misschien nagetreurd hebben. Zijn verlies was haar nu te over vergoed, en zij miste hem zelfs niet.

't Was wel zonderling, dat Geesje, als kind van haar onverschillige, ruwe moeder, zelf zoo geheel moeder was. Doch ook overigens had ze in aard weinig of niets gemeen met de vrouw, die haar 't leven had gegeven. Waar Geesje duldde en lijdzaam droeg, had haar moeder zich steeds woest verzet tegen de ellende, die 't leven haar te dragen gaf, en was er des te rampzaliger door geweest.

Van haar schoonzuster hoorde Geesje voor 't eerst waarom zij zulk een treurige en geheel andere jeugd had gehad dan de meeste kinderen.

‘Een gemakkelijk mensch moet je moeder nooit geweest zijn,’ vertelde Sientje, ‘maar voor je vader had ze door 't vuur willen gaan. Ze was compleet gek op hem, zeien de menschen; of dat nou wederkeerig was, dat geloof 'k niet. Maar toen Kees moest komen, heeft je vader je moeder toch getrouwd. In 't begin ging 't best, tot je moeder merkte, dat haar man haar bedroog met een getrouwde vrouw, daar hij vroeger van gehouden had. Ik heb 't allemaal van hooren zeggen, Geesje. Nou, op een goeien dag gingen je vader en die vrouw er vandoor, en na dien tijd leek 't wel of je moeder een steen had zitten, waar vroeger der hart was. Ze klaagde en huilde niet, maar ze tierde als een razende.’

(*Wordt vervolgd).*

21 Juli 1916.
29ste Jaargang.
N°. 51.

Berichten.

Alle brieven en manuscripten wordt men verzocht te zenden, onder gesloten enveloppe, aan den uitgever geadresseerd aan de redactrice:
ANNA SPOOR-DE SAVORNIN LOHMAN.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.
REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Over voeding en gezondheid.

Een goede spijsvertering maakt gelukkige menschen.

Misschien zult gij teleurgesteld zijn, dat ik voor mijn praatje een onderwerp kies, dat niet dikwijls heden ten dage besproken wordt: het oude, oude probleem van *geregelde voeding.*

Ik weet, dat iemand, die dat onderwerp ernstig opneemt, aanmerkelijk lager dan de engelen wordt geacht.

Ik weet dat liefdadigheid, en kinderopvoeding, en vrouwenkiesrecht, en psychologie, en literatuur en kunst, en muziek en occulte wetenschappen de eenige

onderwerpen zijn die waardig geacht worden besproken te worden door onze hedendaagsche generatie.

Maar - ik weet ook, dat de grootste genieën ongeveer driemaal daags van hun voetstuk afdalen, en als ze verstandig zijn zoowel als knap, van hun maaltijden genieten.

Ik heb zelfs het vermoeden, dat wanneer al de genoegens uit het leven van alle menschen in stapels gesorteerd konden worden, de stapel, die het genot van het verhemelte vertegenwoordigde, de hoogste zou zijn.

Zoovele millioenen hebben geen ander genot.

In de wereld heeft de goed-gevoede, goed-verzorgde man een oneindig groot voordeel boven de armoedig-gevoede, slecht-verzorgde man.

De goedgevoede menschen leggen in 't algemeen een grootere vitaliteit aan den dag, bezitten meer impulsie en individualiteit dan hun minder goed-gevoede broeders; zij vormen de basis en den voortbrengingsgrond, waarop eminente menschen hoofdzakelijk telen.

Evenals in groote veldslagen het voordeel is aan de zijde van het goed-uitgeruste leger, zoo is in den dagelijkschen strijd het voordeel aan de zijde van den man, wiens lichaam zoo krachtig mogelijk gemaakt is door goede en geregelde voeding.

En dit nu ligt geheel in handen der vrouw.

Wanneer zij verwacht dat haar ridder met den buit naar huis zal komen, moet zij hem in goede vechtende conditie houden.

De overwinning hangt zoo dikwijls af van het uithoudingsvermogen; een man met een goede spijsvertering behaalt dikwijls een overwinning over een schitterend tegenstander, letterlijk door zijn maag.

Maar dat is het niet waarover ik wensch te spreken.

Ik wensch voornamelijk te spreken over vrouwen en haar drie maaltijden daags. En ik ben van plan te bewijzen dat het van evenveel belang is dat vrouwen geregeld voedsel tot zich nemen, als de mannen.

In den ouden tijd, toen de familie feitelijk alles, wat zij noodig had - voedsel, kleeding, warmte, licht - produceerde, was het werk van niemand ooit ten einde.

Heden ten dage kan een vrouw haar dag indeelen, zooals ze wil, en zij die hem niet zoo weet in te richten dat zij aan tafel komt met een flinken eetlust, bedriegt zich zelf.

Den hemel zij dank, is de ouderwetsche, hysterische heldin met haar vogel-eetlust en haar wespen-taille, die weende en kwijnde door vijfhonderd bladzijden heen, verdwenen, en hebben we daarvoor in de plaats gekregen de moderne heldin met natuurlijke rozen op haar wangen, een lichaam om de goden in verrukking te brengen, en den eetlust van een Amazone.

De jonge vrouwen van heden, met de verantwoordelijkheid op zich voor het volgende geslacht, zijn in waarheid ‘nieuwe’ vrouwen.

Een bekend dokter zegt, dat haar figuur veranderd is om meer te gelijken op dat van den man: zij is grooter, heeft breeder borst, breeder heupen dan de vrouw van vroeger.

Gezondheid is de belangrijkste conditie voor geluk. Maar we kunnen niet gezond zijn zonder een zeer geregeld leven te leiden. En vrouwen zijn op dit punt bekend zorgeloos. Merkwaardig zorgzaam voor anderen, maar niet voor zichzelf. Andere en in haar oog belangrijker dingen beteekenen zooveel meer voor hen, doch ze vergeten, dat ongeregelde maaltijden, gepaard met overdreven ingespannen geestelijken arbeid, een totale ruineering van het zenuwstelsel beteekent.

Ik ben heilig overtuigd, dat een geregelde leefwijze 's levens beste verzekering-polis is, en ik garandeer de vrouw, die geregeld eet en geregeld slaapt, bijna vijf en zeventig percent van haar te verwachten geluk.

Zoo nu en dan een kleine afwisseling in den dagelijkschen sleur doet haar geen kwaad. Integendeel, dat doet haar zelfs goed. Maar de meerderheid der vrouwen, schijnt het mij, kan geen maat houden, en zich aan vaste gewoonten binden. Haar leven is een opeenvolging van afwisselingen, die haar zenuwen in een voortdurende gejaagdheid houden.

Zij zal dagenlang stokvast in huis blijven en dan als een bezetene uitvliegen, want wanneer eens een vrouw door de koorts van uitgaan bezield is, kan niets minder dan een instorting haar tot stilstand brengen.

Ze zal een tijdlang gemiddeld vier uur slaap nemen en dan dagenlang in bed blijven. Zij zal alleen van thee leven wanneer ze daar zin in heeft, een tijdlang zoo goed als niets en dan op eens alle mogelijke dingen eten.

Zij zal een zware lunch om één uur nemen, een zwaar diner van verscheidene gangen om 6 uur en misschien nog een soupertje om elf uur, en den volgenden dag niets eten.

De meeste mannen hebben geregeld werk, dat geregelde gewoonten in het leven roept. De meeste vrouwen ongeregeld werk, dat leidt tot ongeregelde gewoonten.

Vrouwen zouden gezonder en gelukkiger zijn en meer volbrengen, wanneer ze wat meer systeem in haar leven wilden brengen.

In het algemeen gesproken, maakt de vrouw den indruk alsof zij minder zelf-kennis, minder zelfbeheersching heeft dan de man. Zij vergeet zichzelf, kent zichzelf niet, absorbeert zichzelf ten dienste van haar werk of haar huishouding, wat voor haar hart spreekt, maar niet voor haar hoofd. Want de vrouw, die zich snel en geheel uitput ten dienste van het huisgezin, berooft het huis van zijn beste dienaar.

Elke vrouw die een bezig, absorbeerend leven leidt, in huis, kantoor of in de maatschappij, moet, wanneer ze haar werk steeds met vrucht en genoegen verrichten wil, vóór alles op haar gezondheid letten, hetgeen wil zeggen op haar gewoonten. Wanneer zij goed eet en goed slaapt, is zij gezond. Is dit niet het geval, dan moet zij haar gewoonten of liever het gemis ervan, en vooral haar voeding, veranderen.

Doch daar een vrouw geneigd is licht in uitersten te vervallen, moet zij ook hiermee voorzichtig zijn, want evenals alle kostbare bezittingen is ook de eetlust een bron van meer of minder gevaar en angst voor zijn bezitter.

Hij kan leiden tot te veel eten, tot het eten van ongeschikt en nadeelig voedsel en tot vele andere onvoorzichtigheden waarvan de gevolgen bijna alle zijn de tallooze klachten die gerangschikt worden onder de afdeeling: slechte spijsvertering.

Vele menschen - waarschijnlijk de meerderheid van ons - eten te veel en te vaak waardoor ze aanleiding geven tot verstopping van het lichaam door een grooten overvloed van onverteerd voedsel, en tot verschillende kwalen van de afscheidsorganen, als gevolg van de overdaad van werk, vereischt voor het behandelen van dit surplus.

Elk individu is meer of minder een wet voor zichzelf. Terecht zegt Bacon: ‘A man's own observation, what he finds good of and what he finds hurt of, is the best physic to preserve life.’

Niet zelden zien we den galachtigen, lijkachtigen klerk naast zijn dikken, blozenden buurman, beiden dezelfde hoeveelheid werk verrichten, de laatste etende wat en wanneer de gelegenheid zich voordoet, de andere slechts op de geregelde tijden, met groote moeite, maar niettegenstaande die klacht, zonder slechte spijsvertering.

Er bestaat een groote klasse menschen die klagen dat ze nooit eetlust, nooit honger hebben, en eenvoudig, wanneer de tijd er voor aangebroken is, zonder genot en slechts uit een gevoel van plicht eten. Ze hebben geen slechte spijsvertering, doch zijn volmaakt gezond; inderdaad, zij schijnen een soort van struisvogelachtige spijsverterings-organen er op na te houden, die alles kunnen verteren, van af nieren in 't vet tot rauwe uien, maar alleen niet kunnen begrijpen waarom ze nooit van hun voedsel genieten.

Deze menschen zijn eenvoudig slachtoffers van hun voortdurend schrokken. Ze geven zichzelf nooit de gelegenheid hongerig te worden en missen daardoor een van de aangenaamste gewaarwordingen: die van te bevredigen een goeden, gezonden eetlust.

Er is een andere klasse van menschen, dun en schraal, enorme eters, die in een staat van voortdurende verwondering verkeeren omdat zij niet ‘aandikken’. Zij behooren tot dezelfde klasse als de bijziende hond, die een konijn in zijn hol joeg en er toen geduldig voor ging liggen, wachtende dat zijn prooi er uit zou komen, terwijl het konijn door een anderen uitgang verdwenen was.

De hoeveelheid voedsel, die gegeten wordt, is lang geen aanwijzing van de hoeveelheid voedsel, die het lichaam ontvangt, en een van de ergste gevolgen van te veel eten is, dat een overdreven hoeveelheid voedsel in de spijsverterings-organen de juiste vertering van iets ervan belemmert.

Verschillende werkzaamheden eischen verschillende voeding. Deze kwestie van het functioneeren van verschillende voedingsstoffen voor het versterken van speciale weefsels is nog in zeer elementairen toestand, maar in het algemeen kan men zeggen, dat hij, die zijn spieren bij het werk moet gebruiken, noodig heeft een groote hoeveelheid voeding als b.v. brood, erwten, aardappelen, enz., voedsel, waarin de voeding niet speciaal geconcentreerd is, terwijl hij, die veel zijn hersenen moet gebruiken, het beste werk verricht op geconcentreerd voedsel d.w.z. voedsel,

waarvan de voeding gering is en gecombineerd met verschillende extracten, die een directe prikkelende uitwerking hebben.

Het gebruiken van abnormale voeding zal mettertijd aanleiding geven tot stoornis in een of ander gedeelte van het lichaam.

De rheumatiek van den een zittend-leven-leidend mensch, de hysterie en zenuwachllgheid van de vrouw kunnen in vele gevallen toegeschreven worden aan het gebruiken van ongeschikte voeding.

Sir Henry Thompson, de eminente Engelsche dokter, zegt op dit punt: ‘Ik ben tot de conclusie gekomen, dat meer dan de helft der ziekten, die het midden en laatste gedeelte van ons leven verbitteren, een gevolg zijn van te vermijden dwalingen op voedingsgebied, en dat meer onheil, in den vorm van werkelijke ziekte, van verzwakte krachten en bekorting van het leven, voortspruiten bij den beschaafden mensch uit verkeerde gewoonten van eten dan het ge-

bruik van alcohol, hoe groot dat kwaad ook moge zijn.'

Het is misschien niet te verwonderen dat velen van ons opgroeien met zonderlinge smaken op het gebied van voeding.

Gepaste voeding in de kinderjaren is een der belangrijkste factoren van kinderopvoeding, en toch wordt die gewoonlijk op schandelijke wijze verwaarloosd of op onverstandige wijze geleid.

In de kinderjaren moet de voeding zeer voldoende en *eenvoudig* zijn, vóór alles vrij van kruiderijen; er is geen zekerder weg om een chronisch dyspecticus van iemand te maken dan hem in zijn kinderjaren kruiderijen toe te staan.

Op volwassen leeftijd moet het voedsel varieeren naar de bezigheid en de persoonlijke voorkeur, maar men doet goed zich altijd te herinneren, dat oververwendheid in dezen tijd van 't leven haar straf meebrengt wanneer de machine later begint te slijten.

Op hoogen leeftijd moet er groote zorg niet alleen bij het uitkiezen van voedsel (een kleine hoeveelheid) maar nog meer aandacht aan haar toebereiding besteed worden.

Dat de eetlust zeer grillig is, komt het duidelijkste aan het licht in de ziekenkamer. Dikwijls is een verondersteld gebrek aan eetlust bij den patiënt eenvoudig een gevolg van slecht koken, slecht uitgekozen of te veel voedsel, opgediend op een ongeschikt oogenblik.

Dit mogen afgezaagde punten schijnen, maar niettemin spelen zij een zeer belangrijke rol in waarschijnlijk het belangrijkste deel der behandeling van een zieke.

Er is één gezegde, dat men zich alijd herinneren moet, door het toe te passen niet alleen bij zieken maar eveneens bij gezonden: 'Dien een warm gerecht *warm* op, niet lauw!'

Twee eenigszins uiteenloopende klassen zal men onder zijn kennissen, in verband met eten, aantreffen: ten eerste zij, die zeer veel moeite en veel aandacht aan hun voeding besteden - die inderdaad er een studie van maken - de epicuristen; en ten tweede zij, die weinig om de maaltijden schijnen te geven, ze ondergaan, niet als een genoegen, maar als een taak, en die een zucht van verlichting, niet van tevredenheid slaken, wanneer zij van tafel opstaan.

Deze vertegenwoordigen de twee uitersten, welke beide vermeden moeten worden.

Tracht den gelukkigen middenweg te bewandelen: geniet uw maaltijd, maar laat de gedachte eraan niet alle andere uit uw hoofd verdringen: voed uw geest zoowel als uw lichaam; praat en lach!

Hufeland zegt: 'Lachen is een van de beste hulpmiddelen voor de digestie die ik ken, en de gewoonte, door onze voorvaderen aangenomen, om die aan tafel op te wekken door narren en potsenmakers, was gegrond op een medisch beginsel.'

In het kort: 'Vat uw maaltijd op als een aangename noodzakelijkheid, een middel voor het doel, niet het doel voor een middel!'

In nauw verband hiermede staat de kwestie hòe wij moeten eten? Het schijnt inderdaad, dat wij, eens aan tafel gezeten, fout op fout begaan en na de maaltijden doorgaan tegen de hygiëne te zondigen, waardoor wij ons blootstellen aan ernstige kwalen.

Qui va piano, va sano. Die langzaam kauwt, leeft lang, zegt een oud spreekwoord.

De meeste dyspeptici hebben hun maagkwaal te danken aan hunne gewoonte te vlug te eten.

Deze gewoonte neemt men gewoonlijk reeds in de jeugd aan en onze haastige, ongeduldige, zenuwachtige manier van leven verergert haar nog. De spijzen, ternauwernood gekauwd, slecht afgescheiden, gaan slechts den mond door, zonder zich te doortrekken met speeksel. En dit speeksel speelt juist bij de spijsvertering

een belangrijke rol; het draagt er toe bij, het zetmeel van het brood, de pap en de groenten, om te zetten in suiker, die door den darm wordt opgenomen.

Een serie proeven door dokter M. genomen, bewijst ons dit duidelijk: Hij laat een zeer gezond man 60 gram wittebrood, geweekt in 250 gram water, eten; daarna na verloop van een half uur, haalt men dezen ‘proefmaaltijd’ weer uit de maag en vorscht de hoeveelheid zetmeel, die zich omgezet heeft in suiker na.

Den volgenden dag neemt dezelfde man zijn 60 gram geweekt brood, maar nu laat men hem na afloop van dezen proefmaaltijd een half uur op een gomballetje kauwen en hem het speeksel, dat hierdoor ontstaat, inslikken.

Men ziet nu, daar het speeksel in grootere hoeveelheid in de maag komt, dat de omzetting van het zetmeel in suiker, d.w.z. de vertering van het brood en de groenten, veel volledіger en tweemaal zoo vlug geschiedt dan in het eerste geval.

Wat gebeurt in deze proeven, doet zich zonder hulpmiddelen en heel natuurlijk voor

wanneer we maar zorg dragen de spijzen goed te kauwen en ze behoorlijk te doorweeken met speeksel. Vooral gedurende den maaltijd, op het oogenblik van het kauwen, vormt het speeksel zich en wordt in groote hoeveelheden in de maag gebracht.

De gewoonte van tusschen de maaltijden een gomballetje te kauwen is tegenwoordig in de Vereenigde Staten zeer verbreid. De oefening, hoewel niet zeer elegant, bevordert de toename van het speeksel.

Wanneer de spijzen onvolledig gescheiden worden, komen ze moeielijk in aanraking met het maagsap en nog moeilijker met het darmsap. Zoowel vleesch, vet, brood of groenten, al deze spijzen gisten, wanneer ze langs het spijsverteringskanaal gaan. Maagzuur en oprispingen na den maaltijd, maagpijn en een slechte spijsvertering, onoverwinnelijke slaperigheid wanneer men van tafel opstaat, ziehier de eerste symptomen van een beginnende dyspepsie.

Maar niet alleen op die manier protesteert de maag. Hij brengt ook de zenuwen in beweging: vooral de maagzenuwen en deze beweging deelt zich langzamerhand aan de andere zenuwen mee, vóór alles aan die der huid. Roode plekken in het gezicht, ekzeem, een puisterig teint en een altijd vettige huid, ziedaar hoe de maag ons onzen tol laat betalen.

Men heeft tallooze voorbeelden van vrouwen, die voor huiduitslag jarenlang zonder succes behandeld werden en genazen in den tijd van enkele weken, toen men haar geleerd had langzaam te eten en alles goed te kauwen.

Er zijn menschen, die na elken maaltijd een slaapje houden, en andere die niet behoorlijk kunnen verteren zonder eenige lichaamsbeweging te nemen.

Bij de dieren merkt men op, dat zij gewoonlijk uitrusten gedurende hun spijsvertering: de hond legt zich in 't rond na zijn maaltijd en voor de herkauwende dieren is de spijsvertering bepaald een groot dagelijksch werk.

Er is veel te zeggen ten gunste van deze rust na den maaltijd, ook voor de menschen, want de vertering is een werkelijke arbeid voor de maag, een arbeid gelijkstaande met dien van een spier die zich samentrekt of van het brein dat denkt. Nu stroomt, elke keer dat een orgaan werkt, het bloed er heen. Als men dus, van tafel opstaande, zich dadelijk aan lichaamsbeweging overgeeft, of aan hersenwerk, gaat het bloed, in plaats van naar de maag te stroomen, gedeeltelijk naar de spieren, naar de hersenen. Beroofd van het bloed, dat zij noodig heeft voor de spijsvertering, zal de maag haar taak dus slecht volbrengen.

Doch deze rust nemen wij bijna instinctmatig. Bijna nooit gaan wij dadelijk na den maaltijd weer aan onzen arbeid. Altijd blijven wij nog gedurende eenige oogenblikken zitten babbelen of luieren. De werklieden, de landbouwer, en de maaiers vooral, nemen stipt de gewoonte van de siesta in acht.

Sommige personen kunnen slechts behoorlijk verteren wanneer zij zich bijna onmiddellijk na den maaltijd aan eenige lichaamsbeweging overgeven. Dit zijn bijna altijd volbloedige menschen, apoplectici, bij wien het bloed niet goed circuleert. Bij hun prikkelt en regelt spierarbeid, die een ware geneeswijze is, ten koste van de maag, hun onvolkomen bloedsomloop.

De menschen, die na den maaltijd verplicht zijn een slaapje te nemen, zijn meestal personen wier bezigheden hun dwingen tot een groote hersen-inspanning, want het is bewezen, dat gedurende hersenarbeid er in de hersenen gevormd worden speciale slaapverwekkende substanties en misschien doet hun uitwerking zich na den maaltijd op een bijzonder krachtige wijze gevoelen, wanneer de spijsvertering den bloedsomloop in de hersens matigt.

Wanneer de behoefte aan slaap na de maaltijden zich voordoet bij menschen, wier bezigheden noch een groote geestes-inspanning, noch groote lichamelijke

vermoeidheid eischen, dan wijst dit duidelijk op een inbreuk op de regels van de hygiënische voeding. Het zijn dyspeptici, wier maaltijden te copieus zijn of samengesteld uit spijzen die hun niet passen. Den dag waarop deze zieken van hun dyspepsie genezen, verdwijnt oogenblikkelijk de behoefte aan slaap na den maaltijd.

De samenstelling van onze drie maaltijden is niet altijd de juiste.

Het ontbijt dat wij nemen, is gewoonlijk niet copieus genoeg. 's Morgens na het ontwaken is de maag leeg, want zij heeft den tijd gehad alle spijzen te verteren. Daar wij in de morgenuren den meesten arbeid verrichten, is het noodzakelijk onze machine vooraf goed van brandstof te voorzien. Die brandstof, ik wil zeggen de spijzen die men 's morgens in voldoende hoeveelheid in de maag brengt, veroorlooft de machine gedurende den morgen flink te werken, maar daar de spijzen niet langer dan vijf uren in de maag blijven, moet men den voorraad kolen

om één uur 's middags vernieuwen, te meer daar onze machine nog vier of vijf uur arbeid moet verrichten.

Dit tweede ontbijt moet niet te substantieel zijn, want is het dit wel, dan moet het, om goed, verteerd te worden, gevolgd worden door een lange periode van rust en dit geschiedt meestal niet, want bijna onmiddellijk zijn wij gedwongen weer aan onzen arbeid te gaan. Het resultaat is dan: slechte vertering en werk zonder lust.

De oude Romeinen zeiden reeds: *Plenus venter non studet libenter.*

Een laatste opmerking:

Het is bewezen dat men werkelijk slechts goed verteert de spijzen, waarvan men houdt. In gevallen waar door het zien van spijzen, die men opdischt, uw gehemelte niet gestreeld wordt, kiest de maag partij en weigert beslist den minsten druppel maagsap af te scheiden.

Het vooruitzicht een goeden maaltijd te zullen krijgen, is dus een uitstekende hulp voor de spijsvertering, om de afscheiding van het maagsap te bevorderen.

Het gevoel van eetlust is van buitengewoon gecompliceerden aard. Zoo weet ook iedereen, dat het gezicht van het een of ander onoogelijk of walgelijk voorwerp, een onhygiënische omgeving, geestelijke depressie, oververmoeidheid, buitengewoon warm weer den eetlust soms urenlang verbannen kan. Een plotselinge schrik heeft dikwijls dezelfde uitwerking. Het binnendringen van infectiekiemen in het lichaam, het ernstig kneuzen van eenig lichaamsdeel, zelfs een eenvoudige hoofdpijn, zal iemand ongevoelig maken voor de uitgezochtste spijzen.

De eetlust wordt opgewekt en aangemoedigd door verschillende omstandigheden: Het zien, of zelfs de lucht van een smakelijk gerecht; aangenaam gezelschap; een tevreden gemoed; lichaamsbeweging (vooral in de open lucht); inderdaad, alles wat strekt tot bevordering van het algemeen welbehagen en genoegen van den mensch kan beschouwd worden een gezonden eetlust te bevorderen, behalve natuurlijk het eten zelf; maar zelfs dat proces - in den aanvang namelijk - kan den eetlust prikkelen. Hoeveel scherper wordt die niet na het eten van een ‘hors d'oeuvre’ of een cantaloupe?

De eetlust kan kunstmatig opgewekt worden door piquante sauzen, door alcohol in kleine hoeveelheden - wijn, tusschen de gerechten in gedronken, is in staat het tegendeel te bewerken -, goed koken. Niet alleen bepaalt dit laatste de aantrekkelijkheid van het gerecht voor het gehemelte, maar tevens hangt er in groote mate de verteerbaarheid en vandaar de voedingswaarde van af.

Onder normale omstandigheden staat de eetlust in nauw verband met de behoeften van het lichaam.

Het kind heeft altijd honger; het groeit, maakt nieuw weefsel en vereischt een groote hoeveelheid weefselvormend voedsel.

Bij den tachtigjarige is het tegenovergestelde het geval: zijn weefsels sterven langzamerhand af; hij heeft alleen nog voedsel noodig om de machine gaande te houden; er is bij hem niets nieuws meer op te bouwen en het voedsel, dat door hem vereischt wordt, dient slechts om voor een korten tijd een bijna uitgesleten orgaan op te lappen.

De kunst van eten voor den gezonden mensch is ten slotte in een paar regels, die gemakkelijk zijn op te volgen, en hun uitwerking niet zullen missen, samen te vatten:

Eet op geregelde tijden.

Eet langzaam en kauw alles goed wat gij eet.

En hieraan voeg ik toe:

Voorzie U van een goede keukenmeid!

Iedere vrouw en ieder man moet deze regels in praktijk brengen, want, zooals Herbert Spencer terecht zegt:

‘Misschien zal niets zoozeer den tijd verhaasten, wanneer aan lichaam en ziel beide gepaste zorg wordt gewijd, als een verspreiding van het geloof, dat het behoeden van gezondheid een plicht is. Weinige schijnen er zich bewust van te zijn, dat er zoo iets als physieke zedelijkheid bestaat. De gewone woorden en daden van de menschen schijnen bijna in te sluiten dat zij vrij zijn hun lichamen te behandelen zooals het hun goeddunkt. Een feit is het echter, dat elke overtreding van de gezondheidswet eene physieke zonde is. Wanneer dit algemeen erkend wordt, dan, en misschien niet eerder, zal aan een physieke opvoeding van de kinderen al de aandacht geschonken worden die ze verdient.’

Vertaald door X.

Overzicht van de Week.

I.
De nieuwe Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren.

Reeds lang bestond er tweespalt in den boezem der Ned: Vereeniging tot Bescherming van Dieren.

In de Holl: Lelie werd door mij herhaaldelijk de aandacht gevestigd op het feit dat het Hoofdbestuur dier Vereeniging en dat van het Haagsche Toevluchtsoord (?) voor noodlijdende Dieren verschillende leden gemeen hebben, o.a. een en denzelfden penningmeester, enz.

Thans is het er eindelijk van gekomen dat een nieuwe vereeniging zich constitueerde, omdat verscheidene afdeelingen zich afscheidden van de oude.

Op die nieuwe vereeniging zij hier met allen nadruk de aandacht gevestigd van al diegenen, die belang stellen in het lot van het dier. De namen van generaal Prins, kap: ter zee Fabius, e.a., die sinds jaren zich vergeefsche moeite gaven voor een reorganisatie der oude bestaande vereeniging, zij mogen ons borg zijn hoe we hier te doen zullen hebben met menschen, die krachtig willen meewerken in het belang der goede zaak, die van het *dier* - alléén. -

ANNA DE SAVORNIN LOHMAN.

II.
Beslissing Prijsvraag.

De bekroning valt m.i. ten deel aan mevr: Monod de Froideville, te Leiden.

Van de ingekomen antwoorden konden verscheidene niet in aanmerking komen, omdat de inzenders geen abonné waren, doch leesgezelschap-lezers. Verscheidene andere waren in proza gesteld, en beantwoordden dus niet aan den gestelden eisch. -

Het komt mij voor dat mevrouw Monod de Froideville er nog het best in slaagde een niet al te houterigen vorm te geven aan hare berijmde vertaling, en om die reden geef ik aan haren arbeid de voorkeur. Ik laat hieronder hare overzetting volgen:

RED: HOLL: LELIE.

Kindervragen.

Wat is de oorlog toch? - zoo vragen zij ons allen -
En is 't niet slecht en wreed, dat meedoen aan den strijd?
Soldaten zien ze graag, het liefst bij honderdtallen,
Maar ze beseffen niets van de offers die daar vallen.
Ach, al die kindervragen, wie weet daarop bebescheid!

De een vindt dat de vorsten, om twisten te beslechten,
Zoo eerlijk moesten zijn om *zelf* ten strijd te gaan,
In plaats van 't arme volk te dwingen om te vechten,
En zóó, om húnnentwil, elkander dood te slaan.

Dáár zit een meisje aan 't raam, haar schoot vol strooken linnen,
Maakt pluksel voor de armen, gewond aan 't oorlogsfront.
Maar, peinzend bij haar werk, schiet haar plots iets te binnen:

‘Hé Moeder!’ - zegt ze dan - ‘hoe kan men 't toch verzinnen?
Eerst maakt men 't opzet'lijk ziek, en daarna weer gezond!’

Een kleine flinke knaap, 't geweertje op den schouder,
Loopt, - roepend: 'k ben soldaat! - parmantig heen en weer.
Hij zwaait zijn sabel rond. - ‘Wacht maar, ben 'k tien jaar ouder,
Dan schiet ik ze allen dood of steek ze allen neer!’

Ginds ligt een aardig kindje geknield in 't ledikant,
De gouden krullen los, en vraagt met goed gelooven:
‘Moes, als ik bid: Leid, Heer, de zege aan onzen kant!
Dan doen de vijand-kind'ren dat toch ook voor hun land?
Dus hebben zij en wij dan élk een Heer daar boven?’

O, raads'len zonder tal, o! steeds hernieuwde vragen,
Geboren dag op dag in 't kinderlijke brein,
Gij wordt ons nooit onthuld, gij blijft ons pijnlijk plagen!
Want waar de vloekb're krijg slechts ramp en wee doet dragen,
Dáár kan voor liefde en hoop in 't hart geen ruimte zijn!

C.M.D.F.
Leiden, Aug. 1915.

Geesje
door Marie Ovink-Soer.
(Vervolg van No. 50.)

Niks kon der meer schelen, en ze had der eigen vast te kort gedaan als jij niet had motten kommen. Ze trok met de jongens uit der huisje naar de plaggenhut, waar jij geboren bent, en ze werkte hard, om er te komen; dat wordt tot der eer gezeid. Maar

der hart was versteend en tot der dood het ze je vader en die vrouw nooit vergeven, wat ze der hebben aangedaan,' zegt Gijs.

Geesje had stil toegeluisterd.

'Arme moeder!' dacht ze. 'Der heele leven is ze ongelukkig geweest, omdat ze vader niet vergeten kon, en toen hij weg ging kreeg ze toch ook een kindje tot troost....' 't Leek Geesje heel onbegrijpelijk, terwijl ze toen haar eigen kleintje tegen zich aankoesterde.

Geesje was jong en sterk, en allesbehalve verwend. Al heel gauw was ze weer op de been en verlangde zoo spoedig mogelijk aan 't werk te gaan, want haar spaarduitjes waren onrustbarend geslonken, en ze moest nu de handen weren voor twee.

Hoe onmogelijk zwaar 't offer haar ook scheen en hoe bitter hard 't ook was haar kindje niet bij zich te kunnen houden, Geesje besefte zelf maar al te goed, dat dit niet *kon.* Sientje had beloofd goed voor Miekie te willen zorgen (natuurlijk tegen een ruime vergoeding), en Geesje moest dankbaar zijn, dat haar schoonzuster de zuigeling wilde houden, want niemand zou een meid in dienst willen nemen met een kind tot haar last. Sientje's zuster diende in de stad, en verdiende dáár, volgens Geesje's eenvoudige opvatting, een reuzeloon: wel tachtig gulden. Geesje hoopte in de buurt een dienst te kunnen krijgen, maar Sientje raadde haar dit ernstig àf. 'Ga toch naar stad, meid,' zei ze ruw goedhartig. 'De menschen hebben graag een meid van buiten. In de "Bode" staat telkens aanvraag.'

'Dat durf ik niet. 'k Ken niks van 't werk, dat in zoo'n deftigen dienst gevraagd wordt,' weerlegde Geesje.

'Dat leeren ze je wel. Mijn zuster kwam net als jij, zoo achter de koeien vandaan, toen ze naar stad ging. En nou zou ze nooit meer buiten willen dienen. Ze verdient geld als water, zooals ik je al zei, wel tachtig gulden en nog allerlei extraatjes er bij en....'

Maar Geesje was al overtuigd. Wat zou ze van tachtig gulden al niet voor Miekie kunnen doen!

Sientje's zuster wilde helpen, en nu kreeg de zaak haar beslag.

Kee ging Geesje dadelijk 'anrecommandeeren' op de eerst volgende aanvraag in de 'Bode' van een Mevrouw, 'die een dienstmeid zocht voor meid alleen, liefst van buiten.' Mevrouw wilde zich tot niets verbinden, maar ze was wel genegen de schoonzuster van Kee's zuster te ontvangen.

En nu was de dag gekomen, dat Geesje zich moest gaan presenteeren op de advertentie.

'En wees nou niet stom, en praat niet van Miekie,' waarschuwde Sientje nog eens. 'Een meid met een kind, daar moeten de menschen in stad nog minder van hebben dan de lui hier. Vraag maar aan Kee. En maak je niet angstig over Miekie. Ik zal goed voor de flessies zorgen en 't schaap groeit as kool.'

Kee bracht Geesje tot vóór de deur van de Mevrouw der advertentie. Met een: 'nou adjuus dan, 't beste er mee,' verliet ze haar. Bedeesd schelde 't meisje aan, en 't hart klopte haar tot in de keel, terwijl ze stond te wachten. 't Duurde zoo lang. Maar eindelijk klonken toch naderende voetstappen, en de oudere vrouw, die Geesje opendeed, bracht haar dadelijk bij Mevrouw binnen. Die eerste ontmoeting met haar nieuwe meesteres vergat Geesje nooit. Altijd, als zij er aan terugdacht in later jaren, zag zij zichzelf weer staan op den drempel van een kleine, vroolijk verlichte kamer, vreeselijk verlegen, bijna angstig, met den innigen wensch in 't hart maar weêr weg te wezen, die kamer niet verder in te hoeven gaan.

Tot zij een zachte stem vriendelijke, bemoedigende woorden hoorde zeggen, en haar nieuwe meesteres durfde aankijken.

O! wat een lief, vertrouwenwekkend gezicht was dat met die groote helder blauwe oogen onder het zilver-witte haar. Geesje vergat wat haar in deze nieuwe omgeving beschroomd en verlegen maakte en bleef Mevrouw maar aanstaren.

‘En is dat nu Geesje?’ vroeg deze. ‘Ga zitten, meisje, dan kunnen we beter op ons gemak praten.’

Schroomvallig nam Geesje plaats, de handen ineen gevouwen boven 't hengselmandje op haar schoot. Maar allengs week de verlegenheid, Mevrouw had er slag van 't buitenkind op haar gemak te brengen.

Op de haar gestelde vragen kon Geesje naar waarheid uitsluitsel geven. Ja, ze had al gediend, maar omdat je in stad hooger loon kon krijgen had men haar geraden daar heen te gaan. Doch Mevrouw moest wèl weten: in een deftigen dienst was ze nog nooit geweest.

‘'t Is hier ook geen deftige dienst, kind,’ merkte mevrouw glimlachend op. ‘Ik leef heel eenvoudig, ga weinig uit, en heb slechts bij uitzondering gasten. 'k Word een daagje

ouder, en houd van rust en kalmte om mij heen.

Je waart daar op die boerderij met je zoovelen; zie je er niet tegenop, om heel alleen hier te wezen?.... En, je hebt me nog niet verteld waarom je daar eigenlijk vandaan bent gegaan, nadat je er bijna tien jaar gediend had. Was 't alleen om meer te kunnen verdienen?' Vragend bleef Mevrouw Geesje aankijken. 't Meisje werd bloedrood. Ze kon niet liegen, terwijl die heldere blauwe oogen haar zoo vriendelijk aanzagen, en stotterde: 'Ze wilden me er niet langer hebben.... ik moest er weg....

Mevrouw keek voor zich; haar witte vinger teekende figuurtjes op het tafelkleed.

Toen vroeg ze: 'Waarom Geesje?'

Geesje werd beurtelings rood en bleek; haar lippen trilden. Onrustig verschoof ze op haar stoel, wist niet wat te zeggen....

'Had je je misdragen? Was je vreeselijk geweest....?

Nee, o nee mevrouw.'

't Bleef een poos lang stil in de kamer.

Toen klonk Mevrouws stem weer, even zacht en vriendelijk, doch nu met ernstigen nadruk: 'Hoor eens, Geesje, ik kan je niet in dienst nemen zonder getuigen. Vertel me dus liever zelf maar wat er aan haperde... waarom je werd weggestuurd.'

Geesje zag geen uitweg. Als ze Mevrouw van Miekie vertelde nam deze haar stellig niet, had Sientje gezegd, en zelf geloofde Geesje dit ook vast en zeker.

En ach! ze wilde hier zoo dol graag komen, ze had een voorgevoel, dat ze er een veilige haven zou vinden. Als ze maar een uitvlucht wist. Bij instinct voelde 't meisje dat mevrouw haar niet zou gelooven als ze een verzonnen reden op gaf. Bovendien, wanneer mevrouw om getuigen vroeg, moest alles toch uitkomen.

Al deze gedachten verdrongen zich in Geesje's hoofd, terwijl zij 't schreien nabij was.

Toen waagde zij den sprong in het duister.

Bijna fluisterend kwam 't haar over de lippen: 'Ik moest een kindje krijgen, daarom moest ik weg....'

'Maar Geesje!' Mevrouw keek hevig verschrikt, bijna ontzet naar 't jonge schepsel tegenover haar, zelf niet veel meer dan een kind.

'Hoe is 't mogelijk, Geesje! Je bent nog zoo bitter jong, en nu al....

Was dat kindje van je vrijer? en waarom trouwde hij je niet?'

Nu deed Geesje met horten en stooten haar treurig verhaal. Ze vertelde van haar droevige jeugd, haar eenzaam leven zonder moederliefde, zonder vriendschap of toewijding tot.... Peter kwam. Hoe ze hem vertrouwde, in hem geloofde, hem met heel haar hart had lief gehad, ook nog toen hij niets meer van haar wilde weten, en ze wel gelooven moest, dat hij haar wreed bedrogen had... Maar nu was Miekie er tot vergoeding, en ze wilde voor haar kind werken en sparen. Dat ze het bij haar familie zou moeten achterlaten was wel verschrikkelijk hard, maar 't kon niet anders. - In telkens onderbroken, onbeholpen woorden had Geesje dit alles verteld, en nu aan 't slot gekomen van haar droevige geschiedenis, barstte zij in tranen uit, vouwde smeekend de handen en bad: 'Och! Mevrouw, laat me toch bij u komen. Ik zal heusch goed oppassen, heusch, U zal geen klagen over mij hebben. Och, neem U mij toch! Perpeer U 't maar met me als U me niet voor vast durft te nemen.'

Mevrouw las oprechtheid in de schreiende tot haar opgeheven oogen, rein en onschuldig van uitdrukking, ondanks alles....

Vroom zonder dweepzucht, trachtte de oude dame steeds Christus' leer zoo veel mogelijk in haar dagelijksch leven in toepassing te brengen.

Als haar menschenkennis haar niet bedroog dan kon ze aan dit meisje een goed werk verrichten. Al had zij zich misdragen, slecht was ze niet en zeker zou ze daar haar toegestoken hand grijpen, om zich aan dien steun weer op te richten....

Mevrouw stak Geesje de hand toe.

‘Nu dan, Geesje, ik wil 't met je probeeren, ik wil er op vertrouwen dat je je voortaan braaf en fatsoenlijk zult gedragen....

Je kunt dus Maandag bij mij in dienst komen, maar zooals ik straks al zeide: Op proef. Dus dat heb je goed begrepen, hé kind?’

En Geesje knikte zacht snikkend van ‘ja’, maar dit keer van vreugde.

Geesje had zoo veel aan- en af te leeren dat haar meesteres de eerste paar maanden onophoudelijk dacht: 't Gaat niet met Geesje, 't is niet om vol te houden. En Geesje van haar kant dacht verdrietig en ontmoedigd precies 't zelfde. Niets wat ze deed was nu letterlijk goed, en ach! ze wilde 't mevrouw toch zoo dol graag naar den zin maken.

Ze wist maar al te wel dat ze onbeholpen en ruw was (hoeveel van mevrouws mooi servies had ze al gebroken), dat zij zich slecht verstond op de werkzaamheden, die zij te verrichten had, en van 't koken weinig of niets terecht bracht. Zij verdiende mevrouws verwijt: ‘Hoe is 't mensche-mogelijk, Geesje, dat je je hebt durven verhuren in een ordentelijken dienst?’

Den tweeden avond kwam 't al uit, dat de nieuwe dienstbode lezen noch schrijven, alleen wat rekenen kon. Dit was wel een groote last, en gaf Mevrouw veel ongerief, doch al vond ze 't onplezierig, medelijdend dacht ze: ‘Voor de arme meid zelf is 't het ergste.’

Geesje zelf had over dit gemis in haar opvoeding nooit veel nagedacht, maar nu tobde zij er over.

Want elk bericht over Miekie moest ze van Kee hooren, en zelf kon ze ook nooit eens vragen, hoe 't er mee ging. Reikhalzend zag ze uit naar haar eerste verlofdagen. Elke drie maanden mocht ze een paar dagen naar haar zuster gaan, had Mevrouw beloofd, in ruil voor de wekelijksche uitgaansdagen, die Geesje niet begeerde.

't Eerste weerzien van haar dochtertje bracht Geesje een alles overweldigende vreugde, doch gaf haar ook verdriet.

't Kindje zag er best uit, en Sientje was er zoo dol op, dat ze 't, volgens haar zeggen, niet meer zou willen missen. Toch voelde Geesje 't als een steek door 't hart, dat Miekie niets van haar wilde weten, en pas met krijten ophield, toen de pleegmoeder 't kleintje van haar moeder overnam. Maar 't zou vreemd zijn geweest als 't tegenovergestelde gebeurd was, trachtte Geesje zichzelf te troosten, terwijl zij de traantjes van Miekie's bolle wangetjes wegkuste.

Ze had eigenlijk aldoor getobd en zich ongerust gemaakt over 't kind. Nu ze Miekie zoo gezond en flink had weergezien, ging ze veel tevredener en kalmer gestemd naar haar Mevrouw terug.

Deze had intusschen besloten het nog een poos met Geesje aan te zien. Het arme kind had toch ook vele goede eigenschappen. Ze zou haar dan ook niet in den steek laten, al bleek ze geheel ongeschikt voor dienstbode. Dus kreeg Geesje een laatste kans. Voor mevrouw zelf, zoowel als voor haar dienstmeisje, bleek 't gelukkig, dat haar meesteres zooveel geduld had getoond.

De dagelijksche omgang met haar beschaafde meesteres, haar toezicht en voorgaan, bleef niet zonder invloed op het meisje, dat o zoo graag wilde leeren en aannemen.

Al spoedig kreeg Geesje menig aanmoedigend prijsje (dat ze met een stralend gezicht aanhoorde), in plaats voor de vroegere verdrietige klachten. Er was iets ontroerends in Geesje's ootmoedig zwijgen als ze berispt in haar groote vreugde wanneer ze geprezen werd. Maar, hoe dom en onhandig ze ook nog dikwijls was, nooit voegde Mevrouw haar ruwe of booze woorden toe. Geesje, zoo gevoelig voor een vriendelijke behandeling, begon veel te houden van haar lieve, zachte meesteres. En deze wenschte zichzelf geluk, dat zij den moed niet verloren en het nieuwe dienstmeisje, ondanks al haar tekortkomingen, gehouden had. De kern van Geesje's natuur bleek goed en trouw.

Bij iedere ongesteldheid, en Mevrouw sukkelde nogal veel dien daaropvolgenden strengen winter, leerde zij haar meisje steeds meer waardeeren. Niets was haar te veel, nooit klaagde ze over 't vele trappen loopen, om Mevrouw boven te bedienen en te verzorgen. Dood eerlijk, en Mevrouws belangen voorop stellend, bestierde zij 't huishouden goed en zuinig, zoodat Mevrouw, ook toen zij hersteld was, hoe langer hoe meer aan Geesje durfde overlaten. Had zij 't meisje eerst voor vrij onnoozel gehouden, in den tijd van haar ziek zijn, toen ze vanzelf veel meer met haar in aanraking kwam, merkte haar meesteres, dat Geesje veeleer onwetend dan dom

was. Over toestanden, binnen haar bevatting, had zij een gezond oordeel, en dat ze niets geleerd had, en lezen noch schrijven kende, voelde ze als een droevig gemis....

O die vreugde! dat gretig oplichten in de grijsblauwe oogen, toen Mevrouw Geesje voorstelde 't haar te leeren.

Elken avond als de vaten gewasschen waren en alles aan kant was, ging Geesje naar de huiskamer en dan begon de les.

't Ging heel langzaam en moeilijk, want Mevrouw volgde een zeer ouderwetsche methode, en Geesje bleek in 't begin alles behalve bevattelijk. Doch ze was tegelijkertijd zoo aandoenlijk blij bij de minste vordering, die ze maakte, dat dit haar meesteres moed gaf, haar schier hopelooze taak te vervolgen.

Eindelijk bracht Geesje 't zoover, dat ze met horten en stooten een bladzij kon lezen en met koeieletters een vel papier volkladden. En, dat ze uit haar eigen ‘geschrijf’ wijs kon worden, dat was wel haar grootste victorie.

Den eersten door haar zelf geschreven brief, aan Sientje, beschouwde Geesje als een soort meesterwerk, waarvan ze haast niet kon scheiden, en 't was haar bepaald een teleurstelling, dat Sientje niet informeerde hoe zij zich de moeilijke schrijfkunst had eigen gemaakt,

Maar toch waren Geesje's trots en verrukking meer dan groot bij de ontvangst van den eersten aan haar zelf gerichten brief. Zij kon bijna niet wachten tot Mevrouw beneden kwam, om haar Sientje's brief te toonen. Geesje moest dezen voorlezen, wat zij deed met een roode kleur van opwinding en blijdschap. Toen keek ze Mevrouw aan, terwijl haar oogen verdacht vochtig glinsterden, en zuchtte innig voldaan: ‘nee maar! wat ben ik nou toch gelukkig, en wat moet ik Mevrouw toch dankbaar zijn, dat zij me geleerd heeft.’ - Sientje's brief bevatte niet veel anders dan vertelseltjes over Miekie, en, hoe Geesje daar ook van genoot, 't hooren over haar dochtertje was toch niets bij 't zien en liefkoozen van haar kind. 't Meiske was nu al bijna drie jaar, een flink, gezond, aardig kindje met haar vaders krullen en groote blauwe oogen. Hoe ouder Miekie werd hoe meer zij op Peter ging gelijken, dacht Geesje dikwijls. Maar zij sprak hier nooit over, en hoopte dat anderen het niet zagen. -

Al verheugde Geesje zich steeds weer opnieuw met 't zelfde blijde verlangen op haar vrije dagen, nooit kwam zij erg opgewekt van haar bezoek te Leure thuis. Al nam zij zich ook steeds voor kalm te blijven, niet jaloersch te worden als ze 't aan moest zien hoe Sientje zich ieder moederrecht over Miekie aanmatigde, *altijd* kon zij zich niet bedwingen.

Dan kregen de schoonzusters ruzie en Sientje schold Geesje voor al wat leelijk was.

Was 't soms niet voor Miekie's eigen bestwil, toen Sientje had uitgemaakt, dat 't kind haar ‘moe’, Geesje ‘tante’ moest noemen?

Dat kon Geesje echter niet voelen.

Al werd zij steeds blij verwelkomd (om 't lekkers dat ze meebracht, dacht Geesje spijtig), zij verbeeldde zich, dat 't kindje veel blijer en aanhaliger zou zijn geweest, wanneer ze geweten had, dat haar eigen moeder haar troetelde en met duizend lieve woordjes aan 't hart drukte.

Bij 't spelletje (Sientje speelde 't met Miekie, om haar te plagen meende Geesje), bij wie 't kleine ding liever wou wezen: bij moe of bij tante, ging 't de echte moeder als een mes door 't hart, dat Miekie, onbewust wreed, steeds naar Sientje de armpjes uitstrekte, nooit naar haar. Dan wrerd ze dikwijls kribbig en sprak woorden, die ze liever had moeten zwijgen. Doch daar moest ze haar schoonzuster, tegen wie ze in de verste verte niet was opgewassen, maar mee aan komen! Als een hagelbui klaterde de verwijten op Geesje neer en 't refrein van het lied was steeds: ‘ruk uit, en neem je onecht mormel mee, ik trek er men handen van af.’

Geesje had geen enkel wederwoord. Geheel ontdaan over den storm, dien ze ontketend had, liet zij deze over zich heen gaan. Tot Sientje had uitgeraasd, en half onwillig, half verzoend door Geesje's ootmoedig schuld bekennen, hare bedreiging (waarvan ze niets gemeend had) introk. Ze zou Miekie dan maar houden, omdat 't zoo'n lief engeltje was. Doch Geesje moest voortaan wat beter op haar woorden passen. Bedroefd en terneergeslagen ging Geesje naar huis.

Op een keer vond zij den moed Mevrouw in haar vertrouwen te nemen, heel haar hart uit te storten, en Mevrouws vriendelijke, verstandige woorden troostten en steunden haar meer nog dan ze vermoed had.

‘Ik kan me best in je toestand verplaatsen, Geesje,’ sprak Mevrouw, ‘en kan begrijpen hoe treurig en moeilijk te dragen dit alles voor je is. Je moet echter bedenken, beste meid, dat dit zóó niet had hoeven wezen, wanneer je sterk in plaats

van zwak waart gebleven in 't uur van verzoeking. 't Is nu eenmaal een vaste wet in de natuur, dat elke daad zijn gevolgen met zich brengt, die wij menschen straf of belooning noemen, naarmate ze ons leed of vreugde geven. Die gevolgen, Geesje, moeten wrij allen dragen, en in jouw geval, moet je 't geduldig en zonder morren doen.

Ondanks alles heb je groote verplichting aan je schoonzuster. 'k Ben er van overtuigd, dat je veel voor je kind zoudt willen opofferen. Begin dus allereerst met je persoonlijke grieven niet te tellen; bedenk steeds, dat je meisje 't goed heeft, en volop liefde geniet. Je weet ook wel, hoe de meeste stumperds, die in 't geval van kleine Miekie verkeeren, op z'n best geduld worden in de familie, waar ze zijn opgenomen. Ben je dus niet bevoorrecht boven honderden, dat je dochtertje zulk een liefderijk tehuis vond?

Tracht daar altijd aan te denken, beste meid, wanneer naijver en spijt je den baas

willen worden. Bedwing je jaloerschheid terwille van je kind, heusch! je zult 't kunnen als je er ernstig je best voor doet.'

Op Geesje van vroeger zouden Mevrouws woorden niet veel indruk hebben gemaakt.

Doch 't meisje had niet voor niets nu bijna vier jaar lang met de ruim denkende, hoogstaande vrouw verkeerd, die ze haar Mevrouw noemde. 't Meisje kon nu begrijpen en verstaan wat vroeger langs haar heen zou zijn gegaan. Terwijl ze over Mevrouws woorden nadacht, voelde ze hoe langer hoe meer, dat deze gelijk had. Ja, ze moest haar best doen om Sientje geen aanstoot te geven, omdat die goed was voor haar kind. En net als Mevrouw zei: dat was ook zoo moeilijk niet, want wat zou ze om Miekie's wil niet willen verdragen? Ze zou maar altijd denken: ''t Is voor Miekie, dat ik Sientje gelijk geef en mijn mond houd.'

Kort hierop kreeg Geesje haar eerst eerlijk gemeend huwelijksaanzoek. Mevrouw had een nieuwen groentenboer genomen, en deze, een bedaard man, niet jong meer, en weduwnaar met verscheidene kinderen, meende in Geesje een geschikte vrouw en een goede moeder voor zijn kinderen te zullen vinden. Geesje merkte best dat Dirk een goed oogje op haar had, en, hoewel ze niet veel voor den man voelde, dacht ze er toch wel ernstig over, of ze hem bedanken dan wel nemen zou. Als ze een eigen thuis had, zou ze Miekie bij zich kunnen nemen, hoe heerlijk zou dit niet wezen.... Doch zoo 'n heel nieuw leven beginnen, haar lieve Mevrouw verlaten.... Een samenleven met Dirk trok haar volstrekt niet aan, en zijn gezin nog minder. Ze was er lang niet gerust op, dat haar teer, klein meisje vriendelijk zou worden opgenomen in de bende ruwe, half volwassen kinderen, van wie ze een alles behalve gunstigen indruk had gekregen bij de eerste kennismaking. 'Die groote brutale jongens word ik nooit baas, had ze al dadelijk gedacht.'

Een poos lang bleef Geesje besluiteloos, toen hakte ze den knoop door, en deelde den groentenboer mede dat ze hem toch maar liever niet nam. De man keek erg verbaasd. Voor zoo'n meisje met een kind moest 't toch een uitkomst wezen een fatsoenlijken man te kunnen krijgen. Hij zou zich 't blauwtje niet aantrekken; hij kon best een ander vinden.

'Dat zal wáár wezen,' zei Geesje; 'kijk maar goed uit naar een flinke, bijdehande vrouw, want die heb je noodig met al die kinderen, en zoo eene zou je aan mij niet gehad hebben, hoor.'

Geesje voelde naderhand geen spijt over haar genomen besluit. De verandering zou voor Miekie stellig geen geluk zijn geweest. 't Kind kon 't nou nog nergens beter hebben dan bij Sientje. Naderhand moest ze naar school en van alles leeren en een heel andere jeugd hebben dan haar arme moeder had gehad. Elke cent, die ze sparen kon, legde Geesje op zij; alles voor Miekie. Wanneer haar dochtertje dan tot een knappe, flinke meid was opgegroeid, zou ze met eere haar eigen brood kunnen verdienen, en zich zeker niet schamen voor haar moeder, die alles voor haar had overgehad al was ze dan niet eerlijk getrouwd geweest.

Zoo droomde Geesje, en zag de toekomst helder en vriendelijk voor zich. Miekie en zij voor en met elkander levend.

Doch 't lot had geheel anders beslist.

Miekie was vijf jaar geworden; Geesje had permissie gekregen naar Leure te gaan en was heel tevree en opgewekt weer thuis gekomen met tal van verhalen over haar kleine dot, die Mevrouw met vriendelijke belangstelling aanhoorde.

Neen, maar zoo'n wijs ding als die Miekie werd, daar had Mevrouw geen begrip van.

Vragen dat ze deed! En van alles, dat ze weten wou! daar stond je verstand bij stil. En zoo hartelijk en aanhalig als 't kind werd....

Ze was Geesje wel drie keer achterna geloopen, om haar nog eens te danken en te pakken voor de groote pop en de kleertjes, die tante er bijgegeven en genaaid had.

Geesje's oogen straalden bij 't terugdenken aan de liefkoozingen, waarmee haar kleine prul haar overladen had.

Maar, haar vreugde mocht niet lang duren. Kort daarop ontving ze een bericht uit Leure, dat haar geheel terneersloeg.

Met de hand onder 't hoofd, verslagen en ontdaan, zat Geesje na te denken over 't geen Sientje noodig had gevonden haar zoo spoedig mogelijk mee te deelen. Geen kwaad van Miekie gelukkig, over dat schaapie had ze nog nooit in zorgen hoeven zitten. Een andere zorg was opeens in haar leven opgekomen, en de gedachte daaraan wilde haar niet meer verlaten. Waar zij ging en stond, geen oogenblik waren haar Sientje's woorden

uit de gedachten: ‘Peter Meerzen is terug op de hofstee van zijn vader, en ze zeggen, dat de oude Meerzen niet lang meer leven zal. Die zal dus wel voorgoed in Leure blijven.’

‘Die’, dat was Peter natuurlijk. Geesje herinnerde zich Peter's vader wel, een stugge, oude man. Ofschoon Peter 't nooit in ronde woorden had gezegd, wist ze wel, dat de oude boer een huwelijk tusschen Peter en haar nooit gewild zou hebben. Peter kon niet met zijn vader overweg, daarom diende hij bij vreemden. En nu was hij dan thuisgekomen?....

Wanneer Miekie er niet geweest was, zou dit bericht Geesje vrij onverschillig hebben gelaten. Nu liet de angst haar niet los: kan Peter mij Miekie niet afnemen? 't Kind is hem als uit 't gezicht gesneden. Hij moet de gelijkenis zien, en dadelijk vermoeden wie zij is.

En welke vader moest niet trotsch zijn op zoo'n dot van een kind! Verbeeld je dat hij haar bij zich thuis haalde! Kon hij dat? Mocht hij dat? Toen ze met haar angst en bezwaren bij Mevrouw was gekomen, en deze haar volkomen had gerustgesteld ten opzichte harer moederrechten, werd Geesje weer geruster.

Doch diep in haar hart bleef de angst en ze verlangde er onuitsprekelijk naar Miekie veilig in haar armen te voelen.

Ze dacht niet aan zichzelf in betrekking tot Peter, maar had er een voorgevoel van dat er zorg en verdriet in aantocht waren, waartoe haar dochtertje de aanleiding zou geven. Met een bezwaard hart ging Geesje naar Leure, en vond bij Sientje haar ergste vermoeden bewaarheid.

Ja, Peter had Miekie al gezien, en dadelijk gevraagd wie zij was.

Toen Gijs hem op de mouw trachtte te spelden dat 't kind een wees, als nichtje van zijn vrouw, bij hen woonde, had Peter niks gezegd, doch alleen maar een verdachte schouderbeweging gemaakt.

Sientje beloofde haar schoonzuster wel zeer nadrukkelijk, dat ze Peter uit haar huis zou houden, en ter dege op Miekie letten, maar Geesje vond daar weinig troost in. En al wilde ze Mevrouw nog zoo graag gelooven, dat Peter haar Miekie niet kon en mocht àfnemen, ze had toch geen oogenblik rust meer. 't Was immers niet te verhoeden, dat vader en kind elkaar zouden ontmoeten op zekeren dag? Toen Geesje hier nog voor vreesde, was dit reeds gebeurd. Sientje wist niet, dat Peter steeds in de buurt op den uitkijk stond naar zijn dochtertje, en toen zij Miekie een paar huizen ver om een boodschap stuurde, was Peter dadelijk op haar àf gekomen. Moeder had Miekie verboden met vreemden te praten, maar 't kleintje vond dezen man dadelijk zoo verbazend aardig, dat ze moeders verbod vergat.

Ze huppelde aan zijn hand mee naar het snoepwinkeltje en liet zich de handjes vol chocolaadjes en suikererwtjes stoppen, sloeg dankbaar haar armpjes om zijn hals, toen de vreemde man, als belooning, een zoentje vroeg.

‘En moeder,’ vertelde 't kind aan Sientje bij haar thuiskomst, ‘vindt U dat niet raar? Die man lachte en huilde tegelijk toen ik hem een zoentje gaf.’

Maar moeder Sientje, heel boos, schudde 't kind ruw heen en weer. ‘Je bent een nare, stoute meid,’ verweet ze, ‘ik heb je zóó gezeid, dat je met geen vreemden mag loopen. Past er op als 't weer gebeurt.’

Toen 't weer gebeurde, vertelde Miekie er thuis niets van, want dan kreeg ze maar weer grommen. 't Kleine, slimme ding wist best gelegenheid te vinden om Peter tegen te komen. Ze hield ook niet alleen van hem om 't snoepgoed, dat hij haar toestopte. Miekie vond oome Peter veel, veel aardiger dan vader, die altijd zoo saai en sufferig was. Oome Peter streelde Miekie's blonde krullen en hield haar koude handjes tusschen zijn groote warme hand tot ze gloeiden. Eens vroeg hij haar, of ze nog een ander moetje had dan moeder, en waar die was? En Miekie vroeg of

oome soms tante Geesje meende? Maar die was haar moetje niet, die was haar tante. Miekie hield toch zoo veel van tante Geesje: ze diende in de stad, en iederen keer dat ze in Leure kwam bracht ze wat voor Miekie mee. En tante kon haar toch zoo pakken; als ze wegging kwam ze telkens nog eens terug, om haar g'en dag te kussen.

Oome Peter wendde de oogen àf, waarmee hij Miekie aldoor strak had aangekeken, en zuchtte zwaar.

‘Als je tante Geesje weer ziet, Miekie, dan moet je haar eens de groeten doen van oome Peter. Zal je 't niet vergeten, liefie, en niemand vertellen hoor!’

‘Zeker, oome,’ beloofde 't kind. Den eerst volgenden keer toen tante Geesje er weer was en na 't eten een eindje met Miekie wandelde, nam deze tante in haar vertrouwen. Ze vertelde haar alles van de afspraakjes

met oome Peter en besloot met de mededeeling, dat oome veel groeten aan tante Geesje had verzocht. ‘Kent U oome Peter dan, tante?’ vroeg 't kind argeloos.

Met kloppend hart had Geesje Miekie aangehoord; ze wilde 't kind het spreken beletten, maar ondanks haar zelf bleef ze toeluisteren. Bij Miekie's laatste woorden werd zij bloedrood en de tranen sprongen haar in de oogen. Of ze Peter kende? den vader van haar kind?.... Een gevoel van verteedering bijna welde op in haar hart voor den trouwelooze, die ze eens zoo innig had lief gehad,

Ze wist niet, hoe te antwoorden, durfde Miekie niet in de groote, vragende oogen kijken.

In wanhoop vroeg Geesje zich af, hoe dit alles eindigen moest. Peter scheen heel veel van zijn dochtertje te houden,... och, hij was altijd dol op kinderen geweest. Hoe aardig en gul placht hij ook vroeger voor 't kleine volkje te zijn. 't Was of hij voor zijn eigen plezier een schreiend kleintje opbeurde en troostte, de kinderen om zich heen verzamelde en snoepcenten uitdeelde. Och ja, goedhartig was hij steeds geweest en zeker ook wel gebleven.

Dat had haar juist zoo in hem aangetrokken. Tot ze 't slachtoffer van haar goed vertrouwen geworden was...

Maar ze wilde 't verleden vergeten, dat was dood en voorbij. Peter had haar in den steek gelaten toen zij zijn hulp en steun 't meest behoefde. 't Was rechtvaardig, dat hij op zijn beurt ook leed en verdriet had, omdat zijn kind hem nooit ‘vader’ noemen zou.

‘Miekie’, sprak Geesje, en ze trok in 't gaan haar dochtertje nog dichter tot zich, ‘moeder heeft gelijk, je moet niet meer met dien vreemden oom praten. Toe, beloof 't tante Geesje, dan breng ik den volgenden keer een poppemangeltje voor je mee.’

‘Maar waarom dan toch, tante Geesje, oome Peter doet me geen kwaad, hij is net zoo lief voor me als een echte oome. Ik wou dat hij mijn “vader” was inplaats van vader.’

Tot Miekie's ontsteltenis begon tante te huilen en 't verschrikte kind schreide dadelijk mee.

Geesje had nu maar werk, Miekie tot bedaren te brengen. Er werd niet meer over Peter gesproken, doch toen ze afscheid nam, fluìsterde Geesje Miekie in 't oor: ‘Denk er aan wat je mij beloofd hebt, Miekie.’

't Kind keek tante met groote oogen aan, ze had niks beloofd. Dit durfde ze echter niet zeggen, want dan hoorde moe het, en kreeg ze vast weer grommen.

Geesje kon haar angst en verdriet niet alleen dragen; haar meesteres hoefde haar niets te vragen. Als vanzelf sprekend ging Geesje met haar nooden en bezwaren tot haar goede Mevrouw.

‘Ach, ze merkte 't hoe langer hoe meer dat Peter steeds grooter invloed kreeg op Miekie. En hoe moest dat nu? Als ze maar wist waar 't kind goed onder dak te brengen, dan liet ze haar stellig niet in Leure.

Kon Mevrouw haar geen goeden raad geven?

‘'k Zal eens ernstig over de zaak nadenken, Geesje,’ beloofde Mevrouw. ‘Maar ik heb al vast een plannetje gemaakt. Als we in Juni naar buiten gaan, mag je Miekie meenemen; dat is dan een belooning voor de onvermoeide zorg, waarmee je me van den winter hebt opgepast, en....’

Geesje's vreugde belette Mevrouw verder te spreken. -

't Was nu al half Mei, dus nog maar een paar weken geduld, en ze had Miekie een maand of langer geheel voor zich alleen, ver van Peter's invloed.

Doch in veertien dagen kan nog veel gebeuren.

De eerstvolgende brief uit Leure was niet van Sientje.

Geesje draaide hem om en om, starend op het groote, onbeholpen schrift op het adres, dat ze nooit eerder onder oogen had gehad.

‘Van wie....?’

Toen stond haar hart als stil. ‘Van Peter....?’ De enveloppe openscheurend, keek ze 't allereerst naar de onderteekening: Met achting Peter Meerzen....

Vuurrood van opwinding klopte Geesje even later aan de deur der eetkamer, waar Mevrouw zat te ontbijten, en stak de oude dame met een sprakeloos gebaar Peter's brief toe.

‘Moet ik die lezen, kind?’ vroeg Mevrouw verwonderd. ‘Als 't U belieft, Mevrouw.’ Geesje's stem trilde. Terwijl Mevrouw las, plooide ze de zoom van haar boezelaar in kleine vouwtjes, en bleef haar meesteres vol spanning aankijken. De blos op haar wangen brandde nog hooger, haar oogen schitterden alsof zij koorts had.

Peter scheen een gepasten aanhef voor zijn brief een onoverkomelijke moeilijkheid te

hebben gevonden, en viel dus met de deur in huis:

‘Bij deze laat ik U weten, Geesje, als dat mijn vader nou een week geleden overleden is, en ik nou zooveel as mijn eigen baas ben. As U nog over mij denkt as vroeger dan wou ik U vragen om samen een huwelijk aan te gaan, want ik weet van 't kind, en een vader kan 't niet liever hebben. Dus Geesje laat uwe gedachten hierover gaan. Met achting Peter Meerzen.

P.S. Ik heb er spijt van as dat ik U vroeger verlaten heb.’

Geesje las in haar gedachten de woorden met Mevrouw mede.

Nu dacht Mevrouw zeker, dat zij zeggen zou: ‘Heel graag, Peter, laat alles vergeven en vergeten zijn, we doen net, of er niks gebeurd is....’ Maar dan kende Mevrouw Geesje toch slecht.... ‘En Geesje?’ vroeg Mevrouw van den brief opkijkend.

‘Ik denk er natuurlijk niet an,’ verzekerde Geesje met nadruk. ‘Alleen om Miekie wil hij mij trouwen, en 't kind heelemaal voor zich inpalmen. Ik wil bovendien nooit meer trouwen, ik blijf bij U, als ik mag, mijn leven lang.’

Mevrouw glimlachte even: ‘Neen kind, je bent nog veel te jong om je zoo te binden. Bovendien, waar 't om zoo iets ernstigs gaat, Geesje, waarbij 't levensgeluk van verscheidene menschen gemoeid kan zijn, is 't altijd verkeerd dadelijk te beslissen. Zooals we afspraken, gaat Miekie nu vooreerst met ons mee, en zal haar vader dus in weken lang niet ontmoeten. Als je mijn raad wilt volgen, schrijf Peter dan, dat je zijn brief ontvangen hebt en, terwille van Miekie, over 't antwoord na wilt denken. Hoe ik je moet raden, dat weet ik zelf nog niet. Ik ken Peter niet, en wat je me van hem vertelde, heeft mij natuurlijk geen hoogen dunk van hem gegeven. Maar de man kan wel veranderd zijn. 't Pleit voor hem, dat Miekie zoo dol op hem is, hij zou zeker een goede vader zijn, en voor je kind zelf was 't vast een geluk tusschen haar ouders op te groeien, een eigen thuis en haar vaders naam te hebben.... Je moet echter zelf beslissen, Geesje....’

‘Ik zal doen zooals Mevrouw zegt,’ zuchtte Geesje. ‘Mevrouw weet het 't best.’

Maar in haar hart dacht ze: ‘'k Neem hem toch niet.’ Peter's briefje had haar meer gegriefd en gekrenkt dan ze Mevrouw bekennen wilde. ‘Had hij dan tegenover haar niets goed te maken? Alleen terwille van zijn dochtertje wilde hij de moeder trouwen, *die* was bijzaak in 't geval. Neen, zoo liet zij zich niet behandelen, dat wilde ze niet verdragen. En nog eens besloot Geesje: ‘Ik neem hem vast niet.’ -

Op haar kort, nietszeggend briefje aan Peter hoorde Geesje niets meer. Een week later kwam Miekie, en ging zij met haar lieve Mevrouw en haar dochtertje naar Velp, waar zij kalm den tijd zou hebben om over haar toekomst en die van 't kind na te denken.

Geesje had zich voorgesteld, dat haar niets meer te wenschen zou overblijven wanneer ze weken achtereen rustig zou kunnen genieten van Miekie's ongestoord bezit, haar kind al dien tijd geheel voor zichzelf zou hebben. De werkelijkheid was echter geheel anders. Den geheelen dag herinnerde 't kind haar aan den vader, 't lachte haar tegen met zijn oogen en frisschen rooden mond; het sprak met zijn stembuiging, het bewoog zich met zijn gebaren. De hoop, dat Miekie oome Peter vergeten zou, nu ze hem niet weer zag, bleek ook ijdel. Haar mondje stond niet stil over hem, en Geesje durfde 't kleine meisje het zwijgen niet opleggen, uit vrees haas vertrouwen te verliezen. Want Miekie kon erg stijfhoofdig zijn, en dan was er geen woord uit haar te krijgen.

Trachtte Geesje eerst niet toe te luisteren als Miekie over Peter aan 't babbelen was, spoedig hoorde ze maar al te gretig naar al de kinderlijke verhaaltjes, die Miekie haar opdischte.

Waarmee had die man dat kleine, onnoozele ding toch betooverd? Nooit sprak Miekie over ‘va’, zelden over moeder, maar des te meer over oome Peter. In een

bizonder vertrouwelijk buitje vertelde Miekie, dat oome haar op een keer mee genomen had naar zijn huis.

Moe was toen naar stad, va zat te slapen, en zij speelde voor 't huis. Ze had moe wel beloofd, om niet mee te gaan met iemand, maar oome Peter zei: 't mocht best.

Bij oome thuis had een ouwe, zieke man bij 't vuur gezeten, en niks tegen haar gezegd.

Maar oome had haar opgetild en de platen aan de muur laten bekijken, en toen ze voor den spiegel kwamen had hij gezegd: ‘Zie je wel, Miekie; oome Peter en Miekie hebben dezelfde krulletjes, en toen had hij haar toch zoo vriendelijk over 't hoofd gestreeld....

Ze had overal mogen rondloopen, en 't was in de kamers zoo mooi, veel mooier dan

thuis. En er waren ook zoo'n hoop dieren.

Ze had de kippen gevoerd en de konijnen eten gegeven, terwijl oome aldoor bij haar bleef. Toen had ze een hoop lekkers gekregen en was door oome met 't karretje naar huis gereden.

Moe was nog niet thuis, en va had niks gevraagd. Ze had maar niks aan moe verteld, want dat mocht ze niet van oome Peter, en tante Geesje mocht haar ook niet verklikken.

Maar dat was nou al vreeselijk lang geleden en na dien dag had ze oome niet meer gezien. Miekie zuchtte; ze verlangde toch wel erg naar dien lieven oome Peter.

'Maar vind je 't hier dan niet heerlijk, kind?' vroeg Geesje bedroefd en een beetje spijtig. 'Wat kan je nou meer wenschen? Als een rijkeluiskind mee naar buiten, eten en drinken wat je hartje begeert en dan... is tante Geesje soms niet lief voor je?'

Miekie vloog tante om den hals.

'U is vreeselijk lief en 't is hier erg prettig,' gaf ze gul toe, 'maar 't zou nog prettiger zijn als oome Peter er bij was. En toen voegde 't kind er argeloos bij, terwijl ze Geesje aankeek met haar vaders oogen, en langs 't gezicht streelde met zijn aanhalige innigheid: 'Ik wou, dat U mijn moe was en oome mijn "va", dat zou pas prettig zijn....'

Dien nacht kon Geesje den slaap niet vatten.

Hoe was 't Gods ter wereld mogelijk, dat Miekie zoo hing aan dien haar onbekenden vader? Geesje poogde zichzelf niet meer wijs te maken, dat het een kindergril was, die wel weer verdwijnen zou. De stem van het bloed? Neen, daaraan geloofde zij niet.

Misschien had haar Mevrouw 't wel bij het rechte einde. Die had gisterenavond toch zoo lief en hartelijk met haar gesproken, toen Geesje Mevrouw vertelde welken wensch Miekie in haar onnoozelheid geuit had.

'Misschien werden die woorden Miekie wel ingegeven, Geesje,' had Mevrouw gezegd, en zij vertelde Geesje, hoe dikwijls zij in haar eigen leven de leidende hand had gevoeld, die haar langs moeilijke paden met zachten dwang gebracht had, waar zij niet heen wilde, en hoe dan later bleek, dat de ingeslagen weg toch de beste was geweest. 'Zie, Geesje,' besloot Mevrouw, 'hoe graag ik je ook bij mij hield, ik voel dat ik er verkeerd aan zou doen je een huwelijk met Peter àf te raden. Vader, moeder en kind behooren bij elkaar. 'k Ben bang, dat je er naderhand ernstig berouw van zult hebben als je Peter afwijst.

Heusch kind, ik raad je ten beste.'

Geesje had maar stom geknikt. Ze moest Mevrouw gelijk geven en toch....

Ze kon 't met zichzelf niet eens worden, zag bergen hoog op tegen de groote verandering, die haar trouwen met Peter in haar leven brengen zou. Ze had 't nu zoo goed en kalm bij haar lieve Mevrouw... Maar de eigenlijke rede zat dieper. Geesje was jaloersch op de liefde tusschen Peter en zijn dochtertje. Straks ging 't kind meer van hem houden dan van haar moeder. En dat verdiende Peter niet, dat zou ze niet kunnen verdragen; 't kwam Peter niet toe. 't Was leelijk en verkeerd jaloersch te zijn.... maar ze was nu eenmaal zoo. Wat een strijd en moeite kostte 't haar al niet om zich in te houden tegen Sientje.... En toch kon ze dat, als ze maar aan Miekie dacht.

Tot Miekie's bestwil was 't zeker als zij een vader en een eerlijken naam kreeg. Desondanks wenschte Geesje uit den grond van haar hart, dat Peter maar ver weg was gebleven, en zijn dochtertje nooit gezien had. -

Sientje was in 't geheel niet ingenomen geweest met de uitnoodiging van Miekie, om mee naar Velp te gaan, en als zij er wat tegen had kunnen doen, had ze 't kind stil thuis gehouden. Ze miste 't kleintje erg, en toen Geesje haar weer te Leure

bracht, merkte Sientje, nà de eerste blijde begroeting, snibbig op, dat Miekie niet veel gewonnen had met dat buiten zijn; 't schaapie zag er bepaald pips uit. Geesje had ook al gemerkt, de laatste week in Velp, dat Miekie stil en hangerig was, en voelde zich maar half gerustgesteld door Mevrouws verzekeren, dat 't kleintje wel een of andere kinderziekte onder de leden kon hebben, en Geesje zich daarover niet ongerust moest maken. Bijna elk kind moet door mazelen of kinkhoest heen.

‘Ach Heere! als Miekie maar niet echt ziek wordt’, zuchtte Geesje, ‘ik maak me nou al zoo angstig, hoe zal 't dan wel wezen?’

‘Natuurlijk mag je naar Leure om je kindje op te passen, Geesje, als Miekie ernstig ziek mocht worden,’ beloofde Mevrouw goedhartig.

‘Maar dat kan ik toch niet doen, Mevrouw alleen laten en....’

(*Slot volgt*).

28 Juni 1916.
29ste Jaargang.
N°. 52.

Bericht.

Present-exemplaren en bewijs-nummers zijn aan te vragen bij den uitgever van dit blad, niet bij de redactie.

Beklag over correctie- of drukfouten heeft de betreffende te richten tot den uitgever, niet tot de redactie

Zij, die zonder abonnè of lezer te zijn van de Holl. Lelie de redactie lastig vallen met de toezending van manuscripten of brieven, hebben het zichzelf te wijten, wanneer zij geen particulier antwoord ontvangen; de beantwoording van een en ander geschiedt door de corr.-rubriek in dit blad, behoudens die gevallen van uitzondering, die de redactie, om welke reden dan ook, persoonlijk uit beleefdheid maakt.

Zij, die hunne manuscripten bij weigering terug verlangen worden verzocht hunne behoorlijke frankeering terstond in te sluiten en hun juist adres terstond op te geven.

Zij, die met de redactie correspondeeren in de Lelie, onder welk pseudoniem ook, worden verzocht zoowel dit pseudoniem als den eigen naam onder elken brief te herhalen, daar het onmogelijk is alle pseudoniemen te onthouden bij een zoo uitgebreide correspondentie.

Anonyme brieven worden niet beantwoord.

REDACTRICE.

HOOFDARTIKEL

Hoofdartikel
Huwelijk en liefde.

Huwelijken worden voortdurend gesloten en menigmaal door twee menschen, die meenen of vertrouwen elkaar lief te hebben. Maar dikwijls blijkt dit vertrouwen valsch, de twee kenden elkaar niet, de liefde vervliegt met den korten waan der hartstocht, en er is een mésalliance gesloten, in den waren zin van 't woord. Maar de echtelieden weten raad. 't Geen zij niet in en bij elkaar vinden, zoeken zij elders. Zoo is 't huwelijk een dragelijk juk geworden en de schijn is gered: voor de wereld leven man en vrouw als echtgenooten.

Niet ieder evenwel kan zich met deze zede vereenigen. Er zijn en zullen steeds zijn ernstige menschen, die meenen dat zij 't huwelijk heilig moeten houden, die zich dus voegen en schikken naar elkaar en naar de omstandigheden en van een mésalliance trachten te maken wat er nog goeds en dragelijks uit voortvloeien kan. Men moge dit ouderwetsch noemen, 't is echter van alle tijden. Maar met zulke helden en heldinnen worden geen romans en tooneelspelen gestof-

feerd. Deze ontleenen hun stof aan ontrouw, echtbreuk, echtscheiding. Ware de zonde er niet, de meeste hedendaagsche romans en drama's waren en werden niet geschreven. Die kunstwerken verheerlijken de ontrouw en de echtbreuk, want deze komen immers voort uit de ‘ware’ liefde. En als 't op een echtscheiding uitloopt, is de roman geslaagd en trekt het tooneelstuk een vol huis. Vreemd springen de artisten om met den huwelijksband. Dien schijnen zij te beschouwen als een boei door anderen dan de echtgenooten zelve gesmeed.

Sommige dames vinden in de huwelijksverbintenis een vrijbrief om aan haar lusten bot te vieren. Gedekt door den naam ‘gehuwde vrouw’ veroorloven zij zich de grootst mogelijke vrijheid in den omgang met het andere geslacht. Hoe onder de heeren velen het huwelijk slechts beschouwen als een vorm en gehuwd hun vroegeren omgang met verschillende ‘dames’ voortzetten, is zoo bekend, dat niemand er zich aan schijnt te ergeren of er aanmerking op maakt.

Voor geld is alles te koop, zoo ook de mooiste vrouwen. En waarom zou men ze dan niet koopen?

Dat er zoo iets is als zedelijkheid, schijnt onbekend. In den handel is dit artikel ook meestal een quantité négligeable. Als de uiterlijke vormen bewaard blijven, is alles in orde.

De maatschappij biedt geen verheven schilderij aan den beschouwer. Overal ziet het oog averechtsche verhoudingen. De macht van 't geld, het Protzentum, viert hoogtij.

Dit alles is een natuurlijk gevolg van het leven en streven der hedendaagsche menschen. Allen sloven en zwoegen. Velen om in 't leven te blijven, anderen om geld op te stapelen, steeds meer geld, veel meer dan zij noodig hebben, om geld voor genot, voor macht, voor aanzien. En deze bezigheid neemt hun lichaam en ziel, hun geest en gemoed geheel in Wat is de mensch? Een loon- of geldslaf. De arme *moet* sloven en zwoegen, de rijke *wil.* En hoe rusteloozer hij zich inspant, hoe meer kapitaal hij samentast, des te meer wordt hij ontzien, geëerd, gevreesd, geprezen. Zijn ondernemingsgeest - zoo heet het - heeft groote dingen gewrocht. Hij geeft duizenden brood - die duizenden namelijk die er hard voor werken. Werken is het evangelie, werken is het eenige dat bestaat. Het denken, het voelen, het zijn, het leven, 't staat alles in dienst van het werken. Een werkdier is de mensch!

Spreek hem van liefde! Is 't woord niet een wanklank in 't oor van de werkdieren? Liefde? O, *vrouwen* meent U. Lekker eten, lekker drinken en lekkere ‘meiden’, en in kalme oogenblikken de krant voor de zaken, ziedaar het leven van menig werkmensch in den vrijen tijd na zijn werk.

Lang, lang zal de vrouw nog moeten wachten, voor de man dit leven vaarwel zegt. Lang zal ze moeten streven naar verbetering van maatschappelijke toestanden, vooral naar verheffing van de vrouw, voor we zóó ver zijn, dat de vrouw niet meer is koopwaar voor den meestbiedende. Veel moeten de sociale toestanden verbeterd zijn, als de tijd zal komen, dat ‘liefde’ niet meer te koop is.

Ik weet niet of de wereld vroeger minder onzedelijk was thans. Maar 't is zeker, dat de weg naar moraliteit voert over de gelijkwaardigheid der beide geslachten in verstandelijk en zedelijk opzicht. De onzedelijkheid ligt juist in het misbruik dat de man van de vrouw maakt. De vrouw wordt beschouwd als een zaak, als wijn, als sigaren, als genotmateriaal; de vrouw is nog steeds de minderwaardige van den laagstaanden, materialistisch levenden man!

Op vrouwen! schudt die schande van U! Wordt wijs, ontwikkelt U! wordt zelfstandig en fier!

* * *

En verheerlijkt *den* man niet! Laat U niet misleiden door leuterromans voor jonge en oude dames over het ‘ware wezen der liefde’. Houdt uw oogen open en uw hoofd koel. Als vrouwen romans schrijven, blijkt telkens de verheerlijking van *den* man. Veelgeprezen romans, door vrouwen geschreven, toonen duidelijk, dat de man wordt verheerlijkt, niet zoozeer om 't geen hij doet, zegt of is, maar veeleer om 't geen hij niet doet, niet zegt, niet is, om zijn uiterlijk, zijn zwijgen vaak. Voorzeker zijn het niet de beste mannen, die door de vrouwen 't meest worden vereerd, aangebeden, bemind. Een Don Juan is voor vele vrouwen onweerstaanbaar.

Ik neem als type van zoo'n liefdesroman door een vrouw geschreven, een van de gunstigst bekende: Band II, 22e jaargang van Engelhorns Allgemeine Roman-Bibliothek, eine Auswahl der besten modernen Romane aller Völker, getiteld *der heilige Ehestand* von

Ingeborg Maria Sick, uit het Deensch vertaald in 't Duitsch.

De schrijfster heeft een goeden naam; de stijl is keurig, hoewel 't werk vertaald is; maar van de vijf personen, die er de hoofdrol in vervullen, zijn alleen de twee vrouwen goed of althans voldoende gekarakteriseerd, de drie mannenfiguren zijn zeer gebrekkig geteekend. De eerste is een model echtgenoot, maar waarom en waardoor hij dit is, blijkt niet; men zou hem een onbeteekenend en laatdunkend mensch noemen naar 't geen men van hem verneemt; zijn echtgenoote is een hoogstaande vrouw die in hem haar ideaal heeft gevonden. Hoe zoo'n vrouw zulk een man kan liefhebben en eeren, ja vereeren, is een raadsel; 't beste wat er van hem te zeggen valt, is dat hij geen kwaad doet en nu en dan een gemeenplaats laat hooren vol bezonken wijsheid, juist op tijd, precies als een klok het uur slaat. Als hij een grap waagt, is 't een zeer flauwe. Wanneer zijn vrouw tot hem zegt: ‘Wie herrlich der See den Sonnenuntergang widerspiegelt!’ antwoordt de ideaal echtgenoot: ‘Ja, siehst du nicht, er sieht aus wie eine grosse Apfelsinenschale’; maar de aanbiddende vrouw merkt op: ‘Du hast stets geschmackvolle Vergleiche, geliebter Holger’, want al de flauwe en geestelooze praat van haar echtvriend schijnt haar liefde zelfs nog aan te wakkeren. En 't ergerlijkste is dat deze man zich inbeeldt en het zelfs uitspreekt, dat hij zijn vrouw vervormd, verbeterd heeft in de zeven jaren van het huwelijk. Zij is 't daarmee volkomen eens en zegt: ‘In der Ehe, Holger, darin ist mir die Tür aufgegangen’.

Is deze aanbidding belachelijk, dwazer is het nog met de hartstochtelijke liefde, die de zuster van deze Maja, Gudrun, eveneens gehuwd uit eigen vrije keuze met een rijken, besten baron, die haar uit den gewonen middenstand in een leven van weelde heeft overgebracht op een rijk en groot landgoed, de zondige passie, die deze schwärmerische gekkin gevoelt voor een soort van halven dwaas, een geheimzinnigen, somberen artist met den zachten, zoeten naam van Lindblad. In de oogen van elk gezond denkend man is deze Lindblad een nietswaardige kerel, een slappe zwakkeling, maar naar de opvatting van deze vrouw-auteur is hij een musterhaft Tugendbild, een man om voor te knielen, juist de persoon die de vrouwelijke belangstelling wekt en opvoert tot de waanzinnigste dweperij en waardig om door eene Gudrun, het ideaal-meisje of vrouw van Ingeborg Maria Sick, te worden bemind, aangebeden, verafgood.

Waarom de baron, Gudrun's echtvriend, en dus met haar in den heiligen Ehestand verbonden, niet waard is door haar bemind te worden, blijkt nergens. Integendeel, hij schijnt een juweel te zijn, laat Gudrun alle mogelijke vrijheid, heeft haar zeer lief, zoodat zij hem in oogenblikken van hartstocht om haar pink kan winden, en tot loon van deze verregaande goedheid en grootheid knoopt dit ideaalwezen in haar eigen huis en in haar tuin aan het geheimzinnige meer een innige betrekking aan met Lindblad, die op een mooien zomeravond over het meer komt aanwaaien, men weet niet van waar, en maar, alsof 't vanzelf spreekt, blijft op het gastvrije landgoed van den baron, den vriend uit zijn jeugd, wien hij tot dank zijn vrouw ontsteelt. Maar dit Musterbild aller Tugenden is niet slecht. O neen! Eindelijk immers doet hij afstand van Gudrun, hij zendt haar een brief, - o dwaasheid, terwijl hij haar elken dag spreekt! - waarin hij haar meedeelt dat hij den avond van dien dag haar vaarwel zal zeggen aan het romantische meer, dat hij weer heengaat, een lindeblad heeft geen vaste plaats op aarde, 't is een prooi der winden, en zij zendt hem tot antwoord ook een brief en 's avonds aan 't meer in hun Eden heeft de afscheidsscène plaats, zoo roerend, dat Romeo en Julia er nog van leeren kunnen hoe ze zoo'n tooneel moeten opvoeren. Daar spreekt deze lafaard, die de hartstocht van de vrouw tot laaiende passie heeft ontstoken, woorden van wijsheid, hij verlaat haar uit plichtsbesef, de

schelm, die de laagheid gehad heeft haar te stelen en haar nu aan haar lot overlaat. Want: zij behoort aan haar man.

Dat bedenkt hij *nu!* Zij smacht naar hem, zijn heengaan zal haar hart breken, maar de ‘deugdzame’ man gaat. En dit alles, deze onmenschelijkheid vindt de auteur-vrouw verheven. En Gudrun ook! Hoe hoog staat die edele man, die heengaat alleen in de wijde wereld, de liefde voor haar als een brandend vuur in zijn borst, als balling, vrijwillig, uit plicht!

Zoo is het samenstel van dezen ‘mooien!’ roman. Mooien, want ik verzeker u, lezers, dat negen van de tien hem zullen lezen met bewondering en aan 't eind zullen zeggen: wat een heerlijk werk is dat! En toch: welk een onzin! En wat een held! Waarom ging

de man niet dadelijk heen, toen hij bemerkte dat hij zijn gastheer 't liefste, 't kostbaarste zou ontstelen? Diefstal met inbraak is nog geringer misdaad dan deze eerroof! Maar hij is een ideaal-man voor de hoogstaande vrouw!

De baron wordt van dit alles niets gewaar. Wat een prachtige verhouding van de vrouw tegenover haar man, van den gast tegenover zijn gastheer en vriend! Past bij zoo'n verheven liefdestableau niet de schoone titel: *der heilige Ehestand?*

Ik zie in deze en dergelijke romans het bewijs dat de vrouw den man niet kent, niet wil kennen. De degelijke tagtägliche Alltagsmensch, de rijke baron, wordt versmaad; maar een lindeblad, een ding zonder substantie, een spel der speelzieke winden, een wezen zonder houvast, is 't ideaal der vrouw.

En welk een moraal leert deze Ingeborg! De ‘heilige Ehestand’ wordt niet verbroken. Immers Adam gaat in ballingschap, er heeft geen echtbreuk plaats, geen lichamelijke, geslachtelijke ontrouw immers. Als 't zoover zou moeten komen, gaat de verzoeker heen.

Maar ik vraag u: is dan de daad alleen ontrouw? De ontrouw, de echtbreuk bestond weken, weken lang.

En hoe 't nu verder gaat? Of Gudrun sterft van hartzeer of dat zij in leven blijft, hoe zij 't verder plooit met haar Alltagsmensch, den goeden baron, al die vragen laat mej. Sick onbeantwoord: de roman is uit, het lindeblad is weer weggewaaid.

Zulke echt onzedelijke boeken vergiftigen den geest der vrouwen, en vooral van de jonge meisjes; zij doen veel meer kwaad dan al de realistische werken van Zola, die het kind bij den naam noemt en de natuur recht laat wedervaren. Voor wie van waarheid houdt, ook in de liefde, is b.v. Vruchtbaarheid (Fertilité) een epos. Hierin vindt men de verheerlijking van 't geslachtelijk verkeer tusschen man en vrouw, van de reëelste liefdebetrekking. Maar dit, hoe waar en schoon het moge zijn, heet onzedelijk. En Lindblad, die zijn liefje laat versmachten, nadat hij haar eerst tot de hoogste passie heeft opgezweept, is de ideaal-man der vrouw, althans *in de lectuur.*

Hoe onnatuurlijk is dit alles!

C. GROUSTRA.

‘Dolle Hans.’

Fabricius heeft met zijn drama ‘Dolle Hans’ iets gewrocht, wat menigeen in 't geheugen en in de ziel zal blijven.

Wat een goed uitgewerkt stuk leven heeft hij gegeven en hij heeft, waar ik zoo blij mee ben, den Indo hoog gehouden, want hoe dikwijls, en hoe ten onrechte, wordt de ‘sinjo’ veroordeeld!

Zeker, er zijn nare sujetten daaronder, maar zijn die niet even goed onder ons, Hollanders, en inwoners onder alle rassen? Waarom moet er altijd verachtelijk worden gesproken over den Indo? Dolle Hans zelf zegt: ‘met dat woord “sinjo” hoont men onze afkomst, beleedigt men onze *moeder.*’

Dolle Hans, nog op de Academie te Breda zijnde, heeft Jolanthe lief gehad: deze echter is later met een Controleur B.B. Does getrouwd.

In Indië echter ontmoetten zij elkander weder en komt Hans veel in huis bij Jolanthe, wiens man zijn vrind is.

Hans houdt steeds heel veel van Jolanthe maar altijd is hij correct gebleven, nooit heeft hij de gevoelens, die hij voor haar koesterde, laten blijken. Is dàt niet prachtig en getuigt dat niet van wilskracht? Zouden de Hollanders ook allen zoo doen?

Nu komt er een quaestie (Bestuurs), waarin Jolanthe haar man veel flinker had willen zien handelen en ziet nu 't onderscheid tusschen hem en Hans; de eerste weifelend en de laatste uit één stuk, rechtvaardig en met grooten durf. Nu volgt er een strijd in haar binnenste (Marie Holtrop speelt dat heel goed).

De schoonvader van Jolanthe is de z.g. ‘pigmentvreter’, hij kan geen Indo uitstaan, om de indolentie, die hij met den Inlander gemeen heeft, beweert hij. Eerst tergt hij Hans op allerhande wijze en zegt dan weer het woord ‘sinjo’. Dan beticht hij hem, dat hij Jolanthe het hof maakt, het punt, waarop hij zich juist altijd zoo correct had gehouden, en dan wordt 't hem te machtig en vliegt hij den majoor naar de keel en wil hem wurgen. Als een leeuw valt hij op hem af en nu weet hij dat hij met deze daad den kogel verdient.

In de gevangenis komt zoo'n aandoenlijke scène, als hij een gesprek heeft met zijn vrind en al de gebeurtenissen van vroeger uit de Militaire Academie ophaalt. Het kost

je moeite de tranen te bedwingen. Brondgeest is éénig in die rol. Met het afnemen van de Militaire Willemsorde (hij weet nu dat hij gefusilleerd zal worden) van zijn jas, dat stille spel is prachtig.

't Mooiste echter vind ik, als de Majoor bij hem in de gevangenis komt en hem vergiffenis vraagt, dat hij hem ‘sinjo’ genoemd heeft; ze behandelen allerlei onderwerpen, maar in alles blijft Hans edel, een groote ziel, een karakter, waar veel Hollanders zich aan kunnen spiegelen.

Dolle Hans is voor mij het edele, het groote in den mensch gepersonifieerd, dat is een *man* in den volsten zin des woords, een man met groote wilskracht en edelmoedigheid.

Het stuk wordt zoo goed vertoond; jammer dat Royaards niet den Majoor vertolkte; het bezorgt ons een mooien avond, maar tranen en nog eens tranen, want het pakt je diep in 't gemoed en doet de snaren van je ziel trillen.

Fabricius heeft goed gedaan dit drama ten tooneele te brengen; de Hollanders krijgen dan ook eens een anderen kijk op de Indo's, want werkelijk er zijn er zulke goede onder.

Hoeveel baboes hebben hun leven niet over voor de Hollandsche kinderen, waarover zij waken; hoeveel voorbeelden zijn daar niet van?

Ook zooals Dolle Hans er in zegt: een bediende, die een dollen hond aan ziet komen en toen 't kind van zijn meester op zijn schouders draagt en liever zijn kuiten laat stuk bijten door den hond, als 't kind maar beschermd blijft.

En nu nog iets: zeg zoo min mogelijk 't woord ‘sinjo’ tegen den Indo, want hij kan niet helpen, dat hij een Bastaard-Hollander is en, zegt Dolle Hans tegen den Majoor: ‘Als U daar iemand mee hoont, dan hoont U hèm.... om wat een Hollander eenmaal heeft gedaan.’

Flink zoo, Fabricius, dat hebt ge goed gezegd, houd den ‘sinjo’ de hand boven 't hoofd, zoovelen beleedigden hem.... dat woord, altijd datzelfde woord....

C. ARNTZENIUS.

Den Haag, 16 Mei 1916.

Geesje
door Marie Ovink-Soer.
(*Vervolg en slot van No. 51.*)

‘Hoor eens, Geesje, ik kan me best met Anna behelpen voor een poos, bovendien....’ Doch ze sprak niet uit wat ze verder wilde zeggen: ‘ik geloof, dat je den langsten tijd bij mij geweest bent, kind!’

Geesje bleef in tweestrijd. Ze mocht haar goede Mevrouw toch eigenlijk niet in den steek laten. Sientje zou Miekie met evenveel zorg en liefde oppassen als zij zelf, daarvan was Geesje overtuigd, dus.... Maar 't eerstvolgend bericht uit Leure maakte aan alle weifelen een eind. 't Was met Miekie niets goed. Zij had geen mazelen onder de leden; 't zat in haar keeltje. De dokter was bang voor ontsteking, en zag de zaak duister in nu de koorts maar niet wou zakken.

‘Je moet onmiddellijk gaan, Geesje,’ drong Mevrouw, ‘en je blijft bij Miekie tot alle gevaar geweken is.’

Mevrouws oogen stonden vol tranen. Ze had haar eenig kind indertijd aan diphteritis verloren.

Bleek van 't waken, met roodomrande oogen, zat Geesje naast Miekie's ziekbed. Geen beweging van 't zieke kind ontging haar, ze bewaakte Miekie dag en nacht,

hield geen oog van haar af, met 't gevoel, dat men haar 't kleintje niet kon ontrooven zoolang zij trouw de wacht hield.

Sientje schreide waar zij ging of zat; Geesje drong haar tranen met geweld terug. Want ze moest opletten en waken, anders kon Miekie haar onder de handen worden weggehaald.

'Je houdt 't niet lang vol op deze manier, vrouwtje,' zei de dokter ernstig. Geesje luisterde nauwelijks naar hem. Ze vleide en bad met groote angstoogen: 'Ach, maak haar toch beter in Godsnaam, dokter, laat 't kind niet sterven.'

Doch de dokter had in zijn hart niet veel hoop meer. De temperatuur wilde niet dalen, en 't verschrikkelijk, bijna onafgebroken hoesten putte de laatste krachten uit; zoo zou 't arme kind 't niet lang meer kunnen volhouden.

Er was weinig meer over van de vroeger zoo mollige, blozende Miekie. Een skeletje leek ze met haar uitgeteerd gezichtje, de koontjes doodsbleek als de koorts er geen vuurrood blosje op brandde. Meest lag 't kind stil te hijgen, doch als de koorts steeg, praatte ze rad, van alles dooreen. -

Op de teenen sloop Sientje de ziekekamer binnen.

'Geesje, daar is Peter weer,' sprak ze fluisterend, 'ik durf hem niet wegsturen; hij weet van Miekie, en wil haar nog even zien....'

Vóór Geesje kon antwoorden, was Peter al binnen.

Hij hield zijn muts in krampachtig saamgeknepen handen, de oogen vol angstig vragen. Met haar schort voor de oogen ging Sientje stil heen. Zij had geen hoop meer: Miekie zou zeker sterven. Peter trad op de teenen vóór Miekie's bedje. Toen schrok de man achteruit, en een blik vol doodelijke ontsteltenis trof Geesje.

‘Ach God! ach God!’ hoorde ze hem fluisteren, en toen keek hij Geesje zoo vreeselijk bedroefd aan, terwijl ze hem met een bevende, schorre stem, hoorde zeggen: ‘Is er dan geen hoop meer, Geesje?’

‘Stil Peter,’ hijgde Geesje, ‘praat niet zoo hard, ze slaapt, geloof ik.’

De man begroef 't hoofd in de handen, en snikte 't uit. Miekie sloeg de moede oogjes op; Peter bukte zich naar haar toe en even kwam als een weerlicht glans van herkennen in de flauwe blauwtjes, die hij altijd zoo helder en stralend gezien had, als 't kind naast hem voorthuppelde. Peter greep Miekie's handje en hield 't tusschen zijn groote handen, zoo teer, of hij een vogeltje koesterde. ‘Zal oome de kleine knuisjes weer warmen, Miekie?’ vroeg hij, teeder als een vader. ‘Gaane we dan weer samen buiten spelen als ze beter is?...’

Miekie's bloedelooze lipjes prevelden onverstaanbare klanken, toen vertrok 't mondje tot een bijna onmerkbaar glimlachje en vielen de oogjes weer toe.

‘Heb je 't gezien, Geesje?’ stamelde Peter. ‘Ze heeft even gelachen.... Was dat nou maar een teeken van onze Lieve Heertje dat ze nog beteren kan’.... Geesje hoorde niet wat hij zeide. Diep over Miekie heengebogen luisterde zij naar de korte, stootende ademhaling van het kind, en raakte even haar voorhoofd aan.

't Scheen wel of dit iets minder gloeide dan daar straks, en ze verbeeldde zich 't ook niet langer: 't liefje sliep nou heusch!

Dien dag zou waarschijnlijk de crisis zijn, dan was 't er op of er onder, had de dokter tegen Sientje gezegd. Geesje mocht dit niet weten. De geneesheer had dadelijk gemerkt, dat zij de moeder was van 't kind, en 't kon Geesje nu ook niets meer schelen al wist de heele wereld het. Ze kon bijna niet meer voort, viel telkens op haar stoel in slaap van louter uitputting, om vol schrik en zelfverwijt na een paar minuten weer op te springen. Dien nacht kòn ze niet langer, haar krachten waren òp.

‘Ik blijf bij Miekie waken,’ zei Peter eenvoudig weg of dit zoo vanzelf sprak, ‘en jij moet gaan slapen, Geesje.’ Hij keek haar meelijdend in 't grauw bleek gezicht, met de roode, onrustig knippende oogen.

‘Een oogenblikje dan op mijn stoel,’ gaf Geesje toe, met 't gevoel, dat Miekie veilig bezorgd zou zijn in Peter's hoede.

Sientje wou ook wel helpen, maar zonder dat ze 't wist, viel ze telkens in slaap. ‘Peter zou waken, zeker, Peter zou waken.’

Geesje voelde nog hoe een kussen voorzichtig onder haar hoofd werd geschoven, en haar voeten op een andere stoel werden gelegd. Toen wist ze niets meer, 't uitgeputte lichaam eischte zijn rechten. Uren verliepen. Sientje en Gijs slopen binnen, de dokter kwam en ging; niets wekte Geesje uit haar loodzwaren slaap. 't Eerste hanengekraai wekte haar eindelijk en dadelijk vloog ze op. Nu hield Peter den vinger tegen de lippen en schor fluisterde hij: ‘Ze slaapt nog altijd, en ze is maar één keer wakker geweest om te hoesten. De dokter heeft gezegd, dat 't nog erg oppassen is, maar.... dat ze 't nou wel houden zal....’

Naast elkander bogen de ouders zich nu over 't slapende kind, en luisterden naar de zooveel rustiger ademhaling, zagen 't weldadig zweet op 't bleeke voorhoofd parelen.

En toen schreiden ze samen, maar nu van stille vreugde.

‘Geesje,’ sprak Peter zacht aan haar oor, ‘als Miekie beter wordt, laat ze dan van ons allebei wezen. Ik heb haar toch zoo lief, mijn klein, aardig deerntje. En Geesje, ik zal ook goed maken, wat ik aan jou ben tekort gekomen. Toe dan, Geesje, je zult er nooit berouw van hebben als je mijn vrouw wordt.... dat beloof ik je heilig.’

En Geesje knikte, en sprak stil voor zich heen: ‘As ze beter wordt, Peter’....

Elken dag kwam Peter kijken, en iederen dag vond hij Miekie wat beter, tot de dokter met een gerust hart kon verklaren: ‘Nu is alle gevaar geweken.’

Innig dankbaar stonden de ouders bij Miekie's bedje, en keken op 't herstellend kindje neer.

‘Nu zal je eens zien, hoe gauw die weer glans in haar oogjes en kleur op haar koontjes krijgen zal!’ voorspelde Peter. Toen tastte hij verstolen naar Geesje's hand en trachtte haar tot zich te trekken. Even bood zij tegenstand. Doch in haar vreugd

als moeder, herleefde de liefde voor den vader van haar kind. Was die wel ooit geheel dood geweest? Geesje boog haar hoofd naar Peter's schouder, en stamelde:

‘Laat 't dan zoo wezen, Peter, omdat we Miekie allebei even liefhebben.’

Den Haag Aug: 1915.

Het was maar een droom
door Thelma.

Altijd was ze eenzaam en hare ziel raakte andere zielen niet, ze zwierf maar door stad en door dorp en voelde zich weemoedig en ongelukkig. Heel vroeger, toen ze nog een klein, onervaren meisje was, dacht ze, dat nu het geluk gekomen was, dat ze nu eene ziel ontmoet had, geheel verwant aan de hare en met beide handen greep ze toen het geluk aan.

Werkelijk was ze het een tijdje, een paar jaar misschien en ze voelde zich goed daarin. Maar ach, onevenwichtig, als ze altijd geweest, was, zoodat geen geluk bij haar kon blijven, omdat het niet was in haar, maar aan haar, ging ook dit weer weg en liet niets na. Toen kwam de weemoed zwaar op haar vallen en dreef haar weer op 's werelds zee tegen stormen en klippen op, zoekende en zoekende en niet kunnende vinden. Wat benijdde ze andere menschen, als zij ze zag gaan, vroolijk en tevreden. Waarom kon zij ook niet zoo zijn, waarom had zij altijd die vreeselijke onrust in zich, waarom toch. Ze begreep niet, waarom ze zoo moest lijden en ze verwenschte haar bestaan van jong, onevenwichtig menschenkind.

Dikwijls wenschte ze, dat de dood haar mocht komen bevrijden. Als hare weemoedsbuien kwamen en ze met zichzelf geen raad wist, als alles donker en droef om haar heen was, o, dan wilde ze niet meer leven. Maar toch was er één groot geluk voor haar, iets, waar ze voor moest blijven, dat hare zorg en liefde noodig had en wiens heel jonge ziel ze moest bewaren en opkweeken voor het groote bange leven, dat hij gereed zou staan voor den strijd, die komen moest. Daar was ze ook zoo bang voor, voor dien strijd, dat zijne smalle schoudertjes te klein en zijn geest niet groot genoeg zou zijn. Want dat was het eenige verdriet, dat ze nog op de wereld zou kunnen ondervinden; zijn smart en zijn ongeluk. Heel haar volle wezen van liefde gaf ze dan ook aan hem, al de schatten, die ze in zich bewaarde, en die ze zoo graag weggaf, gaf ze hem en voelde zich daar gelukkig om.

Toen gebeurde het op een' mooien zomeravond, dat ze eindelijk hare verwante ziel ontmoette en het was zoo, dat ze het eerst niet eens begreep, dat hij het was, en met groote, verwonderde oogen hem maar aankeek, niets dan aankeek. Was hij het heusch, die groote, mooie engel, die daar voor haar neerstreek en haar met zijne melancholieke oogen aanstaarde.

Ze kon haar geluk nog niet goed begrijpen en bleef stom. En hij nam haar bij de hand en samen doolden ze langs de zee en hij vertelde haar mooie, goede dingen van het leven. Hij deed haar de lichtpunten zien en hoewel zelf ook vol weemoed, sprak haar moed in, moed en vertrouwen. En zij zei niets, maar luisterde naar zijne diepe, mooie stem, die haar zoo ontroerde, zoo ontzettend meesleepte en ontroerde, dat ze hem maar aan moest kijken, anders niet. En ze spraken over de sterren, die hoog boven hen flikkerden en over de mooie, volle maan. Zacht zongen de golven en klotsten af en toe tegen hunne voeten, als ze er te dicht bij kwamen. Nu was het geluk gekomen, nu op dezen avond, dat voelde ze. Maar ook tevens voelde ze, dat het alleen deze avond zou zijn, deze eene mooie avond uit haar leven en dat ze dan weer weg moest, ver weg en hare verwante ziel, de mooie groote engel nooit meer zou zien.

Het kon niet, hij was niet van haar, hij gaf haar alleen maar een beetje liefde en moest dan weer weg, ver weg over de zee. Dat begreep ze, zelfs midden in haar geluk. Maar deze eene avond wilde ze genieten, het kon haar niet schelen, of hij niet van haar hield. Zij gaf hem dien avond heel haar wezen van liefde, waar ze zoo lang naar gesmacht had en ze voelde zich één oogenblik gelukkig. En daar was ze tevreden mee, daar kon ze op teren.

Uren lang liepen ze hand aan hand en ze merkten niet, dat het later werd. De zee was altijd nog even kalm en de maan keek zoo rein op alles neer, als voelde zij de mooie stemming tusschen die twee daar op de aarde.

Ze zei zelf haast niets, ze luisterde maar naar zijne sprookjesstem vol diepen weemoed, die zoo heerlijk kon praten en vertellen over mooie dingen. En eindelijk, toen ze moe gewandeld waren en ieder weer zijn

eigen weg moest gaan, hij rechts en zij links en ze elkaar voor het laatst nog eens aankeken vast in de oogen, toen hief hij haar gezichtje naar zich op en drukte eene kus op hare lippen. En zij, sprakeloos, bleef staan, kon zich niet bewegen of weggaan.

Dit was geluk, ja, maar vermengd met ontzaggelijk veel weemoed. En toen zag ze hem gaan, weg uit haar leven, weg ging hij met veerkrachtigen tred. Nog éénmaal keek hij om, nog éénmaal keken zijne oogen in de hare, toen was het uit, voorgoed.

En gebroken ging ze verder, ging ze haar leventje weer leven van onbegrepen, onbevredigde menschenziel, met in haar slechts één verlangen naar hem, met den klank van zijne stem nog in hare ooren en met eene weemoedige herinnering aan dezen eenen mooien avond uit haar leven.

Een vrede-klank.

‘Die kleinigheden steelt, is een misdadig schepsel;
Die heele landen steelt, dat is een groot persoon;
Die brand sticht in een huis, die moet er straf voor dragen;
Die dorp en stad verbrandt, verwerve roem tot loon;
Die éénen mensch vermoordt, is een afschuwelijk wezen,
Maar die er duizend doodt, verdient een lauwerkroon.

O! Heer! verlos ons van de gekken en de boozen,
En stel hun zedeleer als duiv'lenleer ten toon.’[1)]

Mijn oor heb ik te luisteren gelegd tegen de aarde; eerst hoorde ik van heel nabij een menselike stem - de hoefslag van een paard - toen werd het stil om me heen - héel stil; - langzaam klonk er, als komend van verre op de golvingen van de ether, een zacht geruis - als het ruisen van een watermolen bij felle stroom - toen schenen wel klanken zich te vormen - vreemde klanken - en hoe langer ik luisterde - mij inspande die chaos van klanken te definiëeren - hoe aangrijpender ze werden.

Ja, dit nu was het gruwbare wee, nu en dan overstemd door het machtige gedonder der wapenen.

En ik zag een lange, schijnbaar eindeloze stoet - treurende vrouwen, bleek en vervallen - huilende kinderen, en ver, ver weg van deze klagende vrouwenschaar een andere eindeloze stoet - eerst een onafzienbare rij dooden - gedragen door hun makkers, honderden - duizenden - er scheen geen einde aan te komen. Ik huiverde, trachtte mij af te wenden - maar ze waren overal - ook zwaar gewonden - kreupelen - blinden - waanzinnigen. - Weer huiverde ik.

Toen werd ik plots geboeid door een heldere mannenstem.

‘Overwinnen,’ sprak hij, ‘zal geen van beide partijen - neen er zit niets anders op dan zich remise verklaren.’ Het was een groot Staatsman - en men hoorde het, zijn woorden waren wel overdacht.

Deze oplossing klinkt als een vrede-klank.

Immers zullen de volken strijden tot het uiterste, tot de laatste man - wat dan -?

Eén granaat strijkt langs een loopgraaf van dertig, veertig man - héel even klapwiekte de dood met zijn grauwe vleugels - alle leven is uitgeblust - onherroepelik die ééne daad.

Neen, wek ze niet, 't is *al* vergeefs, laat ze rusten. Voor hen zijn immers anderen, jonge, blozende mannen, bijna nog kinderen.

Och, wij weten het wel, met de grootste zorg worden de gewonden weer opgekweekt. Prachtige operaties worden gedaan, en zijn ze eindelik hersteld, na

1) ‘Peper en zout’ Dr. E. Laurillard.

maanden van lijden, dan -, weer naar het front - een goed gemikte kogel doet het jonge, kostbare leven eindigen.

Bah - is het geen afgrijselik spelen met de ernst van een mensen-leven?

Maar het goede moet eindelik zegevieren. De bozen zullen wij humanisten ketenen in onverbreekbre kluisters.

De Algoede zal zijn eeuwige wetten van liefde hernieuwen - de vrede handhaven.

De zedelike wereldorde laat zich niet aan banden leggen.

Zoo nu en dan hoort men het klapwieken van de vredesengel - het is een machtige drom van Engelen, steeds scharen zich meerdere bij de stoet - en eindelik zullen zij de boosheid overwinnen - de vrede stichten.

Maar gij allen, die hebt de macht, bewerkt de vrede - verhaast de vrede. Breng het rampzalige oorlogsspel tot een einde, en verklaart het 'remise'.

MADELEINE HEIDESTEYN.

De Fransch-Duitsche oorlog van 1870.

De oorlog togen Denemarken, die van 1866 en die van 1870 waren geen toeval. De Koning van Pruisen was vredelievend, hield niet van avonturen à la Napoléon, zooals hij ze noemde, maar Bismarck wenschte die oorlogen wel en wist zijn zin door te drijven.

Bismarck, die zijn geheele leven handelde volgens het 'Oderint, dum metuant' werd daardoor de grootste man van het hereenigde Duitschland, dat zoowel zijn opkomst als de tegenwoordige crisis aan hem dankt.

Eigenaardig is het wel dat die woorden, 'Zij mogen mij haten, als zij mij maar vreezen', een citaat uit de tragedie Atreus van den Romeinschen Dichter Attius, ook de lijfspreuk van Caligula was. Maar deze wist zich wel te doen haten, maar niet zooals Bismarck, tevens te doen vreezen.

Het was Bismarck reeds een doorn in het oog dat Pruisen gedurende den Krimoorlog onzijdig bleef, maar toen was zijn invloed nog niet groot genoeg, om zijn Koning tot dit avontuur te drijven.

Maar hij was niet de eenige die aan dergelijke dingen dacht. In de Correspondance Militaire du Maréchal von Moltke lezen, wij, dat deze in 1861 reeds schreef: 'L'offensive, partant du Main, est dirigée contre la partie de la frontière francaise la plus faiblement fortifiée. Si nous pouvons conquérir l'Alsace et la Lorraine, provinces jadis allemandes, il est bien à penser que nous les garderons.' En in 1862 schrijft hij een Memorie, waarin hij spreekt over: 'L'offensive contre l'Autriche, la Bavière et la France' en dan verder zegt: Le résultat à atteindre, c'est d'unir de force toute l'Allemagne contre la France.'

Toen Bismarck na September 1862 Minister was, zeide Graaf Schwerin van hem, dat zijn politiek steunde op het 'Gewalt geht über Recht.'

In de 'Souvenirs de Bismarck,' in 'Bismarck und seine Zeit,' van Blum, in 'Histoire du Prince de Bismarck' van Simon, in 'Prince Bismarck, historical biography,' van Lowe, kortom in de geheele Bismarck-literatuur vinden wij de waarheid van die opmerking van Graaf Schwerin.

Zoo weet men hoe in de Bondsvergadering te Frankfort gezegd werd, dat het recht niet berust op bajonetten. Het verbijsterende antwoord van Bismarck luidde 'Quand il n'y a pas de tribunal compétent, c'est par les baïonnettes seules que le droit peut se faire valoir.'

Eerbied voor traktaten toonde hij nooit. Hij erkende dat geen enkele natie zich aan een traktaat, aan een gegeven woord, kon houden als haar bestaan op het spel stond.

Maar ook zonder dat het bestaan op het spel stond, geloofde hij dat alles geoorloofd was om het beoogde doel te bereiken. De oorlog van 1870 werd door hem geprovoceerd, omdat hij zich krachtiger meende dan Frankrijk. De vervalsching van het telegram van Ems was een zijner middelen, na de Hohenzollerncandidatuur in Spanje tegen Frankrijk te hebben uitgespeeld.

Wij weten hoe èn te Sadowa èn bij Metz de overwinning hem scheen te ontsnappen, maar hoe hij ten slotte toch zijn doel bereikte, een machtig vereenigd Duitschland.

Later beweerde hij, dat vrede met Frankrijk zoo moeilijk was, omdat er een historisch proces zou bestaan tusschen beide landen, de grenskwestie, en dat wel reeds gedurende eenige eeuwen. Het ontstaan daarvan dagteekende van den tijd toen Frankrijk de 'Duitsche' steden Metz, Toul en Verdun genomen had. Doch nu na 1870 was hij tevreden met Metz; Toul en Verdun mochten de Franschen behouden.

Maar die snoode Franschen wilden van geen vrede meer weten.

Wij hebben, zegt Bismarck, alles gedaan om den Franschen het verledene te doen vergeten. Overal buiten Europa kon Frankrijk op onzen steun rekenen, als het maar niet aan de Rijngrenzen tornde.

'Non seulement nous n'avons, quant à nous, aucun motif d'attaquer la France, mais assurément nous n'en avons plus l'intention.'

Maar niettegenstaande dat, beschouwde hij dat drie eeuwen bestaande historische proces niet als geëindigd.

De Franschen bleven volgens hem als volk denken aan revanche en dat ondanks het door hem genoemde feit dat 'un vainqueur aussi modéré que l'Allemand chrétien n'existe plus au monde.'

Men had Frankrijk slechts afgenomen vijf milliard en Elzas en Lotharingen.

Maar gesteld eens dat de Franschen ons zouden overwinnen, dan zouden het dezelfde Franschen zijn van 1807, 'qui nous ont pressurés jusqu'au sang'.

En daarom vroeg hij den Rijksdag voortdurend versterkingen van het leger, om die ramp te voorkomen. Hij erkende de mogelijkheid van een Fransche overwinning, indien

Duitschland niet volkomen gereed en tot de tanden gewapend was.

Hij voorspelde reeds toen, dat de volgende oorlog zoodanig zou zijn, dat die van 1870 daarbij kinderspel was.

Maar werd Frankrijk overwonnen, dan moest het machteloos gemaakt worden voor een reeks van jaren om ten minste één Duitsche generatie te laten leven zonder de voortdurende oppressie van den steeds op aanval belusten buurman, Frankrijk.

En als verklaring voegde hij hieraan toe dat die gedachte wel ook aan de overzijde van den Rijn bestaan zou. ‘Chacun tâcherait de saigner à blanc’.

De aanval moest dus van Fransche zijde komen, maar ongelukkig bleek het Bismarck, dat de oorlog van 1870 de Franschen niet voor een generatie lam geslagen had. Reeds onmiddellijk na het sluiten van den vrede van Frankfort toonde de Duitsche militaire partij haar ontevredenheid over de te vriendelijke behandeling van Frankrijk, dat men Belfort gelaten had en dat veel en veel te weinig oorlogsschatting betaald had.

De Fransche Gezant Gontaut-Biron deelde mede hoe Bismarck hem zeide, naar aanleiding van de snelle betaling der oorlogsschatting: ‘C'est admirable, c'est merveilleux qu'au lendemain de vos désastres, vous soyez si vite en état de les réparer.’ Maar Bismarck kon zich bij dit complimentje niet bedwingen, om tevens zijn ontevredenheid daarover te toonen.

Ondanks die vlugge betaling, maakte hij moeilijkheden over de ontruiming van het bezette Fransche grondgebied. Toen dat toch eindelijk gebeuren moest, maakte hij aanmerkingen op de bewapening van Frankrijk en zeide hij in 1874: ‘Nous voulons la paix, mais si les Français poussent leurs armemens de façon à être prêts dans cinq ans et qu'ils soient résolus à nous attaquer au bout de ce temps, nous leur déclarerons la guerre dans trois ans.’

Het verslagen Frankrijk boezemde hem, zoowel als Moltke, toch nog vrees in. Beiden zagen in dat de overwinning van 1870 veroorzaakt was door de fouten van den Franschen Generalen Staf en juist daarom bemoeide hij zich ook met de binnenlandsche aangelegenheden van Frankrijk. Bismarck was voor het herstel der Bonapartes. Hohenlohe, de Duitsche Gezant te Parijs, schreef dat Bismarck hem als gedragslijn tegenover de Bonapartes had voorgeschreven. ‘Niets voor, en niets tegen hen.’

De Duitsche Keizer was het niet met de houding van Bismarck eens. Hij wilde geen oorlog meer met Frankrijk. Dit erkende de Keizer in een vertrouwelijk gesprek met Hohenlohe, maar sprak daarbij de vrees uit dat de Kanselier Bismarck hem tegen zijn wensch tot een oorlog met Frankrijk zou dwingen.

Ook de Engelsche Gezant te München, Sir Morier, zag in dat de houding van Bismarck tegen Frankrijk provoceerend was, dat hij opnieuw den oorlog wenschte. Hij vreesde een Fransch-Russisch verbond, maar geloofde dat dit onmogelijk was, omdat Frankrijk maar een Republiek was.

Den 12 Maart 1875 kwam in de Fransche Kamer in behandeling de ‘loi des cadres’. Daarbij werd bepaald dat ieder regiment met één bataillon versterkt zou worden. Daar tegenover zou echter ieder bataillon niet meer bestaan uit zes, maar uit vier compagnies. In werkelijkheid werd de legersterkte dus niet opgevoerd. De bedoeling was het groote aantal officieren van den oorlog van 1870 te kunnen gebruiken.

Bismarck, die wel beter wist, beschouwde dit als een aanval van Frankrijk en onmiddellijk verschenen op zijn bevel in de Kölnische, de Post en andere bladen heftige artikelen tegen Frankrijk. De oorlog was nu onvermijdelijk geworden, Bismarck zond zelfs Graaf Radowitz naar Petersburg, om daar te wijzen op de oorlogszuchtige bedoelingen van Frankrijk. Maar Gortschakoff was geen dupe en liet zich geen verklaring van neutraliteit bij een eventueelen oorlog afpersen.

Natuurlijk was het Fransche legerbestuur zoowel als de regeering op de hoogte van de kuiperijen van Bismarck. De vreemde diplomaten waarschuwden de Regeering uitvoerig. Haar meening was dat Bismarck Frankrijk de eisch zou stellen: 'le choix entre le désarmement ou la guerre.'

Ook de Fransche Gezant in München schreef zijn regeering, dat de Beiersche generale Staf conferenties hield met het oog op een waarschijnlijken oorlog. Deze, Lefebure de Béhaine, wist dat Bismarck zoogenaamd de revanche-oorlog voorkomen wilde.

Het bleek nu echter dat Bismarck te voorzichtig was geweest. Iedereen in Europa wist dat Frankrijk niet aan den oorlog dacht. Daaruit volgde dus dat er sprake was van een nieuwe agressieve oorlog van Duitschland. De fout van Europa was zoowel in 1866 als in 1870, dat het zich met niets be-

moeid had. Daardoor was midden in Europa een militaire mogendheid van den eersten rang ontstaan. Verdere versterking van die mogendheid was een gevaar voor geheel Europa. De onthullingen van Radowitz over Frankrijk hadden de Russische Regeering doen inzien, dat het gevaar van Duitschland uitging, met het gevolg dat Rusland besloten was, deze oorlog niet toe te laten.

Ook de Engelsche Regeering, die in 1870 onverschillig had toegezien, vond het nu welletjes en Lord Derby besloot daarom de Fransche Regeering mede te deelen, dat hij niet gelooven wilde aan een oorlogsverklaring van Duitschland.

Onmiddellijk bij de terugkomst van den Franschen Gezant, generaal Le Flo, te St. Petersburg toonde Gortschakoff hem de grootst mogelijke voorkomendheid, wees hem op het Duitsche gevaar en gaf hem den raad: ‘Rendez-vous forts, très forts.’

Enkele dagen later verklaarde de Czaar zelf aan Le Flo: ‘En tout cas, soyez assuré que je veux la paix comme vous et que je négligerai rien pour qu'elle ne soit pas troublée. Si l'Allemagne entendait entrer en campagne sans motif ou sous des prétextes futiles, elle se placerait vis-à-vis l'Europe dans la même situation que Bonaparte en 1810, et ce serait à ses risques et périls.’ Dat was duidelijk genoeg. Duitschland zou reeds in 1875 naast Frankrijk Rusland in het veld zien.

De Fransche Regeering, die elken dag vreesde, dat het Duitsche ultimatum zou komen, werd door de brieven van Le Flo zeer gerustgesteld.

Men had daar reeds gedacht aan de woorden van den Minister van Buitenlandsche Zaken, toen die in een gesprek met den Duitschen Gezant zeide: ‘Non seulement nous ne vous attaquerons pas, mais si vous nous attaquiez, nous vous laisserions tout l'odieux de l'attaque en nous ne nous défendrions pas. Si vous nous envahissez, je conseillerai au maréchal de se retirer avec son gouvernement et ses armées sur la Loire et d'attendre, sans tirer un coup de canon, que la justice de l'Europe ou celle de Dieu se prononce sur vous.’

Wel een geschikt bewijs om aan te toonen, dat inderdaad Frankrijk geen oorlog wenschte, maar een slecht middel om de Duitsche legers buiten de grenzen te houden. ‘La justice de l'Europe ou celle de Dieu’ hebben in de wereldgeschiedenis nooit veel beteekend.

Prins Orloff, die dit onderhoud bijwoonde, en het funeste van zulk een maatregel inzag, riep uit: ‘Vous ne ferez pas cela,’ waarop het antwoord luidde: ‘Nous le ferons, c'est décidé et l'Europe verra tranquillement, l'arme au bras, la France envahie, dévastée, et ne se défendant pas. Oui, elle verra cela. Le tolérera-t-elle?’

Maar zouden die woorden en vooral het niet-verdedigen geen indruk maken op Bismarck, op Europa maakte het veel meer indruk. Nu toch was een komplete overwinning van Duitschland van te voren verzekerd.

Toen, einde April, verscheen een artikel in de Times geschreven door Blowitz en geinspireerd door Hohenlohe, waarin de toestand uiteengezet werd. Duitschland moest Belfort hebben en opnieuw twintig milliard.

Nu wist niet alleen het Europeesche publiek alles, maar besloten zoowel de Czaar als de Koningin van Engeland nadere stappen bij den Duitschen Keizer te doen.

De Czaar begaf zich naar Berlijn waar hij 11 Mei aankwam en reeds na hun eersten onderhoud kon Gortschakoff verklaren, dat de vrede gehandhaafd bleef. Hetzelfde verklaarde Lord Derby aan den Franschen Gezant te Londen en dat wel dank zij de goede hulp van Rusland en Engeland.

Bismarck was zeer ontevreden over dezen afloop van zijn vierden oorlog. Hij eischte overplaatsing van Gontaut-Biron, zoowel als van den Franschen militairen attaché, de Prins de Polignac. Gontaut verliet Berlijn echter eerst in 1878, zoodat Frankrijk ook hierin niet toegaf. Zijn opvolger was de Graaf de Saint-Vallier.

Zooals gezegd was de fout van Bismarck zijn voorzichtigheid. Eenmaal het plan bestaande voor den aanval op Frankrijk, had met de oorlogsverklaring onmiddellijk de inval in Frankrijk moeten beginnen en dan had Europa inderdaad niets gedaan als ‘L'arme au bras’ toeziende naar de nieuwe ongerechtigheid.

En onverschillig of Frankrijk zich al of niet verdedigd had, zou het verslagen zijn. Maar Bismarck kon niet anders handelen. De Keizer en omgeving was tegen den oorlog, dus waren zulke plotselinge maatregelen als oorlogsverklaringen en offensief optreden der legers niet mogelijk zonder diens uitdrukkelijke toestemming. En die was slechts te verkrijgen door hem naar den oorlog te drijven en daartoe diende al het politieke geknoei.

Gelukkig had dit een verkeerde uitwerking en werd Europa wakker en belette het daardoor dezen feitelijk reeds begonnen oorlog.

Bismarck ontkende later, dat hij in 1875 oorlogsplannen tegen Frankrijk had. Hij noemde alles een komedie om de eigenliefde der Franschen te streelen. Daardoor echter geloofde het groote publiek niet, dat het in 1875 zoo nabij was aan een wereldoorlog, zooals wij die thans beleven.

Prof Krämer schreef zelfs: ‘In 1873, 1875, 1876 gingen geruchten rond dat een oorlog ophanden was en die geruchten betroffen niet alleen Italië, maar ook het Duitsche Rijk. Wat er aan de hoven van Europa daaromtrent is verhandeld, in hoeverre werkelijk grond voor vrees bestaan heeft, is tot nog toe niet openbaar geworden.’

In hoeverre dat juist was, toen Prof Krämer deze woorden schreef, zullen wij daarlaten, doch zeker is het dat men nu wel beter weet.

Men leze slechts:

Ernest Daudet, Histoire de l'Alliance francorusse, de Mémoires du prince Hohenlohe, de Souvenirs du vicomte de Gontaut-Biron sur son ambassade à Berlin, Gabriel Hanotaux, Histoire de la France contemporaine. Dan het reeds genoemde Times-artikel, de uitgegeven papieren van Generaal Le Flo en van den Franschen Gezant te Londen, Gavard.

Men ziet uit de geschiedenis van dezen gelukkig voorkomen oorlog primo: dat een oorlogsverklaring door Duitschland, ondanks het drijven van een machtige militaire partij, gesteund door een zoo invloedrijken Kanselier als Bismarck, onmogelijk was door tegenzin van den Keizer.

Secundo: dat de vrede beter bewaard bleef in een tijd toen Frankrijk geen bondgenooten had, maar de tegenpartij niet van te voren wist wie hij te bestrijden had, dan nu. Nu toch is alles in bijzonderheden voorbereid, men weet alle kansen en meent dus te weten of men het er al of niet op wagen kan.

En eindelijk, dat moge het waar zijn dat Duitschland nu tot den oorlog gedwongen is, moge het waar zijn dat de geschiedkundige lezing over 1866 en 1870 onjuist is en toen Duitschland ook onschuldig zegevierde over vijanden die het tot den oorlog dwongen, zoo staat toch vast dat het oorlogzuchtige Duitschland van 1875 toen tot VREDE gedwongen moest worden.

Datgene wat Duitschland nu den Geallieerden te recht of ten onrechte verwijt, deed het toen zelf. Het dwong andere mogendheden, in casu Frankrijk, den oorlog op.

Zelfs indien dus nu de Geallieerden schuldig mochten zijn, dan nog geldt nu voor Duitschland, het ‘Wie zonder zonde is...!

P.J. DE BRUÏNE PLOOS VAN AMSTEL.

Meten met twee maten.

Onlangs las ik in de courant een rechtsgeding - 't betrof een dame van goeden huize, die haar logée een collier van *ƒ* 70.000 had ontfutseld.

Natuurlijk weer deskundigen, die konden bewijzen, dat beklaagde, toen zij den diefstal pleegde, niet toerekenbaar was, ofschoon ze zelf eerst bekende, het uit hebzucht te hebben gedaan en ofschoon ze vóór een paar jaar diezelfde logée andere dingen had ontnomen, die ze in Amsterdam en Den Haag had verkocht.

Vandaag las ik, dat genoemde dame toch is vrijgesproken, ofschoon de eisch drie maanden gevangenisstraf was. En 't is juist over die drie maanden, dat ik even iets *moet* zeggen. De rechter toch, die dat vonnis uitsprak, voegde er bij, dat hij,

ofschoon niet aan de ontoerekenbaarheid geloovende, *slechts* drie maanden eischte, *omdat gevangenisstraf voor iemand van haar stand zooveel zwaarder te dragen zou zijn dan voor iemand van geringer afkomst.*

En 'k vroeg me af, hoewel ik die vrouw graag zonder vonnis zie, - nietwaar, ze is reeds genoeg gestraft door al de misère, - waarom gevangenisstraf voor zoo iemand erger zou zijn dan voor b.v. een dienstmeisje of werkvrouw of zoo. Gesteld, zoo een begaat een fout, en moet het uitbrommen achter de tralies - wie neemt zoo'n mensch terug, als haar straftijd om is? Wie geeft haar onderdak en eten? De dame komt weer in haar comfortabel huis, gaat desnoods buitenslands wonen, waar niemand haar kent en na korten tijd is alles vergeten, maar de arme ziel, die zonder geld en goed weer in de koude, onbarmhartige wereld wordt geworpen, wat moet die beginnen? Is niet 't eerste, wat haar gevraagd wordt als ze werk zoekt: ‘waar bent u vroeger geweest, waar kan ik getuigen krijgen?’

En moet dan *zoo'n* stumperd nog langer de ellende van de gevangenis dragen, omdat ze arm is en van geringer komaf? Zou haar advocaat pro deo ook zoo overtuigend hebben kunnen bewijzen, dat ze op dat oogenblik

niet wist, wat ze deed, omdat ze aan droomtoestanden leed, tengevolge van een val van een paard? Nu ja, dat laatste zou dan allicht moeten wezen: tengevolge van een val van een trapleer - werkvrouwen rijden nu eenmaal geen paard. -

Neen, mijnheer de rechter, niet minder gevangenisstraf, omdat ze een dame is - niet meten met twee maten, maar als mensch een mensch beoordeelen, onverschillig of dat angstig hart tegenover u beeft onder een fluweelen japon dan wel onder een grof katoenen jak. -

Mevr. V.D. HULST.

'n Aalmoes
door Nelly Hoekstra-Kapteijn.

De groote opera ‘Carmen’ was afgeloopen. De deuren ontsloten zich en de schitterende menigte, die het prachtige gebouw gevuld had, verspreidde zich naar buiten, in den kouden winternacht. 'n File van équipages en auto's wachtte voor het gebouw. De koetsiers, diep in hun kragen gedoken, zaten te huiveren, brr 't was zoo koud en 't vroor knappjes, dat eeuwige lange wachten ook.... Ha, eindelijk kwamen ze. Heeren in prachtige bontjassen hielpen galant hunne dames, die, ondanks de warme pelzen over de elegante avondtoiletten geslagen, toch rilden van de koude, zoo uit het warme gebouw in de frissche vrieslucht. Men had genoten van ‘Carmen’, eenig mooi en meesleepend was de hoofdfiguur ‘Carmencita’ geweest. Spoedig koos men zich een gemakkelijk plaatsje in auto of équipage, die vlug door de nog drukke straten der groote stad voortrolde, naar de weelderige huizen, waar in goed verwarmde vertrekken een weelderig souper wachtte.

.... Een der auto's, een prachtige limousette, wachtte nog toen bijna alle rijtuigen al weg waren.... Eindelijk kwam de eigenaar aan. Een hooge elegante mannelijke figuur in kostbaren pels, hooge hoed op; de fijne rose bloem in het knoopsgat der smoking was nog even te zien. Aan zijn arm hing een teere blonde vrouw, het blozend kopje, omgeven door de capuchon, leek een roseknop.

‘Gauw lieveling’, klonk zijn diepe stem, ‘stap vlug in, 't is koud’.

‘Naar huis, Mijnheer?’ vroeg de chauffeur.

‘Neen, breng ons naar Metropol, daar zullen we soupeeren.’

‘Best Mijnheer.’

Henri, baron van Neck, wilde juist instappen en naast zijn bruid Freule von Welderen plaats nemen, toen zijn oog viel op een arme vrouw, die smeekend heur hand naar hem uitstak.

‘Geef dat arme schepsel wat, Henri’, kwam 'n stem uit de auto.

Wrevelig tastte de baron in zijn zak en mompelde zoo iets van sentimenteele kuren, en dat je aan alle bedelwijven van de straat niet geven kon.

‘Hier’, zei hij en drukte de arme vrouw een kwartje in haar magere hand, even ontmoetten zijn oogen de haren, sidderend wendde hij zich af.

Op zijn kort bevelend ‘vooruit’ zet de auto zich in beweging.

‘Wat is er, Henri?’ vraagt de blonde vrouw aan zijn zijde, ‘scheelt je iets?’

‘Mij, niets lieve kind’, klinkt het eenigszins kortaf, en hij begint dan een gesprek over de prima donna, die de menschen in verrukking gebracht had, door zang en actie.

.... Bij het vroolijke souper, rijkelijk met champagne bespoeld, vergat baron van Neck de onaangename ontmoeting met de arme bedelares.....

De arme, uitgehongerde vrouw staarde als versuft de schitterende auto na, dan ziet ze naar het zilverstukje in haar hand. ‘'n Aalmoes’, denkt ze bitter, ‘'n aalmoes van hem’. O, gaarne zou ze het teruggegeven hebben, het brandde in heur vingers,

maar 't was zoo bitter koud, en ze moest nog onderdak hebben voor vannacht.... Zoo spoedig haar vermoeide beenen haar dragen willen, spoedde ze zich voort, uit de schitterende hoofdstraten naar de achterbuurten, de lugubere stegen en holen, waar misdaad en prostitutie hoogtijd vieren. Uit de kroegen en danshuizen klinkt woest gegil en getier; de vrouw, aan dergelijke tooneelen gewend, vervolgde haar weg. Even houdt ze stil voor een onaanzienlijk kroegje; zou ze er ingaan, even een borrel pakken, 't was zulk gemeen koud weer, en ze was zoo hongerig, en dun gekleed met die omslagdoek, ze voelde de ijzige wind in haar rug.... dan, ineens loopt ze vastberaden door: nu niet drinken, want dan zou ze vannacht geen onderdak hebben en onder den blooten hemel slapen ging niet, ze zou dood vriezen met dit weer; vooruit naar de slaapsteê!

Als ze de deur opent, komt haar een vunzige lucht tegemoet, maar 't was hier tenminste warm.

Mensch, ‘wat zie jij pips,’ zegt de dikke waardin, ‘hier drink maar us een warm kommetje koffie,’ en goedhartig wordt het bleeke schepsel, dat zich haast niet meer staande kan houden, 'n kom slappe koffie aangeboden. Gretig slurpt ze, hè dat deed je goed, het warmde van binnen.

‘Wel heere mensche nog an toe,’ laat zich opeens een heesche stem hooren.

't Was een blonde vrouw, slonzig in de kleeren, met 'n zuigeling in heur armen, zie ik dat goed, Lena, jij hier, je zoudt alevel zeggen, de barones ook an lager wal geraakt?’

Verschrikt wendde Lena het hoofd om, o jee, daar had je Klaar, de mooie blonde Klara, een eertijds bloeiende frissche meid, nu verlept door het nachtleven, ook evenals zij in de misère.... Lena antwoordt niet, keert haar den rug toe, waarop Klara boos wordt en hard uitroept:

‘Nou wees maar zoo branie-achtig niet, Mevrouw de barones, je mooie beron heit je ook maar lekkertjes in den steek gelaten, net as die fijne Meheer van mij, me heit laten zitten.’

Lena zegt aan de vrouw in het buffet dat ze moe is en slapen wil. 'n Spottend hoongelach van de schunnige mannen en vrouwen klinkt haar nog in de ooren als ze in het armoedige hokje gekomen is, haar tot rustplaats aangewezen. ‘Wel te rusten, barones’ galmt Klara's heesche stem nog na.

Rillend van koorts ontkleedt ze zich en werpt zich op de harde stroozak, hoopt te slapen, slapen om je ellende te vergeten, doch hoe ze zich ook om en om woelt, de slaap wil niet komen. De ontmoeting met hem, Henri, zoo onverwacht en plotseling, wil haar niet uit de gedachte....

O, die heerlijke gelukkige dagen van weleer, toen zij de chiekste maintenée uit de stad was, altijd de fijnste toiletten kocht ze zich, en hij bedierf haar met reisjes naar Nice, Parijs en Monte Carlo; zij had van hem gehouden met mooie, groote liefde, 'n tijd lang had hun verhouding geduurd, en was de aarde een paradijs voor haar geweest.

Doch waar geluk bestaat er niet, ten minste voor die arme, beklagenswaardige schepseltjes, die zich eerst geheel geven, om later als verrotte bloemen op de mesthoop geworpen te worden. Hij werd al koeler en koeler, kwam bijna niet meer, totdat ze opeens 'n brief kreeg, waaruit twee bankbiljetten vielen: 't moest maar uit zijn nu tusschen hun, hij was benoemd als griffier ergens in een provinciestad, stond op punt zich te verloven met een meisje uit zijn eigen stand, Lena moest verstandig zijn, zich in het onvermijdelijke schikken, hun verhouding had lang genoeg geduurd, er moest eenmaal een einde aan komen.... Vreeselijke dagen waren gevolgd, ze was ernstig ziek geworden, moest zich onder behandeling van een ervaren medicus stellen, na haar schijnbaar herstel had ze getracht op eerlijke wijze heur brood te verdienen, doch overal werd ze afgewezen, zij was immers de beruchte maintenée, o neen, zoo iemand wilde men niet in huis nemen..... Als vagebonde was ze toen bij den weg gaan zwerven, met kunstbloemen, dan weer met garen en band. In den zomer ging het nog wat, doch 's winters, leed ze gebrek, bittere armoede, met stuk geloopen voeten vol blaren kwam ze vaak in de slaapstede aan. En nu alles even duur was, schoot er amper 'n cent voor haar over en had ze veel moeite om het kwartje slaapgeld bij elkaar te krijgen. Vandaag nog had ze op 'n stuk droog brood moeten teren, en wist ze laat in den avond nog niet hoe aan de slaapcenten te komen.

Zij, die vroeger in chieke nachtcafé's soupeerde, in zalen vol licht en bloemen, die de duurste elegantste toiletten droeg toen ze nog de mooie chieke maintenée van den rijken baron van Neck was, wendde zich om en om op haar harde stroozak en dacht aan den man, die ze vroeger zoo innig liefgehad had. Zou hij ook nog wel

eens aan haar denken? zoo dreunde het in haar hoofd. Eenmaal hield hij toch veel van haar, nog niet zoo heel lang geleden, maar nu behoorde hij zijn bruid, 'n mooie-jonge vrouw. Even had Lena haar stem gehoord: ‘Henri, geef dat arme schepsel wat’. .... O, noodlot, waarom moet zij naar lichaam en ziel te gronde gaan.... want het gaat niet goed met haar, dat voelt ze wel, de honger en koude dezen winter, door haar geleden, hebben haar zwak lichaam niet kunnen doorstaan.... Als een panorama trekt haar geheele leven aan haar geestesoog voorbij. Haar treurige jeugd, met een stiefmoeder die slecht voor haar was en haar mishandelde. Later als dienstmeisje in een café, toen kelnerin in een fijne nachtzaak, alles spiegelglas, echt chiek. Toen had ze hem ontmoet, en waren er gelukkige dagen voor haar aangebroken, 't leven was eens zoo mooi, met den man die ze liefhad.... en nu alles uit. 't Werd rood voor haar oogen, vlammend rood, 't is alsof ze ver, ver weg zinkt, niemand kan

haar helpen, ze valt dieper, even nog fluistert ze met brekende stem: ‘Henri’, dan sterft ze.... De dokter, die den volgenden morgen ontboden werd, daar de arme vrouw niet wakker wilde worden, constateerde den dood door gebrek en uitputting.

.... Eenige dagen later werd met veel pracht en praal het huwelijk tusschen Baron van Neck met Freule van Welderen voltrokken.

Beemster, 1916.

De Aap Peter.

De groote Aap Peter is werkelijk een wonder der natuur. Want ik merkte dadelijk tegen mijn vrienden in mijn loge op, dat deze aap onmogelijk op het wielrijden afgericht kon zijn, maar dat het een natuurlijke aanleg moest zijn, en het rijden het dier een hartstochtelijk genoegen verschafte, zooals een kind een geliefkoosd spel: hobbelpaard of schommel.

Directeur Brill versterkte mij in die meening.

Het genoegen en de handigheid van het dier, een buitengewoon lief meisje met het rijwiel te vervolgen, verwekte groot enthousiasme onder het publiek.

Men zal er vele brave kinderen heen brengen.

Deze aap kon zonder twijfel de allermoeilijkste rijwielkunstjes spelenderwijze leeren. Men moest echter van de zijde van den hem bij het publiek introduceerenden heer eene meer menschelijk-vriendschappelijke betrekking tot het dier bespeuren, zooals ze tot dusverre steeds tusschen de bezitters van beroemde chimpansés, oerang-oetangs plaats gevonden heeft, ja zelfs een bepaald roerende, teedere aanhankelijkheid, zooals voor edele paarden, edele honden.

Men behoeft natuurlijk niet de valsche comedie van een geëxalteerde vriendschap aan het publiek voor te spelen, maar men moet genegenheid bespeuren van weerskanten.

Een beroemde apendresseerder maakte zich te zijner tijd door zijn harde zenuwachtigheid tegenover de dieren bijna onbemind, niettegenstaande de wonderbaarlijke kunststukken die hij ze liet verrichten.

Niet wat hij de dieren aanleert, maar wat hij verder nog over heeft aan liefde en begrip van hen, dat maakt ons den dierentemmer sympathiek.

Hoe was de betrekking van den aristocratischen Severus Schäffer tot zijn honden? Als die van een jagend landedelman tot zijn lievelingshonden.

Alle dresseerders moeten iets van een aristocraat over zich hebben. Zoo reed Directeur Schumann zijn paarden nonchalant-voornaam-beminnelijk. Ik geloof dat hij zijn paarden nooit kon slaan. Of tenminste zoo zag hij er uit.

Met een der menschen-apen, zooals Peter, moet een diep vriendschappelijke, echte verhouding ontstaan.

Hij eet na de voorstelling in een restaurant als een welopgevoed mensch. Hij gaf mij de hand, wilde ze zelfs teeder aan zijn lippen drukken.

Bij zulke dieren bemerkt men, dat men ze slechts met uiterste teederheid en zelden aangewende rechtvaardige strengheid tot hun eigen bereikbare hoogte brengen kan.

De wonderbaarlijke chimpansé in den dierentuin, 1896, haatte elke dame, die in mijn gezelschap of gearmd met mij haar kamertje binnentrad, drong haar weg, en omarmde mij opzettelijk hartstochtelijk en vol liefde. Ik geloof zelfs dat zij het eenige vrouwelijke wezen was dat ernstig behagen in mij schiep.

Voor edele dieren behoort misschien een philosoof met een diep gemoed.

Vrouwen nemen het gemakkelijker op en geven er gewoonlijk niets om. En die, welke werkelijk er iets om geven, zijn zelve gelijk aan edele, goedhartige dieren.

Naar PETER ALTENBERG.

Honden.

Ik haat de vrouwen niet alleen om de smakelooze dassen die zij dragen, om haar smakelooze parapluknoppen, haar smakelooze manchetknoopen, haar smakelooze hoeden, enzoovoort, - ik haat ze in den moderneren tijd om de ‘modehonden’ die ze zich voor veel geld aanschaffen, om een soort van valsche dier-romantiek met hen te spelen.

Mijn wonderbaar-mooi zusje vond, toen ze vijftien jaar oud was, een vreeselijk verhongerd dier op de bergstraat naar Kaiserbrunn, bepaald een monster. Maar zij hechtte zich er fanatiek aan, en toen zij het op een zomermorgen in den regenbak van den kleinen, geurenden moestuin verdronken vond, wierp zij zich op haar bed en weigerde acht dagen lang te eten.

Tegenwoordig echter koopen zij zich voor vele duizenden guldens bekroonde Russische windhonden, springers eerste klasse, die weliswaar over ongehoord hooge barrières springen, maar niet eens den ziele-reuk bezitten de woning van hun schijnbaar geliefde meesteres weer te vinden.

Hartelooze idioten van met uiterlijk schoon bedeelde dieren favoriseeren zij, een evenbeeld van haar eigen leege persoonlijkheid, gedrapeerd in een modern gewaad! Zooals zij zelve!

Te zijner tijd was de getrouwste vriend,

door den mensch gefavoriseerd, de opofferingsgezinde witte of zwarte poedel.

Tegenwoordig echter houdt men van den infaam perfiden trouweloozen teckel, den belachelijken clown fox-terrier, en den dommen, harteloozen en onverschilligen Russischen windhond.

Tegenwoordig let men alleen op vorm en kleur. Maar het melancholiek-trouwhartige oog is u onverschillig geworden.

Natuurlijk zal het zich op u wreken.

Ook het 'aesthetische' kan slechts uit de geheimzinnige diepten des harten komen: anders is het een bloesem, die aan haar eigen schaamtelooze koude verkommert, verdort.

Slechts het hart heeft eeuwig-leven-gevende tropische warmte.

Schoonheid alléén doodt.

Naar PETER ALTENBERG.

Varia.

Idealisten gevraagd!

In *De Telegraaf* van 30 April j.l. lees ik een zeer ernstige en bange klacht van den Kameroverzichtschrijver, naar aanleiding van het gebleken tekort aan geneeskundige krachten bij de pest-bestrijding op Java. Bij de besprekingen dienaangaande in de Kamer werd door den minister medegedeeld, dat, mochten zich niet tijdig uit het 'moederland' de noodige krachten aanbieden, hij zich genoodzaakt zou zien zich te wenden tot het buitenland.

De oorzaak van dit gebrek aan doktoren schijnt gelegen te zijn in de te geringe belooning, welke hun voor hun moeitevollen en gevaarlijken arbeid in de peststreken is toegezegd. Zich voor het pestbestrijdingswerk beschikbaar stellende Hollandsche medici genieten *f* 4800. - salaris, krijgen *f* 1000. - voor levensverzekering en *f* 1500. - voor uitrusting. Hoe weinig verlokkelijk deze cijfers zijn, blijkt uit het feit, dat slechts 11 sollicitanten zich aanmeldden, terwijl er 20 doktoren gevraagd werden! Ik voor mij geloof ook, dat de risico van zelf door de vreeselijke pestziekte aangetast te worden niet opweegt tegen de materieele belooning, die mij inderdaad niet zeer schitterend voorkomt. En dus zou de minister misschien verstandig doen met de salarissen zooveel te verhoogen als noodig is om de balans van risico en belooning in evenwicht te herstellen. Door zich te wenden naar het buitenland, zou Holland al een heel weinig vleiend getuigenis afleggen van zichzelf en zich laten kennen van een zeer egoïstische, lafhartige zijde. Wat te denken toch van een natie, waaruit zich geen twintig jonge medici aanbieden, die den moed en de lust bezitten zich te geven aan de schoone taak der pestbestrijding in het land, waaruit diezelfde natie haar schatten haalt?

Waarlijk, het zou, om met den *Telegraaf*-schrijver te spreken, 'een driedubbele schande zijn voor ons volk'! Dat is te zeggen: voor die klasse van ons volk, die haar zonen naar Indië pleegt uit te zenden tot het innemen van invloedrijke en welbetaalde baantjes, die aandeelen heeft in Indische ondernemingen, welke ruime dividenden afwerpen, kortom, die op allerlei wijzen van Indië profiteert. En - - waaruit zich nochtans geen twintig jonge artsen aanbieden, om thans het minderaangename werk te verrichten van het bekampen der pest.

Ja, misschien, als de belooning hóóger was. - -

Kijk, hier komt ook een minder sympathiek 'materialisme' bij onze medici naar voren. Blijkbaar toch wordt door hen alléén gelet op materieel voordeel, op de

geldelijke belooning. De voldoening, die het verrichten van goede en schoone werken met zich brengt, legt niet het minste gewicht in de schaal.

Waar is toch het idealisme?

Elf idealisten boden zich aan. - Dit moeten wèrkelijk idealisten zijn, dappere geestdriftigen, die beseffen dat de dienst der wetenschap óók, behalve kennis, opofferingsgezindheid, offervaardigheid eischt. Immers, het honorarium kàn hen niet hebben verlokt tot het aanvaarden hunner prachtige, maar gevaarvolle taak. - Elf idealisten dus - - - tien mannen en één vrouw - - - die de wetenschap dienen uit liefde en niet met materialistische bedoelingen.

Maar is hun aantal niet pover? Elf - uit een geheele natie?

Ziehier het bedroevend resultaat van de opvoeding, welke onze maatschappij haar leden geeft, dóòr haar *praktijk.* Die opvoeding leert je, bij alles wat je doet, te vragen: wat is er mee te verdienen? Geld alléén heeft waarde. Geld alléén wordt geëerd. De zedelijke voldoening uwer werken - - wat kóóp je ervoor?

Zoo is nu eenmaal de maatschappelijke moraal in de praktijk; in theorie, in de schoolboekjes en in de kerk-preeken is zij anders. -

En daarom: de minister zal de belooning moeten verhoogen. Idealisme komt nog maar héél sporadisch ter markt. En wel het minst bij ons, koud-egoïstische, berekenende, hebzuchtige Hollanders.

JOH. G. SCHIPPÉRUS.